Universidad de Deusto
Biblioteca

BRISONIUS
DE FORMUL.
ROMANOR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Estante 153
Plúteo 4

10089

Universidad de Deusto
Biblioteca

BARNABÆ

BRISSONII

REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,

DE FORMVLIS ET SOLLEMNIBVS

Populi Romani verbis,

LIBRI VIII.

PARISIIS,
Apud Sebastianum NIVELLIVM, sub Ciconiis, via Iacobæa.
M. D. LXXXIII.
Cum Priuilegio Regis.

BIBLIOTHECA OMNIENSIS SOCIETATIS JESU
IHS

Universidad de Deusto
Biblioteca

NOBILISSIMO, CLARISSIMOQVE VI-
RO PHILIPPO HVRALTO CHEVERNIO FRANCIÆ
Procancellario, torquatæ vtriusque Regis militiæ Nomophylaci, Prouinciarum, Aurelianen. Carnut. Bleſen. Ambaciac. Iuliodun. Rectori,

B. B. S.

NE diutius promiſſi mei expectatione pendeas, ecce tibi tandem aliquando ſubſeciui temporis munus fero, & quaſi ſuſceptum pridem votum reddens, debitum Formularum donum figo. Tardè, inquies, nec infitior: Sed nec ſemper ad diem debitores reſpondent, & duriores etiam atque acerbiores creditores ſatis habent, dummodò ſit ſolo tempore lapſa fides. Quamquam ea mihi quæ vel vadimonium deſerentẽ excuſaret, moræ ratio conſtat. Nam neque ſcribendi otium datur, nec à publicis iudiciis negotiiſve, aut ab interuentoribus vlla prope hora vacua eſt. Habeo præterea, magnum & multi laboris opus in manibus, cuius mihi negotium à Rege, te ſuaſore atque impulſore datum eſt: quod cùm non modò togatorum omnium votis expoſci, ſed & ab vniuerſis regni ordinibus ex Regia pollicitatione efflagitari videam, enitar, vt propediem confectum detur. Et ideò horum librorum editionem maturaui, vt dimiſſa priore cura, huic nouæ cogitationi toto pectore incumberem. Nec tamen hos mihi fines terminóſque conſtituo. Teneri namque non poſſum, quin hoc amplius, boni publici ſtudio, maius aliquid & priuati cuiuſque viribus impar, moliar atque animo volutem Cui propoſito ſi volens propitiúſque Rex adfuerit, nulla erit tam ſurda poſteritas, nulla tam ingrata fama, quę debitis eum laudibus in cœlum non efferat. In quarum tu quoque ſocietatem aliqua ex parte venies, ſi rectæ principis menti, qua vales

Universidad de Deusto
Biblioteca

apud eum gratia, faces admoueris. Vtramque de ciuibus tuis bene merendi occasionem, si sempiternæ gloriæ nomen tuum commendari velis, caue prætermittas. Summis enim, vt ille ait, imperij moderatoribus pia & decora suadentes, instrumenta sunt boni sæculi. Mihi quidquid oneris pro communi vtilitate imponetur, lubens subibo: nec vlla in eo genere res tam magna, neque tam parua est, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Lutet. Parisior. Non. Decemb. CIↃ. IↃ. LXXXII.

EXTRAICT DV PRIVILEGE DV ROY.

HENRY *par la grace de Dieu Roy de France, & de Pologne: A noz amez & feaux les gens tenans noz Courts de Parlement, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, Juges, ou leurs Lieutenans, & à tous noz autres Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut & dilection. Nostre cher & bien aymé Sebastien Niuelle, Marchant, Libraire iuré en nostre Vniuersité de Paris, nous a faict humblement exposer, que depuis quelque temps en ça, il auroit recouuré aucunes des Oeuures de nostre aimé & feal Conseiller en nostre Conseil d'estat, & President en nostre Court de Parlement à Paris, Maistre Barnabé Brisson, & entre autres les liures par luy composez,* De Formulis & sollemnibus verbis Populi Romani. *Lesquelles œuures, ledict Niuelle feroit volontiers imprimer, mais il doubte qu'il se trouuast frustré de son labeur & trauail, & des grands fraiz qu'il luy conuient faire, si par autre ils estoient imprimez, requerant sur ce luy estre pourueu de remede conuenable. POVRCE est il que nous, voulans par tous moyens à nous possibles fauoriser les amateurs des lettres & sciences, mesmes de celles de droict, par laquelle la iustice est administree à noz subiects, auons pour ces causes & autres iustes considerations à ce nous mouuans, à iceluy Niuelle permis & ottroyé, & de noz grace speciale, pleine puissance, & auctorité Royale, permettons & ottroyons par ces presentes, qu'il puisse & luy loyse imprimer ou faire imprimer lesdicts liures, sans qu'aucuns autres Imprimeurs ou Libraires, sans l'expresse permission & congé dudict Niuelle, puissent de dix ans entiers & consecutifs, à compter du iour de la premiere impression paracheuee, imprimer ou faire imprimer, vendre ne debiter lesdicts liures ailleurs imprimez sans son congé & permission, sur peine de mil liures parisis d'amende, applicable moitié à nous, & l'autre moitié audict Niuelle, saisie & cõfiscation desdicts liures ainsi imprimez sans sondict congé & permissiõ, & des despens, dommages & interests d'iceluy Niuelle. VOVLONS EN OVTRE, & nous plaist, qu'en inserant le contenu en ces presentes, ou l'extraict d'icelles au vray à la fin ou au commencement desdicts liures imprimez par ledict exposant, ou par sa permission, elles soient tenues pour suffisamment signifiees & notifiees à tous Libraires & Imprimeurs, tout ainsi que si nosdictes lettres leurs auoient esté particulierement monstrees, & d'icelles baillé copie. Et neantmoins mandons & commandons au premier nostre Huissier ou Sergent sur ce requis, les signifier à tous ceux que bõ semblera audict Niuelle, & leur faire de par nous les defenses y contenues. Et outre adiourner par deuant celuy de vous auquel la cognoissance en appartiendra les infracteurs des presentes, pour se voir condamner és peines susdictes, & autrement proceder ainsi que de raison. SI VOVS MANDONS, & à chacun de vous endroict soy enoignons, que de noz presens permission, priuilege & ottroy, ensemble de tout le contenu cy dessus, vous faictes, souffrez & laissez iouyr & vser ledict suppliant plainement & paisiblement, sans luy faire mettre ou donner, ne souffrir luy estre faict, mis ou donné aucun trouble ou empeschement au contraire. Lequel si faict, mis ou donné luy estoit, reparez & remettez ou faictes reparer & remettre incontinent & sans delay au premier estat & deu. Car tel est nostre plaisir. Nonobstant quelconques edicts & ordonnances, statuts, mandemens, restrinctions, defenses & lettres à ce contraires. Ausquelles & aux derogatoires nous auons derogé & derogeons par cesdictes presentes.*

Donnees à Paris, le 20. iour d'Auril, l'an de grace mil cinq cens quatre vingts deux. Et de nostre regne le huictiesme.

Par le Roy en son Conseil.
HABERT.

Acheué d'imprimer le 21. Decembre 1582.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BARN. BRISSONII

REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,

DE FORMVLIS ET SOLLEMNIBVS Populi Romani verbis,

LIB. I.

AD NOBILISSIMVM CLARISSIMVMQVE virum, Philippum Huraltum CHEVERNIVM, *Franciæ Procancellarium, Torquatæ vtriusque Regis militiæ Nomophylacem, Prouinciarum, Aurelianen. Carnuten. Bleſen. Ambaciac. Juliodunen. Rectorem.*

CVM MVLTÆ res, V.C. in veteri populi Romani memoria, ſcitu, ac cognitione digne, nequaquam ſatis adhuc explicatæ, in occulto lateant: tum perobſcurus, & nondum cuiuſquam ſcriptis illuſtratus eſt, quem tractare inſtitui, de certis, ſollemnibus, legitimis, ac conceptis Quiritium verbis, locus. Qui vt longè latéque patet, propterea quòd nulla vitæ pars, neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, Formulis vacabat: ita magnis eſt obſtructus difficultatibus: quòd in maxima totius antiquitatis, & vel earum rerū quæ olim in medio poſitę, in ore ſermonéque omniū erāt, ignoratione verſamur. Atque adeò ad hanc priſcarum Formularum obſeruationem, ſola propè duce, ac magiſtra cōiectura deducimur: cùm earum pleræque ita priſcorum auctorum libris abditæ iaceāt, vt eas canum indagatorum more, qui feras ſagaciter veſtigant atque odorantur, ex his in quibus deliteſcunt cubilibus excitare, & odore vel aliquo leuiter preſſo veſtigio perſequi neceſſe habeamus. Nec verò mediocres tenebræ in ſilua vbi hæc captanda, & indagāda ſunt, neque eò quò peruenire volumus, ſemitæ tritæ, necnon in tramitibus multa obiecta, quæ euntem retinere, & morari poſſunt. Veruntamen cùm digna res videretur, in quam neruos intenderem, neque labore vllo fractus ſum, neque ſtudium exquirendi defatigatus reliqui: operæpretium me facturum ratus, ſi ſeneſcentem iam, & propè intermortuam veterum Formularum memoriam renouarem, & ab obliuione ſilentióque, quantum in me eſſet, vindicarem. Quod ſi

bene ac feliciter euenerit, mirificè lætabor, non iuris modò ſtudioſis, ſed & alienis à profeſſione noſtra hominibus, aditum à me, ad rerum reconditarum cognitionem eſſe patefactum. Sin ſecus, me tamen poſitæ in re tam præclarâ operæ nunquam pœnitebit. Opus quidem ipſum, iam ab aliquot annis inchoatum, ſed multa varietate temporum interruptum, & propter fori occupationes (quibus ita impediri me nemo neſcit, vt nulla penè ſcribendi facultas detur) diu intermiſſum, cùm vix tandem Britannica noſtra anni ſuperioris legatione functus abſoluiſſem, in tuo potiſſimùm nomine apparere, tibique, quem vnum ex omnibus plurimi, vt debeo, facio, inſcribi volui: vt extaret hoc literis ad poſteritatis memoriam mandatum meæ in te obſeruantiæ monumentũ. Id quod etiam conſtans de me iudicium tuum, longóque ac vetere vſu ſpectata beneuolentia, ſuo quaſi iure poſtulare videbantur. Accipe ergo, V. C. libens, hoſce, qui tuo ductu auſpicióque in lucem prodeunt, libros: quorum, vt Symmachi dictum vſurpem, poterit oblatio exigua non videri, ſi magis mei in te animi, quàm ſui pretij æſtimatione pendantur.

TOTAM autem antiquarum Formularum tractationem, vt via atque ordine progrediatur oratio, in libros octo partiri ac diſtribuere commodum duxi. Quorum primus eas, quæ ad rem diuinam, precationes, vota, ædium ſacrarum & ſignorum dedicationes, aliáque his continentia & adiuncta pertinent, Formulas complectetur. Alter Comitiorum, Rogationum, Legum, Sententiarum in Senatu dictarum, eiúſque Ampliſſimi ordinis decretorum Formulas continebit. Tertius circa Edicta, Reſcripta, Mandatáque principalia, & Prudentum Reſponſa verſabitur. Quartus rei militaris: Quintus Fori, & iudiciorum: Sextus rerum, obligationúmque contrahẽdarum: Septimus Teſtamentarias & funebres Formulas perſequetur. Reliquas, quæ ad eiuſmodi ſumma capita propter varietatem reuocari non poſſunt, in Octauum librum conferam.

IGITVR, vt à ſacris initium faciam, placet ab ea ſollemni voce ordiri, qua profanos ſacris arceri moris erat, quam Virgil. lib. VI. Æneid. ita concipit,

-PROCVL Ó PROCVL ESTE PROFANI,
Conclamat vates, TOTOQVE ABSISTITE LVCO.

Ad quem locum Seruius à Georg. Fabricio editus, hoc è Græcorum fontibus manaſſe notat, auctorémque laudans Callimachum, ex eo hoc hemiſtichium adfert,

ΕΚΑΣ ΕΚΑΣ ΕΣΤΕ ΒΕΒΗΛΟΙ.

Auctoritatem tamen defugiunt quoquot extant, ſaluíque ad hanc vſque ætatem peruenerunt Callimachi verſus, in quibus hæc verba deprehendiſſe mihi non videor. In Apollinis quidem hymno ſcriptum inuenio,

ΕΚΑΣ ΕΚΑΣ ΟΣΤΙΣ ΑΛΙΤΡΟΣ.

Orpheus planè fores profanis occludi ita iubebat.

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι
Πᾶσιν ὁμῶς.

Quæ recta eſt verſuum illorum ſcriptura, quam & amplexus eſt is, qui primam Theodoriti de Curat. Græcar. affect. Orationem Latinã fecit. At in Iuſtini Martyris Paræneticо, & Clementis Alexandrini Protreptico, verſus hoſce, librariorum audacia valdè deprauauit. Vtrobique enim cum vitio ſcriptum eſt, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι Πάντες ὁμῶς: Atque vt eadem fidelia complures quoque parietes dealbem, prioris verſus poſtrema ſyllaba vna litera imminuta, magni nominis virum in errorẽ induxit: cùm in Luciani libro περὶ θυσιῶν, quem Latinè reddidit, non animaduertit mendosè ſcriptum, θύρας δ' ὑπίθεσθε βέβηλοι. Vſque adeò, vt ſcitè Baſilius ait, ὡς μικρᾶ πλανᾶται πόλις ἡμάρτηται λόγος. In eundémque lapidem impegit interpres Tatiani λόγου παρὸς Ἕλλησι, deceptus malè interpunctis auctoris verbis, quibus, vnico puncto remoto & trãſlato, minimi eſt negotij mederi, in hunc modũ: Καὶ Ὀρφεὺς ὁ, θύρας δ' ὑπίθεσθε βεβήλοις, λέγων. Idem mendum corrigendũ eſt in Euſeb. lib. iij. de Præparatio. Euangel. ex quo non malè colligi poſſe credo, ab his verſibus Porphyrium impios ſuos, quos aduerſus Chriſtianã religionem ſcripſerat, libros inchoaſſe. Eodem verò principio Epiphanium vſum in Bacchi hymno, Sozomenus lib. vj. Hiſtor. Eccleſiaſt. cap. xxv. oſtendit, Ἐπιδ', inquiens, τὸν λόγου ἀρχόμενος Ἐπιφάνιος, ὡς

ἔθος

ἔθος τοῖς παιᾶσι ὑπάδειν τοὺς ὑμνικοὺς λέγων, τοὺς ἀμύητους καὶ βεβήλους ἐξιέναι θύρας ἐκέλευεν. Verùm, vt è Græcia in Latium reuertar, promam è poëtarum Latinorum apothecis aliquot eiuſdem notæ verſus. Ouid. lib. XVII. Metamorphoſ.

HINC PROCVL *Aeſonidem,* PROCVL HINC *iubet ire miniſtros:*
Et monet arcanis oculos remouere PROFANOS.

Silius Italicus lib. XVII.

Tum puppe è media magno clamore ſacerdos,
Parcite pollutis contingere vincula palmis:
Et PROCVL HINC, *moneo,* PROCVL HINC QVÆCVMQVE PROFANÆ.

Iuuenal. Sat. II.

Solis ara Deæ maribus patet: ITE PROFANÆ,
Clamatur --

Claudianus lib. I. de Raptu Proſerp.

- *Greſſus remouete* PROFANI.

T. Calphurnius Ecloga II.

-ITE PROCVL, *ſacer eſt locus,* ITE PROFANI.

Hoc idem teſtatum reliquit Tertullianus Apologetico: *Cùm ſemper*, inquiens, *impiæ initiationes* ARCEANT PROFANOS. Secundum quæ Horatius Ode I. lib. III.

Odi, ait, PROFANVM *vulgus & arceo.* Quem verſum ſcitè ac venuſtè iocis ſuis inſeruit Petronius Arbiter in Satyrico. Eodémque alludit Agellius lib. VII. Noct. Attic. cap. VII. his verbis: *Et quam ille homo feſtiuiſſimus fabulæ ſuæ ſpectandæ legem dedit, eandem ego commentariis meis legendis dabo: vt ne ea attingat, neve adeat profeſtum &* PROFANVM *vulgus à ludo muſico diuerſum.* Similiter Macrobius lib. I. in Somnii Scipionis cap. II. *Et vt facilè,* ait, *ſecerni poſſit, quæ ex his ab ſe abdicet, ac velut* PROFANA *ab ipſo veſtibulo ſacræ diſputationis excludat.* Hinc & illud Catulli,

Orgia quæ fruſtra cupiunt audire PROFANI.

Quibus aptè accedet illa initiorum à Rutiliano inſtitutorum παρέφρησις, quam Lucianus in Pſeudomante hiſce verbis conceptam fuiſſe refert: Εἶτις ἄθεος, ἢ Χριστιανὸς, ἢ Ἐπικούρειος ἥκει κατάσκοπος τῶν Ὀργίων, φευγέτω. οἱ δὲ πιστεύσαντες τῷ θεῷ τελεῖσθωσαν τύχῃ τῇ ἀγαθῇ. Εἶτ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἐξέλασις ἐγίγνετο, καὶ ὁ μὲν ἠγεῖτο λέγων, Ἔξω Χριστιανές, τὸ δὲ πλῆθος ἅπαν ἐπεφώνει, Ἔξω Ἐπικούρειος. Nec arcebantur modò, aditúque ſacrorum prohibebãtur profani, id eſt nõdum ſacris initiati: verumetiã, quod Demonax apud Lucianũ ridet, myſteria & arcana iis aperire & enuntiare nefas habebatur. Ouid. lib. II. de Arte aman.

Quis Cereris ritus audet vulgare PROFANIS,
Magnáque Threicia ſacra reperta Samo?

Horat. lib. III. Carmin. Ode II.

Vetabo qui Cereris ſacrum
Vulgarit arcanæ, ſub iiſdem
Sit trabibus. vbi interpres: *Sacra,* ait, *Cereris myſtica erant, nec vulgare ea licebat.* Iuſtin. lib. V. *Alcibiades abſens Athenis inſimulatur, initiorum ſacra, nullo magis quàm ſilentio ſollemnia, enuntrauiſſe.* Proinde Auguſtus Athenis initiatus, cũ poſtea Romæ pro tribunali de priuilegio ſacerdotum Atticæ Cereris cognoſceret, ac ſecretiora quædam proponerentur, dimiſſo concilio & corona circumſtantium ſolus, Suetonio auctore, audiit diſputãtes: ne videlicet profanis initia vulgarentur. Huc quoq; ſpectat quod ait Lucanus lib. X.

Fas mihi magnorum, Cæſar, ſecreta parentum
Prodere, ad hoc ævi populis ignota PROFANIS.

Ex hoc etiam ritu ſcite Claudianus lib. de bello Getico,

-Procul, ait, *arceat altus*
Iuppiter, vt delubra Numæ, ſedémque Quirini
Barbaries oculis ſaltem temerare PROFANIS
Poſſit & ARCANVM tanti deprehendere regni.

Galenius lib. VII. de virtute ſimplicium remedior. Καὶ ἁδὲν ἴσως θαυμαστὸν, εἴ τι καὶ μυστηρίων βιβλίους ἐπόλμησαν ἔνιοι τῶν ἀμυήτων ἀναγινώσκειν. ἀλλ' ὅτι ἐκείνους ἔγραψαν οἱ γράψαντες τοῖς βεβήλοις. Silentio ergo & taciturnitate tegi myſteria volebant. Lucilius lib. XXVI. citante

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nonio: *At enim dicis, clandestino tibi quod missum foret, ne mutires quicquam, nec mysteria efferres foras.* Ouid.lib.1.de Arte amand.

Taciáque sint solita mystica sacra fide.

Lactant. lib. v. Diuinar. Institut. *Hinc fida silentia sacris instituta sunt ab hominibus callidis, vt populus nesciat quid colat.* Quæ cùm ille scripsit, ad ea credo Virgilij verba respexit, quæ lib.III. Æneid.continentur:

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáque æra,
Idæúmque nemus: hinc fida silentia sacris.

Ausonius Paulino:

Sed tu iuratis, velut alta silentia sacris
Deuotus teneas, perstas in lege tacendi.

Philostrat.lib.1.de vita Apollon. Καὶ ὥσπερ ἐν μυστηρίοις ἐσιώπων. Plutarch. περὶ ἀδολέσχ. Τῶν μὲν λέγειν αἰρῶ πρὸς, τοῦ δὲ σιωπᾶν θεοὺς διδασκάλοις ἔχρην, ἐν τελεταῖς ἢ μυστηρίοις σιωπὴν προσλαμβάνοντες. Vnde & Cicero lib.III. de Orat. Tacitum, tanquam mysterium, tenere aliquid, dixit. Initiatis verò ea, quæ mysteriis tradebantur, inter se vulgare licebat. Idcirco Cicero lib.1. Tusculanar. quæst. *Reminiscere*, ait, *quoniam initiatus es, quæ traduntur mysteriis.* Lucianus in Nauigio siue votis. Λυκ. Μὴ γὰρ οἰκήσεις εἰπεῖν, εἰ μὴ τί ἐστι τῶν πάνυ ἀπορρήτων; καὶ τοι ἐτελέσθημεν, ὡς οἶδας, καὶ σέγειν μεμαθήκαμεν. Δεν. Αλλ' αἰσχύνομαι ἔγωγε εἰπεῖν τοῖς ὑμῖν, οὕτω γὰρ μεγαλοδόξοις ὑμῖν δόξει τὸ φόρτισμα. Λυ. Μῶν ἐρωτικόν τι ἐστι; δῆλον γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἀμύητος ἡμῶν ἐξαγορεύσεις, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ λαμπρᾶ τῇ δαδὶ, καὶ αὐτοῖς τετελεσμένοις. His consequenter ipsa Eleusiniorum sacrorum symbola in transcursu perstringere non omnino extra rem fore censeo, quæ Arnobius lib. v. aduers. gent. prodit, *Eleusiniorum*, inquiens, *vestrorum notas & origines producunt turpes, & antiquarum elogia literarum, ipsa denique symbola, quæ rogati sacrorum in acceptionibus respondetis.* IEIVNAVI, ATQVE EBIBI CYCEONEM, EX CISTA SVMPSI, ET IN CALATHVM MISI, ACCEPI RVRSVS, IN CISTVLAM TRANSTVLI. Quę quidē ille in Latinū conuertit è Græcis, quæ sic habēt: Ενήστευσα, ἔπιον τὸ κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην. quemadmodum ex Clemen. Alexand.in Orat. exhortator.ad Græcos, & ex Eusebio lib.II.de præparat.Euangel.liquet. Ex quibus, vt & Mater. Firmico lib. de Errore profanar. religion. alia quoque mysteriorum & arcanorum symbola petenda sunt.

Sollemni verò præfatione eos quibus puræ manus non erant, sacris arceri consueuisse, Liuius lib.XLI. tradit his verbis: *Cùm omnis præfatio sacrorum, eos, quibus non sint* PVRÆ MANVS, *sacris arceat.* Lucian. περὶ θυσιῶν. Καὶ τὸ μὲν παράγραμμα φησὶν μὴ παιεῖναι ἕτερον περὶ ἁμαρτημάτων ὅστις μὴ καθαρὸς ᾖ τὰς χεῖρας. Inde est quod Virgil. in eo voto, quod pro sua Æneide Veneri suscipit in Catalectis, PVRIS, inquit, *serta feram* MANIBVS. Sic & Alcmena apud Plautum in Amphitryone Act v.Sc.1. Deos immortales manibus puris, vt sibi auxilium ferrent, inuocasse dicitur. Simili modo & Tibullus ad sacra accedentes MANIBVS PVRIS fontis aquam sumere iubet Eleg.1.lib.II. Seneca lib.III. Natural. quæst. *Quid est præcipuum? Non admittere in animum mala consilia,* PVRAS *ad cœlum* MANVS *tollere.* Eiusdémque nominis poëta Oedipo Act.III.Sc.1.

Licet iam tollere ad cœlum piè,
PVRAS, *nec vlla scelera metuentes* MANVS.

Quò pertinet illa mimorum γνώμη:

PVRAS *Deus, non plenas aspicit* MANVS.

Puras autem manus tam à sordibus & illuuie, quàm à cæde & sanguine, in sacris exigebant. Pollutas namque & sanguinolentas manus à sacris repulsas & reiectas fuisse patet, cùm ex illis suprà laudatis Silij versibus, quibus nauis, qua Cybeles signum vehebatur, vincula pollutis manibus contrectari sacerdos vetat; tum è Seneca in Thyeste Act.1.Sc.1.vbi ait:

--Moneo, ne sacra MANVS
Violata cæde, né ve furiali malo
Aspergat aras. --

Interpres etiam Aristophanis in Vespis: Ἔθος ἦν, ait, αἰνδροφόνοις ἢ μεταλαβεῖν τῶν θυσιῶν.

Nec

Nec enim huiusmodi hominum puræ manus erant. Vnde apud Herodotum lib.1. Ἀνὴρ μὴ καθαρὸς ἐὼν τὰς χεῖρας dicitur, qui homicidio manus polluerat. Sed & puras manus apud Horat.Epod. XVII. vetus commentator à scelere innocentes interpretatur: quibus verbis idem Horatius lib.1.Sermon.Satyr.IIII. vsus est. Planè vt puris manibus ad sacra accederent, constat rem diuinam facturos manus abluisse. Cato de re Rust. cap.CXXXII. Dapem quo modo fieri oporteat tradens, *Manus*, ait, *interluito, postea vinum sumito.* Plaut Aulularia, Act.III. Sc.VI.

Ego nisi quid me vis, eo lauatum, vt sacrificem. Et eiusdem comœdiæ, Act.v.Sc.1.
Nunc lauabo, vt rem diuinam faciam.

Ouid.lib.IIII.Fastor.

His Dea placanda est: hæc tu conuersus ad aras
Dic quater, & viuo perlue rore manus.

Dionys.Halycarnass.lib.VIII. Σωτηλεθέσης δὲ τῆς παμπῦς, ἐβουθύτεον εὐθὺς οἵ τε ὕπατοι, καὶ τῶν ἱερείων οἷς ἔθιον, καὶ τῶν ἰωνιτάων. Τρόπος δ' αὐτὸς ἦν τῷ παρ' ἡμῖν. Χερνιψάμενοί τε γὰρ αὐτοὶ καὶ τὰ ἱερεῖα καθαρὰ περιεγίνοντο ὕδατι. Χερνίψασθαι enim χεῖρας νίπτεσθαι interpretantur Hesychius, Suidas & Eustathius. Martius quoque apud Plutarchum νιψάμενος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς περὶ τὸν βωμὸν ἀνάσχων vota diis facit. Atque huc spectat, quod Festus Pompeius scribit: *Mallutum latum, in commentario sacrorum, significat manus qui lauet.* Eodémq; vetus Horatij interpres refert verba hæc lib.II. Sermon.Sat.III.

-circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat.- Idcirco enim dixisse eum ait *lautis manibus: quia solebat deos precaturi manus & pedes abluere.* Ex hoc eriā sacrorū ritu Virg.lib.VIII. Æn.

Surgit, ait, & ætherij spectans orientia solis
Lumina, rité cauis vndam de flumine palmis
Sustulit.-

Hinc & Ouidius lib.IIII. Fastorum. Claudiam precaturam puram fluminis aquam manibus hausisse narrat. Quinetiam Propertius ossa sua à matre & Neæra, manibus priùs lotis legi, mandat Eleg.II. lib.II. Denique ἀνίπτοις χερσὶν diis libare vetant Hesiod. ἐν ἔργοις, & Homer. Iliad. VII. & inde ducta prouerbia, *Illotis manibus & pedibus*, bene Erasmus censet: quibus præter eos auctores, vnde ille exempla collegit, vtuntur Dio Chrysostomus in Orat. Olympica, & Lucian. in Pseudologista. Sanè cæde & sanguine pollutas manus abluendas fuisse priusquàm sacra aræve contingerentur, Virgil. lib.II. Æneid.docet, Æneam ita loquentem inducens:

Tu genitor cape sacra manu, patriosque penates:
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero. -

Proinde apud Senecam in Hercule Furen. Act.IIII. Sc.1. Amphitryo Herculē priusquàm sacrificet, manus cruentas abluere ita admonet:

- nate, manantes prius
Manus cruenta cæde & hostili expia.

Ex eodémque more idem auctor eiusdem Tragœdiæ Sc.vlt.

Quis Tanais, inquit, *aut quis Nilus, aut quis Persica*
Violentus vnda Tigris, aut Rhenus ferox,
Taúsve Ibera turbidus gaza fluens
Abluere dextram poterit?

Scholiastes Sophoclis in Aiace Mastigophoro, Ἔθος ἦν, ait, τοῖς παλαιοῖς, ὅτε ἢ φόνου ἀψάσθαι, ἢ ἄλλως σφαγὰς ἐποιοῦν, ὕδατι χαίνιβδεν τὰς χεῖρας εἰς καθαρσιν τοῦ μιάσματος. Huiusmodi autem ablutionem VIVO flumine factam Virgilius dixit, vt Ouidius, VIVO rore, & Valer.Flacc.lib.III. Argonautic. VIVA *lympha.* Itaque apud Liuium lib.I. antistes Romanus, Sabinum illotis manibus bouem Dianæ immolare parantem ita alloquitur: *Quid iam tu hospes paras incestè Dianæ facere? Quin tu antè* VIVO *perfunderis flumine? infima valle præfluit Tiberis.* Quod idem Aurel. Victor de vir. illustrib. narrans: *Responsum, ait, somnio datum, cum populum summam Imperij habiturum, cuius ciuis bouem illam immolasset:*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Latinus bouem in Auentinum euit, & causam sacerdoti Rom. exposuit: Ille callidus, dixit, prius eũ VIVO *flumine manus abluere debere.* Eandémq; historiã referens Plutarch. Ἐν Αἰτίοις: Προσέλθωμεν, αἴτ, τὸν Κορνήλιον τῷ Ἄνθρωνι λύσαντας πρὸ τῆς θυσίας ἀπὸ τοῦ ῥείθρου: νενόμισται γὰρ οὕτω τοῖς χελιδονιζομένοις. VIVVM autem flumen Seruius in lib. II. Æneid. interpretatur semper fluens & naturale, additque esse hoc Augurale verbum, & hanc quoque inigibus ac perennibus aquis appellationem vulgi sermone tribui, Plutarchus tradit in libello quo tractat, an aqua sit igni vtilior. Nec verò manus tantùm, sed & caput, totúmque corpus plerunque abluebant, aspergebántque, prout diis superis inferisve sacrificabant, vt est à Seruio notatum in lib. IIII. Æneid. Qua de re aliàs plura. Interim monuisse cõtentus ero illum gentilium ritum perstringi ab Arnobio lib. VII. aduers. gent. his verbis: *Mactatúrque hoc illis, quorum templa cùm adire disponitis, ab omni vos labe puros, lautos, castissimósque præstatis.* Quod & mordet Lactantius lib. V. cap. XX. *At illi*, inquiens, *infelices, nec ex sceleribus suis intelligunt, quàm malum sit quod colunt: quandoquidem flagitiis omnibus inquinati veniunt ad precãdum, & se piè sacrificasse opinantur, si cutem lauerint, tanquã libidines intra pectus inclusas vlli amnes abluant, aut vlla maria purificent.* Eóque respiciẽtes apud Plautũ Rudente, Act. III. Sc. III. mulieres petũt, vt sibi pace Veneris in templo eius esse liceat, dicúntq; se elautas opera Neptuni. Hoc verò appellabãt, PVRE LAVARI. Tibull. Eleg. III. lib. I.

Quid ve piè dum sacra colis, PVREQVE LAVARI
Te memini, & puro secubuisse toro.

Liuius lib. XXXIX. *Decem dierũ castimonia opus esse, decimo die cœnatum, deinde* PVRE LAVTVM *in sacrarium deducturam.* Paulus ex Festo: PVRE LAVTVM, *aqua pura lauatum.* Hoc amplius à sacris arcebant hesterna Venere inquinatos. Tibull. Eleg. I. lib. II.

Vos quoque abesse procul iubeo: discedite ab aris,
Queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.

Vnde Lampridius in Alexandro: *Primùm vsus viuendi eidem hic fuit: primùm si facultas esset, id est, si non cum vxore cubuisset, matutinis horis in larario suo rem diuinam faciebat.* Bellè itaque Ouidius lib. III. Amor. Eleg. VI.

A tenera quisquam sic surgit manè puella,
Protinus vt castos possit adire deos?

Nec verò illoto corpore ad sacra statim accessisse Venere pollutos ostendit Persius Saty. II. cùm ait:

Hæc sanctè vt poscas, Tiberino in gurgite mergis
Manè caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Illic enim, *noctem*, nocturnum concubitum accipere oportet. Quem Persij locum D. Hieronymus citat in Apolog. pro libris aduersus Iouinianum. *Sed ipsorum*, inquiens, *conscientiam conuenio, qui eadem die post coitum communicant, & iuxta Persium, noctem flumine purgant.* Cicero lib. 2. de Legib. *Castè lex iubet adire ad deos animo videlicet, in quo sunt omnia, nec tollit castimoniam corporis, sed hoc oportet intelligi, cùm multum animus corpori præstet, obseruetúrque, vt casto corpore adeatur, multo esse in animis id præstandum magis. Nam illud vel aspersione aquæ, vel dierũ numero tollitur: animi labes nec diuturnitate euanescere, nec amnibus* (aut, vt quidam malunt, maribus) *vllis elui potest.* Atq; adeò post illud nocturnũ opus mulieres aquã sumpta sese purificasse ostendũt, obscurè quidẽ Ouid. lib. III. Amor. Eleg. VI. postremis versibus, Auctor incertus in Priapeis, & Cicero in Orat. pro Cœlio: apertius verò Suetonius in Augusto, cap. XCIIII. quo loci Attiam refert, cùm ad sollemne Apollinis sacrum media nocte veni sset posita in templo lectica, dum ceteræ matronæ dormirent, obdormiisse, draconémque repentè irrepsisse ad eam, paullóque post egressum: illam verò expergefactam quasi à concubitu mariti, purificasse se: & statim in corpore eius extitisse maculam velut depicti draconis, nec potuisse vnquam eximi, adeò vt mox publicis balneis perpetuò abstinuerit. Ac planè quibus diebus Isidis sacris operam dabunt mulieres, secubare eas, & virorum consuetudine abstinere solitas, cõstat ex Tibullo Eleg. III. lib. I. Propertio lib. II. Eleg. XXII. & Ouidio lib. III. Amor. Eleg. VIII. Cuius deæ sollemnia ideirco à Propertio *tristia* vocantur. Eadémque ratione Isidis DIES PVROS appellat idem poëta lib. IIII. Eleg. V. non alia loquendi figura, quã qua Plautus Asinaria, NOCTES PVRAS. Itaque eas, quæ negare vellent noctem amantibus, prætexere posse causam sacrorum Isidis, nõ modò illic Propertius docet, sed & Ouid.

lib. I.

lib. I. Amor. Eleg. VIII. his versibus:

Sæpe nega noctem, capitis modò finge dolorem,
Et modo quæ causam præbeat Isis erit.

Idémque Cerealibus mulieres obseruasse indicat idem Ouid. lib. X. Metamorphos. & lib. III. Amor. Eleg. IX.

VT autem in sacris PVRAS MANVS, ita & PVRAS VESTES, & PVRA VASA, & PVRAM HOSTIAM, & PVRVM VINVM desiderabant. Tibull. Eleg. VIt. lib. I.

Hunc PVRA *cum* VESTE *sequar, myrtoque canistra*
Vincta geram, myrto vinctus & ipse caput.

Idem Eleg. I. lib. II.

Casta placent superis, PVRA *cum* VESTE *venite.*

Virgil. lib. XII. Æneid.

-PVRAQVE *in* VESTE *sacerdos*
Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit. - Vbi Seruius in Schedis, PVRA interpretatur, nõ polluta. *Et pura*, ait, *dicitur vestis quæ festis diebus vti consueuerãt sacrificaturi: vt neq; funesta sit, neque fulgurita, neq; maculam habeat in homine mortuo. Est autem purpurea & linea. Purpura enim maris vicem ad piandum præbet. Linum verò fluminis: quia cùm vere primùm in oriente flumen inundasset, linum natum Plinius Secundus dicit. Ideo magistratus sacrificaturi togam prætextam habent & manus ablutas detergere lineis mantilibus curant.* Idem in lib. IIII. Æneid. ad hæc verba *Date vulnera lymphis: Sanè in sacris pura vestis appellatur quæ neque funesta sit, neque maculam habeat ex hominis mortuo.* Festus Pomp. *Pura vestimenta sacerdotes ad sacrificium habebant, id est, non obsita, non fulgurita, non funesta, non maculam habentia.* At de puris vasis Plautus idoneus testis est: apud quem in Amphitr. Act. III. Sc. II. Iupiter ab Alcmena petit, vt sibi ad vota soluenda, vasa pura adornari iubeat. Similitérque Amphitryo Act. V. Sc. I.

VASA, ait, PVRA *iube actutum adornari mihi,*
Vt Iouis supremi hostiis pacem experiam.

Idcò eiusdem Comœdiæ Act. IIII. Sc. III. Sosia Amphitryoni:

Tu purgari, inquit, *iusseras vasa, vt rem diuinam faceres.*

Et in Captiu. Act. IIII. Sc. I.

Vasa tibi PVRA *appararier ad rem diuinam citò.*

Quod autẽ ad PVRAM hostiã attinet, eius rei habitam rationẽ in sacris docet Varro lib. II. de re Rust. cap. IIII. de porcis agens: *Qui à partu*, ait, *decimo die habentur* PVRI *ab eo appellantur ab antiquis* SACRES, *quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primùm.* Plinius lib. VIII. cap. LI. *Suis fœtus sacrificio die quinto* PVRVS *est: Pecoris die octauo: Bouis tricesimo. Coruncanus Ruminales hostias donec bidentes fuerint,* PVRAS *negauit.* Idem lib. X. cap. LVI. de gallinis loquẽs: *Ad rem diuinam luteo rostro, pedibúsque* PVRÆ *nõ videtur: ad opertaneas sacras, nigræ.* Idẽ lib. XXIX. cap. IIII. Catulos lactentes etiam, PVROS existimatos placandis numinibus scribit. Fest. Pomp. *Agnus dicitur a Græco ἀγνὸς, quod significat castum: eo quòd sit hostia* PVRA *& immolationi apta.* Plutarch. in lib. de defectu oraculor. διὰ γὰρ τοῦτο μέν τῷ τι σῶμα, καὶ τῇ ψυχῇ καθαρὸν εἶναι, καὶ ἀσινὲς, καὶ ἀδιάφθορον. Obseruatum quoq; vt PVRVM esset vinũ, quod sacris adhibebatur, testatur Plin. lib. XIIII. cap. XII. Hinc Ouid. lib. III. de Ponto, Eleg. I.

Sed prius impositis sacris altaribus igne,
Tura fer ad magnos VINAQVE PVRA *deos.*

Idem lib. VII. Metamorphos.

-dum vota sacerdos
Concipit, & fundit PVRVM *inter cornua vinum.*

Sed & PVRA aqua socios Æneæ lustratos Virg. lib. VI. Æneid. scribit. Denique ex Numæ instituto, far non nisi tostum, ad rem diuinam PVRVM censebatur, quemadmodum Plin. lib. XVIII. cap. II. tradit. Ita PVRA omnia sacris adhibita planum fit.

Porrò impij quoque, sceleribúsque & flagitiis contaminati sacris arcebantur. Vnde Ouid. lib. I. Fastor.

Innocui veniant, PROCVL HINC, PROCVL IMPIVS ESTO
Frater. -

Universidad de Deusto
Biblioteca

Statius Papin.lib.III. Syluar.

-Adeste
*Diique,hominésque sacris,*PROCVL HINC, PROCVL ITE NOCENTES,
Si cui corde nefas tacitum fessique senectus
Longa patris,si quis pulsatæ conscius vnquam
Matris, & inferna rigidum tenet Aeacon vrna,
Insontes castosque voco.

Gratius in lib.I.de Venat.

-Ipse manu ramum pallente sacerdos
*Termiteum quatiens,*PROCVL HINC EXTORRIBVS IRE
EDICO, PRÆSENTE DEO, PRÆSENTIBVS ARIS,
QVEIS SCELVS AVT MANIBVS SVMPTVM AVT IN CORPORE
MOTVM EST, *Inclamat.-*

Id quod significat Propertius, cùm sacra faciens Eleg.VI.lib.IIII.ita scribit:

Ite procul fraudes:alio sint aëre noxæ.

Eleusiniorum vtique factorum initiatione,impios & sceleratos voce præconis summotos fuisse,eáque de causâ Neronem illis interesse ausum non fuisse, Suetonius auctor est. Ex diuerso, Marcum Antoninum philosophum, Eleusiniæ Cereris templũ adiisse,sacratúmque ingressum,vt se innocentem approbaret, Capitolinus in eius vita narrat. Lamprídius in Alexandro:*Iussítque,quemadmodum in Eleusiniis sacris dicitur,vt nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem nouerit.* In quibusdam etiam sacris à lictore, quemadmodum Paulus ex Festo scriptum reliquit,clamabatur,HOSTIS, VINCTVS,MVLIER,VIRGO,EXESTO. id est,eodem interprete,extrà esto. Prohibebantur enim hæ personæ illis sacris interesse. Et certè quibusdam sacris mulieribus interesse non licebat. Minutius Felix in Octauio:*Nonnulla absque fœminis sacra sunt.* M. Cato lib.de re Rust. cap.LXXXIII. post traditã formulam voti,quod pro bubus,vt valeant,fieri debet Syluano: *Mulier*, ait, *ad eam rem ne adsit,néve videat, quomodo fiat.* Herculano pariter sacrificio abstinuisse mulieres, Agellius lib.XI.lib.VI.tradit.Macrob.lib.I.Saturnal.cap.XII.*Vnde & mulieres in Italia sacro Herculis nõ licet interesse:quia Herculi,cùm boues Geryonis per Italiæ agros duceret,sitienti respõdit mulier, aquam se non posse præstare,quòd feminarum dea celebrarentur dies,nec ex eo apparatu viris gustare fas esset,propter quod Hercules facturus sacrum,detestatus est præsentiam feminarum: & Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit,ne mulierem interesse permitterent.* Quod & Sex. Aurelius Victor in origine gẽtis Rom.refert. Itaq; Hercules ipse apud Propert.lib.IIII.Eleg.IX.

MAXIMA, ait,*quæ gregibus deuota est* ARA *repertis*,
ARA.*per has,inquit,*MAXIMA *facta manus.*
Hæc nullis vnquam pateat veneranda puellis,
Herculis eximij ne sit inulta sitis.

Iam in rebus diuinis,quæ publicè fiebant, VT FAVERENT LINGVIS, imperabatur,quemadmodum à Cic.lib.I.de Diuinat. & Plinio lib. XXVIII. Natural.histor.cap.II. memoriæ proditum est. Proinde Horatius, velut antistitis Musarum personam gerens,

FAVETE,ait,LINGVIS: *carmina non priùs*
Audita,Musarum sacerdos,
Virginibus puerísque canto. (.˙.)

Virgil.lib.V.Æneid.

ORE FAVETE *omnes,& cingite tempora ramis.*

Stat.Papin.lib.II.Syluar.in Genethliaco Lucani:

Lucanum canimus, FAVETE LINGVIS.

Martial.lib.X.Epigram.

O Celebres,age.sentiat Calendas
Facundi pia Roma Restituti. (.˙.)
LINGVIS *omnibus &* FAVETE *votis,*
Natalem colimus.

Sed & Ouid. lib. II. Fastor. Terminalia describens, alios serta libáque ferentes,alios ignem lignis admouentes, alios vina libantes, reliquam porrò multitudinem spectantem,&

tem,& LINGVIS FAVENTEM facit.Idem lib.III Amor.Eleg.XII.ait:

ORE FAVENT *populi,tunc cùm venit aurea pompa.*

Propert.lib.III.Elegiar.

Sacra facit vates:sint ORA FAVENTIA *sacris.*

Sed quæ sit horum verborum vis ac potestas,non satis conuenit inter omnes. Seneca quidem huiusmodi vocibus silentium imperatum fuisse interpretatur.Sic enim in lib.de vita beata ad Gallionem scribit:*Et ipsam & deos professores eius & antistites colite & quãdo mentio sacrarum literarum interuenerit,*FAVETE LINGVIS. *Hoc verbum,non vt plerique existimant,à fauore trahitur,sed imperatur silentium,vt ritè peragi possit sacrum, nulla mala voce obstrepente:quod multo magis necessariũ est imperari vobis,vt si quid ex illo profertur oraculo,intenti, & cõpressa voce audiatis.* Consentiũt Seruius & Donatus ad eũ versum lib.V. Æneid, ORE FAVETE. Vbi Seruius in membranis:*Apto*,ait, *sermone vsus est in sacrificiis & ludis.Nam in sacris taciturnitas necessaria est:quod etiam præco magistratu sacrificante,dicebat*, FAVETE LINGVIS. Et mox,*Fauet ore quis per taciturnitatem.* Donatus verò,*In sacris*,ait,ORE FAVERE.*est silentiũ commodare.* Rursúsque in Prolog. Andriæ Terentianæ,*Adeste*,inquit, *non vt absentibus dicit,quippe qui corporibus præsto erãt,sed intenti estote,silete.Sic Pontifices dicũt;* FAVETE LINGVIS,FAVETE VERBIS. Et certè in Gentiliũ sacris silentiũ commendatum Quintil.Declamat.CCCLXV.docet,cùm ait: *In templo verò,in quo verbis parcimus in quo animos componimus,in quo etiam tacitam mẽtem nostram custodimus, pulsare, velut in solitudine,velut in secreto quodam, non est ferendum.* Iulianus Imperator in Orat. quæ μισοπώγων inscribitur: Γμεῖς τοῖς θεῶν ἔνεκεν πολλάκις εἰς τὰ τεμένη σωφρονοῦντες δὲ πολλὴς ἀκοσμίας ἀνάπλεα ἱερά. Πρέπει δ' αὐ ἀνδράσιν σωφρονεῖν κεκοσμημένοις εὔχεσθαι, ἢ σιγῇ τοῖς θεοῖς αἰτουμένοις τ' ἀγαθὰ. τοῦτον δὲ οὐκ ἀκριβοῦσι τὸν νόμον Ὁμήρου ΣΙΓΗ ΕΦΥΜΕΙΩΝ. Sic & antiquitus in sacrificiis dictum, PASCITO LINGVAM, Paul.ex Festo Pomp.tradit:quod ille exponit linguam coërceto, contineto, taceto. Ex qua cæcarum gentium religiosa obseruatione,acerrimum telum D. Ambrosius contorquet in eos, qui non eadem taciturnitate nostra sacra colunt ac venerantur: sed interim dum piis vndique vocibus, & psalmorum hymnorúmque cantu ædes sacræ personant, dum ad aras & altaria stant sacerdotes, dum incruentis hostiis Deus Opt. Max. placatur,nec linguam nec strepitum cohibent,nec verbis profanis abstinent. Quem locum eò lubentius subiecì,quòd in eam partem nimium peccetur summo Christianorum dedecore,quibus ruborem incutere hominum lucis Euangelicæ expertium sanctitas omnis, & aduersus fictos suos & commentitios deos pietas,debet. Verba Ambrosij lib.III. de Virginib.veland.sic habent:*An quicquam est indignius,quàm oracula diuina circumstrepi ne audiantur,ne credantur,ne reuelentur,circumsonari diuina sacramenta confusis vocibus, vt impediatur oratio pro salute deprompta omnium, cum gentiles idolis suis reuerentiam tacendo referant?* Qua de re in Benedicti Leuitæ Collectaneis lib. VI.cap.CLXXIII.& CXCII extant piæ aliquot veterum nostrorum principum constitutiones,quibus silentium in Ecclesia fieri,attentísque auribus Dei verbum audiri præcipitur. Atque adeò in gentilium & paganorum templis religioni fuisse expuere,aut nasum emungere, Arrian.lib.IIII. Epictet.cap. XI.scribit.Verùm vt è diuerticulo in viam redeam,& ad alteram eius formulæ,in qua hæremus significationem transeam,sunt,qui existiment huiusmodi voce populum, non vt taceret modò admonitum,sed etiam vt bona verba diceret, ac profanis & malè ominatis parceret.Quam opinionem sequitur Paulus,qui in Epitome Festi Pomp. Fauẽtiam, bonam ominationem interpretatur: & ita præcones clamantes populum sacrificiis fauere iussisse tradit,quòd fauere, sit bona verba fari. Cui interpretationi adstipulantur exempla quæ subiungam. Tibull.lib.II. Eleg.I.

Dicamus BONA VERBA, *venit natalis ad aras;*
*Quisquis ades,*LINGVA *vir mulierque* FAVE.

Ouid.lib.I.Fastor.

*Prospera lux oritur:*LINGVIS ANIMISQVE FAVETE,
Nunc dicenda bono sunt BONA VERBA *die.*

Idem lib.III. Trist.Eleg.XXIII.

Concipiámque BONAS ORE FAVENTE *preces.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et paulò pòst:

Nec dare tura libet nil exorantia diuos:
In tantis ſubeunt nec BONA VERBA *malis.*

Similiter lib.v.Triſt.Eleg.vii.

LINGVA FAVENS *adſit noſtrorum oblita malorum,*
Quæ puto dedidicit tam BONA VERBA *loqui.*

Idem lib.iii.de Ponto Eleg.iiii.

Vix BONA *pro tanto quærenti* VERBA *ſubibant.*

Tacitus lib.iiii.*Quem enim diem vacuum pœnæ, vbi inter ſacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla & laqueus inducantur?* Sic & Horat. lib. iii. Ode xiiii.ferias ob Auguſti ex Hiſpania reditum indicens, eo nomine ſacra fieri, &, vtpote bono die, bona verba dici, & à contrariis abſtineri ita iubet:

-vos ô pueri & puellæ,
Iam virum expertæ male nominatis
Parcite verbis. Vbi vetus interpres, *malè ominatis* legit: & hanc interpretationem adhibet: *Siue quia ex feſtiuitate dierum feriæ indicebantur, & abſtinebatur à litibus iurgiisque: ſiue quia in ſacrificiis præcepto ſilentio bona omina haberi iubebantur, ne inciuiliter & incautè loquentes mala omina verbis facerent: ideo inquit parcite verbis malè ominatis, id eſt, malis ominibus.* In eandémque ſententiam pedibus & numeris eunt verſus hi à Nonio ex Accij Oenomao citati:

Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per vrbem, vt omnes qui arcana aſtúque accolunt
Ciues, ominibus fauſtis auguſtam adhibeant
Fauentiam, ore obſcena dicta ſegregent.

Obſcena enim apud antiquos fere omnes dicta, quæ mali ominis habebãtur, Varro & Feſt. Pomp. ſcribunt. Quinetiam huic opinioni accedere Cicero videtur, qui vel ipſaſmet hominum voces obſeruandas veteres cenſuiſſe ſcribit: quas quia valere credebant, idcireo, FAVERI LINGVIS imperabant. Denique Nonius Marcellus: *Omen,* ait, *votum eſt mentis & vocis. Vnde ſacrificantibus dicitur bona omina habere, id eſt, vt circumſtantes & mente recta velint, & bona oribus proferant.* Similique modo in Græcorum conciionibus & conuentibus bona verba dicere, qui aderant, iubebantur. Hanc enim illic primam à præcone vocem mitti ſolitam, itidémque in ſacris vſurpatam, Ariſtides in Orat. περὶ τῶ μὴ δεῖν κωμωδεῖν, ita ſcribit: Ῥυθμίζητε δὲ τὴν κηρύκων τὰς πρώτας φωνὰς, Εὐφημεῖν τῶις πανηγύρεσι κελεύοντας. Ἐνθυμείθητε δὲ τὴν ἱερῶν καὶ τῶν καταρχομένων ἡμῖν ἐπειδὰν γὰρ ἐπὶ δ' ὡς αὐτοὶ τοῦτο μέλεται ὅτι τῶις εὐχαῖς ἀπουδάζομεν. Quod aliàs, Deo volente & propitio, plenius & vberius explicabimus. Nec à propoſito abhorret ille veterũ Εὐφημισμὸς BONA VERBA, quo Terẽt. Andr. Act.i.Sc.ii.& Macrob. lib.i. Saturn.cap.v.& lib.ii. cap.i.vtũtur. Contrà verò, quædam fuiſſe ſacra, quæ non εὐφημία, ſed maledictis & execratione celebrarẽtur, quæque pro violatis haberẽtur, ſi quando inter ſollemnes ritus, vel imprudenti alicui excidiſſet bonum verbum, Lactantius lib.i. Diuin. Inſtitut. cap.xx.docet. Cuiuſmodi erant illa Herculis ſacra, quorum Apollodorus lib.ii. Bibliothec. de Diis gentium, meminit, in hæc verba: Διὸ καὶ νῦν ἐπειδὰν θύωσιν Ἡρακλεῖ μετὰ καταρῶν τοῦτο φράζουσι. Philoſtrat. in Icone Thiodamantis poſt originem huius ritus expoſitam, ὅθεν, ait, βλῶς μὲν αἱ ὁτιοῦν ἡρακλεῖ θύεται· καταρχὰς δὲ ἐπαράμενοι, ὅσα οἱ μὴ ὁ γεωργὸς τότε· Χαίρει δὲ ὁ Ἡρακλῆς Αἰνείοις δίδωσι καταραμένοις τἀγαθά. BONIS autẽ verbis aduerſantur MALA. Propert. lib.iiii. Eleg.v.

Quiſquis amas ſcabris hoc buſtum cædito ſaxis,
Miſtaque cum ſaxis adiice VERBA MALA.

Ouid. in Ibin:

Dixerat inuito quæ MALA VERBA *viro.*

Cæterum eſt & alius eius, in qua adhuc verſamur, quámque nondum miſſam fecimus formulæ, ſenſus. Ferendus enim non eſſet, qui diceret hac formula ſilentiũ impetari apud Ouidium lib. xv. Metamorphoſ. quandoquidem illic LINGVIS FAVERE iuſſi, verba ſacerdotis geminata repetitáque referunt, tantum abeſt vt taceant. Sed nec ſilentio exceptos

ptos verſus ſuos ſignificat idem auctor, quum lib. ii. de Ponto Eleg. v. eos à Solano ORE FAVENTE probari ſcribit. Quinetiam apud eundem in Ibin dici non poteſt, LINGVIS FAVERE, eſſe bona verba dicere, aut malis vocibus, ſeu malè nominatis verbis abſtinere: Nam quòd ibi facit ſacrum, diris & execrationibus peragit. Itaque ORE FAVERE dũ iubet, non bona, ſed mala verba fari, & dicere imperat. Ex quo efficitur, quod quibuſdam placet, omnino reſpuẽdam non eſſe illam, quam licet à pleriſque receptam interpretationem Seneca explodit. Non enim à vero abhorret etiam his verbis imperatũ, vt multitudo quæ aderat fauorem præſtaret ſacris, eáque probaret ac votis fauentibus proſequeretur, denique vt verbis præeuntem ſacerdotẽ ſubſequeretur, & idem pro ſe quiſque precaretur. Itaque Ouidius Ibin deuouens, eos qui ſacris ſuis aderant, quas in illum iacit execrationes, fauore ſuo comprobare, eadémque illi imprecari iubet, vt & ille lib. xv. Metamorphoſ. antiſtes, preces quas concipiebat, à populo non pio modò fauore, animiſque propitiis accipi, ſed & lingua nuncupari volebat. Ac planè votis, quæ ſacerdotes ſuſcipiebant, priuatorum quoque vota acceſſiſſe Ouidius oſtendit lib.iii. Triſt. Eleg.i. cùm ait,

Optaui peteres cæleſtia numina tardè:
Párſque fui turbæ parua precantis idem.
Et pia tura dedi pro te, cúmque omnibus vnus
Ipſe quoque adiuui publica vota meis.

Et lib.i.de Ponto Eleg. vii.

Qui ne difficilis mihi ſit, Græcine precare,
Confer & in votum tu quoque verba meum.

Et lib. iiii.de Ponto Eleg. ix.

Vota precor votis addite veſtra meis.

Et lib. v. Triſtium Eleg. xii.

Téque velint ſine ſe, comprecor, eſſe Deum.
Optat idem populus. —

Idem lib. ii. de Ponto Eleg. v.

Pro quibus, vt maneas de quo cenſeris amicus
Comprecor, ad vitæ tempora ſumma tuæ.
Succedátque ſuis orbis moderator habenis,
Quod mecum populi vota precantur idem.

Idem lib. vii. Metamorphoſ.

— pro te ſortiſſime vota
Publica ſuſcipimus: Bacchi tibi ſumimus hauſtus.
Conſonat aſſenſu populi precibuſque fauentum
Regia. —

Hinc & Plinius in Panegyrico in vnius ſalute collata omnium vota dicit. Vnde etiam non minùs animis quàm linguis faueri iubebant. Ouidius lib.i. Faſtor.

Proſpera lux oritur, LINGVIS ANIMISQVE FAVETE.

Martial. lib. x. Epigramm.

LINGVIS *omnibus &* FAVETE *votis.*

Iuuenal. Sat. xii.

Ite igitur pueri, LINGVIS ANIMISQVE FAVENTES.

Aſmenus in verſu de die natali:

Vóſque ſimul, iuuenes, ANIMIS ET VOCE FAVENTES
Concelebrate diem votis felicibus almum.

Eodémque modo ſacra cœtúmque à fauentibus celebrari præcipit Virgilius lib. i. & viii. Æneid. Vtvt ſe res habeat, hæc, in qua hæremus, formula, ita, quantũ auguror, concipiebatur: LINGVIS FAVETE QVISQVIS ADES. Hanc ego coniecturam ex Ouidio & Tibullo capio, quibus magiſtris lubenter errare me patiar. Ouidius lib. xv. Metamorphoſ.

— cognouit numina caſtos
Euinctus vitta crines albente ſacerdos:

Universidad de Deusto
Biblioteca

EN DEVS EST! DEVS EST! ANIMIS LINGVISQVE FAVETE
QVISQVIS ADES, *dixit: Sis, ô pulcherrime, visus*
Vtiliter, populósque tuues tua sacra colentes.
QVISQVIS ADEST, *visum veneratur numen, & omnes*
Verba sacerdotis referunt geminata, piúmque
AEneadæ præstant & MENTE ET VOCE FAVOREM.

Idem in Ibin:

Nulla mora est in me: peragam rata vota sacerdos:
QVISQVIS ADES, SACRIS ORE FAVETE MEIS.
QVISQVIS ADES *sacris, lugubria dicite verba.*

Tibull. Eleg. I. lib. II.

QVISQVIS ADEST, FAVEAT: *fruges lustramus & agros.*

Et Eleg. II. eiusdem libri:

Dicamus bona verba: venit natalis ad aras,
QVISQVIS ADES, LINGVA *vir mulierque* FAVE.

Eodémque pertinent & hi versus Ouidij lib. III. Fastor.

QVISQVIS ADES, *castæque colis penetralia Vestæ,*
Gratare, Iliacis turáque pone focis.

Et lib. I. de Arte amandi:

QVISQVIS *vbique viri dociles aduertite mentes,*
Pollicitísque FAVENS *vultus adesto meis.*

Idem lib. VI. Fastor.

QVIQVE ADSINT *sacris, respicere illa vetat.*

Verbum autem hoc QVISQVIS vtrumque sexum continere, vel me tacente mediocriter docti intelligunt. Non. Marcell. *Quisquis & gen. femin. attribui posse veterum auctoritas voluit.* Liuius: *Mulier quisquis es, te volumus.* Cæcilius. *Quæso igitur quisquis es mea mulier.* Pacuu. *Quisquis tu es mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine.*

ENIMVERO dum magistratus res diuinas facerent vel auspicia captarent, à præcone inclamatum, HOC AGE, Plutarch. in Numa & in Martio Coriolano testatur: qua voce admonitos eos, vt erectis & attentis animis, in eam curam cogitationémq; incumberent, nec perfunctoriè aut oscitanter, aliásve res agentes sacris auspiciisque operam darent, idem auctor vtrobique tradit. In Numa quidem sic, Ὡς γάρ φασιν τοὺς Πυθαγορικοὺς οὐκ ἐκ παρόδου προσκυνεῖν καὶ προσεύχεσθαι τοῖς θεοῖς, ἀλλ' οἴκοθεν εὖ μάλα δεῖ τοῦτο γνάμη προδιασκευασαμένους βαδίζειν, οὕτως οἴετο ὁ Νουμᾶς χρῆναι τοὺς πολίτας, μήτε ἀκούειν τι τῶν θείων, μήτε ὁρᾶν ἐν παρέργῳ, καὶ ἀμελῶς ἀλλὰ σχολὴν ἄγοντας ἀπὸ τῶν ἄλλων, καὶ προσέχοντας τὸν νοῦν εὐφημίαν ὡς πράττει μεγίστην τῇ πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβειαν. Et mox: Ὡς ἰχνός τι μέχρι νῦν διασώζοντες, ὅταν ἄρχων προῇ θύσων ἢ θυμίαμα διατρίβῃ, βοῶσιν OK ΑΓΕ, Σημαίνει δὲ ἡ φωνὴ, τοῦτο πρᾶσσε σωφρόνως καὶ κατακοσμοῦντα τοὺς προσιόντας. Rursúsq; in Martio Coriolano: Ἔοικε δὲ ὁ Νουμᾶς, τά τε ἄλλα τῶν ἱερῶν σοφώτατος ἐξηγητὴς γενόμενος, καὶ τοῦτο παγκάλως νομοθετῆσαι προῆς εὐλάβειαν αὐτοῖς, ὅταν ἄρχοντες ἢ ἱερεῖς πράττωσί τι τῶν θείων, ὁ κήρυξ προφθέγγεσθαι μεγάλῃ φωνῇ βοῶν OK ΑΓΕ. Quibus verbis iuberi scribit: Προσέχειν τοῖς ἱεροῖς καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ μηδὲ χρείαν ἀσχολίας. Est & alibi à Plutarcho paullò obscuriùs hæc ipsa, qua de agimus, sacrorum vox literis consignata. Sic enim ἐν Αἰτίοις ἔστι Ρωμαϊκοῖς scriptum est: Ρωμαῖοι δὲ τὸ παλαιὸν ἐν ταῖς ἑορταῖς οὐδὲν ᾠκονόμουν, οὐδὲ ἐφρόντιζον, ἀλλ' ἢ περὶ τοὺς θεοὺς ἠσχολοῦντο, καὶ ΤΟΥΤΟ ΕΠΡΑΤΤΟΝ, ὥσπερ ἔτι νῦν προκηρύττουσι ἐν ἱεροῖς ὅτι τὰς θυσίας βαδίζοντες. Quo loci nec sagax nec acris naris Latinus interpres fuit, qui ne odoratus quidem est, quid lateret. Huc etiam pertinet ille Syllæ crudelis & inhumanus iocus apud Senecam lib. I. de Clementia: qui nisi ad hanc formulam relatus, planè frigeret: *Cùm in vicino, ait, ad ædem Bellonæ sedens exaudisset conclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito Senatu,* HOC AGAMVS, *inquit: seditiosi pauculi iussu meo occiduntur.* Atq; ita Tranquillus in Caligula cap. LVIII. quosdã tradidisse scribit, alloquẽti pueros Caligulæ à tergo Chæream ceruicẽ gladio cæsim grauiter percussisse, præmissa voce, HOC AGE: tanquã nimirũ victimam immolaret. Extrema quoque Galbæ vox percussoribus iugulũ offerẽtis hæc fuisse fertur, VT HOC AGERENT, ac ferirẽt, si ita è republica videretur,

quẽadmodum ab eodẽ Tranquillo & Plutarch. in Galba, & à Tacito lib. XVII. memoriæ proditum est. Quinetiam, hoc loquendi genere attentionem sibi veteres conciliabant, auditoréſque attentos efficiebant, vt ex Plauti prologo Asinar. & Pseudolo Act. I. Sc. I. & ex Persa Act. IIII. Sc. IIII. & ex Captiueis Act. V. Sc. II. liquet. Eadémq; verborũ figura apud Terentium in Eunucho Act. I. Sc. II. audientiam sibi fieri Thais postulat, cùm eam loquentem Phædria & Parmeno sæpius interpellarent. His & alia similia exempla si quis requirat, ea Horatius lib. II. Sermon. Sat. III. Iuuenal. Sat. VII. & Tertullian. lib. IIII. aduersus Marcionem, suppeditabunt.

MINISTER planè qui victimam cædebat, priusquàm eam feriret, rogabat, Agerétne, hac voce eum, cuius iussus expectabatur, compellans, AGON? Qua in voce scitè ac facetè lusit Asinius Pollio, Triarium deridens apud Senecam lib. II. Controuersiar. *Filius, inquit, ceruicem porrigat: carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat,* AGON? *quod fieri solet victimis.* Ex quo Agonaliorum ferias nomen inuenisse nonnullis placuit. Varro lib. V. de lingua Lat. *Agonales dies, per quos rex in regia arietem immolabat, dicti ab* AGON? *eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur.* Ouid. lib. II. Fastor.

Quattuor adde dies ductis ex ordine Nonis,
Ianus Agonali luce piandus erit.
Nominis esse potest SVCCINCTVS *causa* MINISTER,
Hostia cælitibus quo feriente cadit:
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros
Semper, AGATNE, *rogat; nec nisi iussus agit.*

Quem magistratuum iussum intercessisse declarat Dionysius Halicarnass. lib. VI. cũ ait: Ἐπειτα κατευξάμενοι θύειν τότε τοῖς ὑπηρέταις αὐτὰ ἐκέλευον. Vnde illud Ouidij lib. IIII. de Ponto, Eleg. IX. ad Græcinum Consulem designatum,

At cùm Tarpeias esses deductus in arces,
Dum caderet iussu victima sacra tuo.

In illis autem Fastorum versibus, MINISTER, popam significat, quem hostiam percussisse constat ex Spartiano in Geta: Ideóque SVCCINCTI epitheton additum est ab Ouidio, quoniam is erat habitus poparum. Sueton. in Caligula cap. XXXII. *Admota altaribus victima,* SVCCINCTVS *poparum habitu, elato altè* MALLEO *cultrarium mactauit.* Idem Ouid. lib. IIII. Fastor.

A bone SVCCINCTI CVLTROS *remouete* MINISTRI.

Propert. lib. IIII. Eleg. IIII.

Illa dies hornis cædem denuntiat agnis,
SVCCINCTIQVE *calent ad noua lucra popæ.*

Lucan. lib. I.

Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua, SVCCINCTI *premerent cùm torua* MINISTRI.

Et hoc est, quod Lampridius in Commodi vita ait: *Inter hæc, habitu victimarij, victimas immolauit.* Eodémque sensu MINISTRORVM nomen accipiendum est, apud Virgil. lib. III. Georgic. quum de hostia loquens,

Inter cunctantes, inquit, *cecidit moribunda* MINISTROS.

Vt & apud Ouid. lib. II. Metamorph. hoc versu:

— Et densi circumstant sacra MINISTRI.

Et apud eundem illo libri quarti Fastor. loco,

Ast vbi visceribus vitulos rapuere MINISTRI.

Sic quoque lib. IIII. Trist. Eleg. II. & illis Iuuenalis verbis Sat. XII.

— à grandi ceruix ferienda MINISTRO. Quos simili modo, ὑπηρέτας vocat Dionys. Halicarnass. lib. VII. Quorum alij, vt ille loquitur, ἐχόντος τοῦ θύματος κροτάφου σκυτάλῃ ἔπαιον. Id quod malleo factum, præter Suetonium, ostendit Ouidius quoque lib. II. Metamorph. cùm ait:

- Haud aliter quàm cùm spectante iuuenca,
Lætentis vituli dextra libratus ab aure,
Tempora discussit claro cauus MALLEVS *ictu.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Græcos verò ῥοπάλῳ ad eam rẽ vſos, Apollonius lib.1. Argonautic. ſcribit. Alij, quemadmodum idem Dionyſius refert, πίπλοντες ἐπεπήγεσαν τὰς σφαγίδας. Ita namque (vt hoc obiter leue mendum corrigam) legendum docet non Pollux modò, qui lib.1. Ὀνομαστικῷ, inter organa, τὰ περὶ θυσίαν, ponit σφαγίδας, ſed & Gloſſarium, in quo eſt, Culter, Σφαγίς. Et bellè Dionyſius, ἐντεπήσαν, ſicut Virgil. lib. VI. Æneid.

SVPPONVNT *alij* CVLTROS.

Et lib. III. Georgic.

Ac vix SVPPOSITI *tinguntur ſanguine* CVLTRI.

Ouid. lib. VII. Metamorphoſ. de victima,

-Subitò collapſa ſine ictibus vllis,
Exiguo tinxit SVBIECTOS *ſanguine* CVLTROS.

Iiſdem quoque cultris hoſtiam, vt Plautino verbo vtar, exenterabant, aut, vt Ouidio lib. I. Faſtor. præeunte dicam, viſcera eius aperiebant: Sed quoniã in hanc de ſacris mẽtionem incidi, non alienum ab inſtituto fuerit, præcipua quædam ſacrorum verba, cáq; maximè quæ aliquam rerum cognitionem cõiunctam habent, curſim & perquàm breuiter perſtringere. Nam & formulis finitima ſunt certa ſollemniáque vel ſingula verba: & me iuuat non Formularum tantùm epulis lectorem accipere, ſed & eiuſmodi ſecundas quoque menſas, cùm res tulerit, apponere.

HOSTIARVM planè ſeu victimarum (hæc enim, vt cum Seruio loquar, licenter confundit auctoritas) aliæ MAIORES, aliæ LACTENTES dicebantur, quemadmodũ ex Ciceronis lib II. de Legib. & Orat. II. in Rullum, & Liuij multis, Iulij verò Obſequẽtis aliquot locis liquet. Quædam etiam ANIMALES appellabantur, teſtibus Arnobio lib. VII. aduerſ. gent. & Macrob. lib. III. Saturnal. cap. V. & Seruio lib. II. Æneid. ad eum verſum:

-Arisque reponimus ignem.

Quædam RVMINALES, Plinio lib. VIII. cap. II. Quædam INIVGES & EXIMIÆ, atteſtante eodem Macrobio & Fulgentio in lib. Obſcurat. voc. Quædam SVCCIDANEÆ, vt Agellius lib. IIII. cap. VI. docet. Quædam AMBARVALES, vt Paulus ex Feſto Pomp. quem etiam Macrobius in huius verbi explicatione auctorem laudat lib. III. Saturnal cap. II. Aliæ PIACVLARES, vt Varro lib. V. de lingua Lat. Plinius in Panegyrico, Feſt. Pomp. & Arnob. lib. VI. aduerſ. gent. Nonnullæ etiam PRODIGÆ, MEDIALES, CAVIARES, OPTATÆ, ſeu OPTIMÆ vocabantur, vt idem Feſt. Pomp. Nonnullæ HARVIGÆ, vt Velius Longus, & ex Feſto Paulus, ſiue HARVGÆ, ſecundum Donatum in Phormion. Terent. Act. IIII. Sc. IIII. MAXIMAM quoque HOSTIAM ouilli pecoris quo ſenſu dicerent, Paulus ex Feſto Pomp. explicat. Hac eadem in claſſe Feſtus recenſet AMBIEGNOS bouem & veruecem, & AMBIEGNAM bouem Varro lib. VI. de lingua Lat. & OVES AMBIGNAS Fulgentius in lib. Obſcur. voc. In hoc genere idem Feſtus ponit CONFETAM SVEM, PRÆCIDANEAM agnam & porcam: cuius etiam Cato de re Ruſt. cap. CXXXIIII. meminit, & Agellius eo capite quod paullo antè citaui, & Nonius in voce, *præcidaneum*. Quibus ex Varrone lib. V. de lingua Lat. & lib. II. de re Ruſt. cap. I. & IIII. & Ouidio lib. IIII. Faſtor. addenda ſunt & hæc, BOS FORDA, ſiue vt apud Feſtum, HORDA, PORCI SACRES, & BOVES OPIMI. Eiuſdem familiæ erat & PORCA PRÆSENTANEA. Cuius vocis, quæ in Feſti Pomp. codicibus deſideratur, iactura ex Victorino in lib. de Orthographia, ſarcienda eſt. PORCÆ quoque AVREÆ & ARGENTEÆ in ſacris locum fuiſſe, idem Feſtus oſtendit: quæ etſi hoſtiarum numero non eſſent, nomen tamen earum habebant, ſacrificióque Cereali adhibebantur. Porcos autem maiores, qui ad ſacrificandum excepti liberiùs paſcebantur, EXIMIOS appellatos, ſicut BOVES ad hoc electos, EGREGIOS, OVES verò LECTAS, Donatus in Hecyr. Terent. Act. I. Sc. I. notat. Virgilius tamen hæc confundens etiam Eximiorum nomen tauris tribuit. Præterea DVIDENS HOSTIA, & IDVLIS OVIS Feſto auctore, dicebatur: Denique intonſam bidentem, Põtifices ALTILANEAM vocabant, vt Seruius manuſcriptus in lib. XII. Æneid. tradit.

HOSTIÆ verò PROBARI, DVCI, ADMOVERI, STARE, FERIRI, CADERE, CÆDI, MACTARI, IMMOLARI, dicebantur. Quorum verborum obſeruatio

ſeruatio otioſa non eſt: Nam, vt ſemel dicam, propria & quaſi certa rerum antiquarũ vocabula, quæ à plebe legentium incurioſè tranſmittuntur, notari è re eſſe cenſeo. Id quod me duce & auctore, imò potius monitore & præmonſtratore Macrobio, quiſquis faciet, magnam ex eo voluptatem, non mediocrem etiam fructum capiet. Exempla aliquot illarum, ſed præcipuarum dumtaxat, & minùs tritarum vocum ſubijciam. Ac primum PROBATAS fuiſſe hoſtias, Plinius indicat lib. VIII. Natur. hiſtor. cap. XLV. *Quamobrem*, ait, PROBATIO *victimarũ in vitulo, vt articulum ſuffraginis contingat: breuiore non litant.* Tertullian. Apologet. *Vt mirer cùm hoſtiæ* PROBENTVR *penes vos à vitioſiſſimis ſacerdotibus, cur præcordia potius victimarum, quàm ipſorum ſacrificantium examinantur.* Eodemque loquendi genere, exta PROBATA dixit Tibul. lib. III. Eleg. & Seruius in lib. III. Georgic. Atin Ciceronis Orat. II. in Rullum, vbi codices recentiores habent, *Erant maiores hoſtiæ in foro conſtitutæ, quæ ab his Prætoribus de tribunali, ſicut à nobis Conſulibus de conſilij ſententia* PROBATÆ *ad præconem & ad tibicinem immolabantur*, in antiquis omnibus legitur, PROBATIS. Quod ſi rectum eſt, eos qui immolarent de conſilij ſententia legi ſolitos ſignificat. Quomodo autem PROBARENTVR victimæ, priuſquam aris admouerentur, Lucian. περὶ θυσιῶν explicat his verbis: Αλλ' οἵγε θύοντες, περφαύσαντες τὸ ζῶον, καὶ πολύχρο προτείρει ἐξετάσαντες εἰ ἐντελὲς ἔστι, ἵνα μήδὲ τῶν ἀρρήτων τι καταφάγωσι, προσθύουσι τῷ βωμῷ. Erat & alia ante aras victimarum probatio, cuius Seruius in ſchedis duobus locis meminit. Sic enim lib. II. Æneid. ad hunc verſum, *Dat fruges manibus ſalſas: Fruges ſalſas*, ait, *& ferro: quibus rebus & cultri aſpergebantur & victimæ. Erant autem iſtæ probationes, vtrum aptum eſſet animal ſacrificio oblatum. Etiam cultrum à fronte vſque ad caudam ante immolationem ducere conſueuerãt. Et hoc eſt quod ait, Et tempora ferro Summa notant pecudum.* Idẽ in lib. IX. Æneid. ad ea verba, *Et ſtatuam ante aras. Quoties enim victima luctabatur, oſtendebat ſe improbari.*

DVCEBANTVR autẽ victimæ, nõ trahebantur. Cic. lib. I. de Diuinat. *Cùm Cenſor populũ luſtraret, bonis nominibus, qui hoſtias* DVCERENT *eligebãtur.* Sueton. in Auguſto, cap. LIX. *Nonnulli patrumfam. teſtamento cauerunt, vt ab hæredibus ſuis, prælato titulo, victimæ in Capitolium* DVCERENTVR. Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Cur publicis luſtris etiam nomina victimas* DVCENTIVM, *proſpera legimus?* Agellius lib. IIII. cap. VI. *Si primis hoſtiis litatum non erat, aliæ poſt eaſdem* DVCTÆ *hoſtiæ cædebãtur.* Iul. Obſequens lib. de Prodigiis: *Taurus cùm ad immolationem* DVCERETVR, *ob hæc ipſa corruit.* Ouid. Eleg. XII. lib. III. Amor.

DVCVNTVR *niueæ populo plaudente iuuencæ.*

Stat. Papin. lib. IIII. Thebaid.

-Armentáque ſiſti
Atra monet quæcumque gregum pulcherrima ceruix
DVCITVR. -

Virgil. lib. II. Georgic.

Et DVCTVS *cornu ſtabit ſacer hircus ad aram.*

Quorum verborum proprietatem non modo Seruius notat, verumetiam Macrobius lib. III. Saturnal. cap. V. cuius ipſa verba apponam: *Obſeruatum eſt à ſacrificãtibus, vt ſi hoſtia, quæ ad aras* DVCERETVR, *fuiſſet vehementiùs reluctata, oſtendiſſetque ſe inuitam altaribus admoueri, amoueretur, quia inuito Deo offerri eam putabant: quæ vero* STETISSET *oblata, hãc volenti numini dari exiſtimabant.* Plin. lib. VIII. Natur. hiſtor. cap. XLV. *Hoc quoque notatũ vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, ſicut nec claudicantem: nec aliena hoſtia deos placari, nec trahente ſe ab aris.* Proinde Suetonius in Iulio, cap. LIX. vt Cæſarem ne religione quidem vlla à quoquam incepto vnquam abſterritum, vel retardatum oſtenderet, exemnpli cauſa ſubijcit, eum, licet immolanti aufugiſſet hoſtia, profectionem aduerſus Scipionem & Iubam non diſtuliſſe. Etenim triſtis portenti loco habitũ, ſi aut hoſtia ab ara profugiſſet, aut percuſſa mugitum reddidiſſet, aut in aliam partem corporis, quàm oporteret, cecidiſſet, Feſtus in verbo, *Piacularia auſpicia*, tradit. Quod ex ſubiunctis teſtimoniis perſpicuè apparet. Liuius lib. XXI. de Flaminio Coſ. *Paucos poſt dies magiſtratũ iniit, immolantique ei vitulus iam ictus è manibus ſacrificantium ſeſe cùm proripuiſſet, multos circumſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiã maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit: id à pleriſque in omen magni terroris acceptum.* Suetonius in Galba, cap. XVIII. *Magna & aſſidua monſtra*

Universidad de Deusto
Biblioteca

iam inde à principio exitum ei, qualis euenit, portenderant: cùm per omne iter dextra siniſtráque oppidatim victimæ cæderentur, taurus ſecuris ictu conſternatus, rupto vinculo eſſedum eius irruaſit. Cornel. Tacit. lib. XIX. de Vitellio: *Concionanti (prodigioſum dictu) tantum fœdarum auium ſuperemiſit, vt nube atra diem obtunderent. Acceſſit diri omen: Profugus altaribus taurus, diſiecto ſacrificij apparatu, longè quàm vbi* FERIRI *hoſtias mos eſt, conſoſſus.* Lampridius etiam inter omina mortis Alexandri Seueri ponit, quòd cùm natalem diem commendaret hoſtia cruenta effugit, albámque eius veſtem, cum qua conſtiterat, cruentauit. Sed & Valer. Max. lib. I. cap. VI. inter ea omina, quibus dij Pompeium monuerant, ne cum Cæſare vltimam belli fortunam experiri contenderet, hoſtiarum ab ipſis altaribus fugam recenſet, quod & Dio lib. XLI. his verbis refert, καὶ πολλὰ τῶν ἱερείων αὐτοῖς ἢ δι' ὅπλων τοῖς βωμοῖς προσαγόμενα, ἐξέφυγε. Ammian. Marcellin. lib. XXIIII. *Ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua nouem procubuere triſtiſſimi: decimus verò qui diſtractis vinculis lapſus, ægre reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtrauit.* Silius Italicus lib. V. triſtia & malorum præcuntia ſacra deſignans:

Nec rauco taurus ceſſauit flebile ad aras
Immugire ſono: preſſámque ad colla bipennem
Incerta cernice ferens, altaria liquit.

Similiter lib. XVI.

Et ſimul extructis ceſpes ſurrexerat aris,
Victimáque admotæ ſtabat ſubiecta bipenni,
Cùm ſubito abruptis fugiens altaria taurus,
Exiliit vinclis, mugitúque excita late
Impleuit tecta: & fremitu ſuſpiria rauco
Congeminat. --

Seruius in lib. II. Æneid. ad verſum, *Et magno mercentur Atridæ, Sacrorum eſt*, ait, *vt fugiens victima vbicumque inuenta fuerit, occidatur, ne piaculum committatur.* Quin & diros hoſtiarum mugitus auerſabantur, vt Ouidius indicat lib. VII. Metamorphoſ. inquiens: *Mugitus victima diros, Edidit.* Lucian. περὶ θυσιῶν. de victimarum mactatione agens, καὶ φονεύσας τὸν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ ζεύγους ταῦρον, καὶ ὡς τὸ εἰκὸς εὐφημοῦν, καὶ ἡμίφωνον ἤδη τὴν θυσίαν ἐποιοῦν. Atque adeo non niſi volentem, & velut annuentem, hoſtiam cæſam fuiſſe ſignificat Plutarchus lib. VIII. Sympoſiac. cap. VIII. his verbis: Ἄγει δὲ νῦν τὸ δαιμόνιον ἰσχὺν εἰς τὸ μὴ σφάττειν θρίν θύσαντας κατὰ πανδήμους, οὕτως εὐλαβεῖς πρὸς ἅπασαι ἀδικίαν ἦσαν. Eóque pertinere probabile eſt illud Pythiæ oraculum, quod à Porphyrio lib. I. περὶ ἀποχῆς τῶ ἐμψύχων refertur in hæc verba:

Οὔ σε θεμις κτείνειν ὅλον γένος, ὅστε βιβῶσιν:
Ἐκγονα θειοτράπων: τὸ δ' ἐκάστοις αὖ κατὰ εἶδος.

Χέρνιβ' ὕπαιθρεῖον.-- Nec abeſt ſuſpicio eius rei ergò à Græcis aquâ in aurē victimæ infuſam. Hoc enim in more poſitū fuiſſe Apollonij interpres in lib. I. Argonautic. ita ſcribit: Πρόχυτα, οἱ μὲν χρῖσαι, οἱ δὲ τὸ ὕδωρ ὁ ἐπέβαλλον εἰς τὸ οὖς τῆ ἱερείου, ὅτι τῆ ὑπαιθρείω τὸ ἱερεῖον. Non de nihilo ergo eſt, quod Ouidius lib. I. Faſtor. & lib. IIII. de Pōto Eleg. IIII. colla ferienda boues præbuiſſe ait: Cernicem enim feriendā dare, offerre, porrigere, nec gladio aut ſecuri ſubtrahere, PRAEBERE dicūt, Vell. Paterc. lib. II. Valer. Max. lib. I. cap. XIII. Petron. Arbiter in Satyr. & Senec. lib. II. Natural. quæſt. cap. VLT. & Iuuenal. Sat. X.

ADDVCTÆ verò hoſtiæ aris ADMOVEBANTVR. Cornelius Tacitus lib. II. ADMOTAS *hoſtias, ſacrificalem apparatum, feſtam Antiochenſium plebem per lictores proturbat.* Idem aliàs, ADMOVEBATVR *altaribus miles: magis vt victima, quàm vt ſacri particeps.* Sueton. in Caligula cap. XXXII. ADMOTA *altaribus victima.* Arnob. lib. VII. aduerſ. gent. *Tum quòd ex his rebus, quæ* ADMOVENTVR *altaribus, nihil videmus accedere, atque ad numinum ſubſtantias peruenire.* Et alio loco: *Satis (vt opinor) oſtendimus fruſtra diis immortalibus hoſtias rebus cum conſequentibus* ADMOVERI. Virgil. lib. XII. Æneid.

—ADMOVITQVE *pecus flagrantibus* ARIS.

Lucanus lib. I.

—*Sacris tunc* ADMOVET ARIS.
Erecta ceruice marem.—

Sic &

Sic & Ammian. Marcellin. lib. XXIII. ADMOTOS ARIS *tauros* dixit: & Ouidius lib. VII. Metamorphoſ. ADMOTOS TEMPLIS *tauros*: ſicut EXTA ADMOTA ARIS, Valerius Max. lib. I. cap. I.

Admota autem aris, STARE dicebatur hoſtia, interim dū vota conciperentur, eíque vinū ac mola inſpergeretur. Cui etiam verbo quædam placidæ quietis nota ineſt. Virgil. lib. II. Georgic.

—STABIT *ſacer hircus* AD ARAM. Et lib. III.
Sæpe in honore deūm medio STANS *hoſtia* AD ARAS.

Ouid. lib. I. Faſtor.

Rode caper vitem, tamen hinc cùm STABIS AD ARAS,
In tua quod fundi cornua poſſit, erit.

Seneca Hercule Furen. Act. IIII. Sc. I.

STAT *ecce* AD ARAS *hoſtia, expectat manum*
Ceruice prona.-

Idem Hercule OEteo Act. III. Sc. II.

Vt STETIT AD ARAS *omne votiuum pecus.*

Martial. lib. III. Epigrammat.

Vite nocens roſa STABAT *moriturus* AD ARAS
Hircus, grata tuis victima Bacche ſacris.

Silius Italic. lib. XVI.

Victimáque admotæ STABAT *ſubiecta bipenni.*

Plin. lib. XXVIII. cap. II. *Si repente extis adimi capita vel corda, aut geminari victima* STANTE *acciderit.*

FERIENDI planè verbū ad victimas pertinuiſſe Paulus docet, qui ferias à FERIENDIS victimis appellatas ſcribit. Seneca Hercul. OEteo Act. II. Sc. I.

Me nuptiali victimam FERIAT *die.*

Ouidius lib. IIII. de Ponto, Eleg. IX.

Albáve opimorum colla FERIRE *boum.*

Et lib. I. Faſtor.

Hoſtia cœlitibus quo FERIENTE *cadit.*

Rurſus eodem libro:

Colla rudes operum præbent FERIENDA *iuuenci,*
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Quem vltimum verſum vſque adeò placuiſſe Ouidio obſeruaui, vt eum totidem verbis repetierit lib. III. Amor. Eleg. XII. & lib. IIII. de Ponto. Eleg. IIII. Atq; vt à lectoribus hanc quoque gratiam ineam, obiter & exceſſus loco admonebo, horum verborum interpretationem petendam eſſe à Plinio, qui in agro Faliſco Clitumni aquam potatā candidos feciſſe boues, lib. II. Natural. hiſtor. cap. CIII. ſcribit. Quod & Virgil. lib. II. Georgic. oſtendit his verſibus:

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deūm duxere triumphos.

In cuius loci explicatione Seruius, *Clitumnus*, ait, *eſt fluuius in Mæuania, quæ pars Vmbriæ, partis Tuſciæ: de quo fluuio dicit Plinius in hiſtor. Naturali, quod animalia quæ eum potauerunt, albos fœtus creant.* Quibus verbis digito indicat illum à me prolatum Plinij locum. Vnde idem Ouid. lib. IIII. de Pōnto. Eleg. VII.

Agnáque tam lactens quàm gramine paſta Faliſco,
Victima, Tarpeios inficit icta focos.

Propert. lib. II. Eleg.

Qua formoſa ſuo Clitumnus flumina luco
Integit, & niueos abluit vnda boues

Stat. Papin. lib. III. Syluar.

—*Nec ſi vacuet Mæuania valles,*
Aut præſtent niueos Clitumna nouilia tauros.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Silius Italicus lib.IIII.

— Et patulis Clitumnus in aruis,
Candentes gelido perfundit flumine tauros.

Idem lib.VIII.

Et lauat ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum. –

Iuuenalis Sat.XII.

Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis.

Claudian.in Panegyrico,in VI.Honor.Aug.Consulat.

Quin & Clitumni sacras victoribus vndas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis,
Visere cura fuit. –

Quæ tametsi mirificè consentiant, Leandro tamen in sua accurata Italiæ descriptione,scrupulum non sine causa iniicit, inter Faliscos & Clitumni fluenta, locorum interiectum interuallum.Sanè totus Mœuaniæ tractus latissimè continuatis pratis & pascuis à Silio Italico lib.v.& VIII.celebratur.Sed hæc alij viderint. Nos propositum persequamur.FERIRE,παίειν dixit Dionysius Halicarnass.lib.VII.Atque adeò Paulus,reclamantibus licet Ouidio & Seruio, Hostiam dictam ab *Hostire*,quod est ferire,tradit. Nec me latet PERCVTIENDI quoque verbum veteribus in hac re in vsu fuisse: vt ex Ouidio lib.I.Fastor.& lib. V. & XV.Metamorphos. & L.Annæo Floro lib.III.Iulio Obsequen.lib. de Prodig.& Spartiano in Geta, patet.

Quinetiã numerorum vinculis constricti, ICTAM quoque victimam dicunt, Ouid. lib. XV. Metamorph. & lib.II.de Ponto Eleg. IX.& lib.IIII.Eleg.VII.& Epist.Hypsiph.ad Iasonem,& Propert.Eleg. VI.lib.IIII. Quomodo & vitulum ICTVM legimus apud Iasonem,& Propert.Eleg. VI.lib.IIII. Quomodo & vitulum ICTVM legimus apud Liuium lib. XXI. PERCVSSAS autem SECVRI fuisse victimas, crebrò lector deprehendet. L. Annæus Flor.lib. III. *Nec gladio, sed vt victimas*, SECVRI PERCVTIVNT. Ouid. lib. VII. Metamorphos.

Muneribúsque deos implet, FERIVNTQVE SECVRES.
Colla torosa boum victorum cornua vittis.

Et lib.IIII.Trist.Eleg.II.

Candidáque adducta collum PERCVSSA SECVRI.
Victima, purpureo sanguine tingit humum.

Sic & lib. IIII.Fastor.

Apta iugo ceruix non est FERIENDA SECVRI

In versibus quoque de Nuce,si modo eius sunt:

Vtve grauem patiens vbi tolli vacca SECVRIM,
Aut stringi cultros in sua colla videt.

Idem probant & illi eiusdem poëtæ versus,quos suprà ex lib.IIII.de Ponto Eleg.IIII.adduxi. Vnde *sacrifica* SECVRI *colla tauri rumpere*,dixit idem lib.XII.Metamorphos.Virgil. lib. II. Æneid.

Quales mugitus fugit cùm saucius aras
Taurus, & incertam excussit ceruice SECVRIM.

Valer.Flacc.lib.I.Argonautic.

– Non illo certior alter
Pinguia lethifera perstringere colla BIPENNI.

Porrò de CADENDI verbo tot exempla suppetunt, vt eorum multitudine obruamur. Virgilius lib. I. Æneid.

Multa tibi ante aras nostra CADET *hostia dextra.*

Idem in Ciri:

Vt cùm cæsa pio CECIDISSET *victima ferro.*

Tibull. Eleg. I. lib.I.

Agna CADET *vobis. –*

Idem Eleg.I. lib. IIII.

Paruáque cœlestes pacauit mica, nec illis

Semper

Semper inaurato taurus CADIT *hostia cornu.*

Propertius Eleg. VI. lib.IIII.

Et CADAT *ante meos icta iuuenca focos.*

Ouidius lib.I.Fastor.

Albáque perfusa victima fronte CADAT.

Et rursus:

Victima,quæ CECIDIT *dextra victrice, vocatur.*

Idem lib. IIII.Fastor.

-- Huic geminas Rex Numa mactat oues:
Prima CADIT *Fauno, lemi* CADIT *altera Somno.*

Et lib.VI.

–Pro paruo victima parua CADIT.

Quo genere loquendi,vt vela contraham,vtitur idem Ouid.lib.VII.& VIII.Metamorphos. & lib. II.Amor. Eleg. XI. & lib.I.de Arte amand. & lib.I.Trist.Eleg. IX.& lib.II. de Ponto Eleg.IX.Martial. lib.VII.Epigram.Seneca Agamemnone.in choro Act.II. & rursus Act.III. Sc.I.& in Octauia Act. III.in choro. Atque vt Latini STANTEM ET CADENTEM HOSTIAM dicunt, sic & apud Dionysium Halycarnass. lib. VII. Ἑστῶτος καὶ πίπτοντος θύματος legimus. Vti verò caderet hostia,& in quam partem obseruasse veteres, Fest. Pomp.in verbo, *Piacularia*, docet. Et superiorum quidem, vt minùs vulgatarum vocum exempla adscripsi. Reliquarum quòd à vulgo intelligantur,probationes conquirere, non modò inanis esset diligentiæ,sed & hominis otiolo suo abutentis. Tãtùm adscribam, quæ de verborum, MACTARE ET IMMOLARE, propria significatione Seruius tradit in lib. IIII. Æneid.ad ea verba:

–MACTANT *lectas de more bidentes.*

MACTANT, ait, *verbum sacrorum κατ' εὐφημισμὸν dictum quasi magis auctum. Vnde & Magmentã dicebant,quasi maius augmentum. Olim enim hostiæ* IMMOLATÆ *dicebantur molæ salsæ tactæ. Cùm verò ictæ, & aliquid ex illis in aram datum*, MACTATÆ *dicebantur per laudationem,per boni ominis significationem,vt adolere. Nam* MACTARE *est magis augere.* Idem in X. Æneid. IMMOLARI *propriè dicuntur victimæ,nõ cùm cæduntur, sed cum accipiunt molam salsam. Cato in originibus ita ait: Lauini boues* IMMOLATOS, *priusquam cæderentur, profugisse in syluam.* Festus Pomp. IMMOLARE, *est mola, id est farre molito & sale hostiã persparsam sacrare.* Et hoc est quod Seneca in OEdipo Act. II. Sc. II. *taurorum colla salsa mola spargere*, dicit : Cicero verò lib. II. de Diuinat. *molam & vinum inspergere*. Dionysius Halicarnass. Δημητρὸς κέρατους ὑπερβάλλειν ταῖς κεφαλαῖς τῶν θυμάτων. Vnde Ouidius lib. XV. Metamorphos.

Imponique suæ videt inter cornua fronti,
Quas coluit fruges.

Quæ qui secum reputabit,mirari desinet, immolandi verbum non popis aut victimariis ,sed his,qui magistratu sacerdotióve publico præditi, aut etiam priuatim domi sacra faciebant,affiguari. Cicero lib.I.de Diuinat. *Cùm Sylla in agro Nolano* IMMOLARET *ante Prætorium.*Quæ verba descripsit ab eo Valer.Max. lib.I.cap.VI.Idem Cicero eod.lib. *Quod paullo ante interitum Cæsaris contigit,qui cum* IMMOLARET *eo die,quo primùm in sella aurea sedit.* Sic & II.Orat.in Rullum. Maiores hostias à Coss. immolari scribit. Et lib.VI. Epistolar.familiar. *Nemo nostrum est, opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit, nemo quin etiam cũ de alia re* IMMOLARET, *tamen eo quidem ipso tempore,vt Cæsar superaretur,optarit.* Plautus Pœnulo, Act.II.Sc.I.

Dij illum infelicitent omnes,qui post hunc diem,
Leno vllam Veneri vnquam IMMOLARIT *hostiam,*
Quíve vllum turis granum sacrificauerit.
Nam ego hodie infelix diis meis iratissimis
Sex agnos IMMOLAVI.

Sueton.in Iulio de ipsomet Cæsare loquens, *Cùm* IMMOLANTI, ait, *ausugisset hostia.* Iul.Obsequens lib.de Prodig. *Catone Consule* IMMOLANTE *exta tabuerunt.* Idem ibid. *In prouinciam proficiscens Postumius Consul,quũ* IMMOLARET.Plinius lib.XI.cap.XXXVII. *Defuit & C.Mario,quum* IMMOLARET *Victoriæ.* Similitérque Numã oues MACTASSE

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ouidius lib.IIII.Fastor. scribit.Virgilius lib.III. Georgic.

Aut si quam ferro MACTAVERAT *antè sacerdos.*

His similia exempla ex eiusdem poëtæ lib. III.IIII.& V.Æneidos adiungi possunt.

Qui verò sacrificabant FACERE dicebantur,sicut Græci τὸ θύειν, non tantùm ἱερεῖα καὶ βοῦς (quod Plutarchus obseruauit lib. VI I.Sympos.cap.VIII.) sed & ΔΡΑΝ, dicebant: vt Athenæus lib.XIIII. notat,quem Eustathius in lib. XX. Odyss. huius significationis testē citat. Varro lib.V. de lingua Lat. *Nam flamen Dialis auspicatur vindemiā, sed vt iussit vinum legere,agna Ioui* FACIT. Idem ibid. *Vt ibi propè* FACIVNT *diis manibus.* Sic hostia FACERE, dixit Censorin. lib.de die Natali cap.I. Sic *manibus lacte* FIERI *nō vino,* Varro Catone seu de liberis educandis, referēte Nonio in voce, *Rumam.* Sic hostia diis FIERI, Liuius lib.XXVII. Sic libo & vino Iunoni natali FIERI, Tibullus lib.IIII. Elegiar. Eiusdem locutionis testis accedit Macrob.lib. III. Saturnal.cap. XI. & lib. VI. cap. IX. Hinc & PRO FRVGIBVS FACERE dicebant. Virgilius Ecloga IIII.

Cùm FACIAM *vitula* PRO FRVGIBVS, *ipse venito.*

Festus Pōp. *Ambarualis hostia, est quæ rei diuinæ causā circū arua ducitur,ab iis qui* PRO FRVGIBVS FACIVNT. Macrob.lib.III. Saturnal. cap.II. *Ideo huic deæ* PRO FRVGIBVS FIERI *sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur.* Similique modo PROPTER VIAM FACERE dicebāt. Laberius Paupertate,referēte Nonio: *Visus hac nocte bidente* PROPTER VIAM FACERE. Ex quo ille in Albidium decoctorem elegans Catonis iocus apud Macrob. lib. II. Saturnal. cap.II. quo eum PROPTER VIAM FECISSE dicebat, sicut illic legendum est. Propter viam enim, (quod erat, vt Festus docet, proficiscendi gratia) Herculi aut Sango sacrificiū fiebat: in quo moris erat, vt si quid ex epulis superfuisset,igne cōsumeretur. Hinc & PRO POPVLO FIERI dicebatur in sacris Bonæ deæ. Cicero lib.I. Epist.ad Atticum: *P.Claudium Appij filiū,te credo audiisse, cum veste muliebri deprehensum domi C.Cæsaris,cū* PRO POPVLO FIERET. Et alia Epist. eiusdem libri: *Credo enim te audiisse, cùm apud Cæsarem* PRO POPVLO FIERET, *venisse eò muliebri vestitu virum.* Nam vt idem in orat. de Haruisp. respons. docet, *Sacrificium Bonæ deæ per virgines Vestales* PRO POPVLO *seu* PRO SALVTE POPVLI RO. FIEBAT, *& in ea domo,in qua erat imperium.* Seneca Epist. II. lib. XVI. *In eo iudicio,in quo reus erat Clodius, ob id adulterium,quod cum Cæsaris vxore in aperto commiserat, violatis religionibus eius sacrificij, quod* PRO POPVLO FIERI *dicitur.* Vnde & Iuuenal. Satyr. IX.

PRO POPVLO FACIENS *quantum Laufella bibebat.*

Eodem sensu Dio ait, ὑπὲρ τοῦ δήμου. Sic enim lib. XXXVII. de Cicerone Cōsule loquēs, ἀέκητι ἐλπίδα ἅμα τῇ ἐφιλάρχῳ ὅτι ἱερῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ δήμου ποιηθέντων, &c. Eiusmodi verò sacra quæ publico sumptu pro populo fiebant, PVBLICA appellata Fest. Pomp. scribit. Qualia erant quæ à fratribus Arualibus facta propterea, vt fruges ferrent arua, Varro lib. IIII. de lingua Lat.scriptum reliquit. Atque inde fortassis sacrificium illud quod fiebat in operto in honorem Bonæ deæ DAMIVM dicebatur,quāquam alia huius appellationis causa redditur à Paulo ex Festo. Sed & OPERANDI verbum in rebus diuinis vsurpabant. Cornel. Tacit.lib.II. *Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se* OPERATVM, *& sanguine sacro respersa prætexta pulchriorem aliam manibus auiæ Augustæ accepisse.* Horatius Ode XIIII. lib.III.

Vnico gaudens mulier marito
Prodeat,iustis OPERATA *diuis.*

Virgil.lib.I.Georgic.

-Lætis OPERATVS *in herbis.*

Idem in Ceiri.

Dum sacris OPERATA *deæ.--*

Tibull. lib.II. Eleg.V.

Tunc OPERATA *deo pubes discumbet in herba.*

Ouidius lib.II. Amor.Eleg. XIII.

Sæpe tibi meruit, certis OPERATA *diebus.*

Propertius lib.II.Eleg.XII.

Cinthia iam noctes est OPERATA *decem.*

Iul.Obse-

Iul.Obsequens lib.de Prodig. *Pestilentia famèque ita laboratum,vt ex Sibyllinis,populus circa compita, sacellāque* OPERATVRVS *sederit.* Pomponius apud Nonium Marcellum, *Ad Veneris profectus est manè vetulus,votum vt solueret,ibi nunc* OPERATVS EST. Operationis etiam dies à Festo Pomp.in priuatis feriis numerantur.

VICTIMARVM verò quæ cædebātur, Exta INSPICI,CONSVLI,PROSECARI, DARI,REDDI, PORRICI,IN ARAS IMPONI, dicebantur. INSPECTA fuisse exta diuinationis causā docent Cic.lib.I.& II.de Diuinat.Valer.Max.lib.I.cap.VI. Seneca lib.II.Natural.quæst. Credebant enim prauis erroribus imbuti, esse in extis aliquam vim,quæ declararet futura,ex corūmque habitu,colore & notis pericula, vel commoda significari, denuntiari & ostendi: Quorum interpretes erant ex Hetruria primùm acciti haruspices,qui ex eo, Extispices,& eorum diuinationes,Extispicia, ab extis inspiciendis, nominabantur,vt idem Tullius lib.I.de Natura Deor.auctor est. Vnde Tibullus lib. II. Eleg.V. ad Apollinem:

*-Per te,*ait.*præsentit haruspex,*
Lubrica signauit cùm deus exta NOTIS.

Idem lib.III.Eleg.

—Venturæ nuntia sortis,
Vera monent Tuscis exta probata viris.

Claudianus lib.I.in Eutropium.

Fulminibus sollers Hetruria CONSVLAT *ignes,*
Immensumque nefas FIBRIS *exploret haruspex.*

Formam autem huiusmodi inspectionis describunt Ouidius & Seneca: Ille quidem lib.XV. Metamorphos.

*Protinus,*ait,*ereptas viuenti corpore* FIBRAS
INSPICIVNT, *mentémque deūm scrutantur in illis.*

Hic verò in Thyeste, Act.IIII.Sc.I.

Erepta viuis exta pectoribus tremunt,
Spirántque venæ,córque adhuc pauidum salit.
At ille FIBRAS TRACTAT,*ac fata* INSPICIT,
Et adhuc calentes viscerum venas NOTAT.

Vtrobique autem EREPTAS FIBRAS,& EREPTA EXTA dici notandum est: sicut idem Seneca Oedipo Act.II.Sc.II.

Nec FIBRA *viuis* RAPTA *pectoribus, potest*
Ciere nomen.

Virgilius lib.XII. Æneid.

—Tum ritè sacratas,
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
ERIPIVNT. --

Lucanus lib.I.

Atque iram superūm RAPTIS *quæsiuit in extis.*

Ideò autem rapiebantur exta, vt spirantia adhuc & palpitantia consuli possent. Eáque de causa, Arnob.lib. VII. aduers. gent.illis gaudium fuisse scribit,vidisse ex residuo victimarum cæsarum spiritu exultantia adhuc corda tremebundásque & palpitantes in visceribus venas. Virgil.lib.IIII. Æneid.

—pecudúmque reclusis
Pectoribus inhians,trepidantia CONSVLIT *exta.*

Silius Italic.lib.I.

Ac fugientem animam properatis CONSVLIT *extis.*

Hoc enim modo CONSVLI exta dicebantur,quod,vt Macrob.lib.IIII. Saturnal. cap. V.scribit, *per ea deorum disquireretur atque exploraretur voluntas.* Minutius Felix in Octauio, *Aut auguriis obseruandis,aut extis* CONSVLENDIS. Manil.lib.I.Astronomic.

--Volucres prædicere linguas,
CONSVLTARE *fibras.--*

Plin.lib.XXVIII.cap.II. *Victimas cædi sine precatione non videtur referre, nec deos rectè* CON-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Val.Stat.Papin.lib.IIII.Thebaid.

CONSVLIT *ille deos, non larga cæde iuuencûm,*
Non alacri penna, aut verum spirantibus extis.

Et huius verbi proprietatem notauit Seruius in illis Virgilij à me ex lib. IIII. Æneid. prolatis versibus: *Propriè*, inquiens, *dixit* CONSVLIT. *Aruspices enim exta* CONSVLERE *dicuntur, cùm inspiciunt.*

Cuiusmodi consultationis illustre exemplum extat apud Senecam OEdipo, Act. II. Sc. II. Vbi Tiresias cæcus haruspex, alienis oculis exta inspiciens, ac probans, postquam interrogauit, num vno vulnere maiores hostiæ solo afflictæ concidissent, sanguísq; citus an lentus profluxisset, edi insuper sibi certas viscerum notas postulat: cui satisfaciês Manto situm, colorem, totúmque habitum extorum scitè & appositè renuntiat.

ARVSPICES porrò seu Extispices COR, PVLMONEM, IECVR, FEL cæsarum hostiarum inspiciebant: Et COR quidem non semper in extorum parte habitum ex Plinio didici, qui L. Posthumio Albino rege sacrorum post centesimam vicesimam tertiam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, primùm haruspices COR in extis conspicere cœpisse tradit lib. XI. Nat. histor. cap. XXXVII. Præcæteris verò, in extis IECVR diligentissimè tractabant, & nitidúmne id esset atque plenum, an horridum & exile, cũ capite, an sine capite, considerabant, & quid inde læti tristisve præuiderent, renuntiabãt. Ea propter Philostratus lib. VIII. de vita Apollonij, Τὸ δὲ ἧπαρ, ait, ἐν ᾧ φασὶ τὰ τῆς αὐτῶν μαντικῆς εἶναι πείσματα, οἱ δεινοὶ ταῦτα. Vnde & aruspicinam ἡπατοσκοπικὴν τέχνην vocat Phlegon, qui eius originem à Sibyllinis carminibus repetit in lib. περὶ θαυμασίων. Herodian. lib. VIII. de Crispino: Ελέγετο δὲ τῇ εἰρξάσῃ τοῦ πολέμου ἐμβαπτέσθαι πολλῶν ἔνδον ὄντων περὶ θυτικὴν τε καὶ ἡπατοσκοπίαν ἐμπείρων, τά τε ἱερὰ αἴσια ἀπαγγελλόντων. μάλιστα γὰρ τῇ σκέψει ταύτῃ πιστεύουσιν Ιταλιῶται. In huiusmodi vero extispiciis, FIBRAS, FISSVM & CAPVT obseruasse eos inuenio. De fibris quidem ad eos, quos supra adduxi locos, hos accedere velim. Virgil. lib. I. Georgic.

Tristibus aut extis FIBRÆ *apparere minaces.*

Ouid. lib. V. Metamorphos.

FIBRA *quoque ægra notas veri monitúsque deorum*
Perdiderat, tristes penetrant ad viscera morbi.

Et lib. XV.

— Magnósque instare tumultus,
FIBRA *monet.—*

Idem lib. I. Trist. Eleg. VIII.

Hæc mihi non ouium FIBRÆ, *tonitrúsve sinistri,*
Linguáve seruatæ pennáve dixit auis.

Vnde & Tibullus Eleg. IX. lib. I. FIBRAM conscíam deorum vocat: rursúsque Eleg. I. lib. II.

—Viden', ait, *vt felicibus extis*
Significet placidos nuntia FIBRA *deos?*

Manilius lib. IIII. Astronomic.

Hinc in tanta fidem petimus, quam sæpe volucres
Accipiunt, trepidáque suo sub pectore FIBRÆ.

Hinc & Fulgentius in lib. vocum antiquarum ex Labeone, quẽ disciplinas Hetruscas Tagetis & Bacitidis XV. voluminibus explanasse ait, hoc refert: FIBRAS *tecoris sandaracei coloris dum fuant, manales tunc verrere opus est petras id est quas antiqui solebant in modum cylindrorum per limites trahere pro pluuiæ commutanda inopia.* FIBRAS verò iecoris extremitates interpretatur Seruius in lib. I. Georgic. quẽ secutus Isidorus lib. XI. Etymologiar. cap. I. FIBRÆ, ait, *iecoris sunt extremitates, sicut extremæ partes foliorum in vntibus, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem* FIBRÆ, *quòd apud Gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque succensis responsa acciperent.* Cornel. Celsus lib. IIII. cap. I. de Pulmone, *Is spongiosus, ideóque spiritus capax, & a tergo spinæ ipsi iunctus in duas* FIBRAS, *vngulæ bubulæ modo, diuiditur.* Et postea, IECVR *a dextera parte sub præcordiis, ab ipso septo ortum, intrinsecus cauum, extrinsecus gibbum, quod prominens leniter ventriculo insidet, & in quatuor* FI-

BRAS

BRAS *diuiditur.* FISSI vtique vox & obseruatio, idoneum habet adsertorem & vindicem Ciceronem, cuius hæc sunt lib. I. de Diuinat. verba: *Similiter quid* FISSVM *in extis, quid* FIBRA *valeat, accipio.* Et aliâs: *Nondũ dico quam hæc signa nulla sint,* FISSVM *iecoris, corui cantus.* Et paullo post: *Aut quomodo collatum est inter ipsos, quæ pars* INIMICI, *quæ pars* FAMILIARIS *esset, quod* FISSVM *periculum, quod cõmodũ aliquod ostenderet.* Rursus ibid. FISSVM FAMILIARE *& vitale tractat.* Et mox: *Si* FISSVM *cuiusdã modi fuerit in iecore, lucrum ostenditur.* Itẽ alio loco: *Aut* FISSVM *iecoris in lucello meo.* Idem lib. III. de Nat. Deor. *Vnde porrò ista diuinatio: quis inuenit* FISSVM *iecoris.* Iam CAPVT iecoris ex omni parte diligentissimè haruspices considerasse: & si id inuentum non esset, nihil dirus aut tristius accidere potuisse, idem Cic. lib. II. de Diuinat. tradit. Quod & κατ' ἐξοχὴν CAPVT EXTORVM vocasse veteres, Plin. lib. XI. cap. XXXVII. scribit. Et ita accipiendũ est hoc verbum apud eundem lib. XXVIII. cap. II. & apud Ouidium lib. XV. Metamorphos. Lucanum lib. I. & Capitolinum in Pertinace. In extis etiam pars vna FAMILIARIS, altera INIMICI nomen, vicémque sortiebatur, quemadmodum Cic. lib. II. de Diuinat. ostendit. Liu. lib. VIII. *Decio* CAPVT *iecinoris à* FAMILIARI PARTE *cæsum haruspex dicitur ostendisse alioquin acceptam dis hostiam esse.* Illam verò alteram, HOSTILEM PARTEM vocat Lucanus lib. I. & HOSTILE LATVS Seneca in Oedipo, Act. II. Sc. II. Eiusdémque Lucani vetus interpres in lib. I. *Diuersæ*, ait, *sunt venæ, quas haruspices cellas dicunt, hostium amicorum, & alia huiusmodi. Cum ergo accipiunt iocinera, intelligunt quæ cella nec erat, quæ pars saliat. Igitur dum vident* DE HOSTILI PARTE *venarum pulsus emergere, significari prælium recognoscunt.*

Quẽadmodũ autẽ Romani, ita & Græci extispiciis attẽdẽtes, sũas quoq; peculiares extorũ notas habebãt. In hepate certè λοβὸς cos spectasse, & an esset ἄλοβον ἧπαρ considerasse docet Arrian. lib. VII. de reb. gest. Alexãd. quũ de Pythagora haruspice agẽs hęc memorat: Ὡς δὲ ὅτι τὸ ἧπατος τὸ ἱερεῖου ὁ λοβὸς (sic enim legẽdũ) ἀφανὴς ἦν. Et mox: Αὖθις θύεσθαι τὸν Πυθαγόραν ὅτι τῷ Αλεξάνδρῳ ἄλοβον τὸ ἧπαρ τοῦ ἱερείου. Et ibidem: Καὶ τὸν Πυθαγόραν ἐπεὶ ἡ παρουσία βαρυλοῦσα ἦρτο, ὅτῳ γενοιάμην αὐτῷ σημείου, ταῦτα ἐπέστελλε τοῖς τὸν ἀδελφὸν τὸν δὲ ἀπεῖν, ὅτι ἄλοβον οἱ τὸ ἧπαρ ἐγένετο τῷ ἱερείου. Suidas: Λοβὸν ἄκρον τοῦ ὀπίσω καὶ τοῦ ἥπατος interpretatur, καὶ ἐν θυτικῇ, σημεῖον τι ἐν τῷ ἥπατι. Hesychius etiam: Λοβαὶ χεῖρες καὶ ἄκρα τῶν ἥπατος, Λοβοὶ δὲ τὰ ἄκρα πάντα, καὶ σημεῖον ἐν τῷ ἥπατι. Hoc amplius ex Rufo Ephesio lib. de corporis humani partium appellationibus didici, alia quoq; in iecore haruspices Græcos obseruasse: Verba eius in cap. de Iecore, sunt hæc: Καὶ ὅτι τῶν μείζονα λοβὸς, ait, χολῆς ἀγγεῖον, τούτου δὲ τὸ μέσον πεπὸν, αὐχμὸν, τὸ δὲ κάτω, πυθμένα. Πύλαι δὲ ἧπατος αἱ φλὲψ δι' ἧς ἡ τροφὴ διέρχεται. ἃ δὲ ἐν ἱεροσκοπίᾳ πύλας καὶ πρόπτερα καὶ μάχαιραν καὶ ὄνυχα καλοῦσιν, ἐν μὲν καὶ ἐναντίωσιν, ἀσαφῆ δὲ καὶ οὐκ εὔδηλα καὶ εἰς ὕδρωπα ἰατρικὸν ἀναγκαίως ὀνομαζόμενα. His addam Euripidis ex Phœnissis ad ἱεροσκοπίαν pertinentes versus:

Μάντεις τε μηλ' ἴσφαζον ἐμπύρους δ' ἀκμὰς
Ῥήξεις τ' ἐναίμων ὑγρότητ' ἐναντίων.

Vbi Scholiastes ad ea verba: Ῥήξεις δ' ἐναίμων, Τὰς, ait, τῆς σχολῆς ῥήξεις ἐπισκόπουσι τὸν ὄφιν μετὰ ῥίψεως. τηροῦσι γὰρ οἱ μάντεις τὰς χολὰς (Υγρότητα ἐναντίων) τὰ τῆς ἐναντίων δηλοῦσαι, τὸν ὅτι τῆς ἐναντίας ἐχθρῶν ἀεὶ τὰ σώματα βούλει. Οἱ γὰρ ὕδρωπες τῶν ἐχθρῶν, εἰ βουληθεῖεν μαντεύεσθαι, ἔχοντες χολὴν ἀφροῦσι. Πικροὶ γὰρ οἱ ἐχθροί. Υγρότητα δὲ λέγει αὐτὴν τὴν χολήν. Et mox: Αλλως· πῶς θεὰν τὸν ἱερέου; ἢ γὰρ δι' αὐτῶν μαντεία. κεκμηκυῖα γὰρ, ἐκ τοῦ πυρὸς σημαίνει δυσχέρειαν πολέμου. ἁπλῶς μὲν δὴ ἡ κατὰ πνεύσεια ἥπιον ἀναπνοὴν δὲ εἰς ὕψος, νίκην. Οἱ δὲ ἄκραν λαμπάδα τὴν χολὴν λέγουσι, τὴν ἐν τῷ ὕπατι, σημεῖον γὰρ ὅτι νίκης τε καὶ ἥττης.

VERVM, vt Græcis omissis, Romana quæ ad huius libri institutum propriè pertinent, cõsectemur, ea quidem exta quæ splendida, bene colorata, integra, plena, solida, & absq; vlla labe macula & vitio erant, BONA appellabant, quòd propitios deos, prosperósque & secundos euentus, lucra, hereditates, commoda, denunciabant. Cicero lib. I. de Diuinat. *Quid enim*, ait, *habet haruspex, cur pulmo incisus etiam in* BONIS *extis dirimat tempus?* Idẽ lib. II de Diuinat. *Aut tanta inter eos dissensio sæpè etiam inter proximos, vt Apollinis exta* BONA *sint, Dianæ* NON BONA. Eadem & LÆTA vocant Valer. Maxim. lib. I. cap. VI. Liuius lib. XXVII. & lib. XXXI. Plinius lib. XI. cap. XXXVII. Eadémque loquendi figura Seneca lib. II. Natur. quæst. cap. L. LÆTA fulmina, & LÆTA omina, Petron. Arbit. in suo de

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mutat. Reip. Rom. carmine. Tibullus verò BONA exta, FELICIA vocat, Eleg. 1. lib. II. Quorum exemplum præbent Sueton. in Augusto & Plin. lib. XI. cap. XXXVII. qui Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis sibi delatæ die, sex victimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta narrant. Aliud etiam lætorum extorum argumentum profert Plinius loco à me nuper allegato, *In corde*, inquiens, *summo pinguitudo est quædam* LÆTIS EXTIS. LÆTA etiam atque adeò nimis LÆTA credebantur exta, cùm caput iecinoris duplex vel geminum reperiebatur. Nam interdum capita extorum geminata inuenta, Plinius lib. XXVIII. cap. I. testis est. Id quod Marcello immolante euenisse, Valerius Maximus lib. I. cap. VI. & Plinius lib. XI. cap. XXXVII. memoriæ prodiderunt. Liuius verò lib. XXVII. auctum visum fuisse in capite scribit. Quod & Plutarchus in Marcelli vita refert his verbis: Επῆν τὰ ἐξόν δὲ τὸ δεύτερον ἦτε κεφαλὴ μέγεθος ὑπερφυὲς ἀνίσχον, καὶ τ' ἄλλα φανερὰ θαυμαστῶς διεφάρη. Quæ verò exta, pallida, tabida, liuida, marcida, exilia, vitiosa, aut quæ omnibus suis partibus non constabant, & quibus aliquid deerat, quæve aliqua labe & tetris notis aspersa sua sede mota & naturali situ minimè posita erant, ea NON BONA vocant, Plaut. Pœnulo Act. II. Sc. I. & Cicero lib. II. de Diuination. Eadem & TRISTIA appellant Virgilius lib. I. Georgic. Valer. Max. lib. I cap. VI. Sueton. in Iul. cap. LXXVII. & Cornel. Tacit. lib. XVII. & IRATA, Statius lib. V. Thebaid. Nimirum quòd aduersos casus & damna minarentur, deósque iratos portenderent, periculáque imminere monerent. Plutarchus in Camillo: οἱ τε μάντεις ἤγγελον· ὅτι τοῖς ἱεροῖς προφαίνεσθαι θεῶν μῆνιν. Vnde & MINACES fibras dixit Virgilius, & venas MINACES eodem sensu Lucanus lib. I. sicut Cometes *crinem minacem* Claudian. lib. I. de Raptu Proserp. & *signa minacia* Arnobius lib. VI. aduersus gent. MINARI namque dicebant exta quæ malum aliquod impẽdere imminereque significabant. Cic. lib. I. de Diuination. *Vt primis* MINENTVR *extis, bene promittant secundis*. Seneca lib. II. Natural. quæst. *Quicquid exta, quicquid aues* MINABVNTVR. Sic & Macrob. lib. I. in Somn. Scipionis: Signa vel denũciare vel MINARI vel monere tradit. *Triste* quoque iratum & minax interdum significare Nonius Marcellus notat. Et ita TRISTIA omina dicuntur ab Ouidio lib. III. Amor. Eleg. XI. & Liuio lib. IX. & lib. XL. & Seneca Hercule Furen. Act. III. Sc. II. vt & TRISTE monstrũ & TRISTES iræ à Virgilio lib. III. Æneid. TRISTE augurium à Silio Italico lib. IX. & TRISTIA signa ab eodem lib. XVI. & TRISTE prodigium à Liuio lib. XLIIII.

TRISTIA autẽ exta habebãtur, si COR deesset, vel si IECVR SINE CAPITE inueniretur: Paulus: *Pestifera auspicia dicebãt esse, cũ* COR *in extis, aut* CAPVT IN IECINORE *nõ fuit*. Prius ostentũ portentúmve Cæsari sacrificãti, quo die cæsus est, accidisse Cic. lib. II. de Diuinat. Valer. Max. lib. I. cap. VI. Suetonius & Plutarch. in eius vita scribũt. Sed & Pertinaci, quo à militibus interemptus est die, COR in hostia non repertũ Iulius Capitolinus in eius vita auctor est. Posterioris verò portẽti exẽpla non pauca in veterũ monumentis extãt. Nam & eodẽ Cæsare immolante IECVR SINE CAPITE inuentum Cicero lib. I. de Diuinat. narrat: quo nihil contingere potuisse ditius idem aliàs scribit. Quinetiam cùm Marcellus summo studio niteretur, vt Pœnorum exercitum aut prosterneret, aut Italia pelleret, sollemniq; sacrificio voluntates deorum exploraret, quæ prima hostia ante foculum decidit, eius IECVR SINE CAPITE inuentum, Valer. Max. lib. I. cap. VI. Liuius lib. XXVII. Plin. lib. XI. cap. XXXVII. literis prodiderunt. Quod & Plutarchus in Marcello more Romano Κεφαλεὺς ἥπατος appellans, ita scribit: Καὶ λαβὼν τὸν μάντιν ἐθύετο, κ τῷ σφάττοντι πεσόντος ἱερείου, δεῖκνυσιν αὐτῷ τὸ ἧπαρ οὐκ ἔχον κεφαλεύ ὁ μάντις. Similiter Appianus de Cæsaris sacrificio, quo die in curia cæsus est agens lib. II. bellor. ciuil. τῷ ἱερείων (sic enim lego) ἦν τῷ Καίσαρι, τὸ μὲν σφάττον ἄνευ καρδίας, ἢ ὡς ἕτεροι λέγουσιν, ἡ Κεφαλὴ τοῖς σπλάγχνοις ἔλειπτο. Simili casu Liuius lib. XXX. Consulum alteri primam hostiam immolanti CAPVT IOCINORI defuisse, & lib. XLI. Q. Petiliũ sacrificantem, in iocinore CAPVT non inuenisse: alterum quoque Consulem quòd CAPVT IECINORI defuisset, tribus hostiis minimè perlitasse memorat. Sic & Iulius Obs sequens Catone, Posthumo, Herennio Coss. immolantibus CAPVT IOCINORIS inuentum non fuisse, Apollinique Decemuiris immolantibus, CAPVT IOCINORIS defuisse, refert. Idem, Lupum spretis religionibus, cum in extis CAPVT non inuenisset, manus

manus infelicirer cum hostibus conseruisse, amissóque exercitu in prælio occubuisse scriptum reliquit. Plinius etiam lib. XI. cap. XXXVII. Cùm C. Marius Vticæ immolaret, CAPVT IECORIS non inuentũ. Defuisse quoque, Caio principe Kalẽdis Ianuariis Consulatum ineunte, quo anno interfectus est: similiterq; Claudio successori eius, quo mense interemptus est, memoriæ prodidit. Nec dispari euentu Pertinacem, cùm triste prodigium prima hostia à se immolata procurare vellet, in alia CAPVT EXTORVM non deprehendisse Iulius Capitolinus scribit. Sed & CAPVT EXTORVM CÆSVM, tristis ostenti habitum, præterquã in sollicitudine ac metu, (tunc enim peremisse curas) Plinius superiore loco tradit. Vnde Ouidius lib. XV. Metamorphos.

— Magnáque instare tumultus
FIBRA monet, CÆSVMQVE CAPVT reperitur in extis.

Decio quoque immolante CAPVT IOCINORIS CÆSVM repertum Liuius lib. VIII. scribit. Verùm plenas, integras & graphicè expressas tristium extorum descriptiones duas subijcere operæpretium puto: vnam ex Lucano, alteram ex Seneca. Ille enim de extis ab Arunte haruspice inspectis lib. I. talia canit:

Terruit ipse COLOR vatem: nam pallida tetris
Viscera tincta NOTIS, gelidóque infecta cruore,
Plurimus aspersos variabat sanguine liuor.
Cernit tabe IECVR madidum: venásque MINACES
HOSTILI de parte videt: PVLMONIS anheli
FIBRA latet, paruúsque secat vitalia limes.
COR iacet, & saniem per hiantes viscera rimas
Emittunt, produntque suas OMENTA latebras.
Quódque nefas nullis impunè apparuit extis,
Ecce videt CAPITI FIBRARVM increscere molem,
Alterius CAPITIS pars ægra & marcida pendet:
Pars micat: & celeri venas mouet improba pulsu.
His vbi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat. Vix fas superi, quæcumque monetis,
Prodere me populis. —

Apud Senecam verò Odipo Act. II. Sc. II. Manto tristia exta hoc verborum ambitu renuntiat:

Genitor, quid hoc est? non leui motu vt solent,
Agitata trepidant exta, sed totas manus
Quatiunt, nouúsque profilit venis cruor:
COR marcet ægrum penitus ac mersum latet,
Liuéntque venæ, magna pars FIBRIS abest,
Et felle nigro tabidum spumat IECVR.
Ac semper omen vnico imperio graue:
En CAPITA paribus bina consurgunt toris,
Sed vtrumque CÆSVM tenuis abscondit CAPVT.
Membrana, latebram rebus occultis negans.
HOSTILE valido robore insurgit LATVS,
Septémque venas tendit has omnes retrò
Prohibens reuerti limes obliquus secat.
Mutatus ordo est, sede nil propria iacet,
Sed acta retrò cuncta, non animæ capax
In parte dextra PVLMO sanguineus iacet.
Non læua cordis regio, non molli ambitu
OMENTA pingues viscerum obtendunt sinus.

ERANT & aliæ extorũ in haruspicina qualitates & differẽtiæ. REGALIA enim EXTA, Festo interprete, appellabant, quæ potentibus insperatum honorem pollicebantur, priuatis & humilioribus hereditates, filiofamiliãs dominationẽ. MVTA verò, vt idem auctor est, dicebantur, ex quibus nihil diuinationis animaduertebant. Sed labor fortasse

Universidad de Deusto
Biblioteca

longiùs, nec iis, quos mihi ipse præscripsi, finibus me teneo. Itaque vanæ huic & ridiculæ Hetruscorum disciplinæ nuntium remittam, eámque res suas sibi habere iubebo, & ad residua sacrorum verba reuertar.

EXTA, si BONA erãt & placebãt, PROSECABANTVR, vt Plaut. Pœnulo Act. II. Sc. I. indicat. Cato de re Rust. cap. CXXXIII. *Vbi exta* PROSECTA *erunt, Iano struẽ cõmoueto.* Suet. in Augusto, cap. I. *Cùm fortè Marti vẽ diuinã faceret, nũtiata repẽtè hostis incursione semicruda exta rapta foco,* PROSECVIT. Liuius lib. V. *Qui eius hostiæ exta* PROSECVISSET, *ei victoriam dari.* Paulus ex Festo: *Exta dicta, quòd ea diis* PROSECENTVR, *quæ maximè extant, eminentque.* Sic & Lucian. περὶ θυσιῶν, Ἔγκατα ἀπατήσειν dicit. Hinc Insecta in sacris PROSECTA vocabantur. Varr. lib. IIII. de lingua Lat. *Insicia, ab eo quòd insecta caro, vt in carmine Saliorũ est, quod in extis, nunc dicitur* PROSECTVM. Ouid. lib. XII. Metamorphos.

Cuius vt impositit PROSECTA *sub æthere ponit.*

Idem lib. VI. Fastor.

Sic vbi libauit PROSECTA *calentibus aris.*

Statius lib. V. Thebaid.

—vbi aduerso dederat PROSECTA *Tonanti,*
Et caput iratis rediens quassabat ab extis.

Vbi Lactantius: PROSECTA *dicuntur,* ait, *exta, cùm redduntur insecta.* Additque Statium verbo sacrificantium vsum. *Particulæ enim,* inquit, *minutæ membrorum omnium,* PROSECTA *dicuntur in sacris, quæ inferuntur aris. Lucanus* (locus est lib. VI.)

—Si pectora plena
Sæpe dedi, laui, calido PROSECTA *cerebro.*

Hæc namque ille, nisi me animus fallit, in hũc modum scripta reliquerat, quæ postea sunt ab antiquariis deprauata. Valerius Flacc. lib. II. Argonautic.

Tunc piceæ mactantur oues, PROSECTAQVE *partim*
Pectora.—

Nonius Marcell. PROSECTA, *exta, quæ aris dantur ex fibris pecudum dissecta.* Hinc & PROSICIÆ appellatæ. Arnob. lib. VII. aduers. gent. *Quòd si omnes has partes, quas* PROSICIAS *appellatis, accipere dij amant.* Martian. Cap. lib. I. de Nupt. Philolog. *Physiculatis extorum* PROSICIIS *viscera loquebantur.* Quam vocem aliò transferens Macrob. lib. VII. cap. XII. non sine præfatione id faciendum duxit. *Hoc & in Ponto,* inquiens, *fieri videmus, in quo frusta quædam, & vt ita dixerim,* PROSICIÆ *gelidæ feruntur.* In cuius vocis locum alia, librariorum incuria, subiit apud Solinum in Polyhistor. illo loco, quo ait: *Nec longè inde collis Vulcanius, in quo qui rei diuinæ operantur, lignea vitea super aras struunt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, cùm* PORRICIAS *intulerint.* Illic enim PROSICIAS legendum, veteris mei codicis auctoritate, & recti sermonis ratione fretus, omni adseueratione adfirmare non dubito. Vetus Glossarium, PROSICIÆ, Ἀπαρχαὶ τῶν θυμάτων. Nã, vt Dionysius Halicarnass. ait, Ἀπαρχὰς ἐλάμβανον ἐκ τοῦ σπλάγχνου, καὶ ἄλλου μέρους. PROSICIVM etiam Paulus ex Festo, nisi mendum subest, ait appellatum, quod prosecatum proiicitur, aut porrigitur. Idem etiã partes eorum, quæ diis immolabantur, ALBEGMINA, vt & carnium sacrificatarum partes, STREBVLA, dici tradit. At ex immolata hostia defectum in iecinore imponendo augendi causa AVGVMENTVM, aut AVGMENTVM appellatum, Varro lib. IIII. de lingua Lat. scribit.

ENIMVERO quod ad DANDI verbũ attinet, eius in sacris vsum, hæc, quæ subieci, exẽpla testantur. Cato de re Rust. cap. CXXXIIII. *Postea,* ait, *Cereri exta, & vinum* DATO. Varro lib. I. de re Rust. cap. XXIX. *Exta diis cùm* DABANT. Liuius lib. XXVI. *Flamen Dialis, quod exta perperam* DEDERAT, *Flaminio abiit.* Ouid. lib. IIII. Fastor.

Nam simul exta deo DATA *sunt, licet omnia fari.*

Macrobius lib. III. Saturnal. cap. II. ex Veranio, EXTA PORRICIVNTO, DIIS DANTO IN ALTARIA FOCVMVE, EOVE QVO EXTA DARI DEBEBVNT. Paulus ex Festo: *Forma significat modò faciem cuiusque rei, modò calidam, vt cùm exta, quæ* DABANTVR, DEFORMA *appellabantur.* Martial. lib. XI. Epigrammat.

Nos tamen EXTA *Ioui, tura, meriimque* DAMVS.

Qui locus testatur DANDI vocabulum non ad exta modò, verùm etiam ad tus &

tus & vinum, quibus res diuina fiebat, pertinuisse. Cuiusmodi locutionum copiam in veterum scripris offendimus. Et de ture quidem Martial. lib. VIII. Epigrammat.

DAT *pòpulus,* ait, DAT *gratus eques,* DAT TVRA *senatus.*

Valer. Max. lib. I. cap. I. *Candidam induere vestem, & aris* DARE TVRA *coactæ sunt.* Arnob. lib. VII. aduers. Gent. *Vt enim vos debetis offendere cur* TVRA DIIS DETIS. Et paullo pòst: *An num quid aliquis dicet, ideirco superis* TVS DARI, *quod odoratus habeat suaues?* Plenus est exemplorum Ouidius. Sic enim lib. I. Trist. Eleg. II. & III. Trist. Eleg. XXIII. & lib. II. & IIII. & V. Fastor. & lib. I. de Arte aman. & lib. III. IIII. VI. VII. X. XIII. & XIIII. Metamorph. & lib. II. Amor. Eleg. XII. & lib. IIII. de Põto, Eleg. IX. & Epist. XX. Heroid. loquitur. Nec Virgilius testimoniũ, si denuntiemus, detrectabit. Æneidos namq; lib. VIII. legimus:

Vna omnes iuuenum primi, pauperque senatus
TVRA DABANT.—

Vbi Seruius, *Verbo,* ait, *sacrorum vsus est. Nam dici solebat in sacris,* DA QVOD DEBES DE MANV DEXTRA ARIS. Hoc etiam verbum, vt nostras in angustum cogamus copias, apud Horat. lib. IIII. Carmin. Ode II. Propertium lib. II. Eleg. VIII. Tibull. lib. III. Eleg. III. Lucanũ lib. IX. bis, & Silium Italic. lib. III. & Senecã Hercule furente, Act. IIII. Sc. I. & in Octauia Act. IIII. Sc. I. & Arnob. lib. VII. aduers. gent. nõ semel, diligens lector reperiet.

EODEMQVE modo & VINVM DARE dicebant. Cato de re Rust cap. CXXXIIII. *Postea Iano* VINVM DATO. Et mox: *Item Iano* VINVM DATO, *& Ioui* VINVM DATO, *ita vti* DATVM *obstruem obmouendam.* Virgil. lib. VIII. Æneid.

Communémque vocate deum & DATE VINA *volentes.*

Ouid. lib. IIII. Fastor.

VINAQVE DAT *tepidis farràque salsa, focis.*

Quod genus loquendi etiam lib. IIII. eiusdem argumenti, & lib. I. de Arte aman. vsurpat. Valerius Flacc. lib. IIII. Argonaut.

— cineri DAT VINA *vocato.*

TVRA autẽ DARE, id ipsum est, quod Arnobius lib. VII. ait, *ante ipsa numinum signa altaribus injcere.* Ouidius verò lib. III. Amor. Eleg. III. & lib. II. de Ponto Eleg. I. & lib. III. Fastor. *Tura focis imponere.* Seneca in OEdipo Act. II. Sc. II. *focis injcere.* Plinius lib. XII. cap. XIIII. *Aris ingerere.* Vnde aras, *tura votiua piorum accipere,* dixit Ouidius lib. III. Amor.

QVIN & TVRA FERRE, legere est apud Propert. lib. II. Eleg. XIIII. Ouid. lib. I. de Põto. Eleg. V. & lib. II. Eleg. IX. & lib. III. Eleg. I. & lib. IIII. Eleg. VIII. & lib. XI. Metamorph.

PORRO dandi turis alia atque alia, prout facultates largiebantur, ratio erat. Nam honestiores quidem & locupletes ACERVOS TVRIS focis ingerebant, TVRAQVE ACERRA ET LANCE PLENA DABANT: pauperiores verò, GRANA duntaxat aliquot, vel GLEBVLAS & MICAS SVMMIS DIGITIS iniiciebant. Virg. lib. V. Æn.

—Et PLENA *supplex veneratur* ACERRA.

Horat. lib. III. Carmin. Ode VIII.

Quid velint flores & ACERRA TVRIS
PLENA *miraris?*

Martial lib. IIII. Epigram. XLV.

Hæc tibi pro nato PLENA DAT *lætus* ACERRA,
Phœbe, Palatinus munera Parthenius.

Ouid. lib. IIII. de Ponto. Eleg. IX.

TVRAQVE MENTE *magis* PLENA, *quàm* LANCE DEDISSEM.

Idem eiusdem libri Eleg. VIII.

Nec quæ de PARVA *pauper diis* LIBAT ACERRA
TVRA, *minus* GRANDI *quàm* DATA LANCE *valent.*

Arnob. lib. IIII. aduers. gent. *Non enim qui sollicitè relegit, & immaculatas hostias cædit, qui* ACERVOS TVRIS DAT *concremandos igni, numina consentiendus est colere.* Turis etiam aceruos Iunoni à puella dari, Tibull. lib. IIII. Eleg. fingit. Martial. quoq; lib. VII. Epigram.

Consumpsi salsásque molas, & TVRIS ACERVOS.

Herodian. lib. III. Πρῶτον εἰς τὸν νεὼν ἀνελθὼν πολλὰς ἐκατόμβας κατέθυσε, λιβάνῳ τε τοὺς βωμοὺς ἐπεύφευσεν.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE GRANIS verò TVRIS, testimonia non desunt. Plautus Pœnulo Act. II. Sc. I.

Quive vllum TVRIS GRANVM *sacrificauerit.*

Ouid. lib. IIII. Fastor.

DETIS *& in veteres* TVREA *grana focos.*

Tertullian. Apologet. *Qui ei offero opimam & maiorẽ hostiam, quàm ipse mandauit, orationẽ de carne pudica, de anima innocẽti, de spiritu sanctо profecta: non* GRANA TVRIS *vnius assis.*

AT de MICA TVRIS ne quis mihi intestato fidem habeat, idoneos testes citabo, Ouidium, Plinium, Columellam. Ouidius quidem lib. III. Trist. Eleg. XII.

MICAQVE, ait *sollemni* TVRIS *in igne sonet.*

Plin. lib. XII. cap. XVIII. *Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, aceruatímque congesta honori cadauerum, quæ diis per singulas* MICAS *dantur.* MICAS autem vocabant vel contusa grana & fracta, vel concussa & elisa, vt idem auctor loquitur eiusdem lib. XII. cap. XIIII. Et ita MICAM TVRIS dixit Columella lib. VI. cap. XXX. de qua etiam sensisse videtur Tibull. Eleg. I lib. IIII. cùm ait:

Paruáque cælestes pacauit MICA.--

POLLEN quoq; TVRIS memorat Plinius lib. XIII. cap. II. vt TVS EXIGVVM, & ODORIS ALICVIVS GLEBVLAM, Arnobius lib. VII.

SVMMIS autem DIGITIS DVOBVS *aut* TRIBVS, in focum iacta tura ostendit Lactantius lib. V. cap. XIX. his verbis: *Nam cruciari atque interfici malle, quàm tura* TRIBVS DIGITIS *comprehensa, in focum iactare, tam ineptum videtur, quàm in periculo vitæ, alterius animam magis curare, quàm suam.* D. Hieronym. in Epist. ad Heliodor. *Non est*, inquit, *in eo tantùm seruitus idoli, si quis* DVOBVS DIGITVLIS *tura compressa in bustum aræ iaciat.* Prudentius in hymno in laudem Eulaliæ virginis,

Si modicum salis, eminulis
Turis & exiguum DIGITIS
Tangere, virgo benigna velis.

Et ita in sortilegio quodam anus Ouidiana lib. II. Fastor.

--DIGITIS *tria tura* TRIBVS *in limine ponit.*

INTERDVM & cucullo, seu inuolucro soluto, tura focis iniiciebãt. Iuuenal. Sat. XIII. ad Iouem --*aut cur*

In carbone tuo CHARTA, *pia tura,* SOLVTA
Ponimus? --

SOLA autem MASCVLA TVRA aris dabantur. Plin. lib. XII. cap. XIIII. *Quod ex eo rotunditate guttæ pepẽdit,* MASCVLVM *vocamus, cùm aliàs non ferè mas vocetur, vbi nõ sit fœmina: religioni tributum ne sexus alter vsurparetur.* MASCVLVM *aliqui putant à specie testium dictum.* Cuius sexus aliâs idem auctor meminit lib. XXXIIII. cap. XI. Virgil. Ecloga VIII.

Verbenásque adole pingues, & MASCVLA TVRA.

Arnob. lib. VII. aduers. Gent. *Non si mille tu pondera* MASCVLI TVRIS *incendas, cælúmque hoc totum redundantium vaporum nebulositate cludatur.*

PORRO VINVM DARE, idem valet cum eo quod vno loco Arnobius lib. VII. dixit, *altaribus superfundere*, & alio, *vini exigui rorem super viuidam iacere atque instillare prunam.* Quod Ouidio lib. III. Fastor. est *fundere vina in focum*, Senecæ, *aras mero spargere*, in Octauia Act. IIII. Scena I. Tertulliano in Apolog. *duas meri guttas offerre.* D. Hieron. in Epist. ad Heliodor. *hausfum pateræ poculo merum fundere.* Vtiq; enim vina PATERIS dabantur. Varro lib. IIII. de lingua Lat. *Prætereà in poculis erant* PATERÆ, *eo quòd pateant, Latinè ita dictæ.* Et mox: *Et in sacrificando deis, hoc poculo magistratus* DAT *Deo* VINVM. Idémque ex Festo in verbo INFERIVM non obscurè colligitur. Ouidius lib. XV. Metamorphos.

--VINAQVE DAT PATERIS.- Et lib. IIII. Fast. de sacrificij cuiusdã apparatu,

Cúmque MERI PATERA, *turis acerra fuit.*

Vnde Horat. lib. I. Carm. Ode XIX.

Verbenas pueri ponite, TVRAQVE
Bimi cum PATERA MERI.

MERVM etiã super altaria INFVSVM fuisse Suet. in August. cap. XCIIII. docet. Arnob. quoq; lib. VII. incensioni turis SVPERFVSVM MERVM ait. Ouid. lib. XIII. Metamorph.

Ture

Ture dato flammis, VINOQVE *in tura profuso.*

Hinc merum, *turis socium*, scitè Arnobius dixit, quæ proinde mirum non est, in rei diuinæ mentione, simul iungi à Liuio lib. X. & XXIII. & ab Ouidio non rarò: veluti lib. I. & IIII. Fastor. & lib. I. de Arte aman. & lib. III. de Ponto, Eleg. I. & Epist. XX. Heroid. vt à Seneca Octauia, Act. IIII. Sc. I.

VINVM autem nullum dabant, nisi PVRVM, reiiciebántque SPVRCVM. Quo nomine, prout Festo referente, Labeo Antistius lib. X. Commentar. Iuris Pontificij explicabat, id vinum appellabant, quod sacris adhiberi non licebat: quale credebatur, cui aqua adiuncta erat, defrutúmve, aut igne tactum, mustúmve antequàm deferuesceret. Idẽ Festus auctor est, CALPAR vocatũ vinum nouum, quod ex dolio demebatur sacrificij causa, antequàm gustaretur. Ioui enim priùs sua vina libabant, eáque gratia festa VINALIA celebrabant. Vinum etiam quod Libero sacrificabant, SACRIMA appellatum fuisse Festus scribit. Planè regia Numæ lege, ex imputata vite vina diis libari, nefas erat, quemadmodũ cum Plinio lib. XIIII. cap. XII. Plutarchus in Numa docet: qui inter eius instituta refert, τὸ μὴ θύειν θεοῖς ἐξ ἀμπέλου ἀτμήτου. Alia insuper vinorum genera, quæ diis libare nefas credebant, Plin. recenset eiusdẽ lib. XIIII. cap. XIX. *Et quoniam religione vita constat, prolibare diis nefastum habetur vino, præter imputatæ vitis, fulmine tactæ, quámque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata, & quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo polluto. Item Græcæ, quoniam aquam habeat.*

CÆTERVM, VT EXTA DARE, absolutè & sine adiectione, sic FLAMMIS & FOCIS EXTA DARE aliquoties dici animaduerti. Ouid. lib. III. Fastor.

Et iamiam FLAMMIS EXTA DATVRVS ERAT.

Idem lib. IIII. Fastor.

Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
Exta canis FLAMMIS, EXTA DATVRVS, *ouis.*

Et alibi eodem lib.

Sectáque fumosis EXTA DEBERE FOCIS.

SIMILITER, vt absolutè TVRA DARE crebrò, ita nonnunquã, ARIS DARE, legimus, non modò apud Valer. Maximum lib. I. cap. I. sed & Ouid. lib. II. Amor. Eleg. XII. & FOCIS DARE, apud eundem lib. IIII. Fastor. non semel & in versibus de medicamine faciei (si modò illorum auctor est) & DARE IN FOCOS. lib. VII. Metamorphos. & ALTARIBVS DARE, ibidem, ac denique DARE FLAMMIS, lib. VI. Metamorphos.

EIVSDEM porrò, cuius & verbum DARE, familiæ ac gentis erat, REDDENDI verbum: cui in sacris locum fuisse, patet ex hoc Virgilij lib. II. Georgic. versu,

Lancibus & pandis fumantia REDDIMVS EXTA.

Vbi Seruius, *Proprio*, ait, *sacerdotum verbo visus est:* REDDI *enim exta dicebantur, cùm probata, & elixa, aræ superponebantur.* Cornel. Tacit. lib. XX. *Lustrata boue, taurísque ara, & super cespitem* REDDITIS EXTIS. Sueton. in Augusto. *Decretum etiam publicum exstabat, quo cauebatur, vt quoque anno in posterum simili modo* EXTA *Marti* REDDERENTVR. Statius lib. IIII. Thebaid.

Semineces fibras, & adhuc spirantia REDDIT
EXTA. -- quo loci Lactantius, REDDIT, interpretatur, *imponit aris.* Et ita Tibull. Eleg. III. lib. I. REDDERE TVRA dixit, & Ouid. lib. VI. Fastor. REDDERE *liba*, & lib. IIII. Fastor. REDDERE *vina.*

PORRICIENDI quoq; verbum ex disciplina haruspicum, & ex præcepto Pontificũ sollemne sacrificantibus fuisse Macrob. lib. III. Saturnal. cap. II. tradit. Næuius belli Pœnic. lib. III. apud Nonũ, *Simul atrocia* PORRICERENT EXTA *ministrature.* Plaut. Pœn.

Atque in manibus exta teneam, vt PORRICIAM.

Varro lib. I. de re Rust. cap. XXIX. *Quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quòd eã seges frumentum* PORRICIT. *Sic quoque, exta diis cùm dabant,* PORRICERE *dicebant.* Arnob. lib. II. aduers. gent. *Cùm Romulo Pompilióque regnantibus percocta planè ac madida concremarentur diis exta, nonne rege sub Tullo semicruda cœpistis, & leuiter animata* PORRICERE? Vnde

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud Varronis lib.v.de ling.Lat. *inter cæsa & PORRECTA*: & alio eiusdem libri loco, *inter hostiam cæsam & exta PORRECTA*. Rursus ibidem: *Pollutum, quod à PORRICIENDO est fictum. Cùm enim ex mercibus libamenta PORRECTA sunt Herculi.*

HOC amplius, IMPONENDI verbum in sacris quoque locum habuisse, hæc, quæ sequuntur, exempla declarant. Tertullian. Apologet. *Vnde cùm de decima Herculis, nec tertiam partem in aram eius IMPONITIS.* Virgil. lib. II. Georgic.

Inde neque IMPOSITIS ardent altaria fibris,

Et lib. VI. Æneid.

Et solida IMPONIT taurorum viscera flammis.

Ouid. lib. IIII. Fastor.

Pro cane sydereo canis hic IMPONITVR aris.

Idē lib. I. Fastor. Libum IMPONERE, & lib. XIII. Metamorph. aris IMPONERE prosecta mactatæ vaccæ dixit, & Virg. lib. I. Æn. aris IMPONERE honorem, & lib. IIII. aris dona IMPONERE, & Lucanus lib. VI. aris IMPONERE flammas. Et rursus eod. libro:

Si quis quid vestris caput extáque lancibus infans
IMPOSVIT. —

Eodem sensu Silius Italic. lib. IIII.

Infandum dictu paruos IMPONERE natos.

IMPONERE autem est, Θεοῖς τοὺς βωμοὺς ἐπιτίθεσθαι, vt Dionys. Halicarnas. lib. VII. vel τοῖς βωμοῖς ἐπιτίθεσθαι, vt Herodian. lib. V. loquitur.

EXTA planè aris data, reddita, impositáque fuisse LANCIBVS, ex suprà adductis Virgil. lib. II. Georgic. & Lucani lib. VI. versibus liquet. Idem Virgil. lib. XII. Æneid.

— *Cumulántque oneratis LANCIBVS aras.*

Ouid. lib. I. Fastor.

Nec defensa iuuant Capitolia, quo minus anser,
Det iecur in LANCES, Inache diua, tuas.

Vnde Ausonius in Monosyllab.

Turibula, & patera, quæ tertia vasa deûm? LANX.

CVM verò bona exta nuntiata, deos placatos & propitiatos indicabant, promittebántque iis volētibus & propitiis bene ac feliciter euenturū, quod adgrediebantur seu in animo habebant, qui sacrificauerant, tū LITASSE dicebāt. LITARE enim Macrob. lib. III. cap. V. explicat, sacrificio facto placare numē. Vnde & LITATIONEM PROPITIATIONIS idem dixit lib. I. in Somn. Scipion. cap. VIII. Nonius etiam Marcellus inter LITARE, & sacrificare, hoc interesse tradit, quòd sacrificare, sit veniam petere, LITARE verò, propitiare, & votum impetrare. Virgil. lib. IIII. Æneid.

Tu modò posce deos veniam, sacrísque LITATIS,
Iudulge hospitio. —

Vbi Seruius, *Diis LITATIS debuit dicere. Non enim sacro, sed deo sacris LITAMVS, id est, placamus.* Plaut. Pœnul. Act. II. Sc. I.

Si herele istuc vnquam factum est, tum me Iupiter
Faciat, vt semper sacrificem, nec vnquam LITEM.

Aliōq; eiusdem Comœdiæ loco narrat se diis suis iratis sex agnos immolasse, nec potuisse tamen propitiā Venerem sibi facere; & quoniā LITARE nequibat, iratum se discessisse. Sueton. in Neron. cap. LVI. *Ante paucos quàm periret menses, attēdit & extispiciis, nec vnquam* LITAVIT. Idem in Othone, cap. VIII. *Nam & victima Diti patri cæsa* LITAVIT, *cùm tali sacrificio cōtraria exta potiora sint.* Spartian. in Didio Iulia. *Rem diuinam facienti,* NE LITARET, *optarunt.* Ouid. lib. XV. Metamorphos.

Victima nulla LITAT. —

Seneca Hercule furen. Act. IIII. Sc. I.

Nondum LITASTI *nate: consumma sacrum.*

Idémque in Octauia Act. IIII. Sc. I.

Cæsis LITARE *victimis numen deûm.*

Sunt & alia eiusdem verbi exempla apud Liuium lib. VI. & XXVII. vno & item altero loco: priore, Consules prodigiis nuntiatis non facilè LITASSE: posteriore, Per dies

dies aliquot hostias maiores sine LITATIONE cæsas narrat, denique non impetratam pacem deûm. Cui vocabulo idē Liuius interdū aduerbia hæc EGREGIE, & PROSPERE adiungit: Sicuti lib. VII, *Manlium* EGREGIE LITASSE. Et mox, *Si ab collega* PROSPERE LITATVM *est.* Idē lib. IX. LITATVM *præterea est* EGREGIE: *auctoribus diis, vt videtur, ad rem gerendam proficiscimur.* LITARE autem Græci vocant κριλλαίρειν, vt contrà, δυσιερεῖν, Plutarcho in Cæsare, est, non litare. Et quidem si primis hostiis LITATVM non esset, aliæ cædebantur, quoad perlitaretur, quemadmodum Liuius lib. XLI. ostēdit. Sueton. in Augusto, cap. XCVI. *Circa Perusiam sacrificio non* LITANTE, *cùm augeri hostias imperasset.* At idem auctor in Iulio, cap. LXXXI. cum cædis suæ die, pluribus hostiis cæsis, cùm LITARE non posset, introisse nihilominus curiam spreta religione narrat. Quæ autem post primas, quibus LITATVM non erat, quasi piaculi luendi gratia, ductæ cædebantur, & in priorum locum substituebantur, eas, SVCCIDANEAS appellatas Agell. lib. IIII. cap. VI. scribit.

ATQVE huiusmodi sacrificiis, & tam hostiarum cæde, quàm ture, ac vino dato, HONOR DIIS HABERI dicebatur. Ouid. lib. VIII. Metamorphos.

Templa coronantur, bellatricémque Mineruam
Cum Ioue, diisque vocant alios, quos sanguine voto,
Muneribúsque datis, & acerris turis HONORANT.

Silius Italic. lib. XII.

Sternuntúrque Ioui, & delubrum sanguine HONORANT.

Quam rē Arnobius lib. VII. aduers. gent. acriter exagitat: *Aiunt enim*, inquit ille, *sacra hæc* HONORANDIS *esse instituta cælestibus, & ea quòd faciant,* HONORIS ERGO *facere, & his numinum potentias auctitare. Quid si similiter dicant euigilare sese, atque dormire, deambulare, subsistere, conscribere aliquid & lectitare,* VT HONOREM DIIS HABEANT, *& dignitatibus eos faciant ampliores?* Et aliās: *Si enim* HONORIS *& reuerentiæ gratia mactātur diis hostiæ*, &c. Tertullian. Apologet. *Si quis aut ab alio cogeretur ad* HONOREM *deorum, quos vltro sui causa placare deberet.* Seneca II. lib. de Benefic. *Sicut nec in victimis quidem, licet opimæ sint, auróque præfulgeant, deorum est* HONOS, *sed pia ac recta voluntate venerantium.* Virg. in Catalect.

Victima sacratos tinget HONORE *focos.*

Petron. Arbit. Satyrico in precatione quadam:

Non sine HONORE *tuum patiar decus, ibit ad aras*
Hircus, SANCTE, *tuas. —*

Hinc apud Ouid. lib. V. Fastor. Superi HONORE se tangi, festisque diebus & aris gaudere adgnoscunt. Sed & lib. II. de Ponto:

Nam quid erit, ait, *quare solito dignemur* HONORE
Numina, si demas velle iuuare deos?

Inde & sacrificia HONORES vocant poëtæ. Seruio teste, qui ita vocem hāc interpretatur ad ea verba lib. I. Æneid. *Haud equidem tali me dignor* HONORE. Et iterum lib. III. Æneid. ad ea verba, *Perfecto lætus* HONORE: *Perfecto honore* ait, *id est, peracto sacrificio, qui est* HONOR *deorum.* Atque ita deûm HONOREM accipere oportet apud Cornelium Tacit. lib. XV. in extremo, vt in his versibus quos adscribam. Virgil. lib. III. Georgic.

Sæpe in HONORE *deûm medio stans hostia ad aras.*

Idem lib. III. Æneid.

Ne qua inter sanctos ignes in HONORE *deorum.*

Et lib. XII.

— *colui vestros si semper* HONORES.

Ouid. lib. V. Fastor.

Vltor ad ipse suos cœlo descendit HONORES.

Tibull. lib. II. Eleg. II.

Ipse suos adsit Genius visurus HONORES.

Hoc sensu INDICERE HONORES dixit Virg. lib. I. & III. Æneid. eiúsq; exēplo Silius Italic. lib. VI. Sic & MACTARE HONORES, lib. III. Æneid. & INSTAVRARE HONORES, lib. V. Æneid. Rursúsq; ibid. & lib. XII. CELEBRARE HONOREM. & lib. VIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

HONOREM PER SOLVERE. Turis quoq; HONORES Ouid.lib.xiiii.Metamorphoſ. non ſemel,& lib.i.Triſt.Eleg.i.& Tibull.lib.i.Eleg.viii. & Propert.lib. iiii. Eleg. vi. & latiùm HONOREM. Virgil.lib.i. Æneid.& Lenæum HONOREM,lib.iiii.Sed & ludi HONORIS deorum ergò fieri dicebantur.Liuius lib.vi.*Fore vt ludi maximi fierẽt, & dies vnius ad triennium adiiceretur.Recuſantibus id munus Ædilibus plebis cõclamatum a patriciis & iuuenibus ſe id* HONORIS *deorum immortalium cauſa libenter acturos, vt Ædiles fierent.* Ouidius lib.iii.Faſtor.

Ruſticus ad ludos populus veniebat in vrbem,
Sed diis,non ſtudiis ille dabatur HONOS.

Quintilian.lib.iii.cap.ix.*Procedat enim aliquid ſemper neceſſe eſt,vt in ludis,* HONOR DEORVM. Quin & ſupplicationibus HONOR HABERI diis dicebatur, cáque fuiſſe in iis decernendis ſollemnia verba,proximo libro demonſtrabimus.

QVÆCVMQVE autem deorum placandorum cauſa aris inferebantur,ea,DONA appellabant. Nonius:DONA *conſuetudine hæc habentur, quæ aut propitiandis diis dantur,aut hominibus pro benefactis redduntur.* Cic.lib.ii.de Legib.*Impius ne audeto placare* DONIS *iram deorum.* Et rurſus ibidem:DONIS *impij ne audeant placare deos.* Plaut.in Prologo Rudẽtis:

Iouem ſe placare poſſe DONIS, *hoſtiis.*

Virgil.lib.ii.Æneid.

DONA *ferunt,onerántque aras,mactántque iuuencos.*

Et lib.vii.

—*huc* DONA *ſacerdos*
Contulit.— Et lib x.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſollemnia DONA.

Hoc ſenſu inſtaurare diem DONIS,& DONA aris imponere idem Virgilius dixit lib. iiii.Æneid.& onerare DONIS templa lib.x & xi. & cumulare altaria DONIS lib. xii. vt & onerare DONIS aras.Sil.Italic. lib.iii.Sic & DONA intelligenda ſunt apud Tibullum,Eleg.i.lib. .Ouid.lib.i.Triſt.Eleg.ii.& lib.iiii.Eleg.ii. Valer.Flaccum lib. v.Argonautic,ac Silium Italic.lib.v.cùm dona Ioui,taurum in Mæuaniæ campis paſci ait.

EADEMQVE & MVNERA vocabant. Arnob. lib.vii. *Diis hoſtias & cætera impendimus* MVNERA.Virgil.lib.iiii.Georgic.

--tu MVNERA *ſupplex*
Tende,petens pacem.—

Idem lib.i.Æneid.

- pingues centum,cum matribus,agnas,
MVNERA, *lætitiámque dei.--*

Et in Ceiri.

Non accepta piis promittens MVNERA *diuis.*

Ouid.lib.ix Metamorphoſ.

—*Dant* MVNERA *templis.*

Et lib.iii de Arte amand.

MVNERA *crede mihi placant hominésque deósque:*
Placatur DONIS *Iuppiter ipſe datis.*

Idem lib.ii.Faſtor.

Eſt honor & tumulis animas placare paternas,
Paruáque in extructas MVNERA *ferre pyras.*

Atque ita MVNERA accipienda ſunt apud eundem lib.iiii.Triſt. Eleg.ii. & lib. viii. Metamorphoſ.& Tibull.Eleg.i. lib.i. Senecam Agamemnone in Choro Actus tertij. Donatus tamen in Eunuch.Terentij Act. v. Sc.vlt. & Cornelius Fronto in lib de Nominum verborúmque different. ſcribunt, DONVM propriè dici, quod diis datur: MVNVS verò quod hominibus. Eodémque DONI nomine coronæ aureæ, quæ interdum diis ferebantur,& alia id genus ἀναθήματα,continebantur:vt multis Liuij, aliorúmque auctorum teſtimoniis planum fit.

ET huiuſmodi quidem DONA propriè FIGI dicebantur, & tamdiu DONA appellabantur, quamdiu non profanabantur.V triuſque Seruius auctor eſt,qui lib. iii.Æneid. ad verſum,

ad verſum, *Poſtibus aduerſis* FIGO, propriè loquutum Virgilium adnotat. FIGI *enim*, ait, DONA *dicuntur, vt, Sacra ad faſtigia* FIXI. *Et ſciendum eſt inter ſacratas res etiam* DONA *eſſe ſicut in libris ſacrorum inuenitur.quæ tamdiu dona dici poſſunt,quamdiu non profanantur.* Virgil.lib. xii.Æneid.

Seruati ex vndis vbi FIGERE DONA *ſolebant.*

Propert.Eleg.xi. lib.x i.

Magna ego DONA *tua* FIGAM *Cytherea columna.*

CÆTERVM ex commentariis ſacrorum Pontificalium Feſtus Pomp. hæc verba refert: HIC OVIS, HÆC AGNVS ET PORCVS, TAVRI, VERBENÆQVE, PERPLOVERE PATERAM, REFRIVA FABA, PRÆMESSIVM, SEV PRÆMETIVM, PERSILLVM.Lupercaliorum etiã diem in ſacris, FEBRVATVM dictũ Varro lib.v.de ling.Lat.& Cenſorin.lib.i.de die Natali cap.xviii.ſcribũt.Plutarch. ἐν Αἰτίοις,de Lupercalibus tractans, Καὶ τὰ Διὰ τοῦτο ἡμέρας ἐκείνους φεβρουάριν καλεῖσθαι. Purgamentum etiam in ſacris FEBRVVM dictũ,Varro eod.lib.v.& Feſt. in voce FEBRVARIVS teſtantur. Nonius ex Varrone de vita populi Ro. lib. i. hæc verba citat: *In eorum enim ſacris liba cũ ſunt facta, incerni ſolent farris ſemine, ac dicere ſe ea* FEBRVARE, *id eſt pura facere.* Sacerdotes verò populi Ro.tunc cùm in diem tertium quid denuntiabant, DIE PERENDINI dixiſſe, Agell.lib.x.cap.xxi.auctor eſt. FARRI quoque in ſacris PII, & TOSTI appellationes tribuebantur. FARRIS PII mentio fit à Virgilio lib.v. Æneid. Horatio lib. iii. Carm. Ode xxiii. Tibullo Eleg. iiii. lib. iii. & Aſcon in iii. Verrinam. Arnobius lib.ii.aduerſ.gent. *Vt* PIVM FAR *mõſtrat, quo pera-ti mos fuit ſacrificiorum ſollemnium munia.* Seruius in illud Virgilius Ecloga viii. *Sparge molam: Hoc nomen,ait,de ſacris tractum eſt.* FAR *enim* PIVM, *id eſt mola caſta ſalſa (virumque enim idem ſignificat) ita fit. Virgines Veſtales tres maximæ ex nonis Maiis* A. D. *prid.Id. Maias alternis diebus ſpicas adoreas in corbibus meſſuariis ponunt: eáſque ſpicas ipſæ virgines torrent, pindunt,molunt, atque ita molitum condunt.Et eo farre Virgines ter in anno molam faciunt,Lupercalib.Veſtalibus, Idibus Septembribus,adiecto ſale cocto & ſale duro.Igitur quod in ſacris mola caſta dicitur, ideo Virgil.in* v. *Æneid.* FARRE PIO *enuntiauit. Quid enim eſt* PIVM, *niſi caſtum:quoniam piare eſt propitiare.quod accidere non poteſt, niſi caſtè inſeruitum erit rebus ſacris. Hoc autem dicendo, Aſperge molam,rem ipſam proprio nomine memorauit. Vnde in* ii. *Æneid. Et ſalſæ fruges, & in* iiii *ipſam molam.* Caſtæ quoque molæ, quam virgines Veſtales faciebant, Feſtus Pomp. meminit. Idem alio loco. ADOR, ait, *Farris genus, edor quondam appellatum ab edendo,vel quod aduratur, vt fiat* TOSTVM. *Vnde in ſacrificio mola ſalſa efficitur.* Et alibi. *Mola etiam vocatur* FAR TOSTVM *& ſale ſparſum, quod eo molito hoſtiæ aſpergantur.* Hinc Auſonius in monoſyllab.

Mox ador,atque adoris de polline, Pontificum FAR.

Plin. lib. xviii. cap.ii. *Numa inſtituit deos fruge colere,& mola ſalſa ſupplicare (atque vt auctor eſt Hemina)* FAR *torrere, quoniam* TOSTVM *cibo ſalubrius eſſet. Id vno modo conſequutum, ſtatuendo non eſſe purum ad rem diuinam, niſi* TOSTVM.

ATQVE VT FARRI, ita & TVRI, PII epitheton adiectum inuenio. Tura enim, quod ad ſacra deorúmque cultum adhiberentur, & altaribus darentur, PIA appellant, Tibull. Eleg. ii.lib.ii.Ouidius lib.iii.Amor.Eleg.iii.lib.ii.Triſt.Eleg.i. & lib.vi. Metamorphoſ.& Epiſt.xx.Heroid.Lucanus lib.ix. Iuuenal. Satyr.xii.& Martial. lib. viii. Epigr. viii. & lxv. Qua ratione ignem ipſum, in aris accenſum, PIVM dixit Ouidius lib. v. Triſt.Eleg. vi.

ADOLERE etiam Seruius in viii. Eclog.Virgilij, & ex eo Nonius Marcell. propriũ fuiſſe ſcribunt verbum ſacra reddentium, quòd ſcilicet votis & precibus auctius numen facerent:indéque ADVLTOS dictos, quaſi ætate auctos. Ibidémque, ADOLE, ſignificare ait,incende, ſed κατ' εὐφημισμὸν. nam ADOLE eſt auge. Idem in lib.i. Æneid. ad verba, ADOLERE penates ADOLERE, *propriè eſt augere. In ſacris autem* ADOLERE *per bonum omen dicitur: Nam in aris non adolentur aliqua, ſed cremantur & conſumãtur,quæ veteres in focis ſacrificabant.*

HIS & ex eodem Seruio,verbũ INDICERE, addam. Is enim in lib.iii. Æneid. ad verſum *Meritos* INDICIT HONORES, *Sacrorum*, ait, *verbo eſt vſus. Nam ſupplicationes*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& dies festi INDICI *dicebantur*. Sic lib. I. Æneid. *Simul diuûm templis* INDICIT HONORES, & Silius Italic. lib. VI.

Dum Roma antiquos templis INDICIT HONORES.

Lm. lib. XXVII. *Et supplicatio omnibus diis, quorũ puluinaria Romæ sint,* INDICTA EST. Huic similis alius apud eundem lib. XXVII, locus est. Longũ esset, ire per singula sacrorũ verba: mihi præcipua delibasse satis est. Tantùm pro coronide, vetustam tabulam ad fratrum Arualium sacra spectantem subiiciam, quam bona fide, vti è marmoribus Romæ non ita pridem effossis descripta est, cum suis næuis exhibebo: liberam cuique Notarum, quibus constat, interpretationem relinquens.

VII. ID. NOV.

SÆNIVS. DONATVS. L. FABIVS. FORTVNATVS.

FRATRES. ARVAL. IN. LVC. D.D. VIA. CAMP. APVD. LAP. V. CONV. PER. C. PORC. PRISCVM. MAG. ET. IBI. IMM. QVOD. VI. TEMPESTAT. ICTV. FVLMIN. ARBOR. SACR. LVCI. D.D. ATTAC. ARDVER. EARQ. ARBOR. ERVENDAR. FERR. PENDENDAR. COLENDAR. COMMOLENDAR.

ITEM. ALIAR. RESTITVENDAR. CAVSA. OPERISQ. INCHOANDI. ARÆ. TEMPORAL. SACR. D.D. REFICIEND. EIVS. REI. CAVSA. LVSTR. MISS. SVOVETAVRILIB. MAIOR. ITEM. ANTE. ÆD. D.D. B. F. A. IVNCT. N. II. ITEM. AD. AR. TEMPOR. DIS. INF. S.S. IAN. PATR. ARIET. II. IOVI. VERBEC. II. MARTI. PATRI. VLT. AR. N. II. SIVE. DEO SIVE. DEÆ. VERB. II. IVN. D.D. OV. N. II. VIRGINIB. DIV. OV. N. II. FAM. DIV. VERB. N. II. LARIB. VERB. N. II. MATR. LAR. OV. N. II. FONT. VERB. N. II. FLOR. OV. N. II. SVMMAN. PATR. VERB. ATROS. II. VESTÆ. MATRI. OV. II. VESEOR. DEOR. DEAR. Q. OV. II. ITEM. DIVIS. N. XX. VERBEC. XX.

III. ID. DEC. FRATRES. ARVAL. IN. LVCO. DEÆ. DIÆ. VIA. CAMPANA. APVD. LAP. V. CONVENER, PER C. PORC. PRISCVM. MAG. ET IBI. IMMOLAV. QVOD. AB. ICTV. FVLMINIS. ARBORES. LVCI. SACRI. D.D. ATTACTÆ. ARDVERINT. EARVMQ. ARBORVM. ADOLEFACTARVM. ET. COINQVENDARVM. ET. IN. EO. LVCO. SACRO. ALIÆ. SINT. REPOSITÆ. ET. ARÆ. TEMPORAL. REFECTÆ. FERRI. EFFER. HVIVS. OPER. PERFECTI. CAVSA. LVSTRVM. MISSVM. SVOVITAVRILIB. MAIORIB. ET. CETER. Q. S. ADFVERE P. ÆL. SECVNDINVS, T. FL. ARCRESILAVS. M. FAB. FORTVNATVS. M. SÆNIVS. DONATVS.

FVSCO. II. ET. DEXTRO. COS. XIII. K. MAI. IN. LVCO. DEÆ. DIÆ. P. P. MAG. I. PORCI. PRISCI. OB. FERRI. INLATIONEM. SCRIPTVR. ET. SCVLPTVR. MARMOR. CAVSA. IMMOL. IPSO. MAG. PORCAM. ET. AGNAM. STRVIB. EFFERTIS. ET EXTAS. REDDID. AD. ARAM. MINISTRANTIBVS. PVBLIC. ET. PRELENTIBVS. A. SACR. D. N. AVG. ITEM. IMMOLAVIT. OB. FERRI. FLATIONEM. SCRIPTVRÆ. ET. SCALPTVRÆ. ET. OPERIS. PERFECTI. III. NON. MAI. PER. PORC. PHILOLOGO. CALAT. ET. PER. PVBLIC. FRATR. ARVAL.

IAM sacrorum ritus, statásque & sollemnes cærimonias non est quòd à me quisquam expectet. Itaque nec quæ cuique Deo gratæ, decoræq; essent hostiæ, nec cui maribus, cui fœminis, cui maioribus, cui lactentibus immolaretur, dicam: nec farciminum, liborum, & pultiũ, vel vasorum, quibus in sacris locus erat, nomina & genera recensebo: nec denique quo ordine ritúque res diuinæ fierent, explicabo. Hæc enim & alia id genus vt à formulis remota, aliô ableganda & reijcienda esse censui: & ex his si quid atigi, non de industria,

de industria, sed occasione data fecimus: nec verò committam vt Onomasticon sibi pro formulis obtrudi iure queri quisquam possit. Igitur, vt instituti mei memor propositique tenax, quod huius libri proprium est, id exequar, ipsamet solemnia verba depromã, quibus cùm vinum dabatur, vti, ac supplicare, moris erat. Ea, quemadmodum Arnobius lib. VII. aduersus gent. tradit, erant, MACTVS HOC VINO INFERIO ESTO. Seruius in lib. IX. Æneid. *Quoties aut tus aut vinum super victimam fundebatur, dicebant,* MACTVS EST TAVRVS VINO, vel TVRE, *hoc est cumulata est hostia, id est magis aucta.* Et paullo pòst: *Vt in Pontificalibus, sacrificantes dicebant Deo,* MACTE HOC VINO INFERIO ESTO. M. Cato lib. de re Rust. cap. CXXXIIII. *Postea Iano vinum dato, sic:* IANE PATER, VTI TE STRVE COMMOVENDA BONAS PRECES BENE PRECATVS SVM, EIVSDEM REI ERGO MACTE VINO INFERIO ESTO. *Postea Ioui sic:* IVPITER MACTE FERCTO ESTO: MACTE VINO INFERIO ESTO. Idem cap. CXXXII. *Ioui Dapali vinum ita pollucere monet.* IVPITER DAPALIS, QVOD TIBI FIERI OPORTET IN DOMO, FAMILIA MEA, CVLIGNAM VINI DAPI, EIVS REI ERGO MACTE HAC ILLACE DAPE POLLVCENDA ESTO. *Manus interluto: postea vinum sumito:* IVPITER DAPALIS MACTE ISTACE DAPE POLLVCENDA ESTO. MACTE VINO INFERIO ESTO. Inferium autem vinum appellabant, illud ipsum quod dabatur, inferebatur, aut, vt ex Festo Paulus scribit, quod infra pateræ labrum libabatur. Addebaturque verbum hoc, INFERIO, quemadmodum ex Trebatio (quem de religionibus librum scripsisse Macrobius lib. III. Saturnal. cap. V. & VII. ostendit) Arnobius docet, ea causa, ne vinum in cellis atq; apothecis conditum, ex quo illud quod effundebatur promptum erat, sacrum fieret: & ex vsibus eriperetur humanis. Etenim hac exceptione & quasi taxatione non addita, omne omnino vinum doliare vel diffusum, ex quo hoc, quod dabatur, delibatum erat, religione obligatum fuisset. Vnde hac præscriptione submotos deos, iisque quasi legem dictam, ac veluti pactionibus & formulis adoratos eos eleganter Arnobius infert: quippe cùm MACTVS HOC VINO INFERIO ESTO, nihil aliud esset, quàm Mactus esto, quantum volo: tantum amplificatus, quantum iubeo. Nec verò in vino dando dumtaxat, sed & in iis quæ immolabantur, hanc eandem verborũ formulam vsurpasse eos demonstrat Cato, qui lib. de re Rust. cap. CXXX. precationem ita concludit. HARVMCE RERVM ERGO MACTE HOC PORCO PIACVLO IMMOLANDO ESTO. Rursusque cap. CXLI. EIVSDEM REI ERGO MACTE HISCE SVOVETAVRILIBVS LACTENTIBVS ESTO. Nonius Marcell. *Adolere,* ait *verbum propriè sacra reddentium, quod significat votis ac supplicationibus numen auctius facere: vt est in iisdem,* MACTE ESTO.

LIBATIONIS verò formulam aliquatenus expressit Xiphilinus in Neron. cùm Thrasea venis incisis mortem sibi cõsciuisse narrat: Εντεμὼν, ait, τὴν φλέβα, ἀνέκραγε τῇ χειρὶ, ἐξ ἔφη, Σοὶ τοῦτο τὸ αἷμα, ὦ Ζεῦ Ελευθέριε, σπένδω. Cornel. Tacit. lib. XV. de Seneca: *Postremò stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos seruorum, addita voce,* LIBARE SE LIQVOREM ILLVM IOVI LIBERATORI. Quo nomine etiam Iouem memorat Lucianus in Demosthenis Encomij extremo.

AT cùm dona, munera, numini alicui offerrent, credibile est his verbis vsos, ACCIPE LIBENS. Tibull. lib. III. Eleg.

Magne Geni CAPE *tura* LIBENS. —

Idem aliâs eod. lib.

Natalis Iuno sanctos CAPE *turis aceruos,*
Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Seneca in Agamemnone Act. II. Sc. vlt.

— Generis nostri
Iupiter auctor, CAPE *dona* LIBENS.

Apud eundem in Hercule OEtheo Act. V. Sc. I. Hercules fingitur arcum ita offerre Apollini:

— ACCIPE *sace*
Præsante DONA: *munus Alcide* CAPE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem eiusdem Tragœdiæ Act. III. Sc. II.

Succendit aras, ACCIPE *has, inquit, focis*
Non falsè, messes genitor, & largo sacer
Splendescat ignis ture.—

Sic & Ouid. lib. VIII. Metamorphos.

Vos modò fraterni manes animæque recentes,
Officium sentite meum, magnoque paratas
ACCIPITE *inferias.*

Idipsum & vetustæ inscriptiones, comprobant: in quarum vna est,

Te precor Alcide sacris inuicte periclis,
Ritè tuis lætus dona ferens manibus:
Hæc tibi dona potest tenuis perferre Camœna,
Nam grates dignas tu potes efficere.
SVME LIBENS *simulacra, tuis quæ munera cœlo*
Aris, vrbanis dedicat ipse sacris.

In altera verò,

Tu quæ Tarpeio coleris vicina Tonanti,
Votorum vindex semper fortuna meorum,
ACCIPE, *quæ pietas ponit tibi* DONA MERENTI.

ETIAM precantes ACCIPI preces suas rogabant. Ouid. lib. II. de Ponto Eleg. VIII.

Tu quoque conueniens ingenti nupta marito
ACCIPE, *non dura, supplicis, aure,* PRECES.

Sed & apud eundem lib. IIII. Fastor. Claudia matrem Idæam ita affatur:

ACCIPE *sub certa conditione* PRECES.

Idem in Ibin:

Ipsaque tu tellus, ipsum cum fluctibus æquor,
Ipse meas æther ACCIPE *summe* PRECES.

NVNC rectè atque ordine facturus videor, si quibus verbis Deos compellarent, exponam. Ac primùm constat Deos salutari consueuisse. Quo genere loquendi vix est in vetustis auctoribus vllum frequentius. Cato de re Rust. cap. II. *Paterfamilias vbi ad villam venit, vbi Larem Familiarem* SALVTAVIT. Plaut. Amphytr. Act. IIII. Sc. II.

Nec Bacchum SALVTEM *hodie, nec Cererem.*

Idem Bacchidib. Act. II. Sc. vlt.

Deos, atque amicos vt SALVTATVM *ad forum.*

Terent. Phormio. Act. II. Sc. I.

At ego deos penates hinc SALVTATVM *domum deuortar.*

Cicero pro Rosc. Amer. *Quòd si luce canes quoque latrent, quum deos* SALVTATVM *aliqui venerint, opinor ijs crura suffringantur.* Ouidius lib. XV. Metamorph. de Æsculapij aduentu in vrbem:

— Lætóque deum clamore SALVTANT.

Idem lib. I Trist. Eleg. II.

Diique relinquendi, quos vrbs habet alta Quirini,
Este SALVTATI *tempus in omne mihi.*

Et lib. II. de Ponto Eleg. VIII.

Vtque SALVTABAM, *numen cœleste* SALVTO.

Idem in Epist. XX. Heroid.

Protinus egressæ, superis, quibus insula sacra est,
Flauæ SALVTATIS *tura merúmque damus.*

Stat. Papin. lib. IIII. Syluar.

— Sæpe nouo Ianum lictore SALVTES.

Liuius lib. XXX. *Prætor exemplo edixit, vti Aeditui ædes sacras omnes tota vrbe aperirent, circumeundi* SALVTANDIQVE DEOS, *agendique gratias per totum diem populo potestas fieret.* Apud eundem lib. XXXVIII. Scipio. *In Capitolium ad Iouem Opt. Max. Iunonémq; & Mineruam, cæteróque deos, qui Capitolio atque arci præsident,* SALVTANDOS *ibo.* Idem lib.

XLIIII. *Deos, qui vrbem Romam incolerent, senatúmque & populum Rom.* SALVTATVM *se dixit venisse.* Silius Italic. lib. IIII.

— patrio diuos clamore SALVTAT.

Martial. Epigramm. VIII. lib. VIII. ad Ianum:

Te primùm pia tura rogent, te vota SALVTENT.

Idémque lib. XII. Epigramm. LXXVIII. Precibus Iouem SALVTARE dixit. Claudian. in Panegyrico in VI. Honor. Aug. Consulat.

Inde SALVTATO, *libatis, Tybride, lymphis.*

Plinius lib. VII. Natural. Histor. cap. LIII. *A. Pompeius in Capitolino cùm* DEOS SALVTASSET. Seneca Epist. VLT lib. XV. *Quomodo sint diy colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucernas sabbatis prohibeamus: quoniam nec lumine diy egent, & ne homines quidem delectátur fuligine. Vitemus* SALVTATIONIBVS *matutinis fungi, & foribus assidere templorum.* Cuiusmodi salutationum matutinarum testes etiam idoneos habemus, Apuleium lib. XI. de Asino aur. & Arnob. lib. VII. aduers. gent. nec non Prudentiũ Peristephano hoc versu,

Manè SALVTATVM *concurritur, omnis adorat*
Pubes.—

Denique Plautus in Sticho Act. IIII. Sc. I. & II. hoc eodem genere loquendi vtitur.

QVIN & augurla læta & omina fausta SALVTABANTVR. Virgil. lib. XII. Æneid.

Tum verò augurium Rutili clamore SALVTANT.

Silius Italic. lib. II.

— Atque omen clamore SALVTANT. Idem lib. XV.
— Genibúsque SALVTANT

Submissi augurium.—

TEMPLA etiam, agros quoque SALVTARI consueuisse Ouidius lib. III. & XV. Metamorphos. ostẽdit. Sed & Elephantos in Mauritania post sollemnem aspersionem sydus SALVTASSE, Plinius lib. VIII. Natur. Histor. cap. I. scriptum reliquit.

SATIS igitur supérque probatum est, deos SALVTATOS: sed qua id verborum formula & conceptione fieret, inuestigandum est. Nam etsi SALVTARE DEOS sit precibus adorare, vel ipso Donato interprete in Phorm. Terentij Act. II. Sc. I. tamen nihil prohibet etiam SALVTEM diis dictam: cui rei testimonio est Plautus Pœnulo Act. I. Sc. II. vbi Agorastocles Veneri SALVTEM dici, & rem diuinam fieri suo nomine mãdat his verbis.

— Etiam Veneri dicito.
Multam meis verbis SALVTEM. *Ad. dicam. Ag. atque audi. Ad. quid est?*
Ag. Paucis verbis, rem diuinam facito.—

SANE eos qui ad deos adibant SALVTEM illis vulgari verbo, SALVE, dixisse, in prõptu est demonstrare. Liuius lib. I. *Regem parentémque vrbis Romanæ* SALVERE *vniuersi Romulii iubent,* PACEM *precibus exposcunt.* Propert. Eleg. IX. lib. IIII. ad Herculem:

SANCTE *pater,* SALVE, *cui iam fauet aspera Iuno,*
SANCTE *velis libro dexter inesse meo.*

Eundem Salij apud Virgilium lib. VIII. Æneid. ita salutant:

SALVE *vera Iouis proles, decus addite diuis.*

Similiter Æneas lib. VII. patrios penates adorans:

Vósque, ait, ô fidi Troiæ SALVETE *penates.*

Ouid. lib. I. Fastor.

Diique petitorum dixit, SALVETE *locorum.*

Idem lib. II. Metamorphos.

— De cespite virgo
Se leuat, & SALVE *numen, me iudice, dixit.*

EODEMQVE verbo paternos manes Æneas apud Virgil. lib. V. Æneid. veneratur:

— SALVE *sancte parens, iterum* SALVETE *recepti*
Nequicquam cineres, animæque vmbræque paternæ.

ATQVE ita Ciceronem SALVERE iubet Plinius lib. VII. Natur. Histor. cap. XXX. & Scipionem Silius Italic. lib. XVII. Sic & Catullus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

O nimis optato sæclorum tempore nati
Heroes, SALVETE, *Deûm genus, ô bona mater.*

Ouidius quoque lib. I. Fastor. Calendas Ianuarias venerans,

SALVE, ait *festa dies, meliórque reuertere semper.*

Quinetiam apud Stat. Papin. lib. IIII. Syluar. Sibylla & Ianus Domitianum, vt Deum, hoc ipso verbo affantur. Varro lib. VI. de lingua Lat. versum hunc ex Andromacha adducit, *Templa alta Orci,* SALVETE, *infera.*

SED & qui ex aliqua peregrinatione domum salui redibant, eadem verborum figura patriam salutabant. Plaut. Bacchidib. Act. II. Sc. I.

Herilis Patria SALVE, *quàm ego biennio*
Post quam in Ephesum abij, nunc conspicio lubens.

Idem Sticho Act. V. Sc. II.

SALVETE *Athenæ, quæ nutrices Græciæ terra herilis patria*
Te video lubens.—

Seneca in Agamemn. Act. IIII. Sc. I.

Tandem reuertor sospes ad patrios lares:
O cara SALVE TERRA. Virgilius lib. VII. Æneid.
— SALVE *fatis mihi debita* TELLVS.

Claudianus lib. de Rapt. Proserp.

— SALVE *gratissima* TELLVS.

Plautus etiam in hac cultus diuini specie, verbo, SALVTO TE, vsus est duobus locis: quorum vnus est Bacchidib. Act. II. Sc. I, vbi Chrysalus seruus Apollinem ita salutat:

SALVTO TE *vicine Apollo qui ædibus*
Propinquus nostris accolis, venerorque te.

Alter est in Milite Glor. Act. IIII. Sc. VIII. ad Larem familiarem:

Etiam nunc SALVTO TE, FAMILIARIS, *priusquam eo.*

VERVM quo gestu, habitu, motu, flexúque corporis deos colere, venerari, adorare, precari, iisque supplicare moris esset, operæpretiũ est indicare. Nõ minus enim quo id ritu, quàm quibus verbis fieret, scire refert. Nec inutilis aut inuocunda erit hæc, (si quæ est) à re proposita digressio. In salutandis certè & adorandis diis STANTES, CAPITE OPERTO, CORPVS AD DEXTRAM siue DEXTROVERSVM IN ORBEM CIRCVMAGEBANT, PROCVMBEBANT etiam, DEXTRAMQVE ORI ADMOVENTES, OSCVLVM LABIIS PREMEBANT, tum deinde SEDEBANT. Dixi multa paucis, ac ne quis fidem meam sequatur, idoneos & locupletes pro me reos dabo, omnique (quod aiunt) exceptione maiores huius ritus testes producam.

ANTE omnia docendum est STANTES eos non de geniculis deos salutasse. Quod Martial. indicat lib. XII. Epigramm. cùm ait:

Multis dum precibus Iouem SALVTAT,
STANS *summos resupinus vsque in vngues.*

CAPITE *vero* OPERTO salutatos deos ostendit Plaut. in Curculio. Act. III. Sc. I. his verbis:

Quis hic est, qui OPERTO CAPITE *Æsculapium*
Salutat?—

HINC & in Amphitryo. Act. II. Sc. I. ab Alcmena parturiente deos CAPITE OPERTO inuocatos refert. Idémque apertè Plutarchus ἐν Αἰτίοις ἤτοι ῥωμαϊκοῖς, tradit: Διάτι, inquiẽs, τοὺς θεοὺς προσκυοῦντες, ὑπικαλύπτονται τὼν κεφαλὼν; Et mox, Τοὺς δὲ θεοὺς οὔτω προσκυόουσι, ἢ παπείνοντες ἑαυτοὺς τῇ ὑπικρύψει τῆς κεφαλῆς, ἢ μᾶλλον φυλαξούμεθ' ἵ τινα φωνὼν προσπεσεῖν αὐτοὶς ἐξωθεν εὐχερεῖ ἀπαίσιον καὶ δύσφημον, τῆ ὤ των ἀπελάμβανον τὸ ἱμάτιον. Et certè non à salutantibus modò & adorantibus, sed & à sacrificantibus Deos, (Saturnum, Honorem, & Herculem excipio) CAPITE OPERTO, obuoluto, vestéque ad aures adducta coli consueuisse constat. Saturno namque & Honori, θεὸν ἀκαλύπτω vel ἀπεριακαλύπτω τῇ κεφαλῇ, moris fuisse Plutarch. ἐν αὐτοὶς auctor est. Festus Pomp. LVCEM FACERE *dicuntur Saturno sacrificantes, id est capita detegere.* Macrob. lib. I. Saturnal. cap. X. de Saturno. *Hinc est quòd ex instituto peregrino huic Deo sacrum* APERTO CAPITE

faciunt. Proinde apud eundem lib. I. cap. VIII. vbi de æde Saturni scriptum est: *Illic Græco ritu* CAPITE OPERTO *res diuina fit: quia primò à Pelasgis, pòst ab Hercule ita eam à principio factitatam putant,* legendum procul dubio est, CAPITE APERTO. Quo ritu etiam Herculi rem diuinam factam Halicarnass. lib. I. docet. Hoc idem Macrobius lib. III. Saturnal. cap. VI. confirmat, Cornelij Balbi verba hæc adferens: *Apud aram Maximam obseruatum, ne lectisternium fiat: custoditur in eodem loco vt omnes* APERTO CAPITE *sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde Dei habitum eius imitetur. Nam ibi* OPERTO *ipse* CAPITE *est. Varro ait, Græcum hunc esse morem: quia siue ipse, siue ab eo delecti, qui aram Maximam statuerunt, Græco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addit C. Bassus: Ideirco enim hoc fieri dicit, quia ara Maxima ante aduentum Æneæ in Italia cõstituta est, qui hunc ritũ* VELANDI CAPITIS *inuenit.* Et certè morẽ hũc purũ putum Romanũ fuisse & ex patriis Latinorum institutis docet Virgil. lib. III. Æneid. cuius versus ipsos, quòd perspicuè huius ritus non minus originem, quàm causas aperiant, subiecí. His enim præceptis vates Æneam instruit:

Quin vbi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris iam vota in litore solues,
Purpureo VELARE COMAS ADOPERTVS AMICTV:
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in religione nepotes.

Vbi Seruius: *Sanè,* ait, *sciendum est sacrificantes Diis omnibus,* CAPITA VELARE *consuetos ob hoc, ne se inter religionem vagis offerret aliquid obtutibus, excepto tantùm Saturno.* Fest. Pomp. in verbo *Saturnia: Saturnij quoque dicebantur qui castum in imo cliuo Capitolino immolabant: vbi ara dicata ei Deo ante bellum Troianum videtur, quia apud eam supplicant* APERTIS CAPITIBVS. *Nam Italici auctore Æneæ* VELANT CAPITA: *quòd is, cùm rem diuinam faceret in litore Laurentis agri Veneri matri, ne ab Vlysse cognitus interrumperet sacrificium,* CAPVT ADOPERVIT, *atque ita conspectum hostis euitauit.* Aurel. Victor in Breuiario historiæ Romanæ de Æneæa loquens: *Cùm interim immolata sue in litore sacrificium perageret, traditur fortè aduertisse Argiuam classem in qua Vlysses erat: cumque vereretur ne ab hoste cognitus periculum subiret, itémque rem diuinam interrumpere summum nefas duceret,* CAPVT VELAMENTO OBDVXISSE, *atque ita pleno ritu sacra perfecisse: inde posteris traditum morem ita sacrificãdi, vt scribit M. Octauius.* Hinc Varro lib. IIII. de lingua Lat. *Ricam,* ait, *à ritu dictam, quod Romano ritu sacrificium fœminæ cum faciunt,* CAPITA VELANT. Liuius lib. X. *Si conspiciatur cum capide ac lituo,* CAPITE VELATO *victimã cædat.* Ex hoc porrò ritu apud Valer. Flacc. lib. V. Mopsus vates dum manes veneratur, iisque vinum dat, CAPVT OBNVBIT. Propert. lib. II. Eleg. XIX.

Ante tuósque pedes illa ipsa ADOPERTA SEDEBIT.

Contrà, Tertullianus in Apologet. Christianos CAPITE NVDO precatos semper scribit; quia non erubescerent: ac sine monitore, quia de pectore orabant.

CIRCVMEGISSE verò CORPVS & CIRCVMVERTISSE ostẽdit Suet. in Vitellio, cap. II. his verbis: *Idẽ miri in adulãdo ingenij, primus C. Cæsarem adorari vt Deum instituit: cùm reuersus ex Syria non aliter adire ausus esset, quàm* CAPITE VELATO, CIRCVMVERTENSQVE SE, *deinde* PROCVMBENS. Plutarch. in Numa ab eo institutum refert: τὸ προσκυεῖν ἀπεστρεφομένους. Additque, ἡ δὲ ἀπεστραφὴ τῆ προσκυόντων, λέγεται μὲν ἀπομίμησις εἶναι τὸ κόσμῳ ἀπεστραμμένους· δόξειε δ' ἂν μᾶλλον ὁ προσκυῶν, ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῆ ἱερῶν βλέπειν τὰν ἀπεστραπὰν τὰς ἀνατολὰς, μεταβάλλειν ἑαυτὸν ἐντεῦθα καὶ ἀπεστρέφειν ὅλη τὸν θεὸν, κύκλον ποιῶν καὶ σκιαπόδων τὼν ὑπτιλέωσ τῆς εὐχῆς· δι' ἀμφοῖν. Eundémque ritum idem auctor ἐν αὐτοὶς ἤτοι ῥωμαϊκοῖς ita perstringit: Καὶ γὰρ ὅλη τῆ πόλει, ὡς φησι Βάρρων, ἀπεστρέφονται, καθάπερ θεῶν ἱερὰ, πιμῶντες τὰ τῆ παλαιῶν μνήματα. Quæ verba è Græcis Latina qui fecit, is vocis huius ἀπεστρέφονται vim potestatémque assecutus non videtur. Nam hoc proculdubio Plutarchus sensit, circa tumulos parentum CIRCVMAGI liberos cõsueuisse: quòd mortuis diuini cultus & honores exhiberi solerent, vt & Tertullian. in Apologet. testatur, cùm de Diis agens ait: *Quid omnino ad honorandos eos fa-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis, quod non etiã mortuis vestris CONFERATIS? *ædes proinde, aras proinde: idẽ habitus & insignia in statuis.* Ad hunc etiã ritum pertinet, quod Valer. Flacc. lib. VII. Argonaut. scribit:

Inde vbi sacrificas cum coniuge venit ad aras
AEsonides: vnáque adeunt, paritérque precari
Incipiunt: ignem Pollux vndámque iugalem
Prætulit: vt dextrum pariter VERTANTVR IN ORBEM.

Eodémque spectant hæc Lucretij lib. v. verba:

—Nec pietas vlla est VELATVM *sæpe videri* VERTIER AD LAPIDEM.

Est quoque eius ritus exemplum apud Liuium lib. v. de Camillo: *quem manibus in cœlũ sublatis precatũ narrat,* VT SI CVI DEORVM *hominúmq; nimia sua fortuna populíque Rom. videretur, vt eam inuidia lenire quàm minimo suo priuato incommodo, publicóque Romani populi liceret.* Deinde adiicit, CONVERTENTEM SE IN HANC VENERATIONEM, *traditur memoriæ, prolapsum cecidisse: idque omen pertinuisse postea euentu rem coniectantibus vinsum ad damnationem ipsius Camilli.* Quod & Plutarch. in Camillo his verbis refert: ταῦτα εἰπὼν καθάπερ ὄντι ῥωμαίοις ἔθος, ἐπευξάμενος καὶ προσκυνήσας ὅπῃ δεξιὰ ἐξελίττειν, ἐσφάλη περιφόρως. Illustrius verò exemplum suppeditat idem Plutarchus in Marcello: quo loci narrat Marcello copias in aciem educẽte contra Viridomarum Gallorum regulum, accidisse vt equus, cui insidebat, clamore & strepitu exterritus, os auerteret, & Marcellum inuitum ac reluctantem retro auferret. At ille veritus ne Romani hoc mali ominis loco ducerẽt, ac triste aliquid sibi cò portendi crederẽt, quodmetum incuteret, adducto confestim freno, equum in aduersos hostes CONVERTIT, SOLEMQVE ADORAVIT, quasi non hoc casu contigisset, sed ex cõposito, & de industria, data q; opera religione adductus id feciſſet, propterea quòd Romanis in more positũ erat ita Deos salutare & adorare: Verba Plutarchi quæ subobscura quidem sunt, sed hac interpretatione adhibita plana & perspicua fient, apponam: Ἤδη δέ πως εἰς ἐμβολὴν ὀπιπρέφοντος αὐτῷ συγκυγχάνει τὸν ἵππον πυρέτα τῇ γαυρότητι τῶν πολεμίων, ὑποκαπεθεν, καὶ βίᾳ φέρειν ὀπίσω τὸν Μάρκελλον. ὁ δὲ τὸ δεισιδαιμονίας τοῖς ῥωμαίοις ἐνεργάσηται τὰχὺ προεσπάσας ἐφ' ἵππου τῷ χαλινῷ, καὶ προτρέψας τὸν ἵππον ἐναντίον τοῖς πολεμίοις καὶ τὸν ἥλιον αὐτὸς προσκυνήσαν, ὡς δὴ μὴ κατὰ τύχην ἀλλ' ἕνεκά τ' του τῆ προαγωγῆ χρησάμενος· οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς θεοὺς προϊσθενους. DEXTROVERSVM autem CIRCVMAGI consueuisse tradit Plinius lib. XXVIII. cap. 11. in hunc modum: IN ADORANDO DEXTRAM AD OSCVLVM REFERIMVS, TOTVMQVE CORPVS CIRCVMAGIMVS, *quod in lœuum fecisse Galli religiosius credunt.* Nam Romani à dextra sinistram versus in orbem vertebantur, quod à nostris sacerdotibus in suis ad aras conuersionibus hodieq; religiosissimè obseruatur: aliter atq; prisci illi Galli qui sinistrorsum, & à lœua dextrã versus circumagebãtur. Proinde apud Plautum in Curculio. Act. I. Sc. 1. cùm Phædromus dixisset, *Quò me vertam nescio,* festiuè Palinurus in eo verbo alludens, subiecit: *Si deos* SALVTAS, DEXTROVORSVM *censeo.* Quod & cõfirmat vetus inscriptio Græca, quę ab Huberto Goltzio diligentissimo antiquitatis vindice refertur in hęc verba: Αὐτῶς ταῖς ἡμέραις Γαΐῳ πιστῷ τύφλῳ ἐχρημάτησεν ἐλθεῖν ὅπῃ τὸ ἱερὸν βῆμα, καὶ προσκυνῆσαι, εἶτα ἀπὸ τῶ δεξίᾳ ἐλθεῖν ὅπῃ τὸ ἀρίστερον καὶ θεῖναι τὼς πέντε δακτύλως ἐπ' ἄνω τῶ βήματος καὶ ἆραι τῷ χεῖρα καὶ ὀπισθεῖναι ὅπῃ τὼς ἰδίως ὀφθαλμοὺς, καὶ ὀρθὸν αὐτὸν βλέψαι τῶ δι' μεν παρεστῶτος καὶ συγχαιρόντως, ὅτι ζῶσαν ἀρετὴν ἐγίνοντο ὅπῃ τῶ Σεβαστοῦ ἡμῶν Αὐτονείνου.

IN Adorationis deinde ritu, MANVM ORI ADMOVERE, aut, vt Plinius loquitur, DEXTRAM AD OSCVLVM REFERRE solitos veteres, iam pridem alij monuerunt, cum id in Plinio, Tertulliano & Apulcio obseruassent, quibus ideirco testibus non vtar, sed alium his consentientem adiungã Lucianum, cuius tribus locis rem totam conficiam. Vnus est in lib. περὶ θυσιῶν, in quo ita est: Ὁ δὲ πέμπτος ἐλάσαντο τὸν θεὸν φιλήσας μόνον τῇ αὐτῷ δεξίᾳ. Alter apertior est in lib. περὶ ὀρχήσεως, qui ita habet: Ὅπου γ' ἴδοι, ἐπειδὰν ἔωθεν αὐ ἐξάντος, προσεύχονται τὸν ἥλιον, ὑχ ὥσπερ ἡμεῖς τ' χεῖρα κύσαντες, ἠρύμεθα εἰς πλῆν ἡμῶν εἶναι τῇ αὐγῇ. Tertius etiam in Demosthenis encomio positus, perspicuè idem comprobat. Nam cùm Demosthenes dixisset post deos salutatos se sponte secuturum, móxq; manũ labris admouisset: Κ' ἀγὼ μὴν ἦν, ait, ὅπῃ τ' ἐλπίδος ταύτης καὶ τ' χεῖρα τῷ στόματι προσα-

γόντος, ὧδέ ἀλλ' ἢ προσκυνεῖν ἦν ὑπολάμβανον. Eustathius quidem in v. Odyss. προσκυνεῖν καθ' τὸ κύειν, ὁ ὅτι φιλεῖν dictũ putat. Ἰσέον δέ, ait, ὅτι τὸ κύειν καὶ κῦσαι καθ' τὸ φιλεῖν, τὸ πολλὰ μὲν, συμβολικὸν χειλέων δηλοῖ, ὡς καὶ εἰ τοῦθα καὶ ἑτέρωθι πολλαχῦ. Vnde & Silius Ital.

Et DEXTRAM, *vt numen,* ADORANT.

Huius verò ritus forma quædam describitur ab Apul. lib. IIII. Metamorph. his verbis. *Et* ADMOVENTES ORIBVS SVIS DEXTERAM, *priore digito in erectum pollicem residẽte, vt ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabatur.* Plane Seruius in lib. III. Æneid. FRONTEM GENIO CONSECRATAM, & inde, Deum venerantes, FRONTEM TANGERE, scriptum reliquit. Esse etiam post aurem dextram, Nemeseos locum, quò veteres, tacto ORE PROXIMVM A MINIMO DIGITVM REFERE-BANT, veniam sermonis à diis expoſcentes. Plinius lib. XI. cap. XLV. memoriæ prodidit.

PROCVBVISSE verò & capita flexisse adorantes, nõ illa modò ex Suetonij Vitellio supertius relata verba docent, sed & hæc Liuij lib. XXX. quò loci de Carthaginiensium legatis agit. *Qui vbi in castra & Prætorium peruenerunt,* MORE ADORANTIVM, *accepto, credo, ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant,* PROCVBVERVNT. Et ita salutatos, quibus honor impendebatur, declarat Arnob. lib. VII. aduerſ. gent. cùm ait: *Tum deinde* SALVTET ACCLINIS, *ancillæ aut seruuli trepidationes imitatus, video quid agatur in huiusmodi honorationis officio.*

SEDISSE tandem eos, testimonio est Tertullianus in lib. de Orat. his verbis: *Quum perinde faciant nationes, adoratis sigillaribus suis,* RESIDENDO. Idem & Plutarchus in Numa ostendit, inter instituta Numę Pythagoricis consentanea referens: τὸ καθέζεσθαι προσκυνήσαντας, διανισμὸν εἶναι λέγουσι τοῦ βίου τῆς εὐχῆς, καὶ ἀναμονὴν τοῖς ἀγαθοῖς ὑπάρχειν. Λέγουσι δὲ καὶ πράξεων διαλυτικὸν εἶναι τὸ καθέζεσθαι πάντων· ὡς οὐ τῇ προτέρᾳ πράξει πέρας ἐπιτιθέντας, καθέζεσθαι καθ' τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ τὴν ἑτέρας πάλιν ἀρχὴν παρ' ἐκείνων λάβωσιν. Idẽ Plutarch. εἰ αἰτίοις, ἢ τοῖς ῥωμαίοις. Ἡ καθέζεσθαι καὶ νῦν προσευχόμενοι καὶ προσκυνήσαντες, εἰ τοῖς ἱεροῖς ὑπιμένειν, καὶ καθίζειν εἰώθασιν. Inde illud Propertij, quod modo citauimus:

Ante tuósque pedes illa ipsa adoperta SEDEBIT. Tibull. Eleg. VIt. lib. II.
Illa mihi sancta est, illius dona sepulchro
Et madefacta meis serta feram lacrymis.
Illius ad tumulum fugiam, supplexque SEDEBO.

SED & PENVLIS POSITIS ad Deos adisse eos ostendit Tertullianus in lib. de Orat. cùm ait: *Vt est quorundam,* POSITIS PENVLIS *orationem facere: sic enim adeunt ad idola nationes.*

QVI verò precabantur, AD ORIENTEM CONVERSI, ERECTO VVLTV, MANIBVS PASSIS, EXPANSIS ET IN CÆLVM SVBLATIS AC PROTENSIS orabant. Ad orientem certè conuerti solitos argumento est quod ait Virgil. lib. VIII. Æneid.

Surgit, & ætherij SPECTANS ORIENTIA SOLIS
Lumina, ritè cauis vndam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effundit ad æthera voces. Idem lib. XII.
Illi ad SVRGENTEM CONVERSI LVMINA SOLEM,
Dant fruges manibus salsas.

Vbi Seruius, *Non vtique solem surgentem dixit, (iamdudum enim dies erat) sed disciplinam ceremoniarum secutus est, vt* ORIENTEM SPECTARE *diceret eum, qui esset precaturus.* Ouid. lib. IIII. Fastor.

Hæc Dea placanda est, hæc tu CONVERSVS AD ORTVS,
Die quater.— Valer. Flacc. lib. II.
Imperat hinc altè Phœbi SVRGENTIS AD ORBEM
Ferre manus, totisque simul PROCVMBERE *campis.*

Vitruuius lib. IIII. cap. V. *AEdes autem sacræ Deorum immortalium ad regiones quas spectare debent, sic erunt constituendæ, vti si nulla ratio impedierit, liberáque fuerit potestas, ædis signum quod erit in cella collocatum, spectet ad* VESPERTINAM CÆLI REGIONEM: *vt qui adierint ad aram immolantes, aut sacrificia facientes,* SPECTENT AD PARTEM CÆLI

Universidad de Deusto
Biblioteca

ORIENTIS, *& simulacrum quod erit in æde. Et ita vota suscipientes contueantur ædem, &* ORIENTEM CÆLI. Tertull. in Apologet. *Sed & plerisque vestrum affectatione aliquando & cœlestia adorandi,* AD SOLIS ORTVM LABIA VIBRATIS. Apul. lib. II. de Asino aur. de quodam sacerdote Ægyptio: *Tunc* ORIENTEM OBVERSVS, *& incrementa solis augusti tacitus imprecatus.* Latinus Pacatus in Panegyr. *Nam vt diuinis rebus operantes,* IN EAM CÆLI PLAGAM ORA CONVERTIMVS, A QVA LVCIS EXORDIVM EST: *sic ego vota verborum, quæ olim nũcupaueram, soluturus, id oratione tempus aspiciam, quo Romana lux cœpit.* Sollemnem planè fuisse ad orientem conuersionem Clemens lib. VII. Stromaton indicat: eôdemque conuersa templa fuisse Plutarch. in Numa docet.

RECTO verò VVLTV orasse eos indicat hic Iuuenalis è Sat. X. versus.

Hoc RECTO, VVLTV *solum hoc & pallidus optas.*

Vnde Tertull. in lib. de Orat. modestiam & humilitatem Christianorum prædicãs: *Atqui cum molestia & humilitate adorantes magis commẽdamus Deo preces nostras, ne ipsis quidem manibus sublimius elatis, sed temperatè ac probè elatis, ne* VVLTV *quidem in audaciam* ERECTO. ORASSE verò MANIBVS IN CÆLVM SVBLATIS Apuleius tradit in libro de Mundo. *Nam,* ait, *habitus orantium hic est, vt* MANIBVS EXTENSIS AD CÆLVM *precemur.* Virgil. lib. II. Æneid.

At pater Anchises oculos ad sydera lætus
Extulit, & CÆLO PALMAS *cum voce* TETENDIT.

Et lib. III. Æneid.

At pater Anchises PASSIS *de litore* PALMIS
Numina magna vocat.

Passis enim palmis Nonius interpretatur apud Enn. Annal. lib. X. patentibus & extensis. Item lib. V.

Ni PALMAS *panto* TENDENS VTRASQVE *Cloanthus,*
Fudissetque preces, diuósque in vota vocasset.

Item lib. X.

Et DVPLICES *cum voce* MANVS AD SYDERA TENDIT.
Omnipotens genitor. --

Hinc Lucretius lib. V.

-- Et PANDERE PALMAS
Ante Deûm delubra. --

Ouid. lib. VIII. Metamorphos.

*--*AD SYDERA *supplex*
Cressa MANVS TOLLENS.*--*

Idem lib. I. Trist. Eleg. vlt.

Ipse gubernator TOLLENS AD SYDERA PALMAS
Exposcit votis immemor artis opem.

Pedo Albinou. in carmine consolatorio ad Liuiam:

Atque aliquis de plebe pius, pro paupere nato,
SVSTVLERAT TIMIDAS SYDERA AD ALTA MANVS.

Sic & Scipio apud Silium Italic. lib. IIII. sublatis in cælum manibus precatur. Idem & lib. XV.

Ac supplex GEMINAS TENDENS AD SYDERA PALMAS,
Tellurem, noctémque & cælo sparsa precatur
Astra. --

Liuius lib. V. de Camillo: *Dicitur* MANVS AD CÆLVM TOLLENS *ita precatus esse.* Lucian. in Philopatride. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν Αὐλωνᾶις Ἄγνωστον ἐφευρόντες ἐν προσκυνήσαντες, χεῖρας εἰς ὕψος ἐκτείναντες τοῦτο εὐχαριστήσομεν. Expansis autem seu passis & supinis manibus id factum constat. Liuius lib. XXXVI. *Nixæ genibus,* SVPINAS MANVS AD CÆLVM AC DEOS TENDENTES, *orantésque.* Virgil. lib. IIII. Æncid.

Multa Iouem MANIBVS *supplex orasse* SVPINIS.

Horat. lib. III. Ode XXIII.

CÆLO SVPINAS SI TVLERIS MANVS.

Vnde

Vnde Æschylus in Prometheo ὑπλάσματα γυναικόμιμα χειρῶν dixit. Hinc & Petron. Arbit. in Satyrico, *Licas,* ait, *trepidans ad me* SVPINAS PORRIGIT MANVS.

Sciendum tamen est, vt Seruius in lib. III. Æneid. ad ea verba, *Summissi petimus terram,* & Macrob. lib. III. cap. IX. scribunt, pro qualitate & diuersitate numinum interdũ ima, interdum summa, veteres respexisse.

PRÆTEREA eos qui orabant, ARAS TANGERE ET AMPLECTI solitos, Macrob. lib. III. Saturnal. cap. II. tradit, & adductis Virgilij è libro IIII. & VI. Æneid. versibus cõfirmat. Seruius etiã in lib. IIII. Æneid. *Necesse,* ait, *erat* ANSAS *à sacrificantibus* TENERI: *quod nisi facerent, grata Dijs sacrificatio non esset.* Rursúsque in lib. VI. Æneid. *Rogabant, deos* ARARVM ANSAS TENENTES. Plaut. Rudente Act. III. Sc. III.

VENVS ALMA, *ambæ te obsecramus,*
ARAM AMPLEXANTES HANC TVAM.

Similique modo apud Apul. lib. VI. de Asino aur. Psyche Iunonem deprecans, ARAM AMPLECTITVR. Ex quo Horatius Ode XXIII. lib. III.

Immunis ARAM SI TETIGIT MANVS,
Non sumptuosa blandior hostia,
Mollibit auersos penates
Farre pio & saliente mica.

Seneca in Herc. Furen. in Choro Act. III. ARAS TANGITE *supplices.*

Similitérque in mensa, in qua bene precari moris fuisse Liuius ait, precantes MENSAM TANGEBANT. Ouid. lib. I. Amor. Eleg. IIII.

TANGE *precor* MENSAM, *tangunt quo more precantes.*

IPSA quoque SIGNA DEORVM CONTINGERE ET COMPREHENDERE solitos Arnobius lib. VI. aduers. gent. indicat his verbis. *Ita enim non videtis spirantia hæc signa, quorum* PLANTAS ET GENAS CONTINGITIS ET CONTRECTATIS ORANTES.

ARIS etiam ADVOLVEBANTVR supplicantes, vt docet Propertius lib. III. Eleg. VX. *Nunc,* inquiens, *ô Bacche tuis humiles* ADVOLVIMVR ARIS.

Seneca OEdipo Act. I. Sc. I.

AFFVSVS ARIS *supplices tendo manus,*
Matura poscens fata. --

Prudentius in Apotheosi:

Perfidus ille Deo, quamuis non perfidus vrbi,
Augustum CAPVT ANTE PEDES CVRVARE *Minervæ*
Fictilis, & SOLEAS *Iunonis* LAMBERE, PLANTIS
Herculis ADVOLVI, GENVA INCVRVARE *Dianæ,*
Quin & Apollineo frontem submittere gypso.

Idem in Peristephano:

Iam si SVB ARIS *ad sigillorum pedes*
IACEATIS *infra sectilem quercum siti,*
Quid esse vobis æstimem proiectius?

HOC amplius supplices mulieres GENIBVS NIXAS Deos orasse, testantur Ouid. lib. IIII. Fastor. quo loci Claudiam SVBMISSO GENV precantem facit: & Liuius lib. XXVI. cùm matronas GENIBVS NIXAS supinas manus ad cœlum ac Deos tetendisse narrat: ac denique Apuleius lib. VI. de Asino aur. vbi Psyche GENV NIXA Iunonem deprecatur.

PRÆTEREA CAPILLIS PASSIS, solutis & demissis, mulieres Diis supplicasse inuenio. Ouidius enim de eadem Claudia lib. IIII. Fastor.

-- Vultus, ait, *in imagine Diuæ*
Figit, & hos edit, CRINE IACENTE, *sonos.*

IDEMQVE lib. III. eiusdem argumenti, grauidas mulieres RESOLVTO CRINE Iunonem Lucinam precari iubet. Sic & Virgil. lib. I. Æneid. Phrygias matronas ad templum infestæ Palladis CRINIBVS PASSIS processisse scribit. Idémque lib. III.

Et circum Iliades CRINEM, *de more,* SOLVTÆ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc etiam indicat Tibullus, cùm ait lib. I. Eleg. III.

Bísque die, RESOLVTA COMAS, *tibi* DICERE LAVDES
Insignis turba debeat in Pharia.

Nam RESOLVTA COMAS, Tibullus dixit eadem figura, qua Ouidius lib. II. Amor. Eleg. XIIII.

— Fertúrque rogo RESOLVTA CAPILLOS.

Ea causa est, cur Numa lege sua, quæ à Festo Pomp. in verbo *Pellex*, refertur, aram tangere pellicem vetabat: quòd si tangeret, CRINIBVS DEMISSIS, agnum fœminam cædere præcipiebat. DEMISSIS enim CRINIBVS, idem est, quod resolutis, effusis & passis crinibus. Propert. lib. II. Elegiar.

— Sed tu potius, precor, vt me
DEMISSIS *plangas pectora nuda* COMIS.

Ouidius lib. VI. Fastor. de Vestalibus loquens,

Attonitæ fiebant DEMISSO CRINE *ministræ.*

Et in Epist. Ariadnes ad Theseum,

Aspice DEMISSOS *lugentis more* CAPILLOS.

SVPPLICANTES etiam TEMPLIS PROSTRATOS PROCVBVISSE, LIMINAQVE TEMPLORVM ET SOLVM ÆDIVM SACRARVM OSCVLATOS observaui. Lucretius lib. V.

Nec PROCVMBERE HVMI PROSTRATVM, *& pandere palmas,*
Ante Deum delubra.—

Tibull. lib. I. Eleg. V.

Non ego tellurem MANIBVS PERREPERE SVPPLEX,
Et miserum sancto TVNDERE POSTE CAPVT:
Non ego si merui dubitem PROCVMBERE TEMPLIS,
Et DARE SACRATIS OSCVLA LIMINIBVS.

Ouid. lib. I. Metamorphos.

Vt templi tetigere gradus, PROCVMBIT VTERQVE
PRONVS HVMI, GELIDOQVE PAVENS DEDIT OSCVLA SAXO.

DIO lib. XLI. de his qui vrbe cum Pompeio excesserunt: Καὶ ὅπη τῶν ἐκπολὺς μὲν οἴκτος (ἦ γὰρ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἐκάσταχόθι προϊόντες εὐχὰς ἐποιοῦντο) πάντας αὐτοὺς ἐλάμβανε· τούς τε γὰρ θεοὺς ἀνεκάλουν, ἢ τὰ δάπεδα κατεφίλουν. Arnobius lib. I. aduers. gent. *Cùm per omnia supplices irent templa, non* DEORVM ANTE ORA PROSTRATI, LIMINA IPSA CONVERRERENT oculis. Eóque spectare videtur illud Iuuenalis Satyra VI.

Tarpeium LIMEN ADORA PRONVS.—

QVINETIAM in his supplicationibus, quæ auertendæ deorum iræ causa habebãtur, aut cùm hostili aliquo nuntio perculsa ciuitas ad Deos & vota cõfugiebat, CRINIBVS TEMPLORVM SOLVM VERRERE MATRONÆ solebant. Liuius lib. III. *Iussi cum coniugibus ac liberis supplicatum ire, pacémque exposcere Deũm, ad id quod sua mala quemque cogebant, auctoritate publica euocati, omnia delubra implent: stratæ passim* MATRES CRINIBVS TEMPLA VERRENTES, *veniam irarum cælestium, finémque pesti exposcunt.* Idẽ lib. XXVI. *Ploratus mulierum nõ ex priuatis solùm domibus exaudiebatur, sed vndique* MATRONÆ *in publicum effusæ circa Deũm delubra discurrũt* CRINIBVS PASSIS ARAS VERRENTES. Polybius lib. IX. Αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἐκπορευόμενοι τοὺς παῖδας, ἱκέτευον τοὺς θεούς, πλυνοῦσαι ταῖς κόμαις τὰ τῶν ἱερῶν ἐδάφη· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἔθος ἐστὶ ποιεῖν, ὁπόταν τις ὁλοχλὴς τῶν πατρίδα καταλαμβάνῃ κίνδυνος. Lucanus lib. II.

Hæ lachrymis sparsere deos, hæ pectora duro
Afflixere solo: LACERASQVE IN LIMINE SACRO
ATTONITÆ FVDERE COMAS: *votísque vocari*
Assuetis crebris feriunt vlulatibus aures,
Nec cunctæ summi templo iacuere Tonantis,
Diuisere deos: & nullis defuit aris
Inuidiam factura parens.—

Silius Italic. lib. XII.

Funditur

Funditur immistus gemitu, precibúsque per altos
Ad cœlum muros clangor, SPARSÆQVE *salutis*
CRINIBVS EXVLVLANT MATRES, ATQVE VBERA NVDANT.

Claudian. in Encomio Serenæ vxoris Stiliconis:

Numinibus votisque vacas, & SVPPLICE CRINE
VERRIS HVMVM.—

ILLAS autem omnes cultus diuini species, VENERANDI verbum quadam communione complectitur: cuius officium propriè diis impendi, testantur cuilibet obuij Ciceronis loci ex lib. I. & lib. III. de Natur. Deor. & ex lib. I. Tusculanar. quæst. & Orat. de Lege Agrar. & Virgil. lib. I. & III. Georgic. Nec verò salutationis tantùm aut adorationis ritu, sed & precibus, sacrificiis, victimis & donis, ac muneribus Deos Venerari, Latini auctores dicunt. Itaque VENERARI, pro precari dicunt Plautus Ruden. Act. I. Sc. IIII. & in Prologo Aululariæ, & Bacchidib. Act. II. Sc. I. Trinũmo Act. I. Sc. I. Varro lib. I. de re Rustic. cap. I. Horatius lib. II. Serm. Satyr. II. & in Epist. Cæcinæ ad Cicer. lib. VI. Familiar. Festus planè, VENERANDI verbũ compositum à venia & orando scribit. Vnde VOTIS DEOS VENERARI, dixit Virgil. lib. VII. Æneid. & VITVLA CÆSA VENERARI, lib. IIII. Georgic. & FARRE PIO AC PLENA ACERRA VENERARI, idem ipse lib. V. Æneid. & BVBVS ALBIS VENERARI, Horatius in Carm. sæculari.

ARAS quoque & TEMPLA VENERARI, dicunt Valer. Max. lib. I. cap. VI. & Virgilius lib. XII. Æneid. Seneca in Agamemnone Act. IIII. Sc. I. & Silius Italic. lib. III. Hinc & VENERABVNDOS templum iniisse scripsit Liuius lib. V. sicut & Q. Curtius lib. VIII. Macedonas Persarum more VENERABANDOS Alexandrũ salutasse prosternẽtes humi corpora.

SIC & ADORANDI verbũ, non ad illum dumtaxat ritum refertur, de quo superiùs differuimus: sed & ADORARE PRECIBVS, legimus apud Virgil. lib. IIII. Æneid. Ouidium lib. IIII. Fastor. & lib. I. Trist. Eleg. III. Senec. in Octauia Act. IIII. Sc. I. & Silium Italic. lib. III. & ADORARE VOTIS, apud Ouidium lib. vlt. Metamorph. & ADORARE TVRE, apud Plin. lib. XII. Natur. histor. cap. XIIII.

SIMILITERQVE TVRE ET VINO SVPPLICARI, dicebant. Sallustius in lib. Historiar. apud Macrob. lib. III. cap. XIII. *Cui tum venienti,* TVRE, *quasi Deo,* SVPPLICABATVR. Quæ verba ad Marium pertinent, de quo Seneca lib. III. de Ira, cap. XVIII. *Mario,* ait, *cui populus vicatim statuas posuerat, cui* TVRE ET VINO P. R. SVPPLICABAT. Plaut. in Prolog. Aulular.

Ea mihi quotidie aut TVRE, AVT VINO, *aut aliquo*
Semper SVPPLICAT.—

Sueton. in August. cap. XXXV. *Sanxit, vt prius quàm consideret quisquam,* TVRE AC MERO SVPPLICARET *apud aram eius Dei, in cuius templo coïretur.* Idem in Tiber. cap. LXX. TVRE QVIDEM AC VINO, *verùm sine tibicine,* SVPPLICAVIT. Plinius in Præfat. ad Vespasian. *Verùm & Diis* LACTE *rustici, multæque gẽtes* SVPPLICANT. Idem lib. XII. cap. XIIII. *Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia tura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset turiferas gentes,* SVPPLICARET. Idem lib. XIII. Natural. histor. cap. I. *Iliacis temporibus non* SVPPLICABATVR TVRE. MOLA *quoque* SALSA SVPPLICARE, idem Plinius dixit lib. XII. cap. XVIII. *Nec minus,* inquiens, *propitij erant* MOLA SALSA SVPPLICANTIBVS. *Imò verò, vt palàm est, placatiores.*

VERVM, ne longiùs de spatio curriculóque deflectamus, OMNIVM RERVM MAGNARVM A DIIS IMMORTALIB. PRINCIPIA DVCI CONSVEVISSE Cic. in Vatiniũ auctor est. Illud quoque à maioribus bene ac sapienter institutũ, Plin. in Panegyrico commẽdat, vt quemadmodũ RERVM AGENDARVM, ita dicendi, INITIVM A PRECATIONIBVS CAPERETVR: quòd nihil ritè nihilque prouidenter SINE DEORVM IMMORTALIVM OPE, CONSILIO, HONORE HOMINES AVSPICARENTVR. Vnde Cic. pro Rabir. perduell. reo. *Quæ cùm ita sint, primùm, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarúmque omnium fieri necesse est,* AB IOVE OPT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

MAX. CÆTERISQVE DIIS DEABVSQVE IMMORTALIBVS, *quorum ope & auxilio multo magis hæc Respub. quàm ratione hominum gubernatur, &c.* Idque in priscorum Oratorum orationibus obseruatũ fuisse, idem Cic. in Diuinatio. ostendit: *Si quid*, inquiẽs, *ex vetere aliqua oratione*, IOVEM EGO OPT. MAX. Quæ proœmia vsitata fuisse causidicis imperitis, veterésque ab inuocatione Deorum incepisse, Ascon. Pedian. ibidẽ notat. Huius moris testem habemus, etiam Valer. Maximum in Præfatione suorum librorum ad Tiberium Cæsarem, in qua est: *Nam si prisci oratores ab* IOVE OPT. MAX. *bene orsi sunt, si excellentissimi vates* A NVMINE ALIQVO PRINCIPIA TRAXERVNT: *mea paruitas eo iustius ad fauorem tuum decurrerit.* Symmach. Epist. CVII. lib. II. *An si nobis scribenda sit forensis oratio* IOVEM CÆTEROSQVE DEOS *Catonis lege* PRÆFAMVR? Seru. in lib. VII. Æneid. ad ea verba: *Dij, nostra incepta secundent, Antiquo* ait, *more loquuturus de publicis rebus, id est pace, & regiis nuptiis*, FACIT ANTE, DEORVM COMMEMORATIONEM, *sicut Catonis in orationibus legimus.* Proinde quod est apud eundem Virgil. lib. XI. Æneid.

PRÆFATVS DIVOS, *solio rex insit ab alto,*

Idem Seruius è more antiquo ductum, & petitum scribit: *Nam maiores*, ait, *nullam orationem* NISI INVOCATIS NVMINIBVS INCHOABANT: *sicut sunt orationes Catonis & Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus.* Inde apud Martianum Capellam lib. V. Rhetorica ita loquitur: *Patrem* MAXIMVM IOVEM, CETEROSQVE CÆLITES, *quos in causis pluribus sæpè sum deprecata, atque ipsum conuentum superæ confessionis* ATTESTOR. Certè vsũ receptum fuisse, IOVEM OPTIMVM MAX. PRECARI, atque ab eo auxilium petere Cicer. lib. VI. in Verr. scribit. Idémque in his concionibus, quæ ad populum habebantur, in more positum fuisse infrà demonstrabo. Atq; hanc inuocationem Deorum poëtis familiarem fuisse vulgò notum est, & Plinius Epist. IIII. lib. VIII. ostẽdit: *Proinde*, inquiens, *iure vatum* INVOCATIS DIIS, *& inter Deos ipso, cuius res, opera, consilia, dictaturus es, immitte rudentes, pande vela.* Quod non æquè historiarum scriptoribus conuenire ait Liuius in Præfatione lib. I. his verbis: *Ab initio certè tantæ ordiendæ rei absint, cùm bonis potiùs ominibus, votisque ac* PRECATIONIBVS DEORVM DEARVMQVE, *si vt poëtis, nobis quoque mos esset, libentiùs* INCIPEREMVS, *vt orsis tanti operis successus prosperos darent.*

CÆTERVM inter sollemnes ritus & precationes, generaliter Deos omnes, PATRES nuncupatos, Lactantius lib. IIII. Institut. diuinar. tradit, non tantùm honoris gratia, verumetiam rationis. *Itaque*, addit, *& Iupiter à precantibus* PATER *vocatur, & Saturnus, & Liber, & cæteri deinceps Dij:* Quod his Lucilij versibus confirmat:

Vt nemo sit nostrûm quin aut PATER *optimus diuûm,*
Aut Neptunus PATER, *Liber, Saturnus* PATER, *Mars,*
Ianus, Quirinus PATER, *nomen dicatur ad vnum.*

Seruius in I. Georgic. ad ea verba, *Huc* PATER *ô Lenæe*, & in lib. I. Æneid. ad eũ versum, *Iam* PATER *Æneas*, PATRIS epitheton omnium generaliter Deorum esse admonet. Idémque in lib. III. Æneid. in explicatione horum verborum, *Da* PATER *augurium*, PATRIS nomen religionis esse notat, hominibúsque & montibus & fluuiis, & numinibus à Virgilio dari, exemplis comprobat. Agellius lib. V. cap. XII. *Iouem Latini veteres à iuuando appellauere, eundémque alio vocabulo iuncto,* PATREM *dixerunt. Nam quod in elisis aut immutatis quibusdam literis Iupiter, id plenum atque integrum est,* IOVIS PATER. *Sic &* NEPTVNVSPATER *coniunctè dictus est, &* SATVRNVSPATER, *&* IANVSPATER, *&* MARSPATER: *hoc enim est* MARSPITER. *Itémque* IOVIS, DIESPITER *appellatus est, id est diei & lucis pater. Idcircóque simili nomine* DIIOVIS *dictus est.* Quo in loco obiter obseruanda est vox hæc, IOVIS, recto casu, qua antiquitus Iupiter significabatur. Nam hoc antiquis in vsu & consuetudine fuisse, Varro lib. VII. de ling. Lat. semel atque iterum tradit. Hyginus in Fabulis cap. CCXX. *Dum deliberat secum quidnam fecisset, interuenit* IOVIS, *rogat eum Cura vt ei daret spiritum, quod facilè ab Ioue impetrauit: cui cùm vellet Cura nomen suum imponere,* IOVIS *prohibuit.* Et mox, *Dum de nomine Cura &* IOVIS *disceptarent.* Rursus ibidem, *Tu* IOVIS *quoniam spiritum dedisti, corpus recipito.* Eodémque casu hoc nomen vsurpat D. Augustin. lib. VII. de Ciuit. Dei, cap. IX. XIIII. & XV. Sic &

VEIOVIS

VEIOVIS vocandi casu in Formula deuotionis vrbium apud Macrobium lib. III. Saturnal. cap. IIII. Mars etiam PATER vocabatur, vt ex Liuio lib. VIII. Valer. Max. lib. I. cap. VIII. & Ped. Albinou in Consolat. ad Liuiam patet. Ouid. lib. I. de Arte aman.

Márique PATER, *Cæsarque* PATER *date numen eunti.*

Macrob. lib. I. Saturnal. cap. XII. *Cùm hodie quoque in sacris Martem* PATREM, *Venerem* GENITRICEM *vocemus.* MARSPITER vero in precibus, recto casu absque vllo obliquo antiquitus vsu tritum erat, vt Varro lib. VII. & VIII. de Ling. Lat. scribit. Macrobius tamen accusandi casu posuit lib. I. Saturnal. cap. XIX. *Certè*, inquiens, *Romani vtrumque* PATRIS *appellatione venerantur: alterum Liberum* PATREM, *alterum* MARSPITREM, *id est Martem* PATREM, *cognominantes.* Meminit & Priscianus in lib. de duodecim carminib. Ianum etiam PATREM appellatum præter Lucilium & M. Catonem lib. de re Rust. cap. CXXXIIII. Virgilium lib. VIII. Æneid. Horat. Satyr. VI. lib. II. Serm. & Epist. XVI. lib. I. Plinium lib. XXXVI. cap. V. Martial. lib. VIII. Epigram. II. Iuuenal. Satyr. VI. docet Athenæus lib. VI. Ἰανὸς, inquiens, ὁ παρ' ἡμῶν θεὸς, ὃν ΠΑΤΕΡΑ προσαγορεύομεν. Macrob. lib. I. Saturnal. cap. XVII. *Vnde nos quoque Ianũ* PATREM *vocamus, solem sub hac appellatione venerantes.* Bacchum quoque PATREM vocat Ouid. lib. XIII. Metamorphos. Quinimò, vt ipsa Seruii in lib. I. Georgic. verba in ius meum transcribam, PATER licet generale esset omnium Deorum, tamen propriè Libero semper cohærebat. Nam Liber PATER vocabatur. Necnõ Pluto DISPATER appellabatur, testibus Cicerone lib. II. de Nat. Deor. D. Augustino lib. VII. de Ciuitate Dei cap. XXIII. & Pub. Victore in X. regione vrbis. Quin & Tiberinus (quem inter numina relatum, & in numero Deorum habitum ex Varro. lib. IIII. de lingua Lat. & D. Augustino lib. IIII. de Ciuitate dei cap XXIII. & lib. VI. cap. X. constat) PATER vocatur ab Horatio Cocl ite, apud Liuiũ lib. II. vt & à Virgilio lib. IIII. Georgic. & lib. VI. Æneid. & à Claudiano in lib. de bello Getico, & à Ped. Albinouano in carmine consolatorio ad Liuiam.

ATQVE VT DEOS PATRES, sic & Deas MATRES appellabant. Vestam enim MATREM Cic. vocat in Orat. de haruspicũ respons. TELLVS etiam, quæ eadem Bona Dea & Terra, Fauna, Ops & Fatua, in sacris MAGNA MATER vocabatur, vt Macrob. lib. I. Saturn. cap. XII. Sed & in carmine deuotionis vrbium, quod ab eodem Macrob. lib III. Saturnal. cap. IX. refertur, & à Liuio lib. VIII. & Sueton. in Tiberio cap. LXXV. Arnob lib. VII. TERRA MATER appellatur. Vnde Plinius lib. XVIII. cap. III. *Non tamen*, ait, *surda Tellure, quæ* PARENS *appellatur, coliq; dicitur, & ipsa honore hinc assumpto.* Similiter Matutam MATREM vocant Liuius lib. V. & lib. XXIIII. & XXV. Ouidius lib. VI. Fastor. Lactant. lib. I. cap. XXII. Seruius in lib. VI. Georgic. ad ea verba, *& Inoo Melicertæ*, & in lib. V. Æneid. ad ea verba *Et pater ipse manu.* Paulus ex Festo: MATREM MATVTAM *antiqui ob bonitatem appellabant.* Et alibi, *Mana bona dicitur, vnde &* MATER MATVTA.

NEC hoc prætermiserim, in precationibus Deos plerumque SANCTOS appellatos. Apud Liuium namq; lib. II. Horatius Cocles Tiberinum ita precatur: *Tiberine* PATER, TE SANCTE *precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias.* Cic. Philipp. II. *Prò* SANCTE *Iuppiter.* Et lib. II. de Nat. Deor. O SANCTE *Apollo, qui vmbilicum terrarum certum obsides.* Idem lib IIII. Tusculanar. quæst. versum hunc citat, *Te Apollo* SANCTE, *fer opem, teque omnipotens Neptune inuoco.* Virgil. lib. IIII. Æneid.

— Sequimur te SANCTE *deorum*
Quisquis es.—

Ouidius lib. II. Fastor.

Et cantant laudes Termine SANCTE *tuas.*

Tibullus Eleg. I. lib. II. ad Cupidinem:

SANCTE *veni dapibus festis.*

Idémq; lib. IIII. Apollinem SANCTVM vocat, & Genium SANCTVM, & Iunonem SANCTAM, & Priapum SANCTVM. In veteri inscriptione est, IOVI CONSERVATORI & IVNONI SANCTÆ sacrum. Sic & Virgilius in Ceiri PALEM SANCTAM, & Ouidius Epist. XIX. Heroid. Dianam SANCTAM. & Seneca in Medea Act. III. Sc. I. SANCTAM Iustitiam, & Gratius in lib. de Venat. Vulcanum SANCTVM. Claudian. in lib. III. de Rapt. Proserp. Cererem & Cybelem SANCTAS

Universidad de Deusto
Biblioteca

appellant. Arnobius lib. VII. aduerſ. gent. *Æſculapius iſte, quem prædicatis, Deus præſtans,* SANCTVS *Deus, ſalutis dator.* Idem lib. IIII. Herculem SANCTVM Deum nuncupat. Sed & in veteribus aliquot inſcriptionib. SILVANVS SANCTVS vocatur. Et alibi, SILVANO ET HERCVLI SANCTISSIMIS DEIS. In alia eſt, BONÆ DEÆ SANCTÆ SACRVM. Et aliâs, CAMVLO DEO SANCTISSIMO SACRVM. Item, LIBERO PATRI SANCTO SACRVM. Denique SANCTOS Deos appellant Tibull. Eleg. III. lib. I. & Ouidius lib. II. Amor. Eleg. VI. Idémque lib. I. Faſtor. Auguſtum, (cui etiamnum viuo diuinos honores habitos conſtat, & quem ipſemet recentem & nouum cælitem vocat lib. IIII. de Ponto) hoc nomine ornat, SANCTE, inquiens, *pater patriæ*. Eodémque modo Valer. Flac. lib. I. Argonautic. Veſpaſianum vt numen inuocans, quem etiam cælo dicatum à Tito Plinius in Panegyrico ſcribit, SANCTVM patrem appellat. Apud eundem lib. VI. quidam paternos manes inuocans,

SANCTE, ait, *mihi Vorapte pater, tua pectora nato*
Suggere nunc. --

INTERDVM & Dij DOMINI vocabantur, & hoc illis epitheton Ouidius tribuit lib. III. Amor. Eleg. IX. Sol quoque DOMINVS nominatur in quadam veteri inſcriptione. Similiter & Deas DOMINAS vocabant. Petron. Arbiter in Satyrico: *Timidiſſimo murmure votum feci: & DOMINA, inquam, Venus.* Virgilius lib. III. Æneid. Iunonem DOMINAM vocat hoc verſu:

Iunoni cane vota libens, DOMINAMQVE *potentem*
Supplicibus ſupera donis. --

Quamquam cognomen hoc ſuum ac proprium Mater Deûm fecerat. Virgilius lib. III. Æneid.

Et vinĉti currum DOMINÆ *ſubiere leones.*

Vbi Seruius, *Sanè* DOMINAM *propriè matrem Deûm dici Varro & cæteri affirmant. Nam & ibi Proſerpina ideò à Virgilio* DOMINA *appellata, quod ipſa terra eſſe credatur, ſicut & mater Deûm.* Proinde idem Seruius in illis, quos ſuprà retuli verſibus, Virgilium, Iunonem abuſiuè DOMINAM appellaſſe notat, cùm propriè nomen ſit matris Deorum. Secundum quæ propriè locutus eſt Ouid. lib. IIII. Faſtor. hoc verſu:

Almonis DOMINAM *ſacráque lauit aquis.*

Proſerpinam etiam, DOMINAM vocat Virgil. lib. VI. Æneid.

QVINETIAM Dij BONI vocabantur, Horatio teſte Ode II. lib. IIII. Teſtimonio eſt illa exclamatio, Dij BONI, quam vulgi ſermone tritam, propè innumeris, Terentij, Ciceronis, aliorúmque veterum auctorũ locis confirmare facilè eſſet, ni in re minimè obſcura teſtibus vti non neceſſariis putidæ eſſet diligentiæ. Indicat & Perſius Sat. II. his verbis:

Dic agedum Staio, PRO IVPITER, Ô BONE *clamet* IVPITER.

Atque ita IVNO BONA à Virgil. lib. X. Æneid. & Capitolino in Diadum. & VENVS BONA vocatur à Plauto Ruden. Act. II. Sc. I.

DEOS *quoque* PVLCHROS, & Deas PVLCHRAS vocabant. Sic Ouid. lib. XV. Metamorph. Æſculapium PVLCHERRIMVM, & Martial. lib. X. Epigram. XXVIII. Ianum PVLCHERRIMVM, & Horat. lib. I. Epiſt. XVI. Lauernam PVLCHRAM, & Martianus Capella lib. I. Iunonem PVLCHRAM in precibus appellant.

ALMAS præterea Deas plerumque vocatas inuenio. ALMA vtique Tellus à Columella lib. III. cap. X. dicitur. Virgil. lib. X. Æneid.

ALMA *parens Idæa deûm.* --

Vbi Seruius, ALMA *propriè eſt Tellus, ab eo quod nos alat: abuſiuè etiam aliis numinibus hoc epitheton datur.* Paulus in Feſti Epitome: ALMA, *ſancta, ſiue pulchra, vel alens, ab alendo ſcilicet.* ALMA etiam Ceres vocatur à Virgil. lib. I. Georg. & ALMA Venus, à Plauto Ruden. Act. III. Sc. III. Lucret. lib. I. Virgil. lib. I. & II. Æneid. Ouidio lib. XIIII. Metamorph. & lib. IIII. Faſtor. & lib. II. Triſt. Eleg. I. vt & Maia ALMA ab Horat. lib. I. Carm. Ode II. & Muſæ ALMÆ ab eodem lib. III. Carm. Ode IIII. & Nereides ALMÆ à Cicerone in Arato. Solem quoque ALMVM vocat Horat. in Carm. ſæcul.

ILLVD ſummè notandum eſt, IANVM in omnibus ſacrificiis precationibúſque, primum

mum inuocatum, eúmque cæteris Diis, atque adeò Ioui ipſi præponi conſueuiſſe: quod ex Varrone D. Auguſtin. lib. VII. de Ciuit. Dei cap. IX. diſerte tradit. Fabius Pictor lib. I. de IANO *Primus aras & pomeria in ſacris docuit, & ob id illi in omni ſacrificio perpetua præfatio præmittitur, fárque illi ac vinum primo prælibatur.* Similiter Macrobius lib I. Saturn. cap. IX. *Xenon quoq; primo Italicarum tradit,* IANVM *in Italia primùm Diis templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum: ideò eum in ſacrificiis precationem meruiſſe perpetuam. Eáque de cauſa Fab Max. Pontifex,* vt idem Macrob. lib. I. cap. XXVI. refert, *negabat oportere atro die parentare: quia tunc quoque* IANVM *Iouémque præfari neceſſe eſſet, quos nominari atro die non oportebat.* Seruius in lib. I. Æneid. ad verſum, *Cana fides & VESTA, VESTA,* ait *ſignificat religionem, quia nullum ſacrificiũ ſine igne eſt. Vnde & ipſa, &* IANVS *in omnibus ſacrificiis inuocantur.* Cic. lib. I. de Nat. Deor. *Cumque in omnibus rebus vim haberent maximam prima & extrema, principem in ſacrificando* IANVM *eſſe voluerunt.* Et mox de Veſta: *Itaque in ea Dea, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio & ſacrificatio extrema eſt.*

VETERES etiam à IANO precationes auſpicatos teſtatur Horatius, Epiſt. XVI. lib. I. cùm ait:

Quandocunque Deos, vel porco, vel boue placat:
IANE PATER, *clarè, clarè, cùm dixit Apollo,*
Labra mouet metuens audiri. -- Vnde Martial. lib. X. Epigram. XXVIII.
Annorum, nitidique ſator PVLCHERRIME *mundi,*
Publica quem primum vota precesque canunt.

Paulus ex Feſto in verbo *Chaos*: *Vnde* IANVS *detracta aſpiratione, nominatur, ideò quòd fuerit omnium primus, cui primò ſupplicabatur velut parenti, & à quo rerum omnium factum putabant initium.* Arnob. lib. III. aduerſ. gent. de IANO. *Atque ita per vos, Dei nomen creditur, quẽ in cunctis anteponitis precibus, & viam vobis pandere ad Deorum audientiam creditis.* Aurel. Victor in Breuario hiſtoriæ Rom. *In ſacris omnibus primum locum* IANO *detulerunt: vſque eo vt etiam cum aliis Diis ſacrificium fit, dato ture in altaria,* IANVS *prior nominetur, cognomento quoque addito* PATER. Exemplum verò ſi quis requirat, vltrò ſeſe offert deuotionis formula, in qua IANVS Ioui præponitur: principium enim habet huiuſmodi: IANE, *Iupiter, Maxſpiter, Quirine, Lares* & reliqua. Cauſam verò huius ritus adfert Ouid. lib. I. Faſtor. his verſibus qui interrogatione & reſponſione conſtant;

Mox ego. Cur quamuis aliorum numina placem,
IANE *tibi primùm, tura merúmque fero?*
Vt poſſis aditum per me, qui limina ſeruo,
Ad quoſcunque voles, inquit, habere Deos.

Eiuſdem ritus paullò copioſiùs Macrob. lib. I. Saturn. cap. IX. rationem reddit, inquiens, IANVM *quidem Solem demonſtrari volunt potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocarique primum, cùm alicui deo res diuina celebratur, vt per eum pateat ad illum deum, cui immolatur, acceſſus: quaſi preces ſupplicum per portas ſuas ad deos ipſe tranſmittat.* Seruius in VII. Æneid. ad verſum: --*nec cuſtos abſiſtit limine* IANVS. *Quidam*, ait, IANVM *Eanum dicunt, ab eundo, cúmque eſſe Martem, & quod apud Romanos plurimùm poteſt, ideò primum in veneratione nominari: alij* IANVM *aërem credunt: & quia vocis genitor habeatur, idcirco mandari ei preces noſtras, ad Deos perferendas.*

DENIQVE initiorum omnium poteſtatem habere IANVS credebatur, quemadmodum D. Auguſtinus lib. VII. de Ciuit. Dei cap. II. & III. ſcribit: eíque omne principium conſecratũ erat, vt ait Seruius in lib. V. Æneid. ad ea verba, *Nexæque aere trabes.* Ex quibus lucis aliquid adferri videtur his Catonis lib. de re Ruſt. I. cap. verbis, quibus, antequam Marti ſuouitaurilibus lactentibus fiat, IANVM, ait, *vino præfamino*: & cap. CXXIIII. *Ture, vino,* IANO, *Ioui, Iunoni præfato.* Nec dubium eſt Deum hunc ex eorum numero fuiſſe, quos inter ſacrificandum Romanos magiſtratus inuocare conſueuiſſe Herodianus lib. V. refert.

IANVS verò, ſicut Macrob. lib. I. Saturnal. cap. IX. & Seruius in VII. Æneid. notant, CLVSIVII, ſeu CLVSII, & PATVLCII cognominibus in ſacris inuocabatur, idcircò, quòd bello eius valuæ patebant, pace claudebantur. Quod facem præfert Ouid. lib. I. Faſtor. cuius ea de cauſa verſus ipſos apponam:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Inde vocor IANVS, *cui cùm Cereale sacerdos*
Imponit libum farráque mista sale:
Nomina ridebis, modò namque PATVLCIVS *idem,*
Et modo pacifico CLVSIVS *ore vocor:*
Scilicet alterno voluit vetus illa vetustas
Nomine, diuersas significare vices.

QVINETIAM GEMINI, QVIRINI, CONSIVII, IVNONII & CVRIATII nominibus IANVS colebatur: IANI GEMINI mentio fit à Varrone lib. IIII. de ling. Lat. Vell. Pater. lib. II. Plin. lib. XXXIIII. Nat. histor. cap. VII. Sueton. in Nero. cap. XIIII. & auctore libri de Vir. illustrib. cap. III. AC IANVS quidem, BIFRONS, vt Virgil. lib. VII. & XII. Æneid. loquitur, vel, vt Ouid. lib. I. Fastor. & lib. IIII. de Ponto Eleg. IIII. BICEPS, vel, vt idem lib. V. Fastor. BIFORMIS, & vt Plutarch. ἐν αἰσίοις, δίπροσωπος, aut vt in Numa, ἀμφιπρόσωπος fingebatur. Ideóque Geminus QVADRIFONS erat, vt Fab. Pictor lib. de Aureo sæculo, & D. Augustin. lib. VII. de Ciuit. Dei scribunt, vel, vt apud Macrobium, Bassus lib. I. Saturnal. cap. IX. scribit, QVADRIFORMIS. QVIRINVM autem inuocabant IANVM, quasi bellorum potentem, ab hasta, quâ Sabini CVRIM vocabant: quo cognomine IANVS appellatur in lege Regia, quam Fest. Pomp. in voce, *Opima* refert, & ab Horatio Ode XV. lib. IIII. & Sueton. in Augusto cap. XXII. CONSIVIVM verò, Macrobio interprete, inuocabant, à conserendo, id est propagine generis humani, quam IANO auctore conseri credebant. IVNONIVM, quasi omnium mensium ingressus & Kalendas tenentem, cuius rei Seruiũ in lib. VII. Æneid. & Macrob. non modò cap. X. sed & XX. lib. I. Saturnal. auctores habeo. Postremo, CVRIATIO IANO aram consecratam Fest. Pomp. in verbo, *Sororium Tigillum*, tradit.

PROPRIA etiam & peculiaria Deo cuique cognomina attributa fuisse sciendum est. Veluti Ioui, OPTIMI MAXIMI cognomen, quemadmodum Lactant. lib. I. Institut. diuinar. cap. X. docet: *Quid omnium*, inquiens, *horum pater, Iupiter, qui in sollemni precatione*, OPTIMVS & MAXIMVS *nominatur*? Arnob. lib. I. aduers. gent. *Cùm à vobis & Iupiter* OPTIMVS ET MAXIMVS *habeatur*. Et quidem, vt Cic. lib. I. de Nat. Deor. obseruauit, antè OPTIMVS, id est beneficentissimus quàm MAXIMVS dicebatur: quia maius est, certéque gratius omnibus prodesse, quàm opes maximas habere. Idcirco Plinius in Panegyrico: *Parens*, ait, *hominum, deorúmque* OPTIMI *prius, deinde* MAXIMI, *nomine colitur*. Ibidémque Traiano iustis de causis Senatum populúmque Romanum OPTIMI cognomen adiecisse, meritóque ei post cæteras appellationes hanc esse additam, vt maiorem, scribit. Quo etiam cognomine sibi à Senatu delato eundem principem magis quàm Parthici gloriatum Xiphilinus refert: Τάτε ἄλλα, inquiens, ἐψηφίζετο αὐτῷ πολλὰ ἡ βουλὴ καὶ ΟΠΤΥΜΟΝ εἶτ' ὄνδεσον ἐπωνόμασεν. Et mox: Καὶ ἀνομάσθη μὲν ἐπειδὴ ἐνίκησε καὶ τοὺς Βάτνας, Παρθικος· πολλῷ δὲ μᾶλλον ὅτε τῇ τοῦ ΟΠΤΥΜΟΥ σωφροσύνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ξυμπάσαις ἀρετὴ τὸν τρόπον αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῶν ὅπλων ἔσχε ἐσεμνύνετο. Huius quoque appellationis splendore & gloria Traianus in numis suis sæpe decoratur.

IOVEM autem idcirco OPT. MAX. veteres appellasse, Cic. lib. III. de Nat. Deor. docet, quòd eos saluos, incolumes opulentos, copiosos efficeret. Et hoc cognomine L. Æmilius Paulus, & Manlius apud Liuium lib. VI. Iouem precantur. Quo in genere loquendi superlatiuum pro positiuo poni, & nulli comparari Donatus notauit. Cuius dicti hanc eius interpres Seruius rationem reddit, quia non sunt alij Ioues, quorum vnus bonus, alter melior sit, vnde possit hic dici OPTIMVS.

HOC verò OPTIMI MAXIMI cognomen IOVIS CAPITOLINI proprium fuit. Cicero pro domo sua: *Quocirca te*, CAPITOLINE, *quem propter beneficia, populus Rom.* OPTIMVM, *propter vim* MAXIMVM nominauit. CAPITOLIVM certè templum Iouis OPTIMI MAXIMI dicitur apud Liuium lib. XXII. & augustissima domus IOVIS OPTIMI MAX. apud eundem lib. III. Plinius lib. XXVIII. cap. II. post Hetruriæ vates consultos de capite humano inuento in Capitolino delubro, pronuntiatum fuisse scribit: *Hic templum* IOVIS OPT. MAX. *futurum est*. Proinde in Saguntinorum legatorum oratione, quæ à Liuio lib. XXVIII. ponitur, IVPITER OPT. MAX. præses Capitolinæ arcis appellatur.

OMNIPO-

OMNIPOTENTIS etiã titulo IVPITER inuocatur in precibus apud Virg. lib. IIII. & lib. IX. & XII. Æneid. quo nomine exaudiendus est lib. I. III. & IIII. Æneid. Atq; ita nũcupatũ ostẽdit Soranus apud D. August. lib. VII. de Ciuit. Dei, cap. IX. & XI. & Arnob. lib. III. aduersus gent. Eundémque DEVM HOMINVMQVE PATREM non poëtæ modò appellant, sed & qui soluta oratione scripserunt. Apud Liuium namq; lib. VIII. Manlius Torquatus Consul Iouem implorans, *Haud frustra*, inquit, *te* PATREM DEVM HOMINVMQVE *hac sede sacrauimus*. Sed & Plinius in Panegyrico eum DEORVM HOMINVMQVE PARENTEM nominat. Arrian. lib. I. Epicter. cap. XIX. de Ioue, Καὶ τὸ λυπηρὸν αὐτὸς ὁ Ζεὺς, ἀλλ' ὅταν θέλῃ εἶναι ὑέτιος ἢ εὔκαρπος ἢ παντὸς αὐθρώπου τε θεῶν τε.

IDEM & REX vocabatur. Indicat hoc Liuius lib. III. quo loci M. Horatius Barbatus Reges Valerius & Horatiis ducibus expulsos fuisse vociferans, addit, *Nec nominis tum prætæsum esse, quippe quo Iouem appellari fas sit, quo Romulum conditorem vrbis, deincepsque* REGES *appellatos: quod sacris etiam vt sollemne retentum sit*. A Virgilio sanè DIVVM PATER ATQVE HOMINVM REX, non semel appellatur. Varro lib. V. de lingua Lat. de Iouis nomine differens: *Eumdémque*, ait, *appellans dicit Ennius*,

DIVVMQVE HOMINVMQ. PATER REX. Ouid. lib. II. Trist. Eleg. II. de Ioue:
Iure igitur, GENITORQVE DEVM, RECTORQVE *vocatur*.

Plautus Captiuis Act. III. Sc. IIII. *Ita me* REX DEVM ATQVE HOMINVM *fecit patriæ compotem*. Similitérq; Amphitruo. Act. V. Sc. I. & in Prologo Rudentis, IMPERATOR DIVVM ATQVE HOMINVM dicitur.

MAGNVS etiam IVPITER vocatur ab eodem Plauto Pœn. Act. V. Sc. III. & à Torquato apud Liuium lib. VIII. Idémque SVMMVS nominabatur. Ennius Hecuba referente Nonio, IVPITER tibi SVMME *tandem re malè gesta gratulor*. Plaut. Amphitruo Act. II. Sc. II. SVMME IVPITER, *quid ego video*? quo itidem nomine vocatur eiusdem Comediæ Act. V. Sc. VIt. & Pseudolo Act. I. Sc. III. Menæchmis Act. V. Sc. II. Mostellar. Act. I. Sc. III.

EVMDEM & SVPREMVM appellabant. Plautus Captiuis Act. IIII. Sc. I. IVPITER SVPREME SERVAS ME. Terent. Adelph. Act. II. Sc. I. Pro SVPREME IVPITER. vbi Donatus, SVPREMVM, ait, *nunc dicit summum, ab eo quod est superum & superius*. Idem SVPREMVS REX vocatur à Plauto Amphitruo Act. II. Sc. II. & SVPREMVS IVPITER eiusdem Comœd. Act. V. Sc. I. & Menæchmis Act. V. Sc. IX. Cistellar. Act. II. Sc. I. Mostell. Act. II. Sc. I. Captiu. Act. IIII. Sc. I. Pœn. Act. V. Sc. III. Denique inter alia multa epitheta in Persa Act. II. Sc. III.

INTERDVM scenicus ille atque imaginarius, DEORVM HOMINVMQVE REX, DIESPITER nominabatur, quasi diei & lucis pater, vt explicat Agellius lib. V. cap. XII. Varro lib. IIII. de ling. Lat. *Hoc idem magis ostendit antiquum Iouis nomen. Nam olim* DIIOVIS & DIESPITER *dictus, hoc est aër, & dies pater. A quo Dei dicti, qui inde, & dies, & dius, & diuus*. Macrob. lib. I. cap. XV. *Nam cùm Iouẽ accipiamus lucis auctorẽ, vnde &* LVCETIVM *Salij in carminibus canunt, & Cretenses* Δία, τὸν ἡμέρας αὐγὴν *vocant: ipsi quoque Romani* DIESPITREM *appellãt, vt diei patrẽ*. Vox certè ista Iouẽ sonat in formula iurisiurãdi à Festo prodita in verbo, *Lapidem*, & apud Plaut. Captiu. Act. IIII. Sc. III. Pœn. Act. III. Sc. IIII. & Act. IIII. Sc. II. Horat. lib. I. Carm. Ode XXXIIII. & lib. III. Ode II. Meminit & Seruius in lib. IX. Æneid. & Prisc. in lib. de XII Carminib. & D. Aug. lib. IIII. de Ciuit. Dei cap. XI.

ALIIS præterea multis nominum, vt cum Minutio Felice in Octauio dicam, additamentis Iupiter Romæ colebatur, veluti STATORIS, FERETRII, ELICII, FAVNI, LVCETII, VICTORIS, INVICTI, VIMINII, FAGVTALIS, LATIARIS seu LATIALIS, HERCEI, OPITVLI, seu OPITVLATORIS, TONANTIS, VLTORIS, CVSTODIS, PISTORIS, INVENTORIS, PRÆDATORIS, IMPVLSORIS, STABILITORIS, CENTVMPEDÆ, SVPINALIS, TIGILLI, ALMI, RVMINI, DAPALIS, ARBITRATORIS, PROPVGNATORIS, HOSPITALIS, SALVTARIS, PAGANICI, CONSERVATORIS, SOSPITATORIS, SERVATORIS, AVGVSTORVM ET CÆSARVM DEFENSORIS & TVTATORIS SALVTIS AVGG. FVLGERATORIS seu FVLGVRATORIS, FVLMINATORIS: eiq; tẽpla, delubra, fana, sacella & signa his titulis dicata, cõsecrataq; erãt. Quæ omnia si quis testimoniis cõprobari desidef

Universidad de Deusto
Biblioteca

ret,ei hac in re officium meum deesse non patiar:nec sum nescius fore,vt hic noster ingratus & inglorius labor in varios fastidiosorũ hominũ sermones incurrat. Plerique enim me post eos, qui ex professo hoc argumentum tractarunt,actum agere,& operam ludere, iudicabũt: qui hoc à me respõsum ferẽt,ægrè ferre eos nõ debere, si illi qui syntagmata accuratè & copiosè cõscripserunt,nobis è segete ad spicilegiũ reliquerint stipulã. Frũ etiã, qui miseram aut nimiam diligentiã reprehendant. Sed si quis est, qui se prodesse studeat plurimis,in his ego pridem nomen professus sum meũ:& quod isti vitio vertẽt,id fortasse alij laudi ducent:dabunt certè mihi veniã æquiores iudices,gratiam etiã nonnulli habebunt.Reliquorũ,qui iniquiores sunt,fastidium nihil moror.In hac tamen re ne prolixitas tædium pariat,cum modũ tenebo,vt rerum copia verborum copiam nõ gignat. Cui cordi erit legere satis habeat & auctorẽ,& voluminis ordinem esse monstratũ. Fontes enim aperire sufficit,è quibus,quantũ,quóq; modo videbitur,haurire,& sitim explere quisque poterit: Vt ergo IOVIS titulos retexamus,de eius cognominibus hi sunt consulendi auctores. De STATORE quidem, Cicer.lib.III.de Finib & Orat.I.& II.in Catilin.& Philipp.II Ouid.lib.VI.Fast.Liu.lib.I.Plin.hist. Natur.lib.II.cap.LIIII.Auctor libri de viris illustrib.cap.II.Senec.lib.II.de Benefic. Macrob.lib.III.Saturn.cap.IIII. D Aug.lib III. de Ciuit.Dei.Dionys.Halicarnass.lib.II.Plutarch.in Romulo,& in Cicer. Seru. in VIII. Æn. De FERETRIO, Liu. lib.I.& lib IIII.Plutarch.in Romulo & Marcello,Dionys. Halicarn.lib.II.Propert.lib.IIII.Eleg.x. Cornel. Nepos, siue quis alius est, in vita Attici, Plin.lib.II.Natur.hist.cap.LIII. Auctor lib.de vir.illustr.cap.II.Dio lib.XLIIII.& LV.Fest. Pomp.in verbo *Feretrius*,& verbo *Opima*.Solin.in Polyhistor.De ELICIO Varro lib. v. de lingua Lat.Liuius lib.I.Plinius lib.II.Natural.histor.cap.LIII.Auctor lib.de viris Illustrib.cap.IIII.Ouid. lib.III. Fastorum. Arnob.lib.v.aduers.gent. Plutarch.in Numa. De FAVNO,Dionys.Halicarnass.lib.VII. De LVCETIO,Agell. lib.v.cap.XII Macrobius lib.I.Saturnal. cap.XV.Festus Pompeius & Seruius in IX. Æneid. De VICTORE Liuius lib.X.Ouid.lib.IIII.Fastorum D.August.lib.VII. de Ciuit.Dei cap.II. & numi Domitiani. DE INVICTO Cic.lib.II. de Legib. Ouid. lib.VI.Fastorũ Horat.lib.III.Carm. Ode XXVII. Sil. Italic.lib. XII.D.Augustin. lib.VII.de Ciuit. Dei cap..I.De VIMINIO, Varr.lib.IIII.de ling.Lat.Fest.Pomp.in verbo,*Viminalis porta*, Sext.Ruf.& Pub.Victor in v.regio.vrb.De FAGVTALI,Varr.lib.IIII.de ling.Lat. Plin.lib.XVI.Natur.histor. cap. X. De LATIARI seu LATIALI,Cicer.pro Milone,Liu.lib.XXI.Lucan.lib I.Plinius lib. XXXIIII. Natur.hist.cap.VII.Fest.in verbo,*Oscillũ*,Lactant.lib.I.cap.XXI.Minutius Felix in Octauio,Dionys.Halicarn.lib.IIII,Dio lib.XLIII.De HERCEO,Ouid.in Ibin.Seneca in Agamemnone Act.III.Sc.I.Fest.Põp.& Seru.in lib.II.Æn. De OPITVLO seu OPITVLATORE,Fest.Põp.De TONANTE,Suet.in Aug.cap.XXIX.Senec.lib.IIII.de Benefic. Plin.lib.II.Natur.hist.cap.VIII.& lib.XXXIIII.cap.LIII.Dio lib.LIII.Sext.Ruf.& P.Victor in regio.VIII.vrb.& numi Augusti.De VLTORE,Plin.lib.XXXVI.Nat.hist.cap.XV. & numi Alexandri Seueri.De IMPERATORE,Cicero lib.VI.in Verr.Liu.lib.VI.Pub.Victor & Sext.Ruf.in VIII.regio.vrb.De CVSTODE,Cornel.Tacit.lib.XIX. Vetus inscriptio, & Domitiani denarij.De PISTORE,Ouid.lib.VI.Fast.&Lactãt.lib.I.cap.XX.De INVENTORE,Dionys.Halicarnass.lib.I.& Aurel.Victor in origine gentis Rom. & numi Traiani.De PRÆDATORE, Seru.in III.Æneid.ad versum *--Ipsumque vocamus Ad partem prædamque Iouem*.De IMPVLSORE,D.August.lib.VIII.de Ciuit.Dei cap.II. De STABILITORE,Senec.lib.IIII.de Benefic.D.August.lib.VII.de Ciuit.Dei cap.VII.De CENTVMPEDA, SVPINALI,TIGILLO,RVMINO,D.Augustin. lib.VII. de Ciuit. Dei cap.II.De DAPALI,Cato de re Rust.cap.CXXXII.Seru.in IX. Æneid. De ARBITRATORE,Pub.Victor in X.regio.vrb.De PROPVGNATORE, vetus inscriptio, & numi Septimij Seueri.De HOSPITALI,Cicer.lib.III.de Finib.& Orat.pro rege Deiotaro,& lib.II.Epist.ad Q.Fratrem,& Ouid.lib.X.Metamorph. De SALVTARI idem Cic.lib. III. de Finib. De PAGANICO, vetustæ inscriptiones. De CONSERVATORE, Cornel.Tacit.lib.XIX.adeundus est. De reliquis appellationibus, ad veteres numos & lapides,quorum eæ fide & auctoritate nituntur,lectorem reiicio.

IVNO etiam REGINÆ, LVCINÆ, OPIGENÆ, MONETÆ, SOSPITÆ, MATVTÆ, IVGÆ seu IVGALIS, CINXIÆ, ITERDVCÆ, DOMIDVCÆ, CAPROTINÆ, POPVLONEÆ, FLVONIÆ, POMONÆ, CVRITIDIS, SORORIÆ, FEBRV-

FEBRVTIDIS seu FEBRVALIS aut FEBRVATÆ, MARTIALIS, MATRONÆ, MAGNÆ seu MAXIMÆ appellationibus inuocabatur.Ac primùm de REGINA,testes extant Varro lib.IIII.de ling. lat. Cicer.in Orat.antequàm iret in exilium. Ouid.lib.II.Fastor.Liuius lib.V.& VI.Valer.Max.lib.V.cap.X.Arnob.lib.VI.Pub.Victor in XIII.regione vrbis,Plutarch.in Camil.Seruius in lib.I.Æneid,ad ea verba,*Quo numine læso*,& in VIII.Æn. ad verba, *Tibi maxima Iuno*, D.Augustin.lib.VIII. de Ciuit. Dei cap.III. De LVCINA, Varro lib.IIII.de ling.Lat. Ouid. lib.VI. Fastor.Iul.Obseq.lib.de Prodig. Pub.Victor in V. regio.vrb.Seruius in lib.I.& VIII.Æneid.De OPIGENA,Fest.Pomp.& Martian.Capella lib.I.Eáque fortassis(nihil enim affirmo) in Arnobij corruptis libris OSSIPAGINA vocatur. De MONETA,Cicer.lib.I,de Diuinat. Ouid.lib.III. & VI. Fastor. Liuius lib. VII. Valer.Max.lib.I.cap.VIII.Macrob.lib.II.Saturn.cap.XII.Solin.in Polyhistor. De SOSPITA,Cicero lib.I.de Natur.Deor.& in Orat.pro Muræna.Ouid.lib.II.Fastor. Liuius lib. XXII. XXIII. & XXIIII. Sil. Italic. lib. XIII. Iul. Obseq. lib. de Prodig. Fest. Pomp. & Pub. Victor in X.regione vrb. De MATVTA, Liuius lib. XXXIIII. Pub. Victor in XI.regio.vrb. De IVGA seu IVGALI, Fest.Pomp.Seru.in IIII.Æneid.& vet.inscript. De VNXIA, Arnob.lib.III.& VII aduers.gent. Apul. lib.VI. de Asino aur. Martian. Capella lib. I. De CINXIA, Fest.Pomp.Martian.Capella lib.I. Arnob.lib.III. De ITERDVCA,& DOMIDVCA,Martian.Capella lib.I.& D.Augustin.lib.VII. de Ciuit. Dei, cap.III. De CAPROTINA,Varro lib.V.de ling.Lat.Arnob.lib.III.Macrob.lib.I.Saturnal.cap.XI.De POPVLONEA Macrob.lib.III.Saturnal.cap.XI. Martian.Capella lib.I. Arnob. lib. III. D. August.lib.VI.de Ciuit. Dei.cap.X.De FLVONIA,Fest.Pomp. Arnob.lib.III.D.August. lib.VII.de Ciuit.Dei cap.II.& III.De POMONA,Arnob.lib.III.De CVRITIDE,Dionys.Halicarnass.lib.II.Fest.Pomp. in verbo,*Curiales*,& in verbo,*Celibari*. Seruius in lib.I. & VIII.Æneid.De SORORIA,Fest.Pomp.in verbo,*Sororium tigillum*. De FEBRVTIDE seu FEBRVALI aut FEBRVATA, Fest.Pomp. Martian. Capella lib.I.Arnob lib. III. De MARTIALI,Sext.Ruf. in VIII.regio. vrb. & numi Triboniani Galli. De MATRONA,Horat.lib.III.Carm.Ode IIII.& Seruius in VIII.Æneid.ad ea verba, *Tibi Maxima Iuno*.De MAGNA seu MAXIMA, Virgil.lib.VIII.Æneid.& in Ceiri, & Ouid. lib. II.Fastor.

MARS verò GRADIVI, QVIRINI, VLTORIS nominibus colebatur. GRADIVI, fit mentio à Liuio lib.I.& II.Velleio Paterc. lib. vlt. Ouid.lib.V. Fastor.& lib.XV. Metamorph.Fest.Pomp.Seruio in lib.I.& IIII.Æneid. QVIRINI,à Seruio iisdem locis. VLTORIS,ab Ouid.lib.V.Fastor.Sueton. in Augusto. cap. XXIX. Plin. lib. XXXIIII. cap. VIII.Martial.lib.VII. Cornel.Tacit.lib. III. & XIII. Dione lib. LIIII. Ammiano Marcel lib. XXIIII.Sext Ruf.& Pub.Vict.in VIII.regio.vrb.

APOLLO quoque SANDALARII vel SANDALIARII, CÆLISPICIS, MEDICI, PALATINI, TORTORIS, SOSIANI, CONSERVATORIS & CONSERVATORIS AVGVSTORVM, GRANNI, MONETALIS PRÆSTANTIS, PROPVGNATORIS, SANCTI, PACIFERI, TVTELARIS cognominibus adorabatur. De Apolline quidem SANDALARIO vel SANDALIARIO mentionem facit Sueton. in Augusto, cap. LVII. & Sext.Ruf.& Pub.Victor in IIII.regio.vrb. De CÆLISPICE Sext.Ruf.& Pub.Victor in XI.regio.vrb. De MEDICO Liuius lib.XL. De PALATINO, Sueton.in Augusto cap.XXIX.& XXXI.Horat.lib.I.Epist.III. Dio lib.LIII. De TORTORE, Sueton.in Augusto cap.LXX.SOSIANI meminit Plinius lib.XXXVI.cap.V. Cæteræ appellationes ex numis veteribus & inscriptionibus excerptæ sunt.

SIMILI modo MINERVA AVGVSTA, PACIFICA, VICTRIX, SANCTA cognominatur in veteribus numis & inscriptionibus. Eadẽ CVSTOS VRBIS ROM. vocabatur. Et ita eam appellat Cic.in Orat.pro domo sua ad Pontifices, & Epist. XXV.lib. XIII.Epistolar.Famil.Et Epist.III.lib.VII.ad Attic.eíq;, hoc titulo,signũ dedicasse Ciceronem antequam iret in exilium,Plutarch. in eius vita,& Dio lib.XXXVIII.scribunt.

QVOD ad DIANAM attinet,eã AVGVSTÆ, CÆLESTIS, COMPOTENTIS, LVCIFERÆ, LVCINÆ NEMORENSIS, TRIPLICIS, TVTELARIS, VALERIANÆ, VICTRICIS, REDVCIS, CONSERVATRICIS appellationibus ornatam, in veteribus numis & inscriptionibus inuenio.

VENVS itidẽ variis nominum appellationibus inuocabatur,vtputa,ERICINÆ,LI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BITINAE, VERTICORDIAE, GENITRICIS, CLOACINAE, seu CLVACINAE, CALVAE, MVRTIAE, VICTRICIS, PLACIDAE, ALMAE. De ERICINA, adeūdi sunt, Liuius lib.xxii.xxiiii.xxx.& xxxiiii. Strabo lib.vi. Ouid.lib.iiii. Fastor. Sext. Ruf. & Pub. Victor in v. regione vrbis. De LIBITINA seu LIBENTINA, Varro lib.v. de ling. Lat. Cic. lib.ii. de Nat. Deor. Arnob. lib.iiii. aduersus gent. Dionys. Halicarnass. lib. iiii. Plutarch. in Numa & in Αἰτίοις, Nonius in voce *Prolubium*. De VERTICORDIA, Iul. Obseq. lib. de Prodig. Valer. Max. lib. viii. cap. vlt. Ouid. lib. iiii. Fastor. Plin. lib. vii. cap. xxv. Solin. in Polyhist. cap. vii. De GENITRICE, Suetō. in Iulio, Appian. lib. iii. de bell. ciuil. lib. Dio lib. xliii. & xlix. Plin. lib. vii. cap. xxxviii. & lib. ix. cap. xxxv. & lib. xxv. cap. iiii. & xii, Epitome Liuij lib. cxvi. Macrob. lib. i. cap. xii. Solinus in Polyhist. Seruius in lib. ii Georgic. ad versum, *Baccho caper omnibus horis, Cæditur*. De CLOACINA seu CLVACINA, Plin. lib. xv. cap. xxix. Varro lib. iiii. de ling. Lat Plaut. in Curculio. Act. iiii. Sc. i. Liuius lib. iii. Minutius Felix in Octauio, Cyprian. Epist. LVII. Lactant. lib. i. cap. xx. D. Augustin. lib. iiii. de Ciuit. Dei cap. xxiii. & lib. vi. cap. x. De CALVA, Lactant. lib. i. cap. xx. Capitolin. in Maximino iuniore, P. Victor & Sext. Ruf. in regio. viii. De MVRTIA, Varro lib. v. de ling. Lat. Plin. lib. xv. cap. xxix. Plutarchus in Αἰτίοις. De VICTRICE, Plin. lib. viii cap. vii. & lib. xv. cap. xxix. Varr. lib. iiii. de ling. Lat. Plutarch. in Pomp. & Numismata Iulij Cæs. De PLACIDA, Ruf. in v. vrbis regione. De ALMA, P. Victor in xii regione vrb. Macrob. lib. iii. Saturnal. cap. viii. & Vet. inscript.

HERCVLIS autem VICTORIS, INVICTI, TRIVMPHALIS, MAGNI CVSTODIS CIRCI, OLIVARII, SILVANI seu SVLLANI, DEFENSORIS, COMITIS & CONSERVATORIS cognomina sortitum reperio VICTORE auctore sunt P. Victor in viii. regione vrb. Lucr. lib. i. Macrob. lib. iii. cap. vi. De INVICTO Virg. lib. viii. Æneid. Silius Italic. lib. i. & antiquæ inscriptiones. De TRIVMPHALI, Sext. Ruf. Pub. Victor in ix. regio. vrb. De MAGNO CVSTODE CIRCI, Ouid. lib. vi. Fast. Sext. & Ruf. & Pub. Victor in ix. regio. vrb. De OLIVARIO, Sext. Ruf. & Pub. Victor in xi. regio. vrb. De SILVANO seu SVLLANO idem P. Victor in v. regio. vrb. Reliquarum appellationum testimonia è veteribus inscriptionibus & nummis petenda sunt,

OPEM porrò, CONSIVAM appellatam, Varr. lib. v. de ling. Lat. Fest. in verbo, *Opima*, & Macrob lib. iii. Saturnal. cap. ix. testantur.

LARES verò, quos Priscianus κατοικιδίους θεοὺς interpretatur, interdum FAMILIARES, interdum PATRII, nonnunquā verò PRAESTITES, aliàs etiam GRVNDILES, aliàs COMPITALES, aliàs HOSTILII, aliàs PERMARINI vocabantur. De FAMILIARIBVS mentionem faciunt, Plaut. in Prologo Aulul. & Ruden. Act. iiii. Sc. vi. Cato de re Rust. cap. cxliii. Cic. lib. ii. de Legib. & Orat. pro Quintio & pro domo sua, & ii. Philipp. Suet. in Calig. De PATRIIS, Tibull. Eleg vlt. lib. i. Horat. lib. ii. Serm. Sat. v. De PRAESTITIBVS, Ouid. lib. v. Fastor. Plutarch. ἐν Αἰτίοις. Martianus Capella lib. ii. de Nuptiis Philologiæ. De GRVNDILIBVS, Arnob. lib. iii. & Non. Marcell. & Diomed. lib. i. Grammat. De COMPITALIBVS, Suet. in Augusto. cap. xxxi. De HOSTILIIS, Fest. Pomp. De PERMARINIS, Liuius lib. xl.

AT cùm TVTELARES DII VRBIS ROMAE inuocandi erant, nullos fuisse nominatim inuocatos, satis constat. Nam, vt Macrob. lib. iii. Saturn. cap. ix. C. Sempronius in lib. de Diuisio. Ital. Solinus in Polyhist. & Plutarch. ἐν Αἰτίοις auctores sunt, Romani eum Deum, in cuius tutela vrbs Roma erat, & ipsius vrbis, verum & Latinum nomen ignotum esse voluerunt. Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittique illi eumdem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. Durat in Pontificum disciplina id sacrum, constátque ideò occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.* Proinde Virgilius lib. i. Georgic. generaliter precatur in hæc verba:

DII PATRII INDIGETES, *& Romule, Vestáque mater,*

Vbi Seruius, *Poëticè*, inquit, DII PATRII. *Nam verum nomen eius numinis quod vrbi Romæ præesset, sciri, sacrorum lege prohibetur: quod ausus quidam Tribunus pl. enuntiare, in crucem leuatus est.* Et ita Cicero in Orat. pro Sestio, *Te patria obtestor & vos penates*, PATRIIQVE DII, *me vestrarum sedium* &c. Necnon Scipio apud Silium Italic. lib. iiii.

DII

DII PATRII, ait, *quorum auspiciis stat Dardana Roma.*

Idémque confirmat ea precatio, qua postremus Metamorphoseos liber concluditur, quæ huiusmodi præfatione constat:

DII, PRECOR, ÆNAEÆ COMITES, *quibus ensis & ignes*
Cesserunt, DIIQVE INDIGETES, *genitorque Quirinæ*
Vrbis, & inuicti genitor Gradiue Quirini,
Vestáque Cæsareos inter sacrata penates,
Et cum Cæsarea tu Phœbe domestice Vesta,
Quique tenes altus Tarpeias Iuppiter arces,
Quósque alios vati fas appellare piúmque est.

Ac planè Fest. Pomp. INDIGETES deos interpretatur, quorū nomina vulgari nō licet.

INFEROS vtique Deos MANES, id est bonos, vocatos à suppliciter eos venerantibus propter metum mortis, idem Festus in verbo, *Manuos*, scribit. Similitérque Paulus principium dierum ob bonitatem, Mane appellatum tradens, adiicit, Inferos inde DEOS MANES dictos, *vt suppliciter appellati bono essent.* Bonum enim antiquos *manum* dixisse, Varro quoque lib. v. de ling. Lat. auctor est.

NEC FORTVNAE appellationes prætermittēdæ sunt, cui, FORTIS, MVLIEBRIS, PRIMIGENIAE, EQVESTRIS, VISCATAE, BREVIS seu PARVAE, MASCVLAE, OBSEQVENTIS, RESPICIENTIS, VIRGINIS seu VIRGINALIS, REDVCIS, SEIAE, BARBATAE, MAMMOSAE, PVBLICAE, PRIVATAE, DVBIAE, BENE SPERANTIS, VICINAE, LIBERAE, STATAE, ADIVTRICIS, CONSERVATRICIS GALBANORVM, OPIFERAE, FELICIS, MANENTIS, AVGVSTAE appellationibus diuini honores Romæ habebantur. De FORTI, testes produco Varronē lib. iiii. & v. de ling. Lat. Cicer. lib. ii. de Legib. Ouid. lib. vi. Fastor. Liu. lib. x. & xxvii. Columellā lib. x. Plutarch. περὶ τύχης ῥωμ. Donat. in Phormion. Terentij Act. v. Sc. vi. De MVLIEBRI, Liu. lib. xi. Valer. Max. lib. i. cap. viii. & lib. v. cap. ii. Dionys. Halicarn. lib. viii. Plutarch. in Coriolano, & lib. περὶ τύχης Ῥωμ. D. Augustin. lib. iiii. de Ciuit. Dei cap. xix. D. Hieronym. lib. i. aduersus Iouinian. De EQVESTRI, Liu. lib. xl. Valer. Max. lib. i. cap. i. Corn. Tacit. lib. iii. Iul. Obseq. lib. de Prodigiis. Vitruu. lib. iii. cap. ii. De BREVI, seu PARVA, Plutarch. ἐν Αἰτίοις. Sext. Ruf. in regio. vi. vrb. De PRIMIGENIA, Liu. lib. xxxiiii. & xliii. Plutarch. ἐν Αἰτίοις & περὶ τυχ. ῥωμ. Dion. lib. xlii. De MASCVLA, Plutarchum supradictis locis. De OBSEQVENTE, Plutarch. in lib. περὶ τυχ. ῥωμ. P. Victor, & Sex. Ruf. in i. regio. vrb. & numos veteres. De RESPICIENTE, Cic. lib. ii. de Legib. P. Vict. in x. reg. vrb. De VIRGINE, seu VIRGINALI, Varronē lib. i. de vita pop. Rom. apud Non. in verbo, *Vndulatum*. Arnob. lib. ii. Plutarch. ἐν Αἰτίοις, & in lib. περὶ τυχ. ῥωμ. De REDVCE, Dion. lib. liiii. Martial. lib. viii. Sext. Ruf. in vi. regio. vrb. Claudian. in Panegyric. in vi. Honor. Aug. Cōsulat. & nūmos antiquos, veteréſq; inscriptiones. De SEIA, Plin. lib. xxxvi. cap. xxii. Pub. Victor. in vi. regio. vrb. & vet. inscriptio. De BARBATA, D. Augustin. lib. iiii. de Ciuit. Dei cap. xi. & lib. vi. cap. i. De MAMMOSA, P. Victor. in xii. regio. vrb. De PVBLICA, Ouid. lib. iiii. Fastor. Dion. lib. xlii. Sext. Ruf. & P. Victor. in vi. regio. vrb. & Numos vet. De PRIVATA, Plutarch. ἐν Αἰτίοις, & περὶ τυχ. ῥωμ. De DVBIA, Ouid. lib. vi. Fastor. P. Victor. in xiii. regio. vrb. De BENE SPERANTE, Plutarch. ἐν Αἰτίοις, & περὶ τυχ. ῥωμ. Sext. Ruf. in i. regio. vrb. De VICINA, Sex. Ruf. in i. regio. vrb. De LIBERA, Sext. Ruf. in vi. regio. De STATA, Ruf. ibid. De ADIVTRICE, CONSERVATRICE GALBANORVM, & OPIFERA, veteres inscriptiones. De FELICE, MANENTE, AVGVSTA, vet. numos. Quem in censum mirabitur quis à me Fortunæ HVIVS DIEI nomen minimè defertī: quam tamen Cicer. lib. ii. de Legib. adgnoscit, cùm ait, *Fortunáque sit, vel* HVIVS DIEI. (*nam valet in omnes dies*) *vel* RESPICIENS *ad opem ferendam* &c. Quam lectionem alter nostri sæculi Varro, cuius memoriam sanctè & religiosè, vt debeo, colo, rectam esse censuit, petitáque ex Plutarchi Mario auctoritate confirmauit: cui & alter vir emunctæ naris in suis doctissimis Emendationum & Miscellaneorum libris assentitur. Et ita vterque Plinij verba lib. xxxiiii. cap. viii. emendenda credit. At ego longè aliter sentio, eorúmque seu interpretationem seu emendationem apertè Ciceronis verbis

Universidad de Deusto
Biblioteca

repugnare aio. Ni ita sit, iusto cum eis sacramento contendere non detrecto, eísque iudices è decuriis eorum, quibus cor sapit, fero; priùs testatus à me eorum memoriam non sollicitari. Omnium enim dierum, ne dum vnius seu certæ alicuius, siue huius aut illius diei Fortunam huiusmodi appellatione signari Cicero liquidò demonstrat, propter eam quam adiungit rationem. *Nam valet in omnes dies.* Quibus verbis significat, atque adeò apertè ostendit, Fortunam ita meritò dici, quòd in omnes dies valeat. Quæ ratio non constaret, si ad vnum aliquem diem eius numinis potestas restringeretur, & tam angustis finibus ac terminis circumscriberetur. Itaque à Ciceronis mente penitus eorũ mihi opinio abhorrere videtur, qui ἡμέρας ἐκείνης τύχην in animo habuisse eum existimant. Dicam quod sentio: Qui voci antiquę & melioris notæ manus adferre ausi sunt, elegantem locum fœdauerunt. Idque vitium seu flagitium viris alioquin acutissimis & perspicacissimis aciem oculorum perstrinxisse mirum non est. Quis est enim tam Lynceus qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? Scripserat proculdubiò Cicero, *Fortunáque sit, vel* HVIVSQVE DIEI. Quo nomine vicum fuisse in decima vrbis regione, quæ Palatium continebat, P. Victor docet. In regionum quoque monumento, quod è lapide, qui est sub porticu Capitolina, nobis fideliter Ald. Manutius P.F. exscripsit, Regioni decimæ idem vicus adscribitur. Ac planè complures vrbis Romanæ vicos à finitimis, propinquis, aut vicinis Fortunæ templis nomen traxisse ex Sext. Rufo & P. Victore liquet. Nam illi vicum Fortunæ OBSEQVENTIS in prima vrbis regione recensent, & vicum Fortunæ VICINÆ in tertia. In quinta verò vicum Seium: In sexta vicum Fortunarum: In septima vicum Fortunæ: In decima vicum Fortunæ RESPICIENTIS. Quinetiam è manuscriptis P. Victoris codicibus, ita hunc vicum Onufrius edidit, VICVS HVIVSQVE DIEI FORT. ÆD. Quæ postrema verba Fortunæ ædem significant. Præterea ædem Fortunæ HVIVSCE DEÆ, vel, vt in calamo exaratis libris habemus, HVIVSCE DIE memorat Plinius lib. XXXIIII. Natur. hist. cap. VIII. Id quod sententiam nostram non adiuuat modò, sed & planè firmat. Nam quod erat ab eo scriptum HVIVSQVE DIEI, facili literarũ C. & Q. metaplasmo transiit in HVIVSCE DIE. Quæ cùm ita se habeant, præclaréq; iacta sint causæ nostræ fundamenta, necdum tamen oculis animisque offusa caligo discussa est. Demus enim Romæ vicum fuisse, HVIVSQVE DIEI, quod à Fortunæ templo nomen inuenerit: nondum adhuc res confecta est ex animi sententia. Et certè inest huic verbo obscuritas, cui nisi lumen adhibuerimus, nihil egerimus. Verùm ne diutius suspensum lectorem teneam, nodum hunc Gordianum explicabit, expediétque Marius Victorinus, qui in lib. de Orthograph. aliam atque aliam esse harum vocum *Huiusce* & *Huiusque* vim & potestatem ita tradit: *Et Huiusce*, ait, *& Huiusque rectè scribuntur, sed suo loco vtraque. Nam ab hocce & hacce fit huiusce. Huiusque autem aliud significat, id est vniuscuiusque.* Cuius loci indicium mihi fecit Franciscus Pithœus, cuius vt consuetudo, cùm propter eximiam doctrinam, tum propter summam morum suauitatem mihi est iucundissima, ita ei μίνυσα hæc soluo libens meritò. Igitur Fortuna HVIVSQVE DIEI, est, vniuscuiusque diei: cui interpretationi bellè quadrat & conuenit Ciceronis aitiologia: eodémque collyrio vulneri Plinij medendum est: Et ita veterum monumentorum beneficio, Victorisque ope, sua vox Ciceroni reddita est, suàque germana Fortunæ appellatio restituta. Viderit ergo quàm se memorem gratámque posthac illa falsò credita rerum humanarum domina præbebit, quæ amissum illustre nomen per me recuperauit. Sed properantẽ me ipsamet adhuc Fortuna moratur, suisq; laqueis constrictum & irretitũ tenet: Vereor enim ne mihi iniuriarum dicã scribat, Quod BONÆ, ac VIRILIS titulos quibus Romæ colebatur, tacitus præteream. Nam sub vtroque cognomine, templa huic Deæ à Seruio Tullio consecrata, dedicatáq; fuisse præfractè adfirmare non dubitabit, quisquis Dionysium Halicarnass. à Gelenio in Latinum sermonem conuersum legerit. Verùm, vt breue faciã, quod ad BONAM FORTVNAM attinet, hoc merum Gelenij commentum est, cui (quod bona eius pace ac venia dictum sit) hoc in loco somnus obrepsit. Nunquam enim Halicarnasseo in mentem venit, Seruium Tullium BONÆ FORTVNÆ templum exstruxisse, sed hoc duntaxat sensit, cum Fortunæ, qua semper bona, prospera & secunda vsus fuerat, templa duo condidisse,

didisse: Vnum in foro Boario, alterum secundum Tiberis ripam: Idq; plenum & perspicuum fiet, subiunctis ipsismet verbis, quæ malè accepta erroris huius ansam dederunt. Ea sic habent: Ταῦτα Δημαράτου ἐνιαύσιος ἐπιβιοῦντος τὸ δεύτερον καὶ πολέμου γενομένου δι' ὃ τὸν ναὸν κατεσκευασάμενος τύχης, ἧς ἐπεθύμει πάντα τὸν βίον ἔδοξεν ἀγαθῆς κεχρῆσθαι· τὸν μὲν οὖν ἐν ἀγορᾷ τῇ καλουμένῃ Βοαρίῳ ἕτερον δ' ἕτερον ὅπου τοῖς νίοῖσι τοῦ Τιβέριος, ὃν ΑΝΔΡΕΙΑΝ προσαγορεύουσι, ὡς ἐγὼ πεῖσαι καλέσαι.

QVOD autem ad VIRILIS appellationem attinet, quæstionis est, eámne Ἀνδρείας nomine intelligi Dionys. Halicarnass. voluerit: quod nõ immeritò in dubium vocatur. Tẽtari enim potest, ΑΝΔΡΕΙΑΣ ΤΥΧΗΣ & FORTIS FORTVNÆ numina synonyma esse. In eámque sententiam me Plutarchi auctoritas aliquando traxit, qui in lib. περὶ τύχης Ῥωμαίων ita scripsit, Τιλλὸς δὲ πρὸς ποταμῷ, ἣν ΦΟΡΤΕΜ καλοῦσιν, ὅπερ ἔστιν ἰσχυράν, ἢ Ἀριστοτελοῦς, ἢ Ἀνδρείαν. Mouit me deinde templi huic Deæ consecrati situs: Nam, vt Ἀνδρείας τύχης ædem à Seruio Tullio ὑπὲρ τοῖς νίοῖσι τοῦ Τιβέριος dedicatam Dionys. Halicarnass. scribit, ita Plutarchus πρὸς ποταμῷ, FORTIS FORTVNÆ templum locat. Varro verò apertius, lib. v. de ling. Lat. Seruium Tullium, FORTIS FORTVNÆ Fanum, secundum Tiberim, extra vrbem Romam dedicasse Iunio mense, tradit. Ouidius quoque lib. VI. Fastor. FORTEM FORTVNAM in Tiberis ripa Seruij Tullij beneficio ac munere templum habuisse memorat, hoc modo:

Quàm citò prætereunt FORTVNÆ FORTIS *honores,*
Post septem luces Iunius actus erit.
Ite, Deam læti FORTEM *celebrate Quirites,*
In Tiberis ripa, munera Regis habet.
Plebs colit hanc, quia qui posuit, de plebe fuisse
Fertur, & ex humili sceptra tulisse loco.

Et mox:

Quæ vehementer inter se congruunt. Nec tamen hæc à me eo dicuntur VT FORTVNAM VIRILEM albo nostro expungi velim: alioquin ea Ouidij fidem imploraret, qui eam non cælo tantùm vindicat, sed & sanctè religioséque à matronis coli solitam ostendit his versibus, quos ex lib. IIII. Fastor. apposui.

Discite nunc, quare FORTVNÆ *tura* VIRILI
Detis, eo gelida qui locus humet aqua.
Accipit ille locus posito velamine cunctas,
Et vitium nudi corporis omne videt.
Vt tegat hoc, celétque viros, FORTVNA VIRILIS
Præstat.—

A quo adsertore repulsa, vix vsquam in alio quoquã Latino auctore, quod sciã, sedem locúmque vbi consisteret, FORTVNA VIRILIS reperiter: Nec enim quod apud D. August. lib. IIII. de ciuit. Dei cap. XIX. legimus, ad hanc Deam constituendam sufficeret. Vt vt se res habeat, Ouidianæ illi VIRILI minimè cõueniunt, quæ Græcus vterq; scriptor περὶ Ἀνδρείας memoriæ prodidit: eáque omnino alia est à FORTE FORTVNA: Vtriusque enim diuersas potestates & separatas virtutes canit Ouidius, diuersísque mensibus vtramque cultam, Aprili hanc, Iunio illam, perspicuè testatur. Multóque probabilius esset eam ἢ Ἄρρενος nomine significari à Plutarch. ἐν Αἰτίοις & in lib. περὶ τύχης Ῥωμαίων. Vtroque enim loco varias & multiplices Fortunæ appellationes enumerans, inter eas Ἄρρενα ponit, quæ si iure ciuitatis Romanæ Latinitatéve donanda sit, impunè per me licebit ei VIRILIS nomen accommodari. Quod vt conniuentibus oculis facilè paterer, ita Tribunitiæ potestatis Iure, si mihi id imperium doctorum suffragio mandaretur, intercederem Ἀνδρείαν cũ VIRILI permiscentibus. Quinimo sicut Ἄρρενα ἢ Ἀνδρείας Plutarchus sejungit ac separat, eodẽ modo Ἀνδρείας & Virilis cognomina nihil cõmune habere, periculo meo, bono certè, asseri posse crediderim.

Vnus mihi scrupulus restat, qui me malè habet. Nã Ἀνδρείας τύχης templũ Anco Martio acceptum fert Plutarch. in lib. περὶ τυχ. ῥωμ. vno & item altero loco. Contrà, Dionysius Halicarnass. Seruio Tullio. Qua de re seu lite, si ex compromisso arbiter sumptus essem, aut arbitrium non reciperem, Palemoníque vestigiis insistens, dicerem, Non nostrum inter eos tantas componere lites: aut arbitrio recepto, si me Prætor sententiam di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cere cogeret, pronuntiarẽ, SI QVID MEI IVDICII EST, SECVNDVM DIONYSHALICARNASS. LITEM DO. Nã FORTI FORTVNÆ ædẽ ab Rege Seruio Tullio dedicatã Liuiusetiã lib.x ab.v.c. auctor est. Quin Plutarch. ipsémet in ea re nihil ab initio pro certo adfirmare ausus erat: Ita enim primò scripserat: Καὶ πάλαι τις τὴν τύχην τῆς Ἀνδρείας παρωνόμασεν. Verũquid sibi vult, quod idẽ Plutarch. FORTIS FORTVNÆ ædem sitam fuisse scribit in hortis, quos pop. Ro. Iulium Cæsarẽ legasse, cũ eo Suetonius quoque refert? Nam hinc gradum mouere non possum, quoad hunc insuper scrupulum exemero. Planè quod ait Plutarchus, non de ea FORTIS FORTVNÆ æde, quã Ser. Tullium dedicasse constat, accipiendum: sed de alia recentiore, quàm Tiberio imperãte, ob recepta Germanici ductu signa, quæ cum Quintilio Varo amissa fuerant, Tiberim iuxta dicatam, Cornel. Tacit. lib. II. memoriæ prodidit.

SED iam ex abditis cæcæ, vagæ, volubilisque Deæ sedibus, in loca clara euade mihi videor, & cùm ex his vadis emerserim, facilior mihi reliquus orationis cursus ostenditur. Igitur, vt ad institutum sermonem reuertar, post specialia ad eam rem, de qua agebatur inuocata numina, omnes Deos vel Deas confusẽ in sacris inuocari cõsueuisse, Virgilius lib. I. Georgic. ostendit, cùm ait:

DII DEÆQVE OMNES, *studium quibus arua tueri.*

Vbi Seruius, *Post specialem*, inquit, *inuocationem, transit ad generalitatem, ne quod numen prætereat, more Pontificum, per quos ritu veteri, in omnibus sacris, post speciales* DEOS, *quos ad ipsum sacrum, quod fiebat, necesse erat inuocari, generaliter omnia numina inuocabantur.* Idem Virgilius lib. VI. Æneid.

DII DEÆQVE OMNES, *quibus obstitit Ilion.* Plaut. Pœnulo Act. v. Sc. IIII.

DII DEÆQVE OMNES, *vobis habeo meritò magnas gratias.*

Sic & Ouidius in Ibin post superos inferósque inuocatos, adijcit:

Vos quoque plebs superum, Fauni, Satyrique, Laresque,
Fluminaque, & Nymphæ, semideúmque genus:
Denique ab antiquo, diui, veteresque nouique,
In nostrum, cuncti tempus adeste, Chao.

Cicero quoque in peroratione actionis quintæ in Verrem, postquam Iouem opt. Max. Iunonem Reginam, Mineruam, Latonã, Apollinem, Dianam, Mercurium, Herculem, Matrem Ideam, Castorem & Pollucem, Cererem & Liberũ implorauit, addit, CÆTEROS ITEM DEOS, DEASQVE OMNES IMPLORO ATQVE OBTESTOR. Similiter Manlius apud Liuiũ lib. VI. *Iupiter*, inquit, *Opt. Max. Iunóque Regina ac Minerua,* CÆTERIQVE DII, DEÆQVE, *qui Capitolium arcémque incolitis, siccine vestrum militem ac præsidem finitis vexari ab inimicis?* Seneca Epist. I. lib. XV. *Neque* DII *neque* DEÆ FACIANT, *vt te fortuna in delitiis habeat.* Plaut. Pœnulo Act. III. Sc. III.

DII DEÆQVE *vobis multa bona dent.*

ATQVE vt vlterius progrediamur, in precationibus consuesse dici, SIVE DEVS SIVE DEA ES, auctor est Arnob. lib. IIII. aduersũ gẽt. Vnde Agellius lib. II. cap. XXVIII. *Eas ferias si quis polluisset, hostiam,* SIVE DEO, SIVE DEÆ, *immolabat.* Sic & in ea quàm supra protuli fratrũ Arualiũ tabula, SIVE DEO SIVE DEÆ, scriptũ est. Eóq; pertinẽt hæc Leuini verba, quæ à Macrobio lib. III. Saturnal. cap. VIII. referuntur. *Venerem igitur almam adorans,* SIVE FEMINA SIVE MAS, *ita vti alma noctiluca* est. Plutarch. Εἴτε Αἰσίοις, Διά τι τὸν θεὸν ἐκεῖνον ὧ μάλιστα τιλὶ Ῥώμιλὸς σάζειν παρεσκεύ ἡ φυλάττειν, EITE ESTIN APPHN H ΘHAEIA ἢ λέγεν ἀπείρητος ἢ ὀνομάζειν. Aliâs tamen (recténe an secus in medio relinquo) legimus precatos eos, SI DEVS, SI DEA ES. Et ita suum precationis carmen concipit M. Cato lib. de re Rust. cap. CXXXIX. Vetus quoque euocationis Deorum carmen, quod à Macrob. lib. III. Saturnal. cap. XV. ponitur, hoc initium habebat, SI DEVS, SI DEA ES, *cui populus ciuitásque Carthaginensis*, & reliqua. Testimonio est etiã Liuius lib. VIII. cùm ait, *Precatus deinde,* SI DIVVS, SI DIVA ESSET, QVI SOLI PRÆPETEM MISISSET, VOLENS PROPITIVS ADESSET. Verùm siue hoc, siue illud, siue vtrumque eorum rectum sit, inde efficitur sollemnem hanc fuisse earum precationum formulam, quæ ignoto numini fiebant. Quo in genere ne errore aliquo labercntur, interdum de Deorum, quorum opem implorabant, certo nomine

nomine dubitantes dicere solebant, QVISQVIS ES. Sic enim Plaut. Rudente Act. I. Sc. IIII.

Nunc, ait, QVISQVIS EST DEVS *veneror.*

Virgilius lib. IIII. Æneid.

--Sequimur te sancte Deorum,
QVISQVIS ES: *ô faueas, nostrísque laboribus adsis.*
His quoque DES VENIAM. --

Qua loquendi figura idem Ouidius lib. VI. Fastor. & Plinius lib. II. Natur. histor. cap. VII. vtuntur. Atque hac in re duplicem illis religionem iniectam fuisse animaduerti. Etenim non verebãtur modò, ne alium pro alio Deum nominando falsa religione populum alligarent, quemadmodum Agellius lib. II. cap. XXVIII. tradit; verumetiam formidabant ne Deos parum grato nomine appellarent. Proinde Seruius in lib. IIII. Æneid. Põtifices scribit precari consueuisse in hæc verba: IVPITER OMNIPOTENS SEV QVO ALIO NOMINE APPELLARI VOLVERIS. Quem morem & formula Deuotionis confirmat, in qua scriptũ est, DISPATER, VEIOVIS, MANES, SIVE VOS QVO ALIO NOMINE FAS EST APPELLARE.

EIVSQVE rei ergô omnes eorum numinum, quæ inuocabant ac venerabantur, appellationes precationibus suis complecti solebãt, quemadmodum Catullus in hymno Dianæ & Ouidius lib. IIII. Metamorphos. in Hymno Bacchi testantur. Ea causa est, cur ibid. Catullus post varia edita Dianæ nomina, subiungat:

Sis quocumque tibi placet,
Sancta nomine.

Virgil. lib. I. Æneid.

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis: nec vox hominem sonat: ô Dea certè,
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna.

Eodémque exemplo Horatius in carmine seculari:

Lenis Ilithyia tuere partus,
Siue tu Lucina probas vocari,
--Seu Genitalis.

Similique modo Satyr. V. lib. II.

Matutine pater, seu *Iane, lubentius audis.*

Hinc & apud Martianum Capellam, Philologia Iunonem ita deprecatur. IVNO PVLCHRA, LICET ALIVD NOMEN TIBI CONSORTIVM CÆLESTE TRIBVERIT, ET NOS A IVVANDO, IVNONEM, VNDE ET IOVEM DICIMVS, NOMINEMVS: SEV TE LVCINAM, QVOD LVCEM NASCENTIBVS TRIBVAS, AC LVCETIAM CONVENIT NVNCVPARI. NAM FLVONIAM, FEBRVALEMQVE, AC FEBRVAM MIHI POSCERE NON EST NECESSE, CVM NIHIL CONTAGIONIS CORPOREÆ SEXV INTEMERATA PERTVLERIM. ITERDVCAM, ET DOMIDVCAM, VNXIAM, CINXIAM, MORTALES PVELLÆ DEBENT IN NVPTIAS CONVOCARE, VT EARVM ET ITINERA PROTEGAS, ET IN OPTATAS DOMOS DVCAS, ET CVM POSTES VNGENT FAVSTVM OMEN AFFIGAS, ET CINGVLVM PONENTES, IN THALAMIS NON RELINQVAS. O PIGENAM TE, QVAS VEL IN PARTVS DISCRIMINE, VEL IN BELLO PROTEXERIS, PRECABVNTVR. POPVLONIAM PLEBES, CVRITIM, DEBENT MEMORARE BELLANTES. HIC ERGO TE AERIAM POTIVS AB AERIS REGNO NVNCVPATAM, VOCO. Qui locus emendatior à me, quàm sit in vulgatis codicibus, profertur. A quo non abhorret illa Psyches precatio apud Apuleium lib. VI. quam, quòd ad formulam precationum pertineat & in codicibus perperã sit interpuncta, integrã hic subijcere non pigebit: *Tunc*, ait, *genu nixa, & manibus auam repentè amplexa, detersis ante lachrymis, sic deprecatur.* MAGNI IOVIS GERMANA ET CONIVGA, SIVE TV SAMI, QVÆ QVERVLO PARTV VAGITVQVE, ET ALIMONIA TVA GLORIATVR, TENES VETVSTA DELVBRA, SIVE CELSÆ CARTHAGINIS, QVÆ TE VIRGINEM, VE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

CTVRA LEONIS CÆLO COMMEANTEM, PERCOLIT, BEATAS SEDES FREQVENTAS: SIVE PROPE RIPAS INACHI, QVI TE IAM NVPTAM TONANTIS, ET REGINAM DEARVM, MEMORAT, INCLYTIS ARGIVORVM PRÆSIDES MOENIBVS: QVAM CVNCTVS ORIENS ZYGIAM APPELLAT: SIS MEIS EXTREMIS CASIBVS IVNO SOSPITA, MEQVE IN TANTIS EXANTLATIS LABORIBVS DEFESSAM, IMMINENTIS PERICVLI METV LIBERA. QVOD SCIAM, SOLES PERICLITANTIBVS SVBVENIRE.

PLANE Seruius in lib.1.Georgic.ex Fabio Pictore tradit,Flaminem Cerealem, dum sacrũ Cereale faceret, hos Deos inuocasse, VERVACTOREM, REPARATOREM, OBARATOREM, IMPORCITOREM, INSITOREM, OCCATOREM, SARRITOREM, SVBRVNCATOREM, MESSOREM, CONVECTOREM, CONDITOREM, PROMITOREM. Itaque Ouid.lib.1. Fastor. postquam Cererem & Tellurem ob officium commune, velut operũ consortes, simul placandas monuit,ita versibus preces eis faciendas concipit:

FRVCTIBVS IMMENSIS *auidos satiate colonos,*
Vt capiant cultus præmia digna sui.
VOS DATE *perpetuos teneris sementibus auctus,*
Nec noua per gelidas vsta sit herba niues.
Cùm serimus, cælum ventis aperite secundis:
Cùm latet ætherea spargite semen aqua.
Néve graues cultis,Cerealia dona cauete,
Agmine læsuro depopulentur aues.
Vos quoque subiectis formicæ parcite granis:
Post messem prædæ copia maior erit.
Interea crescat scabræ rubiginis expers,
Nec vitio cæli palleat ægra seges.
Et neque deficiat macie,neque pinguior æquo,
Diuitiis pereat luxuriosa suis.
Et careant loliis oculos vitiantibus agri,
Nec sterilis culto surgat auena solo.
Triticeos fœtus,passuráque farra bis ignem,
Hordeáque ingenti fœnore reddat ager.

Horatius verò Satyr. II. lib. II. à Cerere petitum ait, VT CVLMO SVRGERET ALTO. Tibull. Eleg.1.lib.1. Deos agrestes ita obsecratos fingit.

Agna cadet vobis,quam circum rustica pubes
Clamet: IO MESSES, ET BONA VINA DATE.

ADSITIS DIVI.--

QVÆ porrò numina pro frugum vbertate & copia inuocarentur, Varro lib.1. de re Rust.cap.1.docet,duodecim Deos memorans, qui maximè agricolarum duces erant:nimirum IOVEM, TELLVREM, SOLEM, & LVNAM, CERERE M, BACCHVM, ROBIGVM, FLORAM, MINERVAM, VENEREM, LYMPHAM, & BONVM EVENTVM. IOVEM quidem & TELLVREM,ideò quòd omnes fructus agriculturæ, cælo & terra contineantur. SOLEM verò & LVNAM, quòd eorum tempora obseruantur,cùm quædam seruntur & conduntur. CERERE M autem & LIBERVM, quòd horum fructus maximè necessarij ad victum: ab his enim cibus & potio venit è fundo. ROBIGVM ac FLORAM, quòd iis propitiis neque rubigo frumenta,neque arbores corrumperet, neque non tempestiuè florerent. MINERVAM, & VENEREM, quarum vnius procuratio oliueti, alterius hortorum. LYMPHAM AC BONVM EVENTVM, quoniam sine aqua omnis arida ac misera agricultura: sine successu ac bono euentu, frustratio est,non cultura. AC FLORÆ quidem supplicari solitum, VT FRVGES CVM ARBORIBVS, AC VITIBVS BENE PROSPEREQVE FLORESCERENT, Lactãt. lib.1.Diuinar.institut.cap.xx.ostẽdit.Vnde Arnob.lib.IIII.aduers.gent. FLORA *illa* GENITRIX ET SANCTA,*obscœnitate ludorum bene curat*, VT ARVA FLORESCANT.

Plinius

xviii.cap. xxix.Floralia à veteribus instituta IIII.Kal.Maij,vrbis anno quingẽtesimo sexto-decimo ex oraculis Sibyllæ scribit, VT OMNIA BENE DEFLORESCERENT. RVBIGINEM verò Deam rogatam VT NON ACCEDERET, D. August. lib. IIII. de ciuit.Dei cap. xxxi. scribit.Ouidius IIII. Fastor. vtique eleganti eam precatione adorat in hunc modum.

Aspera RVBIGO *parcas Cerealibus herbis,*
Et tremat in summa lene cacumen humo.
TV SATA SYDERIBVS *cæli nutrita secundis*
*Crescere,dum fiant falcibus apta,*SINAS.
Vis tua non leuis est: quæ tu frumenta notasti,
Mœstus in amissis illa colonus habet.
Nec venti tantùm Cereri nocuere,nec imbres,
Nec sic marmoreo pallet adusta gelu,
Quantùm, si culmos Titan incalfacit vdos,
Tunc locus est iræ Diua timenda tuæ.
PARCE PRECOR, SCABRASQVE MANVS A MESSIBVS AVFER,
NEVE NOCE CVLTIS, *posse nocere sat est.*
Nec teneras segetes, sed durum amplectere ferrum
Quodque potest alios perdere, perde prius.
Vtilius gladios & tela nocentia carpes:
Nil opus est illis: otia mundus agat.
Sarcula nunc, durúsque bidens,& vomer aduncus,
Ruris opes niteant,inquinet arma situs.
Conatúsque aliquis vagina ducere ferrum,
Astrictum longa sentiat esse mora.
AT TV NE VIOLA CERERE M: *sempérque colonus*
Absenti possit soluere vota tibi.

EIVSDEM potestatis Deum ROBIGVM Varro lib.v.de ling.Lat.facit,cui secundum segetes sacrificatum tradit, NE RVBIGO OCCVPARET SEGETES. Idémque lib. I.de re Rust. cap.I. ROBIGO publicè ferias instituras, ROBIGALIA. Cui assentiens Paulus in epitome Festi, ROBIGALIA, ait,*dies Festus septimo Kal. Maias,quo*, ROBIGO *Deo suo, quem putabant* RVBIGINEM AVERTERE, *sacrificabant*. Tria namque vt Plinius lib. XVIII. cap. XXIX. memoriæ prodidit,tẽpora fructibus metuebant, propter quod instituerant ferias, diésque festos, RVBIGALIA, FLORALIA, VINALIA. RVBIGALIA quidẽ Numã constituisse anno regni sui XI. scribit, eáque ætate sua acta fuisse A. D. VII. Kal. Maij,quoniam tunc ferè,segetes RVBIGO occupat. Agellius lib.v.cap.XII. Postquam Deos quosdam, ne obessent, placari consueuisse dixit, *In istis autem Diis*, ait, *quos placari oportet*, VTI MALA A NOBIS ET A NOSTRIS FRVGIBVS AMOVEANTVR, AVERRVNCVS quoque habetur,& ROBIGVS: AVERRVNCOS enim DEOS, quos DEPVLSORES vocabant,æquè placare solebant, atque eos qui bona tribuebant. Varro lib. VI. de lingua Lat.*A vertendo, Auerruncare, vt Deus, qui iis rebus præest*, AVERRVNCVS. *Itaque ab eo precari solent*, VT PERICVLA AVERTAT. Quo genere loquendi Virgilius lib.III. Æneid.dixit,

--DII TALEM TERRIS AVERTITE PESTEM. Sil. Italic,lib.IX.
--SED DIRA AVERTITE DIVI.

Atque hæc sunt LÆVA NVMINA Virgilio lib.IIII. Georgic. Qualia erant, MALA FORTVNA, FEBRIS, PALLOR, ORBONA, quibus fana publicè dicata, aráque consecratas fuisse Cic.lib.II.de Legib.& lib II.de Natur.Deor. Plin. lib.II. cap. VII. Arrian.lib.I. Epict.cap. XIX.& XXII. Lactant. lib.I. diuin. institut. D. August. lib. IIII. de ciuit.Dei cap.XXIII.& lib.VI.cap.X. scribũt. Arnob.lib.VII.aduers.gent.*Deam* LAVERNAM,*furum*, BELLONAS, DISCORDIAS, FVRIAS *& LÆVA ILLA, quæ constituitis*, NVMINA, *taciturnitatis silentio præterimus*. Eiusmodi Deos à Græcis κακοὺς δαίμονας appellatos Arrianus in Epicteto lib.I.cap.XXII. ostendit, his verbis εἰ οὖν, ναοὺς ποιήσωμεν τοῖς ἀγάλμασι κακοῖς δαίμοσι, ὡς πυρετῷ τῷ δεῖ? D.Augustin. in lib. de Consensu

Universidad de Deusto
Biblioteca

Euangeliſt. cap. XVIII. *pallori & Febri ſana Romani conſtituerunt, & cacodæmones placandos monent, ne noceant.* AVERRVNCANDI autẽ verbo, vtitur Liuius lib. VIII. *Placuit*, inquiens, AVERRVNCANDÆ *Deũm iræ victimas cædi.* Et lib. X. AVERRVNCANDORVM *prodigiorum cauſa ſupplicationes in biduum Senatus decreuit.* Arnob. lib. VII. *Satis (vt opinor) oſtendimus fruſtra Diis immortalibus hoſtias rebus cum conſequentibus admoueri, quod neque dantur his, neque vllam percipiant voluptatem, neque iras aut animos ponant, neque vt res tribuant fauſtas, neque vt abigant,* AVERRVNCENTQVE *contrarias.*

QVINETIAM ad placandum CANICVLÆ SIDVS, frugibus inimicum (quod idcirco Horatius lib. I. Serm. Satyr. VII. *inuiſum agricolis ſidus* vocat) RVFAS CANES immolari ſolitas, VT FRVGES *flaueſcentes ad maturitatem* PERDVCERENTVR, Paulus ex Feſto Pomp. in verbo, *Catularia porta*, ſcriptum reliquit. Idem Feſtus alibi, RVTILÆ CANES, *id eſt, non procul à rubro colore, immolantur, vt ait Atteius Capito,* CANARIO SACRIFICIO PRO FRVGIBVS, *deprecandæ ſæuitiæ cauſa,* SYDERIS CANICVLÆ. Vnde Ouidius lib. IIII. Faſtor.

Eſt CANIS *Icarium dicunt quo ſidere moto*
Tota ſitit tellus, prærapiturque ſeges.

Pro CANE SIDEREO, CANIS *hic* IMPONITVR ARIS.

EIVSDEM generis erant hæ precationes, quę in luſtrandis agris adhibebantur: cuiuſmodi ſacrorum meminit Virgil. Bucolic. Ecloga V. & Tibull. lib. II. Eleg. I. In agro autẽ luſtrando, ita precandũ, Cato de re Ruſt. cap. CXLI. tradit: MARS TE PRECOR QVÆSOQVE, VTI SIES VOLENS, PROPITIVS, MIHI, DOMO, FAMILIÆQVE NOSTRÆ, CVIVS REI ERGÔ, AGRVM, TERRAM, FVNDVMQVE MEVM SVOVITAVRILIA CIRCVMAGI IVSSI, VTI TV MORBOS VISOS INVISOSQVE, VIDVERTATEM, VASTITVDINEMQVE, CALAMITATES INTEMPERIASQVE PROHIBESSIS, DEFENDAS, AVERRVNCESQVE, VTI TV FRVGES, FRVMENTA, VINETA, VIRGVLTAQVE GRANDIRE BENEQVE EVENIRE SINAS, PASTORES PECVAQVE SALVA SERVASSIS, DVISQVE BONAM SALVTEM, VALETVDINEMQVE MIHI, DOMO, FAMILIÆQVE NOSTRÆ. HARVMCE RERVM ERGÔ MACTE HISCE SVOVITAVRILIBVS LACTENTIBVS ESTO. Feſtus Pompeius in verbo *Peſeſtas*, ex illis precationibus quædam verba refert, PESESTAS, inquiens, *inter alia quæ imprecatores dicunt, cùm fundus luſtratur, ſignificare videtur peſtilentiam, vt intelligi ex cæteris poſſit, cùm dicitur,* AVERTAS MORBVM, MORTEM, LABEM, NEBVLAM, IMPETIGINEM. Harum etiam precationum formulam exprimit Tibull. Eleg. I. lib. II. cuius initio agros ſe luſtrare profitetur in hæc verba:

DII PATRII, PVRGAMVS AGROS, PVRGAMVS AGRESTES:
VOS MALA DE NOSTRIS PELLITE LIMITIBVS.

PALILIBVS vero, Deam Palem, cui lacte fieri ſolebat à paſtoribus, ita precari monet Ouidius verbis præiens lib. IIII. Faſtor.

Syluicolam tepido lacte precare Palem.

CONSVLE, *dic,* PARITER PECORI, PECORISQVE MAGISTRIS:
EFFVGIAT STABVLIS NOXA REPVLSA MEIS.

Siue ſacro pauit ſedive ſub arbore ſacra,
Pabulaque è buſtis inſcia carpſit ouis:
Seu nemus intrauit vetitum, noſtrisve fugatæ
Sunt oculis Nymphæ ſemicaperque Deus:
Si mea ſulcx ramo lucum ſpoliauit opaco,
Vnde data eſt ægræ piſcina frondis ouì:
DA VENIAM CVLPÆ: *nec, dum degrandinat, obſit*
Agreſti fano ſuppoſuiſſe pecus.
Nec noceat turbaſſe lacus: IGNOSCITE NYMPHÆ,
Mota quod obſcuras vngula fecit aquas.
TV DEA PRO *nobis fontes, fontanáque placa*
Numina, tu ſparſos per nemus omne Deos.

Nec

Nec Dryadas, nec vos videamus labra Dianæ,
Nec Faunum, medio cùm premit arua die.
PELLE PROCVL MORBOS, *valeant hominéſque gregéſque,*
Et valeant vigiles prouida turba, canes.
Néve minùs multo redigam, quàm manè fuerunt:
Néve gemam referens vellera rapta lupo.
Abſit iniqua fames: herbæ frondéſque ſuperſint,
Quæque lauent artus, quæque bibantur aquæ.
Vbera plena premam, referat mihi caſeus æra,
Déntque viam liquido vimina rara ſero.
Sítque ſalax aries: conceptáque ſemina coniux
Reddat: & in ſtabulis multa ſit agna meis.
Lanáque proueniat nullas læſura puellas,
Mollis, & ad teneras quamlibet apta manus.
QVÆ PRECOR EVENIANT, *& nos faciamus ad annum*
Paſtorum dominæ grandia liba Pali.

ANNÆ quoq; PERANNÆ Martio menſe ſacrificatũ, VT ANNARE PERANNARE QVE COMMODE LICERET, Macrob. lib. I. Saturnal. cap. XII. tradit. Sic enim abſque vllo vitio, & in Veneto antiquo & in recentiori Gryphianis prælis excuſo ſcriptum eſt. Proinde huius Deæ feſto die plebem per prata ſecundum Tiberim fuſam cum coniuge quemque ſua procubuiſſe, & vt Neſtoris ac Sibyllæ annos ſimul exigerent precatos eos, Ouidius his verſibus lib. III. Faſtor. docet.

Idibus eſt ANNÆ *feſtum geniale* PERANNÆ,
Non procul à ripis aduena Tibri tuis.
Plebs venit, ac virides paſſim diſiecta per herbas
Potat, & accumbit cum pare quiſque ſua. Mox ait,
Sole tamen vinóque calent ANNOSQVE PRECANTVR,
Quot ſumunt cyathos, ad numerúmque bibunt.
Inuenies illic, qui Neſtoris ebibat annos,
Quæ ſit per calices facta Sibylla ſuos.

Verbo autem *Perannare*, Ouid. lib. I. Faſtor. vtitur hoc in verſu:

Vtque domus, quæ præſtat eam, cum pace perannet,
Ad pia propenſos vota rogate Deos. Et lib. III. de Arte aman.
Defuit ars vobis: arte perannat amor.

Sueton. in Veſpaſia. cap. V. *Ideóque puella nata, non perannauit.* Agellius lib. XVII. cap. II. *Inuſitatè dixit diurnare, pro diu viuere: ſed hoc ex ea figura eſt, qua dicimus, perannare.*

SED & abs Dea CARNA, cui Iunius Brutus, qui primus Cos. Romæ factus eſt, ſacrũ in Cælio monte pulſis Tarquiniis fecit, quámque vitalibus humanis præeſſe credebãt, petebatur, VT IECINORA ET CORDA QVÆQVE SVNT INTRINSECVS VISCERA, SALVA CONSERVARET, prout Macrob. lib. I. Saturn. cap. XII. ſcribit: PARTVRIENTES vtiq;, IVNONIS LVCINÆ opem implorabant. Proinde apud Terentium Andria Act. III. Sc. I. Glycerium parturiens exclamat,

IVNO LVCINA FER OPEM, SERVA ME OBSECRO.

Vbi Donatus notat, hoc verſu totidem verbis vti omnes puerperas in Comœdiis. Idem in eandem Comœdiam Act. II. Sc. V. *Quæ opem tulerit parturienti, Obſtetricem dici, ait: vnde & parturientes* FER OPEM, *clamant.* LVCINÆ verò opem in ſimili partus niſu Pamphila implorat apud Terentium Adelph. Act. III. Sc. IIII. Eandem etiam vocẽ edit Phœdria puella partus inſtantis cruciatu diſtracta, apud Plaut. Aululat. Act. IIII. Sc. VII.

Perij mea nutrix, obſecrò te, vterus dolet,
IVNO LVCINA TVAM FIDEM.

Eandem Deam Ouidius lib. I. Amor. ita precatur:

Túque laborantes vtero miſerata puellas,
Quarum tarda latens corpora tendit onus.
LENIS ADES, PRECIBVSQVE FAVE, LVCINA, PVELLÆ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et lib.II.Fastor.

PARCE PRECOR GRAVIDIS FACILIS LVCINA PVELLIS,
MATVRVMQVE VTERO MOLLITER AVFER ONVS.

Idem III.Fastor. matronam grauidam à Lucina petere iubet,

VT SOLVAT PARTVS MOLLITER IPSA SVOS.

Et certè Lucinam à parturientibus olim inuocatã aliis propè innumeris testimoniis planum facere possum: quorum colligendorum labore vt lectorem leuem, vndique conquisitos locos sub vno veluti aspectu ponam. Varro lib.IIII. de ling. Lat. *Facta igitur à luce & iuuando,* IVNO LVCINA, *à quo parturientes eam inuocant.* Virgil. Ecloga IIII.

Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
CASTA FAVE LVCINA. — Ouid. lib.III. Fastor.
Dicito, TV NOBIS LVCEM LVCINA DEDISTI,
Dicito, TV VOTO PARTVRIENTIS ADES.

Idem lib.V. Metamorph.

LVCINAM *nouies nouies paritura vocauit.* Et rursus lib.X.
Nec LVCINA *potest parientis voce vocari.*

Propert. lib. IIII. Eleg. I.

Idem ego, quum Cinaræ traheret LVCINA *dolores,*
Et facerent vteri pondera lenta moram,
Iunoni votum facite impetrabile, dixi:
Illa parit. —

Tertullian. in lib. de Anima: *In partu,* LVCINÆ, ET DIANÆ *eiulatur.* Ibidémque, superstitionem Romanam ait Deam finxisse LVCINAM, quæ partum in lucem produceret. Arnob. lib. III. aduers. gent. *Parturire alias tractu longo, & manus obstetricis quærere, & inter hæc omnia, suppetias implorare* IVNONIS LVCINÆ. Et eod. lib. *Parturiunt, pariunt, vt difficiles puerperiorum tricas Iuno mulceat corripiátque* LVCINA. Et postea: *Puerperis Iuno præposita est, & auxiliatur genitricibus fœtis.* Sic & apud Apul. lib. VI. de Asino aur. Psyche IVNONEM, eandémque LVCINAM dictam, alloquens, eam prægnantibus periclitantibus vltro subuenire solitã prædicat. D. August. lib. IIII. de Ciuit. Dei cap. XXI. *Quid opus erat parturientibus inuocare* LVCINAM, *cùm si adesset felicitas, non solùm bene parerent, sed etiam bonos?* Ex quibus, LVCINAM illam, quam inuocabant, IVNONEM fuisse, constat. Sunt tamen qui Dianam, eandémque Lunam ita appellatam scribant, eámque parturientibus auxilio fuisse tradant. In quibus est M. Tull. lib. II. de Nat. Deor. qui Lunam à lucendo nominatam, eandémque esse Lucinam censens, *Itaque*, ait, *vt apud Græcos Dianam, eámque Luciferam sic apud nostros* IVNONEM LVCINAM *in pariendo inuocant.* Catull. in sęculari Carm. ad Dianam,

TV LVCINA *dolentibus*
IVNO *dicta puerperis.*

Horat. lib. III. Carm. Ode XXII.

Montium custos, nemorúmque virgo,
Quæ laborantes vtero puellas,
Ter vocata audis, adimísque letho.
—Diua triformis.

Idem Epod. Ode V.

Per liberos te, si vocata partubus
LVCINA *ve.is adfuit.* Idem in carmine sæculari.
Ritè maturos aperire partus,
Lenis ILITHYIA *tuere matres,*
Sine TV LVCINA *probas vocari.*

Plutarch. ἐν Αἰτίοις, Ἐπὶ πᾶσι δὲ Ἀρτέμιδος, λεὼ παῖς λοχείαις ἢ παῖς ὠδῖσιν αἱ γυναῖκες ἐπικαλοῦνται. Et alio eiusdem libri loco, Καὶ Ἀγκίταν Ἥραν καλοῦσι, οἷον φανερὰν ἢ φωτίζουσαν, καὶ γεμίζουσιν εἰς παῖς λοχείαις ἢ ὠδῖσιν ζοηθεῖν. Macrob. lib. VII. Saturnal. cap. vlt. *Dianam, quæ Luna est,* LVCINA *à parturientibus inuocatur, quod proprium eius munus est, distendere vimas corporis & meatibus*

& meatibus viam dare, quod accelerando partui salutare est. Seru. in lib. III. Æneid. ad versum *Sacra mari colitur*, rationem reddit, cur Diana, cùm virgo sit, à parturientibus inuocetur. Huic opinioni & Diodor. Sicul. lib. VI. cuius Græca verba desiderantur, accedit. A Græcis certè Deam hanc qua de agimus, ΕΙΛΕΙΘΥΙΑΝ vocatam liquet. Cuius rei vel vnus Dionys. Halicarnass. idoneus testis est, qui lib. IIII. Seruium Tullium cõstituisse narrat à parientibus pro liberis in lucem editis conferri aliquid in ærarium τῆς Εἰλειθυίας, ἣν, ait, ῥωμαῖοι χαλῶσιν Ἥραν φόσφορον. Pausanias in Achaicis: Εἰλείθυιά ἐστιν ἡ ἐς φῶς ἄγουσα τὰς παῖδας. Qua Græca voce nõ modò Horatius vsus est in Carmine sæculari, sed & Ouid. lib. IX. Metamorph. his versibus.

—Tum cùm matura vocabis
Præpositam tumidis parientibus Ilithyiam.

MERCVRIVM planè quem lucro præfuisse Plautus in Prologo Amphitruonis indicat, aut, vt Arnob. lib. IIII. aduers. gentes loquitur, fraudibus cum Lauerna præsedisse furtiuis vetustas finxit, à mercatoribus rogatum, VT LVCRA TRIBVERET, Ouid. lib. V. Fastor. tradit. Ibidémque, postquam vrna, aquam, qua aspergerentur, hausisse eo: expostuit, has vnumquemque preces fecisse, scribit:

ABLVE PRÆTERITI PERIVRIA TEMPORIS, *inquit,*
ABLVE PRÆTERITA PERFIDA VERBA FIDE.
Siue ego te feci testem, falsóve citaui
Non audituro numina vana Ioui,
Siue Deum prudens alium Diuámve fefelli,
Abstulerint celeres improba verba noti.
Et pereant veniente die periuria nobis,
Nec curent superi, si qua loquutus ero.
DA MODO LVCRA MIHI, DA FACTO GAVDIA LVCRO,
ET FAC VT EMPTORI VERBA DEDISSE IVVET.

LARIBVS autem FAMILIARIBVS, vti supplicaretur, M. Cato, & Plautus ostendunt. Cato de re Rust. cap. CXLIII. *Per eósque dies,* LARI FAMILIARI, PRO COPIA *supplicet.* Plaut. Trinummo Act. I. Sc. I.

LAREM *corona nostrum decorari volo.*
Vxor venerare, VT NOBIS HÆC HABITATIO
BONA, FAVSTA, FELIX, FORTVNATAQVE EVENIAT.

Valer. Max. lib. II. cap. V. *Valesius vir locuples, rusticæ vitæ, duobus filiis & filia ad desperationem vsque medicorum laborantibus, aquam calidam ius à foco petens, genibus nixus,* LARES FAMILIARES, VT PVERORVM PERICVLVM IN IPSIVS CAPVT TRANSFERRENT, *orauit.*

GENIO verò preces fieri solitas Apuleius, licet obscurè, perstringit in libro de Deo Socratis. A NATALI quidem petitum VT CANDIDVS VENIRET, Tibullus & Ouidius testantur. Nimirum ille lib. I. Eleg. VIII. his versibus:

At TV NATALIS, *multos venerande per annos,*
CANDIDIOR SEMPER CANDIDIORQVE VENI.

Hic verò lib. V. Trist. Eleg. VI.

Optime NATALIS, *quamuis procul absumus, opto*
CANDIDVS *huc* VENIAS. —

Quo exemplo idem Tibullus Eleg. vlt. lib. III. CANDIDE *Liber ades.*

Quem etiam eodem epitheto ornat Horatius Ode XVIII. lib. I. & Ouidius lib. III. Fastorum non alio, vt plerisque videtur, sensu, quàm quo Propert. lib. IIII. Eleg. I. *Candida omina*, & lib. II. Eleg. XII. *Candidam noctem*, & Tibull. Eleg. vlt. lib. III. *Candida fata* dicunt.

BACCHVM certè inuocatum hac voce, IO BACCHE, vetus commentator Horatij tradit in lib. I. Satyr. IIII.

VENEREM VTIQVE VERTICORDIAM rogatam VT AMORES INIICERET, ac rursum VT AVFERRET, auctor est Lactantius Cælius in lib. V. Thebaid.

MENTI quoque Deæ supplicatum, VT BONAM HABERENT MENTEM, D.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Auguſt. lib.IIII. de Ciuit.Dei cap. XXI.ſcribit.

AT quum res diuina MATVTÆ Deæ fieret, ſuis quidem liberis bona non precabantur, ſed filiis fratrum duntaxat, vt Plutarchus ἐν Αἰτίοις teſtatur. Vnde Ouid. lib.VI. Faſt. de hac ipſa Dea MATVTA, quæ Græcis LEVCOTHOE dicitur, agens,

Non tamen, ait, *hanc pro ſtirpe ſua pia mater adoret,*
Ipſa parum felix viſa fuiſſe parens.

Et huc pertinet quod Plutarchus in Camillo de eadem matre MATVTA loquens inquit. τὸ γὰρ τῶν ἀρρένων ἱερεῖα μάλιστα λευκοθέας νομίσειεν εἶναι. Καὶ γὰρ ἱερέα πέμπουσαν εἰς τὸν σηκὸν εἰσάγουσαι ῥαπίζουσιν, εἶτα ἐξελαύνουσι· τὰ τῶν ἀδελφῶν τέκνα τοῦ ἰδίου ἐγκαλίζονται. EODEM auctore ἐν Αἰτίοις BONÆ DEÆ ſacra facientes mulieres, VINVM EI LIBANTES, LAC SE LIBARE dicebant. Quod & Macrob. lib. II. Saturnal. cap. XII. ita confirmat. *Quod vinum in templum eius non ſuo nomine ſoleat inferri: ſed vas, in quo vinum inditum ſit*, MELLARIVM *nominetur, & vinum* LAC *nuncupetur.*

IDEM Plutarch. in iiſdem libris Αἰτίων, tradit eos, qui HERCVLI ſacra faciebant, alium Deum inuocaſſe nullum.

EST & illa ridicula ſtultáque precatio, ſed tamen ne quid intactum relinquatur, non prętermittēda, de qua Plutarc. ἐν Αἰτίοις, Καὶ τῇ καλυμβύῃ Γενέτῃ ΜΑΝΗ κικὰ θύσει ἢ καλεύχοιλαι ΜΗΔΕΝΑ ΧΡΗΣΤΟΝ ΑΠΟΒΗΝΑΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΩΝ. PORRO certa & ſollemnia fuiſſe publicarum precationum & obſecrationum verba, ſatis conſtat: vnde & *ſollemnes preces* dixit Ouidius lib. VI. Faſt. &, *ſollemnem precem quindecim virorum*, Statius Papinius lib. IIII. Sylu. & *ſollemni voce ſuperos in vota vocare*, Seneca OEdipo Act. II. Sc. II. Atque adeo conceptis verbis obſecraſſe ſummos magiſtratus, & ne quid verborum prætereiretur, aut præpoſterum diceretur, de ſcripto prætiiſſe aliquem, aliū cuſtodem datum, qui attenderet, Plinius lib. XXVIII. cap. II. tradit. Liuius lib. IIII. *Obſecratio itaque à populo Duumuiris præeuntibus eſt facta.* Apud eundem quoq; lib. VIII. Decius iubet Pontificem ſibi verba præire, quibus ſe pro legionibus deuoueret. Idémq; lib. V. Pontificem Max. deuotionis carmen præfatum narrat. Sueton. in Claudio cap. XXII. *Obſeruauitq; ſedulò, vt quoties terra in vrbe mouiſſet, ferias aduocata cōcione Prætor indiceret: vtque ob dira, aut in vrbe, aut in Capitolio viſa, obſecratio haberetur: eámque ipſe iure Max. Pont. cōmonito pro noſtris pop. Ro. præiret.* Plutarchus in Camillo Ἐξηγουμένῳ τὰ Αἰμιλίου ἐπευξάμενοι τοῖς θεοῖς. Et ita Heluidio Prætori in Capitolij dedicatione Pōtificem præiſſe verbis Cornel. Tacit. lib. XX. refert. Eóq; pertinet illud Iuuenal. Satyr. II. --*Dictátáque verba pertulit*, Vbi vetus interpres, *Dictata* inquit, *à ſacerdote vel haruſpice.* Quod ille eadem loquendi figura dixit, qua Valer. Flacc. lib. I. Argonaut. *Dictat pia vota ſacerdos.* Agellius etiam lib. XIII. cap. XXI. ita ſcribit. *Comprecationes Deorum immortalium, quæ ritu Romano Diis fiunt, expoſitæ ſunt in libris ſacerdotum pop. Ro. & in pleriſque antiquis orationibus. In iis ſcriptum eſt Laciam Saturni, Salaciam Neptuni, Horam Quirini, Iuritem Quiritij, Maiā Volcani, Nerien Iunonis, Molas Martis, Nerienem quoque Martis.* Ibidémq; ex Cn. Gellij Annali tertio Herſiliam, cùm apud T. Tatium verba faceret, pacémq; oraret, ita precatā eſſe refert: NERIA MARTIS, TE OBSECRO PACEM DARE, VT LICEAT NVPTIIS PROPRIIS, ET PROSPERIS VTI, QVOD DE TVI CONIVGIS CONSILIO CONTIGIT, VTI NOS ITIDEM INTEGRAS RAPERENT, VNDE LIBEROS SIBI ET SVIS, POSTERIS, PATRIÆ PARARENT.

EX conceptis autem precationum antiquarum verbis hæc obſeruaui, POPVLO ROMANO QVIRITIBVS, idque ex Feſti libris à Paulo in Epitomen contractis didici, in quibus eſt: *Mos erat dici Romanis in omnibus ſacrificiis, precibúſque*, POPVLO ROMANO QVIRITIBVSQVE, *quod eſt Curenſibus, quæ ciuitas Sabinorū potentiſſima fuit.* Proinde Liuius lib. XL. Religioni fuiſſe ait, quòd Latinis feriis populus Lanuuinus precatus non eſſet, POPVLO ROMANO QVIRITIBVS. Sic enim ex Paulo emendandum eſt. Eodémq; modo corrigendum eſt mendum, quod inſidet Formulis belli indicēdi & decernēdi, quæ ab eodem auctore libro I. referuntur: & Formulæ Deuotionis, quā idem lib. VIII. ponit. Quæ noſtra emendatio alio eiuſdem libri loco firmatur. Sic enim illic abſque vitio ſcriptū eſt. *Comparant inter ſe, vt ab vtra parte cedere Romanus exercitus cœpiſſet, inde ſe Conſul deuoueret*, PRO POPVLO ROMANO QVIRITIBVS. Vnde facilè adducor vt credā Liuium

uiū lib. V. ita ſcripſiſſe: *Sunt, qui M. Fabio Pontifice Max. præfante carmen, deuouiſſe eos ſe* PRO POPVLO ROMANO QVIRITIBVSQVE *tradant*: licet in omnibus paſſim codicibus perperā, vt quidem cenſeo, contra receptū certè olim loquendi morem, PRO PATRIA QVIRITIBVSQVE ROMANIS ſcriptum ſit. His congruenter, in rogatione de Vere Sacro apud eundem Liuium lib. XXII. rectè, *Res* POPVLI ROMANI QVIRITIVM legitur: At in conſequentibus illius Rogationis verbis, vitioſe, POPVLVS ROMANVS QVIRITIVM. Similiq; errato in Cenſoria tabula apud Varronem lib. V. de ling. Lat. ſcriptum eſt: POPVLO ROMANO QVIRITIVM. Eodem vitio laborāt Plinij codices, in quibus lib. XVI. Natur. hiſt. cap. XXXII. cōtra vulgarem ſcripturā proculdubio legēdum eſt: *Factum* POPVLO ROMANO QVIRITIBVS *oſtēsum Cimbricis bellis.* Quod cùm dico, graues mihi aduerſarios cōſtitutos ſcio, qui in acie cōtra me tam manuſcriptos quàm typis excuſos codices, ipſáq; adeo veterum monumentorum ſaxa, marmora, æraq; locabūt. Sed pro me ſtat nō Paulus modò, cuius tanti apud me auctoritas non eſſet, verumetiā, vt illos Liuij è libro VIII. & XXII. mihi ſuffragātes locos taceā, Agellius quoq; litem meam ſuā facit, apud quem in Veſtalis virginis capiendæ Formula, diſertis & quidem integris, nec vllatenus imminutis verbis ſcriptum extat: *quæ ſacra facias, quæ ius ſiet ſacerdotē Veſtalem facere*, PRO POPVLO ROMANO QVIRITIBVS. Rurſúſque lib. X. cap. XXIIII. In feriis, quæ Compitalia dicebantur, cōcipiendis Prætores his verbis vſos tradit: DIE NONI POPVLO ROMANO QVIRITIBVS *Cōpitalia erunt.* Firma inſuper ratione noſtra hæc emēdatio nititur. Nam, vt à capite horū verborum origo arceſſātur, Quiritium nomē populo Romano adiungi cœpiſſe, ex Feſto, aliiſq; auctoribus palàm eſt, poſtquā in vrbem Romanam Sabini commigrarunt, Curibus veniētes: Atque ita verba hæc, POPVLVS ROMANVS QVIRITES cōmunionem & ſocietatem vtriuſque pop. Ro. & Sabini factam poſt fœdus inter Romulum & Tatium percuſſum, indicant: nec repugnat veterum monumentorum fides, in quibus ſi recto caſu POPVLVS ROMANVS QVIRITIVM, aut tertio, & quarto, POPVLO ROMANO QVIRITIVM, vel POPVLVM ROMANVM QVIRITIVM ſcriptum eſſet, cederem vtique, ac victas manus porrigerē: verùm ſolo generandi caſu hoc loquendi genus in veteribus lapidibus legere mihi contigit, veluti in inſcriptione quadā Neapolitana, PONTIFICI MAIORI AVGVRI PVBLICO POPVLI ROMANI QVIRITIVM: & inſcriptione Capitolina, VESTA POPVLI ROMANI QVIRITIVM. Itaque hæc teſtimonia opinionem meam non euertunt, nec eorum auctoritate à ſententia deduci poſſum.

EX antiquis etiam precationū verbis Feſtus hæc refert: SVB VOS PLACO, OB VOS SACRO. Item ex Augurū precatione hæc, BENE SPONSIS, BENE VOLVERIS. Cic. lib. III. de Nat. Deor. *Et in Augurū precatione Tiberinum, Spinonē, Anemonem, Nodinū, alia propinquorum fluminū nomina videmus.* Seruius in lib. XII. Æn. ad ea verba, *Eſto nunc ſol teſtis, Et hoc*, ait, *per ſpeciem augurij, quæ Precatio Maxima appellatur, dicit. Maxima autē precatio eſt, cùm plures Deos quàm in cæteris partibus auguriorum precatur, euentúſque rei bonæ poſcitur*, VT IN MELIVS IVVET: *quod his verſibus oſtenditur. Eſto nunc ſol mihi teſtis, & hæc mihi terra.* Idem ad verſum, *Et pater omnipotens. Cæterum*, ait, *quod in precationibus dici ſolet*, VT MELIVS IVVET, MELIVS FORTVNET, *ſubiecit his verſibus:*

Si noſtrum annuerit nobis victoria Martem.

Idem in lib. III. Æneid. ad ea verba, *Dij prohibete minas, Hoc*, ait, *per ſpeciem Auguralem, quæ* INVOCATIO *appellatur, nonnulli dictū putant.* INVOCATIO *autē eſt precatio*, VTI AVERTANTVR MALA. *Cuius rei cauſa id ſacrificium Augurale peragitur.*

AVGVRES *planè optabant* CERTA SIBI AC CLARA ET PROSPERA E CÆLO SIGNA DARI, quæ Deos eorū precibus annuere teſtarētur. Et ita Romulū, quū Deos de regno conſuleret, precatum Dionyſ. Halicarn. refert lib. II: Στὰς δὲ ὑπαίθριος εἰ χαθαρῷ χρῴτο, ἐπηρώτα ἃ νόμος ἦν, εὔχετο Διὶ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἃ ἐποιήσατο τῆς ἀποικίας ἡγεμόνας, εἰ βλαυδίοις αὐτοῖς ἔδει βασιλεύεσθαι τὴν πόλιν ὑφ' ἑαυτῷ, σημεῖα. Οὐρανία Φαίνεται Καλὰ. Augurem etiam, quem Numa, vt auſpicatò, regnū, ſicut Romulus, adipiſceretur, de ſe quoque conſuli iuſſerat, Liuius lib. I. precatū narrat in hunc modum: IVPITER PATER SI EST FAS HVNC NVMAM POMPILIVM CVIVS EGO CAPVT TENEO, REGEM ROMÆ ESSE, VT TVA SIGNA NOBIS CERTA AC CLARA

Universidad de Deusto
Biblioteca

SINT INTER EOS FINES QVOS FECI. Et hoc est quod Plutarchus in Numa, Εντεῦθεν, ait, τῶν μαντέων, ὁ φρατέων, τὸν μὲν εἰς μεσημβρίαν πρόσωπον ἐγκεκλιμένον ἐῶσι, αὐτὸς δὲ ἀνέστη, καὶ τῇ δεξιᾷ τὴν κεφαλὴν ἐφαπτόμενος αὐτῆς, κατηύξατο καὶ παρεκάλεσε τὸν θεὸν τῶν ὅρων οἰωνούς, ἢ συμβόλους φανῆναι, παντὸς τὰς ὄψεις ἀφιέντων. Harũ precationum formulas expressit Virgilius lib. III. Æneid. his verbis:

Quem sequimur? quóve ire iubes? vbi ponere sedes?
DA PATER AVGVRIVM, *atque animis illabere nostris.*

Vbi Seruius in schedis. *Augurium est, modò oraculum, sed vsurpatione Augurum, est exquisita Deorum volantas per consultationem auium aut signorum quod tunc peti debet, cùm id quod animo cogitamus, à Diis volumus impetratum, vt in hoc loco Æneas postquam omnia quæ volebat animo, petiit, ait,* DA PATER AVGVRIVM. *Et est species ista Augury, quæ* LEGVM DICTIO *appellatur.* LEGVM DICTIO *autem est, quum condictio ipsius augurij certa nuncupatione verborum dicitur, quali conditione augurium peractum sit. Quod hic facit exequens formas petitionis versibus supra scriptis. Tunc enim quasi legitimo iure legem adscribit:* DA PATER AVGVRIVM. Sic & lib. IIII. Æneid.

Adsis ô placidúsque IVVES, ET SYDERA CÆLO
DEXTRA FERAS.— Plenius verò & fusius lib. II. Æneid.
At pater, ait, Anchises oculos ad sydera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit,
IVPITER OMNIPOTENS, PRECIBVS SI FLECTERIS VLLIS
ASPICE NOS, HOC TANTVM, ET SI PIETATE MEREMVR,
DA DEINDE AVXILIVM PATER, ATQVE HÆC OMINA FIRMA.

Vnde notandum est, Deos rogatos, VT OMINA FIRMARENT. Silius Italic. lib. IIII.

—*Nosco te summe Deorum,*
Adsis ô, FIRMESQVE *tuæ,* PATER, *alitis* OMEN.

Quod genus loquendi vsurpat idem Silius lib. XVI. his versibus:

—FIRMEMVS *prospera dixit,*
OMINA, *nec superi votis concordibus absint.* Vt & Cicero lib. I. de Diui.
Sic aquilæ clarum FIRMAVIT *Iupiter* OMEN.

Eodémque modo Ammianus Marcellinus lib. XXIII. *vt* OMEN *per hostias litando* FIRMARET. Quinetiam bono aliquo OMINE dato, animos ipsi quoque sese firmare dicebant, teste Virgilio lib. IIII. Georgic. Rogabantur quoque Dij, VT NVMINE SVO FIRMARENT, quæ optabantur. Virgil. lib. XII. Æneid.

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
Vt potius reor, & potius DII NVMINE FIRMENT.

Cuius exemplo Valer. Flacc. lib. III. Argonautic.

Testor, ait, *& hoc omni, victor, tibi* NVMINE FIRMO.

At apud Virgil. lib. VIII. Æneas precationem suã ad Tiberinum patrem ita cõcludit:

ADSIS *ô tandem, & propius tua* NVMINA FIRMA.

Erat & certum euocationis Deorum carmen. Nam in oppugnationibus ante omnia solitum à sacerdotibus Romanis EVOCARI Deum, cuius in tutela oppidum quod obsidebatur esset, PROMITTIQVE ILLI EVNDEM, AVT AMPLIOREM APVD RO. LOCVM, CVLTVMVE, Plinius lib. XXVIII. cap. II. ex Verrio Flacco tradit: addítque, ideo occultatum in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Huius certè Euocationis metu, alterum Romæ nomen (vt idem ipse Plinius lib. III. cap. V. scribit, & nos suprà attigimus) dicere, arcanis cęrimoniarum nefas habebatur: quod optima & salutari, vt ille ait, fide abolitum cùm enuntiare ausus esset Valerius Soranus non impunè tulit, luítque mox pœnas. Nec alia de causa Romæ illud nomen perpetuo silętio damnarum docet C. Sempronius in lib. de Diuisio. Ital. his verbis: *Alioquin, Romæ nomen, & nominis origo vulgata esset, atque manifesta, quæ occulta esse saluberrima religio sanxit: ne si origo nominis, & à quo deriuationem habet gentibus pateret, ea euocaretur, vt ceteri.* Sic & Plutarchus ἐν αἰτίοις ὅτου ῥωμαίοις, post quæstionem propositam, cur siue Deum, siue Deam, in cuius tutela Roma est, nominare nefas habeatur, eius rei causam inuestigans, πότερον, inquit, ὡς τῶν ῥωμαίων τινες ἱστορικοὶ, Ἐκκλησίας εἰσὶ καὶ βουλευταὶ θεῶν,

θεῶν, ὡς νομίζοντες καὶ αὐτοὶ θεοὺς πινὰς ἐκκεκλῆσθαι τῶν τῆδε πολεμίων, καὶ μετοικίσαι πρὸς αὑτοὺς, ἐφοβοῦντο τὸ αὐτὸ παθεῖν ὑφ' ἑτέρων. Huiusmodi euocationis ipsamet concepta verba ponam: SI DEVS, SI DEA EST, CVI POPVLVS CIVITASQVE CARTHAGINIENSIS EST IN TVTELA, TEQVE MAXIME ILLE QVI VRBIS HVIVS POPVLIQVE TVTELAM RECEPISTI, PRECOR VENERORQVE, VENIAMQVE A VOBIS PETO, VT VOS POPVLVM CIVITATEM CARTHAGINIENSEM DESERATIS, LOCA, TEMPLA SACRA, VRBEMQVE EORVM RELINQVATIS, ABSQVE HIS ABEATIS, EIQVE POPVLO CIVITATI METVM, FORMIDINEM, OBLIVIONEM, INICIATIS, PRODITIQVE ROMAM AD ME, MEOSQVE VENIATIS, NOSTRÆQVE VRBIS LOCA, TEMPLA, SACRA, VRBS ACCEPTIOR PROBATIORQVE SIT, MIHIQVE POPVLOQVE ROMANO MILITIBVSQVE MEIS PRÆPOSITI SITIS, VT SCIAMVS INTELLIGAMVSQVE: SI ITA FECERITIS VOVEO VOBIS TEMPLA LVDOSQVE FACTVRVM. Cuius formulæ Macrobius lib. III. Saturnal. cap. XV. testem citat Sammonicum Serenum lib. V. Rerum reconditar. Apud Liuiũ verò lib. V. Camillus Iunonem è Veiis ita euocat: TE SIMVL IVNO REGINA, QVÆ NVNC VEIOS COLIS, PRECOR, VT NOS VICTORES IN NOSTRAM TVAMQVE MOX FVTVRAM VRBEM SEQVARE, VBI TE DIGNVM AMPLITVDINE TVA TEMPLVM ACCIPIAT.

SOLLEMNE vtique fuisse aliquod carmen precationis, quod in concionibus, quæ ad populum habebantur, magistratus præfari consueuerant, Liuius lib. XXXIX. docet his verbis: *Ad hæc officia dimissis magistratibus Consules in rostra ascenderunt, & concione aduocata,* CVM SOLLEMNE CARMEN PRECATIONIS, *quod præfari priusquàm populum alloquantur, magistratus solent, peregisset Consul, ita cœpit. Nulli vnquam concioni, Quirites, tam non solium apta, sed etiam necessaria* HÆC SOLLEMNIS DEORVM COMPRECATIO *fuit, quæ vos admoneret, hos esse Deos, quos colere, venerari, precarique maiores vestri instituissent.* Hûc pertinet quod auctor Rhetoricor. ad Herenn. lib. I. refert de Graccho, qui concione aduocata, cùm DEOS INCIPERET PRECARI, percussus est, impetu in eum facto. Quod imitari studuit Ouidius lib. XV. Metamorphos. qui de Cippo ad populum verba faciente hæc ait:

PRISCOQVE DEOS DE MORE PRECATVS,
Est, ait, hic vnus quem vos nisi pellitis vrbe *Rex erit.*—

FVISSE præterea sollemnem quamdam Comitiorum precationem Cicero pro Muræna indicat, simúlque cuiusmodi ea esset, breuiter declarat, inquiens: *Quæ precatus sum à diis immortalibus, Iudices, more institutóque maiorum, illo die, quo auspicato Comitijs centuriatis L. Murænam Cos. renuntiaui,* VT EA RES MIHI MAGISTRATVIQVE MEO, POPVLO PLEBIQVE ROM. BENE ATQVE FELICITER EVENIRET, *eadem precor ab iisdem diis immortalibus.* Et paullo pòst, *Quòd si illa sollemnis Comitiorum precatio, consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se vim & religionẽ, quantam Reip. dignitas postulat, idem ego sum precatus, vt eis quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset,* EA RES FAVSTE, FELICITER, PROSPEREQVE EVENIRET. Plinius in Panegyrico: *Nam quod precatus es, vt illa ipsa ordinatio Comitiorum* BENE AC FELICITER EVENIRET NOBIS REIPVBLICÆQVE, *nonne tibi tale est, vt nos hunc votorum ordinem conuertere debeamus?* Idque & in omnibus rebus publicè adgrediendis, precari in more positum erat. Liuius lib. XXI. *Latum inde ad populum,* VELLENT, IVBERENT *populo Carthaginiensi bellum indici, eiúsque rei causa supplicatio per vrbem habita, atque adorati Dij,* VT BENE AC FELICITER EVENIRET, QVOD BELLVM POPVLVS ROM. IVSSISSET. Idem lib. XXXI. Senatum à P. Sulpitio Cos. de bello cum Philippo Macedonum rege ineundo consultum, decreuisse refert, vt Coss. maioribus hostiis rem diuinam facerent, cum precatione hac: QVAM REMS. P. Q. R. DE REPVB. DEQVE INEVNDO NOVO BELLO IN ANIMO HABERET, EA RES VTI POPVLO ROMANO, SOCIISQVE AC NOMINI LATINO BENE AC FELICITER EVENIRET. Secundum hoc Senatusconsultum re diuina ritè perfecta P. Ælius Cos. concione aduocata populum eodem libro alloquens, cúmq; vt hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

bellum iuberet, exhortans. *Huius*, ait, *vobis sententiæ non Consul modò auctor est, sed etiam Dij immortales, qui mihi sacrificanti precantique*, VT HOC BELLVM MIHI, SENATVI, VOBISQVE, ET SOCIIS, AC NOMINI LATINO, CLASSIBVS, EXERCITIBVSQVE NOSTRIS BENE AC FELICITER EVENIRET, *læta omnia prosperaque portendere*. Ac deinde cùm populus id bellum iussisset, supplicationem à Coss. in triduum indictam, obsecratósq; circa omnia puluinaria Deos, QVOD BELLVM CVM PHILIPPO POPVLVS IVSSISSET, ID BENE AC FELICITER EVENIRET, idem Liuius lib. XXXI. narrat. Similitérque priusquàm bellum aduersus Perseum Macedonum regem susciperetur, Coss. designatis negotium à Senatu datum, vt qua die magistratum inissent, hostiis maioribus ritè mactatis precarentur, QVOD BELLVM POPVLVS ROM. IN ANIMO HABERET GERERE, VT ID PROSPERVM EVENIRET, idem lib. XLII. scriptum reliquit. Auctor est etiam, post initum à Pub. Cornelio Scipione, & M. Acilio Glabrione Consulatum, Senatum priusquam de prouinciis ageretur, iussisse eos res diuinas maioribus hostiis facere, precarique, QVOD SENATVS DE NOVO BELLO IN ANIMO HABERET, VT EA RES SENATVI POPVLOQVE ROM. BENE AC FELICITER EVENIRET. Quinetiã postquã nuntiatum fuit L. Scipionem Cos. exercitũ in Asiam traiecisse, supplicationẽ in vnũ diem decretã, QVOD EXERCITVS ROMANVS TVM PRIMVM IN ASIA POSVISSET CASTRA, VT EA RES PROSPERA ET LÆTA EVENIRET, idem Liuius lib. XXXVIII. scribit. Apud eundem quoque lib. XXX. Metellus Censores ita affatur: *Quod omnibus ferè precationibus nuncupabitis verbis*, VT EA RES MIHI COLLEGÆQVE MEO BENE AC FELICITER EVENIRET. Eiusmodiq; fuisse illas Crassi precationes credibile est, de quibus Dio lib. XXXIX. ait. Ἐν τῷ Καπιτολίῳ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ τὰς νομιζομένας ὅτι τῇ πατρίῳ ποιοῦμαι. Sed & in aliis quibuscumque rebus auspicandis idem precari moribus Romanis comparatum erat. Sallustius lib. II. Historiar. *Cæterùm* DEOS IMMORTALES OBTESTOR, VT QVOCVMQVE MODO AGES, EA RES TIBI REIPVBLICÆQVE PROSPERE EVENIAT. Cæsar lib. V. de bello Gallico: *Qui decimæ legionis aquilam ferebat, conte status Deos*, VT EA RES LEGIONI FELICITER EVENIRET: *Desilite, inquit, commilitones*. Plaut. Trinummo Act. I. Sc. I.

NOBIS HÆC HABITATIO BONA, FAVSTA, FELIX, FORTVNATAQVE EVENIAT.

Cic. lib. IX. familiar. Epist. VIII. ad Varr. *Migrationem & emptionem* TIBI FELICITER EVENIRE VOLO. Sic apud eundem Epist. XXI. lib. XVI. Cicero filius ad Tironẽ: *Emisse te prædium vehementer gaudeo*, FELICITERQVE TIBI REM ISTAM EVENIRE CVPIO. Idem Epist. XIII. lib. IIII. Familiar. ad Plancium: *Alteris dicebas te velle, quæ egissem* BENE AC FELICITER EVENIRE. Petron. Arbit. in Satyrico: *His ita ordinatis*, QVOD BENE FELICITERQVE EVENIRET, *precati Deos, viam ingredimur*.

EADEM precatio hoc verborũ compẽdio stringebatur: QVOD BENE EVENIAT. Cato lib. de re Rust. cap. CXLI. *Impera Suouitaurilia circumagi cum* DIIS VOLENTIBVS, QVODQVE BENE EVENIAT, *mando tibi Mani*. Pomponius in Cretala, Nonio referente: BENE EVENIAT, *ita sit*: Cicero Epist. II. lib. VII. ad Attic. BENE EVENIAT, inquit *Carneades* Petron. Arbit. in Satyrico: *Itaque* QVOD BENE EVENIAT, *expedite sarcinulas*. Plaut. Trinum. Act. III. Sc. II. BENE QVOD AGAS EVENIAT TIBI.

IN eandem sententiam dicere solebant, QVÆ RES VERTAT BENE. Qui modus loquendi Plauto familiaris est. Sic enim ille Aulular. Act. I. Sc. IIII.

QVÆ RES RECTE VORTAT *mihique tibique filiæque tuæ,*
Filiam mihi tuam vxorem posco.

Item eiusdem Comœd. Act. IIII. Sc. VI.

Nunc QVÆ RES *tibi & gnatæ tuæ*
BENE FELICITERQVE VORTAT.

Idem Captiuei Act. II. Sc. II.

QVÆ RES BENE VORTAT *mihi, meóque filio, vobísque.*

Et in Persa Act. III. Sc. I.

QVÆ RES BENE VORTANT *mihi & tibi & ventri meo.*

Itidémque

Itidémque in Trinum. Act. II. Sc. IIII.

Sine dote posco tuam sororem filio, QVÆ RES VORTAT BENE.

Idem in Prologo Asinar.

Quæ quidem mihi atque vobis RES VORTAT BENE.

Idem Curcul. Act. V. Sc. vlt.

QVÆ RES BENE VORTAT *mihi, & vobis spectatores Plaudite.*

Ennius Annalibus apud Nonium Marcel.

Mi reliquæ fidei, regno, vobísque Quirites.
RES FORTVNATIM FELICITER AC BENE VORTAT.

Liuius lib. III. de Cincinnato. *Rogatus*, VT QVOD BENE VERTERET IPSI REIQVE PVBLICÆ, *togatus mandata Senatus audiret*. Idem lib. VII. *Nomine audito, extemplo agnouere virum, &*, QVOD BENE VERTERET, *acciri iusserunt*. Et lib. XXXIIII. *Titus Quintius Flaminius*, BENE VERTAT, *inquit, obsideamus Lacedæmonem*. Atque ita Suetonius in Nero. cap. XXXVII. cum in auspicando opere Isthmi, quem perfodere aggressus est magna frequentia, clarè, VT SIBI AC POPVLO ROMANO BENE RES VERTERET, optasse refert. Symmachus Epist. LVI. lib. IIII. QVÆ RES PROSPERE VORTAT VOBIS, *vestræque pietati*.

INTERDVM optabant, VT DII BENE VERTERENT.

Plaut. Aulular. Act. I. Sc. III.

DII BENE VORTANT.

Rursúsque eiusdem Actus, Sc. V.

Filiam despondi ego hodie huic nuptum Megadoro dabo:
DII BENE VORTANT.

Idem Trinum. Act. II. Sc. IIII.

—DII BENE VORTANT.

Spondeo.—

Eadem precatione vtitur Harpax apud eumdem Pseudolo, Act. II. Sc. II. At in Curcull. Act. V. Sc. II. paullo aliter, DEOS, inquit, VOLO BENE VERTERE. Terent. Phorm. Act. III. Sc. III.

—DII BENE VORTANT, *quod agas.*

Idem Adelph. Act. IIII. Sc. VII.

Puer natus est. M. DI BENE VORTANT.

Vbi Donatus: *Vide quàm facetè. Cùm ille (Puer natus est) ad argumentum mali attulerit, hic ita respondit, quemadmodum solent illi, quibus puellam nasci metuentibus, nuntiatur puerum esse natum. Nam in omnibus quæ cupitè venerint,* DII BENE VERTANT *dici solet, quia sæpe homines ea optauerunt, quæ aliter atque expectauerunt, contigissent: quam potestatem rerum vertentium semet in vtramque partem, Vertumno Deo superesse veteres existimauerunt.* Quod priùs quoque in eiusdem Comœd. Act. II. Sc. I. idem Donatus attigerat. Liuius lib. X. DII BENE VERTERENT, *facerémque quod se dignum quisque ducerent.* Et aliàs, BENE HERCVLES VERTERET, *dicere Volumnius*. Idem lib. XXIX. *Iuberémque*, QVOD DI BENE VERTERENT, *traiiceret.*

VETERES autem poëtæ in hac specie VERRVNCANDI verbo vtebantur. Apud Nonium Marcell. Acc. Æneadis, aut Decio,

Te sanctè venerans precibus, inuictè inuoco,
Portenta vt populo patriæ VERRVNCENT BENE.

Ibidem Pacuuius Peribœa:

Precor, veniam petens, VT *quæ egi, ago axim*
VERRVNCENT BENE.

NONNVMQVAM verò precabantur Deos, VT FORTVNARENT. Cicer. lib. XV. Epistol. Famil. *Maxima sum lætitia affectus, cùm audiui te Consulem factum esse*, EVMQVE HONOREM TIBI DEOS FORTVNARE VOLO. Idem lib. II. earumdem Epist. ad Curionem, TIBI PATRIMONIVM DII FORTVNENT. Plautus Trinum. Act. II. Sc. vlt.

DI FORTVNARVNT *nostra consilia.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Afranius Emancipato apud Nonium Marcell.

DEOS EGO OMNES VT FORTVNASSINT PRECOR.

EADEMQVE formula,eos qui concionem ad populum habebant,in fine vsos Liuius lib.vi.& lib.xxxiiii declarat.

IN eamdem sententiam apud poëtas inuenio,Deos orari, VT SECVNDENT.Virgil. lib.iii.Æneid.

Rite SECVNDARENT *visus,oménque leuarent.*

Et lib.vii.

--DII *nostra incepta* SECVNDENT.

Apud Senecam Hercule Furen. Act.iii.Sc.ii.Amphitruo,

VOTVM,ait, SECVNDET, *qui potest nostrum Deus,*
Rebúsque lassis adsit.--

PLANE omnibus rebus agendis, QVOD BONVM FAVSTVM FORTVNATVMQVE ESSET,præfabantur:quemadmodum Cicero lib.i. de Diuinat. scriptum reliquit. Donat.in Phormion.Act.i.Sc.ii.ad versum QVOD ERIT MIHI BONVM ATQVE COMMODVM. *Sic enim veteres,* QVOD FAVSTVM FELIXQVE SIT, *dicebant aliquid aggressuri.*Plaut.Casina Act.ii.Sc.vi.

— Si hic literatus me sinat,

QVOD BONVM ATQVE FORTVNATVM MIHI SIT.

Liuius lib.i.*Tunc Interrex concione aduocata,* QVOD FAVSTVM FELIXQVE SIT, *Interregem create* Idem lib.iii.de Decemuiris *Propositis decem tabulis ,populum ad concionem aduocauerunt,*& QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIXQVE REIPVB. IPSIS, LIBERISQVE EORVM ESSET, *ire & legere leges propositas iussere.* Et aliàs eod.lib. *Legati pro concione,* QVOD BONVM, FAVSTVM FELIXQVE SIT VOBIS, REIQVE PVB. *redite in patriam ad Penates,coniuges liberosque vestros* Et lib.viii *Charilaus fuit, qui venit ad Philonem,* ET QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX *Palepolitanis populóque Rom. esset, tradere se ait mœnia statuisse.*Idem lib.xlii. *Patres* QVOD FAVSTVM FELIXQVE ESSET POPVLO ROMANO *centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad populum Consules iusserunt.*Gracchum etiam Proconsulẽ,quum Volones libertate donaret, dixisse, QVOD BONVM FAVSTVM FELIXQVE REIPVB. IPSISQVE ESSET, *omnes eos liberos esse iubere,* idem lib.xxiiii.narrat.Decium quoque lib.x.ita dicentem inducit: *Ego hãc legem,* QVOD BONVM, FAVSTVM FELIXQVE SIT VOBIS AC REIPVB. *vti rogatis iubendam censeo.*Apud eundem lib.xxii.Minutius,Q. Fabio Max.Dictatori: ET QVOD,ait,TIBI,MIHIQVE, QVOD MEO EXERCITVI TVOQVE CONSERVATO,AC CONSERVATORI SIT FELIX, *sub imperium auspiciúmque tuum redeo,& signa hæc legionésque restituo.* Censor quoque,quemadmodum à Varrone lib. v. de lingua Lat. memoriæ proditum est.præconi imperans,vt viros vocaret,hac præfatione vtebatur: QVOD BONVM, FORTVNATVM FELIXQVE SALVTAREQVE SIET POPVLO ROM. QVIRITIBVS, REIPVBLICÆQVE POPVLI ROM. QVIRITIVM, MIHI, COLLEGÆQVE MEO, FIDEI, MAGISTRATVIQVE NOSTRO, OMNES QVIRITES PEDITES, ARMATOS PRIVATOSQVE, CVRATORES OMNIVM TRIBVVM. SI QVID PRO SE, SVIS, ALTERO DARI RATIONEM VOLET VOCA INLICIVM HVC AD ME. Sueton. in Augusto cap.lviii.Valerium Messallam Senatus populúque Rom. mandato,patris patriæ cognomen Augusto his verbis detulisse refert:QVOD BONVM FAVSTVMQVE SIT TIBI, DOMVIQVE TVÆ CÆSAR AVGVSTE(SIC ENIM NOS PERPETVAM FELICITATEM REIP. ET LÆTA HVIC PRECARI EXISTIMAMVS) SENATVS TE CONSENTIENS CVM POPVLO ROM. CONSALVTAT PATRIÆ PATREM. Vopiscus in Floriano Epistolam Senatus Rom. ad curiam Carthaginiensem scriptam ponit,cuius initium est: QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX SALVTAREQVE SIT REIP. ORBIQVE ROM. *dandi ius imperij,appellandi Principis, nuncupandi Augusti,ad nos reuertit.* Silius Italic.lib.xvii.

Talibus accensi patres fatoque vocante,
Consulis annuerant dictis, FAVSTVMQVE PRECATI,

Vt foret

Vt foret Ausoniæ,transmittere bella dederunt.

Ouid.lib.iii.Fastor.

VTILE SIT FAVSTVMQVE PRECOR *quod imagine somni*
Vidimus.--

Apuleius lib.ii.de Asino aur. *Denique sæpe retrorsa respiciens, substitit,* QVOD BONVM, FELIX ET FAVSTVM SIT. Idem lib.x. eiusdem argumenti, QVOD FELIX *itaque,* ait,AC FAVSTVM SALVTAREQVE TIBI SIT, *animo gaudenti, rursum sacris initiare,Diis magnis auctoribus.*Hoc Græci reddiderunt duobus his verbis, ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ, vt ex Appiano lib.iiii.de bell.ciuilib.non vno loco liquet.Arrian.lib.i. Epict. cap.i.Petum Thraseam renuntianti in Senatu de se iudicium fieri,ita respondentem facit, ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ. Sic in Traiano adoptando Neruam hæc præfatum Xiphilinus scribit, ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ρωμαίων καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ Μάρκον Οὐλπιον Νέρουαν Τραϊανὸν εἰς ποιῆσθαι, quæ verba ex eo descripserunt Zonaras ii.to. Tzetzes Chiliad.ii.cap.xxxiiii.Dionys.verò Halicarn.lib.iiii.huius Formulę sensum ita expressit,Καὶ τοῖς θεοῖς ηὔξατο,ὅτι τῷ συμφέροντι τῆς Ρωμαίων πόλεως ἐφ' ἑαυτὸν καταστήσειν.Non secus ac Tiberius cùm Drusum summæ rei admoueret, principio literarum,quas ad Senatum de ea re misit, Deos veneratus legitur, VT CONSILIA SVA REIPVB. PROSPERARENT, quemadmodum Tacitus lib.iii.scribit:

EST & illa notanda precationis Formula, SIS BONVS, ET SIS FELIX: Virgilius Bucolic.Ecloga v.

*Ipsa sonant arbusta,*DEVS, DEVS, ILLE,*Menalca*
SIS BONVS Ô, FELIXQVE TVIS.*En quatuor aræ.*

Idem lib.xii. Æneid.

--Vos ô mihi MANES
ESTE BONI--

Et lib.i.Æneid. Venerem Æneas ita precatur:

SIS FELIX, *nostrúmque leues quæcumque laborem.*

Catullus quoque Mallio & amicæ bene precatur in hunc modum:

SITIS FELICES,*& tu simul & tua vita,*
Et domus ipsa in qua lusimus,& domina.

Tibull.Eleg.vlt.lib.iii.

Quamuis nulla mei supereſt tibi cura, Neæra:
SIS FELIX,*& sint candida fata tua.*

Eodem sensu nonnulli accipiunt apud Horat.Ode xxvii.verba hæc.

SIS *licet* FELIX,*vbicumque mauis,*
Et memor nostri Galatea vivas.

NVNC aliquot è Catonis libris haustas precationum Formulas in medium adducã, in quibus plurima antiquitatis effigies lucet. Sic autem in lib.de re Rust. cap. cxxxiiii. instruendo lano cõmouenda precandum tradit:IANE PATER, TE HAC STRVE COMMOVENDA BONAS PRECES PRECOR, VTI SIES VOLENS PROPITIVS MIHI, LIBERISQVE MEIS, DOMO, FAMILIÆQVE MEÆ.Ibidem dum Ioui fertum (quod libi genus fuisse Fest.Pomp.duobus locis,& Cornut.in Persij Satyr.ii.docent) mouetur, ita precari præcipit:IVPITER TE HOC FERTO OBMOVENDO BONAS PRECES PRECOR, VTI SIES VOLENS PROPITIVS, MIHI, LIBERISQVE MEIS, DOMO FAMILIÆQVE MEÆ.In luco verò,Romano more, conlucando verba sic concipi monet cap.cxxxix. SI DEVS, SI DEA ES, QVOIVM ILLVD SACRVM EST, VTI TIBI IVS SIET PORCO PIACVLO FACERE, ILLIVSQVE SACRI COERCENDI ERGÔ, SIVE EGO, SIVE QVIS IVSSV MEO FECERIT, VTI ID RECTE FACTVM SIET: EIVS REI ERGÔ TE HOC PORCO PIACVLO IMMOLANDO BONAS PRECES PRECOR,VTI SIES VOLENS PROPITIVS MIHI, DOMO, FAMILIÆQVE MEÆ LIBERISQVE MEIS. HARVMCE RERVM ERGÔ MACTE HOC PORCO PIACVLO IMMOLANDO ESTO. Vt autem BONAS PRECES PRECARI Cato, sic Ouid. lib. iii.Trist.Eleg.xiii.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BONAS PRECES *ore fauente concipere*, dixit.

Quinetiam, vt BONA VERBA, ita & BONVM DIEM dixisse veteres, testantur, Plaut. Pœnulo Act. II. Sc. vlt. & Ouid. lib. I. Fast. Ex illis autem Catonianis formulis, perspicuè apparet, sollemne fuisse orare Deos, quorum numen inuocabatur, VT ESSENT VOLENTES PROPITII. Prior vox obseruanda est in Virgil. lib. VI. Æneid. cùm ait:

Namque IPSE VOLENS, FACILISQVE *sequetur.*

Et lib. III. Æncid.

Ipse canat, vocémque VOLENS, *atque ora resoluat.* Vbi Seruius, VOLENS, ait, *quia cogi non potest si nolit vt in sacrificiis*, VTI VOLENS PROPITIVSQVE. Liuius lib. I. *Regem, parentémque vrbis Romanæ* SALVERE *vniuersi Romulum iubent*, PACEM *precibus exposcunt*, VTI VOLENS PROPITIVS SVAM SOSPITET PROGENIEM. Et lib. XXIII. directam precationem in hæc verba refert: VOS CERES *Mater, ac Proserpina precor, cæteriq; superni inferniq; Dij*, VT NOBIS VOLENTES PROPITII ADSITIS *si vitandæ non fervendæ fraudis causa hoc consilij capimus.* Similiter lib. XXIIII. inducit precantes Iouē, VT VOLENS PROPITIVS *præbeat sacra arma pro patria pro Deûm delubris, pro libertate se armantibus.* Sed & lib. XXII. de victoria ab Hierone missa agens: *In ea*, ait, *arce vrbis Romæ sacrata*, VOLENTEM PROPITIAMQVE *firmam ac stabilem fore populo Rom.* Præterea lib. XXIX. cùm Idæa mater in vrbē ex Asia aduecta fuit accenso ture precatos scribit, VTI VOLENS PROPITIAQVE vrbem Romanā iniret. Et lib. XXXIX. *Omnia Diis* PROPITIIS, VOLENTIBVSQVE *faciemus.* Ammian. Marcellin. lib. XIX. *Orantes cæleste præsidium*, VT PROPITIVM ADESSET, ET LIBENS. In inscriptione quoq; Salonensi scriptum est, VTI SIS VOLENS PROPITIVSQVE MIHI, COLLEGISQVE MEIS. Valer. Max. lib. I. cap. VI. *Tuas aras, tuáque sanctissima templa*, DIVE IVLI, VENERATVS, ORO, VT PROPITIO ac *fauenti numine tantorum casus virorum sub tuo exempli præsidio ac tutela delitescere patiaris.* Plaut. Asinar. Act. IIII. Sc. I.

DEAM *sibi inuocet quamlibet* PROPITIAM,
Deum nullum si magis religiosa fuerit,
Tibi dicat tu pro illa ores, VT SIT PROPITIVS.

Idem Pœnulo Act. V. Sc III.

Aphrodisia hodie Veneris est festus dies,
Orátum ierunt Deam, VT SIBI ESSET PROPITIA.

Quo allusisse eundem poëtam non dubito, cùm in Curculio. Act. I. Sc. I. dixit:

Agite bibite festiuæ fores
Potate, FITE MIHI VOLENTES PROPITIÆ.

Seneca lib. I. de Clement. *Nulla pars vnquam nisi* VOLENTE PROPITIOQVE *me floret.* Et in harum vocum altera fortasse mendum est apud Auson. Epistol. ad Paulin. cuius verba ad hanc rem pertinentia, sunt hæc:

—*Certa est fiducia nobis*
Si genitor, natúsque Dei pia verba VOLENTVM
Accipiat nostro reddi te posse precatu.

Etenim Ausonium scripsisse crediderim,

Si genitor, natúsque, DEI, *pia verba* VOLENTES
Accipiant. —

Tametsi vulgatam lectionem ferri posse non ignoro, quam qui tueri volet, auctoritate Virgilij nitetur, qui lib. X. Æneid. ait:

Vos ô potius misereſcite venti
In rupes, in saxa, VOLENS *vos Turnus adoro.*

Et lib. VIII. Æneid.

Communémque vocate Deum & date vina VOLENTES.

ATQVE hæc vox, religiosi me illius veterum moris admonet, quo Deos rogabant, VT VELLENT. Plin. lib. XXVIII. cap. II. *In Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam: In cæteris verò gentibus, Deos antè obtestantur*, VT VELINT. Virg. lib. I. Æneid.

Iupiter hospitibus (nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyriisque diem Troiáque profectis

Esse

ESSE VELIS.—

Vbi Seruius, *Secundum*, ait, *Hetruscam disciplinam loquutus est. Sic enim dicebant*, VOLENS PROPITIVSQVE SIS. Tibul. lib. III. Eleg. III.

Efficiat vanos noctis Lucina timores,
Et frustrà, immeritum, pertimuisse VELIT.

Idem lib. IIII. ad Priapum in dicatione templi:

Pro quibus officiis si fas est SANCTE *paciscor,*
Assiduus custos ruris vt esse VELIS.

Ouid. lib. III. de Arte Aman.

O ita, Phœbe, VELIS, *ita vos pia numina vatum.*

Plin. lib. X. Epistol. de sollemnibus votis pro incolumitate Traiani susceptis: *Precati*, ait, *sumus Deos*, VT VELINT *ea semper solui, semperque signari.* Idem lib. VI. Epist. XI. *Quod gaudium vt perpetuò capiam*, DEOS ORO: *Ab isdem, teste te*, PETO, *vt omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me* VELINT.

ERAT & illis in ore religiosa hæc exceptio, SI DII VOLENT. Cicer. lib. IIII. Verrin. ex Epistola Timarchidis cuiusdam liberti & accensi Verris hæc verba profert: *Ecce sciat improbitatem aratorum. Ipsi sudabunt*, SI DII VOLENT. Plautus Pœnulo Act. III. Sc. vlt.

Quin hercle collibertus meus faxo eris, SI DI VOLENT.

Suetonius in Calig. cap. VIII. ex Epistola quadam Augusti citat hæc, *Puerum Caium* XV. *Kal. Iunij*, SI DII VOLENT, *vt ducerent Talarius & Asellius heri cum iis constitui.* Eodem pertinet illa veterum locutio, CVM DIIS VOLENTIBVS, qua Plautus vtitur in Persa Act. III. Sc. I. & in Milite glor. Act. IIII. Sc. VIII. Cato de re Rust. cap. CXLI. Ennius apud Ciceronem lib. I. de Offic. *Ducite, dóque* VOLENTIBVS CVM MAGNIS DIIS.

NON tantùm autem vt VOLENS PROPITIVSQVE ESSET DEVS is quem inuocabant, sed & vt DEXTER ADESSET interdum rogabant. Quintilian. lib. IIII. cap. I. Domitiani numen inuocans, *Mihi quoque profectò potuerit ignosci, si quod imitiò, quum primùm hanc materiam inchoaui, non feceram, nunc omnes in auxilium Deos, ipsumque imprimis, quo neque præsentius aliud, neque studiis magis propitium numen est, inuocem, vt quantùm nobis expectationis adiecit, tantùm ingenij adspiret*, DEXTERQVE AC VOLENS ADSIT. Ouid. lib. I. Fastor.

Huic tibi deuoto numine, DEXTER ADES.

Idem eod. lib. Ianum ita precatur,

DEXTER ADES *ducibus, quorum secura labore*
Otia terra ferax, otia pontus habet:
DEXTER ADES *Patribúsque tuis, Populóque Quirini.*

Propert. lib. IIII. Eleg. IX.

SANCTE VELIS *libro* DEXTER *ineſſe meo.*

Statius lib. I. Thebaid.

ADSIS Ô DEXTER.—

Apud Ouidium quoque lib. VI. Fastor. Iuno rogatur, vt populo Rom. PROSPERA SEMPER ADSIT. Et lib. II. de Arte aman. Phœbus, vt cœptis SALVBER ADSIT.

VTIQVE autem præsentes Deos optabant, ideóque precabantur VT VENIRENT. Horat. Ode II. lib. I.

—*Tandem* VENIAS *precamur*
Nube candentes humeros amictus.
Augur Apollo.

Tibullus lib. II. Eleg. I.

BACCHE VENI.—

Et lib. IIII. ad Iunonem:

Annue, purpureáque VENI *pellucida palla.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem lib.II. Eleg.I. ad Cupidinem, SANCTE VENI. Eiusdémque libri Elegia V. ad Phœbum:

HVC *age cum cithara, carminibúsque* VENI.

Et lib.IIII. ad eumdem Deum:

SANCTE VENI, *tecúmque feras quoscumque sapores.*

Eodémque lib. ad Martem:

Sulpitia est tibi culta tuis, MARS MAGNE, *Kalendis,*
Spectatum è cælo, si sapis, ipse VENI.

Ariadne in Catulli versibus Eumenides inuocans:

HVC HVC, ait, ADVENTATE, *meas* AVDITE *querelas.*

Martial. lib. VII. Epigram. XXII.

PHOEBE VENI.—

IPSOSQVE adeò sacris suis interesse Deos optabant. Tibull. Eleg. II. lib. II.

IPSE SVOS ADSIT GENIVS VISVRVS HONORES.

Inde Ouid. lib. V. Fast. Martem fingit ad suos honores cælo descendere. Et lib. II. de Remed. Amor. Phœbum inuocatum aduenire cantat.

SANE passim & vulgò Deos orabant, VT ADESSENT. Virgil. lib. X. Æneid.

ADSIS *lætitiæ* BACCHVS *dator, &* BONA IVNO.

Et lib. I. Georgic.

ADSIS *ô Tegeæe* FAVENS.—

Rursus lib. IIII. Æneid.

ADSIS *ô,*—

Horat. Satyr. VI. lib. III. Mercurium ità precatur:

—HAC PRECE TE ORO
Pingue pecus domino facias, & cætera præter
Ingenium: vtque soles CVSTOS, *mihi maximus* ADSIS.

Tibull. Eleg. I. lib. I.

ADSITIS *diui.*—

Idem Eleg. vlt. lib. III.

CANDIDE LIBER ADES.—

Et lib. IIII. Eleg. III.

HVC ADES, *& teneræ morbos expelle puellæ:*
HVC ADES, *intonsâ* PHOEBE *superbe coma.*

Ouid. lib. III. Amor. Eleg. II. ad Victoriam:

HVC ADES, *atque meus* FAC DEA *vincat amor.*

Idem lib. IIII. Fastor. Romulum in vrbe condenda has preces fudisse refert:

—CONDENTI, IVPITER, VRBEM,
ET GENITOR MAVORS, VESTAQVE MATER ADES.

Similiter lib. VIII. Metamorphos.

HVC ADES, ATQVE AVDI PLACIDVS NEPTVNE PRECANTEM.

Apud eundem quoque lib. IIII. & lib. X. eiusdem argumenti Bacchus & Apollo hoc verbo ADSIS, & lib. I. Tristium Eleg. IX. Castor & Pollux hoc vocabulo ADESTE, inuocantur. Libri quoque primi Trist. Eleg. I.

DII PRECOR, ait, *atque adeò (nec enim mihi turba roganda est)*
CÆSAR ADES VOTO MAXIME DIVE MEO.

Sed & à Virgilio lib. VIII. Æneid. precatio ad Tiberinum ita concipitur:

ADSIS Ô TANDEM, ET PROPIVS TVA NVMINA FIRMES.

Vbi Seruius Tiberinum sic inuocatum scribit: ADESTO TIBERINE CVM TVIS VNDIS. Seneca in Medea Act. I. Sc. I.

—*Voce non fausta* PRECOR,
ADESTE, ADESTE *sceleris vltrices Deæ.*

Auctor incertus in Priapeis:

HVC

HVC ADES *& neruis tente* PRIAPE FAVE.

Nec poëtæ tantùm, verumetiam numerorum lege soluti eodem modò loquuntur. Apud Liuium namque lib. II. Aruns Tarquinius, DII, ait, REGVM VLTORES ADESTE. Arnob. lib. IIII. aduers. gent. *Fingo enim ipsum incommoditatis alicuius & declinandi periculi gratia, horum cuipiam numinum supplicare, dicentem:* ADESTE, ADESTOTE DII PENATES, APOLLO, TVQVE NEPTVNE, OMNIAQVE HÆC MATA, QVIBVS VROR, TORREOR, VEXOR, VESTRI NVMINIS AVERRVNCATE CLEMENTIA.

VARIIS porrò verborum figuris precationes concipi solent. Interdum enim dicebant: PRECOR VENERORQVE. Vocula certè apud Tacit. lib. XX. concionem suam precatione ita concludit: TE IVPITER OPTIME MAXIME, QVEM PER OCTINGENTOS VIGINTI ANNOS TOT TRIVMPHIS COLVIMVS, TE QVIRINE ROMANÆ PARENS VRBIS, PRECOR VENERORQVE, VT SI VOBIS NON FVIT CORDI, ME DVCE HÆC CASTRA INCORRVPTA ET INTEMERATA SERVARI, AT CERTE POLLVI FOEDARIQVE A TVTORE ET CLASSICO NE SINATIS: MILITIBVS ROMANIS AVT INNOCENTIAM DETIS, AVT MATVRAM ET SINE MORA POENITENTIAM. Sic in carmine Euocationis Deorum scriptum est, PRECOR VENERORQVE. Quæ verba etiam contingit Cicero Orat. II. in Catilin. Ennius Annal. lib. I. citante Nonio:

TE QVIRINE PATER, VENEROR, HORAMQVE QVIRINI.

Plautus Rudente Act. I. Sc. IIII.

NVNC QVISQVIS EST DEVS, VENEROR,
VT NOS EX HAC ÆRVMNA EXIMAT MISERAS:
INOPES, ÆRVMNOSAS, ALIQVO AVXILIO VT ADIVVET.

Idem eiusdem Comœdiæ Act. V. Sc. II.

ET ILLVM EGO ADVORSVM SI QVID PECCASSO, VENVS
VENEROR TE, VT OMNES MISERI LENONES SIENT.

Eodémque verbo vtitur Chrysalus seruus Apollinem salutans & orans Bacchidib. Act. II. Sc. I. Varro lib. I. de re Rust. cap. I. *Item* ADVENERO *Mineruam & Venerem.* Ad eam precationem, quam in Orat. pro domo sua facit, Cicero concipit his verbis, PRECOR, QVÆSO, OBTESTOR. QVOCIRCA, inquiens, TE CAPITOLINE, QVEM PROPTER BENEFICIA POPVLVS ROMANVS OPTIMVM, PROPTER VIM MAXIMVM NOMINAVIT, TEQVE IVNO REGINA, ET TE CVSTOS VRBIS MINERVA, QVÆ SEMPER ADIVTRIX CONSILIORVM MEORVM, TESTIS LABORVM EXTITISTI, PRECOR AC QVÆSO, VOSQVE QVI MAXIME ME REPETISTIS ATQVE REVOCASTIS, QVORVM DE SEDIBVS HÆC MIHI PROPOSITA EST CONTENTIO, PATRII PENATES, FAMILIARESQVE, QVI HVIC VRBI ET REIPVB. PRÆSIDETIS, VOS OBTESTOR. Apud Liuium lib. IX. Sp. Posthumius, VOS, ait, DII IMMORTALES, PRECOR, QVÆSOQVE. Iisdémque verbis Sp. Posthumij & Scipionis precationes contexuntur ab eodem auctore lib. IX. & XXIX. Brutus in Epist. ad Ciceronem: DEOS QVÆSVMVS CONSILIA TVA REIPVB. SALVTARIA SINT. Terentius Andria Act. III. Sc. II.

DEOS QVÆSO, VT SIT SVPERSTES.

Idem Adelph. Act. II. Sc. IIII.

DEOS QVÆSO, ISTHÆC PROHIBEANT.

Plautus Ruden. Act. IIII. Sc. vlt.

At ego DEOS QVÆSO, *vt quicquid in illo vidulo'st*

Apud eumdem Amphitr. Act. II. Sc. II. Alcmena,

DEOS QVÆSO, *vt salua pariam filium.*

Sic Euclio apud eundem Aulular. Act. II. Sc. V.

Apollo QVÆSO, SVBVENI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem Rudent. Act. II. Sc. v.

DEOSQVE IMMORTALES QVÆSO, DVM VIVAS, VTI OMNES TVI SIMILES HOSPITES HABEAS TIBI.

Idem Mercat. Act. v. Sc. II.

DATE DII, QVÆSO, *conueniendi mihi eius celerem copiam.*

Sic & Casina Act. II. Sc. VI. semel atque iterum loquitur.

INTERDVM etiam orantes, IMPLORO ATQVE OBTESTOR, dicebant: qua verborum formula vtitur Cicero in fine libri quinti in Verrem. Hoc amplius in precationibus, verbum, INVOCO, vsurpabatur. Testimonio est ille versus, qué ex Ciceronc lib. v. Tuscul. quæst. producam: TE APOLLO SANCTE, FER OPEM, TEQE OMNIPOTENS NEPTVNE INVOCO. Plaut. Mostellar. Act. II. Sc. II. HERCVLES TE INVOCO. Idem Mercato. Act. v. Sc. II.

INVOCO VOS DIALES, VT ME BENE TVTETIS, LARES.

L. Attius in Prætextata, quæ Decius inscribebatur:

TE SANCTE VENERANS PRECIBVS INVICTE INVOCO.

Seneca in Medæa Act. III. Sc. I.

O SANCTA, *si cælum incolis*
Iustitia, numen INVOCO, *ac testor tuum.*

Valer. Max. in Præfat. librorum suorum ad Tiberium, cui, vt Deo, blãditur: *Te igitur huic cœpto, penes quem hominum Deorúmque consensus, maris ac terræ regimen esse voluit, certissima salus patriæ Cæsar* INVOCO.

INTER receptæ autem & comprobatæ antiquitus precationum verba erant hæc, DII FACIANT. Quintilian. Declamat. CCLIII. ITA DII FACIANT, *vt magnum exemplum posteritati etiam pœnæ dare possim.* Et Declamat. CCLIX. DII FACIANT, *vt iste sit euentus, qui adhuc in hac domo omnium periculorum fuit.* Capitolinus in Diadumeno hæc ex Epistola quadam Macrini Opilij ad vxorem verba adfert, DII FAXINT ET BONA IVNO, *quam colis, vt & ille Antonini meritum effingat, & ego qui sum pater.* Plaut. in Persa Act. v. Sc. vlt.

DII FACIANT, *vt id bibatis quod nunquam transeat.*

Idem Amphitruo. Act. IIII. Sc. II.

—O DII FACIANT.

Propert. lib. II. Eleg. VII.

DII FACIANT, *isto capta fruare viro.*

Et lib. III. Eleg. XIIII.

DII FACIANT, *mea ne terra locet ossa frequenti.*

Ouid. lib. IX. Metamorph.

Omnia DII FACERENT *essent communia nobis,*
Præter auos. —

Idem lib. II. de Remed. Amor.

DII FACIANT *possis dominæ transire relictæ*
Limina. —

Et in Ibin:

Te quoque DII FACIANT *possis gaudere fideli*
Coniuge. —

Item lib. I. de Ponto Eleg. V.

O ego, DII FACIANT *talem te cernere possem.*

Rursus lib. III. Eleg. I.

Tunc tibi DII FACIANT *adeundi copia fiat.*

Eodémque modo lib. IIII. Trist. Eleg. VII.

DII FACIANT, *vt sæpe tua sit epistola dextra*
Scripta. —

Et lib. V. Trist. Eleg. V.

DII FACERENT *vtinam talis status esset in illo.*

Rursúsque eiusdem lib. Eleg. XIIII.

DII FACIANT, *vt sit temeraria nostra querela.*

Quo genere precationis idem Ouidius vtitur lib. I. Trist. Eleg. I. & lib. III. Eleg. XII. & lib. I. de Ponto Eleg. III. & lib. IIII. Eleg. XIIII. & Epist. III. & XIII. & XV. & XIX. Heroid. Planè cui felix faustúmque quid alius precatus erat, id ille sibi euenire optans, respondere solebat, ITA DII FACIANT. Sic Lyconides apud Plaut. Aulul. Act. IIII. Sc. VI. Euclionem admonet hæc verba, quæ ipse præit, effari:

—*Nunc* QVÆ RES *tibi & gnatæ tuæ*

BENE FELICITERQVE VORTAT: ITA DII FAXINT, *inquito.*

Cui morem gerens Euclio respondet, ITA DII FACIANT. Contráque Lyconides, ET MIHI ITA DII FACIANT. Eiusdémque Comœdiæ Act. I. Sc. III. cùm Eunomia orationem ita inchoasset, QVOD SEMPITERNVM *tibi salutare sit procreandis liberis*, Megadorus statim respondet, ITA DII FAXINT. Rursúsque Scena sequenti, cùm idem Megadorus dixisset, DII BENE VORTANT, Euclio subiecit, ITA DII FAXINT. Sunt & alia eiusdẽ locutionis exempla in Persa Act. IIII. Sc. IIII. & Cistellar. Act. I. Sc. I. & Mostellar. Act. II. Sc. I. & Captiuis Act. I. Sc. II. & Pœnulo Act. IIII. Sc. vlt. Similiter apud Terent. Heautontim. Act. I. Sc. I. postquam Chremes sperare se dixit filium saluum Menedemo propediem adfuturum, Menedemus ait, VTINAM DII ITA FAXINT: cui Chremes respondet, FACIENT. Idem Hecyra Act. II. Sc. II. ITA DI DEÆQVE FAXINT *si in rem est Bacchidis.* Et Act. III. Sc. II. S. *Saluane Philumena est?* Pam. *Meliuscula est.* S. VTINAM ISTVC ITA DII FAXINT.

VERBVM quoque DA precationibus plerumque adhibebatur. Docet hoc non inelegans Hannonis Pœni precatio apud Plautum Pœnulo Act. v. Sc. IIII. quæ sic habet:

IVPITER, QVI GENVS COLIS ALISQVE HOMINVM, PER QVEM VIVIMVS
VITALE ÆVVM: QVEM PENES SPES, VITÆQVE SVNT HOMINVM OMNIVM.
DA DIEM HVNC SOSPITEM, QVÆSO, REBVS MIS AGVNDIS.

Idem testantur Ænææ precationes ad Iouem lib. v. & VI. Æneid. & Aruntis ad Apollinẽ lib. XI. quarum prior ita concipitur,

—DA FLAMMAM EVADERE CLASSI.

Altera verò sic,

—DA (*non indebita posco*
Regna meis fatis) LATIO CONSISTERE TEVCROS.

Postrema in hunc modum:

DA PATER HOC NOSTRIS ABOLERI DEDECVS ARMIS.

Eodémque verbo vtuntur in precatione Venus & Pallas lib. X. Æneid. Silius Italic. lib. II.

FER CÆLO AVXILIVM, ET PESSIS DA SVRGERE REBVS.

Idem lib. XII. Romanos inducit orantes hunc in modum:

—DA SVMME DEORVM,
DA PATER, *vt sacræ Libys inter prælia cælo*
Concidat. —

Horat. in Carmine sæculari, quod pro Imperij Rom. prosperitate precationem continet:

PHOEBE, SYLVARVMQVE POTENS DIANA,
LVCIDVM CÆLI DECVS, Ô COLENDI
SEMPER, ET CVLTI, DATE QVÆ PRECAMVR
TEMPORE SACRO.

Idem Epist. XVI. lib. I. has preces argentariorum refert:

—PVLCHRA LAVERNA

Universidad de Deusto
Biblioteca

DA MIHI FALLERE, DA IVSTVM SANCTVMQVE VIDERI.
Iuuenal. Sat. x.

DA SPATIVM VITÆ, MVLTOS DA IVPITER ANNOS.
Apud Lucanum quoque lib. ix. Cæsar ad aras Herceas ita precatur:

--DATE FELICES IN CÆTERA CVRSVS.

Persius Sat. ii.

Rem struere exoptas cæso bone, Mercuriúmque
Arcessis fibra. DA FORTVNARE PENATES,
DA PECVS ET GREGIBVS FOETVM.--

Sed & apud Plautum Pœnulo Act. v. Sc. ii. Hanno Pœnus Agorastocli bene precatur his verbis: DII TIBI DENT QVÆ VELIS. Sic & Gelasimus Epignomo in Sticho Act. iii. Sc. ii.

Bene atque amicè dicis: DII TIBI DENT QVÆ VELIS.

Et Pœnulo Act. v. Sc. ii.

DII DENT TIBI OMNES QVÆ VELIS.

Huic congruit illud Ruden. Act. i. Sc. i.

MVLTA TIBI DII DENT BONA.

Item Pœnulo Act. iii. Sc. iii.

DII DEÆQVE MVLTA VOBIS BONA DENT.

Et in Trinum. Act. ii. Sc. iiii.

--DII DVINT
TIBI PHILTO QVÆCVMQVE OPTES.

ROGABANT etiam Deos, VT ANNVERENT. Ouidius in Ibin:

ANNVITE *optatis omnes ex ordine nostris,*
Et pars sit voti nulla caduca mei.

Idem lib. ii. de Ponto Eleg. viii.

ANNVITE *ô timidis mitissima numina votis.*

Idem lib. i. Fastor.

ANNVE *conanti per laudes ire tuorum.*

Virgil. lib. ix. Æneid. ad Iouem:

—Atque audacibus ANNVE *cœptis.*

Sic Tibull lib. ii. Eleg. vi. Phœbum rogat, VT ANNVAT.
Idem eiusdem libri Eleg. ii. ad Genium:

ANNVAT *& Cerinthe tibi quodcunque rogabis.*

Et lib. iiii. Elegiar.

At tu Natalis, quoniam Deus omnia sentis,
ANNVE.--

Ibidem ad Iunonem:

ADNVE, *purpureáque veni pellucida palla.*

Extat in veteri marmore huiusmodi inscriptio: PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANÆ REIPVB. Quo genere loquendi Liuius lib. xxxi. *Re diuina ritè perfecta, precationi* ANNVISSE DEOS, haruspices RESPONDISSE scribit. Martial. lib. xxiiii. Epigr.

--Quod si Deus ore sereno
ANNVERIT *felix Candide solus eris.*

Plinius lib. iii. Epist. xxii. *Superest* VT PROMISSIS DEVS ANNVAT.

INTERDVM autem hoc sibi sumebant & adrogabant, vt euentura affirmarent quæ precabantur. Tibull. Eleg. ii. lib.

EVENTVRA PRECOR: *viden' vt felicibus extis,*
Significet placidos nuntia fibra Deos?

Pedo Albinouanus in Carmine Consolatorio ad Liuiam:

EVENTVRA PRECOR: *Deus excusare priora*
Dum volet, à Druso cætera læta dabit.

Ouid. lib. ii. de Ponto Eleg. i.

DII TIBI DENT ANNOS, *à te nam cætera sumes,*
Sint modò virtuti tempora longa tuæ.
QVOD PRECOR EVENIET: *sunt quædam oracula vatum:*
Nam Deus optanti prospera signa dedit.

Idem postquam Ibin deuouit, & multa ei imprecatus est, subijcit:

EVENIENT: *dedit ipse mihi modò signa futuri*
Phœbus, & à læua mœsta volauit auis.

Et paulo pòst: *Hæc tibi quæ precibus iustis mea deuouet ira,*
EVENIENT, *aut his non leuiora malis.*

His congruenter, interdum AVGVRARI se dicebant, euentura & exitum habitura quæ precabantur. Tibull. lib. ii. Eleg. ii. sacra Genij celebrans,

AVGVROR, ait, *vxori fidos optabis amores.*

Ouid. lib. i. de Arte amandi.

AVGVROR, EN, *vinces, votináque carmina reddam.*

VETVS planè Horatij interpres ad illa carminis secularis verba, *Hæc Iouem sentire: Ordo est,* ait, *Ego Chorus, Nos pueri puellæq; doctus dicere laudes Phœbi & Dianæ reporto domum spem bonam certámque,* IOVEM ET DEOS CVNCTOS HÆC SCIRE, HÆC VELLE, HÆC SENTIRE. *Hic enim finis sacri carminis, & in hæc verba deuotio soluebatur, quando diceret Chorus,* IOVEM PRECES ET VOTA EXAVDIVISSE, ET CÆTEROS DEOS, ATQVE SPE CERTA DOMVM REVERTI.

NONNVNQVAM tamen precabantur, VT OPTATA EVENIRENT. Cic. Philipp. iiii. ITA *verò Quirites* VT PRECAMINI, EVENIAT. Ouid. lib. iiii. Fastorum precationem ad Palem ita concludit.

QVÆ PRECOR EVENIANT, ET NOS FACIAMVS AD ANNVM.

Idem in Ibin:

EVENIANT *capiti vota sinistra tuo.*

PLANE post Deos inuocatos & preces illis factas poëtis familiare est blanditias aliquas addere, quibus eos demulceant, & ad preces suas exaudiendas, tribuendáque quæ petuntur alliciant, delitias eis quodammodo facientes per earum rerum, quas illis gratas esse norunt, obtestationem. Id quod ductu auspicióq; voculæ huius, SIC, fieri solitum obseruaui. Tibull. lib. ii. Eleg. v. ad Phœbum:

ANNVE: SIC *tibi sint intonsi Phœbe capilli,*
SIC *tua perpetuò sit tibi casta soror.*

Idem Eleg. vlt. lib. iii. ad Bacchum:

CANDIDE LIBER ADES: SIC SIT TIBI MYSTICA VITIS
SEMPER, SIC *hedera tempora vincta feras.*

Ouid. lib. v. Trist. Eleg. iiii.

FER BONE LIBER OPEM: SIC *altam degrauet vlmum*
Vitis, & incluso plena sit vua mero.
SIC *tibi cum Bacchis Satyrorum gnaua iuuentus*
Adsit, & attonito non taceare sono.
Ossa bipenniferi SIC *sint mala pressa Lycurgi:*
Impia nec pœna Pentheos vmbra vacet.
SIC *micet æternum, vicináque sydera vincat*
Coniugis in cælo clara corona tuæ.
HVC ADES, *& casus releues* PVLCHERRIME *nostros:*
Vnum de numero sis memor esse tuo.

Martial. lib. iiii. Epigram. xlv. ad Phœbum:

FAC RATA VOTA PATRIS: SIC *te tua diligat vxor,*
Gaudeat & certa virginitate soror:
Perpetuo SIC *flore mices:* SIC *denique non sint*
Tam longè Bromio, quàm tibi Phœbe comæ.

Idem lib. vii. Epigram. lxxiii. ad Mercurium:

Cyllenes, cælique decus facunde minister,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aurea cui torto virga dracone viret.
SIC *tibi lasciui non desit copia furti,*
Siue cupis Paphien, seu Ganymede cales.

Apud Senecam quoque Hippolyto Act.II.Sc.I.nutrix in precatione ad Dianam:

— Huc vires tuas
Intende. SIC *te lucidi vultus ferant,*
Et nube rupta cornibus puris eas.
SIC *te regentem frena nocturni ætheris*
Detrahere nunquam Thessali cantus queant.

Atque ita Augusto, cuius offensam precibus placare studebat, Ouidius non semel blanditur: veluti lib.II.Trist.Eleg.I. his versibus:

PER SVPEROS *igitur, qui dant tibi longa, dabúntque*
Tempora, Romanum si modò nomen amant:
PER PATRIAM, *quæ te tuta & secura parente est,*
Cuius & in populo pars ego nuper eram:
SIC *tibi, quem semper factis, animóque mereris,*
Reddatur gratæ debitus vrbis amor.
Liuia SIC *tecum sociales impleat annos,*
Quæ, nisi te, nullo coniuge digna fuit.
Quæ si non esset, cælebs te vita deceret,
Nullâque, cui posses esse maritus, erat.
Sospite SIC *te sit natus quoque sospes, & olim*
Imperium regat hoc cum seniore senex.
Vt faciúntque tui sidus iuuenile nepotes,
Per tua perque tui facta parentis eant.
SIC *assueta tuis, semper victoria castris,*
Nunc quoque, se præstet, notáque signa petat.

Ac demum: PARCE, PRECOR, *fulmínq; tuum fera tela reconde.*

Sed & Eleg.III.lib.V.

O decus, ô patriæ per te florentis imago:
O vir non ipso, quem regis, orbe minor:
SIC *habites terram,* SIC *te desideret æther,*
SIC *ad pacta tibi sidera tardus eas.*

Liuiam quoque post Augustum ita precatur lib.II.de Ponto Eleg.VIII.

Tu quoque conueniens ingenti nupta marito,
ACCIPE *non dura supplicis aure* PRECES.
SIC *tibi vir sospes,* SIC *sint cum prole nepotes,*
Cúmque bonis nuribus quas peperere nurus.
SIC *quem dira tibi rapuit Germania, Drusus*
Pars fuerit partus sola caduca tui:
SIC *tibi maturè fraterni funeris vltor*
Purpureus niueis filius instet equis.
ANNVITE *ô timidis mitissima numina votis.*

Idem quoque genus orandi vsurpat lib.IIII.Trist.Eleg.V.& lib.IIII.de Ponto Eleg. XIII. & Epist.Phædræ ad Hippolytum. Quod & imitatus est Prudentius Peristeph. in Carmine de Passione Hippolyti martyris.

VARIA autem à Diis petebantur: in queis generalia hæc erant, VT SERVARENT, VT FAVERENT, VT FERRENT OPEM, & his similia, de quibus sigillatim dicam. PRIORIS generis exempla præbet Plautus. Sic enim Hegio Captiuis Act.V. Scena II. precatur.

SERVA IVPITER SVPREME, ET ME ET MEVM GNATVM MIHI.

Phanostrata quoque Cistellar. Act.IIII. Sc.I. Deorum fidem obsecrans, adijcit, SERVATE NOS. Rursúsque eiusdem Comœd. Act.II. Sc.III. SERVATE ME DII OBSECRO. Virgil.lib.II.Æneid.

DII

DII PATRII SERVATE DOMVM, SERVATE NEPOTEM.

Idem lib.III. ad Apollinem:

— SERVA altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaum, atque immitis Achilli.

Et ibidem,

— Dij talem auertite casum,
Et placidi SERVATE *pios.—*

Tibull.Eleg.VIt. lib.I.

Sed patrij SERVATE *Lares.—*

Sed & apud Terentium Glycerium & Pamphila in puerperio Iunonis Lucinæ opem exposcentes, illa quidem Andr.Act.III. Sc.I. hæc verò Adelph. Act.IIII. Sc.III. addunt ambæ, SERVA ME OBSECRO. Martial.lib.VI.Epigramm.XXXVIII.

DII SERVATE PRECOR *matri sua vota patrique.*

Idem lib.XI.Epigram.V. Deos pro Nerua Imp.ita precatur,

Hunc omnes SERVATE *Ducem,* SERVATE *Senatum:*
Moribus hic viuat principis, ille suis.

Quinetiam quibus Deorum beneficio ac munere aliquid præter spem obtingebat, ij gaudij testandi causa dicere solebant, DII ME SERVANT, vel Dij ME CVPIVNT SERVATVM. Eius rei fidem facit Plaut.Mercat. Act.V. Sc.IIII. Casina, Act.IIII.Sc.III. Ruden. Act.IIII. Sc.III. Idem Trinummo Act.IIII.Sc.III.

DII ME SALVVM ET SERVATVM VOLVNT.

Apud eundē reperimus, IVPITER SVPREME SERVAS ME. Captiuis Act.IIII. Sc. I. Cui adsine est illud Mostellar. Act.II. Sc.III. DII ME ADIVVANT. His quoq; quos saluos cupiebant, bene precabantur in hunc modum, DII TE SERVASSINT MIHI: Et, DII TE OMNES MIHI SERVENT, vt ex Plauto Pseudo. Act. I. Sc. I. & Casina Act.II.Sc.V. & Trinummo Act. II.Sc.II. patet. Sic & Antipho in Sticho Act.IIII.Sc. I.optat, SVAS SIBI DII SERVASSINT FILIAS. Extat etiam Menechmis Act. V. Sc. IX. precationis species huiusmodi, IVPITER SVPREME SALVA ME.

HOC amplius Deos orabant, VT FAVERENT. Ouid. lib. VI. Metamorph.

Ecce lacu medio sacrorum nigra fouilla
Ara vetus stabat tremulis circumdata cannis,
Restitit, & pauido, FAVEAS MIHI, *murmure dixit*
Dux meus: & simili, FAVEAS MIHI, *murmure dixi.*

Tibull. lib.II.Eleg.V.

PHOEBE FAVE, *nouus ingreditur tua templa sacerdos.*

Idem lib.IIII.

PHOEBE FAVE: *Laus magna tibi tribuetur.—*

Eodémque lib. ad Iunonem,

At tu SANCTA FAVE.—

Virgil.Bucolic.Eclog.IIII.

CASTA FAVE LVCINA.—

Ouid.lib.III.Fast.

BACCHE FAVE *vati, dum tua festa cano.*

Idem lib.IIII.Fast.

ALMA FAVE, *dixi, geminorum Mater amorum.*

Et lib.VI.

VESTA FAVE, *tibi nunc operata resoluimus ora.*

Interdum VT FAVERENT VOTIS rogabant. Tibull.Eleg.III.lib.III.

ADSIS, *& timidis* FAVEAS SATVRNIA VOTIS.

Et lib.IIII.ad Genium.

— Cape tura libens, VOTISQVE FAVETO.

In veteri lapide Ro. huiusmodi versus hodieque legitur:

ET FAVEANT VOTIS *numina cuncta tuis.*

Similitérque Deos FAVERE COEPTIS precabantur. Lucan.lib.I.

— Summíque ô numinis instar

Universidad de Deusto
Biblioteca

ROMA FAVE COEPTIS.—
Moris certè erat orare, VT COEPTA DII FORTVNARENT, EAQVE PROSPERARENT. In Capitolij quidem restauratione, quæ Vespasiano imperante facta est, Helvidium Priscum Prætorem Cornel. Tacit. lib. xx. refert, Pontifice præeunte, precatum, Ionem, Iunonem, Minervam, Præsidésq; imperij Deos, VT COEPTA PROSPERARENT, SEDESQVE SVAS PIETATE HOMINVM INCHOATAS, DIVINA OPE ATTOLLERENT. Eodémque modo apud Virgil. lib. VII. Æneid. Latinus Deos precatur, INCOEPTA SECVNDARE: & lib. IX. Ascanius, COEPTIS ANNVERE. Ouid. lib. I. Metamorphos.

—DII COEPTIS (*nam vos mutastis & illas*).

ASPIRATE MEIS.—
Idem lib. I. de Arte amandi,

Vera canam, COEPTIS MATER AMORIS ADES.

Et lib. II. de Remed. Amor.

VTQVE FACIS, COEPTIS PHOEBE SALVBER ADES.

Seneca in Hippolyto Act. II. Sc. I.

HECATE TRIFORMIS EN ADES COEPTIS FAVENS.

Nec COEPTIS modo DEOS FAVERE precabantur, sed & QVÆ ACTA ERANT AB IIS APPROBARI optabant. Cicero lib. II. Epist. famil. ad Cœlium. QVOD ACTVM EST, DII APPROBENT. Sallust. in libris Historiar. Quæ TIBI PLACVERVNT, EA DII IMMORTALES APPROBENT. Liuius lib. X. de Fabio: *Tum demum consensu ciuitatis victus*, DII APPROBENT, *inquit*, QVOD AGITIS ACTVRIQVE ESTIS.

ROGABANTVR quandoque Dij, VT OPEM FERRENT. Quod vel ea parturientium precatio, quam suprà retulimus, versúsque ille, quem Cic. lib. V. Tusculan. Quæst. adducit, abundè declarant, quibus hæc quæ sequuntur cumuli loco accedent. Ouid. lib. I. Metamorph. Daphnem sic precatam narrat:

FER PATER, *inquit*, OPEM, *si flumine numen habebis*.

Eodémque libro Deucalion & Pyrrha Themin precantes,

—MERSIS, aiunt, FER OPEM MITISSIMA REBVS.

Idem lib. V. Metamorph. Aretusam inducit has Dianæ preces facientem,

—FER OPEM, *deprehendimur, inquit,*
Armigeræ Diana tuæ. --

Est & lib. IX. eiusdem argumenti huiusmodi ad Isidem precatio.

ISI *Paretonium, Mareoticáque arua, Pharónque*
Quæ colis, & septem digestum in cornua Nilum,
FER PRECOR, *inquit*, OPEM, NOSTRÓQVE MEDERE TIMORI.

Sic & lib. XI.

Cæruleam Peleus Psamathen, vt finiat iram
Orat, OPEMQVE FERAT.—

Idem lib. XIII.

Illæ tollentes etiamnum liberа cælo
Brachia, BACCHE PATER FER OPEM, *dixere*--

Et lib. XV.

O cuius cælum bis sex fecere labores,
FER PRECOR, *inquit* OPEM.--

Idem lib. V. Trist. Eleg. IIII. ad Bacchum,

FER BONE LIBER OPEM.—

Silius Italic. lib. XIIII.

FER *pater afflictis*, FER, *ait, Garamantice vates*
Rebus OPEM.—

Auctor incertus in Priapeis,

Huic, dixi, FER OPEM, *Priape, parti.*

Valer. Flacc. lib. V. Argonautic. *Sed* FER

Sed FER OPEM *Regina viris.*—
Denique OPEM FERRE DEOS inuocatos, ait Ouidius lib. II. de Ponto Eleg. IX. & lib. IX. Metamorphos. Vnde & EXPOSCERE OPEM à Diis, dicunt Horatius Epist. I. lib. II. & Ouidius lib. IX. & XI. Metamorphos. & lib. I. Trist. Eleg. VI.

AVXILIVM etiam Deorum veteres implorabant hac Formula, DII IMMORTALES OBSECRO VESTRAM FIDEM, qua Plautus vtitur in Amphit. Act. I. Sc. I. in Mostellaria Act. I. Sc. I. & Act. II. Sc. vlt. & in Cistellaria Act. IIII. Sc. I. Fidei enim nomen in hac loquēdi figura opem & auxilium significare, Donatus in Andr. Terēt. Act. IIII. Sc. III. notat. Interdúmque cōcisè dicebant, DII VESTRAM FIDEM, vt ex Plauto Captiuis Act. II. Sc. III. & Terent. Andr. Act. IIII. Sc. III. & Agellio lib. V. Noct. Attic. cap. V. liquet.

NONNVNQVAM certi alicuius Dei specialiter fidem implorabant: veluti Curcul. Act. II. Sc. II. TVAM FIDEM VENVS. Idem Aulular. Act. IIII. Sc. VI. IVNO LVCINA TVAM FIDEM. Citatur & à Nonio Marcell. Varronis Satyra, inscripta, HERCVLES TVAM FIDEM.

DEOS quoque precabantur, VT SVCCVRRERENT, SVBVENIRENT, ADIVVARENT. Tibull. lib. I. Eleg. III.

NVNC DEA NVNC SVCCVRRE MIHI: *nam posse mederi*
Picta docet templis multa tabella tuis.

Ouid. lib. I. de Remed. Amor. ad Apollinem,

TE PRECOR, *ô vates, adsit tua laurea nobis,*
Carminis, & medicæ Phœbe repertor opis.
Et pariter vati, pariter SVCCVRRE *medenti.* Idem lib. VI. Fast.

DIIQVE VIRIQVE *loci miseræ* SVCCVRRITE *matri.*

Plaut. Aulular. Act. II. Sc. V.

APOLLO QVÆSO SVBVENI MIHI ATQVE ADIVVA.

Idem Ruden. Act. V. Sc. III.

--DII QVÆSO SVBVENITE.

Et eiusdem Comœd. Act. II. Sc. I.

Nunc VENEREM HANC VENEREMVR BONAM, VT NOS LEPIDE ADIVVERIT *hodie.*-- Virgil. lib. IIII. Æneid.

ADSIS Ô PLACIDVSQVE IVVES.--

Quinetiam Octauium Cæsarem Puteolis soluentem contra Pompeium, sacrificasse, & è Prætoria naui libasse VENTIS SERENIS, ET NEPTVNO ASPHALIO, ET TRANQVILLO MARI, VT SIBI aduersus paternos hostes AVXILIO ESSENT, Appian. lib. V. de Bell. ciuil. narrat. Arrian. lib. III. Epict. cap. XXI. μὴ ἡσᾶσ τοῖς θεοῖς ἐγκαλέσας αὐτῷ BOHΘΟΥΣ.

FVIT & illa veteribus in ore loquendi Formula, DIIS BENE IVVANTIBVS. Sic enim Marius apud Sallustiū in bello Iugurthino: *Et profectò*, ait, DIIS IVVANTIBVS *omnia matura sunt.* Idem Sallustius lib. I. Historiar. *Quæ si probatis, adeste Quirites, &* BENE IVVANTIBVS DIIS, *M. Æmilium Cos. ducem & auctorem prosequimini.* Liuius libro VI. DIIS BENE IVVANTIBVS *ageret, quod è Repub. duceret.* Idem libro VII. *Perge, & nomen Romanum inuictum* IVVANTIBVS DIIS *præsta.* Et alibi: DIIS BENE IVVANTIBVS *nouum atq; integrum de Samnitibus triumphum mecum petite.* Apud eundem Scipio ad milites lib. XXVIII. *Proinde* DIIS BENE IVVANTIBVS *sequerentur.* Quod genus loquendi etiam vsurpat lib. XXI. XXV. XXVI. XXVIII. XXIX. XXXIIII. XXXV. XLII. & XLIIII. Agell. cap. vlt. lib. XX. Noct. Attic. *Progreditur igitur*, ait, *numerus librorū*, DIIS BENE IVVANTIBVS, *cum ipsius vitæ quantuli quique fuerint progressibus.*

RESPICIENDI quoque verbum in precationibus sedem habuisse indicat Ouidius, qui lib. IIII. Fast. Venerem Verticordiam talibus precatur:

SEMPER AD ÆNEADAS PLACIDO PVLCHERRIMA VVLTV,
RESPICE: *tótque tuas* DIVA TVERE *nurus.*

Virgil. lib. II. Æneid.

IVPITER OMNIPOTENS, PRECIBVS SI FLECTERIS VLLIS,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ASPICE NOS.--

Vnde & Fortunam RESPICIENTIS cognomine, ad opem ferendam cõsecratam esse Cicero lib.II.de Legib. scribit. Quo in verbo scitus est iocus apud Plaut. Captiuis Act. IIII.Sc.I.quo loci Ergasilus parasitus Hegioni iubenti vt Respiceret, ita facetè respondet,

Fortuna quod nec tibi facit, nec faciet, hoc
Me iubes.

Hinc & DEOS RESPICERE dicebant. Idem Plaut.Bacchidib. Act.IIII.Sc.III.

Tacè modò, DEVS NOS RESPICIET ALIQVIS. Et Rudente Act. V. Sc.II. DII ME HOMINESQVE RESPICIVNT: *bene ego hinc prædatus ibo.* Terẽt.Andr. Act.III.Sc.I. *Et me & te imprudẽs nisi quid* DII RESPICIVNT, *perdidi.* Idem Phormio.Act.V.Sc. III.

—ô Iupiter,
DII NOS RESPICIVNT, *gnatam inuenit nuptam cum tuo filio.*

SED vtrum ex Romanorum an ex Græcorum consuetudine dixit Arrianus, Deum inuocantes rogare, ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ, non abs re quæri potest. Nam vtriusque populi instituta ac mores ab eo auctore perstringi nemo nescit:& quod obiter dictum sit, hoc eum Lucianus in Alexandro seu Pseudoman. elogio ornat. Ἀρριανὸς ὁ τῆ Ἐπικτήτῃ μαθητὴς, αὐτὴ ῥωμῃ ὢν ἐν τοῖς ἀρίστοις, καὶ παιδείᾳ παρ' ὅλον τὸν βίον συγγενόμενος. Vt vesit, precationis huius quam Ecclesia amplexa est, indicium profiteri, ciusque fontes aperire gratum mihi ac volupe erit. Verba Arriani ex lib. II.Epicteti cap.II.hæc sunt: τοιῶν δὲ τρόπων τὸ ὀρθότατον, κρατοῦμεν, καὶ τῷ θεῷ ὡς προσκαλούμεθα, δεόμενα αὐτῶν, ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ, ὡς πρόσφορον μοὶ ἐξελθεῖν. Apud Virgilium quidem lib. XI. Æneid.legimus.

FAVNE PRECOR MISERERE.--

A quo loco non ante discedam, quàm hoc præterea moneam, obseruandum esse in tanta licet Deorum multitudine, veritatẽ tamen plerumque vel ab inuitis gentibus, vnius Dei confessionem expressisse: cuius nomen plerumque in cottidianis sermonibus eis in buccam veniebat. Quod, ne quid mihi alieni iuris arrogem, inuentum meum non est: sed Tertulliano id acceptum fero, à quo ceu capite, alij postea riuulos duxerunt. Sic enim ille in lib. de Testimonio Animæ loquitur: *Nam te quoque palam & tota libertate, qua non licet nobis, domi ac foris audimus ita pronũtiare,* QVOD DEVS DEDERIT, &, SI DEVS VOLVERIT. Et mox: *Etiam quod penes Deum, bonitatis & benignitatis omnis benedictio, inter nos summum sit disciplinæ & conuersationis sacramentum,* BENEDICAT TE DEVS, *tam facilè pronuntias quam Christiano necesse est.* Et post: *Hinc ergo tibi anima de conscientia suppetit domi ac foris nullo irridente vel prohibente prædicare,* DEVS VIDET OMNIA, &, DEO COMMENDO, &, DEVS REDDET, &, DEVS INTER NOS IVDICABIT. Idem in Apologetico: ET, QVOD DEVS DEDERIT, *omnium vox est. Iudicem quoque contestatur illum,* DEVS VIDET, &, DEO COMMENDO, &, DEVS MIHI REDDET, &, QVOD DEVS VVLT, &, SI DEVS DEDERIT. Minutius Felix in Octauio de Deo loquens, *Quid quòd omnium de isto habeo consensum? Audio vulgus, cùm ad cælum manus tendunt: nihil aliud quàm* DEVM, *dicunt:* &, MAGNVS EST, ET, DEVS VERVS EST, &, SI DEVS DEDERIT, *vulgi iste naturalis sermo est an Christiani confitentis oratio?* Lactantius lib.II.cap.I. *Cùm verò ipsos Deorum cultores sæpe videamus* DEVM SVMMVM, *& confiteri & prædicare, quã sibi veniam sperare possint impietatis suæ?* Et mox, *Nam & cùm iurãt, & cùm optant, & cùm gratias agunt, non Iouem aut Deos multos, sed* DEVM *nominãt: adeo ipsa veritas cogente natura etiã ab inuitis pectoribus erumpit.* Et mox: *Ad* DEVM *confugiunt, à* DEO *petitur auxilium,* DEVS VT SVBVENIAT, *oratur.* Etiam stipem mẽdicantes eam PER DEVM flagitasse ibidem ita scribit: *Si quis ad extremam mendicandi necessitatem deductus, victum precibus exposcit,* DEVM *solum obtestatur, &* PER *eius diuinum atq; vnicũ numen, hominum sibi misericordiam quærit.* Quibus Christianis testibus ne quis fidem abroget, ipsissimet Gentilium testimoniis in eisdem eos voces erupisse comprobabo. Callistratus in L. Non intelligitur D.de Iu.fis.testamento ita cauisse quendam proponit, VOS ROGO, *vt in eo quod à vobis petij fidem præstetis,* PERQVE DEVM, VT FACIATIS, ROGO. Plaut. Captiuis Act.II.Sc.II. EST PROFECTO DEVS, *qui quæ nos gerimus auditque & videt.* Qui me locus pungit, vt receptam olim Formulam adscribam, qua DEOS ESSE exclamabant. Cuius rei accedet testis Liuius, qui nos duobus locis iuuabit. Prodit vnus ex lib.III

lib.III. cum his verbis, *Dum pro se quisque* DEOS ESSE, *& non negligere humana fremunt.* Alter è lib.VIII. procedit sub Manlij Torquati persona, in hæc verba, EST CÆLESTE NVMEN, ES MAGNE IVPITER. Sed & cùm in Germania, Christianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in siti cælitus Imp.Marcus impetrasset, corúmq; geniculationibus & ieiuniis siccitates essent depulsæ, exercitum acclamasse, IOVI DEO DEORVM, ET QVI SOLVS POTENS, Tertullianus in lib. ad Scapulam scriptũ reliquit, admonens tũc in Iouis nomine Deo nostro testimonium à paganis redditũ fuisse.

PORRO vulgaribus verbis rogabantur Dij, VT AVDIRENT. Sic Ariadne apud Catullum, Eumenides SVAS AVDIRE QVERELAS precatur, & apud Ouidium lib. VIII.Metamorphos. Achelous Neptunum orat, VT PLACIDVS PRECANTEM AVDIAT. Horat. in carmine sæcul.

Conditor mitis placidúsque telo
SVPPLICES AVDI PVEROS APOLLO,
Syderum regina bicornis, AVDI
LVNA PVELLAS.

Apud Liuium lib. VIII. Manlius cùm ei superba & arrogans Annij Latinorum Prætoris in Senatu habita oratio stomachum mouisset, ad simulachrum Iouis conuersus, AVDI IVPITER *hæc* SCELERA, *inquit,* AVDITE IVS FASQVE. Sic Plinius Panegyrico, in precatione sua ad Iouem Capitolinũ pro Traiano: AVDISTI, ait, *quæ malo principi precabamur,* EXAVDI *quæ pro dissimillimo optamus.* Eáque fuisse sollemnia verba in bello indicendo, & fœdere iciendo aliàs demõstrabo. Hinc AVDITAS vel NON AVDITAS PRECES dicebant. Liuius lib. I. de Romulo, *Hæc precatus, veluti sensisset* AVDITAS PRECES, *Hinc, inquit, Romani,* IVPITER OPT. MAX. *resistere atque iterare pugnam iubet.* Cicero in Pisonem: *In quo* DII IMMORTALES *meas preces* AVDIVERVNT. Idem Epist.I.lib.II.ad Q. Fratrem: *Sed hæc vtinã non experiare, quod precarer Deos, nisi meas* PRECES AVDIRE *desiissent. Verũtamen precor,* VT HIS INFINITIS NOSTRIS MALIS CONTENTI SINT. Horat.lib.IIII.Carm.Ode XIII.

AVDIVERE *Lyce* DII MEA VOTA: DII
AVDIVERE *Lyce.*

CÆTERVM PACEM AC VENIAM à Diis peti consueuisse testimoniis multis planum fit. Cicero pro Fonteio: *Illi in bellis gerendis* A DIIS IMMORTALIBVS PACEM AC VENIAM PETVNT. Idem pro Rabir. perduell.reo: AB IOVE OPT. MAX. *cæterísque Diis Deabúsque immortalibus (quorũ ope & auxilio multo magis hæc Resp. quàm ratione hominum gubernatur)* PACEM AC VENIAM PETO. Virgil.lib. I. Æneid.

ORANTES VENIAM *templum clamore petebant.*

Vbi Seruius, VENIAM interpretatur PACEM, & propriè verbum esse Pontificale ait: *Dicta autem,* inquit, VENIA *ad eliciendam misericordiam: meretur enim benevolentiam numinum, qui licet innocens sit,* VENIAM, *tanquam peccauerit,* PETIT. Liuius lib. I. *Vnam opem ægris corporibus relictam, si* PAX ET VENIA AB DIIS IMMORTALIBVS IMPETRATA ESSET. Idem lib. XXXIX. PACEM VENIAMQVE PRECATI DEORVM IMMORTALIVM. Ouid. lib. I. Amor. Eleg.II.

—VENIAM PACEMQVE ROGAMVS.

Quæ etiam coniungit Arnobius lib.IIII. aduers. gent. Nonnunquam tamen separatim ponũtur, & alterutrũ duntaxat exposci inuenire est. VENIÆ quidem simpliciter petitæ exemplum est apud Valer.Flacc. lib.I. Argonautic. vbi Iason ita Neptunum precatur:

—O qui spumantia nutu
Regna quatis, terrásque salo complecteris omnes,
DA VENIAM.--

Liuius lib.III. VENIAM *irarũ cælestiũ finémque pesti* EXPOSCVNT. Similiter PACIS duntaxat solius fit mentio in his Virgilij versibus lib.IIII. Georgic.

— Tu munera supplex
Tende PETENS PACEM, *& faciles venerare Nepæas.*

Vt & in illis lib.III. Æneid.

Sed votis, precibúsque, iubent EXPOSCERE PACEM. Et:

Universidad de Deusto
Biblioteca

EXORANT PACEM DIVVM.—

Quo loci Nonius pacis nomine propitiationem, superiori verò versu veniam significari notat. Idem Virgil. lib. IIII. Æneid.

Principio delubra adeunt, PACEMQVE *per aras*
Exquirunt.—

Silius Italic. lib. XV.

Gramineas PACEM SVPERVM POSCEBAT *ad aras.*

Morbis vtique grassantibus vel prodigiis nuntiatis quæ iratos Deos portenderent, PACEM DEVM EXPOSCI moris erat. Sic cùm latè vagaretur vis pestis in vrbe, iussum populum cũ coniugibus ac liberis supplicatũ ire, & PACEM EXPOSCERE DEVM, indéque paulatim seu pace Deûm impetrata, seu grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora salubriora esse cœpisse, Liuius lib. III. scribit. Idem lib. VII. *Sulpitio Petico, & C. Licinio Stolone Coss. pestilẽtia fuit, &* PACIS DEVM EXPOSCENDÆ *causa, tertiò post conditam vrbem lectisternium fuit.* Sed & lib. III. *Post exercitum Romanum ab Æquis cæsum, cùm cælum ardere plurimo igni visum esset, portentáque alia aut obseruata oculis, aut vanas exterritis species ostentassent, iis auertendis terroribus in triduum ferias indictas tradit: per quas omnia delubra* PACEM DEVM *exposcentium virorum mulierúmque turba implebantur.* Et lib. XLII. placuisse senatui, prodigia expiari, PACEMQVE DEVM peti precationibus, quæ ex fatalibus libris editæ essent, narrat. Hinc Plaut. Curculio. Act. II. Sc. II. PACEM ab Æsculapio peti monet. Apud eundem Mercatore Act. IIII. Sc. I. Dorippa ita Apollinem precatur:

APOLLO QVÆSO TE, VT DES PACEM PROPITIVS,
SALVTEM ET SANITATEM NOSTRÆ FAMILIÆ,
MEÓQVE VT PARCAS GNATO: PARCE PROPITIVS.

Similiter Carthaginienses cùm inter cætera mala peste laborarẽt, aris impuberes admouisse, PACEM DEORVM SANGVINE EORVM EXPOSCENTES, Iustin. lib. XVIII. refert. Idémque lib. XX. Metapontinos, cùm peste & seditione vexarentur, ex oraculo, Manium & Mineruæ PACEM sacrificiis occupasse narrat. Aliâs quoque sæpenumero hoc eodem genere precationis vtebantur. Plaut. Amphitr. Act. V. Sc. I.

VASA PVRA *iube actutum adornari mihi,*
Vt IOVIS SVPREMI, *multis hostiis,* PACEM EXPETAM.

Idem Pœnulo Act. I. Sc. I.

Sunt hic omnia, quæ ad DEVM PACEM *oportet adesse?*

Liuius lib. VI. *Nunc, nos tanquam iam nihil* PACE DEORVM *opus sit, omnes cæremonias polluimus.* Idẽ lib. VII. *Hostiáq; cæsa,* PACEM DEVM *adorasset.* Et lib. XXIIII. *Perpetratis, quæ ad* PACEM DEVM *pertinebant.* Et lib. XXVII. *Diúque non impetrata* PAX DEVM. Sic & DIVVM PACEM votis adire dicit Lucret. lib. V. Gratius in lib. de Venatio. ad Vulcanũ,

—PACEMQVE PRECAMVR
INCOLA SANCTE TVAM.—

Orabant etiam Deos vt PARCERENT, quemadmodum precatio Plautina ad Apollinem Mercat. Act. IIII. Sc. I. docet. Horat. lib. II. Carm. Ode XIX.

—*Euoe,* PARCE *Liber,*
PARCE *graui metuende thyrso.* Idem lib. IIII. Carm. Ode I. ad Venerem.
Intermissa Venus diu
Rursus bella moues. PARCE PRECOR, PRECOR.

Cydippe ad Dianam Epist. XX. Heroid.

PARCE *laboranti picta Dea læta pharetra:*
Dáque salutiferam iam mihi fratris opem Idem lib. II. Fast.
PARCE PRECOR *grauidis facilis Lucina puellis.*

ILLVD compertum habeo, in mensa & inter scyphos & pocula, vbi libare Diis dapes & benè precari moris fuisse Liuius lib. XIX. scribit, iactari cõsuesse vocem hanc, BENE. Nec dubito mihi Solem, vt ita dicam, manibus gestãti assensum omnes præbituros. Hoc certè ita perspicuè demõstrat Plautus, vt nullus relictus sit dubitãdi locus. In Persa namq; Act. V. Sc. I. inducuntur Toxilus, & Lemnesellene accũbentes & natalem celebrantes,

brantes, inuicémque sibi BENE precantes. Toxilus quidem prior ita infit:

Pœcnium tardè cyathos mihi das.
Cedo sanè, BENE MIHI, VOBIS, MEÆ AMICÆ, OPTATVS HIC MIHI
Dies datus hodie'st ab Diis, quia te liberam licet
Me amplecti.—

Cui respondens Lemnescelene:

Tua, inquit, *factum opera.* BENE OMNIBVS NOBIS: *hæ meæ*
Manus, tuæ poculum donant, vt amantem amanti decet.
T. *Cedò.* L. *accipe.* T. BENE *ei qui inuidet mihi, & ei qui hoc gaudio gaudet.*

Sed & in Sticho Act. V. Sc. IIII. conuiuium describitur, in quo ille Sangarinum ita loquẽtem facit:

Vide quot cyathos hos bibimus. S T. *tot quot digiti sunt tibi,*
In manu. Cantio est Græca, Καὶ πέντε πίνε καὶ τρὶς πίνε ἡμιτέλεος:
Tibi propino decuma fonte, tibi tute inde, si sapis. SA. BENE VOS,
BENE NOS, BENE TE, BENE ME, BENE NOSTRAM ETIAM STEPHANIVM. BIBE SI BIBIS.

Idipsum Tibullus & Ouidius perspicuè testantur. Ille Eleg. I. lib. I.

Sed BENE, ait, MESSALAM, *sua quisque ad pocula dicat,*
Nomen & absentis singula verba sonent.

Hic verò lib. I. de Arte amat. amatori præscribens vti sese in cõuiuio gerere oporteat,

ET BENE, ait, DIC *Dominæ,* BENE, *cum quo dormiet illa.*

Idem lib. II. Fast. *Larga precaturi sumite vina manu.*

ET BENE NOS, BENE TE, *patriæ pater optime Cæsar,*
DICITE *suffuso per sacra verba mero.*

AC profectò quibus bona omnia optabant, cunctáq; ex animi sententia succedere ac prosperè euenire cupiebãt, precabantur, BENE SIT. Pompon. Cretala apud Nonium Marc. *Et* TIBI BENE SIT, *qui recte ominas.* Plaut. Mercato. Act. II. Sc. III.

BENE *ambulato,* BENE *valeto,* BENE SIT TIBI.

Apud Terent. Phormio. Act. II. Sc. II. Dauus ad Getam, *Nunquid Geta aliud me vis?* cui Geta respondet, VT BENE SIT TIBI.—

Persius Satyra IIII. *Ingemit,* HOC BENE SIT.—

In vetusto quodam tituli monumenti legitur,

BENE SIT FILIIS, FILIABVS MEIS, QVI ME BENE COLVERVNT.

Eodem sensu Virgil. in Pharmaceutria dixit, BONVM SIT.

Et hoc erat, BENE DICERE, quod vẽrbum idẽ omnino valet ac bene precari. Plaut. in Milite glorio. Act. IIII. Sc. VIII.

Conserui, conseruæque omnes, BENE VALETE ET VIVITE:
BENE, *quæso,* DICATIS *inter vos, & mihi absenti tamen.*

Idem Asinar. Act. III. Sc. vlt.

Eia, BENE DICITE, *ite intrò.*
Valete.— Et Casina Act. II. Sc. V.

BENEDICITE, *Diis fum fretus. Deos sperauimus:* Sic & Aulular. Act. IIII. Sc. vlt.
Bono animo es, & BENEDICE.

Cicero pro Sextio, CVI BENE DIXIT *vnquam bono?* BENE DIXIT? *imo quem fortem & bonum ciuem non petulantissimè est insectatus?*

Cui contrarium est MALEDICERE, quod nihil aliud sonat quàm malè precari: Éque aduersa facit Plaut. Pœnulo Act. III. Sc. III.

Si BENEDICETIS *vostra ripa vos sequar:*
Si MALEDICETIS *vostro gradiar limite.*

Sic & Ruden. Act. III. Sc. II. hæc duo opponũtur: ac BENE DICERE fertur is, qui bona exoptat, & vt bona eueniant precatur: & contrà MALEDICERE qui imprecatur.

IN hoc autem bonarũ precationũ genere verbis hisce, DII TIBI BENEFACIANT, vtitur Plaut. Milite glorio. Act. II. Sc. vlt. & in Menæch. Act. V. Sc. VII. & Persa Act. IIII. Sc. III. vt & Terent. Adelph. Act. V. Sc. VIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VIDENTVR & inter bonas preces dixisse, BENE VIVAS. Ouid. lib. 1. Am. Eleg. VIII.

Sæpe mihi dices, VIVAS BENE.—

EST & in hoc album referenda precatio hæc, DII OMNES TE PLVRIMVM AMENT. Cuius rei auctorē laudo Plautum Mostellar. Act. III. Sc. III. Idē Pseudolo Act. I. Sc. III. & Act. V. Sc. vlt. DII DEÆQVE AMENT TE. Sic & Aulular. Act. I. Sc. III. Itidémq; Ruden. Act. V. Sc. III. DII TE AMENT. Aliâs verò, vt in Milite glor. Act. II. Sc. II. dicit, TE IVPITER BENE AMET. Inde illud Liuij lib. I. SI NOS DII AMANT.

IAM vt præcipuas aliquot per veterum auctorū libros fusas & sparsas precationes colligam, relatu digna est Scipionis oram è Sicilia soluentis & in Africam traijciētis precatio, quæ à Liuio lib. XXIX. in hæc verba ad solemnium precum similitudinem efficta & accōmodata refertur: DIVI DIVÆQVE, QVI MARIA TERRASQVE COLITIS, VOS PRECOR QVÆSÓQVE, VTI QVÆ IN MEO IMPERIO GESTA SVNT, GERVNTVR, PÓSTQVE GERENTVR, EA MIHI, POPVLO, PLEBIQ. ROMANÆ, SOCIIS NOMINIQ. LATINO, QVI POPVLI RO. QVIQVE MEAM SECTAM, IMPERIVM AVSPICIVMQ. TERRA, MARI, AMNIBVSQ. SEQVVNTVR, BENE VERRVNCENT, EAQ. VOS OMNIA BENE IVVETIS, BONIS AVCTIBVS AVXITIS, SALVOS INCOLVMESQ. VICTIS PERDVELLIBVS VICTORES SPOLIIS DECORATOS, PRÆDA ONVSTOS, TRIVMPHANTESQVE MECVM DOMOS REDVCES SISTATIS, INIMICORVM HOSTIVMQ. VLCÌSCENDORVM COPIAM FAXITIS, QVÆQVE POPVLVS CARTHAGINENSIS IN CIVITATEM NOSTRAM FACERE MOLITVS EST, EA VT MIHI, POPVLÓQVE RO. IN CIVITATEM CARTHAGINENSIVM EXEMPLA EDENDI FACVLTATEM DETIS. Silius Italic. lib. XV.

Emicat: ac prima stans Scipio puppe profatur.

DIVE TRIDENTE POTENS, CVIVS MARIA IRE PER ALTA
ORDIMVR, SI IVSTA. PARO, DECVRRERE CLASSI
DA PATER, ET NOSTROS NE SPERNE IVVARE LABORES.
PER PONTVM PIA BELLA VEHO.—

Idem Scipio vt in conspectu tetra Africa fuit, Deos precatus dicitur, VTI BONO REIPVB. SVÓQVE AFRICAM VIDERET: quemadmodum Liuius eodem lib. XXIX. scriptum reliquit. Ex cuius libro quinto accepimus Camillum, cùm in exilium abiret, precatum ab Diis immortalibus, SI INNOXIO SIBI EA INIVRIA FIERET, PRIMO QVOQVE TEMPORE DESIDERIVM SVI, CIVITATI INCKATÆ FACERENT. Quod Plutarchus in Camillo his verbis expressit: Καὶ τὰς χεῖρας ἀτείνας πρὸς τὸ Καπιτώλιον ἐπηύξατο τοῖς θεοῖς, Εἰ μὴ δικαίως ἀλλ' ὕβρει δήμου καὶ φθόνῳ περιπλακεὶς ὄμβρος ἐκπίπτει, ταχὺ ῥωμαίους μετανοῆσαι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις φανεροὺς γενέσθαι δορυφόρους αὐτοῦ, καὶ ποθοῦντας Κάμιλλον. Idémque Camillus Veiis captis manus ad cælum tollens, Deos, teste Liuio, orauit, VT SI CVI DEORVM HOMINVMQVE NIMIA SVA FORTVNA POPVLIQVE RO. VIDERETVR, VT EAM INVIDIAM LENIRE QVAM MINIMO SVO PRIVATO INCOMMODO, PVBLICÓQVE ROM. POPVLI LICERET. Id ipsum Valer. Max. referens lib. I. cap. V. precatum ait, VT SI CVI DEORVM NIMIA FELICITAS POPVLI RO. VIDERETVR, EIVS INVIDIA SVO ALIQVO INCOMMODO SATIARETVR. Plutarchus verò hanc precationem directis verbis conceptam sic effert: Ἀνίσχε τὰς χεῖρας πρὸς θεούς, καὶ περὶ σεαυτοῦ λέγε τάδε· ΖΕΥ ΜΕΓΙΣΤΕ καὶ θεοὶ πάντων ἐπίσκοποι καὶ πονηρῶν ἔργων, αὐτοί που συνίστε ῥωμαίοις· ὡς οὐ πρὸς δίκην, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἀμυνόμενοι, μετερχόμεθα δυτιμενῆ ἀνδρῶν καὶ πρόνομον πόλιν· εἰδ' ἄρα τις ἔφη καὶ ἡμῖν αὐτόματος ἀπέλεσαι, ὁ παρὸν νέμεσις εὐσταξίας, εὔχομαι ταῦτα ὑπέρ τε πόλεως καὶ στρατεύματος, εἰς ἐμαυτὸν ἐλαχίστῳ κακῷ τελευτῆσαι. Nec absimili forma Spurium Posthumiū, qui in consulatu fœdus seu pacis seu sponsionis ad Furculas Caudinas factæ auctor fuerat, cū se dedi hostibus, vt populus religione exoluerentur, Senatui placere cerneret, ita precatū Liuius lib. IX. scribit. VOS DII IMMORTALES PRECOR QVÆSÓQVE, SI VOBIS NON EVIT CORDI POSTHVMIVM T. VETVRIVM COSS. CVM SAMNITIBVS PROSPERE BELLVM GERERE,

RERE, AT VOS SATIS HABEATIS VIDISSE NOS SVB IVGVM MISSOS, VIDISSE SPONSIONE INFAMI OBLIGATOS, VIDERE NVDOS VINCTÓSQVE HOSTIBVS DEDITOS, OMNEM IRAM HOSTIVM NOSTRIS CAPITIBVS EXCIPIENTES, NOVOS COSS. LEGIONESQVE ROMANAS ITA CVM SAMNITIBVS BELLVM GERERE, VT OMNIA ANTE NOS COSS. BELLA GESTA SVNT. Idem lib. IIII. auctor est Cincinnatum exacta iam ætate Dictatorem à Quintio Capitolino Cos. dictum, cùm abnuendo nihil egisset, victum tādem ab Diis immortalibus deprecatū, NE SENECTVS SVA IN TAM TREPIDIS REBVS, DAMNO DEDECORIVE REIP. ESSET. Cum verò ex Fabia gēte sex & trecenti contra Veientes egrederentur, populum Ro. precatum Liuius libro II. scribit, VT ILLVD AGMEN FAVSTVM ATQVE FELIX DII MITTERENT, SOSPITESQVE BREVI IN PATRIAM AD PARENTES RESTITVERENT. At cùm Titinius Genutiúsque Trib. militares profecti aduersus Faliscos Capenatésque insidiis hostium circumuenti essent, Romæq; nuntiatum esset, iam castra ad Veios oppugnari, iam partem hostium ad vrbem infesto agmine tendere, matronarum, quas domo exciuerat, publicus pauor obsecrationes in templis factas Liuius lib. V. memorat, precibúsq; ab Diis petitum, VT EXITIVM AB VRBIS TECTIS TEMPLISQVE, AC ROMANIS MENIBVS ARCERENT. Neronis quoque exercitum aduersus Asdrubalem properantem faustis precibus populum Ro. prosequutum esse lib. XXVII. referens, *Deos*, ait, *Deásque precabantur*, VT FAVSTVM ITER FELIXQVE PVGNA, MATVRA EX HOSTIBVS VICTORIA ESSET, DAMNARENTVRQVE VOTORVM, QVÆ PRO IPSIS SVSCEPISSENT. Similitérque Cn. Manlium & M. Fabium Coss. aduersus Hetruscos proficiscētes votis & precibus Deos inuocasse Dionys. Halicarnass. lib. IX. scribit, τὴς ἐξόδου σφίσι γενέσθαι ἡγεμόνας. Post insignē autē acceptam cladem matronas Ro. sublatis ad cælū manibus orasse Deos, Liuius lib. XXXVI. auctor est, VT VRBEM ROMANAM E MANIBVS HOSTIVM ERIPERENT, MATRESQVE ROMANAS ET LIBEROS INVIOLATOS SERVARENT. Elegans autem est illa precatio, qua posterius suum Historiæ Romanæ volumen Velleius Paterculus conclusit, in hunc modum. IVPITER CAPITOLINE ET AVCTOR ET STATOR ROMANI NOMINIS, GRADIVE MARS, PERPETVORVMQVE CVSTOS VESTA IGNIVM, ET QVIDQVID NVMINVM HANC ROMANI IMPERII MOLEM IN AMPLISSIMVM TERRARVM ORBIS FASTIGIVM EXTVLIT, VOS PVBLICA VOCE OBTESTOR ATQVE PRECOR, CVSTODITE, SERVATE, PROTEGITE HVNC STATVM, HANC PACEM: EIQ. FVNCTO LONGISSIMA STATIONE MORTALI DESTINATE SVCCESSORES QVAM SERISSIMOS, SED EOS QVORVM CERVICES TAM FORTITER SVSTINENDO TERRARVM ORBIS IMPERIO SVFFICIANT, QVAM HVIVS SVFFECISSE SENSIMVS. His & piam Valerij Coruini precationem adiungam, qui Dictator aduersus milites qui fecesserant, dictus, DEOS, inquit, vt est apud Liuium lib. VII. IMMORTALES, MILITES, VESTROS PVBLICOS, MEÓSQ. AB VRBE PROFICISCENS ITA ADORAVI, VENIAMQVE SVPPLEX POPOSCI, VT MIHI DE VOBIS CONCORDIÆ PARTÆ GLORIAM, NON VICTORIAM DARENT. Celebris insuper est illa Tuccię Vestalis virginis precatio cuius Plin. lib. XXVIII. cap. II. mētionē facit. *Extat*, ait, *Tuccię Vestalis incestæ precatio, qua vsa aquā tulit in cribro.* Id quod Valer. Max. lib. VIII. cap. I. commemorans eam ita precatam refert: VESTA, SI SACRIS TVIS CASTAS SEMPER ADMOVI MANVS, EFFICE VT HOC CRIBRO HAVRIAM E TIBERI AQVAM, ET IN ÆDEM TVAM PERFERAM. Halicarnass. verò lib. II. ΟΔΟΥ ΓΕΝΕΣΘΑΙ. Idem eod. lib. ponit Æmiliæ Vestalis virginis precationem, quæ ignis negligentius asservati rea agebatur. Ἐνθα δή φασι τὴν Αἰμιλίαν αἰτήσασαν μὴ θέσθαι, ἐπερομένην δ' ὅτι τῷ συμβουλεύσει, παρόντων τῶν ἱερέων, καὶ τῶν ἄλλων παρθένων τὰς χεῖρας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἐκτεινασῶν, εἰπεῖν· ΕΣΤΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ πόλεως φύλαξ, εἰ μὲν ὁσίως καὶ δικαίως πεπόλεχά σοι τὰ ἱερά, χέρνον ὀλίγῳ δέονται πεπλασμένην, καὶ ψυχρὸν ἔχουσι καθαρὸν καὶ σῶμα ἀγνὸν ὑπάρχῃ μοι, καὶ βοηθήσαν γε καὶ μὴ ἀφείδης σ' αὐτῆς ἱερείαν οἴκτιρον μόρον

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἀφαίρεσιν. Apud Ouidium lib. VI. Fast. Metellus Pontifex Vestam ex incendio rapiens lotis manibus & ad cælum sublatis,

—IGNOSCITE, *dixit*,
Sacra vir intrabo non adeunda viro.
Si scelus est, in me commissi pœna redundet,
Sit capitis damno Roma soluta mei.

Claudiam verò tunc cùm nauem, qua sacra Matris Deûm Ideæ vehebantur, obhærentem Tiberino vado, extraxit, propalam precatam, VT ITA DEMVM SE SEQVERETVR, SI SIBI PVDICITIA CONSTARET, Suet. in Tib. cap. I. auctor est. Quã Claudiæ precationem Ouidius lib. IIII. Fast. versibus ita concipit.

SVPPLICIS ALMA TVÆ GENITRIX FOECVNDA DEORVM,
ACCIPE *sub certa conditione* PRECES.
Casta negor, si tu damnas, meruisse fatebor:
Morte luam pœnas iudice victa Dea.
Sed si crimen abest, tu nostræ pignora vittæ
Reddes, & castas casta sequere nurus.

Eandem precationem Silius Italic. lib. XVII. aliter his versibus effert.

His prisca ducens Clausorum ab origine nomen
Claudia, non æqua populi male credita fama,
In puppim versis palmisque oculisque profatur.
CÆLICOLVM GENITRIX, NVMEN *quod numina nobis*
Cuncta creas, cuius proles terrámque, fretúmque,
Syderáque, & manes regnorum sorte gubernat:
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
TESTIS DIVA VENI, *& facili me absolue carina.*

Sanè Publius Decius Cos. contentione inter eum & Fabium collegam orta, vtrum Hetruriam prouinciam inter se compararent sortirenturve, an verò extra ordinem ea Fabio decerneretur, in concione ad populum, Iouem Opt. Max. Deósque immortales, vt est à Liuio lib. x. proditum, precatus fertur, VT ITA sortem æquam sibi cum collega darent, si eandem virtutem felicitatémque in bello administrando daturi essent. HIS subnectam quasdã pro Cæsarum salute scriptas precationes, in quibus facilè principem locum tenet illa Senecæ, pro Claudio, quæ extat lib. I. Consolat. ad Polyb. in hæc verba. DII ILLVM DEÆQVE OMNES TERRIS DIV COMMODENT, AC FACIANT, VT QVAMDIV MORTALIS ERIT, NIHIL EX DOMO SVA MORTALE ESSE SENTIAT: RECTOREM ROMANO IMPERIO FILIVM LONGA FIDE APPROBET, ET ANTE ILLVM CONSORTEM PATRIS QVAM SVCCESSOREM ACCIPIAT, SERA ET NEPOTIBVS DEMVM NOSTRIS DIES NOTA SIT, QVA ILLVM GENS SVA CÆLO ASSERAT. ABSTINE AB HOC MANVS TVAS FORTVNA, NEC IN ISTO POTENTIAM TVAM, NISI EA PARTE QVA PRODES, OSTENDERIS. PATERE ILLVM GENERI HVMANO IAM DIV ÆGRO ET AFFECTO MEDERI: PATERE QVIDQVID PRIORIS FVROR CONCVSSIT, IN LOCVM SVVM RESTITVERE AC REPONERE. SYDVS HOC, QVOD PRÆCIPITATO IN PROFVNDVM AC DEMERSO IN TENEBRAS ORBI REEVLSIT, PERLVCEAT. Extat vtiq; elegãs Augusti pro seipso precatio, postquã climactericum annũ euasit, quã ex eius ad Caium nepotem suũ Epist. Agellius lib. XV. cap. VII. descripsit. Ea sic habet. DEOS AVTEM ORO, VT MIHI QVANTVMCVNQVE SVPER EST TEMPORIS, ID SALVIS NOBIS TRADVCERE LICEAT, IN STATV REIPVB. FELICISSIMO αἰδιαγαθουμένων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων. Plinius etiam in extremo Panegyrici sui pro Traiano ita Deos precatur. IN FINE ORATIONIS PRÆSIDES CVSTODESQVE IMPERII DEOS EGO CONSVL PRO REBVS HVMANIS AC TE PRÆCIPVE CAPITOLINE IVPITER PRECOR, VT BENEFICIIS TVIS FAVEAS, TANTISQVE MVNERIBVS ADDAS PERPETVITATEM. AVDISTI QVÆ MALO PRINCIPI PRECABAMVR, EXAVDI QVÆ PRO DISSIMILLIMO OPTAMVS. Et in nouissima

tissima clausula: QVO MAIORE FIDVCIA IISDEM ILLIS VOTIS, QVÆ IPSE PRO SE NVNCVPARI IVBET, ORO ET OBTESTOR, SI BENE REMPVB. SI EX VTILITATE OMNIVM REGIT, PRIMVM VT ILLVM NEPOTIBVS NOSTRIS AC PRONEPOTIBVS SERVES: DEINDE VT QVANDOQVE EI SVCCESSOREM TRIBVAS, QVEM GENVERIT, QVEM FORMAVERIT, SIMILEMQVE FECERIT ADOPTATO: AVT, SI HOC FATO NEGATVR, IN CONSILIO SIS ELIGENTI, MONSTRESQVE ALIQVEM, QVEM ADOPTARI IN CAPITOLIO DECEAT. Idem Plin. lib. x. Epist. ad Traian. Vota priorum annorum à se & commilitonibus pro incolumitate persoluta, aliáq; noua susceptа scribens, PRECATI, ait, SVMVS DEOS, VT TE REMQVE PVBLICAM FLORENTEM ET INCOLVMEM EA BENIGNITATE SERVARENT, QVAM SVPER MAGNAS PLVRIMASQVE VIRTVTES PRÆCIPVA SANCTITATE CONSEQVI DEORVM HONORE MERVISTI. Eodémque lib. ob eiusdem Principis diem natalem has literis suis preces inserit: OPTO DOMINE, ET HVNC NATALEM ET PLVRIMOS ALIOS QVAM FELICISSIMOS AGAS, ÆTERNAQVE LAVDE FLORENTEM VIRTVTIS TVÆ GLORIAM ET INCOLVMIS ET FORTIS ALIIS SVPER ALIA OPERIBVS AVGEAS. Suã verò pro Constantino Imperatore precationem Iulius Firmicus lib. I. Mathes. cap. vlt. ita concipit. SOL IGITVR OPTIME MAXIME, *qui mediam cæli possides partem, mens mundi atque temperies, dux omnium, princépsque, qui cæterarum stellarum ignes flammiferarum luminis tui moderatione perpetuas*: TVQVE LVNA, *quæ in postremis cæli regionibus collocata, ad genitalium seminum perennitatem menstruis semper incerta luminibus, solis augusta radiatione fulgescis*: ET TV SATVRNE, *qui in summo cæli vertice constitutus, radiationem syderis tui, pigro cursu, & tardis agitationibus prouehis*: ET TV IVPITER, *Tarpeiæ vrbis habitator, qui mundum ac terras, salutari semper, ac benigna maiestate lætificas, sed secundi globi obtines principatum*: TV VERO GRADIVE, *rutilo horrore semper metuende, qui in tertiis cæli regionibus contineris*: VOS ETIAM FIDI COMITES, MERCVRI ET VENVS, *Constantinum maximum principem, & eius inuictissimos liberos, Dominos, & Cæsares nostros, consensu vestræ moderationis, & Dei summi obsequente iudicio, perpetuáque eis imperia decernente*, FACITE *etiam nostris posteris & posterorum nostrorum posteris, infinitis sæculorum continuationibus imperare, vt omni malorum acerbitate depulsa, humanum genus quietæ felicitatis munera consequatur.*

Adscribam & versibus conceptas aliquot eiusdem generis precationes. Ouidius quidem pro salute Augusti Deos orat, lib. XV. Metamorph. in hæc verba:

DII PRECOR *Aneæ comites, quibus ensis & ignes*
Cesserunt, Dilque indigetes, genitórque Quirine. & reliqua.
TARDA SIT ILLA DIES ET NOSTRO SERIOR ÆVO,
QVA CAPVT AVGVSTVM, QVEM TEMPERAT, ORBE RELICTO
ACCEDAT CÆLO, FAVEATQVE PRECANTIBVS ABSENS.

Et lib. I. de Ponto Eleg. III.

DII FACIANT *igitur, quorum illustrissimus ipse est,*
Alma nihil maius Cæsare terra ferat,
Vtque diu sub eo, sic sit sub Cæsare terra,
Pérque manus huius tradita gentis eat.

Propert. lib. IIII. Eleg.

--*Cape* ROMA *triumphum,*
ET LONGAM *Augusto, salua*, PRECARE DIEM.

Pedo Albinou. in Carm. Consolat. ad Liuiam hæc pro Tiberij salute precatur:

At tu qui superes mœstæ solatia matri,
Comprecor, illi ipsi conspiciare senex.
Pérque annos diuturnus eas fratrísque tuósque,
Et viuat nato cum sene mater anus:
EVENTVRA PRECOR:-- Et mox,
Est tibi, fateque, precor, multorum filius instar,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Párſque tui partus ſit tibi ſalua prior.

Martial.lib.x.Epigram.xxxiiii.ad Traianum:

DII TIBI DENT, QVICQVID PRINCEPS TRAIANE MERERIS,
ET RATA PERPETVO, QVÆ TRIBVERE VELINT.

ENIMVERO dum Congiarium dabatur, à plebe acclamari Imperatori ſolitum,

DE NOSTRIS ANNIS TIBI IVPITER AVGEAT ANNOS,

Tertullian.in Apologet. docet. Quorum verborum veſtigiis inſiſtens Ouidius lib.i. Faſtor. Auguſto longos annos precatur in hunc modum:

AVGEAT IMPERIVM NOSTRI DVCIS, AVGEAT ANNOS
Protegat & noſtras querna corona ſores.

PLANE Auguſtus Druſum defunctum pro concione laudans, Deos precatus fertur, VT SIMILES EI SVOS CÆSARES FACERENT, ſibique tam honeſtum quandoque exitum darent, quàm illi dediſſent: quemadmodum Suetonius in Claud. cap. i. ſcribit. Ipſemet quoque Auguſtus, vt in eius vita ab eodē Suetonio literis proditum eſt, quoties audiſſet citò ac nullo cruciatu quempiam defunctum, SIBI ET SVIS ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΝ (hoc enim verbo vti ſolebat) SIMILEM precabatur.

AD MENTIONEM vtique defunctorum teſtatos veteres MEMORIAM EORVM NON SOLLICITARI, auctor eſt Plin.lib.xxviii.cap.ii. Vnde Seneca in Octauia Act.i. Sc.iii.

Renouare LVCTVS *parce tuo fletu puer,*
MANES PARENTIS NEVE SOLLICITA TVÆ.

VVLGO autem mortuis precari ſolebant, VT EIS TERRA LEVIS ESSET. Tibullus lib.ii. Eleg.iiii.

Atque aliquis ſenior veteres veneratus amores,
Annua conſtructo ſerta dabit tumulo.
Et, BENE, *diſcedens, dicet,* PLACIDEQVE QVIESCAS,
TERRAQVE SECVRÆ SIT SVPER OSSA LEVIS.

Ouid.lib.iii. Amor. Eleg.viii. ad Tibulli manes:

OSSA QVIETA, PRECOR, TVTA REQVIESCITE IN VRNA,
ET SIT HVMVS CINERI NON ONEROSA TVO.

Pedo Albinouanus Eleg. in Mæcenatis obitum:

Nunc ego quid poſſim? TELLVS LEVIS OSSA TENETO,
Pendula librato pondus & ipſa tuum.

Propert.lib.i. Eleg.xvii.

Illa meo caros donaſſet funere crines,
Molliter & tenera poneret oſſa roſa.
Illa meum extremo clamaſſet puluere NOMEN,
VT MIHI NON VLLO PONDERE TERRA FORET.

Martial.lib.v. Epigrammat.

Mollia nec rigidus ceſpes tegat oſſa, NEC ILLI
TERRA GRAVIS FVERIS: *non fuit illa tibi.*

Idem lib.vi. in Epitaphio Pantagathi:

Sis licet inde ſibi, TELLVS PLACATA, LEVISQVE.

Et eod.lib. in Epigram. de morte Eutichi pueri:

Quidquid id eſt, ſubitæ quæcumque eſt cauſa rapinæ,
SIT PRECOR ET TELLVS MITIS, *& vnda tibi.*

Et lib.ix. in Epitaphio Philænis:

SIT TIBI TERRA LEVIS, *mollique tegaris arena,*
Nec tua non poſſint eruere oſſa canes.

Iuuenal.Sat.vii.

DII MAIORVM VMBRIS TENVEM ET SINE PONDERE TERRAM.

Sic in antiquo Epigrammate lapidi inciſo:

TE TELLVS SANCTOSQVE PRECOR PRO CONIVGE MANES,
VOS

VOS ITE PLACIDI: TV LEVIS OSSA TEGAS.

Et in alio Romano lapide:

Nunc vos conteſtor Manes, quibus oſſa relinquo,
TELLVS HVIC TVMVLO NE GRAVIS ESSE VELIS.

Item in alio:

Opto ſi qua fides remanet Telluris amicæ,
SIT TIBI PERPETVO TERRA LEVIS TVMVLO.

Extat & Irenes cuiuſdam Epitaphium in hæc verba:

D. M.
Seruilia Irene reuerens, pia, caſta, pudica,
Bis qui nos denos & ſex prouecta per annos,
SIT TIBI TERRA LEVIS, *cineres quoque flore tegantur.*
Chryſes B. M.

Et aliàs:

Filiola, SIT TIBI TERRA LEVIS.

Quod in vetuſtis monumentis ſignificatur hiſce notis, S. T. T. L. quæ ſunt in Hiſpanienſibus Epitaphiis frequentes. Viſitur etiam Romæ vetus Epicharidis Luciniæ Epitaphiū ſenariis verſibus conſcriptū, in queis poſtremus hic eſt: ROGO VT DISCEDENS TERRAM MIHI DICAS LEVEM. Eodem pertinet diſtichon è marmore quodam Taurinenſi deſcriptum,

TE LAPIS OBTESTOR LEVITER SVPER OSSA RESERVA,
Ne noſtro doleat conditus officio.

Atque hanc vulgi ſermone tritam fuiſſe precationem demonſtrat Iulianus Imp. in Epiſt. ad Hermogenem Ægypti præfectum, Ἐκείνῳ μὲν, inquiens, δὴ ἐπιὸν μακαρίτης ἐγένετο, ΚΟΥΦΗ ΓΗ, καθάπερ λίγος.

INTERDVM etiam precabātur, VT PLACIDE QVIESCERENT, ET VT MOLLITER IACERENT. Tibul.Eleg.vlt.lib.ii.

SIC BENE SVB TENERA PARVA QVIESCAT HVMO.

Ouid.lib.i Amor.Eleg.viii.

—*ſæpe vogabis,*
VT MEA DEFVNCTÆ MOLLITER OSSA CVBENT.

Idem lib.iii. Triſt.Eleg.iii.

At tibi, qui tranſis, ne ſit graue, quiſquis amaſti,
Dicere, NASONIS MOLLITER OSSA CVBENT.

Et Epiſt. Didus ad Æneam,

ET SENIS ANCHISÆ MOLLITER OSSA CVBENT.

Virgil.Bucol.Ecloga vlt.

—O MIHI TVM, QVAM MOLLITER OSSA QVIESCANT.

Tacit.in Iulij Agricolæ vita: *Si quis piorum manibus locus, ſi vt ſapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnæ animæ,* PLACIDE QVIESCAS. In inſcriptione etiam cuiuſdam Prænestini monumenti ſcriptum eſt, OSSA TIBI BENE QVIESCANT.

CONTRA cui imprecabantur, EI GRAVEM ET ONEROSAM TERRAM OPTABANT. Seneca in Hippolyto Act.v. Sc.vlt.

—ISTAM TERRA DEFOSSAM PREMAT,
GRAVISQVE TELLVS IMPIO CAPITI INCVBET.

Et hoc nimirum Plinius ſignificat lib.ii. Nat.hiſt.cap.lxiii. cùm de terra tractans ait: *Cuius numē vltimū, IAM NVLLIS IMPRECAMVR, IRATI GRAVE* (ſic enim emēdo) *tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam iraſcatur homini*: Hoc namq; ſentit Plinius ridiculè nos vita functis & ſitis TERRAM GRAVEM IMPRECARI, fruſtráque id eſſe, propterea quòd ea nunquam iraſcatur homini. Quo ſenſu TERRAM GRAVEM dixit Martialis lib.xi. Epigram.xv.

Heredes nolite breuem ſepelire colonum:
Nam TERRA EST ILLI *quantulacumque* GRAVIS.

Huic adfinis eſt Tibulli imprecatio lib.i. Eleg.iiii.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iam tua, qui Venerem docuisti vendere primus,
Quisquis es, INFELIX VRGEAT OSSA LAPIS.

Sed & Tiberio imprecantes, vt à Suetonio cap. LXXV. libri, quo eius Imperatoris vitam literis mandauit, proditum est, TERRAM MATREM, DEOSQVE MANES ORABANT, NE MORTVO SEDEM VLLAM NISI INTER IMPIOS DARENT. Quod imitatus Aurelius Victor in Historia Augusta: *Cùm inruens*, ait, *vulgus pari clamore,* TERRAM MATREM DEOSQVE INFEROS PRÆCARETVR, SEDES IMPIAS VTI GALLIENO DARENT.

PRÆTEREA, Gratias Diis ob beneficia accepta, vel vbi res benè ac feliciter euenerant, agi moris erat. Plaut. Amphitr. Act. I. Sc. I.

DIIS, ADVENIENTEM, GRATIAS PRO MERITIS AGERE.

Liuius lib. VII. *Plena omnia templa Romanarum matrum,* GRATIAS DIIS AGENTIVM, *erant.* Idem lib. XXVII. *Cùm matronæ ampliſsima veſte cum liberis, perinde ac ſi debellatum foret, omni ſolutæ metu* DIIS IMMORTALIBVS GRATES AGERENT. Et eodem lib. *Diſcurſum inde ab aliis circa templa Deûm,* VT GRATES AGERENT. Et aliâs, *Veta in tam proſperis rebus* GRATES DIIS IMMORTALIBVS AGI. Idem lib. XLIIII. *Pars non minima triumphi eſt, victimæ præcedentes, vt appareat,* DIIS GRATES AGENTEM IMPERATOREM OB REMPVB. BENE GESTAM *redire.* Idem lib. XLV. *Iouique Opt. Max. in Capitolio ſacrificare, &* GRATES AGERE. Et paullo pòſt: GRATES DIIS *pro populi Rom. victoria apud ſuos penates* AGERET. Sic Scipio lib. XXXVIII. poſt commemoratas res à ſe præclarè geſtas: *Ego hinc extemplo*, ait, *in Capitolium ad Iouem Opt. Max. Iunonémque & Mineruam, ceteróſque Deos, qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos ibo;* HISQVE GRATIAS AGAM, *quòd mihi & hoc ipſo die & ſæpe aliàs egregiè Reipub. gerendæ mẽtem facultatémq; dederunt, veſtrum quoque quibus commodum, ite mecum Quirites, & orate Deos, vt mei ſimiles Principes habeatis.* Tacit. lib. XIIII. *Quoties fugas & cædes iuſſit Princeps, toties* GRATIAS DIIS ACTAS: *quæque* RERVM SECVNDARVM OLIM, *tum publicæ cladis inſignia fuiſſe.* Idem lib. XX. *Sed præcipuo Deorum* MARTI GRATIAS AGIMVS. In veteri inſcriptione, ÆSCVLAPIO SANCTO.

L. IVNIVS AGATHOPVS ET TERENTIA RVFINA GRATIAS AGENTES NVMINI TVO D.D.

Exempla huiuſmodi directarũ Gratulationũ ex Plauto proferam. Ac primùm in ea Comœdia, quæ Perſa inſcribitur, Act. V. Sc. I. Toxilus Diis ita gratulatur:

HOSTIBVS VICTIS, CIVIBVS SALVIS, RE PLACIDA, PACIBVS PERFECTIS, BELLO EXTINCTO, RE BENE GESTA, EXERCITV INTEGRO ET PRÆSIDIIS, CVM BENE NOS IVVISTI IVPITER, DIIQVE ALII OMNES CÆLIPOTENTES, EAS VOBIS HABEO GRATES, ATQVE AGO, QVIA PROBE SVM VLTVS INIMICVM MEVM.

Eiuſdémque Comœdiæ Act. II. Sc. III.

IOVI OPVLENTO, INCLYTO, OPE GNATO, SVPREMO, VALIDO, VIRIPOTENTI,
OPES, SPES BONAS, COPIAS COMMODANTI, LVBENS, VITVLORQVE MERITO.

Idem Pœnulo Act. V. Sc. IIII.

DI DEÆQ. OMNES VOBIS HABEO MERITO MAGNAS GRATIAS,
Quum hac me letitia tanta, & tantis affeciſtis gaudiis,
Vt meæ gnatæ ad me redirent in poteſtatem meam.

Et ibidem:

—DIIS EST ÆQVVM GRATIAS
NOS AGERE SEMPITERNAS, *cùm noſtram pietatem approbant,*
Decorántque, DII IMMORTALES.—

Necnon Captiuis Act. V. Sc. I.

IOVI, DISQVE AGO GRATIAS MERITO MAGNAS, *quom te reducem*
Tuo patri reddiderunt.—

Paritérque

Paritérque Moſtellaria Act. II. Sc. II.

HABEO NEPTVNE GRATIAM MAGNAM TIBI,
Quom me amiſiſti vix à te viuam modò.

Et in Rudente Act. IIII. Sc. II.

NEPTVNE HAS AGO MEO PATRONO GRATIAS, *qui ſalſis,*
Locis incolit piſculentis, cùm me ex ſuis locis ornatum
Pulchrè expediuit templis reducem plurima præda onuſtum.

Idem Sticho Act. III. Sc. I.

Quom bene re geſta ſaluos conuortor domum,
NEPTVNO GRATES HABEO, ET TEMPESTATIBVS,
SIMVL MERCVRIO, QVI ME IN MERCIMONIIS
IVVIT, LVCRISQVE QVADRVPLICAVIT REM MEAM.

Apud eumdem Mercato. Act. V. Sc. I. Eutychus ita Fortunæ gratulatur:

DIVVM ATQVE HOMINVM QVÆ SPECTATRIX ATQVE HERA
EADEM ES HOMINIBVS
SPEM SPERATAM QVOM HANC OBTVLISTI MIHI, GRATES AGO,

Acroteleutium quoque in Mil. glor. Act IIII. Sc. VI.

—VENERI, ait, POL HABEO GRATIAM
TANDEMQVE EXORO ET QVÆSO, VT EIVS MIHI SIT COPIA
QVEM AMO, QVEMQVE EXPETISSO, BENIGNVSQVE ERGA ME
VT SIET.

Terẽt. Andr. Act. IIII. Sc. V. DIIS POL HABEO GRATIAS. Idẽ Hecyra Act. III. Sc. II.

DIS HABEO GRATIAS.

Et Phormio. Act. V. Sc. VIII.

DIIS MAGNAS MERITO GRATIAS HABEO ATQVE AGO,
QVANDO EVENERE HÆC NOBIS FRATER PROSPERE.

ATQVE hac gratiarum actione Gratulari ſe Diuis dicebant, quemadmodum Nonius Marcellus exemplis ex Næuio & Affranio petitis cõprobat. Hinc preces & gratulationes in Deorum cultu & veneratione numerat Cic. lib. V. in Verrem.

PLERVMQVE etiam CVM GRATIARVM ACTIONE LAVDES coniungebant. Plautus Milite glor. Act. II. Sc. V.

Inde ignem in aram, vt EPHESIÆ DIANÆ LATAS LAVDES,
GRATESQVE AGAM.—

Idem Trinummo Act. IIII. Sc. I.

SALSIPOTENTI ET MVLTIPOTENTI IOVIS FRATRI TIBI
NEREI NEPTVNE,
LÆTVS, LVBENS LAVDES AGO, ET GRATES, GRATIASQVE
HABEO ET FLVCTIBVS SALSIS.

Liuius lib. VII. DIIS LAVDES GRATESQVE AGVNT: *Deciũ in cælum ferunt.* Apud eumdem lib. XXVII. Marcellus ad milites, DIIS IMMORTALIBVS, *vt in tali re,* LAVDES GRATESQVE *inquit,* AGO, *quòd victor hoſtis* &c. Tibull. lib. I. Eleg. III.

Biſque die reſoluta comas, TIBI DICERE LAVDES,
Inſignis turba debeat in Pharia.

Horat. in Carm. ſæcul.

Doctus, & PHOEBI, *chorus, &* DIANÆ
DICERE LAVDES.

Ouidius lib. II. Faſtor.

Et cantant LAVDES, TERMINE SANCTE, TVAS.

INTERDVM etiam dicebant GRATIA DIIS. Terent. Adelph. Act. I. Sc. II.

Et eſt, DIIS GRATIA, *vnde hæc fiant.* Et mox. ET EST DIIS GRATIA *cùm ita, vt volo, eſt.* Tibull. lib. I. Eleg. IIII.

GRATIA MAGNA IOVI.—

Ouid. lib. I. Faſt.

GRATIA DIIS *domuique tuæ.*—

Universidad de Deusto
Biblioteca

In summa diuinus gentilium cultus, qui quidem in verbis positus erat, precationibus potissimum, gratiarum actione & laudibus constabat.

Calendis porrò Ianuariis inuicem fausta omnia precari solebant. Plin. lib. xxviii. cap. 11. *Cur enim primum anni incipientis diem, lætis precationibus inuicem faustum ominamur?* Ouid. lib. 1. Fast. ad Ianum:

At cur LÆTA *tuis* DICVNTVR VERBA *Calendis,*
Et damus alternas accipiúsque preces?

Id quod idem Ouid. significat, cùm de Calendis Ianuar. lib. iiii. de Ponto Eleg. iii. loquens,

Hæc vbi, ait, *facundo sua vox hilarauerit ore,*
Vtque solet, tulerit PROSPERA VERBA, *dies.*

Et quæ ille LÆTA & PROSPERA VERBA superioribus locis, eadem BONA VERBA vocat aliàs eod. lib. 1. Fastor. Meminit etiam huius moris Lucianus in libello qui ψευδολογίστης inscribitur, his verbis: Ἦν μὲν ἡ τοῦ ἔτους ἀρχὴ μᾶλλον δὲ ἡ ἀπὸ τῆς μεγάλης νουμηνίας τρίτη, ἐν ᾗ οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν ἀρχαῖον, εὐχοντό τε αὐτοῖς ἀπ' ἀλλήλων ἅπαντος τοῦ ἔτους εὐχάς τινας, καὶ θύουσι Νουμᾶ τοῦ βασιλέως καταστήσαντος τοὺς ἱερουργίας αὐτοῖς, καὶ πεπιστεύκασι τοὺς θεοὺς ἐν ἐκείνῃ μάλιστα τῇ ἡμέρᾳ χρηματίζειν τοῖς εὐχομένοις. Simili modo Herodian. lib. 1. de iisdem Calend. Ταύτης δὲ τῆς ἑορτῆς παρῄδοσις, ἐν ᾗ μάλιστα Ρωμαῖοι δεξιοῦνταί τε ἀλλήλοις καὶ παρασαλπεύουσι, νομισμάτων τε ἀπιδόσεσι, καὶ κοινωνίᾳ τῆς γῆς καὶ θαλάττης καλῶν, εὐφραίνουσιν αὐτούς.

In novi quoque vini degustatione tritum antiquitus vulgi sermone carmen adscribam, quod à Varrone lib. v. de ling. Lat. & Festo Pomp. literis proditum est. MEDITRINALIA, ait ille, *dicta à medendo, quòd, vt Flaccus Flamen Martialis dicebat, hoc die solitum vinũ nouum & vetus libari, & degustari, medicamenti causa. Quod facere solent etiam nunc multi, cùm dicant,* NOVVM VETVS VINVM BIBO, VETERI NOVO MORBO MEDEOR. Hic verò, MEDITRINALIA, *dicta,* inquit, *hac de causa. Mos erat Latinis populis, quo die quis primum gustaret mustum, dicere,* OMINIS GRATIA, VETVS NOVVM VINVM BIBO, VETERI NOVO MORBO MEDEOR. Huic non absimilem ritum Atheniẽsium Plutarchus lib. iiii. Symposiac. tradit. Τὸν νεὸν οἶνον Ἀθήνησι μὲν ἐνδεκάτῃ μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος πίνουσι, πρόρριζον τὸν ἡμέρον ἐκ κελεύστης, καὶ παλαιὸν γε, ὡς ἔοικεν, εὔχονται τοῦ οἴνου σῴζειν ἢ πίνειν· ἀπαρχὰς διδόντες ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. Sic & ad primitias pomorũ, hæc, VETERA ESSE, dicebant, ALIA NOVA optabant, vt Plin. lib. xviii. cap. 11. auctor est.

Fausti autem OMINIBVS plerumque PROSEQVEBANTVR EOS, QVOS SALVOS ESSE CVPIEBANT. Cicero in Pisone. *Si minus frequentia sua vestrum egressum ornando atque celebrando, at* OMINIBVS SALTEM BONIS *vt Consules,* NON TRISTISSIMIS *vt hostes, aut proditores* PROSEQVEBANTVR. Sueton. in Augusto cap. LVII. *Reuertentem ex prouincia non solùm* FAVSTIS OMINIBVS, *sed & modulatis carminibus* PROSEQVEBANTVR. Rursúsque cap. XCVIII. *Fortè Puteolanum sinum præteruehenti, vectores nautæque de naui Alexandrina, quæ tunc quidem appulerat, candidati coronatique & tura libantes,* FAVSTA OMINA, *& eximias laudes congesserant:* PER ILLVM SE VIVERE, PER ILLVM NAVIGARE, LIBERTATE ATQVE FORTVNIS PER ILLVM FRVI. Quamquam illic sunt qui legant FAVSTA OMNIA, vt apud Tacit. lib. XVIII. *Miles ipsi adeo paratus, vt præeuntem sacramẽtum &* FAVSTA *Vitellio* OMNIA PRECANTEM *silentio audierint.* At fine controuersia est qui sequitur Suetonij locus in Claudio cap. XXVII. FAVSTISQVE OMINIBVS, *cum acclamantium turba* PROSEQVEBATVR. Sic Cic. Philipp. XII. optat vt legati OPTIMIS OMINIBVS proficiscantur. Senec. in Octauia Act. IIII. Sc. I. de Nerone:

Et ipse lateri iunctus, atque hærens tuo,
Sublimis inter ciuium LÆTA OMINA
Incessit.—

Sed & quæ bene ac feliciter euenire cupiebãt, BONIS OMINIBVS PROSEQVEBANTVR. Cic. Epist. XII. lib. III. Familiar. ad Appium: *Neque enim tristius dicere quicquam debeo ea de re, quam tu ipse* OMINIBVS OPTIMIS PROSEQVERIS. Cõtrà, quos perire optabant, eos MALIS OMINIBVS PROSEQVEBANTVR. Cic. pro Sextio: *Exierunt* MALIS OMINIBVS *atque execrationibus duo vulturij paludati.*

Veteres certè ipsãsmet hominum voces, quæ OMINA appellabant, diligẽter obseruasse, quod eas valere crederent, Cic. lib. 1. de Diuinat. scribit. Idcóq; BONA OMINA studiosè amplectebantur, & ea se Accipere profitebantur. Docet hoc Cicero eodem lib. exempla aliquot OMINVM proferens: *L. Paullus,* ait, *Consul iterum, cùm ei, bellum vt cum rege Perse gereret, obtigisset, vt eo ipso die domum ad vesperum rediit, filiolam suam Tertiam, quæ tùm erat admodum parua, osculans animaduertit tristiculam. Quid est, inquit, mea Tertia: quid tristis es? Mi pater, inquit, Persa periit. Tum ille arctius puellam complexus,* ACCIPIO, *inquit,* OMEN *mea filia.* Idẽ lib. II. de Diuinat. *Aemilio Paullo Persam periisse, quod* OMEN *pater* ACCEPIT. Quod & Plutarc. in Æmil. illos ipsos Ciceronis de Diuin. libros auctores laudãs ita refert: Λέγεται δ' αὐτὸν ὡς ἀπηγορεύθη, καὶ τοῦ Περσέως φρατηρὸς ἥκοι τοῦ δήμου παντὸς, οἴκαδε παρελθεῖν λαμπρῶς. εὑρεῖν τὸ θυγάτριον τὴν Τερτίαν δεδακρυσμένην ἔτι παιδίον οὖσαν, ἀσπαζόμενον αὐτὸν, εἰρωτᾶν ἐφ' ὅτῳ λελύπηται· τὸν δὲ παρελθόντα καὶ καταφιλῆσαι· ὦ γὰρ οἶδα εἰπεῖν, ὦ πάτερ ὅτι ἡμῖν ὁ Περσεὺς πέφυκεν, ἀπόλωλεν κυνίδιον σύντροφον, οὕτω παρασαλευόμενον. Καὶ τὸν Αἰμύλιον, ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ, φάναι, ὦ θύγατερ, καὶ ΔΕΧΟΜΑΙ ΤΟΝ ΟΙΩΝΟΝ. ταῦτα μὲν οὖν Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἐν τοῖς περὶ Μαντικῆς ἱστορεῖ. Liuius lib. 1. *Dextra Hercules data,* ACCIPERE *se* OMEN, *impleturúmque fata.* Idem lib. V. *Qua voce audita & Senatus* ACCIPERE *se* OMEN *ex curia egressus conclamauit.* Idem lib. IX. ACCIPERE *se* OMEN *Consules dicunt, & eam precari mentem hostibus, vt ne viallum quidem defendant.* Valer. Max. lib. 1. cap. V. *Ea enim voce audita Senatus se* ACCIPERE OMEN *respondit.* Tacitus lib. II. ACCIPERE OMEN, *& matrimonia ac pecunias hostium præda destinare.* Ouid. lib. VII. Metamorph.

ACCIPIO, *sintque ista* PRECOR *felicia mentis*
Signa tuæ, dixi, quæ das mihi, pignoris OMEN.

Idem lib. 1. Fastor.

ACCIPIO REVOCAMEN, *ait.*

Eadémque loquendi forma Valer. Flacc. lib. 1. Argonautic. ACCIPERE AVGVRIVM dixit.

Nec ACCIPERE tantùm, sed & ARRIPERE OMEN Latini auctores dicunt. Valerius lib. 1. cap. V. illam Paulli Æmilij historiam referens: ARRIPVIT *igitur* OMEN *Paullus.* Spartianus in Seuero, *Sibi* OMEN *futuræ felicitatis* ARRIPVIT.

STERNVTANTES ETIAM OMINIS CAVSA SALVTARE MORIS ERAT. Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Cur sternutamentis salutamur? Quod etiam Tiberium Cæsarem tristissimum (vt constat) hominum in vehiculo exegisse tradunt.* Apul. lib. IX. de Asino aur. *Pone tergum eius maritus acceperat sonum sternutationis: quod cùm putaret ab ea profectum,* SOLITO SERMONE SALVTEM EI FVERAT IMPRECATVS: *& iterato rursum & frequenter sæpius.* Quod Græcis peræquè sollemne fuisse Aristoteles indicat in Problemat. quærens, Διὰ τί τῶν μὲν ἄλλων πνευμάτων αἱ ἔξοδοι οἷον φύσησις καὶ ἐρυγμὸς οὐχ ἱεραὶ, ἡ δὲ τοῦ πταρμοῦ ἱερά. Nam postquàm dixit, Τὸ πταρμὸν τῆς κεφαλῆς πνεῦμα esse, subiungit, Διὰ τὸ ἱερὸν τὸν οὖν εἶναι τὸν τόπον καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς ἱερὸν προσκυνοῦσιν. Et mox, Εὔχεται ὡς σημεῖον ὑγείας τῷ ἀρρώστου καὶ ἱερατάτου τόπου προσκυνοῦσιν, ὡς ἱερὸν καὶ φίλιον ἀγαθοῦ ποιοῦν τι. Idem probat Epigramma Græcum hoc versu:

Οἰῶ λέγεω, ΖΕΥ ΣΩΣΟΝ ὅταν πταρῇ.

Inde & omina cepisse veteres Catullus ostendit, cùm ait:

Hoc vt dixit amor, sinistra, vt antè,
DEXTRA STERNVIT APPROBATIONE.

Propert. lib. II. Eleg. III.

Num tibi nascenti primis, mea vita, diebus
Aridus argutum STERNVIT OMEN *amor?*

Sed & Cicero lib. II. de Diuinatio. inter ea quæ vt ominosa in rebus suscipiendis ob-

Universidad de Deusto
Biblioteca

seruanda monet, sternutamenta ponit. Apud Xenophontem lib. III. Ἀναβ. κδ'. cùm Xenophon dixisset multa esse, quæ pulcherrimam salutis spem pollicerentur, accidit, hæc eo dicente, sternutamentum alicuius, Ἀκούσαντες δέ, ait, οἱ στρατιῶται πάντες μιᾷ ὁρμῇ ΠΡΟΣΕΚΥΝΗΣΑΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ. Idq; OMEN accipiens Xenophon, subiicit: Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τοῖς σωτηρίας ὑμῶν λεχθεῖσιν ΟΙΩΝΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ τοῦ σωτῆρος ἐφάνη, εὐξασθαι τῷ θεῷ τούτῳ ἅπερ σωτήρια.

ET QVONIAM ad hoc ventum est, non abs re fuerit subtexere, quæ boni OMINIS gratia ab antiquis superstitiosè magis quàm religiosè seruata deprehendi. In lustranda certè colonia vt Cic. lib. I. de Diuinat. scribit, ab eo qui eã deducerer, & cùm Imperator exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur: quod idem in delectu Consules obseruabant, vt primus miles fieret bono nomine. Vnde Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Cur publicis lustris etiam* NOMINA VICTIMAS DVCENTIVM PROSPERA ELIGIMVS? In publicorum quoque vectigalium locatione, lacus Lucrinus propter lucri sonum nomini inhærentem primus locabatur. Quod Festus tradit, aliisque exemplis ominum religiosam obseruationem cõfirmat: LACVS, inquiens, LVCRINVS *in vectigalibus publicis primus locatur fruendus* (sic enim legendum contendo) OMINIS BONI GRATIA, *vt in delectu censuve primi nominantur*, VALERIVS, SALVIVS, STATORIVS. Eiusmodi fuisse verisimile est eorum militum nomina quos Tacit. in Capitolij dedicatione adhibitos ita lib. XX. scribit: *Ingressi milites, quibus* FAVSTA NOMINA, FELICIBVS RAMIS. Ad bona etiam nomina & omina pertinet, quod Fest. alibi scribit in hunc modum: GAIA CÆCILIA *appellata est, vt Romam venit, quæ antea Tanaquil vocata erat, vxor Tarquinij Prisci regis Romanorum: quæ tanta probitatis fuit, vt id nomen,* OMINIS BONI CAVSA, *frequentent nubentes, quam summam asseuerant lanificam fuisse.* Idem aliàs, REGILLIS, *tunicis albis & reticulis luteis, vtrisque rectis textis susum versum a stantibus pridie nuptiarum diem, virgines indutæ cubitum ibant* OMINIS CAVSA, *vt etiam in togis virilibus dandis obseruari solet.* Præterea de Strenæ etymo idem auctor tradit hæc: STRENAM *vocamus, quæ datur die religioso,* OMINIS BONI GRATIA, *a numero quo significatur alterum tertiumque venturum, similis commodi: veluti Trenam præposita S, litera, vt in loco & lite solebant antiqui.* Macrobius lib. I. Saturnal. cap. III. *Inde Mane, dum dies clarus: Mane autem dictum, aut quòd ab inferioribus locis, id est a Manibus, exordium lucis emergat, aut (quod verius mihi videtur)* AB OMINE BONI NOMINIS. *Nam & Lanuuini Mane pro bono dicunt. sicut apud nos quoque contrarium est Immane, vt Immanis bellua, vel Immane facinus, & hoc genus cætera pro non bono.* Eadémque ratione innuere videtur Festus Deos Inferos, MANES dictos, pro bonis, à suppliciter eos venerantibus propter metum mortis. Augusto vtique apud Accium descendenti in aciem OMEN victoriæ fecisse fertur Agasonis, cui Eutychus, cum asino cui Nicon nomen erat, occursus: vt à Suetonio in Aug. cap. CXVI. notatum est. Quod & Plutarchus in Antonio ita refert: Καίσαρι δὲ λέγεται μὴ ἔτι σκότους ὄντος ἀπὸ τῆς σκηνῆς κύκλῳ περιϊόντι περὶς τὰς πύλας, ἄγροικος ἐλαυνέων ὄνον ἀπαντῆσαι· πυνθανομένῳ δὲ τὸ ὄνομα, γνωρίσαι, αὐτὸν εἶπεν· Ἐμοὶ μὲν Εὔτυχος ὄνομα, τῷ δὲ ὄνῳ Νίκων. Διὸ καὶ τοὺς ἐμβόλους τὸν τόπον κοσμῶν ὕστερον ἐγκατέστησε χαλκοῦν ὄνον καὶ ἄγροικον.

VVLGO autem credebant OMINA PRINCIPIIS OMNIBVS INESSE: quod Ouidius testatur, exemplisque illustrat in hunc modum lib. I. Fast.

OMINA PRINCIPIIS, *inquit*, INESSE SOLENT.
AD PRIMAM VOCEM *timidas aduertimus aures,*
ET PRIMVM VISAM CONSVLIT AVGVR AVEM.

Suetonius etiam in Augusto cap. XCII. hæc de eius Imperatoris superstitione scribit: *Obseruabat & dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur: aut Nonis quidquam rei seriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, vt ad Tiberium scribit, quàm* δυσφημίαν OMINIS.

NOMINVM planè δυσφημίαν sedulò vitasse veteres docent EPIDAMNI in DYRRACHIVM, & MALEVENTI in BENEVENTVM mutatæ appellationes. Illius enim mutationis

mutationis nullam aliam causam fuisse, quàm inauspicatum nomen, & quod velut in DAMNVM ituris TRISTE ID OMEN visum esset, testes sunt Plinius lib. III. Natur. hist. cap. XXIII. & Pomponius Mela lib. II. cap. I. quod & Plautinus locus perstringit Menechmis Act. II. Sc. I. Idémque perspicuè Dio lib. XLI. tradit his verbis: Οἱ δ' ἐπιοι Δυρράχιον αὐτονομαθῆναι, τὸ χαλεπὸν ἀπὸ τοῦ Ῥωμαίων πρὸς τὴν ἀρχὴν δυσχέρειαν, ἔφασαν, ὅτι ἡ τῆς Ἐπιδάμνου προσαγορευσις, Ζημιώδη δήλωσιν ἐν τῇ τῶν Λατίνων γλώσσῃ ἔχουσα, δυσπαίρους σφίσιν ἐν τῷ πολεμεῖσθαι εἰς αὐτὴν ἔδοξεν εἶναι. Alteram verò metamorphosin eadem ratio fuasit. Nam quòd ominosa esset, & sinistri alicuius euentus prænuntia MALEVENTI vox, auspicatius mutato nomine, BENEVENTVM eam coloniam appellatam, Plin. lib. III. Nat. hist. cap. XI. auctor est. Atq; adeò malis ominibus ab inceptis deterritos ostendit Tibull. lib. I. Eleg. III. his versibus,

Aut ego sum causatus aues, aut OMINA DIRA
Saturni sacra me tenuisse die.

TRISTIVM autem OMINVM exempla duo subiecisse contentus ero. Vnum ex Liuio lib. XLI. & Valer. Max. lib. I. cap. VI. qui Q. Petilium Cos. narrant aduersus Balistæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se iungit, castra habuisse, ibiq; adhortantem pro concione milites immemorem ambiguitatis verbi dixisse, HODIE LETVM CAPIAM. Quod ei omen Leti fuit. Nam & eo die missili traiectus cecidit. Alterũ ex Plinio qui lib. XV. cap. XIX. auctor est M. Crasso nauim aduersus Parthos conscendenti OMEN fecisse vocem prædicantis venales Cauneas, quasi (vt ego interpretor) hàc ei voce denuntiaretur, CAVE NE EAS.

ATQVE VT BONA seu FAVSTA OMINA (quæ à Catullo in Epithalamio CANDIDA, ab Horatio verò lib. III. Carmin. Ode II. SECVNDA, à Silio Italico lib. XIII. DEXTRA, à Seneca in Octauia Act. III. Sc. I. LÆTA vocantur) ACCIPERE SE dicebant: ita MALA (quæ DIRA vocant Ouid lib. V. Metamorphos. Tibull. lib. V. Eleg. III. Seneca lib. II. de Benefic. Sueton. in Augusto cap. XIII. & INFAVSTA Ouid. lib. VI. Metamorphos. & SINISTRA idem Epist. XXIII. Heroid. & TRISTIA idem lib. III. Amor. Eleg. XI. & ADVERSA Sueton. in Vitell. cap. VIII. FVNESTA, Cicer. pro Cluent. & Tacit. lib. XVIII.) respuebãt, detestabantur & auersabãtur. Pedo Albinouanus in Carm. Consolator. ad Liuiam:

Tu letum optasti, DIIS AVERSANTIBVS OMEN.

Qua in re, vsitata erant verba hæc, QVOD ABOMINOR. Cuius locutionis exempla in his qui mihi adolescenti excidérunt, De Verborum, quæ ad Ius pertinẽt, Significat. libris, protuli: quibus hæc addi velim. Ouid. lib. III. de Ponto Eleg. I.

Si mea mors vedimenda tua, QVOD ABOMINOR, *esset.*

Idem lib. IX. Metamorph.

—QVOD ABOMINOR, *ergo*
Edita, fortè tuo fuerit si fœmina partu.

Plin. lib. VI. Epistol. ad Tyronem: *Deinde scias, si quis fortè te,* QVOD ABOMINOR, *fallat, paratam vltionem.* Q. Curtius lib. VII. *Hoc aut moderatè perferendum, aut,* QVOD ABOMINOR, *in te vuet.* Apud Dion. lib. LV. Liuia ad Augustum tristem casum ita abominatur, Δεινὸν δέ τι παθόντος, Ο ΜΗ ΓΕΝΟΙΤΟ, συναπολουμεθα. Interdum verò, QVOD DII OMEN AVERTANT, in hac specie dicebant. Cicero in Epistola ad Brutum: *Sin aliter,* ait, *fuerit,* QVOD DII OMEN AVERTANT, *Reipub. vicem dolebo.* Idem Philipp. III. *Quòd si iam,* QVOD DII OMEN AVERTANT, *fatum extremum Reipub. venit.* Liuius lib. XXVIII. *Quòd si,* QVOD OMNES DII OMEN AVERTANT, *& dicere etiam vegat.* His finitimum est, quod Cicero lib. IX. Epist. ad Attic. *Contrà igitur,* DII, *inquit,* AVERVNCENT.

NONNVNQVAM verò dicebant, QVOD IVPITER OMEN AVERTAT. Cic. Epist. ad Brutum: *Nihil adfertur quo minus summa supplicia, si,* QVOD IVPITER OMEN AVERTAT, *pater puerorum vicerit, nobis subeunda sint.* Idem Philipp. XI. *Quid Bestiam, qui*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Consulatum in Bruti locum se petere profitetur? ATQVE HOC QVIDEM DETESTABILE OMEN AVERTAT IVPITER. Seneca in Hippolyto Act. II. Sc. III.

—SVMMVS HOC OMEN DEVS
AVERTAT.—

Idem in Octauia Act. I. Sc. II.

Heu quàm nefandum prospicit noster timor
Scelus, QVOD VTINAM NVMEN AVERTAT DEVM.

Interdum etiam aliis verborum figuris OMINA DIRA & TRISTIA AVERSABANTVR. Ouid. lib. I. Amor. Eleg. XIIII.

—PROCVL OMEN ABESTO.

Seneca Oedipo Act. IIII. Sc. III.

PROCVL SIT OMEN: *viuit, & viuat precor.*

Silius Italic. lib. II.

Iam tibi, sed PROCVL HÆC AVERTANT FATA, *minatur.*

Aliâs etiam legimus dixisse eos, QVOD DII PROHIBEANT: Terentius Andr. Act. III. Sc. III.

Si eueniat, QVOD DII PROHIBEANT, *discessio.*

Idem Adelph. Act. II. Sc. IIII.

—DEOS QVÆSO ISTHÆC PROHIBEANT.

Rursus Hecyra Act. II. Sc. I.

—DII MALA PROHIBEANT.

Cicero pro Sex. Rosc. Amerino. DII PROHIBEANT, IVDICES, *vt hoc præsidium sectoribus existimetur.* Asinius Pollio lib. X. Epist. famil. *Quæ si* QVOD DII PROHIBEANT, *vera sunt.* Liuius libro VI. *Bene facitis* QVOD ABOMINAMINI, DII PROHIBEANT. Tacit. lib. XX. *Nam pulsis*, QVOD DII PROHIBEANT, *Romanis, quid aliud quàm bella omnium inter se gentium existent?*

SÆPENVMERO etiam, abominantes hoc vtebantur loquendi genere, DII MELIORA. Cicero lib. de Senectute. *Bene Sophocles, cùm ex eo quidam iam affecta ætate quæreret, vteretúrne rebus venereis*, DII MELIORA, *inquit.* Quæ transcripsit Valer. Max. lib. IIII. cap. III. Idem Tull. Philipp. VIII. *Ergo habet Antonius quod suis polliceatur, nos num quid tale habemus?* DII MELIORA. Et Philipp. X. *Quæro igitur, eúmne Bruti similem malis, an Antonij; ac permitto, vt de tribus Antoniis eligas quem velis.* DII MELIORA, *inquies.* Liuius lib. IX. *Quid tamen si spopondissemus vrbem hanc relicturum populum Rom? si incensurum, si magistratus; si Senatum, si leges non habiturum, si sub regibus futurum?* DII MELIORA, *inquit.* Idem lib. XXXIX. *Id vbi mulier audiuit, perturbata*, DII MELIORA, *inquit.* Virgil. lib. III. Georgic.

DII MELIORA *piis, errorémque hostibus illum.*

Aliâs etiam dictum reperio, DII MELIVS. Valerius Maximus lib. VI. cap. I. DII MELIVS, *quod hunc animum viris earum in acie non dederunt.* M. Fab. Quintilian. Declamat. CCCXXI. *Hoc igitur primum veluti mentium, animíq; tentati veneno sumus. Sed* DII MELIVS. Propert. lib. IIII. Eleg.

DII MELIVS, *quantum mulier foret vna triumphus.*

Ouid. lib. II. de Arte aman.

DII MELIVS, *vix hoc nupta tenere potest.*

Et lib. II. de Remed. amor.

DII MELIVS, *quàm nos moneamus talia quemquam.*

Idem in Ibin:

DII MELIVS, *quorum longè mihi maximus ille,*
Qui nostras inopes non sinit esse vias.

Idem lib. IX. Metamorphos.

—*An habent & omina pondus.*
DII MELIVS.—

Idem

Idem lib. II. Amor. Eleg. VII.

DII MELIVS, *quàm me si sit peccare libido,*
Sordida contemptæ sortis amica iuuet.

Idem Epist. III. Heroid.

DII MELIVS, *validóque* PRECOR *vibrata lacerto*
Transeat Hectoreum Pelias hasta latus.

Et Epist. XVI.

DII MELIVS, *similis non fuit ille tui.*

Lucanus lib. II.

DII MELIVS, *belli tulimus quòd damna priores.*

Et lib. III.

DII MELIVS, *quòd non Latias Eous in auras*
Nunc furor incubuit.—

Interdum verò absolutè DII MELIVS, vel DII MELIORA, dicebant: interdum verbum aliquod addebant. Tibull. lib. III. Eleg. IIII.

DII MELIORA FERANT.—

Pacuuius in Chryse, Nonio referente, DII MOVERINT MELIORA, *atque amentiam auerruncassint tuam.* Symmach. lib. II. Epist. LV. DII MELIORA PROCVRENT. Sic &, DII MELIVS FACIANT, apud Plaut. Pseud. Act. I. Sc. III. & Bacchidib. Act. IIII. Sc. III. Casina Act. III. Sc. III. ET MELIVS FAXINT, apud eundem Mercat. Act. II. Sc. II. Necnon apud Terent. Phormione Act. V. Sc. VLT. Nausistrata, ex Phormione audiens virum alteram vxorem duxisse,

—*Mi homo*, ait, DII MELIVS DVINT.

INTERDVM directis verbis à diis precabantur, VT MALA OMINA AVERTERENT. Cicero Philip. IIII. O DII IMMORTALES AVERTITE ET DETESTAMINI QVÆSO HOC OMEN. Ouid. Epist. XIII. Heroid.

DII, PRECOR, A NOBIS OMEN REMOVETE SINISTRVM.

Virgil. lib. III. Æneid.

Et pater, ait, *Anchises passis de littore palmis,*
Numina magna vocat, meritósque indicit honores:
DII PROHIBETE MINAS, DII TALEM AVERTITE CASVM.

Et rursus eod. lib.

—DII TALEM TERRIS AVERTITE PESTEM.

QVANDOQVE etiam dicebant, MELIVS OMINARE. Cuius dicti exempla suppeditant Plaut. Ruden. Act. II. Sc. III. Cicero in Bruto, seu de Clar. Orat. & Apuleius lib. I. de Asino aur.

SED iam ad Votorum formulas transeamus, in quibus sollemne fuisse verbum, VOVEO, non est ignotum. Romulum quidem sistendæ fuorum fugæ causa Ioui Statori templum ita vouentem Liuius lib. I. inducit: TV PATER *Deum hominúmque, hinc saltem arce hostes, deme terrore Romanis, fugámque fœdam siste:* HIC EGO *tibi templũ Statori Ioui quod monumentum sit posteris tua præsente ope seruatam vrbem esse*, VOVEO. Idem lib. X. auctor est, Appium in medio pugnæ discrimine, ita vt inter prima signa manibus ad cælum sublatis aspiceretur, vota suscepisse, in hunc modũ: BELLONA, SI HODIE NOBIS VICTORIAM DVIS, AST EGO TEMPLVM TIBI VOVEO. Sic & in carmine euocationis Deorum apud Macrobium votum suscipitur his verbis: SI ITA FECERITIS, VOVEO VOBIS TEMPLA LVDOSQVE FACTVRVM. Sed & Pomponius egregius Atellanarum scriptor in Gallis Transalpinis, testibus Agell. lib. XVII. cap. VI. & Macrobio lib. VI. Saturnal. cap. IX. scripserat, MARS TIBI VOVEO FACTVRVM, SI VNQVAM REDIERO, BIDENTI VERRE. Annua etiam vota eodem verbo suscipi solita, docet Tertullian. in lib. de Corona milit. *Ecce*, inquiens, *annua votorum mũcupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitolio: Accipe post loca, & verba.* HVNC TIBI IVPITER BOVEM CORNIBVS AVRO DECORATIS VOVEMVS ESSE FVTVRVM. Simili modo Camillum Dictatorem vrbe egressum, cùm edixisset vt arma milites

Universidad de Deusto
Biblioteca

caperent, Liu. lib. v. in hæc verba vouisse refert: TVO DVCTV, PYTHICE APOLLO TVOQ. NVMINE INSTINCTVS, PERGO AD DELENDAM VRBEM VEIOS, TIBIQVE HINC DECIMAM PARTEM PRÆDÆ VOVEO. Cuius voti mentionẽ faciunt Valer. Max. lib. v. cap. vi. & Plutarch. in Camillo. At idem Liuius lib. xxxvi. alia verborum figura conceptam voti nuncupationem suppeditat. A Consule enim, præeunte P. Licinio Pontifice Max. votum ita nuncupatum fuisse tradit: SI DVELLVM QVOD CVM REGE ANTIOCHO SVMI POPVLVS IVSSIT, ID EX SENTENTIA SENATVS P. Q. R. CONFECTVM ERIT, TVM TIBI IVPITER POPVLVS ROM. LVDOS MAGNOS DIES X. CONTINVOS FACIET, DONAQVE AD PVLVINARIA DABVNTVR DE PECVNIA, QVANTAM SENATVS DECREVIT. QVISQVIS MAGISTRATVS EOS LVDOS QVANDOQVE FAXIT, HI LVDI RECTE FACTI, DONAQVE DATA RECTE SVNTO. Cui loco adiungenda est extrema clausula sollemnis illius carminis, quo hostes deuouebantur, quæ ita habet: SI HÆC FAXITIS, VT EGO SCIAM, SENTIAM INTELLIGAMQVE: TVM QVISQVIS VOTVM HOC FAXIT, RECTE FACTVM ESTO. Idem Liuius lib. xxxi. de Consule loquens, *Tanta pecunia, quantam tum, cùm solueretur, Senatus censuisset*, LVDOS DONAQVE FACTVRVM VOVIT. Adiiciam & ex Petronij Arbitri Satyrico aliam voti formam: *Itaque*, ait, *timidissimo murmure votum feci: &*, DOMINA, *inquam*, VENVS, SI EGO HVNC PVERVM BASIAVERO, ITA VT ILLE NON SENTIAT, CRAS ILLI PAR COLVMBARVM DONABO. Votorum etiã exempla aliquot numeris adstricta, versibúsque concluſa subiicere non erit inutile. Cloãthum certè manus ad cælum tendentem Virgil. lib. v. refert Deos in vota ita vocasse:

DII QVIBVS IMPERIVM PELAGI, QVORVM ÆQVORA CVRRO,
VOBIS LÆTVS EGO, CANDENTEM, IN LITTORE, TAVRVM
CONSTITVAM ANTE ARAS, VOTI REVS, EXTAQVE SALSOS
PORRICIAM IN FLVCTVS, ET VINA LIQVENTIA FVNDAM.

Idem lib. ix. Æneid. Ascanium vota facientem inducit sub hac verborum formula:

IVPITER OMNIPOTENS, AVDACIBVS ANNVE COEPTIS:
IPSE TIBI AD TVA TEMPLA FERAM SOLLEMNIA DONA,
ET STATVAM ANTE ARAS AVRATA FRONTE IVVENCVM
CANDENTEM, PARITERQVE CAPVT CVM MATRE FERENTEM.

Ouidius etiam lib. v. Fastor. Augusti votum, quod in Philippensi bello pro vltione paterna susceptо, Marti Vltori nuncupasse eum Sueton. narrat, versibus sic concipit:

SI MIHI BELLANDI PATER EST, VESTÆQVE SACERDOS
AVCTOR, ET VLCISCI NVMEN VTRVMQVE PARO:
MARS ADES, ET SATIA SCELERATO SANGVINE FERRVM,
STETQVE FAVOR CAVSA PRO MELIORE TVVS.
TEMPLA FERES, ET ME VICTORE VOCABERIS VLTOR.

Idem lib. iiii. Fast. Ioui ab Ænea factum votum referens,

Hostica, ait, *Tyrrheno vota est vindemia regi*:
IVPITER, E LATIO PALMITE MVSTA FERES.

Est verò longè elegantissimum votum, quod Veneri pro Æncide sua sese nuncupasse, & in tabula suspendisse, Virgilius in Catalectis suis testatum reliquit, his versibus:

SI MIHI SVSCEPTVM FVERIT DECVRRERE MVNVS,
O PAPHON, Ô SEDES QVÆ COLIS IDALIAS,
TROIVS ÆNEAS ROMANA PER OPPIDA, DIGNO
IAM TANDEM VT TECVM CARMINE VECTVS EAT:
Non ego ture modò, aut picta tua templa tabella
Ornabo, & PVRIS *serta feram* MANIBVS:
Corniger hos aries humilis, & Maxima taurus
Victima, sacratos tinget HONORE *focos.*
Marmoreúsque tibi, aut digne co loribus ales
In morem picta stabit amor pharetra.

Adsis

ADIIS Ô CYTHEREA: *tuus te Cæsar Olympo*
Et Surentini littoris ora vocat.

Extat & apud Valer Flacc. lib. i. Argonaut. voti formula, ad hunc modum:

—Tendénsque pias ad sydera palmas:
OMNIPOTENS REGINA, inquit, & reliqua.
DA SCYTHIAM PHASIMQVE MIHI: TVQVE INNVBA PALLAS
ERIPE ME: VESTRIS EGOMET TVNC VELLERA TEMPLIS
ILLA DABO: DABIT AVRATIS ET CORNIBVS IGNI
COLLA PATER, NIVEIQVE GREGES ALTARIA CINGENT.

Annibal verò apud Sil. Italic. lib. viii. templa signáque ita vouet.

NYMPHA DECVS GENERIS, QVO NON SACRATIVS VLLVM
NVMEN, *ait*, NOBIS FELIX OBLATA SECVNDIS:
AST EGO TE COMPOS PVGNÆ, CARTHAGINIS ARCE
MARMOREIS SISTAM TEMPLIS: IVXTAQVE DICABO
ÆQVEVAM GEMINO SIMVLACRI NVMINE DIDO.

At apud Virgilium lib. i. Æneid. Veneri Æneas votum facit his verbis,

MVLTA TIBI ANTE ARAS NOSTRA CADET HOSTIA DEXTRA.

Propertius quoque lib. iiii. Eleg. x. Romulum in pugna aduersus Acronem, his Iouem votis occupasse, fingit.

IVPITER HÆC HODIE TIBI VICTIMA CORRVET ACRON.

ENIMVERO in ea votorum nuncupatione, quæ à Cẽsoribus lustrum condentibus fiebat, inuenio ante Scipionis ætatem sollemni carmine Deos oratos, VT POPVLI ROMANI RES MELIORES AMPLIORESQVE FACERENT. Quod ab Africano emendatum, institutúmque deinceps rogari, VT EAS RES PERPETVO INCOLVMES SERVARENT, Valerius Max. lib. iiii. cap. i. me docuit, cuius ipsamet verba apponam. *Africanus cùm Censor lustrum conderet, in quo solito sacrificio scriba ex publicis tabulis sollemne ei precationis carmẽ præiret, quo Dij immortales,* VT POPVLI ROMANI RES MELIORES FACERENT, *rogabatur: Satis, inquit, bonæ & magnæ sunt. Itaque,* PRECOR, VT EAS PERPETVO INCOLVMES SERVENT. *Ac sanè in tabulis publicis ad hunc modũ scribi iussit: qua votorũ verecundia Censores in condendis lustris vsi sunt.* Et idipsum nisi vnius Valerij Maximi esset testimonio cognitum, hoc vetustas, vt alia multa, obliuione obruisset. Atq; hæc nimirum vota sunt, quæ in proximum lustrum nuncupari, & suscipi moris fuisse, Suet. in Augusto cap. xcvii. ita tradit. *Cùm lustrũ in cãpo Martio magna populi frequentia conderet, vota, quæ in proximũ lustrũ suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit. Nã se quãquã conscripta, paratisque iam tabulis negauit suscepturum, quæ non esset soluturus.* Liuius lib. xxx. *Vouit in eadem verba Cos. præeunte Pontifice Max. quibus antea,* QVINQVENNALIA VOTA SVSCIPI *solita erant.* Planè bello Punico secundo post Romanos equestri prælio ad Ticinum amnem victos, iterúmque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, Caius Atilius Serranus Prætor vota suscipere iussus est in hæc verba, SI IN DECEM ANNOS RESP. EODEM STETISSET STATV, quẽadmodum à Liuio lib. xxi. memoriæ proditum est. Idem lib. xxx. M. Claudio Marcello & T. Quintio Coss. imperatum refert, vt priusquam ab vrbe proficiscerentur, ludos magnos facerent, quos T. Manlius Dictator in quintum annũ vouisset, SI EODEM STATV RESPVB. STARET. Eiusdem generis erant Ciceronis vota, quæ à se sub hac formula, SI RESPVB. STETISSET, facta ipsemet lib. xv. Epist. ad Attic. scribit. Quinetiam cũ populus Romanus in animo haberet bellum aduersus Perseum Macedonum regem gerere, decreuisse Senatum Liuius lib. xlii. refert, *vt C. Popilius Cos.* LVDOS PER DECEM DIES IOVI OPT. MAX. VOVERET, DONAQVE CIRCA OMNIA PVLVINARIA DARI, SI RESPVB. DECEM ANNOS IN EODEM STATV FVISSET. Cùm verò Flaminius Cos. insidiis ab Annibale circumuentus, & ad Thrasimenũ lacum exercitus Ro. fusus esset, Decemuiri, vt idem Liuius lib. xxii. testatur, libros Sibyllinos adire iussi, VER SACRVM vouendum, SI BELLATVM PROSPERE ESSET, RESQVE PVBLICA IN EODEM, QVO ANTE BELLVM FVISSET, STATV PERMANSISSET, patribus tetulerunt. Ideóq; populus de Vere sacrò vouendo in hæc verba rogatus est. VELITIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

IVBEATIS, SI RESP. POPVLI RO. QVIRITIVM AD QVINQVENNIVM PROXIMVM, SICVT VELIM EAM, SALVA SERVATA ERIT HISCE DVELLIS, DATVM DONVM DVIT, POPVLVS RO. QVIRIT. QVOD DVELLVM POPVLO ROM. CVM CARTHAGINIENSI EST, QVÆQVE DVELLA CVM GALLIS SVNT, QVI CIS ALPES SVNT: QVOD VER ATTVLERIT EX SVILLO, OVILLO, CAPRINO GREGE, QVÆQVE PROFANA ERVNT, IOVI FIERI, EX QVA DIE SENATVS POPVLVSQVE IVSSERIT: QVI FACIET QVANDO VOLET, QVAQVE LEGE VOLET FACITO. QVOMODO FAXIT, PROBE FACTVM ESTO. SI ID MORITVR, QVOD FIERI OPORTEBAT, PROFANVM ESTO, NEQVE SCELVS ESTO. SI QVIS RVMPET OCCIDETVE INSCIENS, NE FRAVS ESTO. SI QVIS CLEPSIT, NE POPVLO SCELVS ESTO, NEVE CVI CLEPTVM ERIT. SI ATRO DIE FAXIT INSCIENS, PROBE FACTVM ESTO. SI NOCTE SIVE LVCE, SI SERVVS SIVE LIBER FAXIT, PROBE FACTVM ESTO. SI ANTE ID EA SENATVS POPVLVSQVE IVSSERIT FIERI, AC FAXIT, EO POPVLVS SOLVTVS LIBER ESTO. Plutarch. in Fabio. παρελθὼν δὲ ὁ Δικτάτωρ εἰς τὸν ὅχλον εὔξατο τοῖς θεοῖς, ἐνιαυτὸν μὲν αἰγῶν καὶ οἰῶν καὶ παρβάτων καὶ βοῶν θυσίαν, ὅσων ἰταλίαν ὅροι καὶ πεδία, καὶ ποταμοὶ καὶ λειμῶνες εἰς ὥραν ἐσομβρίου θρέψωσι, καταθύσειν ἅπαντα. Liuius lib. XXIIII. VER SACRVM M. Porcio & L. Valerio Coss. factum fuisse narrat: quod quoniã P. Licinius Pontifex non esse rectè factum denuntiarat, de integro faciẽdum arbitratu Pontificũ patres cẽsuerint. VER autẽ SACRVM fuisse pecus quod natũ esset inter Cal. Martias & pridie Cal. Maias Pub. Cornelio Scipione & T. Sempronio Lõgo Coss. Quibus ex locis patet, eiusmodi VERIS SACRI VOTO, SESE ROMANOS OBSTRINXISSE AD EA PECORA, QVÆ VERE PROXIMO NASCERENTVR, IMMOLANDA. Plenius verò fuit Sabinorum illud votum, qui aduersus Vmbros diutino bello conflictati, more quorundã Græcorum, VOVERVNT SE EO ANNO NATA CONSECRATVROS, vt Strabo lib. v. refert his verbis: διό π πολεμοῦντες σαβῖνοι πολιὰ χρόνον πρὸς τοὺς ὀμβρικοὺς, εὔξαντο καθάρ τῆς ἐλλείψεως τινὸς, τὰ γενόμενα τῷ ἔτει τὰ πᾶν καθιερώσαι· καὶ σωθέντες δὲ, τῆς γενομένης μὲν κατέθυσαν, τὰ δὲ καθιέρωσαν, ἀφορίας δὲ γενομένης, εἰπόντες, ὡς ἐκλείψει καθιερῶσαι καὶ τὰ τέκνα· οἱ δ' ἐποίησαν τοῦτο, καὶ τὰς γενομένους τότε παῖδας ἀφιέρωσαν. De eiusmodi voto hæc Sisenna lib. IIII. historiar. scripserat. *Quondã Sabini feruntur* VOVISSE, SI RES COMMVNIS MELIORIBVS LOCIS CONSTITISSET, SE VER SACRVM FACTVROS. *Quo voto damnati fœtum omnem dicuntur eius anni statim consecrasse.* quæ quidẽ ex duobus Sisennæ locis à Nonio adductis in verb. *Damnare*, & in verbo *Ver sacrum* in hunc modum aptè ni fallor, cõsarcinari possunt. Cuius voti etiã meminit Plinius lib. III. Nat. histor. cap. XIII. quo de Picentibus hæc dicit: *Orti sunt à Sabinis*, VOTO VERE SACRO. Illum etiam Veris sacri morem Græcis & Barbaris olim vsitatũ Dionys. Halic. lib. I. explicat his verbis. Ὁπότε γὰρ εἰς ὄχλου πλῆθος ἐπίδοσιν αἱ πόλεις ποιοῖεν, ὥστε μηκέτι τὰς οἰκείας τροφὰς ἅπασιν εἶναι δι' ἀργυρικὴν χακωθεῖσαν τὴν τῶν ἀναλωμάτων μεταβολὴν, ἢ γῆν ἀπανίσχουσαν τοὺς εἰωθότας καρποὺς ἐξενεγκεῖν, ἢ τοιόνδε τι πάθος ἄλλο τὰς πόλεις κατασχόν, εἴτε ἄμειον εἴτε χεῖρον αἰτίαν ἐπιφῆναι μείωσεως τῆς πλήθους θεῶν ὁ τῷ δὴ καθιεροῦντες αἰῶνα τῶν ἐτέων ὡρας ἐξέπεμπον ὅπλοις κοσμήσαντες ἐκ τῆς σφετέρας. Atq; ex huiusmodi voto Sacranos appellatos, Reate ortos, qui ex Septimõtio Ligures, Siculósque exegerunt, Festus Põp. memoriæ prodidit, nimirũ quòd Vere sacro nati essent. Seruius quoque in VII. Æn. ad ea verba, *Et Sacranæ acies*, *Alij*, ait, *Sacranas acies Ardeatium volunt, qui aliquando cũ pestilentia laborarent*, VER SACRVM VOVERVNT, VNDE SACRANI DICTI SVNT. VER AVTEM SACRVM IMMOLATIONIS GENVS EST. *Mos enim Italis fuit, vt magnis in periculis addicti*, VOVERENT QVÆCVNQVE PROXIMO VERE NATA ESSENT APVD SE ANIMALIA IMMOLATVROS. Quinetiam vt Festus Pomp. in voce *Mamertum*, scriptũ reliquit, *Cùm toto Samnio grauis incidisset pestilentia, Sthenius Metius eius gentis Princeps, conuocata ciuium suorum concione, exposuit se vidisse in quiete præcipientem Apollinem, vt si vellent eo malo liberari*, VER SACRVM VOVERENT, *id est*, quemadmodum ille interpretatur, QVÆCVMQVE VERE PROXIMO NATA ESSENT SIBI, IMMOLATVROS. Denique vt huic sacrano spicilegio finem imponã, Seruius in membranis ad ea verba lib. III. Æneid. *Auri sacra fames*, VER SACRVM, interpretatur, deuotum. Planè Cymbrico Marsicóque bello, aliter ac superiora, de quibus hactenus, vota nuncupata didici. Auctor est enim Suet. in August. cap. XXIII. Ioui Opt. Max. ea nũcupata, SI REMPVB. IN MELIOREM STATVM VERTISSET. Eadémque verborũ formula post Varianam cladem ludos magnos Ioui vouisse Augustum ibidem memorat. Inuenitur & in veteribus numis huiusmodi inscriptio. IOVI OPT. MAX. S. P. Q. R. VOTVM SOLVIT PRO SALVTE IMPERATORIS CÆSARIS, QVOD PER EVM RESPVB. IN AMPLIORI ATQVE TRANQVILIORI STATV ESSET.

NVNC varia votorũ genera & exempla in medium proferam, ex quibus diuersas eorum conceptiones conditionésque, cuiuis colligere liceat. Variè namq; è re nata & pro imminẽtibus impendentibúsq; periculis, aut aduersis quibus premebantur casibus, ea suscipi solebant: eiúsque rei ergò interdum ædes sacras, interdum ludos, nonnunquam etiã Ver sacrum, Dona, Maiores hostias & Decimam prædæ voueri moris erat. Exempla cuiusque generis adscribam: & vt de his primùm dicam, quæ pro felici belli exitu & victoriæ aduersus hostes adipiscendæ causa, facta accepimus, Attilium aduersus Samnites pugnantem Ioui Statori templum vouisse, SI CONSTITISSET A FVGA Romana acies, redintegratóque prælio cæcidisset, viciſsétq; legiones Samnitum, Liuius lib. X. auctor est. Idem lib. XXIX. Consulem principio pugnæ ædem Fortunæ Primigeniæ vouisse refert, SI EO DIE HOSTES FVDISSET. Eodémque modo Cornelium Cõsulem aduersus Insubres missum principio pugnæ, ædẽ Sospitæ Iunoni, SI EO DIE HOSTES FVSI FVGATIQVE ESSENT, vouisse, idem Liuius lib. XXXII. narrat. Fuluium etiam Flaccum ob Celtiberos in fugam Equitũ virtute versos ac cæsos, Fortunæ Equestri ædẽ vouisse idem auctor lib. XL. memorat. Nec in hac votorum specie, in qua constistimus, silendum est, L. Papyrij Cos. celebre, & historiarum monumentis ad testãdam temporum frugalitatem consignatum votum. Is enim aduersus Samnites dimicaturus, in ipso discrimine, quo tẽpla Diis voueri mos erat, vouit Ioui Victori, SI VICISSET, LEGIONESQVE HOSTIVM FVDISSET, POCILLVM MVLSI, PRIVSQVAM TEMETVM BIBERET, SE ESSE FACTVRVM. Quod cùm Liuio lib. X. prædicat etiam Plinius lib. XIIII. Natural. histor. cap. XIII. Sed & Q. Seruilium Halam Dictatorem, ex auctoritate patrum, SI PROSPERE BELLVM CONTRA GALLOS EVENISSET, ludos magnos vouisse Liuius lib. VII. refert. Idem lib. VI. auctor est ædem Martis Gallico bello votam. Eodémque libro legimus, Camillum Dictatorem belli causa contra Veios dictum, omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos Veijs captis se facturum, ex Senatusconsúlto vouisse. Marcus quoque Fulvius Prætor, quemadmodum idem Liuius lib XXXIX. perstringit, ludos magnos Ioui Opt. Max. vouit eo die, quò Ambraciam cepit. Quinetiam cùm in eo esset Marcellus, vt manum consereret cum Gallis, & eorum duce Virdomaro, vouisse eum Ioui Feretrio Plutarchus refert, τὰ κάλλιστα τῆς ἀφῆς τοῖς πολεμίοις ὅπλων καθιερώσειν. Idẽ in Camillo, votũ eius refert huiusmodi. πρῶτον μὲν εὐχὰς ἐποιήσατο, ἢ κρίσις ὅπη τῷ πολέμῳ τέλος εὐκλεὲς λαβεῖν, τὰς μεγάλας θεὰς ἄξειν, ἢ νεὼν θεᾶς, ἣν μητέρα Μάρτιαν καλοῦσι ῥωμαῖοι, καθιερώσειν. Idem in Mario: Εὔξατο δὲ ὁ Κάτλος ὁμοίως αἰσχρὰν τὰς χεῖρας, καθιερώσειν τ' τύχῃ τ' ἡμέρας ἐκείνης. Bello quoque Gallico ad Clastidium Marcellus templũ Honori & Virtuti vouit, vt Liuius lib. XXVII. Valer. Max. lib. I. cap. I. & Plutarch. in eius vita scribunt. Bellis verò Punicis Repub. multum afflicta & ob assiduas calamitates crebrásque clades acceptas valde attonitis & stupefactis ciuium mentibus, ædem Menti librorum Sibyllinorum monitu votam præter Liuium lib. XXII. testis est Ouidius lib. VI. Fast. his versibus:

Mens quoque numen habet: Menti delubra videmus
Vota, metu belli perfide Pœne tui.
Pœne rebellabas, & læto Consulis omnes
Attoniti, Mauras pertimuere manus.
Spem metus expulerat, cùm MENTI VOTA SENATVS
SVSCIPIT, *& melior protinus illa venit.*

Flaminium etiam Cõcordiæ ædem vouisse, SI RECONCILIASSET POPVLO ORDI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NES, Plinius lib.xxxi. cap. i. literis prodidit. Sanè, PRO VALETVDINE POPVLI, peste grassante, ædē Apollini votam à Liuio lib. iiii. scriptum extat. Idem lib. xl. refert, ob pestem, quæ iam tertium annum vrbem Romanam atque Italiam vastabat, Consulem Apollini, Æsculapio, Saluti vota vouere, & dare signa inaurata iussum, quæ vouit dedituque. Eodem teste lib. xli. populus Ro. Q. Martio Philippo verba præeunte in foro votum concepit, SI MORBVS PESTILENTIAQVE EX AGRO ROMANO EMOTA ESSET, BIDVVM FERIAS AC SVPPLICATIONEM SE HABITVRVM. Eáque est supplicatio, quam priore anno VALETVDINIS POPVLI CAVSA, votam idem lib. xlii. scribit. Qua loquendi figura idem lib. xxxviii. SVPPLICATIO *inde*, ait, *ex Decemuirorum decreto* PRO VALETVDINE POPVLI, *fuit per triduū: quia grauis pestilentia vrbem atque agros vastabat.* Et lib. xxv. *Hæc est origo ludorum Apollinarium, victoriæ, non* VALETVDINIS ERGO, *vt plerique rentur, votorum.*

PLANE pro ægrorum salute, vota interdum suscipiebantur. Suet. in Claud. cap. xlv. QVASI PRO ÆGRO VOTA ADHVC SVSCEPTA sunt. Tacit. lib. iii. *Incessit deinde religio, quonam in templo locandum foret* DONVM, QVOD PRO VALETVDINE AVGVSTÆ EQVITES RO. VOVERANT EQVESTRI FORTVNÆ. Liuius lib. xxxix. *Adolescentulum appellat:* SE PRO ÆGROTO VOVISSE, *vbi primùm conualuisset, Bacchis eum se initiaturum.* Sic & pro Vero ad Parthicum bellum Senatu consentiente misso, cùm eum Canusij ægrotare rumor esset, vota susceptа Capitolin. in M. Antonino philosopho scribit. Propertius lib. ii. Eleg. vii.

Hæc mihi VOTA TVAM PROPTER SVSCEPTA SALVTEM.

Denique in lapidibus monimentisque & inscriptionibus antiquis huiusmodi generis votorum frequens est mentio. Cæterùm, pro Pompeij salute, cùm is in Campania aduersa valetudine laboraret, vota ab vniuersa Italia susceptа fuisse legimus, quod post hominum memoriam nunquam antea factum erat. Id quod Velleius Paterc. obiter attigit his verbis. *Qui si ante biennium quàm ad arma itum est, perfectis muneribus theatri, & aliorum operum quæ ei circumdedit, grauissima tentatus valetudine, in Campania, quo quidem tempore vniuersa Italia* VOTA PRO SALVTE EIVS PRIMO OMNIVM CIVIVM SVSCEPIT. De quibus votis hæc Dio lib. xli. scribit. Τοσαύτῳ γὰρ εὐνοίᾳ αὐτοῦ πᾶσαι, ὡς εἰπεῖν, αἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πόλεις εἶχον ὥστε ἐπειδὴ ἤκουσαν αὐτὸν ὀλίγου ἐμπεσεῖν ἐπικινδύνως νοσοῦντα, ΣΩΤΗΡΙΑ αὐτῷ δημοσίᾳ θύειν εὔξασθαι. Et hoc est, quod Iuuenalis Satyra x. significat.

Prouida Pompeio dederat Campania febres
Optandas, sed multæ vrbes, & PVBLICA VOTA
Vicerunt.—

Postea verò inualuit mos, vt ineunte anno pro Cæsarum salute vota publicè nuncuparentur. Quod, vt alios taceam, Caius noster in L. si caluitur D. de verbor. signific. tradit. Pro æternitate quoque imperij & pro principum ac ciuium salute nuncupari vota consueuisse Plinius in Panegyr. tradit. Tertullian. in lib. ad Scapul. *Sed ijdē ipsi, qui* PER GENIOS EORVM *pridie vsque* IVRAVERANT, *qui* PRO SALVTE EORVM HOSTIAS ET PECERANT, ET VOVERANT, *qui Christianos sæpe damnauerant, hostes eorum sunt reperti.* Idem in Apologetico testatur, crimini datum Christianis, læsæ q; maiestatis eos accusatos, quòd pro salute Imperatorum vota nō facerent. Martial. lib. viii. Epigrammat. ad Cæsarem Domitian.

Quantus Io Latias mundi conuentus ad aras
SVSCIPIT, ET SOLVIT PRO DVCE VOTA SVO!

Cornel. Tacit. lib. iii. *Pontifices eorúmque exemplo cæteri sacerdotes* CVM PRO INCOLVMITATE PRINCIPIS VOTA SVSCIPERENT, *Neronem quoque & Drusum iisdem Diis cōmendauere.* Quod vbi Tiberius comperit, egisse eum cum Senatu Suetonius auctor est, non debere talia illis præmia tribui. Huiusmodi vota Dio lib. lviii. appellat. τὰς εὐχὰς, τὰς κατ' ἔτος ὑπὲρ τῆς ἀρχόντων καὶ ὑπὲρ τῆ αὐτοκράτορος καὶ ὑπὲρ τῆ δημοσίου ποιουμένας. Imperatorum certè, exceptis Tiberio & Caio, mentionem factam fuisse in votis annuis, eodem lib. ita scribit. Καὶ ἡ γερουσίας ἀπιμῶσαι τὸν Γάϊον ἐθελησάσης, ψηφισθῆναι μὲν αὐτὸς ἐκώλυσεν, ἰδία δὲ τὰς εἰκόνας αὐτῆ νυκτὸς ἀπάσας ἠφάνισε, καὶ ἅμα ταῦτα τὸ μὴ ὄνομα

μὴ ὄνομα αὐτῆς ὄφελος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνείαν ὅτι τε τοῖς ὅρκοις καὶ ὅτι ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ἀπὸ τοῦ πρώτου τὰ πρῶτα. Traianus Consul creatus (quod Plinius in Panegyrico miris in cælum laudibus effert) in fine votorum, quæ suscipi quotannis moris erat, adiecit: VT ITA PRECIBVS EIVS DII ADNVERENT, SI IVDICIVM SENATVS MERERI PERSEVERASSET. Item, VT ITA DEMVM EVM DII SERVARENT, SI BENE REMPVB. ET EX VTILITATE COMMVNI REXISSET. Et vice versa summa populi votorū hæc fuit, VT POPVLVM SIC AMARENT DII, SICVT EVM PRINCEPS. Idem Plinius Bithyniam proconsulari imperio obtinens, sollemnia pro eiusdem Imperatoris incolumitate à se & militibus ac prouincialibus susceptа vota his verbis Epist. x. memorat: SOLEMNIA VOTA PRO INCOLVMITATE TVA, *qua publica salus cōtinetur &* SVSCEPIMVS PARITER ET SOLVIMVS, PRECATI DEOS VT VELINT EA SEMPER SVSCIPI, SEMPERQ. SIGNARI. Eodémque lib. ob diem imperij eiusdem principis, præeunte se à militibus & prouincialibus vota concepta ita ostendit. *Diem,* DOMINE, *quo seruasti imperium, dum suscipis, quanta mereris lætitia celebrauimus:* PRECATI DEOS, VT TE GENERI HVMANO, CVIVS TVTELA ET SECVRITAS SALVTI TVÆ COMMISSA EST, INCOLVMEM FLORENTEMQVE PRÆSTARENT. Idem ibidem pro eiusdem Traiani incolumitate vota facta, soluta, & noua rursus susceptа scribens: PRECATI, ait, DEOS, VT TE REMQ. PVBLICAM FLORENTEM ET INCOLVMEM EA BENIGNITATE SERVARENT, QVAM SVPER MAGNAS PLVRIMASQVE VIRTVTES, PRÆCIPVA SANCTITATE CONSEQVI DEORVM HONORE MERVISTI.

CÆTERVM ludos votiuos pro Augusti salute factos Plinius lib. vii. Natur. histor. cap. xlviii. indicat. Suetonius etiā in Aug. cap. lix. auctor est quosdā ciues morientes iussisse pro se vota solui, QVOD AVGVSTVM SVPERSTITEM RELIQVISSENT. Sed & pro Germanici incolumitate, cùm eum morbo leuatum, recreatumq; fama ferret, vota reddita, Cornel. Tacit. lib. ii. & Sueton. in Calig. cap. vi. scribunt.

Præterea VOTA, PRO eorum qui peregrè proficiscebantur REDITV suscipi consueuerant. Plaut. Amphitruo. Act. iii. Sc. ii.

Iube verò VASA PVRA *adornari mihi,*
Vt quæ apud legionem, VOTA VOVI, SI DOMVM
REDISSEM SALVVS, *ea ego exoluam omnia.*

Virgil. lib. ii. Æneid.

VOTVM PRO REDITV *simulant.*—

Tibull. lib. iii. Eleg. iii.

At si PRO DVLCI REDITV *quæcumque* VOVENTVR.

Ouid. lib. ii. Amor. Eleg. xi.

—PRO REDITV VICTIMA VOTA CADET.

Sueton. in Calig. cap. xiiii. *Cùm deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas traiecisset,* VOTA PRO REDITV SVSCEPTA SVNT. Cornel. Tacit. lib. iii. *Decreuere patres* VOTA PRO REDITV EIVS. Martial. Epigram. xli. lib. ix.

Tarpeias Diodorus ad coronas
Romam cùm peteret Pharo relicta,
VOVIT PRO REDITV VIRI *Philene.*

In inscriptio. Ro. P. QVINTILIVS SEX. F. VARVS COS. LVDOS VOTIVOS PRO REDITV IMP. CÆS. DIVI AVGVSTI IOVI OPT. MAXIMO FECIT CVM CLAVDIO NERONE CONLEGA. Ouid. lib. v. Fastor. ludos Floræ Deæ votos, SI BENE FLORESCERENT SEGETES, ipsius Deæ ore canit.

Conuenere patres, & SI BENE FLOREAT ARVVS,
Numinibus nostris ANNVA VOTA VOVENT.

Ludorū quoque VOTIVORVM meminit Liuius lib. xxv. & lib. xl. & xlii. Puellæ verò suæ votum refert Catullus his verbis:

Nam SANCTÆ *Veneri, Cupidinique*

Universidad de Deusto
Biblioteca

VOVIT, SI SIBI RESTITVTVS ESSEM,
Dedissémque truces vibrare Iambos,
Electissima pessimi poëtæ
Scripta, tardipedi Deo daturam,
Infelicibus vstulanda lignis.

Ad extremum verò rogat Venerem voti solutione contenta sit:

Nunc ô cæruleo creata ponto, & reliqua.

ACCEPTVM FACE REDDITVMQVE VOTVM.

SANE VOTIS factis, EA VT RATA ESSENT, precabantur. Ouidius libro VIII. Metamorphos.

—Duráque ad sydera supplex
Cressa manus tollens, RATA SINT SVA VOTA, PRECATVR.

Idem lib. III. Amor. Eleg. II.

SINT MEA SINT DOMINÆ FAC RATA VOTA MEÆ.

Martial. lib. IIII. Epigram. ad Phœbum.

FAC RATA VOTA PATRIS.—

Idem lib. X. Epigrammat.

DII TIBI DENT QVICQVID PRINCEPS TRAIANE MERERIS,
ET RATA *perpetuò, quæ tribuere,* VELINT.

VNDE RARA VOTA dicunt Propertius lib. IIII. Eleg. X. & Ouidius in Ibin: Similiter quæ euenire ac re ipsa firmari cupiebant, ea VT RATA ESSENT optabant. Ouid. lib. I. Trist. Eleg. I.

Nos quoque quisquis erit, NE SIT MISER IPSE, PRECAMVR,
Placatos miseris qui volet esse Deos.

QVÆQVE VOLET, RATA SINT.—

Idem lib. II. de Ponto Eleg. V.

Quæ RATA SINT CVPIO: *rebúsque vt comprobet omen.*

Idem lib. I. Fastorum.

EFFICIATQVE RATAS VTRAQVE DIVA PRECES.

Eodémque modo RATA VERBA VT ESSENT, precabantur. Ouidius lib. II. Fastorum.

SINT RATA DICTA IOVIS.—

Proinde apud eundem poëtam lib. XV. Metamorphos. Mars Iouem ita alloquitur:

Dixisti: RATA SIT VERBORVM SVMMA TVORVM.

Sic & apud Senecam OEdipo Act. III. Sc. I.

AVDIOR, *vates ait,* RATA VERBA FVDI.

EX diuerso quæ abominabantur EA NE RATA ESSENT optabant: Ouid. lib. IX. Metamorphos.

— Quid vult sibi noctis imago
QVAM NOLIM RATA SIT.—

VOTIS autem RATIS, IRRITA, aduersantur. Ouid. lib. IIII. Fast.

IRRITA, *decepti,* VOTA, *colentis erant.*

Pedo Albinouanus in carmine consolator. ad Liuiam:

Iámque precaturus, quid ego iam credulus, inquit,
SVSCIPIAM, *in nullos,* IRRITA VOTA *Deos?*

Lucanus lib. IX.

VOTAQVE *turicremos* NON IRRITA *fudit in ignes.*

Eodémque sensu IRRITA TVRA, Ouid. lib. VII. Metamorphos. & lib. II. de Pōto Eleg. IX. & IRRITA PRÆSAGIA, lib. III. de Ponto Eleg. IIII. sicut IRRITAS PRECES Plinius in Panegyrico. Eadem vota & CADVCA vocat Ouid. in Ibin. VT CADVCAS PRECES idem lib. I. Fastor. his versibus:

— Nec lingua CADVCAS
Concipit vlla PRECES:—

VOTA enim VALERE, & vice versa, CADERE, dicebant. Ouid. lib. IIII. Fast.

VOTA VALENT *meliora.*— Tibull. lib. II. Eleg. II.

VOTA CADVNT: *vtinam strepitantibus aduolet alis.*

Propert. lib. I. Eleg. XVII. —*Ingrato litore* VOTA CADVNT.

CÆTERVM vota quæ fiebant, CONCIPI, SVSCIPI, NVNCVPARI, dicebātur. Quarum locutionum exempla, quòd passim in singulis ferè auctoribus occurrant, nulla adferam: nam diligentiam ex supervacuis affectare non est nostrum. Illud adnotatu dignum est, eos qui vota fecerant, REOS VOTI, eorúmque compotes factos, quoad promissa soluissent DAMNATOS VOTI, appellatos. Macrob. lib. III. Saturnal. cap. II. expendens hunc Virgilij versum, *Constituam ante aras* VOTI REVS: *Hæc vox,* ait, VOTI REVS, *propria est sacrorum,* VT REVS *vocetur, qui suscepto voto se numinibus obligat:* DAMNATVS *autem, qui promissa non soluat.* Seruius in schedis; DAMNARI, *est damno afficere, id est, debito liberare. Idcò & cùm vota suscepimus,* REI VOTI *dicimur, donec consequamur beneficium, & donec condemnemur, id est promissum soluamus, vt* Virgilius Bucolic. Ecloga VI. —DAMNABIS TV QVOQVE VOTIS. Liuius lib. V. *Camillus idētidem omnibus locis concionabatur, haud mirum id quidem esse: furere ciuitatem, quæ* DAMNATA VOTI, *omnium rerum potiorem curam, quàm religione se exoluendi habeat.* Idem lib. VII. de L. Fulio Dictatore, *Inter ipsam dimicationē ædem Iunoni Monetæ vouit, cuius* DAMNATVS VOTI, *cùm victor Romam reuertisset, Dictatura se abdicauit.* Et lib. X. *Vt ædem etiam fieri Senatus iuberet, bis eiusdem* VOTI DAMNATA *Repub. in religionem venit.* Idem lib. XXXIX. DAMNATAM VOTI *Deum benignitate exoluere id velle.* Et lib. XXVII. DAMNARENTVRQVE VOTORVM *quæ pro ipsis suscepissent.* Nonius Marcellus, DAMNARE *& condemnare pro liberare positū est.* Titinnius Veliterna, *Fortasse notum fuisse, quo die liber foret. Nūc* EIVS VOTI CONDEMNATVS *immolauit hostiam.* Turpilius Leucadia, *Et amplius illam apparere condecet. Quandoquidem* VOTI CONDEMNATA EST. Sisenna histor. lib. IIII. QVO VOTO DAMNATI FOETVM *omnem dicuntur eius anni statim confecrasse.*

VOTA verò SOLVI & REDDI dicebantur. Vnde Macrobius lib. III. Saturnal. cap. V. ad illum Virgilij versum lib. V. Æneid.

Hanc tibi Eryx meliorem animam, pro morte Daretis,

PERSOLVO, eorum verborum proprietatem obseruans, adnotat Virgilium, vt NVNCVPATA VOTA significaret, dixisse PERSOLVO: quod de voto propriè dicitur. Sic & apud Ouid. lib. V. Fastor. Flora de ludis sibi ex voto susceptis factis,

Annuimus, ait, *votis: Consul cum Consule* LVDOS
Posthumio Lenas PERSOLVERE MIHI.

Valer. Max. lib. I. cap. I. *Item matri Deūm sæpenumero Imperatores nostri compotes victoriarum,* SVSCEPTA VOTA *Pessinuntem profecti* SOLVERVNT. Festus Pomp. *Minuitur luctus, cùm* VOTVM PVBLICE SVSCEPTVM SOLVITVR. Et certè voto, patresfa. puberes, sui iuris, obligari, ex eáque causa debitores effici, ac proinde quæ votorum compotes fadi soluebant vota, ea, VT DEBITA SOLVI, ET REDDI, censebant. Liuius lib. V. de decima prædæ Veientanæ, quā Camillus vouerat, *Haud facilè,* ait, *inibatur ratio iubēdi referre prædam populū,* VT *ex ea pars* DEBITA, *in sacrū secerneretur.* Valer. Max. lib. I. cap. I. *Cùm Marcellus quintū Consulatum gerēs, templū* HONORI ET VIRTVTI, *Claustidio prius, deinde Syracusis potitus,* NVNCVPATIS VOTIS DEBITVM *consecrare vellet.* Virgil. in Ceiri.

DEBITA *cùm castè* SOLVVNTVR VOTA *Minervæ.*

Horat. lib. I. Carm. Ode XXXVI.

Et ture & fidibus iuuat
Placare, & vituli SANGVINE DEBITO
Custodes Numidæ Deos.

Vbi vetus interpres, *Sanguine,* ait, *debito,* id est, *votis pactis.* DEBETVR ENIM HOSTIA, *dum votis suscepti promittitur.* Eodemq; antiqui Grammatici referunt eiusdem poëtæ ex lib. II. Car. Ode VII. verba hæc, *Ergo obligatam* REDDE *Ioui dapē.* Propert. lib. I. Eleg. XVI.

DEBITAQVE *occultis* VOTA *tuli manibus.* Idem Eleg. XIX. lib. II.
Tu quoniam es, mea lux, magno demissa periclo,
Munera DIANÆ DEBITA REDDE, *choros.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

REDDE *etiam excubias diuæ nunc, antè iuuencæ:*
VOTIVAS NOCTES *& mihi* REDDE *decem.*

Tibull. lib.IIII.ad Apollinem.

Iam celeber, iam lætus eris, quum DEBITA REDDET
Certatim sanctis lætus vterque focis. Ouid.lib.I.de Ponto Eleg.v.
Turáque Cæsaribus cum coniuge Cæsare digna,
Diis veris, memori DEBITA *ferre manu.*

In veteri inscriptio.RO.RVSTICELLA M. L.CYTHERIS DEBITVM REDDIDIT XII.KAL.SEPT. MALVGINENSE ET BLÆSO COS. Eodem pertinet quod Cicero III.in Catilin.Oratio. *Multi*, ait, *sæpe* HONORES DIIS IMMORTALIBVS *iusti habiti sunt, ac* DEBITI.

ATQVE adeo non tantùm VT DEBITA, sed & MERENTIBVS, seu MERITIS DIIS, REDDI VOTA dicebantur. Ouidius lib. v.Fast. de voto ab Æneâ soluto, quo vinum youerat:

Venerat Autumnus calcatis sordidus vuis,
REDDVNTVR MERITO DEBITA VINA IOVI.

Idem lib.IIII.Trist.Eleg.II.

Cúmque bonis nuribus pro sospite Liuia nato
MVNERA DAT MERITIS *sæpè datura Deis.* Etaliàs:
ET DABITVR MERITO LAVREA VOTA IOVI.

Idem lib.I.Trist.Eleg.IX.

Hæc si contigerint, MERITÆ CADET AGNA MINERVÆ.

Hinc Tibullus lib.I.Eleg.X. —VENERI MERENTI *fixam palmam dicit.* Sed & in veteri inscriptionum Romanarum versu, Fortunæ MERENTI dona consecrari dicuntur. Hinc & MERITOS HONORES dixit Virgil.lib.III.Æneid. & MERITAS ARAS, Seneca in Hercule Furen. Act. IIII. Sc. I. Liuius lib.XLV. *Ad eosdem Deos, quibus vota nuncupauit,* MERITA DONA *populi Ro traducit.*

Enimuero qui vota soluebant, ea se soluisse testabantur hisce sollemnibus verbis, VOTVM SOLVIT LIBENS MERITO, quæ his notis V.S.L.M. significabantur, quémadmodum Valerius Probus edidit. Cuius generis exempla propè immunera è lapidibus Romanis excerpta, descripta sunt in libris, qui in hoc argumento versantur: quæ quia legentibus obuia sunt, in his congerendis opera non abutar. Inuenitur & in vetustis lapidibus numísque eiusdem testationis Formula huiusmodi EX VOTO SVSCEPTO. Quò pertinent Suetonij verba hæc in Augusto cap.LVII. *Omnes ordines in lacum Curtij quotannis,* EX VOTO, PRO SALVTE EIVS, *stipem iaciebant.* Horat.lib.I. Serm.Satyr.v.

—DONASSET *iamne catenam*
EX VOTO, *Laribus, quærebat.*—

PVBLICORVM vtique votorum ipsa nuncupatio in tabulas referebatur. Fest. PŌP. NVNCVPATA *dicuntur,* VOTA, *quæ Consules, Prætores cùm in prouinciam proficiscuntur faciunt. Ea in tabulas præsentibus multis referuntur.* Huiusmodi tabularum meminit & Suetonius in Aug. cap. XCVII. cùm ait: VOTA, *quæ in proximũ lustrum* SVSCIPI *mos est, collegam suum Tiberium* NVNCVPARE *iussit. Nam se quamquam conscriptis paratísque iam tabulis negauit* SVSCEPTVRVM, *quæ non esset* SOLVTVRVS.

Similíque modo cùm vota soluebantur, eius rei ergô tabulæ figi consueuerãt. Vtrumque testatur lapis nuper Romæ effossus illi, quem suprà protuli de fratrum Arualium sacris cohærens, cuius verba hæc sunt.

SVLPICIVS CAMERINVS, MAGISTER COLLEGII FRATRVM ARVALIVM NOMINE, VOTA NVNCVPAVIT PRO SALVTE NERONIS CLAVDI, DIVI CLAVDI F. GERMANICI CÆSARIS N. TIB. CÆS. AVG. PRO DIVI AVG. ABN. CÆSARIS AVG. GERMANICI PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. ET OCTAVIÆ CONIVGIS VICTIMIS IMMOLATIS IN CAPITOLIO, QVÆ SVPERIORIS ANNI MAGISTRI VOVERANT, PERSOLVIT, ET IN PROXIMVM ANNVM NVNCVPAVIT, PRÆEVNTE M. APONIO SATVRNINO: IOVI B. MARES II, IVNONI VACCAS II. MINERVÆ VACCAS

II. SALVTI PVBLIC. VACCAS II. IN TEMPLO NOVO DIVO AVG. B. MARES II. DIVÆ AVG. VACCAS II. DIVO CLAVDIO B. MAR. II. IN COLLEGIO ADF. SVLPICIVS CAMERINVS MAGISTER, A. VITELLIVS, I. PISO L. F. M. APONIVS SATVRNINVS, P. MEMNIVS REGVLVS, L. SALVIVS, OTHO TITIANVS.

Circumfertur etiam Tabula quædam voti à plebe Narbonensi pro Augusti numine susceptI, quæ ita habet.

T. STATILIO TAVRO L. CASSIO LONGINO COS. X. KAL. OCTOBR.
NVMINI AVGVSTI VOTVM SVSCEPTVM A PLEBE NARBONENSIVM IN PERPETVOM.

QVOD BONVM, FAVSTVM FELIXQVE SIT IMP. CÆSARI DIVI F. AVGVSTO PP. PONTIFICI MAXIMO, TRIB. POTEST. XXXIIII. CONIVGI, LIBERIS GENTIQVE EIVS, SENATVI POPVLÓQVE ROMANO, ET COLONIS INCOLISQVE C. I. P. N. M. QVI SE NVMINI EIVS IN PERPETVVM COLENDO OBLIGAVERVNT, PLEBS NARBONENSIVM ARAM NARBONE IN FORO POSVIT, AD QVAM QVOTANNIS VIIII. K. OCTOB. QVA DIE EVM SECVLI FELICITAS ORBI TERRARVM RECTOREM EDIDIT TRES EQVITES ROMANI A PLEBE, ET TRES LIBERTINI HOSTIAS SINGVLAS IMMOLENT, ET COLONIS ET INCOLIS AD SVPPLICANDVM NVMINI EIVS THVS ET VINVM DE SVO EA DIE PRÆSTENT, ET VIII. K. OCTOB. THVS VINVM COLONIS ET INCOLIS ITEM PRÆSTENT. K. QVOQVE IANVAR. THVS ET VINVM COLONIS ET INCOLIS PRÆSTENT. VII. QVOQVE IDVS IANVAR. QVA DIE PRIMVM IMPERIVM ORBIS TERRARVM AVSPICATVS EST THVRE VINO SVPPLICENT, ET HOSTIAS SINGVL. IMMOLENT, ET COLONIS INCOLISQVE THVS VINVM EA DIE PRÆSTENT.

ET PRIDIE K. IVNIAS, QVOD EA DIE T. STATILIO TAVRO, M. ÆMYLIO LEPIDO COS. IVDICIA PLEBIS DECVRIONIBVS CONIVNXIT, HOSTIAS SINGVL. IMMOLENT, ET THVS ET VINVM AD SVPPLICANDVM NVMINI EIVS COLONIS ET INCOLIS PRÆSTENT. EXQVE IS TRIBVS EQVITIBVS ROMA LIBERTINIS VNV.***

SVNT & in vetustis marmoribus & numis. quámplurimæ votorum pro Salute & Reditu susceptorum testes inscriptiones. E quarum turba, vt cum delectu modum seruem, aliquot subijciam: In vna est, EX VOTO SVSCEPTO PRO SALVTE IMP. CÆSARIS M. AVRELIANI ANTONINI AVG. PII, FELICIS SEX. POMP. PRIVAT. CVM M. VIRRIO STRVTI F. COLVMNAS CVM EPISTILIO DEO MAGNO SERAPI IN INTROITVM EXORNAVERVNT. Altera sic habet, SYRIÆ DEÆ SACRVM EX VOTO SVSCEPTO PRO SALVTE. Et aliâs, PRO SALVTE D. D. N. N. AVGG. HERCVLI GENIO CENTVRIÆ EX VOTO POSVIT L. DOMITIVS VALERIANVS, & reliqua. E numismat. etiam Augusti hæc deprompsi. S. P. Q. R. IMP. CÆSARI CÆSAR AVGVST. VOT. SVSC. PRO SAL. ET RED. I. O. M. SACR. Ex altero verò hæc, IOVI VOT. SVSC. PRO SAL. CÆS. AVG. S. P. Q. R. L. MESCINIVS RVFVS S. P. Q. R. V. PRO RED. CÆS. Et alia hæc, CÆSARI AVGVSTO VOT. P. SVSC. PRO SALVTE ET REDITV I. O. M. SACRVM. Est & in Romano marmore incisum, HERCVLI INVICTO PRO SALVTE D. D. N. N. IMPP. CÆS. M. AVREL. ANTONINI P. F. AVG. ET M. AVR. ALEXANDRI NOBILISSIMI CÆS. TOTIVSQVE DOMVS DIVINÆ EORVM COH. X. PR. P. V. ANT. VII. MARCIANI MASCVLINVS VALENS B. F. PR. DR. FEMININA ET AVR. FABIANVS. SIGNIFER. ET VAL. FIRMINVS OPTIO VII. QVOD PROFICISCENTES EXPEDITIONIBVS SACRIS VOVERANT REGRESSI CVM COMMANIPVLIS LIBENTES VOTVM SOLVERVNT.

Tudertino quoque lapidi insculpta sunt quæ sequuntur. PRO SALVTE COLONIÆ ET ORDINIS DECVRIONVM ET POPVLI TVDERTIS IOVI OPT. MAX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CVSTODI CONSERVATORI, QVOD IS SCELERATISSIMI SERVI PVBLICI INFANDO LATROCINIO DEFIXA MONVMENTIS ORDINIS DECVRIONVM NOMINA NVMINE SVO ERVIT AC VINDICAVIT ET METV PERICVLORVM COLONIAM CIVESQVE LIBERAVIT, L. CANCRIVS CLEMENTIS LIB. PRIMIGENIVS SEX. VIR. II. AVGVSTALIS ET FLAVIALIS PRIMVS OMNIVM HIS HONORIBVS AB ORDINE DONATVS VOTVM SOLVIT. Item Murtiæ in Hiſpania huiuſmodi inſcriptio viſitur, CASTORI ET POLLVCI DIIS MAGNIS SVLPITIA Q. SVLPITII F. VOTVM OB FILIVM SALVTI RESTITVTVM. Alibi in eadem regione, PLVTONI DEO IN LOCO SVB TERRA CONC. PERICVLO OCEANI LIBERATVS ARAM POSVIT FAB. VEGELLIANVS EX VOTO. Et in Luſitania, NYMPHIS AVITVS PROCVLI F. PRO SALVTE FLACCILLÆ FLACCI V. C. F. VXORIS SVÆ VOTVM LIB. AN. SOL. Aliâs etiam legimus, C. PVLLIDIVS CELLIOR SENEX NVMINI SILVANI GRATIARVM AGENDARVM CAVSA VOTVM SOLVIT. Item in alio lapide, DEO SANCTO APOLLINI PACIFERO EX VOTO LIBENS SOLVIT MILES COHORT. X. PRÆTOR.

EXTAT verò tabulæ votiuæ, ſed valde corruptæ & luxatæ exemplum apud Liuium lib. XL. vbi M. Æmylium Cenſorem ædem Larium Permarinum dedicaſſe ait, quam quadraginta antè annis L. Æmylius Regillus vouerat nauali prælio aduerſus præfectos regis Antiochi: ſupra cuius templi valuas tabula fixa erat cum huiuſmodi titulo. DVELLO MAGNO REGIBVS DIRIMENDO CAPVT SVBIGENDIS PATRANDÆ PACIS HÆC PVGNA EXEVNTI L. ÆMYLIO M. ÆMYLII FILIO AVSPICIO, IMPERIO, FELICITATE DVCTVQVE EIVS INTER EPHESVM CAMVCVMQVE INSPECTANTE COS. IPSO ANTIOCHO, EXERCITV OMNI, EQVITATV ELEPHANTISQVE CLASSIS REGIS ANTIOCHI ANTEA SIC VICTA, FVSA, CONTVSA FVGATAQVE EST, IBIQVE EO DIE NAVES LONGÆ CVM OMNIBVS SOCIIS CAPTÆ QVADRAGINTA DVÆ. EA PVGNA PVGNATA REX ANTIOCHVS REGNVMQVE EIVS: EIVS REI ERGO ÆDEM LARIBVS PERMARINIS VOVIT. De cuius tabulæ ſanitate & integritate neque repromittere neque præſtare quidquam poſſum: quandoquidem iis morbis & vitiis laborat, quæ abſque manuſcriptorum librorum auxilio curare difficile eſſet. Ego planè Dauum me eſſe non OEdipum ingenuè profiteor. Certis quidem numeris & pedibus ſuprafcriptum carmen conſtare, atque adeo verſibus Saturnijs ſcriptum adfirmare non dubito Attilij Fortunatiani auctoritate fretus, cuius hæc ſunt in lib. de Arte, verba. *Apud noſtros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant, memoriæque ſuæ titulum Saturnius verſibus perſequebantur, talia reperi exempla: Ex Regilli tabula,* DVELLO MAGNO DIRIMENDO REGIBVS SVBIGENDIS. Quod initium à Liuiani Codicis ſcriptura paullulum differt. Saturniorum autem verſuum meminit Varro lib. VI. de Lingua Lat. Cuiuſmodi verſus ſolutos fuiſſe & liberos oſtendit Seruius in lib. II. Georgic. ad ea verba: *Verſibus incomptis ludunt: Incomptis*, inquiens, *id eſt carminibus Saturnio metro compoſitis, quod ad rythmum ſolum vulgares componere cõſueuerant.* Feſtus Pompeius in verbo, *Saturnus: Verſus quoque antiquiſſimi, quibus Faunus fata cecinisſe hominibus videtur, Saturnij appellantur, quibus & à Næuio bellum Punicum ſcriptum eſt, & à multis aliis plura compoſita ſunt.* Aſconius Pædianus in Orat. II. in Verrem: *Antiquum Næuij eſt, Fato Metelli Romæ fiunt Conſules: cui tunc Metellus Cos. iratus, verſu reſponderat ſenario hypermetro, qui & Saturninus dicitur, Dabunt malum Metelli Nævio poetæ.* De quo verſuum genere latè & copioſè diſſerit Marius Victorinus lib. IIII. de Ortograph. & de Metrorum ratione cap. vlt. Illius porrò voti etiam meminit Macrob. lib. I. Saturnal. cap. X. dicens, *Vndecimo autem Kalendarum feriæ ſunt Laribus dedicatæ, quibus ædem, bello Antiochi, Æmylius Regillus Prætor in campo Martio curandam vouit.*

ALIVD præterea votiuæ tabulæ exemplum reperi apud Plin. lib. VII. Natur. hiſtor. cap. XXVI. quo loci Pompeiũ in delubro Mineruæ, quod ex manubiis dicauit, huiuſmodi tabulam fixiſſe refert. CN. POMPEIVS MAGNVS IMP. BELLO XXX. ANNORVM CONFECTO, FVSIS, FVGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINVM

HOMINVM CENTIES VICIES SEMEL LXXXIII. M. DEPRESSIS AVT CAPTIS NAVIBVS DCCCXLVI. OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII. IN EIDEM RECEPTIS, TERRIS A MÆOTIS LACV AD RVBRVM MARE SVBACTIS, VOTVM MERITO MINERVÆ.

SED & cùm votiua dona & munera Diis figebantur, ponebantúrque, Titulos adſcribere mos erat, quemadmodum Liuius lib. XXIII. oſtendit. Ouidius lib. VIII. Metamorphoſ.

—DANT MVNERA TEMPLIS,
ADDVNT ET TITVLOS: TITVLVS *breue carmen habebat:*
VOTA PVER SOLVIT, QVÆ FOEMINA VOVERAT IPHIS.

Ouid. lib. II. Amor. Eleg. XIII.

Ipſe ego TVRA DABO *fumoſis candidus aris,*
Ipſe feram ante tuos, MVNERA VOTA, *pedes.*
ADIICIAM TITVLVM, SERVATA NASO CORINNA:
TV MODO FAC TITVLO MVNERIBVSQVE LOCVM.

Sueton. in Calig. cap. XIIII. *Vt verò in aduerſam valetudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa palatium, non defuerunt qui depugnaturos ſe* PRO SALVTE ÆGRI, QVIQVE CAPITA SVA, TITVLO PROPOSITO VOVERENT. Huc pertinet quod idẽ in Auguſto cap. LIX. *Nonnulli*, ait, *Patrumfamiliàs, teſtamento cauerunt, vt ab hæredibus ſuis,* PRÆLATO TITVLO *victimæ in Capitolium ducerentur,* VOTVMQVE PRO SE SOLVERETVR, QVOD SVPERSTITEM AVGVSTVM RELIQVISSENT. Propertius Eleg. III. lib. III.

Armáque cùm tulero portæ VOTIVA *Capenæ,*
Subſcribam, SALVO GRATA PVELLA VIRO.

Idem lib. II. Eleg. XIX.

Pro quibus optatis ſacro me carmine damno,
Scribam ego, PER MAGNVM SALVA PVELLA IOVEM.

VOTA porrò non tantũ tabellis mandari, ſed & cera figi, & quidẽ plerumq; in femoris genúve Deorũ annulo obſignari conſueuiſſe indicio eſt quod Apul. Apolog. I. VOTVM, ait, *in alicuius ſtatuæ femore* ADSIGNASTI. *agitur magus es: aut cur ſignaſti?* Philoſtrat. quoq; de quodam ſimulacro: Καὶ ἐπὶ Διὶ ἀλεί φοντες τὸ ὑπὸ φρυγίοιδοι τὰς εὐχὰς ἐξηλάκασι τῷ εἴδει. Plin. Epiſt. ad Traian. lib. X. *Sollemnia vota pro incolumitate tua, qua publica ſalus continetur, &* SVSCEPIMVS *Domine, pariter &* SOLVIMVS, *precati Deos,* VT *velint ea ſemper* SOLVI *ſemperque* SIGNARI. Et huc pertinet quod Iuuenal. Sat. X. ſcribit:

Ergo ſuperuacua, aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas eſt GENVA INCERARE DEORVM.

Illic enim vetus interpres, *Incerare, inſignare, vota facere*, interpretatur. Ad hãc rẽ faciũt etiã hæc Luciani in Philopſeude verba: πολλὸν ἦν ἃ ἔκειντο θόλοι παρὰ τὸν πόδα αὐτῷ καὶ ἄλλα νομίσματα ἔνια ἀργυρᾶ παρὰ τὸν μηρὸν κηρῷ κεκολλημένα καὶ πίνακα ἐξ ἀργύρου, καὶ πινος, ἢ μισθὸς ὅτι τῷ ἰάσατο, ὁποῖος δ' αὐτὸν ἐπαίσατο πυρετῷ ἐχόμενος. Sed & qui ſalui è naufragio euaſerant vnà cum tabula veſtes ſuas ex voto ſuſpendere ſolebant. Virgil. lib. XII. Æn.

Seruati ex vndis vbi FIGERE DONA *ſolebant*
Laurenti diuo, & VOTAS SVSPENDERE VESTES.

Horat. lib. I. Car. Ode V.

Me TABVLA *ſacer*—
VOTIVA *paries indicat vuida*
SVSPENDISSE POTENTI
VESTIMENTA MARIS DEO.

Vbi vetus interpres notat, naufragos veſtes, cum quibus euaſerant in templo Nepruni aut alterius Dei marini ex pariete ſuſpendere conſueuiſſe ad voti ſolutionem.

ATQVE adeo pingi plerumque in his votiuis tabulis naufragorum caſus & pericula ſolebant. Cic. lib. III. de Nat. Deor. *Tu qui Deos putas humana neglígere, nonne animaduertis ex tot* TABELLIS PICTIS, *quàm multi* VOTIS *vim tempeſtatis effugerint, in portumque ſalui peruenerint.* Quò alluſit Horat. lib. II. Sermon. Saty. I. cùm ait,

VOTIVA, *pateat, veluti* DESCRIPTA TABELLA,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vita senis.—

Quemadmodum bellè explicat vetus interpres his verbis. VOTIVA TABVLA EST, *quæ ex voto posita est in templo aut aliquo loco publico, in qua descripta, hoc est,* DEPICTA EST *fortuna alicuius. Ita solent naufragi, suum naufragium in tabella depictum circumferre, & in templis alicui Deo consecratum suspendere.* Pictarum etiam tabularum, quas in templis ponebant, qui è morbo conualuerant, meminit Tibull. lib. I. Eleg. III.

Nunc Dea, nunc succurre mihi: nam posse mederi
PICTA *docet templis multa* TABELLA TVIS.

EX hoc porrò votorum figendorum, rerúmque votiuarum suspendarum ritu manat, quod ait idem Tibull. lib. II. Eleg. V.

PENDEBATQVE *vagi pastoris in arbore* VOTVM,
Garrula siluestri fistula sacra Deo.

Item quod Propert. lib. IIII. Eleg. III.

Omnibus heu portis PENDENT *mea noxia* VOTA.

SED antequam ab hoc votorum sermone digrediar, è re esse puto, sollemnes quosdam in votis faciendis seruatos ritus adnotare. A magistratibus certè & populo, vota PRÆEVNTE PONTIFICE MAX. suscipi & nuncupari consueuisse non est ignotum. Hoc palàm facit Liuius lib. XXX. quô loci Consulem præeunte Pontif. Max. vouisse narrat. Et lib. XXXVI. vbi à Cos. votum præeunte Pontif. Max. nuncupatũ scribit. Item lib. XL. Q. Mæuio Philippo verba præeunte populum Ro. votum suscepisse refert. Idem lib. XLII. *In Capitolio*, ait, *vouit Consul ludos fieri donaríque dari quanta ex pecunia decreuisset Senatus, cùm cetum & quinquaginta non minus adessent:* PRÆEVNTE VERBA LEPIDO PONTIF. MAX. ID VOTVM SVSCEPTVM EST. Vnde Valer. Max. lib. VIII. cap. XIII. Metellum, cùm admodũ senex Pontifex creatus esset, tutelam tamẽ cæremoniarum per duos & viginti annos ore in votis nuncupandis minimè hæsitante gessisse scribit. Et hoc est quod Valer. Flacc. lib. I. Argonautic. *Sacerdotem ait* DICTARE PIA VOTA.

ATQVE adeò in sollemnibus votis non modò de scripto præiisse aliquem, verũ etiam adhibitos appositósq; custodes & obseruatores vota nuncupantibus, qui attenderent. Plinius lib. XXVIII. Natur. histor. cap. II. docet. Quo sensu CVSTODIS nomen accipiẽdum est apud Senecam lib. I. de Clement. cùm ait. *Quid pulchrius est quàm viuere optantibus cunctis, &* VOTA NON SVB CVSTODE NVNCVPANTIBVS? Publicis etiam sacerdotibus mandata fuisse vota quæ fierent, idem Seneca indicat Controuers. II. lib. I. *Pro libertate*, inquiens, *vota facienda sunt, captiuæ mandabitis? pro pudicitia vota facienda sunt, prostitutæ mandabitis? pro militibus vota facienda sunt, isti mandabitis?*

PRÆTEREA illud, priusquam à votis abeam, admonebo, eundem vouẽtium, quem & precantium habitum corporis fuisse. Vota namque SVBLATIS IN CÆLVM MANIBVS suscipi & nuncupari consueuisse, tàm verum est, quàm quod verissimum. Sic Liuius lib. X. *Inter hæc Cõsul* MANVS AD CÆLVM ATTOLLENS, *voce clara ita vt exaudiretur, templum Ioui Statori vouit.* Idem lib. XXX. *Quæ vota singulorum vniuersorúmque fuissent quoties in conciliis voces* MANVS AD CÆLVM PORRIGENTIVM *auditas? En vnquam ille dies futurus esset, quo vacuam hostibus Italiam, bona pace florentem visuri essent?* Ouid. lib. XI. Metamorphos.

– Hic votis numen adorat,
BRACHIAQVE AD CÆLVM, *quod non videt, irrita* TOLLENS
POSCIT OPEM.—

Sic in suprà citatis Virgilianis & Ouidianis votis Cloanthus *palmas vtrasque porrò tendere*, & Ascanius, *diuersa brachia ducere*, Augustus verò, MANVS TENDERE, dicuntur. Et apud Plutarchum in Mario, τὰς χεῖρας ἀνάσχειν dicuntur Marius & Catulus, dum vouent. Seneca lib. II. de Benefic. *Hoc dicit, qui non exaudit precãtium voces, &* VNDIQVE SVBLATIS IN CÆLVM MANIBVS VOTA FACIENTIVM *priuata ac publica.* Hoc etiam significat Virgilius in Ceiri, cùm ait,

– Et altum
Suspicit ad culti nutantia sydera mundi,
Non accepta piis promittens munera Diuis.

Inde

Inde est quod ait Velleius Paterc. volum. posterio. *Lætitiam illius diei concursumque ciuitatis & vota penè inferentium cælo manus.* Denique in numismate quodam Hadriani votum publicum exprimitur figura stolata stante, vtramque manum in sublime attollente. Opi verò, quæ eadem Terra credebatur, SEDENTES vota concepisse, terrámque de industria tetigisse, Macrob. lib. I. Saturnal. cap. X. notat. Idémque ex Varrone D. August. lib. VII. de Ciuit. Dei tradit.

PLANE Græci tam precationes quàm vota communi vocabulo ΕΥΧΑΣ appellãt. Valerius tamen Maximus lib. I. cap. I. vota sic à precationibus distinguit, vt dicat, Veteres cùm aliquid EXPOSCENDVM erat, VOTO; cùm COMMENDANDVM, PRECATIONE vsos. Quo exposcendi verbo prisci auctores non rarò in hac re vtuntur. Virgil. lib. III. Æneid.

Sed VOTIS PRECIBVSQVE *iubent* EXPOSCERE PACEM.

Liuius lib. II. PACEM DEVM *veniámque irarum cælestium & finem pesti* EXPOSCVNT. Ouid. lib. IX. Metamorph.

Cogor OPEMQVE *tuam timidis* EXPOSCERE VOTIS.

ENIMVERO vt precationum & votorum, ita & deuotionum, imprecationum, dirarum & execrationum certam fuisse conceptionem constat. Certa plane fuisse & sollemnia verba, quibus Dictatores, Coss. Prætores sese hostiúmque legiones deuouebant, ostendit Cicero lib. II. de Nat. Deor. *At verò*, inquiens, *apud maiores tanta religionis vis fuit, vt quidã Imperatores etiam se ipsos Diis immortalibus* CAPITE VELATO, VERBIS CERTIS PRO REPVB. DEVOVERENT.

QVO in loco perperam recentiores quidam, verbis conceptis, emendarunt, vocémque, vt ita dicam, sexagenariam de ponte, id est antiqua sua possessione deiectam, quæ sede sua pulsa iure cũ his interdicto vnde vi experiretur. Sollẽnia enim legitima & cõcepta verba, CERTA vocasse veteres non est ignotum. Cicero lib. II. de Legib. *Sũt* CERTA LEGVM VERBA, *neque ea prisca.* Idem lib. II. de Inuent. *Cùm in* CERTA VERBA IVRENT *Iudices.* Idem lib. I. de Oratore: *Si iudicaretur* CERTIS *quibusdam* VERBIS, *non nouis nuptiis fieri cum superiore diuortium.* Varro lib. V. de ling. Lat. *Hinc Fasti dies, quibus* CERTA VERBA LEGITIMA *sine piaculo Prætoribus licet fari.* Sic & Sext. Põpon. Pontificem, dum dedicat, CERTA VERBA fari ait, in verbo *Fanum.* Et templa loca esse CERTIS VERBIS definita, in verbo *Minora.* Eiusmodique verba Theophilus ΤΥΠΙΚΑ vocat. §. I. Instit. de Legat. I §. procurator. Instit. de his per quos ag. poss. & §. vlt. de adsignand. libert. §. in has De verbor. obligat. §. I. quib. mod. toll. obligat. ΟΙΚΕΙΑ ΡΗΜΑΤΑ tit. de Interdict. ΟΙΚΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ tit. de literar. obligat. Quæ strictim obiter que interfatus, ad deuotionum sollemnia verba reuertar. Seneca Epist. LXVIII. lib. IX. *Decius se pro Repub. deuouit, & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hunc fraternæ virtutis æmulus,* CONCEPTIS SOLEMNIBVS *ac iam familiaribus* VERBIS *in aciem confertissimam irruit.* Plinius lib. XXVIII. Natur. histor. cap. II. *Durat immenso exemplo Deciorum patris & filij, quo* SE DEVOVERE, CARMEN. Auctor lib. de Vir. Illustrib. cap. XXVII. de P. Decio filio agens: *Exemplum*, ait, *patris imitatus aduocato M. Liuio Pontifice, hastæ insistens, &* SOLLEMNIA VERBA *respondens se & hostes Diis manibus* DEVOVIT.

QVALE verò id carmen esset, aperit Liuius lib. VIII. qui Deciũ in prælio contra Latinos his verbis præeunte Pontifice Maximo se deuouisse, narrat. IANE, IVPITER, MARSPITER, QVIRINE, BELLONA, LARES, DIVI NOVENSILES, DII INDIGETES, DIVI QVORVM EST POTESTAS NOSTRORVM, HOSTIVMQVE, DIIQVE MANES, VOS PRECOR, VENEROR, VENIAM PETO, FEROQVE, VTI POPVLO ROM. QVIRITIBVS VIM VICTORIAMQVE PROSPERETIS, HOSTESQVE POPVLI ROM. QVIRITIVM TERRORE, FORMIDINE, MORTEQVE AFFICIATIS: SICVT VERBIS NVNCVPAVI, ITA PRO REPVB. QVIRITIBVS, EXERCITV, LEGIONIBVS, AVXILIIS POPVLI ROM. QVIRITIVM, LEGIONES AVXILIAQVE HOSTIVM MECVM DIIS MANIBVS TELLVRIQVE DEVOVEO. Quibus adiicit licuisse Consulibus & Dictatoribus, cùm legiones hostium deuouerent, non vtique se, sed quem

Universidad de Deusto
Biblioteca

vellent, ex legione Romana scripta, ciuem deuouere. Idem Liuius lib. x. *Hæc loquutus, M. Liuium Pontificem quem descendens in aciem, digredi vetuerat ab se, præire iussit verba, quibus se legionésque hostium pro exercitu populi Rom. Quiritium* DEVOVERET. *Deuotus inde eadem precatione eodémque habitu, quo pater P. Decius ad Veserim bello Latino se iusserat* DEVOVERI: *cùm secundum sollemnes precationes adiecisset,* PRÆ SE AGERE SESE FORMIDINEM AC FVGAM, CÆDEMQVE AC CRVOREM CÆLESTIVM, INFERNORVM IRAS CONTACTVRVM FVNEBRIBVS DIRIS, SIGNA, TELA, ARMA HOSTIVM, LOCVMQVE EVMDEM SVÆ PESTIS ET GALLORVM AC SAMNITIVM FORE, *hæc execratus in se hostésque, quà confertissimam cernebat Gallorum aciem, concitat equum: inferénsque se ipse, infestis telis interfectus est.* Et hoc est carmen, quod Pontificem Maximum præfatum idem auctor lib. v. scribit his verbis: *Sunt qui M. Fabio Pontifice Max. præfante carmen,* DEVOVISSE *eos se pro P. R. Quiritibúsque tradant.*

VRBES verò antiquitus, quemadmodum Macrob. lib. III. Saturnal. cap. IIII. expositi, sollemni carmine deuouebantur, in hunc modum: DIS PATER, VEIQVE, MANES, SIVE VOS QVO ALIO NOMINE FAS EST NOMINARE, VT OMNES ILLAM VRBEM CARTHAGINEM, EXERCITVMQVE, QVEM EGO ME SENTIO DICERE, FVGA, FORMIDINE, TERRORE COMPLEATIS, QVIQVE ADVERSVM LEGIONES, EXERCITVMQVE NOSTRVM ARMA TELAQVE FERENT, VTI VOS EVM EXERCITVM, EOS HOSTES, EOSQVE HOMINES, VRBES, AGROSQVE EORVM, ET QVI IN HIS LOCIS, REGIONIBVSQVE, AGRIS, VRBIBVSVE HABITANT, ABDVCATIS, LVMINE SVPERO PRIVETIS: EXERCITVMQ. HOSTIVM, VRBES, AGROSQVE EORVM, QVOS ME SENTIO DICERE, VTI VOS EAS VRBES, AGROSQVE, CAPITA, ÆTATESQVE EORVM DEVOTAS, CONSECRATASQVE HABEATIS, OLLIS LEGIBVS, QVIBVS QVANDOQVE SVNT MAXIME HOSTES DEVOTI: EOSQVE EGO VICARIOS PRO ME, FIDE, MAGISTRATVQVE MEO, ET PRO POPVLO ROM. EXERCITIBVS, LEGIONIBVSQVE NOSTRIS DO, DEVOVEO, VT ME MEAMQVE FIDEM, IMPERIVMQVE LEGIONES, EXERCITVMQVE NOSTRVM, QVI IN HIS REBVS GERVNDIS SVNT, BENE SALVOS SIVERITIS ESSE: SI HÆC ITA FAXITIS, VT EGO SCIAM, SENTIAM, INTELLIGAMQVE, TVNC QVISQVIS VOTVM HOC FAXIT, VBI VBI FAXIT, RECTE FACTVM ESTO: OVIBVS ATRIS TRIBVS, TELLVS MATER, TEQVE IVPITER OBTESTOR.

DIRARVM quoque & execrationum certam fuisse conceptionem ex ea Atteij obnuntiatione patet, quæ à Plutarcho in Crasso refertur, ex quo Appianus multa ad verbum, in suum Παρθικῶν librum dissimulata Plutarchi mentione transtulit: quod illiberale furtum, indicio meo nunc primùm detectum & proditum credo. Et vt hãc quoque à studiosis gratiam ineam, insuper monebo ex Plutarcho replendam esse lacunam, quæ apud Appianum asteriſco notatur, viciſsimque esse multa in Plutarchi codice, quæ in Appiano secus & interdum emendatius leguntur, vt non inutilem laborem capturus sit, qui exemplo meo vtrumque confetre non grauatè feret. Sed ne temerè plagij huius indicium profiteri, Appianúmque per calumniam reum agere videar, doceam necesse est, Plutarchum Appiano antiquiorem. Cuius rei probatio non longè petenda est: Plutarchum enim Traiani temporibus floruisse nemini est ignotum: Appianum verò post Adrianum vixisse, ex ipsomet apparet. Libro namque primo de bell. Ciuil. hæc scribit: Ὁ δὲ Ἀδριανὸς ἄρα μιμούμενος ὕστερον χρόνῳ πολλῷ τὸν Αὐτοκράτορα Ῥωμαίοις ἡγούμενος, αὐτὸς μὲν ἐκ τῶν ἐπέκεινα ποταμῶν ἐστράτευσεν ἐς Βρεττανούς. Item in Ἰβηρικῇ· Καὶ πατρὸς ὄντι Τραιανοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ τοῦ ὕστερον Ῥωμαίοις ἀρξάντων δυοῖν αὐτοκρατόρων ἀρχαῖν.

IGITVR vt ad diras redeamus, Crasso expeditionem aduersus Parthos paranti Atteium Tribunum pl. obnuntiasse dirarum execratione adhibita, memoriæ quoque prodiderunt Cic. lib. I. de Diuinat. Velleius Patercul. lib. II. Dio lib. xxxix. Et hoc est quod Lucanus ait lib. IIII.

—Crassúmque in bella secutæ

Sæua

Sæua Tribunorum VOVERVNT *prælia* DIRÆ.

FVISSE etiam sollemnes quasdam execrationes indicat Liuius lib. xxxi. cùm ait: *Præeuntibus* EXECRABILE CARMEN *sacerdotibus.* Idémq; lib. x. dirum quoddam EXECRATIONVM CARMEN Samnitium memorat. Plin. lib. VIII. cap. VII. Populus Pompeio diras, quas ille mox luit, pœnas imprecatum scribit. Idem lib. XXVIII. cap. II. *Defigi quidem* DIRIS DEPRECATIONIBVS *nemo non metuit.* Velleius Paterc. lib. II. de Metula: *Inciſis venis, superfusóque altaribus sanguine, quos sæpe pro salute Reip. flamen Dialis precatus erat, Deos* IN EXECRATIONEM *Cinnæ, partiúmque eius tum precatus, optimè de Reipub. meritum spiritum reddidit.* Suetonius in Claud. cap. XII. *Quasi parricidam* DIRIS EXECRATIONIBVS *incessere.* Tacitus lib. V. Drusi deficientis voces exceptas memorat, queis primò alienationem mentis simulans quasi per dementiam funesta Tiberio, mox vbi expes vitæ fuit, meditatas compositásque Diras imprecabatur. Extant & Diræ Valerij Catonis in Battarum, Horatij in Canidiam in lib. Epodon, Ouidij in Ibin, Propertij in Cynthiam Eleg. vlt. lib. II. Spartianus in Didio Iuliano: *In curiam* DIRAS IMPRECATI SVNT. Carminum etiam Deuotionúmq; à Cornel. Tacit. lib. II. & lib. IIII. & Sueton. in Caligula cap. III. fit mentio. Apuleius lib. II. de Asino aur. *An non putas* DEVOTIONIBVS MEIS *posse* DIRAS INNOVARI?

VT autem in votis vtebantur verbo VOVEO, ita & in deuotionibus & execrationibus, verbo, DEVOVEO. Ouid. in Ibin:

Illum ego DEVOVEO, *quem mens intelligit, Ibin.*

Et ibidem:

Nunc quo Battiades inimicum deuouet Ibin,
Hoc ego DEVOVEO *teque tuósque malo.*

Idem lib. V. Trist. Eleg. VIII.

Quamuis interdum, quæ me læsisse recordor,
Carmina DEVOVEO, *Pieridésque meas.*

Et lib. XIII. Metamorphos.

— Meúmque
DEVOVEAS *sine fine caput.* —

SANE quibus imprecabantur, iis DEOS IRATOS exoptabant. Plaut. Amphitruo. Act. II. Sc. II.

—TE SVMME IVPITER,
QVÆSO, AMPHITRVONI VT SEMPER IRATVS SIRS.

Quam imprecationem Alcmena abominans respondet, AH PROPITIVS POTIVS. Afranius Depositio apud Non. Marcell.

DII SINT IRATI TIBI
Qui conciere cogites tantum mali.

Cic. lib. III. de Diuinat. *Ergo*, inquit, *mihi Alabandus*, TIBI HERCVLES IRATVS SIT. Idem lib. IIII. Epist. ad Atticum. *De Apollonio quod scribis*, QVI ILLI DII IRATI *homini Græco.* Liuius lib. II. in execratione, iurisiurandi sanciendi causa, Iouem Patrem, Gradiumque Martem, aliósque IRATOS DEOS, M. Flauoleium Centurionem inuocásse scribit. Idem lib. V. *Pro certo se habere, neminem in concione stare, qui illo die non* CAPVT, DOMVM, FORTVNASQVE L. VIRGINII AC MARCI SERGII SIT EXECRATVS DETESTATVSQVE. *Minimè conuenire, quibus* IRATOS *quisque* DEOS PRECATVS SIT, *in his suæ potestate cùm liceat & oporteat non vti.* Tertullian. in lib. de Idololatr. *Scio quemdam, cui Dominus ignoscat, cùm illi in publico per litem dictũ esset*, IVPITER TIBI SIT IRATVS, *respondisse*, IMO TIBI. Sic & Ouid. lib. III. de Arte aman. in ludo, in quo sæpe furiis quibusdam mentes agitantur:

Crimina, ait, *dicuntur, resonat clamoribus æther.*
Inuocat IRATOS *& sibi quisque* DEOS.

IRATOS autem DEOS PROPITIIS opponi non est incognitum. Cicero in Piso. *Quæ Dij negligunt, qui (vt noster diuinus ille dixit Epicurus) neque* PROPITII *cuiquam esse solent, neque* IRATI. Seneca lib. II. Natural. quæst. *Mors omnes æquè vocat*, IRATIS DIIS, PROPITIISQVE *moriendum est.* Tertullianus Apologet. *Ne præmanu esset iure libertatis*

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicere, NOLO MIHI IOVEM PROPITIVM. *Tu quis es? Me conueniat* IANVS IRATVS, *ex qua volet fronte.*

Ac planè, quemadmodum quibus imprecabantur his DEOS IRATOS; ita quibus bonam & sanam mentem optabant, his DEOS PROPITIOS ET FACILES precabantur. Seneca Epist. cxi. lib. xv. *Iubeo te habere mentem bonã, hoc est,* PROPITIOS DEOS *omnes, quos habet placatos & fauentes quisquis sibi se propitiauit.* Idem Seneca Epist. i. lib. xvii. turpissimum Mæcenatis de prorogando vitæ spatio votum tidens, QVID *huic optes,* ait, NISI DEOS FACILES? Votum autem illud Mæcenatis, cui Seneca eô loci illudit, certis adstrictum fuisse numeris, non dubium est: quos ego, si mihi bona Formularũ nostrarum pace ac venia, aliquantulum de spatio curriculóq; deflectere liceat, in aliquem Glyconiotũ versuum ordinem redigam, simúlque in integrum restituere eos, manuscriptorũ Nicolai Fabri codicum ope, conabor. Viam saltem ad absolutã eorũ emendationem sagacioribus præmonstrabo: quibus vice cotis Horatianæ hac in parte fungi, & vel rudem atque impolitam obliteratorum versuum formam proponere, præclarum ducerẽ. Sic ergo distinguendi videntur:

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa,
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes,
Vita dum superest, bene est;
Hanc mihi, vel acuta
Si sedam cruce sustine.

Verùm ne vt emansor à signis absim longius, apud Terentiũ Phormio. Act. iiii. Sc. iii. Antipho dubitans vtrum insaniret aliquis, *Satin'*, ait, *illi* DII SVNT PROPITII? Liuius lib. xxxix. *Electus à matre, quòd probus adolescens* (DII PROPITII ESSENT) *obscœnus, vt fama esset, sacris initiari nollet.* Et his quidem, quorum optatis fortuna respondebat DEOS PROPITIOS. Insanientibus verò, infelicibus atque ærumnosis DEOS IRATOS esse credebant. Plaut. Amphitruo. Act. iiii. Sc. ii.

TIBI IVPITER, DIIQVE OMNES IRATI CERTO SVNT.

Idem Ruden. Act. iiii. Sc. iiii.

TIBI HERCLE DEOS IRATOS *esse oportet quisquis es.*

Et Pœnulo Act. iii. Sc. iii.

Hunc chlamydatum quem vides,
EI MARS IRATVS EST.

Terent. Andr. Act. iiii. Sc. i.

Nisi mihi DEOS *satis*
Scio fuisse IRATOS, *qui auscultauerim.*

Cicero in Orat. pro Cœlio: *Huic homini ego fortasse & pauci* DEOS PROPITIOS, *pleriique autem* IRATOS *putabunt.* Apud Plaut. Mil. glor. Act. iii. Sc. i. Palestrio fortunas Periphectomeni laudans, DII TIBI, ait, SVNT PROPITII.

MENDICI quidẽ certè gentilitũ, his qui eleemosynã largiebantur, aliique his, à quibus beneficium accipiebant, DEOS PROPITIOS precabantur. Auctorem habeo Tertullian. lib. de Idololatr. cuius ipsamet verba ponam: *Si dedero eleemosynam, vel aliquid præstitero beneficij, & ille mihi* DEOS SVOS *vel* COLONIÆ GENTIVM PROPITIOS IMPRECATVR. Eodem modo PROPITIVM quoque Cæsarem precatos, ostendit Plinius Epist. v. lib. vi.

EST & illa peruulgata, crebrisque comicorum vsurpata sermonibus imprecationis species, DII TE PERDANT, qua Plaut. vtitur Mercato. Act. v. Sc. iiii. & Pseudolo Act. iiii. Sc. vii. Milite glor. Act. ii. Sc. iii, Casina Act. iii. Sc. iiii. Epidico Act. i. Sc. i. & Menechm. Act. ii. Sc. ii. &, IVPITER TE PERDAT, Ruden. Act. ii. Sc. vlt. vel, IVPITER TE MALE DISPERDAT. Curculio. Act. v. Sc. ii. &, IVPITER TE PERDVIT. Epidico Act. i. Sc. i. vt &, TE BONVS MERCVRIVS PERDAT, Casina Act. ii. Sc. iii.

ATQVE vt in bonis precibus Deos Deásque confusè precabantur, quemadmodum ex Plauto Pseud. Act. i. Sc. iii. & Act. v. Sc. vlt. itidémque Pœnulo Act. iii. Sc. iii. & Act. v. Sc. iiii. planum fit: Sic etiam, cùm imprecabãtur, Deos Deásque generaliter, VT PERDERENT, rogabant. Plaut. Mostellar. Act. iii. Sc. i.

DII TE DEÆQVE OMNES FVNDITVS PERDANT.

Idem Casina Act. ii. Sc. iii. & Sc. iiii.

DII ILLVM OMNES PERDANT, DEÆQVE.

Et Mercato Act. iiii. Sc. iiii. TE DII DEÆQVE PERDVINT. Cuiusmodi imprecationis Formula extat in Mostellar. Act. ii. Sc. ii. Curculio Act. v. Sc. vlt. & Menæchm. Act. ii. Sc. ii. Terentius Eunucho Act. ii. Sc. iii.

VT DII ILLVM DEÆQVE SENIVM PERDANT.

Idem Heautontimor. Act. iiii. Sc. v.

VT TE QVIDEM OMNES DII, DEÆ, *quantum est, Syre,*
Cum tuo isto inuento, cúmque incœpto, PERDVINT.

Et Hecyra Act. i. Sc. ii.

AT TE DII DEÆQVE PERDVINT *cum isthoc odio Laches.*

His finitimum est illud Phormio. Act. v. Sc. viii.

MALVM QVOD ISTI DII DEÆQVE OMNES DVINT.

INTERDVM nominatim Iouem in hoc genere, dein alios Deos inuocabant. Plautus Mostellar. Act. i. Sc. i.

TE IVPITER DIIQVE OMNES PERDANT.

Idem Captiu. Act. iiii. Sc. i.

IVPITER TE DIQVE PERDANT.

Ibidémque Act. iiii. Sc. iiii.

DIESPITER TE DIIQVE ERGASILE PERDANT.

Similes imprecationes lector deprehendet Menæchm. Act. v. Sc. v. Curculio. Act. i. Sc. iii. & Ruden. Act. iiii. Sc. iiii. Seneca etiam lib. de Consolat. ad Albin. DII ISTOS DEÆQVE PERDANT, *quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit.*

EX Formulis imprecationum est hæc quoque, DII TE INFELICITENT. Cæcilius Nauclero apud Nonium, VT TE DII OMNES INFELICITENT, *cum malè monita memoria.* Plautus Pœnulo Act. ii. Sc. ii. & Mercato Act. i. Sc. iii.

DII ILLVM INFELICITENT.

Idem Casina Act. ii. Sc. ii.

DII ME ET TE INFELICITENT.

Et Epidico Act. i. Sc. i.

DII IMMORTALES TE INFELICITENT.

NEC prætermittenda est illa Terentiana imprecatio, DII TE ERADICENT, cuius exempla habemus Andr. Act. iiii. Sc. v. & Heautontimor. Act. iii. Sc. ii.

IN vsu etiam erat hæc loquendi formula, QVÆ RES TIBI VERTAT MALE, quam in Plauti Curculio. Act. ii. Sc. ii. & Terent. Adelph. Act. ii. Sc. i. & Phormio. Act. iiii. Sc. iii. legere me memini. Virgilius Bucolic. Eclog. vlt.

Hos illi, QVOD NEC BENE VERTAT, *mittimus agnos.*

OBSERVANDVM insuper est imprecãtes dixisse, MALE SIT. Plaut. Curcul. Act. iiii. Sc. vlt, MALE VALE, MALE SIT TIBI. Ouid. lib. i. de Arte aman.

Sed MALE SIT, *tacita mente,* PRECARE, VIRO.

Plautinus vtique Phædromus Palinuro seruo in Curcul. Act. i. Sc. ii. ita imprecatur, MALE TIBI DII FACIANT. Cicer. lib. xi. Epistol. familiar. ad Brutum: DII ISTI *Segulio* MALE FACIANT *homini nequissimo.* Nec ignota est illa Comicorum imprecatio, I. vel ABI IN MALAM CRVCEM. Cuius exempla si quis requirat, inueniet in Plauti Pseud. Act. iii. Sc. vlt. & Pœn. Act. i. Sc. ii. & Mostellar. Act. iii. Sc. iii. & Casina Act. iii. Sc. iiii. & v. & ABI IN MALAM REM, apud Terent. Andr. Act. ii. Sc. i. & Phormione Act. v. Sc. vii. Dici quoque ab imprecantibus solitum, VÆ CAPITI TVO, Plaut. testis est Amphitruo. Act. ii. Sc. ii. & Mil. glorio. Act. ii. Sc. iii. & Menæch. Act. iii. Sc. ii. itidémque Act. v. Sc. ii. Addit idem Ruden. Act. ii. Scen. iii. VÆ CAPITI ATQVE ÆTATI TVÆ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DISCEDENTIBVS verò ac peregrè proficiscẽtibus malè precãtes, VIAM ILLAM PERPETVAM, vel ITER ILLVD PERPETVVM imprecabantur. Turpilius apud Nonium in verbo, *Itiner: Age, age, egredere, atque vtinam istuc* PERPETVVM ITINER SIT TIBI. Cicero in Piso. *Quod tibi in pronunciam proficiscenti euenit, vt omnes execrarentur,* MALE PRECARENTVR, VNAM TIBI ILLAM VIAM ET PERPETVAM ESSE VELLENT. Et hoc est quod idem in Sestiana, postquam Pisonem & Gabinium paludatos malis ominibus exisse dixit, addit: *Quibus vtinam euenissent ea quæ homines precabantur.*

IMPRECATIONES planè in se vel in alios, de quorum salute solliciti erant, factas, ita auertere solebant, VT IN EORVM QVI MALE PRECATI ERANT, CAPITA REIICERENT. Sic apud Plaut. Pœnul. Act. III. Sc. III. cũ aduocati dixissent Lyco Martem iratum esse, Lycus subiicit, CAPITI VESTRO ISTHVC QVIDEM. Sic & Acontius Epist. XIX. Heroid. IN CAPVT SVVM periuria amicæ EVENIRE optat. Quinetiam si cui imprudenti maledictum excidisset, quod alterius animum offendisset, aut si quid cui imprecatus esset, cuius sibi gratiam fieri, vetiámque dari posturaret, IN CAPVT SVVM RECIDERE precabatur ea, quæ alij euenire optauerat. Tibull. Eleg. II. lib. I.

Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas: CAPITI SINT PRECOR ILLA MEO.

Exempla duo suppeditat Seneca: vnũ lib. III. de Benefic. alterum lib. IIII. eiusdem argumenti. Priore loco narrat Rufum virum ordinis Senatorij, cùm inter cœnam optasset, ne Cæsar ex ea peregrinatione, quam parabat, saluus rediret, postridie à seruo admonitum, quantum sibi periculi immineret ob ea quæ inter pocula, ebrius dixerat, Cæsari descendenti occurrisse, seseque ipsum vltrò detulisse, & cùm MALAM MENTEM habuisse se pridie iurasset, ID VT IN SE ET FILIOS SVOS RECIDERET, optasse. Posteriore verò loco refert, Mamercum quemdam, qui Asinium Pollionẽ verbo quodam obscœno offenderat, placandi eius causa dixisse, QVIDQVID MALI DIXI, MIHI ET CAPITI MEO. Cicero lib. VIII. Epist. ad Attic. *Multa mala cùm dixisset,* SVO CAPITI, *vt aiunt.* Idem Philipp. XI. *A qua cùm sit alienus,* SVO CAPITI, *saluis nobis, omINETVR.* Cœlius Epist. I. ad Cicer. lib. VIII. Familiar. *Te ad IX. Kal. Ianuar. subrostrani* (QVOD ILLORVM CAPITI SIT) *dissiparant periisse.* Liuius lib. XXXIX. *Et* IN CAPVT *eorum detestari minas periculáque qui suasissent.* Virg. lib. VIII. Æneid.

DII CAPITI *ipsius generique reseruent.*

Seneca in lib. de Consolat. ad Martiam: *Quis non si admoneatur, vt de suis cogitet, tamquam diriũ omen respuat, &* IN CAPITA INIMICORVM, *aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat?*

PLERVMQ. enim HOSTIBVS EVENIRE optabant ea, quæ auersabantur. Ouid. lib. III. de Arte aman.

HOSTIBVS EVENIAT *tam fœdi causa pudoris,*
Inque nurus Parthas dedecus illud eat.

Idem Epist. XV. Heroid.

HOSTIBVS EVENIANT *conuiuia talia nostris.*

Et Epist. XIX.

HOSTIBVS, *& si quis ne fias nostra, repugnat,*
SIC SIT *vt inualida te solet esse mihi.*

Idem lib. III. Amor. Eleg. X.

EVENIAT *nostris* HOSTIBVS *ille pudor.*

Pedo Albinouan. in Carmine consolator. ad Liuiam:

Vrbs gemit, & vultum miserabilis induit vnum
GENTIBVS ADVERSIS FORMA SIT ILLA PRECOR.

Idem ibid.

HOSTIBVS EVENIAT *longa senecta metu.*

Propert. Eleg. VII. lib. III.

HOSTIBVS

HOSTIBVS EVENIAT *lenta puella meis.*

Idem lib. III. Ode XXVII.

HOSTIVM *vxores puerique, cæcos*
Sentiant motus orientis Austri.

Sic apud Senecam in Octauia Act. IIII. Sc. I. Poppæa mala & tristia somnia sacrificiis expiare constituens optat, VT TERROR IN HOSTES SVOS RECIDAT.

EXTREMVM illud erit, cùm maledictis ac probris seri ocimum consueuisse. Quod Plinius lib. XIX. cap. VII. ità memorat: *Nihil ocimo fœcundius. Cùm maledictis ac probris serendum præcipiunt: lætius proueniet. Satum etiam pauitur terra adacta cuminum, & qui serunt,* PRECANTVR NE EXEAT.

IAM VERO, vt ad ea quæ restant, pergamus, Dedicationes quoque certis & sollemnibus verbis factas Paulus in Festi Epitome indicat, cùm Fanum à Fano dictum, fisile à fando tradit: eò quòd, DVM PONTIFEX DEDICAT, CERTA VERBA FATVR. Similiter Varro lib. V. de ling. Latina: *Hinc*, ait, *Fana nominata, quòd Pontifices, in facrando,* FATI SVNT FINEM. Isidorus quoque lib. VI. Origin. *Omne*, ait, *quod Deo datur, aut Dedicatur aut Consecratur. Quod Dedicatur* DICENDO *datur, vnde & appellatur.* Apertius verò hoc ipsum Cicero Orat. pro domo sua ostendit, cùm domus suæ dedicationem, vt non ritè ac legitimè factam exagitat. *Ego verò*, inquit, *si omnia sollemnibus verbis veteribus & prisci instituti acta esse licerem, tamen me Reipub. iure defenderem.* Et postea: *An si* POSTEM TENVERIT PONTIFEX, *& verba ad religionem Deorum immortalium composita, ad perniciem ciuium transtulerit, valebit ad iniuriam nomen sanctissimam religionis?* Et ibidem: *Si is Q. Cæpionis inimici sui* POSTEM TENVISSET, *& pauca verba fecisset, ædes Cæpionis essent dedicatæ.* Valerius Maximus lib. V. cap. X. *Horat. Pulullus cùm in Capitolio Ioui Opt. Max. ædem Pontifex dedicaret,* INTERQVE NVNCVPATIONEM SOLLEMNIVM VERBORVM, POSTEM TENENS, *mortuum esse filium suum audiuisset, neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet.* Seneca lib. de Consolation. ad Martiam, *Pulullius hoc fecit Pontifex,* CVI POSTEM TENENTI, ET CAPITOLIVM DEDICANTI *mors filij nuntiata est: quam ille exandisse dissimulans, & sollemnia Pontificalia verba accepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filij sui nomen Ioue propitiato.* Et hæ nimirum sunt, quas Plutarch. in Publicola νενομισμένας ὅτι τῇ καθιερώσει φωνὰς appellat. Ex quo, non minùs quàm ex illis Ciceronis, Valerij & Senecæ locis, obseruandum obiter moneo, in templorũ dedicationibus postẽ teneri cõsuetisse. Hoc enim Plutarc. apertè tradit his verbis: Ἡ μὲν οὖν ἀπάντων εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὁλῷ Ῥωμαίων σιωπῇς γενομένης, τὰ τε ἄλλα ῥήσεις ἃς τῶν ἱερέων ἀνέλεγον, ὥσπερ ἔθος ἐστὶ, ἤκουσε, καὶ θιγόντος τοῦ γενομένας ὅτι τῇ καθιερώσει φωνὰς. Quod & Liuius lib. II. significat: *Ægrius*, inquiens, *quam dignum erat, tulere Valerij necessarij, tam inclyta templi Horatio dari: postquam alia frustra iam tentata erat,* POSTEM IAM TENENTI CONSVLI *inter precationem Deum, nuntium incutiunt.*

VERBIS porrò sollemnibus præibant Pontifices in Dedicatione. Liuius lib. IX. de Cn. Flauio: *Ædem Concordiæ in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicans, coactúsque cõsensu populi Cornelius Barbatus Pontifex Max. verba præire, cùm more maiorum negaret, nisi Consulem aut Imperatorem posse templum dedicare.* Varro lib. V. de lingua Lat. *Sic enim ædes sacra à Magistratu Pontifice præeunte dedicatur.* Vsos verò eos DEDICANDI verbo in hac re demonstrat Liuius lib. I. quo Romulum ita loquentem inducit: IVPITER FERETRI, HÆC TIBI VICTOR ROMVLVS REX REGIA ARMA FERO, TEMPLVMQVE IIS REGIONIBVS, QVAS MODO ANIMO METATVS SVM, DEDICO SEDEM OPIMIS SPOLIIS, QVÆ REGIBVS DVCIBVSQVE HOSTIVM CÆSIS, ME AVCTOREM SEQVENTES POSTERI FERENT. Apud eumdem lib. X. *Virginius*, HANC, ait, EGO ARAM PLEBEIÆ PVDICITIÆ DEDICO. Tibull. lib. IIII. Elegiar.

VILLICVS *ærari quondam, nunc cultor agelli,*
HÆC TIBI PERSPECTVS TEMPLA PRIAPE DICO.

m

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vnde idem Eleg.x.

HANC TIBI FALLACI RESOLVTVS AMORE TIBVLLVS
DEDICAT, ET GRATA SIS, DEA, MENTE ROGAT.

Idem etiam probat inscriptio Capitolina his versibus:

ALCIDÆ SACRI GENERIS DECVS, HOC TIBI PRÆTOR
ET IOVIS ANTISTES DEDICO PERPETVVS.

Solebant autem Magistratus ædes arásve dedicaturi, rem priùs ad collegium Pontificum referre, quibus vt adessent, denuntiari solebat ea verborum formula, quæ est à Ciceronc Oratio. pro domo sua posita, ADES, ADES, LVCVLLE SERVILI, DVM DEDICO ÆDEM HANC, VT MIHI PRÆLATIS, POSTEMQVE TENEATIS. Sed & bonorum Consecrationes, quæ à Tribunis plebis foculo posito, adhibito tibicine fiebant, sua habuisse sollemnia verba, Idem Cicero eadem declarat: *Si Tribunus pl.*, ait, *verbis non minus priscis, & penè sollemnibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit.* Et mox: *An Consecratio nullum habet ius, Dedicatio est religiosa? Quid ergo illa tum obtestatio tibicinis? Quid foculus? quid preces? quid prisca verba voluerunt?*

NEC tamen VERBIS modò, sed ET MANV consecrationes fieri dicebantur. Cicero lib. II. de Legib. *Bene verò quod mens, pietas, virtus*, FIDES CONSECRATVR MANV: *quarum omnium Romæ* DEDICATA *publicè* TEMPLA *sunt*. Idem in Orat.pro domo sua: *Cùm suis* DICAT SE MANIBVS CONSECRASSE, *quæ tua fuit Consecratio?* Ouid.lib.I.Fast.

Sacra vocant Augusta patres: Augusta vocantur
TEMPLA, *sacerdotum rite* DICATA MANV.

Ædium autem sacrarum dedicationi leges dici solitas, Plinius lib.X. Epistolarum ad Traianum indicat: *An putes*, ait, *ædem*, CVI NVLLA LEX DICTA EST, *salua religione posse transferri?* Cui sic respondet Traianus: *Nec te moueat, quòd* LEX DEDICATIONIS *nulla reperitur*. Exemplum insigne ex Salonæ vrbis monumento, quod hodiéque Patauij visitur, proferam.Id autem est huiusmodi: LÆLIO CÆSARE IMP. P. GÆLIO. P. F. BALBINO VIBVLIO PIO COSS. VII. ID. OCTOBRES CN. DOMITIVS VAL. II VIR. I. D. PRÆEVNTE C. IVLIO SEVERO PONTIFICE LEGEM DIXIT, IN EA VERBA, QVÆ INFRA SCRIPTA SVNT. IVPITER OPTIME MAX. QVANDOQVE TIBI HODIE ARAM DABO DEDICABOQVE OLLIS LEGIBVS, OLLISQVE REGIONIBVS DABO, DEDICABOQVE, QVAS HIC HODIE PALAM DIXERO: VT INFIMVM SOLVM HVIVS ARÆ EST, SI QVIS HIC HOSTIA SACRVM FAXIT, QVOD MAGMENTVM NEC PROTOLLAT, ITCIRCO TAMEN PROBE FACTVM ESTO. CETERÆ LEGES HVIC ARÆ EÆDEM SVNTO; QVÆ ARÆ DIANÆ SVNT IN AVENTINO MONTE DICTÆ. HISCE LEGIBVS, HISCE REGIONIBVS, SICVTI DIXI, HANC TIBI ARAM IVPITER OPTIME MAX. DICO DEDICOQVE, VTI SIES VOLENS PROPITIVS MIHI, COLLEGISQVE MEIS, DECVRIONIBVS, COLONIS, INCOLIS COLONIÆ MARTIÆ, IVLIÆ SALONÆ, CONIVGIBVS, LIBERISQVE NOSTRIS. Cui simile aliud è Narbonis Martij antiquo lapide descriptum monumentum ταυτολογίας reprehensionem minimè veritus subiungendum censui, propter eam quæ inter vtramque inscriptionem intercedit varietatem. Sic autem habet:

NARBONESIS NVMINI AVGVSTI DEDICAVIT LEGIBVS IIS. Q. I. SS. NVMEN CÆSARIS AVG. P. P. QVANDO TIBI HODIE HANC ARAM DABO DEDICABOQ. HIS LEGIBVS, HISQ. REGIONIBVS DABO DEDICABOQVE, QVAS HIC HODIE PALAM DIXERO VTI INFIMVM SOLVM HVIVSQVE ARÆ TITVLORVMQVE EST. SI QVIS TERGERE, ORNARE, REFICERE VOLET, QVOD BENEFICII CAVSA FIAT

IVS FASQVE ESTO, SIVE QVIS HOSTIA SACRVM FAXIT, QVI MAGMENTVM NEC PROTOLLAT, IDCIRCO TAMEN PROBE FACTVM ESTO. SI QVIS HVIC ARÆ DONVM DARE AVGERETQVE VOLET, LICETO, EADEMQVE LEX EI DONO ESTO, QVÆ ARÆ EST. CETERÆ LEGES HVIC ARÆ, TITVLISQVE EÆDEM SVNTO, QVÆ SVNT ARÆ DIANÆ IN AVENTINO. HISCE LEGIBVS, HISQ. REGIONIBVS, SIC VTI DIXI, HANC TIBI ARAM PRO IMP. CÆSARE AVG. P. P. PONTIFICE MAXIMO TRIBVNITIA POTESTATE XXXV. CONIVGE, LIBERIS, GENTEQVE EIVS SENATV POPVLOQVE ROM. COLONIS INCOLISQVE COL. IVL. PATERN. NARB. MART. QVI SE NVMINI EIVS IN PERPETVVM COLENDO OBLIGAVERVNT, DOQVE, DEDICOQVE VTI SIES VOLENS PROPITIVM.

QVIBVS in inscriptionibus notanda est haud vulgaris MAGMENTI vox, cuius & à Varrone lib.IIII.de ling.Lat.&Arnob.lib.VII.aduersus Gent.&Festo aut potius Paullo fit mentio. Et Varro quidem MAGMENTVM interpretatur esse ex immolata hostia defectum in iecore imponendo, augendi caussà, & ita appellatum à Magis, quod ad religionem pertinet. Glossarium verò vetus MAGMENTVM explicat, Εφ' ᾧ τὰ ἀπλάγχνα πῆμα τοῖς βωμοῖς παρασφέροντας. Sed institutum prosequamur. Aliam quoque formulam legis dictæ in Dedicatione habemus in Tabula, quæ Romæ conspicitur,in hæc verba: EX VOTO SVSCEPTO, QVOD DIV ERAT NEGLECTVM NEC REDDITVM, INCENDIOR. ARCENDORVM CAVSA, QVANDO VRBS PER NOVEM DIES ARSIT NERONIANIS TEMPORIBVS, ET HAC LEGE DEDICATA EST, NE CVI LICEAT INTRA HOS TERMINOS ÆDIFICIVM EXTRVERE, MANERE, NEGOTIARI, ARBOREM PONERE, ALIVDVE QVID SERERE, ET VT PRÆTOR, CVI HÆC REGIO SORTI OBVENERIT, LITATVRVM SE SCIAT, ALIVSVE QVIS MAGISTRATVS VOLCANALIB. X. K. SEP. OMNIBVS ANNIS VITVLO ROBIO ET VERRE.

IN aliquot planè sacellis scriptum, Varrone teste, habebatur, NE QVID SCORTEVM ADHIBERETVR. Quod idcirco cautum ille lib.VI. de ling.Lat.tradit, ne morticinium quid adesset. Vnde Ouid.lib.I.Fast.

SCORTEA NON ILLI FAS EST INFERRE SACELLO,
NE VIOLENT PVROS EXANIMATA FOCOS.

ARIS etiam titulos inscribi consueuisse, qui causam continebant, ob quam eæ positæ essent, demonstrat Suetonius in Calig.cap.VIII. *Addit etiam*, inquiens, *pro argumento, aras ibi ostendi inscriptas*, OB AGRIPPINÆ PVERPERIVM. Atq; ita ARA ADOPTIONIS, intelligi debet apud Tacitum lib.I. quæ nimirum adoptionis ergò posita erat. Extat & Romæ inscriptio huiusmodi:

I. O. M. D. PRO SALVTE AVGG. NN. SEPTIMI SEVERI PII PERTINACIS ET M. AVRELI ANTONII PII FELICIS AVG. ET IVLIÆ AVG. ET S. P. Q. R. SENNIVS AVGG. NN. OPTIO TABELLARIORVM STATIONIS MARMORVM. ARAM POSVIT.

Ibidem alia visitur his verbis:

C. MARCIVS C. F. SALVIANVS NORBA. GENIO CENTVRIÆ COH. X. PR. P. MARI BASSI IN QVA MILITAVIT ANN. XIIX. VOTO SVSCEPTO MISSVS HONESTA MISSIONE PRID. NON. IANVAR. Q. FABIO CATVLLINO, M. FLAVIO APRO COS. ANIMO LIBENS ARAM SVA PECVNIA POSVIT.

A Liuio etiam lib. XXVIII. memoriæ proditum est Annibalem in Iunonis Laciniæ templo aram condidisse,dedicasséque cum ingenti rerum abs se gestarum Titulo Punicis Græcísque literis insculpto. Sed & quibus Diuis positæ essent,adscribi solitum ostēdit Valerius lib.II.cap.V. *Cùm ad* XX. *pedum altitudinem*, ait, *humo egesta peruenissent, animadterunt* ARAM DITI PATRI, PROSERPINÆ, INSCRIPTAM. In numo quodam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tiberij ara sculpta est cum hac inscriptione, PROVIDENTIÆ AVGVSTI. In Hispania lapis extat cum inscriptione hac, DEO FVLGVRATORI ARA. Sic & Athenis ara inscripta erat ΑΓΝΟΣΤΩι ΘΕΩι: vt ex Act. Apostol. cap. XVII. patet. Quod Lucianus in Dialogo, qui φιλοπατρὶς inscribitur, & Philostrat. lib. VI. de vita Apollon. confirmant.

Deorum quoque SIGNIS inscriptiones addebantur. Plutarchus in Cic. Καὶ τὸ μὲν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ πολὺν χρόνον ἔσχεν ὅτι τῆς οἰκίας ἱδρυμένον ἐτίμα διαφερόντως, εἰς Καπιτώλιον κομίσας, ἀνέθηκεν ὑπηρεσίας, ΑΘΗΝΑΙ ΡΩΜΗΣ ΦΥΛΑΚΙ. Eóque verisimile est Ciceronem respexisse Epist. III. lib. VII. ad Attic. cùm ait: TAMEN ILLA QVAM SCRIBIS CVSTOS VRBIS ME PRÆCLARÆ INSCRIPTIONIS *memorem esse cogeret*. Signorum planè vulgaris inscriptio erat hæc, IOVI, puta, VEL IVNONI, VEL HERCVLI SACRVM: qua frequentior alia nulla in vetustis lapidibus occurrit: in quibus præter suprà citatas, has quoque deprehendimus, SILVANO SANCTO SACRVM. LIBERO PATRI SACRVM. ISIDI AVGVSTÆ SACRVM. Aliàs etiam inueniuntur hæc verba, LIBERI PATRIS SIGNVM.

PLERVMQVE autem Signis eorum nomen inscribebatur, qui ea dedicarant, posuerant, statuerant. Liuius lib. XXXVIII. *Eo anno in ædem Herculis* SIGNVM DEI *ipsius, ex Decemvirorum responso, & scinges in Capitolio aurati, ab Cn. Cornelio positi*: CONSVLEM DEDISSE *inscriptum est*. Scæuola in L. Titia testamento. §. vlt. D. de auro arg. leg. caput testamenti refert, quo cauebat testatrix SIGNVM DEI fieri ex libris centum, & in æde patriæ suæ statui CVM SVBSCRIPTIONE NOMINIS SVI.

INTERDVM vnde pecunia redacta esset, inscriptione declarabatur. Liuius lib. II. *Peculiúmque filij Cereri consecrasse*, SIGNVM *inde factum esse, & inscriptum*, EX CASSIA FAMILIA FACTVM ESSE. Quod & Dionys. Halicarn. lib. VIII. recenset his verbis: Ἐκεῖνα δέ με αἰτιᾶται πεπμέσια ὄντα τῶν ἐλάχιστα, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῷ ἑτέρων ἄγαν συγκαθῆσθαι, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καισίου, ἣ τε οἰκία κατεσκάφη, καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεῖται ὁ τόπος αὐτῆς ἀθέριος, ἔξω τοῦ νεὼ τῆς γῆς, ὃν ὕστερον ἡ πόλις κατεσκεύασε χρόνοις ἐν μέρει τινὶ αὐτῆς, καὶ τῷ ὅτι κατῆνας φέρουσαν ὁδὸν, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ τὸ κοινὸν ἀπέλαβεν ἐς ὧν ἀπαρχὰς ἐν ἄλλοις τε ἱεροῖς ἀνέθηκε, καὶ δὴ καὶ τὴν Δήμητρι τοὺς χαλκέως ἀνδριάντας, ὑπογραφοὺς δηλοῦντας ἀφ' ὧν εἰσι χρημάτων ἀπαρχαί. Itaque inscriptionem, quæ Romæ extat in hæc verba, IMP. DIVI F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS, IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV. EX STIPE QVAM POPVLVS ROMANVS ANNO NOVO ABSENTI CONTVLIT NERONE CLAVDIO DRVSO, T. QVINCTIO CRISPINO COSS. VOLCANO, credibile est ex basi signi cuiusdam ab Augusto consecrati auulsam esse. Hoc enim quia nobis non constat, pro certo ponendum non videtur, sed coniiciendi copiam præbet Suetonius, qui Augusto Kalendis Ianuarijs strenam in Capitolio etiam absenti omnes Romæ ordines iecisse narrat, ex qua summa Deorum pretiosissima signa mercatus vicatim dedicabat.

SIMILITERQVE DONIS quæ figebantur, dicabãtur, sacrabantur, inscriptiones addi consueuisse ostendit Tacitus lib. XV. *Ipse eum pugionem*, inquiens, *apud Capitolium sacrauit, inscripsitque*, IOVI VINDICI. Suetonius quoque in Caligula cap. XXIIII. eum tres gladios innecem suam præparatos MARTI VLTORI, addito elogio, consecrasse scribit. Sic & Solinus refert Iulium Cæsarẽ VENERI GENITRICI Thoracem gemmis Britannicis factum subiecta inscriptione dedicasse. Ouid. lib. I. Amor. Eleg. XI.

Non ego victrices lauro redimire Tabellas,
Et VENERIS *media* PONERE IN ÆDE *morer.*
Subscribam, VENERI FIDAS SIBI NASO TABELLAS
DEDICAT.—

Propert. lib. II. Eleg. XI.

Magna ego DONA *tua* FIGAM *Cytheræa columna,*
Taléque sub nostro MVNERE *carmen erit.*
HAS PONO ANTE TVAM TIBI DIVA PROPERTIVS ÆDEM
EXVVIAS, TOTA NOCTE RECEPTVS AMANS.

Huiusmodi

Huiusmodi inscriptionũ sollẽnia verba erant hæc, DONVM DEDIT, vel DONVM POSVIT, quibus antiqui lapides abundant, ac plerumque notis hisce perscribuntur D. D. & D. P. Sed enim huius generis inscriptiones aliquot oculis subiicere satius fuerit. Ex earum ergo turba has selegi: HERCVLI INVICTO M. CASSIVS, HORTENSIVS PAVLINVS PR. VR. XV. VIR SACRIS FACIVNDIS DONVM DEDIT.

Q. NVMMMIVS ALEXANDER DONVM DEDIT IOVI SABAZIO.

EVMOLPVS CÆSARIS A SVPELLECTILE DOMVS AVRIF. ET CLAVDIA PALLAS SOLI ET LVNÆ DONVM POSVERVNT.

POMPEIVS APPIVS FAVSTINVS V. C. PR. VR. N. D. D. FELICITER IN CAPITOLIO HERCVLI VICTORI, POLIENTI, POTENTI, INVICTO DONVM DEDIT. LIB. MER. Sed & ara cuidam Romanæ huiusmodi Titulus inscriptus est, ANNÆVS PLACIDIVS HERCVLI DONVM DEDI.

QVINETIAM causa doni dati titulo plerumque cõprehẽdebatur. Quod significat Tibull. lib. I. Eleg. X. cũ ait, —VENERI Q. MERENTI, FIXA, NOTET CASVS AVREA PALMA MEOS. Id quod sequens inscriptio testatur: MINERVÆ MEMORI COELIA IVLIANA INDVLGENTIA MEDICINARVM EIVS INFIRMITATE GRAVI LIBERATA D. P. Et alibi: SOLI SACRVM PRO SALVTE CL. IVLIANI PR. VR. PRÆF. ANNONÆ TI. IVLIVS BALBILLVS S. SOL. DED. XIII. KAL. FEBR. L. ANNIO FABIANO M. NONIO MVCIANO COSS. Item hæc: IMP. CÆSAR DIVI F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS IMP. III. COS. XI. TRIB. POT. XIV. ÆGYPTO IN POTESTATEM POPVLI ROM. REDACTA SOLI DONVM DEDIT. Refertur & à Liuio lib. XL. huiusmodi DONI TABVLA: TIB. SEMPRO. GRACCHI COS. IMPERIO, AVSPICIOQVE, LEGIO, EXERCITVSQVE POPVLI ROM. SARDINIAM SVBEGIT. IN EA PROVINCIA HOSTIVM CÆSA AVT CAPTA SVPRA M. XX. MILLIA. REPVB. FELICISSIME GESTA, ATQVE LIBERATIS VECTIGALIBVS, EXERCITVM SALVVM ATQVE INCOLVMEM PLENISSIMVM PRÆDÆ DOMVM REPORTAVIT: ITERVM TRIVMPHANS ROMAM REDIIT. CVIVS REI ERGO HANC TABVLAM DONO IOVI DEDIT. In inscriptione quadam Rom. legimus: IOVI SOLI INVICTO SERAPIDI T. ÆLIVS ANTIPATER PROC. AVGG. CVM VMBRICIA BASSA CONIVGE GRATIAS AGENTES POSVERVNT.

ET quidem si ex voto suscepto Signa ponerentur, exprimi id titulo addito solebat. Liuius lib. XXIII. *Statua loricata, amicta toga, velato capite; & tria Signa cum* TITVLO *lamine æreæ inscripto*: MVNITIVM PRO MILITIBVS QVI CASILINI IN PRÆSIDIO FVERANT, VOTVM VOVISSE. Romæ huiusmodi inscriptio visitur. SILVANO SANCTO C. ACTVRNIVS MEDICVS LVD. GALLIC. PORTICVM ET EXEDRAM ET SIGNVM ÆNEVM VOTO SVSCEPTO LIBENS MERITO DEDIT. KAL. MAII L. MARTIO ET SEX. COSS. Et alibi: GENIO FORINARVM ET CVLTORIBVS HVIVS LOCI TERENTIA NICE *&c.* SIGNVM ET BASIM VOTO SVSCEPTO DE SVO POSVIT. In Hispania verò extat huiusmodi inscriptio: Q. SERVILIVS VVLNERE SERVATVS, HERCVLI DEO INVICTO SIGNVM ÆREVM EX VOTO POSVIT PROPE MARTEM ARGENTEVM IN MAGNA ARA. Romæ item hæc: T. AVRELIVS AVG. LIB. DIOSCORVS VOTVM ÆSCVLAPIO SANCTO OB PROCESSVS SVOS CVM VALERIA NICE CONIVGE, ET AVRELLIO DIOSCORO . . . . . COELIVS PRIMITIVVS ET PVBLICIA ANTVLLA VOTO SVSCEPTO.

NEC VERO Pontificias Formulas tacitus præterire possum, quarum familiam ducet ea, qua Pontifex in virgine Vestali capienda vtebatur, quam Agellius lib. I. Noct. Atticar. cap. VII. ex Fabij Victoris lib. I. excerptam ab obliuionis iniuria vindicauit. Ea erat huiusmodi: SACERDOTEM VESTALEM QVÆ SACRA FACIAS,

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVÆ IVS SIET SACERDOTEM VESTALEM FACERE PRO POPVLO ROM. QVIRITIBVS, VT QVOD OPTIMA LEGE FIAT, ITA TE AMATA CAPIO. Nam quæ legebantur Vestales, CAPI propriè dicebantur: cui verbo peculiarem in hac re locum fuisse Chirius Fortunatian. lib.III. Rhetoricor. notat: *Vt si*, ait, *Dictatorem* DICTVM *dicat, Flaminem* PRODITVM, VESTÆ VIRGINEM CAPTAM: cuius loquutionis aliquot exẽpla lib.III. De Verbor. quæ ad ius pertinent Significat. attuli, quibus & hæc quæ sequuntur accedent. Tacitus lib. II. *Post quæ retulit Cæsar* CAPIENDAM VIRGINEM *in locum Occiæ.* Idem lib.IIII. *Decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ* CAPIEBATVR. Et lib.XV. *Defunctáque virgo Vestalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familia Cossorum* CAPTA EST. Suetonius in Augusto cap.XXXI. *Sed & commoda auxit præcipuè Vestalium virginum, cúmque in demortuæ locum aliam* CAPI *oporteret.* Prudent. lib.II. contra Symmach.

Ac primùm paruæ teneris CAPIVNTVR *ab annis.*

Quamquam & VESTALEM LEGERE, Liuius lib.I. semel atque iterum dixit. Sed & CAPI FLAMEN à Pontifice Max. dicebatur, & ita Liu. lib. XXVII. & Valerius Max. lib. VI. cap. IX. loquuntur: Quem & INAVGVRATVM fuisse Liuius lib. XXVII. & XL. & Agellius lib. XV. cap. XXVII. docent. Pontificẽ verò Max. in puluinaribus verba hæc vsurpasse, VIGILASNE DEVM GENS? Seruius in lib. II. Æneid. notat. Idem in X. Æneid. ad eum versum: *--Vigiláne Deum gens? Verba*, ait, *sunt sacrorum. Nam virgines Vestæ certa die ibant ad Regem sacrorum, & dicebant,* VIGILASNE REX? VIGILA. Idem in lib. VIII. Æneid. ad ea verba, *--Vique impulit arma; Hoc*, ait, *ad pedites pertinet: Est autem sacrorum. Nam is qui belli susceperat curam, sacrarium Martis ingressus, primò Ancilia commouebat, post hastam simulachri ipsius, dicens,* MARS VIGILA.

PLANE in feriis imperandis, VT LITIBVS ET IVRGIIS ABSTINERETVR, per præconem edici solitum Cicero lib. I. de Diuinat. docet. Proinde Ouid. lib. I. Fastor. de feriis Calend. Ianuariar. agens:

LITE, ait, VACENT AVRES, INSANAQVE PROTINVS ABSINT
IVRGIA, DIFFER OPVS LIVIDA LINGVA TVVM.

Martial. lib. X. Epigrammat.

NATALEM COLIMVS, TACETE LITES.

Vnde Liuius lib. V. in primis lectisterniis, quæ in vrbe Romana per octo dies facta sunt, cùm inimicis quoque benignè & comiter sermones habitos, IVRGIISQVE ET LITIBVS TEMPERATVM fuisse scribit. Apud eumdem lib. XXXVIII. Scipio, *Hoc die*, inquit, *Tribuni pleb. vósque Quirites, cum Hannibale & Carthaginiensibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. Itaque* HODIE CVM LITIBVS ET IVRGIIS SVPERSEDERE ÆQVVM SIT: *ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem Opt. Max. Iunonémque ac Mineruam ceterósque Deos, qui Capitolio atque arci præsident, salutandos ibo.* QVocirca Cicero in iis, quas edit legibus, hoc caput ponit lib. II. FERIIS IVRGIA AMOVENTO. Eodémque lib. FERIARVM, ait, FESTORVMQVE DIERVM RATIO IN LIBERIS REQVIEM HABET LITIVM ET IVRGIORVM. Quorum vocabulorum coniunctio obseruanda est. Varro lib. VI. *Quod*, ait, *iurgio, id est litibus.* Et mox: *Ex quo licet videre* IVRGARE *ab iure dictum, cùm quis iure litigarit.* Cicero de Repub. lib. IIII. *Si* IVRGANT, inquit: *Beneuolorum concertatio, non lis inimicorum* IVRGIVM DICITVR. Et mox; IVRGARE *igitur lex putat, vicinos non litigare.*

QVINETIAM feriis publicis ante Flamines quosdam incessisse, qui opere abstinere monerent, Sext. Pomp. lib. XIIII. tradit. PRÆCIAMITATORES, ait, *vel vt alij legunt, Præclamitatores dicuntur, qui Flaminibus Diali, Quirinali, Martiali, antecedentes exclamant,* FERIIS PVBLICIS VT HOMINES ABSTINEANT SE OPERE, *quia his opus facientem videre, irreligiosum est.* Idem ibidem: *Præcias dicebant, qui à Flaminibus præmittebantur, vt denuntiarent opificibus,* MANVM ABSTINERENT AB OPERE: *ne si vidisset sacerdos facientem opus, sacra polluerentur.* Seruius integer ad illum Virgilij versum lib. I. Georgic.

Quippe

Quippe etiam festis quædam exercere diebus.

Sunt enim, ait, *aliqua quæ si festis diebus fiant, ferias polluant: Quapropter & Pontifices sacrificaturi præmittere Calatores suos solent, vt sicubi viderint opifices adsidentes, opus fieri prohibeant, ne pro negotio suo & ipsorum oculos & Deorum cæremonias attaminẽt. Feriæ enim operæ Deorum creditæ sunt.* Quod Macrob. quoque lib. I. Saturnal. cap. XVI. memorat his verbis. *Adfirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptísque opus aliquod fieret. Præterea Regem sacrorum Flaminésque non licebat videre feriis opus fieri, & ideo per præconem denuntiabant, ne quid tale ageretur, & præcepti negligens mulctabatur.* Plutarchus instituta Numæ recensens in eius vita: Ἐν δὲ ταῖς πομπαῖς, ait, καὶ ὅλως τοῦ ἱερέως ταῖς πομπαῖς παρηκολούθουν κήρυκες αὐλοῦντες καὶ τὴν πόλιν, ἐλινύειν κελεύοντες καὶ τὰ ἔργα καταπαύοντες. Cuius rei rationẽ mox reddens, ἔστω, ἔφη, τοῖς πολίταις μήτε ἀκούειν τοῦ θείου μήτε ὁρᾶν εἰ παρέργως καὶ ἀμελῶς, ἀλλὰ σχολὴν ἄγοντας καὶ προσέχοντας τοῖς θεοῖς αὐτούς. ὡς πράξει μεγίστη τὴν πρὸς τὸν εὐσέβειαν φυτόντες καὶ παιδόντων καὶ γενομένων καὶ ὅσα τοιαῦτα τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἑαυτοῖς πόνοις ἕτεραι καθαρὰς τὰς ὁδοὺς παῖς ἱερουργίας παρέχοντας. Ex quorum locorum collatione efficitur, quos Festus Pomp. PRÆCLAMITATORES, VEL PRÆCIAMITATORES vocat, eos à Seruio CALATORES, à Macrobio PRÆCONES, à Plutarcho κήρυκας appellari.

PONTIFICVM etiam sollemnia verba hæc erant, NAPVRAS NECTITO, quo dicto funiculos ex stramentis factos Festus Pomp. scribit. In vrbe quoque condenda, SISTERE FANA, cùm dicebant, significabant loca in oppido futurorum fanorum constituere, vel lectisternia certis locis & Dis habere. Ex Pontificum autem commentariis Plinius lib. XVIII. cap. II. hæc verba citat, AVGVRIO CANARIO AGENDO DIES CONSTITVANTVR PRIVSQVAM FRVMENTA VAGINAS EXVANT, ET ANTEQVAM IN VAGINAS PERVENIANT.

COMPITALIORVM verò ferias, quas quotannis concipi solitas Varro lib. V. de ling. Lat. scribit, quibúsnam verbis olim Prætor cõciperet, Agell. lib. X. cap. XXIIII. docet. *Ius autem erit*, ait, *perpetuæ veterum consuetudinis demonstrandæ gratia, verba sollemnia Prætoris ponere, quibus more maiorum ferias concipere solet, quæ appellantur Compitalia: Ea verba hæc sunt,* DIE NONI POP. RO. QVIRITIBVS COMPITALIA ERVNT, QVANDO CONCEPTA FVERINT NEFAS. Idem ipsum Macrob. lib. I. Saturnal. cap. IIII. paullò diuersis verbis refert. Reliquas etiam ferias conceptiuas certis ac sollemnibus verbis, quæ LEGITIMA Ouid. appellat, concipi consueuisse apparet ex his versibus lib. II. Fast.

Curio LEGITIMIS *tunc* FORNACALIA VERBIS
MAXIMVS INDICIT, *nec stata sacra facit.*

Varro lib. V. de ling. Lat. REX CVM FERIAS *menstruas nonis Februariis* EDICIT, *hunc diem* (videlicet Luperaliorum) FEBRVATVM *appellat.* Ad feriarũ, quoque sollemnia verba, pertinẽt, quæ Arnob. lib. VII. aduersus Gent. velut ex communi Gentilium sermone, recitat. LAVATIO DEVM MATRIS, EST HODIE: IOVIS EPVLVM CRAS EST: ÆSCVLAPII GERITVR, CELEBRATVRQVE VINDEMIA: LECTISTERNIVM CERERIS ERIT IDIBVS PROXIMIS: TELLVRIS NATALIS EST. D. Ambros. in Epist. ad Corinth. I. cap. VI. *Aut iudicem publicũ, cui dici solet:* HODIE DIES SACRORVM EST, IVS DICI NON POTEST. Quin & mensiũ Nonas certis & conceptis verbis calari solitas Varro lib. V. de lingua Lat. docet. *Primi*, inquiens, *dies mensium nominati Calendæ, ab eo quod his diebus* CALENTVR *eius mensis Nonæ à Pontificibus,* QVINTANÆ NE AN SEPTIMANÆ *sint futuræ in Capitolio, in curia Calabra sic dictæ,* QVINQVE (aut vt alij legunt) QVINQVIES KALO IVNO NOVELLA: SEPTEM (aut vt alij legũt) SEPTIES KALO IVNO NOVELLA. Sunt tamẽ quibus placeat ita emendari, DIES TE QVINQVE KALO IVNO NOVELLA, SEPTEM DIES TE KALO IVNO NOVELLA.

ALIA quoque plurima è Pontificum adytis prompta verba Arnob. lib. VII. aduers. Gent. in medium profert. Denique nomina sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre, Pontificalem obseruationem esse, Macrobius lib. III. cap. IIII. tradit. Locorum verò sacrorum has ex Varrone, Agellio, Festo, Macrob. Cornelio Fronto. & aliis, differẽtias obseruaui. Dicebant enim ÆDES, TEMPLA, DELVBRA, FANA, SACELLA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CELLAS, SACRARIA, TESCA, FAVISSAS. Collegij etiam Pontificum decretum quoddam Agell. lib. IIII. cap. VI. ex quinto librorum Atteij Capitonis, quos de iure Pontificio scripserat, literis consignatum reliquit.

EX Augurali verò disciplina illud animaduerti, Augures cùm de cælo seruarent, & aliquid comperirent, quod rem susceptam dirimeret, id duobus his verbis, ALIO DIE, denuntiasse. Cicero II. in Anton. Oratio. *Confecto negotio bonus Augur Lælium dicere*s, ALIO DIE, inquit. Et paullò post: *Sed si nihil est cùm Augur his verbis nuntiat, quibus nuntiasti, confiteor te, cùm*, ALIO DIE, *dixeris, sobrium non fuisse*. Cic. lib. II. de Legibus: *Quid grauius quam rem susceptam diremi, si vnus Augur* ALIO DIE *dixerit?* Liuius lib. VIII. *Nec quicquam mortalium extare, qui se vidisse, aut audiuisse, quid dicat quod* AVSPICIVM DIRIMERET.

HIS consequens est, vt Augurium quod SALVTIS vocabatur, attingam: cuius Cicero lib. I. de Diuinatio. meminit. Quod longo tempore intermissum Augustus testibus Suetonio cap. XXXI. & Dione lib. LI. restituit. Tacitus etiã lib. XII. idem Augurium quinq; & viginti annis omissum repeti ac continuari placuisse tradit. De quo Dionis è lib. XXXVII. verba, quæ ad eius cognitionem explicationemque pertinent, subijciam. τὸ δὲ αὐγούριόν μοι, ait, ἔστιν ἱερείας ἄνω μαντείας τινὸς τρόπος ἔχει, πάνυ πάνυ ἀρχαῖόν τι ὄν. διὸ καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐπὶ τῷ δήμῳ αἰτῆσαι ὡς οὐχ ὅσον οὐδὲ αἴτησιν αὐτῆς ἀρκοῦν συγχωρηθῆναι γενέσθαι. In eius porrò Formula adscripta fuisse hæc verba, PRÆTORES MAIORES MINORESQVE, nõ malè colligere videor, ex eo quod Fest. Pomp. lib. XI. scribit, *Pro collegio Augurum decretum est, quòd in* SALVTIS *augurio* PRÆTORES MAIORES ET MINORES *appellentur, non ad ætatem, sed ad vim imperij pertinere.*

ERAT & Augurum sollemnis pronuntiatio, VITIO MAGISTRATVM CREATVM, VITIO DIEM DICTAM, VITIO TABERNACVLVM CAPTVM. Donat. in Prolog. Hecyræ ad ea verba: *Vitiũ & calamitas. Bene ait secũdũ Augures.* VITIVM *enim est si tonet tantum,* VITIVM ET CALAMITAS *si tonet & grandinet simul & etiam fulminet.* Et mox: *Translatio est ab Augurio, vt* VITIO CREATI *dicuntur.* CONSVLES. Liuius lib. XXII. de Marcello: *Cui ineunti Consulatũ cùm tonuisset, vocati Augures* VITIO CREATVM VIDERI *pronuntiarunt.* Idẽ lib. IIII. *Non tamen pro firmato iam stetit* MAGISTRATVS *eius, quia tertio mense quam inierunt, Augurum decreto, proinde ac* VITIO CREATI, *honore abiere, quòd C. Curiatius qui comitiis eorum præfuerat,* NON RECTE TABERNACVLVM CEPISSET? Idem lib. VIII. *Nec tamen a Dictatore comitia sunt habita, quia* VITIÓNE CREATVS ESSET *in disquisitionem venit. Consulti Augures* VITIOSVM VIDERI DICTATOREM *pronuntiarunt.* Idem lib. XLI. *In Petilio* ID VITIO FACTVM *postea Augures respondêrunt.* Et lib. XLV. *Iam primùm cum legionibus ad conueniendum diem dixit, non auspicato templum intrauit:* VITIO DIEM DICTAM ESSE *Augures, cùm ad eos esset relatum, decreuerunt.* Cicero in Oratio. de Haruspic. respõsis: *Augures interrogabat, quæ ita lata essent: Illi* VITIO *lata esse dicebant.* Idem lib. IIII. de Diuinatio. *Quid, quod apud eũ scriptum est de Tiberio Gracchò, nõ & Augurum & Auspicum disciplinã comprobat, qui cùm* TABERNACVLVM VITIO CEPISSET, *imprudens quod inauspicato Pomarium transgressus esset, comitia Consulibus rogandis habuit.* Idem lib. II. *At Tiberij Gracchi literis Scipio & Figulus, quòd tum Augures indicassent* VITIO CREATOS ESSE, *magistratu abdicauerunt.* Hoc ipsum Valer. Max. lib. I. cap. I. refert his verbis: *A Tiberio enim Graccho ad collegium Augurũ literis ex prouincia missis, quibus significabat se cùm libros ad sacra populi pertinẽtes legeret, animaduertisse* VITIO TABERNACVLVM CAPTVM *comitiis Consularibus, quæ ipse fecisset, eáque re ab Auguribus ad Senatũ relata iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se Consulatu abdicauerunt.* Id quod paullò plenius ac fusius Plutarchus in Marcello enarrat in hunc modum. Τιβέριος γοῦν, Σκιπίωνος ἀπόδειξιν ἀφαιρούμενος Νασικᾶν, καὶ Γάϊον Μάριον· ἤδη δὲ ἐγόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα καὶ τοσοῦτ μέρος ἐν τῷ ἀγῶνι ἐπιτελοῦντων ὑφ' αὐτῷ τι τῆς πατρίου, λέγεται ποιῆσαι τοιόνδε. Ὅταν ἀρχὴν ἐπὶ ὄρνισιν καθέζόμενος, ἐξ ἀπόλεως οἴκων καὶ σκηνῶν μεμαντευμένων ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκαίας μὴ πορευόμενον στείλειν βοὰν ἐπακολουθῆσαι εἰς πόλιν, ἀφεῖναι λέγει τὸ σφαγιασθὲν οἴκημα καὶ λαβεῖν ἕτερον ἐξ ὧν ποιήσεται· τῷ γὰρ αὖθις ἐξυπαρχῆς τοῦτο δ' ἔλαθεν, ὡς ἔοικε, τὸν Τιβέριον, καὶ δὶς τῷ αὐτῷ χρησάμενον ἀπελθεῖν τοὺς εἰρηθέντας ὑπάτους. Ὥστε τὸν δὲ γνῶς τὸ ἡμαρτημένον αὖθις ἐγκαλεῖν τοῖς

σύγκλητον, ἢ δὲ καὶ χαλεπῶς φέρουσι τῷ Τ. μικρὸν δ' ὕστερον ἐλλείματος; ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι, καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες ἐπανῆλθον εἰς ῥώμην τὰχὺ καὶ χαιρόντων τῷ ἀρχῇ. Quem Plutarchi locum eo lubentius retuli, quòd inde maculam eluere tentabo, quæ in eo penitus insedit atque inueterauit. Nam quem sensum habent hæc, καὶ στρατεύμασιν ἐπιτυχὼν? Perspicuum si quidem est hoc sentire Plutarchum, Sempronum augurales libros inspexisse: Quod & Cic. lib. II. de Nat. Deor. de ipso loquens, testatur. *Post autem*, inquiens, *ex prouincia literas ad collegium misit, se, cùm legeret libros, recordatũ esse,* VITIO SIBI TABERNACVLVM CAPTVM *fuisse in hortis Scipionis, quod cùm pomœrium postea intrasset habendi Senatus causa, in redeundo cùm idem pomœrium transiret, auspicari esset oblitus. Itaque* VITIO CREATOS *esse Coss. Augures rem ad Senatum. Senatus vt abdicarent Consules: abdicauerunt.* Quod tamen illis verbis non significatur. Deinde quis non videt quàm incongruè copula, καὶ, ad eam orationem coniungendam sit interposita? Quamobrem sic dilucidè emendo, mutatione penè nulla, ἤδη δ' ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατοὺς, μαντικοῖς ἐπωμνύμασιν ἐντυχὼν. Nam Graecchum Augurem fuisse vel vnus Cicero lib. II. Epist. ad Q. Frat. idoneus & locuples testis est. Huic adfine erratum in Dione olim deprehendi lib. XXXVII. quo de adoptione Claudij agens, ideò eam reprobatã ait, quòd more maiorum facta non esset: cuius rei hanc rationem reddit: εἰ γὰρ τῇ εἰσφορᾷ τῷ φρατριακῷ νόμῳ μόνος ἐξῆν γίνεσθαι. vbi interpres φρατριακῷ legit, atq; ita vertit. Equidem Curiata lege adoptionem factã aliàs legi, militari nusquam. Sueton. in Augusto cap. LXV. *Tertium nepotem Agrippam, simulq; priuignũ Tiberium adoptauit in foro* LEGE CVRIATA. Tacit. lib. VII. *Si te priuatus* LEGE CVRIATA *apud Pontifices, vt moris est, adoptarem.* Agellius lib. V. cap. XIX. *Sed adrogationes non temerè nec inexploratè committũtur: Nam* COMITIA *etiam arbitris Pontificibus præbentur, quæ* CVRIATA *appellantur.* Itaque legendum esse non dubito φρατριακὸν νόμον. Quod alter eiusdem auctoris locus lib. XXXIX. liquidò & perspicuè cõprobat, in quo ita est. πῶς γὰρ εἰσφορὰν τῷ φρατριακῷ νόμῳ, παρ' ὃν οὐκ ἐξῆν εὐπατριδῶν εἰς τὸ πλῆθος ἐπεποίητο Δημαγόλλαν, ὡς οὐκ ἐν τοῖς ὠρισμένοις ἐκ τῆς πατρίου χρόνοις ἐκπεθέντος αὐτῷ τοῦ δήμαρχεῖν τῷ Κλωδίου πᾶσαν ἐν ᾗ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν οἰκίαν ἐδέδοκτο χαριζόμενος, οὐκ οἶδ' ὅτῳ αἴνιγμα δ' μεταφάσεως αὐτὸ δ' εἰς τὸν ὅμιλον τῷ Δημόμους γεγενῆσθαι, ὑγιές τι τῆς ἐν αὐτῇ τῷ ἐξαχθέντων νομίζεσθαι καὶ ἔπεισε Δημ. τότε τὸν ποντίφικας τὸ ἔδαφος οἷς, ὡς καὶ ὅσιον καὶ βέβηλον ὄν, ἀποδοῦναι. Quibus verbis Ciceronis orationem pro domo sua ad Pontifices habitam, quæ hodiéq; extat, Dio designat, in qua ille adoptionẽ Clodij valde infectatur, in eáq; facienda non esse morem à maioribus traditum obseruatum, nec causæ cognitionem, quæ adhiberi apud Pontifices debuerat intercessisse, ostendit. *Quod est*, ait, *Pontifices in adoptionis? nempe vt is adoptet qui neque procreare iam liberos possit, & cùm potuerit, sit expertus: quæ deinde causa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ sacrorum qui eri à Pontificum collegio solet. Quid est horum in ista adoptione quæsitum?* Et paullò pòst: *Quo die de te* CVRIATA LEX *lata esse dicatur, audes negare de cælo esse seruatum?* Appianus lib. III. Bell. ciuil. de Octauio Cæsare. Ἀπὸ δὲ τῆς ἰουλίου ἑαυτὸν εἰσεποιήσατο τῷ πατρὶ αὐθις κατ' νόμον Κυριάτον. ὅτι δ' ὅτι τῷ δήμῳ γίνεσθαι τῶν θείων. Κυρίας γὰρ ἐς μέρη τὰς φυλὰς ἡ τοὺς δήμους Δημοσθένης καλέσαι, ὡς ἑλλίωας εἰκάζοντι φαίαι φατρίας, ὅπερ μάλιστα δ' ὅτι ῥωμαίοις ὁ τρόπος ἔτος ὅτι τῆς ἀπορρων καὶ δύναται μάλιστα αὐτοὶ ἴσασι τοῖς γνησίοις παισὶν ἄγειν τοὺς συγγενεῖς τῆς θειδίων καὶ ἀπελευθέρους. At quam ille Κυριάτον, eandem Dio vbique φρατριακὴν appellat. Sic enim aliàs: ὁ γὰρ Κλάδιος ὅπως ὅτι πλεῖον ποιοῖτο, οὐκ εἴα τὸν ΦΡΑΤΡΙΑΤΙΚΟΝ ΝΟΜΟΝ εἰσαγαγόντα. Idem lib. XLI. Αἴτιον δ' ὅτι ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΤΟΝ ΦΡΑΤΡΙΑΤΙΚΟΝ οὐκ εἰσηνέχθεισαν. Et lib. XLV. Καὶ τὸν ΝΟΜΟΝ ΤΟΝ ΦΡΑΤΡΙΑΤΙΚΟΝ εἰσφερόμενον καθ' ὃν τὸν εἰ αὐτοῖσιν αὐτῷ τ' εἰς τὰ τῷ Καίσαρος γενέσθαι ἔδει.

ALIA porrò Auguralis scientiæ verba Cicero lib. I. de Diuinat. nos docet. *Huic simile est*, ait ille, *quod nos Augures præcipimus,* NE IVGE AVSPICIVM OBVENIAT, VT IVMENTA IVBEANT DISIVNGERE. Erant & in Auspiciis trita verba hæc, ADDIXIT, AVIS, quibus lætum euentum prædixisse auem significabant. Seneca lib. vnico de Breuitate vitæ: *Hoc scire magis prodest, quàm Auentinum montem extra pomœrium esse, vt ille affirmabat propter alteram ex duabus causis: aut quòd plebs eo secessisset, aut quòd Remo auspicante illo loco* AVES NON ADDIXISSENT. (sic enim legendũ) Liuius lib. XXVII. *Fabio auspicanti, priusquam egrederetur ab Tarento,* AVES *semel atque iterum non* ADDIXE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RVNT. Idem lib. XXII. *Paullus, cùm ei sua sponte cunctanti, pulli quoque* AVSPICIO NON ADDIXISSENT. Festus Pompeius in verbo *Prætor: Itaque quo anno Romanos Imperatores ad exercitum mitti oporteret iussu nominis Latini, complures nostros in Capitolio à sole oriente auspiciis operam dare solitos. Vbi* AVES ADDIXISSENT, *militem illum qui à communi Latio missus esset, illum quem* AVES ADDIXERANT, *Prætorem salutare solitum.* Hinc addicentibus auspiciis dixit Cornel. Tacit. lib. II. Cicero etiã ex Augurali disciplina hæc in Orat. in Vatin. profert. *Vtrum decreturus fueris, id quod Augures omnes vsque à Romulo decreuerunt,* IOVE FVLGENTE AGI CVM POPVLO NEFAS ESSE. Idem lib. II. de Diuinat. *Itaque in nostris Commentariis scriptum habemus,* IOVE TONANTE FVLGVRANTE COMITIA POPVLI HABERE NEFAS ESSE. Idem lib. II. de Nat. Deor. *Hunc etiã Augures nostri cùm dicunt,* IOVE FVLGENTE TONANTE. Erant & Auguralia verba RATVM FECIT. Cic. lib. I. de Diuinat. *Quid Augur, cur à dextra coruus, à sinistra cornix* FACIAT RATVM? Idem lib. II, *Cur autem aliis à dextra, aliis à læua datum est auibus,* VT RATVM AVSPICIVM FACERE POSSINT? Paulus: *Augustus locus sanctus ab auium gestu, id est quia ab auibus significatus est sic dictus: siue ab auiũ gustatu, quia aues pastæ* ID RATVM FECERE. Eóque allusisse Chæream in Caligulæ cæde non dubito: Nam cũ Sabinus submota per conscios centuriones turba signũ more militiæ, à Caio petiisset, Caiúsque Iouem daret, exclamasse Chærea fertur, ACCIPE RATVM, vt est à Suetonio in Caligula cap. LVIII. relatũ. Ex Auguralibus autem Formulis fragmenta quædã hinc inde collecta adscribã. Varro lib. v. de lingua Lat. *Sic Augures dicunt,* SI MIHI AVCTORES VERBI. Charisius Sosipater lib. I. *Porphyrio ex Verrio & Festo, In Auguralibus,* inquit, *libris ita est,* SANE SARCTEQVE. Ex quibus Charisij verbis iuncta Pauli Epitome, aliquatenus expleri Festi lacuna potest. Templum etiam, id est locum Augurij causa captũ, certis conceptísque quibusdam verbis finitum fuisse Varro lib. II. de lingua Lat. testatur: Conceptum autem verbis non iisdem vsquequaque idem auctor tradit, eorúmq; Formulam quãdam adfert, in cuius emendatione aquã mihi hærere fateor. Fest. Pomp. *Minora templa fiunt ab Auguribus, cùm loca aliqua tabulis aut lineis sæpiuntur, ne vno amplius hostio pateant,* CERTIS VERBIS DEFINITA. *Itaque templum est locus ita* EFFATVS *aut ita septus, vt ea vna parte pateat, angulosque habeat ad fixos ad terram.* Seruius in membranis: *Alij Templum dicunt, non solum quod potest claudi, verumetiam quod palis aut hastis sustentatum, aut aliqua tali re & lineis aut loris & simili re septum est. quod effatum est, amplius vno exitu esse non oportet, cùm ibi sit cubiturus auspicans.* Vnde apparet Auguralia verba fuisse EFFARI & EFFATA. Varro lib. III. de ling. Lat. Hinc EFFATA *dicuntur, quòd Augures finem auspiciorum cælestium extra vrbem agris sunt* EFFATI. *Hinc* EFFARI *templa dicuntur ab Auguribus,* ADFATVS *cùm in his fines fiunt.* Liuius lib. X. *Sed fanum tantum, id est locus* TEMPLO EFFATVS, *sacratus fuerat.* Seruius etiam in VI. Æneid. ait Augurum preces EFFATA appellari. Cicer. lib. XIII. Epist. ad Atticum. *Orat Lepidus vt veniam (opinor Augures nihil habere) ad templum* EFFANDVM. Idem lib. II. de Legib. *Vrbémque & agros & templa* LIBERATA *&* EFFATA *habento.* Sed & Augures cùm templum facerent, CONSPICIONIS & CORTVMIONIS verba vsurpasse Varro lib. VI. docet. Auguralia etiam verba fuisse, MANALIS FONS ET NEGRITV, Festus docet. Idem Manes Deos ab Auguribus inuocatos scribit. Sed & in Augurum libris DIVIPOTES scriptum, significarique eos, qui in Samothrace θεοὶ δυνατοὶ vocantur, Varro lib. IIII. de lingua Lat. scribit. Eiusdémque libri alio loco varia, ex Augurum disciplina, agrorum nomina & genera recensét. Vocem EXTEMPLO ex Augurum sermone ductam Seruius in lib. I. Æneid. monet. SPECTIONEM quoque in Auguralibus pro inspectione & nuntiato poni Festus notat. Nec non SPICERE auem in Auguriis dixisse veteres Varro lib. v. de lingua Lat. testatur. Paulus, *Auspicium*, ait, *ab auspicienda. Nam quod nos cum præpositione dicimus Aspicio, apud veteres sine præpositione Spicio dicebatur.* Respici quoque AVIS in auspicando Festo auctore dicebatur.

AVIVM verò diuersas vt species, ita & appellationes habebant. Illis enim quædam ORE, quædam VOLATV, auspicium faciebant. Et hoc est quod Ouidius lib. I. Trist. Eleg. VIII. LINGVAM & PENNAM auis obseruatam significat hoc versu,

LINGVA *ve* SERVATÆ, PENNA *ve dixit* AVIS.

Seruatæ

Seruatæ enim *auis* dixit eadem forma, qua Cicero lib. I. de Diuinat.

Hinc Remus auspicio se deuouet, atque secundam
Solus AVEM SERVANS.

Et hæ quidem quæ ORE auspicium faciebat, OSCINES, vt Varro lib. v. de lingua Lat. tradit, dicebantur. Quo ex genere SVPERVAGANEAS ab Auguribus appellatas AVES, quæ ex summo cacumine vocẽ emiserant, Festus auctor est. Quæ verò alis, ac volatu, eæ ALITES, aut etiã cùm prosperrimi augurij & auspicij erant, PRÆPETES vocabantur. Vtriusque generis species & nomina enumerat Festus, OSCINES AVES, inquiens, *Appius Claudius esse ait, quæ ore canentes faciant auspicium, vt Coruus, Cornix, Noctua.* ALITES *autem, quæ alis ac volatu, vt Buteo, Sanqualis, Aquila, Immussulus, Vulturius. Picus autem Martius, Feroniúsque & Parra, & in Oscinibus & in Alitibus habẽtur.* Quæ verba vti à nobis descripta sunt recta esse indicat Paulus in voce, *Alites*, his verbis. ALITES *volatu auspicia facientes istæ putabantur, Buteo, Sanqualis, Immussulus, Aquila, Vulturius.* Seruius in membranis, postquam PRÆPETES aues definiuit esse, quæ secundo auspicio ante eum volant qui auspicatur, *Aues* ait, *aut* OSCINES *sunt, aut* PRÆPETES: OSCINES *sunt, quæ ore futura prædicunt:* PRÆPETES *quæ volatu augurium significant, cùm sint prospera.* Higinius certè referente Agellio lib. VI. cap. VI. PRÆPETES ab Auguribus appellari cẽsebat aues, quæ aut opportunè prænolarent, aut idoneas sedes caperent. Sed nec ipsas tãtum aues, quæ prosperius prænolarent, verumetiam locos, quos capiebant, quòd idonei felicésque essent, PRÆPETES dictos Agellius existimat. PRÆPETES autẽ aues quidam, vt ex Festo discimus, inde dictas credebant, quòd secundum auspicium facerent, prænolantes, séque ante auspicantem ferentes: alij quòd antea indicarent, quàm peteretur: Alij quòd præternolarent. Atque de Sanquale & Immussilo Paulus & Festus suis singillatim locis tractant, quibus addenda sunt quæ Plinius lib. X. Natur. hist. cap. VII. tradit in hæc verba, SANQVALEM AVEM ATQVE IMMVSSVLVM *Augures Romani magnæ quæstionis habent.* IMMVSSVLVM *aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, &* SANQVALEM *Ossifragæ: Masurius Sanqualem Ossifragam dicit esse: Immussulum autem pullum aquilæ priusquam albicet cauda.* BVTEONEM verò, idem eiusdem libri cap. VIII. accipitris genus esse scribit, Triorchen dictum à numero testium, simíliámq; Romæ ex eo cognominatam, cùm prospero auspicio in ducis nati sedisset. TITIAS etiam AVES in Auguriis certis, Titij sodales obseruare solitos Varro lib. IIII. de lingua Latina testatur. Et erant quidem nonnullæ aues prosperrimi auspicij, quales aliquot Plinius libro X. cap. VIII. & XVIII. commemorat. Quædam inauspicatæ, quales sunt de quibus eiusdẽ lib. cap. XII. & XIII. & in his INCENDIARIA, quod etiã Iul. Obseq. in lib. de Prodig. & Lamprid. in Commodo confirmant. Præpetibus vtique contrarias aues, INFERAS appellatas, Agellius lib. VI. cap. VI. ex Nigidio Figulo scribit. E Seruij quoque in III. Æneid. schedis hæc quæ sequuntur descripti. *Certa auium genera ab Auguribus appellantur, quæ primo vel volatu omina possunt facere: quæ si fecerint prospera,* PRÆPETES; *si aduersa,* INFERÆ *dicuntur.* Idem alibi: Sed PRÆPETES, *aut superiora tenent, &* PRÆPETES *vocantur: aut inferiora, & dicuntur* INFERÆ. Cæterum in Auguriis auspiciísque, Aues, quæ consulentem iubebant, hortabantúrve ad agendum quod animo proposuerat, ADMISSIVÆ ab Auguribus dicebantur: At quæ vetabant, prohibebántve quid fieri, ARCVIÆ, & INEBRÆ: Quæ verò acturum aliquid remorari compellebant, REMORES vocabantur: Quorum verborum proprietates Festo & Paulo me acceptas ferre ingeniuè profiteor. CLIVINAM etiam, aut, vt vetus codex, CLIVIAM AVEM ab antiquis nominatam Labeo Prohibitoriam dicebat, teste Plinio lib. X. cap. XIIII. Et certè CLIVIA appellata AVSPICIA, quæ aliquid fieri prohibebant, Paulus scribit. In Auguriis verò, ALTERA AVIS, vt idem Paulus auctor est, cùm appellabatur, prospetum non esse significabatur. Contrà, SINISTRÆ AVES & SINISTRA AVSPICIA dicebantur, quæ sinebant aliquid fieri. Festus SINISTRÆ AVES SINISTRVMQVE AVSPICIVM, *id est, quod sinat fieri. Varro lib. V. Epistolicar quæstionum, ait: A Deorũ sede cùm in meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes, factum arbitror, vt Sinistra meliora auspicia, quàm dextra esse existimentur. Idem ferè sentiunt Sinnius Capito & Cin-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cius. Seruius in lib. II. Æneid. ad versum, *Intonuit lævum, Sinistrum*, ait, *prosperum, quia cæleste est. Sinistrum autem à sinendo dicitur, quātum ad Augurium pertinet, quod nos agere aliquid sinat. Vnde alibi,—Si quem Numina læua sinunt &c. Sinistras autē Septentrionales esse Augurum disciplina consentit. Et ideo ex ipsa parte significatur esse fulmina altiora & viciniora domicilio Iouis.*

NEC tantùm quæ auium cantu vel volatu, sed & quæ extis, aut hostiarum ab altaribus fuga, aut diris mugitibus, tristia, sacrificantibus, portendebant, PIACVLARIA ET PESTIFERA AVSPICIA, DICTA Fest. Pōp. scribit. PEDESTRIA etiā AVSPICIA, eodem auctore, appellabant, quæ à vulpe, lupo, serpente, equo cæterisque animalibus quadrupedibus dabantur. IVGIS verò auspicij Cicero in lib. de Diuinat. meminit. Id erat, si modò Pauli scripta pondus habent, cùm iunctum iumentū stercus fecerat. Idem Cicero PERENNIA auspicia memorat. Cuius vocis idoneum & locupletem interpretem Festum dabo prolatis eius ipsissimet verbis, quę ita habent. PERENNE *dicitur* AVSPICARI, *qui* AMNEM AVT AQVAM, QVÆ EX SACRO ORITVR, AVSPICATO TRANSIT. Idem aliàs, *Petronia amnis est in Tiberim profluens, quam magistratus auspicatò transeunt, cùm in campo quid agere volunt: quod genus auspicij* PERENNE *vocatur. Amnem autem femininè antiqui pronuntiabant.* Fit etiam auspicij ex acuminibus mentio apud Ciceronem. CÆLESTIA AVGVRIA vocata, cùm fulminaret aut tonaret, Paulus auctor est.

SANE Augurionum non vnum genus fuisse sciendum est. Quædam enim OBLATIVA, quædam IMPETRITA, quædam STATIVA dicebātur. Seruius manuscriptus in VI. Æneid. AVGVRIA, ait, *aut* OBLATIVA *sunt, quæ non poscuntur: aut* IMPETRITA, *quæ optata eueniunt.* Idem in XII. Æneid. ad ea verba, *Accipitoque Deos. Modo*, ait, *quasi de* OBLATIVO *loquitur. Nam in* OBLATIVIS AVGVRIIS, *in potestate videntis est, vtrum id ad se pertinere velit, an refutet, & abominetur. Ergo nunc dicit se augurium libenter amplecti, & adgnoscere circa se fauorem Deorum.* Idem in lib. III. Georgic. ad verbum, *Templa Dei saxo. Hoc iuxta Augurij genus, quod* STATIVVM *dicitur, retulit, in quo considerantur, quo in loco Auguria peragi debeant.* Idem in lib. III. Æneid. Speciem quandam Augurij fuisse scribit, quæ LEGVM DICTIO vocaretur. Ibidémque ad verba, *-Tremere omnia visa repente*, in Augurali disciplina, TRIPVDIVM SONIVIVM appellatum scribit à sono: ad quod pertinebat, si arbor spōte radicibus caderet, si terra tremeret. Prætera in eundem lib. III. ad ea verba, *Tertia lux, Hoc idem*, ait, *iuxta Auguralem speciem positum tradunt quæ appellatur,* CONDICTIO, *id est denuntiatio, vt ante diem certum quis ad inaugurandum adsit.* Augures autē, vt Varro lib. v. de ling. Lat. notat, AVGVRIVM AGERE dicebantur, licet in eo plura dicerent quàm facerent. Supremum verò augurij tempus, TEMPESTATEM in Augurum libris appellari idem eodem lib. scribit. Ex iisdémque libris Festus vocem, PALVDATI, citat & explicat. AVGVRACVLVM etiam Paulus testis est antiquos appellasse, quàm nos arcem dicimus: quod ibi Augures publicè auspicarentur.

CAPIENTES porro auguria sedebant. Plutarchus in Marcello: ὅτ' ἂν ἀρχὴν ἐπ' ὄρνισι καθίζωμεν ἐγὼ πύλεως οἶκον, ἢ σκηνὴν μεμιθωμένοι, ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκασθῶμεν μηπω γεγονόσιν σημείοις βλαῦαι ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν. Seruius in illud Virgilij, *Sacrata valle sedebat. Secūdum Augures*, ait, SEDERE, *est augurium captare. Namque post designatas cæli partes, à sedentibus captantur auguria. Quod & supra ipse ostendit latenter, inducens Picum solum sedentem.*

ERAT planè Romæ Augurum collegium, qui AVGVRES PVBLICI vocabantur. Cicero II. de Legib. AVGVRES PVBLICI *interpretes Iouis Opt. Max.* Idem lib. VI. Epistol. ad Cæcin. *Quare vt Augures & Astrologi solent, ego quoque* AVGVR PVBLICVS. Fest. Pomp. *Quinque genera signorum obseruant* AVGVRES PVBLICI, *ex cælo, ex auibus, ex quadrupedibus, ex aris.* Sic enim lacunam in Festo supplendam, vnico verbo mutila & quasi decurtata Epitome arguit. Fertur & vetus inscriptio Neapoli hodiéque extare in hæc verba. C. MÆTIO MEMNIO, FVRIO, BALBVRIO, CÆCILIANO, PLACIDO C. V. PONTIFICI MAIORI, AVGVRI PVBLICO POPVLI ROQVIRITIVM. Liuius lib. I. *Inde ab* AVGVRE, *cui deinde honoris gratia* PVBLICVM *id perpetuúmque sacerdotium fuit.* Atque in id collegium COOPTARI dicebantur. Et ita Cic II. Orat. in Rull. & Philipp. XIII. & in lib. de Clar. Oratorib. & lib. III. Epist. ad Attic. & aliàs

loquitur. INAVGVRARI etiam dicebantur: quo genere loquendi idem Cicero II. Philipp. & in Bruto, & Varro lib. IIII. de lingua Latina, & Suetonius in Caligul. cap. XII. vtuntur. Qui verò inaugurabatur, iureiurando adigebatur se nihil è mysteriis enuntiaturum. Plutarch. ἐν Λατίοις ἠκατελημμένον ὅρκοις τὸν Λύγουρα, μηδενὶ φράσειν τὰ θεῖα ἱερῶν, ἀπολύσας τοῦ ὅρκου δ' ἐθέλουσιν ἰδιώτην γενέσθαι.

SOLLEMNIA verò, quibus in Auspiciis vtebantur verba, Cic. lib. II. de Diuinat. memoriæ prodidit. Primū enim is qui auspicabatur, dicebat, Q. FABI TE MIHI IN AVSPICIO ESSE VOLO. Ille verò qui in auspicium adhibebatur, respondebat, AVDIVI. Tum is qui auspicabatur, ita imperabat, DICITO SI SILENTIVM ESSE VIDEBITVR. Statim respondebat alter, SILENTIVM ESSE VIDETVR. Tum ille, DICITO, SI PASCVNTVR AVES. Hic respondebat, PASCVNTVR. Ille, QVÆ, AVT VBI? Respondebat hic, ATTVLIT IN CAVEA PVLLOS PVLLARIVS. In cauea enim inclusos pullos adferebat is, qui ex eo ipso nominabatur PVLLARIVS, cuius opera in auspiciis veteres vsos fuisse ostendit idem Cicero Epist. XII. lib. X. famil. & in Orat. ad populum contra Rullum, & Liu. lib. VIII. Is pullis de cauea exeuntibus, offam pultis offerebat, vt pascerentur. Hi plerumque fame enecti in offam protinus inuadebant, & si aliquid ex ore cecidisset, tum, auspicanti, TRIPVDIVM SOLLISTIMVM nuntiabatur: quod erat egregium & lætum auspicium. Liuius libro X. *Tertia vigilia noctis, iam relatis literis à collega, Papyrius* SILENTIO FACTO SVRGIT, & PVLLARIVM IN AVSPICIVM MITTIT. Et mox: *Nam cùm pulli non pascerentur,* PVLLARIVS *auspicium mentiri ausus,* TRIPVDIVM SOLLISTIMVM CONSVLI NVNTIAVIT: *Consul lætus,* EGREGIVM AVSPICIVM ESSE, & DEIS AVCTORIBVS, REM GESTVROS PRONVNTIAT, *signúmque pugnæ proponit.* Ibidémque paullo pōst: *Mihi quidem* TRIPVDIVM NVNTIATVM *populo Rom. exercitúque* EGREGIVM AVSPICIVM est. Plinius lib. X. cap. XXI. de Gallis gallinaceis agens, quos victoriarum omnium toto orbe partarum auspices facit, *Horum*, ait, *sunt* TRIPVDIA SOLLISTIMA. Minutius Felix in Octauio, *Clodius scilicet, Flaminius, & Iunius ideò exercitus perdiderunt, quòd* PVLLORVM SOLLISTIMVM TRIPVDIVM *expectandum non putauerunt.* Origo autem & ratio illorum nominum hæc traditur, quòd cùm necesse erat ex ore pascentium pullorum aliquid cadere & terram PAVIRE, id est ferire, Terripauium primo, pōst Terripudiū, dein TRIPVDIVM dictū: & quia in solidū cadebat, SOLLISTIMVM id appellabatur. Paulus ex Festo, *Puls*, ait, *potissimū dabatur pullis in auspiciis, quia ex ea necesse erat aliquid decidere, quod* TRIPVDIVM *faceret, id est Terripauium:* PAVIRE *enim ferire est. Bonum enim augurium esse putabant, si pulli per quos auspicabantur, comedissent, præsertim si eis edentibus aliquid ab ore decidisset: sin autem omnino non edissent, arbitrabantur periculum imminere.* Idem alio loco: SOLLISTIMVM *Appius Pulcher, in Auguralis disciplinæ libro primo, ait, esse tripudium, quod aui excidit, ex eo quod illa fert saxúmve solidū, aut arbos viuiradix ruit, quæ nec præ vitio humani cædantúrve iaciantur, pellāturve.* Vnde apparet falli eos, qui apud Cicer. in SOLLISTIMI TRIPVDII explicatione, *solum* pro *solido* substituerunt: nec eorum opinioni suffragatur SOLLISTIMI vox, cuius sonus eos in fraudem illexit. SOLVM namque Oscorum lingua solidum significare, idem Fest. Pomp. auctor est. Tripudiorum porrò SOLLISTIMORVM & SCNIVIORVM meminit Cic. Epist. VI. lib. VI. Familiar. ad Cæcinam.

CÆTERVM si cauea non exirent pulli, vel cauea educti fugerent & euolarent, aut pasci renuerent, triste hoc atque dirum auspicium erat. Quam obseruationem euētu ipso, quotiescunque ita casus tulit, comprobatam, magnámque eius neglectum ducibus Romanis cladem calamitatémque inuexisse, historiarum monumenta testantur: cuius rei exempla si quis requirat, ea Ciceronis lib. I. & II. de Diuinat. & lib. II. de Nat. Deor. Valerij Max. lib. I. cap. IIII. & VI. Epitomes Liuij lib. XIX. Polybij lib. I. Suetonij in Tiberio cap. II. & in Galba, cap. XVIII. & Iulij Obseq. lib. de Prodig. lectio suggeret. Testimoniū etiam non detrectabit Silius Italic. qui hoc idem subobscurè verborū ambitu significat lib. V. his versibus, quibus caligine omni depulsa lux clara nostra ope nūc affulget:

Tunc ales priscum populis de more Latinis
Auspicium, cùm bella parant, mentésque Deorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Explorant super cuentu, ceu præscia luctus
Damnauit vesci, planctúque alimenta refugit.

Hoc verò cùm obseruassent pullarij, AVSPICIA SECVNDA ET EGREGIA VEL TRISTIA NVNTIABANT. Liuius lib. IX. Papyrium hæc Tarentinis dixisse refert, AVSPICIA SECVNDA ESSE, *Tarentini*, PVLLARIVS NVNTIAT: LITATVM PRÆTEREA EST EGREGIE: AVCTORIBVS DIIS, *vt videtis, ad rem gerendam proficiscimur.* Idem lib. XLI. *Super tam euidentem* TRISTIS OMINIS *cuentum, etiam ex* PVLLARIO *auditum est* VITIVM IN AVSPICIO ESSE.

AVSPICIORVM porrò species duas IVGIS & PERENNIS nominibus distinctas, Cicero in libris de Diuinat. commemorat, cui Festus subscribit, qui hæc præterea auspiciorum genera recensет, CADVCA, PEDESTRIA, DEXTERA, PIACVLARIA, eorúmque verborum vim & potestatem suis locis explicat.

SILENTIVM etiam Auspiciorum proprium verbum erat, eóque nomine, provt Cicero interpretatur, appellabant quod omni vitio carebat. Festus, Inter SINISTRVM auspicium & SILENTIVM hoc interesse ex Atteio Capitone scribit: quòd SINISTRVM in auspicando lætum & prosperum auspicium significet: at SILENTIVM, vbi duntaxat vacat VITIO. Igitur SILENTIO SVRGERE cùm dicitur, significat non interpellari quo minùs rem gerat: SINISTRVM verò hortari quoque auspicia ad agendum quod animo quis proposuerit.

SORICVM AVTEM OCCENTV DIRIMI AVSPICIA inualuerat teste Plinio lib. VIII. cap. LVII. Porrò non tantùm qui cælestia auguria, sed & qui pedestria bipedum, ex pullorum nimirum pastu, auspicia capiebat, pullariúmque in auspicium mittebat, AVSPICARI dicebatur, vt ex Cicero. lib. II. de Diuinat. intelligimus. Suetonius in Nerone cap. XLVI. AVSPICANTI, *Sporus anulum muneri obtulit.* Idem in Galba cap. XVIII. *Obseruatum est etiam Calendis Ianuar. sacrificanti coronam excidisse,* AVSPICANTI *pullos euolasse.* Iul. Obseq. in lib. de Prodig. de M. Æmylio & C. Hostilio Mancino Coss. *Quum*, ait, *Lauinij* AVSPICARENTVR, *pulli è cauea in syluam Laurentinam euolarunt.* Cato in Orat. de sacrilegio commisso, referente Festo: *Domi cùm* AVSPICAMVR, HONOREM ME DEVM IMMORTALIVM *velim habuisse.*

INTERDVM verò cubantes auspicabantur. Paulus CVBANS AVSPICATVR, qui in lecto quærit augurium. Seruius in schedis, quo loci Templi significationes exquitur, in eo loco septo CVBARE consueuisse AVSPICANTES indicat.

NEC VERÒ de Haruspicum responsis silendum arbitror. Haruspices namq; CONSVLI, & consulti RESPONDERE dicebantur, & quæ edebant ac pronuntiabant, RESPONSA appellabantur. Sueton. in Tiberio cap. LXIII. *Haruspices secretò, ac sine testibus* CONSVLI *vetuit.* Virgil. lib. II. Georgic.

Nec RESPONSA *potest* CONSVLTVS *reddere* VATES.

Illic enim vt & apud Plinium lib. X. cap. XVIII. & Lucanum lib. I. VATIS nomine Haruspex proculdubio exaudiendus est. Atque ita RESPONSA VATVM accipiēda sunt apud Cornel. Tacit. lib. XVIII. Liuius lib. XXXIX. *Hac eos religione innumerabilia decreta Pontificum, Senatusconsulta,* HARVSPICVM *denique* RESPONSA *liberant.* Ex huiusmodi verò responsi. Cicero Oratione quæ de Haruspicum responsi inscribitur, vnum profert conceptum in hæc verba, quæ dispersa in vnum cōtuli. QVOD IN AGRO LATINIENSI AVDITVS EST STREPITVS CVM FREMITV, EXAVDITVS IN AGRO PROPINQVO ET SVBVRBANO STREPITVS QVIDAM RECONDITVS ET HORRIBILIS FREMITVS ARMORVM, DE EA RE SCRIPTVM EST POSTVLATIONES ESSE IOVI, SATVRNO, NEPTVNO, TELLVRI, DIIS CÆLESTIBVS OB LVDOS MINVS DILIGENTER FACTOS, POLLVTÓSQVE, ORATORES CONTRA IVS FASQVE INTERFECTOS, FIDEM ET IVSIVRANDVM NEGLECTVM, SACRIFICIA VETVSTA, OCCVLTAQVE DISCORDIAM DISSENSIONEMQ. PATRIBVS, PRINCIPIBVSQVE CÆDES PERICVLAQVE CREENTVR, AVXILIISQ. DIMINVTIS EFFICIATVR, QVARE AD VNIVS IMPERIVM RES REDEAT, EXERCI-

TVSQVE PVLSVS AD DIMINVTIONEM ACCEDAT, NE DETERIORIBVS REPVLSISQVE HONOS AVGEATVR. Liuius libro XLII. Cùm rostrata columna bello Punico posita tota ad imum fulmine discussa esset, HARVSPICES RESPONDISSE *refert*, IN BONVM VERSVRVM ID PRODIGIVM, PROLATIONEMQVE FINIVM ET INTERITVM PERDVELLIVM PORTENDI, QVOD EX HOSTIBVS SPOLIA FVISSENT, EA ROSTRA QVÆ TEMPESTAS DISIECISSET. Valer. Max. lib. I. cap. VI. Marcelli fatum narrans. *Cùm summo*, inquit, *studio niterctur, vt Pœnorum exercitum, aut in Italia prosterneret, aut Italia pelleret, sollemnique sacrificio voluntates Deorum exploraret, quæ prima hostia ante focum decidit, eius* IECVR SINE CAPITE *inuentum est: proxima* CAPVT IECINORIS DVPLEX *habuit: quibus* INSPECTIS, HARVSPEX, *tristi vultu,* NON PLACERE *sibi* EXTA, *quia prima tam* TRISTIA, *secunda* NIMIS LÆTA *apparuissent,* RESPONDIT. Iul. Obseq. lib. de Prodig. *Peyræum Sylla cùm oppugnaret, vnius militis eius aggerem ferens, exanimatus fulmine.* HARVSPEX RESPONDIT, DIVTVRNO LABORE, QVOD CAPVT IACENTIS IN OPPIDVM VERSVM ESSET, INTROITVM ET VICTORIAM ROMANIS SIGNIFICARE. Quo in libello & alia multa Haruspicum responsa quæ breuitatis causa prætermitto, referuntur. Aliud etiam Haruspicum responsum Liuius lib. XXXI. commemorat, quo continebatur, PRECATIONI ANNVISSE DEOS, LÆTAQVE EXTA FVISSE, ET PROLATIONEM FINIVM VICTORIAMQVE ET TRIVMPHVM PORTENDI. Idem libro XXXVI. *Ea omnia sacrificia* LÆTA *fuerunt: primísque hostiis* PERLITATVM est. *Et ita* HARVSPICES RESPONDERVNT, EO BELLO TERMINOS POPVLI RO. PROPAGARI, VICTORIAM AC TRIVMPHVM OSTENDI. Idem lib. XLII. HARVSPICES ITA RESPONDERVNT, SI QVID REI NOVÆ INCIPERETVR, ID MATVRANDVM ESSE. VICTORIAM, TRIVMPHVM, PRÆROGATIVVM IMPERII PORTENDI. Plinius lib. XI. cap. XXXVIII. *Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt:* RESPONSVMQVE, DVPLICATVRVM INTRA ANNVM IMPERIVM. Sueton. in Augusto cap. XCIII. *Velitris antiquitus tacta de cælo muri parte,* RESPONSVM EST, OPPIDI CIVEM, QVANDOQVE RERVM POTITVRVM. Ibidem cap. XCVIII. *Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ eius prima litera nominis effluxit:* RESPONSVMQVE EST CENTVM SOLOS DIES POSTHAC VICTVRVM, QVEM NVMERVM C. LITERA NOTARET. Etin Galba cap. IIII. *Auo eius* FVLGVR PROCVRANTI, *cùm exta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum contulisset,* SVMMVM, SED SERVM IMPERIVM PORTENDI FAMILIÆ, RESPONSVM EST. Fit & huiusmodi Responsorum mentio apud Ciceronem lib. I. de Diuinatio. Liuium lib. VIII. & lib. XXXI. Plinium lib. VII. cap. XVI. Cornelium Tacitum libro XIII. & Aurel. Victor. in histor. Aug. Huic loco duo Martij vatis carmina inserere non alienum fuerit, quorum vtrumque à Liuio lib. XXV. alterum à Macrobio lib. I. Saturnal. cap. XVII. citatur. Priore carmine Cannensis clades in hæc verba prædicta erat: AMNEM TROIVGENA CANNAM ROMANE FVGE, NE TE ALIENIGENÆ COGANT IN CAMPO DIOMEDIS CONSERERE MANVS: SED NEQVE CREDES TV MIHI, DONEC COMPLERIS SANGVINE CAMPVM, MVLTAQVE MILLIA OCCISA TVA DEFERET AMNIS IN PONTVM MAGNVM EX TERRA FRVGIFERA PISCIBVS ATQVE AVIBVS FERISQVE, QVÆ INCOLVNT TERRAS, IIS FIAT ESCA CARO TVA. NAM MIHI ITA IVPITER FATVS EST. Alterum carmen emendatius & plenius in Liuij, quàm Macrobij codicibus, ita habet: HOSTEM ROMANE SI EXPELLERE VVLTIS, VOMICAMQVE, QVÆ GENTIVM VENIT LONGE, APOLLINI VOVENDOS LVDOS CENSEO, QVI QVOTANNIS COMITER APOLLINI FIANT. CVM POPVLVS DEDERIT EX PVBLICO PARTEM: PRIVATI VTI CONFERANT PRO SE, SVISQVE. HIS LVDIS FACIENDIS PRÆ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RIT PRÆTOR IS, QVI IVS POPVLO PLEBIQVE DABIT SVMMVM. DECEMVIRI, GRÆCO RITV SACRA FACIANT. HÆC SI RECTE FAXITIS, GAVDEBITIS SEMPER, FIETQVE RES VESTRA MELIOR: NAM IS DIVVS EXTINGVET PERDVELLES VESTROS, QVI VESTROS CAMPOS PASCVNT PLACIDE. Apud Liuium lib. XXIII. Q. Fabius Prætor legatus à Delphis Romam reuersus responsum Pythiæ ex scripto recitauit, in quo erant Diui, quibus quóque modo supplicaretur. Dein addebatur, TVM SI ITA FAXITIS ROMANI, VESTRÆ RES MELIORES, FELICIORESQVE ERVNT: MAGIS EX SENTENTIA RESPVB. VESTRA VOBIS PROCEDET: VICTORIAQVE DVELLI POPVLI RO. ERIT PYTHIO APOLLINI, REPVB. VESTRA BENE GESTA SERVATAQVE, LVCRIS MERITIS, DONVM MITTITOTE, DEQVE PRÆDA, MANVBIIS, SPOLIISQVE HONOREM HABETOTE. Aliud etiam responsum Delphicum Latinis itidem verbis cõceptum Liuius lib. v. refert. Porro Haruspicum verba quædam perstringit Varro lib. VI. de lingua Lat. *Vt cùm*, inquiẽs, *Haruspex præcipit*, VT SVO QVISQVE RITV SACRIFICIVM FACIAT. Haruspices etiá PRONVNTIARE dicebantur. Sueton. in Iulio cap. LXI. de equo Cæsaris, *quem natũ apud se cùm* HARVSPICES IMPERIVM ORBIS TERRÆ SIGNIFICARE DOMINO PRONVNTIARENT, *magna cura aluit.* Iul. Obseq. lib. de Prodig. HARVSPICES, *sacra* APOLLINIS LITANDA, ET DE LEGE QVÆ FEREBATVR SVPERSEDENDVM PRONVNTIARVNT. Hic etiam dubium licet Cornuti locum adscribam, qui ad ea verba Persij Saty. II. *Nutrici non mando vota. Verbo*, ait, *vsus est Haruspico: cùm enim dicitur*, MANDO TIBI, VT MAXIMVM IOVEM AVDIAS, *vt quemadmodum* PROCVRATIONIS *assertio fit, ita fiat & in sacris & in prece.* Ex Haruspicum verò disciplina, PORTENTA, OSTENTA, FVLGVRA, PROCVRARI, EXPIARIQVE DICEBANTVR: vt Cicero lib. II. de Legib. Valer. Max. lib. I. cap. I. Liuius lib. XXVI. Seneca libro II. Natural. quæst. Agell. lib. IIII. cap. V. Arnobius lib. V. aduers. Gent. testantur. Prodigiis, namque & fulguribus denuntiata & significata pericula expiationibus, procurationibúsque auerti credebant: cui scientiæ præerãt haruspices, qui vt de extis, ita de fulguribus, terræ motibus, portentis, ostentis, monstris, prodigiis consulebantur. Liuius lib. V. *Prodigia interim multa nuntiata sunt, quorum pleraque, & quia singuli auctores erant, parum credita, spretáque, & quia, hostibus Hetruscis, per quos ea* PROCVRARENT, HARVSPICES, non erant. Vnde & illud notandum est, Prodigia NVNTIARI consuesse, vt ex Liuij compluribus locis & Plinio lib. VIII. cap. XLV. liquet.

FVLMINVM vtique varia illis genera erant. Quædã enim CONSILIARIA, quædã POSTVLATORIA, seu POSTVLARIA, quædã MONITORIA, alia PESTIFERA, FALLACIA, DEMPTALIA, PEREMPTALIA, seu PEREMPTORIA, ADTESTATA, ATTERRANEA, OBRVTA, REGALIA, INFERNA seu INFERA, HOSPITALIA, FAMILIARIA, AVXILIARIA, PROVORSA, vocabantur, quemadmodum Seneca lib. II. Natur. quæst. Plin. lib. II. Natur. hist. cap. LII. Fest. Pomp. & Ammian. Marcell. lib. XXIII. & Seruius in lib. I. Æneid. docent. DIVM quoque FVLGVR, ET RENOVATIVVM, Festus explicat. MANVBIAS etiam TRINAS IOVIS idem exponit. Seruius in I. Æneid. ad ea verba, *Disiecitque rates*, FVLMINVM *genera sunt quatuor*, ait: *vnũ quod dicitur*, DISSICIENS, *idẽ quod fragosum: alterum*, TRANSFIGENS: *tertium*, CORRIPIENS: *quartum*, INFIGENS. *Quæ omnia hîc attigit, dicens primum, Disiecitq; rates: secundum, Illum expirantem transfixo pectore: tertium, Turbine corripuit: quartum, Scopulo infixit acuto.*

POSTREMÒ ne Salios intactos relinquam, eorum carmina quædã fuisse Cic. lib. III. de Orat. indicat. Eis verò inseri solita nomina eorũ, quibus honorem eximium haberi volebant, ostendit Cornel. Tacit. lib. II. qui hunc inter cæteros Germanico honorem decretum scribit, vt nomen eius SALIARI CARMINE CANERETVR. Capitolinus in M. Antonino Philosopho, quem octauo anno in collegium Saliorum relatum narrat, *Fuit*, inquit, *in eo sacerdotio & præsul & vates & magister, & multos* INAVGVRAVIT *atque* EXAVGVRAVIT, *nemine* PRÆEVNTE, *quòd ipse* CARMINA *cuncta didicisset.*

Et paullo

Et paullo pòst: *Iussitque vt statuæ tantummodo filio mortuo decernerẽtur, & imago aurea Circensibus per pompã ferenda: & vt* SALIARI CARMINI *nomen eius inferretur.* Et ea quidem carmina, quæ à Saliis in vniuersos homines componebantur, AXAMENTA dicta, Paulus scribit. Nam in Deos singulos versus facti à nominibus eorum appellabantur, vt IANVALII, IVNONII, MINERVII. Inter eos autem, quorum nomina carmine Saliari celebrabantur, MAMVRIVS VETVRIVS numeratur. Varro lib. v. de ling. Lat. *Itaque Salij*, QVI CANTANT MAMVRIVM VETVRIVM, *significant veterem memoriam.* Ouid. lib. III. Fast.

Quis mihi nunc dicet, quare cælestia Martis
Arma ferant Salij, MAMVRIVMQVE CANANT?

Plutarch. in Numa: Τῷ δὲ Μαμουρίῳ λέγουσιν μισθὸν γενέσθαι τῆς τέχνης ἐκείνης, μηχανὼ τινα δι' ἣν ἡ περὶ τοὺς Σαλίους ἅμα τῇ πυρρίχῃ διαπεραίνομένη. Οἱ δὲ Ουετούριον Μαμούριον εἶναί φασι τὸν ἀδόμενον, ἄλλοι δὲ ἑτέρωμε μεμορφαμ, ὅπερ ἐστὶ παλαιὰ μηχανή. Fest. Pomp. MAMVRII VETVRII *nomen frequenter in cantibus Romani frequentabant hac de causã. Numa Pompilio regnante è cælo fertur cecidisse ancile, id est, scutum breue: quod ideò sic appellatum est, quia ex vtroque latere erat recisum, vt summum infimúmque eius latus medio pateret. Vnáque edita vox, omnium potentissimam fore ciuitatem, quamdiu id in ea mansisset. Itaque facta sunt eiusdem generis plura, quibus id misceretur, ne internosci cæleste posset: probatum est opus maximè Mamurij Veturij, qui præmij loco petiit, vt suum nomen* INTER CARMINA SALII CANERENT. Varro etiam libro VIII. MANIAM MATREM LARVM, ET LVCIAM VOLVMNIAM Saliorũ carminibus appellatas tradit. Macrobius lib. I. Saturnal. cap. IX. de Iano, SALIORVM *quoque antiquissimis* CARMINIBVS, DEORVM DEVS CANITVR. Festus Pompeius: MANVOS IN CARMINIBVS SALIARIBVS, *Ælius Stilo significare, ait, bonos.* Paulus ex Festo: In CARMINE SALIARI CERVS MANVS, *intelligitur creator bonus.* In Saliorũ vtique exultationibus, verba, REDANTRVARE ET AMPIRVARE vsu trita fuisse Festus auctor est. Varro lib. IIII. de ling. Lat. INSICIA *ab eo quòd insecta caro, & vt in* CARMINE SALIORVM *est.* Idem lib. V. *In libris* SALIORVM, *quorum cognomina* AGONENSIVM, *forsitan hic dies, ideò appellatur potius* AGONIA. Idem lib. VI. *Pro quò in* SALIARI CARMINE *scriptum est,* CANTE, *hoc versu,* DIVVM EXTA CANTE, DIVVM DEO SVPPLICE CANTE. Ibidem, in carmine Saliorum fuisse scribit hæc, COSAVLI, DOLOSI, ESO, CVSIATVM, MVSES, RVSE, DVMQVE IANVS VENET.

Ex eodẽ carmine Festus Pomp. hæc verba ducit. PILVMNOE, POPLOE, POMENERVAT, PROMONET, PENNATAS, IMPENNATASQVE, AGNAS ET AGNAS NOVAS, PRÆCEPTAT, PESCIA. Quintilianus lib. I. cap. XI. *Nec vtique ab vltimis etiam obliteratis repetita temporibus, qualia sunt topper, & antegerio, & exanclare, & prosapia, &* SALIORVM CARMINA *vix sacerdotibus suis satis intellecta: sed illa mutari vetat religio, & consecratis vtendum est.* Hinc & Symmachus libri III. Epist. XLIIII. quendam Archaismi affectatorem ridens, *Si tibi*, ait, *vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redeamus, quibus* SALII CANVNT.

EXTREMA libri huius clausula erit ea, qua Ianum à se clausum Imperatores testatum relinquebant. Quod huiusmodi elogio fieri solitum didici, PACE TERRA MARIQVE PARTA IANVM CLVSIT. Liuius lib. I. *Bis deinde post Numæ tempora Ianus clausus fuit: semel T. Manlio Consule, post Punicum primum perfectum bellum: iterum, quod nostræ ætati Dij dederunt, vt videremus, post bellum Actiacum ab Imp. Cæsare Augusto,* PACE TERRA MARIQVE PARTA. Sueton. in Augusto cap. XXII. *Ianum Quirinum semel atque iterum à condita vrbe ante memoriam suam clausum, in multo breuioris temporis spatio* TERRA MARIQVE PACE PARTA, TER CLAVSIT. Qua de re extat Emeritæ Augustæ in Hispania inscriptio hæc, IMP. CÆS. DIVI F. AVGVSTI PONT. MAX. COS. XI. TRIBVNIC. POTEST. X. IMP. VIIII. ORBE MARI ET TERRA PACATO, TEMPLO IANI CLVSO ET REP. PR. OPTIMIS LEGIBVS ET SANCTISSIMIS INSTITVTIS REFORMATA VIAM SVPERIOR. COS. TEMPORE INCHOATAM ET MVLTIS LOCIS INTERMISSAM PRO DIGNITATE IMPERII POP. ROM. LATIOREM LONGIOREMQVE GADEIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

VSQVE PROMOVIT. Reperitur & in veteribus Neronis numis, NERO CÆS. AVGVSTVS PACE PO. RO. VBIQVE PARTA IANVM CLVSIT. Et in aliis, PACE POP. ROM. TERRA MARIQVE PARTA IANVM CLVSIT. Alij verò sic habent. IMP. NERO CLAVD. CÆS. AVG. GERM. PACE POP. ROM. VBIQ. PARTA IANVM CLVSIT S. C. Et alibi, IMP. NERO CÆS. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. P. P. PACE POP. ROM. TERRA MARIQVE PARTA IANVM CLAVSIT S. C. Rursus aliâs, NERO CLAVD. CÆSAR AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. PACE POP. ROM. TERRA MARIQVE PARTA IANVM CLVSIT S. C. Ac de iis quidem quæ ad ius diuinum pertinent hactenus: Nunc ad Comitiorum, Legum, Senatusconsultorúmque Formulas mutata velificatione contendam.

BARN. BRISSONII REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,

DE FORMVLIS ET SOLLEMNIBVS Populi Romani verbis, LIB. II.

VT QVI è portu soluunt, quamdiu oram litoris legunt, minus commouentur: sed postquam in altum prouecti, iam terram non vident, & quacumque oculos vertunt, pontum vndique & vndique pontum conspiciunt, toto tunc animo perturbari & corpore cohorrescere incipiunt: sic ego vastum hoc æquor, Formularum expiscandarum causa ingressus, quò longius à conspectu terra recedit, eò vehementius afficior, nauigationisq; longæ & minimè portuosæ periculo terreor. Verùm

Serò respicitur tellus, vbi fune soluto
Currit in immensum panda carina salum.

Nunc ergo quocumque ferar, vela nimirum danda sunt: Deus faciat, vt nauis secundis ventis cursum teneat suum. A proposito certè ne aberrem, néve ordinis (quo nulla res plus in animis hominum valet) perturbatione peccem, hoc libro de Comitiorum, Legum, Senatusconsultorúmque Formulis dicam. Hæc enim quasi materia, quam tracter, & in qua versetur, huic libro subiecta est. Ordiar autem ab iis potissimum sollemnibus verbis, quibus populus Rom. de Bello, Pace, Legibus iubendis vel vetandis, Magistratibus mandandis, Votis suscipiendis, Supplicationibus, Triumphis, Quæstionibus publicis decernendis rogari solebat.

ROGATIONVM planè omnium communia verba hæc erant, VELITIS IVBEATIS QVIRITES? Plenus est exemplorum Liuius, in quibus colligendis si cui tempus terere graue molestúmque sit, præcipua hinc inde conquisita subiecí. De bello quidem populum ita rogatum, VELITIS IVBEATIS QVIRITES, BELLVM INDICI? Liuius ostendit lib. XXI. Illic enim de bello Punico latum ad populum scribit, VELLENT IVBERENT POPVLO CARTHAGINIENSI BELLVM INDICI. Idem lib. XXXI. de bello Macedonico P. Sulpitium Cos. rogationem in hæc verba promulgasse refert: VELLENT IVBERENT, PHILIPPO REGI MACEDONIBVSQVE QVI SVB REGNO EIVS ESSENT, OB INIVRIAS ARMAQVE ILLATA SOCIIS POPVLI ROM. BELLVM INDICI. Simili modo lib. XXXVI. Patres ad populum ferri iussisse scribit, VELLENT IVBERENT, CVM ANTIOCHO REGE, QVIQVE

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTAM EIVS SEQVVTI ESSENT, BELLVM INIRI. Idem lib. XLIIII. *Prætor, cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, Rogationem ferret*, VELLENT IVBERENT RHODIIS BELLVM INDICI. Sic & lib. XXXVIII. *Non ad populum ferri*, VELINT IVBEANTNE CVM GALLIS BELLVM GERI? De Pace verò ita populum rogatum lib. XXXIII. narrat, VELLENT IVBERENT CVM REGE PHILIPPO PACEM ESSE. Idem lib. XXX. *Tum M. Attilius & Q. Minutius Tribuni pl. ad populum tulerunt*, VELLENT IVBERENT SENATVM DECERNERE, VT CVM CARTHAGINIENSIBVS PAX FIERET, ET QVEM EAM PACEM DARE, QVEMQVE EX AFRICA EXERCITVM DEPORTARE IVBERENT.

EADEMQVE verborum formula Rogationes de quæstionibus decernendis concipiebantur. Docet hoc, ob interuersam pecuniam, quæ ab Antiocho capta erat, promulgata Rogatio, quam Liuius lib. XXXVIII. talem fuisse testatur, VELITIS IVBEATIS QVIRITES (sic enim emendandum crediderim) QVÆ PECVNIA CAPTA, ABLATA, COACTA AB REGE ANTIOCHO EST, QVIQVE SVB EIVS IMPERIO FVERVNT, QVOD EIVS IN PVBLICVM RELATVM NON EST, VTI DE EA RE SERVIVS SVLPIT. PRÆTOR VRBANVS AD SENATVM REFERAT, QVEM EAM REM VELIT SENATVS QVÆRERE DE IIS QVI PRÆTORES NVNC SVNT? Cicero lib. I. de Finib. *Ita apertè cepit pecunias ob rem iudicandam, vt anno proximo P. Scæuola Trib. pleb. ferret ad plebem*, VELLENTNE DE EA RE QVÆRI. Nec diuersa erat aliarum Rogationum conceptio. Nam quæ de Cicerone in exilium pellendo, ad populum lata lex est, eam ipse met in Orat. pro domo sua ita conceptam fuisse memorat: VELITIS IVBEATIS QVIRITES, VT M. TVLLIO AQVA ET IGNI INTERDICTVM SIT? Idem in Pisonem: *At hoc ego nunquam opinor fuisse scriptum in illo elogio, quod te auctore in sepulchro Reipub. incisum est*, VELITIS IVBEATIS, VT QVOD M. CICERO VERSVM FECERIT, SED QVOD VINDICARIT? Sed & de vere sacro vouendo populum à L. Cornelio Lentulo Pontifice Max. in hæc verba rogatum fuisse Liuius lib. XXII. auctor est, VELITIS IVBEATIS HOC SIC FIERI? Rogationis etiam ad populum, quo auctore adrogationes fiebant, hanc fuisse formulam Agellius lib. V. cap. XIX. tradit, VELITIS IVBEATIS, VTI L. VALERIVS L. TITIO TAM IVRE LEGEQVE FILIVS SIET, QVAM SI EX EO PATRE MATREQVE EA. EIVS NATVS ESSET? Tribunitiæ vtique Rogationis carmen integrum extat apud Liuium lib. XXVI. *Lucius*, ait ille, *Attilius Tribunus pl. ex auctoritate Senatus plebem in hæc verba rogauit.* OMNES CAMPANI, ATTELLANI, CALATINI, SABATINI, QVI SE DEDIDERVNT IN ARBITRIVM DITIONEMQVE POPVLI ROM. FVLVIO PROCONSVLI QVÆQVE VNA SECVM DEDIDERE, AGRVM VRBEMQVE, DIVINA HVMANAQVE VTENSILIAQVE, SIVE QVID ALIVD DEDIDERVNT: DE HIS REBVS QVID FIERI VELITIS IVBEATIS, ROGO, QVIRITES? *Plebs sic iussit*; QVOD SENATVS MAXIMA PARS CENSEAT, QVI ADSIDETIS ID VOLVMVS IVBEMVSQVE. Ex quo loco duo notanda sunt: Vnum est, Rogationibus adiectum fuisse verbum ROGO: Quod Adrogationis, quæ apud populum fiebat, Formula comprobat, cuius teste Agellio hæc erat verba, in extremo, HOC ITA VT DIXI, ITA VOS QVIRITES ROGO. Hoc & aliàs indicat Liuius lib. VI. his verbis: *Rogatio qualis est, quam à vobis antiquatam indignantur? sermoni Quirites simillima:* CONSVLES, *inquit*, ROGO, NE VOBIS QVOS VELITIS, FACERE LICEAT. *An aliter* ROGAT, *qui vtique alterum ex plebe fieri consulem iubet, nec vobis nec duas patritios creandi vobis potestatem permittit?* Cuius verbi interpretationem hanc Festus tradit: ROGAT, *est cõsulit populum, vel petit ab eo, vt id sciscat quod ferat: Vnde nos quoque in consuetudine habemus pro petere & orare.* Alterum quod ex illo Liuij loco efficitur, est, populum, cùm rogationem acciperet, respondisse, VOLVMVS IVBEMVSQVE: Id quod etiam confirmat Cicero in Oratione pro domo sua, cùm ait: *Vt si Tribunopl.* ROGANTE, VELITIS IVBEATIS, *Sedulij centum, se* VELLE AC IVBERE *dixerint.* Quorũ verborũ differentiã hanc statuit Donatus Andr. Act. III. Sc. I. VOLVMVS *animo*, IVBEMVS *verbis*. Liu. lib. IIII. *Oportet licere populo Ro.* SI VELIT IVBERE LEGEM.

Ac planè

Ac planè proprium erat POPVLI IVBERE, VT PLEBIS SCISCERE, SENATVS CENSERE. Cicero pro Flacco: QVÆ SCISCERET PLEBS, AVT QVÆ POPVLVS IVBERET. Liuius lib. X *Bellum Samnitibus* ET CENSVERE PATRES, ET POPVLVS IVSSIT. Apud eumdem lib. XXXI. *Sulpitius Consul populum concione aduocata alloquens*, QVÆ PATRES, ait, CENSVERVNT, VOS IVBETE.

ET QVIDEM AVCTORITAS ERAT IN SENATV, POTESTAS IN POPVLO, vt Cic. lib. II. de legib. loquitur. Liuius lib. VIII. *Bellum* EX AVCTORITATE PATRVM POPVLVS *aduersus Vestinos* IVSSIT. Et lib. I. *Regem* POPVLVS IVSSIT, PATRES AVCTORES FACTI. *Ibidem*, DECREVERVNT, *vt cùm* POPVLVS *Regem* IVSSISSET, *id sic ratum esset*, SI PATRES AVCTORES FIERENT. Idem lib. XXVI. de Martio, qui dux ab exercitu lectus absque populi suffragio Proprætoris titulo literas ad Senatũ scripserat. *Titulus honoris, quod imperio non* POPVLI IVSSV, NON EX AVCTORITATE PATRVM *dato Proprætor Senatui scripserat, magnam partem hominum offendebat.* Hinc & DECRETA PATRVM, & POPVLI IVSSA. Liuius lib. XXXVIII. *Nutus eius* PRO DECRETIS PATRVM, PRO POPVLI IVSSIS ESSE. Denique lex ad populum lata GENERALE IVSSVM POPVLI definitur ab Agellio lib. X. cap. XX.

IVBERE autem & è contrario VETARE POPVLVS dicebatur. Titius apud Macrobium lib. III. Saturnal. cap. XVI. *Quod in foro gestum sit*, QVI DISSVASERINT, QVOT TRIBVS IVSSERINT, QVOT VETVERINT. Cicero lib. I. de Orat. *Num* APVD POPVLVM DE LEGIBVS IVBENDIS ATQVE VETANDIS. Idem lib. III. de Legib. de Tabellariis legibus differens: *Carbonis est tertia*, IVBENDIS LEGIBVS AC VETANDIS. Vnde IVSSA, VETITA POPVLI INSCISCENDIS SVFFRAGIIS dixit idem lib. II. de Legib.

ADMONENDI autem sumus directam rogandi Formulam ἀσύνθετος ita conceptam fuisse, VELITIS IVBEATIS: Proinde vocula NE, quæ librariorũ incuria, huic Formulæ sese sociam & comitem adiunxit, apud Liuium lib. XXII. reiicienda & expungenda est. Quam tamen ab obliquis Rogationibus non arceo, quibuscum ei bellè conuenit. Liuius lib. I. *Ausus est ferre ad populum* VELLENT IVBERENTNE *se regnare*. Et lib. XXX. *Tribunipleb, ad populum tulerunt*, VELLENT IVBERENTNE, *Senatum decernere*, Et lib. XXXVIII *non ad populum ferri*, VELINT IVBEANTNE. Cicero lib. I. de Finib. *ferret ad plebem*, VELLENTNE *de ea re quæri*. Idem pro Sestio, de Tribunopleb. *Concionem interrogare solebat*, VELLETNE *me redire*.

HVIVSMODI verò Rogationibus POPVLVS CONSVLI dicebatur. Liuius lib. XXII. *L. Cornelius Pont. Max. consulente collegio Pontificum omnium primum* POPVLVM CONSVLENDVM *de vere sacro censet*. Cicero pro Milone: *Nihil de eius morte* POPVLVS CONSVLTVS EST. Idem pro domo sua, *Si populus Rom. de ista re* CONSVLTVS EST. Varro lib. IIII. de ling. Lat. *Consul nominatus, quòd* CONSVLERE POPVLVM ET SENATVM *debet*. Proinde Festus ROGATIONEM definit esse, cùm POPVLVS CONSVLITVR de vno pluribúsve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribúsve rebus, de quibus, non omnibus sanciatur.

ROGATIONIS porrò cuiusdam clausulam Liuius lib. III. citat, qua continebatur: SI TRIBVNVS PLEB. DECEM ROGABO, SI QVI VOS MINVS HODIE DECEM TRIBVNOS PLEB. FECERINT, HI TVM VTIQVE QVOS SIBI COLLEGAS COOPTASSENT, VT ILLI LEGITIMI EADEM LEGE TRIBVNI PLEBEI SINT, VT ILLI, QVOS HODIE TRIBVNI PLEBEI FECERITIS. Apud eumdem lib. XXII. integra de vere sacro Rogatio habetur. Idem lib. XLIII. ROGATIONIS meminit sub vnius Tribuni nomine promulgatæ his verbis: *Quæ* PVBLICA VECTIGALIA, VLTRO TRIBVTA C. CLAVDIVS ET TIBER. SEMPRONIVS LOCASSENT, EA RATA LOCATIO NE ESSET, DE INTEGRO LOCARENTVR, ET VT OMNIBVS REDIMENDI ET CONDVCENDI PROMISCVE IVS ESSET. Idem lib. XLII. *Et* ROGATIONEM, ait, *quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in Senatu*

Universidad de Deusto
Biblioteca

recitarunt. Sanciebatur, QVI EX STATELLIS DEDITIS IN LIBERTATEM RESTITVTVS ANTE KALENDAS SEXTILES PRIMAS NON ESSET, CVIVS DOLO MALO IS IN SERVITVTEM VENISSET, VT IVRATVS SENATVS DECERNERET, QVI EAM REM QVÆRERET ANIMADVERTERETQVE.

LEGE autem ita proposita, promulgata, recitata, prodibant in medium, qui populum ad eam accipiendam vel antiquandam concione habita cohortarentur: Quod erat SVADERE vel DISSVADERE LEGEM. Liuius lib.XXXIIII. *Tribunipl. legem Oppiam tuebantur: nec eam se abrogari passuros aiebant*: AD SVADENDVM DISSVADENDVMQVE *multi nobiles prodibant*. Et paullo pòst: *Si priuati tantùmodo ad* SVADENDVM, DISSVADENDVMQVE, *id quod à nobis* ROGATVR, *processissent*. Sic Cato apud Ciceronem in lib. de Senect. se quinque & sexaginta annos natũ legẽ Voconiam magna voce & bonis lateribus SVASISSE gloriatur. Ibidémque Qu. Fabium Maximum admodum senem SVASOREM legis Cinciæ de donis & munoribus fuisse scribit. Idem in lib. de Clar. Orator. Catonem dum legem SVADERET, in Galbam multa dixisse. Eodémque libro Pisonem ait & causas egisse, & multarum legum aut AVCTOREM, aut DISSVASOREM fuisse. Ibidémque legis Seruiliæ SVASIONEM memorat. Festus etiam Pomp. Catonem citat in DISSVASIONE, NE LEX BÆBIA DEROGARETVR. Item in SVASIONE NE LEGI ORCHIÆ DEROGARETVR. Et in SVASIONE legis Voconiæ, & in DISSVASIONE de rege Attalo & vectigalibus Asiæ. Agellius lib. XI. cap. X. Gracchi orationem citat, qua is legem Aufeiam DISSVASIT. ex qua verba aliquot selegi, quæ hìc adscribenda censui: Ea sic habent: *Qui prodeunt* DISSVASVRI *ne hanc legem* ACCIPIATIS, *petunt non honorem à vobis, verùm a Nicomede pecuniã. Qui* SVADENT VT ACCIPIATIS, *ij quoq; petunt non à vobis bonam existimationẽ*. Idem lib. X. cap. III. eiusdem Graechi orationem de legibus promulgatis laudat. Sosipater Charisius eiusdem Gracchi orationem citat, VTI LEX PAPIRIA ACCIPIATVR, & aliam habitam IN ROGATIONE CN. MARII CENSORINI. Extant & in Ciceronis Orationibus legis Maniliæ SVASORIA, & legis Agrariæ DISSVASORIÆ conciones. Vt apud Liuium lib. XXXIIII. de promulgata legis Oppiæ abrogatione contrariæ M. Portij Catonis Cos. & L. Valerij Tribunipl. conciones: ex quarum priore colligitur in quæ verba extrema clausula eiusmodi orationum concipi cõsueuerat. Sic enim illic Cato: *Ego nullo modo abrogandam legem* OPPIAM CENSEO: VOS QVOD FAXITIS, DEOS OMNES FORTVNARE VELIM. Simili modo Appius Claudius Crassius Decemuiri nepos suam Rogationis de plebeio Consulatu promulgatæ DISSVASIONEM, ita apud eumdem Liuium lib. VII. concludit. OMNIVM RERVM CAVSA VOBIS ANTIQVANDAS CENSEO ISTAS ROGATIONES: QVOD FAXITIS DEOS VELIM FORTVNARE. Apud eumdem lib. X. P. Decius Mus legem SVADENS his verbis perorat: EGO HANC LEGEM, QVOD BONVM FAVSTVM, FELIXQVE SIT VOBIS AC REIPVB. VTI ROGASTIS, IVBENDAM CENSEO.

ILLVD in iisdem Orationibus obseruandum est, eos qui ad populum verba faciebãt, dixisse, QVIRITES. Quod à Strabone lib. V. Geograph. notatum reperio his verbis: Κύριος δὲ τῶν μὴ καλῶν ἐστιν ὧν δὲ πόλις ἔθεσιμος, ἐξ ἧς ὥρμηντο οἱ τὸν Ρώμης βασιλεύσαντες Τίτος Τάτιος, καὶ Νόμας Πομπίλιος. Εντεῦθεν δὲ καὶ ΚΥΡΙΤΑΣ ὀνομάζουσιν οἱ δημηγοροῦντες τοὺς Ρωμαίους. Patet hoc ex Concionibus Voleronis, Canuleij, & Sextij Tribunorumpl. Camilli, & Appij Claudij, apud Liuium lib. II. III. IIII. V. & VI. Duronij & Posthumij Manlij apud Valer. Max. lib. II. cap. IX. & lib. VI. cap. IIII. vt & Cippi apud Ouid. lib. XV. Metamorph. Quintilian. Declamat. CCLIIII. necnõ Scipionis, & Metelli Numidici, M. Catonis & C. Gracchi apud Agell. lib. IIII. cap. XVIII. & lib. VI. cap. XI. lib. X cap. XIIII. lib. XI. cap. X. & lib. XII. cap. IX. Ciceronis II. & III. orat. in Catilin. pro C. Rabir. perduell. reo, post reditũ ad populũ & Philipp. IIII. & VI. Furij Cresini apud Plin. lib. XVIII. Natur. histor. cap. VI.

NEC aliter Consul ipse concione aduocata populum alloquebatur, vt Consulum Quintij,

Quintij, Valerij, Sulpitij, Æmilij, & M. Portij Catonis conciones testantur, quæ à Liuio lib. III. XXXI. & XXXIIII. & XLIII. referuntur. Hoc eodem nomine Populum compellat Lentulus Consul apud Valer. Max. lib. VI. cap. II.

AST vbi legis ferendæ dies venerat, is qui comitia habebat, Tribus & Centurias in suffragium mittebat, his fermè verbis. ITE IN SVFFRAGIVM BENE IVVANTIBVS DIIS. Hanc ego, ne quis fide mea temere in creditum abeat, ex Liuio coniecturam capio, apud quẽ lib. XXXI. Sulpitius Cos. ita populum affatur, ITE IN SVFFRAGIVM BENE IVVANTIBVS DIIS: ET QVÆ PATRES CENSVERVNT, VOS IVBETE.

SVFFRAGIORVM etiam ferendorum causa iubebatur Populus DISCEDERE. Asconius in Orationem pro Cornel. Balbo: *Cùm id solum superest, vt Populus sententiam ferat, iubet vnum quemque is qui fert legem,* DISCEDERE. *Quod verbum non hoc significat, quod in communi consuetudine est, de eo loco vbi lex fertur, sed* IN SVAM TRIBVM DISCEDAT, *in qua suffragium est laturus. Populus enim confusus, vt semper aliàs, ita & in concione.* Proinde apud Dionys. Halicarnass. Brutus populum in suffragium mittit, his verbis: Ταῦτα εἰ βουλομένοις ὑμῖν ἐστι, νῦν γνώμην ἀποφαίνεσθαι χρή. Φερόντων δὲ ψηφοφορίαν κατά. Et hinc est, quod Liuius lib. XXV. ait: *Tanto fauore ad suffragium ferendum* IN TRIBVS DISCVRSVM EST. Inde certè IRE IN SVFFRAGIVM, & INIRE SVFFRAGIVM Tribus dicebantur. Plinius lib. XVIII. cap. VI. *Cùm* IN SVFFRAGIVM TRIBVS *oporteret* IRE. Liuius lib. XXXIIII. *Quorum alterum ad nos Coss. reliquósque magistratus, alterum ad vos, Quirites magis pertinet. Nam vtrum è Republica sit, nec ne, id quod ad vos fertur, vestra existimatio est,* QVI IN SVFFRAGIVM ITVRI ESTIS. Cicero in Sestiana: *Quis est, qui cùm contra me ferebatur,* INIISSE *se* SVFFRAGIVM *confiteatur?* Liuius lib. I. *Priusquam* POPVLVS SVFFRAGIVM INEAT *in incertum comitiorum euẽtum patres auctores fiunt.* Idem lib. III. *Alij Quirites* SVFFRAGIVM INEVNT. Rursus eodem lib. *Iamque editis testibus, cùm Tribus vocari, &* POPVLVM INIRE SVFFRAGIVM *oporteret.* Idem lib. XXIIII. *Eadem vos cura, qua in aciem armati descenditis,* INIRE SVFFRAGIVM *ad creandos Coss. decet.* Et mox: *Interim* PRÆROGATIVA SVFFRAGIVM INIT. Et lib. XXXVI. *Iussi deinde* INIRE SVFFRAGIVM *ad vnum omnes non modò Centuriæ, sed etiam homines, qui* PVB. SCIPIONI IMPERIVM ESSE IN HISPANIA IVSSERVNT. Inuenitur & hæc loquendi Formula, aliis quoque locis, quos recensere omnes, ne nimis longum sit, nõ oportet. Ac superiore illa verborum Formula MITTI IN SVFFRAGIVM Centuriæ dicebantur, vt idem Liuius lib. XXXI. indicat, cùm ait: *Consul in campo Martio comitiis habitis priusquam Centurias* IN SVFFRAGIVM MITTERET. Et paullo pòst: *Ab hac oratione* IN SVFFRAGIVM MISSI. Et lib. III. *Pugnarentque collegæ, vt liberas* TRIBVS IN SVFFRAGIVM MITTERET.

QVINETIAM in Centuria, quæ iam suffragium tulerat, reuocanda his verbis, REDITE IN SVFFRAGIVM, vsos verisimile facit ea Manlij Torquati Oratio, quæ lib. XXVI. Liuij legitur.

VIDETVR & in Suffragiis rogandis SISCENDI verbum locum habuisse. Festus namque Pomp. explicans quæ esset Centuria NI QVI SCIVIT, addit hæc: *Nam* SCISCITO *significat Sententiam dicito, ac Suffragium ferto. Vnde & Scita plebis.*

SVFFRAGII autem, cùm Rogatio accipiebatur, Formula erat huiusmodi, VTI ROGAS IVBEO. Cicero lib. II. de Legib. SVADE *igitur, si placet,* ISTAM LEGEM, VT *ego,* VTI ROGAS, *possim dicere.* Liuius lib. VI. *Et* VTI ROGARENT *primæ Tribus dicerent.* Idem lib. XXXIII. *Ea Rogatione in Capitolio ad plebem lata,* OMNES QVINQVE ET TRIGINTA TRIBVS, VTI ROGAS, IVSSERVNT. Idem lib. XXXI. *Ab hac oratione* IN SVFFRAGIVM MISSI, VTI ROGARAT, BELLVM IVSSERVNT. Et lib. XXX. *De pace* VTI ROGATÆ *omnes* TRIBVS *erant,* IVSSERVNT PVB. SCIPIONEM PACEM DARE, EVNDEM EXERCITVS DEPORTARE. Item lib. XXXVIII. *Tribunos auctoritate deterruit, ne aduersarentur Rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem,* OMNES TRIBVS, VTI ROGAS, IVSSERVNT.

SED & cùm per tabellas suffragia ex legum Tabellariarum præscripto ferebantur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

duplicis generis Tabellas datas constat. In quarum altera, VTI ROGAS: in altera ANTIQVO, scriptum erat. Illam populus in cistam coniiciebat, si Rogatio accipienda: hanc, si reiicienda, respuenda & explodenda esse videbatur. Cicero Epist. XIIII. lib. I. ad Attic. *Piso autem Consul lator Rogationis, idem & dissuasor: operæ Claudianæ pontes occuparant. Tabellæ ministrabantur, ita vt nulla daretur,* VTI ROGAS. Idem Epist. XIII. eiusdem lib. de Rogatione agens, quam ex S.C. de polluta à Clodio religione Coss. promulgarant: *In hac causa,* ait, *Piso amicitia P. Clodij ductus, operam dat, vt ea Rogatio quam fert, & fert ex S.C. & de religione,* ANTIQVETVR. Et Epistol. XIIII. eiusdem libri: *Nam cùm dies venisset Rogationi ex S.C. ferendæ, concursabant barbatuli iuuenes, totus ille grex Catilinæ, duce filiola Curionis &* POPVLVM, VT ANTIQVARET, ROGABANT. Idem lib. III. de Legib. *Vos quidem, vt video,* LEGEM ANTIQVASTIS *sine tabella.* Et lib. II. de Offic. *Cùm legem Agrariam ferret, quam tamen* ANTIQVARI *facilè passus est, in eo se vehementer moderatum præbuit.* Liuius lib V. *Legem vnà plures tribus* ANTIQVARVNT, *quàm* IVSSERVNT. Idem lib. VIII. *Tribus omnes præter Polliam* ANTIQVARVNT LEGEM. Et lib. XXXI. *Rogatio de bello Macedonico primis Comitiis ab omnibus fermè Centuriis* ANTIQVATA EST. Propriè enim ANTIQVABATVR lex, quæ promulgata non accipiebatur: ABROGABATVR verò ea quæ postquam perlata erat, retractabatur. Vtrumque tamen à propria verborum significatione recedens coniungit apud Liuium lib. XX. I. Minutius, *Itaque,* inquiens, PLEBISCITVM, *quo oneratus magis, quàm honoratus sum, primus* ANTIQVO, ABROGOQVE. Vt autem ANTIQVARI dicebatur Rogatio, quæ reiiciebatur & displicebat, ita ACCIPI, ea quæ populo probabatur, ac placebat.

CONSVLES porrò Comitia habituri edicta proponebant, quibus dies Comitiis habendis denuntiabatur. Liuius lib. XXVII. *Ipse* COMITIA IN QVEM DIEM *primum potuit,* EDIXIT. Idem lib. XXXV. *M. Fuluius Prætor litteras mittit ad Consulem Senatui placere Romam reuerti, & ex itinere præmittere* EDICTVM, QVO COMITIA CREANDIS CONSVLIBVS EDICERET. *Paruit his literis Consul, & præmisso* EDICTO *Romà venit.* Et lib. XXVI. DIEM COMITIIS CONSVLES EDIXERVNT. Eiusmodi edicti Agell. lib. XIII. cap. XIIII. verba quædam citat: *In Edicto,* ait, *Cõsulum, quo edicunt, quis dies Comitiis centuriatis futurus sit scriptum fuit,* NE QVIS MAGISTRATVS MINOR DE CÆLO SERVASSE VELIT. Ac profectò, non licuisse per leges, Comitiis de cælo seruare, & si qui seruasset, non Comitiis habitis, sed priusquàm haberentur, nuntiare debuisse Cicero Philipp. II. scribit. Comitia vtique, quemadmodum Varro lib. VI. de lingua Lat. auctor est, dicebantur AVE SINISTRA DICI: quo in genere loquendi, SINISTRVM, bonum auspicium significasse notat.

SCIENDVM est autem Comitiis Centuriatis, quæ Dionys. Halycarn. λιχάτην ἐκκλησίαν, Dio verò κατ' λόχους ἀθροιζομένας ἐκκλησίας vocat, exercitum imperari consuesse, eiúsque rei gratia conuenisse omnem multitudinem armatam in campum Martium sub signis cum suis Centurionibus, quemadmodum ex illius Græci auctoris lib. VII. & huius lib. XXXVII. apparet. Exercitus is Accensо imperabatur certis verbis, quæ sunt à Varrone posita lib. V. de ling. Lat Accensо quippe qui imperabat, dicebat sic, CALPVRNI VOCA INLICIVM, OMNES QVIRITES HVC AD ME. Accensus verò sic, OMNES QVIRITES INLICIVM VISITE HVC AD IVDICES. C. Calpurnius dicebat: VOCA AD CONVENTIONEM OMNES QVIRITES HVC AD ME. Accensus ita dicebat, OMNES QVIRITES ITE AD CONVENTIONEM HVC AD IVDICES. Deinde Consul ad exercitum loquebatur, IMPERO QVA CONVENIT AD COMITIA CENTVRIATA.

ET in Centuriis quidem vnam fuisse à Seruio Tullio Rege constitutam, in qua liceret ei suffragium ferre, qui non tulisset in sua, ne quis ciuis suffragij iure priuaretur, Festus Pomp. tradit: cui idcirco nomen erat, NI QVIS SCIVIT: quæ verba hoc valebant, NISI QVIS SCIVIT.

Ex Tribubus autem ac Centuriis quædam PRÆROGATIVÆ, quædam IVRE VOCATÆ appellabantur. Quæ verba Ascon. Pædian. in Diuinat. Cicero. ita explicat. *PRÆROGATIVÆ, sunt Tribus, quæ primæ suffragium ferunt ante* IVRE VOCATAS. *Mos enim fuerat, quo facilius in Comitiis concordia populi firmaretur, bina omnino de iisdem candidatis*

datis Comitia fieri: quorum tribus primæ, PRÆROGATIVÆ *dicebantur, quòd* PRIMÆ ROGARENTVR, QVOS VELLENT COSS. FIERI *Secundæ* IVRE VOCATÆ, *quòd in his sequente populo, vt sæpè contigit, prærogatiuarum voluntatem, iure omnia complerẽtur.* Qua de re Liuij, & Ausonij in Panegyrico iam antè ab aliis obseruata testimonia nõ adferam.

ILLVD tantũ ex Asconij verbis notandum moneo, Comitiis Consularibus, Cẽturias rogatas, QVOS EX IIS QVI PETEBANT, CONSVLES FIERI VELLENT, IVBERENT. In Formula vtiq; Rogationis Prætorũ eos COLLEGAS CONSVLVM nuncupatos, testis est Cic. lib. IX. Epist. ad Attic. *Prætores autẽ,* inquit ille, *ita rogentur,* VT COLLEGÆ CONSVLVM *sint, quorum maius est imperiũ.* Agell. lib. XIII. cap. XIIII. *Prætor etsi* COLLEGA CONSVLIS EST, *neq; Prætorem neq; Consulem iure rogare potest.* Liu. lib. VII. *Prætorẽ quidẽ etiã iura reddentem, &* COLLEGAM CONSVLIBVS *atq; iisdẽ auspicijs creatũ.* Præco planè magna voce singularũ Centuriarũ suffragia renuntiabat: eiúsq; renũtiationis Formulã hanc fuisse, OLLA CENTVRIA, id est illa Centuria. Varr. lib. V. de ling. Lat. ita scribit: *Olli valet dictum illi, ab olla & ollus, quod alterum Comitiis, cùm recitatur, à præcone dicitur,* OLLA CENTVRIA, *non illa.* Quà in re eos pronuntiasse, IVNIORVM SENIORVMQ. CENTVRIIS MAGISTRATVM MANDARI illi, cuius nomen edebant, & qui plura puncta suffragiorũ tulerat, docet Cic. lib. VII. in Verrẽ his verbis: *Tu cùm Prætor renũtiatus es quoquo modo, mitto enim ac prætereo quid tum actũ sit, sed cùm esses renũtiatus, vt dixi, non ipsa præconis voce excitatus es, qui te toties* SENIORVM IVNIORVMQVE CENTVRIIS ILLO HONORE AFFICI PRONVNTIAVIT. Suet. in Domitiano cap. X. *Flauiũ Sabinum alterũ ex patruelibus occidit, quòd eum Comitiorũ Cõsulariũ die destinatũ perperam præco non* CONSVLEM AD POPVLVM, *sed Imperatorẽ* PRONVNTIASSET.

RENVNTIABANTVR etiã qui suffragiis populi creabãtur Magistratus. Cic. pro lege Manilia: *Nã cũ propter dilationẽ Comitiorũ ter Prætor primus Centuriis cunctis* RENVNTIATVS *sum.* Idẽ lib. II. de Orat. Maluginensem M. Scipionẽ, ex Cẽturia sua RENVNTIASSE Acidinũ Consulẽ narrat, eiq; dixisse præconẽ, DIC DE L. MANLIO. Agel. lib. VII. cap. IX. ex Pisonis Annalib. hæc verba refert: *Eúmq;* PRIMÆ TRIBVS ÆDILEM CVRVLEM RENVNTIAVERVNT. Atq; adeò præco eos, qui plura suffragia tulerant, Cõsules vel Prætores vel Censores renũtiabat. Cic. Orat. II. in Rull. *Itaq; me non extremæ Tribus suffragiorũ, sed primi illi vestri concursus neq; singulares* VOCES PRÆCONVM, *sed vna voce vniuersus populus Ro.* CONSVLEM DECLARAVIT. Agell. lib. XII. cap. VIII. *Postea populus Ro. eos simul Censores facit. Atque illi vbi* VOCE PRÆCONIS RENVNTIATI SVNT.

QVI NETIAM ipsamet Consulũ, qui Comitia habebant, voce Coss. designatos RENVNTIARI, DECLARARIQVE consuesse ostẽdit Cic. pro Muræna his verbis: *Illo die quo auspicato Comitiis Centuriatis L. Murænam* CONSVLEM RENVNTIAVI. Et mox: *Vt* EIVSDEM *hominis* VOCE ET DECLARATVS CONSVL *& defensus beneficiũ populi Ro. cum vestra atque omnium ciuium salute tueatur.* Velleius Paterc. lib. II. de C. Sentio: *Iurauit etiam si factus esset Cos. suffragiis populi, tamen se cum* NON RENVNTIATVRVM. Valer. Max. lib. III. cap. VIII. de C. Pisone Cos. *Pro rostris,* ait, *Piso collocatus, cũ hinc atq; illinc eum ambissent, & an Palicanum suffragiis populi Consulem creatum* RENVNTIATVRVS ESSET, *interrogaretur, primò respondit nõ existimare se tantis tenebris offusam esse rempub. vt hùc indignitatis veniretur: deinde cum perseueranter inflarent ac dicerent, Age si ventum fuerit:* NON RENVNTIABO, *inquit.* Plin. in Panegyrico: *Tuo iudicio Consules facti:* TVA VOCE RENVNTIATI SVMVS, *vt idem honoribus nostris suffragator in Curia, in Campo declarator existeres.* Similitérq; Prætores RENVNTIABANTVR. Cic. pro domo sua: *Is posteaquam intellexit posse se interuersa Ædilitate,* A L. PISONE CONSVLE PRÆTOREM RENVNTIARI.

CONSVLEM planè tum, cũ designatũ Cos. renũtiabat, more institutóq; maiorum ab Diis immortalibus precatũ, VT EA RES SIBI MAGISTRATVIQ. SVO POPVLO, PLEBIQ. ROMANÆ BENE ATQ. FELICITER EVENIRET, Cic. Orat. pro Mur. testatũ reliquit.

SVFFRAGII verò, quo viua voce Consul designabatur, hãc fuisse Formulã, SCIPIONEM verbi gratia, CONSVLEM NOMINO, facilè adducor vt credã. Existimãdi copiã præbet Liu. lib. XXIIII. apud quẽ Qu. Fab. Max. quales viros Coss. creare deceret monẽs, sibi sic quemque dicere debere suadet, ANNIBALI IMPERATORI PAREM CONSV-

Universidad de Deusto
Biblioteca

LEM NOMINO. Sed & in ea re verbo, DICO, vsos idē auctor innuere videtur lib. x. nō semel. *Cū Qu. Fabiū*, ait, CONSVLEM *non petentē* OMNES DICERENT CENTVRIÆ. Et mox: *Populus nihilominus suffragia imibat, & vt intro quæque vocata erat* CENTVRIA, CONSVLEM, *haud dubiè*, FABIVM DICEBAT. Rursus ibid. *Cùm primò vocatæ Q. Fabiū* CONSVLEM DICERENT OMNES CENTVRIÆ. Et paullo pòst: *Q. Fabius omnium consensu destinabatur, eúmq; prærogatiuæ, & primò vocatæ* OMNES CENTVRIÆ CONSVLEM CVM L. VOLVMNIO DICEBANT. Sic ex lib. XXVIII. CENTVRIÆQVE OMNES *ingenti fauorè P. Scipionem* CONSVLEM DIXERVNT. Et lib. XXIX. *Quo die illum* OMNES CENTVRIÆ PRIMVM CONSVLEM DIXISSENT.

SANE Candidati PROFITEBANTVR se petere, & nomina dabāt. Quod vt Liuiū taceā, vel vnus Velleius Paterc. lib. II. satis supérq; cōprobat, his verbis: *Tū in Comitiis habendis præcipuū egit Consulē. Nā & Quæsturā petentes, quos indignos iudicauit,* PROFITERI *vetuit, & cū id facturos se perseuerarent, Consularē, si in campū descendissent, vindictā minatus est. Et Egnatium florentem fauore publico, sperantémq; vt Præturam Aedilitati, ita Consulatum Præturæ se iunctūrum* PROFITERI *vetuit.*

CANDIDATOS verò BONORVM VIRORVM elogio cōmendari consueuisse ex Senec. lib. I. Epist. didici, cuius verba sic habent: *Illū dixisti amicū, & negasti. Itaque sic priore illo verbo quasi publico vsus es, & sic illū amicū vocasti, quomodo omnes* CANDIDATOS BONOS VIROS DICIMVS. Eóq;, ni fallor, alluſit Maluginensis Scipio in eo festiuo & vrbano dicto, quod à Cicer. lib. II. de Orato. refertur in hunc modū: *Aiunt Maluginensem illū M. Scipionē, cùm ex Centuria sua renuntiaret Aedilium Consulem præcò; dixisset: Dic de L. Mālio.* VIRVM BONVM, *inquit, egregiúmq; ciuem esse* ARBITROR. Cæsar vtiq; Comitia cū populo ita partitus, vt exceptis Consulatus cōpetitoribus, de cætero numero Cādidatorū pro parte dimidia, quos populus vellet, pronūtiarētur; pro parte altera, quos ipse edidisset, vnicuique tribui scriptura breui libellos mittebat, in hæc verba: COMMENDO VOBIS ILLVM ET ILLVM, VT VESTRO SVFFRAGIO DIGNITATEM SVAM TENEANT, vt est à Suet. memoriæ proditū in Iul. cap. XII. Apud Liu. lib. X. Fabius Max. ita suffragationem suā enuntiat, P. DECIVM EXPERTVM MIHI CONCORDI COLLEGIO VIRVM DIGNVM VOBIS, DIGNVM PARENTE SVO, QVÆSO, MECVM CONSVLEM FACIATIS.

QVORVM autē petitio iusta & legitima videbatur, eorū NOMINA ab eo qui Comitiis præerat ACCIPI, corúmq; RATIO HABERI, vt è cōtrario eorū, qui repellebantur, nec admittebātur, & quos etiāsi suffragiis populi crearētur, se nō renūtiaturos testabatur, NOMINA *nō* ACCIPI, *nec eorum* RATIO HABERI. Liu. lib. IX. de Cn. Flauio: *Inuenio in quibusdā annalibus, cùm appareret Aedilibus fieriq; se* PRO TRIBV *Aedilem videret,* NEQ. EIVS ACCIPI NOMEN, *quòd scriptū faceret, tabulā posuisse, & iurasse se scriptū nō facturū.* Quibus verbis crediderim Liuiū Pisonis Annales notare, ex quorū lib. III. Agell. cap. IX. hæc verba refert: *Cn. Flauius patre libertino natus scriptū faciebat: isq; in eo tempore Aedili Curuli apparebat, quo tēpore Aediles subrogantur, eúmq; Aedilem Curulē* PRIMÆ TRIBVS RENVNTIAVERVNT. *At Aedilis,* QVI COMITIA HABEBAT, NEGAT ACCIPERE, *neque sibi placere, qui scriptū faceret eū Aedilē fieri.* Idē lib. XXVII. *Itaque si* SVVM NOMEN *Dictator* ACCIPERET, SE COMITIIS INTERCESSVROS: *Si aliorū præterquam ipsius,* RATIO HABERETVR, *Comitiis se morā nō facere.* Idē lib. XXXIX. *L. Porcius Consul primò in ea sententia esse ne* NOMEN EIVS ACCIPERET. Et pòst: *Vt haud dubius Prætor esset, si Cōsul* NOMEN ACCIPERE *vellet.* Cæsar lib. III. de bell. Ciuil: *Magnáq; inter eos in cōcilio fuit cōtrouersia, oporterētne L. Hirtij, quòd is à Pōpeio ad Parthos missus esset proximis Comitiis Prætoriis* ABSENTIS RATIONEM HABERI. Liu. lib. IIII. *Principes plebis ea Comitia mallebāt, quib.* NON HABERETVR RATIO *sui, quā quibus vt indigni præterirentur.* Idem lib. VII. de C. Martio Rutilo, qui Cēsurā se petere professus erat: *Ambo tū fortè patritij Cōsules erāt,* QVI RATIONEM EIVS SE HABITVROS *negabant.* Idē lib. VIII. *Q. Publius Philo Prætor, primus de plebe aduersante Sulpitio Cos.* QVI EIVS SE RATIONEM HABITVRVM *negabat, factus est.* Idē lib. XXV. Ædilitatem petenti Scipioni Tribunos obstitisse refert, *Negātes,* AIT, RATIONEM EIVS HABENDAM ESSE, *quòd eius nōdū ad petēdū legitima ætas esset.* Idē lib. XXXIX. *Pars Tribunorum plebis negare* RATIONEM EIVS HABENDAM ESSE, *quòd duos simul magistratus præsertim Curules vnus neq; capere posset, nec gerere.* Suet. in Iulio cap. XVIII. *Sed cū edictis ita*

Comitiis

comitiis RATIO EIVS HABERI NON POSSET, *nisi priuatus introiisset vrbem.* Et aliās: *Et ne absentis* RATIO *comitiis* HABERETVR, *quando nec plebiscito Pompeius postea abrogasset.* Idē Cic. Epist. ad Brutū: *Ciceronem nostrū in vestrum collegium cooptarivolo: Existimo omnino absentium* RATIONEM, *sacerdotum Comitiis* POSSE HABERI: *nam etiam factum est antea. C. enim Marius cùm in Cappadocia &c.* Sequitur postea. *Est etiam in lege Iulia, quæ lex est de sacerdotiis proxima, his verbis,* QVI PETIT, CVIVSVE RATIO HABEBITVR. *apertè indicat* POSSE RATIONEM HABERI *etiā non præsentis.* Quo genere loquendi idem Tullius vtitur in Bruto, & Philipp. II. & V. & Epist. lib. VII. ad Attic. & Epist. XI. ad Tironē, lib. XVI. familiar. Valer. Max. lib. III. cap. VIt. & lib. IIII. cap. I. Velleius Paterc. lib. II. & Asconi⁹ cū de Catilina agit. Eóq; Cicero alluſisse videtur Epist. V. lib. V. ad Attic. cùm ait: *Sed tu aberis, & me absente res:* HABEBIS MEI RATIONEM.

CONSVLES *porrò &* PRÆTORES FIERI, CREARI, DECLARARI, RENVNTIARI, DESIGNARI dicebantur: DICTATORES verò DICI: INTERREGES PRODI: SENATORES LEGI. Quæ monuisse sat habeo, ne exemplorum congerie liber hic turgescat nimis.

IN magistratibus autem creandis adiici solitum, VT QVI OPTIMA LEGE FVERINT, Fest. Pomp. auctor est. Cic. Orat. de I. Agrar. ad populum, ex lege Rulli hoc caput citat: TVM II DECEMVIRI EODEM IVRE SINT, QVO QVI OPTIMA LEGE. Et ibidem: *Vt sine lege Curiata idem iuris habeant, quod haberent, si* OPTIMA LEGE A POPVLO ESSENT CREATI. Idem Philipp. V. SIT PRO PRÆTORE, EO IVRE, QVO QVI OPTIMO. Et Philipp. XI. *C. Cassium Procos. prouinciam Syriam obtinere,* VTI QVI EAM OPTIMO IVRE *prouinciam obtinuerit.* Liuius lib. IX. *An hūc, non, vt qui* OPTIMO IVRE CENSOR CREATVS ESSET, *populus creauit?* Et mox: *Amplexus regni nomen,* VT QVI OPTIMO IVRE REX ROMÆ CREATVS sit, creatum se dicet. Quo alludens Seneca in ἀποκολοκυντώσει: CENSEO, ait, VT D. CLAVDIVS EX HAC DIE DEVS, ITA VTI ANTE EVM QVIS OPTIMO IVRE FACTVS SIT. Fest. Pomp. OPTIMA LEX in *magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellatur, quam plenissimum posset ius esse, significabatur: vt fuit Manij Valerij, M. Fabij Volusinæ gentis, qui primus Magister à populo creatus est: postquam verò pronocatio ab eo Magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitum est dici,* VT OPTIMA LEGE, VT *pote imminuto iure priorum magistratuum.* Sed & virginis Vestalis capiendæ formula, quam ex Agellio libro superiore protuli, hoc habebat, VTI QVÆ OPTIMA LEGE FIAT.

QVARVM autem Tribuum suffragiis creati erant magistratus, ij TRIBVS illas TVLISSE dicebantur. Cic. Philipp. XI. *Qui cùm longè omnes belli gloria, & virtute superaret, duas tamen* TRIBVS SOLAS TVLIT. Suetō. in Iulio cap. XI. *Atque ita potētissimos duos competitores, multúmq; & ætate & dignitate antecedentes superauit, vt plura ipse in eorū tribubus suffragia, quàm vterq; in omnibus* TVLERIT. Cic. pro Plācio: *An vnà fieri potuerūt, si vna* TRIBVS NON TVLISSENT: *cùm nonnullas punctis penè totidem?* Et paullo pòst: *Nam quòd quæstus es plures te testes habere de Voltinia, quàm quot in ea tribu* PVNCTA TVLERIS. Quo pertinet illud Horatij in arte: *Omne* TVLIT PVNCTVM. — Vetus Cōmentator Horatij in Eclog. II. lib. II. Satyr. in Sempronium Rufum, cùm in Prætura repulsam tulisset, tale Epigramma scriptum commemorat:

Ciconiarum Rufus iste conditor,
Hic est duobus elegantior Plancis,
SVFFRAGIORVM PVNCTA NON TVLIT *septem:*
Ciconiarum populus vltus est mortem.

CONTRA verò PERDIDISSE TRIBVM, vel NON TVLISSE dicebātur, qui eius suffragio repulsam passi erant. Cic. lib. II. Epist. ad Attic. *Fauonius meam* TRIBVM TVLIT *honestius, quàm suā, Luceij* PERDIDIT. Idem in Orat. pro domo sua: *Qui se populo commiserant, ita repellebantur, vt etiam Palatinam tuam* PERDERENT, *qui in iudicium venerāt siue accusatores erant, siue rei te deprecante damnabantur.* Idem pro Sestio: *Aedilitatem petiuit cū bonis viris, & hominibus primis, sed non præstantissimis opibus & gratia* TRIBVM SVAM NON TVLIT: *Palatinam denique per quam omnes illæ pestes populum Rom. vexare dicebantur,* PERDIDIT: *nec quicquam illis Comitiis, quod boni viri vellent, nisi repulsam tulit.* Idē in Va-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tin. Nec post Romã conditã præter tribulem quemquã TRIBVM SERGIAM PERDIDISSE.

REPVLSAM verò TVLISSE, vel passos candidatos, qui non adipiscebãtur honores quos peterent, notius est quàm vt à me comprobari debeat.

IN COMITIIS porrò certum & sollemne fuisse aliquod CARMEN, Plinius in Panegyrico indicat, cũ ait: *Perpessus es* LONGVM ILLVD CARMEN COMITIORVM, *nec iam irridendã moram. Tu Comitiis nostris præsidere, tu nobis* SANCTISSIMVM ILLVD CARMEN *præire dignatus es.* Quod quale esset; tum ex ea Comitiorũ precatione, de qua libro superiore disseruimus, intelligi potest; tum ex eo quòd designatos Consules iureiurando adactos ab eo, qui Comitiis præerat, ibidem Plinius scribit.

LEGES autem ROGARI primùm, & FERRI AD POPVLVM, dein postquam à populo accipiebantur, PERFERRI ET PERROGARI, dicebantur. PERFERENDI verbo in hac re vtitur Liu. lib. II. & lib. IIII. & lib. XXX. & lib. XXXVIII. In PERROGANDI verò vocabulo mendum est apud Valer. Max. lib. I. cap. II. Vulgò enim illic scriptum est, *Traditas sibi leges* PR ÆROGABAT, cũ recta scriptura sit PERROGABAT. Contrà rectè apud eũdẽ lib. VIII. cap. VI. *Tribunus pl. legẽ aduersus intercessionẽ collegarũ* PERROGAVIT.

FIGI QVOQVE LEGES dicebantur, vt Cic. lib. XIIII. Epist. ad Attic. & Virg. lib. VI. Æneid. docent: propterea quòd, vt illic Seruius notat, incisæ in æreis tabulis, affigebãtur parietibus. Sic in poste curiæ fixum quoddam caput legis à Clodio, Cic. lib. III. Epistol. ad Attic. refert.

ENIMVERO initio cuiusque legis legitima & sollemnia verba præponebantur hæc, CONSVL POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQVE IVRE SCIVIT. Docet hoc Cicero prima in Antonium Oratione: *Cedo*, inquit, *illa legitima* COSS. POPVLVM IVRE ROGAVERVNT (*hoc enim à maioribus accepimus ius rogandi*) POPVLVSQ. IVRE SCIVIT. Idipsum ex ea lege patet, quæ à Frontino lib. II. de Aquæduct. prioribus verbis valde corruptis & deprauatis refertur. Ea sunt huiusmodi: TITVS QVINTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQVE IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS ÆDIS D. IVLII POPVLI RO. ET IVLIÆ. Quæ verba apud Valer. Probum notis hisce designata inueniuntur P. I. R. P. Q. I. S. I. F. P. R. E. A. D. P. Cuiusmodi notarum cõpendio cùm postrema verba scripta essent in Frõtini codicibus, ex eorum vitiosa interpretatione ab imperito facta, nata sunt monstra hæc verborum, ÆDIS D. IVLII POPVLI RO. IVLII. Scriptum enim fuit in lege, ANTE DIEM PRIDIE. Quod genus loquendi adgnoscit Cic. Epist. XIIII. lib. II. ad Attic. *Ni te in Formiano commodissimè expectari viderem dumtaxat* A. D. *prid. Non. Maij.* Liuius lib. XLV. *Latinæ editæ sunt in ante* IIII. *&* III. *& prid. Id. Nouembr.* Plin. lib. VIII. cap. XLV. *Ad pridie Nonas*, vbi legendum, *Ante diem pridie.* Nec verò initio dumtaxat legum à populo ad Consulis rogationem latarum, sed & plebiscitorum quoque quæ à plebe Tribunopl. interrogante sciscebantur, idem adscribi moris erat, quemadmodum Liuius lib. III. planũ facit his verbis: M. DVILLIVS TRIBVNVS PL. PLEBEM ROGAVIT, PLEBSQVE ITA SCIVIT. Et lib. XXV. TRIBVNI PL. ROGAVERVNT, PLEBSQVE ITA SCIVIT, SI M. POSTHVMIVS, & reliqua. Idem lib. XXVII. TRIBVNI PLEBIS ROGARVNT, PLEBESQVE SCIVIT, *vt Quintus Fuluius, qui tunc ad Capuam erat, Dictator diceretur.* Extat etiam plebiscitũ vetus, quo Thermenses Pisidiæ populi, liberi immunésq; facti sunt, cuius prima verba sic habent: C. ANTONIVS M. F. C. CORNELIVS F. . . . C. FVNDANIVS C. F. TR. PL. DESS. PLEBEM IVRE ROGARVNT, PLEBESQVE IVRE SCIVIT.

NEC est silentio prætermittendum, Legum initiis adscribi solitam TRIBVM, quæ prima ad suffragium ferendum vocata erat, cui PRINCIPII nomen impositum inuenio: simúlque eius nomen adscribebatur, qui PRO TRIBV PRIMVS SCIVISSET. Vtrunque ex illa Frontini Lege Aquaria patet, in qua est: TRIBVS SERGIA, PRINCIPIVM FVIT: PRO TRIBV SEXTVS LVCII FILIVS VARRO PRIMVS SCIVIT. Sic enim locum interpungendum & supplendum ex eo, ductus auctoritate legis Thoriæ, in qua eadem verba primum gradum obtinent. Prima siquidem eius clausula ita habet: TRIBVS PRINCIPIVM FVIT: PRO TRIBV Q. FABIVS Q. F. PRIMVS SCIVIT. In eo quoque plebiscito, quod paullo antè citaui, est, PRO TRIBV . . . . PRIMVS SCIVIT. Vtriusque verò loquendi generis

di generis testem habemus Liuium, cuius è lib. IX. verba subiecí: *Ei legem Curiatam de imperio ferenti, triste omen diẽ dissidit, quod Fauciæ* CVRIÆ FVIT PRINCIPIVM, *duabus insignis cladibus, captæ vrbis & Caudinæ pacis: quod vtroque anno eiusdem* CVRIÆ FVERAT PRINCIPIVM. Eodémque libro de Cn. Flauio Scriba: *Cùm appareret Ædilibus, fieríque se* PRO TRIBV *Ædilem videret.*

VVLGARIS autem fuisse videtur hæc legum clausula, SI QVID DE EA RE AD POPVLVM PLEBEMVE LATI OPVS EST, COSS. PRÆTT. TRIBVNI PL. QVI NVNC SVNT, QVOD EIS VIDEBITVR, AD POPVLVM PLEBEMVE FERANT. Quæ verba Valerius Probus notis hisce perscribi solita tradit, S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. COSS. PRÆTT. TR. PL. Q. N. S. Q. E. V. A. P. P. V. F.

OMNIBVS planè legibus duo adscribi sollemnia capita moris erat. Vnum erat de impunitate, si quid contra alias leges eius legis ergò quæ promulgabatur, factum esset. Quod caput in ea rogatione adiectum, quæ ab octo Tribunis pl. de reditu suo promulgata est, Cicero TRANSLATITIVM idcirco vocat lib. III. Epist. ad Attic. Alterum erat huiusmodi, SI QVID SACRI SANCTIQVE EST, QVOD IVS NON SIT ROGARI, EIVS HAC LEGE NIHIL ROGATVR. Quæ verba Valer. Prob. testatur hoc verborum compẽdio significari consueuisse, S. Q. S. S. Q. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R. Cicer. in Orat. pro Cæcina, *At enim*, ait, *Sylla legem tulit: Vt nihil de illo tẽpore, nihil de calamitate Reip. quæram, hoc tibi respondeo, adscripsisse eundem Syllam in eandem legem;* SI QVID IVS NON ESSET ROGARI, EIVS EA LEGE NIHILVM ROGATVM. *Quid est, quod* IVS NON SIT? *quod populus* IVBERE *aut* VETARE *non possit? Vt ne longius abeam, declarat ista adscriptio esse aliquid: nam nisi esset,* HOC IN OMNIBVS LEGIBVS NON ADSCRIBERETVR. Idem pro Domo sua: *Quæ tua fuit consecratio? Tuleram, inquit, vt mihi liceret. Quid non exceperas,* VT SI QVID IVS NON ESSET ROGARI, NE ESSET ROGATVM? Est & in hac vulgari legum clausula arguta & subtilis concertatio apud Cicer. in Orat. pro Lucio Cornel. Balbo, his verbis: *Vbi est igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quem populus Ro. Gaditanum recipiat in ciuitatem? Nusquam: ac sicubi esset, lex videlicet Gellia & Cornelia, quæ definitè potestatem Pompeio ciuitatem donandi dederat, sustulisset.* EXCEPTVM EST, *inquit,* FOEDVS, SI QVIDEM SACROSANCTVM EST. *Ignosco tibi, si neque Pœnorum iura calles: reliqueras enim ciuitatem tuam: neque nostras potuisti leges inspicere: ipsæ enim te à cognitione sua iudicio publico repulerunt. Quid fuit in Rogatione ea quæ de Pompeio à Gellio & à Lentulo Coss. lata est, in qua aliquid* SACROSANCTVM *videretur? Primũ enim* SACROSANCTVM *esse nihil potest, nisi quod populus plebésve sanxisset: deinde Sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione legis, aut pœna, cùm* CAPVT EIVS, *qui* CONTRA FACIT, CONSECRATVR. *Quid habes igitur dicere de Gaditano fœdere, eiusmodi? vtrũ capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? Nihil omnino vnquam de isto fœdere ad populum, nihil ad plebem, neque lege, neque pœna latum esse dico. De quibus etiã si latum esset, ne quẽ ciuem reciperemus: tamen id esset, quod populus postea iussisset, ratum, neque quicquã illis verbis, nec si quid* SACROSANCTVM *esset, exceptum esse videretur. De his cùm populus Ro. nihil vnquam tulerit quicquam, audes dicere,* SACROSANCTVM *fuisse?* Quo ex loco apparet in hac legum exceptione SACROSANCTVM id demum habitum, quod per populum plebémve sancitum erat. Vnde fœdus Gaditanum sacrosanctum censeri non posse concludit, cùm populus de eo sententiam non tulisset, qui iniussu suo nullo pacto poterat religione obligari. Vt autem planior huius loci sententia fiat, sciendum est Cn. Cornelium Balbum Gadibus ortum fœderato populo, ciuitate Rom. virtutis ergò donatum à Cn. Pompeio, cui hæc potestas lege Gellia & Cornelia data concessaq; fuerat. Is postea accusatus fuit non iure ciuis factus esse, eiq; non rectè datam ciuitatem contendebat aduersarius, propterea quòd Gaditanis fœdere cũ illis icto adempta fuerat ciuitatis Rom. communicatio. Quod ita refellit Cicero: primùm vt neget, fœdere Gaditano id comprehensum: deinde fingens & concedens ita esse, adiicit, vt ita sit, tamen fœderi Gaditano derogatum esse lege posterius lata à L. Gellio & Cn. Cornelio, qua cautum erat, vti ciues Romani essent ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia singillatim ciuitate donauisset. Replicabat accusator non esse fœderi Gaditano derogatum lege Gellia, quinimo id exceptum mente & sententia clausulæ istius, SI QVID SACRI

Universidad de Deusto
Biblioteca

SANCTIQVE ESSET, EIVS EA LEGE NIHIL ROGATVM. Cui obiectioni Cicero respondens, fœdus Gaditanum negat ea generali exceptione contineri, propterea quòd nihil in EO SACROSANCTVM esset, quod ea lege exceptum videri posset, quandoquidem absque populi iussu fœdus id à L. Martio primipili centurione ictum fuerat; post deinde renouatum cùm hoc Gaditani à Senatu postulassent: ideóque cùm nihil de eo populus iussisset, scitisset, in ea causa non esse ciusmodi fœdus, vt exceptione legis Gelliæ, Corneliæ conseruatum censeretur. Idem Cicero lib.III.Epistol.ad Attic. vt nouum & antea inauditum reprehendit à Tribunis pl. in ea quam de suo reditu promulgarant rogatione, positum caput hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST, QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, *hoc est quod per legem Clodiam* PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE SINE FRAVDE SVA NON LICEAT, NON LICVERIT: QVODVE EI QVI PROMVLGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, POENÆ MVLTÆVE SIT. E. H. L. M. R. Nam eo modo lusoriam esse omnem eam promulgationem & inutilem, nec ab illis quidquam actum ostendit: propterea quòd ea exceptione lex Clodia conseruaretur, quam abrogari necesse erat. Hæc autem verba, *hoc est, quod per legem Clodiam*, à ceteris, apicum varietate distinxi, ideo quod Ciceronis hoc glossema est, quod ille de suo ad Tribunitiæ rogationis contextum addit, inconsideratam Tribunorum vecordiam ridēs, qui menti propositóque quod in animo habebant, repugnans caput adscripserant, quo lex Clodia vi ipsa excipiebatur: qua salua & manente Cicero ab exilio reuocari non poterat: ac proinde vt effectum haberet rogatio, & res ad exitum perduceretur, ei legi nominatim derogari, obrogari, abrogari necesse erat. Nec verò moueri eos, aut terreri debuisse ait, hoc colore quòd Clodius sanxerat, VT VIX AVT OMNINO NON POSSET NEC PER SENATVM NEC PER POPVLVM INFIRMARI SVA LEX. Bellè enim hoc argumentum soluit, dicens nunquam obseruatas fuisse sanctiones earum legum quæ abrogarentur, propterea quòd si id esset, nulla ferè abrogari posset. Neque enim vlla est, ait, quæ non ipsa se sæpiat difficultate abrogationis: sed cùm lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quod eam abrogari prohiberet. Itaque nulla in lege, tale caput esse, quale illud octo Tribunorum, rectè notat: eáque de causa Atticum rogat, vt illud inuestiget quis artulerit, & quo cōsilio & à quo sit scriptum, propterea quòd contra se scriptum sit.

IN Sanctionibus certè Legum, de difficultate abrogationis caueri solitum ex eo loco intelligimus: cuiusmodi sanctionum particulam hanc Fest. Pomp. profert, NEVE PER SATVRAM ABROGATO AVT DEROGATO. Id habebat hanc vim, vt ne vna rogatione multis coniunctis rebus lex abrogaretur, vt aliàs in libris nostris Significationum verborum quæ ad ius pertinent exposui. SANCTIONES autem Cic. in Orat. pro Cornel. Balbo SACRATAS fuisse scribit, aut genere ipso, aut obtestatione legis, aut pœna, cùm CAPVT eius, qui contrà faceret, CONSECRABATVR. Nam in plerisque legibus ita sanciebatur, QVI ALITER, *vel* SECVS FAXIT, SACER ESTO. Fest. Pomp. SACRATÆ LEGES SVNT, ait, QVIBVS SANCTVM EST, QVI QVID ADVERSVS EAS FECERIT, SACER ALICVI DEORVM SIT, CVM FAMILIA PECVNIAQVE. Sic enim Festum ex Paulo emēdo. Quam sanctionem in legibus Regiis & in XII. Tab. frequentem fuisse inuenio. Festus enim in verbo *Plorare* ex Romuli & Tatij legibus hæc citat, NVRVS SACRA DIVIS PARENTVM ESTO. Eiusdem Romuli lege cauebatur, PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, SACER ESTO, quemadmodum Seruius scribit in VI. Æneid. ad ea verba: *Aut frustra innexa clienti*. Ex Numæ vero Pōpilij legibus Fest. Pōp. in verbo *Aliuta*, hoc caput adfert, SI QVIS ALIVTA FAXIT, IPSOS IOVI SACER ESTO. Ex Seruij vero Tullij legibus caput hoc, SI PARENTEM PVER VERBERIT, AST ILLE PLORASSET PARENTES, PVER DIVIS PARENTVM SACER ESTO. Quorum verborū sententiā idē Fest. sic explicat: HOMO SACER *est is, quē populus iudicauit ob maleficiū: neq; fas est eum immolari: sed qui occidit, parricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur,* SI QVIS EVM QVI EO PLEBISCITO SACER SIT OCCIDERIT, PARICIDA NE SIT.

Qua in

Qua in lege obseruandum est *Paricidæ* nomen. Nam vt idem Festus explicat, PARICIDA *non vtique is qui parentem occidisset, dicebatur, sed qui qualemcumque hominem. Id autem*, ait, *fuisse indicat lex Numæ Pompilij Regis his composita verbis*, SI QVIS HOMINEM DOLO SCIENS MORTI DVIT, PARICIDA ESTO. Illam autem Sanctionem hanc vim habuisse, vt impunè is homo occidi posset, & qui occidisset cædis crimine minimè teneretur, Dionysius Halicarnasseus declarat lib. v. cùm in lege Valeria de prouocatione, hanc ipsam appositam sanctionem refert. Ὁ κυρωθεὶς ὑφ' ἑνὸς ὑπάτων, ποπλίῳ ἁλισείῳ τῷ καλουμένῳ ποπλικόλα νόμος, τοῦτ' ἦν κατ' ἀρχὰς ἔφερε ὅτι τὰς τοῦ ὑπάτων γνώμας ἀκύρους ἐποίησε μὴ πιμπρᾶσθαί τινα τοῦ δίκης, ὑπεκφύγας τοῖς ἀγομένοις ὑπὸ τὰς κολάσεις, ἀπ' αὐτοῦ τοσοῦτον ἐκπεπολεῖσθαι τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ τῷ δήμῳ, ἡ ἕως αὐτὴ πλῆθος ἐνέγκῃ ψηφίζεται ὑπὲρ αὐτοῦ, σῶμα μὲν ἡ βίοις τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν· τὸν δὲ τοῦτο ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ χειροῦσθαι Νόμου. Τεθνάναι κελεύων. Eiusdémq; libri alio loco. Νόμῳ τε φιλανθρωποτάτους ἔθετο, βοηθεῖας τε μέντοι τοῖς δημοτικοῖς, ἵνα μὴ ᾖ ἀφαιρῆται ἀπῇσιν, Κύριον μηδένα εἶναι ῥαιδίως, ὃς ἂν μὴ τοῦ τῷ δήμῳ λαῷ τὴν αἰχμὴν, φανερὸν ὀλιγῆς ζημίας, ἐάν τις τοῦτο ταῦτα ποιῇ ἡ τὸν ἀποδεῖναι τὰ τοῦτον τινα ποιῶν ἀδίκου. De quibus legibus hæc Liuius lib. II. scribit. *Latæ deinde leges, non solùm quæ regni suspicione Consulem absoluerent, sed quæ adeo in cōtrarium vetarent, vt popularem etiam facerent. Inde cognomen factum Publicolæ est. Ante omnes de prouocatione aduersus Magistratum ad Populum*, SACRANDOQVE CVM BONIS CAPITE *eius, qui regni occupandi consilia iniisset*. Plutarch. in Publicola: Ἔγραψε γὰρ νόμον αὖθις κρίσεως κτείναι τὸν ἐγχείροντα τυραννεῖν. Κτεῖναι δὲ φόνῳ καθαρὸν ἐποίησεν. Macrob. lib. III. Saturnal. cap. VII. *Hoc loco non alienum videtur de conditione eorum hominum referre, quos leges* SACROS ESSE CERTIS DIIS *iubent: Quia non ignoro quibusdam mirum videri, quòd cùm cætera sacra violari nefas sit*, HOMINEM SACRVM *ius fuerit occidi*. Eiusmodi verò sanctione septa fuit Numæ lex de termino moto vel exarato. Sic enim Dionys. Halic. lib. II. Εἰ δέ τις ἀφαιρεῖσθαι ἢ μεταθεῖναι τοὺς ὅρους, ΙΕΡΟΝ ἐνομοθέτησεν εἶναι τοῦ ΘΕΟΥ, τὸν τέκνων τι ἀφ. θραξάμενον, ἵνα τῷ ζημιοῦσθαι κωλύειν αὐτὸν ὡς ἱερόσυλον· ὅτι ἀσφάλειά ἡ τοῦ καθαρὸν μιάσματος εἶναι τοσοῦτο. Addit Fest. Pōp. non caput tantum, sed & boues eius qui terminos exarasset, Numā lege sua sacrauisse. *Termino*, inquit, *sacrificabant, quòd in eius tutela fines agrorū esse putabant. Denique Numa Pompilius statuit, eum, qui terminum exarasset,* ET IPSVM ET BOVES SACROS ESSE. Vetustis enim legibus plerumque is, qui aduersus eas commiserat, cum PECVNIA SVA SACER esse iubebatur. Id quod ea lege, qua Tribunipl. sacrosancti facti sunt, comprehēsum fuisse Dionys. Halicarnass. lib. VI. ita memorat. Δήμαρχον ἄκοντα ὥσπερ ἕνα πολλῶν μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾶν, μηδὲ μαστιγούτω μηδὲ ἕτερα τοιαῦτα ἑτέρῳ, μηδὲ ἀποπεμπέτω, μηδὲ ἀποστείλαι κελευέτω. Εἰ δέ τις ἀπειθήσειε μιᾷ ὁτιοῦν τούτων ἐξάγειν ὅτου ἡ τὰ χρήματα αὐτοῦ δήμιος ἱερὰ· Καὶ ὁ κτείνας τινὰ τοῦ ταῦτα εἰργασμένον, φόνῳ καθαρὸς ἔστω· ἵνα δὲ μὴ εἰς τὸ λοιπὸν τῷ δήμῳ ἐξουσία γένηται καταπατῆσαι τὸν δὲ τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς παντὸς τὸν χρόνον ἀκίνητος διαμένῃ, πάντας ἐπὶ χρηστηρίοις ὁμόσαι καθ' ἱερῶν, ἢ μὲν χρήσεσθαι τῷ νόμῳ ἡ αὐτὸς ἡ ἀγόνους εἶναι ἀεὶ χρόνον. Ἀρᾶσθαι τε τῷ ὅρκῳ τοιοῦτοι, τοῖς μὲν ἐμπεδοῦσι τὰς θεὰς εὐφραίνειν ἵλεως εἶναι, ἡ δαίμονας τὰς κατὰ χθονίους, τοῖς δὲ παραβαίνουσιν ἐναντία ἡ τὰ τοῦδε θεῶν γίνεσθαι ἡ τὰ τοῦδε δαιμόνων, ὡς ἄγει τῷ μάλιστα, αὐτοῖς. Ex his quæ ab eo ibi dicuntur, hæc potissimum ad rem nostram pertinent. Ἐκ τούτων κατέφη τοῖς ῥωμαίοις ἔτος τὸ τοῦ δήμαρχων πομπαῖα ἱερὰ εἶναι ἡ παντῇ, ἡ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου διαμένει. Idem: lib. VII. Ἡ δὲ τοίος δὲ ὁτόμος Δημάρχου γνώμῃ ἀπορρανάντος ἐν δήμῳ, μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον, μηδὲ μεσολαβείτω τὸν λόγον. Ἐαὶ δέ τις τοῦτο ταῦτα ποιήσῃ, δίδοται τοῖς Δημάρχοις ἐγγυηταὶ, αἰτῆσαι εἰς ἔκπυον, ἢ σὺν αὐτῷ ὁπιθῶσι ζημίας· ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητὰ ζημιούσθω ἡ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. Liuius lib. III. de L. Valerio & M. Horatio Coss. *Aliam deinde*, ait, *Consularem legem de prouocatione vnicum præsidium libertatis, Decemuirali potestate euersam non restituunt modò, sed etiam in posterum muniunt, sanciendo nouam legem*, NE QVIS ILLVM MAGISTRATVM SINE PROVOCATIONE CREARET: QVI CREASSET, EVM IVS FASQVE ESSET OCCIDI, NEVE EA CÆDES CAPITALIS NOXÆ HABERETVR. *Et cùm plebem hinc prouocatione, hinc Tribunitio auxilio satis firmassent, ipsis quoque Tribunis, vt sacrosancti viderētur, (cuius rei propè iam memoria aboleuerat) relatis quibusdam ex magno interuallo cæremoniis, renouarunt; & cum religione inuiolatos eos tum lege etiam fecerūt: sanciendo,* VT QVI TRIBVNIS PL. ÆDILIBVS, IVDICIBVS, DECEMVIRIS, NOCVISSET,

Universidad de Deusto
Biblioteca

EIVS CAPVT IOVI SACRVM ESSET: FAMILIA AD ÆDEM CERERIS, LIBERI, LIBERÆQVE VENVM IRET. Dio lib. LIII. de Tribunitia potestate verba faciens: Ἤ τε ἐξουσία δημαρχικὴ καλουμένη ὑφ' οἱ πάνυ ποτὲ αἰθήσαντες ἔσχον, δέδωσί σφισι τά τε ὑπηγορεύματα ὑφ' ἑτέρου τινός, αὖ μὴ συνεπαινῶσι, παύειν, καὶ μὴ καθυβρίζεσθαι καὶ ἄρα καὶ τὸ βεβαιότατον μὴ ὅτι ἔργῳ ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἀδικεῖσθαι δόξωσι, καὶ ἄκριτόν τινα ποιήσαντα αὐτὸ ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύωσι. Et hoc est quod idem Dio lib. XLIX. significat, cùm ait, Τιὼ τε οὐδὲ οἰκίαν αὐτῷ ἐψηφίσαντο, καὶ τὸ μήτε λόγῳ, μήτε ἔργῳ τι βλάπτειν. εἰ δὲ μή, τοῖς αὐτοῖς τὸν τοιοῦτόν τι δράσαντα εἴργεσθαι, ὥσπερ ὅτε τῷ Δημάρχῳ ἐπέτακτο.

Eadem sanctione munita fuit illa lex Antonij, qua teste Appiano lib. III. Bellor. ciuil. cauebatur, τὴν ἐκ τοῦ δικαίου τινὸς ὑπεριδόντα, ΝΗΠΟΙΝΕΙ ΠΡΟΣΤΩΝ ΕΝΤΥΧΟΝΤΩΝ ΑΝΑΙΡΕΙΣΘΑΙ. Modestior vtique fuit legis Valeriæ sanctio, quam Liuius lib. x. memorat his verbis: *Valeria lex*, CVM EVM QVI PROVOCASSET, VIRGIS CÆDI, SECVRIQVE NECARI VETVISSET, SI QVIS ADVERSVS EA FECISSET, NIHIL VLTRA QVAM IMPROBE FACTVM, *adiecit: id, qui tum pudor hominum erat, visum credo vinculum satis validum legis.* Atque hinc leges sanctas appellatas Vlpianus scribit in L. sanctum D. de rer. diuis. quod sanctionibus eiusmodi essent subnixæ.

Verum vt manifestius appareat, quo studio, cura, diligentiáque leges scriberentur, gratum me facturum antiquitatis studiosis credo, si paucarum legum, quæ è reliquarum naufragio enatarũt, exempla congeram, vnde earum effigies velut in tabula picta oculis subijciatur. Me quidem illa antiquitatis imago mirificè delectat, quam nõ amplector solùm, sed & religiosè colo & veneror. Vnam autem è priscis legibus nobis Frõtinus lib. II. de Aquæ ductib. sed plerisque in locis corruptam suppeditat, quam vti restituendam semper censui subiungam. In ea ita est:

TITVS Q. CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT. POPVLVSQVE IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS A. D. P. R. R. I. TRIBVS SERGIA PRINCIPIVM FVIT: PRO TRIBV SEX. L. F. VARRO. QVICVNQVE POST HANC LEGEM ROGATAM RIVOS, SPECVS, FORNICES, FISTVLAS, CASTELLA, TVBVLOS, LACVS, AQVARVM PVBLICARVM, QVÆ AD VRBEM DVCVNTVR, EARVMVE, QVAM SCIENS DOLO MALO FORAVERIT, RVPERIT, FORARE, RVMPEREVE CVRAVERIT, PEIOREMQVE FECERIT, QVOMINVS EA AQVA, EARVMVE QVA, IN VRBEM ROMAM IRE, CADERE, FLVERE, PERVENIRE, DVCI, POSSINT, QVÓVE MINVS IN VRBE ROMA, ET IN HIS ÆDIFICIIS, QVÆ VRBI CONTINENTIA SVNT, ERVNT, IN HISQVE HORTIS, PRÆDIIS, LOCIS, QVORVM HORTORVM, PRÆDIORVM, LOCORVM, DOMINIS, POSSESSORIBVSVE AQVA DATA VEL ATTRIBVTA EST, VEL ERIT VT SALIAT, DISTRIBVATVR, DIVIDATVR, IN CASTELLA, LACVS, IMMITTATVR, IS POP. RO. C. MILLIA DARE DAMNAS ESTO. ET QVI CLAM QVID EORVM ITA FECERIT, ID OMNE SARCIRE, REFICERE, RESTITVERE, ÆDIFICARE, PONERE, DEMOLIRI DAMNAS ESTO, SINE DOLO MALO. ATQVE ITA OMNINO VT QVICVNQVE CVRATOR AQVARVM EST, ERIT, AVT SI CVRATOR AQVARVM NEMO ERIT, TVM IS PRÆTOR, QVI INTER CIVES ET PEREGRINOS IVS DICIT, MVLCTA, PIGNORIBVS, COGITO, COERCETO, EIQVE CVRATORI, AVT SI CVRATOR NON ERIT, TVM EI PRÆTORI EO NOMINE COGERE ET COERCERE, MVLCTÆQVE DICENDÆ SIVE PIGNORIS CAPIENDI IVS, POTESTASQVE ESTO. SI QVID EORVM SERVVS FECERIT, DOMINVS EIVS CENTVM MILLIA POPVLO DET. SI QVIS CIRCA RIVOS, SPECVS, FORNICES, FISTVLAS, TVBVLOS, CASTELLA, LACVS AQVARVM PVBLICARVM, QVÆ AD VRBEM ROMAM DVCVNTVR, ET DVCENTVR, TERMINATVS STETERIT: NEQVE QVIS EO LOCO POST HANC LEGEM ROGATAM QVID OPPONIT, MOLIT, OBSEPIT, FIGIT,

Universidad de Deusto
Biblioteca

K. DECEMBREIS. PRIMAS. VIATOREM. VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. VIATOR. APPAREAT. QVAM. DECVRIAM. VIATORVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. SECVNDEIS. QVÆSTORIBVS. AD. ÆRARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT. EIDEM. COS. ANTE. K. DECEMBREIS. PRIMAS. PRÆCONEM. VNVM. LEGVNTO. QVEI. IN. EA. DECVRIA. PRÆCO. APPAREAT. QVAM. DECVRIAM. PRÆCONVM. EX. NONEIS. DECEMBRIBVS. TERTIEIS. QVÆSTORIBVS. AD. ÆRARIVM. APPARERE. OPORTET. OPORTEBIT. EÓSQ. VIATORES. EÓSQ. PRÆCONES. OMNEIS. QVOS. EO. ORDINE. DIGNOS. ARBITRABVNTVR. LEGVNTO. QVAM. IN. QVISQVE. DECVRIAM. ITA. VIATOR. LECTVS. ERIT. IS. IN. EA. DECVRIA. VIATOR. ESTO. ITEM. VTI. EI. CÆTEREI. EIVS. DECVRIÆ. VIATORES. ERVNT. QVAMQVE. IN. QVISQVE. DECVRIAM. ITA. PRÆCO. LECTVS. ERIT. IS. IN. EA. DECVRIA. PRÆCO. ESTO. ITA. VT. EI. CETEREI. EIVS. DECVRIÆ. PRÆCONES. ERVNT. SIREMSQVE. EIS. VIATORIBVS. DE. QVE. EIS. VIATORIBVS. QVÆSTORI. OMNIVM. RERVM. IVS. LEXQVE. ESTO. QVASEI. SEI. EI. VIATORES. IN. EAM. DECVRIAM. IN. TRIBVS. VIATORIBVS. ANTEA. LECTEI. SVBLECTEI. ESSENT. QVAM. IN. QVISQVE. DECVRIAM. EORVM. EX. HAC. LEGE. VIATOR. LECTVS. ERIT. SIREMPSQ EIS PRÆCONIBVS. DEQVE. EIS. PRÆCONIBVS. QVÆSTORI. OMNIVM. RERVM. IVS. LEXQ. ESTO. QVASEI. SEI. EI. PRÆCONES. IN. EAM. DECVRIAM. IN. TRIBVS. PRÆCONIBVS. ANTEA. LECTEI. SVBLECTEI. ESSENT. QVAM. IN. QVISQVE. DECVRIAM. EORVM. EX. HAC. LEGE. PRÆCO. LECTVS. ERIT. QVOSCVNQVE. QVÆSTORES. EX. HAC. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. VIATORES. LEGERE. SVBLEGERE. OPORTEBIT. EI. QVÆSTORES. HOC. IVRE. EA. LEGE. VIATORES. III. LEGVNTO. SVBLEGVNTO. QVO. IVRE. QVA. LEGE. QVEI. NVNC. SVNT. VIATORES. III. LEGERVNT. SVBLEGERVNT. QVOSQVE. QVOCVMQVE. QVÆSTORES. EX. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. PRÆCONES. SVBLEGERE. OPORTEBIT. EI. QVÆSTORES. EO. IVRE. EA. LEGE. PRÆCONES. IIII. LEGVNTO. SVBLEGVNTO. QVO. IVRE. QVA. LEGE. QVÆSTORES. QVEI. NVNC. SVNT. PRÆCONES. III. LEGERVNT. SVBLEGERVNT. DVM. NI. QVEM. IN. EIS. VIATORIBVS. PRÆCONIBVS. LEGVNDEIS. SVBLEGVNDEIS. IN. EIVS. VIATORIS. PRÆCONIS. LOCVM. VIATOREM. PRÆCONEM. LEGANT. SVBLEGANT. QVO. IVS. IN. LOCVM. PER. LEGES. PLEBEIVE. SCITA. VIATOREM. PRÆCONEM. LEGEI. SVBLEGEI. NON. LICEBIT. ITAQVE. DE. EIS. QVATTVOR. VIATORIBVS. QVÆSTOR. QVEI. QVOMQVE. ERIT. VIATORES. SVMITO. HABETO. VTEI. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. DE. TRIBVS. VIATORIBVS. VIATORES. HABERE. SVMERE. SOLITEI. ITAQVE. DE. EIS. QVATTVOR PRÆCONIBVS. QVÆSTOR. QVEI. QVOMQVE. ERIT. PRÆCONES. SVMITO. HABETO. VTEI. ANTE HANC. LEGEM. ROGATAM. DE. TRIBVS. PRÆCONIBVS. PRÆCONES. HABERE. SVMERE. SOLITEI. SVNT. ITEMQ. EIS. VIATORIBVS. PRÆCONIBVS. QVEI. EX HAC LEGE. LECTEI. ERVNT. VICARIVM DARE SVBDERE. IVS. ESTO. LICETO. QVE. VTI. CETEREIS. VIATORIBVS. PRÆCONIBVS. QVA. IN. QVISQVE. DECVRIA. EST. VICARIVM. DARE. SVBDERE. IVS. ERIT. LICEBITQVE. ITEMQVE. QVÆSTORES. AB. EIS. VICARIOS. ACCIPIVNTO. VTI. A. CETEREIS. VIATORIBVS. PRÆCONIBVS. VICARIOS. ACCIPI. OPORTEBIT. VIATORES. PRÆCONES. QVEI. EX. HAC. LEGE. LECTEI. SVBLECTEI. ERVNT. EIS. VIATORIBVS. PRÆCONIBVS. MAGISTRATVS. PROVE. MAG. MERCEDIS. ITEM. TANTVMDEM. DATO. QVANTVM. EI. VIATORI. PRÆCONEI. DAREI. OPORTERET. SEI. IS. VIATOR. DE. TRIBVS. VIATORIBVS. ISQVE. PRÆCO. DE. TRIBVS. PRÆCONIBVS. ESSET. QVEI. ANTE. HANC LEGEM

LEGEM. ROGATAM. VTEI. LEGERENTVR. INSTITVTEI. SVNT. QVAS. IN. DECVRIAS. VIATORVM. PRÆCONVM. CONSVL. EX. HAC. LEGE. VIATORES. PRÆCONES. LEGERIT. QVORVM. VIATORVM. PRÆCONVM. NOMINA. IN. EIS. DECVRIEIS. AD. ÆDEM. SATVRNI. IN. PARIETE. INTRA. CAVEAS. PROXIME. ANTE. HANC. LEGEM.

Adscribam etiam legis Thoriæ fragmenta, vti à Sigonio cum supplementis sunt edita. Eius pars prior sic habet.

SP. THORIVS.... F. TR. PL. PLEBEM. IVRE ROG. PLEBESQVE. IVRE. SCIVIT. TRIBVS. ....PRINCIPIVM. FVIT. PRO. TRIBV. Q. FABIVS. Q. F. PRIMVS. SCIVIT. QVEI. AGER. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRAM. ITALIAM. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. *Cos. fuit. extra. eum. agrum. locum. quei. ex. lege. plebeive. se. a. vetere. possessore. possessus. sit.*

de. eo. agro. loco. quem. quis. sibi. AGRVM LOCVM. SVMPSIT. RELIQVITVE. QVOD. NON. MODVS. MAIOR. SIET. QVAM. QVANTVM. VNVM. HOMINEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. SIBEI. SVMERE. *relinqueréve. oporteat.*

quod. QVOI. EIQVE. DE. EO. AGRO. LOCO. EX. I. PLEBEIVE. SC. III. VIR. SORTITO. CEIVI. ROMANO. DEDIT. ADSIGNAVIT. QVOD. NON. IN. EO. AGRO. LOCO. EST. QVOD *vltra. fineis. eius. agrei. locei. est. redditus.* EST. QVEI. AGER. PVBLICVS. POPVLI ROMANEI. IN. TERRA. ITALIA. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. FVIT. EXTRA. EVM. AGRVM. QVEI. AGER. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. *a. vetere. possessore. possessus. sit.*

Ager. locus. ædificium. omnis. qui. supra. scriptus. est. quod. VE. AGRI. LOCEI. PVBLICEI. IN. TERRA. ITALIA. QVOD. EIVS. EXTRA. VRBEM. ROMAM. EST. QVOD. EIVS. IN. VRBE. OPPIDO. VICO. EST. QVOD. EIVS. III. VIR. DEDIT. ADSIGNAVIT. QVOD. *eius. agrei. locei. neque. possessor. ipse. abalienauit. abalienaueritve.*

extra. eum. agrum. locum. quei. ager. locus. ex. LEGE. PLEBIVE. SCITO. QVOD. C. SEMPRONII. TI. F. TR. PL. ROG. EXCEPTVM. CAVITVMVE. EST. NEI. DIVIDERETVR. QVOD. QVOI. EIQVE. DE. EO. AGRO. LOCO. AGRI. LOCEI. ÆDIFICII. *datum. assignatum. est.*

quod. eius. agri. loci. extra. eum. agrum. locum. quem. locum. agrum. IN TERRA. ITALIA. III. VIR. DEDIT. ADSIGNAVIT. RELIQVIT. INVE. FORMAS. TABVLASVE. RETVLIT. REFERRIVE IVSSIT. AGER. LOCVS. ÆDIFICIVM. OMNIS. QVEI. SVPRA. SCRIPTVS. *est.*

O. ITA. VTEI. CETERORVM. LOCORVM. AGRORVM. ÆDIFICIORVM. PRIVATORVM. EST. ESTO. CENSORQVE. QVEI. QVOMQVE. ERIT. FACITO. VTEI. IS. AGER. LOCVS. ÆDIFICIVM. QVEI. *supra. scriptus. est. eius. sit. cuius. ex. Lege. plebeive. scito. esse. oportet.*

Quei. ager. locus. ædificium. datus. assignatus. EST. NEIVE. QVIS. FACITO. QVO. QVOIVS. EVM. AGRVM. LOCVM. ÆDIFICIVM. POSSESSIONEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. ESSE. OPORTET. OPORTEBITVE. EVM. AGRVM. *locum. ædificium. alius. habeat. possideat. vtatur. fruatur*

neive. queis. de. ea. re. ad. senatum. referto. Senator. iudexve. NEIVE. SENTENTIA. DICITO. NEIVE. FERTO. QVO. QVIS. EORVM. QVOIVM. EVM. AGRVM. LOCVM. ÆDIFICIVM. POSSESSIONEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. ESSE. OPORTET. *oportebitve. eo. agro. loco. ædificio. possessione. spolietur*

Quem. agrum. locum. in. viasieis, VICANEIS. QVEI. IN. TERRA. ITALIA. SVNT. DEDERVNT. ADSIGNAVERVNT. RELIQVERVNT. NEI. QVIS. FACITO. QVO. MINVS. EI. OETANTVR. ERVANTVR. HABEANT. *possideant.*

eumque. non. aliter. vendere. dare. reddereve. ius. esto. ATQVE. EVM. AGRVM. QVEM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EX. H. L. VENIRE. DARI REDDIVE. OPORTEBIT. QVEI. AGER. LOCVS. ÆDIFICIVM. EI. QVEM. IN. VIASEIS. VICANISVE. EX. S. C. ESSE. OPORTET. OPORTEBIT. *venditus. erit*

Quo. minus. quod. in. hoc. capite. scriptum. est. ita. VTEI. EST. SIET. EX. H. L. N. R. QVEI. AGER. LOCVS. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRA. ITALIA. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. FVIT. EXTRA. EVM. AGRVM. QVEI. AGER. EX. LEGE. PLEBEIVE. *scito. a. vetere. possessore. possessius. sit*

cuius. rei. caussa. IN EVM. AGRVM. AGRI. IVGRA. NON AMPLIVS XXX. POSSIDEBIT. HABEBITVE. S. AGER. PRIVATVS. ESTO. QVEI. IN AGRVM COMPASCVOM. PECVDES. MAIORES. NON. PLVS. X. PASCET. QVAI. *ex. eis. minus. annum. gnatæ. erunt. posteaquam. gnatæ. erunt*

nihil. populo. neiue. publicano. neive. DATO. NEIVE. SOLVITO. AGER. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. QVEI. IN. ITALIA. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. FVIT. QVOD. EIVS. AGRI. III. VIR. A. D. A. EX LEGE. PLEBEIVE. SCITO. SORTITO. QVOI. CEIVI. ROMANO. *dedit. assignauit. eius. sit. cuius. ex. hac. lege. plebeive. scito. esse. oportet.*

Pr. consulve. quo. de. ea. re. ex. H. L. in ius. aditum. erit. ious. dicito. DECERNITOQVE. VTEI. POSSESSIONEM. SECVNDO. EVM. HEREDEMVE. EIVS. DET. QVOI. SORTI. IS. AGER. DATVS. ADSIGNATVSVE. FVERIT. QVOD EIVS AGRI NON ABALIENATVM. ERIT. ITA. VTEI. S. S. EST. *esto.*

Quei. a. possessoribus. QVEIVE. AB. EORVM. QVEI. EMIT. QVEI. EORVM. DE EA RE. ANTE. EIDVS. MARTIAS. PRIMAS. IN. IOVS. ADIERIT. AD. EVM. QVEM. EX. H. L. DE. EO. AGRO. IVS. DEICERE. OPORTEBIT. IS. DE. EA. RE. ITA. IVS. DEICITO. *decernitoque. vtei. ius. suum. consequatur.*

quisquomque. ex. eo. agro. quei. ager. S. S. EX. POSSESSIONE. VI. EIECTVS. EST. QVOD. EIVS. IS. QVEI. EIECTVS. EST. POSSEDERIT, QVOD NEQVE. VI. NEQVE CLAM. NEQVE. PRECARIO. POSSEDERIT. AB. EO. QVEI. EVM. EA. POSSESSIONE. VI. EIECERIT. *ius. suum. persequi. liceto*

quod. agri. locei. ædificij. ex. plebiscito. EXVE. H. L. PRIVATVM. FACTVM. EST. ERITVE. PRO. EO. AGRO. LOCO. ÆDIFICIO. PROQVE. SCRIPTVRA. PECORIS. QVOD. IN. EO. AGRO. PASCITVR. POSTQVAM. VECTIGALIA. CONSTITERINT. QVÆ. POST. H. *L. rog. primum. consliterint. nei. quis. facito. quo*

quid. ob. eam. rem. populo. Ro. debeatur. QVOVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. AVT. PVBLICANO. DETVR. EXSIGATVRVE. NEIVE. QVIS. QVID POSTEA. QVAM. VECTIGALIA. CONSISTENT. QVÆ. POST. H. L. ROG. PRIMVM. CONSTITERINT. OB. EOS. AGROS. *locos. ædificia. nomine. populi. aut. publicani. exigat*

F. A. D. XI. K. OCTOBRIS. QVOM. AGRVM. QVEI. TRANS. CVRIONE. EST. LOCAVERINT. QVEI. IN. EO. AGRO. LOCO. CEIVIS. ROMANVS. SOCIVMVE. NOMINISVE. LATINI. QVIBVS. EX. FORMVLA. TOGATORVM. *ibei. esse. licet. sunt. nei. quis. eo. agro. loco. moueat*

quod. OPPIDVM. COLONIAMVE. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. CONSTITVIT. DEDVXSITVE. CONLOCAVITVE. QVEM. AGRVM. LOCVMVE. PRO. EO. AGRO. LOCOVE. DE. EO. AGRO. LOCO. QVEI. PVBLICVS. POPVLI ROMANEI. *fuit. dedit. adsignauit*

QVOIVE. AB. EO. HEREDEVE. EIVS. IS. AGER. LOCVS. TESTAMENTO. HEREDITATI. DEDITIONIVE. OBVENIT. OBVENERITVE. EMIT. EMERITVE. QVEIVE. AB. EMPTORE. EIVS. EMIT. EMERITVE. S. AGER. PRIVATVS. ESTO. QVAM. *sei. is. ager. P. Mucio. L. Calpurnio. cos. fuit. Pr. consulve. quo. ex. hac. lege. in ious.*

aditum. erit. ius. dicito. facitoque. vtei. possessionem. secundum. eum. HEREDEMVE. EIVS. DET. QVOI. III. VIR. EVM. AGRVM. LOCVM. PRO. EO. AGRO. LOCO. QVO.

CO. QVO. COLONIAM. DEDVXIT. DEDIT. REDDIDIT. ADSIGNAVITVE. FACITÓQVE. IS. PR. CONSOL. VE. QVO. DE. EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ERIT. *vtei. ius. suum. consequantur* . . . . .

NEIVE. IS. AGER. COMPASCVOS. ESTO. NEIVE. QVIS. IN. EO. AGRO. AGRVM. OVPATVM. HABETO. NEIVE. DEFENDITO. QVO. MINVS. QVEI. VELIT. COMPASCERE. LICEAT. SEI. QVIS. FAXSIT. QVOTIENS. FAXIT. IN. AGRI. IVGRA. SINGVLA. . . . . HS. *pendat* . . . . .

NVMERVS. PECVDVM. IN. H. L. SCRIPTVS. EST. LICETO. NEIVE. QVIS. QVOI. OB. EAM. REM. VECTIGAL. NEIVE. SCRIPTVRAM. dare. DEBETO. QVOT. QVISQVE. PECVDES. IN. CALLEIS. VIASVE. PVBLICAS. ITINERIS. CAVSSA. INDVXERIT. *neiquid populo. neive. publicano. pecuniam scripturam. vectigalve. det.*

Quem. agrum. ex. publico. in. priuatum. COMMVTAVIT. QVO. PRO. AGRO. LOCO. EX PRIVATO. IN. PVBLICVM. TANTVM. MODVM. AGREI. LOCEI. COMMVTAVIT. *is. ager. locus.* OMNEIS. PRIVATVS. ITA. VTEI. QVI. OPTIMA. LEGE. PRIVATVS. EST. ESTO. QVEI. AGER. EX. PRIVATO. *in publicum. commutatus. erit* . . . . . .

quem. alij. a. CENS. REDEMPTVM. HABENT. CENSORES. QVEICVMQVE. POST. HAC. FACTEI. ERVNT. EI. FACIVNTO. VTEI. QVEI. VOLENT. TANTIDEM. PRO. PATRITO. REDEMPTVM. HABEANT. P. P. SVBSIGNENT. II. VIRVM. QV. . . . . .

quod. EX. H. L. ITA. VTEI. S. S. EST. IN. AGREIS. QVEI. IN. ITALIA. SVNT. QVEI. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. PVBLICEI. POPVLI. ROMANEI. FVERVNT. CEIVI. ROMANO. FACERE. LICEBIT. ITEM. LATINO. PEREGRINÓQVE. QVIBVS. M. LIVIO. L. CALPVRNIO. COS. *consultum est facere liceto.* . . . . .

QVISQVIS. QVOD. EVM. EX. H. L. FACERE. OPORTVERIT. NON. FECERIT. QVOD. VE. QVIS. EORVM. EX. H. L. OMISERIT. MAG. PROVE. MAG. QVO. DE. EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ERIT. QVOD. EX. H. L. PETETVR. ITEM. IVDICIVM. IVDICEM. *recuperatoresve. dato.* I. V. E. E. R. P. P. V. S. V. E. *ius. dicito. decernitóque.*

SEIVE. QVEI. PRO. MOINICIPEIS. COLONEIS. *sociisve.* NOMINISVE. LATINI. POPLICE. DEVE. SENATI. SENTENTIA. AGER. FRVENDVS. DATVS. EST.

quoive. ab. eo. heredéve. eius. is ager. locus. testamento. hereditate. deditionéve. OBVENIT. OBVENERITVE. QVIBVS. ANTE. H. L. ROG. REDEMPTVM. CONDVCTVM. HABERE. FRVI. POSSIDERE. DEFENDERE. LICVIT. EXTRA. EVM. AGRVM. LOCVM. *ædificium. quem. agrum. locum* . . . . . .

QVEI. AGER. LOCVS. PVBLICVS. POPVLI. ROMANEI. IN. TERRA. ITALIA. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. FVIT. QVOD. EIVS. AGRI. LOCI. EX. LEGE. *plebeive sc.*

de. eo. agro. loco. nei. ious. dicito. neive. decernito. NEIVE. IVDICIVM. NEIVE. IVDICEM. NEIVE. RECVPERATORES. DATO. NISEI. COS. PR. VE. QVOD. VADIMONIVM. EIVS. RE. . . . . .

SEI. QVID. DE. EO. AGRO. LOCO. AMBIGETVR. COS. PR. CENS. QVEI. QVOMQVE. ERIT. DE. EA. RE. IVRIS. DICTIO. IVDICI. IVDICIS. RECVPERATORVM. DATIO. ESTO. I. V. E. E. R. P. P. S. V. E. *ius. dicito. decernitóque* . . . . ESSE. VIDEBITVR. QVO. MINVS. HVIC. L. INTERCEDAT. E. H. L. N. R. QVOI. PVBLICANO. E. H. L. PEQVNIA. DEBEBITVR. . . . . *solui.* DARIVE. OPORTERE. DECRETVM. ERIT. COS. PR. PROVE. PR. QVO. IN. IOVS. ADIERINT. IN. DIEBVS. X. PROXSVMEIS. QVEIBVS. *hæc res. delata erit. decretum iudicatum. habeto* . . . . . .

QVÆ. RES. SOLVTA. NON. ERIT. EA. DECRETA. NON. SIET. IVDICATAVE. NON. SIET. QVOD. EIVS. PRÆVARICATIONIS. . . . . .

Universidad de Deusto
Biblioteca

SENTENTIA. . . . . REI. IOVDICANDÆ. MAXSVME. VERVM. ESSE.
COMMPERRIT. FACITÓQVE. *vtei*. . . . . .
HABERE. POSSIDERE. FRVI. VETET. QVASVE. IN. LEGES. PL. VE. SC.
DE. EA. RE. *relatum.erit*. . . . . .
nei.magiſtratum. QVEM. MINVS. PETERE. CAPERE. GERERE. HABERE-
QVE. LICETO. NEIVE. *quid*. . . . . .
Quod.ei facere.ex.lege. PL. SC. EXQVE. FOEDERE. LICVIT. SED. FRAVDE. SVA. FACERE. LI-
CETO. IN. QVE. EAS. LEGES. PL. SC. DE. EA. RE. QVOD. EX. . . .
VS. EST. DEDIT. ADSIGNAVITVE. QVEMVE. AGRVM. LOCVM. DE.
EO. AGRO. LOCO. *quei publicus.populei.Romanei* . . . . . .
ADSIGNATVM. ESSE. FVISSEVE. IOVDICAVERIT. VTEI. IN. H. L. SC.
EST. QVEI. L. . . . . .
AGRVM. LOCVM. QVEM. EX. H. L. COLONEI. EIVE. QVEI. IN. CO-
LONEI. NVMERO. *sunt*. . . . . .
PRÆVIDES. PRÆDIAQVE. SOLVTI. SVNTO. EAQVE. NOMINA. MAN-
CVPIS. . . . . .
EMIT. IS. PRO. EO. AGRO. LOCO. PEQVNIA. NEIVE. PRÆVIDES.
NEIVE. PRÆDIA. . . . . .
MANCEPS. PRAESVE. FACTVS. EST. QVODQVE. PRÆDIVM.
OB. . . . . .
AGER. LOCVS. PRIVATVS. VECTIGALISQVE. . . . . .
VECTIGALIA. IMPERARE. SOLENT. EIS. P. . . . . .
QVEM. AGRVM. LOCVM. IN.
Quei. AGER. LOCVS. PVBLICVS. *populei.romanei.erit*.

Altera eius legis pars maximam temporum iniuria iacturam fecit: veruntamen quid-quid ex ea fragmenti ſupereſt, id priori, velut capiti membrum, accedet.

quod. C.Semproni.Ti.F.tr.pl.rog. EXCEPTVM. CAVITVMVE. *eſt.nei.diuideretur*.
IVDICIO. EVM. QVOIVM.
NEIVE. QVIS. DE. EA. RE. AD. SENATVM. *referto*. . . . . .
habeat. POSSIDEATQVE. QVOVE. POSSESSIO. INVITO. MOR . . .
AGRVM. NON. ABALIENAVERIT. EXTRA. EVM. . . . . .
. . *Is*. AGER. LOCVS. ÆDIFICIVM. PRIVATVS. SIET. QVOVE. MA. . .
EXTRAQVE. EVM. AGRVM. QVEM. VETVS. POSSESSOR. EX. LEGE.
PLEBEIVE. *ſcito. habuit.poſſedit.vſus.fructus.que.eſt*. . . . . .
PASCET. QVÆQVE. EX. EIS. MINVS. ANNVM. GNATÆ. ERVNT.
POST. EA. QVAM. . . . . .
neque.ipſe. ABALIENAVIT. ABALIENAVERITVE. NEQVE. HERES. EIVS
ABALIENAVIT. ABALIENAVERIT. *ve* . . . . . .
ERET. POSSESSIONEM. DEDIT. ADSIGNAVIT. REDDIDIT. QVODQVE
EIVS. AGRI. III. *vir.coloniæ.deducendæ.dedit.aſſignauit*. . . . .
QVOI. IS. AGER. VETERE. PROVE. VETERE. POSSESSORE. DATVS
ADSIGNATVSVE. QVEIVE. . . . . .
ante.eidus. MARTIAS. QVÆ. POST. H. L. ROG. PRIMÆ. ERVNT. FACI-
TO. VTEI. IS. QVEI. ITA. VI. EIECTVS. ERIT. *reſtituatur*. . . . . .
neiue.populo.neiue. PVBLICANO. PEQVNIA. SCRIPTVRAM. VECTIGALVE
DET. DAREVE. DEBEAT. NEIVE. QVIS. . . . . .
qui. PASCETVR. POPVLO. AVT. PVBLICANO. DARE. DEBEAT. AGER.
LOCVS. PVBLICVS. POPVLI. *Romanei*.
agrum. LOCVM. PVBLICVM. POPVLI. ROMANEI. DE. SVA. POSSES-
SIONE. VETVS. POSSESSOR. PROVE. VETERE. POSSESSORE.
extra.eum. AGRVM. LOCVM. QVEI. AGER. LOCVS. EX. LEGE. PLEBEI-
VE. SC. QVOD. C. SEMPRONI. TI. F. TR. PL. ROG. EXCEPTVM. *cauē-
túmque.eſt.nei.diuideretur*. . . . . .

. QVO

. QVO. COLONIAM. DEDVXSIT. ITA. VTEI. S. S. EST. AGRVM. LO-
CVM. ÆDIFICIVM. DEDIT. REDDIDIT. ADSIGNAVIT.
QVEI. AGER. LOCVS. QVEI. SVPRA SCRIPTVS EST. QVOD. EIVS.
AGREI. LOCEI. POST. H. L. ROG. PVBLICVM. POPVLEI. ROMA-
NEI. ERIT. EXTRA. EVM. AG. . . . . .
nihil. DARE. DEBETO. EI. QVEIQVOMQVE. ID. PVBLICVM. FRVEN-
DVM. REDEMPTVM. CONDVCTVMVE. HABEBIT. BOVES. EQVI
QVIBVS. VEIS. LOCIS. PVBLICEIS. PASTVM. IMPVLSVM. ITINERIS.
CAVSA. ERIT. NEIQVID. POPVLO. NEIVE. PVBLICANO. PEQVNIA.
ſcripturam.vectigalve.det.dareve.debeat
quei.ager.ex. PVBLICO. IN. PRIVATVM. COMMVTATVS. EST. DE. EO.
AGRO. SIREMPS. LEX. ESTO. QVANSEI. IS. AGER. P. MVCIO. L.
CALPVRNIO. *cos*.
PER. TERRAM. ITALIAM. P. MVCIO. L. CALPVRNIO. COS. FVE-
RINT. EAS. FACIVNTO. PATEANT. VACVÆQVE. SIENT.
ex.lege. PLEBEIVE. SC. EXVE. FOEDERE. LICVIT. SED. FRAVDE. SVA.
FACERE. LICETO. QVOD. EX. H. L. ITA. VTEI. S. S. EST. IN. A-
GREIS. QVEI.
ET. IN. EVM. IVDICIVM. IVDICEM. RECVPERATORESVE. EX. H.
L. DARE. OPORTERET. SEIQVIS. DE. EA. RE. IVDICIVM. . . . .
neiue. PRO. COLONIA. MOINICIPIOVE. PROVE. MOINICIPIEIS. FRVEN-
TVR. QVEI. IN. TRIENTABVLEIS. . . . . .
DARE. OPORTEBIT. ID. VTEI. QVICQVID. QVOIRIQVE. ANTE. H.
L. R. LICVIT. ITA. EI. HABERE. *liceat*.
ſei. QVID. DE. EO. AGRO. LOCO. AMBIGETVR. COS. PR. QVEI-
QVOMQVE. ERIT. DE. EA. RE. IVRISDICTIO. *iudici.iudicis.recuperatorum.
datio.eſto*.
I. CAVSA. DECERNANT. EIVS. H. L. N. R. QVOD. IVDICIVM. IVDEX.
RECVPERATORVE. *reddiderit.id.ius.ratúmque.eſto*.
Pr.conſulve.nei.de. EO. AGRO. LOCO. IOVS. DEICITO. NEIVE. DECER-
NITO. NEIVE. IVDICIVM. *reiue.iudicem.neiue.recuperatores.dato*. . . . . .
EM. FACITO. QVO. QVIS. PRO. AGRO. MINVS. ALITERVE. SCRI-
PTVRAM. VECTIGALVE. *det*. . . . . .
CIVIBVS. I. QVEI. CLASSIS. PRIMÆ. SIENT. XI. DATO. INDE. AL-
TERNOS. DVCITO. . . . . .
decretum. IVDICIVMVE. FACTVM. NON. SIET. SEI. MAIOR. PARS. EO-
RVM. RECVPERATORVM. *non.conſenſerit*. . . . . .
RIT. SEDVLO. MN. VTEI. IS. QVEI. IVDICATVS. ERIT. DARE. O-
PORTEAT. . . . . .
aliter.habebit. POSSIDEBIT. FRVETVR. QVAM. EX. H. L. LICEBIT. EVM.
AGRVM. QVEM. . . . . .
SIQVÆ. LEX. PLEBEIVE. SC. EST. QVÆ. MAS. QVEM. EX. H. L.
DECERNERE. OPORTEBIT. SED. FRAVDE. SVA. NEI. IOVRATO.
NEIVE.
ex. PL. SC. QVOD. M. BÆBIVS. TR. PL. III. VIR. COLONIÆ. DEDV-
CENDÆ. *fecit*. . . . . .
EXTRA. EVM. AGRVM. LOCVM. QVEI. AGER. LOCVS. IN. EA. CEN-
TVRIA. . . . . .
. . . . . *oportet*. OPORTEBITVE. QVOD. EIVS. AGRI. LOCEI. QVOIEI-
QVE. EMPTVM. EST. . . . . .
quæſtor. QVEI. ÆRARIVM. PROVINCIAM. OPTINEBIT. IN. TABLEIS.
publiceis. referat. . . . . .
ob.eam. REM. QVOD. PRÆS. FACTVS. EST. POPVLO. OBLIGATVS.
EST. . . . . .

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVEI. AGER. LOCVS. IN. AFRICA. EST. QVEI. ROMÆ. PVBLICE. *veniit. venieritve.*
datus. ASSIGNATVS. ERIT. QVOD. EIVS. AGRI. LOCEI. EXTRA. TERRAM. ITALIAM. EST . . . . . .
VE. AGRVM. LOCVM. QVEIQVOMQVE. HABEBIT. POSSIDEBIT. . . .
quei. AGER. LOCVS. IN. AFRICA. EST. QVOD. EIVS. AGRI. *locei.* . . .
diebus. proxſumis. quibus. FACTVS. CREATVSVE. ERIT. *facito* . . . . . .
PROFITEBITVR. COGNITO. . . . . .
IQVE. IPSE. . . . . .

Eiuſdem etiã Sigonij munere, legis Seruiliæ fragmenta duo ante lectorum oculos proponam. Quorum priùs ſic eſt ab eo cum aliquot additamentis diuulgatum, paucis duntaxat à me ex oculata illorũ fide, quibus in re præſenti inſpiciẽdi copia fuit, immutatis.

C. SERVEILIVS. . F. PR. POPVLVM. IVRE. ROG. POPVLVSQVE. IVRE. SCIVIT. TRIBVS. . . PRINCIPIVM. FVIT. PRO. TRIBV. . PRIMVS. SCIVIT. DIC. COS. PR. MAG. EQ. CENS. QVEI. QVOI. CEIVI. RO. SOCIVMVE. NOMINISVE. LATINI. EXTERARVMVE. NATIONVM. QVOIVE. IN. ARBITRATV. DICIONE. POTESTATE. AMICITIA. VE. POPVLEI. ROMANEI. CONSTITVTO. PECVQVNIÆ. QVOD. SIET. AMPLIVS. AVREORVM. CENTVM. ABSTVLERIT. DE. EA. RE. EIVS. PETITIO. NOMINISQVE. DELATIO. ESTO. PR. QVÆSTIO. ESTO

iudicium iudicatio litisque æſtumatio. queiquomque ioudicum ex. H. L. erunt. eorum. H. L. eſto. Quei. TR. PL. Q. III. vir Cap. III. A. D. A. TR. Mil. L. IIII. PRIMIS. ALIQVA. EARVM. FVERIT. QVEIVE. FILIVS. EORVM. QVOIVS. ERIT. QVOIVS. PATER. SENATOR. SIET. IN. ANNOS. SINGOLOS. PECVNIÆ. QVOD. SIET. AMPLIVS. *aureorum centum. dono. munere. ab. aliquo. priuato. acceperit. quodque.* . . . . .
. . . . . *pecuniæ. ab. aliquo. horum. priuato. alicui. parentiue. eius. filiove. eius.*
QVOIVE. IPSE. PARENTEVE. SVOS. FILIVSVE. SVOS. HERES. SIET. ABLATVM. CAPTVM. COACTVM. CONCILIATVM. AVERSVMVE. SIET. DE. EA. RE. EIVS. PETITIO. NOMINISQVE. DELATIO. ESTO. PR. QVÆSTIO. ESTO. *ioudicium ioudicatio. litisque æſtumatio. queiquomque iudicum.* . . . . . .
ex H. L. erunt eorum H. L. eſto quod. quæ. pecuniæ. . . . . . .
M. ESSE. VTEI. PETERET. DE. EA. RE. EIVS. PETITIO. NOMINISQVE. DELATIO. ESTO. PR. QVÆSTIO. ESTO. IVDICIVM. IOVDICATIO. LITISQVE. ÆSTIMATIO. QVEIQVOMQVE. IVDICVM. *ex. H. L. erunt eorum. H. L. eſto.* . . . . . .
Quoius ea res abiudicata. ERIT. AVT. QVOIVS. NOMEN. PRÆVARICATIONIS. CAVSSA. DELATVM. ERIT. AVT. QVOIVM. NOMEN. EX. H. L. EX. REIS. EXEMPTVM. ERIT. SEI. QVIS. EIVS. NOMEN. *apud. Pr. detulerit. eius. nomen. Pr. recipito. quodque.* . . . . . .
. . . . *de. ea. re. eius petitio. nominis. delatio. eſto.* QVÆSTIO. EIVS. PR. ESTO. IVDICIVMVE. IVDICATIO. LITISQVE. ÆSTVMATIO. QVEICVMQVE. IVDICVM. EX. H. L. ERVNT. EORVM. H. L. ESTO. IS. EVM. VNDE. PETET. IN. IOVS. *educito. noménque deferto.* . . . . .
. QVOIVS. EORVM. ITA. NOMEN. EX. H. L. POST. K. SEPT. QVÆ. EO. ANNO. FVERINT. DELATVM. ERIT. QVEI. EORVM. EO. IVDICIO. CONDEMNATVS. ERIT QVANTI. EIVS. REI. SLIS. *æſtumata fuerit tanti reddere. dãnas. eſto.* . . .
Pr. quei. ex H. L. quæret. facito. quod. iudicatum. ERIT. ID. VTEI. PRIVATO. SOLVATVR. QVEI. EORVM. PETET. DE. HISCE. DVM. MAG. AVT. INPERIVM. HABEBVNT. IVDICIVM. NON. FIET. DIC. COS. PR. MAG. EQ. *Cens. Aed. Tr. Pl. Q. III. vir. A. D. A. Tr. Mil. L. IIII. Primis.* . . . . . .
De. hu. in. ius. non. educitor. aſt. ubei. magiſtratu. inperioque. abierit. quominus. educi. liceat. nihil. impedimento. eſto.

De. patroneis. dandeis.

Quei. ex.

Quei. ex. H. L. PECVNIAM. PETET. NOMENQVE. DETVLERIT. QVOIVS. EORVM. EX. H. L. ANTE. K. SEPT. PETITIO. ERIT. SEI. EIS. VOLET. SIBIEI. PATRONOS. IN. EAM. REM. DAREI, PR. AD. QVEM. *eius nomen delatum erit facito. vtei. det. dum. nequem. eorum. det.* . . . .
ſciens. dolo. malo. quoi. eis. quei. petet. gener. ſocer. vitricus. priuignusve. ſiet. queive. ei. ſobrinus. ſiet. PROPIVSVE. EVM. EA. COGNATIONE. ATTINGAT. QVEIVE. EIEI. SODALIS. SIET. QVEIVE. IN. EODEM. CONLEGIO. SIET. QVOI. AVE. IN. FIDE. IS. ERIT. MAIORESVE. IN. MAIORVM. FIDE. *fuerint. neive. quei. quæſtione. iudicioque. publico. condemnatus. ſiet.*
QVEI. EX. H. L. IOVDEX. ET. IN. EAM. REM. ERIT. NEIVE. EVM. QVEI. EX. H. L. PATRONVS. DATVS. ERIT.

DE. PATRONO. REPVDIANDO.

QVEI. EX. H. L. PATRONVS. DATVS. ERIT. SEI. IS. MORIETVR. *tum. Pr. quei. ex. H. L. quæret. Alium. patronum. eiei. quem. petierit. dato.* . . . .

DE. CDL. VIREIS. IN. EVM. ANNVM. LEGVNDEIS.

PR. QVEI. INTER. PEREGRINOS. IOVS. DEICET. IS. IN. DIEBVS. X. PROXVM. QVIEVS. H. L. POPVLVS. PLEBESVE. IOVSERIT. FACITO. VTEI. CDL. VIROS. LEGAT. QVEI. IN. HAC. CIVITATE. *iudicent. dum nequem. eorum. legat. ſciens. dolo. malo. quei. quæſtione. iudicióve. publico.* CONDEMNATVS. SIET. QVOD. CIRCA. EVM. IN. SENATVM. LEGI. NON. LICEAT. QVEIVE. MINOR. ANNEIS. XXX. MAIORVE. ANNOS. LX. GNATVS. SIET. QVEIVE. IN. VRBE. ROMA. PROPIVSVE. VRBEM. ROMAM. *V. mill. paſſ. non habitet. queiue. Tr. Pl. Q. III. vir. Cap. III. vir. A. D. A. Tr. Mil. L. IIII. primis. aliqua. earum. III. vir. A. D. A. ſiet. fuerit ve. in. ſenatu. ſiet. fuerit ve.* . . . .
QVEI. EX. H. L. CDL. VIREI. IN. EVM. ANNVM. LECTEI. ERVNT. EA. NOMINA. OMNIA. IN. TABVLA. IN. ALBO. ATRAMENTO. SCRIPTOS. PATREM. TRIBVM. COGNOMENQVE. TRIBVTIMQVE. DESCRIPTOS. HABETO. . . IOVDICES. EXÆSTVMAVERIT. ESSE. EOSQVE. CDL. VIROS. QVOS. EX. H. L. LEGERIT. IS. PR. OMNIS. IN. TABOLEIS. PVPLICEIS. SCRIPTOS. IN. PERPETVO. HABETO. . . . .
. . . . DE. CDL. VIREIS. QVOTANNIS. LEGVNDEIS. *Pr. qui. poſthac. inter. peregrinos. ious. dicet. vt. quiſque. eorũ. mag. coiperit facito.* CDL. *viros. ita. legat. quei. in. hac. ciuitate. iudicẽt.* DVM. NE. QVEM. EORVM. LEGAT. QVEI. TR. PL. Q. III. VIR. CAP. TR. MIL. L. IIII. PRIMIS. ALIQVA. EARVM. TRIVMVIR. A. D. A. SIET. FVERITVE. QVEIQVE. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. QVEIVE. MERCATOR. SIET. FVERITVE. QVEIVE. EIVS. QVEI. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. PATER. FRATER. FILIVSVE. SIET. QVEIVE. TRANS. MARE. ERIT. QVOS. LEGERIT. EOS. PATREM. TRIBVM. COGNOMENQVE. IOVDICES. QVEIVE. EX. H. L. IN. EVM. ANNVM *ſient. in. tabuleis. publiceis. ſcriptos. habeat.* . . . . . .
. . . . . *ious. poteſtatemque.* SCRIBVNDI. QVEI. VOLET. FACITO. PR. QVEI. LEGERIT. IS. EOS. QVOS. EX. H. L. CDL. VIROS. LEGERIT. FACITO. IN. CONTIONE. RECITENTVR. IOVRATOQVE. SESE. EOS. EX. H. L. LEGISSE. DE. QVIBVS. SIBEI CONSVL. . . . . *De. nomine. deferundo.*

Quei. pecuniam. ab. altero. petet. is. eum. vnde. petet ex. prætoribus. quei. in. EVM. ANNVM. LECTEI. ERVNT. AD. IVDICEM. IN. EVM. ANNVM. QVEI. EX. H. L. FACTVS. ERIT. IN. IOVS. EDVCITO. NOMENQVE. EIVS. DEFERTO. SI. DELVRAVERIT. CALVMNIÆ. CAVSA. NON. POSTVLARE. *De. nomine. recipiendo.* *Pr. ad. quem in. ious. aditum. erit facito ne. cuius. nomen. recipiat. eorum. quei. ei. quei. petet. patronus. ſocer. gener. vitricus.* PRIVIGNVSVE. SIET. QVEIVE. EI. SOBRINVS. SIET. PROPIVSVE. EVM. EA. COGNATIONE. ATTINGAT. QVEIVE. EI. SODALIS. SIET. QVEIVE. IN. EODEM. CONLEGIO. SIET. FACITOQVE. CORAM. APVD. SE. *iuret. palam. ſe. calumniæ. cauſſa. nomen. eius. non. deferre.*
. . . . *De. iudicibus. in. eam. rem. legendis.* *Pr. ad. quem. nomen. delatum.* ERIT. FACI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

TO. VTEI. IS. DIE. VICENSVMO. EX. EO. DIE. QVO. QVOIVSQVE. QVISQVE. NOMEN. DETOLERIT. C. VIROS. EX. EIS. QVEI. EX. H. L. CDL. VIREI. IN. EVM. ANNVM. LECTEI. ERVNT. QVEI. VIVANT. LEGAT. *edatve. dum. nequem. eorum. legat. edatve. quei. inde ex. fiet. queique. ei. quei petet. gener. socer. vitricus. privignúsve. fiet. queique. ei. sobrinus. propiúsve. eũ. cognatione. attingat.* QVEIVE. EI. SODALIS. SIET. QVEIVE. TR. PL. Q. III. VIR. CAP. TRIBVN. MIL. L. IIII. PRIMIS. ALIQVA. EARVM. III. VIR. A.D.A. SIET. FVERITVE. QVEIVE. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. QVEIVE. . . . L. RVBR. . . . *aut. lege.* CAI PVRNIA. AVT. LEGE. IVNIA. SACRAMENTO. ACTVM. SIET. AVT. QVOD. H. L. NOMEN. *delatum. fiet.* QVOS. IS. C. VIROS. EX. H. L. EDIDERIT. DE. EIS. ITA. FACITO. IOVRET. PALAM. APVD. SE. CORAM. *se. eos. scientem. D. M. non legisse.*

vbei. is. ita. C. VIROS. EDIDERIT. IOVRARITQVE. TVM. EIS. PR. FACITO. VTEI. IS. VNDE. PETETVR. DIE. XX. *postquam.* EIVS. NOMEN. DELATVM. ERIT. QVOS. C. IS QVEI. PETET. EX. H. L. EDIDERIT. DE. EIS. IVDICES. *L. legat. edatve. eũ. ne que. eorũ. legat. edátve quei. sibei. socer. gener. vitricus. privignúsve. fiet. queique. sobrinus. propiúsve. eum. ea. cognatione. queive.* SODALITATE. ATTINGAT. QVEIVE. IN. EODEM. CONLEGIO. SIET. EX. H. L. NON. E. . . . . EVM. PR. ADVORSARIVMVE. MORA. NON. ERIT. QVO. MINVS. *legantur.* EDANTVRVE. *sis. quei. nomen. ex. H. L. detulerit. C. viros. H. L. non. legerit. ediderive. seive. eius. quoium. nomen. ex. H. L. delatum. erit. L. iudices. H. L. non. legerit. ediderive.*

. . . . . *Pr. quei. ex. H. L. quaret. iudices. legat. Quei. ita. lectei. erunt, eis. in. eam rem. iudices. sunto, eorúmque. iudices. sunto.* VTEI. SCRIPTA. IN. TABOLEIS. HABEANTVR.

PR. QVEI. EX. H. L. QVÆRET. FACITO. *vtei. L.* VIROS. QVOS. IS. QVEI. PETET. EI. VNDE. PETETVR. EX. H. L. LEGERINT. EDIDERINT. EOSQVE. PATRONOS. *quos. quei. petierit. & vnde. petitum. erit. quei. eorum. volet. ex. tabuleis. publicis. describtos. habeat.*

Vtei. EISDEM. IOVDICES. VNIVS. REI. IN. PERPETVOM. SIENT.

QVEI. IVDICES. *ab. eis. ita. lectei. erunt.* QVAM. IN. REM. EIS. IVDICES. LECTEI. ERVNT. *in. eam. rem. perpetuum. iudices. sunto.* . . . . . .

NEIVE SENATV. MOVETO. NEIVE. EQVOM. ADIMITO. NEIVE. QVID. EI. EIVS. EAM. REM. FRAVDEI. ESTO. . . . . SCRIPTA. SIENT. . . . . PR. QVEI. EX. H. L. *quæret facito. vtei.* . . . . . .

. . . . . *Si. quoium. nomen. ex. H. L. delatum. erit. prius. vrbe. cesserit. aut. in. exilium.* ABIERIT. QVAM. EA. RES. IVDICATA. ERIT. PR. AD. QVEM. EIVS. NOMEN. DELATVM. ERIT. . . . . EAM. REM. AB. EIS. ITEM. QVÆRITO. *ad. quos. pequniam. peruenisse. constiterit.* *Pr. vtei. iudicium. exerceat.* *Pr. quei. ex. H. L. quaret. quoium. nomen. ex. H. L. ad. se. delatum. erit. facito. vtei. iudicium. publicum. exerceat.*

. QVOD. RECTE. FACTVM. ESSE. VOLET. DVM. NEIQVID. ADVORSVS. H. L. FIAT. *aut. actionem.* SECVNDAM. NEIVE. POST. H. L. ROG. . . . . *iubeátque. eos. quæri. in. terra. Italia. in. oppidis. foris.* CONCILIABOLEIS. VBEI. IOVRE. DEICVNDO. PRÆESSE. SOLENT. IN. QVIBVS. DIEBVS. *agatur.* PR. QVEI. EX. H. L. QVÆRET. *facito. vtei.* . . . . . .

De testibus. citandis. *Pr. qui. ex. Hac Lege. quaret. in. singulas res. testimonium. denuntiare.* IVBETO. ET QVOM. EI. RES. AGETVR. QVAM. IN. REM. QVISQVE. TESTIS. *erit facito. vtei.* OMNES. ADSIENT. TESTIMONIO. *deicendo. & vbi. testium. quei. in. eam rem. erunt. verba. audiat. vbei. audierit. quod. eius. rei. quærendæ. causa. censeant, referre.* . . . . . .

CAVSAM. DEICET. DVM. TAXAT. VNVM. QVEIVE. EIVS. PARENTISVE. EIVS. *propinquus. affinisve.* SIET. DE. TABVLEIS. *proferendis.* . . . . . QVAI. ITA. CONQVÆSIVERIT. ET. SEIQVAS. TABVLAS. LIBROS. LITERASVE. POT. *Rom. producere.* PROFERRIQVE. *oportuerit.* . . . . . .

. . . . PRÆTOR. VTEI. INTERROGET. AT. . . PR. QVEI. EX. H. L. QVÆRET. *facito. vtei.* IVDICES. QVEI. IN. EAM. REM. ERVNT, OMNES. PRO. ROSTREIS. IN. FORVM. *pronuntientur.*

. . . . . EAM. REM. MINVS. IVDICET. NEISEI. SEIQVÆ. CAVSA. ERIT. QVÆ. EIE.

quei. ex. EIS. C. IOVDICES. L. LECTEI. ERVNT. . . . IOVDEX. NEIQVIS. DISPVTET.

. . . . *De. differendo. vadimonio.* QVAM. REM. PR. EX. H. L. EGERIT. SEI. EAM. REM. PROFERRE. *in. alium. diem. placuerit. ei. proferre. ious. fiet.* . . . FACITO. VT. EIS. AD. SESE. VENIAT. AVT ADFERATVR. CORAM. EO. QVEI. *petit.*

De. QVE. EA. RE. HACE. LEGE. IOVDICIVM. LITISQVE. ÆSTVMATIO. *esto.*

. . . . . DIEBVS. IN. CONTIONE. PRO. ROSTRIS. SENTEN . . . *De. ampliando. reo.* *Si. Pr. quei. eam. rem.* QVÆRET. EX. H. L. CAVSAM. *non. nouerit. ei. amplius. pronuntiare. ius. fiet.* . . . . .

QVO. QVIS. SVÆ. ALTER.

. . . . . *Si. Pr. quei. eam. rem.* QVÆRET. CAVSAM. . . . .

Posterius fragmentum est eiusmodi.

. . . . . DEQVE. EO. HOMINE. D. . . . . EIVS. ESTO. PR. QVEI. EX. H. L. Q X. EO. MAG. INPERIOQVE. ABIERIT. QVOMIN . . . . . NEIQVEM. EORVM. DET-SCIENS. D. M. QVOIEI. IS Q . . . . . QVÆSTIONE. IOVDICIOVE. PVBLICO. CONDEMNATV . . . . . VM. PR. QVEI. EX. H. L. QVÆRET. ALIVM. PATRONVM. EIEI. QVEM. . . . . RVM. A.D.A. SIET. FVERITVE. QVEIVE. IN. SENATV. SIET. FVERITVE. EIEI. QVEI. . . . . E. ERIT. QVOS. LEGERIT. EOS. PATREM. TRIBVM. COGNOMENQVE. IOVDICET. Q X. H. L. CDL. VIROS. LEGERIT. FACITO. RECITENTVR. IN. CONTIONE. IVRATOQVE. SESE. . . . . QVE. EORVM. EVM. MAG. COEPERIT. FACITO. VTEI. CDL. VIROS. ITA. LEGAT. QVEI. HA . . . . . NNOS. LX. GNATVS. SIET. QVEIVE. IN. VRBE. ROMÆ. PROPIVSVE. VRBEM. ROM. . . . . EM. TRIBVM. COGNOMENQVE. TRIBVTIMQVE. DISCRIPTOS. HABETO. EOSQVE. PROPOSITOS. SVO . . . . . DE. NOMINE. DEFERVNDO. IVDICIBVSQVE. LEGVNDEIS. QVEI. EX. H. L. PEQVVNIAM. AB. A . . . . . RIT. DE. CDL. VIREIS. QVEI. IN. EVM. ANNVM. EX. H. L. LECTEI. ERVNT. ADVORSARIO. EDAT. EOS. OM . . . . . NON. ATTIGERIT. SCIENTEM. D. M. ITAQVE. ES. EDITO. COVRATOQVE. VBEI. IS. ITA. EDIDERIT. TVM. IN. EA. . . . . EX. SIET. QVOI. IS. QVEIQVE. QVEI. PETET. GENER. SOCER. VITRICVS. PRIVIGNVSVE. SIET. QVEIVE. EI. SOBRINV . . . . . ABERIT. QVEIVE. TRANS. MARE. ERIT. NEIVE. AMPLIVS. DE. VNA. FAMILIA. VNVM. NEIVE. EVM. . . . . NECESSITVDINE. ATTINGAT. QVÆ. SVPRA. SCRIPTA. SIENT. Q. VNDE. PETITVM. ERIT. QVOM . . . . . IN. EX. H. L. DELATVM. ERIT. L. IVDICES. EX. HAC.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LEGE. NON. LEGERIT. EDIDERITVE. SEIVE. . . . .
EM. LEGAT. QVEI. ITA. LECTEI. ERVNT. EIS. IN. EAM. REM. IOVDICES. SVNTO. EORVMQVE. EIV . . . . .
. . . . QVEI. PETIVERIT. ET. VNDE. PETITVM. ERIT. QVEI. EORVM. VOLET. EX. TABOLEIS. POPLI . . . . . .
VEI. PEQVVNIAM. EX. . . . EVM. OB. EAM. REM. QVOD. PEQVVNIAM. EX. H.L. CEPER . . . . . .
. . . . . RIT. AVT. IN. EXILIVM. ABIERIT. QVOIVM. NOMEN. EX. H.L. DELATVM. ERIT. . . . .
NOMEN. EX. H.L. AD. SE. DELATVM. ERIT. FACITO. VTEI. IOVDICIVM. P . . . . . .
CONQVÆRI. IN. TERRA. ITALIA. IN. OPPEDEIS. FOREIS. CONCILIA . . . . . .
. . . . . AVDIERIT. QVOD. EIVS. REI. QVÆRVNDÆ. CENSEANT. REFERRE. ET. C . . . . . .
VM. EIVS. FIDE. QVÆRAT. QVEIVE. IN. FIDE. EIVS. SIET. MAIORESV. . . . . .
. . . . . IT. SECVMVE. DVXERIT. DVM. TAXAT. HOMINES. III. EARVM. RERVM. . . . . .
IVE. DE. EA. RE. VOLET. APVD. PR. IS. PRÆTORI. MORAM. NEFACITO.
M. REM. IVDICES. ERVNT. ANTEQVAM. PRIMVM. CAVSSA. D
. . . . . LET. VTEI. TESTIVM. QVEI. EAM. REM. ERVNT. VERBA. AVDIAT. . . . . .
ECITENTVR. PROSCRIPTA, PROPOSITAQVE. PALAM. APVD. FORVM. . . . . .
. . . . . E. IVDICIVM. ADESSE. POSSIT. DE. EA. RE. PR. QVEI. EX. H. L. . . . . .
LET. QVOIVS. EX. H. L. NOMINIS. DELATIO. ERIT. EI. EIVS. REI. PE. . . . . .
QVEI. EAM. REM. QVÆRET. EX. H. L. CAVSSAM. NON. NOVER . . . .
. . . . . IVDICIVM. FIERI. OPORTEBIT. TER . . . . . .
TE. QVAM. IBVNT. FACITO. IVRENT. SESE. . . . . .
ATVRVM. ESSE. IVDICE. . . . . .
SATIONE. PRIMO. QVO. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Sed nec plebiſcitum illud prætermittam, in quo deſcribendo egregiam idem ipſe Sigonius operam nauauit.

C. ANTONIVS. M. F. CN. CORNELIVS. F. . . . . C. FVNDANIVS. C. F. TR. PL. DESS. PLEBEM. IVRE. ROGARVNT. PLEBESQVE. IVRE. SCIVIT. PRO. TRIBV . . . . PRIMVSSCIVIT. QVEI. THERMESES. MAIORES. PEISIDÆ. FVERVNT. QVEIQVE. EORVM. LEGIBVS. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. ANTE. K. APRIL. QVÆ. FVERVNT. L. GELLIO. CN. LENTVLO. COSS. THERMESES. MAIORES. PISIDÆ. FACTI. SVNT. QVEIQVE. AB . . . IEIS. PROGNATI. SVNT. ERVNT. IEI. OMNES. POSTEREIQVE. EORVM. THERMESES. MAIORES. PISIDÆ. LEIBERI. AMICEI. SOCIEIQVE. POPVLI. ROMANI. SVNTO. EIQVE. LEGIBVS. SVEIS. ITA. VTVNTO. ITAQVE. IEIS. OMNIBVS. SVIS. LEGIBVS. THERMENSIS. MAIORIBVS. PISIDEIS. VTEI. LICETO. QVOD. ADVORSVS. HANC. LEGEM. NON. FIAT. QVEI. AGRI. QVÆ. LOCA. ÆDIFICIA. PVBLICA, PRIVATAV. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM.

PISIDARVM. INTRA. FINEIS. EORVM. SVNT. FVERVNTVE. L. MARCIO. SEX. IVLIO. COS. QVÆQVE. INSVLÆ. EORVM. SVNT. FVERVNTVE. IEIS. CONSOLIBVS. QVEI. SVPRA. SCRIPTEI. SVNT, QVODQVE. EARVM. RERVM. IEIS. CONSVLIBVS. IEI. HABVERVNT. POSSIDERVNT. VSEI. FVRCTEIVE. SVNT. QVÆ. DE. IEIS. REBVS. EO. . . . ANNO. VT. . . . . QVEIQVE. DE. IEIS. REBVS. . . . . HAC. NE, LOCENTVR. . . . . Æ. FACTA. EST. E. . . SIE. . . . . EA. OMNIA. THERMENSES. MAIORES. PEISIDÆ. HABEANT. POSSIDEANT. IEISQVE. OMNIBVS. IEI. . . . VTANTVR. FRVANTVR. ITA. VTEI. ANTE. BELLVM. MITHRIDATIS. QVOD. PREIMVM. FVIT. HABVERVNT. POSSIDERVNT. VSEI. FRVCTEIVE. SVNT. QVÆ. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. PVBLICA. PREIVATAVE. PRÆTER. LOCA. AGROS. ÆDIFICIA. SVNT. FVERVNTVE. ANTE. BELLVM. MITRIDATIS. QVOD. PREIMVM. FACTVM. EST. QVODQVE. EARVM. RERVM. IEI. ANTEA. HABVERVNT. POSSEDERVNT. VSEI. FRVCTEIVE. SVNT. QVOD. EIVS. IPSEI. SVA. VOLVNTATE. AB. SE. NON. ABALIENARVNT. EA. OMNIA. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. VTI. SVNT. FVERVNT. ITA. SVNTO. ITEMQVE. IEIS. EA. OMNIA. HABERE. POSSIDERE. VTEI. FRVIQVE. LICETO. QVOS. THERMENSES. MAIORES. PISIDÆ. LEIBEROS. SERVOSVE. BELLO. MITRIDATIS. AMEISERVNT. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. QVOIA. DE. EA. RE. IVRISDICTIO. ERIT. QVIN. DE. EA. RE. IN. IOVS. ADITVM. ERIT. ITA. DE. EA. RE. IOVS. DEICVNTO. IVDICIA. RECVPERATIONIS. DANTO. VTEI. IEI. EOS. RECVPERARE. POSSINT.

NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. MEILITES. IN. OPPIDVM. THERMESVM. MAIORVM. PISIDARVM. AGRVMVE. THERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCITO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCAT. QVOVE. IBEI. MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEI. THERMESVM. MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES. DEDVCANTVR. DECREVERIT. NEIVE. QVEIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. FACITO. NEIVE. IMPERATO. QVO. QVID. MAGIS. IEI. DENT. PRÆBEANT. AB. IEIS. VE. AVFERATVR. NISEI. QVOD. ED. S. EX. LEGE. PORTIA. DARE. PRÆBERE. OPORTET. OPORTEBIT. QVÆ. LEGES. QVODQVE. IOVS. QVÆQVE. CONSVETVDO I. MARCIO. SEX. IVLIO. COS. INTER. CIVEIS. ROMANOS. ET. TERMENSES. MAIORES. PISIDAS. FVIT. EÆDEM. LEGES. EIDEMQVE. IOVS. EADEMQVE. CONSVETVDO. INTER. CIVES. ROMANOS. ET. TERMENSES. MAIORES. PISIDAS. ESTO. QVODQVE. QVIBVSQVE. IN. REBVS. LOCEIS. AGREIS. ÆDIFICIEIS. OPPIDIS. IOVRIS. TERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IEIS. CONSVLIBVS. QVEI. SVPRA. SCRIPTEI. SVNT. FVIT. QVOD. EIVS. PRÆTER. LOCA. AGROS. ÆDIFICIA. IPSEI. SVA. VOLVNTATE. AB. SE. NON. ABALIENARVNT. IDEM. IN. EISDEM. REBVS. LOCEIS. AGREIS. ÆDIFICEIS. OPPIDEIS. TERMENSIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IOVS. ESTO. ET. QVO. MINVS. EA. QVÆ. IN. HOC. CAPITE. SCRIPTA. SVNT. ITA. SINT. FIANT. EIVS. HAC. LEGE. NIHILVM. ROGATVR. QVAM. LEGEM. PORTORIEIS. TERRESTRIBVS. MARITVMEISQVE. TERMENSES. MAIORES. PISIDÆ. CAPIVNDIS. INTRA. SVOS. FINEIS. DIXERINT. EA. LEXIEIS. PORTORIEIS. CAPIVNDIS. ESTO. DVM. NEI QVID. PORTORI. ABIEIS. CAPIATVR. QVEI. PVBLICA. POPVLI. ROMANI. VECTIGALIA. REDEMPTA. HABEBVNT. QVOS. PER. EORVM. FINEIS. PVBLICANEI. EX. EO. VECTIGALI. TRANSPORTABVNT.

Citantur & aliquot legis Mamiliæ & Peduceæ capita in ea congerie variorum auctorum, qui de limitibus agrorũ ſcripſerunt. Ex tertio quidem capite verba hæc producũtur. QVÆ. COLONIA. HAC. LEGE. DEDVCTA. QVODVE. MVNICIPIVM. PRÆ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

FECTVRA. FORVM. CONCILIABVLVM. CONSTITVTVM. ERIT. QVI. AGER. INTRA. FINES. EORVM. ERIT. QVI. TERMINI. IN. EO. AGRO. STATVTI. ERVNT. QVO. IN. LOCO. TERMINVS. NON. EXTABIT. IN. EO. LOCO. IS. CVIVS. AGER. ERIT. TERMINVM. RESTITVENDVM. CVRATO. VTIQVE. RECTE. FACTVM. ESSE. VELIT. IDQVE. MAGISTRATVS. QVI. IN. EA. COLONIA. MVNICIPIO. PRÆFECTVRA. FORO. CONCILIABVLO. IVRE. DICVNDO. PRÆERIT. FACITO. VT. FIAT. Quartũ verò eius legis caput erat, huiusmodi. QVI. LIMITES. DECVMANI. QVI. HAC. LEGE. DEDVCTI. ERVNT. QVÆCVMQVE. FOSSÆ. LIMITES. IN. EO. AGRO. ERVNT. QVI. AGER. HAC. LEGE. DATVS. ASSIGNATVS. ERIT. NE. QVIS. EOS. LIMITES. DECVMANOS. OBSÆPITO. NEVE. QVID. IN. EIS. IMMMOLITVM. NEVE. QVID. IBI. POSITVM. HABETO. NEVE. EOS. ARATO. NEVE. EAS. FOSSAS. OBTVRATO, NEVE. QVIS. SÆPITO. QVO. MINVS. SVO. ITINERE. AQVA. IRE. FLVERE. POSSIT. SI. QVIS. ADVERSVS. EA. QVID. FECERIT. IN. RES. SINGVLAS. QVOTIESCVNQVE. FECERIT. HS. IIII. COLONIS. MVNICIPIBVSVE. EIS. IN. QVORVM. AGRO. ID. FACTVM. ERIT. DARE. DAMNAS. ESTO. PECVNIÆ. QVI. VOLET. PETITIO. HAC. LEGE. ESTO. Capite quinto hoc cauebatur. QVI. HAC. LEGE. COLONIAM. DEDVXERIT. MVNICIPIVM. PRÆFECTVRAM. FORVM. CONCILIABVLVM. CONSTITVERIT. IN. EO. AGRO. QVI. AGER. INTRA. FINES. EIVS. COLONIÆ. MVNICIPII. FORI. CONCILIABVLI. PRÆFECTVRÆ. ERIT. LIMITES. DECVMANIQVE. VT. FIANT. TERMINIQVE. STATVANTVR. CVRATO. QVIQVE. FINES. ITA. STATVERIT. SI. FINES. EORVM. SVNT. DVMNE. EXTRA. AGRVM. COLONICVM. TERRITORIVM. FINES. DVCAT. QVIQVE. TERMINI. HAC. LEGE. STATVTI. ERVNT. NE. QVIS. QVEM. EORVM. EIICITO. NEVE. COMMOVETO. SCIENS. DOLO. MALO. SI. QVIS. ADVERSVS. EA. FECERIT. IS. IN. TERMINOS. SINGVLOS. QVOS. EIECERIT. LOCOVE. MOVERIT. SCIENS. DOLO. MALO. HS. XXV. IN. PVBLICVM. EORVM. QVORVM. INTRA. FINES. IS. AGER. ERIT. DARE. DAMNAS. ESTO. DEQVE. EA. RE. CVRATORIS. QVI. HAC. LEGE. ERIT. IVRISDICTIO. RECIPERATORVMQVE. DATIO. ADDICTIO. ESTO. CVM. CVRATOR. HAC. LEGE. NON. ERIT. TVNC. QVICVMQVE. MAGISTRATVS. IN. EA. COLONIA. MVNICIPIO. PRÆFECTVRA. FORO. CONCILIABVLO. IVRE. DICVNDO. PRÆERIT. EIVS. MAGISTRATVS. DE. EA. RE. IVRISDICTIO. IVDICISQVE. DATIO. ADDICTIO. ESTO. IN. EAMQVE. REM. IS. QVI. HAC. LEGE. IVDICIVM. DEDERIT. TESTIBVS. PVBLICE. DVNTAXAT. IN. RES. SINGVLAS. X. DENVNTIANDI. POTESTATEM. FACITO. ITA. VT. E. REPVB. FIDEQVE. SVA. VIDEBITVR. ET. SI. IS. VNDE. EA. PECVNIA. PETITA. ERIT. CONDEMNATVS. ERIT. EAM. PECVNIAM. AB. EO. DEVE. BONIS. EIVS. PRIMO. QVOQVE. DIE. EXIGITO. EIVSQVE. PECVNIÆ. QVOD. RECEPTVM. ERIT. PARTEM. DIMIDIAM. EI. CVIVS. VNIVS. OPERA. MAXIME. IS. CONDEMNATVS. ERIT. PARTEM. DIMIDIAM. IN. PVBLICVM. REDIGITO. QVO. EX. LOCO. TERMINVS. ABERIT. SI. QVIS. IN. EVM. LOCVM. TERMINVM. RESTITVERE. VOLET. SINE. SVA. FRAVDE. LICET. FACERE. NEVE. QVID. CVI. IS. OB. EAM. REM. HAC. LEGE. DAMNAS. ESTO.

In tabula quoque basilicæ Lateranensis, pars hæc legis quæ de Vespasiani Imperio lata est, in æs incisa conspicitur.

FOEDVSQVE. CVM. QVIBVS. VOLET. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CÆSARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CÆSARI. AVG. GERMANICO. VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. SENATVSCONSVLTA. PER. RELATIONEM. DISCESSIONEMQVE. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVG. TI. IVLIO. CÆSARI. AVGV. TI. CLAVDIO. CÆSARI. AVGVSTO. GERMANICO.

VTIQVE. CVM. EX. VOLVNTATE. AVCTORITATEVE. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. PRÆSENTEVE. EO. SENATVS. HABEBITVR. OMNIVM. RERVM. IVS. PERINDE. HABEATVR. SERVETVR. AC. SI. E. LEGE. SENATVS. EDICTVS. ESSET. HABERETVRQVE.

VTIQVE. QVOS. MAGISTRATVM. POTESTATEM. IMPERIVM. CVRATIONEMVE. CVIVS. REI. PETENTES. SENATVI. POPVLOQVE. ROMANO. COMMENDAVERIT. QVIBVSVE. SVFFRAGATIONEM. SVAM. DEDERIT. PROMISERIT. EORVM. COMITIS. QVIBVSQVE. EXTRA. ORDINEM. RATIO. HABEATVR.

VTIQVE. EI. FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA. CENSEBIT. ESSE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. TI. CLAVDIO. CÆSARI. AVG. GERMANICO.

VTIQVE. QVÆCVMQVE. EX. VSV. REI. PVBLICÆ. MAIESTATE. DIVINARVM. HVMANARVM. PVBLICARVM. PRIVATARVMQVE. RERVM. ESSE. E. CENSEBIT. EI. AGERE. FACERE. IVS. POTESTASQVE. SIT. ITA. VTI. DIVO. AVG. TIBERIOQVE. IVLIO. CÆSARI. AVG. TIBERIOQVE. CLAVDIO. CÆSARI. AVG. GERMANICO. FVIT.

VTIQVE. QVIBVS. LEGIBVS. PLEBEIVE. SCITIS. SCRIPTVM. FVIT. NE. DIVVS. AVG. TIBERIVSVE. IVLIVS. CÆSAR. AVG. TIBERIVSQVE. CLAVDIVS. CÆSAR. AVG. GERMANICVS. TENERENTVR. IIS. LEGIBVS. PLEBEISQVE. SCITIS. IMP. CÆSAR. VESPASIANVS. SOLVTVS. SIT. QVÆQVE. EX. QVAQVE. LEGE. ROGATIONE. DIVVM. AVGV. TIBERIVMVE. IVLIVM. CÆSAREM. AVG. GERMANICVM. FACERE. OPORTVIT. EA. OMNIA. IMP. CÆSARI. VESPASIANO. AVG. FACERE. LICEAT. VTIQVE. QVÆ. ANTE. HANC. LEGEM. ROGATAM. ACTA. GESTA. DECRETA. IMPERATA. AB. IMPERATORE. CÆSARE. VESPASIANO. AVG. IVSSV. MANDATVVE. EIVS. A. QVOQVE. SVNT. EA. PERINDE. IVSTA. RATAQVE. SINT. AC. SI. POPVLI. PLEBISVE. IVSSV. ACTA. ESSENT.

SI. QVIS. HVIVSCE. LEGIS. ERGO. ADVERSVS. LEGES. ROGATIONES. PLEBISVE. SCITA. SENATVSVE. CONSVLTA. FECIT. FECERIT. SIVE. QVOD. CVM. EX. LEGE. ROGATIONE. PLEBISVE. SCITO. S. VE. C. FACERE. OPORTEBIT. NON. FECERIT. HVIVS. LEGIS. ERGO. ID. EI. NE. FRAVDI. ESTO. NEVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO. NEVE. QVID. OB. EAM. REM. POPVLO. DARE. DEBETO. NEVE. CVI. DE. EA. RE. ACTIO. NEVE. IVDICATIO. ESTO. NEVE. QVIS. DE. EA. RE. APVD. SE. IVS. DICI. SINITO.

Circumfertur & vetustæ cuiusdam legis caput huiusmodi.

Q. VRB. QVEI. ÆRARIVM. PROVINCIAM. OPTINENT. EAM. MERCEDEM. DEFERTO. QVÆSTORQVE. QVEI. ÆRARIVM. PROVINCIAM. OPTINEBIT. EAM. PEQVNIAM. EI. SCRIBÆ. SCRIBEISQVE. HÆREDIVE. EIVS. SOLVITO. IDQVE. EI. SINE. FRAVDE. SVA. FACERE. LICETO. QVOD. SINE. DOLO. MALO. PEQVLATV. FIAT. OLEISQVE. HOMINIBVS. EAM. PEQVNIAM. CAPERE. LICETO.

Et quoniam vetustarum legum, quæ triste & acerbum sui desiderium nobis reliquerunt, ossa legere cœpimus, addemus duo ignotarum legum fragmenta, vti ab optimo doctissimóque Senatore CL. Puteano exscripta sunt. In vno ita est:

. . . . . IVDICIVM. . . . . .

Universidad de Deusto
Biblioteca

. . . O . . . . . DE . R . . . . .
. . . . . SEI. PLVRIMÆ. ERVNT. CONDEMNO. PR. QVEI . . . .
. . . . ÆSTVMANDEIS. AVT. NISI. DE. SANCTIONI. HVIVSCE. LEGIS. ACTIO. NEI. EX.
. . . PRÆDES. DATI. NON. ERVNT. BONA. EIVS. FACITO. PVPLICE. POSSIDEANTVR. CONQ. . . . . ,
. . . ACI. LEGE. CONDEMNATVS. ERIT. AB. EO. QVOD. QVISQVE. PETET. QVOIVS. EX. HACCE. LEGE . . . . . .
. . . . CAPTVM. COACTVM. ABLATVM. AVORSVM. CONCILIATVMVE. ESSE. DVPLI. IDQVE. AD. QV . . . . .
. . . TIS. FECERIT. REGIS. POPVLEIVE. CEIVISVE. SVEI. NOMINE. LITEM. ÆSTVMATAM. ESSE. SIBEIQ. . . . .
. . . EX. HACE. LEGE. SOLVATVR. NEIVE. QVIS. IVDEX. NEIVE. QVÆSTOR. FACITO. SCIENS. DOLO. MALO. . . . . ,
. . . RIT. REDACTA. ERIT. IVDEX. QVEI. EAM. REM. QVÆSIERIT. QVEIVE. IVDEX. ES. HACE. LEGE. FACTVS. ERIT.
. . . VTO. SERVANDO . . . . VBEI. EA. DIES. VENERIT. QVO. DIE. IVSSEI. ERVNT. ADESSE. IVDEX. QVEI.
. . . IN. ÆRARIO. SIET. . . . QVOD. EORVM. NOMINE. QVI. NON ADERIT. TRIBVTVS. FACTVS. . . . . ,
. . . MAIORE. PARTE. DIEI. AD. EAM. DIEM. DONEC. SOLVTVM. ERIT. APVD. FORVM . . . . . .
. . . POST. QVINQVENNIVM. POPVLEI. FIET . . . . QVÆ. PEQVNIA. EX . . . . . .
. . . EOQVE. DIE. PECVNIA. EXIGATVR . . . PEQVNIA. IN . . .
. . . RECTE FACTVM. ESSE. VOLET. FACITO. IN. DIEBVS. V. PROXVMEIS . . . . . .
. . . PROVINCIAM. OPTINEBIT. SED. FRAVDE. SVA. EX . . . . .

Ex altero vero hæ reliquiæ super sunt.

. . . . . ATVS. Æ. . . . . .
. . . . . OQVE. EIVS. AGREI. LOCEI. ANTE. . . . .
. . . . T. PLANVM. FACIET. FECERITVE. EMPTVM. ESSE. Q. . . . .
. . . . . DDITO. QVOD. IS. EMPTVM. HABVERIT. QVOD. EIVS. PVBLICE. NON. VENIER. . . . . .
. . . . ACTVS. ERIT. HS. N. I. EMPTVS. ESTO. ISQVE. AGER. LOCVS. PRIVATVS. VECTIGALISQVE. III. . . . . .
. . . AGRO. LOCO. QVEI. AGER. LOCVS. IN. AFRICA. EST. QVOD. EIVS. PVBLICI. NON. VENIEIT. EI. HE . . . . . .
. . . EVE. COMPERIETVR. HÆREDESVE. EIVS. DE. AGRO. QVEI. AGER. IN. AFRICA. EST. PRO. EO. AGRO. . . . . .
. . . S. ADIVDICAVERIT. TVM. TANTVNDEM. MODVM. AGRI. EI. QVOI. ITA. EMPTVM. ESSE. COMPERIE. . . . . .
. . . PEQVNIÆ. ADSIGNATVM. DISCRIPTVM. ADSIGNATVMVE. IN. TABVLEIS. PVBLICEIS. EST. ERIT . . . . . .
VTEIQVE. IN. H. L. S. E. NEIVE. PRO. MAG. FACITO. NEIVE. QVIS. SENATOR. DECERNITO. O . . . . . .
VENIERIT. POPVLO. SOLVTA. NON. ERIT. IS. PRO. EO. AGRO. LOCO. IN. DIEBVS. CXX. PROXSVMEIS. EA . . . . . ,
PRÆDIVM. ANTE. EA. OB. EVM. AGRVM. LOCVM. IN. PVBLICO. OBLIGATVM. ERIT. IN. PVBLICV . . . . .
IN. AFRICA. EST. QVEI. ROMÆ. PVBLICE. VENIEIT. VENIERITVE. QVOD. EIVS. AGRI . . . . . .
. . . VTVM. AGRI. LOCI. QVOIVSQVE. IN. POPVLI. LEIBEREI. INVEO. AGR. . . . . .

PROXSVMEIS.

. . . PROXSVMEIS. QVIBVS. FACTVS. CREATVSVE. ERIT. FACITO. QVAN . . .
. . . SIGNETVR. IDQVE. IN. FORMAS. PVBLICAS. FACITO. VTEI . . .
. . . INTRA. FINIS. POPVLORVM. LEIBERORVM. VTICENSIVM . . .
. . . . . AGER. LOCVS. REDDITVS. COMMVTATVSVE . . . . .
. . . . . EI. OPPODV . . . . . .

Atque vt suam cum Italia symbolam Gallia nostra conferat, proferam ex ænea Regiæ bibliothecæ tabula, excerptum priscæ cuiusdam legis vnum & item alterum fragmentũ: Illud his, quæ quidem legi possunt, verbis constat.

. . . . . MVLTAM. SVPREMA. DEI. . . . . .
. . . . QVE. DIE. DEFERATVR. ISQVE. QVAESTO . . . . . .
. . . . DEIXERIT. PRÆTOR. EX. H. L. QVERET. ITA. PRO. NON . . .
. . . DICARE. IS. H. S. N. ✠. QVOTIENS. QVOMQVE. AMPLIVS. BIS . . .
. . . IN. VNO. IVREIS. QVOMODO. IVDICETVR. VBEI. DVAE. PARTES. IVDICVM . . . . . .
. . . QVEI. ADEI. REM. AGITO. TVM. PRÆTOR. QVOM. SOVEIS. VIATORIBVS . . . . . .
. . . APPARITORIBVSQVE. NEI. DEIQVE. IVDICIS. IS. PRAETOR. SORTICOLAM . . . .
. . . VNAM. BVXEAM LONGAM. DIGITOS. IIII. EAMQVE. SORTEM. EX. HACE . . . . . .
. . . LEGE. APERTAM. BRACIOQVE. APERTO. LITIERAM. DIGITEIS. OPERTAM. PALA . . . . . .
. . . CVNDA. CAVSA. AD. SITELLAM. SORTI. VENIET. IS. IN. EAM. SITELLAM. MANVM . . . . . .
. . . DEMITITO. ITEAM. DEVEXAM. POPVL. DEMNO. VBEI. NIHIL. SCRIPTVM. ERIT . . . . . .
. . . SEINE. SVERACIO. EX. QVA. SORTI. PRONVNTIARIT. EAM. SORTEM. PROXSVMO. IVD . . . . . ,
. . . CVNDA. CAVSA. AD. SITELLAM. SORTI. VENIET. IS. IN. EAM. SITELLAM. MANVM. DEMITITO . . . . . .
. . . ITEAM. DEVEXAM. POPVL. OD. PRÆVARICATIONIS. CAVSA. FACTVM. NON. ERIT. IS. EX HACE. LEGE. . . . . .
. . . EIVS. REI. APSOLVTVS. ESTO. DE. REO. CONDEMNAN. AVT. APSOLVTVS. ERIT. QVOM. EO. FI. L. NISEI. QVOD . . . . .
. . . POST. EA. FECERIT. AVT. NISEI. QVOD. PRÆVARICATIONIS. CAVSA. FACTVM. ERIT. AV. M. QVEI. EX. H. L. CONDEMNATVS . . . . .
. . . ERIT. Q. PRAEDES. FACITO. DET. DE. CONSILI. MAIORIS. PARTIS. SENTENTIA. QVANTI. EIS. CENSVER. RIPTVM . . . . . .
. . . TRANSPITO. QVASTOR. ACCIPITO. ET. IN. TABOLEIS. POBLICEIS. SCRIPTVM. HABETO. DE. LITIBVS. AESTVMANDEIS . . . . .
. . ABLATVM. AVORSVM. CONCILIATVMVE. ESSE. EA. RES. OMNIS. SIMPLICETERAS. RES. OMNIS. QVOS. POST. HANCE. LEGEM. ROGATAM. CC. . . .
. . . O. PARENTISVE. SVEI. QVOIVE. IPSE. PARENSVE. SVOS. HERES. SIET. LEITEM. AESTVMATAM. ESSE. QVEIVE. EIEI. IVDICEI. CONSILIOQVE. EIVS. MAIORI. . . . . .
. . . HACE. LEGE. IN. ÆRARIO. POSITA. ERIT. OB. EAM. REM. QVOD. EO. NOMINE. LIS. ÆSTVMATA. ERIT. IN. TRIDVO. PROXVMO. QVO. ITA. SATIS. . . . . .
. . . EX. EX. HACE. LEGE. PEQVNIAM. OMNEM. AD. QVAESTOREM. REDIGERE. NON. POTVERIT. TVM. IN. DIEBVS. X. PROXVMEIS. QVIBVS . . . . . .
. . . ÆSTIMATÆ. ERVNT. QVOIVS. REGIS. POPVLOVE. NOMINE. LIS. ÆSTVMATA. ERIT. LEGATI. ADESSINT. DVM. NEI. LONGIVS. C. DIES. EDAT . . . . .
. . . EGERIT. EI. PRIMO. QVOQVE. DIE. QVÆSTOREM. SOLVERE. IVBETO. QVÆSTORQVE. EAM. PEQVNIAM. EIS. SED. FRVDE. SVA. SOLVITO . . . . . .
. . . VERO. REX. HACE. LEGE. TRIBVENDEI. CAVSA. PRODEIXERIT. IS. VEI. QVOD. RECTE. FACTVM. ESSE. VOLET. QVOD. EIVS. IS. REVS. NON. SOLVERIT. . . . . .
. . . AB. EIS. PR. STVMAVERIT. ET. VNDE. EA. PEQVNIA. REDACTE. SIET. QVAN-

Universidad de Deusto
Biblioteca

TVMQVE. IN. EO. FISCO. SIET. QVÆSTOR. QVEI. QVOM. . . . . .
. . . QVOD SINE. MALO. FEQVLATVM. FIAT. PR. QVEI. EX. HACE. LEGE. QVÆRET. DARET. SOLVI. IVS. ERIT. ID. QVÆTOP . . . . . .
. . . RI. OPORTEBIT. QVOM. EX. HACE. LEGE. FIERI. OPORTEBIT. NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. PROVE . . . . . .
. . . OVCITO. NEIVE. ABDVCIER. IVBETO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EORVM. MINVS. AD. ID. IVDICIVM. ADESSE. POSS . . . . . .
. . . TRA. QVAM. SEI. QVID. IN. SATVRAM. FERETVR. SEI. IS. PRÆTOR. QVEI. EX. HACE. LEGE. QVÆRI. SE.
. . . QVOD. EX. HACE. LEGE. FACTVM. NON. ERIT. FACIANT. FIANT QVE. QVÆ. EX. HACE. LEGE. FIERI. OPORTERES . . . . . .
. . . PVRNIVS. L. F. TR. PL. ROGAVIT. EX. VE. LEGE. QVAM. M. IVNIVS. D. F. TR. PL. ROGAVIT. QVEI. FORVM. EO . . . . . .
. . . DE PRÆVARICATIONE. . . . . PRÆTOR. QVEI. EX. HACE. LEGE. QVÆRET. QVA. DE. RE. EI. PRÆ . . . . . .
. . . M. QVEI. CEIVIS. ROMANVS. NON. ERIT. EX. HACE. LEGE. ALTERI. NOMEN . . .
. . . M. EI. EI. FILIO, GNATEIS. CEIVEIS. ROMANEI. IVSTEI. SVNTO . .
. . . QVE. DANDA . . . . . SEI. QVIS. EORVM. QVEI . . . .
. . . ATATE. IVDEX. DEINCEPS. FACIAT. PR. . . . . .
. . . VOLET. FACITO. VTEI. EA. OMNIA . . . . . .
. . . TRIBVNVS. PLEBEI. ROGAC . . . . . .
. . . . CTIO. NEI. . . . . .

In altera tabulæ facie hæc sunt.

. . . ALO. QVEI. AC . . . . . .
. . . IN. BIDVO. PROXSVMO. OV. . . . . .
. . . M. ADSIGNATVM. SIET. IDQVE. QVON . . . . . .
. . . C CALPVRNI. COS. FACTA, SIET. QVOD. EIVS. POSI . . . . .
. . . MERO. SCRIPTVS. EST. DATVS. ADSIGNATVS. EST. QVODVE. EIV . . .
. . . O. EDICTO. VTEI. IS. QVEI. AB. BONORVM. EMTORE. MAGISTRO. CVRATO . . .
. . . CVM. NEIVE. EMPTVM. NEIVE. ADSIGNATVM. ESSE. NEIVE. FVISSE. IVDICATO. Q . . .
. . . VE. AGER. PVBLICE. NON. VENIET. DARE. REDDERE. COMMVTARE QVE. LICETO. . . . II. VIR. Q. . . . . .
. . . ET NEIVE. VNIVS. HOMINIS. NOMINE. QVOI. EX. LEGE. RVBRIA. QVÆ. FVIT. COLONO. EIVS. QVEI. . . . . .
. . . MERO. SCRIPTVS. EST. AGRVM. QVEI. IN. AFRICA. EST. DARE. OPORTEBIT. LICVITVE. AMPLIVS. IVG. CC. IN . . . . . .
. . . CENDAE. IN. AFRICA. HOMINVM. IN. COLONIAM. COLONIASVE. DEDVCI. OPORTVIT. LICVITVE. II. VIR. QVEI. . . . . .
. . . S. AGRI. EX. II. LEGE. ADIOVDICARI. LICEBIT. QVOD. ITA. COMPERIETVR. ID. EI. HEREDEIVE. EIVS. ADSIGNATO. ESSE. IVDICATO . . .
. . . EST. AB. EO. QVOIVS. EIVS. AGRI. LOCEI. HOMINVS. PRIVATI. VENDITIO. FVIT. TVM. QVOM. IS. EVM. AGRVM. LOCVM. EMIT. QVI . . . .
. . NEQVE. HERES. EIVS. NEQVE. QVOI. IS. HERES. ERIT. ABALIENAVERIT. QVOD. EIVS. AGRI LOCEI. ITA. PLANVM. FACTVM. ERIT. II. VIR. ITA . . .
. . . AGER. LOCVS. QVI. EI. EMPTVS. FVERIT. PVBLICE. VENIEIT. TANTVNDEM. MODVM. AGRI. LOCEI. DE. EO. AGRO. LOCO. QVE. AGER. LO . . .
. . . SCRIPTVM. EST. ESTO. QVOI. COLONO. EIVE. QVEI. IN. COLONEI. NVMERO. SCRIPTVS. EST. AGER. LOCVS. IN. EA. CENTVRIA. SVPSICIVOV . . . . . .
. . . VS. H. VIR. QVEI. EX. H. LEGE. FACTVS, CREATVSVE. ERIT. REDDITO. . . . . QVOI. COLONO. EIVE. QVEI. IN. COLONEI. NVMERO. SCRIPTVS. EST. FVITVE . . . . . .
. . . . . TO. QVOI. EIQVE. ITA. REDDIDERIT. EI. ADSIGNATVM. FVISSE. IVDICATO. QVOI. AGRVM. DE. EO. AGRO. QVEI. AGER. IN. AFRICA.

FRICA. EST. QVEI. COLONO. E . . . . . .
. . . . VS. PROCVRATOREVE. EIVS. HEREDIVE. QVOIVS. EORVM. DE. EO. AGRO. QVEI AGER. IN. AFRICA. EST. PRO. EO. AGRO. H. VIR. REDDITO. QVOI. ITA. REDDIDERIT . . . . . .
. . . . NIAM. POPVLO. EX. EID. MART. QVÆ. POST. EA. QVAM. VECTIGALIA. CONSTITENT. QVE. POST. H. L. R. PRIMVM. CONSISTENT. PRIMÆ. ERVNT. . . . . .
. . . . IE. IN. H. L. S. E. IS. QVEI. PEQVNIAM. POPVLO. DARE. DEBEBIT. EI. QVEI. EO. NOM. NE. AB. POPVLO. MERCASSITVR. OB. EAM. REM. PEQVNIAM, EI. NEI . . . . . .
. . . . QVÆ. PRO. AGREIS. LOCEIS. ÆDIFICIEIS. QVEI. S. S. S. POPVLO. DEBETVR. DEBEBITVRVE. ALITER. EXSIGATVR. ATQVE. VTEI QVE. IN. H. L. S. EST. . . . . .
. . . . VÆ. S. S. S. ARB. PR. QVEI. IN. TE. CEIVES. TVM. ROMÆ. IVS. DEICET. SATIS. SVPSIGNATO. . . . . PR. QVEI. INTER. CEIVES. ROMÆ IOVS. DE. . . . . .
. . . . E. AGRVM. LOCVM. QVO. PRO. AGRO. LOCO. SATIS. EX. H. L. ARB. PR. SVBSIGNATVM NON. ERIT. PEQVNIA. PRESENTI. VENDITO . . . . QVE . . . . . .
. . . . ZIS. LIBEREIS. IN. AFRICA. SVNT. QVEI. S. ORVM. AMEICITIAM. POPVLI. ROMANEI. BELLO. POLNICIO. PROXSVMO. MANSERVNT. QVEIVE. . . . . .
. . . . OCVS. PERFVGIS. ASSIGNAT. VSVE. ESI. CIVIS. ROMANEI. EX. H. L. FACTVM. ERIT QVO. PRO. AGRO. LOCO. AGER. LOC. . . . . .
. . . . LEGE. LIVIA. FACTEI. CREATIVE. SVNT. FVERVNTVE. EIS. HOMINIBVS. AGRVM. IN AFRICA. DEDERVNT. ADSIGNAVERV . . .
. . . . Q. E. E. V. . . . . II. VIR. QVEI. EX. H. L. FACTVS. CREATVSVE. ERIT. IS. FACITO. IN. DIEBVS. CC. L. PROXSVMEIS. QVIBVS. H. . . . . .
. . . . AMPSITANORVM. LEPTITANORVM. AQVILITANORVM. VSALITANORVM. TEVBALENSIVM. QVOM. IN. AMEICITIAM. P. . . .
. . . . QVE. EVM. AGRVM. LOCVM. QVEM. II. VIREI. EX. H. L. STIPENDIARIEIS. DEDERIT. ADSIGNAVERITVE. QVOD. EX. H. L. . . . IN EO. . . . . .
. . . . E. EVM. AGRVM. LOCVM. QVEM. X. VIREI. QVEI. EX. H. L. LIVIA. FACTI. CREATIVE. FVERVNT. VTI. CENSIBVS. RELIQVE . . .
. . . . POSSIDEBIT. FRVETVRVE. PRO. EO. AGRO. LOCO NEIVE VECTIGAL. NEIVE. DECVMAS. NE. SCRIPTVRAM. QVOD. POST. . . .
. . . . M. AGRVM. LOCVM. CEIVIS. ROMANVS. EX. H. L. POSSIDEBIT. DARE. OPORTEBIT. PR. QVOIVS. ARB. PRO. AGRO. LOCO . . .
. . . SIT. QVOMINVS. EX. H. L. PRÆDIVM. QVEI. QVOMQVE. VELIT. SVPSIGNET. PEQVNIAMVE. SOLVAT. PRAESQVE. QVE. . . . . .
. . . . . S. AGRI. ÆDIFICI. LOCI. VECTIGALIBVSVE. PVBICEIS. FRVENDEIS. LOCANDEIS. VENDVNDEIS. LEGEM. DEIX . . . . .
. . . . IN. EO. AGRO. PASCITO. . . . QVE. VECTIGALIA. IN. AFRICA. PVBLICA. POPVLI. ROMANI. SVNT. QVA. . . . . .
. . . . . DVBLICA. POPVLI. ROMANI. IN. AFRICA. SVNT. ERVNTVE. VECTIGALIA. FRVENDA. LOCABIT. VENDETVE. . . . . .
. . . . M. DEIXERINT. NEIVE. QVOI. IN. EIS. AGREIS. PEQVS. INCETVR. SCRIPTVRÆ. PECORIS. LEGE. DE . . . . . .
. . . . . AGRO. ANTE. QVAM. CARTAGO. CAPTA. EST. FVERVNT. EAE. . . . . .
. . . . . NEIVE. REDDITO. NEIVE. ADIVDICATO. QVEI. EAM. REM. . . . . .

Universidad de Deusto
Biblioteca

. . . . . MODVS. AGRI. D. L. EO. AGRO. QVEI. EIS. PVBLICE.
. . . . . 3. EVM. AGRVM. LOCVM. POSSESSIONE. . . . . .
. . . . . A. RE. IMIOVS. ADITVM. ERIT . . . . .
. . . . . DARI. REDDI. ADSIGNAR . . . . . .
. . . . . 5. FRVCTVS. . . . . .

Nec inutile fuerit legum antiquarũ particulas quasdã per libros fusas colligere: inde enim vetus earum conceptio magis ac magis illucescet. Festus planè Pomp. in verbo, *Sacramentum*, legis à L. Papyrio Tribun. pl. latæ hæc verba refert: QVICVMQVE, PRÆTOR POSTHAC FACTVS ERIT, QVI INTER CIVES IVS DICET, TRES VIROS POPVLVM ROGATO, IIQVE TRES VIRI QVICVMQVE FACTI ERVNT, SACRAMENTA EXIGVNTO, IVDICANTOQVE, EODEMQVE IVRE SVNTO, VTI EX LEGIBVS, PLEBISQVE SCITIS EXIGERE, IVDICAREQVE, ESSEQVE OPORTET. Idem in verbo *Publica pondera*, aliud quoque plebiscitum citat de ponderibus, in quo post definitam ponderum quantitatem postremo capite hæc habebantur. SI QVIS MAGISTRATVS ADVERSVS HÆC D. M. PONDERA MODIOSQVE VASAQVE PVBLICA, MODICA, MINORA, MAIORAVE FAXIT, IVSSITVE RE FIERI, DOLVMVE ADDVIT, QVOD EA FIANT, EVM QVIS VOLET MAGISTRATVS MVLTARETVR, DVM MINORE PATRISFAMILIAS TAXAT, LICETO: SIVE QVIS IN SACRVM IVDICARE VOLVERIT, LICETO. Censorinus etiam in lib. de die Natali cap. xix. auctor est M. Plectorium Tribunum pl. scitum tulisse in quo scriptum erat, PRÆTOR VRBANVS QVI NVNC EST, QVIQVE POSTHAC FVERIT DVOS LICTORES APVD SE HABETO: VSQVE SVPREMAM, (sic enim legendum videtur) AD SOLIS OCCASVM IVS INTER CIVES DICITO. Legis verò Agrariæ à P. Seruilio Rullo Trib. pl. propositæ Cicero in suis de ea lege Orationibus hæc verba cõmemorat. *Primo capite iubebat* TRIBVNVM PL. QVI EAM LEGEM TVLISSET, CREARE DECEMVIROS PER TRIBVS SEPTEM DECEM, VT QVEM NOVEM TRIBVS FECISSENT, IS DECEMVIR ESSET. Aliis capitibus iubebat COMITIA DECEMVIRIS CREANDIS HABERE IPSVM, QVI LEGEM TVLISSET, DECEMVIRVM ETIAM PROFITERI *iubebat, legẽque Curiata Decemuiros ornabat, eámque legem ab* EO PRÆTORE QVI ESSET PRIMVS FACTVS, FERRI *iubebat*, VT II DECEMVIRATVM HABERENT, QVOS PLEBS DESIGNASSET. Eius legis caput præcipuum ita concipiebatur, QVÆ POST C. MARIVM, CN. PAPYRIVM CARBONEM COSS. PVBLICE DATA, ADSIGNATA, VENDITA, CONCESSA, POSSESSA SVNT, EA OMNIA EO IVRE SINT, QVO QVÆ OPTIMO IVRE PRIVATA SVNT. Alio capite etiam cauebatur, QVI AGRI, QVÆ LOCA, QVÆ ÆDIFICIA, ALIVDVE QVID EXTRA ITALIAM QVOD POPVLI RO. FACTVM SIT L. SYLLA, ET POMPEIO COSS. AVT POSTEA, DECEMVIRIS VENDERE LICEAT. vbi obseruanda sunt verba hæc, AGRI LOCA, ÆDIFICIA, quæ & in plebiscito Thermensi & in vtroq; legis Thoriæ fragmento coniunguntur. Sed & veteris cuiusdam legis fragmentum hoc Frontinus lib. II. de Aquæduct. recitat: NE QVIS AQVAM OLETATO DOLO MALO VBI PVBLICE SALIT: SI QVIS OLETARIT, SESTERTIORVM X. MILLIVM MVLTA ESTO. In Epistola quoque Cælij ad Ciceronẽ caput legis refertur, in quo erat, QVOD EORVM IVDICVM MAIOR PARS IVDICARIT, ID IVS RATVM ESTO. Necnõ legis Aquiliæ capita duo Caius & Vlpianus memorant, ille in L. 2. hic in L. si seruus §. huius legis D. ad L. Aquil. quibus cauebatur, QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM ALIENAMVE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM ÆS DOMINO DARE DAMNAS ESTO. ADVERSVS INFICIANTEM IN DVPLVM ACTIO ESTO. CETERARVM RERVM PRÆTER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS, SI QVIS ALTERI DAMNVM FAXIT, QVOD VSERIT, FREGERIT, RVPERIT

INIVRIA, QVANTI EA RES ERIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS, TANTVM ÆS DOMINO DARE DAMNAS ESTO.

Legis etiam Falcidiæ Paulus duo capita recenset: primo capite liberam legandi facultatem dabat vsque ad dodrantem, in hunc modum,

QVI CIVES RO. SVNT, QVI EORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET, VT EAM PECVNIAM EASQVE RES QVIBVSQVE DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO, VT HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT. Secũdo verò cap. modũ legatorũ constituebat his verbis, QVICVMQVE CIVIS RO. POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACIET, IS QVANTAM CVIQVE CIVI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO DARE LEGARE VOLET, IVS POTESTASQVE ESTO, DVM ITA DETVR LEGATVM, NE MINVS QVAM QVARTAM PARTEM HEREDITATIS EO TESTAMENTO HEREDES CAPIANT. EIS QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE SVA CAPERE LICETO, ISQVE HERES QVI EAM PECVNIAM DARE IVSSVS, DAMNATVS ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE QVAM DAMNATVS EST.

Legis Corneliæ de veneficiis Cicero in Orat. pro Cluent. hæc verba adducit.

IVDEX QVÆSTIONIS CVM HIS IVDICIBVS QVI EI OBVENERINT, QVÆRITO DE VENENO, QVICVMQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT, DEQVE EIVS CAPITE QVÆRITO, QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVIVE QVÆSTOR TRIBVNVSVE PL. QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT, QVI EORVM COIIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR.

Ex lege Iulia de maritandis ordinibus Paulus in L. lege Iulia D. de ritu nuptiarum caput citat, quocauebatur,

QVI SENATOR EST, QVIQVE FILIVS NEPOSVE EX FILIO, PRONEPOSVE EX FILIO NATO CVIVS EORVM EST, ERIT: NE QVIS EORVM SPONSAM VXOREMVE SCIENS DOLO MALO HABEAT LIBERTINAM, AVT EAM QVÆ IPSA, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT, NEVE SENATORIS FILIA, NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO, NATA, LIBERTINO EIVS QVI IPSE CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT, SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO: NEVE QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO.

Idem in L. qui libertinus D. de oper. libert. aliud eiusdem Legis Iuliæ & Papiæ caput adfert in hæc verba,

QVI LIBERTINVS DVO PLVRESVE A SE GENITOS NATASVE IN SVA POTESTATE HABEBIT: PRÆTER EVM QVI ARTEM LVDICRAM FECERIT, QVIVE OPERAS SVAS, VT CVM BESTIIS PVGNARET, LOCAVERIT: NE QVIS EORVM OPERAS DONI, MVNERIS, ALIVDVE QVIDQVAM LIBERTATIS CAVSA PATRONO, PATRONÆ, LIBERISVE EORVM DE QVIBVS IVRAVERIT, VEL PROMISERIT, OBLIGATVSVE ERIT, DARE, FACERE, PRÆSTARE DEBETO. ET SI NON EODEM TEMPORE DVO IN POTESTATE HABVERIT, VEL VNVM QVINQVENNEM, LIBERABITVR OPERARVM OBLIGATIONE.

Legis etiam Iuliæ de adulteriis hæc à Iureconsultis sub Tit. ad L. Iul. de adulter. capita referuntur.

NE QVIS POSTHAC STVPRVM ADVLTERIVM FACITO SCIENS DOLO MALO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PATER QVI IN POTESTATE HABET, SI IN FILIA ADVLTERVM DEPREHENDERIT, DOMI SVI, GENERIVE SVI IVS OCCIDENDI HABET, DVM INCONTINENTI FILIAM OCCIDAT.

VIRO DEPREHENSVM DOMI SVÆ, IN ADVLTERIO VXORIS EVM QVI LENO FVERIT, QVIVE ARTEM LVDICRAM ANTE FECERIT, INVE' SCENAM SALTANDI CANTANDIVE CAVSA PRODIERIT, IVDICIOVE PVBLICO DAMNATVS, NEQVE IN INTEGRVM RESTITVTVS ERIT, QVIVE LIBERTVS EIVS MARITI, VXORISVE PATRIS, MATRIS, FILII, FILIÆ, VTRIVS EORVM FVERIT, QVIVE SERVVS ERIT, IMPVNE OCCIDERE LICETO. MARITVS QVI HORVM QVEM OCCIDERIT VXOREM SINE MORA DIMITTAT.

VIRO ADVLTERVM IN VXORE SVA DEPREHENSVM QVEM AVT NOLIT, AVT NON LICEAT OCCIDERE, RETINERE HORAS DIVRNAS NOCTVRNASQVE CONTINVAS NON PLVS QVAM VIGINTI TESTANDÆ EIVS REI CAVSA SINE FRAVDE SVA IVRE LICEAT.

MARITO QVI ADVLTERVM IN DOMO DEPREHENSVM DIMISERIT, VXOREMQVE RETINVERIT, QVIVE QVESTVM EX VXORIS ADVLTERIO FECERIT HAC LEGE TENETOR.

ADVLTERII DAMNATAM SI QVIS VXOREM DVXERIT HAC LEGE TENETOR.

QVI PRETIVM PRO COMPERTO STVPRO ACCEPERIT, DOMVMVE SVAM, VT STVPRVM ADVLTERIVMVE CVM ALIENA MATREFAM. VEL CVM MASCVLO FIERET SCIENS PRÆBVERIT, HAC LEGE TENETOR.

SI SERVVS ADVLTERII ACCVSETVR, ET ACCVSATOR IN EO QVÆSTIONEM HABERI VELIT, DVPLVM PRETIVM DOMINO PRÆSTET.

NE QVIS INTER REOS REFERAT EVM, QVI TVM SINE DETRECTATIONE REIPVB. CAVSA ABERIT.

Infragmentis quoque Iureconsultorum cum Mosis legibus collatis quædam extant veterum legum reliquiæ: Vlpiani quidem lib. VII. de officio Proconsulis, sub titulo de sicariis & veneficis verba hæc sunt: *Capite primo legis Corneliæ de sicariis cauetur,*

VT IS PRÆTOR IVDEXVE QVÆSTIONIS CVI SORTE OBVENERIT QVÆSTIO DE SICARIIS, EIVS QVOD IN VRBE ROMA PROPIVS MILLE PASSVS FACTVM SIT, VTI QVÆRAT CVM IVDICIBVS, QVI EI EX LEGE SORTE OBVENERINT, DE CAPITE EIVS QVI CVM TELO AMBVLAVERIT HOMINIS NECANDI, FVRTIVE FACIENDI CAVSA, HOMINEMVE OCCIDERIT, CVIVS ID DOLO MALO FACTVM FVERIT. Ex eodem Vlpiano lib. IX. de officio Proconsulis ad L. Iuliam de vi publica & priuata hæc citantur. *Eadem lege quibusdam testimonium omnino, quibusdam interdicitur inuitis: Capiti octogesimo & VII & cap octogesimo octauo in hæc verba,*

HOMINIBVS HAC LEGE IN REVM TESTIMONIVM DICERE NE LICETO, QVI SE AB EO PARENTEVE EIVS LIBERTOVE, CVIVS EORVM LIBERTVS LIBERTAVE ERIT, QVIVE IMPVBES ERIT, QVIVE EORVM IN INTEGRVM RESTITVTVS NON EST, QVIVE IN VINCVLIS CVSTODIAQVE PVBLICA ERIT, QVIVE DEPVGNANDI CAVSA AVCTORATVS ERIT, QVIVE BESTIAS DEPVGNARE LOCAVIT, LOCAVERIT PRÆTERQVAM QVI IACVLANDI CAVSA AD VRBEM MISSVS EST, ERIT, PALAMVE CORPORE QVÆSTVM FACIET, FECERIT: QVIVE OB TESTIMONIVM DICENDVM PECVNIAM ACCEPISSE IVDICATVS ERIT, NEVE QVIS EORVM HAC LEGE IN REVM TESTIMONIVM DICAT. HOMINES INVITI TESTIMONIVM NE DICANT, QVI SOBRINVS EST EI REO PROPIOREVE COGNATIONE CONIVNCTVS, QVIVE SOCER, GENER, VITRICVS, PRIVIGNVSVE EIVS ERIT.

Cui

Cui coniungenda sunt quæ Callistratus in l. 3. §. lege. D. de testib. ita scribit, *Lege Iulia de vi cauetur,* NE HAC. LEGE IN REVM TESTIMONIVM DICERE LICEAT, QVI SE AB EO PARENTEVE EIVS LIBERAVERIT: QVIVE IMPVBERES ERVNT, QVIQVE IVDICIO PVBLICO DAMNATVS ERIT, QVI EORVM IN INTEGRVM RESTITVTVS NON ERIT, QVIVE IN VINCVLIS CVSTODIAVE PVBLICA ERIT: QVIVE AD BESTIAS VT DEPVGNARET SE LOCAVERIT, QVÆVE PALAM QVÆSTVM FACIET, FECERIT, QVIVE OB TESTIMONIVM DICENDVM VEL NON DICENDVM PECVNIAM ACCEPISSE IVDICATVS VEL CONVICTVS ERIT.

Eiusdem planè legis Iuliæ de vi publica vestigia, in his quæ subiecit Iureconsultorũ verbis agnosci possunt.

Lege Iulia, aiunt illi, tenetur, QVI ARMA, TELA, DOMI SVÆ, AGROVE, IN VILLA, PRÆTER VSVM VENATIONIS VEL ITINERIS VEL NAVIGATIONIS COEGERIT. QVI TVRBÆ SEDITIONISVE FACIENDÆ CONSILIVM INIERIT, SERVOSVE, AVT LIBEROS HOMINES IN ARMIS HABVERIT. QVI PVBES CVM TELO IN PVBLICO FVERIT. QVI PESSIMO EXEMPLO CONVOCATV, SEDITIONE VILLAS EXPVGNAVERIT, ET CVM TELIS ET ARMIS BONA RAPVERIT. QVI EX INCENDIO RAPVERIT ALIQVID PRÆTER MATERIAM. QVI PVERVM VEL FEMINAM VEL QVEMQVAM PER VIM STVPRAVERIT. QVI IN INCENDIO CVM GLADIO AVT TELO RAPIENDI CAVSA FVIT, VEL PROHIBENDI DOMINVM RES SVAS SERVARE. QVI HOMINIBVS ARMATIS POSSESSOREM DOMO AGROVE SVO, AVT NAVI SVA DEIECERIT, EXPVGNAVERIT CONCVRSV, VTIVE ID STARET HOMINES COMMODAVERIT. QVI COETV, CONVERSV, TVRBA, SEDITIONE INCENDIVM FECERIT, QVIQVE HOMINEM DOLO MALO INCLVSERIT, OBSEDERIT, QVIVE FECERIT QVO MINVS SEPELIATVR, QVO MAGIS FVNVS DIRIPIATVR, DISTRAHATVR: QVIVE PER VIM SIBI ALIQVEM OBLIGAVERIT, QVI VACANTEM MVLIEREM RAPVERIT, VEL NVPTAM. QVI CVM IMPERIVM POTESTATEMVE HABERET, CIVEM RO. ADVERSVS PROVOCATIONEM NECAVERIT, VERBERAVERIT, IVSSERITVE QVID FIERI, AVT QVID IN COLLVM INIECERIT VT TORQVEATVR. QVI LEGATOS ORATORES, COMITESVE PVLSAVERIT, SIVE ILLIS INIVRIAM FECERIT. QVI DOLO MALO FECERIT, QVO MINVS IVDICIA TVTO EXERCEANTVR, AVT IVDICES VT OPORTET IVDICENT. VEL QVI POTESTATEM IMPERIVMVE HABEBT ALITER QVAM EI IVS ERIT DECERNAT, IMPERET, FACIAT. QVI LVDOS PECVNIAMVE AB ALIQVO INVITO POLLICERI PVBLICE PRIVATIMVE PER INIVRIAM EXEGERIT. QVI CVM TELO DOLO MALO IN CONCIONE FVERIT, AVT VBI IVDICIVM PVBLICE EXERCEBITVR. QVI CONVOCATIS HOMINIBVS VIM FECERIT QVO QVIS VERBERETVR ET PVLSETVR, NEQVE HOMO OCCISVS SIT. NE QVIS REVM VINCIAT IMPEDIATVE QVOMINVS ROMÆ INTRA CERTVM DIEM ADSIT.

Ex L. Iulia de vi priuata hæc in libris nostris restant. *De vi priuata damnati pars tertia bonorum, Lege Iulia de vi priuata, publicatur: & cautum est,* NE SENATOR SIT, NE DECVRIO, AVT VLLVM HONOREM CAPIAT, NEVE IN EVM ORDINEM SEDEAT, NEVE IVDEX SIT.

Paulus etiam ex lege Iulia iudiciaria hæc refert in L. lege Iulia D. de testib.

LEGE IVLIA IVDICIORVM PVBLICORVM *cauetur,* NE INVITO DENVNTIETVR VT TESTIMONIVM LITIS DICAT ADVERSVS SOCERVM, GENERVM, VITRICVM, PRIVIGNVM, SOBRINVM, SOBRINAM, SOBRINO GNATVM, EOSVE QVI PRIORE GRADV SINT. ITEM NE LI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BERTO IPSIVS LIBERORVM EIVS, PARENTIVM, VIRI, VXORIS, ITEM PATRONI PATRONÆ: ET VT NE PATRONI PATRONÆ ADVERSVS LIBERTOS, NEQVE LIBERTI ADVERSVS PATRONVM COGANTVR TESTIMONIVM DICERE.

Sollemnia alia legum verba in illis quæ suprà protuli exemplis facilè quilibet minimè supinus & dormitans lector obseruabit. Ac ne quid ex toto hoc genere prætereatur, illud addam, vtriusque legis Corneliæ de Sicariis & Falsis multa capita ab iisdem Iureconsultis describi sub Tit. ad L. Cornel. de Sicar. & de falsi. Itidémque legis Pompeiæ de Parricidiis verba quædam haberi in L. 1. D. de L. Pomp. de Patricid. sed & legis Iuliæ repetũdarum & peculatus & de annona ipsamet verba referri sub Rubricis earum legũ. Ad has etiam legum formulas pertinent quæ Agellius lib. VII. cap. III. ex oratione Catonis, quæ inscribebatur pro Rhodiensibus, citat. *Quid nunc & quæ tandem lex est tam acerba, quæ dicat:* SI QVIS ILLVD FACERE VOLVERIT, MILLE NVMIS DIMIDIVM FAMILIÆ MVLTA ESTO. SI QVIS PLVS QVINGENTA IVGERA HABERE VOLVERIT, TANTA POENA ESTO. SI QVIS MAIOREM PECVDVM NVMERVM HABERE VOLVERIT, TANTVM DAMNAS ESTO. Huc etiam spectant quæ Cicero in Orat. pro C. Rabirio Posth. ita scribit: *Glaucia solebat homo impurus, sed tamen acutus, populum monere, vt cùm lex aliqua citaretur, primum versum attenderet: Si esset,* DICTATOR, CONSVL, PRÆTOR, MAGISTER EQVITVM, *nihil laboraret, sciret legem nihil ad se pertinere: sin esset,* QVICVMQVE POST HANC LEGEM, *videret, ne qua noua quæstione alligaretur.* Qua verborũ varietate ipsâ quoq; Senatusconsulta distincta fuisse idoneis auctoribus euincam. De priore enim specie testis est Liuius lib. XLI. cùm ait: *Ad legem & edictũ Cos. S. C. adiectum est: vt* DICTATOR, COS. INTERREX, CENSOR, PRÆTOR QVI NVNC ESSET APVD FORVM, DARENT OPERAM, VT QVI MANVMITTERETVR IN LIBERTATEM VINDICARETVR, VT IVSIVRANDVM DARET QVI EVM MANVMITTERET, CIVITATIS MVTANDÆ CAVSA MANV NON MITTERE: QVI ID NON IVRARET, EVM MANVMITTENDVM NON CENSVERVNT. De posteriore verò testis est Cicero lib. IIII. Epist. ad Attic. *Senatusconsultum quod hic Cos. de prouinciis fecerũt,* QVICVMQVE POSTHAC, *notum tibi.* Fragmenta etiam Clodianæ legis qua Cicero vrbe pulsus est non omittam. Rogationem quidem fuisse huiusmodi, VELITIS IVBEATIS QVIRITES VT M. TVLLIO IGNI, AQVA, TECTO INTERDICTVM SIT? Cicero in Orat. pro Domo sua testatur. Ipsius verò legis sententiam Plutarchus in Ciceronе ita perstringit. Επηγαγεν αὐτῷ φυγὴς ψῆφον ὁ Κλώδιος, ἡ ἀφάγραμμα τοῦθ' ἦν, Εἰργὸν πυρὸς καὶ ὕδατος τὸν ἄνδρα καὶ μὴ παρέχειν ἑξηκοντοῦτος μιλίων πεντακοσίων Ἰταλίας. Plenius Dio lib. XXXVIII. Καὶ ἦτε οὐσία αὐτῷ (de Cicerone loquitur) ἐδημεύθη, καὶ ἡ οἰκία ὥσπερ ἵνος πολεμίᾳ κατεσκάφη, τότε ἔδαφος αὐτῆς ἐς νεὼν Ἐλευθερίας ἀνεθηκεν. Αὐτῷ τε ἐκείνῳ ἥ τε φυγὴ ἐπεπρήθη καὶ ἡ ἐν τῇ Σικελίᾳ ἀφαίρεσις ἐπερρήθη τριχιλίους πηχεῖς καὶ ἑπτακοσίους καὶ πεντήκοντα σταδίους ὑπὲρ τὸν ῥώμης ὑπερῳκοδομῆσθαι καὶ προσεπεκηρύχθη, ἵν' εἴ δή ποτε ἐντὸς αὐτῶν φανείη, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὸν ἀνὰ τι διόλωνται. Ad quam postremam clausulam respicit Cicero Epist. IIII. lib. III. ad Attic. scribẽs ea rogatione cautum fuisse, vt ei vltra quadringenta millia liceret esse. Eidem verò rogationi additum fuisse, NE AVSPICIA VALERENT, NE QVIS OBNVNTIARET, NE CONCILIO AVT COMITIIS, NEVE LEGI INTERCEDERE LICERET, VT OMNIBVS FESTIS DIEBVS LEGEM FERRI LICERET, NE QVIS AD SENATVM REFERRET, NE QVIS DECERNERET, NE QVIS DISPVTARET NE LOQVERETVR, NE PEDIBVS IRET, NE SCRIBENDO ADESSET, Cicero pro Sextio & Orat. post reditum in Senatu queritur: idque vt indignum facinus insectatur, quòd omnia iura religionum, auspiciorum, potestatum, omnes leges quæ erant de iure & de tempore legum rogandarum factio Clodiana deleuisset. Hoc & Dio. lib. XXXVIII. attigit his verbis. Εισηνεγκε, ΜΗΔΕΝΑ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς ψηφίσαιτο τὶ τὸν δῆμον ἀναγκαῖον εἶη, τὰ ἐκ τοῦ θείου νόμιμα παρατηρεῖν.

Sed de legibus satis. Ad Senatusconsultorũ formulas transeamus, in quas antequã ingrediar, prius est vt Curiæ fores aperiam, receptáque in Senatu conuocando, relationibus

bus Consulum, rogandis dicendísque sententiis, & aliis quæ in Senatu habendo contingebant, verba exponam. Cõstat, Edicto vt plurimum Senatores in Curiam vocatos. Cornel. Tacit. lib. I. de Tiberio, *Ambiguus imperandi, ne Edictum quidem quo Patres in Curiã vocabat, nisi Tribuniciæ potestatis præscriptione posuit.* Eius verò Edicti primis Reipub. temporibus sollemnia verba hæc fuisse inuenio, QVI PATRES QVIQVE CONSCRIPTI: postea verò additum, QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. Liuius lib. II. *Inde fertur, vt in Senatum vocarentur,* QVI PATRES QVIQVE CONSCRIPTI ESSENT: *Conscriptos videlicet in nouum Senatum lectos appellabãt.* Fest. Pomp. lib. XV. QVI PATRES, QVI CONSCRIPTI, *vocati sunt in Curiam, quo tempore regibus vrbe expulsis P. Valerius Consul propter inopiam Patriciorum ex plebe adlegit in numerum Senatorum trecentorum, & duo genera appellata sunt.* Postea verò mutatam formulã, & dici cœptum, QVI SENATORES QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET, idem Festus in verbo, *Senatores,* tradit his verbis. SENATORES *à senectute dici satis constat: quos initio Romulus elegit centum, quorum consilio Rempub. administraret. Itaque etiam* PATRES *appellati sunt: & nunc cùm* SENATORES ADESSE *iubentur,* QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET: *quia ij qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum ceperunt, & in Senatu sententiam dicunt, & non vocantur Senatores antequam in senioribus sint censi.* Liuius lib. XXXIII. *Cos. edixerunt, quoties Senatum vocassent,* VT SENATORES QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICERET, *ad portam Capenam conuenirent.* Quo translatitio edicto Consules cùm in Curiam vocabant Senatores, priscæ consuetudinis seruãdæ caussã, suis etiamnum temporibus vsos fuisse Agellius lib. IIII. cap. XVIII. docet. Eodem porrò loquendi genere & in aliis edictis vtebantur. Liuius lib. XXXVI. Pub. Cornelium Consulem edixisse refert, vt QVI SENATORES ESSENT, QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICERET, QVIQVE MINORES MAGISTRATVS ESSENT, NE QVIS EORVM LONGIVS AB VRBE ROMA ABIRET, QVAM VNDE EO DIE REDIRE POSSET. Edici verò solitum, vt ADESSENT, & interdum vt ADESSENT FREQVENTES, præscribíque cõsueuisse diẽ quo adessent, his quæ subiecti testimoniis planũ fiet. Cic. in Epist. ad Brutum. *Cùm Tribuni pl. edixissent,* SENATVS ADESSET AD XIII. KAL. IANVAR. Idẽ I. in Anton. Orat. *Ecce enim,* KAL. IVNIIS, QVIBVS VT ADESSEMVS EDIXERAS, *mutata omnia.* Rursus III. Philipp. *Cùm tot edicta proposuisset, edixerit,* VT ADESSET SENATVS FREQVENS AD VIII. KAL. DECEMBR. Quo loco etiam recensetur clausulam quandam edicti Antoniani. Sequitur enim, *At quomodo edixit? Hæc sunt opinor verba in extremo,* SI QVIS NON ADFVERIT HVNC EXISTIMARE OMNES POTERVNT, ET INTERITVS MEI ET PERDITISSIMORVM CONSILIORVM AVCTOREM FVISSE. Et aliquo post interuallo, *Ac ne sine caussa videretur edixisse,* VT SENATVS ADESSET, CVM DE REPVB. RELATVRVS FVISSET. Idem Cic. lib. IX. Epist. ad Attic. *Senatum velle se* FREQVENTEM ADESSE, *etiam Formiis proscribi iussit.* Liuius lib. XXVIII. *Inde præmisso edicto,* VT TRIDVO POST FREQVENS SENATVS AD ÆDEM BELLONÆ ADESSET. Interdum verò Edicto significabatur, qua de re patres cõsulendi erãt. Cuius generis edictum Sueton. in Iulio cap. XXVIII. ita memorat. *M. Cl. Marcellus Consul, edicto præfatus,* DE SVMMA SE REP. ACTVRVM, *retulit ad Senatum vt ei succederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus.* Accedat Tiberij edictum quo post Augusti excessum Senatores in Curiam vocauit, de quo ita Tacitus lib. I. *Verba edicti fuere pauca, & sensu permodesto,* DE HONORIBVS PARENTIS CONSVLTVRVM: NEQVE ABSCEDERE A CORPORE: IDQVE VNVM EX PVBLICIS MVNERIBVS VSVRPARI.

Sollemne autem fuisse in relationibus Consulũ ita præfari, QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX FORTVNATVM AC SALVTARE SIT, indicat Tranquillus in Calig. cap. XV. narrans auctorem fuisse Caligulam vt relationibus Cõsulum adiiceretur, Quod BONVM, FAVSTVM FELIXQVE SIT CAIO CÆSARI, SORORIBVSQVE EIVS. Id quod omnibus rebus agendis præfari veteres consueuisse lib. I. demõstrauimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

straumus. Atque ita Liuius lib. XLII. *Patres*, ait, QVOD FAVSTVM FELIXQVE POPVLO RO. ESSET, CENTVRIATIS COMITIIS PRIMO QVOQVE DIE AD POP. FERRE COSS. *iusserunt*. Relationis vtiq; Consularis formula erat, QVID FIERI PLACET? Indicat Liuius lib. VIII. Consulē ita loquentē faciēs, QVONIAM AVCTORES DEFECTIONIS MERITAS POENAS ET AB DIIS IMMORTALIBVS ET A VOBIS HABENT, PATRES CONSCRIPTI, QVID PLACET DE INNOXIA MVLTITVDINE FIERI? Sallust. in bello. Catilinar. *Consul vbi ea parari cognouit, dispositis præsidiis, vti res atque tempus monebat, conuocato Senatu, refert*, QVID DE IIS FIERI PLACEAT, QVI IN CVSTODIAM TRADITI ERANT. Idem in bello Ingurthino. *Senatus à Bestia consultus est*, PLACERET NE LEGATOS IVGVRTHÆ RECIPI MOENIBVS. Cic. III. in Catil. Orat. *Indiciis expositis, atque editis*, QVIRITES, *Senatum consului* DE SVMMA REP. QVID FIERI PLACERET. Liuius lib. II. *Omnium actionum in Senatu primam habuit pro victore populo, retulitque*, QVID DE NEXIS FIERI PLACERET. Idem lib. IIII. *Et cùm magno certamine obtinuisset*, VT CONSVLERENTVR PATRES, *Consulúmne an Tribunorum* PLACERET COMITIA HABERI. Iulius Capitolinus in Maximinis. *Item Cos. retulit* P. C. DE MAXIMINIS QVID PLACET? *Responsum est*, HOSTES, HOSTES. Eadémque verborum figura Liuius lib. VIII. Latinorum Prætorum relationē concipit. Nam cùm illi Romā euocati essent, priusquā proficiscerentur concilio habito euocatos se ab Senatu Ro. & quæ secū a tū iri crederēt docuerūt, & quidnā ad ea responderi placeret retulerunt. Dein cùm aliud alij censerent, tum Annium vnum ex Prætoribus, qui relationis auctor erat, dixisse Liuius narrat, *Quanquam ipse ego retuli*, QVID RESPONDERI PLACERET. Plin. Epist. v. lib. VI. de Licinio Nepote, *Addidit etiā petendū à Coss. vt referrent sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarū*, AN PLACERET IN FVTVRVM AD EAM LEGEM ADIICI, VT SICVT ACCVSATORIBVS INQVIRENDI TESTIBVSQVE DENVNTIANDI POTESTAS ESSET EX EA LEGE, ITA REIS QVOQVE FIERET. Q. Curtius lib. VI. *Consilium Græcorum*, QVID FIERI PLACERET, *consulit*.

Interdum etiam his verbis vtebantur, QVID VIDETVR? vt ostendit Capitolinus in Maximinis, cū ait, *Itē Consul dixit*, DE AMICIS MAXIMINI QVID VIDETVR? *Acclamatū est*, HOSTES, HOSTES. Trebell. Pollio in Valeriano Senatusconsultum citat, in quo Prætoris relatio est huiusmodi. QVID VOBIS VIDETVR PATRES CONSCRIPTI DE CENSORE DELIGENDO? Idem in Probo. *Die* III. *Non. Februar. in æde Concordiæ inter cætera Ælius Scorpianus Consul dixit*, AVDISTIS P. C. LITERAS AVRELII VALERII PROBI, DE HIS QVID VIDETVR?

Erat & alia relationum formula huiusmodi, REFERIMVS AD VOS P. C. Cuius exēpla aliquot è Senatus actis prōpta Trebelli Pollio suppeditat. In Tacito nāque hæc legūtur, *Die* VII. *Kal. Octob. cùm in Curia Pōpiliana ordo amplissimus consedisset, Velleius Cornificius Gordianus Cōsul dixit*, REFERIMVS AD VOS P. C. QVOD SÆPE RETVLIMVS: IMPERATOR EST DELIGENDVS: EXERCITVS SINE PRINCIPE RECTE DIVTIVS STARE NON POTEST, SIMVL QVIA COGIT NECESSITAS. Idem in Aureliano, *Die* III. *Id. Ianuar. Sabinus Prætor vrbis dixit*: REFERIMVS AD VOS P. C. PONTIFICVM SVGGESTIONEM ET AVRELIANI PRINCIPIS LITERAS, QVIBVS IVBETVR, VT INSPICIANTVR FATALES LIBRI, QVIBVS SPES BELLI RENVNTIANDI SACRATO DEORVM IMPERIO CONTINENTVR. Quibus congruit quod Liuius lib. XXXIX. de L. Porcio Cos. ita scribit: *Conuocatis patribus* REFERRE SE AD EOS, *dixit*, QVOD NEC IVRE VLLO NEC EXEMPLO TOLERABILI LIBERÆ CIVITATI ÆDILIS CVRVLIS DESIGNATVS PRÆTVRAM PETERET. Titus quoque Quintius in conuentu sociarum Græciæ ciuitatum tali apud Liuium lib. XXXIIII. oratione vtitur: REFERO AD VOS VTRVM AGROS SICVT SCITIS IPSI, AB NABIDE OCCVPATOS PATI VELITIS SVB DITIONE EIVS ESSE, AN ÆQVVM CENSEATIS NOBILISSIMAM VETVSTISSIMAMQVE CIVITATEM IN MEDIA GRÆCIA SITAM REPETI IN LIBERTATEM. Et mox: DE HAC RE

RE VOS CONSVLO STATVRVS EO QVOD PLVRES CENSVERITIS. Idem lib. XLIIII. *Legatis auditis tunc* DE BELLO REFERRE SESE *L. Aemylius dixit*. Aliam præterea relationis formulam idem memorat lib. XXII. quō loci Dictatorē retulisse narrat, QVIBVS, QVOTVE LEGIONIBVS VICTORI HOSTI OBVIAM EVNDVM ESSE PATRES CENSERENT. Similique formula Cic. IIII. in Catilin. oratio. vsus est. *Sed ego*, ait, *institui* REFERRE AD VOS P. C. *tanquam integrum & de facto quid iudicetis, & de pœna*, QVID CENSEATIS. Eodémque modo Camillus Senatū per literas consuluisse dicitur à Liuio lib. V. De eo enim loquens, *Literas*, ait, *ad Senatū misit, Deūm immortaliū benignitate, suis consiliis & patientia militum, Veios iam fore in potestate populi Ro.* QVID DE PRÆDA FACIENDVM CENSERENT. *Duæ Senatum distinebant sententiæ*. Idem lib. VII. Camilli relationem de Latinis populis refert, in cuius extremo est: NOSTRVM FVIT EFFICERE, *vt omnium rerum vobis ad consulendum potestas esset*. VESTRVM EST DECERNERE QVOD OPTIMVM VOBIS REIQVE PVBLICÆ SIT.

Consules porrò aut ipsimet vltrò, aut Senatoribus suggerētibus ac flagitātibus ad Senatū referebāt. Postulabatur autē hoc à Senatoribus his verbis, CONSVL REFER, vel CONSVL CONSVLE. Cicero. I. in Catilin. oratio. REFER *inquis*, AD SENATVM. *Id enim postulas*. Sic in acclamationibus post Cōmodi cædē apud Lāprid. in eius vita. DE PARRICIDA REFER, REFER, PERROGA. Cic. ad Plancū Epist. XVI. lib. X. Famil. *Flagitare Senatus instituit Cornutum*, VT REFERRET STATIM DE TVIS LITERIS: *ille se cōlis bonorum omnium, tum etiam precibus Senatus, vt meam causam susciperent, agerent aliquid, denique* AD SENATVM REFERRENT. Liuius lib. XXIX. IVSSISQVE REFERRE CONSVLIBVS *decreuerunt &c.* Idem lib. XXX. *Conclamatum deinde ex omni parte Curiæ est*, VTI REFERRET P. ÆLIVS PRÆTOR. Et lib. XLII. *Fremitus igitur in Curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur*, VT COSS. EAM REM AD SENATVM REFERRENT. Idem lib. XXXI. *Cùm primùm Senatum habuit, vniuersis postulantibus* NE QVAM PRIVS REM QVAM DE PHILIPPO SOCIORVMQVE QVERELIS AGERET, *relatum extemplo est*. Sallust. in bello Catilin. *Plerique Crasso ex negotiis priuatis obnoxij conclamant*, INDICEM FALSVM ESSE: DEQVE EA RE *postulat*, VTI REFERATVR. Trebellius Pollio hoc Senatusconsultum Pisonis vitæ inserit: DIE SEPTIMO KAL. IVL. CVM ESSET NVNTIATVM PISONEM A VALENTE INTEREMPTVM, IPSVM VALENTEM A SVIS OCCISVM, AVRELIVS FVSCVS CONSVLARIS PRIMÆ SENTENTIÆ, QVI IN LOCVM VALERIANI SVCCESSERAT, AIT, CONSVL CONSVLE. Sic Spurius Posthumius apud Liuium lib. IX. in sententia sua, *Quod ad Tribunos pl. attinet*, CONSVLITE, *vtrum præsens deditio eorum fieri possit, an in diem differatur*. Idem Liuius lib. XXVI. *Postulatū à Coss. est vt de permutandis prouinciis* SENATVM CONSVLERENT. CONSVLI enim SENATVS dicebatur, vbi de eo quod Cos. retulerat, Senatores sententias ordine rogabātur. Cic. lib. II. Epist. ad Qu. fratr. SENATVS NIHIL CONSVLITVR. Idem in Orat. pro domo sua. *Quotiescunque* SENATVS *de me* CONSVLTVS EST. Liuius lib. II. *Eam rem Consules rati, vt erat, perniciosam, ad patres referunt: sed delatam* CONSVLERE *ordine non licuit*. Et mox: *Prius itaque quam vltima experirentur*, SENATVM *iterum* CONSVLERE *placuit*. Idem lib. III. *A Virginio* SENATVS *in æde Quirini* CONSVLITVR. Et lib. XXII. SENATVS *summotis arbitris* CONSVLI *cœptus*. Idem lib. XXIIII. *Coss.* ait, SENATVM *de bello ac prouinciis suis Prætoriúmque & de exercitibus quibus quique præessent*, CONSVLVERVNT. Et lib. XLI. *Alij* CONSVLENDVM *prius* SENATVM *censebant*. Trebell. Poll. in Pisone Tyran. *Primæ sententiæ Consularis* A CONSVLE CONSVLTVS. Agell. lib. XIIII. cap. VII. Pompeium narrat cùm primum cōsulatum initurus foret, quoniam per militiæ tempora iuris Senatorij expers fuit, rogasse M. Varronem vti commentarium ἐισαγωγὴν faceret, ex quo disceret, quid faceret dicereque deberet, cùm SENATVM CONSVLERET. Et postea Magistratus enumerat qui IVS CONSVLENDI SENATVS haberent.

Varia autem erant relationum Consularium argumēta: Interdum enim de Religio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne, interdum de Repub. nonnunquam de Prouinciis, aliàs verò de Bello déque Exercitibus scribendis Consules referebant. De Religione referre dicebantur, cum prodigiis & ostētis nuntiatis, de iis quæ ad pacem. Deorum & ad auertēdas eorum iras pertinebant, vel quæ librorum Sibyllinorum monitu fieri debebant; Senatum consulebāt. Cic. Epist. I. ad Lentul. de Marcellino Cos. *Quod instituit* REFERRE DE RELIGIONE, *& sæpe iam retulit, ab eo deduci non potest*. Liuius lib. XXII. de prodigiis quæ ex pluribus simul locis nuntiata erant, *His*, ait, *sicut erant nuntiata, expositis, auctoribúsque in Curiam introductis*, CONSVL DE RELIGIONE PATRES CONSVLVIT.

De Repub. verò referre dicebātur cùm de eo quòd ad statum publicum & salutē cōmunem pertinebat, referebant. Agell. lib. XIIII. cap. VII. ex Varrone lib. IIII. Epistolicar. quæst. hæc adscribit, *De rebus quoque diuinis, priusquam humanis, ad Senatum referendum esse, tum porrò referri oportere, aut infinitè* DE REPVB. *aut de singulis rebus finitè*. Liuius lib. XXII. *Ita rebus diuinis peractis, tum* DE BELLO, REQVE PVBLICA *Dictator* RETVLIT. Rursus eod. lib. *Per idem tempus Cn. Seruilius Romæ Idibus Martiis magistratum iniit. Ibi cùm* DE REPVB. RETVLISSET, *redintegrata in C. Flaminium inuidia est*. Idē lib. XXIIII. *Perpetratis quæ ad pacem Deūm pertinebāt*, DE REPVBLICA *bellóque gerendo & quantū copiarū, & vbi quæque essent*, COSS. AD SENATVM RETVLERVNT. Alioqui eiusdē libri loco, DE REPVBLICA *tamen primùm ac de prouinciis ambo* COSS. AD SENATVM RETVLERE. Et lib. XXVIII. *Tum* DE REPVB. *de exercitibus scribēdis, de prouinciis* RELATVM. Similitérq; lib. XXXVIII. *Itaque Cōsulibus nouis, quo die de prouinciis &* DE REPVB. RETVLERVNT, *Senatus vtrisque Ligures prouinciam decreuit*. Cæsar lib. I. Commentar. de Bello ciu. REFERVNT COSS. DE REPVB. *in ciuitate*. Sic in S. C. Opimiano quod à Cicerone Philipp. VIII. refertur. QVOD I. OPIMIVS VERBA FECIT DE REPVB. Idē Philipp. III. *Ac ne sine causa videretur edixisse, vt Senatus adesset cùm* DE REPVB. RELATVRVS *fuisset*. Et Philipp. V. DE REPVB. QVO AD RETVLISTIS, *satis decreuisse mihi videor*. Necnō Philipp. VI. *Causa fortissimis optimisque Cos. Calend. Ianuar.* DE REPVB. PRIMVM REFERENDI *fuit, ex eo quod Senatus* XIII. *Cal. Ian. me auctore decreuit*. Idem pro Sextio, *Vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Mummius*, AD SENATVM DE REPVB. RETVLIT, SENATVSQVE FREQVENS VESTEM PRO MEA SALVTE MVTANDAM CENSVIT.

Et hoc modo Senatus CONSVLI DE REPVB. dicebatur. Cicero lib. I. de Diuinatio. *Nunc quoniam* DE REPVB. CONSVLI *cœpti sumus*. Agell. lib. VII. cap. III. *Alia Iudices defendenti, & clementiam misericordiámque vndique indaganti, alia, cùm* SENATVS *namque principia conducunt reos apud* DE REPVB. CONSVLITVR. Liuius, sic & lib. XXVI. CONSVLES, *cùm Idibus Martiis Magistratum iniissent, Senatu in Capitolium vocato*, DE REPVB. DE ADMINISTRATIONE BELLI, DE PROVINCIIS, EXERCITIBVSQVE, PATRES CONSVLVERVNT. & lib. XXXI. *Secūdum rem diuinam, precationēque, vt* DE REPVB. DEQVE PROVINCIIS SENATVM CONSVLERENT. Idē lib. XXXVIII. de Messala & Liuio Salinatore Cos. *Consulatum Idib. Martiis cùm iniissent*, DE REPVB. *déque prouinciis & exercitibus* SENATVM CONSVLVERVNT. Quinetiam de SVMMA REPVBLICA quandoque CONSVLI dicebantur: Cic. lib. II. de Inuentio. SENATVM CONSVLVIT DE SVMMA REPVB. Idē. III. in Catilin. oratio. SENATVM CONSVLVI DE SVMMA REPVBLICA. Sueton. in Iulio cap. XXVIII. *Consul edicto præfatus*, DE SVMMA SE REPVB. ACTVRVM. Atque hoc in genere sententiam dicere, erat DE REPVB. vel DE SVMMA REPVB. DICERE. Cic. li. I. Epist. ad Attic. *Rogatus ego sententiā multa* DIXI DE SVMMA REPVBLICA. Idem I. in Anton. oratio. *Antequam* DE REPVB. P. C. DICAM, *ea quæ dicenda hoc tempore arbitror*. Et mox: *Priusquam* DE REPVB. DICERE *incipiam, pauca querar*. Idem Philipp. III. *Nec verò de legione Martia, quòniam longo interuallo nobis* LOQVI DE REPVB. LICET *silere potest*. Sed & in extremo quartæ orationis in Catilinam, hortatur Patres Conscriptos, fortiter ac diligenter, vt instituerant, de summa salute publica, déque VNIVERSA REPVB. DECERNERE. Sueton. in Aug. cap. LIIII. *Interdum ob immodicas altercationes disceptantium è Curia per ira se proripienti*

se proripienti quidam ingesserunt, LICERE OPORTERE SENATORIBVS DE REPVB. LOQVI. Atque adeo interdum ipsi Senatores postulabant, vt sibi DE REPVB. LICERET DICERE. Liuius lib. III: *Consurgit P. Scaptius, &* SI LICET, *inquit*, CONSVLES, DE REPVB. DICERE. Idem eodem lib. *Proditum memoriæ est Potitū post relationē Appij Claudij, priusquam sententiæ rogarentur, postulando*, VT DE REPVB. LICERET DICERE; *prohibentibus minaciter Decēuiris prodituru se ad plebem denuntiantem, tumultum exciuisse*. Et aliàs: *Ferociores iterum coorti Valerius Horatiúsque vociferari*, VT DE REPVB. LICERET DICERE: *Dicturos ad populum si in Senatu per factionem non liceat*. Id enim moris erat Senatoribus si quid è Repub. crederent, pro sententia dicere. Tacit. lib. II. *Excessit Fronto, ac postulauit modum argento, suppellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens Senatoribus, si quid* E REPVB. *crederent, loco sententiæ promere*. Et hoc est quod apud eundem auctorem Tiberius sentit, cùm ait: *Nec sane ideò à maioribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco sententiæ proferre, vt priuata negotia & res nostras familiares sic augeamus*. Vnde Cato omni Senatu, etiam cū de aliis rebus consuleretur, censere se dicebat, delendā esse Carthaginē: quemadmodum Annæus Flor. lib. II. & Plutarchus in Cato. Plinius quoque lib. XV. Natur. histor. cap. XVIII. memoriæ prodiderunt. Ex his nemini dubium relinquitur vitiosè in Liuio lib. XXVI. scriptum, IBI DE SVMMA REIPVB. *consultatum*: rescribendúmque, DE SVMMA REPVB. Sed ad instituta pergamus.

Consules planè de eo quod retulerant, VERBA FECISSE dicebantur. Patet hoc ex Senatusconsultorum primis verbis, quæ vt plurimum ita concipiebātur, QVOD COSS. VERBA FECERVNT, vt ex Senatusconsultis quæ à Frontino lib. II. de Aquæductib. & à Cælio lib. VIII. Epist. famil. & ex Opimiano S. C. quod à Cicerone VIII. Philipp. citatur, necnon ex S.C. Velleiano, & de Petitione hæreditatis, quæ à Iureconsultis referuntur, & ex eo Senatusconsulto quod à Sueronio in lib. de clar. Rhetor. adfertur, liquet. Erátque idem loquendi genus commune cum his omnibus qui siue sententiæ loco, siue legatione fungentes, sermonem de re aliqua in Senatu habebant. Proinde apud Sallustium in bello Catilin. M. Cato in sententia, SÆPENVMERO, ait, P. C. MVLTA VERBA IN HOC ORDINE FECI. Liuius lib. XLIII. *Frater eius* VERBA IN SENATV FECIT, *quęstus Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassium esse*. Agell. lib. V. cap. XVII. ex Verrio Flacco. *Vrbe*, inquit, *à Gallis Senonibus recuperata, L. Attilius in Senatu* VERBA FECIT, QVOD VLPIVIVM TRIBVNVM MILITVM AD ALLIAM ADVERSVS GALLOS PVGNATVRVM, REM DIVINAM DIMICANDI GRATIA POSTRIDIE IDVS FECISSE. Eodémq; sensu, MENTIONEM *facere*, nonnunquam dicebant. Cicero Epist. XIIII. lib. I. ad Attic. *Credo enim te audisse, cùm apud Cæsarem* PRO POPVLO FIERET, *venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium cùm virgines instaurassent*, MENTIONEM A Q. CORNIFICIO IN SENATV FACTAM. *Is fuit princeps: ne tu forte aliquem nostrum putes*. Idem lib. IIII. in Verrem: *Itaque in Senatu continuo* CN. LENTVLVS ET LVCVLLVS COSS. FACIVNT MENTIONEM, PLACERE STATVI, &cet. Liuius lib. XXX. MENTIO *deinde abs senioribus* FACTA EST, *segnius homines bona sentire quàm mala &c.* Idem lib. XXIII. *Q. Fab. Maximus, nunquam rei vllius alieniore tempore* MENTIONEM FACTAM IN SENATV, *dixit*. Post relationem autem rogabantur ex ordine sententiæ. Proinde apud Dionysium Halicarn. lib. XI. Appius Decemuir cùm in Senatu verba fecisset de bello quod ab Æquis & Sabinis inferebatur, orationem ita concludit. Περὶ δὲ τοῦ πολέμου, τίνα χρὴ τὸν μθλλοντα, ὥσπερ ὅδε συνήθως ἡμῖν, τὰς γνώμας ἀξιῶ παρέχοντας ὑμᾶς λέγειν, ἀρξάτω τοὺς νεωτάτους. Formula planè rogandarum sententiarum erat, verbi gratia, DIC MARCE TVLLI. Hoc ego ex compluribus Ciceronis locis didici: sic enim ille Epist. III. lib. VII. ad Attic. *Illud ipsum quod ais, quid fiet, cùm erit dictum*, DIC MARCE TVLLI αὐτόματα. *Cn. Pompeio assentio*? Et Epistol. I. eiusdem lib. *Sed illa quæ tum agentur, cùm*

Universidad de Deusto
Biblioteca

venerit, ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat, DIC MARCE TVLLI. *Quid dicam? expecta amabo te, dum Atticum conueniam.* Et rursus Epist. vii. eiusdē lib. Ἐμπεπλεύσεται σοι *iamdudum & facerem diutius, nisi me lucerna deseruisset: ad summam* DIC MARCE TVLLI. Idem Epist. v. lib. ix. eiusdem Epistol. *Hæc qui in villa mea non feram, cur tum in Curia potero ferre? Age, finge me quamuis εὐψυμάχως hæc ferentem. Quid illa,* DIC MARCE TVLLI, *quem habebunt exitum?* Liuius lib. ix. Q. Publium Philonem & L. Papirium Cursorem Cos. quo die creati sunt, eo magistratum iisse, sollemnibúsque perfectis de pace Caudina retulisse scribit: & à P. Philone penes quē fasces tū erāt Sp. Posthumium ignominiosæ illius pacis seu sponsionis auctorem sententiam ita rogatum, DIC SPVRI POSHVMI. Qui vbi surrexit, HAVD SVM IGNARVS, inquit, COSS. IGNOMINIÆ, NON HONORIS CAVSA ME PRIMVM EXCITATVM, IVSSVMQVE DICERE, NON TANQVAM SENATOREM, SED TANQVAM REVM, QVA INFOELICIS BELLI, QVA IGNOMINIOSÆ PACIS. EGO TAMEN, QVANDO NEQVE DE NOXA NOSTRA NEQVE DE POENA RETVLISTIS, OMISSA DEFENSIONE, QVÆ NON DIFFICILLIMA ESSET, APVD HAVD IGNAROS FORTVNARVM HVMANARVM NECESSATVMQVE, SENTENTIAM DE EO, DE QVO RETVLISTIS, PAVCIS PERAGAM. Sic & apud Terentium Phorm. Act. ii. Sc. vlt. Demipho aduocatos sententiam rogat in hunc modum, DIC HEGIO, DIC CRITO, DIC CRATINE. Quam formulam Græcè Plutarchus ita reddidit in Camillo: Καὶ τέλος δὲ τὸν παρόντα ἐωθότα λέγειν γνώμην λεύκιον Δουρίπον ἀναστήσας, ἐκέλευσεν ΑΠΟΦΗΝΑΣΘΑΙ. Verùm diutius reticere non possum priscam & archaismo suo illustrem formulam qua Rex patres de bello consulebat, quam Liuius lib. i. nos docet. *Cùm his,* inquiens, *nuntius Romam ad consulendum redit, confestim ex his fermè verbis patres consulebat:* QVARVM RERVM, LITIVM, CAVSARVM, CONDIXIT PATER PATRATVS POPVLI RO. QVIRITIVM, PATRI PATRATO PRISCORVM LATINORVM, HOMINIBVSQVE PRISCIS LATINIS, QVAS RES NEC DEDERVNT, NEC SOLVERVNT, NEC FECERVNT, QVAS RES DARI, FIERI, SOLVI OPORTVIT, DIC, *inquit, ei quem primùm sententiam rogabat,* QVID CENSES? *Tum ille,* PVRO PIOQVE DVELLO QVÆRENDAS CENSEO, ITAQVE CONSENTIO CONSCISCOQVE. Quo exloco apparet rogatas fuisse sententias, his verbis, DIC, QVID CENSES? Eoque loquendi genere Tiberium à Cos. interrogatum Tacit. lib. ii. *scribit,* QVID DE HIS CENSERET QVÆ DE MATRE EIVS LOQVVTA SECVS ARGVERETVR. Eáque verba etiam in Relationibus vsurpata paulò antè docui.

Porrò illis Consulis vocibus excíri, ad sententiam dicendam Senatores consurgebant: quam his verbis, DE EA RE ITA CENSEO, concipi consueuisse Cicero nō semel docet: Veluti Philipp. iii. QVAS OB RES QVOD TRIBVNI PL. V. F. &c. DE EA RE ITA CENSEO. Idē Philipp. x. *Quæ cùm ita sint,* QVOD C. PANSA CONSVL V. F. DE LITERIS &c. DE EA RE ITA CENSEO. Aliàs verò breuius sententiam pronuntiat, vt Philipp. V. *Hoc autem tempore* ITA CENSEO DECERNENDVM. Et mox: QVAM OB CAVSAM SC. HIS VERBIS CENSEO PERSCRIBENDVM. Ac postea: DE EXERCITV AVTEM CÆSARIS ITA CENSEO DECERNENDVM. Idem Philipp. xiiii. *Sed vt aliquando sententia complectar,* ITA CENSEO. Philipp. verò viii. & ix. ait, QVAS OB RES ITA CENSEO. At Philipp. xi. dumtaxat ait, CENSEO. Apud Senecam ἀποκολοκυντώσεως, Ianus in Deorum concilio ita sententiam dicere fingitur, CENSEO NE QVIS POST HVNC DIEM DEVS FIAT, & reliqua. Ibidem Hercules sententiam concludit his verbis, CENSEO VT DIVVS CLAVDIVS EX HAC DIE DEVS FIAT, & reliqua. Augustus quoque eodem libro, EGO, ait, PRO SENTENTIA MEA HOC CENSEO. Apud Liuium lib. xxii. Manlius Torquatus sententiam peragit in hunc modum: EGO NON MAGIS ISTOS REDIMENDOS, PATRES CONSCRIPTI,

SCRIPTI, CENSEO QVAM ILLOS DEDENDOS ANNIBALI. Et Attilius Regulus in sententia sua apud eundem lib. xxvi. ITAQVE, ait, CENSEO CVM TRIBVNIS PL. AGENDVM ESSE &c. In fragmentis etiam quæ ex lib. i. historiarum Sallustij supersunt, extat L. Philippi sententia eiusmodi. QVARE ITA CENSEO, QVONIAM LEPIDVS EXERCITVM PRIVATO CONSILIO PARATVM CVM PESSIMIS ET HOSTIBVS REIPVB. CONTRA HVIVS ORDINIS AVCTORITATEM AD VRBEM DVCIT &c. Spartian. in Didio Iuliano: *Nam cum Consul designatus de eo sententiam dicens, ita pronuntiasset,* DIDIVM IVLIANVM IMPERATOREM APPELLANDVM ESSE CENSEO, *Iulianus suggessit,* ADDE ET SEVERVM. Quo exemplo etiam Aduocati in suis quas dicunt sententiis apud Terent. Phorm. Act. ii. Sc. vlt. vtūtur his verbis, CENSEO & MIHI SIC HOC VIDETVR, vel MIHI NON VIDETVR. Denique ibidem Hegio postquam sententiam peregit, addit, DIXI. Plutarchus in M. Cato. refert solitum cum περὶ παντὸς ἀνήκοτε παράγματος ἀποφαινόμενον, παρεστι πιφωνεῖν ἅπτως ΔΟΚΕΙ ΔΕ ΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΑ ΜΗ ΕΙΝΑΙ. τἐναντίον δὲ Πόπλιος Σκιπιὼν ὁ Νασικᾶς ἐπιφαλλόμενος, ἀεὶ διατελῶν λέγων, καὶ ἀποφαινόμενος, ΔΟΚΕΙ ΜΟΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΑ ΕΙΝΑΙ. Quod Annæi Flori lib. ii. verbis sic interpretor, *Cato inexpiabili odio delendā esse Carthaginem & quum de alio consuleretur pronuntiabat. Scipio Nasica seruandam.*

Interdum verò in sententiis vtebantur verbo PLACET. In Senecę, quidem certe Ἀποκολοκυντώσεως ponitur sententia ex tabula recitata in hæc verba. PLACET MIHI IN EVM SEVERE ANIMADVERTI &c. Valer. Max. lib. vi. cap. iiii. de Scipione Æmyliano: *Idem cùm Ser. Sulpitius Galba & Aurelius Cotta Coss. in Senatu contenderent, vter aduersus Viriatum in Hispaniam mitteretur, ac magna inter Patres Conscriptos dissensio esset, omnibus quōnam eius sententia inclinaretur, expectantibus,* NEVTRVM, inquit, MIHI MITTI PLACET, QVIA ALTER NIHIL HABET, ALTERI NIHIL EST SATIS. Cicero Epist. vii. lib. vii. ad Attic. *Quid ergo? exercitum retinentis, cùm dies legis transierit, rationem haberi* PLACET? *mihi verò ne absentis quidem: sed cùm id datum est, illud vnà datum est: annorū enim decem imperiū: & ita latum* PLACET? PLACET *igitur etiam me expulsum.* Idem Philipp. xiiii. PLACET IGITVR MIHI P. C. LEGIONIS MARTIÆ MILITIBVS ET IIS QVI VNA PVGNANTES OCCIDERVNT, MONVMENTVM FIERI QVAM AMPLISSIMVM. Apud Liuium lib. ix. Posthumius sententiam his verbis peragit: INTEREA CONSVLES EXERCITVM SCRIBERE, ARMARE, EDVCERE, PLACET. Et vt in dire ctis, ita in obliquis sententiis verbū hoc non rarò occurrit. Cicero lib. iiii. in Verrem, *Itaque sententiæ dicebantur,* CVM STHENIVS ABSENS REVS FACTVS ESSET, DE ABSENTE IVDICIVM NVLLVM FIERI PLACERE: ET SI QVOD ESSET FACTVM, ID RATVM ESSE NON PLACERE. Idem Epist. ii. lib. iiii. ad Attic. *Cùm sententiæ grauissimæ dicerentur,* SENATVI PLACERE *mihi domum restitui &c.* Et in Corneliana: *Idem nisi hæc ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obstitisset,* DECREVISSEM, SENATVI NON PLACERE ID IVDICIVM DE SYLLÆ BONIS FIERI. Apud Liuium lib. iii. L. Cornelius Maluginensis pro sententia hæc dicit, SIBI PLACERE DE EO QVOD VALERIVS HORATIVSQVE ANTE ID. MAIAS DECEMVIROS ABIISSE MAGISTRATV INSIMVLENT, BELLIS QVÆ IMMINEANT, PERFECTIS, REPVB. IN TRANQVILLVM REDACTA, SENATV DISCEPTANTE AGI: *Iam nunc ita separare Appium Claudium, vt Comitiorum, quæ Decemuiris creandis Decemuir ipse habuerit, sciat sibi rationem reddendam esse, vtrum in vnum annum creati sint, an donec leges quæ deessent, perferrentur. In præsentia, omnia præter bellum omitti* PLACERE: *Cuius si vulgò famam vulgatam vanáque non nuntios solùm, sed Tusculanorum etiam legatos attulisse putent, speculatores mittendos* CENSERE, *qui certius explorata referant.* Apud eundem libro xxix. Quintus Fabius sententiam hanc trucem orationi adiecisse dicitur, PLEMINIVM LEGATVM VINCTVM ROMAM DEPORTARI PLACERE ET EX VINCVLIS CAVSAM DICERE. Est & hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

verbum frequens in iis sententiis quæ à Cicerone in Philippicis v. IX. & XI. dicuntur.

Sed & in sententiis verbo, DECERNO, vsos veteres obseruaui, idque tum maximè, cùm in alicuius honorem quid censebant. Cicero Philipp. IX. de honoribus quos Ser. Sulpitio in legatione mortuo habendos censet, sententiam peragens, PEDESTREM, ait, EX ÆRE STATVAM TANQVAM EX EIVS AVCTORITATE ET VOLVNTATE DECERNO. Idem Philipp. XIIII. DECERNO IGITVR EORVM TRIVM NOMINE QVINQVAGINTA DIERVM SVPPLICATIONES. Liuius lib. XXI. quandam Annonis in Senatu Carthaginensi dictam sententiam ita concipit: TERTIAM LEGATIONEM AD RES SAGVNTINIS REDDENDAS DECERNO. Apud Capitolinum in Maximinis, extat Cuspidij Celerini sententia in hæc verba, PRINCIPIBVS NOSTRIS MAXIMO, BALBINO ET GORDIANO STATVAS CVM ELEPHANTIS DECERNIMVS: CVRRVS TRIVMPHALES DECERNIMVS: STATVAS EQVESTRES DECERNIMVS: TROPHÆA DECERNIMVS. Similiter Manlij Statiani sententia ita in Vopisci Probo concluditur: DECERNO IGITVR P. C. VOTIS OMNIVM CONCINENTIBVS, NOMEN CÆSAREVM, NOMEN AVGVSTVM, ADDO PROCONSVLARE IMPERIVM, PATRIS PATRIÆ REVERENTIAM, PONTIFICATVM MAXIMVM, IVS TERTIÆ RELATIONIS, TRIBVNITIAM POTESTATEM. Sic apud Trebellium Pollionem in Pisone Tyranno, Aurelius Fuscus primæ sententiæ Consularis à Consule consultus, DIVINOS, inquit, HONORES PISONI DECERNO. Hoc sensu Cic. Philipp. II. L. Cottam SVPPLICATIONEM DECREVISSE verbis amplissimis, & Philipp. XI. L. Cæsarem, IMPERIVM DECREVISSE, ait. Idem Philipp. V. DE REPVB. *quo ad retulisti, satis* DECREVISSE *mihi videor.* Et Philipp. XI. de Lucio Cæsare, *clarissimo viro & innocentissimo* DECREVIT IMPERIVM. Idem Epist. I. ad Lentulum sententiam in Senatu de Ptolemæo reducendo dictas recensens, *Crassus*, ait, *tres legatos* DECERNIT, *nec excludit Pompeium: Censet etiam ex iis, qui cum imperio sunt. Bibulus tres legatos ex iis qui priuati sunt: huic assentiuntur reliqui Consulares præter Seruilium, qui omnino reduci negat oportere: & Volcatium qui Lupo referente, Pompeio* DECERNIT. Et lib. XV. Epist. IIII. ad Catonem: *Te denique memini, cùm cuidam clarissimo atque optimo viro* SVPPLICATIONEM NON DECERNERES, *dicere te* DECRETVRVM, *si referretur, OB EAS RES, QVAS IS CONSVL IN VRBE GESSISSET. Tu idem mihi* SVPPLICATIONEM DECREVISTI *togato.* Sallust. in bello Catilin. Iunij Syllani de coniuratis sententiam referens, *De his*, ait, *qui custodiis tenebantur, & præterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum* DECREVERAT. Donat. in Andr. Act. I. Sc. III. DECERNERE, ait, *est de magnis rebus certam proferre sententiam. Vnde etiam Senatus* DECRETVM. Denique Cicero Senatores ad sententias magno & forti animo dicendas ita cohortatur IIII. in Catilin. oratio. DE IMPERIO, DE LIBERTATE, DE SALVTE ITALIÆ DEQVE VNIVERSA REPVB. DECERNITE DILIGENTER, VT INSTITVISTIS, AC FORTITER.

In nouissimis planè sententiarum clausulis vsitata, peruulgatáque erant verba hæc, QVAS OB RES, QVARE, QVAPROPTER, vt ex Ciceronis Philipp. III. V. VIII. & IX. & M. Catonis, & L. Philippi apud Sallust. Herculis quoque & D. Augusti apud Senecam Ἀποκολοκυντ. sententiis apparet. Subdebatur deinde ratio, quam ab his vocibus, CVM, QVONIAM, QVANDOQVIDEM inchoabant, hoc modo. QVARE ITA CENSEO, CVM &c. vt ex illis iisdem sententiis liquet. Seruius ad hos Virgilij lib. X. Æned. versus,

QVANDOQVIDEM *Ausonios coniungi fœdere Teucris*
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem.

Bene, ait, *sententiæ dicendæ ordinem seruat. Nam sicut in Sallustio & in Philippicis legimus, antequam*

antequam dicatur sententia præmittitur ratio: quod hodie in vsu est. Seneca in Ἀποκολοκυντ. sententiam quandam ita concipit, QVANDOQVIDEM DIVVS CLAVDIVS OCCIDIT CONSOCERVM SVVM, &c.

Porrò qui in Senatu sententiam dicebant, aut aliàs verba faciebant, vtebantur his verbis, PATRES CONSCRIPTI: eáque appellatione Senatum compellabant, non ad Consulem, sed ad vniuersum amplissimum ordinem orationem dirigentes. Plutarchus in Romulo: Καὶ γὰρ ἄχρι νῦν τῶν ἐν συγκλήτῳ τελούντων, οἱ μὲν ἔξαθεν, ἀνδρομήκεις καλοῦσιν, αὐτοὶ δὲ ῥωμαῖοι, ΠΑΤΕΡΑΣ ΣΥΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΥΣ, τῷ μέγεθος μὲν ἀξίωμα ἐμπιμπλάντες, ἡνίκα δὲ φθόνον ἔχοντι χρῶμενοι τῶν ὀνομάτων. Hoc ex Ciceronis Philipp. I. II. III. V. VII. IX. X. XI. XII. XIII. XIIII & I. & IIII. Catilinar. necnon ex Orat. de Prouinc. Consul. & II. Agrar. in Rull. patet, quas omnes in Senatu habitas inde perspicuum est. Cuius generis exempla ex Liuio affatim suppetunt: sic enim apud eum lib. XXII. Manlius Torquatus, & lib. XXVIII Q. Fab. Max. & Scipio, & lib. XXXVIII. Mälius & alij lib XXII. & XXVI. Senatum alloquuntur: Et Cæsar & Cato in suis sententiis quas in Senatu dicunt apud Sallust. in bello Catilin. Sic & apud Liuium lib. VII. Campanorũ legati, & lib. XXVIII. legati Saguntinorum, & lib. XXIX. legati Locrensium & Eumenes & legati Rhodiorum lib. XXXVII. & lib. XLV. Senatum alloquuntur. Idem & ex Plinij dicto lib. III. Epist. IIII. patet. Consules etiam Senatum eodem titulo affabantur, vt ex P. Seruilij & Appij Claudij, Quintij & Marcelli Coss. orationibus, quæ habentur lib. II. III. & XXVI. Liuij, & ex Capitolino in Maximinis, & ex Trebellio Pollione in Tacito, Aureliano & Probo apparet.

Nec aliter Impp. ipsi Senatum alloquebãtur, vt ex Sueton. in August. cap. LVIII. & in Tiber. cap. XXIX. & LXVII. & in Domitiano cap. XI. & ex Capitolino in Opilio Macrino liquet. Vnde formulam verborum quibus Impp. Senatum compellabant, sibi quisque parare poterit.

Illud præterea addam, interdum ab his verbis orationes quas in Senatu habebant, sententiásque quas dicebant veteres inchoasse. Ab hoc enim principio apud Senecam in Ἀποκολοκυντ. Augustus sententiã orditur: PATRES CONSCRIPTI, VOS TESTES HABEO EX QVO DEVS FACTVS SVM, NVLLVM VERBVM ME FECISSE. Liuius lib. V. Falisc orum legatos, ad Senatum ita loquutos tradit: PATRES CONSCRIPTI, VICTORIA CVI NEC DEVS NEC HOMO QVISQVAM INVIDEAT, VICTI A VOBIS ET IMPERATORE VESTRO DEDIMVS NOS VOBIS. Idem lib. VIII. Camillum in Senatu verba facientem, ita orsum scribit: PATRES CONSCRIPTI, QVOD BELLO ARMISQVE IN LATIO AGENDVM FVIT, ID IAM DEVM BENIGNITATE AC VIRTVTE MILITVM AD FINEM VENIT. Eodem teste lib. XXII. Iunius legationis captiuorum princeps in Senatum introductus, hæc prima verba misisse dicitur: PATRES CONSCRIPTI, NEMO VESTRVM IGNORAT, &c. Apud Tacitum quoque lib. II. M. Hortalus Hortensij nepos in Senatu verba faciẽs, sic incipit: PATRES CONSCRIPTI, HOS QVORVM NVMERVM ET FVERITIAM VIDETIS, NON SPONTE SVSTVLI. Vetus interpres Iuuenalis ad illum è Sat. IIII. versum

-Venit & Crispi iucunda Senectus,

Crispus, ait, *municeps Vercellensis tyrocinio suo in Senatu ita cœpit*, PATRES CONSCRIPTI ET TV CÆSAR: *propter quod simul oratione plenissimè a Tiberio conlaudatus.* Capitolinus in Maximinis, Cuspidium Celerinum sententiam rogatum ita cœpisse scribit: PATRES CONSCRIPTI, ERASO NOMINE MAXIMINORVM, APPELLATISQVE DIVIS GORDIANIS, VICTORIÆ CAVSA PRINCIPIBVS NOSTRIS, MAXIMO BALBINO ET GORDIANO STATVAS CVM ELEPHANTIS DECERNIMVS. Idem in Gordianis Consulẽ sic orsum refert: PATRES CONSCRIPTI, *Gordiani duo pater & filius ambo ex Coss. vnus vester proconsul alter vester legatus magno Afrorum consilio Imperatores sunt appellati.* Ponitur & ibidem relatio Consulis in hæc verba: PATRES CONSCRIPTI DE MAXIMINIS QVID PLACET? Trebellius Pollio in Claudio Epistolã quãdã Claudij adfert: cuius hoc erat initiũ, P. C. *militantes audite quod verum est.* Ex diuerso interdũ orationũ clausulas hac

Universidad de Deusto
Biblioteca

nuebant: veluti Manlius apud Liuium lib. XXII. *Haberetis hodie viginti millia armatorum Canusij fortia, fidelia,* PATRES CONSCRIPTI. Scipio quoque lib. XXVIII. *Si quemadmodum Q. Fabius meas res gestas in Hispania eleuauit, sic & ego contrà gloriam eius eludere, & meam verbis extollere velim, neutrum faciam* PATRES CONSCRIPTI. Et legati Locrensium lib. XXIX. *Quid ergo euenit,* PATRES CONSCRIPTI? Legati Rhodiēses in Oratione sua lib. XXXVIII. *Huic vestro exemplo quantum debeatis,* VIDETE PATRES CONSCRIPTI. Sic & C. Flaminius Cos. lib. XXXVIII. NEGATVRVM AVT ME PRO M. FVLVIO, AVT IPSVM M. FVLVIVM CENSETIS PATRES CONSCRIPTI? Extrema deniq; verba orationis Cn. Manlij in Senatu sunt hæc lib. XXXVIII. Liuij: *Veniam à vobis petitam impetratā velim,* PATRES CONSCRIPTI. Rhodiorum legati lib. XLV. *Velut,* inquiunt, *litem æstimari vestris inter vos sermonibus* AVDIO PATRES CONSCRIPTI. Et mox, *Alij damnati à nobis in potestate vestra erunt,* PATRES CONSCRIPTI.

Interdum verò ad Consulem & Senatores simul sermo dirigebatur: & ita Manlius apud Liuiū lib. VI. *Offendit te,* ait, A. CORNELI, VOSQVE PATRES CONSCRIPTI, *circumfusa turba lateri meo.* Similiter apud eundē lib. VIII. Annius Latinorū Prætor: *Tempus erat,* T. MANLI, VOSQVE PATRES CONSCRIPTI, *tandem iam vos nobiscum nihil pro imperio agere.* Interdum ad solos Consules ambos sermo conuertebatur. Sic apud Liuiū lib. III. P. Scaptius, SI LICET, inquit, COSS. DE REPVB. DICERE, *errare ego populum in hac causa non patiar.* Apud eundē lib. IX. Sp. Posthumius sententiam rogatus à P. Philone Cos. *Haud sum ignarus,* ait, COSS. *ignominiæ non honoris causa me primùm excitatum, iussumque dicere.* Eodémq; libro Lentulus princeps legatorum, *Patrem meū,* inquit, COSS. *sæpe audiui.* Et ibidem Mænius, VOS QVÆSO COSS. *si vobis datum ab Senatu negotium fuerit.*

At si ad Consulem alterum oratio conuerteretur, is proprio nomine vocabatur. Cicero Philipp. VIII. *Confusius hesterno die est acta res,* C. PANSA, *quàm postulabat institutum Consulatus tui.* Idem Philipp. X. *Maximas tibi,* PANSA, *gratias omnes & habere & agere debemus.* Apud Liuium lib. XXII. Q. F. Max. L. Æmylium Consulem proficiscentem sic alloquitur: *Si aut collegam, sed quod mallem tui similem,* L. ÆMYLI, *haberes, aut tu collegæ tui similis esses, superuacanea esset oratio mea.* Denique cùm è Cannensis cladis reliquiis legati ad Marcellum Consulem missi essent, ex his vnus potestate dicendi facta, quemadmodum Liuius lib. XXV. scribit, *Consulem,* inquit, *te,* M. MARCELLE, *in Italiam adisse gratus. Et mox: Vniuersum Senatum mihi intueri videor, cùm te,* M. MARCELLE, *intueor.*

Tribunos pl. verò alloquebantur hoc nomine, TRIBVNI. Liuius lib. III. de P. Valerio Cos. *Inde in templum ad Tribunos pl. venit. Quid hoc rei est, inquit,* TRIBVNI? Et alio eiusdem libri loco, Quintius Consul, *Hoc est,* TRIBVNI, *auxilium plebi ferre?* Seruilius apud eundem lib. XLV. *Reuocate,* SI VIDETVR, TRIBVNI, *ad suffragium tribus.* Et lib. IIII. *Q. Seruilius Priscus,* VOS, inquit, TRIBVNI PLEBIS, *quoniam ad extrema ventum est, Senatus appellat.* Et lib. VIII. *Horum criminum vos reos ut omnia secula offerte* TRIBVNI PLEBIS. Tribunos verò plebis & populum simul alloquens lib. XXXVIII. Scipio, *Hoc die,* ait, TRIBVNI PL. VOSQVE QVIRITES. Eodémque modo qui populum & Senatum simul alloquebantur, Quirites cum Patribus Conscriptis coniungebant: veluti apud Liuium lib. VIII. Torquatus, *Quid cessatis,* ait, QVIRITES, VOSQVE PATRES CONSCRIPTI, *arma capere?* Ad Censores verò verba faciens Metellus lib. XL. Liuij, orationem sic inchoat: *Non obliti sumus* CENSORES, *vos paulò ante* &c. Sextus quoque Tullius verba pro exercitu ad C. Sulpitium Dictatorē faciens: *Scilicet* DICTATOR, inquit, *condemnatum se vniuersus exercitus à te ignauiæ vatus, & prope ignominiæ causa destitutum sine armis orauit me, vt suam causam apud te agerem.*

Verum integrarum sententiarum in Senatu dictarum largam nobis copiam suppeditant Ciceronis in M. Antonium Orationes, ex quibus illustria exempla subiecci, vnde & veterum Senatusconsultorum multa propria & sollēnia verba colligere licet. Etenim Philipp. III. sententiam suam ita concipit: QVAS OB RES QVOD TRIB. PLEB.

PLEB. VERBA FECERVNT: VTI SENATVS KAL. IANVAR. TVTO HABERI SENTENTIÆQVE DE SVMMA REPVB. LIBERE DICI POSSINT, DE EA RE ITA CENSEO: VT C. PANSA, A. HIRTIVS CONSVLES DESIGNATI DENT OPERAM VTI SENATVS KAL. IAN. TVTO HABERI POSSIT: QVODQVE EDICTVM D. BRVTI IMPERATORIS CONSVLIS DESIGNATI OPTIME DE REPVB. MERITI PROPOSITVM SIT, SENATVM EXISTIMARE D. BRVTVM IMPERATOREM CONSVLEM DESIGNATVM OPTIME DE REPVB. MERERI, CVM SENATVS AVCTORITATEM POPVLIQVE RO. LIBERTATEM IMPERIVMQVE DEFENDAT: QVODQVE PROVINCIAM GALLIAM CITERIOREM OPTIMORVM ET FORTISSIMORVM AMICORVMQVE REIPVBL. CIVIVM, EXERCITVMQVE IN SENATVS POTESTATE RETINEAT, ID EVM EXERCITVMQVE EIVS, MVNICIPIA, COLONIAS PROVINCIÆ GALLIÆ, RECTE ATQVE ORDINE, EXQVE REP. FECISSE, ET FACERE. SENATVM AD SVMMAM REMP. PERTINERE ARBITRARI, A D. BRVTO ET L. PLANCO IMPERATORE CONSVLIBVS DESIGNATIS, ITEMQVE A CETERIS, QVI PROVINCIAS OPTINENT, OPTINERI EX LEGE IVLIA, QVOAD EX S.C. CVIQVE EORVM SVCCCESSVM SIT: EOSQVE DARE OPERAM, VT EÆ PROVINCIÆ EXERCITVSQVE IN SENATVS POPVLIQVE POTESTATE PRÆSIDIOQVE REIPVB. SINT. CVMQVE OPERA, VIRTVTE, CONSILIO C. CÆSARIS, SVMMOQVE CONSENSV MILITVM VETERANORVM, QVI EIVS AVCTORITATEM SECVTI REIP. PRÆSIDIO SVNT ET FVERVNT, A GRAVISSIMIS PERICVLIS POPVLVS RO. DEFENSVS SIT, ET HOC TEMPORE DEFENDATVR: CVMQVE LEGIO MARTIA ALBÆ CONSTITERIT IN MVNICIPIO FIDELISSIMO ET FORTISSIMO: SESEQVE AD SENATVS AVCTORITATEM, POPVLIQVE ROM. LIBERTATEM CONTVLERIT: ET QVOD PARI CONSILIO EADEMQVE VIRTVTE LEGIO QVARTA VSA L. EGNATVLEIO DVCE CIVI EGREGIO SENATVS AVCTORITATEM POPVLIQVE RO. LIBERTATEM DEFENDAT, DEFENDERIT, SENATVI MAGNÆ CVRÆ ESSE AC FORE, VT PRO TANTIS EORVM IN REMP. MERITIS HONORES HIS HABEANTVR, GRATIÆQVE REFERANTVR: SENATVI PLACERE VTI C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. DESIGNATI CVM MAGISTRATVM INISSENT, SI EIS VIDERETVR, PRIMO QVOQVE TEMPORE DE HIS REBVS AD HVNC ORDINEM REFERRENT, ITA VTI E REP. FIDEQVE SVA VIDERETVR.

Idē Philipp. V. sententiæ loco hæc dicit: QVIBVS DE CAVSIS EAS LEGES QVAS M. ANTONIVS TVLISSE DICITVR, OMNES CENSEO PER VIM ET CONTRA AVSPICIA LATAS, HISQVE LEGIBVS POPVLVM NON TENERI. SI QVAM LEGEM DE ACTIS CÆSARIS CONFIRMANDIS, DEVE DICTATVRA IN PERPETVVM TOLLENDA, DEVE COLONIS IN AGROS DEDVCENDIS TVLISSE, M. ANTONIVS DICITVR, EASDEM LEGES DE INTEGRO, VT POPVLVM TENEANT, SALVIS AVSPICIIS FERRI PLACET. Et paulò post: QVÆ QVANQVAM SI LEGES IRRITAS FECERITIS, RATA ESSE NON POSSINT, TAMEN SEPARATIM SVO NOMINE NOTANDA CENSEO, IVDICANDOSQVE NVLLOS SEPTEMVIROS FVISSE, NIHIL PLACERE RATVM ESSE QVOD AB IIS ACTVM DICERETVR. Ac postica: QVAMOBREM P. C. LEGATORVM MENTIONEM NVLLAM CENSEO FACIENDAM, REM ADMINISTRANDAM ARBITROR SINE VLLA MORA, ET CONFESTIM GERENDAM: TVMVLTVM CENSEO DECERNI, IVSTITIVM EDICI, SAGA SVMI DICO OPORTERE, DELECTVM HABERI, SVBLATIS VACATIONIBVS IN VRBE, ET IN ITALIA PRÆTER GALLIAM TOTAM. Deinde adiicit: QVAPROPTER NE MVLTA NOBIS COTIDIE DECERNENDA SINT, CONSVLIBVS TOTAM REMP.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMMENDANDAM CENSEO, IISQVE PERMITTENDVM, VT REMP. DEFENDANT, PROVIDEANTQVE NE QVID RESPVBL. DETRIMENTI ACCIPIAT: CENSEOQVE VT IIS, QVI IN EXERCITV ANTONII SVNT, NE SIT EA RES FRAVDI, SI ANTE KALENDAS FEB. AB EO DISCESSERINT. Sequitur ibidē: QVAMOBREM HIS VERBIS PATRES CONSCRIPTI SC. FACIENDVM CENSEO: CVM D. BRVTVS IMP. COS. DESIGNATVS PROVINCIAM GALLIAM IN SENATVS POPVLIQVE RO. POTESTATE TENEAT: CVMQVE EXERCITVM TANTVM TAM BREVI NEMPORE SVMMO STVDIO MVNICIPIORVM, COLONIARVMQVE PROVINCIÆ GALLIÆ OPTIME DE REP. MERITÆ MERENTISQVE CONSCRIPSERIT, COMPARARIT: ID EVM RECTE ET ORDINE, EXQVE REP. FECISSE: IDQVE D. BRVTI PRÆSTANTISSIMVM MERITVM IN REMP. SENATVI POPVLOQVE RO. GRATVM ESSE ET FORE. ITAQVE SENATVM POPVLVMQVE RO. EXISTIMARE D. BRVTI IMP. COS. DESIGNATI OPERA, CONSILIO, VIRTVTE, INCREDIBILIQVE STVDIO ET CONSENSV PROVINCIÆ GALLIÆ REIP. DIFFICILLIMO TEMPORE ESSE SVBVENTVM. Et poſtea: ATQVE ETIAM M. LEPIDO PRO EIVS EGREGIIS IN REMP. MERITIS DECERNENDOS HONORES QVAM AMPLISSIMOS CENSEO. Nec multo poſt: QVAM OB CAVSAM IVSTAM ATQVE MAGNAM, ET QVOD PERICVLOSISSIMVM CIVILE BELLVM, MAXIMVMQVE HVMANITATE ET SAPIENTIA SVA M. LEPIDVS AD PACEM CONCORDIAMQVE CONVERTIT, SC. HIS VERBIS CENSEO PERSCRIBENDVM. CVM A M. LEPIDO IMP. PONT. MAX. SÆPENVMERO RESPVB. ET BENE ET FELICITER GESTA SIT, POPVLVSQVE RO. INTELLEXERIT EI DOMINATVM REGIVM MAXIME DISPLICERE, CVMQVE EIVS OPERA, VIRTVTE, CONSILIO, SINGVLARIQVE CLEMENTIA ET MANSVETVDINE BELLVM ACERBISSIMVM CIVILE SIT RESTINCTM, SEXTVSQVE POMPEIVS GN. F. MAGNVS HVIVS ORDINIS AVCTORITATE AB ARMIS DISCESSERIT, ET A M. LEPIDO IMP. PONT. MAX. SVMMA SENATVS POPVLIQVE RO. VOLVNTATE CIVITATI RESTITVTVS SIT, SENATVM POPVLVMQVE RO. PRO MAXIMIS PLVRIMISQVE IN REMP. M. LEPIDI MERITIS MAGNAM SPEM IN EIVS VIRTVTE, AVCTORITATE, FELICITATE REPONERE, OTII, PACIS, CONCORDIÆ, LIBERTATIS: EIVSQVE IN REMP. MERITORVM SENATVM POPVLVMQVE RO. MEMOREM FORE; EIQVE STATVAM EQVESTREM INAVRATAM IN ROSTRIS, AVT QVO ALIO LOCO IN FORO VELLET, EX HVIVS ORDINIS SENTENTIA STATVI PLACERE.

Idem ibidem: HOC AVTEM TEMPORE ITA CENSEO DECERNENDVM: QVOD C. CÆSAR C. F. PONT. PRO-PR. SVMMO REIP. TEMPORE MILITES VETERANOS AD LIBERTATEM POPVLI RO. COHORTATVS SIT, EOSQVE CONSCRIPSERIT: QVODQVE LEGIO MARTIA, QVARTAQVE SVMMO STVDIO OPTIMOQVE IN REMP. CONSENSV, C. CÆSARE DVCE ET AVCTORE, REMP. LIBERTATEM POPVLI RO. DEFENDANT, DEFENDERINT: ET QVOD C. CÆSAR PRO PRÆTORE GALLIÆ PROVINCIÆ CVM EXERCITV SVBSIDIO PROFECTVS SIT: EQVITES, SAGITTARIOS, ELEPHANTOS, IN SVAM POPVLIQVE RO. POTESTATEM REDEGERIT: DIFFICILLIMOQVE REIP. TEMPORE SALVTI DIGNITATIQVE POPVLI RO. SVBVENERIT: OB EAS CAVSAS SENATVI PLACERE C. CÆSAREM C. F. PONT. PROPR. SENATOREM ESSE, SENTENTIAMQVE LOCO PRÆTORIO DICERE: EIVSQVE RATIONEM, QVEMCVMQVE MAGISTRATVM PETET, ITA HABERI, VT HABERI PER LEGES LICERET, SI ANNO SVPERIORE QVÆSTOR FVISSET. Et mox: NEC VERO DE L. EGNATVLEIO FORTIS-

FORTISSIMO ET CONSTANTISSIMO CIVI, AMICISSIMOQVE REIP. SILENDVM ARBITROR, SED TRIBVENDVM TESTIMONIVM VIRTVTIS EGREGIÆ, QVOD IS LEGIONEM QVARTAM AD CÆSAREM ADDVXERIT, QVÆ PRÆSIDIO CONSVLIBVS, SENATVI POPVLOQVE REIQVE PVB. ESSET: OB EAM CAVSAM PLACERE, VTI L. EGNATVLEIO TRIENNIVM ANTE LEGITIMVM TEMPVS MAGISTRATVS PETERE, CAPERE, GERERE LICEAT. DE EXERCITV AVTEM C. CÆSARIS ITA CENSEO DECERNENDVM. SENATVI PLACERE, MILITIBVS VETERANIS, QVI CÆSARIS PONTIFICIS, PRO PRÆTORE, HORTATV, LIBERTATEM POPVLI RO. AVCTORITATEMQVE HVIVS ORDINIS DEFENDERINT ATQVE DEFENDANT, HIS, LIBERISQVE EORVM MILITIÆ VACATIONEM ESSE: VTIQVE C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. ALTER, AMBOVE COGNOSCERENT, QVI AGER IIS COLONIIS ESSET, QVO MILITES VETERANI DEDVCTI ESSENT, QVI CONTRA LEGEM IVLIAM POSSIDERETVR, VT IS MILITIBVS VETERANIS DIVIDERETVR: DE AGRO CAMPANO SEPARATIM COGNOSCERENT, INIRENTQVE RATIONEM DE COMMODIS MILITVM VETERANORVM AVGENDIS, LEGIONIQVE MARTIÆ, ET LEGIONI QVARTÆ, ET IIS MILITIBVS, QVI DE LEGIONE SECVNDA, TRICESIMAQVINTA AD C. PANSAM, A. HIRTIVM COSS. VENISSENT, SVAQVE NOMINA DEDISSENT. QVOD HIS AVCTORITAS SENATVS POPVLIQVE RO. LIBERTAS CARISSIMA SIT ET FVERIT, VACATIONEM MILITIÆ IPSIS LIBERISQVE EORVM ESSE PLACERE, EXTRA TVMVLTVM GALLICVM ITALIAMQVE: EAS LEGIONES BELLO CONFECTO MISSAS FIERI, PLACERE. QVANTAMQVE PECVNIAM MILITIBVS EARVM LEGIONVM IN SINGVLOS C. CÆSAR PONT. PR. POLLICITVS SIT, TANTAM DARI PLACERE: VTIQVE C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. ALTER AMBOVE RATIONEM AGRI HABEANT, QVI SINE INIVRIA PRIVATORVM DIVIDI POSSIT: ISQVE MILITIBVS LEGIONIS MARTIÆ ET LEGIONIS QVARTÆ ITA DARETVR, ASSIGNARETVR, VT QVIBVS MILITIBVS AMPLISSIME DATI, ASSIGNATI ESSENT. DIXI AD EA OMNIA, CONSVLES, *de quibus retuliſtis.*

Idem Philipp. VIII. QVAS OB RES ITA CENSEO, EORVM QVI CVM M. ANTONIO SVNT, QVI AB ARMIS DISCESSERINT, ET AVT AD C. PANSAM, AVT AD HIRTIVM COSS. AVT AD D. BRVTVM IMP. COS. DESIGNATVM, AVT AD C. CÆSAREM PROPR. ANTE IDVS MARTIAS PRIMAS ADIERINT, IIS FRAVDI NE SIT, QVOD CVM M. ANTONIO FVERINT. SI QVIS EORVM QVI CVM M. ANTONIO SVNT, FECERIT QVOD HONORE PRÆMIOVE DIGNVM ESSE VIDEATVR, VTI C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. ALTER AMBOVE SI EIS VIDEATVR, DE EIVS HONORE PRÆMIOVE, PRIMO QVOQVE DIE AD SENATVM REFERANT. SI QVIS POST HOC S.C. AD ANTONIVM PROFECTVS ESSET PRÆTER L. VARIVM, SENATVM EXISTIMATVRVM EVM CONTRA REMP. FECISSE.

Idem Philipp. IX. QVAS OB RES ITA CENSEO: CVM SER. SVLPICIVS Q. F. LEMONIA RVFVS, DIFFICILLIMO REIP. TEMPORE, GRAVI PERICVLOSOQVE MORBO ADFECTVS, AVCTORITATEM SENATVS SALVTEM REIP. VITÆ SVÆ PRÆPOSVERIT, CONTRAQVE VIM, GRAVITATEMQVE MORBI CONTENDERIT, VT IN CASTRA M. ANTONII QVO SENATVS EVM MISERAT, PERVENIRET, ISQVE, CVM IAM PROPE CASTRA VENISSET, VI MORBI OPPRESSVS, VITAM AMISERIT MAXIMO REIP. TEMPORE, EIVSQVE MORS CONSENTANEA VITÆ FVERIT SANCTISSIME HONESTISSIMEQVE ACTÆ, IN QVA SÆ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PE MAGNO VSVI REIP. SER. SVLPICIVS ET PRIVATVS ET IN MAGISTRATIBVS FVERIT: CVM TALIS VIR OB REMP. IN LEGATIONE MORTEM OBIERIT, SENATVI PLACERE, SER. SVLPICIO STATVAM PEDESTREM ÆNEAM IN ROSTRIS EX HVIVS ORDINIS SENTENTIA STATVI: CIRCVMQVE EAM STATVAM LOCVM LVDIS, GLADIATORIBVSQVE LIBEROS POSTEROSQVE EIVS QVOQVO VERSVS PEDES QVINQVE HABERE, QVOD IS OB REMP. MORTEM OBIERIT: EAMQVE CAVSAM IN BASI INSCRIBI: VTIQVE C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. ALTER AMBOVE, SI EIS VIDEATVR, QVÆSTORIBVS VRBANIS IMPERENT, VT EAM BASIM, STATVAMQVE FACIENDAM, ET IN ROSTRIS STATVENDAM LOCENT: QVANTIQVE LOCAVERINT, TANTAM PECVNIAM REDEMPTORI ATTRIBVENDAM SOLVENDAMQVE CVRENT. CVMQVE ANTEA SENATVS AVCTORITATEM SVAM IN VIRORVM FORTIVM FVNERIBVS. ORNAMENTISQVE OSTENDERIT, PLACERE EVM, QVAM AMPLISSIME SVPREMO SVO DIE EFFERRI: ET CVM SER. SVLP. Q. F. LEMONIA RVFVS ITA DE REP. MERITVS SIT, VT HIS ORNAMENTIS DECORARI DEBEAT, SENATVM CENSERE, ATQVE E REP. EXISTIMARE ÆDILEIS CVRVLEIS EDICTVM, QVOD DE FVNERIBVS HABEANT SER. SVLPICII, Q. F. LEMONIA RVFI FVNERI REMITTERE: VTIQVE LOCVM SEPVLCRO IN CAMPO EXQVILINO C. PANSA CONSVL, SEV QVO IN LOCO VIDEBITVR, PEDES TRIGINTA QVOQVO VERSVS ASSIGNET, QVO SER. SVLPICIVS INFERATVR, QVOD SEPVLCRVM IPSIVS, LIBERORVM, POSTERORVMQVE EIVS ESSET, VTI QVOD OPTIMO IVRE PVBLICE SEPVLCRVM DATVM ESSET.

Idem Philipp. x. circa finem. QVÆ CVM ITA SINT, QVOD C. PANSA COS. VERBA FECIT DE LITERIS, QVÆ A Q. CÆPIONE BRVTO PROCOS. ALLATÆ, ET IN HOC ORDINE RECITATÆ SVNT, DE EA RE ITA CENSEO. CVM Q. CÆPIONIS BRVTI PROCOS. OPERA, CONSILIO, INDVSTRIA, VIRTVTE, DIFFICILLIMO REIP. TEMPORE PROVINCIA MACEDONIA, ILLYRICVM, ET CVNCTA GRÆCIA ET LEGIONES, EXERCITVS, EQVITATVS IN CONSVLVM, SENATVS POPVLIQVE RO. POTESTATE SINT: IDQVE CÆPIONEM BRVTVM PROCOS. BENE, ET E REP. PRO SVA, MAIORVMQVE SVORVM DIGNITATE CONSVETVDINEQVE REIP. BENE GERENDÆ FECISSE: EAMQVE REM SENATVI, POPVLOQVE RO. GRATAM ESSE ET FORE. VTIQVE Q. CÆPIO BRVTVS PROCOS. PROVINCIAM MACEDONIAM, ILLYRICVM, CVNCTAMQVE GRÆCIAM TVEATVR, DEFENDAT, CVSTODIAT, INCOLVMEMQVE CONSERVET: EIQVE EXERCITVI, QVEM IPSE CONSTITVIT, COMPARAVIT, PRÆSIT: PECVNIAMQVE AD REM MILITAREM, SI QVA OPVS SIT, QVÆ PVBLICA SIT, ET EXIGI POSSIT, VTATVR, EXIGAT: PECVNIASQVE, A QVIBVS VIDEATVR, AD REM MILITAREM MVTVAS SVMAT, IMPERET, FRVMENTVMQVE: OPERAMQVE DET, VT CVM SVIS COPIIS QVAM PROXIME ITALIAM SIT: CVMQVE EX LITERIS Q. CÆPIONIS BRVTI PROCOS. INTELLECTVM SIT Q. HORTENSII PROCOS. OPERA ET VIRTVTE VEHEMENTER REMP. ADIVTAM, OMNIAQVE EIVS CONSILIA CVM CONSILIIS Q. CÆPIONIS BRVTI PROCOS. CONIVNCTA FVISSE, EAMQVE REM MAGNO VSVI REIP. FVISSE, Q. HORTENSIVM PROCOS. RECTE ET ORDINE EXQVE REP. FECISSE, SENATVIQVE PLACERE, Q. HORTENSIVM PROCOS. CVM QVÆSTORIBVS, PROVE QVÆSTORIBVS ET LEGATIS SVIS PROVINCIAM MACEDONIAM OBTINERE, QVOAD EI EX S.C. SVCCESSVM SIT.

Idem Philipp. XI. *Sed vt ea vestra quoque auctoritate firmetur*, CENSEO: CVM P. DOLABELLA

LABELLA, QVIQVE EIVS CRVDELISSIMI ET TETERRIMI FACINORIS, MINISTRI, SOCII, ADIVTORES FVERVNT, HOSTES POPVLI RO. A SENATV IVDICATI SINT: CVMQVE SENATVS P. DOLABELLAM BELLO PERSEQVENDVM CENSVERIT: VT IS QVI OMNIA DEORVM, HOMINVMQVE IVRA NOVO, INAVDITO, INEXPIABILI SCELERE POLLVERIT, NEFARIOQVE PATRIÆ SE PARRICIDIO OBSTRINXERIT, POENAS DIIS HOMINIBVSQVE MERITAS DEBITASQVE PERSOLVAT: SENATVI PLACERE C. CASSIVM PROCOS. PROVINCIAM SYRIAM OBTINERE, VTI QVI EAM OPTIMO IVRE PROVINCIAM OBTINVERIT, EVMQVE A Q. MARCIO CRISPO PROCOS. L. STATIO MVRCO PROCOS. A. ALIENO LEGATO EXERCITVS ACCIPERE, EOSQVE EI TRADERE: CVMQVE HIS COPIIS, ET SI QVAS PRÆTEREA PARAVERIT, BELLO P. DOLABELLAM TERRA MARIQVE PERSEQVI: EIVS BELLI GERENDI CAVSA, QVIBVS EI VIDEATVR, NAVEIS, NAVTAS, PECVNIAM, CETERAQVE OMNIA, QVÆ AD ID BELLVM GERENDVM PERTINEANT, VT IMPERANDI IN SYRIA, ASIA, BITHINIA, PONTO IVS POTESTATEMQVE HABEAT: VTQVE QVAMCVMQVE IN PROVINCIAM EIVS BELLI GERENDI CAVSA ADVENERIT, IBI MAIVS IMPERIVM C. CASSII PROCOS. SIT, QVAM EIVS ERIT, QVI EAM PROVINCIAM TVM OBTINEBIT, CVM C. CASSIVS PROCOS. IN EAM PROVINCIAM VENERIT: REGEM DEIOTARVM PATREM ET REGEM DEIOTARVM FILIVM, SI, VT MVLTIS BELLIS SÆPENVMERO IMPERIVM POPVLI RO. IVVERINT, ITEM C. CASSIVM PROCOS. COPIIS SVIS, OPIBVSQVE IVVISSENT, SENATVI POPVLOQVE RO. GRATVM ESSE FACTVROS: ITEMQVE SI CETERI REGES TETRARCHÆ, DYNASTÆQVE FECISSENT. S. P. Q. R. EORVM OFFICII NON IMMEMORIM FVTVRVM: VTIQVE C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. ALTER AMBOVE, SI EIS VIDERETVR, REP. RECVPERATA, DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS, PRÆTORIIS, AD HVNC ORDINEM, PRIMO QVOQVE TEMPORE REFERANT: INTEREA PROVINCIÆ AB IIS QVIBVS OBTINENTVR, OBTINEANTVR, QVOAD CVIQVE EX S.C. SVCCESSVM SIT.

Idem Philipp. XIII. circa finem: QVÆ CVM ITA SINT, DE MANDATIS LITERISQVE M. LEPIDI VIRI CLARISSIMI, SERVILIO ASSENTIOR: ET HOC AMPLIVS CENSEO, MAGNVM POMPEIVM CN. F. PRO PATRIS, MAIORVMQVE SVORVM ANIMO, STVDIOQVE IN REMP. SVAQVE PRISTINA VIRTVTE, INDVSTRIA, VOLVNTATE FECISSE, QVOD SVAM EORVMQVE, QVOS SECVM HABERET, OPERAM SENATVI POPVLOQVE RO. POLLICITVS ESSET: EAMQVE REM SENATVI POPVLOQVE RO. GRATAM ACCEPTAMQVE ESSE: EIQVE HONORI, DIGNITATIQVE EAM REM FORE. HOC VEL CONIVNGI CVM HOC S.C. LICET, VEL SEIVNGI POTEST, SEPARATIMQVE PERSCRIBI, VT PROPRIO S. C. POMPEIVS COLLAVDATVS ESSE VIDEATVR.

Idem Philipp. XIIII. DECERNO IGITVR EORVM TRIVM NOMINE I. DIERVM SVPPLICATIONES, QVAS VT HONORIFICENTISSIMIS VERIS CONSEQVI POTERO, COMPLECTAR IPSA SENTENTIA: EST AVTEM FIDEI PIETATISQVE NOSTRÆ DECLARARE FORTISSIMIS MILITIBVS QVAM MEMORES SIMVS QVAMQVE GRATI. QVAMOBREM PROMISSA NOSTRA, ATQVE EA, QVÆ LEGIONIBVS BELLO CONFECTO TRIBVTVROS NOS SPOPONDIMVS, HODIERNO S.C. RENOVANDA CENSEO. Et ibidem: ATQVE ETIAM CENSEO P. C. QVÆ PRÆMIA MILITIBVS PROMISIMVS NOS REPVB. RECV-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PERATA TRIBVTVROS, EA VIVIS VICTORIBVSQVE CVMVLATE CVM TEMPVS VENERIT, PERSOLVENDA: QVI AVTEM EX IIS, QVIBVS ILLA PROMISSA SVNT, PRO PATRIA OCCIDERVNT, EORVM PARENTIBVS, LIBERIS, CONIVGIBVS, FRATRIBVS, EADEM TRIBVENDA CENSEO. SED VT ALIQVANDO SENTENTIA COMPLECTAR, ITA CENSEO. CVM C. PANSA COS. IMPERII INITIVM CVM HOSTIBVS CONFLIGENDI FECERIT, QVO PRÆLIO LEGIO MARTIA ADMIRABILI INCREDIBILIQVE VIRTVTE LIBERTATEM POPVLI RO. DEFENDERIT, QVOD IDEM LEGIONES TIRONVM FECERINT: IPSEQVE C. PANSA COS. IMP. CVM INTER MEDIA HOSTIVM TELA VERSARETVR, VVLNERA ACCEPERIT. CVMQVE A. HIRTIVS COS. IMP. PRÆLIO AVDITO ET COGNITO, FORTISSIMO, PRÆSTANTISSIMOQVE ANIMO EXERCITVM CASTRIS EDVXERIT, IMPETVMQVE IN M. ANTONIVM, EXERCITVMQVE HOSTIVM FECERIT, EIVSQVE COPIAS DCCIDIONE OCCIDERIT, SVO EXERCITV ITA INCOLVMI, VT NE VNVM QVIDEM MILITEM DESIDERAVERIT: CVMQVE C. CÆSAR PROPR. IMP. CONSILIO DILIGENTIAQVE SVA CASTRA FELICITER DEFENDERIT, COPIASQVE HOSTIVM, QVÆ AD CASTRA ACCESSERANT, PROFLIGARIT, OCCIDERIT: OB EAS RES SENATVM EXISTIMARE, ET IVDICARE, EORVM TRIVM IMPERATORVM VIRTVTE, IMPERIO, CONSILIO, GRAVITATE, CONSTANTIA, MAGNITVDINE ANIMI, FELICITATE, POPVLVM RO. FOEDISSIMA CRVDELISSIMAQVE SERVITVTE LIBERATVM. CVMQVE REMP. VRBEM TEMPLA DEORVM IMMORTALIVM, BONA, FORTVNASQVE OMNIVM, LIBEROSQVE CONSERVARINT DIMICATIONE ET PERICVLO VITÆ SVÆ: VTI OB EAS RES BENE, FORTITER, FELICITERQVE GESTAS, C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. IMPERATORES, ALTER AMBOVE, AVT SI ABERINT, M. CORNVTVS PRÆT. VRBANVS SVPPLICATIONES PER DIES L. AD OMNIA PVLVINARIA CONSTITVAT. CVMQVE VIRTVS LEGIONVM DIGNA CLARISSIMIS IMPERATORIBVS EXSTITERIT: SENATVM, QVÆ SIT ANTEA POLLICITVS LEGIONIBVS, EXERCITIBVSQVE NOSTRIS, EA SVMMO STVDIO REP. RECVPERATA PERSOLVTVRVM. CVMQVE LEGIO MARTIA PRINCEPS CVM HOSTIBVS CONFLIXERIT, ATQVE ITA CVM MAIORE HOSTIVM NVMERO CONTENDERIT, VT PLVRIMOS CÆDERENT, CAPERENT NONNVLLOS: CVMQVE SINE VLLA RETRACTATIONE PRO PATRIA VITAM PROFVDERINT, CVMQVE SIMILI VIRTVTE RELIQVARVM LEGIONVM MILITES PRO SALVTE ET LIBERTATE POPVLI RO. MORTEM OPPETIVERINT: SENATVI PLACERE, VT C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. IMPER. ALTER AMBOVE, SI IIS VIDEATVR, IIS QVI SANGVINEM PRO VITA, LIBERTATE, FORTVNISQVE POPVLI RO. PRO VRBE, TEMPLISQVE DEORVM IMMORTALIVM PROFVDISSENT, MONVMENTVM QVAM AMPLISSIMVM LOCANDVM, FACIENDVM CVRENT, QVÆSTORESQVE VRBANOS AD EAM REM PECVNIAM DARE, ATTRIBVERE, SOLVERE, IVBEANT, VT EXTET AD MEMORIAM POSTERITATIS SEMPITERNAM, AD SCELVS CRVDELISSIMORVM HOSTIVM, MILITVMQVE DIVINAM VIRTVTEM: VTQVE QVÆ PRÆMIA SENATVS MILITIBVS ANTE CONSTITVIT, EA SOLVANTVR, EORVM QVI HOC BELLO PRO PATRIA OCCIDERVNT, PARENTIBVS, LIBERIS, CONIVGIBVS, FRATRIBVS: IISQVE TRIBVANTVR, QVÆ MILITIBVS IPSIS TRIBVI OPORTERET, SI ILLI VIXISSENT, QVI MORTE VICE-

VICERVNT. Directas etiam duas in Senatu à Cæsare & Catone dictas sententias Sallustius in bello Catilinar refert, quæ prolixiores sunt, quàm vt hic adscribi debeant: Earum itaque postremas dumtaxat clausulas subiecí. Cæsar quidem hunc dicendi finem facit, PLACET IGITVR EOS DIMITTI ET AVGERI EXERCITVM CATILINÆ? MINIME: SED ITA CENSEO, PVBLICANDAS EORVM PECVNIAS, IPSOS IN VINCVLIS HABENDOS PER MVNICIPIA, QVÆ MAXVME OPIBVS VALENT: NEV QVIS DE HIS POSTEA AD SENATVM REFERAT, NEVE CVM POPVLO AGAT: QVI ALITER FECERIT, SENATVM EXISTIMARE EVM CONTRA REMP. ET SALVTEM OMNIVM FACTVRVM. Quam sententiam Plutarchus in Cæsare ita expressit, Ὡς δ' ἀπαντῶν μὲν ἀκριτος ἄδηλος ἀξιώματι ἡ γνώμη λαμπρὸς, ὁ δοκεῖ πάντων, ὁδὲ λόγων εἶναι μὴ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. Εἰ δὲ φρουροῦντο δήσαντες ἐν πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ἄχρι αὖ τὸς ἐπέλθῃ Κικέρων, μέχρι οὗ κατα πολεμηθῇ Κατιλίνας, ὕστερον ἂν εἰρλάν ἡ καθ' ἡσυχίαν ταῖς ἐκάστου τῆ βουλῆ γνώμαις πράξειν. Dio verò lib. XXXVII. Ὁ γὰρ Καῖσαρ, πάντων τῶν περὶ αὐτοῦ ψηφισαμένων ἀποθανεῖν σφᾶς, γνώμην ἔδωκε, ΔΗΣΑΙ ΤΕ ΑΥΤΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ἄλλους ἄλλη καταθέσθαι, τῶν ἀσῶν ἐστερημένους, ὅπως τῷ μήτε τοῖς ἀδίκως ἐπ' αὐτῶν ζημιωθεῖσί ποτε καὶν ὠφελήσῃ τις, ΕΝ ΠΟΛΕΜΙΩΝ ΜΟΙΡΑ τὴν πόλιν ἐξ ἧς αὖ φίλοι εἶναι. Suetonius in Iul. cap. XIIII. *Prætor, ait, creatus, detecta coniuratione Catilinæ, Senatúque vniuerso in socios facinoris vltimam statuente pœnam, solus municipatim diuidendos, custodiendósque publicatis bonis censuit.* Catonis verò de iisdem coniuratis sententiæ ex venia apud Sallustium verba sunt hæc QVARE ITA EGO CENSEO, CVM NEFARIO CONSILIO SCELERATORVM CIVIVM RESPVB. IN MAXVMA PERICVLA VENERIT, HIQVE INDICIO T. VOLTVRII, ET LEGATORVM ALLOBROGVM CONVICTI, CONFESSIQVE SINT, CÆDEM, INCENDIA, ALIAQVE FOEDA ATQVE CRVDELIA FACINORA IN CIVES PATRIAMQVE PARAVISSE, DE CONFESSIS, SICVTI DE MANIFESTIS RERVM CAPITALIVM, MORE MAIORVM SVPPLICIVM SVMENDVM. Liuius lib. XXVI. M Attilium Regulum sententiam interrogatum de Campanis, ita loquutum tradit. IN CONSILIO ARBITROR, ME FVISSE CONSVLIBVS CAPVA CAPTA, CVM QVÆRERETVR, ECQVIS CAMPANORVM DE REPVB. NOSTRA BENE MERITVS ESSET, DVAS MVLIERES COMPERTVM EST, VESTIAM OPPIAM ATTELANAM CAPVÆ HABITANTEM, ET FAVCVLAM CLVVIAM, QVÆ QVONDAM QVÆSTVM CORPORE FECISSET: ILLAM QVOTIDIE SACRIFICASSE PRO SALVTE ET VICTORIA POPVLI RO. HANC CAPTIVIS EGENTIBVS ALIMENTA CLAM SVPPEDITASSE: CETERORVM OMNIVM CAMPANORVM EVNDEM ERGA NOS ANIMVM, QVEM CARTHAGINIENSIVM FVISSE, SECVRIQVE PERCVSSOS A Q. FVLVIO FVISSE, MAGIS QVORVM DIGNITAS INTER ALIOS, QVAM QVORVM CVLPA EMINEBAT. PER SENATVM AGI DE CAMPANIS, QVI CIVES RO. SVNT, INIVSSV POPVLI NON VIDEO POSSE. IDQVE ET APVD MAIORES NOSTROS IN SVTRIANIS FACTVM EST, CVM DEFECISSENT, VT M. ANTISTIVS TRIBVNVS PLEBIS PRIVS ROGATIONEM FERRET, SCIRETQVE PLEBS, VTI SENATVI DE SVTRIANIS SENTENTIÆ DICENDÆ IVS ESSET. ITAQVE CENSEO CVM TRIBVNIS PLEBIS AGENDVM ESSE, VT EORVM VNVS, PLVRESVE ROGATIONEM FERANT AD PLEBEM, QVA NOBIS STATVENDI DE CAMPANIS IVS FIAT. Tenere etiam me non possum quin hic quoque apponam eam cuius iam ante bonam partem adduxi, Cornelij Malusinensis sententiam, quæ à Liuio lib. III. obliquis verbis ita concipitur. SIBI PLACERE DE EO, QVOD VALERIVS, HORATIVSQVE ANTE IDVS MAIAS DECEMVIROS ABISSE MAGISTRATV INSIMVLENT, BELLIS QVÆ IMMINEANT PERFECTIS, REPVB. IN TRANQVIL-

Universidad de Deusto
Biblioteca

LVM REDACTA, SENATV DISCEPTANTE AGI: ET IAM NVNC ITA SEPARARE APP. CLAVDIVM, VT COMITIORVM, QVÆ DECEMVIRIS CREANDIS DECEMVIR IPSE HABVERIT, SCIAT SIBI RATIONEM REDDENDAM ESSE, VTRVM IN VNVM ANNVM CREATI SINT, AN DONEC LEGES, QVÆ DEESSENT, PERFERRENTVR. IN PRÆSENTIA, OMNIA PRÆTER BELLVM OMITTI PLACERE. CVIVS SI FALSO FAMAM VVLGATAM, VARIAQVE NON NVNTIOS SOLVM, SED TVSCVLANORVM ETIAM LEGATOS ATTVLISSE PVTENT, SPECVLATORES MITTENDOS CENSERE, QVI CERTIVS EXPLORATA REFERANT, SIN FIDES ET NVNTIIS ET LEGATIS HABEATVR, DELECTVM PRIMO QVOQVE TEMPORE HABERI: DECEMVIROS QVO CVIQVE EORVM VIDEATVR, EXERCITVS DVCERE: NEC REM ALIAM PRÆVERTI. Ea verò, illa ipsa sententia est quã ex L. Cornelij ore missã memorat Dionys. Halicarnarn. lib. XI. Idẽ Liuius lib. x. Appium Claudium Prætorem hæc de bello Hetrusco, absente Fabio Consule, censuisse scribit: NON SVFFECTVRVM DVCEM VNVM, NEC EXERCITVM VNVM ADVERSVS QVATVOR POPVLOS PERICVLOSVM ESSE, SIVE IVNCTI VNVM PREMANT, SIVE ID DIVERSI GERANT BELLVM, NE AD OMNIA SIMVL OBIRE VNVS NON POSSIT. DVAS SE IBI LEGIONES ROMANAS RELIQVISSE, ET MINVS QVINQVE MILLIA PEDITVM, EQVITVMQVE CVM FABIO VENISSE: SIBI PLACERE P. DECIVM CONSVLEM PRIMO QVOQVE TEMPORE IN HETRVRIAM AD COLLEGAM PROFICISCI: L. VOLVMNIO SAMNIVM PROVINCIAM DARI. SI CONSVL MALIT IN SVAM PROVINCIAM IRE, VOLVMNIVM IN HETRVRIAM AD CONSVLEM CVM EXERCITV IVSTO CONSVLARI PROFICISCI. Publium verò Decium censuisse, VT OMNIA INTEGRA AC LIBERA Q. FABIO SERVARENTVR: DONEC VEL IPSE, SI PER COMMODVM REIP. POSSET, ROMAM VENISSET, VEL ALIQVEM EX LEGATIS MISISSET, A QVO DISCERET SENATVS, QVANTVM IN HETRVRIA BELLI ESSET, QVANTISQVE ADMINISTRANDVM COPIIS, ET QVOT PER DVCES ESSET. Præterea ex eiusdem lib. XXIX. elegantes obliquarum duarum sententiarum in Senatu à Q. Fabio, & Metello dictarum, Formulas descripsi. Nam cùm legati Locrensium in Senatum introducti de Q. Pleminij, qui Pub. Scipionis legatus erat, iniuriis querentes auditi essent, iussis illis curia excedere, Q. Fabium sententiæ loco hæc dixisse refert: PLEMINIVM LEGATVM VINCTVM ROMAM DEPORTARI PLACERE, ET EX VINCVLIS CAVSAM DICERE: AC SI VERA FORENT QVÆ LOCRENSES QVERERENTVR, IN CARCERE NECARI, BONAQVE EIVS PVBLICARI. P. SCIPIONEM, QVOD DE PROVINCIA DECESSERIT INIVSSV SENATVS, REVOCARI: AGIQVE CVM TRIBVNIS PLEBIS, VT DE IMPERIO EIVS ABROGANDO FERRENT AD POPVLVM. LOCRENSIBVS CORAM SENATVM RESPONDERE, QVAS INIVRIAS SIBI FACTAS QVERERENTVR, NEQVE SENATVM NEQVE POPVLVM ROMANVM FACTAS VELLE: VIROS BONOS SOCIOSQVE ET AMICOS EOS APPELLARI: LIBEROS, CONIVGES, QVÆQVE ALIA ERepta ESSENT, RESTITVI. PECVNIAM QVANTA EX THESAVRIS PROSERPINÆ SVBLATA ESSET, CONQVIRI, DVPLAMQVE PECVNIAM IN THESAVRIS REPONI, ET SACRVM PIACVLARE FIERI: ITA VT PRIVS AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRETVR, QVOD SACRI THESAVRI MOTI, APERTI, VIOLATIQVE ESSENT, QVÆ PIACVLA, QVIBVS DIIS, QVIBVS HOSTIIS FIERI PLACERET: MILITES, QVI LOCRIS ESSENT, OMNES IN SICILIAM TRANSPORTARI. QVATVOR COHORTES SOCIORVM LATINI NOMINIS IN PRÆSIDIVM LOCROS ADDVCI. Vicisse tamen

men Q. metelli sententiam, ibidem scribit, qui de ceteris Fabio Maximo assensus, de Scipionis caussã dissensit, & post causas redditas cur contrà sentiret, dixit, SIBI PLACERE M. POMPONIVM PRÆTOREM, CVI SICILIA PROVINCIA SORTE EVENISSET, TRIDVO PROXIMO IN PROVINCIAM PROFICISCI: CONSVLES DECEM LEGATOS, QVOS IIS VIDERETVR EX SENATV LEGERE, QVOS CVM PRÆTORE MITTERENT, ET DVOS TRIBVNOS PLEBIS, ATQVE ÆDILEM. CVM EO CONSILIO PRÆTOREM COGNOSCERE, SI EA QVÆ LOCRENSES FACTA QVERERENTVR, IVSSV AVT VOLVNTATE P. SCIPIONIS FACTA ESSENT, VT EVM DE PROVINCIA DECEDERE IVBERENT: SI P. SCIPIO IAM IN AFRICAM TRAIECISSET, TRIBVNI PLEBIS ATQVE ÆDILIS, CVM DVOBVS LEGATIS, QVOS MAXIME PRÆTOR IDONEOS CENSVISSET, IN AFRICAM PROFICISCERENTVR: TRIBVNI ATQVE ÆDILIS, QVI REDVCERENT INDE SCIPIONEM: LEGATI, QVI EXERCITVI PRÆESSENT, DONEC NOVVS IMPERATOR AD EVM EXERCITVM VENISSET. SIN M. POMPONIVS ET LEGATI DECEM COMPERISSENT, NEQVE IVSSV NEQVE VOLVNTATE P. SCIPIONIS EA FACTA ESSE, VT IN EXERCITV SCIPIO MANERET, BELLVMQVE VT PROPOSVISSET, GERERET. Ponitur & lib. XXVIII. Liuij, eiusdem Q. Fabij in Senatu dicta sententia, quam propter prolixitatem, & quod concioni sit quam Senatoriæ sententiæ similior, nec vlla sollemnia vel obseruatione digna verba contineat, transcribendã non censui. Illas cõtrà sententias, quas de pace à Carthaginiensibus petita dictas idem auctor lib XXX. memorat, silentio prætermittere, fas non esset. Nã cum absentibus Coss. Prætore vrbano Senatũ habente, legati Carthaginiensium ab Senatu petiissent, vti in ea pace quæ postremo cum Consule Luctatio facta esset, manere liceret, illis è curia submotis, inter ceteros M. Liuium de ea re sententiam rogatum, censuisse ait, CN. SERVILIVM COS. QVI PROPIOR ESSET ACCERSENDVM, VT CORAM EO DE PACE AGERETVR. CVM DE RE MAIORE, QVAM QVANTA ESSET, CONSVLTATIO INCIDERE NON POSSET, NON VIDERI SIBI ABSENTE CONSVLVM ALTERO, AMBOBVSVE, EAM REM AGI, SATIS EX DIGNITATE POPVLI RO. ESSE. Quintum verò Metellum, qui triennio ante Consul, Dictatórque fuerat, ita censuisse: CVM P. SCIPIO CÆDENDO EXERCITVS, AGROS POPVLANDO, IN EAM NECESSITATEM COMPVLISSET HOSTES, VT SVPPLICES PACEM PETERENT: ET NEMO OMNIVM VERIVS EXISTIMARE POSSET, QVA MENTE EA PAX PETERETVR, QVAM IS QVI ANTE PORTAS CARTHAGINIS BELLVM GERERET: NVLLIVS ALTERIVS CONSILIO, QVAM SCIPIONIS ACCIPIENDAM, ABNVENDAMQVE PACEM ESSE: At M. Valerius Læuinus, qui bis Consul fuerat, SPECVLATORES, DIXIT, NON LEGATOS VENISSE: IVBENDOSQVE EOS ITALIA EXCEDERE, ET CVSTODES CVM IIS VSQVE AD NAVES MITTENDOS: SCIPIONIQVE SCRIBENDVM, NE BELLVM REMITTERET. Lælius, Fuluiusque adiecerunt:, ET SCIPIONEM IN EO POSITAM HABVISSE SPEM PACIS, SI ANNIBAL ET MAGO EX ITALIA NON REVOCARENTVR: CETERVM OMNIA SIMVLATVROS CARTHAGINIENSES, DVCES EOS, EXERCITVSQVE EXPECTANTES: DEINDE QVAMVIS RECENTIVM FOEDERVM, ET DEORVM OMNIVM OBLITOS, BELLVM GESTVROS. Eò magis in Læuini sententiam discessum, atque pace infecta, ac prope sine responso dimissi. Aliam etiam Q. Fabij Max. sententiam tacitus præterire non possum, quæ ab eodem Liuio lib. XXIIII. refertur. Nam cùm de Senatu legendo & supplendo ageretur, & Sp. Caruilius ob paucitatem ciuium, ex quibus in patres legerẽtur, pro magna re se suadere dixisset, vt ex populis Latinorum binis Senatoribus ciuitas daretur: Q. Fabius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Maximus censuit : NVMQVAM REI VLLIVS ALIENIORE TEMPORE MENTIONEM IN SENATV FACTAM, QVAM INTER TAM SVSPENSOS SOCIORVM ANIMOS, INCERTAMQVE FIDEM, ID TACTVM, QVOD INSVPER SOLICITARET EOS. EAM VNIVS HOMINIS TEMERARIAM VOCEM SILENTIO OMNIVM EXTINGVENDAM ESSE: ET SI QVID VNQVAM ARCANI SANCTIVE AD SILENDVM IN CVRIA FVERIT, ID OMNIVM MAXIME TEGENDVM, OCCVLENDVM, OBLIVISCENDVM, PRO NON DICTO HABENDVM ESSE. *Ita eius rei oppressa mentio est*. Seneca in Ἀποκολοκυντώσει tres ponit sententias in concilio Deorum dictas, quas ille ad earum quæ in Senatu dicebantur, similitudinem effingit. Vna est Iani, qui ita perorat. ITAQVE, NE VIDEAR IN PERSONAM NON IN REM SENTENTIAM DICERE, CENSEO, NE QVIS POST HVNC DIEM DEVS FIAT, EX HIS QVI ΑΡΟΥΡΗΣ ΚΑΡΠΟΝ ΕΔΟΥΣΙΝ, AVT EX HIS, QVOS ALIT ΖΕΙΔΩΡΟΣ ΑΡΟΥΡΑ. QVI CONTRA HOC S. C. DEVS FACTVS, DICTVS, PICTVSVE ERIT, EVM DEDI LARVIS, ET PROXIMO MVNERE INTER NOVOS AVCTORATOS, FERVLIS VAPVLARE PLACET. Altera est Herculis, quem in hæc verba censentem facit: CVM D. CLAVDIVS DIVVM AVGVSTVM SANGVINE CONTINGAT, NEC MINVS DIVAM AVGVSTAM AVIAM SVAM, QVAM IPSE DEAM ESSE IVSSIT, LONGEQVE OMNES MORTALES SAPIENTIA ANTECELLAT, SITQVE E REPVB. ESSE ALIQVEM, QVI CVM ROMVLO POSSIT FERVENTIA RAPA VORARE, CENSEO, VT D. CLAVDIVS EX HAC DIE DEVS FIAT, ITA VTI ANTE EVM QVIS OPTIMO IVRE FACTVS SIT: EAMQVE REM AD ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ OVIDII ADIICIENDAM. Postrema est Augusti, cuius solam conclusionem adscribam, propterea quod reliqua nihil ad Formulas. Sic igitur finisse sententiam dicitur: EGO PRO SENTENTIA MEA HOC CENSEO: *atque ita ex tabella recitauit*. QVANDOQVIDEM DIVVS CLAVDIVS OCCIDIT CONSOCERVM SVVM, APPIVM SYLLANVM, GENEROS DVOS, POMPEIVM MAGNVM ANTONIÆ EX PETINA, L. SYLIANVM OCTAVIÆ EX MESSALINA, SOCERVM FILIÆ SVÆ CRASSVM FRVGI, HOMINEM TAM SIMILEM SIBI, QVAM OVO OVVM, SCRIBONIAM SOCRVM FILIÆ SVÆ, MESSALINAM VXOREM SVAM, ET CETEROS QVORVM NVMERVS INVENIRI NON POTVIT: PLACET MIHI IN EVM SEVERE ANIMADVERTI, NEC ILLI RERVM IVDICANDARVM VACATIONEM DARI, EVMQVE QVAMPRIMVM EXPORTARI, ET CÆLO INTRA DIES XXX. EXCEDERE, OLYMPO INTRA DIEM TERTIVM. Extant verò sententiæ integræ Senatorum apud Iulium Capitolinum in Maximinis, & apud Vopiscum in Aureliano, & in Tacito, & in Probo, ad quos, digitum ad fontes intendisse contentus, lectorem reiicio. At sententiarum quæ in vetustioribus auctoribus inueniuntur, particulas quasdam persequar. Cic. Philipp. XI. Q. Fufij Caleni sententiam referens: DIXIT, ait, HOSTEM DOLABELLAM: BONA CENSVIT PVBLICE POSSIDENDA: SI QVIS EORVM QVI POST SE ROGATI ESSENT, GRAVIOREM SENTENTIAM DIXISSET, IN EAM SE ITVRVM. Idē Epist II. lib. IIII. ad Attic. *Cùm sententiæ grauissimæ dicerentur*, SENATVI PLACERE, MIHI DOMVM RESTITVI, PORTICVM CATVLI LOCARI, AVCTORITATEM ORDINIS AB OMNIBVS MAGISTRATIBVS DEFENDI: SI QVÆ VIS ESSET FACTA, SENATVM EXISTIMATVRVM EIVS OPERA FACTVM ESSE, QVI SENATVSCONSVLTO INTERCESSISSET. Plinius Epist. XI. lib. II. de Marij & Martiani, qui repetundarum postulati fuerant, iudicio, *Cornutus*, ait, *Tertullus Consul designatus censuit*, SEPTINGENTA MILLIA QVÆ ACCEPERAT MARIVS, ÆRARIO INFERENDA, MARIO VRBE ITALIAQVE INTERDICENDVM, MARTIANO HOC AMPLIVS AFRICA.

In fine

In fine sententiæ adiecit, QVOD EGO ET TACITVS INIVNCTA ADVOCATIONE DILIGENTER FORTITERQVE FVNCTI ESSEMVS, ARBITRARI SENATVM, ITA NOS FECISSE, VT DIGNVM MANDATIS PARTIBVS FVERIT. *Assenserunt Consules designati, omnes etiam Consulares vsque ad Pompeium collegam: Ille &* SEPTINGENTA MILLIA, QVÆ ACCEPERAT MARIVS ÆRARIO INFERENDA, ET MARTIANVM IN QVINQVENNIVM RELEGANDVM, MARIVM REPETVNDARVM POENÆ, QVAM IAM PASSVS ESSET, CENSVIT RELINQVENDVM. Idem Epist. XIIII. lib. V. de Nominati iudicio: *Absolutus est sententia designati Consulis Afranij Dextri, cuius hæc summa*, MELIVS QVIDEM NOMINATVM ESSE FACTVRVM, SI CAVSAM VEICETINORVM EODEM ANIMO, QVO SVSCEPERAT, PERTVLISSET: QVIA TAMEN IN HOC GENVS CVLPÆ NON FRAVDE INCIDISSET, NIHILQVE DIGNVM ANIMADVERSIONE ADMISISSE CONVINCERETVR, LIBERANDVM, ITA VT VEICETINIS, QVOD ACCEPERAT, REDDERET. *Assenserunt omnes præter Flauium Aprum: Is* INTERDICENDVM EI ADVOCATIONIBVS IN QVINQVENNIVM CENSVIT: *& quamuis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quinetiam Dextrum, qui primus diuersum censuerat prolata lege de Senatu habendo, iurare coegit* E REPVB. ESSE, QVOD CENSVISSET, *cui quamquam legitimæ postulationi à quibusdam reclamatum est, exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus Tribunus pleb. recitauit libellum diserтum & grauem, quo quæstus est vænire aduocationes, vænire etiam præuaricationes: in lites coiri, & gloriæ loco poni, ex spoliis ciuium magnos & statos reditus: Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsulta: in fine dixit*, PETENDVM AB OPTIMO PRINCIPE, VT QVIA LEGES, QVIA SENATVSCONSVLTA CONTEMNERENTVR, IPSE TANTIS VITIIS MEDERETVR.

Extant & aliquot clausulæ sententiarum in Senatu dictarum apud Ciceronem pro Sextio, Dionysium Halicarnass. lib. XI. Cornel. Tacit. lib. I. III. XIIII. & XV. & Lampridiū in Commodo.

Enimuerò qui alterius sententiam sequebantur, idémque cum eo censebant, vnico verbo, ASSENTIRI se illi dicebant. Cicero Epist. III. lib. VII. CN. POMPEIO ASSENTIOR. Et Epist. VII. eiusdem lib. ASSENTIOR CN. POMPEIO. Idem Philipp. VII. ad Consulem, QVIBVS DE REBVS REFERS, P. SERVILIO ASSENTIOR. Et Philipp. XI. NON ASSENTIOR SOLVM, *sed & etiam gratias ago Q. Fusio*. Et hoc erat, VERBO ASSENTIRI. Erat namque alia muti assensus species, cùm pedibus in sententiam ibatur. Sallustius in bello Catilin. *Postquam Cæsar dicendi finem fecit, ceteri* VERBO, *alius alij, variè* ASSENTIEBANTVR. Liuius lib. III. Multique ex Consularibus VERBO ASSENSI sunt. Idem lib. XXVII. de M. Liuio: *L. Veturius, & Licinius Censores eum tondere & squallorem deponere, & in Senatum venire, fungique aliis publicis muneribus coegerunt, sed tum quoque aut* VERBO ASSENTIEBATVR, *aut* PEDIBVS IN SENTENTIAM IBAT, *donec cognati hominis eum causa M. Liuij Macati, cùm de fama eius ageretur, stantem coegit in Senatu sententiā dicere*. Vopiscus in Aureliano: *Deinde alius manum porrigentibus, alius* PEDIBVS IN SENTENTIAM EVNTIBVS, *pleriſque* VERBO CONSENTIENTIBVS, *conditum est S. C.* Et ut hoc quoque ex abundanti adiungam, quemadmodum sententiam dicturi consurgebant, (stantes enim sententiam dixisse constat) ita qui assentiebantur sedentes, se idem censere, declarabant. Hanc ego coniecturam capio ex his Ciceronis ad Metellum lib. V. Famil. verbis: *Nulla est à me vnquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescunque est actum*, SEDENS ASSENSI *iis qui mihi semper leniſſimè sentire visi sunt*.

Qui verò non omnino assentiebatur sententiis iam antè dictis, sed aliquid præterea addendum censebat, dicere solebat, HOC AMPLIVS CENSEO. Seneca lib. singulari de vita beata ad Gallionem. *Forasse & post omnes citatus nihil improbabo ex his quæ priores decreuerunt, & dicam*, HOC AMPLIVS CENSEO. Cicero Philipp. XIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

circa finem: QVÆ CVM ITA SINT, ait, DE MANDATIS LITERISQVE M. LEPIDI V. C. SERVILIO ASSENTIOR, ET HOC AMPLIVS CENSEO. Idem Epist. ad Brutum. *Cùm de iis qui hostes iudicati sunt bello persequendis, sententiæ diceren tur, dixit Seruilius etiam de Ventidio, & vt Cassius persequeretur Dolabellam: Cui cùm essem assensus*, DECREVI HOC AMPLIVS, VT TV, SI ARBITRARERE VTILE FORE, EQVE REPVB. ESSE, PERSEQVERERE DOLABELLAM BELLO. Dionysius Halicarnass. lib. XIII. Μετὰ ταῦτον αἰτιᾶται ἕτερος, εἶπεν, Ἐμοὶ δὲ, ὦ βουλὴ, ΔΟΚΕΙ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΕΤΙ ΠΡΟΣΘΗΝΑΙ ΤΗΙ ΓΝΩΜΗΙ.

QVOTIES autem sententia sua duas plurésve res quis complectebatur, cæ si non omnes probarentur, postulabatur, VT DIVIDERETVR, id est vt de singulis rebus referretur. Non erat autem longa oratione vtendum ei, qui hoc postulabat, ac ne consurgendum quidem. Multi enim sedentes hoc vnum verbum pronuntiabant, DIVIDE: quo audito liberum erat ei qui faciebat orationem, diuidere, prout Asconius in Milonianæ commentariis tradit, in qua DIVISÆ SENTENTIÆ fit mentio. Seneca Epist. XXI. lib. III. *Quod in Senatu fieri solet faciendum esse in philosophia quoque existimo. Cùm censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum* DIVIDERE SENTENTIAM, *& sequor.* Idem lib. de beata vita ad Gallionem. *Est & mihi censendi vis. Itaque aliquem sequar, aliquem iubebo* SENTENTIAM DIVIDERE. Huius moris, exemplum præbet Cicero Epist. II. lib. I. Familiar. in qua sententias de rege Alexandrino reducendo in Senatu dictas narrans, postulatum fuisse ait, vt Bibuli SENTENTIA DIVIDERETVR, qui censuerat, vt tres legati regem reducerent. Quorum verborum vt planior sensus fiat, sciendum est Sibyllinos libros monuisse, vt sine exercitu, sine multitudine, rex Ptolemæus reduceretur. Quod Bibulus quidem ita fieri debere censebat, sed placebat ei per tres legatos eum reduci: cuius sententia quia duas res complectebatur, diuisa fuit. Nam quod ad religionem attinebat, quæ librorũ Sibyllinorum monitu obiecta erat, Bibulo omnes assenserunt, de tribus verò legatis, in alia omnia frequentes ierunt. Quidam enim à Lentulo Spinthere, qui tum Ciliciam pro Consule obtinebat sine exercitu, alij à Pompeio cum duobus lictoribus reduci debere censuerunt, quemadmodum Dio lib. XXXIX. testatur. Et quod illic Cicero ait (*quatenus de religione dicebat*) sic vt interpretati sumus, accipiendum esse ex Epistol. I. & IIII. & VII. eiusdem lib. I. Familiar. patet. Item ex eo quod Epistol. II. lib. II. ad Q. Fratr. ait *De rege Alexandrino factum est S.C.* CVM MVLTITVDINE REDVCI, REIP. PERICVLOSVM VIDERI. *Reliqua cùm esset in Senatu contentio, Lentulúsne an Pompeius reduceret, obtinere causam videbatur Lentulus.* Quam quidem epistolam quisquis cum epistolis ad Lentulum contulerit, quibus mirificè in hoc argumento consentit, facilius totam de regis Alexandrini reductione contentionem assequetur. Nos certè hæc obiter inter fatos esse non piget, quibus obscurus Ciceronis locus illustratur. Est & aliud huius sententiarum diuisionis, exemplum apud Plinium lib. VIII. Epist. ad Aristonem, in qua scribit eum qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum fuisse DIVIDERE SENTENTIAM, quia res duas comprehendebat.

Iam verò si quis ex Senatoribus impedimento volebat esse, quo minus Senatusconsultum fieret, postulare poterat, vt SINGVLI CONSVLERENTVR, aut si tot non essent Senatores quot numero licebat perscribi Senatusconsultum, dicere licebat Consuli, NVMERA SENATVM, quemadmodum Fest. Pomp. scribit his verbis: NVMERA SENATVM, *ait quinis Senator Consuli, cùm impedimento esse vult, quo minus faciat Senatusconsultum, postulátque* VT AVT RES QVÆ REFERVNTVR, DIVIDANTVR, AVT SINGVLI CONSVLANTVR, *aut si tot non sint Senatores, quo numero liceat perscribi* (sic enim emendo) *Senatusconsultum.* Cælius in Epistol. ad Cicer. lib. VIII. Famil. *Renuntiatum erat nobis Hirtiũ diutius dicturum: præcidimus cũ: nõ modò nõ fecit, sed cùm de hostilibus ageretur, & posset rem impedire si,* VT NVMERARETVR, *postularet, tacuit.* Et ita Dionys. Halicarnass. lib. XI. diuersis dictis sententiis Lucium Cornelium ab Appio

pio Decemuiro postulasse scribit, ΔΙΑΡΙΘΜΕΙΝ ΤΑΣ ΓΝΩΜΑΣ. Hinc Plinius in Panegyrico, *Consulti omnes atque* DINVMERATI SVMVS, *vicitque sententia non prima sed melior.* Et huc fortè, nihil enim temerè affirmo, pertinet quod Cicero Epist. V. lib. V. ad Attic. ait, *Hactenus ne quid ad Senatum,* CONSVLE AVT NVMERA.

Dicebantur autem tum sententiæ PRONVNTIARI cùm in ea varietate sententiarum Consul earum auctores & principes edebat. Cic. Epist. XII. lib. X. *Magna mihi fuit pro tua dignitate contentio cum Seruilio, qui cum gratia effecisset vt sua sententia prima* PRONVNTIARETVR. Et mox, *Meæque sententiæ, quæ secunda* PRONVNTIATA *erat, cũ frequens assentiretur Senatus.* Idem Epist. II. lib. I. *Itaque cùm sententia prima Bibuli* PRONVNTIATA *esset, vt tres legati regem reducerent: Secunda Hortensij, vt sine exercitu reduceres: Tertia Volcatij, vt Pompeius reduceret.* Cæsar lib. I. de bello ciuili: *Lentulus* (is Consulatum gerebat) *Calidij sententiam* PRONVNTIATVRVM *se omnino negauit.*

Sollemnibus porrò & lege præscriptis verbis Discessiones imperatas, & in contrarias partes vocatos eos qui sententiis dissidebant, iussósque in hanc & illam partem discedere, Plinius tradit Epist. XIIII. lib. VIII. in hunc modum: *Quid lex, non apertè docet diri-mi debere sententiam occidentis, & relegantis, cùm ita discessionẽ fieri iubet?* QVI HÆC SENTITIS, IN HANC PARTEM: QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE QVA SENTITIS. *Examina singula verba & expende,* QVI HÆC CENSETIS, *hoc est qui relegandos putatis,* IN HANC PARTEM, *id est in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos qui interficiẽdos arbitrantur.* QVI ALIA OMNIA, *animaduertis, vt non contenta lex dicere,* ALIA, *addiderit* OMNIA. *Num ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant:* IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS. *Nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere: num consulere etiam vbi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum sollemnibus verbis, sed manu gestúque demonstrat?* Fest. Põp. sub litera Q. hanc formulam ita conceptam fuisse scribit, QVI HOC CENSETIS ILLVC TRANSITE, QVI ALIA OMNIA IN HANC PARTEM: additq; *His verbis præit, ominis videlicet causa, ne dicat,* QVI NON CENSETIS. Cuius formulæ verba vsurpans Cicero Epist. XII. lib. X. de Seruilio, *Frequens*, ait, *eum Senatus reliquit, &* IN ALIA OMNIA TRANSIIT. Idem Epist. II. lib. I. ad Lentul. *Quatenus de religione dicebat, cui quidem rei obstiti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis* FREQVENTES IERVNT IN ALIA OMNIA. Hirtius seu Oppius lib. VIII. Commẽtar. de bello Gall. *Sententiísque dictis discessionem faciente Marcello, qui sibi omnem dignitatẽ ex Cæsaris inuidia quærebat,* SENATVS FREQVENS IN ALIA OMNIA TRANSIIT. Hunc discessionum morem expressit Dio lib. XLI. cùm ait. Διαψηφίσεως δὲ ὅτε τούτοις ἐχρῆτ' ἄνδρες (μὴ γὰρ δι' ἀιδῶ τινὰ ἢ φόβον τινὰ τοῖς δοκοῦσι σφίσιν ἀποφήνασθαι) ἀλλ' ΕΠΙ ΤΑΔΕ, ΚΑΙ ΕΠ' ΕΚΕΙΝΑ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΥ ΜΕΤΑΣΤΑΣΕΙ γενόμενοι. Vt & Plutarch. in Pompeio, his verbis, Τοῦ Μαρκέλλου ὑπὲρ τοῦ λῆξαι ἀποκαλοῦντος τὸν Καίσαρα, καὶ ψηφίζεσθαι πολέμιον κελεύοντος, εἰ μὴ καταθήσεται τὰ ὅπλα, Κικέρων ὅμως ἔχωσε μετὰ Ἀντωνίου καὶ Πείσωνος ἐξελέγξαι τὴν Σίγκλητον. ἐκέλευσε γὰρ ΜΕΤΑΣΤΗΝΑΙ, τὸν Καίσαρα μόνον τὰ ὅπλα καταθέσθαι κελεύοντας, Πομπήιον δὲ ἄρχειν: Καὶ μετέστησαν οἱ πλείους. αὖθις δὲ ΜΕΤΑΣΤΗΝΑΙ κελεύσαντος, ὅσοις ἀμφοτέρως ἀρέσκει τὰ ὅπλα καταθέσθαι καὶ μηδέτερον ἄρχειν, Πομπηίῳ μὲν εἴκοσι καὶ δυὼ μόνοι, Καίσαρι δὲ πάντες οἱ λοιποὶ προσέθεντο. Atque ita dicebatur DISCESSIO FIERI IN SENTENTIAS, vt Cicero loquitur Epist. XXI. lib. XII. ad Attic. Epist. III. lib. I. Familiar. VI. in Verrem, & pro Sextio, & Philipp. VI. Tacit. lib. III. *In hanc sententiã* FACTA DISCESSIO. Plin. Epist. XI. lib. II. Sed cùm fieret DISCESSIO, *qui sellis Consulum astiterant,* IN CORNVTI SENTENTIAM IRE COEPERVNT. *Tum illi qui se Collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt: Collega cum paucis relictus.* Sueton. in Tiberio cap. XXXI. *Cùm* S.C. PER DISCESSIONEM *forte* FIERET, TRANSEVNTEM EVM IN ALTERAM PARTEM, *in qua pauciores erant secutus est nemo.* Agell. lib. XIIII. cap. VII. *Senatúsque Consultum fieri duobus modis: aut per* DISCESSIONEM, *si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas.* Et quidem cùm Senatus consultũ PER

Universidad de Deusto
Biblioteca

DISCESSIONEM fiebat, vniuersos Senatores pedibus in sententiam iisse, eóque modo sententiam tulisse idem Agell. lib. III. cap. XVIII. monet. Vnde manarunt hæc loquēdi genera, IN SENTENTIAM DISCEDERE, & IRE IN SENTENTIAM, quæ Liuius lib. III. & XXVIII. & aliàs sæpe vsurpat. ET PEDIBVS IRE IN SENTENTIAM, vt idem Liuius lib. XXII. & XXVII. Sallust. in bello Catilinar. Seneca in ἀποκολοκυντώσει, Vopisc. in Aurelia. cum Cicerone Epist. VII. lib. I. ad Attic. loquuntur.

Discessione verò facta, dinumeratisq; sententiis, credibile est Consulem eam sententiam in quam plures pedibus ierant, pronuntiasse his verbis, HÆC PARS MAIOR VIDETVR. Qua de re ne auctorem vt penes eum fides sit, laudo Senecam, qui in lib. de Beata vita ad Gallionem ita scribit. *Cum de beata vita agitur, non est quod mihi illud discessionum more respondeas*, HÆC PARS MAIOR VIDETVR. Apud Dionysium verò Halicarnass. lib. XI. cum sententiis variaretur, consultis omnibus ac dinumeratis Senatoribus, Cornelij sententiam cui maior pars accessisset, vincere Appius Decemuir Senatum habens eleganter ita pronuntiat. Τῶν δὲ ἀποδεξαμένων γνώμας διαφόρους. Κλαυδίου τε καὶ Κορνηλίου καὶ Οὐαλερίου πλειόνων, δίεγνωτε τὸ τῶν περὶ αὐτῶν ὑμεῖς οἱ λοιποί, καὶ περὶ ἑνὸς ἕκαστος ἀπεφήνατο πάντων ἀκουόντων, ἣ προσετίθετο γνώμῃ· ἁπάντων δὴ γενομένων κατὰ νόμους, ἐπειδὴ ἐν τοῖς πλείοσιν ὑμῶν Κορνήλιος ἐδόκει τὸ κρεῖττον ὑποθέσθαι, τοῦτον ἀπεφηνάμεθα νικᾶν, καὶ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὑπὸ τούτου γνώμην γράψαντες ἐκφέρομεν. Apud Dionem utique lib. LVII. Consul Senatorem vocans his verbis vtitur, Δεῦρο ἔλθε.

Porrò SENTENTIÆ ROGARI, atque adeò SENATORES ipsi ROGARI ET INTERROGARI SENTENTIAS dicebantur. Omnes verò peragere sententias erat, PERROGARE. Liuius lib. XXIX. PERROGARI *eo die* SENTENTIÆ, *accensis studiis pro Scipione & aduersus Scipionem non potuere*. Tacit. lib. XX. *Cùm* PERROGARENT SENTENTIAS CONSVLES, *Vulcatius Tribunus pl. intercessit*. Sueton. in August. cap. XXXV. SENTENTIAS *de maiore negotio non more, neque ordine, sed prout libuisset*, PERROGABAT. Nam ita rectius in antiquis quàm in recentioribus exemplaribus legitur. Iustin. lib. XXI. de Antiocho. *Quum frequenter de bello consilium habuisset remoto Annibale, tandem eum vocari iussisse, non vt ex sententia eius aliquid ageret sed ne per omnia eum spreuisse videretur: omnibúsque* PERROGATIS, *postremum interrogasse*. Quo verbo & Plinius vtitur in Panegyr. & Lampridius in Commodo: qui hoc nos præterea docet, Senatores Consulibus, dum eos cohortarentur ad rogandas omnium Senatorum sententias, dixisse, PERROGA. Hoc enim in acclamationibus post Commodi cædem factis apud eum auctorem legimus.

VINCERE etiam dicebatur, variis & diuersis sententiis dictis, ea cui plures accedebant. Cicero Philipp. VIII. VICTA EST *igitur propter verbi asperitatem, te auctore nostra* SENTENTIA. VICIT *L. Cæsaris amplissimi viri, qui verbi atrocitate dempta, oratione fuit quam sententia lenior*. Liuius lib. XXIX. VICIT *tamen Metelli* SENTENTIA. & lib. XLI. VICIT SENTENTIA, *quæ diem non proferebat*. Et lib. XXI. *Hæc* SENTENTIA, *quæ tutissima videbatur*, VICIT.

Hoc loco altercationum quibus interdum diem in Senatu magna ex parte consumptū Cicero Epist. II. lib. I. Familiar. ostendit, exempla aliquot proponere non erit inuicundum. Cicero Epistol. VII. lib. I. ad Attic. ita se cum Clodio altercatum narrat. *Surgit pulchellus puer. Obijcit mihi*, ME AD BAIAS FVISSE: FALSVM: SED TAMEN QVID HOC? SIMILE EST, *inquam*, QVASI IN OPERTO DICAS FVISSE. QVID, *inquit*, HOMINI ARPINATI CVM AQVIS CALIDIS? NARRA, *inquam*, PATRVO TVO, QVI ARPINATES AQVAS CONCVPIVIT: NOSTI ENIM MARINAS, QVOVSQVE, *inquit*, HVNC REGEM FEREMVS? REGEM APPELLAS, *inquam*, CVM REX TVI NVLLAM MENTIONEM FECERIT? *Ille autem Regis hæreditatem spe deuorarat*. DOMVM, *inquit*, EMISTI? PVTES, *inquam*, DICERE, IVDICES EMISTI? IVRANTI, *inquit*, TIBI NON CREDIDERVNT. MIHI VERO, *inquam*, XX. IVDICES CREDIDERVNT: XXXI. QVONIAM NVMOS ANTE ACCEPERVNT, TIBI NIL CREDIDERVNT. *Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit*. Idem Epist. I. lib. II. ad Qu. Frat. narrans quæ in Senatu acta erant de agro Cāpano, cuius causam accuratè Lupus egerat,

egerat, *Causa*, ait, *serò peroratа*, SENTENTIAS SE ROGATVRVM NEGAVIT, NE QVOD ONVS SIMVLTATIS NOBIS IMPONERET: EX SVPERIORVM TEMPORVM CONVITIIS, ET EX PRÆSENTI SILENTIO, QVID SENATVS SENTIRET, SE INTELLIGERE, *dixit. Milo cœpit dimittere: Tum Marcellinus*, NOLI, *inquit*, EX TACITVRNITATE NOSTRA, LVPE, QVID AVT PROBEMVS HOC TEMPORE, AVT IMPROBEMVS IVDICARE. EGO QVOD AD ME ATTINET, IDEMQVE ARBITROR CETEROS, ICCIRCO TACEO, QVOD NON EXISTIMO, CVM POMPEIVS ABSIT, CAVSAM AGRI CAMPANI AGI CONVENIRE. *Tum ille*, SENATVM NEGAVIT TENERE. *Racilius surrexit, & de iudiciis referre cœpit: Marcellinum quidem primùm rogauit. Is cùm grauiter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus quæstus esset, sententiam dixit*, VT IPSE IVDICES PER PRÆTOREM VRBANVM SORTIRETVR: IVDICVM SORTITIONE FACTA, COMITIA HABERENTVR: QVI IVDICIA IMPEDIVISSET, EVM CONTRA REMPVB. ESSE FACTVRVM. *Approbata valde sententia, C. Cato contrà dixit, & Cassius, maxima acclamatione Senatus, cùm comitia iudiciis anteferret. Philippus assensit Lētulo: postea Racilius de priuatis me primùm sententiā rogauit: multa feci verba de toto, furore latrocinióque P. Clodij: eum tanquā reū accusaui multis, & secundis admurmurationibus cuncti Senatus. Orationē meam collaudauit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Seuerus Antistius, ísque iudiciorum causam susceperat*, ANTIQVISSIMAMQVE SE HABITVRVM, *dixit. Ibatur in eam sententiam: Tum Clodius rogatus, diē dicendo eximere cœpit. Furebat à Racilio se contumaciter, urbanéque vexatum. Deinde eius operæ repente à Græcostasi, & gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sestilium & amicos Milonis incitatæ: eo metu iniecto, repente magna omnium querimonia discessimus*. Sed & lib. II. eandem Epistolar. *Tyrius*, ait, *est Senatus datus frequens: frequentes contrà Syriaci publicani: vehementer vexatus Gabinius, exagitati tamen à Domitio publicani, quòd eum essent cum equis prosecuti. Noster Lamia paulo ferocius, cùm Domitius dixisset*, VESTRA CVLPA HÆC ACCIDERVNT, EQVITES ROMANI: DISSOLVTI ENIM IVDICATIS. NOS IVDICAMVS, *inquit*, VOS LAVDATIS. *Actum est eo die nihil. Nox diremit*. Cæsar lib. I. de Bello Ciuili. REFERVNT CONSVLES DE REPVB. *in ciuitate. L. Lentulus Consul*, SENATVI, REIQVE PVBLICÆ SE NON DEFVTVRVM POLLICETVR, SI AVDACTER AC FORTITER SENTENTIAS DICERE VELINT: SIN CÆSAREM RESPICIANT, ATQVE EIVS GRATIAM SEQVANTVR, VT SVPERIORIBVS FECERINT TEMPORIBVS, SE SIBI CONSILIVM CAPTVRVM, NEQVE SENATVS AVCTORITATI OBTEMPERATVRVM: HABERE SE QVOQVE AD CÆSARIS GRATIAM ATQVE AMICITAM RECEPTVM. *In eandem sententiam loquitur Scipio*, POMPEIO ESSE IN ANIMO, REIPVB. NON DEESSE, SI SENATVS SEQVATVR: SI CVNCTETVR, ATQVE AGAT LENIVS, NEQVICQVAM EIVS AVXILIVM, SI POSTEA VELIT, SENATVM IMPLORATVRVM. *Hæc Scipionis oratio, quod Senatus in vrbe habebatur, Pompeiúsque aderat, ex ipsius ore Pompeij missi videbatur. Dixerat aliquis leniorem sententiam: vt primo M. Marcellus, ingressus in eam orationem*, NON OPORTERE ANTE DE EA RE AD SENATVM REFERRI, QVAM DELECTVS TOTA ITALIA HABITI, ET EXERCITVS CONSCRIPTI ESSENT, QVO PRÆSIDIO TVTO ET LIBERE SENATVS QVÆ VELLET DECERNERE AVDERET: *vt M. Calidius, qui censebat*, VT POMPEIVS IN SVAS PROVINCIAS PROFICISCERETVR, NE QVA ESSET ARMORVM CAVSA: TIMERE CÆSAREM ABREPTIS AB EO DVABVS LEGIONIBVS, NE AD EIVS PERICVLVM RESERVARE, ET RETINERE EAS AD VRBEM POMPEIVS VIDERETVR: *Vt M. Rufus, qui sententiam Calidij paucis ferè mutatis verbis sequebatur. Hi omnes conuitio L. Lentuli Consulis correpti exagitabantur. Lentulus*, SENTENTIAM CALIDII PRONVNTIATVRVM SE, OMNINO NEGAVIT. *Marcellus perterritus conuitiis à sua sententia discessit. Sic vocibus Consulis, terrore præsentis exercitus, minis amicorum Pompeij plerique compulsi, inuiti & coacti Scipionis sententiam sequuntur*, VTI ANTE CERTVM DIEM CÆSAR EXERCITVM DIMITTAT: SI NON

Universidad de Deusto Biblioteca

FACIAT, EVM ADVERSVS REMPVB. FACTVRVM VIDERI. *Intercedunt M. Antonius, Q. Cassius, Tribuni pl.* REFERTVR CONFESTIM DE INTERCESSIONE TRIBVNORVM: *Dicuntur sententiæ graues: vt quisque acerbissimè crudelissimèque dixit, ita quã maximè ab inimicis Cæsaris collaudatur. Missio ad vesperam Senatu &c.* Liuius lib. XXVIII. scribit cùm Africam nouam prouinciam extra sortem P. Scipioni Consuli destinari vulgatum esset, ipséque præ se ferret, si apud Senatum non obtinuisset, vt ea sibi decerneretur, ad populum extemplo laturum: idque consilium haudquaquam primoribus patrũ placeret, per metum tamen aut ambitionem ceteri mussarent, Q. Fabium Maximum longa habita oratione ei aduersatum esse. Cui contrariam orationem itidem Scipio habuit. Tum Q. Fuluius, qui Consul quater & Censor fuerat, à Scipione postulauit, VT PALAM IN SENATV DICERET, PERMITTERETNE PATRIBVS, VT DE PROVINCIIS DECERNERENT: STATVRVSQVE EO ESSET, QVOD CENSVISSENT, AN AD POPVLVM LATVRVS. Ad quæ Scipio respondit, SE QVOD E REPVBLICA ESSET, FACTVRVM: dein Fuluius, NON EGO IGNARVS QVID RESPONSVRVS FACTVRVSVE ESSES, QVÆSIVI: QVIPPE CVM PRÆTE FERAS TENTARE MAGIS, QVAM CONSVLERE SENATVM, ET NI PROVINCIAM TIBI QVAM VOLVERIS EXTEMPLO DECERNAMVS, PARATAM ROGATIONEM HABEAS. ITAQVE A VOBIS, TRIBVNI PLEBIS, POSTVLO, inquit, VT SENTENTIAM MIHI IDEO NON DICENTI, QVOD SI IN MEAM SENTENTIAM DISCEDATVR, NON SIT RATVM HABITVRVS CONSVL, AVXILIO SITIS. Inde altercatio orta, cùm Consul negaret, ÆQVVM ESSE TRIBVNOS INTERCEDERE QVO MINVS SVO QVISQVE LOCO SENATOR ROGATVS SENTENTIAM DICERET. Tribuni ita decreuerunt, SI CONSVL &c. Scipio, diem ad colloquendum cum collega petiit. Sueton. in August. cap. LIIII. *In Senatu verba facienti dictũ est*, NON INTELLEXI: *& ab alio*, CONTRADICEREM TIBI SI LOCVM HABEREM. Et mox: *Antistius Labeo Senatus lectione, cùm Triũuirum legeret M. Lepidũ hostẽ olim eius & tunc exulantẽ legit: interrogatúsque ab eo*, AN ESSENT ALII DIGNIORES, SVVM QVEMQVE IVDICIVM HABERE, *respondit*. Idem in Tiber. cap. XXIX. *Dissentiens in Curia à Q. Haterio*, IGNOSCAS, *inquit*, ROGO, SI QVID ADVERSVS TE LIBERIVS, SICVT SENATOR DIXERO. *Et inde omnes alloquens dixit*: ET NVNC, ET SÆPE ALIAS P. C. BONVM ET SALVTAREM PRINCIPEM, QVEM VOS TANTA ET TAM LIBERA POTESTATE INSTRVXISTIS, SENATVI SERVIRE DEBERE, ET VNIVERSIS CIVIBVS SÆPE, ET PLERVMQVE ETIAM SINGVLIS, NEQVE ID DIXISSE ME POENITET: ET BONOS ET ÆQVOS ET FAVENTES VOS HABVI DOMINOS, ET ADHVC HABEO. Est & acris in Senatu iurgij inter Marcellum Eprium & Heluidiũ Priscum narratio lib. XX. Annal. Taciti. Nam eo Senatus die quo de Imperio Vespasiani actum est, cùm placuisset mitti ad principẽ legatos, Eprius sorte legi eos, Priscus contrà nominatim à Magistratibus iuratis eligi censuit: vndè paulatim per altercationem ad continuas & infestas orationes prouecti sunt, quæ illic referuntur. Huiusmodi etiam altercationum exemplũ non inelegans habemus in Plinij Epist. XIII. lib. IX. his verbis. *Venio in Senatum*, IVS DICENDI *peto: dico paulisper maximo assensu: vbi cœpi crimen attingere, reum destinare, adhuc tamen sine nomine, vndique mihi reclamari: Alius*, SCIAMVS QVI SIT DE QVO EXTRA ORDINEM REFERAS. *Alius*, QVIS EST ANTE RELATIONEM REVS? *Alius*, SALVI SVMVS QVI SVPERSVMVS. Et post, *Nouissime Consul*: SECVNDÆ SENTENTIÆ LOCO DICES, SI QVID VOLVERIS. PERMISERIS, *inquam*, QVOD VSQVE ADHVC OMNIBVS PERMISISTI. *Resido, aguntur alia interea. Me quidam ex Consularibus amicis secreto accuratóque sermone nimis fortiter cautéque progressum corripit, reuocat, monet vt desistam: Adiecit etiam*, NOTABILEM TE FVTVRIS PRINCIPIBVS FECISTI. ESTO, *inquam*, DVM MALIS. *Vix ille discesserat: Rursus alter*, QVID AVDES? CVR RVIS? QVIBVS TE PERICVLIS OBIICIS? QVID PRÆSENTIBVS CONFIDIS INCERTVS FVTVRORVM?

FVTVRORVM? LACESSIS HOMINEM IAM PRÆFECTVM ÆRARII ET BREVI CONSVLEM. PRÆTEREA, QVA GRATIA, QVIBVS AMICITIIS FVLTVM? *nominat quendam qui tunc ad Orientem amplissimum & famosissimum exercitum non sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Ad hæc ego*, OMNIA PERCEPI ATQVE ANIMO MECVM ANTE PEREGI: NEC RECVSO, SI ITA CASVS ATTVLERIT, LVERE POENAS OB HONESTISSIMVM FACTVM, DVM FLAGITIOSISSIMVM VLCISCOR. *Iam censendi tempus: Dicit Domitius Apollinaris Consul designatus: Dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius Vectius Proculus collega Publicij Certi, de quo agebatur, vxoris autem meæ quam amiseram vitricus. Post hos Annius Flaccus: Omnes Certum nondum à me nominatum, vt nominatum defendunt: crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Dicunt contrà Auidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus*, INIQVISSIMVM ESSE QVERELAS VOLENTIVM EXCLVDI: IDEOQVE ARRIÆ ET FANNIÆ IVS QVERENDI NON AVFERENDVM; NEC INTERESSE CVIVS ORDINIS QVIS SIT, SED QVAM CAVSAM HABEAT. *Cornutus*, DATVM SE A CONSVLIBVS TVTOREM HELVIDII FILIÆ, PETENTIBVS MATRE EIVS, ET VITRICO: NVNC QVOQVE NON SVSTINERE, DESERERE OFFICII SVI PARTES, IN QVO TAMEN, ET SVO DOLORI MODVM IMPONERE, ET OPTIMARVM FOEMINARVM PERFERRE MODESTISSIMVM AFFECTVM: QVAS CONTENTAS ESSE ADMONERE SENATVM PVBLII CERTI CRVENTÆ ADVLATIONIS: ET PETERE, SI POENA FLAGITII MANIFESTISSIMI REMITTATVR, NOTA CERTO QVASI CENSORIA INVRATVR. *Tum Satrius Rufus medio ambiguóque sermone*, PVTO, *inquit*, INIVRIAM FACTAM PVBLICIO CERTO, SI NON ABSOLVITVR: NOMINATVS EST AB AMICIS ARRIÆ ET FANNIÆ: NOMINATVS AB AMICIS SVIS: NEC DEBEMVS SOLLICITI ESSE. IDEM ENIM NOS, QVI BENE SENTIMVS DE HOMINE, IVDICATVRI SVMVS, SI INNOCENS EST, SICVTI ET SPERO, ET MALO, DONEC ALIQVID PROBETVR, CREDO POTERITIS ABSOLVERE. *Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me, consurgo, vtor initio quod in libro est: respondeo singulis. Mirum qua intẽtione quibus clamoribus omnia exceperint qui modo reclamabant: tanta conuersio vel negotij dignitatem vel prouentum orationis, vel actoris constantiam subsequuta est. Finio. Incipit respondere Veiento. Nemo patitur, obturbatur, obstrepitur: adeò quidem vt diceret*, ROGO PATRES C. NE ME COGATIS IMPLORARE AVXILIVM TRIBVNORVM. *Et statim Muræna Tribunus*, PERMITTO TIBI VIR CLARISSIME VEIENTO DICERE. *Inter moras Consul citatis nominibus, & peracta discessione mittit Senatum, ac penè adhuc stantem tentantémque dicere Veientonem reliquit.*

FIEBANT etiam nonnumquam Acclamationes in Senatu: quarum exempla aliquot proponam. Plinius Epistola IX. lib. IIII. *Censuit Bebius Macer Consul designatus*, LEGE REPETVNDARVM BASSVM TENERI: *Cæpio Hispo*, SALVA DIGNITATE IVDICES DANDOS: *vterque rectè*. Et mox: *Præualuit sententia Cæpionis. Quinimo consurgenti ei ad censendum*, ACCLAMATVM EST, *quod solet residentibus*. Idem in Panegyrico acclamationes quasdam in Senatu factas Traiano memorat, quas ne qua interciperet obliuio, in publica acta mittendas & incidendas in ære Senatus cẽsuit: *Nihil*, ait, *magis possum propriè dicere, quàm quod dictum est à cuncto Senatu*, Ô TE FELICEM, CREDE NOBIS, CREDE TIBI: SIC TE AMENT DII, QVEMADMODVM TV NOS: SIC NOS AMENT DII, QVEMADMODVM TV NOS: Ô NOS FELICES. Eutropius lib. VIII. *Traiani memoriæ tantùm delatum est, vt vsque ad nostram ætatem non aliter in Senatu principibus acclamaretur, nisi*, FELICIOR AVGVSTO, MELIOR TRAIANO. Sext. Aurel. Victor de Pertinace: *Huic mortuo, Diui nomen decretum est: ob cuius laudem ingeminatis ádúsque defectum plausibus*, ACCLAMATVM EST, PERTINACE IMPERANTE SECVRI VIXIMVS, NEMINEM TIMVIMVS, PATRI PIO, PATRI SENATVS, PATRI OMNIVM BONORVM. Sueton. in Nerone cap. XLVI. *Cùm ex oratione eius qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu*, DATVROS POENAS SCELERATOS, AC BREVI DIGNVM

Universidad de Deusto
Biblioteca

EXITVM FACTVROS, *conclamatum est ab vniuersis*, TV FACIES AVGVSTE. Auctor est Lampridius Acclamationes Senatus post mortem Commodi fuisse huiusmodi, HOSTI PATRIÆ HONORES DETRAHANTVR, PARRICIDÆ HONORES DETRAHANTVR, PARRICIDA TRAHATVR. HOSTIS PATRIÆ, PARRICIDA, GLADIATOR IN SPOLIARIO LANIETVR. HOSTIS DEORVM, CARNIFEX SENATVS, HOSTIS DEORVM, PARRICIDA SENATVS: HOSTIS DEORVM, HOSTIS SENATVS: GLADIATOR IN SPOLIARIO: QVI SENATVM OCCIDIT, IN SPOLIARIO PONATVR. QVI SENATVM OCCIDIT, VNCO TRAHATVR. QVI TE OCCISVRVS FVIT, VNCO TRAHATVR. NOBISCVM TIMVISTI, NOBISCVM PERICLITATVS ES. VT SALVI SIMVS, IVPITER OPTIME MAXIME, SERVA NOBIS PERTINACEM. FIDEI PRÆTORIANORVM FELICITER: PIETATI SENATVS FELICITER. PARRICIDA TRAHATVR. ROGAMVS AVGVSTE PARRICIDA TRAHATVR. HOC ROGAMVS PARRICIDA TRAHATVR. EXAVDI CÆSAR. DELATORES AD LEONEM, EXAVDI CÆSAR. SPERATVM AD LEONEM. VICTORIÆ POPVLI ROMANI FELICITER: FIDEI MILITVM FELICITER: FIDEI PRÆTORIANORVM FELICITER: COHORTIBVS PRÆTORIIS FELICITER, HOSTIS STATVAS VNDIQVE, PARRICIDÆ STATVAS VNDIQVE, GLADIATORIS STATVAS VNDIQVE, GLADIATORIS ET PARRICIDÆ STATVÆ DETRAHANTVR. TE SALVO SALVI ET SECVRI SVMVS: VERE, VERE: MODO VERE, MODO DIGNE: MODO VERE MODO LIBERE: NVNC SECVRI SVMVS, DELATORIBVS METVM. VT SECVRI SIMVS DELATORIBVS METVM: SALVI SIMVS, DELATORES DE SENATV. DELATORIBVS FVSTEM TE SALVO. DELATORES AD LEONEM TE IMPERANTE. DELATORIBVS FVSTEM. PARRICIDÆ, GLADIATORIS MEMORIA ABOLEATVR, GLADIATOREM IN SPOLIARIO. EXAVDI CÆSAR CARNIFEX VNCO TRAHATVR, CARNIFEX SENATVS MORE MAIORVM VNCO TRAHATVR. SÆVIOR DOMITIANO, IMPVRIOR NERONE, SIC FECIT, SIC PATIATVR. MEMORIÆ INNOCENTIVM SERVENTVR, HONORES INNOCENTIVM RESTITVAS. ROGAMVS PARRICIDÆ CADAVER VNCO TRAHATVR, GLADIATORIS CADAVER VNCO TRAHATVR: GLADIATORIS CADAVER IN SPOLIARIO PONATVR. PERROGA: PERROGA: OMNES CENSEMVS VNCO TRAHENDVM. QVI OMNES OCCIDIT, VNCO TRAHATVR. QVI OMNEM ÆTATEM OCCIDIT, VNCO TRAHATVR. QVI VTRVMQVE SEXVM OCCIDIT, VNCO TRAHATVR. QVI SANGVINI SVO NON PEPERCIT, VNCO TRAHATVR. QVI TEMPLA SPOLIAVIT, VNCO TRAHATVR. QVI TESTAMENTA DELEVIT, VNCO TRAHATVR. QVI VIVOS SPOLIAVIT, VNCO TRAHATVR. SERVIS SERVIVIMVS. QVI PRETIA VITÆ EXEGIT, VNCO TRAHATVR. QVI PRETIA VITÆ EXEGIT, ET FIDEM NON SERVAVIT, VNCO TRAHATVR. QVI SENATVM VENDIDIT, VNCO TRAHATVR. QVI FILIIS ABSTVLIT HÆREDITATEM VNCO TRAHATVR. INDICES DE SENATV, DELATORES DE SENATV, SERVORVM SVBORNATORES DE SENATV. ET TV NOBISCVM TIMVISTI, OMNIA SCIS, BONOS ET MALOS NOSTI: OMNIA SCIS, OMNIA EMENDA: PRO TE TIMVIMVS. O NOS FELICES TE VIRO IMPERANTE. DE PARRICIDA REFER, REFER, PERROGA: PRÆSENTIAM TVAM ROGAMVS: INNOCENTES SEPVLTI NON SVNT. PARRICIDÆ CADAVER TRAHATVR. PARRICIDA SEPVLTOS ERVIT: PARRICIDÆ CADAVER TRAHATVR. Idémque addit, Senatum vbi resciuit Commodi cadauer sepultum, acclamasse, QVO AVCTORE SEPELIERVNT? PARRICIDA SEPVLTVS ERVATVR, TRAHATVR. *Cingius Seuerus dixit*, INIVSTE SEPVLTVS EST. QVA PONTIFEX DICO: HOC COLLEGIVM PONTIFICVM DICIT, &c. Vulcatius in

tius in Auidio Cass. ait, Senatum M. Anton. Philosophi in Auidij Cassij liberos clementiam his laudibus prosecutum fuisse. ANTONINE PIE DII TE SERVENT: ANTONINE CLEMENS DII TE SERVENT: ANTONINE CLEMENS DII TE SERVENT. TV NOLVISTI QVOD LICEBAT, NOS FECIMVS QVOD DECEBAT. COMMODO IMPERIVM IVSTVM ROGAMVS. PROGENIEM TVAM ROBORA. FAC SECVRI SINT LIBERI TVI, BONVM IMPERIVM NVLLA VIS LÆDIT. COMMODO ANTONINO TRIBVNITIAM POTESTATEM ROGAMVS, PRÆSENTIAM TVAM ROGAMVS, PHILOSOPHIÆ TVÆ, PATIENTIÆ TVÆ, DOCRINÆ TVÆ, NOBILITATIS TVÆ, INNOCENTIÆ TVÆ. VINCIS INIMICOS, HOSTES EXVPERAS, DII TE TVTENTVR, & reliqua. Lampridius in Alexandro Seuero ex actis vrbis refert, à Senatu in gratiam Alexandri Scueri acclamatum, AVGVSTE INNOCENS, DII TE SERVENT. ALEXANDER IMPERATOR DII TE SERVENT, DII TE NOBIS DEDERVNT, DII CONSERVENT. DII TE EX MANIBVS IMPVRI ERIPVERVNT, DII TE PERPETVENT. IMPVRVM TYRANNVM ET TV PERPESSVS ES, IMPVRVM ET OBSCOENVM ET TV VIDERE DOLVISTI. DII ILLVM ERADICAVERVNT, DII TE SERVENT. INFAMIS IMPERATOR RITE DAMNATVS. FELICES NOS IMPERIO TVO, FELICEM REMPVB. INFAMIS VNCO TRACTVS EST AD EXEMPLVM TIMORIS. LVXVRIOSVS IMPERATOR IVRE PVNITVS EST. CONTAMINATOR HONORVM IVRE PVNITVS EST. DII IMMORTALES ALEXANDRO VITAM, IVDICIA DEORVM HINC APPARENT. *Et cùm egisset gratias Alexander, acclamatum est*: ANTONINE ALEXANDER DII TE SERVENT. ANTONINE AVRELI, DII TE SERVENT. ANTONINE PIE DII TE SERVENT. ANTONINI NOMEN SVSCIPIAS ROGAMVS. PRÆSTA BONIS IMPERATORIBVS VT ANTONINVS DICARIS. NOMEN ANTONINORVM TV PVRIFICA. QVOD ILLE INFAMAVIT, TV PVRIFICA. REDDE IN INTEGRVM NOMEN ANTONINORVM. SANGVIS ANTONINORVM SE COGNOSCAT. INIVRIAM MARCI TV VINDICA. INIVRIAM VERI TV VINDICA INIVRIAM BASSIANI TV VINDICA. PEIOR COMMODO SOLVS HELIOGABALVS, NEC IMPERATOR, NEC ANTONINVS, NEC CIVIS, NEC SENATOR, NEC NOBILIS, NEC ROMANVS. IN TE SALVS, IN TE VITA VT VIVERE DELECTET. ANTONINORVM ALEXANDRO VITAM, VT VIVERE DELECTET, ET ANTONINVS VOCETVR. ANTONINORVM TEMPLA ANTONINVS DEDICET. PARTHOS ET PERSAS ANTONINVS VINCAT. SACRVM NOMEN SACRATVS ACCIPIAT. SACRVM NOMEN CASTVS ACCIPIAT. ANTONINI NOMEN VT AGNOSCAT ANTONINORVM HONOREM. DII CONSERVENT IN TE OMNIA, PER TE OMNIA ANTONINE HABEAS. Et mox, post gratias ab Antonino actas Senatui acclamatum scribit. HÆC SVSCEPISTI, ANTONINI NOMEN SVSCIPI MEREATVR, SENATVS ANTONINI MEREATVR. ANTONINE AVGVSTE DII TE SERVENT: DII TE ANTONINVM CONSERVENT: MONETÆ NOMEN ANTONINI REDDATVR. TEMPLA ANTONINORVM ANTONINVS CONSECRET. AVRELIVS ALEXANDER AVGVSTVS. Et post acclamatum ait, DII MALA PROHIBEANT. HÆC TE IMPERANTE NON TIMEMVS: DE HIS TE DVCE SECVRI SVMVS. VICISTI VITIA, VICISTI CRIMINA, VICISTI DEDECORA. ANTONINI NOMEN ORNAVISTI: CERTI SVMVS, BENE PRÆSVMIMVS, NOS TE ET A PVERITIA PROBAVIMVS ET NVNC PROBAMVS. Et mox acclamatum scribit, ALEXANDER AVGVSTE DII TE SERVENT VERECVNDIÆ TVÆ, PRVDENTIÆ TVÆ, INNOCENTIÆ TVÆ, CASTITATI TVÆ. HINC INTELLIGIMVS QVALIS FVTVRVS SIS: HINC

Universidad de Deusto
Biblioteca

ROBAMVS. TV FACIES VT SENATVS BENE PRINCIPES ELIGAT. TV FACIES OPTIMVM ESSE IVDICIVM SENATVS. ALEXANDER AVGVSTE DII TE SERVENT. TEMPLA ANTONINORVM ALEXANDER AVGVSTVS DEDICET. CÆSAR NOSTER, AVGVSTVS NOSTER, IMPERATOR NOSTER, DII TE SERVENT. VINCAS, VALEAS, MVLTIS ANNIS IMPERES. Et rursus acclamatum refert: MAGNE ALEXANDER DII TE SERVENT. SI ANTONINI NOMEN REPVDIASTI, MAGNI PRÆNOMEN SVSCIPE. MAGNE ALEXANDER, DII TE SERVENT. Et mox: AVRELI ALEXANDER AVGVSTE, DII TE SERVENT. *Et reliqua ex more*. Idē ibidem post orationem habitam in Senatu ab Alexandro, qua decerni supplicationem ob res prosperè & fœliciter aduersus Persas gestas postulabat, acclamatum ab vniuerso Senatu refert, ALEXANDER AVGVSTE DII TE SERVENT: PERSICE MAXIME DII TE SERVENT. VERE PARTHICVS, VERE PERSICVS: TROPHÆA TVA ET NOS VIDEMVS, VICTORIAS ET NOS VIDEMVS. IVVENI IMPERATORI, PATRI PATRIÆ, PONTIFICI MAXIMO: PER TE VICTORIAM VNDIQVE PRÆSVMIMVS: ILLE VINCIT QVI MILITES REGIT: DIVES SENATVS, DIVES MILES, DIVES P. R. Iulius Capitolin. in Maximinis post literas Gordiani in Senatu à Iunio Syllano Consule recitatas acclamasse cunctos refert, GORDIANE AVGVSTE DII TE SERVENT: FELIX IMPERES, TV NOS LIBERASTI: SALVVS IMPERES, TV NOS LIBERASTI: PER TE SALVA RESPVB. OMNES TIBI GRATIAS AGIMVS. *Item acclamatum est*: INIMICVS SENATVS IN CRVCEM TOLLATVR. HOSTIS SENATVS VBICVNQVE FERIATVR. INIMICI SENATVS VIVI EXVRANTVR. GORDIANI AVGVSTI, DII VOS SERVENT: AMBO FELICITER AGATIS, AMBO FELICITER IMPERETIS. NEPOTI GORDIANI PRÆTVRAM DECERNIMVS, NEPOTI GORDIANI CONSVLATVM SPONDEMVS. NEPOS GORDIANI CÆSAR APPELLETVR, TERTIVS GORDIANVS PRÆTVRAM ACCIPIAT. Ibidē recitatis in Senatu per Balbinum Augustum literis acclamasse Senatum narrat: HOSTES POPVLI ROMANI DII PERSEQVVNTVR: IVPITER OPTIME TIBI GRATIAS. APOLLO VENERABILIS TIBI GRATIAS. MAXIME AVGVSTE TIBI GRATIAS. BALBINE AVGVSTE TIBI GRATIAS. TIBI GRATIAS GORDIANE AVGVSTE. DIVIS GORDIANIS TEMPLA DECERNIMVS. MAXIMINI NOMEN OLIM ERASVM, NVNC ANIMIS ERADENDVM: HOSTIS PVBLICI CAPVT IN PROFLVENTEM ABIICIATVR: CORPVS EIVS NEMO SEPELIAT. QVI SENATVI MORTEM MINATVS EST, VT DEBEBAT INTEREMPTVS. SANCTISSIMI IMPERATORES GRATIAS VOBIS AGIMVS. MAXIME, BALBINE, GORDIANE, DII VOS SERVENT. VICTORES HOSTIVM OMNES DESIDERAMVS, PRÆSENTIAM MAXIMI OMNES DESIDERAMVS. BALBINE AVGVSTE DII TE SERVENT. PRÆSENTEM ANNVM COSS. VOS ORNETIS: IN LOCVM MAXIMINI GORDIANVS SVFFICIATVR. Idem Capitolinus in Gordianis post lectas à Consule Gordianorum literas, Senatum acclamasse memorat, DII VOBIS GRATTAS. LIBERATI AB HOSTIBVS SVMVS, SI PENITVS LIBEREMVR. MAXIMINVM HOSTEM OMNES IVDICAMVS. MAXIMINVM CVM FILIO DIIS INFERIS DEVOVEMVS. GORDIANOS AVGVSTOS APPELLAMVS, GORDIANOS PRINCIPES AGNOSCIMVS. IMPERATORES DE SENATV DII CONSERVENT. IMPERATORES NOBILES VICTORES VIDEAMVS: IMPERATORES NOSTROS ROMA VIDEAT: HOSTES PVBLICOS QVI OCCIDERIT, PRÆMIVM MEREBITVR. Quas postremas voces à Patribus quoq; Cōscriptis iactatas in Maximinos, & eorum amicos, quos vna voce HOSTES pronūtiabāt, idē ipse Capitolin⁹ in Maximinis narrat: De illis enim semel atq; iterū acclamatū ait, QVI EOS OCCIDERIT, PRÆMIVM MEREBITVR. Idem

Idem Capitolin. in Maximo & Balbino post sententiam à Vegio Sabino dictam, acclamatum vno consensu à Senatu scribit, Æ QVVM EST, IVSTVM EST, SENTENTIÆ SABINI OMNES CONSENTIMVS, MAXIME ET BALBINE AVGVSTI, DII VOS SERVENT, DII VOS PRINCIPES FECERVNT, DII VOS CONSERVENT. VOS SENATVM A LATRONIBVS VINDICATE: VOBIS BELLVM CONTRA LATRONES MANDAMVS. HOSTIS PVBLICVS MAXIMINVS CVM FILIO PEREAT: HOSTEM PVBLICVM VOS PERSEQVIMINI. FELICES VOS IVDICIO SENATVS, FELICEM REMPVB. VESTRO IMPERIO. QVOD VOBIS SENATVS DETVLIT, FORTITER AGITE: QVOD VOBIS SENATVS DETVLIT, LIBENTER ACCIPITE. Trebellius Pollio in Claudio lectis literis Claudij principis, hæc in eum dicta ait, AVGVSTE CLAVDI, DII TE NOBIS PRÆSTENT. *dictum sexagies*: CLAVDI AVGVSTE TE RESPVB. REQVIREBAT: *dictum quadragies*. CLAVDI AVGVSTE TV FRATER, TV PATER, TV AMICVS, TV BONVS SENATOR, TV VERE PRINCEPS: *dictū octuagies*, CLAVDI AVGVSTE, TV NOS AB AVREOLO VINDICA: *dictum quinquies*. CLAVDI AVGVSTE TV NOS A PALMYRENIS VINDICA: *dictum quinquies*. CLAVDI AVGVSTE, TV NOS A ZENOBIA ET A VICTORIA LIBERA: *dictum septies*. CLAVDI AVGVSTE, TETRICVS NIHIL FVIT: *dictum septies*. Vopiscus in Tacito Imperatore, *Post relationem Consulis, cùm Tacitus, qui erat primæ sententiæ Consularis, sententiam, incertum quam, vellet dicere, omnis Senatus acclamauit* : TACITE AVGVSTE DII TE SERVENT: TE DELIGIMVS, TE PRINCIPEM FACIMVS, TIBI CVRAM REIP. ORBISQVE MANDAMVS: SVSCIPE IMPERIVM EX SENATVS AVCTORITATE: TVI LOCI, TVÆ VITÆ, TVÆ MENTIS EST QVOD MERERIS. PRINCEPS SENATVS RECTE AVGVSTVS CREATVR: PRIMÆ SENTENTIÆ VIR RECTE IMPERATOR CREATVR: QVOD BONVM FAVSTVM SALVTAREQVE SIT: DIV PRIVATVS FVISTI. SCIS QVEMADMODVM DEBEAS IMPERARE, QVI ALIOS PRINCIPES PERTVLISTI. SCIS QVEMADMODVM DEBEAS IMPERARE, QVI DE ALIIS PRINCIPIBVS IVDICASTI. Cúmque Tacitus ætatis excusatione vteretur, subiungit acclamatum fuisse, ET TRAIANVS AD IMPERIVM SENEX VENIT, *dixerunt decies*: ET ADRIANVS AD IMPERIVM SENEX VENIT, *dixerūt decies*: ET ANTONINVS AD IMPERIVM SENEX VENIT, *dixerunt decies*: ET TV LEGISTI, INCANAQVE MENTA REGIS ROMANI, *dixerunt decies*. ET QVIS MELIVS QVAM SENEX IMPERAT? *dixerunt decies*: IMPERATOREM TE, NON MILITEM FACIMVS, *dixerunt vicies*: TV IVBE MILITES PVGNENT, *dixerunt tricies*. HABES PRVDENTIAM ET BONVM FRATREM, *dixerunt decies*. SEVERVS DIXIT, CAPVT IMPERARE NON PEDES, *dixerunt tricies*. ANIMVM TVVM NON CORPVS ELIGIMVS, *dixerunt vicies*. TACITE AVGVSTE, DII TE SERVENT. Trebellius Pollio in Valerianis, postquā Prætor retulisset de Censore deligendo, omnes vna voce dixisse scribit, VALERIANI VITA CENSVRA EST. ILLE DE OMNIBVS IVDICET QVI EST OMNIBVS MELIOR. ILLE DE SENATV IVDICET, QVI NVLLVM HABET CRIMEN. ILLE DE VITA NOSTRA SENTENTIAM FERAT, CVI NIHIL POTEST OBIICI. VALERIANVS A PRIMA PVERITIA CENSOR FVIT. VALERIANVS IN TOTA VITA SVA FVIT CENSOR: PRVDENS SENATOR, MODESTVS SENATOR, GRAVIS SENATOR: AMICVS BONORVM, INIMICVS TYRANNORVM: HOSTIS CRIMINVM, HOSTIS VITIORVM. HVNC CENSOREM OMNES, HVNC IMITARI OMNES VOLVMVS. PRIMVS GENERE, NOBILIS SANGVINE, EMENDATVS VITA, DOCTRINA CLARVS, MORIBVS SINGVLARIS, EXEMPLVM ANTIQVITATIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ cùm essent sæpius dicta, addiderunt, OMNES. *Atque ita discessum est.* Ab vniuersis enim plerumque vna voce ita acclamatũ, Vopiscus quoque ostendit in Tacito. Metij namque Falconij oratione totum Senatorium ordinem concussum, statimque acclamatum scribit, OMNES, OMNES. Similitérque in Probo, post dictam à Manlio Statiano sententiam, acclamatum refert, OMNES, OMNES. Ibidem etiam post literas Probi lectas, acclamatum esse memorat, PROBE AVGVSTE DII TE SERVENT: OLIM DIGNVS, ET FORTIS, ET IVSTVS, BONVS DVCTOR, BONVS IMPERATOR. EXEMPLVM MILITIÆ, EXEMPLVM IMPERII, DII TE SERVENT. ASSERTOR REIPVB. FELIX IMPERES: MAGISTER MILITIÆ, FELIX IMPERES: TE CVM TVIS DII CVSTODIANT. ET SENATVS ANTEA TE DELEGIT. ÆTATE TACITO POSTERIOR, CETERIS PRIOR. QVOD IMPERIVM SVSCEPISTI, GRATIAS AGIMVS: TVERE NOS, TVERE REMPVB. BENE TIBI COMMITTIMVS, QVOS ANTE SERVASTI. TV FRANCICVS, TV GOTTHICVS, TV SARMATICVS, TV PARTHICVS, TV OMNIA: ET PRIVS FVISTI SEMPER DIGNVS IMPERIO, DIGNVS TRIVMPHIS: FELIX AGAS, FELICITER IMPERES. Sed & Trebellius Pollio auctor est, cùm nuntiatum esset Claudium, priusquam ad imperium peruenisset, fortiter contrà gentes in Illyrico dimicasse, acclamasse Senatũ: CLAVDI DVX FORTISSIME HABEAS VIRTVTIBVS TVIS, DEVOTIONI TVÆ. CLAVDIO STATVAM OMNES DICAMVS, CLAVDIVM CONSVLEM OMNES CVPIMVS. QVI AMAT REMPVB. SIC AGIT: QVI AMAT PRINCIPES SIC AGIT. ANTIQVI MILITES SIC EGERVNT. FELICEM TE CLAVDI IVDICIO PRINCIPVM: FELICEM TE VIRTVTIBVS TVIS: CONSVLEM TE, TE PRÆFECTVM. VIVAS VALERIE, AMERIS A PRINCIPE. Capitolinus in Maximinis, postquam Consul retulisset, QVID DE MAXIMINIS FIERI PLACERET, acclamatum refert, HOSTES, HOSTES. Et cùm subiunxisset ille, QVID DE EORVM MAXIMINORVM AMICIS VIDERETVR, itidem acclamatum, HOSTES, HOSTES.

Senatus vtique dimittendi formula erat, NIHIL VOS MORAMVR, PATRES CONSCRIPTI, qua permittebatur Senatoribus Curia excedere. Capitolinus in Antonino: *Neque vnquam recessit è Curia, nisi Consul dixisset,* NIHIL VOS MORAMVR P. C. Eodem pertinere quidam existimant quod Cicero de Lupo Prætore Senatum habente, ait, Epist. 1. lib. 11. ad Q. Frat. *Tum Lupus,* SENATVM *negauit se* TENERE.

Dimittendæ verò concionis receptа verba erant hæc, SI VOBIS VIDETVR, DISCEDITE QVIRITES. Liuius lib. 11. *Consul Appius negare ius esse Tribuno in quẽquam nisi in plebeium: non enim populi sed plebis eum esse magistratum, nec illum ipsum summouere pro imperio posse, more maiorum, quia ita dicatur,* SI VOBIS VIDETVR, DISCEDITE QVIRITES. Idem lib. III. *Cùm* DISCEDERE POPVLVM *iussissent Tribuni, patres se summoueri haud sinebant.* Cic. 11. in Catilin. oratio. habita ad Quirites *Vos,* ait, QVIRITES, *quoniam iam nox, veneramini illum Iouem custodem huius vrbis, ac vestrum, atque in vestra tecta* DISCEDITE.

Actorum porro Senatus, quorum conficiendorum auctorem Suetonius Iulium Cæsarem laudat, rudem aliquam formam colligimus ex Ammiani Marcellini verbis hisce lib. XXII. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore: Cùm id voluminis publici contineret exordium,* CONSVLATV TAVRI ET FLORENTII, INDVCTO SVB PRÆCONIBVS TAVRO.

Senatusconsultis autem, vt ad ea tandem aliquando accedamus, præponi solebat dies, quemadmodum ex Senatusconsultis quæ Cælij ad Ciceronem Epistolis lib. VIII. Familiar. inseruntur, & ex Senatusconsulto de petitione hæreditatis liquet. Vopiscus etiam in Aureliano, exemplum Senatusconsulti profert huiusmodi: DIE TERTIO IDIANVAR. FVLVIVS SABINVS PRÆTOR VRBANVS DIXIT. &c. Ibidẽ: *Cũ* DIE TERTIO NON. FEBR VAR.

FEBRVAR. SENATVS AMPLISSIMVS IN CVRIAM POMPILIANAM CONVENISSET, AVRELIVS GORDIANVS CONSVL DIXIT. Trebell. Pollio in Valerianis: *Ponam Senatusconsulta, quibus animaduertant omnes quid de illo Amplissimus ordo iudicauerit.* DVOBVS DECIIS COSS. VI. CALEND. NOVEMBR. DIE, CVM OB IMPERATORIS LITERAS IN ÆDE CASTORVM SENATVS HABERETVR, IRETVRQVE PER SENTENTIAS SINGVLORVM. Capitolin. in Maximinis: *Senatusconsulti autẽ hoc fuit exẽplum:* CVM VENTVM ESSET IN ÆDEM CASTORVM VI. CALEND. IVNIAS, *acceptas literas Iunius Syllanus Cõsul ex Africa Gordiani Imperatoris patris patriæ recitauit.* Vopiscus in Tacito: DIE SEPTIMO CAL. OCTOB. *cùm in Curiam Pompilianam ordo amplissimus consedisset, &c.* Idem in Probo, S. C. citat ita conceptum, DIE III. NON. FEBRVAR. *in ede Concordiæ inter cætera Aelius Scorpianus Cõs. dixit: literas Aurelij Valerij probi &c.*

Primis etiam Senatusconsultorum, quæ libera Repub. fiebant, versibus poni solebant nomina eorum qui ad ea conscribenda adhibiti erant: qua in re vsu receptа erant verba hæc, SCRIBENDO AFFVERE. Testantur hoc Senatusconsulta Cælianis epistolis annexa, Item Senatusconsultũ Græcũ, inscisum in tabula ænea Romæ his verbis, ΓΡΑΦΟΜΕΝΩ ΠΑΡΗΣΑΝ. Et aliud apud Ioseph. lib. XIIII. Antiq. Iud. cap. XVI. in quo est, ΓΡΑΦΟΜΕΝΩ ΤΩ ΔΟΓΜΑΤΙ ΠΑΡΗΣΑΝ. Cic. Epist. XXVIII. lib. XII. Famil. *Quamquam erat nobis dictum, te existimare aliqui Senatusconsulto quod contrà dignitatem tuam fieret,* SCRIBENDO LAMIAM ADFVISSE, *qui omnino Consulibus illis nunquam* ADFVIT SCRIBENDO. Idem Epist. 1. lib. VII. ad Attic. *Cato autem &* SCRIBENDO ADFVIT, *& ad me de sententia sua iucundissimas literas misit.* Et Epist. VIII. lib. IIII. *Et duos Consulares qui se dicerent in ornandis prouinciis Cõsularibus,* SCRIBENDO ADFVISSE: *cùm omnino ne Senatus quidem fuisset.* Idẽ lib. III. de Orat. in principio, de Crasso loquens, *Et eundem, id quod in auctoritatibus perscriptis extat,* SCRIBENDO ADFVISSE. Similiter ad Pætum Epist. XV. lib. IX. Famil. *Senatusconsulta scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum: & quidem cùm in mentem venit, ponor* ADFVISSE SCRIBENDO. Et in Orat. de Prouinc. Consular. *Multa dissentientibus respondi,* SCRIBENDO ADFVI. Idem in Orat. de Respons. haruisp. *Cùm omnes Pontifices qui erant huius ordinis adessent, cumque alij qui honoribus populi Ro. antecedebant, multa de collegij iudicio verba fecissent, omnésque iidẽ* SCRIBENDO ADESSENT. Præterea in Orat. qua Senatui gratias agit post reditum suum, ex Clodiana rogatione verba hæc adducit, *Ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne* SCRIBENDO ADESSET. Idem Epist. VI. lib. XV. ad Catonem: *Resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis fuisse iucundum, quòd* SCRIBENDO ADFVISTI. *Hæc enim S. C. non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere.* Lamprid. in Heliogabalo, *Vbi primùm diem Senatus habuit, matrem suam in Senatum rogari iussit, quæ cùm venisset rogata ad Consulum subsellia,* SCRIBENDO ADFVIT, *id est Senatusconsulti confitendi testis.* Veteribus vtique Senatusconsultis vt Valer. Max. lib. II. cap. II. auctor est, T. litera subscribi solebat: eáque nota significabatur, ita Tribunos quoque censuisse.

At quotiescunq; Senatusconsulta intercessionibus impediebãtur, moráq; iis fiebat, AVCTORITATES PERSCRIBI, solebant. Cicero lib. IIII. de Orat. *Id quod* IN AVCTORITATIBVS PERSCRIPTIS *extat.* Idem Epist. II. lib. V. ad Attic. *Nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Cæsar ferret de* AVCTORITATE PERSCRIPTA. Cælius lib. VIII. Epist. Familiar. SI QVIS HVIC S. C. INTERCESSISSET, AVCTORITAS PERSCRIBERETVR. Auctor Panegyrici quod Constantino Constantij filio inscribitur: *Sed cur tantummodo priuatis tuis affectibus blandiamur, cùm omnium deorum fuerit illa sententia, & quidem iam* AVCTORITATE PERSCRIPTA. Auctoritatum perscribendarum rationem explicat Dio lib. LV. his verbis, Εβουλεύοντο μὲν, καὶ ἤγε γνώμην συνεγράφετο, οὐ μέντοι γε τέλος τι ὡς κεκυρωμένην ἐλάμβανεν· ἀλλ' ΑΟΥΚΤΩΡΙΤΑΣ ἐλέγετο, ὥσπερ φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ἢ ποιοῦντον γράφει ἢ δύναμις τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῖ. Hoc significare videtur, idem auctor lib. XLII. cùm ait, καὶ τὴν βουλὴν τὴν παρ' αὐτῶν φρουρᾷ συναγαγών, προέθηκε γνώμην περὶ τῶν παρόντων· καὶ κυρωθέντος μέν

Universidad de Deusto Biblioteca

μηδενὸς (οἱ δημαρχοὶ γὰρ ἐκώλυσαν) αὐγγεγραμμένος δὲ τῷ δόξαντος, id est, vt ego interpretor, auctoritate perscripta.

Senatusconsultorum planè vulgaria initia erant, QVOD VERBA FECIT COS. DE EA RE QVID FIERI PLACERET, DE EA RE ITA CENSVERVNT. Id quod Senatusconsultorum quæ in Cælij Epistolis & Frontini lib. II. de Aquæduct. & in Pandectis posita sunt, exempla comprobant. Ea verò singularibus literis scribi consueuisse in hunc modum, Q. V. F. COS. D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. Valerius Probus testis est: nec alia est harum notarum vis & potestas in Ciceronis & Frontini libris. In ea autem clausula facilè est legitima & sollemnia tam relationum quàm sententiarum verba, ex quibus conflata est, adgnoscere. Primis namque his verbis Q. V. F. relatio continetur: ex eodémque relationum fonte fluxisse verba hæc D. E. R. Q. F. P. non dubium est: cùm sollemnia earum verba fuisse, QVID FIERI PLACET, suprà demonstrauerimus. Reliqua verba ad sententias dictas pertinent. Hoc & ex Ciceronis sententiis quæ III. & X. Philipp. habentur, liquidò perspicitur. Illic enim ipsamet Senatusconsultorum, vti perscribenda ea censeret, verba dictans, M. Tullius ait, QVAS OB RES, QVOD TRIBVNIPL. VERBA FECERVNT, VT SENATVS CAL. IANVAR. TVTO HABERI, SENTENTIÆQVE DE SVMMA REPVB. LIBERE DICI POSSINT: DE EA RE ITA CENSEO. Et Philipp. X. QVÆ CVM ITA SINT, QVOD C. PANSA COS. VERBA FECIT DE LITERIS QVÆ A Q. CÆPIONE BRVTO PROCOS. ALLATÆ ET IN HOC ORDINE RECITATÆ SVNT, DE EA RE ET CENSEO. CVM Q. CÆPIONIS BRVTI &c. Idem Philipp. VIII. Sc. Opimianum citat in hæc verba, QVOD L. OPIMIVS COS. VERBA FECIT DE REPVB. DE EA RE ITA CENSVERVNT.

Nec tamen huic formulæ ita addicti patres erant, vt non ab ea quandoque recederent. Interdum enim scribebant, ἀορίστως, QVOD VERBA FACTA SVNT. Cic. VI. orat. in Verrem. *Id adeò ex ipso S.C. cognoscite. Nam principium sententiæ perscribi solet. Recita:* QVOD VERBA FACTA SVNT DE S. PEDVCEO. *Dicit qui primi suaserint, decernitur: Refertur deinde de Verre: dic quæso, quomodo?* QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. Senatusconsultum etiam de Philosophis & Rhetoribus factum, Suetonius in lib. de clar. Rhetor. & Agell. lib. XV. cap. XI. ita conceptum fuisse tradunt. FANNIO STRABONE, M. VALERIO MESSALA COSS. M. POMPONIVS PRÆTOR SENATVM CONSVLVIT: QVOD VERBA FACTA SVNT DE PHILOSOPHIS ET RHETORIBVS S. CONS. DE EA RE ITA CENSVERVNT, VT M. POMPONIVS PRÆTOR ANIMADVERTERET, CVRARETQVE, VT SI EI E REPVB. FIDEQVE SVA VIDERETVR, VTI ROMÆ NE ESSENT. Cui S.C. insertæ apud Suetonium (absunt enim ab Agellio) notæ istæ S.CONS. in hac quoq; vulgari S.C. clausula variatum indicat. Earū enim notarum recta interpretatio, me iudice, hæc est, SENATVS CONSVLTVS. Quibus ve sequentia verba congruant, notis ea quoque continuo tractu ita scripta fuisse crediderim, S. C. D. E. R. I. C. Sed in vltimæ notæ explicatione à Librariis peccatum est, qui plurali, quod singulari numero debuerāt, interpretati sunt. Significabatur namq; his notis, SENATVS CONSVLTVS DE EA RE ITA CENSVIT. Quod loquēdi genus ne quis vsu receptum neget, idoneum testem Liuium cito. Is lib. VII. *Post tanti*, ait, *prodigij procurationem, eodem anno de Hernicis* CONSVLTVS SENATVS, *cùm Feciales ad res repetendas nequicquam misissent primo quoque die ferendum ad populum de bello indicendo Hernicis*, CENSVIT. Et lib. XXV. *Hæ literæ ad nouos Coss. allatæ, ac per eos in Senatu recitatæ sunt:* CONSVLTVSQVE DE HIS LITERIS ITA DECREVIT SENATVS, *Militibus qui ad Cannas* &c. Similitérque lib. XXIII. *Postero die* CONSVLTVS A M. POMPONIO PR. SENATVS DECREVIT, *Dictatori scribendum.* Verùm in illius libelli de claris Rhetoribus principio, aut fallor ego, aut cuol. fuit verbū, quo velut membro capta, claudicat oratio. Vulgò enim ita scriptum est, *Quod ne cui dubium sit, vetus item edictum Censorium subiiciam.* At ego duas has literas, S.C. quæ verbum conficiunt,

conficiunt, quod sensum expleret, deesse aio: nec particula hæc, *Item*, absque hoc fulcro consisteret. Adde ergo, *Vetus S.C. atem edictum.* Vtrumque enim vt pollicetur, ita & præstat Suetonius: fidémque suam liberans S.C. primum, deinde Edictum Censorium subiicit.

Alia insuper Formula perscriptum Senatusconsultum citat Agellius lib. IIII. cap. VI. cuius prima verba erant: QVOD C. IVLIVS PONTIFEX NVNTIAVIT IN SACRARIO, IN REGIA HASTAS MARTIAS MOVISSE, D.E.R.I.S.C. id est, DE EA RE ITA SENATVS CENSVIT.

Secundum hæc legitima Senatusconsultorum verba, Valer. Max. lib. VI. cap. V. DE EA RE, ait, SENATVS CENSVIT, VT PVERI VINCTVM MAGISTRVM VIRGIS CÆDENTES IN PATRIAM REMITTERENTVR. Cicero Epist. XVI. lib. IIII. ad Attic. *Res ad Senatum.* DE EA RE ITA CENSVERVNT, COMITIA &c. Liu. lib. XXX. PATRES IGITVR IVRATI, (*ita conuenerat*) ITA CENSVERVNT: VTI COSS. &c.

Formulæ verò decernendi erant hæ, PLACERE SENATVI, SENATVM VELLE ET ÆQVVM CENSERE, SENATVM EXISTIMARE SENATVM ARBITRARI, SENATVI VIDERI. Cicero quidem de varia Senatusconsultorum conceptione hæc in Orat. pro Cornel. de maiestate scripserat, *Quatuor omnino genera sunt*, IVDICES, *in quibus per Senatum more maiorum statuatur aliquid de legibus. Vnum est eiusmodi*, PLACERE LEGEM ABROGARI, VT *Q. Cæcilio, M. Iunio Coss.* QVÆ LEGES REM MILITAREM IMPEDIRENT, VT ABROGARENTVR. *Alterum*, QVÆ LEX LATA ESSE DICATVR, EA NON VIDERI POPVLVM TENERI, *vt L. Marcio, & Sex. Iulio Coss. de legibus Liuius Tertium est de legum derogationibus: quo de genere persæpe Senatusconsulta fiunt, vt nuper de ipsa lege Calpurnia quæ derogaretur.* De singulis autem à me commemoratis Senatusconsultorum Formulis testimonium vetustis auctoribus denuntiabo. Ac, quod ad primum attinet, exempla eius habemus in duobus prioribus Senatusconsultis, quæ à Iulio Front. lib. II. de Aquæduct. referuntur. Vnius enim verba hæc sunt: PLACERE HVIC ORDINI, EOS QVI AQVIS PVBLICIS PRÆESSENT &c. Alterius verò hæc: NEQVE AVGERI PLACERE, NEC MINVI NVMERVM. In Senatusconsulto de Petitione hæreditatis: PLACERE REDACTÆ EX PRETIO RERVM VENDITARVM PECVNIÆ VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. Et mox: ITEM PLACERE A QVIBVS HEREDITAS PETITA FVISSET. Et, SENATVI PLACERE, legimus in sententiis quæ à Cicerone Philipp. V. VIII. X. XI. & XIIII. dicuntur. Liuius lib. XXXI. in Senatusconsulto quodam: DE AVXILIO MITTENDO TVM RESPONDERE, PLACERE, CVM PROVINCIAS COSS. SORTITI ESSENT. Et rursus eodem lib. SENATVI PLACERE QVÆSTIONEM DE EXPILATIS THESAVRIS &c. Idem lib. XXVII. in Senatus mandatis: Q. CLAVDIVM PRÆTOREM PLACERE INDE ABDVCERE LEGIONES. Et lib. XLII. QVAS OB RES PLACERE SENATVI M. POPILIVM COS. LIGVRES &c. Idem lib. XLIII. *Senatus decreuit, vti nomina sua apud L. Canuleium profiterentur: eorúmque si quos manumisisset, eos Carteriam ad Oceanum* DEDVCI PLACERE. Cic. I. in Catilin. Orat. *Si hic ordo*, SIBI PLACERE, *decreuerit.* Enimuerò sicut quæ probabat Senatus, ea PLACERE, sibi decernebat, ita quæ improbabant patres, ea NON PLACERE, quandoque testabantur. Cic. pro Cornel. Maiestat. reo. *Decreuissem*; SENATVI NON PLACERE, *id iudicium de Syllæ bonis fieri.* Liuius lib. XXVI. *Patribus id tempus Reipub. visum est, vt per veteres & expertos, bellique peritos Imperatores Respub. gereretur.* ITAQVE MORAM FIERI COMITIIS NON PLACERE. Et lib. XXXIIII. *Decreuit Senatus*, TRIBVNOS PL. NON PLACERE CAVSAS MILITARES COGNOSCERE, QVOMINVS AD EDICTVM CONVENIRETVR. Sic & in responso dato à Senatu legatis Transalpinorum Gallorū apud eundem Liuium lib. XXXIX. NEQVE SENATVI PLACERE, DEDITOS SPOLIARI. Sed & lib. XL. in alio Senatusconsulto, TVM QVOQVE NON PLACERE SIBI PER DEDITIONEM LIGVRES RECIPI. Idem lib. XLIIII. *Si legatos misis-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

sent Qui denuntiarent, NON PLACERE SENATVI SOCIIS REGIBVS BELLVM FIERI.

Secundæ Formulæ exempla in promptu sunt. In Senatusconsulto namque de Bacchanalibus apud Liuium lib. xxxix. scriptum est, ID SENATVM VELLE ET ÆQVVM CENSERE VT ITA FIERET. Et in alio S.C. lib. XL. RECEPTIS ARMA ADIMI, ATQVE EOS AD COSS. MITTI, SENATVM ÆQVVM CENSERE. Idem Liuius lib. XLII. PRO HIS INIVRIIS SATISFIERI, SENATVM ÆQVVM CENSERE. Ex veteri quoque Senatusconsulto de Aselepiade Clazomenio & Polystrato Caristio, verba hæc in tabula ærea supersunt: SENATVM VELLE, ET ÆQVVM CENSERE EA ITA FIERI. A Sallustio etiam in bello Iugurthino memoriæ proditum est, Senatū postquam de Iugurthæ & Adherbalis bello accepit, tres legatos in Africam misisse, qui ambos reges adirent, Senatus populique Ro. verbis nuntiarent, VELLE ET CENSERE, EOS AB ARMIS DISCEDERE: DE CONTROVERSIIS SVIS IVRE POTIVS, QVAM BELLO DISCEPTARE: ITA SEQVE ILLISQVE DIGNVM ESSSE. Eadémque verborum conceptione plerumque Consulibus ex auctoritate Senatus scribebatur. Itaque cùm Cn. Seruilius Consul velut Annibalem persequens in Siciliam, inde in Africam transiliens traiecisset, nec hoc Senatus probaret, censuisse patres Liu. lib. xxx. ait, VT PRÆTOR SCRIBERET CONSVLI, SENATVM ÆQVVM CENSERE IN ITALIAM REVERTI EVM. Idem lib. xxxix. *Literis de morte Proprætoris recitatis*, SENATVS CENSVIT, MITTENDVM, QVI AD LVNÆ PORTVM PRÆTOREM CONSEQVERETVR, NVNTIARETQVE SENATVM ÆQVVM CENSERE, NE SINE IMPERIO PROVINCIA ESSET, MATVRARE EVM PROFICISCI. Et lib. XL. à Senatu decretum scribit, VT PRÆTOR VRBANVS CONSVLIBVS SCRIBERET, SENATVM ÆQVVM CENSERE, SVBITARIOS MILITES TVMVLTVS CAVSA CONSCRIPTOS, PRIMO QVOQVE TEMPORE DIMITTI. In responso etiam quod à Senatu datum est Abderitarum legatis, apud eumdem Liuium lib. XLIII. legimus, CONQVIRIQVE OMNES QVI IN SERVITVTE SINT, ET RESTITVI IN LIBERTATEM ÆQVVM CENSERE. Eodémque lib. in responso Chalcidensium legatis dato, SOCIORVM NAVALIVM NEMINEM, PRÆTER MAGISTROS, IN HOSPITIA DEDVCI, ÆQVVM CENSERE. Hac eadem verborū verecundia, M. Fuluius Proconsul, narrante Liuio lib. xxxix. ex Ætolia reuersus petiit à patribus, VT ÆQVVM CENSERENT, Diis immortalibus honorem haberi & sibi triumphum decerni. Sed & solo Cēsendi verbo Senatum nonnunquam contentum fuisse inuenio. Liuius lib. xxxix. *Senatus à Coss. est habitus: decretúmq;* QVONIAM PRÆTORIS SVBROGANDI COMITIA NE LEGIBVS FIERENT, PERTINACIA Q. FLACCI, ET PRAVA STVDIA HOMINVM IMPEDIRENT, SENATVM CENSERE, SATIS PRÆTORVM ESSE. Cic. Epist. XVI. lib. III. ad Attic. S.C. refert in hæc verba, COMITIA PRIMO QVOQVE TEMPORE HABERI, CENSERE. Idem Philipp. IX. CENSERE, ATQVE E REPVB. EXISTIMARE, coniungit. A prudentibus quoque Senatusconsulta his potissimum verbis, SENATVS CENSVIT, signati notarique, sciunt qui Pandectas legendo contriuerunt: ceteram multitudinē libros meos quibus verborum ad ius pertinentium Significationes exposui, adire iubeo: non antè, tamen, quàm illi à me recogniti, togáque virili sumpta in publicum prodeāt. Interim nāque testatum volo abortiuum illū fœtum nulli magis quàm ipsi parenti displicere.

Tertia Sc. species, his quæ subiecī, testimoniis confirmatur. Cicero Epist. II. lib. II. ad Q. Fratr. *De rege Alexandrino factum est Senatusconsultum*, CVM MVLTITVDINE REDVCI PERICVLOSVM REIP. VIDERI. Idem in Murenlana. *Dixisti, Senatusconsultum me referente esse factum, Si mercede conducti obuiam cādidatis issent: Si conducti sectaretur: Si gladiatoribus vulgò locus tributus, & item prædia vulgò essent data*, CONTRA LEGEM CALPVRNIAM FACTVM VIDERI. Idem in Orat. de Respons. Haruſp. *Postero die frequentissimus Senatus te, Consule designato Lentule, sententiæ principe, P. Lentulo, &*

& Q. Metello Coss. referentibus statuit, &c. DOMVM MEAM IVDICIO PONTIFICVM RELIGIONE LIBERATAM VIDERI. Sallust. in bello Catilin. *Itaque Cicerone consulente*, FREQVENS SENATVS DECERNIT, TARQVINII INDICIVM FALSVM VIDERI. Liuius lib. XXV. DECREVIT SENATVS, MILITIBVS, QVI AD CANNAS COMMILITONES SVOS DESERVISSENT, SENATVI NIHIL VIDERI REMPVB. COMMITTENDAM ESSE. Idem lib. XXX. *Legatos ad regem, qui hæc* ADVERSVS FOEDVS FACTA VIDERI PATRIBVS, *nuntiarent, mittendos* CENSVIT SENATVS. Eodémque libro, à Senatu responsum fuisse legatis Philippi Macedonū regis, ait, P. SCIPIONEM RECTE, ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, ET FACERE, QVOD EOS QVI ARMA &c. Et aliàs, legatis Masinissæ responsum, SCIPIONEM RECTE ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, QVOD EVM REGEM APPELLASSET. Idem lib. XXXVIII. *Postea per infrequentiā adiecit Senatusc̄sulto*, AMBRACIAM NON VIDERI VI CAPTAM ESSE. Auctor lib. Rhetoricor. ad Herenn. *Senatus decreuit*, SI EAM LEGEM AD POPVLVM FERAT, ADVERSVS REMP. VIDERI EVM FACERE. Cæsar lib. I. de bello ciu. in Scipionis sententia, SI NON FACIAT, EVM ADVERSVS REMPVB. FACTVRVM VIDERI. Apud Liuium quoque lib. XXX. M. Liuius pro sententia dicit, NON VIDERI, SIBI ABSENTE CONSVLVM, ALTERO AMBOBVSVE EAM REM AGI.

Quarta quoque Formula magnis auctoritatibus nititur. In Senatusconsulto nāque quod Epistolis Cælij lib. VIII. Familiar. Ciceronis annectitur, verba hæc legimus, SENATVM EXISTIMARE, NEMINEM EORVM QVI POTESTATEM HABENT INTERCEDENDI, &c. Cicero lib. IIII. Epist. ad Attic. SI QVÆ VIS ESSET FACTA, SENATVM EXISTIMATVRVM *eius opera factum esse, qui Senatusconsulto intercessisset.* Idémque verbum in suis sententiis, quæ Philipp. III. & VIII. continentur, vsurpat. Et Philipp IX. SENATVM CENSERE, ATQVE E REPVB. EXISTIMARE. Cæsar apud Sallust. in bello Catilin. *Qui aliter fecerit*, SENATVM EXISTIMARE EVM CONTRA REMP. ET SALVTEM OMNIVM FACTVRVM.

Sed nec postremæ Formulæ exempla desunt. Cicer. III. Philipp. in sententia, SENATVM ARBITRARI AD SVMMAM REM PVB. PERTINERE. Sic & in Senatusconsulto Velleiano, ARBITRARI SENATVM RECTE ATQVE ORDINE FACTVROS. Plinius Epist. XI. lib. II. Tertullum Consulem designatum hæc pro sententia dixisse refert, ARBITRARI SENATVM ITA NOS FECISSE &c.

Interdū decernebatur, SENATVI CVRÆ FORE. Liuius lib. X. Legatis sociorū respōsum scribit, CVRÆ SENATVI FVTVRVM, NE SOCIOS FIDEI SVÆ POENITERET. Similíque modo cum ab Attalo rege & Rhodiis legati venissent nuntiantes, Asiæ ciuitates sollicitari, his legationibus, vt idem Liuius lib. XXXI. narrat, respōsum fuit, CVRÆ ASIANAM REM SENATVI FORE. Idem lib. XXVI. refert, de legatorum Syracusanorum postulatis Patres decreuisse, IN RELIQVVM CVRÆ SENATVI FORE REM SYRACVSANAM. Ibidem etiam ad L. Martij literas, de frumento & vestimentis exercitus, rescribi placuisse, VTRAMQVE REM EAM SENATVI CVRÆ ESSE. Cicero Philipp. III. in sententia, SENATVI MAGNÆ CVRÆ ESSE, AC FORE, VT PRO TANTIS EORVM IN REMPVB. MERITIS, HONORES EIS HABEANTVR, GRATIÆQVE REFERANTVR.

Inueniuntur & in Senatusconsultis verba hæc, SENATVM IVDICARE. Cicer. Philip. XIII. OB EAS RES SENATVM EXISTIMARE ET IVDICARE. Liuius lib. III. *Tunc referente Consule de Tribunorum & plebis postulatis, Senatusconsulta fiunt*, NE QVI TRIBVNI LEGEM EO ANNO FERRENT, NEQVE COSS. AB VRBE EXERCITVM EDVCERENT. IN RELIQVVM MAGISTRATVS CONTINVARI, ET EOSDEM TRIBVNOS REFICI, IVDICARE SENATVM CONTRA REMP. ESSE.

Erat autem in plerisque Senatusconsultis caput hoc, SI QVID DE EA RE AD POPVLVM PLEBEMVE LATI OPVS EST, COSS. PRÆTT. TRIB. PL. QVI NVNC SVNT, QVOD EIS VIDEBITVR, AD POPVLVM PLEBEM-

Universidad de Deusto
Biblioteca

VE FERANT. Cui rei testimonio est Senatusconsultum illud, quod paulò ante è Cælij Epistolis laudaui. Eámque clausulam hoc notarum compendio S.Q.D.E.R.A.P.P.V.L.O.E. COSS. PRR. TR. PL. Q.N.S.Q.E.V.A.P.P.V.F. scribi consueuisse, auctor est Valer.Prob.

In Senatusconsultis vtique crebrò occurrunt verba hæc, PRIMO QVOQVE TEMPORE. Nam siue Comitia habenda erant, ea. PRIMO QVOQVE TEMPORE HABERI, decernebant. Cuiusmodi S.C. Cic. Epist.xvi.lib.iiii.Epist.ad Attic.commemorat. Liu.lib. XLI. *Senatus C.Claudium Consulem*, COMITIA PRIMO QVOQVE TEMPORE HABERE IVSSIT. Idem lib.XLIIII. *S.C. factum est*, VT CN. SERVILIVS PRIMO QVOQVE TEMPORE AD COMITIA HABENDA VENIRET. Siue quid ad Senatum referendum esset, PRIMO QVOQVE TEMPORE REFERRI *decernebant*. Cic. Philipp.iiii. *Cuius* DE LAVDIBVS ET HONORIBVS, *qui ei pro diuinis & immortalibus meritis diuini immortaléque debentur, mihi Senatus adsensus, paullo antè decreuit*, VT PRIMO QVOQVE TEMPORE REFERRETVR. Idem Philipp.v. *Atqui cùm Consules non haberetis, decreuistis*, VT ET DE PRÆMIIS MILITVM, ET DE HONORIBVS IMPERATORVM PRIMO QVOQVE TEMPORE REFERRETVR. Liuius lib.XXXIII. *Decreuerunt patres*, VT COMITIIS PRÆTORVM PERFECTIS, CVI PRÆTORI PROVINCIA HISPANIA OBVENISSET, IS PRIMO QVOQVE TEMPORE DE BELLO HISPANIÆ AD SENATVM REFERRET. Siue quid ad Populum ferendum erat, PRIMO QVOQVE TEMPORE FERRI, censebant. Liuius lib. IIII. *Id Patres ægrè passi decreuere*, VT TRIBVNI MILITVM DE BELLO INDICENDO VEIENTIBVS, PRIMO QVOQVE DIE AD POPVLVM FERRENT. Et lib.VII. Censuisse Senatum, PRIMO QVOQVE DIE FERENDVM AD POPVLVM DE BELLO HERNICIS INDICENDO. Et lib.XXVI. AGENDVM CVM TRIBVNIS PLEB. ESSE, PRIMO QVOQVE TEMPORE AD PLEBEM FERRENT, QVEM CVM IMPERIO MITTI PLACERET IN HISPANIAM. Idem lib.XLII. *Patres, centuriatis* COMITIIS PRIMO QVOQVE DIE FERRE AD POPVLVM, COSS. *iusserunt*. Siue auxilium ferri placeret, PRIMO QVOQVE TEMPORE ID FIERI, decernebant. Sic Liuius lib.VI. decreuisse Senatum, refert, VT DICTATOR SVTRINIS SOCIIS POPVLI RO. AVXILIVM PRIMO QVOQVE TEMPORE FERRET. Et lib.XXI. Decretum à Senatu, VT CONSVL COLLEGÆ PRIMO QVOQVE TEMPORE FERRET AVXILIVM. Deniq; quidquid faciẽdũ cẽsebãt, id quãprimũ fieri, sollẽnibus illis verbis decernebatur. Exempla Liuius plena manu porrigit. Libro namque tertio, factum Sc.ait, VT DECEMVIRI PRIMO QVOQVE TEMPORE MAGISTRATV ABDICARENT: & lib.XXII. censuisse Senatum, SCRIBENDVM CONSVLI, VT PRIMO QVOQVE TEMPORE, QVANTVM PER COMMODVM REIPVB. FIERI POSSET, ROMAM VENIRET. Idem lib.XXIII. Senatum decreuisse, VT RES DIVINÆ SVPPLICATIONESQVE PRIMO QVOQVE TEMPORE CVM CVRA FIERENT. Eodem lib. decretum à Senatu, vt Q. Fuluius Flaccus quinque millia peditum quadringentos equites scriberet, eámque legionem PRIMO QVOQVE TEMPORE IN SARDINIAM TRAIICIENDAM CVRARET. Item, VT M. VALERIVS PRÆTOR L. APVSTIO LEGATO EXERCITVI PRÆPOSITO, TARENTVM AD CLASSEM PROFECTVS, PRIMO QVOQVE TEMPORE IN MACEDONIAM TRANSMITTERET. Idem lib.XXVII. Cùm omnes censerent, PRIMO QVOQVE TEMPORE CONSVLIBVS EVNDVM AD BELLVM. Eodémque libro narrat Senatum decreto suo iussisse, LÆLIVM PRIMO QVOQVE TEMPORE, CVM QVIBVS VENERAT NAVIBVS, IN HISPANIAM REDIRE. Sed & lib.XXIX. *Effecerunt*, ait, *vt Senatus censeret*, PRIMO QVOQVE TEMPORE IN AFRICAM TRAICIENDVM. Idem lib.XLII. in Senatusconsulto de Liguribus facto, ARMA PRIMO QVOQVE TEMPORE FIERI IN EA GENTE, decretum fuisse scribit. Apud eumdem

eumdem lib.XL. in quodam Senatus decreto legimus, SVBITARIOS MILITES TVMVLTVS CAVSA CONSCRIPTOS, PRIMO QVOQVE TEMPORE DIMITTI. Libro verò XXXVI. Senatum iussisse narrat, C. LIVIVM PRÆTOREM, CVI CLASSIS EVENERAT, CVM TRIGINTA NAVIBVS PARATIS, IN GRÆCIAM PRIMO QVOQVE TEMPORE TRAIICERE, ET AB ATTILIO NAVES ACCIPERE. Apud eundem lib.III. Cornelius Maluginensis in sententia sua, DELECTVM PRIMO QVOQVE TEMPORE HABERI CENSET. Lib.XL. Senatum censuisse refert, LIBROS NVMÆ PRIMO QVOQVE TEMPORE IN COMITIO CREMANDOS ESSE. Idem lib.XLII. *Prætori negotium datum*, VT COLLEGÆ IN SICILIAM SCRIBERET, EAS QVÆ IN SICILIA NAVES ESSENT, REFICERET ATQVE EXPEDIRET, VT BRVNDVSIVM PRIMO QVOQVE TEMPORE MITTI POSSENT. Et lib.XLIII. *Coss. cùm de prouinciis retulissent*, PRIMO QVOQVE TEMPORE ET COMPARARE EOS INTER SE ITALIAM, ET MACEDONIAM SORTIRI, PLACVIT. Idem lib.XLIIII. *Latinas, vbi magistratum misissent*, QVOD PER RELIGIONES POSSET, PRIMO QVOQVE TEMPORE FIERI PLACERE. Et aliàs eodem lib. Senatum decreuisse, vt Hostilius Cos. Macedonia PRIMO QVOQVE TEMPORE IN VRBEM REDIRET.

Enimuerò quorum facta comprobabat & laudabat Senatus, EOS RECTE ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, decernebat. Eius rei fidem facit responsum Senatus, quod Masinissæ legatis datũ Liuius lib.XXX. scribit, IN QVO EST, SCIPIONEM RECTE ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, QVOD EVM REGEM APPELLASSET. Eodémque lib. in responsis à Senatu datis Philippi Macedonum regis legatis, P. SCIPIONEM RECTE ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, ET FACERE, QVOD EOS, QVI ARMA CONTRA POPVLVM RO. FERENTES CAPTI SVNT, HOSTIVM NVMERO IN VINCVLIS HABEAT. ET M. AVRELIVM E REPVB. FACERE, GRATVMQVE ID SENATVI ESSE, QVOD SOCIOS POPVLI RO. QVANDO IVRE FOEDERIS NON POSSET, ARMIS TVEATVR. Vnde notandum est illi Formulæ quandoque additum, GRATVM ID ESSE SENATVI. Et ita lib.XLV. *Responsum*, ait Liuius, *ab Senatu est*, ANTIOCHVM RECTE ATQVE ORDINE FECISSE, QVOD LEGATIS PARVISSET, GRATVMQVE ID ESSE SENATVI, POPVLOQVE RO. Cicero Philipp. v. in ea sententia qua Senatusconsulto præit, de Bruto agens, ID EVM RECTE ET ORDINE EXQVE REPVB. FECISSE: IDQVE BRVTI PRÆSTANTISSIMVM MERITVM IN REMPVB. SENATVI POPVLOQVE RO. GRATVM ESSE, ET FORE. Idem Philipp.X. ID Q. CÆPIONEM BRVTVM PROCOS. BENE, ET E REPVB. ET PRO SVA, MAIORVMQVE SVORVM DIGNITATE CONSVETVDINEMQVE REIP. BENE GERENDÆ FECISSE, EAMQVE REM SENATVI, POPVLO RO. GRATAM ESSE, ET FORE. Vbi obserua, BENE, ET E REPVB. quæ priori illi, qua de agitur, Formulæ, idem Cicero. adiungit Philipp.III. his verbis. *Id eum, exercitúmque eius, municipia, colonias, prouinciæ Galliæ*, RECTE ATQVE ORDINE, EXQVE REPVB. FECISSE, ET FACERE. Idem Philipp.X. Q. HORTENSIVM PROCOS. RECTE ET ORDINE, EXQVE REPVB. FECISSE. In responso verò, Saguntinorum legatis reddito apud Liuium lib.XXVIII. SVOS IMPERATORES RECTE ET ORDINE ET EX VOLVNTATE SENATVS FECISSE, QVOD SAGVNTVM RESTITVERINT. At In S. Consulto. Velleiano, RECTE ATQVE ORDINE FACTVROS duntaxat, nullo alio addito. Liuius etiam lib. XXIII. In literis quas à se compositas, Hippocrates, quasi à Prætoribus Syracusanis ad Marcellum scriptas, & à se interceptas recitauit, scriptum fuisse refert, RECTE MARCELLVM ATQVE ORDINE FECISSE, QVOD IN LEONTINIS NVLLI PEPERCISSET. Planè recitatis in Senatu Bruti literis, cùm de his Senatores rogati essent sententias, Q. Fufius Calenus

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro sententia dixit, LITERAS BRVTI RECTE ATQVE ORDINE SCRIPTAS VIDERI. Quod Cicero venustè ridet atque exagitat Philipp. x. his verbis: *Vsum in Reipub. Calene magnum iam habere & debes & potes: Quando ita decerni vidisti, aut quod S. C. huius generis (sunt enim innumerabilia)* BENE SCRIPTAS LITERAS, *decretū à Senatu?* Erant & in Senatusconsultis vsitata verba hæc, VTI OPTIMO IVRE, quemadmodum ex sententiis quæ à Cicerone Philipp. IX. & XI. & ab Hercule in Ἀποκολοκυντώσει Senecæ dicuntur, liquet.

Verùm ne in naufragiorum reliquiis colligendis longius immoremur, integra aliquot Senatusconsultorum, quæ in veterū auctorū archiis asseruantur, exēpla subiiciam: vt studiosis tota Senatusconsultorum scribendorum ratio constet. Nec necesse habebimus Prætorem adire, qui eas quas desideramus tabulas, instrumētáve edi, exhiberi, cogat: Inspiciendi enim describendique potestatem Iulius Frontinus vltrò faciet, qui sex penes se Senatusconsulta habet, quæ ex eius lib. II. de Aquæductib. mutuabimur. Quorum prius, in hæc verba prout ea restituenda censeo, perscriptū est. QVOD QV. ÆLIVS TVBERO, P. FABIVS MAXIMVS COSS. V. F. DE IIS QVI CVRATORES AQVARVM PVBLICARVM EX S.C. A CÆSARE AVGVSTO NOMINATI ESSENT, ORDINANDIS, D.E.R.Q.F.P.D.E.R.I.C. PLACERE HVIC ORDINI EOS QVI AQVIS PVBLICIS PRÆESSENT, CVM EIVS REI CAVSSA EXTRA VRBEM ESSENT, LICTORES BINOS, ET SERVOS PVBLICOS TERNOS, ARCHITECTOS SINGVLOS, ET SCRIBAS, ET LIBRARIOS, ACCENSOS, PRÆCONESQVE TOTIDEM HABERE, QVOT HABENT II, PER QVOS FRVMENTVM PLEBI DATVR. CVM AVTEM IN VRBE EIVSDEM REI CAVSSA ALIQVID AGERENT, CETERIS APPARITORIBVS IISDEM, PRÆTERQVAM LICTORIBVS VTI. VTIQVE QVIBVS APPARITORIBVS EX HOC S.C. CVRATORIBVS AQVARVM VTI LICERET, IN DIEBVS X. PROXIMIS, QVIBVS SENATVSCONSVLTVM FACTVM ESSET, AD ÆRARIVM DEFERRENTVR: QVIQVE ITA DELATI ESSENT, IIS PRÆTORES ÆRARII, MERCEDES, CIBARIA, QVANTA PRÆFECTI FRVMENTO DANDA, DARE, DEFERREQVE SOLENT, ANNVA DARENT, ET ATTRIBVERENT, IISQVE EAS PECVNIAS SINE FRAVDE SVAS FACERE LICERET: VTIQVE TABVLAS, CHARTAS, CETERAQVE QVÆ EIVS CVRATIONIS CAVSSA OPVS ESSET IIS CVRATORIBVS PRÆBERI, QV. ÆLIVS, P. FABIVS COSS. AMBO, ALTERVE, SI IIS VIDEBITVR, ADHIBITIS PRÆTORIBVS QVI ÆRARIO PRÆSINT, EA PRÆBENDA LOCENT.

Secundum Senatusconsultum quod ab eodem auctore refertur, ita restituendum mihi quidem videtur: QVOD Q. ÆLIVS TVBERO, ET P. FABIVS MAXIMVS COSS. V.F. DE NVMERO PVBLICORVM SALIENTIVM QVI IN VRBE ESSENT, INTRAQVE ÆDIFICIA VRBI CONIVNCTA, QVOS M. AGRIPPA FECISSET, Q. F. P. DE EA RE ITA CENSVERVNT. NEQVE AVGERI PLACERE, NEC MINVI NVMERVM SALIENTIVM, QVOS NVNC ESSE REIVLERVNT II, QVIBVS NEGOTIVM A SENATV EST DATVM, VT INSPICERENT AQVAS PVBLICAS, INIRENTQVE NVMERVM SALIENTIVM PVBLICORVM. ITEMQVE PLACERE CVRATORES AQVARVM, QVOS S.C. CÆSAR AVGVSTVS EX SENATV AVCTORITATE NOMINAVIT, DARE OPERAM, VT SALIENTES PVBLICI QVAM ASSIDVISSIME, INTERDIV, ET NOCTV AQVAM IN VSVM POPVLI FVNDERENT.

Tertium ita est conceptum: QVOD QV. ÆLIVS TVBERO QV. FABIVS MAXIMVS COSS. V.F. QVOSDAM PRIVATOS EX RIVIS PVBLICIS AQVAM DVCERE, Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. NE CVI PRIVATO AQVAM DVCERE EX RIVIS PVBLICIS LICERET: VTIQVE OMNES II, QVIBVS AQVÆ DVCENDÆ IVS ESSET DATVM, EX CASTELLIS DVCERENT, ANIMADVERTERENTQVE CVRATORES AQVARVM, QVIBVS LOCIS INTRA EXTRAQVE VRBEM APTE CASTELLA PRIVATI FACERE POSSENT, EX QVIBVS AQVAM DVCERENT, QVAM EX CASTELLO COMMVNEM ACCEPISSENT A CVRATORIBVS AQVARVM: NE CVI EORVM, QVIBVS AQVA DARETVR PVBLICA, IVS ESSET INTRA QVINQVAGINTA PEDES EIVS CASTELLI, EX QVO AQVAM DVCERENT LAXIOREM FISTVLAM SVBIICERE, QVAM QVINARIAM.

Quartum est huiusmodi:

QVOD QV. ÆLIVS TVBERO, P. FABIVS MAXIMVS COSS. V. F. CONSTITVI OPORTERE, QVO IVRE EXTRA INTRAQVE VRBEM DVCERENT AQVAS, II QVIBVS ATTRIBVTÆ ESSENT. Q. D. E. R. F. P. D. E. I. C. VTI IIS QVOQVE MANERET ATTRIBVTIO AQVARVM, EXCEPTIS QVÆ IN VSVM BALNEORVM ESSENT DATÆ, AVT AVGVSTI NOMINE, QVOAD IIDEM DOMINI POSSIDERENT ID SOLVM IN QVO ACCEPISSENT AQVAM.

Quintum ita habet:

QVOD QV. ÆLIVS TVBERO, P. FABIVS MAXIMVS COSS. V. F. DE RIVIS, SPECVBVS, FORNICIBVSQVE IVLIÆ, MARTIÆ, APPIÆ, TEPVLÆ, ANIENIS, REFICIENDIS. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VT CVM II RIVI, FORNICES, QVOS AVGVSTVS CÆSAR SE REFECTVRVM IMPENSA SVA POLLICITVS SENATVI EST, REFICERENTVR, EX AGRIS PRIVATORVM TERRAM, LIMVM, LAPIDEM, TESTAM, ARENAM, LIGNA, CETERAQVE QVIBVS AD EAM REM OPVS ESSET, VNDE QVÆQVE EORVM PROXIME SINE INIVRIA PRIVATORVM TOLLI, SVMI, PORTARI POSSINT, VIRI BONI ARBITRATV ÆSTIMATA DARENTVR, TOLLERENTVR, SVMERENTVR, EXPORTARENTVR: ET EAS RES OMNES EXPORTANDAS, EARVMQVE REKVM REFICIENDARVM CAVSSA, QVOTIES OPVS ESSET, PER AGROS PRIVATORVM, SINE INIVRIA EORVM, ITINERA, ACTVS, PATERENT, DARENTVR.

Sexti autem verba sunt hæc:

QVOD QV. ÆLIVS TVBERO, P. FAB. MAXIMVS COSS. V. F. AQVARVM QVÆ IN VRBEM VENIRENT ITINERA OCCVPARI MONVMENTIS, ET ÆDIFICIIS ET ARBORIBVS CONSERI: Q. F. P. D. E. R. I. C. CVM AD REFICIENDOS RIVOS SPECVSQVE, PER QVÆ ET OPERA PVBLICA CORRVMPVNTVR, PLACERE CIRCA FONTES ET FORNICES, ET MVROS VTRAQVE EX PARTE, VACVOS CENTENOS QVINOS DENOS PEDES PATERE, ET CIRCA RIVOS QVI SVB TERRA ESSENT, ET SPECVS INTRA VRBEM ET EXTRA VRBEM CONTINENTIA ÆDIFICIA, VTRAQVE EX PARTE QVINOS PEDES VACVOS RELINQVI, ITA VT NEQVE MONVMENTVM IN IIS LOCIS, NEQVE ÆDIFICIVM POST HOC TEMPVS PONERE, NEQVE CONSERERE ARBORES LICERET: SI QVÆ NVNC ESSENT ARBORES INTRA ID SPATIVM, EXTIRPARENTVR; PRÆTERQVAM SI QVÆ VILLÆ CONTINENTES, ET INCLVSÆ ÆDIFICIIS ESSENT. SI QVIS ADVERSVS EA COMMISERIT, IN SINGVLAS RES, IN DENA MILLIA DAMNAS ESSET: EX QVIBVS PARS DIMIDIA PRÆMIVM ACCVSATORI DARETVR, CVIVS OPERA MAXIME CONVICTVS ESSET, QVI ADVERSVS HOC S.C. COMMISISSET: PARS ALTERA DIMIDIA IN ÆRARIVM REDIGERETVR, DEQVE EA RE IVDICARENT, COGNOSCERENTQVE CVRATORES AQVARVM.

Sed illustriora sunt & vberiora duo illa Senatus consulta, quæ Epistolis Cælij ad Ciceronē inserta sunt. Nā & Auctoritatū & Intercessionū Formulas continent. Prioris verba sic habent: S. C. AVCTORITAS. PRID. KALEND. OCTOBREIS, IN

Universidad de Deusto
Biblioteca

ÆDE APOLLINIS SCRIBENDO AFFVERVNT. L. DOMITIVS CN.F. ÆNOBARBVS, Q. CÆCILIVS, Q. F. METELLVS PIVS SCIPIO, L. IVLIVS, L. F. POMT. ANNALIS, CAIVS SEPTIMVS T. F. QVIRINA, C. LVCEIVS C. F. PVP. HIRRVS, C. SCRIBONIVS C. F. POP. CVRIO, L. ALTEIVS, L. F. ANN. CAPITO, M. OPPIVS M. F. TERENT.

QVOD M. MARCELLVS COS. V. F. DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS, D. E. R. I. C. VTI L. PAVLVS, C. MARCELLVS COSS. CVM MAGISTRATVM INIISENT A. D. KAL. MARTIAS, QVÆ IN SVO MAGISTRATV FVTVRÆ ESSENT, DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS AD SENAVM REFERRENT, NEVE QVID PRIVS EX A.D.KALEND. MARTIAS, NEVE QVID CONIVNCTIM DE EA RE REFERRETVR A CONSVLIBVS. VTIQVE EIVS REI CAVSSA PER DIES COMITIALEIS SENATVM HABERENT, S. Q. C. FACERENT. ET CVM DE EA RE AD SENATVM REFERRETVR A CONSVLIBVS, EORVM QVI CCC. IVDICIBVS ESSENT SEX ADVOCARE LICERET: SI QVID DE EA RE AD POPVLVM PLEBEMVE LATO OPVS ESSET, VT SERVILIVS, M. MARCELLVS COSS. PRÆTT. TRIBB. PLEB. QVIBVS EORVM VIDERETVR, AD POPVLVM PLEBEMVE FERRENT. QVOD II NON TVLISSENT, VTI QVICVNQVE DEINCEPS ESSENT, AD POPVLVM PLEBEMVE FERRENT.

Alterius verò verba sunt huiusmodi: S.C. AVCTORITAS PRID. KAL. OCTOBRIS, IN ÆDE APOLLINIS SCRIBENDO AFFVERVNT: L. DOMITIVS, CN. F. ÆNOBARBVS, Q. CÆCILIVS, Q. F. METELLVS PIVS SCIPIO, L. IVLIVS L. F. POMT. ANNALIS, C. SEPTIMIVS, T. F. QVIR. C. SCRIBONIVS, C. F. POP. CVRIO, L. ATTEIVS, L.F.AN. CAPITO, M.OPPIVS, M.F.TERENT.

QVOD M. MARCELLVS COS. V. F. DE PROVINCIIS, D. E. R. I. C. SENATVM EXISTIMARE, NEMINEM EORVM QVI POTESTATEM HABENT INTERCEDENDI, IMPEDIENDI, MORAM AFFERRE OPORTERE, QVOMINVS DE REPVB. QVAMPRIMVM AD SENATVM REFERRI S. Q. C. FIERI POSSIT. QVI IMPEDIERIT, EVM SENATVM EXISTIMATVRVM CONTRA REMPVB. FECISSE. SI QVIS HVIC S. C. INTERCESSERIT, SENATVI PLACERE, AVCTORITATEM PERSCRIBI, ET DE EA RE AD SENATVM POPVLVMQVE REFERRI. HVIC SC. INTERCESSIT C. CÆLIVS, L. VICINIVS, P. CORNELIVS, C. VIBIVS PANSA. ITEM SENATVI PLACERE DE MILITIBVS QVI IN EXERCITV C. CÆSARIS SVNT, QVI EORVM STIPENDIA EMERITA CAVSSAS, QVIBVS DE CAVSSIS MISSI FIERI DEBEANT, HABEANT, AD HVNC ORDINEM REFERRI, VT EORVM RATIO HABEATVR, CAVSÆQVE COGNOSCANTVR. SI QVIS HVIC S.C. INTERCESSERIT, SENATVI PLACERE AVCTORITATEM PERSCRIBI, ET DE EA RE AD SENATVM POPVLVMQVE REFERRI. HVIC SENATVSCONSVLTO INTERCESSIT C. CÆLIVS, C. PANSA TRIB. PLEB. ITEMQVE SENATVI PLACERE IN CICILIAM PROVINCIAM, INQVE VIII. RELIQVAS PROVINCIAS, QVAS PRÆTORII PRO PRÆTORE OBTINERENT, EOS, QVI PRÆTORES FVERVNT, NEQVE IN PROVINCIA CVM IMPERIO FVERVNT, QVOS EORVM EX S.C. CVM IMPERIO IN PROVINCIAS PRO PRÆTORE MITTI OPORTERET, EOS SORTITO IN PROVINCIAS MITTI PLACERE. SI EX EO NVMERO QVOS EX S.C. IN PROVINCIAS IRE OPORTERET, AD NVMERVM NON ESSENT, QVI IN EAS PROVINCIAS PROFICISCERENTVR, TVM VTI QVODQVE COLLEGIVM

LEGIVM PRIMVM PRÆTORVM FVISSET, NEQVE IN PROVINCIAS PROFECTI ESSENT, ITA SORTE IN PROVINCIAS PROFICISCERENTVR, SI AD NVMERVM II NON ESSENT: TVNC DEINCEPS PROXIMI CVIVSQVE COLLEGII, QVI PRÆTORES FVISSENT, NEQVE IN PROVINCIAS PROFECTI ESSENT, IN SORTEM CONIICERENTVR, QVOAD IS NVMERVS EFFECTVS ESSET, QVEM AD NVMERVM IN PROVINCIAS MITTI OPORTERET. SI QVIS HVIC S.C. INTERCESSISSET, AVCTORITAS PERSCRIBERETVR. HVIC S.C. INTERCESSIT C. CÆLIVS, C. PANSA TRIB. PLEB.

Planè post quæstionem de clandestinis coniurationibus à Senatu Consulibus mandatam, alterum eorum Posthumium, ea quæ in Bacchanalibus in sacro nocturno solerent fieri, summa diligentia detexisse, rem ad Senatum detulisse, omniáque ordine exposuisse, quæ delata primò, quæ deinde ab se inquisita forent, Liuius lib. XXXIX. refert. Qua de re quid Senatus censuerit, docet his verbis: *Censuit Senatus*, GRATIAS CONSVLI AGENDAS, QVOD EAM REM ET CVM SINGVLARI CVRA, ET SINE VLLO TVMVLTV INVESTIGASSET: *Quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinẽ Consulibus mãdat:* INDICIBVS EBVTIO, AC FECENIÆ, NE FRAVDI EA RES SIT, CVRARE, ET ALIOS INDICES PRÆMIIS INVITARE, *iubet.* SACERDOTES EORVM SACRORVM, SEV VIRI SEV FEMINÆ ESSENT, NON ROMÆ MODO, SED PER OMNIA FORA ET CONCILIABVLA CONQVIRI, VT IN CONSVLVM POTESTATE ESSENT. EDICI PRÆTEREA IN VRBE ROMA, ET PER TOTAM ITALIAM EDICTA MITTI, NE QVIS QVI BACCHIS INITIATVS ESSET, COISSE AVT CONVENISSE CAVSA SACRORVM VELIT, NEV QVID TALIS REI DIVINÆ FECISSE. ANTE OMNIA, VT QVÆSTIO DE HIS HABEATVR, QVI COIERINT CONIVRAVERINTVE, QVO STVPRVM, FLAGITIVMVE INFERRETVR. Et paulò post: *Datum deinde Consulibus negotium est*, VT OMNIA BACCHANALIA ROMÆ PRIMVM, DEINDE PER TOTAM ITALIAM DIRVERENT: EXTRA QVAM SI QVA IBI VETVSTA ARA, AVT SIGNVM CONSECRATVM ESSET: *In reliquum Senatusconsulto cautum est*, NE QVA BACCHANALIA ROMÆ, NEVE IN ITALIA ESSENT: SI QVIS TALE SACRVM SOLLEMNE ET NECESSARIVM DVCERET, NEC SINE RELIGIONE ET PIACVLO SE ID OMITTERE POSSE, APVD PRÆTOREM VRBANVM PROFITERETVR: PRÆTOR SENATVM CONSVLERET: SI EI PERMISSVM ESSET, CVM IN SENATV CENTVM NON MINVS ESSENT, ITA ID SACRVM FACERET, DVM NE PLVS QVINQVE SACRIFICIO INTERESSENT: NEV QVA PECVNIA COMMVNIS, NEV QVIS MAGISTER SACRORVM AVT SACERDOS ESSET. *Aliud deinde huic coniunctum, referente Q. Martio Consule Senatusconsultum factum est*, VT DE IIS QVOS PRO INDICIBVS CONSVLES HABVISSENT, INTEGRA RES AD SENATVM REFERRETVR, CVM SP. POSTHVMIVS QVÆSTIONIBVS PERFECTIS ROMAM REDISSET. MINIVM CERRINIVM CAMPANVM ARDEAM IN VINCVLA MITTENDVM, *censuerunt*: MAGISTRATIBVSQVE ARDEATIVM PRÆDICENDVM, VT IN INTENTIORE EVM CVSTODIA ASSERVARENT, NON SOLVM NE EFFVGERET, SED NE MORTIS CONSCISCENDÆ LOCVM HABERET. *Sp. Posthumius aliquanto post Romam venit: Eo referente* DE P. EBVTII ET HISPALÆ FECENIÆ PRÆMIO, QVOD EORVM OPERA INDICATA BACCHANALIA ESSENT, *Senatusconsultum factum est*, VT SINGVLIS HIS CENTENA MILLIA ÆRIS QVÆSTORES VRBANI EX ÆRARIO DARENT: VTIQVE COS. CVM TRIBVNIS PLEBIS AGERET, VT AD PLEBEM PRIMO QVOQVE TEMPORE FERRENT, VT P. EBVTIO EMERITA STIPENDIA ESSENT, NE INVITVS MILI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

TARET, NEVE CENSOR EI EQVVM PVBLICVM ASSIGNARET: VTIQVE FECENIÆ HISPALÆ DATIO, DIMINVTIO GENTIS, ENVPTIO, TVTORIS OPTIO ITEM ESSET, QVASI EI VIR TESTAMENTO DEDISSET: VTIQVE EI INGENVO NVBERE LICERET: NEV QVID EI QVI EAM DVXISSET, OB ID FRAVDI IGNOMINIÆVE ESSET: VTIQVE CONSVLES PRÆTORESQVE QVI NVNC ESSENT, QVIVE POSTEA FVTVRI ESSENT, CVRARENT, NE QVID EI MVLIERI INIVRIÆ FIERET, VTIQVE TVTO ESSET: ID SENATVM VELLE, ET ÆQVVM CENSERE VT ITA FIERET.

Quinetiã, cùm Senatui de Cãpanis statuendi ius à plebe datum esset, Senatusc̃oſultũ, in M. Attilij Reguli sentẽtiã, narrãte Liuio lib. xxvi. factũ est huiusmodi: OPPIÆ, CLVVIÆQVE QVÆ DE REPVB. BENE MERITÆ ESSENT, PRIMVM BONA AC LIBERTATEM RESTITVI: SI QVA ALIA PRÆMIA PETERE A SENATV VELLENT, VENIRE EAS ROMAM: ALIORVM BONA PVBLICANDA, IPSOS LIBEROSQVE EORVM, ET CONIVGES VENDENDAS, EXTRA FILIAS QVÆ NVPSISSENT, PRIVSQVAM IN POPVLI RO. POTESTATEM VENISSENT: ALIOS IN VINCVLA CONDENDOS, AC DE HIS POSTERIVS CONSVLENDVM. PECVA CAPTIVA, PRETER EQVOS ET MANCIPIA, PRÆTER PVBERES VIRILIS SEXVS, ET OMNIA, QVÆ SOLO NON CONTINERENTVR, RESTITVENDA CENSVERVNT DOMINIS. CAMPANOS OMNES, ATTELLANOS, CALATINOS, SABATINOS, EXTRA QVAM QVI EORVM AVT IPSI, AVT PARENTES EORVM, APVD HOSTES ESSENT, LIBEROS ESSE IVSSERVNT, ITA VT NEMO EORVM CIVIS ROMANVS, AVT LATINI NOMINIS ESSET: NEVE QVIS EORVM, QVI CAPVÆ FVISSENT, DVM PORTÆ CLAVSÆ ESSENT, IN VRBE, AGROVE CAMPANO, INTRA CERTAM DIEM MANERET. LOCVS VBI HABITARENT, TRANS TYBERIM, QVI NON CONTINGERET TYBERIM, DARETVR: QVI NEC CAPVÆ, NEC IN VRBE CAMPANA, QVÆ A POPVLO RO. DEFECISSET, PER BELLVM FVISSENT, EOS CIS LIRIM AMNEM, ROMAM VERSVS: QVI AD ROMANOS TRANSISSENT, PRIVS QVAM ANNIBAL CAPVAM VENIRET, CIS VVLTVRNVM EMOVENDOS CENSVERVNT: NE QVI EORVM PROPIVS MARE XV. MILLIBVS PASSVVM, AGRVM ÆDIFICIVMVE HABERENT. QVI EORVM TRANS TYBERIM EMOTI ESSENT, NE IPSI, POSTERIVE EORVM VSPIAM PARARENT HABERENTVE, NISI IN VEIENTE AVT SVTRINO, NEPESINOVE AGRO: DVM NE CVI MAIOR, QVAM QVINQVAGINTA IVGERVM, AGRI MODVS ESSET. SENATORVM OMNIVM, QVIQVE MAGISTRATVS CAPVÆ, ATTELLÆ, CALATIÆ GESSISSENT, BONA VENIRE CAPVÆ IVSSERVNT. LIBERA CORPORA QVÆ VENVNDARI PLACVERAT, ROMAM MITTI, AC ROMÆ VÆNIRE: SIGNA, STATVAS ÆNEAS, QVÆ CAPTA DE HOSTIBVS DICERENTVR, QVÆ EORVM SACRA AC PROFANA ESSENT, AD PONTIFICVM COLLEGIVM REIECERVNT.

Adscribam & ex Pandectis nostris factum Hadriani temporibus de Petitione hereditatis Senatusconsultum, quod ab Vlpiano refertur in hæc verba: PRIDIE IDVS MARTIAS Q. IVLIVS BALBVS, ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS, TITIVS AVFIDIVS OENVS SEVERIANVS COSS. VERBA FECERVNT, DE HIS QVÆ IMPERATOR CÆSAR TRAIANI PARTHICI FILIVS, DIVI NERVÆ NEPOS, HADRIANVS AVGVSTVS IMPERATOR, MAXIMVSQVE PRINCEPS PROPOSVIT QVINTO NONAS MARTIAS, QVÆ PROXIMÆ FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS ESSET, QVID FIERI PLACEAT: DE QVA RE ITA CENSVERVNT. CVM ANTEQVAM PARTES CADVCÆ EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HEREDES ESSE EXISTI-

EXISTIMANT, HE REDITATEM DISTRAXERINT, PLACERE, REDACTÆ EX PRETIO RERVM VENDITARVM PECVNIÆ VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. ITEM PLACERE, A QVIBVS HEREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVÆ AD EOS RERVM EX HEREDITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ETSI EÆ ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT, DEMINVTÆVE FVISSENT, RESTITVERE DEBERE. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT, CVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS, QVASI POSSIDERENT. EOS AVTEM QVI IVSTAS COVSAS HABVISSENT, QVARE AD SE BONA PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVMTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HEREDITATEM, EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT QVISQVE EAM A SE PETI, ID EST, CVM PRIMVM AVT DENVNTIATVM ESSET EI, AVT LITERIS, VEL EDICTO EVOCATVS ESSET, CENSVERVNT.

Velleiani etiam Senatusconsulti verba hæc fuisse Vlpianus tradit: QVOD MARCVS SILANVS ET VELLEVS TVTOR CONSVLES VERBA FECERVNT, DE OBLIGATIONIBVS FEMINARVM QVÆ PRO ALIIS REÆ FIERENT, QVID DE EA RE FIERI OPORTET, DE EA RE ITA CENSVERVNT. QVOD AD FIDEIVSSIONES ET MVTVI DATIONES, ET PRO ALIIS QVIBVS INTERCESSERINT FEMINÆ, PERTINET, TAMETSI ANTE VIDETVR ITA IVS DICTVM ESSE, NE EO NOMINE AB HIS PETITIO, NEVE IN EAS ACTIO DETVR, CVM EAS VIRILIBVS OFFICIIS FVNGI, ET EIVS GENERIS OBLIGATIONIBVS OBSTRINGI NON SIT ÆQVVM, ARBITRARI SENATVM, RECTE ATQVE ORDINE FACTVROS, AD QVOS DE EA RE IN IVRE ADITVM ERIT, SI DEDERINT OPERAM, VT IN EA RE SENATVS VOLVNTAS SERVETVR.

Senatusconsulti verò Macedoniani verba, eodem Vlpiano teste, hæc erant: CVM INTER CETERAS SCELERIS CAVSAS MACEDO, QVAS ILLI NATVRA ADMINISTRABAT, ETIAM ÆS ALIENVM ADHIBVISSET, ET SÆPE MATERIAM PECCANDI MALIS MORIBVS PRÆSTARET, QVI PECVNIAM, NE QVID AMPLIVS DICERETVR, INCERTIS NOMINIBVS CREDERET: PLACERE, NE CVI, QVI FILIOFAMILIAS MVTVAM PECVNIAM DEDISSET, ETIAM POST MORTEM PARENTIS EIVS, CVIVS IN POTESTATE FVISSET, ACTIO, PETITIOQVE DARETVR: VT SCIRENT, QVI PESSIMO EXEMPLO FOENERARENT, NVLLIVS POSSE FILIIFAMILIAS BONVM NOMEN EXPECTATA PATRIS MORTE FIERI.

Idem Vlpianus Senatusconsulti Trebelliani hæc verba memorat: CVM ESSET ÆQVISSIMVM IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT, EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQVE TRANSFERETVR, POTIVS QVAM CVIQVE PERICVLOSVM ESSE FIDEM SVAM: PLACET, VT ACTIONES, QVÆ IN HEREDEM, HEREDIBVSQVE, DARI SOLENT, EAS NEQVE IN EOS, NIQVE HIS DARI, QVI FIDEI SVÆ COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS, ET IN EOS, QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMENTVR, SVPREMÆ DEFVNCTORVM VOLVNTATES.

Sunt & alia in Pãdectis, ab eorũ, quæ stante Rep. fiebant, dignitate & gloria, non minùs verborũ grauitate & amplitudine, quàm temporũ interuallo seiuncta Senatusconsulta.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quorum proinde locos sedésque indicasse satis erit. Qui legendi studio tenebitur, eorũ facultatem illi dabit Vlpian. in L.1.D.de adsignand.libert.& L.1.D.de liber.adgnosc.& L.Cùm verò.§.subuentum.& L.si seruũ.§.si quis seruum.D.de fideicom. libertatib.& Macer in L.2.D.de bon.cor.qui ante sent. His igitur ablegatis, aurei illius sæculi Senatusconsulta complectar, quæ variè quidem pro re subiecta concipiebantur: tentabo tamen confusam eorum multitudinem in aliquẽ ordinẽ adducere, & ad certa quasi capita referre. Ac primùm ea quæ de diuinis rebus, tum deinde quæ de humanis, id est de Repub. de Bello, de Prouinciis, de Exercitibus, & aliis, quæcunque vsu veniebant, negotiis, fieri Senatusconsulta solebant, exequar. Vt ergo ab iis quæ de Religione (vnde & Relationũ principia ducebãtur) fiebãt, ordiar, priusquã bellũ aliquod periculosũ susciperetur, Senatus vt plurimùm decernebat, vt Coss. rem diuinam cum certa precatione facerent, vel prodigia procurarent, vel ludos & dona Diis immortalibus vouerent. Sic antequã bellũ cum Philippo rege iniretur, Senatũ decreuisse Liuius lib.xxxi. refert: VTI COSS. MAIORIBVS HOSTIIS REM DIVINAM FACERENT, QVIBVS DIIS IPSIS VIDERETVR, CVM PRECATIONE EA. QVAM REM SENATVS POPVLVSQVE RO. DE REP. DEQVE INEVNDO NOVO BELLO IN ANIMO HABERET, EA RES VTI POPVLO RO. SOCIISQVE, AC NOMINI LATINO, LÆTA ET PROSPERA EVENIRET. Idem lib.xxxvi. auctor est post initum à P. Cornelio Scipione, & M. Acilio Glabrione Consulatum, Patres priusquam de prouinciis agerent, iussisse, COSS. RES DIVINAS FACERE MAIORIBVS HOSTIIS, IN OMNIBVS FANIS, IN QVIBVS LECTISTERNIVM MAIORE PARTE ANNI FIERI SOLERET, PRECARIQVE, QVOD SENATVS DE NOVO BELLO IN ANIMO HABERET, VT EA RES SENATVI POPVLOQVE RO. BENE AC FELICITER EVENIRET. Eodémque lib. paullo post, *Senatusconsultum*, ait, *factum est*, QVOD POPVLVS RO. EO TEMPORE DVELLVM IVSSISSET CVM REGE ANTIOCHO ESSE, QVIQVE SVB IMPERIO EIVS ESSENT, VT EIVS REI CAVSA SVPPLICATIONEM IMPERARENT COSS. VTIQVE M. ACILIVS COS. LVDOS MAGNOS IOVI VOVERET, ET DONA AD OMNIA PVLVINARIA. Idem lib.xlii. *Cùm bellum Macedonicum in expectatione esset, priusquam id susciperetur,* PRODIGIA EXPIARI, PACEMQVE DEVM PETI, PRECATIONIBVS QVÆ EDITÆ EX FATALIBVS LIBRIS ESSENT, *placuit.*

Cõsules verò vbi ex Senatus auctoritate rẽ diuinã fecerãt, si quidẽ litasset, Renuntiare solebãt Senatui, RITE SACRIFICATVM, vel, REM DIVINAM, PRECATIONEMQVE RITE FACTAM. Liuius lib.xxxi. COSS. PRONVNTIARVNT, REM DIVINAM RITE PERFECTAM ESSE, PRECATIONIQVE ANNVISSSE DEOS, HARVSPICES RESPONDERE. Idem lib.xlii. *Coss. quo die magistratum inierunt, ex S. C. cùm circa omnia fana in quibus lectisternium maiorem partem anni esse solet, maioribus hostiis immolassent, inde preces suas acceptas ab diis immortalibus ominati, Senatui,* RITE SACRIFICATVM, PRECATIONEMQVE DE BELLO FACTAM, RENVNTIARVNT. Sin secus, Renuntiabant, MINIME LITASSE. Liuius lib.xli. *Cùm Coss.* inquit, *pluribus hostiis cæsis,* MINIME LITASSE, *Renuntiassent, Senatus maioribus hostiis vsque ad Litationem sacrificari iussit.*

Placandorum certè Deorum causa, quos iratos esse cladibus acceptis senserant, prodigia hostiis cæsis procurari, supplicationésque haberi Senatus decernebat. Liuius lib.x. *Eo anno prodigia multa fuerunt: quorum auertruncandorum causa supplicationes in biduum Senatus decreuit.* Idem xl. *His prodigiis cladibúsque anxij Patres decreuerunt*, VT ET COSS. QVIBVS DIIS VIDERETVR, HOSTIIS MAIORIBVS SACRIFICARENT, ET DECEMVIRI LIBROS ADIRENT: *Eorum decreto supplicatio circa omnia puluinaria Romæ in diem vnum indicta est. Iisdem auctoribus &* SENATVS CENSVIT, *& Coss. edixerunt,* VT PER TOTAM ITALIAM IN TRIDVVM SVPPLICATIO, ET FERIÆ ESSENT. Atq; ita post varia prodigia ex plurib' simul locis nũtiata, quæ metum populo terrorémq; iniecerant, Consulẽ DE RELIGIONE patres consuluisse, decretúmque fuisse Liuius lib.xxii. refert, VT EA PRODIGIA PARTIM MAIORIBVS

BVS HOSTIIS, PARTIM LACTENTIBVS PROCVRARENTVR: ET VT SVPPLICATIO PER TRIDVVM AD OMNIA PVLVINARIA HABERETVR: CETERA, CVM DECEMVIRI LIBROS INSPEXISSENT, VT ITA FIERENT, QVEMADMODVM CORDI ESSE DIVI CARMINIBVS PRÆFARENTVR. Agell. lib.iiii.cap.vi. veteris cuiusdam Senatusconsulti exemplum profert in hæc verba: QVOD C. IVLIVS L.F. PONTIFEX NVNTIAVIT IN SACRARIO IN REGIA HASTAS MARTIAS MOVISSE, D.E.R.I.C. VT M. ANTONIVS COS. HOSTIIS MAIORIBVS IOVI ET MARTI PROCVRARET: QVOD ET CETERIS DIIS QVIBVS VIDERETVR PLACANDIS VTI PROCVRASSET, SATIS HABENDVM CENSVERVNT: SI QVID SVCCIDANEIS OPVS ESSET, ROBIGVS ACCEDERET. Denique ob prodigia, Procurationes & Obsecrationes constituendas Cicero in extremo orationis de Haruspic. respons. censet.

Cùm verò terra prodigia nuntiata erant, SIBYLLINOS LIBROS ADIRE, ET INSPICERE DECEMVIRI à Senatu iubebãtur. Cic. lib.1. de Diuinat. *Quoties Senatus Decemuiros ad libros ire iussit:* Liu. lib.vii. *Qu. Fabius Max. Dictator, quo die magistratũ iniit, vocato Senatu, ab Diis orsus, cùm docuisset Patres, plus negligẽtia cerimoniarũ auspiciorúmq;, quã temeritate atque inscitia peccatum à C. Flaminio Cos. esse, quæque piacula iræ Deum essent, ipsos Deos consulendos esse: perucit, vt (quod nõ fermè decernitur,* NISI CVM TERRA PRODIGIA NVNTIATA SVNT) DECEMVIRI LIBROS SIBYLLINOS ADIRE IVBERENTVR. Idem lib.xxii. *Priusquam signa ob vrbe nouæ legiones mouerent,* DECEMVIRI LIBROS ADIRE, ATQVE INSPICERE *iussi, propter territos vulgò homines nouis prodigiis.* Et eodem lib. *Hoc nefas, cùm inter tot, vt fit, clades in prodigium versum esset,* DECEMVIRI LIBROS ADIRE *iussi sunt.* Idem lib.xxi. *Ob cetera prodigia* LIBROS ADIRE DECEMVIRI *iussi.* Idem lib.xxxi. *Nihilominus* DECEMVIROS ADIRE LIBROS DE PORTENTO EO, *iusserunt.* Et lib.xxxiiii. *Postremo* DECEMVIRIS ADIRE LIBROS *iussis.* Eodem tenet lib.xl. Prodigiorum causa C. Setuilius Pontifex Max. PIACVLA IRÆ DEVM CONNQVIRERE *iussus est,* DECEMVIRI LIBROS INSPICERE, CONSVLE APOLLINI, ÆSCVLAPIO, SALVTI, DONA VOVERE ET DARE SIGNA INAVRATA. Et lib.xlii. *Ea res prodigij loco habita, ad Senatum relata est: Patres* AD HARVSPICES REFERRI, ET DECEMVIROS LIBROS ADIRE, *iusserunt.* Varro lib.i. de re Rust. cap.i. *Neque patiar Sibyllam non solùm cecinisse quæ dum viueret, prodessent hominibus, sed etiam quæ cùm periisset ipsa, & id etiam ignotissimis quoque hominibus, ad cuius libros tot annis post publicè solemus redire, cùm desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portẽto.* Ex eiusdem etiam Varronis de Scenicis originibus libro Censorinus lib. de die Nat. cap. vi. hæc citat: *Quum multa portenta fierent, & murus & turris quæ sunt inter portam Collinam & Exquilinam, de cælo essent tacta, & ideò libros Sibyllinos Decemuiri adiissent, renuntiauerunt, vti Diti patri & Proserpinæ ludi Tarentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hostiæ furuæ immolarentur, vtique ludi centesimo quoque anno fierent.*

Planè cùm tres vno tempore Vestales virgines nobilissimæ incesti cum equitibus Romanis pœnas dedissent, Senatũ, libris Sibyllinis per Decemuiros inspectis, censuisse, vt Veneris Verticordiæ simulacrum consecraretur, quo facilius virginum mulierúmque mens à libidine ad pudicitiam conuerteretur, tradunt Valer. Max. lib.viii. cap.vlt. Iul. Obseq. in lib. de Prodig. Ouid. lib.v. Fast. & Plin lib.vii. cap.xxxv.

Ob crebros quoque terræ motus nuntiatos Decemuiros libros Sibyllinos adire iussos, Liuius lib.xxxiiii. refert.

SED ET CVM latè grassaretur vis morbi, pestilentiæque finis non fieret, ex Senatusconsulto libros à Decemuiris adiri consueuisse, idem Liuius non vno loco docet. Sic enim libro v. scribit: *Grauis pestilensque omnibus animalibus æstas excepit, cuius insanabili pernicie, quando nec causa nec finis inueniebatur,* LIBRI SIBYLLINI EX S. C. ADITI SVNT. Idem lib.vii. auctor est, pestilentiam ciuitatem adortam, coëgisse Senatum, imperare Decemuiris, VT LIBROS SIBYLLINOS INSPICERENT. Et lib.xli. *Cùm pestilentiæ finis non fieret, Senatus decreuit,* VTI DECEMVIRI LIBROS SIBYLLINOS ADIRENT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Post Tarentinorum vtique defectionem, religione noua, carminibus Martij vatis obiecta, iis explanatis Senatusconsultũ factum Liuius lib.xxv. scribit, VT DECEMVIRI LIBROS DE LVDIS APOLLINI, REQVE DIVINA FACIENDA INSPICERENT. Ea cùm inspecta relatáque ad Senatum essent, censuere patres, APOLLINI LVDOS VOVENDOS FACIENDOSQVE, ET QVANDO LVDI FACTI ESSENT, DVODECIM MILLIA ÆRIS PRÆTORI AD REM DIVINAM, ET DVAS HOSTIAS MAIORES DANDAS. Alterum Senatusconsultum factum est, VT DECEMVIRI SACRA GRÆCO RITV FACERENT, IISQVE HOSTIIS APOLLINI BOVE AVRATO, ET CAPRIS DVABVS ALBIS AVRATIS, LATONÆ BOVE FEMINA AVRATA. Macrob. lib.i. Saturnal. cap.xvii. de eiusdem Mattij vatis carmine loquens, *Ex hoc*, ait, *carmine cùm procurandi gratia dies vnus rebus diuinis impensus esset, postea S.C. factum*, VT DECEMVIRI, *quo magis instruerentur*, DE LVDIS APOLLINI AGENDIS, REQVE DIVINA RECTE FACIENDA LIBROS SIBYLLINOS ADIRENT. Dionys. Halicarnass. lib.IIII. ἐνθὴν οὔτω Ρωμαῖοι φυλάττουσιν, οὔτε ὅσιον κίνημα, οὔτε ἱερὸν, ὡς τὰ Σιβύλλεια θέσφατα. Χρῶνται δὲ αὐτοῖς, ὅταν συμπίπτουσις κατὰ πόλεμον ἢ περὶ τῶν πάνυ φανερῶν μεγάλων ἢ δυσευρέτων αὐτοῖς φανέντων, εἶα πολλὰ συνίβη. Plutarch. ἐν Αἰτίοις ἦτοι ρωμαϊκοῖς. τῆς δὲ παράξεως δεινῆς φανείσης, ἔδοξεν, ἀναιρεῖσθαι τὰ Σιβύλλεια στοὺς ἱερεῖς. Phlegon. in lib. θεῶν θαυμασίων. Διὸ καὶ αἰτίαν ἡ Σίγκλητος ἐκέλευσεν, ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΜΝΗΜΟΝΑΣ ΑΝΑΓΝΩΝΑΙ ΤΟΥΣ ΣΙΒΥΛΛΗΣ ΧΡΗΣΜΟΥΣ. Extat huius generis Senatusconsultorum exemplum apud Vopiscum in Aurelia. quod inferere propter longitudinem nolui.

Supplicationes porrò variis de causis Senatus decernebat. Pro felici enim successu & exitu eorum quæ aggrediebantur, supplicationes decretas, Liuius lib. xxx. docet: quòd loci post imperium P. Scipioni, donec debellatum in Africa foret, prorogatum, decreuisse Senatum ait, VT SVPPLICATIO FIERET, QVOD IS IN AFRICAM PROVINCIAM TRAIECISSET, VT EA RES SALVTARIS POPVLO RO. IPSIQVE DVCI ATQVE EXERCITVI ESSET. Idem lib. xxxvii. supplicationem in vnum diem decretam, QVOD EXERCITVS RO. TVM PRIMVM IN ASIA CASTRA POSVISSET, VT EA RES PROSPERA ET LÆTA EVENIRET, simulque, VICENIS MAIORIBVS HOSTIIS SACRIFICARE Consulem iussum, memorat.

Rebus etiã prosperè ac feliciter gestis, GRATIAS AGI DIIS, SVPPLICATIONESQVE AD OMNIA PVLVINARIA HABERI, plerumq; Senatus decernebat. Testis est Liuius lib.xxx. vbi post legatos Saguntinorum auditos, à Senatu decretum fuisse scribit, VT GRATIÆ DIIS VICTORIARVM CAVSA AGERENTVR. Et ita, cùm multis Scipionis in Africa victoriis Carthaginienses in desperationem acti, Annibalem ex Italia in auxilium publicæ salutis reuocassent, ísque anno decimo sexto Italia excessisset, mentione in Senatu facta, quantum terroris, pauorísque, transitus Annibalis in Italiam iniecisset, quæ deinde clades, qui luctus incidissent: visa hostium castra è mutis vrbis: quæ vota singulorum, vniuersorúmque fuissent: quoties in conciliis voces manus ad cœlum porrigentium auditas, en vnquam ille dies futurus esset, quo vacuam hostibus Italiam bona pace florentem visuri essent, dedisse tandem id Deos sexto decimo demum post anno, nec esse qui DIIS GRATIAS AGENDAS CENSERET, ad ea conclamatum ex omni parte Curiæ fuisse Liuius lib.xxx. tradit, VTI REFERRET P. ÆLIVS PRÆTOR: deindéque decretum, VT QVINQVE DIES CIRCA OMNIA PVLVINARIA SVPPLICARETVR, VICTIMÆQVE MAIORES IMMOLARENTVR CXX. Idem, post res in Ætolia prosperè gestas supplicationem in triduum decretam, & VT QVADRAGINTA HOSTIIS MAIORIBVS PRÆTOR, QVIBVS DIIS EI VIDERETVR, SACRIFICARET, lib.xxxv. memorat. Victoriæ quoque naualis ergô in vnum diem supplicationem decretam lib. xxxvii. narrat. Similitérque re ab Æmylio Cos. bene gesta, SVPPLICATIONEM IN QVINQVE DIES, CIRCA OMNIA PVLVINARIA Senatum decreuisse, HOSTIISQVE MAIORIBVS SACRIFICARI, iussisse lib.xlv. refert. Idem lib. xxvii.

xxvii. *Senatus*, QVOD M. LIVIVS ET C. CLAVDIVS COSS. INCOLVMI EXERCITV DVCEM HOSTIVM LEGIONESQVE OCCIDISSENT, SVPPLICATIONEM IN TRIDVVM *decreuit*. Catilinæ quoq; coniuratione patefacta, SVPPLICATIONEM AD OMNIA PVLVINARIA decretam Cic.iii.in Catilin.oratio.scribit.

Sanè supplicationum huiusmodi decernendarum vulgaris causa erat, OB REMPVB. BENE, seu PROSPERE GESTAM. Quæ fuisse in hac re sollemnia verba palam faciam. Cicero Philipp.xiii. *Quamobrem, aut* SVPPLICATIO OB REMPVB. PVLCHERRIME GESTAM, *postulantibus vestris Imperatoribus deneganda est*. Ibidémque supplicationem his verbis decernit: VTI OB EAS RES BENE, FORTITER, FELICITERQVE GESTAS, C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. IMPERATORES, ALTER AMBOVE, AVT, SI ABERINT, M. CORNVTVS PRÆTOR VRBANVS, SVPPLICATIONES PER DIES QVINQVAGINTA AD OMNIA PVLVINARIA CONSTITVAT Liu.lib.xxxi. *Non homines tantùm ea victoria lætatos, sed* DIIS QVOQVE IMMORTALIBVS PER TRIDVVM SVPPLICATIONES HABITAS, QVOD BENE AC FOELICITER, *non quod male ac temere* RESPVB. A L. FVRIO PRÆTORE GESTA ESSET. Idem lib.xxxiii. OB RES PROSPERE GESTAS IN DIES QVINQVE SVPPLICATIONES *decretæ*. Et lib. xli. SVPPLICATIONES *decretæ*, QVOD IS PROSPERE REMPVB. GESSISSET. Idẽ lib. xlii. SVPPLICATIONEMQVE, *quã absentes ex literis* DE BENE GESTA REPVB. *missis, decernere debuerint*. Et lib. xlv. *Senatus reuocatus in Curiam*, SVPPLICATIONES, OB REM EGREGIE GESTAM AB L. ÆMYLIO CONSVLE, IN QVINQVE DIES CIRCA OMNIA PVLVINARIA, *decreuit*. Agell. lib.vii.cap.iiii.& Fest. Pomp. in verbo, *Sub corona*, hæc ex Catonis libro de re milit. verba citant: *Vt populus sua opera potius* OB REM BENE GESTAM CORONATVS SVPPLICATVM EAT, *quàm re malè gesta coronatus væneat*. Nec dubium est huc respexisse Ciceronẽ Orat. in Pisonem, cùm ait, *Vt Senatus is, qui in eam benignitatis consuetudinem venit, vt eos qui bene* REMPVB. GESSERINT, *nouis honoribus afficiat, & numero dierum & genere verborum*. Qui loquendi modus, non est infrequens. Idem Cic. eadem oratio. *Qui neque scribere Senatui*, A TE BENE REMPVB. ESSE GESTAM *neque præsens dicere ausus es*. Cornel. Tacit. lib.ii. *Et Iano, templum, quod apud forum olitorium C. Duillius struxerat, qui primus* REMPVB. RO. PROSPERE MARI GESSIT. Idẽ lib.xiii. OB RES *à Quadrato & Corbulone* PROSPERE GESTAS, *laurum fascibus Imperatoriis addi*. Lamprid. in Alexandro, *His verò qui* REMP. BENE GESSERANT, *Consularia ornamenta decreta sunt*.

Nec tantum REMPVB. GERERE, verumetiam simpliciter REM GERERE eodem sensu apud auctores inuenio. Sueton. in Aug. cap.vii. *Vel quòd in regione Thurina, recens eo nato, pater Octauius aduersus fugitiuos* PROSPERE REM GESSERAT. Macrob. lib.iii. Saturn. cap. ii. *Quod postridie Non. Iulias* RE BENE GESTA *cùm pridie populus à Tuscis in fugam versus sit, post victoriam certis sacrificiis fit vitulatio*. Liuius lib. xxviii. *Quia neminem ad eam diem triumphasse, qui sine magistratu* RES GESSISSET, *constabat*. Et lib.xxvii. *Marcello, quibus consul* BENE REM GESSERAT, *legiones decretæ*. Item lib.xxxi. *Exemplum à maioribus non accepisse, vt qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor,* RES GESSISSET, *triumpharet*. Et aliàs eod. lib. *Maiores natu negabant triumphum & quod alieno exercitu* REM GESSISSET. Et lib. xxx. *Quæ non parua* RE NE GESTÆ REI *accessio erat*. Et mox: *Scipio eodem quo adhuc, iure imperij terra* REM GERERET. Apud eundem lib.xxii. Flaminius, *Num literas quoque*, ait, *ab Senatu adfers, quæ me* REM GERERE *vetent*. Plinius lib.ii.cap.lxvii. *In Arabico sinu* RES GERENTE C. CÆSARE. Et lib. xii. cap. xiiii. RES *in Arabia* GESSIMVS.

Ciceroni planè propter depulsum Catilinæ coniurationis periculum, nouo titulo, ac singulari genere, Supplicatio decreta fuit. Vni enim illi ob eam coniurationem sua diligentia patefactam & extinctam, non vt ceteris BENE GESTÆ, sed, quòd post vrbem conditam togato ante eum contigerat nemini, REIPVB. CONSERVATÆ titulo, Supplicatio decreta est, quemadmodum ille, & meritò, Epist. xiii. lib. xv. Famil.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gloriatur, tantóque magis, quod is sibi honor Catonis sententia delatus fuerat. Et hoc est quod ipsemet Cicero in Orat. de Prouinc. Consul. *nouum sibi supplicationis genus decretum* ait, non BENE GESTÆ, sed CONSERVATÆ REIPVB. *nomine.* Idem II. Philipp. initio, *An in Senatu facillimè de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimus ciuibus* BENE GESTÆ REIPVB. *testimonium multis, mihi vni*, CONSERVATÆ, *dedit.* Et in Pisonem: *Mihi Togato Senatus non vt multis*, BENE GESTÆ, *sed*, VT *nemini*, CONSERVATÆ REIPVB. *singulari genere Supplicationis Deorũ immortalium templa patefecit.* Idem III. in Catilin. Orat. *Atque etiam*, SVPPLICATIO DIIS IMMORTALIBVS *pro singulari eorum meritò meo nomine decreta*, QVIRITES, *quod mihi primùm post hanc vrbem conditam Togato contigit: & his decreta verbis*, QVOD VRBEM INCENDIIS, CÆDE CIVES, ITALIAM BELLO, LIBERASSEM. Et paulo post. *Ceteras supplicationes* BENE GESTA *hanc vnã*, CONSERVATA REPVB. *constitutam fuisse*, ait. Quarta quoque Oratione eiusdem argumẽti Senatui gratias agens, eas multis de causis à se habẽdas profitetur, maximè verò quòd ei Supplicationem decreuerant, qui honos Togato ante eum nemini habitus erat. Eadémque Orat. *Ceteris*, ait, *semper* BENE GESTÆ, *mihi vni* CONSERVATÆ REIPVB. *gratulationem decreuistis.* Idem lib. II. Epist. ad Attic. de Catone: *Quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quàm de suis prædicare: sibi enim*, BENE GESTÆ, *mihi* CONSERVATÆ REIPVB. *dat testimonium.* Et in Oratio. pro Sylla sibi vni Togato, qui inuestigasset, patefecisset, oppressisset coniurationem Catilinæ, Supplicationem Senatũ decreuisse prædicat. De se quoque hæc apud Dionem lib. XLV. idẽ ipse Cicero verba facit. Τεκμήριον δὲ ἡ ὅτι ἡ θύσια ἡ ἑορτάσαι ἐφ' οἷς ὑπατεύων ἐποίησα, ἐψηφίσασθε, ὅπερ οὐδενὶ πώποτε ἄλλῳ μὴ ὄντι ἐν πολέμῳ γέ τι κατορθώσαντι, ἐγένετο. Nec erat id à Dione in historia coniurationis Catilinæ prætermissum. Hoc enim significatur hisce lib. XXXVIII. verbis. Καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἡ θυσία ἡ ἱερομηνία ἐψηφίσθη, ὁ μὴ πώ ποτε ἐπὶ τοιούτῳ τινὶ ἐγεγόνει. Idémque sentit Quintilianus lib. II. cap. XVI. *Ciceronem*, inquiens, IN TOGA SVPPLICATIONEM, *qui maximus honor victoribus bello ducibus*, MERVISSE: Plinius verò eloquentiæ nomine pari elogio eũ ornans lib. VII. cap. XXX. IN TOGA TRIVMPHVM, LAVREAMQVE LINGVÆ MERITVM, scribit. Ipse certè se vt ciuem CONSERVATOREM REIPVB. cæteris rationibus à Senatu commẽdatum, in Piso. ait, & PATRIÆ CONSERVATOREM sæpissime à Senatu iudicatũ, Orat. de haruspic. respons. Atque adeo Oratio. pro domo sua, ab omnibus Diis atque hominibus talem iudicatum, iactat. Appianus etiã de eo lib. II. bellor. ciuil. Καὶ Σωτῆρ, ait, ἐδόκει θεοφανὴς ἀπολλυμένη τῇ πατρίδι γενέσθαι.

Sollẽnia planè eorum, qui supplicationes à Senatu postulabãt, erant verba huiusmodi, VT DIIS IMMORTALIBVS HONOR HABERETVR. Liuius lib. XXXIX. *L. Iuuẽtius Talua & T. Quintilius quantum bellum iam profligatum in Hispania esset, Senatu edocto, postularunt simul*, VT PRO REBVS TAM PROSPERE GESTIS, DIIS IMMORTALIBVS HABERETVR HONOS, ET VT EXERCITVM DEPORTARE LICERET. *Supplicatio in biduum decreta est.* Idẽ lib. XL. *Petierunt à Senatu primùm*, VT OB RES PROSPERE GESTAS DIIS IMMORTALIBVS HONOS HABERETVR. Et lib. XLII. *Senatúque extemplo ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis inuectus est in Prætorem, qui cùm* OB REM BELLO BENE GESTAM, VTI DIIS IMMORTALIBVS HONOS HABERETVR, REFERRE AD SENATVM *debuisset.* Et mox: *A patribus postulare*, VT S. C. IN SE FACTVM TOLLI *iuberent*, SVPPLICATIONEMQVE, *quam absentes ex literis de* BENE GESTA REPVB. *missis decernere debuerint, præsentes* HONORIS DEORVM *primùm causa, deinde & sui aliquo tãdem respectu decernerent.* Idem lib. XLI. *Quique ab Senatu peterent*, VT OB RES DVCTV AVSPICIOQVE TIB. SEMPRONII PROSPERE GESTAS, DIIS IMMORTALIBVS HONOS HABERETVR, IPSIQVE DECEDENTI DE PROVINCIA EXERCITVM SECVM DEPORTARE LICERET, *Senatus in ædem Apollinis legatorum verbis auditis*, SVPPLICATIONEM IN BIDVVM, *decreuit.* Cic. Philipp. XIIII. *Ex literis enim C. Pansæ, A. Hirtij Consulum, C. Cæsaris propræt.* DE HONORE DIIS IMMORTALIBVS HABENDO, *sententias diximus.* SVPPLICATIONEM

CATIONEM *modò qui* DECREVIT, *idem imprudens* HOSTES IVDICAVIT. Ex eadem verò Oratione illud hoc amplius didici, Romæ consuetudinémque increbruisse, vt is cuius nomine Supplicatio decerneretur, IMPERATOR, Senatusconsulto appellaretur.

Dicebatur etiam Supplicatio decerni eius Imperatoris nomine, à quo res bene gesta erat. Cicero III. in Catil. orat. *Atque etiam* SVPPLICATIO DIIS IMMORTALIBVS, *pro singulari eorum merito*, MEO NOMINE DECRETA EST. Idem IIII. orat. eiusdem argumenti, *Maximèque, quod* MEO NOMINE SVPPLICATIONEM DECREVISTIS. Similitérque Philipp. XIIII. se decernere, ait, C. PANSÆ, A. HIRTII, ET C. CÆSARIS NOMINE, QVINQVAGINTA DIERVM SVPPLICATIONES. Liuius lib. III. *Gemina victoria, duobus bifariam prælijs parta, malignè, Senatus in vnum diem* SVPPLICATIONES CONSVLIS NOMINE DECREVIT. Idem lib. X. *Itaque &* SVPPLICATIONES OB REM BENE GESTAM CONSVLIS NOMINE DECERNVNT. Quin, & ipsimet Imperatori à quo res bene gestæ erãt DECERNI dicebãtur. Et ita Cic. SIBI TOGATO SVPPLICATIONEM DECRETAM ait, Epist. XIIII. lib. XV. Familiar. & in Piso. & IIII. in Catilin. & oratio. de prouinc. consularib. Valer. Max. lib. IX. cap. XII. de Iuuentio Thalna: *Receptis literis*, DECRETAS EI A SENATV SVPPLICATIONES, *nuntiantibus.*

In Supplicationibus etiam decernendis, plerumque Senatum quot hostiis in quasque supplicationes sacrificaretur præscribere consuesse, argumento est quod Liuius lib. XXXVII. duabus supplicationibus decretis, VICENIS MAIORIBVS HOSTIIS, IN SINGVLOS, SACRIFICARE, Consulem iussum, narrat.

Cetera eadem quæ in Supplicationibus, in Triumphis quoque postulandis & decernendis recepta verba erant. Nam qui legitimo hostium numero cæso, insignem aliquam victoriam adeptus erat Imperator, Senatu extra vrbem dato, postquam de rebus à se gestis disseruerat, petebat à Patribus, VT OB REM BENE GESTAM, DIIS IMMORTALIBVS HONOREM HABERI IVBERENT, ET VT SIBI TRIVMPHANTI VRBEM INGREDI, VICTOREMQVE EXERCITVM DEPORTARE LICERET. Liuius lib. XXVIII. *In Senatu, cùm more omnium Imperatorum, expositis rebus ab se gestis, postulassent*, VT PRO REPVB. FORTITER FIDELITERQVE ADMINISTRATA, ET DIIS IMMORTALIBVS HABERETVR HONOS, ET IPSIS TRIVMPHANTIBVS VRBEM INIRE LICERET: *Se verò*, EA QVÆ POSTVLARENT, DECERNERE *Patres*, MERITO DEORVM PRIMVM, DEIN SECVNDVM DEOS, CONSVLVM, *respõderunt.* Idẽ lib. XXXVIII. *Cn. Manlius proconsul Romã venit: cui cùm ab Ser. Sulpitio præt. Senatus ad ædem Bellonæ datus esset: & ipse commemoratis rebus ab se gestis postulasset*, VT OB EAS DIIS IMMORTALIBVS HONOR HABERETVR, SIBIQVE TRIVMPHANTI VRBEM INVEHI LICERET. Et mox: *Merito ergo, à vobis* PROSPERE BELLO GESTO TRIVMPHVM PETENT. Item alìas eod. lib. *In ea ciuitate quæ ideò omnibus rebus incipiendis gerendisque Deos adhibet, quia nullius calumniæ subiecit ea quæ Dij comprobauerunt: & in sollemnibus verbis habet, cùm supplicationem aut triumphum decernit*, QVOD BENE AC FELICITER REMPVB. ADMINISTRARIT. Idem lib. XXXIX. *M. Fuluius Proconsul ex Aetolia rediit: isque ad ædem Apollinis in Senatu cùm de rebus in Aetolia Cephaleniáque ab se gestis disseruisset, petiit à Patribus*, VT ÆQVVM CENSERENT OB REMPVB. BENE AC FELICITER GESTAM, ET DIIS IMMORTALIBVS HONOREM HABERI IVBERE, ET SIBI TRIVMPHVM DECERNERE. Idem lib. XXXI. *Per idem tempus L. Cornelius Lentulus Proconsul ex Hispania rediit, qui cùm in Senatu, res ab se per multos annos fortiter feliciterque gestas exposuisset, postulassetque*, VT TRIVMPHANTI SIBI INVEHI LICERET IN VRBEM. *res triumpho dignas esse censebat Senatus.* Alioque eiusdem libri loco de L. Furio. *Romam inopinato cum venisset, Senatum in æde Bellonæ habuit: expositísque rebus gestis*, VT TRIVMPHANTI SIBI IN VRBEM INVEHI LICERET, PETIT. Et lib. XXXVI. de P. Cornelio Cos. *Senatu ad ædem Bellonæ vocato, cùm de rebus ab se gestis disseruisset, postulauit*, VT SIBI TRIVMPHANTI LICERET IN VR-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEM INVEHI. Et lib. XL. *Petierunt ab Senatu primùm*, VT OB RES PROSPERE GESTAS DIIS IMMORTALIBVS HONOS HABERETVR: DEINDE VT FVLVIO DECEDENTI DE PROVINCIA DEPORTARE INDE EXERCITVM, CVIVS FORTI OPERA ET IPSE ET MVLTI ANTE EVM PRÆTORES VSI ESSENT, LICERET. Et lib. XLV. *Pars non minima triumphi est, victimæ præcedentes, vt appareat Dis grates agentem Imperatorem* OB REMP. BENE GESTAM *redire*. Valer. Max. lib. III. cap. VI. *Papyrius quidem Masso, cùm* BENE GESTA REPVB. TRIVMPHVM A SENATV NON IMPETRASSET. Spartianus in Seuero. *Cui* SENATVS *Iudaicum* TRIVMPHVM DECREVERAT, IDCIRCO QVOD ET IN SYRIA RES BENE GESTÆ FVERANT A SEVERO. Cicero etiam Epist. VII. lib. VII. ad Attic. subindicat Pōpeium Cæsari alterū Consulatū & Triumphū detulisse, his verbis, PRO SVIS REBVS GESTIS AMPLISSIMIS.

Atque vt reliqua de religione facta Senatusconsulta persequamur, Dionys. Halicar. lib. VI. auctor est, Senatum, ob reconciliatam cum patribus plebē, decreuisse θυσίας ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς χαριστηρίους. Sed & cùm late vis pestilētiæ grassaretur, Senatus, (verba hæc sunt Liuij lib. III.) inops auxilij humani populū ad Deos ac vota vertit. IVSSI CVM CONIVGIBVS ET LIBERIS SVPPLICATVM IRE, PACEMQVE EXPOSCERE DEVM. Idémque lib. VII. cùm is morbus vrbem Sulpitio Petico & Licinio Stolone Coss. incessisset, PACIS DEVM EXPOSCENDÆ CAVSA lectisternia facta scribit. Inuenio etiam religionum causa quandoque Senatū decreuisse VT LVDI VOVERENTVR. Nam cùm pestilentia grauis incidisset in vrbem agrósque, P. Licinium Varum Prætorem vrbis legem ferre ad populum iussum, vt ludi Apollinares in perpetuum in statam diem vouerentur, Liuius lib. XXVIII. memoriæ prodidit. Idem lib. XLII. *Decreuit*, ait, *Senatus* VT C. POPILIVS COS. LVDOS PER DECEM DIES IOVI OPT. MAX. VOVERET, DONAQVE CIRCA OMNIA PVLVINARIA DARI, SI RESPVB. DECEM ANNOS IN EODEM STATV FVISSET. Tumultus quoque Gallici causa, Q. Seruilium Halam Dictatorem, iussum à Patribus, SI ID BELLVM PROSPERE EVENISSET LVDOS MAGNOS VOVERE, Liuius lib. VII. ostendit.

Decernebatur etiam nonnunquam vt Ludi, Ædes sacræ, quos, quáfve Imperatores vouissent sumptu publico fierent. Liuius lib. XXX. vt placatis Diis omnia inciperent, agerent, Patres iussisse narrat vt COSS. PRIVSQVAM AD BELLVM PROFICISCERENTVR, EOS LVDOS FACERENT QVOS T. MANLIVS DICTATOR ANTE VOVERAT. Idem lib. XL. *Q. Fuluius Consul priusquam vllam Rempub. ageret, liberare & se & Rempub. religione, votis soluendis, dixit velle*. VOVISSE SE, *quo die postremum cum Celtiberis pugnasset*, LVDOS IOVI OPT. MAX. ET ÆDEM EQVESTRI FORTVNÆ SE SE FACTVRVM: *in eas res sibi pecuniam collatam esse ab Hispanis*. LVDI *decreti*, ET VT DVVMVIRI AD ÆDEM LOCANDAM CREARENTVR: DE PECVNIA FINITVR, NE MAIOR CAVSA LVDORVM CONSVMERETVR, QVAM QVANTA FVLVIO NOBILIORI POST ÆTOLICVM BELLVM LVDOS FACIENTI DECRETA ESSET: NEVE QVID AD EOS LVDOS ARCESSERET, COGERET, ACCIPERET, FACERET ADVERSVS ID S. C. QVOD L. ÆMYLIO, CN. BÆBIO COSS. DE LVDIS FACTVM ESSET. Exquo loco notandum est, Senatum, vbi de æde sacra facienda votum factum soluendum erat, DVVMVIROS AD EAM REM CREARI decreuisse. Quod & idem lib. VII. docet. Illic enim L. Furium Dictatorem inter ipsum discrimen pugnæ cōtra Auruncos ædem Iunoui Monetæ vouisse narrat. Cuius damnatus voti cùm is victor Romam reuertisset, Senatus DVVMVIROS AD EANDEM ÆDEM PRO AMPLITVDINE POPVLI RO. FACIENDAM CREARI, iussit. Similíque modò cùm Q. Fabius Max. à Senatu postulasset, vt ædem Veneris Erycinæ, quam Dictator vouisset, dedicari liceret, Senatum decreuisse Liuius lib. XXIII. testis est, Vt T. SEMPRONIVS DESIGNATVS COS. CVM PRIMVM MAGISTRATVM

STRATVM INIISSET AD POPVLVM FERRET, VT FABIVM DVVMVIRVM ESSE IVBERENT ÆDIS DEDICANDÆ CAVSA. Ceterùm cùm P. Cornelius Scipio Consul Galliam prouinciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum Boiis gerendum erat, proficisceretur, postulasset ab Senatu, VT PECVNIA SIBI DECERNERETVR AD LVDOS QVOS PROPR. IN HISPANIA INTER IPSVM DISCRIMEN PVGNÆ VOVISSET, nouum atque iniquum postulare est visus. Censuerunt ergo, quemadmodum Liuius lib. XXXVI. scriptum reliquit, QVOS LVDOS INCONSVLTO SENATV EX SVA VNIVS SENTENTIA VOVISSET, EOS VEL DE MANVBIIS, SI QVAM PECVNIAM AD ID RESERVASSET, VEL SVA IPSE IMPENSA FACERET. Idem Liuius lib. XLV. *Inde*, QVOD AD HONOREM DEVM IMMORTALIVM *pertineret, decreuit Senatus*, VT QVONIAM PERDVELLES SVPERATI, PERSEVS, ET GENTIVS, REGES, CVM MACEDONIA, ATQVE ILLYRICO IN POTESTATE POPVLI RO. ESSENT, VT QVANTA DONA APP. CLAVDIO M. SEMPRONIO COSS. OB DEVICTVM ANTIOCHVM REGEM, DATA AD OMNIA PVLVINARIA ESSENT, TANTA Q. CASSIVS ET M. IVVENTIVS PRÆTORES CVRARENT DANDA. Ædem quoque Cereris, Liberi, & Liberæ, quam A. Postumius Dictator in ipso pugnæ contra Latinos discrimine vouerat, fieri ex manubiis Senatum decreuisse Dionys. Halicar. lib. VI. scribit.

Plerumque autem si quæ ad religionem pertinens quæstio vel controuersia incideret, Senatus de ea COLLEGIVM PONTIFICVM CONSVLI iubebat, vel AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRI. Liuius lib. XXXIX. *Senatus* COLLEGIVM PONTIFICVM CONSVLI *iussit, num omne id aurum in ludos consumi necessum esset*. Cicero in Orat. de Harusp. Resp. *Ex hoc Haruspicum responso, Decreuit Senatus*, VT DE LOCIS SACRIS AC RELIGIOSIS AD HVNC ORDINEM (scilicet Pontificum) REFERRETIS. Ibidem etiam Senatum decreuisse memorat, VT DE SVARVM ÆDIVM RELIGIONE AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRETVR: idque Orationi quam habuit ad Pontifices pro domo sua causam & argumentum præbuit. Qua in Oratione illud quoque refert, cùm Licinia virgo Vestalis aram & ædiculam & puluinar sub saxo sacro dedicasset, Prætorem vrbanum, ex auctoritate Senatus, EAM REM AD COLLEGIVM PONTIFICVM RETVLISSE: cúmque P. Scæuola Pontifex Max. pro collegio respondisset, QVOD IN LOCO PVBLICO LICINIA INIVSSV POPVLI DEDICASSET, SACRVM ESSE NON VIDERI, Senatusconsulto Prætori vrbano negotium datum fuisse, VT CVRARET NE ID SACRVM ESSET, ET VT SI QVÆ ESSENT INCISÆ AVT INSCRIPTÆ LITERÆ TOLLERENTVR. Idem Epist. XIII. lib. I. ad Attic. auctor est, postquam Senatui renuntiatum esset, P. Clodium cùm veste muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, cùm pro populo à Vestalibus sacra fierent, EAM REM EX S. C. AD VIRGINES ET PONTIFICES RELATAM: IDQVE AB IIS NEFAS ESSE DECRETVM. Sic ad collegium Pontificum relatum de expiandis quæ Locris in templo Proserpinæ tacta, violata, elatáque inde essent, Liuius lib. XXIX. scribit. Idem lib. XXXI. AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRE CONSVL IVSSVS, SI POSSET RECTE VOTVM INCERTÆ PECVNIÆ SVSCIPI. Senatusconsulti quoque de postulatis Ambracensium facti, postrema verba hæc sunt apud eundem lib. XXXVIII. SIGNA, ALIAQVE ORNAMENTA, QVÆ QVERERENTVR EX ÆDIBVS SACRIS SVBLATA ESSE, DE IIS CVM M. FVLVIVS ROMAM REVERTISSET, PLACERE AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRI, ET QVOD II CENSVISSENT, FIERI. Idem

Universidad de Deusto
Biblioteca

lib. XLI. *Latinæ feriæ fuere* A. D. III. *Nonas Maij, in quibus, quia in vna hostia magistratus Lanuuinus precatus non erat* P. R. QVIRITIBVS, *religioni fuit. Id cùm ad Senatũ relatũ esset, Senatusq; AD PONTIFICVM COLLEGIVM REIECISSET: PONTIFICIBVS, quia non rectè facta Latinæ essent, instauratis Latinis,* PLACVIT, LANVVINOS, QVORVM OPERA INSTAVRATÆ ESSENT, HOSTIAS PRÆBERE. Idem lib. v. *Cùm ea disceptatio anceps Senatui visa,* DELEGATA AD PONTIFICES ESSET, *adhibito Camillo,* VI-SVM COLLEGIO, QVOD EIVS ANTE CONCEPTVM VOTVM VE-IENTIVM FVISSET, ET POST VOTVM IN POTESTATEM PO-PVLI RO. VENISSET, EIVS PARTEM DECIMAM APOLLINI SA-CRAM ESSE. Eiusdem generis S.C. ex Verrio Flacco lib. IIII. de verbor. signific. Agellius adfert lib. v. cap. XVII. in hæc verba. *Vrbe à Gallis Senonibus recuperata, L. Attilius,* IN SENATV VERBA FECIT, *Q. Sulpitium Tribunum militum ad Alliam aduersus Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia postridie idus fecisse. Tum exercitum populi Ro. occidione occisum, & post diem tertium eius diei, vrbem præter Capitolium, captam esse: Complureſque alij Senatores recordari se se dixerunt, quoties belli gerendi gratia, res diuina postridie Calendas, Nonas, Idus, à magistratu populi Ro. facta esset, eius belli proximo demceps prælio Rempub. malè gestam esse.* TVM SENATVS EAM REM AD PONTI-FICES REIECIT, VT IPSI, QVOD VIDERETVR, STATVERENT. *Pontifices decreuerunt,* NVLLVM IIS DIEBVS SACRIFICIVM RECTE FVTVRVM. Eadem paulo aliter Macrob. lib. I. Saturnal. cap. XVI. in hunc modum. *Anno ab vrbe condita* CCCLXIII. *à Tribunis militum Virgilio Manlio, Celio Posthumio, collegisque eorum, in Senatu tractatum, quid esset, propter quod toties intra paucos annos malè esset afflicta Respub. & ex præcepto patrum L. Aquinium Haruspicem in Senatum venire iussum, religionum requirendarũ gratia, dixisse, Q. Sulpitium Tribunum militum ad Alliam aduersum Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintiles: item apud Cremeram, multisque aliis temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, malè cessisse conflictum. Tunc Patres iussisse,* VT AD COLLEGIVM PONTI-FICVM DE HIS RELIGIONIBVS REFERRETVR.

Interdum etiam decernebat Senatus Delphos Apollinis Pythij consulendi causa legatos mitti, qui oraculum sciscitarentur: quemadmodum Liuius lib. v. XXII. & XXIX. docet. Dona quoque data, Apollini quæ ferrẽt, in iisdẽ libris scriptum est. Responsa etiam quæ inde legati reportarunt ab eodem Liuio referuntur. Planè cùm Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediisset, responsumque ex scripto recitasset, quo cõtinebatur, quibus Diis, quóque modo Pythius Apollo supplicari vellet, Senatus, vt idem Liuius lib. XXIII. scribit, decreuit, VT EÆ RES DIVINÆ, SVPPLICA-TIONESQVE PRIMO QVOQVE TEMPORE CVM CVRA FIERENT.

Alia præterea, quæ ad religionem spectant, Senatusconsulta subiungam. Cuiusmodi est id, quod Liuius lib. XXV. refert. Nam cùm noui ritus in plebem Ro. irrepsissent, & in publico, ac foro, Capitolióque, mulierum turba esset, nec sacrificantium, nec precantium Diis patrio more, M. Æmylio Præt. vrb. negotium ab Senatu datum esse scribit, VT HIS RELIGIONIBVS POPVLVM LIBERARET. Ex hoc genere est Senatusconsultum, quod post pulsos & fugatos à Camillo Gallos, recuperatámque ex hostibus patriam factum est. Decreuisse namque Patres Liuius lib. v. auctor est, VT FANA OMNIA, QVOD EA HOSTES POSSEDISSENT, RE-STITVERENTVR, TERMINARENTVR, EXPIARENTVRQVE: EXPIA-TIOQVE EORVM IN LIBRIS PER DVVMVIROS QVÆRERETVR. CVM CÆRE-TIBVS PVBLICE HOSPITIVM FIERET, QVANDO SACRA POPVLI ROM. AC SACERDOTES RECEPISSENT, BENEFICIOQVE EIVS POPVLI NON INTERMISSVS HONOS DEVM IMMORTALIVM ESSET. LVDI CAPITOLINI FIERENT, QVOD IVPITER OPTI-MVS MAX. SVAM SEDEM ATQVE ARCEM POPVLI ROM. IN RE TREPIDA TVTATVS ESSET: COLLEGIVMQVE AD EAM

EAM REM M. FVRIVS DICTATOR CONSTITVERET EX IIS QVI IN CAPITOLIO ATQVE ARCE HABITARENT. Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuntia cladis ante bellum Gallicum audita, neglectáque erat, iussit Senatus, templum in noua via Locutio fieri. Aurum verò quod Gallis creptum erat, quodque ex aliis templis, inter trepidationem, in Iouis cellam collatum, cùm in quæ referri oporteret, confusa memoria esset, sacrum omne iudicatum fuit, & sub Iouis sella poni, iussum. Eiusdem argumenti est, quod Liuius lib. XXXI. literis Q. Minutij Prætoris recitatis, quibus continebatur pecuniam Locris ex Proserpinæ thesauris nocte elàm sublatam, indignè ferentem Senatum non cessari à sacrilegiis, C. Aurelio Cos. negotium dedisse ait, vt ad Prætorem Brutios scriberet, SENATVI PLACERE, QVÆ-STIONEM DE EXPILATIS THESAVRIS EODEM EXEMPLO HABE-RI, QVO M. POMPONIVS PRÆT. TRIENNIO ANTE HABVISSET: QVÆ INVENTA PECVNIA ESSET REPONI. SI QVO MINVS, IN-VENTVM FORET, EXPLERI: AC PIACVLARIA, SI VIDERE-TVR, SICVT ANTE PONTIFICES CENSVISSENT, FIERI, CAVSA EXPIANDÆ VIOLATIONIS EIVS TEMPLI. Idem lib. XL. cùm tegulæ marmoreæ ex æde Iunonis Laciniæ detractæ essent, relatione de ea re facta, in vnam omnes iisse sententiam scribit, VT HÆ TEGVLÆ DEPORTAN-DÆ IN TEMPLVM LOCARENTVR, PIACVLARIAQVE IVNONI FIE-RENT. Sed & post designatos Cos. L. Æmylium Paulum, & Licinium Crassum, Senatum decreuisse, lib. XLIIII. refert, LATINAS FERIAS, VBI MAGISTRATVM INISSENT, QVOD PER RELIGIONES POSSET, PRIMO QVOQVE TEMPORE FIERI PLACERE.

Planè cùm Numæ Pompilij libros in arca inuentos Quintus Petilius Prætor vrbanus vtendos accepisset, lectisque rerum summis animaduertisset pleráque religionum dissoluendarum esse, domino repetenti, eos libros denegauit. Re ad Senatum reiecta, Prætor se iusiurandum dare paratum dixit, libros eos legi seruarique non oportere. Senatus quemadmodum Liuius lib. XL. scribit, censuit, SATIS HABENDVM, QVOD PRÆTOR IVSIVRANDVM POLLICERETVR: LIBROS PRIMO QVOQVE TEMPORE IN COMITIO CREMANDOS ESSE: PRETIVM PRO LIBRIS, QVANTVM Q. PETILIO PRÆTORI, MAIORIQVE PARTI TRIBVNORVM PLEBIS VIDERETVR, DOMINO ESSE SOLVENDVM. postremò, eam rogationẽ quam ex Senatusconsulto Cos. promulgarant, VTI DE pollutis à Clodio sacris Bonæ Deæ quæreretur, Cicero. Epist. XIII. lib. I. ad Attic. ROGATIONEM DE RELIGIONE APPELLAT, non secus ac Plutarch. in Cæsare, accusationem de ea re institutam Ασεβείας, vocat. Hic igitur de Religione fieri solitis Senatusconsultis finis esto.

Nunc in aliam confertam Formularum aciem signa inferenda sunt. Quamquam, ne lege Plautia causam dicam, melius fuerit, absque vi munere meo defungi. Liceat ergo mihi, bona Senatus venia, de Repub. loqui. Senatusconsultorum planè quæ de Respub. fiebant, ordines, meo concessu, ducet id, quo Respub. Consulibus committebatur, eorúmque fidei, curæ, & diligentiæ mandabatur hac Formula, VIDE-RENT, aut DARENT OPERAM, aut CVRARENT CONSVLES, NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET. Quod in atrocioribus negotiis & aliqua impendente procella, imò verò cùm in maximum periculum, extremúmque penè discrimen adducta videbatur Respub. decerni consueuerat. Eámque adeò Senatusconsulti formam, vltimæ semper necessitatis habitam, Liuius lib. III. tradit, vbi de bello contra Æquos suscepto agens, *Tantúmque*, ait, *terrorem incussere Patribus vt (quæ forma Senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est) Posthumio alteri Consulum negotium daretur*, VIDERET NE QVID DETRIMENTI RESPVB.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPERET. Salluſt. in bello Catilinar. *Itaque, quod in atroci plerumque negotio ſolet, Senatus decreuit.* DARENT OPERAM COSS. NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET. *Ea poteſtas per Senatum, more Romano, magiſtratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coërcere omnibus modis ſocios atque ciues: domi militiæque Imperium atque iudicium ſummum habere. Aliter ſine populi iuſſu, nulli earum rerum Conſuli ius eſt.* Et hoc eſt quòd Cicero pro Milone ſignificat, cùm ait, *hoc Senatuſconſulti verſiculo, armatos Conſules ſemper fuiſſe, etiam nullis armis datis.* Cæſar lib. I. Commentarior. de bello Ciuili, *Decurritur ad illud vltimum atque extremum Senatuſconſultum, quo niſi pene in ipſo vrbis incendio, atque in deſperatione omnium ſalutis, latorum audacia nunquam ante diſceſſum eſt,* DENT OPERAM CONSVLES, PRÆTORES, TRIBVNI PL. QVIQVE PRO COSS. (ſic enim ex Cicero. Epiſt. XVI. lib. XI. Familiar. emendo) SVNT AD VRBEM, NE QVID DETRIMENTI RESPVB. CAPIAT. Et paulo poſt: *Quotieſcunque ſit decretum,* DARENT OPERAM MAGISTRATVS, NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET (*qua voce & quo Senatuſconſulto populus Ro. ad arma ſit vocatus*) *factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in ſeceſſione populi, templis locisque editioribus occupatis: Atque hæc ſuperioris ætatis exempla expiata Saturnini atque Gracchorum caſibus,* docet. Conſentit Plutarch. in Cicero, inquiens, huiuſmodi Senatuſconſulta ὡ πολλάκις, ἀλλ' ὅταν τι μέγα δείσῃ, ποιεῖν εἴωθεν ἡ Σύγκλητος. Vegetius lib. III. cap. I. *Quod ſi infinita multitudo ex gentibus fortiſſimis rebellaſſet, tunc nimia neceſſitate vrgente duo duces, & duo mittebantur exercitus, cùm eiuſmodi præcepto,* VT PROVIDERENT NE QVID DETRIMENTI RESPVB. CAPERET, COSS. AMBO ALTERVE. Ita namq, locum hunc ante viginti annos, manuſcriptorum codicum ope & veruſtæ Formulæ ductu in libri mei margine emendaui. Dio lib. XXXVII. Καὶ προσεψηφίσαντο τοῖς Ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, καὶ τῶν ὅλων αὐτῇ πραγμάτων, καθάπερ εἰώθεσαν. Καὶ γὰρ τότε τῷ δόγματι προσγράφει, τὸ, Διὰ φροντίδος αὐτοὺς σχεῖν, ὡς Μηδεμίαν Ἀποτριβὴν τῷ Δημοσίῳ συμβῆναι. Extat & in fragmētis lib. I. Hiſtor. Salluſtij, L. Philippi ſententia, cuius nouiſſima clauſula deſinit in hæc verba. QVARE ITA CENSEO: QVONIAM LEPIDVS EXERCITVM PRIVATO CONSILIO, CVM PESSIMIS, ET HOSTIBVS REIPVB. CONTRA HVIVS ORDINIS AVCTORITATEM AD VRBEM DVCIT: VTI APPIVS CLAVDIVS INTERREX CVM Q. CATVLO PROCOS. ET CETERIS QVIBVS IMPERIVM EST, VRBI PRÆSIDIO SINT, OPERAMQVE DENT NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPIAT. Ad quam formulam reſpiciens Tacitus lib. III. *Nec infringi*, ait, *Conſulis ius debere, cuius vigiliis niteretur,* NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPIAT.

Atque hac S.C. forma magiſtratibus RESPVB. COMMENDARI, & PERMITTI dicebatur: vel, PERMITTI ILLIS VT REMPVB. DEFENDERENT. Cic. Philipp. V. CONSVLIBVS TOTAM REMPVB, COMMENDANDAM CENSEO, IISQVE PERMITTENDVM VT REMPVB. DEFENDANT, PROVIDEANTQVE NE QVID RESPVB. DETRIMENTI ACCIPIAT. Idem Philipp. VIII. C. MARIO ET L. VALERIO CONSVLIBVS SENATVS REMPVB. DEFENDENDAM DEDIT. Et I. in Catilin. Orat. de hoc genere Senatuſconſultorum loquens, SIMILI, ait, S. C. C. MARIO ET L. VALERIO COSS. PERMISSA FVIT RESPVB. Itaque Senatuſconſultum Opimianum, quo Senatus, quemadmodum idem Orat. I. in Catilin. ſcribit, decreuit VT L. OPIMIVS VIDERET NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET, idem ipſe Cic. Philipp. VIII. in hæc verba conceptum fuiſſe refert, QVOD L. OPIMIVS CONSVL, V. F. DE REPVB. DE EA RE ITA CENSVERVNT: VTI OPIMIVS CONSVL REMPVB. DEFENDERET. Sed & Oratio. in Piſo. CONSVLIBVS EX S.C REMPVB. DEFENDENTIBVS. *ſe arma ſuſcepturum.* Et de Haruſpic. Reſponſ. MAGISTRATIBVS *iiſdem,* QVIBVS *in maximis periculis* VNIVERSA RESPVB.

RESPVB. COMMENDARI SOLET. Nec abſimile eſt illud Valerij Max. lib. III. cap. II. *Cunctiſque conſentibus,* VT CONSVL ARMIS REMPVB. TVERETVR. Quinetiam S.C. quo, Mario & Valetio Coſs. Reſpub. cõmendata eſt, vulgaribus hiſce verbis, DARENT OPERAM COSS. NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET, perſcriptũ, auctor lib. de vir. Illuſtrib. cap. LXXIII. refert. Cicero verò Oratio. pro Rabir. perduellio. reo aliter ſcriptum fuiſſe tradit, in hunc modum: *Fit* S.C. VT C. MARIVS, L. VALERIVS COSS. ADHIBERENT TRIBVNOS PL. ET PRÆTORES QVOS EIS VIDERETVR, OPERAMQVE DARENT, VT IMPERIVM POPVLI ROM. MAIESTASQVE CONSERVARETVR. Hanc certè formulam ita exprimere tentauit Plutarchus in Grachis, Ἐψηφίσαντο, καὶ προσέταξαν Ὀπιμίῳ τῷ ὑπάτῳ, ΣΩΖΕΙΝ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΟΠΩΣ ΔΥΝΑΙΤΟ. Eademque verborum figura ſimile S.C. concipit in Cicerone: Γίνεται, inquiens, δόγμα τῆς βουλῆς, ΠΑΡΑΚΑΤΙΘΕΣΘΑΙ ΤΟΙΣ ΥΠΑΤΟΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ, ΔΕΞΑΜΕΝΟΥΣ ΔΕ ΕΚΕΙΝΟΥΣ, ΩΣ ΕΠΙΣΤΑΝΤΑΙ ΔΙΟΙΚΕΙΝ ΜΕΝ, ΣΩΖΕΙΝ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ. Cuius Senatuſconſulti auctoritate armatus Cicero, vt idem auctor ait, τὴν πόλιν εἶχε δι' ὅπλων χάριν. Ea cauſa eſt cur huiuſmodi Senatuſconſultis cuſtodiam vrbis Conſulibus mandatam Dio vbique ſcriptum reliquerit, ſuboſcurè quidem, lib. XXXVIII. XL. & XLI. ceterùm apertiſſimè & diſertis verbis lib. XLVI. cùm ait, Καὶ τοῖς ὑπάτοις ΤΗΝ ΦΥΛΑΚΗΝ τῆς πόλεως ἐπέτρεψαν, ἐκφυλάττειν τὸ εἰθισμένον τῷ δόγματι προσγράψαντες, ΤΟ' ΜΗΔΕΝ ΑΠ' ΑΥΤΗΣ ΑΠΟΤΡΙΒΗΝΑΙ. Iteſumque eodem lib. Μαθοῦσα οὖν ταῦτα ἡ γερουσία μετεβάλετο, καὶ ἐκείνους τε ἀπεψηφίσατο μὴ πελάσαι τῇ πόλει, ἀλλ' ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν σταδίους ἀπ' αὐτῆς ἀποσχεῖν· καὶ αὐτοὶ τὰ μέν τε ἐσθῆτα αὖθις ἠλλάξαντο, καὶ τοῖς στρατηγοῖς ΤΗΝ ΦΥΛΑΚΗΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ἐνεχείρισαν, ὥσπερ εἶθιστο. Et lib. XLVIII. Καὶ προσέτι καὶ Η ΦΥΛΑΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ τοῖς ποιουμένοις μετὰ τῆς εἰθισμένης προσθήκης, ΤΟΥ ΜΗΔΕΝ ΑΠ' ΑΥΤΗΣ ΑΠΟΤΡΙΒΗΝΑΙ, ἐπετράπη. Idem. lib. XL. Εὐθὺς γοῦν τῆς δείλης εἰς τὸ παλάτιον δι' αὐτὸ τοῦτο συλλεγέντες τοῦ τε μεσοβασιλέα προχειρισθῆναι καὶ τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως καὶ ἐκεῖνον καὶ τοὺς δημάρχους καὶ προσέτι καὶ τὸν πομπήϊον ἐπιμεληθῆναι, ὡς Μηδὲν ἀπ' αὐτῆς Ἀποτριβῆναι, ἐψηφίσαντο. Sed & lib. XXXVII. Οἱ βουλευταὶ συνῆλθον αὐθημερὸν ἐς τὸ συνέδριον πάνυ ἐωθινὸν ἠλλάξαντο, καὶ τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, ὡς Μηδὲν ἀπ' αὐτῆς Ἀποτριβῆναι, ἐπέτρεψαν.

Quoties autem & quibus Reipub. temporibus, eiuſmodi Senatus conſulta facta ſint ſcire intereſt. Poſthumio quidem Conſuli, eiuſmodi Sc. Rempub. commiſſam & eius mandatam fidei, Liuius lib. III. narrat. Eodem decurſum eſt, cùm in ſuſpicionem affectati regni Manlius venit. Tunc enim à Senatu decretum fuiſſe, VIDERENT MAGISTRATVS, NE QVID EX PERNICIOSIS M. MANLII CONSILIIS RESPVB. DETRIMENTI CAPERET, idem Liuius lib. VI. ſcriptum reliquit. In ea quoque quàm Gracchi leges excitarunt, ſeditione idem decretum Cicero I. in Catilin. Oratio. & VIII. Philipp. & Plutarch. in Gracchis memoriæ prodiderunt. Simili Senatuſconſulto Senatum, Rempub. C. Mario & L. Valerio Coſs. defendendam dediſſe, iam docui. Idem Sc. coniuratione Catilinæ ad Senatum delata factum eſſe, Cicero oratione quam in eum dixit in Senatu, & Saluſt. in bello Catilinar. & Plutarch. in Cicero. & Dio lib. XXXVII. tradunt. Clodij quoque cæde nũtiata, idem decretũ Aſcon. Pædian. in Miloniana cùm Dio. lib. XL. refert. Quinetiã cùm Metellus Nepos Pompeium cum exercitu Romam ex Aſia reuocandum, Reipub. conſtituendæ cauſa, cenſeret, ad ſeditionémque res vergeret, Conſulibus idem mandatum inuenio apud Dio. lib. XXXVII. Præterea cùm Cæſar prouinciam, exercitúmque inuito Senatu retineret, Senatus, CONSVLIBVS, PRÆTORIBVS, TRIBVNIS PL. IPSIQVE ADEO Ciceroni qui tum proconſul ad vrbem erat, negotium dedit, VT CVRARENT NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET: quemadmodum Cicero. Epiſt. XI. lib. XVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Familiar. & ab ipſomet Cæſare lib. 1. Commentar. de Bello ciuili, & à Dione lib. XLI. literis proditum eſt. Epitome Liuij lib. CIX. *Cùm Senatuſconſultum factum eſſet*, VT SVCCESSOR CÆSARI OMNINO MITTERETVR: *M. Antonio & Q. Caſſio Tribunis plebis, quoniam interceſſionibus id Senatuſconſultum impediebant, vrbe pulſis*, MANDATVM A SENATV CONSVLIBVS, ET CN. POMPEIO, VT VIDERENT NE QVID RESPVB. DETRIMENTI CAPERET. Poſteriora aliquot eiuſdem generis Senatuſconſulta, curioſis Dio ſubminiſtrabit.

Huic extremæ neceſſitatis Senatuſconſulto, videtur rectè atque ordine extremi quoque & difficillimi temporis vox ſubiungi poſſe, quam, in tumultu repentinóve diſcrimine, Conſul ad arma ciues vocans, mittebat. Ea erat huiuſmodi, QVI REMPVB. SALVAM ESSE VVLT, ME SEQVATVR. Cicero pro Rabirio perduell. reo, de C. Mario & L. Valerio Coſſ. *Adhibent, omnes Tribunos pleb. præter Saturninum, Prætores, præter Glauciam*: QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELLENT, ARMA CAPERE, ET SE SEQVI IVBENT. Idem pro C. Cornelio maieſtatis reo, referente Aſconio. *At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, Conſulem mittere coëgiſti*, QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELLENT, *vt ij ad legem accipiendam adeſſent*. Apud Liuium lib. XXII. Scipio, *Audendum atque agendum, non conſultandum*, ait, *in tanto malo eſſe*: IRENT SECVM EXTEMPLO ARMATI QVI REMPVB. SALVAM VELLENT. Celebris planè eſt Scipionis Naſicæ hiſtoria, qui priuatus, Conſule Rempub. negligente, hac voce ad arma ciues vocare auſus eſt. Cicero lib. III. Tuſculanar. quæſtion. de hoc Scipione loquēs, *Iratus*, inquit, *fuiſſe videtur Tiberio Graccho, tum cùm Conſulem languentem reliquit, atque ipſe priuatus, vt ſi Conſul eſſet*, QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELIT, SE SEQVI IVSSIT. Valer. Max. lib. III. cap. II. *Cùm Tiberius Gracchus in Tribunatu profuſis largitionibus fauore populi occupato Rempub. oppreſſam teneret palámque dictitaret, interempto Senatu omnia per plebem agi debere, in ædē Fidei publicè conuocati Patres Conſcripti à Conſule Mucio Scæuola, quidnam in tali tempeſtate faciendum eſſet deliberabant: Cunctiſque conſentibus*, VT CONSVL. ARMIS REMPVB. TVERETVR, *Scæuola negauit*, SE QVIDQVAM VI ESSE ACTVRVM. *Scipio Naſica*, QVONIAM, *inquit*, CONSVL DVM IVRIS ORDINEM SEQVITVR, ID AGIT, VT CVM OMNIBVS LEGIBVS ROMANVM IMPERIVM CORRVAT, EGOMET PRIVATVS VOLVNTATI VESTRÆ ME DVCEM OFFERO: *ſublatáque dextera proclamauit*, QVI REMPVB SALVAM ESSE VOLVNT ME SEQVANTVR. Velleius Paterc. lib. II. de eodē Scipione Naſica: *Circumdata læuo brachio Togæ lacinia, ex ſuperiori parte Capitolij ſummis gradibus inſiſtens, hortatus eſt*, QVI SALVAM REMPVB. VELLENT, SEQVERENTVR. Plutarchus in Gracchis. Ὁ δὲ Νασικᾶς ἐξῆν τὸν ὑπατον ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΒΟΗΘΕΙΝ, καὶ καπαλύειν τὸν τύραννον. Ἀποκεκαμὼν δὲ τοῦτο ἐκεῖνος, ΒΙΑΣ ΜΕΝ ΟΥΔΕΜΙΑΣ ΥΠΑΡΧΕΙΝ, ΟΥΔ' ΑΝΑΙΡΗΣΕΙΝ ΟΥΔΕΝΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΚΡΙΤΟΝ: Εἰ μὴ τι ψηφίσαιτο τῶν παρανόμων ὁ δῆμος ὑπὸ τοῦ Τιβερίου πειθοῦς ἢ βίας ὤφλε, τοῦτο κύριον μὴ φυλάξειν: Ἀναπηδήσας ὁ Νασικᾶς, Ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη, προδίδωσιν ὁ Ἄρχων τὴν πόλιν, ΟΙ ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΙ ΤΟΙΣ ΝΟΜΟΙΣ ΒΟΗΘΕΙΝ, ΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΕ. Appian. lib. I. de bell. Ciuili. Καὶ τοιοῦτος αὐτοῖς ὁ μέγιστος Ἀρχιερεὺς λοιμὸς, ἐξῆρχε τῆς ὁδοῦ Κορνήλιος Σκιπίων ὁ Νασικᾶς, ἐβόα τε μέγιστα, ΕΠΕΣΘΑΙ ΟΙ ΤΟΥΣ ΕΘΕΛΟΝΤΑΣ ΣΩΖΕΣΘΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ. A Liuio quoque lib. IIII. Sextus Tempanius Decurio Equitum, cùm milites hoſtibus cedere cerneret, nec quicquā Imperium aut maieſtatem Conſulis ad eorum animos confirmandos valere, magna voce exclamaſſe traditur, vt equites QVI SALVAM REMPVB. VELLENT ESSE, ex equis deſilirent. Qua voce omnium turmarum equitibus, velut ad Conſulis Imperium motis, addidit, NISI HÆC ARMATA COHORS SISTAT IMPETVM HOSTIVM, ACTVM DE IMPERIO EST: SEQVIMINI PRO VEXILLO CVSPIDEM MEAM. Sed & cùm de Ciceronis ab exilio reditu actum eſt, literis Conſularibus ex Senatuſconſulto cuncta ex Italia

Italia conuocatos omnes, QVI REMP. SALVAM VELLENT, ipſémet Cicero in Oratio. pro Seſtio gloriatur, & ita *Senatū quod nunquā in vniuerſæ Reipub. periculo decreuerat, id in ſua vnius ſalute conſeruanda decernendum putaſſe*, ait. Eadémque voce totam Italiam ad ſe reſtituendum excitatam, idem Cicero aliàs quoque prædicat: Ait enim in Oratione in Piſonem: *Ad meam ſalutem, Senatus auxilium omnium ciuium cunctā ex Italia* QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELLENT, *Conſulis voce, & literis implorandum putauit*. Idem pro domo ſua. *Senatus decreuit*, VT OMNES QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELLENT, AD ME VNVM DEFENDENDVM VENIRENT. Itidem in Oratio. qua Senatui gratias agit poſt reditum ſuum, *Quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quam quod illo petente vos decreuiſtis*, VT CVNCTI EX ITALIA QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELLENT, AD ME VNVM HOMINEM FRACTVM ET PROPE DISSIPATVM RESTITVENDVM, ET DEFENDENDVM VENIRENT? *vt qua voce te Romule poſt Ro. conditam Conſul vſus eſſet pro vniuerſa Repub. apud eos ſolùm, qui eius vocem exaudire poſſent, eadem voce Senatus omnibus agris atque oppidis, vicis, ciues, totámque Italiam ad vnius ſalutem defendendam excitaret*. Quem locum deprauatum eſſe nemo eſt qui non videat. Et quidem in quibuſdam impreſſis codicibus ſcriptum eſt, *qua voce à te Romulo poſt conditam vrbem*, nihilo magis integro ſenſu: In aliis aſteriſcus interponitur, quo deeſſe aliquid ſignificetur. Ego de huius loci emendatione reſtitutionéque meam iampridem coniecturam prodidi, amicíſque, & in his Dionyſio Lambino, olim aperui. Mea namque ſemper fuit ſententia, & ſic in animum induxi meum, legendum eſſe, *qua voce ter omnino*. In eáque veluti ſalebra hærentem me, mirum in modum confirmauit veteris membranæ, cuius mihi copiam P. Daniel meus fecit, ſcriptura: in qua liquidò ſcriptum eſt, *Vt qua voce teromanimo poſt Romam conditam Conſul*, &c. Quarum literarum veſtigiis noſtra emendatio inſiſtit. Nec repugnat quidquam præter hiſtoriæ fidem, quæ tamen amarè & acerbè à gloriante exigenda & deſideranda non eſt. Cùm Cicerone certè non eſſe hac in parte omnia ad calculos exiliter vocāda, nec rationem ad nummū ſubducendam, argumento eſt, quod idem in Orat. contra Piſonem ſcribit, *Pontifices, Coss. Prætores pecunia publica ſibi domum ædificandam cenſuiſſe, quod ante eum nemini*. Hoc enim Cicero oratorio more, nō hiſtorico videtur poſuiſſe, vt Aſconius Pædianus illic notat. Illi porrò voci non abſimilis fuiſſe videtur illa, qua Pompeius Senatum ſe ſequi iuſſit, vt Plutarch. in Cæſare his verbis: Καὶ τὴν πόλιν ἐξέλιπε, κελεύσας ἕπεσθαι τῷ Γερουσίαν, καὶ μηδένα μέλλειν τῶν ἐν τῇ πόλει τῆς τε ἐν τῇ πατρίδα καὶ τῶν ἐλευθερίαν.

Iam vbi quid negotij magiſtratibus à Senatu dabatur, hac plerunque verborum Formula mandabatur, VTI E REPVB. FIDEQVE SVA ESSE VIDEBITVR. veluti in S. C. de Philoſophis & Rhetoribus quod à Suetonio in lib. de Clar. Rhetor. & Agellio lib. XV. cap. XI. refertur, VT M. POMPONIVS PRÆTOR ANIMADVERTERET, CVRARETQVE, VTI EI E REPVB. FIDEQVE SVA VIDERETVR, VTI ROMÆ NE ESSENT. Item in lege Mamiliana IS QVI HAC LEGE IVDICIVM DEDERIT, TESTIBVS PVBLICE DVNTAXAT IN RES SINGVLAS X. DENVNTIANDI POTESTATEM FACITO, ITA VT E REPVB. FIDEQVE SVA VIDEBITVR. Quod & in legis Thoriæ fragmento priore ſignificatur his notis, I. V. E. E. R. F. F. S. V. E. Quibus etiā clauditur Senatuſconſulti de Aſclepiade Clazomenio & Polyſtrato Cariſtio facti particula, quę Romæ hodiéque reſtat. Cicero Philipp. V. SENATVI PLACERE, VTI C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. DESIGNATI, CVM MAGISTRATVM INIISSENT, SI EIS VIDERETVR, PRIMO QVOQVE TEMPORE DE HIS REBVS AD HVNC ORDINEM REFERRENT, ITA VTI E REPVB. FIDEQVE SVA VIDERETVR. Liuius lib. XXV. de militibus qui apud Cannas Rempub. deſeruerāt, Senatum Marcello Procos. reſcripſiſſe narrat, FACERET QVOD E REPVB. FIDEQVE SVA DVCERET: id eſt, vt Valer. Max. lib. II. cap. II. de eadem re agens loquitur, FACERET, QVOD REIPVB. EXPEDIRE IVDICASSET. Simili modo cùm P. Licinius Cos. literis certiorem Senatum feciſſet, E REPVB. ESSE EXERCITVM QV. CÆCILII

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIMITTI, ID CONSVLI, *à Patribus* FACIENDVM, VT E REPVB. FIDEQVE SVA DVCERET, PERMISSVM, Liuius lib.xxix.scribit. Eodémque lib. decretum refert, VT P. LICINIVS BRVTIOS PROVINCIAM OBTINERET, QVOAD EVM IN PROVINCIA CVM IMPERIO MORARI, CONSVLI E REPVB. VISVM ESSET. Quinetiam cùm de bello, Réque publica Q. Fabius Maximus Dictator retulisset, quibus quótve legionibus victori Annibali obuiam eundum esse Patres censerent: decretum fuisse, Liuius lib.xxii. ait, VT IS AB CN. SERVILIO CONSVLE EXERCITVM ACCIPERET, SCRIBERETQVE PRÆTEREA EX CIVIBVS SOCIISQVE, QVANTVM EQVITVM AC PEDITVM VIDERETVR: CETERA OMNIA AGERET, FACERETQVE, VT E REPVB. DVCERET. Idem ibidem: *Quinqueremes ad nauium classem, quæ cum T. Octacilio Propretore in Sicilia erant, quinque & viginti additæ, permissumque est*, VT SI E REPVB. CENSERET ESSE, IN AFRICAM TRAIICERET. Et lib.xxiii. *Senatus decreuit Dictatori scribendum vt*, SI E REPVB. CENSERET ESSE, *ad Coss. subrogandos veniret cum Magistro equitum & Prætore M. Marcello*, VT EX IIS PRÆSENTIBVS NOSCERE PATRES POSSENT, QVO STATV RESPVB. ESSET, CONSILIAQVE EX REBVS CAPERENT. Quinetiam de Volonibus Senatum per literas consultum fuisse à Tib. Graccho Cos. permissumque ipsi, FACERE QVOD E REPVB. DVCERET ESSE, idem lib. xxxiii. scribit. Senatusconsulto quoque quó decem legati missi fuere, quorum ex consilio T. Quintius Flaminius Imperator leges pacis regi Philippo daret, eos de Corintho, Chalcide & Demetriade, QVVM TEMPORA REIPVB. POSTVLASSENT, ID E REPVB. FIDEQVE SVA FACERE, STATVERE, *iussos*, L. lib. xxiiii. memorat. Idem lib. xxvii. narrat Claudio Nerone, & M. Liuio Coss. Senatū liberā potestatē fecisse traducēdi è prouinciis exercitus QVOS E REPVB. ESSE CENSERENT. Sic autem locutos veteres, non, *ex Repub.* Cicero in Oratore notat, quòd fuisset asperitas nisi literam sustulissent. Hanc Formulam Appian: ἐν λόγῳ sic sua lingua reddidit: Ἐφ' οἷς ὑπισχνοῦσα ἡ βουλὴ συμβόλους ἔπεμψε τῷ Σκιπίωνι μὴ ὧν ἐμέλλε κρινεῖν τὴν τάξιν ΟΤΙ ΔΟΚΙΜΑΣΕΙΕ ΣΥΝΟΙΣΕΙΝ. In Senatusconsulto vero Græco Romæ est, Ταῦτα οὕτω γένηται οὕτως, ὡς ἂν αὐτοῖς ἐν τῷ Δημοσίᾳ γράμματι, πίστεως τῆς ἴσης φαίνηται, ἐδόξεν.

Interdum verò Senatus Coss. mandabat, permittebatve, his verbis: QVOD COMMODO REIPVB. FIERI POSSET. Cæsar lib. i. de bello Gall. *Quoniam*, ait, *M. Messala & M. Pisone Coss. Senatus censuisset*, VTI QVICVNQVE GALLIAM PROVINCIAM OBTINERET, QVOD COMMODO REIPVB. FACERE POSSET, HEDVOS, CETEROSQVE AMICOS POPVLI RO. DEFENDERET. Cicero lib. i. Epist. ad Lentulum: *sed ex illo Senatusconsulto, quod te referente factum est*, DECERNIT, VT REGEM REDVCAS, QVOD COMMODO REIPVB FACERE POSSIS. Idem Epist. ad Brutum sententiam à se dictam in Senatu de iis qui hostes iudicati fuerant bello persequendis exponens, DECREVI, ait, HOC AMPLIVS, VT TV, SI ARBITRARERE VTILE FORE, EQVE REP. ESSE, PERSEQVERERE DOLABELLAM BELLO: SI MINVS ID COMMODO REIPVB. FACERE POSSES, SIVE NON EXISTIMARES E REPVB. ESSE, VT IN IISDEM LOCIS EXERCITVM CONTINERES. Adiungitque eadem Epistola, NIHIL HONORIFICENTIVS POTVISSE FACERE SENATVM, QVAM VT BRVTI ESSET IVDICIVM QVID EI MAXIME CONDVCERE REIPVB. VIDERETVR. Liuius lib. xxii. post Cannensem cladem literis Cos. Proprætoris que lectis, decretum à Senatu memorat, SCRIBENDVM CONSVLI, VT CVM PRÆTORI EXERCITVM TRADIDISSET, PRIMO QVOQVE TEMPORE, QVANTVM PER COMMODVM REIPVB. FIERI POSSET, ROMAM VENIRET. Idem lib. xxvii. Consuli mandatum scribit, SI PER COMMODVM REIPVB. POSSET, VT AD COMITIA ROMAM REDIRET: SI QVA RES EVM TENERET, SENATVM CERTIOREM FACERET, SE AD COMITIORVM TEMPVS OCCVRRERE NON POSSE. Literis quoque Furij Prætoris, quibus de Gallico tumultu certiores fiebant recitatis

citatis, decreuerunt patres, quemadmodum idem lib. xxxi. narrat, VT C. AVRELIVS COS. EXERCITVM CVI IN HETRVRIAM AD CONVENIENDVM DIEM EDIXERAT, ARIMINI EADEM DIE ADESSE IVBERET: ET AVT IPSE, SI PER COMMODVM REIPVB. POSSET, AD OPPRIMENDVM GALLICVM TVMVLTVM PROFICISCERETVR: AVT L. FVRIO PRÆTORI SCRIBERET.

EX VTRAQVE certè Formula apparet, Ampliſſimum illum ordinem potiſſimum ſpectaſſe, quid Reipub. conduceret, & quid vtilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid Reipub. tempora poſcerent: eóque Patres conſilia ſua omnia, curas denique & cogitationes conferebant. Liuius lib. viii. *Publium imminentem hoſtium muris, auocari à ſpe capiendæ in dies vrbis*, HAVD E REPVB. ESSE. Idem lib. xxvi. *Negaſſentque Patres* E REPVB. ESSE *abſcedi à Capua*. Et lib. xlii. Conſulem deprecatum refert, NE PROHIBERETVR QVEM CVIQVE ORDINEM ADSIGNARI, E REPVB. ESSET, EVM ADSIGNARE. Agellius lib. iiii. cap. x. ex Capitone, *C. Cæſar Conſul M. Catonem ſententiam rogauit. Cato rem quæ conſulebatur, quoniam non e Repub. videbatur, perfici nolebat*. Suetonius in Iulio cap. xix. *Ne Catone quidem abnuente*, EAM LARGITIONEM E REPVB. FIERI. Apud Tacit. lib. iii. Tiberius. *Ceteris forſitan in rebus, P. C. magis expediat, me coram interrogari, & dicere*, QVID E REPVB. CENSEAM.

ATQVE ADEO interdum Senatores poſt ſententias dictas iureiurando adigebantur, E REPVB. ESSE QVOD CENSVISSENT. Plinius Epiſt. xiii. lib. v. *Quinetiam Dextrum, qui primum diuerſum cenſuerat, perlata lege de Senatu habendo, iurare coegit* E REPVB. ESSE QVOD CENSVISSET. Tacitus lib. iiii. *P. Suillium amouendum in inſulā, cenſuit, tanta contentione animi, vt & iureiurando obſtringeret*, E REPVB. ID ESSE.

PROINDE ſatis validum Senatuſconſultorum vinculum erat hoc, SI QVIS ALITER, vel ADVERSVS EA FECISSET, EVM CONTRA REMP. FACTVRVM, nec grauiori cōminatione ſolebāt ciues ab impediēdo deterreri. Cic. Orat. poſt redit. in Senat. *Decreuiſtis*, NE QVIS VLLA RATIONE REM IMPEDIRET: QVI ID IMPEDISSET GRAVITER MOLESTEQVE LATVROS: ILLVM CONTRA REMPVB. SALVTEMQVE BONORVM, CONCORDIAMQVE CIVIVM FACTVRVM. Idem Epiſt. i. lib. ii. ad Q. Fratr. *Marcellinus cùm grauiter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus, queſtus eſſet, ſententiam dixit*, VT IPSE IVDICES PRÆTOR VRBANVS SORTIRETVR: QVI IVDICIA IMPEDIVISSET, EVM CONTRA REMP. ESSE FACTVRVM. Eadē ſanctione alia præterea S. C. ſepta & munita reperio. Cic. Epiſt. xxiiii. lib. i. ad Attic. *Fit Senatuſcōſultum*, VT VETTIVS, QVOD CONFESSVS ESSET SE CVM TELO FVISSE, IN VINCVLA CONIICERETVR: QVI EVM EMISISSET, CONTRA REMPVB. ESSE FACTVRVM. Idem Orat. de Haruſp. reſponſ. Senatum frequentem decreuiſſe prædicat, QVI EIVS DOMVM VIOLASSET, CONTRA REMPVB. ESSE FACTVRVM. Et quod ille ſuperioribus locis plenè extulit, id concisè cōiiciendum reliquit Epiſt. xvi. lib. ii. ad Q. Frat. Sc. factum narrans, CVIVS DOMI DIVISORES HABITARENT, ADVERSVS REMPVB. Deeſt enim, ESSE FACTVRVM, aut tale quid.

EAM verò ſanctionem ſic quandoque concipiebant, SENATVM EXISTIMARE, vel EXISTIMATVRVM CONTRA REMPVB. FECISSE, vel FACTVRVM. Cicer. Philipp. viii. SI QVIS POSTHAC AD ANTONIVM PROFECTVS FVERIT, PRÆTER L. VARIVM, SENATVM EXISTIMATVRVM EVM CONTRA REMPVB. FECISSE. Cæſar etiam ſententiæ loco hoc ait apud Salluſt. in bello Catilin. NEV QVIS DE HIS POSTEA AD SENATVM REFERAT, NEVE CVM POPVLO AGAT, QVI ALITER FECERIT, SENATVM EXISTIMARE CONTRA REMPVB. ET SALVTEM OMNIVM FACTVRVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ALIAS etiam decernebatur, SENATVI VIDERI CONTRA REMP. FACERE. Auctor lib.1. Rhetoric. ad Herenn. *Senatus decreuit*, SI EAM LEGEM AD POPVLVM FERAT, CONTRA REMPVB. VIDERI EVM FACERE. Cæsar lib.1. de bello ciuili, cùm de Repub. Coss. retulissent, Scipionem hanc sententiam dixisse indicat, VT I ANTE CERTAM DIEM EXERCITVM CÆSAR DIMITTAT: SI NON FACIAT, EVM ADVERSVS REMPVB FACTVRVM VIDERI. Quamquam & asperioribus verbis interdum terrebant eos qui Senatus auctoritati refragarentur. Decernebant quippe IN HOSTIVM NVMERO HABENDOS. Cicero in Pisonem: *De me Senatus ita decreuit*, SI QVIS IMPEDISSET REDITVM MEVM, IN HOSTIVM NVMERO HABERETVR. Dionys. Halic. lib.IX. Ὁ μὲν δὴ Ἄππιος ὅτι τὰ ὅπλα κελεῦει, γράμμα ἐδίδου τοῖς βουλομένοις σώζεσθαι τὴν πάτριον πολιτείαν. Εἰ δέ τινες ἐναπολείποιντο σφίσι περὶ τὰ ὅπλα, τούτους ἐν πολεμίων ποιεῖσθαι μοίρᾳ. Eadémque comminatione Metello Nepoti, qui ob coniuratos indicta causa necatos Senatum apud plebem incessebat, metum Senatusconsulto incussum, Dio ita lib.XXXVII. scribit: Τῆς γὰρ γερουσίας ἅδειαν πᾶσι τοῖς ἀλλοτρίοις ἐποίησαν τὰ τότε πραχθέντα δόγμασι, καὶ παρασπονδήσεις, ὅτι καὶ αὖθις ἐξῆν αὐτοῖς πρὸς ἃ τῶν πολεμίων ἔσται. Et τὴν ἐξουσίαν καὶ πολεμίου μοίρᾳ ἴσην. Huc addenda sunt & hæc Ciceronis verba lib.III. in Verr. *His sunt homines, quos nuper Senatus* IN HOSTIVM NVMERO CENSVIT HABENDOS.

Generaliter sanè quæcũq; Senatus, vt Reipub. perniciosa improbabat, damnabat, ea iudicabat CONTRA REMPVB. FACTA. Cic. lib.II. Epist. ad Qu. Fratr. S. C. *factũ est*, EA QVÆ FACTA ESSENT AD VIII. ID. CONTRA REMP. ESSE FACTA. Idē in Orat. pro Milone, INCENDIVM CVRIÆ, OPPVGNATIONEM ÆDIVM M. LEPIDI, CÆDEM ETIAM IPSAM, QVA P. CLODIVS OCCISVS EST, IVDICASSE SENATVM CONTRA REMPVB. ESSE FACTAM, ait. Ibidémq; Asconius. *Acta etiã*, inquit, *totius illius reipub. persecutus sum, in quibus cognoui pridie Cal. Martias S. C. esse factũ*, P. CLODII CÆDEM, ET INCENDIVM CVRIÆ, ET OPPVGNATIONEM ÆDIVM M. LEPIDI CONTRA REMPVB. FACTAM. Sallustius in bello Catilin. *Sed eos paullo ante*, FREQVENS SENATVS IVDICAVERAT CONTRA REMPVB. FECISSE. Liuius lib.III. IN RELIQVVM MAGISTRATVS CONTINVARI, ET EOSDEM TRIBVNOS REFICI, IVDICARE SENATVM CONTRA REMPVB. ESSE. Idem lib.IX. *Cottiones honorum adipiscendorum causa facta* ADVERSVS REMP. ESSE. Et lib.XXV. *Hæc cùm ab optimo quoque pro atrocitate rei acta essent*, VIMQVE EAM CONTRA REMPVB. PERNICIOSO EXEMPLO FACTAM, SENATVS DECERNERET. Nec tamen vtilitatis solius, sed & dignitatis rationẽ habebãt, nec quid ex vtilitate tantũ, verumetiã quid ex dignitate populi Ro. esset, spectabant. Liuius lib.XXXIIII. *Quintio mandatum*, VT ANTIOCHI LEGATORVM VERBA AVDIRET, RESPONDERETQVE IIS QVÆ EX DIGNITATE ATQVE VTILITATE POPVLI RO. RESPONDERI POSSENT. Idem lib.XXX. de Legatis missis ad Attalum regem, *Senatus illis quinqueremes quinque decreuit*, VT EX DIGNITATE POPVLI RO. ADIRENT EAS TERRAS, AD QVAS CONCILIANDA MAIESTAS NOMINI ROMANO ESSET. Et lib.XXXIII. *Itaque diu repugnante Scipione Africano quia parum* EX P R. DIGNITATE ESSE DVCEBAT, *subscribere odio accusationibusque Annibalis, & factionibus Carthaginiensium inferre publicam auctoritatem* Marcus etiam Liuius sententiam, de pace à Carthaginiensibus legatis petita, dicens, narrante eodem Liuio lib. XXX. *eam consultationem in Seruilij Consules aduentum reijciendam censens, addit*, *Non videri sibi, absentibus* CONSVLIBVS EAM REM AGI, SATIS EX DIGNITATE POPVLI RO. ESSE.

Cetertùm nil absolutè, aut pro imperio Consulibus, Prætoribúsve mandare, præciperéve Senatus solebat, sed precariis potius quàm imperatiuis verbis, & sub hac demum exceptione, SI VIDERETVR. Donat. in Adelph. Terent. Act. III. Sc. v. ad ea verba, *Fac sis Sostrata*, *Sis*, inquit, *honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo præcipiatur superbum sit. Deductum est autem à Senatusconsulti Formula: Vbi enim Senatus Consulibus iniungit, addit*, SI EIS

EIS VIDEATVR. Ei rei testimonio sunt illæ Ciceronis sententiæ, quæ III. VIII. & X. in Anton. Orat. continentur, quas suprà integras recensui. Liuius lib.XXVI. narrat, cùm Senatusconsulto, quod de supplicio Campani Senatus factum erat, adscriptum fuisset, VT FVLVIVS, SI EI VIDERETVR, INTEGRAM REM AD SENATVM REFERRET, *id illum interpretatum esse*, QVOD MAGIS E REPVB. DVCERET, *æstimationem sibi permissam*. Et lib.XXXI. *Decreuerunt Patres*, VT M. IVNIVS PRÆTOR VRBIS, SI EI VIDERETVR, DECEMVIROS AGRO SAMNITI, APVLOQVE, QVÒD EIVS PVBLICVM POPVLI RO. ESSET, METIENDO, DIVIDENDOQVE CREARET. Idem lib.XXXVI. de rogatione quam ad populum ferri Patres iusserant, SI EA ROGATIO PERLATA ESSET, TVM SI ITA VIDERETVR CONSVLIBVS, REM INTEGRAM AD SENATVM REFERRENT. Eodémque lib. de M. Æmilio Lepido Prætore, cui Prouincia Hispania citerior obuenerat, decretum à Senatu fuisse scribit, vt *L. Valerium*, SI ITA VIDERETVR, *Proprætorem in prouincia retineret*. Idem lib.XXVII. refert decretum à Senatu, vt M. Valerius Leuinus, cui in annum imperium prorogabatur, *cùm centum nauium classe*, SI VIDERETVR EI, *prædatum in Africam trauiceret*. Senatum quoque lib.XXXIIII. decreuisse memorat, vt L. Cornelius Cos. in prouinciam proficiscens in oppidis, agrísque qua iturus esset, SI QVOS EI VIDERETVR, MILITES SCRIBERET, ARMARETQVE.

Consules etiam in hostes profecti, Romam, Comitiorum habendorum caussã, hac eadem Formula reuocabantur. Liuius lib.XXII. *A Prætore ex Senatusconsulto literæ ad Coss. missæ*, VT, SI IIS VIDERETVR, ALTER EORVM AD COSS. CREANDOS ROMAM VENIRET. Idē lib.XXV. *Senatus Romæ decreuit*, VT P. CORNELIVS PRÆTOR, LITERAS CAPVAM AD COSS. MITTERET, DVM ANNIBAL PROCVL ABESSET, NEC VLLA MAGNI DISCRIMINIS RES AD CAPVAM GERERETVR, ALTER EORVM, SI ITA VIDERETVR, AD MAGISTRATVS SVBROGANDOS ROMAM VENIRET. Vnde apparet literis, quæ ad Coss. à Prætoribus Senatus iussu mittebantur, idem adscribi consueuisse.

Eadẽq; exceptio addebatur, vbi cũ Tribunis placere Coss. Senatº decernebat. Liuius lib.XXI. *Senatus decreuit*, VT ÆDILES, QVI PRO SE IVRARET, ARBITRATV CONSVLVM DARET. CONSVLES, SI EIS VIDERETVR, CVM TRIBVNIS PL. AGERENT, VTI AD PLEBEM FERRENT. Nam si quid ex auctoritate patrum absque plebis scito, populíve iussu peragi non posset, solebat hoc onus imponi Consulibus, VT CVM TRIBVNIS PL. AGERENT, VT ILLI AD POPVLVM, PLEBEMVE, ROGATIONEM DE EA RE FERRENT. Liuius lib.XLV. *Tribus iis omnibus decretus est ab Senatu triumphus*: MANDATVMQVE Q. CASSIO PRÆTORI, CVM TRIBVNIS PL. EX AVCTORITATE PATRVM AGERET, ROGATIONEM AD PLEBEM FERRENT, VT IIS QVO DIE VRBEM TRIVMPHANTES INVEHERENTVR, IMPERIVM ESSET. Idem lib.XXV. *De nulla re priùs Coss. retulerũt, omniúmque in vnum sententiæ congruebant*, AGENDVM CVM TRIBVNIS PLEBIS ESSE, PRIMO QVOQVE TEMPORE AD PLEBEM FERRENT, QVEM CVM IMPERIO MITTI PLACERET IN HISPANIAM AD EVM EXERCITVM, CVI CN. SCIPIO IMPERATOR PRÆFVISSET. Apud eundem lib.XXVI. M. Attilius Regulus sententiæ loco hæc dicit: ITAQVE CENSEO CVM TRIBVNIS PLEBIS AGENDVM ESSE, VT EORVM VNVS, PLVRESVE, ROGATIONEM FERANT AD PLEBEM, QVA NOBIS STATVENDI DE CAMPANIS IVS FIAT.

Cùm verò id censebant Patres, plerumque adiiciebant, VT TRIBVNI PLEB. FERRENT, SI VIDERETVR, ne quid in eos iuris imperíve sibi arrogarent. Liuius lib.XXX. VT II CONSVLES. CVM TRIBVNIS AGERENT, SI EIS VIDERETVR, VT PLEBEM ROGARENT, CVI IVBERENT IN HISPANIA IMPERIVM ESSE. Rursúsque eodem lib. *Consules iussi* CVM TRI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BVNIS PL. AGERE, VT SI IIS VIDERETVR, POPVLVM ROGARENT, QVEM VELLET IN AFRICA BELLVM GERERE. Idem lib.xxv. in quodam Senatus decreto, TRIBVNI PLEBIS, SI IIS VIDERETVR, AD POPVLVM FERRENT, VT QVI MINORES, &c. Iisdem etiam verbis Seruilius apud Liuium in concione sua, TRIBVNOS, vt ad suffragium tribus reuocent, rogat, REVOCATE, inquiens, SI VIDETVR, TRIBVNI, AD SVFFRAGIVM TRIBVS. Eodémque modo P. Scipio à Liuio lib.xxix. dicitur, *Literas ad M. Pomponium misisse, vt*, SI EI VIDERETVR, *Lilybæum veniret; vt communiter consulerent, quas legiones potissimum, & quantum militum numerum in Africa traiiceret.*

Dabatur & à Senatu Consulibus è pluribus legendi quem vellent potestas, his verbis, QVEM EIS VIDERETVR. Liu. lib.xxxi. Senatũ censuisse ait, VT P. ÆLIVS CONSVL, QVEM VIDERETVR EI, CVM IMPERIO MITTERET, QVI CLASSE ACCEPTA QVAM EX SICILIA CN. OCTAVIVS REDVCERET, IN MACEDONIAM TRAIICERET. Et alibi eodem lib. *Consuli à Patribus permissum*, VT QVEM VIDERETVR EX IIS QVI EXTRA SENATVM ESSENT, LEGATVM MITTERET AD BELLVM REGI INDICENDVM. Idem lib.xxxiii. *Consules, legiones singulas ex quattuor ab se scriptis*, QVAS VIDERENTVR, VTI DARENT, *decretum est*. Apud eundem lib.xxix. Fabius Max. in sententia, CONSVLES DECEM LEGATOS, QVOS IIS VIDERETVR, EX SENATV LEGERE, CENSET.

Aliarum quoque rerum potestas magistratibus eodem verborum temperamento dabatur. Itaque Q. Fabio Max. Dictatore, & M. Minutio Ruffo Magistro equitũ creatis, negotium iis ab Senatu datum. Liuius lib.xxii. refert, VT MVROS TVRRESQVE VRBIS FIRMARENT, ET PRÆSIDIA DISPONERENT, QVIBVS LOCIS VIDERETVR, PONTESQVE RESCINDERENT FLVMINVM. Idem lib.xxx. *Ex hac rogatione Senatus decreuit*, VT P. SCIPIO E XX. LEGATORVM SENTENTIA PACEM CVM POPVLO CARTHAGINIENSI, QVIBVS LEGIBVS EI VIDERETVR, FACERET. In Senatusconsultis etiam quæ de religione fiebant, sacrificare iubebantur Coss. QVIBVS DIIS IPSIS VIDERETVR, vt ex Liuio lib.xxxi. & xxxviii. liquet. Denique lib.xxii. Fabio Max. Dictatori permissum, narrat, vt scriberet EX CIVIBVS SOCIISQVE QVANTVM EQVITVM AC PEDITVM VIDERETVR.

Quinetiam Consul ad Senatum eodem verborum honore rescribebat, referebátque. Liuius lib.xxix. P. Licinium Cos. scripsisse narrat, se, exercitúmque suum graui morbo afflictum, & quoniam ipse venire ad comitia non posset, SI ITA PATRIBVS VIDERETVR, se Q. Cæcilium Metellum Dictatorem Comitiorum causa dicturum. Idem lib.xxxv. SI ITA VIDERETVR PATRIBVS, *mitterent ad collegam, vt is ad Comitia Romam rediret: si id facere grauaretur, quod non suæ sortis negotium esset*, SE FACTVRVM QVOD SENATVS CENSVISSET. Apud eumdem lib.xxxix. L. Portius Cõsul ad Senatum, *Sibi*, inquit, NISI QVID ALIVD IIS VIDERETVR, *in animo esse, è lege Comitia habere*. Et Tribuni pleb. lib.xliii. *Id ita esse vt scirent, & Patres conscripti: Prætores delectum*, SI ITA SENATVI VIDERETVR, *perfecturos esse*. Cicero lib.iii. in Verr. Coss. ait retulisse ad Senatum, PLACERE STATVI, SI PATRIBVS CONSCRIPTIS VIDERETVR, NE ABSENTES HOMINES IN PROVINCIIS REI FIERENT RERVM CAPITALIVM. Idem Liuius lib.xxxiiii. T. Quintium postulasse, ait, VT DE HIS QVÆ CVM DECEM LEGATIS IN GRÆCIAM MISSIS IPSE STATVISSET, SENATVS AVDIRET: EAQVE, SI VIDERETVR, AVCTORITATE SVA CONFIRMARET. Et lib. xxiii. Octacilij Propr. literas in Senatu recitatas, quibus magnoperè suadebat, vt militi & nauali b. sociis stipendium atque frumentum quamprimum mitterent: Sibíque, SI ITA VIDERETVR, ex nouis Prætoribus successorem mitterent. Eodémque libro, Sp. Caruilius in Senatu pro magna re se suadere, dixit, Vt ex singulis populis Latinorum binis Senatoribus, SI PATRES ROMANI CENSVISSENT, ciuitas daretur.

Cæterùm illis, de quibus multùm diúque disseruimus, Senatus mandatis, NEGOTIVM

TIVM CONSVLIBVS PRÆTORIBVSVE DARI dicebatur. Quod Liuij aliorúmque auctorũ prope innumeris testimoniis, perfacile nobis esset demonstrare, ni in re minimè dubia & obscura chartæ parcendum esse censerem.

Planè, vt quod Cos. mãdabatur, posset altero absẽte, vel occupato per alterũ expediri, addi Sc. solebat, CONSVLES ALTER, AMBOVE, SI EIS VIDEATVR. Cicer. Philipp. vii. *Quid? cũ decreuistis*, VT CONSVL ALTER, AMBOVE AD BELLVM PROFICISCERENTVR, *quod erat bellum, si hostis Antonius non erat?* Idẽ Philipp. viii. ita se censere dicit, VTI C. PANSA, A. HIRTIVS COSS. ALTER, AMBOVE, SI EIS VIDEATVR, DE EIVS HONORE PRÆMIÓVE AD SENATVM PRIMO QVOQVE DIE REFERANT. Et Philipp. x. VTI C. PANSA A. HIRTIVS COSS. ALTER, AMBOVE, SI EIS VIDEATVR, IIS QVI SANGVINEM PRO VITA, LIBERTATE, FORTVNISQVE POPVLI RO. VRBE, TEMPLISQVE DEORVM PROFVDISSENT, MONVMENTVM FACERE IVBEANT. In illo etiam Senatusconsulto quod à Frontino lib. ii. de Aquæduct. refertur, ita est, Q. ÆLIVS, Q. FABIVS COSS. AMBO, ALTERVE, SI EIS VIDEATVR, ADHIBITIS PRÆTORIBVS QVI ÆRARIO PRÆSVNT, PRÆBENDA LOCENT. Liuius lib.xxx. NON VIDERI SIBI, *absente* CONSVLVM ALTERO, AMBOBVSVE, EAM REM AGI, &c. Hãc quoq; Formulã attigit Vegetius lib. iii. cap. i. Eodémque modo, AMΦOTEPOYΣ ΥΠΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΝ, in Dionysio Halicarnassæo lib. v. & vi. & Senatusconsulto Græco in æs inciso Romæ legimus.

Verba autẽ hæc notis hisce scribi sólita, 'A. A. v. Valerius Probus testatur. Et ita in veteri tabula ærea Romæ, Q. LVTATIVS CATVLVS, ET M. ÆMILIVS LEPIDVS COSS. A. A. V. S. E. V. id est, ALTER AMBOVE SI EIS VIDEATVR. Quæ quidem à me pridem animaduersa, inter moras, dum aliis distractus curis opus institutũ intermittere coactus sum, ab iis qui in eadem, quemadmodum vsu venire solet, vestigiá incurrerunt, patefacta, literísque mandata sunt. Multæ etiam aliæ id genus obseruationes, à me in aduersaria relatæ, interim dum nullum vacuum à foro tempus daretur, ab aliis præreptæ, in spongiam, non secus ac Augusti Aiax, incubuerunt. Atque hãc palmam nemini inuideo, vt qui nec propagandi nominis, nec auræ popularis captandæ, aut vanæ gloriæ aucupandæ causſa, sed solo vtilitatis publicæ studio ductus, calamum in manus sumó, posthabitísque omnibus, quæ vel ad honores cõciliandos, vel ad opes parandas, & rem familiarem augendam, vsui magis esse possent, studiis me abdo, & ex his aliquid ad communem afferre fructum, & in aspectum lucémque proferre conor. Subsecíuas certè horas, & quidquid de solido die, quem sibi publica negotia vindicant, demi potest, ipsum etiam tempus, quod ad rusticandum, atque adeò ad corporis, cuius fulturis animus sustinetur, curam datur, literis lubens do, dicóque: & in summis occupationibus surripio semper aliquid spatij ad scribendum. Ea vita est maximè ad naturam, & cùm à ceteris oblectationibus deferor, libris sustẽtor, ac recreor. Sed nescio quo modo de cursu deflexit oratio, sensímque huc delapsa est. Vt ergo vnde digressa est, eò reuocetur, Dabatur interdum Magistratibus negotium, VT CVRARENT aliquid fieri. Cicero Orat. pro domo sua. *Recita S. C. Videtísne Prætori Vrbano negotium datum*, VT CVRARET, NE ID SACRVM ESSET, ET VT SI QVÆ ESSENT INCISÆ, AVT INSCRIPTÆ LITERÆ, TOLLERENTVR? Idem Orat. de Haruspic. respons. domum suam cõtra vim nefariam Clodij multis Sc. munitam atque septam asserens, *Primùm*, ait, *negotium iisdem magistratibus est datum anno superiore*, VT CVRARENT, VT SINE VI MIHI ÆDIFICARE LICERET. Senatusconsulto etiam de Bacchanalibus facto, Coss. iussos CVRARE, NE INDICIBVS EBVTIO AC FECENIÆ FRAVDI EA RES ESSET. Liu. lib. xxix. scribit.

Aliâs quoque magistratibus mandabatur, VT OPERAM DARENT. Veluti in illo apud Frontinũ S. C. PLACERE SENATVI CVRATORES AQVARVM DARE OPERAM, VT SALIENTES PVBLICI &c. Et in S. C. Velleiano HI AD QVOS DE EA RE IN IVRE ADITVM ERIT, SI DEDERINT OPERAM. Cic. Philipp. x. in sententia, OPERAMQVE DET, VT CVM SVIS COPIIS QVAM PROXIME ITALIAM SIT. Liuius lib. x. Legatis quos Tybur mittebat, manda-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum, DARENT OPERAM VT TIBICINES ROMANIS RESTITVERENTVR. Illud etiam S.C. quo Respub. Consulibus commendabatur, promiscuè ita concipitur, VIDERENT, vel DARENT OPERAM COSS.

Iubebatur interdū coss. Prætorésve ROGATIONEM AD POPVLVM FERRE. Liu. lib. XXIII. SENATVS DEREVIT, VT T. SEMPRONIVS COS. DESIGNATVS, CVM PRIMVM MAGISTRATVM INISSET, AD POPVLVM FERRET, VT FABIVM DVVMVIRVM ESSE IVBERENT, ÆDIS DEDICANDÆ CAVSA. Idē lib. XXVII. Senatū decreuisse refert, VT CONSVL PRIVSQVAM AB VRBE DISCEDERET, POPVLVM ROGARET, QVEM DICTATOREM DICI PLACERET: EVMQVE QVEM POPVLVS IVSSISSET, DICTATOREM DICERET: SI CONSVL NOLVISSET, PRÆTOR VRBANVS POPVLVM ROGARET: SI NE IS QVIDEM VELLET, TVM TRIBVNI AD PLEBEM FERRENT. Eodémq; lib. *P. Licinius Varus*, PRÆTOR VRBIS VT LEGEM FERRE AD POPVLVM IVSSVS, VT HI LVDI IN PERPETVVM IN STATAM DIEM VOVERENTVR. Ex auctoritate quoque Patrum, latum ad populum lib. XXX. scribit, CVIVS VELLENT IMPERIVM IN AFRICA ESSE. De Macedonico etiam bello Rogationem Centuriatis Comitiis ad populum ferre Coss. iussos idem lib. XLII. tradit. Similiter lib. XXXVI. Patres iussisse scribit, ROGATIONEM AD POPVLVM FERRI. Asconius Pedianus in explicatione Orat. pro Cornelio de Maiestate. *Itaque*, ait, *in omnibus Senatusconsultis, quibus aliquem* SOLVI LEGIBVS PLACEBAT, *adiici erat solitum*, VT DE EA RE AD POPVLVM FERRETVR. Atque adeò plerisq; Senatusconsultis tralatitio capite, quod suprà ex Cælij Epistolis, & Valerij Probi notis adscripsimus, de ea re caueri solebat. Decretū etiā Senatu frequenti fuisse. Cic. Epist. XIIII. lib. I. ad Attic. scribit, VT COSS. POPVLVM COHORTARENTVR AD EAM ROGATIONEM ACCIPIENDAM, quæ de pollutis à Clodio Bonæ Deæ sacris promulgata erat, ET VT ANTEQVAM EA ROGATIO LATA ESSET, NE QVID AGERETVR.

In Tributorum vtique remissionibus, quæ à Senatu Populóq; Ro. prouinciis tributariis fiebant, adscribi solitum, QVOAD SENATVI POPVLOQVE ROM. VIDEBITVR, ex Appiano in Ibericis didici. Ait enim, Τῶν δὲ φόρων ὧν τῆς ξειαγίας, ἐπ' αὐτῷ ἔφασαν Ῥωμαίων ἀφεῖσθαι, μετὰ γέγγχρι ᾧ τῷ ὅπ ἦσαν ἀφειμένοι. Δίδασι δ' ἡ βουλὴ πὰς πρέσβεις ἀεὶ κατὰ τὴν πάτριον, ΚΥΡΙΑΣ ΕΣΕΣΘΑΙ ΜΕΧΡΙ ΑΝ ΑΥΤΗΙ, ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩ ΔΟΚΗΙ.

Erat & illa Senatusconsultorū Formula, PLACERE CVM ALIQVO AGI: Quod vbi Tribunorū pleb. operā officiúmque, ad Rogationes ferendas, Patres desiderabāt, decerni consueuisse, multis exemplis iam antè docui. Nunc in aliis quoque idem seruatum ostendam. Liu. lib. VI. SENATVI, CVM CAMILLO AGI PLACVIT, VT OMISSO ANTIO, BELLVM HETRVSCVM SVSCIPERET. Sic L. Porcio Cos. recusante accipere nomen Q. Fuluij, qui Ædilis curulis designatus, Præturā cōtra leges petebat, censuisse Patres Liu. lib. XXXIX. ait, VTI L. PORTIVS COS. CVM EO AGERET, NE IMPEDIMENTO ESSET, QVO MINVS COMITIA EX LEGE HABERENTVR. Ad quæ Flaccus respondit, NIHIL QVOD SE INDIGNVM ESSET, FACTVRVM. Cui respōso alia duo Scipionis adiūgā. Eū enim Liu. lib. XXX. refert legatis Carthaginiensiū respondisse, ETSI NON INDVCIARVM MODO FIDES A CARTHAGINIENSIBVS, SED ETIAM IVS GENTIVM IN LEGATIS SVIS VIOLATVM ESSET, TAMEN SE NIHIL, NEC INSTITVTIS POPVLI ROM. NEC SVIS MORIBVS INDIGNVM ESSE FACTVRVM. Idē apud Liu. lib. XXVIII. interrogatus à Fuluio, STATVRVSNE ESSET, EO QVOD PATRES CENSVISSENT, AN AD POPVLVM LATVRVS? *Respondit*, se QVOD E REPVB. ESSET FACTVRVM.

In summa portò annonæ caritate, S.C. in Ciceronis sententiam factum, VT CVM POMPEIO AGERETVR, VT EAM REM SVSCIPERET, LEXQVE FERRETVR, Cicer. Epist. I. lib. IIII ad Att. scribit. Atque hæc nos Formula quasi manu ducit ad emendationem loci, qui est apud Plin. Epist. III. lib. X. ad Traianū, corruptissimus. Vulgò enim

enim illic nullo bono, ac ne probabili quidē sensu, legitur. *Sed cùm postea Consul designatus cēssuisset, tacendum nobis cum, quorum erat excusatio recepta, vt essemus in Senatus potestate, paterémúrque nomina nostra in vrnam conīci, conuenientissimū esse tranquillitati sæculi tui putaui, præsertim tā moderatæ voluntati amplissimi ordinis non repugnare.* Ego enim quouis pignore certauerim, legendum, AGENDVM NOBISCVM, *quorum erat excusatio recepta*, VT ESSEMVS IN SENATVS POTESTATE. Et, AGENDVM, inquā, vt cum Præfectis ærarij, quibus, se ab aduocationibus, muñere publico excusare licebat. Quod ego Plinij ipsius verbis, quàm meis planū facere malo. De se ergo dicentem audiamus. Ait ille Epist. IIII. lib. III. *Cùm publicum opus mea pecunia inchoaturus in Thuscos excurrissem, accepto, vt Præfectus ærarij, commeatu, legati prouinciæ Bæticæ quæsturi de Proconsulatu Cæcilij Classici, aduocatum me à Senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi, de cōmunis officij necessitatibus prælocuti, excusare me, & eximere tentarunt. Factum est Senatusconsultum perquam honorificum*, VT DARER PROVINCIALIBVS PATRONVS, SI AB IPSO ME IMPETRASSENT. *Legati rursus inducti, iterum me etiam præsentem aduocatum postulauerunt, implorātes fidem meam quam essent contra Massam Bæbium experti, allegantes patrocinij fœdus. Secuta est Senatus clarissima assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tū ego*, DESINO, *inquā*, P. C. PVTARE ME IVSTAS EXCVSATIONIS CAVSAS ATTVLISSE. *Placuit & modestia sermonis & ratio.* Vos quoq; plaudite lectores, & hinc alterius Formulæ lucro accessioneq; macti abite: Ea posita est in his illius Epistolæ verbis, VT ESSEMVS IN SENATVS POTESTATE. Quæ fuisse certa & sollemnia, indicat responsum Decemuirorum, quo FVTVROS SE, QVANDO ITA VIDEATVR, IN POTESTATE PATRVM, affirmant apud Liuium lib. III. Eodémq; lib. TRIBVNI, SE IN AVCTORITATE PATRVM FVTVROS, pollicentur. Idem Liu. lib. IX. *Mouit Patres Conscriptos tum causa, tum auctor: nec ceteros solum, sed Tribunos etiam plebis*, VT SE IN SENATVS FORE POTESTATE, *dicerent. Et lib.* XLII. *Vos quoque æquum est*, COMMILITONES, *& si appellationis vobis vsurpatus ius, cùm adolescentes nihil aduersus magistratuum, Senatúsque auctoritatem vsquam fecerits: nunc quoque* IN POTESTATE SENATVS AC CONSVLVM ESSE. Alias apud eundem auctorem inuenio, IN AVCTORITATE SENATVS ESSE. Vtecce lib. III. *Non esse in* AVCTORITATE SENATVS *Tribunos militū*. Et lib. XXXII. *His orationibus peruicerunt*, VT COSS. IN SENATVS AVCTORITATE FORE, *dicerent se, si idem Tribuni facerent*. Legatos etiā Senatus nomine missos ad Antonium, qui nuntiarent, ne oppugnaret Cos. designatum, ne Mutinam obsideret, ne prouinciam depopularetur, ne delectus haberet, ESSET IN SENATVS POPVLIQVE RO. POTESTATE, Cic. Philipp. VI. scribit: quam postremam mandatorū, quæ iis legatis data sunt, clausulam Appian. lib. III. bellor. ciuil. ita conuertit. ΕΠΙΤΡΕΨΑΙ (sic enim emendo) ΤΑ ΚΑΘ ΕΑΥΤΟΝ ΑΠΑΝΤΑ ΤΗΙ ΒΟΥΛΗΙ.

Interdū etiam Senatus REM INTEGRAM POSTEA REFERRI, decernebat. Cic. Epist. XVI. lib. IIII. ad Attic. *Senatus decreuerat*, NE PRIVS COMITIA HABERENTVR, QVAM LEX LATA ESSET: SI QVIS INTERCESSISSET, RES INTEGRA REFERRETVR. Liu. lib. XXVII. de Tarentinis Senatusconsultū factum in M. Acilij sententiā narrat, VT EORVM OPPIDVM PRÆSIDIO CVSTODIRETVR, TARENTINIQVE OMNES INTRA MOENIA CONTINERENTVR: RES INTEGRA POSTEA REFERRETVR, CVM TRANQVILLIOR STATVS ITALIÆ ESSET. Idem lib. XXXVI. *Patres rogationem ad populum ferri iusserunt, Vellent, iuberentne cum Antiocho rege, quique sectā eius secuti essent, bellū iniri; si ea rogatio perlata esset, tum*, SI ITA VIDERETVR CONSVLIBVS, REM INTEGRAM AD SENATVM REFERRENT. Item lib. XXXIX. S. C. *factum est*, VT DE IIS QVOS PRO INDICIBVS COSS. HABVISSENT, INTEGRA RES AD SENATVM REFERRETVR. Et aliàs eod. lib. *De legionibus verò deportādis, cū de Consulum, Prætorūmque exercitibus ageretur*, REM INTEGRAM REFERRI, *iusserunt*. Plin. Epist. XI. lib. II. PLACVIT, *censente Cornuto*, REFERRI DE EO, PROXIMO SENATV.

Nonnunquam verò de eo quod relatum erat, placebat nihil decerni, sed ad frequentiorem Senatum rem remitti, vt ex Liuio lib. XXXV. patet. Epitome Liuij lib. XIII. *Cineas legatus à Pyrrho ad Senatum missus petiit, vt componēdæ pacis causa, rex in vrbem reciperetur*: DE QVA RE CVM AD FREQVENTIOREM SENATVM REFERRI PLACVISSET, *Appius Claudius* &c. Literis etiam Catinij & Manlij, qui Hispanias obtinebant, reci-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatis, cùm ex iis cognitum esset, Celtiberos Lusitanósq; in armis esse, & sociorum agros populari, DE EA RE, ait Liuius lib. XXXIX. CONSVLTATIONEM INTEGRAM SENATVS AD NOVOS MAGISTRATVS REIECIT. Idem lib. XXVI. *Et cùm quidam* REFERENDVM AD SENATVM *censerent, melius visum*, DIFFERRI EAM CONSVLTATIONEM, *donec proficisceretur equites, qui ab Martio literas attulerant.*

Ipsiq; adeò Senatores quãdoq; censebãt, NVLLVM DE EO QVOD COSS. RETVLERANT, S. C. FIERI PLACERE. Et ita apud Liuium lib. III. Claudius censet, NVLLVM PLACERE S.C. FIERI. Cuius sententiam Dionys. Halicarn. lib. XI. plenius enuntiat his verbis: Περὶ δὲ τοῦ πολέμου ταύτην ἴμεν, Ω ΒΟΥΛΗ, γνώμην ἀποδέικνυμι, ΜΗΔΕΝ ΨΗΦΙΖΕΣΘΑΙ ΠΕΡΙ μηδενὸς παράγματος, ἕως ἂν ἀποδείχθῶσιν αἱ ἀρχαί. Et hoc est quod Cic. Epist. XIIII. lib. I. ad Attic. ait, *Homines ad* XV. *Curiam*, NVLLVM S.C. FACIENTI, *assenserunt.*

Quæstiones etiam de criminibus, si res ita ferret, vel tempora Reipub. postularent, Senatusconsultis decernebantur. Sic cùm in Senatu mentio facta esset, P. Clodium cum veste muliebri deprehensum apud Cæsarem, tum cùm Bonæ Deæ à virginibus Vestalibus sacra fierent, quæstionem de pollutis sacris decreuisse Senatum Cicero Epist. XIII. lib. I. ad Attic. & Sueton. in Iul. cap. VI. testantur. Senatum etiam Sp. Posthumio Albino & Q. Martio Philippo Coss. mandasse, vt de clandestinis coniurationibus, & his quæ in sacris Bacchanalium incestè vsæ fuerant, inquireret, Liuius lib. XXXIX. & Valer. Max. lib. VI. cap. III. tradunt. Idem Liuius lib. XL. auctor est, cùm Galli Transalpini, ad tria millia hominum, in Italiam transgressi, neminem bello lacessentes, agrum à Coss. & Senatu petiissent, vt parati sub imperio populi Ro. essent, Senatum eos excedere iussisse, & Cos. Q. Fuluium QVÆRERE ET ANIMADVERTERE IN EOS, QVI PRINCIPES ET AVCTORES TRANSCENDENDI ALPES FVISSENT. Eodem lib. veneficij, quod in vrbe, propiúsve vrbem decem millibus passuũ, esset commissum, quæstionẽ C. Claudio Prætori Senatusconsulto decretã refert: vltra decimũ verò lapidẽ per fora conciliabulàque, C. Mænio. Capuæ quoque occultis principum coniurationibus patefactis, cùm de his ad Senatum relatum esset, quæstiones decretas, Dictatorémque quæstionibus exercendis dici placuisse, idem lib. IX. scribit. In Senatusconsulto etiã quod ab eodem lib. XXXI. refertur, clausula hæc est: SENATVI PLACERE, QVÆSTIONEM DE EXPILATIS THESAVRIS EODEM EXEMPLO HABERI, QVOM. POMPONIVS PRÆTOR TRIENNIO ANTE HABVISSET. Idem lib. XXXVII. narrat M. Liuium Dictatorem, magistratu abdicato, in Hetruriam ex S.C. profectum AD QVÆSTIONES HABENDAS, QVI HETRVSCORVM VMBRORVMVE POPVLI, DEFECTIONIS AB ROMANIS AD ASDRVBALEM SVB ADVENTVM EIVS CONSILIA AGITASSENT, QVIQVE EVM AVXILIIS, AVT COMMEATV, AVT OPE ALIQVA IVVISSENT. Similitérque Cn. Seruilium Cos. in Hetruria quæstiones ex S.C. de coniurationibus principum habuisse lib. XXX. refert. Idem lib. XXXII. Q. Minutio mãdatũ, VT IN BRVTIIS QVÆSTIONES DE CONIVRATIONIBVS, QVAS PRÆTOR CVM FIDE CVRAQVE EXERCVISSET, PERFICERET. Et lib. XXXVIII. Ser. Sulpitio Cos. referente, QVEM DE PECVNIIS AB ANTIOCHO REGE CAPTIS QVÆRERE VELLENT, Patres iussisse, Q. TERENTIVM CVLLEONEM PRÆTOREM DE EA RE QVÆRERE.

Quin & ex plebiscito quoq; huiusmodi Quæstiones Senatũ mandasse, documento est quod Cic. lib II. de Finib. à Senatu Scipioni Consuli ex plebiscito quæstionem decretã memorat. Liu. lib. XLII. *Rogationẽ Martiam de Liguribus magno consensu plebes scinit, iussitq;: Ex eo plebiscito C. Licinius Prætor* CONSVLVIT SENATVM QVEM QVÆRERE EX ROGATIONE VELLET: *Patres*, EVM IPSVM QVÆRERE *iusserunt.*

Interdum & potestas cognoscendi, à Senatu Consulibus dabatur. Testis Liuius lib. XXXIX. Cenomanos, qui apud Senatum cõquesti erant, arma sibi à Furio Prætore adempta, reiectos narrans ad Cos. Æmiliũ, cui, VT COGNOSCERET STATVERETQVE, Senatus permisit. Post Cæsaris etiam interitum Consulibus Senatusconsulto permissum fuisse Cicero lib. XVI. Epist. ad Attic. scribit, VT DE CÆSARIS ACTIS COGNOSCERENT,

STATVERENT, IVDICARENT. Ad id Senatusconsultum legem accessisse idem auctor est, QVÆ EARVM RERVM QVAS CÆSAR STATVISSET, DECREVISSET, EGISSET COSS. COGNITIONEM DEDIT. In qua Senatusconsultorum specie, horum verborum COGNOSCERE, STATVERE QVE societàs obseruanda est: quæ aliis etiam auctoritatibus firmatur. Liuius lib. XL. de regum legationibus. *Nec vltra quicquam iis responsum, quã missuros* QVI DE CONTROVERSIIS EORVM COGNOSCERENT, STATVERENTQVE. Et lib. XLV. *Senatus*, QVI DE FINIBVS COGNOSCERENT, STATVERENTQVE, *quinque viros misit.* Cicero etiam Epist. XVII. lib. I. ad Attic. ex Sc. promulgatum fuisse scribit, *vt de his qui ob iudicandum pecuniam accepissent* QVÆRERETVR.

Rupilio quoq; & Lenati Coss. Senatũ mandasse, VT IN EOS QVI CVM T. GRACCHO CONSENSERANT, MORE MAIORVM ANIMADVERTERETVR, Valer. Max. lib. IIII. cap. VII. tradit. Eáque est, NOVA QVÆSTIO, qua C. Blosium Cumanum, qui se non comitem modo furoris Gracchi, sed & ducem præbuerat, conterritum in Asiam profugisse, ad hostes se contulisse, pœnásque iustas ac debitas persoluisse, Cicero in Lælio ait. Eámque quæstionem seuerè Coss. exercuisse Valer. Max. lib. VI. cap. III. & Plutarch. in Gracchis testantur. Idémque de C. Gracchi amicis decretum, *vt ne quis inimicis Reipub. amicus esse vellet*, idẽ Valer. lib. VI. cap. III. & lib IX. cap. XII. ostẽdit.

Senatusconsultis interdũ præmia indicibus, & his qui se sponte deferebant, impunitas proponebatur, vt ex S.C. de Bacchanalibus quod suprà retuli, probatur. Appianus lib. I. de bell. ciuil. Asellione Prætore cæso, Ἡ Σύγκλητος, ait, ἐκήρυσσεν, Εἴ τις τὸν δεῖνα Ἀστλίωνος φόνου ἐλέγξειεν, ἐλευθέρῳ μὲν ἀργύριον, δούλῳ δὲ, ἐλευθερίαν, Συνηγορίαν, ἀδειαν. Liuius lib. VIII. Ancillæ quæ indicium veneficiorum professa erat, si fides sibi daretur haud futurum noxæ indicium, consensu Senatus fidem datam narrat. Coniuratione quidem Catilinæ ad Senatum delata, Sallustius in bello Catilin. SI QVIS INDICASSET DE CONIVRATIONE QVÆ CONTRA REMPVB. FACTA ERAT, PRÆMIVM, SERVO LIBERTATEM ET HS. C. LIBERO, IMPVNITATEM EIVS REI, ET HS. CC. Senatũ decreuisse, scribit. Plutarch. in Cicer. Τῷ Κρητοπάτει ψηφισαμένης ΑΔΕΙΑΝ, ΕΠΙ ΜΗΝΥΣΕΙ, τῆς βουλῆς. Secundum hanc fidem datam, Dio lib. XXXVII. L. Vettio indici impunitatem concessam: Sueronius verò in Iulio, Q. Curio, qui primus coniuratorũ consilia detexerat, præmia publicè cõstituta: Sallustius itẽm legatis Allobrogum, & T. Volturtio, comprobato eorum indicio, præmia decreta, scribunt. Nec prætermittendum est S.C. quo P. Vatienus cùm Senatui nũtiasset, sibi è Præfectura Reatina Romam venienti noctu duos iuuenes cum equis albis dixisse, regẽ Persen illo die captum esse, in carcerem coniici iussus est, QVASI TEMERE DE REPVB. LOQVVTVS ESSET. Post verò à Paulo Æmilio literis de victoria allatis, cùm idem dies constitisset, & agro à Senatu & vacatione donatus est, quemadmodum à Cicerone lib. II. de Nat. Deor. refertur. Valerius verò Max. lib. I. cap. VIII. eum, *tanquam maiestatis & amplitudinis Senatus vano sermone contemptorẽ*, in carcerem coniectum ait.

Enimuerò GRATIAS AGI iis qui de Repub. bene meriti erãt, Senatus decernere solebat, siue ciues ij, siue socij & amici essẽt. De Ciuibus primũ, de aliis deinde agemus. Liuius lib. II. *Quintio Consuli ab Senatu*, GRATIÆ ACTÆ, QVOD EIVS OPERA MITIGATA DISCORDIA ESSET. *Ab Appio verò eius collega petitum est*, VT TANTAM CONSVLAREM MAIESTATEM ESSE VELLET, QVANTA IN CONCORDI CIVITATE ESSE POSSET. Idẽ lib. XXXVIII. Gratias ingentes ab vniuerso ordine Tiberio Graccho actas ait, QVOD REMPVB. PRIVATIS SIMVLTATIBVS, POTIOREM HABVISSET. Spurio quoque Ligustino, cui etsi stipendia omnia emerita essent, & ætas vacationem daret, liberorúmque numero se excusare posset, tamen ipse, quoad se quisquam qui exercitus scriberet, idoneum militem iudicaret, alacri animo nomen daturum pro concione dixerat, ex auctoritate Senatus GRATIAS ACTAS, idem Liuius lib. XLII. scriptum reliquit. Quinetiam Varroni à clade Cannensi, cuius ipse magna causa fuerat, superstiti, Romam redeunti obuiã itum frequenter ab omnibus ordinibus, & GRATIAS Á SENATV ACTAS, QVOD DE REPVB. NON DESPERASSET, Liuius lib.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXII. memorat. Hoc significat ille è Cannensis cladis reliquiis legatus ad Marcellum verba faciens apud Liuium lib. XXV. cùm ait: *Equidem miles nihil vnquã dicam de Imperatore eo, cui præsertim* GRATIAS *sciam* AB SENATV ACTAS, QVOD NON DESPERAVERIT DE REPVB. At Valer. Max. lib. III. cap. IIII. Varroni, cũ incolumis in vrbem rediisset, Senatum gratias egisse ait, QVOD REDIRE VOLVISSET. Silius Italic. lib. X. Liuij verba amplexus est his versibus,

Ergo omne effundit longo iam se agmine vulgus
GRATANTVM MAGNAQVE ACTVM, SE CREDERE, MENTE
Testantur: QVOD FISVS AVIS, SCEPTRISQVE SVPERBIS
LAOMEDONTIADVM NON DESPERAVERIT VRBI.

Ciceroni quoque, vt ipse de se III. & IIII. in Catilin. Orat. prædicat, post detectam Catilinæ coniurationem GRATIÆ A SENATV, VERBIS AMPLISSIMIS ACTÆ FVERVNT, QVOD EIVS VIRTVTE, CONSILIO, PRVDENTIA, DILIGENTIA, CONIVRATIO PATEFACTA, MAXIMISQVE RESPVB. PERICVLIS LIBERATA ESSET. Hoc etiam nomine Senatum sibi SINGVLARIBVS VERBIS GRATIAS EGISSE, in Orat. pro Sylla ait. De eo quoque Appianus lib. II. bellorum ciuil. hæc scribit: Καὶ Σατορνῖνον ἔδοξε τῇ βουλῇ φανερῶς ἐπαινεθῆναι τῇ παρ' ἑαυτῆς· χάριτες τε ἦσαν αὐτῷ καὶ δημοσίᾳ ἐκκλησίας, καὶ εὐφημίαι ποικίλαι. Pari modo cùm Antonius post Cæsaris cædem, auctor fuisset Senatui censendi, VT DICTATVRA FVNDITVS E REPVB. TOLLERETVR, scriptúmque de ea re S.C. quod fieri vellet, attulisset, et AMPLISSIMIS VERBIS GRATIAS PER IDEM S.C. ACTAS Cicero Philipp. I. scribit. Valerius etiam lib. IIII. cap. VIII. refert ex S.C. GRATIAS ACTAS Q. Concidio, qui Catilinæ furore ita consternata Repub. vt ne à locupletibus quidem debitæ pecuniæ, propter tumultum pretiis possessionum diminutis, solui creditoribus possent, cùm centies atque quinquagies HS summam in fœnore haberet, neque de sorte quemquam debitorum suorum, neque de vsura, à suis appellari passus erat. Matronis etiam gratias à Senatu actas ob aurum ab illis collatũ, ex quo summa pactæ mercedis Gallis conficeret, Liuius lib. V. memoriæ prodidit.

Necnon & sociis atque amicis, ob eorum merita, GRATIAS A SENATV ACTAS ex aliquot Liuij locis patet. Post Æquos namque, Volscósque fusos & debellatos, cohortibus Latinis, Hernicísque, quorum auxilio vsi fuerant, GRATIAS AB SENATV OB IMPIGRAM MILITIAM ACTAS, Liuius lib. III. narrat. Idem lib. V. *senatusconsultum factum est, postquam Veij Romanorum monumenta incenderunt*, VT TRIBVNI MILITARES CONCIONE ADVOCATA, PEDITIBVS EQVITIBVSQVE GRATIAS AGERENT: MEMOREM PIETATIS EORVM ERGA PATRIAM DICERENT SENATVM FORE: PLACERE AVTEM OMNIBVS HIS VOLVNTARIAM EXTRA ORDINEM PROFESSIS MILITIAM, ÆRA PROCEDERE. Neapolitanorum quoque & Pæstanorum legatis dona mittentibus, opémque & auxilium pollicentibus, GRATIAS A SENATV ACTAS idẽ lib. XXII. auctor est. Athenienſibus itidem & Ptolemæo regi A SENATV GRATIAS ACTAS, idem lib. XXXI. scribit. Idem lib. XL. Pisanis agrum pollicentibus SENATVM GRATIAS EGISSE refert. Vniuersum etiam Senatum censuisse GRATIAS AGENDAS IIS CIVITATIBVS, quæ M. Tullium solum vertentem excepissent, ipsémet in Orat. pro domo sua ita scribit: *Denique vniuersus Senatus, multò antequam est lata lex de me*, GRATIAS AGENDAS CENSVIT CIVITATIBVS IIS QVÆ M. TVLLIVM, *tantúmne? imò etiam*, CIVEM OPTIME DE REPVB. MERITVM RECEPISSENT. Quã de re hæc Plutarchus in Cicerone, Ἡ δὲ σύγκλητος ἀμειλλᾶτο μὲν τοῖς δήμοις, ἔγραφεν, ΕΠΑΙΝΕΘΗΝΑΙ ΤΑΣ ΠΟΛΕΙΣ, ΟΣΑΙ ΤΟΝ ΚΙΚΕΡΩΝΑ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΦΥΓΗΝ ΕΘΕΡΑΠΕΥΣΑΝ. Idem Cicero in Orat. post reditum in Senatu, etiam illud decreuisse Senatum ait, VT AGERENTVR GRATIÆ IIS, QVI EX MVNICIPIIS VENISSENT, PRIMO DIE PROMVLGATIONIS: SIMVLQVE VT ROGARENTVR, VT PARI STVDIO CONVENIRENT RELIQVIS DIEBVS, CVM LEX EADEM RVRSVS AD POPVLVM REFERENDA ESSET.

Gratiis

Gratiis verò interdum laudes miscebant, amplissimísque verbis Senatus quandoque collaudabat eos, quorum forti ac fideli opera vti erant. Sic L. Flaccum & C. Pontinum Prætt. QVOD EORVM OPERA FORTI, FIDELIQVE CICERO IN DETEGENDA CONIVRATIONE CATILINÆ VSVS FVISSET, LAVDATOS ESSE, atque etiam C. Antonio Cos. LAVDEM IMPERTITAM, QVOD EOS, QVI CONIVRATIONIS ILLIVS PARTICIPES FVISSENT, A SVIS ET REIPVB. CONSILIIS REMOVISSET, Cicero III. in Catilin. Orat. scribit. Sic Iulio Cæsari, QVOD IS IN PRÆTVRA MVLTITVDINEM sponte & vltro confluentem, operámque sibi in asserenda dignitate tumultuosius pollicẽtem COMPESCVISSET, SENATVS per primores viros GRATIAS EGIT, accitúmque in Curiam, ET AMPLISSIMIS VERBIS COLLAVDATVM, in integrum restituit, inducto priore decreto, quo eum Reipub. administratione summouerat: vt à Sueton. in Iulio cap. XVI. literis proditum est. Liuius etiam lib. XLII. Sp. Ligustinum à Consule MVLTIS VERBIS COLLAVDATVM fuisse scribit. Iudices quoque qui de pollutis à Clodio sacris quærebant, cùm præsidium postulassent, LAVDATOS A SENATV Cic. Epist. lib. ad Attic. memorat. Habemus porrò egregia collaudationum exempla in iis sententiis quas de Bruto, Lepido, Egnatuleio, & Sex Pompeio Cn. F. Cicero Philipp. III. V. X. & XIII. dicit. Ac ne se præteritos aduocati querantur, cùm Plinius & Tacitus Marium Priscum, aduersus quem Afris adesse à Senatu iussi erant, repetundarum reum peregissent, Cornutum Cos. designatum, postquam de pœna Marij censuisset, in fine sententiæ adiecisse, Plin. Epist. XI. lib. II. ait, QVOD AMBO INIVNCTA ADVOCATIONE DILIGENTER FORTITERQVE FVNCTI ESSENT, ARBITRARI SENATVM, ITA EOS FECISSE, VT DIGNVM MANDATIS PARTIBVS FVERAT. Post Cæcilium quoque Classicũ ab eo reum peractũ, Senatusconsulto quod de eo factum est, INDVSTRIAM, FIDEM, CONSTANTIAM SVAM PLENISSIMO TESTIMONIO COMPROBATAM, ait Epist. IX. lib. III.

Honores etiam à Senatu peregrinis, quorum opera Reipub. vsui, adiumentóve rebus gerendis fuerat, habebantur. Liuius lib. XXII. *Eos qui Cannusium perfugerant, muliercula nomine Busa, genere clara ac diuitis, mœnibus tantùm tectísque à Cannusinis acceptos, frumento, veste, viatico etiam iuuit. Pro qua ei munificentia, postea bello perfecto*; AB SENATV HONORES HABITI SVNT. Mutine quoq; ex Libyphœnicum genere (de quo lib. XXXV. agit) *& si quorum aliorum merita erga populum Romanum erant, in Senatum introductis*, HONORES OMNIBVS, *ad exoluendam fidem Consulis*, HABITOS, lib. XXVII. scribit.

Et quoniam in Senatusconsulta honorifica ingressi sumus, adiungam quæ in honorem Augusti, siue priuati adhuc, siue Imperatoris, Senatusconsulta facta accepimus, éáque simul omnia congeram. De priuato quidem hæc legimus in Epitome Liuij lib. CVIII. *C. Cæsari, qui pro Repub. arma sumpserat*, PROPRÆTORE IMPERIVM A SENATV DATVM EST, CVM CONSVLARIBVS ORNAMENTIS: *adiecíumque*, VT SENATOR ESSET. Quã de re S. C. Dio lib. XLV. refert. Id in Ciceronis sententiam factum ex his sententiis colligimus, quas ille Philipp. V. & XIIII. dicit, quæ Dioni magnam lucem adferunt. Censet autem Philipp. V. *Imperium ei dandum, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non poterat, placétque ei*, EVM ESSE PROPRÆTORE, EO IVRE QVO QVI OPTIMO: deinde, QVOD IS PROPR. SVMMO REIPVB. TEMPORE MILITES VETERANOS AD LIBERTATEM POPVLI RO. COHORTATVS ESSET, EOSQVE CONSCRIPSISSET: QVODQVE LEGIO MARTIA ET QVARTA EO DVCE ET AVCTORE REMPVB. DEFENDISSET, EVM SENATOREM ESSE, SENTENTIAMQVE LOCO PRÆTORIO DICERE, EIVSQVE RATIONEM, QVEMCVMQVE MAGISTRATVM PETERET, ITA HABERI, VT HABERI PER LEGES LICERET, SI ANNO SVPERIORE QVÆSTOR FVISSET. MILITIBVS VERO QVI EIVS HORTATV LI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BERTATEM POPVLI RO. AVCTORITALEMQVE SENATVS DEFENDERANT, HIS LIBERISQVE EORVM MILITIÆ VACATIONEM ESSE, QVANTAMQVE PECVNIAM MILITIBVS SINGVLIS C. CÆSAR POLLICITVS ESSET, TANTAM DARI. Velleius verò Paterculi. lib. II. Senatum iussisse scribit, *C. Cæsarem honoratum equestri statua (qui honor non alij per CCC. antè annos, quàm L. Syllæ & Cn. Pompeio contigerat)* PROPRÆTORE, VNA CVM CONSVLIBVS DESIGNATIS HIRTIO ET PANSA, BELLVM CVM ANTONIO GERERE: Sueton. in Octauio cap. IX. *Veteranos simul in suum ac Reipub. auxilium, quanta potuit largitione contraxit, iussúsque comparato exercitui* PROPRÆTORE PRÆESSE, ET CVM HIRTIO AC PANSA *qui Consulatum susceperant,* D. BRVTO OPEM FERRE. Plenius Appianus & præter ea quæ Ciceronis sententiis continentur, hæc lib. III. Bellor. ciuil. decreuisse Senatum, ait, ἐπὶ χρυσόν τε αὐτῷ εἰκόνα τεθῆναι, καὶ τὴν γνώμην αὐτὸν εἰσφέρειν ἐν τοῖς ὑπατικοῖς ἤδη, καὶ τὴν ὑπατείαν αὐτὴν μετιέναι τοῦ νόμου θάσσον ἑπτὰ δέκα. ἔκτε τῷ δήμῳ δοθῆναι τοῖς τέλεσιν τοῖς εἰς αὐτὸν ὑπὸ Αντωνίῳ μέταξᾶσιν, ὅσον αὐτοῖς ὁ Καισαρ ὀφλὼν τῇ γέρᾳ δώσειν ὑπέσχετο. Dio verò lib. XLV. decreuisse Senatum refert, εἰκόνα, καὶ τὸ βουλεύειν ἐν τοῖς πατρικίοις. πάντα ἄλλα ἀρχὰς θάσσον τοῦ νόμου τὸ γενόμενον αὐτῷ δοῦναι. Addit etiam post Mutinense prælium Cæsarem cùm Hirtio & Pansa Cos. Imperatorem appellatum à Senatu. Et lib. XLVI. de eo loquens, πάσις δὲ δημαίς ταῖς ὑπατικαῖς ἐκόσμησαν, ὥστε καὶ γνώμην ἐν τοῖς ὑπατευκόσιν ἤδη τίθεσθαι. Et cùm ne his quidem contentus esset, Patres στρατηγὸν τε αὐτὸν ἐν τοῖς πρώτοις, καὶ μὴ τὰ τοῦτο καὶ ὕπατον αἱρεθῆναι ἐψηφίσαντο. Quæ verba ita Xylander interpretatus est, quasi Dio Senatum censuisse scripserit, vt Prætor proximè, ac deinde Consul, Octauius crearetur. Mihi memoria tenenti Ciceronem scripsisse in L. Pisonem, ME CVM QVÆSTOREM IN PRIMIS, *Aedilem priorem, Prætorem primùm cunctis suffragiis populus Ro. faciebat, homini illi non generi honorem illum deferebat*, ahànc Dionis, an Senatus mens fuerit, videtur in dubium non temere vocari posse.

Postquam verò rerũ potitus est, ei cognomen Augusti à Senatu delatũ cõstat. Idquè eũ Suetonius in eius vita cap. VII. assumpsisse. Munatij Planci sententia, scribit, *cùm quibusdam censentibus Romulum appellari oportere quasi & ipsum cõditorem vrbis, prævaluisset vt Augustus potius vocaretur, non tantùm nouo sed etiam ampliore cognomine.* Quod & Dio lib. IIIII. penè verbum verbo in Græcum sermonem conuertit. Velleius Paterc. lib. II. de Augusto. *Quod cognomen illi viro, Planci sententia, consensus vniuersi Senatus populique Ro. indidit.* Censorinus lib. de die Natali cap. XVII. Munatij Planci sententia, à Senatu ceteriisque ciuibus ita appellatum scribit, A. D. XV. Kal. Februarij, se septimùm, & M. Vipsano Agrippa Cos.

Honori quoque eius Imperatoris à Senatu datum est, vt Augustus vocaretur is mensis, qui antea Sextilis vocabatur. Cuius Senatusconsulti ipsamet verba ex Macrobij lib. I. Saturnal. cap. XII. apponam. CVM IMPERATOR CÆSAR AVGVSTVS MENSE SEXTILI ET PRIMVM CONSVLATVM INIERIT, ET TRIVMPHOS TRES IN VRBEM INTVLERIT, ET EX IANICVLO LEGIONES DEDVCTÆ, SECVTÆ SINT EIVS AVSPICIA AC FIDEM: ET ÆGYPTVS HOC MENSE IN POTESTATEM POPVLI RO. REDACTA SIT: FINISQVE HOC MENSE BELLIS IMPOSITVS SIT: ATQVE OB HAS CAVSAS HIC MENSIS HVIC IMPERIO FELICISSIMVS SIT, AC FVERIT: PLACERE SENATVI, VT MENSIS AVGVSTVS APPELLARETVR.

Hoc amplius, PATRIS PATRIÆ cognomen, in Curia, Senatus ei, vt Sueton. in eius vita cap. LVII scribit, detulit, neque decreto neque acclamatione, sed per Valerium Messalam, mandantibus cunctis, illis verbis, quæ superiore libro transcripsi. Et ita Ouidius eum consalutat, lib. II. Fastor.

SANCTE PATER PATRIÆ: *tibi Plebs, tibi Curia nomen*
Hoc dedit: hoc dedimus nos, tibi nomen, Eques.
Res tamen antè dedit: serò quoque vera tulisti
Nomina: iampridem tu pater orbis eras.

Hoc

Hoc tu per terras, quod in æthere Iuppiter alto.
Nomen habes, HOMINVM TV PATER, *ille Deũm.*

Et aliàs eod. lib.

Et bene nos, bene te, PATRIÆ PATER OPTIME CÆSAR.

Valer. Max. lib. VII. cap. VII. *Diuus Augustus in bona paterna ire decreto suo iussit:* PATRIS PATRIÆ *animo vsus.*

Enimuero hanc Patris Patriæ appellationem primus meruisse fertur Cicero. Quapropter Plinius eum ita lib. VII. cap. XXX. salutat, SALVE PRIMVS OMNIVM PARENS PATRIÆ APPELLATE. Cicero in Piso. *Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici consilij, frequentissimo Senatu,* PARENTEM PATRIÆ NOMINAVIT. Idem pro Sextio. *Me ille absentem, vt patrem, deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alij sæpe in Senatu* PATREM PATRIÆ NOMINARANT. Præter Catulum enim Catonem quoque cum hoc honore affecisse, Appian. lib. II bellor. ciuil. ita scribit: Κάτωνος δ' αὐτὸν καὶ Πατέρα τῆς Πατρίδος προσαγορεύσαντος, ἐπεβόησεν ὁ Δῆμος. Καὶ δοκεῖ πιθανῶς ἥδε εὐφημία ἀπὸ Κικέρωνος ἀρξαμένη περιελθεῖν ἐς τῶν νεῶν Αὐτοκρατόρων τοὺς φαινομένους ἀξίους: quod ille è Plutarchi Ciceronem mutuatus est. Sic enim ille de Catone: Καὶ τὴν Κικέρωνος ὑπατείαν οὕτως ἤρε τῷ λόγῳ μεγάλην δημιουργήσας, ὥστε τιμὰς αὐτῷ τῶν πώποτε μείζους ψηφίσασθαι, καὶ προσαγορεῦσαι Πατέρα Πατρίδος. Πρώτῳ γὰρ ἐκείνῳ δοκεῖ τοῦτο καθυπάρξαι, Κάτωνος αὐτὸν οὕτως ἐν τῷ δήμῳ προσαγορεύσαντος.

Nec verò vnum hoc à formulis nostris elogium feret ille eloquentiæ parens, in quem Dij atque homines omnia ornamenta congesserunt. Sollemnibus namque Senatusconsultorũ verbis ei mortuo parẽtare, & has Manibus eius inferias dare liber. Itaque honorifica de eo, postquam inimicorum factione vrbe pulsus est, facta S.C. in ordinem cogam. Senatus certè tum cùm ille, inuidiæ cedẽs, vrbe excessit, luctum ac mœrorem suũ vestis mutatione declarandum ducens, L. Mummio *de Repub. referente* VESTEM, PRO EIVS SALVTE MVTANDAM CENSVIT: quemadmodum ipsemet Orat. pro Sextio & post redit. in Senatum scribit. Plutarch. in Cicer. Ἐφ' ᾧτε τῆς βουλῆς συνελθούσης, ὅπως ψηφίσαιτο, τὸν δῆμον, ὡς ὅπως πένθοιεν, ΜΕΤΑΒΑΛΕΙΝ ΤΑ ΙΜΑΤΙΑ. Dio lib. XXXVIII. Καὶ ὁ Νίννιος ταῦτ' ἄλλα αὐτῷ συνήρετο, καὶ ΤΗΝ ΕΣΘΗΤΑ τῷ πλήθει, ὡς ὅπως τινὶ κοινῇ συμφορᾷ ΜΕΤΑΒΑΛΕΙΝ, παρήνεσε. Quod ipse laudibus in cœlum effert in Sextiana his verbis. *Quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro vno ciue & bonos omnes priuato consensu & vniuersum Senatũ publico consilio mutasse vestem:* Decreuit deinde Senatus, (quod de se vno post hominum memoriam decretum glorioſè prædicat) VT QVI PROVINCIAS CVM IMPERIO OBTINERENT, QVI QVÆSTORES LEGATIQVE ESSENT, SALVTEM ET VITAM EIVS CVSTODIRENT.

Exteris etiã nationibus SALVTEM eius, vt CIVIS OPTIMI ET CONSERVATORIS REIPVB. A SENATV COMMENDATAM, ex eo ipso didici. Sic enim ille in Paradox. *Ego semper ciuis eram, & tum maximè, cùm* MEAM SALVTEM SENATVS EXTERIS NATIONIBVS, VT CIVIS OPTIMI, COMMENDABAT. Idem in Pisonẽ. *Me idem Senatus* EXTERIS NATIONIBVS, ME LEGATIS, MAGISTRATIBVSQVE NOSTRIS *auctoritate sua,* CONSVLARIBVS LITERIS, *non, vt tu nuper dicere ausus es, orbatum patria, sed, vt Senatus illa ipso tempore appellauit,* CIVEM CONSERVATOREM REIPVB. COMMENDAVIT. Vt autem nullum vnquam ciuẽ, præter Ciceronem, nationibus exteris commendasse Senatum, legimus, ita vnius post hominum memoriam Regis, salutem Senãtum commendasse ab eodem Cicerone literis proditum est. Et enim Ciliciam pro consule obtinenti, Senatum SALVTEM REGIS ARIOBARZANIS, nouo & ante eam diem inaudito Senatusconsulti genere, COMMENDASSE, quod nunquam aliàs regis cuiusquã causa factum fuerat, ipsemet Epist. II. lib. XV. Famil. scribit his verbis. *Cùm enim vestra* AVCTORITAS INTERCESSISSET, VT EGO REGEM ARIOBARZANEM εὐσεβῆ & φιλορωμαῖον TVERER, EIVSQVE REGIS SALVTEM, ET INCOLVMITATEM REGNI DEFENDEREM, REGI, REGNOQVE PRÆSIDIO ESSEM, *adiunxissetque,* SALVTEM EIVS REGIS POPVLO SENATVIQVE MAGNÆ CVRÆ ESSE,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod nullo vnquam de rege decretum esset à nostro ordine. Et Epist. IIII. eiusdem libri: *Regem Ariobarzanem,* CVIVS SALVTEM A SENATV *te auctore* COMMENDATAM HABEBAM, *à præsentibus insidiis necopinantem liberaui*. Hoc amplius, vt ad Ciceronem redeam, SENATVM GRATIAS AGENDAS CENSVISSE CIVITATIBVS IIS, QVÆ M. TVLLIVM CIVEM OPTIME DE REPVB. MERITVM RECEPISSENT, suprà demonstrauimus.

DE REDITV verò Ciceronis, ipsismet Calend. Ianuar. frequentissimo Senatu Coss. ambo P. Lentulus & Q. Metellus retulerunt: Et Metellus quidem, INIMICITIAS SIBI CVM CICERONE EX REIPVB. DISSENSIONE SVSCEPTAS PATRIBVS SE CONSCRIPTIS, *dixit*, ET TEMPORIBVS ET REIPVB. PERMISSVRVM. Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta, dixit, NIHIL DE CICERONE ACTVM ESSE IVRE, NIHIL MORE MAIORVM, NIHIL LEGIBVS: NON POSSE QVEMQVAM DE CIVITATE TOLLI SINE IVDICIO: DE CAPITE NON MODO FERRI, SED NE IVDICARI QVIDEM POSSE, NISI COMITIIS CENTVRIATIS: VIM FVISSE ILLAM, FLAMMAM QVASSATÆ REIPVB. PERTVRBATORVMQVE TEMPORVM, IVRE, IVDICIISQVE SVBLATIS: MAGNA RERVM COMMVTATIONE IMPENDENTE, DECLINASSE PAVLVLVM, CICERONEM, ET SPE RELIQVÆ TRANQVILLITATIS PRÆSENTES FLVCTVS, TEMPESTATEMQVE FVGISSE: QVARE, CVM ABSENS REMPVB. NON MINVS MAGNIS PERICVLIS, QVAM QVODAM TEMPORE PRÆSENS LIBERASSET, NON RESTITVI EVM SOLVM, SED ETIAM ORNARI A SENATV DICERE. ITA DE CICERONE CLODIVM SCRIPSISSE QVÆ SCRIPSISSET, IIS VERBIS, REBVS, SENTENTIIS, VT ETIAMSI IVRE ESSET ROGATVM, TAMEN VIM HABERE NON POSSET. QVARE EVM QVI NVLLA LEGE ABESSET, NON RESITVI LEGE, SED REVOCARI SENATVS AVCTORITATE OPORTERE. Quæ Cottæ sententia ita vti suprà scriptum est, à Cicerone in Orat. pro Sextio concipitur. At in Orat. pro Domo sua paullò aliter, hisce verbis: *Hoc vidit in sententia dicenda Kalendis Ianuar. vir prudentissimus & cùm Reipub. cùm mihi, tum etiam veritatis amicissimus L. Cotta, qui legẽ de meo reditu ferenda non censuit: qui, me* CONSVLVISSE REIP. CESSISSE TEMPESTATI, AMICIOREM VOBIS, CETERISQVE CIVIBVS, QVAM MIHI AC MEIS EXTITISSE: VI, ARMIS, DISSENSIONE HOMINVM AD CÆDEM INSTITVTA, NOVOQVE DOMINATV PVLSVM ESSE, *dixit:* NIHIL DE MEO CAPITE POTVISSE FERRI, NIHIL ESSE IVRE SCRIPTVM, AVT POSSE VALERE: OMNIA CONTRA LEGES, MOREMQVE MAIORVM TEMERE, TVRBVLENTE, PER VIM, PER FVROREM ESSE GESTA. QVOD SI ILLA LEX ESSET, NEC REFERRE AD SENATVM CONSVLES, NEC SENTENTIAM DICERE SIBI LICERE: QVORVM VTRVMQVE CVM FIERET, NON OPORTERE, VT DE ME LEX FERRETVR, DECERNI, NE ILLA, QVÆ NVLLA ESSET, ESSE LEX IVDICARETVR. Postea rogatus sententiam Cn. Pompeius, approbata laudataque Cottæ sententia, dixit, SESE OTII CICERONIS CAVSA, VT OMNI POPVLARI CONCITATIONE DEFVNGERETVR, CENSERE, VT AD SENATVS AVCTORITATEM, POPVLI QVOQVE RO. BENEFICIVM ERGA CICERONEM ADIVNGERETVR. Cùm omnes certatim alius alio grauius atque ornatius, de Ciceronis salute dixissent, fierétque sine vlla varietate discessio: surrexit vnus è Tribunis pl. NOCTEMQVE SIBI AD DELIBERANDVM POSTVLAVIT. Ita discessum est: consecuti dies pauci omnino Ianuario mense, per quos Senatum haberi liceret: sed tamen actum nihil nisi de eo, cum omni mora, ludificatione, calumnia Senatus auctoritas impediretur. Tandem Sc. factum est, VT LEX AD POPVLVM DE CICERONIS REDITV FERRETVR. Ex hoc Sc. Lentulus Cos. Populum rogauit, VELLENT IVBERENT CICERONEM ROMAM VENIRE. Acutè enim Lentulus, ne Clodianam legem pro lege habere videretur,

retur, non ita tulit, VT CICERONI ROMAM VENIRE LICERET, sed, VT CICERO VENIRET. Cuncta verò ex Italia Consulis voce & literis excitatos, vt QVI REMPVB. SALVAM ESSE VELLENT, AD CICERONEM RESTITVENDVM VENIRENT, iã ante satis superque probauimus. Ita cùm incredibilis multitudo, Romam, & penè, Italia ipsa veniisset, Lentulus Consul Senatum in Capitolium vocauit, & cùm CCCCX. Senatores essent, magistratúsque omnes adessent, vno duntaxat dissentiente, REMP. CICERONIS CONSILIIS CONSERVATAM, grauissimis verbis, & plurimis Senatus iudicauit. Eadem vt à principibus ciuitatis in concione, postero die dicerentur, Lentulus Consul curauit: egit etiam ipse ornatissimè causam Ciceronis, perfecitque, adstante atque audiẽte Italia tota, vt nemo cuiusquam vocem acerbam atque inimicam Ciceroni posset audire. Cn. quoque Pompeium & in Senatu & apud vniuersum populũ Ro. dixisse, SALVTEM REIPVB. ET CONSERVATAM PER CICERONEM, ET CONINCTAM ESSE CVM EIVS SALVTE Cic. Oratio. post redit. in Senatu scribit. Decreta deinde facta idem pro Sextio ita persequitur: DECREVISTIS, NE QVIS DE COELO SERVARET, NE QVIS MORAM VLLAM ADFERRET: SI QVIS ALITER FECISSET, EVM PLANE EVERSOREM REIPVB. FORE. IDQVE SENATVM GRAVISSIME LATVRVM, ET VT STATIM DE FACTO EIVS REFERRETVR: ET NISI DIEBVS QVINQVE, QVIBVS AGI DE EO POTERAT, NON ESSET ACTVM, VT IN PATRIAM CICERO REDIRET, DIGNITATE OMNI RECVPERATA. Decretum præterea fuisse eodem tempore à Senatu, ibidem, ait, VT HIS, QVI EX TOTA ITALIA, SALVTIS EIVS CAVSA CONVENERANT, AGERENTVR GRATIÆ. ATQVE VT IIDEM AD RES REDEVNTES VT VENIRENT, ROGARENTVR. Idem in Orat. post reditum in Senatu. DECREVISTIS, ait, NE QVIS VLLA RATIONE REM IMPEDIRET, QVI ID IMPEDISSET, GRAVITER MOLESTEQVE LATVROS: ILLVM CONTRA REMPVB. SALVTEMQVE BONORVM, CONCORDIAMQVE CIVIVM FACTVRVM, ET VT AD VOS EA STATIM REFERRENTVR, MEQVE ETIAM SI DIVTIVS CALVMNIARENTVR, REDIRE IVSSISTIS. *Quid?* VT AGERENTVR GRATIÆ QVI E MVNICIPIIS VENISSENT, *Quid?* VT AD ILLAM DIEM RES CVM REDIISSENT, ROGARENTVR, VT PARI STVDIO CONVENIRENT? Quorum locorum collatio, lucis aliquid adferet postremæ clausulæ, quæ in quibusdam codicibus asteriſco, ceu mutila & luxata notatur. Ad extremũ, ea lex quam Lentulus Cos. promulgarat, Comitiis Centuriatis, cunctorum suffragiis perlata est.

De domo verò Ciceronis, quæ à Clodio diruta & consecrata fuerat, Senatus sententiam Bibuli sequutus decreuit, VT DE EIVS DOMVS RELIGIONE AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRETVR. Posteáque, DOMVM EAM, IVDICIO PONTIFICVM, RELIGIONE LIBERATAM VIDERI, censuit. Additum, VT EX ÆRARIO, PECVNIA PVBLICA, ÆDIFICARETVR, Cic. in Pison. & de Haruspic. respons. scribit. Senatum etiam Plutarch. in Cicero decreuisse narrat, Τὴν οἰκίαν αὐτῷ καὶ τὰς παστάδας ἃς Κλώδιος διεφθάρκει, τέλεσι δημοσίοις ἀναστῆναι. Negotium præterea datum est Magistratibus, CVRARENT, VT SINE VI CICERONI ÆDIFICARE LICERET. Deinde, cùm saxis, ignibus & ferro Clodius vastitatem eis ædibus intulisset, decreuit Senatus, EOS QVI ID FECISSENT, LEGE DE VI, QVÆ EST IN EOS, QVI VNIVERSAM REMPVB. OPPVGNASSENT, TENERI: Decretũ quoq; est, QVI DOMVM EIVS VIOLASSET, CONTRA REMPVB. ESSE FACTVRVM. Hinc est quod Orat. de Haruspic. respons. ait, *Nego vllo de opere publico, de monumento, de templo, tot Senatus extare consulta quot de mea domo, quam* SENATVS *vnam post hanc vrbem constitutam,* EX ÆRARIO ÆDIFICANDAM, A PONTIFICIBVS LIBERANDAM, A MAGISTRATIBVS DEFENDENDAM, A IVDICIBVS MVNIENDAM, *putaret.*

Hæc me Senatusconsultorum species admonet, ne de C. Cæsare taceam. Is enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

PATRIS PATRIÆ appellationem secundus à Cicerone, Senatus iudicio cõsecutus est. Epitome Liuij lib. CXVI. *Caius Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit. Et cùm multi, quàm maximiq; honores ei à Senatu decreti essent, inter quos,* VT PATER PATRIÆ APPELLARETVR, ET SACROSANCTVS, AC DICTATOR IN PERPETVVM ESSET, *inuidiæ causam aduersus eum præstitere.* Hos & itẽ alios ei à Senatu decretos honores in vnũ ita congessit Sueton. in eius vita cap. LXXVI. *Non enim honores modo nimios recepit,* VT CONTINVVM CONSVLATVM, PERPETVAM DICTATVRAM, PRÆFECTVRAMQVE MORVM, *insuper* PRÆNOMEN IMPERATORIS, COGNOMEN PATRIS PATRIÆ, STATVAM INTER REGES, SVGGESTVM IN ORCHESTRA: *sed & ea ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est:* SEDEM AVREAM IN CVRIA, ET PRO TRIBVNALI, THENSAM ET FERCVLVM CIRCENSI POMPA, TEMPLA, ARAS, SIMVLACRA IVXTA DEOS, PVLVINAR, FLAMINEM, LVPERCOS, APPELLATIONEM MENSIS E SVO NOMINE. De iisdem honoribus hæc Dio lib. XLIIII. Φέρεσθαι τε αὐτὸν ἀεὶ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τὴν τολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐνδεδυκότα, καὶ καθίζεσθαι ὅπῃ τὰ ἀρχικὰ δίφρου παντὸς μᾶλλον, πλὴν ἐν ταῖς πανηγύρεσιν, ἐψηφίσαντο. τότε γὰρ ὅπῃ τε τῷ δημαρχικῷ βάθρῳ καὶ μετ' ὧν ἀεὶ δημαρχούντων θεάσασθαι ἔλαβε, σκύλακά τινα ὄπιμα ἐς τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Φερετρίου νεὼν ἀναθεῖναι οἱ, ὥσπερ πάλαι πολέμιον αὐτοχειρίᾳ τινὰ κτησάμενον. καὶ τοῖς ῥαβδούχοις δαφνηφορῆσαι ἀνέῤῥηδαι. μετὰ τε τὰς ἀνοχὰς τὰς Λατίνας, ὅπως ἐλάσῃ ἐς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ ἄλβανοῦ ἐστελάσθη ἔδοσαν. πρός τε τούτοις τοιούτοις οὖσι, Πατέρα τε αὐτὸν τῆς Πατρίδος ἐπωνόμασαν, καὶ ἐς τὰ νομίσματα ἐνεχάραξαν. τότε γενέθλια αὐτοῦ δημοσίᾳ θύειν ἐψηφίσαντο. καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τοῖς τε ναοῖς τοῖς ἐν τῇ ῥώμῃ πᾶσιν αὐδεμιᾶ τοῦ βήματος δύο, τὸν μὲν, ὡς τοὺς πολίτας σεσωκότος. τὸν δὲ, ὡς τὴν πόλιν ἐκ πολιορκίας ἐξηρημωμένην, μετὰ τῶν ὅπῃ τοῖς τοιούτοις νενομισμένων ἱδρύσαντο. νεών τε Ὁμονοίας κοινῆς, ὡς καὶ δι' αὐτοῦ εἰρηνεύσαντες, οἰκοδομήσαι, καὶ πανήγυριν αὐτὴν ἐτησίαν ἄγειν ἔγνωσαν. Et mox, Καὶ αὐτὸν μὲν Τιμητὴν καὶ μόνον καὶ ἄφοβον εἶναι, τότε τοῖς δημάρχοις δεδοῦναι καρπώσασθαι, ὅπως αὖ τις ἢ λόγῳ αὐτὸ ὑβρίσῃ, ἱερόσυλος ἔσται καὶ ἐν τῷ ἄγει ἐνέχηται. τὸν δὲ δῆμον αὖ τινα γεννήσῃ, ἢ καὶ ἐκπέσῃται, Ἀρχιέρεα ἀποδειχθῆναι ἐψηφίσαντο. Appiãn. libro II. Bellor. Ciuil. de eodem Cæsare. Ἀνερρήθη δὲ καὶ Πατὴρ πατρίδος, καὶ Διακτάτωρ ἐς τὸν ἑαυτοῦ βίον ἠρίθη, καὶ ὕπατος ἐς δέκα ἔτη, καὶ τὸ σῶμα ἱερὸς καὶ ἄσυλος εἶναι, καὶ χρηματίζειν ἐπὶ θρόνων ἐλεφαντίνων τε καὶ χρυσέων, καὶ θύειν μὲν αὐτὸν ἀεὶ θειαμβικῶς ἀμφιεσμένον, τὴν δὲ πόλιν ἀνὰ ἔτος ἕκαστον, ἧς αὐτὸς ἡμέρας ἐν παρατάξεσιν ἐνίκα. ἱερεῖς δὲ καὶ ἱερείας ἀνὰ πεντετεῖς εὐχὰς δημοσίας ὑπὲρ αὐτοῦ τίθεσθαι, καὶ τὰς ἀρχὰς εὐθὺς καθιστάμενα ὀμνύειν μηδενὶ τῶν ὑπὸ Καίσαρος ὁρισθέντων ἀντιπράξειν. ἐς τε τιμὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ τὸν Κυϊντίλιν μῆνα, Ἰούλιον αὖτι Κυϊντιλίου μετονόμασαν εἶναι, καὶ νίκας ἐψηφίσαντο πολλὰς αὐτῷ γενέσθαι καθάπερ θεῷ, καὶ κοινὸν αὐτὸς καὶ Ἐπιεικείας ἀλλήλοις δεξιωμένω. Et hoc ipsum Senatusconsultum est quod post Cæsaris cædem M. Antonium laudationis loco per præconem pronuntiasse Sueton. in Iul. cap. LXXXIIII. scribit, quo *omnia*, vt ille ait, *diuina ei simul atque humana decreuerat*. Appianus certè lib. II. Bellor. ciuil. hæc Antonium in laudatione funebri Cæsaris dicentem inducit, Ὅσα δὲ τῆς ἀρετῆς αὐτὸν ὑμεῖς ἀγάμενοι πάντες ὁμαλῶς, ἥτε Βυλὴ καὶ μετ' αὐτῆς ὁ Δῆμος ἔπι πᾶσιν ἐψηφίσασθε, ὑμετέραν, καὶ ἐκ Ἀντωνίου τοῦδε φάναι εἶναι πρέπειν. Et mox. Καὶ ἐφιστάμενος οἷς μάλιστα αὐτὸν ἐν τῷ ψηφίσματι ἐξεβεάζον, ἱερὸν καὶ ἄσυλον ἡ ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ἢ Εὐεργέτιν, ἢ Προσάτιν, ὅτιον ἕτερον, ὀνομάζοντες. Et deinde. Ἔνθα μὲν τὸ ψήφισμα ἔπιον, ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, ἐπιλέγων, Τοῦτο, ἐπιεικείας ἔχει μαρτυρία. ἔνθα δ' ἦν, Ἱερὸς καὶ ἄσυλος, καὶ ἀπαθὴς, καὶ ὅστις αὐτῷ καὶ ἕτερος προσφύγοι, ἐχ' ἑτέρος ἔφη, τῶδε προσφεύγων. Idem Antonius apud Dion. lib. XLIIII. Διὰ γὰρ τοῦτο Ἀρχιερεῦ μὲν, πρὸς τοὺς θεοὺς, ὕπατος δὲ, πρὸς ἡμᾶς, Αὐτοκράτωρ δὲ, πρὸς τοὺς στρατιώτας, Διατέτορ δὲ, πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀπεδείχθη· καὶ ἐπὶ ταῦτ' ἐξαριθμοῦμαι, ὁπότε, καὶ ΠΑΤΕΡΑ αὐτὸν, ἐν ὀλίγῳ, ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, ἐπεκαλέσατο.

Sanè ex illa parentis patriæ appellatione Cæsaris, vt pote parentis patriæ percussores, PARRICIDAS, illámque Patris Patriæ necem, PARRICIDIVM, & alias PVBLICVM PARRICIDIVM, Valer. Max. lib. I. cap. VI. & VIII. & lib. III. cap. I. & lib. VI. cap. IIII. & VIII. vocat. Ac planè CVRIAM in qua Cæsar occisus erat, OBSTRVI, placuisse, IDVSQVE MARTIAS, PARRICIDIVM NOMINARI, AC NE VNQVAM EO DIE SENATVS HABERETVR, Sueton. in Iulio cap. LXXVIII. scriptũ reliquit.

ALIA PRÆTEREA de Cæsaris honoribus, à Triumuiris Reipub. constituendæ decreta Dio lib. XLVII. ita commemorat: Καὶ ἡρῶον οἱ ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ πόπῳ ἐν ᾧ ἐτέθαπτο, προσκατεβάλοντο. καὶ πί καὶ ἄγαλμα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱππαδρομίαις μετ' ἐπιφανοῦς ἁρματείου ἔστησαν. Εἰ τε νίκη τις ἀγγελθη ποθὲν, χαρεὶς μὲν τῷ κρατήσαντι, χαρεὶς δὲ ἐκείνῳ καὶ τιθηνὸν τιμὴν ἐφόμισε. τό τε γενέσια αὐτοῦ δαφνηφορούντας, καὶ εὐθυμουμένους πανταχοῦ ἑορτάζειν ἠνάγκασαν, νομοθετήσαντες τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς ἀμελήσαντας αὐτῶν, ἱππαρχοῦντας τῷ τε Διὶ καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ εἰ, τοὺς δὲ δημάρχους τε, τοὺς τε ἱερεῖς σφῶν, πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς ἀργυρίου ἁλίσκεσθαι. καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ τὰ Ἀπολλώνια ἄγεσθαι ἐψηφίσαντο τῇ προτεραίᾳ τὰ γενέσια ἀγάλλεσθαι. Καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐφονεύθη, κἀξ ἐκείνου ἀεί ποτε ἔδοξαν βουλῆς ἔχουσαν, ἀποφράδα ἐνόμισαν. τότε οἴκημα ἐν ᾧ ἱστάμενος παρεχρήματε ἔκλαυσεν· καὶ τοὐναντίον τὸ Ἰούλιον ἐπ' αὐτῷ κληθῆναι, παρὰ τῷ κομήτῃ ἀνομασμένῳ οἰκοδομῆσαι, ὥσπερ ἐψηφίσατο. Περὶ δὲ τῶν τοῖς πέπλοις μὲν μεμιμημένων εἰκόνα αὐτοῦ καθάπερ θεοῦ τινος ὡς ἀληθῶς ὄντος, ἐν ταῖς τῶν σεμνοτάτων αὐτοῦ ἐκφοραῖς πεμπομένων, ὅπερ ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου καὶ πάτριον ἦν γίγνεσθαι. Ἀπηγόρευσαν δὲ μὴ δεῖν ἐς τὸ ἡρῶον αὐτοῦ κατατεφρῶσθαι ἐπ' ἀδείας, μήτε ἀνδριάντα θεῖναι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν θεῶν, πλὴν τῶν ὅπῃ τῷ Ῥωμύλου γενομένων ἐδεδώκεσαν.

In hunc, quẽ nunc ago, censum, Germanicum quoque defero, nec reclamabit quisquam. Meritum ei præconium faciet Tacitus, qui lib. II. hæc de honoribus ei decretis, scribit. *Honores, vt quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique:* VT NOMEN SALIARI CARMINE CANERETVR, SEDES CVRVLES, SACERDOTVM AVGVSTALIVM LOCIS, SVPERQVE EAS QVERCEÆ CORONÆ STATVERENTVR: LVDOS CIRCENSES EBVRNA EFFIGIES PRÆIRET, NEVE QVIS FLAMEN, AVT AVGVR IN LOCVM GERMANICI, NISI GENTIS IVLIÆ CREARETVR. ARCVS ADDITI ROMÆ, ET APVD RIPAM RHENI, ET IN MONTE SYRIÆ AMANO, CVM INSCRIPTIONE RERVM GESTARVM, AC MORTEM OB REMPVB. OBIISSE: SEPVLCHRVM ANTIOCHIÆ, VBI CREMATVS TRIBVNAL EPIDAPHNE QVO IN LOCO VITAM FINIERAT. De Druso verò Nerone Germanici illius patre, Senatus inter alia complura, quemadmodũ Sueton. in Claud. cap. I. refert, MARMOREVM ARCVM CVM TROPHÆIS VIA APPIA decreuit, ET GERMANICI COGNOMEN IPSI POSTERISQVE EIVS. Lucilio quoque Longo mortuo, qui Tiberio tristium lætorumque socius fuerat, quamquam nouo homini, Cẽsorium funus, effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decreuisse Tacit. lib. IIII. auctor est.

Post oppressam sanè à Cæsaribus Rempub. Triũphalia, Consularia, Prætoria ornamenta, mẽta, claris bello ducibus, vel gratia florentibus, decernere mos in Senatu inualuit. Tacit. lib. II. *Tiberius res gestas apud Senatum celebrauit,* ET DECREVERE PATRES TRIVMPHALIA ORNAMENTA. Idem in vita Agricolæ: *Igitur,* TRIVMPHALIA ORNAMENTA ET ILLVSTRIS STATVÆ HONOREM, ET *quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata,* DECERNI IN SENATV, *iubet.* Sueton. in Claud. cap. XVII. *Cùm* DECRETIS SIBI A SENATV ORNAMENTIS TRIVMPHALIBVS, *leuiorem maiestate principali titulum arbitraretur.* Ibidem cap. I. de Druso: *Quapropter, quandiu is* ET TRIVMPHALIA ORNAMENTA *suscepit.* Velleius Paterculus lib. II. *Iulius Posthumius vir Consularis præpositus Dalmatiæ,* ORNAMENTA MERVIT TRIVMPHALIA: *quem honorem ante paucos annos Passienius & Cassius, viri quibusdam diuersis virtutibus celebres, in Africa meruerant.* Extat & Romæ duplex inscriptio de Plautio Syluano. In quarum vna legitur, HVIC SENATVS TRIVMPHALIA ORNAMENTA DECREVIT OB RES IN ILLYRICO BENE GESTAS. In altera verò, HVNC LEGATVM IN HISPANIAM AD PRÆFECTVR. VRBIS REMISSVM, SENATVS IN PRÆFECTVRA TRIVMPHALIBVS ORNAMENTIS HONORAVIT AVCTORE IMP. CÆSARE AVGVSTO VESPASIANO. Est & alia Romæ vetus inscriptio, cuius pars hæc est, HVIC SENATVS AVCTORE IMP. TRAIANO AVG. GERMANICO, DACICO TRIVMPHALIA ORNAMENTA DECREVIT, STATVAMQVE PECVNIA PVBLICA PONENDAM CVRAVIT. Sic & Pallanti Claudij liberto à Senatu PRÆTORIA ORNAMENTA DECRETA,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Plinius lib.xxxv.cap.xviii. scribit. Id quod eius monumento, teste Plin. Epist. vi. lib. viii. inscriptum erat, his verbis, quæ hodiéque lapidi incisa, Romæ conspiciuntur. HVIC SENATVS, OB FIDEM PIETATEMQVE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET HS CENTIES QVINQVAGIES, CVIVS HONORE CONTENTVS FVIT. Sueton. in Claud. cap. xxviii. *Sed ante omnes Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus, nō præmiis modo ingentibus, sed &* QVÆSTORIIS, PRÆTORIISQVE ORNAMENTIS ORNARI, *libenter passus est.* Tacitus lib. xii. *Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæsar,* PRÆTORIA INSIGNIA, ET CENTIES QVINQVAGIES SESTERTIVM, CENSVIT DESIGNATVS BAREA SORANVS. *Additum à Scipione Cornelio*, GRATES PVBLICE AGENDAS, QVI REGIBVS ARCADIÆ ORTVS, VETERRIMAM NOBILITATEM VSVI PVBLICO POSTPONERET, SEQVE INTER MINISTROS PRINCIPIS HABERI SINERET. *Asseuerauit Claudius*, CONTENTVM HONORE PALLANTEM, *intra priorem paupertatē subsistere. Et fixū est ære publico Senatusconsultū, quo, libertinus Sestertij ter millies possessor,* ANTIQVÆ PARSIMONIÆ LAVDIBVS CVMVLABATVR. Sed quid moror ipsamet Senatusconsulti de ea re facti verba proferre? Ea sunt à me ex Plin. Epist. vi. lib. viii. contexta, & invnum quasi corpus composita, in hunc modum: PLACERE NON EXHORTANDVM MODO, VERVMETIAM COMPELLENDVM AD VSVM AVREORVM ANNVLORVM. PALLANTIS NOMINE GRATIAS AGI CÆSARI, QVOD ET IPSE CVM SVMMO HONORE MENTIONEM EIVS PROSEQVVTVS ESSET, ET SENATVI FACVLTATEM FECISSET TESTANDI ERGA EVM BENEVOLENTIAM SVAM, VT PALLAS SINGVLARIS FIDEI, SINGVLARIS INDVSTRIÆ FRVCTVM MERITISSIMO FERAT. ET CVM SENATVI POPVLOQVE ROM. LIBERALITATIS GRATIOR REPRESENTARI NVLLA MATERIA POSSET, QVAM SI ABSTINENTISSIMI, FIDELISSIMIQVE CVSTODIS PRINCIPALIVM OPVM, FACVLTATES ADIVVARE CONTIGISSET: VOLVISSE QVIDEM SENATVM CENSERE, DANDVM EX ÆRARIO SESTERTIVM CENTIES QVINQVAGIES, ET QVANTO AB HVIVSMODI CVPIDITATIBVS REMOTIOR EIVS ANIMVS ESSET, TANTO IMPENSIVS PETERE A PVBLICO PARENTE, VT EVM COMPELLERET AD CEDENDVM SENATVI. SED CVM PRINCEPS OPTIMVS, PARENSQVE PVBLICVS, ROGATVS A PALLANTE, EAM PARTEM SENTENTIAE QVAE PERTINEBAT AD DANDVM EI EX AERARIO CENTIES QVINQVAGIES SESTERTIVM, REMITTI VOLVISSET: TESTARI SENATVM, ET SE LIBENTER AC MERITO HANC SVMMAM INTER RELIQVOS HONORES, OB FIDEM DILIGENTIAMQVE PALLANTIS, DECERNERE COEPISSE: VOLVNTATI TAMEN PRINCIPIS SVI, CVI IN NVLLA RE FAS PVTARET REPVGNARE, IN HAC QVOQVE RE OBSEQVI. VTIQVE CVM SIT VTILE, PRINCIPIS BENIGNITATEM, PROMPTISSIMAM AD LAVDEM PRÆMIAQVE MERENTIVM, INLVSTRARI VBIQVE, ET MAXIME IIS LOCIS, IN QVIBVS INCITARI AD IMITATIONEM, PRÆPOSITI RERVM EIVS CVRÆ, POSSENT: ET PALLANTIS SPECTATISSIMA FIDES, ATQVE INNOCENTIA, EXEMPLO PROVOCARE STVDIVM TAM HONESTÆ ÆMVLATIONIS POSSET: EA QVÆ QVARTO KALEND. FEBRVAR. QVÆ PROXIMÆ FVISSENT, IN AMPLISSIMO ORDINE OPTIMVS PRINCEPS RECITASSET, SENATVSQVE CONSVLTA DE HIS REBVS FACTA, IN ÆS INCIDERENTVR, IDQVE ÆS FIGERETVR AD STATVAM LORICATAM DIVI IVLII. Reliqua eiusdem farinæ Senatusconsulta, quæ à togatis posteriorum temporum mancipiis, vel terror, vel adulatio expressit, silentio præteruehi me, non est quod quisquam iure succenseat. Nā quæ sub iugum Imperatorū missi, à maiorū virtute & grauitate degenerātes, fractis animis, Patres Cōscripti decreuerūt, mei stomachi nō esse confiteor, testere licet, signate Quirites. Ea qui volet è Tacito, Suetonio, Dione, Lampridio & Spartiano petet. Ad ea quæ publica S. P. Q. R. forma percussa, restant Senatusconsulta regrediamur, & in honorē Matronarū facta Senatusconsulta attingamus. *Martiū Coriolanum patriam oppugnare*

gnare conantem cùm Veturia mater & Volumnia vxor à proposito & incepto deduxissent, precibúsque ab eo impetrassent, ne nefarium opus exequeretur, Senatus in earum honorem, Matronarum ordinem honorificentissimis decretis ornandum existimauit. Sanxit namque, VT FEMINIS SEMITA VIRI CEDERENT, VETVSTISQVE AVRIVM INSIGNIBVS, NOVVM VITTÆ DISCRIMEN ADIECIT. PERMISIT *quoque his* PVRPVREA VESTE ET AVREIS VTI SEGMENTIS. *Super hæc* ÆDEM ET ARAM FORTVNÆ MVLIEBRI EO LOCO, QVO CORIOLANVS EXORATVS FVERAT FACIVNDVM CVRAVIT, *Memorem beneficij animum suum, exquisito religionis cultu testando.* Valerij Maximi verba sunt hæc lib. v. cap. ii. nihil addo de meo. Brutius, Senatum censuisse, Dionys. Halicarnass. lib. viii. scribit, Ταῖς γυναιξὶν, ἔπαινόν τε ἀποδοῦναι τῆς προθυμίας, πάλαι δημοσίᾳ γραφῇ μνήμην ὅσον τα ἐκ τῶν ἐπιτυγχανόντων αἰώνιον, καὶ μέγας τις αὐταῖς λαβοῦσαις ἥδιστον τε καὶ τιμιώτατον ἔσεσθαι μέλλῃ. Cui consentiēs. Plutarch. in Coriolano: Ψηφισαμένης δέ, inquit, βουλῆς ὅτι αἱ αἰτήσεις ἀξιώσουσι γυναῖκα τυχεῖν δόξαν ἣν χάριν, τοῦτο ποιήσει καὶ παραχθεὶς τοὺς ἄρχοντας, ὑβρὶν ἡγήσασθαι ἄλλο, ἢ Τύχης Γυναικείας ἱερὸν ἱδρύσασθαι. Hoc & Liuius lib. ii. perstringens, non inuidisse laudes suas mulieribus viros Romanos, ait: Monumentūque quod esset, Templū FORTVNÆ MVLIEBRI ædificatū, dicatūmq; esse. Quinetiā cùm ad craterā aureā, quæ donum Apollini Delphos portaretur, matronæ aurum & omnia ornamenta sua in ærarium detulissent, grata ea res, vt quæ maximè Senatui vnquam fuit, *honorémque*, ait, Liuius lib. v. *ob eam munificentiam ferunt matronis habitum*, VT PILENTO AD SACRA LVDOSQVE, CARPENTIS FESTO PROFESTOQVE VTERENTVR. Eodē etiam libro tradit, cùm in publico deesset aurum, ex quo merces Gallis pacta, quæ erat mille pondo auri, redigeretur, Matronas suum contulisse, vt sacro abstineretur: ob eámque rem iis GRATIAS ACTAS, HONOREMQVE ADDITVM, VT EARVM SICVT VIRORVM, POST MORTEM SOLLEMNIS LAVDATIO ESSET. Iam quòd de Cāpanis mulieribus Vestidia Oppidia, & Cluuia Facula, quarū altera, dū Capua obsideretur, quotidie pro salute Ro. exercitus sacrificauerat, altera captis militibus Ro. alimenta subministrare non destiterat, vrbe illa oppressa, Senatum, Valer. lib. v. cap. ii. scribit, HIS LIBERTATEM ET BONA RESTITVISSE, ET SI QVID AMPLIVS PRÆMII PETIISSENT, LIBENTER SE DATVRVM ASSEVERASSE, id ex eo Se. quod suprà è Liuij lib. xxii. exscripsi, clarius liquet.

Porrò summo se honore, maximóque beneficio affectos censebant Reges, quos Senatus eo nomine appellasset: idque in magna gloria & laude ponebatur, nec magnificentius vel præclarius quidquam illis accidere poterat. Cicero pro Deiotaro: REX QVEM SENATVS HOC NOMINE HONORIFICENTISSIMIS SÆPE DECRETIS APPELAVERAT. Idem oratio. de Haruspic. respons. *Atque hunc tamen Deiotarum, sæpe* A SENATV REGALI NOMINE DIGNVM EXISTIMATVM, *clarissimorū Imperatorum testimoniis ornatum, tu etiam* REGEM APPELLARI, *cū Bogitaro iubes. Sed alter, est* REX, IVDICIO SENATVS, PER NOS, *pecunia Bogitarus per te* APPELLATVS. Et Epist. xvii. lib. v. ad Attic. *Ciceronem nostros, Deiotarus filius;* QVI REX AB SENATV APPELLATVS EST, &c. Vtrumque certè Deiotarum patrem & filium, ipse Reges sua sententia appellat, Philipp. xi. Idem Epist. xv. ad Pæt. lib. ix. Famil. *Nam mihi scito iam à Regibus vltimis allatas esse literas, quibus mihi gratias agunt*, QVOD SE MEA SENTENTIA REGES APPELLAVERIM. Sallust. in bello Iugurth. auctor est, Numidæ cuidam Masanissæ nepoti, quem Micipsa testamento suo secundum hæredē scripserat, petenti regū more, vt sellam iuxtà poneret, Metellum negasse, QVOD IS HONOREORVM MODO FORET, QVOS POPVLVS RO. REGES APPELLAVISSET. Cæsar lib. i. de bello Gall. de Ariouisto. *Quoniam tanto suo populíq; Ro. beneficio affectus, cùm in Cōsulatu suo,* REX ATQVE AMICVS A SENATV APPELLATVS ESSET, *hanc sibi populóque Ro. gratiam referret, vt in colloquium venire grauaretur.* Proinde initio sermonis à se habiti cum Ariouisto, idem Cæsar sua Senatúsque in eum beneficia hæc commemorauit, QVOD REX APPELLATVS ESSET A SENATV, QVOD AMICVS, QVOD MVNERA AMPLISSIMA MISSA. Hoc idem referens Dio lib. xxxviii. Ἦρχε μὲν γὰρ, ait,

Universidad de Deusto Biblioteca

Ἀριοβίζος τῶν Κελτῶν ἐκείναν καὶ τὴν τε κύρωσιν τῆς βασιλείας παρὰ τῶν Ρωμαίων εἰλήφει, καὶ εἰς τοὺς φίλους τε καὶ συμμάχους αὐτῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ὑπατεύοντος ἐγέγραπτο. Idem lib. XLI. Ἰοβὸς δὲ παρὰ μὲν τοῦ Πομπηίου τῶν τε ἄλλων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ βουλευτῶν τιμάς τε εὗρε τὰ καὶ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΡΟΣΗΓΟΡΕΥΘΗ. Sanè Perseus à Paullo Æmylio victus literas ad Senatum misisse dicitur, cum hac inscriptione, REX PERSEVS CONSVLI PAVLLO S. Quàm inscriptionem vbi Paullus legit, quanquam in reliqua parte literarum minimè regiæ preces erant, tamen sine responso & literis, eam legationem dimisit: vnde sensit Perseus, nominis regij sibi victo obliuiscendum: Itaque alteras literas cum priuati nominis titulo misit, vt narrat Liuius lib. XLV. Mirum ergo nemini videri debet, Masanissam, vt idem Liuius lib. XXX. scribit, per legatos gratiam Senatui egisse, QVOD SCIPIO EVM REGEM APPELLASSET. A Cn. etiam Pompeio Ariobarzanis filium, cui pater regno cesserat, REGEM APPELLATVM esse, Valer. Max. lib. V. cap. VII. refert.

Inde est quod Reges à Senatu, REGVM appellationes petiisse postulasséque legimus, cúmq; Regij nominis honorē, nō nisi pro magnis erga populum Ro. meritis datum. Ita Perseum, vbi regno Macedoniæ potitus est, legatos Romam misisse ad amicitiam paternam renouandam, petendúmque, VT REX AB SENATV APPELLARETVR, Liuius lib. XLIIII. tradit. Syphacis quoque filium per legatos à Senatu petiisse, VT REX SOCIVSQVE ET AMICVS AB SENATV APPELLARETVR, idem Liuius lib. XXXI. narrat: Cuius legatis à Senatu responsum est: ET PATREM EIVS SYPHACEM SINE CAVSA, EX SOCIO ET AMICO, HOSTEM REPENTE POPVLI RO. FACTVM: ET EVM IPSVM RVDIMENTVM ADOLESCENTIÆ, BELLO LACESSENTEM ROMANOS, POSVISSE. ITAQVE PACEM ILLI PRIVS PETENDAM A POPVLO RO. ESSE, QVAM VT REX, SOCIVSQVE ET AMICVS APPELLARETVR. NOMINIS EIVS HONOREM PRO MAGNIS ERGA SE REGVM MERITIS, DARE POPVLVM RO. CONSVEVISSE. Nec abs re Cicero Oratio. pro Sextio quetitur, REGES APPELLATOS à populo, qui id numquam à Senatu postulassent.

Reges autem, quibuscum Societatem & Amicitiam S. P. Q. R. junxerat, SOCII ET AMICI A SENATV APPELLABANTVR: eáque appellatio maximo honori ducebatur: Cicero pro Sextio. *Ptolemæus, qui si nondum erat ipse A SENATV SOCIVS APPELLATVS, erat tamen frater eius regis, qui cum esset in eadem causa, tum erat A SENATV HONOREM ISTVM CONSECVTVS.* Sueton. in Iul. cap. XI. *Nactus extraordinarij imperij occasionem, quod Alexandrini* REGEM SVVM SOCIVM ATQVE AMICVM A SENATV APPELLATVM EXPVLERANT. Diodor. Sicul. lib. I. Καθ' ὃν χρόνον Πτολεμαῖος μὲν ὁ βασιλεὺς, Ρωμαίων οὔπω προσηγορεύετο φίλος. Dio lib. XXXIX. de eodē Ptolemæo. Πολλὰ πρὸς τῶν Ρωμαίων χρήματα, τὰ μὲν ὀκλάσας, τὰ δὲ δανεισάμενος ὅπως τὴν τε ἀρχὴν βεβαιώσηται, καὶ φίλος καὶ σύμμαχος Ὀνομακρίτῳ, κατηναλώκει. Alium queq; regē Ptolemæū Tiberio imperante à Senatu SOCIVM ATQVE AMICVM APPELLATVM. Tacit. lib. III. narrat. Sic & Ariobarzanem, Εὐσεβὴ καὶ Φιλορωμαῖον appellatum Cic. testis est Epist. II. lib. XV. Familiar. Cæsar lib. I. de Bello Gall. *Cuius pater regnum in Sequanis multis annis obtinuerat,* ET A SENATV POPVLOQVE RO. AMICVS APPELLATVS ERAT. Idem lib. IIII. *In his Piso Aquitanus amplissimo genere natus, cuius auus in ciuitate sua regnum obtinuerat,* AMICVS AB SENATV APPELLATVS. Et lib. I. de Bello ciu. *Refertur etiam de rege Iuba,* VT SOCIVS SIT ATQVE AMICVS. Liuius lib. XXXIIII. *Cuius cōditionis res fuerit, priusquam hostes Carthaginienses essent,* SOCIVS ATQVE AMICVS REX NVMIDARVM ESSET. De Polemone etiam rege Ponti hæc Dio lib. LIII. Κἂν τῷ αὐτῷ ἔτει τούτῳ ὅτε Πολέμων ὁ τοῦ Πόντου βασιλεύων, ἐς τε τοὺς φίλους καὶ ἐς τοὺς συμμάχους τὸ δίκαιον ἐνεχράφη. Idem de Role Getarū rege. Καὶ ὅτε Ῥάλης πρῶτον πρὸς τὸν Καίσαρα ἦλθεν, φίλος τε ἐπὶ τούτῳ καὶ σύμμαχος αὐτῷ ἐνομίσθη. Sueton. in Claud. cap. XXIII. Senatum ait, Seleuco regi AMICITIAM ET SOCIETATEM, ita demum pollicitum, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset. Cyprios verò Reges, semper SOCIOS ET AMICOS POPVLO ROM. fuisse, Cicero Orat. pro domo sua scribit: Apud Liuium lib. XLII. Rex Eumenes in Senatu verba faciens, *Abrupolim*, ait, SOCIVM ATQVE AMICVM VESTRVM *regno*

expulit. Et mox: *Vt vos, & vestræ Reipub. & nobis,* SOCIIS ATQVE AMICIS, *qui ex vobis pendemus, consulatis.* Tacit. lib. XV. de Vologese Parthorum rege: SOCIVM AMICVMQVE REGEM *cohortes Romanas circumsedere.* Hinc apud Sueton. in Octauio cap. LX. REGES AMICI ATQVE SOCII, *& singuli in suo quisque regno, Cæsareas vrbes condiderunt.* Ibid. cap. XLVIII. REGES SOCIOS, *etiam inter semetipsos mutuis necessitudinibus iunxit.* Originem verò & historiam harum societatum & amicitiarum aperit Strabo lib. XII. his verbis, Συνέβη δὲ νίκας πρώτον Ρωμαίοις τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν διώκοιν, νικήσαντες Ἀντίοχον, Φιλίππου καὶ συμμαχίας ἐποιήσατο πρὸς τε τὰ ἔθνη καὶ τοὺς βασιλέας, τοὺς μὲν ἄλλοις βασιλεύουν αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἀθήνας τὴν Τιμῶν ταυτὴν. Τῷ δὲ Καππαδόκῃ, ᾧ αὐτῷ ἔθνη κοινῆ. ἐκλιπόντος δὲ τὸ βασιλικὸν γένους, οἱ μὲν ρωμαῖοι συνεχώρουν αὐτοὺς αὐτονομεῖσθαι κατὰ τὴν συγκειμένην φιλίαν πρὸς συμμαχίαν πρὸς τὸ ἔθνος.

Huiusmodi autem societatem amicitiámque Reges aliquot à Senatu populóque Ro. petiisse apud Liuium legimus: Is enim, Antiochi legatos AD AMICITIAM PETENDAM ET SOCIETATEM IVNGENDAM, Romam veniisse lib. XXXIIII. memorat. Idem lib. XXVII. legatos ab rege Syphace Romam veniisse narrat: quæ is Rex prospera prælia cū Carthaginiēsibus feciſſet, memorasse: Regem nec inimiciorem vlli populo quàm Carthaginiensi, nec amiciorem quàm Romano affirmasse. Misisse antea legatos in Hispaniam ad Imperatores Romanos: nunc ab ipso velut fonte petere amicitiam Romanam voluisse: Senatus legatis non benignè modò respondit, sed & ipse tres legatos cum donis ad regem misit. At si qua cum maioribus eorum amicitia fuisset, eam RENOVARI, petebant. Et ita cùm ab Antiocho rege legati venissent, dixissentque petere Regem, VT QVÆ CVM PATRE SVO SOCIETAS ATQVE AMICITIA FVISSET, EA SECVM RENOVARETVR, *imperaretque sibi populus Ro. quæ* BONO FIDELIQVE SOCIO REGI, *essent imperanda, se nullo vnquam cessaturū officio: ea merita in se Senatus fuisse cùm Romæ esset, eam comitatem iuuentutis, vt pro Rege non pro obside omnibus ordinibus fuerit: Legatis*, ait Liuius lib. XLII. BENIGNE RESPONSVM, ET SOCIETATEM RENOVARE CVM ANTIOCHO, QVÆ CVM PATRE EIVS FVERAT, *A. Attilius Prætor vrbanus iussus.* Prusiam etiam Regem à Senatu petiisse, VT SOCIETAS SECVM RENOVARETVR Liuius lib. XLV. scribit. Epitome Liuij lib. XLVI. *Ariarathe Cappadociæ Rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit regnum,* & AMICITIAM *per legatos* CVM POPVLO RO. RENOVAVIT.

Quin & ipsimet quādóque Romani vltrò amicitiā societatémque Regū exposcebāt. Liuius lib. XXIIII. *Syphax erat rex Numidarū subitò Carthaginēsibus hostis factus. Ad eum Centuriones tres legatos miserunt, qui cum eo* AMICITIAM SOCIETATEMQVE FACERENT: *& pollicerentur,* SI PERSEVERARET VRGERE BELLO CARTHAGINIENSES, GRATAM EAM REM FORE SENATVI POPVLOQVE RO. ET ADNIXVROS, VT IN TEMPORE, ET BENE CVMVLATAM GRATIAM REFERANT. Idem lib. XXVII. legatos tres Alexandriam ad Ptolemæū, Cleopatrámque Reges, AD COMMEMORANDAM, RENOVANDAMQVE AMICITIAM, à Senatu missos narrat.

Huiusmodi autē Regibus Sociis & amicis dona & munera mittere solebant, Scipionem EBVRNEVM, TOGAM PICTAM, SELLAM CVRVLEM. Sic Liuius lib. XLII. Eumeni Regi omnes à Senatu honores habitos, DONAQVE AMPLISSIMA DATA, CVM SELLA CVRVLI, ATQVE EBVRNEO SCIPIONE. Idem Liuius lib. XXX. auctor est Masanissam REGEM APPELLATVM, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, SELLA CVRVLI, ET SCIPIONE EBVRNEO, TOGA PICTA, ET PALMATA TVNICA, à Scipione donatum. Dionys. Halicarn. lib. III. Σκῆπτρα τε γὰρ καὶ Ρωμαῖοι τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ ἐλέφαντινον fuisse, nec aliud re ipsa, quam Scipionem eburneum, cui Aquila imposita erat, ibidem ostendit: eáque est Iuuenali Sat. X. *Aquila sceptro quæ surgit eburno.* Tacit. lib. IIII. *Cognitis Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto more, missúsque è Senatoribus, qui* SCIPIONEM EBVRNEVM, TOGAM PICTAM, *antiqua Patrum munera daret,* REGEMQVE ET SOCIVM ATQVE AMICVM APPELLARET. Alia quoque munera regibus decreuisse Senatum reperio. Liuius enim lib. XXX. post auditos Masanissæ Numidarum

Universidad de Deusto
Biblioteca

regis legatos Senatum munera quæ Prætor Regi mitteret, decreuisse scribit: SAGVLA PVRPVREA DVO, CVM FIBVLIS aureis singulis, & lato clauo tunicis, & equos duos phaleratos, bina equestria arma cum loricis, & tabernacula, militarémque supellectilem, qualem præberi Consuli mos est. Idem lib. XXVII. legatos tres Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatrámque Reges missos, dona dare iussos Regi, Togam & tunicã purpuream cum sella eburnea: Reginæ pallam pictam cum amiculo purpureo. Ibidem etiam legatos cum donis ad Regem Syphacem missos narrat, donáque tulisse eos, TOGAM ET TVNICAM PVRPVREAM, SELLAM EBVRNEAM, pateram auream ex quinque pondo factam: iussósque eos & alios Africæ Regulos adire, iisque dona quæ darentur, portasse togas prætextas & ternûm pondo pateras aureas. Et lib. XXXI. Masanissæ legatis auditis, DONA, ait, AMPLA DATA, *quæ ferrent regi, vasa aurea, argenteáque*, TOGA PVRPVREA, ET PALMATA TVNICA, CVM EBVRNEO SCIPIONE, ET TOGA PRÆTEXTA, CVM CVRVLI SELLA. Appian. in Libycis. Μασανάσσῃ δὲ Ῥωμαῖοι χειρήρια τῆς συμμαχίας, φοινικοῦν ἀπὸ χρυσοῦ, ἢ σφραγῖδα χρυσῆν ἔπεμπον, καὶ ΕΛΕΦΑΝΤΙΝΟΝ ΔΙΦΡΟΝ, ΚΑΙ ΠΟΡΦΥΡΑΝ, ΚΑΙ ΣΤΟΛΗΝ ΡΩΜΑΙΚΗΝ, καὶ ἵππον χρυσοφάλαρον καὶ παντοπλίαν. Gallorũ verò Regulis à Senatu missa munera ex Liuio lib. XLIII. & XLIIII. cui commodum erit, discet. Regi vtiq; Antiocho, tũ demum cùm se facturũ dixit, quod cẽsebat Senatus, dextram tanquam socio atque amico Regi Popilius porrexisse dicitur à Liuio lib. XLV.

Verùm prius quàm Senatũ hunc qui de Regibus habetur, dimittam, alios quoque Regibus à Senatu habitos honores recensebo. *Senatus*, ait Valer. Max. lib. V. cap. I. *cùm ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ Regem, Perse deuicto venire audisset, obuiam illi P. Cornelium Scipionem Quæstorem Capuam misit*, CENSVITQVE, VT DOMVS EI ROMÆ, QVAM OPTIMA CONDVCERETVR, ET COPIÆ NON SOLVM IPSI, SED ETIAM COMITIBVS EIVS PVBLICE PRÆBERENTVR. Breuiter hæc ille. Copiosius Liuius lib. XLV. postquam Prusias cum filio Nicomede vrbem ingressus, ad forum à porta, Tribunálque Q. Cassij prætoris perrexisset: *Deos*, ait, *qui vrbem Romam incolerent, Senatúmque & populum Ro. salutatum se dixit venisse: & gratulatũ quod Persea, Gentiúmque reges vicissent, Macedonibúsque & Illyriis in deditionem redactis, auxissent imperium. Cum Prætor*, SENATVM EI, SI VELIT, EO DIE DATVRVM, *dixisset: biduum petiit, quo templa Deûm, vrbémque & hospites, amicósque viseret.* DATVS, QVI CIRCVMDVCERET EVM L. CORNELIVS SCIPIO QVÆSTOR, *qui & Capuam ei obuiam missus fuerat*: ET ÆDES, *quæ ipsum comitésque eius benignè reciperent*, CONDVCTÆ. *Tertio post die Senatum adit*, GRATVLATVS VICTORIAM *est: Merita sua in eo bello commemorauit: petiit*, VT VOTVM SIBI SOLVERE, ROMÆ IN CAPITOLIO DECEM MAIORES HOSTIAS, ET PRÆNESTE VNAM FORTVNÆ, LICERET. *Ea vota pro victoria populi Romani esse.* ET VT SOCIETAS SECVM RENOVARETVR: *agérque sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Ro. Galli possiderent, daretur.* FILIVM *postremo Nicomedem* SENATVI COMMENDAVIT. Et mox: *Cetera quæ petebat concessa: de agro responsum est*, LEGATOS AD REM INSPICIENDAM MISSVROS. SI AGER POPVLI ROMANI FVISSET, NEC CVIQVAM DATVS ESSET, DIGNISSIMVM EO DONO PRVSIAM HABITVROS ESSE. SI AVTEM ANTIOCHI NON FVISSET, EO NE POPVLI QVIDEM RO. FACTVM APPARERE: AVT SI DATVS GALLIS ESSET, IGNOSCERE PRVSIAM DEBERE, SI EX NVLLIVS INIVRIA QVID QVAM EI DATVM VELLET POPVLVS RO. NE QVOD DETVR QVIDEM, GRATVM ESSE DONVM POSSE, QVOD EVM QVI DET VBI VELLET ABLATVRVM ESSE SCIAT. FACILE NICOMEDIS COMMENDATIONEM ACCIPERE. QVANTA CVRA REGVM AMICORVM LIBEROS TVEATVR POPVLVS RO. DOCVMENTO PTOLEMÆVM ÆGYPTI REGEM ESSE. Addítque munera ei & filio dari Senatum censuisse, ET VT VICTIMÆ, ALIAQVE QVÆ AD SACRIFICIVM PERTINERENT, SEV ROMÆ, SEV PRÆNESTE IMMOLARE VELLET, REGE EX PVBLICO, SICVT MAGISTRATIBVS ROMANIS, PRÆBERENTVR: DONEC AD CLASSEM DONO DATAM EI REX PERVENISSET, L. CORNELIVS SCIPIO NE AB EO

ABSCEDERET, SVMPTVMQVE IPSI ET COMITIBVS PRÆBERET, DONEC NAVEM CONSCENDISSENT. Idẽ Liu. lib. XLII. Legatos Ariaratis Cappadocum regis, puerum filium regis secum adducentes Romam venisse narrat, quorum oratio fuit: Regem educandum filium Romam misisse, vt iam inde à puero assuesceret moribus Romanis hominibúsque: petere vt cum non sub hospitum modo priuatorum custodia, sed publicæ etiam curæ, ac velut tutelæ vellent esse. Quæ regis legatio grata fuit Senatui. Decreuerunt ergo, VT CN. SICINIVS PRÆTOR, ÆDES INSTRVCTAS LOCARET, VBI FILIVS REGIS, COMITESQVE EIVS HABITARE POSSENT. Et lib. XLV. Legatos ait à Cotye rege Thracum missos, pecuniam ad redimendum regis filium, aliósque obsides apportantes orasse, vt eos pretio quantum ipsi statuissent Patres, redimi paterentur: Quibus respõsum ex auctoritate Senatus est, POPVLVM ROMANVM MEMINISSE AMICITIÆ, QVÆ CVM COTYE MAIORIBVSQVE EIVS ET GENTE THRACVM FVISSET: OBSIDES DATOS, CRIMEN, NON CRIMINIS DEFENSIONEM ESSE, CVM THRACVM GENTI, NE QVIETVS QVIDEM PERSEVS, NEDVM BELLO OCCVPATVS TIMENDVS FVISSET. CÆTERVM ETSI COTYS PERSEI GRATIAM PRÆTVLISSET AMICITIÆ POPVLI RO. MAGIS QVID SE DIGNVM ESSET, QVAM QVID MERITO EIVS FIERI POSSET, ÆSTIMATVRVM: FILIVM ATQVE OBSIDES EI REMISSVRVM. BENEFICIA GRATVITA ESSE POPVLI RO. PRETIVM EORVM MALLE RELINQVERE IN ACCIPIENTIVM ANIMIS QVAM PRÆSENS EXIGERE. Narrat Valer. Max. lib. V. cap. I. cõfecto Macedonico bello Musicanẽ Massinissæ filium cũ equitibus, quos in præsidium Romanorum adduxerat, ab Imperatore Paulo ad patrem remissum, classe tempestate dispersa, Brundusium ægrum delatum esse. *Quod vbi Senatus cognouit, continuò illũ Quæstorem ire iussit, cuius cura & hospitium adolescenti expediretur, & omnia quæ ad valetudinem opus essent, præberentur: impensæque liberaliter cum ipsi, tum toti comitatui præstarentur: naues etiam vt prospicerentur, quibus se bene ac tutò cum suis in Africam traiiceret: equitibus singulas libras argenti & quingenos sestertios dari imperauit.* Hoc & Liuius lib. XLV. scripserat, sed nescio quo ehasmate periit, hodiéque in libris desideratur. Bene tamẽ habet quod eam cladem Valerius Max. pẽsat, per quem sálua res est. Ab illo, quod dictu leue est, Regulus ille Masanissę filius Mysagenes, ab hoc, Mysicanes vocatur. Planè cùm rex Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus, petendi auxilij gratia, cum paucis admodum seruis, squalore obsitus Romam venisset, ac se in hospitium Alexandrini pictoris contulisset: id postquam Senatui relatum est, accersito iuuene, quàm potuit accurata EXCVSATIONE VSVS EST, QVOD NEC QVÆSTOREM ILLI MORE MAIORVM OBVIAM MISISSET, NEC PVBLICO EVM HOSPITIO EXCEPISSET: EAQVE NON SVA NEGLIGENTIA, SED IPSIVS SVBITO ET CLANDESTINO ADVENTV FACTA, *dixit. Et illum è curia protinus ad publicos penates deduxit: hortatúsque est*, VT DEPOSITIS SORDIBVS ADEVNDI IPSIVS DIEM PETERET. *Quinetiam curæ habuit*, VTI MVNERA EI QVOTIDIE PER QVÆSTOREM DARENTVR., quemadmodum idem Valer. eiusdem lib. cap. I. memoriæ prodidit.

De Regibus captiuis hæc etiam humaniter à Senatu decreta comperi. Syphacem quondam opulentissimum Numidiæ regem captiuum in custodia Tiburi mortuum, PVBLICO FVNERE Senatus, vt Valerius Maximus lib. V. cap. I. scribit, censuit EFFERENDVM, vt vitæ dono honorem sepulturæ adiiceret. Perses quoque cùm post Pauli Æmilij triumphum, Albæ, in qua, custodiæ causa relegatus erat, decessisset, Quæstore misso, publico funere efferendum cũ Senatus curauit, nec reliquias regias iacere inhonoratas passus est. Liu. lib. XLV. post triũphos, quos de rege Perseo, L. Æmilio Paulo & C. Octauio egerũt, Patres statuisse ait, vt Quintus Cassius cũ regẽ cũ Alexandro filio Albã in custodiam duceret, comites, pecuniam, argentum, instrumentum quod haberet. Bitis verò Regis Thracum filius cũ obsidibus in custodiã Carseolos est missus. Ceteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Idem lib. XXX. Lælio

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum Syphace primoribúsque Numidarum captiuis Romam veniſſe, quæquè in Africa geſta eſſent, omnia ordine patribus expoſuiſſe. *Conſulti*, ait, *inde Patres*, REGEM IN CVSTODIAM ALEAM MITTENDVM CENSVERVNT.

NEC CVM REGIBVS modò, ſed & cum populis, exterisque nationibus Societas & Amicitia Senatuſconſultis iungebatur. De his ſignificat Cicero lib. v. de Finib. cùm ait, *Et iis qui* PVBLICE SOCII SVNT, ET AMICI. Idem in Diuinatio. *Cùm lex ipſa de pecuniis repetundis*, SOCIORVM ATQVE AMICORVM POPVLI RO. *cauſſa comparata ſit.* Et lib. III. in Verr. *Ex fanis religioſiſſimis, ex vrbibus* SOCIORVM ATQVE AMICORVM, *non dubitauerunt auferre.* Polybius (quem ipſum Lycortæ filium σύμμαχον fuiſſe τῶν Ρωμαίων, Pauſanias in Arcadic. ſcribit, quémque non ſpernendum auctorem vocans Liuius compluries citat) pacis cum Hierone factæ à Si. P. Q. Ro. leges referens, Λοιπὸν ἤδη Ρωμαῖοι, ait, ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις ἐχρῶντο τοῖς Συρακοσίοις. Rhodienſem etiam ciuitatem AMICAM ATQVE SOCIAM POPVLI RO. fuiſſe, Agellius lib. VII. cap. IIII. tradit. Epitome Liuij lib. XLVI. SOCIETAS *cum deprecantibus Rhodiis* IVNCTA EST. Mopſueſtiam eiuſdem iuris fuiſſe teſtatur vetus inſcriptio his verbis: SERVATORI HADRIANÆ AC MOPSVESTIÆ SACRÆ, LIBERÆ INVIOLATÆ, SVIS LEGIBVS VIVENTIS, POPVLO ROM. AMICITIA ET SOCIETATE CONIVNSTÆ. Sed & Heduos ſæpenumerò à Senatu FRATRES COMSANGVINEÓSQVE APPELLATOS, Cæſar lib. I. de bello Gall. ſcribit. Eodem etiam nomine Ilienſes appellatos Sueton. in Claud. cap. XXIIII. indicat.

Proinde & qui nunquam Socij & Amici fuerant, VT IN AMICITIAM POPVLI RO. RECIPERENTVR, petebant, & quorum maiores amici populo fuerant, ſecum amicitiam AMICITIAM SOCIETATEMQVE RENOVARI. Ita Lãpſacenos Liuius lib. XLIII. refert oraſſe per legatos, pro eo quod à Perſeo, ſub cuius ditione erant, diſceſſerant, ſtatim atque Romanis exercitus in Macedoniam veniſſet, Imperatoribúsque Romanis omnia præſtitiſſent, VT IN AMICITIAM POPVLI RO. RECIPERENTVR. Idẽ lib. VII. ad huiuſmodi AMICITIAM SOCIETATEMQVE IVNGENDAM, Carthaginienſes Romam legatos miſiſſe narrat. Thracum etiam legatis SOCIETATEM AMICITIAMQVE PETENTIBVS, datum eſſe quod petebant, idem Liuius lib. XLII. ait. Leptitanos quoque Salluſtius in bello Iugurth. primùm ad Beſtiam Conſulẽ, & poſtea Romam miſiſſe, & AMICITIAM SOCIETATEMQVE ROGASSE ſcribit. Idem de Ardeatibus Dionyſius Halicarnaſſ. lib. XI. memorat in hunc modum: Σωθήναι δὲ τοὺς τῆς Ἀρδεατῶν πόλιν ἐγένοντο τοῖ φιλίας τε καὶ συμμαχίας. Εὐφρόσυνα γὰρ, ὥσπερ ἐμοὶ τὰ περὶ τῆς χώρας ἐγκλήματα, προσκαλοῦντες Φίλοι Ρωμαίων γενέσθαι καὶ σύμμαχοι. Liuius etiam lib. XLIIII. Legatis Pamphyliorum AMICITIAM RENOVARE volentibus, benignè reſponſum ſcribit. Ioſephus certè lib. XII. cap. XVII. refert, Iudam Pontificem, poſtquam accepiſſet à Romanis partas de Regibus victorias, Legatos Romam ad Amicitiam Societatémque iungendam miſiſſe. Senatum verò dediſſe quod petebant, déque ea re Senatuſconſultũ factũ, quo placebat amicitiam ſocietatémque cum populo Iudaico eſſe. Eodem S. C. cautum, ΜΗ ΔΕΝΑ τῶν ὑπὸ ταγμάτων Ρωμαίοις πολεμεῖν τῶν Ιουδαίων ἔθνει, μηδὲ τοῖς πολεμοῦσι χορηγεῖν ἢ σῖτον, ἢ πλοῖα ἢ χρήματα· ἐὰν δὲ βούλωνται Ιουδαίοις βοηθῶν Ρωμαίους αὐτοῖς, κατὰ τὸ δυνατόν· καὶ πάλιν, ἐὰν τῶν Ρωμαίων βούλωνται, Ιουδαίους αὐτοῖς συμμαχεῖν· ἐὰν δέ τι προσθῶσι τούτῳ τῷ συμμαχικῷ πλέον τοῦτο τῶν Ιουδαίων ἔθνος ἢ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν, τοῦτο κοινῇ γνώμῃ γίνεσθαι γνώμῃ τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων· ὁ δ' αὐ προσθεὶς, πεῦτ' εἶναι κύριον. Poſtea etiam ad renouandam cum Ro. amicitiã à populo Iudaico alios legatos miſſos idem Ioſephus lib. XIIII. cap. XVI. narrat: déque eorum poſtulatis S. C. factum in hæc verba: Λεύκιος Οὐαλέριος Λευκίου υἱὸς, στρατηγὸς, συνεβουλεύσατο τῇ Συγκλήτῳ εἰδοῖς Δεκεμβρείαις, ἐν τῷ τῆς Ομονοίας ναῷ· Γραφομένῳ τῷ δόγματι παρῆσαν δὲ, Λεύκιος Κοπτένιος Λευκίου υἱὸς, καὶ Παπίριος Κυείντας, πρὸς οὓς ἦν Αλέξανδρος Ιάσονος, καὶ Νουμήνιος Αντίοχου, καὶ Αλέξανδρος Δωροθέου, Ιουδαίων πρεσβευταὶ, ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ σύμμαχοι διελέχθησαν, αἰτούμενοι τὰς προϋπαρχούσας πρὸς Ρωμαίους Χάριτας, καὶ τῷ φίλῳ, καὶ σπονδὰς χρυσῆν σύμβολον τῆς συμμαχίας γενομένῳ, ἀνήνεγκαν, ὅπο χρυσῆν μυριάδαν πέντε, καὶ χάριτας αὐτοῖς ἔχουσαι δοθῆναι, πρός τε τοὺς αὐτονομουμένας πόλεις καὶ πρὸς βασιλεῖς, ὑπὲρ τοῦ τὸ τῷ τε χώραν αὐτῆς καὶ τοὺς λιμένας ἀδείας τυγχάνειν, καὶ μηδένα ἀδικεῖσθαι. Ἐδόξε δὲ

δὲ συμβῆναι Φιλίαν καὶ χάριτας πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὅσων ἐδεήθησαν τε χῖν, ταῦτ' αὐτοῖς τοῦ δοῦναι, καὶ τὸν κομισθέντα ἀσπίδα πρὸς δέχεσθαι. Ad eandem amicitiam renouãdam, etiam poſt Antiochi regis obitum legatos Romam Hircanus Pontifex miſit, quibus in Sẽnatum introductis, & auditis, de ea re Ioſeph. lib. XIII. Antiq. Iudaic. cap. XVII. S. C. ait factũ eſſe huiuſmodi: Φάνιος Μάρκου υἱὸς στρατηγὸς βουλὴν συνήγαγε κατὰ ἐκτὼ εἰδῶν Φιβρουαρίων ἐν κομιτίῳ, παρόντος Λευκίου Μαινίου λουκίου υἱοῦ Μενενία, καὶ Γαίου Σεμπρωνίου Γαΐου υἱοῦ Φαλερινᾶ. περὶ ὧν ἐχρείσευσε Σίμων Δοσιθέου, καὶ Απελλάνιος Αλεξάνδρου, καὶ Διοδώρος Ιάσονος, ἄνδρες καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ιουδαίων, οἱ καὶ διελέχθησαν περὶ Φιλίας καὶ ὑπαρχούσης πάντοις καὶ Συμμαχίας πρὸς Ρωμαίους, ἐξ ὧν δημοσίων γραμμάτων, ὅπως τε ἰόντων καὶ λιμένες καὶ ἀζάρεα, καὶ πηγαὶ, καὶ ὅσα πόλεις αὐτοῦ ἄλλας καὶ χώρας πολεμῶν ἔβαλεν Αντίοχος, πρὸς τὸ τῆς συγκλήτου δόγμα, ταῦτα ἀποκατασταθῆ. ἵνα τε τοῖς γραπτῶς τοῖς βασιλικοῖς μὴ ἐξῇ ἀφ' τῆς χώρας τῆς αὐτοῦ, ἐξ οὗ ὑπηκόων αὐτοῦ διέρχεσθαι. καὶ ὅπως τὰ χῦ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ψηλαφήσειεν ὑπ' Αντίοχου πρὸς τὸ τῆς συγκλήτου δόγμα, ἄκυρα γένηται. ἵνα τε πρέσβεις πέμψαντες ἀποδοθῆναι τε αὐτοῖς ποιήσωσι τὰ ὑπ' Αντίοχου ἀφαιρεθέντα, καὶ τῶν χώραν ἀφαιρώσωνται· τῶν ἐν τῷ πολέμῳ διεφθαρμένων. ὅπως τε αὐτοῖς πρός τε βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλεύθερος γράμματα δῶσιν εἰς ἀσφάλειαν τῆς εἰς οἶκον ἐπανόδου. ΕΔΟΞΕΝ ΟΥΝ περὶ τούτων ταῦτα ΑΝΑΝΕΩΣΑΣΘΑΙ ΦΙΛΙΑΝ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ πρὸς ἄνδρας ἀγαθοὺς καὶ τοῦ δήμου τοῦ μεγάλου φίλους καὶ συμμάχους· περὶ μὲν τοι γραμμάτων, ἀπεκρίναντο βουλεύσεσθαι, ὅταν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἡ σύγκλητος εὐσχολίαν. Σπεύδασθαι τε τὰ λοιπὰ μηδὲν εἰς αὐτοὺς ἀδίκημα τοιοῦτο γενήσεσθαι, δοῦναι τε αὐτοῖς τὸν στρατηγὸν Φάνιον χρήματα ἐκ τοῦ δημοσίου, ὅπως αὖ εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανέλθοιεν. Sed quæret aliquis, quid ſibi vult, quod ait Senatum à Fannio Prætore habitum ἐν κομιτίῳ. Vetus interpres, cuius errorem Gelenius ſequitur, vertit, *in Campo*: quod valde nouum antiquitatum Romanarum peritis videbitur. Nam vbi lectum, aut cui vnquam fando auditum, Senatum in campo habitũ? nec hoc Ioſephum ſenſiſſe veriſimile ſano alicui fiet: ſed aliud vox illa ſignificat, aut ab antimentem mihi, mutatione penè nulla, leuiſque apicum diuulſione, morbo huic medicinã fieri poſſe. Protinus enim mihi ſuſpicio iniecta eſt, Ioſephum ſcripſiſſe ἐν κομιτίῳ: deinde has literas π in π coaluiſſe. Verùm in hanc ſententiam ſuſpenſo gradu euntem me, aliud eiuſdem argumenti, eadémque lingua perſcriptum S. C. confirmauit. Nam quod de Aſclepiade Clazomenio Græcè extat S. C. id æquè in Comitio perſcriptũ fuiſſe teſtantur verba hæc in eius auctoritate poſita, ἐν κομιτίῳ γραφομένῳ παρῆσαν &c. Itaq; quod erat in coniectura poſitum, pro certo affirmari, amoto omni temeritatis metu poteſt. In Comitio vtique ſtetiſſe legatos docet Liuius lib. XXIX. cùm ait, *Decem legati Locrenſium, obſiti ſqualore & ſordibus, in Comitio ſedentibus Conſulibus, velamenta ſupplicum ramos oleæ (vt Græcis mos eſt) porrigentes, ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt.* Idem lib. XLV. *Conſulti ab M. Iunio Conſule Patres, ſtantibus in Comitio legatis, an locum, lautia, Senatúmque darent.* Varro præterea lib. IIII. de lingua Lat. ſub dexira Curiæ Hoſtiliæ à Comitio locum fuiſſe ſubſtructum, vbi nationum ſubſiſterent legati qui ad Senatum eſſent miſſi, eúmque à parte, vt multa, Græcoſtaſin appellatum, tradit. Græcoſtaſin etiam ſupra Comitium olim fuiſſe Plinius lib. XXXIII. cap. II. demõſtrat. Aſcon. Pædian. in III. Verron. Comitium locum fuiſſe ait propter Senatum, quo coire equitibus & populo Ro. licebat. Iam Accij Nauij auguris ſtatuam, quam in Comitio, gradibus ipſis ad lævam curiæ fuiſſe Liuius lib. I. ait, Alicarnaſſæus lib. III. poſitam fuiſſe, ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, ſcribit.

Verùm quo potiſſimum verborum genere, Societatem & Amicitiam petentibus, Senatus concedere ſoleret, receptáque in ea re verba aperiam. Comperrum quidem certè habeo Senatum in hac ſpecie decernere conſueuiſſe eos quibuſcum amicitiam & ſocietatem iungerent, VIROS BONOS, SOCIOSQVE ET AMICOS APPELLARI, ET IN SOCIORVM FORMVLAM REFERRI, LOCVM, ILLIS ET LAVTIA PRÆBERI. Nec tamen fidem mihi haberi abſque ſponſoribus poſtulo: ac ne in me hanc obligationem ſuſcipiam, reos debendi Liuium, & veterem tabulam æneam delegabo. Liuius lib. XLIII. Lampſacenis poſtulantibus, VT IN AMICITIAM POPV-

Universidad de Deusto
Biblioteca

IL ROMANI RECIPERENTVR, ET SI PAX CVM PERSEO REGE FIERET, EXCIPERENTVR, NE IN REGIAM POTESTATEM RECIDERENT. Senatum decreuisse scribit, VTI Q. MÆNIVS PRÆTOR EOS IN SCIORVM FORMVLAM REFERRET. Idem ad huiusmodi postulata decerni consueuisse restatur de Onesimo factum Senatusconsultum, quod eiusdem Liuij lib. XLIIII. ponitur. Onesimus enim cùm deterrere à bello Philippum Macedonum regem nequiuisset, primo subtrahere sese per alias atque alias causas, ne interesset iis quæ non probabat, cœpit, postremo suspectum se esse cernens, & proditionis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit, magnóque vsui Consuli fuit. Quæ postquam introductus in curiam memorauit, Senatus, IN FORMVLAM SOCIORVM EVM REFERRI iussit: LOCVM, LAVTIA, PRÆBERI, AGRI TARENTINI, QVI PVBLICVS POPVLI RO. ESSET, DVCENTA IVGERA DARI; ET ÆDES TARENTI EMI: VTI EA CVRARET, C. DECIMIO PRÆTORI MANDATVM. Idē Liuius lib. XXIX. Senatū Locrensium legatis inter cætera respōdisse ait, VIROS BONOS SOCIOSQVE EOS APPELLARI. Ac nē fortè quis Liuij esse illa, non Senatus sollēnia verba cauilletur, proferam plenum, & omnibus suis partibus ac numeris absolutum, de Societate atque Amicitia Senatusconsultum, nō patria id quidem lingua perscriptū, sed cuius præcipua, quæ ad rem faciunt, verba, in authentici Latini fragmēto salua sunt. Id ære fixum Romæ hodiéque extat, in hæc verba.

Ἐπὶ ὑπάτων Κοίντου Λυταπίου Κοίντου υἱοῦ Κάτλου καὶ Μάρκου Αἰμιλίου Κοίντου υἱοῦ Μάρκου υἱωνοῦ Λεπίδου, γραμματεύοντος δὲ τῆς πόλιν, καὶ ὅπως τοῖς ξένων Λευκίου Κορνηλίου . . . . . υἱοῦ Σισέννα, μηνὸς Μαΐου, Κοίντος Λυτάπιος Κοίντου υἱὸς Κάτλος ὕπατος Συγκλήτῳ συνεβούλευσεν.

Πρὸ ἡμερῶν ἑπτὰ καὶ δέκα Καλανδῶν Ἰουνίων ἐν κομετίῳ γραφομένῳ παρῆσαν Λεύκιος Φαβέριος Λευκίου υἱὸς Σεργία, Γάϊος . . . . . Λευκίου υἱὸς Ποπλιλία, Κοίντος Τίτου υἱὸς Σεργία, οἷς ἐν Κοίντος Λυτάπιος Κοίντου υἱὸς ὕπατος λόγους ἐποιήσατο, Ἀσκληπιάδην Φιλίνου υἱὸν Κλαζομένιον, Πολύστρατον Πολιάρχου υἱὸν Καρύστιον, Μενίσκον Εἰρηναίου τὸν γεγενῆσθαι Μενίσκον Θαργηλίου υἱὸν Μιλήσιον, ἐν τοῖς πλοίοις τοῖς γενομένοις τῷ πολέμου τῷ Ἰταλικῷ ἐπάρχοντας· τούτους ἐργασίας ἕνεκεν ἀνδρὸς καὶ πίστιν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν τοῖς ἡμετέροις παρεσχημένους. Τούτους ἑαυτοῦ καὶ τοῦ συγκλήτου δόγμα εἰς τὰς πατρίδας ἀπολῦσαι βέλεσθαι, ἵνα αὐτῷ φαίνηται, ὅπως ὑπὸ τοῦ καλῶς πεπραγμένων ὑπ' αὐτοῦ ἀνδραγαθημάτων, εἰς τὰ δημόσια πράγματα τὰ ἡμέτερα χάριν ἀπολογὴ αὐτοῦ γένηται. Περὶ τούτου τῶν πράγματος ὅπως ἔδοξεν. Ἀσκληπιάδην Φιλίνου υἱὸν Κλαζομένιον, Πολύστρατον Πολιάρχου υἱὸν Καρύστιον, τὸν γεγενῆσθαι Μενίσκον, ἄνωθεν δὲ Θαργηλίου ἀνδρὰς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ φίλους ἀγορεῦσαι τῷ Σύγκλητον, καὶ τὸν Δῆμον τὸν Ῥωμαίων ᾠφελημένων τῷ τούτων ἐργασίαν καλὴν, ἕνανδρον, καὶ πίστιν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν τοῖς ἡμετέροις γεγενῆσθαι. Διὸ δὴ αἰτίαν Σύγκλητον κρίνειν, ὅπως ὅτοι, τέκνα, ἔκγονοι τε αὐτοῦ ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσιν ἀλειτούργητοι πάντων τῶν πραγμάτων καὶ ἀνεκφορίων ὦσιν. Εἴ τινες εἰσφορὰ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν εἰσπεπραγμέναι εἰσὶν, μετὰ τὸ τούτοις τῶν δημοσίων πραγμάτων τοῦ ὑμετέρων χάριν ὁρμῆσαι, τοσαῦτα αὐτοῖς ἀποδοθῶσιν, ἀποκαταστεθῶσιν. Εἰτέ τινες ἀγροὶ, οἰκίαι, ὑπάρχοντα αὐτῶν τε φανται, μετὰ τὸ ἐκ τῆς πατρίδος τῶν δημοσίων πραγμάτων τῶν ἡμετέρων χάριν ὁρμῆσαι, ὅπως ταῦτα πάντα τούτοις εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστᾶῃ. Εἰτέ τις προθυμία παρελήλυθεν, ἀφ' ὃ ἐκ τῆς πατρίδος, τῶν δημοσίων πραγμάτων τῶν ἡμετέρων χάριν ὥρμησαν, μήτε τοῦτο τὸ πρᾶγμα αὐτοῖς βλαβερὸν γένηται, μηδέ τι αὐτοῖς ᾠφελ. ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ ἔλασσον ὀφείληται, μηδέ τι ἔλασσον αὐτοῖς μεταπορεύεσθαι, πράσσειν ἔξη. Οσαί τε κληρονομίαι αὐτοῖς, ἢ τοῖς τέκνοις αὐτῶν παρεγένοντο, ὅπως ταύτας ἔχωσιν ᾠφελ. κατὰ χώραν, καρπεύωνται τά τε, ἴσα τε ἂν αὐτοὶ, τέκνα, ἔκγονα, γυναῖκες τε αὐτῶν παρ' ἑτέρου μεταπορεύωνται, ἐάν τε τι παρ' αὐτῶν, τέκνων, ἐκγόνων, γυναικῶν τε αὐτῶν ἕτεροι μεταπορεύωνται, ὅπως τέκνων, τέκνων, γυναικῶν τε αὐτῶν ἐξουσία καὶ αἵρεσις ᾖ. Ἐάν τε ἐν ταῖς πατρίσιν κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους βέλωνται κρίνεσθαι, ἢ ὅτι τῶν ὑμετέρων ἀρχόντων, ὅτι Ἰταλικῶν κριτῶν, ἐάν τε ὅτι πόλεως ἐλευθέρας, τῶν ᾠφ. πόλεις ἐν τῇ φιλίᾳ τῷ Δήμου τῷ Ῥωμαίων μεμφικμένων, ᾧ ἂν παρῆσαν, ὅπως ἔχει τὸ κριτήριον ἐν τούτοις τῶν πραγμάτων γένηται. Εἴ τινα κρίσεις ἐν αὐτῶν ὀφείλοντων, μετὰ τὸ ἐκ τῆς πατρίδος ὁρμῆσαι, γεγενότα ᾖ, ταῦτα ὅπως εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστᾶῃ, καὶ ἐξ ἀκεραίου κριτήριον ἐν τῷ ᾧ συγκλήτου δόγμα γένηται. Εἴ τινα χρήματα αἱ πόλεις αὐτῶν δημόσια ὀφείλωσιν, μή τι εἰς ταῦτα τὰ χρήματα δοῦναι ὀφείλωσιν. Ἀρχόντες ἡμέτεροι, οἵ τινες ἂν ποτε Ἀσίαν, Εὐβοίαν μεθῶσιν, ἢ ἐπαρχίας Ἀσίᾳ, Εὐβοίᾳ ἐνθῶσιν, φυλάξωσιν, μή τι θ' τοι δοῦναι ὀφείλωσιν. ὅπως τε Κοίντος Λυτα-

πος, Μάρκος Αἰμίλιος ὕπατοι, ὁ ἕτερος, ἢ ἀμφότεροι, ἐὰν αὐτοῖς φαίνηται, τύποις εἰς τὸ τῶν φίλων ᾠφ. πρᾶγμα ἀνενεχθῆναι φροντίσωσιν. τούτοις τε πίνακα χαλκοῦν φιλίας ἐν τῷ Καπετολίῳ ἀναθεῖναι, θυσίαν τε ποιῆσαι ἐξῆ. Ξένια τε αὐτοῖς καὶ τὸ ᾠφ. πρᾶγμα, τόπον, παροχὴν τε τὸν Ταμίαν τὸν τῆς πόλιν τούτοις μισθῶσαι, ἀποστεῖλαί τε κελεύωσιν. Ἐάν τε ᾧ τῶν ἰδίων πραγμάτων πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Σύγκλητον ἀποστέλλειν, αὐτοί τε ᾠφ. γίνεσθαι παρεσκευῶνται, ὅπως αὐτοῖς, τέκνοις, ἐκγόνοις τοῖς αὐτῶν, ἐάν αὐτοῖς φαίνηται, χρήματα παρὰ τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἡμετέρους, οἵ τινες Ἀσίαν, Μακεδονίαν ἐπαρχείας ᾠφ. κατέχουσιν, καὶ παρὰ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἀποστεῖλασιν· τῷ Σύγκλητον φέλειν, καὶ δίκαιον ἡγεῖσθαι, ταῦτα οὕτω γίνεσθαι οὕτως, ὡς ἂν αὐτοῖς ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων, πίστεως τε ἕνεκα ἰδίας φαίνηται, ἔδοξεν. Ἀσκληπιάδου τοῦ Φιλίνου Κλαζομενίου, Πολυστράτου τοῦ Πολυάρχου Καρυστίου, Μενίσκου τοῦ Εἰρηναίου Μιλησίου.

Fuerat hoc æquè Latinè ac Græcè in æs incisum Senatusconsultū: Sed ænea Latina tabula pene tota intercidit, ex qua paucula dumtaxat verba supersunt, quæ ego aliquot vocum accessione, quas literarum varietas prodet, de meo, aucta subiiciam.

. . . . . EIS, LIBEREIS, POSTEREIS, vxoribus . . . . . .
. . . . . CERTARE SEIVE APVD MAGISTRATVS nostros . . . .
. . . . . VBEI VELINT, VTEI IBEI IVDICIVM DE EIS REBVS FIAT. SEIQVA IVDICIA . . . . . .
In integrum restituantur. ET DE INTEGRO IVDICIVM EX S. C. FIAT. SEI QVAS PECVNIAS ciuitates eorum publicè debent . . . . . .
Magistratus NOSTRI QVEIQVOMQVE ASIAM, EVBOEAM, LOCABVNT, VECTIGALVE ASIÆ, Euboeæ . . . . . .
. . . . Vtique Q. Lutatius, M. ÆMILIVS COSS. A. A. S. E. V. EOS IN AMEICORVM FORMVLAM REFERENDOS CVRARENT: EIS . . . . . FACERE LICERET: MVNVSQVE EIS EX FORMVLA, LOCVM, LAVTIAQVE, Q. VRB. EIS LOCARE, MITTEREQVE . . . . . VENIRE VELLENT. VTI EIS LEIBEREIS POSTEREISQVE EORVM LEGATOS VENIRE, MITTEREQVE LICERET: VTEIQVE SI EI V. E. LITTERAS AD MAGISTRATVS NOSTROS, QVEI ASIAM, MACEDONIAM PROVINCIAS OBTINENT, ET AD MAGISTRATVS EORVM MITTANT . . . . . .
Senatum velle & ÆQVOM CENSERE, EA ITA FIERI. I. V. E. R. P. F. S. V.C.

Sed, cetera desint licet, ex Palliatis tamen, Togata multa verba elici possunt. In Græcis enim liquido perspicuéque multa cerno, quæ velut certa Senatusconsultorum verba, manu iniecta vindicare, & dicere nostra esse, audeo. Qualia sūt, Ὑπατος Συγκλήτῳ συνεβούλευσεν, id est, CONSVL SENATVM CONSVLVIT, & Γραφομένῳ παρῆσαν, id est, SCRIBENDO ADFVERE, Λόγους ἐποιήσατο, VERBA FECIT. Ἐργασίαν ἔπανδρον καὶ πίστιν, OPERAM FORTEM ET FIDELEM, quæ fuisse sollemnia verba docet Cicero III. Catilinar. cùm ait, *Deinde L. Flaccus & C. Pontinus Prætores, quod eorum* OPERA FORTI FIDELIQVE VSVS ESSEM, MERITO AC IVRE LAVDANTVR Liu. lib. XXIIII. *Hispānis duplicia cibaria dari iussa*, OPERAQVE EORVM FORTI AC FIDELI PERSÆPE RESPVB VSA EST. Et lib. XLV. *Et populū Ro. ab eo bello Punico*, FORTI FIDELIQVE OPERA ADIVTVM. Idē lib. XL. *Socium Latini nominis XII. millia, DC. equites: quorum* FORTI OPERA *duobus aduersus Celtiberos prælijs vsus Q. Fuluius esset.* Quæ etiā lib. XXII. coniūgit. *Haberetis hodie viginti millia armatorū, Cannensi* FORTIA, FIDELIA, PATRES CONSCRIPTI. Sequitur, Περὶ τούτου τῶν πραγμάτος οὕτως ἔδοκεν, id est, DE EA RE ITA CENSVERVNT. Ἀνδρας καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ φίλους ἀγορεῦσαι τῷ Σύγκλητον, hoc est, VIROS BONOS ET AMICOS SENATVM APPELLARE. Quæ fuisse certa huiusmodi Senatusconsultorum verba ex Liuio lib. XXIX. supra docui, & nunc, vt alium quoque ex isto fonte riuulum ducam, moneo, Socios & Amicos BONORVM ET FIDELIVM appellatione olim ornari consueuisse, eáque præcipua laude commendatos. Itaque Locrensium Legati in Senatu de Pleminij crudelitate querentes, apud Liuium lib. XXIX. aiunt, *Magis indigne-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

mini, BONIS AC FIDELIBVS SOCIIS *tam atroces atque indignas iniurias ab legato vestro militibúsque fieri.* Idem lib.XXIIII. *Tum primùm, vt pro* BONIS AC FIDELIBVS SOCIIS *facerent, orauit, vt duo legationem referrent ad Imperatores suos.* Et apud eundem lib. XXII. Hieronis legati. *Itaque* (inquiunt) *quanquã probè sciat magnitudinẽ populi Ro. admirabiliorem prope aduersis rebus, quam secundis, missa tamẽ à se omnia quibus* A BONIS FIDELIBVSQVE SOCIIS *bella iuuari soleat.* Idẽ lib.XLII. per legatos Antiochũ regem petisse ait, *imperaret sibi populus Ro. quæ* BONO FIDELIQVE SOCIO REGI *essent imperãda.* Et lib.XLIII. Carthaginiensiũ legati SE BONORVM FIDELIVMQVE SOCIVM muneribus sæpe functos esse commemorant. Sallustius in bello Iugurthino. Leptitanos, ait, ex quo in societatem & amicitiam assumpti fuere, semper BONOS, FIDELESQVE mansisse. Cicero etiã Oratio. de Haruspic. Respõs. testimonium Deiotaro tribuit huiusmodi, *Quem vnum habemus in orbe terrarum,* FIDELISSIMVM HVIC IMPERIO, ATQVE AMANTISSIMVM NOSTRI NOMINIS REGEM. Idem Philipp. XI. *Quid de Cn. Pompeio loquar, qui vnum Deiotarum in toto orbe terrarum* EX ANIMO AMICVM, VEREQVE BENEVOLVM, VNVM FIDELEM POPVLO RO. *iudicauit.* Hæc etiã verba Liuius lib.XXII, ita coniungit. *Nunc autem quemadmodum hi* BONI, FIDELESQVE *(nam fortè ne ipsi quidem dixerint) ciues esse possunt.* Reliqua excutiamus, Διὸ ὰπάσας Σύγκλητον χρῆναι, QVAS OB RES, vel, OB EAS CAVSAS SENATVM IVDICARE. Ἀγροὺς, οἰκίας, ἰπάρχοντα, AGRI, ÆDIFICIA, LOCA. Ita forte, AGROS, ÆDIFICIA, LOCA, reddere voluerunt: nam ea coniungi solita in legibus suprà docuimus. Εἴ τις προθεσμία παρελήλυθεν, SI CVIVS ACTIONIS DIES EXIIT, vel, vt in edicto Prætoris, Ex quib. caus. maior. SIVE CVIVS ACTIONIS EORVM CVI DIES EXISSE DICETVR. Ἐχουσιν, Δεσπόζουσιν, καρπεύονται. In his lucẽt verba hæc, HABERE, POSSIDERE, FRVI. Τέκνα ἔκγονα, γυναῖκες. LIBERI, POSTERI, VXORES. Μὴ πεῦτο τὸ πρᾶγμα βλαβερὸν γένοιτο. NE EA RES FRAVDI SIT. Eius ergò Sc. eximia, primarúmque, vt ita dicam, partium verba, quorum nomine illi ad exhibendum iudicium dictauimus, sunt hæc, Ὑπατοι ὁ ἕτερος ἢ ἀμφότεροι ἐαν αὐτοῖς φαίνηται, τέτοις εἰς τὸ πρῶτον φίλων δόγμα αὖθις βουλὴν φροντίσαι. Quæ interpretatione mea non egent: In fragmento enim Latino supersunt hæc, CONSVLES, ALTER, AMBOVE SI EIS VIDEBITVR, EOS IN AMICORVM FORMVLAM REFERVNDOS CVRARENT. Illa verò, Ξενίαν τε αὐτοῖς καὶ τὸ δόγμα, τόπον, παροχὴν τε τὸν ταμίαν τὸν κατὰ πόλιν τοῖς μισθῶσαι, ἑστιᾶν τε κελεύουσι, finguntur officio horum Latinorum, MVNVSQVE EIS EX FORMVLA, LOCVM, LAVTIAQVE QVÆSTOREM VRBANVM EIS LOCARE MITTEREQVE. Postrema verba Græca, Τὸν Σύγκλητον θέλειν δίκαιον ἡγεῖσθαι, tantumdem valent, quantum Latina hæc, quæ in authentico apparent, SENATVM VELLE ET ÆQVVM CENSERE EA ITA FIERI, ITA VTI E REPVB. FIDEQVE SVA VIDEBITVR, CENSVERVNT. Atque hinc, quod semel dictum sit, Liuij verba nobis non immerito pro Senatus oraculis esse, facilè quisque iudicabit.

Præter Societatẽ verò & Amicitiã, quandoque etiã HOSPITIVM CONTRAHI decernebant Patres, cum eo qui eorum legatos benigne & comiter excepisset. Auctorem habeo, & qui magno suo periculo causam meam recipiat, Liuium. Is enim, cũ Timasitheo Liparensi, quòd à piratis captos Romanorum legatos Delphos cum donis proficiscẽtes, perductósque in publicum hospitium, Delphos etiam cum præsidio nauium prosecutus sospites Romam restituerat, HOSPITIVM SENATVSCONSVLTO FACTVM lib. V. scribit. Eodémque lib. à Senatu decretum tradit, VT CVM CÆRETIBVS PVBLICE HOSPITIVM FIERET, QVOD SACRA POPVLI RO. AC SACERDOTES RECEPISSENT. Atque vt eos, quos in amicitiam & societatẽ admittebãt, in Formulam sociorum referri iubebant, ita quibuscum fœdus dissoluebant, societatémque distrahebant, eorum amicitiam societatémque renuntiabant. Sic legatos in Macedoniã ad res repetendas, renuntiandámque amicitiam regis Persei missos, eam amicitiam societatémque renuntiasse Liuius lib.XLII. refert.

Honorificis Senatusconsultis expositis, his contraria, Probrosa aliquot & Ignominiosa adscribere consequens est. Quorum signa feret id, quod in milites qui ex acie Cannensi profugerant, factum accepimus. Liuius lib.XXIII. *De exercitu Marcelli,* QVI EX

EX FVGA CANNENSI ESSENT, IN SICILIAM EOS TRADVCI, ATQVE IBI MILITARE, DONEC IN ITALIA BELLVM ESSET, *placuit.* Quo oculos reflexit lib.XXV. cùm ait: *Cannensis reliquiæ cladis, in exercitus erat relegatus in Siciliam, sicut ante dictum est,* NE ANTE PVNICI BELLI FINEM IN ITALIAM REPORTARETVR. Idem lib.XXVI. *Factus indignum esse, Cannensem exercitum, quod ex acie fugerit, in Siciliam deportatum,* NE PRIVS INDE DIMITTATVR, QVAM HOSTIS EX ITALIA DECESSERIT. Plutarchus in Marcello, Τῶν δὲ φυγῆ σωθέντων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστεῖλαι, Ἰταλίας μὲν ἀπελαύνειν, ἕως πολεμοῦσι τοῖς Ἀννίβου. Simile Senatusconsultũ factũ esse de exercitu Cn. Fului, qui in Apulia fœdè cæsus, fugatúsque erat, ex Liuio lib.XXVI. intelligimus. Illic enim de eo sic loquitur, *Huic generi militum, Senatus eundem, quem Cannensibus finem statuerat militiæ.* Quod ego ita interpretor, vt Senatus eis missionem, reditumque in patriam negauerit ante belli finem. Additum, ait ibidem Liuius, vtrorumque ignominiæ, NE IN OPPIDIS HYBERNARENT, NEVE OPPIDIS HYBERNA PROPIVS VLLAM VRBEM DECEM MILIBVS PASSVVM ÆDIFICARENT. Quinetiam cùm pro his Cannensis cladis reliquiis Marcellus Senatum per literas deprecatus esset, petissétque, vt eorum sibi opera ad expugnationem Syracusarum vti liceret, decreuisse Senatum Liuius lib.XXV. scribit: MILITIBVS QVI AD CANNAS COMMILITONES SVOS PVGNANTES DESERVISSENT, SENATVI NIHIL VIDERI REMPVB. COMMITTENDAM ESSE. SI M. CLAVDIO PROCONSVLI ALITER VIDERETVR, FACERET QVOD E REPVB. FIDEQVE SVA DVCERET: DVM NE QVIS EORVM MVNERE VACARET, NEV DONO MILITARI VIRTVTIS ERGO DONARETVR, NEV IN ITALIAM REPORTARETVR, DONEC HOSTIS INTRA ITALIAM ESSET. Valerius verò Maximus hoc idem narrans lib. II. cap. II. Senatum rescripsisse ait, INDIGNOS ESSE, QVI IN CASTRA RECIPERENTVR. CETERVM SE EI PERMITTERE, VT FACERET QVOD REIPVB. EXPEDIRE IVDICASSET, DVM NE QVIS EX EIS MVNERE VACARET, AVT DONO MILITIÆ DONARETVR, AVT IN ITALIAM, DONEC HOSTES IN EA ESSENT, ACCEDERET. At Frontinus lib. IIII. Stratagematum cap. I. *Senatus,* ait, *negauit* SIBI PLACERE COMMITTI HIS REMPVB. QVAM DESERVISSENT. *Marcello tamen permisit facere quod videretur,* DVM NE QVIS EORVM MVNERE VACARET, NEVE DONARETVR, NEVE QVOD PRÆMIVM FERRET, AVT IN ITALIAM REPORTARETVR (sic enim cum veteri codice legendum est) DVM POENI IN EA EVISSENT. Plutarchus in Marcello, Ἐποιήσατο γνώμην ἡ βουλὴ, μηδὲν εἰς δημοσίαν πρᾶγμα δοῦναι Ῥωμαίους αἰχμάλωτον ἀνδρῶν· Εἰ δὲ βούλεται χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἵπποις, μηδενὶ πρὸς ἐπ' αἰσχρείᾳ νομιζομένῳ φειδῶν καὶ χάριν τυχεῖν ὑπ' ἀρχοντος. Auctor est Valerius Maximus lib. II. cap. VII. Tarentino bello, quassatis licet, atque attritis Reipub. viribus, cùm magnum captiuorum ciuium numerum à Pyrrho rege vltrò missum recepissent Patres, decreuisse, VT EX IIS QVI EO QVO MERVERANT, PEDITVM NVMERO MILITARENT, NEVE QVIS EORVM INTRA CASTRA TENDERET, NEVE LOCVM EXTRA ASSIGNATVM VALLO AVT FOSSA CINGERET, NEVE TENTORIVM EX PELLIBVS HABERET: *Recursum autem iis ad pristinum militiæ ordinem posuerunt,* SI QVIS BINA SPOLIA EX HOSTIBVS TVLISSET. Ibidem etiam, milites qui Rhegium iniusto bello occupauerant, mortuóque duce Iubellio M. Cæsium scribam eius sua sponte Imperatorem delegerant, Senatum, carcere inclusisse ait, ac M. Fuluio Flacco Trib. pl. denuntiante, ne in ciues Romanos aduersus morem maiorum animaduerteret, nihilominus propositum executum esse. Itaque *quinquagentos per singulos dies,* VIRGIS CÆSOS SECVRI PERCVTI *iussit,* EORVMQVE CORPORA SEPVLTVRÆ MANDARI, MORTEMQVE LVGERI *vetuit.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Addit eodē loco Valerius, quòd cùm Q. Petilinum Consulem fortissimè aduersus Ligures pugnantem occidere milites passi essent, LEGIONI, NEQVE STIPENDIVM ANNI PROCEDERE, NEQVE ÆRA DARI, SENATVS DECREVIT, *quia pro salute Imperatorum, hostium telis se non obtulerant.*

Planè eos qui turpem cum hostibus pacem fecissent, Senatus decernere solebat, ipsissimet HOSTIBVS DEDI. Sic Caudinæ pacis sponsores HOSTIBVS DEDI Senatus decreuit, quemadmodum Liuius lib. IX. refert. Mancinum etiam propter inuidiam fœderis Numantini à Patre patrato ex S.C. Numantinis deditum, Cicero lib. I. & II. de Oratore. & Topic. & lib. III. Officior. memorat. Cuius Senatusconsulti Appianus lib. de Bell. Hispaniensib. meminit his verbis, Μαγκῖνον δὲ ἔγνασαν ἐκδοῦναι τοῖς Νομαντίνοις, ἄνευ σφῶν αἰσχρᾶς συνθήκας πεποιημένον, ᾧ λόγῳ καὶ Σαμνίταις οἱ πατέρες, ὅμοια ταῖς αὐτῇ συνθεμένοις ἠγημένας εἶκοσιν, ἐξέδοσαν. Vell. Patercul. lib. II. de Hispaniis: *In illis*, ait, *turpe Q. Pompeij fœdus, turpiusque Mancini, Senatus cum ignominia dediti Imperatoris rescidit.* Idque vt religione fœderis populus solueretur, ita placuisse Cicero Orat. pro Cæcinna. & Epitome Liuij lib. LVI. & Plutarchus in Gracchis docent. Marcum quoque Clodium, CORSIS, quia turpem cum his pacem fecerat, DEDENDVM SENATVS CENSVIT, auctore Valerio Maximo lib. VI. cap. III. Vtrumque Senatusconsultum Ammianus Marcellin. lib. XIIII. perstrinxit, de Nemesi loquens, his verbis: *Eadem Mancinum post imperium Numantinis summa atrocitate, Veturium & Clodium Corsis, substraxit.* Sed & L. Minutium, & L. Manlium Senatus CARTHAGINIENSIBVS, quòd eorum legatis manus attulissent, PER FÆCIALES DEDI IVSSIT, narrante Valer. Max. lib. VI. cap. VII. & Liuio lib. XXXVIII. Q. Fabium quoque, & Cn. Apronii ædilitate functos, quòd legatos ab vrbe Apollonia Romam missos, orta contentione pulsassent, Senatus, auctore Valerio Max. lib. VI. cap. VII. PER FÆCIALES LEGATIS DEDIDIT, Quæstoremque cum his Brundusium ire iussit, ne quam in itinere à cognatis deditorum iniuriam acciperent. Epitome Liuij lib. XV. *Cùm legatos Apolloniatium ad Senatum missos quidam iuuenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus.* Suetonius in Iul. cap. XXIIII. scribit nonnullos in Senatu censuisse, CÆSAREM DEDENDVM HOSTIBVS. Quemdam etiam ex Annibalis captiuis, qui fallaci reditu iureiurando se exoluisset, Senatus censuit COMPREHENDENDVM, ET CVSTODIBVS PVBLICE DATIS DEDVCENDVM AD ANNIBALEM, vt Liuius lib. XXII. scribit.

In hoc albū referendæ sunt Senatusconsulta in mortuorū ignominiā facta, quibus eorum memoria damnabatur. Cuiusmodi est id quo Valerius Max. lib. VI. cap. VII. Tiberium Gracchum, vt patriæ inimicum, quia potentiam suam saluti eius prætulerat, HOSTEM IVDICATVM, VLTIMO SVPPLICIO AFFECTVM, SEPVLTVRÆ QVOQVE HONORE SPOLIATVM FVISSE, scribit. Itémque vt in CAII FRATRIS COMITES ET AMICOS ANIMADVERTERETVR. Vespasianum quoque Suetonius in eius vita cap. II. ait pœnæ coniuratorum addendum censuisse, VT INSEPVLTI PROIICERENTVR. Idem in Domitiano cap. vlt. *De eius cæde Senatus adeò lætatus est, vt repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret*, SCALAS ETIAM INFERRI, CLIPEOSQVE ET IMAGINES EIVS CORAM DETRAHI, ET IBIDEM SOLO AFFLIGI IVBERET, NOVISSIME, ERADENDOS VBIQVE TITVLOS, ABOLENDAMQVE OMNEM MEMORIAM DECERNERET.

Sed iam tēpus est, vt ea, quæ ad exterarū nationū legatis dabātur, responsa, transitū fidē, & qua verborum formula concipi ea solerent, exemplis demonstrē. Ante omnia sciendum est, legatos petisse, SIBI SENATVM DARI, id est, vt Senatum adire, mandatáque sua & postulata exponere liceret, ad eámque rem sibi dies diceretur. Liuius lib. XXX. *Legatis Carthaginiensium & Philippi regis (nam ij quoque venerant) petentibus,* VT SENATVS SIBI DARETVR, *responsum iussu Patrum à Dictatore est,* CONSVLES NOVOS EIS SENATVM DATVROS ESSE. Idem lib. XLV. *Cùm Rhodij, gratulatum se de victoria, purgatúmque ciuitatis crimina, dicentes venisse, petissent*, VT SENATVS SIBI DARETVR. Et lib. XLII. *Responsum tanquam legatis*, VT QVI ADIRE

Apud eundem lib. XXIX. Locrensium legati orant, vti sibi, PATRES ADEVNDI, *deplorandique ærumnas suas potestas fiat.* SENATVQVE DATO, natu maximus ex iis verba facit. De Rhodiorum etiam legatis, hæc lib. XLII scribit: *Venerant Rhodij legati ad purganda ea quæ vulgò iactari de ciuitate sciebant. Ceterùm* SENATVM IIS DARI, *cùm noui Consules magistratum iniissent*, PLACVIT. Coloniarum quoque magistratus Romā accitos lib. XXIX. refert orasse atque obsecrasse Coss. VT SIBI SENATVM ADIRE, AC DEPRECARI LICERET. Valer. Max. lib. V. cap. I. de Ptolemæo, qui Romam clàm Senatu sordidatus & squallidus venerat: *Hortatus*, ait, *cum Senatus est, vt depositis sordibus*, ADEVNDI IPSIVS DIEM PETERET. Senatus autem illis dari dicebatur, cùm in Senatum introducti audiebantur, quemadmodum & Senatus dari dicebatur extra vrbem Imperatoribus, cùm in Senatu de rebus abs se gestis disserētes, postulantésq; vt sibi triumphare liceret, audiebantur.

Legati verò Sociorum & Amicorum variis de causis Romam veniebant: Nam vel vt querelas suas ad Senatū deferrent, vel Gratulandi causa, vel vt Auxilium pollicerentur, implorarēntve, potissimùm mitti consueuerant. Quæ, vt aliquo ordine locus hic tractetur, ita distinguenda censui. Primùm ergo de querelis disseremus, ad quas variè pro re subiecta respondebatur. Interdum enim de iniuriis sibi à vicinis populis, vel regibus, illatis: Interdum de iniuriis, quas à magistratibus Romanis passi erant, querebantur. Sociorum certè Italicorum legatis querentibus vri & vastari agros à finitimis Hetruscis, quod defecisse à populo Ro. nollent, obtestātibúsq; Patres conscriptos, VT SEA VI ATQVE INIVRIA COMMVNIVM HOSTIVM TVERENTVR, Respōsum fuisse Liuius lib. X. narrat, CVRÆ SENATVI FVTVRVM, NE SOCIOS FIDEI SVÆ POENITERET. Idem lib. XXXIX. scribit, ex quo fama per gentes quæ Macedoniam accolunt, vulgata fuit, crimina, querimoniásque de Philippo rege non negligenter ab Romanis auditi, & multis operæpretium fuisse queri, pro se qualque ciuitates, gentésque, singulos etiam priuatim, Romam aut ad spem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ solatium, venisse. Quæ cùm vtcunque purgata essent à Demetrio Philippi filio, qui alia excusauit, alia recepit futura, ita vt maximè vellet Senatus, ad ea responderi placuit. NIHIL PATREM EIVS NEQVE RECTIVS, NEC MAGIS QVOD EX VOLVNTATE SENATVS ESSET, FECISSE, QVAM QVOD VTCVMQVE EA GESTA ESSENT, PER DEMETRIVM FILIVM SATIS FIERI VOLVISSET ROMANIS. MVLTA ET DISSIMVLARE ET OBLIVISCI, ET PATI PRÆTERITA, SENATVM POSSE, ET CREDERE ETIAM DEMETRIO CREDENDVM ESSE: OBSIDEM ENIM SE ANIMVM EIVS HABERE, ETSI PATRI CORPVS REDDIDERIT: ET SCIRE, QVANTVM SALVA IN PATREM PIETATE POSSIT. AMICVM EVM POPVLO ROMANO ESSE, HONORISQVE EIVS CAVSSA MISSVROS IN MACEDONIAM LEGATOS: VT SI QVID MINVS FACTVM SIT QVAM DEBVERIT, TVM QVOQVE SINE PIACVLO RERVM PRÆTERMISSARVM FIAT. VELLE ETIAM, SENTIRE PHILIPPVM, INTEGRA OMNIA SIBI CVM POPVLO RO. DEMETRII FILII BENEFICIO, ESSE. Idem Liuius lib. XLII. refert Carthaginiensium legatos quæstōs in Senatu præter agrum, de quo legati à Roma, qui in re præsenti cognoscerent missi erant, amplius septuaginta oppida, castellāque agri Carthaginiensis Masanissam, vi atque armis occupasse: ac proinde Senatum orasse, vt trium harum rerum vnam abs se impetrari sinerent, vt, vel ex æquo apud socium populum quid cuiusque esset, disceptarent: vel permitterent Carthaginiensibus, vt aduersus iniusta arma pio iustóque se tutarentur bello: vel ad extremum, si gratia, plus quam veritas apud eos valeret, semel statuerent, quid donatum ex alieno Masanissæ vellent. Ad quæ cùm Masanissæ filius Gulussa respondisset, *Sibi facile non esse de his rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet, neque patri facile fuisse mandare, cùm Carthaginienses, nec quæ de re acturi essent, nec omnino ituros se Romam indicassent: Eam causam fuisse patri mittendi se Romam qui deprecaretur Senatum, ne quid communibus inimicis, criminantibus se, crederent, quem ob nullam aliam causam, nisi propter constantem fidem erga populum Ro. odissent:* His vtrinque auditis, Senatus ita responderi iussit: SENATVI PLACERE, GVLVSSAM EXTEM-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PLO IN NVMIDIAM PROFICISCI ET NVNTIARE PATRI, VT DE IIS DE QVIBVS CARTHAGINIENSES QVERANTVR, LEGATOS QVAMPRIMVM AD SENATVM MITTAT, DENVNTIETQVE CARTHAGINIENSIBVS, VT AD DISCEPTANDVM VENIANT. SI ALIQVID POSSENT MASANISSÆ HONORIS CAVSSA, ET FECISSE, ET FACRVROS ESSE: IVS GRATIÆ NON DARE: AGRVM QVA CVIVSQVE SIT POSSIDERI VELLE: NEC NOVOS STATVI FINES, SED VETERES OBSERVARI, IN ANIMO HABERE: CARTHAGINIENSIBVS VICTIS, SE ET VRBES, ET AGROS CONCESSISSE, NON VT IN PACE ERIPERENT PER INIVRIAM, QVÆ IVRE BELLI NON ADEMISSENT. Issenses verò legati cùm apud Senatum questi essent, Gentium Illyriorum regem fines suos secundo populatum esse, mittendos ad eum, quemadmodum Liuius lib. XLII. scribit, Patres censuerunt, qui nuntiarent, QVI SOCII QVERERENTVR APVD SENATVM, EXVSTVM A REGE AGRVM: NON ÆQVVM EVM FACERE, QVI AB SOCIIS SVIS NON ABSTINERET INIVRIAM. Sed & cùm legati sociarum vrbium ex Græcia questi essent, vastatos agros à Philippi Macedonum regis præsidiis, missósque in Macedoniam ad res repetendas legatos, non admissos, Senatum censuisse, LEGATOS MITTENDOS AD PHILIPPVM REGEM, QVI HÆC ADVERSVS FOEDVS FACTA VIDERI PATRIBVS, NVNTIARENT, idem Liuius lib. XXX. memorat. Quod vbi Philippus comperit, legatos Romam misit, qui purgarent, quæ de populatione sociorum illi obiiciebantur, & M. Aurelium vltrò accusarent, quod contra fœdus bello eum lacessisset. Hi, responsum, vt eodem lib. Liuius narrat, tulerunt huiusmodi, BELLVM QVÆRERE REGEM, ET SI PERGAT, PROPEDIEM INVENTVRVM. DVPLICITER AB EO FOEDVS VIOLATVM: ET QVOD SOCIIS POPVLI RO. INIVRIAS FECERIT, BELLO ARMISQVE LACESSIVERIT, ET QVOD HOSTES AVXILIIS ET PECVNIA IVVERIT: ET P. SCIPIONEM RECTE ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, ET FACERE, QVOD EOS QVI ARMA CONTRA POPVLVM RO. FERENTES CAPTI SVNT, HOSTIVM NVMERO IN VINCVLIS HABEAT: ET M. AVRELIVM E REPVB. FACERE, GRATVMQVE ID SENATVI ESSE, QVOD SOCIOS POPVLI RO. QVANDO IVRE FOEDERIS NON POSSET, ARMIS TVEATVR.

Planè sociorum inter se controuersiis auditis, Senatus plerumque decernebat, legatos mitti, qui in re præsenti de iis cognoscerent. Et ita post Carthaginiensium & Masanissæ disceptationes auditas, de regione quã dubiæ possessionis, sui regni, an iuris Carthaginẽsium esset, Masanissa effecerat, *Responderi*, ait Liu. lib. XXXIIII. *Legatis vtriusq; partis placuit*, MISSVROS SE IN AFRICAM; QVI INTER POPVLVM CARTHAGINIENSEM, ET REGEM IN RE PRÆSENTI DISCEPTARENT. Quod & Appian. ἐν Λιβυκῇ refert. Legationibus quoq; Eumenis, Ariaratis Cappadocis, & Pharnacis, nõ aliud responsum datũ Liu. lib. XL. tradit, quã, MISSVROS, QVI DE CONTROVERSIIS EORVM COGNOSCERENT, STATVERENTQVE. Post auditas etiã Thessalorum & Perrœborũ querelas, de vrbibus suis à Philippo Macedonum rege possessis, & Eumenis regis, de Thraciis oppidis per vim ab eo occupatis, cũ Philippi regis legati, qui ad ea purganda venerant, nihil, nisi permissu Romanorũ Imperatorũ factũ, affirmassent, Senatus ne quid absente rege statueret, LEGATOS, AD EAS CONTROVERSIAS DISCEPTANDAS, MISIT: qui postquam legationem renuntiarũt, regũ quoq;, ciuitatúmq; legatos in Senatum introduxerũt, Patres, ALIAM NOVAM LEGATIONEM, IN MACEDONIAM ET GRÆCIAM, DECREVERVNT, AD VISENDVM, REDDITÆNE CIVITATES RHODIIS, ET THESSALIS, ET PERRÆBIS, ESSENT, vt idem Liu. lib. XXXIX. narrat. Idẽ lib. XXXVII. Asiæ legationibus, & querelis de Antiocho auditis, responsum scribit, DECEM LEGATOS MORE MAIORVM SENATVM MISSVRVM AD RES ASIÆ DISCEPTANDAS, COMPONENDASQVE.

Senatus æquè aures, querelis de Magistratibus, patebant. Locrensium legatos Liuius lib. XXIX. scribit, questos in Senatu se à Q. Pleminio Legato, Romanísque militibus plus quàm hostilia passos, multáque nefariè in Deos hominésque facta. Quibus exce-

dere iussis, Senatum de his consultum ita censuisse: PLEMINIVM LEGATVM VINCTVM ROMAM DEPORTARI PLACERE, ET EX VINCVLIS CAVSAM DICERE: AC SI VERA FORENT QVÆ LOCRENSES QVERERENTVR, IN CARCERE NECARI, BONAQVE EIVS PVBLICARI. M. POMPONIVM PRÆTOREM, CVI SICILIA PROVINCIA SORTE EVENISSET, TRIDVO PROXIMO IN PROVINCIAM PROFICISCI. COSS. DECEM LEGATOS QVOS IIS VIDERETVR, EX SENATV LEGERE, QVOS CVM PRÆTORE MITTERENT, ET DVOS TRIBVNOS PLEB. ATQVE ÆDILEM. CVM EO CONSILIO PRÆTOREM COGNOSCERE. SI EA QVÆ LOCRENSES FACTA QVERERENTVR, IVSSV AVT VOLVNTATE P. SCIPIONIS FACTA ESSENT, VT EVM DE PROVINCIA DECEDERE IVBERENT. SI P. SCIPIO IAM IN AFRICAM TRAIECISSET, TRIBVNI PLEB. ATQVE ÆDILIS CVM DVOBVS LEGATIS, QVOS MAXIME IDONEOS PRÆTOR CENSVISSET, IN AFRICAM PROFICISCERETVR. TRIBVNI ATQVE ÆDILIS, QVI REDVCERENT INDE SCIPIONEM: LEGATI, QVI EXERCITVI PRÆESSENT, DONEC NOVVS IMPERATOR AD EVM EXERCITVM VENISSET. SIN M. POMPONIVS, ET DECEM LEGATI, COMPERISSENT, NEQVE IVSSV, NEQVE VOLVNTATE P. SCIPIONIS EA FACTA ESSE, VT IN EXERCITV SCIPIO MANERET, BELLVMQVE, VT PROPOSVISSET, GERERET. LOCRENSIBVS CORAM SENATVM RESPONDERE. QVAS INIVRIAS SIBI FACTAS QVERERENTVR, NEQVE SENATVM, NEQVE POPVLVM RO. FACTAS VELLE: VIROS BONOS, SOCIOSQVE ET AMICOS EOS APPELLARI. LIBEROS, CONIVGES, QVÆQVE ALIA ERepta ESSENT, RESTITVI. PECVNIAM, QVANTA EX THESAVRIS PROSERPINÆ SVBLATA ESSET, CONQVIRI, DVPLAMQVE PECVNIAM IN THESAVRIS REPONI, ET SACRVM PIACVLARE FIERI: ITA VT, PRIVS AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRETVR, QVOD SACRI THESAVRI MOTI, APERTI, VIOLATIQVE ESSENT, QVÆ PIACVLA, QVIBVS DIIS, QVIBVS HOSTIIS FIERI, PLACERET. MILITES QVI LOCRIS ESSENT OMNES IN SICILIAM TRANSPORTARI: QVATVOR COHORTES SOCIORVM LATINI NOMINIS IN PRÆSIDIVM LOCROS ADDVCI. Idem Liuius lib. XLII. Abderitarum legatos narrat auditos in Senatu, querẽtes oppidum suũ ab Hortensio Prætore expugnatũ ac direptũ esse, principes securi percussos, sub corona ceteros væniisse: Quæ cũ indigna Patribus visa essẽt, decreuerunt, vt duo legati ad RESTITVENDOS IN LIBERTATEM ABDERITAS MITTERENTVR. *Iisdem mandatum, vt & Hostilio Consuli, & Hortensio Prætori nuntiarent*, SENATVM, ABDERITIS INIVSTVM BELLVM ILLATVM, CONQVIRIQVE OMNES QVI IN SERVITVTE SINT, ET RESTITVI IN LIBERTATEM, ÆQVVM CENSERE. De Cassio quoque, qui tum Tribunus militũ in Macedonia erat, cùm querelæ ad Senatum delatæ essent, tam à Gallorũ regulis, quàm à Carnorum, Histrorum, Iapidúmq; legatis, quod is agros Alpinorum populorũ depopulatus, hostiliter peragrasset, passímq; rapinas & incendia facta, & e pro hostibus habitos dixissent, Responsum fuisse. Liuius lib. XLIII. auctor est, SENATVM EA QVÆ FACTA QVEREBANTVR, NEQVE SCISSE FVTVRA, NEQVE SI FACTA ESSENT PROBARE. SED INDICTA CAVSA DAMNARI ABSENTEM CONSVLAREM VIRVM, INIVRIVM FORE, CVM IS REIPVB. CAVSSA ABESSET: VBI IS EX MACEDONIA REDISSET, TVM SI CORAM EVM ARGVERE VELLENT, COGNITA RE, SENATVM DATVRVM OPERAM, VT SATISFIERET. *Nec responderi tantùm iis gentibus, sed legatos mitti, duos ad Regulum trãs Alpes, tres circa eos populos placuit: qui indicarent quæ Patrum sententia esset.* Sed & cũ Hispaniæ vtriusque legati aliquot populorũ, in Senatũ introducti, de Magistratuũ Ro. auaritia, superbiáq; cõquesti essent, petiissentq;, ne se socios fœdius spoliari, vexatiue, quã hostes paterẽtur. Senatus narrãte Liuio lib. XLIII. L. Canuleio Prætori, qui Hispaniã sortitus erat, negotiũ dedit, VT IN

Universidad de Deusto
Biblioteca

SINGVLOS, A QVIBVS HISPANI PECVNIAS REPETERENT, QVINOS RECIPERATORES EX ORDINE SENATORIO DARET, PATRONOSQVE QVOS VELLET, SVMENDI POTESTATEM FACERET. Memorabile est & illud Senatus responsum Chalcidensium legatis datum. Nam cùm illi de iniuriis sibi illatis, à C. Lucretio & Hortensio Prætoribus Romanis questi essent, Senatus iussu, Chalcidensibus, quemadmodum Liuius lib. XLIII. scribit, Q. Mænius Prætor respondit: QVÆ BENE MERITOS SESE, ET ANTE, ET IN BELLO QVOD GERATVR, DE POPVLO RO. DICANT, EA ET SCIRE VERA EOS REFERRE SENATVM, ET PERINDE AC DEBEANT GRATA ESSE. QVÆ FACTA A C. LVCRETIO, FIERIQVE AB L. HORTENSIO PRÆTORIBVS ROMANIS QVERANTVR, EA NEQVE FACTA, NEQVE FIERI VOLVNTATE SENATVS, QVEM NON POSSE EXISTIMARE, QVI SCIAT BELLVM PERSI, ET ANTE PHILIPPO PATRI EIVS INTVLISSE POPVLVM RO. PRO LIBERTATE GRÆCIÆ, NON VT EA A MAGISTRATIBVS SOCII, ATQVE AMICI PATERENTVR. LITERAS SE AD L. HORTENSIVM PRÆTOREM DATVROS ESSE, QVÆ CHALCIDENSES QVERANTVR ACTA, EA SENATVI NON PLACERE. SI QVI IN SERVITVTEM LIBERI VÆNISSENT, VT EOS CONQVIRENDOS PRIMO QVOQVE TEMPORE, RESTITVENDOSQVE IN LIBERTATEM CVRARET: SOCIORVM NAVALIVM NEMINEM, PRÆTER MAGISTROS, IN HOSPITIA DEDVCI, ÆQVVM CENSERE. Sed & cum Syracusanorum legati in Senatum introducti questi essent, præter mœnia & tecta exhaustavrbis, & refracta Deûm delubra, Diis ipsis, ornamentisque eorum ablatis, nihil relictum Syracusis esse: Bona quoque multis adempta, ita vt ne nudo quidem solo, reliquiis direptæ fortunæ, alere sese ac suos possent, orasséntque Patres conscriptos, vt si nequirent omnia, saltem quæ comparerent, cognoscique possent, restitui dominis iuberent. De eorum postulatis ita decreuisse Patres, Liuius lib. XXVI. scribit, QVÆ MARCELLVS GERENS BELLVM, VICTORQVE EGISSET, RATA HABENDA ESSE: IN RELIQVVM CVRÆ SENATVI FORE REM SYRACVSANAM: MANDATVROSQVE CONSVLI LEVINO, QVOAD SINE IACTVRA REIPVB. FIERI POSSET, FORTVNIS EIVS CIVITATIS CONSVLERET. Idem lib. XXXVIII. refert Ambraciēsium legatos in Senatum introductos, qui sibi, cùm in pace essent, impetratáque à prioribus Coss. fecissent, & eadem præstare obedienter M. Fuluio parati essent, bellum illatum questi sunt, agros primùm depopulatos, terrorem direptionis & cædis vrbi iniectum, vt eo metu claudere cogerentur portas: obsessos deinde & oppugnatos se, & omnia exempla belli edita in se, cædibus, incendiis, ruinis, direptione vrbis, coniuges, liberos, in seruitium abstractos: bona adempta, templa tota vrbe spoliata ornamentis, simulacra Deûm, Deos demum ipsos conuulsos ex sedibus suis, ablatos esse: parietes postésque nudatos. De ea re S.C. factum est, VT AMBRACIENSIBVS OMNES SVÆ RES REDDERENTVR: IN LIBERTATE ESSENT, AC LEGIBVS SVIS VTERENTVR: PORTORIA QVÆ VELLENT, TERRA MARIQVE CAPERENT, DVM EORVM IMMVNES ROMANI AC SOCII LATINI NOMINIS ESSENT: SIGNA ALIAQVE ORNAMENTA, QVÆ QVERERENTVR EX ÆDIBVS SVIS SVBLATA ESSE DE IIS, CVM M. FVLVIVS ROMAM REVERTISSSET, PLACERE AD COLLEGIVM PONTIFICVM REFERRI, ET QVOD II CENSVISSENT, FIERI. Posteáq; per infrequentiā adiectū Senatusconsulto à Consule AMBRACIAM NON VIDERI VI CAPTAM ESSE. Narrat idem Liuius lib. XXXIX. Gallos ad XII. millia armatorū, superante in Gallia multitudine, agri inopia & egestate coactos, Alpes ad quærendam sedem trāsgressos esse, oppidúmque in eo loco, quod incultum per solitudinem videbant, ædificare cepisse. Ad quod legiones admoueri Cos. Marcellus iussit: cui venienti sese illi dediderunt: illis in deditionē acceptis, arma, quæque alia aut populantes agros rapuerant, aut secum attulerant, egerántve, adempta. De his rebus qui quererentur, legatos Romam miserunt, qui introducti orarunt, ne in se innoxios deditos acerbius, quàm in hostes sæuirent. Quorum querelis ita Senatus responderi iussit: NEQVE ILLOS RECTE FECISSE, CVM IN ITALIAM VENERINT, OPPIDVMQVE IN ALIENO AGRO, NVLLIVS ROMANI MAGISTRATVS, QVI EI PROVINCIÆ PRÆESSET, PERMISSV ÆDIFICARE CONATI SVNT: NEQVE SENATVI PLACERE, DEDITOS SPOLIARI. ITAQVE SE CVM IIS LEGATOS AD COSS. MISSVROS: QVI, SI REDEANT VNDE VENERINT, OMNIA IIS SVA REDDI IVBEANT: QVIQVE PROTINVS EANT TRANS ALPES, ET DENVNTIENT GALLICIS POPVLIS, MVLTITVDINEM SVAM DOMI CONTINEANT. Atque hoc me Senatus decretum pungit stimulátque, vt aliud ei adfine, extra ordinem quidem, sed non extra rem, addam. Nam cùm Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Galliæ vbi castra Marcellus habebat, venissent, orantes vt reciperentur, & ille eōdem loco opperiri Liguribus iussis, Senatum per literas cōsuluisset, Senatus, auctore Liuio lib. XXX. rescribere Ogulnium Prætorem Marcello iussit, VERIVS FVISSE COSS. QVORVM PROVINCIA ESSET, QVAM SE, QVID E REPVBLICA ESSET, DECERNERE. TVM QVOQVE NON PLACERE SIBI PER DEDITIONEM LIGVRES RECIPI. RECEPTIS ARMA ADIMI, ATQVE EOS AD COSS. MITTI, SENATVM ÆQVVM CENSERE. Sed & cùm ex diuersa fuga in vnum collecti magno numero Ligures, sese M. Popilio Consuli à quo victi fusique erant, dedidissent, nihil illi quidem pacti, sperantes tamen non atrocius, quam superiores Imperatores, Consulem in se sæuiturum, & ipsos nihilominus, bonáque eorum Consul vendidisset, atrox res, ait, Liuius lib. XLII. visa Senatui, deditos in fidem populi Ro. pessimo exemplo, ne quis vnquam se dedere auderet, vænisse: Déque ea re Senatusconsultum in hæc verba factum. QVAS OB RES PLACERE SENATVI, M. POPILIVM COS. LIGVRES PRETIO EMPTORIBVS REDDITO, IPSOS RESTITVERE IN LIBERTATEM: BONAQVE VT IIS, QVIDQVID EIVS RECVPERARI POSSIT, REDDANTVR, CVRARE. ARMA PRIMO QVOQVE TEMPORE FIERI IN EA GENTE: CONSVLEM DE PROVINCIA DECEDERE, CVM DEDITOS IN SEDEM SVAM LIGVRES RESTITVISSET: CLARAM VICTORIAM VINCENDO OPPVGNANTES, NON SÆVIENDO IN AFFLICTOS FIERI. Eundem, cùm postea prælio cōmisso decem millia Ligurum occidisset, A SENATV INCREPITVM, ibidem scribit, QVOD DEDITIS BELLVM CONTRA IVS AC FAS INTVLISSET, ET PACATOS AD REBELLIONEM INCITASSET. Ad hæc Tribunos, ex auctoritate Senatus, rogationem promulgasse, VT QVI EX DEDITIS, IN LIBERTATEM RESTITVTVS ANTE CALENDAS SEXTILES PRIMAS NON ESSET, CVIVS DOLO MALO IS IN SERVITVTEM VÆNISSET, VT IVRATVS SENATVS DECERNERET, QVI EAM REM QVÆRERET, ANIMADVERTERETQVE. Ipse etiam Popilius, postquam in vrbē rediit, multorum iurgiis in Senatu laceratus fuit, Senatúsque consultum factum, VT QVI LIGVRVM POST Q. FVLVIVM, L. MANLIVM COSS. HOSTES NON FVISSENT, VT EOS C. LICINIVS, CN. SICINIVS PRÆTORES, IN LIBERTATEM RESTITVENDOS CVRARENT, AGRVMQVE IIS TRANS PADVM COS. C. POPILIVS DARET.

Ex quo Senatusconsulto, itémque iis quæ de Abderitis, Locrensibus, Chalcidensibúsque facta suprà commemorauimus, colligere licet, Senatum eos, qui iniuria vænierant, aut quorum irritam venditionem facere vellet, IN LIBERTATEM RESTITVI, decreuisse. Eáque verborum formula, duas Campanas mulieres belli iure in seruitutem redactas, Senatus, pro præmio, pristinæ libertati reddi censuit, apud Liuiū lib. XXII. Ardeates planè post abiudicatum agrum de quo cum Aricinis contendentes iudicem populum Ro. ceperant, cùm in eo essent vt descisserent, legatos Romam misere, qui ita de iniuria abiudicati agri questi sunt, vt si demeretur ea, in fœdere atque amicitia

Universidad de Deusto
Biblioteca

manſuros reſtituto agro appareret: Eos Liuius lib.IIII.cum hoc reſpõſo dimiſſos, ſcribit. IVDICIVM POPVLI RESCINDI AB SENATV NON POSSE, PRÆTERQVAM QVOD NVLLO, NEC EXEMPLO, NEC IVRE FIERET, CONCORDIÆ ETIAM ORDINVM CAVSA. SI ARDEATES SVA TEMPORA EXPECTARE VELINT, ARBITRIVMQVE SENATVI LEVANDÆ INIVRIÆ SVÆ PERMITTANT, FORE, VT POSTMODVM GAVDEANT, SE IRÆ MODERATOS: SCIANTQVE PATRIBVS ÆQVE CVRÆ FVISSE, NE QVA INIVRIA IN EOS ORIRETVR, AC NE ORTA DIVTVRNA ESSET.

Interdum, Gratulandi cauſa, & vt de victoriis Populi Ro. gratularẽtur, legati Romã mittebãtur: Simúlque ob beneficia accepta Gratias quãdoq; agebant. Sic Maſiniſſæ legati in Senatũ introducti, GRATVLATI SVNT, primùm SENATVI, QVOD SCIPIO PROSPERE RES IN AFRICA GESSISSET: deinde, GRATIAS EGERVNT, QVOD IS MASINISSAM NON APPELLASSET MODO REGEM, SED FECISSET, RESTITVENDO IN PATERNVM REGNVM, IN QVO POST SYPHACEM SVBLATVM, SI ITA PATRIBVS VISVM ESSET, SINE METV ET CERTAMINE ESSET REGNATVRVS. DEINDE, QVOD COLLAVDATVM PRO CONCIONE, AMPLISSIMIS DECORASSET DONIS: QVIBVS NE INDIGNVS ESSET, ET DEDISSE OPERAM MASINISSAM, ET PORRO DATVRVM ESSE: peteréque Regẽ dixerunt, VT REGIVM NOMEN, CETERAQVE SCIPIONIS BENEFICIA ET MVNERA, SENATVS, DECRETO SVO, CONFIRMARET: Ad ea Senatus, quemadmodum Liuius lib.xxx. ſcriptum reliquit, reſpondit, RERVM GESTARVM IN AFRICA PROSPERE, COMMVNEM SIBI CVM REGE GRATVLATIONEM ESSE: SCIPIONEM RECTE ATQVE ORDINE VIDERI FECISSE, QVOD EVM REGEM APPELLASSET: ET QVIDQVID ALIVD FECISSET, QVOD HONORI FORET MASINISSÆ, EA PATRES COMPROBARE, ATQVE LAVDARE. Idem lib.xxxvii. legatos ab Ptolemæo & Cleopatra regibus Ægypti venisse refert, GRATVLANTES, QVOD M. ACILIVS COS. ANTIOCHVM REGEM GRÆCIA EXPVLISSET, adhortantéſque, VT IN ASIAM EXERCITVM TRAICERENT: REGES ÆGYPTI AD EA QVÆ CENSVISSET SENATVS, PARATOS FORE. Quibus GRATIAS ACTAS, air. Vbi verò ea legatio quæ miſſa ad Antiochum erat, Romam rediit, retulítque cõtrouerſias inter Reges Antiochum & Ptolemæum ſublatas eſſe, & exercitum ex Ægypto in Syriam reductum, poſt ipſorũ Regũ legatos veniſſe, idẽ lib.xlv. ſcribit. Et Antiochi quidẽ legati verba fecerũt, huiuſmodi. OMNI VICTORIA POTIOREM PACEM, REGI, QVÆ SENATVI PLACVISSET, VISAM: EVMQVE HAVD SECVS QVAM DEORVM IMPERIO, LEGATORVM ROMANORVM IVSSIS PARVISSE. GRATVLATI DEINDE EAM VICTORIAM SVNT, AD QVAM SVMMA OPE, SI QVID IMPERATVM FORET ADFVTVRVM REGEM FVISSE. *Ptolemæi autẽ Legati, cõmuni nomine Regis & Cleopatræ*, GRATIAS EGERVNT, ADIECERVNTQVE. PLVS EOS S. P. Q. R. QVAM PARENTIBVS SVIS, PLVS, QVAM DIIS IMMORTALIBVS, DEBERE: PER QVOS OBSIDIONE MISERRIMA LIBERATI ESSENT, REGNVM PATRIVM PROPE AMISSVM RECEPISSENT. Quibus Reſpõſum ab Senatu eſt, ANTIOCHVM RECTE ATQVE ORDINE FECISSE, QVOD LEGATIS PARVISSET, GRATVMQVE ID ESSE S. P. Q. R. REGIBVS ÆGYPTI, PTOLEMÆO CLEOPATRÆQVE, SI QVID PER SE BONI COMMODIQVE EVENISSET, ID MAGNOPERE SENATVM LÆTARI: DATVRVMQVE OPERAM, VT REGNI SVI MAXIMVM SEMPER PRÆSIDIVM POSITVM ESSE IN FIDE POPVLI ROMANI DVCANT. Saguntinorum legatos, in Senatum introductos, poſtquã populi Ro. erga eos merita cõmemoraſſent, tali ad extremũ oratione vſos Liui. lib.xxviii. memorat. OB HÆC QVIBVS MAIORA NEQVE SPERARE, NEQVE OPTARE AB DIIS IMMORTALIBVS POTERAMVS, GRATIAS ACTVM NOS

DECEM LEGATOS, SAGVNTINVS SENATVS, POPVLVSQVE, AD VOS MISIT: SIMVL GRATVLATVM QVOD ITA RES PER HOS ANNOS IN ITALIA ATQVE HISPANIA GESSISTIS, *vt Hiſpaniam non Ibero amne tenus, ſed qua terrarum vltimus finis Oceanus, domitam armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus vallũ caſtrorum cingit, nihil reliqueritis Pœno.* IOVI OPT. MAX. PRÆSIDI CAPITOLINÆ ARCIS, NON GRATES TANTVM AGERE IVSSI SVMVS, SED DONVM HOC ETIAM, SI VOS PERMITTERETIS, CORONAM AVREAM VICTORIÆ ERGO FERRE. ID VTI PERMITTATIS, QVÆSVMVS: VTIQVE, SI VOBIS ITA VIDETVR, QVÆ NOBIS IMPERATORES VESTRI COMMODA TRIBVERVNT, EA, RATA ATQVE PERPETVA, AVCTORITATE VESTRA FACIATIS. *Senatus legatis Saguntinis ita reſpondit.* ET DIRVTVM, ET RESTITVTVM SAGVNTVM, FIDEI SOCIALIS VTRINQVE SERVATÆ DOCVMENTVM OMNIBVS GENTIBVS FORE. SVOS IMPERATORES RECTE ATQVE ORDINE, ET EX VOLVNTATE SENATVS FECISSE, QVOD SAGVNTVM RESTITVERINT, CIVESQVE SAGVNTINOS SERVITIO EXEMERINT: QVÆQVE ALIA EIS BENIGNE FECERINT, EA SENATVM ITA VOLVISSE FIERI. DONVM, PERMITTERE, VT IN CAPITOLIO PONERENT. Quinetiam cum iidẽ legati petiiſſent, vt, QVATENVS TVTO POSSENT, ITALIAM SPECTATVM IRENT, duces dati, literáſque per oppida miſſas, VT EOS COMITER ACCIPERENT, ibidem ſcribit. Maſgabam Maſiniſſæ filium idem Liuius lib.XLV. in Senatu expoſuiſſe, ait, quot pedites equitéſque, quot elephantos, quantum frumenti pater ſuus ad bellum Macedonicũ miſiſſet: *Sed duas res ei rubori fuiſſe: Vnam quod rogaſſet eum per legatos Senatus, quæ ad bellum opus eſſet, & non imperaſſet: Alteram quod pecuniam ei pro frumento miſiſſet: Maſiniſſam meminiſſe, Regnum a populo Ro. partum, auctumque & multiplicatum habere: vſu regni contẽtum: ſcire, dominium & ius, eorũ, qui dederint, eſſe. Sumere itaque eoſdem, non ſe rogare, æquum eſſe, neque emere ea, ex fructibus agri ab ſe dati, quæ ibi prouenirent. Id Maſiniſſa ſatis eſſe & fore, quod populo Romano ſupereſſet.* Addiciſtque, iuſſum ſe eſſe Senatui ob deuictam Macedoniam gratulari: *tantæ eam rẽ lætitiæ patri ſuo eſſe, vt Romam venire velit,* IOVIQVE OPT. MAX. IN CAPITOLIO SACRIFICARE, ET GRATES AGERE. ID NISI MOLESTVM SIT, VT EI PERMITTATVR, AB SENATV PETERE. *Reſponſum regulo eſt*: FACERE PATREM EIVS MASINISSAM, QVOD VIRVM GRATVM, BONVMQVE FACERE DECEAT, VT PRETIVM, HONOREMQVE DEBITO BENEFICIO ADDAT. ET POPVLVM RO. AB EO, BELLO PVNICO FORTI FIDELIQVE OPERA ADIVTVM, ET ILLVM FAVENTE POPVLO RO. REGNVM ADEPTVM, ÆQVITATE SVA: POSTEA TRIVM REGVM BELLIS, DEINCEPS OMNIBVS FVNCTVM OFFICIIS. VICTORIA VERO POPVLI RO. LÆTARI EVM REGEM MIRVM NON ESSE, QVI SORTEM OMNEM FORTVNÆ, REGNIQVE SVI, CVM REBVS ROMANIS IMMISCVISSET. GRATES DIIS PRO POPVLI RO. VICTORIA APVD SVOS PENATES AGERET. ROMÆ, FILIVM PRO EO ACTVRVM: GRATVLATVM SATIS SVO AC PATRIS NOMINE ESSE. IPSVM RELINQVERE REGNVM, ET AFRICA EXCEDERE, PRÆTERQVAM QVOD ILLI INVTILE ESSET, NON ESSE E REPVB. POPVLI RO. SENATVM CENSERE. Ex quibus apparet, Legatos qui gratulatũ mittebantur, plerúmq; dona Ioui Capitolino tuliſſe, eáq; vt in Capitolio ponere, ſacrificare licerer, poſtulaſſe. Et ita Liu. lib.xxxv. poſt finitum in Græcia cùm Antiocho bellũ, Philippi legatos Romam veniſſe refert, in Senatúmque introductos, GRATVLANTES DE VICTORIA. *Is*, inquit, *petentibus*, VT SIBI SACRIFICARE IN CAPITOLIO, DONVMQVE EX AVRO LICERET PONERE IN ÆDEM IOVIS OPT. MAX. PERMISSVM AB SENATV, BENIGNEQVE RESPONSVM. Idem lib.III. *Inter hæc*, air, *à Latinis & Hernicis legati*, GRATVLATVM DE CONCORDIA PATRVM AC PLEBIS, *Romam venerunt*, DONVMQVE OB EAM, IOVI

Universidad de Deusto
Biblioteca

OPT. MAX. CORONAM AVREAM IN CAPITOLIVM TVLERE. Prusiam etiam Bithyniæ regem Senatu adito gratulatum victoriam esse, petiisséque, vt VOTVM SIBI SOLVERE ROMÆ, IN CAPITOLIO, DECEM MAIORES HOSTIAS, ET PRÆNESTE, VNAM FORTVNÆ, LICERET, quæ ille pro victoria populi Ro. vouerat, suprà ex Liuio lib. XLV. retulimus: Cui id cõcessũ, decretúmq;, VT VICTIMÆ, ALIAQVE QVÆ AD SACRIFICIVM PERTINERENT, REGI EX PVBLICO PRÆBERENTVR. Idem lib. VII. post Samnites victos, Carthaginienses, Romam legatos misisse, ait, cum CORONÆ AVREÆ DONO, QVÆ IN CAPITOLIO IN IOVIS CELLA PONERETVR. Inde legati Rhodiorum apud eũ lib. XLV. *Antea* aiunt, *Carthaginiensibus victis, Philippo, Antiocho, superatis, cùm Romam venissemus, ex publico hospitio, in Curiam* GRATVLATVM VOBIS, P. C. EX CVRIA IN CAPITOLIVM AD DEOS VESTROS DONA FERENTES, *veniebamus.*

Idem & absque Gratulatione interdum petebatur. Nam lib. XLIII. Alabãdenses legatos ait, CORONAM AVREAM, QVAM IN CAPITOLIO PONERENT, DONVM IOVI OPT. MAX. attulisse. DONVMQVE ID VT IN CAPITOLIO PONERE, ET SACRIFICARE LICERET, PETIISSE. Idem ipsum & Lampsacenos, coronam auream afferentes petiisse, scribit. Pamphiliorum quoque legatos ad amicitiam cum populo Ro. renouandam missos, coronam auream in Curiam intulisse, petentibúsque iis VT ID DONVM IN CELLA IOVIS OPT. MAX. PONERE, ET SACRIFICARE IN CAPITOLIO LICERET, permissum, Liuius lib. XLIIII. scriptum reliquit.

Interdum Socij & Amici auxilium à S. P. Q. R. implorabant: cuius generis aliquot Senatusconsulta Liuius ad ærarium defert. Decreuisse enim Senatum lib. VI. ait, VT DICTATOR SVTRINIS SOCIIS POPVLI RO. AVXILIVM PRIMO QVOQVE TEMPORE FERRET. Idem lib. VII. Campanos narrat auxilium à Romanis aduersus Samnites postulasse per legatos: quibus in Senatu auditis, & summotis, Consulem patres consuluisse: *quorum magnæ parti etsi vberrimus ille ager Italiæ, marique propinquus, ad varietates annonæ, horreum populi Ro. fore videbatur, tamen tanta vtilitate fidem antiquiorem fuisse*: ac proinde ex auctoritate Senatus Consulẽ respondisse, AVXILIO VOS CAMPANI DIGNOS CENSET SENATVS: SED ITA VOBISCVM AMICITIAM INSTITVI PAR EST, NE QVA VETVSTIOR AMICITIA AC SOCIETAS VIOLETVR. SAMNITES NOBISCVM FOEDERE IVNCTI SVNT: ITAQVE ARMA, DEOS PRIVS QVAM HOMINES VIOLATVRA, ADVERSVS SAMNITES VOBIS NEGAMVS: LEGATOS, SICVT FAS IVSQVE EST, AD SOCIOS ATQVE AMICOS PRECATVM MITTEMVS, NE QVA VOBIS VIS FIAT. Apud eundem lib. XXIII. legimus, Petilinos ab Annibale obsessos, qui vni ex Brutiis manserant in amicitia Romana, legatos Romam ad præsidium petendum misisse. Patres verò, *circumspectis omnibus imperij viribus fateri coacti, nihil iam longinquis sociis in se præsidij esse*, REDIRE DOMVM, FIDEQVE AD VLTIMVM EXPLETA, CONSVLERE SIBIMET IPSOS IN PRÆSENTI FORTVNA, *iusserunt*. Id ipsum Valer. Max. lib. VI. cap. VII. narrãs, ait, cùm eis propter Cannensem cladem succurri non posset, permissum, VTI FACERENT QVOD VTILISSIMVM INCOLVMITATI IPSORVM VIDERETVR. Quæ verbis discrepant, sententiis congruũt. Huic non absimile responsum Latinis auxilium per legatos petentibus datũ Dionys. Halicar. lib. VIII. refert. Dimissos enim, ait, cum huiusmodi responso, Μὴ δεῖν εἶναι σφίσι βοήθειαν ἀπιστέλλειν κατὰ τὸ παρὸν. Αὐτοῖς δὲ ἐκείνοις ἐπιτρέπειν τὴν ἑαυτῶν τε καὶ ἐκείνων κατασκοπὴν, ὑφ' ἡγεμόνας τῆς διαιμέως ἰδίους, ἐκπέμπειν τε σὺν αὐτοῖς ἐκπύμψασι διαιμεν.

Alexandrinos legatos, Liuius lib. XLIII. narrat, in Senatu auditos, qui querebantur quod Antiochus per honestam speciem maioris Ptolemæi reducendi in regnũ, bellum eum minore fratre eius, qui tum Alexandriam tenebat, gesserat, & ad Pelusium naurali prelio victor fuerat, obsidionéque ipsam Alexandriam tenebat: proinde orabant Senatum, VT OPEM REGNO, REGIBVSQVE AMICIS IMPERIO, FERRENT:

RENT: *Eamerita populi Ro. in Antiochum, eam apud omnes reges gentésque auctoritatem esse, vt si legatos misissent, qui denuntiarent*, NON PLACERE SENATVI SOCIIS REGIBVS BELLVM FIERI, *extemplo abscessurus à mœnibus Alexandriæ, abducturúsque exercitũ in Syriam esset. Quod si cunctarentur facere, breui extorres regno Ptolomæum & Cleopatram Romam vẽturos cùm pudore quodam populi Ro. quod nullam opem in vltimo discrimine fortunarum tulissent. Quibus precibus moti patres, decreuerunt*, LEGATOS TRES AD FINIENDVM INTER REGES BELLVM MITTENDOS, QVI PRIVS ANTIOCHVM, DEIN PTOLEMÆVM ADIRE IVSSI SVNT, ET NVNTIARE, NI ABSISTERETVR BELLO, PER VTRVM STETISSET, EVM NON PRO AMICO, NEC PRO SOCIO HABITVROS ESSE.

Idem lib. XXXI. ab Athenienſibus legationem Romam venisse, ait, quæ Philippũ Macedonum regem appropinquare finibus suis nũtiaret, breuique non agros modò, sed vrbem etiam in ditione eius futurã, nisi quid in Romanis auxilij foret. De ea re Sc. factũ, VT ATHENIENSIBVS SOCIIS GRATIÆ AGERENTVR, QVOD DIV SOLICITATI, NE OBSIDIONIS QVIDEM METV, FIDE DECESSISSENT. DE AVXILIO MITTENDO, TVM RESPONDERE, PLACERE, CVM COSS. PROVINCIAS SORTITI ESSENT, ATQVE IS CONSVL CVI MACEDONIA PROVINCIA EVENISET, AD POPVLVM TVLISSET, VT PHILIPPO REGI BELLVM INDICERETVR. Legatos etiam à Saguntinis Romam missos Liuius lib. XXI. narrat, auxilium ad bellum iam haud dubiè imminens orantes: Quibus in Senatum introductis, cùm de Repub. Coss. retulissent, Senatui placuit, LEGATOS MITTI IN HISPANIAM, AD RES SOCIORVM INSPICIENDAS: VTIQVE, SI VIDERETVR DIGNA CAVSA, ANNIBALI DENVNTIARENT, VT AB SAGVNTINIS SOCIIS POPVLI RO. ABSTINERET: CARTHAGINEMQVE TRAIICERENT, AC SOCIORVM POPVLI RO. QVERIMONIAS DEFERRENT.

EX DIVERSO, Legati interdum auxilia populo Romano bellis laboranti, pollicebantur. Huiusmodi legatis benignè & comiter responderi, gratiásque agi consueuisse, Liuius non semel ostendit. Legatis enim reguli Gallorum pollicentibus ad Macedonicum bellum auxilia, GRATIAS AB SENATV ACTAS, lib. XLIIII. ait. Idem lib. XLIII. refert, Gulussam Masinissæ regis filium, patris legatum Romam venisse, & in Senatum introductum exposuisse, quæ à patre suo ad bellum Macedonicum missa erant, ET SI QVA PRÆTEREA VELLENT IMPERARE, PRÆSTATVRVM MERITO POPVLI RO. POLLICITVM ESSE. Athenienſium item legatos ita verba fecisse, vt dicerent, SE QVOD NAVIVM MILITVMQVE HABVERANT, CONSVLI ET PRÆTORI MISISSE: QVIBVS EOS NON VSOS, FRVMENTI SIBI CENTVM MILLIA IMPERASSE: QVOD, NE DEESSENT OFFICIO, CONFECISSE, ET ALIA QVÆ IMPERARENTVR, PRÆSTARE PARATOS ESSE. Milesiorum quoque legatos nihil præstitisse memorantes, SI QVID IMPERARE AD BELLVM SENATVS VELLET, PRÆSTARE SE PARATOS, dixisse. Quibus omnibus BENIGNE ET COMITER RESPONSVM, esse. Philippi verò legatis ad bellum contrà Antiochum susceptum, auxilium, pecuniam, & frumentum pollicentibus, responsum Liuius lib. XXXVI. scribit, GRATVM SENATVI POPVLOQVE RO. FACTVRVM PHILIPPVM SI M. ACILIO CONSVLI, (cui id bellum mandatum erat) NON DEFVISSET. In ipso etiam apparatu belli contrà Philippum Macedonum Regem, legatos Romam venisse, *qui nuntiarent Athenienses aduersus Philippum petiisse ab rege auxilium. Ceterùm & si communes socij essent: tamen nisi ex auctoritate populi Ro. neque classem, neque exercitum defendendi aut oppugnandi cuiusquam causa, regem in Græciam missurum esse, vel quieturum eum in regno, si populo Ro. socios defendere liceat: vel Romanos quiescere, si malint, passurum: atque ipsum auxilia, quæ facilè aduersus Philippum tueri Athenas possent, missurum*: OB EAS RES, GRATIAS REGI AB SENATV ACTAS, responsumque Liuius lib. XXXI. tradit, TVTARI SOCIOS POPVLO RO. IN ANIMO ESSE, SI QVA RE AD ID BELLVM OPVS SIT: INDICATVRVM REGI, REGNIQVE EIVS OPES

Universidad de Deusto
Biblioteca

SCIRE, SVBSIDIA FIRMA AC FIDELIA SVÆ REIPVB. ESSE. Idē lib. XXII. auctor est flagrante bello Punico, Hieronem Syracusanorum regem, Romam legatos misisse, quorum oratio fuit, CÆDEM C. FLAMINII COS. EXERCITVQVE ALLATAM, ADEO ÆGRE TVLISSE REGEM HIERONEM, VT NVLLA SVI PROPRIA REGNIQVE SVI CLADE MOVERI MAGIS POTVERIT. ITAQVE QVAMQVAM PROBE SCIRET, MAGNITVDINEM POPVLI ROMANI ADMIRABILIOREM PROPE ADVERSIS REBVS QVAM SECVNDIS ESSE, MISSA TAMEN A SE OMNIA, QVIBVS A BONIS FIDELIBVSQVE SOCIIS BELLA IVVARI SOLEANT: QVÆ NE ACCIPERE ABNVERENT, MAGNOPERE SE P. C. ORARE. IAM OMNIVM PRIMVM, OMINIS CAVSA, VICTORIAM AVREAM PONDO CCCXX. AFFERRE SE SE: ACCIPERENT EAM, TENERENTQVE PROPRIAM ET PERPETVAM: &c. Ad ea responsum à Senatu, Liuius lib. XXII. scribit, VIRVM BONVM, EGREGIVMQVE SOCIVM HIERONEM ESSE, ATQVE VNO TENORE EX QVO IN AMICITIAM POPVLI RO. VENERIT, FIDEM COLVISSE, AC REM ROMANAM OMNI TEMPORE AC LOCO MVNIFICE ADIVVISSE. ID PERINDE AC DEBERET, PERGRATVM POPVLO RO. ESSE. AVRVM ET A CIVITATIBVS QVIBVSDAM ALLATVM, GRATIA REI ACCEPTA, NON ACCEPISSE POPVLVM ROMANVM: VICTORIAM OMENQVE ACCIPERE: SEDEMQVE SE EI DIVÆ DARE, DICARE, CAPITOLIVM TEMPLVM IOVIS OPT. MAX. IN EA ARCE VRBIS ROMÆ SACRATAM, VOLENTEM, PROPITIAMQVE, FIRMAM AC STABILEM POPVLO RO. FORE. Eodem tempore, Neapolitanos legatos Romam venisse, Liuius eod. lib. scriptum reliquit, & quinquaginta pateras aureas magni ponderis in Curiam intulisse, atque his verbis munus ornasse: SCIRE SE ROMANI POPVLI ÆRARIVM BELLO EXHAVRIRI: ET CVM IVXTA PROVRBIBVS AGRISQVE SOCIORVM, AC PRO CAPITE ATQVE ARCE ITALIÆ VRBE ROMANA, ATQVE IMPERIO GERATVR, ÆQVVM CENSVISSE NEAPOLITANOS, QVOD AVRI SIBI CVM AD IPSORVM ORNATVM, TVM AD SVBSIDIVM FORTVNÆ A MAIORIBVS RELICTVM FORET, EO IVVARE POPVLVM RO. SI QVAM OPEM IN SESE CREDERENT, EODEM STVDIO FVISSE OBLATVROS: GRATVM SIBI PATRES, ROMANOS, POPVLVMQVE FACTVRVM, SI OMNES RES NEAPOLITANORVM SVAS DVXISSENT: DIGNOSQVE IVDICAVERINT, A QVIBVS DONVM ANIMO AC VOLVNTATE EORVM QVI LIBENTES DARENT, QVAM RE MAIVS, AMPLIVSQVE ACCIPERENT: hisce legatis GRATIÆ ACTÆ PRO MVNIFICENTIA CVRAQVE: PATERA QVÆ PONDERIS MINIMI FVIT, ACCEPTA. Similitérque cum Pestanorum legati pateras aureas Romam attulissent, iis, sicut Neapolitanis, GRATIÆ ACTÆ sunt, aurúmq; acceptum. Idē Liuius lib. XLIII. Bello Macedonico suscepto Carthaginienses per legatos Senatui indicasse memorat, magnam se frumenti vim ad mare deuectam habere, vt quò Senatus censuisset, deportarent: addidisséque, SCIRE SE ID MVNVS OFFICIVMQVE SVVM, MINVS ESSE, QVAM PRO MERITIS POPVLI RO. ET VOLVNTATE SVA: SED SÆPE ALIAS BONIS IN REBVS VTRIVSQVE POPVLI, SE GRATORVM FIDELIVMQVE SOCIORVM NVMERIBVS FVNCTOS ESSE: Item Masanissæ legatos tritici candē summā pollicitos, & mille & ducentos equites, duodecim elephātos, & si QVID ALIVD OPVS ESSET, VTI IMPERARET SENATVS: ÆQVE PROPENSO ANIMO, AC QVÆ IPSE VLTRO POLLICITVS ESSET, REGEM PRÆSTATVRVM ESSE. GRATIÆ & Carthaginiensibus & Regi ACTÆ, ROGATIQVE VT EA QVÆ POLLICERENTVR, AD HOSTILIVM CONSVLEM IN MACEDONIAM DEPORTARENT. Quinetiam, quo tempore Annibal Italiam bello vrgebat, cum duodeuiginti coloniarum populi Ro. quæ in fide atque officio manserant, legati, in Senatu dixissent, MILITES PARATOS HABERE SE SE, ET SI FLV-

RIBVS

RIBVS OPVS ESSET, PLVRES DATVROS, ET QVIDQVID ALIVD IMPERARET, VELLETQVE POPVLVS ROMANVS, ENIXE FACTVROS: AD ID SIBI NEQVE OPES DEESSE, ANIMVM ETIAM SVPERESSE: Senatus, quàm potuit honoratissimo decreto, allocutus eos, mandauit Consulibus, VT AD POPVLVM QVOQVE EOS PRODVCERENT: ET INTER MVLTA ALIA PRÆCLARA, QVÆ IPSIS, MAIORIBVSQVE SVIS PRÆSTITISSENT, RECENS ETIAM MERITVM EORVM IN REMPVB. COMMEMORARENT: IISQVE GRATIAS ET IN SENATV, ET APVD POPVLVM ACTAS, Liuius lib. XXVII. scribit.

Legatis verò, Sociorum & Amicorum iubebat Senatus LOCVM LAVTIAQVE PRÆBERI, ET MVNERA DARI. Liuius lib. XXV. de Saguntinorum legatis, LOCVS, *inde*, LAVTIAQVE, *legatis* PRÆBERI IVSSA. Idem lib. XXIII. *Breui post, legati à T. Quintio, & ab Rege venerunt. Macedones deducti extra vrbem in villam publicam: ibique iis* LOCVS, ET LAVTIA PRÆBITA, *& ad ædem Bellonæ Senatus est habitus.* Et lib. XLV. *Consulti ab M. Iunio Consule Patres stantibus in comitio legatis*, AN LOCVM, LAVTIA, SENATVMQVE DARENT. Item lib. XXX. de legatis Masanissæ, *Ad hos*, ÆDES, LIBERA LOCA, LAVTIA, *legatis decreta.* Sic & lib. XLII. Legatis Antiochi benignè responsum, ÆDESQVE LIBERAS HOSPITIO DATAS, SVMPTVMQVE DECRETVM, DONEC IN ITALIA ESSET, narrat. Inde à legatis Illyriorum lib. XLII. quæsitum in Senatu, ait, *Ecquid ita non adissent magistratum, vt ex instituto,* LOCA, LAVTIA, *acciperent.* Paulus ex Festo. *Dacrymas pro lachrymas, Liuius sæpe posuit: nimirum quod Græci appellant δάκρυα. Ita* DAVTIA, *quæ* LAVTIA, *& dātur legatis hospitij gratia.* Et hoc est, quod Appianus εἰ ἰβηκεχῆ, ait, Τῶν δὲ παρίσβεων, οἱ μὲν ἐκ τῆς φιλίας ἐς τὴν πόλιν εἰστελθόντες, ἐξηίζοντο. Apertius Plutarch. in Αἰτίοις. Τὸ γὰρ παλαίον, ὡς ἔοικεν, οἱ Ταμίαι ξένια τοῖς παρεσκευάζουσιν ἔπεμπεν. Ἐκάλεῖτο δὲ ΛΑΤΤΕΙΑ, τὰ πεμπόμενα. Onesimo quoque, quem in Sociorum formulam relatum fuisse suprà docuimus, LOCVM, LAVTIA, PRÆBERI Senatus decreuit, apud Liuium lib. XLIIII. Idémq; de Asclepiade & Polystrato, quos æquè in Sociorum formulam referendos Senatus censuit, decretum, ostendunt hæc quæ supersunt Senatusconsulti verba, MVNVSQVE EIS EX FORMVLA, LOCVM, LAVTIAQVE QVÆSTOR VRBANVS EIS LOCARE MITTEREQVE. Quæ sic in Græcum sermonem conuersa sunt, Ξένια τὰ αὐτοῖς κατὰ τὸ διάταγμα, Τόπον, Παροχήν τε, τὴν Ταμίαν κατὰ πόλιν τοῖς μισθῶσαι, ἀποστεῖλαί τε κελεύσασιν. Has enim Quæstorum partes fuisse ex Liuio & Valerio notius est, quàm vt probatione egeat. Ex illorū vtriq; locorū collatione colligitur, LOCVM, LOCA, LIBERA LOCA, ET ÆDES LIBERAS, pro eodem poni. Nam quod Liuius lib. XXVIII. XXXIII. XLIIII. & XLV. cùm Sc. de Asclepiade, LOCVM appellat, idem lib. XLII. LOCA, & lib. XXX. LIBERA LOCA, & lib. XLII. LIBERAS ÆDES vocat. PVBLICI etiam, HOSPITII verba in eodem argumento vsurpari obseruaui. Valer. Max. lib. V. cap. I. Senatum excusatione vsum erga Regem Ptolemæum refert, quod non cum PVBLICO HOSPITIO EXCEPISSET. Rhodiorum quoque legati apud Liuium lib. XLV. *Antea*, aiunt, ex PVBLICO HOSPITIO, *in Curiam gratulatum vobis veniebamus.* Hinc cognosci atque intelligi licet, quid senserit Liuius lib. XLII. cùm legatis Masanissæ & Carthaginiensium MVNERA EX INSTITVTO DATA, ALIAQVE HOSPITALIA COMITER CONSERVATA, scribit.

Quòd ad Munera attinet, Sciendum est, Legatis, vbi plures venerant, in singulos mūnera binūm millium æris, vt plurimum, decerni consueuisse. Sic Cretensium legatis IN SINGVLOS BINVM MILLIVM ÆRIS MVNERA MISSA, itidémq; Legatis Chalcidensium MVNERA BINVM MILLIVM ÆRIS MISSA, Liuius lib. XLIII. scribit. Eod. lib. Athenienſium, Milesiorum, Alabandensium, Lampsacenorum legatis MVNERA IN SINGVLOS BINVM MILLIVM ÆRIS DATA, legimus. Thracū etiam legatis MVNERA BINVM MILLIVM ÆRIS IN SINGVLOS MISSA lib. XLII. & XLV. refert. Necnon Pamphiliorum legatis BINVM MILLIVM ÆRIS MVNVS MISSVM, idem lib. XLIII. memorat. Ibidémque & Rhodiis legatis MVNVS IN SINGVLOS, BINVM MILLIVM ÆRIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

RISSVM: quod ij non acceperunt. Eodémque libro, Cincibilis regis Gallorum, Carnonum item, Histrorúmque & Iapidum legatis, MVNERA EX BINIS MILLIBVS ÆRIS, mitti Senatum censuisse, ait. Nec tamen eorum liberalitas ita semper in Legatos clausa erat. Antiochi enim regis legato CENTVM MILLIVM ÆRIS MVNVS missum Liuius lib. XLII. scribit. Saguntinorum quoque legatis MVNERIS ERGO IN SINGVLOS DARI, NE MINVS DENA MILLIA ÆRIS, Senatū iussisse, ait lib. XXVIII. Legatis etiam ab Ptolemæo & Cleopatra Regibus Aegypti missis, MVNERA DARI IVSSA IN SINGVLOS, QVATERNVM MILLIVM ÆRIS, idem lib. XXXVII. testis est. Matinissæ verò legatis, in SINGVLOS DONA NE MINVS QVINVM MILLIVM: Comitibus eorum, MILLIBVS ÆRIS, Prætorem mittere iussum, lib. XXX. refert.

Legatis hostium suum quoque Senatum dabo. Eum more maiorum extra vrbem dari consuecuisse, ex Liuij multis locis, & Seruio in VII. Aeneid. constat. Eámque Appianus τὸ ἰβηκαῖ differentiam inter sociorum, & hostium legatos statuit, quòd illi hospitio in vrbe excipiebantur, οἱ δὲ ἐκ τῶν πολεμίων, ὡς ἔθος ἐπι, ἔξω τειχῶν ἐστάθμευον. Liuius lib. XXX. Legatos Carthaginienses vetitos INGREDI VRBEM, HOSPITIVMQVE IIS IN VILLA PVBLICA, SENATVM AD ÆDEM BELLONÆ DATVM, memorat. Hinc est, quod Rhodiorum legati apud eundem lib. XLV. queruntur, *se prope hostium more, extra vrbem manere iussos.*

Atque vt benignè & comiter illis respondebatur, ita his ferociter: vrbéque & Italiâ intra paucos dies excedere iubebantur. Sallust. in bello Iugurth. cùm ad Senatum Bestia retulisset, placerétne legatos Iugurthæ in vrbem introduci, decreuisse Senatum ait, NI REGNVM, IPSVMQVE DEDITVM VENISSENT, VTI DIEBVS PROXIMIS DECEM, ITALIA DECEDERENT. Auctor est Liuius lib. XLII. non placuisse Senatui legatos qui ab Rege Perseo venerant, in oppidum intromitti, cùm iam bellum regi eorum & Macedonibus Senatus decreuisset, & populus iussisset. Proindè extra vrbem in æde Bellonæ in Senatum introductos, & auditos: iussósque RENVNTIARE REGI, P. LICINIVM COS. BREVI CVM EXERCITV FVTVRVM IN MACEDONIA. AD EVM, SI SATISFACERE IN ANIMO ESSET, MITTERET LEGATOS: ROMAM, QVOD PRÆTEREA MITTERET, NON ESSE. NEMINEM EORVM PER ITALIAM IRE LICITVRVM. P. LICINIO COS. MANDATVM, INTRA VNDECIMVM DIEM IVBERET EOS ITALIA EXCEDERE, ET SP. CARVILIVM MITTERET, QVI EOS, DONEC NAVEM CONSCENDISSENT, CVSTODIRET, Eodem lib. narrat, Perseí legatis, quamquam ad bellum consilia erant destinata, SENATVM TAMEN PRÆBERI, PLACVISSE: postea dimissos, denuntiatúmque, MOENIBVS VRBIS ROMÆ, EXTEMPLO, ITALIA, INTRA XXX. DIEM EXCEDERENT. Idem lib. XXXVII. de Aetolorum legatis: *Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium Senatui permitterent, nihil certi responsum est: ita infecta pace dimissi,* VRBE EODEM DIE, ITALIA, INTRA QVINDECIM DIES, EXCEDERE IVSSI. Rursus eod. lib. de aliis eorūdē Aetolorum legatis, Senatusconsultum in M. Acilij sententiam factum, scribit: VT EO DIE IVBERENTVR PROFICISCI AB VRBE, ET INTRA QVINTVM DECIMVM DIEM ITALIA EXCEDERE. A. TERENTIVS VARRO AD CVSTODIENDVM ITER EORVM MISSVS: DENVNTIATVMQVE, SI QVA DEINDE LEGATIO EX ÆTOLIS, NISI PERMISSV IMPERATORIS, QVI EAM PROVINCIAM OBTINERET, AC CVM LEGATO ROMANO, VENISSET ROMAM, PRO HOSTIBVS OMNES FVTVROS. Sic etiam cùm ementito indicio relatum esset, Volscos, ludorum specie, vrbem ingressos, nocturnas ei parare insidias, Senatusconsultum factum Dionys. Halicarnass. lib. VIII. scribit, Excedere eos omnes ex vrbe ante noctem, pœna capitis per præconem indicta iis qui morarentur: datum verò negotium Cos. curarent, vt tuto, & illæsi discederent. Quod his verbis significat. Ἐδόκει τὰ ἄπαντα, Ἀπαλλάττειν τοὺς ἄνδρας ἐκ τῆς πόλεως, πρὸ ἡλίου δύσεως: Τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις ἐπιτιμᾶσθαι θάνατον. Ἐπιμεληθῆναι δὲ τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῶν, ἵνα χωρὶς ὕβρεως καὶ μετὰ ἀσφαλείας

λείας γένωνται, τοὺς ὑπάτους. Id quod breuius perstringit Liu. lib. VIII. *factóque*, inquiēs, *Senatusconsulto*, VT VRBE EXCEDERENT VOLSCI, *præcones dimittuntur, qui omnes eos proficisci ante noctem iuberent.* Quinetiam, vbi Romæ nuntiatum est Carthalonem nobilem Carthaginiēsem cum captiuis qui se redimi postulabāt, venire, lictorem ei obuiam missum idem lib. XXII. refert, qui Dictatoris verbis nuntiaret, VT ANTE NOCTEM E FINIBVS ROMANIS EXCEDERET. Post Annibalis ex Italia excessum, cùm Carthaginiensium legati de pace ad Senatum venissent, Senatusconsultum in Valerij Leuini sententiā factum, IVBENDOS EOS ITALIA EXCEDERE ET CVSTODES CVM IIS VSQVE AD NAVES MITTENDOS: SCIPIONIQVE SCRIBENDVM, NE BELLVM REMITTERET, Liuius lib. XXX. testatur. Idē lib. XLII. *Cùm bellū Macedonicum expectaretur, Issenses legati apud Senatum questi sunt, Gētium Illyriorum regem fines suos secundò populatum: simúlque nuntiarunt, vno animo viuere Macedonum atque Illyriorum regem, communi auxilio parare Romanis bellum. & specie legatorum, Illyrios, speculatores Romæ esse Perseo auctore missos, vt quid ageretur scirent. Illyrij vocati in Senatum, qui cùm legatos se esse missos ab rege dicerent, ad purganda crimina si qua de rege Issenses deferrent, quæsitum, ecquid ita non adissent magistratum, vt ex instituto loca lautia acciperent: Sciretur denique venisse eos, & super qua re venissent. Hæsitantibus in responso,* VT CVRIA EXCEDERENT, *dictum:* RESPONSVM TANQVAM LEGATIS VT QVI ADIRE SENATVM NON POSTVLASSENT, DARI NON PLACVIT. Nam & quādoque Senatū non datum iis, qui dubię & suspectæ fidei erāt, Rhodiorū exēplū lib. XLV. Liuij docet, qui, post Persēū victū, cùm gratulatum se de victoria, purgatúmque ciuitatis crimina venisse dicētes, petiissent, VT SIBI SENATVS DARETVR, consulti de ea re ab M. Iunio Consule Patres, AN LOCVM, LAVTIA, SENATVMQVE DARENT? NVLLVM HOSPITALE IVS IN IIS SERVANDVM, *censuerunt. Egressus itaque è Curia Consul stantibus legatis in comitio pronuntiauit:* SOCIIS ET AMICIS ET ALIA COMITER ATQVE HOSPITALITER PRÆSTARE ROMANOS, ET SENATVM DARE CONSVESSE. RHODIOS NON ITA MERITOS EO BELLO, VT AMICORVM SOCIORVM NVMERO HABENDI SINT. Sallust. lib. de bello Iugurth. Legatis quos Bocchus Romam misit, postquam erasse regem, & Iugurthæ scelere lapsum deprecati essent, amicitiámque & fœdus petiissent, respōsum fuisse narrat hoc modo: SENATVS ET POPVLVS RO. BENEFICII ET INIVRIÆ MEMOR ESSE SOLET: CETERVM BOCCHO, QVONIAM PENITET, DELICTI GRATIAM FACIT: FOEDVS ET AMICITIA DABVNTVR, CVM PROMERVERIT.

Sanè Bello sociali, cùm socij Latini nominis legatos misissent, qui quererentur sibi ciuitatis ius denegari, cùm tamen ipsorum auxilio populus Ro. longè latéque rerum potiretur: Senatus his, quemadmodum Appianus lib. 1. bellor. ciuil. scribit, μάλα χαρπερῶς ἀπεκρίναντο, εἰ μεταγνώσονται τῶν γεγενημένων, παρορᾶν ἐς αὐτούς, ἄλλως δὲ μή. Enimuero cum Gracchus & Flaccus Auentino monte occupato, Quintum Flacci filium ad Ecturum de concordia, ad Senatum misissent, responsum esse à Senatu, idem Appian. lib. 1. bellor. ciuil. scribit, Venirent ipsi positis armis, & quæ vellent, dicerent: alias non esse, cur quemquam in posterum mitterent. Eadem seueritate Senatus vsus est, cùm coloni Circeienses legatos misissent qui se purgarent de crimine Volsci belli, captiuósque repeterent. Non tantùm enim de captiuis negatum, ait Liuius lib. VI. verùm etiam, QVOD CIVES RO. NEFANDA PATRIÆ OPPVGNANDÆ CONSILIA INIISSENT, *denuntiatum Senatus verbis,* FACESSERENT PROPERE EX VRBE, AB ORE ATQVE OCVLIS POPVLI RO. NE NIHIL EOS LEGATIONIS IVS, EXTERNO, NON CIVI, COMPARATVM, TEGERET. Annibale etiam Italiam premente, cùm è XXX. Populi Ro. coloniis, duodecim, imperium detrectassent, negassentque per legatos, esse vnde milites pecuniámq; darent, aliis coloniis quæ in fide atque officio pristino manserāt, & in Senatu & in concione collaudatis, illarū nullā mentionē fieri placuit, NEQVE EARVM LEGATOS DIMITTI, NEQVE RETINERI, NEQVE APPELLARI A COSS. *Ea tacita castigatio maximè ex dignitate populi Ro. visa est:* quēadmodū Liuius lib. XXVII. scribit. Atrox

Universidad de Deusto
Biblioteca

postea Senatusconsultum in eas colonias factum est, quod ab eodem lib.xxix.refertur, quo, inter cetera, cautum fuit, NEQVE, SI POSTVLARENT, SENATVM DARI, PRIVSQVAM IMPERATA FECISSENT. Cretensium verò legatis commemorantibus, quantum sibi imperatum à P. Licinio Cos. esset sagittariorum, in Macedoniam misisse: nec infitiantibus apud Persea maiorem numerum sagittariorum quàm apud Romanos militare: Responsum, teste Liuio lib.xliii. fuit: SI CRETENSES BENE AC GRAVITER DESTINARENT, POTIOREM PÔPVLI RO. QVAM REGIS PERSEI AMICITIAM HABERE, SENATVM QVOQVE ROMANVM, IIS TANQVAM CERTIS SOCIIS, RESPONSVM DATVRVM ESSE: INTEREA NVNTIARENT SVIS, PLACERE SENATVI, DARE OPERAM CRETENSES, VT QVOS MILITES INTRA PRÆSIDIA REGIS PERSEI HABERENT, EOS PRIMO QVOQVE TEMPORE DOMVM REVOCARENT. Idem Liuius lib.viii. Samnites, per legatos, pacem sibi à Romanis, bellique ius aduersus Sidicinos petiisse refert. De quorum postulatis cum Prætor Senatum consuluisset, reddendúmque his fœdus Patres censuissent, Prætor Samnitibus respondit: NEC, QVO MINVS PERPETVA CVM EIS AMICITIA ESSET, PER POPVLVM RO. STETISSE: NEC CONTRADICI, QVIN, QVONIAM IPSOS BELLI CVLPA SVA CONTRACTI TEDIVM CEPERIT, AMICITIA DE INTEGRO RECONCILIETVR. QVOD AD SIDICINOS ATTINET, NIHIL INTERCEDI, QVO MINVS SAMNITI POPVLO, PACIS BELLIQVE LIBERVM ARBITRIVM SIT. Idē lib. ix. Samnites multis prælijs fusos ac victos, tandem seu finem, seu dilationē belli quærētes, Legatos de pace Romam misisse: quibus suppliciter agentibus responsum est, NISI SÆPE BELLVM PARANTES PACEM PETIISSENT SAMNITES, ORATIONE VLTRO CITROQVE HABITA, DE PACE TRANSIGI POTVISSE: NVNC, QVANDO VERBA VANA AD ID LOCORVM FVERINT, REBVS STANDVM ESSE. P. SEMPRONIVM COS, CVM EXERCITV BREVI IN SAMNIO FORE: EVM AD BELLVM PACEMVE INCLINENT ANIMI, FALLI NON POSSE: COMPERTA OMNIA SENATVI RELATVRVM: DECEDENTEM EX SAMNIO COS. LEGATI SEQVERENTVR. Quo inetiā cū Perseus ad P. Licinium Cos. legates misisset, qui pacem peterent, vectigal quantum Philippus pactus esset, daturū Persea Romanis: Vrbibus, agris, locisque quibus Philippus cessisset, cessurū, pollicerentur: His responsum est, ITA PACEM DARI, SI DE SVMMA RERVM LIBERVM PERMITTERET REX, DE SE VNIVERSAQVE MACEDONIA STATVENDI IVS. Hæc ita Liuius lib.xlii. Eodémque modo Ætolorum legatis duas conditiones latas esse idem lib.xxxvii. scribit, VT VEL SENATVI LIBERVM ARBITRIVM DE SE PERMITTERENT, VEL MILLE TALENTVM DARENT, EOSDEMQVE AMICOS ATQVE INIMICOS HABERENT.

Vt autem hostium legatos excedere iubebat Senatus ita legatis ad renuntiandam amicitiam ad se missis, Perses denuntiasse dicitur, vt triduo regni sui finibus decederent, quemadmodum Liuius lib.xlii. tradit.

Ceterùm qui Senatum habebat, permittebat Patribus legatos interrogare quæ quisq; vellet. Liuius lib.xxx. *Cùm more tradito à patribus potestatē* INTERROGANDI SI QVIS QVID VELLET, *legatis Prætor feciſset seniorésque qui fœderibus interfuerant, alia alij interrogarēt.* Idem ib.xxxvii. de Ætolorum legatis *Præsentes*, INTERROGATIONIBVS *Senatorum, confessionē magis noxæ quam responsa experimentum fatigati sunt.* Alio etiam prioris libri loco post auditos Carthaginienses legatos, cuius legationis princeps erat Asdrubal, cùm flecti misericordia Patres appareret, Senatorum vnum infestum perfidiæ Carthaginiēsium fuisse clamasse tradit, PER QVOS DEOS FOEDVS ICTVRI ESSENT, CVM EOS PER QVOS ANTE ICTVM ESSET, FEFELLISSENT. Cui Asdrubal respondit, PER EOSDEM QVI TAM INFESTI SVNT FOEDERA VIOLANTIBVS. Idem lib. xxxvii. Ætolorum legatos ab vno Senatore interrogatos scribit, PERMITTERENTNE ARBITRIVM DE SE POPVLO RO. *Deinde ab altero,* HABITVRINE EOSDEM QVOS POPVLVS RO. SOCIOS ET HOSTES ESSENT? *nihil ad ea respondentes, egredi templo iussi sunt. Conclamatum deinde prope ab vniuerso Senatu est,* TOTOS ADHVC ANTIOCHI AETOLOS ESSE, ET EX VNICA EA SPE PENDERE ANIMOS EORVM. Postea, eorundem legatos iterū Romā missos

missos inter cetera in Senatu hoc quoq; interrogatos eod. lib. scribit, VNDE AVDISSENT *Imperatores Romanos in Asia captos ab Antiocho Rege, & exercitū deletum esse,* ÆTOLOS RESPONDISSE, AB SVIS LEGATIS SE, QVI CVM CONSVLE FVERINT, CERTIORES FACTOS.

Legatorum porrò mandatis auditis summotos eos, curiáque excedere iussos, vt de eorum postulatis consuli Patres possent, intelliget, qui Liuij à me in hoc de legationibus capite, adductos locos adibit.

Senatus etiam, vbi res poscebat, Legatos mitti decernebat, issque varia, pro rerum & negotiorū varietate, mandata dabat. Liuius lib.xxix. Legatos quinque, Consularem vnum, Prætorium alterum, Ædilitium alium, & duos Quæstorios ad Attalum regē Senatum decreuisse scribit, vt eius ope Idæa mater Romam Pessinunte deuocheretur ac deportaretur: quibus Senatus quinqueremes quinque decreuit, VT EX DIGNITATE POPVLI RO. ADIRENT EAS TERRAS, AD QVAS CONCILIANDA MAIESTAS NOMINI ROMANO ESSET. Idem lib.xxxi. legatos missos ex Sc. ad Masinissam, qui GRATVLARENTVR QVOD NON MODO PATRIVM RECVPERASSET REGNVM, SED PARTE FLORENTISSIMA SYPHACIS FINIVM ADIECTA, ETIAM AVXISSET: NVNTIARENT PRÆTEREA, BELLVM CVM PHILIPPO REGE SVSCEPTVM: PETERENTQVE VT AD ID BELLVM MITTERET AVXILIA NVMIDARVM EQVITVM, ET DONA AMPLA FERRENT, POLLICERENTVRQVE, SI QVID EI AD FIRMANDVM AVGENDVMQVE REGNVM OPVS ESSE IVDICASSET, ENIXE ID POPVLVM RO. MERITO EIVS PRÆSTATVRVM. Eodémque libro legimus legatos missos ad Ptolemæum regem Ægypti, VT ET ANNVNTIARENT VICTVM ANNIBALEM, POENOSQVE, ET GRATIAS AGERENT REGI, QVOD IN REBVS DVBIIS, CVM FINITIMI ETIAM SOCII ROMANOS DESERERENT, IN FIDE MANSISSET: ET PETERENT, VT SI COACTI INIVRIIS BELLVM ADVERSVS PHILIPPVM SVSCEPISSENT, PRISTINVM ANIMVM ERGA POPVLVM RO. CONSERVARET. Legatos etiam Tybur misisse Senatum lib.ix. narrat, VT DARENT OPERAM VT TIBICINES ROMANIS RESTITVERENTVR. Post cladē Samnitico bello acceptam, cùm ob terrorem qui patres inuaserat, Dictatorem Papyrium Cursorem Dici placuisset, qui alteri Consuli Fabio priuatim infestus erat, legatos, ex Consularium numero, ad Fabium mittendos Senatus auctore eodem Liuio lib. ix. censuit, QVI SVA QVOQVE EVM, NON SOLVM PVBLICA AVCTORITATE MONERENT, VT MEMORIAM SIMVLTATVM, PATRIÆ REMITTERET. Præterea cùm esset Romæ nuntiatum C. Cassium Consulem, qui Galliam prouinciam sortitus erat, cum exercitu profectum per Illyricum in Macedoniam esse, indignatus Senatus tantum ausum Consulem, vt suam prouinciā relinquerer, in alienā transiret, exercitúmq; periculoso itinere inter exteras gentes duceret, decreuit, vt C. SVLPITIVS PRÆTOR TRES EX SENATV NOMINARET LEGATOS, QVI EO DIE PROFICISCERENTVR EX VRBE, ET QVANTVM ACCELERARE POSSENT, CASSIVM CONSVLEM VBICVMQVE ESSET, PERSEQVERENTVR: NVNTIARENT, NE BELLVM CVM VLLA GENTE MOVERET, NISI CVM QVA SENATVS GERENDVM CENSVISSET. Hæc ita Liuius lib.xliii. Legatos etiam ad renouandam cum Regibus amicitiā, donáque ferenda missos suprà ostendimus. Item Sulpitio Consuli à Patribus permissum, vt quem videretur, ex his, qui extra Senatū essent, legatum mitterent ad bellum Philippo regi indicendum, Liuius lib.xxxi. scribit.

Decem autem legatos mitti more maiorum consueuisse Liuius non vno loco docet. Sic enim lib.xxxiii. *Haud multa verba facta, cùm Macedones quæcumque Senatus censuisset, id regem facturum esse dicerent.* DECEM LEGATI MORE MAIORVM, QVORVM EX CONSILIO T. QVINTIVS IMPERATOR LEGES PACIS PHILIPPO DARET, DECRETI, *adiectúmque,* VT IN EO NVMERO LEGATORVM, P. SVLPITIVS, ET P. VILLIVS ESSENT: QVI COSS. PROVINCIAM MACEDONIAM OBTINVISSENT. Asiaticis quoque legationibus respondisse Senatū, DECEM SE LEGATOS MORE MAIORVM MISSVRVM, IDEM lib.xxvii. scribit. Decem etiam legatis, disceptationem cum Antiocho delegatam lib.xxxiiii. narrat. Apud eundem lib.xxix. Metellus, CONSVLES, DECEM LEGATOS QVOS IIS VIDERETVR, EX SENATV LEGERE, censet. Manlius verò libr xxxviii. decem legatos, consilium dispensandæ cohonestandæque victoriæ, Impe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

racoribus maiores dediſſe ait. Ibidem & fœdus cum Antiocho ex decem legatorũ ſententia conſcriptum refert.

Quamquã minore numero aliàs cõtentos fuiſſe ſcio. Liuius lib. XLII. *Cùm Theſſalos in armis eſſe nuntiatum eſt*, *App. Claudium* LEGATVM, AD EAS RES ASPICIENDAS COMPONENDASQVE SENATVS MISIT. Eodémq; lib. Legatos quinque ad regem Perſea miſſos narrat, QVI RES IN MACEDONIA ASPICERENT: ſimúlque Alexandriam ad Ptolemæum renouandæ amicitiæ cauſa proficiſceretur. Idem lib. XXXVI. ſcribit, legatos ternos in Africam ad Carthaginiẽſes, & in Numidiam miſſos ad frumentum rogandum quod in Græciam portaretur, pro quo pretiũ ſolueret populus Ro.

Legati verò à Senatu ad diſceptandas controuerſias miſſi, vti pronuntiarent, Liuius lib. XXXIX. indicat. Legatos enim diſceptatores controuerſiarum inter Theſſalos, Perrœbos, & Philippum Macedonum regem, cauſa cognita pronuntiaſſe ait, PLACERE DEDVCI PRÆSIDIA MACEDONVM EX IIS VRBIBVS: ET ANTIQVIS MACEDONIÆ TERMINIS REGNVM FINIRI. DE INIVRIIS QVAS VLTRO CITROQVE ILLATAS QVERANTVR, QVOQVO MODO INTER EAS GENTES ET MACEDONAS DISCEPTETVR, FORMVLAM IVRIS EXEQVENDI CONSTITVENDAM ESSE. Iidem cum Eumenis querelas & Philippi defenſionem audiſſent, *medio*, ait Liuius, *reſponſo rẽ ſuſpenderunt*: SI X. LEGATORVM DECRETO EVMENI DATÆ CIVITATES EÆ ESSENT, NIHIL SE MVTARE. SI PHILIPPVS BELLO CEPISSET EAS, PRÆMIVM VICTORIÆ IVRE BELLI HABITVRVM. SI NEVTRVM EORVM FORET, PLACERE COGNITIONEM SENATVI RESERVARI: ET VT OMNIA IN INTEGRO MANERENT. PRÆSIDIA QVÆ IN IIS VRBIBVS SINT, DEDVCI.

Iam vt ad ea, quæ de Bello fiebant, Senatuſconſulta deſcendamus, vbi bellum nouum ſuſcipiendum, ineundum, & indicendum erat, Senatus decernere ſolebat, Rogationem de ea re ad Populum ferri. Ita, Senatum cenſuiſſe ex Liuij lib. XXXI. colligimus, VT IS CONSVL CVI MACEDONIA PROVINCIA EVENISSET, AD POPVLVM FERRET, VT PHILIPPO REGI MACEDONVM INDICERETVR BELLVM. Idem lib. XXXVI. *Patres* ROGATIONEM AD POPVLVM FERRI *iuſſerunt*, VELLENT IVBERENTNE CVM ANTIOCHO REGE, QVIQVE SECTAM EIVS SECVTI ESSENT, BELLVM INIRI. Et lib. XLII. *Patres*, QVOD FAVSTVM FELIXQVE POPVLO RO. ESSET, CENTVRIATIS COMITIIS PRIMO QVOQVE DIE FERRE AD POPVLVM COSS. *iuſſerunt*, VT QVOD PERSEVS PHILIPPI FILIVS, MACEDONVM REX, ADVERSVS FOEDVS CVM PATRE PHILIPPO ICTVM, ET SECVM POST MORTEM EIVS RENOVATVM, SOCIIS POPVLI RO. ARMA INTVLISSET, AGROS VASTASSET, VRBESQVE OCCVPASSET: QVODQVE BELLI PARANDI ADVERSVS P. R. CONSILIA INISSET, ARMA, MILITES, CLASSEM EIVS REI CAVSA COMPARASSET, VT NISI DE IIS REBVS SATISFECISSET, BELLVM CVM EO INIRETVR. *Hæc rogatio ad populum lata eſt. Senatuſconſultum inde factum, vt* CVI MACEDONIA PROVINCIA OBVENISSET, VT IS REGEM PERSEA, QVIQVE EIVS SECTAM SECVTI ESSENT, NISI P. R. SATISFECISSENT, BELLO PERSEQVERETVR.

Cenſebant etiam, Res repeti ab his quibus bellum denuntiandum erat. Liuius lib. X. *Breuis conſultatio Senatus fuit: ad vnum omnes*, IVNGENDVM FOEDVS CVM LVCANIS, RESQVE REPETENDAS AB SAMNITIBVS, *cenſent*. Ibidémque Senatum cenſuiſſe refert, FÆCIALES AD FALISCOS AD RES REPETENDAS MITTENDOS. Hinc lib. VII. *De Hernicis*, ait, *conſultus Senatus cum* FÆCIALES AD RES REPETENDAS *nequicquam* MISISSET.

Vbi verò de bello Coſs. retulerant, decernere in eo genere ſolebat Senatus, quantis copiis, quo militum numero, quibus quótve legionibus, & per quot duces, bellum geri, & rem bellicam adminiſtrari, placeret. Delectus item haberi, nouáſque legiones cõſcribi cenſebat Senatus: ſupplementum quoque, ſi quod opus eſſet, ſcribere Cõſulibus permittebat: prorogabat etiam interdum Conſulibus, Prætoribus, Proconſulibus, Proprætoribúſve prioris anni, imperium. Denique, vt breue faciam, quæcumque ad belli adminiſtrationem pertinebant, huiuſmodi Senatuſconſultis decernebantur. Nihil

Nihil opus eſt exẽplis hoc facere lõgius: ſunt enim ſparſa in Liuij libris: inde ſumet qui volet. Vt tamẽ ad eorũ inueſtigationẽ viã ſternã, vnũ aut itẽ alterũ, vnde reliqua diſcãtur, ſubiiciam. Liu. lib, XLIIII. *Legatis auditis, tunc* DE BELLO REFERRE SESE *L. Aemilius dixit. Senatus decreuit*, VT IN OCTO LEGIONES PAREM NVMERVM TRIBVNORVM, CONSVLES, ET POPVLVS CREARENT: CREARI AVTEM NEMINEM EO ANNO PLACERE, NISI QVI HONOREM GESSISSET. TVM EX OMNIBVS TRIBVNIS MILITVM VTI L. ÆMILIVS IN DVAS LEGIONES IN MACEDONIAM, QVOS EORVM VELIT, ELIGAT, ET VT SOLLEMNI LATINARVM PERFECTO, L. ÆMILIVS COS. CN. OCTAVIVS PR. CVI CLASSIS OBTIGISSET, IN PROVINCIAM PROFICISCANTVR, &c. Et mox: DELECTVS CVRA CN. LICINIO CONSVLI IMPOSITA. IS SEPTEM MILLIA CIVIVM ROMANORVM, ET EQVITES CC. SCRIBERE IVSSVS: ET SOCIIS NOMINIS LATINI, SEPTEM MILLIA PEDITVM IMPERARE, CCCC. EQVITES: ET CN. SERVILIO GALLIAM OBTINENTI PROVINCIAM, LITERAS MITTERE, VT SEXCENTOS EQVITES CONSCRIBERET. HVNC EXERCITVM AD COLLEGAM PRIMO QVOQVE TEMPORE MITTERE IN MACEDONIAM IVSSVS, NEQVE IN EA PROVINCIA PLVS QVAM QVAS LEGIONES ESSE: EAS REPLERI, VT SENA MILLIA PEDITVM, TRECENTOS HABERENT EQVITES: CETEROS EQVITES, PEDITESQVE IN PRÆSIDIIS DISPONI. Idem lib. XXVI. de Fuluio & Sulpitio Coss. *Senatu*, ait, *in Capitolium vocato, de Republica*, DE ADMINISTRATIONE BELLI, *de prouinciis, exercitibúſque Patres conſuluerunt*. Q. FVLVIO, ET APPIO CLAVDIO PRIORIS ANNI COSS. PROROGATVM IMPERIVM EST. ATQVE EXERCITVS, QVOS HABEBANT, DECRETI. *adiectúmque*, NE A CAPVA QVAM OBSIDEBANT, ABSCEDERENT, PRIVS QVAM EXPVGNASSENT. Et mox: ET PRÆTORIBVS PRIORIS ANNI, M. IVNIO IN HETRVRIA, P. SEMPRONIO IN GALLIA, CVM BINIS LEGIONIBVS QVAS HABVERAT, PROROGATVM EST IMPERIVM. PROROGATVM ET M. MARCELLO, VT PROCONSVL IN SICILIA RELIQVIAS BELLI PERFICERET, EO EXERCITV, QVEM HABERET: SI SVPPLEMENTO OPVS ESSET, SVPPLERET DE LEGIONIBVS, QVIBVS P. CORNELIVS PR. IN SICILIA PRÆESSET: DVM NE QVEM MILITEM LEGERET EX EO NVMERO, QVIBVS SENATVS MISSIONEM REDITVMQVE IN PATRIAM NEGASSET ANTE BELLI FINEM. C. SVLPITIO, CVI SICILIA EVENERAT, DVÆ LEGIONES, QVAS P. CORNELIVS HABVISSET, DECRETÆ: ET SVPPLEMENTVM DE EXERCITV CN. FVLVII, QVI PRIORE ANNO IN APVLIA FOEDE CÆSVS FVGATVSQVE ERAT. Extra numerum & iſtud addam: *De Repub.* BELLOQVE GERENDO, ait Liuius lib. XXIIII. ET QVANTVM COPIARVM, ET VBI QVÆQVE ESSENT, COSS. *ad Senatum retulerunt*. DVODEVIGINTI LEGIONIBVS BELLVM GERI PLACVIT: BINAS COSS. SIBI SVMERE: BINIS GALLIAM, SICILIAMQVE AC SARDINIAM OBTINERI, DVABVSQVE Q. FABIVM PRÆT. APVLIÆ, DVABVS VOLONVM T. GRACCHVM CIRCA LVCERIAM PRÆESSE. SINGVLAS C. TERENTIO PROCOS. AD PICENVM, ET M. VALERIO AD CLASSEM CIRCA BRVNDVSIVM, ET DVAS VRBI PRÆSIDIVM RELINQVI. *Hic vt numerus legionũ expleretur, ſex nouæ legiones erant ſcribẽdæ*. EAS PRIMO QVOQVE TEMPORE COSS. SCRIBERE IVSSI, ET CLASSEM PARARE, VT CVM EIS NAVIBVS, QVÆ PRO CALABRIÆ LITTORIBVS IN STATIONE ESSENT, CL. LONGARVM NAVIVM CLASSIS EO ANNO EXPLERETVR. Variam eiuſmodi Senatuſconſultorum formulam teſtatur, quod idem lib. XXII. ſcribit, *Tum de* BELLO *réque publica Dictator retulit*. QVIBVS QVOTVE LEGIONIBVS VICTORI HOSTI OBVIAM EVNDVM ESSE, *Patres cenſerent: Decretum;*

Universidad de Deusto
Biblioteca

VT AB CN. SERVILIO CONSVLE EXERCITVM ACCIPERET: SCRIBERET PRÆTEREA EX CIVIBVS SOCIISQVE, QVANTVM EQVITVM AC PEDITVM VIDERETVR: CETERA OMNIA AGERET, FACERETQVE, VT E REPVB. DVCERET.

Rebus verò trepidis,& vbi terror Patres inuaserat, DICTATOREM DICI, primis Reipub.temporibus,vt plurimùm censebant.Exemplis abundat Liuius: è quorum turba aliquot retulisse satis erit.*Quæ vbi*,ait ille lib.IIII.*tumultu maiore etiam quam res erat, nuntiantur Romam,Senatus extemplo(quod in rebus trepidis vltimum consilium erat)* DICTATOREM DICI IVSSIT.Et aliàs eodem lib.*Senatus,vt in trepidis rebus*, DICTATOREM DICI MAMERCVM ÆMILIVM IVSSIT.Idem lib.VI. *Trepidi Patres ad duo vltima auxilia,summum imperium,summúmque ad ciuem decurrunt*, DICTATOREM DICI PLACET.Et lib.IX. *Terror Patres inuasit*, DICTATOREMQVE DICI PLACEBAT. Eodémq; modo post Flaminiũ Cos.ad Trasimenum lacũ,cæsum,&Romanos victos, *ad remedium*, ait Liuius lib.XXII. *iamdiu desideratum,nec adhibitum,Dictatorem dicendũ ciuitas confugit: Et quia & Consul aberat,à quo vno dici posse videbatur:nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat,aut nuntium,aut litteras mitti : nec Dictatorem populus creare poterat: quod nunquá ante eam diẽ factum erat*, PRODICTATOREM *populus creauit Q.Fabium Maximũ, & Magistrum equitum,M.Minutium Rufum.Hisque negotium ab Senatu datũ*, VT MVROS TVRRESQVE VRBIS FIRMARENT, ET PRÆSIDIA DISPONERENT, QVIBVS LOCIS VIDERETVR, PONTESQVE RESCINDERENT FLVMINVM: AC TVM PRO PENATIBVS, PRO VRBE DIMICANDVM ESSE, QVANDO ITALIAM TVERI NEQVIVISSENT.

Solebat etiam Senatusconsultis decerni, TVMVLTVM ESSE. Indicio est ea quam Cicero Philipp.v.dicit sententia,in qua est,TVMVLTVM CENSEO DECERNI,IVSTITIVM EDICI. Idem Philipp.VI.TVMVLTVM DECERNI, IVSTITIVM EDICI, SAGA SVMI DIXI PLACERE,*quò omnes acrius grauiúsque incumberent,ad vlciscendas Reipub. iniurias.Si omnia grauissimi belli insignia suscepta a Senatu viderent.* Et alio ciusdem orationis loco,*Minus laborauí,vt mihi Senatus assentiens,*TVMVLTVM DECERNERET, SAGA SVMI IVBERET. Proinde Dio lib.XXXVII.coniuratione Catilinæ nuntiata,Επ' αὐτοῖς,ait,Δόγμα ἐκυρώθη, ΤΑΡΑΧΗΝ ΤΕ ΕΙΝΑΙ, καὶ ζήτησιν τῶν αἰτίων αὐτῆς γενέσθαι. Idem lib.XLI.belli ciuilis primordia narrans, Υστερον δὲ ἔξω τοῦ πωμηρίου τοὺς αὐτὸν τὸν Πομπήιον ἐλθόντας,ΤΑΡΑΧΗΝ ΤΕ ΕΙΝΑΙ,ἔγνωσαν.Rursúsque lib. XLVI.S.C.in Antonium facta persequens,Υστερον δ' ὑπ' πολλῶ πρίν καὶ τὸν γνώμλω αὐτοῦ μαθεῖν,ΤΑΡΑΧΗΝ ΤΕ ΕΙΝΑΙ ΕΨΗΦΙΣΑΝΤΟ,καὶ τὸν ἐσθῆτα τὸν βουλευτικὴν ἀπεδύσαντο.Hanc formulam etiam duobus locis Plutarchus attigit: Vnus est in Pompeio,his verbis,Οὕτω δὴ ψηφισάμενος, ΤΑΡΑΧΗΝ ΤΕ ΟΡΑΝ, καὶ κελεύσας ἅπαντας ἐπεσθαι αὐτῷ τοὺς ἀπὸ βουλῆς. Alter in Cæsare,vbi de Pompeio loquens,hæc ait, Ως ἐφεῦρῶτος ἤδη τοῦ πολεμίου,καὶ πάντα κατέχοντος,εἴξας συνεκρόαθη τῆς πάντων φορᾶς καὶ ψηφίζεται, ΤΑΡΑΧΗΝ ΟΡΑΝ,καὶ τὴν πόλιν ἐξελιπε,κελεύσας ἕπεσθαι τὴν γερουσίαν. Quæ Senatus decreta non esse à Latinis interpretibus,qui formularum sacris minimè initiati erant,ad vtriusque auctoris Græci mentem reddita, mirum non est. Idem aliâs quoque decretum inuenio. Nam cùm milites qui in legionibus vrbanis erant,frequentes adiissent Tribunos pl.vti causas cognoscerent eorum,quibus aut emerita stipẽdia, aut morbus causæ essent,quo minus militarent,eam rem T.Semproni literæ discussertt,in quibus scriptum erat: Ligurum quindecim millia in agrum Placentinum venisse: & cum, vsque ad ipsa coloniæ mœnia,& Padi ripas,cum cædibus & incendiis perpopulatos esse:Boiorum quoque gentem ad rebellionem spectare. Hoc enim nuntio allato,Senatus,vt scriptum apud Liuium lib.XXXIIII.extat,decreuit,TVMVLTVM ESSE: NEC PLACERE TRIBVNOS PL. CAVSAS COGNOSCERE, QVO MINVS AD EDICTVM CONVENIRETVR. In Tumultu enim vacationes non valuisse, nec tunc in delectu habendo,cuiusquam excusationem acceptã, vel vnus Appianus lib. II. Bellorũ ciuil.idoneus testis est. Sed in illo Liuij loco,Consularis hæc, & primæ, vt ita dicam,sententiæ formula,non quidem à Cẽsoribus,verùm ab imperitis librariis perpe-

ram Senatu mota,iniuriarũ dicam merito illis scriberet,qui vitiosa interpunctione, quæ Senatusconsulti verba erant,ea literis Sempronij attribuerunt:illius initium, extremæ harum clausulæ,attexentes.Assentior ergo Sigonio,qui longissima temporis præscriptione summota,formulam hanc,vnico puncto sublato,in integrum restitui posse censet,in hunc modum: OB EAS RES TVMVLTVM ESSE DECREVIT SENATVS:TRIBVNOS PL. NON PLACERE CAVSAS MILITARES COGNOSCERE,QVO MINVS AD EDICTVM CONVENIRETVR. Cetcrùm cùm Gallici maximè belli metus versaretur,compertúmque haberet Senatus Heluetios esse in armis,excursionésque in prouinciã facere, Senatus decreuit, VT CONSVLES DVAS GALLIAS SORTIRENTVR, DELECTVS HABERETVR, VACATIONES NE VALERENT, LEGATI CVM AVCTORITATE MITTERENTVR, QVI ADIRENT GALLIÆ CIVITATES, DARENTQVE OPERAM, NE EÆ CVM HELVETIIS SE IVNGERENT,quemadmodum Cicero ad Attic. Epist.XVII. lib.I.scribit.

In Tumultu autem non modò decerni solebat, VT DELECTVS SINE VACATIONIBVS, vel, VACATIONIBVS SVBLATIS, HABERETVR, sed &, IVSTITIVM INDICI,moris erat:quod præter Ciceronem Philipp.v.& VI. Liuius lib. X. comprobat,Senatum,inquiens,nuntiis de Campaniæ populatione allatis conterritum, IVSTICIVM INDICI, DELECTVM OMNIS GENERIS HOMINVM HABERI,iussisse.Rursúsque eodem lib *Nuntiata*,ait,*ea clades Romam,maiorem, quàm res erat, terrorem excitat.Nam,vt exercitu deleto,ita* IVSTITIVM INDICTVM. Idem lib. III. *Vocato deinde Senatu, cùm ex* AVCTORITATE PATRVM IVSTITIO INDICTO, *profectus ad tutandos fines esset.* Et lib.VII. *Cum,quod per magnos tumultus fieri solitum erat,* IVSTITIO INDICTO, DELECTVS SINE VACATIONIBVS HABITVS ESSET.Hinc Cicero Orat.de Haruspic.respons.in Clodium inuehitur, qui in concione ausus erat dicere, IVSTITIVM EDICI OPORTERE, IVRISDICTIONEM INTERMITTI, CLAVDI ÆRARIVM, IVDICIA TOLLI.Postquam sanè populus Ro.deditionem fœdè factam ad Caudinos saltus accepit,extemplo, Iustitium in foro, sua sponte, cœptum prius,quàm indictum,idem Liuius lib.IX.scribit.

Sed & luctus ac mœstitiæ causa plerumque Iustitium,aut indictum,aut sumptum ostendit Tacit.lib.II.de Germanici morte loquens,his verbis: *Hos vulgi sermones audita mors adeò incendit,vt ante edictum magistratuum*, ANTE SENATVSCONSVLTVM, SVMPTO IVSTITIO, *desererentur fora,clauderentur domus,passim silentia & gemitus: nihil compositum in ostentationem.Et quamquam neque insignibus lugentium abstinerent,altius animis mœrebant.* Quæ porrò tunc esset,& quàm tristis vrbis facies, describunt Lucanus, & Pedo Albinouanus:Ille lib.II.his versibus,

Ergo vbi concipiunt,quantis sit cladibus vrbi
Constatura fides superum: ferale per vrbem
IVSTITIVM: *latuit plebeio tectus amictu*
Omnis honos:nullos comitata est purpura fasces.

Hic verò in Eleg.de morte Drusi,

Iura silent,mutæque iacent sine vindice leges,
Aspicitur toto purpura nulla foro.
Diíque latent templis,neque impia ad funera vultus
Præbent,nec poscunt tura ferenda rogo.
Obscuros delubra tenent:pudet ora colentum
Aspicere,inuidiæ,qua meruere metu.

Tumultu verò sedato,tunc REMITTI IVSTITIVM solebat.Liuius lib.X.*Itaque & supplicationes ob rem bene gestam Consulis nomine decernunt* : IVSTITIVM REMITTITVR.*quod fuerat per dies decem & octo.*Idem lib.III.*Inde Romam reditum est*, IVSTITIVM REMISSVM.Exercitu quoque Posthumij à Gallis deleto,cum ea nuntiata clade, in tãto pauore,per multos dies, fuisset ciuitas,vt tabernis clausis,velut nocturna solitudo per vrbem ageretur:Senatus Ædilibus negotium dedit, VT VRBEM CIRCVMIRENT, APERIRIQVE TABERNAS, ET MOESTITIÆ PVBLICÆ SPECIEM VRBI DEMI IVBERENT,quemadmodum Liu.lib.XXIII.memoriæ prodidit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Tumultu quoque, SAGA SVMI decernebant: Sic Cicero Philipp. VI. decretum à Senatu fuisse scribit, VT NISI AVCTORITATE SENATVS FLECTI PER LEGATOS POSSET ANTONIVS, AD SAGA IRETVR. Idémque Philipp. V. TVMVLTVM, ait, CENSEO DECERNI, IVSTITIVM EDICI, SAGA SVMI, DICO OPORTERE DELECTVM HABERI &c. Hoc significat Dio lib. XLVI. cùm post Senatusconsultum in Antonium factum, quo Tumultum decreuerũt, adijcit, Καὶ τὰ ἐσθῆτα τὰ βουλευτικὰ ἀπεδύσαντο. Iterúmque eodem lib. post Lepidum hostem iudicatum, vestem mutatã ita scribit, Τά τε ἐσθῆτα αὖθις μετέβαλλον· ὅτι γὰρ τῇ πρὸ Καίσαρος ὑπατείᾳ τὰ ἐσκευασμένα ἀνειλήφεσαν. Idẽ lib. L. Τῇ δὲ Κλεοπάτρᾳ τὸν πόλεμον ἄπρακτον ἀπὸ χειμῶνος καὶ τὰς τε χλαμύδας ὡς ἐς χεῖρον αὐτοῦ ἔτους μετημπίσχοντο.

Sed & malo aliquo nuntio allato, vel imminente aliqua calamitate, & generaliter in luctu, mœrorève publico, vestem ex S. C. mutatam sæpe in Dione legimus: veluti lib. XXXIX Αὖθις τε ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ ἐγένετο, τάς τε στολὰς, καθάπερ ἐν συμφορᾷ τινὶ, μετεκοσμήσαντο. Idque tum decretum, cùm Cicero vrbe cessit, superius docui. Quod factum, Ὡς ὅτι πένθους, Plutarchus in Cicerone ait: Dio verò lib. XXXVII. Ὡς ὅτι τινὶ κοινῇ συμφορᾷ. Catilinæ quoque coniuratione ad Senatum delata, Patres, vt idẽ ait lib. XXXVII. Τάς τε ἐσθῆτα μετέβαλλον. Idémque lib. XL. Καίπερ γὰρ τὰ τῆς βουλευτικὴν ἐσθῆτα καταθέμενοι, καὶ τὴν ἵππασιν τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ὅτι μεγάλῳ τινὶ πένθει, συνάγοντες. Et lib. XLVI Καὶ αὐτοὶ τὰ τε ἐσθῆτα αὖθις ἀλλάξαντο. Idẽ lib. XXXVII. Τά τε χλαμύδα ἀλλάξαντο. Et lib. XXXIX. Τὰ δὲ ἐσθῆτα, ὡς ὅτι συμφορᾶς, μετὰ τῶν ἐκ τῆς βουλῆς φασιστῶν ἀλλάξασθαι. Item lib. XLI. Ἀγανακτησάντων δὲ ὅτι τοῦτο τῶν ἄλλων ψηφισαμένων τὰ ἐσθῆτα ἀλλάξασθαι. Vbi vero, ad Saga iri, Senatus auctoritas interceserat, tota ciuitas in sagis erat. Ταί τε χλαμύδας τὰς φραπτὰς πάντες, οἱ μὲν ἐφράπτεσαντες, ἠμπίσχοντο, vt ait Dio lib. XLVI. Consulares tamen tum temporis vestitu à ceteris differre solebãt. Togatos enim fuisse eos, cùm in sagis erat ciuitas, Cicero Philipp. VIII. docet.

Duplicem sanè fuisse vestium mutationem obseruandum est: in luctu vnam, in bello, seu potius tumultu, alteram: In illa solus togæ color mutabatur: in hac togæ sagis mutabantur: per illam atrata, per hanc sagata ciuitas erat.

Depulsis verò periculis quorum terrore vestem mutarant, AD VESTITVM REDIRE, Senatores iubebantur, vt idem Dio lib. XXXIX. testatur. Et ita Pisonem edixisse, VT SENATVS AD VESTITVM REDIRET, Cicero Orat. contra eum habita, scribit. Post Ciceronis quoque reditum, edixisse Consules, VT AD SVVM VESTITVM SENATORES REDIRENT, idem Cicero Orat. post reditum in Senat. refert. Idem Philipp. XIIII *Propter cuius periculum*, AD SAGA ISSEMVS, *propter eiusdem salutem*, REDEVNDVM AD PRISTINVM VESTITVM *sine vlla dubitatione censeri*. Et mox, *Ne memoriæ posteritatique prodatur propter cuius ciuis periculum populum Ro.* ISSE AD SAGA, *propter eiusdem salutem*, REDISSE AD TOGAS. Dio lib. XXXIX. Οὐ μόνον τοι οὔτε τὰ ὡς τιμησόμενοι, οὔτε ἐς τὰς πανηγύρεις ἐφοίτων. Idem lib. XLVI. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σφαγέντα μαθόντι τῷ μὲν τοῦ Ἀντωνίου ἤδη ἐχαίρετο, καὶ τὰς τε στολὰς μετενδύσασθαι, καὶ ἱερομηνίας ὅτι ἐξήκοντα ἡμέρας ἤγαγον. Et lib. XLI. Καὶ ὅτι πᾶσι τούτοις, ὡς καὶ ἀγαθοῖς ὅτι τὰ ἐσθῆτα τὰ εἰρηνικὴν μετημπίσχοντο. Itẽ lib XLVIII. Τότε δὲ τὰ εἰρηνικὴν ἐσθῆτα οἱ ἐν τῷ Ῥάμνῃ ὄντες ἀνέλαβον (ἐκεῖ γὰρ αὐτὰ ἄνευ ψηφίσματος ἀνάγκῃ τοῦ δήμου ἦσαν) καὶ αὐτοί τε ἐστρατεύσαντο. Proinde post Catilinæ cæsum, ait idẽ Dio lib. XXVII. Βουλευτηρίῳ τε ἐψηφίσθη, καὶ τὰ ἐσθῆτα, ὡς καὶ πάντων τῶν δεινῶν ἀπαλλαγέντων, μετέβαλλον.

Luctum etiam Senatusconsulto minutum fuisse inuenio. Post Cannensem certè cladem, cùm maiore pars è Romanorum virorum parte cæsa, nullius prope domus penates mœroris expertes essent, decreuit Senatus, NE MATRONÆ VLTRA TRIGESIMVM DIEM LVCTVS SVOS EXTENDERENT, vti lugubribus depositis, ab his sacra Cereris peragi possent, quemadmodum Valer. Max. lib. I. cap. I. & Liuius lib. XXII. scribunt. Minuebatur & Festo auctore, luctus Populo, ædis dedicatione, cũ Censores luctum condebant, votúmve publicè susceptum soluebatur.

Vbi verò bellum indictum erat, Senatusconsulto interdum decernebatur, VT CONSVLES PALVDATI EXIRENT. Cælius Epist. IX. lib. VIII. Familiar. Cicer. *Cos. quia verentur,*

verentur, ne illud S. C. fiat, VT PALVDATI EXEANT. Liuius lib. XL. *Coss. non potuere sustinere consensum Senatus,* QVIN PALVDATI EXIRENT. Idem lib. XXXVII. de L. Cornelio Cos. *Omnibus iam paratis,* PALVDATVS *ab vrbe profectus est.* Hoc quo ritu fieret, explicat Varro lib. VI. de lingua Lat. *Paluda*, inquiens, *à paludamentis. Sunt hæc insigna & ornamenta militaria. Ideò ad bellum cùm exit Imperator, ac lictores mutant vestem, & signa inciuerunt,* PALVDATVS *dicitur* PROFICISCI. Liuius lib. XLII. *Per hos forte dies P. Licinius Cos. votis in Capitolio nuncupatis,* PALVDATVS AB VRBE PROFECTVS EST. *Semper quidem ea res eũ magna dignitate ac maiestate geritur: præcipue tamen conuertit oculos, animósque, cùm ad magnum nobilémque aut virtute, aut fortuna hostem,* EVNTEM COS. PROSEQVVNTVR. Idem lib. XXI. *Ne auspicato profectus in Capitolium ad vota nuncupanda,* PALVDATVS INDE AD PROVINCIAM IRET: *lixæ modo sine insignibus, sine lictoribus profectũ clã, furtim, haud aliter quàm si exilij causa solũ vertisset.* Fest. Pomp. PALVDATI, *in libris Auguralibus significat, vt ait Verrius, armati, ornati. Omnia enim militaria ornamenta* PALVDAMENTA *dici.*

Planè post Cãnẽsẽ cladẽ, Prętores, quẽadmodũ Liu. lib. XXII. perhibet, Senatũ in Curiã Hostiliã vocauerunt, VT DE VRBIS CVSTODIA PATRES CONSVLERENT: propterea quod deletis exercitibus nõ dubitabãt hostẽ ad oppugnãdã Romã, quod vnũ opus restaret, vẽturum: Et quia obstrepebat clamor lamentantium mulierum, & nondum palàm facti viui mortuíque, per omnes promiscuè domos complorabantur, S. C. in Fabij Maximi sententiã factũ est, QVONIAM MAGISTRATVVM PARVM ESSET, PATRES IPSIMET, TVMVLTVM, AC TREPIDATIONEM IN VRBE TOLLERENT: MATRONAS PVBLICO ARCERENT, CONTINERIQVE INTRA SVVM QVAMQVE LIMEN COGERENT: COMPLORATVS FAMILIARVM COERCERENT: SILENTIVM PER VRBEM FACERENT: NVNTIOS RERVM OMNIVM AD PR. DEDVCENDOS CVRARENT. SVÆ QVISQVE FORTVNÆ DOMI AVCTOREM EXPECTARET: CVSTODES PRÆTEREA AD PORTAS PONERENT, QVI PROHIBERENT QVEMQVAM EGREDI VRBEM: COGERENTQVE HOMINES NVLLAM, NISI VRBE AC MOENIBVS SALVIS, SALVTEM SPERARE: VBI CONTICVISSET TVMVLTVS, RECTE TVM IN CVRIAM PATRES REVOCANDOS, CONSVLENDVMQVE DE VRBIS CVSTODIA ESSE. Ea verò insigni clade accepta, Senatus, Otacilio, qui Siciliam, & Cornelio Mammulæ, qui Sardiniam pro Prætoribus obtinebant, querentibus, quòd neque stipendium neque frumentum classibus eorum & exercitibus socij præberent: affirmantibus etiam, ne habere quidem eos, vnde id præstare possent, Senatus, vt Valerij lib. VII. cap. VI. auctor est, rescripsit: ÆRARIVM LONGINQVIS EXPENSIS NON SVFFICERE. PROINDE QVO FACTO TANTÆ INOPIÆ SVCCVRRENDVM ESSET, IPSI VIDERENT. Liuius verò lib. XXIII. Senatum, acceptis literis à Proprætoribus Siciliæ & Sardiniæ deesse frumentum & stipendium militibus, Respondisse refert, NON ESSE VNDE MITTERETVR: IVSSIQVE IPSI CLASSIBVS, ATQVE EXERCITIBVS SVIS CONSVLERE. Postea, cùm Annibal octo millia passuum à Roma castra posuisset, Cõsules, Senatúsque in castra, quę Fulvius Flaccus inter Exquilinam Collinámque portam posuerat, venerunt: ibi, vt Liuius lib. XXVI. ait, DE SVMMA REPVB. (sic enim emẽdo) *consultatum.* Placuit, COSS. CIRCA PORTAS COLLINAM EXQVILINAMQVE PONERE CASTRA. C. CALPVRNIVM PRÆTOREM VRBANVM CAPITOLIO ATQVE ARCI PRÆESSE: ET SENATVM FREQVENTEM IN FORO CONTINERI, SI QVID IN TAM SVBITIS REBVS CONSVLTO OPVS ESSET. Annibale etiam propius vrbem accedente, quia multis locis comprimendi tumultus erant, qui temerè oriebantur, PLACVIT, OMNES, QVI DICTATORES COSS. CENSORESVE FVISSENT, CVM IMPERIO ESSE, DONEC RECESSISSET A MVRIS HOSTIS. Tum quoque, quia Q. Fulvius Proconsul cum exercitu à Capua profectus erat, vt vrbi subueniret, ne ei minueretur imperium, si in vrbem veniisset, decreuit Senatus, VT EI PAR CVM CONSVLIBVS IMPERIVM ESSET. Post quæstionem verò de nocturnis cœtibus, qui Bacchа-

Universidad de Deusto
Biblioteca

malium causâ fiebant, Consulibus extra ordinem mandatam, imperasse eos Ædilibus Curulibus, Liuius lib. xxxix. refert, VT SACERDOTES EIVS SACRI OMNES CONQVIRERENT, COMPREHENSOSQVE, LIBERO CONCLAVI AD QVAESTIONEM SERVARENT: ÆDILIBVS ITEM PLEBIS NEGOTIVM DATVM, VIDERENT, NE QVA SACRA IN OPERTO FIERENT. *Triumuiris capitalibus mandatum*, VT VIGILIAS DISPONERENT PER VRBEM, SERVARENTQVE, NE QVI NOCTVRNI COETVS FIERENT: VTQVE AB INCENDIIS CAVERETVR: ADIVTORES TRIVMVIRIS QVINQVE VIRI DATI, VTI CIS TIBERIM SVÆ QVISQVE REGIONIS ÆDIFICIIS PRÆESSENT.

ENIMVERO, eos qui contra patriam arma cepissent, vel à Repub. defecissent, résque nouas moliti essent, moris erat, HOSTES à Senatu IVDICARI. Brutus ad Ciceronem lib. xi. Epistol. famil. *Tamen paullo pòst futurum puto*, VT HOSTES IVDICEMVR. Vlpianus in l. Amissione §. 1. D. de cap. minut. *Sed & hi quos Senatus* HOSTES IVDICAVIT. Sic Marium à Senatu HOSTEM IVDICATVM, Valer. Max. lib. 1. cap. v. & Annæus Flor. lib. iii. tradunt. Tiberiũ quoque Gracchum, idem Valerius Max. lib. iiii. cap. vii. à Senatu HOSTEM IVDICATVM ait. Sed & M. Lepidum, acta Syllæ rescindere parantem, cùm arma & exercitum vrbi admouisset, à Catulo Pompeióque primo statim impetu pulsum, HOSTEM A SENATV IVDICATVM, Annæus Flor. lib. vii. scribit. Catilinam etiam & Mallium HOSTES A SENATV IVDICATOS, Salust. in Coniuratione Catilinar. narrat. In Cæsarem idem Senatusconsultum factum Dio lib. xli. ita scribit: Τὸν δὲ Καίσαρα, πλὴν τε αἰχμὴ τοῖς ἅπαξ δοῦναι, καὶ τὰ γράμματα ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας ἀφεῖναι, ἢ πολέμιον, ἂς καὶ πάντα τῇ πατρίδι ποιοῦντα εἶναι, ἐψηφίσαντο. Quod & Plutarchus in Pompeio refert his verbis, Πρὸς ταῦτα Μαρκέλλου τὴν ὑπατείαν λεγὸν ἀποκαλοῦντος τὸν Καίσαρα, καὶ ΨΗΦΙΖΕΣΘΑΙ ΠΟΛΕΜΙΟΝ καλοῦντος, εἰ μὴ καταθήσεται τὰ ὅπλα. Simili modo Dolabellã & Lepidum HOSTES à Senatu IVDICATOS, Cicer. ad Cornific. Epist. xv. lib. xi. Familiar. Velleius Paterculus lib. ii. Histor. & Appianus lib. iii. Bellor. ciuil. Necnon M. Antonium HOSTEM IVDICATVM, Cic. Epist. ad Brutum, & Sueton. in Augusto, cap. xvi. scribunt. Et hoc est Senatusconsultum, quod in eum factum fuisse ait Cicero Philipp. ii. his verbis: *Intra M. Antoni, decreuit Senatus, & quidem incolumis nondum tot luminibus extinctis, quod in* HOSTES TOGATOS EST DECERNI SOLITVM, *more maiorum*. Omnes deinde qui eius sectã secuti essent, HOSTES IVDICATOS, idẽ Cic. Epist. ad Brut. cũ Dione lib. xlv scribit. Ventidium certè Bassum cum M. Antonio HOSTEM ESSE A SENATV IVDICATVM, auctor est Agellius lib. xv. cap. iiii. Sic Neronem & Drusum maximos natu de Germanici filiis, & C. Caligulæ fratres, Senatus, Tiberio criminante, HOSTES IVDICAVIT, vt Suetonius in Tiber. cap. liiii. & in Calig. cap. vii. tradit. Neronẽ prætereà Cæsarẽ, HOSTEM A SENATV IVDICATVM scriptũ reliquit, idẽ Sueton. in Nerone cap. xlix. Auidiũ etiã Cassiũ & Clodiũ Albinũ à Senatu hostes iudicatos, Vulcatius & Capitolinus in eorũ vitis memorãt. Nec ciues modò, sed & extranei, HOSTES IVDICARI solebãt, cum eis bellũ indicebatur. Liu. lib. xlii *Hæc, ad ea quæ ab Eumene relata erant, accessere, quo maturius* HOSTIS PERSEVS IVDICARETVR. Dio lib. xl. de Iuba, Πρὸς δὲ ἡ τῆς Καίσαρος τῆς τε ἐς τὴν πόλιν αἰτίας εἶχε, καὶ ΠΟΛΕΜΙΟΣ ΑΠΕΔΕΙΧΘΗ. Xiphilin. in Traiano, de Decebalo rege Dacorum, Καὶ ὥστε πολέμιον αὐτὸν ἡ βουλὴ ἐψηφίσατο.

HVIVSMODI VERO Senatusconsulta plenius explicat Appianus lib. i. de Bello ciuil. Sulpitiũ enim Trib. pl. Marium, & qui eorũ partes sequebantur, ait, ὡς φάσην ἀγείραντας καὶ πολεμήσαντας ἱππεῦσι καὶ δούλοις χρήσασθαι ἐλευθερίαν, εἰς δὲ πόσασιν, Πολεμίοις Ῥωμαίων Ἐψηφίσθαι εἶναι, καὶ τὸν ἐπιτυχόντα πατρικίων ἀποκτεῖναι, ἢ ἀνάγειν ὅπη τοὺς ὑπάτους πάντα ὅπλα αὐτοῖς δεδήμευτο. Similiter in Cinnam, Ὡς ἐς κινδύνῳ τε τὴν πόλιν καταλιπόντα ὑπατον, καὶ δούλοις ἐλευθερίαν κηρύξαντα, Βουλὴ Ἐψηφίσατο, μήτε ὕπατον, μήτε πολίτην εἶναι. Plerumque verò quos HOSTES iudicabant, eos etiã BELLO PERSEQVENDOS, decernebant. Cicer. Philipp. vi. *Antonium censui* BELLO PERSEQVENDVM. Et Philipp. xi. *Cum P. Dolabella, quique eius crudelissimi, & teterrimini facinoris ministri, socij, adiutores*

adiutores fuerunt, HOSTES POPVLI ROMANI A SENATV IVDICATI SINT: CVMQVE SENATVS P. DOLABELLAM BELLO PERSEQVENDVM CENSVERIT. Idem Epist. ad Brut. *Cùm de his qui* HOSTES IVDICATI *sunt*, BELLO PERSEQVENDIS *sententiæ dicerẽtur*. Epitome Liuij lib. cxx. *D. Brutus, cui Senatus*, VT PERSEQVERETVR ANTONIVM *mandauit*. Eadem Epit. lib. cxxi. *Cassius, cui mandatum à Senatu erat, vt Dolabellam inimicum iudicatum* BELLO PERSEQVERETVR. Quod & Dio lib. xlvii. à Senatu decretum refert.

Interdum autem solos partium duces hostes iudicabant: ceteræ verò multitudini diẽ statuebant, ante quam ab armis impunè discedere liceret. Ita Senatus, cum Catilinam & Mallium hostes iudicauit, non protinus eos quoque qui eorum ductu arma ceperant, in hostium numero habendos censuit: sed iis diem constituit, quam antè ab armis discedere integrum eis relinquebatur, idque sine fraude fore decernebatur, quẽadmodũ Sallustius in bello Catilinar. narrat. Simile de Lepidi exercitu Senatusconsultũ factum Cicero Epist. v. lib. xii. Famil. refert his verbis. *Lepidus sententijs omnibus* HOSTIS A SENATV IVDICATVS EST, *ceterique cum illo, qui a Repub. defecerunt: quibus tamen* AD SANITATEM REDEVNDI ANTE KALEND. SEPTEMB. *postea facta est*. Qua de re ita Dio lib. xlvi. Τὸν δὲ δὴ Λέπιδον τήν τε εἰκόνα τὴν ἐν τῷ βήματι ἀφῃρημένην ἀφείλαντο, καὶ πολέμιον ἐποιήσαντο. καὶ τινὰ καὶ ἡμέραν τοῖς συοῦσιν αὐτῷ προσέθεντο, πόλεμον σφίσιν ἀπειλήσαντες ἂν μὴ ἐκ τοῦ ἐκείνου ἐξαναλέψωσιν αὐτόν. Cic. Philipp. v. CENSEOQVE VT IIS, QVI IN EXERCITV ANTONII SVNT, NE SIT EA RES FRAVDI, SI ANTE CALEND. FEBR. AB EO DISCESSERINT. Idem Philipp. viii. His qui cum Antonio erant, si errorem suum deponerent, & cum Repub. in gratiam redirent, veniã & impunitatem dandam existimans, censet, VT QVI AB ARMIS DISCEDERENT, ET AD C. PANSAM ET HIRCIVM COSS. AVT AD BRVTVM COS. DESIGNATVM, AVT AD C. CÆSAREM PROPRÆTOREM ANTE IDVS MARTIAS PRIMAS ADIRENT, IIS FRAVDI NE ESSET, QVOD CVM M. ANTONIO FVISSENT. In quam eius sententiam Senatusconsultum factum, credibile faciũt Appianus & Dio: Ille lib. iii. Bellor. ciuil. his verbis. Τάδε μὲν ὁ Ἀντώνιος εἶπε τε καὶ ἔγραψε, καὶ ἡ βουλὴ αὐτοῦ αὐτίκα ἐψηφίσατο εἶναι πολέμιον, καὶ τὸν ὑπ' αὐτῷ στρατὸν, εἰ μὴ λάβοιεν ἐπ' αὐτοῦ. Hic verò lib. xlvi. de S. C. in Antonium facto agens: Καὶ τοῖς, ait, στρατευομένοις αὐτῷ προεῖπον, οἴκαδε ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας ἀναχωρῆσαι· ἢ εἰδέναι ὅτι σφι πολεμίων μοῖρα γενήσονται. Idẽ cod. lib. de Dolabella: Πυθόμενοι ταῦτα οἱ ἐν τῷ οἴκῳ Ῥωμαῖοι, πόλεμον αὐτῷ ἐπήγειλαν, καὶ τοῖς τε συνοῦσιν οἱ ῥητὴν ἡμέραν ἐξ ἧς ἐκλείψῃ ἡ φιλία αὐτοῖς, προεῖπον, ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνοι ἐν ἐχθρῶν μοίρᾳ γένωνται. Spartianus in Didio Iuliano: *Perturbatus ad Senatum venit, impetrauitque, vt* HOSTIS SEVERVS RENVNTIARETVR: *Militibus etiam qui Senatum secuti fuerant, dies præstitutus*, VLTRA QVEM SI CVM SEVERO FVISSENT, HOSTIVM NVMERO HABERENTVR. Apud Cæsar. lib. i. de bello ciu. Scipionis sententia refertur huiusmodi: *vti ante certum diem Cæsar exercitum dimittat: si non faciat, eum aduersus Remp. facturũ videri.*

Postulat hic locus, vt de coniuratione Catilinæ facta, Senatusconsulta in ordinem cogam. Planè cùm pridie eius diei quo comitia Consularia edicta erant, Cicero Catilinæ consilia ad Senatum detulisset, decreuerũt Patres, NE POSTERO DIE COMITIA HABERENTVR, VT DE REPVB. SENATVS CONSVLI POSSET. Ipso verò Comitiorũ die; Ciceronis & Catilinæ orationibus auditis, factum est S. C. VIDERENT COSS. NE QVID RESP. DETRIMENTI ACCIPERET. Catilina dein vrbe excedere iussus. Ad post literas in Senatu recitatas, in quibus scriptum erat C. Mallium arma cepisse cum magna multitudine, Senatus decreto missi sunt Imperatores, qui ad vrbem erant, Prætorésque duo in Apuliam, agrum Picenum, Capuam & Fesulos: HISQVE PERMISSVM, VTI PRO TEMPORE ATQVE PERICVLO, EXERCITVM COMPARARENT. Ad hoc, SI QVIS IVDICASSET DE CONIVRATIONE, QVÆ CONTRA REMPVB. FACTA ERAT, PRÆMIVM DECREVERVNT, SERVO LIBERTATEM, ET HS. C. LIBERO IMPVNITATEM EIVS REI, ET HS. CC. Itémque decreuere, VTI GLADIATORIÆ FAMILIÆ CAPVAM, ET IN CETERA MVNICIPIA DISTRIBVERENTVR, PRO CVIVSQVE OPIBVS: ROMÆ PER TOTAM VRBEM VIGILIÆ HABERENTVR, EISQVE MINORES MAGISTRATVS PRÆESSENT. Postquam verò Romæ nuntiatum est, Catilinam in ca-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ra ad Manlium contendisse, Senatus CATILINAM ET MANLIVM HOSTES IVDICAVIT, CETERÆ MVLTITVDINI DIEM STATVIT, ANTEQVAM DICERET, SINE FRAVDE AB ARMIS DISCEDERE, PRÆTER RERVM CAPITALIVM DAMNATOS. Præterea decreuit, VTI COSS. DELECTVM HABERENT: ANTONIVS CVM EXERCITV CATILINAM PERSEQVI MATVRARET: CICERO VRBI PRÆSIDIO ESSET. Et cùm eius coniurationis particeps Cornelius Cethegus Prætor deprehensus esset, Senatus decreuit, VTI CVM SE PRÆTVRA ABDICASSET, TVM IN CVSTODIAM TRADERETVR. Itémque, VT C. CETHEGVS, L. STATILIVS, P. GABINIVS, qui omnes præsentes erant, IN CVSTODIAM TRADERENTVR. Idem hoc decretum est in L. Cassium, M. Ceparium, P. Furium, Magium Chilonem, P. Vmbrenum. Atque ea lenitate Senatus vsus est, vt ex tanta coniuratione, tantáque vi ac multitudine domesticorum hostium, nouem hominum perditissimorum pœna, Repub. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur.

Eos verò qui custodiis tenebantur, Senatus iudicauit, CONTRA REMPVB. FECISSE: PRÆMIA ETIAM INDICIBVS, quorum iudicia comprobata fuerant, CONSTITVIT. Patefacta denique coniuratione in coniuratos S.C. factum fuit in Catonis sententiam, & in ea verba quæ Sallustius, quæ item Plutarchus in Catonis & Ciceronis vitis, & Dio etiam lib. XXXVII. scribunt.

Consternata verò P. Clodij cæde Repub. Senatus vnum Consulem, nominatímque Cn. Pompeium fieri censuit. Senatus præterea consultum factum est, VT INTERREX ET TRIBVNVS PL. ET CN. POMPEIVS, QVI PROCONSVL AD VRBEM ERAT, VIDERENT NE QVID DETRIMENTI RESPVB. CAPERET, vt à Sueton. in Iulio cap. XXVI. & ab Asconio Pæd. in explicatione Orationis pro Milone relatum est.

Hic etiam Senatusconsulta post Cæsaris cædem facta rectè atque ordine subiungentur. Ac primùm, Cicerone auctore, Senatusconsulto in eius sententiam facto ἀμνηστία, id est, præteritorum oblitionem decretam fuisse constat: additúmque ne eius cædis ergo in iudicium uocari quisquam posset. Velleius Paterculus lib. II. Histor. Roman. *Et illud decreti Atheniensium celeberrimum exemplum, relatum à Cicerone,* OBLIVIONIS PRÆTERITARVM RERVM, *decreto Patrum comprehensum est.* Plutarchus in Cicerone, Κικέρων δὲ πολλὰ τοῖς τὸν χαρὸν οἰκείως διελθών, ἔπεισε τὴν Σύγκλητον ἀμνηστίαν μὲν τῶν πεπραγμένων, Ἀμνηστίαν τοῦτ' ἔστι Καίσαρι ψηφίσασθαι. Idem in Bruto, Ἀντωνίου δὲ καὶ Πλάγκου, καὶ Κικέρωνος εἰπόντων περὶ ἀμνηστίας, καὶ ὁμονοίας, Ἔδοξε μὲν μόνον, Ἄδειαν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ γνώμην ἐφ' τιμῶν τοῖς ὑπάτοις. Suetonius in Tiberio, cap. IIII. de patre Tiberij: *Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu,* ABOLITIONEM FACTI DECERNENTIBVS, *etiam de præmiis Tyrannicidarum referendum censuit.* Dio lib. XLIIII. Κικέρων μὲν ταῦτ' εἰπὼν, ἔπεισε τὴν Γερουσίαν, μηδένα μηδενὶ μηνησικακῆσαι, ψηφίσασθαι. Meminit etiã Appianus lib. II. & IIII. Bell. ciuil. Deinde, pacis & otij causa, acta omnia Cæsaris, S.C. confirmata sunt. Plutarch. in Antonio, Σωσαγὼν δὲ βουλὴν, αὐτὸς μὲν ἐφ' ἀμνηστίας ἦτε, καὶ ἀγνομὴς ἐπαρχῶν, τοῖς περὶ Κάσσιον καὶ Βροῦτον. Ἡ δὲ Σύγκλητος, ἐκύρωσε ταῦτα, καὶ τῶν ἔτι καὶ παρεις γενομένων, ἐψηφίσατο, μηδὲν ἀλλάττειν. Appianus lib. II. Bellorum ciuil. Φόνου μὲν οὐκ εἶναι δίκας ὅτι τῷ Καίσαρι: Κύρια δὲ εἶναι τὰ πεπραγμένα αὐτῷ πάντα καὶ ἐγνωσμένα, ἐπεὶ τῇ πόλει συμφέρει. Idem lib. III. eiusdem Senatusconsulti meminit his verbis: Καὶ τῷ τελευταίῳ ψηφίσματι, τὸ βεβαιοῦν τῷ Καίσαρι πεπραγμένα πάντα. Idem lib. IIII. Ἀμνηστίαν δὲ ἁπάντων ἐψηφίσατο εἶναι, καὶ σωφρονέστερον ἔτι, φόνου μὲν εἶναι δίκας. Quod itidem de Ciceronis sententia decretum fuisse credo. Sic enim ipse Epist. ad Plancum, quæ inserta est lib. XVI. Epist. ad Atticum ait: *Equidem cùm multa non probentur, quæ Cæsar statuerit, tamen otij, pacisque causa, acerrimè illa soleo defendere, quod tibi idem magnopere faciendum censeo.*

Senatusconsultis de bello finitima erant ea, quæ de Exercitibus fiebant. De Exercitibus autẽ quid fieri placeret, Cõsulti Patres decernebãt, quibus Exercitibus rẽ geri, & quos illis præesse cẽserẽt. Itẽ, quos Exercitus Coss. Prætores, quíve pro Coss. aut Propr. prouincias obtinebãt, retinere, tradere, accipere, traducere, deducere, deportare è Rep. videretur.

Hoc ex Liuij lectione, cuiuis palàm fiet. Exẽpli causa vnum, quod multorum loco erit, Senatusconsultum de Exercitibus subiungam. Id ex lib. XXXI. hauriam. *Tum de* EXERCITIBVS, *ait,* CONSVLVM, PRÆTORVMQVE ACTVM. CONSVLES BINAS LEGIONES SCRIBERE IVSSI: VETERES DIMITTERE EXERCITVS SVLPITIO, CVI NOVVM, AC MAGNI NOMINIS BELLVM DECRETVM ERAT, PERMISSVM, VT DE EXERCITV, QVEM PROCONSVL SCIPIO EX AFRICA DEPORTASSET, VOLVNTARIOS QVOS POSSET, DVCERET: INVITVM NE QVEM MILITEM VETEREM DVCENDI IVS ESSET. PRÆTORIBVS L. FVRIO PVRPVRIONI, ET Q. MINVTIO RVFO QVINA MILLIA SOCIVM LATINI NOMINIS CONSVL DARET: QVIBVS PRÆSIDIIS ALTER GALLIAM, ALTER BRVTIOS PROVINCIAM OBTINERET. Q. FVLVIVS GILLO ET IPSE IVSSVS EX EO EXERCITV, QVEM P. ÆLIVS COS. HABVISSET, VT QVISQVE MINIME MVLTA STIPENDIA HABERET, LEGERE, DONEC ET IPSE QVINQVE MILLIA SOCIVM, AC NOMINIS LATINI, EFFECISSET: ID PRÆSIDIO SICILIÆ PROVINCIÆ ESSET. M. VALERIO FALCONI, QVI PRÆTOR PRIORE ANNO CAMPANIAM PROVINCIAM HABVERAT, PROROGATVM IN ANNVM IMPERIVM EST, VTI PROPRÆTOR IN SARDINIAM TRAIICERET: QVODQVE DE EXERCITV, QVI IBI ESSET, QVINQVE MILLIA SOCIVM NOMINIS LATINI, QVI EORVM MINIME MVLTA STIPENDIA HABERET, LEGERET. ET CONSVLES DVAS VRBANAS LEGIONES SCRIBERE IVSSI: QVÆ, SI QVO RES POSCERET, MVLTIS IN ITALIA CONTRACTIS GENTIBVS, PVNITVR. Sunt & alia de Exercitibus longa Senatusconsulta apud eundem lib. XXIII. XXIIII. XXVI. & XXVII. quæ breuitati studens prætermitto.

De Prouinciis verò postquam Consules retulerant, decerni solebat, vt Consules, EAS INTER SE COMPARARENT, SORTIRENTVRVE. Liu. lib. XXXVII. *Tum de* CONSVLVM PROVINCIIS *cœptum est agi. Ambo Græciam cupiebant: multũ Lælius in Senatu poterat. Is cùm Senatus,* AVT SORTIRI, AVT COMPARARE INTER SE PROVINCIAS CONSVLES, *iussisset, elegantius facturos dixit, si iudicio patrum, quàm si sorti eam rem permisissent.* Idem lib. XXXVIII. *Consulibus alteri Pisæ cum Liguribus, alteri prouincia Gallia decreta est:* COMPARARE INTER SE, AVT SORTIRI IVSSI. Idem lib. XLV. *Monitis deinde Consules à Patribus, vt quoniam alterum ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret:* PRIMO QVOQVE TEMPORE PROVINCIAS AVT COMPARARENT INTER SE, AVT SORTIRENTVR. Idem lib. XLII. *Senatusconsultum inde factum est,* VT COSS. INTER SE PROVINCIAS ITALIAM ET MACEDONIAM COMPARARENT, SORTIRENTVR: CVI MACEDONIA OBVENISSET, VT IS REGEM PERSEA, QVIQVE EIVS SECTAM SEQVVTI ESSENT, NISI POPVLO RO. SATISFECISSENT, BELLO PERSEQVERETVR. Idẽ lib. XXX. *Coss. cùm de Repub. bellóque & prouinciis ad Senatũ retulissent, censuerunt Patres,* VT COSS. INTER SE COMPARARENT, SORTIRENTVRVE, VTER BRVTIOS ADVERSVS ANNIBALEM, VTER HETRVRIAM ACLIGVRES PROVINCIAM HABERET. Et post alia, *Senatu in Capitolium vocato, de prouinciis retulerunt: Italiam atque Africam* IN SORTEM CONIICI, *Africam ambo cupientes volebant.* Et aliàs eod. lib. *Patres igitur iurati (ita conuenerat) censuerunt,* VTI COSS. PROVINCIAS INTER SE COMPARARENT, SORTIRENTVRVE: VTER ITALIAM, VTER CLASSEM NAVIVM QVINQVAGINTA HABERET: *cui classis obuenisset, in Siciliam nauigaret: Si pax cum Carthaginiensibus componi nequiuisset, in Africã traiiceret.* Idẽ lib. XXXVII. *Is, cùm Senatus, Coss. magistratu inito, Senatum in Capitolio cùm habuissent, decreuerunt Patres,* VT PROVINCIAS AVT SORTIRI, AVT COMPARARE INTER SE PROVINCIAS, *Consules iussisset.* Et lib. XXXII. MACEDONIAM ATQVE ITALIAM COSS. COMPARARENT INTER SE, SORTIRENTVRVE. Eiusmodi alia S.C. in Liuio lib. VIII. XXVIII. & XXIX. inuenies. Eodem porrò loquẽdi genere Liuius lib. XXIIII. decretum refert, VT COSS. SORTIRENTVR, COMPARENTVE, IN-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RET, PRIVSQVAM AD EXERCITVM PROFICISCERENTVR. Et lib. XXV. *Cōsulibus ambobus Italia prouincia decreta est*, ITA VT COMPARARENT, SORTIRENTVRVE, VTER COMITIIS EIVS ANNI PRÆESSET.

Interdum verò extra sortem prouincias Senatus alteri Cos. decernebat. Hetruriā certè prouinciā, extra sortē Q. Fabio non minore populi cōsensu, quàm Senatus decretam Liuius lib. x. narrat. Idē lib. VIII. *Collega additus Coruino M. Attilius Regulus: Et ne forte casu eueniret, petitum ab Consulibus*, VT EXTRA SORTEM CORVINI EA PROVINCIA ESSET. Tunc verò dicebantur, EXTRA ORDINEM DARI. Cic. pro domo sua: *Tu prouincias Consulares, quas C. Gracchus, qui vnus maximè popularis fuit, non modò non abstulit ab Senatu, sed etiam, vt necesse esset quotannis constitui per Senatum, decreta lege sanxit, eas lege Sempronia per Senatum decretas rescidisti*: EXTRA ORDINEM, SINE SORTE, NOMINATIM DEDISTI.

Nonnunquam etiam ambobus Coss. eadem prouincia decernebatur. Liu. lib. XLII. *Cùm omnium primum de prouinciis, exercitibúsque ad Senatum retulissent*, LIGVRES VTRIQVE DECRETI SVNT. Et lib. XXXIIII. *De prouinciis cùm relatum esset, Senatus frequens in eam sententiam ibat*: VT QVONIAM IN HISPANIA ET MACEDONIA DEBELLATVM FORET, CONSVLIBVS AMBOBVS ITALIA PROVINCIA ESSET. Contrà ex vna prouincia duas quandoque faciebant, vt ex Liuio lib. XLV. patet.

Sūt & alia multa de prouinciis Senatusconsulta apud Liuiū, quibus cōsultò abstineo. Tantùm addam, in Prætorum prouinciis, in sortem cōiectas, vrbanam & peregrinam, & inter eines ac peregrinos, iurisdictionē, vt ex eodē Liu. cū alias sæpè, tū ex lib. XXXV. liquet.

Hæ fermè sunt Senatusconsultorum, quæ eorum auctorū, quos in manibus habemus, indicio detegi, deprehendíque possunt, formulæ. Ceteras, quas vel vetustas obruit, vel deleuit obliuio, iniquus esset qui à me exigeret.

Senatusconsulta porrò, FIERI, SCRIBI, PERSCRIBI, AD ÆRARIVM DEFERRI, dicebantur, & quidem IN EORVM SENTENTIAM FIERI, qui primi cēsuissent, quod à Senatu decernebatur. Quæ attigisse sat est: Testimoniis, quorum clausæ obsignataeq; non sunt, sed apertæ tabulæ, ideò supersedeo, quod in ea, libros voluendo, vel aliud agens quilibet incurret. Apud veteres certè auctores, & in his Ciceronē & Liuium, talium loquutionū copiam nemo non offendet. Sed & qui primus id censuerat, quod alij deinceps sequebantur, is eius SENTENTIÆ PRINCEPS ET AVCTOR, dicebatur. Cic. in Orat. de Respons. haruſp. *Postero die*, FREQVENTISSIMVS SENATVS, *te, Consule designato, Lentule*, SENTENTIÆ PRINCIPE, &c. Idem in Pison. *De me Senatus ita decreuit, Cn. Pompeio* AVCTORE, ET EIVS SENTENTIÆ PRINCIPE. Et pro domo sua: *Sed quæro in ipsa sententia, quoniam* PRINCEPS EGO SVM EIVS ATQVE AVCTOR, *quid reprehēdatur*. Valer. Max. lib. VIII. cap. VI. *Senatus*, AVCTORE TIB. GRACCHO *Cos. designato censuit*. Vetus inscriptio Romæ de Plautio Syluano: SENATVS IN PRÆFECTVRA TRIVMPHALIBVS ORNAMENTIS HONORAVIT, AVCTORE IMP. CÆSARE AVGVSTO VESPASIANO. Item in alia inscriptione: HVIC SENATVS AVCTORE IMP. TRAIANO AVG. GERMANICO, DACICO, TRIVMPHALIA ORNAMENTA DECREVIT, STATVAMQVE PECVN. PVBLIC. PONEND. CENSVIT. Vlpian. in L. cùm hic status. D. de donat. inter vir. & vxor. *Imperator noster Antoninus Augustus, ante excessum diui Seueri, patris sui, Oratione in Senatu habita*, AVCTOR FVIT SENATVI CENSENDI, *Fulvio Æmiliano, & Nummiō Albino Coss. vt aliquid laxaret ex iuris rigore*. Suet. in Vespas. cap. XI. AVCTOR SENATVI FVIT DECERNENDI. *vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur*.

Dicebatur autem FREQVENS SENATVS, vel vt Cicero in Orat. de Haruſp. respons. & in Pisonem loquitur, FREQVENTISSIMVS, decreuisse, quod magno consessu, & numero Senatorum, maximáque frequentia adstante statuerat. Contrà quod paucis Senatoribus adstantibus scriptum erat S.C. id PER INFREQVENTIAM factum dicebatur. Liuius lib. XXXVIII. *Neque his contentus Consul fuit, sed postea*, PER INFREQVENTIAM ADIECIT *Senatusconsulto*, AMBRACIAM NON VIDERI VI CAPTAM ESSE. Quod Sc. idē Liu. lib. XXXIX. ita perstringit: *Cùm sint notissimæ sibi cum Cos. inimicitiæ, quid ab eo quemquam posse æqui exspectare, qui* PER INFREQVENTIAM FACTVM S.C. AD ÆRARIVM DETVLERIT, AMBRACIAM NON VIDERI VI CAPTAM, *quæ aggere, ac vineis* &c. Sic enim totus ille locus interpungendus est: & verba hæc, *Ambraciam non videri vi captam*, ex S.C. sunt.

Ad exem-

Ad exemplum porrò Senatusconsultorum quæ Romæ fiebant, in municipiis quoque, curiæ & ordinis decreta componi, iisdémque verborum formulis concipi consueuerāt. Indicant hoc Senatus Syracusani decreta, ex quibus Cicero lib. VII. in Verrem hæc verba refert, QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Itē hæc, QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE, CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. Verùm clarius hoc, apertiúsque demonstrant vetusta æra & marmora, quibus Curiarum decreta insculpta sunt, quæ inde exscripta proferam. Vnius decreti ab ordine Vestinonum & Peltuinatium (quorum Plin. lib. III. cap. XII. meminit) facti verba sunt hæc:

C. VETTIO. ATTICO. ET. CASINIO. PRÆTEXTATO. COSS.
PR. IDVS. APRIL.

PELTVINI. VESTINIS. IN. CVRIA. AVG. ORDINEM. HABENTIBVS. T. AVIDIACCO. RESTITVTO. ET. T. BLÆSIO. NATALE. ÆDD. QQ. SCRIBVNDO. ADFERVNT. QVOD. VNIVERSI. VERBA. FECERVNT. NVMMIAM. VARIAM. C. F. SACERDOTEM. VENERIS. FELICIS. EA. ADFECTIONE. ADQVE. PRONO. ANIMO. CIRCA. NOS. AGERE. COEPISSE. PRO. INSTITVTO. BENIVOLENTIÆ. SVÆ. SICVT. ET. PARENTES. EIVS. SEMPER. EGERVNT. VT. MERITO. DEBEAT. EX. CONSENSV. VNIVERSORVM. PATRONA. PRÆFECTVRÆ. NOSTRÆ. FIERI. QVO. MAGIS. MAGISQVE. HOC. HONORE. QVI. EST. APVT. NOS. POTISSIMVS. TANTÆ. CLARITATI. EIVS. OBLATO. DIGNATIONE. BENIGNITATIS. EIVS. GLORIOSI. ET. IN. OMNIBVS. TVTI. AC. DEFENSI. ESSE. POSSIMVS. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. PLACERE. VNIVERSIS. CONSCRIPTIS. NVMMIÆ. VARIÆ. C. F. SACERDOTI. VENERIS. FELICIS. PRO. SPLENDORE. DIGNITATIS. SVÆ. PATROCINIVM. PRÆFECTVRÆ. NOSTRÆ. OFFERRI. PETIQVE. AB. EIVS. CLARITATE. ET. EXIMIA. BENIGNITATE. VT. HVNC. HONOREM. SIBI. A. NOBIS. OBLATVM. LIBENTI. ET. PRONO. ANIMO. SVSCIPERE. ET. SINGVLOS, VNIVERSOSQVE. NOS. REMQVE. PVBLICAM. NOSTRAM. IN. CLIENTELAM. DOMVS. SVÆ. RECIPERE. DIGNETVR. ET. IN. QVIBVSCVMQVE. RATIO. EXEGERIT. INTERCEDENTE. AVCTORITATE. DIGNITATIS. SVÆ. TVTOS. DEFENSOSQVE PRÆSTET. TABVLAMQVE. ÆNEAM. HVIVS. DECRETI. N. VERBA. CONTINENTEM. OFFERRI. EI. PER. AVIDIACCVM. RESTITVTVM. ET. BLÆSIVM. NATALEM. QQ. ITEM. NVMISENVM. CRESCENTEM. ET. FL. PRISCVM. PRIMORES. ORD. N. VIROS. CENSVER.

Alterius decreti verba sunt huiusmodi:

L. ARRVNTIO. STELLA.
L. IVLIO. MARINO. COSS.
XIII. K. NOV.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO. IIII. VIR. I. D. S.C. FERENTIN. IN. CVRIA. ÆDIS. MERCVRI. SCRIBVNDO. ADFVERVNT. Q. SEGIANVS. MÆCIANVS. T. MVNNIVS. NOMANLIANVS. QVOD. VNIVERSI. V. F. T. POMPONIVM. BASSVM. CLARISSIMVM. VIRVM. DEMANDATAM. SIBI. CVRAM. AB. INDVLGENTISSIMO IMP. CÆSARE. NERVA. TRAIANO. AVGVSTO. GERMANICO. QVA. ÆTERNITATI. ITALIÆ. SVÆ. PROSPEXIT. SECVNDVM. LIBERALITATEM. EIVS. ITA. ORDINARI. VT. OMNIS. ÆTAS. CVRÆ. EIVS. MERITO. GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE. VT. TANTÆ. VIRTVTIS. VIR. AVXILIO. SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO. NOSTRO. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. PLACERE. CONSCRIPTIS. EX. HOC. ORDINE. MITTI. AD. T. POMPONIVM. BASSVM. CLARISSIMVM. VIRVM. QVI. AB. EO. IMPETRARENT. IN. CLIENTELAM. AMPLISSIMÆ. DOMVS. SVÆ. MVNICIPIVM. RECIPERE. DIGNETVR. PATRO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NVMQVE. SE. COOPTARI. TABVLA. HOSPITALI. INCISA. HOC. DECRETO. IN. DOMO. SVA. POSITA. PERMITTAT. CENSVERE: EGERVNT. LEGATI. A. CÆCILIVS. A. F. QVIRINALIS: ET. QVIRINALIS.

AD AVGVST. TEM. C. P. AD AVGVST. TEM. C. P.

Extat etiam Neapoli quoddam Curiæ decretum in hæc verba: C. DOMITIO DEXTRO II. L. VALERIO MESSALA THRASIA PRISCO COSS. VI. IDVS IANVAR. IN CVRIA BASILICÆ AVG. ANNIAN. SCRIBVNDO ADFVERVNT. A. AQVILIVS PROCVLVS. M. CECILIVS. PVBLICIVS FABIANVS. T. HORDEONICVS SECVND. VALENTINVS. T. CÆSIVS BASSIANVS. QVOD POSTVLANTE CN. GAIO PVDENTI. O. V. DE FORMA INSCRIPTION. DANDA STATVÆ QVAM DENDROPHOR. OCTAVIO. AGATHÆ P. C. N. STATVERVNT CN. PAPIRIVS SAGITTA ET P. ÆLIVS EVDÆMON II. VIR RETVLERVNT Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. PLACVIT VNIVERSIS HONESTISSIMI CORPORIS DENDROPHORORVM INSCRIPTIONEM QVÆ AD HONOREM . . . . . DARE. QVÆ. . . . . SERTA. EST.

Ibidem & aliud conſpicitur his verbis. L. ANNIO L. F. COL. MODESTO HONEQVO PVBL. K. IVN. IN CVRIA BASILICÆ AVGVSTINIANÆ, SCRIBVNDO ADFVER. TOPPIVS SEVERVS, VIGETIVS LIBERALIS, IVLIVS CAPRETANVS, GRANIVS LONGINVS. QVOD C. AVFIDIVS TRASEA T. CLAVDIVS QVADRINVS II. VIRI VRB. DE CONFORMANDA AVCTORITATE MEMORIÆ HONORAND. STATVAQVE PONENDA ANNIO MODESTO ANNI NVMISIANI ORNATI VIRI FILIO: Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. CVM ANNIVS NVMISIANVS VIR AD SINGVLOR. TESTIMONIVM PERTIN. QVA PROBITATE MORVM, QVA QVIETE VITÆ, QVOD VNICVM IN DOLORE PRÆSIDIVM EST MERVERAT ADFECTVVM NOSTRORVM CONSOLATIONEM, ADQ. CANDORE ORDINIS NOSTRI BONVM CIVEM PIVMQVE PATREM IN TAM GRAVI FORTVNÆ INIVRIA QVA POTEST INDIGNATIONE AVOCARE TRISTITIA. PLACERE HVIC ORDINI AVCTORIT. IN EAM REM ANTE HANC DIEM FACTAM CONFIRMARI, PERMITTIQVE ANNIO ADIECTO LIB. EIVS STATVAM PONERE, ANNIO MODESTO, LOCO ADSIGNATO A II. VIRIS NOSTRIS, QVO TESTATIOR SIT ERGA EVM ADFECTVS REIP. NOSTRÆ, CONCLVDAMVS QVOD IN VITA PRÆSTITERIT CENSVER. ADIECTVS LIB. L. D. D. D. Accedat inſcriptio Prænestina, in qua eſt, *Exempl. decr.* Q. F. Q. IVNIO. SILANO. ET. L. SEPTIMIO. VALERIANO. COS. POSTVLANTE. CLAVDIO. MARONE. VTI. LVCVS. AD. STATVAM. PONENDAM. OPTIMÆ. MEMORIÆ. VIRO. QVOND. FIL. ÆLI. AVG. LIB. ANATELLON. AMANTISSIMO. REIPVBLICÆ. NOSTRÆ: PLACVIT. ET. IN. HONOREM. ANATELLONTIS, SEMPER. ET. VBIQVE. DE. REP. OPTIM. MERIT. IN. GRATIAM. CLAVDI. MARONIS. LVCVM. AD. STATVAM. PONENDAM. AD. ELECTIONEM. IPSIVS. ATTR. DARE.

Aliud etiam ordinis municipij Cæritum decretum quoddam ære inciſum Romæ extare fertur in hæc verba: VESBINVS AVG. L. PHÆTRIVM AVGVSTALIBVS MVNICIP. CÆRITVM LOCO APERTO A RE. P. SVA IMPENSA OMNI EXORNATVM DONVM DEDIT. *Deſcriptum & recognitum factum in Pronao ædæ Martis, ex commentario, quem iuſſit proferri Cuperius Hoſtilianus per T. Ruſtium Liſiponum ſcribam, in quo ſcriptum erat. it. quod infrà ſcriptum eſt.*

L. PVBLILIO CELSO. II. C. CLODIO CRISPINO COSS. IDIBVS APRILIB. M. PONTIO DICTATORE, C. SVETONIO CLAVDIANO ÆDILE IVRI DICVNDO PRÆF. ÆRARI COMMENTARIVM COTTIDIANVM MVNICIPI CÆRITVM. *Inde pagina* XXVII. *capite* VI. M. PONTIVS CELSVS DICTATOR, ET C.

ET C. SVETONIVS CLAVDIANVS DECVRIONES IN TEMPLO DIVOR. CORROGAVERVNT, VBI VESBINVS AVG. LIB. PETIT. VT SIBI LOCVS PVBLICE DARETVR SVB PORTICV BASILICÆ SVLPICIANÆ, VTI AVGVSTALIB. IN EVM LOCVM PHETRIVM FACERET VBI EX CONSENSV DECVRIONVM LOCVS EI QVEM DESIDERAVERAT DATVS EST 7. PLACVITQVE VNIVERSIS, CVRATIO COSANO CVRATORI OB EAM REM EPISTVLAM MITTI D. IN CVRIAM FVERVNT PONTIVS CELSVS DICTAT. SVETONIVS CLAVDIANVS ÆD. IVRIDIC. M. LEPIDIVS NEPOS, ÆDIL. ANNON. POLLIVS BLANDVS, PESCENNIVS, FLAVIANVS, PESCENNIVS NATALIS, POLLIVS CALLINIVS, PETRONIVS INNOCENS, SERGIVS PROCVLVS. *Inde pagina altera capite primo*, MAGISTRATVS ET DECVRION. CVRIATIO COSANO SAL. IDIB. AVG. DESIDERANTI A NOBIS VLPIO VESBINO CONSILIVM DECVRION. COEGIMVS, A QVIB. PETIT VT SIBI LOCVS PVBLICE IN ANGVLO PORTICVS BASILIC. DARETVR, QVOD SE AVGVSTALIB. PHETRIVM PVBLICE EXORNATVRVM SECVNDVM DIGNITAT. MVNICIPI POLLICERETVR. GRATIÆ HVIC ACTÆ SVNT, AB VNIVERSIS. PLACVIT TAMEN TIBI SCRIBI AN IN HOC QVOQVE ET TV CONSENSVRVS ESSES, QVI LOCVS REIP. IN VSV NON EST NEC VLLO REDITV ESSE POTEST. *Inde pagina* VIII. *capite primo*. CVRIATIVS COSANVS MAG. ET DEC. CAERETANO SAL. EGO, NON TANTVM CONSENTIRE VOLVNTATI VESTRÆ, SET ET GRATVLARI DEBEO, SI QVI REMP. N. EXORNAT. ACCEDO ITAQVE SENTENTIÆ VESTRÆ, NON TANQVAM CVRATOR, SED TANQVAM VNVS EX ORDINE: CVM TAM HONESTA EXEMPLA ETIAM PROVOCARI HONORIFICA EXORNATIONE DEBEANT 7. DATA PRID. IDVS SEPTEMB. AMERIÆ. ACT. IDIB. IVNIIS Q. NINNIO HASTA. P. MANILIO VOPISCO COSS. DEDICATVM K. AVG.

Senatuſconſultis Orationes principum ita coherent, vt uelli non poſſint. Nam & in Senatu habebantur, recitabantúrve: cóque modo, Imperatores dicebãtur auctores fuiſſe Senatui, cenſendi id quod decernebatur. Atque adeo huiuſmodi orationibus, Senatuſconſulta accedere, eáque ſequi ſolebant. Qua autem verborum figura conciperẽtur, indicat Vlpian. in L. I. D. de reb. cor. in qua oratio Imperatoris Seueri in Senatu recitata refertur, cuius verba erant huiuſmodi: PRÆTEREA P. C. INTERDICAM TVTORIBVS ET CVRATORIBVS, NE PRÆDIA RVSTICA VEL SVBVRBANA DISTRAHANT: NISI VT ID FIERET, PARENTES TESTAMENTO VEL CODICILLIS CAVERINT. QVOD SI FORTE ÆS ALIENVM TANTVM ERIT, VT EX REBVS CETERIS NON POSSIT EXSOLVI, TVNC PRÆTOR VRBANVS VIR CLARISSIMVS ADEATVR, QVI PRO SVA RELIGIONE ÆSTIMET, QVÆ POSSVNT ALIENARI, OBLIGARIVE DEBEANT: MANENTE PVPILLO ACTIONE, SI POSTEA POTVERIT PROBARI OBREPTVM ESSE PRÆTORI. SI COMMVNIS RES ERIT, ET SOCIVS AD DIVISIONEM PROVOCET: AVT SI CREDITOR QVI PIGNORI AGRVM A PARENTE PVPILLI ACCEPERIT, IVS EXEQVETVR, NIHIL NOVANDVM CENSEO. Idem in l. hæc ratio D. de donat. int. vir. & vxor. ex oratione Antonini Auguſti hæc refert, MAIORES NOSTRI INTER VIRVM ET VXOREM DONATIONES PROHIBVERVNT, AMOREM HONESTVM SOLIS ANIMIS ÆSTIMANTES, FAMÆ ETIAM CONIVNCTORVM CONSVLENTES, NE CONCORDIA PRETIO CONCILIARI VIDERETVR, NEVE MELIOR IN PAVPERTATEM INCIDERET, DETERIOR DITIOR FIERET. Ex eadẽ Oratione idem Ic. in L. cùm hic ſtatus §. I. eod. tit. hoc caput citat. FAS ESSE EVM QVIDEM QVI DONAVIT, POENITERE: HEREDEM VERO ERIPERE FORSITAN ADVERSVS VOLVNTATEM SVPREMAM EIVS QVI DONAVERIT, DVRVM ET AVARVM ESSE. Huiuſmodi etiam Orationum particulæ aliquot citantur in l. Oratio D. ſi ingen. eſſe dicet. & l. I. §. ſed interdum. D. ne de ſtatu def. & l. 2. in fi. D. de colluſ. deteg. L. ſacratiſſimi D. ad Sc. Tertyllian. l. Oratione

Universidad de Deusto
Biblioteca

D. de ritu nuptiar. Et est Lugdunensi ærigratia, cuius beneficio, integra prope Claudij Cæsaris oratio, tot Galliarum cladibus superstes, ad hanc vsque ætatem peruenit. Eam in nostrarum Formularũ collegium cooptari, nemo inuidebit: vel eo maximè nomine, quòd eius argumentum literis mandandum Tacit. lib. xi. censuerit. Prima tabulæ illius pagina, hæc verba præ se fert.

MÆ RERVM NOSTR. . . . . .
EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM. HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRÆ. IN. QVOD. FORMAS. STATVSQVE. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT. QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM. QVOD. PATRE. DEMARATO. CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVÆ. TALI. MARITO NECESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONORIBVS. POST QVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CÆLI. QVONDAM. VIVENNÆ. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIS. CÆLIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CÆLIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CÆLIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REI. P. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRÆ. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTÆSVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.
QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRÆ. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN. ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS, CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. . . . . VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SÆPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE. NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVAESISSE. IACTATIONEM. GLORIÆ. PROLATI. IMPERI. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

Alterius

Alterius paginæ verba sunt hæc.

. . . . . SANE. . . . . .
NOVO. . . . . DIVVS. AVG. . . . . NO. . . . . .
LVS. ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. QVID. ERGO. NON ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI, POTIOR? EST. IAM. VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRÆ. MEÆ. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. SEDNE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO.
ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNIENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. ET. HODIEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVÆSO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVÆ. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT. QVAM. COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANÆ. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. IDEM. DE. PRATRE. EIVS. POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.
TEMPVS. EST. IAM, TI. CÆSAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIÆ. NARBONENSIS. VENISTI.
TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PÆNITENDI. SENATORES. QVAM. PÆNITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HÆC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIÆ. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PÆNITET. TIMIDE. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. SED. DESTRICTE. IAM. COMATÆ. GALLIÆ. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM. IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM, ILLI. PATRI. MEO. DRVSO GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRÆSTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. CENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTÆ. SINT. FACVLTATES. NOSRÆ. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

Referuntur & à Tacito. lib. III. & à Vulcatio Gallicano in Auidio Cassio, & à Capitolino, in Opilio Macrino, & in Maximinis, aliquot principum Orationes.

Veteri etiam inscriptioni Romanæ inserta est clausula Orationis à Vespasiano in Senatu de Plautij Siluani hònoribus habitæ, huiusmodi: MAESIAE ITA PRAEFVIT, VT NON DEBVERIT IN ME DIFFERRI HONOR TRIVMPHALIVM EIVS ORNAMENTORVM, NISI QVOD LATION EI CONTIGIT MORA TITVLVS.

In hunc formularum Senatum, Consulares, necnon & Tribunitias aliquot formulas introducam, quæ sunt à me ad extremam huius libri partem reseruatæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Consulum voces erant hæc, NON REFERAM, NON ROGABO, NON PATIAR. AGI. Liuius lib. XXVII. *Cùm Consul*, SE POPVLVM ROGATVRVM *negasset, quod suæ potestatis esset, Prætorémque vetuisset rogare.* Idem lib. III. *Consul, antequam collegam sibi subrogasset*, NEGARE PASSVRVM AGI DE LEGE. Apud eundem Liuium lib. XXXVIII. C. Flaminius Consul, EGO, ait, NEC DE AMBRACIENSIBVS, NEC DE ÆTOLIS DECERNI QVICQVAM, ABSENTE M. FVLVIO, PATIAR. Eiusdem lib. XXXIX. Consules, si Tribuni pl. intercederent, NVLLAM ALIAM REM SE DECERNI PASSVROS, denuntiant. Similiter lib. XXX. Cn. Lentulus Cos. negat PRIVS QVICQVAM AGI PASSVRVM, *quàm sibi Africa decreta esset.* Et lib. XLII. Cos. denuntiant se nil quidquam REIPVB. ACTVROS, præter quàm quod ad prouinciarum administrationem pertineret.

Operæ pretium etiam est scire, vti lictoribus qui illis anteibant, imperarent. Quo ex genere erant hæc, ACCEDE LICTOR. Docet Liuius lib. VIII. vbi Papyrius Cursor Dictator Q. Fabium Magistrum equitum interrogans, *Ad hæc*, inquit, *quæ tu interrogatus es respondè: extra ea caue vocem mittas.* ACCEDE LICTOR. Idem lib. XXIII. LICTORES *ad eum* ACCEDERE *Consul iussit.* Idem. lib. III. de Appio Decémviro. *Et ad Valerium negantem se priuato reticere*, LICTOREM ACCEDERE *iussit.* Dionys. Halicarn. lib. IX. Ἀγανακτήντων δὲ τῶν ὑπάτων, ᾧ πᾶσιν ἅμα τοῖς ὑπηρέταις, Προσελθεῖν κελευσάντων.

Sed & si quid per incuriam oscitantiámve lictor prætermitteret, quod contra dignitatem esset, Consul, EVM ANIMADVERTERE IVBEBAT. Indicio est quod Liuius lib. XXIIII. de Fabiis patre & filio ita narrat. *Pater filio legatus ad Suessulam in castra venit. Cùm obuiam filius progrederetur, lictoréque verecundia maiestatis eius, taciti anteirét, non summouentes patrem, præter undecim fasces equo præuectus senex, vt Consul* ANIMADVERTERE PROXIMVM LICTOREM *iussit, & is, vt* DESCENDERET EX EQVO, *inclamauit.* Quam historiam Valer. Max. referens lib. XI. cap. II. ait, Consulem proximo lictori, VT SIBI APPARERET, imperasse: Agellius verò lib. II. cap. II. ex Quadrigarij Annalibus, hoc tantùm Consulem lictori dixisse, DESCENDERE IVBE. In more quidem positum fuisse, vt Consule Theatrum introeunte, Lictor ANIMADVERTERE populum iuberet, Sueton. in Iulio cap. LXXX. tradit.

Consules præterea, imperabant lictoribus, populum SVMMOVERE Liuius lib. III. *Cùm, vt vanũ eum, negarent Cos. audiendum esse, vociferantémque prodi publicam causam,* SVMMOVERI *iussissent.* Idem lib. VIII. *Repente strepitus lictorum* SVMMOVENTIVM *auditur.* Idem lib. XLV. *Donec eos lictores misisset, qui* SVMMOVENDO *iter ad Prætorium facerent.* Quo alludit Horatius lib. I. Carm. Ode XVI. cùm ait.

Non enim gazæ, neque Consularis
SVMMOVET LICTOR, *miseros tumultus.*

Plutarch. in Publicola Οἱ μὲν ὑπηρέται διωσάμενοι τὸν ὄχλον, ἤπλουτο τῷ ἀνθρώπῳ. Directa huiusmodi iussorũ verba, Seneca Controuer. II. lib. IX. attingit, inquiẽs, SVMMOVE, *audis* LICTOR, SVMMOVE *à Prætore meretricem.* Plenius verò apud Liuiũ lib. III. Appius ita lictori imperat. I LICTOR, SVMMOVE TVRBAM, ET DA VIAM DOMINO AD PREHENDENDVM MANCIPIVM. Quo genere loquendi viam sibi Mercurius quoque Plautinus facit Aululár. Act. III. Sc. I.

DATE VIAM, *qua fugere liceat.*
Facite totæ plateæ pateant.
Idem in Curcul. Act. II. Sc. III.
DATE VIAM *mihi noti atque ignoti.*

Reliqua Consulũ ad lictores verba quibus Prehendere, in vincula Ducere, virgas & secures Expedire, Lege denique Agere iubebant, in eum librum reiicio, quẽ Iudicialibus Formulis destinaui.

Restat, vt de Tribunis pleb. aliquid aspergam, quorum Auxilium implorari consueuisse nemo nescit: Valer. Max. lib. VI. cap. I. de Scantinio Tribuno pl. cui dies ad populum dicta erat ab Ædile, quòd filium suum de stupro appellasset, ET OB ID TRIBVNORVM AVXILIVM IMPLORANTE. Plinius Epist. III. lib. IX. ROGO VOS

VOS P. C. NE ME COGATIS IMPLORARE AVXILIVM TRIBVNORVM. Atque adeo Tribunorum propria erat Auxilij potestas. Inde apud Liuium lib. VI. scriptum est, *Imperium penes Consules: penes Tribunos* AVXILIVM *tantùm esse.* Auxiliique gratia Tribuni appellabantur. Cicero pro Quintio: *Videturne interessisse appellatio Tribunorum, non moræ, sed* AVXILII CAVSA? Qui locus multos miserè torsit, cùm non viderent, *Moræ*, vti illic scribo, id est, frustrationi, tergiuersationíve, iustum & legibus proditum AVXILII remedium opponi. Liuius lib. III. APPELLARE TRIBVNOS, *communem patriam*, AVXILIVMQVE EORVM IMPLORARE. Idem lib. IX. APPELLANTIBVS TRIBVNOS NEMO ERAT AVXILIO, *quin nomina reciperentur.* Idem lib. II. *Volero* APPELLAT TRIBVNOS: CVM AVXILIO NEMO ESSET. *Coss. spoliari hominem* &c. Plinius Epist. XXIII. lib. I. scrupulum sibi iniectum narrans, an in Tribunatu causas ageret, *Erat hic quoque*, inquit, *æstus ante oculos, si fortè me* APPELLASSET, *vel ille cui adessem, vel ille contrà quem:* INTERCEDEREM, ET AVXILIVM FERREM, *an quiescerem fileremque, & quasi eiurato magistratu priuatum me facerem.* Ita enim interpunctus locus ille amissum nitorem recipiet.

Auxilium verò Tribunorum implorabatur his verbis, A VOBIS TRIBVNI POSTVLO, VT MIHI AVXILIO SITIS. Adquæ Tribuni, AVXILIO SE FVTVROS, VEL NON FVTVROS, respondebant. Vtrumque eadem pagina Liuius comprobat. Apud eum namque lib. XXVIII. Fuluius Tribunos ita appellat. ITAQVE A VOBIS TRIBVNI PLEBIS POSTVLO, VT SENTENTIAM MIHI IDEO NON DICENTI, QVOD SI IN MEAM SENTENTIAM DISCEDATVR, NON SIT RATVM HABITVRVS CONSVL, AVXILIO SITIS. Tribunos verò ita decreuisse, ait. SI CONSVL SENATVI DE PROVINCIIS PERMITTIT, STARI EO QVOD SENATVS CENSVERIT, PLACET: NEC DE EA RE AD POPVLVM FERRE PATIEMVR. SI NON PERMITTIT, QVI DE EA RE SENTENTIAM RECVSABIT DICERE, AVXILIO ERIMVS. Idem lib. IIII. *Indicto iam tributo, edixerunt Tribuni,* AVXILIO SE FVTVROS, *si quis in militare stipendium, non contulisset.* Idem eod. lib. de Menenio Tribuno pl. *contra vociferante si imusti domini possessione agri publici cederent,* SE MORAM DELECTVI NON FACERE: *decreto interposito, nouem Tribuni sustulerunt certamen, pronuntiauerúntque ex collegij sententia,* C. VALERIO CONSVLI SE, DAMNVM ALIAMQVE COERCITIONEM ADVERSVS INTERCESSIONEM COLLEGÆ DELECTVS CAVSA DETRECTANTIBVS, MILITIAM INHIBENTI, AVXILIO FVTVROS ESSE. Idem lib. X. *inter Tribunos pl. contentio orta est: Pars,* INTERCESSVROS, *ne nouo exemplo triumpharet, aiebant: Pars,* AVXILIO SE, ADVERSVS COLLEGAS, TRIVMPHANTI FVTVROS. Et lib. XLII. *Citati* TRIBVNOS PL. APPELLARVNT: *Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus, ad Cos. reiiciebant: eorum cognitionem esse debere, quibus delectus, quibúsque bellum mandatũ esset: ceteri,* COGNITVROS SE, DE QVO APPELLATI ESSENT, *aiebant: & si iniuria fieret,* AVXILIVM CIVIBVS LATVROS. Apud eundem lib. XXXVIII. Sempronius Gracchus Tribunus pl. ait, *Tum quoque, si se* APPELLET, AVXILIO EI FVTVRVM *ne causam dicat.* Cæsar lib. III. Bellor. ciuil. *M. Cælius Rufus Prætor, causa debitorum suscepta, remitto magistratus, tribunal suum iuxta C. Trebonij Prætoris vrbani sellã collocauit: & si quis appellasset de æstimatione, & de solutionibus quæ per arbitrium fierent, vt Cæsar præsens constituerat*, FORE AVXILIO POLLICEBATVR. Valerius Maximus lib. VI. cap. V. *Magnam laudem & illud collegium Tribunorum tulit, quòd cùm vnus ex eo L. Cotta, fiducia sacrosanctæ potestatis, creditoribus suis nollet satisfacere, decreuit:* SI NEQVE SOLVERET PECVNIAM, NEQVE DARET CVM QVO SPONSIO FIERET, APPELLANTIBVS SE CREDITORIBVS AVXILIO FVTVRVM. Festus Pomp. *Sacer mons appellatur trans Anienem, paullo vltra tertium milliarium, quod eum, plebs, cùm secessisset à Patribus, creatis Tribunis pleb. qui sibi* ESSENT, AV-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NELIO, *discedentes Ioui consecrarunt*. Dio quoque lib. LI. & LVIII. in hoc genere verba, Ἀπιέναι, & Βοηθεῖν, vsurpat.

Intercessionem etiam quandoque Tribuni pl. pollicebantur. Sic lib. x. Liuij, Pars Tribunorum INTERCESSVROS SE, ait. Idem lib. XXXV. *Tribuni plebis*, inquit, SE INTERCESSVROS, SI DE EA RE FIERET SENATVSCONSVLTVM, *dixerunt*. Apud eundem lib. XXXIX. Tribuni pl. SE INTERCESSVROS SENATVSCONSVLTO, si deportandos censerent Exercitus, denuntiant.

Contrà interdum appellati Tribuni auxiliũ denegantes, se NON INTERCEDERE, vel, MORAM NON FACERE, pronuntiabant. Valer. Max. lib. VI. cap. I. *Totum collegium Tribunorum negauit* SE INTERCEDERE, QVOMINVS PVDICITIÆ QVÆSTIO PERAGERETVR. Et Liuius lib. XXXVIII. *Tribuni cùm in consiliũ secessissent, paulò post C. Fannius ex sua, collegarúmque aliorum, præter Gracchum, sententia, pronuntiauit*: PRÆTORI NON INTERCEDERE TRIBVNOS, QVO MINVS SVA POTESTATE VTATVR. Tiberium verò Gracchum ita decreuisse ibidem scribit. QVOMINVS EX BONIS L. SCIPIONIS, QVOD IVDICATVM SIT, REDIGATVR, SE NON INTERCEDERE PRÆTORI. Apud eundem Liuium lib. XXVII. Tribuni pl. aiunt hæc. ITAQVE, SI SVVM NOMEN DICTATOR ACCIPERET, SE COMITIIS INTERCESSVROS: SI ALIORVM PRÆTERQVAM IPSIVS, RATIO HABERETVR, COMITIIS SE MORAM NON FACERE. Et lib. XXVI. *Tribuni pl. appellati, cùm collegæ negarent*, SE IN MORA ESSE, *quo minus &c.* Cicero pro Sextio, de Tribuno pl. loquens, *Ille affirmare, se postero die* NVLLAM MORAM ESSE FACTVRVM.

Quandoque etiam denuntiabant, SE NON PASSVROS. Liuius lib. III. *In mora Tribuni erant, qui comitia Quæstores habere de reo, nisi prius habita de lege essent*, PASSVROS *negabãt*. Itẽ lib. IIII. *Tentarum à L. Sextio Tribuno pl. vt rogationẽ ferret, qua Volas quoque, sicut Lauicos, coloni mitterentur per intercessionem collegarum, qui*, NVLLVM PLEBISCITVM, NISI EX AVCTORITATE SENATVS, PASSVROS SE PERFERRI, *ostenderunt, discussum est*. Et lib. VII. Tribunis *negantibus* PASSVROS *comitia haberi, ni secundum Liciniam legem haberentur*. Itẽ lib. XXXIIII. *Tribuni pleb. legem Oppiam tuebantur: nec eam se* ABROGARI PASSVROS *aiebant*. Apud eundẽ lib. XXXVIII. Tribuni aiunt communem se relationem de consulum triumpho fieri NON PASSVROS. Tiberij verò Gracchi Tribuni pleb. decretum lib. XXXIII. ponitur huiusmodi. L. SCIPIONEM QVI REGEM OPVLENTISSIMVM ORBIS TERRARVM DEVICERIT, IMPERIVM POPVLI ROMANI PROPAGAVERIT IN VLTIMOS TERRARVM FINES: REGEM EVMENEM, RHODIOS, ALIAS TOT VRBES ASIÆ, DEVINXERIT POPVLI RO. BENEFICIIS, PLVRIMOS DVCES HOSTIVM IN TRIVMPHO DVCTOS CARCERE INCLVSERIT, NON PASSVRVM INTER HOSTES POPVLI RO. IN CARCERE ET IN VINCVLIS ESSE, MITTIQVE EVM SE IVBERE. Eundem Gracchum ibidem Liuius refert, cùm Scipio in vincula duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse sibi inimicitias cùm Scipionibus, quæ fuissent, manere, nec se gratiæ quærẽdæ causa quicquam facere, sed in quem carcerem Reges & Imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanum, in eum se fratrem eius DVCI NON PASSVRVM. Ac demum cùm Tribuni pleb. appellati ab L. Scipione, decreuissent, SI MORBI CAVSA IS EXCVSARETVR, SIBI PLACERE ACCIPI EAM CAVSAM, DIEMQVE A COLLEGIS PRODVCI, Gracchum vetuisse nomen suum decreto collegarum adscribi, atque ita decreuisse, CVM L. SCIPIO EXCVSET MORBVM ESSE CAVSÆ FRATRI, SATIS ID SIBI VIDERI: SE P. SCIPIONEM, PRIVSQVAM ROMAM REDIISSET, ACCVSARI NON PASSVRVM: TVM QVOQVE, SI SE APPELLET, AVXILIO EI FVTVRVM, NE CAVSAM DICAT. Illud autem Gracchi decretum paullo aliter Valer. Max. lib. IIII. cap. I. concipit in hunc modum. CVM L. CORNELIVS

LIVS SCIPIO DIE TRIVMPHI SVI ANTE CVRRVM ACTOS HOSTIVM DVCES IN CARCEREM CONIECERIT, INDIGNVM ET ALIENVM A MAIESTATE POPVLI RO. VIDERI, EODEM IPSVM DVCI: ITAQVE ID SE NON PASSVRVM FIERI. Eadem Tribunorum decreta ex Annalium monumentis exscripta Agellius lib. VII. cap. IX. in medium adducit: Prius quidem ita scriptum fuisse tradit. QVOD PVBLIVS SCIPIO AFRICANVS POSTVLAVIT PRO LVCIO SCIPIONE ASIATICO FRATRE CVM CONTRA LEGES, CONTRAQVE MOREM MAIORVM TRIB. PLEB. HOMINIBVS ACCITIS, PER VIM, INAVSPICATO SENTENTIAM DE EO TVLERIT, MVLTAMQVE NVLLO EXEMPLO IRROGAVERIT, PRÆDESQVE EVM OB EAM REM DARE COGAT: AVT SI NON DET, IN VINCVLA DVCI IVBEAT: VT EVM A COLLEGÆ VI PROHIBEAMVS: ET QVOD CONTRA COLLEGA POSTVLAVIT, NE SIBI INTERCEDAMVS, QVO MINVS SVAPTE POTESTATE VTI LICEAT: DE EA RE NOSTRVM SENTENTIA OMNIVM DATA EST: SI L. CORNELIVS SCIPIO ASIATICVS COLLEGÆ ARBITRATV PRÆDES DABIT, QVO MINVS COLLEGA SVA POTESTATE VTATVR, NON INTERCEDEMVS. Alterum verò Tiberij Sempronij Graechi Trib. plebis decretum sic conceptum fuisse ait. QVVM CORNELIVS SCIPIO ASIATICVS TRIVMPHANS, HOSTIVM DVCES IN CARCEREM CONIECTAVERIT: ALIENVM ESSE A DIGNITATE REIPVB. IN EVM LOCVM IMPERATOREM POP. ROM. DVCI, IN QVEM LOCVM AB EO CONIECTI SVNT DVCES HOSTIVM. ITAQVE L. CORNELIVM SCIPIONEM ASIATICVM A COLLEGÆ VI PROHIBEO. Sed & apud Dionys. Halicarn. lib. XI. Tribuni pl. pronuntiant, ἐδόκει ΕΑΣΕΙΝ Δόγμα περὶ ὑδενὸς κυρωθῆναι πράγματος, ἐὰν μὴ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν προσφερόμενον πρωβουλεύσῃ νόμον.

Erat & Tribunitia vox, VETO. Liuius lib. V. BENE HABET, *inquit Sextius. Quandoquidem tantùm intercessionem pollere placet, isto ipso telo tutabimur plebeios. Agedum Comitia indicite patres Tribunis militum creandis: faxo tuuet vox ista* VETO. Idem lib. III. *Appellati Tribuni, medio decreto* IVS AVXILII *sui expediunt: in vincula coniici* VETANT, SISTI, REVM, PECVNIAMQVE NISI SISTATVR, POPVLO PROMITTI, PLACERE *pronuntiant*. Sueton. in Tiber. cap. II. Ne VETARE *aut* INTERCEDERE *fas cuiquam Tribunorum esset*.

Illæ etiam Censoriarum notarum, quibus Senatu aliqui mouebantur, formulæ, ad huius libri argumentum propriè spectant. Censoriis vtique notationibus & animaduersionibus causa subscribi solebat. Cicero lib. I. de Diuinat. *Appium Censorem P. Maßium, notauit, subscripsítque*, QVOD AVSPICIA EMENTITVS ESSET, OB EAMQVE CAVSSAM POPVLVS RO. MAXIMAM CALAMITATEM ACCEPISSET. Asconius in Orat. contra Antonium, *Hunc Antonium Gellius & Lentulus Censores, sexennio quo hæc dicerentur, Senatu mouerunt causásque subscripserunt*, QVOD SOCIOS DIRIPVERIT, QVOD IVDICIVM RECVSAVIT, QVOD PROPTER ÆRIS ALIENI MAGNITVDINEM PRÆDIA MANCIPAVIT, BONAQVE SVA IN POTESTATE NON HABERET. Agell. lib. XVII. cap. XXI. *Eodémque tempore Fabricius Luscinus & Q. Aemylius Papus Censores Romæ fuerunt, & P. Cornelium Rufum, qui* II. *Consul & Dictator fuerat, Senatu mouerunt: causſámque isti notæ subscripsere*, QVOD EVM COMPERISSENT, ARGENTI FACTI CÆNÆ GRATIA DECEM PONDO HABERE. Eóque pertinere credo locum, quem Festus citat ex Oratione Catonis quam scripsit de L. Veturio de sacrilegio commisso, cùm ei equum ademit, QVOD TV, QVOD IN

Universidad de Deusto
Biblioteca

EVIT SACRA, STATA SOLLEMNIA, CAPITE SANCTA DESERVISTI. Ceteras Censorias formulas, quæ in Lustro condendo, Equitum recognitione, transuectionéve, vsurpabantur, quod ab huius libri proposito alieniores videantur, commodius censui in Militarium Formularum rationes referre. Itaque, vt modum aliquem & finem hnic libro faciam, nouissima ista formula, cui non temerè hunc ordinē assignaui, ipse me, absque Censore, Senatu moueo.

BARN. BRISSONII
REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,
DE FORMVLIS ET SOLLEMNIBVS Populi Romani verbis,
LIB. III.

PARTE iam aliqua laboris ac periculi defunctus, leuari nihilominus mihi minimè videor: Tametsi enim profiteri ausum certa & sollemnia verba perscripturū, in partibus singulis magni & diutini operis fatigari non conuenit, publici tamē muneris, quo fungor, occupationibus hac atq; illac distractus, durā me cepisse prouinciā sentio: & cū ad ea quę restāt, respicio, vereor ne meis ipse cernicibus onus imposuerim, sub quo cōcidā, & cui ferēdo imparē me esse, cuētus, qui stultorū magister esse dicitur, coarguat: Eorū certè exēplo qui proximis litori vadis, mare pedibus ingrediūtur, hoc re ipsa experior, quidquid progredior, in vastiorem me altitudinē, ac velut profundū inuehi: & crescere penè opus, quod prima quæq; perficiendo, minui videbatur. Animis ergo opus est, & pectore firmo. Facio vtiq; vt promissa appareant, dum superiori, hunc ipsum de Edictorum formulis librum subnecto.

In sollemnibus autē Edictorum verbis fuisse hæc, BONVM FACTVM, indicat Tertullianus in lib. de Pudicitia, cùm ait: *O edictum, cui adscribi debeat,* BONVM FACTVM. Ostēdit & Sueton. in Vitellio cap. XIIII. his verbis. *Exacerbatus, quòd post Edictū suum, quo iubebat, intra Kal. Octobres, vrbe, Italiáque Mathematici excederent, statim libellus propositus est,* ET CHALDEOS DICERE, BONVM FACTVM, NE VITELLIVS GERMANICVS INTRA EVNDEM KALENDARVM DIEM VSQVAM ESSET. Idem in Iulio cap. LXXX. *Peregrinis in Senatum allectis, libellus propositus est,* BONVM FACTVM, NE QVIS SENATORI NOVO CVRIAM MONSTRARE VELIT. Sed enim adsiduū & locupletē adsertorē hæc formula Plautū habet, illo lepido Histrionū Edicto, quod ab eo ad eorū quæ à Magistratibus proponebantur, speciem ac formam belle fictū atque compositum, prologi vice, Pœnulo præponitur. Id ego propter venustatem, integrum adscribam. Sic autem habet,

BONVM FACTVM EST, *Edicta vt seruetis mea:*
Scortum exoletum ne quis in pro scenio
Sedeat, néve lictor verbum, aut virgæ mutiant:
Neu designator præteriens obambulet:
Neu sessum ducat, dum histrio in scæna siet:
Diu qui domi otiosi dormierunt, decet
Animo æquo nunc stent, vel dormire temperent:
Serui ne obsideant, liberis vt sit locus,
Vel æs pro capite dent: si id facere non queunt
Domum abeant, vitent ancipiti infortunio,
Ne & hic varientur virgis & loris domi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si minus curaſsint, cùm veniant heri domum.
Nutrices pueros, infantes minutulos
Domi procurent, nève inſpectatum afferant:
Ne & ipſæ ſitiant, & pueri pereant fame,
Néve eſurientes hic quaſi hœdi obuagiant.
Matronæ tacitè ſpectent, tacitèque rideant.
Canora hîc voce ſua tinnire temperent.
Domum ſermones fabulandi conferant.
Ne & hic viris ſint & domi moleſtæ.
Quodque ad Ludorum curatores attinet:
Ne palma detur quoiquam artifici iniuria,
Néve ambitionis cauſſa extrudantur foras,
Quò deteriores anteponantur bonis.
Et hoc quoque etiam (quod penè oblitus fui)
Dum ludi fiunt, in popinam pediſequi
Irruptionem facite. Nunc dum occaſio eſt
Nunc dum ſcriblitæ æſtuant, occurrite.
Hæc quæ ſunt imperata pro imperio hiſtrico,
BONVM HERCLE FACTVM, *pro ſe quiſque meminerit.*

Hæc autē ſollēnia Edictorū verba BONVM FACTVM, videtur à Ioſepho expreſſa his verbis, ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ. Etenim lib. XIIII. Antiq. Iudaic. cap. XVII. huiuſmodi Iulij Cæſaris cretum adfert. Γάϊος Καῖσαρ αὐτοκράτωρ Δικτάτωρ τὸ τέταρτον, ὕπατος τὸ ε. Δικτάτωρ ἀποδείκνυμι Δᾶ Διόσιον, λόγους ἐποιήσατο περὶ τῶν δικαίων τῶν ἱερέων τῶν Ἀλεξάνδρου ἀρχιερέως Ἰουδαίων καὶ ἐθνάρχου τοιάδε. Τῶν παρ' ἐμοῦ αὐτοκρατόρων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μαρτυρησάντων τῷ ἀρχιερεῖ Ἰουδαίων καὶ Ἰουδαίοις ὅτι τε Συγκλήτῳ καὶ δήμῳ Ῥωμαίων, εὐχαριστήσαντός τε τῷ δήμῳ τῆς Συγκλήτου αὐτοῖς, ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ καὶ ὑμᾶς ἀπομνημονεύειν καὶ παρηνοῦν ὅπως ὑρκανῷ καὶ τῷ ἔθνει τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῖς ὑρκανοῦ παισὶ τὸ Συγκλητικὸν καὶ δήμου Ῥωμαίων ἀξίαν τῆς παρὰ ὑμᾶς εὐνοίας αὐτῶν καὶ ὧν εὐεργέτησαν ἡμᾶς χάριν ἀποδῶσιν. Item lib. XIX. cap. IIII. Τιβέριος Κλαύδιος Καῖσαρ Σεβαστὸς Γερμανικὸς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας, ὑπατος τὸ, παρηνημένος τὸ δεύτερον λέγει. Αἰτησαμένων με βασιλέως Ἀγρίππου καὶ Ἡρώδου τῶν φιλτάτων μοι ἵνα οὕτως συγχωρήσαιμι τὰ αὐτὰ δίκαια καὶ τοῖς ἐν πάσῃ τῇ ὑπὸ Ῥωμαίοις ἠγεμονίᾳ Ἰουδαίοις φυλάσσεσθαι καθὰ καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἃ δίκαια συνεχώρησα, καὶ μόνον τοῦτο αἰτησαμένοις με χαριζομένους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν παρεκλήθην, ἀξίους κεῖνας ἅμα τὴν πρὸς Ῥωμαίους πίστιν καὶ φιλίαν. μάλιστα δὲ δίκαιον κεῖναν μηδεμίαν μηδ' ἑλληνίδα πόλιν τῶν δικαίων τόπων ἀπεντυγχανεῖν ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ τοῦ θείου σεβαστοῦ αὐτοῖς ἴδιόν τι τετήρηται, ΚΑΛΩΣ ΟΥΝ ΕΧΕΙΝ καὶ Ἰουδαίους τοὺς ἐν παντὶ τῷ ἐφ' ἡμᾶς κόσμῳ τὰ πάτρια ἔθη ἀνεπικωλύτως φυλάσσειν, οἷς καὶ αὐτοῖς ἤδη νῦν παρεγγέλλομεν ταύτην τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδέχεσθαι, καὶ μὴ τὰς τῶν ἄλλων ἐθνῶν δεισιδαιμονίας ἐξουθενίζειν. τοὺς ἰδίους δὲ νόμους φυλάσσειν. τοῦτο μοι τὸ Δόγμα τοὺς ἄρχοντας τῶν πόλεων καὶ τῶν κολωνειῶν, καὶ μουνικιπίων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῶν ἐκτὸς βασιλεῖς τε καὶ δυνάστας Δόγμα τῶν ἰδίων πρεσβευτῶν ἐγγράψασθαι βούλομαι, ἐκκείμενον τε ἔχειν ἐν ἑλαττόνων ἡμερῶν τριάκοντα ὅπως ἐξεπιδοῦναι καλῶς ἀναγραφῆναι δύνηται. Sed & Valerius Probus inter iuris notas ponit has Q. B. F. quas ſic interpretatur, QVARE BONVM FACTVM. Quò loquendi genere, vt ego quidem exiſtimo, vſus erat auctor lib. de Vir. Illuſtrib. cap. XLIX. vbi P. Cornelium Scipionem à Petitio Trib. pl. repetundarum accuſatum, librum rationum in conſpectu populi ſcidiſſe refert, deinde dixiſſe. *Hac die Carthaginem vici.* QVASI BONVM FACTVM IN CAPITOLIVM EAMVS, ET DIIS SVPPLICEMVS. Scripſiſſe enim, quiſquis eius libri auctor eſt, crediderim, QVARE BONVM FACTVM. Adiuuant coniecturam noſtrā, Valer. Max. & Liuius, eandem hiſtoriam recēſentes. Hic enim lib. XXXVIII. hoc Scipionē dixiſſe, refert. Hoc DIE TRIBVNI PL. VOSQVE QVIRITES, CVM ANNIBALE ET CARTHAGINIENSIBVS SIGNIS COLLATIS IN AFRICA BENE AC FELICITER PVGNAVI. ITAQVE CVM HODIE SVPERSEDERI LITIBVS ÆQVVM SIT, EGO HINC EXTEMPLO IN CAPITOLIVM, &c. Ille verò lib. III. cap. VII. Scipionem, ait, capiti ſuo Triumphali corona impoſita, dixiſſe. Hoc EGO, QVIRITES, DIE CARTHAGINEM MAGNA SPERANTEM, LEGES VESTRAS ACCIPERE IVSSI. PROINDE ÆQVVM EST, VOS MECVM IN CAPITOLIVM IRE SVPPLICATVM.

Erant

Erant & Edictorum ſollemnia verba hæc, VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. Auſonius in Gratiarum actione. *Has ego literas tuas in omnibus pilis atque porticibus,* VNDE DE PLANO LEGI POSSINT *inſtar edicti pendere mandauero.* Quæ ſic Ioſeph. lib. XIX. Antiq. Iudaicar. cap. IIII. reddidit in eo edicto Tiberij Claudij Cæſaris cuius ſuprà priorem partem tranſcripſimus. Τοῦτο μὲν τὸ Δόγμα, τοὺς ἄρχοντας τῶν πόλεων καὶ τῶν κολωνιῶν, καὶ μουνικιπίων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τῶν ἐκτὸς βασιλεῖς τε καὶ δυνάστας Δόγμα τῶν ἰδίων πρεσβευτῶν ἐγγράψασθαι βούλομαι. Ἐκκείμενόν τε ἔχειν ἐν ἐλαττόνων ἡμερῶν τριάκοντα, ΟΘΕΝ ΕΞ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΚΑΛΩΣ ΑΝΑΓΝΩΣΘΗΝΑΙ ΔΥΝΑΤΑΙ. At in Edicto Antonij ad Tyriorum magiſtratus miſſi, quod idem auctor lib. XIIII. Antiq. Iudaic. cap. XXII. recitat, formula hæc, aliis verbis enuntiatur, in hunc modum, Διάταγμα ἐμὸν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, περὶ ὧν βούλομαι ὑμᾶς φροντίσαι, ἵν' αὐτὸ εἰς τοὺς δημοσίους εἰς ταξιν θέλτους γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς καὶ ἑλληνικοῖς. Καὶ εἰ τῷ ἐπιφανεστάτῳ ἔχητε αὐτὸ γεγράμμενον, ὅπως ἐκ παντὸς ἀναγνώσκεσθαι δύνησθε.

In Edictis etiam quandoque ita veteres præfatos, QVOD BONVM FAVSTVM FELIXQVE SIT, indicio eſt Edictum Triumuiralis proſcriptionis, quod ab Appiano lib. IIII. de bell. ciuil. in hunc modum concipitur: ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ τοῖνυν τῶν ἐπιγεγραμμένων τῷδε τῷ Δογράμματι. Μηδεὶς δεχέσθω μηδένα, μηδὲ κρυπτέτω, μηδὲ ἐκπεμπέτω ποι, μηδὲ ποιθέσθω γράμμασιν. Ὃς δ' ἂν ἢ σώσας ἢ ἐπικουρήσας ἢ συμβιβάσας φανῇ, τοῦτον ἡμεῖς εὐδημίαν ἐπιλογισάμενοι τοῖς φασιν ἢ συγγράμμασιν, εἰ τοῖς προγεγραμμένοις πιθήμεθα. ἀναφερόντων δὲ τὰς κεφαλὰς οἱ κτείναντες ἐφ' ὑμᾶς, ὁ μὲν ἐλεύθερος, ἐπὶ διακοσίαις δραχμαῖς Ἀττικαῖς καὶ πεντακισχιλίαις ὑπὲρ ἐκατόν, ὁ δὲ δοῦλος ἐπ' ἐλευθερίᾳ τοῦ σώματος καὶ μυρίαις Ἀττικαῖς καὶ τῇ τοῦ διαστόλου πολιτείᾳ. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ τοῖς μηνύσασιν ἔσται καὶ τῶν λαμβανόντων τοῖς ὑπομνήμασιν ὑμῶν, ἵνα μὴ καταδηλος ᾖ. Idem & alio Lepidi Triumuiri Edicto confirmatur, quod ab eodem Appiano eodem libro ponitur. Lepidum enim cùm de Iberis triumphum ageret, Edicto ſuo ferias populo ſub proſcriptionis periculo, ita indixiſſe refert. Ἀγαθῇ Τύχῃ προσγράφω πᾶσι καὶ πάσαις βύδην καὶ εὐπαχεῖσθαι τῇ ἡμέρᾳ τῇ παρούσῃ. Ὃς δ' ἂν μὴ φάνηται ταῦτα ποιῶν, ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἔσται.

In Edictis planè recepta erant verba hæc, NON PLACERE. Hoc ex Edicto Cēſorio de Rhetoribus patet, quod à Sueton. lib. de clar. Rhetorib. & ab Agell. lib. XV. cap. XI. refertur in hæc verba. RENVNCIATVM EST NOBIS ESSE, HOMINES QVI NOVVM GENVS DISCIPLINÆ INSTITVERVNT, AD QVOS INVENTVS IN LVDOS CONVENIAT: EOS SIBI NOMEN IMPOSVISSE LATINOS RHETORAS: IBI HOMINES ADOLESCENTVLOS TOTOS DIES DESIDERE. MAIORES NOSTRI QVÆ LIBEROS SVOS DISCERE, ET QVOS IN LVDOS ITARE VELLENT, INSTITVERVNT. QVAPROPTER. ET IIS, QVI EOS LVDOS HABENT, ET IIS QVI EO VENIRE CONSVEVERVNT, VIDETVR FACIENDVM, VT OSTENDAMVS NOSTRAM SENTENTIAM, NOBIS NON PLACERE. Eadémque verborū formula Auguſtum in Edicto vſum idem Suetonius in eius vita cap. XLIIII. ita ſcribit. *Athletarum verò ſpectaculo muliebrem ſexum omnem adeo ſubmouit, vt Pontificalibus ludis, pugilum par poſtulatum diſtulerit in ſequentis diei matutinum tempus: edixeritque* MVLIERES ANTE HORAM QVINTAM VENIRE IN THEATRVM NON PLACERE. Ex Edicto etiā de his qui in poſſeſſione bonorum latitantis mittebātur, ſcripto, Cicero in Quintiana hæc verba citat: QVI EX ADICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERVNT, EOS ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE, QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT. QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE ET ADVCERE LICEBIT. DOMINVM INVITVM DETRVDERE NON PLACET.

Edictorum porrò quæ & à Principibus & à Magiſtratibus in vrbe, & à Procoſs. in prouinciis proponebantur exempla, vt ea deſiderantibus longioris inquiſitionis labor abſit, in vnum collegi. Admonendi autem ſumus, Edicta non vnius generis, argumen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiue fuisse. Non enim omnia ad Iurisdictionem pertinebant: sed quædam ex his Monitoria erant, quædam Obiurgatoria, quædã Consolatoria. Formulam edicti Monitorij Plinius Epist. vlt. lib. v. proponit, in qua de Nepote Prætore, qui legibus quærebat, loquens, *Proposuerat*, ait, *breue edictum*: ADMONEBAT ACCVSATORES, ADMONEBAT REOS, EXECVTVRVM SE, QVÆ SENATVSCONSVLTO CONTINERENTVR. Tacit. lib. 1. de Tiberio *Populúmque* EDICTO MONVIT, *ne vt quondam nimiis studiis funus Diui Iulij turbassent, ita Augustum in foro potius quàm in campo Martis sede destinata cremari vellent.* Tacit. lib. III. Annal. *Gnarum id Tiberio fuit, vtque premeret vulgi sermones,* MONVIT EDICTO, MVLTOS INLVSTRIVM ROMANORVM OB REMP. OBIISSE, NEMINEM TAM FLAGRANTI DESIDERIO CELEBRATVM. IDQVE SIBI ET CVNCTIS EGREGIVM, SI MODVS ADHIBERETVR: NON ENIM EADEM DECORA PRINCIPIBVS VIRIS, ET IMPERATORI POPVLOQVE, MODICIS DOMIBVS, AVT CIVITATIBVS, CONVENISSE RECENTI DOLORE LVCTVM, ET EX MOERORE SOLATIA. SED REFERENDVM IAM ANIMVM AD FIRMITVDINEM, VT QVONDAM DIVVS IVLIVS AMISSA VNICA FILIA, VT DIVVS AVGVSTVS EREPTIS NEPOTIBVS, ABSTRVSERINT TRISTITIAM. NIL OPVS VETVSTIORIBVS EXEMPLIS, QVOTIES POPVLVS RO. CLADES EXERCITVVM, INTERITVM DVCVM, FVNDITVS AMISSAS NOBILES FAMILIAS, CONSTANTER TVLERIT. PRINCIPES MORTALES, REMPVB. ÆTERNAM ESSE. PROIN REPETERENT SOLLEMNIA: ET QVIA LVDORVM MEGALESIVM SPECTACVLVM SVBERAT, ETIAM VOLVPTATES RESVMERENT. Sueton. in Claud. cap. XVI. cũ in Cẽsura vno die XX. Edicta proposuisse refert: inter quæ, duo: quorũ altero, ADMONEBAT, VT VBERI VINEARVM PROVENTV BENE DOLIA PICARENTVR: *Altero*, NIHIL ÆQVE FACERE AD VIPERÆ MORSVM QVAM TAXI ARBORIS SVCCVM. Idem ibidem cap. XXV. *Viatores, ne per Italiæ oppida, nisi aut pedibus, aut sella, aut lectica transirent,* MONVIT EDICTO. Martianus in L. Diui D. de religios. & sumptib. *Diui fratres* EDICTO ADMONVERVNT, *ne iustæ sepulturæ traditum, id est, terræ conditum corpus inquietetur.* Callistratum ad Edictum Monitorium libros sex scripsisse Index Pandectis Florentinis præfixus, testatur. Huius generis est Theodosij & Valentiniani Edictum ad populũ, Nou. de Reddito iure armorum: quo, SINGVLOS, aiunt, VNIVERSOSQVE NOSTRO MONEMVS EDICTO, VT ROMANI ROBORIS CONFIDENTIA, EX ANIMO QVO DEBENT PROPRIA DEFENSARE, CVM SVIS ADVERSVS HOSTES SI VIS EXEGERIT, SALVA DISCIPLINA PVBLICA, SERVATAQVE INGENVITATIS MODESTIA, QVIBVS POTVERINT, VTANTVR ARMIS.

De Obiurgatoriis verò Edictis, testes produco, Tacitum & Tranquillum. Ille enim lib. v. de Tiberio hæc ait. INCREPITAQVE PER EDICTVM PLEBE, *questus apud Patres quod fraude vnius Senatoris, Imperatoria maiestas eluſa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulauit.* Hic verò in Octauio, cap. LIII. *Statim manu, vultúque indecoras adulationes repressit, & insequenti die grauissime* CORRIPVIT EDICTO. Idem in Calig. cap. XLV. *Absentem Senatum, populúmque grauissime* OBIVRGAVIT EDICTO, *quod Cæsare præliante, & capitis discriminibus obiecto, intempestiua conuiuia, circum & theatra & amœnos secessus celebrarent.* Idem in Nerone cap. IIII. *Vt necesse fuerit Augusto, clam frustra monitum* EDICTO COERCERE.

Consolatorij Edicti vnum multorum vice, exemplum, quod auctoris sui humanitatem testatur, habemus in Suetonij Tito cap. VIII. Nam cùm Romæ incendium per tres dies, totidémque noctes exarsisset, pestilentiáque quanta non temere alias grassaretur, in his tot aduersis ac talibus, non modò principis sollicitudinem, sed & parentis affectum vnicum Titum præstitisse, ait, *nunc*, CONSOLANDO PER EDICTA, *nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas.* Idem in Calig. cap. VI. *Vt fato functum Germanicum palam factum est, non* SOLATIIS VLLIS, NON EDICTIS INHIBERI LVCIVS PVBLICVS *potuit.*

Augustum etiam iocis quorumdam inuidiosis & petulantibus lacessitum, CONTRADIXISSE

DIXISSE EDICTO, Sueton. in eius vita cap. LVI. scribit. Domitiani verò hæc in eius vita cap. VII. Edicta refert. *Ad summam quondam vbertatem vini frumenti verò inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arua, Edixit*, NE QVIS IN ITALIA NOVELLARET, VTQVE IN PROVINCIIS VINETA SVCCIDERENTVR, RELICTA, VBI PLVRIMVM, DIMIDIA PARTE.

Edicto Patres in curiã vocatos fuisse superiore libro demonstrauimus. Edicto quoque Populum à Pompeio ad theatri sui dedicationem vocatum, Tertullianus lib. de spectacul. tradit: idque Theatrum, eo Edicto, Veneris templum nuncupatum, & adiecisse cum, verba hæc, CVI SVBIECIMVS GRADVS SPECTACVLORVM. Edictis etiam, qui aberant, reuocabantur. Liuius lib. XLII. *Interim M. Aelio Prætori mandatum est,* VT EDICTO SENATORES OMNES EX TOTA ITALIA, NISI QVI REIPVB. CAVSA ABESSENT, ROMAM REVOCARET.

Sed & Edictis, interdum EXCEDERE VRBE ATQVE ITALIA, iubebant. Valerius Max. lib. I. cap. III. *C. Cornelius Hispallus Prætor peregrinus, M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio Coss.* EDICTO CHALDÆOS INTRA DECIMVM DIEM ABIRE EX VRBE, ATQVE ITALIA IVSSIT. Sic Vitellium Suetonius in eius vita cap. XIIII. edixisse scribit, VT INTRA KAL. OCTOBRES, VRBE, ITALIAQVE, MATHEMATICI EXCEDERENT. Quod Xiphilinus in Vitellio ita expressit, Καὶ Πρόγραμμα ἔθετο, δι' ὃ τοὺς Ἀστρολόγους ἐξήλασε, τοσούτων σφίσιν, ἐντὸς τῆς δεκαήμερος, ῥητοῦ τινα πράξαι, ξὰ πάσης τῆς Ἰταλίας χωρῆσαι. Καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ νυκτὸς αὐτίκα προθέντες γράμματα αὐτίπαρ ἠγγείλαν, Ἀπαλλαγῆναι ἐκ τοῦ βίου ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἐφ' ᾗ ἐτελεύτησε. Ita, se Ouidius Augusti Edicto relegatum, vrbéque & Italia excedere iussum ait lib. I. Trist. Eleg. III. his versibus:

Iam prope lux aderat, qua me DISCEDERE, CÆSAR,
FINIBVS EXTREMÆ, IVSSERAT, AVSONIÆ.

Rursúsque eadem Eleg.

TE IVBET A PATRIA DISCEDERE, *Cæsaris ira.*

Et lib. v. Trist. Eleg. XII.

Nec vitam, nec opes, nec ius mihi ciuis ademit,
Quæ merui vitio perdere cuncta meo.
Sed quia peccato facinus non adfuit vllum,
Nil nisi me PATRIIS IVSSIT ABIRE FOCIS.

Eáque de causſa patria se summotum ait lib. IIII. de Ponto Eleg. vlt. & lib. III. eiusdem argumenti Eleg. IIII. Et sibi interdictam vrbem, significat lib. III. Trist. Eleg. XI. Summotum verò sese vrbe & Italia, non decreto Senatus, iudicúmve, sententiis, sed Edicto Augusti, disertis verbis declarat lib. II. Trist. Eleg. II.

Nec mea, inquiens, *decreto damnasti facta Senatus:*
Nec mea, Selecto iudice, iussa fuga est.
Tristibus inuectus verbis (ita principe dignum est)
Vltus es offensas, vt decet, ipse tuas.
Adde quod EDICTVM *quamuis immite, minásque,*
Attamen in pœnæ nomine lene fuit.
Quippe RELEGATVS, *non exul* DICOR IN ILLO:
Parcáque fortunæ sunt tibi verba meæ.

Idem lib. v. Trist. Eleg. III.

Ira quidem moderata tua est: vitámque dedisti,
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abest.
Nec mea concessa est aliis fortuna: nec exul
EDICTI VERBIS NOMINOR *ipse tui.*

Cicero etiam pro Sextio, Consulem Pisonem ait, Lamiã in concione relegasse, EDIXISSEQVE, VT AB VRBE ABESSET, MILLIA PASSVVM DVCENTA.

Sunt & aliæ innumeræ Edictorum species, quæ certo alicui generi accepto ferri non

possunt. Variè namque, prout inciderat, Principes, Magistratúsve edicebant, Singula ergo si cet inter se parum cohærentia, Edictorum genera congeram. Ordiar autem à Principum Edictis, quorum multa in libris Iuris ciuilis commemorantur, Edicti enim Augusti fit mentio in L. 11. D. ad Velleian. l. VIII. D. de Quæstionib. L. XXVI. D. de Liber. & post. Et Tiberij, in L. XXXVIII. D. ad L. Iul. de Adulter. Claudij, in L. 11. D. qui sine manumissione. & L. XV. D. ad L. Corn. de Falsi. & apud Vlpian. in Fragment. Tit. de Latinis. Extant & Edicta Vespasiani in L. IIII. §. vlt. D. de Legationib. L. II. C. de ædific. priuat. Domitiani, in L. II. D. de custod. reor. L. XVI. D. ad Turpil. Neruæ, in L. vlt. D. ne de statu defunctor. Traiani, in L. XIII. D. de Iure fisci. L. VI. D. de extraordin. crimin. Hadriani, in d. L. VI. §. vlt. D. eod. & L. XXVI. quor. appell. non recip. in C. Th. Tit. de Edicto D. Hadriani. tollen. in Cod. & Nou. Valentinia. de Testament. D. Marci, in L. vlt. C. si aduers. fisc. L. XXIIII. §. 1. D. de reb. auct. iudic. possid. Seueri, in L. III. §. non perpetuæ D. de sepulch. viol.

Edictum planè integrum Imperatoris Neruæ Plinij Epistolis lib. X, inceptum est, in hæc verba: QVÆDAM SINE DVBIO, QVIRITES, IPSA FELICITAS TEMPORVM EDICIT, NEC SPECTANDVS EST IN IIS BONVS PRINCEPS, QVIBVS ILLVM INTELLIGI SATIS EST, CVM HOC SIBI QVISQVE CIVIVM MEORVM SPONDERE POSSIT, ME SECVRITATEM OMNIVM, QVIETI MEÆ PRÆTVLISSE, VT ET LIBENTER NOVA BENEFICIA CONFERREM, ET ANTE ME CONCESSA SERVAREM. NE TAMEN ALIQVAM GAVDIIS PVBLICIS ADFERAT HÆSITATIONEM, VEL EORVM QVI IMPETRAVERVNT DIFFIDENTIA, VEL EIVS MEMORIA, QVI PRÆSTITIT: NECESSARIVM PARITER CREDIDI, AC LÆTVM, OBVIAM DVBITANTIBVS INDVLGENTIAM MEAM MITTERE. NOLO EXISTIMET QVISQVAM, QVÆ ALIO PRINCIPE, VEL PRIVATIM VEL PVBLICE CONSEQVVTVS, IDEO SALTEM A ME RESCINDI, VT POTIVS MIHI DEBEAT, SI ILLA RATA ET CERTA FECERO: NEC GRATVLATIO VLLIVS INSTAVRATIS EGET PRECIBVS, ET QVI NON HABENT, ME, QVEM FORTVNA IMPERII VVLTV MELIORE RESPEXIT, NOVIS BENEFICIIS VACARE PATIANTVR: ET EA DEMVM SCIANT ROGANDA ESSE QVÆ NON HABENT. Huic elegans & quod ad veterum gloriam proximè accedit, Constantini Edictum adiungam. Id sedem habet in L. IIII. de Accusationibus, lib. IX. Cod. Theod. Datum autem dicitur ad vniuersos Prouinciales, in hunc modum: SI QVIS EST CVIVSCVMQVE LOCI, ORDINIS, DIGNITATIS, QVI SE IN QVEMCVMQVE IVDICVM, COMITVM, AMICORVM, VEL PALATINORVM MEORVM ALIQVID VERACITER, ET MANIFESTE PROBARE CONFIDIT, QVOD NON INTEGRE, ATQVE IVSTE GESSISSE VIDEATVR: INTREPIDVS ET SECVRVS ACCEDAT, INTERPELLET ME: IPSE AVDIAM OMNIA, IPSE COGNOSCAM: ETSI FVERIT COMPROBATVM, IPSE ME VINDICABO, DE EO QVI ME VSQVE AD HOC TEMPVS SIMVLATA INTEGRITATE DECEPERIT. ILLVM AVTEM, QVI HOC PRODIDERIT, ET COMPROBAVERIT: ET DIGNITATIBVS ET REBVS AVGEBO. ITA MIHI SVMMA DIVINITAS SEMPER PROPITIA SIT, ET ME INCOLVMEM PRÆSTET, VT CVPIO FELICISSIMA ET FLORENTE REPVBLICA. Dignum ita me Deus amet, Edictum, quod, ad nummarios Iudices coërcēdos, vbique locorum pendeat, & per omnia fora, conciliabuláque proquiritetur. Ioseph. lib. XVI. Antiquit. Iudaicar. cap. X. hoc Augusti Cæsaris edictum recēset: Καῖσαρ Σεβαστὸς ἀρχιερεὺς δημαρχικῆς ἐξουσίας, λέγει. Ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τὸ τῶν Ἰουδαίων εὐχάριστον εὑρέθη, οὐ μόνον ἐν τῷ ἐνεστῶτι χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρεληλυθότι μάλιστα δὲ ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς αὐτοκράτορος Καίσαρος, παρὰ τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, ὅτε ἀρχιερεὺς αὐτῶν Ὑρκανὸς, Ἔδοξέ μοι καὶ τῇ συμβουλίᾳ μετὰ ὑπερμοσίας γνώμῃ δήμου Ῥωμαίων, τοὺς Ἰουδαίους χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις θεσμοῖς καὶ τὸν πατρῷον αὐτῶν νόμον, καθὼς ἐχρῶντο ἐπὶ Ὑρκανοῦ ἀρχιερέως θεοῦ ὑψίστου, τάττω ἱερὰ εἶναι ἐν ἀσυλίᾳ, καὶ ἀναπέμπεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀποδίδοσθαι αὐτὰ τοῖς ἀποδοχέυουσιν Ἱεροσολύμων, ἐκτὸς τε μὴ ὁμολογεῖν αὐτοὺς ἐν Σαββασιν, ἢ τῇ μετὰ ταύτης προθύσειν. Ἀπὸ ὧν ἐφ᾽ ἑνὸς ἑνάτης. Ἐὰν δέ τις φωραθῇ κλέπτων τὰς ἱερὰς βίβλους, ἢ τὰ ἱερὰ χρήματα, ἐκ τε σαββατείου, ἔκ τε ἀνδρῶν ὃς εἶναι αὐτὸν Ἱεροσυλον, καὶ τὸν βίον αὐτοῦ ἐπιτρέπειν εἰς τὸ δημόσιον τῶν Ῥωμαίων. Τό τε ψήφισμα τὸ δοθὲν μοι ὑπ᾽ αὐτῶν, ἕνεκεν τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, ἧς ἔχω πρὸς πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἕνεκεν Γαίου Μαρκίου Κλωσσέανου, καὶ τοῦτο τὸ διάταγμα, κελεύω ἀναπεφάνθαι ἐν ὑπομεστάτῳ τόπῳ γενέσθαι μοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀσίας ἐν ἀγορᾷ. Ἐὰν δέ τις παραβαίνῃ τῶν προειρημένων δώσει δίκην ὑπὲρ μετρίαν.

Proponam & aliquot Consularia Edicta. Liuius lib. XXXIX. hæc Posthumium Albinum, & M. Philippum Consules post Senatusconsultum de Bacchanalibus factum, edixisse refert: *Indicique præmium proposuerunt*, SI QVIS QVEM AD SE DEDVXISSET: NOMENVE ABSENTIS DETVLISSET, QVI NOMINATVS PROFVGISSET, DIEM CERTAM SE FINITVROS: AD QVAM NISI CITATVS RESPONDISSET, ABSENS DAMNARETVR. SI QVIS EORVM QVI TVM EXTRA ITALIAM TERRAM ESSENT, NOMINARETVR, EI LAXIOREM DIEM DATVROS, SI VENIRE AD CAVSAM DICENDAM VELLET. *Edixerunt deinde*, NE QVIS QVID FVGÆ CAVSA VENDIDISSE, NEVE EMISSE VELLET: NE QVIS RECIPERET, CELARET, OPE VLLA IVVARET FVGIENTES. Idem lib. II. de Seruilio Consule. *Concioni deinde, Edicto addidit fidem, quo edixit*, NE QVIS CIVEM ROMANVM VINCTVM, AVT CLAVSVM TENERET, QVO MINVS EI NOMINIS EDENDI APVD CONSVLES POTESTAS FIERET: NE QVIS MILITIS, DONEC IN CASTRIS ESSET, BONA POSSIDERET, AVT VENDERET: LIBEROS NEPOTESVE EIVS MORARETVR. Idem lib. XXIIII. *Cùm deessent nautæ, Coss. ex S. C. edixerunt*, VT QVI L. ÆMILIO, C. FLAMINIO CENSORIBVS MILLIBVS ÆRIS QVINQVAGINTA, IPSE AVT PATER EIVS CENSVS FVISSET, VSQVE AD CENTVM MILLIA, AVT CVI POSTEA RES TANTA ESSET FACTA, NAVTAM VNVM CVM SEX MENSIVM STIPENDIO DARET: QVI SVPRA CENTVM MILLIA VSQVE AD CCC. MILLIA, TRES NAVTAS CVM STIPENDIO ANNVO: QVI SVPRA TRECENTA MILLIA VSQVE AD DECIES ÆRIS, QVINQVE NAVTAS: QVI SVPRA DECIES, SEPTEM: SENATORES OCTO NAVTAS CVM ANNVO STIPENDIO DARENT. Idē lib. XXIII. Q. Fabium edixisse narrat: VT FRVMENTA OMNES EX AGRIS ANTE KAL. IVLIAS, PRIMAS IN VRBES MVNITAS CONVEHERENT: QVI NON INVEXISSENT, EORVM SE AGROS POPVLATVRVM, SERVOS SVB HASTA VENDITVRVM, VILLAS INCENSVRVM.

Iam Censoria duo Edicta à Plinio referūtur. Vnū lib. XIII. cap. III. his verbis: *Certum est Antiocho rege, Asiáque deuicta, vrbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem Censores edixisse*, NE QVIS VENDERET VNGVENTA EXOTICA. Alterum lib. XIIII. cap. XIIII. *P. Licinius Crassus, & L. Cæsar Censores, anno vrbis conditæ* D. C. LXXV. *Edixerūt*, NE QVIS VINVM GRÆCVM, AMINÆVMQVE OCTONIS ASSIBVS ÆRIS IN SINGVLA QVADRANTALIA VENDERET.

Atq; vt ad Prætorū Edicta veniamus, Liu. lib. XXV. M. Æmiliū Prætorē vrb. cui ab Senatu negotiū datum erat, vt nouis religionibus populū liberaret, edixisse memorat, VT QVICVNQVE LIBROS VATICINOS, PRECATIONESVE, AVT ARTEM SACRIFICANDI CONSCRIPTAM HABERET, EOS LIBROS OMNES, LITERASQVE AD SE ANTE CALENDAS APRILIS DEFERRET: NEV QVIS IN PVBLICO SACROVE LOCO, NOVO AVT EXTERNO RITV, SACRIFICARET.

Quæ verò de iure dicundo Prætores edicebant, variè quidem, pro re subiecta concipiebantur. Vt plurimum tamen in hæc verba desinebant, IVDICIVM DABO, vel ACTIONEM DABO. Exēpla cuiusq; generis adscribā: & vt à priore, quo se iudiciū daturum Prætor pollicebatur, ordiar, eiusmodi Edicta è libris nostris promā. Sic certè Prætor de Negotiis gestis edixerat, SI QVIS NEGOTIA ALTERIVS, SIVE QVIS NEGOTIA,

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVÆ CVIVSQVE CVM IS MORITVR, FVERINT, GESSERIT, IVDICIVM EO NOMINE DABO. Item de Dolo malo, sic: QVÆ DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR; SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT, ET IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, IVDICIVM DABO. Similiter de capite minutis: QVI QVÆVE POSTEAQVAM QVID CVM HIS ACTVM CONTRACTVMVE SIT, CAPITE DEMINVTI, DEMINVTÆVE ESSE DICENTVR, IN EOS EASVE, PERINDE QVASI ID FACTVM NON SIT, IVDICIVM DABO. Eodémq, modo de his qui effuderint vel ejecerint: VNDE IN EVM LOCVM QVO VOLGO ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR, DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT, QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVMVE ERIT, IN EVM QVI IBI HABITAVERIT; IN DVPLVM IVDICIVM DABO. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, QVANTVM OB EAM REM ÆQVVM IVDICI VIDEBITVR, EVM CVM QVO AGETVR CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADIICIAM, AVT NOXAM DEDERE. De noxalibus quoque actionibus Prætor ita edixerat: SI IS IN CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, NEGAVIT SE IN SVA POTESTATE SERVVM HABERE, VTRVM ACTOR VOLET, VEL DEFERRE IVBEBO IN POTESTATE SVA NON ESSE, NEQVE SE DOLO MALO FECISSE QVO MINVS ESSET, VEL IVDICIVM DABO, SINE NOXÆ DEDITIONE. Vnde obiter notandum est, interdum Prætorem iudicium purum in dominos, ex facto servorum pollicitum, his verbis, SINE NOXÆ DEDITIONE: nonnunquam verò sub disiunctione hac, AVT NOXÆ DEDERE. Iustinian. Instit. de Noxalib. act. *Ex maleficiis seruorum, veluti si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniuriam commiserint, Noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato permittitur*, AVT LITIS ÆSTIMATIONEM SVFFERRE, AVT IPSVM HOMINEM NOXÆ DEDERE. In Publicanos vtique in solidũ, iudicium daturum se ita edixerat Prætor: QVOD PVBLICANVS, SEV QVIS PVBLICANI NOMINE VI ADEMERIT, QVODVE FAMILIA PVBLICANORVM, SI ID RESTITVTVM NON ERIT, IN DVPLVM: AVT SI POST ANNVM AGETVR, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. ITEM SI DAMNVM INIVRIA FVRTVMVE FACTVM ESSE DICETVR, IVDICIVM DABO. SI ID AD QVOS EA RES PERTINEBIT, NON EXHIBEBITVR: IN DOMINOS, SINE NOXÆ DEDITIONE IVDICIVM DABO. Enimuero illa, à qua digressi sumus formula, Edictũ de seruo corrupto conceptum erat, in hunc modum: QVI SERVVM, SERVAM, ALIVMVM, ALIENAM, RECEPISSE, PERSVASISSEVE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM, EAM, DETERIOREM FACERET: IN EVM QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. Item de religios. & sumptib. funer. QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FACTVS ERIT, EIVS RECIPERANDI NOMINE, IN EVM AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. Sub titulo etiam quando de pecul. actio annal. est, huiusmodi Edictum proponitur: POST MORTEM EIVS QVI IN ALTERIVS POTESTATE FVERIT, POSTEAVE QVAM IS EMANCIPATVS MANVMISSVS, ALIENATVSQVE FVERIT, DVNTAXAT DE PECVLIO, ET SI QVID DOLO MALO EIVS, IN CVIVS POTESTATE EST, FACTVM ERIT, QVO MINVS PECVLII ESSET, IN ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, IVDICIVM DABO. De Depositi vero ita prætor edixerat: QVOD NEQVE TVMVLTVS, NEQVE INCENDII, NEQVE RVINÆ, NEQVE NAVFRAGII CAVSA DEPOSITVM SIT, IN SIMPLVM: EARVM AVTEM RERVM, QVÆ SVPRA COMPREHENSÆ SVNT, IN IPSVM IN DVPLVM IN HEREDEM EIVS, QVOD DOLO MALO EIVS FACTVM ESSE DICETVR QVI MORTVVS SIT, IN SIMPLVM: QVOD IPSIVS, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. Item de Commodato. QVOD QVIS

QVIS COMMODASSE DICETVR, DE EO IVDICIVM DABO. Item de reb. auctorit. iud. possid. SI QVIS CVM IN POSSESSIONE BONORVM ESSET, QVOD EO NOMINE FRVCTVS CEPERIT, EI, AD QVEM EA RES PERTINET, NON RESTITVAT: SIVE QVOD IMPENSÆ SINE DOLO MALO FECERIT, EI NON PRÆSTABITVR: SIVE DOLO MALO EIVS DETERIOR CAVSA POSSESSIONIS FACTA ESSE DICETVR: DE EA RE IVDICIVM IN FACTVM DABO. Et in Edicto ne vis fiat ei qui in bon. possess. missus erit: SI QVIS DOLO MALO FECERIT, QVO MINVS QVIS PERMISSV MEO, EIVSVE CVIVS EA IVRISDICTIO FVIT, IN POSSESSIONEM BONORVM SIT: IN EVM IN FACTVM IVDICIVM, QVANTI EA RES FVIT, OB QVAM IN POSSESSIONEM MISSVS ERIT, DABO. Item sub tit. de vi & vi arma. VNDE TV ILLVM VI DEIECISTI, AVT FAMILIA TVA DEIECIT: DE EO, QVÆQVE ILLE TVNC IBI HABVIT, TANTVMMODO INTRA ANNVM: POST ANNVM, DE EO QVOD AD EVM QVI VI DEIECIT, PERVENERIT, IVDICIVM DABO. Itẽ de vi bonor. raptor. & de turba: SI CVI DOLO MALO HOMINIBVS COACTIS DAMNI QVID FACTVM ESSE DICETVR: SIVE CVIVS BONA RAPTA ESSE DICENTVR: IN EVM QVI ID FECISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. ITEM SI SERVVS FECISSE DICETVR, IN DOMINVM IVDICIVM NOXALE DABO. CVIVS DOLO MALO IN TVRBA DAMNVM QVID FACTVM ESSE DICETVR: IN EVM QVI ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, IN DVPLVM: POST ANNVM IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. Item de incendio, ruina, naufr. IN EVM, QVI EX INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO. RATE, NAVE EXPVGNATA QVID RAPVISSE, RECEPISSE DOLO MALO, DAMNIVE QVID IN HIS REBVS DEDISSE DICETVR: IN QVADRVPLVM, IN ANNO QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT: POST ANNVM, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO: ITEM IN SERVVM, ET IN FAMILIAM IVDICIVM DABO. De iniuriis quoque Prætor ita edixerat: QVI ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CVIVSVE OPERA FACTVM ESSE DICETVR, QVO ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM FIERET: IN EVM IVDICIVM DABO. QVI SERVVM ALIENVM ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVISSE, DEVE EO INIVSSV DOMINI QVÆSTIONEM HABVISSE DICETVR: IN EVM IVDICIVM DABO. ITEM SI QVID ALIVD FACTVM ESSE DICETVR, CAVSA COGNITA IVDICIVM DABO. SI EI QVI IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, INIVRIA FACTA ESSE DICETVR, ET NEQVE IS CVIVS IN POTESTATE EST, PRÆSENS ERIT, NEQVE PROCVRATOR QVISQVAM EXISTAT, QVI EO NOMINE AGAT: CAVSA COGNITA, IPSI QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. Edicti etiam de sepulchro violato verba hæc erant: CVIVS DOLO MALO SEPVLCHRVM VIOLATVM ESSE DICETVR, IN EVM IN FACTVM IVDICIVM DABO: VT EI AD QVEM PERTINEAT, QVANTI OB EAM REM ÆQVVM VIDEBITVR, CONDEMNETVR. SI NEMO ERIT AD QVEM PERTINEAT, SIVE AGERE NOLET: QVICVMQVE AGERE VOLET, EI CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. SI PLVRES AGERE VOLENT, CVIVS IVSTISSIMA CAVSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. SI QVIS IN SEPVLCHRO DOLO MALO HABITAVERIT, ÆDIFICIVMVE ALIVD, QVAMQVE SEPVLCHRI CAVSA FACTVM SIT, HABVERIT: IN EVM, SI QVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DVCENTORVM AVREORVM IVDICIVM DABO. Item ad Tit. Nautæ, caupon. ait Prætor: NAVTÆ, CAVPONES, STABVLARII, QVOD CVIVSQVE SALVVM FORE RECEPERINT, NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO. Item de Pu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

diciana in rem actio: SI QVIS ID QVOD TRADITVR EX IVSTA CAVSA, NON A DOMINO, ET NONDVM, VSVCAPTVM PETET, IVDICIVM DABO. Cicer. lib. IIII. in Verr. EDICIS ENIM TE IN DECVMANVM, SI PLVRA SVSTVLERIT QVAM DEBITVM SIT, IN OCTVPLVM IVDICIVM DATVRVM ESSE.

Alterius formulæ, qua Edicta cõcipi consueuisse diximus, exẽpla sunt hæc: In Edicto, Quæ in fraud. creditor. facta sunt vt restituantur: QVÆ FRAVDATIONIS CAVSA GESTA ERVNT, CVM EO QVI FRAVDEM NON IGNORAVERIT, DE HIS CVRATORI BONORVM, VEL EI CVI DE EA RE ACTIONEM DARE OPORTEBIT, INTRA ANNVM QVO EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, ACTIONEM DABO: IDQVE ETIAM ADVERSVS IPSVM, QVI FRAVDEM FECIT, SERVABO. Item in Tit. de superficieb. VTI EX LEGE LOCATIONIS, SIVE CONDVCTIONIS, SVPERFICIE QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO FRVEMINI: QVO MINVS FRVAMINI, VIM FIERI VETO. SI QVA ALIA ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO. Sub Tit. Quod cum eo qui in alie. pot. est, Edictum huiusmodi proponitur. IN EVM, QVI EMANCIPATVS AVT EXHEREDATVS ERIT, QVIVE ABSTINVIT SE HEREDITATE EIVS, CVIVS IN POTESTATE ESSET, SIVE SVA VOLVNTATE, SIVE IVSSV EIVS IN CVIVS POTESTATE ERIT CONTRAXERIT, SIVE IN PECVLIVM IPSIVS, SIVE IN PATRIMONIVM EIVS, CVIVS IN POTESTATE FVERIT, EA RES REDACTA FVERIT, ACTIONEM CAVSA COGNITA, DABO IN QVOD FACERE POTEST.

Interdum Prætor vtebatur his verbis, AGENDI POTESTATEM FACIAM, vt in Edicto de sepulc. viol. Aliàs dicebat, AGERE PERMITTAM, vel, ACTIONEM PERMITTAM, vt in Edicto, Quæ in fraud. creditor. facta sunt vt restituantur: QVÆ L. TITIVS FRAVDANDI CAVSA SCIENTE TE IN BONIS, QVIBVS DE EA RE AGITVR, FECIT EA ILLIS SI EO NOMINE QVO DE AGITVR, ACTIO EI EX EDICTO MEO COMPETERE, ESSEVE OPORTET: EI, SI NON PLVS QVAM ANNVS EST, CVM DE EA RE, QVA DE AGITVR, EXPERIVNDI POTESTAS EST, RESTITVAS. INTERDVM CAVSA COGNITA, ET SI SCIENTIA NON SIT, IN FACTVM ACTIONEM PERMITTAM. Item in Edicto vti possid. NEQVE PLVRIS, QVAM QVANTI RES ERIT, INTRA ANNVM QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, AGERE PERMITTAM. Interdũ etiã edicebant se Recuperatores daturos. Cicero lib. IIII. in Verr. ex eius Edicto hæc verba refert: SI VTER VOLET, RECVPERATORES DABO.

Huiusmodi autem Edictis, Prætores ACTIONEM POLLICERI dicebantur. L. 1. §. 1. D. de superficieb. L. vlt. D. de acquir. hered. L. III. D. de Peculio. L. 1. D. Quod cũ eo. L. 1. D. de in rẽ verso. ET PROPONERE ACTIONEM. L. 1. D. si mensor falsi. mod. L. 1. D. si pars hereditis. pet. L. 1. D. de possessor. hered. petit. L. 1. D. de rei vindic. L. 1. D. de contrar. tut. L. 1. D. de eo qui pro tut. L. 1. D. de fideic. her. per. Sicut & promittere restitutiones. L. III. D. de in integ. restitut. Et polliceri auxilium. L. 1. D. de minorib. Eodémque modo Edictis de bonor. possessionib. dandis dicebatur, Bonorũ possessiones pollicerì. L. 1. D. si vent. nom. L. VI. D. de bonor. possess. L. 1. D. de coniungend. cum emancip. lib. L. III. D. ne vis fiat ei qui in possess. Ex diuerso, vt Actionem, Iudiciúmve Prætor superioribus Edictis pollicebatur: ita contrà nonnunquam denegabat: veluti in Edicto de Aleatoribus: SI QVIS EVM, APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE, DOLO EIVS SVBSTRACTVM EST, IVDICIVM NON DABO. Edicti de Iureiurando, quantum ex L. III & L. ait Prætor. D. de Iureiur. colligimus, verba hæc erant: SI IS CVM QVO AGETVR, CONDITIONE DELATA IVRAVERIT, EIVS REI DE QVA IVSIVRANDVM DELATVM FVERIT, NEQVE IN IPSVM, NEQVE IN EVM AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. Et in Edicto de ventre inspicien. QVAS VTIQVE

QVAS VTIQVE ACTIONES ME DATVRVM POLLICEOR, HIS QVIBVS EX EDICTO MEO BONORVM POSSESSIO DATA SIT, EAS, SI MIHI IVSTA CAVSA VIDEBITVR ESSE, NON DABO. Et in Edicto, vti possidetis: DE CLOACIS HOC INTERDICTVM NON DABO. Sic & in Edicto de reb. auctorit. iud. possid. QVOD POSTEA CONTRACTVM ERIT, QVAM IS CVIVS BONA VÆNIERINT, CONSILIVM RECEPERIT FRAVDARE, SCIENTE EO QVI CONTRAXERIT, NE ACTIO EO NOMINE DETVR. Sed & Cicero lib. III. in Verrem, ex eius Edicto hanc particulã refert: NEC PETITIONEM, NEC POSSESSIONEM DABO.

Porrò nõ Actiones modò, sed & Interdicta Prætor in albo proposita habebat, L. 1. C. de interdict. L. 1. D. Ne quid in in loco pub. Edictorũ verò quę ad Interdicta pertinebãt, quædã Prohibitoriis, quædã Restitutoriis, quædã Exhibitoriis verbis concipiebantur, secundũ triplicẽ interdictorũ differentiã. L. 1. §. Interdictorum. D. de Interdict. L. VI. §. sed etsi D. de cõfess. Prohibitoriorũ formula erat, VIM FIERI VETO: Vt in Edicto de mortuo inferen. QVO, QVAVE ILLI, MORTVVM INFERRE INVITO TE IVS EST, QVO MINVS ILLI EO, EAVE MORTVVM INFERRE, ET IBI SEPELIRE LICEAT, VIM FIERI VETO. QVO ILLI IVS EST INVITO TE MORTVVM INFERRE, QVO MINVS ILLI SEPVLCHRVM IN EO LOCO SINE DOLO MALO ÆDIFICARE LICEAT, VIM FIERI VETO. Et in Edicto Ne quid in loco publico vel itinere fiat. IN VIA PVBLICA, ITINEREVE PVBLICO FACERE, IMMITTEREVE QVID, QVO EA VIA, IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, VETO. QVO MINVS ILLI VIA PVBLICA, ITINEREVE PVBLICO IRE, AGERE LICEAT, VIM FIERI VETO. Item in Edicto, Ne quid in flum. pub. fiat, quo aliter aqua fluat. IN FLVMINE PVBLICO, INVE RIPA EIVS, FACERE, AVT IN ID FLVMEN, RIPAMVE EIVS, IMMITTERE, QVO ALITER AQVA FLVAT, QVAM PRIORE ÆSTATE FLVXIT, VETO. Item in Edicto de via publ. & itin. pub. reficien. QVO MINVS ILLI VIAM PVBLICAM, ITERVE PVBLICVM APERIRE, REFICERE LICEAT, DVM NE EA VIA, IDVE ITER DETERIVS FIAT, VIM FIERI VETO. Similimodo in Edicto de Ripa muniẽda: QVO MINVS IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS OPVS FACERE, RIPÆ, AGRIVE QVI CIRCA RIPAM EST TVENDI CAVSA, LICEAT, DVM NE OB ID NAVIGATIO DETERIOR FIAT, SI TIBI DAMNI INFECTI IN ANNOS DECEM VIRI BONI ARBITRATV, VEL CAVTVM, VEL SATISDATVM EST, AVT PER ILLVM NON STAT, QVO MINVS VIRI BONI ARBITRATV CAVEATVR, VEL SATISDETVR, VIM FIERI VETO. Pariter in Edicto de Superficieb. VTI EX LEGE LOCATIONIS, SIVE CONDVCTIONIS, SVPERFICIE QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO FRVEMINI: QVO MINVS FRVAMINI, VIM FIERI VETO. SI QVA ALIA ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO. Item de Itinere actúque priuato: QVO ITINERE ACTVQVE PRIVATO, QVO DE AGITVR, VEL VIA, HOC ANNO, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES: QVOMINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. QVI ITINERE ACTVQVE, HOC ANNO, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ID REFICIAS, VIM FIERI VETO. De aqua quoque cottidiana & æst. ita Prætor edixerat: VTI HOC ANNO AQVAM QVA DE AGITVR, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO DVXISTI, QVO MINVS ITA DVCAS VIM FIERI VETO. Similiter de Riuis: RIVOS, SPECVS, SEPTA, REFICERE, PVRGARE AQVÆ DVCENDÆ CAVSA, QVO MINVS LICEAT ILLI, DVM NE ALTER AQVAM DVCAT, QVAM VTI PRIORE ÆSTATE, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO A TE DVXIT: VIM FIERI VETO. Item de Fonte: QVO MINVS FONTEM, QVO DE AGITVR, PVRGES, REFICIAS, VT AQVAM COER-

CERE, VTIQVE EA POSSIS: DVM NE ALITER VTARIS, ATQVE VTI HOC ANNO, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO VSVS ES: VIM FIERI VETO. De Arborib. verò cæděd. sic, QVÆ ARBOR EX ÆDIBVS TVIS IN ÆDES ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS EAM ADIMAS: TVNC QVO MINVS ILLI EAM ARBOREM ADIMERE, SIBIQVE HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. QVÆ ARBOR EX AGRO TVO IN AGRVM ILLIVS PENDET, SI PER TE STAT QVO MINVS PEDES QVINDECIM A TERRA EAM ALTIVS COERCEAS: TVNC QVO MINVS ILLI ITA COERCERE, LIGNAQVE SIBI HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. Item de Glande legenda: GLANDEM QVÆ EX ILLIVS AGRO IN TVVM CADAT, QVO MINVS ILLI TERTIO QVOQVE DIE LEGERE, AVFERRE LICEAT: VIM FIERI VETO. Et de Liberis exhibendis. SI LVCIVS TITIVS IN POTESTATE LVCII TITII EST: QVO MINVS EVM LVCIO TITIO DVCERE LICEAT: VIM FIERI VETO. Sic & in Edicto, Vti possidetis: VTI EAS ÆDES QVIBVS DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, QVO MINVS ITA POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. DE CLOACIS HOC INTERDICTVM NON DABO: NEQVE PLVRIS QVAM QVANTI RES ERIT, INTRA ANNVM QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, AGERE PERMITTAM. Cuius interdicti Festus Pompeius in voce, *Possessio*, eadem sollemnia verba ita profert, *Itaque in legitimis actionibus nemo ex his qui possessionem suam vocare audet, sed ad interdictum venit, vt Prætor his verbis vtatur*: VTI NVNC POSSIDETIS EVM FVNDVM QVO DE AGITVR, QVOD NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, ITA POSSIDEATIS: ADVERSVS EA VIM FIERI VETO. Edicti Vtrubi verba erăt hæc: VTRVBI HIC HOMO QVO DE AGITVR, MAIORE PARTE HVIVSCE ANNI FVIT, QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIERI VETO. Item de Migrando: SI IS HOMO QVO DE AGITVR, NON EST EX HIS REBVS, DE QVIBVS INTER TE ET ACTOREM CONVENIT, VT QVÆ IN EAM HABITATIONEM QVA DE AGITVR, INTRODVCTA, IMPORTATA, IBI NATA, FACTAVE ESSENT: EA PIGNORI TIBI PRO MERCEDE EIVS HABITATIONIS ESSENT: SIVE EX HIS REBVS ESSET EA MERCES TIBI SOLVTA, EOVE NOMINE SATISFACTVM EST, AVT PER TE STAT, QVO MINVS SOLVATVR: ITA QVO MINVS EI QVI EVM PIGNORIS NOMINE INDVXIT, INDE ABDVCERE LICEAT, VIM FIERI VETO. Eodémq; modo in Edicto Vt in flum. publ. nauig. lic. QVO MINVS ILLI IN FLVMINE PVBLICO NAVEM, RATEM AGERE, QVOVE MINVS PER RIPAM ONERARE, EXONERARE LICEAT: VIM FIERI VETO. Item de Cloacis: QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVÆ EX ÆDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, QVA DE AGITVR, PVRGARE, REFICERE LICEAT: VIM FIERI VETO.

Restitutoria verò Edicta concipiebantur hoc verbo, RESTITVAS. Indicio est Edictum, Quorum bonor. cuius verba erant huiusmodi. QVORVM BONORVM EX EDICTO MEO ILLI POSSESSIO DATA EST: QVOD DE HIS BONIS PRO HEREDE, AVT PRO POSSESSORE POSSIDES, POSSIDERESVE, SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET: QVOD QVIDEM DOLO MALO FECISTI, VTI DESINERES POSSIDERE: ID ILLI RESTITVAS. Idē probat Edictū, Ne quid in loco publ. vel itin. fiat: QVOD IN VIA PVBLICA, ITINEREVE PVBLICO FACTVM, IMMISSVM HABES, QVO EA VIA, IDVE ITER DETERIVS SIT, FIAT, RESTITVAS. Item sub Tit. de Flumin. Edictum hoc proponitur: QVOD IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS FIAT, SIVE QVID IN FLVMEN, RIPAMVE EIVS IMMIS-

IMMISSVM HABES, QVO STATIO ITERVE NAVIGIO DETERIOR, FIAT: RESTITVAS. Et ibidem: QVOD IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE EIVS FACTVM, SIVE QVID IN FLVMEN RIPAMVE EIVS IMMISSVM HABES: SI OB ID ALITER AQVA FLVAT, ATQVE VT PRIORE ÆSTATE FLVXIT, RESTITVAS. In Edicto de Cloacis: QVOD IN CLOACA PVBLICA FACTVM, SIVE EA IMMISSVM HABES, QVO VSVS EIVS DETERIOR SIT, FIAT: RESTITVAS. Vlpian. in L. 1. D. Quod vi aut clam. *Prætor ait*, QVOD VI AVT CLAM FACTVM EST, QVA DE RE AGITVR, ID CVM EXPERIVNDI POTESTAS EST, RESTITVAS. Idem Vlpian. in L. 11. D. de Precario. *Prætor ait*, QVOD PRECARIO AB ILLO HABES, AVT DOLO MALO FECISTI, VT DESINERES HABERE, QVA DE RE AGITVR, ID ILLI RESTITVAS.

Exhibitoriorum Edictorum formula erat, EXHIBEAS. Sic in Edicto de libero hom. exhib. QVEM LIBERVM DOLO MALO RETINES, EXHIBEAS. Et in Edicto de liber. exhib. QVI QVÆVE IN POTESTATE LVCII TITII EST, SI IS, EAVE, APVD TE EST, DOLOVE TVO FACTVM EST, QVO MINVS APVD TE ESSET, ITA EVM, EAMVE, EXHIBEAS. Item in Edicto de Tab. exhib. QVAS TABVLAS &c. ITA EAS ILLI EXHIBEAS.

Nonnunquā verò Interdicēdi verbū Prætor in Edictis vsurpabat: sicuti in Edicto, vt in flum. publ. nauig. liceat. QVO MINVS ILLI IN FLVMINE PVBLICO NAVEM, RATEM, AGERE, QVOVE MINVS PER RIPAM ONERARE, EXONERARE LICEAT: VIM FIERI VETO. ITEM VT PER LACVM, FOSSAM, STAGNVM PVBLICVM, NAVIGARE LICEAT, INTERDICAM. Et in Edicto de aqua cottid. & æst. VTI PRIORE ÆSTATE AQVAM DE QVA AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES, DVXISTI: QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO: INTER HEREDES EMPTORES, ET BONORVM POSSESSORES INTERDICAM. Item de fonte: VTI DE EO FONTE QVO DE AGITVR, HOC ANNO AQVAM NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. DE LACV, PVTEO, PISCINA, ITEM INTERDICAM. Et in Edicto de Cloacis: ITEM NE QVID FIAT, IMMITTATVRVE, INTERDICAM.

Interdum & imperatiuis hisce verbis, IVBEBO, COGAM, Edicta concipiebantur. Prioris generis exempla sunt hæc: In Edicto de Edendo: ARGENTARIO, EIVE QVI ITERVM EDI POSTVLABIT, CAVSA COGNITA EDI IVBEBO. In Edicto de Damno infecto: DAMNI INFECTI SVO NOMINE PROMITTI, ALIENO SATISDARI, IVBEBO, EI QVI IVRAVERIT, NON CALVMNIÆ CAVSA ID SE POSTVLARE, EVMVE, CVIVS NOMINE AGET, POSTVLATVRVM FVISSE, IN EAM DIEM, QVAM CAVSA COGNITA STATVERO: SI CONTROVERSIA ERIT, DOMINVS SIT, NECVE, QVI CAVEBIT: SVB EXCEPTIONE SATIS DARI IVBEBO. DE EO OPERE, QVOD IN FLVMINE PVBLICO, RIPAVE EIVS FIET: IN ANNOS DECEM SATISDARI IVBEBO. EVM CVI ITA NON CAVEBITVR, IN POSSESSIONEM EIVS REI, CVIVS NOMINE VT CAVEATVR, POSTVLABITVR, IRE, ET CVM IVSTA CAVSA ESSE VIDEBITVR, ETIAM POSSIDERE IVBEBO. IN EVM QVI NEQVE CAVERIT, NEQVE IN POSSESSIONEM ESSE, NEQVE POSSIDERE PASSVS ERIT, IVDICIVM DABO: VT TANTVM PRÆSTET, QVANTVM PRÆSTARE EVM OPORTERET, SI DE EA RE EX DECRETO MEO, EIVSVE CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT, QVÆ MEA EST, CAVTVM FVISSET. EIVS REI NOMINE, IN CVIVS POSSESSIONEM MISERO, SI AB EO QVI IN POSSESSIONE ERIT, DAMNI INFECTI NOMINE NON SATISDABITVR, EVM CVI NON SATISDABITVR, SIMVL IN POSSESSIONE EO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

se Ivbebo. In Edicto de his qui effuder. vel deiecer. Prætor ait: Ne quis in suggrvenda, protectove, supra evm locvm qva volgo iter fiet, inve qvo consistetvr, id positvm habeat, cvius casvs nocere cvi possit. Qvi adversvs ea fecerit, in evm solidorvm decem in factvm ivdicivm dabo: Si servvs insciente domino fecisse dicetvr, avt noxæ dedi Ivbebo. In Edicto, quib. ex caus. in possess. catur. In bona eius, qvi ivdicio sistendi causa fideivssorem dedit, si neqve potestatem svi faciet, neqve defenderetvr, iri Ivbebo. Si is pvpillvs in svam tvtelam venerit, eave pvpilla viripotens fverit, et recte defendetvr: eos qvi bona possident, de possessione decedere Ivbebo. Qvi fravdationis causa latitavit, si boni viri arbitratv non defendetvr, eius bona possideri, vendiqve Ivbebo. In Edicto de aqua cottid. & æst. Qvo ex castello illi aqvam dvcere ab eo cvi eius rei ivs fvit, permissvm est: qvo minvs ita vti permissvm est, dvcat, vim fieri veto: qvandoqve de opere faciendo interdictvm erit, damni infecti caveri Ivbebo. Sic & in Edicto de Noxalibus actionib. Vel deierare ivbebo in potestate sva non esse. Et in Edicto, de Cloacis: damni infecti, qvod vitio operis factvm sit, caveri Ivbebo.

Cogendi verbo Prætores vtebantur, in Edicto de Procuratoribus. Procvratorem ad litem svscipiendam datvm, pro qvo consentiente dominvs ivdicatvm solvi exposvit, ivdicivm accipere Cogam. Itẽ de Recept. qui arbitr. Qvi arbitrivm pecvnia compromissa receperit, evm sententiam dicere, vel diem compromissi proferre Cogam. Sic in Edicto de Iureiurando, teste Vlpiano in L. Iusiurandum & ad pecuniam. §. ait Prætor. D. de Iureiuran. scriptum erat: Evm a qvo ivsivrandvm petetvr, solvere, avt ivrare Cogam. Agellius lib. x. cap. xv, ex Edicto perpetuo Prætoris caput hoc adscribit: Sacerdotem vestalem et flaminem dialem omni mea ivrisdictione ivrare non Cogam.

Animaduertendi quoque verbum Prætores in suis Edictis vsurpabant: vt in Edicto de Minorib. xxv. ann. Qvod cvm minore qvam viginti qvinqve annis natv gestvm esse dicetvr, vti qvæqve res erit, animadvertam. Et in Edicto de Aleatoribus: In evm qvi aleæ ivdendæ causa vim intvlerit, vti qvæqve res erit, animadvertam. Item in Edicto de Iniuriis: Ne qvid infamandi causa fiat: Si qvis adversvs ea fecerit, provt qvæqve res erit, animadvertam.

Aliæ præterea in Pandectis Edictorum Formulæ occurrunt: De eo namque quod metus causa gestũ erat, ita Prætor edixerat: qvod metvs causa gestvm erit, ratvm non habebo. De Pactis verò in hunc modum: Pacta conventa qvæ neqve dolo malo, neqve adversvs leges, plebiscita, senatvsconsvlta, edicta, decreta principvm, neqve qvo fravs eorvm cviqvam fiat, facta ervnt, servabo. De Tabulis exhibendis sic, Qvas tabtlas lvcivs titivs ad causam testamenti svi pertinentes reliqvisse dicetvr, si hæ penes te svnt, avt dolo malo tvo factvm est, vt desinerent esse, ita eas illi exhibeas. Item si libellvs, alivdve qvid relictvm esse dicetvr, decreto comprehendam. Edicti *Ex quibus causis maiores*, verba erant huiusmodi: Si cvivs qvid de bonis, cvm is metv, avt sine dolo malo reipvb.

pvb causa abesset, inve vincvlis servitvte, hostivmqve potestate esset: sive cvivs actionis eorvm cvi dies exisse dicetvr: Item si qvis qvid vsv svvm fecisset, avt qvod non vtendo amisit conseqvvtvs: actioneve qva solvtvs, ob id qvod dies eius exierit, cvm absens non defenderetvr: inve vincvlis esset, secvmve agendi potestatem non faceret: avt cvm evm invitvm in ivs vocare non liceret, neqve defenderetvr: cvmve magistratvs de ea re appellatvs esset: sive cvi per magistratvs, sine dolo malo ipsius, actio exempta esse dicetvr: Earvm rervm actionem intra annvm qvo primvm de ea re experivndi potestas erit: Item si qva alia mihi ivsta causa esse videbitvr, in integrvm restitvam: qvod eius per leges, plebis scita, senatvsconsvlta, edicta, decreta principvm licebit.

Sub rubrica, Quod quisq; iuris, Edictũ proponitur huiusmodi: Qvi magistratvm, potestatemve habebit, si qvid in aliqvem novi ivris statverit: ipse qvandoqve adversario postvlante eodem ivre vti debet. Si qvis apvd evm qvi magistratvm, potestatemqve habebit, aliqvid novi ivris optinverit, qvandoqve postea adversario eius postvlante, eodem ivre adversvs evm decernetvr: scilicet vt qvod ipse qvis in alterivs persona æqvvm esse credidisset, id in ipsius qvoqve persona valere patiatvr. Præterqvam si qvis eorvm contra evm fecerit, qvi ipse eorvm qvid fecisset. Sub rub. De in ius voc. Parentem, patronvm, patronam, liberos, parentes, patroni, patronæ, in ivs sine permissv meo ne qvis vocet. Sub rubrica, Qui satisdare cogantur: Si qvis parentem patronvm, patronam, liberos, parentes, patroni, patronæ, liberosve svos, evmve qvem in potestate habebit, vel vxorem, vel nvrvm in ivdicivm vocabit, qvaliscvmqve fideivssor ivdicio sistendi causa accipiatvr. Sub rubr. De eden. Argentariæ mensæ exercitores, rationem qvæ ad se pertinet, edant, adiecto die et consvle. Edicto De Iniuriis caput hoc cõtinebatur: Qvi agit inivriarvm, certvm dicat, qvid inivriæ factvm sit. Sub tit. De postulãdo Edictũ ponitur in hæc verba. Si non habebvnt advocatvm, ego dabo. Qvi lege, plebiscito, senatvsconsvlto, edicto, decreto principvm, nisi pro certis personis, postvlare prohibentvr, hi pro alio qvam pro qvo licebit, in ivre apvd me ne postvlent. Qvi ex his omnibvs, qvi svpra scripti svnt, in integrvm restitvtvs non erit, pro alio ne postvlent: præterqvam pro, parente, patrono, patrona, liberis, parentibvsqve patroni patronæ, liberisve svis, fratre, sorore, vxore, socero, socrv, genero, nvrv, vitrico, noverca, privigno, privigna, pvpillo, pvpillæ, fvrioso, fvriosa, cvi eorvm a parente, avt de maioris partis tvtorvm sententia, avt ab eo cvius de ea re ivrisdictio fvit, ea tvtela cvratiove data fvit.

De his qui notantur infamia ita Prætor edixerat: Infamia notatvr, qvi ab exercitv ignominiæ causa, ab imperatore, eove, cvi de ea re statvendi potestas fverit, dimissvs erit. Qvi artis lvdicræ, pronvntiandive causa, in scænam prodierit. Qvi lenocinivm fecerit. Qvi in ivdicio pvblico ca-

Universidad de Deusto
Biblioteca

VMNIÆ PRÆVARICATIONISVE CAVSA QVID FECISSE IVDICATVS ERIT: QVI FORTI, VI BONORVM RAPTORVM, INIVRIARVM, DE DOLO MALO ET FRAVDE, SVO NOMINE DAMNATVS, PACTVSVE ERIT. QVI PRO SOCIO, TVTELÆ MANDATI, DEPOSITI, SVO NOMINE, NON CONTRARIO IVDICIO, DAMNATVS ERIT. QVI EAM QVÆ IN POTESTATE EIVS ESSET, GENERO MORTVO, CVM EVM MORTVVM ESSE SCIRET, INTRA ID TEMPVS QVO ELVGERE VIRVM MORIS EST, ANTEQVAM VIRVM ELVGERET, IN MATRIMONIVM COLLOCAVERIT: EAMVE SCIENS QVIS VXOREM DVXERIT, NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE EST. ET QVI EVM QVEM IN POTESTATE HABERET, EAM, DE QVA SVPRA COMPREHENSVM EST, VXOREM DVCERE PASSVS FVERIT. QVIVE SVO NOMINE, NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE ESSET, EIVSVE NOMINE, QVEM QVAMVE IN POTESTATE HABERET, BINA SPONSALIA, BINASVE NVPTIAS IN EODEM TEMPORE CONSTITVTAS HABVERIT.

Elegantiſſimum verò Prætoris Edictum proponitur ſub Titulo de inſpiciẽdo Ventre, in hæc verba: SI MVLIER MORTVO MARITO PRÆGNANTEM SE ESSE DICET, HIS AD QVOS EA RES PERTINEBIT, PROCVRATORIVE EORVM, BIS IN MENSE DENVNTIANDVM CVRET, VT MITTANT, SI VELINT, QVÆ VENTREM INSPICIANT: MITTANTVR AVTEM MVLIERES LIBERÆ DVNTAXAT QVINQVE, HÆQVE SIMVL OMNES INSPICIANT: DVM NE QVA EARVM DVM INSPICIT, INVITA MVLIERE VENTREM TANGAT. MVLIER IN DOMV HONESTISSIMÆ FOEMINÆ PARIAT, QVAM EGO CONSTITVAM. MVLIER ANTE DIES TRIGINTA QVAM PARITVRAM SE PVTAT, DENVNTIET IIS AD QVOS EA RES PERTINET, PROCVRATORIBVSVE EORVM, VT MITTANT, SI VELINT, QVI VENTREM CVSTODIANT. IN QVO CONCLAVI MVLIER PARITVRA ERIT, IBI NE PLVRES ADITVS SINT QVAM VNVS. SI ERVNT, EX VTRAQVE PARTE TABVLIS PRÆFIGANTVR. ANTE HOSTIVM EIVS CONCLAVIS, LIBERI TRES, ET TRES LIBERÆ CVM BINIS COMITIBVS CVSTODIANT. QVOTIESCVNQVE EA MVLIER IN ID CONCLAVE, ALIVDVE QVOD, SIVE IN BALNEVM IBIT, CVSTODES, SI VOLENT, ID ANTE PROSPICIANT. ET EOS QVI INTROIERINT, EXCVTIANT. CVSTODES, QVI ANTE CONCLAVE POSITI ERVNT, SI VOLVNT, OMNES QVI CONCLAVE, AVT DOMVM INTROIERINT, EXCVTIANT: MVLIER CVM PARTVRIRE INCIPIAT, HIS AD QVOS EA RES PERTINET, PROCVRATORIBVSVE EORVM DENVNTIET, VT MITTANT, QVIBVS PRÆSENTIBVS PARIAT. MITTANTVR MVLIERES LIBERÆ DVNTAXAT QVINQVE, ITA VT PRÆTER OBSTETRICES DVAS, IN EO CONCLAVI, NE PLVRES MVLIERES LIBERÆ SINT, QVAM DECEM: ANCILLÆ, QVAM SEX. HÆ QVÆ INTVS FVTVRÆ ERVNT, EXCVTIANTVR OMNES IN EO CONCLAVI, NEQVA PRÆGNANS SIT. TRIA LVMINA NE MINVS, IBI SINT, SCILICET QVIA TENEBRÆ AD SVBICIENDVM APTIORES SINT. QVOD NATVM ERIT, HIS AD QVOS EA RES PERTINET, PROCVRATORIBVSVE EORVM, SI INSPICERE VOLENT, OSTENDATVR. APVD EVM EDVCATVR, APVD QVEM PARENS IVSSERIT: SI AVTEM NIHIL PARENS IVSSERIT, AVT IS APVD QVEM VOLVERIT, EDVCARI, CVRAM NON RECIPIET: APVD QVEM EDVCETVR, CAVSA COGNITA CONSTITVAM. IS APVD QVEM EDVCABITVR, QVOD NATVM ERIT, QVOAD TRIVM MENSVM SIT, BIS IN MENSE: EX EO TEMPORE, QVOAD SEX MENSVM SIT, SEMEL IN MENSE: A SEX MENSIBVS, QVOAD ANNICVLVS FIAT, ALTERNIS MENSIBVS: AB ANNICVLO,

NICVLO, QVO AD FARI POSSIT, SEMEL IN SEX MENSIBVS, VBI VOLET OSTENDAT. SI CVI VENTREM INSPICI, CVSTODIRIVE, ADESSE PARTVI, LICITVM NON ERIT, FACTVMVE QVID ERIT, QVOMINVS EA ITA FIANT, VTI SVPRA COMPREHENSVM EST: EI QVOD NATVM ERIT, POSSESSIONEM CAVSA COGNITA, NON DABO: SIVE QVOD NATVM ERIT, VT SVPRA CAVTVM EST, INSPICI NON LICVERIT. QVAS VTIQVE ACTIONES ME DATVRVM POLLICEOR HIS QVIBVS EX EDICTO MEO BONORVM POSSESSIO DATA SIT: EAS, SI MIHI IVSTA CAVSA VIDEBITVR ESSE, EI NON DABO.

De procuratoribus autem tale extat Edictum. CVIVS NOMINE QVIS ACTIONEM DARI SIBI POSTVLABIT, IS EVM VIRI BONI ARBITRATV DEFENDAT: ET EI QVO NOMINE AGET, ID RATVM HABEREVM AD QVEM EA RES PERTINET, BONI VIRI ARBITRATV SATISDET. Item de religioſis & ſumptib. funer. SIVE IS HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN ID SEPVLCHRVM IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC FECIT, IN FACTVM ACTIONE TENETVR, ET POENA PECVNIARIA SVBIICIETVR.

Verba quoque ex Edicto Prætoris Vlpianus citat in L. ſi quis in graui D. de Sc. Syllania. QVOD AD CAVSAM, inquiens, TESTAMENTI PERTINENS RELICTVM ERIT AB EO QVI OCCISVS ESSE DICETVR, ID NE QVIS SCIENS DOLO MALO APERIENDVM, RECITANDVM, DESCRIBENDVMQVE CVRET, *edicto cauetur*, PRIVSQVAM DE EA FAMILIA QVÆSTIO EX SENATVSCONSVLTO HABITA, SVPPLICIVMQVE DE NOXIIS SVMPTVM FVERIT. Sunt etiam Edictorum verba hæc quæ leguntur in L. 1. D. ſi is qui teſtam. lib. SI DOLO MALO EIVS QVI LIBER ESSE IVSSVS ERIT, POST MORTEM DOMINI ANTE ADITAM HEREDITATEM IN BONIS, QVÆ EIVS FVERVNT QVI EVM LIBERVM ESSE IVSSERIT, FACTVM ESSE DICETVR, QVOMINVS EX HIS BONIS AD HÆREDEM ALIQVID PERVENIRET: IN EVM INTRA ANNVM VTILEM DVPLI IVDICIVM DATVR. Eiuſdem generis ſunt & hæc Vlpiani verba in L. 1. D. Furti aduerſ. naut. caup. IN EOS QVI NAVES, CAVPONAS, STABVLA EXERCEBVNT, SI QVID A QVOQVO EORVM, QVOSVE IBI HABEBVNT, FVRTVM FACTVM ESSE DICETVR, IVDICIVM DATVR, SIVE FVRTVM OPE, CONSILIO, EXERCITORIS FACTVM SIT, SIVE EORVM CVIVS, QVI IN EA NAVI NAVIGANDI CAVSA ESSET. Idem Vlpianus in L. 1. D. de pecul. Edicti de peculio verba hæc fuiſſe, ait. QVOD CVM EO, QVI IN ALTERIVS POTESTATE ESSET, NEGOTIVM GESTVM ERIT. Idem in L. 1. De in rẽ verſo, SI HI QVI IN POTESTATE ALIENA SVNT, NIHIL IN PECVLIO HABENT, VEL HABEANT, NON IN SOLIDVM TAMEN: TENEANTVR QVI EOS HABENT IN POTESTATE, SI IN REM EORVM QVOD ACCEPTVM EST CONVERSVM SIT. QVASI CVM IPSIS POTIVS CONTRACTVM VIDEATVR. Sed & Agellius lib. XI. cap. XVII. in veterum Prætorum Edictis ita ſe ſcriptum inueniſſe refert. QVI FLVMINA RETANDA PVBLICE REDEMPTA HABENT, SI QVIS EORVM AD ME ADDVCTVS FVERIT, QVI DICATVR, QVOD EVM EX LEGE LOCATIONIS FACERE OPORTVERIT, NON FECISSE. Cic. in Quintiana ex Edicto Prætoris hæc verba cõmemorat. QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT, CVI HERES NON EXTABIT, QVI EXILII CAVSA SOLVM VERTERIT, QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. Idem lib. III. in Verr. ait, eum in Prætura vrbana caput quoddam edicti ſui de mulierum hæreditatibus mercenario procœmio multis verbis ornaſſe, & ita orditum: CVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM. Et mox: CVPIDITATI HO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

MINVM SE OBVIAM IRE, *ait*. Et postea: QVI AB A. POSTHVMIO, ET FVLVIO CENSORIBVS POSTVEA, VIRGINEM, MVLIEREMVE HEREDEM FECIT, FECERIT, NEC PETITIONEM, NEC POSSESSIONEM DABO. Quod vt nouo more scriptum vehementer exagitat. Ibidem ex alio capite eiusdem edicti hanc particulam citat, SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET.

Cetera Edicti de bonorum possessionibus secundũ Tabulas testamenti verba quædam sparsa sunt in L. I. II. & IIII. & VII. D. de bonor. poss. sec. tab. Caput verò eius Edicti profert Cicero lib. III. in Verr. in hæc verba. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, ET TABVLÆ TESTAMENTI OBSIGNATÆ NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR, SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO. Quod caput vetus & translatitium fuisse, ibidem ait. Deinde adiicit: *Sequi illud oportet*, SI TABVLÆ TESTAMENTI NON PROFERENTVR. *Quid ait?* SI EI DATVRVM QVI SE DICAT HEREDEM ESSE. Id verò preter Verrem alium præterea neminem vnquam edixisse scribit. De intestatorum nãque hereditatibus Prætores edicere consueuerant hoc modo. SI TABVLÆ TESTAMENTI NON PROFERENTVR, TVM VTI PROXIMVM QVEMQVE POTISSIMVM HEREDEM ESSE OPORTET, ITA SECVNDVM EVM POSSESSIONEM DABO. Sic enim Cicero eadem Oratio. scribit. *Postea quam ius Prætoriũ constitutum est, semper hoc iure vsi sumus*, SI TABVLÆ TESTAMENTI NON PROFERENTVR, TVM VTI PROXIMVM QVEMQVE POTISSIMVM HEREDEM ESSE OPORTERET, SI IS INTESTATO MORTVVS ESSET, ITA SECVNDVM EVM POSSESSIO DARETVR. *Quare hoc sit æquissimum, facile est docere: sed in re tam vsitata, satis est ostendere, omnes antea ita ius dixisse, & hoc* VETVS EDICTVM TRANSLATITIVMQVE *esse*. Vlpian. in L. I. D. Vnde legit. *Hæc verba Edicti*, TVM QVEM EI HEREDEM ESSE OPORTERET, SI INTESTATVS MORTVVS ESSET, πα *eg.* ταπιῶς *& cũ quodam temporis spatio accipiuntur*. Iulianus in L. si ex duobus, cod. Tit. *Nam hæc bonorum possessio*, TVM QVEM HEREDEM ESSE OPORTET, *ad id tempus refertur, quo primùm ab intestato bonorum possessio peti potuisset*. Vlpian. in L. I D. vt ex legib. *Cum ex lege* XII. *Tab. quis habet hereditatem, hinc non petit, sed inde*, TVM QVEM EI HEREDEM ESSE OPORTET. Ibidémq; Edicti hæc clausula refertur: VTI ME, QVAQVE LEGE, SENATVSCONSVLTO, BONORVM POSSESSIONEM DARE OPORTEBIT, ITA DABO. Quo respexit Paul. in L. II. D. Vnde legit. cùm ait, *Cùm vero etiam bonorum possessionem dari iubet, tum ex illa parte*, QVA EX LEGIBVS, *peti debere*.

Ædiles item vt Prætores Edicta proponebant. Ex iis supereſt illustre illud in Pandectis Ædilicium Edictum, cuius partes ita collegi. QVI MANCIPIA VENDVNT, CERTIORES FACIANT EMPTORES, QVID MORBI VITIIVE CVIQVE SIT: QVIS FVGITIVVS ERROVE SIT, NOXAVE SOLVTVS NON SIT: EADEMQVE OMNIA CVM MANCIPIA VENIBVNT, PALAM RECTE PRONVNCIANTO. QVOD SI MANCIPIVM ADVERSVS EA VENISSET, SIVE ADVERSVS QVOD DICTVM PROMISSVMVE FVERIT, CVM VENIRET, FVISSET: QVOD EIVS PRÆSTARI OPORTERE DICETVR, EMPTORI, OMNIBVSQVE AD QVOS EA RES PERTINET, IVDICIVM DABIMVS, VT ID MANCIPIVM REDHIBEATVR. SI QVID AVTEM POST VENDITIONEM, TRADITIONEMVE, DETERIVS EMPTORIS OPERA, FAMILIÆ, PROCVRATORISVE EIVS FACTVM ERIT: SIVE QVID EX EO POST VENDITIONEM, NATVM ADQVISITVM, FVERIT: ET SI QVID ALIVD IN VENDITIONE EI ACCESSERIT: SIVE QVID EX EA RE FRVCTVS PERVENERIT AD EMPTOREM, VT EA OMNIA RESTITVAT. ITEM SI QVAS ACCESSIONES IPSE PRÆSTITERIT, VT RECIPIAT. ITEM SI QVOD MANCIPIVM CAPITALEM FRAVDEM ADMISERIT, MORTIS CONSCISCENDÆ SIBI CAVSA QVID FECERIT, INVE HARENAM DEPVGNANDI CAVSA AD BESTIAS INTROMISSVS FVERIT: EA OMNIA IN VENDITIONE PRONVNTIANTO. EX HIS ENIM CAVSIS IVDICIVM DABIMVS. HOC AMPLIVS, SI QVIS ADVERSVS EA SCIENS DOLO MALO VENDIDISSE DICETVR, IVDICIVM DABIMVS. Eodem Edicto additum Vlpian. scribit. ET QVANTA PECVNIA PRO EO HOMINE SOLVTA, ACCESSIONISVE NOMINE DATA ERIT, NON REDDETVR: CVIVSQVE PECVNIÆ QVIS EO NOMINE OBLIGATVS ERIT, NON LIBERABITVR.

QVI

QVI IVMENTA VENDVNT, PALAM RECTE DICVNTO, QVID IN QVOQVE EORVM MORBI, VITIIQVE SIT: VTIQVE OPTIME ORNATA VENDENDI CAVSA FVERINT, ITA EMPTORIBVS TRADANTVR. SI QVID ITA FACTVM NON ERIT, DE ORNAMENTIS RESTITVENDIS, IVMENTISVE ORNAMENTORVM NOMINE REDHIBENDIS, IN DIEBVS SEXAGINTA: MORBI AVTEM VITIIVE CAVSA INEMPTIS FACIENDIS, IN SEX MENSIBVS: VEL QVO MINORIS CVM VENIRENT FVERINT, IN ANNO IVDICIVM DABIMVS. SI IVMENTA PARIA SIMVL VENIERINT, ET ALTERVM IN EA CAVSA FVERIT VT REDHIBERI DEBEAT, IVDICIVM DABIMVS, QVO VTRVMQVE REDHIBEATVR.

QVÆ DE IVMENTORVM SANITATE DIXIMVS, DE CETERO QVOQVE PECORE OMNI, VENDITORES FACIVNTO.

NE QVIS, CANEM, VERREM, VEL MINOREM APRVM, LVPVM, VRSVM, PANTHERAM, LEONEM, ALIVDVE QVOD NOCERET ANIMAL, SIVE SOLVTA SINT, SIVE ALLIGATA: ET CONTINERI VINCVLIS, QVO MINVS DAMNVM INFERANT, NON POSSINT: QVA VVLGO ITER FIET, ITA HABVISSE VELIT, VT CVIQVAM NOCERE, DAMNVMVE DARE POSSIT. SI ADVERSVS EA FACTVM ERIT, ET HOMO LIBER EX EA RE PERIERIT, SOLIDI DVCENTI. SI NOCITVM HOMINI LIBERO ESSE DICETVR, QVANTI ÆQVVM BONVM IVDICI VIDEBITVR, CONDEMNETVR. CETERARVM RERVM, QVANTI DAMNVM DATVM, FACTVMVE SIT, DVPLI. Addit Agellius lib. IIII. cap. II. in illo Ædilium curulium Edicto, qua parte de mancipiis vendundis cautum erat, scriptum sic fuisse. TITVLVS SERVORVM SINGVLORVM VT SCRIPTVS SIT, CVRATO: ITA VTI INTELLIGI RECTE POSSIT, QVID MORBI VITIIVE CVIQVE SIT: QVIS FVGITIVVS, ERROVE SIT: NOXAVE SOLVTVS NON SIT. Ad Ædilicia porrò Edicta bellè & scitè alludit Plaut. Captiu. Act. IIII. Sc. I. Illic enim Ergasilus Parasitus in piscatores & lanios quædam imperiosè, Ædilitatẽ gerens sine populi suffragio, edicit: quæ audiens Hegio,

Euge, ait, *edictiones Aedilicias hic quidem habet*.

Vt autem Prætor in vrbe, ita Proconsul in prouinciis, Edicta ex quibus ius redderet proposita habebat: quemadmodum ex Siciliensi Edicto Verris, apud Ciceronem apparet. Illud, VRBANVM seu VRBICVM, hoc, PROVINCIALE, nuncupabatur: Illius PRÆTOR, huius PROCONSVL, auctor laudatur in L. I. D. quod cum eo. L. II. D. vnde cognati. L. I. D. de alienat. iud. mut. cau. facta. L. LVII. D. de adquir. vel omitt. hered. L. VII. D. de religios. & sumptib. funer. L. VII. D. Testamenta quemadm. aper. L. XXVII. D. de dolo L. XXVII. §. I. D. de minorib. L. I. §. pen. D. quod cuiusq; vniuersit. L. LXVIII. D. pro soc. L. XIX. D. quod met. cau. L. 2. D. de test. milit. L. XXXII. D. ad L. Aquil. L. XXVII. D. de noxalib. actionib. L. XLI. D. de petitio. heredit.

Ciceronem certè cum Ciliciam Proconsule obtineret, edixisse, quæ esset in iure dicundo obseruaturus, ex eius scriptis intelligimus. Eum ergo de se ipso, Epist. I. lib. VI. ad Attic. loquentem audiamus. *De Bibuli Edicto nihil moui, præter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras*, MINVS GRAVI PRÆIVDICIO IN ORDINEM NOSTRVM. *Ego tamen habeo* ἰσοδυναμοῦσαν, *sed tectiorem ex Q. Mucij P. F. Edicto Asiatico*, EXTRA QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTVM EST, VT EO STARI NON OPORTEAT, EX FIDE BONA. *Multáque sum secutus Scæuolæ: in iis illud, in quo sibi libertatem censent Græci datam*, VT GRÆCI INTER SE DISCEPTENT SVIS LEGIBVS. *Breue autem Edictum est, propter hanc meam* διαφωνίαν: *quod duobus generibus edicendum putaui: Quorum vnum est*, PROVINCIALE, *in quo est*, DE RATIONIBVS CIVITATVM, DE ÆRE ALIENO, DE VSVRA, DE SYNGRAPHIS: IN EODEM, OMNIA DE PVBLICANIS: *Alterum, quod sine Edicto satis commodè transigi non potest*, DE HEREDITATVM POSSESSIONIBVS, DE BONIS POSSIDENDIS, MAGISTRIS FACIVNDIS, VENDENDIS: *quæ ex Edicto, & postulari, & fieri solent. Tertium, de reliquo iure dicundo*, ἀπόφασιν reliqui. *Dixi*, ME DE EO GENERE MEA DECRETA AD EDICTA VRBANA, ACCOMMODATVRVM. Et paullo post: DIEM STATVI SATIS LAXAM: QVAM ANTE SI SOLVERINT, DICO ME CENTESIMAS DVCTVRVM: SI NON SOLVERINT, EX PACTIONE. Idem Epist. VI. lib. V. eiusdem Epist. *Interim cùm ego in*

Universidad de Deusto
Biblioteca

EDICTO TRALATICIO, CENTESIMAS ME OBSERVATVRVM, HABEREM, CVM ANATOCISMI ANNIVERSARIO. Idem Epist.VIII.lib.III.Familiar.caput quoddam Edicti sui Prouincialis attingit, quod pertinebat ad minuendos sumptus ciuitatum: quo in capite quædã noua à se, inquit salutaria ciuitatibus ait. Fuisse verò tralaticiũ illud, quo PRIVATÆ REI CAVSA LEGARE QVEMQVAM vetabat. Edixisse etiam se NE QVIS INIVSSV SVO PROFICISCERETVR, scribit. Ex quo apparet in eiusmodi Prouincialibus Edictis capita quædã NOVA fuisse, quæ pro arbitrio Procos. vti ère & vtilitate prouinciæ, fidéque sua videbatur, cõponebãt: quædam TRALATICIA, quæ illi aut ex vrbanis, & aut ex decessorum edictis, totidem verbis transferebant in sua: TRALATICIA enim Edicta, vt Ascon.in III.in Verr.explicat, veteres dicebãt, non noua, nec nuper inuenta, sed aliunde translata. Eiusmodi erant edicta de bonorum possessionibus. Cic. Actio.I II.in Verr. *Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouinciis aliter edicenda: Non* DE HEREDITATVM QVIDEM POSSESSIONIBVS: NON DE MVLIERVM HEREDITATIBVS. *Nã vtroque genere, video nõ modo ceteros, sed te ipsum totidẽ verbis edixisse, quot verbis edici Romæ solet.* Idẽ lib.IIII.in Verr.ex Siciliẽsi ejus edicto quędã citat. *Edictũ hominis cognoscite, quo Edicto omnia iudicia redegerat in potestatẽ suã.* SI QVIS PERPERAM IVDICASSET, SE COGNITVRVM: CVM COGNOVISSET, ANIMADVERSVRVM. Et paullo post: *Videtis Edictum*, SI QVID PERPERAM IVDICARET SENATVS. Et aliàs. *Interea dies aduenit, quo die sese* EX INSTITVTO AC LEGE RVPILIA DICAS SORTITVRVM SYRACVSIS, *edixerat.* Ex Edicto quoque Prouinciali petita sunt hæc Caij verba in L.1 D.Quod cuiusque vniuersit. *Quibus autem permissum est corpus habere collegij, societatis, siue cuiusque alterius eorum nomine, proprium est, ad exemplum Reipub habere res communes, arcam communẽ, & actorem siue syndicum: per quem tanquam in Repub.* QVOD COMMVNITER AGI, FIERIQVE OPORTEAT, AGATVR, FIAT. QVOD SI NEMO EOS DEFENDAT, QVOD COMMVNE ERIT, POSSIDERI: ET SI ADMONITI NON EXCITENTVR AD SVI DEFENSIONEM, VENIRE SE IVSSVRVM, *Proconsul ait.*

His Edicta duo Turci Aproniani V.C. Præf. Vrbi è vetustis marmoribus eruta subiungam. Prioris verba sunt hæc.

EX AVCTORITATE TVRCI APRONIANI V. C. PRÆFECTI VRBIS.

RATIO DOCVIT VTILITATE SVADENTE, CONSVETVDINE MICANDI SVMMOTA, SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDERE, QVAM DIGITIS CONLVDENTIBVS TRADERE: VT ADPENSO PECORE, CAPITE, PEDIBVS, ET SEVO LACTANTE, ET SVBIVGVLARI, LANIO CEDENTIBVS, RELIQVA CARO CVM PELLE ET INTERANEIS PROFICIAT VENDITORI: SVB CONSPECTV PVBLICO FIDE PONDERIS COMPROBATA: VT QVANTVM CARO OCCISI PECORIS ADPENDAT, ET EMPTOR NORIT, ET VENDITOR: COMMODIS OMNIBVS, ET PRÆDA DAMNATA, QVAM TRIBVNVS, OFFICIVM, CANCELLARIVS, ET SCRIBA, DE PECVARIIS CAPERE CONSVEVERANT. QVÆ FORMA INTERDICTI ET DISPOSITIONIS, SVB GLADII PERICVLO, PERPETVO CVSTODIENDA MANDATVR. Alterum in hæc verba scriptum est. LICET FORMAM DISPOSITIONIS ACTA CONTINEANT, AD FIDEM TAMEN GESTORVM PLENIVS MEMORIÆ TRADENDAM, TABVLAM PLACVIT ADFIGI, QVÆ PVBLICARET ORDINEM REVM. QVOM SVARIOS VIDEREMVS DAMNIS ADFECTOS, ET EOS ETIAM ORDINES QVI SVARIAM FACIVNT, PROVIDIMVS HIS LEVAMEN, EX TITVLO CANONICO VINARIO: VT VIGINTI QVINQVE MILLIA AMPHORVM ANNVA CONSEQVANTVR: SVB EA DIVISIONE, VT DVÆ PARTES SVARIIS, TERTIA VERO HIS ORDINIBVS SVFFICIAT, QVI SVARIAM RECOGNOSCVNT: ITA VT IIDEM ORDINES, IVXTA CONSVETVDINEM, TAM PROPRIVM QVOD APPELLATVR, QVAM ANNONIS EXSOLVANT, ET MODERATIONE ADHIBITA, PERINDE A POSSESSORE SVSCIPIANT, ATQVE ACCIPERE SVNT SOLITI, ANTIQVO MORE PRÆEVNTE: INTERDICENTES, NE INORMIA ILLA, INDEBITAQVE PRÆSTENTVR, QVÆ TAM TRIBVNVS, QVAM PATRONI DIVERSI, ET VARIA CONSEQVEBANTVR OFFICIA. CONTRA QVOD INTERDICTVM SI QVI AVSI FVERINT DE COMMVNI LARGIRI, ET SCRIBÆ QVIDEM, CETERIQVE, POENÆ SVBIACEANT. Edicti etiam cuiusdam ridiculi exemplum in inscriptione quadam Dalmatica,

matica extat: ex qua, hæc quæ ad rẽ pertinẽt, adscripsi. ADESTE MIHI ET FAVETE, EDICTOQVE HVIC VOS SVBSCRIBITE ET OBSIGNATE: SI QVIS SIBI VESICAM ONVSTAM SENSERIT, DOMVM SVAM ONVS HOC REPORTET IN CLOACAM: SI VERO FESTINVS FVERIT CITERIOR VEL VLTERIOR, HOC LOCO PRO RELIGIONE SE EVACVET. QVI NON PARVERIT, HÆC MVLTA ILLI ESTO, TESTE ALTERO VT CAREAT: CANES QVOQVE CÆSI FVSTIBVS, EDICTVM HOC SENTIANT. AFFVISTIS, FAVISTIS, ET OBSIGNASTIS.

De Edictis satis: Proficiscamur ad reliqua, & de Principum Rescriptis disseramus. Rescribebant Principes ad LIBELLOS, vt testãtur iuris auctores in L.vlt.D.de Offic.procur.Cæs.L.XXIII.D.de vsuf.leg.L.IIII. D.de Appellat.recip.L.XVII. D.de Iure patron. L.XLI.§. hoc Senatusconsultum D.de legat.I.L.II.§.item diui D. de Iure fisci. L.XIX. §.cùm quidã D.locati. seu ad DESIDERIA, vt est in L.XV. D.de in ius voc. L. IIII. §. quædam D.de Offic.Proconsl.Hinc in L.XII.D.de distract.pign. RESCRIPTVM EST AB IMPERATORE LIBELLOS AGENTE PAPINIANO. Et hoc est quod Suet. in Augusto cap.XLV. ait: *Quod inter spectãdũ Epistolis,* LIBELLISQVE LEGENDIS, AC RESCRIBENDIS *vacaret.* Aditos vtique fuisse Principes per libellos ostendit L.XXXIII. D. de re Iudic. Nec aliter vel præsentes adire moris erat, si Tacito fides adhibenda est. Libellorum etiam Principi datorum fit mentio in L. XV. de in ius vocan. L. V. D.ad Sc.Turpill. L. VI.D. ad L. Iul. de vi pub.L.XXXIII.D.de re iud.L.III.D. de aliment.leg. & L.I. C. de vendit. rerum fisc.lib.X. Suetonius in Augusto cap. IIII. *Promiscuis salutationibus admittebat & plebem: tanta comitate adeuntium* DESIDERIA *excipiens, vt quendam loco corripuerit, quod sic* SIBI LIBELLVM PORRIGERE *dubitaret, quasi elephanto stipem.* Idem in Domitiano cap.XVII. *Professúsque conspirationis indicium: & ob hoc admissus,* LEGENTI TRADITVM A SE LIBELLVM, *& attonito suffodit inguina.* Martial. Epigramm. vlt.lib.VIII.

DANTE *tibi turba querulos, Auguste,* LIBELLOS.

Lamprid.in Cõmodo: *Ipse Cõmodus in subscribendo tardus & negligens, ita vt* LIBELLIS, *vna forma multis* SVBSCRIBERET. Exemplũ libelli dati Imperatori & subscriptionis ex lapide Romano adscribam, cuius verba sic habent.

QVOM ANTE HOS DIES CONIVGEM, ET FILIVM AMISERIM OPPRESSVS NECESSITATE, CORPORA EORVM FACILI SARCOPHAGO COMMENDAVERIM: DONEC IIS LOCVS QVEM EMERAM ÆDIFICARETVR VIA FLAMINIA, INTER MIL. II. ET III. EVNTIBVS AB VRBE PARTE LÆVA, ROGO DOMINE (IMPERATOR) PERMITTAS MIHI IN EODEM LOCO IN MARMOREO SARCOPHAGO, QVEM MIHI MODO COMPARAVI, EA CORPORA COLLIGERE, VT QVANDO EGO ME ESSE DESIERO, PARITER CVM EIS PONAR.

SECRETVM FIERI PLACET. IVBENTIVS CELSVS PROMAGISTER SVBSCRIPSI III.NON.NOVEMBREIS ANTIO POLLIONE, ET OPTIMO COSS.

Libelli planè Græcè concepti exemplum habemus in L.IX. de L. Rhod. in hæc verba. Ἀξίωσις Εὐδάμωνος Νικομήδεως τοῦ πρὸς Ἀντωνῖνον Βασιλέα.

Κύριε Βασιλεῦ Ἀντωνῖνε, Ναυφράγιον ποιήσαντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διηπατήμεθα ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς χηλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν Εὐδάμωνι: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν ῥωδίων κεινέσθω τῷ ναυπηγῷ, εἰ οἷς μήπω τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντίωται. Τοῦτο δὲ αὐτὸς ὁ θειότατος Ἄνγουστος ἔκρινεν. Quæ ita distinguenda censui vt à precum tenore earum inscriptio seiungatur: hæc enim verba Ἀξίωσις &c. tituli vicem sustinẽt. Huiusmodi autem libellis SVPPLICARE Imperatoribus dicebantur. Impp. Diocletianus & Maximian. in L. VIII. C. de præscrip. Ion. temp. SI IS CONTRA QVEM SVPPLICAS. Iidem in L.IX. C.de Liber.cau. *Cùm* PRECVM TVARVM *conceptio, licet eum,* CONTRA QVEM SVPPLICAS, *ex ancilla tua natum esse* EXPRESSERIT. Et in L.XIX.cod.tit. *Principaliter causam, eius,* DE QVO SVPPLICAS, *esse*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem tuam, perſpicimus. Imp.Gordian. *in L.*1111.C.de nouationib. *Pecuniæ quam tibi hi debent,* CONTRA QVOS SVPPLICAS. Item in L.1111 C.de temporib.in integ.reſtit. *Potes,* CONTRA QVEM SVPPLICAS, *agere.* Sed & Imp.Alexãder in L. 11. Cõmun.de vſucapion. *Iampridem quidem mãcipium,* DE QVO SVPPLICAS, *comparaſſe te* DICIS. Idem in L. 1.C.de vſucap. pro dona. *Siue fuerit dominus, qui tibi loca,* DE QVIBVS SVPPLICASTI, *donauit.* Valerian.& Galien. in L.111. & 1111. C. ad Sc. Turpil. SI IS DE QVO SVPPLICAS. Eodẽ ſenſu & PRECES FVNDERE dicebãt: ipſiq; adeo Libelli, DESIDERIA, ET PRECES appellabantur. Impp.Diocletian. & Maximian.in L.v.C.de ædific.priuat. SI IS CONTRA QVEM PRECES FVNDIS. Et in L. XIX. C.de Donationib. IN EVM CONTRA QVEM PRECES FVNDITIS. Itẽ in L.xxx.C.de Tranſactionib. EORVM CONTRA QVOS PRECES FVNDITIS. Et L.XIX.C.de liber.cau. *Ab eo* CONTRA QVEM FVNDIS PRECES. Impp. Seuerus & Antoninus L.11.C. de Inſtitut.& ſubſtitut. *Cùm ex iis* PRECIBVS, QVAS LIBELLO COMPLEXA ES, DECLARETVR. Sic & in L. III. C. de duob.reis. EXPRIMERE DEBVERAS TVIS PRECIBVS. In L. 1111. C. de rer. permut. CVM PRECIBVS TVIS EXPRESSERIS. In L.XVIII. C. de probationib. CVM PRECIBVS TVIS SIGNIFICES. In L.XIIII. C.de donat.int.vir. *voluntatis non vitiis quæſtionem* IN PRECES TVAS CONTVLISSE *palam eſt.* In L. vlt. C. ſi minor. ſe maior. *Ea quæ* IN PRECES CONTVLISTI. Et in L. III. C. de Adoption. *Nec vllam idoneam cauſam* PRECIBVS TVIS ADDIDERIS. Præterea in L. XIII. C. de Tranſaction. QVÆ PRECIBVS COMPLEXVS ES. Item L. XV. C. de Procurator. *Litem te redemiſſe contra bonos mores,* PRECIBVS *manifeſtè* PROFESSVS ES. In L. XX. C. ad L.Cornel.de falſ. exemplum EDITIONIS PRECVM, in L.II. C.de erro.aduoc. *Errores eorum, qui* DESIDERIA ID EST PRECES, *ſcribunt.* In L.III. C. de poſtul. *Quantitatem quam* DESIDERIO TVO COMPLECTERIS. Atque huiuſmodi Precibus, Tabularum, Inſtrumẽtorum, Actorúmve in quibus arcem cauſæ & intentionis ſuæ collocabant, aut quæ dubitationem mouebant, inſerere ſolitos ſupplicantes apparet ex L. II. C. de vſufr. L.XIIII. C. de donat. int. vir. L. I. C. de contrah. ſtip. L. II. C. de Erro. aduocat. Et L. II. C. de Delator. lib. X. & L. XVII. C. ex quib. cauſ. infam. Vnde Diocletianus & Maximian. in L. XV. C. de Tranſaction. *Vt reſponſum*, inquiunt, *congruens accipere poſſis*, INSERE FACTI EXEMPLVM. Reſpõſum etiam Papiniani, precibus inſertum refert Gordian. in L. XII. C. de legat.

Formulæ autem huiuſmodi Reſcriptorum ad Libellos, certã definitionem, modúmque non habent. Infinitæ enim ſunt, cùm hoc Reſcriptorum genere totus ferè Iuſtiniani Codex conſtet. In Pandectis verò, directa huiuſmodi Reſcriptorum verba referuntur in L. XIII. & L. XXIX. D. de Probation. L. III. §. cùm duo D. pro ſoc. L. LXXI. D. de cõtrahen. empt. L. IX. §. Imperator, & L. XIX. §. cum quidam D. locati L. XVII. in princ. & §. diuus & L. XXXII. D. de vſur. L. IX. §. ſi quis ignorans D. de Iur. & fac. ignor. L. XX. & L. LVII. §. 1. D. de ritu nupt. L. I. §. interdũ D. de legitim. tutor. L. XII. §. vlt. & L. XXIIII. D. de Tutorib. & curat. L. II. §. diuus D. de his qui pet. tut. L. XIII. §. diui D. de excuſation. L. XXIIII. D. de Teſtam. mil. L. I §. hoc autẽ D. de Sc. Syllan. L. VI. §. ſicut autẽ D. de pecul. leg. L. III. §. vlt. & L. XIII. §. Imperator D. de Alimẽt. Leg. L. III §. quãtis. D. ſi cui plus quã per L. Falcid. L. XVI. §. tãlis, D. ad Sc. Trebellian. & L. XXIX. L. I. §. ſi cui ita D. vt legator. ſeu fideicõmiſſ. L. III. §. duæ autem D. de Carbon. Edicto L. III. & XXXVI. D. de fideicommiſſ. libert. L. II. D. de Term. moto. L. VI. D. de cuſtod. reor. L. XXXVIII. §. Imperator. D. ad L. Iul. de Adulter. L. IIII. D. ad L. Cornel. de Sicar. L. XXIX. D. ad L. Cornel. de falſ. L. I. in princ. & §. item Seuerus, & §. Diuus Hadrianus, & L. XV. D. de Quæſtionib. L. XXVII. D. de pœnis L. VI. & L. VII. §. ſi plures D. de bon. dãnat. L. II. D. de bon. eor. qui ante ſentent. L. I. D. An per alium cau. appell. L. II. §. I. L. III. §. cum quinquennium & L. XXXIIII. & L. XLVIII. D. de Iu. fiſ. L. XXI. §. Imperatorum D. de Municipal. L. XXIII. D. ad municip. L. VI. & L. XIIII. §. plebei & §. vlr. D. de munerib. & honor. L. V. D. de Operib. public. L. I. §. denique & L. VIII. D. de Pollicitationib. L. I. §. in honorariis & §. ſeq. D. de extraordinar. cognit.

Sunt

Sunt tamen in illa vulgari Reſcriptorum, quorum tanta multitudo & copia Pandectis & Codice continetur, ſpecie, quædam non contemnendæ auctoritatis verba, quorum ceu ſollemnium quominus ratio habeatur, non intercedo. Tritum quidem & peruulgatum eſt hoc Reſcriptorum exordium, CVM PROPONAS. Cuius origo ſi non ab vltima antiquitate & memoria, at certè ab ea ætate repeti poteſt, quæ magnum & vberem eximiorum Iuriſconſultorum prouentum tulit. Habemus enim inſtrumenta originis firma in L. XIX. §. cùm quidam D. locat. L. II C. de Aduoc. fiſ. L. I. C. quem adm. ciuil. mun. L. I. C. de Interdict. L. I. C de liber. exhib. L. vlt. C de fideiuſſor. tutor. L. VII. C. de Teſtam. milit. L. III. C. de hered. inſtit. L. VI D. de inoffic. Teſtam. L. IIII. D. de dolo. L. XIX. D. de iure dot. L. I. C. ſi maior. fact. alienat. L. I. III. & VIII. C. de fideicom. libert. L. II. C. de acquir. poſſeſſ. L. XX. C. de donat. int. vir. & vx. L. VIII. C. qui pet. tutor. L. IIII. C. de Impuber. L. III. C. de fideicom. L. I. & II. C. de condition. inſert. L. IIII C. vt in poſſ. leg. L. XI. C. de teſt. mil. an. L. VI. C ingen. man. L. VI. C. de reb cr. L. II. C. pro ſoc. L. IIII. C. de cõtrah. empt. L. I. C. de coll. deteg. L. XVI. & XXI. C. de pact. L. III. C. de inoff. teſtamen. L. III. C. de fideiuſſor. L. I. C. de municip. L. II. C de ſent. paſſ L. IIII. C. quando prou. L. I. & VII. C. ſi quis alt. L. III. C. ne vxor. pro mar. L. IX C. de bon. auct. iudic. L. IIII. C. qui pot. in pignor. L. VI. C. de teſtam. mil. L IIII. C. de remiſſ. pig. L. XXII. C. de donat. L. XIX. C. de falſ. L. VI. C. de muner. patrim L IIII. C. de his qui num. libe. L. II. C. de vẽd. reb. ciu. L. X. C. de quæſt. L. vlt. C. quo quiſq; ord. L I. C. ſumpt. inun. L. VI C de his quib. vt indign. L. III. C. de Codicil. L. II. C. de partu pig. L. II. VI. XI. XVII & XXXIIII. C. de tranſactionib. L. VIII. C. de his quæ vi.

Iiſdẽ Principibus, à quibus Iurecõſulti in conſiliũ adhibebãtur, placuiſſe video principia hæc, SI VT PROPONIS, L. VI. C. de neg. geſt. L. I C. de dignitat. L. XII C. de ædif priuat. L. III. C. ſi ex falſ. inſtr. L. I. C. de lib. exhib. L. III. C. ſi quis alt. vel ſibi. L. III. C ſi reus vel accuſ. L. III. C. ſi tut. vel cur. falſ. alleg. L. III & V. C. quomodo & quan. iud. L. VI. C. de exec. rei iud. L. V. C. de nupt. L. V. C. de donat. int. vir. L. III. C de cõfir. tut. L I C. vt cau. poſſ. pub. L. IIII. C. de ſeruo pig. da. L. II. C. de ſeru. Reip. L. III. C. quando prouoc. L. XVIII. C. de fideiuſſ. L. XXII. C. de euiction. L. XII. C. de adulter. L. V. C. de bon. proſcrip. L. VI. C. de ſent. paſſ. L. II. C. de munic. L. I. C. ne quis lib. inuit. QVONIAM PROPONIS, L. XXVIII. C. de tranſact. L. II. C. vbi & apud quẽ L. V. C. de nouation. L. XVIII. C. de neg. geſt. Eiuſdẽ non minus æui quã argumẽti ſunt hæc, CVM PROFITEARIS, L. II C. de his quæ vi, L. I. C. ſi aduerſ. credit. L. I. C. de pact L. I. C. de ſent. quæ ſine cer. quant. L. XXIIII. C. de ſolut. L. III. C. de adoptionib. L. IIII. C de reuocan. donat. L. I. C. de crim. expil. her. L. IIII. C. de fide inſtr. lib. X. CVM DICAS, L. I. §. denique D. de appellationib. L. II. C. de procuratorib. L. I. C. de profeſſor. & med. lib. X. L. II. C. de filiisfam. lib. X. L. II. C. de his quæ vi L. IIII. C. de inſtit. & ſubſtitut. L. V. C. de poſtl. reuerſ. L. II. C. qui ætate vel profeſſ. lib. X. L. VI. C. de accuſationib. L. II. & III. C. qui morbo. lib. X. L. I C. de expenſ. ludor. L. II. C. ſi ſæp. in integr. reſtit. L. IX. in incertis Titulis Corporis Gregoriani: SI VT DICIS, L. IIII. C. ad Sc. Turpil. QVONIAM DICIS, L. I. C. ſi aduerſ. dot. L. IIII. C. de procuratorib. CVM ALLEGES, &, CVM ALLEGAS, L. II. C. de peric. & comm. rei vend. L. I. C. qui dare tutor. L. IIII. C. de exceptionib. L. II. C. ne fiſc. vel Reſpub. L. II. C. de negot. geſt. L. III. C. ſi vend. pign. agar. L. IIII. C. de caſtren. pecul. lib. XII. L. IIII. C. de exceptionib. L. V. C. de re milit. lib. XII. SI VT ALLEGAS, L. III. C. de in rem dan. tut. L. XVI. C. de excuſat. tutor. L. II. C. ſi aduer. tutor. libert. L. IIII. C. ad L. Cornel. de ſicar. L. IX. C. de tranſactionib. L. V. C. an ſeruus pro ſuo fac. L. I. C. de pedan. iudicib. L. I. C. de inoffic. donation. VT ALLEGAS, L. II. C. ſi aduerſ. lib. L. II. C. ſi aduerſ. creditor. L. I. C. de ord. cognit. L. III. C. de dolo. L. IX. C. de tranſactionib. QVOD ALLEGAS. L. XIII. D. de reb. eor. L. II. C. de negot. geſt. L. IX. C. de euictionib. L. I. C. de noxalib. act. L. XII. C. de adminiſtr. tutor. & L. II. C. de iudic. Item CVM ADSEVERES, vel, ADSEVERAS, L. IX. C. de his quib. vt indign. L. II. C. ſi in fraud. pat. L. I. C. de preſcript. XXX. ann. SI VT ADSEVERAS, vel, QVOD ADSEVERAS, L. vlt. C. ſi pign. cõuent. L. XV. C. de ſolut. L. VI. C. de accuſ. CVM ADFIRMES, L. VII. §. ſi marius D. de don. int. vir. L. VIII. C. de lib. cau. L. III. C. de poſtl. reuerſ. VT ADFIRMAS, L. XV. C. de adm. tut. L. I. C. de don. quæ ſub mo. CVM VOS ADFIRMETIS, L. I. C. ſi aduer. vẽd. pig. L. I. C. qui æ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ture vel profess.L.IIII.C.si aduers.rẽ iud. CVM SVGGERAS, L.v.C.de solut.L.II.C.de fide instr.lib.x. CVM SIGNIFICES, L.XI.C.eod. CVM COMMEMORES, L.XI.C.de donat.& L. I.eod. tit. in Cod. Hermog. Nõ fraudãdus laude sua est Imperator Zeno, qui vniuersa Rescripta sub ea cõditione proferri præcepit, SI PRECES VERITATE NITANTVR, L.VII.C. de diuers.rescrip. Cui cõgruit illud Diocletiani, SI VERA SVNT QVÆ PRECIBVS COMPLEXVS ES, L.XIII. C.de transact.& SI HOC ITA EST, L.v.C.ad L.Corn.de sicar. QVÆ SI ITA SVNT, L.II.C.si mat. indemnit. IDQVE IN VERITATE ESSE PRÆSIDI PROBAVERIS, L.II.C.quib.ex caus.maior. SI ALLEGATIONIBVS TVIS FIDEM ADESSE PERSPEXERIT, L.III.C.qui morbo se excus.L.vlt.C.si aduers.fis.L.III.C.de fideiussor. Alibi legimus, AN VERITAS ALLEGATIONI TVÆ ADSISTAT, P.P. EXAMINABIT, L.I.C.si aduers dot. *Intelligere debetis probari debere* FIDEM PRECIBVS VESTRIS ADESSE, L.v.C. de fide instr.aut, ASSISTERE, vt scriptum est in Tit.Cod. Gregor. Vnde rescriptis plerũq; additur cõditio, SI P. P. ADIERIS ET ALLEGAVERIS, L.III.C.de exec. rei iud. SI PROBAVERIS, vel, SI PROBARE POTERIS, L.IIII.C.ex quib.cau.infa.L.VII.C.de his qui vi, L.I.C. de rẽ iud. L.II.C.de erro. aduoc.L.II.C.de plagiar. L.I. C. de remiss.pign.L.II. C. de duob. reis, L.I.& III.C.si vend.pign.ag. L.I.C.si pign. cõuent.L.II. C.si aliena res I.L.I.C. de fideicom.L.XIII.C.de transact.L.I.C.quan.dies leg.ced.L.I.C.si vn.ex plurib.L.I.C.de reb. alien. SI APVD P.P. CONSTITERIT, L.II.C.de reuoc. donat. SI APPARVERIT, L.III.C. de transact.L.I.C.de ser. pign.da. SI DOCVERIS, L.IX.C.de fals. L.I.C. de fideic. liberr. L.I.C.de donat. quæ sub mo. Proinde & interdum ita imperant, DOCE, L.I. C. rer. ammotar.L.IX.C.de rei vind.L.I.C.de ord. iudicior. ADITO P.P. PROBA, L.II.C.res inter al.act.L.II.C.de commodato. APVD P.P. OSTENDE, vel, PROBA, L.X.C. de falsis L. VII.C.de appell.L.IIII.C.de iur. & fac.ign. Inuenio & in Rescriptis, quib' scribẽdis Iurisconsulti adfuere, verba hæc. ADI PRÆSIDEM PROVINCIÆ, vt comprobatur rescripto D.Marci quod à Paulo refertur in L.XVII.D.de vsur.L.II. C.de lib.exhib.l.VI.C.qui dare tut.L.III. C.de inutil.stipul.Sic in L.I.C.de ord.iud & L.I.C.si tut. vel curat. interu. ADITE PRÆSIDEM PROVINCIÆ. Itẽ in L.XI.C.de furt. ADI RECTOREM PROVINCIÆ, ADI RATIONALEM NOSTRVM, L.IIII.C.de fide instr.lib.X. ADI EVM CVIVS DE EA RE NOTIO EST, L.IIII. C. de distract. pign. ADI COMPETENTEM IVDICEM, L.I.C. de lib. cau. Aliàs reperio, ADEAT PRÆSIDEM PROVINCIÆ, ADEAT COMPETENTEM IVDICEM, L.I.C. de alim. pup.præst.L.IIII.C.de his qui accus.nõ poss.L.v.C.de oper.liber.L.II.C.si sæp. in integr.rest. Alibi est, CVRA ADIRE PRÆTOREM, L.II.C.qui pet.tut. PRÆFECTVM PR. ADIRE CVRA, L.VI.C.de accusatio. PRÆSIDEM PROVINCIÆ ADIRE NON PROHIBERIS, vel, DEBES, aut, POTES, aut, OPORTET, L.III.C.de nox.act.L.II C.com.de succes.L.XVI. & XXIII. C.de excus.tut.L.XI.C.de fideic.lib.L.II.C.si aduers.fisc.L.XVI.C.ad L.Iul. de adulter.L.I.C.in quib.cau.tut. ADIRE DEBETIS COMPETENTEM IVDICEM, L.I.C.de excus.tut. ADIRE SVVM IVDICEM POTES, L. vlt. C. de crim. expil. hered. POTES COMPETENTEM IVDICEM ADIRE, L.I C.qui pet.tut. APVD SVOS IVDICES CAVSAM AGERE DEBES, L.I.C.de ingen.man. A IVDICE COMPETENTE POSTVLA, L.III.C qui pet.tut. Denique principem ad Præsides prouinciarum negotia remittere consuecisse per rescriptiones huiusmodi, EVM QVI PROVINCIÆ PRÆEST, ADIRE POTES, vel, POTERIS, ideoque interdũ cũ hac adiectione, IS ÆSTIMABIT QVID SIT PARTIVM SVARVM, testantur Iulianus & Callistratus in L.VIII. & IX. D. de offic. Præsid.

Interdum his verbis vtebantur, QVÆ IN LIBELLVM CONTVLISTI ALLEGA. Imp. Alex. in L.I.C.de fide instr. lib. X. QVOD IN LIBELLVM CONTVLISTI, *procuratori meo, ad cuius officiũ desiderium tuũ pertinet*, ALLEGA, CVI SI PROBAVERIS, &c. Idẽ L.VIII. in incertis Tit. C. Greg. QVÆ IN LIBELLO CONTVLISTI, PRÆSIDI PROVINCIÆ ALLEGA. Seuer. & Antonin. in L.I.C.vectigal.noua. ALLEGA PRÆSIDI PROVINCIÆ, QVÆ IN LIBELLVM CONTVLISTI. Idẽ Impp. in L.I.C.quor.bonor. IVDICIBVS QVI SVPER EA RE COGNITVRI SVNT, DE FIDE INTENTIONIS ALLEGA. Nõnunquã Principes in hæc verba rescribebãt, ADITVS P. P. CAVSA COGNITA PROVIDEBIT, vt in L.III.C.si minor se maior. L.II.C.de tẽp. in integ.rest. L.XII.C.de iure dot. L.vlt. C.cõ.diu. L.XVIII.C.de pact. L.XV.C.de lib.cau. vel ADITVS P.P. PERPENDET, EXISTIMABIT, EXAMINABIT, L.I. C.vbi pup.ed. L.XII.C. de trãs.l.XII.C.de his qui ac.nõ pos.l.I.C.si aduer.dot.l.v. C.cõ.vtr.iud. L.VII.C.de adulter. ADITVS

ADITVS PRÆCIPIET, L.I.C.vt cau post pub.L.v.C.de ingen.man. ADITVS RECTOR PROVINCIÆ HORTABITVR, L.VIII.C.de liber cau. RECTOR PROVINCIÆ ADITVS SVAM NOBIS COMMODABIT NOTIONEM, L.III.C.de lib.exhib. ADITVS RECTOR PROVINCIÆ PRO SVA GRAVITATE PROVIDEBIT, vel, CVRABIT, L.XVIII.C.de Pact.L.IIII.C.si aduers. rẽ iud. RECTOR PROVINCIÆ ADITVS CAVSAM COGNOSCERE DECIDEREQVE SVA SENTENTIA CVRABIT, L.II.C.si à non cõpet.iud. ADITVS P.P. CONSVETVM EXERCERI IVBEBIT ORDINEM IVRIS, L.IIII.C.de patr.potest. POTERIS ADITO PRÆSIDE PROVINCIÆ POSTVLARE, L.III.C.de his quæ vi metúsve cau.L.VI.C. de restitut.milit. ADITO PRÆSIDE PROVINCIÆ IMPETRABIS, L.IX.C de administr.tut. ADITVS P.P. IVBEBIT, L.I.C. si vẽd.pign.aget, L.XIIII.C.de remissio.pign. ADITVS P.P. AD SOLVTIONEM COMPELLET, L.I.C.de fide instr. Non dissimiles formulæ reperientur in L.VII.C.de his quæ vi L.IIII. C.si vẽd.pign.aget.L.IX.C.de bon.auct.iud.poss.L.v. C.ad L. Fab.de plagiar.L.II.C.de crim.expil.hered.L.II.C.res int.al.act.L.II.C. de Commodato. L.VIII. C.de act.emp.

Quandoque etiam, COMPETENTEM IVDICEM, vel, EVM CVIVS DE EA RE NOTIO ERAT, ADEVNDVM rescribebant. Sic Imp. Antonin. POTES TV COMPETENTEM IVDICEM ADIRE, L.I.C.qui pet.tut. ADITVS COMPETENS IVDEX COGNOSCET, L.II.C.vbi de crim. ADITI A TE COMPETENTES IVDICES IVBEBVNT, L.v.§.itẽ Diuus D.de agnosc.& al.lib.& L.IX.C.si cert.per.L.VII.C.de testã.tur.L.vlt.C.si om.cau.test.L.vlt.C.de al.lib. ADITVS COMPETENS IVDEX CAVSAM EXAMINABIT, L.I.C.ne de statu def. ADITVS COMPETENS IVDEX DISPICIET, vel, ÆSTIMABIT, vel, IVBEBIT, L.I.C de Præd.min.L.III.C.de confir. tut.L.vlt.C. si om. cau.test. COMPETENS IVDEX TE ADEVNTE PROVIDEBIT, L. vlt.C.vt in poss.leg. IS CVIVS DE EA RE NOTIO EST, ADITVS CVRABIT, L.VI.D. si cui plus quã per L.Falc. IS CVIVS DE EA RE NOTIO EST, ADITVS, RATIONEM DESIDERII TVI HABEBIT, in rescripto D.Marci apud Iustinian Instit.de eo cui libertat. cau. bo. add. ADITO EO CVIVS SVPER EA RE NOTIO EST, PETERE NON VETABERIS, L. VII.C. qui pet.tut.

Nonnunquam simpliciter ita rescribebant, P. P. VOS AVDIET, L.v.C. de pign. L.I. C.si tut.vel cur fals.alleg. RECTOR PROVINCIÆ AVDIENTIAM PRÆBERE NON DVBITABIT, L.XII C.ad L. Fab.de plag. PRAESIDIS PROVINCIÆ NOTIO EST, L.II.C.si aduers.fis. PROCONSVL PRÆBEBIT NOTIONEM SVAM, L. I. C. si ex fals. instr. P. P. COGNOSCET, aut, DISCEPTABIT, L.VI.C.quando prou. non est nec. L.VI.C de reb.credit.L.XVI.C. de euictionib. APVD PRÆSIDEM PROVINCIÆ COGNOSCETVR, L. XI.C.de liber.cau. P. P. CAVSA COGNITA STATVET, aut, PROVIDEBIT. L.I. C.quæ sit longa cons.L.III. C.de ædific.priuat.L.II.C.de temp. in integ. restit. L.II. C.de ædific.priuat. P. P. ÆSTIMABIT, L. I.C.de pat. potest.L.XI.C. de excusat.tut. L.IIII. C. de obseq.patro.præst. L.II.C.si aduers. fis. P. P. INTELLIGAT AN AVDIENDVMSIT CRIMEN NECNE, L.VIII.C. ad L.Fab. de plag. P. P. RESTITVI IVBEBIT, L. XII. & XVI.C.de euictio. L.v. C. de rei vind.L.II.C. com.diuid. L.III. C.de donat.int.vir.L.vlt.C de partu pign. L.IIII.C. de oper. lib. RESTITVI PROVIDEBIT, vel, EFFICIET, L.X.C.de furt.L.XXI.C.de euictio. L.III. C.de presscript. lon. tẽp. L.IIII.C.de ingen. manuæ miss. P. P. SECVNDVM IVRISDICTIONIS FORMAM IVBEBIT, L.IX.C.de lega.& aliàs, IVBEBIT, L.II.C.de exec.rei iud.L.I.C.ad exhib. L.III.C.de Relig. L.XII.& XVI.C.de euictionib. sic & in L.VII. C. de suspect. tutorib.& L.II.C.de pignorib. item L.II. C.de pact.pignor.L.XVII. C. ad L. Corn. de fals. A RECTORE PROVINCIÆ IMPETRABIS RESTITVI TIBI, L.XVIII.C.ad L.Iul.de adult. P. P. VINDICTAM CONGRVENTEM IMPERTIRI NON DVBITABIT, L.VII. C. de obsequ. patron. præstan. & IVRISDICTIONEM IMPERTIETVR, L.XIIII. C. de fideiussorib. Et IS QVI PROVINCIAM REGIT IN IMPERTIENDA COGNITIONE SVAS PARTES SECVNDVM LEGES EXIBEBIT, L. II. C. si aduers. rem iudicat. & L.IIII. C.de in lit. iurand. RECTOR PROVINCIÆ AVCTORITATIS SVÆ AVXILIVM IMPERTIRI NON DVBITABIT, L.X.C.de pignorib. sic & in L.I.C.si mãcip. ita vænier. PRÆFECTVS VRBI IMPERTIET FACVLTATEM. Aliàs legitur, P. P. NON PATIETVR, NON SINET, NON PERMITTET, L.VIII.C.de sentent.pass. L.IIII.C.de execut. rei iud. L.I. III. & IIII. C.quẽad.ciuil.mun. L.v.C.de adq.poss.L.VI.C.de iure Reip. PRÆSES INTERPELLATVS VIM FIERI PROHIBEBIT, L.IX.C.de transact.& L.II.si sub alter.nom. res emp. in Tit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex corpore C.Gregor. PRAESES PROVINCIAE CVRAE HABEBIT, vel CVRABIT, L.I.C.vbi caus.stat.L.VIII. C.de captiuis & postl.L.VI.C.de iniur.L.XXXII. C. de transact.L.IX.C. de remissio pign. & L.V.C.de actionib.emp.L.VIII. C. de appell. PRAESES PROVINCIAE AD SVAM SOLLICITVDINEM REVOCABIT, L.I.C.quae sit lõga cõs.L.II.C.de delatorib. PER PRAESIDEM PROVINCIAE COGETVR, L.XI.C.de donat.int. vir. RECTORIS PROVINCIAE AVCTORITATE COMPELLETVR, L.V.C.de patr. potest. PRAESES PROVINCIAE EFFICACI INSTANTIA COMPELLET, L.VI.C.de captiu.& postl. PRAESES PROVINCIAE INTERCESSIONE AVCTORITATIS SVAE PROSPICIET, L.I.C.de abolitionib. POTERIS INTERCESSV PRAESIDIS PROVINCIAE RECVPERARE, L.II.C.si pign.pignori dat. PRAESIDIS AEQVITAS FACIET, L.I.C. si propter inimicit. PRAESES DESIDERIO VESTRO MEDEBITVR, vel, MEDELAM IVRIS ADHIBEBIT, L.V.C.de appell.L.XVII.C.de euiction. PRAESES PROVINCIAE NON IGNORAT, vel, NON IGNORABIT, L.III.C.de sentent.& interlocut. L.II. C.de legitim.hered.L.I.C.de pericul.succes.L.I.C.sumptus iniuncti. PRAESES PROVINCIAE MINIME AMBIGET, L.I.C. si post creation. Vlp.in L.III.§.vlt. D.de Alim.leg. Diuum Piũ Rubrio cuidã Telesphoro in hæc verba rescripsisse refert. CONSVLES, VOCATIS HIS, A QVIBVS VOBIS ALIMENTA DEBERI EX CAVSA FIDEICOMMISSI CONSTITERIT, VEL OMNES AB VNO, VEL FACTA PRO RATA DISTRIBVTIONE, QVIS ET A QVIBVS PERCIPIATIS, DECERNENT. FISCVS ENIM, SI EO NOMINE QVID AB EO VOBIS DEBERETVR, EXEMPLVM SEQVETVR. IAM NVNC SCIATIS PARTES EORVM, QVI SOLVENDO ESSE DESIERINT, NON PERTINERE AD ONVS RELIQVORVM HEREDVM.

Hoc loco alienũ non erit eas appellationes inferere, quas ex Imperatorum Rescriptis, rectores prouinciarũ, aliáq; potestate, dignitatéve præditos, vbi eorũ mẽtio incideret, reportasse scio. Sanè tam Prætores quàm Procos. VIROS CLARISSIMOS in Rescriptis appellatos, docẽt L.III.C.de procurat.L.III.& V.C.ex quib.caus.infam.L.I.C.si aduers. liber. L.I.C.si aduers.credit.L.I.C.si ex fals.instr.& rescriptũ Diui Pij ad libellũ Alfij in fragmẽtis Pithœanis Tit.III.& L.I.ex delict.defunct.in Tit.ex Corpore C.Hermogeniani & L.I.de iu.fis.in iisdẽ Tit. Eadémq; appellatione Præses prouinciæ ab illis ornabatur, L.I. C.in quib.caus.tut.& L.III.C.si aduers.tẽ iudic.L.IX.C.de transact.L.II. C.si aduers.fis. L.XIIII.C.de fideiuss.L.II.C.de ord.iud.L.II.C. de delat.lib.X.L.V.C.de pign. & L.I.si amis.vel reddit.instr.in Tit.ex Corpore C.Greg.Hoc idẽ, indicatũ fuisse notis istis, P.P. V.C. Magno testis est, qui eas ita interpretatur, PRAESES PROVINCIAE VIR CLARISSIMVS.

Cõsules vero AMPLISSIMI vocãtur in Diuorũ fratũ Rescripto apud Vlp.L.I.§.si quis D.de appell. Ex quo rescripto hoc amplius discimus, Præfectũ vrbi, cum in eũ sermonẽ veniebãt, AMICVM ab Impp appellatũ: Illic enim legere est, *Ad Iuniũ Rusticũ* AMICVM NOSTRVM PRAEFECTVM VRBI *pronocares*. Imp.Alex.in L.I.C.si mãcip. PRAEFECTVS VRBI AMICVS NOSTER *impertiet facultatẽ*. Idẽ in L.IIII.C.de inutilib. stipul. *Secundũ responsum Domitij Vlpiani*, PRAEFECTI ANNONAE, IVRISCONSVLTI, AMICI MEI. Sic in Seueri & Antonini rescripto L.vlt.D.de offic.præf.vigil. *ad Fabiũ Ciloně* PRAEFECTVM VRBI AMICVM NOSTRVM. Impp.Valer.& Galien.in L.I.si aduers.donat.sponsal.fact in Titulis ex Corpore Codicis Gregoriani, *Opponet*, aiunt, *auctoritatẽ suã Iulius Donatus* V.C. PRAEFECTVS VRBI, AMICVS NOSTER. Imp.Aurelius in L.I.Ex delict.defunct. in Titulis ex Corpore C. Hermogen. *Auditis itaque partiũ allegationibus* V.C. PROCONSVL PROVINCIAE AFRICAE, AMICVS NOSTER, *in pronuntiando forma iuris sequetur*. Dioclet.& Max.in L.IIII. C.de iur. & fac.ignor. *Ostende igitur hoc apud* CORRECTOREM VIRVM CLARISSIMVM AMICVM NOSTRVM. Traianus Plinio lib.X.Epist. *Notũ mihi facere debebis, vt epistolã tibi ad Põpeium Plãtam*, PRAEFECTVM AEGYPTI, AMICVM MEVM, *mittam*. Cuius promissi fidẽ impleri postulãs Plinius, *Rogo ergo*, ait, *Indulgentissime Imperator, vt mihi ad Põpeiũ Plantã præfectũ Aegypti* AMICVM TVVM, *sic vt promisisti, epistolas mittas*. Quæ verba credibile est significata his notis AM.N. licet eas aliter Magno interpretetur. Iurisconsultos etiam Amicos vocant Diui fratres, in L.XVII.D.de iu.patron.& Præfectos Præt. Antonin.in L.I.C.de sentent. pass. Nunc ad interruptam rescriptorum seriem redeamus.

SIMILI QVO de prouinciarum Præsidibus modo, de Competente quoque Iudice ad quem sæpe, nullo speciali Magistratus potestatisve nomine expresso litigatores ab Imperatoribus remissos prædiximus, rescribebãt, vt in L.IIII.C.si fer.export.

COM-

COMPETENS IVDEX COGNITIONEM PRAEBEBIT. In L.I.C.quemadm. testam.aper.& L.II.C.de alend.liber. COMPETENS IVDEX IVBEBIT. In L.I. C.ne tut.vel curat. & L.IX. C.de his qui accus.non poss. COMPETENS IVDEX NON IGNORAT. Alias rescribitur, COMPETENS IVDEX PRAESTARI CVRABIT, L.I.C.de Ædilic.actionib. APVD COMPETENTEM IVDICEM ACCVSARE POTERIS, L.III.C.de nupt. COMPETENS IVDEX SOLVI PRAECIPIET, L.II. C.de dot.promissio. COMPETENS IVDEX AESTIMABIT, L.I.C. diuortio facto. L.III.C.de alend.liber. POTVIT ET DEBVIT COMPETENS IVDEX, L.II.C in quib.caus. tutor. IVDEX COMPETENS PRAESTET, L.VII.C.de his qui accus. non poss. A COMPETENTI IVDICE POSTVLARE NON PROHIBERIS, L.IX.C.de bon.auctorit. iud. possid. SI COMPETENTI IVDICI PROBAVERIS, L.I.C.quando dies legat.

Quandoque etiam, EVM CVIVS DE EA RE NOTIO EST, dicunt: quæ verba his notis C. D. E. R. N. E. scribi solita Magno auctor est. Sic in L. II. C. de in lit. dan. tutore IS CVIVS DE EA RE NOTIO EST, AESTIMABIT. In L.III. C. de compensationib. IS CVIVS DE EA RE NOTIO EST, IVBEBIT. In L.II.C.si aduers.libert. AB EO CVIVS IVRISDICTIO EST, CONSVLI DEBET. Et L.I.C.si minor se maior.dixer. POSTVLARE APVD EVM CVI DE EA RE IVRISDICTIO EST, POTES. Aliàs, IS APVD QVEM RES AGITVR IVBEBIT, L.II. C.de eden. IDQVE CVRABIT IS AD CVIVS PARTES EA RES PERTINET, L.I. C.in integ.restit.postul. Alibi est, IVDEX QVI SVPER EA RE DATVS ERIT, VEL QVI SVPER EA RE COGNITVRVS EST, vt in L.II. C. arbit. tutel. L.III.C.de administrat.tut. L.I.C.quor.bonor. IVDEX TVTELAE IVDICIO REDDITVS, L.III. C.arbit. tut. IVDEX QVI SVPER FIDEICOMMISSIS IVS DICIT, PRAESTARI IVBEBIT, L.II. C.de vsur.& fructib. legat. APVD EVM QVI DE HEREDITATE IVDICATVRVS EST, *decidi oportet*, L.III C.ne de statu.def. Interdũ generaliter, IVDEX PROVIDEBIT, DE VERITATE COGNOSCET, AESTIMABIT, NON IGNORABIT, L.VIII C.de fide instrument. L.II C.de in lit.dan.tut. L.I.C.de his qui accus.nò poss. L.III.C.de vsuris pupill. L.IIII.C. ad exhib. & IVDICES AESTIMABVNT in rescripto D. Marci, quod ab Vlpia. refertur in L.V.§.si mater D.de agnoscend.& alend. lib. Agendi verò potestatem Impp. ad desideria rescribentes, modò directis, modò obliquis verbis faciebant. Directis, in hunc modum, IVDICIO CONSISTE, L.I.C.de actionib.emp.L.IX C. de negot. gest. L.III.C.de heredib.tutor.L.I.C.commun.diuid.L.III.C. de exceptionib. AGE, L.III.C.de transactionib.& APVD PRAESIDEM AGE, L.IIII.C.ad L.Iul.de vi pub. EVOCA AD PRAETOREM, L.III.C.de procuratorib. APVD SVVM, vel, APVD COMPETENTEM IVDICEM CONVENI, L.I.C.de vẽd.rer.fis.& L.VI.C.de Test. tut. COMPETENTER CONVENI, L.IIII.C quan.ex fac.tutor. APVD RECTOREM PROVINCIAE CONVENI, L.XXVI.C de pignorib. PRAESIDALI NOTIONE CONVENITO, L.XX.C.de pignorib. IVDICIO SECVNDVM IVRIS FORMAM CONVENITE, L.I.C. si tutor. vel curat. interuen. L.vlt.C.si aduers.vendit. pignor. SECVNDVM IVRIS FORMAM EXPERIRE, L.III.C.famil.ercisc. ADITO PRAESIDE PROVINCIAE EXPERIRE ACTIONE COMPETENTI, L.IIII.C.si vend.pignõ.ag. L.II.C.de ord.iudicior. ACTIONEM DIRIGE, L.II.C. ad L.Iul.de vi publ. ACTIONE VTERE, L.I.C.de lege Aquil. PERSEQVERE, L.II. C. de probationib. L.IIII.C.de crim.expil.heredit. Eiusdem generis sunt hæc, POSTVLA SVSPECTOS, L.II.C.de suspect.tutor. POSTVLA EXHIBERI, L.I. C.de liber. exhib. DENVNTIA, L.XVIII.C.de administr.tutor. L. IX.& XXIII C. de euictionib. DEPONE, L.XIX.C.de vsur. ADMONE, L.I,& VII.C.qui pet.tutor.

Obliquis verò verbis sic, CONSISTERE POTES, L.II.C.de euictionib. L.I.C.de Magistratib. conuenien. AGERE, PETERE, CONVENIRE, POTES, L. IX.C. arbitr. tutel. L.IIII. C. de noxalib. actionib. L. IIII. & XIII.C.de furt. L.I.C.ad Trebellia. L.III.C.de impuber. L.I.C.de vsucapio.pro empt. L.I. C. quor. legator. L.XVIII. C. de euictionib. APVD PRAESIDEM, vel, RECTOREM PROVINCIAE AGERE, vel, PERSEQVI POTERIS, L.VI.C.de iu.delib. L.XXXIII.C.de transaction. L.XVII.C.de inoff.test. ADITO RECTORE PROVINCIAE CONVENIRE PO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

TES, L.IX.C.de bon.auct.iud.poss.L.XXVI.C. de transactionib. EXPERIRI POTES L.I.C. de non numer.pecun.L.II.C.de Testament.tut.L.I.C. mandati, L.I.C.Famil. ercisc. L.I.C.quor.legator. PERSEQVI POTES L.XVII.& XVIII.C.de inoff.Test. L.XV.C. de euictionib. PETERE vel DIRIGERE PETITIONES, vel ACTIONEM, POTES L.I.C.de in lit.dan.tuto.L.III.C.de except. VINDICARE POTES, L.IX. C. de petitio.hered.& L.III.C.de rei vindic.L.X. C.qui pet.tutor.L.IIII.C.mandati. ACTIONE COMPETENTE EXPERIRI POTERIS, L.IX. C. de donat. inter virum & vxorem. ACTIONE CONSEQVI POTES, L. XI. C. de negotiis gestis. POSTVLARE, vel SVSPECTVM FACERE POTES, L.I.& L.IIII.C.de suspect. tutorib. PETERE, vel CONVENIRE DEBES L.I.C.de heredit.actionib.L.XXI. C.de fideicõmiss. APVD PRÆSIDEM PROVINCIÆ AGERE DEBES,L.IX.C.de donationib.Aliàs AGERE,PETERE,EXPERIRI, CONVENIRE,NON PROHIBERIS, vel, NON VETARIS, L. XII. & XVII. C. de furt. L.V.& XVI.C.de fideicommiss.L.XIIII. C.ad L.Falcid.L.IIII.C.ne de statu defunctor.L.I.C.quib.res iud.non noc.L.III. C.de priuileg.fisc. L.XVII. C. de pignorib.L.VI. C.de except.L.V.C. de remissio. pignor. L. III.C.de crim.expil. her.L.XXIIII.C. de transactionibus. Addunt quandoque MORE IVDICIORVM CONVENIRE, vel PERSEQVI NON PROHIBERIS, L.IIII.C.ne de statu defunctor.L.X.C.de procuratorib. ET MORE SOLITO PER IVDICEM ACTIONES EXERCERE NON PROHIBERIS, L.I.C.de seruitutib.L.XII.C.de pact. MORE SOLITO PERSEQVI ET EXPERIRI, L.XIIII.C.ad L.Iul.de adult.L.III.C.de iniur. & POENAM IVDICIORVM MORE EXIGES,L.XIIII.C.de pact. & MORE IVDICIORVM PERSEQVERE, L.II.C.de probat.

Planè his quos æquum postulare iudicabant,ita rescribebant, IVRE, vel, MERITO, vel, NON INIVRIA POSTVLAS, L.I.C. rer.amotar.L.XVII.C.de captiu. & postlim.L.II.C.qui ætate.L.I. C.de legationib. A IVDICE RECTE POSTVLABIS, L.V.C. de bon.auct.iud.possid.vel, IVRE POSTVLABIS, L.I.C.si tutor Reipub.cau. NON INIVRIA POSTVLABIS, L.III. C. de Magistrat.conuenien. RECTE POSTVLAT, L.VIII. C.de contrah.stipul.L.XXVII.C de Pact. IVRE DESIDERAS L.I.C.quibus ex caus. maior. IVRE CONVENIS, CONTENDIS, & L. XIII. de negotiis gestis, L. IIII. Etiam ob chirograph. pec. IVSTVM EST DESIDERIVM, L.VI.C.de Eden. CVM RATIONIBVS IVRIS CONGRVIT DESIDERIVM TVVM, L. XVI. C. de his qui accus.non poss. NON INIVSTA RATIONE DESIDERATIS, L.I.C. de conuenien.fisc.debitor. NON IMMERITO DESIDERAS, L.I.C.de rer.permutat. RECTE DESIDERABITIS, L.VII.C.ad L.Falcid. SECVNDVM RATIONEM IVRIS EXISTIMAS, L.I.C.sol.matrim. CIVILE EST QVOD EXIGIT ADVERSARIVS, L.V.C.de furt. RECTE POSTVLAT, L. IX.C.de præscriptio.longi temp. RATIONIS EST, L.XXIX.C. de euictionib. L.vlt.C.si aduers.solutio.L.I.C.quæ res pigno.oblig.L.XIII.C. de captiu. & postlim.L.II.C.quemadm.ciuil.mun. RATIO SVADET, L.II. C.de Impuber. RATIO IVRIS POSTVLAT, L.II.C. de heredit.vend. IVRIS DICTAT RATIO, L.X. C.de heredib.instituen. ÆQVITATIS RATIO SVADET, L.XIIII. C.de Transactionib. FRVSTRA CONVENIRIS, L.VI.C.de fideiussorib.L.II.C.si reus vel accusat.& FRVSTRA TE CONVENIT, L. VII. C.de fideiussorib. NOVVM NON EST QVOD POSTVLAS,L.II. C.de appellationib.

E contrario his quorum desideria iniusta,& à ratione abhorrere videbantur, sic rescribebant, INCIVILE EST QVOD POSTVLAS, L.IIII. C.de bon.auct.Iud.possid.L.XII.C. de rei vindicat. INCIVILEM REM DESIDERATIS, L.II.C.de furt. NEQVE ÆQVAM NEQVE VSITATAM REM DESIDERAS, L.I.C.si cert.pet.L.XIX.C.de excusat.tutor. NON IVRE & CONTRA CONSVETVDINEM,vel,CONTRA IVRIS RATIONEM DESIDERAS, L.I. C.ne fisc.vel Respub.L.I.C.de calumniatorib. L.I. C. de re milit. L.XX.C.de euictionib. NON IVSTA RATIONE, vel, CONTRA IVRIS FORMAM POSTVLAS, L.IIII.C.cõmun.vtr.iud.L.XI.C.de negot.gest. CONTRA IVRA POSTVLAS, L.XIII.C.de collationib.&, QVA RATIONE POSTVLAS? L.I.C.de ord. cognition. DESIDERIO TVO IVRIS FORMA, vel, AVCTORITAS REFRAGATVR, L. XXVII.C.de euictionib.L.III. C. de Adoptionib.

ptionib.L.IIII.C.de duob.re. IMPROBVM EST DESIDERIVM, L.XVI. C.de procurat. L. X.C.de his quæ vi metúsve cau. L.XXVII.C.de Transactionib. DESIDERIVM TVVM CVM RATIONIBVS IVRIS NON CONGRVIT, L.XVI.C.de his qui accus poss. DESIDERIVM NON HABET RATIONEM, L.vlt.C.si aduers.vendit.pignor. PROFESSIO ET DESIDERIVM TVVM INTER SE DISCREPANT, L. VI. C. de munerib.patrimon. ADMITTI NEQVAQVAM POTEST RATIO DESIDERII TVI, L.VIII.C. de suspect. tutorib. NVLLO IVRE,vel,NON IVRE DESIDERAS,L.I. C. de fideicommiss. libert.L.II.C.de testam.milit. NON IVSTE, vel, NON IVRE, aut, NON RECTE PETIS, POSCIS, POSTVLAS,L.XIIII.C.de solutionib.L.XVIII. C.de fideiussorib. L.VI.C.de bon auctor.iud.possid.L.V.C.commun.de successionib. NON IVSTA RATIONE POSTVLAS,L.XI.C.de neg.gest. PARVM PROBE POSTVLAS, L.X.C. de transactionib. NIMIS IMPROBE POSTVLATIS.L.III.C.vnde vi PARVM IVSTE PETIS,in rescripto D.Pij,L.XVII. §.diuus. D. de vsur.NON HABET RATIONEM POSTVLATIO TVA, in rescripto Seueri & Antonini,L.XVII.D.de tutel.& rat. distr.NON HABET RATIONEM QVOD QVERERIS,L.IIII.C.de pignorib.DESINE POSTVLARE, L.VI.C.de reuocan.donationib. NIHIL PETERE POTES, L.XXXIIII.C.de transactionib. CONTRA IVRIS RATIONEM CONVENIES, L. III.C.de bon.auct.iud.possid.ÆQVITATIS, vel, HVMANITATIS RATIO NON PERMITTIT, vel, NON PATITVR,L.IIII.C.de eden.L.vlt. C. ne fisc. rem quam vendid.L.I.C.de repud.L.XXIII.C.de excusat.tutor.L.I.C.de furt. NVLLA RATIO PERMITTIT, vel,SVADET,L.IIII.C.de pact.L.IIII.C.arbitr.tut. NVLLA RATIO DESIDERAT,L.III.C.de legitim.heredib.IVRIS RATIO NON SINIT,vel,NON PERMITTIT,L.VI.C.de transact.L.X.C. quom. & quan. iud.PVBLICI IVRIS AVCTORITAS NON SINIT,L.IIII. C.de incolis. IVRA PROHIBENT, vel,NON PATIVNTVR,L.XIX,L.XXIX,& L.XXX.C.de transactionib. RATIONIS NON EST, L.vlt. C. quo quisque ord. conuen. NVLLA RATIONE EXISTIMAS,L.IIII. C. de Condition.insert. EXEMPLO PERNITIOSVM EST, vel,GRAVE,L.VII.C.de probationib.L.II.C.de quæstionib.L.IIII.C.de re iudic.L.X.C.de remissio.pignor. FALSO TIBI PERSVASVM EST,L.III. C.qui dare tutor.L.II.C.de codicill. L.V.C.de decurionib.lib.X.FALSA SVASIONE CREDIS,L.I.C.de excusat.tutor. ERRAT QVI TIBI PERSVASIT,L.III.C.de castren.pecul. QVI TIBI SVASIT, FALSVM ASSEVERAVIT,L.XXXIX.C.de transactionib. ERRAS,L.XVI.C.ad L.Iul. de adulter. FRVSTRA DESIDERAS,L.I.C.de condict.indeb.L.V.C.de transactionib.L.I.C. si sæp.in integ.restit.L.VI.& VII. C.de munerib.patrimon.L.IIII.C.in quib.caus.in integ. restit.L.II.C.de condict.ob turp.caus.L.I.C.vbi in rem act. FRVSTRA PETIS, vel, POSTVLAS,L.XX.C.mandati,L.vlt.C.si maior fact.rat.hab.L.II. C. de his quæ à non dom.& in rescripto Seueri & Anto.quod refertur à Paulo in L.IX. D.de iur.&fac.ignor. HIS ACCEDVNT hæc, FRVSTRA PVTAS, EXISTIMAS, CONTENDIS, PRÆTENDIS, L.I.C.de his qui in prior.credit.L.VIII.C.de sent.pass.L.II. C. de donationib.L.vlt.C.si mater indemnitat.L.I.C.de dot.promissio. FRVSTRA CONARIS EXPERIRI,L.VII.C.de nouationib.L.IIII.C.de postul.l.vlt. C. de ser. pign. da. manum. FRVSTRA TENTASTI,L.II.C.ad S. C. Velleia. FRVSTRA DEPRECARIS,L.XIIII.C.de pact. FRVSTRA DISPVTAS,L.I.C.ne vxor pro mar. BLACITIS ACQVIESCE, OBTEMPERA,L.I.C.de postul.L.I.C.de aduocat.fisc.

De Iure autem certo,ac minimè controuerso,ita rescribebant, EXPLORATI IVRIS EST,L.I.C.sentent.resc.non posse, L.XIII.C.ad L.Iul.de Adulter.L.I. C. vi bon. rapt.L.XII.C.de testam.mil.L.XVII.C.de fideiussorib.L.vlt. C. quando non peten. part. L.VII.C.de collationib.L.III.C.de municip.lib.X,L.I.C.si cert.pet.L.VI.C.de pact.conuent.L.XV.C.de inoffic.testam.L.VII.C.de vsufr.L.I.C.de postum.hered. L.XII. C. de fideicommiss.L.II.ad L.Falcid. CERTI IVRIS EST,L.V.C.ad S.C.Turpill.L X. C. de liber.cau.L.XIII.C.de postum.hered.L.VI.C.commun.de successionib.L.V.C.quib. non obiicit.L.VIII.& IX.C de testament.milit.L.V.C.de Testament.L.VIII. C. qui potior. INCERTI IVRIS NON EST,L.III.C.de interdict.L.XIIII.C.de pignorib. L.

Universidad de Deusto
Biblioteca

xx.C.de donationib.L.ix.C.ad L.Fab.de plagiar.L.i.C. de satisdan. CERTISSIMI IVRIS EST,L.v.C.de in integr.restitut.L.v.C.qui dare tutor. L.xviii. C. de excusat. tutor. L.ii. de rei vindicatio. in Titulis ex Corpore Codicis Gregoriani. MANIFESTI IVRIS EST, L.xvii. C. de solutionib.L.vlt.C. qui ætate vel profes. lib.x L.i. & ix.C. de collationib.L.viii.C.qui potior.L.vlt.de successionib.in Tit.C. Hermogeniani. MANIFESTISSIMI IVRIS EST,L.iii.C.quib.res iudic. non noc. L. xiiii. C.de donationib. INDVBITATI IVRIS EST,L.i.C.si vn.ex plurib.heredib.L.vi.C. de pact.L.ii.C.ad Trebellian.L.ii.de famil.ercisc. in C. Gregoria. & L. ii. in incertis Titulis eod. NEC DVBII IVRIS EST,L.xiii.C.de Transactionib. NVLLAM HABET IVRIS DVBITATIONEM,L.vii.C.qui dare tutor. NOTISSIMI IVRIS EST, L.iiii.C.de reuocād.iis quæ in fraud.L.iiii.C.si reus vel accusator, L.xxvi.C.de trāsact.L.ii.C.res int.al.act.L.i.quib.res iudic nō noc.in Titulis ex Corpore C.Gregor. L.i.de iu.fis.in C.Hermog. IVRIS EVIDENTISSIMI EST,L.iii.C.de postum.hered.L.vi. & ix.C.de ingen.manumiss.L.v. C. de præscript. longi temp. ABSOLVTI IVRIS est,L.xii.C.de collationib.& ABSOLVTISSIMI IVRIS EST,L.vi.C.de bon.proscriptor. IGNOTI IVRIS NON EST,L.v.C. de reuocan. donationib. CELEBERRIMI IVRIS EST,L.ii.C. si quis aliq.test. NON EST IVRIS AMBIGVI, L.x.C. qui dare tutor.L.vlt.C.de crim.expil.heredit.L.vlt.C.de fideiussorib.tutor.L.ix. C. de collationib. NON EST OPINIONIS INCERTÆ, L.xxxii.C.de transactionib.L. vi.C.de obseq.patron. L.iiii.de pact.in Tit.ex Corpore C. Gregor. NON EST IVRIS INCERTI, L.i.de donationib.in Tit.C. Hermogen. CERTISSIMVM EST,L.iiii C. de incol.L.iii.C.commun.de successionib. L.xv. C. de pignorib. CERTVM EST, L.ii. C. in quib. caus. pignorib. L. iiii. C. de sentent. L. v. C. de legitim. hered. L. vlt. C. de testamentar. manumissio. L. iii. C.ad Senatusconsl. Tertyll. L. ii. C. quomodo & quan.iud.L.i.C de remissio.pignor.L.i.C.si tutor vel curat. CERTVM AC MANIFESTVM EST,L.xvi.C.de procuratorib.CERTVM ET ABSOLVTVM EST, L.i.C.de heredit.vel act.vend. CERTISSIMVM EST,L.iii. C. commun. de successionibus, L.iiii. C. de solutionibus. L. ix. C. de incolis. CERTVM IVS EST, L.iii. C. de inoffic. testament. L. i. C. de legitim. hered. L.i.C.qui manumitt. non poss. & CERTISSIMVM IVS EST,L.ii.C.de in ius voc. CERTA FORMA EST, L. iiii. C. de locato, L.vi.C.vt in possess. legat. EST IVRISDICTIONIS TENOR PROMPTISSIMVS,L.ii.C.de bon.auctor.iud.possid. MANIFESTVM EST, L.i.C.de quæstionib.L.i.C.debitor.vend.pign.L.iiii.C.de inutil.stipulation.L.vii.& ix.C.de solutionib.L i.C. de institut.& substitut.L.i.C.de conditionib.insert. L. iiii. C. de in iur.L.iiii.C.si aduers.rem iudic.L.iii.C.de pœn.L.iiii.C.de municip. lib.x. L.xxvii.C.de transactionib.L.i.C.de vsur.legator.L.vi.C.commination.L.i.C.de administrat.rerum publ.lib.xi.L.ii.C.de erro.aduocat.L.v.C.de restitut.milit. L. vii.C. de iu.delib.L.v.C.si aliena. res L. i. C. de bon. auctor. iud. MANIFESTISSIMVM EST,L.i.C.de his qui ven.ætat.L.i.C.quando tut.esse desin. NOTISSIMVM EST, L. iiii. C. de delatorib. NOTVM EST, L. i.C.de bon.proscript.L.i.C.de sentent.aduers.fisc.L.i.C.vbi de criminib.L.iii.C.de tutorib.qui sat.non deder. PVBLICE NOTVM EST,L.xxvi.C.de euictionib.L.xiiii.C. ad L. Cornel. de falsi. ORDINARIVM EST,L.v.C.de ord.cognitio. & ORDINARII IVRIS,in L.xiii.C.de rei vind. INCOGNITVM NON EST,L.vi.C.de accusationib.L.vi.C. de procuratorib. L. ii. C. de professor.& medic. L.ii.de rei vind.in C.Gregor. NON EST IGNOTVM,L.i.C.de vxor. milit. L.vi.C.de administr.tut. L i.C.de libert. L.v. C.de execut.rei iud. DVBIVM NON EST, L.i.C.solu. matrimon.L.i. C.de vsur. pupillar. L.viii. C.de test.L.ii.C.quod cū eo,L. iii.C.ad S.C.Macedonia. DVBITARI NON OPORTET,L.ii.C.vbi fideic.per. QVID DVBIVM EST? L.vlt.C.de fideiussorib.tutor.L.iii.C.de fideicommiss.libert.& QVIS IGNORAT? L.i.C.vbi causæ fiscal. IN DVBIVM NON VENIT, L.iii. C. quæ res pign.oblig.L.ix.C.de sentent.pass.L.i.C.de offic.eius qui vic.alic.iud.obtin. L.ii.C.de religios.L.i.C.de codicill.L.iii.C.de impuber. L.v. C.de obseq. IN DVBIIS NON HABETVR,L.ix.C.de testamen.mil. NEMINI DVBIVM EST, L.xi.C.de adulter.

Interdum

Interdum etiam legimus, SÆPE RESCRIPTVM EST,L.i.C.vt causæ post pubert. L.ii.C.de hered.tutor.L.i.C.de cōpensationib.L.iiii.C.de peric.tutor.L.i.C. si in causa iud.L.i.C.de recept.arb.L.vlt.C.de crim.stellionat.L.i. C.de reis postulat.L.iiii.C. de iure deliber.L.i.C.de his qui à nō dom.L.i.C.vt nemini lic.sign.L.i.C.de mulierib. in quo loco,L.vlt.C.si sæp.in integ.rest.INNVMERIS RESCRIPTIS CONTINETVR,L.i.C.in quib.cau.in integ.restit.L.iii.C.de testam.SÆPE, & FREQVENTER CONSTITVTVM EST,L.vlt.C.quib.res iudic.non noc.L.i.C.res int.al.act.L.iii.C.de appellationib.L.xi.C.de accusationib.L.iii.C.de munerib.& honorib.L.v. C. de professorib.& medic. & SECVNDVM EA QVÆ CONSTITVTA SVNT,L.i.C.si vnus ex plurib.L.v.C.de contrah.stipul. SÆPE,& PRIDEM DECRETVM EST,L.i. Cod. quando ex facto tutor.L.vii.C.quando prouoc.non est necesse. PLACITIS IMPERATORVM CONTINETVR.L.iiii. C.de heredib. instituen. RETRO PRINCIPES DECREVERVNT,L.ii.C.quib.ad libert. CONSTITVTIONIBVS EST PERMISSVM, L.x.C.de quæstionib. CONSTITVTIONIBVS DECLARATVR,L.i. C.de debitorib.ciuit. IAMPRIDEM PLACVIT,L.iiii.C.quæ res pigno.L.iii. C. si tutor vel curat.L.i.C.si pign.pigno.dat.L.i.C.si aduers.vendit.pign.L.i.C.ad L.Cornel. de falsi.L.i & ii.C.si vt omiss.heredit.L.vi.C.de quæstionib.L.ii.C.si omissa sit cau. testamen.L.iiii.C.ad Trebellian. OLIM,vel, ANTIQVITVS PLACVIT, L.i.C. de partu pignor.L.i.C de vsur.pupillarib.L.ii.C.de inutilib.stipulat.MERITO,vel,NON IMMERITO PLACVIT, L.xx.C.ad L.Iul.de adulter.L.iii. C. de donationib. RECTE,&, RECTA RATIONE PLACVIT, L.xx.C.de transactionib.L.iii. C. de legat.ET SENTENTIIS PRVDENTIVM VIRORVM, ET CONSTITVTIONIBVS PLACET,L.vi.C.de testamen.milit.Et absolutè, PLACVIT.L.iii.& iiii. C. ad L.Falcid L.ii.& vlt.C.si tutor vel curat.L.xvii.C.de legat.L.vi.C.de his quib.vt indign.L.iiii.& xvi.C.de collationib.L.ix.C.de heredib.instit. MAGIS PLACVIT,L. ii.C. de his qui num.liber. ET TAM MIHI QVAM DIVO SEVERO PATRI MEO PLACVIT,ait Alexander L.i,C.de periculo eor.Vnde occasionem nactus admonebo, Imperatores plerosque, cùm decessorum suorum mentionem faciunt, eos PARENTES appellare. Idem Alexander in L.ii.C.si penden. appellat. PARENTIBVS, ait, MEIS PLACVIT.Et in L.vi.C.ad L.Iul.de adulter. DIVI PARENTES MEI *quæstionem de mancipiis eodem modo haberi permiserunt.* Et in L.vi.C.de testamen.mil. *Constitutionibus* DIVORVM PARENTVM MEORVM *placet.* Similiter in L.vi.C.de seruo pigno.da.manum. *Ex constitutione* DIVORVM PARENTVM MEORVM *obligati sunt.* Et L.i.C.in quib.caus.in integ.restit. *Innumeris* DIVORVM PARENTVM MEORVM, *ac meis rescriptis continetur.* Item L.i.C.de reis postulat. A DIVIS PARENTIBVS NOSTRIS *sæpe rescriptum est.* Et L.ii.C.ad L.Cornel.de falsi. *Satis apertè* DIVORVM PARENTVM MEORVM *rescriptis declaratum est.* Idem Alexand. Antonium PATREM passim appellat: vt in L.vlt.C.de eden. *Et quæ à* DIVO ANTONINO PATRE MEO, *& quæ à me rescripta sunt.* Et in L.vi.C.vt in possess.legator. *Secundum* ANTONINI DIVI PATRIS MEI *constitutionem.* Et in L.iiii.C.de re milit. *Diuus Marcus, & Antoninus* PATER MEVS *constituit.* Atque vt Antoninum PATREM, ita Seuerum AVVM vocat, in L.v.C.ad L.Falcid. Quinetiam Seuerus & Antoninus in L.i.C.qui non poss.ad libert.peruen. *Cùm* DIVVS, aiunt, CLAVDIVS PATER MEVS *constituerit.* Et in L.ii.C.de impuber. *Et ratio suadet, & Diuus Marcus* PATER *constituit.* Diocletianus & Maximianus in L.vlt.C.si aduers.fisc. *Edicto quidem Diui Marci* PARENTIS NOSTRI. Et L.i.C.ne licear potentior. *Diuinè admodum constituit Diuus Claudius* CONSVLTISSIMVS PRINCEPS PARENS NOSTER. Et in L.v.C.de Magistratib.cōuenien. *Ex Senatusconsulto, quod auctore Diuo Traiano* PARENTE NOSTRO *factum est.* Idem in L.iiii. C.ad Trebellia. *Cùm Diuo Antonino* PARENTI NOSTRO &c. *iamdudum placuerit.* Et in L.v.C.de his qui num.liber. DIVI PARENTES NOSTRI CONSTITVERVNT. Et in L.xi.C.de accusationib. *Statutis* PRINCIPVM PARENTVM NOSTRORVM, *iurisque forma præscriptum est.* Constantinus in L.i.C.de omni agro deser. *Cùm Diuus Aurelianus* PARENS NOSTER.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Valentinianus quoque & Valens Constantinum DIVINVM PARENTEM SVVM, in L.XVII.de Prætorib.in C.Theod.& decessores suos DIVOS PARENTES vocant,L.IIII. de reparat.appell.cod.Cod.

Plerumque autem vbi Imperatorum propria nomina non ponuntur, eos duntaxat DIVOS PRINCIPES appellant:vt in L.XVI.C.ad L.Iul.de adulter.Impp.Valerian. & Galien. *Diuersum enim* DIVI PRINCIPES *sæpè sanxerunt.* Et l.I.C. de donationib. quæ sub mo. *Vindicationem quoque* DIVI PRINCIPES *in hoc casu dandam esse sanxerunt.* Diocletianus & Maximian.in L.VII.C.quando prouoc.non est nec. *Iampridem à* DIVIS PRINCIPIBVS *infirmas esse decretum est.* Iidem in L.III. C. de donationib. quæ sub modo. *Sed cùm postea benignæ iuris interpretatione* DIVI PRINCIPES *admiserint.* Gordian.in l.I.C.si pignus pigno.dat.sit, DIVORVM PRINCIPVM *placitis continetur.* Ipse etiam Alexand.in l.I.C.de debitorib.ciuit.*Tam meis*,ait,*quàm* DIVORVM PRINCIPVM *constitutionibus declaratur.* Et in L.III.C.de his qui sibi adscrib..*Amplissimus ordo*,*vel* DIVI PRINCIPES,*veniam rarò dederunt.* At Gordianus in L.VI.C.de testamẽtar.manumissio. Diuum Marcum non alia quàm CONSVLTISSIMI PRINCIPIS appellatione laudat.Iustinianus verò elogium ei, PRVDENTISSIMI PRINCIPIS, ET SACRATISSIMI ET PHILOSOPHIÆ PLENI, tribuit in L.XI.C.de his quib.vt indig.vt Trabino,& OPTIMI cognomen,Instit.quib.non est permiss.fac.test.

Equidem (fatendum est enim) indignor,quoties Iulianum ab Arcadio & Honorio DIVÆ MEMORIÆ appellari,lego in L.XVII.de Prætorib.in C.Theod. Nam Constantinum, DIVINÆ MEMORIÆ virum nominari, in L. XVIII, eod.tit. aliis item nominibus commendari à Zenone, in L.V. C. de naturalib.liber. æquis animis accipimus. Theodosium etiam & Valentinianum, DIVÆ MEMORIÆ vocari ab Anastasio, L IX.C.de repud.propitiis auribus audimus. Illos quoque Iuliani encomiastas DIVÆ MEMORIÆ nuncupari à Iustiniano, in L.XIX.C.de collationib. necnõ Leonem INCLITÆ RECORDATIONIS appellari à Zenone,in L.II. C. de quadrienn. præscript.& à Iustiniano in L.vlt.C.de secund.nupt. & DIVÆ MEMORIÆ ab eodem Iustiniano,in L.X.C.de pact.conuent. Zenonem similiter, DIVÆ MEMORIÆ à Iustiniano appellari,in L.vlt.C.de quadrien.præscript.& §.qui igitur.Instit. de Actionib. Anastasium deniq; DIVINÆ RECORDATIONIS, à Iustino in L.VII.C. de naturalib.liber. vt& DIVINÆ MEMORIÆ principem, à Iustiniano in L. vlt. C. mandati, dici,non grauatè patimur.At impium illum desertorem, cui alioquin,si in fide quã Deo dederat,mansisset,summa omnia tribueremus,eodem verborum honore affici ferẽdum non est.

Verùm vt institutum cursum teneamus,nonnunquam Impp.rescribunt, MERITO, vel, IVRE RESPONSVM,vt in L.I.C.de his quæ vi metúsve cau. L.V.C.ad exhiben. L.I.C.de vacat.publ.mun.L.XIII.C.de euictionib. AVCTORITATE IVRIS SAPISSIME RESPONSVM,L.VI.C.de pact.conuent.. Aliàs legimus, PRVDENTIBVS, seu IVRIS AVCTORIBVS PLACVIT,L.V.C.quando dies leg.ced.L.I. C. de verb.signific.L.IX.C.de fideicommiss.libert.& IVRIS AVCTORES RESPONDERVNT, L.I.C.quib.ad libert. procl. IVRIS AVCTORES PROBANT.L.XII.Cod.de quæstionib.VETVS PLACITVM,seu IVS, EST L.X.C.de fideicomm. libert. L.VI. C.de accusationib.IVRIS PLACITIS COMPREHENSVM EST,L.XII.C. ad L. Falcid.IVRIS AVCTORITATE MONSTRATVR,vel,DECLARATVR,L.XXIIII. C.de euictionib.L.VII.C.qui potior.in pign.L.V.C.de exceptionib.L.XII. C. de fideic. ibert. IVRIS AVCTORITATE DEFINITVM EST,L.II.C.de verb.signific.IVSTA IVS CIVILE POSSVNT,L.I.C.de adoptionib. IVRE NOSTRO EST POTESTAS,L.V.C.de fideiussorib.& contrà, NVLLI PRVDENTIVM PLACVIT,L. III.C in quib.caus.pign.

Interdum sic rescribitur, RECEPTVM EST, L.II.C.de negot. gest. L.I. quib.ex caus.maior.L.XII.C.de fideiussorib. PALAM EST, L.VI.C.de vsucap.pro empt.L.VIII. C.de præd.minor.L.I.C.vnde,lib.L.XIIII.C.de donation.CONSTAT, L.IX. C. qui potior.L.XI.C.qui potior.L.VI.C.de exceptionib.L.XIIII.C.de quæstionib.L.II.C.de inutilib.

tilib.stipul.L.XVIII.C.de procuratorib.L.vlt.C.si aduers.rem iudic.L.VII. C. de impuber.& L.XXXIX.C.de liber.cau.L.VI.C.de sentent.& interlocut.L.IX.C. de decurionib. & CONSTITIT.L.II.C.de pœn.iud. PROCVLDVBIO EST,L.XXI.C.de negot.gest. L.XI.C.de decurionib. NON AMBIGITVR,L.vlt.C.de inutilib.stipul.L.VII.Cod.de patr.potest.L.IIII.C.de transactionib.L.I.C.de ser.pign.da.L.V.C.commination. L.V. C.de donationib.L.VII.& IX.C.de administr.tutor.L.III C.vi bonor.rapt.L.IX. C. de iniur.L.XII.C.de iur.deliber.L.XIII.C.de fideicommiss.libert. L. XV. C. de quæstionib. L.XII.C.de postum.L.VIII.C.de munerib.patrimon.lib.X.L.XXV. de fideicommiss.L. V.C.de conditionib.insert. NEC AMBIGI OPORTET,L.VI.C.de donationib. AMBIGERE NON DEBETIS,L.I.C.in quib.caus.tutor.L.II.C. de pact. cõuent.NEMO AMBIGIT, L.X.C.de adquiren.vel retinen.possess. NON DVBITATVR,L.I.C.de liber.præter. DVBITARI NON OPORTET,L.II.C.de impuber. NVLLA DVBITATIO EST,L.XXII.C.de fideicommiss.L.I.C.ad S.C.Tertyllian.L.III.C.qui admitti.CONSENTANEVM IVRI FVIT,L.VIII.C.quomo.& quan.iud. CONSEQVENS EST,L.V.C.de sentent.& interlocution.L.IIII.C.de testam.milit.L.VII.C.de testamẽtis.MORIS EST,L.II.C.de iure Reipub. EX ORDINE POSTVLARI SOLET,L. X.C.de fideiussorib. AD IVDICIS OFFICIVM PERTINERE SOLET, L.I.C. de eden.NOVVM NON EST,L.V.C.de eden.L.II C.de appellationib.

Aliquoties etiam,vbi nulla dubitandi occasio est,rescribunt,FRVSTRA TIMES,& FRVSTRA VERERIS,L.I.& L.XVII.C.de administrat.tutor.L.III.C.de nouationib. L.II.C.de pœnis.L.XV.C.de administrat.tutor.L.X.C.de sentent.pass.L.I.C. de iure deliber.L.VII.C.de re milit.lib.XII.L.VIII.C.de probationib. Et VERERI, seu TIMERE NON DEBES,L.III.C.de fide instrum.lib.X.L.II.C.de confir.tuto.L.III. C. de iniur. L.IIII.C.ad Trebellian.L.II.C.de iure dot.L.XIX.C.de euictionib. VERERI TE NON OPORTET,L.II. C.de reuocan.donat. NVLLA RATIONE VERERIS, L.I. C. de venden.reb.ciuit. SVPERVACVAM GERIS SOLLICITVDINEM, L.XV. & XVIII. C. de donat.quæ sub mo. NVLLAM IVSTAM GERERE SOLLICITVDINEM POTES, L.VI. C. de codicill.L.IIII.C.ad Trebellian.L.II.C.ad L.Iul.maiest. MINVS INSTRVCTVS EST QVI TE SOLLICITVM REDDIDIT,L.II. C. de adquir. possess. NIHIL EST QVOD DEBEAS PERTIMESCERE, L.II. C. de postlim. reuer.

Interdum Impp.supplicantes instruunt his verbis, SCIRE DEBES, L.I.C.de priuileg.dot.L.I.C.ad L.Falcid.L.VII.C.vt in possess.legator.L.IIII.C.de testam.mil.IGNORARE NON DEBES,L.I.C.de verbor.significat. SCIRE DEBVISTI, vel, DEBVERAS, L. VI. C.de contrah.stipulat.L.V.C.commun.de successionib.L.XIX.C.de fideiussorib.L.I.C.qui numero tutelar.

Alibi, SCIS TE PRÆSTARE DEBERE, L.I.C.de oper.libert.& SCIAS, L.I.C. de iu.domin.impet.& L.XVI.C.ad L.Iul.de adulter.L.III.D.de aliment.leg. INTELLIGERE DEBES,L.II.C.de luitio.pignor.L.XII.C.de donat.int.vir. INTELLIGERE VOBIS LICET,L.XI.C.de liber.cau.INTELLIGIS,L.II.C.si aliena res pign. L.I.C.si aduers.libert.L.IIII.C. qui potior.in pign.L.II.C.de his qui in prior.credit. L.I. C.si commun.res pign.L.III.C.de contrahen.stipulat.L.III.C.de fideiussorib; L.V.C. de Castren.pecul.lib.XII.L.II C.vnde legit.L III.& IX.Cod. de excusationib. tutor.L. XVIII.C.de euictionib.L.III.C.de adoptionib.L.I.& X.C.de donationib.L.VI.C.ad L. Fab.de Plagiar.L.VII.C.de munerib.patrimon.L.vlt.C.de his qui non impletis, L.VI. C.de his quæ vi. L.IIII.C.de dolo,L.IIII.C.si aduers.rem iudic.L.I.C.si aduers.credit.L. I.C.de alienat.iudic.mut.cau.L.I.C.de iurisdict.omn.iud.L.V.C.de pact. conuent. L. XVII.C.de donationib. int.vir.L.IIII.C.ne de statu defunctor.L.I.C.de longi temp.præscript.L.I.C.de his qui per inct.L.III.C.si reus vel accus. PERSPICITIS, L.vlt. C. de administr.tutor. NON IGNORAS, & NON IGNORABIS,L.I.C.de dote cauta, & L.III.C.de seruitutib.

Nonnunquam etiam Impp.monent his verbis, IPSE DISPICE, L.I.C.de eden. CONSVLTIVS FECERITIS,L.I.C.in quib.caus.tut.L.I.C.de dolo. FRATER VESTER RECTIVS FECERIT,L.I.C.ad L.Cornel. de sicar. SECVRITATI TVÆ

Universidad de Deusto
Biblioteca

CONSVLES, L.1.C.de crimine ſtellion. CVRATE CAVTIVS NEGOTIARI, L.11.C. de furt. PRIVS EST VT, L.1.C.de his qui accuſ.nõ poſſ. CONGRVENTIVS VIDETVR, L.1111.C.de patr.poteſt. IPSI DELIBERARE DEBENT, L.v.C.de his qui accuſ.nõ poſſ. TECVM DELIBERARE DEBVERAS, L. XIX.C.ad L.Cornel.de falſ. BLANDIRI TIBI NON DEBES, L.XVII.C.de donationib. BLANDITVS TIBI EST, QVI NON TENERI TE PERSVASIT, L.XII. C. de fideiuſſorib. NIMIA CREDVLITATE CIRCVMVENTA ES, L.XI.C.de obligat.& act. MEMINISSE DOMINVM OPORTET, L.1.C.de bon.proſcript. & DVM MEMINERIS, L.11.C. de his quib.vt indign.

Iam de his quæ improbant, hæc obſeruanda ſunt: ALIENAM SECTÆ MEÆ SOLLICITVDINEM CONCEPISTI, L.11.C.ad L.Iul.maieſt. SECTÆ MEORVM TEMPORVM ALIENVM, L.11.C.de delatorib.lib.x. SECTA MEA NON PATITVR, L.v.C.ad L.Cornel. de falſ. TEMPORVM MEORVM DISCIPLINA NON PATITVR, L.11.C.ne fiſcus vel Reſpub. ABHORRET A SECVLO NOSTRO, L. 11. C. cod. tit. LONGE A SECVLI NOSTRI BEATITVDINE ESSE CREDIDIMVS, L. XVII. C. de his qui accuſ.non poſſ. CONTRA SECVLI NOSTRI TRANQVILLITATEM IMPLORARI NON DECET, L.vlt.C.ne fiſc.vel Reſp. CASTITATI MEORVM TEMPORVM CONVENIT, L.IX.C.ad L.Iul.de adulter. INIVSTVM ET NOSTRIS ALIENVM TEMPORIBVS, L. vlt. C. de ſepulch. viol. & MORIBVS TEMPORVM MEORVM CONGRVENTEM SENTENTIAM, L. III. C.de nuptiis. Quia in ſpecie nefas eſſet præterire caput ex reſcripto Traiani ad Didium Secundum, cuius Pomponius mihi teſtis eſt, L.1.D.de interdict.& releg. Eius verba ſic habent, SCIO RELEGATORVM BONA, AVARITIA SVPERIORVM TEMPORVM FISCO VINDICATA: SED ALIVD CLEMENTIÆ MEÆ CONVENIT: QVI INTER CETERA, QVIBVS INNOCENTIAM RATIONVM MEORVM TEMPORVM, HOC QVOQVE REMISI EXEMPLVM. Idem Traianus Plinio Bithiniæ Proconſuli in hæc verba, quæ habentur lib.x.Epiſt.Plinij, reſcripſit. SINE AVCTORE VERO PROPOSITI LIBELLI, NVLLVM OMNINO LOCVM HABERE DEBENT. NAM ET PESSIMI EXEMPLI, NEC NOSTRI SECVLI EST. Plin.etiã Epiſt.III.lib.x.ad eundem Imp. CONVENIENTISSIMVM, ait, ESSE TRANQVILLITATI SECVLI TVI PVTAVI. Diocletian. quoque & Maximian. in Edicto contra Manichæos. VT IGITVR, aiunt, STIRPITVS AMPVTARI HÆC NEQVITIA DE BEATISSIMO NOSTRO SECVLO POSSIT. Symmachus Epiſt.XXXI.lib.x.ad Theodoſ. *Hoc* SECVLO VESTRO, *hoc virtutibus diuinis dignum eſt: vt ſecuritatem populi Ro inter præcipua & prima curetis.* Eiuſdem generis ſunt hæc, MORIS NON EST NOSTRI, L.IIII. C. de emancipat. GRAVISSIMVM VERECVNDIA MEA DVXIT, L.1.C.ne fiſcus rem. NON PLACET, L.11.C.de reb.cred.L. vlt.C.ſent.reſc.non poſſe. NON EST ÆQVVM, L.IIII.C.de inoffic.teſt. INIQVVM EST, L.VII.C.de remiſſio.pignor. L.XVIII.C. de his qui accuſ. non poſſ. L. 1. C. de fide inſtrumen. NON MODO ABSVRDVM, SED ET INIQVVM EST, L.IX.C.de procurat. NON LICET, L.XV.C.de pœnis, L.X.C.ad L. Iul.de adulter. L.XVIII. C.de tranſactionib. L.I. D.an per al.cau.app. EXEMPLI RATIO MINIME SINIT, L.VIII.C. de ſolution. INIQVI EXEMPLI EST, L XLVII.D.de iudic. vel, PESSIMI EXEMPLI, VT Traianus ad Plin.lib.x.Epiſt. FAS NON EST, L.XII.C.de appellationib. L.1.Cod.de reuocand.donationib. NIMIS GRAVE EST, L.VI.C.de teſtib. L.1.ad exhib.in Tit. ex corpore Codicis Hermogen. DVRVM EST in reſcripto Traiani apud Plin. Epiſt. LXXII. lib.x.

Denegant porrò actionem, his verbis: ACTIO NON COMPETIT, L.XI.C.de fideiuſſorib. NVLLA REPETITIO EST, L.XV.C.de negot.geſt. NVLLA ACTIO SVPEREST, L.V.C.de ſolutionib. ACTIONEM INSTITVERE, vel, PERSEQVI NON POTES, L.I. C.de obſeq. patro. L.XVI.C.ad L.Corn.de falſ. NVLLVM IVDICIVM TIBI COMPETIT, L.1.C.de contrar.iud.tut. NVLLAM VOS HABERE ACTIONEM MANIFESTVM EST, L.III.C.de inutilib.ſtipul.

Exceptioni verò locum eſſe reſcribebant in hæc verba, EXCEPTIONE VTI POTES, vel, POTERIS, L.XV.C.de fideiuſſorib. L.vlt.C.ne fiſc.vel Reſpub. L.III.C.de recept.

cept.arbitr. EXCEPTIONE TVERI TE POTES. L.1.C.de exceptionib. L.1. C. de re iudic. DEFENSIONIBVS VTI POTERITIS, L.XXVIII. C.de cuictionib. VTERIS DEFENSIONIBVS COMPETENTIBVS, L.1. C. de acceptilationib. EXCEPTIONE RECTE SVMMOVEBIS, L.XI.C.de cuictionib. PER DOLI EXCEPTIONEM SVMMOVERI EXCEPTIO DEBET, L.VII.C.de inutilib.ſtipulat. ADVERSVS EXPERIENTEM EXCEPTIONE PROPOSITA DEFENDI POTEST, L.IX.C. de contrab.ſtipul. IVSTA DEFENSIONE TE TVERI POTES, L.IIII. C.de his qui in prior.cred. PRÆSCRIPTIONIBVS TEMPORIS CAVSAM TVAM MAGIS DEFENDE, L.1.de fide inſtr.in Titt. ex corpore Cod. Hermog. ISTIVS LEGE RESCRIPTI EXCIPE ADVERSARIVM APVD IVDICEM COMPETENTEM, L.11.de calumniatorib.in Titt.eiuſd.Cod. Huc pertinẽt hæc, DEFENDE CAVSAM TVAM, L.1.C.de fide inſtr. SOLVTIONE MAGIS QVAM TRANSACTIONE TVVM DEFENDE NEGOTIVM, L.III.de pact.in Titt.eiuſdem Codicis.

Tacitis autem obiectionibus ita occurrunt Impp. NEC OBEST, NEC TIBI OBERIT, NEC OBESSE TIBI DEBET, vel POTEST, L.v.C.de pignorib. L. IIII. C. quando dies leg.ced. L.1.C.de pact.conuent. L.VIII.C.de negot.geſt. L.1.C. de his quæ ſub modo, L.X.C.de pact. L.1.& II.C.de fide inſtrum. Alias, NEC AD REM FACIT, L.IIII.C.arbitr.tut. NIHIL NOCERE POTEST, L.IX.C. de ſolution. Familiaria ſunt & illis hæc, MVLTVM INTERES, L.III.C.ſi pendẽ.appell. L.1.C.de bon.libert. L. VI.C ſi quis alt.vel ſibi, L.II.C.de comm. ter.alienat. L.1.C.de don. an.nupt. L.II.C. de calũniator.

Accuſandi porrò facultatem ſupplicãtibus faciebãt Impp. his verbis: ACCVSATIONEM INSTITVERE POTES, vel, DEBES, aut, MINIME PROHIBERIS, L.XVIII. C.ad L.Corn.de falſ. L.XV.C.de his qui accuſ.nõ poſſ. L.III.C.ſi reus vel accuſat. L.IIII. C.ad L.Iul.de vi publ. ACCVSARE SOLLEMNITER POTERIS, L.XV.C.ad L.Iul. de adulter. SOLLEMNI MORE ACCVSATIONEM APVD PRÆSIDEM PROVINCIÆ INSTITVERE NON PROHIBERIS, L.III.C.ad L.Iul.de vi. NON IMPEDIERIS ACCVSATIONEM IMPLETIS SOLLEMNIBVS INSTITVERE, L.III.C.ad L.Corn.de falſ. ACCVSATIONEM APVD PRÆSIDEM PROVINCIÆ CONSTITVERE POTES, L.XIIII.C.de his qui accuſ. APVD COMPETENTEM IVDICEM ACCVSARE POTERIS, L.III.C.de nupt. CRIMEN, vel, VINDICTAM PERSEQVI POTES, L.II.C.ad L.Fab.de plagiar. L.III.& IIII. C. de iniur. & MORE SOLITO PERSEQVI DEBES, L.XIIII.C.ad L.Iul.de adulter. ADITO PRÆSIDE PROVINCIÆ REVM POSTVLARE DEBES, L.v.C.ad L.Fab. de plagiar. APVD RECTOREM PROVINCIÆ INSTITVTA ACCVSATIONE PROBA, L.X.C ad L.Cornel.de falſ. SOLLEMNIBVS TE INSCRIPTIONIBVS ADSTRINGE, L.X.C.de his qui accuſ.nõ poſſ. ACCVSATIONEM NON PROHIBERIS EXERCERE IN IVDICIO PRÆSIDALI, L. XVIII. C.de his qui accuſ.non poſſ. SI ACCVSATIONEM INSTITVERIS, TIBI RECTOR PROVINCIÆ AVDIENTIAM PRÆBERE NON DVBITABIT, L.XII.C.ad L.Fab.de plagiar.

Aditum verò ad Reſtitutionis in integrum beneficium dabant hoc modo: POTES, vel, NON PROHIBERIS IN INTEGRVM RESTITVTIONIS AVXILIVM IMPLORARE, L.II. C. ſi aduerſ.credit. L.III.C.de in integr.reſtit. L.vlt.C.de filiofam.mino. IN INTEGRVM RESTITVTIONEM POSTVLARE APVD EVM, CVI DE EA RE IVRISDICTIO EST, POTES, L.1.C. ſi minor ſe maior. PRÆSES PROVINCIÆ IN INTEGRVM RESTITVTIONIS DARE TIBI AVXILIVM DEBET, L.IIII.C.de in integ.reſtit. PRÆSES PROVINCIÆ CAVSA COGNITA PER IN INTEGRVM RESTITVTIONEM SVBVENIRI TIBI PROVIDEBIT, L.VII.C.de temporib.in integ.reſtit. AVXILIVM RESTITVTIONIS POSTVLARE POTES, L.1.C.cod.tit. IN INTEGRVM RESTITVTIONIS AVXILIVM ACCIPERE DEBETIS, L 1. C.ſi minor ſe ab hered. Ipſimet etiã Impp. in L.1.C.ſi ſæpius in integr. APPELLANDI IVS, aiunt, VOBIS RESTITVIMVS.

Adrogandi planè licentiam mulieri id deſideranti non minus ſcitè quàm benignè Impp. Diocletian.& Maximian. L.III. C. de adoptionib. ita indulgent: QVONIAM *in ſolatiũ amiſſorum tuorum filiorum cupis priuignum tuũ vicẽ legitimæ ſobolis obtinere*, ANNVIMVS VOTIS TVIS, SECVNDVM EA QVÆ ADNOTAVIMVS: ET EVM, PERINDE ATQVE EX TE PROGENITVM, AD VICEM NATVRALIS LEGITIMIQVE FILII HABERE PERMITTIMVS.

Nec immeritò certè familiarib. togati ordinis noſtri ſermonib. iuriſperitiillius, quo libel-

Universidad de Deusto
Biblioteca

los agente tot egregia Diocletiani & Maximiani rescripta emissa sunt, nomen requiri & desiderari animaduerti. Mirum enim est in tanta scriptorum copia, nullum tanti viri, cui nostra artium regina Iurisprudentia, plurimùm debet, non præconem modò, sed ne nomenclatorem quidem, qui nomen posteris ederet, inuentum. Sed interciderit licet nomen, non tamen tam muta erit, aut tam ingrata posteritas, vt de eius laudibus cõticescat. Te, quisquis es, iuris antistes sanctissime, suspicio, colo, veneror, & hæc ignotæ tuæ memoriæ iusta facio, ne minimè cõclamatus iaceas. Rescripta porrò quibus de agimus, non Latina tantùm, sed & Græca lingua concipiebantur. Exempla Græcorum rescriptorum aliquot in Pandectis habemus, veluti Diui Pij in L.1.§.1.D.de appellationib. Hadriani atq; Antonini Pij apud Iustin.martyr. Apolog.II.pro Christianis, & in L.xxxvii. & xlviii. D.de Iudic. Diuorum fratrum, & Eluij Pertinacis in L.v.§.demonstratur, & §.licet. D.de iure immunit. Exemplum etiam Rescripti Iulij Cæsaris Græcè conceptum extat apud Ioseph.lib.xiiii. Antiq.Iudaic.cap.xviii.

Sed vereor ne cui nimius & miserè diligens in his Rescriptorum formulis colligendis fuisse videar. Testatum tamen relinquam eas ferè omnes à me ex melioris notæ Rescriptis elicitas ac descriptas esse: & hactenus in his potissimùm excutiendis laborasse me, quæ ad priuatorum desideria rescripsisse eos vel maximè Principes comperi, quibus in consilio Iuris auctores fuisse historiarum monumentis proditum est. Reliquorum enim Rescripta non æquè ad animum meum pertinẽt. Quamquam, vt publicus ingraescentis æquè ac florentis ætatis Imperij Ro. stylus à me lumen accipiat, de his quoque suo loco, mixtim etiam vbi occasio dabitur, posthac sine detrectatione dicam. Interim ad alteram Rescriptorum speciem progrediamur.

Sciẽdum est igitur non ad Libellos modò & Desideria, sed & ad Cõsultationes, Relationésque Consulum, Prætorum, Proconsulum, Præsidum Prouinciarum, Legatorum Cæsaris, Rationalium, aliorúmque Iudicum, Imperatores rescripsisse. Nam si Magistratus, prouinciarúmve Rectores de re aliqua dubitabant, ad principem referebant, cúmq; consulebant, & is ad consultationes eorum rescribebat, L.1. D.de appellationib. L.xi §. ex facto, D. de minorib. L.1. D.de inspicien.vent. L.xxxii.§.cùm quidam, D.de recept. qui arbitr. §.sed & maior. Instit.de his qui sunt sui vel al.iur. Idque ex Plin.lib.x. Epist.ad Traia. cognoscitur. Nam illius libri Epistolæ propè omnes in hoc consultationũ genere versantur. Nec tamen omnibus consulendi Principis ius erat. Sic enim Vlpian.in L.vi.§. legatos, D.de offic. Proconſ. *Legatos non oportet* PRINCIPEM CONSVLERE, *sed Proconsulem suum: & is ad consultationes Legatorum debebit respondere.*

Sed nec de omnibus quæstionib⁹ cõsuli se Principes patiebãtur, vt apparet ex Rescripto Hadriani in L.vi.D.ad L.Fab.de plagiar. Qua de re extat in L.1.de Relationib. in C. Theod. Constantini constitutio ad Plotianum Lucanię Correctorẽ, in hæc verba: *Super paucis, quæ iuridica sententia decidi non possunt, nostram debes consulere maiestatem, ne occupationes nostras interrumpas: cùm litigatoribus legitimum remaneat arbitrium à sententia prouocandi.* Idem in L. ii. de operibus publicis, in eodem Cod. *De rebus autem præcipuis, maximisque, non de quibuscumque vilissimis, nostrum debent interpellare consilium.* Proinde Plinius Bithyniam Proconsulari imperio obtinens, Traianum, prius veniam præfatus, ita consulit: *Salua magnitudine tua,* DOMINE, *descendas, oportet ad meas curas: cùm ius mihi dederis* REFERENDI AD TE, *de quibus dubito.* Et alia Epistola idem Plinius Traiano: *Summas,* ait, DOMINE, *gratias ago, quod inter maximas occupationes, iis* DE QVIBVS TE CONSVLVI, *me quoque regere* DIGNATVS ES. Et aliâs: *Sollemne est mihi,* DOMINE, *omnia de quibus dubito* AD TE REFERRE.

Ex diuerso quædã erãt de quibus Principẽ cõsulere prouinciarũ moderatores necesse habebãt. Modestin.in L.vi. D.de operib.pub. *De operib. quæ in muris, vel portis, vel reb publicis fiũt, aut si muri extruãtur, D. Marcus rescripsit,* PRÆSIDEM ADITVM, CONSVLERE PRINCIPEM DEFERE. Mandatam etiam legato iurisdictionem Proconsulem adimere inconsulto principe non debere ait Vlpianus in L.vi.§.1.D.de offic.Procons. Præsides quoque prouinciarum quoties aliquem in insulam deportandum putabant, admonebant scribendum Principi, vt in insulam deportaretur: sic deinde principi scribebant, missa plena opinione, vt princeps æstimaret an sequẽda esset eorum sententia, vt ex L. vi.§.

vi.§.1.D.de interdict.& releg.L.1.§.Hi quibus.D.de legat.iii.& L.vi§.Eius qui.D.de iniusto rup. L.1.D.quando appelland.sit, liquet. Quinetiam vbi reum in insulam relegandum videri pronuntiabant, si insulam sub se, id est, ad eius prouinciæ quam administrabant formam pertinentem, non haberent, Imperatori scribebant, vt ipse insulam adsignaret, L.vii. D.de interdictis & releg. Præterea Decuriones & Principales ciuitatum punire sibi Præses permittere non debebat: sed recipere eos in carcerem, & Principi scribere de pœna eorum, L.1.D.quan.appellan.sit, L.vi.§.Eius qui, D. de iniusto rup. L.xv.& L.xxvii.D.de pœnis.

Atque adeò Principes ipsi consuli se iubebant. Et ita in Rescripto Marci & Commodi, in L.xiiii.de offic. Præsid. CONSVLES NOS, VT ÆSTIMEMVS, &c. Et in L.1. C. vectigal.no. *Allega Præsidi prouinciæ: qui* RE DILIGENTER INSPECTA, *vtilitatem communem intuitus,* SCRIBET NOBIS QVÆ COMPERERIT: *& an habenda sit ratio vestri, & quatenus,* EXISTIMABIMVS. Idem confirmatur L.1.de suariis & L.1. si nupt.ex rescrip.pet.in C.Th.

Rescripsisse autẽ Principes Cõsulibus, inueniet, cui curę erit, in L.xxix.§.sex mẽsiũ. D.ad L.Iul.de adult. L.1.§.si quis, D.de appellat. Prætoribus, in L. vii. D.de in integ. restitut. L.1.in prin. D.de inspicien.vent. & L.1.§.si ea, D.de vent. in poss. mitt. Proconsulibus verò in L.ii. D.de his qui sunt sui vel al.iur. L.x. D.de offic.Procons. L.xxxi. D.de re iudic. L.1.§.1.D.de suspect.tutorib. L.xiiii. D.ad Turpilian. L.xiiii. D. de quæstionib. L. iii.§.1.D.de offic.eius cui mand. est iurisd. L.iii.§.Idem Diuus, D.de testib. Præsidibus prouinciarum, L.ii.§.prius autem, D.de vulg.& pupill. L.vii.§.interdicere, D.de interdict.& releg. L ix.D.de captiu.& postlim. L.iii.§.Spurios, D.de decurionib. Legatis Cæsaris seu prouinciarum, in L.iii.D.de testib. L.xv.§.vlt. D.de excusationib. L.xii.D. custod.& exhib.reor. Consultos etiam à Procuratoribus suis Imperatores rescripsisse narrat Paulus in L.xlviii. D.de iure fis.

Sollemnia planè verba literarum quibus Principes consulebantur, erant hæc, ROGO, DOMINE, RESCRIBAS. Plinius Epist.cxi.lib.x. *Quid habere iuris* VELIS, *& Bithynas & Ponticas ciuitates, in exigendis pecuniis, quæ illis, vel ex locationibus, vel ex venditionibus, aliisve causis debeantur,* ROGO DOMINE, RESCRIBAS. Idem Epistol.xxix. eiusdem lib. *Quid ergo debeam sequi,* ROGO DOMINE, SCRIBAS. Et Epist.xxvii. *In futurum quid seruari* VELIS, ROGO, RESCRIBAS. Item Epist. cxix. *Quod an celebrandum sit, & quatenus,* PVTES, ROGO, SCRIBAS. Item aliâs, TE DOMINE, ROGO, VT QVID SENTIAS RESCRIBENDO, *aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare* DIGNERIS. Et alibi: *An omnino obseruari, & quandiu* VELIS, ROGO, SCRIBAS, *meque hæsitatione liberes.* Item alibi, TE ROGO, *vt mihi præcipere* DIGNERIS *quid me putes obseruare debere.* Item, ROGO, DOMINE, CONSILIO ME REGAS, HÆSITANTEM, *vtrum* &c.

Sed huiusmodi consultationum insigne exemplum extat in fragmentis Iureconsultorum à P. Pithœo editis. Illic enim Vlpianus Hadrianum à Taurino Egnatio Proconsule Bæticæ consultum rescripsisse refert. Deinde ait, *Verba consultationis & rescripti ita se habent.* EM. INTER CLODIVM, OPTIME IMPERATOR, ET EVARISTVM COGNOVIT, QVOD CLODIVS LVPI FILIVS IN CONVIVIO, DVM SAGO IACTATVR, CVLPA MARII EVARISTI ITA MALE ACCEPTVS FVERIT, VT POST DIEM QVINTVM MORERETVR. ADQVE APPAREBAT NVLLA INIMICITIA CVM EVARISTI FVISSET, NEC CVPIDITATIS CVLPAM COERCENDVM CREDIDIT, VT CETERI EIVSDEM ÆTATIS IVVENES EMENDARENTVR. IDEOQVE MARIO EVARISTO, VRBE, ITALIA, PROVINCIA BÆTICÆ IN QVINQVENNIVM INTERDIXIT: DECREVIT, ET IMPENDI CAVSA, DVO MILLIA PATRI EIVS PERSOLVERET EVARISTVS, QVOD MANIFESTA EIVS FVERAT PAVPERTAS VELLET. *Verba Rescripti:* POENAM MARI EVARISTI RECTE EGNATAVRINE MODERATVS ES AD MODVM CVLPÆ. REFERT ENIM ET IN MAIORIBVS DELICTIS CONSVLTO ALIQVID ADMITTATVR, AN CA-

Universidad de Deusto Biblioteca

SV, &c. *Et sanè in omnibus criminibus distinctio hæc pœnã aut iustã eligere debet, aut tẽperamẽtum admittere*, Hadrianíne sint an Vlpiani, non immeritò dubitari potest: nec vt in hanc potiùs quàm in illam sententiam inclinem, quidquam mouet, L.v.§.vlt.D. de pœn. in qua Triboniani manum adgnoscere mihi videor. Est enim caput illud ex Vlpiani lib. VII. de offic. Proconsul. quo de sicariis & veneficis tractabatur: vnde & locus ille Fragmentorum sumptus est: quem Tribonianus in duas partes diduxit. Vnam proposuit in L.IIII.§.1.D. ad L.Cornel. de sicar. Alteram in d.L.v.§. vlt. Verùm quid hæ notæ E M. in capite illius Fragmentorum loci adscriptæ significent, nodus est vindice dignus. Soluat qui Sphingem habet. Quamquam, quoniam diuinare libet, ex Magnonis notis coniiciendi locus relinquitur, Epistolam Ignatij Taurini à Rescripto Hadriani ita distingui, & has notas, Epistolam Missam, indicare.

Quin, & aliis quoque verborum formulis, Imperatores consulebantur. Plinius enim suis ad Traianum literis nunc ait, CONSVLENDVM TE EXISTIMAVI QVID OBSERVARI VELLES. Nũc, TE DOMINE, *Maximum Pontificẽ*, CONSVLENDVM PVTAVI QVID ME OBSERVARE VELIS. Aliâs verò, *De his autem qui nõ gessissent, sic hæsitabam:* PER QVOD EFFECTVM EST, VT TE DOMINE, CONSVLEREM, QVID OBSERVARI VELLES. Et aliâs, *Negauit:* PER QVOD EFFECTVM EST, VT TE CONSVLEREM, *an reddendum eum suæ pœnæ, an grauius aliquid, & quid potissimum constituendum* PVTARES. Alibi est: TE DOMINE ROGO, *vt me in hoc præcipuè genere cognitionis,* REGERE DIGNERIS. Et alibi: *Ideóque dilata cognitione,* AD CONSVLENDVM TE, *decucurri. Visa est enim mihi digna res* CONSVLTATIONE. Itẽ aliâs: *Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimaui,* VT TE, DOMINE, CONSVLEREM, QVID SEQVENDVM PVTARES. Et alio loco: *Nihil decernendum putaui, donec* TE CONSVLEREM DE EO *quod mihi constitutione tua dignum videbatur.* Et aliâs: *Hic quoque non mediocriter hæreo* &c. ROGO ERGO VT DVBITATIONEM MEAM REGERE, *id est, beneficia tua interpretari,* IPSE DIGNERIS. Alia Epist. *Necessarium existimaui,* CONSVLERE TE, QVID SERVANDVM PVTARES. Item, *Supplicium distuli,* VT TE CONSVLEREM DE MODO POENÆ. Aliâs: DISPICE DOMINE AN NECESSARIVM PVTES. Et, DISPICE ERGO DOMINE, *numquid* PVTES. Extant etiam Relationum exempla apud Symmachum Epist. XXIX. XXXII. XXXV. XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. XLIII. XLIIII. XLV. XLVI. LI. LII. LIII. LV. LVIII. & LXIII. lib. X. quæ ab ipso fonte petenda arbitrio cuiusque relinquo.

Huiusmodi autem Consultationibus, Acta, Instrumenta, Libelli partium, Decreta, Edicta, quæque alia ad causam pertinebant, subiici consueuerant. Plinius lib. X. Epistola ad Traianum: *Decretum Calui & Edictum, Item decretum Bassi his literis subiecí.* Et alia Epist. *Ea quæ sunt vtrinque recitata, his literis subieci.* Idem aliâs: *Exegi, vt quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur:* QVEM TIBI *qualem acceperam,* MISI, *quamuis intelligerem, pleraque ex illo, ad id de quo quæritur, non pertinere.* Idem, CAPITA LEGIS, TVM EDICTVM AVGVSTI LITERIS SVBIECI. Et alibi, CAPITA LEGIS HIS LITERIS SVBIECI. Et aliâs: *Flauius Archippus per salutem æternitatémque tuam petiit à me, vt libellum quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti præstandum putaui: ita tamen, vt missurum me notum accusatrici eius facerem. A qua & ipsa acceptum* LIBELLVM HIS EPISTOLIS IVNXI: *quo facilius velut audita vtraque parte,* DISPICERES, QVID STATVENDVM PVTARES. Sed & cùm Imperatori scriberetur, exemplum literarum litigatoribus quandoque editum, ostendit L. vlt. D. quando appellan. sit.

Constantinus planè in L. I. & VIII. de appellationibus, in Cod. Theod. constituit, vt vbi Iudices ad principem referendum esse in negotio ciuili ducerent, Consultationis exemplum litigatoribus intra X. dies continuos edi apud acta iuberent, vt si cui fortè relatio eorum vel minus plana vel contraria videretur, is Refutatorias Preces similiter apud acta offerret intra dies quinque continuos, postquam illi consultationis exemplum editum esset. Deinde vt Iudices omnia apud se vel aliis negotia gesta, consultationi cum Refutatoriis litigantis adnecterent. Quinque verò diebus transactis, nec

nec offerentem preces Refutatorias litigatorem audiri, sed sine his, quoniam intra statutum tempus oblatæ non essent, gesta omnia ad principis scientiam referre. Eáque est Constantiana, & patria lex, cuius sit mentio in L.v. de relationib. & L. XXIIII. de appellationib. eodem Cod. Id quod ipsemet Constantinus confirmans L.v. de appellationib. eodem C. addit, vt intra vicesimum diem, quæcumque ad instructionem causæ pertinerent, ad comitatum principis properantissimè adferrentur. Idem Imp. in Relationibus, Acta vt gesta essent, Refutatoriosque libellos vti oblati erant, referri oportere sanxit, L. XXIIII. eod. tit. Valẽtinianus verò & Valens, L. III. de relationib. in C.Th. vetant referri, non edito prius consultationis exemplo, vt vel allegationibus refellerentur, vel probarentur adsensu. Addiderunt iidem cum Gratiano, L. IIII. cod. tit. vt omnem omnino causam relationis series comprehenderet, actis etiam necessariò sociandis. Iidem Impp. in L.v. eodem tit. constituerunt, omnia ad eam de qua referebatur causam pertinentia acta transmitti, vel instructiones necessarias plenè actis inseri, vt ait L. IX. de appellationib. in C.Th. Secundũ quæ Symmach. Epist. XXIX. lib. X. *Vt gesta*, ait, LITERIS CONNEXA *monstrabunt.* Et Epist. XXXVII. *Coniunctæ paginæ* ALLEGATIONES PARTIVM ET SVPPLEMENTA *sumpserunt.* Idẽ Epist. XXXVIII. *Fidem* LITERIS SOCIATA GESTA *præstabunt.* Et Epist. XL. *Diuino arbitrio numinis vestri,* SVBDITIS ALLEGATIONIBVS PARTIVM, *summam negotij reseruaui.* Itẽ Epist. XLI. GESTA ET SVPPLEMENTA PARTIS VTRIVSQVE SVBIECI. Epist. XLIII. *Præsto sunt* MONVMENTA GESTORVM: PARTIVM QVOQVE SVPPLEMENTA *non desunt.* Epist. XLIIII. *Fides* GESTIS RERVM COHÆRENTIBVS *explicatur.* Et Epist. XLV. *Cuius meritum perennitas vestra lectis* GESTIS, AC REFVTATORIIS COHÆRENTIBVS, *æstimabit.* Et Epist. XLVI. *Omnium* GESTORVM *fida* DOCVMENTA SVPPLEMENTIS PARTIVM, RELATIONI, EX MORE, SOCIATA SVNT. Et Epist. LIII. *Præsto est* GESTORVM FIDES, *quæ perennitatem vestram posit instruere.* Et Epist. LVIII. RELATIONI GESTA CONIVNXI. Et Epist. LXIII. RELATIONI GESTA SVBTEXVI, PARTIVM *quoque* SVPPLEMENTA SOCIAVI.

De huiusmodi porrò Rescriptorum specie, vix quidquam in vniuersum, quod certam quasi formam habeat, constitui potest. Vt tamen eorum conceptio cuiuis nota sit, singularia aliquot huius generis Rescriptorũ exempla subiiciã. Ponam autem primo loco ea quæ ad mandatas cognitiones pertinent. Callistratus in L. XXXIII. D. de re iudic. Diuum Hadrianum ita rescripsisse tradit: EXEMPLVM LIBELLI DATI MIHI A IVLIO TARENTINO MITTI TIBI IVSSI. *Tu,* SI TIBI PROBAVERIT, *conspiratione aduersariorum, & testibus pecunia corruptis, oppressum se:* ET REM SEVERE VINDICA, *& si qua à iudice tam malo exemplo circumscripto iudicata sunt,* IN INTEGRVM RESTITVE. Vlpian. in L. VI. D. ad L. Iul. de vi publ. Diuum Pium ita rescripsisse refert: EXEMPLVM LIBELLI DATI MIHI A DOMITIO SILVANO, NOMINE DOMITII SILVANI PATRVI, SVBIICI IVSSI, *motus querela eius, qua significauit, filium suum ingenuum, iuuenem admodum, raptum, atque conclusum; mox verberibus ac tormentis vsque ad summum periculum adflictum:* GEMINE CARISSIME, VELIM AVDIAS EVM: ET SI COMPERERIS HÆC ITA ADMISSA, REM SEVERE EXEQVARIS. Idẽ Vlpian. in L. III. D. de alimẽt. leg. hoc rescriptũ citat: EXEMPLVM LIBELLI DATI MIHI A LIBERTIS SILII MISI VOBIS, SCIENS AD EXEMPLVM ISTAM REM PERTINERE: *quia multi testamentis suis præstari liberis iubent necessaria, quæ quia minimi æris sunt, ad nihilum perducuntur, cùm plures heredes cœperunt per successiones existere.* QVA DE CAVSA PVTO VOS RECTE FACTVROS, *si conuocatis Fauillæ heredibus, procuratoribúsve eorum,* CONSTITVERITIS, *cui à ceteris dari debeat pecunia, ex cuius vsuris alimenta præstentur.* Idem in L. II. D. de his qui sui vel alieni iuris sunt, Rescriptum Diui Pij ad Ælium Marcianũ Proconsulẽ Beticæ cõmemorat in hæc verba: *Dominorum quidem potestatem in suos seruos illibatã esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi. Sed dominorũ interest, ne auxilium cõtra sæuitiã vel famẽ, vel intolerabilẽ iniuriã denegetur iis, qui iustè deprecãtur.* IDEOQVE COGNOSCE DE QVERELIS EORVM, *qui ex familia Iulij Sabini ad*

Universidad de Deusto
Biblioteca

statuam confugerunt: & si vel durius habitos, quàm æquum est, vel infami iniuria affectos COGNOVERIS, VENIRI IVBE, *ita vt in potestate domini non reuertantur.* Idem in L. 1. D. de inspicien. vent. *Diui fratres Valerio Priscano Prætori Vrbano in hæc verba rescripserunt:* NOVAM REM DESIDERARE RVTILIVS SEVERVS VIDETVR, *vt vxori quæ ab eo diuerterat, & se non esse prægnatem profiteatur, custodem apponat. Et ideò* NEMO MIRABITVR, SI NOS QVOQVE NOVVM CONSILIVM ET REMEDIVM SVGGERAMVS. *Igitur, si perstat in eadem postulatione,* COMMODISSIMVM EST, *eligi honestissimæ fœminæ domum, in qua Domitia veniat: & ibi tres obstetrices probatæ & artis & fidei, quæ à te adsumptæ fuerint, eam inspiciant. Et si quidem vel omnes vel duæ renuntiauerint,* PRÆGNATEM VIDERI: *tunc persuadendum mulieri erit, vt perinde custodem admittat, atque si ipsa hoc desiderasset. Quod si enixa non fuerit,* SCIAT MARITVS AD INVIDIAM EXISTIMATIONEMQVE SVAM PERTINERE: *vt non immeritò possit videri captasse hoc ad aliquam mulieris iniuriam. Si autem vel omnes, vel plures non esse grauidam renuntiauerint,* NVLLA CAVSA CVSTODIENDI ERIT. Idem in L. XXVII. D. de liber. caus. *Diui fratres Proculo & Munatio rescripserunt: Cùm Romulus, de cuius statu quæritur, pupillaris ætatis sit: an exigente Varia Hedone matre, & consentiente Vario Hermete tutore, ad tempus pubertatis causa differenda sit,* VESTRÆ GRAVITATIS EST, EX FIDE PERSONARVM, QVOD VTILE EST PVPILLO, CONSTITVERE. Diocletian. & Maximian. ad Rationalem, L. 1. Cod. de bon. vacantib. SCIRE DEBET GRAVITAS TVA. Rectoribus certè prouinciarum GRAVITATIS elogium aptatum liquet ex L. XVIII. C. de pactis, & L. IIII. C. si aduersus rem iudic. Modestinus in L. XV. §. vltim. D. de excusationib. Hadrianum Legato Lygdonensi ita rescripsisse ait: *Si Clodius Macer quamuis filiusfam. sit, idoneus tutor esse videbitur: pater autem eius idcirco cauere non vult, vt filium suum tutela eximat, & in hoc artificio perseuerauerit,* EXISTIMOTE HVIC FRAVDI RECTE OCCVRSVRVM, &c. Vlpianus in L. I. §. si ea quæ. D. de ventre in possess. mitt. *Diuus Hadrianus Proculo Prætori rescripsit:* VT SVMMATIM DE RE COGNOSCERET, ET SI MANIFESTA CALVMNIA VIDEBITVR, EIVS *quæ ventris nomine in possessione mitti* DESIDERAT, NIHIL NOVI DECERNERET: *si dubitari de re poterit,* OPERAM DARET, *ne præiudicium fiat ei quod in vtero est.* Impp. Seuerus & Antoninus in L. 1. Cod. de sentent. & interloc. NON VIDETVR NOBIS *rationem habere sententia decessoris tui, qui cùm cognouisset inter petitorem & procuratorem, non procuratorem, sed ipsam dominam litis condemnauit, cuius persona in iudicio non fuit.* POTES IGITVR, VT RE INTEGRA, DE CAVSA COGNOSCERE. Diocletian. in L. 1. C. ne liceat potentiorib. INTER LITIGATORES AVDIENTIAM TVAM IMPERTIRI DEBEBIS. Paul. in L. XXXVII §. Imperator, D. de legat. III. IMPER. ALEXAND. A. CLAVDIO IVLIANO PRÆFECTO VRBI. SI LIQVET TIBI, IVLIANE CARISSIME, *auiâ interuertêdæ inofficiosi querelæ patrimonium suum donationibus in nepotem factis exinaniisse:* RATIO DEPOSCIT, *id quod donatum est, pro media parte reuocari.*

Vti verò ad consultationem Præsidum de pœnis reorum rescriberent, patet ex L. Præditus. §. 1. D. de incend. ruin. naufr. in qua Paulus Antoninum de his qui prædâ ex naufragio diripuissent, ita rescripsisse refert: QVOD *de naufragiis nauis & ratis* SCRIPSISTI MIHI, *eò pertinet* VT EXPLORES, *qua pœna adficiendos* EOS PVTEM. *qui diripuisse aliqua ex illis probantur.* ET FACILE, VT OPINOR, CONSTITVI POTEST. *Nam plurimum interest peritura collegerint, an qua seruari possint flagitiosè inuaserint. Ideoque si grauior præda vel adpetita videbitur, liberos quidem fustibus cæsos in triennii* RELEGABIS: *aut si sordidiores erunt, in opus publicum eiusdem temporis* DABIS: *seruos flagellis cæsos in metallum* DAMNABIS. *Si non magnæ pecuniæ res fuerint, liberos fustibus, seruos flagellis cæsos* DIMITTERE POTERIS. *Et omnino, vt in ceteris, ita huiusmodi causis, ex personarum conditione & rerum qualitate, & diligenter sunt* ÆSTIMANDÆ, *ne quid aut durius aut remissius constituatur,* QVAM CAVSA POSTVLABIT. Callistratus in L. II D. de termino moto. *Diuus Hadrianus in hec verba rescripsit: Quis pessimum factum sit eorum qui terminos finium causa positos propulerunt,* DVBITARI NON POTEST. DE POENA TAMEN MODVS *ex condicione personæ & mente facientis magis* STATVI POTEST. *Nam si splendidiores personæ sunt, quæ coinquinantur: nondubiè occupandorum alienorum finium causa id admiserunt.* Et POSSVNT *in tempus, vt cuiusq; patiatur ætas,* RELEGARI, *id est si iuuenior, in longius, si senior, in recisius. Si verò alij negotium gesserunt, & ministerio functi sunt:* CASTIGARI, *& ad opus biennio* DARI: *Quod si per ignorantiam, aut fortuito lapides furati sunt,* SVFFICIET EOS VERBERIBVS DECIDERE. In fragm. Pithœan. Tit. 1. Hadriani rescriptū ex Vlp. lib. VII. de offic. procos. refertur in hæc verba *Et qui hominem occidit, absolui solet, scilicet si non occidendi animo id admisit: & qui non occidit, sed voluit occidere pro homicida damnatur.* ERE ITAQVE CONSTITVENDVM EST; *ex quo ferro percussit ipsa funditus. Nam si gladium instrinxit, aut telo percussit,* QVID DVBIVM EST, *quin occidendi animo percusserit? Sic lapide percussit, aut cucuma, aut cum fortè rixaretur ferro percussit sed non occidendi mente.* ERGO HOC EXQVIRITE, *& si voluntas occidendi fuit, vt homicidam seruum supplicio cum iure* IVBETE AFFICI.

Vlpian. in L. 1. D. de S.C. Silaniano Hadrianum ita rescripsisse, *Serui quotiens dominis suis auxilium ferre possunt, non debent saluti eorum suam anteponere. Potuisse autem ancillam, quæ in eodem conclaui cum domina sua fuerat, auxilium ei ferre si non corpore suo; at certè voce plorantem, vt hi qui in domo fuerant, aut vicini audirent, hoc ipsum manifestum est, quod dixit percussorem sibi mortem minatum si proclamasset.* VLTIMVM VTIQVE SVPPLICIVM PATI DEBET, *vel hoc, ne ceteri serui credant, in periculo dominorum sibi quemque consulere debere.* Idem in L. vlt. D. de offic. præfec. vigil. *Impp. Seuerus & Antoninus Iunio Rufino Præfecto vigilum ita rescripserunt.* INSVLARIOS, *& eos qui negligenter ignes apud se habuerint,* POTES FVSTIBVS, VEL FLAGELLIS CÆDI IVBERE: *eos autem, qui dolo fecisse incendium conuincentur,* AD FABIVM CILONEM PRÆFECTVM VEL AMICVM NOSTRVM REMITTES. Callistrat. in L. III. §. item diuus D. de testib. Hadrianum Iunio Rufino Proconsuli Macedoniæ hæc rescripsisse commemorat. *Quod crimina obiecerit* APVD ME *Alexander Apro, & quia non probabat, nec testes producebat, sed testimoniis vti volebat,* QVIBVS APVD ME LOCVS NON EST, NAM IPSOS INTERROGARE SOLEO: QVEM REMISSI AD PROVINCIÆ PRÆSIDEM, VT IS DE FIDE TESTIVM QVÆRERET: *& nisi implesset quod interderat,* RELEGARETVR. Vlpian. in L. XIIII. D. de offic. præsid. Diuū Marcū & Cōmodū Scapulæ Tertyllo sic rescripsisse tradit. SI TIBI LIQVIDO COMPERTVM EST, *Aelium Priscum in eo furore esse, vt continua mentis alienatione, omni intellectu careat: nec subest vlla suspicio matrem ab eo simulatione dementiæ occisam:* POTES DE MODO POENÆ EIVS DISSIMVLARE, *cum satis furore ipso puniatur: & tamen diligentius custodiendus erit, ac,* SI PVTABIS, *etiam vinculo coërcendus: quoniam tam ad pœnam, quàm ad tutelam eius, & securitatem proximorum pertinebit. Si verò, vt plerumque adsolet, interuallis quibusdam sensu saniore, non fortè eo momento scelus admiserit, nec morbo eius danda est venia,* DILIGENTER EXPLORABIS: *& si quid tale compereris,* CONSVLES NOS, VT ÆSTIMEMVS *an per immanitatem facinoris, si cùm posset videri sentire, commiserit: supplicio adficiendus sit.* CVM AVTEM EX LITERIS TVIS COGNOVERIMVS *tali eum loco atque ordine esse, vt à suis vel etiam in propria villa custodiatur:* RECTE FACTVRVS NOBIS VIDERIS, *si eos à quibus illo tempore obseruatus esset, vocaueris, &* CAVSSAM *tantæ negligentiæ* EXCVSSERIS, *& in vnumquemque eorum prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur* CONSTITVERIS, *&c.* Callistratus in L. II. D. de Sc. Silan. *Diuus Marcus Commodus Pisoni rescripsit in hæc verba.* CVM CONSTITERIT APVD TE, PISO CARISSIME, *Iulium Donatum postquam conterritus aduentu latronū profugerat villam suam, vulneratū esse: mox testamento facto, purgasse officium seruorum suorū:* NEC PIETAS PRO SERVIS NEC SOLLICITVDO HEREDIS OBTINERE DEBET, VT AD POENAM VOCENTVR, *quos absoluit dominus ipse.* Extat & Diuorū fratrum Epistola in L. 1. §. vlt. D. de Quæstionib. ad Voconium Saxam huiusmodi. PRVDENTER, ETEGREGIA RATIONE HVMANITATIS, SAXA CARISSIME, *Primitiuum seruum, qui homicidium in se confingere metu ad dominum reuertendi suspectus esset, perseuerantem falsa demonstratione,* DAMNASTI, QVÆSITVRVS *de conscijs quos æque habere se commentitus fuerat, vt ad certiorem ipsius de se cōfessionem peruenires.* NEC FRVSTRA EVIT TAM PRVDENS CONSILIVM TVVM: *cum in tormentis constiterit, neque illos ei conscios fuisse: & ipsum de se temere commentum.* POTES ITAQVE DECRETI GRATIAM FACERE, *& eum per officium distrahi* IVBERE: *conditio-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne addita, ne vnquã in potestatẽ domini reuertatur, quem pretio recepto CERTVM HABEMVS *libẽter tali seruo carituri*ũ. Ad Cõsultationes, Relationésve aliquot præterea Rescripta cõmemorat Callistrat. in L. III. D. de testib. Illic enim Hadrianum Viuio Varro legato prouinciæ Ciliciæ in hæc verba rescripsisse refert. TV MAGIS SCIRE POTES, *quanta fides habenda sit testibus, qui, & cuius dignitatis, & cuius existimationis sint: & qui simpliciter visi sint dicere, vtrum vnum, eundémque meditatum sermonem attulerint: an ad ea, quæ interrogaueras, ex tempore verisimilia responderint.* Eundem Hadrianum ibidem ait, Valerio Vero rescripsisse sic, *Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest: sicut non semper, ita sæpe sine publicis monumentis cuiusque rei veritas deprehenditur. Aliàs numerus testium, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat rei de qua quæritur fidem.* HOC ERGO SOLVM TIBI RESCRIBERE POSSVM SVMMATIM: *non vtique ad vnam probationis speciem cognitionem statim alligari debere.* SED EX SENTENTIA ANIMI TVI TE ÆSTIMARE OPORTERE, *quid aut credas, aut parum tibi probatum opinaris.* Eiusdem Imperatoris ad Gabinium Maximum rescriptum citat huiusmodi. *Alia est auctoritas præsentium testium, alia testimoniorum quæ recitari solent.* TECVM ERGO DELIBERA, *vt si retinere eos velis, des eis impendia.* Addit ibidẽ, Diuos Fratres ita rescripsisse. *Quod ad testes euocandos pertinet,* DILIGENTIÆ IVDICANTIS EST EXPLORARE, *quæ consuetudo in ea prouincia, in quam iudicat, fuerit. Nam si probabitur, sæpe in aliam ciuitatem testimonij gratia plerosque euocatos:* NON ESSE DVBITANDVM, *quin euocandi sint, quos necessarios in ipsa cognitione deprehenderit qui iudicat.*

Interdum etiam sine causa se consuli rescribebant. Exemplum est in L. VI. D. de L. Fab. de plagiar. in qua Callistratus Hadrianum rescripsisse ait, in hæc verba. *Seruos alienos qui sollicitauerit, aut interceperit, crimine plagij quod illi intenditur, teneatur, nécne,* FACIT QVÆSTIONEM. ET IDEO NON ME CONSVLI DE EA RE OPORTET: SED QVOD VERISSIMVM IN RE PRÆSENTI COGNOSCITVR, SEQVI IVDICEM OPORTET. *Planè autem* SCIRE DEBET, *posse aliquem furti crimine ob seruos alienos interceptos teneri, nec idcirco tamen statim plagiarium esse existimari.* Sic Traianus Plinio. POTVISTI NON HÆRERE, MI SECVNDE CARISSIME, CIRCA ID DE QVO ME CONSVLENDVM EXISTIMASTI: CVM PROPOSITVM MEVM OPTIME NOSSES, NON EX METV, NEC TERRORE HOMINVM AVT CRIMINIBVS MAIESTATIS REVERENTIAM NOMINI MEO ADQVIRI. OMISSA ERGO QVÆSTIONE, QVAM NON ADMITTEREM, ETIAM SI EXEMPLIS ADIVVARETVR, *ratio totius operis effecti sub cura tua à Cocceiano Dione excutiatur &c.*

Ambiguam porrò iuris controuersi Quæstionem eleganter Diuos Fratres rescripto suo decidisse refert Vlpian. in L. XVII. D. de Iure patron. in hunc modum. COMPERIMVS A PERITIORIBVS DVBITATVM ALIQVANDO, *an nepos contra tabulas auiti liberti bonorum possessionem petere possit, si eum libertum pater patris, cùm annorum viginti quinq; esset, capitis accusasset. Et Proculum, sanè non leuem iuris auctorem, in hac opinione fuisse, vt nepoti in huiusmodi causa non putaret dandam bonorum possessionem:* CVIVS SENTENTIAM NOS QVOQVE SECVTI SVMVS, CVM RESCRIBEREMVS AD LIBELLVM CÆSIDIÆ LONGINÆ. *Sed & Volusius Mæcianus* AMICVS NOSTER, *vir & iuris ciuilis, præter veterem & bene fundatam peritiam, anxiè diligens, religione rescripti nostri ductus, sicut coram nobis adfirmauit, non arbitratum se aliter respondere debere. Sed cùm & ipso Mæciano & aliis* AMICIS NOSTRIS *iurisperitis adhibitis plenius tractaremus:* MAGIS VISVM EST, *nepotem neque verbis, neque sententia legis, aut edicti Prætoris, ex persona vel nota patris sui excludi à bonis auiti liberti. Plurium etiam iuris auctorum, sed & Saluij Iuliani* AMICI NOSTRI CLARISSIMI VIRI *hanc sententiam fuisse.* Callistratus in L. XXXI. D. de re iudic. Diuum Pium Cassio Procos. in hæc verba rescripsisse refert. *His qui fatebuntur debere, aut ex re iudicata necesse habebunt reddere,* TEMPVS AD SOLVENDVM DETVR, *quod sufficere pro facultate cuiusque* VIDEBITVR. *Eorum, qui intra diem vel ab initio datum, vel ex causa postea prorogatum sibi, non reddiderint, pignora capi, eáque, si intra duos menses non soluerint,* VENDANTVR. *Si quid ex pretiis superfuit,* REDDATVR *ei, cuius, pignora vendita, erant.*

Porrò ex Traiani ad Plinij consultationes Rescriptis, hæc præcipuè notanda restant. IN RE PRÆSENTI OPTIME DELIBERABIS, ET CONSTITVES. *Vt æstimatis etiam iis quæ contra dicuntur,* QVOD OPTIMVM CREDIDERIS, STATVATIS. Et aliàs: *Secundum cuiusque loci conditionem* IPSE DISPICE: ET QVOD OPTIMVM EXISTIMAVERIS, INSEQVERE. TIBI EAM FIDVCIAM DILIGENTIÆ HABEO, *vt credam te omni ratione id actũrum*, &c. Alibi, IN TVA SEVERITATE AC DILIGENTIA POSITVM EST. AD DILIGENTIAM TVAM PERTINET INQVIRERE. QVID ITAQVE COMPERERIS, PERFER IN NOTITIAM MEAM. *Quid suadendum sit*, TV CONSTITVES. EXPLORANDVM EST DILIGENTER. COGNOVI LITERIS TVIS, vt & in L. XIIII. D. de offic. præsid. & L. XIX. C. ad L. Iul. de adulter. ILLVD HÆREAT NOBIS. MEMINERIMVS. MEMINERIS. *Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem* CONFIDO. OPTIME FECISTI *remittendo.* RECTE RENVNTIASTI MIHI. RECTE INSTRVXISTI. SATIS CONSTAT. IAM NVNC SCIANT. POTES *sine sollicitudine religionis transferre. Elige igitur id quod præcipuè* RES IPSA SVASERIT. QVÆSTIO SÆPE TRACTATA EST. ÆSTIMABO AN DEBEAS COGNOSCERE. *Interpretationi tuæ* IDEM EXISTIMO ET PVTO. MERITO HÆSISTI, MERITO VERERIS.

Hoc amplius ex iisdem Epistolis, quibus verbis beneficia ab Impp. peti & concedi solerent, colligimus. Ciuitatem certè Romanam Harpocrati Iatraliptæ, item libertis quibusdam ius Quiritium Plinius petit in hunc modum. QVARE ROGO DES EI CIVITATEM ROMANAM. *Est enim peregrinæ conditionis, manumissus à peregrina.* Et mox: ITEM ROGO, DES IVS QVIRITIVM LIBERTIS *Antoniæ Maximillæ ornatissimæ fœminæ*: quod se patrona præsente petere, ait. Postumij quoque Marini Medici propinquis ciuitatem ita petit. ROGO ERGO VT PROPINQVIS EIVS DES CIVITATEM. Et paulo post, ITEM LIBERIS EIVSDEM, &c. ITA VT SINT IN PATRIS POTESTATE, VTQVE IIS IN LIBERTOS SERVETVR IVS PATRONORVM. ITEM ROGO INDVLGEAS IVS QVIRITIVM *L. Satrio Abascãtio & P. Celio Phosphoro & Trãchariæ Soteridi: quod à te volentibus patronis peto.* Et aliàs, Latinis libertis quorum ius Valerius Paulinus, excepto vno, ei reliquerat, ius Quiritiũ petens: ROGO *tribus interim* IVS QVIRITIVM DES. Cui Traianus respondens, ait. *Cùm honestissimè ius, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis, maturè per me, ius interim, quibus nunc petisti,* VT SCIAS DEDISSE ME IVS QVIRITIVM, REFERRI IN COMMENTARIOS MEOS IVSSI. Cuius formulæ aliud quoque exemplum in iisdem Epistolis consignatum est. Nam cùm Suetonio Trãquillo ius trium liberorum Plinius petiisset, Traianus postulatis annuens ita rescribit. TVO DESIDERIO SVBSCRIPSI: ET VT SCIAS DEDISSE ME IVS TRIVM LIBERORVM SVETONIO TRANQVILLO, EA CONDITIONE, QVA ADSVEVI, REFERRI IN COMMENTARIOS MEOS IVSSI. Ex quo apparet Cæsares libros seu commentarios habuisse in quos data, concessa, indulta, referebant: Quod confirmat Hygenus in lib. de limitib. agror. cùm ait, *Libros æris & typum totius perticæ inteis descriptum secundum suas terminationes adscriptis affinibus, tabulario Cæsaris inferemus: & si qua beneficio concessa, aut assignata coloniæ fuerint. siue in proximo, siue inter alias ciuitates, in* LIBRO BENEFICIORVM *adscribemus.* Modestin. in L. XXXII. D. ex quib. caus. maior. *Qui ad ærarium delati, aut* IN COMMENTARIVM PRINCIPIS *relati sunt.* Sed & Siculus Flaccus Sanctuarij Principis meminit in eadẽ re in lib. de cõdit. agror. *Quod si quis*, inquiẽs, *contradicat*, SANCTVARIVM CÆSARIS *respici solet. Omnium enim agrorum & diuisorum & assignatorum formas, sed & diuisionem, & commentarius & principatus,* IN SANCTVARIO *habet. qualescunque enim formæ fuerint, si ambigatur de earum fide, ad* SANCTVARIVM PRINCIPIS *reuertendum erit.* Rescripta vtique Principũ in Scriniis asseruari consueuisse ex Plinij ad Traian. Epistol. LXIII. lib. X. cognoscitur.

Proconsules autem, præsidésve suis ad Principes Relationibus, Consultationibúsque variè eos appellabant. Plinius enim lib. X. Epist. Traianum modò ita affatur: IMPERATOR OPTIME, modò, SANCTISSIME IMPERATOR, modò INDVLGENTISSIME IMPERATOR, aliàs, IMPERATOR MAXIME: vt plurimùm verò, DOMINVM vocat. Egnatius etiam Taurus in illa quam paulo antè retuli consultatione Hadrianum OPTIMVM

Universidad de Deusto
Biblioteca

IMPERATOREM appellat. Domini vtique appellationē quam Tiberium respuisse Suet. in eius vita cap. XXVII. auctor est, cupidè reliqui postea Principes amplexi sunt. Sic Vitius Zeno Imperatorem Antoninum alloquens in L. proxime D. de his quæ in test. delent. ROGO, ait, DOMINE IMPERATOR, AVDIAS ME PATIENTER. Martialis Epistola ad Domitianum, quæ præfixa est lib. VIII. *Omnes quidem libelli mei*, DOMINE, *quibus tu, famam, id est, vitam, dedisti.* Sic & Eudæmon Nicomedensis Græco suo libello quē Imper. Antonino dedit, Κύριε, ait, βασιλεῦ Ἀντωνῖνε.

Præsides vero & Rectores prouinciarū & alij, CARISSIMI ab Impp. vocabātur. Sic in L. VI. D. ad L. Iul. de vi pub. GEMINE CARISSIME, & in L. II. de Sc. Silania. PISO CARISSIME. In L. LXXXVII. §. Imperator D. de legat. II. IVLIANE CARISSIME. Similiter in Rescripto Diocletiani de Manichæis in fragmentis Pithœanis Tit. XV. IVLIANE CARISSIME. In L. V. de Pactis in C. Th. VALENTINIANE CARISSIME. In Nou. Maioriani de adulteriis, ROGATIANE CARISSIME. Traianus quoque Plinio rescribens, cum ita compellat, SECVNDE CARISSIME, & MI SECVNDE CARISSIME. At in Rescriptis ad Senatū, PATRES CONSCRIPTI. In L. vlt. C. de iu. deliber. L. XIIII. & XV. de prætorib. L. III de Cano. frumēt. L. V. de indulgēt. crimin. in Cod. Th. Nou. Theod. ne decurio ad Senator. dignit. Nou. Maioriani de ritu Imperij. Præter Rescripta autē, Epistolæ etiam & literæ Imperatorum in libris iuris memorantur. Epistolarum enim Traiani fit mentio in L. vlt. D. de abigeis, Hadriani, in L. XIII §. extat D. de iu. fis. L. LXII. de accusation. L. II. D. de offic. præf. vr. L VI. §. eius qui D. de iniusto rup. L. XXVI. D. de fideiussorib. L. vlt. C. de constit. pecu. L. III. §. vlt. D ne vis fiat ei qui in poss. L. II. C. de incolis. Diui Pij, in L. IX. §. si quis ius ignorans D. de iur. & fac. ignor. L. V. D. de censib. L. III. D. ne vis fiat ei qui in possess. Diuorum fratrum, L. IIII. & XX. D. de manumissionib. Marci & Commodi in L. I. §. sed & in eum D. de ser. fugit. Diui Seueri in L VI. §. non verò D. de offic. procons. L. I. D. de off. præf. vr. L. I. §. I. D. de legat. III. L. VIII. §. I. D. de suspect. tutor. L. VI. D. de vacat. muner. L. XX. §. ceterum D. de petit. hered. L. VIII. §. præfecto D. de pœn. L. VI. D. de interdict. & releg. Epistulam planè & Rescriptum promiscuè appellant Iurisconsulti in L. I. D. de quæstionib. L. XIIII. §. I. D. de appellationib. L. III. D. de testib. Et omnia quidem rescripta epistolæ erant, sed non contrà. Poterāt enim neque libello, neque relatione præcedente Epistolæ vltrò scribi.

Ceterum Imperatores Consulatum per literas alicui deferentes his fermè verbis vti solebant. TE MANET PALMATA. Quòd Vopiscus in Probo indicat. Nam postquam ex epistola Imperatoris Taciti ad Probum verba hæc retulit, *Consulatum in annum proximum nobiscum decreuimus.* TE ENIM MANET PRO VIRTVTIBVS TVIS CAPITOLINA PALMATA, subiicit, *Ferunt quidam Probo id pro imperij omine fuisse, quod Tacitus scripsit,* TE MANET CAPITOLINA PALMATA. *Sed in hanc sententiam omnibus semper Consulibus scribebatur.* Idem tamen Vopiscus in Aureliano memorat à Valentiniano Augusto eum honorem Tacito mandatum his verbis. NAM TE CONSVLEM HODIE DESIGNO. Codicillos verò Consulatus Cassiodorus lib. VI. Variar. ita cōcipit. *Atque ideò per illam indictionem* CONSVLATVS TE DECORAMVS INSIGNIBVS.

In fine porrò Rescriptorum addi consueuisse Diem, Consulem & Locum nemo est qui nesciat: ac præterquam quod id ex subscriptionibus Rescriptorum quæ in Codicem suum Iustinianus retulit, patet, demonstratur etiam L. II. §. vlt. D. ad Sc. Tertyllian. & ex Vlpiani loco qui citatur in fragment. Pithœanis Tit. XIII. At non omnibus peræque notum est, altero Consule deficiente, ignotum futuri Consulis nomen apponi cōsueuisse his verbis, ET QVI FVERIT NVNTIATVS. Cuius formulæ testimonia habemus in L. IIII. V. & vlt. de his qui ad Eccles. cōfuger. L. vlt. de hæretic. L. vlt. de petitionib. L. vlt. de Princip. agent. in reb. L. I. de Castrensian. in C. Th. Nou. Theod. & Valentin. de Theodosia. Codic. auctorit. & Nou. de confirmat. leg. Nouellar. Theod. Constantinus quidem in L. I. de Constitut. princ. in C. Th. constituit, si qua postea edicta siue constitutiones sine die & Consule deprehenderentur, vt auctoritate careant. Multa tamen Rescripta sine die & Cōsule extāt in Cod. Iustiniani. Quinetiā D. Augustinus in

in collatione cōtra Donatistas auctor est cùm Donatistæ Imperiales literas calūniari conarentur eo quod sine Consule fuissent recitatæ: cognitorem interlocutum esse, EVIDENTISSIMIS LEGIBVS DEFINITVM ESSE, IMPERIALIA CONSTITVTA, ETIAM SI CONSVLES NON LEGERENTVR, IN DVBIVM NON VOCARI. Et paulo post: *Etiam si Cōsul desit, non impediri Imperialis constituti veritatem.*

Rescripta autem non semper integra, nec in Iustiniani, nec in Theodosij Cod. ponuntur: Partem duntaxat excerptā adscribi, significāt collectores in inscriptionibus, hoc modo, POST ALIA, vt in inscriptione L. VI. de cognitionib. L. III. C. de feriis L. IIII. de delatorib. L. II. de tempor. cursu. L. vlt. de denuntiatio. L. vlt. de iurisdictio. L. I. de actionib. L. I. de omiss. actio. impel. L. I. dē dominio rei, L. VII. de legitim. hered. L. VIII. & X. de executorib. L. V. & VI. de naufrag. in C. Th. Aliàs, INTER CETERA, ET AD LOCVM, L. I. IIII. & VI. de pact. in C. Th. & in inscriptionibus Nou. Leonis & Seueri de abrogatis capitib. iniust. leg. Quibus verbis etiam vtitur auctor Cod. Hermog L. II. & V. de pact. L. I. de calūniatorib. L. III. de donation. L. I. vbi agi oport. L. I. de instru. L. I. de testam. L. I. & II. de successionib. vt & collector fragmētorū à P. Pithœo editorū Tit. XV. his verbis, *Cui? rescripti verba quia multa sunt, de fine eius,* AD LOCVM *hæc pauca subiecit.* Aliàs etiā vt in L. III. de postulan. in C. Th. & in inscriptione Nou. Maioriani de Episcopali iudic. scribitur DE RE NECESSARIA, AD LOCVM. In Cod. verò Iustiniani hoc idem significatur his verbis, PARS EX RESCRIPTO, VT videre est inscriptione L. III. C. in quib. caus. pign. L. IIII. de quæstionib. PARS EX EPISTOLA, L. XIII. C. de fideiussorib. L. VI. C. de præscriptio. lon. temp. Sic PARS LITERARVM, in L. XLVIII. D. de iudic. & PARS ACTORVM, in L. vlt. de offic. iudic. omn. & L. vlt. qui bon. ced. poss. in C. Th. & L. II. de excusat. muner. in C. Iustiniani lib. X. CAPVT EX RESCRIPTO, L. I. D. de interdict. & releg. Inueniūtur & hæc verba, EXEMPLVM SACRARVM LITERARVM, in inscriptionibus L. V. C. de iu. fisci L. vlt. C. de lon. temp. præscript. item L. XX. de hæretic. & L. X. de his qui super religio. contend. in C. Th.

Sentio me paulatim in ea tempora delapsum, quibus tota penè formularum dignitas concidit. Nec tamen certis omnino verbis ætas hæc, in quam vestigium ponimus, caruit: quorum obseruatio coniunctam rituum, quos labante Imperio vsus inuexit, cognitionem habet. Attingamus ergo, quando ita polliciti sumus, quæ in posteriorum Imperatorum Rescriptis præcipuè notanda occurrunt. Inutile certè non erit nouæ Romæ æquè ac veteris, Imperiales formulas cognoscere. Erit etiam quædā ex ipsa nouitate & varietate rerum delectatio. Admonēdi autē sumus Rescriptorum cōstitutionúmque inidio. Interdū enim fiebat hoc directis hisce verbis, AVE CARISSIME NOBIS, VT in inscriptione L. II. de offic. Rector. prouinc. & L. V. de priuileg. eor. qui in sac. palat. in C. Th. HAVE ANTHEMI CARISSIME NOBIS. Et L. I. qui petant. eod. Cod. HAVE ORPHITE CARISSIME. Et L. XXXIIII. de heretic. HAVE DONATE CARISSIME NOBIS. In L. IIII. de operib. public. HAVE FELIX CARISSIME NOBIS. Et L. V. eod. tit. HAVE CATVLINE CARISSIME NOBIS. Et L. XXXIII. eod. tit. HAVE VINCENTI CARISSIME NOBIS. In L. LII. de appellationib. HAVE RVFINE CARISSIME NOBIS. Hoc enim illic valent istæ notæ K. NB. quarum compēdio eadem verba stringuntur in inscriptionibus L. XXVII. de decurionib. L. vlt. ne quid publicæ lætit. nunt. L. XVII. de susceptorib. L. XIII. de lustrali conlat. L. II. de his qui ex publ. conlat. L. V. & VIII. de falsa moneta. eod. C. Th. Vnde emēdanda est inscriptio L. I. de Erogat. milit. annonæ, & ita restituenda, HAVE FELIX C. NB. id est, CARISSIME NOBIS. In fragmētis quoque Pithœanis Tit. I. ex Cod. Gregor. Rescriptum citatur, cuius initium est, HABE AGATO KN. Quod sic interpretor, AVE AGATO CARISSIME NOBIS. Hinc etiam restituenda quibusdam videtur inscriptio L. XI. de accus. in Cod. Iustin. hoc modo, HAVE CRISPINE CARISSIME NOBIS.

Interdum vero verbis obliquis salus adscribebatur, vt in L. I. de priuileg. eor. qui in sac. palat. IMP. CONSTANTINVS A. PALATINIS ET BENE MERITIS SVIS SALVTEM. Et L. I. de matern. bon. IMP. CONSTANTINVS CONSVLIBVS, PRÆTORIBVS, TRIBB.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PLEBIS, SENATVI SALVTEM DICIT. L.II.ne quid public.lætit.nunt. in eod.Cod. IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS PROVINCIALIBVS SALVTEM DICVNT. L.XXXII.de appellationib.cod.C. IMPP.VALENTINIANVS ET VALENS AA. SALVTEM DICVNT ORDINI CIVITATIS CARTHAGINIS. Sic & in L. XV. quorũ appellat. non recip. IMPP. VALENTINIAN. ET VALENS AA. SALVTEM DICVNT ORDINI CIVITATIS CARTHAGINIENSIVM, & L.vlt.de iurisdictio. eod. C.Th. IMPP. HONOR. ET THEODOS. AA, CONSVLIBVS, PRÆTORIBVS, TRIBVNIS PL. SENATVI SVO SALVTEM DICVNT. Et L. vlt. de accusationib. IMPP. HONOR. ET THEODOS. AA. CONSVLIBVS, PRÆTORIBVS, TRIBVNIS PL. SENATVI, SVIS, SALVTEM DICVNT. Eadémque est inscriptio Nouellæ Th. & Valentinia. de indulgent.reliquor. Pari modo singulis personis salutem dicebant: In fragmentis namque ex corpore Codicis Gregoriani Tit.si aduersus donatio.sponsis fact. inscriptio legitur huiusmodi, IMPP. VALERIAN. ET GALIEN. AA. ET VALERIANVS CÆSAR, AVINIO OCTAVIANO SVO SALVTEM. Et in inscriptione L.I.ne liceat potentiorib.in Cod.Iustin. IMPP. DIOCLETIAN. ET MAXIMIAN. AA. ARISTOBOLO SALVTEM. In L.I.de curatorib. Calend in C.Th. IMP. CONSTANTINVS A. LOCRIO VERINO SVO SALVTEM. Et L.VIII.de iurisdict.eod.C. IMPP. ARCAD. ET HONOR. AA. PASIPHILO SVO SALVTEM. In inscriptionibus L.XIII.de appellationib. in C. Iustinia. L. V.& VI.cod.tit.in C.Th. IMP. CONSTANTINVS A. PROBIANO SVO S. Et in L.III. de ficariis, IMP. IVLIANVS A. FL. APRONIANO SVO S. In L.XXVII.de susceptorib. IMPP. ARCAD. ET HONOR. POMPEIANO SVO SALVTEM. Et in L.XXXI.cod.tit.Impp. Honor.& Theod. EVCHARIO SVO S. His similes sunt inscriptiones, L.XXIIII.de annona & tribut. L.XXXI. de susceptorib. L.vlt.de exactorib. L.vlt.de religio.in C.Th.

Imperatores planè in suis ad Præfectos prætorio Patritiósve Rescriptis, eos PARENTES KARISSIMOS appellabant. Imperator quidem Alexand.in L.IIII.C.de locato. *Ad Domitium*, ait, *Vlpianum Præfectum Prætorio*, & PARENTEM MEVM, *eos remittere curabit.* Impp. Constantinus & Constans in L. VI. de annona & tribut.in C. Theod. *Ea quantitas, quam Rufini viri clarissimi & inlustris, Præfecti prætorio*, PARENTIS AMICIQVE NOSTRI *moderatio.* Constantin.in L.I.de Episcop.iudic.in C.Th. ad Ablauium Præt. præt. *Ablaui*, PARENS CARISSIME. Impp. Theod. & Valentinian. in Nou.de sepulchris ad Albinum Pf. Pr. ALBINE PARENS CARISSIME AVGVSTORVM. Item Nou. de libert.& successionib.eor.ad eundem. *Albine* PARENS CARISSIME AVGVSTORVM. Nou. de Manichæis ad eundem. *Vnde Albine* PARENS CARISSIME AVGVSTORVM. Atque ita eundem Albinum vocant Nou. II.de Testament.& Nou.de confirmatio.leg. nouellar. D.Theod. Et Nou.Valentin.de fructib.inter marit.&vx. Sic & Nou.de releuat. adærat. vel donat. possess. quæ est ad Hermocratem Pf. Pr. *Hermocrates* PARENS CARISSIME AVGVSTORVM. Et Nou.de homicid.casu vel volun.fac ad Maximum Pf. Pr. & Patritium. *Maxime* PARENS CARISSIME AVGVSTORVM. In Nouella quoque Imp. Maioriani de ædific.public.ad Æmylianum Pf. Pr. *Aemyliane* PARENS CARISSIME AVGVSTORVM. Quæ verba hoc notarum compẽdio, P. K. AA. scribi solebant, vt apparet ex Nou.II. & III. de Patrimonialib. rei domin. & limitroph. fund. & Nou. de bon Fabricens. Nou.II.III. & IIII.de Theod.Cod.auctorit. Nou.I.de Amota militant. fo.præscriptio. Nou.de Naubus, Nou. de Postulan. Nou. de Lenonib. Nou. Neque domum diuinam. Nou.de tribut. fiscalib. Nou. de pecun. Afris cred. Nou. de ficariis Nou.de successione Curial. Nou.In damnum publicum. Nou.II.de Tyronib. Nou. I. & II.de Palatin. Nou ne Duciani vel limitanei. Nou. de competitionib. Nou.de offic. & numerar. Nou.de Episcop.ordinat. Nou.de Testament.clericor.& Nou.Leonis & Anthemij de adulter. Nou. de confirmatio.leg.Leonis & Nou.de bon.vacãtib.quæ omnes scriptæ sunt ad Præfectos Prætorio.

Ex quarum notarum praua interpretatione multi errores orti sunt. Nam cum earũ potestatẽ Antiquarij ignorarẽt, ita aliquoties reddiderũt, *Præfecte Carissime Augustorũ*, vt in Theod. & Valentin. Nou. de Iudæis, Nou.ne curialis prædium, Nou.de tutorib. Nou. de patern.seu matern. bonis Nou.de Testam. Nou.de alluuionib. Nou.I.& II. de bon.decurion.& Nou.Valentiniani de libert.& successionib.eor. & Nou. de cõfirmãd. his

his quæ administrantib. & Nouella Valentinian. & Martiani de indulgent. reliquor. & Nouella de præd. ciuitat. omn. & Nou. de matrimon. Senat. & in Nouella Leonis & Maioriani de curialib. & Nou. Imperatorum Leonis & Seueri de abrogat. capitib. inlustis.

Aliàs verò interpretati sunt, *Parens Carissime atque amantissime*, vt in L.II.de Episcop. iudic.& L.II.de pactis in Cod. Theod.& in Nou. Theod. & Valentin. Nou. de Theodos.Codic.auctorit.& Nou.de repudiis, & Nou.de xxx. annor. præscript. & Valentiniani Nou.de Colonis vagis,& Nou.de parentib. qui filios suos distrax. & Nou. de Episcop.iudic.vt & in veteri versione Latina Nouellar. Iustiniani CXII.CXIIII.& CXV.& in Constitutione Constantini Tyranni ad Agricolam P. P.Galliarum.

Nec Præfectis modò Prætorio,sed & Præfectis vrbi, hanc PARENTVM appellationẽ Impp.tribuebant: vt ex L.II.de pact. in Cod.Theodos.& ex Impp. Theodosij & Valentin.Nou.I.& II.de inuasorib.Nou.de Corporatis.vrb.Ro.Nou.de Naniculariis amnic.Nou.de Honorat. & quis in grad. præferat.planum fit: quæ omnes scriptæ sunt ad Præfectos vrbis.Eadémque appellatione Magistros officiorũ ornasse eos testatur Impp. Theod. & Valentin. Nouella de scholarib. scripta ad Florentium Magistrum officiorũ his verbis, FLORENTI P. K. Magistros etiam vtriusque militiæ ita appellatos decet Nou.I de tyronib. scripta ad Sigualdum comirem & Magistrum vtriusque militiæ noris hisce, P. k. A. Sed & Magistros militum eodem nominis honore adfectos, Nouella IIII.de amota militantib. fori præscript.comprobat, scripta ad Ariouindum Magistrum militum,in qua ita est, ARIOVINDE PAR. k. A. Comitem quoque Rerũ priuatarum, ita appellatum,mirum est, Nou. de Rescindend. venditionib. Illic enim Eudoxium Comitem rer.priuat. sic affantur, EVDOXI P. k. A.

Hæc planè PARENTIS appellatio Claudiano lepidi ioci materiam præbuit: Is enim Eutropium Eunuchum virum Consularem,cuius bona publicata & in fiscum coacta erant, ita ludit.

Direptus quid plangis opes,quas natus habebit?
Non aliter poteras PRINCIPIS *esse* PATER.

Quorũ versuum sensus hic est, Eutropiũ, æquo animo aduersum fortunæ casum bonorũq; suorũ publicationẽ ferre debere, cũ eo modò ad Principẽ: qui ei filij loco fuerit,& cuius ipse PARENS appellatus sit,ea peruenerint. Ratio quippe naturalis quasi lex quædã tacita,liberis parentum hereditatẽ addicit,velut ad debitam successionem eos vocãdo. Imperatores sanè, PATRES SIBI FECISSE EOS, quibus Patritiatus codicillos dabant, Iustinianus tradit in L. vlt.de Consulib.lib.XII. §. filiusfa. Instit.quib.mod.ius patr.potest.sol.& Nou.LXXXI.

Rectores verò prouinciarum & Comites FRATRES vocabantur, Cassiodorus in formula Rectoris prouinciæ lib.VI.Variar. *Quid de te æstimatum sit, datur aduerti, cui tot videntur nobiles potuisse postponi. Additur,quod à principe* FRATER VOCARIS: *vt nobilitate pretiosi nominis à vilitate criminum tollereris.* Impp.Theodos.& Valẽtinian.Nou.de patrimonialib. rei dominicæ, ad Comitem sacrarum largitionum, *Marcelline* FRATER AMANTISSIME. Et Nou.III.de Palatin.ad Florianum Comitem sacrar. largit. FLORIANE FR. A. Iidem Impp. Nou.de ambitu & loc. limit.ad Numum Magistrum Officiorum. NVME FRATER A. & Nou.de Metatis ad eundem Numum. NVME FR. A. Et Nou.de Lampadar. ad Opilionem Magistrum Officior. OPILIO FR. A. Et Nou. de Principib. agent.in reb. OPILIO FR. A. Iustinianus etiam Arsilium Præsidem Tharsi FRATREM IVCVNDISSIMVM appellat Nou. CXXI. Sic & Comes rerum Priuatarum ab Impp. Leone & Maioriano vocatur, Nou. de bonis caduc. in qua Ennodium Comitem Rerum priuatarũ alloquentes, ENNODI,ainnt, FRATER AMANTISSIME.

Alios quoque Comites ita vocatos testatur Nou. III. Impp.Theod.& Valentin. de tyronib.ad Hisiodorũ Comitẽ: his verbis. HISIODORE FR.A. Planè Impp. Valẽt. & Th. in L. II.C. de Offic.diuer.iud.celsioribus viris honorẽ à iudicibus haberi iubẽtes verãt, ne in subscriptionibus suis,eos FRATRES audeant nominare.Reliquos Iudices,vulgari

Universidad de Deusto
Biblioteca

CARISSIMORVM nomine appellatos supra docuimus. Valentinian. vero Theodos. & Arcad. Optatum Pf. Augustalem CARISSIMVM AC IVCVNDISSIMVM appellant, L. III. de Episcop. iudic. in C. Th.

Ceterùm præter illam PARENTVM appellationem, honorificis quoque hisce verbis, INLVSTRIS ET MAGNIFICA AVCTORITAS TVA, Præfectos Prætorio in fine Rescriptorum suorum affari Impp. solebant, vt probatur L. vlt. de decurionib. L. XI. de extraord. munerib. in C. Th. Cõstitutio. Iustinia. de Iustin. C. cõfirman. & Valẽtin. de Th. C. auctor. Nou. de Iudæis, Nou. de Releuat. adærat. vel don. Nou. I. & II. de bonis decurio. Nou. de repudiis, Nou. ne curialis præd. al. Nou. de tutor. Nou. cõtra sentẽt. Pf. Pr. Nou. de pater. vel mater. bon. Nou. de Test. Nou. de alluuionib. Nou. III. de patrim. rei domin. Nou. de Nauibus, Nou. de Manichęis, Nou. de postulãdo, Nou. ne duciani vel limit. milit. Nou. II. & III. de amota militantib. fo. præscript. Nou. de competitionib. Nou. de locis Reip. quoq. mo. poss. Nou. Anthemij de bonis vacantib. Et in Edicto v. Iustiniani ad Ioan. Pf. Pr. Η Ενδοξος και Μεγαλοπρεπης σὸ Αυθεντια. Et Nou. CXVII. & CXXVI. ἡ Ενδοξος ἡ Μεγαλοφυὴς σὸ Αυθεντια vel ILLVSTRIS ET PRÆCELSA, seu SVBLIMIS MAGNIFICENTIA TVA, L. I. de grege domin. lib. XI. Cod. Iustin. L. II. de Episcop. iud. L. XV. de extraord. munerib. L. III. & IIII. de legatis L. XI. de Medic. & professorib. L. II. ad L. Iul. repetund. L. XXII. de his qui super religio. conten. in C. Th. Nou. Th. & Valent. de homicid. casu vel volunt. Nou. I. & II. de Testament. Nou. de sepulchr. Nou. de libert. & successionib. Nou. de XXX. annor. præscr. Nou. de Colonis Sag. Nou. de confirmãd. iis quæ administr. Nou. de tribut. fiscalib. Nou. de prædi. pistor. Nou. de successio. curial. Nou. Maioriani de indulgent. reliquor. Nou. de sanctimonialib. & Nou. de ædific. publ. Nou. Leonis & Seueri de abrogat. iniust. capitib. Nou. Leonis & Anthemij de mulierib. quæ se seru. propr. & Nou. de confirmat. leg. D. Leon. vel ILLVSTRIS ET MAGNIFICA CELSITVDO TVA, L. XV. de accusationib. in C. Th. Nou. Valẽtin. & Martia. de præd. ciuit. omn. EXCELLENS EMINENTIA TVA, L. IX. de indulgent. crimin. & L. XXXVIII. de operib. public. in C. Th. EXCELLENS, vel, SVBLIMIS AVCTORITAS vel MAGNITVDO TVA, L. IX. & XII. de Iudæis, L. XV. de Episc. in C. Th. LAVDABILIS SVBLIMITAS TVA, L. XXVII. de appellationib. in C. Th. PRÆCELSA SINCERITAS TVA, L. vlt. de aduocat. fisc. in Cod. Theodos. Interdum breuius, in hunc modum, SVBLIMITAS TVA, L. VI. de conlatio. donatar. L. vlt. de patrocin. vicor. L. XIIII. & XVI. de legatis L. I. de excusat. artific. L. vlt. de suariis L. XXV. de petitorib. L. XXVI. XXXIII. & XXXVI. de anno. & trib. L. LIX. de operib. publ. in C. Th. CELSITVDO TVA, L. VIII. de extraord. munerib. L. I. de quadrimenstr. breuib. L. X. de legat. L. I. de Irenarch. L. XXXII. de Nauicul. L. II. de sep. viol. in C. Th. Nou. II. de amota milit. EMINENTIA TVA, L. XXXII. de susceptorib. in C. Th. & in Nouell. Iustiniani sæpe ἡ σὴ ὑπεροχὴ. MAGNITVDO TVA, L. vlt. de postul. L. III. ne conlatio. translat. postul. in C. Th. L. I. C. de offic. Pr. Pr. Afric. CVLMEN TVVM, L. V. de cõlat. donatar. eod. Cod. Nou. Th. & Valẽtin. de alluuion. Nou. I. de amota milit. EXCELLENTIA TVA, L. III. ad L. Iul. repet. L. V. de patrocin. vicor. L. X. de legatis L. XLIII. de operib. pub. eod. Cod. SINCERITAS TVA, L. XXXIX. de decurionib. L. I. ne operæ à conlatorib. L. I. si per obreption. eod. C. GRAVITAS TVA, L. I. de centonar. AMPLITVDO TVA, Nou. Valentin. de fructib. int. marit. & vxor. Illa denique Præfectura, quam eleganter Eunapius ἀπόρφυρον ἀρχὴν vocat, AMPLISSIMA, SVBLIMISSIMA, EMINENTISSIMA, ILLVSTRIS & EXCELSA appellatur, L. XXXI. de Nauicular. L. I. de naufrag. L. XIII. de anno. & tribut. L. XLI. de operib. public. L. IIII. ne conlat. trãslat. L. XVI. de indulgent. debit. L. LXI. de appellationib. L. I. qui à præbitio. tyron. L. vlt. de conlatio. donatar. L. CLXXXVIII. de decurionib. in C. Theod. Nou. de releuat. vel adærat. & Nou. II. de amota milit. Ipsi verò Præfecti Prætorio VIRI CLARISSIMI ET INLVSTRES vocantur, L. XII. de extraordinar. munerib. L. I. qui à præbitio. tyron. L. III. de indulgẽt. debitor.

PRÆFECTVM quoque vrbi eodem prope honore suis in Rescriptis prosequebantur. Ei enim rescribentes, vtuntur his verbis, SVBLIMIS EMINENTIA TVA, L. XXV. de operib. public. L. XLIX. de appellationib. in C. Theod. SVBLIMITAS TVA, L. II. de gladiatorib. L. I. de sentẽt. ex peric. recit. L. XXIX. de Nauicular. L. XX.

L. XX. de his qui super religio. cont. CVLMEN TVVM L. I. de frumen. vrb. const. L. XXXVII. de Episcopis. MAGNITVDO TVA, L. XIIII. de annon. ciuic. eod. C. EXCELLENS AVCTORITAS TVA, L. V. C. de pœnis. ILLVSTRIS AVCTORITAS TVA, L. VI. de suariis, ILLVSTRIS MAGNIFICENTIA TVA, L. XII. & vlt. de annon. ciuic. L. vlt. de operib. public. Nou. I. & II. de inuasorib. Nou. de Corporat. vrb. Ro. INLVSTRIS MAGNITVDO TVA, Nou. de Nauicular. amnic. INLVSTRIS ET PRÆCELSA MAGNIFICENTIA TVA, Nou. de Honoratis. AMPLITVDO TVA, Nou. de inuasorib. SINCERITAS TVA, L. XVI. de Lustrali conlatio. in C. Th. GRAVITAS TVA, L. XVIII. de appell. eod. Cod. Eius quoq; sedes, INLVSTRIS dicitur, L. LXI. de appell. L. vlt. de suariis L. XIIII. de anno. ciuic. in C. Th. Ipse, modo, V. C. modo, VIR INLVSTRIS vocatur, L. II. de Nauicular. L. I. de campo Mart. L. vlt. de tutorib. in C. Th. Nou. Valentinia. de Episcop. iudic.

Magistro etiam vtriusque militiæ rescribunt, SVBLIMIS MAGNITVDO TVA, L. LXV. de hæretic. in C. Th. & INLVSTRIS MAGNIFICENTIA TVA, L. CXIII. de decurionib. INLVSTRIS AC MAGNIFICA AVCTORITAS TVA, Nou. IIII. de Amota militantib. fori præscriptio. INLVSTRIS ET PRÆCELSA MAGNIFICENTIA TVA, Nou. de Tyronib. Magistro Officiorum, qui & ipse VIR INLVSTER dicitur, L. CXX. de decurionib. rescribunt, SVBLIMITAS TVA, L. XIX. de his qui super religio. cont. eod. C. & INLVSTRIS AVCTORITAS TVA, Nou. de scholarib. & Nou. de ambitu. & Nou. de Metatis, Nou. de princip. agent. in reb. AMPLITVDO TVA, Nou. de Lampadar. Sed & Comitibus Hispaniarum & Orientis rescribunt, SVBLIMITAS TVA, L. IIII. & XIII. de decurionib. Præfecto verò annonæ, quem VIRVM CLARISSIMVM appellant in L. III. VI. & XXXVIII. de Nauicular. L. IX. de suariis, rescribũt, GRAVITAS TVA, L. V. de præd. Nauicular. SINCERITAS TVA, L. III. de annon. ciuic.

Comiti rerum priuatarum rescribunt, PRÆSTANTIA TVA, L. XII. de extraordin. muner. in C. Th. SVBLIMITAS TVA, L. VII. de petitio. L. II. de incorporat. eod. C. SINCERITAS TVA, L. XLI. & XLV. de appellationib. eod. C. LAVDANDA EXPERIENTIA TVA, L. XVI. de petitionib. INLVSTRIS AVCTORITAS TVA, Nou. de rescind. venditionib. Nã & eum VIRVM INLVSTREM vocant, L. vlt. de incorporatio. L. XXVII. & XXXII. de petitionib. Nou. Theod. & Valentinia. de competitionib.

Præsidibus autem, Consularibus, Correctoribus, Vicariis, Præfecto Ægypti, rescribũt, GRAVITAS TVA, L. III. de Protostasia L. VIII. quor. appell. nõ recip. L. I. de præben. salar. L. XXIX. de appellat. L. LXXX. de decurionib. L. I de his qui ven. ætat. L. III. ad L. Cornel. de falsis Etiã vicario Africæ, qui VIR SPECTABILIS dicitur in L. vlt. de decur. vrb. Ro. rescribũt, LAVDABILIS SINCERITAS TVA, L. XVII. de pistorib. L. II. de susceptor. L. IX. de exactionib. in C. Th. Et Procõsuli Africæ, LAVDABILITAS TVA, L. CLXVI. de appell. Rationalibus, GRAVITAS TVA, L. I. de bon. vacãt. in C. Iustin. L. I. de his qui se defer. in C. Th. Comiti Metallorũ, LAVDABILITAS TVA, L. III. de Metallis. Præfectos sanè Prætorio, Cõsulares itẽ viros defunctos cùm nominant, CLARISSIMÆ MEMORIÆ vocant, L. XIIII. de Nauicul. L. I. de annona & trib. Alios verò, SPECTABILIS MEMORIÆ, L. XLV. de hæretic. Antistites vtique REVERENTISSIMOS appellant, L. XLV. de Episcopis L. vlt. de annona & trib. De se ipsis autẽ Imperatores, omnia sibi diuina arrogantes, rescribunt, MANSVETVDO NOSTRA, CLEMENTIA NOSTRA, PIETAS NOSTRA, TRANQVILLITAS NOSTRA, ÆTERNITAS NOSTRA, PERENNITAS NOSTRA, SERENITAS NOSTRA, NVMEN NOSTRVM. Exemplorũ quia plenæ sunt cõstitutiones, auctoritatẽ à me nemo deriderabit. Hoc tãtùm dicã, nõ passos esse Impp. eadẽ nomina cuilibet culmini honorisve præsidẽtes vsurpare. Iustinianus certè, quẽadmodũ sub Tit. Nou. cõstitut. CXIII. Iulianus antecessor edidit, *Inuenimus*, ait, *Quæstorẽ & Præfectum Prætorio per Orientẽ in sacro auditorio iisdẽ interlocutionibus vti, quibus nos vtimur. Dicebant enim*, NOSTRA SERENITAS, ET NOSTRA PIETAS & MANSVETVDO, *& aduocati hisdem vocibus ad eos vtebantur.* Et mox: *Illa autem illicita verba sibi vindicare nulli concedimus.*

Iam nouissima sacrorum, seu Diualium (liceat corruptis illius seculi verbis vti) Rescriptorum parte vulgaris apponi clausula consueuerat, qua Pf. Præt. vel vrbi, aliisve

Universidad de Deusto
Biblioteca

proceribus, ad quos ea emittebantur, negotium dabatur, vt quæ pro cõmuni & publica vtilitate ac salute constituebant, EDICTIS PROPOSITIS DIVVLGARE, & in omnium notitiam perferre, obseruari quoque & effectui mancipari curarent. Exempla è scriniis Imperialibus deprompta adscribam, eò lubentius, quod extrema Regiorum rescriptorum, seu literarum, vt vocant, patentium, quæ ad curias Parlamentorum, aliósque Magistratus diriguntur, clausula inde originem traxisse videatur: quemadmodum & illæ salutis in Rescriptorum initiis dicendæ mos, recepta item & vsu trita clausula, *Si paret*, è veterum Rescriptorum fonte procul dubio fluxerunt. Illas autem quarum nobis implenda probatio est, clausulas, nõ est quod siue in Theodosiano, siue Iustinianeo Codice quisquam conquirat atque inuestiget: cùm eas compilatores breuitatis gratia in suis ἀποσιωπήσεις meritò resecandas censuerint. At in Nouellis, quæ non sunt eundem casum passæ, plurima extant. Manserunt tamen & in Codicibus his locis. L. vlt. de decurionib. in C. Th. Impp. Theodos. & Valentinia. ad Darium Pf. Pr. Orientis. *Illustris auctoritas tua statuta nostræ clementiæ*, EDICTIS PROPOSITIS AD OMNIVM NOTITIAM FACIAT PERVENIRE. Arcad. & Honor. Cæsario Pf. Pr. in L. 1. C. de grege domin. lib. XI. Cod. Iustinia. PROPOSITIS EDICTIS, *sublimis magnificentiæ tuæ minimi maximique moneantur, vt sciant.* Iidem Impp. Cæsario Pf. Pr. in L. IX. C. de indulgent. debitor. in C. Th. *Idque* EXCELLENS EMINENTIA TVA, EDICTIS PROPOSITIS, *cunctis faciat innotescere.* Iidem cùm Th. in L. II. de Episcop. iudic. in C. Th. quæ ad Hadrianum Pf. Pr. scripta est. *Hanc igitur legem, sublimis magnificentia tua cunctas per diœceses sibi creditas*, PVBLICABIT EDICTIS. Theodos. & Valentinia. Nou. de Theodos. cod. auctorit. ad Florentium Pf. Pr. Orientis. *Quod restat, Florenti* P.K. AA. *Illustris & magnifica auctoritas tua, cui amicum, cui familiare est placere principibus*, EDICTIS PROPOSITIS IN OMNIVM POPVLORVM, IN OMNIVM PROVINCIARVM NOTITIAM, *scita maiestatis Augustæ nostræ* FACIAT PERVENIRE: & Nou. de Iudæis ad eundem Florentium. *Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, quæ decreuimus*, PROPOSITIS *excellentiæ suæ* SOLLEMNITER EDICTIS, IN OMNIVM FACIAT PERVENIRE NOTITIAM. *Prouinciarum quoque moderatoribus faciat intimari, vt & eorum pari sollicitudine cunctis cuntatibus atque prouinciis, quæ necessario sancimus innotescant.* Iidem Impp. Nou. de releuat. ætat. vel donat. post. ad Hermocratem P. P. *Inlustris igitur & magnifica auctoritas tua, quæ per hanc saluberrimam legem pro multorum commoditate statuimus*, SOLLEMNITER EDICTIS (hoc enim ex v. c. suppleo) VBIQVE PROPOSITIS AD OMNIVM NOTITIAM VENIRE PERFICIAT. Iidem Impp. Nou. ne curialis prædium alterius &c. ad eundem Florent. ILLVSTRIS ITAQVE ET MAGNIFICA AVCTORITAS TVA, *prouidentissime constituta*, EDICTIS PROPOSITIS, AD OMNES PROVINCIAS PERFERRI PRÆCIPIAT. Et Nou. de tutoribus ad eundem. *Illustris itaque & magnifica auctoritas tua, legem perpetuo valituram*, EDICTIS PROPOSITIS, *ab omnibus obseruari præcipiat.* Item Nou. contra sentent. Præfector. præt. ad Thalassum Pf. Pr. Illyrici. *Illustris itaque & magnifica auctoritas tua, huius legis ne quæ latere possit vtilitas*, EDICTIS PROPOSITIS, EAM AD OMNIVM NOTITIAM VENIRE PRÆCIPIAT. Et Nou. de patern. seu matern. bonis, ad Florentium Præf. Præt. *Illustris itaque ac magnifica auctoritas tua, legem saluberrime promulgatam*, EDICTIS PROPOSITIS, AD OMNEM NOTITIAM FACIAT PERVENIRE. Et Nou. de Testament. ad eundem Florentium. *Illustris itaque & magnifica auctoritas tua, consultissimam legem*, EDICTIS PROPOSITIS, *ad omnium notitiam perferri præcipiat.* Quæ totidem ferè verbis repetunt in Nou. de alluuionib. Nou. I. II. III. & IIII. de amota militantib. fo. præscript. Nou. II. & III. de patrimonialib. rei dominic. Nou. de fructib. inter marit. Nou. de Testamentis, Nouella de Nauibus, Nou. de Manichæis, Nou. de sepulchris & Nou. de postulando, Nou. I. & IV. de bonis decurionum. Nou. de confirmatio. leg. Nouell. D. Th. Nou. de competitionib. Nou. ne ducianus vel limitan. milit. Nou. de Testament. clericor.

Interdum verò mandant vt cunctorum notitiæ publicari propositis iubeant Edictis. Nou. de homicid. ca. vel volun. fac. Alias vt propositis edictis publicari præcipiant. Nou. de

de repud. Nõnunquam, VT PROPRIIS EDICTIS ÆQVITATEM LEGIS INSINVENT. Nou. de libert. & succes. eor. Quandoque, VT LEGEM PROPOSITIS VVLGENT EDICTIS, vt Nou. de XXX. annor. Præscriptio & Nouell. de parentib. qui fil. suos distrax. Nouell. de tribut. fiscalib. Nou. de offic. & numerar. præf. Nou. de Episcop. iudic. Alias, VT PROGRAMMATE SVO AD VNIVERSORVM NOTITIAM PERVENIRE, vt Nou. de confirmand. iis quæ administr. Nou. II. de inuasorib. Nou. de præd pistor. Nou. de Palatin.

Atque vt huius formulæ latius pateat auctoritas, alios quoque eiusmodi Mandatorum testes Imperatores citabo. Impp. Valentin. & Martianus Nou. de indulgent. reliq. Pf. Pr. *Illustris itaque & præcelsa magnificentia tua, huius saluberrimæ pragmaticæ legis moderationem per vniuersos populos ac prouinciarum Iudices*, EDICTIS PROPOSITIS DIVVLGARI CVRABIT. Iidē Impp. Nou. de Matrimon. Senator. *Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, hanc serenitatis nostræ legem perpetuo in æuum omne valituram*, EDICTIS EX MORE PROPOSITIS, *ad omnium notitiam faciat peruenire.* Et Nou. vlt. de testamẽt. clerie. *Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, ea quæ generalis legis huius sanctione decreui*, EDICTIS EX MORE PROPOSITIS, *ad omnium notitiam faciat peruenire.* Imp. Maiorianus in Nou. de indulgent. reliq. ad eundem Palladium, *Inlustris & præcelsa magnificentia tua, huius legis saluberrima constituta* PROPOSITIS DIVVLGABIT EDICTIS. Idem Maiorian. cum Leone, Nou. de ædific. publicis ad Æmylianum P.P. *Quapropter inlustris magnificentia tua saluberrimam sanctionem* PROPOSITIS DIVVLGABIT EDICTIS. Sic enim cum locum emendo ex eorundem Impp. Nou. de sanctimonialib. & viduis ad Basilium P. P. in cuius extremo ita est. *Inlustris igitur, & præcelsa magnificentia tua, saluberrimam sanctionem* PROPOSITIS DIVVLGABIT EDICTIS, *vt omnes intelligant.* Impp. Leo & Seuerus Nou. de abrogat. capitib. iniust. ad eundem Basilium. *Quare inlustris & præcelsa magnificentia tua, huius constitutionis oraculum* EDICTORVM FACIET SOLLEMNITATE PROPONI. Impp. Leo & Anthemius de Mulierib. quæ se seru. propr. scripta ad Lupercianum Præf. Prætor. *Inlustris igitur Luperciane* P.K.A. *& præcelsa magnificentia tua, saluberrimam sanctionem ad omnium notitiam peruenire*, EDICTORVM DEVVLGATIONE præcipiat. Iidem Impp Nou. de confirmatio. leg. D. Leonis ad eundem Lupercianum Pf. Pr. *Inlustris igitur & præcelsa magnificentia tua, venerabilia constituta* PROPOSITIS DEVVLGABIT EDICTIS. Et Nou. de bonis vacantib. ad eundem Lupercianum, *Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, quæ hac saluberrima lege serenitas nostra constituit, obseruari & ad omnium notitiam*, EDICTIS EX MORE PROPOSITIS, *iubeat peruenire.* Sic & Iustinianus in constitutio. de Iustinian. Cod. confirman. Mennæ Præfecto Prætorio præcipit, vt ad omnium populorum notitiam eundem Codicem, EDICTIS EX MORE PROPOSITIS, peruenire faciat. Idem in L. 1. C. de offic. Præf. Præt. Africæ, Archelao Pf. Pr. Afr. mandat, vt quæ cõstituerat, Edictis publicis, omnibus innotescere curaret. In sacro quoque pragmatico Tiberij Augusti de confirmatione constitut. Iustin. Imp. de filiis liberar. *Inlustris igitur & magnifica auctoritas tua, hanc pragmaticam sanctionẽ in æternum valituram* EDICTIS PROPOSITIS *omnibus habitatoribus Africanarũ partium innotescat.*

Sic & Iustinianus Nouellis suis Græcis mandat Præfectis Prætorio leges suas ad eorum, quibus præerant, notitiam perferre διὰ τῶν Εδίκτων, vt in Nou. cxx. ad Petrum Pf. Pr. Ὑποροχὴ τοίνυν ἡ σὴ ἄνωθεν διὰ τοῦ παρόντος νόμου εἰς τὸ διηνεκὲς ἰσχύσοντος ἡ ἡμετέρα ἐθέσατο γαληνότης, ἅπερ αὐτὰ παραφυλάξαι ἀσφαλῶς, Εδίκτων ἐν τοῖς συνήθεσι καὶ νομίμοις μένον τόποις, ἐπὶ δέκα ἡμέρας, τεθησομένων. Idem Nou. cxxix. Ἡ τοίνυν σὴ εὐδοξότης &c. δῆλα ταῖς ἐπαρχίαις διὰ τῶν συνεθισμένων Εδίκτων τὰ νῦν ἡμῖν παραχθέντα ποιήσῃ. Idē Nou. cxxxi. Α τινα τοίνυν διὰ τοῦ παρόντος νόμου εἰς τὸ διηνεκὲς ἰσχύσοντος ἡ ἡμετέρα ἐθέσατο γαληνότης, ἡ σὴ ὑποροχὴ, Εδίκτων καὶ τὸ συνήθες καὶ τὴν βασιλίδα ταύτην πόλιν τεθησομένων, εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἐλθεῖν ἀπευσάτω. Et Nou. VI. τὸν παρόντα τοίνυν γενικὸν ἡμῶν νόμον, δῆλον ἡ σὴ εὐδοξότης ποιήσῃ διὰ τῶν συνεθισμένων Εδίκτων, τοῖς τε τὴν μεγάλην ταύτην οἰκοῦσι πόλιν, τοῖς τε τὰς ἐπαρχίας οἰκοῦσιν. Idē Nou. cxxviii. Α τινα τοίνυν διὰ τοῦ παρόντος σωτηριόδους νόμου τοῦ εἰς τὸ διηνεκὲς ἰσχύσοντος, ἧττον πάσαν μῆνιν, ἡ σὴ ἐνδόξοτης εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἐλθεῖν ποιησάτω, Εδίκτων κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν τεθησομένων, ἵνα δι' αὐτῶν πᾶσι δῆλα γένηται. Idem ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petrum Pf. Pr. Orient. Nou. CXVIII. Η εὐδοξότης τοίνυν ἡ σὴ τὰ ἀφ' ἑκάστου παρόντος νόμου ἅπαξ ἡμῶν ἀφ' ἑνὸς τυπωθέντα εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἐλθεῖν ποιησάτω. ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς βασιλίδος πόλεως, ἐδίκτων κατὰ τὸ συνηθὲς προπεμφθέντων. Idem ad eundem Pf. Pr. Nou. XLIX. τὰ τοίνυν παρεχόμενα, ἃ διὰ τοῦ δεῖνος θείου διατάγματος νόμου, ἡ σὴ ὑπεροχὴ, ἅπασι ποιησάτω φανερά, Ἐδίκτων παρ' αὐτῆς καταπεμπομένων. Idē Edicto III. ad Io. Pf. Pr. Η εὐδοξος τοίνυν ἡ μεγαλοπρεπὴς σου αἵρεσις, ἅπερ διὰ τότε τοῦ γενικοῦ νόμου ὥρισεν ἡ ἡμετέρα γαληνότης, ἐδίκτων προτρέψεσθαι εἰς τὴν πάντων γνῶσιν ἐλθεῖν ποιησάτω. Idémque Petro Pf. Pr. præcipitur Nou. CXXIII. & CXXIIII.

Nō tātùm autē Rescriptis, cōstitutionibúsve ad Præfectos Pr. missis, sed & iis quæ ad alios Iudices dignitatéq; aut potestatē præditos dirigebātur, eiusmodi præceptio apponi consueuerat. Patet hoc ex Nou. de inuasorib. quæ scripta est ad Pierium Præfectū vrbis, in qua ita est, *Vt verò ea quæ pro possessorum omnium quiete sancimus, in omnium possint notitiam peruenire, hanc legem nostram Amplitudo tua,* PROPOSITIS VVLGABIT EDICTIS. Idémque præcipiunt Impp. Nou. II. eiusdem Tit. scripta ad Auxentium Præf. vrb. Et Nou. de Honoratis & quis in gradu præferat. ad Storatium Præfectum vrbis. *Inlustris igitur & præcelsa magnificentia tua hac nos generali lege sanxisse cognoscat, quam* PROPOSITIS EDICTIS VVLGARE *debebit.* Huic simile præceptum est Iustiniani Nou. CXXXV. scripta ad Musonium Præf. vrbi.

Simili modò quas ad Magistros vtriusq; militię dirigebāt cōstitutiones, ab illis, Edictorū promulgatione in omnium notitiam peruenire volebant. Docet hoc Nou. de Tyronib. ad Sigisualdum Comitem & Magistrum vtriusque militiæ, in cuius extremo sic est. *Quā legem ne quis se ignorasse confingat, per omnes prouinciarum ciuitates,* EDICTIS SOLLEMNIBVS DIVVLGABIS. Pariterque vbi ad Magistros officiorum constitutiones mittebantur idem imperari consueuerat. Sic enim iidem Impp. Nou. de ambitu & loc. limit. ad Numum Magistr. offic. *Inlustris igitur auctoritas tua, cuius integram fidem rebus ipsis experta est nostra perennitas, hanc generalem saluberrimámque nostræ clementiæ sanctionem obseruationi perpetuæ, effectuique mancipari præcipiat,* & EDICTIS VBIQVE PROPOSITIS *ad omnium notitiam venire perficiat.* Idémque Iustinianus præcipit Nou. II. quæ scripta est ad Hermogenem Magistrum officiorum. Et Nou. CXXIII. ad Petrum Magistr. offic. Η σὴ τοίνυν εὐδοξότης ἅπερ διὰ τοῦ παρόντος νόμου, τῇ εἰς διηνεκὲς ἰσχύσοντος, ἡ ἡμετέρα ἐθέσπισε γαληνότης, κατὰ πάντα φυλαχθῆναι προνοησάτω, καὶ εἰς τῶν ἁπάντων γνῶσιν, κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν προπεμφθέντων ἐδίκτων, ἀγάγοι. Idem Petro Magistro officiorum negotij datur eiusdem Iustiniani Nou. CXXXVII. Comiti quoque rerum priuatarum eadem fit præceptio à Theodosio & Valentinia. Nou. de rescind. vendit. his verbis. *Inlustris itaque auctoritas tua legem hanc* EDICTIS PROPOSITIS *ad omnium notitiam perferri præcipiat.* Nec absimile præceptum fit Floro Comiti R. P. à Iustiniano Nou. XII.

Quod autem in omnibus suprà scriptis locis Edicto, id aliàs Prograāmate fieri præcipitur: veluti Nou. II. de inuasorib. ad Auxentium P. V. *Vnde inlustris magnificentia tua, hāc qua præcepti superioris vacuatur incautior definitio,* PROGRAMMATIS LECTIONE EVVLGABIT, *vt agnosci, ab omnibus possit.* Idem Nouella I. de Palatinis ad Maximum Pf. Pr. *Inlustris & præcelsa magnificentia tua, edictalem legem & functionibus publicis iugiter profuturam,* PROGRAMMATE SVO *in cunctorum prouincialium iubebit ire notitiam.* Et Nou. de confirmand. his quæ administr. *Illustris itaque & præcelsa magnificentia tua hanc saluberrimam sanctionem* PROGRAMMATE SVO *ad vniuersorum faciat notitiam peruenire.* Iustinian. Nou. II. Τὰ τοίνυν παρεχόμενα ἡμῖν ἡ σὴ ὑπεροχὴ ἔργῳ καὶ πέρατι παραδοῦναι ἀπευσάτω, καὶ φανερὰ πᾶσι Διὰ Προγραμμάτων οἰκείων ποιησάτω. Idem Nou. III. Τὰ τοίνυν παρ' ἡμῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ὑπηκόων νενομοθετημένα μαθάνουσα ἡ σὴ ὑπεροχὴ, Τοῖς Συνήθεσι Προγράμμασιν, ἐν ταῦθά τε καὶ πανταχόσε τῆς ὑπηκόου φανερὰ γενέσθαι παρασκευασάτω. Quæ ab eo fūt eodē loquēdi genere dicta quo Nou. XIIII. ἐν πάσῃ τῇ ὑπηκόῳ. Idē Nou. LXXVIII. Ταῦτα ἡ σὴ ὑπεροχὴ μαθήσασα, τοῖς ἡμετέροις ὑπηκόοις καὶ ταύτην τὴν εὐδαίμονα πόλιν δῆλα ποιησάτω διὰ Προγραμμάτων οἰκείων, ἐν ταῦθά τε καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Item Nou. XXXVIII. & XXXIX. Η σὴ ὑπεροχὴ κατὰ τὸ συνηθὲς, Διὰ Προγραμμάτων οἰκείων, φανερὰ πᾶσι κατασησάτω. Item Nou. XLVIII. & LXXVI. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ παρεχόμενα ἡμῖν κατὰ τὸ

συνηθὲς Διὰ Προγραμμάτων οἰκείων, φανερὰ πᾶσι κατασησάτω. Et Nouella LXXVIII. & Nou. LXXXIX. Η σὴ ὑπεροχὴ φανερὰ πᾶσι ποιησάτω Προγραμμάτων πθεμένων, δι' ὧν ἅπασι ὁ νόμος ἔσται σαφής. Idem præcipitur Ioanni Pf. pr. Nou. LXXVI. LXXXII. & LXXXIIII.

Aliàs iubebatur hoc fieri, Διὰ προσταγμάτων. Nou. VII. ad Io. Pf. pr. Ταῦτα τοίνυν ἡ σὴ ὑπεροχὴ πάντα μαθάνουσα, ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, τοῖς ὑποτεταγμένοις φανερὰ κατασκευασάτω γενέσθαι, καὶ τὸν νενομισμένον, Προστάγμασι χρωμένην πρὸς πάντας τοὺς τῆς ὑπαρχῶν ἡγουμένους. Idem ad Ioannem Pf. pr. Orient. Τὰ τοίνυν κατεσταλμένα ἡμῖν, καὶ ἀφ' ἑνὸς τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ὑπεροχὴ ἀφ' Προσταγμάτων οἰκείων φανερὰ πᾶσι γενέσθαι καὶ τὸ συνηθὲς κατασκευασάτω, καὶ εἰς τὸ δίκαιον κατάφυλάττειν ἀπευσάτω. Nou. XIIII. Exemplum scriptum ad Magistrum officiorū cum hac adiectione, Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τόνδε ὑμῶν δεξαμένη τὸν νόμον, ἐν ἁπάσῃ τῇ ὑπηκόῳ ἀφ' προσταγμάτων οἰκείων, τὸν ἅπασι φανερὸν καταστήσατο. Petro vero Mag. officior. idem Nou. CXXXVII. Τὰ τοίνυν, ait, κατεσταλμένα ἡμῖν, καὶ ἀφ' τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ἐνδοξότης διὰ Προθεμάτων καὶ τοὺς σωλῆνας τόπους τῆς βασιλίδος πόλεως προπεμθέντων, εἰς γνῶσιν πάντων ἀγαγεῖν ἀπροδατάτως καὶ καταφανῆ ποιῆσαι τῆς τῆς ἑπαρχίαις ἠγουμένοις.

Interdum verò διὰ Κηρυγμάτων οἰκείων Præfecti Pr. nota facere Principum Edicta iubebantur. Iustinianus Nou. LI. ad Ioannem Præfectum Pr. Τὰ τοίνυν κατεσταλμένα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ὑπεροχὴ Κηρύγμασιν οἰκείοις, ἅπασι ποιησάτω φανερά. Et Nou. LII. ad eundem Io. Pf. P. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ διὰ τῆσδε τῆς θείας ἡμῶν διατάξεως νενομοθετημένα διὰ Κηρυγμάτων οἰκείων καὶ τὸ συνηθὲς ποιῆσαι φανερὰ πᾶσι ἀπευσάτω. Idémque Nouella LIII. eidem Ioanni iisdem fermè verbis præcipitur. Sic & Nouella LXVI. ad eundem, Τὰ τοίνυν κατεσταλμένα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, διὰ Κηρυγμάτων οἰκείων ἡ σὴ ὑπεροχὴ πᾶσι ποιησάτω φανερά, τοῖς τε ὅθι τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, τοῖς τε ἔξωθεν. Idem Nou. LXVIII. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ καὶ τοῦτο ἡμῖν κατεσταλμένα τὸν τρόπον, ἅπασι φανερὰ δι' οἰκείων Κηρυγμάτων καὶ προστάξεων καταφησάτω.

Quandoque etiam Iustinianus Κηρύγμασι χρῆσθαι iubet, adiicítque hæc verba, κατὰ τὰς ἐπαρχίας αὖς ἐφέσηκας, vel, οἷς ἄρχεις. Veluti Nou. LIIII. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ παρεσταλμένα ἐν ἅπασι τοῖς ἔθνεσιν οἷς ἄρχει, διὰ Κηρυγμάτων οἰκείων καὶ τὸ συνηθὲς, φανερὰ ποιησάτω. Et Nou. LX. ad Ioannem Pf. P. Orient. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἅπασι ποιησάτω φανερὰ, καὶ τὸν νενομισμένον τρόπον Κηρύγμασι καὶ τὰς ἐπαρχίας χρεωδίᾳ. Eadem verba reperiuntur & in Nou. seq. ad eundem Pf. Pr. directa. Sic & Nou. XVIII. ad eundem Ioannem Pf. Pr. Orient. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ καλῶς ἡμῖν καὶ ὁσίως κατεσταλμένα, καὶ ὑπὲρ τῆς τῆς ἡμετέρων ὑπηκόων ἀπραγμοσύνης ἐξηρημένα ἐν ἅπασι τοῖς ἔθνεσιν οἷς ἄρχεις, διὰ Κηρυγμάτων οἰκείων ποιησάτω φανερά. Idē Nou. LXXII. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὰ κατεσταλμένα ἡμῖν, Κηρύγμασι καὶ τὰς Επαρχίας αὖς ἐφέσηκας χρεωδίᾳ πᾶσι ποιησάτω φανερὰ. At Nou. I. ad illum ipsum Ioan. Pf. Prætorio paulò aliter, Γενήσεται μὲν, ait, κατὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς ἑκάστοτε Κηρύγματα πᾶσι παρεκβαλλόντα τὰ τοῦ νόμου δύναμιν. Et mox, Οἱ δὲ τῆς μητροπόλεως ἄρχοντες ταῦτα λαμβάνοντες ἑκάστῳ κατεπέμψουσι. Iustinianus etiam Nou. XII. Florum Comitem Rerum priuatarum iubet ad legem suam publicandam Κηρύγμασι χρῆσθαι τοὺς τῆς ἰδίων ἠγουμένους.

Quandoque etiam generales constitutiones Edictis quidem in Regia ciuitate more solito proponendis, Præceptionibus autem ad prouinciarum rectores dirigēdis ad omnium notitiam à Præfectis Prætorio perferri iubebant. Nou. CXXV. Τὰ τοίνυν διὰ τοῦ παρόντος νόμου τῇ εἰς τὸ διηνεκὲς ἰσχύσοντος, κατὰ τῆς ἡμετέρας γαληνότητος ὁρισθέντα, τοῦτο μὲν ἡ σὴ ὑπεροχὴ, τοῦτο δὲ καὶ πάντες οἱ ἄλλοι δικασταὶ, μείζονές τε καὶ ἐλάττονες κατεφυλάξαι ἀπευσάτωσαν. Ἐδίκτων μὲν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει, καὶ τὸ σύνηθες, κατὰ τῆς ὑπεροχῆς προπεμθέντων, Πποσάξεων δὲ πρὸς τοὺς τῆς Επαρχίων λαμπροτάτους ἄρχοντας κατὰ πεμπομένων. Idē Nou. CXV. ad Theodotum Pr. Pr. Orient. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ τὴν παροῦσαν ἡμῶν γνησίαν νομοθεσίαν Προγραμμάτων μὲν καὶ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν, καὶ τὸ συνηθὲς, προπεμθέντων, Προστάξεων δὲ πρὸς τοὺς τῆς Επαρχίων ἄρχοντας τελουμένων, εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἐλθεῖν κατασκευασάτω. Et Nou. CXVI. Τὰ τοίνυν κατεσταλμένα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦ παρόντος δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ὑπεροχὴ γενάσκουσα, καὶ μὲν τὴν εὐδαίμονα ταύτην πόλιν, ἐδίκτων καὶ τὸ συνηθὲς προπεμθέντων, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, Προσάξεων τελουμένων πᾶσι δῆλα καταστῆσαι ἀπευσάτω. Idem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nou. cix. ad Ioannem Pf. Pr. Τὰ τοίνυν παραχθέντα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νομοθετήσαντα, ποιήσεται μὲν ψήφοις ἀκολούθοις αὐτοῖς, ἐδίκτοις δὲ χρήσεται, καὶ προστάξει τοὺς τὰς ἐπαρχίας ἰθύνοντας, καὶ τοὺς τῆς πόλεως ἐπισκόπους. Idem Nou. cxxxiiii. Προνοήσεται τοίνυν ἡ σὴ ἐνδοξότης, τὸν παρόντα θεῖον ἡμῶν νόμον κατὰ ταὐτὸν τῇδε τῇ εὐδαίμονι πόλει προθεναι καὶ τεῖλαι κατὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ καταφανῆ ποιῆσαι τοῖς τῶν ἠνυμένων. Iustinus Nou. i. Τὰ τοίνυν προχθέντα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου ἡμῶν πραγματικοῦ νόμου δηλώματος, ἡ σὴ ἐνδοξότης γράμμασι προμηθοῦς κατὰ ταὐτὸν τῇδε τῇ βασιλίδι πόλει ἅπασι φανερὰ καταστήσει. In veteri quoque versione Nou. cxii. quæ scripta est ad Theodotum Præfectum Prætorio Orientis, hęc præter ea quæ è Græco Codice continentur, apponitur conclusio. *Illustris itaque & magnifica auctoritas tua præsentem numinis nostri legem in perpetuum valituram, Edictis, in hac regia vrbe propositis, ac Præceptionibus in vniuersas prouincias sub tua iurisdictione constitutas directis, faciat manifestam: vt omnes ea quæ pro vtilitate eorum sancimus, à se custodienda cognoscant.*

Interdum nulla Edicta proponi iudices, sed curare vt ad omnium notitiam leges perueniret, iubebant: vt Nou. de Scholarib. ad Florent. Magistr. Officior. *Inlustris itaque auctoritas tua legem hanc perpetuò valituram ad deuotissimorum scholarium notitiam perferri præcipiat.* Sic & in Nou. i. de Palatinis, & Nou. neque domum diuinam, ad Maximum Pf. Pr. *Inlustris igitur & præcelsa Magnitudo tua hanc legem consuetæ sibi prouisionis vigore in omnium prouinciarum populorumque notitiam perferre iubebit.* Idem Nou. ii. de Palatin. ad Paterium Pf. Pr. *Pateri p. k. a. Inlustris igitur & præcelsa magnificentia tua hanc omnibus innotescere sanctionem iubebit.* Iidem Nouella de Metatis ad Numum Magistrum Officiorum. *Illustris itaque auctoritas tua, quæ per hanc diuinam legem diximus sancienda, sollemniter ad omnium notitiam peruenire constituat.* Et Nouella cxiii. ad Theodotum Pf. Pr. Orient. Τὰ τοίνυν παραχθέντα ἡμῖν καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ὑπεροχὴ παραφυλάξαι μὲν ἀνευσάτω, πᾶσι δὲ δῆλα καταστησάτω. Nou. xlvii. Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ παραχθέντα ἡμῖν διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, εἴ τε ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πόλει, εἴ τε ταῖς ἐπαρχίαις ἁπάσαις ὧν ἄρχει, φανερὰ καταστήσάτω. Idem Nou. cvii. Τὰ τοίνυν παραχθέντα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ἐνδοξότης γνώσκουσα, ἅπασι ποιήσάτω φανερά. Idem Nou. cxxx. Τὰ τοίνυν παραχθέντα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦ παρόντος δηλώματος νόμου, ἡ σὴ ἐνδοξότης εἴ τε τῇ βασιλίδι πόλει καὶ τοῖς καὶ τὸν τόπον ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις, τοῖς τε λαμπροτάτοις τῆς ἐπαρχίων ἄρχουσι, καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις ὑποτέλεσιν ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ καὶ πόλει δῆλα καταστησάτω.

Nonnunquã extrema hac Constitutionũ clausula, cauebatur duntaxat, vt eas obseruari præciperent, EFFECTVIQVE MANCIPARI studerẽt hi, ad quos eæ dirigebantur, pœna quandoque addita contra temeratores. Sic in Nou. Theod. & Valentinia. de Lenonib. *Illustris igitur*, aiunt, *auctoritas tua, ea quæ tuendæ honestatis decreuimus gratia, veneratione debita iubeat custodiri, officio amplitudinis tuæ* VIGINTI LIBRARVM AVRI POENAM, SI PRÆCEPTA NOSTRA NEGLEXERIT, LVITVRO. Iidem Nou. de Principib. agent. in reb. Tit. xxxiiii. ad Opilionem Magist. Offic. *Inlustris itaque auctoritas tua, hæc quæ merito constituta sunt, præcipiet pro sua æquitate seruari,* MVLTA X. LIBRARVM AVRI STATVTA, SI QVIS LEGIS HVIVS OBVIAVERIT CONSTITVTIS. Iidem Nou. de Ambitu, *Inlustris igitur auctoritas tua, hanc generalem salubérrimámque nostræ clementiæ sanctionem obseruationi perpetuæ,* EFFECTVIQVE MANCIPARI PRÆCIPIAT. Proponuntur etiam multæ iis qui aduersus constituta facerent, Nouella de pecun. Africæ credit. & Nouell. de Successionibus Curialium, itẽ Nou. i. & ii. de Tyromb. & Nou. de Competitionib. Iustinian. in L. ii. C. de Offic. Præf. Præt. Africæ, ad Bilisarium, *Gloria itaque tua, quæ per hanc Pragmaticam sanctionem nostram statuuntur æternitatis effectu* MANCIPARI, *obseruarique præcipiat.* Quæ clausula ibidem post aliquot

post aliquot verba interposita repetitur. Item in Pragmatica sanctione Iustiniani, quæ à Iuliano antecessore refertur: *Quæ igitur per hanc diuinam Pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas, Magnitudo tua, modis omnibus* EFFECTVI MANCIPARE, *obseruaréque procuret, pœna decem librarum auri imminente, contra temeratores nostrarum iussionum.* Idem Iustinianus Nou. de Adscriptitiis & Colonis ad Dominicum PP. Illyrici apud eundem Iulianum: *Tua igitur Gloria quæ nobis visa sunt per hanc legem diuinam significátem* EFFECTVI MANCIPARE *festinet multa imminente decem librarum auri, qui eam violauerit, aut concessérit violandam.* Sic & in Constitutione Iustini Imperatoris de filiis liberarum in Africã directa ad Theodorum: *Quæ igitur per hanc diuinam Pragmaticam sanctionem nostra sanxit æternitas tam tua Magnitudo, quàm qui post te eandem administrationem adepti fuerint, vnà cum officio suo* EFFECTVI MANCIPARE, *obseruaréque procurent.* Formulam hanc magna verborum varietate expressam passim in Iustiniani Nouellis lector reperiet. Modò enim ait, Φυλάττειν, vel, Παραφυλάξαι ἀνευσάτω, vel, Παραφυλαξάτω, vel, Βέβαια φυλαξάτω, vt Nou. xxxviii. lxxxvii. ci. cvi. cxxxv. & clxii. & Edicto vii. & ix. eiusdem Iustinia. Modò Ἀκέραια φυλάττειν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀνευσάτω, vt Nou. xx. xli. lxiii. & cxxxvi. Aliâs, Ἔργῳ καὶ πράξει παραδοῦναι ἀνευσάτω, vt Nou. xx. xxxii. xli. xliiii. lxiii. lxxxv. xc. xcii. xciiii. xcv. xcviii. xcix. c. ciii. cx. cxxii. cxxxiii. cxliii. cli. cliii. cliiii. clv. clix. Et Edicto iii. iiii. x. xi. xii. eiusdem Iustiniani. Aliâs, Εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, vel, πρὸς ἔργον ἀχθῆναι ἀποδιδόσάτω, vt Nou. lxxx. & cxlviii. & Edicto ii.

Additur quandoque, vt tam is ad quem constitutio dirigitur, quàm eius successores, legem quæ sancitur, ad effectum perducere vnà cum Officio, quod ei paret, curent, his verbis, Η τοίνυν σὴ ὑπεροχὴ καὶ οἱ μετὰ σὲ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀρχὴν παρειληφόμενοι: vel, Οἱ μετὰ σὲ ἔξις, vel, ἅμα τῇ πειθομένῃ αὐτῇ Τάξει. vt Nou. iii. xxi. xliii. lix. lxiii. & clvii. Iustiniani & Nou. iii. Iustini legitur. Et ita in Constitutione Iustini de filiis liberarum. *Quæ igitur per hanc diuinam Pragmaticam sanctionem nostra sanxit æternitas,* TAM TVA MAGNITVDO, QVAM QVI POST TE EANDEM ADMINISTRATIONEM ADEPTI FVERINT, VNA CVM OFFICIO SVO, EFFECTVI MANCIPARE, OBSERVAREQVE PROCVRENT. Eáque recta est Græcæ vocis Τάξεως interpretatio, quæ vetustum interpretem Latinum Nouellarum Iustiniani non latuit, qui extremã Nouellæ lxiii. partem ita conuertit: *Quæ igitur,* &c. TVA CELSITVDO IN PERPETVVM VNA CVM OBEDIENTI OFFICIO SERVARI FESTINET.

Cæterùm suas de diuinis & Ecclesiasticis rebus Constitutiones, Iustinianus ad Patriarchas & Archiepiscopos dirigens, per eos innotescere Episcopis, Ecclesiisque eorum iuri subiectis præcipiebat. Testem do Nouellam sextam, cuius hæc sunt verba: Οἱ μὲν οὖν ἁγιώτατοι Πατριάρχαι διοικήσεως ἐχάσης, ταῦτα προθήσουσιν ἐν ταῖς ὑφ' ἑαυτὰς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, δῆλα δὲ ποιήσουσι τοῖς θεοφιλεστάτοις μητροπολίταις τὰ παρ' ἡμῶν διατεταγμένα. Idem Nou. xl. ad Petrum Archiepiscopum Hierosolymorum. Τὰ τοίνυν παραχθέντα ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ ἱδικοῦ νόμου, καὶ αὐτοῦ τοῖς τῆς νόμων ἐγγεγραμμένου βιβλίοις, ἡ σὴ Μακαριότης γνώσκουσα, φανερὸν αὐτὸν τοῖς αὐθὶς πᾶσι καταστησάτω. Et Nou. xlii. ad Menam Archiepiscopum, Η τοίνυν σὴ Μακαριότης τὰ ὀρθῶς ἡμῖν παρειλημμένα φυλαττέτω καὶ εἰς ἔργον ἀγέτω, καταπέμπουσα αὐτὰ διὰ θεοφιλῶν αὐτῆς γραμμάτων πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὴν τεταγμένοις ὁσιωτάτοις μητροπολίταις, ὧν ἑκάστῳ γενήσεται φροντὶς τοῖς ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένοις ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ταῦτα ποιῆσαι φανερά. Idem ad eundem Menã Nou. lv. Η τοίνυν σὴ Μακαριότης τὰ παρειλημμένα ἡμῖν καὶ φυλαξάτω, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν τοὺς μητροπολίτικοὺς θρόνους ἔχουσι φανερὰ καταστησάτω. Iterúmq; ad eundem Archiepiscopũ Menam. Nou. lxvii. Τοῦτον δὲ ἡμῶν τὸν νόμον προσήκει τὸν θρόνον τῆς σῆς Μακαριότητος, πρὸς τοὺς λοιποὺς ἁγιωτάτους Πατριάρχας καταπεμπομένου αὐτοῦ διὰ γραμμάτων οἰκείων τοῖς ὑφ' ὑμᾶς μητροπολίταις ποιήσασθαι φανερόν. Ad eundem modũ Iustin. Nou. v. Ταῦτα τοίνυν, αἰτ, ἅπαντες οἱ τε ὁσιώτατοι Πατριάρχαι τοῖς ὑφ' ἑαυτοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους δηλώσουσιν, ἐκεῖνοί τε τοῖς μοναστηρίοις τοῖς ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν χειρα κεχειρῶσι γνωρίζέτωσαν. Aliâs verò, vt Nou. lvii. hoc duntaxat præcipit, Η τοίνυν σὴ Μακαριότης, καὶ οἱ μετ' αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἀρχιερατικὴν γνόμβροι θρόνον, τὸ παρ' ἡμῖν διατεταγμένα, καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλώματος νόμου, ἔργῳ καὶ

Universidad de Deusto
Biblioteca

πρεσβυτέρα παράδοσιν ἀπωσάμενοι: vel, τῷ Μακεδονιστικῷ σὺν φυλάττειν Μωσεϊκῶς πρατίζομεν. Sic in Nouella de priuilegio Archiepiscopi primæ Iustinianæ apud Iulian. antecessor. quæ scripta est Catelliano Archiepiscopo, BEATITVDO *igitur* TVA, *quæ nostræ sanxit æternitas, modis omnibus* AD EFFECTVM PERDVCERE *non differat.* In quibus exemplis, sollemnia hæc in Archiepiscopis appellandis verba, Η ΣΗ ΜΑΚΑΡΙΟΤΗΣ, seu, BEATITVDO TVA, obseruanda cursim moneo.

Ex his quæ suprà diximus satis superque probatum est, id egisse principes, vt constitutiones suæ Edictis, Programmatibus, Præceptionibus, Præfectorũ prætorio, aliorúmve Iudicum, quorum de ea re qua de lex ferebatur, iurisdictio erat, in vulgus exirent, & ad populorum qui eorum imperio parebant, notitiam perducerentur: quod & testatur L. XIIII. de bon. proscriptor. in C. Th. ad Cæsarium P. P. scripta, his verbis: *Hoc edictis propositis, præcipimus per omnes prouincias diuulgari.* Theodosio etiã & Valẽtiniano in L. III. C. de Legib. placet, Legum vim obtinere ea quæ *per omnes populos iudicum Programmatibus diuulgari constituerunt.*

Iam illa in Principum literis hodiéque recepta verba, SCIANT OMNES, è veterũ Impp. scriniis ad nos manasse, in difficili non erit demonstrare. Vsurpantur enim ab Impp. L. vlt. de his qui ex public. rationib. L. vlt. de Probationib. & L. vlt. quando libell. princ. dat. L. vlt. de dolo. L. I. de manda. princip. in C. Iustinia. L. III. de pœnis, L. II. de his qui eum. dispensato, L. XLVIII. de hæretic. L. IIII. de patrocin. vicor. in C. Th. Interdum verò scribunt, VNIVERSI COGNOSCANT, vt in L. I. de fund. rei privat. lib. XI. C. Iustinia. Aut SINGVLI VNIVERSIQVE COGNOSCANT, vt in L. XV. de accusationib. L. II. de calumniatorib. & in Edicto Theod. & Valentiniani ad populũ, Nou. de Pantapolis. In Edicto verò quod proponitur in Nou. de pretio solidi, quo Quirites alloquuntur, scribitur, AGNOSCAT VNIVERSITAS.

Porrò suas quandoque Constitutiones & Edicta ipsimet Impp. proponi iubebant celeberrimis vrbis Regiæ, & aliarũ ciuitatum locis, vt apparet ex Iustiniani Nou. LXXXII. XCIIII CXII. & Iustini Nou. IIII. & vlr. Sic & Constantinus in L. I. si cert. pet. chirograph. in C. Th. Et *quamuis nescire promulgata non liceat*, PER OMNEM HVNC ANNVM PENDERE IVBEMVS EDICTVM. Impp. Arcad. & Honor. in L. XXVII. de hæretic. in eod. Cod. *Rescriptum, quod Donatistæ à Iuliano tunc principe impetrasse dicuntur,* PROPOSITO PROGRAMMATE, CELEBERRIMIS IN LOCIS VOLVMVS ANTEFERRI. Sic in Edicto Impp. Constantini & Licinij, quod ab Eusebio lib. X. histor. Eccleaast. cap. V. refertur, Ταῦτα ἐφ' ἡμῶν γεγραφότα πανταχοῦ προθῆναι καὶ εἰς γνῶσιν πάντα ἀγαγεῖν ἀκόλουθόν ἐστιν. In vrbe quidem Constantinopolitana Iustinianus Nou. LXXXIII. præcipit legem suam, Προθῆναι δηλαδή τε τῆς βασιλευούσης, δηλαδή τε τῶν ἄλλων μερῶν τῆς πόλεως. Nouella verò CXX. Ἐν τοῖς σωφήσεσι καὶ νομίμοις τόποις. Aliàs, κατὰ τοὺς σωφῆς τόπους, &, Εἰς τοὺς προφανεῖς ἑκάστης πόλεως τόπους. Romæ verò in foro Traiani proponi Principum Edicta consueuisse indicat Imp. Marci rescriptum ad S. P. Q. R. apud Iustinum Martyr. Apolog. II. pro Christianis, in quo est, Καὶ κελεύω τοῦτό μου τὸ διάταγμα εἰς τὸν Φόρον τὸν Ρωμαϊκὸν προτεθῆναι πρὸς τὸ δύνασθαι ἀναγνώσκεσθαι. φροντίσει ὁ Πραίφικτος Βεβάσιος Πολλίων εἰς τὰς περιξ ἐπαρχίας πεμφθῆναι. Quo loci lubens, si per criticos quos mihi propitios & faciles opto, liceret, verbis, Δύνασθαι ἀναγνώσκεσθαι, insererem, intercalarémque, Ἐξ ὑπαίθρου, vt hoc modo sollemnia illa verba Edictorum, VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT, implerẽtur. Aliter enim, palàm proscribi Edicta nõ videbãtur, secundum Vlpiani interpretationẽ in L. XI. §. proscribere, D. de Institor. vbi PROSCRIBERE, ait, PALAM, *sic accipimus*, VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. Quæ verba vt legitima hisce singularibus literis V. D. P. R. L. P. scribi solita Valer. Prob. in Notis auctor est. Moris certè fuisse Edicta Romæ in foro Traiani proponere testantur subscriptiones, L. II. ad L. Cornel. de falsi. L. VII. ad L. Iul. de adulter. L. II. de iure fisi. L. IIII. de conlatio. donatar. L. I. de priuileg. corporat. vrb. Ro. L. II. de habitu quo vti oport. L. II. de petitionib. L. I. de campo Mart. vrb. Ro. in C. Th. & Nou. Theod. & Valentin. de postulan. & Nou. de Honorat. & qui in gradu præfer. Nou. I. & II. de testament. Nou. Valentinia. de liber. & successionib. eor. Illic enim vtique subscriptum est, PRO-

POSITA IN FORO TRAIANI. Huc pertinent quæ in Magnonis notis legimus, IN FORO CÆSARIS, IN FORO PACIS, IN FORO TRAIANI, IN FORO NERVÆ, IN FORO TRANSITORIO, IN FORO IVLI, IN FORO POPVLI, IN FORO BOARIO, IN FORO FLAMINIO. Sed & in L. IX. de nauicular. in C. Th. Subscriptio extat huiusmodi, PROPOSITA IN FORO APRONIANI, & in Constitutio. Theod. & Valentin. relata in fragment. Iureconsultorum Pithœanis, Tit. VII. PROPOSITA IN ATRIO MINERVÆ. Rescripto Antonini τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας, apud Euseb. lib. IIII. hist. Eccles. cap. XIII. præter ea quæ Iustini Martyris Apolog. II. pro Christian. continentur, subscribitur, Προετέθη δὲ Ἐφέσῳ ἐν τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας, quæ Rufinus vertit, PROPOSITA EPHESI PVBLICE IN CONVENTV ASIÆ.

Interdum etiam leges suas in æs incidi iubebant. Constantin. in L. II. quemadmodũ mun. ciuil. in Cod. Th. *Quod vt perpetua obseruatione firmetur, legem hanc incisam* ÆNEIS TABVLIS, *iussimus publicare.* Idem Imp. in L. I. de aliment. quæ inopes parer. in Cod. Th. ÆREIS, ait, TABVLIS, *vel cerussatis, aut linteis mappis scripta per omnes ciuitates Italiæ* PROPONATVR LEX. Valentinian. & Valens in L. IIII. de Suariis cod. Cod. *Hæc autem omnia* ÆNEÆ TABVLÆ *in foro Suario collocandæ*, AD ÆTERNAM MEMORIAM OPORTEBIT INSCVLPI. Idem Impp. in L. I. de iure Ital. cod. Cod. *Concessi igitur gratia beneficij* PVBLICIS ACTIBVS INTIMETVR, ET INCISA TABVLIS, *debita sollemnitate permaneat.*

Præterea Iustinianus Constitutiones suas τῶν Νόμων βιβλίοις ἐγγράφεσθαι, vel, τῷ τῶν θείων Διατάξεων βιβλίῳ ἐντυγχάνειν decernit Nou. XXV. XXVI & XL. Idem Nou. IX. ad Ioannem Archiepisc. C. P. Legem suam intro apud vasa sancta reponi iubet.

Verùm prius quàm ad reliquas subscriptiones descendam, prædicendum censeo Rescriptis, Edictísque Principes manu sua subscripsisse, vt traditur in L. III. C. de diuers. Rescript. Eusebius lib. II. de vita Constantini, Εἴληπται δ' ἐξ αὐθεντικοῦ τε παρ' ἡμῖν φυλαττομένου βασιλικοῦ νόμου, ᾧ καὶ τῆς αὐτοῦ δι' ἐξεικασίας ἐγγεγραφὼς ἐκεῖνος μείωσιν τῆς τοῦ λόγου πιστώσεως, διὰ τῆσδε γράφοντος, καταστρωμάνει τῷ μαρτυρίῳ. Planè Leo in L. VI. C. de diuers. Rescript. ea tantummodò fas esse proferri, vel dici Rescripta constituit, quæ in chartis, siue membranis subnotatio suæ subscriptionis impressérat. Subscriptionum verò Imperialium exempla aliquot adducam. In Edictis quidem ad populum plerumque manu sua subscribebant his verbis, PROPONATVR AMANTISSIMO NOSTRI POPVLO RO. vel POPVLO CONSTANTINOPOLITANO. Docet hoc Nou. Theod. & Valentin. de Reddito iure armor. in cuius extremo est: *Et manu diuina*, PROPONATVR AMANTISSIMO NOSTRO POPVLO RO. *Et ad latus*, DAT. VIII. KAL. IVL. ROMÆ VALENTINIANO ET ANATOLIO V. C. COSS. Idem probat eorumdem Impp. Nouella de pretio solidi, cuius nouissima verba sunt hæc, *Et manu diuina*, PROPONATVR AMANTISSIMO NOSTRI POPVLO RO. *Et ad latus*, DATA XV. KAL. FEBR. ROMÆ, VALENTINIANO V. A. COS. Sic in Edicto Iustiniani ad populum Constantinopolitanum Nou. CXLI. PROPONATVR CONSTANTINOPOLITANIS CIVIBVS NOSTRIS. Et Nou. XIII. de Prætorib. plebeiis in fi. PROPONATVR CONSTANTINOPOLITANIS CIVIBVS NOSTRIS. Eiusdem formæ est subscriptio Nouellæ CV. in qua est, LEGATVR.

Ad Senatum verò scribentes, in fine adiiciebant manu sua, OPTAMVS VOS FELICISSIMOS AC FLORENTISSIMOS PER MVLTOS ANNOS BENE VALERE SANCTISSIMI ORDINIS PATRES CONSCRIPTI. Patet hoc ex Nouel. Theodosij & Valent. de indulgent. reliq. ad Senatum, in cuius calce scriptum est: OPTAMVS VOS FELICISSIMOS AC FLORENTISSIMOS, NOSTRIQVE AMANTISSIMOS PER MVLTOS ANNOS BENE VALERE, SANCTISSIME ORDINIS P. C. Nouellæ quoque Maioriani ad Senatum, de ritu Imperij sui, finis est huiusmodi: *Et manu diuina*, OPTAMVS VOS FELICISSIMOS ET FLORENTISSIMOS PER MVLTOS ANNOS BENE VALERE (sic enim emendo) SANCTISSIMI ORDINIS PATRES CONSCRIPTI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Subscribebant etiam interdum Imperatores manu sua in hunc modum, DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS PARENS KARISSIME. Postrema namque Nouellæ Theodosij & Valentin. de Episc. ordinat. ad Aëtium Patritium verba hæc sunt, *Et manu diuina* (vt ex veteri Cod. suppleo) DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS PARENS KARISSIME. In fine etiam Nouellæ de homicid. casu vel volunt. facto ad Maximum Pf. Pr. & Patritium, scriptum est, *Et manu diuina*: DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS PARENS KARISSIME AVGVSTORVM. Eodem modo Iustinianus Nou. cxxi. ad Arsilum Præsidem Tharsi, DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS FRATER IVCVNDISSIME. Extat in sacro Pragmatico Tiberij Augusti directo ad Theodorū, Imperialis huiusmodi subscriptio, DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS PARENS KARISSIME ATQVE AMANTISSIME. Est & in Iustiniani Nouella VII. ad Epiphanium Patriarcham Constantinopolitanum talis subscriptio. DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS SANCTE AC RELIGIOSISSIME PATER. Et hoc fortè est quod in veteri versione Nouellæ VI. quæ ad eundem Epiphanium dirigitur, additur, SCRIPTA CVM ADIECTIONE DOMINICA. In fine etiam Epistolæ Iustiniani ad Ioannem Pontificem, quæ inserta est, L. inter claras. C. de summa Trinit. hæc habetur subscriptio, DIVINITAS TE CONSERVET PER MVLTOS ANNOS SANCTE AC RELIGIOSISSIME PATER. Cuiusmodi subscriptionis vetustiorem auctorem habemus Constantinum Imperator cuius Epistolæ ad Eusebium Cæsareæ, & Macarium Hierosolymorum Episcopum, apud Eusebium lib. II. III. & IIII. vitæ eiusdem Imperatoris, & Socratem lib. I. Histor. Ecclesiast. cap. VI. & Theodoritum lib. I. eiusdem histor. cap. X. & XVI. ita concluduntur, Ο Θεὸς σε Διαφυλάξοι Ἀδελφε Ἀγαπητὲ. Idem Euseb. lib. X. eiusdem argumenti ἀντίγραφον βασιλικῆς Ἐπιστολῆς Constantini ad Milciadem vrbis Ro. Pontificem refert, cuius postrema verba sunt hæc, Η Θειότης ὑμᾶς τοῦ μεγάλου θεοῦ Διαφυλάξοι πολλοῖς ἔτεσι Τιμιώτατε. Ibidem aliud ἀντίγραφον Epistolæ Constantini ad Chrestum Syracusanorum Episcopum adducit, cum hac subscriptione, Γινώσκοντα σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ Διαφυλάξοι θεῖ πολλοῖς ἔτεσιν. Ad Cæcilianum quoque Carthaginiensem Episcopum ab eodem Imp. missam Epistolam profert, his in fine verbis, Η Θειότης τοῦ μεγάλου Θεοῦ σε Διαφυλάξοι θεῖ πολλοῖς ἔτεσιν. Idem Euseb. lib. III. vitæ Constantini eiusdem Imp. Epistolam ad Ecclesias, & aliam ad Episcopos Palæstinæ, aliásque ad populū Antiochenū, & Episcopos Antiochiæ congregatos, & lib. IIII. eiusdē argumenti, aliā ad Episcopos, τὴν ἁγίαν συνόδῳ τὴν ἐν Τύρῳ, inserit, quarū, vt & alterius eiusdē Imp. Epist. ad Catholicam Alexandrinorum Ecclesiam, & item alterius ad Episcopos, apud Socratem lib. II. Histor. Ecclesiast. & alterius ad Nicomedenses apud Theodorit. lib. I. nouissima verba sunt hæc, Ο Θεὸς ὑμᾶς Διαφυλάξοι Ἀδελφοὶ Ἀγαπητοί. Idem Socrates lib. II. cap. III. cum Theodorito lib. II. cap. II. eiusdem Constantini Epistolam ad Alexandrinos adfert, cuius finis hic est, Η Θεία Πρόνοια ὑμᾶς Διαφυλάξοι Ἀδελφοὶ Ἀγαπητοί. Quā Histor. Tripartitæ collector lib. IIII. cap. II. trāscripsit. Sed & in Epistola Cōstantini ad Arium Presbyterum apud Socrat. lib. I. legitur, Ο Θεὸς σε Διαφυλάττοι Ἀγαπητέ. Denique Imperator Gratianus Epistolā suam ad B. Ambrosiū, quæ est XXV. lib. V. Epistolar. Ambrosianar. ita concludit, DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS, PARENS ET CVLTOR DEI ÆTERNI QVEM COLIMVS IESV CHRISTI. Epistolæ etiam Imp. Iuliani ad Alypium postrema verba sunt hæc, Ἐρρωμένος καὶ εὐδαιμονοῖς Ἀλυπιλοίης, θεῖ μάκαρ Ἀδελφε Ποθεινότατε καὶ Φιλικώτατε.

Interdum verò subscribebant Impp. VALE CARISSIME. Euseb. lib. X. histor. Eccles. citat Ἀντίγραφον βασιλικῆς Διατάξεως ad Anilinum Africæ Proconsulem, in cuius principio est, Χαῖρε Ἀνιλῖνε Τιμιώτατε ἡμῖν. In fine verò, Ἔρρωσο Ἀνιλῖνε Τιμιώτατε, καὶ Ποθεινότατε ἡμῖν. Aliud quoque ἀντίγραφον Epistolæ eiusdem Constantini ad eundem Anilinum, ibidem refert, cum hoc initio, Χαῖρε Ἀνιλῖνε Τιμιωτατε ἡμῖν, cum hoc fine, Ἔρρωσο Ἀνιλῖνε Τιμιώτατε. Sic & in Edicto Iustini Imp. de filiis liberarum emissa ad Theodorum, subscriptio Imperialis adiicitur, VALE THEODORE PARENS CARISSIME ATQVE AMANTISSIME.

Illa

Illa autem verba, *Et manu diuina*, quæ subscriptiones antecedunt, singularibus hisce literis E. T. M. D. perscriptas Magno testis est. Enimuerò quod manu illa, si Diis placet, diuina, subscribebatur, singulari quodam encauti genere scribi Imperator Leo constituit, in L. VI. C. de diuers. rescript. Sacra enim Rescripta alio colore, quàm purpurea inscriptione lustrari vetat: coctíque muricis & triti conchylij ardore signari præcipit, nec eius sacri encauti confectionem habere, priuatis vult licere. Vnde patet Imperialia Rescripta miniatis literis & encauto muriceo consignari consueuisse. Quod & Cōstantinopolitanos Imperatores seruasse testatur Constantinus Manasses in Annalib. his versibus, quæ, cùm Græcorum copiam nō habeam, vti Latinè reddita sunt, subiiciam. *Nam si quis*, ait, *ei chartam offerret*, RVBRIS IN EA LITERIS NOMEN IMPERATORIVM SVBSCRIBEBAT. Et mox: *Hanc chartam fratri offert: rogat, hanc scripturam literis Imperatorijs munire, ac subsignare velit. Imperator precibus sororis annuit, mox calamum prehendit manu, & exaratis* PVRPVREI COLORIS LITERIS, *charta confirmat.* Idē alio loco: *Nā Romani consilius obtemperans Imp.* LITERAS RVBRICA SVBSCRIPTAS *ad exercitū mittit.* Idémq; ex Nicetę multis locis colligi potest: Ο δὲ δὴ, ait, μέγας Δομέστικος τῆς τῶν βασιλείων φυλακῆς ὑπομελήσεις, ᾗ ἦν τῶν βασιλέως Μανουὴλ παρὰ τοῖς ὀφθεῖς ἀναγραφεῦσιν, γράμμα Ἐρυθροσήμαντον, σφραγίδι χρυσῇ καὶ στεικῷ νήματι ἐμπεδοκήρῳ καὶ διδύμῳ αἵματι τῷ καλῇ φύρδην. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἑτέραν ἐρυθρὸν ἀναμιγνύναι τοῖς γράμμασι τὸν Βασιλέα γράφειν ὑπὲρ ὧν ἐβούλετο. Idem aliàs, Καὶ Βασιλικὰς ἐπισημαίνειν ταῖς γραφαῖς καὶ βάφαις. Et alibi, Ἀμέλει καὶ γραφαῖς Ἐρυθραῖς ὡς φλογίνῃ ῥομφαίᾳ τὸ δόγμα τοῦ διωλκῶς ἀπειλούσαις θάνατον καὶ ἀποκήρυξιν πίσσης. Idem alio loco, Καὶ τὸ Βασιλικὸν ἀπαλείφοντας Ἐρυθρόδαιον. Rursùsque, Ἐγχειρήσας τῶν γραμμάτων Ἐρυθρόγραφον. Et aliàs, Καὶ γράμμα σφίσιν Ἐρυθρόγραφον ἐνεχείρισε. Sic & in Nou. III. Alexij Comneni de solutione sponsalium, Τῷ μηνὶ Μαρτίῳ ἰνδικτιῶνος ιε, δι' Ἐρυθρῶν γραμμάτων. Et in Nou. Manuelis Commeni de diuers. caus. ac negot. Τῷ μηνὶ Μαρτίῳ, ἰνδικτιῶνος ιδ', δι' Ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς Βασιλικῆς χειρὸς. καὶ ἡ διὰ κηρου σφραγὶς εἶχε τὸ διὰ τοῦ Λογοθέτου τοῦ δρόμου, τοῦ Ἀγιοθεοδωρίτου Μιχαὴλ ἔτους ϛχοδ'. Edicto etiam Manuelis Porphyrogeniti, quod Curterius à se conuersum Latinè edidit, Imperatoris illius nomen rubris literis subscriptum conspicitur.

Atque vt encautum speciale, ita & literarum apices suos ac proprios Imperialia scrinia habebant. Quod ego ex L. III. C. ad L. Cornel. de falsf. didici: in qua Valentinian. & Val. perspexisse se aiunt literarum principalium imitationem inde cœpisse, quòd Vicarij Africæ officium, iisdem apicibus Consultationes, Relationésque conscriberet, quibus scrinia Imperialia vtebantur. Cui malo obuiam ire studentes, cauēt vt posthac communibus literis vniuersa mandentur, quæ vel de Prouincia, vel à Iudice scriberentur, vt nemo styli Imperialis exemplum, aut priuatim, aut publicè sumeret.

Porrò subscriptionis, quam MANV DIVINA factam diximus, fit mētio in L. XLII. de hæreticis, his verbis, *Cassatis quæ pragmatici, vel* ADNOTATIONE MANVS NOSTRÆ *potuerunt impetrari.* Theodosius Nou. de confirmat. leg. Nouell. *Necessarium duximus, has nunc saltem vniuersas, tuæ Serenitati, cùm* NOSTRÆ MAIESTATIS SVBNOTATIONE *transmittere.* Hinc *diuinæ adnotationes* in L. III. de cōlat. æ. & *Adnotatio nostra*, L. I. de his qui à principe in C. Iustinia. & *Sacra adnotatio*, L. vlt. C. si contra ius adnotatio, L. vlt. C. de diuersis rescript.

Præter Imperialem autē subscriptionem, Constitutionibus Quæstor subscribebat. Nouellæ certe CXIII. quæ vulgò, Vt diuinæ iuss. subscription. hab: inscribitur, Epitome Græca hoc habet, Πᾶσα θεία κέλευσις ὑποτεταγμένη ἐχέτω τὴν κοινὴν ἰσχύν, καὶ ἀκλόπως τοῖς πᾶσιν ἐξεφωνήθη. Plenior verò est Latina versio, cuius verba ipsa apponam, *Præsenti Lege decernimus nullam diuinam iussionem, neque per viri magnifici Quæstoris Adiutores, neq; per aliam cuiuslibet militiæ aut dignitatis, aut officij personam, cuicumque iudici confectam à quolibet suscipi cognitore, cui magnifici viri Quæstoris adnotatio subiecta non fuerit, qua contineatur, & inter quos, & ad quem Iudicem, vel per quam fuerit directa personam.* Subscribebat verò Quæstor his verbis, LEGI, vel, SVBSCRIPSI, vt apparet ex Iustiniani Nou. XXII. in cuius extremo, verba hæc, LEGI, in ipso etiam Græco exemplari iterantur. In Constitutione quoque Iustini Imp. de filiis liberarū & in sacro Pragmatico Tiberij de cōfirmatio. Cōstitutio. Iustini Imp. post subscriptionē Imperialē vtrobiq; subiicitur, QVÆ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

STOR LEGI. In Nou. verò Theod. & Valentin. de homicid. casu vel volunt. facto, Post Diem & Cõsulem additur, SVBSCRIPSI. Similitérque eorundem Impp. Nou. II. de testament. æquè post Diem & Consulẽ subiungitur, SVBSCRIPSI. In fine etiam Nouellæ Iustinia. CLIX. subscriptio extat huiusmodi, IOANNES ET CVRVS SVBDITIS OBTVLIMVS. At Romani Senioris Nouella prima subscribitur, Ἡπιόρευστε Θωμᾶς Μάγιστρος. In fine verò Nou. I. Alexij Comeni est, Διὰ τοῦ Βασιλέως. Sacra planè, & vt passim vocant, diuina Responsa, Quæstorem & Magistros scriniorum dictasse, ostendit L. vlt. C. de diuers. reser. Et hoc est quod Impp. in L. XIIII. de extraord. muner. in C. Th. aiũt: *Eos qui cum honore Comitum, nomine Magistrorum, Memoriæ præfuerunt, vel Epistolis, vel Libellis. Item eos qui peragendis, signandisque Responsis nostræ mansuetudini obsecundant.*

Nec verò satis vnquam pro merito laudabuntur Impp. Theodosius & Valentinianus, qui sibi ipsis leges dicentes, constituerunt, si quid noui emergeret, quod formam generalem exposceret, aut si qua noua de re condenda lex esset, vt ab omnibus antea tam proceribus palatij, quàm Senatoribus tractaretur: & si vniuersis Iudicibus Senatoribúsque placuisset, tunc dictaretur, ac sic denuò collectis omnibus recenseretur, & cùm omnes consensissent, tunc demum in sacro Principis consistorio recitaretur, vt vniuersorum consensu & Principis auctoritate firmaretur. Quinetiam nullas se in posterum leges promulgaturos, nisi suprà dicta forma obseruata testati sunt, L. VIII. C. de Legib. Leges verò vt generales ab omnib' obseruari iidẽ Impp. Theodos. & Valentin. in L. III. eod. tit. decernunt, quæ vel ab illis missa ad Senatum oratione condebantur, vel inserto Edicti vocabulo nuncupabantur. Orationis vtique ad Senatum ab eorum temporum Imperatoribus missæ, fit mẽtio in L. vlt. de curatorib. calendar. & L. II. de calcis coctorib. in C. Th.

Illius autem in quo spatiamur seculi, Imperatorum Constitutionibus, ad latus Imperialis subscriptionis, adiiciebatur Dies & Consul, quemadmodum patet ex Theod. & Valentin. Nou. de reddito iure armor. & Nou. de pretio solidi, & Nou. de indulgent. reliquor. Nec tantùm quo Die & Cõsule Data, sed & quo Accepta, Proposita, Emissa, Antelata, subiiciebatur. Veluti Theodosij Nou. I. de testament. DAT. XII. KAL. NOVEMBR. ROM. AETIO III. ET Q. AVRELIO SYMMACHO VV. CC. COSS. PP. IN FORO D. TRAIANI: ANTELATA EDICTO ALBINI ITERVM PRÆF. PRÆT. ET PATRICII. Eiusdem Tit. Nou. II. DAT. VII. KAL. IAN. ROMÆ, AETIO IIII. ET SYMMACHO VV. CC. ACC. VI. KAL. IAN. ROMÆ. PP. V. KAL. IAN. IN FORO TRAIANI. SVBSCRIPSI. Et Nou. de Sepulch. DATA III. ID. MART. ROMÆ ACC. VI. KAL. APRIL. ROMÆ CALLYPIO V. C. COSS. P. P. IN FORO TRAIANI VIII. ID. APRIL. ANTELATA EDICTO ALBINI VIRI INLVSTRIS PF. P. II. ET PATRICII. Itẽ Nouella de libert. & successionn. eor. DAT. III. NON. IVN. ROMÆ, CALLYPIO ET ARDABVRE VV. CC. COSS. PP. IN FORO TRAIANI, V. ID. IVN. ANTELATA EDICTO ALBINI V. C. Sic & diuersis diebus DATAS & PROPOSITAS easdem Constitutiones, legimus in L. III. ad L. Iul. de adult. L. I. de his qui per met. iud. L. I. Quib. militantib. L. V. de filiis milit. & L. I. de infirmand. pœn. L. II. de sponsalib. L. II. de petitionib. L. I. de cãpo Mart. in C. Th. Itẽ alio atq; alio die, & diuersis nonnũquã Coss. DATA & ACCEPTA, L. V. de accusationib. L. XXXII. de Prætorib. L. I. de quæstor. L. I. de magistr. scrinior. L. I. de prox. comitib. L. I. de cõlatio. fundor. patrimon. L. II. & LIII. de appellat. L. VII. & XII. de diuers. offic. I. VII. de nauicul. L. V. de hæret. L. I. de indulgẽt. debit. L. vlt. de scenic. in C. Th. Nou. Theod. & Valẽtin. Neq; domũ diuin. Nou. Anthemij de mulierib. quæ se propr. seru. addix. Quibus addenda est subscriptio L. XI. de Palatin. sacrar. largit. in C. Th. in qua nõ modò diuersis diebus Data & Accepta lex subsignatur, sed præterea nomẽ Iudicis additur, à quo, accepta fuit Cõstitutio, in hũc modũ: DAT. NON. MAII, CONSTANTINOP. ACCEPTA A VALERIO COMITE SACRARVM LARGITIONVM &c. vt & in L. vlt. de scenic. eod. Cod. DATA VI. N. FEBR. ROM. CONSTANTIO V. C. CÆS. ACCEPTA A TRIBVN. VOLVPTATVM X. KAL. FEBR. KARTHAGINE POST CONSVLATVM HONORII VIIII. ET THEOD. V. AA. CONSS. PROPOSITA etiã & EMISSA iungũtur in subscriptione L. II. C. de diuid. tut. vt PROPOSITA & ACCEPTA, L. II. de honor. codicill. in C. Th.

Variis verò verborum figuris Constitutiones subnotabantur. Vulgares quidẽ subscriptiones

scriptiones sunt hæ, DATA, PROPOSITA, ACCEPTA, SVBDITA, SVPPOSITA, SVBSCRIPTA: Quæ notis scribi consueuerant. Exempla quæ tam in Iustiniani, quàm Theodosij Codice, & Nouellis ob oculos obuersantur superuacuæ esset diligentiæ proferre. Minus tritæ sunt subscriptiones istæ, ALLEGATA, vt in L. V. de pactis in Cod. Theod. & in Magnonis notis, his singularibus literis, ALL. REGESTA, in L. XIIII. de indulgent. debit. in Cod. Th. EMISSA, in L. XXX. & L. I. de appellationib. L. CXII. de decurionib. L. II. de legit. hered. in C. Th. Nou. Theod. & Valentin. de Tribut. fiscalib. & EMENSA AD MAGISTROS MILITVM, ET COMITES, ET DVCES OMNES, in L. XI. de diuers. offic. eod. C. LECTA APVD ACTA, L. I. de cognitionib. L. I. finium regundor. L. II. de extraordin. munerib. L. XIIII. de Episcopis, in C. Theod. LECTA ACTIS, L. II. de naufrag. Item in iis maximè Edictis quæ ad Senatũ dirigũtur, LECTA IN SENATV, L. VIII. de metallis, L. XIII. de accusationib. L. XIX. de operibus publ. LECTA APVD SENATVM, in Constitutione Constantini, quæ Frontini de limitib. agror. libris inserta est. LECTA A BRAXIO PROCONSVLE, L. VIII. & L. IX. de Prætorib. in C. Th. RECITATA IN SENATV PER VIRVM INL. POSTVMIANVM, Nou. Th. & Valent. de indulgẽt. reliquor. RECITATA APVD VETTIVM RVFINVM P. V. IN SENATV. L. I. de matern. bon. in vtroque Cod. RECITATA SEPTIES IN NOVO CONSISTORIO PALATII IVSTINIANI, in L. XXX. C. de iure dot. LECTA IN ECCLESIIS ROM. L. XX. de Episcop. in C. Th. Aliàs, LECTA simpliciter absque vllius loci adiectione, vt L. IIII & VIII. de extraordin. munerib. L. XI. & XXIII. de Prætorib. in C. Th. ANTELATA EDICTO PRÆFECTI PRÆTORIO, Nou. Theod. & Valent. de testament. Nou. de sepulchris, & Nou. de libert. & successionib. eor. Sic PROPOSITA SVB EDICTO PRÆFECTI PRÆTORIO, Nou. Th. & Valent. de XXX. annor. præscript. PROPOSITA IN PROGRAMMATE VICARII VRBIS, in L. XXV. de annona in C. Th. PRÆLATA LITERIS COMITIS RERVM PRIVATARVM, L. vlt. de immunit. conc. eod. C. PRÆLATA LITERIS V. C. VICARII, in L. IIII. de custod. reor. eod. C. Et hæ quidẽ subscriptiones, PRÆLATA, vel ANTELATA, quæ idem valent, à scriniis Imperialibus minimè manabãt, nec ab initio Constitutionibus cohærebant, sed ex postfacto illis addebantur, post earũ promulgationem factam Edictis, Programmatibus, Literis, Iudicum ad quos directæ fuerãt. Eiusmodi enim promulgatio formulis illis significabatur. Nec alia est horum verborũ *Anteferri* & *Præferri*, sententia, in L. XXXVII. de hæretic. L. vlt. de incorporatio. L. XXXVIII. de Episcop. L. vlt. de immunit. conc. L. I. si per obreptio. in C. Th. Nou. Maioriani de bo. caduc. & in collatio. Carthagin. contra Donatist. Magno certè in iuris Notis vocem ANTELATA, non omisit.

Aliàs subscribebatur, DATA EPISTOLA, L. VIII. de numerar. L. XV. de Episcop. in C. Th. DATA EPISTVLA PRÆFECTO, CVI HÆC SACRA FVERAT ANTELATA, L. VI. de cohortalib. eod. Cod. MISSA SVB DIE, L. vlt. de tract. & statiu. in C. Th. MISSA A P. P. OR. L. III. ne quid publ. lætit. nunt. eod. C. SCRIPTA PETRO CONSVLARI PHOENICIS, L. IX. de filiis militar. appar. & L. LXXXIII. de decurionib. eodem C. SCRIPTA LEX, Nou. Martiani de indulgent. reliquor. in C. Th. SCRIPTA PALLADIO, VIRO ILLVSTRI, COMITI SACRARVM LARGITIONVM: GENNADIO VIRO ILLVSTRI, COMITI RERVM PRIVATARVM: MAXIMINO VIRO ILLVSTRI, COMITI ET PRÆPOSITO SACRI CVBICVLI. Iustinian. Nou. XXXIX. Νόμος ἐγράφη Ἰωάννῃ τῷ ἐνδοξοτάτῳ Ἐπάρχῳ τῶν ἱερῶν τῆς ἑῴας Πραιτωρείων. Et Nou. XXI. Νόμος γραφεὶς Ἰωάννῃ τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἐπάρχῳ. Nou. CV. Ἐγράφη νόμος Στρατηγίᾳ τῷ εἰδοξοτάτῳ Κόμιτι θείων largitionων. Et Nou. XL. Ἰδικὸς νόμος γραφεὶς Πέτρῳ τῷ ὁσιωτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ ἀξιώσαντι ἐξ ἀξιῶν. Aliàs subscribitur, Ἐξεφωνήθη, vt Nouel. Iustinia. CXI. Sic in Basilij Nou. Ἐκφωνηθέντα. & in Nou. Romani Porphyrogenetæ, Ἐκ τῆς ἐκφωνηθέντος βασιλικοῦ ἐδίκτου. Non tacebo etiam quod est in Nou. Anthemij de confirmatio. leg. dom. Leo. DAT. SVB DIE &c. ACTVM SVB DIE EODEM. Et L. I. de classic. in C. Th. DATA INDICTIONE XII.

Interdũ autẽ addebatur in fine Rescriptorũ, EA AD ALIOS QVOQVE EODEM EXEMPLO SCRIPTA ESSE. Sic in L. IX. de indulg. debit. in C. Th. DE EADEM RE SCRIPTVM EDICTVM. Et in L. vlt. de princip. agent. in reb. eod. C. EODEM EXEMPLO

Universidad de Deusto
Biblioteca

ISIDORO PP. REGINO PP. ILLYRICTORI LEONTIO P.V. THEODO COMITI ÆGYPTI, ABTHARTIO COMITI ORIEN. CLEOPATRO PRÆFECTO AVGVSTALI, HESYCHIO PROCONS. ACHAIÆ, EVSTATHIO VICARIO ASIÆ, NECTARIO VICARIO PONTICÆ. Et in inscriptione L. vlt. de cohortalibus in eod. C. Isidoro PPO. *Post alia.* EODEM EXEMPLO EVBVLO PPO. ILLYRICI. Et in fi. L. ix. de indulgent. debitor. in eod. Cod. DE EADEM RE SCRIPTVM EDICTVM AD POPVLVM, AD MARCIANVM COM. S. L. MVSELLIO PRÆPOSITO SACRI CVBICVLI, DE TITVLIS AD DOMVM SACRAM PERTINENTIBVS, AD RECTORES PROVINCIARVM, ET DE METALLARIIS EDICTVM AD POPVLVM, PER PROVINCIAS ILLYRICI, ET AD RECTORES PROVINCIARVM. Sic & in L. CLXXXVII. de decurionib. eod. C. EODEM EXEMPLO EVBVLO PRÆFECTO PRÆTORIO ILLYRICI. Imp. Theodosius & Valentinianus Nouella vltima de amota militantibus fori præscript. EODEM EXEMPLO ASPARI VIRO INLVSTRI, COMITI, EXMAGISTRO MILITVM, ET EXCONSVLI DIS ORDINARIO. Et Nou. eorumdem Impp. de Iudæis: EODEM EXEMPLO VIRO ILLVSTRI PRÆF. PR. ILLYRICI. Sic & Iustinian. Nou. VI. Ἐγράφη τὰ Ἰσότυπα τῷ ὁσιωτάτῳ Ἀρχεπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας. Et Nouella VIII. Ἐγράφη τὸ Ἴσον τῷ Ἐδίκτου Κωνσταντίνου πολίτου. In cuius Nouellæ veteri versione Latina hæc præterea adduntur, SCRIPTVM HVIVS LEGIS EXEMPLVM DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆTORIORVM PER ILLYRICVM PRÆFECTO. Item Nou. CV. Ἐγράφη τὸ Ἰσότυπον Ἰωαννῃ τῷ ἐνδοξοτάτῳ Ἐπάρχῳ τῶν ἱερῶν Πραιτωρίων. Ibidémque Ἐγράφη τὸ Ἰσότυπον Λογγίνῳ τῷ λογιωτάτῳ καὶ ἐνδοξοτάτῳ Ἐπάρχῳ τῆς εὐδαίμονος τῆς πόλεως. Idem Nou. XIIII. Ἐγράφη τὸ Ἰσότυπον τῷ ἐνδοξοτάτῳ Μαγίστρῳ. Et Nouella a XXI. octies scribitur, Ἐγράφη τὸ Ἰσότυπον. Impp. Honor. & Theodos. in L. vltima de Veteran. in C. Th. *De quibus ad omnes militares iudices paria scripta direximus.* Sic & apud Socrat. lib. II. Histor. Eccles. Νικητὴς Κονσάντιος Αὔγουστος Νοτείῳ. Τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τοῖς ἐν Αἰγυπτομάχῃ καὶ Θηβαΐδι καὶ Λιβύῃ καὶ Λυκίᾳ ἡγεμόσιν.

Sed iã Rescriptorũ, Constitutionúmq; Principaliũ curriculo cõfecto, ad Mãdata, quæ Præsidibus in prouincias proficiscentibus à Principibus dabãtur, trãseamus. Ea certis ac cõceptis verbis data, auctore Augusto, Dio lib. LIII. docet, Ἐντολὰς δὲ πάσας, inquiés, καὶ τοῖς Ἐπιτρόποις καὶ τοῖς Ἀνθυπάτοις, τοῖς τε Ἀντιστρατήγοις, δίδωσιν, ὅπως ὅτι ῥητοῖς ἔξιωσι. Quæ verba ab interprete propter obscuritatem silentio prætermissa esse mirum non est. Nã & eiusdem vocis, Ἐντολῶν, ignorantia, caliginem alterius interpretis oculis obduxit in versione libelli Luciani, qui inscribitur, Ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος: In quo nouum & hactenus incognitum Mandatorum caput deprehendisse mihi videor. Mãdatis enim Præsides monitos, VT VALETVDINEM DILIGENTER CVRARENT, demõstrãt hæc eius auctoris verba, Καὶ ἐν τῷ τῆς Ἐντολῶν, τοῦτο πρῶτον ὑμῖν δεῖ προσέχειν μα, τῆς ὑγείας τῆς ἡμετέρας αὐτῆς ὑπιμελεῖσθαι. Nam illic, Ἐντολῶν nomine, Mãdata, quibus de agimus, exaudiẽda sunt: quod cùm non caperet interpres lõgè à scopo aberrauit. De huiusmodi autem Mandatis, hæc Iustinia. Nou. XXIIII. de Præt. Pisid. Ἀλλὰ καὶ ἐγγεγράφθω τὸν τρόπον καθ' ὃν διοικήσασι τὸν ἀρχὸν, ἅπερ οἱ παρ' ἡμῶν Νομοθέται, MANDATA ἐκέλευον. Et Nou. XXV. de Prætore Lycaoniæ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς βασιλικῶν προσταγμάτων ἅπερ, MANDATA PRINCIPIS, οἱ πρόσθεν ἐκέλευον βασιλεῖς τε, καὶ Νομοθέται. Iisdem verò Mãdatis, teste Vlpiano in L. XIX. D. de offic. præsid. præcipiebatur, NE IN VLTERIOREM FAMILIARITATEM PROVINCIALES ADMITTERENT. Quod & cauẽdum esse Quinto fratri Cicero Epistola ad eũ scripta monet. Mãdatis quoq; Principũ comprehẽsum, VT CVRARET IS QVI PROVINCIÆ PRÆERAT, MALIS HOMINIBVS PROVINCIAM PVRGARE, Paul. in L. III. D. de offic. Præsid. auctor est. Adiiciebatur etiam, VT SACRILEGOS, LATRONES, PLAGIARIOS CONQVIRERENT; &, VT PROVT QVISQVE DELIQVISSET, IN EVM ANIMADVERTERENT, quemadmodum Martianus tradit in L. IIII. §. I. D. ad L. Iuliam peculat. Vnde apparet è Mãdatis principalibus hausisse Vlpianũ caput hoc, quod ex eius lib. VII. de officio Proconsul. in Pandectas relatum est in L. XIII. D. de offic. Præsid. *Conuenit bono & graui Præsidi, curare, vt pacata atque quieta prouincia sit, quam regit. Quod non difficile obtinebit, si sollicitè agat, vt malis hominibus prouincia careat. Nam &* SACRILEGOS, LATRONES, PLAGIARIOS, FVRES CONQVIRERE DEBET, ET PROVT QVISQVE DELIQVERIT, IN EVM ANIMADVERTERE. Illud præterea Mandatis comprehensum fuisse credo, VT NOCENTES CONFESSOS DAMNARENT, NEGANTES AVTEM AD TORMENTA REVOCARENT: In eámque opinionem inducor ex hisce Tertulliani in lib. ad Scapulam verbis. *Quid enim tibi amplius Mandatur, quàm,* NOCENTES CONFESSOS DAMNARE, NEGANTES AVTEM AD TORMENTA REVOCARE? *Videtis ergo quando vos contra* MANDATA *facitis, vt confessos negare cogatis.* Idem in Apologet. aduersus gentes: *Nisi enim fallor, leges malos erui iubent, non abscondi,* CONFESSOS DAMNARI *præscribunt, non absolui: hoc Senatusconsulta, hoc* PRINCIPVM MANDATA *definiunt, hoc imperium, cuius ministri estis.* Alia quoque duo Mandatorum capita refert Callistrat. in L. XXVII. §. de decurionibus, D. de pœnis. Vnum, de Decurionibus, principalibúsque ciuitatum, quo cauebatur, VT SI QVIS EORVM QVID ADMISISSE VIDERETVR, PROPTER QVOD RELEGANDVS EXTRA PROVINCIAM IN INSVLAM ESSET, IMPERATORI SCRIBERETVR, ADIECTA SENTENTIA A PRÆSIDE. Alterum in hæc verba: SI QVIS EX PRINCIPIBVS ALICVIVS CIVITATIS LATROCINIVM FECERINT, ALIVDVE QVOD FACINVS, VT CAPITALEM POENAM MERVISSE VIDEANTVR, COMMISERINT, VINCTOS EOS CVSTODIES, ET MIHI SCRIBES, ET ADIICIES, QVOD QVISQVE COMMISERIT. Venuleius Saturninus in L. XV. eodem titulo: *Diuus Hadrianus eos qui in numero Decurionum essent, capite puniri prohibuit: nisi si qui parentem occidissent. Verùm pœna legis Corneliæ puniendos,* MANDATIS *plenissimè cautum est.* Sed & Mandatis continebatur, VT DE QVERELIS PATRONORVM ADVERSVS LIBERTOS COGNOSCERENT, DEQVE IIS IVS DICENTES, LIBERTIS, SECVNDVM DELICTVM ADMISSVM, POENAS IRROGARENT, prout Modestinus scribit in L. VII. §. I. D. de iure patron. Alio quoq; Mandatorum capite, quod ex Vlpiani lib. VIII. de offic. Procons. citatur in L. VI. §. I. D. de extraordin. criminib. cauebatur in hæc verba, PRÆTEREA DEBEBIS CVSTODIRE, NE DARDANARII VLLIVS MERCIS SINT, NE AVT AB HIS QVI COEMPTAS MERCES SVPPRIMVNT, AVT A LOCVPLETIORIBVS QVI FRVCTVS SVOS ÆQVIS PRETIIS VENDERE NOLLENT, DVM MINVS VBERES PROVENTVS EXPECTANT, ANNONA ONERETVR. Quinetiam ex iisdem Mandatis caput hoc Venuleius laudat in L. X. D. de custod. reorum. SI QVOS EX HIS QVI IN CARCERIBVS SVNT, CELERITER ET SINE CAVSA SOLVTOS A MAGISTRATIBVS COGNOVERIS, EOS VINCIRI IVBEBIS, ET HIS QVI SOLVERINT, MVLTAM DICES. NAM CVM SCIERINT, TIBI QVOQVE MOLESTIÆ FVTVRVM, MAGISTRATVS, SI FACILE SOLVERINT VINCTOS, NON INDIFFERENTER DE CETERO FACIENT. Vlpianus in L. I. D. de milit. test. scribit Mandatis Principum inseri consuesse caput tale: CVM IN NOTITIAM MEAM PROLATVM SIT, SVBINDE TESTAMENTA A COMMILITONIBVS RELICTA PROFERRI, QVÆ POSSINT IN CONTROVERSIAM DEDVCI, SI AD DILIGENTIAM LEGVM REVOCENTVR, ET OBSERVANTIAM: SECVTVS ANIMI MEI INTEGRITVDINEM ERGA OPTIMOS FIDELISSIMOSQVE COMMILITONES, SIMPLICITATI EORVM CONSVLENDVM EXISTIMAVI, VT QVOQVO MODO TESTATI ESSENT, RATA ESSET EORVM VOLVNTAS. FACIANT IGITVR TESTAMENTA QVOMODO VOLENT, FACIANT QVOMODO POTERVNT: SVFFICIATQVE AD BONORVM SVORVM DIVISIONEM FACIENDAM NVDA VOLVNTAS TESTATORIS. Ex quibus locis, quemadmodum Mandata conciperentur, facilè à quouis intelligi potest. Directis enim ea verbis, prout scripta erant, efferuntur. Ex obliquis verò eorum verbis aliquot alia proferam.

Mandatis planè Principalibus cautum, NE QVIS PERPETVIS VINCVLIS DAMNARETVR, Callistratus auctor est in L. XXXV. D. de pœnis. Extat & aliud

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mandatorum caput in L.vi.§.1.D.de custod.reor.quo continebatur, VT IRENARCHÆ CVM APPREHENDISSENT LATRONES, INTERROGARENT EOS DE SOCIIS ET RECEPTATORIBVS, ET INTERROGATIONES LITERIS INCLVSAS, ATQVE OBSIGNATAS, AD COGNITIONEM MAGISTRATVS MITTERENT.

Hoc amplius Mandatis cõprehendebatur, NE PRÆSIDES PROVINCIARVM PATERENTVR ESSE COLLEGIA, SODALITIA, NEVE MILITES COLLEGIA IN CASTRIS HABERENT: SED PERMITTEBATVR TENVIORIBVS STIPEM MENSTRVAM CONFERRENT, DVM TAMEN SEMEL IN MENSE COIRENT, vt Martianus in L.1. D.de collegiis scribit. Vnde Plin.ad Traian. lib. x.Epistol. *Quod ipsum*, ait, *facere desiisse post Edictum meum, quo, secundum* MANDATA TVA, ETAIPIAΣ ESSE *vetueram*. Tertullianus in lib.de iciunio, *Nisi forte in Senatusconsulta & in* PRINCIPVM MANDATA *coitionibus opposita delinquimus*. Mandatis præterea cauebatur, intra annũ requirendorũ bona obsignari: vt si redierint & se purgauerint, integrã rẽ suã habeãt, si neq; respõderint, neq; qui se defendãt, habuerint tunc post annum bona in fiscum cogantur. L.vlt.D.de requir.reis. Mandatis quoque comprehendebatur, NE DONVM VEL MVNVS PROCOS. VEL QVI IN ALIO OFFICIO ESSET, ACCIPERET, EMERETVE QVID, NISI VICTVS COTIDIANI CAVSSA, vt ab Vlpiano traditur in L.vi §.vlt. D. de offic.Procos. LARGITIONES QVOQVE EX PVBLICO FIERI, Mandata prohibebant. Plinius lib.x.Epist.ad Traian. *Ecdicus*, DOMINE, *Amisenorum ciuitatis, petebat apud me à Iulio Pisone denariorum circiter* XL. *millia, donata ei publicè ante annos* XX. *& bule, & Ecclesia consentiente, vtebatúrque* MANDATIS TVIS, QVIBVS EIVSMODI DONATIONES VETANTVR. Cui respondens Traianus, *sicut*, ait, LARGITIONES EX PVBLICO FIERI MANDATA PROHIBENT. Quinetiam Mandatis permittebatur, Præsidibus prouinciarum MVLCTAM DICERE, L.cxxxi.in fi.D.de verb.signific. Mandatis etiam Principum præceptum, cui, pacto vẽditoris, pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe ETIAM interdictum esse videri, Papinianus scribit in L.v.D.de seruis export. Hoc amplius, QVI OFFICIVM IN ALIQVA PROVINCIA ADMINISTRABAT, INDE ORIVNDAM, VEL IBI DOMICILIVM HABENTEM, VXOREM DVCERE, Mandatis prohibebatur. EOS TAMEN QVI IN PATRIA SVA MILITABANT, EX EADEM PROVINCIA VXOREM DVCERE, Mandatis quibusdam permittebatur. Quæ non obscurè colligimus ex L. XXXVIII. L. LXIII. L. LXV. D.de ritu nuptiarum. L.vi.C.de nuptiis. De Titulis etiam Inscriptionum operum publicorum Mandatis cautum fuisse Callistratus indicat, L. vlt.D.de operibus publicis. Item Mandatis continebatur, VT SINE ACCVSATORE NEMO AVDIRETVR. Tertullianus lib. ad Scapulam, *Prudens etiam missum ad se Christianum in elogio, concussione eius intellecta, dimisit, scisso eodem elogio, si*NE ACCVSATORE NEGANS SE AVDITVRVM HOMINEM, SECVNDVM MANDATVM. Idem eodem libro aliud Mandatorum caput ita leuiter perstringit. *Nam & nunc à Præside Legionis, & à Præside Mauritaniæ vexatur hoc nomen* (scilicet Christianum) sed GLADIO TENVS: SICVT ET A PRIMORDIO MANDATVM EST ANIMADVERTI IN HVIVSMODI. Imp. Alexand. in L.ii. Cod. qui manumitt. non poss. *Seruos meos, nec per interpositam personam ad libertatem perducere homines peculij sui posse*, MANDATIS PRINCIPVM *comprehenditur*. Plin.lib.x.Epist. ad Traian. *Nam sicut* MANDATIS TVIS CAVTVM EST, NE RESTITVAM AB ALIO, AVT A ME RELEGATOS: *ita de iis quos alius relegauerit & restituerit, nihil comprehensum est*. Theodosij etiam & Valentiniani Mandata quædam missa ad Antiochum P.P. ceterósque P.P. per Referẽdarium, referuntur in L.vlt.C.de offic. eius qui vic. alicuius iudic. vt inscriptio testatur. Nouam deniq; Mandatorum, seu, vt ille vocat, Παραγγελμάτων, formulam, Iustinianus composuit, Nou. XVIII. quæ prolixior est, quàm vt hic commodè adscribi possit.

Restat ad huius libri pensum absoluendum de Prudentum Responsis dicere. Planè Consultores qui ad Iurisconsultos consulendi gratia adibant, non sine præfatione id faciebant.

ciebant. Rogabant enim an per otium & per occupationes consulere eos possent: quod fiebat his verbis, LICET CONSVLERE? id est, licétne mihi tua opera vti, & à te consilium expetere? Hoc Cicero in Muræniana coniiciendum relinquit, cùm de Iurisconsultis agens, ait, *Et vestrum illud*, LICET CONSVLERE? Ostendit & Horatius lib.ii. Sermon. Sat.ii. quo loci inducit quendam de plebe, cùm rege Agamemnone altercantem, interrogare an liceat sibi eum de aliquibus percontari: quod ille his verbis interrogat, *Ergo* CONSVLERE, *& mox respondere*, LICEBIT? Cui rex sequenti versu ita respondet, CONSVLE. Vnde suspicione ducor, respondisse Prudentes, CONSVLE, vel, LICET. Tibullus autem iuris amatorij scientiam sibi arrogans, séque ad priscorum Iurisconsultorum imitationem componens, amãtibus qui sua opera vti vellent, facturum se consilij sui copiam venustè profitetur: eísque patere fores suas consulendi causa, nuntiat Eleg.iiii.lib.i. his versibus:

Me, qui spernentur, amantes
CONSVLTENT: CVNCTIS IANVA NOSTRA PATET.
Tempus erit, quum me Veneris præcepta ferentem
DEDVCAT *iuuenum sedula turba senem.*

Iurisconsulti autem interdum coram, viua voce, interdum per Epistolas ab absentibus consulebantur. Quo in genere Epistolicarum quæstionum seu Cõsultationum diuersis verborum formulis Consultores vsos reperio. Quandoq; enim post salutem adscriptã, & quæstionem propositam, Consultores vtebantur his verbis VELIM RESCRIBAS, vel, ROGO RESCRIBAS. Nonnunquam verò hoc vno verbo, QVÆRO. Priorisformulæ hæc exempla habeo. Pomponius in L.vlt.D.de minorib. INIVS DIOPHANTVS POMPONIO SVO SALVTEM. *Minor viginti quinque annis nouandi animo interceßit, &c.* EGO DIDICI *ex tempore in integrum restitutionis tantundem temporis præstandum, quantum supererat*: TV QVID DE EO PVTAS, VELIM RESCRIBAS. RESPONDIT, *Sine dubio*, &c. In fragmentis Iurisconsultorum à P. Pithœo editis Tit.iiii. ex Papiniani lib. singulari de adulter. huiusmodi Consultatio refertur. *Cùm patri lex Regia dederit in filiam vitæ necisque potestatem, quô bonum fuit lege comprehendi, vt potestas fieret etiam filiam occidendi*, VELLEM MIHI RESCRIBERE: NAM SCIRE CVPIO. RESPONDI. *Nunquid ex contrario præstat nobis*, &c. Idem Papinianus in L.xi.§. quidam D.ad L.Iul.de adulter. aliam Consultationem ponit eiusmodi. QVIDAM *accusare volebat adulterij mulierem: & postulabat, ne sibi computarentur dies, quoe in custodiam fecisset: Me hoc admittente, extitit qui mihi contradiceret*: CVIVS OPINIONEM AN TV PROBES, ROGO MATVRIVS MIHI SCRIBAS. RESPONDIT, *Opinionem tuam & verba legis, & sententia adiuuant*, &c. Idem Papinianus in L.LXXXIII. D. de leg. ii. Latino Largo se consulenti respondisse ita scribit, LATINVS LARGVS: PROXIME EX FACTO INCIDIT SPECIES TALIS: LIBERTINVS *patronum ex semisse hæredẽ instituit*, &c. ROGO ERGO QVID DE HOC EXISTIMES, RESCRIBAS, RESPONDIT, NEC *repetitum* VIDERI *in hunc casum fideicommissum*. Ex quo apertissime deprehenditur & arguitur vitium scripturæ, in alio capite quod ex Paulo excerptum est in L. Latinus D.qui sine manum. quę sic in omnibus codicibus edita est. *Latinus Largus vendidit ancillam, ita vt manumitteretur*, omnino male. Non enim venditoris sed consultoris personam illic Latinus Largus sustinet, & τὸ *vendidit*, species est facti, quæ à Latino Largo proponitur, & de qua illic Paulus consulitur. Proinde verba ita interpungenda sunt, LATINVS LARGVS: *Vendidit ancillam ita vt manumitteretur, non addito tempore*: QVÆRO, *quando ex constitutione incipit ei libertas competere cessante emptore in manumittendo*? RESPONDI, *inspiciendum est quod actum sit, vtrum cum primum potuisset vt manumitteret, &c.* Ac ne quis vno Papiniani responso niti me, staréque credat, adferam simile Pauli ad eiusdem Latini Largi consultationem responsum, eadem figura verborum cõceptum. Est autem id respõsum positum sub Titulo de exceptione rei iudic. in L.xxx.§. Latinus Largus, in hunc modum. LATINVS LARGVS: *Cùm de hæreditate inter Mæuium ad quem pertinebat, & Titium qui controuersiam mouerat, transigeretur &c.* QVÆRO AN *ius aui sui &c.* RESPONDI, SI *de proprietate &c.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Marcellus in L.XLIIII.§.1 D. ad Trebellian. *Sed in huiusmodi quæstione* ROGO RESPONDEAS AN RECTE SENSERIM: *Rogata est filia &c.* Et mox: ITEM QVÆRO *de pensionibus*: RESPONDI OMNIA *ea hæreditatis appellatione continentur.*

Alterius formulæ non pauca in libris nostris exempla habemus: nec tamen vnius eiusdémque figuræ omnia. Interdum enim Epistolæ specie ac stylo, salute vtrinque adscripta, tam quæstio proponitur, quam responsum redditur. Sic in L. XXVII. D. qui testa. fac. possl. Celsus proponitur à Domitio Labeone per Epistolam consultus, verbis quæ infra scripta sunt. DOMITIVS LABEO CELSO SVO SALVTEM, QVÆRO, *an testiũ numero habendus sit is qui* ROGATVS *est ad testamentum scribendum idem quoque cum tabulas scripsisset signauerit?* Cui Celsus in hunc modum respondet. IVBENTIVS CELSVS LABEONI SVO S. AVT NON INTELLIGO *quid sit de quo me consulis, aut valde stulta est consultatio tua, &c.* Huic similis refertur Epistolica iuris quæstio, in L. XVIII. D. de iure Codicill. PLOTIANA CELSO SVO S. LVCIVS TITIVS *his verbis ita cauit*: SI QVID TABVLIS *alióve quo genere ad hoc testamentum pertinens reliquero, ita valere volo.* QVÆRO AN CODICILLI *qui ante hoc testamentum scripti sunt debeant rati esse.* Cui ille in hunc modum respondet IVBENTIVS CELSVS PLOTIANÆ SVÆ S. *Hæc verba*; SI QVID AD HOC *testamentum pertinens reliquero, valere volo: etiam ea quæ ante testamentum scripta sunt comprehendere.* Sic & in L.XLVIII. D. de legat. II. LICINIVS LVCVSTA PROCVLO SVO SALVTEM. *Cum faciat conditionem &c. Numquid etiam ea Mancipia quæ postea ex Mancipiis nata sunt vxori debeantur*, QVÆRO. PROCVLVS LVCVSTÆ SVO S. SI VXOR *mallet*, &c.

Interdum vero, salute minime reddita, quæstioni per Epistolam propositæ Iurisconsulti responsum subiiciebant hoc familiari verbo, RESPONDI: vt in L. VI. D. de legat. præstan. SALVIVS ARISTO IVLIANO SALVTEM. *Qui filium &c.* QVÆRO SI AVT VTERQVE &c. RESPONDIT, *Sæpe animaduerti &c.* Sic in L.XIII. D. de his quæ vt indign. CLAVDIVS SELEVCVS PAPINIANO SVO S. *Mœuius in adulterio Sẽproniæ damnatus &c.* QVÆRO AN *iustum matrimonium fuerit?* RESPONDI &c. & in L. XCIIII.§. Fauius D. de solutionib. FAVIVS IANVARIVS PAPINIANO S. *Cùm Titius &c.* QVÆRO, *id quod solutum est in quam causam acceptum videtur?* RESPONDI, *si quidẽ &c.* Sic & L. XVII. D. de pact. dotalib. ATILICINVS PROCVLO SVO S. *Cùm inter virum & vxorem pactum conuentum ante nuptias factum sit.* QVÆRO VTRVM *quinquennij die &c.* PROCVLVS RESPONDIT &c. Ita sæpe Paulus à Nesennio Apollinari consultum se proponit: Veluti in L.XXII. D. ad L. Falcid. NESENNIVS APOLLINARIS IVLIO PAVLO. EX FACTO, DOMINE, SPECIES EIVSMODI INCIDIT: *Titia filias suas tres numero æquis ex partibus scripsit hæredes &c.* QVÆRO AN *aduersus coheredes suas, à quibus legata & ipsa accepit vti possit Falcidia &c.* RESPONDI, &c. Et in L. XXXVII. D. de excusationib. tutor. NESENNIVS APOLLINARIS IVLIO PAVLO. *Mater filium &c.* QVÆRO AN *legatum amittat, & quid si testamento &c.* RESPONDI &c. Idem in L.XLI. D. de re iudic. NESENNIVS APOLLINARIS: *Si te donaturum mihi delegauero creditori meo*, AN IN SOLIDVM CONVENIENDVS SIS? AN DIVERSVM PVTES, *si non creditori meo sed ei cui donare volebam te delegauero*: ET QVID, DE EO, *qui pro muliere cui donare volebat, marito eius dotem promiserit?* RESPONDIT: *Nullus creditor &c.* Alia est multo plenior & vberior eiusdem Nesennij consultatio, in L. XXXIIII. D. de negot. gest. in hæc verba. NESENNIVS APOLLINARIS IVLIO PAVLO S. *Auia nepotis sui negotia gessit Defunctis vtrisque, Auiæ heredes conueniebantur, à nepotis heredibus negotiorum gestorum actione: Repetebãt heredes auiæ alimenta præstita nepoti.* RESPONDEBATVR, *Auiam iure pietatis de suo præstitisse*, &c. *Præterea constitutum esse* DICEBATVR &c. EX CONTRARIO DICEBATVR, &c. TRACTATVM EST NVMQVID, *vtróque patrimonio erogata videantur.* QVÆRO QVID TIBI IVSTIVS VIDEATVR. RESPONDI, HÆC DISCEPTATIO IN FACTVM CONSTITIT. A Licinio etiam Rufino consultum se per literas Paulus ita scribit in L.IIII. D. quib. ad libert. proclam. LICINIVS RVFINVS IVLIO PAVLO. *Is cui fideicommissa libertas debebatur, post vicensimum annum veniri se passus est.* QVÆRO, *denegandum sit ei ad libertatem proclamare.*

MOVET ME *exemplum cuiusuis liberi hominis &c.* SED E CONTRARIO MOVET ME, &c. RESPONDIT. *Venditio quidem &c.* Vnde apparet huiusmodi Epistolicis Consultationibus, rationes iuris, & ea quæ dubitationem faciebant, comprehendi consueuisse, his verbis, MOVET ME. Sic in L.XXVIII. D. de reb. auct. iud. possid. is qui Iauolenum consulit, ait, ILLVD MAXIME MOVET, QVOD PRÆCEPTORIBVS TVIS PLACET *vnum esse testamentum.* Et in L.XXVI. D. de vsufr. leg. qui Paulum consulit, ait, MOVET ENIM ME QVOD *dies legati, &c.* Similiter qui Modestinum consulit in L.XXXIX. D. de actionib. emp. auctores laudat veteres Iurisconsultos.

Proculum etiam sæpius à Nepote per literas consultum legimus: Vt in L. CXXV. D. de verb. signific. NEPOS PROCVLO SVO SALVTEM. *Ab eo qui ita promisit, Cùm commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum*: PVTASNE *protinus nuptiis factis dotem peti posse?* &c. Responsum verò Proculi subiicitur in hunc modum: PROCVLVS. *Cùm dotem quis ita promisit.* Extant ad eiusdem Nepotis Cõsultationes, alia Proculi Responsa duo: vnum in L.XLVII. D. de legat. I. SEMPRONIVS PROCVLVS NEPOTI SVO SALVTEM *Binæ tabulæ*, &c. QVÆRIS VTRVM, &c. PROCVLVS RESPONDIT. Alterum in L. XVII. D. de iure dot. cuius initium est, PROCVLVS NEPOTI SVO SALVTEM. *Ancilla*, &c. Par est alia formula responsi Pauli ad Consultationem in L.LXXXI. D. de condition. & demonstrat. quæ ita incipit, IVLIVS PAVLVS NIMPHIDIO. QVÆSISTI *si ita*, &c. Est & elegans consultatio per Epistolam in L.XI. D. de heredib. instit. in qua prælatis verbis testamenti, *Attius fundi, &c.* quæstio ita proponitur. *Idque Proculo placet*, QVID TIBI VIDETVR? Cui respondet Iauolenus in hunc modum. RESPONDIT, *Vera est Proculi opinio.* Marcellus etiam à Sulpitio consultum se ita respondisse narrat in L.XLVIII. D. de donation. int. vir. & vx. SVLPITIVS MARCELLO. *Mulier quæ ad communem filium, &c.* QVÆRO AN *donatio tibi videatur vt nihil agatur, an valeat quidem &c.* RESPONDIT. *Si color.* Plinius secundus Aristonem Iureconsultum consulit his verbis lib.VIII. Epist.XIIII. *Cùm sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars Senatorium est*, CVPIO EX TE POTISSIMVM AVDIRE, *errauerim in Senatu proxime nẽcne: non vt in præteritum (serum enim) verum vt in futurum si quid simile inciderit, erudiar &c.* Et in fine. *Obtinui quidem quod postulabã, nihilominus tamen* QVÆRO AN *postulare debuerim, an abstinere.*

Aliàs quæstio proponitur in hũc modũ, QVÆRO AN EXISTIMES, vel QVID EXISTIMES. Modestin. in L.XVI. D. de vsu & vsufr. *Legatum ciuitati relictum est, &c.* QVÆRO QVID DE LEGATO EXISTIMES. MODESTINVS RESPONDIT, &c. & in L.XXI. D. de vsucap. AN *vllius momenti eam locationem* EXISTIMES, QVÆRO. *Quod si nullius momenti* EXISTIMAS, AN *durare nihilominus vsucapionem* PVTES. ITEM QVÆRO, *si eidem vendidero eum fundum*, QVID DE HIS CAVSIS DE QVIBVS SVPRA QVÆSII, EXISTIMES. RESPONDIT, *si is &c.* At in L.LXIX. D. de heredib. instituen. diuersa Formula Consultationis refertur in hunc modum *Trebatius neutrum fore heredem: Cartilius vtrumque*: TV CVI AD SENTIARIS? PROCVLVS: CARTILIO ADSENTIOR. Aliàs interrogatio ita concipitur, ID IVS EST NECNE? L.XXVI. D. de oper. libert. Et, QVÆREBATVR QVID IVRIS ESSET, L.XIX. D. de testam. milit. L.XXIII. D. de mort. cau. donat. Sed & in L.XIIII. ad L. Cornel. de fals. QVÆRO QVIS EXITVS QVÆSTIONIS SIT? RESPONDI. PLVRES QVÆSTIONES CONIVNXISTI: *Et quidem quantum, &c.* SEQVENS QVÆSTIO EST, &c.

Atque hoc modo Iurisconsulti RESCRIBERE dicebantur. Scæuola in L.XLIIII. D. de reiud. QVÆRITVR, AN *in ex causa iudicati teneantur*: RESCRIPSIT *dandam in eos actionem* Vlpian. in L.LII. §. si quis Asinum D. de furt. *Quod & Herennio Modestino studioso meo, de Dalmatia* CONSVLENTI RESCRIPSI. Celsus in L.XXXVIII. §. Firmus D. de actionib. empt. *Firmus à Proculo quæsiit* &c. ILLE RESCRIPSIT Pomponius in L.XLVI. D. de manum. test. ARISTO NERATIO APPIANO RESCRIPSIT. Inde & libris Epistolarũ respõdisse Iurisconsultos legimus in L.XII. §. Neratius quoq; & §. deniq; D. de instruc. vel instr. L. VIII. D. pro soc. Epistolas etiam inuicem de iure scribebant. Neratij certè Priscí ad Aristonem, & Aristonis Epistolæ ad Neratium memorãtur in L. III. D. quæ res pignor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& L.xix.§.illud D.locati.Sexto quoq; Cæcilio Africano Iulianũ reſpõdiſſe Vlpian. refert in L.iii §.1.D.de agnoſc.liber. Vulgo autem in libris noſtris I.C. Reſpõſa ita cõcipiuntur, QVÆRO AN &c. SCÆVOLA, vel, MARCELLVS, vel, PAVLVS, vel, MODESTINVS RESPONDIT, vt in L.xviii.D.de iu.patronat.L.xxiii. D. de manumiſſionib. in princ. & § Lucia Titia, cùm ſequentib.D.de legat.ii.L.xxv. §. vlt.D.de liber. & poſtum. L. xxviii.D.de mort.cau.donationib.L.xxxiiii D.de pignerat.actio.L.xxii.D. de Sc. Silan.L.xxviii. D.de vſu & vſuf.leg.L.v.& vi.D.de ann. leg.L.xxxiii.§ vlt.& L.xxxiiii. D.de alimẽt.leg.L.vlt.D.pro derelic.L.xlvii §.1.D.de bon.liber.L.lxxi.D.de hered. inſtituen.L.xliiii. D.de manumiſſ.teſtam.L.iiii.& v.D. de aliment. legat. vel, QVÆRO, RESPONDIT, L.xiiii.& L. vlt. D.de dote præleg.L.xx.D.de aliment.leg. L.xliii. D.ad Trebellia.L. xl. D.pro empto.L.xli.D.de fideicõmiſſ. libert.L.xli.§.1.de legat. ii. L. xxxix. de legat.iii.D.de adquir. hered. L. vlt. D. vnde cogn. L.iii. D. de obleq. parentib. L. xxxv. & xxxvi.D.de bon.libert.

Vbi verò plures quæſtiones coniungebãtur,dicebant, ITEM QVÆRO, L.xli §.Titius Sticho, cum ſequẽtib. D. de fideicommiſſ.libert. L.lxxxviii. §.Impuberem De legat.ii.L.xxxviii.D.de vſu & vſufr.leg. L.xl.§.ſeruus teſtamẽto D.de ſtatulib. L.cxxii. §. Callimachus D. de verbor.obligatio.L.xliii §.1 D.de vulg.& pup.L. lvi.D.de adq. rer. do. L.lxii.D.de iu.dot. Et ITEM ROGAVI, L.xxvi. § vlt.D.de oper.libert.

Aliàs QVÆSITVM EST, RESPONDIT. L.xxvi.D. de Sc. Silan. L.xl.in princ.& §. ſeruus & §.vlt. D.de ſtatulib.L vlt.D.pro empto.L.xli. §. Stichus & §. intra certa D. de fideicommiſſ. libert.L.xxv.& xcv.in princ.& §.vlt. D.ad L. Falcid.L.lx. & L.vlt.D. de re iudic.L.xxiiii.D.de appellationib. L. xxxv. §. vlt. D. de legat. iii. L. lix §. puram D. de manumiſſ. teſtam. L. xiiii. §. Maritus D.ad L. Corn. de falſ. L.xci. D. de legat.i.

Aliàs, QVÆSITVM EST, PAVLVS RESPONDIT, L.xii. de aliment. legat. Et QVÆSITVM EST, IVVENTIVS CELSVS RESPONDIT, L.xxx.de legat.ii. CVM QVÆREBATVR, &c. RESPONDIT, L.lxii.D.de re iud.L. lx §. Iana D.de legat.iii. QVÆREBATVR, DICEBAM, L. xix. D.de teſtam.milit.L.lxxxii.D.ad L.Falcid L.ix. D.de caſtren. pecul. L. xiii. D. iudic. ſol. Quæ verba etiam Paulus tes in Auditorio tractatas referens, vſurpat in L xl. D. ſi cert. pet. & L.xcvii D. de adquir. heredit. & Vlpian.in L.xxii.D. ad Trebellia. CONSVLEBAR DE FIDEICOMMISSO &c. DICEBAM, L.xiiii.§.quidam D.de aliment.leg. Et QVÆREBATVR: DIXI, L. xiiii. D. de vſufr. leg.L.xviii D.ad L.Falcid. QVÆSITVM EST: DIXI, L.xciiii. D.de leg.i.L.xliii.D. de adq.poſſeſſ. CONSVLEBATVR NVM: RESPONDI, L.lii.§.1.D.ad L. Aquil. L.xv.D.de publican. CONSVLEBATVR POSSETNE AGI, L.vlt.D.ſi quadrup. DOMINVS PVERI CONSVLEBAT, L.lii. §.in cliuo D.ad L.Aquil. CONSVLEBATVR: RESPONDIT, L.xiiii. D.de pecul.leg.L.xlvii.de heredib. inſtit. CONSVLEBAT: RESPONDI, L.xliii.§.vlt.D.de dam.inf. QVIDAM CONSVLVIT, &c. RESPONDI, L.xix.D. ad exhib. D. lvii. D. de iud.L.ix.D. de re iudic. PROPONEBATVR, & QVÆREBATVR: RESPONDI, L.lxxvi. D. de caſtren.pecul.

In ſollemnibus autem verbis,Prudentes cum de iure reſpondebant, verba hæc habuiſſe, SECVNDVM EA QVÆ PROPONERENTVR, notum eſt. Si quis tamen teſtimonia in promptu habere cupiat,reiiciam eum ad L.xiii.§.vlt.& L.xv.in princ.L.xvi.§ 1. L. xvii.§. Baſilicæ, D. de aliment. legat. L. xxxiiii. xxxvi. & xxxvii.D.de vſu & vſufr. legat.L.xxv.§. vlt. D. ad L. Falcid. L. xxi. D.quæ in fraud.credit. L. xxxiiii.D. de pignerat.actio.L. lxxviii. in princ.& §.1.D. ad Trebellia. L. cxxii. §. Callimachus D. de verbor.oblig. L.xxii.ad L.Cornel.de falſ.L.xcii.D.de adquir. hered. L. xxiii. D.de appellationib.L.lxxxviii.§.1.& §.quæ marito.& §. Sempronia & §. filiam & §. Lucius Titius L.vlt.§. Lucius D.de legat.ii.L.xxxii.L.xxxv.§.vlt.L. xxxviii. xxxix. L.xli.§.teſtamento, L.xcii.L.ci.& cii.D.de leg.iii.L.vlt.D.de donat.L.lix.§.puta D. de manum.teſt L.xli.§.tutoris D.de fideic.libert. L. xxvi. D. qui & à quib.L.xxviii. in fi.D.de liber. cau.L.xxiii. §.ſeruis D.de pecul.leg.L.lx.D.de adq.rer.do.Interdum, SI VT PROPONITVR,L.xxxviii.D. de liber.cau.L. xxv.§. vlt. D.de liber. & poſtum.

Aliàs,

Aliàs, RESPONDIT VERBIS QVÆ PROPONERENTVR, L.xxxiii.D. de vſu & vſufr.leg.L.vlt.D.de dote prçleg.&'EX HIS QVÆ PROPONERENTVR, L.lxxxviii.§.Damæ D.de legat.ii. RESPONDIT EX VERBIS CONSVLTATIONI INSERRTIS, L.xxxiiii. de legat.ii.

IN PROPOSITO, L. xviii.§.ſeruus D. de ſtipulat ſeruor. L. xxxviii.§.1. de ſolutionib. L.lxi.§.locaui D.de furt.L.ix.D.de caſtren.pecul. L.xxxiiii.D.de neg.geſt.IN SPECIE PROPOSITA, L.lxxxi. D.de hered.inſtituen. IN SPECIE DE QVA QVÆRITVR, L. xxxix.D.de actionib.empt.L.lxxxvii.§.1.D.de legat.ii.

NIHIL PROPONI CVR, L.vlt.D.de teſtamentar.tut.L.xviii. & xxvi.D.de Sc. Silan.L.xl.§.1.D.de ſtatulib.L.viii.D.de magiſtratib.conueniend.L.xli.in princ.& §. Seio D.de fideicommiſſ.libert.L.vlt.D.pro ſuo L.cxx.D. de leg. i. L. xxxiiii. §. Gaius Scius D.de legat.ii.L.xxxii. in princ.& § heredis & L.xxxiii. D.de vſu & vſufr.leg.L. vlt.§.vlt. D.de dote præleg.L.xc.D.de ſolutionib. L.lxi.D.de heredib.inſtit. L.xli.§. concubinæ de leg.iii.L.lii.D.de iure dot. NIHIL PROPONI PROPTER QVOD, L. iiii. D.de aliment.legar.

RESPONDIT NON PROPONI, L. lxxviii.§. tres heredes D. ad Trebellian. L. xxxiiii. §.L.Titius relictis. D.de legat.ii. Aliàs, RESPONDIT NIHIL PROPONI, L.xxxviii.§.Iulius Agrippa & §.mater de leg.iii. NIHIL PROHIBET, L. xvxiiii. §.vlt.de legat.ii.

RESPONDIT, EVM CVIVS NOTIO EST ÆSTIMATVRVM, L.xv.§.1 & L.xvi.§.1. D. de aliment.leg.L.xxviii.§.Titius teſtamento D.de liberatio.leg.L.xiiii.in fi.D. de dote præleg. L.lxix.§.1.D.de leg.iii. IVDICATVRO ÆSTIMANDVM, L.xl. §.Titius teſtamento D.de ſtatulib. AD IVDICIS OFFICIVM PERTINERE, L.xcv.§.vlt.D.ad L. Falcid.

Interdum etiam EX FACTO CONSVLTOS ſe Reſpondere dicebant, L. lii.§.item ex facto D.pro ſoc.L.iii.§.1.D.de minorib. EX FACTO PROPONEBATVR, L.xxxv. D. de heredib.inſtit. EX FACTO QVÆRITVR, L.xliii.D.de vulgari L.lii. D. de pecul. leg.L.xiii. §. ex facto D. de adq. poſſ. EX FACTO QVÆREBATVR, L.xxx.D. de négot. geſt. EX FACTO INCIDIT SPECIES TALIS, L.lxxxiii.D.de leg.ii.L.xxii.D.ad L. Falcid. EX FACTO AGITATVM REFERVNT, L.xix.D.de heredib. inſtit. EX FACTO TRACTATVM EST, L. xvii. D.ad Trebellian L.xxxix.§.ſcio D. de legat.i. EX FACTO TRACTATVM MEMINI. L.xvii.§.ex facto ad Trebellian.

IC.autem opiniones ſuas his verbis enuntiare ,EXISTIMO,PVTO, VIDETVR MIHI, MAGIS EST, PROPE EST,nemo eſt qui neſciat. Etiam quæ ab iis definiebantur,his plerumque verbis referuntur, PLACVIT PRVDENTIBVS, &, PLACVIT, vt in L. xxxi. D.de vulgari L.viii.D.de aliment.leg.L.ix.D.ad L.Falcid.L.iii. & L.xli.§.1.D.de vulgari, L.xlvii.§. ſed ſi Stichus,& L.xiiii.§.vlt.D. de legat.i.L.lxix. §. mater & L. lxxvi. §. heres D.de legat.ii,L.xciiii.D.de legat. iii. L. xxiii. §. etiam & L. xxiiii.§.ſi petitum D.de fideicommiſſ.libertat.L.xxi.D.de liber.cau.L.i D. de manumiſſionib.L. xliii; D. de vſucapion. L.vi.§.1.D.de aqua & aquir.pl.Recte placuit, L.lxxvii.§. volo MERITO PLACVIT, L.lxxv.D.de iu.dot.

PLACET, L.iiii.D.de liber.& poſthum.L.lxxix. D.de adquir.heredit.L. xxxiii.D. de legat.i.L.xiiii.D.de manumiſſ.teſtam.L.iiii. §.vlt.D.pro ſuo L.xx.D.de his quæ in fraud.creditor.L.xxi §.placet D.de dam.infec. POST MVLTAS VARIETATES PLACET, L.lv.§.1.D.de legat.ii. OMNINO MIHI NON PLACET, L.xlviii. §. vlt. D. de legat.i.

Peculiaria etiam Iuriſconſultis ſunt hæc, QVÆSTIONIS EST: FVIT QVÆSTIONIS: SCIO QVÆSITVM: BELLE: vel, BELLISSIME QVÆRITVR, aut DVBITATVR: HOC IVRE VTIMVR, RECEPTVM EST, VIDEAMVS, VIDENDVM EST QVOD DICITVR, PONAMVS : FINGAMVS : QVOD VVLGO RESPONDETVR : Quod dictum iuris ſtudioſis ſat eſt. Ingens enim horum verborum turba paſſim in Pandectis iacet. Sumenda ea erunt,non colligenda. Tum etiam ne liber hic in conſanguinei ſui de verbor.ſignificatio.poſſeſſiones irruat,cautio eſt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex Iurisconsultorum etiam formulis, Cicero Epistolis ad Trebat. lib. VII. Familiar. quasdam perstringit: veluti Epist. XVII. HOC, *quemadmodum, vos scribere soletis in vestris libris*, IDEM Q. CORNELIO VIDEBATVR. Itémque Epist. X. IDEM ET MVTIO MANLIO PLACEBAT. Aliàs Epist. XXII. eiusdē lib. Ego *tamē Scævolæ & Testæ* ADSENTIOR. Sic in L. LXIX. D. de heredib. instit. Proculus, CARTILIO ADSENTIOR. Venuleius in L. CXXXVIII. D. de verbor. obligationib. post recitatas Sabini & Proculi contrarias opiniones: SED EGO, ait, CVM PROCVLO SENTIO. Celsus in L. VII. in fi. D. de supellect. leg. *Non tamen*, A SERVIO DISSENTIO. Vlpian. in L. I. §. item quæritur D. de aq. cotid. Et *Offilius in tota aqua rectè cum prohiberi ait*: EGO OFFILIO ADSENTIO. Idē in L. I. D. de Cōcubin. CVM ATILICINO SENTIO. Et L. LXXIX. D. de iure dot. ET EGO CVM SERVIO SENTIO. Vlpian. in L. III. §. Neratius D. de adq. poss. *Quidam putant Sabini sententiam veriorem*: QVIBVS CONSENTIO. In L. XII. §. nouissimè D. quando dies legator. *Ipse quoque*, ait, HVIC SENTENTIÆ ACCEDO. Idem in L. VII. D. de oper. libert. *Et ego*, inquit, CELSO ADQVIESCO. Aliàs, EGO TREBATII SENTENTIAM PROBO, L. XXX. D. de testamentar. tut. & LABEONIS SENTENTIAM PROBO, L. III. D. de instruc. vel instrum. Et HOC PROBO, L. XXXIX. D. de auro argen. LABEO PVTAT, QVOD NON IMPROBO, L. vlt. §. vlt. D. de trit. vino & ol. QVOD VERVM PVTO, & IDQVE VERVM EST: & QVOD ET VERVM EST, L. XVI. de leg. I. L. VII. D. de trit. vi, L. III. D. pro suo. L. vi §. sicut autē D. de pecul. leg. L. XXIX. in prin. §. I. & §. seq. D. de leg. III. QVOD ET VERIVS EST, L. V. §. I. D. de leg. I. L. XXI. §. si arbiter D. de recep. qui arbitr. L. LX. D. de leg. III. L. XXVIII. D. de adquir. rer. do. L. III. D. in quib. caus. pign. *Sabinus existimat*, QVÆ SENTENTIA MIHI QVOQVE PLACET, L. XIII. de trit. vi & ol. *Pomponius scribit*, ET ITA EGO QVOQVE PVTO, L. I. §. nibet D. de collatio. bonor. PVTO SENTENTIAM OFILII VERAM L. IIII. §. quod si D. de doli except. NON EST VERVM, L. III. §. Neratius D. de adquir. possess. *Mæcianus putat*, sed EGO PROCLIVIOR SVM VT PVTEM, L. XI. §. si heres rogatus D. de legat. III. Et ITA LABEONI ET NERVÆ PLACET: L. XIIII. D. de in diem addictio. QVOD CASSIO ET PEGASO PLACET: & SANE EORVM SENTENTIA PROBABILIS EST, L. XI. D. de Iurisdict. omn. iud. ET ITA SERVIO, LABEONI, SABINO, PLACVIT, L. XIX. §. I. D. locat. IVLIANO, ET MARCELLO PLACET, L. I. §. sciendum D. de suis & legitim. IDEM NERVA, L. VI. §. sicut autē D. de pecul. leg. IDEM AQVILA, L. vlt. D. de suspect. tutorib.

Mouet etiam me Plutarchus, vt ne silentio transeam ea nomina quibus Iurisconsulti exempl causa vtuntur. Ea sunt GAIVS SEIVS, LVCIVS TITIVS, MÆVIVS, SEMPRONIVS. Item MÆVIA, TITIA, SEMPRONIA. Hoc enim εἰ Ἀπίωνι ille ita notauit. Τοῖς δὲ ὀνόμασι τούτοις, ἄλλως (ita rectè vet. Cod. habet) λέγεται χρῶνται ὥσπερ οἱ Νομικοὶ Γάϊον Σήιον, καὶ Λεύκιον Τίτιον, καὶ οἱ φιλόσοφοι Δίωνα καὶ Θέωνα παραλαμβάνουσιν.

Prudentum porrò, qui ius publicè respondebant, vt Plinius loquitur Epist. XV. lib. VI. Responsa maximæ fuisse auctoritatis nemo ignorat. Priscis quidem temporibus Responsa sua non signabant Iurisconsulti, sed plerumque iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos cōsulebant, vt ait Pompon. in L. II. D. de Orig iur. A Iudicibus enim consultos Prudentes, docet L. III. §. I. D. de minorib. L. II. D. de pact. dotalib. Postea inualuit, vt Responsa signata darentur. Quo respexit Seneca lib. VIII. de Benefic. cap XVI. his verbis. *Si tamen quid sentiam quæris, & vis* SIGNARI RESPONSVM. Ea verò auctoritate sua valuisse etiam si ratio non redderetur, idem Seneca Epist. XCV. lib XIIII. notat. Precibus autē quandoq; inserta fuisse Iurisconsultorū Responsa ostendit L. XII. C. de legat. Ab ipsis etiā Imperatoribus in Rescriptis suis ea citabantur, vt apparet ex L. II. C. de cōtrah. empt. L. III. C. de adq. possess. L. III. C. ad exhib. L. VI. C. de nuptiis L. XI. C. de quæstionib. L. XI. C. ad L. Cornel. de falsi. L. XVI. C. de fideicommiss. Lectum quoque fuisse in iudicio Domitij Vlpiani Responsum Paulus refert in L. XLIII. D. de actionib. empt. *Præfectis Prætorio suasi*, ait Papinian. in L. III. §. cùm Pollidius D. de vsur.

de vsur. *Dixi in Auditorio*, Triphoninus in L. LXXVIII. §. si fundus D. de iu. dot. *Ego quoque in Auditorio publico idem secutus sum*, ait Marcian. in L. I. §. vlt. D. ne de statu def. Iurisconsultorum porrò partes & munia non RESPONDENDI modo, sed & CAVENDI, & SCRIBENDI verbis explicabantur, vt Cicero pro Muræna tradit, & in meis de verbor. quæ ad ius pertin. signific. libris attigi. In consilium etiam adhibitos à Magistratibus, memini me in libris Selectar. antiquit. notare. In consilio fuisse principibus, constat, ex L. XVII. D. de iu. patronat. & Lampridio in Alexandro: Cui rei argumento est, L. vlt. D. si quis à paren. manumiss. Ad testamenta scribenda adhibitos ostendā suo loco. Mōstrasse quoque eos Remedia quibus, iis quorū res erat, succurretur, documēto sunt, L. LXXX. §. vlt. D. ad L. Falcid. L. LXVI. D. de iu dot. L. V. §. Imperator D. vt in possessio. legator. L. V. §. si is cui D. de oper. no. nunt. Ac planè Modestinus de Eurematicis librum singularem scripserat. Hic ego consisto, & mihi ipse iustitium indico, vt à Togata ad armatam Militiam transeam.

K

Universidad de Deusto
Biblioteca

BARN. BRISSONII
REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,

DE FORMVLIS ET SOLLEMNIBVS populi Ro. verbis.

LIB. IIII.

ILITARIBVS Formulis quartus hic liber pollicitatione mea debetur: quod ego quasi æs alienum, bona fide, ad diem & horam, ne appellatus quidem à quoquã, quatenus facere possum, dissoluo. Difficilis est enim solidi huius nominis expediendi ratio, propterea quod magna earum Formularum, ex quibus integra summa conficienda esset, penuria laboramus. Quam meam excusationem æquos rerum æstimatores accepturos cõfido, ad quos si qui me fortè duriores onerosioréve creditores euocent, iusto sacramento contendam, audiendos non esse, qui à me plura, quam quæ ex veterum auctorum non supina neque dissoluta lectione redigi potuerint, exigant. Rescripto etiam Diui Pij me tuebor, & cum ex liberalitate mea conueniar, non nisi in quantum facere possum, damnandum me dicam. Aut si porrò molesti importunique flagitatores esse pergãt, bonam copiam eierabo, nec foro quidem, verum totis bibliotheeis cedam. Ordiar autem à Sacramento militari, quo neque aptius, neque rei propositæ eo nuenientius principium sumi potest. Primis planè Reipub. Ro. temporibus Sacramento tãtum à Tribunis milites rogabantur: ceterum ipsi inter se cõiurabant, SE FVGÆ ATQVE FORMIDINIS CAVSSA NON ABITVROS, NEQVE EX ORDINE RECESSVROS, NISI CIBI PETENDI, FERIENDIVE HOSTIS, AVT CIVIS SERVANDI CAVSSA. Flacco verò & Varrone Coss. iureiurãdo Milites fieri cœpere. Auctorẽ habeo Frõtinũ lib. IIII. Stratag. cap. 1. apud quẽ tamẽ in alterius Cõsulis nomine mẽdũ vt subesse suspicer, Liuius facit, cuius lib. XXII. qua parte acta illi⁹ anni, qui L. Aemiliũ Paulũ & Terentium Varronem Coss. habuit, recenset, verba sunt hæc. *Milites tunc, quod nunquam antea factum erat, iureiurando à Tribunis militum adacti*, IVSSV CONSVLVM CONVENTVROS, NEQVE INIVSSV ABITVROS. *Nam ad eam diem nil præter sacramentum fuerat, & vbi ad decimatum aut centuriatum conuenissent, sua voluntate ipsi inter*

si inter se Equites decuriati, centuriati pedites, coniurabant, SESE FVGÆ ATQVE FORMIDINIS ERGO NON ABITVROS, NEQVE EX ORDINE RECESSVROS, NISI TELI SVMENDI AVT PETENDI, AVT HOSTIS FERIENDI, AVT CIVIS SERVANDI CAVSSA. *Id ex voluntario inter ipsos fœdere à Tribunis ad legitimam iurisiurandi adactionem translatum.* Quanquam quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba iurasse idem Liuius lib. III. scribit, CONVENTVROS SE IVSSV CONSVLIS, NEC INIVSSV ABITVROS, Dionysius quoque Halicarnass. lib. X. omnes iurasse refert: τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον, Ἀκολουθήσειν τοῖς ὑπάτοις, ἐφ' ᾧς ἂν καλῶνται πολέμους, μήτε ἀπολείψειν τὰ σημεῖα, μήτε ἄλλο τάξαι μηθὲν ἐναντίον τῷ Δήμῳ.

FORMVLAM certè iurisiurandi, quo Tribunus militaris, cum delectus antiquitus fieret, militésque scriberentur, eos adigebat, huiusmodi fuisse Agellius lib. XVI. noct. Attic. cap. IIII. ex Cincij de re milit. libro tertio literis prodidit. IN MAGISTRATV C. LÆLII C. F. COS. L. CORNEL. P. F. COS. IN EXERCITV, DECEMQVE MILLIA PASSVVM PROPE, FVRTVM NON FACIES DOLO MALO, SOLVS, NEQVE CVM PLVRIBVS, PLVRIS NVMI ARGENTEI, IN DIES SINGVLOS, EXTRA HASTAM, HASTILE, LIGNA, PABVLVM, VTREM, FOLLEM, FACVLAM; SI QVID IBI INVENERIS, SVSTVLERISVE, QVOD TVVM NON ERIT, QVOD PLVRIS NVMI ARGENTEI ERIT, VTI TV AD C. LÆLIVM C. F. COS. I. VE CORNELIVM P. F. COS. SIVE AD QVEM EORVM IVS ERIT, PROFERAS, AVT PROFITEBERE, IN TRIDVO PROXIMO, QVIDQVID INVENERIS SVSTVLERISVE DOLO MALO: AVT DOMINO SVO, CVIVM ID CENSEBIS ESSE, REDDES, VTI QVOD RECTE FACTVM ESSE VOLES. Cui adsine est quod Polybius lib. VI. scribit. Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν σὺν ἀφορισθέντες οἱ χιλίαρχοι, τοὺς ἐκ τῶ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ὁμοῦ καὶ δούλους, ὁρκίζουσι καθ' ἓνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν. Ὁ δὲ ὅρκος ἐστὶν. Μηδὲν ἐκ τῆς παρεμβολῆς κλέψειν, ἀλλὰ καὶ εὑρὼν π, τοῦτ' ἀνοίσειν ὅτι τοὺς χιλιάρχους. Idẽ lib. X. testis est milites in procinctu sollemni iureiurando adactos, SESE NIL QVIDQVAM EX PRÆDA PARTA AVERSVROS, INTERVERSVROSVE ESSE. Περὶ δὲ τοῦ, inquiens, μηδένα νοσφίζεσθαι μηδ' ἐκ τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ πίστιν κατὰ πίστιν, κατὰ τὸν ὅρκον ἐμένουσι πάντες, ὅταν ἀθροισθῶσι πρῶτον εἰς τὴν παρεμβολὴν ἐξιέναι μέλλοντες εἰς τὴν πολεμίαν. Præterea idem auctor lib. VI. Tribunos ait, delectu habito postquam per suam quemque legionem militem distribuerint, eligentes vnum ex his maximè idoneum Ἐξορκίζουσιν, ἕνα πειθαρχήσοντα καὶ ποιήσοντα τὸ προσταττόμενον ὑπὲρ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν. Tum reliquos singulatim procedentes idem iurasse memorat. Dionys. Halicarnass. lib. XI. tradit iurasse cos, Ἀκολουθεῖν ὅπῃ ἂν ἄγωσιν, eóque sacrãmento obstrictis fas non fuisse duces deserere. Obligatos etiam eodem iureiurando, NE SIGNA DESERERENT, idẽ auctor lib. VI. ostẽdit his verbis. Τῶν γὰρ ἱερῶν ταγμάτων ἔπεσθαι κύριος ἦν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειλημμένον, ἢ ἐν δεῖ ἀπολειπόμενον τῶν σημείων ἥκειν. τοσοῦτον ἰσχύσειν ὁ τῶν ὅρκων ἐν ἑκάστῳ φόβος. Planè secundo Punico bello aliquot aduersis præliis exhausta militari iuuentute Romana, cum publicè seruos ad propulsandum hostium impetum emi placuisset, eos à Triumuiris eius rei ergo creatis, adactos iureiurando, STRENVAM SE FORTEMQVE OPERAM DATVROS, QVOAD POENI IN ITALIA ESSENT, Valer. Max. lib. VII. cap. VI. & Liuius lib. XXII. scriptum reliquerunt.

Scipionem verò Liuius lib. XXII. docet iureiurando à se dato & præstito, alios eodem adegisse in hæc verba, VT EGO REMPVB. NON DESERAM, NEQVE VLLVM CIVEM RO. DESERERE PATIAR: SI SCIENS FALLO EX ANIMI MEI SENTENTIA, TVM ME IVPITER OPT. MAX. DOMVM, FAMILIAM, REMQVE MEAM PESSIMO LETHO AFFICIAS: IN HÆC VERBA L. CÆCILI IVRES EXPOSTVLO, CETERIQVE QVI ADESTIS: QVI NON

Universidad de Deusto
Biblioteca

IVRAVERIT, IN SE HVNC GLADIVM STRICTVM ESSE SCIAT. Ipſi etiam inter ſe quandoq; milites coniurabant, SE NON NISI VICTORES EX ACIE REVERSVROS. Cuiuſmodi iuſiurandum inſtructa iam acie Flauoleio Centurione præeúte præſtitum Liuius lib.II. refert. Nam cùm M. Fabius Conſul certum atque decretum ſibi eſſe dixiſſet nō dare ſignum, niſi victores ſe redituros ex pugna milites iuraſſent: *Centurio*, ait, *erat M. Flauoleius inter primores pugnæ flagitator*: VICTOR, *inquit*, M. FABI REVERTAR EX ACIE: SI FALLAT, IOVEM PATREM GRADIVVMQVE *Martem, aliósque iratos inuocat Deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſque iurat.* Hoc & Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. IX. narrans de eodem Flauoleio ait, Ξίφος αἰωρήσας ὤμοσε τὸν ἐπιχώριον τε Ρωμαίοις καὶ πάτριον ὅρκον, τὴν ἀγαθὴν ἑαυτῷ πίστιν, Νικήσας τοὺς πολεμίους ἥξειν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλως δ' οὔ. Caſar lib.III. de bello Ciuili. *Perterrito etiam tum exercitu princeps Labienus procedit*, IVRATQVE, SE EVM NON DESERTVRVM, EVNDEMQVE CASVM SVBITVRVM, QVEMCVMQVE EI FORTVNA TRIBVISSET: HOC IDEM RELIQVI IVRANT LEGATI. *Hos Tribuni militum, Centurionéſque ſequuntur: atque* IDEM *omnis exercitus* IVRAT. Idem Cæſar lib.III. eiuſdem argumenti, de Labieno. *Hæc cum dixiſſet*, IVRAVIT SE NISI VICTOREM IN CASTRA NON REVERSVRVM: *reliquóſque, vt idem facerent, hortatus eſt: hoc laudans Pompeius* IDEM IVRAVIT: *nec vero ex reliquis fuit quiſquam qui iurare dubitaret.* Liuius lib. XXVII. delectum à Coſs. acriter, intentéque habitum narrans, coloniarum aliquot quas illic enumerat, iuniores iureiurando adactos ſcribit, SVPRA DIES TRIGINTA NON PERNOCTATVROS SE ESSE EXTRA MOENIA COLONIÆ SVÆ, DONEC HOSTIS IN ITALIA ESSET. Bello quoque Macedonico ſuſcepto, Cenſores, vt delectum adiuuarent, in cenſu agendo, ad commune omnium ciuium iuſiurandum adegerunt, vt adiurarēt hæc, TV MINOR ANNIS SEX ET QVADRAGINTA ES, TVQVE EX EDICTO C. CLAVDII, TIB. SEMPRONII, CENSORVM, AD DELECTVM PRODITO: ET QVOTIESCVMQVE DELECTVS ERIT, QVICVMQVE CENSORES MAGISTRATVM HABEBVNT, SI MILES FACTVS NON ERIS, IN DELECTV PRODIBIS. Auctor Liu. lib. XLIII. Ibidēq; eoſdē Cēſores cauſas ſtipendiis miſſorum cognouiſſe: & cuius nondum iuſta miſſio viſa eſſet, ita iuſiurandum adegiſſe ſcribit, EX TVI ANIMI SENTENTIA, TV EX EDICTO C. CLAVDII SEMPRONII CENSORVM, IN PROVINCIAM MACEDONIAM REDIBIS, QVOD SINE DOLO MALO FACERE POTERIS.

Militibus autem ſcriptis, dies, vt ex Cincio Agell. lib. XVI. cap. III. tradit, præfiniebatur, quo ADESSENT, & vt citati Conſulibus reſponderent. Deinde ita cōcipiebatur iuſiurandum, VT ADESSENT NISI HARVMCE QVÆ CAVSA ERIT: FVNVS FAMILIARE FERIÆVE DENICALES (quam vocem imperitè Aſcenſius expunxit & eius loco vindemiales ſubſtituit) KALENDÆQVE, QVÆ NON, EIVS REI CAVSA IN EVM DIEM COLLATÆ SINT, QVO ISTO DIE MINVS IBI ESSET: MORBVS SONTICVS: AVSPICIVM, QVOD SINE PIACVLO PRÆTERIRE NON LICEAT: SACRIFICIVMVE ANNIVERSARIVM, QVOD RECTE FIERI NON POSSIT, NISI IPSOS EO DIE IBI SIT: STATVS CONDICTVSVE DIES CVM HOSTE. SI CVI EORVM, HARVMCE QVÆ CAVSA ERIT, TVM SE POSTRIDIE QVAM PER EAS CAVSAS LICEBIT, EO DIE VENTVRVM, ADITVRVMQVE EVM, QVI EVM PAGVM, VICVM OPPIDVMVE DELEGERIT.

Atq; hæc omnia Ὅρκῳ Στρατιωτικῷ nomine cōtinētur apud Dionyſ. Halicar. lib. X. & Appian. lib. I. Bell. ciuil. Eóq; modò IN CONSVLIS VERBA IVRASSE milites dicebātur. Liuius lib. III. *Cùm, quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes* IN VERBA IVRAVERINT. Et mox: *Edicimus, vt omnes qui* IN VERBA IVRASTIS. Idem lib. VI. *Ita vt ſeniores quoque, quibus aliquid roboris ſupereſſet*, IN VERBA SVA IVRATOS, *centuriaret*. Et lib. XXII. *Libertini etiam, quibus liberi eſſent, & ætas militaris*, IN VERBA IVRAVERANT. Idem lib. XLV. *Socios nauales dato annuo ſtipēdio dimitti, & cum his omnes, qui* IN CONSVLIS VERBA IVRAVERANT.

FVIT hæc SACRAMENTI Militaris, ſtante Repub. ratio. At vbi ea in Cæſarum poteſtatem venit, militaribus ſacramentis hoc amplius adiectum eſt, vt Cæſaris ſalutem omnibus rebus anteferrent. Quod Arrian. lib. III. Epicteti cap. XIIII. docet his verbis. Τῷ τοιούτῳ τῷ θεῷ ἐὰν ἡ καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οὐκ οἶ

στρατιώτας τῷ Καίσαρι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες, ὀμνύουσι, Πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. Et mox: Ἐκεῖ μὲν ὀμνύουσιν αὐτῷ μὴ προτιμήσειν ἕτερον. Eáq; de cauſa Tertullian. in lib. de Corona milit. patrē ac matrē & omnē proximū, ſacramento ſuo eieraſſe milites notat. Caligulam etiam inſtituiſſe, vt ſacramentis omnibus adiiceretur: NEQVE ME, LIBEROSQVE MEOS CARIORES HABEO, QVAM CAIVM ET SORORES EIVS, Suetonius in eius vita memoriæ prodidit. Præterea Milites iuraſſe, MILITIA SE NISI POST COMPLETA STIPENDIA RECESSVROS, Iſidor. lib. IX. Etymologiar. cap. III. Seruij, quantū coniicio, in lib. VIII. Aeneid. auctoritate fretus tradit: Denique vbi religione Chriſtiana Populus Ro. imbui cœpit, mutatam fuiſſe ſacramenti militaris formulam ex Vegetio lib. II. cap. V. didici. *Nam prēſturis*, ait ille, *in cute punctis, milites ſcripti, cū matriculis inſeruntur, iurare ſolent. Et ideò* SACRAMENTA *dicuntur*. IVRANT AVTEM PER DEVM ET CHRISTVM, ET SPIRITVM SANCTVM, ET PER MAIESTATEM IMPERATORIS, *quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt, & colenda*. Et mox: IVRANT *autem* MILITES, OMNIA SE FACTVROS QVÆ PRÆCEPERIT IMPERATOR: NVNQVAM DESERTVROS MILITIAM: NEC MORTEM RECVSATVROS PRO ROMANA REPVB. Milites vtique in nomen, ſeu verba Principum iureiurando adactos, Sueton. in Claudio. cap. IX. in Galba, cap. XI. & XVI. in Othone, cap. VIII. in Vitellio, cāp. XV. in Veſpaſiano, cap. VI. Tacit. lib. VI. XVII. & XX. necnon Spartianus in Seuero docent. Cuiuſmodi Iuriſiurandi formulam quandam exprimit Ammian. Marcellin. lib. XXI. quò loci de Iuliani militibus hæc ſcribit: *Iuſſique vniuerſi* IN EIVS NOMEN IVRARE SOLLEMNITER, *gladiis cruricibus ſuis admotis, ſub execrationibus diris, verbis iurauere conceptis*, OMNES PRO EO CASVS, QVOAD VITAM PROFVDERINT, SI ID NECESSITAS EXEGERIT, PERLATVROS. *Quæ ſecuti Rectores, omnéſque principis proximi, fidem ſimul religione firmarunt*. Idémque lib. XXVI. de Turmis aliquot equitum peditumque à Procopio tyranno coactis, *Promiſſis*, ait, *vberrimis inhiantes, ſub execrationibus diris*, IN VERBA IVRAVERE PROCOPII, hanc *polliciti pertinaciam*: QVOD EVM SVIS ARMIS DEFENSABVNT. Sic autem, SACRAMENTO ROGARI, & SACRAMENTO DICERE, Milites dicebantur, quo genere loquendi præter Liuiū lib. IIII. XXIIII. & XXV. vtūtur Seneca Epiſt. XXXVII. & LXVI. Plin. lib. X. Epiſtolar. & Tacit. lib. I. & XX.

Enimuero in Delectu habendo, Coſs. pro Tribunali ſedentes, vel ſellis in foro poſitis, ciuium ſingulorum nomina citari iubebant, vt ex Liuio lib. II. & aliis locis apparet. Citabantur deinde nominatim ac ſingillatim. Obſeruatum autem, Cicero lib. I. de diuinatio. tradit, *vt primus miles fieret bono nomine*. Cuius dicti interpres erit Feſtus Pomp. qui in verbo, *Lacus Lucrinus*, ait: *In delectu, vt & in cenſu, primos, boni ominis gratia, nominatos*, VALERIVM, SALVIVM, STATORIVM. Omina enim, vt ait Ouid. lib. I. Faſtor. principiis ineſſe credebāt. Eáque gratia primos citabāt, quorum nomina bonum aliquē cuentū portendebāt, qualia erant ea quæ Valere, Saluos eſſe, & Stare nec fugere ſignificabant. Citati porrò, AD NOMINA RESPONDEBANT. Quod vel vnus Liuij locus lib. III. abundè probat. *Silentio Patrum edicitur delectus: Iuniores, cùm ſine prouocatione imperium eſſet*, AD NOMINA RESPONDERVNT. Citati verò interdum morbo ſontico ſe excuſabant, verbíſque ad id ſollēnibus vtebantur. Liuius lib. VI. de quodam qui ad bellum eligebatur ſuffragiis populi: *Comitiíſque*, IVRARE *parato*, IN VERBA EXCVSANDÆ VALETVDINI SOLITA, *conſenſus populi reſtiterat*.

Interdum emerita ſtipēdia, vacationeſve prætexebant. De liuiuſmodi cauſis, qui delectū habebant cognoſcere ſolebant. Liuius lib. III. *Cùm Conſules in concione pronuntiaſſent*, TEMPVS NON ESSE CAVSAS COGNOSCENDI: *omnes Iuniores, poſtero die, prima luce, in campo Martio adeſſent*, COGNOSCENDIS CAVSIS *eorum qui* NOMINA NON DEDISSENT, &c. Idem lib. XXXIIII. *Nec placere Tribunos pl.* CAVSAS COGNOSCERE, *quominus ad edictum conueniretur*. Atque adeo in Edicto de Delectu exceptionem appoſitam, VT NOMINA DARENT, NISI QVIBVS EMERITA STIPENDIA, VEL MORBVS CAVSSÆ ESSENT, Liuius lib. XXIIII. ſcribit. Qui verò nulla excuſatione propoſita reſpondebant, HI NOMINA DEDISSE dicebantur: Quo genere loquendi Liuius non ſemel vtitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Postquam autem nomina dederant, Edicto plerũq; certa die adesse iubebãtur: cuiusmodi Edictum Liuius lib. III. refert, conceptum in hæc verba, EDICIMVS VT OMNES QVI IN VERBA IVRASTIS, CRASTINA DIE ARMATI AD LACVM REGILLVM ADSITIS. Eodémque exemplo Annibal apud eundem Liuium lib. XXI. PRIMO VERE, ait, EDICO ADSITIS, VT DIIS BENE IVVANTIBVS, BELLVM INGENTIS GLORIÆ PRÆDÆQVE FVTVRVM INCIPIAMVS. Idem lib. IIII. *Dictator omnes luce prima extra Collinam portam* ADESSE *iubet.* Et hoc erat, DIEM AD CONVENIENDVM EDICERE. Liuius lib. VII. *Popilius Cos. exercitu scripto, cum omnes extra portam Capenam* AD MARTIS ÆDEM CONVENIRE ARMATOS *iuniores iussisset.* Idẽ lib. X. *Prius tamẽ quã exiret,* MILITIBVS EDICTO SORAM IVSSIS CONVENIRE. Et lib. XXII. *Legionibus scriptis,* TYBVR DIEM AD CONVENIENDVM EDIXIT. Et lib. XXIII. *T. Sempronius* MILITIBVS DIEM AD CONVENIENDVM EDIXIT. Idem lib. XLII. *Consuli, cui Macedonia prouincia obuenerat, denũtiatũ,* VT EXERCITVI DIEM PRIMAM QVAMQVE DICERET AD CONVENIENDVM. De eadem re ab Imp. Alexandro Seuero Edicta vti proponerentur, demõstrat Spartianus in eius vita his verbis. *Tacebantur secreta bellorum, itinerũ autẽ dies publicè proponebãtur, ita vt Edictũ penderet ante menses duos: in quo scriptũ esset,* ILLA DIE, ILLA HORA AB VRBE SVM EXITVRVS: ET SI DII VOLVERVNT, IN PRIMA MANSIONE MANSVRVS. Cæsar lib. III. de bello ciuili. *Erat Edictum, Pompeij nomine, Amphipoli propositum,* VTI OMNES EIVS PROVINCIÆ IVNIORES, GRÆCI CIVESQVE RO. IVRANDI CAVSA CONVENIRENT. Liuius lib. XXXVI. *M. Acilius Cos.* EDIXIT: *vt quos L. Quintius milites conscripsisset, & quos socius nominique Latino imperasset, quos secum in prouinciam ire oporteret, & Tribuni militum legionis primæ & tertiæ,* VTI OMNES BRVNDVSIVM IDIBVS MAIIS CONVENIRENT.

Præter Delectum verò, erat alia Militiæ species, quæ per Tumultum repentè suscipiebatur. Donatus in Eunuch. Terentij Act. IIII. Sc. VII. ad ea verba, *Simalio, Donax, Syrisce* SEQVIMINI. *Huiusmodi Militia,* ait, *per Tumultum repente suscipitur, &* dicitur, EVOCATIO, *vbi dux alloquitur ciues,* QVI REMPVB. SALVAM VVLTIS, ME SEQVIMINI. *Vnde Virgilius sic ait, Desuetáque bello*

Agmina in arma vocat, subito, ferrúmque retractat.
Ipse vocat pugnas, sequitur tum cetera pubes.

Quæ verba lib. VII. Æneid. habentur. Et ad eum locum Seruius, *Tria sunt,* ait, *vt supra diximus, Militiæ genera:* SACRAMENTVM, *in quo vnusquisque miles* IVRAT SE NON RECEDERE NISI PRÆCEPTO CONSVLIS POST COMPLETA STIPENDIA, *id est militiæ tempora, scilicet viginti quinque annos.* CONIVRATIO *quæ fit in Tumultu, id est Italico bello & Gallico, quandoque vicinum verbis periculum singulos iurare non patitur, vt inter Fabios fuit.* EVOCATIO, *quod genus nunc tangit: nam ad subitum bellum euocabantur. Vnde etiam Consul solebat dicere,* QVI VVLT REMPVB. SALVAM ME SEQVATVR. Idẽ Seruius in princip. lib. VIII. Æneid. ad hunc versum,

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce.

Apud maiores nostros tria erant Militiæ genera in bellis gerendis: nam aut LEGITIMA *erat* MILITIA: *aut* CONIVRATIO: *aut* EVOCATIO. LEGITIMA *erat* MILITIA *eorum qui singuli iurabant pro Repub. se esse facturos, nec discedebant nisi completis stipendiis, id est, militiæ tẽporibus: Et* SACRAMENTVM *vocabatur. Aut certè si esset Tumultus id est, bellum Italicũ, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate, erat timor multus, quia singulos interrogare non vacabat: qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo vexilla, vnum roseum, quod pedites euocabat, & vnum ceruleum, quod erat equitum (nam ceruleus color est maris, à cuius Deo equum constat inuentum) dicebat,* QVI SALVAM VVLT REMPVB. ME SEQVATVR. *Et qui conuenissent simul iurabant, & dicebatur ista militia* CONIVRATIO. Vnde apud Liuium lib. XXIII. Scipio consilij rem esse negans, *Irent,* ait, *extemplo armati* QVI REMPVB. SALVAM VELLENT. Qua de formula satis supérque libro secundo diximus.

Iam qui Exercitum Comitiorum Centuriatorũ causa imperabat, quibus olim verbis vteretur, suprà ex Varrone docui. Eodẽ Varrone auctore lib. V. de ling. Lat. Cẽsor praeconi ita imperabat, VT VIROS VOCARET, QVOD BONVM FORTVNATVM, FELIX,

FELIX, SALVTAREQVE SIET POPVLO RO. QVIRITIB. REIQVE PVBLICÆ POPVLI RO. QVIRITIVM, MIHIQVE, COLLEGÆQVE MEO, FIDEI, MAGISTRATVIQVE NOSTRO: OMNES QVIRITES PEDITES, ARMATOS, PRIVATÓSQVE CVRATORES OMNIVM TRIBVVM, SI QVIS PRO SE SIVE ALTERO RATIONEM DARI VOLET, VOCA IN LICIVM HVC AD ME. Quo modo VIRI VOCARI dicebantur. Eóque sensu verba hæc accipienda sunt apud Macrobium lib. I. Saturnal. cap. XVI. quô loci Varronis verba citat hæc, *Mundus cùm patet, Deorum Terrestrium* (sic enim emendandum aliâs probabo) *atque Inferùm quasi ianua patet: Propterea non modò prælium committi, verumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militiam proficisci, nauem soluere, vxorem liberûm quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant veteres, ad* VIROS VOCANDOS, *etiam dies qui essent notati rebus aduersis: Vitabant etiam feriis, sicut Varro in Augurum libris scripsit in hæc verba,* VIROS VOCARE *feriis non oportet,* SI VOCAVIT, *piaculum esto.*

Verùm antequam in aciem milites qui nomina iam dederunt, sacramentóque rogati sunt, educam, docere necesse est, quibus verbis bella indici denuntiarique solebant. Nec enim, vt Cicero lib. I. Officior. scribit vllum bellum iustum esse credebant, nisi quod, aut REBVS REPETITIS gereretur, aut denuntiatum esset antè, atque indictum. Proinde antequam bella susciperentur, Fetiales ad res repetendas mittebãt. Varr. lib. IIII. de ling. Lat. *Fetiales,* ait, *quod fidei publicæ inter populos præerant. Nam per hos fiebat, vt Iustum conciperetur bellum (& inde desitum) & vt fœdere fides pacis constitueretur. Ex his mittebant antequam conciperetur,* QVI RES REPETERENT: *& per hos etiam nunc fit fœdus.* Idem de vita populi Ro. apud Nonium. *Itaque bella & tardè & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere, & priusquàm bellum indicerent iis à quibus iniurias factas sciebant, Fetiales legatos* RES REPETITVM *mittebant quatuor, quos Oratores vocabant.* Liuius lib. IIII. *Missi tandem Fetiales, nec eorum cùm more patrum iurati* REPETERENT RES, *verba sunt audita.* Et postea, *Eo anno quia tempus inducias cum Veienti exierat per legatos Fetialésque* RES REPETI *ceptæ, quibus venientibus ad finem legatio Veientium obuiam fuit, petiere ne priusquam ipsi Senatum adissent, Veios iretur: ab Senatu impetratum, quia discordia intestina laborarent Veientes, ne* RES AB IIS REPETERENTVR. Idem lib. VII. *De Hernicis consultus, Senatus cùm fetiales* AD RES REPETENDAS *nequicquam mississet.* Et lib. VIII. *Fetialibus Palepolim* AD RES REPETENDAS *missis.* Et eodem lib. *Quæque res per Fetiales ex fœdere* REPETITÆ ESSENT *secundum ius fásque* RESTITVERENTVR. Idẽ lib. X. *Ad vnum omnes iungendum fœdus cum Lucanis,* RESQVE REPETENDAS *à Samnitibus censent.* Ibidem Senatũ, Fetiales, ad Phalisços, AD RES REPETENDAS mittendos, censuisse refert. Idẽ lib. XXXVIII. *Sæpè legatos ante missos:* RES REPETITAS: *postremò qui bellum indicerent, missos.* Et lib. XLII. *Legati* AD RES REPETENDAS *in Macedoniam, renuntiandúmque amicitiæ Regis missi.* Valer. Max. lib. II. cap. II. *Qui legati à Senatu Tarentum* AD RES REPETENDAS *missi.* Cicero pro Sextio, *Rex amicus, nulla iniuria commemorata, nullis* REPETITIS REBVS, *cum bonis omnibus publicaretur.* Macrob. lib. I. Saturnal. cap. XVI. *Præliares autem omnes, quibus fas est* RES REPETERE, *vel hostem lacessere.* Et quia clara voce RES hoc genere per Fetiales REPETEBANTVR, inde CLARIGATIONI nomẽ, teste Seruio in IX. & X. Æneid. Plinius de verbena loquens, lib. XXII. cap. II. *Hac semper,* ait, *& legati cùm ad hostes* CLARIGATVMQVE *mitterentur, vsi: id est* RES RAPTAS CLARE REPETITVM. *Vnus vtique Verbenarius appellatur.* In his verbis etiam lusit Ennius versu isto,

Non ex iure manum consertum, sed mage ferro
REM REPETVNT.

Formulam autem qua res repeterentur, Liuius lib. I. exponit his verbis: *Legatus vbi ad fines eorũ venit,* VNDE RES REPETVNTVR, *capite velato (filum lanæ velamen est)* AVDI IVPITER, *inquit,* AVDITE FINES (*cuiuscumque gentis sunt, nominat*) AVDIAT FAS. EGO IVM PVBLICVS NVNTIVS POPVLI RO. IVSTE PIEQVE LEGATVS VENIO, VERBISQVE MEIS FIDES SIT. *Peragit deinde postulata. Inde Iouem testem facit.* SI EGO INIVSTE IMPIEQVE ILLOS HOMINES, ILLASQVE RES

Universidad de Deusto
Biblioteca

DEDIER NVNTIO POPVLI RO. MIHI EXPOSCO, TVM PATRIÆ COMPOTEM ME NVNQVAM SINAS ESSE. *Hæc cùm fines suprà scandit, hæc quicumque ei primus vir obuius fuerit, hæc portam regrediens, hæc forum ingressus, paucis verbis carminis concipiendique iurisiurandi mutatis peragit. Si non deduntur, quos exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim sollemnes sunt) peractis, ita bellum indicit.* AVDI IVPITER ET TV IVNO: QVIRINE, DIIQVE OMNES CELESTES, VÓSQVE TERRESTRES OMNES, VÓSQVE INFERNI AVDITE. EGO VOS TESTOR, POPVLVM ILLVM (*quicumque est nominat*) INIVSTVM ESSE, NEQVE IVS PERSOLVERE, SED DE ISTIS REBVS IN PATRIA MAIORES NATV CONSVLEMVS, QVO PACTO IVS NOSTRVM ADIPISCAMVR. Ad hanc Formulã alludere videtur Manlius Torquatus Consul apud eundem Liuium lib. VIII. dum conuersus ad simulacrum Iouis, inquit, AVDI IVPITER HÆC SCELERA, AVDITE IVS FASQVE. Vnde apparet, Rebus Repetitis, nisi eæ redderentur, bellũ indici consueuisse. Liuius lib. VII. *Patres Fetialibus* AD RES REPETENDAS *missis, belloque* QVIA NON REDDERENTVR, *sollemni more indicto.* Idem lib. X. *Huius propinquitas populi acuit curam patribus, vt Fetiales mittendos* AD RES REPETENDAS *censerent:* QVIBVS NON REDDITIS, *ex auctoritate Patrum, iussu Populi, bellum Faliscis indictum est.* Et lib. XXXVI. *Amicitiam renuntiatam videri, cum legatis toties* REPETENTIBVS RES, NEC REDDI, *nec satisfieri æquum censuissent.* Seruius in lib. X. Æneid. ad verba, *Res rapuisse licebit. Clarigationem exercere, hoc est per Fetiales bella indicere. Nam veteres,* RES RAPERE *dicebant, etiam si rapinæ nullum crimen existeret. Similiter* SATISFACERE, RES REDDERE, *dicebant.* Festus Pomp. RECIPERATIO *est, vt ait Gallus Aelius, cùm inter populum & reges, nationésque & ciuitates peregrinas lex conuenit, quomodo per Reciperatores* REDDANTVR RES, RECIPERENTVRQVE, RESQVE PRIVATI INTER SE PERSEQVANTVR. Fetiales certè ad res repetendas ad Samnites missos, nihil aliud quàm Sammitem decedere agro Sociorum, ac deducere exercitum finibus Lucanis iussisse Liuius lib. X. refert. Cùm verò nuntius Romam ad consulendum rediisset, cum Patres verbis hisce, QVARVM RERVM &c. quæ suprà libro II. recensuimus, consulebantur. Et vbi maior pars eorum qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu populi fieri solitum, vt Fetialis, quemadmodum Liuius lib. I. ait, *Hastam ferratam, aut sanguineam præustam ad fines eorum ferret, & non minùs tribus puberibus præsentibus diceret:* QVOD POPVLI PRISCORVM LATINORVM, HOMINESQVE PRISCI LATINI ADVERSVS POPVLVM RO. QVIRIT. FECERVNT, DELIQVERVNT, QVOD POPVLVS RO. QVIRIT. BELLVM CVM PRISCIS LATINIS IVSSIT ESSE, SENATVSQVE POPVLI RO. QVIRITIVM CENSVIT, CONSENSIT, CONSCIVIT, VT BELLVM CVM PRISCIS LATINIS FIERET: OB EAM REM, EGO POPVLVSQVE RO. POPVLIS PRISCORVM LATINORVM, HOMINIBVSQVE PRISCIS LATINIS BELLVM INDICO, FACIOQVE. *Id vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat. Hoc tum modo ab Latinis* REPETITÆ RES, *ac bellum indictum: morémque eum posteri acceperunt.* Hanc belli indicendi formulam Agellius lib. XVI. Noct. Attic. cap. IIII. ex Cincij libris paulò aliter conceptam refert. *Cincius,* ait, *de re militari, Fetialem populi Ro. bellum indicentem hostibus, telúmque in agrum eorum iacientem, hisce verbis vti scripsit:* QVOD POPVLVS HERMVNDVLVS, HOMINESQVE POPVLI HERMVNDVLI ADVERSVS POPVLVM RO. BELLVM FECERE, DELIQVERE QVE: QVODQVE POPVLVS RO. CVM POPVLO HERMVNDVLO, HOMINIBVSQVE HERMVNDVLIS BELLVM IVSSIT, OB EAM REM EGO POPVLVSQVE RO. POPVLO HERMVNDVLO, HOMINIBVSQVE HERMVNDVLIS BELLVM INDICO, FACIOQVE. Quos sollemnes ritus Dionysius Halicarnasseus lib. II. explicat. Nam postquàm Fetialium has partes esse dixit, Φυλάττειν, ἵνα μηδένα Ρωμαίων πόλεμον ἐξενέγκωσι κατ' μηδεμίαν ἐναπόδυτον πόλεως ἄδικον· ἀρξάντων δὲ παρασκευὴν, καὶ τὰ δίκαια αἰτεῖν, πρῶτον λόγῳ, ἐὰν δὲ μὴ πεισθῶσι τοῖς ἀξιουμένοις, τότ' ἤδη κρῖναι τὸν πόλεμον. Post alia subiicit: Εἷς μὲν ἐκ τῶν εἰρηνοδικῶν (sic Fetiales appellat) ὁπλοῖς λοιπὸν παρεσκευάσατο, κεκοσμημένος ἁπάντων καὶ φορήμασιν ἱεροῖς, ἵνα διάδηλος ᾖ παρὰ τοὺς ἄλλους, εἰς τὰ τῶν ἀδικούντων παρελήλυθε πόλιν· ὅπισθεν δὲ ἐν τοῖς ὁρίοις, τόν τε Δία καὶ τοὺς ἄλλους ἐπεκαλεῖτο θεούς, μαρτυρόμενος ὅτι δίκας αἰτῆσ' ἥκει παρὰ τῆς Ρωμαίων πόλεως· ἔπειτα ὁμόσας ὅτι παρὰ δίκην ἀδικοῦσαν ἔρχεται πόλιν, καὶ ἀρὰς τὰς μεγίστας, εἰ ψεύδοιτο, ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῇ πόλει, τότε ἐνέβαλλε τοῖς ὁρίοις. ἔπειτα ὅτῳ πρώτῳ ὑπέτυχε, τοῦτον ὑπεμαρτυράμενος, εἴτε τῆς ἀλλοίκων, εἴτε τῆς πολιτικῶν εἴη, καὶ τὰς αὐτὰς παρεσκευασμένος ἀρὰς, παρὰ τὴν πόλιν ᾤχετο. κἄπειτα πρὶν εἰς τὴν πόλιν παρελθεῖν, τὸν πυλωρὸν ἢ τὸν πρῶτον ἀπαντήσαντα ἐν ταῖς πύλαις τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπεμαρτυράμενος εἰς τὴν ἀγορὰν παρῆει. Ἐκεῖ δὲ καὶ τὰς τοῖς ἐν τέλει παρῆν, ὅσοι διελέγετο, παπαχῇ τούς τε ὅρκους καὶ τὰς ἀρὰς παρεστησάμενος· εἰ μὴ δώσουσιν ὑπέχοιεν τὰς δίκας, παραδιδόντες τοὺς ἐν ταῖς αἰτίαις, ἀπῆει τοὺς ἄνδρας ἀπάγων, φίλος τε ἤδη γεγονὼς καὶ παρὰ φίλων. Εἰ δὲ χρόνον εἰς βουλὴν αἰτήσαιντο, δέκα διδοὺς ἡμέρας, παρεγίνετο πάλιν, καὶ μέχρι τῆς αἰτήσεως αὖ ἐδέχετο. Διελθουσῶν δὲ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτῷ τὰ δίκαια ἡ πόλις, ὑπεκαλεσάμενος τούς τε οὐρανίους καὶ καταχθονίους θεοὺς ἀπῆει, τοσοῦτον μόνον εἰπών, ὅτι βουλεύσεται παρ' αὐτῷ ἡ Ρωμαίων πόλις ἐφ' ἡσυχίας. Quod paulò compendiosius Plutarchus in Numa: Οἱ δὲ Ρωμαίων Φητιαλεῖς πολλάκις μὲν ἐδίδασκον ὡς τοὺς ἀδικοῦντας, αὐτοὶ πειθόντες εὐνομονεῖν, λυμαινομένων δὲ μαρτυρόμενοι θεοὺς, καὶ κατευξάμενοι, πολλὰ καὶ δεινὰ καθ' αὑτῶν αὐτοὶ καὶ τῆς πατρίδος, εἰ μὴ δικαίως ἐπεξίασιν, ἐπὶ τὰ χαλκήλατα αὐτοὺς τὸν πόλεμον. Κωλυόντων δὲ τούτων, ἢ μὴ συνευδόντων οὔτε φαιδίτῃ θεμιτὸν, οὔτε βασιλεῖ Ρωμαίων, ὅπλα κινεῖν. Seruius in lib. IX. Æneid. ad versum,

—Et iaculum intorquens emittit in auras:
Principium pugnæ.

Hoc, ait, *de Romana sollemnitate tractum est. Quum enim volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc est Princeps Fetialium, proficiscebatur ad hostium fines: Et præfatus quædam sollemnia, clara voce dicebat se bellum indicere, propter certas causas: aut quia socios læserant: aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios reddiderant. Et hæc* CLARIGATIO *dicebatur à claritate vocis: post quam clarigationẽ hasta in eorum fines immissa, indicabatur iam pugnæ principium.* Idem in lib. X. Æneid. *Ancus Martius quum videret populum Romanum ardentem amore bellorum plerumque inferre bella gentibus, nulla iusta extante ratione, & exinde pericula grauia creari, misit ad gentem Aequicolanam, & accepit iura Fetialia, per quæ Bellum indicebatur hoc modo, sicut etiam de Albanis retulit Liuius. Nam si quando hominem vel animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum Fecialibus, id est sacerdotibus, qui faciendis fœderibus præsunt, proficiscebatur etiã Pater patratus, & ante fores stans, clara voce dicebat Belli causam: & nolentibus* RES RAPTAS RESTITVERE, *vel auctores iniuriæ tradere, iaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & sic licebat more belli* RES RAPERE. CLARIGATIO *autem dicta est, aut à clara voce, qua vtebatur Pater patratus, aut* ἀπὸ τῆς κλήρου, *hoc est à sorte.* Ac planè, vt Cicero lib. I. Officior. ait, *Tota belli æquitas Fetiali populi Ro. iure perscripta erat.*

Ex illa autem Belli sciscendi decernendique formula, quam Liuius lib. I. refert, manauit IVSTI PIIQVE BELLI frequens in veterum auctorum libris Epitheton. Sic enim idem Liuius lib. III. *Falsum testem, qui dicendæ causæ innoxio potestatem ademisset,* IVSTO AC PIO BELLO *persequebatur.* Idem lib. IX. *Exoluamus religione populum, si qua obligamur, ne quid diuini, humanique obstet, quominus* IVSTVM PIVMQVE *de integro ineatur bellũ.* Idẽ lib. XXXIII. Athenas & in Achaiam legatos missos refert, *qui testarentur sociis,* IVSTO PIOQVE BELLO *se persequuturum Boetios.* Et lib. XXXIX. *Pro votis igitur* IVSTVM PIVMQVE *suscepimus* BELLVM. Idem lib. XLII. *Vel vt permitterent, vt aduersus* INIVSTA ARMA, PIO IVSTOQVE *se tutarentur* BELLO. Rursus ibid. *Se neque arte, neq; casu sed collatis cominus viribus* IVSTO AC PIO BELLO *esse superatum.* Cic. lib. II. de Inuentio. *Non enim* IVSTE NEQVE PIE *Bellum gessisse.* Suet. in Galba, cap. X. *Ac subinde Alexandrina nauis Dertosa appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta aut vectore vllo: vt nemini dubiũ esset* IVSTVM PIVMQVE, *& fauentibus Diis bellum suscipi.* Qu. Curtius lib. V. *Sed* SI IVSTA AC PIA BELLA *Dij auersantur, fortibus tamen viris licebit honestè mori?* L. Annæus Flor. lib. II. IVSTA ILLA ET PIA *cum exteris bella.* Lucanus lib. II.

—Nec enim ista vocari
PRÆLIA IVSTA *decet, patriæ sed vindicis iram.*

PIA QVOQVE ET IVSTA ARMA ex eodem fonte fluxerunt. Apud Liuium lib.

Universidad de Deusto
Biblioteca

xxx. Scipio Annibali respondens: *Et tunc*, ait, *Mamertinorum sociorum periculum, & nunc Saguntí excidium nobis* IVSTA AC PIA *induerunt arma.* Apud eundem lib. VIII. C. Pontius Samnitum dux, IVSTVM *est* BELLVM, inquit, *Samnites, quibus necessarium, &* PIA ARMA *quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Iusto autem & pio bello iniustũ, impiũ, nefarium opponit Cicero I. in Catilin. Oratio. & in Diuinatione, libróque X. Epist. ad Attic. Lucan. lib. I. & D. Augustin. lib. IIII. de ciuit. Dei cap. XV. Sic & INIVSTA ARMA dixit Liuius lib. VII.

Atque vt ad eas voces, quæ iam instructa acie, eorum qui exercitibus præerant, ore mittebantur, veniamus, ARMA CAPERE, milites, vbi impetus in hostes faciendus erat, iubebantur. Varro lib. II. de re Rust. cap. IIII. *Cùm cohortaretur milites,* VT CAPERENT ARMA. Liuius lib. X. Cos. ARMA CAPERE MILITES IVBET, *& sequi se extra vallum.* Virgil. lib. III.

--Socios, tunc, ARMA CAPESSANT *Edico.* Silius Italic. lib. VII.

Propere CAPERE ARMA *manipls*
EDICIT.-- Et lib. VIII.

Ite igitur, CAPITE ARMA VIRI.

Vt verò arma caperent Milites, conclamari consueuisse AD ARMA, AD ARMA, ex his quæ subiecí locis planum fiet. Cæsar lib. I. de bello ciuili. *Conclamabatur* AD ARMA, *atque omnes copiæ paucis exceptis præsidio exeunt.* Liuius lib. III. *Alternæ voces,* AD ARMA, *&* HOSTES IN VRBE SVNT, *audiebantur.* Eodémque lib. *Cursus clamórque vocantium* AD ARMA. Et pòst: *Perpulerunt, vt* AD ARMA, *conclamaretur.* Ibidémque de Valerij Cos. Oratione, *Vltimum orationis fuit se arma capere, vocare omnes Quirites* AD ARMA. Idem lib. VI. *Ingens in vrbe trepidatio fuit, conclamatúmque* AD ARMA. Item lib. VII. *Conclamatum* AD ARMA, *concursúmque in muros.* Rursus eod. lib. *Conclamatum tamẽ celeriter* AD ARMA *est.* Et lib. VIII. *Et concursatum, conclamatúmque* AD ARMA *est omnibus locis.* Idem lib. IX. *Decurrit inde quanto maximè poterat tumultu,* AD ARMA *&, Pro vestram fidẽ Ciues, clamitans:* ARX AB HOSTIBVS CAPTA EST, ITE, DEFENDITE. Et lib. X. *Quæstorque ibi L. Opimius Pansa occisus, Conclamatum inde,* AD ARMA. Et lib. XXI. *Et in oppido,* AD ARMA, *conclamatum est.* Et lib. XXIII. *Quem vt adesse tumultuosi nunty refugientes ex speculis stationibúsque attulere* AD ARMA, *conclamatum.* Idem lib. XXIIII. *Simul ad libertatem simul* AD ARMA *vocantes in Aeradinam conuenire iubent.* Et lib. XXV. *Et plerosque ferociter signum vt daret instituisse duci,* AD ARMA *vocantes scirent.* Et lib. XXIX. *Alios exercitibus alios iamque* AD ARMA *pro se quisque vocabat.* Et postea: *Velut* AD ARMA *conclamatum esset, concurrerunt.* Iterúmque eodem lib. *Velut si vrbem ex emplo aggressurus Scipio foret, ita* AD ARMA *est conclamatum.* Et lib. XLII. *Cùm vidissent procul venientem hostem* AD ARMA CONCLAMAVERVNT. Ammian. Marcellin. lib. XXVII. *Signis illico fixis ex more, cùm vndique* AD ARMA CONCLAMARETVR. Ouidius lib. XIIII. Metamorphos.

Certatimque omnes vno ore ARMA, ARMA, *loquuntur.*

Horat. lib. I. Carm. Ode XXXV.

AD ARMA, *cessantes,* AD ARMA
Concitet, imperiúmque frangat.

L. Annæus Flor. lib. II. *Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est,* AD ARMA. Atque vt AD ARMA, ita & AD SIGNA quandoque vocabant. Spartian. in Auidio Cass. *Non statim &* AD SIGNA EDICI *iussit.* Virgil. lib. X. Æneid.

Principio sociis edicit, SIGNA SEQVANTVR.

Porrò vbi in aciẽ exeũdũ erat, signiferis imperari à ducibus solebat, vt CONVELLERENT, & EFFERRENT SIGNA. Cicero lib. I. de Diuinatio. SIGNA CONVELLI, ET SE SEQVI IVSSIT. Liuius lib. XXII. de Flaminio Cos. *Hæc simul increpans, cùm ocyus* SIGNA CONVELLI IVBERET. Et mox: *Cùm* SIGNVM *omni vi moliente signifero* CONVELLI *nequire, ei nuntiatum esset, conuersum ad nuntium, dixisse refert,* ABI, NVNTIA, SIGNVM EFFODIANT, SI AD CONVELLENDVM MANVS PRÆ METV OBTORPVERINT. Valerius Max. lib. I. cap. VI. de eodẽ Flaminio: *Apud lacũ Thrasymenum cum*

cum Annibale conflicturus cùm CONVELLI SIGNA IVBERET. Silius Italic. lib. III.

Extemplo EDICIT CONVELLERE SIGNA.

Et lib. VIII.

VELLANTVR SIGNA, *ac diua ducente petamus.*

Idem lib. lib. XII. *--Castris aulsa* MOVERE
SIGNA *iubet ductor.*

Et lib. XIII.

His fractus ductor CONVELLI SIGNA *maniplis*
Optato Letis abitu IVBET.--

Quandoque etiam imperabatur, vt EFFERRENT SIGNA. Liuius lib. XXIIII. SIGNA EFFERRI CONSVL IVBET. Et lib. XXIX. *Tum vocatos in concionem milites Prætor* SIGNA EXTRA VRBEM EFFERRE IVBET. Et lib. XXXIIII. *Duæ legiones duabus principalibus portis* SIGNA EFFERRE IVSSÆ. Aliâs verò PROFERRI SIGNA *imperabant.* Liuius lib. IX. *Consul vbi armatos paratósque videt,* SIGNA EXTRA VRBEM PROFERRI IVSSIT. Idem lib. XXII. *Clamor inde ortus, vt* SIGNA PROFERRI IVBERENT, *ducerẽntque ad persequendos hostes.*

Quandoque etiam clamabant, INFER SIGNVM IN HOSTEM. Liuius lib. VI. de Camillo, *Signiferum secum arreptum in hostes rapit,* INFER MILES, *clamitans,* SIGNVM. Idem lib. XXX. *Milites,* ait, *ad* INFERENDA IN HOSTEM SIGNA *hortabantur.* Et lib. XXV. INFERRE *vexillarios* IVSSIT SIGNA. Cæsar lib. II. de bello Gall. *Reliquos cohortatus milites,* SIGNA INFERRE, ET MANIPVLOS LAXARE IVSSIT. Liuius lib. XLI. de L. Altio Tribuno primo secundæ legionis. *Sub hæc,* ait, *A. Beculonium signiferum suum miræ fortitudinis virũ,* INFERRE SIGNVM IVSSIT. Apud eũdẽ Liu. lib. IX. Fabius Dictator, FERTE SIGNA IN HOSTEM. Idẽ lib. XXVII. SIGNA FERRE IN VRBEM IVSSIT. Frontin. lib. II. Stratagematõn cap. VIII. *Similius Priscus Dictator cùm* SIGNA LEGIONVM FERRI IN HOSTES PHALISCOS IVSSISSET. *Signiferum cunctantem occidi imperauit.*

Vbi verò manendũ erat, imperabant signifero, STATVERE SIGNVM. Valer. Max. lib. I. cap. V. *E præsidio cohortibus redeuntibus Centurio exclamaret,* SIGNIFER STATVE SIGNVM. HIC OPTIME MANEBIMVS. Quod & Liu. lib. V. ad finem refert, ait: *Cohortes ex præsidiis reuertentes forte agmine forum transirent in Comitio exclamauit,* SIGNIGER STATVE SIGNVM, HIC MANEBIMVS OPTIME. Hoc Plutarchus in Camillo expressit his verbis, Καὶ τὸν φέροντα πρῶτον τὸ σημεῖον, μεγάλῃ φωνῇ προσταττούσας ἐκέλευσεν, Αὐτοῦ μένειν, ᾧ τὸ Σημεῖον πήγνυται. Καλλίστη γὰρ ἐνταῦθα κατάβασις ἐστὶ μένειν.

Has etiam Militares voces Liuius lib. III. refert, ACCELERA SIGNIFER: SEQVERE MILES. Idem lib. III. narrat in acie clamatum, SEQVERE IMPERATOREM. Apud Cæsarem lib. I. Commentar. de bello Ciu. *Crastinus euocatus,* SEQVIMINI ME, inquit, *Manipulares mei qui fuistis: & vestro Imperatori, quam constituistis, operam date.* Iubebant etiã SIGNVM DARI. Idem Liuius lib. XXIIII. SIGNVM DARI *properè iussit.* Quin & Milites ab Imperatore ducéve suo petebant, VT SIGNVM DARET. Liu. lib. II. *Nexi omnes,* VT SIGNVM DARET, *clamabant.* Idem lib. XXIIII. SIGNVM VT DARET, *ferociter instabant.* Et lib. VII. *Et vndique* VT SIGNVM DARET, *clamabant.*

Cùm verò castra mouenda erant, SIGNA FERRI, VASA COLLIGI iubebantur. Cæsar lib. I. de bello Gall. *Nonnulli etiam Cæsari renuntiabant,* CVM CASTRA MOVERI, AC SIGNA FERRI *iuberet, non fore dicto audientes milites.* Cicero lib. VI. in Verr. *Ille ex Sicilia* CASTRA IAM MOVERAT, ET VASA COLLEGERAT. Liuius lib. XXI. *Itaque proxima nocte iussis militibus* VASA *silentio* COLLIGERE. Idem lib. XXII. *Signo dato, conclamatur inde,* VT COLLIGANTVR VASA. Et lib. XXIIII. SIGNVM DEINDE COLLIGENDI VASA DEDIT. Idem lib. XXVII. *Si collis, in quem speculatum irent, placuisset,* VASA COLLIGERENT AC SEQVERENTVR. Eodémque lib. *Extinctis ignibus vigilia prima* DATO SIGNO VT VASA COLLIGE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RENT. Donatus ad ea verba Terentij Phormio. Act. I. Sc. IIII. *Aliquid conuasassem. Figuratum est, ait,* A COLLIGENDIS VASIS. Quo alludens Seneca Epist. XIX. *Incipiamus, ait, in senectute* VASA COLLIGERE. Atq; hoc modo, CONCLAMARI VASA dicebantur. Cæsar lib. I. Commentar. de bello Ciuili: *Quo cognito,* SIGNVM DARI *iubet, &* VASA *militari more* CONCLAMARI. *Illi exaudito clamore, veriti, ne noctu* &c. Idem lib. III. de Scipione: *Et noctu, nec* CONCLAMATIS *quidem* VASIS *flumen transiit.* Et paullo post: *Simulauit sese angustiis rei frumentariæ adductum,* CASTRA MOVERE, VASISQVE *militari more* CONCLAMATIS, *progressus millia passuum tria* &c. Item eodem lib. *Duas in castris legiones reliquit: de quarta vigilia compluribus portis eductas eodem itinere præmisit, paruoque spatio intermisso, vt & militare institutum seruaretur, & ne citissima eius profectio cognosceretur,* CONCLAMARI IVSSIT.

Fugientes verò milites in prælio, CONSISTERE iubebant. Cæsar lib. III. de bello Ciuili: *Adeò vt cùm Cæsar signa fugientium manu prehenderet, &* CONSISTERE *iuberet.*

Ipsi sese inuicem Milites hortabantur, VT HOSTEM FERIRENT. Plutarch. in Marcello, cùm Feretrij Iouis origines discutit, Αλλοι δὲ φασὶ τὴν τῦ πολέμου πληγὴν γενέσθαι τὸνομα λέγουσι. καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις ὀτ' ἂν δι. κωσι τοὺς πολεμίους τύπτειν τὸ ΦΕΡΙ, τοῦτ' ἔστι παίειν, παρεγχωσιν ἀλλήλοις. Quod verbum proprium hac in parte locum habuisse testatur clausula illa sacramenti apud Liuiũ, NISI SIBI PETENDI, HOSTISVE FERIENDI CAVSA. Annibalis quoq; cohortationem ita Ennius, vt est à Cicerone pro Cornelio Balbo relatum, conceperat,

HOSTEM QVI FERIET, *mihi erit Carthaginiensis,*
Qui/quis erit.

Porrò inter Militaria verba non infimum locum obtinent hæc, VIR VIRVM LEGIT. Tacit. lib. XVII. *Apud frequentem militum concionem Imperatoria breuitate adoptari à se Pisonem more diui Augusti, & exemplo militari, quo* VIR VIRVM LEGERET, *pronuntiat.* Virgil. lib. X. Æneid.

—SEQVE VIRO VIR
CONTVLIT, *haud furto melior, sed fortibus armis.*

Idem lib. XI.

Implicuere inter se acies, LEGITQVE VIRVM VIR.

Valer. Flacc. lib. VI.

Ille, vbi confertis iunxere frequentia telis
Agmina, VIRQVE VIRVM GALEIS ADFLAVIT *adactis.*

Polyb. lib. I. Τοσούτῳ λαμπρότερος ἦν ὁ κίνδυνος, ὡς ἀνὴρ ἐκ τοσούτου πλήθους κατ' ἀνδρὰ καὶ ζῆλον, οἱονεὶ μονομαχικῆς συνεχῶσης, πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους φιλοτιμίας. In delectu etiam de Samnitibus habito decem nominatos, VT VIR VIRVM LEGERET, Liuius lib. X. refert. Cicero pro Milo. *Nisi vt* VIRVM A VIRO LECTVM *esse diceres.* Eodem genere loquendi etiam in Senatus lectione vtitur Suetonius in Augusto cap. XXXV.

Sollemne vtique Imperatoribus fuit, milites suos ante prælium cohortari, vt eo modo illam animi incitationem atque alacritatem naturaliter innatam omnibus, quæ studio pugnæ incenditur, oratione sua augerent, verbisque, si fieri posset, virtutem adderent. Cicero Philipp. IIII. *Faciam igitur,* VT IMPERATORES INSTRVCTA ACIE SOLENT: *quanquam paratissimos milites ad præliandum videant, vt eos tamen* ADHORTENTVR, *sic ego vos ardentes & erectos ad libertatem recuperandam cohortabor.* Cæsar lib. III. Commentar. de bello Ciuili: *Exercitum cum militari more ad* PVGNAM COHORTARETVR, *suâque in eum perpetui amoris officia prædicaret: in primis commemorauit, testibus se militibus vti posse quanto studio pacem petisset.* Idem lib. II. de bello Gallico: *Cæsar necessariis rebus imperatis, ad cohortandos milites, quam in partem fors obtulit, decurrit: & ad legionem decimam deuenit. Milites non longiore oratione est hortatus, quàm* VTI SVÆ PRISTINÆ VIRTVTIS MEMORIAM RETINERENT, NEV PERTVRBARENTVR ANIMO, HOSTIVMQVE IMPETVM FORTITER SVSTINERENT. Dio

Dio lib. XLVII. de bello Philippensi agens, Παραινέσας, τοῦτο μὲν ἀγροίκοις, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀμφοτέρους ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, καὶ κατὰ τῶν ὑποστρατήγων τῶν τ' ὑπομενόντων ἐγένοντο, πολλὰ μὲν καθ' ὃ τὸ αὐτίκα τῦ κινδύνου ἀναγκαῖα.

Hoc vti fieret & quibus verbis, docent Orationes Valerij Cos. & Horatij, apud Liuiũ lib. III. Mamerci, lib. IIII. Camilli & Cornelij Coss. lib. VI. Popilij, Valerij, & P. Decij, lib. VII. Q. Fabij, lib. IX. Annibalis & Scipionis lib. XXI. Portij Catonis, & Quintij, lib. XIIII. Acilij, lib. XXXVI. Cn. Manlij. lib. XXXVIII. Æmilij. lib. XLIIII. Catilinę, apud Sallust. in bello Catilin.

Atque vt in vrbanis concionibus, qui cum Populo agebant, QVIRITES eos vocabãt: ita, qui in castris exercitũ alloquebantur, hoc verbo, MILITES, affabãtur. Id ex illis Liuij militaribus, quas modò citaui, concionibus liquet. At qui auram popularem militum captabant, ísque blandiri studebant, COMMILITONES appellabant. Sueton. in Iulio cap. LXVII. *Nec* MILITES *eos, pro concione, sed blandiori nomine,* COMMILITONES *appellabat.* Idem in Galba cap. XX. *Sunt qui tradant ad primum tumultum proclamasse eum,* QVID AGITIS COMMILITONES? EGO VESTER SVM ET VOS MEI. Sic & à Bruto & Cassio, item ab Octauio milites Συστρατιῶτας vocatos Appian. lib. IIII. & V. de bell. Ciuili lib. ostendit. Eodem nomine compellantur ab Othone, apud Tacit. lib. XVII. & in concionibus quas Clodium Albinum, & Maximinos habuisse, Capitolinus in eorũ vitis memoriæ prodidit, vt & in Concionibus Macrini, & Diadumeni, quas Lampridius in Diadumeno ponit. At Augusto, postquam imperium adeptus est, blandã hanc appellationem displicuisse Suetonius in eius vita cap. XV. ita scribit: *Neque post bella ciuilia, aut in concione, aut per edictum vllos militum* COMMILITONES *appellabat, sed* MILITES. *Ac ne à filiis quidem, aut priuignis suis Imperio præditis, aliter appellari passus est: ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domúsque sua maiestas postularet.* Auctor Historiæ Miscellæ lib. VII. de eodem Augusto: *Auunculi quoque inuentum vehementer arguebat, qui Milites* COMMILITONES *nouo blandóque more appellans, dum affectabat carior fieri, auctoritatem principis emolliuerat.* Per contrarium verò probri ignominiæve causã Quirites vocabantur. Sueton. in Iulio cap. LXX. *Decumanos autem Romæ cum ingentibus minis, summóque etiam vrbis periculo, missionem & præmia flagitantes, ardente tunc in Africa bello, nec, adire cunctatus est, quamquã deterrentibus amicis, neque dimittere: sed vna voce qua* QVIRITES EOS, *pro* MILITIBVS, *appellauit, tam facilè circumegit & flexit: vt ei, Milites se esse confestim responderint, & quamuis recusantem, vltrò in Africam sunt secuti.* Plutarch. in Cæsare: Καὶ τοὺς ἀκούσαντας, ὅτι τῆς στρατιωτῆς στασιαζόντων, καὶ δύο στρατηγοὺς αὐθρὰς ἀνελόντων, Κοσκόνιον καὶ Γάλβαν, ἱππεῖ μισθ μὴν αὐτοῖς τοσοῦτον, ὅσον αὐτὴ στρατιωτῆς, πολίτας προσαγορεῦσαι, χιλίας δὲ διένειμεν ἑκάστῳ δραχμὰς καὶ χώραν τ Ιταλίας ἀπεκλήρωσε πολλήν. τῷ δ' αὐτῷ Ὀφέλλᾳ Σολλη, καὶ τ Δολαβέλλα μανία, καὶ τ Αμυτίῃ φιλαργυρία καὶ μεθύων Αντώνιος καὶ Κορφίνιος, τῷ Πομπηίου σκευαφόρος οἰκίαν καὶ μετοικοδομῶν ὡς ἰκανὴν οὐκ οὖσαν. Quod & Lucan. lib. V. verbis expressit, Cæsarem ita loquentem inducens,

Tradite nostra viris, signaui signa QVIRITES.

Appian. lib. II. bellor. Ciuil. Αρχέβιος λέγει, Πολίτας ἀντὶ Στρατιωτῆς προσεῖπεν, ὅπερ ἔστι σύμβολον ἀφειδῶν τῆς στρατίας, καὶ ἰδιωτεύοντων. Et hoc est quod Tacitus lib. I. ait: *Diuus Iulius seditionem exercitus verbo vno compescuit.* Quod postea imitatus est Imp. Alexander Seuerus teste Lampridio. Nam Milites quidem primum pro concione, COMMILITONES appellauit: Vbi verò fremere eos, & tumultum ciere cõspexit, CONTINETE, ait, VOCEM *truculentam campo ac bellis necessariam: ne vos hodie omnes vno ore atque vna voce,* QVIRITES, DIMITTAM. *Et incertũ, an* QVIRITES: *non enim digni estis, qui vel Romanæ plebis sitis.*

Ipsi planè Milites mutuis sermonibus, COMMILITONES sese appellabant, vt apparet ex Quintiliano lib. VI. cap. IIII. Illic enim narratur C. Cassius militi sine gladio decurrenti dixisse, *Heus tu* COMMILITO, *pugno bene vteris,* Similiterque Augustus, cùm ab eo miles nescio quid improbè peteret, veniret contra Martianus quem suspicabatur & ipsum aliquid iniustè rogaturum. *Non magis,* inquit, *faciam* COMMILITO, *quæ petis quã quod Martianus à me petiturus est.*

Porrò vti Exercitus lustraretur, tradit Dio lib. XLVII. Formam etiam lustrandæ classis

Universidad de Deusto
Biblioteca

describit Appianus lib. v. bellorum Ciuil. Signum verò, Militiæ more, Tribunis excubantibus datum, Suetonius in Calig. cap. LIX. docet, *Alij Sabinum*, inquiens, *submota per conscios Centuriones turba*, SIGNVM MORE MILITIÆ PETISSE, *& Caio* IOVEM *dante, Chæream exclamasse*, ACCIPE RATVM. Idem in Claud. cap. XLII. *Quoties quidem hostem vel insidiatorem vltus esset*, EXCVBITORI TRIBVNO SIGNVM DE MORE POSCENTI, *non temerè aliud dedit, quàm*,

Ανδρὰ ἐπαμύνασθαι, ὅτε τὶς τοῦ ἑτέρου χαλεπαίνῃ.

Idem in Nero. cap. IX. *Primo etiam Imperij die*, SIGNVM EXCVBANTI TRIBVNO DEDIT, OPTIMAM MATREM. Seneca lib. II. In sapient. non cadere iniur. de Chærea Tribuno militum. *Huic Caius* SIGNVM PETENTI, *modò* VENERIS, *modò*, PRIAPI, DABAT, *aliter atque aliter exprobrans armato mollitiem*. Capitolinus in Pertinace, PETENTI SIGNVM *prima die* TRIBVNO, DEDIT, MILITEMVS. Spartianus in Antonino: SIGNVM, TRIBVNO, ÆQVANIMITATIS, DEDIT. Idem in Seuero: *Iußit deinde* SIGNVM TRIBVNO DARI, LABOREMVS: *quia Pertinax, quando in imperium adscitus est*, SIGNVM DEDERAT, MILITEMVS. Bello verò Pharsalico, Σωθήματα data hæc, à Cæsare quidem, Αφροδίτιον Νικηφόρον, à Pompeio verò, Ηρακλέα ἀνίκητον. Appianus lib. II. bellorum Ciuil. refert. Idem lib. v. eiusdem argumenti, huius rei ritum ita exponit: Καὶ ὁ Λεύκιος ἔπεμπε τοὺς Χιλιάρχους, τὸ σύνθημα τῷ στρατῷ λαμβανομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος. οἱ δὲ ἕτερον αὐτῷ τὸν ἀεὶ μένοντα τῆς στρατιᾶς, καθ' ἡμέραν ἕνα ἕκαστον τὸν αὐτὸν τὸ σύνθημα Χιλίαρχοι, ὅπερ ἐδίδοτο τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφημέρου τοῦ ἀεὶ μένοντος τὰ παρόντος. Οἱ μὲν δὴ τὸ σύνθημα λαβόντες &c. Plutarchus in Bruto: Ιστρίων, ὅτι τελευταῖον ἐν Φιλίπποις μαχόμενος ἐξῆλθε μάχιμος, Σύνθημα παρ' αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις Απόλλωνα δόντος. Dio lib. XLVII. Καὶ τότου τἄλλα μὲν τὰ Σωθήματα αὐτῆς διῆλθε (ἐκεῖνα δὴ τοῖς μὲν ἀμφὶ τὸν Βροῦτον, Ελευθερία, τοῖς δὲ ἑτέροις, ὁ δὴ ποτε καὶ ἔδοξε). Tribuni planè ac Centuriones Imperatori, more Militiæ, renuntiantes eius iussa se adimpleuisse, his sollemnibus verbis vtebantur, FACTVM QVOD IMPERASTI. Suetonius in Tiberio cap. XXII. *Tiberius, renuntianti Tribuno*, FACTVM ESSE QVOD IMPERASSET. Idem in Claud. cap. XXIX. *Denece Consularis viri renuntiante Centurione*, FACTVM ESSE QVOD IMPERASSET. Cornelius Tacitus lib. I. Annalium: *Nuntianti Centurioni, vt mos militiæ*, FACTVM ESSE QVOD IMPERASSET. Quod ego eò lubentius adscripsi, vt huius obseruationis auctorem laudem Iustum Lipsium, Belgij lumen, de cuius laudibus tacere malo quàm pauca dicere. Tesseræ vtique Militaris exemplum præbet Liuius lib. IX, cùm ait: *Quod postquam Consuli nuntiatum est, extemplo* TESSERAM *dari iubet*, VT PRANDEAT MILES, FIRMATISQVE CIBO VIRIBVS, ARMA CAPIAT.

Ac ne quid Lectoris cognitioni desit, quod scientia dignum videatur, operæpretium est, & hoc loco, extra ordinem licet, Censorias in Equitum recognitione vsurpatas formulas adscribere. Centurias Equitum recognoscentes Censores, citare præconem vnumquemque nominatim iubebant, & si quem nota animaduersionéve censoria dignũ existimabant, ei, EQVVM VENDERE imperabant. Liuius lib. XXIX. *Equitum deinde cẽsus agi cœptus est, & ambo fortè Censores equum publicum habebant. Cùm ad tribum Polliam ventũ esset, in qua M. Liuij nomen erat, & præco cunctaretur citare ipsum Censorem:* CITA, *inquit Nero,* M. LIVIVM, *& siue ex residua & vetere simultate, siue intempestiua iactatione seueritatis inflatus, M. Liuium, quia iudicio populi esset condemnatus,* EQVVM VENDERE *iußit. Item M. Liuius cùm ad tribum Narniensem, & nomen collegæ ventum est,* VENDERE EQVVM *C. Claudiũ iußit, duarum rerum caussa: vnius,* QVOD FALSVM ADVERSVS SE TESTIMONIVM DIXISSET: *alterius,* QVOD NON SINCERA FIDE SECVM IN GRATIAM REDIISSET. Idem iisdem propè verbis Valerius Maxim. lib. II. cap. IX. refert. In equitum verò transuectione, hac formula vtebantur, TRADVC EQVVM. Valerius Max. lib. IIII. cap. I. de Africano Censore, *Centurias recognoscens Equitum, postquam C. Licinium sacerdotem,* CITATVM PROCESSISSE *animaduertit, dixit se scire illum verbis conceptis peierasse. Proinde si quis eum accusare vellet, vsurum testimonio suo: sed nulla ad id negotium accedente,* TRADVC EQVVM, *inquit,* SACERDOS, AC LVCRI FAC CENSORIAM NOTAM: *ne ego*

ne ego in tuam personam, & accusatoris & testis & iudicis partes egisse videar.

Sanguinolentis autem ex acie redeuntibus, dici solitum, MACTE VIRTVTE ESTO, Seneca Epistol. LXVII. auctor est. Cuius formulæ complura in Liuio testimonia extant. Sic enim lib. II. *Iuberem*, ait, MACTE VIRTVTE ESSE, *si pro mea patria ista virtus staret.* Idem lib. IIII. *Tum Dictator*, MACTE VIRTVTE, inquit, C. SERVILI ESTO, *liberata Repub.* Apud eundem lib. VII. *Decius Tribunus*, MACTI VIRTVTE MILITES ROMANI ESTE. Idem eod. lib. *Tum Dictator Manlio*, MACTE VIRTVTE *ac pietate in patrem, patriámque* T. MANLI ESTO: *Perge, & nomen inuictum, iuuantibus Dijs, præsta.* Et lib. X. *Tu quidem* MACTE VIRTVTE *diligentiáque* ESTO. Apud eundem lib. XXII. Æmilius Cos. ad Cornelium Lentulum Trib. militum, *Tu quidem* C. CORNELI MACTE VIRTVTE ESTO. Et lib. XXIII. Marcellus ad Nolanum iuuenem. *Itaque* MACTE VIRTVTE ESTO, inquit, *apud me tibi omnis honos, omnéque præmium erit.* Silius Italic. lib. IIII.

—MACTE, Ô MACTE INDOLE SACRA
Vera Iouis proles.

Et lib. X.

—MACTE Ô VIRTVTE PATERNA.

Et lib. XII.

—MACTE Ô VIRTVTIS AVITÆ.

Victores etiam redeuntes ex pugna Milites clamorem fecisse geminata o litera, Festus Pomp. in verbo, *Quantes*, tradit.

Hic Acclamationum Militarium exempla aliquot inferere non erit à proposito alienum. Lampridius in Diadumeno, post Macrini ad exercitum concionem qua dixerat, *Videtis commilitones, & me ætatis prouectæ & Diadumenum puerum: quem diu principem si Dij faueant, habebitis* &c. acclamatum refert: MACRINE IMPERATOR DII TE SERVENT. ANTONINE DIADVMENE, DII TE SERVENT. ANTONINVM DIVVM OMNES ROGAMVS. IVPITER OPTIME MAXIME MACRINO ET ANTONINO VITAM. TV SCIS IVPITER, MACRINVS VINCI NON POTEST. ANTONINVM HABEMVS, OMNIA HABEMVS. ANTONINVM NOBIS DII DEDERVNT PATREM. ANTONINVS DIGNVS IMPERIO. *Macrinus Imperator dixit*, HABETE IGITVR, COMMILITONES, TRO IMPERIO AVREOS TERNOS: PRO ANTONINI NOMINE AVREOS QVINOS, ET SOLITAS PROMOTIONES, SED GEMINATAS: DII FACIANT, VT HÆC SÆPIVS FIANT. Et hæc quidẽ acclamatio, DII TE SERVENT, Militibus cum Senatu, Populóq; cõmunis fuit. Senatoriã enim fuisse, fidẽ faciunt acclamationes eæ quas supra lib. II. indidi. In vsu verò fuisse populo, docet Capitolinus in Antonino Pio, cũ ait, *Huic cùm Italiam regeret, Imperij omen factum est his verbis*, AVGVSTE DII TE SERVENT. Vopiscus in Saturnino: *Nam vt primũ Aegyptij magnem potestatem ad se venisse viderunt statim clamauerunt*, SATVRNINE AVGVSTE DII TE SERVENT. A militibus verò alias quoque vsurpatam docet Vopiscus in Probo his verbis: *Cùm ad exercitus nuntius venisset, tum primùm animus militibus fuit, præuenire Italicos exercitus, ne iterũ Senatus principem daret: sed cùm inter milites sermo esset, quis fieri deberet, & manipulatim in cœtu Tribuni eos alloquerentur, dicentes requirendum esse principem aliquem sortem, sanctum, verecundum, clementem, prælum, idque per multos circulos, vt fieri essolet, diceretur, quasi diuino nutu vndique ab omnibus acclamatum est*, PROBE AVGVSTE DII TE SERVENT. Pertinet ad hoc caput L. I. de Veteran. lib. XI. Cod. cuius verba sunt hæc, *Imperator Constantinus cùm introisset principia, & salutatus esset à Præfectis, & Tribunis & viris eminentissimis, acclamatum est*, AVGVSTE CONSTANTINE DEVS TE NOBIS SERVET: VESTRA SALVS, NOSTRA SALVS: VERE DICIMVS, IVRATI DICIMVS. *Adunati veterani exclamauerunt*, CONSTANTINE AVGVSTE, QVO NOS VETERANOS FACTOS, SI NVLLAM INDVLGENTIAM HABEMVS? *Constantinus Augustus dixit*: MAGIS MAGISQVE CONVETERANIS MEIS BEATITV-

Universidad de Deusto
Biblioteca

DINEM AVGERE DEBEO, QVAM MINVERE. *Victorinus Veteranus dixit:* MVNERIBVS ET ONERIBVS VNIVERSIS LOCIS CONVENIRI, NON SINAMVR: *Constantinus Augustus dixit*, APERTIVS INDICAT QVÆ SVNT MAXIME MVNERA QVÆ VOS CONTVMACITER GRAVANT. *Vniuersi Veterani dixerunt*, IPSE PERSPICIS. *Constantinus Augustus dixit*: IAM NVNC MAGNIFICENTIA MEA OMNIBVS VETERANIS ID ESSE CONCESSVM PERSPICVVM SIT, NE QVIS EORVM IN VLLO MVNERE CIVILI, NEC IN OPERIBVS PVBLICIS CONVENIATVR, NEC VLLA COLLATIONE, NEC A MAGISTRATIBVS, NEC VECTIGALIBVS, IN QVIBVSCVNQVE NVNDINIS INTERVERINT, VLLA OB VENDITIONEM PROPONENDAM DARE DEBEBVNT. PVBLICANI QVOQVE (VT ADSOLENT AGENTIBVS SVPPLERE) AB EISDEM VETERANIS AMOVEANTVR. QVIETE POST LABORES SVOS PERENNITER PERFRVANTVR. FISCO NOSTRO QVOQVE EADEM EPISTOLA INTERDIXIMVS, VT NVLLVM OMNINO EX HIS INQVIETARET, SED LICEAT EIS EMERE ET VENDERE, OPTIMIS NEGOTIIS PECVNIAM TRACTARE, ET MERCIMONIA AGITARE: NEC SOLVM INTEGRA BENEFICIA EORVM SVB SECVLI NOSTRI OTIO ET PACE PERFRVANTVR, SED ETIAM NVLLO MVNERE CIVILI, ID EST, CORPORALI SEV PERSONALI, VEL DEPORTATORIO ONERE EOS AFFICI CONCEDIMVS. DAT. KAL. MAR. CIVITATE BELLOVOCORVM, CONSTANTINO A. VI. ET CONSTANTIO CÆS. COSS. Capitolin. in Maximo & Balbino: *Deinde ad Rostra populum conuocarunt: vbi cùm orationē de Senatus sententia, & de sua electione habuissent, populus Ro. cum militibus, qui fortè conuenerant, acclamauit*, GORDIANVM CÆSAREM OMNES ROGAMVS. Has etiã Militares Gratulationes Vell. Paterc. lib. II. cõmemorat. *At verò militũ conspectu eius elicita gaudio lachrymæ, alacritásque & salutationis noua quædam exultatio, & contingendi manum cupiditas, non continentium protinus quin adiycerent*, VIDEMVS TE IMPERATOR, SALVVM RECEPIMVS: *ac deinde*, EGO TECVM IMPERATOR IN ARMENIA, EGO IN RHETIA EVI: EGO A TE IN VINDELICIS, EGO IN PANNONIA, EGO IN GERMANIA DONATVS SVM. Minutius certè Magister Equitum, temerè inito certamine cum Annibale, subsidio Fabij Dictatoris conseruatus, cui plebiscito erat æquatus, & ipse cum PATREM appellauit, & à Legionibus suis PATRONVM SALVTARI voluit, vt Valer. Max. lib. v. cap. II. cum Liuio lib. XXII. & Plutarcho in Fabio refert.

Ceterùm bellorum varius exitus erat, nec eodem modo finis illis imponebatur. Aut enim vincebãtur hostes: aut se Dedebant: aut pax cum illis fiebat, fœdúsve, amicitia & societas iungebatur. Victorias sequebantur Præmia, Trophæa, Triumphi, de quibus singulis dicam. Quod ad præmia attinet, cæsis fugatísque hostibus, qui fortiter & egregiè pugnauerant, ab Imperatore pro concione laudibus, & donis militaribus ornari consueuerant. Liuius lib. v. *Luce orta, vocatis classico ad concilium Militibus, ad Tribunos, cùm & rectè & perperam facto pretium deberetur, Manlius primum ob* VIRTVTEM LAVDATVS, DONATVSQVE *non ab Tribunis solùm Militum, sed consensu etiam militari.* Et lib. VII. *Et* PRO CONCIONE *Dictator* LAVDIBVS *legati militúmque, quorum virtute castra defensa erant, simul audientibus laudes meritas tollit animos, simul ceteros ad æmulandas virtutes acuit.* Ouidius libri II. de Ponto, Elegia I.

Atque ita victorem cum magnæ vocis honore
Bellica LAVDATIS ARMA DEDISSE VIRIS.

Formula autem Donorum militarium benè meritis dandorum, ex eo quem adscribam Valerij loco, manifesta erit. Sic enim lib. VIII. cap. XIII. *Nec tacitè id Scipio tulit. Nam Equiti,* HABEBIS, *inquit,* DONVM *viri diuitis, Quod vbi ille accepit, protecto ante pedes*

pedes Labieni auro, vultum demisit. Idem vt audiit Scipionem dicentem, IMPERATORE ARGENTEIS ARMILLIS DONAT, *alacer gaudio abiit*, Formula etiam doni militaris dati extat apud Silium Italic. lib. XIII. apud quem Fuluius pro Tribunali Milonem Lanuuinum corona aurea ita donat,

Lanuuio generate, inquit, quem sospita Iuno
Dat nobis, Milo, GRADIVI CAPE VICTOR HONOREM:
TEMPORA MVRALI CINCTVS TVRRITA CORONA.

Cicero lib. v. in Verrem, ANVLO EST AVREO *scriba donatus, & ad eam donationem concio est aduocata.* Et mox: *Quæ porrò præfatio tuæ donationis fuit? illa scilicet vetus, atque imperatoria*; QVANDO TV QVIDEM IN PRÆLIO, IN BELLO, IN RE MILITARI: *cuius ne mentio quidem te Prætore vlla facta est: an illa?* QVANDOQVIDEM TV NVLLA VNQVAM MIHI IN CVPIDITATE AC TVRPITVDINE DEFVISTI, OMNIBVSQVE IN IISDEM FLAGITIIS MECVM, ET IN LEGATIONE, ET IN PRÆTVRA, ET HIC IN SICILIA VERSATVS ES: OB HASCE RES, QVONIAM TE LOCVPLETAVI, HOC ANVLO AVREO DONO. de Opt. gen. Orator. *Atque ita prædicaretur*, EVM DONARI VIRTVTIS ERGÒ. Liuius lib. XXVIII. de Volonibus. *Postero die*, ait, *per Tribunum militum inde deducti, concione militum aduocata à Graccho superueniunt. Vbi cùm Proconsul veteres milites primùm, prout cuiusque virtus, atque opera in ea pugna fuerat*, MILITARIBVS DONIS DONASSET, *tunc, quod ad Volones attineret, omnes, ait*, MALE LAVDATOS A SE, DIGNOS INDIGNOSQVE, QVAM QVENQVAM EO DIE CASTIGATVM ESSE. QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIXQVE REIPVBLICÆ, IPSISQVE ESSET, OMNES EOS LIBEROS ESSE IVBERE.

Vicissim etiam rebus bene gestis Milites duces suos, IMPERATORES appellare, & hoc nomine eos salutare solebant. Cicero lib. II. Epistolarum familiar. *Ita victoria iusta*, IMPERATOR APPELLATVS APVD ISSVM &c. Idem ad App. lib. III. eatumdem Epistol. *Quod non statim vt* APPELLATVS IMPERATOR *sum sed aliis rebus additis.* Plutarchus in Cicerone: Ἐφ' ᾧ καὶ Αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνηγορεύθη. Idem Cic. Epist. XX. lib. V. ad Atticum: *Castella munitissima, nocturno Pontini aduentu, nostro matutino, cepimus, incendimus*, IMPERATORES APPELLATI SVMVS. Cæsar lib. II. de bello Ciuili: *Iis rebus gestis, Curio se in castra ad Bagradam recepit, atque vniuersi exercitus* ACCLAMATIONE IMPERATOR APPELLATVR. Vnde ibidem Curio: *Equidem, me Cæsaris militem dici volui: vos me* IMPERATORIS NOMINE APPELLASTIS. Idem Cæsar lib. III. de bell. Ciu. *Pompeius eo prælio* IMPERATOR EST APPELLATVS. *Hoc nomen obtinuit, atque ita se postea* SALVTARI *passus est: sed neq; in literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus, insignia laureæ prætulit.* Hirtius de bello Hispanien. *Ita ante diem* XI. *Calendarum Martij oppido potitus*, IMPERATOR EST APPELLATVS. Appian. lib. v. de bell. ciuilib. Οἱ δὲ τὸν Καίσαρα αὐτοκράτορα ἐν ὠῇ Αὐτοκράτορα προσηγόρευσαν. Velleius Paterc. lib. II. *Ex eo honore sortitus Macedoniã*, APPELLATVSQVE IN EA IMPERATOR. Idẽ eod. de Iunio Blæso. *Qui post paucos annos Proconsul in Africa ornamenta triumphalia, cum* APPELLATIONE IMPERATORIA, *meruit.* Liu. lib. VII. IMPERATOR *extemplo adueniens*, APPELLATVS. Idem lib. XXVII. *Tum Scipio silentio per præconem facto sibi maximum* NOMEN IMPERATORIS *esse dixit*, QVO SE MILITES SVI APPELLASSENT. Tacit. lib. III. *Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, vt* IMPERATOR A LEGIONIBVS SALVTARETVR, *prisco erga duces honore, qui* BENE GESTA REP. *gaudio & impetu victoris exercitus conclamabatur. Erantque plures simul Imperatores: nec sum per ceterorum æqualitatem: concesserit quibusdam & Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso.* Idem lib. XVIII. *Egressum cubiculo Vespasianum pauci milites solito assistunt ordine, vt legatum salutaturi*, IMPERATOREM *salutauerunt.* Suetonius in Tito cap. V. de Hierosolymorum oppugnatione. *Cepitque eam natali filiæ suæ, tanto militum gaudio ac fauore, vt in gratulatione*, IMPERATOREM EVM CONSALVTAVERINT. Sic Octauium, à Lucij, Antonium, à Domitij Ænobarbi militibus, Imperatores consalutatos Appian. lib. v. Bellor. ciuil. scribit. Hac etiam appellatione, Catilina victo

Universidad de Deusto
Biblioteca

insignitum Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, licet legitimo hostium numero minimè cæso, Dio lib. xxxvii. ita narrat: Καὶ Αὐτοκράτωρ ὅπη τῇ νίκῃ, καίτοι τὰ ἀεὶ ἐπὶ τοῖς πεφονευμένοις ἐλάττονος ἄξια τὸ νενομισμένον ὅντος, ἐπεκλήθη. Idem lib. lviii. de Claudio: Αὐτοκράτωρ πολλάκις ἐπωνομάσθη παρὰ τὰ πάτρια. Οὐ γὰρ ὅτι ἐν ὀλίγοις πλείοσιν ἢ ἅπαξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τοῦτ' ἐκλήθη, ταύτῃ λαβεῖν. Appian. lib. ii. bellor. Ciuil. Καὶ ὑπὸ τῆς φρατρίας ἐν τοῖς ὁπλίοις ἔτι εὐθὺς Αὐτοκράτωρ ὑπ' ἐκ τοῦ προσαγορευθῆναι. Ἐπὶ δὲ τιμῇ τοῖς Στρατηγοῖς τόδε τὸ προσαγόρευμα, παρὰ τῶν στρατῶν, καθάπερ αὐτοῖς ὑπομαρτυρόντων ἀξίως σφῶν Αὐτοκράτορας εἶναι. καὶ τοῦδε τοῦ τιμῆν οἱ Στρατηγοὶ πάλαι μὲν ὅτι πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις προσγίνεται· νῦν δ' ὅρον εἶναι τῇ δὲ τῇ εὐφημίᾳ πιθάνομαι τὸ μυρίους πεσεῖν.

Iam Triumphum OB REMPVB. BENE GESTAM, vel OB RES PROSPERE ET FELICITER GESTAS decretum suprà lib. ii. docuimus. Imperatori autem Triumphanti, dum per vrbem in Capitolium curru veheretur, acclamari à militibus solitum, IO TRIVMPHE, Varro tradit lib. v. de lingua Latina: *Sic Triumphare*, ait, *appellatum, quod cum Imperatore milites redeuntes clamitant per vrbem in Capitolium eunti*, IO TRIVMPHE, IO. Liuius lib. xxi. *Infantem in vtero matris in Marrucinis*, IO TRIVMPHE, *clamasse*. Horatium libro iiii. Carm. de Triumpho Augusti,

Túque dum procedis, IO TRIVMPHE,
Non semel dicemus, IO TRIVMPHE,
Ciuitas omnis, dabimúsque diuis
—Tura benignis.

Idem lib. Epodon Ode ix.

IO TRIVMPHE, *tu moraris aureos*
Currus, & intactas boues,
IO TRIVMPHE, *nec Iugurthino parem*
Bello reportastis ducem.

Tibull. lib. ii. Eleg. vi.

Ipse gerens Laurus, Lauro deuinctus agresti
Miles, IO, *magna voce*, TRIVMPHE, *canet.*

Ouid. lib. iiii. Trist. Eleg. ii. de Triumpho Germanici agens,

Tempora Phœbeo lauro cingentur, IO QVE
Miles, IO, *magna voce*, TRIVMPHE, *canet.*

Idem lib. i. Amor. Eleg. ii.

Omnia te metuent, ad te sua brachia tendent:
Vulgus, IO, *magna voce*, TRIVMPHE, CANET.

Martialis lib. vii. Epigrammat.

Vulgus, IO, *magnes, clamat tibi Roma*, TRIVMPHOS.

Alcimus Auitus lib. vi. ad Fuscinam sororem cap. vi.

Cautius, ac melius, mihi tum laudabere: cùm iam
Hostibus euictis, & IO *clamante* TRIVMPHO.

Et hæc vtique, *læta vox*, accipienda est apud Ouidium lib. i. Metamorphos. vbi Apollo de lauro loquens,

Tu ducibus, ait, *lætis aderis, cum* LÆTA TRIVMPHVM
VOX CANET.—

Nam & TRIVMPHVM CLAMARE, in hanc sententiam dicunt Liuius lib. xxi. & Silius Italic. lib. xiii. *Et* TRIVMPHVM PROCLAMARE, Valerius Max. lib. i. cap. vi. Planè vox hæc, IO exultantium est: vnde Ouidius lib. ii. de arte amandi,

Dicite IO PÆAN, *&* IO *bis dicite* PÆAN,
Decidit in casses præda petita meos.

Tibull. Eleg. i.

Agna cadet vobis, quam circum rustica turba
Clamet, IO, *messes & bona vina date.*

Iocularia verò quædam carmina & dicteria Milites in suos Imperatores triumphantes iacere

iacere solebant. Dionysius Halicarnass. lib. vii. Ἔφεται γὰρ τοῖς καταγοῦσι τὰς νίκας ἰαμβίζειν ἃ καταισχύνοντας ἑαυτοὺς αἴσθεσθαι αὐτοῖς στρατηλάταις, ὡς Ἀγύννοι τοῖς πομπευταῖς τοῖς ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν προϊοῦσι μάλιστα τοῖς σώμασι παρορχουμένοις, καὶ δὲ ποίημα τὰ ἄδουσιν αὐτοσχέδια. Sueton. in Iulio cap. xlix. *Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt, etiam vulgatissimum illud pronuntiauerunt,*

GALLIAS CÆSAR SVBEGIT, NICOMEDES CÆSAREM.
ECCE CÆSAR NVNC TRIVMPHAT QVI SVBEGIT GALLIAS,
NICOMEDES NON TRIVMPHAT, QVI SVBEGIT CÆSAREM:

Dio lib. xliii. idem referens, Καὶ τὴν, ait παρὰ τῷ Νικομήδει τῷ τῆς Βιθυνίας βασιλεύσαντι διαφθαρῆναι, ὅτι μεῖζόν ποτε παρ' ἑαυτῷ ἐγεγόνει διεκρίθη μηδὲν, ὥστε καὶ εἰπεῖν, ὅτι Καῖσαρ μὲν Γαλατίας ἐδούλωσατο, Καῖσαρα δὲ Νικομήδης. Idem Sueton. in Iulio cap. ii. *Ne prouinciales quidem matrimonii abstinuisse, vel hoc disticho apparet, iactato æquè à militibus per Gallicum triumphum.*

VRBANI SERVATE VXORES, MECHVM CALVVM ADDVCIMVS:
AVRO IN GALLIA STVPRVM EMISTI, HIC SVMPSISTI MVTVVM.

Velleius Paterc. lib. ii. *Eóque inter iocos militares qui currum Lepidi Plancique sequuti erãt, inter execrationem ciuium, vsurpabant hunc versum,*

DE GERMANIS, NON DE GALLIS, DVO TRIVMPHANT CONSVLES.

Plin. lib. xix. cap. viii. *Olus quoque siluestre est trium foliorum, Diui Iulij carminibus præcipuè iocis militaribus celebratum. Alternis quippe versibus exprobrauere* LAPSANA SE VIXISSE APVD DIRRACHIVM, *præmiorum parsimoniam cauillantes.* Liuius lib. iiii. de C. Valerio Cos. Itaque cum ex Sc. vrbem Quans introiret, alternis inconditi versus militari licentia iactati, quibus Consul increpitus, Menenij nomen celebre laudibus fuit. Idem lib. v. de Camillo. Dictator recuperata ex hostibus patria, triumphans in vrbem redit: intérque iocos militares quos inconditos iaciunt, ROMVLVS AC PARENS PATRIÆ, CONDITORQVE ALTER VRBIS, haud vanis laudibus appellatur. Idem lib. x. In triumpho Fabij de Gallis, celebratam, ait, inconditis carminibus eius victoriam. Et lib. xxxix. Multi omnium ordinum donati militaribus currum sequuti sunt, CARMINAQVE A MILITIBVS ea in Imperatorẽ DICTA, vt facilè appareret in ducem indulgẽtem ambitiosumque ea dici.

Enimuero qui Triumphãti ponè currum adstabat, hoc ei, quemadmodum Tertullianus Apologetico scribit, à tergo suggerebat, RESPICE POST TE: HOMINEM MEMENTO TE Arrian. lib. xliii. Epicteti cap. xxiiii. Οἷον οἱ τοῖς θριαμβεύουσιν ἐφεστῶτες ὄπισθεν, καὶ ὑπομιμνήσκοντες, Ὅτι ἄνθρωποι εἶσθε.

Solebat & in Triumpho, Pompæ ferculo, præferri Titulus gesta belli significans. Cæsar certè Pontico Triumpho, res à se gestas, hoc breui titulo complexus est, VENI, VIDI, VICI: quæ, *non belli acta, sed celeriter confecti negotij notã continebant*, vt ait Sueton. in Iulio. cap. xxxii.

Tabulas etiam ab iis qui triumphabant, cum indice rerum à se gestarum, figi consueuisse, quæ Saturniis plerumque versibus cõscribebãtur docet, Attilius Fortunatianus in Arte. *Apud nostros autem*, inquiens, *in Tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio* FIGEBANT, VICTORIÆQVE SVÆ TITVLVM *Saturniis versibus prosequebantur, talia reperi exempla. Ex Regilli tabula*, DVELLO MAGNO DIRIMENDO REGIBVS SVBIGENDIS. Et mox: *In Acili Glabrionis Tabula*, FVNDIT, FVGAT, PROSTERNIT MAXIMAS LEGIONES. Donatianus in lib. de Metris. *Saturnio metro primùm in Italia vsi: Dictum autem à Saturnia vetustissima vrbe Italiæ: Hic versus quibusdam videtur obscurus, quia passim & sine curæ eo homines vtebantur, maximè tamen Triumphaturi in Capitolio tabulas huiusmodi versibus incidebant. Id est sic:* SVMMAS OPES QVI REGVM REGIAS REFREGIT. Præfationem Triumphi habemus apud Plin. lib. vii. cap. xxvi. de Pompeio. *Triumphi verò, ait ille, quem duxit ad tertium Cal. Octobres M. Messala, M. Pisone Coss. præfatio hæc fuit:* CVM ORAM MARITIMAM A PRÆDONIBVS LIBERASSET, ET IMPERIVM MARIS POPVLO RO. RESTITVISSET, EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPA-

Universidad de Deusto
Biblioteca

DOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, IVDÆIS, ALBANIS, IBERIA, INSVLA CRETA, BASTERNIS, ET SVPER HÆC DE REGIBVS MITHRIDATE ATQVE TIGRANE TRIVMPHAVIT. *Summa summarũ in illo gloria fuit, vt ipse in concione dixit, cum de suis rebus differeret,* ASIAM VLTIMAM PROVINCIARVM ACCEPISSE, EANDEMQVE MEDIAM REDDIDISSE.

Triumphis Trophæa adiungenda sunt. Ea cum armorum congerie strui consueuisse, notum est: inscriptionésque additas ostendit Tacit. lib. II. *Laudatis,* inquiens, *pro concione virtutibus, Cæsar* CONGERIEM ARMORVM STRVXIT, SVPERBO CVM TITVLO, DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS, EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. Plutarch. in lib. de fortuna Ro. de Sylla, Καὶ Ρωμαϊστὶ μὲν Φίλης ἀνομάζετο· τοῖς δὲ ἕλλησιν ὕπατος ἐγεγράφει· Λούκιος Κορνήλιος Σύλλας ἐπαφρόδιτος· καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἐν Χαιρωνείᾳ Τρόπαια ἢ τὰ τῶν Μηδικῶν ἔπη ἐπιγράψαι. Dio lib. XXXVII. de Pompeio, Τροπαια δὲ ἀλλα τε πολλὰ, καὶ καλῶς κεκοσμημένα καθ' ἕκαστον τῶν ἔργων, καὶ τὸ ἐμφανέστατον ἐπεμψε, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐν μεγὰ πολυτελῶς κεκοσμημένον, καὶ Γεμφὴν ἔχον, Οπτὸς οἰκημένος ἐστὶν. Tacit. lib. II. de honoribus in Germanicum collatis. *Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni & in monte Syriæ Amano, cum* INSCRIPTIONE RERVM GESTARVM, AC MORTEM OB REMPVB. OBIISSE. Plinius lib. III. cap. XX. inscriptionem è Trophæo Alpium ponit, quæ talis est. IMP. CÆSARI D. IVL. F. AVGVSTO PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIBVNIC. POTESTAT. XVII. S. P. Q. R. QVOD EIVS DVCTV, AVSPICIISQVE GENTES ALPINÆ OMNES, QVÆ A MARI SVPERO AD INFERVM PERTINEBANT, SVB IMPERIVM P. R. REDACTÆ SVNT. Qua in Tabula obseruanda sunt verba hæc, DVCTV AVSPICIISQVE, quæ sollemnia fuisse frequens eorum vsus arguit. Liuius lib. XLI. Tabulam refert in æde Matris Matutæ positam cum indice hoc, TIB. SEMPRONII GRACCHI CONSVLIS IMPERIO, AVSPICIOQVE, LEGIO, EXERCITVSQVE POPVLI RO. SARDINIAM SVBEGIT. Velleius Paterc. lib. II, *Sed fulgentissimum C. Cæsaris opus in iis conspicitur: quippe eius* DVCTV AVSPICIISQVE *infracta, &c.* Liuius lib. X *Cum numerarentur duces eorum annorum,* DVCTV ET AVSPICIO RES GERI COEPTÆ. Idem lib. XXIIII. *Si stantibus vobis in aciem armatis, repentè deligendi duo Imperatores essent quorum,* DVCTV ET AVSPICIO *dimicaretis?* Et lib. XLI. *Ob eas res,* DVCTV AVSPICIOQVE *Sempronij prosperè gestas.* Item lib. II. *Herdonij* DVCTV AVSPICIOQVE *Rempub. euersuri essent.* Cicero de Haruip. respons. QVIQVE SVO DVCTV ET IMPERIO *cruento illo atque funesto.* Quæ disiunxit Corpel. Tacit. lib. II. inquiens. *Ob recepta signa cum Varo amissa* DVCTV *Germanici, &* AVSPICIIS *Tiberij.*

Hostium quoque Spoliis Titulos adscribi consueuisse constat. Ouid. lib. II. de Arte aman.

Sed quicunque meo superarit Amazona ferro,
INSCRIBAT SPOLIIS, NASO MAGISTER ERAT.

Silius Italic. lib. XV.

Pyrenes tumulo, clypeum cum carmine figunt,
HASDRVBALIS SPOLIVM GRADIVO SCIPIO VICTOR.

Liuius lib. IIII. de Cosso Dictatore. *Spolia in æde Iouis Feretrij, prope Romuli spolia, quæ prima* OPIMA *appellata, sola ea tempestate erant, cum sollemni dedicatione* DONO FIXIT. Extat Romæ vetus inscriptio in hæc verba. P. DECIVS DECII F. PRIMO COS. DE SAMNITIBVS TRIVMPHANS, SPOLIA EX IEIS CERERI CONSECRAVIT, ITERVM ET TERTIVM CONSVL.

Numis autẽ qui ad rerũ præclarè gestarũ memoriã interdũ percutiebantur, causæ adiici solebant. Veluti Numis Augusti, REPVB. CONSERVATA: ÆGYPTO CAPTA. ASIA RECEPTA. CIVIBVS SERVATIS. ARMENIA CAPTA. SIGNIS RECEPTIS. CIVIBVS ET SIGNIS MILITARIBVS A PARTHIS RECVPERATIS. In numis Tiberij, CIVITATIBVS ASIÆ RESTITVTIS. In numis Vespasiani, IVDÆA CAPTA. In numis Domitiam, GERMANIA CAPTA. Sic in nummis Neruæ legimus, FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA. Item, VEHICVLATIONE ITALIA REMISSA. PLEBI VRBANÆ FRVMENTO.

MENTO CONSTITVTO. In numis Traiani, ASSYRIA ET PALESTINA IN POTESTATEM POPVLI RO. REDACTA.

Coronis quoque ciuicis, aut querceis, quæ in aliquot Augusti, Tiberij, Caij, Claudij, Galbæ, Vitellij, Vespasiani numis exprimuntur, additur, OB CIVES SERVATOS.

Ouid. lib. III. Trist. Eleg. I.

Causa superpositæ scripto testata coronæ,
SERVATOS CIVES *indicat* HVIVS OPE.

Iam vt alterum partitionis nostræ membrum exequamur, Deditio, qua verborum cõceptione fieret Liuius lib. I. docet, *Rex,* ait, *interrogauit,* ESTIS NE VOS LEGATI ORATORESQVE MISSI, A POPVLO COLLATINO, VT VOS POPVLVMQVE COLLATINVM DEDERETIS? SVMVS. ESTNE POP. COLLATINVS IN SVA POTESTATE? EST. DEDITISNE VOS, POPVLVMQVE COLLATINVM, VRBEM, AGROS, AQVAM, TERMINOS, DELVBRA, VTENSILIA, DIVINA, HVMANAQVE OMNIA, IN MEAM POPVLIQVE RO. DEDITIONEM? DEDIMVS. ET EGO RECIPIO. Apud eundem Liuium lib. VII. Campani per legatos his verbis sẽ populo Romano dedunt. QVANDOQVIDEM NOSTRA TVERI ADVERSVS VIM ATQVE INIVRIAM IVSTA VI NON VVLTIS, VESTRA CERTE DEFENDETIS. ITAQVE POPVLVM CAMPANVM, VRBEMQVE CAPVAM, AGROS, DELVBRA DEVM, DIVINA HVMANAQVE OMNIA, IN VESTRAM, PATRES CONSCRIPTI, POPVLIQVE RO. DEDITIONEM DEDIMVS, QVIDQVID DEINDE PATIEMVR, DEDITITII VESTRI PASSVRI. Idem lib. IX. *An si eadem superbia, qua sponsionem istam expresserunt nobis, Samnites cõegissent nos,* VERBA LEGITIMA DEDENTIVM VRBES, *nuncupare,* DEDITVM POPVLVM RO. *vos Tribuni diceretis, & hanc* VRBEM, TEMPLA, DELVBRA, FINES, AQVAS, *Samnitium esse?* Sic & DEDITIONIS VERBA accipienda sunt apud Valer. Max. lib. VI. cap. V. Cuiusmodi formulam sic expressit Plautus Amphitrio. Act. I. Sc. I.

Conuenit, VICTI VTRI SINT EO PRÆLIO.
VRBEM, AGRVM, ARAS, FOCOS SEQVE VTI DEDERENT,

Et paulo post:

Postridie in castra, ex vrbe, ad nos veniunt flentes principes,
Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum.
DEDVNTQVE SE, DIVINA, HVMANAQVE OMNIA,
IN DEDITIONEM, ATQVE IN ARBITRATVM CVNCTI THEBANO POPVLO.

Apud Liuium lib. V. Legati Falisc orum in Senatum introducti, *Victi,* aiunt, *à vobis & Imperatore vestro,* DEDIMVS NOS VOBIS. Aduatici verò sese Cæsari dedentes, SE, SVAQVE OMNIA, ROMANORVM POTESTATI PERMITTERE dixerunt, vt ipsemet Cæsar lib. II. Commentar. de bello Gall. scribit.

Planè qui se dedebant, ARMA ABIICERE, & TRADERE, iubebantur. Cæsar lib. III. Commentar. de bello ciu. postquam Pompeianos de deditione, missis legatis, agere cœpisse dixit, addit: *Cæsar prima luce omnes eos qui in monte cõsederant, ex superioribus locis in planitiem descendere, atque* ARMA PROIICERE *iussit. Quod vbi sine recusatione fecerunt, passisque palmis prouecti ad terram, flentes, ab eo* SALVTEM *petierunt: consolatus, consurgere iussit.* Et mox: *Militibúsque suis iussit, ne qui eorum violarentur: ne quid sui desiderarent.* Idẽ lib. III. de bello Gall. Sontiatum deditionem narrans, *Legatos,* ait, *ad Crassum mittunt,* SEQVE IN DEDITIONEM VT RECIPIAT, *petunt. Quare impetrata,* ARMA TRADERE *iussi, faciunt.* Idem lib. II. narrat, Aduaticos se sẽ Cæsari dedentes rogasse eum ne se armis spoliaret, propterea quod ferè omnes finitimos inimicos haberẽt, à quibus se defendere, traditis armis, nõ possent. Ad quę Cæsar respõdit, *Se magis consuetudine sua, quàm merito eorum ciuitatem conseruaturum, si prius quam* ARIES MVRVM ATTIGISSET, SE DEDISSENT: SED DEDITIONIS NVLLAM ESSE CONDITIONEM, NISI ARMIS TRADITIS. Et lib. VII. *Hedui manus tendere,* DEDITIONEM *significare,* ET PROIECTIS ARMIS, *mortem deprecari incipiunt.* Liuius lib. XL. *Montanorum Ligurum ab A. Posthumio vineæ cæsæ, frumenta densta, donec cladibus omnibus belli coacti, in* DEDITIONEM VENERVNT, AR-

Universidad de Deusto
Biblioteca

MAQVE TRADIDERVNT. Idem libro VI. *Volsci* ABIECTIS ARMIS SESE DEDIDERVNT. Quinetiam Numantinis de Deditione agentibus à Scipione responsum Appian. ἐν Ἰβηρικῇ, refert: Δεῖν αὐτοὺς ἐγχεῖσαι τὰ κατὰ σφᾶς, ἢ σὺν ὅπλοις παραδόναι τὴν πόλιν. Tandem cum ij fame propemodum enecti sese dedidissent, iussisse Scipionem ait, αὐτοὺς τῆς μὲν ἡμέρας ἐκείνης συνεγκεῖν τὰ ὅπλα εἰθ' ὑπαυλίσαι, τῆς δ' ἐπιούσης προσελθεῖν εἰς ἕτερον χαράκωμα. Apud eundē ἐν Λιβυκῇ, Pub. Cornelius nō esse in societatem & amicitiam assumendos Carthaginienses: sed in deditionem accipiendos, his verbis censet. Ἀλλ' ἐπιτρέψατε σαυτοὺς ἡμῖν αὐτοὺς νόμῳ πολεμικῷ δοῦναι, ὡς πολλοὶ σφᾶς ἐπιτρέψαν. Et mox: ὅταν δὲ παραδῶσιν αὐτοὺς, καὶ τὰ ὅπλα παραλάμβανε, καὶ τὰ σώματα ἐφ' ἡμῖν γέσθαι, καὶ πειθώσιν, ὅτι μηδὲν αὐτοῖς ἔσται ἴδιον.

Pactionis autem in Deditione factæ exēplum habemus apud Liuium lib. XXII. his verbis. *Ceterum ab omnibus labore, vigiliis vulneribus etiam fessis maturior ipsius spe* DEDITIO EST FACTA. *Pacti*, VT ARMA ATQVE EQVOS TRADERENT, IN CAPITA ROMANA TRECENIS NVMMIS QVADRIGATIS, IN SOCIOS DVCENIS, IN SERVOS CENTENIS: ET VT EO PRETIO PERSOLVTO, CVM SINGVLIS ABIRENT VESTIMENTIS. Idem lib. XXIII. de Nuceria ab Annibale obsessa. *Eam cùm aliquandiu circumsedisset sæpe vi, sæpe solicitandis nequicquā nunc plebe, nunc principibus, fame demum* IN DEDITIONEM ACCEPIT: *Pactus*, VT INERMES CVM SINGVLIS ABIRENT VESTIMENTIS. *Deinde, vt qui à principio mitis omnibus Italicis, præter Rom. videri vellet*, PRÆMIA ATQVE HONORES IIS QVI REMANSISSENT, AC MILITARE VELLENT SECVM, *proposuit.*

Hircius de bello Hispanien. Catonem Lusitanum se dedentem huiusmodi apud Cęsarem verba feciſſe commemorat. VICTI ET DESERTI À POMPEIO, TVA VIRTVTE SVPERATI, SALVTEM A TVA CLEMENTIA DEPOSCIMVS: PETIMVSQVE, VT QVALEM TE ALIIS GENTIBVS PRÆSTITISTI, SIMILEM IN CIVIVM DEDITIONE PRÆSTES. Idem alio eiusdem lib. loco. *Eodem tempore oppidanorum legati, qui antea exierant, Cæsarem adierunt, SI SIBI* VITAM CONCEDERET, SESE INSEQVENTI DIE OPPIDVM ESSE DEDITVROS. *Quibus respondit*, SE CÆSAREM ESSE, FIDEMQVE PRÆSTATVRVM. Appian. ἐν Λιβυκῇ· Οἱ δὲ τὰς ἱκετηρίας λαβόντες, ἐδέοντο τὸ Σκιπίωνος πρὸ μόνης σωθῆναι Σατηρίας, τοῖς ἐθέλουσιν ἐπὶ τῇ δεδόσει ἐξίναι.

Interdum autem nihil pacti hostes, in fidem populi Rom. sese dedebant: quod feciſſe Ligures à Popilio Cos. fusos Liuius lib. XLII. refert. Ita, FIDEI SE, NON POTESTĀTI COMMITTERE dicebantur: quæ diuersa facit Valer. Max. lib. VI. cap. V.

Seruius in II. Æneid. auctor est, Imperatores cum in fidem Trāsfugas recipiebant, his verbis vsos, QVISQVIS ES, NOSTER ERIS, eóque allusisse Virgiliū cum ait,

QVISQVIS ES, *amissos hinc iam obliuiscere Graios:*
NOSTER ERIS.

Idem Seruius in IIII. Æneid. SALTEM: *Sermo tractus à captiuo, qui cum frequenter ab hostibus captaretur, dicebat*, SVBLATIS OMNIBVS SALVTEM CONCEDE. *Inde per synecdochen hic natus est sermo, vt in contemptu rerum multarum petito aliquo*, SALTEM *dicas.*

Hostibus verò vti Dederentur ij quos Senatus Dedēdos censuerat, exponit Liuius lib. IX in hunc modum. *Prægressi Fetiales, vbi ad portam venere, vestem detrahi pacis sponsoribus iubent: manus post tergum vinciri: Cùm apparitor verecundia maiestatis, Posthumium laxius vinciret*, QVIN TV, *inquit*, ADDVCIS LORVM, VT IVSTA FIAT DEDITIO? *Tum vbi in cœtum Samnitiū & ad Tribunal ventum Pōtij est, A. Cornelius Aruina Fetialis ita verba fecit.* QVANDOQVIDEM HICE HOMINES INIVSSV POPVLI ROM. QVIRITIVM FOEDVS ICTVM IRI SPOPONDERVNT, ATQVE OB EAM REM NOXAM NOCVERVNT, OB EAM REM, QVO POPVLVS RO. SCELERE IMPIO SIT SOLVTVS, HOSCE HOMINES VOBIS DEDO.

Hinc ad Fœderū formulas castra nobis mouenda sunt. In fœdere autem incundo certa

certa fuisse, ex Fetiali iure, verba adhibita ostendit Tranquillus in Claudio cap. XXV. *Cum regibus*, inquiens, *fœdus in foro icit porca cæsa, ac veterum* FETIALIVM PRÆFATIONE ADHIBITA. Ea præfatio qualis fuerit, ex his Liuij quæ sequuntur verbis illucesſit. Sic enim ille lib. I. de Fœdere inter Tullum Hostilium & Albanos percussō agens, *Fœdera*, ait, *alia aliis legibus, ceterum eodem modò omnia fiunt. Tum ita factum accepimus, nec vllius vetustior fœderis memoria est. Fetialis regem Tullum ita rogauit.* IVBESNE ME REX CVM PATRE PATRATO POPVLI ALBANI FOEDVS FERIRE? *Iubente rege*, SAGMINA, *inquit*, TE REX POSCO. *Rex ait*, PVRAM TOLLITO. *Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogauit*: REX, FACISNE ME TV REGIVM NVNTIVM POPVLI ROM. QVIRITIVM, VASA, COMITESQVE MEOS? *Rex respondit*, QVOD SINE FRAVDE MEA POPVLI ROM. QVIRITIVM FIAT, FACIO. *Fetialis erat M. Valerius: is Patrem Patratum Sp. Fusium fecit, verbena caput capillósque tangens (pater patratus ad iusiurandum patrandum, id est sanciendum fit) fœdus, multisque id verbis, quæ longo effata carmine nō operæ est referre, peragit: Legibus deinde recitatis*, AVDI, *inquit*, IVPITER, AVDI PATERPATRATE POP. ALBANI, AVDI TV POPVLVS ALBANVS, VT ILLA PALAM PRIMA POSTREMA EX ILLIS TABVLIS, CERAVE RECITATA SVNT, SINE DOLO MALO, VTIQVE EA HIC HODIE RECTISSIME INTELLECTA SVNT: ILLIS LEGIBVS POPVLVS RO. PRIOR NON DEFICIET. SI PRIOR DEFEXIT, PVBLICO CONSILIO, DOLO MALO, TV ILLO DIE IVPITER POPVLVM RO. SIC FERITO, VT EGO HVNC PORCVM HODIE FERIAM: TANTOQVE MAGIS FERITO, QVANTO MAGIS POTES POLLESQ. *Id vbi dixit, porcum saxo silice percussit.* Quem ritum etiā duobus aliis locis idem auctor perstrinxit: Libro quidem nono in hunc modum. *Quid enim sponsionibus in fœdere opus esset, aut obsidibus, vbi* PRECATIONE RES TRANSIGITVR, PER QVEM POPVLVM FIAT, QVOMINVS LEGIBVS DICTIS STETVR, VT EVM ITA IVPITER FERIAT, QVEMADMODVM A FETIALIBVS PORCVS FERIATVR. Idem lib. XXX. *Fetiales cum in Africam ad fœdus feriendum ire iuberentur, ipsis postulantibus S. C. in hæc verba factum est*, VT PRIVOS LAPIDES, SILICES, PRIVASQVE VERBENAS, SECVM FERRENT, VT PRÆTOR ROMANVS HIS IMPERARET, VT FOEDVS FERIRENT. *Illi Prætorem Sagmina poscerent: herbæ id genus ex arce sumptum dari Fetialibus solet.*

Formulam etiam iurisiurandi quò Fœdera firmabantur, Polybius lib. III. eleganter explicat. Τὸν δὲ ὅρκον ὁμνύδν ἐδδε τοιοῦτον. Ἐπὶ μὲν τῶν πρώτων Συνθηκῶν Καρχηδονίους μὲν, τοὺς θεοὺς τοὺς πατρῴους· Ῥωμαίους δὲ Δι᾽ λίθα, κατὰ τὴ παλαιὸν ἔθος· δηλοῖ δὲ τὸ τοῦτο τὸν Ἄρην, ᾧ τὸν Ἐνυάλιον. Ἐφ' ἑκάστοις δὲ τὸ Δι᾽ λίθου τοιοῦτον. Λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν Συνθηκῶν, ἐπεὶ ἂν ὁμόσῃ δημοσίᾳ πίστει λέγει τάδε, Εὐορκοῦντι μὲν ποιεῖν ταγαθά. Εἰ δ' ἄλλως διανοηθείη τι, ἢ παραξαίμι παίτων ἄλλων σωζομένων, εἰ ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων, ἱερῶν, τάφων ἐγὼ μόνος ἐκπίπτοιμι ἕκαστος, ὡς ὅδε λίθος γυῶ. Καὶ ταῦτ' εἰπὼν βίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός. Seruius in XII. Aeneid. ad verbum', *Concipe fœdus. Concipe*, ait, *id est, conceptis verbis.* CONCEPTA AVTEM VERBA *dicunt iurandi formulam quam vobis transgredi non licet.* Et certè εἰ σωθήσεσθαι ἡσὺς ἐγγυητὰς factos τῶν ὁμολογιῶν, Dionys. Halicarnass. lib. IIII. scribit,

Antiquissimum autem literarum monumentis proditum Fœdus est, cùm populis Latinis ictum, cuius leges Tarquinium Priscum conscripsisse Dionysius Halicarnass. commemorat. Id cum persona eius extinctum, Turnus Hardonius apud eundem Dionys. lib. IIII. contendebat, propterea quod eo cautum non esset, vt ad eius posteros transiret. Vetustissimum est & id Fœdus, quod regibus expulsis populo Ro. Porsena dedit: quo nominatim comprehensum fuisse, NE FERRO NISI IN AGRICVLTVRA VTERENTVR, Plinius lib. XIIII. cap. IIII. scribit. Huic adiungam fœdus quod Sp. Cassio & Posthumio Cominio Cos. ictum cum Latinis populis Liuius lib. II. refert: cuius idem auctor lib. VII. meminit, his verbis. *Sed inter multos terrores solatio fuit pax La-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tinis petentibus data, & magna vis militum ab iis, EX FOEDERE VETVSTO, *quod multis intermiserant annis, accepta.* Id, FOEDVS LATINVM, in vetustis auctoribus vocatur; ex quo Fest. Pomp. hoc caput citat, PECVNIAM QVI NANCITOR (id est nactus erit) HABETO: ETSI QVID PIGNORIS NANCISCITVR SIBI HABETO. Alia eius capita Dionysius Halicarnass. his verbis enuntiat. Εγένοντο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ πρὸς τοὺς τῶν Λατίνων πόλεις ἁπάσας, Σιωθήκη κοιναὶ μεθ' ὅρκων, ὑφ' ὧν εἰρήνης τε καὶ φιλίας, &c. Et mox: Ην δὲ τὰ γραφέντα τοιάδε ἐν ταῖς Σιωθήκαις. Ρωμαίοις καὶ ταῖς Λατίνων πόλεσιν ἁπάσαις εἰρήνη πρὸς ἀλλήλους ἔστω, μέχρις ἂν οὐρανός τε καὶ γῆ τὴν αὐτὴν χώραν ἔχωσι· καὶ μήτε αὐτοὶ πολεμεῖτωσαν πρὸς ἀλλήλους, μηδ' ἄλλοθεν πολεμίους ἐπαγέτωσαν, μήτε τοῖς φέρουσι πόλεμον ὁδοὺς παρεχέτωσαν ἀσφαλεῖς· βοηθητωσαν δέ τε τοῖς πολεμουμένοις ἁπάσῃ δυνάμει καθ' ὑπερβολὴν τε καὶ λείας τῆς ἐκ τοῦ πολέμου κοινὸν τὸ ἴσον λαγχανέτωσαν μέρος ἀμφότεροι. Τῶν τε ἰδιωτικῶν συμβολαίων αἱ κρίσεις ἐν ἡμέραις γιγνέσθωσαν δέκα, παρ' οἷς ἂν γένηται τὸ συμβόλαιον. ταῖς δὲ Σιωθήκαις ταύταις μηδὲν ἐξέστω προσθεῖναι, μήτε ἀφελεῖν ἐπ' αὐτῶν, ὅτι αὖ μὴ Ρωμαίοις τε καὶ Λατίνοις ἅπασι δοκῇ. Ταῦτα μὲν δὴ Ρωμαῖοι τε καὶ Λατῖνοι συνέθηκαν πρὸς ἀλλήλους ὀμόσαντες καθ' ἱερῶν. Idem lib. VIII. capita quædam ex hoc fœdere attingit, narrans Romanos auxilij, quod ab illis Latini postulabant, inopes permisisse illis τῶν ἑαυτῶν φράσαι καταχάριν, καὶ ἡγεμόνας τῆς δυνάμεως ἰδίους, ἐκπέμψαι τε ὅσην αὐτοὶ ἐκτέμψωσι δύναμιν. Ἐν γὰρ ταῖς Σιωθήκαις, αἷς ἐποήσαντο πρὸς αὐτὰς περὶ φιλίας, ἀπόρρητον ἦν τῶν ἑκάτερον.

Porrò quinque inter populum Romanum, & Carthaginiensem, à regibus exactis ad vsque belli secundi Punici, quod Annibalis ductu & auspicio Carthaginienses gesserunt, tempus, inita fœdera, Polybius lib. III. recenset. Prius quidem Bruto & Horatio Coss. ictum in hæc verba. Φιλίαν εἶναι Ρωμαίοις καὶ τοῖς Ρωμαίων συμμάχοις, καὶ Καρχηδονίοις καὶ τοῖς Καρχηδονίων συμμάχοις. Μὴ πλεῖν Ρωμαίους μήτε τοὺς Ρωμαίων συμμάχους ἐπέκεινα τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου, ἐὰν μὴ ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων ἀναγκάζωσιν. ἐὰν δέ τις βίᾳ κατενεχθῇ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ μηδὲν ἀγοράζειν, μηδὲ λαμβάνειν μηδὲν, πλὴν ὅσα πρὸς πλοίου ἐπισκευήν, ἢ πρὸς ἱερά. (Ενταῦθ' ἡμέραις δὲ ἀπολωλοτόμησαν οἱ κατορμοδέκτες.) Quæ vtique clausula parentheli inclusa in Græco quidem codice deest, sed eam ego ex interpretatione quam Polybius subiicit, addēdam censui. Sequitur, Τοῖς δὲ κατ' ἐμπορίαν παραγινομένοις μηδὲν ἔστω τέλος, πλὴν ὅτι κήρυκι ἢ γραμματεῖ. Οσα δ' ἂν τούτων παρόντων πραχθῇ δημοσίᾳ πιστά, ὀφειλέσθω τῷ ἀποδιδομένῳ. Οσα δ' ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ, ἢ ἐν Σαρδόνι πραχθῇ, ἐὰν Ρωμαίων τις ἐς Σικελίαν παραγένηται, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ρωμαίων πάντα. Καρχηδόνιοι δὲ μὴ ἀδικείτωσαν δῆμον Ardeatῶν, Antiatῶν, Arentinον, Κιρκαίτων, Tarracinensῶν, μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων, ὅσοι αὖ ὑπήκοοι. Ἐὰν δέ τινες μὴ ὦσιν ὑπήκοοι τῶν πόλεων ἀπεχέσθωσαν. αἱ δὲ λάβωσι, Ρωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον, φρούριον μὴ ἐνοικοδομείτωσαν· εἰ τῇ Λατίνῃ. ἐὰν ὡς πολέμιοι εἰς τὴν χώραν εἰσέλθωσιν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ εὐνυκτερευέτωσαν.

Alterius fœderis verba hæc fuisse idem Polybius eodem lib. scribit. Φιλίαν εἶναι Ρωμαίοις καὶ τοῖς Ρωμαίων συμμάχοις καὶ Καρχηδονίοις, καὶ τυείων καὶ τυκέων δήμῳ καὶ τοῖς τούτων συμμάχοις. Τοῦ καλοῦ ἀκρωτηρίου, Μαστίας Ταρσηίου, μὴ λῄζεσθαι ἐπέκεινα Ρωμαίους, μηδὲ ἐμπορεύεσθαι μήδε πόλιν κτίζειν. ἐὰν δὲ Καρχηδόνιοι λάβωσιν ἐν τῇ Λατίνῃ πόλιν πινὰ μὴ οὖσαν ὑπήκοον Ρωμαίοις, τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἄνδρας ἐλέτωσαν, τὴν δὲ πόλιν ἀποδιδότωσαν. ἐὰν δὲ πινὸς τῶν Καρχηδονίων λάβωσί τινα, πρὸς ὃν εἰρήνη μέν ἐστι ἔγγραπτος Ρωμαίοις, μὴ ὑποτάττωνται δέ πω αὐτοῖς, μὴ καταγαγέτωσαν εἰς τοὺς Ρωμαίων λιμένας· ἐὰν δὲ καταχθέντος ἐπιλάβωνταί Ρωμαῖοι, ἀφιέσθω ὡσαύτως δὲ μηδ' οἱ Ρωμαῖοι ποιείτωσαν αἱ ἔκπυνος χώρας ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσι, ὕδατος ἢ ἐφόδια λάβῃ ὁ Ρωμαῖος, μετὰ τούτων τῶν ἐφοδίων μὴ ἀδικείτω μηδ' ἕνα. πρὸς δὲ εἰρήνην ᾖ φιλία ἐστὶ Καρχηδονίοις, ποιείτω. εἰ δὲ μή ἐστι, μετὰ πορευέσθω, ἐὰν δὲ πίς τι τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γενέσθω τὸ ἀδίκημα. Ἐν Σαρδόνι καὶ Λιβύῃ μηδεὶς Ρωμαίων μὴ πεμπορευέσθω, μήτε πόλιν κτιζέτω εἰ μὴ ἕως τοῦ ἐφόδια λαβεῖν, ἢ πλοῖον ἐπισκευάσαι. ἐὰν δὲ χειμὼν καταντήσῃ, ἐν πενθ' ἡμέραις ἀπαρτιζέτω. ἐν Σικελίᾳ δὲ ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ᾗ ἐν Καρχηδόνι πάντα καὶ ποιείτω, καὶ πολείτω, ὅσα καὶ τῷ πολίτῃ ἔξεστιν. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Καρχηδόνιος ποιείτω ἐν Ρώμῃ πάλιν.

Tertiò verò Fœdere quod eo tempore quo Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam traiecit, percussum fuit, ad superiora capita, hæc accessisse ait. Ἐαὶ δὲ συμμαχίαν ποιῶνται πρὸς Πύρρον ἔγγραπτον, ποιείσθωσαν ἀμφότεροι ἵνα ἐξῇ (sic emendo) βοηθεῖν ἀλλήλοις ἐν τῇ τῶν

πολεμουμένων χώρᾳ. Οποτέροι δ' ἂν χρείαν ἔχωσι τῆς βοηθείας, τὰ πλοῖα παρεχέτωσαν Καρχηδόνιοι, καὶ εἰς πλῦν ὁδὸν, καὶ εἰς πλῦν ἔφοδον. Τὰς δ' ὁμήρους τοῖς αὐτῶν ἑκάτεροι. Καρχηδόνιοι δὲ καὶ κατὰ θάλατταν Ρωμαίοις βοηθείτωσαν ἂν χρείαν ᾖ. τὰ δὲ πληρώματα μηδεὶς ἀναγκαζέτω ἐκβαίνειν ἀκουσίως. Sed & confecto Sicilienti bello aliud & quartum Fœdus ictum in hāc sententiam fuisse scribit: Εκχωρεῖν Καρχηδονίους Σικελίας καὶ τῶν νήσων, ἁπασῶν τῶν κειμένων Ιταλίας μεταξὺ καὶ Σικελίας τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις. μηδετέρους ἐν ταῖς ἀλλήλων ἐπαρχίαις μηδὲν ὠφελεῖν. μηδ' ἐποικοδομεῖν δημοσίᾳ μήδε ξενολογεῖν, μήδε προσλαμβάνειν εἰς φιλίαν τῶν ἀλλήλων συμμάχους· ἐξεναγκεῖν Καρχηδονίους ἐν ὅπλοις δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα, παραυτίκα δὲ δ' ναι χίλια· τοὺς αἰχμαλώτους χρεὶς λύτρων ἀποδοῦναι πάντας Καρχηδονίους τοῖς Ρωμαίοις. Quinto verò Fœdere Punicum bellum finē accepisse refert, cuius, & alterius item cum Asdrubale fœderis summā cōplectitur, his verbis. Σιωθήκας ἐποίσαντο τηιαύτας. Εκχωρεῖν Καρχηδονίους Σαρδόνος καὶ προσεγγεῖν ἄλλα χίλια καὶ διακόσια τάλαντα, καθάπερ ἐπάνω προείρηται δρομολογησίς ἐφ' ᾧ μὴ διαβαίνειν Καρχηδονίους τῷ πολεμῳ τὸν ἴβηρα ποταμόν. Hoc fœdus Appianus ἐν λιβυκῇ ita perstrinxit: Καρχηδονίοις ὅρος ἐν Ιβηρίᾳ γίνεται, μὴ διαβαίνειν τὸν ἴβηρα ποταμόν.

Alterius fœderis quod à Luctatio Cos. cum Carthaginiensibus ictum fuit, Liuius lib. XXI. meminit. Eo, vt ille ait, vtrorumque sociis cauebatur. De Saguntinis tamen tunc nihil nominatim cautum, quia nondum socij erant: At posteriore fœdere cum Asdrubale icto, nominatim excepti fuere. Quæ dere cùm incidisset controuersia, dicebant Romani, etsi priore fœdere staretur, satis cautum Saguntinis, propterea quod socij vtrinque excepti erant. Nam neque additum erat, IIS QVI TVNC ESSENT, NEC QVI POSTEA ASSVMERENTVR. Illo verò Luctatij fœdere disertè cautum, ID ITA RATVM FORE, SI POPVLVS CENSVISSET, ibidem scribit. Confirmat Polybius lib. III. his verbis. Οὐ γὰρ προσήκετο καθάπερ ὅτι τοῖς Λυτατίου κυρίας εἶναι ταύτας, ἐὰν μὴ τῷ δήμῳ δόξῃ τῶν Ρωμαίων, ἀλλ' αὐτοτελῶς ἐποιήσατο τὰς ὁμολογίας Ασδρίβας. Εναίς ἦν, τὸν Ιβηρα ποταμὸν μὴ διαβαίνειν ὅτι πολέμῳ Καρχηδονίους. Καὶ μὴν ἐν ταῖς περὶ Σικελίας Σιωθήκαις, ἦν ἐγγεγραμμένον, καθάπερ καὶκεῖνοι φασὶν ὑπάρχειν τοῖς ἀμφοτέρων συμμάχοις τὴν παρ' ἑκατέρων ἀσφάλειαν. Οὐκ αὐτοῖς μόνον τοῖς τότε συμμάχουσι, καθάπερ ἐποιοῦντο τὴν ἐκδοχὴν οἱ Καρχηδόνιοι, προσέκειτο γὰρ αὖ, ἢ τοι τὸ μὴ προσλαμβάνειν ἑτέρους συμμάχους παρὰ τοὺς προϋπάρχοντας, ἢ τὸ μὴ παραλαμβάνεσθαι τοὺς ὕστερον προσληφθέντας τότων τῶν Συνθηκῶν. ὅτε δὲ τούτων οὐδέτερον ἐγράφη, προφανὲς ἦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα προσληφθησομένοις, τὴν παρ' ἀμφοῖν ἀσφάλειαν ἀεὶ δέον ἦν ὑπάρχειν ὁ δὴ καὶ πάντως αὖ εἰκὸς εἶναι δόξειεν.

Apud Liuium lib. XXX. Scipio Carthaginiensibus has pacis leges dicit. CAPTIVOS ET PERFVGAS ET FVGITIVOS RESTITVANT: EXERCITVS EX ITALIA ET GALLIA DEDVCANT: HISPANIA ABSTINEANT. INSVLIS OMNIBVS, QVÆ INTER ITALIAM ET AFRICAM SVNT, DECEDANT. NAVES LONGAS, PRÆTER VIGINTI, OMNES TRADANT. TRITICI QVINQVAGINTA, HORDEI CCC. MILLIA MODIVM, PECVNIÆ SVMMAM, QVANTAM IMPERAVERIT. Postea eis cū multa castigatione perfidiæ monitis, vt tot cladibus edocti, tandem Deos & iusiurandum esse crederent, conditiones pacis has ab eodē Scipione dictas refert, vt liberi LEGIBVS SVIS VIVERENT. QVAS VRBES, QVOSQVE AGROS, QVIBVSQVE FINIBVS ANTE BELLVM TENVISSENT, TENERENT: POPVLANDIQVE FINEM EO DIE ROMANI FACERENT. PERFVGAS, FVGITIVOSQVE ET CAPTIVOS OMNES, ET NAVES ROSTRATAS, PRÆTER DECEM TRIREMES, TRADERENT: ELEPHANTOSQVE QVOS HABERENT, DOMITOS, NEQVE DOMARENT ALIOS: BELLVM NEVE IN AFRICA NEQVE EXTRA AFRICAM INIVSSV POPVLI ROM. GERERENT. MASINISSÆ RES REDDERENT, FOEDVSQVE CVM EO FACERENT. FRVMENTVM, STIPENDIVMQVE AVXILIIS, DONEC AB ROMA LEGATI REDIISSENT, PRÆSTARENT: DECEM M. TALENTVM ARGENTI DESCRIPTA, PENSIONIBVS ÆQVIS, IN ANNOS L. SOLVERENT: OBSIDES CENTVM SCIPIONIS ARBITRATV DARENT, NEC MINORES XIIII. ANNIS, NEVE XXX. MAIORES: INDVCIAS ITA SE DATVRVM SI PER PRIORES INDVCIAS NAVES ONERARIÆ CAPTÆ, QVÆQVE FVISSENT IN NAVIBVS, RESTITVERENTVR: ALITER NEC INDVCIAS, NEC SPEM PACIS VLLAM ESSE. quibus legibꝰ pacē factā postea fuisse, ait. App. verò ἐν λιβυκῇ, Scipionē primū has pacis leges illis dixisse narrat, Μάγωνα μὲν ἀποπλεῖν ἐκ λιγύων αἰτίκα, καὶ τοὺς Καρχηδονίους μὴ ξενολογεῖν, μηδὲ ναῦς ἔχειν μακρὰς πλείους τριάκοντα, μηδὲ πολυτραγμονεῖν

Universidad de Deusto
Biblioteca

δὲς ἔλαβον, Ρωμαίοις ἀποφαὶ φέροντας, ἀποδοῦναι, καὶ τὰ ἁρπασμένα ἅπαντα, ἢ τῶν ἀπολωλότων τιμὴν, ἣν αὐ ὁρίσῃ Σκιπίων, ποινήν τε τῆς ἀδικήματος χίλια τάλαντα εἰσενεγκεῖν. Idem Scipio has eis pacis leges dare se, si ita Senatui videatur, ibidem pronuntiat. Δίδομεν ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τοῖς εἰρήνῃ, ὦ Καρχηδόνιοι, ἢν ταῦτα ποιῆς τὰς μαχὰς παραδιδῶτε Ρωμαίοις χωρὶς δίκης μένων, καὶ τοὺς ἐλέφαντας ὅσους ἔχετε, καὶ ἴσα ἁρπάσατε πρώην, ἢ τῶν ἀπολωλότων τιμὴν, ἐμοῦ τὰ ἀμφίβολα κρίνοντος, καὶ αἰχμάλωτα πάντα, καὶ αὐτομόλους, καὶ ὅσοις λυγίβας ἐξ Ἰταλίας ἤγαγε. Ταῦτα μὲν εἰ τριάκοντα ἡμέρας, ἀφ' οὗ αὖ εἰρήνη κριθῇ· εἰ δ' ἑξήκοντα ἡμέρας, Μάγνα χερὶ Λιγύων ἀποχωρεῖν, καὶ τὰς φρουρὰς ἡμᾶς ἐξαγαγεῖν ἐκ τῶν πόλεων, ὅσαι τῶν φοινικίδων ταφρῶν ἐκτός εἰσι, καὶ ὅσα αὐτῶν ἔχετε ὁμήρους ἀποδοῦναι, καὶ ἐς Ράμην ἐκάστου ἔτους ἀναφέρειν Εὐβοϊκὰ τάλαντα διακόσια ὀκτὼ πεντήκοντα ἐναυτοὺς, καὶ μήτε ξενολογεῖν ἀπὸ Κελτῶν ἢ Λιγύων ἔτι, μὴ Μασσαλιώτῃσι, μήτε ἄλλῳ Ρωμαίων φίλῳ πολεμεῖν, μηδὲ στρατεύειν τινὰ Καρχηδονίων ἐπ' ἐκείνους ἀπ' ἐκείνου κοινοῦ. τὴν δὲ πόλιν ἡμᾶς ἔχειν, καὶ τὴν χώραν ὅσην ἐντὸς τῶν φοινικίδων τῶν φρουρίων ἔχετε, ἐμοῦ ἀφικομένου ἐς Λιβύην, Ρωμαίων τε εἶναι φίλους καὶ συμμάχους κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἢν ἀρέσκῃ ταῦτα τῇ βουλῇ· ἀρεσκόντων δὲ Ρωμαίοις ἀναχωρεῖν ἐκ Λιβύης πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας. Horum fœderum capita quædam attingit Liuius lib. XLII. *Carthaginenses*, ait, *querebantur præter agrum, de quo ante legati à Roma, qui in re præsenti cognoscerent, missi essent, amplius septuaginta oppida castellaque agri Carthaginiensis biennio proximo, Masanissam vi armis possedisse. Id illi cui nihil pensi sit facile esse: Carthaginienses Fœdere illigatos silere.* PROHIBERI ENIM EXTRA FINES EFFERRE ARMA. *Quanquam sciant, in suis finibus, si inde mundas peccerent, se gesturos bellum: illo haud ambiguo capite Fœderis deterreri, quo disertè vetentur,* CVM SOCIIS POPVLI ROMANI BELLVM GERERE. In Fœdere etiam quod inter populum Ro. & Carthaginienses factum est, scriptum inueniri; VT CARTHAGINIENSES QVOTQVOT ANNIS POPVLO RO. DARENT CERTVM PONDVS ARGENTI PVRI PVTI, Agell. lib. VI. cap. V. ex Alfeno IC. tradit.

Ex illis autem Ro. cum Carthaginiensibus Fœderibus quæ ex Polybio suprà adscripsimus, apparet, generale caput fœderum initiis apponi consueuisse huiusmodi, AMICITIA ESTO. Quod & Liuius lib. XXXVIII. comprobat, fœdus cum Antiocho in hæc ferè verba conscriptum fuisse narrans. AMICITIA REGI ANTIOCHO CVM POPVLO ROMANO HIS LEGIBVS ET CONDITIONIBVS ESTO. NE QVEM EXERCITVM QVI CVM POPVLO ROMANO SOCIISVE BELLVM GESTVRVS ERIT, REX PER FINES REGNI SVI, EORVMVE QVI SVB DITIONE EIVS ERVNT, TRANSIRE SINITO, NEV COMMEATV, NEV QVA ALIA OPE IVVATO. IDEM ROMANI, SOCIIQVE ANTIOCHO, ET IIS QVI SVB IMPERIO EIVS ERVNT, PRÆSTENTO. BELLI GERENDI IVS ANTIOCHO NE ESTO, CVM IIS QVI INSVLAS COLVNT, NEVE IN EVROPAM TRANSEVNDI. EXCEDITO VRBIBVS, AGRIS, VICIS, CASTELLIS, CIS TAVRVM MONTEM, VSQVE AD TANAIM AMNEM, ET A VALLE TAVRI, VSQVE AD IVGA QVA IN LYCAONIAM VERGIT. NE QVA ARMA EFFERTO EX IIS OPPIDIS, AGRIS, CASTELLISQVE, QVIBVS EXCEDAT: SI QVA EXTVLIT, QVÆ, QVOQVE OPORTEBIT RECTE RESTITVITO. NE MILITEM, NEV QVEM ALIVM EX REGNO EVMENIS RECIPITO. SI QVI EARVM VRBIVM CIVES QVÆ REGNO ABSCEDVNT, CVM REGE ANTIOCHO, INTRAQVE FINES EIVS REGNI SVNT, APAMEAM OMNES ANTE DIEM CERTAM REDEANT. QVI EX REGNO ANTIOCHI APVD ROMANOS SOCIOSQVE SVNT, IIS IVS ABEVNDI, MANENDIQVE ESTO. SERVOS, SEV FVGITIVOS, SEV BELLO CAPTOS, SEV QVI LIBER CAPTVS, AVT TRANSFVGA ERIT, REDDITO ROMANIS, SOCIISQVE. ELEPHANTOS TRADITO OMNES, NEQVE ALIOS PARATO. TRADITO ET NAVES LONGAS, ARMAMENTAQVE EARVM: NEVE PLVRES, QVAM DECEM NAVES ACTVARIAS, NVLLA QVARVM PLVSQVAM XXX. REMIS AGATVR, HABETO: NEVE MONEREM EX BELLI CAVSA QVOD IPSE ILLATVRVS ERIT. NEVE NAVIGATO CITRA CALICADNVM, NEVE SARPEDONEM, PROMONTORIA: EXTRA QVAM, SI QVA NAVIS PECVNIAM, STIPENDIVM, AVT LEGATOS, AVT OBSIDES PORTABIT. MILITES MERCEDE CONDVCENDI EX IIS GENTIBVS, QVÆ SVB DITIONE POPVLI ROMANI SVNT, ANTIOCHO REGI IVS NE ESTO: NE VOLVNTARIOS QVIDEM RECIPIENDI. RHODIORVM, SOCIORVMVE, QVÆ ÆDES ÆDIFICIAQVE INTRA FINES REGNI ANTIOCHI SVNT, QVO IVRE ANTE BELLVM FVERVNT, EO RHODIORVM, SOCIORVMVE SVNTO. SI QVÆ PECVNIÆ DEBENTVR,

TVR, EARVM EXACTIO ESTO. SI QVID ABLATVM EST, ID CONQVIRENDI, COGNOSCENDI, REPETENDIQVE, IVS ITEM ESTO. SI QVAS VRBES QVAS TRADI OPORTET, II TENENT, QVIBVS ANTIOCHVS DEDIT, EX IIS PRÆSIDIA DEDVCITO: VTIQVE RECTE TRADANTVR CVRATO. ARGENTI PROBI, XII. MILLIA ATTICA TALENTA DATO, INTRA DVODECIM ANNOS, PENSIONIBVS ÆQVIS. TALENTVM, NE MINVS PONDO LXXX. ROMANIS PONDERIBVS PENDAT, ET TRITICI DXL. MILLIA MODIVM. EVMENI REGI TALENTA CCCL. INTRA QVINQVENNIVM DATO: ET PRO FRVMENTO, QVOD ÆSTIMATIONE FIAT, TALENTA CXXVII. OBSIDES ROMANIS XX. DATO: ET PRO TRIENNIO MVTATO, NE MINORES OCTONVM DENVM ANNORVM, NEV MAIORES QVINVM QVADRAGENVM. SI QVI SOCIORVM POPVLI ROMANI VLTRO BELLVM INFERENT ANTIOCHO, VIM VI ARCENDI IVS ESTO: DVM NE QVAM VRBEM AVT BELLI IVRE TENEAT, AVT IN AMICITIAM ACCIPIAT. CONTROVERSIAS INTER SE IVRE AC IVDICIO DISCEPTENTO: AVT, SI VTRISQVE PLACEBIT, BELLO. Appian. ἐν Συριακῇ, P. Scipionem ita Antiocho fœderis illius leges dicentem inducit. Δίδομεν δὲ ὅσα καὶ πρότερον αὐτῷ προσγεγόμεθα, μικρὰ ἄττα παραθεέντες, ὅσα καὶ ἡμῖν ἔσται χρήσιμα, καὶ αὐτῷ λυσιτελήσοντες τὸ μέλλον ἐς ἀσφάλειαν. ἀπεχέσθαι μὲν αὐτὸν τῆς Εὐρώπης ὅλης, καὶ Ἀσίας τῶν ἐντὸς ταύρου τε καὶ τοὔρεος τοῦδε τοῦ ταύρου, καὶ τούτοις ὅροι τεθήσονται· παραδιδῶναι δ' ἐλεφαντας ὅσους ἔχῃ, καὶ ναῦς ὅσας αὖ ἐπιτάξομεν· ἐς δὲ λοιπὸν ἐλέφαντας μὴ ἔχειν, ναῦς δὲ ὅσας αὖ θέλομεν. Δοῦναι δὲ καὶ εἴκοσιν ὁμήρους, ἃ αὖ ὁ στρατηγὸς ἐπιγράψῃ, καὶ χρήματα ἐς τὴν τοῦδε τοῦ πολέμου δαπάνην δι' αὐτὸν γενομένου, τάλαντα Εὐβοϊκὰ αὐτίκα μὲν ἤδη πεντακόσια, καὶ ὅταν τὰς δὲ τὰς ἀποδῶσι καὶ ἡ Σύγκλητος ὀπτήσῃ, δισχίλια καὶ πεντακόσια. Δώδεκα δ' ἔπεσιν ἄλλοις ἐπεγμένα καὶ δισχίλια, τὸ μέρος ἑκάστου ἔτους ἀναφέρειν ἐς Ράμην. Ἀποδοῦναι δ' ἡμεῖς αἰχμάλωτα καὶ αὐτόμολα πάντα, καὶ ἐμμενεῖν ὅσα λοιπὰ τῆς πρὸς Ἄτταλον τὸν Εὐμένους πατέρα Συμβήκης [illegible]. Ταῦτα λυπόχῳ τραπέντι ἀβόλως δ' δοκεῖν εἰρήνην τε καὶ φιλίαν, ὅταν ἡ Σύγκλητος ὀπτήσῃ. Quæ Senatus decreto sibi, vt subiicit, firmauit, paucis duntaxat additis, quæ ille complectitur his verbis. Ορῶ μὲν λυπόχῳ τῆς ἀρχῆς εἶναι δύο ἄκρας, Καλικάδνόν τε, καὶ Σαρπηδόνιον, καὶ ταύσδε μὴ παραπλεῖν λυπόχον ἐπὶ πόλεμῳ. Ναῦς δὲ καταφράκτους δυοδέκα ἔχειν μόνας, αἷς ἐς τοὺς ὑπηκόους πολέμου κατάρχῃ. Πολεμίμφον δὲ καὶ πλείοσι χρῆσθαι μηδένα δ' ἐκ τῆς Ρωμαίων ξενολογεῖν, μήδε φυγάδας ἐξ αὐτῆς ὑποδέχεσθαι, καὶ τὰ ὅμηρα διὰ τριετίας ἐναλάσσῃ, γράψαντος τοῦ παιδὸς λυπόχου. Ceterum de fœdere cum Æquis icto hæc Dionys. Halicar. lib. X. scribit. Καὶ τοῖς Αἰκανοῖς πρεσβευσαμένους ὑπὲρ εἰρήνης, ἐποιήσατο Σωσθήνας τοῦ καταλύσεως τοῦ πολέμου ἐν ἀξιοχρέῳ, Πόλλ' τε καὶ χώρας ἔχοντας Αἰκανούς, ὧν ἐκράτησαν, ὅτε αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο Ρωμαίοις, εἶναι ὑπηκόους, ἄλλο μὲν ὑποπλήσαντας μηδέν· εἰ δὲ τοῖς πολέμοις συμμαχίαν ὑποστέλλοντας, ὅσην δ' ἂν ποτε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι.

Apud Liuium lib. XXXII. T. Quintius has Philippo Macedonum Regi in eorũ colloquio pacis leges dat. DEDVCENDA EX OMNIBVS GRÆCIÆ CIVITATIBVS REGI PRÆSIDIA ESSE. CAPTIVOS ET TRANSFVGAS SOCIIS POPVLI ROMANI REDDENDOS: RESTITVENDA ROMANIS EA ILLYRICI LOCA, QVÆ POST PACEM IN EPIRO FACTAM OCCVPASSET. PTOLEMÆO REGI ÆGYPTI REDDENDAS VRBES, QVAS POST PHILOPATORIS PTOLEMÆI MORTEM OCCVPASSET. SVAS POPVLIQVE ROMANI CONDITIONES HAS ESSE: CETERVM ET SOCIORVM AVDIRI POSTVLATA ÆQVVM ESSE. ATTALI REGIS LEGATVS: NAVES CAPTIVOSQVE, QVÆ AD CHIVM NAVALI PRÆLIO CAPTA ESSENT, ET NICEPHORIVM, VENERISQVE TEMPLVM, QVÆ SPOLIASSET, EVASTASSETQVE, PRO INCORRVPTIS RESTITVI. Ab eodem Quintio, pacem Philippo Macedonum Regi ex decem Legatorum sententia datam idẽ Liuius lib. XXXIII. scribit, in has leges. OMNES GRÆCORVM CIVITATES, QVÆ IN EVROPA QVÆQVE IN ASIA ESSENT, LIBERTATEM AC SVAS LEGES HABERENT: QVÆ EARVM SVB DITIONE PHILIPPI FVISSENT, PRÆSIDIA EX HIS PHILIPPVS DEDVCERET: HIS QVÆ IN ASIA ESSENT, EVROMO PEDASISQVE ET BARGYLLIS, ET IASSO ET MYRINA, ET ABYDO, ET THASSO, ET PERINTHO. EAS QVOQVE ENIM PLACERE LIBERAS ESSE DECIANORVM LIBERTATE. QVINTIVS PRVSIÆ BITHYNIORVM REGI SCRIBERET, QVID SENATVI ET DECEM LEGATIS PLACVISSET. CAPTIVOS

Universidad de Deusto
Biblioteca

TRANSFVGASQVE REDDERE PHILIPPVM ROMANIS, ET NAVES OMNES TECTAS TRADERE: QVIN ET REGIAM VNAM INHABILIS PROPE MAGNITVDINIS, QVAM SEX DECIM VERSVS REMORVM AGEBANT: NE PLVS QVINGENTIS ARMATORVM HABERET, NEVE ELEPHANTVM VLLVM. BELLVM EXTRA MACEDONIÆ FINES NE INIVSSV SENATVS GERERET: MILLE TALENTVM DARET POPVLO ROMANO: DIMIDIVM PRÆSENS, DIMIDIVM PENSIONIBVS DECEM ANNORVM. Idem Liuius lib. XXXIIII. cum Nabide Lacedæmoniorum Tyranno pacem factam scribit in hunc modum. *Inde Quintius adhibitis Legatis tantùm, Tribunísque militum conditiones, in quas cum Tyranno pax fieret, has conscripsit*: SEX MENSIVM INDVTIÆ VT ESSENT NABIDI, ROMANISQVE, ET EVMENI REGI, ET RHODIIS. LEGATOS EXTEMPLO MITTERENT ROMAM, T. QVINTIVS ET NABIS, VT PAX EX AVCTORITATE SENATVS CONFIRMARETVR. EX QVA DIE SCRIPTÆ CONDITIONES PACIS EDITÆ NABIDI FORENT, EA DIES VT INDVTIARVM PRINCIPIVM ESSET. ET VT EX EA DIE, INTRA DECIMVM DIEM, AB ARGIS CETERISQVE OPPIDIS, QVÆ IN ARGIVORVM AGRIS ESSENT, PRÆSIDIA OMNIA DEDVCERENTVR: VACVAQVE ET LIBERA TRADERENTVR ROMANIS: ET NE QVOD INDE MANCIPIVM REGIVM PVBLICVMVE AVT PRIVATVM EDVCERETVR: ET SI QVA ANTE EDVCTA FORENT, DOMINIS RECTE RESTITVERENTVR. NAVES QVAS CIVITATIBVS MARITIMIS ADEMISSET, REDDERET: NEVE IPSAM NAVEM VLLAM, PRÆTER DVOS LEMBOS, QVI NON PLVS QVAM SEXDECIM REMIS AGERENTVR, HABERET. PERFVGAS ET CAPTIVOS OMNIBVS SOCIIS POPVLI ROMANI CIVITATIBVS REDDERET, ET MESSENIIS OMNIA QVÆ COMPARERENT, QVÆQVE DOMI COGNOSCERENT. EXVLIBVS QVOQVE LACEDÆMONIIS LIBEROS ET CONIVGES RESTITVERET, QVÆ EARVM VIROS SEQVI VOLVISSENT: INVITA NE QVA EXVLIS COMES ESSET. MERCENARIORVM MILITVM NABIDIS, QVI AVT IN CIVITATES SVAS, AVT AD ROMANOS TRANSISSENT, IIS RES SVÆ OMNES RECTE REDDERENTVR. IN CRETA INSVLA NE QVAM VRBEM HABERET: QVAS HABVISSET, REDDERET ROMANIS. NE QVAM SOCIETATEM CVM VLLO CRETENSIVM AVT QVOQVAM ALIO INSTITVERET, NEV BELLVM GERERET CIVITATIBVS OMNIBVS QVAS IPSE RESTITVISSET, QVÆQVE SE SVAQVE IN FIDEM AC DITIONEM POPVLI ROMANI TRADIDISSENT, OMNIA PRÆSIDIA DEDVCERET: SEQVE IPSE SVOSQVE AB HIS ABSTINERET. NE QVOD OPPIDVM, NE QVOD CASTELLVM IN SVO ALIENOVE AGRO CONDERET. OBSIDES, EA ITA FVTVRA, DARET QVINQVE, QVOS IMPERATORI ROMANO PLACVISSET, FILIVM IN HIS SVVM: ET TALENTA CENTVM ARGENTI IN PRÆSENTI, ET QVINQVAGINTA TALENTA IN SINGVLOS ANNOS PER ANNOS OCTO. Syllam verò Mithridati has pacis leges dantem facit Appianus in Mithridatico. Ἐαὐτὸν φίλον ἡμῖν, ὃν ἔχεις, ὦ Ἀρχέλαε, παραδιδῶ πάντα Μιθριδάτης· ὑποδῶ δὲ καὶ Σπεσινησίους ἡμῖν, ἢ πρίσβεις, ἢ Λιχμαλάτας, ἢ Αὐτομόλους, ἢ ἀνδράποδα ὑποδραίτα καὶ χίους, ὅτι τοῖς δι' ἐμοῦ ἄλλους αἰσχρῶς ἐς τὸν Πόντον ἐποίησαν. μεθ' ἃ· Ἐξαγάγῃ δὲ καὶ τὰς φρουρὰς ἐκ πάντων φρουρείων χωρὶς ὧν ἐκράτησεν ὁ τῆς δὲ τῆς παραυτοδιστως. Ἐσενέγκῃ δὲ καὶ τὴν δυναμὶν τοσαύτην πολέμου, τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην. Καὶ φέρῃ μόνης ἀρχὴν τῆς πατρῴας δυναστείας, ἐλπίζω πείσας ραιμαίους αὐτῷ μηδὲν ὑπομνῆσαι τῶν γεγενότων. Quas conditiones Mithridatem accepisse post aliquot interiecta, refert.

Fœderis autem cum Aetolis ictí has fuisse leges ac conditiones Liuius lib. XXXVIII. refert. IMPERIVM MAIESTATEMQVE POPVLI RO. GENS ÆTOLORVM CONSERVATO SINE DOLO MALO. NE QVEM EXERCITVM QVI ADVERSVS SOCIOS AMICOSQVE EORVM DVCETVR, PER FINES SVOS TRANSIRE SINITO: NEVE VLLA OPE IVVATO. HOSTES EOSDEM HABETO, BELLVMQVE PARITER GERITO: PERFVGAS, FVGITIVOS, CAPTIVOSQVE. REDDITO. ROMANIS SOCIISQVE, PRÆTERQVAM SI QVI CAPTI CVM DOMOS REDISSENT, ITERVM CAPTI SVNT: AVT SI QVI EO TEMPORE EX HIS CAPTI SVNT QVI TVM HOSTES ERANT ROMANIS, CVM INTER PRÆSIDIA ROMANA ÆTOLI ESSENT. ALIORVM QVI

QVI COMPARABVNT INTRA DIES CENTVM CORCYRÆORVM MAGISTRATIBVS SINE DOLO MALO TRADANTVR. QVI NON COMPARABVNT, QVANDO QVISQVE EORVM PRIMVM INVENTVS FVERIT, REDDATVR. OBSIDES XL. ARBITRATV COS. RO. DATO NE MINORES XII. ANNORVM MAIORES XL. OBSES NE ESTO. PRÆTOR, PRÆFECTVS EQVITVM, SCRIBA PVBLICVS: NEV QVIS QVI ANTE OBSES FVERIT APVD RO. CEPHALENIA EXTRA PACIS LEGES ESTO &c. QVÆ VRBES, QVI AGRI, QVI HOMINES, ÆTOLORVM IVRIS ALIQVANDO FVERVNT: QVI EORVM L. QVINTIO, CN. DOMITIO COSS. POSTVE EOS COSS. AVT ARMIS SVBACTI, AVT VOLVNTATE, IN DITIONEM POPVLI RO. VENERVNT, NE QVEM EORVM ÆTOLII RECEPISSE VELINT. AENIADÆ CVM VRBE AGRISQVE ACARNANVM SVNTO. In fœdere etiã quod cum Gaditanis auctore L. Martio Primipili Centurione ictum fuit, tum cum Carthago nixa duabus Hispaniis populo Ro. immineret, ac Scipiones duo extincti occidissent, scriptum fuisse, VT PIA ET ÆTERNA PAX ESSET. Item VT GADITANI MAIESTATEM POPVLI RO. COMITER CONSTRVARENT, Cic. pro Cornelio Balbo scribit. *Nihil est aliud in fœdere* (de Gaditano loquitur) *percutiẽdo, nisi* VT PIA ET ÆTERNA PAX SIT, *illud etiam est, quod non est in omnibus fœderibus*, MAIESTATEM POPVLI RO. COMITER CONSERVENT. *Id habet hanc vim, vt ille sit in fœdere inferior. Primùm verbi genus huius*, CONSERVANDI, *quo magis in legibus quam fœderibus vti solemus, imperantis est, non precantis. Deinde cum alterius* POPVLI MAIESTAS CONSERVARI IVBETVR *de altero siletur, certè ille populus in superiore conditione causáque ponitur ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur.* Proculus in L. VII. D. de captiu. & postlim. reuers. LIBER POPVLVS *est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus: siue is fœderatus est*: Item SIVE ÆQVO FOEDERE, *in amicitiam venit: siue fœdere comprehensum est*, VT IS POPVLVS ALTERIVS POPVLI MAIESTATEM COMITER CONSERVARET. *Hoc enim adiicitur, vt intelligatur alterum populum superiorem esse non vt intelligatur alterum non esse liberum.* Seruius in lib. III. Aeneid. ad hunc versum. *Cognatásque vrbes, Cognatas*, ait, *vrbes quidam in honorem Augusti dictas accipiunt. Is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cauit in fœdere ipsius ciuitatis*, VT, SICVT COGNATI, OBSERVARENTVR A ROMANIS. Liu. lib. XXVI. conscriptas conditiones narrans, quibus Aetoli in amicitiam societatémque populi Ro. venirent: additum ait, VT SI PLACERET, VELLENTQVE, EODEM IVRE AMICITIÆ ELEI, LACEDÆMONIIQVE, ASIÆQVE ET ILLYRIORVM REGES ESSENT. BELLVM VT EXTEMPLO ÆTOLI CVM PHILIPPO TERRA GERERENT. NAVIBVSNE MINVS XX. QVINQVEREMIBVS ADIVVARET ROMANVS. VRBIVM CORCYRA TENVS, AB ÆTOLIA INCIPIENTI, SOLVM, TECTAQVE, ET MVRICVM AGRIS, ÆTOLORVM: ALIA OMNIS PRÆDA POPVLI RO. ESSET. DARENTQVE OPERAM ROMANI, VT ACARNANIAM ÆTOLI HABERENT. SI ÆTOLI PACEM CVM PHILIPPO FACERENT, FOEDERI ADSCRIBERENT, ITA RATAM EORVM PACEM SI PHILIPPVS ARMA AB ROMANIS, SOCIISQVE, QVIQVE EORVM DITIONIS ESSENT, ABSTINVISSET. ITEM SI POPVLVS RO. FOEDERE IVNGERETVR REGI, VT CAVERET, NE IVS EI BELLI INFERENDI ÆTOLIS, SOCIISQVE EORVM ESSET.

Sanè fœdera quæ inter populum Ro. & Iudaicum intercesserunt, percenset Ioseph. lib. XII. antiq. Iudaic. cap. XVII. lib. XIII. cap. XVII. & lib. XIIII. cap. XVI. Eorum exẽpla quia supra lib. II. in capite de Societate & Amicitia Senatus consultis iungi solita, adduxi, nõ committam, vt in ταυτολογίας crimen vocari possim.

Illud interdum fœderibus comprehendebatur, VT EOSDEM AMICOS ATQVE INIMICOS, FOEDERATI HABERENT. Testimonio est fœdus cum Rhodiis M. Marcello & Seruio Sulpitio Coss. renouatum: quo adscriptum erat, EOSDEM SE HOSTES HABITVROS QVOS SENATVS POPVLASQVE ROMANVS. Quod ego ex literis didici, quæ à Lẽtulo ad Senatum populúmque Ro. scriptæ habentur lib. XII. familiar. Epistol. Ciceronis. Liuius etiam lib. XXXVII. Aetolorum legatis duas pacis conditiones latas ait, VT VEL SENATVI LIBERVM ARBITRIVM DE SE PERMITTERENT, VEL MILLE TALENTVM DARENT: EOSDEMQVE AMICOS ATQVE INIMICOS HABERENT. Idẽ alio ciusdẽ libri loco eorundẽ Aetolorũ Legatos refert ab vno Senatore, PERMITTERENT ARBITRIVM DE SE

Universidad de Deusto
Biblioteca

POPVLO ROMANO? Deinde ab altero, HABITVRINE EOSDEM QVOS POPVLVS RO. SOCIOS ET HOSTES ESSENT? Idē lib. XXXVIII. narrat Fuluiū Cos. pacem petentibus Aetolis respondisse, ÆTOLOS NISI INERMES, DE PACE AGENTES, NON AVDITVRVM SE: ARMA ILLIS PRIVS, EQVOSQVE OMNES TRADENDOS ESSE: DEINDE MILLE TALENTVM ARGENTI POPVLO RO. DANDVM: CVIVS SVMMÆ DIMIDIVM PRÆSENS NVMERETVR, SI PACEM HABERE VELLENT. AD EA ADIECTVRVM ETIAM IN FOEDVS ESSE, VT EOSDEM QVOS POPVLVS RO. AMICOS, ATQVE HOSTES HABEANT. Et ita hodiéque in eiusmodi fœderibus quæ vulgari nostro sermone liguas offensiuas & defensiuas appellamus, vetus & tralaticium caput hoc apponitur, futuros qui paciscuntur, amicorum amicos, & inimicorum inimicos.

Præterea Fœderibus olim, vt etiamnum adsolet, vltro citróque, eorum qui fœdus & amicitiam inter se iungebant, Fœderati comprehendebantur, quos nominatim adscribere moris erat. Liuius lib. XXIII. de Fœdere inter Romanos & Philippū Macedonū regem, *P. Sempronius conditiones pacis dixit*, VT PARTHINI, ET DIMALLVM, ET BARGVLVM, ET EVGENIVM ROMANORVM ESSENT, *Atintanas missis Romam legatis ab Senatu impetrasse, vt Macedoni accederent. In eas conditiones cùm pax conuenisset, ab rege* FOEDERI ADSCRIPTI, PRVSIA BITHYNIÆ REX, ACHÆI, BOEOTI, THESSALI, ACARNANES, EPIROTÆ. *Ab Romanis*, ILLIENSES, ATTALVS REX, PLEVRATVS, NABIS LACEDÆMONIORVM TYRANNVS, ELEI, MESSENII, ATHENIENSES. *Hæc conscripta consignatáque sunt, & in duos menses indutiæ factæ, donec Romam mitterentur legati, vt populus in has cōditiones pacem iuberet.* Plinius lib. III. Nat. histor. cap. IIII. *Votontiorum ciuitatis fœderatæ duo capita, Vasco & lucus Augusti. Oppida verò ignobilia,* XIX. *sicut* XXIIII. *Nemausientibus attributa. Adiecit* FORMVLÆ *Galba Imperator ex Inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios.*

Ne Peregrinorum quidem fœdera tacēda sunt. Liuius lib. XXIII. auctor est, fœdus & amicitiam per legatos Philippum Macedonum Regem cum Annibale iunxisse legibus his, VT PHILIPPVS REX QVAM MAXIMA CLASSE (*ducentas autem videbatur effecturus*) IN ITALIAM TRAIICERET, ET VASTARET MARITIMAM ORAM, BELLVM PRO PARTE SVA TERRA MARIQVE GERERET. VBI DEBELLATVM ESSET, ITALIA OMNIS, CVM IPSA VRBE ROMA, CARTHAGINIENSIVM ATQVE ANNIBALIS ESSET, PRÆDAQVE OMNIS ANNIBALI CEDERET. PERDOMITA ITALIA, NAVIGARENT IN GRÆCIAM, BELLVMQVE CVM QVIBVS REGIBVS PLACERET, GERERENT. QVÆ CIVITATES CONTINENTIS INSVLÆ AD MACEDONIAM VERGVNT, EÆ PHILIPPI REGNIQVE EIVS ESSENT. *In has fermè leges*, ait Liuius, *inter Pœnū ducē, legatósq; Macedonum ictū fœdus.* Idē lib. XXIII. Cāpanos cū Annibale pacē his conditionibus feciſſe ſcribit. NE QVIS IMPERATOR, MAGISTRATVSVE POENORVM, IVS VLLVM IN CIVEM CAMPANVM HABERET: NEVE CIVIS CAMPANVS INVITVS MILITARET, MVNVSVE FACERET. VT SVÆ LEGES, SVI MAGISTRATVS, CAMPANIS ESSENT. VT TRECENTOS EX ROMANIS CAPTIVOS POENVS DARET CAMPANIS, QVOS IPSI ELEGISSENT: CVM QVIBVS EQVITVM CAMPANORVM, QVI IN SICILIA STIPENDIA FACERENT, PERMVTATIO FIERET. Eiusdem Annibalis iussu, narrante Liuio lib. XXIIII. Locrensibus pax data fuit, VT LEGIBVS SVIS VIVERENT: VIÆ PARITER ET PORTVS IN POTESTATE LOCRENSIVM ESSENT: SOCIETAS EO IVRE STARET: ET POENVS LOCRENSEM, LOCRENSISQVE POENVM BELLO AC PACE IVVARET. Germanorum verò, Insubrium, Heluetiorum, Lapidum, nonnullorum itē ex Gallia Barbarorum fœderibus exceptum fuisse Cic. pro Corn. Bal. scribit, NE QVIS EORVM A ROMANIS CIVIS RECIPERETVR. Formulam vtique pacis inter M. Antonium, Octauiū Cæsarē & Sex. Pōpeium initæ, ex Appiani lib. Bellor. ciuil. & Velleio Paterc. lib. II. petendam signasse sat est.

Sciendum est autem, ex Liuio lib. XXXIIII. Tria fuisse Fœderum genera, quibus Reges ciuitatésque inter se amicitias, societatésque paciscerentur. Vnum, cùm bello victis dicebantur leges, Vbi enim omnia ei qui armis plus poterat, dedita erant, quæ ex

iis habere victos, quibus mulctari eos vellet, ipsius ius atque arbitrium erat. Alterum cùm pares bello, æquo fœdere in Pacem atque Amicitiam veniebant. Tunc enim repetebantur, reddebantúrque, per conuentionem res, & si quarum turbata, possessio erat, eæ aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriusque commodo componerentur. Tertium erat genus, cùm, qui hostes nunquam fuerant, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coibant. Hi neq; dicebant, neque accipiebant leges: id enim victoris & victi erat. Ex hoc genere cùm rex Antiochus esset, mirari se Quintio dicebat, quòd Romani æquum censerent ei leges dicere, quas Asiæ vrbium liberas & immunes, quas stipendiarias esse vellent: quas intrare præsidia regia, regémque verarent. Cū Philippo enim hoste pacem, non cum Antiocho amico, societatis fœdus ita sanciēdū fuisse. Liuius lib. IX. *Theates Apuli impetrauerunt, vt fœdus daretur: neque vt* ÆQVO *tamen* FOEDERE, *sed vt in ditione populi Ro. essent.* Eius generis fœdus fuisse à Mancino cum Numantinis ictum Appianus ἐν Ἱσπανικῇ ita scribit: Καὶ μεθ' ἡμέραν ἀχροώμενον, καθεσόμενον αὐτὸν Νομαντίνων, καὶ πάντας ἀποκτείνειν ἀπειλοῦντων, εἰ μὴ σωθοῖτο εἰρήνῃ, Σωσθῆναι ὅτι ἴση καὶ ὁμοία Ῥωμαίοις καὶ Νομαντίνοις. Virgil. lib. XI.

ET FOEDERIS ÆQVAS
DICAMVS LEGES, *sociósque in regna vocemus.*

Eiusmodi fœdus Æneas cum Latino iungit apud eundem lib. XII. Æneid. his verbis,

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto: PARIBVS SED LEGIBVS AMBÆ
Inuictæ gentes æterna IN FOEDERA MITTAM.

Eō certè alluſisse eum non dubium est lib. IIII. Æneid. cùm ait,

Si quod, NON ÆQVO FOEDERE *amantes*
Curæ numen habet.

Liuius lib. VII. *Vt qui* EX ÆQVO NOS IN AMICITIAM VENISSE *meminissemus.* Idem lib. XXIII. *Quod* FOEDVS ÆQVVM *dedimus: quod leges nostras.* Ad Fœderum vtiq; formulas bellè alludit Petronius Arbiter Satyrico, his verbis: *Vtitur pœnitentiæ occasione dux Eumolpus, & castigato antè vehementissimé Lica*, TABVLAS FOEDERIS SIGNAT, *queis hæc formula erat.* EX TVI ANIMI SENTENTIA, VT TV TRIPHÆNA, NEQVE INIVRIAM TIBI FACTAM A GYTONE QVERARIS, NEQVE SI QVID ANTE HVNC DIEM FACTVM EST, OBIICIAS, VINDICABISVE, AVT VLLO ALIO GENERE PERSEQVENDVM CVRABIS: VT TV NIHIL IMPERABIS PVERO REPVGNANTI, NON AMPLEXVM, NON OSCVLVM, NON COITVM VENERE CONSTRICTVM, NISI PRO QVA RE* PRÆSENTES NVMERAVERIS DENARIOS CENTVM. ITEM LICA, EX TVI ANIMI SENTENTIA, VT TV EVCOLPION, NEC VERBO CONTVMELIOSO INSEQVARIS, NEC VVLTV, NEQVE QVÆRES VBI NOCTE DORMIAT, AVT SI QVÆSIERIS, PRO SINGVLIS INIVRIIS NVMERABIS PRÆSENTES DENARIOS DVCENTOS. IN HÆC VERBA FOEDERIBVS COMPOSITIS ARMA DEPONIMVS: ET NE RESIDVA IN ANIMIS ETIAM POST IVSIVRANDVM IRA REMANERET, PRÆTERITA ABOLERI OSCVLIS PLACET.

Pactis autem pacis de his qui bello capti erant, caueri consueuisse ostendit Triphonin. in L. XII. D. de captiu. & postl. his verbis, *In pace postliminium est his qui bello capti erant: de quibus* NIHIL IN PACTIS ERAT COMPREHENSVM. Pompon. in L. XX. eodem tit.: *Si captiuus, de quo in pace cautum fuerat*, VT REDIRET, *sua voluntate manſit* &c.

Quandoq; etiam inter hostes in breue, & in præsens tempus conueniebat, NE INVICEM SE LACESSERENT. Quod, Indutias, vocabant interprete Paulo in L. XIX. §. Indutiæ, D. de captiu. & postlim. Varro autem in libro Humanarum, qui erat de bello & pace, Indutias definiebat esse, PACEM CASTRENSEM PAVCORVM DIERVM. Quam tamen definitionem Agellius lib. I. cap. XXV. mordet: Indutiásque ita dictas credit, quasi tu dicas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDE VTI IAM. Pactum enim Indutiarum ait esse eiusmodi, VT IN DIEM CERTVM NON PVGNETVR; NIHILQVE INCOMMODI DETVR: SED EX EO DIE, POSTEA VTI IAM, OMNIA BELLI IVRE AGANTVR. *Quod dicitur dies certus præfinitus, pactúmque sit,* VT ANTE EVM DIEM NE PVGNETVR, ATQVE IS DIES VBI VENIT, INDE VTI IAM PVGNETVR: *idcirco ex iis quibus dixi vocibus quasi per quendam coitum & copulam, nomen Indutiarum connexum est.* Cuius notationis fides penes auctorem erit. Nos in medio rem relinquimus. Cæsar lib. III. de bello Ciu. Indutias à Bibulo postulatas scribit, dum à Pompeio redire posset, néve alter alteri noceret.

Confecto bello, Exercitus nobis dimittendus est. Erant autem multa Missionum genera, quæ Vlpianus enumerat in L. II. §. 1. D. de his qui notant. infa. *Est enim*, ait, HONESTA, *quæ emeritis stipendiis, vel antè, ab Imperatore indulgetur: &* CAVSARIA, *quæ propter valetudinem laboribus militiæ soluit. Est* IGNOMINIOSA. IGNOMINIOSA *autem* MISSIO *totiens est, quoties is qui mittit, addit nominatim,* IGNOMINIÆ CAVSSA SE MITTERE. *Semper enim debet addere, cur miles mittatur.* Ignominiosæ planè Missionis elegans formula extat in Hircij, siue Oppij lib. de bello Africo. Illic enim Cæsar ignauos petulantésque milites his verbis ab exercitu dimittit: QVAPROPTER C. AVIENE, QVOD IN ITALIA MILITES POPVLI RO. CONTRA REMP. INSTIGASTI, RAPINASQVE PER MVNICIPIA FECISTI, QVODQVE MIHI REIQVE PVBLICÆ INVTILIS FVISTI, ET PRO MILITIBVS, TVAM FAMILIAM, IVMENTAQVE IN NAVES IMPOSVISTI, TVAQVE OPERA, MILITIBVSQVE, TEMPORE NECESSARIO RESPVBLICA CARET: OB EAS RES IGNOMINIÆ CAVSSA AB EXERCITV MEO TE REMOVEO, HODIEQVE EX AFRICA ABESSE, ET QVANTVM POTES, PROFICISCI IVBEO. ITEMQVE TE A. FONTEI, QVOD TRIBVNVS MILITVM SEDITIOSVS, MALVSQVE CIVIS FVISTI, AB EXERCITV DIMITTO. T. ALLIENE, M. TYRO C. CLVSIANE, CVM ORDINES IN MEO EXERCITV BENEFICIO NON VIRTVTE CONSEQVVTI, ITA VOS GESSERITIS, VT NEQVE BELLO FORTES, NEQVE PACE BONI, AVT VTILES FVERITIS, ET MAGIS IN SEDITIONE, CONCITANDISQVE MILITIBVS ADVERSARIORVM NOSTRORVM IMPERATORIS, QVAM PVDORIS MODESTIÆQVE FVERITIS STVDIOSIORES, INDIGNOS VOS ESSE ARBITROR, QVI IN MEO EXERCITV ORDINES DVCATIS: MISSOSQVE FACIO, ET QVANTVM POTESTIS, ABESSE EX AFRICA IVBEO. Aliàs inuenio hac in re veteres vsos his verbis, DISCEDITE QVIRITES, ATQVE ARMA DEPONITE. Apud Lucanum certè lib. v. Cæsar ita milites dimittit,

—DISCEDITE CASTRIS,
TRADITE NOSTRA VIRIS IGNAVI SIGNA, QVIRITES.

Quod exēplum secutus fertur Imp. Alexād. Seuer. de quo Lāpridius hæc narrat: *Mota seditione in castris, cùm Alexander tribunal ascendisset, vinctísque omnibus ad tribunal adductus, circūstantibus militibus & quibusdā armatis ita cœpit.* COMMILITONES, *si tamē ista vobis quæ à vestris facta sunt displicent, disciplina maiorum Rempub. tenet: quæ si dilabitur, & nomen Romanum & imperium amittemus, neque enim sub nobis ista facienda sunt, quæ sub impura illa bestia nuper facta sunt. Milites Romani vestri socij, mei contubernales & commilitones, amant, potant, luxuant, Græcorum more etiam quidam se instituunt. Hoc ego diutius feram? & non eos capitali dedam supplicio? Tumultus post hoc ortus est. atque iterum:* QVI IN CONCIONE *estis, vocem in bello contra hostem, non contra Imperatorem vestrum necessariam emittite: certè campiductores vestri hanc vos docuerunt contra Sarmatas & Germanos ac Persas emittere: non contra eum qui acceptam à prouincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit. Continete igitur vocem truculentam campo ac bellis necessariam,* NE VOS HODIE OMNES VNO ORE, ATQVE VNA VOCE, QVIRITES, DIMITTAM: *& incertum, an* QVIRITES. *Non enim digni estis, qui vel Romanæ plebis sitis, si ius Romanum non agnoscitis. Et cùm vehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur:* DEPONITE, *inquit, dextras contra*

tra hostes erigendas, si fortes estis. Me enim ista non terrent. Si enim vnum hominem occideritis, non nobis deerit Resp. non Senatus, non P. R. qui de vobis vindicet. Cùm nihilominus post ista fremerēt, exclamauit, QVIRITES, DISCEDITE, ATQVE ARMA DEPONITE.

Cæsarianam autem illam Missionem Appianus & Dio diuersis verbis concipiunt. Ille enim lib. II. bellor. Ciuil. Militibus missionem postulantibus, Cæsarem nihil cunctatum respondisse ait, Ἀφίημι τῆς στρατείας. Hic verò lib. XLI. ita eum loquentē facit: Παύσαι μὲν ἀφ' ὧν ταῦτα τῆς στρατίας, ὥ τι ἂν ἡμᾶς ὀνομάσωμι. Seuerus verò apud Herodianum lib. II. Milites ita exauctorat: Κελεύω ὑποζώσασθαί τε ὑμᾶς καὶ ὑποδύσαντας, εἶτα τὰς κεκευθείσας ἐσθῆτας στρατιωτικὰς, γύμνους ὑποπέμπειν. Παραγγέλλω τε ὑμῖν ἀπίναι ὡς πορρωτάτω τῆς Ῥώμης, ἀπειλῶ καὶ διόμνυμαι· καὶ τοσαυτορεύω κολασθήσεσθαι κεφαλικῶς, εἴ τις ὑμῶν ἐντὸς ἑκατοστοῦ σημείου ἀπὸ τῆς Ῥώμης φανείη. Scipio autem castris abegisse mutilem multitudinem dicitur, ab Appiano ἐν λιβυκῇ, his verbis, Ἁπάντας ἐκ τοῦ Σκιπιωνείου σήμερον, ὅσοι μὴ στρατεύσονται, χαρίς τῶν ὑπεξαπιστομένων ὑπ' ἐμοῦ μένειν. Commeatus vtique dandi formulam exhibet Liuius lib. XXI. Annibalis ore, hoc modo: ITAQVE CVM LONGINQVA AB DOMO INSTET MILITIA, INCERTVMQVE SIT, QVANDO DOMOS VESTRAS, ET QVÆ CVIQVE IBI CHARA SVNT VISVRI SITIS: SI QVIS VESTRVM SVOS INVISERE VVLT, COMMEATVM DO: PRIMO VERE EDICO ADSITIS, VT DIIS BENE IVVANTIBVS, BELLVM INGENTIS GLORIÆ, PRÆDÆQVE FVTVRVM INCIPIAMVS. Atque hac Missionum Commeatúsq; formula, Militares formulas missas faciemus.

Universidad de Deusto Biblioteca

BARN. BRISSONII REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,

DE FORMVLIS, ET SOLLEMNIBVS populi Ro. verbis.

LIB. V.

SAGIS ad Togas, à Paludamẽtis ad Prætextas, remisso, exutóque, quod per aliquot paginarum spatium Militares Formulæ indixerant, iustitio, redeundum est. Hoc enim libro, hærere in foro, volitare in tribunalibus, lites sequi, iudicia obire, decreui. Quem latè olim patentem campum, exiguis hodie finibus, non minus veterum librorum iactura; quàm Constantini, de Formulis & Impetrationibus actionum sublatis, constitutio circumscripsit. Enitar tamen, quantum labore efficere, ac diligentia consequi potero, vt hac quoque in parte otij mei ratio constet. Et quoniam omnium actionum instituendarum principium, à Titulo de in Ius vocando, proficisci Iustinianus dixit, inde quoque sermonis huius initium ducere commodum videtur. Verba autem quibus iuris sui experiundi gratia, ad Prætorem euocare olim aduersarios solebant, erant huiusmodi, IN IVS EAMVS: vel, IN IVS VENI, SEQVERE AD TRIBVNAL: vel, IN IVS AMBVLA. Prioris formulæ testes habeo locupletissimos, Plautum, & Terẽtium. Apud illũ enim Pœnulo Act. v. Sc. IIII. Hanno Pœnus,

ITE, *ait*, IN IVS, *ne moramini*,
Antestante me atque duce.

Eiusdémque comœdiæ Sc. penult. Agorastocles lenonem ita in Ius vocat, LENO, EAMVS IN IVS. Apud hunc verò, Phormione Act. v. Sc. VIII. Demipho Phormionem appellans, IN IVS EAMVS, ait. Sed & Seneca in Ἀποκολοκυντώσει Pedonem Pompeium his verbis Claudium in ius vocantem facit, IN IVS EAMVS: *ego tibi fellas ostendam*. Martialis lib II. Epigrammat.

IN IVS, *ô fallax atque infitiator*, EAMVS.

Et lib. XII.

Sit tandem pudor, aut EAMVS IN IVS.

Alterius Formulæ auctor mihi est Plinius in Panegyrico: *Dicitur*, ait ille, *actori atque procuratori tuo*, IN IVS VENI, SEQVERE AD TRIBVNAL. Posterioris verò Plautus,

Plautus, compluribus in locis. Vt in Curculione, Act. v. Sc. II. Phedr.

Qui scias mercari furtiuas atque ingenuas virgines,
AMBVLA IN IVS.

Et paullo pòst,

Ergo AMBVLA IN IVS.

Et in Persa Act. IIII. Sc. vlt.

Age, AMBVLA IN IVS *Leno. D. quid* ME IN IVS VOCAS?

Et paullo pòst,

Sum surdus, AMBVLA, SEQVERE HAC.

Idem Rudente Act. III. Sc. vlt.

Ego hunc scelestum in Ius rapiam exulem:
AGE, AMBVLA IN IVS.

Et mox,

In Iure causam dicito: hic, verbum sat est.
SEQVERE. LA. *Obsecro te, subueni, mi Charmides,*
Rapior obtorto collo.

Similiter apud Terẽtiũ Phormio. Act. v. Sc. VIII. Demipho Phormioni, IN IVS AMBVLA. Interdum etiam Plautus eandem Formulam concipit in hunc modum, IN IVS VOCO. Veluti Pœnulo Act. v. Sc. III.

Moramini, IN IVS VOCO.
Nisi honestiu' st prehendi.

Rursus eiusdem Comœd. Sc. penult.

Leno, IN IVS TE VOCO.

Idem Asinar. Act. II. Sc. IIII.

IN IVS VOCO TE.

Et Persa Act. IIII. Sc. vlt.

Sed ego IN IVS VOCO.

Quod si vocati in ius, protinus & illico non sequerentur, sed frustrarentur & morarentur, pedémve struerent, testimonium iis qui præstò aderant, dènuntiabatur, his verbis, LICET ANTESTARI? quæ hoc significabant, Licétne vobis testibus ad hanc rem vti? Illi vbi, LICET, respondissent, annuissẽtve, aurem in qua memoriæ sedem veteres locabant, porrigebant, qua molliter tacta, atque apprehensa, monebantur rei gẽstæ memores esse. Quo facto manu iniecta aduersarius, ni satisdaret, in ius rapi, obtortóque collo ad Prætoris tribunal trahi poterat. Hunc morem omnium apertissimè Horatius expressit lib. III. Sermonum,

—*Casu venit obuius illi*
Aduersarius: &, QVÔ TV, ait, TVRPISSIME? *magna*
Exclamat voce: &, LICET ANTESTARI? *Ego verò*
Oppono auriculam: RAPIT IN IVS, *clamor vtrinque.*

Plaut. Curculio Act. v. Sc. II.

Ph. AMBVLA IN IVS. *M. non eo.* Ph. LICET ANTESTARI? M. *Nõ licet.*
Ph. *Iupiter te malè disperdat miles: Inteſtatus viuito.*
C. *At ego, quem* LICET. Ph. *tu accede huc, Curculio*: M. *seruum* ANTESTARI? C. *Vide*
Hem, vt scias me liberum esse. M. *Ergo* AMBVLA IN IVS. *Hem tibi.*
C. OCIVES, CIVES. M. *Quid clamas?* Ph. *Quid istum tibi tactio est?*
M. *Quia mihi libitum est.*

Qui Plauti locus vulgò personarum serie permixta ac confusa, mirè perturbatus est.

Vadimoniorum etiam, quæ iudicio sistendi causa fiebant, certam fuisse ac sollemnem conceptionem, Cicero Epist. XIIII. lib. II. Epistol. ad Qu. Fratrem ostendit, *Trebatium*, inquiens, *quòd ad se miserim, perfalsè & humaniter etiam mihi gratias agit. Negat enim in tanta multitudine eorum qui vnà essent, quemquam fuisse*, QVI VADIMONIVM CON-

Universidad de Deusto
Biblioteca

CIPERE POSSET. Satisdabat vtique reus se in Ius venturum, fideiussorésque dabat, qui cum certo die IVDICIO SISTI, aut QVANTI EA RES ESSET, promitterent. Cicero pro Quintio: *Ita disceditur, vt,* IDIBVS SEPTEMBRIS P. QVINTIVM SISTI ALPHENVS PROMITTERET. *Venit Romam Quintius*: VADIMONIVM SISTIT. Idem ex Titulis, Qui satisd. cogan. & Si quis cautionib. Iudic. sisten. cau. fac. in Pandectis perspicuè apparet. Acro ad illum Horatij versum lib. I. Sermo. Sat. I.

Ille datis vadibus qui rure extractus in vrbem,

Vadibus, ait, *sponsoribus: à vadimonio, quod promittit, is qui ad iudicium vocatur*, CERTO DIE ADEVTVRVM. *Vades ideò dicti, quod qui eos dederit, vadendi, id est, discedendi habet potestatem.*

Ex Vadimoniorum planè sollemnibus verbis hæc erant, IN DIEM TERTIVM, SIVE PERENDINVM: quorum Cicero pro Muræna meminit, quô loci addubitasse Prudẽtes scribit, DIEM TERTIVM, an PERENDINVM dici oporteret. Ea verba notis hisce scribi solita I. D. T. S. P. Valerius Probus tradit. Ascon. in III. in Verrem. COMPERENDINATIO *est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denuntiatio* IN PERENDINVM DIEM. *Namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna sacramenti peterent,* POSCEBANT IVDICEM: QVI DABATVR *post trigesimum diẽ quo dato, deinde inter se* IN PERENDINVM DIEM, VT AD IVDICIVM VENIRENT, DENVNTIABANT, *quo cũ esset ventum antequã caussa ageretur, quasi per indicẽ rem exponebãt, quod ipsum dicebatur.* CAVSÆ CONIECTIO, *quasi causæ suæ in breue coactio.* Sacerdotes certè populi Ro. tunc cũ in DIEM TERTIVM dicere vellent, DIE PERENDINI dixisse Agell. lib. x. cap. XXIIII. auctor est. Illa porrò verba de quibus inter iurisconsultos nõ cõuenisse Cic. ait, ad vadimonia pertinuisse, eoq; referẽda esse, docet Agellius lib. VII. Noct. Attic. cap. I. de Scipione Africano oppidum quoddam obsidente agens. *Et quodam die ius in castris sedens dicebat, atque ex eo loco id oppidum procul videbatur. Tum è militibus qui in iure apud eum stabãt, interrogauit quispiã ex more, in* QVEM DIEM, LOCVMQVE VADIMONIVM PROMITTI *iuberet.* Et *Scipio manum ad ipsam oppidi quod obsidebatur arcem protendens,* PERENDIE, *inquit,* SE SISTANT ILLO LOCO. Priscis quidem temporibus, Actorem denũtiasse aduersario, vt Iudicio certa & stata die adesset, Theophil. tradit in §. Appellamus Instit. de actionib. vbi & Iustinianus, in personã Actiones, inde CONDICTIONVM nomen inuenisse scribit, quod CONDICERE prisca lingua denuntiare significabat. CONDICTIONEM etiam Paulus in Festi Pomp. Epitome, in diem certum eius rei quæ agitur, denuntiationem, interpretatur. Hinc & STATVS CONDICTVS DIES CVM HOSTE, apud Plaut. Curculio. Act. I. Sc. I. Agell. lib. XVII. cap. III. Verùm vetustas Denuntiationum ambages sustulere Impp. Arcad. Honor. & Theodos. constitutione ad Aemilianum Pf. v. quæ ponitur in L. si quis debiti, sub Tit. de denuntiatio. vel edit. rescrip. in Cod. Theod.

Reus planè qui vadimonium promiserat, iudicio adesse sese, citatus respondebat, his fermè verbis, ECCE SISTO ME. Indicat Plautus Curculio. Act. I. Sc. III. cùm ait,

Vbi tu es qui me conuadatus veneris vadimonio?
Vbi tu es qui me libello venerio citasti?
SISTO EGO TIBI ME, *& mihi contra itidem* VT SISTAS *suadeo.*

Cui Phædromus respondet,

ASSVMO. *nam si absim, haud recusem, quin mihi malè sit mel meum.*

Iam vbi in Ius ventũ erat, interdum à Prætore Aduocati petebantur, quos se petentibus daturum Edicto pollicebatur, L. I. D. de postulan. Cic. ad Trebat. Epist. XI. lib. VII. Familiar. *Ego omnibus, vnde petitur, hoc consilij dederim, vt à singulis interrogibus* BINAS ADVOCATIONES *postulent. Satisne tibi vt deor ius ciuile didicisse?* Seneca in Proœmio lib. III. Controuersiar. *Tanta illi perturbatio fuit, vt* ADVOCATIONEM PETERET. Idem in Σατυρικῶι. *Tandem procedit Petronius vetus conuictor eius, &* POSTVLAT ADVOCATIONEM. Et lib. I. de ira. *Deinde* ADVOCATIONEM *etiã sibi* PETIT, *vt excutiendæ veritati spatium habeat.* Et lib. III. *Si in hoc erit* PETITA ADVOCATIO, *iudicium apparebit esse, non iram.* De aduocato aũtem à Prætore dato lepidum Siculi cuiusdam responsum à Cicer. lib. II. de Orato. refertur. Nam cùm ei Scipio Prætor patronum causæ dedisset hospitem suum, hominem nobilem, sed admodum stultum, QVÆSO, inquit ille, PRÆTOR, *aduersario meo* DA ISTVM PATRONVM: *Deinde mihi neminem dederis.*

Postulabantur etiam à Prætore Iudices, qui de ea re qua de agebatur, cognoscerent. Videntur autem id desiderantium verba fuisse hæc, PRÆTOR, IVDICEM ARBITRVMVE POSTVLO VTI DES. Quæ singularibus hisce literis, P. I. A. V. P. V. D. Valer. Prob. testatur. Vnde Cic. Occasionem seu maledicti, seu ioci arripuit in Orat. pro Muræna: *Iam illud*, inquiens, *mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, vtrum* DIEM TERTIVM, *an* PERENDINVM, IVDICEM AN ARBITRVM, REM AN LITEM, *dici oporteret.* Nam & in actionibus disiunctiuè dictum, QVAM REM SIVE LITEM, Varr. lib. VI. de lingua Lat. comprobat his verbis. *Quibus res erat in controuersia, ea vocabatur* LIS. *Ideò in actionibus videmus dici,* QVAM REM SIVE LITEM DICERE OPORTET. Et ita in formula Relationis seu Consultationis de bello apud Liu. lib. I. QVARVM RERVM LITIVM, CAVSARVM, &c. In Iudice verò collocando, addicendóve, dici solitum, SI ALIVM PROCAS, NIVE EVM PROCAS, hoc est, poscis, Fest. Pomp. in verbo, *Procum*, tradit. Seruius etiam ad finem versus lib. I. Æneid. *Penitúsque procacibus austris: Procax*, ait, *propriè petax est. nam* PROCARE, *est petere, vnde proci petitores vocantur.*

Porrò, quandoque contentione aliqua orta, iurgióve moto, Iudicem aduersario Ferre se dicebat is qui ad iudiciũ prouocabat. Sic apud Liu. lib. VIII. Q. Fabius aduersus Papyrij Cursoris scueritatẽ ad populũ prouocãs, *Eúmque tibi*, ait, *Exercitus, Senatúsque iudicium fugienti* IVDICEM FERO, *qui certè vnus plus quàm tua Dictatura pollet.* Idem lib. III. *Proinde, vt ille iterum ac sæpius prouocet, sic se iterum ac sæpius* IVDICEM ILLI FERRE. Et lib. IX. *Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum* IVDICEM FERAM? Cicero lib. II. de Oratore: *Vt Sergius ille Galba* CVM IVDICES *L. Scribonio Tribuno pleb.* FERRET *familiares suos.* Et alio eiusdem libri loco, M. Flaccum multis probris Scipioni obiectis ei P. Mucium Iudicem tulisse refert. Quinetiam interdum in Iudicem litigatores consentiebant, ex corúmque conuentione is Iudex Addicebatur, vt apparet ex L. LXXX. D. de iudic. Valer. Max. lib. II. cap. VIII. *Itaq; Iudex* INTER EOS CONVENIT *Attilius Calatinus.*

Planè qui iudicẽ aliquẽ reiiciebãt, eos sollẽnibus verbis illũ sibi iniquũ, eierasse puto. Nec me leuis cõiectura ad id credendũ impellit. Hoc enim rectè colligi mihi videtur ex his Ciceronis lib. II. de Orato. verbis: *Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui T. Gracchum perculit. Cùm ei Flaccus multis probris obiectis P. Mutium* IVDICEM TVLISSET, EIERO, *inquit,* INIQVVS EST. Idem lib. V. in Verrem: *Scandilius* POSTVLARE *de conuentu* RECVPERATORES. *Tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis commissurum. Negotiatores putant esse turpe* ID FORVM SIBI INIQVVM EIERARE, *vbi negotientur. Prætor pronunciam totam,* SIBI INIQVAM EIVRAT. Idem Philipp. XII. *Itaque vt alacres & læti spe pacis oblata, inter se impij ciues, quasi vicissent, gratulabantur, sic* ME INIQVVM EIERABANT, *& de me querebantur.* Eum siquidem apud quem odio, aut gratia altera pars præualeret, quíque litigatori quaqua ratione infensus esset, perturbationisve alicuius, quæ eũ à rectè iudicando auerteret, suspicione laboraret, iniquum iudicem habitum, vulgatum est.

Aliam reiiciendi Iudicis formulam porrigit Plin. in Panegyr. *Licet*, ait ille, REIICERE: *licet exclamare,* HVNC NOLO: TIMIDVS EST, *& bona seculi parum intelligit.* ILLVM NOLO, QVIA CÆSAREM FORTITER AMAT. Et paullo pòst: *Liberum est disceptanti dicere*, NOLO EVM ELIGERE.

Ceterùm plerumq; sacramento litigatores inter se contendebant, vt ex Varrone, Cicerone, & Festo Pomp. pridẽ patefactum est. Qua in re videntur recepta fuisse verba hæc, QVANDO NEGAS, TE SACRAMENTO QVINGENARIO PROVOCO. Quæ in numerum notarum iuris Valer. Prob. retulit. Apud eundẽ de eodem sacramento hæ notæ conspiciuntur, Q. N. S. Q. id est, vt illic interpretatur, QVANDO NEGAT, SACRAMENTO QVÆRITO. Quam fuisse Prætoris pronuntiationem quidam existimant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sponsionibus etiam se inuicem qui contendebant prouocare consueuerant, siue actionibus, siue interdictis expertùri essent. Eas particula hac, NI, concepras fuisse testimoniis multis confirmabo. Cicero lib.v.in Verr. *P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessiuit,* NI APRONIVS DICTITARET TE SIBI IN DECVMIS ESSE SOCIVM. Et postea: *Sponsio est,* NI TE APRONIVS IN DECVMIS SOCIVM ESSE DICAT. Idē Orat. VII. in eūdem Verr. *Cogere eum cœpit, cùm ageret nemo, nemo postularet,* HS *duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo,* NI FVRTIS QVÆSTVM FACERET. Idem pro Cæcinna: *Facta est sponsio,* NI CÆCINNA RESTITVTVS, EX EDICTO PRÆTORIS ESSET. Et alio eiusdem Orationis loco: *Optimè sponsionē facere possent,* NI ADVERSVS INTERDICTVM PRÆTORIS VIS FACTA ESSET. Idē in Piso. *Cùm ego eum Cœlimontana introiisse dixissem, sponsione,* NI ESQVILINA INTROIISSET, *homo promptus lacessiuit.* Item lib. III. Offic. *Fimbriam audiebam de patre nostro puer, Iudicem Mario Lutatio fuisse, equiti Rom. sanè honesto, cū is sponsionem fecisset,* NI VIR BONVS ESSET. Et Epist. XXI. lib. VII. Familiar. ad Trebat. *Cùm ei dicerem, tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse,* NI BONORVM TVRPILIÆ POSSESSIONEM Q. CÆPIO PRÆTOR EX EDICTO SVO MIHI DEDIT. Quo fit vt existimē, vt apud Ciceronē pro Quintio legendum: *Iubet P. Quintium sponsionem cum Sex. Nævio facere,* NI BONA SVA EX EDICTO P. BVRRIENI PRÆTORIS DIES XXX. POSSESSA ESSENT. Ascon. in III. contra Verr. *Sponsione ipse prouocatur ab aduersario, certæ pecuniæ, aut æstimationis, quam amittat,* NI SVA SIT HEREDITAS DE QVA CONTENDIT. Agellius lib. XIIII. cap. II. Noct. Attic. hæc ex Catonis Oratione quā is pro L. Turio, contra Cn. Gellium dixit, verba citat: *Nunc si sponsionem fecisset Gellius cum Titio,* NI VIR MELIOR ESSET GELLIVS, QVAM TITIVS, *nemo opinor tam insanus esset, qui iudicaret meliorem esse Gellium quàm Titium.*

Stipulationes in ea re vltrò citróque interceſſiſſe, ac STIPVLATVM vnum, RESTIPVLATVM verò alterum docet Valerius Maximus lib. II. cap. VIII. L. Lutatij Cos. & Valerij Prætoris contentionem de Triumpho narrans: *Pertinaciúsque, ait, progressa contentione, Valerius sponsione Lutatium prouocauit,* NI SVO DVCTV CLASSIS PVNICA ESSET OPPRESSA. *Nec dubitauit,* RESTIPVLARI *Lutatius.* Hanc tamen Sponsionum formulam per voculam, QVOD, bis extulit idem Valer. Max. Veluti lib. VI. cap. I. *Sed sponsionem se facere paratum diceret,* QVOD ADOLESCENS ILLE PALAM ATQVE APERTE CORPORE QVÆSTVM FACTITASSET. Similiter lib. VII. cap. II. *Iudex addictus de sponsione quam is cum aduersario,* QVOD VIR BONVS ESSET, *fecerat.*

In iudice quoque ferendo eandē particulā, NI, adhibitā Liu. lib. III. ostendit, cū ait: *Proinde, vt ille iterū, ac sæpius prouocet, sese iterū ac sæpius* IVDICEM ILLI FERRE, NI VINDICIAS AB LIBERTATE IN SERVITVTEM DEDERIT. Idem eod. lib. NI ITA ESSET, *multi priuatim* FEREBANT *Volscio* IVDICEM. Plaut. Ruden. Act. V. Sc. VI.

Cedo qui cùm habeam iudicem,
NI DOLO MALO INSTIPVLATVS SIS, NIVE ETIAM DVM SIEM QVINQVE ET VIGINTI NATVS ANNOS.

Postulabantur autem à Prætore iudicia. Cicero III. in Verrem. *in eum* IVDICIVM *de professione iugerum* POSTVLABATVR. Idem lib. II. Epistolar. ad Attic. *Et cùm esset damnatus, erat* IVDICIVM POSTVLATVRVS. Iulianus in L. minor, D. de Euictionib. *Seius* POSTVLABAT APVD PRÆTOREM, VTILEM SIBI DE EVICTIONE STIPVLATIONEM IN TITIVM DARI. Paul. in L. si quis cum, D. comm. diuid. *Pomponius scripsit posci iudicem posse à quolibet sociorum.*

Præterea postulatum à Prætore, VT ABSENTIS, vel, QVI IVDICIO NON STITISSET, BONA EX EDICTO POSSIDERE LICERET, Cicero in Orat. pro Quintio docet. Idem lib. III. in Verr. *Insimulant hominem fraudandi causa discessisse:* POSTVLANT, VT BONA POSSIDERE LICEAT.

Iam quibus verbis Prætores Aduocati compellarent, ex Agellij vno & item altero loco liquebit. Sic enim lib. XV. cap. V. *Quapropter vrbanissimè respondisse Prætorem, nō indoctum virū barbatulo cuidā ex aduocatorū turba, Sulpitius Apollinaris in quadam Epistola scriptū reliquit. Nā cùm ille, inquit, Rabula, audaculus ita postulasset, verbáq; ita fecisset:* OMNIA, VIR CLARISSIME, NEGOTIA, DE QVIBVS TE COGNITVRVM ESSE HODIÈ

DIÈ DIXISTI, DILIGENTIA ET VELOCITATE TVA, PROFLIGATA SVNT. *Vnum id solùm relictum est,* DE QVO ROGO, AVDIAS. *Tum Prætor satis ridiculè:* AN ILLA NEGOTIA DE QVIBVS IAM COGNOVISSE ME DICIS, PROFLIGATA SVNT, EQVIDEM NESCIO. HOC AVTEM NEGOTIVM QVOD IN TE INCIDIT, PROCVL DVBIO, SIVE ID AVDIAM, SIVE NON AVDIAM, PROFLIGATVM EST. Idē Agellius lib. II. cap. XXII. verba Varronis ex Satyra refert hæc, *Memini ego Prætoris docti hominis Tribunali me fortè assistere, atque ibi aduocatum non incelebrem sic postulare, vt quam causam diceret, remque quæ agebatur, non attingeret. Tunc Prætorem, ei cui res erat, dixisse,* ADVOCATVM EVM NON HABERE: *& cùm is quia ea verba faciebat, reclamasset:* EGO ILLI, VIR CLARISSIME, SVPERSVM, *respondisse Prætorem festiuiter,* TV PLANE SVPERES, NON ADES. Marcellus in L. proximè, D. de his quæ in testam. delent. Viuium Zenonem aduocatum apud Imp. Antoninū hæc, in cognitione quadam testamentaria, dixisse refert, ROGO, DOMINE IMPERATOR, AVDIAS ME PATIENTER.

In formulis autem iudiciorum dandorum principem locum tenuisse verba hæc, SI PARET, non est ignotum: id quod Cicero Oratio. pro Rosc. Comœdo apertissimè demonstrat. Idem in Diuinatione: *Vt hoc Quæstori Cæcilio, viro optimo & homini æquissimo, nuntiatum est, vocari ad se Agonidem iubet: Iudicium dat statim,* SI PARERET, EAM SE ET SVA, VENERIS ESSE, DIXISSE. Idem lib. III. in Verrem: *Dabat iste iudicium,* SI PARERET, IVGERA EIVSMODI FVNDI ESSE PLVRA, QVAM COLONVS PROFESSVS ESSET, *tum vti Xeno damnaretur.* Et alio eiusdem Orationis loco: *Quærebant, quæ in verba Recuperatores daret: respondebat,* SI PARERET ADVERSVS EDICTVM FECISSE. Fest. Pomp. PARRET, *quod est in formulis, debuit & producta priore syllaba, & non gemino,* R, *scribi: vt fieret,* PARET, *quod est, inueniatur: vt comparet, apparet.* Petron. Arbiter Satyrico,

Iurisconsultus PARET, NON PARET, *habeto,*
Atque esto quidquid Seruius & Labeo.

Hæc formula à Theophilo in §. æquè, Institut. de actionib. & §. tutores, Institut. de his per quos agere poss. & Constantin. Hermenop. lib. I. Epit. Tit. II. Græcè redditur his verbis, Εἰ φαίνεται.

ACTIONES CERTE in personam liquet mihi adfirmare datas hac formula, SI PARET TITIVM MÆVIO DARE FACERE OPORTERE, SEMPRONIVS IVDEX ESTO. Quæ postrema duo verba notis hisce scripta I. E. ex Valerio Probo & Isidoro lib. I. Etymologiar. constat. Totius verò huius formulæ, vel vnus idoneus testis esset Cicero pro Rosc. Comœdo his verbis: *Eius rei ipsa verba formulæ, testimonio sunt: Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex,* SI PARET HS. IↃↃↃ. DARI OPORTERE. Et paullo pòst: *Quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis* HS. IↃↃↃ, *de tuarum tabularum fide, compromissum feceris, arbitrū sumpseris,* QVANTVM ÆQVIVS MELIVS SIT DARI, REPROMITTI, SI PARERET. Hanc etiā actionū in personam formulā Iustinianus tribus locis perspicuè comprobat. Vnus est in §. is quoque qui non debitum, Institut. quib. mod. re contrah. oblig. *Nam perinde,* ait, *ab eo condici potest,* SI PARET EVM DARE, FACERE, OPORTERE, *ac si mutuum accepisset.* Alter est in §. sic itaque discretis, Institut. de actionib. *Certum est non posse actorem suam rem ita ab aliquo petere,* SI PARET EVM DARE OPORTERE. Tertius est in §. præterea, Institut. de perpet. & temporalib. actionib. *Qua de causa efficax est aduersus eum actio, qua actor intendit,* SI PARET EVM DARE OPORTERE. Theophil. in §. tutores, Institut. de his per quos agere poss. Ὁπόταν παρεγκουρέσωσι εἰ μὴ ἄκυρόν ἐστιν, ὅπως εἰώθασι κρίνειν, Εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον Χρεῶν Δοῦναι Τίτιῳ, δὸς αὐτῷ παρεγκουρέσωμεν κατὰ δίκασον αὐτόν, ὡς δίκαιον. Et mox, Ἐὰν δέ τις ἐνάγεται ὡς παρεγκουρέσων, ὁ κυρῶν οὕτως ὀφείλει λέγειν, Εἰ φαίνεται Δοῦναι χρεῶν Σεῖον δέκα νομίσματα, κατὰ δίκασον Πεῖμον τὸν αὐτοῦ Προκουρέσωμεν εἰς δέκα νομίσματα.

Sanè eos qui condicebant, seu in personam agebant, intendere solitos, DARI SIBI

Universidad de Deusto
Biblioteca

OPORTERE, Iurisconsultorum indicio, plurimis in locis planum fit. Scævola in L. si duo, D. de solutionib. *Quod si* INTENDAT DARI SIBI OPORTERE, *vel ideò* DARI OPORTET IPSI, *quod heres existit.* Modestin. in L. liber homo, D. de verb. oblig. *Liber homo in stipulatum deduci non potest: & quia nec* DARI OPORTERE INTENDI, *nec eius æstimatio præstari potest.* Paulus in L. si vnus, D. de seruit. rust. præd. *Sed si omnes stipulentur sine communis seruus, singuli ex sociis sibi,* DARI OPORTERE, *petere possunt.* Iulianus in L. non quocumque, §. 1. D. de lega. 1. *rectè ex testamento petam,* EAM MIHI DARE OPORTERE. Vlpianus in L. 11. §. idem Iulianus, D. quod certo loco. *An si qui Ephesi sibi, aut Titio, dari stipulatus est, si alibi Titio soluatur, nihilominus possit* INTENDERE, SIBI DARI OPORTERE. Et in L. si quis à me, D. de actionib. emp. *Pomponius posse dici ait, vènditorem* SIBI DARI OPORTERE QVOD PLVS EST, PETERE. Et in L. si ad libertatẽ, D. de noxalib. actionib. *Si is qui pro seruo moritur, ignorans eum decessisse, noxale iudicium acceperit, absolui debet, quia desiit verum esse, propter eum* DARI OPORTERE. Iustinian. in Tit. de exceptionib. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti, quod non debueris promittere, palàm est iure ciuili te obligatum esse, & actio, qua* INTENDITVR DARI OPORTERE, *efficax est.* Idẽ in §. plus autem. Institut. de actionib *Si is qui ita stipulatus fuerit, Ephesi dare spondes? Roma* INTENDAT DARI SIBI OPORTERE. Denique Valerius Probus in Iuris notis numerat has A. T. M. D. O, id est, AIO TE MIHI DARE OPORTERE: quibus proculdubio verbis actorum in huiusmodi actionibus intentio concipiebatur. Hanc autem DARI OPORTERE, formulam, ad condictiones solas pertinuisse: ab actionibus verò in rem alienam fuisse auctor est Iustin. in §. sic itaque discretis. Instit. de actionib. Nemo enim rem suam DARI SIBI OPORTERE intendebat, nisi si aduersus furẽ condictione furtiua experiretur.

Enimuerò quod obligatione aliqua (quo ex fonte in personam actiones manasse nemo nescit) debebatur, his plerumque generalibus verbis designabatur, QVOD TE MIHI DARE, FACERE OPORTET, L. Et vno, D. de acceptilationib. L. emptor, & L. à te hominem, & l. vlt. D. de Nouationib. L. si à colono, D. de verbor. obligationib. L. quod te, D. si cert. pet. L. cùm rem, D. rem pup. sal. fo. Isdémque verbis vsos cos qui quæ sibi ab aliis debebantur, legabant, docet L. si ita scripsisset, D. de lega. 11. L. cùm ita, & L. si ei, D. de libera. leg.

Eadẽ quoque verborum formula concipi solebat iusiurandum, quod creditores debitoribus deferentibus præstabant. Paulus in L. eum qui, §. 1. D. de iureiurando: *Si iurauero te* STICHVM MIHI DARE OPORTERE. & §. vlt. *Si iurauero,* VSVMFRVCTVM DARI MIHI OPORTERE. In L. nam posteaquam, in principio, D. eodem tit. *An hoc solùm quæritur, an iurauerit,* DARI SIBI OPORTERE. & § 1. eiusdem L. *Si is qui temporaria actione mihi obligatus erat, detulerit iusiurandum, vt iurem eum* DARE OPORTERE, & §. præterea. *Si fraudator detulerit iusiurandum creditori, vt iuraret* DECEM SIBI DARI OPORTERE. & §. iusiurãdũ. *Si datus ad petendum procurator iurauerit* DARI MIHI OPORTERE. Atq; vt actor reo deferente iurabat DARI SIBI OPORTERE., sic & reus, DARI SIBI NON OPORTERE. L. si duo, §. vlt. D. de iureiurando. *Si quis iurauerit in re pecuniaria per Genium Principis* DARE SE NON OPORTERE. In L. quoties, D. eodem. *Veluti de pecunia credita cùm iurat actor,* SIBI DARI OPORTERE: *vel reus,* SE DARE NON OPORTERE. & L. Si seruus, D. eod. *Si seruus iurauerit dominum* DARE NON OPORTERE. L. qui iurasse, §. si pater filium, D. eod. *Si pater filium* DARE NON OPORTERE *iurauerit.* & L. vlt. in prin. *Creditore qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat, iusiurandum deferente pupillus iurauit,* SE DARE NON OPORTERE. & §. si fideiussor, *Si fideiussor iurauerit* SE NON DARE OPORTERE. & §. vltimo. *Si defensor absentis vel præsentis iurauerit eum quem defendit* DARE NON OPORTERE. In L. in duobus, §. igitur, D. eod. tit. *Si cùm ex stipulatu iudicatum solui conueniretur, iurauit* SE DARE NON OPORTERE. Et §. vlt. *Si fortè reus extra iudicium actore deferente iurauerit* SE DARE NON OPORTERE. Et in L. quòd si deferente, D. quib. mod. pign. *Si deferente creditore iurauit debitor* SE DARE

RE NON OPORTERE, *pignus liberatur.* Hermogen. in L. vlt. D. de exceptionib. *Filiusfamilias exceptionem patri quærit, si eum* DARE NON OPORTERE IVRAVERIT. Simili modo, Cõfessiones ab his qui personali actione conueniebantur, conceptas ostendit, L. certum, §. 1. D. de confess. *Si quis incertum confiteatur, vel corpus* SIT CONFESSVS, STICHVM, VEL FVNDVM DARE SE OPORTERE.

Verbum autem hoc, OPORTERE, non ad facultatem Iudicis pertinebat, qui poterat, vel pluris, vel minoris, condemnare: sed ad veritatem referebatur, quemadmodum Paulus tradit in L. verbum oportere, D. de verb. signific. Item, QVI SIBI DARE FACERE OPORTERE, intendebat, satis habebat quoduis eorum probare, ait L. sæpe, D. eod. tit. Planè qui argentũ vel aurũ depositum petebat, speciem & pondus complecti debebat, auctore Vlp. in L. 1. §. si quis argentum, D. depositi. SCYPHVM fortè vel LANCEM, vel PATERAM dicendo, & MATERIAM ET PONDVS addẽdo. Sed & si purpura esset infecta, vel lana, PONDVS SIMILITER ADIICIENDVM: saluo eo, vt si de quantitate ponderis incertũ esset, iuranti succurreretur. Item, Si cista signata deposita esset, Trebatio placebat cistam repetendam, non singularum rerum depositi agendum.

Cæterùm Formulis Prætoriis interdum latissima potestas arbitro, ex æquo & bono statuendi quid alterum alteri præstare oporteret, concedebatur. Id fiebat, additis atque insertis verbis, EX FIDE BONA. Cicero III. Officior. *Atque iste dolus malus legibus erat vindicatus, vt tutela* XII. *Tab. & circumscriptio adolescentium lege Lætoria: & sine lege, Iudicio, in quibus additur,* EX FIDE BONA. Idem eodem lib. *Arbitrum illum adegit,* QVIDQVID SIBI DARE FACERE OPORTERET, EX FIDE BONA. Et paullo post: *Qu. quidem Scævola Pont. Max. summam vim esse dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur,* EX FIDE BONA. Idem Topicis: *In omnibus igitur iis Iudiciis, in quibus,* EX FIDE BONA *est additum, plurimus eorum vsus est.* Valer. Max. lib. VIII. cap. II. *Calpurnius domum demoliri coactus, M. Porcium Catonem, inclyti Catonis patrem arbitrum Claudio addixit, & formulam,* QVIDQVID SIBI DARE FACERE OPORTERET EX FIDE BONA. Vlpianus in L. Quæro, D. Locati. *In quantum illum condemnari,* EX BONA FIDE OPORTEBIT. Huc pertinet quod Vlpian. in L. XI. D. de dolo, ait, *In factum verbis temperandam actionem dandam, vt* BONÆ FIDEI *mentio fiat.*

Interdum Formulis addebatur, QVANTVM ÆQVIVS MELIVS SIT DARI. Cicero pro Rosc. Com. *Quid est in arbitrio? mite, moderatum,* QVANTVM ÆQVIVS MELIVS SIT DARI. Et postea, *arbitrum sumpseris,* QVANTVM ÆQVIVS MELIVS SIT DARI, REPROMITTIS, SI PARERET. Et paullo pòst: *Quis vnquã, ad arbitros quantum petiit, tantùm absolut?* *Nemo.* QVANTVM *enim* ÆQVIVS ESSET SIBI DARI, PETIIT. Eiusmodi verba in Arbitrio rei vxoriæ adiici moris erat. Cic. lib. III. Offic. *Reliquorum autem Iudiciorum hæc verba maximè excellunt,* IN ARBITRIO REI VXORIÆ, MELIVS ÆQVIVS. Idem Topic. *In primisque in* ARBITRIO REI VXORIÆ, *in quo est,* ÆQVIVS MELIVS, *parati esse debent.* Hinc illud Scævolæ in L. penult. §. vlt. D. soluto matrim. *Quia* NEC MELIVS NEC ÆQVIVS ESSET, *quod exigere vir ab vxore non potuisset, ob id ex detrimento viri, mulierem locupletari.* Eodémq; respexisse videri potest Proculus in L. si Cornelius, D. de solutio. in qua de viri & vxoris controuersia quadam in rei vxoriæ actionẽ cadente, tractans, NEC MELIVS, ait, NEC ÆQVIVS ESSE EXISTIMAREM *eum fundum Seiæ reddi.*

Aliàs verò additum, VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SINE FRAVDATIONE, Cicer. Topic. tradit. Idem lib. III. Officior. *Nam quãti verba illa?* VTINE PROPTER TE, FIDEMVE TVAM CAPTVS, FRAVDATVSVE SIEM. *Quam illa aurea?* VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SINE FRAVDATIONE. Quæ fuisse propria ac peculiaria Arbitrij Fiduciæ, idẽ ostẽdit Epist. XII. ad Trebatium lib. VII. Familiar. inquiẽs: *Vbi porrò illa erit Formula Fiduciæ,* INTER BONOS BENE AGIER, ET SINE FRAVDATIONE?

Actionem etiam de peculio hanc habuisse adiectionem, ET SI QVID DOLÒ

Universidad de Deusto
Biblioteca

MALO DOMINI CAPTVS FRAVDATVSVE ACTOR EST, Vlpianus tradit in L. In bonæ fidei, D. de pecul. Idem in L. 1. §. filiusfam. D. depositi. *Si eorum nomine qui sunt in potestate, agatur, veniat in iudicium*, ET SI QVID PER EVM IN CVIVS IVRE SVNT, CAPTVS FRAVDATVSVE EST

Intentione porrò sua, Actor causam petẽdi complecti solebat, verbi gratia, in hunc modum, AIO TE CENTVM MIHI DARE OPORTERE, EX TESTAMENTO, vel, EX STIPVLATV. Patet hoc ex L. si is qui Stichum, D. de obligat. & act. & L. non quocumque, §. 1. D. de legat. lib. 1. Quintilian. lib. IIII. cap. II. *Accidit aliquando alueri, & sæpius actori causæ, vel quia satis est proponere, vel quia sic magis expedit. Satis est dixisse*, CERTAM CREDITAM PECVNIAM PETO EX STIPVLATIONE: LEGATVM PETO EX TESTAMENTO. *Diuersæ partis expositio est, cùr ea non debeantur.* Sed de actionibus in rem dicamus.

In his planè Prætor in hæc verba Iudicem dabat, SI PARET FVNDVM Q. D. A. P. TITII EX IVRE QVIRITIVM ESSE, NEQVE IS FVNDVS EI A MÆVIO RESTITVETVR, SEMPRONIVS IVDEX ESTO. Id ita esse Cicero III. in Verr. iniquitatem Verrinarum formularum reprehendens, docet: *Si verò*, ait, *illud quoque accedet, vt Prætor in ea verba Iudicium det, vt, vel Octauius Balbus Iudex, homo & Iuris & officij peritissimus, non possit aliter iudicare: Sit eiusmodi*, LVCIVS OCTAVIVS IVDEX ESTO, SI PARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR EX IVRE QVIRITIVM SERVILII ESSE, NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR: *non necesse erit L. Octauio Iudici cogere P. Seruilium Q. Catulo fundum restituere & condemnare eum quem non oporteat?* Arguit verò eô loci manifestam formulæ iniquitatem, quæ fundum, quem ex Iure Quiritium Seruilij esse ponit, Q. Catulo restitui iubet, sic vt aliter iudicare angustissimis formulæ cancellis conclusus Iudex non posset. Hanc Formulam Theophilus in §. Æquè Instit. de Actionib. in rem ita effert, Εἰ φαίνεται τὸν ἀγρὸν τῆς ἰδίας εἶναι δεσποτείας. Cõstantin. Harmenop. lib. 1. Epit. tit. II. ἔκφρασις, ait, ἐπάγων ὀφείλει θεῖναι ἐκάστῳ τῶν ῥάδων ἐκ τῆς προσούσης αὐτῷ, οἷον, Εἰ φαίνεται τὸν δὲ τὸν ἀγρὸν μὴ εἶναι τῆς τοῦ αἰτιδίκου δεσποτείας. Cuius formulæ leuiter pressa vestigia in aliquot Pandectarum capitibus cernuntur, vt in L. certum, D. de confessis. *Sed & si vindicem* REM MEAM ESSE. & in L. veluti, D. de petitio. hereditat. *Sicut Titij* HEREDITATEM NOSTRAM ESSE, INTENDERE *possumus, ita & Seij*, Et in L. licet, D. eod. tit. *Qui vel ex asse, vel ex parte heres est*, INTENDIT *quidem* HEREDITATEM SVAM ESSE *totam, vel pro parte*. Iabolen. in L. si seruus, D. de liber. cau. *Petere eum*, TVVM ESSE *poteris*. Et in L. II. D. de in lit. iur. *Siue* NOSTRVM *quid* PETAMVS. Iustinianus in §. sic itaque diseretis. Instit. de actionib. *quamuis sit aduersus eos etiam in rem actio, per quam* REM SVAM *quis* ESSE PETIT. Denique Paul. in L. si in rem, D. de rei vindicat. his verbis, *Si vestimenta* NOSTRA ESSE, *vel*, DARI OPORTERE NOBIS, PETAMVS, vtriusque tam in rem quàm in personam actionis formulas expressit, non aliter atque Vlpianus in L. sed si possessori, §. 1. D. de iureiuran. *Si iurauero, vsumfructum alicuius rei, vel* MEVM ESSE, *vel*, DARI MIHI OPORTERE. Et in L. sed & si seruus, D. eod. *Si iurarit*, REM DOMINI ESSE, *vel*, EI DARI OPORTERE. Vnde apparet in Actionibus in rem, iuratse petitorem REM SVAM ESSE. Vlpian. in L. sed & si res, §. si petenti, D. de Publicia. *Si petenti mihi rem, iusiurandum detuleris, egóque iurauero*, REM MEAM ESSE. Idem in L. Nã posteaquã, §. vlt. D. de iureiur. *Si petitor iurauit possessore deferente*, REM SVAM ESSE. Et L. si duo, §. 1. D. eod. *Eum qui iurauit* FVNDVM SVVM ESSE. Contrà, si possessoria quo res vindicabatur, iusiurãdũ deferebatur, is REM SVAM ESSE, vel, PETITORIS NON ESSE, iurabat. L. sed si possessori, D. de iureiur. & L. sed & si res, §. si petẽti, D. de Publie.

Planè, qui seruum vindicabat, iniecta manu, dicebat, HIC MEVS EST. Ouid. Eleg. IIII. lib. 1. Amor.

Et dicam, MEA SVNT, *iniiciámque manus.*

Idem lib. II. Amor.

INIICIAM DOMINAS IN MEA IVRA MANVS.

Hinc

Hinc lib. IIII. Fastor. Aprilem, quem quidam ab aperiendo dictum volunt, Venerem sibi arrogare ita ait:

Aprilem memorant ab aperto tempore dictum:
Quem Venus INIECTA VINDICAT, *Alma*, MANV.

Ad quem Vindicationis sollemnem morem allusisse credo Virgilium Ecloga IX. his versibus:

—Aduena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, vt possessor agelli,
Diceret, HÆC MEA SVNT, VETERES MIGRATE COLONI.

Macrob. ad illum Virgilij versum lib. X. Aeneid.

INIECERE MANVM *Parcæ, telisque sacrarunt.*
Euandri. —

Hic, ait, *proprietatem & humani, & diuini iuris executus est. Nam ex* MANVS INIECTIONE *penè mancipium designauit, & sacrationis vocabulo, obseruantiam diuini iuris impleuit.* Seruius ad eundem locum, Virgilium sermone iuris vsum notat. *Nam* MANVS, ait, INIECTIO *dicitur, quotiẽs nulla iudicis auctoritate expectata rem nobis debitam vindicamus.* Martial. lib. 1. Epigram. LIII.

Et cùm se dominum vocabit ille,
DICAS ESSE MEOS, *manúque missos.*

Quintilian. in argumento declamationis CCCLIX. *Publicanus noluit seruari: translatis* MANVS INIICIT, ET SVOS DICIT. Apud eundem Declamatio. CCCXLI. Rem suam aduersus publicanum vindicãs, intentionem suam duobus his verbis complectitur, MEA EST. D. Augustin. lib. 1. contra Academic. *Iam tibi profectò* INIECISSET MANVS, SVIQVE IVRIS TE ESSE PROCLAMANS, *& in bonorum possessionem te adducens.* Liuius lib. III. *Virgini venienti in forum (ibi namque in tabernis literarum ludi erãt) minister Decemuiri libidinis*, MANVM INIECIT, SERVA SVA NATAM, SERVAMQVE APPELLANS ESSE: SEQVIQVE SE IVBEBAT, *cunctantem, vi abstracturum.*

Plaut. Ruden. Act. III. Sc. 1.

GR. *Nescio: neque ego istas vestras leges vrbanas scio:*
Nisi quia, HVNC MEVM ESSE DICO. TR. ET EGO ITEM ESSE AIO MEVM. Ac fortè (nihil enim adfirmo) de his verbis Seneca sensit, cùm in διπλολογικῷ ait, *Ad summam tria verba citò dicat, & seruum me ducat.*

In homine autem petendo, quemadmodum Paulus tradit in L. si in rem D. de rei vindicat. nomen eius dici debebat, & vtrum puer, an adolescens esset, vtique si plures essent: sed si nomen eius ignoraretur, demonstratione eius vtendum erat, veluti, QVI EX ILLA HEREDITATE EST, vel, QVI EX ILLA ANCILLA NATVS EST. Filij verò familias vindicatio vti fieret, docet Vlpian. in L. 1. §. per hanc D. de rei vindic. *Si quis ita petit filium suum, vel in potestate*, EX IVRE ROMANO, *videtur mihi & Pomponio consentire, rectè eum egisse. Ait enim adiecta causa*, EX LEGE QVIRITIVM *vindicare posse.* Boëtius in Topica Cic. ex Caij lib. 1. Institut. In mancipationis sollemnibus eum, qui mancipio accipiebat, æs tenentẽ ita dixisse refert, HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. In iure verò Cessionem factam hoc modo ex eodem Caio scribit: *Apud magistratum populi Ro. vel apud Prætorem, vel apud Præsidem prouinciæ, is cui* RES IN IVRE CEDITVR, *rem tenens ita vindicat*, HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. *Deinde postquam hic vindicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit*, AN CONTRA VINDICAT. *quo negante, aut tacente, tunc ei qui vindicauerit, eam rem* ADDICIT: *idque* LEGIS ACTIO *vocabatur.*

Proinde eo Adoptionis ritu, quem Agellius lib. V. cap. XIX. & Caiùs lib. 1. Institut. cap. V. & VI. describunt, verisimile est in ea mancipatione, imaginariáque venditione quæ intercedebat, verba hæc sollemnia vsurpata.

Iam fundi petendi formula vti componeretur, Cicerone magistro erudimur. Is enim pro Muræna cùm Iurisconsultorum scientiam insectatur, longum vindicationis carmen ita exagitat: *Itaque irati illi*, (de Iurisconsultis loquitur) *quòd sunt veriti, ne dierum*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vatione peruulgata, & cognita, sine sua opera LEGE *posset* AGI, *notas quasdam composuerunt, vt omnibus in rebus ipsi interessent. Cũ hoc fieri bellissimè posset,* FVNDVS SABINVS MEVS EST: IMMO MEVS: *deinde iudicium: noluerunt.* FVNDVM, *inquit,* QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR. *Satis verbosè: cedò, quid postea?* EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. *Quid tum?* INDE EGO TE EX IVRE MANVM CONSERTVM VOCO. *Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, vnde petebatur, non habebat. Transit ad eum Iurisconsultus tibicinis Latini modo:* VNDE TV MĒ, *inquit,* EX IVRE MANVM CONSERTVM VOCASTI, INDE EGO TE REVOCO. *Prætor interea ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cùm ceteris rebus absurdum, tum verò nullo vsu.* VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRÆSENTIBVS, ISTAM VIAM DICO. ITE VIAM. *Præsto aderat sapiens ille, qui ire viam doceret.* REDITE VIAM: *eodem duce redibant.* Hæc ille, apud quem rectène an cum vitio legatur, *Vtrisque superstitibus præsentibus istam, &c.* in dubium vocat Seruius, qui in III. Aeneid. ad ea verba, *superatne & vescitur aura. Alij dicunt,* ait, *superat, id est, superstes est: sed superstes præsentem significat: vt Cic. in Muræniana. Suis vtrisque superstitibus, id est præsentibus.* Ex quo videri posset vocē, *Præsentibus,* è glossemate in ordinē verborū irrepsisse. Sed Fest. Pomp. vulgatā lectionē confirmat, cuius verba quòd ad formulā nostram pertineant, apponā: SVPERSTITES, ait, *testes præsentes significat: Cuius rei testimonium est, quod* SVPERSTITIBVS PRÆSENTIBVS, II, INTER QVOS CONTROVERSIA EST, VINDICIAS SVMERE *iubentur. Plautus in Artemone: Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest,* SVPERSTES.

Illi verò vindicationis formulæ Agellius lib. XX. cap. IX. testimonium perhibet hoc modo. EX IVRE MANVM CONSERTVM, *verba sunt ex antiquis actionibus: quæ cum* LEGE AGITVR, *& vindiciæ contenduntur, dici nunc quoque apud Prætorem solent.* Quæ verba etiam in carminibus Ennij inueniri subiicit, ex cuius octauo Annali hos decantatissimos versus adducit:

NON EX IVRE MANVM CONSERTVM, *sed magè ferro*
REM REPETVNT, *regnúmque petunt, vadunt solida vi.*

Quos & Cicero pro Muræna, & Epist. XIII. ad Trebat. lib. VII. Familiar. citat. Sollēnia deinde hæc verba Agellius ita explicat. *Itaque id, quod ex Iureconsultis, ex libris quoq; eorum didici, inferendum his commentariis existimaui: quoniam in medio rerum & hominum vitam qui colunt, ignorare non oportet verba actionum ciuilium celebriora.* MANVM CONSERERE, *est de qua re disceptatur, in re præsenti, siue ager, siue quid aliud est, cùm aduersarium simul manu prenderet, in ea re sollemnibus verbis vindicare: id est, vindicia correpta manu, in re atque in loco præsenti. Id apud Prætorē ex* XII. *Tabulis fiebat: in quibus ita scriptum est,* SI QVI IN IVRE MANVM CONSERVNT. *Sed postquam Prætores propagatis Italiæ finibus, datis iurisdictionibus, negotiis occupati, proficisci, vindiciarum dicendarum causa, longinquas res grauabantur, institutum est contra* XII. *Tabulas tacito consensu, vt litigantes non ex iure apud Prætorem manum conferrent: sed,* EX IVRE MANVM CONSERTVM VOCARENT, *id est, alter alterum ex iure ad conferendam manum in rem de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrum de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, vti vnam glebam, in ius, in vrbem, ad Prætorem deferrent, & in ea gleba tanquam in toto agro vindicarent. Idcirco Ennius significare volens bellum, non, vt ad Prætorem solitum est, legitimis actionibus, neque ex iure manum conseretum, sed bello ferróque, & vera vi atque solida, hoc videtur dixisse: conferens vim illam ciuilem & festucariam, quæ verbo diceretur, non quæ manu fieret, cum vi bellica & cruenta.* Hinc in iuris ciuilis notis has Valer. Probus ponit, E. I. M. C. V. id est, EX IVRE MANVM CONSERTVM VOCO. Fest. Pomp. VINDICIÆ *olim dicebantur, illæ, quæ ex fundo sumptæ, in ius adlatæ erant. At Ser. Sulpitius nomine* (sic enim suppleo) *iam singulariter formato, vindiciam esse ait, qua de re controuersia est, ab eo quod vindicatur.* Eum autem qui fundum petiturus esset, nomen eius, & quo loci esset, dicere debuisse Paulus tradit in L. si in rem D. de rei vindic. Ibidémque ait, eum qui in rem agebat, designare debuisse rem quam vindicabat, & vtrum totam an partem, & quotam peteret. Ac infectæ quidem materiæ, Pondus: signatæ, Numerum: factæ autem, Speciem dicere: Quin & Mensura dicenda

dicenda erat, cum res Mensura continebatur. Sed si vestimenta peteret, Numerum & Colorem dicere debebat.

Vindicationibus etiam causam petendi adiectam fuisse indicat, L. 1. §. 1. D. de rei vindicat. Vlpian. in L. si mater §. si quis autem D. de excepr. rei iudic. *Si quis autem* PETAT FVNDVM SVVM ESSE, EO QVOD TITIVS EVM SIBI TRADIDERIT: *si postea alia ex causa petat, causa adiecta, non debet summoueri exceptione.* Huc spectare verisimile est quæ Cicero pro Muræna ex Iurisconsultorum adytis profert, SED ANNE TV DICIS CAVSA VINDICAVERIS.

Confessoria planè actione qui agebant, ita intendebant AIO IVS MIHI ESSE IRE, AGERE, vel VTI FRVI, vel, AQVAM DVCERE PER TVVM FVNDVM, vel ALTIVS TOLLERE, prout ea erat seruitus quæ vindicabatur. Vlpian. in L. sicut, §. Atisto D. si seruit. vindic. *Ergo per contrarium agi poterit,* IVS ESSE FVMVM IMMITTERE. Et §. apud Pomponium, *tan quis possit ita agere,* LICERE FVMVM NON GRAVEM, *puta, ex loco,* IN SVO FACERE, AVT NON LICERE. Marcellus in L. An vnus D. eod. Tit. *An si prohibeatur à socijs, possit cum iis ita experiri,* IVS SIBI ESSE ÆDIFICARE. Vlpian. in L. si ei loco D. eod. tit. *Possum,* INTENDERE, IVS MIHI ESSE IRE AGERE. Et inox: *Posse me agere de iure meo, id est,* IVS ESSE IMMITTENDI STILLICIDIVM. Et postea, IVS SIBI ESSE IRE AGERE, VEL FRVI, INTENDERE *potest.* Idem in L. Vtifrui D. si vsusfr. pet. VTIFRVI IVS SIBI ESSE, *solus* INTENDERE *potest, qui habet vsumfructum.* Et in L. si rem §. vlt. D. de Euictio. *Si fundum in quo vsusfructus Titij erat, qui ei relictus est quoad viuet, detracto vsufructu ignoranti mihi vendideris, & Titius capite deminutus fuerit, & aget Titius,* IVS SIBI ESSE VTENDI FRVENDI. Et in L. Egi D. de exceptio. rei iud. *Egi tecum,* IVS MIHI ESSE ÆDES MEAS VSQVE X. PEDES ALTIVS TOLLERE. Papinian. in L. si precario D. commu. præd. *Nec vtiliter* INTENDITVR, IVS SIBI ESSE INVITO TE ÆDIFICATVM HABERE. Sic & in L. 1. §. in operis D. de noui oper. nuntiatio. *Deinde cœperit agere,* IVS SIBI ESSE ÆDIFICATVM HABERE. Similiter in L. si priusquam D. eod. tit. *non prius se ædificaturum, quam vltrò egisset,* IVS SIBI ESSE INVITO ADVERSARIO ALTIVS TOLLERE. Paulus in L. si prius §. sic & si D. de aqua & aq. pluu. *Agere potero,* IVS ESSE MIHI IRE AGERE AD ILLVM FVNDVM SVPERIOREM, *quamuis seruitutem ipse per fundum meum non habeam.*

Negatoriæ verò actionis, ex libris nostris exempla æquè proponam. Vlpian. in L. si quando D. si seruit. vindic. *Agi oportet,* IVS NON ESSE ILLVM PARIETEM ITA PROIECTVM IN SVVM ESSE INVITO SE. Et §. 1. eiusdē L. *Annio consilium omnes Iusperiti dederunt, vt cum eo ageret,* IVS EI NON ESSE IN EO LOCO EA POSITA HABERE INVITO SE. Scævola in L. ædificatum XLV. D. de damno inf. *Aedificatum habes: Ago,* TIBI IVS NON ESSE HABERE. Papinian. in L. Binas D. de seruit. vrb. prædior. *Nec vllam inuicem habituros actionem,* IVS NON ESSE IMMISSVM HABERE. Et in L. IIII. D. de seruitut. leg. *neque me neq; te agere posse,* IVS NON ESSE ALTERI ITA IMMISSAS HABERE. Et in L. si plures §. penult. D. arb. fur. cæs. *Agere autem licebit,* NON ESSE EI IVS SICVTI TIGNVM AVT PROTECTVM IMMISSVM HABERE. Marcianus in L. si is qui §. 1. D. de pignorib. *si velit cum creditore proprietarius agere,* NON ESSE, EI IVS VTI FRVI INVITO SE. Vnde in L. vti frui D. si vsusfr. pet. *Magis tamen,* ait, Vlpianus, *de suo iure agere videtur, quàm de alieno, cum* INVITO SE NEGAT IVS ESSE VTENDI FRVENDI FRVCTVARIO, *vel* SIBI IVS EVM PROHIBENDI. Idem Vlp. in L. loci corpus §. vlt. D. si seruit. vindic. *Aduersus eum rectè agetur,* IVS EI NON ESSE ALTIVS TOLLERE. Idem in L. & si fortè D. eod. tit. *Frustra* INTENDES, IVS MIHI NON ESSE ITA ÆDIFICATVM HABERE. In L. si cum meus in fi. D. eod. *Potero tecum agere,* IVS TIBI NON ESSE PARIETEM ILLVM ITA HABERE. In L. fistulas eod. tit. *Puto*

Universidad de Deusto
Biblioteca

posse te rectè mecum agere, IVS MIHI NON ESSE FLVMINA EX MEO IN TVVM PARIETEM FLVERE. & in L. sicut autem, eod. tit. *Et sic quoque sicut in ceteris seruitutibus actio contraria dabitur: hoc est*, IVS TIBI NON ESSE ME COGERE. & in §. Aristo. *Posse igitur superiorem cum inferiore agere*, IVS ILLI NON ESSE ID ITA FACERE. Et mox: *posse ita agi*, IVS ILLI NON ESSE IN SVO LAPIDEM CÆDERE, VT IN MEVM FVNDVM FRAGMENTA CADANT. Et paulo post: *Atque sic posse dicit cum eo, qui eum fumum immittat*, IVS EI NON ESSE FVMVM IMMITTERE. Paul. in L. si eo loco D. eodem tit. *Si in itinere quod per fundum tibi debeo, ædifices, rectè* INTENDAM, IVS TIBI NON ESSE ÆDIFICARE, *vel* ÆDIFICATVM HABERE. Marcell. in L. an vnus eod. tit. *An socij cum eo ita agere possint*, IVS SIBI PROHIBENDI ESSE, *vel*, ILLI ÆDIFICANDI NON ESSE. *Et si ædificatum iam sit, an possint cum eo ita experiri*, IVS TIBI NON ESSE ITA ÆDIFICATVM HABERE. Vlpian. in L. quemadmodū §. 1. D. ad L. Aquil. *Debuisti enim mecum*, IVS MIHI NON ESSE PROTECTVM HABERE, *agere*. Iauolenus in L. Egi D. si seruit. vind. *Egi*, IVS ILLI NON ESSE TIGNA IN PARIETEM MEVM IMMISSA HABERE. Iulian. in L. 11. D. de noui oper nūtiatio. *Neque enim sicut aduersus vicinum, ita aduersus dominum agere potest*, IVS EI NON ESSE INVITO SE ALTIVS ÆDIFICARE. Et in L. si priusquam eod. tit. *Si priusquam ædificatum esset, ageretur*, IVS VICINO NON ESSE ALTIVS ÆDES TOLLERE. In L. III. §. si quis riuū D. de riuis, *Per in rem actionem dicendum est posse aduersus eum vindicari*, IVS EI NON ESSE. Theophilus in §. æquè Institut. de Actionib. Confessoriæ negatoriæque actionis hæc exempla profert. Εἰ φάνεται ἐξεῖναι μοιβαδίζειν ἀπὸ τοῦ ἀρχοῦ τοῦ γείτονος, ἢ ἐκφέρειν ὕδωρ ἕλκειν. Item: Εἰ φάνεται τὸ vtifrui, ἐμοῦ εἶναι. Item, Εἰ φάνεται τὸν δὲ μὴ ἔχειν τὸ δίκαιον τοῦ ἐλαύνειν τὰ ὑποζύγια.

Aliàs præterea ex veterum scriptis mihi cognitas actiones edam. Ex his verba hæc Cicero pro Muræna adfert. QVANDO TE IN IVRE CONSPICIO. Ea fuisse actionis in auctorem qui in iudicio adesset, verba, Cic. pro Cæcinna indicat: *Actio*, inquiens, *est in auctorem præsentem, his verbis*, QVANDO, TE IN IVRE CONSPICIO. Quæ ita concisè ab eo citātur, plenius verò in Valerij Probi notis, QVANDO EGO TE IN IVRE CONSPICIO, POSTVLO AN FIAS AVCTOR. Actionis vero formulam in eum cuius OPE CONSILIO furtum factum esset prodit Cic. lib. III. de Nat. deor. *Inde illa actio*, OPE CONSILIOQVE TVO FVRTVM FACTVM AIO. Vlpian. in L. si seruus seruum §. si quis de manu, D. ad L. Aquil. *Quod si ad aliquem peruenerint*, OPE CONSILIO FVRTVM FACTVM, *agendum*. Idem in L. qui seruo D. de furt. *Furti tenebitur is qui persuasit*, QVASI OPE CONSILIO EIVS FVRTVM FACTVM SIT. Et mox: *Tunc tamen incipere teneri cum quis fugitiui fur esse ceperit*, QVASI *videatur* OPE CONSILIO EIVS FVRTVM FACTVM. Idē in L. si quis vxori §. cum Titio. D. cod. *Furti tenearis*, QVASI OPE TVA CONSILIOQVE FVRTVM FACTVM SIT. Vt plurimum tamen ἀσυνδέτως & sine copula hæc verba enuntiantur, vt in L. proinde D. de condictio. furt. OPE CONSILIO *alicuius furtum factum sit, condictione non tenebitur*. Et in L. Neratius §. quamuis D. de seruo corr. *Tamen & furti agere possumus, quia* OPE CONSILIO SOLLICITATORIS VIDENTVR RES ABESSE. Et L. 1. D. Furti aduers. naut. *Iudicium datur, sine* FVRTVM OPE CONSILIO EXERCITORIS FACTVM SIT. In L. in furti §. 1. D. de furt. OPE CONSILIO FVRTVM FACTVM, *Celsus ait*: Et in L. qui seruo §. Pomponius D. de furt. *Quia* OPEM CONSILIVM *contrectatori tulit*. Paul. in L. sæpe D. de verbor. signific. *Item dubitatum, illa verba*, OPE, CONSILIO, *quemadmodū accipienda sint, sententiæ coniungentium, aut separantium*. Hæc in libris Notarum significantur his singularibus literis, O. C. Tractatur & de hac specie actionis in §. Interdum cum seq. Instit. de obligat. quæ ex delic. nasc.

Interdum etiam qui furti agebat, ita intendebat, REM SIBI FVRTO ADVERSARII ABESSE. Vlpian. in L. in actione D. de furt. hanc furti actionis formulam proponit, *Veluti, Aureos tot*, PLVRESVE FVRTO EI ABESSE. Martial. lib. VI. Epigr. *Sed*

Sed lis est mihi de tribus capellis,
VICINI QVEROR HAS ABESSE FVRTO.

Chirius Fortunatian. lib. III. Rhetoricor. *Pauper vestimenta vendebat: extitit alius pauper, qui vindicabat ea*, & FVRTO ABESSE SIBI DICERET. Quintilian. Declamatio. XIII. *Age si mihi aluei* FVRTO ABESSENT, *vtrum nulla mihi daretur actio?* In actione verò furti, quemadmodum Vlpian. scribit in L. in actione D. de furt. sufficiebat rem demonstrari, vt posset intelligi. De pondere autem vasorum, non erat necesse loqui. Sufficiebat igitur ita dici, LANCEM, vel DISCVM, vel PATERAM. Sed adscribenda etiam materia erat, vtrum argētea, an aurea, an alia quæ esset. Quod si quis argentum infectum peteret, etiam massam argenteam dicere, & pōdus debebat ponere. Signati verò argenti numerum debebat complecti, veluti, AVREOS TOT, PLVRISVE FVRTO EI ABESSE. Planè vt idē Vlpian. ait in L. si quis vxori §. si linea D. de furt. si linea Margaritarum subrepta esset, dici debebat NVMERVS: sed & si de vino furti ageretur, necesse erat dici, QVOT AMPHORÆ SVBREPTÆ ESSENT. Pariter si vasa subrepta essent, NVMERVS erat dicendus.

Erat & certa iniuriarum actionis formula. Sueton. in Vitellio cap. VII. *Cùm libertino cuidā acerbius debitum reposcenti*, INIVRIARVM FORMVLAM, QVASI CALCE AB EO PERCVSSVS, INTENDISSET. Ea qualis esset, ex Pauli libro singulari, sub Titulo, Quemadmodum iniuriarum agatur, intelligimus: vnde fragmentorum Pithœanorum collector hæc excerpsit. *Qui iniuriæ aget*, CERTVM DICAT, QVID INIVRIÆ FACTVM SIT, ET TAXATIONEM PONAT NON MINOREM QVAM QVANTI VADIMONIVM FVERIT. CERTVM DICIT, *qui suo nomine demonstrat iniuriam, neque ita, vt per disiunctionem*, HOC AVT ILLVD ACCIDISSE *comprehendat, sed vt necesse habeat, aut vnam nomine suo rem destinare, aut plures ita complecti, vt omnes eas accidisse cogatur probare. Certum autem, an incertum dicat, cognitio ipsius Prætoris est. Demonstrat autem hoc loco Prætor non vocem agentis, sed qualem formulam edat. Certum non dicit, qui dicit*, SE PVLSATVM, SI SIT VERBERATVS: *sed & partem corporis demonstrat, & quem in modum*, PVGNO *puta*, AN FVSTE, AN LAPIDE: *sicut formula posita est*, QVOD AVLI AGERII PVGNO MALA PERCVSSA EST. *Illud non cogitur dicere*, DEXTRA *an* SINISTRA, *nec* QVÀ MANV *percussit. Ita si dicat*, INFAMATVM SE ESSE, *debet adiicere, quemadmodum infamatus sit. Sic enim & formula concepta est*, QVOD NVMEDIVS NIGIDIVS ILLVM IMMISIT AVLO AGERIO INFAMANDI CAVSA.

Ad hanc iniuriarum formulam & hæc Vlpiani verba pertinent in L. lex Cornelia D. de iniur. *Lex Cornelia de iniuriis competit ei qui iniuriarum agere volet, ob eam rem*, QVOD SE PVLSATVM, VERBERATVMVE, DOMVMVE SVAM VI INTROITAM ESSE DICAT. Et aliquot interiectis: *Lex itaque Cornelia ex tribus causis dedit actionem*, QVOD QVIS PVLSATVS, VERBERATVSVE, DOMVSVE EIVS VI INTROITA SIT. Idem in L. Prætor edixit D. eod. eadem quæ suprà ex Paulo Prætorij edicti verba retulimus, explicans, eum qui iniuriarum actionem intenderet, designare debere air, & certum specialiter dicere, quàm se iniuriā passum contenderet: Nomen etiam iniuriæ dicendum fuisse ex Labeone: neque sub alternatione, puta, ILLVD, AVT ILLVD: sed, ILLAM INIVRIAM SE PASSVM. Et si plures iniurias factas quis diceret, cogēdum iniurias quas simul passus erat, cōiungere. Ex Prætoria verò iniuriarū formula, hæc idē Vlpian. attingit in L. Itē apud Labeonem, §. Adiicitur. D. eod. tit. *Si Magistratus municipalis seruum meum loris ruperit, an possim cum eo experiri*, QVASI ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVERIT. Idem in L. sed si vnius §. seruus D. de iniur. *Mela putat, dandam mihi iniuriarum aduersus te*, IN QVANTVM OB EAM REM ÆQVVM IVDICI VIDEBITVR.

Ceterùm ipsæ actionum formulæ, vt plurimum per dictionem QVOD, concipiebantur: Cicero in Diuinatio. *Quamobrem, si tibi iudicium postulas dari*, QVOD TECVM VNA FECERIT, *concedo, si id lege permittitur*. Idem lib. III. in Verr. *Causa erat iudicij pertimescendi*, QVOD EX EDICTO PROFESSVS NON ESSET. Et alio eiusdem lib. loco. *Minus te iugerum professum esse*, DICO: RECVPERATORES RE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

II CE, QVOD ADVERSVS EDICTVM FECERIS. Et aliàs eod.lib. *Postulauit à Metello, vt ex Edicto suo iudicium daret in Apronium,* QVOD PER VIM, AC METVM ABSTVLISSET: *Quam formulam, Octauianam, & Romæ Metellus habuerat, & habebat in prouincia.* Idem pro Quintio. *A Cn. Dolabella denique Prætore postulat, vt sibi Quintius iudicatum solui satisdet ex formula,* QVOD AB EO PETAT, CVIVS EX EDICTO PRÆT. ROMÆ BONA XXX. DIES POSSESSA SINT. Idem ad Trebat. Epist. XXII. lib. VII. familiar. *Illuseras heri inter scyphos quod dixeram controuersiam esse, possetne hæres,* QVOD FVRTVM ANTEA FACTVM ESSET, *rectè furti agere.* Eiusdem generis est quod de Fimbria petulãtissimo & audacissimo homine à Ciceron. in Oratio. pro Sex. Rosc. Amer. & Valer. lib. IX. cap. XI. refertur: qui cùm in funere Marij curasset, vt Q. Scævola vulneraretur, postquam cum ex vulnere recreatum resciuit, diem ei ad populum dixit, accusationémque intendit, QVOD NON TOTVM TELVM CORPORE RECEPISSET. Auctor Rhetoric. ad Herenn. lib. II. *M. Drusus Prætor vrbanus,* QVOD CVM HÆREDE MANDATI AGERETVR, *Iudicium reddidit.* Quintilian. lib. VI. cap. IIII. *Quod feciſſe quendam scio, qui humiliori liberè aduersus se loquenti, Colaphum, inquit, tibi ducam,* ET FORMVLAM TIBI SCRIBO, QVOD CAPVT DVRVM HABEAS. Sueton. in lib. de clar. Rhetorib. *Romam venit: res cognita est: petitur puer,* QVOD DOMINI VOLVNTATE FVERIT LIBER IN LIBERTATE. Cicero lib. IIII. Epistol. ad Attic. *Reatini me ad sua τέμενη duxerunt, vt agerẽ causam contra Interemnates apud Consulem & decem legatos,* QVOD LACVS VELINVS A M. CVRIO EMISSVS INTERCISO MONTE IN NAR DEFLVIT, *ex quo illa siccata & humida tamen modice Rosia.* Exstant & huiusmodi formularũ non pauca in libris nostris testimonia. Alphenus in L. vlt. D. si quadrup. paup. fecis. *Quærebatur, possetne cum domino muli agi,* QVOD PAVPERIEM FECISSET. Sic & in L. liber homo §. I. D. ad L. Aquil. *Si quadrupes, cuius nomine actio esset,* QVOD PAVPERIEM FECISSET. Scævola in L. Lucius §. Sempronia D. de leg. II. *mouit contrà institutum actionem,* QVOD DOLO EIVS FACTVM ESSE DICEBAT, QVOMINVS TESTATRIX VOLENS PRIMO LOCO SCRIBERE EAM HEREDEM, TESTAMENTVM MVTARET. Celsus in L. si rem §. I. D. de Euictionib. *Rectéque cum ceteris agam,* QVOD EVICTIONIS NOMINE VICTI SINT. Et in L. si pignora D. de pignerat. actio. *Nam si egerit,* QVOD METVS CAVSA FACTVM EST: *& quadruplum sit consequutus.* Et in L. communis, §. vlt. D. commu. diuid. *Teneris mihi prætoria actione,* QVOD FECISSES NE TECVM COMMVNI DIVIDVNDO AGERETVR. In L. seruus §. vlt. D. de in rem verso, *sicuti si,* QVOD IVSSV EIVS CREDIDISSEM, EXPERIRER, & in L. II. D. quod iussu. *In pupillum esse dandam actionem,* QVOD IVSSIT TVTOR. Et in L. seruus in fi. D. de obligat. & actio. *non conuenit Prætorem,* QVOD SERVVS IVSSV DOMINI FECISSET, *de ea re in liberum iudicium dare.* Ipsa certè actio, QVOD IVSSV, passim à Iurisconsultis appellatur. Vlpian. in L. si dubitet §. vlt. D. de fideiussorib. *Sed an pater, ex hac causa,* QVOD IVSSV, *teneatur. Et puto ad omnes contractus,* QVOD IVSSV, *etiam referri.* Idem in L. I. D. de verbor. obligat. *Item si quis ex his obligari velit, iubeat, & erit,* QVOD IVSSV, *obligatus:* Paulus in L. II. D. quod iussu. *Danda est in eos,* QVOD IVSSV, ACTIO. Et in L. IIII. eod. tit. *Pomponius scribit,* QVOD IVSSV, *cum eo agi posse.* Et in L. vlt. eo. tit. *Iure, hoc casu,* QVOD IVSSV, *actio non competit.* In L. IIII. §. vlt. D. quod cum eo. *Is qui de peculio egit, cum posset,* QVOD IVSSV, *in ea causa est ne possit,* QVOD IVSSV, *postea agere.* Impp. in L. vlt. eod. tit. *Dominos ita constringi actione prætoria, quæ appellatur,* QVOD IVSSV. Vlpian. in L. I. de pecul. *aut enim de peculio, aut de in rem verso, aut,* QVOD IVSSV, *hinc oritur actio.* Idem in L. si res D. de in rem verso. *Quod seruus domino emit, siquidem voluntate eius emit, potest,* QVOD IVSSV, *agi.* Quod nomẽ ab Edicti Prætorij verbis huic actioni inditum dici potest, vt & actioni, QVOD METVS CAVSA. L. I. §. sed & partus in fi. L. si cum exceptione, §. post annũ, & §. vlt. & L. si mulier §. vlt. D. quod met. cau. Quæ &, METVS ACTIO, vocatur L. debitori §. I. D. de dolo, vt METVS CAVSA EXCEPTIO, in L. IIII. §. penult. D. de doli exceptio. & L. licet D. de obsequiis à liberto patrono præst. Sed aliis præterea exemplis nostram

stram qua de agitur formulam confirmemus. Scævola L. si sic stipulatus fim in prin. D. de verb. obligat. Et *Egi,* QVOD MIHI VIM FECERIS. In L. si verò plures §. hæc autem actio. D. de his qui deiecer. vel effud. *Actio de eo competit,* QVOD LIBER PERISSE DICETVR. Alfen. in L. quidam D. de in rem ver. *Nummos petebat actione de peculio, aut,* QVOD IN REM DOMINI VERSVM ESSET. Hanc enim, *de in rem verso,* adiectionem, actio de peculio habebat. L. I. §. apud Iulianum D. de hered. vel act. vend. L. filiusf. D. de in rem ver. Similiter in L. vlt. de oper. noui nunt. *An venditorẽ teneri putas,* QVOD ADVERSVS EDICTVM FACTVM SIT. Et in L. I §. si reus D. de eo per quẽ fact. er. *Si ex stipulatu conueniatur de pœna,* QVOD AD IVDICIVM NON VENERAT. In L. Electio §. neque D. de noxalib. actionib. *Neque hæredi neque in hæredẽ,* QVOD DEFVNCTVS MENTITVS EST, *actio danda est.* Vlpian. in L. si eum D. de exercitor. act. QVOD OPERAS SERVI MEI CONDVXERIS, *ex locato ages.* In L. is cũ quo D. de aq. pl. *cũ quo pluuiæ arcẽdæ agitur,* QVOD OPVS FECIT accedat, L. age C. de trãsact. iuncta L. cum ita D. de liber. leg. L. I §. si is qui D. de exercitor. Paul. lib. II. Sent. tit. VIII. Eadémque erat in accusationibus formula recepta: vt in L. Prætor edixit §. I. D. de iniuriis. *Si ita agere velit,* QVOD TV VENENVM DEDISTI HOMINIS OCCIDENDI CAVSA. Et paulo post, *Quid ergo si quis idcirco velit iniuriarum agere,* QVOD GLADIO CAPVT EIVS PERCVSSVM EST. Et L. filio §. Seia. D. de adimẽd. leg. *Titius accusabat eã,* QVOD PATREM SVVM MANDASSET INTERFICIENDVM. Valer. Max. lib. VI. cap. I. *Cui Cominius Tribunus pl. diẽ ad populũ dixit,* QVOD CORNICVLARIVM SVVM STVPRI CAVSA APPELLASSET. Idem ibid. *Marcellus Aedilis Curulis C. Scantinio Capitolino Trib. pleb. diem ad populum dixit,* QVOD FILIVM SVVM DE STVPRO APPELLASSET. Hoc & libellis accusatoriis demonstratur, quorum cõceptio ponitur in L. libellorũ D. de accusat. ex qua hæc præterea ad causam nostrã pertinẽtia subiecí. *Sed si aliud crimen obiiciat, veluti,* QVOD DOMVM SVAM PRÆBVIT, VT STVPRVM MATEREA. PATERETVR: QVOD ADVLTERVM DEPREHENSVM DIMISERIT: QVOD PRETIVM PRO COMPERTO STVPRO ACCEPERIT. Paul. lib. V. Sẽt. Tit. I. *In priorem verò,* QVOD PRODENDÆ LIBERTATIS GRATIA FACTVM EST, *extra ordinem vindicatur.*

Hoc amplius de singulis actionibus dispiciamus. Planè qui certam creditam pecuniã petebat, vtebatur actione illa, SI CERTVM PETETVR. L. I. D. de condictio. triticiar. L. I. D. de interrogationib. in iu. facien. Quam à primis Edicti Prætorij verbis appellationem ductam, satis constat: Vnde & Interdictis Quorũ bonorum, Quod legatorum, Vti possidetis, Vtrubi, Quod vi aut clam, Quod precario, nomen. Aliàs actio hæc CERTI CONDICTIO appellatur, L. certi condictio D. si cer. pet. & Instit. quib. mod. re contrahit. oblig. in prin. & Instit. de verbor. obligat. in prin. L. si quis delegauerit D. de nouationib. & CONDICTICIA ACTIO PER QVAM CERTVM PETITVR, L. si quis certum D. si cer. pet. ET ACTIO CERTÆ PECVNIÆ, à Seneca lib. III. de Benefic. cap. VII. & ACTIO PECVNIÆ CREDITÆ, in L. pater D. de procuratorib.

Ex illius formula Quintilian. lib. IIII. cap. II. *Satis est,* ait, *dixisse,* CERTAM CREDITAM PECVNIAM PETO EX STIPVLATIONE. Et paulo post: *Nam quid in plerisque iudiciis priuatis de* RE CERTA CREDITA, *locato & conducto, interdictis, habere loci potest?* Idem lib. VIII. cap. III. *An non pudeat,* CERTAM CREDITAM PECVNIAM *periodis* POSTVLARE? Cic. pro Rosc. Com. *Præterea enim, quemadmodũ* CERTAM PECVNIAM PETERE *possit, non reperio.* Scævola in L. vlt. §. vlt. D. de condict. indeb. *Lucius Titius Caio Seio minori viginti quinque annis,* PECVNIAM CERTAM CREDIDIT.

Atque vt CERTI, ita & INCERTI CONDICTIO in vsu erat, L. si tibi D. de action. emp. L. & ideo D. de condictio. furt. L. duo in solidum §. vlt. D. de precar. seu INCERTI ACTIO, L. si sic legatum D. de leg. I. & L. diem proferre §. vlt. D. de recept. qui arbitr. L. ob eam causam & L. permisisti D. de præscript. verb. L. si conuenerit D. commun. diuid. Cuiusmodi genere actionum liberatio cõdici solebat. Nam vt Iulian. ait in L. III. D. de condictio. sine cau. *Qui sine causa obligantur,* INCERTI CONDICTIONE CONSEQVI POSSVNT, VT LIBERENTVR. Idem Iulian. in L. quemadmodum §. I. D. de iure dot. *Item* INCERTI CONDICTIONE CONSECVTVRAM, VT PROMISSIONE LIBERETVR. Paul. in L. si heres D. de action. emp. *Pomponius etiam* INCERTI CONDICERE *eum posse*

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit, VT LIBERETVR. Iulian.in L.11.§.aliud D. de donationib. INCERTI CONDICTIONE *stipulatorem compellam*, VT MIHI ACCEPTVM FACIAT STIPVLATIONEM. Paulus etiã in L.si quis delegauerit D.de Nouationib.ait, *Si quis delegauerit debitorem qui se doli mali exceptione tueri poterat, siquidem per ignorantiam promiserit creditori, & pecunia nondum soluta sit*, INCERTI CONDICTIONE *contra eum qui delegauerit, vsurum*. Eáq; est Cõdictio de qua Vlpian.in L. Iulianus D.de doli except.sentit,cum ait,*præterea* CONDICTIO *mihi aduersus stipulatorem* COMPETIT, VT ME LIBERET. Eiusmodi Cõdictionibus, vt seruitutes imponerentur,agebatur.Marcian. in L. si binarum D.de seruitut.vrb.præd. *Si binarum ædium dominus dixisset, eas quas venderet seruas fore, sed in traditione non feciſſet mentionem seruitutis, vel ex vẽdito agere potest, vel* INCERTVM CONDICERE, VT SERVITVS IMPONATVR. Paul.in L.1.D.de vsufr. leg. *Sed* INCERTI ACTIO *erit cũ herede*, VT LEGATARIO, QVAMDIV VIXERIT, EVNDI, AGENDI, DVCENDI, FACVLTATEM PRÆSTET. Pomponius in L.sed & si in fi.D.de condictio.indeb. *Cùm iter excipere deberem fundum liberum per errorem tradidi*. INCERTI CONDICAM, VT ITER MIHI CONCEDATVR. Omissa quoque cautio incerti cõdicebatur. Vlpian.in L.Hoc senatusconsultũ §.1.D.de vsufr.ear.rer. *Sed si quidem adhuc constante vsufructu cautionẽ quis velit condicere, dici potest*, OMISSAM CAVTIONEM *posse* CONDICI INCERTI CONDICTIONE. Præterea Vlpia. in L.in causæ.§.Pomponius D.de minorib. *Sed & illud Põponius adiecit, quod potuit* INCERTI CONDICI HÆC CAVTIO *etiam à maiore*. Sed & Marcian.in L.qui exceptionem §.pen.D. de condict.indeb.ait, *Si heres domum legatam, quàm sua pecunia refecerit, sine deductione impẽsæ tradiderit, posse legatario* INCERTI CONDICI, *quasi plus debito dederit*. Marcel.in L.si mulier.§.1.D.de iure dot. *Aliquis dixerit* INCERTI CVM EO AGI *posse*, FIDEICOMMISSI PRÆSTET ÆSTIMATIONEM. Quinetiam cum quis iudicio sisti promiserat, neque adiecerat pœnã, Si status nõ esset, INCERTI CVM EO IN QVOD INTEREST AGEBATVR, L.vlt. D.si quis in ius voc. Alios insuper casus quibus Incerti agebatur, discet cui cõmodum erit, ex L. pen. D.depos.L. tribus heredibus,D.de vsufr.ear.rer. L.nõ nostrũ §.si heres D de liberatio.leg. Proponitur & in L.Lucius.D.de petitio.hered.actionis formula huiusmodi, *Quæro, an* DE NON IVRE FACTO NEC SIGNATO TESTAMENTO QVERELA *illi competat*.

Ex EMPTO actione is qui emerat, vtebatur. In hoc autẽ iudiciũ deducebatur id quod præstari inter contrahentes actũ erat. Quod si nihil conuenerat, tunc & in id agebatur, vt ea præstarentur quæ naturaliter inerant iudicij eius potestate, id est, VT REM VENDITOR TRADERET. Quæ sunt à me ex Vlpia. L.ex empto D.de actionib.emp. sumpta. Quod si res vendita non traderetur, IN ID QVOD INTEREST, agebatur, id est, quod eẽ habere emptoris interesset. L.1.D.eod.tit. Et aliis quoq; de causis eadem actione IN ID QVOD INTEREST agebatur. Veluti in L.si seruũ D. eod. tit. *Teneris* EX EMPTO, QVANTI MEA INTERERIT, SCISSE. L.ex empto §.qui autẽ D.eod.tit. *Ex empto eum in hoc quidem non teneri*, QVOD EMPTORIS INTEREST: *verũ tamẽ*, VT PRETIVM REDDAT, TENERI. In L. Iulianus D.eod.tit. QVOD INTERFVIT IDONEE VENISSE, *erit præstandum*. Et in L. seruus eod. tit. *vtiliter me* EX EMPTO *acturum putauit*, IN ID QVANTI MEA INTERSIT, MEAM ESSE FACTAM. Paul. in L. Titius eodem tit. *Nam* EMPTI IVDICIVM, *ad eam quoque speciem sufficere existimo. Non enim pretium continet tantum sed* OMNE QVOD INTEREST EMPTORIS *seruum non euinci*. African. in L.si fundus D. locati. *Si vendideris mihi fundum, isque prius quam vacuus traderetur, publicatus fuerit, tenearis* EX EMPTO, *quod hactenus verum erit*, VT PRETIVM RESTITVAS, *non* VT ETIAM ID PRÆSTES, SI QVID PLVRIS MEA INTERFVIT EVM VACVVM MIHI TRADI. Iulian. in L. venditor D. de Euictionib. *Venditor hominis emptori præstare debet*, QVANTI EIVS INTEREST, HOMINEM VENDITORIS FVISSE. Iauolen. in L. si in venditione D.eo. *nihil venditor præstabit, præter simplam euictionis nomine: & ex natura ex empto actionis*, HOC QVOD INTEREST. Denique Paul.in L. euictare D.eo. *Euicta re*, ait, EX EMPTO ACTIO *non ad pretium duntaxat recipiendum, sed ad* ID QVOD INTEREST *competit*. Quod & probant L.si cum venditor §. vlt.& L.emptori D. eo. tit. Alieno etiam seruo vendito,ex empto actionem esse Vlpian.scribit, VT HABERE LICERE EMPTORI CAVEATVR, sed &, VT TRADATVR EI POSSESSIO, L. ex empto

pto § venditorem, D.eo. Aliæ quoq; huius actionis formulæ memorantur in L.creditor, in prin.& §.1.D.eo.tit.L.licet,§.ea obligatio,D.de procurator. Interdũ hac actione dũtaxat petebatur, QVANTO MINORIS RES EMPTA FVISSET. Vlp. in L. Iulianus D.de actionib.emp. *Id tantum* EX EMPTO ACTIONE *præstaturũ*, QVANTO MINORIS ESSEM EMPTVRVS, SI ID ITA ESSE SCISSEM. Et §. Item qui,ead. L. TENETVR, QVANTI MINORIS EMPTVRVS ESSET, SI EVM ESSE FVGITIVVM SCISSET. Paul.in L.sed si mihi §.vlt.D.de Euictionib. *Si seruitus euincatur*, QVANTI MINORIS OB ID PRÆDIVM EST, LIS ÆSTIMANDA EST. Vlpianus in L.quia dicitur D. eod. *Egit*, QVANTI MINORIS, OB *fugam serui*. Aliàs verò QVANTO PLVRIS: vt in L.Iulianus §. si venditor D. de action. emp. EMPTI EVM IVDICIO TENERI, VT PRÆSTARET EMPTORI, QVANTO PLVRIS SERVVM EMISSET, SI ITA PECVLIATVS ESSET. Et §. per contrarium. *Competere actionem* EX VENDITO *in tantum*, QVANTO PLVRIS HEREDITAS VALERET, *si hæres subtractæ non fuissent*.

Ex VENDITO autẽ actio venditori competebat,ad ea consequenda,quæ ei ab emptore præstari oportebat. In quod iudicium veniebat,pretium quanti res venierat. Item vsuræ pretij post diem traditionis. L.Iulianus.§.Ex vẽdito D.de actionib.emp. Hac actione etiam venditorem consecutum sumptus,qui facti essent in re distracta,scribitur eadẽ L.§.præterea.

His addenda est ea actio de qua in L.Labeo §.vlt.D.de Aedilicio ed.fit mẽtio,in qua est. *Si vno pretio plures seruos vendidisti, sanósque esse promisisti, & pars duntaxat eorum minus sana sit, de omnibus*, ADVERSVS DICTVM PROMISSVMVE RECTE AGI. Similiter in L.quod venditor D.de dolo. *Si verò decipiendi emptoris causa dictum est, æquè sic habendum est, vt non nascatur*, ADVERSVS DICTVM PROMISSVMVE, ACTIO. Quam vtique actionem Aediles in Edicto suo proposuerant, cuius clausulam ad hanc rem pertinentem subieci. SIVE ADVERSVS QVOD DICTVM PROMISSVMVE FVERIT CVM VENIRET, FVISSET, QVOD EIVS PRÆSTARI OPORTERE DICETVR, EMPTORI OMNIBVSQVE AD QVOS EA RES PERTINET IVDICIVM DABIMVS, L.1. & L. Aediles §.non tantùm D.de Aedilic. edic. Quo Edicto, vt reliquas Aedilicias actiones persequamur, præter Redhibitoriam prodita etiam erat alia actio ÆSTIMATORIA, siue, QVANTO MINORIS. Paulus in L.bouem §. aliquando D.de Aedilic.edic. *Aliquando etiam redhiberi mancipium debebit, licet* ÆSTIMATORIA, *id est*, QVANTO MINORIS AGAMVS. Caius in L.si quid,eod.tit. *Aut* REDHIBITORIO, *aut* ÆSTIMATORIO, *id est*, QVANTO MINORIS IVDICIO *agere potest*. Vlpian. in L.quia dicitur D.de Euictionib. *Egit*, *inquit*, QVANTI MINORIS PROPTER FVGAM SERVI: *deinde agit*, PROPTER MORBVM. Sic & in L.quod si nolit.§.si quis egerit D.de Aedilic.edict. *Si quis* EGERIT QVANTO MINORIS PROPTER SERVI FVGAM, *deinde agat* PROPTER MORBVM. Iulian.in L.si is qui §.1.D.de exceptio. rei iudic. *est in potestate emptoris, intra sex mẽses* REDHIBITORIA *agere mallet, an ea, quæ datur* QVANTO MINORIS HOMO CVM VENIRET, FVERIT. Eaq; est ACTIO QVANTO MINORIS, in L.11.C.de Aedilic.actio. Proposita sanè erat hæc actio non mancipiorũ duntaxat, sed & iumentorum causa, illa parte edicti, quæ refertur in L. Aediles aiunt, in prin.& §.si fortè D.de ædilic.edic. Redhibitoriæ autem actionis formula exprimitur & in L. diuortio, §.illum, D.de neg.gest.

Ex CONDVCTO actio cõductori dabatur, VT FRVI LICERET, VEL VT PRÆSTARETVR QVOD IN LEGE CONDVCTIONIS CONVENERAT, L.ex cõducto, D. locati. Vnde in L.si fundus, D.eo. *Si fundus quẽ mihi locaueris, publicatus sit, teneri te* ACTIONE EX CONDVCTO, VT MIHI FRVI LICEAT. L.si quis domũ, in prin. D.eo.tit. *Nihilominus eũ* TENERI EX CONDVCTO EI QVI CONDVXIT VT EI PRÆSTETVR FRVI QVOD CONDVXIT LICERE. Et §.1. ead. L. *heredẽ eius nõ* TENERI, VT FRVI PRÆSTET. Et L.si in lege §.colonus D.eo. *Colonus* SI EI FRVI NON LICEAT, *totius quinquẽnij nomine statim* RECTE AGET. Et mox: *Item ex conducto vtiliter agat is, cui secundum conuentionem non præstantur quæ conuenerant, siue prohibeatur* FRVI *à domino, vel ab extraneo quem dominus prohibere potuit*. Et §. vltimo, *Si nõ patiatur heres conductorem reliquo tempore* FRVI, EST EX CONDVCTO ACTIO. Dabatur & illa actio in id quod conductoris intererat. Triphonin.in L. Nos videamus

Universidad de Deusto
Biblioteca

D.locati. *Videamus ne sexaginta præstanda, nec quinquaginta sint, sed* QVANTI INTERest PERFRVI CONDVCTIONE. Vlpian. in L. sed addes eod. tit. *Ex conducto tenear,* IN ID QVOD PVPILLI INTERFVIT. Et §. 1. *Tenebitur* IN ID QVOD INTEREST. Et L. si fundus D. eod. *Si colonus tuus fundo frui à te, aut ab eo prohibetur quò tu prohibere ne id facias possis, tantum ei præstabis,* QVANTI EIVS INTERFVERIT FRVI.

Creditores verò qui quasi Seruiana, pignora, hypothecásve persequebantur, hoc intendebant REM in bonis debitorum suorum fuisse, tunc cùm illis pignori opposita fuerant, cuius rei probandæ onus illis incumbebat. Papinian. in L. si superatus D. de pignorib. *Seruanda erit creditori actio Seruiana probanti,* RES IN BONIS EO TEMPORE QVO PIGNVS CONTRAHEBATVR, ILLIVS FVISSE. Caius in L. Et quæ nondum §. 1. D. eod. tit. *Quod dicitur, Creditorem probare debere, cùm conueniebat,* REM IN BONIS DEBITORIS FVISSE. Quo respexisse videri possunt Vlpian. in L. 1. §. illud, D. de migran. & Iustinian. in §. item si. Instit. de actionib. Ex hypothecariæ etiam actionis formula quædã perstringuntur in L. ex sextante in fi. D. de except. rei iud. & L. grege §. vlt. D. de pignorib. Sunt & ex Pigneraticiæ actionis formula verba obseruanda in L. si rem §. omnis L. solutum in princ. & §. solutam. L. eleganter §. qui reprobos D. de pignerat. actio.

Plerumque autem, ait Iustinian. in §. sed istæ Instit. de actionib. ita permittebat Prætor in rem agere, vt vel actor diceret, se QVASI VSVCEPISSE QVOD NON VSVCEPERAT: vel ex diuerso possessor diceret, ADVERSARIVM SVVM NON VSVCEPISSE, QVOD VSV CEPERAT. Nam sicui ex iusta causa res aliqua tradita esset, ac necdum eius rei dominus effectus, eius possessionem casu amisisset, cùm nullam haberet in rem directam actionem qua vindicaret rem suam esse, cuius nondum dominiũ nactus erat, proposita est à Prætore Publicio actio, quæ inde PVBLICIANA appellatur, in qua dicebat is qui possessionem amiserat, EAM REM SE VSVCEPISSE, QVAM VSV NON CEPERAT, & ita suam esse petebat. Cui iudicio exceptionem, SI EA RES POSSESSORIS NON SIT, meritò additam fuisse Neratius scribit in L. vlt. D. de publicia. Non enim ideò ea actio comparata erat, vt res domino qui suæ rei possessionem recuperasset, auferretur, sed vt is qui bona fide emisset, possessionémque eius rei ex ea causa nactus esset, potius rem haberet.

Ceterùm, vbi dominus ex facto serui, Noxali iudicio conueniebatur, hoc intendebat actor, vel LITIS ÆSTIMATIONEM cum SVFFERRE debere, vel NOXÆ SERVVM DEDERE, vt Iustinian. docet Instit. de noxalib. actionib. Iudicium enim noxæ deditionis solius nullum erat, quemadmodum ait Vlpian. in L. miles §. 1. D. de iudic. Idem Vlpianus in L. sed si vnius §. cum seruus D. de iniur. *Dabitur ei facultas præstare ei seruum verberandum: aut si de eo verberibus satis non fiat,* NOXÆ DEDENDVM, *vel* LITIS ÆSTIMATIONEM SVFFERENDAM. Idem in L. si seruus seruum §. item si seruus D. ad L. Aquil. ait seruo communi occiso alterum ex dominis agentem, aut LITIS ÆSTIMATIONEM consecuturum pro parte, aut NOXÆ DEDI ei in solidum oportere. Et in L. 1. D. si famil. furt. fec. dic. *Ne cùm plures furtum admittunt, euertant domini patrimonium, si omnes* DEDERE, *aut pro singulis* ÆSTIMATIONEM LITIS OFFERRE *cogatur.*

INTERDVM tamen in solidum & omnimodo, DETRACTA NOXÆ DEDITIONE actor experiebatur, L. si plurium D. de noxalibus. Vlpian. in L. quoties §. vlt. D. de noxalib. *post exactum iusiurandum posse actore,* DETRACTA NOXÆ DEDITIONE EXPERIRI. Paul. in L. in delictis §. si detracta D. eod. tit. *si* DETRACTA NOXÆ DEDITIONE, *quasi cum consscio domino* ACTVM *sit qui non erat conscius, absolutione facta, & finito iudicio, emplius* AGENDO CVM NOXÆ DEDITIONE, *exceptione rei iudicatæ summouebitur.* Et §. vlt. *Contrà quoque si cum eo qui scit,* CVM NOXÆ DEDITIONE ACTVM SIT, *amplius in dominum,* DETRACTA NOXÆ DEDITIONE, DANDA ACTIO NON EST. Aliàs dicitur, SINE NOXÆ DEDITIONE IVDICIVM SVSCIPI, REDDI, DICTARI, L. II. §. 1. D. si ex noxali causa agatur, L. doli §. si seruus D. de seruo corrup. sic in L. si seruus §. vlt. D. de noxalib. AN IVDICIVM DICTARE

SINE NOXÆ DEDITIONE, *velit.* In L. electio §. neque heredi D. de noxalib. *Liberum esse debet defendenti absentem seruum, huius edicti pœnam euitare, id est &* SINE NOXÆ DEDITIONE, *conueniatur.* Vlpian. in L. 1. §. vlt. D. de publican. *Quod nouissimè Prætor ait,* SI HI NON EXHIBEANTVR, IN DOMINOS SINE NOXÆ DEDITIONE IVDICIVM DABO: *hoc proprium est huius edicti, quod si non exhibeantur serui, competit* IVDICIVM SINE NOXÆ DEDITIONE, *cùm si exhibuissent,* vt idem ait, L. III. eod. tit. *noxali iudicio conuenirentur.*

Iam qui de inofficioso testamento dicebat, hoc intendebat, PARVM SANÆ MENTIS FVISSE TESTATOREM CVM TESTAMENTVM ORDINARET, quod se immerentem, contra officium pietatis exheredasset. Martianus in L. II. D. de inoff. testam. HOC COLORE, DE INOFFICIOSO TESTAMENTO AGITVR, QVASI PARVM SANÆ MENTIS FVERVNT, VT TESTAMENTVM ORDINARENT: *& hoc dicitur, non quasi verè furiosus, vel demens testatus sit: sed rectè quidem fecit testamentum, sed non ex officio pietatis.* Vnde apud Scæuolam in L. Titia D. eod. tit. Paulus notat, si filius in querela inofficiosi obtinuerit, nec fideicommissa ab intestato data deberi, QVASI A DEMENTE. Non de nihilo ergo Apuleius, vt insaniæ suspicionem, ab vxore Pudentilla amoliretur, supremas eius Tabulas inspici monet, quibus filium heredem scripserat. Sic enim Apolog. II. *Lege,* ait, *potius testamentum, si quid* QVASI INSANA SCRIPSIT. *Hic reperies, & quidem mox à principio, Sicinius Pudens filius meus mihi heres esto.* Querelam planè de inofficioso patris testamento à filio exheredato his verbis perferri fingit Quintilian. Declamatio. CCCXXV. QVO MEO MERITO PATER ME EXHEREDAVIT? Nam qui super ea re cognoscebat, MERITA LIBERORVM examinare & perpẽdere solebat. Vlpian. in L. III. §. si emancipatus D. de bon. poss. conti. tab. *Nec enim minus in hoc nepote, is qui de inofficioso cognoturus est,* MERITA NEPOTIS, *quàm patris eius delicta perpendet* Impp. Diocletian. & Maximian. in L. si filiam C. de inoff. test. *Si filiam tuam, eo quòd turpiter & cum flagitiosa fœditate viuit, à successione tua excludendam putes, si non inconsulto calore, sed* EX MERITIS EIVS *ad id odiũ incitatus es,* &c. Sed & Asconius in III. Verrin. Inofficiosum testamentum, ait esse CONTRA MERITA.

Certam etiam fuisse Adsertionum formulam non dubium est. Ea videtur fuisse huiusmodi, HVNC LIBERALI CAVSA, MANV ADSERO. Quam integram Terentius versu vno clausit, apud quem Adelph. Act. II. Sc. I. Æschines ita loquitur:

Neque vendendam censeo, quæ libera est,
Nam EGO ILLAM LIBERALI ADSERO CAVSA MANV.

Vbi Donatus, Ordo est, ait, EGO LIBERALI CAVSA MANV ADSERO. *Et sunt iuris verba, quibus,* ADSERTORES *dicuntur, alienæ vindices libertatis.* Plautus Pœnulo Act. IIII. Sc. vlt.

Omnia memoras, quo id facilius fiat: MANV EAS ADSERAT
SVAS, POPVLARIS, LIBERALI CAVSA.

Idem Act. v. Sc. II.

--Et si frugi esse vis,
Eas LIBERALI *tum* ADSERES CAVSA MANV.

Idem Persa Act. I. Sc. III.

Nam vbi ego argentum accepero
Continuo tu illam à lenone ADSERITO MANV.

Et in Curculio. Act. v. Sc. II.

Promisistin' si quisquam hanc, LIBERALI ADSERERET MANV
Te omne argentum redditurum?

Varro lib. v. de lingua Lat. *Hinc,* ADSERERE MANV *in libertatem cùm prehendimus.* Fest. Pomp. lib. XVI. *Sertorem quidam putant dictum à prendendo, quia cũ cuipiam adserat manũ, educendi eius gratia, ex seruitute in libertatẽ vocatur* ADSERTOR. Quamtamen notationẽ Verrium non probasse, ridiculámque aliam originem huius verbi protulisse,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ibidem docet. Quò adludens Plautus Rudente Act. III. Sc. I.

Quos cum capio, siquidem cepi, MEI SVNT, *habeo pro meis.*
Nec MANV ADSERVNTVR, *neque illinc partem quisquam postulat.*

Et Martial. lib. I.

Gaudia non remeant, sed fugitiua volant,
Hæc vtraque MANV *complexúque* ADSERE *toto.*

Ab hac autem manuum prehensione, Adsertio, in Lexico Latinogræco B. Germani Parisiensis, Καρπισία, & Adsertor, Καρπιστὴς definitur. Quo in significatu etiã Arrian. lib. IIII. Epictet. cap. VII. hoc verbo vsus est. Εἰς ἐμὲ οὐδεὶς ἐξουσίαν ἔχει· ἠλευθέρωμαι ὑπὸ τῶν θεῶν· ἔγνωκε αὐτοῦ τοὺς εἰντολὰς· μὴ οὐδεὶς δύναται με δουλαγωγῆσαι. Καρπιστὴν ἔχων, οἷον δεῖ, δικαστὰ, οἷός δεῖ. Idem lib. III. cap. XXIIII. Ἰδοὺ ἐπείληφά σου τίς ποτε εἶ· τοιοῦτός ἐξάγων σε ἀπὸ τῆς συνηθείας σου. Ἀφαιρήσομαί σου τὴν προαίρεσιν; λέγει. Οὔκουν ἐμός εἶ. ἐπ' ἐμοὶ γὰρ ἐστὶ κωλύσαι σε. Ἀφάγων ὡς θέλεις· ἐπ' ἐμοὶ τὸ ἀπεῖναί σε τὸ παπεῖον, ὅταν θέλω. Et mox: Πῶς λέγεις τοῦτο τὸν Δουλαγωγοῦντα σε, ποῖον αὐτῷ Καρπιστὴν δίδως ἢ δούλας αἰσθήσεις, ἀλλ' ἀφεὶς τοὺς παλλοὺς λόγους ἱκετεύει ἵνα ἀφεθῇς. Idem eiusd. lib. cap. VIII. μὴ ὅτι φιλοσοφεῖς ἔτω φορτικὸν τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὅτι Καρπιστὴν δίδως. τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ παῖς ἀληθείας ἐλευθερία. Rursus ibidem, λέγε ὅτι τὰς ἀληθείας δοῦλε, ἢ μὴ δραπέτευε σου τοὺς κυρίους, μήδ' ἀπαρνοῦ, μήδε τολμᾷ Καρπιστὴν δοῦναι τοσούτοις ἔχων τῆς δουλείας ἐλέγχους. Sosipater lib. I. Instit. Grammatic. *vindicia*, καρπισία, ἐλευθερία. Inde & Καρπισμὸς apud Clemen. Alexandrin. lib. V. Stromat. Καρπὸς enim iunctúram manus, Græcis significat. Suidas: Κάρπος, ἡ ὀπισθοκαρπία ἢ τὸ μέρος τῶν χειρῶν, δύο γὰρ σημαίνει. Hesichius Καρπὸς, τὸ ἄρθρον τῆς χειρός. Sic enim legendum esse, non vt vulgò corruptè ἄγρον, Aristor. lib. I. de partib. animal. docet. Quem Aristotelis locum laudari ab Eustathio existimo, cùm in lib. Iliad. ἐ ita scribit. Ἀριστοτέλης δέ φησιν ὅτι χειρὸς τὸ ἐντὸς θέναρ σαρκάδες, λέγει δὲ καὶ τὸν καρπὸν ἄρθρον εἶναι χειρὸς ἢ βραχίονος. Idem in σ. Iliad. καρπὸν ait esse, μεταξὺ συνάπτον χειρὸς ἢ πήχεως. Idem in η. Odyss. καρπὸς γὰρ ἢ μέρος ἦτον ἄρθρων χειρὸς μεταξὺ βραχίονος ἢ θενάρος ἀφ' ᾧ παράγεται τὸ μεταχείριον. Pollux quoque lib. II. Onomastic. πήχεως τὸ πέρας καρπὸν ὀνομάζεται, scribit.

E vetustis porrò actionum formulis quædam Cicero suppeditat. Etenim lib. V. de finib. bonor. & malor. *Quæ cùm*, ait, *Zeno didicisset à nostris,* VT IN ACTIONIBVS PERSCRIBI SOLET, DE EADEM RE FECIT ALIO MODO. Idem Epist. XXVII. ad Ser. Sulpit. lib. XIII. familiar. *Sed tamen non parcam operæ, &,* VT VOS IN VESTRIS FORMVLIS, *sic ego in Epistolis,* DE EADEM RE ALIO MODO. Accedat alia formula ex Topic. *Nã iacere telum, voluntatis est, ferire quem nolueris, fortunæ. Ex quo aries ille subiicitur vestris actionibus,* SI TELVM MANV FVGIT, MAGIS QVAM IECIT. Quod Boëtius ita explicat. *Si quis cædis accusetur, optima solet esse defensio, si alia non suppetit,* FVGISSE MANV TELVM, ET MAGIS QVAM VOLVISSET, IECISSE, *vt non voluntati, quæ in culpis condemnatur, sed ignorantiæ, factum tribuatur.* D. Augustin. lib. I. de libero arbitr. cap. IIII. *Nam & miles hostem, & iudex vel minister eius nocentem, & cui fortè inuito atque imprudenti* TELVM MANV FVGIT, *non mihi videtur peccare, cùm hominem occidunt: Si missi teli imprudentia digna esse venia videatur.* Confert etiam Quintilian. Declamat. CCCXVIII. hæc, *Quare, ne illa quidem tibi actio quæ inuidiam facere solet legatum non soluentibus, relicta est, vt dicas,* QVOD EGO MERVI, QVOD IVRE PETO.

Actiones planè omnes certis formulis adstrictæ, verborúmque cancellis circumscriptæ erant, vt Pomponius in L. II. D. de orig. iur. ita testatur. *Deinde ex his legibus* (videlicet XII. tab.) *eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent: quas actiones ne populus, prout vellet, institueret, certas sollemnésque esse voluerũt, & appellatur hæc pars iuris, Legis actiones, id est legitimæ actiones.* Cicero pro Rosc. Com. *Sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus cõstitutæ, ne quis, aut in genere iniuriæ, aut in ratione actionis errare possit. Expressæ sunt enim ex vnuscuiusq; dãno, dolore, incõmodo, calamitate, iniuria publicæ à Prætore formulæ, ad quas priuata lis accommodatur.* Et certè in earũ cõceptione magna cautio adhibebatur: observandum enim erat, ne aliter ageretur quàm oporteret, aptéque & congruè formula concipienda erat, propterea quod qui in formulæ genere errasset, causa cadebat, litem perdebat, & rem amittebat. Cic. lib. II. de Inuentio. *Ita ius ciuile habemus constitutum, vt*

CAVSA

CAVSA CADAT IS, QVI NON QVEMADMODVM OPORTET, EGERIT. Quintilianus lib. III. cap. VIII. *In omnibus ferè causis, in quibus* CECIDISSE QVIS FORMVLA *dicitur, hæ sunt quæstiones,* AN HVIC, AN CVM HOC, AN HAC LEGE, AN APVD HVNC, AN HOC TEMPORE, LICEAT AGERE. Idem lib. VII. cap. III. *Est etiam periculosum, cùm si* VNO VERBO SIT ERRATVM, *tota* CAVSA CECIDISSE *videamur.* Idem Declamatio. CCLX. *Sit tolerabile* FORMVLA ERRARE, *& in petitione pecuniæ non vti iure concesso: Aliquis caput hominis perperam petit, vt terreat, vt occidat?* Et mox: *Facta cetera habent suas leges, sua iura, suas actiones.* Item Declamatio. CCCL. *Non ignoro frequentem esse huiusmodi, in iudiciis minoribus dumtaxat, contentionem, vt petitor* EXCIDISSE FORMVLA, VT ALITER QVAM POTVERIT, AGERE DICATVR. Vnde Vlpian. in L. I. si minor fals. mod. dixer. de actione in factum à Prætore contra mensorem proposita agens, *Ideò autem,* ait, *hanc actionem proposuit, quia non crediderunt veteres inter talem personam locationem & conductionem esse: sed magis operam beneficij loco præberi, & id quod datur, ei ad remunerandum dari, & inde honorarium appellari. Si autẽ ex locato conducto fuerit actum, dicendum erit nec tenere intentionem.* Hinc etiam quoties incertũ erat quæ potius actio competeret, duas dictabant, edebãt, instituebántque, sed protestabantur se ex altera dumtaxat velle suum consequi. Huius rei nobis auctor est Vlpianus in L. I. §. quia autem, D. quod legator. cuius verba hæc sunt: *Quemadmodum solemus facere, quotiens incertum est quæ potius actio teneat. Nã duas dicamus, protestati ex altera nos velle consequi quod nos contingit.*

Non est ergo quod miretur quisquam toties inter Iurisconsultos de actione constituenda ambigi, quæ speciei propositæ apta, congrua & conueniens esset, cùm in genere actionis errantibus periculum iacturæ litis immineret. Cuiusmodi disceptationum cùm aliàs sæpè, tum in L. si conuenerit, & L. arbor, §. si per eumdem, D. communi diuid. L. permisisti, in princip. & §. vlt. & L. si gratuitam, & L. apud Labeonem, L. si tibi soluenda, & L. Titius, D. de præscript. verb. & L. Iulianus, §. I. D. ad exhibend. L. I. §. si te rogauero, cum seq. D. depositi, exempla inueniuntur.

Hac gratia etiã, omnisq; tollendæ dubitationis causa, actionẽ de æstimato propositã Vlpian. scribit in L. I. D. de æstimator. Nam cùm rem æstimatam vendendam quis dederat, quia dubitabatur, vtrùm, ex vendito esset actio, propter æstimationem: an ex locato, quasi rem vendendam locasse videretur: an ex conducto, quasi operas conduxisset: an mandati: melius visum est hanc actionem proponi. Inde etiam cùm vulgaria atque vsitata actionum nomina deficiebant, cessabántque iudicia prodita, facilè descendebant ad eas actiones, quæ IN FACTVM appellabantur, præscriptúsq; verbis agebãt: quô necesse erat confugere, cùm proprium rei nomen inuenire non poterant, negotiáque aut contractus existebant, quorum appellationes nullæ iure ciuili proditæ erant. L. I. II. & III. D. de præscript. verb. Sic Paulus in L. in rem, §. item quæcumque, D. de rei vindic. *Ideóque*, ait, *in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum, neque in rem locum habet,* IN FACTVM *actio necessaria est.* Idem in L. quæ religiosis, D. eod. IN FACTVM *autem actione petitori* EXTRAORDINEM SVBVENITVR. Ita cessante vindicatione, IN FACTVM actionẽ reddi debere tradit Iulian. in L. cùm autem. D. eod. vind. tit. & cessante ad exhibendũ, IN FACTVM actione succurrendum Vlpian. in L. III. §. interdũ, & L. Iulianus, §. Marcellus, D. ad exhiben. Et cessante actione pro socio, IN FACTVM agẽdum, L. sed eo nomine, D. de noxalib. actionib. Deniq; vbi furti actio locum habere non poterat, ad actionem IN FACTVM decursum ostẽdunt, L. si quis vxori, §. si quis asinum, & L. si is qui rem, §. si tu Titium, D. de furt.

Illud notum est eos qui intentione sua plus complexi essent, quàm ad eos pertineret, eósve competeret: quique vel re, vel tempore, vel loco, vel causa, vel qualitate, vel æstimatione plus petiissent, causa cecidisse. §. si quis agens, Instit. de actionib. Paul. lib. I. Sententiar. Tit. X. L. I. & II. de calũniatorib. in Tit. ex corpore Cod. Hermogen. Euseb. Emisen. Homil. XI. de Pascha: *Nam sicut in negotiis gerendis,* ait, *quatuor modis plus petendo subire periculum pro iuris ratione perhibetur. Quibus quatuorè id est, loco, tempore, genere, qualitate. Loco, si alibi fortè sibi debitum improbus fœnerator extorserit, quàm vbi cautio designabat. Tem-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

pore,si citius: Quantitate,si amplius petierit. Genere,si alterius rei,ac melioris materiæ mercem quã scriptura continebat,exegerit. Inde certè Scæuola Hypsæum & Octauium iuris ignaros patronos ridebat:quorum ille,quemadmodum à Cicerone lib.1.de Orat. refertur,maxima voce plurimis verbis à M.Crasso Prætore contendebat,vt ei cui aderat, causa caderet licueret: Hic verò, non minus longa oratione recusabat, ne aduersarius causa caderet,ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi tutelæ iudicio atque omni molestia, stultitia aduersarij liberaretur. *Atqui*, addit Cicero, *non defuit illis patronis eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, sed iuris ciuilis prudentia, quòd alter plus lege agendo petebat quàm quãtũ lex in* XII.*tab. permiserat:quod cũ impetrasset,causa caderet:alter iniquũ putabat,plus secũ agi,quã quod esset in actione:neq; intelligebat,si ita esset actũ,litẽ aduersariũ perditurũ.* Itaq; Paul. lib.1.Sententt. Tit.XIIII. hereditatẽ pro ea parte peti debuisse docet,pro qua ad petitorẽ pertineret: ne alioquin plus petẽdi periculum incurreret,ac causam perderet. Quamquam interdum Prætor incertæ partis petitionem indulgebat, idoneis cautis interuenientibus,L.1.§. vlt.D.si pars hereditet. Eum etiam qui partem debiti compensare, vel deducere debuisset,si totum petiisset,plus petendo causa cecidisse Paul. lib.II. Sententt.Tit.v.auctor est. Veteris autem huius iuris quod est Zenonis & Iustiniani Constitutionibus abrogatum, manserunt reliquiæ in L.1.D.de interrogat. in iu.facien. ita tamen vt eis terram iniecisse Tribonianum perspicuè cernamus. Sic enim illic scriptum est: *Toties heres in iure interrogandus est,qua ex parte heres sit, quoties aduersus eum actio instituitur,& dubitat actor qua ex parte is cum quo agere velit,heres sit. Est autem interrogatio tunc necessaria,cùm in personam sit actio,& ita si certum petetur: ne dum ignoret actor,qua ex parte aduersarius defuncti heres extiterit,interdũ plus petendo aliquid damni sentiat.* Postrema enim verba hæc à Triboniano interpolata sunt, dum ad suorũ temporum rationem accommodare studet,quod Vlpianus scripserat, *plus petendo causa cadat.*

Ceterùm qui ex supradictis cautis litẽ perdiderant, interdũ à Prætore in integrũ restituebãtur.Seneca Epist.XLIX.lib.VI.*Quid enim aliud agitis,cùm eum quem interrogatis scientes in fraudẽ inducitis,quàm vt* FORMVLA CECIDISSE *videatur? Sed quemadmodũ illũ Prætor,sic hos in integrum Philosophia restituit.* Minori quidem XXV.annis, qui plus petendo causã cecidisset,in integrum restitutionis auxilium indultum, maiori etiam ob iustum errorem subuentum fuisse,tradit Iustinianus in §.si quis agens, Instit.de actionib. Fertur & Claudius Cæsar iis qui plus petendo apud priuatos Iudices causa cecideranr,actiones restituisse,quemadmodum Sueton.in eius vita cap.XIIII.scribit.

Vsque adeò autem certis formularum cancellis actiones omnes inclusæ erant, vt Formularum nomine sæpenumerò appellentur: quemadmodum in nostris de verbor.quæ ad ius pertin.signific.libris comprobauimus. Et ita,legis Aquiliæ actio, DAMNI DATI FORMVLA dicitur à Plinio lib.IX.Natural.histor.cap.LIX. & actio de dolo, FORMVLA DE DOLO MALO, à Cicerone lib.II.de Finib.cuius C.Aquilium Gallum auctorem fuisse idem lib.III.Officior.scribit his verbis: *Nondum C.Aquilius collega meus protulerat* DE DOLO MALO FORMVLAS.Et lib.III.de nat.Deor.*Inde cuerriculum malitiarum omnium,* IVDICIVM DE DOLO MALO, *quod C.Aquilius familiaris noster protulit.*Ad FORMVLAM quoque HYPOTHECARIAM Martianũ librum singularem scripsisse Index Pandectis præfixus testatur. Sic & COMMVNI DIVIDVNDO, ET FAMILIÆ HERCISCVNDÆ FORMVLAM legimus apud Apul.lib.IX.de Asino aur. Harum formularum concipiendarum gratia solebãt adiri Iurisconsulti. Valer.Max.lib.VII.cap.II.de A.Cæsellio Iurisconsulto, *Nullius*, ait, *aut gratia, aut auctoritate compelli potuit, vt de aliqua earum rerum,quas Triumuiri dederant,* FORMVLAM *componeret.* Cic.lib.I.de legib. *Quamobrem quò me vocas,aut quid hortaris, vt libellos conficiam,de stillicidiorum,ac parietum iure? aut,* VT STIPVLATIONVM ET IVDICIORVM FORMVLAS COMPONAM. Vnde & Formularios & Leguleios Quintilianus eos vocat lib.XII.cap.III. Antonius etiam apud Ciceronẽ lib.I. de Orato. Leguleium, præconem actionum, cautorem formularum, aucupem syllabarum, appellat.

Ob eas autem quas suprà memorauimus causas, actionis sibi genus edi,reus postulabat,L.si debitori,& L.non videtur,D.de iudic. Nam vt ab Vlpiano in L.I.D.de edẽ. scribitur:

scribitur: *Qua quisque actione agere vellet,eam edere debebat,vt proinde sciret reus vtrùm cedere an contendere vltrà deberet:& si contendendum putaret, veniret instructus, cognita actione qua conueniebatur.* Hæc editio vti fieret demonstrant Impp.Diocletian.& Maximianus in L.II.de calumniatorib.in Tit.ex corpore Codicis Hermogenia. *Quoties,*aiunt, *ordinatis actionibus aliquid petitur,ideò petitor cogitur specialiter litis genus edere, ne plus debito aut eo quod competit,postuletur. Siue itaque fideicommissum,siue fundus,siue pars fundi, siue domus,siue pars domus,siue debitum,aut quodcunque petatur,specialiter designari debet petitionis summa vel quantitas,cùm genus litis edatur.* Proinde Seuerus & Antoninus in L.III. C. de eden. Editam actionem speciem futuræ litis demonstrare dicunt. Edere autem erat, vel,copiam describendi facere,vel in libello complecti & dare,vel producere aduersarium suum ad album Prætoris,& demonstrare quod dictaturus esset,vel id dicere quo vti vellet,L.I.D.de eden.

Legitimæ porrò Actiones, quæque iure ciuili, aut honorario proditæ, proprium nomen habent,hæ ferè sunt, In personam quidem, CERTI CONDICTIO, SI CERTVM PETETVR,CONDICTIO TRITICIARIA, CONDICTIO EX LEGE,CONDICTIO INDEBITI, CONDICTIO CAVSA DATA CAVSA NON SECVTA,CONDICTIO OB TVRPEM VEL INIVSTAM CAVSAM, CONDICTIO SINE CAVSA,CONDICTIO FVRTIVA,INCERTI CONDICTIO,ACTIO EX EMPTO, VENDITO, REDHIBITORIA, QVANTO MINORIS, ADVERSVS DICTVM PROMISSVM, EX LOCATO, CONDVCTO, COMMODATI DIRECTA, COMMODATI CONTRARIA, PIGNERATICIA DIRECTA, PIGNERATICIA CONTRARIA, DEPOSITI DIRECTA,DEPOSITI CONTRARIA, MANDATI DIRECTA, MANDATI CONTRARIA, PRO SOCIO, TVTELÆ DIRECTA, TVTELÆ CONTRARIA, DE PECVLIO, DE IN REM VERSO, QVOD IVSSV, EXERCITORIA, INSTITORIA, TRIBVTORIA, SERVI CORRVPTI, SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICETVR.EX STIPVLATV, IVDICATI,EX TESTAMENTO, LEGIS AQVILIÆ, vel DAMNI INIVRIÆ, ÆSTIMATORIA, DE PASTV PECORIS, ARBORVM FVRTIM CÆSARVM, FVRTI, VI BONORVM RAPTORVM, INIVRIARVM, DE DOTE, REI VXORIÆ, DE MORIBVS, RERVM AMOTARVM, RECEPTITIA, PECVNIÆ CONSTITVTÆ, AD EXHIBENDVM, QVOD METVS CAVSA,DE DOLO MALO, AQVÆ PLVVIÆ ARCENDÆ, NEGOTIORVM GESTORVM DIRECTA ET CONTRARIA, DE TIGNO IVNCTO, SEPVLCHRI VIOLATI, ONERIS AVERSI, SERVI CORRVPTI.

Actiones verò in rem, PETITIO HEREDITATIS, REI VINDICATIO, PVBLICIANA, QVERELA INOFFICIOSI TESTAMENTI, CONFESSORIA, NEGATORIA, SERVIANA, vel QVASI, PAVLIANA, FAVIANA, CALVISIANA, RESCISSORIA.

Mixtæ autẽ hæ, FAMILIÆ ERCISCVNDÆ, COMMVNI DIVIDVNDO, FINIVM REGVNDORVM. Vbi verò legitimæ & honorariæ actiones deficiebãt, ad earum exemplum Vtiles dabantur L.si vero §.vlt.D.de his qui effuder. vel deiecer. L.Iulianus §.si procurator D.de act.emp.L.liberto D.de nec gest.L.si cũ vilico L.in eũ D.de institor.L.Boues D.ad L.Aquil.L.I.§.vlt.D.de superficieb.L.I.C. de precar. L. cum res C.si aliena res pigno.L.I.C.de rer.permutat.

Legitimis autẽ actionibus experiri,erat LEGE AGERE.Cicero lib.I. de Orato.& Orat. pro Cęcinna,& IIII.in Verr.Valerius Max.lib.VII.cap.VII.Plin.lib.VII.cap.V.Agell.lib. XX.cap.IX.& L.II.§.deinde ex his legibus,D.de orig.iur.

Ei planè cuius intentio contemptibilis aduersario videbatur,dici soliium, LEGE AGITO, Donatus notat in Phormio. Terent. Act.V.Sc.VIII. Quô loci Phormio, *Vna,* ait,*iniuria est tecum.* Cui Demipho respondet, LEGE AGITO ERGO. Confirmat hoc idem Donatus auctoritate Plauti, cuius versum citat ex Aululatia, LEGE AGITO.Habetur verò hic versus Act.III.Sc.III.in hæc verba,

LEGE AGITO MECVM: MOLESTVS NE SIS: *& cœnam coque.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Erant & olim certæ Interdictorum formulæ. Ordinario enim iure Interdicta à Prætore reddebãtur, vt ex Oratione Ciceronis pro Cæcina patet. Vnde Vlpian. in L. 1. D. si ventr. nom. mul. in poss. mitt. *Coget autem*, ait, *eum discedere, nõ Prætoria potestate, vel manu ministrorum: sed melius & ciuilius faciet, si eum per interdictum* AD IVS ORDINARIVM *remiserit*. Frontin. de limitib. agror. *De possessione controuersia est, de qua ad interdictum, hoc est,* IVRE ORDINARIO, *litigatur*. Quæ verba Aggen. Vrbic. explicans: *De possessione*, ait, *sit controuersia, quoties de totius fundi statu per interdictum, hoc est,* IVRE ORDINARIO *litigatur: Hoc non est disciplinæ nostræ iudicium: sed apud Præsidem prouinciæ agitur, & ex lege restituitur possessio, cui poterit adtinere*. Prætorem quidem in Interdicto VTI POSSIDETIS, his verbis vsum Festus Pomp. scribit, VTI NVNC POSSIDETIS EVM FVNDVM Q. D. A. QVOD NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, ITA POSSIDEATIS. ADVERSVS EA VIM FIERI VETO. Vlpian, verò sic, VT EAS ÆDES Q. D. A. NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO A. A. A. POSSIDETIS, QVO MINVS ITA POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. L. 1. D. vti possid. Eadem L. §. præterea, *Perpetuo*, ait Vlpian. *huic interdicto insunt hæc*, QVOD NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO POSSIDES. Ad quæ Terentianus Chærea lepidè alludit Eunuch. Act. II. Sc. III.

Hanc tu mihi, inquiens, *vel* VI, VEL CLAM, VEL PRECARIO
Fac tradas. Vbi Donatus, *Secundum ius locutus est. Nam his tribus mala fide aliquid possidetur*, VI, CLAM, PRECARIO.

Ex interdicto de vi armata Cicero in Oratione pro Cæcina citat hæc: VNDE TV, AVT FAMILIA, AVT PROCVRATOR TVVS, HOMINIBVS COACTIS, ARMATISVE. Quo pertinent quæ Vlpianus tractat in L. quod est, §. armis, D. de vi & vi armata. Ex cuius Edicti formula Cicero Epist. XVI. lib. XV. Familiariũ ita iocatur: *Postulabimúsque, ex qua hæsi* VI HOMINIBVS ARMATIS DEIECTVS SIS, IN EAM RESTITVARE. *In hoc interdicto non solet addi,* IN HOC ANNO. Edicti vtique VNDE VI formula apud Iuris auctores proponitur huiusmodi: VNDE TV ILLVM VI DEIECISTI, AVT FAMILIA TVA DEIECIT, DE EO QVÆQVE ILLE TVNC IBI HABVIT. Duo enim separata, de vi, armis, & sine armis facta fuisse proposita interdicta, Cicero pro Cæcina scribit: *Dupliciter*, ait, *homines deiiciuntur: aut sine coactis, armatísque hominibus: aut per huiusmodi rationem, & vim. Ad duas dissimiles res duo deuincta interdicta sunt*. Hoc significat inscriptio Rubricæ DE VI ET VI ARMATA. Quorum Interdictorum dissimilitudinem è re esse censeo adnotare, quam satis apertè Cicero sua illa pro Cæcina Oratione declarat. Primùm quidem de vi ita interdici consueuisse ait, VNDE TV DEIECISTI, EO RESTITVAS. Deinde post aliquot interposita, hãc inter vtrumque Interdictum, de Vi Cottidiana & Armata differétiam statuit: *Cur ergo aut in illud cottidianum Interdictum*, VNDE ILLE ME VI DEIECIT, *additur*, CVM EGO POSSIDEREM, *si deiici nemo potest, qui non possidet? aut in hoc Interdictum*, DE HOMINIBVS ARMATIS, *non additur? Si oportet quæri*, POSSEDERIT NEC NE? *Negas* DEIICI, *nisi qui* POSSIDEAT. *Ostendo*, SI SINE ARMATIS, COACTISVE HOMINIBVS DEIECTVS *quisquam sit, eum qui fateatur se* DEIECISSE, *vincere sponsione. si ostendat, eum non possedisse. Negas* DEIICI, *nisi qui* POSSIDEAT. *Ostendo, ex hoc Interdicto* DE ARMATIS HOMINIBVS, *qui possit ostendere non possedisse eum qui deiectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum*. Et mox: *In illa* VI COTTIDIANA *non satis est posse docere,* SE DEIECTVM, *nisi ostendere possit*, CVM POSSIDERET, TVM DEIECTVM. *Ne id quidem satis est, nisi docet,* ITA SE POSSEDISSE, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO POSSEDERIT. *Itaque is, qui se,* RESTITVISSE DICIT, *magna voce sæpè confiteri solet,* SE VI DEIECISSE: *verum illud addit,* NON POSSIDEBAT: *vel etiam, cùm hoc ipsum concessit, vincit tamen sponsione, si planum facit,* AB SE ILLVM AVT VI, AVT CLAM, AVT PRECARIO POSSEDISSE. Et paullo pòst: *Ecquid interest, vtrùm hoc additum,* CVM A. CÆCINA POSSEDERIT, *nec ne? Ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum commouet?* Hoc ergo inter illa Interdicta intererat, quod in Interdicto VN-DE VI

DE VI necesse habebat vi deiectus, docere se possedisse, & quidẽ nõ vi, non clàm, non precario, ab aduersario. In Interdicto verò de VI ARMATA, non quærebatur, vtrum possedisset, nécne. Hinc Pompon. in L. sed si vi, D. de vi & vi arm. *Sed si* VI ARMATA DEIECTVS *es, sicut ipsum fundum recipis,* ETIAMSI AVT VI AVT CLAM, AVT PRECARIO EVM POSSIDERES: *ita res quoque mobiles,* OMNIMODO *recipies*. In hoc etiam de HOMINIBVS ARMATIS ET COACTIS Interdicto, nõ fuisse additũ, IN HOC ANNO, ex Cicer. Epistol. suprà adductus locus testatur. Præterea illud VNDE VI, id est, de vi cottidiana Interdictũ, nec liberto in patronũ, nec liberis aduersus parentes dabatur: aliter atque si VI ARMATA vsus esset aduersus libertum patronus, vel aduersus liberos parens. Tunc enim Interdictum competebat, L. I. §. ex interdicto, D. de vi & vi arm. L. II. & L. licet, D. de obseq. parentib. & patron. præst.

Interdictorum porrò sicut non vnum genus, ita nec vna eadémque conceptio erat. Aut enim PROHIBITORIA erãt, aut RESTITVTORIA, aut EXHIBITORIA, L. I. §. interdictorũ, & L. II. D. de interdict. L. certum, §. sed & si, D. de confess. §. I. Institut. de interdict.

In Prohibitoriis ita Prætor interdicebat, VIM FIERI VETO, L. II. §. vlt. D. ne quid in lo. publ. L. I. D. de loco publ. fru. L. I. D. de via publ. & itin. publ. refic. L. I. D. vt in flum. publ. nauig. L. I. D. de ripa munien. L. I. D. vti possid. L. I. D. de superficieb. L. I. & L. III. §. ait Prætor, D. de itin. actúq. priu. L. I. in princ. & §. deinde ait Prætor, D. de aq. cottid. L. I. D. de riuis, L. I. in princ. & §. deinde ait Prætor, D. de fonte, L. I. D. de cloac. L. I. in princ. & §. ait Prætor, & §. deinde ait Prætor, D. de arbor. cæd. L. I. D. de glande legen. L. III. D. de liberis exhib. L. I. D. de vtrubi, L. I. D. de migran. L. Prætor ait, §. deinde ait Prætor, D. de oper. noui nunt. Et interdum simpliciter, VETO, L. I. D. ne quid in loco fac. L. II. §. ait Prætor, D. ne quid in loco publ. L. I. D. ne quid in flumine pub.

In Restitutoriis verò sic, RESTITVAS, L. I. D. quorum bonor. L. II. §. Prætor ait, D. ne quid in lo. publ. L. I. §. deinde, D. ne quid in flum. publ. L. I. §. vlt. D. de cloac. L. II. D. de precario, L. Prætor ait, in princ. D. de oper. noui nunt. L. I. D. quod vi aut clàm, L. ait prætor D. quæ in fraud. credit. Cuiusmodi interdictum illic positum, FRAVDATORIVM vocatur, in L. pupilli, D. de solutionib.

In Exhibitoriis autem Prætor vtebatur verbo, EXHIBEAS, L. I. D. de tabul. exhib. L. I. D. de libero hom. exhib. L. I. D. de liberis exhibend.

His singulares quasdam Interdictorum formulas adiungam. Vlpian. in L. I. §. deinde ait Prætor, D. de aqua cottid. *Qui de aqua cottidiana interdicit, ita interdicit,* VTI HOC ANNO AQVAM DVXISTI. *At qui de æstiua, sic,* VTI PRIORE ÆSTATE. In L. I. §. Labeo, D. eod. *Labeo putat per hoc interdictum prohiberi quem,* NE QVID IN ILLO FVNDO FACIAT, SERAT, SVCCIDAT, PVTET, ÆDIFICET, QVARE EX RE, EA AQVA QVAM ILLE HOC ANNO PER FVNDVM SINE VITIO DVXIT, INQVINETVR, VITIETVR, CORRVMPATVR, DETERIORVE FIAT. Idem Vlpianus in L. Iulianus, §. I. D. ad exhib. *Et placet nobis Pomponij sententia, siue glans extet, siue consumpta sit: sed si extet, etiam Interdicto de glande legenda,* VT MIHI TERTIO QVOQVE DIE LEGENDÆ GLANDIS FACVLTAS ESSET, *vti potero, si damni infecti cauero*. Idem in L. I. §. non autem omne, D. de fluminib. *Vtile interdictum competere,* NE VIS EI FIAT, QVO MINVS ID OPVS, QVOD IN ALVEO FLVMINIS, RIPAVE ITA FACTVM SIT, VT ITER, CVRSVS FLVMINIS DETERIOR SIT, FIAT, TOLLERE, DEMOLIRI, PVRGARE, RESTITVERE, VIRI BONI ARBITRATV POSSIT. In L. III. §. Labeo, D. vti possid. INTERDICO TECVM, SICVTI NVNC POSSIDETIS EAS ÆDES EX QVIBVS PROIECTVS EST. Item in L. Pomponius, D. de procuratorib. VT LIBERI QVI IN POTESTATE ABSENTIS DICVNTVR, DVCANTVR, *Interdictum non posse desiderare ait*. In L. Non cogendum, §. vlt. D. eod. *Si procuratori opus nouum nuntiatum sit, isque interdicto vtatur,* NE VIS EI FIAT ÆDIFICANTI. Interdicta autẽ æquè atque actiones, edebantur, L. vlt. §. si legatarius, & §. vlt. D. quod legator.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex Interdictorum formulis hæc præterea obseruanda sunt. Vlpian. in L. Prætor ait §. vlt. D. damno inf. *Interdictum reddendum ei, in cuius ædes rudera decidissent, per quod vicinus compelletur,* AVT TOLLERE, AVT TOTAS ÆDES PRO DERELICTO HABERE. Et L. hoc amplius §. 1. D. eod. *Interdictum à Prætore datum,* NE VIS FIERET DOMINIS, QVO MINVS SVA TOLLERENT, AVFERRENT, SI MODO DAMNI INFECTI REPROMITTERENT. In L. 1. §. 1. D. de oper. no. nunt. *erit transeundum ad Interdictum,* QVOD VI AVT CLAM FACTVM ERIT, VT RESTITVATVR. Et §. si is cui, ead. L. *Interdictum in eum,* DE OPERE RESTITVENDO *reddere*: quibus verbis significat Interdictum quod proponitur in L. Prætor ait D. eod. tit. Quod Interdictum RESTITVTORIVM appellatur in L. Stipulatio §. 1. D. eod. & *Interdictum quod ex noui operis nuntiatione competit,* L. si alius §. ait D. quod vi clam. Itē in L. de pupillo §. vlt. D. de oper. no. nunt. *Deinde Interdicto aduersus eū vtar,* NE VIM MIHI FACIAT, QVOMINVS ÆDIFICEM.

Porrò accūratam illam formularum conceptionem in extraordinariis iudiciis non fuisse obseruatā scriptū reliquit Paulus in L. Actio, D. de negot. gest. Nam quoties extra ordinem ius dicebatur (qualia fuere tandem omnia iudicia) non erat necesse reddi Interdictum: sed perinde iudicabatur sine Interdictis, ac si vtilis actio ex causa iudicati reddita fuisset, quemadmodum Iustinianus scribit, in §. vlt. Instit. de interdict. Vnde D. Ocletian. & Maximian. in L. III. C. de interdictis. *Interdicta autem,* inquiunt, *licet in extraordinariis iudiciis locum non habent, tamen ad exemplum eorum res agitur.* Inde est, quod Rubricæ *de Interdictis*, additur, *siue extraordinariis, quæ pro his competunt actionibus*. Eadem de causa in multis constitutionibus, vbi de Interdictis agitur, EXEMPLO EORVM, VEL AD INSTAR INTERDICTI, agendum legimus. Veluti in L. II. C. vnde vi. *Pulsos restituendos esse,* INTERDICTI EXEMPLO, *si nec dum vtilis annus excesserit, certissimi iuris est.* Et in L. IIII. eodem tit. *si de possessione vi deiectus es, cum lege Iulia vis priuatæ reum postulare, &* AD INSTAR INTERDICTI *Vnde vi conuenire potest*. Quæ verba vetus quidam glosator in meo manu scripto Codice ita interpretatur, id est, vtili actione in factum loco interdicti. Sic & in L. vlt. C. de liber. exhib. AD INSTAR INTERDICTI *de exhibenda filia Philippo eum conuenendum putaueris,* & L. vlt. C. de actio. *Igitur* AD INSTAR INTERDICTI, *seu actionis permissæ, experiendum esse perspicitis.*

Ac demum euanuit tandem tota Formularum conceptio. Extat enim Constantini cōstitutio sub Rubrica de Formulis & Impetrat. sublat. quæ iuris Formulas aucupatione syllabarum insidiantes eunctorū actibus radicitus amputari præcipit. Quo nomine ille à Nazario in Panegyrico laudari videtur his verbis: *Noua leges regendis* (sic enim emendandum nemo dubitauerit) *moribus, & frangendis vitiis constitutæ.* VETERVM CALVMNIOSÆ AMBAGES RECISÆ, CAPTANDÆ SIMPLICITATIS LAQVEOS *perdiderunt. Pudore tuo munita coniugia.* Nā vt hac nouissima clausula, Constantini de adulteris gladio feriendis constitutionē, quam Tribonianus contulit in L. quamuis, C. ad L. Iul. de adulter. ita superiore, hanc in qua gradum fiximus, signari verisimile est. Nec minus idem Imperator Testamentarias quàm Iudiciarias formulas orbe Romano summouit, vt apparet ex L. quoniam, C. de Testament. quod & de eo prædicat Eusebius quarto eius voluminis libro, quo vitam eius cōplexus est. Arcadii quoque & Honorij constitutio in L. vlt. C. de interdict. ita habet: *Si quis quodlibet interdictum efflagitet, ruptis veteribus ambagibus, inter ipsa cognitionum auspicia rationem exprimere, ac suas allegationes iubeatur proponere*. Similitérque verborum inanium captiones quæ in bonorum possessione accipienda antiquitus obseruabantur, exclusit Imperator Constantius in L. vlt. C. qui admitti.

Qua in re, vtrùm ius nouum veteri & antiquo antecellat, aliorum iudicium esto. Nam quod ad me attinet, dié diffindi iubeo, & quod probabilibus in vtramque partem argumentis quæstio tractari possit, assensum sustineo. Interim meum ego institutum tenebo, propositúmque argumentum sine vlla detrectatione exequar.

Non ACTIONES tantùm & INTERDICTA, sed & PRÆIVDICIA à Prætore reddebantur. Vlpianus in L. sed & hæ, §. 1. de procuratorib. *Non solùm autem si* ACTIO POSTVLETVR *à procuratore, sed &* PRÆIVDICIVM vel INTERDICTVM. Idé in L. III.

in L. III. § illud, D. de agnosc. & alen. lib. *Si viuo patre* REDDITVM SIT PRÆIVDICIVM. Quibus autem in causis huic remedio locus esset, Vlpian. tradit in L. vlt. D. siingen. esse dic. his verbis: *Quoties de hoc contenditur,* AN QVIS LIBERTVS SIT: *siue operæ petantur, siue obsequium desideretur, siue etiam famosa actio intendatur, siue in ius vocetur qui se patronum dicit, siue nulla causa interueniat,* REDDITVR PRÆIVDICIVM: *Sed quotiens quis libertinum quidem se confitetur, libertum autem Gaij Seij se negat, Idem* PRÆIVDICIVM DATVR. Hinc in L. adoptiuum, §. patronum, D. de in ius voc. *Vel si collusionem detexit, vel si qui* PRÆIVDICIO PRONVNTIETVR ESSE LIBERTVS. *De* PARTV *etiam* AGNOSCENDO, PRÆIVDICIO ACTVM, *itémque* AN VXOR ESSET, *disceptatum, docet* Vlpian. in L. III. §. item Plancianum, cum seq. D. de agnosc. & alen. lib.

LIBEROS planè qui erant in potestate, non in rem actione, sed, aut PRÆIVDICIIS, aut Interdictis PETI debuisse idē Vlp. probat in L. 1. §. 1. D. de rei vindic. LIBERTVS etiam à quo ali se debere patronus contendebat, PRÆIVDICIO CERTARE poterat, SI SE LIBERTVM NEGARET, L. si quis à liberis, §. solent, D. de agnosc. & alen. lib. Iustinian. in §. præiudiciales, Instit. de actionib. PRÆIVDICIALES ACTIONES *in rem esse videntur, quales sunt, per quas quæritur,* AN ALIQVIS LIBER, AN LIBERTVS SIT, VEL DE PARTV AGNOSCENDO. Nam quæ PRÆIVDICIA Iurisconsulti dicunt, ea, PRÆIVDICIALES ACTIONES, Iustinianus vocat. ACTIONIS vtique verbo PRÆIVDICIA contineri air, L. actionis, D. de obligation. & action. In his verò PRÆIVDICIIS is actoris partes sustinebat, qui habebat intentionē secundum id quod intendebat. L. generaliter, D. de exceptionib. In PRÆIVDICIO quoque licet patronus possessor esse videretur, non tamen actoris partibus libertus fungi debebat, sed is qui se patronum esse contendebat, L. quotiens, D. de probationib.

Actionum etiam instar PRÆTORIÆ STIPVLATIONES obtinebant, earúmque vicem repræsentabant, L. actionis, D. de obligat. & act. L. Non solùm, D. rat. rem hab. Nam si quis, verbi gratia, sibi legatorū, vel damni infecti caueri vellet, in iure hoc apud Prætorem postulabatur, L. sed & hæ, §. 1. L. Pomponius, D. de procuratorib. Huiusmodi verò Prætorias Stipulationes legem accepisse de mente Prætoris qui eas proposuerat, nec illis immutare quidquā licuisse, neq; addere, neque detrahere, ait L. in conuētionalibus, D. de verb. oblig. Earū autē tres species Vlpianus facit in L. 1. D. de stip. Præt. Quasdam enim IVDICIALES vocat, quæ propter Iudicium interponebātur, vt ratum fieret, quales erant, Iudicatum solui, & ex operis noui nuntiatione: quasdam CAVTIONALES, quæ instar actionis habebant, & vt esset noua actio, intercedebant, vt de legatis stipulationes, & de tutela & ratam rem haberi, & de damni infecti. Quasdam COMMVNES quæ fiebant iudicio sistendi causa. De quibus singulis quoniam in iure versabantur, hic potissimū vt tractemus, argumenti series exposcit. Enimuerò aut suo quis nomine, aut alieno agebat, interdicebat, præiudicióve experiebatur, aut restitutionem in integrum, Prætorianámve cautionē desiderabat. Qui alieno, is vel PROCVRATOR, vel COGNITOR dicebatur. Nam vt ait Asconius in Diuinat. Qui defendebat alterū in iudicio, aut PATRONVS dicebatur, si orator esset, aut ADVOCATVS, si aut ius suggerebat, aut præsentiam suam commodabat amico, aut PROCVRATOR, si negotium suscipiebat, aut COGNITOR, si præsentis causam nouerat, & sic tuebatur, vt suam. Is etiam qui absentis defensionem suscipiebat, DEFENSOR in libris nostris appellatur. Procurator autem siue in rem siue in personam ageret, non aliter audiebatur, quàm si satisdaret dominum, aut eum ad quem res pertinebat, rem ratam habiturum, vt Iustinian. Instit. de satisdationib. tradit.

Nec solùm in actionibus quas procurator intendebat, verùm in stipulationibus quoque quas interponi desiderabat, veluti, si damni infecti, vel legatorum stipularetur, satisdare debebat, Dominum ratam rem habiturum, L. non solùm, D. rem rat. hab. L. inter quos, §. alieno, D. de dam. infec. L. Pomponius, §. 1. D. de procuratorib. Item qui procuratorio nomine nouum opus nuntiabat, satisdare debebat, eam rem ratam

Universidad de Deusto
Biblioteca

dominum habiturum, alioquin nuntiatio omnimodo remittebatur, L. de pupillo, §. qui procuratorio, D. de oper. no. nunt.

Simili modo & qui in integrum restitutionis auxilium alterius nomine implorabat, hac stipulatione interposita audiebatur, L. quod si, D. de minorib.

Hac autem stipulatione comprehendebatur, RATAM REM DOMINVM, EIVSVE HEREDEM, EVMQVE AD QVEM RES PERTINERET, HABITVRVM, L. si quis vni, L. si indebitum, §. vlt. L. si procurator, L. si sine, §. si in stipulatum, D. rat. rem hab. Eáque sunt vulgaria verba de rato habendo, in L. cùm minor, D. cod. quæ verisimile est ex Edicto profecta, quod proponitur in L. seruum quoque, §. ait Prætor, D. de procuratorib. illis verbis, ET EI QVO NOMINE AGET, ID RATVM HABERE EVM AD QVEM EA RES PERTINET, BONI VIRI ARBITRATV SATISDET. Quò pertinent quæ Vlpian. scribit in L. non solùm, §. qui alieno, D. cod. *Qui alieno nomine agit quamcumque actionem*, ID RATVM HABITVRVM EVM, AD QVEM EA RES PERTINEBIT, *cauere debet*. Et §. quæritur, ead. L. *Quæritur apud Iulianum, vtrùm* DOMINVM SOLVM RATAM REM HABERE *debet satisdare, an etiam* CETEROS CREDITORES. *Et ait dumtaxat de* DOMINO CAVENDVM, *nec illis verbis*, AD QVEM EA RES PERTINET, *creditores contineri*.

Plenius verò Iulianus in L. procurator, D. rat. rē hab. hac stipulatione caueri consuesse docet, NON PETITVRVM EVM CVIVS DE EA RE ACTIO, PETITIO, PERSECVTIO, ESSET: ET RATVM HABITVROS OMNES AD QVOS EA RES PERTINEBIT. Quod si propter iniuriam filio vel nepoti factam, procurator patris aut́ve nomine iniuriarum ageret, non patris solùm, aut́ve, sed & filij nepotísve personam stipulatione hac comprehendere debebat, L. si sine, §. qui patris, D. cod.

At si pro minore XXV. annis procurator interpositus petiisset, propter metum in integrum restitutionis, ita, præcedente mandato, cauendum fuisse, SI ILLE IN INTEGRVM RESTITVTVS FVERIT, HERESVE EIVS, AVT IS AD QVEM EA RES PERTINEBIT, QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI? Papinianus monet in L. cùm minor, D. cod. tit.

Addebatur & in hac stipulatione AMPLIVS NON PETI, L. si quis vni, & L. amplius, & L. procurator cū peteret, D. rat. rē hab. Cuius clausulæ Cicero nō semel meminit. Veluti in Bruto: *At verò, inquā, tibi ego Brute, non soluam nisi priùs à te cauero*, AMPLIVS EO NOMINE NEMINEM, CVIVS PETITIO SIT, PETITVRVM. Et in Oratio. pro Rosc. Com. *Quid ita satis non dedit*, AMPLIVS A SE NEMINEM PETITVRVM. *Qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem, qui pro sociis transigit satisdat*, NEMINEM POSTEA PETITVRVM. Et mox: *Cur igitur decidit & non restipulatur*, NEMINEM AMPLIVS PETITVRVM? Idem Epist. XXIX. lib. XIII. Famil. *Sed duo te nominatim rogo. Primum, vt si quid satisdandum erit*, AMPLIVS EO NOMINE NON PETI, *cures vt satisdetur fide mea*. Papinian. in L. II. D. vt legator. seu fideic. nomine cau. *Nec si fortè velit pater cauere*, NEMINEM AMPLIVS PETITVRVM. Vlpian. in L. si seruus seruum, §. rupisse, D. ad L. Aquil. *Et si colonus eam exercuit, cauere eum debere*? AMPLIVS NON AGI, DOLI quoque MALI CLAVSVLA huic stipulationi inserebatur, L. in stipulatione, L. si sine, §. si in stipulationem, D. rat. rem hab.

Stipulatio planè rē ratā haberi cōtinebat, QVANTI EA RES ESSET, L. II. §. incertā, D. de prætor. stipulationib. atq; adeò, vt scribitur in L. si procurator, & L. in stipulatione, D. rat. rem hab. hac stipulatione continebatur, QVOD STIPVLATORIS INTERERAT. Quod & ostendit L. procurator quinquaginta, D. eo. Sed & Paulus in L. si cōmissa, D. eo. *Si cōmissa sit*, ait, *stipulatio*, RATAM REM DOMINVM HABITVRVM, *in tantum competit*, IN QVANTVM MEA INTERFVIT, *id est, quantum mihi abest, quantúmque lucrari potui*.

Itaque si is qui à procuratore status controuersiam patiebatur, satis accepisset à procuratore, & postea dominus, veniétésque ab eo personæ ratum non habuissent, quòd procurator eum in seruitutem petiisset, vel aduersus procuratorem ex seruitute in libertatem petitus fuisset, QVANTI EA RES ESSET, procurator præstare debebat,

bebat. id est, *quanti interfuisset eius de statu suo non periclitari, & propter impendia quæ in litem fecerat*, L. procurator, §. si quis, D. rem rat. hab.

Et hæc est STIPVLATIO quæ DE RATO HABENDO dicitur in L. II. D. rat. rem hab. & CAVTIO DE RATO, in L. non solùm, §. interdum res, §. si pater, & L. Pomponius, §. vlt. D. de procuratorib. & L. item eorum, §. actor, D. quod cuiusque vniuersit. & L. si autem, D. de negot. gest. & RATIHABITIONIS SATISDATIO, in L. Pomponius, §. ratihabitionis, D. de procuratorib.

Iam vbi in rem agebatur, possessor olim satisdare cōpellebatur IVDICATVM SOLVI, id est, *soluere quod esset iudicatum, & vel rem restituere, vel litis æstimationem præstare*: & quisquis in rem actione conueniebatur, siue suo, siue alieno nomine iudicium accipere, ita cauere cogebatur. At in actionibus in personam, si proprio quis nomine iudicium accipiebat, iudicatum solui non satisdabat: si verò alieno nomine interueniret, omnino satisdabat, quia nemo alienæ rei siue litis idoneus defensor sine satisdatione intelligebatur: quæ postea aliquatenus immutata sunt, vt Iustinianus Institut. de satisdationib. scribit. Mansit tamē veteris iuris regula, Procuratores, Defensorésve qui alieno nomine actionē excipiebāt, iudicatū solui satisdare debuisse. L. qui proprio §. qui alium D. de procuratorib.

STIPVLATIO autem Iudicatum solui tres clausulas in vnum collectas habebat: DE RE IVDICATA, DE RE DEFENDENDA, DE DOLO MALO, L. iudicatum VI. L. cùm quærebatur, & L. ex clausula, D. iudic. sol. Vnde Vlp. in L. iam tamē, §. in hac, D. eo. in hac stipulatione ait, plures fuisse causas vna quātitate cōclusas. Prior vocatur OB REM IVDICATAM CLAVSVLA, in L. iam tamē, §. si ex fideiussoribus, L. cū quærebatur, D. iudic. sol. Altera, OB REM NON DEFENSAM, d. L. cum tamen, §. si tamen plures, & d. L. quærebatur, L. si ex duobus, L. ex iudicatum, D. iudic. sol. L. si post, L. si defunctus, L. sed & hæ, §. defendere, & L. non cogēdum, §. 1. D. de procuratorib. Illius clausulæ formulam agnoscimus in ea facti specie, quam Scæuola proponit in L. cum apud. D. iudic. sol. his verbis: *Cùm apud Sempronium iudicem datum reus defenderetur, stipulatione cautum est*, VT QVOD SEMPRONIVS IVDEX IVDICASSET, PRÆSTARETVR. Et mox, *Ideóque in stipulatione additur*, QVIVE IN EIVS LOCVM SVBSTITVTVS ERIT. Ad hanc etiā stipulationem referendum censeo, quod est in L. in vsu, D. de verb. significat. *Item in stipulando satis habemus de herede cauere*, SI EA RES SECVNDVM ME, HEREDEMVE MEVM IVDICATA ERIT. *Et rursus*, QVOD OB EAM REM TE, HEREDEMVE TVVM. Ex quibus verisimile mihi fit hanc de re iudicata clausulam his ferè verbis conceptam, SI EA RES SECVNDVM ME, HEREDEMVE MEVM A SEMPRONIO IVDICE, QVIVE IN EIVS LOCVM SVBSTITVTVS ERIT, IVDICATA ERIT, QVOD OB EAM REM TE HEREDEMVE TVVM DARE, FACERE, PRÆSTARE OPORTEBIT, QVANTI EA RES ERIT, DARI SPONDES? Altera verò clausula stipulatos actores, RECTE, ET VIRI BONI ARBITRATV REM DEFENDI, credibile est. Ex hac vtique clausula OB REM NON DEFENSAM committebatur stipulatio, si RECTE ET VIRI BONI ARBITRATV RES NON DEFENDERETVR. Eóque pertinent verba hæc, in L. iam tamen, §. nunc videamus, L. si reus, L. ex clausula, & L. vir bonus, D. iudic. sol. L. omnium, L. non cogendum, §. 1. D. de procuratorib. Quod & illa parte edicti cauebatur, CVIVS NOMINE QVIS ACTIONEM DARI SIBI POSTVLABIT, IS EVM VIRI BONI ARBITRATV DEFENDAT, L. seruum quoq;, §. ait prætor, D. de procurator. Rectè autē defendi, quid esset, exponitur in L. rectè D. de iudic. forte ex edicto Prætoris in L. hæc autē, §. ait prætor, D. quib. ex cau. inposs. eat.

Sufficiebat planè tutoribus ad plenam defensionem, siue ipsi iudicium susciperent, siue pupillus, ipsis auctoribus: nec cogebantur tutores cauere, vt defensores solebant, L. 1. §. suffic. D. de administrat. tut. Sed nec cauebat tutor curatórve, ratum rem pupillum, adolescentémve habiturum, quia rem in iudicium deducebant, L. vulgo D. eo. African. porro in L. hæc stipulatio, D. iud. sol. hāc stipulationis particulā ad-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fert huiusmodi, QVANDIV RES NON DEFENDATVR. Nouissima verò clausula Iudicatum solui stipulationis ita concipiebatur, DOLVM MALVM ABESSE, AFVTVRVMQVE ESSE: Et interdum adiiciebatur, SI HVIVS REI DOLVS MALVS NON ABERIT, QVANTI EA RES EST, DARI SPONDES? L. nouissima, D. iudic. sol. Eáque est DOLI CLAVSVLA, in L. qui se liti, D. de hered. pet.

Ceterùm si quis alio iudicio acturus Iudicatum solui satis accepisset, dein alio iudicio ageret, non committebatur stipulatio, quia de alia re cautum videbatur, L. non ab iudice, §. vlt. D. de iudic. Item si quis apud aliquem iudicem iturus, stipulatus esset iudicatum solui, & egisset apud alterum, non committebatur stipulatio, quia non huius iudicis sententiæ fideiussores se subdiderant, L. si quis apud, D. iudic. sol. *Incertam* autem *quantitatem* hæc stipulatio continebat, vt ait L. 11. D. de stipul. prætor. Vlpianus tamen in L. iudicatum solui 1x. D. iud. sol. huiusmodi stipulationē *expeditam* habere *quantitatem* scribit. IN TANTVM *enim*, ait, *committitur*, IN QVANTVM IVDEX PRONVNTIAVERIT. Idem in L. non solùm, §. est & casus, D. de procuratorib. *Debet cauere hic procurator*, & RATAM REM DOMINVM HABITVRVM: *ne fortè dominus reuersus velit quid petere: item* IVDICATVM SOLVI: VT SI QVID FORTE PROPTER HANC RESTITVTIONEM IN INTEGRVM PRÆSTARI ADOLESCENTI DEBEAT, HOC PRÆSTETVR.

Planè is à quo hereditas petebatur satisdare debebat, aut vt Paulus scribit lib. 1. Sentent. Tit. xi. in petitorem transferebatur possessio, si is satisdare contrà vellet. Hinc illud Ciceronis in 111. contra Verrem: *Aut* PRO PRÆDE LITIS VINDICIARVM, CVM SATIS ACCEPISSET, *sponsionem faceret, ita de hereditate certaret.* Quod Asconius ita explicat: *Aut peteret, inquit, vt possessor esset: aut acciperet ab aduersario satis,* PRO PRÆDE LITIS VINDICIARVM, *& ipse sponsionem faceret, & ita de hereditate certaret.* LIS VINDICIARVM EST, *cùm litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum est quis debeat esse possessor: & ideò qui eam tenet,* SATISDAT PRO PRÆDE LITIS VINDICIARVM *aduersario suo, quo illi satisfaciat*, NIHIL SE DETERIVS IN POSSESSIONE FACTVRVM, DE QVA IVRGIVM ESSET. *Ruri sit sponsione ipse prouocatur ab aduersario certæ pecuniæ, aut æstimationis, quam amittat, ni sua sit hereditas, de qua contendit.* PRÆDES *ergo dicuntur satisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est:* NE *interea qui tenet, diffidens causæ,* POSSESSIONEM DETERIOREM FACIAT, TECTA DISSIPET, EXCIDAT ARBORES, ET CVLTA DESERAT. Vnde in iuris notis hæ singulares literæ P. P. L. V. id est, PRO PRÆDE LITIS VINDICIARVM,

Edicto autem perpetuo cautum de satisdatione danda ab eo à quo res petebatur, aut de transferenda in aduersarium possessione testantur Impp. Diocletian. & Maximianus in L. 1. C. vti possid. Sed & prohibebatur possessor hereditatis, de qua controuersia erat, antequam lis inchoaretur aliquid de ea distrahere, nisi pro omni quantitate hereditatis, vel rerum eius restitutione satisdare maluisset, L. Diuus, D. de heredit. petitio. Satisdatione verò data diminutio concedebatur, cùm possessor hereditatis, qui petitori satisd ediisset, interim loco domini haberetur, L. ex libero, in fi. D. de quæstionib. quamquam & licet talis satisdatio data non esset, sed solita cautio, causa tamen cognita, diminutionem se concessurum Prætor edixerat, vt in d. L. Diuus scribitur.

Erat & Prætoria STIPVLATIO DAMNI INFECTI. Nam qui ex vicinis ædibus quæ vitium fecerant, ruinámve minabantur, damnum metuebat, is cauere sibi damni infecti à Prætore desiderabat, L. quamquam, §. idem Iulianus, D. de aq. & aq. pluu. *Si tamen dominus* DESIDERET CAVERI SIBI DAMNI INFECTI *ab eo, ex cuius prædio nocet.* L. Prætoris, §. 1. D. de dam. inf. *Si aliquot sint, qui* CAVERI SIBI DESIDERANT. & §. vlt. *Si dominus proprietatis & fructuarius* DESIDERET SIBI CAVERI DAMNI INFECTI. Et L. qui bona, §. si quis eo, D. eod. SI DESIDERET *ab eo qui in possessionem missus est*, VT SIBI DAMNI INFECTI HARVM ÆDIVM NOMINE

NOMINE, QVARVM IN POSSESSIONEM MISSVS EST, CAVERIT, AN SIT AVDIENDVS. Et L. damni, §. si vicinus, D. eod. *Et inuicem* DESIDEREMVS, DAMNI INFECTI CAVERI. Sciendum est autem eum qui damni infecti sibi caueri postulabat, priùs de CALVMNIA IVRARE debuisse, L. qui bona, §. qui damni, D. de dam. inf. id est, si suo nomine id postularet, *iurare non se calumniæ causa id postulare*, vel si alieno nomine ageret, *iurare non calumniæ causa eum cuius nomine* CAVTVM VELLET, POSTVLATVRVM FVISSE, L. Prætor ait, & L. qui bona, §. alieno, D. eod. tit. Statuebat autem Prætor diem in quā caueretur; d. L. Prætor. Quæ dies cautioni præstituta, vbi finita esset, ad eius officium pertinebat, vel protelare & prorogare eam, vel in possessionem eius rei mittere. Et quidem qui suo nomine promittebat, is repromittebat dumtaxat, qui verò alieno, satisdabat. In ea autem stipulatione apposita fuisse verba hæc, SI QVID IBI RVET, SCINDETVR, FODIETVR, ÆDIFICABITVR, auctores sunt Alfen. in L. damni infecti quidam, D. de dam. inf. & Pōpon. in L. si procurator ratam, D. rat. rem hab. Idem Alfen. in d. L. damni, §. vlt. *Quoniam restipulatus esset à vicino*, SI QVID OB EAM REM, QVOD IBI ÆDIFICATVM ESSET, SIBI DAMNVM DATVM ESSET, ID REDDI. Huic stipulationi dies inseri debebat, intra quem, si quid damni contingeret, cautio locum haberet: neque enim in infinitum obligatus esse debebat stipulatione, L. qui bona, §. vlt. L. damni infecti. §. sæpius, D. eod. In hac stipulatione etiam hæc comprehensa, SI QVID ARBORVM, LOCIVE VITIO ACCIDERIT, testatur Vlpian. in L. fluminum, §. itē apud Viuianum, D. eod. Idem in §. vlt. ead. L. *Stipulatio enim hoc continet*, QVOD VITIO ÆDIVM, LOCI, OPERIS DAMNVM FIT. Idem in d. L. fluminum, §. adiicitur, eod. In hac stipulatione adiectum fuisse ait, & HEREDVM NOMEN, VEL SVCCESSORVM, EORVMQVE AD QVOS EA RES PERTINET. Sequitur ibid. Sed VT NE QVID ÆDIVM, LOCI, OPERISVE VITIO DAMNVM FACTVM SIT, *stipulatio interponitur.* Alieno autem nomine, vt Pomponius ait in L. inter quos. §. alieno, D. de dam. inf. ita stipulari licebat, vt damnum quod domino datum esset, comprehenderetur: EXCEPTIO QVE PROCVRATORIA STIPVLATIONI INSERENDA ERAT, sicut in stipulatione legatorum. Inter fructuarium verò & dominum proprietatis, ita damni infecti cautionem locum habuisse constat, si fructuarius quidem de SOLI VITIO CAVERI SIBI DESIDERARET, dominus verò proprietatis, DE OPERIS VITIO, si quid fructuarius ædificaret. Nam DE RVINA ÆDIVM neuter ab altero cautionem desiderare poterat, L. damni infecti stipulatio, § 1. & L. inter, D. eod. tit.

Ex huius vtique stipulationis formula manant quæ Paulus ait in L. damni infecti, D. de dam. inf. *Quia* NEC LOCI, NEC OPERIS VITIO, *sed publico iure id consecutus sit.* Vlp. in L. hoc amplius, §. quæsitū, D. de dam. infec. *Quotiens insula superficiaria vitiosa est, dominum &* DE SOLI, ET DE ÆDIFICII VITIO, REPROMITTERE. Et L. damni infecti stipulatio, §. ei qui, D. eod. *Dominus soli*, QVOD VITIO SOLI DAMNVM FVTVRVM SIT, CAVERE *non debebit.* Quæ verba etiā obseruāda sunt in L. quāuis, L. eorū, §. vlt. L. fluminū, §. vitiū, & §. idē Seruius, D. eod. Hinc in L. qui bona, §. si quis opus eo. *quia non est cautū, neque* DE VITIO ÆDIVM, *neque de damno operis.* Ac planè vbi de eo opere quod in priuato fiebat, damni infecti cauebatur, tam de LOCI, quam de OPERIS VITIO cauebatur: at vbi de eo opere quod in publico fiebat, DE OPERIS tantùm non etiam de loci VITIO cauebatur, L. si finita, §. 1. L. fluminum, D. eod. Hæc autem stipulatio, vt ait, L. dāni infecti, §. emptor, D. eo. tit. in hoc fiebat, QVANTI EA RES ERAT. Et in L. in hac, D. eod. *In hac stipulatione venit*, QVANTI EA RES ERIT. Potrò vbi controuersia erat, dominus esset, nécne is à quo cautio exigebatur, sub exceptione satisdabat, SI DOMINVS NON ESSET, L. Prætor ait, L. si proprietarius, L. qui vias, §. vlt. D. de dam. infec. Hæc verò Dāni infecti stipulatio pertinebat, etiam si quid eius OPERIS, quod IN FVNDO MEO AQVÆ DVCENDÆ CAVSA, VITIO DAMNVM mihi contigerat, L. damni, D. de dam. inf. Proponitur & alia huius cautionis species, in L. sed addes, §. si inquilinus, D. loca. in qua est, *Inquilinus damni infecti caueat*, NE IN ALIQVO, DVM AVFERT, DETERIOREM CAVSAM ÆDIVM FACIAT: SED VT PRISTINAM FACIEM ÆDIBVS REDDAT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex Operis quoque noui nuntiatione ſtipulatio, in Prætoriis numerabatur, L.1.§.ſtipulationum, D.de ſtipul.prætor. Hæc ſtipulatio interponi ſolebat, QVOTIES VICINVS DICEBAT IVS SIBI ESSE PROHIBERE VICINVM OPVS NOVVM INVITO SE FACERE, L.ſtipulatio, D.de oper.no.nunt. *Habebat autem*, vt ibidem dicitur, *iſta ſtipulatio condicionem*, VT ITA DEMVM COMMITTERETVR, SI IVDICATVM FORET, SIVE ANTE REM IVDICATAM CAVSA ALIQVA ACCIDISSET, NEQVE RES DEFENDERETVR: & DE DOLO MALO *ſubiiciebatur* CLAVSVLA. Sequitur ibidem, *Siue autem* RES IVDICETVR, SIVE RES NON DEFENDATVR, *ſtipulatio in id quod committitur*, VT RES VIRI BONI ARBITRATV RESTITVATVR. *Quod ſi ita reſtitutum non erit*, QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DABIT, *ſi hoc petitori placuerit*. Et mox: *Idem dicit adiiciendum eſſe in ſtipulatione*, VT TANTVM PRÆSTETVR, QVANTI EVNIVSCVIVSQVE INTERSIT, *ſi hoc maluerint. Ceterũ ſi ita fuerit, inquit, cautũ*, QVANTI EA RES ERIT. Paul.in L.ex operis, D.eo. *Ex operis noui nuntiatione ſi caueatur, tanti ſtipulatio committitur*, QVANTI IVDICATVM SIT. Hac certè ſtipulatione caueriſolitum VT OPVS RESTITVERETVR, ait L.11.D.de ſtipul.prætor. In ſtipulatione etiam quæ ex hac cauſa interponebatur, HEREDIS mentionem factam ſcribit Paulus in L.non ſolùm, §.vlt.D.de oper.no.nunt. Stipulationi verò ex operis noui nuntiatione interpoſitæ, diem comprehendi conſueuiſſe oſtendit Iulianus in L. cùm procurator, §.1.D.eod.tit. Qui autem opus nouum nuntiabat, iurare debebat, NON CALVMNIÆ CAVSA OPVS NOVVM NVNTIARE, L.de pupillo, §. qui opus, D.eodem.

In hunc numerum atque ordinem venit & de Legatis ſtipulatio, L.1. D. de ſtipulationib.prætor. Eo modo legatorum, fideicommiſſorúmve conſeruandorum cãuſa cauebatur, Tit.vt legat.ſeu fideicomm.ſeruand.cau. L.1.D. quib. ex cauſ. in poſſ.eat. *Legatorum enim*, vt ait Vlpian.in L.1. D.vt legat.ſeu fideic. *nomine ſatisdari oportere Prætor putauit*, VT QVIBVS TESTATOR DARI, FIERI VOLVIT, HIS DIEBVS DETVR, VEL FIAT: DOLVMQVE MALVM AFVTVRVM STIPVLENTVR. IN REM autem fuiſſe CONCEPTAM hanc ſtipulationem docet Pompon. in L.ſi à te, D.eo.tit.

A Prætore etiam Reſtitutiones in integrum deſiderari & implorari dicebãtur, L. III.§.ſcio. L.verum, §.item quæritur. D.de minorib. Eas ille cauſa cognita, & præſentibus aduerſariis, vel ſi per contumaciam deeſſent, perpendebat, L. in cauſæ, in prin. & §. 1.L.non omnia, D.de minorib. Cognitionis enim Prætoriæ hanc rem fuiſſe ait, L.in cauſæ cognitione, §.interdum, D.eo. Vnde Paul.in L.quod ſi, §.vlt.D.eod. *Ex hoc Edicto*, ait, *nulla propria actio vel cautio proficiſcitur. Totum enim hoc pendet ex* PRÆTORIA COGNITIONE. Vnde in L.non ſolùm, §.eſt & caſus, D.de procuratorib. POSTVLATA EST COGNITIO DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE, CVM MINOR CIRCVNSCRIPTVS IN VENDITIONE DICERETVR. Et in L.minor, D.de euictionib. *Minor* XXV. *annis fundum vendidit Titio: eum Titius Seio*: MINOR SE IN EA VENDITIONE CIRCVMSCRIPTVM DICIT, ET IMPETRAT COGNITIONEM, *non tantùm aduerſus Titium, ſed & aduerſus Seium.*

Interrogationum etiam quæ in iure fiebant, formulas & exempla ſubiiciam. Calliſtratus in L.1.D.de interrogationib. in iu.fac. *Totiens heres in iure interrogandus eſt*, QVA EX PARTE HERES SIT, *quotiens aduerſus eum actio inſtituitur, & dubitat actor, qua ex parte is cum quo agere velit, heres ſit*. In L.quia interdum, D.eod. *Interrogatus quis*, AN HERES SIT. In L.qui interrogatur, D.eod. *Qui interrogatur* AN HERES, *vel* QVOTA EX PARTE SIT. L.ſi ſine, §.Celſus, D.eod. *Si defenſor in iudicio interrogatus*, AN IS QVEM DEFENDIT HERES, VEL QVOTA EX PARTE SIT. Et §.qui interrogatur, eod. L. *Niſi forte ita interrogatus*, AN EX DIMIDIA PARTE HERES SIT, *& reſponderit*, HERES SVM. Eadem L.§.illud. *An quis cogatur reſpondere*, VTRVM EX TESTAMENTO HERES SIT, ET VTRVM SVO NOMINE EI QVÆSITA SIT HEREDITAS, AN PER EOS QVOS SVO IVRI SVBIECTOS HABET, VEL PER EVM CVI HERES EXTITIT. Et §.denique. *Eum quoque, cui eſt hereditas reſtituta,*

reſtituta, debere in iure interrogatum reſpondere. AN EI HEREDITAS EST RESTITVTA. L. de ætate §.ſi quis cum D. eod. *Si quis cum heres non eſſet, interrogatus reſpondit*, EX PARTE HEREDEM ESSE. Et §. ſi cùm eſſet eod. L. *ſi cum eſſet quis ex ſemiſſe heres dixerit*, SE EX QVADRANTE. L. non ſolùm D.de procuratorib. *Vt in iure interrogatus, ex omnibus cauſis reſpondeat, ex quibus dominus.* AN IGITVR HERES SIT ABSENS, *reſpondere debebit*. In L.quoties §.vlt.D.de probationib. *Ei qui in iure interrogatum dixit reſpondiſſe*, SE SOLVM HEREDEM ESSE. Dominus verò noxali iudicio conuentus interrogabatur, AN IN POTESTATE HABERET SERVVM. Vlpian.in L. qui interrogatur D. de interrogationib.in iu.fac. *Qui interrogatur*, AN IN POTESTATE HABEAT EVM CVIVS NOMINE NOXALI IVDICIO *agitur*, L.ſi ſeruus D.eo. *Si ſeruus ab hoſtibus captus ſit de quo quis in iure interrogatus, reſponderit*, IN SVA POTESTATE ESSE. Paul.in L.11.D. ſi ex noxal. cau.agat. *Si abſens ſit ſeruus, pro quo noxalis actio alicui competit, ſi quidem dominus non neget* IN SVA POTESTATE ESSE. In L. Electio, §. neque heredi D.de noxalib. *Si negaueris ſeruum*, IN TVA POTESTATE ESSE. Ex noxali enim cauſa eos demum qui ſeruos in poteſtate habebant, aut dolo feciſſent quominus poſſiderent condemnatos patet ex L. quotiens §.prætor ait. L.ſi ſeruus D. de noxalib. act. Qui verò in poteſtate non habebant, nec dolo deſierant poſſidere, recuſare poterant noxale iudicium L. non ſolum D.eod. Inde in L.ſi bona D.eod. *Si bona fide poſſeſſor eum ſolum quem bona fide poſſidebat, dimiſerit, ne agi cum eo ex noxali cauſa poſſit, obligari eum actione, quæ datur aduerſus eos* QVI SERVVM IN POTESTATE HABEANT. AVT DOLO FECERINT, QVOMINVS POSSIDEANT. At ſi de peculio ageretur non oportebat reſponderi à patre, vel domino, AN IN POTESTATE HABERET FILIVM, VEL SERVVM: quia hoc ſolum quærebatur, an peculium apud eum cum quo ageretur eſſet, L.ſi ſine §.vlt. D. de interrogationib. In iure etiam interrogatum dominum, AN EIVS ESSET SERVVS, docent L. ſi quis interrogatus, L. confeſſionibus §.vlt. & L.ſi ante D.de interrogat.in iu.fac. L. Electio §.ſi ſeruum D. de noxalib. act. Sed & in L.1.§. Interdum D.ſi quadrup. pauper. *ſi in iure interrogatus*, AN SVA QVADRVPES ESSET, *reſponderit*, NON ESSE SVAM. In L.ſi quis in iure D. de interrogationib. *Si quis in iure interrogatus*, AN QVADRVPES QVÆ PAVPERIEM FECIT EIVS SIT, *reſponderit, tenetur*. In L.qui ſeruum, D. eodem tit. *In iure interrogatus*, AN FVNDVM POSSIDEAT. Et mox: *Cogi debere poſſeſſorem fundi reſpondere*, QVOTA EX PARTE FVNDVM POSSIDEAT. *Et ſi damni infecti caueamus, reſpondere debet*, QVOTA EX PARTE EIVS SIT PRÆDIVM CVM CAVEMVS. L. non alienum D.eod. *Non alienum eſt, eum à quo damni infecti ſtipulari velimus, interrogare in iure*, AN ÆDES, EIVS, VEL LOCVS SIT, EX QVO DAMNVM TIMEATVR: ET PRO QVA PARTE. In L.1.D.de inſpicien. vent. *Euocari mulier ad Prætorem poterit, & apud eum interrogari*, AN SE PVTET PRÆGNANTEM, *cogendáque erit reſpondere*. Et mox: *Quid ergo ſi interrogata*, DIXERIT SE PRÆGNATEM?

His conſequenter eorũ quæ in iure, ex vtraq; parte dici & allegari conſueuerant, formulas aliquot ex Pandectis adſcribam. Vlpian.in L.III.§. ante autem D. de publican. *Ante autem actorem* DICERE OPORTET, QVEM, VEL QVOS DESIDERET EXHIBERI, *vt ſi non exhibeantur hinc agatur. Sed & ſi* DICAT, EXHIBETE OMNES VT POSSIM DIGNOSCERE QVI SIT, *puto audiendum*. Item in L.ille à quo §.1.D.ad Trebellian. *Quid ergo ſi de fideicommiſſi viribus tractetur? hæc quæſtio prætermittenda non erit. Sed quid ſi fideicommiſſarius* DICAT, ADEAT PRIVS, ET SIC DE HOC QVÆRATVR, *credo interdum audiendum fideicommiſſarium*. Idem in L.ſi is à quo D. vt in poſſeſſ. leg. *Si is à quo ſatis petitur, offerat cognitionem, &* DICAT, HODIE CONSTAT DE FIDEICOMMISSO: HODIE AGAMVS. Vlpian. in L. de illo §.vlt.D.pro ſoc. *Nec poſſe dici ſocio*, ABSTINE COMMODO QVOD PER SERVVM ACCESSIT, SI DAMNVM PETIS. Idem in L. ait prætor §. præterea D.quæ in fraud. credit. *Non tamen* SI DICAT aliquis, OFFERO QVOD DEBETVR, EI QVEM SCIO CREDITOREM, *audiendus erit, vt actionem eludat*. Donat. in Phormio. Terent. Act. 1. Sc. 11. ad ea verba. *Ego te cognatum dicam. A perſona eius cum quo agitur. Potuit enim dici*, QVID MECVM EST TIBI. Et mox. Ad ea verba, *& tibi ſcribam dicam. A denuntiatione in perſonam: ne diceret*, NON MIHI DE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NVNTIASTI. Deinde ad ea verba, *paternum amicum me assimulabo. A persona litigantis: potuit enim opponi*, PERSONAM NON HABES. Vlpian. in L. quæ omnia D. de procuratorib. *hactenus erit audiendus, si* DICAT, SE PROCVRATIONE QVIDEM CARERE VELLE, SED SI ID INIÆSA EXISTIMATIONE SVA FIAT. Et mox: *Planè si* DICAT, IN REM SVAM SE PROCVRATOREM DATVM, *& hoc probauerit*. Idē in L.1.§. vlt. D. de stipulat. prætor. *Quod si sit aliqua controuersia, vt puta*, SI DICATVR, PER CALVMNIAM DESIDERARI VT STIPVLATIO INTERPONATVR, *ipse Prætor debet super ea re summatim cognoscere*. In L. si plurium §. si quis dicet D. de noxalib. *si quis* DICET, DOMINVM DOLO FECISSE QVOMINVS IN POTESTATE EIVS SERVVS ESSET. *Ille autem*, CONTENDAT, AB ALIO EVM DEFENDI CVM SATISDATIONE. Et L. quoties §. vlt. D. eodem tit. *Neratius quoque dicebat, post exactum iusiurandum posse actorem* DETRACTA NOXÆ DEDITIONE EXPERIRI, *si modo hoc* CONTENDAT, POSTEAQVAM IVRATVM EST, COEPISSE IN POTESTATE HABERE. In L. si contendat D. de fideiussorib. SI CONTENDAT *fideiussor*, CETEROS SOLVENDO ESSE, *etiam exceptionem ei dandam*. In L. Moschis D. de iure fis. *Cùm conuenirentur propter Moschidis reliqua*, & DICEBANT, HEREDES MOSCHIDIS IDONEOS ESSE, ET MVLTOS ALIOS EX EISDEM BONIS EMISSE. Sine controuersia autem formulæ manu iniecta vindicare, & dicere sua esse possunt hæc, quæ sunt in L. si sine iudice §. qui patris D. rat. rem hab. *Qui patris nomine* INIVRIARVM AGIT, *Ob eam rem*, QVOD FILIVS EIVS VERBERATVS, PVLSATVSVE SIT. Sicut & hæc, SI DICANTVR. TERMINI DEIECTI VEL EXARATI, L. sed & loci § si dicantur D. fin. regundor. Item hæc, *Quæ autem de eo competit*, QVOD LIBER PERISSE DICETVR, L. si verò §. hæc autem D. de his qui effuder. vel deiecer. quæ actio proficiscitur ex Edicto, quod refertur in L. 1. eod. tit. Nec non ista, SI IN COMMISSVM INCIDISSE VECTIGALIS DICATVR, L. si ex causa §. si in commissum D. de minorib. Et, *Veluti* SI QVIS EX EO TESTAMENTO LIBER ESSE DICATVR, QVOD TESTAMENTVM APERIRI PRÆTOR VETAT, QVIA TESTATOR A FAMILIA NECATVS ESSE DICATVR, L. liberis §. sunt & aliæ D. de liber. cau. Quibus similia sunt hæc: SI INGENVVS ESSE DICATVR. QVOD FALSO TVTORE AVCTORE GESTVM ESSE DICATVR. QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIVM GESTVM ESSE DICETVR. SI VENTRIS NOMINE MVLIER IN POSSESSIONEM MISSA, EADEM POSSESSIO DOLO MALO AD ALIVM TRANSLATA ESSE DICATVR. SI MVLIER VENTRIS NOMINE IN POSSESSIONEM CALVMNIÆ CAVSA FVISSE DICATVR. SI CVI PLVS QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICERET, LEGATVM ESSE DICATVR. SI QVID IN VIA PVBLICA FACTVM ESSE DICATVR. SI QVI TESTAMENTO LIBER ESSE IVSSVS FVERIT, POST MORTEM DOMINI ANTE ADITAM HEREDITATEM SVBRIPVISSE AVT CORRIPVISSE DICETVR. Et in L. 1. D. de calumniatorib. IN EVM QVI VT CALVMNIÆ CAVSA NEGOTIVM FACERET VEL NON FACERET, PECVNIAM ACCEPISSE DICETVR. Et L. si ab eod. tit. SECVNDVM EDICTI FORMAM QVOD DE HIS EST QVI PECVNIAM VT NEGOTIVM FACERENT AVT NON FACERENT, ACCEPISSE DICERENTVR. Sic & in edicto de Aleatoribus, SI QVIS EVM APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE DICETVR. Et in edicto de Religiosis. AVT IN SEPVLCHRVM IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR. Et in L. quoties §. Prætor ait D. de noxalib. SI IS IN CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR. Et L. 1. de seruo corrup. QVI SERVVM SERVAMVE ALIENVM ALIENAMVE RECEPISSE PERSVASISSEVE QVID EI DICETVR. Et in L. 1. D. commodati. QVOD QVIS COMMODASSE DICETVR, L. 1. depositi. QVOD DOLO MALO EIVS FACTVM ESSE DICETVR.

Ac planè actorum intentio, verbo, DICO, plerumque concipiebatur: Africanus in L. decessit D. de Carbonia. edic. *Decessit, quem ego*, FILIVM MEVM ET IN MEA

MEA POTESTATE ESSE DICO. *Existit impubes, qui* EVM PATREMFA. ET AD SE HEREDITATEM PERTINERE DICAT. Et mox, *Superstite filio impubere, qui* SE EI SVVM ESSE DICIT. EGO CONTENDO, ANTE EMANCIPATIONEM CONCEPTVM, ATQVE IDEO IN MEA POTESTATE ESSE, ET BONA EMANCIPATI AD ME PERTINERE. Macer in L. sæpe D. de re iudic. *Si fundum Titius à te petierit, quem ego quoque sed nō ex persona Titij*, AD ME PERTINERE DICO. L. his consequenter D. famil. ercisc. *Si ex pluribus heredibus vni seruus sit generaliter per optionem legatus, & heredes* STICHVM TABVLAS HEREDITARIAS INTERLEVISSE DICANT, VEL CORRVPISSE. In L. 1. §. de inspiciēdo, D. de inspic. vent. SI MVLIER MORTVO MARITO PRÆGNANTEM SE ESSE DICET. In L. ille à quo §. 1. D. ad Trebellian. *Si de testamento aliquid quæratur, heres non debet audiri*, SI SVSPECTAM SIBI HEREDITATEM DICAT. *Nam & si proximè* DICATVR, VEL IVS TESTANDI NON HABVISSE EVM QVI TESTATVS EST, *vel* DE VIRIBVS TESTAMENTI, *vel*, DE SVA CONDITIONE, *non erit* AVDIENDVS: In L. si quis libertatem D. de heredit. petitio. SI QVIS LIBERTATEM SIBI EX TESTAMENTO COMPETISSE DICAT. In L. etiamsi §. vlt. D. de minorib. *Actor maior ætate, qui adquieuit tunc temporis sententiæ*, DICEBAT TOTAM DEBERE LITEM RESTAVRARE.

Minores XXV. annis ita in integrum restitutionem postulabant, vt CAPTOS SE DICERENT. Sic in L. minor autem D. de minorib. *Perraro solet permittere restitutionem, & induci in auditorium suum eum qui* PER INFIRMITATEM ÆTATIS CAPTVM SE DICAT, DVM EA QVÆ PRO CAVSA SVNT, DICTA NON ALLEGAT, VEL AB ADVOCATIS PRODITVM QVERATVR. In L. nam posteaquam §. si minor D. de iureiuran. *Si minor* XXV. *annis detulerit, & hoc ipso* CAPTVM SE DICAT. L. Etiam in prin. D. de minorib. *Si patre eodémque tutore auctore* PVPILLVS CAPTVS PROBARI POSSIT. Et in L. III. §. si quis minor D. eod. tit. *Si quis minor* XXV. *annis adrogandum se dedit, & in ipsa adrogatione* CIRCVMVENTVM SE DICAT. In L. verùm §. ex facto D. eod. *Adolescentes*, QVASI CAPTI, IN INTEGRVM RESTITVI A PRÆTORE DESIDERAVERANT. Nā vt Vlpian. eod. L. §. sciendum ait, *Sciēdum est autem non passim minoribus subueniri, sed causa cognita*, SI CAPTI ESSE PROPONANTVR, & §. quæritur eod. L. *putò* INSPICIENDVM A PRÆTORE QVIS CAPTVS SIT. In L. non omnia D. eod. *Non omnia quæ minores annis* XXV. *gerunt irrita sunt, sed ea tantum quæ causa cognita eiusmodi deprehensa sunt: vel ab aliis* CIRCVMVENTI VEL SVA FACILITATE DECEPTI, *aut quod habuerunt amiserunt, &c.* In L. ait Prætor §. non solùm D. eod. *Mihi autem semper succurrendum videtur*, SI MINOR SIT, ET SE CIRCVMVENTVM DOCEAT. Duo ergo docere debebant, qui in integrum restitui desiderabant: Videlicet, cum minoribus XXV. annis gestum esse, cuius rei gratia ætatis probatio iis incumbebat, L. minor ex aspectu L. intra vtile L. de ætate D. eod. Item, Captos se esse L. III. §. ergo, & §. si quid & L. ait Prætor in prin. & §. Pomponius D. eod.

Sunt etiam ex iisdem intentionum formulis hæ Iurisconsultorum locutiones derivatæ, DICERE INOFFICIOSVM TESTAMENTVM, L. postumus D. de inoffic. test. L. post legatum in princ. & §. qui accusauit & §. ætati D. de his quæ vt indign. & DICERE DE INOFFICIOSO testamento, L. si quis adfirmauit §. idem si tabulæ D. de dolo L. si post mortem §. exheredati D. de bonor. possess. con. tab. L. quidam cum filium D. de verb. §. de inofficioso L. si suspecta §. 1. D. de inoffic. test. Et DICERE RVPTVM, IRRITVM ET FALSVM testamentum, L. Papinianus §. si quis irritū, D. de inoffic. L. diuus §. vlt. & L. si testamētū D. de petitio. heredit. L. post legatū, §. ætati & L. heredi D. de his qui vt indign. L. III. D. de L. Cornel. de falsi. L. si patronus ex minore & L. filius §. vlt. D. de bon. libert.

Eiusdem notæ sunt hæc, in L. loci corpus §. competit D. si seruit. vind. *Hoc igitur* INTENDO, HABERE ME IVS ALTIVS TOLLENDI INVITO EO CVM QVO AGO. Et in L. si eo loco D. eo. tit. *Possum* INTENDERE, IVS MIHI ESSE IRE, AGERE. Et mox: IVS SIBI ESSE IRE, AGERE, INTENDERE *potest*. Et L. si de communi D. eo. *Si de*

Universidad de Deusto
Biblioteca

communi seruitute quis bene quidem DEBERI INTENDIT. In L. si cum dotem §. item pater D. solu. matrim. *Item pater furiosæ vtiliter* INTENDERE: SIBI FILIÆVE SVÆ REDDI DOTEM, *potest*. In L. liber homo D. de verb. oblig. *Quia nec* DARI OPORTERE INTENDI, *nec æstimatio eius præstari pot. st.* In L. vtifrui D. si vsusfr. pet. VTIFRVI IVS SIBI ESSE *solus potest* INTENDERE, *qui habet vsumfructum.* Sic in L. in executione §. in solidum D. de verb. obligat. *Cum* EX CAVSA EVSCTIONIS INTENDIMVS. Et in L. cũ ex causa cod. *Cum* EX CAVSA DVPLÆ STIPVLATIONIS INTENDIMVS. Et in L. quæsitum D. de pecul. INTENDITVR *enim* RECTE, *etiam si nihil sit in peculio.*

ADDAM ET aliquot exempla eorum quæ ex Defideriis iudicialibus, mihi ad formularum speciem accedere videntur: quæ lectores ad reliquorum obseruationem excitare valeant. Vlpian. in L. III. §. si ipse D. de tabul. exhib. *Si ipse testator dum viuit,* TABVLAS SVAS ESSE DICAT, ET EXHIBERI DESIDERET. Idem in L. III. §. interdum D. ad exhib. *Hæ rationes à te possidentur,* DESIDERO EAS EXHIBERI. Imp. Antonin. in L. vlt. C. de eden. *An verò ab eo à quo aliquid petitur,* ACTOR DESIDERET RATIONES EXHIBERI. Papinian. in L. si culpa D. de rei vindicat. AVDIENDVS ERIT *à Iudice,* SI DESIDERET VT ADVERSARIVS ACTIONE SVA CEDAT. In L. actoris D. de procuratorib. *Actoris procurator non in rem suam datus propter impensas quas in litem fecit, potest* DESIDERARE, VT SIBI EX IVDICATIONE SATISFIAT, *si dominus litis soluendo non sit.* In L. nõnumquam D. de adoptionib. AVDIENDVS *erit, si pubes factus* EMANCIPARI DESIDERET. In L. iam tamen §. si tamen D. iudic. sol. *Magis est, vt nisi* VNVM DENT PROCVRATOREM DESIDERANTE, *scilicet, hoc* ACTORE. L. cũ qui §. 1. D. de inoffic. testam. *An heres* AVDIENDVS EST *ante inofficiosi querelam actã,* DESIDERANS RESTITVI SIBI EA QVÆ SOLVIT. L. Ceterum D. de rei vindic. *Improbè tamen* DESIDERABIT PETITOR, FRVCTVS ÆSTIMARI QVI EX ARTIFICIO EIVS PERCIPI POTVERVNT. In L. dies cautioni §. si tam D. de damno inf. *Cùm in tua potestate fuerit à Prætore, vel Præside* DESIDERARE, IN POSSESSIONEM MITTI. In L. Statius Florus D. de iu. fis. *Pompeius condemnatus* DESIDERABAT, ONVS ESSE ID HEREDITATIS OPORTERE. In L. si plures §. vlt. D. de fideiussorib. *Non potest* DESIDERARE FIDEIVSSOR, VT INTER SE, ET EVM FIDEIVSSOREM PRO QVO FIDEIVSSIT, DIVIDATVR OBLIGATIO. *Ille enim loco rei est: nec potest reus* DESIDERARE, VT INTER SE ET FIDEIVSSOREM DIVIDATVR OBLIGATIO. In L. 1. §. 1. D. de inspic. vent. *potest maritus iure suo,* FILIVM *per interdictum* DESIDERARE AVT EXHIBERI SIBI, AVT DVCERE PERMITTI EXTRA ORDINEM. Et L. vlt. D. de liber. exhib. *si inter duos qui se patres dicerent, controuersia esset,* ET ALTER AB ALTERO EXHIBERI EVM DESIDERARET. In L. si quis à liberis D. de agnosc. & alen. liber. *si quis* A LIBERIS ALI DESIDERET, *vel* SI LIBERI VT A PARENTE EXHIBEANTVR. Et §. si quis, eod. *si quis* A LIBERTI LIBERTO ALI SE DESIDERET, *vel ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, quemque suis nummis redemit,* NON DEBET AVDIRI. In L. cui necessitas D. de liber. cau. *Vltro,* SI IPSE PROBARE DESIDERET, AVDIENDVS EST. In L. ex duobus D. de negot. gest. SVMPTVS SIBI QVASI RE MELIORE AB EO FACTA, DESIDERABAT. In L. si finita D. de dam. inf. *finito die in quem alioquin cauere solet,* DESIDERANDVM ESSE A PRÆTORE, VT LIBERETVR. In L. de pupillo §. qui remissionem D. de oper. nó. nunt. *Qui* REMISSIONEM *absentis nomine* DESIDERAT. Et §. is qui, ead. L. *Remittit vexationem ad Prætorem veniendi,* ET DESIDERANDI VT MISSA FIERET NVNTIATIO. In L. eum qui §. 1. D. de inoff. test. *An heres* AVDIENDVS EST, *ante inofficiosi querelam actam* DESIDERANS RESTITVI SIBI EA QVÆ SOLVIT. Sic & IN INTEGRVM RESTITVTIO DESIDERARI dicebatur. Vlpian. in L. verum §. ex facto D. de minorib. *Adulescentes adierant Prætorem,* DESIDERANTES IN INTEGRVM ADVERSVS EVM RESTITVI, QVOD ESSET CONTRA CONSTITVTIONES EXCVSATVS. Et §. Ité quæritur, *Si minor aduersus minorem* RESTITVI DESIDERAT AN SIT AVDIENDVS. L. In causæ §. Interdum D. de minorib. *potest* DESIDERARE *interdum* ADVERSVS POSSESSOREM RESTITVI. L. minor autem, D. eo. *Incolorate,* RESTITVI DESIDERANTEM. In L. Æmylius D. eo. PVPILLA IN INTEGRVM RESTITVI DESIDERABAT. Et mox: *priores tutores* QVI NON RESTITVI DESIDERASSENT. In L. III. §. scio, D. eo. *Mox* DESIDERABAT RESTITVI IN INTEGRVM QVO MAGIS ABSTINERET PATERNA HEREDITATE: CONTRADICEBATVR EI, QVASI MAIOR FACTVS COMPROBASSET QVOD MINORI SIBI PLACVISSET. Quo loci non temere transeundum est verbum CONTRADICEBATVR, quod in Declamationum argumentis frequens est, & his notis signatur C. D. V titur & Vlpian. in L. 1. §. postulare, D. de postulan. Idem & L. miles, §. quidam, & §. volenti, D. ad L. Iul. de adulter. & in L. Papinianus §. si filius D. de inoffic. test. *Scriptus quidem heres petet hereditatem: filius verò* IN MODVM CONTRADICTIONIS *quærelam inducat.*

Subiiciam & aliquot POSTVLATIONVM exempla, quæ ne quis à causa nostra abhorrere putet, præmittam verbi interpretationem. POSTVLARE namque in Edicto de damno infecto, Vlpianus sic accipiendum esse ait, *pro tribunali petere.* L. dies cautionis §. 1. D. de dam. infec. Generaliter vero POSTVLARE dehnit esse, *Desiderium suum vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere: vel alterius desiderio contradicere,* L. 1. §. postulare D. de postulan. Nam his verbis, *qui iurisdictioni præest,* Prætorem, magistratúque, aut potestate præditum significari, constat ex L. qui iurisdictioni & L. cum qui D. de iurisdictio. omn. iud. & L. qui neque D. de iudiciis. Sic APVD TRIBVNAL POSTVLARE, in L. Moris D. de pœnis. Postulationibus etiam prætorem pro Tribunali operam dedisse, ostendit L. II. §. in bonorum D. quis ordo in possess. POSTVLATIONIBVS quoque vacasse Consules & Proconsules docet Plinius lib. VIII. & X. Epist. L. nec quidquam §. obseruare D. de offic. proc. & hac quoque in parte, assessores partibus suis functos tradit, L. 1. D. de offic. assessor. Cic. pro Quintio POSTVLAT A BVRRIENO PRÆTORE NÆVIVS, SIBI BONA EX EDICTO POSSIDERE LICEAT. Et ibid. *Ad vadimonium non venerat, &c. Illicóne ad Prætorem ire conuenit? Continuóne verum fuit,* POSTVLARE VT EX EDICTO BONA POSSIDERE LICERET? Idem ead. Orat. *Cùm Sextus Alphenus se procuratorem absentis Quintij esse denuntiasset Nævio, & si quid agere vellet, iudicio defendere paratum, iste* POSTVLAT, VT PROCVRATOR IVDICATVM SOLVI SATISDARET. Et mox: *A Cn. Dolabella denique* PRÆTORE POSTVLAT, VT SIBI QVINTIVS IVDICATVM SOLVI SATISDET. In L. qui absentem D. de procuratorib. *Qui absentem emptorem fundi defendebat,* POSTVLABAT *à venditore fundi,* VT AB EO DEFENDERETVR. *Venditor* DESIDERABAT CAVERI SIBI RATAM EAM REM DOMINVM HABITVRVM. In L. qui cum herede D. de obligat. & action. *Eum qui cum herede egerat, & exceptione summotus erat,* QVOD IN EA CAVSA ESSENT TESTAMENTI TABVLÆ, VT CONTRA EAS EMANCIPATO BONORVM POSSESSIO DARI POSSET: *Emancipato omittente bonorum possessionem, non inique* POSTVLABIT CREDITOR, RESITVI SIBI ACTIONEM ADVERSVS SCRIPTVM HEREDEM. L. qui bona §. si alieno D. de dam. infec. *Si alieno nomine* CAVERI MIHI DAMNI INFECTI POSTVLEM. In L. vlt. §. vlt. D. de appellationib. *An* POSTVLATIO *eorum contra quos appellatum erat,* DICENTIVM, ILLOS DEBVISSE CAVSAS APPELLATIONIS REDDERE, QVI PRIMI SVNT EXPERTI, *admittenda non sit.* Hinc & SVSPECTI TVTORES POSTVLARI dicebantur, quod Romæ apud Prætorem, in prouinciis apud Præsides aut eos quibus mandata iurisdictio erat, factum ostendit, L. 1. in princ. & §. damus D. de suspect. tutor. & L. cognitio D. de offic. eius cui mand. est iurisd.

Videor etiam mihi nescio quid in his quæ subiungam subolfacere, quod formulas sapiat. Vlpian. in L. si finita §. vlt. D. de dam. inf. *in factum actione vti poterit,* VT TANTVM PRÆSTETVR, EI QVANTVM PRÆSTARI OPORTERET, SI DE

Universidad de Deusto
Biblioteca

EA RE CAVTVM FVISSET. In L.damni infecti stipulatio §. 1. D. cod. *quia habet cum fructuario actionem*, VT VIRI BONI ARBITRATV IS FRVATVR. Idem in L. nam si nō fuit D.cod. *In actionē damni infecti venit id*, QVANTI INTERFVIT ACTORIS, EVM PARIETEM STARE. In L. 1. §. vlt. D. de oper. no. nunt. *aut vindicare vsumfructum ab eo qui opus nouum nuntiat, quæ vindicatio præstabit ei*, QVOD EIVS INTERFVIT OPVS NOVVM FACTVM NON ESSE. In L. Prætor ait §. planè D. eod. tit. *Interdictum*, IN ID QVOD AD EVM PERVENIT DARI OPORTERE, VEL SI QVID DOLO MALO FACTVM SIT QVOMINVS PERVENIRET. Vlpian. in L. 1. §. item sciendum D. de aq. & aq. pluu. *Actionem aquæ pluuiæ arcendæ, vel superiori aduersus inferiorem competere*, NE AQVAM, QVÆ NATVRA FLVAT, OPERE FACTO INHIBEAT PER SVVM AGRVM DECVRRERE. *Et inferiori aduersus superiorem*, NE ALITER AQVAM MITTAT QVAM FLVERE NATVRA SOLET. Et mox: *Ita demum aquæ pluuiæ arcendæ locum actionem habere*, SI AQVA PLVVIA, VEL, QVÆ PLVVIA CRESCIT, NOCEAT, NON NATVRALITER, SED OPERE FACTO. Et mox: *Item sciendum est hanc actionem non aliàs locum habere, quam* SI AQVA PLVVIA AGRO NOCEAT. Ad quam formulā respiciens Cicero Topic. *Vt si* AQVAM PLVVIAM ait, *eam modo intelligeremus, quam imbri collectam videremus, veniret Mucius, qui, quia coniugata verba essent pluuia, & pluendo, diceret omnem aquam oportere arceri, quæ pluendo creuisset*. Et paulo post, *vt* AQVA PLVVIA, *vltimo genere ea est, quæ de cœlo veniens crescit imbri: sed propiore loco, in quo quasi ius arcendi continetur, genus est*, AQVA PLVVIA NOCENS. *Eius generis formæ*, LOCI VITIO, & MANV NOCENS: *quarum altera*, IVBETVR AB ARBITRIO COERCERI, *altera non iubetur*. Denique OPVS FACTVM, VT AQVA PLVVIA NOCERET, *in eam actionem venire, ait* L. 1. §. sicut D. de aq. & aq. plu. Paulus in L. 11. D. cod. AQVÆ PLVVIÆ ARCENDÆ *cum inferiore* AGI *posse*, VT AVT IPSE PVRGARET, AVT TE PATERETVR IN PRISTINVM STATVM EAM REDIGERE. Et §. item Varus eod. L. *Si naturalis agger fuit: non posse me vicinum cogere* AQVÆ PLVVIÆ ARCENDÆ ACTIONE, VT EVM REPONAT, VEL REPONI SINAT. Ibidem §. apud Namusam *posse cum inferiore agi*, VT SINAT PVRGARI. Et §. Idē Labeo, *Agi tecum posse aquæ pluuiæ arcendæ iudicio*, VT REFICIAS. Et L. si tertius §. inde quæritur. eod. *Poterit aquæ pluuiæ arcendæ agi*, VT QVIS DAMNVM CONSEQVATVR. Sunt & aliæ Actionū formulæ in libris nostris notandæ: ex quarum numero sunt hæ. Gaius in L. illud D. quod met. cau. *etiam aduersus fideiussores agi posse*, VT SE REPONANT IN OBLIGATIONEM. Vlp. in L. 1. D. de tigno iun. Non *enim sic eum conuenimus*, QVASI POSSIDENTEM, *sed ita*, QVASI DOLO MALO FECERIT QVOMINVS POSSIDEAT. In L. si quis seruū D. de ser. corrupt. *qui cum extraneo egit*, SIVE RECEPIT, SIVE CORRVPERIT, *agere potest. Qui cum socio, sine alternatione, id est*, SI CORRVPERIT: Et §. & si fortè eod. L. *Si fortè alius eum* RECEPERIT, VEL CORRVPERIT, *vtilis actio fructuario competit*. In L. non solùm §. vlt. D. de procuratorib. *Si absente tutore*, QVASI NON DEFENDERETVR, *Prætor erat cognituras*. Ad actionem etiam, quæ DE DEIECTIS ET EFFVSIS dicitur in L. si verò §. hæc autem D. de his qui effuder. vel deiecer. pertinent quæ leguntur in L. si quis absentis §. is quoq; D. de obligat. & action. *Is quoque* EX CVIVS CENACVLO *vel proprio ipsius, vel conducto, vel in quo gratis habitabat*, DEIECTVM EFFVSVMVE ALIQVID EST, ITA VT ALICVI NOCERET: *quasi ex maleficio teneri videtur*. Et mox: *Cui similis est is* QVI EA PARTE QVA VOLGO ITER FIERI SOLET, ID POSITVM AVT SVSPENSVM HABET, QVOD POTEST SI CECIDERIT, ALICVI NOCERE. *Ideo si filiusfa. seorsum à patre habitauerit, & quid* EX CENACVLO DEIECTVM EFFVSVMVE SIT, SIVE QVID POSITVM SVSPENSVMVE HABVERIT, CVIVS CASVS PERICVLOSVS EST, &c. In L. tutores D. de confirman. tut. IN ID QVOD DE BONIS EORVM SERVARI NON POSSIT, *contra magistratus* ACTIO DECERNATVR.

Ne ea quidem loca silentio prætermittenda sunt, in quibus CONTENDENDI verbū occurrit. Exempli causā vnum & item alterum adscripsisse contentus ero. Vlpian. in L. 1. §. si quis filium D. de Carbon. edic. *Deinde hic* CONTENDAT, PATREM INTESTATVM DECESSISSE, SEQVE EI SVVM HEREDEM ESSE: *interest, coheredes eius vtrum negent eū filium, an vero*, CONTENDVNT, TESTAMENTVM VALERE. SI TESTAMENTVM VALERE CONTENDVNT, *controuersia non est differenda, & Carbonianum cessat: quod si filium eum* NEGANT, *& ad ipsos potius, quasi ad consanguineos hereditatem pertinere* DICVNT, *&c.* Iulian. in L. si pupillum D. de excusation. tutor. *Si pupillum patruus* CONTENDAT EXHEREDATVM ESSE, ET SE HEREDEM SCRIPTVM. Sic & in L. post legatum D. quæ vt indign. *Non tantum licebit falsum arguere testamentū, sed &* NON IVRE FACTVM CONTENDERE. Et mox: *Ille qui* NON IVRE FACTVM CONTENDIT, *nec obtinuit*. L. 1. D. si pars hered. pet. *Post actionem quam proposuit Prætor, ei qui* AD SE SOLVM HEREDITATEM PERTINERE CONTENDIT.

In actionibus etiam ciuilibus LAVDARI id dictum quod est, nominari Agellius lib. 11. cap. VII. scribit: Et ita AVCTOREM LAVDARE dicebāt, L. tenetur §. si tibi iter D. actionib. emp. L. Herēnius §. 1. D. de euiction. L. auctore laudato L. siue possessio C. eod. L. 11. C. de in lit. dan. tut. Quod vti fieret paucis aperiam. Mota certè quæstione, interim non ad pretium restituendum, sed AD REM DEFENDENDAM, venditorem conueniri posse, ait L. si plus §. mota D. de euictionib. Auctori enim DENVNTIABATVR, VT DE EA RE AGENDA ADESSET, vt ostendit L. si rem §. vlt. D. de euictionib. Paul. in L. vēditor D. de iudic. *venditor ab emptore* DENVNTIATVS, VT EVM EVICTIONIS NOMINE DEFENDERET. In L. cū successores C. de euictionib. *Auctoris heredibus quocūque gradu cōstitutis* ADSISTERE NEGOTIO DENVNTIA. Et L. si permutationis eod. *Posteaquā* AD DEFENSIONEM FVERIT DENVNTIATVM. Et in L. si parentes C. eod. *Nec vobis* NEGOTIVM VT DEFENDATIS DENVNTIATVM *probetur*. Et L. empti actio, eod. *Interpellare venditorem siue successorē eius debes*, VT TIBI ADSISTANT, CAVSAMQVE INSTRVANT. Et hoc est, DENVNTIARE, & DENVNTIARI, in L. si idcò §. vlt. L. si dictum §. si præsente, L. si rem §. 1. L. si ab emptore, L. si per imprudentiam D. eod. tit. L. emptor & L. si controuersia C. eod. tit. L. in executione, §. in solidū D. de verb. oblig. & DENVNTIATIO PRO EVICTIONE INTERPOSITA, in L. Herēnius eo. tit. Auctores autē laudati vel SVBSISTEBANT, id est cautæ aderant, eāmq; defendebāt, vel DEFVGIEBANT, L. cum ex causa D. de verbor. obligationib. L. minor. §. vlt. D. de except. L. si parentes C. de euictionib. AVCTORITATEM enim DEFVGERE dicebantur, cum defensionē causæ recusabāt. Quo genere loquendi Plautus Pœnulo Act. 1. Sc. 1. Terēt. Eunucho Act. 11. Sc. 111. & Cicero pro Sylla vtuntur.

NVNC ad Exceptiones transeamus. Actoris intentio, EXCEPTIONE ELIDEBATVR, L. vindicantem D. de euictionib. L. 11. §. & generaliter D. de doli except. sicut REPLICATIONE EXCEPTIO ELIDEBATVR, L. si vnus §. pactus D. de pactis L. si inter §. 1. D. de pignorib. ACTIONI EXCEPTIO OBICIEBATVR, L. si is cui commodata D. de furt. L. vlt. C. quib. ex caus. maior. Sed & Exceptiones, DEFENSIONES appellantur, L. nemo prohibetur D. de exceptionib. L. cum nondum L. si quidem & L. defensiones C. eod. L. sed etsi D. de iudiciis, L. emptori C. de euictionib. Exceptiones autem à Prætore postulatas & impetratas, atque adeò vna cum actione & Interdicto datas repetio. Cic. lib. 11. de inuentio. *Agit is cui manus præcisa est, iniuriarum:* POSTVLAT IS QVO CVM AGITVR A PRÆTORE EXCEPTIONEM. Et mox: *Is qui agit*, IVDICIVM PVRVM POSTVLAT: *ille quocum agitur*, EXCEPTIONEM AIT ADDI OPORTERE. Ibidēq; de trāslationibus tractās: *Quare in iure plerumque versantur. Ibi enim &* EXCEPTIONES POSTVLANTVR, *& agendi potestas datur, & omnis conceptio priorum iudiciorum constituitur*. Idem lib. 1. de Orato. *Homo ex numero desertorum* POSTVLABAT, *vt illi vnde peteretur, vetus atque vsitata* EXCEPTIO DARETVR, CVIVS PECVNIÆ DIES FVISSET. Idem in Lucullo: *Tribunum aliquem adeant, à me istam* EXCEPTIONEM *numquam* IMPETRABVNT. Vlpian. in L. 1. §. sunt qui putēt, D. ne quid in flum. publ. *Sunt qui putent excipiendum hoc interdicto*, QVOD EIVS RIPÆ MVNIENDÆ CAVSA NON FIET. Et mox: *Hoc tamen iure vtimur, vt Prætor ex causa æstimet*, AN HANC EXCEPTIONEM DARE DEBEAT. Idem probat L. 1. §. Labeo D. de fluminib. Proinde formulis quibus futuri iudicij conceptio constituebatur, exceptiones quoque includi à Prætore solebant. Pompon. in L. si quis sub D. de condic. furt. *Quamquam & si cautum esset, in ipsa actione, exceptione tucndus esset, promissor.* Stipulationibus etiam damni infecti & legatorum, quas actionum vicem repræsentasse diximus, Exceptionem Procuratoriam insertam decet, L. inter quos §. vltio D. de dam. inf. Ac bonæ quidem fidei iudiciis doli mali & pacti exceptio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nes ineſſe cenſebantur. Vlpian. in L. ſed ſi ideo D. ſol. matr. *Cùm enim* DOLI EXCEPTIO INSIT DE DOTE ACTIONI, *vt in ceteris bonæ fidei iudiciis*. Iulian. in L. huiuſmodi §. qui ſeruum D. de leg. 1. *Quia hoc bonæ fidei iudicium eſt*, & CONTINET IN SE DOLI MALI EXCEPTIONEM. Paul. in L. emptio D. de reſcind. vend. *Quia bonæ fidei iudicio* EXCEPTIONES PACTI INSVNT.

Variè autem exceptiones concipiebantur: vt plurimum tamen dictionibus hiſce, SI NON. Gaius in L. itaque D. de procuratoribus, *Excipiente eo quo cum agitur*, SI NON MIHI MANDATVM SIT VT A DEBITORIBVS PETEREM. Vlpian. in L. Papinianus in fi. D. de Publicia. *Non eſt vſus exceptione, quam debuit opponere, veluti*, SI NON AVCTOR MEVS EX VOLVNTATE TVA VENDIDIT. Iulianus in L. qui pendentem D. de actionib. empt. *Exceptione vti poterit*, SI EA PECVNIA QVA DE AGITVR NON PRO EA RE PETATVR QVÆ VENIT, NEQVE TRADITA EST. Idé in L. Conſilio §. 1. D. de curat. furio. *Exceptio opponetur*, SI NON CVRATOR SATISDEDERIT. Vlpianus in L. ſi debitor D. de pignorib. *Dabitur enim poſſidenti hæc exceptio*, SI NON CONVENERIT VT EADEM RES MIHI QVOQVE PIGNORI ESSET. Idem in L. apud §. item quæritur, D. de doli exceptio. *ita eſſe excipiendum*, SI INTER ME ET TE NON CONVENIT, VT SOLVTA PECVNIA VNIONES MIHI REDDANTVR. Vlpianus in L. ſi debitor, D. de pignoribus. *Dabitur enim poſſidenti hæc exceptio*, SI NON CONVENIT, VT EADEM RES MIHI QVOQVE PIGNORI ESSET. Marcianus in L. ſi is qui §. pen. D. de pignorib. *tali exceptione Prætor eum tuebitur*, SI NON INTER CREDITOREM ET EVM AD QVEM VSVSFRVCTVS PERTINEAT, CONVENERIT, VT VSVSFRVCTVS PIGNORI SIT. Idem in L. ſicut §. quod ſi is fundus D. quib. mod. pign. ſoluit *æquum erit, excipi*, SI NON VOLVNTATE CREDITORIS VENIT. Et in L. creditor D. qui potior. in pign. hab. *Exceptio priori vtilis eſt*, SI NON MIHI ANTE PIGNORIS HYPOTHECÆVE NOMINE SIT RES OBLIGATA. Idem in L. ſi præteritus D. de bon. poſſ. cont. tab. *Si hæredem petentem debitum noluerit filius repellere illa exceptione*, SI NON CONTRA TABVLAS BONORVM POSSESSIO FILIO DARI POTEST. Et in L. quandiu D. de bon. liber. *Exceptio debitoribus datur*, SI NON IN EA CAVSA SIT PATRONVS VT BONORVM POSSESSIONEM PRO PARTE DEBITA CONTRA TAB. PETERE POSSIT. Africanus in L. vir vxori §. 1. D. ad Sc. Velleian. *Si poſſeſſor creditor aduerſus eam Seruiana agentem exciperet*, SI NON VOLVNTATE EIVS PIGNVS DATVM ESSET. Venuleius in L. vlt. §. ſi ad ianuam D. quod vi aut clam, EXCEPTIONEM MIHI PROFVTVRAM, SI NON VI NEC CLAM NEC PRECARIO FECERIS. Paulus in L. ſi contendat D. de fideiuſſorib. *Exceptionem ei dandã*, SI NON ET ILLI SOLVENDO SINT. Idem in L. ſi quis mancipiis circa fi. D. de Inſtitor. *Exceptionem dandã*, SI ILLE ILLI NON DENVNTIAVERIT, NE ILLI SERVO CREDERET. Idem in L. ſi proprietarius in fi. D. de damno infec. *Si vellem ſub hac exceptione*, SI DOMINVS NON ESSET, *Satisdari* De qua exceptione idem ſentit in L. qui vias in fi. D. eod. tit. cùm ait. *Si controuerſia ſit dominus ſit, nécne is à quo cautio exigitur*, SVB EXCEPTIONE SATISDARE, *iubetur*. Ita autem ſatisdare iubebatur Edicto quod refertur L. Prætor ait D. eod. tit. Gaius in L. 1. D. famil. erciſc. *Poteſt eum excludere per hanc exceptionem*, SI IN EA RE QVA DE AGITVR PRÆIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT. Iulianus in L. ſi quis rem D. de exceptionib. rei iud. *aduerſus exceptionem*, SI NON EIVS RES SIT. Quamobrem & in L. ſi & generaliter D. de noxalib. act. vbi vulgo legitur, *& aduerſus excipientem*, SI DOMINVS EIVS SIT, *vtilem mihi replicationẽ doli mali profuturam*, videamus an non legendum ſit, SI NON DOMINVS EIVS SIT. Hanc enim exceptionem Publicianæ obſtare, & ita concipi, SI EA RES POSSESSORIS NON SIT, docet Nerat. in L. vlt. D. de Publicia. Ideóque in L. apud Celſum §. ſi à Titio D. de doli exceptio. *Et ſi ipſe*, ait, *cum poſſideret, & Publiciana peteres, aduerſus excipientem*, SI NON SVVS ESSET, *Replicatione vtereris*. Diocletian. & Maximian. in L. vlt. C. de eo qui protur. *Exceptione*, SI TVTOR NON EST, *ſummouetur*. Malè autem qui Pandectas Florentinas ediderunt, quique deinceps eas ſecuti imitatique ſunt, in L. cum quis §. 1. D. de ſolutionib. verba hæc, *Si condictionem quàm aduerſus mulierem habet, præſtet*, maiuſculis literis deſcripſerunt, ea pro exceptionis formula accipientes. Obliqua planè non directa eſt illa præſcriptionis formula quæ in L. 11. §. 1. D. ad L. adulter. ponitur in hæc verba. *Marito iure mariti accuſanti illa præſcriptio obiicitur*, SI LEGEM PRODIDISSE DICATVR, OB HOC, QVOD ADGRESSVS ADVLTERII ACCVSATIONEM, DESTITIT.

INTERDVM vero Exceptiones alio modo efferuntur, per dictionem QVOD. Cicero Epiſt. XII. lib. VII. Familiar. *Neque eſt quod illam exceptionem in Interdicto pertimeſcas*, QVOD TV PRIOR VI HOMINIBVS ARMATIS VENERIS. Sic in L. ſi poſt litem D. de exceptionib. *Non obſtare exceptionem*, QVOD PRÆIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT. Quæ exceptio iiſdem verbis enuntiatur in L. ſed & ſi lege, §. Item ſi rem diſtraxit D. de heredit. petitio. vbi Paulus, *Exceptione*, ait, *repelletur*, QVOD PRÆIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT, INTER ACTOREM, ET EVM QVI VENVM DEDIT. Sic & Africanus in L. fundum D. de exceptionib. *exceptionem*, QVOD PRÆIVDICIVM PRÆDIO NON FIAT, *vtilem tibi fore putauit*. Idem in L. fundi eod. tit. *Quæſitum eſt, an exceptio*, QVOD PRÆIVDICIVM FVNDO, PARTIVE EIVS NON FIAT, *obſtet*. Vlpian. in L. 1. §. 1. D. quod vi aut clam, *An hoc interdicto vtenti, exceptionem obiicere*, QVOD NON IVRE MEO RECEPERIM. Et in L. ſi alius §. belliſſime D. eod. *An hæc exceptio noceat in hoc interdicto*, QVOD NON TV VI AVT CLAM FECERAS. Et mox: *An poſſis mihi obiicere eandem exceptionem*, QVOD NON TV VI AVT CLAM FECISTI. Et §. eſt & alia, *Gallus dubitabat, an excipi deberet*, QVOD INCENDII DEFENDENDI CAVSA FACTVM NON SIT. Et in L. 1. §. ſunt qui D. ne quid in flum. pub. *Sunt qui putent excipiendum hoc interdicto*, QVOD EIVS RIPÆ MVNIENDÆ CAVSA NON FIET. In L. purè §. ſi donaui D. de doli exceptio. *Et petat à me rem donatam, & ego excipiam*, QVOD SVPRA LEGITIMVM MODVM FACTA EST. Et in L. filius D. de exceptionib. *Exceptionem in factum obiicere*, QVOD PECVNIA OB HOMINEM ILLVM EXPROMISSA EST, QVI REDHIBITVS EST. Et in L. ſi mater § item Iulianus D. de exceptio. rei iudic. *obſtaret exceptio*, QVOD RES IVDICATA SIT INTER ME ET TE. Hinc exceptiones, QVOD FACERE POSSIT, ET QVOD METVS CAVSA FACTVM EST, & QVOD ONERANDÆ LIBERTATIS CAVSA PETITVR, I. exceptiones quæ perſonæ D. de exceptionib. §. appellantur. Inſtit. eod. titulo. Sed & in interdicto Vti poſſidetis, violenta, clandeſtina, precariáque poſſeſſio ita excipitur, QVOD NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO POSSIDETIS: Quin & in L. qui Romæ §. Flauius Hermes, D. de verbor. oblig. dolus excipitur his verbis, QVOD DOLO MALO NON FIAT.

Nonnunquã etiam hac loquẽdi figura, EXTRA QVAM, concipi exceptiones ſolebãt: vt in L. 1. §. Labeo D. de fluminib. *Ita excipiendũ ait*, EXTRA QVAM SI QVID ITA FACTVM SIT VTI DE LEGE FIERI LICVIT. In edicto quoq; Aſiatico Mutij, exceptionem poſitam in verba hæc, EXTRA QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTVM EST, VT EO STARI NON OPORTEAT EX FIDE BONA, Cic. Epiſt. lib. VI. ad Attic. auctor eſt. Idem lib. 1. de Inuentio. exceptionem hanc adfert, EXTRA QVAM SI QVIS REIPVB. CAVSA EXERCITVM NON TRADIDERIT. Et lib. II. *Poſtulat is quo cum agitur, à Prætore exceptionem*, EXTRA QVAM SI IN REVM CAPITIS ID IVDICIVM FIAT.

Priori porrò illi qua de agimus Exceptionum formulæ, vocem AC, interdum præpoſitam inuenio. Vt in L. qui cum hærede D. de obligation. & action. AC SI NON IN EA CAVSA TABVLÆ TESTAMENTI SINT, VT CONTRA EAS EMANCIPATO BONORVM POSSESSIO DARI POSSIT. Quæ formula ex eodẽ Iuliano totidem verbis refertur ab Vlpiano L. II. D. de exceptio. rei iud. Similiter Iulianus in L. quidã D. de pact. dotalib. *Placuit exceptionem mulieri dari non debere*, AC SI INTER SE ET VIRVM NON CONVENISSET, VT HÆ MERCEDES SIBI ALIMENTORVM NOMINE DARENTVR. Aliàs, AT in huiuſmodi formulis ſcriptum animaduerti: Veluti in L. ſi à te §. vlt. D. de exceptio. rei iudic. *petenti tibi non opponam exceptionem*, AT SI EA RES &c. Quo genere Theophilus Exceptiones concipit in tit. de exceptionib. §. ex ſtipulatu, Ait enim, οὐ πίθεσθαι παρακελεύσῃ, λέγων, Αλλ' εἰ μὴ κατὰ φόβον ὑπεριστήμην· ἤκουσα, Αλλ' εἰ μὴ κατὰ πλάνην ὡμολόγησά σοι δώσειν. Idem cod. tit. §. æquè ſi debitor, λέγῃ μὴ ὀφείλειν, Αλλ'

Universidad de Deusto
Biblioteca

εἰ μὴ Ωμοσα μηδὲν σοι ἐπιφέλειν. Idem eod.tit.§. eas verò: Ὁ γὰρ εἰ ἀγρόμβος λέγῃ, ἀλλ' εἰ μὴ ἄτιμος εἰ σὺ ὁ παρεχόμενος πορ.

Alias exceptionum prima vox est, AVT: vt in L.1.§.Labeo D.de fluminib. *Non esse dandam exceptionem ei qui interdicto conuenitur*, AVT NISI RIPÆ TVENDÆ CAVSA FACTVM SIT.

Sed vt speciales quarundam Exceptionum formulas patefaciam, Exceptio rei iudicatæ ita cõcipiebatur, SI EA RES IVDICATA NON SIT INTER TE TEVE, vt apparet ex L.si à te §.vlt.L.si mater,§. itẽ Iulianus. & L.si quis in rẽ D. de except.rei iud. Exceptio autem, Quod metus causa in rem scripta erat, hoc modò, SI IN EA RE NIHIL METVS CAVSA FACTVM EST, vt non inspiceretur an is qui ageret, metus causa fecisset aliquid: sed an omnino metus causa factum esset in hac re à quocumque, non tantum ab eo qui agebat, L. apud Celsum §. metus causa D.de doli excep. Aliter atque in Exceptione Doli mali in qua specialiter exprimendum erat, de cuius dolo quis quereretur, non in rem, SI IN EA RE DOLO MALO FACTVM EST, sed sic, SI IN EA RE NIHIL DOLO MALO ACTORIS FACTVM EST. Docere enim debebat is, qui exceptionem obiiciebat, dolo malo actoris factum: nec sufficiebat ei ostendere in re esse dolum. Aut si alterius dolo factum diceret, eorum personas specialiter debebat enumerare: dummodo hæ essent, quarum dolus noceret, L.11.§.1. D.eod.tit. Eadem etiam inter vtramq; Quod metus causa,& de Dolo actionem differentia intercedebat. In actione namque de Dolo designari oportebat, cuius dolo factum esset quod in actione Metus causa, non erat necesse L. sed & ex dolo §. vlt. D. de dolo. Exigebat etiam Prætor vt comprehenderetur, quid dolo malo factum esset. Scire enim debebat actor, in qua re circumscriptus esset, nec in tanto crimine vagari, L.item exigit D. eod. tit. Procuratoriæ verò exceptionis conceptionem Quintilianus cum Vlpiano docebit. Ille enim lib. IIII. *Recusatio quoque*, ait, *plures interim propositiones habet, vt, contra petitionem pecuniæ*, MALE PETIS, PROCVRATORI ENIM TIBI ESSE NON LICVIT: SED NEC ILLI, CVIVS NOMINE LITIGAS, HABERE PROCVRATOREM: SED NEQVE ES HERES EIVS A QVO ACCEPISSE MVTVVM DICOR, NEC IPSI DEBVI. Hic vero in L.in exceptionibus §.sed & si D. de probationib. SI PROCVRATORIA *quis* EXCEPTIONE *vtatur*, EO QVOD NON LICVISSET, ADVERSARIO DARE, VEL FIERI PROCVRATOREM. Et L.11.D.de exceptionib. *Dilatoria exceptio est, quæ differt actionem: veluti* PROCVRATORIA EXCEPTIO, *dilatoria est: Nam qui dicit*, NON LICERE PROCVRATORIO NOMINE AGI, *non prorsus litem infitiatur, sed personam euitat*. Iulianus in L. procurator cum D.rat. rem hab. *Cùm is qui postea peteret, procurator non esset, & propter hoc* EXCEPTIONIBVS PROCVRATORIIS EXCLVDI POSSET. Ex hoc genere sunt illa apud Quintilian. lib.III.cap. VII. exceptio. NON LICET TIBI AGERE MECVM, COGNITOR ENIM FIERI NON POTVISTI. Idem lib. VII. cap. L. *Procurator alicuius pecuniam petit ex fœnore hereditario. Potest incidere quæstio*, AN HVIC ESSE PROCVRATOREM LICEAT. *Finge, nos postquam tractauimus eam, remittere, vel etiam cõuinci: quæreretur*, AN EI CVIVS NOMINE LITIGATVR, PROCVRATOREM HABENDI SIT IVS. Has etiam lib.III.cap.VII. idem Quintilianus declinatorias dilatoriásque exceptiones proponit. NON DEBES APVD PRÆTOREM PETERE FIDEICOMMISSVM SED APVD CONSVLES. MAIOR ENIM PRÆTORIA COGNITIONE SVMMA EST. Et mox: NON DEBVISTI INTERDICERE, SED PETERE. Sic Cicero in Partitionib. *Tamen in ipsis iudiciis permagnum sæpe pondus habent, cum ita dicitur*, PLVS PETISTI: SERO PETISTI: NON FVIT TVA PETITIO: NON A ME PETERE DEBVISTI, NON HAC LEGE, NON HIS VERBIS, NON HOC IVDICIO. Quod autem apud Quintilianum lib.II. cap. VII. legitur: DESERVI, TEMPESTATIBVS, FLVMINIBVS, VALETVDINE IMPEDITVS, *id est, non per me stetit, sed per illud*, verisimile est ad deserti vadimonij defensionẽ pertinuisse. Seneca lib.II.de Benefic. VADIMONIVM PROMITTIMVS, *tamẽ* DESERITVR. *Nõ in omnes datur actio*. DESERENTEM VIS MAIOR EXCVSAT. Vlpian. in L.

in L.11.§.si quis iudicio D.si quis cautionib. *Si quis*, IVDICIO SE SISTI PROMISERIT, *& valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere non possit, exceptione adiuuatur*. Idem in L. in exceptionibus §.1. D. de probationib. *Cùm quis* PROMISISSET, IVDICIO SE SISTI, ET REIPVBLICÆ CAVSA AFVISSE DICAT, ET OB ID NON STETISSE, *vel*, DOLO MALO ADVERSARII FACTVM QVOMINVS SISTERETVR, *vel*, VALETVDINEM SIBI IMPEDIMENTO FVISSE, *vel*, TEMPESTATEM, *probare id cum oportet*. Ac planè, VADIMONIVM, id est (vt Vlpian. loquitur in L. sed si §. quæsitum D. si quis cautionib.) *promissionem iudicio sistendi causa factam*, temerè non deferebant. Eáque in re non modò graue sed & periculosum ac damnosum erat fidem fallere, propterea quod plerumque causa cecidisse eos qui ad vadimonium quod promiserant non venissent, ostendit Sueton. in Calig. cap. XXXIX. vt & eos qui voce præconis citati non respondebant, rem amisisse, indicat L. diuus D. de in integr. restitut. Propterea sedulò vadimonia obibant. Plin. Secundus Epist. XI. lib. VIII. *An si litibus terrerer, obstrictum esse me crederem*, OBEVNTI AD VADIMONIA MEA? Aut si negotiis familiaribus impediti, aliisve occupationibus districti sistere se non possent, vel peregrè iis proficiscendum esset, VADIMONIA DIFFEREBANT, vt ex Quintiana apparet, in qua Cicero plurimum laborat, vt ostendat Quintium semper vadimonia, quæ Næuio promiserat, obiisse, nec ea vnquam deseruisse. Scitum est illud Plinij maioris in præfatio. Natur. histor. de splendidis librorum inscriptionibus, quæ oculos mentésque alliciant, *propter quas*, ait, VADIMONIVM DESERI *possit*. Sanè non minoribus tantum, sed & omnis ætatis hominibus, restauratio eremodicij præstabatur, si se DICERENT EX IVSTA CAVSTA AFVISSE, L. ait Prætor §. vlt. D.de minorib. Sed & absentiæ causas pro absente allegantes audiebantur, L. liberto §. item, D.de negot.gest.

Ad Exceptionum formulas addenda sunt & hæc Vlpiani in L. si fideicommissum D. de iudiciis, verba. *Si fideicommissum ab aliquo petatur, isque* DICAT ALIBI ESSE MAIOREM PARTEM HEREDITATIS, *non erit ad præstationem compellendus*. Et §.1. eod. *An* QVASI MAIOR PARS ALIBI ESSET, PRÆSCRIPTIO *locum, haberet*. Et in L. sed & si susceptit §. si ea res D. eod. *Si ea res quæ per fideicommissum relicta est, eo loci sit: dicendum est, non debere* PRÆSCRIBI *ei qui petit*, QVASI MAIOR PARS HEREDITATIS ALIBI SIT. *Sed si non fideicommissum petatur eo loci, sed, fideicommissi satis, videndum est an hæc* PRÆSCRIPTIO *locum habeat*. Ad exceptiones & hæc pertinent. Celsus in L. quingenta D. de probationib. *Nam si* CREDITVM PETAM, *ille respondeat*, SOLVTAM ESSE PECVNIAM. In L. si plures D.de adm. tutor. *An vt eiusdem pecuniæ debitores*, EXCIPERE *debebunt* PERICVLI SOCIETATEM. In L. qui fundũ §. procurator D. pro empto. *Si aduersus petentem dominum vti cœperit exceptione* REI VOLVNTATE EIVS VENDITÆ.

Vt in pauca conferam, Exceptiones quæ proprio aliquo nomine in iure nostro memorantur, hæ ferè sunt, EXCEPTIO REI IVDICATÆ, IVRISIVRANDI, DOLI MALI, METVS CAVSA, quæ, exceptio QVOD METVS CAVSA FACTVM EST, dicitur in L. exceptiones quæ D. de exceptionib. §. Appellantur Instit. eod. tit. EXCEPTIO REI VENDITÆ ET TRADITÆ, cuius præter L.1.& vlt. D.de exceptio. rei vend. fit mentio in L. bona fides D. de actionib. emp. Quæ EXCEPTIO DE RE EMPTA ET TRADITA appellatur, in L. vlt. §. si mulier D.ad Velleian. EXCEPTIO SI QVID CONTRA LEGES SENATVSVE CONSVLTVM FACTVM ESSE DICETVR, L. III. D. de exceptionib. EXCEPTIO QVOD FACERE POSSIT, L. exceptiones quæ D. eod. tit. PACTI CONVENTI EXCEPTIO, L. III. & L. is qui D. de exceptionib. §. æquè Instit. eod. tit. L. in exceptionibus D.de probationib. PROCVRATORIA EXCEPTIO, L.II.§.vlt. & L.III. D. de exceptionib. §. præterea etiã ex persona Instit. eo. tit. & L. qui procuratore in fi. D.de procurat. L. in exceptionibus §. sed & si D.de proba. L. inter quos §. alieno D.de dam. inf. L. Et ideo D.de noui oper. nũt. L. si fideiussor §. quædã D. mãd.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EXCEPTIONES QVOD LIBERTATIS ONERANDÆ CAVSA, L. exceptiones §.1.D.de exceptionib. L.1.§.exceptionē onerandæ libertatis causa,D.quar.rer. act.non dat. EXCEPTIO NON NVMERATÆ PECVNIÆ, L.apud Celsum §. aduersus D.de doli excep.L.III. & L.fruſtra, & L.ſi quaſi,L.ſi tranſactioni,L.tam mandatori cum ſeq. C.de non numer. pecun. ANNVA EXCEPTIO, L.quæſitum §.ſi annua D.de pecul.L.1.§. vlt. D.quando de pecul.act. FORI PRÆSCRIPTIO, L.ſi fideiuſſor D.qui ſatisdare cog. L.vlt. C.de exceptionib. Nou.VIII. Aliæ erant IN FACTVM EXCEPTIONES, L.II.§.& generaliter L.apud §.aduerſus D.de doli excep. L.filiusfa. D.de exceptionib. L.item ſi §. eum qui D.quod met. cau. L.1. §. ſi ſeruus D. de excep.rei vend. L.ſi ob turpem D. de condict. ob tur. cau. L. dotis fructum in princ. D. de iure dot. L. ſi vſusfructus D. de nouationib.L. cum vltra C. de non numer. pecun. Vel, IN FACTVM COMPARATÆ, L. apud Celsum §. ſi à Titio D. de doli excep. aut IN FACTVM DATÆ, L.1.§. planè D. de ſuperficieb. L. Paulus D.de exceptionib. L. qui ſeruum D.de interrogationib. Vel, IN FACTVM COMPOSITÆ, Inſtit.de exceptionib. in princ. Et hoc modò IN FACTVM EXCIPI dicebatur,L.ſi fructuarius D. vſufruct. quemadm.cau. L. vlt. D. de Sc. Macedon. Quemadmodum ergo quia actionum non plenus erat numerus ideo ACTIONES IN FACTVM dabantur,cáſque actiones quæ legibus proditæ erant, ſupplebat Prætor in eo quod legi deerat, reddendo actiones in factū accomodatas legi, L. quia actionum D.de præſcript.verb. Sic & EXCEPTIONES IN FACTVM dabat ad impugnandas actiones vbi æquitas poſcebat:& Exceptiones VTILES, quotiens aliç deficiebant,L.quotiens, D.eod.

Porrò aduerſus rei Exceptionem,actori Replicatio interdum re ita exigente,æquitatéque dictante dabatur,L. nam poſteaquam §. ſi minor D. de iureiuran. Inſtit.de Replicationib. Exēpla extant in L.vir vxori §.1.D.ad Sc. Velleian. L.& generaliter D.de noxalib. actionib.L.Lucius Titius §. tutelæ D. de adm. tutor. & aliàs ſæpe. Eas autem particula hac AT, frequentius verò vocula iſta AVT, concipi conſueuiſſe ex ſubiectis locis palam erit.

Paul. in L. ſi quis in rem D.de exceptio. rei iudic. *Aduerſus exceptionem* SI NON EIVS RES SIT, *Replicatione hac adiuuatur*, AT SI RES IVDICATA NON SIT. Iulian.in L.conſilio §.1.D.de cur.fur. *Si Exceptio opponetur*, SI NON CVRATOR SATISDEDERIT, *Replicatio dari debet*, AVT SI SATISDATIONE INTERPOSITA SECVNDVM DECRETVM VENDIDERIT. Et§. cum dementē cad. L. *& is Exceptione rei iudicatæ inter ſe & curatorē vtatur, heredibus Replicatio danda erit*, AVT SI IS QVI EGIT SATISDEDERAT. Et in L.vlt. §.ſi mulier D.ad Velleia. *Exceptio quidem opponitur ei de re empta & tradita: ſed Replicabitur à muliere*, AVT SI EA VENDITIO CONTRA S. C. FACTA SIT. Et in L. itaque de procuratorib. *Excipiente eo quo cum agitur*, SI NON MIHI MANDATVM SIT VT A DEBITORIBVS PETEREM, *actorem ita debere Replicare*, AVT SI MIHI MANDATVM EST, VT A TE PETEREM. Et in L. cum par delictum D. de diuerſ. reg. iu. *Sicut ſit cum dolo petitoris excipitur. Neque enim datur talis replicatio petitori*, AVT SI REI QVOQVE IN EA RE DOLO ACTVM SIT. Interdum etiam alia allegatione opus erat,adiuuādi rei gratia,quæ Duplicatio vocabatur, & rurſus alia allegatione,qua actor adiuuaretur, quæ dicebatur Triplicatio, Inſtit.de Replicationib. L. conſilio,§.1. de curat. fur.

Verſor adhuc in iure & Tribunalibus affixus hæreo,nec me inde diuelli, & ad imi ſubſellij iudices traduci trāsferrive patiar,prius quā quæ cognitionis Prætoriæ erāt,aut in quibus Prætor partes ſuas interponere ſolebat abſoluero. Ius dicentis autē officium latiſſimum fuiſſe Vlpian.ſcribit in L.1.D. de iuriſdictio. omn. iud. Nam & bonorum poſſeſſionem dare poterat, & in poſſeſſionem mittere, pupillis non habentibus tutores conſtituere, iudices litigantibus dare. Quæ omnia breuiter percurram.

Bonorum poſſeſſiones à Prætoribus petitas, poſtulatas, datas, non præceptores modò noſtri docent, ſed & Cicero teſtatur Actio. IIII. in Verrem, & oratio. pro Cluent. Auito.Valer. Max. lib. VII. cap. VII. de Calpurnio Piſone Prætore Vrbano. *Cùm enim ad eum Terentius ex octo filiis quos in adoleſcentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exheredatum ſe querelam detuliſſet*, BONORVM ADOLESCENTIS POSSESSIONEM EI DEDIT, *heredéſque* LEGE AGERE *paſſus non eſt*. Idem eod. cap. *Genucius quidem Matris magnæ Gallus, à Cn. Oreſte Prætore vrbis impetrauerat, vt* RESTITVI SE IN BONA NÆVIANI IVBERET, QVORVM POSSESSIONEM SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI AB IPSO ACCEPERAT. Ibidem de Metello Prætore vrbano: *Vecilio leno* BONORVM IVVENTII POSSESSIONEM SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI NON DEDIT. Plin. lib.VII.Nat.hiſt.cap.V. *Maſſurius auctor eſt, L. Papyrium Prætorem, ſecundo herede* LEGE AGENTE, BONORVM POSSESSIONEM CONTRA EVM DEDISSE, *cùm mater partum ſe* XIII. *menſibus diceret tuliſſe*. Quem Plinij locum Agell.lib.IIII.cap.XVII. citat.

Huiuſmodi autem Bonorum poſſeſſionum Prætor vndecim ſpecies, gradúsve Edictis propoſitos habebat. Prima quidem Bonorum poſſeſſio præteritis liberis dabatur, quæ CONTRA TABVLAS vocabatur. Altera heredibus ſcriptis, quæ SECVNDVM TABVLAS dicebatur: quæ duæ priores teſtamento facto competebant. Tertia, quæ vbi paterfamilias inteſtatus deceſſerat, ſuis heredibus & his qui inter ſuos heredes cōnumerabantur, dabatur, VNDE LIBERI appellabatur. Quarta, quæ legitimis heredibus, VNDE LEGITIMI, quam Vlpian.Bonorum poſſeſſionem, TVM QVEM HEREDEM ESSE OPORTET, vocat in L.ſi ex duobus. D.vnde legit.& L.1.D. vt ex legib. Quinta, erat ea quæ Decem perſonis, quas ille extraneo manumiſſori præferebat, id eſt patri, matri, auo, auiæ, tam paternis quàm maternis, filio, filiæ, nepoti, nepti, tā ex filio quàm filia, fratri, ſororíve, conſanguineis vel vterinis: cui nomen erat, VNDE DECEM PERSONÆ. Sexto loco inter veteres Bonorum poſſeſſiones poſita erat, quæ cognatis proximis dabatur, quæ VNDE COGNATI vocabatur. Septimo, TANQVAM EX FAMILIA. Octaua erāt ea, quam in patrono, patronæ, liberíſque eorū & parētibus pollicebatur, quæ VNDE PATRONI, PATRONÆQVE, ET PARENTES EORVM, vocabatur. Nona, ea quæ viro & vxori, quæ VNDE VIR ET VXOR. Decimo loco erat ea quæ cognatis manumiſſoris, quæ VNDE COGNATI MANVMISSORIS. Nouiſſimè promittebatur Edictis etiam bonorum poſſeſſio, iis quibus vt daretur, Lege vel Senatuſconſulto, vel conſtitutione comprehenſum erat: quam neq; bonorum poſſeſſionibus, quæ ab inteſtato veniebant, neque iis, quæ ex teſtamento erant, Prætor ſtabili iure connumerauerat, ſed quaſi vltimum & extraordinarium auxilium (prout res coēgiſſet) accommodauerat, ſcilicet iis, qui ex Legibus, Senatuſconſultis, Conſtitutionibusve principum, ex nouo iure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato venirent. Hæc ex lib.XXXVIII. Pandectarum, & Vlpiano in Titulis cap.XXVIII. Iuſtiniano Inſtit.de bonor.poſſeſſ. deſumpta profiteor.

Atquæ erant hæ ORDINARIÆ BONORVM POSSESSIONES. Erat & BONORVM POSSESSIO CARBONIANA, L.III.§.cauſæ cognitio,&§.duæ, D.de Carbon. edict. Nam ſi cui impuberi controuerſia fieret, an inter liberos eſſet, cauſa cognita perinde poſſeſſio dabatur, ac ſi nulla de ea re controuerſia eſſet, iudiciúmque in tempus pubertatis cauſa cognita differebatur, L.1.D.de Carbon.edict. Duæ enim adhibebantur cauſæ cognitiones: vna, dandæ Carbonianæ poſſeſſionis, altera, vtrùm differri deberet in tempus pubertatis cognitio, an repræſentari, quod diligentiſſimè Prætori examinandum & inquirendum erat, L.III.§.duæ, D.eodem. Alia item erat bonorum poſſeſſio AD EXEMPLVM CARBONIANI EDICTI, de qua in L.ideò, D.eo.tit.& L.II.D. de inſpic.vēr. Bonorum autem poſſeſſio aut CVM RE dabatur, aut SINE RE. CVM RE, vt Vlpianus Titul.XXVIII. docet, ſi is qui acceperat, cùm effectu bona retineret: SINE RE, cùm alius iure ciuili hereditatem euincere poterat: veluti ſi ſuus heres inteſtato erat. Item vel EDICTALIS erat BONORVM POSSESSIO, vel DECRETALIS. Illo nomine vocabatur ea quæ Edicto competebat L.cùm quidam, §.1. D. de adquir.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hered. L.1.§.1.D.si tab.test.null.ext. Hoc verò, ea quæ causa cognita decreto Prætoris dabatur, L.1.§.decretalis, D.de successor.ed. Cuiusmodi bonorum possessionis decreto petitæ fit mentio in L.11.§.si quis ex liberis. D. de Sc. Tertyllia. Iulianus in L.sed & si decesserint, D.de bonor.possess.cont. tab. *Non est iniquum Prætorem decernere*, HEREDIBVS EORVM SALVVM FORE COMMODVM BONORVM POSSESSIONIS SECVNDVM TABVLAS, VEL CONTRA TABVLAS.

Bonorum autem possessio PETI, POSTVLARI, ACCIPI, ADMITTI, AGNOSCI dicebatur. Vsitatæ erant & hæ locutiones; AD BONORVM POSSESSIONEM VENIRE, vel ADMITTI.

Poterat planè quis per semetipsum, vel per alium petere Bonorum possessionem. L.111.§.adquirere D.de bonor.possessio. Quædam autem Bonorum possessiones DE PLANO, quædam PRO TRIBVNALI PETEBANTVR. L.11.§.dies, D.quis ordo in bon. poss. Vbi autem Bonorum possessio dabatur, quæ causæ cognitionem desiderabat, vel decretum exigebat, non alibi dabatur, quàm pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, nec causa cognita bonorum possessio alibi quàm pro tribunali dari poterat, L.1.§.si causa, D. de bonor.possess. d.L.11.§.dies, cum seq.

Non dubium est autem, in bonorum possessione danda, Prætorem pronuntiasse, BONORVM POSSESSIONEM DO. Et quod in L.si quis legauerit, D. de legat.1. scriptum est, *Cùm dicit Prætor*, VENTREM CVM LIBERIS IN POSSESSIONEM ESSE IVBEO, per me licet, pro decreto accipi, dummodo sciamus ex Edicto ea verba descendere. Cui rei testimonio est L.si quis libertatem. §. vlt. D. de manum. test. his verbis: *Condicionem autem non facere, argumento est, & Edictum Prætoris, quo ita cauetur*, VENTREM CVM LIBERIS IN POSSESSIONEM ESSE IVBEO. Valerius verò Max. lib. VII. cap. VII. *Tettium*, ait, *infantem à patre exheredatum, Petronia matre, quam Tettius quoad vixit, in matrimonio habuerat, natum, Diuus Augustus* IN BONA PATERNA IRE, DECRETO SVO IVSSIT.

Prætorē etiam, cùm in possessionem mittebat, siue rei seruandæ causa, siue legatorum seruandorum gratia, siue quòd reus neque pōtestatem sui faceret, neque defenderetur, perinde atque ventris nomine, his verbis vsum, IN BONA IRE IVBEO, argumento est Edictum ipsum, quod ab Vlpiano in L.11.D.quib.ex caus. in possess. ea. refertur in hæc verba: IN BONA EIVS, QVI IVDICIO SISTENDI CAVSA FIDEIVSSOREM DEDIT, SI NEQVE POTESTATEM SVI FACIET, NEQVE DEFENDERETVR, IRI IVBEBO.

Ipsi planè creditores legatariúsve IN POSSESSIONEM MITTI DESIDERABANT, Vlpian. in L.is qui, §.si plures, D.vt in possess.legat. *Si plures legatarij* MITTI IN POSSESSIONEM DESIDERAVERINT. Et L.etiam, eod.tit. *Legatarius potest* DESIDERARE MITTI IN POSSESSIONEM.

Atque VT IN POSSESSIONEM IRE, sic & DE POSSESSIONE DECEDERE iubebat Prætor, L.hæc autem, §.ait Prætor, D. quib.ex caus.in possess. L.is qui, §.1.& §. constitutio, D.vt in possess.legat. L.1.§.necessario, D. si vent.nom.mul. Iubebat etiam Prætor CAVERI, ex his causis, ex quibus Prætorias stipulationes interpositas suprà diximus, L.iubere, D.de iurisdictio.omn.iud. L.Prætor ait, D.de dam.infec. Deinde si duraretur non caueri damni infecti, ad extremum Prætor cùm iusta ei causa videbatur, eum qui in possessionem missus erat, POSSIDERE IVBEBAT, L.dies cautioni §.si fortè, L.si finita, §.si quis autem, & §.nō autē, & §.si dominus, D.eod. L.magis puto §.si fundus D.de reb.eor. Simili modo, si legatorum fideicōmissorúmve nomine non caueret heres, debitórve latitaret, BONA POSSIDERE Prætor eos quos in possessionem miserat IVBEBAT, VT in L.is qui, D.vt in possess.legat. *Neque enim expellendi heredem ius habet, sed simul eum eo* POSSIDERE IVBETVR. L.Fulcinius §.1.D.quib.ex cau.in possess. Prætor ait, EIVS BONA POSSIDERI, VENDIQVE IVBEBO.

Iam vt ad Tutorū dationē veniam, Si cui nullus omnino tutor vel testamētarius, vel legitimus erat, ei dabatur tutor in vrbe quidē à Prætore vrbano, & maiore parte Tribunorum plebis ex lege Attilia: In prouinciis verò à Præsidibus ex lege Iulia & Titia, Vlpian.

Vlp. Tit. XI. Iustinian. Instit. de Attilia. tut. Postea inualuitā Cōsulibus pupillis vtriusque sexus tutores ex inquisitione dari: Dein ex constitutionibus cœpere dari in vrbe à Præfecto vrbi vel Prætore: in prouinciis verò à Præsidibus, vt ibidem Iustinian. In tutoribus autem dandis vsitata fuisse verba hæc, TVTOREM DO, verisimile est ex eo loquendi genere, quo libri iuris abundant. Verùm id ita esse, apertè demonstrat Vlpian. in L. muto, §.1.D.de tutelis, in qua est, *Hanc autem adiectionem quam Præsides pronunciarum faciunt*, TVTOREM DO SI SATISDEDERIT, *non condicionem in se habere, sed admonitionem*. Poterat autem Tutor omni die dari, L nec mandante, §. dari, D. de tutorib.dat. Sed & si pupillus, pupillāve cum iusto tutore, tutórve, cùm eorum quo litem agere vellet, curatórque in eam rem posceretur, dari is quolibet loco & tempore poterat. Talis tamen curator dari nisi præsens, nemo poterat, neque cuique nisi præsenti, & postulanti, L.qui habet, §.si pupillus, cum seq. D.de tutelis.

Interdum autem EX INQVISITIONE TVTOR DARI dicebatur, L. quod si forte, §. siue autem, D. de solutionibus. Et ad eam rem decretum necessārium erat, quod non nisi causa cognita pro tribunali interponi potuisse constat, L. in dando, & L.Seiæ, D.de tut.& curat.dat. L.11.L.naturali, §. si quæratur, & §.vlt. D.de confirm.tut. L. Nec quicquā, §.vbi decretū, D.de offic. proconf. Planè si testamento tutor sub condicione datus esset, alius medio tempore EX INQVISITIONE dabatur, L.si tutor, §.si testamento, D.de tute. & ration. distrahen. Quandoque etiam EX INQVISITIONE PROPTER REI NOTITIAM libertus ad instruendos contutores tutor patroni liberis dabatur, L.1.§.si pupillus, D. de tute.& ration.distrah. L.quod si, §.1.& §.ei qui, D.de solutionib. Testamento etiam non iure & rectè dati tutores plerumque decreto Prætoris EX INQVISITIONE CONFIRMABANTVR, L.11.D.de cōfirm.tut. L. Gaius in fi. L. Iurisperitos, §.vlt. D.de excusationib.tut. Papinianus etiam speciem adfert in L.tutores qui, §.curatores, D.de administrat.tuto. in qua tutores à patruo datos Prætor iussit Magistratus confirmare, Prætorémque ait non ante decretum interponere potuisse, quàm per INQVISITIONEM IDONEI PRONVNTIATI ESSENT. L.tutores, D.eod.tit.

Curatores etiam testamento dati, & si non iure dati essent, tamen confirmabantur decreto Prætoris vel Præsidis, §.1. Institution. de curatoribus, L. III. §. quod in tutoribus, D. de administrat. tutor. Quanquam interdum CITRA INQVISITIONEM PRÆTOR TVTOREM CONFIRMABAT, L.si filio, D.eod. Curatorem etiam decreto Prætoris constitutum memorat, L.Iurisperitos, §.1.D.de excusat.

Sæpenumerò autem Tutores dati sese à tutela excusabant. Vlpian. in L. verum, §.ex facto, D.de minorib.de curatore beneficio principis vrbicam procurationem adepto, Hic, ait, APVD PRÆTOREM SE A CVRA ADVLESCENTIVM EXCVSAVERAT *absentibus eis: Adulescentes* ADIERANT PRÆTOREM, DESIDERANTES IN INTEGRVM ADVERSVS EVM RESTITVI, QVOD ESSET CONTRA CONSTITVTIONES EXCVSATVS. Formula verò excusationis allegatæ, & decreti super ea re interpositi extat in L.qui testamento, D.de excusationib.tut. his verbis: *Qui testamento tutor datus fuerat*, ADITO PRÆTORE DIXIT SE TRES LIBEROS HABERE: *adiecit præterea*, HABENTI PATRVVM LEGITIMVM TVTOREM, SE VITIOSE TVTOREM DATVM *Prætor ita decreuit*: SI LEGITIMVM TVTOREM HABENTI TVTOR DATVS ES, NON EST TIBI NECESSARIA EXCVSATIO. Excusāre autem se Tutores per libellos non poterant, L.excusare, D. de excusat. Tutoribus planè quinquaginta dierum spatium dabatur ad contestandas excusationum causas. Peragendo verò negotio ex die nominationis continui quattuor menses erant constituti, L.quinquaginta, D.eod.tit.

Hinc in L.1.D. de administrat.tutor. *Qui scit se tutorem datum, nec excusationem si quam habet*, ALLEGAT INTRA TEMPORA PRÆSTITVTA. Nam vt Iustinianus ait in §.qui autem, Institut.de excusation.tutor. Qui se excusare volebant, non appellabant, sed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognouerāt se esse tutores vel curatores, excusare se debebant, si modò intra centesimum lapidem essent ab eo loco vbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

tutores dati erant. Si verò vltra centesimum lapidem habitarent, dinumeratio fiebat viginti millium diurnorum & amplius triginta dierum, qui tamen sic computabantur ne minus essent quàm quinquaginta dies: quos vtique ad professionem excusationis his qui tutores seu curatores dati erant, præfinitos fuisse Diui Marci constitutione, docet L. quinquaginta, & L. tutores, C. de excusat. tutor. Eáque sunt *tempora antiquitus excusationibus præstituta*, in L. si vt allegas, C. eod.

Tutores verò, maximè legitimi (Testamento enim vel ex Inquisitione dati satisdatione hac non onerabantur) item curatores, satisdabant REM PVPILLI SALVAM FORE, L. 1. D. rē pup. sal. Institut. de satisdat. tut. L. quoties, §. 1. L. Lucius, §. cum testamento, D. de administrat. tutor. L. legitimos, D. de legitim. tutor. Et quidem ipsemet pupillus, si præsens erat, ac fari poterat, etiam si eius ætatis esset, vt non intelligeret quid ageret, hoc à tutore stipulabatur: Sin autem absens esset, vel fari non posset, seruus eius stipulabatur: Quod si seruum non haberet, emendus ei seruus erat: sed si non esset vnde emeretur, aut non esset expedita emptio, seruus publicus apud Prætorem stipulabatur, aut aliquem Prætor dabat, cui caueretur, L. II. & III. L. seruum, & L. cùm pupillus, D. rem pup. sal. fo. Atque hæc stipulatio pertinebat ad omnes curatores, siue puberibus, siue impuberibus datos propter ætatis infirmitatem: siue prodigis, vel furiosis, vel quibusdam aliis, vt fieri solebat, dati essent, L. II. §. vlt. D. rem pup. sal fo. & hæ sunt TABVLÆ CAVTIONIS REM SALVAM FORE, L. suspectus, D de suspect. tut. Sed & bonorum ventris nomine curatorem datū, REM PVPILLI SALVAM FORE BONI VIRI ARBITRATV SATISDARE, Procōsul iubebat, vt Vlpian. ait in L. bonorū, D. de curatorib. furio. Fideiussores etiam IN ID acceptos, QVOD A CVRATORE SERVARI NON POSSET, narrat Modestin. in specie L. si fideiussores, D. de fideiussorib. Tutor sanè vel curator à collega suo satis non petebat, sed offerre ei poterat, vtrum satis accipere vellet, an dare, L. datiuus, D. rem pup. sal. fo. §. 1. Instit. de satisd. tut. Vnde in L. qui iniuriæ, §. qui alienis, D. de furt. proponitur ex pluribus tutoribus testamēto datis vnus solus oblata satisdatione administrationem suscepisse. Curatores etiā adulescentis, mutui periculi gratia, inuicem sibi cautionem præbuisse, narrat Papinianus in L. tutores qui, §. curatores adulescentis, D. de administr. tutor.

Pluribus autem Tutoribus datis, interdum vni eorum à Prætore gestus, seu administratio decernebatur. Vlpianus in L. si plures, §. quamuis, D. de administratio. tutor. *Quamuis autem ei potissimùm se* TVTELAM COMMISSVRVM *Prætor dicat*, CVI TESTATOR DELEGAVIT, *attamen nonnumquam ab hoc recedet.* Et mox: *Si non erit à testatore electus tutor, aut gerere nollet, tum is gerat, cui maior pars Tutorum tutelam deposuerit. Prætor igitur* IVBEBIT, EOS CONVOCARI: *aut si non coibunt, aut coacti non decernent, causa cognita ipse* STATVET, QVI TVTELAM GERET. *Planè si non consentiāt tutores Prætori, sed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur succedanei esse alieni periculi: dicendum est, Prætorem* PERMITTERE EIS OMNIBVS GERERE. *Item si* DIVIDI INTER SE TVTELAM VELINT TVTORES, AVDIENDI SVNT, VT DISTRIBVATVR INTER EOS ADMINISTRATIO, VEL IN PARTES, VEL IN REGIONES, L. vel in plures & L. si duo D. de administr. tut. Vlpianus in L. quod si fortè, §. 1. D. de solutionib. *Et hoc vel pater adiicit, vt vnus, puta, gerat, vel voluntate tutorum vni committitur gestus*, vel PRÆTOR ITA DECERNIT. Plutibus etiam curatoribus furioso datis Prætor vni eorum curationem decernebat, d. L. si plures, in princip. D. de adm. tut.

Solebat autem Prætor frequentissimè adiri vt constitueret, vbi pupilli vel alerentur, vel morarentur, & ex conditione & tempore statuebat, vbi potius alendi essent, L. 1. D. vbi pupill. educ. deb. In prouinciis quoque si disceptaretur, vbi morari vel educari pupillum oporteret, causa cognita id Præses statuebat, L. si disceptetur, D. eodem titulo Plerumque etiam postulatum, vt arbitrio Prætoris alimenta pro modo facultatū pupillis vel iuuenibus cōstituerētur Imp. Alexāder testatur in L. vlt. C. de alim. pup. præst. Ius planè alimentorum præstandorum pupillis Prætori competebat, vt ipse modum statueret, arbitraretúrq; & moderaretur quantū tutores vel curatores ad alimenta vel disciplinas

disciplinas pupillis vel adolescentibus præstare deberent, L. II. & III. D. eod. Iulianus in L. qui filium, D. eod. proponit tutorem à cognatis & propinquis pupilli perductum ad magistratum, iussum esse alimenta pupillo & mercedes, vt liberalibus artibus institueretur pupilli nomine præceptoribus dare. Hinc Vlpianus in d. L. III. §. sed si non constat, D. vbi pupil. educ. *Si non constat quis modus facultatum sit, inter tutores & eū qui* ALIMENTA DECERNI DESIDERAT, *suscipere debet cognitionem.* In L. impuberibus, §. præterea, D. de suspect. tutor. *Aduersus eos qui* NE ALIMENTA DECERNANTVR, *sui copiam persecuti non sunt non facere.* Iustinian. in §. si quis tutor, Instit. de suspect. tutorib. *Si quis præsens negat propter inopiam posse* ALIMENTA DECERNI.

Plerumque autem Comminationibus aduersus tutores Prætor vtebatur. Vlpianus in L. III. §. sed si non constet, D. vbi pupil. educ. postquàm dixit Prætorem non temerè alimenta decernere debuisse. *Prius tamen*, air, *exigere debet, vt profiteatur tutor, quæ sit penes se summa, &* COMMINARI GRAVIORES EI VSVRAS INFLIGI EIVS QVOD SVPRA PROFESSIONEM APVD EVM FVERIT COMPREHENSVM. Idem in L. tutor qui repertorium, §. si deponi, D. de administr. tutor. *Et solent Prætores comminari*, VT SI NON FIAT DEPOSITIO, VEL QVANTO TARDIVS FIAT, LEGITIMÆ VSVRÆ PRÆSTENTVR. *Si igitur* COMMINATIO *interceßit, Iudex qui quandoque cognoscet*, DECRETVM PRÆTORIS *sequetur. Idem solent facere Prætores etiam circa eos tutores qui negant habere pupillos penes se aliquid, vt quidquid constiterit penes eos esse, eius grauissimè vsura pendatur.* Et §. quæ autem, ead. L. *Sed & si negauit apud se esse pecuniam, &* PRÆTOR PRONVNTIAVIT CONTRA EVM.

Porro DECRETO PRÆTORIS ACTOR CONSTITVI solebat periculo tutoris in casibus expressis, L. decreto, D. de administr. tutor. & §. vlt. Instit. de curatorib. Vnde in L. tutor, D. quando ex fac. tut. *Tutor*, inquit Vlpian. *interposito* DECRETO PRÆTORIS ACTOREM *reliquit.* Matrem vtique filij negotia secundum patris voluntatem gerentem ius ACTORIS periculo suo litium causa CONSTITVENDI nō habuisse rectè Papinianus ait, L. liberto, §. quamquam, D. de neg. gest. Tutore autem absente, non per Procuratorem, sed per ACTOREM DECRETO CONSTITVTVM ab eo res pupillorum peti conueniebat, vt est rescriptum à Diocletiano & Maximiano in L. IIII. C. de acto. à tuto. seu cur. dan. Quapropter iidem Impp. ita tutori cuidam rescribunt: *Te quoque afuturum, damni quod medio tempore negotiis pupillaribus cōtigit, esse succidaneum: cùm* ACTOREM PERICVLO TVO CONSTITVERE *debueras: nec iure Magistratum in absentia tua aliū creasse, certum est.* Huiusmodi planè ACTOR A TVTORE DATVS omnimodo cauebat contra atque tutor, L. actor, D. rat. rem hab.

Tutor autem pupillum puberem factum admonere debebat, VT SIBI CVRATOREM PETERET, L. ita autem, §. si tutor, D. de administrat. tuto. Vnde Imp. Gordianus in L. admone, C. qui pet. tut. ADMONE *eam, quæ quondam pupilla tua fuit, cùm eā non tantùm viripotentem esse, sed etiam nupsisse proponas*, VT SIBI PETAT CVRATOREM. Alàs etiam qui aduersus adulescentes actione qua experiri vellent, eos admonebant, vt curatores sibi dari postularent, cum quibus secundum iuris formam consisterent: & si in petendis his cessarent, poterant vltrò eum cuius de ea re iurisdictio erat adire, vt in dandis curatoribus officio suo fungeretur. L. I. & L. si filiis, C. qui pet. tutor. Inuiti enim adolescentes non nisi in litem curatores accipiebant, §. item inuiti, Instit. de curatorib.

Planè qui sub CVRA ERANT, POST COMPLETVM vicesimumquintum ætatis annum, ætate probata rerum suarum administrationem recipiebant, L. I. II. & III. D. de minorib. L. Lucius, D. de administr. tutor. De ætate autem eius qui se maiorem annis XXV. dicebat, causa cognita probandum erat, L. de ætate, D. de minorib.

Adibatur etiā Prætor ab agnatis & propinquis eorum, qui neq; finem neq; modum expensarum faciebant, quos Prodigos & Euersores appellabant: cuiusmodi personis Prætor bonis interdicebat. Valer. Max. lib. VIII. cap. VI. *C. Licinius cognomine Hoplomachus,* A PRÆTORE POSTVLAVIT, VT PATRI SVO BONIS, TANQVAM EA DISSIPANTI, INTERDICERETVR: *& quidem quod petierat, impetrauit.* Idem

Universidad de Deusto
Biblioteca

lib.III.cap.v. *Ei L.Pompeius* PRÆTOR VRBANVS PATERNIS BONIS INTERDIXIT: *neque in tanta ciuitate qui illud* DECRETVM *reprehenderet, inuentus est.* Cicero in Cato.maio.seu de senect. *Vt quemadmodum nostro more,* malè REM GERENTIBVS, PATRIIS BONIS INTERDICI SOLET. Interdicebatur autem in hunc modum: QVANDO TV TVA BONA PATERNA, AVITAQVE, NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBEROSQVE TVOS AD EGESTATEM PERDVCIS, OB EAM REM, TIBI EA RE, COMMERCIOQVE INTERDICO. Auctor Paulus lib.III.Sentent.Tit.III Hoc & Horat.indicat lib.II.Sermo. Sat.III.his versibus.

—INTERDICTO HVIC OMNE ADIMAT IVS
PRÆTOR, *& ad sanos abeat tutela propinquos.*

Atque ita BONIS alicui INTERDICTVM dicebatur, L. is cui, D.de verb. obligatio. L. is cui, D. qui testam.fac.poss. L.I.& L. Iulianus, D.de curator.furio. L.ex castrensi, §. sed nec si.& §.seruus, D.de castren.pecul. L.certi condictio, §.item quæri, D.si cert.pet. L.III.D.de nouationib. L.patri, D.de minorib. L.bonorum, D. de administrat. tutor. Vlpian. Tit.XII. Huiusmodi verò Prodigis curatorem dari solitum nõ est ignotum, L. III.D. de postulan. L. §. hæc actio, D. de contrar.tut. L.his qui, §. Diuus, D.de tutorib.dat. L.si prædia, D.de reb.eor. L.I.D.de curatorib.furio.in qua Vlpianus: *Solent,* ait, *hodie Prætores, vel Præsides, si talem hominem inuenerint, qui neque tempus neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profudit* , CVRATOREM EI DARE, *exemplo furiosi.*

Eorum autem qui sub tutela curáve erant, prædia rustica vel suburbana distrahi, alienari, pignorive opponi Prætorei, neconsulto, ac sine eius auctoritate & decreto ex Oratione Seueri in Senatu recitata, non poterant. Igitur si vrgeret æs alienum, aut vsurarum onus id dissolui è re pupilli esset, Tutor à PRÆTORE DESIDERABAT, VT PERMITTERET DISTRAHI, obligarive rem minoris, L. magis puto, §.in primis igitur, D.de reb.eor. Nec passim tutoribus sub obtentu æris alieni permittebatur venditio, sed Prætori eius rei arbitrium datum erat. Cuius officio in primis hoc conueniebat excutere, an aliunde posset pecunia ad extenuandum æs alienum expediri. Quærere ergo debebat, AN PECVNIAM PVPILLVS HABERET, VEL IN NVMERATO, VEL IN NOMINIBVS, QVÆ CONVENIRI POSSENT, VEL IN FRVCTIBVS VENDITIS, VEL ETIAM IN REDITVVM SPE ATQVE OBVENTIONVM. Item requirebat, NVM ALIÆ RES ESSENT PRÆTER PRÆDIA, QVÆ DISTRAHI POSSENT, ex quorũ pretio ære alieno satisfieri posset. Si igitur deprehendisset, non posse aliunde exsolui quàm ex prædiorum distractione, tunc PERMITTEBAT DISTRAHI, si modò vrgeret creditor, aut vsurarum modus parendum ære alieno suaderet. Æstimare etiam debebat, VTRVM VENDERE POTIVS, AN OBLIGARE PERMITTERET, obseruaréque, ne plus acciperetur sub obligatione prædiorum fœnoris, quàm quod opus esset ad soluendum æs alienum. Aut si distrahendum arbitraretur, ne propter modicum æs alienum magna possessio distraheretur: sed si alia esset possessio minor, vel minus valior pupillo, magis eam iubebat distrahi, quàm maiorem & vtiliorem. Hac gratia, Prætor requirere debebat necessarios pupilli, vel parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quẽ alium qui notitiam rerum pupillarium haberet. Quod si nemo inueniretur, aut suspecti essent, qui inueniebantur, iubebat, EDI RATIONES, itémque SYNOPSIN BONORVM PVPILLARIVM, ADVOCATVMQVE pupillo dabat, qui instruere religionem Prætoriam posset, an adsentire venditioni vel obligationi deberet. Bene ergo Impp. in L. minorum, C.de præd.minor. Minorum, aiunt, possessionis venditio, per procuratorem delato ad Prætorem vel Præsidem prouinciæ libello fieri non potuit: cũ ea res confici rectè aliter non possit, nisi apud acta causis probatis, quæ venditionis necessitatem inferant, decretum sollemniter interponatur. Et rectè, vt Iurisconsultis placeat, quæcumque causæ cognitionem desiderabant, per libellum expediri non poterãt, L. omnia, D.de diuers.regiur. quæ sumpta est ex L. nec quicquam, §. vbi decretum, D.de offic.Proconf.

Formula

Formula autẽ decreti fuit huiusmodi VENDERE OBLIGAREVE PERMITTO, vt ostendit L. si pupillorũ §. si Prætor, D.de reb.eor. Inde in L. magis puto, §. illud, D.eo. *Si Prætor aditus* PERMISERIT DISTRAHI *possessionem prouincialem.* In L. si prædia, D.eo. *Si prædia minoris* XXV. *annis* DISTRAHI DESIDERENTVR, *causa cognita Præses prouinciæ debet* ID PERMITTERE. Aliàs legitur Præsidem DECREVISSE, PRÆDIA MINORVM VENVNDARI, L. quamuis, D.eo. L.& si C.de præd.minor.

Tutores porrò cuiu scumque generis essent, item curatores, si non ex fide tutelam gererẽt, Suspecti postulabãtur: & si in tutela curáve grassari, fraudulentérq; versari eos cõperisset Prætor, SVSPECTOS PRONVNTIABAT, L. Æmilius D.de minorib. vel, VT SVSPECTOS REMOVEBAT. Quod verbum in huiusmodi decretis certum & sollẽne fuisse, existimandi copiam frequens eius vsus præbet. Vt in L. decreto, D. de suspect.tut. DECRETO PRÆTORIS VT SVSPECTVS REMOTVS. In L.I.§.damus, D.eodem. *Damus autem ius* REMOVENDI SVSPECTOS TVTORES. Et L.tutor quoque, §.nõ tãtùm D.eo. *Non tantùm autem adolescentis curator, sed etiam furiosi vel prodigi,* VT SVSPECTVS REMOVERI *potest.* Et §.nũc videamus, ead. L. *Nunc videamus ex quibus causis* SVSPECTI REMOVEANTVR, L. impuberibus, D.eod. REMOVERI HVNC QVASI SVSPECTVM *oportet.* Et §. vlt. ead. L. *Si copiam sui non fecerit,* VT SVSPECTVS REMOVERI *ob hoc ipsum, quod copiam sui non fecit.* L. suspectum, eod.tit. *Tutor quamuis pauper est, fidelis tamen & diligens,* REMOVENDVS NON EST QVASI SVSPECTVS, L. si tutor, D.eod. *Et quis eorum à* TVTELA REMOVENDVS *videatur.* In L. tutor quoque, §. tutor qui. *Hic ergo non* QVASI SVSPECTVS REMOVEBITVR. Sic & in L. consilio, §. cũ dementis, D. de curator. furio. *Cum dementis curatorem, quia satis nõ dederat,* ET RES MALE ADMINISTRARET, PROCONSVL REMOVERIT A BONIS. In L.& si pluribus, §. vlt. D.de auctorit.tuto. *Si eo auctore emã, qui* A TVTELA FVERIT REMOTVS. Impp. in L. licet, C. in quib.cau.tutor. *In locum suspecti, qui conuictus &* REMOTVS EST. Iustin. in §. suspectus, Instit. de suspect. tutor. SVSPECTVS *autem* REMOTVS, *si quidem ob dolũ,* &c. Et ita REMOTVM accipio, in L. quod si fortè, §. quod si remoto, D.de solutionib. L. tutela, §. quæri potest D. delegit. tut. Decreto autẽ debuisse causam remouẽdi significari, vt appareret de existimatione, ait L. hę enim de susp. tut.

Sic etiam TVTELA VEL CVRA ABIRE Tutores vel curatores dicebãtur, L. tutor quoque, §. vlt. & d. L. hæ enim, D.de suspect. tut. L. III. §. quæri potest, D.de legitim. tutor.

INTERDVM verò alter decreuisse Prætores docet Vlpian. in d. L. hæ enim, §. I. his verbis: *Si Prætor sententia sua, non* REMOVERIT TVTELA, SED GERERE PRODEBATVR ADMINISTRATIO, §. si quis autem, Instit. de suspect. tutorib. L. quod si fortè, §. sunt quidam, D.de solutionib. Imp. Gordian. in L. cum quem, C.de suspect. tutorib. *Eũ quem vt suspectum tutorem, vel curatorem accusas, pendente causa cognitionis,* ABSTINERE AB ADMINISTRATIONE RERVM TVARVM, DONEC CAVSA FINIATVR, *Præses prouinciæ* IVBEBIT. Suspecti autem Tutoris accusatio, pro Tribunali tantùm examinari poterat, & nullus alius de huiusmodi quæstione, quàm Præses prouinciæ pronuntiare poterat, L. I. §. suspecti, D.ad S.C. Turpilian.

De alimentis quæ testamento vel codicillis relicta essent, vel mortis causa donata, transigi inconsulto Prætore non poterat, L. cùm hi, D.de transactionib. Idque oratione D. Marci constitutum fuerat, quæ ad hoc vt rata esset transactio, voluerat apud Prætorem quæri in primis de causa transactionis, dein de modo, tertiò, de persona transigẽtium. Quæ Prætoris fidei ac religioni vsqueadeò commissa erant, vt ex hac causa iurisdictionem mandare nõ posset. Sed & si quid dolo malo liberti factũ esse diceretur, siue is testamento facto, siue intestato decessisset, quo minus quàm pars debita bonorum ad eorum quẽ peruenire t, qui contra tabulas bonorum possessionem accipere poterãt, cognoscebat Prætor & operã dabat, ne ea res ei fraudi esset, L. I. D. si quid in frau. patr.

Multas porrò species, de quibus Prætor, etiam feriatis diebus adiri poterat, enumerat Vlpianus in L. II. D. de feriis, his verbis: *Eadẽ oratione Diuus Marcus in Senatu recitata effecit, de illis speciebus Prætorem adiri etiã diebus feriaticis. Vtputa, vt Tutores, aut Curatores dentur: vt officij admoneantur cessantes, Excusationes allegentur, Alimenta cõstituantur, Aetates probẽtur, Ventris nomine in possessionẽ mittantur, vel Rei seruandæ causa, vel Legatorũ, fideiue cõ-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

missorũ, vel damni infecti. Item de Testamentis exhibendis: Vt Curator detur bonorum eius, cui an heres exstaturus sit, incertum est: aut de alendis liberis, parentibus, patronis: aut de adeunda suspecta hereditate, aut vt aspectu atrox iniuria æstimaretur, vel fideicommissaria libertas præstanda.

PRÆTORIA etiam COGNITIONE liberi qui in potestate erant, PETEBANTVR, L. 1. §. per hanc, D. de rei vindic. Alia cognitionum genera recensentur in L. 1. D. de var. extraord. cognit.

De fideicommissis verò Prætores ius dixisse Vlpian. docet, Tit. de fideicommiss. *Fideicommissa*, inquiens, *non* PER FORMVLAM PETVNTVR *vt legata: sed cognitio est Romæ quidẽ Consulum, aut* PRÆTORIS, QVI FIDEICOMMISSARIVS *vocatur: in prouinciis verò Præsidum prouinciarum.* Huius Prætoris mẽtio habetur in L. Licinnius, in fi. D. quib. ad libert. proclam. L. si cui legatum, D. de condit. & dem. L. quæsitum, §. apud, D. de legat. III. Hinc in L. 11. C. qui potior. in pign. *decreto* PRÆTORIS, QVI DE FIDEICOMMISSO IVS DIXIT. Et in L. 11. C. de vsur. IVDEX QVI DE FIDEICOMMISSO IVS DICIT.

Post litem planè contestatam, si reus qui Procuratorem dederat mutare eum, vel in se litem à Procuratore viuo, aut in ciuitate manente transferre vellet, causa prius cognita hoc ei à Prætore permittebatur. In causæ cognitione multa versabantur, quæ enumerantur in L. post litem, & decem sequentibus, D. de procuratorib. Vlpianus in L. quæ omnia, D. eod. tit. *Sed si aduersarius, vel ipse procurator* DICAT, DOMINVM MENTIRI, *apud Prætorem hæc finiri oportet.* Et in L. in causę, eo. tit. *Hæc autem* COGNITIO PROCVRATORIS MVTANDI PRÆTORIS EST. Procurator etiam semel datus, pro quo sciente & consentiente, aut non contradicente, dominus iudicatum solui satisfecerat, iudicium accipere à Prætore cogebatur: & si recusaret, de eo causa cognita Prætor statuebat, L. seruum, §. vlt. L. sed hæc, cum seq. D. de procuratorib. Post operis quoque noui nuntiationem, litigatores Prætoriæ se iurisdictioni commisisse ait L. 1. §. potest, D. de oper. no. nunt. Iurisdictioni etiam Prætoriæ commissa fuisse tota cautionis damni infecti controuersia dicitur, L. qui bona, §. qui damni, D. de dam. inf. Denique vbi causæ cognitio erat necessaria, ibi Prætor desiderabatur, vt ait L. vbi causæ, D. de diuers. regul. iur.

Heres etiam institutus qui hereditatem restituere rogatus erat, si eam adire recusaret, quod suspectam diceret, adire & restituere per Prætorem cogebatur, L. ille à quo, §. tempestiuum, & §. vlt. L. cogi, & L. debitor, D. ad Trebellian. Et vt ea quæ in libris nostris occurrunt, decreta exequamur, Vlpian. in L. testamento, D. de heredib. instit. Prætorem de seruis qui necem domini detexerant, ita decreuisse memorat, EOS LIBERTATEM MERERI. In Rubriano S.C. quod refertur in L. cùm verò, §. subuentum, D. de fideicom. libert. scriptũ erat: *Si causa cognita Prætor pronuntiasset,* LIBERTATEM HIS DEBERI. Sic & in L. in fideicommissariis, eod. tit. *In fideicommissariis libertatibus, si absente herede Prætor pronuntiasset,* LIBERTATEM DEBERI, L. herede, D. eod. *Vt libertas sibi præstaretur quasi ex iusta causa heres abesset, & Præses prouinciæ pronũtiauerit* LIBERTATEM DEBERI. Et L. si pater, §. si Sticho, D. eo. *Prætoris officio cõtinetur, vt* PRONVNTIET, LIBERTATEM EX CAVSA FIDEICOMMISSI DEBERI. Hoc est quod in L. apud Iulianũ eod. scribitur, *Prætor* CAVSA COGNITA *secundum Senatusconsulta ad eas causas pertinẽtia* PRONVNTIARE *debebit*, L. Lucius Titius, D. de manumiss. testam. *Pronuntiatum est*, LIBERVM EVM ESSE. Sic & in L. si seruus, D. de S. C. Silania. *Si seruus à testatore occiso legatus sit, & Prætor pro præmio* STATVERIT LIBERVM EVM ESSE. Et L. si legatario, D. eod. *Prætor pronuntiare debet,* EX TESTAMENTO L. TITII FIDEICOMMISSAM LIBERTATEM COMPETERE. Et L. si eum, §. si quis seruum, D. eod. *Prætor cognoscat, & si in ea causa esse videbitur, vt si præsens esset, manumittere cogi deberet, id ita* ESSE PRONVNTIET. Et §. vlt. ead. L. *Si constiterit libertatem deberi,* PRONVNTIARI *potest* IVSTA DE CAVSA EAM ABESSE. Iam si absens esset seruus, pro quo noxalis actio alicui competebat, si quidem dominus non negaret, IN SVA POTESTATE ESSE, aut exhibere eum debebat, aut absentem defendere, vel vt Vindius putabat, compellebatur, vel, IVDICIO EVM SISTI promittere, vel IVDICIVM ACCIPERE. Aut si nollet defendere, cauebat, CVM PRIMVM POSSET SE EXHIBITVRVM. Permittebat autem Prætor actori arbitrium, vtrum iure iurando id decidere, an iudicium dictare sine noxæ deditione vellet. Sed si seruus præsens esset, de minus abesser, nec quisquam seruum defenderet, DVCEBATVR iussu Prætoris, L. quotiẽs, §. Prætor ait, L. si seruus, §. dominus, & §. seq. D. de noxalib. act. L. 11. §. 1. D. si ex nox. cau. agat. Iussisse planè Prætorem DVCI SERVVM, qui nõ defenderetur, ostẽdit, L. & generaliter, D. de noxalib. act. his verbis, *si cum ab eo id non defenderetur,* IVSSV PRÆTORIS EVM DVXERIT. Et L. quod ait Prætor, D. eod. *Si seruus* INDEFENSVS DVCTVS SIT. Et L. is qui, D. eo. *Is qui in aliena potestate est, si noxam commisisse dicatur si non defendatur,* DVCITVR, *& si præsens est dominus,* TRADERE *cum* & DE DOLO MALO PROMITTERE *debet.* Et L. si pluriũ, §. sed & si, D. eod. *Si post iudicium acceptum cum domino seruus apparuerit, & quia non* DEFENDEBATVR, DVCTVS SIT. In L. vel in operis, D. de procuratorib. *Sed & si seruum ex causa noxali patiatur* DVCI. Et L. item si D. de publiciana, *Si seruum ex causa noxali, quia* NON DEFENDEBATVR, IVSSV PRÆTORIS DVXERO. Liberum certe erat cuique noxale iudicium euitare, seruum indefensum relinquendo, L. non solum, D. eodem tit. Addam & promiscuè quæ Prætorem decreuisse, iussisseve leginus. In L. ait Prætor, §. 1. D. de minorib. *Quid tamen si Prætor decernat,* SOLVENDAM PECVNIAM MINORI SINE CVRATORIBVS. In L. minor annis, eod. tit. MINOR ANNIS VIGINTIQVINQVE, CVI FIDEICOMMISSVM SOLVI, *pronuntiatum erat.* In L. cùm Prætor, D. de verb. signif. *Cùm Prætor dicat,* VT OPVS FACTVM RESTITVATVR. In L. si stipulatus, §. 1. D. de solutionib. *Si Prætor aditus iussisset,* ME PARTI HEREDVM EAM LANCEM TRADERE. In L. metum autem, §. sed quod Prætor, D. quod met. cau. *& Prætorem me adsidente interlocutum esse,* VT SIVE ACTIONE VELLET ADVERSVS CAMPANOS EXPERIRI, ESSE PROPOSITAM: SIVE EXCEPTIONE ADVERSVS PETENTES, NON DEESSE EXCEPTIONEM. In L. 1. §. 1. D. de appellationib. *Si quis forte interlocutus fuit,* PRINCIPEM SE CONSVLTATVRVM. Refertur & Prætidis interlocutio in L. interlocutio C. cõmination. Epist. Formula etiã sententiæ absolutoriæ Prætoris extat in L. Bæbius, D. de pact. dotalib. *Itaque* PLACVIT, EVM AB EA PETITIONE ABSOLVI, NVLLA EX HAC SENTENTIA FACTA DEROGATIONE FIDEICOMMISSI PETITIONI, &c.

Aditi etiam de alendis liberis Iudices, ALI OPORTERE, *iubebant, decernebant*, L. si quis à liberis, §. item Diuus, & §. si vel parens, D. de agnoscend. & alend. lib. L. si iudex, D. de his qui sunt sui vel alie. iur.

Ex quacunque portò causa ad Prætorem vel alios qui iurisdictioni præerãt, in ius vocatus, venire debebat, vt hoc ipsum sciretur, an iurisdictio eius esset, L. 11. D. si quis in ius vocar. non ier. Et vt idem Vlpianus scribit in L. si quis ex aliena, D. de iudic. Qui ex aliena iurisdictione ad Prætorem vocabantur, venire debebant. Prætoris enim erat æstimare, an sua esset iurisdictio. Proinde legati ceteriq; qui REVOCANDI DOMVM IVS habebãt, in ea causa erãt, vt in ius venirẽt, priuilegia sua allegaturi. Hoc autẽ IVS REVOCANDI DOMVM, vel REVOCANDI FORVM, quibus daretur, præceptores nostri tradũt in L. 11. §. legatis, cũ §. seq. & L. si posteaquã, D. de iudic. L. necnõ §. si cũ D. ex quib. caus. maior. quod iuris Siculos habuisse Cic. v. in Verr. auctor est. Sed si dubitaretur vtrũ in ea quis causa esset, vt domũ reuocare posset, necne, ipse Prætor debebat causa cognita statuere. Quod si cõstitisset in ea eũ esse causa, vt domũ reuocaret, debebat cauere in iudicio sisti, statuẽte Prætore in quẽ diem promitteret, L. 11. §. sed si dubitetur, D. de iudic. Interdum autem ex iustis causis, & ex certis personis sustinebantur cognitiones: veluti si instrumenta litis apud eos esse dicerentur, qui Reipub. causa abessent, L. interdum, D. de iudic. Instrumentorum autem gratia dilationes datas demõstrat, L. oratione, D. de feriis. L. vlt. §. 1. D. de appellationib. L. notionem §. vlt. D. de verb. signif. L. 1. C. de dilat.

Ad Edictum verò Peremptorium hoc ordine veniebatur: vt primò quis peteret post absentiam aduersarij Edictum primum, mox alterum per interuallum non minus decem dierum, & tertium: quibus propositis, tunc Peremptorium impetraret, quod inde hoc nomen sumpsit, quod perimeret disceptationem, hoc est, vltrà non pateretur ad-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uersarium tergiuersari. In Peremptorio autem comminabatur is qui Edictum dederat, ETIAM ABSENTE DIVERSA PARTE COGNITVRVM SE ET PRONVNTIATVRVM. Nonnumquam etiam post vnum & alterum Edictum, hoc Peremptorium dabatur, nonnunquã statim quod appellabatur, VNVM PRO OMNIBVS. Vbi verò Edicti peremptorij dies venerat, tũc absens citari debebat, & siue respõdisset, siue nõ respõdisset, agebatur causa, & pronuntiabatur. Quod si is qui Edictũ peremptorium impetrarat, abfuisset die cognitionis: is verò aduersus quem impetratum fuisset, abfuisset, tum circumducebatur Edictum peremptorium, neque causa cognoscebatur, nec secundum præsentem pronuntiabatur: atque ita instantia Edicti salua manente actione peribat, L. ad peremptorium, cum quinque sequentibus, D. de iudiciis. Edictis autem admonitos, vt venirent, ostendit, L. XXIII. de decurionib. in C. Theod. In L. si Prætor, D. de iudic. *Si Prætor iusserit, eum à quo debitum petebatur*, ADESSE, *& ordine Edictorum peracto pronuntiauerit*, ABSENTEM DEBERE.

Sciendum est autem de officio Prætoris tractantibus, quasdam Actiones eum non nisi causa cognita dedisse, veluti de dolo, L. si quis adfirmauerit, §. vlt. D. de dolo. Vt & ex ipsis Edicti verbis apparet quæ habentur L. 1. D. eod. tit. quorum causa, Vlpianus in L. si quis adfirmauerit, §. vlt. D. eod. *Merito*, ait, *causæ cognitionem Prætor inseruit. Neque enim passim hæc actio indulgenda est* &c. In causæ autem cognitione quid versetur, explicat idem in L. non debet, & L. heredibus, §. vlt. D. eod. Prætor etiam causa cognita iudicium iniuriarum daturum se pollicebatur in L. item apud Labeonẽ, §. Prætor ait, & §. ait Prætor, D. de iniur. Vlpianus in L. sed & si restituatur, §. sed & si dies, D. de iudic. *Si dies actionis exitura erit*, CAVSA COGNITA ADVERSVS EVM IVDICIVM PRÆTOR DARE *debet*. In actionibus etiam popularibus dandis Prætor pluribus postulantibus, causæ cognitionẽ in eligendo idoneiore adhibebat. Nã vt Paulus ait in L. 11. D. de popularib. actionib. Si plures simul agant populari actione, Prætor eligat idoneiorem. Sic & in actione de sepulchro violato, quam popularem fuisse constat, si plures agere vellent, Prætor Edicto profitebatur, se ei agendi potestatẽ facturũ, cuius causa iustissima esse videretur, L. Prætor ait, & L. sepulchri violati actio. D. de sepul. viol. Sic & in actione quæ de eo cõpetebat, quod liber perisse dicetur, quæ itidẽ popularis erat, ex pluribus desiderantibus hanc actionem, ei potissimũ dabat Prætor, cuius intererat, vel qui adfinitate, cognationéve defunctũ contingebat, L. Si verò § hæc autem, D. de his qui effuder. vel deiecer. Mulieribus sanè & pupillis eiusmodi actiones Prætor non dabat, nisi ad eos res pertineret: integræque demum personæ, id est, cui per Edictum postulare licebat, huiusmodi actiones permittebat, L. popularis, L. mulier, D. de popularib. actionib. Prætorem planè qui iudicia dabat, nũquam petitori præstituisse qua illum actione vti vellet. Cic. pro Cæcina scribit.

Actiones autem vt Prætor DABAT, ita & DENEGABAT, si vel ex turpi & inhonesta causa postularentur, vel desiderio iuris ratio refragaretur, L. 1. §. ait Prætor. & §. idem Pomponius, L. & eleganter, §. vlt. D. de dolo, L. si debitor, D. de solutionib. L. non alias, D. de iudiciis. L. nihil, D. de bon. libert. L. filiosfa. §. vlt. D. de procuratorib. L. & si, D. de oper. no. nunt. Vnde Pomponius in L. veluti, D. de verb. oblig. scribit officio Prætoris contineri ex Turpibus stipulationibus ACTIONEM DENEGARE. Vlpian. in L. item apud Labeonem, §. Prætor ait, D. de iniur. *Habebit igitur Prætor rationem tam iniuriæ, quæ admissa dicitur, quàm personæ serui, in quem admissa dicitur: Et sic aut* PERMITTET, *aut* DENEGABIT ACTIONEM. Sic & *persecutio denegari* dicitur, L. si cũ, D. de noxalb. Sed & exceptio denegabatur, L. si seruus, D. eod. Sueton. etiam in Claud. cap. XXV. *Aduocatisque eorum*, ait, *negauit sese aduersus libertos ipsorum ius dicturum.*

Denique officium Prætoris, & eorum qui iurisdictioni præerant, in dandis Iudicibus versabatur: atque adeò Iurisdictionẽ Vlpianus definit Iudicis dandi licentiam, L. Imperium, D. de iurisdict. omn. iud. Nam in his quæ non cognitionis, sed ordinarij iuris erant, vt Suetonius in Claudio cap. XV. loquitur, Magistratus populi Ro. nõ cognoscebant ipsi, sed Iudices dabant. Iudicum certè datorũ à Consulibus, item à Præfectis vrbi & Prætorio, fit mentio in L. 1. §. si quis, D. de appellationibus. L. 1. D. quis & à quo appellet.

appellet. Magistratus certè populi Ro. ius dandi iudicis habuisse, ostendunt Vlpian. in L. à diuo pio, D. de re iud. & Modestin. in L. vlt. D. qui & a quo app. Atq; adeo Paulus in L. cùm Prætor, D. de iudic. generaliter tradit vrbanis Magistratibus more concessum fuisse propter vim imperij, vt iudices dare possent. Proconsulibus verò idem iuris lege cõcessum fuisse: eos quoq; quibus iurisdictio mandabatur, vt Legatos Proconsulum, iudices dare potuisse. Denique Vlpian. in L. imperium, D. de iurisdict. omn. iud. Iuridictionem definit iudicis dandi licentiam. Procuratorẽ verò Cæsaris, qui partibus Præsidis non fungebatur, in lite priuatorum ius dandi Iudicis non habuisse, ait L. ex consensu, §. 1. de appellationib. Iudices etiam ab ipsis quandoque Principibus datos, testatur, L. minor autem in fi. D. de minorib.

Dabantur verò Iudices, vel Arbitri d. L. a diuo Pio. Quorum verborum differentiã Cic. Orat. pro Rosc. Com. explicat. Et hi quidem qui Familiæ erciscundæ, Cõmuni diuidũdo, Finium regundorũ, Aquæ pluuiæ arcendæ, Pro socio, Tutelæ, Rei vxoriæ, & aliis bonæ fidei iudiciis addicebantur, ARBITRI appellabantur. Quinetiã vbi idoneè caueri oportebat, si de fideiussorum viribus dubitaretur, ad eos probandos Prætor Arbitros dabat. Sed & si rationes reddendæ essent, vel quarta legis Falcidiæ beneficio detrahẽda rationibus executiẽdis, dispũgendisq;, Item ad bonorũ quãtitatem, æstimationémq; ineundã, Arbitri dabãtur. Quorum omnium testimonia nostris de Verbor. quæ ad ius pertin. significatio. libris sunt consignata. Nonnunquã & Viator nominatim, vice Arbitri, à Magistratibus populi Ro. dabatur: quod rarò & non nisi re vrgente, fieri solitũ, notat L. vlt. D. de iudiciis. Obseruandũ autem Callistratus bene monebat, in L. obseruandum, D. eo. tit. ne is Iudex daretur, quem altera pars nominatim peteret. Quod si Iudex datus diem obiisset, alius in eius locum ab iisdem Magistratibus sufficiebatur, L. si iudex, D. eo. qui SVBDITVS dicebatur. Fest. Pomp. SVDITVS *dicitur Iudex, qui loco mortui datur iis qui eum habuerant iudicem in aliqua re vel lite.* Paulus in L. mortuo, D. de iudic. *Mortuò Iudice, quod eum iudicare oportuerat, idem cum qui* SVBDITVS *est, sequi oportet.* Similitérque ex his Iudicibus qui in eandem rem dati erant, si nonnulli causa audita excusati essent, in eorum locum alij sumebantur. Nec tamen hæc Iudicum vel singulorum, vel omnium mutatio, aliud iudicium, aliámve rem faciebat, L. proponebatur, D. eod. tit. Licet autem in Iudicis nomine, prænominéve erratum esset, si tamen ex conuentione litigatorum is Iudex addictus esset, non eo minus is de quo litigatores senserant, Iudex erat, L. si in iudicis, D. eo. tit. Ex consensu enim litigantium absque compromisso Iudices plerúmque dabãtur, vt suprà docuimus: id quod confirmat L. ex consensu, D. de appellationib. in qua ex consensu litigantium citra compromissum à Præside prouinciæ Iudicem datum Vlpian. narrat. Sic etiam minorem XXV. annis ex consensu Iudicem datum ponit Vlpian. in L. quidam consulebat, D. de re iud. Iudices autem à Præside datos, etiam in tempus successorum eius durasse, & pronuntiare coactos, eásque sententias seruatas, docet Paul. in L. venditor, §. vlt. D. de iudiciis.

Postremò, vt me à Prætore expediam, cum certa habuisse verba, quæ Fastis diebus fari liceret, Varro lib. v. de lingua Latina ita scribit, DIES FASTI, *per quos Prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari.* COMITIALES *dicti, quod tum esset populus cõstitutus ad suffragium ferendum, nisi si quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret, vt Compitalia & Latinæ. Contrarij horum vocantur* DIES NEFASTI, *per quos dies nefas fari Prætorem*, DO, DICO, ADDICO. *Itaque non potest agi. Necesse est aliquo eorum vti verbo, cùm lege quid peragitur.* Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. XVI. FASTI *sunt, quibus licet fari Prætori tria verba sollemnia*, DO, DICO, ADDICO. Eáque sunt tria verba, quorum Ouid. lib. 1. Fastor. Nefastis diebus silentium indictum ait his versibus.

Ille nefastus erit per quem TRIA VERBA *silentur.*
FASTVS *erit, per quem lege licebit agi.*

Fastis planè diebus SVI COPIAM PRÆTOR FACERE dicebatur. L. 1. in fi. D. de diuers. tẽporalib. L. pridie D. de feriis. L. sed & si §. ait Prætor D. ex quib. caus. maior. Prætor autem sui copiam interdum de plano faciebat: interdũ pro Tribunali. Et in Vilium quidem dierum computatione, si ea res esset, quæ causæ cognitionem pro Tribunali desideraret, hi soli dies numerabãtur, quibus Prætor pro Tribunali sedẽs ius dixerat: cuiusmodi dies SESSIONVM Vlpianus vocat. Quinetiã in bonorum possessione quæ pro Tribunali dabatur, illud quæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rebatur si se dedisset quidem Prætor pro Tribunali, sed postulationibus non dedisset, L. II. §. dies cum seq. D. quis ordo in bonor. possess. Omnibus vtique diebus nuntiationem noui operis fieri potuisse, ait L. I. §. nuntiatio. D. de oper. no. nunt.

Hic etiam Imperalium sententiarum in cognitionibus prolatarum, seu Decretorum exempla cõmodè adscribẽtur. Paulus in L. fideiussores magistratuum, §. I. D. de fideiussorib. LECTA SVBSCRIPTIONE FIDEIVSSIONIS, *quoniam in sola centum annua se obligauerunt, non in omnem fideiussionem:* DECREVIT, FIDEIVSSORES IN VSVRAS NON TENERI: SED QVICQVID EX BONIS FVISSET REDACTVM PRIVS IN VSVRAS CEDERE, RELIQVVM IN SORTEM: ET ITA IN ID QVOD DEFVISSET, FIDEIVSSORES CONVENIENDOS. Idem in L. Clodius, D. de adquirend. hered. PAPINIANVS PVTABAT, *Repudiasse eum ex priore hereditatem, ex posteriore autem non posse adire.* DICEBAM *non repudiare eum qui putaret posterius valere.* PRONVNTIAVIT, CLODIANVM INTESTATVM DECESSISSE. Idem in L. liberalitatis, §. vlt. D. de vsur. *Cùm vsuræ pretij fundi, ab eo qui à fisco emerat, peterentur, & emptor negaret traditam sibi possessionem,* IMPERATOR DECREVIT, INIQVVM ESSE VSVRAS AB EO EXIGI, QVI FRVCTVS NON PERCEPISSET. In L. vlt. D. de heredib. instit. *Pactumeia Magna* SVPPLICAVIT IMPERATORES NOSTROS: ET COGNITIONE SVSCEPTA, *licet modus institutioni cõtineretur, quia falsus non solet obesse, tamen ex voluntate testantis,* PVTAVIT IMPERATOR EI SVBVENIENDVM. *Igitur* PRONVNTIAVIT, HEREDITATEM AD MAGNAM PERTINERE: SED LEGATA EX POSTERIORE TESTAMENTO EAM PRÆSTARE DEBERE, PROINDE ATQVE SI IN POSTERIORIBVS TABVLIS IPSA FVISSET HERES SCRIPTA. In L. Moschis, D. de iur. fis. CVM CONVENIRENTVR *propter Moschidis reliqua,* ET DICEBANT *heredes Moschidis idoneos esse, & multos alios ex iisdem bonis emisse:* ÆQVVM PVTAVIT IMPERATOR PRIVS HEREDES CONVENIRE DEBERE: IN RELIQVVM POSSESSOREM OMNEM: *& ita* PRONVNTIAVIT. Et §. Æmilius, ead. L. CONVENIEBATVR *à Procuratoribus Cæsaris in eam quãtitatẽ quam ipse perceperat. Hoc iniquũ & inutile fisco videbatur, vt tamẽ suo periculo ipse eos quibus locauerat, conueniret: Ideóque* PRONVNTIAVIT, IN EAM SOLAM QVANTITATEM EVM CONVENIRE DEBERE, QVA IPSE CONDVCTOR EXTITERAT. In L. Statius Florus, D. eodem tit. *Pompeius codicillis* DESIDERABAT ONVS ESSE ID HEREDITATIS OPORTERE: &c. *Sed in vniuerso* PRONVNTIAVIT: NEC TESTAMENTVM PRIVS EXTARE, NEC SI DEDISSET IN PRIMO TESTAMENTO, EX POSTERIORE PETI POTVISSE, NISI PETITVM ESSET. PLACVIT, *quia non probabat sibi datas præceptiones,* EX SOLA SVA CAVTIONE SOLVM FIDEICOMMISSVM PRÆSTARE DEBERE. Et §. Cornelio, ead. L. *Cùm heres scripta condemnata esset à fisco, & omnia bona mulieris occuparentur,* DICEBAT FELIX, SE ANTE POENAM ESSE. *Hoc enim constitutũ est: Sed si nondũ dies fideicõmissi veniisset, quia posset priùs ipse mori, vel etiam mater alias res adquirere,* REPVLSVS EST INTERIM A PETITIONE. In L. vlt. eod. tit. *De fructibus medio tempore perceptis* QVÆREBATVR. *Patronus* FISCI ESSE VOLEBAT &c. *Sed cùm vtraque addictio intra tẽpus vindemiarũ facta fuisset, recessum est ab hoc tractatu. Itaq;* PLACEBAT *fructus emptoris esse.* PAPINIANVS, ET MESSIVS NOVAM SENTENTIAM INDVXERVNT, *quia sub colono erant prædia* &c. PRONVNTIAVIT *tamen* SECVNDVM ILLORVM OPINIONEM, QVOD QVIDEM DOMINO COLERENTVR, VNIVERSOS FRVCTVS HABERE: SI VERO SVB COLONO, PENSIONEM ACCIPERE. *Tryphonino suggerente,* QVID PVTARET DE ARIDIS FRVCTIBVS, QVI ANTE PRÆCEPTI IN PRÆDIIS FVISSENT: *Respondit,* SI NONDVM DIES PENSIONIS VENISSET, CVM ADDICTA SVNT, EOS QVOQVE EMPTOREM ACCEPTVRVM. In L. cùm quærebatur, D. de verb. signif. CVM QVÆREBATVR *an verbum* &c. ET MVLTI PVTABANT *hoc sensisse:* ET QVIBVSDAM ALIIS CONTRA VIDEBATVR *secundũ hæc motus* IMPERATOR, PRONVNTIAVIT, ID ACTVM EO PACTO, VT NVLLO CASV REMANERET DOS APVD MARITVM. In L. Æmilius, D. de adminis. tut. *Creatus,* CONVENIEBATVR *in solidũ duplici ratione.* EX DIVERSO DICTVM EST, &c. PRONVNTIAVIT, SI IN DIEM FINITÆ TVTELÆ IDONEI PERMANSISSENT TVTORES, LICET ET SATIS NON ESSET EXACTVM, TVTORVM ESSE PERICVLVM. SI MINVS, TVTORVM, ET MAGISTRATVVM. In L. Paula Callinico D. de legat. III. PRONVNTIAVIT, VTRAMQVE SVMMAM DEBERI. In L. in testamento D. de fideic. libert. *Cùm omnia, vt ab intestato egissent,* QVÆSIIT IMPERATOR, AN VT EX *causa fideicommissi manumissa fuisset: &* INTERLOCVTVS EST, ETIAM SI NIHIL AB INTESTATO PATER PETISSET, PIOS TAMEN FILIOS DEBVISSE, MANVMITTERE EAM QVAM PATER DILEXISSET. PRONVNTIAVIT *igitur,* RECTE EAM MANVMISSAM:

MISSAM: ET IDEO FIDEICOMMISSA ETIAM EI PRÆSTANDA. In L. qui Filium D. ad Trebellian. PRONVNTIAVIT IMPERATOR FIDEICOMMISSVM EX HAC SCRIPTVRA DEBERI. Et §. Fabius ead. L. IMPERATOR AVTEM NOSTER *motus & æquitate rei, & verbis testamenti,* (SI AD ANNVM VICESIMVM ÆTATIS,) QVAMVIS SCIRE SE DICERET, A DIVO MARCO NON EXCVSATVM A TVTELA EVM QVI SEPTVAGESIMVM ANNVM ÆTATIS INGRESSVS FVISSET: *Nobis & legis Aeliæ Sentiæ argumenta proferentibus & alia quædam,* CONTRA PETITRICEM PRONVNTIAVIT. Atque vt in superioribus locis, PRONVNTIAVIT, ita aliàs, IVSSIT Imperator, legimus. Veluti in L. in fideicommissi, D. de vsur. & l. vlt. D. de compensationib. Aliàs etiam, PLACVIT, vt in d. L. Paula Callinico, §. Pompeius. QVÆREBATVR *vtrum pro hereditate tantùm, &c. Mihi ab omni voluntate recessum videbatur.* PLACVIT, HVMANIVS INTERPRETARI, EA SOLA QVÆ VIVENTE FRATRE ACCEPTVRA ERAT, ADEMPTA VIDERI: NON ETIAM QVÆ POST MORTEM EIVS RELIQVERAT, SI SINE LIBERIS DECEDERET. Et ITA PRONVNTIAVIT. Et §. Iulianus ead. L. *Alumno autem mortuo, heres eius fideicommissum ab herede Mauri petebat.* PLACVIT IMPERATORI, NON VIDERI EIVS FIDEICOMMISSVM, SED DEMONSTRATVM, VNDE ACCIPERE POSSET. ET IDEO HERES SEVERI HÆC PRÆSTARE DEBET. In L. Aelianus D. de manumissionib. *Procurator cum bona debitoris non sufficientis quæreret, etiam Euemeriæ status quæstionem faciebat.* PLACVIT, NON ESSE IVRI FISCALI LOCVM, QVO OMNIA BONA DEBITORVM IVRE PIGNORIS TENERENTVR. Sic & in L. constitutionibus D. de obligat. & actionib. PLACVIT, SI VNVS CONVENTVS FVERIT, ETIAM POENÆ PERSECVTIONEM TRANSMISSAM VIDERI. Nam hæc verba ad rem nostram facere, inscriptio eius capitis satis arguit.

Sane quibusdam principalibus Sententiis, Titulos, hoc verbo, DIXIT, præfixos inuenio, veluti in L. si vsumfructum, §. vlt. D. de liber. cau. *Nam cùm apud alium iudicem mater litigabat, apud alium autem filius.* AVGVSTVS DIXIT, ANTE DE MATRE CONSTARE OPORTERE, SIC DEIN DE FILIO COGNOSCI. Et in L. Seuerus. D. de decurionib. SEVERVS AVGVSTVS DIXIT: ET SI PROBARETVR TITIVS IN SERVITVTE PATRIS SVI NATVS: TAMEN CVM EX LIBERA MVLIERE SIT PROCREATVS, NON PROHIBETVR DECVRIO FIERI IN CIVITATE. Item in L. III. C. de quæstionib. IMP. ANTONIN. *A. cum cognitionaliter audisset,* DIXIT: PRIMVM SERVI ALIENI INTERROCABVNTVR, & reliqua. Sic & in L. I. C. de sent. pass. *Imp. Antonin. cùm salutatus esset à Gentiano & Aduento Opilio Macrino præfectis Prætorio clarissimis viris, item amicis, & principalibus officiorum, & vtriusque ordinis viris,* & PROCESSISSET, *oblatus est ei Iulianus Licinianus ab Opilio Vlpiano tunc Legato, in insulam deportatus: Tunc Antoninus Augustus* DIXIT: RESTITVO TE IN INTEGRVM PROVINCIÆ TVÆ. *Et adiecit:* VT AVTEM SCIAS QVID SIT IN INTEGRVM RESTITVERE, HONORIBVS, ET ORDINI TVO, ET OMNIBVS CETERIS TE RESTITVO.

Adduntur & quandoque verba hæc, CVM CONSILIO COLLOCVTVS DIXIT: sicuti in L. cùm sit C. de vsucap. pro empto. IMPERATOR PHILIPPVS CVM CONSILIO COLLOCVTVS DIXIT: *Cùm sit probatum rem pignori fuisse obligatam & postea à debitore distractam: palam est non potuisse eam quasi furtiuam vsucapi.* Quod loquendi genus vsurpant Rufin. lib. I. Histor. Eccles. cap. XIIII. Et auctor anonymus qui passionem Cypriani ex vetustis membranis à Morelio descriptam literis mandauit: quorum testimonia ad ea quæ Iurisconsultorum facile princeps Cuiacius lib. XVIII. Obseruat. congessit, adijcienda moneo.

Enimuero in principalium Consistoriorum Actis, quorum pars Theodosij & Iustiniani Codicibus inseritur, verbum, DIXIT, frequens est. Etenim L. decurionum. C. de pœn. inscriptio reliquo textui coniuncta sic habet. IMPP. DIOCLET. ET MAXIMIAN. AA. IN CONSISTORIO DIXERVNT: DECVRIONVM FILII NON DEBENT BESTIIS SVBIICI. *Cúmque à populo exclamatũ esset, iterum* DIXERVNT. VANÆ VOCES POPVLI NON SVNT AVDIENDÆ. NEC ENIM VOCIBVS EORVM CREDI OPORTET, QVANDO AVT NOXIVM CRIMINE ABSOLVI, AVT INNOCENTEM CONDEMNARI DESIDERANT. In L. II. de excusationib. muner. lib. X. C. INDVCTIS FIRMINO ET APOLLINARIO, ET CETERIS PRINCIPALIBVS ANTIOCHENSIVM ADSTANTIBVS, DIXIT IMPERATOR DIOCLETIANVS. CERTIS DIGNITATIBVS DATA A NOBIS INDVLGENTIA EST MVNERVM CIVILIVM, ET PERSONALIVM, ID EST, HIS QVI AVT EX PROTECTO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RIBVS SVNT, AVT EX PRÆPOSITIS. HI ERGO AD MVNERA PERSONALIA, AVT CIVILIA NON VOCABVNTVR. Eodémque modo, L. 1. Tit. de his quæ administrantib. lib. VIII. C. Th. quæ est ἀκέφαλος. & partem actorum habitorum apud Imp. Constantinum continet. *Agrippina* D. τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ὃν ἐπάρχῳ. CONSTANTINVS A. D. SED IVRE CONTINETVR NE QVIS IN ADMINISTRATIONE CONSTITVTVS, ALIQVID COMPARARET. VNDE QVIDEM NIHIL INTEREST, AN IN SVO PAGO, AN IN ALIENO COMPARAVIT, CVM CONSTET CONTRA IVS EVNDEM COMPARASSE. *Et adiecit.* IGNORATIS FISCALE EFFICI TOTVM, QVIDQVID ADMINISTRANTES COMPARAVERINT. AGRIPPINA DIXIT, τῷ τότε ἐκείνῳ πραιπόσιτος ὄντι. Εγὼ ἠγόρασα τῷ ξυλοῦ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ειδεταμαν. CONSTANTINVS A. D. RECIPIENT A VENDITORE CODIA ET AGRIPPINA COMPETENS PRETIVM Quò loci notæ istæ A.D. significant, AVGVSTVS DIXIT. Item in L. vlt. qui bonced. poss. in Cod. Th. & L. in omni, cod. tit. in C. Iustin. IMPERATOR THEOD. APVD ACTA DIXIT. IN OMNI CESSIONE BONORVM EX QVALIBET CAVSA FACIENDA, SCRVPVLOSITATE PRIORVM LEGVM EXPLOSA, PROFESSIO SOLA QVÆRENDA EST. *Idem* DIXIT. IN OMNI CESSIONE SVFFICIT VOLVNTATIS SOLA PROFESSIO. Et in L. vlt. de offic. iudic. omn. in C. Th. PARS ACTORVM HABITORVM IN CONSISTORIO GRATIANI AVG. IMPP. GRATIANVS, VALENTINIANVS, ET THEOD. AAA. DET OPERAM IVDEX, VT PRÆTORIVM SVVM IPSE COMPONAT. CETERVM COMITI, NEQVE RECTORI PROVINCIÆ PLVS ALIQVID PRÆSTABITVR, QVAM NOS CONCESSIMVS IN ANNONIS, SEV CELLARIIS &c. ACTVM IN CONSISTORIO, MEROBAVDE II. ET SATVRNINO COSS. In L. quoticns, de fide test. & instrum. in Cod. Theodos. PARS ACTORVM HABITORVM APVD IMPERATOREM IVLIANVM AVGVSTVM, MAMERTINO ET NEVITTA CONSS. KAL. APRIL. CONSTANTINOP. IN CONSISTORIO, ADSTANTE IOVIO VIRO CLARISSIMO QVÆSTORE, ANATOLIO MAGISTRO OFFICIORVM, FELICE COMITE SACRARVM LARGITIONVM, &c. IMP. IVLIANVS A. DIXIT. Τηνικαῦτα γραμμάτια μεγάλῳ ἰσχὺν ἔχει, ὅταν τῷδε· αὐτῶν τῶν γραμματίων μὴ ἀμφισβήτησις ἐξ ἄλλων ὤφελε βεβαιοῦσθαι. In L. VIII. cod. tit. PARS ACTORVM HABITORVM IN CONSISTORIO APVD IMPP. GRATIANVM VALENTINIANVM ET THEODOSIVM, CONSS. SYAGRI ET EVCHERI, DIE III. KAL. IVL. CONSTANTINOP. IN CONSISTORIO IMP. THEOD. A. DIXIT. EPISCOPVS NEC HONORE NEC LEGIBVS AD TESTIMONIVM FLAGITATVR. *Item* DIXIT. EPISCOPVM AD TESTIMONIVM DICENDVM ADMITTI NON DECET. NAM ET PERSONA DEHONORATVR, ET DIGNITAS SACERDOTIS EXCEPTA CONFVNDITVR.

Refertur & in L. extat D. quod met. cau. & L. creditores D. ad L. Iul. de vi priua. decretum D. Marci in hæc verba. OPTIMVM EST VT SI QVAS PVTES TE HABERE PETITIONES, ACTIONIBVS EXPERIARIS: INTERIM ILLE IN POSSESSIONE DEBET MORARI. TV PETITOR ES. *Et cum Martianus diceret.* VIM NVLLAM FECI. *Cæsar* DIXIT: TV VIM PVTAS ESSE SOLVM, SI HOMINES VVLNERENTVR? VIS EST TVNC, QVOTIENS QVIS ID QVOD DEBERI SIBI PVTAT, NON PER IVDICEM REPOSCIT. NON PVTO AVTEM NEC VERECVNDIÆ NEC DIGNITATI TVÆ CONVENIRE QVICQVAM NON IVRE FACERE. QVISQVIS IGITVR PROBATVS MIHI FVERIT, REM VLLAM DEBITORIS NON AB IPSO SIBI TRADITAM SINE VLLO IVDICE TEMERE POSSIDERE, IVMQVE SIBI IVS IN EAM REM DIXISSE, IVS CREDITI NON HABEBIT. Ioseph. lib. XIIII. antiquit. Iudaic. cap. XVII. Iulij Cæsaris decretũ huiusmodi refert. Ἰούλιος Καισαρ, Αὐτοκράτωρ τὸ δεύτερον ὑ ἀρχιερεὺς, μετὰ συμβουλίου γνώμης ἐπίκρατα. Επεὶ Υρκανὸς Αλεξάνδρου Ιουδαῖος, καὶ κεῖ ὑ εἰ τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἴτε εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ πίστιν τε καὶ ἀγχιδίην πρὸς τὰ ἡμέτερα πράγματα ἐνεδείξατο, ὡς αὐτῷ πολλοὶ μεμαρτυρήκασιν Αὐτοκράτορες, καὶ εἰ τῷ ἔγγιστα εἰ Αλεξανδρείᾳ πολέμῳ μετὰ χιλίων πεντακοσίων γραπτῶν ἥκοιμαχος, καὶ πρὸς Μιθριδάτην ἀποσταλεὶς ὑπ' ἐμοῦ, πάντας αὐδρεία τοὺς εἰ τάξῃ ὑπερβαλὲ, Διὰ ταύτας

ταύτας τὰς αἰτίας, Υρκανὸν Αλεξάνδρου καὶ τὰ τέκνα αὐτῷ ἐθνάρχας Ιουδαίων εἶναι βούλομαι· ἀρχιερωσύνη τε Ιουδαίων, ἅτε πάντος ἔχειν κατὰ πάτρια ἔθνη, εἶναι τε αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ συμμάχους ἡμῖν, ἔτι τε καὶ εἰ τοῖς κατ' αὐδένα φίλοις ἀριθμεῖσθαι. Οσα τε κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους ἐστὶν ἀρχιερατικὸς ἢ φιλάνθρωπος, ταῦτα κελεύω κατέχειν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτῷ· αἱ δὲ μεταξὺ γένηται πῖς ζήτησις περὶ τῆς Ιουδαίων ἀγωγῆς, ἀρέσκει μοι κεῖσιν γενέσθαι παρ' αὐτῷ παρακαταθήκας δὲ, ἢ χρήματα πρόσταθαι οὐ δοκιμάζω.

Quæstionem etiam in cognitione principis agitatam memorat Marcellus in L. proximè D. de his quæ in test. delent. & sententiam ab Imperatore Antonino dictam apponit in hunc modum. SENTENTIA IMPERATORIS ANTONINI AVGVSTI, PVDENTE ET POLLIONE CONSVLIBVS. CVM VALERIVS NEPOS MVTATA VOLVNTATE ET INCIDERIT TESTAMENTVM SVVM, ET HEREDVM NOMINA INDVXERIT, HEREDITAS EIVS, SECVNDVM DIVI PATRIS MEI CONSTITVTIONEM, AD EOS QVI SCRIPTI FVERINT PERTINERE NON VIDETVR. *Et Aduocatis fisci* DIXIT: VOS HABETIS IVDICES VESTROS. *Visius Zeno* DIXIT, ROGO DOMINE IMPERATOR AVDIAS ME PATIENTER. DE LEGATIS, QVID STATVES? *Antoninus Cæsar dixit,* VIDETVR TIBI VOLVISSE TESTAMENTVM VALERE, QVI NOMINA HEREDVM INDVXIT? *Cornelius Priscianus aduocatus Leonis* DIXIT, NOMINA HEREDVM TANTVM INDVXIT. *Calpurnius Longinus aduocatus fisci* DIXIT, NON POTEST VLLVM TESTAMENTVM VALERE, QVOD HEREDEM NON HABET. *Priscianus dixit*, MANVMISIT QVOSDAM ET LEGATA DEDIT. *Antoninus Cæsar remotis omnibus cum deliberasset: & admitti rursus eodem iussisset*, DIXIT, CAVSA PRESENS ADMITTERE VIDETVR HVMANIOREM INTERPRETATIONEM: VT EA DVNTAXAT EXISTIMEMVS NEPOTEM IRRITA ESSE VOLVISSE, QVÆ INDVXIT.

Exemplum etiam Principalis cognitionis habemus apud Plinii Epist. xxxi. lib. VI. qua se euocatum in consilium à Cæsare ad Centum cellas narrat: inductámque cognitionẽ de Iulij Tironis Codicillis qui falsi dicebãtur: cuius criminis rei agebantur ab heredibus Sempronius Senecio eques Romanus & Eurythmus Cæsaris libertus & procurator. *Hæredes cùm Cæsar esset in Dacia communiter epistola scripta*, PETIERANT VT SVSCIPERET COGNITIONEM: *Susceperat, reuersus diem dixerat & cum ex heredibus quidam quasi reuerentia Eurythmi remitterent accusationem, pulcherrime dixerat:* Nec ille Polycletus est, nec ego Nero. *Indulserat tamẽ petentibus dilationẽ, cuius tẽpore exacto, consederat auditurus. A parte heredũ intrauerũt duo: omnino* POSTVLARVNT VT OMNES HEREDES AGERE COGERENTVR, CVM DETVLISSENT OMNES: AVT SIBI QVOQVE DESISTERE PERMITTERETVR. *Locutus est Cæsar summa grauitate, summa moderatione: cumque aduocatus Senecionis & Eurythmi dixisset*, SVSPICIONIBVS RELINQVI REOS, NISI AVDIRENTVR: NON CVRO, *inquit*, AN ISTI SVSPICIONIBVS RELINQVATVR: EGO RELINQVOR. *Dein conuersus ad nos*, ἐπίσασθε QVID FACERE DEBEAMVS: ISTI ENIM QVERI VOLVNT QVOD SIBI LICVERIT NON ACCVSARE. *Tum* EX CONSILII SENTENTIA, *iussit* DENVNCIARI HEREDIBVS OMNIBVS, AVT AGERENT AVT SINGVLI APPROBARENT CAVSAS NON AGENDI: ALIOQVI SE VEL DE CALVMNIA PRONVNTIATVRVM. Idem Epist. x. lib. VII. *Te quoque existimo velle de Vareno Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa hinc à Polyæno inde à Magio. Finitis actionibus, Cæsar,* NEVTRA, *inquit,* PARS DE MORA QVERETVR, ERIT MIHI CVRÆ EXPLORARE PROVINCIÆ VOLVNTATEM. De formulis vero sententiarũ à principibus ex appellatione cognoscentibus dictarum infra suo loco tractabo. Ad cognitionem autem Imperatoris à Præside remissum quendam memorat Vlpian. in L. ad cognitionem D. ex quib. caus. maior.

Actorum etiam apud procuratorem Cæsaris factorum exemplum habemus in L. defendente D. de auctorit. tutor. in hæc verba. *Defendente tutore pupillus condemnatus ex contractu patris, accepit curatorem: inter quem & creditorem* ACTA FACTA *sunt apud Pro-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

curatorem Cæsaris infra scripta. Priscus Procurator Cæsaris DIXIT, FACIAT IVDICATA. *Nouellius curator* DIXIT, ABSTINEO PVPILLVM. *Priscus Procurator Cæsaris* DIXIT, RESPONSVM HABES, SCIS QVID AGERE DEBEAS. Quintilian. lib.VI.cap.IIII. *Fuluius propinquus Legato interroganti,* AN IN TABVLIS QVAS PROFFEREBAT, CHIROGRAPHVS ESSET, ET VERVS, *inquit,* DOMINE. Plinius lib.VII. Epist.XXXIII. *Venimus ad Cos. Dicit Senecio quæ res ferebat: aliqua subiungo. Vixdum conticueramus. Et Massa questus, Senecionem,* NON ADVOCATI FIDEM SED INIMICI AMARITVDINEM IMPLESSE, *impietatis reum postulat: horror omnium: Ego autem,* VEREOR, *inquam,* CLARISSIMI CONSVLES, NE MIHI MASSA SILENTIO SVO PRÆVARICATIONEM OBIECERIT: QVOD NON ET MEVM POSTVLAVIT. Idē Epist.VI.lib.VII. de quadā matre quæ libertos, eosdemq; coheredes suos falsi & veneficij reos detulerat, cuius Iulius Africanus aderat, Plinio Secundo ex diuerso causam libertorum agente apud Iulium Seruianū Iudicē à Principe datum. *Iulius,* ait, *Nepos inuenis ingeniosus, sed parum callidus, cùm multa dixisset, adsignatúmque tempus implesset:* ROGO, *inquit,* SERVIANE, PERMITTAS MIHI VNVM VERSVM ADIICERE. *Tum ego, cum omnes me vt diu responsurum intuerentur,* RESPONDISSEM, *inquam,* SI VNVM ILLVM VERSVM AFRICANVS ADIECISSET, IN QVO NON DVBITO OMNIA NOVA FVISSE.

Pergamus porrò ad alia, & de iudiciis priuatis dicere adgrediamur. Hæc priuata iudicia qui obibant, & ex actione vel interdicto cognoscebant, IVDICVM DATORVM, ARBITRORVM, RECVPERATORVM, PEDANEORVM, SPECIALIVM etiam IVDICVM nominibus appellabantur. POSTVLARI autem, POSCI, DARI, FERRI, ADDICI, ADIGI, SVMI, CAPI dicebantur. Quorum omnium exempla ex nostris de verb. significatio. Commētariis petenda sunt. Eos qui alloquebantur, aut IVDICES appellabāt, quo nomine Cicero affatur eos, apud quos agebat, Oratio. pro Rosc. Amer. pro Sextio, pro Cælio, pro Corn. Balbo, pro Milo. pro M. Fontejo, pro L. Flacco, & in Verrem: vt & Quintilian. Declamatio. CCXLVI. aut, RECVPERATORES, vt idē Oratio. pro Cic. Cæcina. Quod si vnus dūtaxat sumptus esset Iudex, & is alios in consilium (vt fieri solebat) aduocasset, tūc nomine suo Iudex appellabatur, reliqui vero generaliter. Sic enim Cicero pro Quintio, C. Aquilium Gallum iudicem addictum, & eos qui ei in consilio erant, affatur: C. AQVILLI, VOSQVE QVI ADESTIS IN CONSILIO, vel, QVI ESTIS IN CONSILIO.

IVDICES verò cum litigatoribus quandoque sermones habebant: Cic. pro Cæcina. *At si quis mihi hoc Iudex, Recuperatórve dicat,* POTVISTI ENIM LEVIORE ACTIONE CONFLIGERE: POTVISTI AD TVVM IVS FACILIORE ET COMMODIORE IVDICIO PERVENIRE. QVARE, AVT MVTA ACTIONEM, AVT NOLI MIHI INSTARE VT IVDICEM. Contra litigatores vti vicissim Iudices alloquerentur, idem ead. oratio. docet cùm ait, *Illud enim potest dici Iudici, ab aliquo non tam verecundo homine, quàm gratioso,* IVDICA HOC FACTVM ESSE, AVT NVNQVAM ESSE FACTVM, VEL COGITATVM. CREDE HVIC TESTI. HAS COMPROBA TABVLAS. *Hoc non potest,* CVI FILIVS AGNATVS SIT, EIVS TESTAMENTVM NON ESSE RVPTVM IVDICA: QVOD MVLIER PROMISERIT SINE TVTORE AVCTORE, DEBERI. Idem ibidem. *Tum illud* VVIGO IN IVDICIIS, *& nonnunquam ab ingeniosis hominibus* DETENDI, *mihi mirum videri solet,* NEC IVRISCONSVLTIS CONCEDI, NEC IVS CIVILE IN CAVSIS SEMPER VALERE OPORTERE. Idem pro Rosc. Comœdo, *Solent sere dicere, qui per tabulas hominis honesti pecuniam expensam tulerunt,* EGONE TALEM VIRVM CORRVMPERE POTVI, VT MEA CAVSA FALSVM IN CODICEM REFERRET? *Expecto, quam mox Chærea hac oratione vtatur,* EGONE HANC MANVM PLENAM PERFIDIÆ, ET HOS DIGITOS MEOS IMPELLERE POTVI, VT FALSVM PERSCRIBERENT NOMEN?

Ceterùm vti quóque modo postularetur, daretúrque iudicium, exposuimus. Accipi verò id dicebatur litis contestatione, qua in re testes adhibitos vocatósque his verbis,

bis, TESTES ESTOTE, Fest. Pomp. auctor est, *Contestari,* inquiens, *dicuntur duo aut plures aduersarij, quod ordinario iudicio vtraque pars dicere solet,* TESTES ESTOTE. Et alibi. *Contestari est, cum vterque reus dicit,* TESTES ESTOTE.

Formam autem priuatorum iudiciorum quandam expressam reliquit nobis Agell. lib.XIIII. cap.II. quo se à Prætoribus in iudicem lectum, vt iudicia priuata susciperet, narrat, & hæsisse se in quadam causa quæ apud eum agebatur: *Illa mihi,* ait, *tunc accidit inexplicabilis reperiendæ sententiæ ambiguitas:* PETEBATVR APVD ME PECVNIA, QVÆ DICEBATVR DATA NVMERATAQVE. *Sed qui petebat, neque tabulis neque testibus id factum docebat, & argumentis admodum exilibus nitebatur: sed eum constabat virum esse ferme bonum, notæque & expertæ fidei, & vitæ inculpatissimæ: multáque illustria exempla probitatis sinceritatisque eius expromebantur: illum autem* VNDE PETEBATVR, *hominem esse non bonæ rei, vitáque turpi & sordida, conuictúmque vulgo in mendaciis, plenúmque esse perfidiarum & fraudum ostendebatur. Is tamen cum suis multis patronis clamitabat,* PROBARI APVD ME DEBERE PECVNIAM DATAM, CONSVETIS MODIS: EXPENSI LATIONE, MENSÆ RATIONIBVS, CHIROGRAPHI EXHIBITIONE, TABVLARVM OBSIGNATIONE, TESTIVM INTERCESSIONE: EX QVIBVS OMNIBVS SI NVLLA RE PROBARETVR, DIMITTI IAM SANE OPORTERE, ET ADVERSARIVM DE CALVMNIA DAMNARI. QVOD DE VTRIVSQVE AVTEM VITA ATQVE FACTIS DICERETVR, FRVSTRA ID FIERI ATQVE DICI: REM ENIM DE PETENDA PECVNIA APVD IVDICEM PRIVATVM AGI, NON APVD CENSOREM DE MORIBVS. *Tunc ibi amici mei, quos rogaueram in consilium, viri exercitati, atque in patrociniis & in operis fori celebres, sempérque se circum vndique distrahentibus causis festinantes,* NON SEDENDVM DIVTIVS, AC NIHIL ESSE DVBIVM DICEBANT, QVIN ABSOLVENDVS FORET, QVEM ACCEPISSE PECVNIAM ILLAM, NVLLA PROBATIONE SOLLEMNI DOCEBATVR. *Sed enim ego homines cum considerabam, alterum fidei, alterum probri plenum, spurcissimæque vitæ, ac defamatissimæ, nequaquam adduci potui ad* ABSOLVENDVM. IVSSI IGITVR DIEM DIFFINDI: *atque inde* A SVBSELLIIS *pergo ire ad Phauorinum philosophum.* Macrobius lib.III. Saturnal. cap.XVI. ex oratione C. Titij, qua legem Fanniam suasit, verba adducit, quibus, homines prodigos in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quæque solerent inter se sermocinari, ita descripserat. *Vbi horæ decem sunt, iubent puerum vocari, vt Comitium eat, percontatum quid in foro gestum sit, qui* SVASERINT, *qui* DISSVASERINT, *quot tribus* IVSSERINT, *quot* VETVERINT. *Inde* AD COMITIVM VADVNT, *ne litem suam faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant.* VENIVNT IN COMITIVM *tristes,* IVBENT DICERE. QVORVM NEGOTIVM EST, NARRANT. IVDEX TESTES POSCIT. *Ipsus it mictum. Vbi redit,* ait, SE OMNIA AVDIVISSE. TABVLAS POSCIT LITERAS INSPICIT. *Vix præ vino sustinet palpebras.* EVNTI IN CONSILIVM, *ibi hæc oratio.* QVID MIHI NEGOTII EST CVM ISTIS NVGATORIBVS POTIVS, *quam potamus mulsum misto vino Græco? Edimus turdum pinguem, bonúmque piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit?* Cicero lib. IIII. in Verr. *Non dubitabat Minutius, qui Sosipatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quæsiturus non esset, cum repente,* IVBETVR DICERE. *Respondet* AD QVOS? AD ME, *inquit,* SI TIBI IDONEVS VIDEOR, QVI DE HOMINE SICVLO, AC GRÆCVLO IVDICEM. IDONEVS ES, *inquit,* SED PERVELLEM ADESSENT II, QVI AFFVERANT ANTEA, CAVSAMQVE COGNORANT. DIC, *inquit,* ILLI ADESSE NON POSSVNT. NAM HERCVLE, *inquit,* Q. MINVTIVS, ME QVOQVE PETILIVS, VT SIBI IN CONSILIO ADESSEM, ROGAVIT. *Et simul a* SVBSELLIIS *abire cœpit.* Et mox: *Minutius homini quæ visa sunt, & quæ tempus illud tulit, & causa respondit:* CAVSAM SESE DIMISSO ATQVE ABLEGATO CONSILIO DEFENSVRVM NEGAVIT. *Itaque* A SVBSELLIIS discessit. Et paulo post. *Tum iste aliquando,* AGE, DIC, *inquit Sosipatrus implorare hominum, atque Deûm fidem,* VT CVM CONSILIO COGNOSCERET. *Tum repente iste,* TESTES CITARI IVBET. DICIT VNVS, *& alter breuiter:* NIHIL INTERROGATVR. *Præco,* DIXISSE, PRONVNTIAT. *Iste, quasi metueret, ne Petilius priuato illo iudicio transacto, aut dilato, cum ce-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceris in consilium reuerteretur, ita properans DE SELLA exiluit, hominem innocentem, à sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribæ, medici, aruspicisque CONDEMNAVIT. Valer. Max. lib. II. cap. VIII. *Pertinaciúsque progressa contentione, Valerius sponsione Lutatiũ prouocauit*, NI SVO DVCTV PVNICA CLASSIS ESSET OPPRESSA. *Nec dubitauit restipulari Lutatius. Itaque Iudex inter eos conuenit Attilius Calatinus, apud quẽ Valerius in hunc modum egit*, CONSVLEM EA PVGNA IN LECTICA CLAVDVM IACVISSE: SE AVTEM OMNIBVS IMPERATORIIS PARTIBVS FVNCTVM. *Tunc Calatinus, priusquam Lutatius causam suam ordiretur*, QVÆRO, *inquit*, VALERI A TE, SI DIMICANDVM NECNE ESSET, CONTRARIIS INTER VOS SENTENTIIS DISSEDISSETIS, VTRVM QVOD CONSVL, AN QVOD PRÆTOR IMPETRASSET, MAIVS HABITVRVM FVERIT MOMENTVM. *Respondit Valerius*, NON FACERE SE CONTROVERSIAM, QVIN PRIORES PARTES CONSVLIS ESSENT FVTVRÆ. AGE DEINDE, *inquit Calatinus*, SI DIVERSA AVSPICIA ACCEPISSETIS, CVIVS MAGIS AVSPICIO STARETVR? *Item respondit Valerius*, CONSVLIS. *At Iudex*. IAM MEHERCVLE, *inquit*, CVM DE IMPERIO ET AVSPICIO, INTER VOS DISCEPTATIONEM SVSCEPERIM, ET TV VTROQVE ADVERSARIVM TVVM SVPERIOREM FVISSE FATEARIS, NIHIL EST QVOD VLTERIVS DVBITEM. ITAQVE LVTATI, QVAMVIS ADHVC TACVERIS, SECVNDVM TE LITEM DO. Idem lib. VIII. cap. II. de C. Mario. *Cum C. Ticinius Minturnensis Fanniam vxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam, dote spoliare conaretur: sumptus inter eos Iudex in conspectu habita quæstione, subductum Ticinium monuit, vt incepto desisteret, ac mulieri dotem redderet. Quod cum sæpius frustra fecisset, coactus ab eo sententiam pronuntiare, mulierem impudicitiæ ream sestertio nummo, Ticinium summa totius dotis damnauit. Præfatus, idcirco se hunc iudicandi modum secutum, quod liqueret sibi Ticinium patrimonio Fanniæ insidias struentem impudicæ coniugium expetisse.*

Ex illis autem Ciceronis, & Macrobij locis apparet, Iudices, cum Aduocatos causam narrare & agere iubebant, vsos verbo, DIC. Quod & confirmat Martialis lib. VI. Epigrammat. ineptum quendam aduocatum in leui & exili argumento desudantem, ac paruo, quod aiunt, pedi magnos calceos inducentem ridens his versibus,

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto.
HOC IVDEX SIBI POSTVLAT PROBARI.
Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Marioſque, Mutióſque
Magna voce sonas, manúque tota.
IAM DIC *Postume, de tribus capellis.*

Perorata verò causa, Patronos, oratoréſque dicere consueuisse, DIXI, notat Donat. in Phormio. Terentij Act. II. Sc. III. ad ea verba, *Dixi Phormio*. Qua de re infrà commodiore loco plura dicam. Iudices autem, Testibus, tabulis & instrumentis sibi rem probari & planam fieri postulasse ostendunt Titij, apud Macrob. & Martialis à me relata verba. Eius rei gratia quærebatur quis actoris, quis rei, partibus fungeretur. Actori enim incumbebat onus probandi. In tribus quidẽ istis iudiciis familiæ ereiscundæ, cõmuni diuidundo, finium regundorum, in quibus vterque actor censebatur, vt ait, L. actionis §. vlt. D. de actionib. & obligatio. is actoris partes obtinebat, qui ad iudicium prouocasset: & cum ambo prouocarent, sorte res discerni solebat, L. in tribus L. sed cum ambo D. de Iudic. Testes autem pars vtraque dabat: qui vti interrogarentur, & refellerentur, in iudiciorum capitalium formulis demonstrabo.

Incidebant autem interdum Altercationes, séque facetis & vrbanis dictis Patroni lacessebant, qualia sunt quæ Quintilian. lib. VI. cap. IIII. congessit, ex quibus aliquot exempli causa proponam, *Quod fecit*, ait, *Longus Sulpitius, qui cum ipse fœdissimus*

mus esset, eũ contra quẽ iudicio Liberali aderat, NE FACIEM QVIDEM HABERE LIBERI HOMINIS *dixit*. *Cui respondens Domitius Afer*, TV *inquit*, EX ANIMI SENTENTIA LONGE, QVI MALAM FACIEM HABET, LIBER NON EST? Idem ibidẽ, *Afer egerat contra libertũ Claudij Cæsaris, & ex diuerso, quidam conditionis eiusdem cuius erat litigator, exclamasse fertur:* PRÆTEREA TV SEMPER IN LIBERTOS CÆSARIS DICIS. NEC MEHERCVLE, *inquit*, QVICQVAM PROFICIO. Et mox, *Vt Catulus dicẽti Philippo*, QVID LATIAS? FVREM VIDEO, *inquit*. Item, *Afer cum in causa subinde dicẽtibus*, CELSINAM DICERE, *cognouisset quæ erat potens fœmina*, QVIS EST, *inquit*, ISTE? *Celsinam enim videri sibi virum finxit*.

Verum quòd esset officium Iudicis in singulis causis, & cõtrouersiis de quibus addiceretur, & vti pronuntiari de his soleret, exemplis demõstrabo. Incipiam autẽ à Rei Vindicatione, in qua officium iudicis erat, INSPICERE AN REVS POSSIDERET, vel, dolo desiisset possidere. Vbi enim petitor probasset REM SVAM ESSE, necesse habebat possessor restituere, qui non obiecerat aliquam exceptionem, L. officium & L. qui petitorio D. de rei vindic. In speciali quidẽ actione non cogebatur possessor dicere PRO QVA PARTE EIVS ESSET: hoc enim petitoris munus erat nõ possessoris, quod & in Publiciana obseruabatur, L. in speciali D. eod. tit. Licebat autẽ reo in rem actionẽ euitare, si DICERET, SE NON POSSIDERE: & tũc, si potuisset aduersarius cõuincere REM A REO POSSIDERI, trãsferebatur ad eum possessio per iudicẽ, licet SVAM ESSE nõ adprobasset, L. vlt. D. eod.

In actionibus autem in rem, si secundum petitorem lis daretur, Iudices, PETITORIS REM ESSE pronuntiabant, EAMQVE EI A POSSESSORE CVM FRVCTIBVS ACCESSIONIBVS ET OBVENTIONIBVS RESTITVI IVBEBANT, §. I. Instit. de offic. iud. Hinc in L. certum D. de confess. *Sed & si fundum vindicẽ* MEVM ESSE, *túque confessus sis, perinde haberis atque si* DOMINII MEI FVNDVM ESSE PRONVNTIATVM ESSET. In L. Pomponius §. sed & is D. de procuratorib. *Si in hoc iudicio* (de petitorio loquitur) REM MEAM ESSE, *pronũtietur*. Et mox: *Nã cum iudicatur* REM MEAM ESSE, *simul iudicatur, illius nõ esse*. L. à quo D. de rei vindic. *Vter prior iudex iudicaret, eum oportere, ita* FVNDVM PETITORI RESTITVI IVBERE. L. qui restituere eo. tit. *Qui* RESTITVERE IVSSVS, *Iudici nõ paret, contendens non posse restituere*. L. ex diuerso §. I. D. de rei vindic. *Vbi autẽ alienũ fundũ petij, & iudex sentẽtia* DECLARAVIT MEVM ESSE, *debere etiã de fructibus possessorem condemnare*. Et mox, *Alioquin, vt Mauricianus ait*, NEC REM ARBITRABITVR IVDEX MIHI RESTITVI. In L. non solùm D. eod. *Non solùm autem* REM RESTITVI, *verùm & si deterior res sit facta, rationem Iudex habere debebit: Finge enim debilitatum hominem, vel verberatum, vel vulneratum* RESTITVI. *Vtique ratio per Iudicem habebitur*, QVANTO DETERIOR SIT FACTVS. Quo casu, quia etiam legis Aquiliæ actione possessor conueniri poterat, si iudex damnum æstimasset, petitorem CAVERE OPORTEBAT, LEGE AQVILIA SE NON ACTVRVM: aut si mallet actor potius legis Aquiliæ actione vti ABSOLVENDVS erat possessor, L. quod si malit. D. eo. Quod si eiusdẽ fundi nomine à duobus corã diuersis iudicibus possessor cõuentus fuisset, vter prior iudicaret, eũ oportebat ITA FVNDVM PETITORI RESTITVI IVBERE, VT POSSESSORI CAVERET, VEL SATISDARET, SI ALTER FVNDVM EVICISSET, EVM PRÆSTARE, L. is à quo D. eo.

Planè si seruus cuius nomine furti agebatur, ab alio petitus esset, non oportebat Iudicẽ cogere possessorem, vt eum traderet, nisi ei satisdatum esset, QVOD PRO EO HOMINE IVDICIVM ACCEPISSET, SI QVID OB EAM REM DATVM ESSET, ID RECTE PRÆSTARI, L. à quo seruus D. eo. At si post acceptum iudicium possessor vsu hominẽ cepisset, debebat eum TRADERE: cóque nomine DE DOLO CAVERE. Ipsi quoque reo cauendum erat, HIS REBVS RECTE PRÆSTARI, si fortè fundi nomine damni infecti cauisset, L. si post, L. ipsi quoq; D. eo. Et ita *traditionem & cautionem de dolo*, accipe in L. præterea, D. eo. Vbi autẽ propter fugã serui qui in ea causa erat, vt custodiri nõ debuisset, possessor absoluebatur, etsi non cogeretur, CAVERE DE PERSEQVENDA RE, tamẽ CAVERE debebat, SI REM NANCTVS ESSET, VT EAM RESTITVERET, L. si à bonæ §. vlt. D. eo. Possessor vero si quos ante litem contestatam sumptus fecisset, doli mali exceptione posita eos seruabat, si perseueraret actor petere rem suã non redditis sumptibus, L. sin autem §. vlt. D. eod. Eadémque doli exceptione, pecuniam creditori eius solutam, qui pignori datum prædium habuit, recuperasse possessorem, ait L. emptor D. eo. Is etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui culpa nõ fraude possessionem rei quæ à se petebatur, amiserat, quoniam litis æstimationem sufferre debebat, audiendus erat, SI DESIDERARET, VT ADVERSARIVS ACTIONE SVA CEDERET, L. si culpa D. eo. Aliter atque si dolo fecisset quominus possideret. Ei namque actor CAVERE non debebat, ACTIONES QVAS EIVS REI NOMINE HABEBAT, SE PRÆSTATVRVM, L. is qui doli D. eo. Potrò quæ tota re vindicata eadem & parte petita locũ habebant, OFFICIOQVE IVDICIS CONTINEBATVR, pro modo partis, ea quoque RESTITVI IVBERE, quæ simul cum ipsa parte restitui debebant, L. quæ de tota D. eodem.

Possessor autem RESTITVERE IVSSVS, qui Iudici non parebat, si quidem rem haberet, manu militari, OFFICIO IVDICIS, AB EO POSSESSIO TRANSFEREBATVR, & FRVCTVVM duntaxat, OMNISQVE CAVSÆ NOMINE CONDEMNATIO FIEBAT. Si vero dolo fecisset quominus rem possideret, IN QVANTVM ADVERSARIVS IN LITEM SINE VLLA TAXATIONE IN INFINITVM IVRASSET, DAMNABATVR. Sin dolo nihil fecisset quominus restituere posset, non pluris quam QVANTI EA RES ESSET, id est quanti aduersarij interfuisset, CONDEMNABATVR, L. qui restituere D. eo. Cum verò res per in rem actionem petita, tanti æstimabatur, quanti actor in litem iurasset, curabat Iudex, vt actor CAVERET, QVOD PER SE NON FIERET, POSSESSIONEM EIVS REI TRADITVRI, L. hæc si, D. eod.

Heres quidẽ ab eo qui rem hereditariam pro herede, vel pro possessore possidebat HEREDITATEM PETEBAT. Paul. in L. postquam D. de hered. petit. *Postquam legatum à te accepi*, HEREDITATEM PETO. Et qui ex asse, vel, ex parte heres erat, INTENDEBAT HEREDITATEM SVAM ESSE, VEL PRO PARTE: sed hoc solùm ei OFFICIO IVDICIS RESTITVEBATVR, QVOD ADVERSARIVS POSSIDEBAT: AVT TOTVM, si ex asse esset heres, AVT PRO PARTE ex qua heres erat L. Regulariter, L. licet D. de heredit. pet.

Hereditatem certè, vel hereditatis partem qui petebat, non ex eo metiebatur, quod possessor occupabat, sed ex suo iure. Et ideò siue ex asse heres esset, TOTAM HEREDITATEM VINDICABAT, licet reus vnam rem possideret, siue ex parte heres esset, PARTEM duntaxat PETEBAT, quãuis aduersarius totam hereditatem possideret, L. 1. §. 1. D. si pars hered. pet. Quinimmo si duo possiderent hereditatem, & duo essent, qui AD SE PARTES PERTINERE DICERENT, non singuli à singulis petere contenti esse debebant, puta primus à primo, vel secundus à secundo: sed ambo à primo, & ambo à secundo d. L. 1. §. quinimmo. Quod si quis se ex parte heredẽ diceret, coheres autem eius possideret hereditatem cum extraneo, cum non plus coheres haberet sua parte, à solo extraneo PETI HEREDITAS debebat: isque RESTITVERE DAMNABATVR QVID QVID POSSIDEBAT. Et hoc OFFICIO IVDICIS fiebat, L. 1. §. si ego D. si pars hered. pet. Sed & si is qui se ex parte dimidia heredem dicebat, trientem hereditatis possideret, deinde residuum sextantem vellet persequi, vtique partem dimidiam à singulis petere debebat. Sic fiebat, vt à singulis sextantem consequeretur, & haberet bessem: ipse vero tenebatur ad restitutionẽ sextantis ex triente quem possidebat. Et ideò si forte coheredes essent, à quibus hereditatem peteret, OFFICIO IVDICIS INVICEM COMPENSATIO ADMITTEBATVR eius quod possidebat, L. 1. §. item si D. si pars hered. pet.

Nec tantum à corporis, sed & à iuris hereditarij possessore hereditas Petebatur. Proinde à debitore hereditario rectè HEREDITAS PETEBATVR, & si is in diem, vel sub conditione deberet, CAVERE OFFICIO IVDICIS DEBEBAT DE RESTITVENDO HOC DEBITO CVM DIES VENISSET, VEL CONDITIO EXTITISSET, L. nec vllam §. vlt. & L. quod si D. de hered. pet. Quinetiam à coherede qui debitor hereditarius erat, id quod defuncto debebat coheres, non familiæ erciscundæ iudicio, sed per petitionem hereditatis consequebatur, L. fundus, §. vlt. D. famil. erciscund.

Is etiam qui rem hereditariã vendiderat, Petitione hereditatis tenebatur, vt si pretiũ recepisset, RESTITVERET: si nõ recepisset, ACTIONIBVS SVIS CEDERET, L. quod si, §. idẽ Iulian', D. de rei vin. Planè si quid possessor hereditatis soluisset creditoribꝰ, ita id imputabat

putabat petitori, si CAVISSET, SE PETITOREM DEFENSVM IRI. L. si quid possessor D. eo. Quod si possessor seruum hereditarium occidisset, eligere debebat petitor, vtrum vellet sibi cum CONDEMNARI, VT CAVERET SE NON ACTVRVM Lege Aquilia, an mallet integram sibi esse actionem Legis Aquiliæ, omissã eius rei æstimatione à Iudice, L. si à domino §. si possessor D. eo. Impensarum autem vtilium & necessariarum in rem factarũ hic quoq; ratio habebatur: idq; officio Iudicis ita cõtinebatur, vt nec exceptio doli mali desideraretur, L. planè D. eodem tit. Quod si prædo picturarum, marmorum & ceterarum voluptariarum rerum impensas deducere vellet, ei probè dicebatur, NON DEBVISSE IN ALIENAM REM SVPERVACVAS IMPENSAS FACERE: VT TAMEN POTESTAS EI FIERET TOLLENDORVM EORVM QVÆ SINE DETRIMENTO IPSIVS REI TOLLI POSSENT, L. vtiles D. eo. Ad officium quoque Iudicis qui de hereditatis petitione cognoscebat, pertinuisse noxales actiones Paul. scribit in L. illud D. eo. vt si paratus esset possessor noxæ dedere seruum qui damnum dederat in re hereditaria, vel furtum fecerat, absolueretur.

Ceterum si quo tempore conuentus fuerat possessor, pauciores res possidebat, deinde aliarum rerum possessionem adsumpsisset, eas quoque victus restituere debebat. Et si fideiussores quos dederat ad litem, non sufficerent, IVBERE eum debebat Procõsul, VT IDONEE CAVERET. L. si quo D. eo. Sed & si is qui legatum ex testamento acceperat hereditatem petisset, audiẽdus non erat, nisi legatum redderet. Nec aliter tamẽ, legatum restituere debebat, quàm vt ei CAVERETVR, SI CONTRA EVM DE HEREDITATE IVDICATVM ESSET, REDDI EI LEGATVM, L. postquam D. eod. aut si id legatum redditum non esset, IVDICIS OFFICIO CONTINEBATVR, VT VICTORI, DEDVCTO EO QVOD ACCEPERAT, RESTITVERETVR HEREDITAS, L. cum is quid de heredit. petit.

Ceterùm tam in rei vindicatione, quam hereditatis Petitione, is qui se litis, reiue defensioni sine causa obtulerat, cum rem nõ possideret, nec dolo fecisset quominus possideret, condemnabatur, si hoc actor ignorarat. Tenebatur enim ex DOLI CLAVSVLA: æstimabaturque, QVANTI PETITORIS INTERFVISSET NON DECIPI. Aut si hoc actor sciret, reus absoluebatur, L. is qui se L. nam si D. de rei vindic. Cum verò idem eandem hereditatem aduersus duos petitores defendebat, si secundum alterum ex his iudicabatur, OFFICIO IVDICIS, CAVTIONE VEL SATISDATIONE, victo succurrebatur. Non aliter enim restituere debebat, quàm si ei CAVTVM ESSET, QVOD ADVERSVS ALIVM EANDEM HEREDITATEM DEFENDERET, L. cùm idem D. eod. Nemo planè per hereditatis petitionem consequi poterat, vt à communione discederet: qua de re ad arbitrum familiæ erciscundæ ire oportebat, cum ad OFFICIVM IVDICIS, QVI DE PETITIONE HEREDITATIS DATVS ERAT, nihil amplius pertineret, quam vt PARTEM HEREDITATIS PRO INDIVISO RESTITVI petitori iuberet. L. non possumus D. si pars hered. pet. Permittebatur vero possessori hereditatis, partem quidem HEREDITATIS DEFENDERE, PARTE VERO CEDERE, L. permittendum D. eod. Cogebatur certè possessor dicere vtrum pro herede, an pro possessore possideret, L. Cogi C. de petit. her. Hereditatis autem petitio alia CIVILIS, & legitima erat, quæ heredibus dabatur. Alia PRÆTORIA. Nam bonorum possessoribus & his quibus restituta erat hereditas, POSSESSORIA, & FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIO A PRÆTORE proposita erat, qua bonorum possessores & hi quibus hereditas restituta erat, tantundem consequebantur, quantum ciuili actione heres cõsequi poterat, L. 1. & 11. D. de possessor. her. her. L. 1. & 11. D. de fideic. her. petit.

Vsumfructum etiam vindicabat is, cui vel testamento relictus, vel mortis causa donatus, vel ex alia quacumque causa vsusfructus constitutus esset. Fructuarius autem aduersus dominum, vel alium quemuis possessorem VSVMFRVCTVM VINDICANS, HOC INTENDEBAT, VTI FRVI SIBI IVS ESSE. Et si fundo fructuario seruitus deberetur, fructuarius NON SERVITVTEM, SED VSVMFRVCTVM, VINDICARE debebat, aduersus vi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cini fundi dominum, ac per hoc vicinus, si non pateretur eum ire & agere, tenebatur ei, QVASI NON PATERETVR VTI FRVI, L. 1. in prin. & L. vti frui, in prin. & §. virum, D. si vsusfr. pet. Fructuario verò qui vincebat, OMNIS CAVSA RESTITVENDA erat d. L. vtifrui §. fructuario. Domino contra, aduersus fructuarium actio Negatiua competebat, qua INVITO SE NEGABAT IVS ESSE VTENDI FRVCTVARIO, vel, SIBI IVS ESSE PROHIBENDI. Sicut autem fructuario Cõfessoria agenti, fructus præstandi erant, ita & proprietatis domino, si Negatoria actione vteretur. Hoc ita si non esset possessor qui ageret: Tunc enim qui possidebat, nihil fructuum nomine consequebatur, sed OFFICIVM erat IVDICIS, VT SECVRVS CONSEQVERETVR FRVCTVARIVS FRVENDI LICENTIAM: PROPRIETATIS VERO DOMINVS, NE INQVIETARETVR, d. L. vtifrui §. vlt. Vsu vero legato, si plus vsus esset legatarius quam oporteret, OFFICIO IVDICIS QVI IVDICABAT, CONTINEBATVR, NE ALITER QVAM DEBERET, VTERETVR, L. Diuus §. vlt. D. de vsu & habit. Poterat vero dominus proprietatis à quo vsusfructus petebatur, in ea re SATISDATIONEM DESIDERARE, VT OFFICIO IVDICIS HOC FIERET. Nam sicuti fructuarius debebat vti frui, ita & dominus securus esse de proprietate. Proinde non prius dabatur actio fructuario, quam satisfecisset se boni viri arbitratu vsurum fruiturum, L. si cuius D. de vsufr. Æquissimum certè Prætori visum Vlpian. in L. 1. vsusfruct. quemad. cau. scribit, Legatarium de vtroque cauere, & vsurum se boni VIRI ARBITRATV, ET CVM VSVSFRVCTVS AD EVM PERTINERE DESISSET, RESTITVTVRVM QVOD INDE EXTARET. Cauere ergo debat primum, VIRI BONI ARBITRATV PERCEPTVM IRI VSVMFRVCTVM, hoc est, *non deteriorem se causam vsusfructus facturum, ceteráque facturum quæ in re sua faceret. Vtiliusque visum*, ait Vlpianus. *Stipulatione de hoc caueri, vt si quis non viri boni arbitratu vteretur, committeretur stipulatio*: Quæ duas causas habebat, vnam, *si aliter quis vteretur, quam vir bonus arbitraretur*, aliam, *de Vsufructu Restituendo*, cuius sollemnia verba erant, RESTITVIRI QVOD INDE EXTABIT. Qua stipulatione etiam, DOLVM MALVM ABESSE, AFVTVRVMQVE ESSE continebatur, L. 1. & L. huic stipulationi D. vsusfr. quemad. cau. Cùm vero vsusfructus pecuniæ legatus erat, exprimi debebant hi duo casus in stipulatione, CVM MORIERIS, AVT CAPITE MINVERIS, DARI, L. & si D. vsusfruct. quemadm. cau. Quos duos solos casus, MORTIS, ET CAPITIS DIMINVTIONIS, in stipulatione DE REDDENDO VSVSFRVCTV PECVNIÆ, interponi consueuisse Paulus cum Vlpiano scribit: quoniam pecuniæ vsus aliter amitti non poterat, quam his casibus, L. in stipulatione & L. queniam D. de vsufr. ear. rer. Vnde in L. si tibi decem D. de vsufr. ear. rer. *Si tibi*, ait Iulianus, *decẽ millia legata fuerint, mihi eorumdẽ decẽ milliũ vsusfructus, fient quidem tua tota decem millia: sed mihi quinque numerari debebunt, vt* ITA CAVEAM, TEMPORE MORTIS MEÆ, AVT CAPITIS DEMINVTIONIS, RESTITVIRI. Idémque vsusfructu constituto aliarum rerum quæ vsu consumuntur, vel minuuntur, seruatum tradit Gaius in L. si vini D. eo. tit. his verbis. *Si vini olei frumenti vsusfructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet, & ab eo* CAVTIO DESIDERANDA EST, VT QVANDOQVE IS MORTVVS, AVT CAPITE DEMINVTVS SIT, EIVSDEM QVALITATIS RES RESTITVATVR, *Aut, æstimatis rebus*, CERTÆ PECVNIÆ NOMINE CAVENDVM EST, *quod & commodius est*. Huiusmodi enim rerum, quæ non in vsu, sed in abusu consistebant, vsusfructus Senatusconsulto cautionis remedio introductus est. Hæ namque res ita tradebãtur LEGATARIO, VT EIVS FIERENT, sed æstimatis his, SATISDABATVR, VT SI MORERETVR, AVT CAPITE MINVERETVR FRVCTVARIVS, TANTA PECVNIA RESTITVERETVR, QVANTI HÆ FVERANT ÆSTIMATÆ, §. constituitur, Instit. de vsufr. Quod si vsus sine fructu legatus esset, adempta vsusfructus causa satisdari iubebat Prætor, VT DE SOLO VSV NON ETIAM DE FRVCTV CAVERETVR, d. L. huic stipulationi §. 1. D. vsufruct. quemad. cau. Vsu quoq; domus relicto, VIRI BONI ARBITRATV CAVTIONEM INTERPONI debuisse ait Papinian. in L. vsu D. eod. Vasorum vero si vsusfructus relictus esset, non erat cautio Senatusconsulti necessaria, sed illa sola, BONI VIRI ARBITRATV VSVRVM FRVITVRVM. L. vlt. D. eo. tit. Planè si vsusfructus nomine, re tradita, satisdatum non esset, poterat nihilominus heres

heres rem vindicare, & si obiiceretur exceptio, *De re vsusfructus nomine tradita*, replicandum erat. Sed & ipsa stipulatio condici poterat, L. Et si D. eod. tit. Similitérque si pecuniæ vel aliarum rerum, quæ in abusu consistunt, vsufructu legato, cautio non interuenisset, poterat OMISSA CAVTIO CONDICI INCERTI CONDICTIONE. Finito vero vsufructu ipsa quantitas condicebatur, L. hoc senatusconsultum §. 1. & L. Tribus heredibus, D. de vsufr. ear. rer.

ENIMVERO fructuarius, PER ARBITRVM, ÆDES, quarum ad eum vsusfructus pertinebat, REFICERE COGEBATVR: hactenus tamen, VT SARTA TECTA HABERET, L. vsufructu legato §. 1. D. de vsufruc. Cogi etiam poterat RECTE COLERE, L. item si fundi D. eo. Iudex que dabatur, VT EIVS ARBITRATV VTERETVR: & si agrum non proscinderet, vites non subsereret, aquarum ductus corrumpi pateretur, iudicium in eum reddebatur, L. si cuius §. denique D. eo. Si tamẽ paratus esset fructuarius etiam post acceptũ contra eum iudicium, VSVMFRVCTVM DERELINQVERE, non erat COGENDVS REFICERE: sed ABSOLVI A IVDICE debebat: excepto quod, SI QVID SVO, SVORVMQVE FACTO DETERIVS FACTVM ESSET, ID REFICERE COGEBATVR, L. cũ fructuarius & L. sed cũ D. eod. Sed si fundus cuius vsusfructus petebatur, nõ à domino possideretur, actio reddebatur: & ideo si de fundi proprietate inter duos quæstio esset, fructuarius nihilominus in possessione esse debebat, SATISQVE EI A POSSESSORE CAVENDVM ERAT, QVOD NON ESSET PROHIBITVRVS FRVI EVM, CVI VSVSFRVCTVS RELICTVS ERAT, QVAMDIV DE IVRE SVO PROBARET. Sed si ipsi vsufructuario quæstio moueretur, interim vsusfructus eius offerebatur: sed CAVERI DE RESTITVENDO EO, QVOD EX HIS FRVCTIBVS PERCEPTVRVS ESSET, debebat: vel si satis nõ daretur, ipse frui permittebatur, L. cuiuscũque §. 1. D. de vsufr. Quod si ab herede, qui arbores deiecisset, aut ædificium demolitus esset, aut aliquo modo deteriorẽ vsumfructum fecisset, vsusfructus ex testamento petitus esset, AD IVDICIS RELIGIONEM PERTINEBAT, VT INSPICERET QVALIS ANTE IVDICIVM ACCEPTVM FVNDVS FVISSET, VT HOC QVOD INTERESSET, AB EO SERVARETVR.

De Seruitutibus porro in rem actiones competisse ad exemplum earum quæ ad vsumfructum pertinebant, tam CONFESSORIAM, quam NEGATORIAM, illam ei, QVI SIBI SERVITVTES COMPETERE CONTENDEBANT, hanc, domino QVI NEGABAT, Vlpian. scribit in L. 11. D. si vsusfr. pet. Addítque, Cõfessoriam nulli alij quam domino fundi competisse: Seruitutem enim nemo vindicare poterat, quam is qui dominium in fundo vicino habebat, cui seruitutem dicebat deberi. In hac vero confessoria actione, fructus etiam veniebant: verum id demum fructuum nomine computabatur, SI QVID AGENTIS INTERESSET, SERVITVTE NON PROHIBERI. At in Negatoria fructus computabantur, QVANTI PETITORIS INTERESSET, FVNDI SVI ITINERE ADVERSARIVM NON VTI, L. loci corpus §. 1. D. de seruit. vindic.

Per sententiam planè non debebat *seruitus constitui, sed quæ erat*, DECLARARI, L. si cut §. sed si quæritur D. si seruit. vind. Si quis autem egisset, IVS ADVERSARIO NON ESSE, TIGNA IN PARIETEM SVVM IMMISSA HABERE, Iudicis officio continebatur, vt de FVTVRO QVOQVE OPERE, id est, de futuris non immittendis, CAVERETVR, L. egi D. eod. tit. Etiam de seruitute, quæ, oneris ferendi causa, imposita erat, actio competebat, vt & ONERA FERRET IS, qui huiusmodi seruitutem cesserat, & ÆDIFICIA REFICERET AD EVM MODVM, QVI SERVITVTE IMPOSITA COMPREHENSVS ESSET. Quæ actio non alij competebat, quam domino ædium, & aduersus dominum, sicuti ceterarum seruitutum intentio: & in ea veniebant fructus, id est, commodum quod haberet actor si onera ædium eius vicinus sustineret, L. & si fortè §. etiam & §. vlt. D. eod. tit. Harum autem actionum euentus hic erat, vt victori officio iudicis aut res præstaretur, aut cautio. Res ipsa hæc erat, vt, IVBERET ADVERSARIVM IVDEX EMENDARE VITIVM PARIETIS, ET IDONEVM PRÆSTARE. Cautio hæc erat, vt cum IVBERET DE REFICIENDO PARIETE CAVERE: NEQVE SE, NEQVE SVCCESSORES SVOS PROHIBITVROS ALTIVS TOLLERE, SVBLATVMQVE HABERE. Et si cauisset, absoluebatur. Si vero neque rem præstaret, neque cautionẽ, TANTI CONDEMNABATVR, QVANTI ACTOR IN LITEM IVRAVISSET, L. harum actionum D. eo. tit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Arbitri autem quem inter vicinos de Finibus ambigentes & iurgantes sumptum. Terent. Heautõt. Act. III. Sc. I. docet, officiũ erat, fines regere, & terminos ponere. Scæuola in L. inter D. de recept. qui arbit. *Inter Costellianum & Seium controuersia* DE FINIBVS orta est, *& arbiter electus est*, VT ARBITRATV EIVS RES TERMINETVR: *ipse sententiam dixit præsentibus partibus*, ET TERMINOS POSVIT. Et quidem è XII. Tab. finibus regundis Arbitri tres addicebantur: E lege Mamilia singuli. Arbitri porro sententiam ferè huiusmodi dicebant, REQVIRI PLACERE TERMINOS QVOS VETERES POSSESSORES PEGERVNT. Ita interlocuti, postea in re præsenti de controuersiis inter partes cognoscebant, & coram, inter eos controuersiam componebant, & terminos ponebant, finésque pangebant. Quod certè nusquam disertis verbis scriptum legi. Coniectura tantùm dubor ad suspicandum, ex his quæ Cicero lib. I. de legib. ita scribit. *Ex hac autẽ non verum, sed verborum discordia, controuersia nata est de finibus: in qua quoniam vsucapionem XII. Tabulæ inter quinque pedes esse noluerunt, depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus: nec* MAMILIA LEGE SINGVLI, *sed nos* TRES ARBITRI FINES REGEMVS. *Q. Quamnam igitur sententiam dicemus?* M. REQVIRI PLACERE TERMINOS, QVOS SOCRATES PEGERIT, IISQVE PARERE. *Q. Præclare frater, iam nunc à te verba vsurpantur ciuilis iuris & legum.* Quod vt planius fiat subiungam in huiusmodi controuersia dictam olim inter Genuates & Veiturios sententiam exænea tabula, anno M. D. VI. in agro Genuensi erutam. In qua & fines agri priuati, & agri publici eleganter descriptos, limitésque & terminos statutos, legem quoque agro publico dictam non oscitans lector inueniet. Verba sic habent, Q. M. MINVTEIS Q. F. RVFEIS, DE CONTROVERSIEIS INTER GENVATEIS ET VEITVRIOS IN RE PRÆSENTE COGNOVERVNT: ET CORAM INTER EOS CONTROVERSIAS COMPOSEIVERVNT: ET QVA LEGE AGRVM POSSIDERENT, ET QVA FINEIS FIERENT, DIXSERVNT. EOS FINEIS FACERE, TERMINOSQVE STATVI IOVSSERVNT. VBEI EA FACTA ESSENT, ROMAM CORAM VENIRE IOVSSERVNT. ROMÆ CORAM SENTENTIAM, EX SENATI CONSVLTO, DIXSERVNT, EIDIB. DECEMB. L. CÆCILIO Q. F. Q. MINVTIO Q. F. COS. QVA AGER PRIVATVS CASTELI VEITVRIORVM EST: QVEM AGRVM, EOS VENDERE, HEREDEMQVE SEQVI LICET, IS AGER VECTIGAL NEI SIET. LANGENTIVM FINEIS AGRI PRIVATI. AB RIVO INFIMO, QVI ORITVR AB FONTEI IN MANICELO, AD FLOVIVM EDEM, IBI TERMINVS STAT. INDE FLOVIO SVSVM VORSVM, IN FLOVIVM LEMVRIM, INDE FLOVIO LEMVRI SVSVM VSQVE AD RIVOM COMBERANE. INDE RIVO COMBERANE SVSVM VSQVE AD CONVALLEM CÆPTIEMAM, IBEI TERMINI DVO STANT CIRCVM VIAM POSTVMIAM. EX EIS TERMINIS, RECTA REGIONE IN RIVO VENDVPALE. EX RIVO VENDVPALE, IN FLOVIVM NEVIASCAM: INDE DEORSVM FLOVIO NEVIASCA, IN FLOVIVM PROCOBERAM: INDE FLOVIO PROCOBERA DEORSVM, VSQVÆ AD RIVOM VINELASCAM IMFVMVM, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM RIVO RECTO VINELASCA, IBEI TERMINVS STAT PROPTER VIAM POSTVMIAM, INDE TRANS VIAM POSTVMIAM TERMINVS STAT. EX EO TERMINO, QVEI STAT TRANS VIAM POSTVMIAM, RECTA REGIONE IN FONTEM IN MANICELVM, INDE DEORSVM RIVO, QVEI ORITVR AB FONTEI IN MANICELO, AD TERMINVM QVEI STAT AD FLOTIVM EDEM. AGRI POPLICI QVOD LANGENSES POSIDENT, HISCE FINIS VIDENTVR ESSE. VBEI CONFLVONT EDVS ET PROCOBERA, IBEI TERMINVS STAT. INDE EDE FLOVIO SVRS. VORSVM IN MONTEM, LEMVRINO INFVMO, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM VORSVM, IVGO RECTO, MONTE LEMVRINO, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVSVM IVGO RECTO LEMVRINO, IBEI TERMINVS STAT. IN MONTE PROCAVO, INDE SVRSVM IVGO RECTO IN MONTEM LEMVRINVM

SVMMVM, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM IVGO RECTO IN CASTELVM, QVEI VOCITATVST ALIANVS, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM, IVGO RECTO, IN MONTEM IOVENTIONEM, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM IVGO RECTO, IN MONTEM APENINVM, QVEI VOCATVR BOPLO, IBEI TERMINVS STAT. INDE APENINVM IVGO RECTO IN MONTEM TVLEDONEM IBEI TERMINVS STAT. INDE DEORSVM, IVGO RECTO, IN MONTEM TVLEDONEM, IBEI TERMINVS STAT. INDE DEORSVM, IVGO RECTO, IN FLOVIVM VERAGLASCAM, IN MONTEM BERIGIEMAM, INFVMÒ, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM, IVGO RECTO, IN MONTEM PRENICVM, IBEI TERMINVS STAT. INDE DEORSVM IVGO RECTO IN FLOVIVM TVLELASCAM, IBEI TERMINVS STAT. INDE SVRSVM, IVGO RECTO, BLVSTIEMELO, IN MONTEM CLAXELVM, IBEI TERMINVS STAT. INDE DEORSVM IN FONTEM LEBRIEMELVM, IBEI TERMINVS STAT. INDE RECTO RIVO ENISECA, IN FLOVIVM PORCOBERAM, IBI TERMINVS STAT. INDE DEORSVM IN FLOVIVM PORCOBERAM, VBEI CONFLVONT FLOVII EDVS ET PORCOBERA, IBI TERMINVS STAT QVEM AGRVM POPLICVM IVDICAMVS ESSE, EVM AGRVM CASTELANOS, LANGENSES, VEITVRIOS, POSIDERE, FRVIQVE VIDETVR OPORTERE. PRO EO AGRO VECTIGAL LANGENSES VEITVRIS IN POPLICVM GENVAM DENT, IN ANNOS SINGVLOS VIC. N. CCCC. SEI LANGENSES EAM PEQVNIAM NON DABVNT, NEQVE SATISFACIENT ARBITRATV GENVATIVM (QVOD PER GENVENSES MORA NON FIAT, QVO SETIVS EAM PEQVNIAM ACCIPIANT) TVMQVOD IN EO AGRO NATVM ERIT, FRVMENTI PARTEM VICENSVMAM, VINI PARTEM SEXTAM, LANGENSES IN POPLICVM GENVAM DARE DEBENTO, IN ANNOS SINGVLOS. QVEI INTRA EOS FINEIS AGRVM POSEDET, GENVAS, AVT VEITVRIVS, QVEI EORVM POSEDEIT, K. SEXTIL. L. CÆCILIO Q. MVVTIO COS. EOS ITA POSIDERE, COLEREQVE LICEAT, EVS QVEI POSIDEBVNT, VECTIGAL LANGENSIBVS PRO PORTIONE DENT: ITA VTI CETERI LANGENSES, QVI EORVM IN EO AGRO, AGRVM POSIDEBVNT, FRVENTVRQVE. PRÆTEREA IN EO AGRO NI QVIS POSIDETO, NISI DE MAIORE PARTE LANGENSIVM, VEITVRORVM SENTENTIA, DVM NE ALIVM INTROMITTAT, NISI GENVATEM AVT VEITVRIVM, COLENDI CAVSA. QVEI EORVM, DE MAIORE PARTE LANGENTIVM VEITVRIVM SENTENTIA, ITA NON PAREBIT, IS AGRVM NEI HABETO, NIVE FRVIMINO. QVEI AGER COMPASCVOS ERIT, IN EO AGRO QVO MINVS PERVASCERE GENVATES VEITVRIOSQVE LICEAT, ITA VTEI IN CETERO AGRO GENVATI COMPASCVO, NI QVIS PROHIBETO, NIVE QVIS VIM FACITO, NEIVE PROHIBETO, QVO MINVS EX EO AGRO LIGNA MATERIAMQVE SVMANT, VTANTVRQVE. VECTIGAL ANNI PRIMI, K. IANVARIS SECVNDIS, VEITVRIS LANGENSES IN POPLICVM GENVAM DARE DEBENTO. QVOD ANTE K. IANVARIS PRIMAS, LANGENSES FRVCTI SVNT, ERVNTQVE, VECTIGAL INVITI DARE NEI DEBENTO. PRATA QVÆ FVERVNT PROXIMA FOENISICEI, L. CÆCILIO. Q. MVVTIO COS. IN AGRO POPLICO, QVEM VITVRIES LANGENSES POSIDENT, ET QVEM ODIATES, ET QVEM DECTVNINES, ET QVEM CAVATVRINES, ET QVEM MENTOVINES POSIDENT, EA PRATA INVITEIS LANGENSIBVS, ET ODIATIBVS, ET DECTVNINEBVS, ET CAVATVRINES, ET MENTOVINES, QVEM QVISQVE EORVM AGRVM POSIDEBIT INVITIS EIS, NI QVIS SICET, NIVE PASCAT, NIVE FRVATVR. SEI LANGENSES AVT

Universidad de Deusto
Biblioteca

ODIATES, AVT DECTVNINES, AVT CAVATVRINES, AVT MENTOVINES, MALENT, IN EO AGRO ALIA PRATA IMMITTERE, DEFENDERE, SICARE, ID VTI FACERE LICEAT, DVM NE AMPLIOREM MODVM PRATORVM HABEANT, QVAM PROXVMA ÆSTATE HABVERVNT, FRVCTIQVE SVNT. VITVRIES, QVEI CONTROVERSIAS GENVENSIVM OB INIOVRIAS, IVDICATI AVT DAMNATI SVNT, SEI QVIS IN VINCVLEIS OB EAS RES EST, EOS OMNEIS SOLVEI MITTEI LIBERIQVE GENVENSES, VIDETVR OPORTERE ANTE EIDVS SEXTILIS PRIMAS. SEI QVOI DE EA RE INIQVOM VIDEBITVR ESSE, AD NOS ADEANT PRIMO QVOQVE DIE, ET AB OMNIBVS CONTROVERSIS. ET, HONO. PVBL. LI. LEG. MOCO. METICANIO. METICONI. F. PLANCVS PELIANI PELIONI. F.

Planè vt huius Tabulæ historia pateat, sciendũ est L. Cæciliọ Metello, & L. Aurelio Cotta Coss. qui fuit annus ab. v. c. DCXXXV. Fuluium Flaccum primum omnium Transalpinos Ligures bello domuisse. Fuerat is in auxiliũ Massilienſibus missus aduersus Salanios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium: quemadmodum Liuij Epitome lib. LX. memorat. Biennio post, id est Anno vrbis D C. XXXVII. quo Consulatũ gesserũt Cæcilius Metellus Diadematis, & Q. Mutius Scæuola Læłij socer, illa de finibus controuersia finem sententia Arbitrorum accepit. Sic etiam Q. Fabium Labeonẽ arbitrum Nolanis & Neapolitanis de finibus agri à Senatu datum, quum ad locũ venisset, illorum fines quemadmodum dixerant terminasse Cic. lib. 1. de offic. refert.

Sollemnem autem Terminorum inter vicinos ponendorum ritum Siculus Flaccus explicat his verbis: *Cùm enim* TERMINOS DISPONERENT, *ipsos quidem lapides in solidam terram conlocabant, proximè ea loca, quibus, fossis factis, defixuri eos erant, vnguento valamimbúsque & coronis eos coronabant: in fossis autem quibus posituri eos erant, sacrificio facto, hostiáque immaculata cæsa, sacibus in fossis cooperti sanguinem instillabant, eoque ture & fruge iactabant: fauos quoque & vinum, aliáque quibus consuetudo est Terminis sacrum fieri, in fossa adiiciebant, consumptisque omnibus dapibus igne, super calentes reliquias lapides conlocabãt, atque ita diligenti cura confirmabant: adiectis etiam quibusdam saxorum fragmentis circumcalcabant, quo firmius starent. Tale ergo sacrificium, domini inter quos fines dirimebantur, faciebant. Nam & si in trifinium, id est in eum locum in quem tres possessores attingebant, termini ponebantur, omnes tres sacrum faciebant: quique alij in confinio domini erant, omnes ex conuenientia terminos ponebant, & sacrum faciebant: terminos autem conuenientia possessorum faciebat.*

Vndelux datur hisce Ouidij verſibus lib. II. Fastor.

—Solito celebretur honore
Separat indicio qui Deus arua suo.
TERMINE, *siue* LAPIS, *siue es defossus in agro*
Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
TE DVO DIVERSA DOMINI DE PARTE CORONANT,
Binâque serta tibi, binâque liba ferunt.

Iuuenal. Sat. VI.

Improbus aut campum mihi si vicinus ademit,
Aut SACRVM *effodit medio de limite* SAXVM,
Quod mea cum vetulo coluit pulus annua libo.

Seneca in Hippolyto,

—Nullus in campo SACER
Diuisit agros ARBITER *populis* LAPIS.

Prudentius lib. II. aduersus Symmach.

—Et LAPIS *illic*
Si stetit antiquus, quem cingere sueuerat error,
Fasciolis aut gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis violatur Terminus extis.

Apuleius lib. I. Floridor. *Vel cespes libamine humigatus, vel* LAPIS VNGVINE DELIBVTVS.

Idem Apolog. I. *Negant vidisse qui fuere, vnum saltem in finibus eius, aut* LAPIDEM VNCTVM, *aut ramum coronatum.* Inde Lapidem vnctum Lucretius dixit. Tibull. lib. I. Elegiar.

—Non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus ARVA LAPIS.

Porrò de finibus variæ inter vicinos controuersiæ incidere solebant. Interdum enim vt Frontinus in lib. de limitib. agror. tradit, DE POSITIONE TERMINORVM, interdum DE RIGORE, interdum DE FINE controuersia mouebatur. DE POSITIONE TERMINORVM, ait ille, CONTROVERSIA EST *inter duos, plurésve vicinos: Inter duos, an in rigore sit ceterorũ, siue rationis: Inter plures, trifinium faciat, an quadrifinium. De horum opinione cùm constitit mensori, si secundum proximi temporis possessionem non conueniunt, diuersas attiguis possessoribus faciunt controuersias, sed ab integro alius fortè de loco, alius de fine litigat.* DE RIGORE CONTROVERSIA EST *finitimæ conditionis, quoties inter duos plurésve terminos ordinatos, siue quæ alia signa secundũ* LEGEM MAMILIAM INTRA QVINQVE PEDES AGITVR. DE FINE *similis est* CONTROVERSIA. *Nam & eadem lege continetur, & de* QVINQVE PEDVM AGITVR LATITVDINE: *sed* DE FINE, *quidquid per flexus quibus arcifinij agri continentur, vt per extrema compromontoria, aut summa montium, aut fluminum cursus, aut locorum natura, quam* SVPERCILIVM *appellant.* Primùm controuersiæ genus Aggenus in Commentar. ita explicat: *Cùm possessor inuenerit, Terminũ in possessione suæ, aliter formatum, aut aliter positum, quàm ceteri, qui in ea possessione sunt, aut* INSCRIPTVM, *vt adsolet, agit de eo,* IN QVA SIT POSITVS RATIONE, *seu ipse trifinium faciat, siue ab alio lineam procedentem excipiat. Dúmque vicinus possessor huic extiterit ambiguitati contrarius, magna inter vtrosque controuersia agitatur. Solent enim hæ controuersiæ de comportionalibus nasci terminis.* Alteram verò speciem ita explicat. RIGOR, *naturalis est: Qualiscumque enim rigor interuenit, constituentibus limites, variis locis* TERMINOS POSVERVNT, & SERVARI IVBETVR RIGOR, *si inuentus fuerit de triginta pedum latitudine: vt ne ab vtroque possessore tangatur. Quòd si plus de* XXX. *pedibus patuerit, iam collis est: qui exigit vt superior possessor in planum vsque descendat, & sibi defendat omnem denexum locum. Hoc enim* LEX *propter malignitatem inferioris possessoris instituit: ne aut arando, aut fodiendo superioris possessoris terras inuaderet. Termini quoque quibusdam locis positi sunt, vt ab vno ad vnum dirigantur, per pedes à* CCCXX. & *supra vsque ad* CCCCLXXX. & *infrà hoc si licet.* Et mox: DE FINE *enim,* LEX MAMILIA QVINQVE AVT SEX PEDVM LATITVDINEM PRÆSCRIBIT: *quoniam hanc latitudinem, vel iter ad culturas accedens occupat, vel circumactus aratri, quod vsu capi non potest. Iter enim non qua ad culturas peruenitur, capitur vsu, sed id quod in vsu biennio fuit.* Quæ ad intellectum præscriptionis quinque pedum, cuius Cic. lib. I. de Legib. & Impp. I. quinque pedum, C. fin. reg. meminerunt, valdè conducunt. Idem Aggenus subiicit. ET DE LOCO SI AGITVR, *quæ res hanc habet quæstionem, vt nec ad formam, nec ad villum scripturæ reuertatur exemplum: nisi tantùm* HVNC LOCVM, HINC DICO ESSE, *& alter,* E CONTRARIO *similitérque quæret, ex similitudine ferè culturæ comparationem accepit, id est, si siluæ cuius sit ætatis, par cæsuræ, & ætas arborum, vt solent relinqui, quas* ANTEMISSAS *vocant.*

Agrorum autem Limitatorum, Diuisorum, Assignatorũ qualitates, cõdiciones, modum, lapidum inscriptio testabatur. *Inscriptiones itaque,* ait Sicul. Flaccus *in Cẽturiis sunt tales,* DEXTRA AVT SINISTRA, DECVMANVM TOTVM, VLTRA CITRAQVE CARDINEM TOTVM: ASSIGNATVM ILLI *tantùm. Inde subscriptũ est nomen cui concessum est inscriptione tali,* REDDITVM ILLI TANTVM. *Præterea scriptum est,* ET REDDITVM ET COMMVTATVM PRO SVO. *Frequenter inuenimus tales,* DATVM, ASSIGNATVM SINGVLIS PERSONIS CERTVM MODVM, *aliquando verò populis* COMPLVRIBVS, VNVM MODVM. Et paullo post: *Præterea inuenimus subscriptiones tales,* DATVM, ASSIGNATVM, ADSCRIPTVM: SIC SVBIECTVM, REDDITVM, SVVM, *vni aut duobus, pluribúsque personis est modus nullus adscriptus.* Et mox: *Inscribuntur quædã* EXCEPTA, *quæ aut sibi reseruauit*

Universidad de Deusto
Biblioteca

auctor Diuisionis & Assignationis, aut alij concesit. Inscribūtur & COMPASCVA. Et post: *In quibusdam regionibus fluminum modus Assignationi cessit: in quibusdā verò tanquam Subsecuus relictus est: aliis autem Exceptus, inscriptumque,* FLVMINI ILLI TANTVM, *vt in Pisaurensi comperimus,* DATVM ASSIGNATVMQVE, VT VETERANO: *deinde* REDDITVM SVVM VETERI POSSESSORI: FLVMINI PISAVRO TANTVM, NE QVO ALVEVS. Hygen. in lib. de limit. constit. *Omnes significationes & Formas æris tabulis inscribemus:* DATA, ASSIGNATA, CONCESSA, EXCEPTA, REDDITA, COMMVTATA PRO SVO, VETERI POSSESSORI, *& quæcumque alia inscriptio singularum literarum in vsu fuerit, & in ære permaneat. Libros æris & typum totius perticæ linteis descriptum secundum suas terminationes adscriptis assimibus, Tabulario Cæsaris inseremus: & si quā beneficio* CONCESSA, AVT ASSIGNATA *colonia fuerint, siue in proximo siue inter alias ciuitates, in libro Beneficiorum adscribemus.* Idem cod. lib. *Cùm Centurias omnes* INSCRIPTIS *lapidibus terminauerimus, illa quæ Reipub. assignabimus, quatuis limitibus hæreant, priuata terminatione circuibimus, & in Forma ita vt erit, ostendemus syluas, siue pascua & vtrinque, quatinus fuerit, in inscriptione replebimus.* Et mox: *Eadem ratione terminabimus fundos* EXCEPTOS, *siue* CONCESSOS, *& in Forma, sicut loca publica, inscriptionibus demonstrabimus.* CONCESSOS FVNDOS *æquè similiter inscribemus, vt,* FVNDVS SEIANVS CONCESSVS L. MANILIO C. F. I. L. *In assignationibus enim Diui Augusti diuersas habent conditiones* FVNDI EXCEPTI ET CONCESSI. EXCEPTI *sunt* FVNDI *bene meritorum, vt in totum priuati iuris essent, ne coloniæ vllam munificentiam deberent: essent in solo populi Romani.* CONCESSI *sunt* FVNDI *è quibus est indultum, cùm possidere vnicuique plus quam edictum continebat, non liceret.* Idē ibidē, LINEARII LIMITES *mensuræ tantum dissterminandæ causa sunt constituti. Et si finitimi interueniunt, latitudinē secundum* LEGEM MAMILIAM *accipiunt.* Idem lib. II. DIVISI ET ASSIGNATI AGRI *sunt, qui veteranis, alitisve personis per Centurias certo modo adscripto aut* DATI *sunt, aut* REDDITI, VETERIBVS POSSESORIBVSQVE REDDITI, COMMVTATIQVE PRO SVIS SVNT. *Hi agri leges accipiunt ab his qui veteranos deducunt.*

Ex Inscriptionibus porrò Lapidum, has idem Hygenus ponit, SYLVA ET PASCVA IVLIENSIVM: FVNDVS SEIANVS ET TONGILIANVS EXCEPTVS FINIBVS SVIS. FVNDI FAVSTINIANI, ITA VT FVERANT CONCESSI A PVBLIO SCIPIONE. FVNDVS MANILIANVS CVM SYLVA DATVS, ASSIGNATVS EST COLONIÆ IVLIÆ CONSTANTIÆ. REGIO EXTRACLVSA ET NON ASSIGNATA. Et alibi: *Quod ordini Coloniæ datum fuerit, adscribimus, in Forma,* SYLVA ET PASCVA, *vt puta,* SEMPRONIANA, ITA VT FVERVNT ASSIGNATA IVLIENSIBVS. Et mox, *Si qua regio in extremitate limites non acceperit, cum locum vacantem significabimus hac inscriptione,* LOCVS EXTRACLVSVS. Sicul. Flacc. *Comperimus verò in aliquibus regionibus, & pascua & siluas assignatas esse, adscriptumque in Formis ita,* ILLI ET ILLI TOT SILVAS ET PASCVA: IVGERA TOT.

Ad OFFICIVM vtique IVDICIS, qui de Finibus cognoscebat, pertinuisse MENSORES MITTERE, & per eos dirimere ipsam Finium quæstionem, vt æquum erat, & si ita res exigeret, OCVLIS ETIAM SVIS SVBIECTIS LOCIS, ait L. si irruptione, §. vlt. D. fin. regund. Extat Constantini constitutio tā in libris de limitib. agror. quàm in L. III. C. fin. regūd. in hæc verba: *Si quis super inuasis sui iuris locis prior detulerit querimoniā, quæ fundi cohæret cum proprietate cōtrouersiæ: priùs super possessione quæstio finiatur: & tunc* AGRIMENSOR IRE PRÆCIPIATVR AD LOCA, *vt patefacta veritate huiusmodi litigiū terminetur.* De horū autē Mensorū officio hæc Aggen. Vrbic. scribit: *In iudicando autem Mensor bonum virum & iustum agere debet: nulla admonitione, aut sordibus moueri: seruare opinionem: & arte & moribus omnis illi artificij veritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus quæ falsa pro veris subiiciuntur. Quidam enim per imperitiam, quidam per imprudentiam peccant. Totum autem hoc iudicandi officium hominem bonum, iustum, sobrium, castum, modestum & artificem egregium exigit.* Apud Cassiodor. lib. III. Variar. Epist. LIII. Theoderic. narrans

natrās cōtētionē finalē ortā inter Leontiū & Pascasiū viros Spectabiles, eò processisse, vt casatum suarum terminos non legibus, sed viribus crederent vindicandos: Agrimensorem adhiberi præcipit, quem ita describit: AGRIMENSORI *verò* FINIVM LIS ORTA COMMITTITVR, *vt contentionum proteruitas abscindatur. Iudex est vtique artis suæ. Forum ipsius, agri deserti sunt. Fanaticum credis, quem tortuosis semitis ambulare conspexeris. Iudicia siquidem rerum inter syluas asperas, & dumeta perquirit. Non ambulat iure communi. Via est illi sua lectio: ostendit quod dicit: probat, quod didicit: exercitibus suis concertantium iura discernit: & more vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis iura concedit.*

Mensori autem mercedes communi vtriusque litigantium sumptu soluebantur: & si is ab altero solo conductus esset, condemnatio erat facienda eius qui non condeuxerat, in partem mercedis, L. sed & loci, §. 1. D. fin. regund.

Nec verò in hac vna specie, in rem præsentem veniebant Iudices, sed aliàs quoque vbi necessariam esse inspectionem loci quo de agebatur, iudicabant, in rem præsentem ire consueuerant. Quod probat antiquus lapis Neapolitanus, cui Sententia incisa est, cum hac præfatione. *In. his. ædificiis. & locis. puris. adiacentibus. ædificiis. siue. is. locus. ager. est. P. Aeli. Rufini. Militis. de. quibus. se. possessorem. esse. ex. causa. emptionis. P. Aeli. Abascanti. Patris. sui. Alsemo. Senecioni. sub. præf. Classi. pr. Mic. probauit. & meruit. sententiam. quam. iussu. eiusdem. Senecionis. sub. præf. huic. titulo. proscripsi.*

SENECIO C. C. C. DIXIT. NECESSARIAM. FVISSE. INSPECTIONEM. ÆDIFICIORVM. ET. LOCI. DE. QVIBVS. APVD. ME. ACTVM. EST. REIPSA. MANIFESTATVR. CVM. IGITVR. ÆDIFICIA. SOLO. PVRO. POSITA. DEPREHENDERIM. NEQVE. VLLO. SEPVLCHRO. SVPERPOSITA. VEL. CONIVNCTA. APPARET. VENDITIONEM. EORVM. IVRE. FACTAM. IDEOQVE. AD. ÆLIVM. RVFINVM. MILITEM. EX. CAVSA. EMPTIONIS. PERTINERE. VIDENTVR. LOCI. VERO. SIVE. AGRI. QVEM. ADIACENTEM. ÆDIFICIS. ÆLIVS. ABASCANTVS. PATER. RVFINI. AB. HEREDIBVS. PATVLCI. DIOCLETIS. ÆQVE. MERCATVS. EST. CVM HABEAT. PLVRIMA. ET. DISPERSIS. LOCIS. SEPVLCRI. IVS. PER. VENDITIONEM. TRANSFERRI. AD. EMPTOREM. NON. POTVIT. SET. CVM. PATER. RVFINI. ET. POSTEA. RVFINVS. QVAMQVAM. NON IVRE. FACTA. EMPTIONE. SEMPER. IN. POSSESSIONEM. FVERINT. NVLLO. IVRE. EVM. LOCVM. VINDICARE. SIBI. PATVLCII. POSSVNT. PLANE. CVM. IN. RE PRÆSENTI. INSPEXERIM. LITVRATVM. ÆD. Q. ERASVM. PATVLCI. DICVNT. REMANERE. IN. STIP. CAPITA. QVÆDAM. EXPRIMENTIA. HÆC. VERBA. ACTIVS. DIOCL. PATVL. DIOC. F. CVM. FRATRIBVS. QVI. NVNC. HIC. ADSVNT. VENDVNT. P. ÆLIO. ABAS. LOCVM. PVRVM. IN. QVO. NVLLA. SEPVL. IACTA. SVPERQ. POSITA. NEQVE. CONIVNCTA. APPARENT. LIB. NEP. PRONEP. Q. *& reliqua.*

OB. CONTEMPTVM. TAMEN. RELIGIONIS. P. ÆLI. ABAS. F. AGRC. PRIVETVR. FIATQVE. PVB. SEPELIENDOR. MILITVM. CLASS. PR. MIS. IN. VSVM. HEREDES. VERO. PATVL. DIOCL. MVLTENTVR. SORTE. VNA. CVM. ANATOCISMO. BINÆ. CENTESIMÆ. VSVRÆ. PROPTER. NEGLECTAM. RELIGIONEM. SEPVLCRORVM. CLAM. DIRVTORVM. PAVPERESQVE. MILITES. CLASS. PR. MIS. DONATI. SINT. DVM. ÆGRESCVNT. ET. MORIVNTVR. NE. ÆRE CONLATO. CVRENTVR. SEPELIANTVRQVE. QVAM. SENTENT. SANCTAM. ESSE. OMNES. SCIVNTO. *idq. totum. testatur. marmor.*

Hæ autem notæ initio sententiæ positæ C. C. C. significare videtur CVM CONCILIO COLLOCVTVS, quod genus loquendi inueniri in inscriptione L. cùm sit, C. de vsucap. pro empto. supra notauimus.

Iudici porrò finium regundorum permittebatur, vt vbi non posset dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimeret: & si fortè amouendæ veteris obscuritatis gra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia per aliam regionem fines dirigere Iudex vellet, poterat hoc facere per iudicationem & condemnationem. Quo casu opus erat, vt ex alterutrius prædio, alij adiudicaretur: eóque nomine is cui adiudicabatur, inuicem pro eo quod ei adiudicabatur, certa pecunia condemnandus erat, L. 11. §. vlt. & L. quo casu, D. finium regund. Dispicere certè Iudicem debuisse an necessaria esset adiudicatio, Iustinianus ait: quæ vtique vno casu necessaria erat, si euidentioribus finibus distingui agros commodius esset quam olim fuissent distincti. Tunc enim necesse erat ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicare, eúmque alteri certa pecunia condẽnare, §. si finium Instit. de offic. iud. In iudicio etiam finium regundorum eius ratio habebatur quod interesset, L. sed & si loci, §. 1. D. fin. reg.

Planè qui Finium regundorũ, item qui familiæ erciscundæ, & communi diuidundo iudicio agebant, & actores erant & rei. Et ideò iurare debebant, NON CALVMNIÆ CAVSA LITEM INTENDERE, ET NON CALVMNIÆ CAVSA AD INFICIAS IRE, L. inter coheredes, §. qui familiæ, D. famil. erciſc. L. iudiciũ, D. finiũ regũdor. In istis autẽ tribus iudiciis, si vnus ex litigatoribus decessisset, pluribus heredibus relictis, non poterat in partes iudicium scindi: sed aut omnes heredes accipere id debebant, aut vnum dare procuratorem, in quem omnium nomine iudicium ageretur, L. si familiæ, D. famil. erciſ.

De officio etiam Arbitri Familiæ erciscundæ videamus. Eum vel vnus ex coheredibus, præsentibus ceteris, & inuitis, poscere poterat, L. Arbitrũ, D. famil. erciscund. Arbiter autem familiæ erciscundæ inter coheredes sumptus, adiudicationes & condẽnationes inuicem faciebat, & pro his rebus quas cuique adiudicabat, alterum alteri condemnare poterat, vt pensatione vltrò citróque condemnationis facta, cum solum cuius summa excederet, eius dumtaxat summæ quę ita excederet, damnaret, L. Mæuius, §. Arbiter, & L. cùm putarem, D. eod.

Poterat & alij PROPRIETATEM, ALII VSVMFRVCTVM ADIVDICARE. Vsumfructum præterea, & ex certo tempore, & vsque ad certum tempus, & alternis annis adiudicare poterat, L. & puto, §. 1. D. eod. L. vsusfructus pluribus, §. 1. D. de vsufr. Familiæ etiam erciscundæ Iudex poterat pluribus eandem rem adiudicare, si pluribus fuisset vnius rei præceptio relicta, vel certam partem vnicuique coheredum assignare, vel licitatione admissa, vni rem adiudicare. Adiudicando quoq; poterat imponere aliquam seruitutem, vt alium alij seruum faceret, ex iis quos adiudicabat, L. item Labeo, D. famil. erciſc. Et tamen vt fundus non hereditarius fundo hereditario seruiret, arbiter disponere non poterat, L. vt fundus D. commu. diuid.

Nihil planè indiuisum relinquere debebat Iudex: item curare debebat, VT DE EVICTIONE CAVERETVR iis quibus adiudicabat, L. heredes, §. Iudex, D. eodem. Quòd si diuisio tam difficilis esset, vt pænè impossibilis esse videretur, poterat Iudex familiæ erciscundæ iudicio addictus, in vnius persona totam adiudicationem conferre, & ei adiudicare omnes res, L. si familiæ, D. eodem. In hoc autem iudicio condemnationes & absolutiones in omnium persona faciendæ erant, L. in hoc, D. eodem. Vniuersæ verò res æstimari debebant, non singularumrerum partes, L. Mæuius, §. vlt. D. eod.

In hoc iudicium etsi nomina non veniebant, si tamen stipulationes de eorum diuisione interpositæ fuissent, curabat Iudex, vt diuisioni staretur, & vt alter alteri mandaret actiones, procuratorémque eum in rem suam faceret. Ad officium certè Iudicis familiæ erciscundæ pertinebat, VT DEBITA, ET CREDITA, SINGVLIS, PRO SOLIDO, ALIA ALIIS, ADTRIBVERET: vt siue agendũ esset, partim suo quis, partim procuratorio nomine ageret: siue cũ eo ageretur, partim suo, partim procuratorio nomine cõueniretur, L. planè D. eo. Si verò vni ex heredibus onus æris alieni iniunctũ fuisset, citra speciẽ legati, OFFICIO IVDICIS familiæ erciscundæ cognoscentis, susципere eum id oportebat, vsque ad dodrantem portionis suæ. CAVEBAT igitur INDEMNES COHEREDES SVOS ad eum vsque modum PRÆSTARE, L. si filia, §. Papinianus D. eod.

Iam si promissor viæ decessisset pluribus heredibus institutis, quia singuli in solidum tenebantur,

tenebantur, OFFICIO IVDICIS CAVTIONES INTERPONI DEBEBANT, VT SI QVIS EX IIS CONVENTVS LITIS ÆSTIMATIONEM PRÆSTITISSET, ID PRO PARTE A CETERIS CONSEQVERETVR, L. heredes, §. an ea, D. eo. Sed & si pecunia à testatore sub pœna promissa esset, quia nihil proderat ad pœnam euitãdam partẽ suam soluere, prospiciendũ erat per cautionem, VT DE INDEMNITATE CAVERET IS, per quem factum esset, ne omnis pecunia solueretur, aut VT CAVERET, SE EI, QVI SOLIDVM SOLVERET, PARTEM PRÆSTATVRVM, d. L. heredes, §. idem iuris D. eod. Coheres etiam à coherede iudicio familiæ erciscũdæ consequebatur, VT COGERETVR COHERES CREDITORI HEREDITARIO PARTEM SVAM SOLVERE, L. his consequenter, §. Celsus, D. eo. Si quæ essent cautiones hereditariæ, Iudex curare debebat, VT EÆ APVD EVM MANERENT, QVI MAIORE EX PARTE HERES ESSET: CETERI DESCRIPTVM ET RECOGNITVM FACERENT, CAVTIONE INTERPOSITA, VT CVM RES EXEGISSET, IPSÆ EXHIBERENTVR. Quòd si omnes iisdem ex partibus heredes essent, nec inter eos conueniret, apud quem potius esse deberent, sortiri eos oportebat. Aut ex consensu, vel suffragio eligendus erat amicus, apud quem ponerentur, vel in æde sacra deponi debebant, L. si quæ sint, D. eo. Tabulas verò Testamenti debebat Iudex IVBERE MANERE APVD EVM, QVI MAIORE EX PARTE HERES ESSET, AVT IN ÆDE SACRA DEPONI, L. ceteræ, §. vlt. D. eo.

Si rem pignori datam testator per præceptionem legasset, OFFICIO IVDICIS CONTINEBATVR, vt ex communi pecunia lueretur, eámque ferret is cui eo modo esset legata, L. pignori, D. eod. At si pignori res data defuncto esset, is cui ea adiudicabatur, in Familiæ erciscundæ iudicio pro parte coheredi erat damnandus, nec CAVERE debebat coheredi, INDEMNEM EVM FORE, aduersus eum qui pignori dederat, L. si pignori, D. eod. Iudicis etiam de hereditate diuidenda addicti Officium perstringitur in L. fundus & L. si seruus D. fam. erciſ. L. in ipsius, L. si diuisionẽ L. filij L. filiæ C. eo. L. arbiter & L. vlt. D. de distract. pign. L. debitor, §. vlt. D. ad Trebellia. L. qui non militabat D. de hered. instit. L. inter socerum, §. 1. D. de pact. dot. L. cum pater, § pater pluribus, D. de legat. II. L Quintus D. de ann. legat. L. II. C. de inoffic. donation.

OFFICIO præterea IVDICIS conueniebat, IVBERE REM HEREDITARIAM VENIRE, VNAM, PLVRESVE, PECVNIAMQVE EX PRETIO REDACTAM EI NVMERARI CVI LEGATA ESSET, L. officio, D. fam. erc. Quòd si testator rei quam communem cum extero habebat, partem alicui legasset, aut heres ante iudicium Familiæ erciscundæ acceptũ, partem suam alienasset, AD OFFICIVM IVDICIS PERTINEBAT, vt eam partem quæ testatoris fuisset, alicui IVBERET TRADI, L. heredes eius, §. si testator, D. eod. Sed & si vni ex heredibus legatũ aliquid fuisset, hoc ei OFFICIO IVDICIS FAMILIÆ ERCISCVNDÆ præstabatur, L. qui filiabus, §. vlt. D. de legat. I. Similiterq; si vnus ex heredibus à testatore iussus esset præcipere quod debebat, ciusdẽ IVDICIS OFFICIO continebatur, ne ab eo coheredes exigerent. Sed & si quod alius deberet, præcipere vnus iussus fuisset, OFFICIO IVDICIS ACTIONES EI PRÆSTARI DEBEBANT PRO PORTIONE COHEREDIS, L. si ita, D. fam. erc. Si vsusfructus à testatore vxori legatus esset, donec ei dos solueretur, per Arbitrũ familiæ erciscundæ, tam ID QVOD COHEREDIS NOMINE EX DOTE SOLVTVM ERAT, RECVPERARI poterat, quàm effici VT COHERES SOLVERET, L. inter, §. vsufructu, D. eo.

In iudicio autem Familiæ erciscundæ, vel Cõmuni diuidundo, si dum res in arbitrio erat, de iure prædij controuersia orta esset, omnes ij inter quos Arbiter sumptus erat, & agere, & opus nouum nuntiare pro sua quisque parte poterant. Et cùm adiudicationes ab Arbitro fiebant, si vni adiudicaretur totus fundus, CAVERI oportebat, VT QVÆ EX HIS ACTIONIBVS RECEPTA FVISSENT, REDDERENTVR: AVT QVÆ IN EAS IMPENSÆ FACTÆ FVISSENT, PRÆSTARENTVR, L. in iudicio, D. eod. Filia nupta quæ se bonis paternis miscuisset ad dotis collationem per Arbitrum familiæ erciscundæ compellebatur, L. 1. §. 1. D. de collatio. dot.

Planè si vni ex coheredibus prælegatæ essent rationes, non priùs ei tradendæ erant, quàm coheredes descripsissent, vt nec seruus actor prælegatus antè tradi debebat, quam rationes reddidisset: verumetiam CAVTIO INTERPONENDA ERAT,

Universidad de Deusto
Biblioteca

COHEREDIBVSQVE PRÆSTANDA, VT QVOTIES DESIDERATÆ ESSENT RATIONES, VEL ACTOR PRÆLEGATVS, COPIA EORVM FIERET, L. Pomponius, D. fam. ercisc.

Res verò sub conditione legata, pendente conditione, in iudicium familiæ ercisc undæ veniebat, & adiudicabatur cum sua causa, VT EXISTENTE CONDITIONE EXIMERETVR AB EO CVI ADIVDICATA ERAT: AVT DEFICIENTE CONDITIONE, AD EOS REVERTERETVR, A QVIBVS RELICTA ERAT, L. si post, §. vlt. D. eo. Si fundus ab heredibus deducto vsufructu legatus esset, isque vellent à communione vsusfructus discedere OFFICIO IVDICIS cautionibus interpositis eis prospiciebatur, L. & puto, D. eodem. Si seruus hereditarius propriam rem heredum vnius subripuisset, Familiæ ercisc undæ iudicio consequebatur, VT AVT SERVVS EI ADIVDICARETVR, AVT LITIS ÆSTIMATIO IN SIMPLVM OFFERRETVR, d. L. & puto, §. vlt. Si quis testamento cauisset, vt seruus exportandus veniret, OFFICIO IVDICIS FAMILIÆ ERCISCVNDÆ continebatur, vt voluntas defuncti non intercideret, L. his consequenter, §. idem quærit, D. eodem. Coheres etiam familiæ ercisc undæ iudicio consequebatur, VT COGERETVR COHERES CREDITORI HEREDITARIO PARTEM SVAM SOLVERE, d. L. his consequenter, §. Celsus.

Planè qui ex parte heres, in solidum à creditoribus hereditariis cõueniebatur, per doli exceptionem consequebatur à creditoribus, MANDARI SIBI ACTIONES, d. L. his consequenter, §. si filius fam. Prospicere autem debebat Iudex, vt quod vnus ex heredibus ex re hereditaria perceperat, stipulatúsve esset, non ad eius solius lucrum pertineret: Quod vel reputationibus inter eos factis cõsequebatur Iudex, vel curabat CAVTIONES INTERPONI, quibus inter eos communicarentur cõmoda & incõmoda, L. item ex diuerso, D. eodem tit. Sed & si vir dotem quam ex pacto filiæ nomine retinere potuerat, lapsus errore non retinuisset, filiam quæ patri sola, matri pro parte heres extiterat, apud Arbitrũ diuisionis, non improbè dotis perperam à patre solutæ præceptionem desideraturam ait Papinianus in L. inter socerum, §. 1. D. de pact. dotalib. Si filia nupta dotem accepisset, Arbiter familiæ ercisc undæ ARBITRABATVR, VT SI CONSTANTE MATRIMONIO IPSA DIEM SVVM OBIISSET, SIVE SOLVTO MATRIMONIO EAM A VIRO RECVPERASSET, EA CONFERRETVR, L. ii filia, D. fam. ercisc. Sanè filiusfa. heres institutus integram vxoris suæ dotem per Arbitrum familiæ ercisc undæ præcipiebat & CAVEBAT, DEFENSVM IRI COHEREDES, QVI EX STIPVLATV POTVISSENT CONVENIRI, L. si filia, §. hoc amplius, & L. fundus, D. eo. Sed & si quid vni ex heredibus legatum fuisset, hoc ei Officio Iudicis familiæ ercisc ũdæ præstabatur, L. qui filiabus, §. vlt. D. de legat. 1.

Agentem autem familiæ ercisc undæ, si is qui hereditatem possidebat, negaret coheredem esse, poterat eum excludere per hanc exceptionem, & SI IN EA RE QVA DE AGITVR, PRÆIVDICIVM HEREDITATI NON FIAT. Quòd si possideret actor eam partem, licet negaretur esse coheres, non nocebat talis exceptio: sed Iudex ipse apud quem hoc iudicium agebatur, COGNOSCEBAT AN COHERES ESSET, L. 1. D. famil. ercisc.

Communi diuidundo Arbiter, ad rerum quæ inter aliquos communes erant, diuisionem dabatur, L. 1. comm. diuidun. Posci autem Iudex Communi diuidundo poterat à quolibet sociorum, L. si quis eum, §. vlt. D. eodem tit. Nam & si non omnes qui rem communem habebant, sed certi ex his à communione discedere desiderarent, Iudicium inter eos reddebatur, L. & si, D. eo. De vestibulo tamen cõmuni binarũ ædiũ, inuito vtrolibet Arbiter cõmuni diuidũdo dari nõ debebat, L. arbor, §. de vestibulo, D. eo.

In communi autem diuidundo iudicio non tantùm diuisio rerum communium veniebat, sed & si quid in his damni datum, factúmve erat, siue quid eo nomine aut aberat alicui sociorum, aut ad eum peruenerat ex re communi, L. in communi, D. com. diuid. Et vbi de fundo vno communi diuidundo agebatur, si quidem commodè regionibus fundus ille diuisionem recepisset, Iudex communi diuidundo iudicio addictus, PARTES EIVS SINGVLIS ADIVDICARE debebat, & si vnius pars prægrauare videretur

retur, IS INVICEM ALTERI CERTA PECVNIA CONDEMNANDVS ERAT, §. eadem interueniunt, Instit. de offic. iud. §. quædam actiones. Instit. de actionib. L. Iulianus, §. Celsus, D. de action. emp. Vbi autem commodè regionibus diuidi inter socios aliquis ager non poterat, vel ex pluribus singuli, æstimatione facta, vnicuique sociorum adiudicabantur, compensatione pretij inuicem facta: eoque cui res maioris pretij obuenerat, ceteris condemnato: ad licitationem nonnunquam etiam extraneo emptore admisso: maximè si se non sufficere ad iusta pretia alter ex sociis sua pecunia vincere vilius licitantem profiteretur, L. ad officium, C. comm. diuid. OFFICIO etiã IVDICIS COMMVNI DIVIDVNDO, talis adiudicatio fieri poterat, VT ALTERI FVNDVM, ALTERI VSVMFRVCTVM ADIVDICARET. Cetera eadẽ quæ in familiæ ercisc undæ iudicio seruabantur, L. si quis putans, §. officio, D. eodem tit. Vectigalis planè agri diuisione, etsi regionibus commodè is diuidi potuisset, abstinere Iudex debebat, L. communi, §. 1. D. eod. Sed si regionibus fundum non vectigalem diuisum duobus adiudicasset, poterat quasi in duobus fundis seruitutem imponere, d. L. communi, §. Neratius. In diuidundis autem prædiis, Iudicem quod omnibus vtilissimum erat, vel quod litigatores mallent, sequi conueniebat, L. Iudicem, D. eodem.

In hoc vtique iudicio rem iusto pretio æstimare Iudex debebat: & de EVICTIONE quoque CAVENDVM ERAT, L. item, D. eo. Iudex autem communi diuidundo, & familiæ ercisc undæ de seruo, qui in fuga erat, IVBERE debebat, LICERI EOS INTER QVOS IVDEX ERAT, ET TVNC EVM ADIVDICARE EI PENES QVEM LICITATIO REMANSERAT, L. arbor, §. iudex D. eod. Planè si seruus cõmunis vni ex dominis furtũ fecisset, ARBITRIO IVDICIS COMMVNI DIVIDVNDO CONTINEBATVR, VT, AVT DAMNVM PRÆSTARET, AVT PARTE CEDERET, L. si seruus cõmunis D. de furt. Sed & si socius in cõmuni insula opus nouum faceret, quod ædibus, quæ alterius socij propriæ erant, noceret, per Arbitrum communi diuidundo, PROHIBERI poterat ÆDIFICARE, L. in prouinciali, §. quòd si, D. de oper. no. nunt. Siue autem ex communi fundo, siue communi aqua noceretur, cum vno ex sociis agi poterat: & si quid is sociorum nomine damnatus præstitisset, per Arbitrum communi diuidundo recuperabat, L. supra iter, §. 1. D. de aq. & aq. pluu. Fit etiam Officij Iudicis Cõmuni diuidundo mentio in L. si serui, D. vsufruct. quemadm. cau. Porrò si inter plures, Familiæ ercisc undæ, & Cõmuni diuidundo, aut Finium regundorum ageretur, idem Iudex sumendus erat, L. 1. D. de quib. reb. ad eund. iud.

Erat & in vsu cottidiano olim AD EXHIBENDVM ACTIO: eaque maximè propter Vindicationes inducta erat, vt res exhibitæ vindicarentur, L. 1. D. ad exhibend. In hac Actione, actor omnia nosse debebat, & DICERE ARGVMENTA EIVS REI DE QVA AGEBATVR, L. in hac, D. eo. Nec vtique DOMINVM SE DICEBAT, nec debebat ostendere, AD SE DOMINIVM PERTINERE: cũ multæ aliæ causæ essent ad exhibendũ agendi, d. L. in hac, §. 1. Non tãtùm enim Rei Vindicatione, sed & Hypothecaria acturus, item Interdicto vsurus, si rem sibi exhiberi desideraret, audiendus erat. Noxali quoque iudicio experturus, si destinare non posset nisi ex præsentibus, quia aut seruum non re cognoscebat, aut nomen non tenebat, familiam sibi exhiberi postulare poterat, vt noxium seruum adgnoscceret, d. L. in hac, §. est autem, cum seq. D. eod. Legatarius etiam ad exhibendum agere cum herede poterat vt rem legatam exhiberet, sic enim vindicari ab eo poterat, L. quod legatur in fi. D. de iud. Et generaliter ei dabatur hæc actio, cuius intererat exhiberi. Iudex igitur huic actioni addictus summarim debebat COGNOSCERE, AN EIVS INTERESSET, non, AN EIVS RES ESSET, & sic IVBERE EXHIBERE, VEL NON, SI NIHIL INTERESSE COMPERISSET: & hactenus COGNOSCEBAT, AN IVSTAM ET PROBABILEM CAVSAM HABERET ACTOR, PROPTER QVAM EXHIBERI SIBI DESIDERARET. d. L. in hac, §. sciendum, & §. eleganter, D. ad exhib. Iudex autem per ARBITRIVM SIBI HAC ACTIONE COMMISSVM etiam EXCEPTIONES ÆSTIMARE debebat, quas possessor obiiciebat: & si qua tam euidens esset, vt facilè repelleret agentem, possessor ABSOLVI debebat: sin obscurior, vel quæ haberet altiorem quæstionem, DIFFERENDA ERAT IN DIRECTVM IVDICIVM,

Universidad de Deusto
Biblioteca

RE EXHIBERI- IVSSA. d.L.in hac,§.ibidem. Qui verò ad exhibendum serui nomine, qui in fuga erat,conueniebatur,ad hoc solùm tenebatur, vt CAVERET, SE EXHIBITVM, SI IN POTESTATEM EIVS PERVENISSET. EXHIBERE autem IVSSVS debebat facere in publico potestatem rei,vt esset ei qui agebat,experiundi copia, vel rẽ in eadem causa præstare in qua fuerat,cùm iudicium acciperetur, vt actor copiam rei habens,posset integram exequi actionem quam destinauerat,L.11.& L. Iulianus,§.quantum,D.eo. Si iusta ex causa statim exhiberi res non posset,iussu Iudicis CAVERE reus debebat, SE CERTO DIE EXHIBITVRVM,L.de eo exhibendo,D.eod.

Aduersus verò eum qui EXHIBERE IVSSVS non exhibebat,non QVANTI EA RES ESSET, verùm QVANTI ACTORIS INTERESSET, æstimabatur,L.Iulianus,§. vlt. D.eod. Hinc in L. de eo,§.si post,D.eod. *Interdum tanti damnandus est,* QVANTI ACTORIS INTERFVERIT , PER EVM NON EFFECTVM, QVO MINVS TVNC CVM IVDICIVM ACCIPERETVR, HOMO EXHIBERETVR. Vlpian.in L.in hac, §.præterea, D.eod. *In hac actione notandum est,quod Reus contumax per in litem iusiurandum petitoris, damnari et possit, Iudice quantitatem taxante.* Exemplum est in L.vlt.§.1.D. de appellationib.cuius verba sunt hæc: IVSSVS A IVDICE, EXHIBERE *secundum præceptum Præsidis prouinciæ,* RATIONES QVAS APVD SE ESSE CAVERAT,*instrumentorum gratia data dilatione, nec postea exhibuit. Ideòque secundum constitutionem recitatam, quia per contumaciam instrumenta non exhibuerat,cum petitor,* QVANTI SVA INTERESSET, EXHIBERI IVRASSET, *facta erat condemnatio.* Ac planè vbi culpa non restituentis vel non exhibentis puniebatur, QVOD INTERERAT AGENTIS solũ æstimabatur: cùm verò dolus aut contumacia, QVANTI IN LITEM IVRASSET ACTOR,L.11.§.vlt,D.de in lit.iur.

In Actione Quod metus causa, Vlp.Officium Iudicis ita describit, In L.metũ autẽ, §.Iulianus,D.quod met.cau. *Iulianus libro tertio Digestorum putat, eum cui res metus causa tradita est,non solùm* REDDERE,*verumetiam* DE DOLO REPROMITTERE DEBERE. Et paullo pòst: *Ex hoc Edicto restitutio talis facienda est,id est,* IN INTEGRVM OFFICIO IVDICIS, *vt si per vim res tradita est,* RETRADATVR, ET DE DOLO, *sicut dictum est,* REPROMITTATVR, *ne fortè deterior res sit facta. Et si acceptilatione liberatio interuenit,* RESTITVENDA ERIT IN PRISTINVM STATVM OBLIGATIO. Idem in L.illud,§.1.D.eod *Si metu à te coactus acceptã tibi stipulationem fecerim:* ARBITRATV IVDICIS,*apud quem ex hoc Edicto agetur, non solùm illud* CONTINETVR, VT IN TVA PERSONA REDINTEGRETVR OBLIGATIO, SED VT FIDEIVSSORES QVOQVE,VEL EOSDEM, VEL ALIOS NON MINVS IDONEOS, ADHIBEAS. *Præterea,* VT ET PIGNORA QVÆ DEDERAS, IN EANDEM CAVSAM RESTITVAS. In L.si cũ,§.pro eo, D.eo. *Pro eo autem qui in fugam esse dicitur,* CAVTIO *ab eo extorquenda est,* QVATENVS ET PERSEQVATVR, ET OMNIMODO EVM RESTITVAT. Et mox: *Ergo si in fuga sit seruus sine dolo malo, & culpa eius cũ quo agetur,* CAVENDVM EST PER IEDICEM VT EVM SERVVM PERSECVTVS REDDAT. Et vt eadẽ L. §. Hæc autẽ, Vlp.ait,ea actio cũ ARBITRARIA esset,habebat reus licentiam,vsque ad sententiam ab Arbitro datam, RESTITVTIONEM REI FACERE. Quod si nõ fecisset,quadrupli condemnationẽ patiebatur. Ibidémque addit hæc, *Si metum quidem Titius adhibuit me non conscio,res autem ad me peruenit & hæc in rebus humanis non est sine dolo malo meo:nónne* IVDICIS OFFICIO ABSOLVAR? *Aut si seruus in fuga non est, æquè si* CAVERO IVDICIS OFFICIO,NEC SI IN MEAM POTESTATEM PERVENERIT, RESTITVTVRVM, ABSOLVI DEBEBO. Postea ARBITRIVM IVDICIS IN RESTITVENDA RE tale esse scribit, vt eum quidem qui vim admiserit, IVBEAT RESTITVERE, etiã si ad aliũ res peruenit:eum autẽ ad quem peruenerit, etiã si alius metũ fecerit. Quadruplabatur autẽ QVANTI EA RES ERAT,& si quis fũdi nõ sui possessionẽ metu tradidisset,nõ quãti fũdus, sed QVANTI POSSESSIO ERAT, ÆSTIMABATVR, L.si cũ,§.quadruplatur, L.si mulier,§. qui possessionem,D.eo. In heredem verò Metus causa,vt & de dolo actio IN ID DVNTAXAT QVOD AD EVM PERVENERAT,dabatur, L.quod diximus, §. vlt.cum L.seq. D. eod. L.in heredem,D.de dolo.

In illa porrò actione non quærebatur,vt iam diximus,vtrum is qui conueniebatur, an alius metum fecisset:sufficiebat enim hoc docere, METVM SIBI ILLATVM, VEL VIM, ET EX HAC RE EVM QVI CONVENIEBATVR, ETSI CRIMINE CARERET, LVCRVM SENSISSE. Nam cùm metus habeat in se ignorantiam, merito non adstringebatur Actor,vt designaret quis ei metum vel vim adhibuisset,sed tãtùm dicere debebat METVM IN CAVSA FVISSE, VT ALICVI ACCEPTAM PECVNIAM FACERET, VEL REM TRADERET, VEL QVID ALIVD FACERET, L.item si,§.in hac, D.eo. Per contrarium in Actione de dolo, designari oportebat, QVID DOLO MALO FACTVM, ET CVIVS DOLO FACTVM ESSET, L.item si quid,§.vlt.L.item exigit,D.de dolo. In hac verò actione, vt & in illa, ARBITRIO IVDICIS RESTITVTIO cõprehendebatur:& nisi fieret RESTITVTIO, sequebatur condemnatio QVANTI EA RES ERAT. In vtraque etiã actione per contumaciam suam TANTI REVS CONDEMNABATVR, QVANTI ACTOR IN LITEM IVRASSET. Sed OFFICIO IVDICIS, TAXATIONE iusiurãdum refrenandum erat, L.arbitrio, D. de dolo. Si tamen manifestum esset rem restitui non posse,veluti si seruus dolo malo traditus,defunctus esset,protinus reus IN ID QVOD ACTORIS INTERERAT, DAMNABATVR, d.L.Arbitrio,§.non tamen. Sed & si cuius dolo effectum esset,vt lis legitimis transactis temporibus periret, de dolo dabatur iudicium,non VT ARBITRIO IVDICIS RES RESTITVERETVR, sed vt tantùm actor consequeretur. QVANTI EIVS INTERERAT ID NON ESSE FACTVM,d.L.arbitrio,§.dolo.

In arbitrariis certè actionibus, quales erant Publiciana,Seruiana,vel quasi, Quod metus causa, de Dolo malo, Ad exhibendum,& vbi quod certo loco promissum erat, alibi petebatur, PERMITTEBATVR IVDICI, EX BONO ET ÆQVO SECVNDVM CVIVSQVE REI, DE QVA ACTVM ERAT, NATVRAM, ÆSTIMARE QVEMADMODVM ACTORI SATISFIERI OPORTERET,§ præterea quasdam,Institic.de actionib.Vlpianus in L.11.§. nunc de officio, D. de eo quod cer.lo. *Nunc* DE OFFICIO IVDICIS *huius actionis loquendum est: vtrum* QVANTITATI CONTRACTVS DEBEAT SERVIRE, AN VEL EXCEDERE, VEL MINVERE QVANTITATEM *debeat:vt si interfuisset rei,Ephesi potius solueve, quàm eo loci quo conueniebatur,* RATIO EIVS HABERETVR. Et L.ideo,D.eod. *Ideo in* ARBITRIVM IVDICIS *refertur hæc actio,quia scimus quàm varia sint pretia rerum per singulas ciuitates regionesque &c.* In L.quod si,§.interdum,D.eod.tit. *Interdum* IVDEX, QVI EX HAC ACTIONE COGNOSCIT,*cùm sit* ARBITRARIA, ABSOLVERE REVM DEBET, CAVTIONE AB EO EXACTA, DE PECVNIA IBI SOLVENDA, VBI PROMISSA EST. L.centum, D.eo. *Centum Capuæ dari stipulatus, fideiussorem accepisti. Ea pecunia ab eo similiter, vt ab ipso promissore peti debet:id est,vt si alibi quã Capuæ petatur,* ARBITRARIA *agi debeat:* LISQVE TANTI ÆSTIMETVR, QVANTI EIVS VEL ACTORIS INTERFVERIT EAM SVMMAM CAPVÆ POTIVS, QVAM ALIBI SOLVI.

Quod ad Negotiorum gestorum iudicium attinet, Gaius in L.11. D. de negot. gest. Si quis absentis negotia gesserit,vltrò citróque inde Negotiorum gestorum actionem nasci ait,hoc adiecto, *Et sanè sicut æquum est, ipsum* ACTVS SVI RATIONEM REDDERE, ET EO NOMINE CONDEMNARI, QVIDQVID VEL NON,VT OPORTVIT, GESSIT, VEL EX HIS NEGOTIIS RETINET. *Ita ex diuerso iustũ est, si vtiliter gesserit,* PRÆSTARI EI QVIDQVID EO NOMINE VEL ABEST EI, VEL AFVTVRVM EST. Idem in L.si quis absentis, D.de obligat.& act. Si quis absẽtis negotia gesserit sine mãdato,eo nomine actiones proditas ait,quæ NEGOTIORVM GESTORVM appellãtur, *quibus,* ait, *inuicem experiri possunt,* DE EO QVOD EX BONA FIDE ALTERVM ALTERI PRÆSTARE OPORTET. Paul.in L.nã& seruus,§.mãdatu,D.de neg.gest. *Mãdatu tuo negotia mea Lucius Titius gessit:* QVOD IS NON RECTE GESSIT,*tu mihi actione negotiorũ gestorũ teneris,nõ in hoc tantũ,* VT ACTIONES TVAS PRÆSTES: *sed etiã,quod imprudenter eum elegeris,* VT QVIDQVID DETRIMENTI NEGLIGENTIA EIVS FECIT, TV MIHI PRÆSTES. Iauolen.in L.si quis mandatu,D.eo, *Si quis mandatu Titij negotia mea gessit,Titio mandati tenetur:* LISQVE ÆSTIMARI DEBET, QVANTO SEII ET TITII INTEREST. Papinian.in L.liberto,§.1.D.eo. *Inter negotia Sẽpronij quæ gerebat,ignorãs Titij negotiũ gessit. Ob eã quoq; speciẽ Sẽpronio tenebatur: sed ei* CAVTIONEM INDEMNITATIS OFFICIO IVDICIS PRÆBERI *necesse est aduersus Titiũ.*

Noxali iudicio addictus Iudex obseruare debebat, vt si condemnandus videretur

Universidad de Deusto
Biblioteca

dominus,ita condemnatet,PVB. MÆVIVM L. TITIO IN DECEM AVREIS CONDEMNO, AVT NOXÆ DEDERE,vt Iustinianus tradit Institut.de offic.iud. Vlpianus in L.miles,§.1.D.de re iudic.DECEM AVT NOXÆ DEDERE CONDEMNATVS, *iudicati, in decem, tenetur. Facultatem enim noxæ dedendæ ex lege accipit.* Et mox:*Iudicium solius noxæ deditionis nullum est,sed pecuniariam condemnationem sequitur: & ideò* IVDICATI,DECEM AGITVR, *noxæ deditio in solutione est, quæ è lege tribuitur.* Vnde apparet quamuis sub disiunctione condemnatio fieret:solam tamen pecuniam iudicati actione petitam. Sed si noxali iudicio condemnatus esset possessor defuncto, non poterat noxæ dedendæ officio iudicis liberari. Tandiu enim quis noxæ dedendæ facultatem habebat,quamdiu iudicati conueniretur:post susceptum iudicium, iam nõ poterat noxæ dedendo se liberare.L.item veniunt,§.idem rectè,D.de hereditat.petit:o. Noxales autem nullæ erant per se actiones:sed aliis accedebant, legibúsque vel Edicto Prætoris erant cõstitutæ.Legibus, veluti Furti,ex lege XII.Tab.Damni iniuriæ,ex lege Aquilia. Edicto Prætoris,veluti Iniuriarum,& Vi bonorum raptorum,§.sunt autẽ, Instit.de noxalib.act. FVRTI NOXALIS ACTIONIS fit mentio in L.si seruus communis,& L. quemadmodum,§.si seruus,D.de noxalib.NOXALIS AQVILIÆ ACTIONIS,in L.si in re communi, D.eo.L.si seruus seruum,§.1.D.ad L. Aquil. DE DOLO NOXALIS, in L.si quis adfirmauit,§.& si seruum, D.de dolo, L. cùm seruus,D.ad exhibend. IN FACTVM NOXALIS, in L.si quis missum, in princip. & §.actio,D.de dam.inf. L.III.§.vlt.iuncta L.1.D.si mens. fals.mod. INIVRIARVM NOXALIS,L.sed si vnius,§.cùm seruus,D.de iniur.

Huiusmodi certè actionum quæ ex noxa atque maleficio seruorum aduersus dominos instituebantur, vis & potestas hæc erat, vt damnatis liceret deditione ipsius corporis quod deliquerat,euitare litis æstimationem,L.1.& L.si seruus communis, D. de noxalib. Vlpian.in L.si seruus seruum,§.item si,D.ad L. Aquil. *Si seruus communis meus & tuus sit occisus à seruo Titij, Celsus scribit alterum ex dominis agentem,aut* LITIS ÆSTIMATIONEM *consecuturum pro parte*, AVT NOXÆ DEDI EI IN SOLIDVM OPORTERE. Ac planè si seruus cõmunis furtum fecerat,quiuis ex dominis in solidum noxali iudicio conueniebatur:nec aliàs poterat is qui conuentus erat, euadere litis æstimationẽ,quàm si in solidum noxæ dederet seruũ,L.si seruus communis, D. de noxalib.L.supra iter,§.officium,D.de aq.& aq.pl. Ante noxale tamen iudicium acceptum poterat,sua parte cedendo,securitatem consequi, ne necesse haberet iudicium susc ipere, d.L.si seruus communis. Sed & qui ex noxali causa conueniebatur, si nollet susc ipere iudicium,in ea causa res erat,vt deberet noxæ dedere seruum. Aut si id non faceret, iudicium in eum susc ipiebatur omnimodo: sed non aliàs condemnebatur,quàm si in potestate haberet, dolóve malo fecisset, quo minus haberet, L. quotiens,D.de noxalib. Dominus vtique qui IN SVA POTESTATE ESSE SERVVM, id est, facultatem se & potestatem eius exhibendi habere CONFITEBATVR, aut EXHIBERE eum debebat,aut ABSENTEM DEFENDERE.Quorum alterutrum nisi faceret,quasi contumax condemnabatur,atque si præsentem nõ noxæ dedisset,L.quoties,§ quod si reus,& §.si seruus,& §.dominus,D.de noxalib. Si verò DEFENDERE paratus esset,IVDICIVM in eum CVM NOXÆ DEDITIONE,dabatur,L.electio,§.neq; heredi, D. eo. Defendendus autem exhibendúsque ibi erat, vti deliquisse arguebatur, L.vlt.D.eo.Liberum tamẽ ei erat euitare iudicium,si indefensum seruum relinqueret: ius suum in actorẽ transferendo,L.non solũ,& L.noxali,D.de noxalib.Quo casu TRADERE eũ,& DE DOLO MALO REPROMITTERE debebat,L.is qui in aliena,D.eo. Quod si negaret dominus seruum in sua potestate esse,arbitrium habebat actor,vel iusiurandũ à domino de ea re exigere, per quod IVRARET IN POTESTATE SVA NON ESSE SERVVM, NEQVE SE DOLO MALO FECISSE, QVO MINVS ESSET, vel, IVDICIVM DICTARE SINE NOXÆ DEDITIONE,per quod vincebat,si probasset cum in potestate esse, vel dolo eius factum, quo minus esset.Qui autem non probasset in potestate aduersarij esse seruum,rẽ amittebat,L.si seruus depositus,L.si negauit,D.eo. Poterat tamen dominus qui ab initio seruũ in sua potestate esse negauerat,postea,ante litẽ cõtestatã,fateri in potestate se eũ habere,eóq; modõ cõsequi vt noxæ deditione,aut litis æstimatione defungeretur.

Postquã verò lis aduersus eũ cõtestata erat,audiẽdus iã non erat, nisi eius ætatis esset,vt ignoscei ei deberet, L.electio §.neque heredi D.eo.At si præsens esset seruus,nec defendere eum dominus vellet,vel abesset,tunc IVSSV PRÆTORIS DVCI eum consueuisse supra docuimus. Et ita DVCTVS, IN BONIS fiebat eius qui duxerat, eiúsque nomine Publiciana competebat, d.L.electio §. vlt. L. & generaliter D.eo.L. item si D.de Publicia. L.II.§.vlt.D.si ex nox. cau.ag. Iis tamen qui bona fide aberant, reuersis,defendendi,ex bono & æquo potestas dabatur,L.in noxalibus D. de noxalib. action.

Si quis pro seruo mortuo, ignorans eum decessisse,Noxale iudicium accepisset, ABSOLVI debebat, quia desiisset verum esse, PROPTER EVM DARE OPORTERE, L. si ad libertatem §.1.D. eod.tit. Enimuero si plures,eiusdẽ serui nomine, noxali cum domino agerẽt,vel vnus pluribus iudiciis eiusdem serui nomine ageret, in quo vsusfructus vnius,proprietas alterius esset, OFFICIO IVDICIS CONTINEBATVR, cum eum noxæ dedisset dominus, vt etiam vsumfructum actoris faceret. Sed per Prætorem id consequebatur dominus proprietatis, vt aut fructuarium Prætor cogeret, PRO ÆSTIMATIONE VSVSFRVCTVS CONFERRE AD LITIS ÆSTIMATIONEM, AVT VSVSFRVCTV CEDERE, si hoc expediret, L.si ex duobus §.vlt. D.eod. Si in re communi mea & tua damnum dedisset, Titij seruus aut vtriq; nostrum pecunia sufferenda erat,aut OFFICIO IVDICIS simul vtrique noxæ dedẽdus seruus: sed si alterutri nostrum in solidum noxæ deditus esset,ab vtroque absoluebatur, L.si in rem D.eo.

Verum si sciente & patiente domino,nec prohibente, cum posset, seruus deliquisset, damnúmque dedisset,non NOXALI IVDICIO dominus,sed suo nomine IN SOLIDVM DETRACTA NOXÆ DEDITIONE CONVENIEBATVR, L.si vero §. positum D. de his qui effuder. vel deiecer. L. II.& L. si plurium D.de noxalib. L.si seruus seruum D.ad L. Aquil. Vbi autem cum domino quasi conscio, DETRACTA NOXÆ DEDITIONE ACTVM ERAT, si constitisset & iudici probatum fuisset, eum conscium non fuisse,ABSOLVEBATVR.Qua absolutione facta,& iudicio finito, si postea CVM NOXÆ DEDITIONE ageretur, exceptione rei iudicatæ actor summouebatur:Donec verò prius iudicium agitabatur, licentia actori erat, si cum de scientia domini arguenda pœniteret,tunc ad noxalem actionem transire. Contrà quoque, si cum eo quo sciente seruus deliquerat,damnúmve dederat, CVM NOXÆ DEDITIONE ACTVM esset, amplius in dominum DETRACTA NOXÆ DEDITIONE OB SCIENTIAM actio non dabatur. In ipso verò iudicio si domini scientiam arguere vellet non erat prohibendus,L.in delictis §.si detracta & §. vlt. D.de noxalib. Secundum quæ,si in dotem seruus datus furtum viro fecisset, si quidem mulier talem esse eum scisset,totum damnum viro farciendum erat: quod si ignorasset,tunc non vltra noxæ condemnationem mulctanda erat,L.si mulier §. at si D.solu. matrim. Ii vero in quos Prætor IVDICIVM DETRACTA NOXÆ DEDITIONE DEDERAT, puta, QVOD DOLO FECISSENT, QVO MINVS SERVOS IN POTESTATE HABERENT, omnimodo litis æstimatione damnabantur L.quemadmodum & L.si pluriũ D.de noxalib.

Exitus actionis, SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR, is erat,vt aut animal quod nocuerat & noxiam commiserat,noxæ dederetur, id est, viuum traderetur pro noxa: AVT LITIS, id est, noxiæ seu delicti & damni, ÆSTIMATIO SVFFERRETVR, vt ex Vlpiano in L.1.D. si quadrup. & ex Iustinia. Instit.eo.tit.liquet. Quod si post litem contestatam animal quod pauperiem fecerat,ab alio occisum fuisset, quia domino legis Aquiliæ actio quæsita erat, RATIO EIVS REI in iudicio HABEBATVR: quia noxæ dedendæ facultatem dominus amiserat. Ergo ex iudicio proposito LITIS ÆSTIMATIONEM OFFERRE cum oportebat,nisi paratus esset ACTIONEM MANDARE ADVERSVS EVM QVI OCCIDERAT, L.1.§.si post. D. si quadrup. At cùm liberi hóminis corpus, ex eo quod deiectum effusúmve fuisset, læsum erat, QVANTVM OB EAM REM ÆQVVM IVDICI VIDEBATVR, actio dabatur. Iudex enim computare debebat, MER-

Universidad de Deusto
Biblioteca

CEDES MEDICIS PRÆSTITAS, CETERAQVE IMPENDIA QVÆ IN CVRATIONE FACTA ERANT: præterea OPERAS, QVIBVS CARVERAT, AVT CARITVRVS ERAT, QVOD INVTILIS ESSET FACTVS, §. ob hominem Instit. de obligat. quæ qua. ex delic. L. vlt. D. de his qui effuder. vel deiecer.

Lege Aquilia interdum QVASI DE OCCISO HOMINE, interdum QVASI DE VVLNERATO agebatur, L. huic scripturæ §. 1. L. qui occidit §. vlt. L. illud quæsitum, L. si vulnerato, L. sed si priore, L. ita vulneratus, D. ad L. Aquil. Interdum QVASI, DE RVPTO ET CORRVPTO, L. si seruus seruum §. si quis vestimenta & §. si mulier & §. si nauem D. eo. Nonnunquam etiam cum reo confitente, aliquando cum infitiante res erat. In actione certè quæ aduersus confitentem ex lege Aquilia dabatur, (quæ inde CONFESSORIA appellatur in L. inde Neratius §. vlt. L. proinde §. 1 D. ad L. Aquil.) Iudex NON REI IVDICANDÆ, sed ÆSTIMANDÆ dabatur d. L. proinde §. vlt. In lege etiam Aquilia condemnationem factam QVANTI INTERESSET ostendit, L. liber homo §. vlt. D. ad L. Aquil. Vti vero fieret æstimatio damni in Legis Aquiliæ actione, & quarum rerum ratio habenda esset à Iudice, docēt L. ait lex, §. vlt. L. proinde, & L. inde Neratius D. eo. tit.

In Actione Serui Corrupti, tanti corruptor cōdemnabatur, QVANTI SERVVS OB ID QVOD CORRVPTVS FVERAT, MINORIS ESSET, L. si quis seruum §. vlt. D. de ser. corrup. Paulus in L. vt tantùm §. æstimatio D. eo. *Æstimatio autem habetur in hac actione*, QVANTI SERVVS VILIOR FACTVS SIT: *Quod* OFFICIO IVDICIS *expedietur*. Si tamen tam inutilis esset seruus, vt non expediret talem seruum habere, electio domino dabatur, vtrum seruum detinere, & damnum QVANTI DETERIOR FACTVS ESSET, in duplum accipere: vel seruo restituto, si copiam eius haberet, pretium consequi: aut si non haberet, pretium quidem simili modo accipere debebat. CEDERE autem SOLLICITATORI, PERICVLO EIVS, DE DOMINIO SERVI, ACTIONIBVS, §. interdum ead. L. Seruo vero manumisso, non facilè apud Iudicem dominus audiebatur, dicendo se MANVMISISSE, QVONIAM HABERE NOLVERAT DOMI, VT ET pretium haberet, & libertum, d. L. vt tantùm §. vlt. Vtili autē actione de filio, filiáve familias corruptis data, OFFICIO IVDICIS ÆSTIMABATVR, QVOD PARENTIS INTERERAT ANIMVM LIBERORVM NON CORRVPTVM, d. L. vt tantum D. eo.

In actione porro Hypothecaria, qua pignus vindicabatur, REVS, SI NEC POSSIDERET, NEC DOLO DESIISSET POSSIDERE, ABSOLVI debebat: Si verò possideret, aut PECVNIAM SOLVERE, aut REM RESTITVERE, DAMNABATVR: Et si restituere quidem nollet, aut non posset, fortè quod res abesset, vel longè esset, vel in prouinciis, solebat CAVTIONIBVS res explicari: Nam si CAVERET, SE RESTITVTVRVM, ABSOLVEBATVR. Sin verò dolo desiisset possidere, TANTI CONDEMNABATVR, QVANTI ACTOR IN LITEM IVRASSET, sicut in ceteris in rem actionibus, L. si fundus §. in vindicatione D. de pignorib. Hinc est, quod Seruiana LITIS ÆSTIMATIONEM CONSEQVVTVM CREDITOREM legimus in L. si creditor D. de pignerat. actio. L. 11. D. qui potior. in pigno. Sed aliter aduersus debitorem ipsum pignus non restituentem, aliter aduersus quemuis possessorem LIS ÆSTIMABATVR. Nam aduersus debitorem non pluris quàm QVANTI DEBEBAT: aduersus ceteros possessores, etiam pluris, L. si inter §. vlt. D. eo. Planè qui iure pignoris rem persequebantur, ab eius vindicatione summouebantur, si qualiscumque possessor eis DEBITVM OFFERRET, L. Paulus D. quib. mod. pign. Quo casu non improbè postulare possessor poterat, VTI IVS NOMINIS SIBI ACTOR CEDERET, L. mulier D. qui potior. in pign. SERVIANA certè non dominii sed NVDAM POSSESSIONEM AVOCABAT, L. si cum venditor D. de euictionib. L. si quis seruum D. de noxalib. Enimuero si pro eo quod purè debebatur, hypotheca sub conditione obligata esset, & ante condicionem hypothecaria ageretur, cum hypothecam auferri iniquum esset, ARBITRIO IVDICIS CAVTIONES INTERPONEBANTVR, SI CONDICIO EXTITISSET, NEC PECVNIA SOLVERETVR,

VERETVR, RESTITVI HYPOTHECAM SI IN RERVM NATVRA ESSET, L. grege §. vlt. D. de pignorib. Interdum etiam de fructibus ARBITRARI debebat IVDEX, vt ex quo lis inchoata esset, ex eo tempore etiam de fructibus cōdemnaret, L. si fundus §. interdum D. eo. Impp. in L. vlt. C. si vnus ex plurib. heredes aiūt hypothecaria non pro modo singularum rerum substantiæ conueniri, sed in solidū, VT VEL TOTVM DEBITVM REDDANT, VEL EO QVOD DETINENT, CEDANT. Atque etiam debitor ipse HYPOTHECIS CEDERE cogebatur: Cic. Epist. LVI. lib. XIII. familiar. *Philetes Alabandensis* Ἀποθήκας *Cluuio dedit: hæc commissæ sunt: velim cures vt* AVT HYPOTHECIS DECEDAT, EASQVE PROCVRATORIBVS CLVVII TRADAT, AVT PECVNIAM SOLVAT. Quod & pacto caueri solitum Imp. Alex. ostendit in L. 1. C. de pact. pignor. his verbis. *Qui pactus est*, NISI INTRA CERTVM TEMPVS, PECVNIAM QVAM MVTVAM ACCEPIT, SOLVERET, CESSVRVM SE CREDITORIBVS HYPOTHECÆ: *venditionem non contraxit, &c.* Hypothecaria autē actio suas conditiones habebat, id est, SI SOLVTA ESSET PECVNIA, AVT SATISFACTVM ESSET: quibus cessantibus tenebat, L. grege, §. etiamsi, D. de pignorib.

In Actione Damni infecti, cum eius prædij, ex quo damnum metuebatur, plures domini erant, & cum vno eorum agebatur, licet opus ex quo damnū futurū erat, indiuiduū esset, & ipsæ ædes solúmque earum non posset pro parte duntaxat damnum dare, nihilominus is cum quo agebatur, PRO SVA TANTVM PARTE CONDEMNABATVR, L. suprà iter §. officium D. de aq. & aq. plu. Iudex autem qui de damno infecto cognoscebat, etiam alienato prædio ab eo cum quo actum fuerat, DAMNVM ÆSTIMARE solebat omne, QVODCVMQVE ANTE IVDICIVM CONTIGERAT, L. si quis missum §. vlt. D. de dam. inf. Porrò si parietem communem qui idoneus & oneribus ferendis aptus erat, vnus ex sociis demolitus esset, in actionem damni infecti veniebat, id QVANTI INTERESSET ACTORIS EVM PARIETEM STARE, cúmque PROPRIO SVMPTV RESTITVERE debebat, cum REDITV qui ob demolitionem amissus erat, L. nam si non fuit D. eodem tit. Deducto vero veteris parietis pretio, si quid amplius esset æstimari debebat, & si quid ex veteri in nouum coniectum esset, deduci ex æstimatione oportebat, L. emptor §. vlt. D. eod. In æstimando etiam nouo pariete RATIO HABERI debebat eius IMPENSÆ quæ modum probabilem non excederet, non quæ adgrauaret, L. inter quos §. vlt. & L. ex damni D. eo. Planè si quis egisset, IVS NON ESSE ADVERSARIO ÆDIFICATVM HABERE, & ille non defenderet, possessio ad actorem transferebatur, ita vt NISI INTRA CERTVM TEMPVS EGISSET IVS SIBI ESSE ÆDIFICATVM HABERE, DESTRVERETVR OPVS, L. ædificatum D. eod. Africanus in L. si priusquam D. de oper. no. nunt. *Si priusquam ædificatum esset, ageretur* IVS VICINO NON ESSE ÆDES ALTIVS TOLLERE, *nec res ab eo defenderetur:* PARTES IVDICIS *non aliàs futuras esse ait, quam vt eum, cum quo ageretur*, CAVERE IVBERET, NON PRIVS SE ÆDIFICATVRVM, QVAM VLTRO EGISSET IVS SIBI ESSE ALTIVS TOLLERE. *Idémque è contrario, si cum quis* AGERE *vellet* IVS SIBI ESSE INVITO ADVERSARIO ALTIVS TOLLERE: *eo non defendente, similiter, inquit,* OFFICIO IVDICIS CONTINEBITVR, VT CAVERE ADVERSARIVM IVBERET, NEC OPVS NOVVM SE NVNTIATVRVM, NEC ÆDIFICANTI VIM FACTVRVM. Quod si antequam damni infecti caueretur, ædes vitiosæ corruissent, si dominus ædium, rudera tollere vellet, non aliter ei permittebatur, quam vt omnia quæ inutilia essent, auferret. Nec solum de FVTVRO, sed & DE PRÆTERITO DAMNO CAVERE debebat. Et si dominus ædium, quæ decidissent, nihil faceret, interdictum reddendum erat ei in cuius ædes rudera decidissent, per quod vicinus compellebatur AVT TOLLERE, AVT TOTAS ÆDES PRO DERELICTO HABERE, L. Prætor ait §. vlt. D. eodem.

In Aquæ pluuiæ arcendæ Actione, OFFICIVM IVDICIS hoc erat, vt si quidem à vicino opus factum esset, cum IVBERET RESTITVERE, DAMNVMQVE

Universidad de Deusto
Biblioteca

SARCIRE, si quid post litem contestatam contigisset. Quod si ante litem contestatã damnum contigerat, tantùm OPVS RESTITVERE debebat: non etiam DAMNVM SARCIRE, L. si tertius §. officiũ D. de aq. & aq. pl. Et is quidẽ qui ipse fecerat quo aqua pluuia aduersario noceret, aut qui heres extiterat ei qui fecerat, cogebatur SVA IMPENSA OPVS TOLLERE. Si verò id ab alio qui ad eum non pertinebat, factum esset, satis erat PATI VT TOLLERET, d. L. si tertius §. Celsus. Is planè eum quo aquæ pluuiæ arcendæ agebatur, QVOD OPVS FECISSET, licet CEDERE LOCO paratus esset, cogebatur accipere iudicium, quoniam & suo nomine conuenie-batur, VT OPVS TOLLERET. Bonæ fidei verò emptor, & ceteri successores, non RESTITVERE OPVS, sed tantùm PATIENTIAM PRÆSTARE debebant; L. is cum quo & L. emptor D. eod. Igitur & si FVNDO CEDERET emptor, audiẽdus erat: Plus enim præstabat, d. L. Is cum quo. Æstimationem autem Iudex faciebat ex rei veritate, hoc est, eius damni quod apparuerat datum, d. L. si tertius §. vlt. Sanè si post hoc iudicium susceptum, fundum alienasset is, cum quo de præterito damno, & de OPERE RESTITVENDO actum erat: id statuere Iudex debebat, quod iudicasset, si nulla alienatio facta esset. Nihilominus enim iudicium manebat, & in id damni ratio veniebat, etiam eius quod alienationem contingebat, L. quamquam §. 1. D. eod. Sed si colonus, procuratórve ignorante domino opus fecisset, dominus fundi nihil amplius, quam PATIENTIAM PRÆSTARE debebat. Colonus autem & procurator interdicto Quod vi aut clàm, impensam quoque restituendi operis, & damnum, si quod ex eo datum fuerat, præstare cogebantur, d. L. quamquam §. Idem Iulianus & §. vlt. & L. si colonus D. eod. Si vero fundus in quo opus factum erat, ad plures pertineret, & cum vno ageretur, is pro parte sua, & DAMNI DATI & OPERIS NON RESTITVTI nomine DAMNABATVR. At si is fundus cui aqua pluuia nocebat, plurium esset, agere quidem vel singuli poterant: Damni tamen quod post litem contestatam datum esset, non amplius parte sua quisque consequebatur. Item si OPVS RESTITVTVM non esset, non amplius quam quod pro parte eorum interfuerat, OPVS RESTITVI, condemnatio fiebat, L. suprà iter §. officium D. eo.

In hoc verò Iudicio futurum damnum veniebat, vt & in Actione Damni infecti: de eo verò quod post sententiam Iudicis futurum erat, DAMNI INFECTI CAVERI oportebat: vel ita Opus Restituẽdum erat, vt nullum periculũ damni superesset, L. Antæus §. in hoc D. eo. Si vicinus loci superioris sulcos trãsuersos aquarios in eo fecisset, per quos ad inferiorẽ aqua deflueret, per ARBITRVM AQVÆ PLVVIÆ ARCENDÆ COGI poterat, VT EOS OPERIRET. Sed & si fossas fecisset, ex quibus aqua pluuia posset nocere, Arbiter, si appareret futurũ, vt aqua pluuia noceret, cogere poterat eum FOSSAS IMPLERE: & nisi faceret, condemnare, L. vicinus D. eod.

In Liberali Iudicio, ante omnia quærebatur, quis actoris, quis rei partes sustineret. Nam vt Vlpian. ait in L. liberis §. vlt. D. de liber. cau. si quis ex seruitute in libertatem proclamaret, petitoris partes sustinebat: Si vero ex libertate in seruitutem peteretur, is partes actoris sustinebat, qui seruum suum dicebat. Igitur cum de hoc incertum erat, vt posset iudicium ordinem accipere, hoc ante, apud eum qui de libertate cogniturus erat, disceptabatur, vtrum ex libertate in seruitutem, aut contrà ageretur. Et si fortè apparuisset eum qui de libertate sua litigabat, IN LIBERTATE SINE DOLO MALO FVISSE, is qui se dominum dicebat, actoris partes sustinebat, necesséque habebat, SERVVM SVVM PROBARE. Quod si PRONVNTIATVM FVISSET, EO TEMPORE QVO LIS PRÆPARABATVR IN LIBERTATE EVM NON FVISSE, ipse qui de libertate sua litigabat, debebat SE LIBERVM PROBARE, L. liberis §. vlt. L. quod autem D. de liber. cau. Probatio autem ad id tempus referebatur, quo primum in ius aditum erat, L. igitur sciẽdum §. & generaliter D. eo. tit. Cum vero in obscuro erat, in quo fuerat statu is qui pro libertate sua litigabat, prior audiendus erat, probare volens se ipsum in libertatis esse possessione, L. si in obscuro D. eo. Similiterq; is cui necessitas probandi de ingenuitate sua non incũbebat, si ipse vltro probare desideraret, audiendus erat, L. cui necessitas D. eo. Post ordinatum autem Liberale iudicium, liberi loco habebatur is qui de statu suo litigabat, L. ordinata, & L. si cui D. eo. tit. Quòd si is

si is qui alicui status controuersiam faciebat, die cognitionis defuisset, rem & causam amittebat. Existimabat tamen Vlpianus, rectè atq; ordine futuros Iudices, si hanc formam sequerentur, vt vbi deesset is qui in seruitutem petebat, electionem aduersario deferrent, vtrum mallet COGNITIONEM CERCVMDVCI, an audita causa sententiam proferri. Et si cognouissent, pronuntiare debebant, SERVVM ILLIVS NON VIDERI. Quòd si ex seruitute in ingenuitatem se allegaret, melius facturos, si cognitionem circumduxissent, ne sine aduersario pronuntiarent INGENVVM VIDERI. Si verò is qui pro sua libertate litigabat deesset, contradictor verò præsens esset, melius fore inaugeri causam eius, sententiamque proferri vt secundum quod liqueret, contrà, vel secundum libertatem daret, L. Diui §. 1. D. eod. Domino verò qui obtinuerat, SERVVM SVVM ABDVCERE licebat, nec cogebatur pro eo litis æstimationem accipere, L. duobus, & L. dominus, D. eo. tit. Iudex autem qui de libertate cognoscebat, etiam de rebus amotis, damnóve magno facto cognoscere debebat, L. in obscuro, D. eod. Cæterùm si quis LIBERTATEM EX TESTAMENTO SIBI COMPETERE DICERET, non debebat Iudex de libertate sententiam dicere, ne præiudicium de testamento cognituro fieret. SVMMATIM VERO ÆSTIMANDVM ERAT, an fortè BONA FIDE IMPLORARETVR IVDICIVM DE TESTAMENTO? Quo cognito, PRÆSTITVENDVM ERAT MODICVM TEMPVS, INTRA QVOD SI NON ESSET CONTESTATVM, IVBEBATVR IVDEX LIBERTATIS, PARTIBVS SVIS FVNGI. Quoties autem quis patiebatur controuersiam libertatis & hereditatis, si se non ex testamento liberum diceret, sed aliàs vel à viuo testatore manumissum, non debebat impediri liberalis causa, licet iudicium de testamento moueri speraretur, dummodo PRÆDICERETVR IVDICI LIBERALIS CAVSÆ, NE VLLVM ADMINICVLVM LIBERTATIS EX TESTAMENTO ADMITTERET, L. si quis libertatem D. de hæredit. pet. Si plures sibi dominum serui vindicarent, DICENTES ESSE COMMVNEM aut si alter vsumfructum, alter proprietatem serui vindicaret, item si alter SVVM, alter SIBI PIGNERATVM ESSE DICERET, ad eundem Iudicem mittebantur, L. cognito §. 1. & §. vlt. & L. si pariter D. de liber. cau.

Dos soluto matrimonio à patre & à filia quæ in eius potestate erat, simul repetebatur. Eam enim non aliter quàm ex voluntate filiæ petere, nec per se nec per procuratorem parer poterat: sed adiuncta filiæ persona experiebatur: Alioquin dotis actio filiæ non erat adempta, quandoque sui iuris fuisset facta, L. 11. D. sol. matrim. Itaque cùm ex facto Modestinus consuleretur, quo proponebatur, inuita filia patrem de dote egisse, ita respondit, NON ESSE CONSVMPTAM DE DOTE ACTIONEM MVLIERI, CVM PATRI SVO NON CONSENSERIT, *vtique non ignoras*, L. Titia cum, § qui inuita, D. de legat. 11. Voluntate autem filiæ pater de dote agere censebatur, si vel consentiente ea, vel non contradicente ageret. Sed si absens filia esset, CAVERE debebat PATER RATAM REM FILIAM HABITVRAM, L. 11. D. solu. matrim. Si tamen omissa esset DE RATO SATISDATIO, & filia heres patri extitisset, vel in legato tantum accepisset, quantum dotis satis esset, ei denegabatur actio, L. si cùm dotem §. si pater D. eod. tit. Eo autem tempore consentire filiam patri oportebat, quo lis contestabatur. Itaque si filia dixisset, se patri consentire, & ante litis contestationem mutasset voluntatem, vel etiam emancipata esset, frustra pater agebat, d. L. si cùm dotem §. si patri & §. seq. Sed si pater FILIAM IN SVA POTESTATE ESSE DICERET, ideóque DOTEM SIBI REDDI POSTVLARET: ipsa verò SE MATREMFA. DICERET, & DE DOTE AGERE VELLET, IVDICIS PARTES ERANT, vt patri nisi probaret FILIAM non solùm IN SVA POTESTATE ESSE, sed etiam CONSENTIRE SIBI, actio denegaretur, L. Titia D. eo.

Vice versa etiam, filiæfa. post solutum matrimonium, dotem citra patris voluntatem petere non licebat: & si eo inscio exactam dotem communem ea consumpsisset, patri, mortua & viua ea ACTIO superarat, VT DOS IPSI SOLVERETVR, L. si cum dotem §. 1. D. eod. Si tamen patri eo loci vbi dos petebatur propter condemnationem

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse non liceret, filiæ agendi potestas fiebat, ita tamen vt CAVERET PATREM RATAM REM HABITVRVM, d. L. si cum dotem §. si patri. Et quidem si pater furiosus esset: aut eius curator voluntate filiæ dotem petebat, aut si curatoris copia non esset, ipsi filiæ DE RATO CAVENTI AGERE PERMITTEBATVR, d. L. si cum dotem §. si soluto & L. si filia D. de solutionib. Cùm verò procurator à patre voluntate filiæ datus litem de dote contestatus erat, re secundum eum iudicata, si postea pater decessisset, IVDICATI ACTIONEM filiæ potius, quam patris heredibus DARI oportebat, L. si marito §. si voluntate D. sol. mat.

Maritus autem per Iudicem qui de dote cognoscebat, cogebatur aut DOTEM quã ipse exegerat REDDERE, aut ACTIONES quas aduersus socerum, ipsamve mulierem habebat, PRÆSTARE, L. si socer §. 1. D. solu. matrim. Nec verò vt Vlpian. ait in L. si extraneus D. de iur. dot. Iudex propitiis auribus audiebat mulierem dicentem, CVR PATREM QVI DE SVO DOTEM PROMISERAT, NON VRSERAT AD EXOLVTIONEM. In reddenda vtique dote maritum DE DOLO MALO ET CVLPA CAVERE oportebat: Quod si dolo malo fecisset, quominus restituere posset, DAMNANDVS ERAT, QVANTI MVLIER IN LITEM IVRASSET, L. si filiosa. §. 1. D. eo. Et si qui seruorum dotalium in fuga erant, CAVERE debebat maritus, SE EOS VIRI BONI ARBITRATV PERSECVTVRVM ET RESTITVTVRVM, d. L. si filiosa. §. si qui. Sed si vir in quinquennio locasset fundum, & post primùm fortè annum diuortium interuenisset, nõ aliàs fundum mulieri reddi oportebat, quàm si CAVISSET, SI QVID PRÆTER VNIVS ANNI LOCATIONEM MARITVS DAMNATVS ESSET, ID SE PRÆSTATV IRI, d. L. si filiosa. §. vlt. Si vir voluntate mulieris non tamen donandi animo, sed negotio inter eos gesto, dotales seruos manumisisset, OFFICIO IVDICIS CAVERE cogebatur, RESTITVTVRVM SE MVLIERI, QVIDQVID AD EVM EX BONIS LIBERTI, VEL EX OBLIGATIONE PERVENISSET, L. si constante §. si vir D. eo. Ceterùm si vxor rem viri eo prohibente commodasset, eáque periisset, deductio eius statim fiebat ex dote: si verò non prohibuisset eam commodare, ARBITRIO IVDICIS, modicum tempus, ei cautionem præbenti, indulgebatur, d. L. si constante §. si vxor. Quotiens autem mulieri de solutione doris post certum tempus satisdãdum erat, si maritus satisdare non posset, tunc deducto commodo temporis, condemnatio residui repræsentabatur. Sed si cum maritus satisdare posset, nollet: in solidum condemnabatur, non habita ratione commodi temporis. IVDICIS igitur OFFICIO conueniebat, vt aut satisd.atione interposita absolueret maritum, aut habita ratione compensationis, eum condemnaret, d. L. si constante §. quotiens. Si bona mulieris pro parte publicata essent, supererat ei reliquæ partis dotis exactio. Quinimo, & si post litem contestatam publicata esset pro parte dos, ARBITRIVM IVDICIS ad partis condemnationem faciendam sufficiebat, L. quotiens §. vlt. D. eod. Iudicis etiam qui de dote cognoscebat, partes perstringit Paul. in L. sin autem §. in rem D. de rei vindic. Arbitrum autem dotis reciperandæ vsurarum quoque rationem habuisse docet Marcellus in L. Titia cum D. de solutionib.

Enimuero si maritus necessarias impensas in res dotales facere omisisset, IVDEX tãti eum DAMNABAT, QVANTI MVLIERIS INTERFVERAT EAS IMPENSAS FIERI, L. & in totum D. de impens. in res dot. fac. Contrà in iudicio dotis, maritus impensas à se in res dotales factas reputabat: Quarum ratio habebatur & si res malè gesta esset, d. L. & in totum. In ædificandis tamen ædibus, & in reponendis propagandisque vineis, & in valetudine mancipiorum modicas impensas non debebat ARBITER REI VXORIÆ CVRARE, L. omnino D. eo.

Nec OB IMPENSAS modò, sed & iure antiquo, OB RES DONATAS & OB RES AMOTAS, OB LIBEROS, OB MORES, Retentio dotis marito dabatur, L. vn. §. taceat C. de rei vxor. actio. L. Rei, §. 1. D. solu. matrim. PROPTER LIBEROS retentio fiebat, si CVLPA mulieris aut patris cuius in potestate erat, diuortium factum esset. Tunc enim singulorum liberorum nomine SEXTÆ retinebantur ex dote: non plures tamen, quam tres SEXTÆ in retentione erant, non

non in petitione, vt tradit Vlp. Tit. de dotibus. Huc pertinet quod Cicero in Topic. ita scribit: Si *viri* CVLPA *factum est diuortium, etiam si mulier nuntium remisit, tamen* PRO LIBERIS *manere nihil oportet.* Vbi Boëtius. *Ciuitatis*, ait, *Ro. iure, liberi retinentur in patrum arbitrio, vsque dum tertia mancipatione soluantur. Ergo si quando diuortium interceßißet* CVLPA MVLIERIS, *parte quadam dotis*, PRO LIBERORVM NVMERO MVLTABATVR. *De qua re Paulus Institutorum lib. II. Tit. de dotibus, ita disserit: Si diuortium est matrimonij, & hoc* SINE CVLPA MVLIERIS *factum est: dos integra repetetur: Quod si* CVLPA MVLIERIS *factum est diuortium, in singulos liberos* SEXTA *pars dotis a marito retinetur, vsque ad mediã partem duntaxat dotis. Quare quoniam quod ex dote conquiritur liberorum est, qui liberi in patris potestate sunt: id apud virum necesse est permanere. Facto igitur diuortio contenditur*, AN DOTIS PARS PRO LIBERIS, *id est vel liberorum causa, vel quia* PRO NVMERO LIBERORVM *retinebatur*, APVD VIRVM DEBEAT PERMANERE. *Hic subiectum quidem est, factum diuortium à muliere nuntiatum. Prædicatum vero, apud virum* SEXTÆ *partis dotis, post diuortium permansio. Quæstio, an post diuortium factum,* MVLIERE NVNTIVM REMITTENTE, SEXTAM DOTIS PARTEM APVD VIRVM MANERE *oporteat.* Sed & pactis dotalibus interdum cautũ fuisse vt DOS LIBERORVM NOMINE APVD MARITVM RESIDERET, ostẽdit, L. si dotali, D. sol. mat. Pro liberis autẽ nihil ex dote remanere oportuisse, vbi ius cõnubij nõ erat, Cic. Topic. docet. MORVM autẽ nomine, GRAVIORVM quidem, (quo loco, Adulteria tantùm habebantur) SEXTÆ retinebantur: LEVIORVM autem, quales erant omnes reliqui, OCTAVA, vt idem Vlpianus auctor est: qui hoc amplius docet, mariti quoque mores non vxoris tantùm punitos. Propter maiores enim mores, dotem præsentem reddebat, quæ alioquin die certa reddenda erat: Propter minores verò, senum mensum die. Vbi autẽ ea dos erat, quæ præsens reddi soleret, tantùm ex fructibus iubebatur reddere, quantum in illa dote quadriennio reddebatur. De MORIBVS etiam inter virum & vxorem AGEBATVR, L. illud, D. de pact. dotalib. erátque inter eos ea de re Iudicium constitutum in quo inuicem mores vir & vxor accusabant: cuius Iudicij fit mentio in Rubrica de Repudiis & iudicio de morib. sub. in Cod. Iustinia. & L. vlt. eo. tit. necnon in L. 1. C. Vict. ciuilit. etim. ag. in C. Th. & L. vlt. de incest. nupt. eo. In eo autem iudicio quærebatur, VTRIVS CVLPA DIVORTIVM FACTVM ESSET. Papinian. in L. viro, D. solu. matrim. *Viro atque vxore* MORES *inuicem* ACCVSANTIBVS, CAVSAM REPVDII DEDISSE VTRVMQVE, PRONVNTIATVM EST. Idem Papinian. in L. miles, §. vlt. D. de adulter. *Ream adulterij vxorem duxi: Eam damnatam mox repudiaui. Quæro, an* CAVSAM DISCIDII PRÆSTITISSE *videor? Respondit, cum per legem Iuliam huiusmodi vxorem retinere prohibear, non videri* CAVSAM TE DISCIDII PRÆSTITISSE, *palam est. Quare ius ita tractabitur*, QVASI CVLPA MVLIERIS FACTO DIVORTIO. In eiusmodi verò iudicio cõpensationem Morum admissam indicat, d. L. viro. Vnde Scæuola in L. cũ mulier, D. sol. matr. *Cum mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil* EX DOTE RETINETVR. *Cur enim improbet maritus* MORES, *quos ipse ante corrupit, aut postea probauit?* Marcellus in L. Lucius, D. eo. *Et probetur* CVLPA MVLIERIS MATRIMONIVM DISSOLVTVM, *an possit maritus* PROPTER CVLPAM MVLIERIS DOTEM RETINERE. Et hæ sunt POENÆ DISCIDII, in L. Non vt à patre, D. de captiu. & postlim. Pœnas enim legibus fuisse comprehensas, vbi alterutrius coniugum CVLPA, DIVORTIVM FIEBAT, ait L. si ita stipulatio, D. de verb. oblig. Inde est quod Vlpian. in L. si ex causa, §. nunc videndum, D. de minorib. *Si mulier*, ait, *cum* CVLPA DIVERTISSET, *velit sibi subueniri, vel si maritus, puto restitutionem non habendam.* Ideóque in stipulatione de reddenda dote, condicioni addebatur, vt SI DIVORTIVM SINE CVLPA MVLIERIS FIERET, DOS OMNIS REDDERETVR, RESTITVERETVRQVE, L. Caius, D. sol. mat. Eadem de causa, in specie, L. si socer, §. 1. D. sol. matr. CVLPA MARITI DIVORTIO FACTO solutum matrimoniũ proponitur, propterea quod aliter dotis integræ repetitio nõ erat. Exẽplũ autẽ sententiæ in huiusmodi iudiciis præbet Plin. lib. XIIII. cap. XIII. his verbis, *C. Domitius Iudex pronuntiauit* MVLIEREM VIDERI PLVS VINI BIBISSE, QVAM VALETVDINIS CAVSA, VIRO INSCIENTE, AC DOTE MVLTAVIT. Eiusdẽ generis est Marij sententia quæ à Valer. Max. lib. VIII. cap. II. refertur. Nã cum C. Titinius Minturnẽsis, Fanniã

Universidad de Deusto
Biblioteca

vxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam dote spoliare conaretur, C. Marius sumptus inter eos Iudex, cùm cognouisset, Titinium Fanniæ patrimonio insidias struentem impudicæ coniugium expetisse, Mulierem impudicitiæ reã, sestertio nummo, Titinium summa totius dotis damnauit. Quod ita Plutarchus in Mario narrat. Καὶ κατεψήφισται τὸν Μάριον εἰς οἰκίαν φανίας γυναικὸς ἐκ εὐμόρφου δοκούσης ἔχειν ἑαυτὸν, ἐξ αἰτίας παλαίας. ἦν γὰρ ἀνὴρ τῇ φανίᾳ πένης· τοῦτον ἀφελόμενος, τὴν φερνὴν ἀπέτισε λαμπρὰν ἅπασαν· ὀδὲ μοιχείαν ἐνεκάλει. Καὶ γίνεται Μαρίου ὑπατεύοντος τὸ ἕκτον δίκης· ἐπεὶ δὲ τῆς δίκης λεχρμδῆς, ἐφάνετο ἡ φανία ἀκόλαστον γεγονέναι, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν φερνὴν ἐκέλευσεν ἀποδοῦναι, τῆς δὲ γυναικὸς ἀτιμίας ἕνεκα τῇ καταδίκῃ χαλκοῦς πόσους ἔζημίωσεν.

Ceterùm præter Retentionem ob res Amotas, etiam rerum Amotarum Actio viro aduersus mulierem vltro competebat. Quò iudicio dãnata mulier, si res quas amouerat non redderet, æstimari debebat, QVANTI IN LITEM VIR IVRASSET: Nec debebat pro euictione promittere vir, cum ex contumacia mulieris id ita accideret, L. si cum dos, §. vlt. & L. Ideo, D. rer. amotar. In eo verò iudicio, COMMODI, SI QVOD AMOTIS REBVS VIR AMISISSET, ratio habenda erat, L. si mulier, §. Rerum, D. eod. tit. Et licet aliàs quatenus facere possent, condemnatio fieret, in hoc tamen iudicio, nec vito, nec mulieri proderat, SI FACERE NON POSSENT: pendebat enim id ex Furto, L. si mulier, §. vlt. D. rer. amotar. L. si rerum, D. de re iud.

In Iudicio Tutelæ, rationem tutor reddebat in omnibus quæ vel fecerat, cùm facere non deberet, vel non fecerat, cum facere deberet: præstando dolũ, culpam, & quantam in suis rebus diligentiam. In hoc vero Iudicio de seruis quoque interrogationes, sed & quæstiones habendę erant, & hoc OFFICIO IVDICIS CONVENIRE placuit, L. 1. §. de seruis, D. de tutel. & rat. distr. Non tantùm autem ante condemnationem sed etiam post, DESIDERARE Tutor poterat, MANDARI SIBI ACTIONES ADVERSVS CONTVTOREM PRO QVO CONDEMNATVS ERAT, d. L. 1. §. non tantùm. Si tutelæ vel negotiorum gestorum ageretur, incerto hoc quantum ab aduersariis deberetur Tutori, procuratorive: ARBITRATV IVDICIS CAVENDVM ERAT, QVOD EO NOMINE EIS ABESSET, L. si tutelæ, D. eo. Sumptuum autem qui bona fide in Tutelam, non in ipsos Tutores facti essent, ratio haberi solebat, L. à tutoribus, §. vlt. D. de adm. tutor. Itaque tutor, si plus in pupillum impendisset, quam esset in facultatibus, Iudicem qui contrario Iudicio cognoscebat, spectasse, an pupillo expedisset ita rem administrari, & an tutor ex officio sumptus fecisset, ait, L. 1. §. vltimo, & L. quid ergo, D. de contrar. tut. L. 1. §. vltimo. Si tutor dolo inuentarium non fecisset DAMNABATVR IN ID QVOD PVPILLI INTERERAT, quod iureiurando in litem æstimabatur, L. tutor qui repertorum, D. de administr. tut. In tutelæ iudicio non erat audiendus tutor, cùm DICERET, IDEO CESSASSE PECVNIAM PVPILLAREM QVOD IDONEA NOMINA NON INVENIRET, SI ARGVERETVR eo tempore suam pecuniam bene collocasse, L. tutor secundum, §. 1. D. de administr. tut. Cùm vero in eo iudicio quærebatur, quæ nomina à tutore facta agnoscere pupillus deberet, poterat tutor eam condicionem adulescẽti deferre, VT ID QVOD GESSISSET TVTOR IN CONTRAHENDIS NOMINIBVS, AVT IN TOTVM AGNOSCERET, AVT A TOTO RECEDERET, L. cum quæritur, D. eodem. Quòd si fortè tutor pecunias pupilli nomine credidisset, quarum exigendarum dies nõdum venerat, in tutelæ iudicio creditæ pecuniæ dies expectandus erat, si quidem tutor potuerat & debuerat credere, L. si tutelæ, D. eod. OFFICIO IVDICIS QVI tutelæ cognoscebat, congruebat reputationes tutoris non improbas admittere. Vt putà, SI DICERET IMPENDISSE IN ALIMENTA PVPILLI VEL DISCIPLINAS. Modus autem, si eũ Prætor non statuisset, pro modò facultatum pupilli, debebat arbitrio iudicis æstimari, L. ii. D. vbi pupill. educ. vel mor. deb.

Si minoris actum esset cum tutoribus, adsistentibus curatoribus, pupillo ob hoc agente cum curatoribus, ei CONDEMNABANTVR IN ID QVOD SVA INTERERAT MINORIS TVTORES CVLPA EORVM CONDEMNATOS ESSE. Curatores verò si nondum iudicatum fecissent, poterant prouocantes, per exceptionem doli CONSEQVI, VT EIS MANDARENTVR ADVERSVS TVTORES ACTIONES, L. si minoris, D. de administr. tut. Si sine herede tutor decessisset, & neque inuentaria, neque alia instrumenta à fideiussore eius exhiberentur, poterat fideiussor conueniri ex stipulatione, QVANTI PVPILLI INTERERAT, L. fine, D. eod.

Ob dolũ autẽ malum vel culpam tutoris pupillus quidẽ possessor condemnabatur, sed non quãti actor in litem iurasset. Et ita demum, si rem à tutore pupillus seruare posset, L. 1. D. quan. ex fac. tut. Si pupillus contra tutores eorúmque fideiussores Iudicẽ accepisset, Iudice defuncto, priusquam ad eum iretur, & altero Iudice contra solos fideiussores dato, OFFICIO COGNOSCENTIS conueniebat, si tutores soluendo essent, & administratio non dispar, sed communis fuisset, portionum nullam admittere rationem ex persona tutorum, L. pupillus, D. de fideiussorib. tut. In tutores verò curatori ésque finito officio non dabatur Iudicati actio, L. post mortem, D. quan. ex fac. tut. Et vice versa si secundum tutorem Iudicatum esset, iudicati actio ad pupillum transferebatur, L. tutor interposito, D. quan. ex. fac. tut.

Vsuras eius pecuniæ, quam pupillarem agitauerat, præstare debebat heres tutoris. Quantas autem & cuius temporis vsuras præstare deberet, ex bono & æquo constitui ab Iudice oportebat, L. cùm ostendimus, §. vsuras, D. de fideiussorib. & nominator. tutor.

De Officio etiam Iudicis quẽ in causa legati datum, ait L. si quod ex Pamphila, D. de legat. II. tractemus. Legatarius vel rem sibi legatã vindicare, & SVAM ESSE PETERE poterat, vel iure pignoris persequi, vel EX TESTAMENTO AGERE, EAM SIBI DARI OPORTERE, L. non quocumque, §. si ex bonis, D. de legat. 1. In potestate autem eius erat qua actione vti vellet, L. si seruus, §. cùm homo, D. de leg. 1. Variis enim actionibus legatorum simul legatarius vti non poterat: quia legatum datum in partes diuidi non poterat: Nec eamente legatariis cõcessum erat pluribus actionibus vti: sed vt laxior eis agẽdi facultas esset, ex vna interim quæ fuisset electa, legatũ petere, L. cum filius, §. variis, D. de legat. II. Quod si legatarius antequam constituisset qua actione vti vellet, decessisset, duobus heredibus relictis, hi legatum accipere, simul venientes, nisi cõsensissent, non poterant. Quare quamdiu alter rem vindicare volebat, alter in personam agere non poterat: sed si consensissent, rem communiter habebant. Consentire autem vel sua sponte debebant, vel Iudice imminente, L. huiusmodi, §. vlt. D. de leg. 1. Duobus verò si communi fundus legatus esset, etiam si alter vindicaret, alter ex testamento ageret, non plus quam partem habebat is qui ex testamẽto agebat: Itaque si partis æstimationẽ alter Actione ex testamento abstulisset, alter postea fundum totum vindicans, exceptione doli pro parte dimidia repellebatur, L. si pluribus & L. duobus, D. eo. Sed si testator vtrumq; legatariorum solidum accipere voluisset, vni PRETIVM, ALII IPSA RES assignabatur, electione rei vel pretij seruanda ei, qui prior de legato seu de fideicommisso litem contestatus fuisset: ita tamen, vt non haberet licentiam altero electo, ad alterum trãsire, d. L. si pluribus.

Legatario puero, si is propter incertam detractionem, quæ legis Falcidiæ beneficio ex legatis fieri debebat, iustam haberet ignorantiam, quotam partem rei sibi legatæ vindicare deberet, incerte partis vindicatio dabatur, L. quæ de tota, §. 1. D. de rei vindic. Peculio vtique legato, si id in corporibus esset, & nihil seruus domino, vel conseruis liberisve domini deberet, integra corpora vindicabantur. Sin verò esset, quod domino vel supradictis personis deberetur, domini singula corpora pro rata debebant, L. si peculium, D. de pecul. leg. Mulier cui vir semel penũ heredem dare, & si in non dedisset, nũmos dare, damnauerat, pecuniam petere poterat: penus verò in præstatione erat. Habebat igitur heres oblationem tamdiu quamdiu lis de pecunia cum eo contestata esset. Quod si in annos singulos penus legata esset, per singulos annos penus adhuc poterat præstari. Sin minus, summæ per singulos annos petebantur, L. 1. D. de penu. leg. L. 1. §. Item si ita, D. ad L. Falcid. L. cum fine & L. si penum, D. quando dies legator. Porro etiãsi res tradita fuisset, quæ legata erat, quamdiu aliquid iuris rei deerat, adhuc tamen ipsa res petenda erat: vt puta, poterat FVNDVS PETI, licet traditus esset, si ius quoddam cautionis supererat, L. etiam, D. de solutionib.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed & si sine iudicio præstita res legata euincebatur, poterat nihilominus ex Testamento peti: At si iudicio petita esset, OFFICIO IVDICIS CAVTIO necessaria erat, vt esset ex stipulatu actio, L. si domus, §. 1. D. de leg. 1. Is planè cui rerum depositarum electio relicta erat, & AD EXHIBENDVM cum eo apud quem depositæ erant, AGERE poterat: & cum herede, VT IS DEPOSITI AGENDO, FACVLTATEM ELIGENDI SIBI PRÆSTARET, L. si tibi, §. vlt. D. de optio. leg. Sed & is cui centum amphoræ, quas vellet, legatæ erant, EX TESTAMENTO AGENDO CONSEQVI poterat, VT DEGVSTARE SIBI LICERET, aut QVANTI INTERFVISSET, LICERE SIBI DEGVSTARE, AD EXHIBENDVM AGERE poterat, L. 11. §. vlt. D. de Trit. vino & ol. Mancipiorū vtique optione, vel electione legata decernere debebat Prætor, NISI INTRA CERTVM TEMPVS AB IPSO PRÆFINITVM LEGATARIVS ELEGISSET, ACTIONEM LEGATORVM EI NON COMPETERE. Quo die finito, denegabat Prætor mancipiorum alienatorum, manumissorúmve vindicationem, L. Mancipiorum, D. de opt. leg. Pari modo si vni electio serui, & alij reliqui legati essent, decernendum erat à Prætore, NISI INTRA CERTVM TEMPVS OPTASSET IS CVI OPTIO LEGATA ERAT, PETITIONEM EI NON DATV IRI, L. si tibi, D. eo. tit.

Legatorum autem petitio aduersus heredes pro partibus hereditariis cōpetebat, nec pro his qui soluendo non erant, onerari coheredes oportebat, L. legatorum petitio, D. de legat. 11. Quòd si à pluribus heredibus legata relicta essent, eáque vnus ex his præcipere & præstare iussus esset, in potestate erat legatariorum, vtrúmne à singulis heredibus petere vellent, an ab eo qui præcipere iussus esset. Itaque is qui præcipere iussus erat, coheredibus CAVERE debebat INDEMNES EOS PRÆSTARE, L. si à pluribus, D. de legat. 1.

Bonorum certè parte legata heredi succurrebatur, vt ipse eligeret, siue rerum quæ sine damno diuidi possent, partes, siue æstimationem dare mallet. Poterat autē vel paucioribus vel in vna re partem relictam legatario dare, in quam vel legatarius consensisset, vel Iudex æstimasset, ne necesse haberet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem, L. non amplius, §. 1. & L. potest, D. de leg. 1.

In actione autem ex testamento, fructus in petitionem deducebantur, non quos heres perceperat, sed quos legatarius percipere potuisset. Item vsuræ, quarum modum IVDEX ÆSTIMABAT, statuebatque morem regionis sequens, L. cùm seruus, §. fructus, D. de lega. 1. Et cùm homo ex testamento petitus erat, causam eius temporis quo lis contestabatur, actori repræsentandam fuisse, ait L. quæsitum, §. vlt. D. eo. Legato verò perito, in litem iuratum ob heredis contumaciam ostendit, L. cùm pater, §. 1. D. ad L. Falcid. Porrò vbi & quò loci ab herede præstanda esset, res legata, traditur in L. cùm res, D. de legat. 1. L. Quòd legatur, D. de Iudiciis. Sed si inter duos dubitaretur de eodem legato cui potius dari oporteret, & heres soluere paratus esset, deinde ambo defendere heredem parati essent, eligere debebat heres cui solueret vt ab eo defenderetur, L. si quis seruum, §. si inter & §. vlt. D. de leg. 11.

Sanè in pecunia legata confitenti heredi Prætor ex bono & æquo modicum tempus ad solutionem dabat, vt suscipere iudicium non vrgeretur. Sed si confiteretur se quidem debere, iustam autem causam adferret, cur vtique præstare non posset, audiendus erat: vt putà, si aliena res legata esset, negarétque dominum eam vendere, vel immensum pretium eius rei petere adfirmaret: aut si seruum hereditarium negaret se debere præstare, fortè patrem suum, vel matrem, vel fratres naturales. Æquissimum enim erat concedi ei ex hac causa æstimationem OFFICIO IVDICIS præstare, L. si domus, §. in pecunia, D. de legat. 1.

Seruus autē vni ex heredibus vel extero legatus, si quid in hereditate malitiosè fecisse diceretur, fortè rationes interleuisse, non aliter adiudicandus erat, quàm ex eo volentibus coheredibus quæstio haberetur, L. seruus vni D. de leg. 1. Seruus etiam qui in negotio fuerat, legatus, non antè tradi debebat, quàm rationes explicaret: & si ad iudicium itum esset, Iudicis eædem partes esse debebant, L. seruo legato, §. si fundus, D. de leg. 1. Qui alimenta patris sui libertis debebat, si pro alimentis vineas eis reliquisset, non aliter eis

eis ex causa fideicommissi vineæ præstandæ erant, quàm si testamenti obligatione heredes liberassent, L. cū alimenta, §. 1. D. de alim. leg. Iam debitor cui liberatio legata erat, non tātùm exceptione vti poterat, si ab eo peteretur, sed & si nō peteretur, agere poterat, VT LIBERARETVR PER ACCEPTILATIONEM. Hæc ita si solus esset debitor. Nā si cū alio debitor esset, eíque soli consultū testator vellet, agēdo ex testamēto cōsequebatur, nō VT ACCEPTO LIBERARETVR, ne etiā cōreus liberaretur cōtra testatoris voluntatē, sed vt pacto liberaretur, L. III. §. nunc de effectu, L. si quis rem in prin. & §. Idē Iulianus, L. si damnatus, D. de liberat. leg. Si debitoris gratia vt ille liberaretur, creditori legatum eius testator reliquisset, agente creditore ex testamento, non aliter heres condemnari debebat, quàm si CAVERETVR EI ADVERSVS DEBITOREM DEFENSVRI. Itē agente debitore nihil amplius heres præstare debebat, quàm vt eū aduersus creditorē defenderet, L. III. §. vlt. & L. quid ergo, D. eo. tit.

Si is qui stipulatus erat Stichum aut decem, damnasset heredē Stichū nōn petere actio ex testamento in hoc erat, VT DEBITOR ACCEPTO LIBERARETVR, L. nō solùm autē §. 1. D. de liber. leg. Si ab impuleris substituto libertas relicta esset, pupillúsque liteni cum debitore contestatus esset, substitutus actione ex testamento tenebatur in hoc vt remitteret actiones, L. non solùm autem, §. liberato, D. de liber. leg. Si colono suo dominus vsumfructum fundi quem is colebat, legasset, agebat colonus cum herede ita, vt Iudex cogeret heredem ex locationis actione eum liberare, L. cui vsusfructus in fi. D. de vsufr. leg. In omnibus certè, vbi auctoritas sola Testatoris erat, neque omnimodo spernenda, nec omnimodo obseruāda ea erat: sed interuentu Iudicis, debebāt res si non ad turpem causam ferrentur, ad effectum perduci, L. Quintus Mutius, §. vlt. D. de annu. leg. Officio etiam Iudicis legati, incerti quantitatem, secundum patrimonij æstimationem definiri posse tradit Celsus in L. quidam in testamento, D. de legat. 11. Mentis quoque & voluntatis Testatorū quæstiones ad Iudicum notionē pertinuisse ostendunt, L. non aliter, §. vlt. L. quæsitū, §. Mæui. D. de legat. III. L. quæsitū, §. sed & ipse Papinianus, D. de instr. vel instr. leg. Si heres cuius fidei cōmissum erat, vt Scio fundū aut centum daret, fundum Titio vendidisset, Prætoris officio conueniebat, vt si centum Titius offerret, inhiberet fundi persecutionē. Sed & aduersus ipsum heredem, nō alienato fundo, OFFICIVM PRÆTORIS SIVE ARBITRI tale esse debebat, vt si fundus nō præstaretur, neque pluris neque minoris, quàm centum æstimaretur, L. si quādo, §. 1. D. de leg. 1.

Si cui fideicommissum relictū erat, si de ea re controuersia mota esset, FIDEICOMMISSVM SOLVI pronuntiabatur, L. minor annis XXV. cui fideicommissum, D. de minor. Arbiter autem ad restituendum fideicōmissum, quod se debere heres cōfessus erat, datus, si nihil deberi comperisset, ob id quod nullum fideicommissum fuisset, non debebat heredē ABSOLVERE: sed eum AD PRÆTOREM REMITTERE, VT ABSOLVERETVR: Si vero quia testator fortè soluendo non erat, aut quod heres omne solutum esse apud Prætorem dixerat, & cum cōtrouersia & cōputatio difficilior esset, Arbiter datus fuerit: saluo OFFICIO absoluere poterat. Hæ enim partes eius erāt, vt si in computatione nihil inueniretur, posset absoluere: sed ex superiore casu ad Prætorem remittere debebat, vt absolueretur, L. cum fideicommissum, D. de confess.

Hoc loco eas cautiones proponam quæ in controuersiis ex testamento proficiscentibus, solebant Iudicum interuentu; officióve interponi. Si res quæ legata erat, an in rerum natura esset, dubitaretur, fortè si dubium esset, an homo viueret, agi quidem ex testamento poterat: sed OFFICIO IVDICIS CONTINEBATVR, VT CAVTIO INTERPONERETVR, qua heres CAVERET, EAM REM PERSECVTVRVM, ET SI NACTVS ESSET, LEGATARIO RESTITVTVRVM, L. seruo legato, §. vlt. D. de leg. 1. Si cui legatū vel fideicommissum relictum esset, vti quid faceret, denegabatur actio, si non CAVERET FVTVRVM QVOD DEFVNCTVS VOLVERAT, L. si tibi legatum, D. de legat. III. Sic & in L. si quando in fi. D. vt legat. seu fideic. *Repromissio planè exigenda est*, VOLVNTATI DEFVNCTI STATVIRI.

Si pluribus testator honorem habere voluisset, ad persecutionem legati omnes admittebantur: vt putà, si decem rei stipulandi essent eiusdem rei nomine, & heres vel fideicommissarius rogatus esset, vt eis solueret: fideicommissum relictum omnes petere

Universidad de Deusto
Biblioteca

poterant,& prout cuiusque intererat,consequebantur. Vnus igitur qui occuparet,agẽdo totum consequebatur, ita VT CAVERET, DEFENSV IRI ADVERSVS CETEROS FIDEICOMMISSARIOS, EVM QVI SOLVERET: siue socij essent, siue non, L. fideicommissa, §. plerumque D. de legat.III. Si testator petiisset ne domus alienaretur,sed vt in familia relinqueretur,eique voluntati non paruisset heres, fideicõmissum omnes qui in familia erant,petebant: Verùm ita proximus quisque admittẽdus erat,si paratus esset CAVERE, SE FAMILIÆ DOMVM RESTITVTVRVM,L. pero,§.vlt. D.de legat.II.Si filio,fratri alumno minùs industrio prospicere volens testator centum legasset,vt fundum emeret: non cogebatur heres præstare, nisi CAVTIONE INTERPOSITA, VT FVNDVS COMPARARETVR, AC POSTEA NON ALIENARETVR, L.Titio cẽtum ita D.de condic.& dem.Si heres fundum Seio dare,& si eum Seius alienasset,eundem Titio dare damnatus esset, heres exceptione doli posita,prospicere sibi CAVTIONE à Titio poterat, DE EO FVNDO NON ALIENANDO, L.III. §. si quis ita D.de adim.leg. Legatarius verò heredi qui controuersiam hereditatis iam pateretur,vel speraret, CAVERE DE RESTITVENDO LEGATO SIBI PRÆSTITO debebat: Quæ stipulatio euicta hereditate committebatur: eique viri boni arbitrium inerat,L.III.§.si Legatarius & §.seq. D.si cui plus quã per L.Falcid. Mœcian.in L.Si heres, D.eod. Si heres partem bonorum,vel etiam vniuersa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommisso:decretum est,vt petitori CAVENTI,EVICTA HEREDITATE RESTITVERI, solueretur. Quinetiam si Legatarius heredi dare iussus esset,& heredi controuersia hereditatis fieret, si caueret Legatarius, EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI: ipsi quoque cauendum erat, REDDI QVOD DEDISSET, L.qui heredi, §.1. D. de condic. & demonstr. Hæc vero cautio locum habebat si iusta causa esse videbatur. Nam iniquum erat,omnimodo caueri,nondum illata controuersia litis, cum possent ei iusoriæ minæ fieri: ideóque eam rem Prætor ad cognitionem suam reuocabat. L.hæc autem D. si cui plus quam per L. Falcid. Sanè cautio ista necessaria erat, si quis pecuniam suam solueret,vel rem traderet:si verò pecuniam hereditariam solueret,vel rem traderet,quidam putabant non cauendum: quia nec teneri poterat eo nomine victus, cum nõ possideret,vel dolo malo fecisset quominus possideret, L.hæc autẽ §.hæc cautio, D.eo. Quãdoq; & cautio de indẽnitate interponebatur. Vlp.in L.cogi,§.Idẽ quærit, D.ad Trebellian. *Si quis paratus sit domino* CAVERE DE INDEMNITATE. Et in L.nam quod §.vlt. D.eod.tit. *Tametsi* INDEMNITATIS CAVTIO *offeratur*. Et in L.debitor, D. eod. *Nisi prius* DE INDEMNITATE ESSET EI CAVTVM, *vel soluta pecunia esset*. Ab eo autem qui annua legata præcipere ad distribuendum iussus erat,cautionem exigi non potuisse, CESSANTIVM PARTES REDDI, nisi apertè cauere iussus esset,scribit Paul. in L.Diuus D.si cui plus quam per L.Falcid.

Si socer nurui dotem relegasset, ea mente vt ea dotalem pecuniam reciperet, quia maritus dotis persecutionem non amittebat, mulier ex testamento agens CAVERE debebat, DEFENSV IRI HEREDEM ADVERSVS MARITVM: maritus item si prior ageret, CAVERE, ADVERSVS MVLIEREM DEFENSV IRI, L. 1.§.Celsus, D.de dote præleg. Similiterque si socer filio suo exheredato, dotem nurus legasset, non aliàs ille legatum consequebatur,quam si CAVISSET, HEREDES ADVERSVS MVLIEREM DEFENSV IRI, L. 1.§.per contrarium, D.eod. Eáque est CAVTIO DEFENSIONIS, in L.pater dotem, D.eod. tit. Si fundus dotalis locatus esset à marito ad certum tempus: vxor non aliàs fundũ ex relegatione consequebatur,quàm si CAVISSET, SE PASSVRAM COLONVM FRVI: DVMMODO IPSA PENSIONES PERCIPIAT, L.1.§.vlt.D.eo.

Si pater dotem à nuru acceptam filio exheredato legasset:heres patris oppositâ doli exceptione,non ante soluere legatum cogendus erat,quam ei CAVTVM ESSET DE INDEMNITATE SOLVTO MATRIMONIO, L.pater dotem,D.de dote præleg. Si peculium serui legasset,is qui iudicium eo nomine acceperat, non aliter peculium ex causa legati præstandum erat quam si DE ACCEPTO IVDICIO HEREDI CAVERETVR, L.qui peculium, D.de pecul.leg.

Si

Si seruo manumisso peculium legatum esset,non aliàs heres peculium præstare debebat,nisi ei CAVERETVR, DEFENSV IRI ADVERSVS CREDITORES PECVLIARES, L.si seruo,D.de pecul.leg.Si Stichus legatus esset, ísque culpa heredis compareret,CAVERE heres debebat DE RESTITVTIONE SERVI, non æstimationem præstare. Sed & si seruus alienus in fuga esset sine culpa heredis,aut ab hostibus captus esset, CAVEBAT SIC, VT SI APPREHENSVS ESSET, AVT IPSE AVT ÆSTIMATIO PRÆSTARETVR. Sed si Stichus aut Pamphilus legatus esset,& ambo in fuga essent,non ita CAVEBATVR, VT SI AMBO IN POTESTATE REDIRENT, sed,SI VEL ALTER, ET VEL IPSVM, VEL ABSENTIS ÆSTIMATIONEM PRÆSTANDAM. Item si res aliena vel hereditaria sine culpa heredis periisset, vel non compareret,nihil amplius quàm CAVERE eum oportebat: sed si culpa heredis periisset,statim damnandus erat, L. cùm res,§.sed si Stichus, D.de lega.1.

In omnibus planè condicionibus quæ morte legatariorum finiebantur, receptum erat,VT MVCIANA CAVTIO interponeretur,L.Titio fundus,D.de condic. & demon.Papinian.in L.Heres meus qui post,D.eod. *Qui post* MVCIANAM CAVTIONEM *interpositam legatum accepit: si contra cautionem aliquid fecerit,stipulatione commissa, etiam fructus heredi restituet. Hoc enim legatarius & in exordio cauere cogitur.*

De euictione prædiorum vel mancipiorum,vel ceterarum rerum Cauere heres cùm restituebat hereditatem, non debebat. Quinimmo in contrarium CAVERE HEREDI oportebat, si QVID EX HIS EVICTVM ESSET, QVÆ AD IPSO HEREDE VENIERANT, L.de euictione,D.ad S.C.Trebell.Sed & si antè cum herede compromissum fuisset,fideicommissarius heredi cauere debebat. Et generaliter cùm heres multa antequã restitueret,administrauerat,non aliàs restituere cogebatur, quàm RI CAVERETVR, L.cùm hereditas,D.eo.

Si cui plus quàm liceret, legatum esset, dubitaríque iustè posset, vtrùm lex Falcidia locum habitura esset,nécne, Prætor heredi subueniebat, vt ei legatarius satisdaret: VT SI APPARVISSET EVM AMPLIVS LEGATORVM NOMINE CEPISSE, QVAM ET LEGE FALCIDIA CAPERE LICEBAT, QVANTI EA RES ERAT, TANTAM PECVNIAM DARI, DOLVMQVE MALVM A SE ABESSE, SPONDERET, L.1.D.si cui plus quàm per L.Falcid. Vnde Paul.in L.1.§. interdum,D.ad L.Falcid. *Interdum omnimodo necessarium est solidum solui legatario, interposita stipulatione,* QVANTO AMPLIVS QVAM PER LEGEM FALCIDIAM CEPERIT REDDI. Idem ead.L.§.si in annos. *Si in annos singulos legatum sit Titio,quia multa legata & condicionalia sunt,cautioni locus est,quæ in Edicto proponitur,* QVANTO AMPLIVS ACCIPIT REDDI.Pompon.in L.is cui,D.eodem. *Is cui fideicommissum soluitur,sicut is cui legatum est, satisdare debet,* QVOD AMPLIVS CEPERIT,QVAM PER LEGEM FALCIDIAM EI LICVERIT REDDI. Eáque est CAVTIO PRÆTORIA,in L.pœnales,§. Iulianus,D.eodem. Et CAVTIO QVÆ PROPTER LEGEM FALCIDIAM INTERPONITVR,L.nisi si,§.1.D.si cui plus. Cuius clausula hæc ponitur,in L.1.§.hæc verba,D.eo. *Hæc verba stipulationis,* QVOD AMPLIV LEGATORVM NOMINE CEPERIS, QVAM E LEGE FALCIDIA CAPERE LICEBIT. Et in §.idem Iulianus,ead.L. *Idem Iulianus scribit,eum cui quadrans sub condicione,& dodrans purè legatus est,* CAVERE *debere,* QVANTO AMPLIVS, QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICEAT, CEPERIT, REDDI. Et L.videamus,D. eod. *Videamus an stipulatio,* QVA AMPLIVS PER LEGEM FALCIDIAM LICVERIT, CEPERIS, DARI. In L.Regula,§.si quis ius, D.de iur.& fac.ignor. *Non solùm cautiones non exegerunt quæ interponi solent,* VT QVOD AMPLIVS CEPISSENT MVNICIPES, QVAM PER LEGEM FALCIDIAM LICVISSET, REDDERENT. Et L.filiusfam.§.apud Marcellum, D.de legat.1. *Ait Marcellus confestim fideicommissum Titio dandum: sed* CAVTIONE *exacta*, QVANTO AMPLIVS CEPERIT, REDDI.

Hæc autem cautio fideiussorum habebat præstationem,L.III.§.1.D.si cui plus quàm

Universidad de Deusto
Biblioteca

per L. Falcid. Et generaliter Prætoriæ satisdationes personas desiderabant pro se interuenientium: nec pignoribus quis, vel pecuniæ auri argentiue depositione in vicem satisdationis fungebatur, L. Prætoriæ, D. de stipul. præt.

Planè cùm dicebatur lex Falcidia locum habere, ARBITER DARI solebat AD INEVNDAM BONORVM QVANTITATEM, tametsi vnus aliquid modicum fideicommissum persequeretur: quæ computatio præiudicare non debebat ceteris qui ad Arbitrum missi non erant. Solebat tamen ab herede etiam ceteris DENVNTIARI FIDEICOMMISSARIIS, VT VENIRENT AD ARBITRVM, IBIQVE CAVSAM SVAM AGERENT: plerumque & CREDITORIBVS, VT DE ÆRE ALIENO PROBARENT. Habebat tamen rationem in legatariis, item in fideicommissariis: vt si offerret integrum quod relictum erat heres, desiderans caueri sibi stipulatione de qua diximus, audiretur, L. 1. §. cùm dicitur, D. si cui plus quàm per L. Falcid. Iudicē etiam datū, qui legis Falcidiæ inter heredē & legatarios rationem haberet, ostēdit, L. Cum Titio, D. ad L. Falcid. his verbis, quæ ideò apposui, quod Officium eius exprimant. *Cū Titio in annos singulos dena legata essent*, & IVDEX LEGIS FALCIDIÆ RATIONEM INTER HEREDEM ET ALIOS LEGATARIOS HABEAT: *viuo quidem Titio*, TANTI LITEM ÆSTIMARR *debeat*, QVANTI VENIRE ID LEGATVM POTEST, IN INCERTO POSITO, QVAMDIV VICTVRVS SIT TITIVS: *Mortuo autem Titio, non aliud spectari debet, quàm quid heres ex ea causa debuerit*. Scæuola etiam in L. maritus, §. vlt. D. eod. ad huiusmodi IVDICIS OFFICIVM pertinuisse ait, EXPLORARE EA PER QVÆ PROBARETVR, QVANTI ESSET IN BONIS. Itaque si heres legatariis legem Falcidiam opponeret, QVOD ADMINISTRASSET TVTELAS TESTATOR, QVARVM RATIO NONDVM REDDITA ESSET, ET QVOD NEGARET TANTVM REDIGI EX NOMINIBVS POSSE, QVANTVM IN CAVTIONE DEDVCTVM ERAT, rationū defuncti, & omnium instrumentorum hereditariorum, & pupillarium rationum, legatariis desiderantibus, heres DESCRIBENDI POTESTATEM FACERE debebat.

His & hæc non extra rem addam: Si heres institutus nollet adire hereditatem, metuens ne damno adficeretur, prospectum fuit, vt si fideicommissarius diceret, SVO PERICVLO ADIRE, ET RESTITVI SIBI VELLE: heres institutus adire & restituere hereditatem à Prætore cogeretur, L. quia poterat, L. ita tamen, §. si patronus, L. si cui purè, L. qui totam, D. ad S. C. Trebellian. Hinc in L. debitor, D. eod. CVM NOLLET ADIRE, VT SVSPECTAM, *coactus* IVSSV PRÆTORIS ADIT ET RESTITVIT. In L. facta, §. Iulianus, D. eod. *Et institutus* SVSPECTAM *sibi hereditatem esse* DICAT: *desiderante Titio*, IVBENDVM EVM ADIRE ET RESTITVERE. Et in L. seruo, in prin. D. eod. *Itaque qui* SVSPECTAM DICENT HEREDITATEM, *postulante domino* COMPELLEHDI ERVNT ADIRE, ET RESTITVERE HEREDITATEM. Et §. si testator, eo. *Dicendum erit compellendū heredē*, SI SVSPECTAM DICAT HEREDITATEM, ADIRE, ET RESTITVERE EAM MVLIERI. Et §. cùm Prætor, eo. *Cùm Prætor cognita causa per errorem, vel etiam ambitiosè* IVBERET HEREDITATEM, VT EX FIDEICOMMISSO RESTITVI, Et L. si postulante, D. eo. *Si postulante me* SVSPECTAM HEREDITATEM *ex* DECRETO PRÆTORIS ADIERIS. Et in L. ille à quo, §. 1. D. eo. *Heres non debet audiri si* SVSPECTAM SIBI HEREDITATEM DICAT. Et §. tempestiuum, ead. L. *Sed & si ipse Prætor heres institutus* SVSPECTAM DICAT. Et §. vlt. *Cogere poterit* SVSPECTAM HEREDITATEM DICENTEM ADIRE ET RESTITVERE. Et L. cogi, §. inde quæritur, D. eodem. *An* SVSPECTAM DICENS *cogi possit* ADIRE ET RESTITVERE HEREDITATEM. Quod genus loquendi vsurpatur rursus ead. L. §. sed & si quis, & §. sed & si miles, & §. cùm quidam. & §§. seq. L. ita tamen, §. 1. & §. qui suspectam. & §. si pater, L. si legatus, D. eod.

Fideicommissarios autem DESIDERARE debuisse PERICVLO SVO ADIRI HEREDITATEM, docet L. cogi, §. Mæcianus, D. ad Sc. Trebell. Sic & in L. seruo, §. pupillo,

pupillo, D. eo. *Quia neque tutore* DESIDERANTE PERICVLO PVPILLI ADIRI HEREDITATEM. Et mox: *Vel interrogati nutu possunt significare* VELLE SI PERICVLO SVO HEREDITATEM ADIRI. Idem Mæcian. in L. omnes, D. eo. *Omnes qui de hereditate deliberant*, DESIDERANTE *eo qui* SVO PERICVLO VELIT ADIRI HEREDITATEM *coguntur adire*.

Sufficiebat autem heredem institutum RECVSARE ADIRE: neque illud inquirebatur, SOLVENDO ESSET HEREDITAS, AN NON. Opinio enim, vel metus, vel color eius qui hereditatem adire nolebat, inspiciebatur, non substantia hereditatis. Nec verò ei præscribi debebat, CVR METVERET HEREDITATEM ADIRE, VEL CVR NOLLET, L. quia poterat, D. ad Trebellian. Is planè qui suspectam hereditatem dicebat, profiteri duntaxat debebat: NON SIBI EXPEDIRE ADIRE HEREDITATEM: NEQVE hoc dici oportebat, NON ESSE SOLVENDO, sed sufficiebat profiteri cum, QVOD NON PVTABAT SIBI EXPEDIRE HEREDITATEM ADIRE, L. sed & si alio, D. eod. Recusare autem non tantum præsentes, sed & absentes, vel per epistolam poterant, L. recusare, D. eod.

In Interdicto Quod vi aut clàm tanti lis æstimabatur, QVANTI ACTORIS INTERERAT ID OPVS FACTVM ESSE. OFFICIO autem IVDICIS ita Restitutionem fieri oportebat: vt in omni causa eadem conditio esset actoris quæ futura esset, si id opus de quo actum erat, neque vi, neque clàm factum esset, L. semper, §. hoc interdicto, & §. vlt. D. quod vi aut clàm. Hinc in L. si opus, D. eod. *Si* OPVS *quod quis* IVSSVS EST A IVDICE, QVI EX HOC INTERDICTO SVMPTVS EST RESTITVERE, *alius quis vi aut clàm sustulisset*. Et in L. vlt. §. si ad ianuam, D. eodem. *Si ad ianuam meam Tabulas fixeris, & ego eas priusquàm tibi denuntiarem, refixero: deinde inuitem Interdicto quod vi aut clàm exegerimus*, NISI REMITTAS MIHI VT ABSOLVAR CONDEMNANDVM TE QVASI REM NON RESTITVAS, QVANTI MEA INTERSIT. Ceterùm qui vi, aut clàm fecerat, si possideret, PATIENTIAM ET IMPENSAM TOLLENDI OPERIS: qui fecerat, nec possidebat, IMPENSAM: qui possidebat, nec fecerat, PATIENTIAM TANTVM DEBEBAT, L. competit, §. vlt. D. eod. Colonus vtique si arborem succidisset, vel quid aliud opus fecisset, iussu domini, ambo tenebantur, non VT PATIENTIAM PRÆSTARENT, sed vt IMPENSAM QVOQVE AD RESTITVENDVM PRÆBERENT. Si autem dominus non iusserat, colonus quidem tenebatur, VT PATIENTIAM ET IMPENSAM PRÆSTARET: Dominus verò nihil amplius quā PATIENTIAM PRÆSTARE cogendus erat, L. denique, §. vlt. D. eodem. Ex hoc etiam Interdicto Iudicem vel DAMNASSE REVM, VT SVA IMPENSA OPVS RESTITVERET, vel VT PATIENTIAM RESTITVENDI PRÆSTARET, docet L. si alius, §. 1. D. eod.

Ex Interdicto Vnde vi, Iudicem quandoque ita interlocutum, VIM FECISTI, docet L. si Præses, D. de pœnis. In hoc verò iudicio Restitui iubebatur Actor, vnde vi deiectus erat, vt apparet ex Cicetonis Oratio. pro Cæcina, & L. 1. §. qui vi, & §. si fundus, L. si plures, in fi. D. de vi & vi arm. In hoc vtique Interdicto tanti cōdemnationem fieri debuisse, QVANTI INTERESSET POSSIDERE, scribit Paul. in L. in Interdicto, D. eo. Vnde in L. si vi me, D. eodem. *Si vi me deiecerit, vel vi aut clam fecerit, quamuis sine dolo & culpa amiseris possessionē, tamen* DAMNANDVS ES, QVANTI MEA INTERSIT. Fructus verò restituendos etiam fuisse in hoc Interdicto ait, L. videamus, §. in Fauiana, D. de vsuris.

In Fauiana quoque & Pauliana actione, per quam quæ in fraudem creditorum alienata erant, reuocabantur, fructus quoque restituebantur: cùm Prætor id ageret, vt perinde essent omnia, atque si nihil alienatum esset, d. L. videamus, §. in Fauiana. Ea planè actione hoc creditores cōsequebātur, vt Restitutio fieret in pristinū statū, siue res esset, siue obligationes. Et si res essent, RESTITVI DEBEBANT CVM SVA CAVSA, & fructus non tantùm qui percepti erant, verumetiam qui percipi à fraudatore potuerant, veniebant, ita tamen vt sumptus facti deducerentur. Nam arbitrio Iudicis nō priùs cogendus erat

Universidad de Deusto
Biblioteca

rem Restituere, quàm si impensas necessarias recepisset, L. ait Prætor, §. per hanc, cum seq. L. hac in factũ, D. quæ in fraud. cred. Ceterũ si mulier cùm fraudandorũ creditorũ consilium inisset, marito suo, eidémq; debitori in fraudẽ creditorũ, acceptum debitũ fecisset dotis cõstituẽdæ causa, exitus Actionis Reuocatoriæ is erat, VT STIPVLATIO QVÆ ACCEPTA FACTA FVERAT, EX INTEGRO INTERPONERETVR, d. L. ait Prætor, §. si cũ mulier. Quinetiam si extraneus filiæfamilias nomine, dotẽ, fraudãdi causa, dedisset, Pater si non ignorasset, tenebatur ita, VT CAVERET, SI AD SE DOS PERVENIRET, RESTITVI EAM, L. vlt. §. item si extraneus, D. eod. In actione etiam Fauiana si res non restitueretur, tanti damnabatur reus, QVANTI ACTOR IN LITEM IVRASSET, L. tenetur, D. si quid in fraud. patr.

Aduersus furem, Rei Vindicatio, Condictio furtiua, ad Exhibendum, & Furti actiones competebant, L. si pro fure, §. 1. D. de condict. furt. Nam odio furum, quo magis pluribus actionibus tenerentur effectum, Iustinian. in §. sic itaque, Instit. de actionib. scribit, vt extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam tenerentur actione hac, SI PARET EOS DARE OPORTERE: quamuis esset etiam aduersus eos in rem actio per quam REM SVAM ESSE dominus PETEBAT. Cùm autem Furti actio ad pœnæ persecutionem pertineret, Condictio verò & Vindicatio ad rei recuperationem, recepta re nihilominus adhuc erat Furti actio. Vindicatio verò & Condictio tollebãtur: sicut ex diuerso, post solutam dupli aut quadrupli pœnam, salua erat Vindicatio, & Condictio: & sic neque Furti actio per Condictionẽ, neque Condictio per Furti actionẽ consumebatur, d. L. si pro fure, §. 1. & L. si pignore, §. cùm furti, D. de furt. Ideóque si quis à fure rem vindicasset, quia Condictio furtiua ei manebat, OFFICIO IVDICIS, qui de proprietate cognoscebat, continebatur, vt non aliter IVBERET RESTITVI, quàm si CONDICTIONEM PETITOR REMITTERET. Quod si ex condictione antè damnatus reus LITIS ÆSTIMATIONEM SVSTVLISIET, aut omnimodo ABSOLVEBATVR reus, aut si PARATVS ESSET PETITOR ÆSTIMATIONEM RESTITVERE, NEC RESTITVERETVR EI HOMO, QVANTI IN LITEM IVRASSET, DAMNABATVR EI POSSESSOR, L. ei qui furti, D. de furt. Vbi autẽ condicebatur seruus ex causa furtiua, id veniebat in condictionem QVOD INTERERAT AGENTIS, L. si condicatur, D. de condict. furt. In æstimatione verò facienda, id tempus spectabatur, QVO RES VNQVAM PLVRIMI EVERAT, L. in re furtiua, §. 1. D. eodem. Quòd si seruus sub condicione legatus, vel statuliber furto subreptus esset, pendente condicione, heres Condictionem habebat. Sed si lite contestata cõdicio extitisset, ABSOLVTIO sequi debebat. Quòd si pendente condicione condicio extitisset, IVDEX ÆSTIMARE DEBEBAT, QVANTI EMPTOREM INVENISSET, L. si seruus, D. de condict. furt. & L. si quis vxori, §. si statuliber, D. de furt.

Iam si bonæ fidei possessori ancilla duobus aureis empta subrepta fuisset, eiúsque nomine dominus & possessor furti agerent, emptori duplo QVANTI EIVS INTERESSET, æstimari debebat: domino autem, duplo QVANTI EA MVLIER EVERAT, L. furtiuam, D. de furt. Et generaliter in actione Furti, id quod intererat, duplatum fuisse, ait L. qui tabulas, D. eo.

Cauere autem ex hac actione petitor ei cum quo agebatur, non debebat, d. L. si seruus. Condicebantur vtiq; ipsa corpora furtiua, tamdiu quamdiu extabant: Cùm verò defierant esse in rebus humanis, nec fur obtulisset, durabat Condictio æstimationis, L. in re furtiua, D. de condictio. furt.

Boue autem subrepto & occiso, CONDICTIO & BOVIS & CORII & CARNIS domino competebat, scilicet si & corium & caro contrectata fuerant. Cornua quoque condicebãtur. Sed si dominus Condictione, bouis pretium consecutus fuisset, & postea aliquid eorum, de quibus suprà dictum est, condiceret, omnimodo exceptione summouebatur. Contrà, si corium condixisset, & pretium eius consecutus, bouem condiceret, OFFERENTE fure PRETIVM BOVIS, DETRACTO PRETIO CORII, DOLI MALI EXCEPTIONE SVMMOVEBATVR, L. si seruus furtiuus, §. vlt. D. eod.

Longum esset Iudicum circa singulas actionum species Officium minutatim persequi, & omnium condemnationum, quas in Commodati, Depositi, Pro socio, Mandati, Empti, Venditi, Locati, Conducti, De peculio & aliis id genus, fieri debuisse, in libris nostris legimus, exempla proferre. Ac mihi certè ad alia festinanti, & quantum à tergo negotij immineat reputãti, multa necessariò prætermittenda, multa leuiter attingẽda sunt, cũ plerasq; formulas è suis cubilibus excitasse, aut etiã ad eas inuestigandas, indagandas, persequendas aliorũ ingenium industriámque acuere satis sit. Vt tamen eos in quibus reliquæ latent, locos breui stringam, de Officio Iudicis in aliis actionibus, traditur in L. sed addes, §. si dominus, L. qui insulam, & L. si merces, §. in vicino, D. locati. L. sed mihi, §. heres, L. si vt certo, in prin. L. is qui commodatum, L. vnde quæritur, L. in rebus, §. vlt. D. commoda. L. si rem alienam, §. vlt. L. si seruos, in fi. L. creditor, & L. vlt. in prin. D. de pignerat. act. L. si in pignore, D. de fideiussorib. L. 11. D. de distract. pign. L. si seruus communis, §. hoc etiam, D. de furt. L. sed si ex parte, D. quod cum eo. L. summa, §. vlt. L. si damni, L. si ex duobus, §. in hoc autem, L. in bonæ, & L. si creditor, §. seruum, L. si posteaquam, L. quod debetur, & L. ex facto, D. de pecul. L. fideiussoribus, L. si mandatu, L. si fideiussores, in fi. L. fideiussor pro venditore, L. inter eos, §. 1. & §. seq. D. de fideiussorib. L. vlt. D. rem pup. sal. fo. L. 1. §. si res, §. non tantùm, §. hanc actionẽ, §. sed si duo, L. si is, L. Publia. §. vlt. D. depositi, L. si procuratorẽ, §. si ignorãtes, L. idémque, §. 1. L. si mandante, §. Iulianus, L. Lucius, D. mãdati, L. vlt. D. de condict. triticiar. L. si arbiter, D. de probationib. L. ob eam causam, D. de præscrip. verb.

Quinetiã ea quæ de Officio Iudicis in priuatis Iudiciis generaliter definita obseruaui, nõ tacebo. Interdũ autẽ Iudici ARBITRIVM actione COMMITTEBATVR, L. III. §. interdũ, D. ad exhib. vt in actione quod metus causa, his verbis: NEQVE EA RES ARBITRIO IVDICIS RESTITVETVR, L. Itẽ si, §. pro eo autẽ, D. quod met. cau. Et in his actionibus quæ ideò vt Iustinian. in §. præterea, Instit. de actionib. scribit, ARBITRARIÆ appellabantur, quod ex ARBITRIO Iudicis penderent: in quibus, NISI ARBITRIO IVDICIS ACTORI IS CVM QVO AGEBATVR, SATISFACERET, VEL VTI REM RESTITVERET, VEL EXHIBERET, VEL SOLVERET, VEL EX NOXALI CAVSA SERVVM DEDERET, CONDEMNARI DEBEBAT. Interdum verò Iudici præscribebatur, quoad eius esset statuendi. Festus Pomp. TAXATIO, ait, *in litibus quoque, arbitrióve, cùm præscribitur, quoad eius sit statuendi: TAXATIO dicitur, quæ sit certæ summæ.* In his planè iudiciis, in quibus, EX BONA FIDE, vel VT ÆQVIVS MELIVS: additum erat, Iudicis officiũ latissimè mãabat: vt & Cic. lib. III. Offic & Topic. significat. In strictis enim iudiciis formula inclusus Iudex ab ea, ne latũ quidẽ vnguẽ discedere poterat, vsque adeò vt cõdẽnare eũ quẽ nõ oporteret, cogeretur, si ita formulæ cõceptio dictaret, vt Cic. lib. IIII. in Verr. ostẽdit. Senec. lib. 1. Benefic. cap. VII. *Quæcũq; in cognitionẽ cadunt, cõprehendi possunt, & non dare infinitã licẽtiam iudici. Ideò melior videtur condicio causæ, si ad IVDICEM, quam ad ARBITRVM mittatur: quia ILLVM FORMVLA INCLVDIT, & certos, quos non excedit, terminos ponit: HVNC LIBERA ET NVLLIS ADSTRICTA VINCVLIS RELIGIO: & detrahere aliquid potest & adiicere, & sententiam suam, non prout lex & iustitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere.* Quo alludens idem auctor lib. II. de Clement. *Clementia*, ait, LIBERVM ARBITRIVM HABET, *non* SVB FORMVLA IVDICAT. Et hoc nomine, Cicero pro Rosc. Com. Iudicium ab Arbitrio differre ita scribit. IVDICIVM *est certæ pecuniæ*, ARBITRIVM INCERTÆ. *Ad IVDICIVM hoc modo venimus, vt aut totam litẽ obtineamus, aut amittamus: ad* ARBITRIVM *hoc modo adimus, vt neque nihil, neque tantum, quantum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in Iudicio? directum, asperum, simplex.* SI PARET HS IↃↃↃ DARI OPORTERE: *hic, nisi planum facit* HS IↃↃↃ *ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in* ARBITRIO? *mite, moderatum,* QVANTVM ÆQVIVS ET MELIVS, ID DARI.

Enimuerò in bonæ fidei iudiciis, vt Paulus ait in L. quia tantundem, D. de neg. gest. Tantundem OFFICIVM IVDICIS valebat, quãtum in stipulatione nominatim eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

rei facta interrogatio. Papinianus in L. Lucius, D. depos. *Et est constitutum in bonæ fidei iudiciis quod ad vsuras attinet, vt tantundē possit* OFFICIVM ARBITRI, *quantum stipulatio.* Paulus in L. Lucius, D. de action. emp. *In actione quoque ex empto,* OFFICIO IVDICIS, *post moram intercedentem, vsurarum pretij rationem haberi oportere.* Hermogenian. in L. qui per collusionem, §. vlt. D. eod. *Pretij sorte, licet post moram, soluta, vsuræ peti non possunt, cum hæ non sint in obligatione, sed* OFFICIO IVDICIS *præstentur.* Paulus in L. quæro, D. loca. *Vsuræ enim in bonæ fidei iudiciis, & si non tam ex obligatione proficiscantur, quàm* EX OFFICIO IVDICIS *applicentur.* Hinc in L. deducta, D. ad Trebellian. *Vsuræ præteriti temporis quæ in obligatione, vel in* OFFICIO IVDICIS *fuerunt.* Vlpianus in L. vsuræ, D. de vsur. *Vsuræ vicem fructuum obtinent, & meritò non debent à fructibus separari. Et ita in legatis & fideicommissis, & in tutela actione, & in ceteris iudiciis bonæ fidei seruatur.* Martian. in L. mora, D. de vsur. *In bonæ fidei contractibus ex morâ vsuræ debentur.* Mora autem, vt ibi ait, fieri intelligebatur, non ex re, sed ex persona, id est, si interpellatus opportuno loco nō soluisset: quod APVD IVDICEM EXAMINABATVR. Vsurarum verò modus cùm iudicio bonæ fidei disceptabatur, ARBITRIO IVDICIS ex more regionis, vbi contractum erat, constituebatur, L. 1. D. de vsur. Vnde Vlpianus in L. & in contraria, D. de vsur. *Debere dici vsuras venire. Eas autem quæ in regione frequentantur, vt est in bonæ fidei iudiciis constitutum.*

In bonæ etiam fidei iudiciis fructus omnimodò præstabantur, L. videamus, §. in ceteris, D. de vsur. In his verò iudiciis quæ neque arbitraria erant, neque bonæ fidei, post litem demum contestatam causa præstabatur, in eum diem quo sententia dicebatur, L. in fideicommissi, §. in his, D. de vsur. Papinian. in L. vulgò, D. eo. *Vulgò receptum est, vt quamuis in personam actum sit, post litem tamen contestatam causa præstetur.* Paulus in L. videamus, §. si actionem, D. eod. *Si actionem habeam ad id consequendum quod meum non fuit, veluti ex stipulatu, fructus non consequar, etiam si mora facta sit. Quod si acceptum est iudicium tunc fructus* EX ÆQVITATE *præstandi sunt, vt causa restituatur.* Eorum autem fructuum qui post litem contestatam OFFICIO IVDICIS restituendi erant, vsuras præstari non oportere Paul. scribit in L. neque, D. eo.

Præterea in bonæ fidei iudiciis, vt Iustinian. ait in §. in bonæ, Instit. de Actionib. Libera potestas permitti videbatur IVDICI, EX BONO ET ÆQVO ÆSTIMANDI, QVANTVM ACTORI RESTITVI DEBERET. In quo & illud continebatur, VT SI QVID INVICEM PRÆSTARE ACTOREM OPORTERET: EO COMPENSATO, IN RELIQVVM IS, CVM QVO ACTVM ERAT, DEBERET CONDEMNARI. Sed in stricti iuris Iudiciis ex rescripto Diui Marci oppositæ doli mali exceptione compensatio inducebatur.

Denique in his contractibus qui bonæ fidei erant, alter alteri obligabatur IN ID, QVOD ALTERVM ALTERI EX BONO ET ÆQVO PRÆSTARE OPORTEBAT: cùm alioquin in verborum obligationibus id tantùm veniret, quod lingua nuncupatum esset, & quidquid adstringendæ obligationis erat, id nisi palàm verbis expressum esset, omissum intelligeretur, L. 11. & L. si quis absentis, D. de obligationib. & actionib. Institut. de obligationib. quæ ex consen. & L. quidquid adstringendæ, D. de verb. obligat.

Atque vt ea quæ bonæ fidei Iudiciorum communia erant, absoluam, Papinianus in L. generaliter, D. de vsur. *Generaliter*, ait, *obseruari conuenit, bonæ fidei iudicium non recipere præstationem, quæ contra bonos mores desideretur.* Pomponius in L. si in Asia, §. 1. D. depos. *Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est, apud quem depositum est. Vbi verò depositum est, nihil interest: eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudiciis.* Paul. in L. in bonæ, D. de eo quod cer. lo. *In bonæ fidei iudiciis, etiam si in contrahendo conuenit, vt certo loco quid præstetur, ex empto, vel vendito, vel depositi actio competit, non arbitraria actio.* In bonæ fidei etiam iudiciis in litem iurabatur, L. in actionibus, D. de in lit. iur. Paul. in L. in hoc, §. 1. D. commu. diuid. *Impendia autem quæ dum proprium meum fundum existimo feci, quæ scilicet, si vindicetur fundi pars, per exceptionem doli retinere possem, an etiam si communi diuidundo iudicio mecum agetur,* ÆQVITATE IPSIVS IVDICII *retinere*

retinere possim, considerandum est, quod quidem magis puto: quia bonæ fidei iudicium est Communi diuidundo. Iudicia autem bonæ fidei, in se doli exceptionem continebant, L. huiusmodi, §. qui seruum, D. de legat. 1. L. sed si ideò, D. sol. matr. In omnibus etiam bonæ fidei iudiciis, cùm nondum dies præstandæ pecuniæ venerat, si ageret aliquis ad interponendam cautionem, ex iusta causa condemnatio fiebat, L. in omnibus, D. de iudic.

Iudicis autē Officio post iudiciū acceptū, & litē cōtestatam, omnia incūbebant quæ in iudiciū deducebantur. Vlpian. in L. Ædiles aiunt, §. itē sciēdum, D. de ædil. edict. *Iudici enim statim atque Iudex factus est, omniū rerū Officiū incūbit, quæcūque in iudicio versantur. Ea autem, quæ ante iudicium cōtingunt, non valde ad eum pertinent nisi fuerint ei nominatim iuncta.* Sic & Paul. in L. si reus, D. de procuratorib. *Quod si lis contestata est, hoc omne,* OFFICIO IVDICIS *dirimendum est.* Arbitrio tamen Iudicis, venditionem quæ nōdum perfecta erat, imperfectam fieri non potuisse ait, L. Bouem, §. si sub condicione, D. de ædil. edic.

Et quoniam, multas iam Cautiones attigi, quæ Iudicū Officio interponebantur, reliquas eiusdem generis cōmemorare operæpretiū censeo. Earum enim remedio pleræq; lites dirimebantur. Omne æs alienum manente societate contractū de cōmuni soluēdū erat: & si sub cōdicione deberetur, si interim societas dirimeretur, Cautiones interponendæ erāt, L. omne æs, D. pro soc. Sed & si vnus ex die pecuniā deberet, hoc deducere nō poterat tāquā purè debere: sed omnes dividere debebāt & CAVERE, CVM DIES VENISSET DEFENSVRI SOCIVM, L. si socij, D. pro soc. Pro socio etiam Arbiter prospicere debebat Cautionibus in futuro dāno, vel lucro pēdēte ex ea societate: quod & in omnibus bonæ fidei iudiciis seruabatur, siue generalia essent, veluti Pro socio, Negotiorū gestorum, Tutelæ, siue specialia, veluti Mandati, Cōmodati, Depositi, L. pro socio, D. pro socio. At si semel actum esset de peculio, quamuis minus rei iudicandæ tempore in peculio inueniretur, quā deberetur, tamen Cautionibus locus non erat, de futuro incremēto peculij. Hoc enim in Pro socio Actione locū habebat, quia socius vniuersum debebat, L. quotiēs, §. si semel D. de pecul. Portrò si vnus ex sociis rē cōmunē consensu sociorū vēdidisset, pretiū diuidi debebat, ita vt ei CAVERETVR, INDEMNEM EVM FVTVRVM, L. si vnus, D. pro soc. Sed si ideò cōdemnandus erat socius, quòd pecuniam cōmunē inuasisset, vel in suos vsus cōuertisset, omnimodò quidē etiā mora nō interuenēte vsuras præstabat: nec tamē Iudex iudicij bonæ fidei, rectè iubebat Cautiones interponi, VT SI TARDIVS SENTENTIÆ CONDEMNATVS PARVISSET, FVTVRI TEMPORIS VSVRÆ PENDERENTVR. Nihil enim ad Officiū Iudicis pertinebat post condēnationem futuri temporis tractatus, L. 1. §. 1. D. de vsur. Vlp. in L. si dubitet, D. de fidei iussorib. *Si dubiter creditor, an fideiussores soluendo sint, & vnus ab eo electus paratus sit offerre* CAVTIONEM, VT SVO PERICVLO CONFIDEIVSSORES CONVENIANTVR IN PARTE: *dico audiendum eum esse: ita tamen, & si satisdationes offerat.* In L. si sine, D. depos. *Si sine dolo malo rē depositā tibi amiseris: nec depositi teneris, nec* CAVERE *debes,* SI DEPREHENDERIS EAM REDDI. Vlp. etiā in L. 1 §. si pecunia, D. eo. Si vnus ex heredib' eius qui res quæ diuidi nō poterāt, deposuerat, eas repeteret, depositariū omnes reddere debere ait, SATISDATIONE IDONEA A PETITORE EI PRÆSTANDA, IN HOC QVOD SVPRA EIVS PARTEM ERAT. Gaius quoq; in L. si plures, D. eo. Si plures heredes extitissēt, ei qui deposuerat, maiori parti id postulāti rē restituēdā scribit, CAVTELA IDONEA REDDENDA. Labeo in L. insulā, §. vlt. D. eo. tit. *Quidā in municipio balineū præstādū annuis viginti nūmis conduxerat: & ad refectionē fornacis, fistularū, similiumq; rerū cētū nūmi vt præstarētur ei, cōuenerat cōductor, cētum nūmos petebat. Ita ei deberi dico, si* IN EARVM RERVM REFECTIONEM EAM PECVNIAM IMPENDI SATISDARET. Vlp. in L. procuratoris, §. vlt. D. de tributo. act. *Sed quoniā fieri potest, vt alius quoq; vel alij existere possint, mercis peculiaris creditores,* CAVERE *debet creditor iste,* PRO RATA SE REFVSVRVM, SI FORTE ALII EMERSERINT CREDITORES. Idem in L. illud, D. eod. *Illud quoque* CAVERE *debet,* SI QVID ALIVD DOMINI DEBITVM EMERSERIT, REFVSVRVM SE EI PRO RATA. Et in L. sed si damnum, §. vlt. D. de pecul. *Marcellus autem in vtroque, si nondum quicquam domino abiit, melius esse ait, præstare creditori, vt* CAVEAT *ille,* REFVSVRVM SE SI QVID PRÆSTITERIT DOMINVS HOC NOMINE CONVENTVS, *quàm ab initio deduci.* Paulus in L. ex facto, §. vlt. D.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cod. *Si dos filiofamilias sit data, vel tutelam administrauerit, habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio, dilata interim ceterorum creditorum actione, vel interposita* CAVTIONE, SI PRIORES AGANT, QVI PRIVILEGIVM NON HABENT, RESTITVIRI QVOD ACCEPERVNT, SI INFERATVR POSTEA CVM PATRE ACTIO PRIVILEGII. In L. si quis seruum, D. de action. emp. *Et præterea* CAVERE *debet*, QVIDQVID EX HEREDITATE LIBERTI AD EVM PERVENERIT, RESTITVIRI. Enimuerò si lite contestata homo petitus, sine culpa possessoris fugisset, cautionibus interpositis absolutum eum fuisse, ait L. si seruus, in fi. D. de euictionib.

Si furioso aliquis substitutus esset, & curator bonorum possessionem accipere nollet, proximo cuique dabatur: quo admisso substitutus CAVTIONEM præstare cogebatur omnibus his quibus bona restitui debebant, SI FORTE INSTITVTVS IN EODEM ERRORE DECESSISSET, AVT COMPOS MENTIS EFFECTVS ANTE MORTEM OBIISSET, QVAM HEREDITATEM AGNOVISSET. L. 1. D. de bonor. possess. fur. Erat & vulgaris de Indemnitate cautio. Papinian. in L. liberto, §. 1. D. de negot. gest. *Inter negotia Sempronij quæ gerebat, ignorans Titij negotium gessit. Ob eam quoque speciem Sempronio tenebitur: sed ei* CAVTIONEM INDEMNITATIS OFFICIO IVDICIS PRÆBERI *necesse est aduersus Titium cui datur actio.* In L. cùm pater, D. de in. dot. *Si mulier legatum petat, opposita doli exceptione non aliàs cogitur ei heres legatum soluere, quàm si* CAVERIT, INDEMNEM HOC NOMINE HEREDEM FVTVRVM ADVERSVS MARITVM EX PROMISSIONE AGENTEM. In L. illud, in fi. D. de ædil. edict. *Si quid damni sensit, vel si quid pro seruo impendit, consequetur* ARBITRIO IVDICIS, *sic tamen non vt ei horum nomine venditor condemnetur, vt Iulianus ait, sed ne aliàs compellatur hominem venditori restituere, quàm si* EVM INDEMNEM PRÆSTET. Paulus in L. diligenter, D. mandati. *Non obstabit mihi exceptio, nisi & reliquum quod deest mandatu meo præstes, &* INDEMNEM ME PER OMNIA CONSERVES. Et §. 1. eadem L. *Nec vlla exceptione summoueri,* NISI INDEMNITAS EI PRÆSTETVR. Generaliter certè qui rem alicui tradebat, restituebátque, is DE DOLO REPROMITTEBAT, L. Iulianus, § idem Celsus, D. de actionib. emp. L. creditor, D. de pignerat. act. L. is qui, D. de noxalib. L. metum autem, §. Iulianus, D. quod met. cau. L. heres seruum, D. de euictionib. L. si filiofa. §. maritum, D. solu. matr. Interdum etiam de SVO FACTO quis CAVEBAT, L. de tuo. D. mandati. L. 11. D. de hered. vend.

Ceterùm vbi plures actiones eiusdem rei nomine competebant, vna electa OFFICIO IVDICIS conueniebat, vt aliæ remitterentur, Gaius in L. si merces, §. culpæ, D. locati. *Ipse quoque si exciderit, non solùm ex locato tenetur, sed etiam lege Aquilia, & ex lege* XII. *Tabularum Arborum furtim cæsarum, & interdicto, Quod vi aut clàm. Sed vtique* IVDICIS, QVI EX LOCATO IVDICAT, OFFICIO CONTINETVR, VT CETERAS ACTIONES LOCATIS OMITTAT. Paul. in L. si vulneraueris, D. eodem. *Si vulneraueris seruum tibi locatum, eiusdem vulneris nomine Legis Aquiliæ, & ex locato actio est. Sed alterutra contentus actor esse debet. Idque* OFFICIO IVDICIS CONTINETVR, APVD QVEM EX LOCATO AGETVR. Interdum etiam qui vna actione egerat, cuius electione aliæ quæ de eadem re cõpetebant, consumebantur, CAVERE iubebatur AMPLIVS NON AGI, L. si seruus seruum, §. inquit lex, D. ad L. Aquil. Omnes autem qui idcirco tenebantur, quia habebant actionem, absoluebantur, si parati essent ACTIONIBVS SVIS CEDERE, EASQVE MANDARE, & procuratorem in rem suam facere eum à quo conueniebantur, L. quod debetur, D. de pecul. L. si procuratorem, §. vlt. & L. fideiussor, §. si cùm, D. mandati, L. eum qui, & L. si vendidero, L. 111. §. item Labeo, D. de in rẽ ver. L. quod sæpe, §. si res, D. de cõtrah. empt. L. si vt certo, §. itẽ Labeo, D. commoda. L. 1. § si te rogauero, & L. si is apud, D. depositi. L. in creditore, D. de euictionib. Plerumq; autẽ eas actiones nõ solũ ARBITRIO, sed etiã PERICVLO ACTORIS reus PRÆSTARE debebat, vt omne luctũ ac dispendiũ actorem sequeretur, L. si ea res, D. de action. emp. Reus etiã non aliter plerumq; condẽnari debebat, quã si actiones suas quas aduersum tertium habebat, actor ei præstaret, L. si quis alicui, §. vlt. L. si fideiussor, §. si cum debitor, D. manda. L. quod si in diem, §. vlt. D. de hered. petit. L. fideiussoribus succurri, D. de fideiussorib.

In Depositi planè vel Commodati iudicio quamquam dolo aduersarij res abesset, condemnato succurri solebat, VT EI ACTIONIBVS SVIS DOMINVS CEDERET,

RET, L. in depositi, D. de re iudic. Idque interdum per doli exceptionem rei consequebantur, L. cùm hic status, §. si maritus, D. de donat. inter vir. Enimuerò si ante rem iudicatam is cum quo actũ erat, satisfecisset actori, OFFICIO IVDICIS conueniebat eũ absoluere: licet in ea causa fuisset iudicij accipiendi tempore, vt damnari deberet, §. vlt. Instit. de perpet. & temp. action.

In arbitrio porrò Iudicis erat, Iusiurandum in litem deferre, vel non. L. videamus, §. Iurare, D. de in lit. iuran. Cùm verò deferendum censebat, interdum IN INFINITVM IVRARE permittebat, L. qui restituere, D. de rei vind. Interdum TAXATIONEM iuriiurando adiiciebat. Licuisse enim Iudici, dum iusiurandum in litem deferebat, modum iuriiurando statuere, vt intra certam quantitatem iuraretur, seu præfinire certam summam ad quam vsque iuraretur, tradunt præceptores nostri, in L. videamus, §. iurare, & L. in actionibus, D. de in lit. iur. Et ita Officio Iudicis in Actionibus de dolo, & Quod metus causa, Taxatione iusiurandum refrenari debuisse, ait L. arbitrio, D. de dol. Ob dolum autem solum & contumaciam, in litem iurabatur, non etiam ob culpam. Tunc enim æstimatio à Iudice fiebat, d. L. videamus, §. vlt. & d. L. in actionibus. Vti verò iuraretur, ex his quæ subiunxi exemplis, planum fiet. Iauolen. in L. qui furti, D. de in lit. iur. *Cùm furti agitur, Iurari ita oportet,* TANTI REM ESSE CVM FVRTVM FACTVM SIT, *non adiici,* EO PLVRIS VE. Callistrat. in L. in instrumẽtis, D. eo. *In instrumentis quæ quis non exhibet, actori* PERMITTITVR, IN LITEM IVRARE, QVANTI SVA INTEREST EA PROFERRI: VT TANTI CONDEMNETVR REVS. In L. Nũmis, eo. *Nũmis depositis Iudicem non oportet, in litem iusiurandũ deferre, vt* IVRET *quisque,* QVOD SVA INTERFVIT, *nisi fortè de eo quis iuret,* QVOD SVA INTERFVIT NVMMOS SIBI SVA DIE REDDITOS NON ESSE.

Curare autem debebat Iudex, vt omnino quantum possibile ei esset, certæ pecuniæ, vel rei, Sentẽtiam ferret, etiam si de incerta quantitate apud eum actum esset, §. curare, Instit. de Actionib. In Sententiis tamen sufficiebat, si Iudex summã expressisset, SOLVIQVE IVSSISSET, VEL PRÆSTARI, vel quo alio verbo hoc significasset. Sed & si in Sentẽtia non esset summa adiecta, si tamen is qui petebat, summam expressisset, & Iudex dixisset, SOLVE QVOD PETITVM EST, vel QVANTVM PETITVM EST, valebat Sententia. L. in sententiis, D. de re iud. Vlpian. in L. ait Prætor, §. vlt. D. eo. *Si Iudex aliquem sic condemnet,* VT, QVOD HABET EX TESTAMENTO VEL CODICILLIS MÆVII, RESTITVERET TITIO. Imp. Gordian. in L. Hæc sententia, C. de sent. quæ sine cer. quantit. *Hæc sententia.* OMNEM DEBITI QVANTITATEM CVM VSVRIS COMPETENTIBVS SOLVE, *iudicati actionem parere non potest.* Idem Imp. in L. vlt. C. eod. *Hæc sententia,* QVÆ BONA FIDE ACCEPISTI, SOLVE: *cùm incertum esset, quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cùm ipse, qui extra ordinem iudicabat, interlocutus sit,* DOTEM DATAM QVÆ REPETERETVR NON LIQVIDAM ESSE: *iudicati auctoritate non nititur.* Qui autem sortis quidem condemnationem faciebant, de vsuris autem ita pronuntiabant, VSVRÆ SI QVÆ COMPETVNT, vel, QVÆ COMPETVNT, VTI PRÆSENTVR, eos nõ rectè pronuntiasse, ait Vlpian. in d. L. in sententiis, §. 1. D. de re iud. quoniam de vsuris quoque cognoscere, & certã facere condemnationẽ debebant. Idẽ Vlp. in L. si se non obtulit, §. si quis condemnatus, D. de re iudic. *Si quis* CONDEMNATVS SIT, VT INTRA CERTOS DIES SOLVAT, *vnde ei tempus Iudicati actionis computamus?* Macer in L. 1. D. quæ sententi. sine appell. rescind. *Si Iudex ita pronuntiauerit,* CVM CONSTET TITIVM SEIO EX ILLA SPECIE QVINQVAGINTA, ITEM EX ILLA XXV. DEBERE, IDCIRCO L. TITIVM SEIO CENTVM CONDEMNO. Scæuola in L. Lex vectigali, D. de pignorib. *Si cũ in exsolutione vectigalis tam debitor, quàm creditor cessassent, & propterea* PRONVNTIATVM ESSET, FVNDVM SECVNDVM LEGEM DOMINI ESSE. Idem in L. Lucius Titius, in prin. D. de legat. 11. *Postea sententia dicta est: &* PLACVIT ID QVOD SVB NOMINE IPSIVS FILII IN KALENDARIO REMANSERAT, EI DEBERI: NON ETIAM ID QVOD EXACTVM IN RATIONES SVAS PATER CONVERTISSET. Vlpian. in L. circa eum, D. de

Universidad de Deusto
Biblioteca

probationib. *Ad hoc, vt sententiam ferat pro ingenuitate facientem, hoc est,* INGENVVM SE ESSE, *vt pronuntietur.* Vlpian. in L. si patronus, §. si quis cùm, D. de bon. libert. *Si quis cùm esset exheredatus,* PRONVNTIATVS, *vel perperam sit,* EXHEREDATVS NON ESSE. Idem in L. si iurauero, D. de iure patron. *Aliter atque,* SI PATRONVM ESSE, PRONVNTIATVM SIT.

Quædam personæ non in solidum & integrum, sed IN ID dumtaxat, QVOD FACERE POTERANT, damnabantur, vt Maritus, Socius, Parens, Patronus, Patrona, liberique eorum & parentes: item qui ex liberalitate sua conueniebatur, L. sunt qui, cum seq. D. de re iud. L. maritum, D. sol. matrim. L. tutorem qui, D. de administr. tutor. L. Diuus Pius, D. de diuers. regul. §. sunt præterea, cum §§. seq. Instit. de actionib. L. si filiusfa. D. de tut. & rat. distr. Et Maritus quidem, Parens, Patronus, Socius facere posse credebantur, nullo ære alieno deducto. At is qui ex causa donationis cõueniebatur, ære alieno deducto, L. Maritus facere, D. sol. matrimo. L. inter eos, §. vlt. L. & exheredatum, D. de re iud. Sed sià socero dos ex promissione, manente matrimonio, petereturnon vltra facultates damnabatur, aliter atque si soluto matrimonio conueniretur, L. sicut autem, & L. sed hoc ita, D. de re iud. Nec maritus modò, sed & defensor mariti, in id tantùm quod facere poterat, damnabatur, L. si cum procuratore, D. de re iud. L. alia, D. solu. matrim. Heredes verò supradictarum personarum, non in id quod facere poterant, sed in solidum condemnabantur, L. sciendum. D. de re iud. L. maritũ, cum L. seq. D. sol. matrimo.

Qui de Inofficioso testamento cognoscebant, contra liberos qui querelas pertulerant, his fermè verbis pronuntiabant, VIDERI PATREM IVSTAS IRASCENDI FILIO CAVSAS HABVISSE: quemadmodum Plin. Epist. 1, lib. v. ad Seuerũ docet. Ad quam formulam Impp. sæpenumerò alludunt sub Tit. de inoffic. testamen. C. vt in L. cùm te. *Ac propterea* IRATVM ATQVE OFFENSVM PATREM *ad exheredationis notam prolapsum dicas, inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis.* Et in L. filia, eod. tit. *Filia in orbitate patris relicta, cum marito, cui matre volente nupsit, colens concordiam,* IVSTAS OFFENSIONIS *post eiusdem matris pœnitentiam* CAVSAS NON PRÆSTAT. Et in L. si maritus. *Filia autem quam habuit in potestate, exheredata iure facta minimè perhibetur: nihilque ei relictum est, neque* IVSTAS OFFENSÆ CAVSAS PRÆSTITISSE *expressè connincitur.* Et in L. testamenti, eo. tit. *Testamenti factione per testationem vos interdixisse professi matri* IVSTAM CAVSAM OFFENSÆ *manifestè testamini.* Et in L. liberi, eod. tit. *Sin autem mater contra filij testamentum inofficiosi actionem instituat, inquirere diligenter debemus, vtrùm filius* NVLLA EX IVSTA CAVSA *læsus sit.*

Priuatarum autem litium Iudices cùm pronuntiabant, addere solebant, SI QVID MEI IVDICII EST, quemadmodum Cic. lib. II. de Finib. ostendit. Hac verò modestia vsos, vt VIDERI sibi pronuntiarent: Item interdum ita pronuntiasse, SECVNDVM TE LITEM DO, aliàs lib. II. Select. antiquit. notare me memini. Quô respexisse videtur Vlpianus in L. Diui, §. rectè, D. de liber. eau. cùm ait, *Si enim liquebit, contra libertatem dabit.* Lucanus lib. IIII.

—SECVNDVM
ÆMATHIAM LIS *tanta* DATVR.

Interdũ etiam pronuntiabant Iudices SIBI NON LIQVERE, atque ita iudicandi necessitate liberabantur, vt ex Agell. lib. XIIII. cap. II. & ex L. Pomponius, D. de re iudic. apparet. Qua de formula alius erit, postea dicendi locus constitutus. Exemplum autem sententiæ in domestico iudicio Valer. lib. v. cap. VIII. suppeditat, quo loco refert T. Mãlium Torquatũ de filio Silano cognitione domi suscepta, ita pronũtiasse: CVM SILANVM FILIVM MEVM PECVNIAS A SOCIIS ACCEPISSE MIHI PROBATVM SIT, ET REPVM ET DOMO MEA INDIGNVM IVDICO, PROTINVSQVE E CONSPECTV MEO ABIRE IVBEO. Cicer. verò lib. I. de Finib. cùm de filio ita pronuntiasse ait, NON TALEM EVM VIDERI FVISSE IN IMPERIO, QVALES EIVS MAIORES FVISSENT: ET IN CONSPECTVM SVVM VENIRE VETVIT.

Iam post causam vtrinq; actam postulatum à Iudice, VT IRET IN CONSILIVM, demonstrat

monstrat Cicero Oratione pro Quintio, cùm ad Gallum Aquilium Iudicem ait, *Tibi instat Hortensius,* VT EAS IN CONSILIVM. Iudices autem plerumque in consiliũ amicos adhibuisse, testimonio est Cicer. lib. IIII. in Verrem, cùm M. Petilium Equitem Rom. à Verre iudicem datum, iussumque operam dare, id recusasse narrat, quod suos amicos quos sibi in consilio esse vellet, Verres retineret. Sic C. Aquilium Gallum Iudicem de P. Quintij, & Sex. Nævij controuersiis sumptum, in consilium aduocasse, quos commodum ipsi fuerat, ex Oratio. pro Quintio patet. Et ita Agellius lib. XIIII. cap. II. cõtrouersiam coram se Iudice dato agitatam referens, *Tunc vbi amici mei, quos* ROGAVERAM IN CONSILIVM *viri exercitati, atque in patrociniis & in foro celebres, sempérque se circum vndique distrahentibus causis festinantes, non sedendum diutius, dicebant.* Vnde apparet Rogatos in consilium iisdem subsellijs consedisse, sicut & eos qui à Magistratibus in consilium adhibebantur, in Tribunali sedisse ostendit Crassus apud Cicer. lib. I. de Orato. Magistratus certè, eos post Terga collocasse indicat Ammian. Marcellinus lib. XXIII. Et ita DE CONSILII SENTENTIA, Iudices pronuntiabant, quæ verba his singularibus literis D. C. S. scribi consueuisse ex Notarum libris apparet. Iudices autem in causis quæ apud eos agebantur, præcipuè spectabãt, QVA DE RE AGEBATVR. Cicero lib. II. de finib. *Omnis autem in quærendo quæ via quadam & ratione habetur oratio, præscribere primum debet, vt quibusdam in formulis,* QVA DE RE AGITVR, *vt inter quos disseritur, conueniat quid sit id de quo disseratur.* Idem lib. v. eiusdem argumenti: *Et ego, Piso, inquam, si est quisquam qui acutè in causis videre soleat* QVA DE RE AGATVR, *is es profectò tu.* Idem lib. de Fato: *Hæc disserens* QVA DE RE AGATVR, *& in quo causa consistat, non videt.* Idem in Bruto: QVA DE RE AGITVR *autem, illud quod multis locis, id vbi esset, videbat.* Idem in Oratio. pro Muræna: *Etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quicquam tam angustè scriptum est, quo ego non possim,* QVA DE RE AGITVR *addere.*

Porrò de qua re cognouerat Iudex, pronũtiare quoq; cogẽdus erat, L. de qua re, D. de iudic. Iudices certè ad iudicandũ OPERAM DARE iubebãtur. Cic. lib. IIII. in Verr. *Marcum Petilium equitem Ro. quem habet in consilio, iubet* OPERAM DARE, QVOD REI PRIVATÆ IVDEX ESSET. Excusabatur tamen incidente infirmitate, vel necessaria profectione, aut probabili aliqua occasione superueniente. Vlpianus in L. si longius, D. de iudic. *Si longius spatium necessarium erit, quo minus Iudex datus,* OPERAM *possit* DARE, *mutari eum iubet Prætor, hoc est si fortè occupatio aliqua iudicem non patiatur* OPERAM IVDICIO DARE, *incidente infirmitate, vel necessaria profectione, vel rei suæ familiaris periculo.* Idem in L. Prætor, D. de vacat. & excusat. mun. *Prætor eos, quoscumque intellegit* OPERAM DARE NON POSSE AD IVDICANDVM, *pollicetur se excusaturum: fortè quod in perpetuum quis* OPERAM DARE *non potest, quod in eam valetudinem incidit, vt certum sit eum ciuilia officia subire non posse: aut si alio morbo laboret, vt suis rebus superesse non possit: vel si quid sacerdotium nancti sint, vt discedere ab eo sine religione non possint. nam & hi in perpetuum excusantur.* Iudicandi etiam necessitatem morbum sonticum remisisse Paulus ait in L. Iudex datus, D. de iudic. Si Iudex cui certa tempora præstituta erant, decessisset, & alius in eius locum datus esset, tanta ex integro tempora in persona eius præstituta intelligebantur: quamuis Magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expressisset: ita tamen vt legitimum tempus non excederet, L. si iudex, D. de iudic. Mortuo planè Iudice, quod eũ iudicare oportuerat videri eum qui in locũ eius subditus erat, sequi oportebat, L. mortuo, D. de iudic. Iudices verò à Præside prouinciæ dati, etiam in tempus successorum eius durabant, & pronuntiare cogebantur. L. võditor, §. vlt. D. de iudic. Si locus in iubendo iudicare non esset comprehensus, videbatur eo loco iudicare iussisse, quo solebat iudicari sine incommodo litigãtium, L. si locus, D. eo. Duo ex tribus Iudicibus datis vno absente iudicare non poterant: sed si adesset, & contrà sentiret, stabatur duorum sententiæ, L. duo ex tribus, D. de re iudic. At si vnus ex pluribus Iudicibus de Liberali causa cognoscẽtibus, iurasset, SIBI NON LIQVERE, eo quiescente ceteri qui cõsentiebant, sententiã proferre poterant, L. Põponius, D. eo. tit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Inter pares numero iudices si dissonæ sententiæ proferrentur: in Liberalibus quidem causis pro libertate statutum obtinebat, in aliis autem causis pro reo. L. inter pares, D. de re iudic. Quod si duo Iudices dati diuersas sententias dedissent, vtraq; sententia impendenti erat, donec competens Iudex vnam earum confirmasset, L. duo iudices, D. de re iud. De vno quoque negotio præsentibus omnibus quos causa contingebat, iudicari oportebat: aliter enim iudicatum tantùm inter præsentes tenebat, L. de vno quoque, D. eo. Vnde Imperator Philippus in L. si vt proponis, C. quomodo & quando iu. *Si vt proponis*, ait, *Præses prouinciæ, cùm certum locum causæ cognoscendæ dedisset, alibi per obreptionem aditus, sententiam aduersus te absentem protulit: quod ita gestum est, ad effectum iuris spectare minimè oportet.* Hac de causa morbus sonticus etiam inuitis litigatoribus, ac iudice, diem differebat: ac proinde si rei iudicandæ tempore, alter ex litigatoribus, febricitans discessisset, Iudex absente eo pronuntiare non poterat: & si pronuntiasset, res non videbatur iudicata, L. quæsitum, D. de re iudic. Nec verò solebat quis absenti cõdemnari, L. certum, §. si quis absente, D. de confess. Iudex autem posteaquàm semel sententiam dixerat, postea Iudex esse desinebat: & qui semel pluris vel minoris condẽnauerat Iudex, amplius corrigere sententiã suã non poterat. Semel enim malè seu bene officio functus erat, L. Iudex posteaquã, D. de re iud. Quod significat Apul. lib. 1. Florid. his verbis: *Proconsulis autẽ tabella sententia est, quæ semel lecta: neque augeri litera vna, neque autem minui potest: sed vtcumque recitata est, prouinciæ instrumẽto refertur.* Vnde Alsen. in L. cùm quærebatur, D. de re iud. *Cùm quærebatur, Iudex si perperam iudicasset, an posset eodem die iterum iudicare. Respondit, non posse.* Acta tamen apud se habita, si partes consentirent, & Iudex hoc permisisset, poterat iubere eo die circumduci: nisi vel negotium, vel lis terminata esset, vt docet Paul. in L. acta, D. eod. tit. Actorum tamen verba, emẽdare, tenore sententiæ perseuerante non erat prohibitum, vt constat ex L. actorum, D. eod.

Iudicium non pronuntiatione modo Iudicis finem accipiebat: sed & soluebatur, vetante eo qui iudicare iusserat: vel etiam eo qui maius imperium in eadem iurisdictione habebat: vel etiam si ipse Iudex eiusdem imperij esse cepisset, cuius erat qui iudicare iusserat, L. iudicium, D. de iudic. Iudicum porrò datorum sententias exequebantur Magistratus qui eos dederant, L. à Diuo Pio, D. de re iudic. Exsecutoris quidem à Prætore dati fit mentio in L. iii. §. si exsecutor, D. de negot. gest. Vlpianus etiam in L. qui erat, D. famil. erciscund. *Si quis*, ait, *ad* EXEQVENDAM SENTENTIAM A PRÆTORE DATVS DISTRAHAT. Pignora certè in causam iudicati capti, & per apparitores distrahi solebant toto Tit. si pign. in cau. iudic. cap. sit C. Vlpianus in L. si ex causa, D. de minoribus. *Si ex causa iudicati pignori minoris capta sint & distracta.* Idem in L. si pignora, D. de euictionib. *Si pignora veneant per* APPARITORES PRÆTORIS EXTRA ORDINEM SENTENTIAS SEQVENTES: Prætorem etiam EXTRA ORDINEM IVRE POTESTATIS SVÆ EXSEQVI oportere DECRETVM SVVM: nonnumquam etiam per MANVM MILITAREM, ait Vlpianus in L. si quis missus, D. ne vis fiat ei qui in poss. Nam & MANV MILITARI AVFERRI debere rem ab eo, qui restituere iussus Iudici non parebat, cùm rem haberet, tradit idem Vlpian. in L. qui restituere, D. de rei vind.

Eum etiam qui cùm prouincia abiret, pecuniam quæ penes se esset, ad ærarium professus retinuisset, inter debitores relatum: eámque pecuniam eum qui hoc imperio vtebatur, ab eo exegisse, PIGNVS CAPIENDO, CORPVS RETINENDO, MVLTAM DICENDO, Paulus scribit in L. sacrilegi, §. vlt. D. ad L. Iul. pecul. In pignoribus autem capiendis, distrahendis, addicendis, quis ordo, quæque forma obseruaretur, pleniſſimè tradit Vlp. in L. à Diuo Pio, D. de re iud.

Iureiurando etiam interposito siue ex pactione ipsorum litigatorum, siue ex Iudicis auctoritate, controuersiæ interdum decidebantur, L. i. D. de iureiurando. Suetonius in Iul. cap. LXXXV. *Apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere,* CONTROVERSIAS QVASDAM INTERPOSITO PER CÆSAREM IVREIVRANDO DISTRAHERE *perseuerauit.*
Delatum autem ab aduersario iusiurandum aut suscipere & præstare, aut referre coge-
batur

batur is, cui delatum erat, nisi id remitteretur. Formula verò deferendi iurisiurandi erat, IVRA PER. Sueton. in lib. de clar. rhetorib. de C. Albutio Silo: *Nam cùm in lite quadam Centumuirali aduersario, quem vt impium erga parentes incessebat, iusiurandum quasi per figuram sic obtulisset,* IVRA PER PATRIS MATRISQVE CINERES, QVI INCONDITI IACENT: *& alia in hunc modum, arripiente eo conditionem, nec iudicibus aspernantibus, non sine magna sui inuidia negotium afflixit.* Iurari autem oportebat, vt delatum erat iusiurandum. Nam si detulisset quis, VT PER DEVM IVRARET, & ille, PER CAPVT SVVM VEL FILIORVM SVORVM, VEL PER SALVTEM SVAM IVRASSET, non erat iuratum habendum iusiurandum, L. ait Prætor, §. vlt. cum duabus, LL. seq. & L. qui per salutẽ, D. de iureiuran. Quòd si de qualitate iuramenti fuisset inter partes dubitatum, conceptio eius ARBITRII IVDICANTIS erat, L. iusiurandum & ad pecunias, §. si de qualitate, D. eo. Sed & si iusiurandum non tale referebatur, quale delatum erat, OFFICIO IVDICIS conceptio huiusce modi iurisiurandi terminabatur, d. L. iusiurandum, §. non semper. Poterat verò is cui iusiurandum delatum erat, aduersarium cogere, VT DE CALVMNIA IVRARET. Nam qui iusiurandũ deferebat, prior DE CALVMNIA DEBEBAT IVRARE, si hoc exigeretur: deinde sic ei iurabatur, d. L. iusiurandum & §. qui iusiurandum, & L. si non fuerit, D. eo. Paul. lib. 11. Sentent. tit. 1. Parentes tamen & patroni, liberis, libertisve iusiurandum deferentes, de calumnia non iurabant, L. licet, D. de obseq. libert. à patr. L. si patronus, D. de iureiur. Secundum quæ, qui rerũ amotarum instituerat actionem, si vellet magis iusiurandũ deferre, cogebatur aduersarius iurare NIHIL DIVORTII CAVSA AMOTVM ESSE, dũ modo de calumnia iuraret qui iusiurandum deferebat, L. Marcellus, §. 1. D. rer. amotar. Iusiurandum autem de calumnia referenti non deferebatur: quia non erat ferendus actor, si vellet sibi iurari de calumnia condicionis quam ipse detulerat, d. L. iusiurandum & §. datur.

Nec in hac vna rantũ specie iuramento de calumnia locus erat. Nam & qui opus nouũ nuntiabat, IVRARE debebat, NON CALVMNIÆ CAVSA OPVS NOVVM NVNTIARE. Quod iusiurandum auctore Prætore deferebatur, L. de pupillo, §. qui opus, D. de oper. no. nunt. Similiter qui damni infecti caueri sibi postulabat, prius de calumnia iurare debebat, L. qui bona & L. qui damni, D. de dam. infec. Pomponius etiam in L. Thesaurus D. ad exhib. Si quis thesaurum suum in alieno defossum effodere vellet, non iniquum esse ait, IVRANTI EI SE NON CALVMNIÆ CAVSA ID POSTVLARE, vel interdictum vel iudicium dari. Creditori quoque in possessionem rerum debitoris misso, qui Rationum instrumentorúmque debitoris recognitionem, dispunctionémque iterum postularet, faciendam eius rei potestatem, Vlpian. scribit, si is IVRASSET, NON CALVMNIÆ CAVSA SE POSTVLARE, NEQVE HABERE QVÆ DISPVNXERAT, L. cum plures §. vlt. D. de reb. auct. iud. possid. Hoc etiam iusiurandum ex Iustiniani constitutione omnibus qui conueniebantur deferebatur: Reus enim non aliter suis allegationibus vtebatur, nisi prius IVRASSET, QVOD PVTANS SE BONA INSTANTIA VTI AD CONTRADICENDVM PERVENIT, §. 1. Instit. de pœna tem. litigant. Iulianus Antecessor Cõstitut. XLIIII. *Quod sacramentum calumniæ sit ita. In primis quidem actor* IVRET: HANC LITEM QVAM MOVI, CALVMNIANDI ANIMO NON MOVI. SED EXISTIMO ME HABERE BONAM CAVSAM, NEC DILATIONIS, NEC CALVMNIÆ CAVSA, NEC VEXANDI ADVERSARII GRATIA PROBATIONES IN TOTA HAC CAVSA AB ADVERSARIO MEO NVLLAS EXIGAM: SI DEVS. *Posteà reus ita.* EGO PVTANS BONA INSTANTIA CAVSÆ AD CONTRADICENDVM PERVENIO, NEC DILATIONIS, NEC CALVMNIÆ CAVSA, NEC VEXANDI ADVERSARII GRATIA PROBATIONES IN TOTA HAC CAVSA AB ADVERSARIO MEO VLLAS EXIGAM: SI DEVS.

Variæ autem pro controuersiarum varietate, iurisiurandi formulæ erant. In actionibus enim in personam, creditorem IVRASSE, SIBI DARI OPORTERE, debitorem, SE DARE NON OPORTERE. In actionibus verò in rem petitorem IVRASSE, REM SVAM ESSE, possessorem verò IVRASSE, REM PETITORIS NON ESSE, suprà ostendimus. Papinian. in L. illud, §. 1. D. de pecun. constit. Si *iureiurando delato*, de-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BERE TIBI IVRAVERIS. Vlpian.in L.1.§.si petitor, D. quar. rer. act. non da. *Si petitor fundi iusiurandum detulerit aduersario, vt si auctor eius* IVRASSET SVVM FVNDVM SE TRADIDISSE, AB EA CONTROVERSIA DISCESSVRVM SE: *exceptio possessori fundi dabitur.* Idē in L.sed si possessor.§.item si, D.de iureiur. *Sed si rerum in quibus vsusfructus propter abusum constitui non potest,* IVRAVERIT VSVMFRVCTVM SE HABERE, VEL SIBI DEBERI. Mulierem vero in actione de dote, iurasse, DECEM DOTIS SIBI DEBERI, vel, DECEM SE DEDISSE IN DOTEM, docet L. Eum qui,§.si mulier,D.de iureiur. Vlpian.in L.si duo,§.Marcellus, D.eo. QVI IVRAVIT EAM QVÆ VXOR SVA ESSET, REM SIBI IN DOTEM DEDISSE. Paul. in L.in duobus,§. colonus, D. eodem. *Colonus cum quo propter succisas fortè arbores agebatur ex locato, si* IVRAVERIT, SE NON SVCCIDISSE. Et §. quæ iurauit, ead.L. *Quæ* IVRAVIT DIVORTII CAVSA REM SE NON AMOVISSE. Iusiurandum autem quacumq; actione quis conueniretur, deferri poterat. De condicione enim personæ interdum iurabatur. Vlpian.in L.ait Prætor,§.1.D.eo. *Detuli iusiurandum.* IVRASTI IN POTESTATE MEA TE NON ESSE. Et mox: *Si fortè quasi prægnās ire in possessionem vellebat, & cum ei contradiceretur, vel ipsa* SE IVRAVIT PRÆGNANTEM, *vel contra eam iuratum est.* Et paulo post: *Nec nocebit, si mater detulerit,* & IVRETVR EX EO PRÆGNANS NON ESSE. Marcell.in L.cum mulier, D.de Carbon. edic. *Cùm mulier deferente herede* IVRAVERIT SE PRÆGNATEM ESSE.

Patronus deferente liberto, IVRABAT SE PATRONVM ESSE, L.si iurauero, D. de iu. patron. Libertus verò deferente patrono IVRABAT SE LIBERTVM EIVS NON ESSE, L.si duo & L.eum qui,§.si libertus, D. de iureiur. Vlpian. in L.si duo, §. idem Iulianus, D.eo. *Si quis* IVRAVERIT VENDIDISSE ME EI REM CENTVM. Et in L.qui iurasse,§.1.D.eo. *Si pater* IVRAVERIT IN PECVLIO NIHIL ESSE. Et L.in duobus,§.si ei, D. eo. *Si ei qui debitorem meum in iudicium exhibere promisit, iusiurandum detulerim, isque* IVRAVERIT, SE OMNINO EXHIBITIONEM EIVS NON PROMISISSE. Et §.igitur ead. L. *Si quis* IVRAVIT SE NON ESSE CONDEMNATVM.

In actione noxali iurabat actor, IN POTESTATE SVA NON ESSE SERVVM, NEQVE SE DOLO MALO FECISSE, QVOMINVS ESSET, L. quotiens,§.Prætor ait, D. de noxalib. In actione Furti iurabat reus, FVRTVM SE NON FECISSE, L.si duo,§.Idem Iulianus, D.de iureiuran. L.si quis vxori,§.si quis iurauerit, D. de furt. Sed si iurasset, SE NON RAPVISSE, non poterat eo iureiurando in Actione Furti, vel Cōdictione furtiua adiuuari, L.in duobus,§.si quis iurauerit, D. de iureiur. Actor vero reo referente, FVRTVM SIBI FACTVM IVRABAT, d.L.in duobus, §.Pomponius. In actione iniuriarum ex lege Cornelia, permittebatur actori iusiurandum deferre, vt reus IVRARET SE INIVRIAM NON FECISSE, L.lex Cornelia,§.hac lege, D.de iniur.

Procurator autem & defensor iurare non compellebantur, L. iusiurandum & §. procurator, D.de iureiur. Sed si iurassent, eorum iusiurandum domino proderat, exceptionémque ei pariebat, L. Nam posteaquam,§. iusiurandum, D.de iureiur. In noxali vero iudicio si tutor vel curator extarēt, ipsi iurare debebāt, IN POTESTATE DOMINI NON ESSE. Si autem procurator esset, necesse erat ipse dominus iuraret, L.quoties,§.si tutor, D. de noxalib. Si tamen actore deferente defensor absentis vel præsentis IVRASSET, EVM QVEM DEFENDERET, DARE NON OPORTERE, exceptio iurisiurandi ei cuius nomine iurandū fuerat dari debebat, L.vlt.§.vlt.D.de iureiur. Sed & si filiofamilias delatū esset iusiurādū, & is iurasset, PATREM SVVM DARE NON OPORTERE, dāda erat patri exceptio, L.vlt.D.quar.rer.act.non da.L.vlt. D. de exceptionib. Seruus etiam si deferēte aduersario iurasset, exceptio domino dabatur, L.si seruus, D.de iureiur. At ex quibus causis legatus iudicium accipere non cogebatur, nec iurare cogendus erat, se dare non oportere: quia hoc iusiurandum in locum litis contestatæ succedebat, L. sed & si restituatur,§. ex quibus, D.de Iudic. Cum autem res in iusiurandum demissa erat, Iudex iurantem absoluebat: referentem audiebat. Et si actor iurasset, condemnabat reum. Nolentem

sentem reum iurare, si soluisset, absoluebat: non soluentem condemnabat, L. iusiurandum &§, vlt. D.de iureiur. In actione vero quæ ex iureiurando oriebatur, hoc sōlùm quærebatur, an iurasset actor, SIBI DARI OPORTERE: vel cum iurare paratus esset, iusiurādum remissum esset, L.nam posteaquam & L.quod si iurauit, D.eo.tit.

Interdum ad Arbitros ex compromisso ibatur, L. societatem,§. Arbitrorum, D.pro soc. Compromissa verò vti conciperentur, libro proximo, si Deus voluerit, demonstrabo. Arbitri autē vti pronuntiare solerent, ex his quos subiecti locis apparet. Ac primum ADESSE LITIGATORES Arbitri iubebant Vlp.in L.si arbiter,§.si intra, D.de recep. qui arb. SI INTRA DIEM COMPROMISSI ADESSE IVSSERIT, pœna nō committetur. Et§.si arbiter ead.L. SI ARBITER IVSSIT, *putà*, IN PROVINCIA ADESSE LITIGATORES, *cum Romæ esset in eum compromissum.* Et mox: *Sed si in aliquem locum inhonestum* ADESSE IVSSERIT, *puta in popina.* Et Paulus in L. non distinguemus,§.si domini, D. eo. *Si domini qui inuicem stipuluti sunt, procuratores suos agere apud arbitrum velint, potest.* IVBERE ETIAM IPSOS ADESSE. *Sed si & heredis in compromissis mentio fit, potest* IVBERE ETIAM HEREDEM EORVM ADESSE. Pompon.in L.arbiter XL. D. eo. ARBITER KALENDIS IANVARIIS ADESSE IVSSIT. Modestin. in L.sed & interpellatur, D.eo. *Arbiter,* ADESSE LITIGATORES, *vel per nuntium & per epistolam* IVBERE *potest.* Paul.in L.qualem,§.vlt. D.eo. SI IVSSIT LITIGATORES CALENDIS ADESSE, MOX IDIBVS IVBEAT. Vlpian.in L.quid tam,§.si intra, D.eo. *Si intra diem compromissi aditus Arbiter, post diem compromissi* ADESSE IVSSERIT.

Si dies cōpromissi exitura esset, nec ad causam cognoscendam sententiamque dicēdā satis spatij Arbitri haberēt, DIEM COMPROMISSI PROFERRI IVBEBANT. Iauolenus in L.non ex omnibus, D.de recept. *Cùm arbiter* DIEM PROFERRE IVSSIT, Alphen.in L.arbiter, D. eo. *Arbiter ex compromisso sumptus, cum ante eum diem qui constitutus compromisso erat sententiam dicere non posset,* DIEM COMPROMISSI PROFERRI IVSSERAT. Vlpian.in L.Celsus, D. eod. *Si arbiter me tibi* CERTA DIE PECVNIAM DARE IVSSERIT. Idem in L.diem,§.1. D. eod. SI ARBITER ALIQVAM PECVNIAM DARE IVSSERIT. Paul. in L. non distinguemus,§. quæsitum. *Si hoc modo sententiam dixerit,* VT ARBITRIO P. MÆVII FVNDVS TRADERETVR AVT SATISDATIO VIDETVR. Vlpian.in L.si arbiter, D. de recept.qui arbitr. *Si arbiter ita* PRONVNTIASSET NIHIL VIDERI TITIVM DEBERE SEIO: *tametsi Seium non* VETVISSET PETERE. Et §. sequenti. *Pomponius ait, inutiliter arbitrum incertam sententiam dicere: vt putà,* QVANTVM EI DEBES REDDE: DIVISIONI VESTRÆ STARI PLACET: PRO EA PARTE QVAM CREDITORIBVS TVIS SOLVISTI, ACCIPE.

Interdum vero Arbitri vel, PECVNIAM DARE, vel, SERVOS RESTITVERE IVBEBANT, African. in L. traiecticiæ, D.de obligat. & action. *Nam si arbiter ex compromisso,* PECVNIAM CERTO DIE DARE IVSSERIT, *neque per eum qui dare iussus sit, steterit.* Papinian. in L.arbiter, D.de recep. *Arbiter* INTRA CERTVM DIEM SERVOS RESTITVI IVSSIT. Marcian.in L.vlt.D.eo. *Si cui* IVSSVS EST *ex compromisso Arbitrio* SOLVERE PECVNIAM.

Alias VETABANT NON PETERE, Paul.in L.si duo, D. eo. *Si duo rei sint aut credendi aut debendi, & vnus compromiserit, isque* VETITVS SIT PETERE, *aut* NE AB EO PETATVR. Celsus in L. quamuis, D.eod. *Quamuis arbiter alterum ab altero* PETERE VETVIT. Marcian.in L.si de re, D. eodem. *Si de re sua quis Arbiter factus sit, sententiam dicere non potest, quia* SE FACERE IVBEAT, *aut* PETERE PROHIBEAT. Vlp.in L.aduersus, D.eo. *Si petatur ab eo, à quo Arbiter* PETI VETVIT. Celsus in L. quamuis, D.eo. *Isque* VETITVS SIT PETERE, *aut* NE AB EO PETATVR.

Tametsi autem Prætor neminem cogeret arbitrum recipere, quoniam res hæc libera & soluta erat, & extra necessitatem iurisdictionis posita: attamen vbi semel quis in se receperat arbitrium, ad curam & sollicitudinem suam Prætor hanc rem reuocabat, L. Labeo,§.1.D.eo. Cogebat igitur Prætor Arbitrum sententiam dicere nisi quæ iusta cau-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sa post arbitrium susceptũ incidisset, quæ eum excusaret, L. licet & L. Et si aliqua, & L. Sed si in seruum, §. vlt. D. eo.

Arbiter autem ex compromisso iis diebus non cogebatur sententiam dicere, quibus Iudex non cogebatur: nisi dies compromissi exitura esset, nec proferri posset. Proinde si fortè vrgeretur à Prætore ad sententiam, æquissimum erat, SI IVRARET SIBI DE CAVSA NON LIQVERE, spatium ei ad pronuntiandum dari, L. Pomponius, §. vlt. D. de recept. Si in duos esset compromissum, Prætor eos, si non consentirent, cogebat TERTIAM CERTAM ELIGERE PERSONAM, cuius auctoritati pareretur, L. item si, §. principaliter, D. eo.

Si plures essent qui arbitrium recepissent, nemo vnus cogebatur sententiam dicere: sed aut omnes, aut nullus. Vbi verò in tres erat compromissum, sufficiebat quidem duorum consensus, si præsens fuisset & tertius: Alioquin absente eo, licet duo consentirent, Arbitrium non valebat: sicuti tribus iudicibus datis quod duo ex consensu, absente tertio iudicauerant, nihil valebat, L. Item si, §. 1. & §. vlt. & L. sicuti, D. eo. Si arbitri plures sumpti, diuersas sententias dixissent, licebat sententia eorum non stari: sed si maior pars consentiret, ea stabatur, L. diem proferre, §. si plures, D. de recept. qui arbitr. OFFICIVM autem ARBITRI ex compromisso pendebat, nec aliud illi licebat, quàm quod compromisso, vt efficere posset, cautum erat. Officio planè eius cõtinebatur, & quemadmodum daretur vacua possessio, L. non distinguemus, §. de officio & §. Arbitri, D. eodem.

Coram litigatoribus & vtroque præsente Sentẽtia dici ab Arbitris oportebat. Ideóque si quis litigatorum defuisset absque iusta causa, quia per eum factum erat, quominus Arbiter partibus suis fungeretur, pœna committebatur, L. diem proferre, §. si quis litigatorum, & §. coram, L. quid tamen, §. si quis ex litigatoribus, L. inter. D. eo. Inde fiebat, vt si alter ex compromittentibus furere cœpisset, Arbiter ad ferendã Sententiam nõ compelleretur: quia nihil coram furioso fieri intelligeretur: Sed si is curatorem haberet, poterat præsente curatore sententia dici. Ac nec coram pupillo sententia dici poterat, nisi tutor præsens esset, L. diem preferre, §. coram & L. si compromissum, §. vlt. cum L. seq. D. eo. Arbiter autem postquam condemnauerat, vel absoluerat, mutare vel corrigere sententiam semel dictam non poterat, L. qualem, §. vlt. cum L. seq. D. eo.

Ceterùm à Iudice dato is appellabatur, qui cũ dederat, L. 1. & L. vlt. D. quis & à quo appellet. Et quidem in Sentẽtiis altera, vel tertia die appellandum erat, L. 1. §. biduum & §. quod in sententiis, D. quando appellan. fit. Quod sic accipiendum est, vt in propria causa biduum, in aliena triduum seruaretur, L. 1. §. in propria & §. tutores & §. seq. & L. 11. D. eo. Formula verò appellationis interponẽdæ erat, PROVOCO vel APPELLO, Macer in L. 11. D. de appellationib. *Sed si apud acta quis appellauerit, satis erit si dicat,* APPELLO. Iisdémque vocibus Horatius & alij apud Iuuium lib. 1. & 11. vtuntur. Idem lib. IX. de Appio. *Nullo morante arreptus à viatore,* PROVOCO, *inquit. Audita vox vna vindex libertatis, ex eo missa ore, quo vindiciæ semper pro libertate dictæ erant, silentium fecit.* Apud eundem lib. VIII. Qu. Fabius contra seueritatem, L. Papirij Cursoris, TRIBVNOS PLEBIS, ait, APPELLO, ET PROVOCO. Plinius lib. VII. Epist. XVII. *Itaque Pomponius Secundus hic scriptor Tragœdiarum, si quid fortè familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat,* AD POPVLVM PROVOCO. Apud Senecam lib. III. Controuersiar. seruus qui domino ægrotanti venenum petenti denegabat, qua de causa iratus dominus testamento cauerat vt crucifigeretur, Tribunos plebis, & ipsam legem Corneliam de veneficiis prouocans, LEX, ait, CORNELIA TE APPELLO.

Porrò si quis ipso die inter acta, voce appellaret, hoc ei sufficiebat. Si autẽ hoc non fecerat, ad Libellos appellatorios reuerendum erat, ad quos dandos biduum, vel triduum cõputabatur, L. à sententia, §. vlt. D. de appellationib. Libelli autem Appellatorij qui dabantur, ita erant concipiendi, vt haberent scriptum & A QVO DATI ESSENT, id est, quis appellaret & ADVERSVS QVEM, ET A QVA SENTENTIA, L. 1. §. vlt. D. de appellationib. Sed non erat necesse in his libellis addere, contra quem aduersarium

sarium quis appellaret, L. Scio, D. eo. Et si plures quis haberet aduersarios, & quorundam nõmina libellis complexus esset, quorundam nõ PRÆSCRIBI ei non poterat ab his quorum nomina cõprehensa non erant, QVASI aduersus ipsos adquieuisset sententiæ. Appellanti tamen nihil oberat, quod in libellis, à qua parte sententiæ appellaret, non significasset, L. appellanti, D. eo. Ipsi verò à quo appellabatur, Libelli dãdi erant, L. cùm quidam, D. eo. tit. Vlpian. in L. 1. §. dies, D. quan. appellan. sit, *Dies autem istos, quibus appellandum est, ad aliquid vtiles esse, Oratio Diui Marci voluit: si forte eius, à quo prouocatur, copia non fuerit, vt* EI LIBELLI DENTVR.

De libellis verò dimissoriis qui & Apostoli dicebantur, hæc Marcian. in L. 1. D. de libell. dimissor. scribit: *Post appellationem interpositam, litteræ dandæ sunt ab eo, à quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cognoturus est: siue principem siue quem alium. Quas* LITTERAS DIMISSORIAS, *siue* APOSTOLOS *appellant. Sensus autem litterarum talis est,* APPELLASSE, *putà,* LVCIVM TITIVM A SENTENTIA ILLIVS, QVÆ INTER ILLOS DICTA EST. *Sufficit autem petisse intra tempus dimissorias instanter & sæpius, vt & si non accipiat, id ipsum contestetur.*

Ceterùm qui appellauerat, causas appellationis reddebat apud eum ad quem appellabat, L. ab executore, D. de appellationib. Per procuratorem autem causæ appellationum in rebus pecuniariis reddi poterant, L. 1. D. an per alium causæ appellat. Quod si procurator absentis appellasset, deinde rationes reddidisset, nihilominus ipse respondere poterat. Audiri etiam debebat in causis appellationis reddẽdis, is cuius absentis procurator appellauerat, L. vlt. D. eo. tit. Nec vero solebat improbari appellatio corũ, qui vel vnam causam appellandi probabilem habuissent, L. appellari, §. vlt D. de appellatio. Quin & si certam appellandi causam dixerat, non eo minus aliam causam prouocationis reddere poterat, persequiq; prouocationẽ suam quibuscũque modis, d. L. scio, in fi. Iudici verò, eum qui appellabat conuiciari non oportebat, alioquin plectebatur, L. illud, D. de appellationib. L. Iudici, D. de iniur.

Porro qui ex appellatione cognoscebat vel IVSTAM, vel INIVSTAM sibi videri APPELLATIONEM PRONVNTIABAT. Impp. Diocletian. & Maximian. in L. eos C. de appellationib. *Quapropter remittendi litigatores ad prouincias remotam occasionem, atque exclusam penitus intelligant: cum super omni causa interpositam prouocationem, vel* INIVSTAM *tantùm* LICEAT PRONVNTIARE, *vel* IVSTAM. Vlpian. in L. furti, D. de his qui not. infa. *Quamuis si* INIVSTA EIVS APPELLATIO VISA SIT, *hodie puto notari, non retro.* Scæuola in L. vlt. D. de re Iudic. & in L. negotiorum, D. de appellationib. quarum ταυτολογία ex ipsa collatione deprehendetur. *Quæsitum est,* ait, APPELLATIONE *eorum* INIVSTA PRONVNTIATA, *an quia tardius iudicatum sit, vsuræ principalis pecuniæ, medij temporis deberentur.* Marcell. in L. 11. D. quando appell. sit. *Si procuratorio nomine egeris, & victus appellaueris, deinde* INIVSTA APPELLATIO FVERIT PRONVNTIATA: *potest dubitari, num secundo die appellare debeas, quia cum de tua* INIVSTA APPELLATIONE PRONVNTIATVM SIT, *tua interfuisse videtur.* In L. intra vtile, D. de minorib. *Si finita appellationis apud Imperatorem cognitione, &* INIVSTA APPELLATIONE PRONVNTIATA. In L. tutor vel curator, D. de admin. tut. vel cur. *Tutor cuius* INIVSTA APPELLATIO PRONVNTIATA FVERIT. In L. chirographis, §. vlt. D. eo. tit. APPELLATIONE INIVSTA PRONVNTIATA *fundus ei ablatus est.* Paul. lib. v. Sent. Tit. vlt. *Quoties* INIVSTA APPELLATIO PRONVNTIATVR.

Imperialium certè sententiarum ex appellatione dictarum exempla complura habemus. Nam in L. 1. C. de appellatio. sententia ex appellatione, ab Imperatore Seuero data in personã Marci Prisci Idib. Ianuar. Pompeiano & Auito Coss. refertur in hæc verba: PRIVS DE POSSESSIONE PRONVNTIARE, ET ITA CRIMEN VIOLENTIÆ EXCVTERE PRÆSES PROVINCIÆ DEBVIT. QVOD CVM NON FECERIT: IVSTE AB EO PROVOCATVM EST. Paul. in L. maritus, D. de quæstionib. *Cùm ex appellatione cognouisset Imperator, pronuntiauit* QVÆSTIONE ILLICITE HABITA VNIVS TESTIMONIO NON ESSE CREDENDVM, IDEOQVE RECTE PROVOCATVM. Papinian. in L. in ratione, §. cùm quidam, D.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad L. Falcid. *Cùm quidam parte dimidia bonorum adempta relegatus fuisset, idémque prouocatione interposita, testamento postea facto obijsset, atque post mortem eius,* NON IVSTE APPELLATVM, ESSET PRONVNTIATVM. Idē in L. Ofidius, D. de legat. III. *Quæ & ipsa libertus petebat, & ex reliquis esse* DICEBAT, *& apud præsidem obtinuerat.* EX DIVERSO, CVM DICERETVR, *reliqua colonorum ab eo non peti nec propria: Diuersam autem causam esse eorum quæ in condito essent: Imperator interrogauit partem legatarij, quærendi causa,* PONE, *inquit,* IN CONDITO CENTIES AVREORVM ESSE, QVÆ IN VSVM SVMI SOLERENT: DICERES, TOTVM QVOD ESSET RELICTVM IN ARCA DEBERI? ET PLACVIT, RECTE APPELLASSE. Imp. Alexander in L. 1. C. si vn. ex plur. *Si Iudici probatum fuerit, vnam eandémque condemnationem, eorum quoque quorum* APPELLATIO IVSTA PRONVNTIATA EST, *fuisse.* Et L. II. eo. *Si in vna eademque causa vnus appellauerit, eiúsque* IVSTA APPELLATIO PRONVNTIATA EST. Impp. Diocl. et Maximian. in L. hi qui, C. de appellationib. *Cùm igitur ad munus vocatus appellaueris, apud Præsidem pronunciæ* IVSTE TE APPELLASSE *ostende.*

Appellationum verò causæ, quæ Grauamina in vsu nostro appellantur, hoc verbo, DICENS, vel, QVOD DICERET, à Iurisconsultis exponuntur. Paul. in L. Romanius, D. de tutor. da. *Romanius Appulus ab iudice appellauerat,* DICENS, SE NON DEBVISSE DARI IN TVTELA COLLEGAM EI, QVEM IPSE, CVM MAGISTRATVS ESSET, NOMINASSET SVO PERICVLO: *ne in vna tutela duplex periculum sustineret.* DECREVIT IMPERATOR, POSSE QVEM ET FIDEIVSSOREM PRO TVTORE ESSE, ET NIHILOMINVS TVTOREM DARI. ITAQVE DETENTVS EST IN TVTELA. Idem in L. quædam, D. famil. ercisc. *Quædam mulier ab iudice* APPELLAVERAT, QVOD DICERET, EVM DE DIVIDENDA HEREDITATE INTER SE ET COHEREDEM, NON TANTVM RES, SED ET LIBERTOS DIVISISSE: ET ALIMENTA QVÆ DARI TESTATOR CERTIS LIBERTIS IVSSISSET: NVLLO ENIM IVRE ID EVM FECISSE. EX DIVERSO RESPONDEBATVR, CONSENSISSE EOS DIVISIONI, ET MVLTIS ANNIS ALIMENTA SECVNDVM DIVISIONEM PRÆSTITISSE. PLACVIT, STANDVM ESSE ALIMENTORVM PRÆSTATIONI. *Sed & illud adiecit,* NVLLAM ESSE LIBERTORVM DIVISIONEM. Quam eandem facti speciem verbis paulum immutatis refert idem Paul. In L. vltima, D. de iure patronatus, hoc modo. *Camelia Pia ab Hermogene* APPELLAVERAT, QVOD DICERET, IVDICEM DE DIVIDENDA HEREDITATE, INTER SE ET COHEREDEM, NON TANTVM RES, SED ETIAM LIBERTOS DIVISISSE. NVLLO ENIM IVRE ID EVM FECISSE. PLACVIT, NVLLAM ESSE LIBERTORVM DIVISIONEM: ALIMENTORVM AVTEM DIVISIONEM A IVDICE INTER COHEREDES FACTAM EODEM MODO RATAM ESSE. Idē in L. vlt. D. quod cum eo. *Præfectus annonæ contra dominum dederat sententiam. Dicebamus quasi fideiussionem esse videri, cum pro alio solueret debitum, non pro alio suscipit debitum. Non solere autē ex ea causa in dominum dari actionem. Nec videtur hoc dominum mandasse. Sed quia videbatur in omnibus eū suo nomine substituisse,* SENTENTIAM CONSERVAVIT IMPERATOR.

Exemplum etiam Sententiæ ex appellatione dictæ, habemus in L. vlt. D. ad Trebellian. in qua narrat Paul. Iulium Phœbum, qui ab Aurelio Proculo Achaiæ Proconsule ad Imperatorem appellauerat, cum solus causam egisset, μονομερῶς victum. Idem in L. Aemilius, D. de minorib. refert pupillam quæ in integrum restitui desiderabat, victam tam apud Prætorem quam apud Præfectum vrbi, ad Imperatorem prouocasse, & addit, PVTABAM BENE IVDICATVM, QVOD PATER *eius, non ipsa contraxerat. Imperator autem motus est, quod dies committendi in tempus pupillæ incidisset, eáque effecisset ne pareretur legi venditionis.* DICEBAM, *posse magis eam restitui, quod vinditor denuntiando post diem quo placuerat esse commissum, & pretium petendo, recessisse à lege sua videretur.* NON MOVERI, *quod dies postea transisset, &c. Quia tamen lex commissoria displicebat ei,* PRONVNTIAVIT IN INTEGRVM RESTITVENDAM. Imperatorem etiamad appellationem ex Germania pronuntiasse, memorat Vlpian. in L. non putabam, D. de cōdic. & demonstr. Liberam verò dari Prouincialibus Principum appellandorum facultatem,

tatem, constitmit Imp. Alexand. L. Αὐτοκράτωρ, D. de appellationib. Proinde apud D. Lucam Act. Apostolor. cap. xxv. cum D. Paulus exclamasset, Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι, Portius Festus, præses cum consilio collocutus dixit, Καίσαρα ἐπικέκλησαι, ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ. Atque adeo lege Iulia de vi publica tenebatur, qui eum imperium potestatemve haberet, ciuem Romanum aduersus prouocationem necasset, verberauisset, torsisset, L. Lege Iulia, D. ad L. Iul. de vi publ. Cetertim eum qui de appellatione cognoscebat, si frustratoriam morandi causa appellationem interpositam animaduertet, potuisse etiam de vsuris medij temporis appellantem condemnare, ait Modestinus in L. tutor, D. de vsur.

Iam vt ad publicorum Iudiciorum formulas transeam, Qui criminis alicuius reum facere volebat, postulabat, VT EIVS NOMEN RECIPERETVR. Seneca in Ἀποκολοκυντώσει, *Ducit illum ad tribunal Aeaci: Is, lege Cornelia, quæ de sicariis lata est, quærebant:* POSTVLAT NOMEN EIVS RECIPI. EDIT SVBSCRIPTIONEM, OCCISOS SENATORES XXX. EQVITES RO. CCCXV. ATQVE PLVRES. Idem lib. IIII. Controuersiar. *Subinde nactus eum, in ius ad Prætorem voco, & cùm, quantum volebam, iocorum conuiciorúmque effudissem,* POSTVLAVI, VT PRÆTOR NOMEN EIVS RECIPERET, LEGE INSCRIPTI MALEFICII: *Deinde ad alterum Prætorem eduxi, & ingrati postulaui.* Cicero in diuinatio. *Lucius Piso* DELATIONEM NOMINIS *in Pub. Gabinium,* POSTVLAVIT. Idem lib. IIII. in Verr. *Palam de sella ac tribunali pronuntiat,* SI QVIS ABSENTEM STHENIVM REI CAPITALIS REVM FACERE VELLET, SESE EIVS NOMEN RECEPTVRVM: *& simul, vt ad causam accederet,* NOMENQVE DEFERRET, *Agathinum nomen affinem atque hospitem cœpit hortari.* Et mox: *Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens & leuis accedit: Ait,* SI LICERET, NOMEN ABSENTIS DEFERRE SE VELLE. *Iste verò,* ET LICERE ET FIERI SOLERE, ET SE RECEPTVRVM. *Itaque defertur.* Idem lib. VII. in Verr. *Iste non dubitat iubere,* NOMEN DEFERRI, *& tùm primùm opinor istum absentis* NOMEN RECEPISSE. Cælius ad Cicero. lib. VIII. Familiar. *Nec Laterensis Prætor, postulante Pansania quò ea pecunia peruenisset,* NOMEN RECIPERE *voluit.* Liuius lib. XXXIII. *Nisi velut accusatores calumniam in eum iurarent, ac* NOMEN DEFERRENT. Accusator ergò REI NOMEN DEFEREBAT, Iudex verò quæstionis RECIPIEBAT.

REVS autem vti FIERI quis diceretur docet Asconius Pedian. in Diuinatio. his verbis. *Quid est,* REVM FIERI, *nisi apud Prætorem* LEGIBVS INTERROGARI? *Cùm enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem, Reo,* AIO TE SICVLOS SPOLIASSE.

Erat & verbum, DICO, in accusationibus instituendis receptum. Cic. lib. II. in Verr. *Hæc primæ actionis erit accusatio.* DICIMVS, C. VERREM, *cum multa libidinosè, multa crudeliter in ciues atque in socios, multa in Deos hominésque nefariè fecerit, tum præterea,* QVADRINGENTIA SESTERTIVM EX SICILIA CONTRA LEGES ABSTVLISSE. Et lib. III. in eundem: *Nihil cum Verre de cottidianis criminibus acturus sum.* CHIO PER VIM SIGNA PVLCHERRIMA, DICO ABSTVLISSE. Rursúsque ibidem: TE HÆC COEGISSE, TE ÆSTIMASSE, TIBI PECVNIAM NVMERATAM ESSE DICO. Idem in Oratio pro Cluent. Auito: DICO C. ÆLIO STALENO IVDICI PECVNIAM GRANDEM STATIVM ALBINVM AD CORRVMPENDVM IVDICIVM DEDISSE. Sic & I. in Catilin. DICO TE PRIORI NOCTE VENISSE INTER FALCARIOS. Similitérque Orat. contrà C. Antonium & L. Catilinam apud Asconium. DICO, P. C. *superiore nocte cuiusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quæstu noti, & cogniti domum, Catili-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam, & Antonium, cum sequestribus suis, conuenisse. Quintilian. lib. III. cap. II. *Satis est actori, & magis expedit sic indicare,* DICO AB HORATIO SOROREM SVAM INTERFECTAM. M. Fabius Declamatio. CCCXIX. VENEFICII ACCVSO. *Respondes?* OCCISVM A TE FILIVM DICO. Accusationem planè repetundarum contrà Verrem totius Siciliæ nomine Cicero in Diuinatione ita concipit. *Sicilia tota si vna voce loqueretur, hoc diceret,* QVOD AVRI, QVOD ARGENTI, QVOD ORNAMENTORVM IN MEIS VRBIBVS, SEDIBVS, DELVBRIS, FVIT: QVOD IN VNAQVAQVE SENATVS, POPVLIQVE RO. IVRIS HABVI, ID MIHI TV C. VERRES ERIPVISTI, ATQVE ABSTVLISTI. QVO NOMINE ABS TE SESTERTIVM MILLIA, EX LEGE REPETO. Quintilian. lib. IIII. cap. IIII. in coniecturalibus causis nudam propositionem in hunc modum factam tradit: CÆDIS AGO: FVRTVM OBIICIO.

Præterea qui perduellionis accusabant, PERDVELLIONIS SE IVDICARE, dicebant. Apud Liuium lib. I. ex Duumuiris alter, *P. Horati*, inquit, TIBI PERDVELLIONEM IVDICO. Idem lib. XXVI. *Sempronius Tribunus pl. Cn. Fuluio* PERDVELLIONIS SE IVDICARE *dixit: quod multi iurati dixerant, fugæ, pauorisque initium à Fuluio Prætore ortum.* Et lib. XLIII. de Rutilio Tribuno pl. *Qui* SE PERDVELLIONIS IVDICARE DIXIT: DIEMQVE COMITIIS *à Prætore urb.* PETIIT. Cuiusmodi dici petendæ morem cõfirmant Valerij Antiatis verba, quæ ex eius Annalium lib. XLV. Agell. lib. VII. cap. IX. adfert. Ea sunt huiusmodi. *Denique Licinius Tribunus plebis, perduellionem ei diem dixit: &* COMITIIS DIEM *à Q. Martio Prætore peposcit.*

Accusatio etiam hisce quandoque verbis instituebatur: EGO LVCIVM TITIVM REVM DEFERO. Tertullian. Apologet. cap. III. *Item alius,* EGO LVCIVM, SAPIENTEM VIRVM, REPENTE FACTVM CHRISTIANVM, DEFERO. Quintilian. Declamatio. CCXLIX. ADVLTERII REAM DEFERO. *Puto hoc auribus vestris non nouum crimen est.* Sed & Veneficij accusationem tribus verbis conceptam Cic. pro Cluentio Auito refert: *Accusabat*, ait, *tribus verbis*, VENENVM ESSE DEPREHENSVM. Idem lib. IIII. in Verr. de accusatione ab Agathino contra Sthenium instituta. *Itaque tantùm verbo posuit*, SACERDOTE PRÆTORE STHENIVM LITERAS PVBLICAS CORRVPISSE. Ascon. Pedian. in Milonian. *Apud Considium Quæstorem lege Plautia de vi accusarat, subscriptione ea,* QVOD LOCA OCCVPASSET, ET CVM TELO FVISSET ANTESIGNANVS OPERARVM MILONIS. Accusatores planè reis sua crimina edere cogebantur. Scire enim oportebat eos, quibus essent criminibus responsuri, vt Paulus ait lib. v. Sentent. Tit. XVI. Edi autem causas accusationum particula, QVOD, consueuisse, supra satis demonstratum arbitror.

Præterea Libellos ab accusatoribus datos fuisse constat. Tacit. lib. III. *Increpabántque Tiberium, quòd in tanto rerum motu,* LIBELLIS ACCVSATORVM, *insumeret operam.* Vlpian. in L. denuntiasse, D. ad L. Iul. de adulter. *Quid ergo si non quidem denuntiauit, verùm* LIBELLOS ACCVSATORIOS DEDIT, *antequam nuberet.* Idem in L. Mariti, §. hoc amplius, D. eo. *Scilicet vt qui accusat,* SVOS LIBELLOS ACCVSATORIOS *exspectet, non alienos.* Modestin. in L. Sempronia, D. de Furt. *Sempronia* LIBELLOS COMPOSVIT, *quasi datura Centurioni, vt ad officium transmitterentur: sed non dedit.* Apuleius Apolog. I. *Verùm postera die,* DAT LIBELLVM *nomine priuigni mei, Sicinij Pudentis, admodum pueri,* (sic enim ille locus interpungendus est) *& adscribit,* SE EI ASSISTERE: *nouo more per alium lacessendi.*

Huiusmodi autem LIBELLI, vel OFFEREBANTVR, vel APVD ACTA DEPONEBANTVR. Vlpian. in L. II. §. vlt. D. ad L. Iul. de adult. *Et si pater præuenerit, &*

& LIBELLOS INSCRIPTIONVM DEPOSVERIT. Impp. Valerianus & Galien. in L. sine metu, C. eod. tit. *Cùm nihil amplius quàm* LIBELLOS ACCVSATIONIS OBTVLISTI. Diocl. & Maximian. in L. si quis se, C. de accusationib. *Si quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre voluerit, non ad stationarios decurrat, sed ad præsidalem aeat potestatem, aut* LIBELLOS OFFERENS, AVT QVERELAS SVAS APVD ACTA DEPONENS.

Libellorum porrò inscriptionis conceptio, vt Paulus in L. libellorum, D. de accusationib. tradit, talis erat. Primùm quidem, CONSVL, ET DIES præponebatur. Deinde sequebatur, APVD ILLVM PRÆTOREM VEL PROCONSVLEM, LVCIVS TITIVS PROFESSVS EST SE MÆVIAM LEGE IVLIA DE ADVLTERIIS REAM DEFERRE, QVOD DICAT EAM CVM GAIO SEIO IN CIVITATE ILLA, DOMO ILLIVS, MENSE ILLO, CONSVLIBVS ILLIS, ADVLTERIVM COMMISISSE. Vtique enim & LOCVS designandus erat, in quo adulterium commissum, & PERSONA, cum qua commissum diceretur: & MENSIS. Idque lege Iulia publicorum cauebatur: & generaliter præcipiebatur omnibus qui reum aliquem deferrent: neque autem diem, neque horam inuitus quisquam comprehendebat. Quòd si libelli inscriptionum legitimè ordinati non essent, rei nomen abolebatur: & ex integro repetendi reum potestas fiebat. Item SVBSCRIBERE debebat is qui dabat libellos, SE PROFESSVM ESSE: vel alius pro eo, si literas nesciret. Apuleius planè Apolog. II. libelli quem Sicinij Pudentis nomine, Æmylianus Claudio Maximo Proconsuli obtulerat, principium refert fuisse huiusmodi: HVNC EGO, DOMINE MAXIME, REVM APVD TE FACERE INSTITVI, PLVRIMORVM MALEFICIORVM, ET MANIFESTISSIMORVM. Huiusmodi etiam libellorum formulam perstringit Iuuenal. Sat. VI. his versibus,

COMPONVNT *ipsæ per se formántque* LIBELLOS,
PRINCIPIVM *atque* LOCOS *Celso dictare paratæ.*

Nec pigebit formulam aliam libellorum adscribere, quam Odorannus Monachus Senonensis, in Compilatione quadam ex regulis Ecclesiasticis excerpta, & Vvilhelmo Abbati D. Dionysij inscripta, proponit, ex cuius schedis hæc descripsi. *Qualiter accusatio vel inscriptio fieri debeat, & de accusationibus vel inscriptionibus, constitutum est ab Imperatoribus Theodosio & Constantino, Arcadio & Honorio vel ceteris contra improbos accusatores, vt falsis criminibus eos accusare non debeant.* IGITVR, EGO ILLE, ADVERSVM TE IN RATIONIBVS PVBLICIS ADSISTO. SI TE INIVSTE INTERPELLAVERO, ET VICTVS EXINDE APPARVERO, EADEM POENA QVAM IN TE VINDICARE PVLSAVI, ME CONSTRINGO, ATQVE CONSCRIBO PARTIBVS TVIS ESSE DAMNANDVM, ATQVE SVBITVRVM. ET PRO REI TOTIVS FIRMITATE MANV PROPRIA FIRMO, ET BONORVM VIRORVM IVDICIO ROBORANDVM TRADO.

Atque ita, IN CRIMEN SVBSCRIBERE dicebatur accusator, L. vlt. D. de priuat. delict. L. vlt. D. de furt. L. Athales, D. de L. Cornel. de falf. L. II. D. ad Sc. Turpilian. Vlpianus in L. si cui, D. de accusationib. *Si cui*, ait, *crimen obiiciatur, præcedere debet* IN CRIMEN SVBSCRIPTIO. Hinc & SOLLEMNIBVS INSCRIPTIONIBVS adstringere sese eum qui ad accusandum prosiliebat, iubet Imp. Gordian. in L. si crimen, C. de accusationib. Imp. Alexand. in L. III. C. de his qui accus. nõ poss. *Qui crimen publicũ instituere properãt, non aliter ad hoc admittãtur, nisi prius* INSCRIPTIONVM PAGINA *præcesserit, & fideiussor de exercenda lite adhibitus fuerit*: ex qua Constitutione, vt & ex L. II. C. ad Sc. Turpi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lian. intelligimus, fideiussores ab accusatoribus de accusatione persequenda datos. Eáque erãt SOLLEMNIA ACCVSATIONIS, quæ impleta ab eo qui crimen deferebat, docent L. cum Titia, D. de accusationib. & L. miles, §. quidam, D. ad L. Iul. de adulter.

Indicij autem profitendi formula elici potest ex L. Athales, D. de L. Corn. de falsi, in qua Scæuola proponit Athalẽ seruũ PROFESSVM ESSE INDICIVM apud Maximillam filiam testatoris, SE POSSE PROBARE FALSVM TESTAMENTVM VETITI CALLINICI: & apud Magistratus interrogatum à Maximilla, PROFESSVM ESSE, PROBATVRVM QVEMADMODVM FALSVM ESSET FACTVM TESTAMENTVM. Seneca lib. x. Controuers. vlt. INDICIVM PROFITEOR: *multos furti conscios habeo: at illud tuto illi ostendi, hoc furtum non solus habeo.*

Post delatum verò rei nomen Prætor, aut qui lege quærebat, iubebat, edicebátve VT REVS CERTO DIE ADESSET. Cicero in Vatinium. QVÆRO, *postulatúsne sis lege Licinia & Iunia?* EDIXERITNE *C. Memmius Prætor, ex ea lege* VT ADESSES DIE TRICESIMO. Idem lib. IIII. in Verr. post nomen Sthenij delatum, Verrem statim EDIXISSE refert, VT CALEND. DECEMBR. STHENIVS ADESSET SYRACVSIS. Et pro domo sua. *Quid indignius, quàm qui neque* ADESSE SIT IVSSVS, *neque* CITATVS, *neque accusatus.* Asconius in Corneliana: DETVLIT NOMEN *Publius*, SVBSCRIPSIT *Caius*: *Et cùm L. Cassius* PRÆTOR, DECIMO DIE, VT MOS EST, ADESSE IVSSISSET ACCVSATORES. Tacit. lib. II. *Marsúsque Vibius nuntiauit Pisoni*, ROMAM AD DICENDAM CAVSAM VENIRET: *Ille eludens, respondit*, ADEVTVRVM, VBI PRÆTOR QVI DE VENEFICIIS QVÆRERET, REO ATQVE ACCVSATORIBVS DIEM PRÆDIXISSET. Apud Plutarch. in Martio Coriolano, Tribuni pl. diem ad populum ei dicunt his verbis, Σοιῦς, Μάρκιε, παρανομεῖσθαι πείτην ἀγορὰν παρεῖναι. Et quidem trinundinum in ea re antiquitus seruatum docet Halicarnass. lib. VII. his verbis. Καὶ χρόνος εἰς παρασκευὴν τῆς ἀπολογίας δίδοται τῷ ἀδικοῦντι μέχρι τῆς πείτης ἀγορᾶς. αἱ δὲ ἀγοραὶ Ρωμαίοις ἤγοντο, ἀπὸ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, δι' ἡμέρας ἐννάτας. Tam moderata certè iudicia populi à maioribus constituta Cic. pro domo sua ait, vt ne nisi PRODICTA DIE quis accusaretur. Et ita Tribunũ pl. Appio DIEM PRODIXISSE rectius, quàm *prædixisse* legemus apud Liu. lib. III. & *prodicta* rectius quàm *prædicta*. EDICTIS etiam delatores ADESSE iubebantur. Imp. Alexander in L. III. C. de accusationib. *Sin verò post satisdationem præsentes non fuerint*, EDICTO ADMONENDI SVNT, VT VENIANT AD CAVSAM AGENDAM. Callistrat. in L. ex quibusdam, §. senatus, D. de iu. fis. *Senatus censuit, vt si neque delator neque possessor*, TRIBVS EDICTIS EVOCATI ADVERVNT. Et paullo pòst. *Quoties autem delator* ADESSE IVSSVS, *cessat.* Et in L. Senatus, §. senatus eo. tit. *Quòd si* TRIBVS EDICTIS A PRÆFECTO ÆRARII ADESSE DELATOR IVSSVS, *venire noluerit.* Sed & Cicero Epist. I. lib. III. ad Q. Fratr. de Gabinio. *Et hodie*, ait, *hora octaua, cum* EDICTO C. ALFII DE MAIESTATE, EVM ADESSE OPORTERET, *concursu magno & odio vniuersi populi penè afflictus est.*

Sanè reus quo die adesse iussus erat, CITABATVR. Cic. lib. IIII. in Verr. *Mane, Calend. Decembr. vt edixerat, Sthenium* CITARI IVBET. Et mox: CITAT *reum: non* RESPONDET. Idem in diuinatio *Quum illius diei mihi venit in mentem, quo die* CITATO REO *mihi dicendum sit.* Papinian. in L. inter, D. de public. iudic. *Nec per triduum, per singulos dies*, TER CITATVS REVS *damnetur.*

Citabatur autem è tribunali præconis voce. Cic. lib. VII. in Verr. *Quem is, vti Panormũ venit, ad se vocari, &* DE TRIBVNALI CITARI IVSSIT. Id quod Plutarchus in Bruto. Λέγεται δ' τοῦ κήρυκος, ὥσπερ ἐιώθει, ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν Βροῦτον ἐπὶ τὴν δίκην καλοῦντος, τὸ μὲν πλῆθος ἐπιδήλως σπάξαι. Quinetiam, vt idem in Gracchis tradit, in more positum erat, εἴπις ἔχων δίκην φυγαπικὴν, μὴ ὑπακούῃ, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἐλθόντα σαλπιγκτὴν, ἀναγκαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. Sueton. in Tiber. cap. XI. CITATVMQVE PRO TRIBVNALI VOCE PRÆCONIS, *conuiciatorem rapi iussit in carcerem.* Martial. lib. V. Epigram.

Qui nec leno potes, nec comessator haberi,
Nec pauidos TRISTI VOCE CITARE REOS.

Basilius Magn. Oratio. in Martyr. Iulitt. ὡς δὲ παρῆν ἡ Κυέσα, καὶ ὁ κῆρυξ ἐκάλει, καὶ ἡ συνήγορος εὐτρεπὴς, &c. Hoc significat Prudentius in Martigen. his versibus,

—PRÆCONVM VOCE *trementes,*
Examinare reos: —

Sed & accusator citabatur: qui si ad diem non adfuisset, aut non respondisset, ex reis eximebatur is, cuius nomen delatum erat. Cic. lib. IIII. in Verr. CITATVS ACCVSATOR *M. Pacilius, nescio quo casu*, NON RESPONDIT, NON AFFVIT. *Si præsens Sthenius reus esset factus: si manifesto in maleficio teneretur: tamen accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. Etenim si posset reus absente accusatore damnari, nõ ego à Vibone Veliam nauigio inter fugitiuorum ac prædonum, ac tua tela venissem: quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam causam, ne tu* EX REIS EXIMERERE, SI EGO NON AFFVISSEM AD DIEM. Hoc amplius, patroni atque oratores præconis voce citabantur. Quintilian. lib. VI. cap. V. In publicis certè iudiciis, vox illa præconis præter patronos, ipsum qui egerit, citat.

Absens vtique nemo damnabatur sed REQVIRENDVS ADNOTABATVR, vt copiam sui præstaret, L. I. & II. D. de requiren. vel absent. dãnan. L. diuus, D. de custod. reor. Præsides autem prouinciarum, circa requirẽdos adnotatos hoc debebant facere, vt eos quos adnotarant, EDICTIS ADESSE IVBERENT: vt posset innotescere eis qui adnotati erant. Sed & litteras ad magistratus, vbi consistebãt, mittere: vt per eos posset innotescere, REQVIRENDOS EOS ESSE ADNOTATOS, L. I. D. de requirend. vel absentib. damnand. Aduersus contumaces verò, qui neque denuntiationibus, neque Edictis præsidum obtemperassent, etiam pronũciabatur secundum morẽ priuatorum iudiciorum: Sic tamen vt in absentes, si sæpius per contumaciam admoniti deessent, pecuniariæ quidem pœnæ, vel eæ quæ existimationem cõtingunt, statui possent, & vsque ad relegationem procedi: Verùm si quid grauius irrogandum fuisset, puta metalli vel capitis pœna, non erat absentibus irroganda, L. absentem, D. de pœnis.

Porrò rei postulati, ea LEGE qua iudicium constituebatur, INTERROGATI dicebantur. Sallust. in bello Catilinar. *P. Antronius & P. Sulla designati Consules* LEGIBVS AMBITVS INTERROGATI, *pœnas dederant.* Et aliàs eod. lib. *Et ipse* LEGE PLAVTIA INTERROGATVS *erat à L. Paulo.* Velleius Patercul. lib. II. *Rutilium, virum non sæculi sui, sed omnis æui optimum*, INTERROGATVM LEGE REPETVNDARVM, *maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant.* Ascon. Pædian. in IIII. Verrin. ad ea verba: *Et si illum annum, M. Lepidi Prætoris*, ait, *qui accusari ceperat à duobus Metellis Celere & Nepote: qui cum* LEGIBVS INTERROGASSENT, *victi eius apud populum gratia desliterunt.* Et mox: ad ea verba *in neminem ante hunc. Rectè*, ait, *quia Lepidus* LEGIBVS *tantùm* INTERROGATVS, *nec dum etiam ceperat accusari.* Sidonius Apollinaris lib. I. Epist. III. *nunc &* LEGIBVS *me* AMBITVS INTERROGATVM, *Senatu moue.* Ac planè iudicia certa lege constituebantur. Cic. lib. VII. in Verr. *Non dicam id, quod debeam forsitan obtinere, cum* IVDICIVM CERTA LEGE CONSTITVTVM *sit, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alienis pecuniis abstinueris, abs te doceri oportere.* Idem pro Cluentio sapientis iudicis esse ait, animaduertere, qua LEGE REVS CITETVR: de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione versetur. Et aliàs: *At si ita esset*, HAC LEGE ACCVSATVM *esse oportuit, qua accusatur Auitus.* Seneca Controuers. II. lib. IX. *Non hac* LEGE CAVSAM DICET. Gaius in L. lege Cornelia, D. de Sc. Silani. *Si aperto testamento liberi scripti inueniantur*, LEGE DE SICARIIS IVDICIVM FIAT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interdum autem accusatoribus rei PRÆSCRIBEBANT, EOSQVE PRÆSCRIPTIONE summouebant, L. 1.§.accusationē, D. ad Sc. Turpilian. Atque ita marito iure mariti accusanti illa PRÆSCRIPTIO obiiciebatur, SI LEGEM PRODIDISSE DICERETVR OB HOC, QVOD ADGRESSVS ACCVSATIONEM ADVLTERII DESTITISSET L. 11.§. 1. D. ad L. Iul. de adulter. Sic & in L. præuaricationis, D. de præuaricatorib. *Si reus*, ait Vlpian. ACCVSATORI *publico iudicio ideò* PRÆSCRIBAT, QVOD DICAT SE EODEM CRIMINE AB ALIO ACCVSATVM, ET ABSOLVTVM. Præscriptiones autem quæ solebant obiici adulterij accusantibus, antè solebant tractari quàm quis inter reos reciperetur, L. si Maritus, §. præscriptiones, D. ad L. Iul. de adulter. Quintilian. Declamatio. CCXLIX. PRÆSCRIBIS *tamen ne agam, id est*, NE NOMEN TVVM DEFERAM, NE TE LEGIBVS OBLIGEM. Idem Declamatio. CCL. *Nunc* PRÆSCRIBENDI *tempus abiit. Tum enim* PRÆSCRIBERE *debuisti, si poteras, cùm* DELATVS ES: *& in hoc ipsum* PRÆSCRIBERE, *ne deferret. Neque enim vlla* PRÆSCRIPTIO *inchoata iudicia peragi vetat, si inchoari aliquando prohibet.* Huiusmodi præscriptione reum quemdam, vt accusatorem suum summoueret, vsum Basil. Magn. Oratio. de Marty. Iulitta ita scribit. Παρελθὼν, ἔφη εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην, Οὐδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν τῆς κοινῆς μετέχειν, τοὺς μὴ λατρεύοντας τοῖς θεοῖς τῆς βασιλέως καὶ μὴ ἐξομνυμένους τὴν εἰς ἐκεῖνον πίστιν.

Ceterùm rei quandoque PREHENDI, & IN CARCEREM, seu VINCVLA DVCI iubebantur. Sic Cicero lib. VII. in Verr. narrat Verrē, cùm seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret, dominos COMPREHENDI iussisse. Idem ibidem. *Iste hominem*, ARRIPI *à Tribunali, &* IN CARCEREM CONIICI, IVBET. Liuius lib. II. *Tum ex his quosdam* PREHENDI *Lectorius* IVBET. Idem lib. III. *Itaque Ædilem* PREHENDI, DVCIQVE *à maioribus Magistratibus.* Et lib. IX. de Sempronio Tribunopl. loquens, *Hæc taliáque cùm dixisset,* PREHENDI *Censorem, & in* VINCVLA DVCI IVSSIT. Et lib. XXV, *Confestim Caruilij Tribuni plebis omissa multæ certatione*, REI CAPITALIS DIEM *Posthumio* DIXERVNT: ac, *ni vades daret*, PREHENDI *à viatore, atque* IN CARCEREM DVCI IVSSERVNT. Apud eundem lib. IIII. Tribuni pl. pro collegio pronuntiant, PLACERE *Consules Senatui dicto audientes esse. Si aduersus consensum Amplissimi ordinis vltra tendant, in* VINCVLA SE DVCI EOS IVSSVROS. Similique modo eiusdem auctoris lib. V. Tribuni pl. minantur Tribunis militum, nisi in auctoritate Senatus essent, se IN VINCVLA EOS DVCI IVSSVROS esse. Sempronius quoque Tribunus pl. ad Appium apud eundem lib. IX. *Et nisi*, ait, *Aemiliæ legi parueris, ego te* IN VINCVLA DVCI IVBEBO. Eiusdem lib. III. M. Duellius Tribunus pl. *Hoc anno nec diem dici cuiquam, nec* IN VINCVLA DVCI *sum passurus.* Cicero in Rullum. *Qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit, si Tribunus pl.* DVCI *iussisset.* Plin. lib. XX. Nat. hist. cap. III. DVCI *eum* IN VINCVLA *Triumuiri* CVM IVSSISENT, Agell. lib. IIII. cap. X. *Cæsar Cos. viatorem vocauit, eúmque* (Catonem intelligit) *finem ni faceret*, PREHENDI *loquentem*, & IN CARCEREM DVCI *iussit.* Valer. Max. lib. IIII. cap. I. *Tribunus enim plebis* (de Tib. Gracchio loquitur) *cùm ex professo inimicitias cum Africano & Asiatico Scipionibus gereret, & Asiaticus indicatæ pecuniæ satisdare non posset, atque adeo à Consule* IN VINCVLA PVBLICA DVCI IVSSVS ESSET. Idem lib. VI. cap. I. *A quibus hac de re certior factus Senatus, Plotium* IN CARCEREM DVCI IVSSIT. Sueton. in Iul. cap. XX. *M. Catonem interpellantem extrahi è curia per lictorem, & IN CARCEREM DVCI IVSSIT.* Idem cap. LXXIX. *Tribunus pl. Epidius Marullus, Cæsetiúsque Flauus, coronæ fasciam detrahi, hominémque* DVCI IN VINCVLA IVSSISSENT. Vlpian. in L. II. D. de inius voc. *Quíque coërcere aliquem possunt*, & IVBERE IN CARCEREM DVCI. Ascon. in lib. III. in Verr. ad ea verba, DVCI IVSSIT. *Melius*, ait, DVCI IVSSIT, *in vincula, vel in carcerem, intelligimus, quam* DVCI IVSSIT, *damnauit*, Verrem etiam Nauarchis

Nauarchis CATENAS INIICI imperasse, Cic. lib. VII. in Verr. narrat. Philippum etiam Consulē iussisse MANVM à lictore in Crassum INIICI. Valer. Max. lib. VI. cap. II. refert. Reus vtique CAVSAM DICERE iubebatur, Cic. lib. IIII. in Verr. *Paratum* ad CAVSAM DICENDAM *venire hora octaua iubet.* Et lib. VII. eiusdem argumenti Verrem narrat, iussisse dominos prehensos CAVSAM DICERE. Idem lib. I. de finib. CAVSAM APVD SE DICERE IVBET. Liuius lib. IIII. *Missus ab dictatore Seruilius magister equitum ad Melium, Vocat te, inquit, dictator. Cùm pauidus ille* QVID VELLET, *quæreret: Seruiliusque* CAVSAM DICENDAM *esse proponeret, crimenque à Minutio delatum ad Senatum, diluendum.* Tacitus lib. II. Marsum Vibium Pisoni nuntiasse ait, vt Romam ad CAVSAM DICENDAM *veniret.* Sueton. in Tiber. cap. LXI. CITATI AD CAVSAM DICENDAM.

CAVSAM autem interdum rei EX VINCVLIS DICEBANT, vt ex L. lege Cornelia, D. de Sc. Silania. & Sueton. in Nero. cap. XXXVI: liquet: quod apud Heluetios olim in more positum fuisse Cæsar lib. I. de bello Gall. scribit. Dixi, interdum. Nec enim custodiendorū reorum vna eadémque ratio erat, sed vel IN CARCEREM RECIPIEBANTVR, vel MILITIBVS TRADEBANTVR, vel FIDEIVSSORIBVS, vel SIBI IPSIS COMMITTEBANTVR. Idque Judicibus ex dignitate personarum & qualitate criminis quod obiiciebatur æstimandum relinquebatur, L. I. & L. diuus, D. de custod. reor. Hinc in L. vlt. §. sic autem D. de bon. eor. *Si qui autem sub incerto causæ euentu,* IN VINCVLIS, VEL SVB FIDEIVSSORIBVS *decesserint.* Macer in L. milites §. eius fugam, D. de re milit. *Eius fugam qui cum* SVB CVSTODIA, VEL IN CARCERE ESSET, *discessit.* Vlpian. in L. in fraudem §. I. D. de Iu. fis. *Bona eorum qui* IN CVSTODIA, *vel* IN VINCVLIS *vel* IN COMPEDIBVS *decesserint.* Imp. Seuer. in L. I. C. ex quib. caus. infa. *Quod in* CARCEREM CONIECTVS *est, vel* VINCVLA *tibi iussu legitimi iudicis* INIECTA sunt: Eos certè qui in carcerem stante Repub. coniiciebantur, vinculis publicis oneratos indicat Valer. Max. lib. IIII. cap. I. & lib. VI. cap. VI. & IX. Idem ostendit Liuius lib. III. apud quem Claudius ad pericula fratris Appij in carcerem coniecti deprecanda Romam reuersus, prehensans singulos, orasse dicitur ne Claudiæ genti eam inustam maculam vellent, VT CARCERE ET VINCVLIS viderentur digni. *Virum honoratissimæ imaginis futurum ad posteros legum latorem, conditorémque Romani iuris*, IACERE VINCTVM INTER FVRES NOCTVRNOS AC LATRONES. Apollonium etiā cùm eum Verres in carcerem coniici iussisset, in vincula coniectum Cicero lib. VII. in Verr. narrat.

Sed & Imperatorum temporibus, vinculis contineri consueuisse eos qui carcere includebantur, documento est, quod Paul. in L. carceri, D. de custod. reor. ait, Carceri præpositum, si pretio corruptus sine vinculis agere custodiam passus sit, officio Iudicis puniendum: Si verò id nesciat, propter negligentiam ab officio remouendum. Argumento est etiam quod Callistrat. in L. In eos, D. eo. tit. scribit In eos animaduertendum, qui cùm recepti essent in carcerem, ruptis vinculis & effracto carcere euaserint.

Reorum autē qui in vinculis habebantur, manus pedésque catenis & cōpedibus vinciri consueuisse, ostendit Arrianus Epict. lib. I. cap. I. XVIII. XIX. & XXIX. Herodis certè iussu B. Petrum in vincula coniectum, duplici catena vinctum fuisse legimus, Act. Apostolor. cap. XII. Eiusdem lib. cap. XXI. de Paulo vincto referuntur hæc, Τότε ἐγγίσας ὁ χιλίαρχος ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσί. Sueronius in Nero cap. XXXVI. *Coniurati è vinculis triplicium catenarum dixere causam.* Constantinus tamen sanxit, vt reis non ferreæ manicæ & inhærentes ossibus mitterentur, sed proliores catenæ, vt & cruciatus deesset, & permaneret fida custodia, L. I. C. de custod. reor. Alteram etiam vinculorum speciem prodit D. Lucas in Act. Apostolor. cap. XVI. his verbis, Ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον. Prudentius in hymno Vincentij martyr.

Lignóque plantas inserit,
Diuaricatis cruribus.

Cuiusmodi lignum, Cippum Latina lingua vocari, Suidas auctor est, Ποδοκάκκη, in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quit, ξύλον εἰς ὁ εἰ εἱρκτῆ τὼς πόδας ἐμβάλλοντες συνέχωσιν, ὁ παρὰ Ρωμαίοις Κυπτος καλεῖται. Quæ vox in martyrũ passionibus, & Gregor. Turonen. lib. v. cap. XLIX. inuenitur. Enimuero in vincula coniici nõ solebat, qui fideiussores dare paratus erat: nisi tam graue scelus admisisse cũ constaret, vt neque fideiussoribus, neque militibus cõmitti deberet, L. diuus D. de custod. reor. Atque adeo, vel post prouocationem in custodia retineri reum, ita demum si fideiussoris idonei copiam non habeat, Impp. constituerunt in L. eos §. super iis & L. minimè, C. de appellationib. Quòd si confessus esset, donec de eo pronuntiaretur, in vincula publica coniiciendus erat L. si confessus D. eo. tit. L. cuiuscumque versic. item qui, D. ad L. Iul. maiest. Supplicij etiam causa carcere inclusam matrem refert Plin. lib. VII. cap. XXXVI. Decuriones quoque, decurionúmque filij, nepotes, de quibus puniendis Præsides Principi scripserant, in carcere diligentioris custodiæ causa recipi solebant, L. si quis filio §. eius qui D. de iniuf. rup. L. I. §. simili modo, D. quan. appellan. sit. Carceri autem præpositus, quem Commentariensem appellabant, carceris rationem diligentissimè & accuratissimè conficiebat: Auctor est Cicero lib. VII. in Verr. his verbis: *Cedo* RATIONEM CARCERIS, *quæ diligentissimè conficitur: quo* QVISQVE DIE DATVS IN CVSTODIAM, QVO MORTVVS, QVO NECATVS sit. Hic nefas esset tacere nunquam satis pro merito laudatam Impp. Gratiani, Valentiniani & Theod. constitutionem, quæ Commentariensibus negotium dat semper intra tricensimum diem ingerere numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem, ætatémque vinctorum.

Imperatorum planè temporibus reos militibus in Custodiam tradi inualuit. Militi autem non vni, sed duobus custodiam cõmitti debuisse Modestinus scribit in L. vlt. D. de custod. reor. Atque hæc est CVSTODIA MILITARIS, cuius fit mentio in L. II. C. ex quib. caus. maior. L. sed & si quis §. I. D. si quis cautionib. Quæ φρούρα στρατιωτικὴ dicitur in L. αὐτοκράτωρ, D. de appellationib. Tacit. lib. III. *Seruos Lepidæ, cum* MILITARI CVSTODIA HABERENTVR, *transtulit ad Consules.* Imp. Constantin. in L. II. C. de Exactorib. tributor. lib. X. Fisci debitores in carcerem duci vetans, *Contineatur*, ait, *aperta & libera, & in vsu hominum instituta* CVSTODIA MILITARI. Symmach. Epist. vlt. lib. I. *Continuò, vt seueritas exigebat, reos* CVSTODIA MILITARIS, *dissimulata dignitate* CIRCVMDEDIT. Reos etiam *à* MILITIBVS, STATORIBVSQVE, nec non à MVNICIPALIBVS MINISTERIIS adseruatos docet Vlpianus in L. in eadem, D. ex quib. caus. maior. Pontius in vita Cypriani: *Ductus & susceptus est Cyprianus custodiendus* AB STATORE OFFICII PROCONSVLIS. Constantin. in L. I. de custod. reor. in C. Th. *Illud etiam obseruabitur, vt neque his qui* STATORVM *funguntur officio, neque* MINISTRIS *eorum liceat crudelitatem suam accusatoribus vendere, & innocentes intra carcerum septa letho dare.* Extat Plinij Epistola lib. X. qua Traianum consulit, vtrùm per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc in Bithynia factum fuisse scribit, an per milites adseruare custodias deberet. Cui rescribit Traianus, seruandam eam consuetudinem, quæ in ea prouincia obtinuerat, vt per publicos seruos custodirentur.

Huiusmodi autem custodia ad eos quoque qui carcere continebantur, porrigebatur. Nam & carceribus milites custodes appositos, & pro foribus carceris excubasse eos, D. Lucas in Act. Apostolor. nõ semel docet, veluti cap. V. Ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ. Ἄγγελος δὲ κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλακῆς. Et mox: Λέγοντες ὅτι τὸ δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἑστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν. Idem cap. XII. de Petro quem Herodes prehendi iusserat. Ἔθετο εἰς φυλακὴν παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν. Et mox: Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ. Et Paulo pòst: Ἦν ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί, φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακήν. Hinc Suidas Custodiam ita interpretatur: Καυστωδία τὸ τῷ δεσμωτηρίῳ ἐπινεύμενον στράτευμα σύσημα στρατιωτικὸν. A carcerali itaque (vt Impp. loquuntur in L. vlt. de custod. reor. in C. Th: & Nou. Th. & Valēt. de Iudæis) non est Militaris custodia penitus secungenda, cùm ad ipsam carcerum custodiam, Militum opera veteres vterentur.

A militibus

A militibus autem custodiæ interdùm in castris adseruabantur, vt patet ex Act. Apostolor. cap. XXI. & XXIII. & Iosepho lib. XVIII. Antiq. Iudaic. cap. VIII. Paulum etiam ad se à Lysia Tribuno transmissum Porcius Festus in Herodis prætorio custodiri iussit, vt scriptum reliquit, D. Lucas Act. Apostol. cap. XXIII.

Nec verò à vinculis immunis huiusmodi custodiæ species erat. Quinimo vinculis plerumque constringebantur qui à militibus adseruabãtur, vt ex his quos paullo antè ex Act. Apostol. adduxi, locis planum fit. Eadem verò catena & militem & reum copulabat, teste Seneca Epist. V. Quod & Ioseph. indicat lib. XVIII. Antiq. Iud. cap. VIII. his verbis de Antonia, quæ Agrippæ, qui custodia militari detinebatur, fauebat: Εὑρίσκετο δ' αὐτῶ παρὰ τοῦ Μάκρωνος στρατιωτῶν τε μετρίων ἀνδρῶν, οἱ παραφυλάξειαν αὐτὸν ἐν φρουτίσιν, καὶ ἑκατοντάρχου ἐφεστηκότος τε ἐκείνοις καὶ σωμᾶ τῷ ἐσομένου. Quod interpres veteris moris ignarus ἐσομένου σωμᾶτι Coniectorem ridiculè interpretatus est. Longè rectius Rufinus: *Sane inuenti sunt & à Macrone ex militibus tales, qui eum sine dilectione seruarent. Adhibetur etiam talis Centurio qui illis præesset militibus: sed etiam qui cum eo ligaretur, talis inuentus est.*

Interdum tamen Militaris custodia Δέσμος erat, & ita D. Lucas in Act. Apostolor. cap. vlt. τῷ δὲ Παύλῳ, ait, ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ, &c sic, vt subiicit. Ἔμεινε Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι, καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτόν. Idem in Catalogo scriptorum Ecclesiastic. de B. Paulo. Et biennium in libera manens custodia aduersus Iudæos de aduentu Christi cottidie disputauit. Felicem etiam Centurioni Paulum sub laxiori custodia cõmissum, D. Lucas significat his verbis Act. Apost. cap. XXIII: Διαταξάμενος τε τῷ ἑκατοντάρχῃ τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρετῶν, ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ. Sed hoc eius custodiæ propriũ erat, quæ LIBERA dicebatur: à qua vincula catenæque aberant, vt proinde eam cum Dione lib. XXXVI. & lib. LVIII. Δέσμιον φυλακεῖν appellare liceat: quam verbũ verbo reddens Sophronias Hieronymi interpres Ἐλευθέραν φυλακὴν cõuertit. Huiusmodi autem custodiæ Senatores tradi consueuisse, ostendit Hieronym. aduersus Vigilantiũ his verbis. *Senatoriæ videlicet dignitatis sunt: vt non inter homicidas terrimo carcere, sed in* LIBERA HONESTAQVE CVSTODIA, *in fortunatorum insulis, & in campis Elysiis recludantur.* Eius generis erat custodia, quæ apud Magistratus habebatur. Nam & ipsorum quandoque Magistratuum domibus rei adseruabantur. Et ita cùm Senatus decreuisset vti abdicato magistratu Lentulus, itémque ceteri coniurati in CVSTODIIS LIBERIS HABERENTVR, Lentulum quidem P. Spintheri, qui tum Ædilis erat, Cethegum Q. Cornificio, Statilium C. Cæsari, Ceparium Cn. Terentio Senatori traditos, Sallust. in bello Catilinar. refert. Sic & Asinium Gallum Dio lib. LVIII in libera custodia à Consulibus & Prætoribus custoditum narrat.

Custodiæ autem appellatione, solam publicam accipiendam esse, Iurisconsulti tradunt in L. succurritur, D. ex quib. caus. maior. Et L. vinculorum, D. de verbor. significat. Quod epithetum, custodiæ adiungitur à Valerio Max. lib. VI. cap. III. & lib. IX. cap. vlt. Tacito lib. III. Apul. lib. VII. de Asino aur. Eadémque est verbi φυλακῆς sententia apud Arrian. Epict. lib. I. cap. I. & XXIX. & Act. Apostolor. cap. XVI.

Rei etiam quandoque transmittebantur, toto: tit. de exhibendis, & transmittendis reis, tam in Cod. Iustiniani, quàm Theodosij. Formulam autem literarum quibus rei transmittebantur, habemus in Act. Apostolor. cap. XXIII. Sed & si reus abesset, solebant præsides prouinciarum, in quibus delictum admissum erat, ad earum prouinciarum, sub quibus rei agere dicebantur, præsides scribere, & desiderare, vt cùm prosecutoribus ad se remitterentur, L. solent, D. de custod. reor. Cùm vero transmittebantur rei, sub fida custodia transmittebantur, aut vt Impp. verbis vtamur, SVB IDONEA PROSECVTIONE, L. III. de pœnis in C. Th. L. defensores de exhiben. & transmitt. reis cod. C. Th. L. defensores de defensorib. ciuit. in C. Iustinia. id est *adhibitis fidis custodibus*, vt ait, L. omnes reos, de pœn. in C. Th. Quo sensu etiam PROSECVTIONIS verbum accipiendum est in L. addictos eo. tit. & PROSECVTORVM

Universidad de Deusto
Biblioteca

in d. L. solent. Atque ita Paulum, vt cum Hieronymo in Epist. ad Augustinum loquar, orta seditione, cùm occidendus esset, raptum esse à Tribuno Lysia, & ab eo missum Cæsaream ad Claudium Festum præsidem, sub custodia diligenti, legimus Act. Apostolor. cap. XXIII.

Solebant porrò Rei de criminibus obiectis interrogari, quemadmodum Clemes lib. II. Constit. Apostolicar. cap. LII. testatur. Xiphilinus in Seuero, de quodam latrone capto & in vincula coniecto: Καὶ αὐτὸν ὁ Παπινιανὸς ὁ ἔπαρχος ἀνήρετο, Διὰ τί ἐλήστευσας, καὶ αὐτὸς ἀπεκρίνατο, Διὰ σὺ ἔπαρχος εἶ. Sueton. in Augusto cap. XXXIII. *Dixit autem ius non diligentia modò summa, sed & lenitate. Si quidem manifesti parricidij reum, ne culeo insueretur, quod non nisi cõfessi afficiebantur hac pœna, ita fertur interrogasse:* CERTE PATREM TVVM NON OCCIDISTI? Iulian. in L. si is qui ducente §. vtrùm, D. de reb. dub. *Proinde si quis ita interroget,* EORVM QVID, QVÆ OBIICIVNTVR TIBI, FECISTI? Marcian. in L. diuus, D. de cust. reor. Irenarchis mandatum fuisse docet, vt cùm adprehendissent latrones, interrogarent eos de sociis & receptatoribus: & interrogationes literis inclusas, atque obsignatas ad cognitionẽ magistratus mitterent. Huiusmodi interrogationum exempla extant in Euangel. Matthæi cap. XXVII. Marci cap. XV. Lucæ XXIII. Ioannis cap. XVIII. & in Act. Apostolor. cap. XXII. & XXIII. Euseb. lib. III. histo. eccles. cap. XIIII. Apud Liuium lib. VIII. Q. Fabium Magistrum equitum, cùm à præcone citatus, ex inferiore loco ad tribunal accessisset, Papirius Cursor Dictator ita interrogat: QVÆRO DE TE Q. FABI, *cùm summũ imperiũ Dictatoris sit, pareántque ei Cos. regia potestas, Prætores iisdẽ auspiciis creati,* ÆQVVM CENSEAS NEC NE, *Magistrũ equitũ dicto audientẽ esse:* ITEMQVE ILLVD INTERROGO, *cùm me incertis auspiciis profectũ ab domo scirem, vtrùm mihi turbatis religionibus Resp. in discrimen committenda fuerit? an auspicia expetenda, ne quid dubijs dijs agerem?* SIMVL ILLVD, *quæ Dictatori religio impedimento adrem gerendam fuerit? num ea Magister equitum solutus ac liber potuerit esse?* Ac demum: AD HÆC QVÆ INTERROGATVS ES, RESPONDE: EXTRA EA CAVE VOCEM MITTAS. ACCEDE LICTOR.

Cognituram autem de criminibus Præsidem oportebat, ante diem palàm facere, CVSTODIAS SE AVDITVRVM: quarum audiendarum gratia, tam clarissimos viros, quàm patronos causarum, si omnes in ciuitate prouinciæ quam regebat, agerent, adhibere debebat: Feriatisque etiã diebus, nec pro tribunali tantùm & à superiore loco, sed & de plano audiri custodiæ poterant. Quæ omnia comprobantur, L. vnius §. vlt. D. de quæstionib. & L. custodias D. de public. iudic. L. diuus D. de feriis. Vlpianus etiam in L. leuia D. de accusationib. *Leuia*, ait, *crimina audire, & discutere de plano Proconsulem oportet: &, vel liberare eos quibus obiiciuntur, vel fustibus castigare, vel flagellis seruos cædere.* Festum planè Porcium Iudææ Præsidem, pro tribunali Paulum audisse refertur Act. Apostolor. cap. XXV. Solitos verò Proconsules custodiarum cognitionem mandare legatis: scilicet, VT PRÆAVDITAS CVSTODIAS AD SE REMITTERENT, vt innocentem ipsi liberarent, idem Vlpian. testatur in L. solent D. de offic. proconsul. Tertullian. in Apologetico: *Et vtique non deesset vrbis in* AVDITIONE CVSTODIARVM, *& damnatione, sanguis humanus.* Custodiarũ etiam seriem ipsosmet Imperatores recognouisse, inspecto cuiusque elogio ostendit Sueron. in Tiber. cap. LXI. & in Calig. cap. XXVII. Ceterùm si crimina obiecta negasset reus, petebatur Asconio teste, dies inquirendorum eius criminum. Sic Ciceronem, causa Verris ad se traducta, INQVISITIONIS aduersus Verrem tempus postulasse, dies centum decem, idem Asconius scribit. Et aliàs, Pacuuij accusatores in Scaurum INQVISITIONEM in Sardiniam, itémque in Corsicam insulas, dies tricenos accepisse memorat. Idẽ alibi: *Scaurus Cæpionẽ contra reũ detulit,* ET BREVIORE DIE INQVISITIONIS ACCEPTA, *effecit, vt ille prior causam diceret.* Eodémque modo Baticos, in socios ministrósque Cæcilij Classici inquisitionem postulasse Plinius Epist. IX. lib. III. refert: sed & lib. V. Epist. XX. de Bithynis, qui Rufum Varenum proconsulem detulerant, *Inducti*, ait, *in Senatum,* INQVISITIONEM POSTVLAVERVNT. Et paullo pòst, *Consulit Acilius Rufus Consul designatus,* INQVISITIONEM BITHYNIS DANDAM. Quin & ipsum Varenum reum postulatum à Senatu obtinuisse, VT SIBI QVOQVE DEFENSIONIS CAVSA TESTES EVOCARE LICERET, Plinius ibidem, & rursus Epist. VI. lib. V. narrat. Ac planè quandoque è prouincia testimonij gratia quosdam euocatos, docet Vlpian. in L. II. §. Legatis D. de iudic. Sueton. in Claud. cap. XV. *Excusans quidam* TESTEM E PROVINCIA AB EO VOCATVM, *negauit* PRÆSTO ESSE POSSE. Plin. Epist. IX. lib. III. *E testibus quidam, siue iratus, quod* EVOCATVS *esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorũ &c.* Testes autem non temere euocandos fuisse per lõgum iter, & multo minus milites auocandos fuisse à muneribus perhibendi testimonij causa, Callistratus scribit in L. III. D. §. vlt. de testib. de eáque re Diuos fratres rescripsisse ait in hęc verba. *Quòd ad testes euocãdos pertinet, diligentiæ iudicantis est explorare quæ consuetudo in ea prouincia, in quam iudicat fuerit. Nam si probabitur sæpe in aliam ciuitatem testimonij gratia plerósque euocatos: non esse dubitandum, quin euocandi sint, quos necessarios in ipsa cognitione deprehenderit qui iudicat.* Arcadius etiam in L. I. §. I. D. eo. Ad Iudicum religionem pertinuisse scribit, vt eum solum numerum testium, quem necessarium esse putassent, euocari paterentur.

Testes porrò voce præcõnis citatos fuisse non est ignotum, idque ex Ciceronis lib. IIII. in Verr. & Sueton. in Claud. cap. XV. patet. Et quidem si præsentes testes essent, cùm iis olim ingens Cratoribus dimicatio erat. Ideóque velut duplici contra eos, proque his, acie confligebatur, actionum & interrogationum, quemadmodum Quintilianus lib. V. cap. VII. tradit. In eáque re Oratorum industria elucebat. Cic. pro Flacco: *Vbi est igitur illa laus Oratoris, quæ, vel in accusante antea, vel in patrono spectari solebat?* BENE TESTEM INTERROGAVIT: CALLIDE ACCESSIT: REPREHENDIT: QVO NOLVIT ADDVXIT: CONVICIT, ET ELINGVEM REDDIDIT. Plinius Epist. IX. lib. III. *Concipere animo potes quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi* TESTES INTEROGANDI, SVBLEVANDI, REFVTANDI. Loqui certè testi nisi interrogato non licebat, vt Asconius in III. Verrin notat. Suos autem testes accusatorem interrogasse idem Asconius admonet in Diuinatio. ad verba hæc, *vt vbi, id interrogando. Apparet*, inquiens, *ex hoc dicto, Testes suos etiam ipsum accusatorem interrogare consuesse.* Cicero pro Flacco: *An quisquam esse testis potest quem.* ACCVSATOR *sine curâ* INTERROGET, *nec metuant ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat?* Idem lib. III. in Verr. *Sic me ipsum egisse, memoria tenetis, vt in* TESTIBVS INTERROGANDIS *omnia crimina proponerem, & explicarem: vt cùm rem totam in medio proposuissem, tum denique* TESTEM INTERROGAREM. Et in eundem lib. VI. *Cùm testes ex Sicilia dabo, quem volet eligat, quem* EGO INTERROGEM *de patellis, pateris, thuribulis.* Quinetiam & ab eo contra quem producebantur, testes quandoque interrogabantur, vt Asconius in lib. III. in Verr. auctor est. Vnde Cicero lib. VII. in eundem Verr. *Si voles*, ait, *quoniam priore actione, vt patroni tui dictitant, noua quadam sapientia, vt omnes intelligunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium,* TESTEM NVLLVM INTERROGASTI, INTERROGETVR *Flauius, si voles.* Vt plurimum autem accusatores testes producebant quos refelli & refutari à defensoribus patiebantur. Cicero lib. VII. in Verr. *Cùm* EGO *P. Granium* TESTEM PRODVXERO, *qui suos libertos à te securi percussos esse dicat, qui à te nauem suam mercésque repetat,* REFELLITO *si poteris, ne eum testem deseram.* Et mox. *Hunc quoque* TESTEM MEVM REFELLI, *& illum Herennium, Sertorianum fuisse abs te demonstrari, & probari volo.* Idem pro Fonteio, Testes flagitans, *Plus ego*, ait, *in hac causa laboris & operæ consumo in poscendis testibus, quam ceteri defensores in* REFVTANDIS. A defensore verò solebat Oratio testium refelli, aut vita lædi: vt Cicero pro Flacco ait: *Sæpe enim*, vt idem in Partitionibus testatur, *ea quæ dicta erant, si aut ambigue, aut inconstanter, aut incredibiliter dicta essent, aut etiam aliter ab alio dicta, subtiliter reprehendebantur: aut si Oratio argumentationem non haberet, in hominem dicendum erat.* Et interdum quidem aduersus singulos testes dirigebatur actio. Quod insectationis genus separatim aliquando edebatur, eoque in genere Ciceronis Oratio in Vatinium testem versatur.

Planè Oratores à iudicibus quandoque, vt sibi TESTES ROGARE LICERET, postulabant: Cic. lib. II. de Orato. *Pusillus testis processit.* LICET *inquit*, ROGARE *Philippus? Tum quæsitor properans*, MODO BREVITER. *hic ille*, NON ACCVSABIS, PERPVSILLVM ROGABO. Sollemnia autẽ in testibus interrogandis erant verba hæc, TE ROGO. Cicero

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro Flacco: *Quid tu istum roges, Læli, qui priusquam hoc,* TE ROGO, *dixeris, plura etiam effundet, quàm tu ei ante domi præscripseris?* Interdum tamen in testibus interrogandis vtebantur verbis, QVÆRO, &, VOLO VTI MIHI RESPONDEAS. Cicero in Vatinium: QVÆRO VATINI, *vtrũ tandem putes huic ciuitati, &c.* Et mox: QVÆRO ABS TE, *teneasne memoria?* Et aliàs: VOLO VT MIHI RESPONDEAS. Rursus ibidem: *Secundum ea,* QVÆRO, *seruaueriſne ei fidẽ?* Et alibi: *Sic enim* EX TE QVÆRO *Tribunus pl. fuisti.* Ac deinde VOLO VTI MIHI RESPONDEAS, *num quis ex toto collegio legem sit ausus ferre, præter vnũ te.* Et statim: VOLO VTI MIHI RESPONDEAS: *cùm M. Bibulum Consulem, &c.*

Testes autem refutabantur, vel interrogatione, vel breui interlocutione patroni, aut aliquo vrbanè dicto refrigerabãtur, vel si quid in corũ vitam dici poterat, infamia criminum destruebantur: vt Quintilianus lib. v. cap. VII. scribit: Et ex subiectis exemplis patet. Cicero lib. II. de Orato. *Hoc Crassi nihil facetius: qui cùm lasisset Silus Pisonem, quod se* IN EVM AVDISSE *dixisset:* POTEST FIERI, *inquit,* SILE, VT IS VNDE TE AVDISSE DICIS, IRATVS DIXERIT: *annuit Silus.* POTEST ETIAM VT NON RECTE INTELLEXERIS. *Id quoque toto capite annuit, vt se Crassõ daret.* POTEST ETIAM FIERI, *inquit,* VT OMNINO QVOD TE AVDISSE DICIS NVMQVAM AVDIERIS. *Hoc ita præter expectationem accidit, vt testem omnium risus obrueret.* Quintilian. lib. VI. cap. IIII. de Ciceronc. *Cùm Sex. Annalis testis reum læsisset, & instaret identidem accusator ei,* DIC M. TVLLI, NVMQVID POTES, DE SEXTO ANNALI? *Versus tunc dicere cœpit de libro Ennij Annali sexto.*

Qui potis ingentis causas euoluere belli. Ibidẽ: *Est & illa ex Ironia fictio, qua vsus est C. Cæsar. Nam cum testis diceret,* A REO FEMINA SVA FERRO PETITA, *& esset facilis reprehensio, cur illam potissimum partem corporis vulnerare voluisset,* QVID ENIM FACERET, *inquit,* CVM TV GALEAM ET LORICAM HABERES? Plinius lib. XXXV. cap. IIII. *Hinc M. Crassi Oratoris ille lepos agentis sub veteribus, cùm testis compellatus instaret,* DIC ERGO CRASSE QVALEM ME RERIS? TALEM, *inquit, ostendens in tabula pictum inficetissimè Gallum exerentem linguam.* Macrob. lib. II. Saturnal. cap. II. *Plancus in iudicio fortè amici cùm molestũ testem destruere vellet,* INTERROGAVIT, (*quia sutorem sciebat*) QVO ARTIFICIO SE TVERETVR: *Ille vrbanè respondit,* GALLAM SVBIGO. Idem eiusdem lib. cap. VI. *Prodierat Orbilius in reum testis: quem Galba vt confunderet, dissimulata eius professione, interrogauit,* QVID ARTIVM FACIS? *Respondit,* IN SOLE GIBBOS FRICARE SOLEO. Plutarch. in Cicero. Πόπλιον δὲ Κάτταν, νομικὸν εἶναι βυλόμενον, ὅτε δ' ἀμαθὴς ἀφῶν, τοῖς πᾶσι δίκην ἐφλίων μάρτυρα, Τοῦ δὲ, Μηδὲν Εἰδέναι, φάσκοντος, Ἰσως, ἔφη, Δοκεῖς Περὶ Τῶν Νομικῶν Ἐρωτᾶσθαι.

Testium autem duo erant genera, vnum, voluntariorum: alterum, eorum quibus Iudex in publicis Iudiciis lege denuntiare testimonium solebat. Quorum altero vtraq; pars vtebatur: alterum accusatoribus tantùm concessum erat. Ceterùm qui voluntarium testem producebat, scire quid is dicturus esset poterat, & ne turbaretur, atque à patronis diuersæ partis inducerctur in laqueum, multum domi antè versari, & variis percunctationibus quales ab aduersario haberi poterant, explorari consueuerat. Sic fiebat vt aut constaret sibi, aut si quid titubasset, opportuna rursus eius à quo productus erat, interrogatione veluti in gradum reponeretur.

Planè fuisse tẽpora, quibus testes nõ nisi post finitas actiones rogarẽtur, Quintilian. lib. v. cap. VII. docet. Veterem etiam in hac re seruatum morem Cic. pro Flacco ita attingit: *Vbi est igitur illa expectatio, quæ versari in iudiciis solet? Nam antea, cùm dixerat accusator acriter, & vehementer, cúmque defensor suppliciter demisséque responderat: tertius ille erat expectatus locus Testium: qui aut sine vllo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis.* A quo more discedens in accusatione Verris Cicero, breuiter se crimina expositurum, & ad singula testes daturum, eorúmque interrogandorum Hortensio potestatem facturum ita II. Oratio. in Verr. pollicetur. *Illud à me nouum,* IVDICES, *cognoscetis, quod ita testes constituã, vt crimen totum explicem: vbi id interrogando, argumentis, atque Oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem: vt nihil inter illam vsitatam accusationem, atque hanc nouam interfit, nisi quod in illa, tunc quum omnia dicta sunt, Testes dantur: Hic in singulas res dabuntur: vt illis quoque eadem interrogandi facultas argumentandi, dicendique sit.* Aulum autem Varium, qui Iudex durior habitus fuit, cùm datis testibus, alij tamen citarentur, dicere confessori solitum, AVT HOC TESTIVM SATIS EST, AVT NESCIO, QVID SATIS SIT, Cicero lib. II. de finib. memoriæ prodidit.

In testimoniis porro dicendis eam fuisse veterum diligentiam ac religionem, quod inscientia multa versaretur in vita, VT ARBITRARI se testes dicerent etiam quod ipsi vidissent, Cicero lib. IIII. Academicar. quæstio. tradit. Idem pro M. Fonteio: *Credo hæc eadem Indiciomarum in testimonio timuisse, aut cogitasse, qui primum illud verbum consideratissimũ noſtræ consuetudinis,* ARBITROR, *quo nos etiã tunc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ cõperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto suo testimonio sustulit, atq;* OMNIA SE SCIRE DIXIT. Atque hoc verbo, M. Volcij Pictoris testimonium conceptum refertur à Liuio lib. III. Sed & apud eundem auctorem lib. IIII. Tempanius testimonium à Iulio Tribuno pl. ita rogatur, *Sexte Tempani* QVÆRO, ARBITRERISNE, *C. Sempronium Cos. aut in tempore pugnam iniisse aut firmasse subsidiis aciem.* Apud antiquos autem, quemadmodum Asconius in III. cõtra Verr. oratio. notat, & DE AVDITONE testimoniũ dicebatur. Hinc Cic. pro Plãcio, ne testiũ vox vulgaris, AVDIVI, reo innocenti noceat, deprecatur. Cõtrà Tacit. lib. XIIII. Ostoriũ NIHIL AVDIVISSE SE, pro testimonio dixisse refert. Testimoniorũ porro verba quædã ex his quæ subiecì locis elici possũt. Cic. lib. II. in Verr. Q. *Minutius* IVRATVS DICIT PECVNIAM DATAM: IVRATVS DICIT, TIMARCHIDEM DIXISSE, MAIOREM AB ACCVSATORIBVS PECVNIAM DARI. Idem pro Flacco: *Qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit,* DEDIMVS: *nihil amplius?* Valer. Max. lib. VIII. cap. VI. de P. Seruilio: *Cùm forum præteriens, testes in reum dari vidisset, loco testis constitit, ac inter summam patronorum pariter & accusatorum admirationem, sic orsus est.* HVNC EGO, IVDICES, QVI CAVSAM DICIT, CVIAS SIT, AVT QVAM VITAM EGERIT, QVAMQVE MERITO VEL INIVRIA ACCVSETVR, IGNORO: ILLVD TANTVM SCIO, CVM OCCVRRISSET MIHI LAVRENTINA VIA ITER FACIENTI, ADMODVM ANGVSTO LOCO, EQVO DESCENDERE NOLVISSE. Idem lib. VIII. cap. V. de Cicerone: *Nonne in ipsis eloquentiæ suæ castris, testis abiectus est, dum* P. CLODIVM ROMÆ APVD SE FVISSE, IVRAVIT? Sueton. in Iulio cap. LXXIIII. TESTIS CITATVS, NEGAVIT SE QVIDQVAM COMPERISSE: *quamuis & mater Aurelia, & soror Iulia apud eosdem Iudices omnia ex fide retulissent. Interrogatúsque,* CVR IGITVR REPVDIASSET VXOREM: QVONIAM, *inquit,* MEOS TAM SVSPICIONE QVAM CRIMINE IVDICIO CARERE OPORTERE. Formulam etiam testimoniorum in eos qui fraudationis causa latitasse dicebantur, Cicero in Oratio. pro Quintio edit huiusmodi: *Testes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent,* VADIMONIVM MIHI DESERVIT: ME FRAVDAVIT, A ME NOMINIS EIVS QVOD INFITIATVS ESSET, DIEM PETIVIT: EGO EXPERIRI NON POTVI, LATITAVIT: PROCVRATOREM NVLLVM RELIQVIT: *Horum nihil dicitur. Parantur testes, qui hæc dicant.* Iuuenal. Sat. VIT.

DA TESTEM, *Iudex quem dixerit, audeat ille*

Nescio quis, pugnos vidit qui, dicere, VIDI. Cic. lib. VII. in Verr. *Adhuc enim testes ex eo genere à me sunt dati, non qui nouisse Canium sed qui* SE VIDISSE *dicerent.* Idem lib. VI. in Verr. *Quem voles de conuentu Syracusanorum virum bonum nominato, producam: Nemo erit, quin hoc se aut* VIDISSE, *aut* AVDISSE DICAT. Testes autem qui se daturum pollicebatur Orator, his verbis vtebatur, TESTIMONIVM DICENT. Cicero pro Quintio. *Profectus est vna L. Albius homo imprimis honestus.* DICET TESTIMONIVM. *Prosecuti sunt familiares & Albij & Quintij.* DICENT *hi quoque* TESTIMONIVM.

Atque hæc ita, vbi testes præsto erant, seruabantur. Absentes verò per Tabulas testimonium dabãt. Cuiusmodi Testimonia in iudiciis recitari solebãt. Callistrat. in L. III. §. Gabinio D. de testib. Hadriani rescriptum laudat, cuius verba sic habent. *Alia est auctoritas præsentium testium: alia* TESTIMONIORVM, *quæ* RECITARI *solẽt.* Recitari verò Testimonia Oratores iubebant hoc verbo, RECITA: Sic enim lib. VII. in Verr. *Hæc omnia ex ciuitatum testimoniis cognoscite.* RECITA TESTIMONIA CIVITATVM. Similia alia exempla obuiam cuiuis Orationem pro Cluẽtio Auito, & lib. III. & IIII. in Verr. inspiciẽti occurrent. Testationes porrò signis eorũ qui intererant obsignatas docet L. Moris D. depœn. & Cic. pro Quintio, cùm ait: *Testificatur iste, P. Quintium non se stitisse, & se stitisse. Tabulæ maximè* SIGNIS *hominũ nobiliũ* CONSIGNANTVR. Ouidius lib. IIII. de Ponto Elig. XV.

Confitcor: TESTERE *licet.* SIGNATE QVIRITES.

Diem autem & Consulem his testationibus adscribi consueuisse, indicio est quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sueton. in Iulio cap. xx. scribit, *vt nonnulli vrbanorum cùm quid per iocum testandi gratia signarent, non* CÆSARE ET BIBVLO, *sed*, IVLIO, ET CÆSARE COSS. ACTVM *scriberent.* Sane in publicis iudiciis, stante Repub. testimonia non absentes, nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere coactos, Tacitus in Dialogo de Oratorib. scribit. Testes autem Iuratos testimonium dixisse, notius est quàm vt probatione egeat.

Accusatores etiam postulasse, VT QVÆSTIONES HABERENTVR, Cic. in Partitionib. ostendit. Idem pro Milo. eundem Appium & postulasse & produxisse in quæstionem P. Clodij seruos narrat. Papinian. in L. patre D. de quæstionib. *Patre vel marito de adulterio agente*, &, POSTVLANTIBVS, DE SERVIS REI VT QVÆSTIO HABEATVR. Paul. in L. maritus D. eo. tit. *Apud procuratorem* DESIDERAVERAT, &, QVÆSTIONEM HABERE DE ANCILLA. Vlpian. in L. si postulauerit, D. ad L. Iul. de adulter. *Si* POSTVLAVERIT ACCVSATOR, VT QVÆSTIO HABEATVR, *de seruo adulterij accusato.* Non debebat autē qui quæstionem habebat, specialiter interrogare, ita, verbi gratia, AN LVCIVS TITIVS HOMICIDIVM FECERIT, sed generaliter, QVIS ID FECERIT, L. 1. §. qui quæstionem, D. de quæstionib. Illud Cicero pro Sex. Roscio queritur, vt rem miserā & calamitosā, quòd in causa patricidij innocēti saluti solebat esse, vt seruos in quæstionē pollliceretur, id Sexto Roscio facere nō licere: & cùm is duos seruos paternos in quæstionē ab aduersariis postulasset, id accusatorē recusasse. Apuleius Apolog. 1. *Quatuordecim seruos* POSTVLASTI *exhiberi: cur illis* AD QVESTIONEM *nihil veteris.* Seruos autem qui in furti suspicionē venerāt, quæstionis habendæ causa, à dominis traditos testātur, L. cùm seruus, D. de condict. caus. da. L. si dominus, D. de præscript. verb. Effractis etiā & compilatis horreis locatis, seruos domini, propter ædificiorū notitiā, in quæstionē peti potuisse ait Paul. in L. dominus, D. locati, suffragatúrque Vlpian. in L. III. §. Effracturæ D. de offic. Præf. vig. Modū tamen in ea re excedere non debebat etiā is qui iussu domini quæstionē per tormenta habebat, L. item apud Labeonem §. quæstionem D. de Iniur. Sed & cum probatio prioris fugæ deficiebat, de seruo quæstionem habitā, ipsúmq; in se interrogatū, demonstrat L. cùm probatio, D. de probationib. De suo autem facto in se seruos quæstione habita interrogari potuisse, docent L. cùm probatio, D. de probationib. & Paul. lib. v. Sententiar. Tit. XVI. ex quo, & ex L. 1. §. de seruis, D. de tutel. L. ad instruendā, D. de administr. tutor. L. vlt. D. de suspect. tutorib. L. in interdicto, D. de vi & vi arm. facilè quis intelliget quibus in causis quæstiones de seruis haberentur.

Quæstionibus verò tormentísque poterant interesse rei, reæve, & patroni eorum, & qui crimen detulerant, L. si postulauerit, §. quæstioni, D. ad L. Iul. de adulter. Conficiebantur etiā de quæstionibus habitis, Tabulæ, quæ signis eorum qui interfuerāt obsignabantur. Cic. pro Cluentio: *Nam* TABELLÆ QVÆSTIONIS *plures proferuntur, quæ recitatæ, vobísque editæ sunt illæ ipsæ, quas tum* OBSIGNATAS *esse dixi: in quibus Tabellis de furto nulla littera inuenitur.* Et mox: *Atque istam ipsam quæstionem dicite, quis* OBSIGNAVIT: *Vnum aliquem nominate.* Et mox: *Neque earum auctorem literarum, neque* OBSIGNATOREM, *neque testem nullū nominabis?* Quæstiones autem per tormenta habebantur, vt Sueton. loquitur in Calig. cap. XXXII. Cic. pro Milo. *Quid quæris? Occideritne? Occidit. Iure, an iniuria? Nihil ad* TORTOREM: *facti enim in* ECVLEO *quæstio est: iuris, in iudicio.* Idē pro Cluētio: *Quū iā* TORTOR *atque essent Tormēta ipsa defessa.* Et lib. IIII. de finib. *Si sapiēti ad* TORTORIS ECVLEVM *ire cogatur.* Quæstiones planè de P. Clodij seruis in Atrio Libertatis habitas Cic. pro Milo. refert.

Vterque autem oratorum cū satis videbatur effluxisse verborum, hanc sibi necessitatē finiendæ orationis imponebat, vt diceret, DIXI, quemadmodū Asconius in Diuinatio. & III. in Verr. notat. Donatus quoque in Phormio. Terent. Act. II. sc. III. ad hæc verba, *dixi Phormio.* DIXI, ait, *solent dicere perorata causa.* Idem in Hecyr. Act. IIII. s c. III ad verbū *dixi. Hoc verbum*, ait, *in fine additum superiora confirmat: & est proprium his qui peroranerint causam.* Quod Imp. Iulianus Epist. pro Argiuis confirmat, inquiens, Εἰρηται, φασὶ οἱ ῥήτορες, ὅ ἐμος λόγος. Κρίνοις δ' αὐτὸς τὰ δέοντα.

Ab vtraque verò parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterentur Iudices, Præconē pronūtiare solitum, DIXERE, Asconius in diuinatio. tradit. Cic. lib. IIII. in Verr. *Præco*, DIXISSE, *pronuntiat.* Quintilian. lib. I. cap. IX. DIXERE *quoque, quamquam id Antonius Rufus ex diuerso ponit exemplum, de pluribus patronis Præco pronuntiat.* Sed

Sed & in iudiciis Accēsi & Præcones inclamabāt horā: Varro. lib. v. de ling. Lat. *Accē sum solitum ciere, Bœotia ostendit: quam Comœdiā alij esse dicunt: hoc versu, Vbi primū Accensus clamarit meridiem. Hoc idem Cosconius in Actionibus scribit, Prætorem Accēsum solitū tum esse iubere, vbi ei videbatur horam esse tertiā, inclamare*, HORAM ESSE TERTIAM: ITEMQVE MERIDIEM, ET HORAM NONAM. Plinius lib. VII. cap. VII. *Duodecim Tabulis ortus tantum & occasus nominantur. Post aliquot annos adiectus est & meridies, Accēso Consulū id pronuntiante, cùm Curio inter roſtra & Græcoſtaſim proſpexiſſet talem solē. A columna ænea ad carcerē inclinato sidere,* SVPREMAM PRONVNTIAVIT. *Sed hoc serenis tantùm diebus vsque ad primū Punicū bellū.* Ex quo loco patet præconem seu Curionē, SVPREMAM, id est summum diei, vel vt Macrob. lib. I. Saturn. cap. III. explicat, *diei nouissimum tempus*, pronuntiasse. Dissentire tamē videtur Varro, qui has fuisse Prætoris, nō Præconis partes lib. v. de lingua Lat. significat his verbis: SVPREMA, *summum diei, id à supremo. Hoc tēpus duodecim Tabulæ dicunt, Occasum esse solis: sed postea lex Pletoria id quoque tempus iubet esse supremum, quo* PRÆTOR *in comitio*, SVPREMAM PRONVNTIAVIT POPVLO. Qui loci vt in concordiā adducantur, necesse est dicamus, vel in Præconis locum Prætoris nomen apud Varronem subiisse, vel certè Prætoris iussū Præconem id pronuntiasse, præconísque voce Prætorē in hac parte vsum. Quandoquidē, vt D. Augustinus in tractatu quodam contra Manichæos ait, In negotiis publicis quanquam pleraque per præconē Iudex loqueretur, iudicis tamen nomen, cùm gesta scribebantur, non etiam Præconis inferebatur. Legis certè Prætoriæ, quam Varro laudat, verba à Censorino in lib. de die Natali cap. XIX. relata, nihil ad hoc discidium cōponendum cōferunt: Illis enim Prætori dumtaxat, vsque ad supremā ius inter ciues dicere præcipitur: de supremæ verò pronuntiatione ne verbū quidem. Præconum autem vocem in iudiciis sæpe exauditam testatur Apuleius lib. I. Floridor. his verbis: *Præco cum Proconsule & ipse tribunal ascendit, & ipse togatus illic videtur, & quidē perdiustat, aut ambulat, aut plerumque contentissime clamitat. Enimuero ipse Proconsul, moderata voce, raro & sedens loquitur, & plerumque de tabella legit: Quippe præconis vox garrula, ministerium est. Proconsulis autem tabella sententia est.* Silentium vtique fecisse eos, idem lib. III. Metamorphos. docet, *Iámque sublimi*, inquiens, *sug gestu Magistratibus residentibus, iam præcone silentium clamante.* D. Augustin. in psalmum XXI. *Iudex intus audit, aduocati silent, præcones silentium faciunt.* Quinetiam suprema dicta Consilium dimissum, Præcone pronuntiāte, I LICET, Donat. in Phormio. Terent. Act. I. sc. IIII. ad ea verba, *Hoc nihil est Phædria, Ilicet*, ita scribit: *Semper Ilicet finem rei significat, vt Actū est, Ilicet, per αωριστὸν. Sic Iudices de consilio dimittebantur,* SVPREMA *dicta, cū* PRÆCO PRONVNTIASSET, I LICET, *quod significat, Ire licet.*

In consilium verò missis Iudicibus, sententiam quisque ferebat: & quod maiori parti placuisset, id Iudex quæstionis pronuntiabat: ac tum de Consilij sententia pronuntiare dicebatur. Non semper autem condemnabant aut absoluebant. Nam si ex rei parte satis acta causa non videbatur, vel ad summam rei existimationem iudicium pertinebat, vt morā ad condēnandum Iudices adquirerent, spatiúmque reo ad se colligendum darent, AMPLIVS pronuntiabant, vel, NON LIQVET: Cicero in Bruto: *Causam pro publicanis dixisse Cælium, cùm Coss. re audita*, AMPLIVS *de consilij sententia pronuntiassent.* Idē lib. III. in Verrem: *Tanta vis istius iniuriæ, tanta in isto improbitas putabatur, vt de Philodamo*, AMPLIVS *pronuntiaretur.* Et alibi: *Verùm, vt opinor, Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur: Antea, vel iudicari primò poterat, vel*, AMPLIVS *pronuntiari.* Vbi Asconius, *Ante legem*, inquit, *Glauciam de cōperendinatione, aut statim sententia dicebatur, si absoluendus esset reus: Aut* AMPLIVS *pronūtiabatur. Si videretur esse damnandus, cùm dixissent iudices*, NON LIQVET, *hoc est, obscura causa est.* Donat. in Eunuch. Teren. Act. II. sc. III. LIQVET, ait, *verbū est iuris, quo vtebātur Iudices, cùm* AMPLIVS *pronūtiabāt.* Sic AMPLIVS DELIBERANDVM cēset Cito Terētianus Phormio. Act. II. sc. IIII. & apud Martian. Capell. lib. I. de nupt. Philolog. AMPLIVS DELIBERANDVM *suggerit virtus.* Ac planè qui se condēnandi absoluēdíve necessitate, propter obscuritatē causæ liberare volebant, satis habebāt pronuntiare, NON LIQVET. Ascon. Pædian. in Diuinatio. *In causis maioribꝰ vniuersi Iudices in cistā tabulas cōiciebāt suas, eāsq; insculptas literas habētes, A, absolutionis, C. condēnationis, cùm de alicuius capite agebatur, N. L. ampliationis*, his enim literis significabāt NON LIQVERE. Idē in III. in Verr. *Nā*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm condẽnandi nota esset C. litera, absoluendi A. ampliandi signũ N. L. dabant quæ significabãt NON LIQVERE, *vnde Ampliatio nascebatur.* Cicero pro Cluentio Auito: *Deinde homines sapientes ex vetere illa iudiciorum disciplina, qui neque absoluere hominem nocentissimum possent, neque eum de quo orta esset suspicio pecunia oppugnatũ re illa incognita primo condemnare vellent,* NON LIQVERE *dixerunt.* Idem pro Cæcina: *Venisse in consilium publicæ quæstionis, cùm eius consilij Iudex non esset, & in eo consilio cùm causam non audisset, & potestas esset* AMPLIANDI *dixisse,* SIBI LIQVERE. *Dum incognita re iudicare voluissent, maluisse condemnare, quàm absoluere.* Quintilian. Declamatio. CCCLXV. *Quid enim aliud diceres, si nondum pronũtiassent, si negassent tibi* LIQVERE *de supplicio tuo?* Nec in publicis tantùm iudiciis, sed & in priuatis hæc pronuntiandi forma locum sibi vindicabat. Seneca Epist. VLT. lib. VII. *Aut fer sententiam: aut, quod facilius in huiusmodi rebus est, nega tibi* LIQVERE, *& nos reuerti iube.* Atque adeo priuatis iudicijs addicti Iudices, & si qua de re cognouissent, de ea pronuntiare necesse haberent, iureiurando tamen dato huiusmodi, SIBI NON LIQVERE, pronuntiandi necessitate soluebantur. Agellium certè Iudicem datum hic seruauit Apollo: hic enim ipse de se lib. XIIII. Noct. Attic. cap. II. *Vt absoluerem tamen in animum inducere non quiui: & propterea* IVRAVI MIHI NON LIQVERE: *atque ita iudicium illo solutus sum.* Arbitri quoque ex compromisso sumpti, licet arbitrio recepto sententiam dicere à Prætore cogerentur, si tamen cum à Prætore ad sententiam dicendam vrguerentur, IVRARENT SIBI DE CAVSA NONDVM LIQVERE, æquũ censebat Vlpian. spatium eis ad pronuntiandum dari, L. Pomponius in fi. D. de recept. qui arbitr.

Iudices autem in pronuntiando professos, SE EX ANIMI SVI SENTENTIA FACERE Quintilianus docet Declamatio. CCCXIII. his verbis. *Alioquin nocẽtem aut innocentem quis scit? Ipsi Iudices hoc non pronuntiant: sed,* SE EX ANIMI SVI SENTENTIA FACERE PROFITENTVR. Laudabilem etiam in ea re obseruatũ ritum Clemens lib. II. de Constitutionib. Apostolicis cap. LII. ita describit. Θεάσασθαι δὲ καὶ τὰ κοσμικὰ δικαστήρια. ὧν τὰ μὲν ἐξ ἕδρας ὁρῶμεν ἀγομένους, φονεῖς, μοιχοὺς, φαρμακεῖς, τυμβωρύχους, λῃστὰς, καὶ τοὺς ἀνακρίσεως αὐτῶν λαβόντας οἱ ἡγούμενοι ὑπὸ τῶν παρεστηκότων, λέγουσι τῷ κακούργῳ, εἰ πιστὸν ὄντως ἔχει κακείνῳ συγκαταθεμένῳ οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὴν κόλασιν αὐτὸν ἐκτέμπουσιν, ἀλλὰ πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦνται αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν μετὰ συμβουλίου πολλοῦ, καὶ τῷ ἕβδομῃ τὰ σώματος μέσου τελευταῖον ὅρον ἢ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν κατ' αὐτοῦ. παρεῖς τὸν ἥλιον ἐπὶ δυσμὰς τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀγνὸς ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ αὐτοῦ καὶ τοιοῦτος ἐθνικοί, καὶ δι' ἡμέρας πεντε ἡσύχασεν, ἢ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀποθέσθαι ἄμωμα γὰρ τὰ ἀναιτίως κατακριθέντων ἀποφεύγουσι. Clemẽti & Basilius Magnus adstipulatur in Epistola ad Eustathiũ Sebastensem Episcopum his verbis. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅτ' ἂν πινα τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζωσι μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ ἀξιέπαινα. καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους τῶν τοιούτων προσειμένων σκέψιν, καὶ πολὺν ἐσχολάζουσι χρόνον, ἵνα μὴ τοῦ νόμου τὸ αὐστηρὸν ὁρῶντες, πολλοὺς ἀπολέσωσι κοινωνίαν τῆς φύσεως δυσωπούμενοι, καὶ πολλὰ τεναξαντες καὶ τὴν ἀνάγκην ἀναπολοφυρόμενοι, δῆλοι πᾶσι γίγνωνται τοῖς ἀνάγκην ὑπερβαίνουσι τῷ νόμῳ, ὃ κατ' οἰκείαν ἡδονὴν ἐπόησαν τὴν καλάκρισιν.

Damnaturi vtiq; (quemadmodũ Seneca Cõtrouers. II. lib. IX. scribit) IVRABANT SE NIHIL GRATIÆ, NIHIL PRECIBVS DARE. Ac planè IVRATOS Iudices sententiã dixisse, vel vnius Ciceronis pro Cluentio Auito testimonio satis liquet. Et ũsq; iurisiurãdi certa verba fuisse, idem lib. II. de Inuentio. indicat, cùm de Iudicibus agens ait. *Cur in ea* CERTA VERBA IVRENT, *cur certo tempore conueniant, certo discedant.* Et mox: *Ex lege in quam iurati sitis.* Idem ibid. *Ex lege in qua iuratus es, iudica.* Et lib. II. de finib. *Addebat etiam sem legem Voconiam iuratum, contra eum facere non audere, nisi aliter amicis videretur.*

Sententiis autem præfationes nonnũquam adscribebantur, quæ condẽnationum causas comprehendebant. Et ita cùm ad Senatum querelas de Decio Syllano Macedones detulissent, Manlius Torquatus pater, domi cognitione suscepta, causaq; plenissimè cognita, ita pronuntiasse Valerio lib. V. cap. VIII. teste, dicitur. CVM SILANVM FILIVM MEVM PECVNIAS A SOCIIS ACCEPISSE MIHI PROBATVM SIT, ET REPVB. EVM, ET DOMO MEA INDIGNVM IVDICO, PROTINVSQVE E CONSPECTV MEO ABIRE IVBEO. Sic & apud Liuiũ lib. VIII. Manlius Cõsul, concione classico aduocata, tristẽ in filiũ sententiã concipit. QVANDOQVIDEM TV M. MANLI, NEQVE IMPERIVM CONSVLARE, NEQVE MAIESTATEM PATRIAM VERITVS, ADVERSVS EDICTVM NOSTRVM EXTRA ORDINEM IN HOSTEM

IN HOSTEM PVGNASTI: ET QVANTVM IN TE FVIT, DISCIPLINAM MILITAREM QVA STETIT AD HANC DIEM ROMANA RES, SOLVISTI: MEQVE IN EAM NECESSITATEM ADDVXISTI, VT AVT REIPVB. MIHI, AVT MEI, MEORVMQVE OBLIVISCENDVM SIT: NOS POTIVS NOSTRO DELICTO PLECTEMVS QVAM RESPVB. TANTO SVO DAMNO NOSTRA PECCATA LVAT. TRISTE EXEMPLVM SED IN POSTERVM SALVBRE IVVENTVTI ERIMVS &c. Ac demũ, I LICTOR, DELIGA AD PALVM. Idem & ex L. Metrodorum, D. de pœn. cõfirmatur, quæ & si ex Pauli libris Decretorum sumpta sit, Imperialem sententiam in cognitione prolatam continere facilè cuiuis inscriptio ipsa persuadebit.

Priscis planè temporibus, Magistratus populi Ro. vt de reo suppliciũ sumeretur, NVDARI ET SPOLIARI reum, VIRGAS item & SECVRES EXPEDIRI, lictoribus iubebant. Liu. lib. II. de Volerone: *Consules* SPOLIARI *hominem, &* VIRGAS EXPEDIRI *iubent.* PROVOCO, inquit, AD POPVLVM *Volero: quoniam Tribuni ciuem Romanum in conspectu suo virgis cædi malunt, quàm ipsi in lecto suo à vobis trucidari. Quo ferocius clamitabat, eo infestius* CIRCVMSCINDERE, ET SPOLIARE *lictor:* Quod Dionys. Halicarnass. ita Græcè reddidit: Τοῖς ῥαβδούχοις ἐκέλευσαν (scilicet Consules) τὸν ἐσθῆτα τε περιρηξαι, καὶ ταῖς ῥάβδοις τὸ σῶμα ξύσαι. Quod ille ἐσθῆτα περιρηξαι, hoc Plutarch. in Cicer. ἐσθῆτα περισχίσαι dixit. Valer. Max. lib. II. cap. II. *Magister equitũ & victor* SCISSA VESTE SPOLIATOQVE *corpore lictorum verberibus laceratus.* Præterea Liuius lib. III. *Lictores vocat:* VIRGAS ET SECVRES EXPEDIRI *iubet.* Idem lib. IX. de Papirio Cursore: *Lictorem* EXPEDIRE SECVRIM *iussit: ad quam vocem exanimi stante Præneſtino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incommodam ambulantibus.* Valer. Max. lib. II. cap. II. eandem historiã referens, VIRGAS EXPEDIRI, *eúmque* NVDARI *iussit.* Auctor lib. de vir. illustrib. cap. XXXI. de eodem L. Papirio Cursore, *Idem*, ait, *Præneste cùm Prætorem grauissimè increpuisset,* EXPEDI, *inquit,* LICTOR SECVRES, *& cùm eum metu mortis attonitum vidisset, incommodam ambulantibus radicem excidi iussit.* Ammian. Marcellin. lib. XXX. *Præneſtino Prætore qui bello quondam Samnitico properaret, iussus ad præsidium, venerat segnius, ad diluendũ crimen exhibitũ Papirius Cursor ea tempestate Dictator* SECVRIM *per lictorẽ* EXPEDIRI; *hominéque, abiecta se purgandi licentia, stupefacto, visum prope fruticem iussit abscindi.* Ex quorum locorum cõiunctione lux datur Plinio lib. XVII. Natur. histor. cap. XII. Liuius lib. VIII. *Tunc Papirius,* ait, *redintegrata ira,* SPOLIARI *Magistrum equitum, ac* VIRGAS *&* SECVRES EXPEDIRI *iussit.* Necnon & Cicero lib. VII. in Verr. *Repentè hominem proripi, atque in foro medio* NVDARI *ac* DELIGARI, *&* VIRGAS EXPEDIRI *iubet.* Vulgaria autẽ hac in re verba erãt, I LICTOR. Liuius lib. VIII. I LICTOR, DELIGA AD PALVM. Idem lib. IX. I LICTOR DEME VINCVLA. Idem confirmat triste illud carmen, quo lictori de perduelle suppliciũ more maiorũ sumere præcipiebatur. Id erat huiusmodi. I LICTOR, COLLIGA MANVS: CAPVT OBNVBITO: INFELICI ARBORI SVSPENDITO. Liuius lib. I. *Duumuiri*, ait, *cùm condẽnassent: tum alter ex his, P. Horati* TIBI PERDVELLIONEM INDICO, *inquit,* LICTOR COLLIGA MANVS. Et mox: *Hunccine, aiebat, quem modò decoratum ouantémque victoria incedentẽ videtis Quirites, eum sub furca vinctũ inter verbera & cruciatus videre potestis? quod vix Albanorũ oculi tam deforme spectaculũ ferre possent,* I LICTOR, COLLIGA MANVS, *quæ paullo antè armatæ imperiũ populo Ro. pepererũt:* I, CAPVT OBNVBE *liberatoris vrbis huius,* ARBORI INFELICI SVSPENDE, VERBERA VEL INTRA POMOERIVM, *modò inter illa pila, & spolia hostiũ:* VEL EXTRA POMOERIVM, *modò inter sepulcra Curiatorium.* Hoc idem Cicero in Oratio. pro C. Rabir. perduell. reo comprobat. *Namque,* inquiens, *hæc tua, quæ te hominem clementem popularẽq; delectant,* I LICTOR COLLIGA MANVS, *quæ non modò quis huius libertatis mansuetudinísque non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij, sed Tarquinij superbissimi atq; crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis & popularis libentissimè commemoras,* CAPVT OBNVBITO, INFELICI ARBORI SVSPENDITO. *Quæ verba, Quirites, tamdiũ in hac Repub. non solùm tenebris vetustatis, verumetiã luce libertatis oppressa sunt.* Fuisse etiã legitima suppliciorũ verba, Seneca docet Cõtrouers. II. lib. IX. describẽs qualiter Flaminij Prætoris iussu, ad meretricis libidinẽ, ex dãnatis vnus decollatus esset: *Ascẽdit,* inquit, *Prætor tribunal, inspectãte prouincia noxiæ post terga ligãtur manus, stat intẽto ac tristi omniũ vltu sit à præcone silentiũ. Adhibẽtur deinde* LEGITIMA VERBA. Ea verò qualia essent,

Universidad de Deusto
Biblioteca

idem auctor eadem Controuersia significat his verbis. *In descriptione supplicij vtique illi qui voluerunt omnia legitima supplicij verba in sententias trahere, in vitia incidetunt: tanquam dixit Triarius,* SVMMOVE, AVDIS LICTOR, SVMMOVE *à Prætore meretricem. Hoc loco non malè adiecit verbera. Sed vide ne virgæ tuæ pocula nostra disturbent. Sylo Pompeius dixit,* DESPOLIA: *meretrix, agnoscis hoc verbum? certè prouincia agnoscit. Sylo Pompeius homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc descriptionem accessit, nimium tamen mali fecit, ait,* ANIMADVERTE MERETRIX, AGE LEGE: *Quicquam enim lege hic agitur. Hispanus dixit,* AGE LEGE, *Tibi dicitur Flamini viue sine meretrice, cœna sine carnifice. Argentarius in quæ solebat schemata attrectationem violentissimam fregit,* AGE LEGE, *inquit, scis quid dicat? Interdiu* AGE, IN FORO AGE. Quæ postrema verba peculiaria fuisse Magistratibus supplicium sumi de aliquo iubentibus, Liuius lib. XXVI. demonstrat. *Id ita esse ratus,* ait, *acceptas literas neque resolutas cùm in gremio imposuisset, præconi imperauit, vt lictores* LEGE AGERE IVBERET. Et paullo pòst pronuntiasse refert, LICTOR VIRO FORTI ADDE VIRGAS, ET IN EVM PRIMVM LEGE AGE. Valer. Max. lib. III. cap. VIII. de Fuluio Flacco: *Et iam deligatis ad palum hostibus literas à P. C. nequidquam Campanis salutares accepit, in sinistra enim eas manu sicut erat traditæ, retinuit, ac tusso lictore* IVRE AGERE, *tunc demum aperuit.* Atque ea sunt sollemnia verba apud Senecam lib. I. de Ira cùm ait. *Procedam in tribunal non furens nec infestus, sed vultu legis, & illa* SOLLEMNIA VERBA *leni magis grauique quàm rabida voce concipiam, &* AGI IVBEBO, *non iratus sed seuerus.*

Enimuerò Magistratus, vt Festus auctor est, cùm de Consilij sententia capitis quem condemnaturus erat, PARVM CAVISSE VIDERI, pronuntiabat. Moribus etiam receptum fuisse, quæ iurati iudices cognouissent, vt ea non esse facta, sed vt VIDERI pronuntiarent, Cicero lib. IIII. Academicar. quæstio. scribit. Idem lib. IIII. in Verr. *Vix ille hoc dixerat, cùm iste pronũtiat,* STHENIVM LITERAS PVBLICAS CORRVPISSE VIDERI. Et lib. VI. in eundem: FECISSE VIDERI PRONVNTIAVIT. Idem in Pisonem: *Tum tu ipse dete,* VIDERI FECISSE, *pronuntiasti.* Sic L. Torquatum, cùm de repetundarũ criminibus, quæ à Macedonum legatis filio obiiciebantur, intra priuatos parietes cognouisset, pronuntiasse Cicero lib. I. de finib. refert, NON TALEM VIDERI FVISSE IN IMPERIO FILIVM, QVALES EIVS MAIORES FVISSENT Liuius lib. XXV. *Tribuni vocauerunt plebem, quæ ita sciuit, Si M. Posthumius ante Calend. Maias non prodisset, citatúsque eo die non respondisset, neque excusatus esset,* VIDERI EVM IN EXILIO ESSE: EONAQVE EIVS VENIRE, IPSI AQVA ET IGNI PLACERE INTERDICI. Lactantius lib. IIII. Institut. diuinar. *Pilatus pronuntiauit,* NIHIL IN EO DAMNATIONE DIGNVM VIDERI. Alia huiusce formulæ testimonia alij obseruarũt, & nos quoque pridem notauimus. Eadémque formula, tam collegij Tribunorum, quàm Pontificum decreta concipi consueuisse ex Cicero. lib. IIII. in Verr. & oratio. pro domo sua, & Epist. II. lib. IIII. ad Attic. colligitur. Interdum tamen verbo, PLACET, sententiæ concipiebantur, vt ex L. Metrodorum, D. de pœnis, & ex Sermo. D. Augustin. de B. Cypriano patet.

De cæde verò facta, ita secundum reum pronuntiare solebant, IVRE CÆSVM VIDERI, eum qui cæsus erat. Sidonius Apollin. lib. III. Epist. ad Secundum. *Cùm nihil amplius ego, quàm veniam postularem, pronuntians more maiorum,* REOS TANTÆ TEMERITATIS IVRE CÆSOS VIDERI. Liuius lib. I. *Moti homines sunt in eo iudicio, maximè Horatio proclamante, se* FILIAM IVRE CÆSAM IVDICARE. Idem lib. IIII. *Tumultuantem deinde multitudinem incerta existimatione facti ad concionem vocari iussit, & Melium* IVRE CÆSVM PRONVNTIAVIT. Valer. Max. lib. VI. cap. I. *Hoc mouit C. Marium Imperatorem tum cùm C. Luscium sororis suæ filium Tribunum militum à C. Plotio manipulario milite* IVRE CÆSVM PRONVNTIAVIT. Seneca lib. I. natural. quæstio. *Augustus non* PRONVNTIAVIT IVRE CÆSVM VIDERI. Tacit lib. XIIII. PRONVNTIEMVS VLTRO IVRE CÆSVM VIDERI. Sic & P. Africanus Carboni Tribuno pl. in concione interroganti, QVID DE TIBERII MORTE SENTIRET, respondit, IVRE CÆSVM VIDERI, quemadmodum Cicero in Oratio pro Milone & lib. II. de Orato. Valer. Max. lib. VI. cap. II. Velleius Patercul. lib. II. & auctor libri de viris Illustrib. cap. LVIII. scriptum reliquerunt. Sueton. in Iulio cap. LXXVI. *Prægrauant tamen cetera facta, dictáque eius, vt & abusus*

& abusus dominatione & IVRE CÆSVS *existimetur.* Manauit autem hoc genus loquẽdi ex XII. tabulis, è quibus Macrobius lib. I. Saturnal. cap. IIII. hoc caput citat. *Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit,* IVRE CÆSVS ESTO. Sententiam etiam pro Scia, quæ accusabatur quòd patrem suum interficiendum mandasset, dictam à Scæuola in L. filio, §. Scia, D. de aliment. leg. *Acta causa pronuntiatum est,* PATREM TITII, SCELERE SEIÆ NON INTERCEPTVM.

Iam quod ad falsi accusationem attinet, Scæuola in L. Athales, D. ad L. Corn. de fals. cùm Maximilla crimen falsi subscripsisset in scriptorem testamenti, & Proculũ coheredem, acta causa, Præfectum pronuntiasse refert, FALSVM TESTAMENTVM NON ESSE. Apuleius Apolog. I. cùm auunculi sui testamentum pro falso infamasset, Lolliũ Vibicum, V. C. de consilij sententia pronuntiasse narrat, VERVM TESTAMENTVM VIDERI, ET RATVM ESSE DEBERE. Modestinus in L. eos qui, D. de L. Cornel. de fals. *Eum qui contra signum suum falsum præbuit testimonium,* POENA FALSI TENERI, *pronuntiatum est.* Idem in L. cùm Titia, D. de accusationib. *Cùm Titia,* ait, *testamentum Gaij fratris sui falsum arguere minaretur, & sollemnia accusationis non implenit intra tempus à præside definitum: præses prouinciæ pronuntiauit,* NON POSSE ILLAM AMPLIVS DE FALSO TESTAMENTO DICERE. In actione verò iniuriarum vti pronuntiaretur, ex his quæ subiecì facilè colligitur. Impp. Seuer. & Antonin. in L. Decuriones, C. ex quib. caus. infa. *Si* INIVRIAM TE FECISSE, *Proconsul vir clarissimus pronuntiauerit.* Contrà in L. Lucius, D. de his qui not. infa. Paulus Præfectum Prætorio narrat, pronuntiasse, NVLLAM INIVRIAM LVCIVM TITIVM PASSVM ESSE A GAIO SEIO.

Variis autem pœnarum generibus rei afficiebantur: interdum enim ita damnabantur, VT GLADIO IN EOS ANIMADVERTERETVR. Vlpian. in L. aut damnum, D. de pœn. *Vita adimitur, vt puta, si* DAMNATVR ALIQVIS, VT GLADIO IN EVM ANIMADVERTATVR. *Sed gladio animaduerti oportet, non securi, vel telo.* D. Augustin. in Sermo. de D. Cypriano: *Cùm enim Galienus Maximus decretum ex libello recitasset,* IN TASCIVM CYPRIANVM GLADIO ANIMADVERTI PLACET. Quam sententiam alia verborum formula ad suorum temporum rationem accommodata, concepit Pontius Diac. libro quo eiusdem D. Cypriani vitam complexus est, *Sententia,* inquiens, *ex tabella recitata est in hæc verba,* CYPRIANVS GLADIO FERIATVR. Qua loquendi figura, D. Ambrosius lib. V. Epist. in Oratio. contra Auxentium, & Impp. Arcad. & Honor. vtuntur in L. si quis, C. de accusationib. Prudentius quoque in hymno Eulaliæ virginis Prætorem inducit ita Agneti minantem,

Aut GLADIO FERIERE CAPVT.

Idem illam, D. Cypriani condemnationem in Peristephano versibus expressit in hunc modum,

Expedite ferrum,
Carnificis GLADIO *pœnam luat hostis idolorum.*

Post oppressam verò à Cæsaribus Rempub. deportationes, relegationésque in vsum perductas constat. Et illas quidem in locum interdictionis aqua & igni succedisse, aliàs demonstraui. Illarum verò nomine exilij asperitas mollita est, vt Ouidius lib. II. Trist. Eleg. II. & lib. V. Eleg. XII. docet. Sanè eos qui relegabantur EXCEDERE IVSSOS constat. Sic Ouidius Augusti edicto relegatus, patriæ fines SE EXCEDERE IVSSVM lib. V. Trist. Eleg. III. & XII. canit. Vlpian. in L. I §. I. D. de effractorib. *Honestiores autem ordine ad tempus moueri, vel,* FINES PATRIÆ IVBERI EXCEDERE. Edictum certè Domitiani, quo philosophos vrbe pulsos Plinius Epist. XI. lib. III. Agellius lib. XV. cap. XI. Sueton. in Domitiano cap. X. memorant, ita Sulpitiæ Poëtriæ carmine signatur,

Et studia, & sapiens hominum nomẽque genúsque,
Omnia abire foras, atque VRBE EXCEDERE IVSSIT.

Et hoc erat SVMMOVERE VRBE ATQVE ITALIA: Quo genere loquendi vtuntur Sueton. in Calig. cap. XVI. & in Claud. cap. XXIII. & in Nero. cap. XLI. & Plin. Epist. XI. lib. III. vnde Ouidius PATRIA SE SVMMOTVM ait, lib. III. de Ponto Eleg. IIII. & lib. IIII. Eleg. VLT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Porrò his qui relegabantur, dies excedendi à Præsidibus dari solebat. Moris enim erat ita pronuntiari, ILLVM PROVINCIA ILLA, INSVLISQVE EIS RELEGO: EXCEDEREQVE DEBEBIT INTRA ILLVM DIEM, vt Vlpian. scribit in L. relegatorũ, §. his qui relegantur, D. de interdict. & releg. Quo alludens Seneca in Ἀποκολοκυντώσει Claudij, *placet*, ait, *mihi in eum seuerè animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vacationem dari*, EVMQVE QVAMPRIMVM EXPORTARI COELO: INTRA DIES XXX. EXCEDERE OLYMPO. Sueton. in Vitellio cap. XIII. *Exacerbatus quòd post edictum suum, quo* IVBEBAT INTRA CALENDAS OCTOBRES VRBE ITALIAQVE MATHEMATICI EXCEDERENT. Valer. Max. lib. I. cap. III. *C. Cornelius Hispallus Prætor peregrinus, M. Popillio Lænate Cn. Calpurnio Coss. edicto Chaldæos*, INTRA DECIMVM DIEM ABIRE EX VRBE ATQVE ITALIA IVSSIT. Tacit. lib. II. de sacris Ægyptiis Iudaïcisque tollendis Sc. factum recitans, *Ceteri*, ait, EXCEDERENT ITALIA, NISI CERTAM ANTE DIEM PROFANOS RITVS EXVISSENT. Ouid. lib. I Trist. Eleg III.

Vltima sed IVSSÆ *nox erat illa* FVGÆ.

Significat enim Ouid. diebus intra quos excedere iussus erat lapsis, illam fuisse vltimã noctem vltra quam Romæ morari ei non licebat. Sed & sibi diem præstitutam intra quã excederet, ipsemet testatur versibus his, quos paullo antè ex lib. V. Trist. Eleg. III. adduxi. Sententiam vtique relegationis ab Imperatore prolatam in hac verba, METRODORVM, CVM HOSTEM FVGIENTEM SCIENS SVSCEPERIT, IN INSVLAM DEPORTARI: PHILOCTETEN, QVOD OCCVLTARI EVM NON IGNORANS DIV DISSIMVLAVERIT, IN INSVLAM RELEGARI PLACET. Paul. in L. Metrodorũ, D. de pœnis refert.

Relegatorum planè duo genera erant. Quidam enim IN INSVLAM RELEGABANTVR: quibusdam verò simpliciter, vel VRBE ET ITALIA, vel PROVINCIIS INTERDICEBATVR, non etiam insula adsignabatur, L. relegatorum, D. de interdict. & relegat. Gaius in L. eius qui, §. I. D. qui testam fac. poss. *Sed* RELEGATI IN INSVLAM, *& QVIBVS TERRA ITALICA, ET SVA PROVINCIA INTERDICITVR, testamenti faciendi ius retinent.* Agell. lib. XV. cap. XI. *Neque illud solùm temporibus nimis rudibus, nec dum Græca disciplina expolitis, Philosophi ex vrbe Roma pulsi sunt: Verumetiam Domitiano imperante Senatusconsulto electi, atque* VRBE ET ITALIA INTERDICTI SVNT. Tertullian. in lib. de Pudicitia, VRBS ET ITALIA MATHEMATICIS INTERDICITVR. Quo in genere Vrbem & Italiam coniungunt Valer. Max. lib. I. cap. III. & Sueton. in Claudio cap. XXXIII. & in Vitell. cap. XIIII.

EXILIVM etiam triplex fuisse Marcian. in L. exilium, D. de interdict. & releg. scribit, videlicet, aut CERTORVM LOCORVM INTERDICTIONEM, aut LATAM FVGAM, vt omnium locorum interdiceretur, præter certum locum, aut INSVLÆ VINCVLVM, id est, in insulam relegationem. In insulam planè relegatis insula egredi non licebat, L. relegati, D. eo. Is verò cui certus locus interdictus erat, illo dumtaxat abstinere necesse habebat. Itaque si cui vrbe Roma fuisset interdictum, non prohibebatur in patria sua morari. Contrà, si cui patria interdictum esset, etiam vrbe abstinere debebat, d. L. relegatorum, §. constitutum, D. eo. Relegatus enim Romæ morari non poterat, licet hoc sententia comprehensum non esset, quia Roma communis patria censebatur. Sed nec in ciuitate in qua versabatur, vel per quam transibat Princeps, morari poterat: vt Callistrat. scribit in L. vlt. D eo. Claudium etiam sanxisse Sueton. in eius vita cap. XXXIII. auctor est, Vt hi, quibus à Magistratibus prouinciæ interdicerẽtur, vrbe quoque & Italia submouerentur. Eundémque Principem ibidem scribit quosdam nouo exemplo relegasse, vt vltra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe. Relegati porrò debebant locis interdictis abstinere, & iis excedere, alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium: in perpetuum verò relegato, insulæ adsignationis: in insulam verò relegato, deportationis pœna irrogabatur, L. relegati, D. de pœn. A sua quoque ciuitate relegatus, si non excederet, ad tẽpus à prouincia relegabatur, L. à sua, D. de interdict. & releg. Hæc verò relegationis pœna etiam post mortem manebat. Nam si quis in insulã relegatus ibi obiisset, non licebat eius corpus inde transferre aliubi, & sepelire inconsulto

sulto Principe, L. II. D. de cadauerib. punitor. Solebat præterea interdici sententia, quibusdam NE INTRA PATRIÆ TERRITORIVM vel MVROS MORARENTVR: NE EXCEDERENT PATRIAM: vel IN VICIS QVIBVSDAM MORARENTVR, L. relegatorum §. solet, D. de interdict. & releg. Poterat & præses quendam damnare, NE DOMO SVA PROCEDERET, L. potest, D. eo. tit.

Relegari autem in insulam, vel ad tempus, vel in perpetuum quis poterat, d. L. relegatorum, §. hæc est, & L. relegatus, D. de interdict. & releg. L. quòd si fortè, §. quid ergo, D. de solutionib. Interdum autem bonis ademptis: interdum sine bonorum ademptione, quis relegabatur, L. I. D. quando appellan. sit. Relegatis quidem neque bona, neque partem adimi debuisse, rescriptis quibusdam cauebatur. Vlpian. in d. L. relegatorum, §. hæc est, scribit reprehensas fuisse sententias eorum, qui ad tempus relegatis bona, vel partem bonorum ademissent: sic tamen vt non infirmarentur sententiæ, quæ ita prolatæ essent. Ac relegationis absque bonorum ademptione extat exemplũ apud Arrian. Epict. lib. I. cap. I. In perpetuum autem exilium datis & relegatis potuisse quem sententia, bonorum partem adimere, Marcianus scribit in L. relegati, D. de interdict. Et ita, quidam ADEMPTA BONORVM PARTE DIMIDIA RELEGATVS proponitur in L. in ratione, §. cùm quidam, D. ad L. Falcid. Sic & AMISSA PARTE BONORVM RELEGANDOS, Paulus tradit in L. si quis aliquid, §. si abortionis, D. de pœn. Eadémque L. §. si quis instrumentum, ADEMPTA PARTE BONORVM IN PERPETVVM RELEGANDOS, scribitur. Contrà Ouidius saluis bonis relegatum se ita canit lib. II. Trist. Eleg. I.

Insuper accedunt, te NON ADIMENTE, PATERNÆ
Tanquam vita parum muneris esset, OPES.

Rursúsque lib. V. Trist. Eleg. III.

Ira quidem moderata tua est vitámque dedisti.
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abest.
NEC MEA CONCESSA EST ALIIS FORTVNA: *nec exul*
Edicti verbis nominor ipse tui.

Item eiusdem lib. Eleg. XII.

Nec vitam nec OPES, *nec ius mihi ciuis* ADEMIT.
Quæ merui vitio perdere cuncta meo.
Ipse RELEGATI, *non* EXVLIS *vtitur in me*
Nomine. —

Damnatione vtique bona publicabantur, cùm aut vita adimebatur, aut ciuitas: aut seruilis conditio irrogabatur, L. I. D. de bon. damnator. Sueton. in Iul. cap. XLII. *Pœnas facinorum auxit: & cùm locupletes eo facilius se scelere obligarent, quòd integris patrimoniis exulabant, parricidas, vt Cicero scribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte multauit.* Eorum certè quibus aqua & igni interdicebatur, quique in insulam deportabantur, & qui ad ferrum, aut ad bestias, aut in metallum damnabantur, bona publicata docet Vlpianus in L. eius qui, §. I. & §. seq. D. qui testam. fac. poss.

Verùm vt ad Relegationes, vnde digressus sum, reuertar. Relegare ita demum Præsides prouinciæ poterant, si sub se insulam haberent, id est ad eius prouinciæ, quàm administrabant formam pertinentem. Tunc enim eam specialiter insulã adsignare, in eámque Relegare illis licebat. Sin verò non haberẽt, pronuntiabant quidẽ, IN INSVLAM SE RELEGARE: scribebant autem Imperatori, VT IPSE INSVLAM ADSIGNARET. Interim verò, quoad Imperator insulam adsignasset, militibus relegatum tradebant. Cetèrùm non poterãt relegare in eam insulam, quam in ea prouincia, cui præerant, nõ habebant, d. L. relegatorum, D. de interdict. & relegat. Quinetiam vbi deportandus reus videbatur, tũc Præsides prouinciarum, quia ius deportandi non habebant, L. II. §. I. D. de pœn. dumtaxat ADNOTABANT, IN INSVLAM DEPORTANDVM: Sententiámque proferebant huiusmodi, IMPERATORI SCRIBENDVM, VT DEPORTARETVR. Interim verò, RECIPI REVM IN CARCEREM DILIGENTIORIS custodiæ causa, iubebãt. Comprobata autem sentẽtia Præsidis, tunc insulam Imperator adsignabat, L. I. D. quan. appell. sit. Vlpian. in L. Inter, D. de Interdict. & relegat. *Præsides itaque prouinciæ, quotiens*

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliquem in insulam deportandum putent, hoc ipsum ADNOTARE *debeãt:* NOMEN VERO EIVS SCRIBENDVM PRINCIPI, VT IN INSVLAM DEPORTETVR. *Sic deinde Principi scribere, missa plena opinione, vt Princeps æstimet, an sequenda sit eius sententia, deportarique in insulã debeat. Medio autem tempore dum scribitur, iubere eum debet in carcere esse.* Idem in L. 1. §. deportatos, D. de legat. III. DEPORTATOS *autem*, ait, *eos accipere debemus, quibus Princeps insulas adnotauit, vel de quibus deportandis scripsit. Cæterùm priusquam factum Præsidis comprobet, nondum amisisse quis ciuitatem videtur.* Et hoc est quod idem in L. si quis filio, §. eius qui, D. de iniusto rup. ait. *Eius qui deportatur, nõ statim irritũ fiet testamentũ: sed cùm princeps factũ comprobauerit.* Sed & si Decurio puniendus esset, aut Decurionis filius, nepos, DE EO SCRIBENDVM PRINCIPI præses interloquebatur, L. 1. §. simili modo, D. quan. appell. sit, L. si quis filio, §. eius qui, D. de iniusto rup. Macer in L. 11. D. de bon. eor. qui ant. sent. *Si is de cuius pœna Imperatori scriptum est, velati, quòd Decurio fuerit, vel quòd in insulam deportari debuerit, antequam rescriberetur, decesserit.*

Interdum etiam AD OPVS, AD METALLVM, AD OPVS METALLI, IN MINISTERIVM METALLICORVM, AD GLADIVM, AD LVDVM, AD FERRVM, AD VIARVM MVNITIONES, AD PVRGATIONES CLOACARVM, rei damnabantur. Quarum pœnarum extraneos aliquot, Iurisconsultis, ceu domesticis omissis, testes dabo. Suetonius quidem certè in Nerone cap. XXXII. eum piscinã à Miseno ad Auernũ lacũ inchoasse scribit, & fossam ab Auerno Ostiam vsque, quorum operum perficiendorum gratia, quòd vbique esset custodiæ, in Italiam deportari, & scelere conuictos non nisi AD OPVS DAMNARI præcepit. Idem in Calig. cap. XXVII. *Multos*, ait, *honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis* AD METALLA, & MVNITIONES VIARVM, ET AD BESTIAS CONDEMNAVIT. Traianus lib. x. Epistolar. Plin. *Si qui vetustiores inueniuntur, & sint ante decem annos damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à pœna sunt. Solent enim huiusmodi* AD BALINEVM, AD PVRGATIONES CLOACARVM, *item* AD MVNITIONES VIARVM, ET VICORVM *dari*. Ioseph. lib. VI. de bello Iudaïco cap. XLIIII. de captiuis agens, Τῶν δὲ λοιπῶν πλήθους τοὺς ὑπὲρ ἑπτὰ μὲν δέκα δὲ ἔτη δόσας, ἔπεμψεν εἰς τὰ κατ' Αἴγυπτον ἔργα. Et aliàs: Πλείους δὲ εἰς ταὐτὸν ἐπαρχίας διεδόθησαν πόνους, φθαρησόμενοι ἐν τοῖς θεάτροις σιδήρῳ καὶ θηρίοις. Idem lib. VII. cap. VI. Καὶ πολλοὶ τῶν ἀεὶ μαλακῶν ἐπὶ ταῦτα διέφθαρησαν. Οἱ μὲν θηρίοις παραβληθέντες, οἱ δὲ ἐν πλήθει ἀλλήλοις ἀναγκαζόμενοι χρήσασθαι πολεμίοις. Tertullian. in Apologet. cap. XII. *Ad bestias impellimur: certè, quas Libero & Cybele & Cereri applicatis.* IGNIBVS VRIMVR: *Hoc & illi à prima quidem massa.* IN METALLA DAMNAMVR. *Inde censentur dij vestri.* IN INSVLIS RELEGAMVR. Artemidor. lib. I. de somniis cap. XXII. Ὁπότερον δ' ἂν τῆς κεφαλῆς φίλον ἔχῃ τις ἐκ ἂν εὐσωμότερος γένοιτο, καταχρήσεται τὴν εἰς ἔργον δημόσιον καταδίκην. Τοῦτο γὰρ κακεῖ περιφανὲς ὅτι τοῖς καταδικαζομένοις μεγάλης νόσου.

Aliud porrò erat ad Gladium, aliud ad Ludum damnari. Earúmque pœnarum differentiam Vlpian. in fragmẽtis Iurisconsultorũ à P. Pytheo editis, Tit. de Abigeatorib. ita exponit. *Est autem differentia inter eos qui* AD GLADIVM, *& eos qui* AD LVDVM DAMNANTVR. *Nam* AD GLADIVM DAMNATI, *confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. Hoc enim mandatis continetur. Enimuero qui* IN LVDVM DAMNANTVR, *non vtique consumuntur, sed etiam pileum & rudem accipere possunt post interuallum. Siquidem post quinquennium, pileum, post triennium autem rudem induere eis permittitur.* Cæterùm in metallum damnatos verberibus seruilibus coërceri solitos tradit, L. in metallum, D. de iure fis. Eos etiam à militibus adseruatos fuisse argumento est, quod Clemens lib. v. de Constit. Apostolic. cap. I. monet Christianos, vt huiusmodi damnatorum curam gerant, mittántque εἰς ἀλατροφὴν αὐτῶν, καὶ εἰς μισθαποδοσίαν τῶν πραττόντων. Ac planè seruos pœnæ in vinculis fuisse Chrysostomus Oratio. de auaritia docet. Et sic ad opus Isthmij damnatos quosdam vinculis constrictos Lucian. in Nero. ostendit. Ad bestias autẽ qui dãnabãtur, cuiusmodi supplicij in Asinij Pollionis Epistola XXXII. lib. x. Familiar. Agellio lib. v. cap. XIIII. Apuleio lib. VI. & x. Metamorphos. Athenæo lib. III. Iosepho lib. XV. antiq. Iudaic. cap. XI. fit mentio, non leonibus tantùm, sed & quandoq; canibus obiiciebãtur, vt ex Sueton. in Domitiano cap. x. liquet. Leonum verò crebriorem

briorẽ vsum non Androclis historia relata æquè vt ab Agellio, ita & ab Æliano lib. VII. de Animalib. cap. vlt. necnon B. Ignatij Martyrium apud Euseb. lib. III. hist. Eccl. cap. XXXIIII. & Hieronym. lib. de vir. illustrib. vertũ etiã vulgaris populi Ro. in Christianos acclamatio abundè testatur. Populum enim Ro. sæpe acclamasse CHRISTIANOS AD LEONEM, Tertullianus non semel testatur in Apologet. cap. XXXIX. *Si Tyberis ascẽdit in mœnia, si Nilus non ascendit in arua: si cœlũ stetit, si terra mouit: si fames, si lues: statim,* CHRISTIANOS AD LEONEM, *acclamatur: tantos ad vnum.* Et cap. vlt. eiusdem lib. *Nam & proximè* AD LEONEM *clamando* CHRISTIANAM, *potius quàm* AD LEONEM, *cõfessi estis labẽ pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna & omni morte reputari.* Idem lib. de Spectacul. *Et qui*, ait, *insigniori cuique homicidæ* LEONEM POSCIT, *item gladiatori atroci petat.* Et in Exhortatio ad Castitat. *Ne non sint qui exclament,* CHRISTIANOS AD BESTIAS. Apud Lampridium etiam in Commodo, in Senatus acclamationibus hæ voces inueniuntur: DELATORES AD LEONEM. Fuit & ad Constantini vsque tempora inter legitima supplicia crux, qua præcipuè latrones plecti solitos Vlpian. in L. Capitalium, §. famosos, D. de pœn. docet: de cuius figura erit alius dicendi locus. Tantùm in præsentiarum dicam eos qui in crucem sublati erant, per milites custoditi consueuisse, teste Petronio Arbit. in Satyrico. Proinde apud D. Matthæũ cap. XXVII. Iudæis postulãtibus à Pontio Pilato vt Christi sepulti monumentũ iuberet custodiri, ne id noctu subtraheretur, respondit Pilatus, Ἔχετε κουστωδίαν, ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας. Vnde Tertull. in Apologet. *Sepulcro*, ait, *conditum magna etiam militari manu, diligenti Custodia circumsederunt.*

Alia insuper pœnarum genera reis irrogabãtur. Interdum enim ADVOCATIONIBVS INTERDICEBANT CAVSIDICIS, vel in perpetuum vel ad tempus: nec nõ ita quoque INTERDICI poterat alicui, NE CERTIS PERSONIS ADESSET, vel, NE APVD TRIBVNAL PRÆSIDIS POSTVLARET. L. Moris, D. de pœnis. Vlpian. in L. si remunerandi, §. vlt. D. manda. *Hic à Claudio Saturnino Prætore maiores fructus inferre iussus erat,* & ADVOCATIONIBVS EI IDEM SATVRNINVS INTERDIXERAT. Nonnunquam etiam FORO cui INTERDICEBATVR. Solebat & ita quandoque INTERDICI, NE INSTRVMENTA OMNINO FORMARENT, néve LIBELLOS CONCIPERENT, vel TESTATIONES CONSIGNARENT. Vel, NE EO LOCI SEDERENT, QVO IN PVBLICO INSTRVMENTA DEPONVNTVR, archio fortè, vel grammatophylacio. Nonnumquam & ita INTERDICEBATVR, VT TESTAMENTA NON ORDINARENT, vel SCRIBERENT, vel SIGNARENT. Erat & illa pœna, NE QVIS NEGOTIIS PVBLICIS INTERVENIRET, vel, Δημοσίων Ἀπέχεσθαι. Erãt & aliæ pœnæ, SI NEGOTIATIONE QVIS ABSTINERE IVBERETVR, vel AD CONDVCTIONEM EORVM QVÆ PVBLICE LOCABANTVR ACCEDERE. INTERDICI etiam plerumque NEGOTIATIONẽ, vel, NEGOTIATIONIBVS solebat: quæ omnia Paulus exequitur in d. L. Moris, D. de pœn. INTERDICERE quoque alicui ARTE SVA VTI, præses poterat, quod vltra administrationis suæ tempus facere non potuisse eum ait Paulus in L. vlt. D. de pœn. Solebat etiam Decurionibus ORDINE INTERDICI vel ad tempus vel in perpetuum, L. Relegatorum, §. solet, D. de interdict. & relegat. Impp. Seuerus & Antoninus in L. & si seuerior, C. ex quib. caus. infa. irrog. *Cùm Proconsul vir clarissimus certis rationibus motus mitiorem sententiam dixerit: &* ORDINE DECVRIONVM *te biennio* ABSTINERE IVSSERIT. Vlpian. in L. 1. D. de effractorib. *Honestiores autem* ORDINE AD TEMPVS MOVERI *solent.* Papinian. in L. Ad tempus, D. de Decurionib. AD TEMPVS ORDINE MOTOS *ex crimine quod ignominiam importat.* Papinian. in L. falsi, §. 1. D. de L. Cornel. de falsi. narrat ORDINE DECVRIONVM X. ANNIS ADVOCATVM MOTVM, qui falsum instrumentum cognoscente Præside recitauerat. Vlpian. in L. 1. §. quamquam autem, D. de abigeis. *Sed aut relegãdi erunt, aut* MOVENDI ORDINE. Item poterat alicui pœna iniungi, NE HONORES ADIPISCERETVR: Poterat & alicui VNVS HONOR INTERDICI, L. relegatorum, §. Itẽ potest & §. vlt. D. de interdict. & releg.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interdum multa reo irrogabatur. Multarum verò duæ fuere species, quarum vna, SVPREMA, seu MAXIMA, altera MINIMA dicebatur: SVPREMA MVLTA erat ab initio in singulos dies duarum ouiũ & triginta boum, sed postea æstimatione facta, in oues singulas æris denti, in boues æris centum, constituti, vt Agellius, lib. XI. cap. I. tradit: vltra quem numerum multam dicere in dies singulos ius non erat. Et propterea appellabatur SVPREMA, id est summa & maxima. MINIMA verò multa erat ouis vnius. Fest. Pomp. MAXIMAM MVLTAM *dixerunt trium millium & viginti assium, quia non licebat quõdam pluribus triginta bobus, & duabus ouibus quemquam multari æstimabatúrque bos centussibus, ouis decussibus.* Legitima verò multarũ dicendarũ verba ibidẽ Agellius subiicit. *Quando igitur nunc quoque à Magistratibus populi Ro. multa dicitur vel* MINIMA vel SVPREMA, *obseruari solet vt oues genere virili appellentur. Atque ita M. Varro verba hæc legitima, quibus minima multa dicebatur, concepit:* M. TERENTIO, QVANDO CITATVS NEQVE RESPONDIT NEQVE EXCVSATVS EST, EGO EI VNVM OVEM MVLTAM DICO: *ac nisi eo genere diceretur, negauerunt iustam videri multam.* Quo pertinet quod ex Festo Paulus, OVEM, ait, *masculino genere dicebant, &* OVIBVS DVOBVS, *non duabus.* Varro lib. II. de re Rust. cap. I. *Non idem quod* MVLTA *etiam nunc ex veteri instituto,* BVBVS ET OVIBVS DICITVR. Plinius lib. XVIII. cap. III. *Multatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur. Nõ omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne* BOVEM PRIVS, QVAM OVEM NOMINARET, QVI INDICERET MVLTAM. Idem lib. XXXIII. cap. I. *Ex qua consuetudine, multa legum antiquarum pecore constat etiam Romæ.* De multa autẽ à Pontifice dicta Flamini & Duumuiro certatum ad populum Liuius lib. XXXVII. & XL. narrat, exitúmque iudiciorum eum fuisse, vt tam Flamen quàm Duumuir dicto audientes esse iuberentur. Multa verò petebatur certa lege & ob certam causam. Cic. pro Cluentio, de Quintio Tribuno pleb. MVLTAM PETIVIT: QVA LEGE? QVOD IN LEGEM NON IVRASSET. Et aliàs, *Vno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio,* QVOD NON SVÆ DECVRIÆ MVNERE, NEQVE EX LEGE SEDISSET. Idem in Bruto: *Eodem tempore accusator de plebe, C. Cæsidenus fuit, quem ego audiui iam senem, cùm ab L. Sabellio* MVLTAM LEGE AQVILIA DAMNI INIVRIA PETIISSET.

Interdum etiam seueræ dumtaxat cõminationes interueniebãt. Vlpian. in L. I. D. de iu. patron. *Sed si quidem inofficiosus patrono, patronæ liberíve eorũ sit: tantũmodo castigari eũ sub* COMMINATIONE ALIQVA SEVERITATIS NON DEFVTVRÆ, *si rursum causam querelæ præbuerit, & dimitti oportet.* Paul. in L. Nam salutem, §. I. D. de offic. præf. vigil. *Aut fustibus castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt: aut* SEVERA INTERLOCVTIONE COMMINATVS, *fustium castigationem remittit.* Præsides vtique cùm cohortarentur Christianos ad negationem, dicere solitos, SERVA ANIMAM TVAM, ET NOLI ANIMAM TVAM PERDERE, Tertullianus scriptũ reliquit in Scorpiano contra Gnostic.

Iam in reo dimittendo, vsi videntur his verbis, NIHIL MOROR. Liuius lib. VIII. de Papyrio Dictatore: *Cùm se* NIHIL MORARI *Magistrum Equitum pronuntiasset.* Apud eundem lib. III. Tribunus pleb. ita pronuntiat, SEMPRONIVM NIHIL MOROR. Idem lib. XLIII. *Absoluto Claudio, Tribunus pleb. negauit* SE GRACCHVM MORARI.

Nonnunquam autẽ de calũnia accusatoris Iudices pronuntiabant. Plin. Epist. XXXI. lib. VI. de Traiano. *Tum ex consilij sententia iussit denuntiari heredibus omnibus, aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi: alioqui se vel* DE CALVMNIA PRONVNTIATVRVM. Papinian. in L. Inter. D. de public. *vel* DE ACCVSATORIS *absentis, præsente eo* CALVMNIA PRONVNTIETVR. Vlpian. in L. I. §. sed non vtique, D. ad Turpilian. *Nam si quidem ita pronuntiauerit,* NON PROBASTI: *pepercit ei: sin autem pronuntiauit,* CALVMNIATVS EST, *condemnauit eum.* Et §. seq. *Si ita fuerit interlocutus,* LVCIVS TITIVS TEMERE ACCVSASSE VIDETVR. Imp. Alexand. in L. III. C. de calumniatorib. *Qui* NON PROBASSE CRIMEN *quod intendit, pronuntiatur: si calumniæ non damnetur, detrimentum existimationis non patitur.* Imp. Gordianus in L. verbum, C. ex quib. caus. infa. irr. *Etenim cùm non causa cognita dictum est,* Εὐκοφάντησας, *sed ad postulationem patroni interlocutione iudicis responsum sit, nequaquam hoc infamiam irrogat.* Papinian. in L. vlt. D. de public. iud. *Generi seruus à socero veneficij accusatus, Præses prouinciæ,* PATREM CALVMNIAM INTVLISSE, *pronuntiauerat.*

Ne prætermittendæ quidem eæ voces videntur, quas præconum ore in suppliciis sumẽdis missas accepimus. Moris enim erat sub præconis elogio, seu præcone causam condemnationis superdicente, de damnatis pœnas exigi. Et ita Vlpian. in L. si duo in fi. D. de iureiur. Impp. Seuerum & Antoninum rescripsisse ait, eum, qui per genium principis peierasset, fustibus castigandum dimitti, & ita ei superdici, Προπεπῶς μὴ ὄμνυε. Simili modo in L. fustibus, C. ex quib. caus. infam. Fustibus cæsus quidam refertur, cui per præconem dictum fuit, Εὐκοφάντησας. Seuerus etiam in Proconsulari Africæ legatione, quendam municipum suorum, qui eum præcedentibus fascibus, vt antiquum cõtubernalem ipse plebeius amplexus erat, Spartiano teste, fustibus cecidit, sub hoc præconis elogio, LEGATVM POPVLI RO. HOMO PLEBEIVS TEMERE AMPLECTI NOLI. Alexander quoque, vt est à Lampridio in eius vita proditum, per præconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat: QVOD TIBI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. Idem Imperator Turinum fumi venditorem, fumo apposito, quem ex stipulis atque humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente, FVMO PVNITVR QVI VENDIDIT FVMVM. Simili modo D. Ambrosius Sermo. XC. Iudicem narrat Agnem virginẽm spoliari, & nudam ad lupanar duci iussisse, sub voce præconis dicentis, AGNEM SACRILEGAM VIRGINEM, DIIS BLASPHEMIAM INFERENTEM, SCORTVM LVPANARIBVS DATAM. Quibus similia aliæ exempla iam ante me à multis congesta sunt. Gallienum etiam Trebell. Poll. scribit, cùm quidam gemmas vitreas pro veris vendidisset eius vxori, atq; illa re prodita vindicari vellet, surripi quasi AD LEONEM venditorẽ iussisse. Deinde caueæ caponem emisisse, mirantibúsque cunctis rem tam ridiculam, per Curionem dici iussisse, IMPOSTVRAM FECIT, ET PASSVS EST. Nam illic Curionis nomine præco accipiendus est, quo sensu Rufinus idem nomen vsurpauit, in versione huius loci qui habetur histor. Eccles. Euseb. lib. IIII. cap. XV. Quod enim Græcè scriptum est de Proconsule Asiæ, Πέμψαντες τὸν κήρυκα, καὶ εἰς μέσον τῷ σταδίῳ κηρύξαι τρὶς, Πολύκαρπος ὁμολογήσει ἑαυτὸν χριστιανὸν εἶναι: id ille ita conuertit, *Missso igitur* CVRIONE *ad populum Proconsul iubet voce maxima protestari,* POLYCARPVM TERTIO CONFESSVM CHRISTANVM SE ESSE. Zonaras tomo III. Annal. in Valentiniano, de Rhodano præposito. Αὐτίκα γυμνοῦ μὲν ἐκεῖνον τῆς ἀξιώματος: κελεύει δὲ δεῆσθαι εἰς τῶν ἱππέων τριάκοντα, ἀγῶνος ἱππικοῦ ἀγομένου, Κηρύκων αὐτὸν παραγόντων, καὶ τοῦ εἰς τὸν γυμνικὸν βάθρων ἀξίκημα, καὶ τῆς βασιλικῆς κελεύσματος τὸν παρακοὴν. Καὶ μετὰ τὸν πειραγωνισμὸν, καὶ τὸ κήρυγμα, ἐκεῖ παρευθὺ καυθῆναι αὐτὸν.

Interdum verò Titulo qui causam pœnæ indicaret præcedente, vel appenso, aut fixo, in damnatos animaduersum, Sueton. in Caligula cap. XXXII. testatur. Idem in Domitiano cap. X. *Patremfamilias, quod Thracem Mirmilloni parem dixerat, canibus obiecit, cum hoc titulo,* IMPIE LOCVTVS PARMVLARIVS. Ex hoc more D. Matthæus cap. XXVII. Καὶ ἐτέθηκαν, αἰτ, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτῦ τὴν αἰτίαν αὐτῦ γεγραμμένην, Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Sic & D. Marcus cap. XV. Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐτῦ ἐπιγεγραμμένη, Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Et D. Lucas cap. XXIII. Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς καὶ ἑβραϊκοῖς, Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Et D. Ioannes cap. XIX. Ἔγραψε δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλατος, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ: Ἦν δὲ γεγραμμένον, Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Euseb. lib. V. histor. Eccl. cap. I. Καὶ τριάκοντας κύκλῳ τοῦ Ἀμφιθεάτρου, πίνακος αὐτὸν παραγόντος, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο Ῥωμαϊστὶ, Οὗτος ἐστιν Ἄττάλος ὁ χριστιανὸς, vbi Rufin. rectè πινάκα titulum vertit.

Damnati autem in integrum quandoque à principe restituebantur, L. I. §. deinde adiicit Prætor, D. de postulan. L. edicto, D. de bonor. possess. Tit. de sentent. pass. & restit. Id fiebat hoc verbo, RESTITVO, vt apparet ex L. I. C. de sentent. pass. & restit. in qua narratur oblatus Antonino quidam in insulam deportatus, quem ille his verbis restituit: RESTITVO TE IN INTEGRVM PROVINCIÆ TVÆ: & adiecit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

VT AVTEM SCIAS, QVID SIT IN INTEGRVM RESTITVERE: HONORIBVS, ET ORDINI TVO, ET OMNIBVS CETERIS TE RESTITVO. Interdum autem deportatus ita restituebatur, vt dignitatem dumtaxat, non etiam bona, indulgentia principali reciperaret: interdum verò bona cum dignitatis restitutione ei concedebantur, L. si deportatus & L. in insulam, D. de sent. pass. In eius certè, qui ademptis bonis in insulam deportatus erat, restitutione, specialiter exprimi necesse erat, ita gratiam sententiæ ei fieri, vt statum pristinum cum bonis omnibus recuperaret, L. tutor C. eo. tit. Hîc ego signum statuam. Hic optimè liber iste finietur. Nec iam ad Tabulas emptionum properantem lectorem, morabor.

BARN. BRISSONII
REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,
DE FORMVLIS, ET SOLLEMNIBVS Populi Ro. verbis.
LIB. VI.

NIHIL tam præter opinionem meam accidit, quàm vt horum librorum magnitudo in tantam molem excresceret. Sed ea est argumenti propositi immensitas, vt eorum quæ rerum connexa series suppeditat, turba ac multitudine penè obruar. Ita materia alia aliam trahit, & quacumque ingredior, in aliquam propè formulam vestigium pono. Denique facilius est libri cuiusque principium quàm exitum reperire. Vtinam modò conata efficere possim. Rem enim magnam complexus sum & arduam, ac plurimi otij, quo maximè egeo. Postulat autem ordinis, quem mihi ipse præscripsi, ratio, vt de negotiorum contrahendorum distrahendorúmque formulis dicam. Qua in parte etsi Tabellionis vice fungi videar, non alienam tamen à professione nostra personam induam. Nam stipulationum formulas, vt Cic. lib. 1. de legib. & in Topic. indicat, prisci iuris auctores cõponebant: ex eorúmq; consilio & auctoritate stipulationes restipulationésq; fiebant, vt idẽ Orat. pro Rosc. Comœdo & auctoritate stipulationes restipulationésq; fiebant, vt idẽ Orat. pro Rosc. Comœdo ostendit. Quinetiã de agro emẽdo, filia collocãda, consultos eos, lib. 1. de Orato. docet.

Ab emptionibus verò, quæ facilè principem locum in commerciis obtinent, scribendi exordium capiam. Eas ita concipi solitas, EST MIHI RES ILLA ILLO PRÆTIO EMPTA, ex his quos subieci, locis, coniectura adsequi licet. Vlpian. in L. hæc venditio, §. vlt. D. de contrahen. emptio. *Si quis ita emerit*, EST MIHI FVNDVS EMPTVS TANTVM, ET QVANTO PLVRIS EVM VENDIDERO. Idem in L. si in emptione, §. vlt. D. eo. *Si emptio ita facta fuerit*, EST MIHI EMPTVS STICHVS AVT PAMPHILVS. Sed & in L. fundus, eod. tit. huiusmodi emptionis formula proponitur, FVNDVS ILLE EST MIHI, ET TITIO EMPTVS. Item in L. nam hoc modo, D. de hered. vend. *Hoc modo admittitur esse venditionem*, SI QVA SIT HEREDITAS, EST TIBI EMPTA. In L. necessariò, §. si ita, D. de peric. & commo. rei vend. *Si ita venierit*, EST ILLE SERVVS EMPTVS, SIVE NAVIS EX ASIA VENERIT, SIVE NON VENERIT.

Interdum verò per verba futuri temporis venditiones concipiebantur: vt in L. cum ab eo, D. de contrahen. emptio. *Si emptor hoc modo interrogauerit*, ERIT MIHI EMPTVS FVNDVS, ITA VT EVM INTRA KAL. IVL. LIBERES, *vel*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ita, VT EVM INTRA KAL. IVL. A TITIO REDIMAS. Et in L. si quis fundum eo. tit. *Si quis fundum sibi iure hereditario debitum ita vendidisset*, ERIT TIBI EMPTVS QVANTI A TESTATORE EMPTVS EST. In L. Titius heres, D. de actionib. empt. *Titius heres Sempronij fundum Septicio vendidit ita*, FVNDVS SEMPRONIANVS QVIDQVID SEMPRONII IVRIS FVIT, ERIT TIBI EMPTVS TOT NVMMIS.

Concipiebatur etiam quandoque venditio verbis, ESTO, vel, SIT. Paulus enim in L. 1. D. de in diem addictio. ita fieri in diem actionem tradit, ILLE FVNDVS CENTVM ESTO TIBI EMPTVS. Iustinian. in §. penult. Instit. de empt. & vend. *Emptio tam sub condicione quàm purè contrahi potest, veluti*, STICHVS SI INTRA CERTVM DIEM TIBI PLACVERIT, SIT TIBI EMPTVS AVREIS TOT.

Sunt & aliæ in libris nostris venditionũ formulæ: vt in L. quod sæpe, §. 1. D. de contrahen. emptio. *Cùm emere volenti sic venditor dicit*, QVANTI VELIS, QVANTI ÆQVVM PVTAVERIS, QVANTI ÆSTIMAVERIS, HABEBIS EMPTVM. Et in L. cum manu, §. 1 D. eo. tit. *Huius rei emptionem posse fieri dixi*, QVÆ EX MEIS ÆDIBVS IN TVAS ÆDES PROIECTA SVNT, VT EA MIHI ITA HABERE LICEAT. Et in L. vlt. D. eo. *Lucius Titius vendidit fundum, additis his verbis*, QVO IVRE, QVAQVE CONDITIONE EA PRÆDIA LVCII TITII HODIE SVNT, ITA VENEVNT: ITAQVE HABEBVNTVR. Extat Neapoli venditionis quoddam caput lapidi incisum in hæc verba. ACTIVS DIOCL. PATVL. DIOC. F. CVM FRATRIBVS QVI NVNC HIC ADSVNT, VENDVNT P. ÆLIO ABAS. LOCVM PVRVM, IN QVO NVLLA SEPVL. IACTA, SVPERQVE POSITA, NEQVE CONIVNCTA APPARENT. LIB. NEP. PRONEP. Q.

Emptiones porrò & venditiones stipulationibus interpositis contrahebantur, vt ex Varrone lib. II. de re Rust. cap. II. III. & V. & L. III. §. 1. D. de actionib. emp. liquet. Seneca lib. III. de Benefic. *Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret*. Inde &, ROGARE EMPTVM, dicitur emptor apud Plautum in Captiu. Act. 1. Sc. II. & in L. cùm ab eo, D. de contrahen. emptio.

Ac planè stipulationem quæ commune erat omnium obligationum adstringendarũ vinculum, in emptionibus & venditionibus interceſſisse, mirum non est. In ouium quidem venditione ita emptori interroganti, TANTI SVNT MIHI EMPTÆ? Venditorem respondisse, SVNT, Varro lib. II. de re Rust. cap. II. auctor est. Apud Plautũ quoque Epidico Act. III. Sc. IIII. Miles à Periphane fidicinam ita emit,

M. EST NE EMPTA MIHI HÆC? P. ISTIS LEGIBVS HABEAS LICET.

Idem etiam Persa Act. IIII. Sc. IIII. tractatum venditionis huiusmodi refert,

Hoc age: OPVSNE' ST HAC TIBI EMPTA? D. SI TIBI VENISSE' ST OPVS,
MIHI QVOQVE EMPTA EST: *si tibi subiti nihil est, tantundem'st mihi.*
S. INDICA, FAC PRETIVM. D. TVA MERX EST, TVA INDICATIO EST.
T. Aequom hic curat. S. Vin' bene emere? D. Vin' tu pulchrè vendere?
T. Ego scio hercle vtrunque velle. D. Age, INDICA *prognaviter.*
S. Prius dico, HANC MANCVPIO NEMO TIBI DABIT, *iam scis? D. Scio.*
INDICA, *minimo daturus qui sis qui duci queat?*

Vnde apparet rogatum venditorem rei suæ pretium dicere & constituere hoc verbo, INDICA in quàm sententiam Indicandi verbum vsurpatur ab eodem. Plauto Aululat. Act. II. Sc. V. Cicero. lib. III. Officior. Plinio lib. XXVIII. Natur. histo. cap. XIII. Apuleio lib. I. de Asino aur.

De pretio autem inter emptorem & venditorẽ conuenire necesse erat. Sed & certum pretium esse debebat, & in pecunia numerata constitui. Alioquin si inter aliquos ita conuenisset, vt, QVANTI TITIVS REM ÆSTIMASSET, TANTI ESSET EMPTA. Inter veteres dubitabatur constaretne venditio an non, §. pretium, Instit. de emptio. & venditio. Huiusmodi tamen emptio, QVANTI TV EVM EMISTI, QVANTVM PRETII IN ARCA HABEO, valebat. Magis enim ignorabatur,

ignorabatur, quanti venditus esset, quàm in rei veritate incertum esset, L. hæc venditio, §. vlt. D. de contrahen. emptio. Heredem etiam fundum sibi hereditario iure delatum ita vendidisse, Vlpianus proponit, ERIT TIBI EMPTVS TANTI QVANTI A TESTATORE EMPTVS EST, L. si quis fundum, D. de contrahen. emptio.

Nec verò pretium præsens numerari necesse erat, sed sufficiebat satis eo nomine satisfieri, vel etiam fidem haberi emptori sine vlla satisfactione, L. quod vendidi, & L. vt res, D. de contrahen. emptio. L. cum ea, D. de euictionib. §. venditæ Instit. de rer. diuisio. Labeo in L. si & per emptorem, D. de actionib. emp. *Si fundum emisti ea lege*, VTI DES PECVNIAM KALENDIS IVLIIS. Non tantùm autem purè sed & sub cõdicione venditio contrahi poterat. Cuius rei exempla sumet qui volet ex L. Necessario, §. si ita, D. de peric. & commo. rei vend. & L. hæc venditio, D. de contrah. empt.

Nunc quibus legibus & conditionibus tam mobiles, aut se mouentes, quàm res soli venire solerent, quoad eius fieri poterit, demonstrabo. Erant namque olim certæ rerum vendendarum leges, quas Manilium, (quem inter iuris auctores Pomponius noster numerat) ciuibus suis composuisse, Cicero lib. I. de Orato. docet. Nec *quisquam est*, inquiẽs, *eorum, cui si iam sit addiscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuuij malit, quàm* MANILIANAS VENALIVM VENDENDORVM LEGES *ediscere*. Varro lib. II. de re Rust. cap. III. *Itaque stipulantur, paucis exceptis verbis, ac Manilius scriptum reliquit*. Et eiusdẽ lib. cap. V. *Paulo verbosius hæc, qui* MANILII ACTIONES *sequuntur*. Idem eiusdẽ lib. cap. VII. *Iisdem rebus in emptione dominum mutant, vt in* MANILII ACTIONIBVS *sunt præscriptæ.*

De mancipiorum autem venditione prius, tum deinde de ouium, caprarum, boum, iumentorum venditionibus dicam. Seruorũ adsiduam & cottidianã fuisse comparationem Vlpianus scribit in L. iusto errore, D. de vsucapionib. Serui autem venditor de sanitate eius promittebat, quemadmodum Cicero lib. III. Officior. & Vlp. in L. ea quæ commendandi, D. de contrahen. emptio. testantur. Stipulabatur enim emptor, SANVM ESE, idque stipulanti venditor spondebat, L. euicta re, §. vlt. L. si ita quis, D. de euictionib. Varro lib. II. de re Rust. cap. *In horum emptione* (de pastoribus loquitur) *solet peculium accedere: aut si excipietur, stipulatio intercedere*, SANVM EVM ESSE. Vlpianus in L. quæritur, §. si venditor, D. eo. de ædilic. edic. *Si venditor nominatim* EXCEPERIT DE ALIQVO MORBO, ET DE CETERO SANVM ESSE DIXERIT, *aut promiserit*. Pomponius in L. Labeo, §. 1. D. eo. *Si vno pretio plures seruos vendidisti*, SANOSQVE ESSE PROMISISTI. Idem in L. si à substituto, D. de legat. I. *Si heres generaliter dare damnatus est*, SANVM EVM ESSE, *promittere non debet*. Gagatis autem lapidis odore, in venaliciis vulgò sanitatem, aut morbum venalium, explorari consueuisse Apul. Apolog. I. tradit. Vestimenta etiam detrahi solita venalibus, ne quæ vitia corporis laterent, Seneca lib. XI. Epist. LXXXI. ostendit: *Mangones enim*, vt ibidem addit, *quicquid erat quod displiceret, aliquo lenocinio abscondebant. Itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta erãt: & siue crus alligatum siue brachium aspicerent, nudari iubebant, & ipsum sibi corpus ostendi.* Claudianus lib. I. in Eutropium.

Si pelagi fluctus, Libyæ si discis arenas,
Eutropij numerabis heros. quot iura, quot ille
Mutauit tabulas, vel quanta vocabula vertit:
NVDATVS *quoties*, MEDICVM DVM CONSVLIT EMPTOR,
Ne qua per occultum lateat iactura dolorem,
Omnes pœnituit pretij, venúmque redibat,
Dum vendi potuit,

Lucian. in Eunucho, Οὐχ ὁμόψηφοι πάντες ἦσαν, ἀλλ' οἱ μὲν, ἠξίουν ἀποδύσαντας αὐτὸν, ὥσπερ πρὸς ἀφιγμαινήτους, ὁπόσον ἐν ἀνδραπόδοις φιλοσοφεῖν, τόλμα πρὸς τὴν ὄψιν. Sueton. in Calig. cap. XXXVI. *Non temerè vlla illustriore fœmina abstinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatis, prætérque pedes suas transeuntes diligẽter, ac lentè,* MERCANTIVM MORE CONSIDERABAT.

Mulieres planè si prægnantes venirent, SANAS ESSE NON præstabat vēditor, vt Vitruuius lib. II. cap. IX. docet his verbis. *Vt etiam corpora muliebria cùm conceperint, à fœtu ad partum nō iudicantur integra, neque in venalibus, ea cùm sunt prægnātia,* PRÆSTANTVR SANA, *ideò quod in corpore præseminatio crescens ex omnibus cibi potestatibus detrahit alimentum in se, & quo firmior efficitur ad maturitatem partus, eo minus patitur esse solidum idipsum ex quo procreatur.* Nec tamen mulier quæ prægnās venierat, in ea causa erat vt redhiberetur. Vlpianus in L. quæritur, D. de ædilic. edic. *Si mulier*, ait, *prægnas venierit, inter omnes conuenit*, SANAM EAM *esse. Maximum enim ac præcipuum munus fœminarum est, accipere, ac tueri conceptum.*

Ceterùm non de corporis tantùm, sed & de animi vitiis caueri plerumque solebat, L. ob ea quæ vitia, §. in summa, D. de ædilic. edic. Quòd & indicat Horatius lib. II. Sermo. Sat. III. his versibus.

— Sanus vtrisque
Auribus atque oculis, MENTEM *nisi litigiosus*
EXCIPERET *dominus, cùm venderet, &c.*

Vbi vetus interpres, *Sumptum est*, ait, *hoc argumentum à dominis mancipia vendentibus, quorum omnia vitia cognita sibi tam corporis, quam animi debebant aperire emptori, nisi postea litigare vellent propter celatum vitium.*

Planè seruum, FVREM NON ESSE, promitti solebat, I. quod si nolit, §. I. & L. si furtū, L. quid sit, §. vlt. D. de ædilic. edic. L. si ita quis, D. de Euiction. In mācipiorum etiam venditionibus vsitata erat hæc ex edicto Ædilium stipulatio, EVM HOMINEM, QVO DE AGITVR, FVRTIS NOXAQVE SOLVTVM ESSE. ITEM FVGITIVVM NON ESSE, ERRONEM NON ESSE, vt Paulus in L. cùm in venditione & L. Lucius, §. vlt. Pomponius in L. cuicta re, §. vlt. & L. si emptori. Vlpian. in L. si ita quis, & in L. quia dicitur, D. de Euictionib. L. quotiens, D. si famil. furt. fec. dic. L. ex empto, §. venditorem, D. de act. empt. Varro lib. II. de re Rust. cap. X. ostendunt. Seneca lib. IIII. Controuers. *Triarius dixit*, FVGITIVVM, ERRONEM NON ESSE: *si tam malum auctorem habemus gener noster fugitiuus est: Relegamus auctoritatis tabulas*, FVRTIS NOXAQVE SOLVTVS. Cic. lib. III. Officior. *Qui enim scire debuit*, DE SANITATE, DE FVGA, DE FVRTIS, *præstat edicto Aedilium.* Interdum autem huic stipulationi addebatur verbum, PRÆSTARI, quemadmodum Vlpian. notat in L. si ita quis, D. de Euictionib. Iulian. in L. hæc stipulatio, D. de verbor. significatio. *Hæc stipulatio*, NOXIS SOLVTVM PRÆSTARI? Vlpian. in L. si legati, D. de legat. lib. I. *Si legati serui nomine stipulatur legatarius*, FVGITIVVM EVM NON ESSE PRÆSTARI. Idem in L. quia dicitur, D. de Euictionib. *Si ita quis stipulanti spoponderit*, SANVM ESSE, FVREM NON ESSE, VESPILLIONEM NON ESSE, PRÆSTARI?

His autem verbis, NOXA SOLVTVM PRÆSTARI, non vtique promittebāt eum nullam noxam commisisse, sed noxali iudicio subiectum non esse, L. quid sit fugitiuus, §. quod aiunt, D. de Ædilic. edic. Enimuerò cum redhibebatur seruus, FVRTIS NOXISQVE SOLVTVM, non promittebat emptor, PRÆTEROQVAM, QVOD IVSSV EIVS FECISSET, AVT ILLIVS CVI IPSE EVM ALIENASSET, L. cùm mihi, D. de ædilic. edic. Heres verò hominem generaliter dare damnatus, FVRTIS ET NOXIIS SOLVTVM ESSE EVM quem dabat, promittere debebat, cùm ita dare deberet, vt eum habere liceret, L. si à substituto, §. heres, D. de legat. I.

Interdum etiam in vendendo seruo, cauebatur, Lenonem eum non esse. Quintilian. Declamatio. quæ in vet. Cod. inscribitur, Miles Marianus, LENO *etiam seruis* EXCIPITVR: *fortasse hac lege captiuos vendes.*

Sed & qui seruum vendebat, quædam commēdandi causa, quæ ad nudam eius laudem pertinebant, dicebat, pronuntiabātve, veluti, SERVVM SPECIOSVM, FRVGI, PROBVM, DICTO AVDIENTEM ESSE, L. ea quæ, D. de contrahen. emptio. L. sciendum, D. de ædil. edic. Plin. Epist. XX. lib. I. *Credo decentes esse seruos, qui sunt empti mihi ex consilio tuo. Superest, vt* FRVGI SINT, *quod de venalibus, melius auribus quàm oculis iudicatur.* Quo elogio etiam mancipium ornat Apul. lib. VIII. Metamorphos. Eóque alludens idem, Asinum BONAE FRVGI dixit lib. IIII. Metamorphos. Quod verò venditor vt commendaret dicebat, sic habebatur, quasi neque dictum neque promissum esset, L. quod venditor, D. de dolo. Quædam autem vt pluris venderet adfirmabat venditor, veluti, HOMINEM LITERATVM, vel ARTIFICEM ESSE, ALEATOREM NON ESSE, AD STATVAM NVNQVAM CONFVGISSE, d. L. ea quæ, & L. quid sit §. vlt. & L. sciendum in princ. & §. illud D. de Ædic. edic. Gaius in L. si quid venditor, D. eo. *verbi gratia, si constantem, aut* LABORIOSVM, *aut* CVRRACEM, *aut* VIGILACEM ESSE, *vel* EX FRVGALITATE SVA PECVLIVM ADQVIRENTEM *adfirmauerit.* Et ead. L. §. vlt. *Venditor, qui* OPTIMVM COCVM ESSE DIXERIT. Et mox: *Si quis simpliciter dixerit*, PECVLIATVM ESSE SERVVM. Cic. lib. III. officior. *In mancipio vendendo, dicendáne vitia, non ea, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium iure ciuili, sed hæc,* MENDACEM ESSE, ALEATOREM, FVRACEM, EBRIOSVM. Denique, PRÆSTATVRVM SE QVOD, DE MANCIPIO DICEBAT, venditor vel promittebat, vel non, L. sciendū D. de ædilit. edic.

Titulum planè singulorum seruorum scribi, ita vt intelligi rectè posset, quid morbi, vitiúve cuique esset, Ædiles Curules Edicto præceperant, cuius caput ad hanc rem pertinens citat Agell. lib. IIII. cap. II. Eóque referendum videtur quod apud Senecam lib. VI. Epist. XLVII. legitur: *Stare ante limen Calixti, dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat* TITVLVM, *qui inter ridicula mancipia perduxerat, aliis intrantibus excludi.* Illas verò Ædilicias stipulationes, nec non seruorum commendationes, quibus vitijs carere pronuntiabantur, ridet Apollonius apud Philostratum lib. III. his verbis. Τουτὶ δὲ ᾗ τοὺς τῶν ἀνδραποδῶν καπήλους ἀκούω ἐκεῖ πράττειν. εἰ γὰρ ἀφίκοιτο καπάηλός τις ὑμῖν ἀνδράποδα κάμηλον, ᾗ τὸ ἦθος αὐτῶν ἐφερμηνεύοιεν ὑμῖν, ἵνα μὴ ποιῶσι τοὺς ἀνδραποδώνας τὸ μὲν κλέπτειν αὐτά.

Ex diuerso interdum paciscebatur venditor, ne fugitiuum, aut erronem præstaret, L. sed si §. si vir vxori vel contra, D. de donationib. int. vir. & vxor. Nam & ita quandoque lex dicebatur, vt periculo suo emeret emptor. Plautus Persa Act. IIII. sc. III.

Ipse qui tabulas affert, adduxit simul forma expetenda liberalem mulierem
Furtiuam, abductam ex Arabia penitißima,
Eam te volo accurare, vt istic veneat,
AC SVO PERICVLO IS EMAT, QVI EAM MERCABITVR
MANCIPIO, NEQVE PROMITTET, NEQVE QVISQVAM DABIT.
Probum & numeratum argentum vt accipiat, face.

Seruos autem quorum nomine venditor nihil præstaret, PILEATOS venum solitos ire, Agell. lib. VII. cap. IIII. ex Cœlio Sabino Iurisconsulto notat. Huiusmodi enim cōdicionis mancipia insignia in vendendo erant, vt emptores errare & capi non possent: neque lex vendendi operienda esset, sed oculis iam perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. PILEVS denique impositus demonstrabat eiusmodi seruos venundari quorum nomine nihil promitteret venditor. Captiuos planè qui lege belli venibant, CORONATOS venisse ibidem Agell. monet. & innumeris prope Liuij & aliorū testimoniis cōfirmari potest Legitimū etiam fuisse adquirendi dominij modum, si è præda quis SVB CORONA EMISSET, Varro lib. II. de ex re rust. cap. X. tradit. Venetorū quoque omni Senatu necato, reliquos Cæsarem SVB CORONA VENDIDISSE, narrat ipse lib. III. de Bello Gall. Venalium autem trans mare aduectorum pedes creta denotabant, erátque hoc insigne venalitiis gregibus, vt cretatis, siue gypsatis, pedibus venirent, auctore Plinio lib. XXXV. cap. XVII. & XVIII. Tibullus lib. III. Elig. III.

—Quem sæpe coēgit,
Barbara GYPSATOS *ferre catasta* PEDES.

Ouid. lib. I. Amor, Eleg. VIII.

Nec tu, si quis erit capitis mercede redemptus,
Despice GYPSATI *nomen mane* PEDIS.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc denique sentit Iuuenalis Sat.1. cùm ait:

Nuper in hanc vrbem PEDIBVS *qui venerat* ALBIS.

Mancipiorum vtique venditores, nationem cuiusque in venditione pronuntiare debuisse, auctor est idoneus Vlpian. in L. quod si nolit, §. qui mancipia D. de ædilic. edic. Fuisse verò certum locum Romæ quò solebant venire qui venales producebantur, indicat L. quid sit fugitiuus §. apud Labeonem. D. eo. tit. Complura autem mancipia vno instrumento emptionis interposito interdum venisse ostendit, L. cùm plures, D. de euictionib. Verùm cùm plura mancipia vno pretio venibant, quemadmodum vsu venisse docet, L. Labeo D. de ædilic. edic. aut confuse vniuersis mancipiis pretium constituebatur: aut singulorum mancipiorum pretio constituto, vniuersa tanti venibant, quantum ex consummatione singulorum fiebat, L. si plura D. eo. tit. Cùm verò eiusdem generis plura mancipia venibant, veluti Comœdi, vel chorus, interdum in vniuersos, interdum in singulos, seu in singula capita pretium constituebatur, L. cùm eiusdem, D. de ædilic. edic.

Portò seruus interdum CVM PECVLIO venibat L. si quis seruum L. seruus quem D. de actionib. emp. L. si noxali §. quod autem, D. de pecul. L. proinde D. de ædilic. edic. Paulus in L. serui venditor D. de euictionib. *Serui venditor*, PECVLIVM ACCESSVRVM, *dixit*. Atque adeò nonnumquam peculij quantitas dicebatur. Celsus in L. si venditor D. de actionib. emp. *Si venditor hominis, dixit*, PECVLIVM EVM HABERE DECEM. Inde est quod Vlpian. in L. Iulianus §. si venditor D. eo. tradit, si venditor DE PECVLIO MENTITVS SIT, empti iudicio eum teneri, vt præstet emptori, QVANTO PLVRIS SERVVM EMISSET, SI ITA PECVLIATVS ESSET. Contrà serui venditor interdum excipiebat, NE CVM PECVLIO VENIRET, L. quotiens D. de contrah empt. In venditione autem serui semper peculium exceptum intelligebatur, nisi, VT ID ACCEDERET nommatim cautum esset, L. cùm in venditione D. de euictionib. Planè serui venditioni quiduis adiicere licebat: nam & plerumque plus in peculio erat, quàm in seruo, & nonnunquam vicarius qui accedebat, pluris erat quam seruus qui venibat: Hominem verò Ædiles ei rei quæ minoris esset, accedere nolebant, L. iustissimè D. de ædilic. edic. Interdum etiam mancipium ita venibat, vt NISI PLACVISSET INTRA PRÆFINITVM TEMPVS REDHIBERETVR, L. quòd si nolit §. si quid ita D. de ædilic. edic. Seruum etiam ita venditum, SI RATIONES ARBITRIO DOMINI COMPVTASSET, refert Vlpian. in L. hæc venditio D. de contrah. emptio. Quòd si serui venditi vsusfructus ad alium pertineret, exprimi hoc à venditore necesse erat. Iulian. in L. minor, §. vlt. D. de Euictionib. *Qui seruum venditum tradit, & dicit*, VSVM FRVCTVM IN EO SEII ESSE, *cùm ad Sempronium pertineat, Sempronio vsumfructum petente, perinde tenetur, ac si in tradendo dixisset*, VSVSFRVCTVS NOMINE ADVERSVS SEIVM NON TENERI.

Variæ præterea in seruorum venditionibus leges dici consueuerant. Interdum enim ea lege venibant, VT EXPORTARENTVR, vel VT ITALIA EXPORTARENTVR L. 11. D. de seru. exportan. Tit. si seru. export. ven. C. Seruum etiam ea lege vænisse, NE IN ITALIA ESSET: QVOD SI ALITER FACTVM ESSET, CONVENISSE CITRA stipulationem, VT POENAM PRÆSTARET EMPTOR, refert Papinian. in L. seruus D. de seru. export. Vlpianus verò in L. 1. D. eo. seruum ita distractum esse proponit, NE ALIQVO LOCI MORARETVR. Augustum vtique Sueton. in eius vita cap. XXI. narrat, sæpius rebellantes non grauiore vnquam pœna multasse, quàm vt captiuos, sub lege venundaret, NE IN VICINA REGIONE SERVIRENT, NEVE INTRA XXX. ANNVM LIBERARENTVR. Seruum etiam SVB PŒNA VINCVLORVM distractum à domino memorat Vlpian. in L. quid sit §. si quis talis, D. de ædilic. edic. Pacto quoque in venditione appositò, INTERDICTVM FVISSE POMOERIO CIVITATIS, seruo, refert Papinian. in L. qui pacto D. de seru. exportan. Per contrarium, interdum conuenisse NE PÆNÆ CAVSA SERVVS VENDITVS EXPORTARETVR, docet L. seruus D. eo.

Interdum venditione excipiebatur, NE MANCIPIVM PROSTITVERETVR. L. si

L. si venditor D. de seru. exportan. Imp. Alexand. in L. vlt. C. si mancip. ita venier. *Eam quæ ita venierit*, NE CORPORE QVÆSTVM FACERET. Nonnunquam addebatur, VT PROSTITVTA CONTRA LEGEM VENDITIONIS ANCILLA LIBERA ESSET L. Titius D. de seru. exportan. Pompon. in L. Si mancipium, D. de euictionib. *Si mancipium ita emeris*, NE PROSTITVATVR ET CVM PROSTITVTVM FVISSET, VT LIBERVM ESSET, Imp. Alexan. in L. 11. C. si mancip. ita vænier. *Mulierem quam ita vænisse allegas*, NE PROSTITVERETVR AVT SI PROSTITVTA FVERIT, LIBERA ESSET. Vlpian. in L. sed si hac lege §. 1. D. de in ius vocan. PROSTITVTA CONTRA LEGEM VENDITIONIS *venditorem habebit patronum, si hac lege venierat*, VT SI PROSTITVTA ESSET, FIERET LIBERA. Interdum etiam, quemadmodum Paulus in L. si quis D. de contrahen. empto. docet, sub hoc pacto venibat ancilla, NE PROSTITVERETVR, ET SI CONTRA FACTVM ESSET, VTI LICERET VENDITORI EAM ABDVCERE. Sic Imp. Alexand. in L. 1. C. si mancip. ita venier. *Eam quæ ita venit*, VT SI PROSTITVTA FVISSET, ABDVCENDI POTESTAS ESSET. Interdum etiam MANVS INIECTIO in hac re excipiebatur, id est vt manum iniicere venditori in eam quæ contra legem venditionis prostituta esset, liceret. Paul. in L. Imperator D. qui sine manumissio. *In eo qui cùm posset abducere prostitutam ancillam, pecunia accepta*, MANVS INIECTIONEM VENDIDIT. Vlpian. in sed L. si hac lege §. 1. D. de in ius vocan. *Si venditor, qui* MANVS INIECTIONEM EXCEPIT, *ipse prostituit.* Iustinian. in L. 1. §. similique modo C. de lat. libert. tollen. *Si quis ancillam suam sub hac cõdicione alienauerit*, NE PROSTITVATVR: *nouus autẽ dominus impia mercatione eam prostituendã esse tentauerit, vel si pristinus dominus* INIECTIONEM MANVS, *in tali alienatione sibi* RESERVAVERIT. Etaliis quoque pactis eiusmodi manus iniectio excipi solebat, Paulus in L. Titius D. de seru. export. *Titius seruum vendidit ea lege*, VT SI ROMÆ MORATVS ESSET, MANVS INIICERE LICERET. Impp. Seuer. & Antonin. in L. 1. C. si seru. export. ven. *Lege venditionis exportata mancipia sub denuntiatione* MANVS INIICIENDÆ. Iidemque in L. 11. C. eo. *Si vt* MANVS INIECTIONEM HABERES, *cauisti.* Papinianus quoque puellam ea lege venditam, vt SI INTRA ANNVM NON MANVMITTERETVR, MANVM INIICERE LICERET, proponit in L. Causam §. 1. D. de manumissionib.

Quandoque etiam mancipia ea lege venibant, VT MANVMITTERENTVR, L. si quis hac lege, D. de oper. libertor, L. si quis, & L. vlt. D. qui sine manumissio, L. si quis hac lege, D. qui & à quib. manum. Imp. Alexan. in L. 11. C. si mancip. ita fuer. alien. *Si ea lege Chrestes seruum suum, sed naturalem filium venundedit*, VT EMPTOR EVM MANVMITTERET. Idem in L. 111. C. eo. *Si iusta Saturnino puellam nomine Firmam agentem tunc annos septem hac lege vendiderit*, VT CVM HABERET ANNOS VIGINTI QVINQVE LIBERA ESSET. Scæuola in L. vlt. D. de seru. exportan. *Cùm venderet Pamphilam & Stichum venditioni inseruerat pactum conuentum*, VTI NE EADEM MANCIPIA ALTERIVS SERVITVTEM QVAM SEII PATERENTVR: POST MORTEMQVE EIVS IN LIBERTATE MORARENTVR. Addebatur verò aliquando, VT INTRA CERTVM TEMPVS MANVMITTERENTVR, L. quæsitum D. de seru. exportan. L. cum qui D. qui sine manumissio. Modestin. in L. seruum §. 1. D. de iure patronat. *Seruus is qui ea lege distractus est*, VT MANVMITTERETVR INTRA TEMPVS. Paulus in L. si quis hac lege D. de seru. export. *Si quis hac lege veniit*, VT INTRA CERTVM TEMPVS MANVMITTATVR. Idem in L. 1. D. qui sine manumissio. *Si seruus venditus est*, VT INTRA CERTVM TEMPVS MANVMITTATVR. Nonnumquam etiam pœna adiiciebatur. Papinian. in L. causam §. 1. D. de manumissionib. *Puellam ea lege vendidit*, VT POST ANNVM AB EMPTORE MANVMITTERETVR: QVOD SI NON MANVMISISSET, *conuenit*, VTI MANVM INIICERET, AVT DECEM AVREOS EMPTOR DARET. Imp. Alexan. in L. vlt. C. si mancip. ita fuer. alien. *Si puellam ea lege vendidisti*, VT MANVMITTERETVR: ET SI MANVMISSA NON ESSET, CENTVM AVREI PRÆSTARENTVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Contrà interdum ita venibant mancipia, NE AD LIBERTATEM PERDVCERENTVR. Imp. Gordianus in L. ea quidem C. si mancip. ita fuer. alien. *Ea quidem mancipia, quorum venditio eam legem accepit*, NE AD LIBERTATEM PERDVCANTVR, *etiã si manumittãtur, nanciſci libertatẽ non poſſunt*. Vlpian. L. ſi quis in graui §. hi quoq; D. de s c. Silania. *Si hac lege ſeruus diſtractus erat quis*, NE MANVMITTERETVR. Paulus in L. ſeruus D. de manumiſſionib. *Seruus hac lege venditus*, NE MANVMITTATVR. Marcian. in L. ille ſeruus §. vlt. D. qui & à quib. *Qui hac lege venierint*, NE MANVMITTANTVR. Vlpian. in L. is qui §. in illis D. de manumiſſionib. *Si exportandus, vel hac lege venierit, vel teſtamento hanc condicionem acceperit*, NE VNQVAM MANVMITTERETVR. Et hoc eſt quod ait Vlpian. in L. ſeruum filij §. ſi idem D. de legat. 1. *ſi is ſit ſeruus qui in perpetuam ſeruitutem venierit*. Quandoq; autem ita venibat mãcipiũ, VT NIHIL EXCIPERETVR. Seneca lib. 1. Cõtrouerſ. II. *Vendit pirata, emit leno*, EXCIPITVR NIHIL. Serui planè emptor interdum donec pretium ſolueret, eum conductum rogabat, vt oſtendit, L. Serui emptor D. de peric. & commo. rei vend.

Iam vt ad pecudum venditiones tranſgrediamur, quemadmodum quamque pecudem emi oporteret ciuili iure, Varro lib. II. de re Ruſt. cap. I. ſe dicturum profitetur: *Neque in omnibus*, ait ille, *ſatis eſt ſtipulatio, aut ſolutio numorum ad mutationem dominij. In emptione alias ſtipulandum ſtatim eſſe è valetudinario, alias è ſano pecore, alias è neutro.* Idem eiuſdem lib. cap. II. hæc de ouium emptionibus tradit. *In emptionibus iure utimur eo, quod lex præſcripſit. In ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Quidam enim pretio facto in ſingulas oues*, VT AGNI CHORDI DVO PRO VNA OVE ANNVMERENTVR, ET SI CVI VETVSTATE DENTES ABSVNT, ITEM BINÆ PRO SINGVLIS VT PROCEDANT. *De reliquo antiqua ferè formula vtuntur. Cùm emptor dixit*, TANTI SVNT MI EMPTÆ? *& ille reſpõdit*, SVNT, *& expromiſit numos: emptor ſtipulatur priſca formula ſic*, ILLASCE OVES, QVA DE RE AGITVR, SANAS RECTE ESSE, VTI PECVS OVILLVM, QVOD RECTE SANVM EST EXTRA LVSCAM, SVRDAM, MINAM, ID EST VENTRE GLABRO NEQVE DE PECORE MORBOSO ESSE, HABEREQVE RECTE LICERE. HÆC SIC RECTE FIERI SPONDES?

Fructum verò ouium hac lege venire oportuiſſe Cato de re Ruſt. cap. CL. tradit, IN SINGVLAS CASEI P. I. S. DIMIDIVM ARIDVM, LACTE FERIIS QVOD MVLSERIT DIMIDIVM, ET PRÆTEREA LACTIS VRNAM I. HISCE LEGIBVS AGNVS DIEM ET NOCTEM QVI VIXERIT, IN FRVCTVM, ET KAL. IVN. EMPTOR FRVCTV DECEDAT. SI INTERCALATVM ERIT K. MAIIS AGNOS XXX, NE AMPLIVS PROMITTAT. OVES QVÆ NON PEPERERINT, BINÆ PRO SINGVLIS IN FRVCTV CEDENT. DIE LANAM, ET AGNOS VENDAT. MENSES X, AB COACTORE RELEGET PORCOS SERARIOS. IN OVES DENAS SINGVLOS PASCAT. CONDVCTOR II. MENSES PASTOREM PRÆBEAT, DONEC DOMINO SATISFECERIT, AVT SOLVERIT, PIGNERI ESTO.

Boues verò vti emi ſolerent, Varronis verbis docebo: Sic enim ille lib. II. de re Ruſt. cap. V. ſcribit. *Eos cùm emimus domitos, ſtipulamur ſic*, ILLOSCE BOVES SANOS ESSE, NOXISQVE PRÆSTARI? *Cùm indomitos, ſic*, ILLOSCE IVVENCOS SANOS RECTE, DEQVE PECORE SANO ESSE, NOXISQVE PRÆSTARI SPONDES? *Paulo verboſius hæc, qui Manilij actiones ſequuntur: lanij, qui ad cultrũ bouẽ emunt, & qui ad altaria*, HOSTIÆ SANITATEM *nõ ſolent* STIPVLARI. Alſen. in L. ſi ex plagis §. quidam D. ad L. Aquil. proponit quendam boues vendidiſſe ea lege, VT DARET EXPERIENDOS. Similíque lege equos & mulas quandoque veniſſe Vlpian. teſtis eſt in L. apud Labeonem D. de præſcript. verb. *Si tibi, inquiens, equos venales experiũdos dedero*, VT SI IN TRIDVO DISPLICVISSENT, REDDERES. Et §. 1. eod. L. *Si mulas tibi dedero*, VT EXPERIARIS, ET SI PLACVSSENT, EMERES: SI DISPLICVISSENT, VT IN DIES SINGVLOS ALIQVID PRÆSTARES. Equum autem emپturus ſolui iubebat ſtratum, ait Seneca lib. XI. Epiſt. LXXXI.

Animalium

Animalium planè venditor (quemadmodum Vlpian. in L. ex empto §. redhibitionẽ D. de actionib. emp. ſcribit) cauere debebat, EA SANA PRÆSTARI, & qui iumẽta vendebat, ſolebat ita promittere, ESSE, BIBERE VT OPORTET. Itaque & in equorum & in mulorum emptione de ſanitate & noxa ſtipulari emptor conſueuerat, teſte Varrone lib. II. de re Ruſt. cap. VII. & VIII. Eadémque in aſinorum venditione, ſtipulatio interponi conſueuerat. Sic enim ille lib. II. cap. VII. ſcribit, *In mercando item vt ceteræ pecudes emptionibus ac traditionibus dominum mutant*: DE SANITATE ET NOXA SOLET CAVERI. Sed & in ſuibus vendendis idem caueri ſolitũ ipſe Varro lib. II. cap. IIII. docet his verbis, *Emi ſolent ſic*, ILLASCE SVES SANAS ESSE, HABEREQVE RECTE LICERE, NOXISQVE PRÆSTARI, NEQVE DE PECORE MORBOSO ESSE SPONDES? *Quidam adiiciunt*, PERFVNCTAS ESSE A FEBRI, ET A FORIA. At in caprarum venditione, contrà atque in ceteris pecudibus, ſanitas eodem auctore non promittebatur: *De emptione*, ait ille lib. II. cap. III. *aliter dico atque fit, quod* CAPRAS SANAS *ſanus nemo promittit. Numquam enim ſine febri ſunt. Itaque ſtipulamur paucis exceptis verbis, ac Manilius ſcriptum reliquit, ſic*, ILLAS CAPRAS HODIE RECTE ESSE, ET BIBERE POSSE, HABEREQVE RECTE LICERE SPONDES? De capris planè Varroni ſuffragatur Plutarchus ἐν Αἰτίοις cuius verba hæc ſunt Διὰ τινὸς ἢ αἰηδὸς ἐκέλευον ἀπέχεσθαι τῶν ἱερίων, μήτε ἅπτόμενον, μήτε ὀνομάζοντα; Πότερον ἵνα μὴ ἀηδὸς βδέλυττόμενον τὸ ἀκόλαστον ἢ δυσῶδες, ἢ φοβούμενοι τὸ ὀσμηματικὸν δοκεῖ γὰρ ἐπιληψία καταλαμβάνεσθαι μάλιστα τῆς ζώων, ἢ τερατεύεται τοῖς φαινομένοις ἢ ἡίζουσιν, ὑπὸ τοῦ πάθους ἐχομένοις. Αἰτίαν δὲ λέγουσι τὴν πνότητα τῆς πνευματικῶν πόρων πολλάκις ἐπιλαμβανομένην, τεκμαιρόμενοι τῇ λεπτότητι τῆς φωνῆς. ἢ γὰρ αἰγῶν ὅσοις ἐπιληπτήζουσι συμβαίνει φθέγγεσθαι μικρὸν παραπλησίαν φωνὴν ἀφίασι. Plinius lib. VIII. cap. L. de capris agẽs: *Auribus eas ſpirare non naribus, nec vnquam febri carere Archelaus auctor eſt.* Idem lib. XXVIII. cap. X. de eodem pecudũ genere tractans, *Millia præterea remediorũ ex eo animali demonſtrantur, ſicut apparebit. Quod quidem miror, cum febri negentur carere.* Seruius in VII. Æneid. ad verſum, *Tùm verò ad vocem celeres*, Capram adnotat eſſe propriè Ditis patris hoſtiam, quod capra ſemper febriculoſa ſit. *Nam & ipſum*, ait, *Ditem patrem februum eſſe dicunt.*

Enimuerò in Canum venditione eaſdem de ſanitate & noxa, ſtipulationes, quas & in pecore fieri cõſueuiſſe Varro lib. II. de re Ruſt. cap. IX. ſcribit, cuius verba, quòd ad leges in huiuſmodi animalium emptione dictas pertineant, ſubieci. DE SANITATE ET NOXA *ſtipulationes fiunt eædem, quæ in pecore: niſi quod hic vtiliter exceptum eſt. Alij pretium faciunt* IN SINGVLA CAPITA CANVM. *Alij*, VT CATVLI SEQVANTVR MATREM: *Alij*, VT BINI CATVLI VNIVS CANIS NVMERVM OBTINEANT, *vt ſolent bini agni, ouis. plerique, vt* ACCEDANT CANES QVI CONSVERVNT ESSE VNA. Aufidio etiã Pontiano, cùm greges ouiũ in Vmbria emeret, CANES ACCESSISSE SINE PASTORIBVS, ibidem ſcribit. Interdum autem IVMENTA PARIA, interdum IVGVM, vel PAR, vel DVO PARIA MVLARVM venibant L. Ædiles âiunt §. ſi fortè §. cùm autem & §. vlt. D. de ædilic. edic.

Quòd ad vini venditionem attinet, ſciendum eſt, interdum VINVM DOLIARE emptum, L. 1. §. ſi doliare D. de peric. & commo. rei vend. Gaius in L. vina D. eo. tit. SI VINA QVÆ IN DOLIIS ERANT, *venierint*. Interdum verò EX DOLIARIO pars vini venibat, veluti, METRETÆ CENTVM, L. quod ſæpe §. ſed & ſi D. de contrahen. emptio. Paul. in L. ſi per emptorem D. de peric. & commo, *Si, verbi gratia*, AMPHORÆ CENTVM EX EO VINO QVOD IN CELLA ESSET, *venierint*. Vinum autem in doliis Cato lib. de re Ruſt. cap. CXLVIII. hoc modo venire tradit. VINI IN CVLLEOS SINGVLOS QVADRAGENÆ, ET SINGVLÆ VRNÆ DABVNTVR, QVOD NEQVE ACEAT, NEQVE MVCEAT. ID DABITVR IN TRIDVO PROXIMO, VIRI BONI ARBITRATV DEGVSTATO. SI NON ITA FECERIT, VINVM PRO DEGVSTATO ERIT. QVOT DIES PER DOMINVM MORA FVERIT, QVO MINVS VINVM DESGVSTET, TOTIDEM DIES EMPTORI PROCEDENT. VINVM ACCIPITO ANTE K. IAN. PRIMAS. SI NON ANTE ACCÆ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PERIT, DOMINVS VINVM ADMETIETVR. QVOD ADMENSVM ERIT, PRO EO DOMINVS RESOLVITO. SI EMPTOR POSTVLARIT, DOMINVS IVSIVRANDVM DABIT, VERVM FECISSE. LOCVS VINI AD K. OCTOBRES PRIMAS DABITVR. SI ANTE NON DEPORTAVERIT, DOMINVS VINO QVID VOLET FACIET. *Cetera lex quæ oleæ pendenti.*

Plerumque certè AD MENSVRAM vinum venibat, L. 1. §. sed & custodiam, D. de peric. & commo. diésque ad metiendũ præstituebatur, d. L. 1. §. licet autem. In potestate autem contrahentium fuisse, quibus mensuris negotiatores vina compararent, Papirius Iustus, in L. Imperatores D. de contrahen. emptio. scribit. Nonnunquam ita vinum venibat, VT DEGVSTARETVR, degustationique dies dicebatur. Vlpian. in L. si quis vina D. de peric. & commo. *Si quis vina vendiderit*, & INTRA CERTVM DIEM DEGVSTANDA DIXERIT. Alia autem degustandi, alia metiendi causa erat: Nam Gustus ad hoc tantùm proficiebat, vt improbare liceret: Mensura verò non eo proficiebat, vt aut plus aut minus veniret, sed vt appareret quantum emeretur, L. si in emptione §. alia D. de contrahen. emptio. Interim verò conueniebat, QVO AD PERICVLVM VINI VENDITOR SVSTINERET, L. 1. in princ. D. de peric. & commo. Vina etiam empta, EXCEPTIS ACIDIS ET MVCIDIS, proponit Pompon. in L. si vina D. eo. tit. Vinum autem ità quandoque venibat, VT IN SINGVLAS AMPHORAS CERTVM PRETIVM DICERETVR, L. quod sæpe §. in his D. de contrahen. emptio. Quandóque verò PER AVERSIONEM VENIBAT L. si quis vina §. 1. & §. vino autem, D. de peric. & commo. Vina planè tradita videbãtur, cùm claues cellæ vinariæ emptori traditæ erãt, L. 1. §. si iusserim D. de adquir. poss. VINVM etiã PENDENS interdũ venibat. Iulian. in L. qui pendentem, D. de actionib. emp. *Qui* PENDENTEM VINDEMIAM *emit*. Plinius lib. XIIII. cap. IIII. *Emptori addicta* PENDENTE VINDEMIA. Vinum autem pendens hac lege venire oportere tradit Cato lib. de re Rust. cap. CXLVII. VINACEOS ILLVTOS ET FÆCEM RELINQVITO. LOCVS VINIS AD K. PRIMAS DABITVR. SI NON EXPORTAVERIS, DOMINVS VINO, QVID VOLET, FACIET. Ceteram legem eandem fuisse cùm ea quæ oleæ pendenti diceretur, addit.

Oleam verò pendentem hac lege venire oportuisse, idem Cato de re Rust. cap. CXLVI. tradit. OLEA PENDENS IN FVNDO VENAFRO VENIBIT. QVI OLEAM EMERIT, AMPLIVS QVAM QVANTI EMERIT, OMNIS PECVNIÆ CENTESIMA ACCEDET. PRÆCONIVM PRÆSENS, SS. L. ET OLEVM ROMANICI PONDO 8. D. TVRIDIS P. CC. OLEÆ CADVCÆ MOLMO STICTIVÆ X. MODIO OLEARIO MENSVM DATO VNGVINIS PONDO X. PONDERIBVS MODIISQVE DOMINI DATO IRI PRIMÆ COTVLAS DVAS. DIES ARGENTO EX K. NOV. MENSIVM X. OLEÆ LEGENDÆ FACIVNDÆ QVÆQVE LOCATA EST, ET SI EMPTOR LOCARIT, IDIBVS SOLVITO. RECTE HÆC DARI, FIERIQVE, SATISQVE DARI DOMINO, AVT CVI IVSSERIT PROMITTITO, SATISQVE DATO ARBITRATV DOMINI. DONICVM SOLVTVM ERIT, AVT ITA SATIS DATVM ERIT, QVÆ IN FVNDO ILLATA ERVNT, PIGNERI SVNTO. NE QVID EORVM DE FVNDO DEPORTATO. SI QVID DEPORTAVERIT, DOMINI ESTO. VASA, TORCVLA, FVNES, SCALAS, TRAPETOS, SI QVID ET ALIVD DATVM ERIT, SALVA RECTE REDDITO, NISI QVÆ VETVSTATE FRACTA ERVNT. SI NON REDDET, ÆQVVM SOLVITO. SI EMPTOR LEGVLIS ET FACTORIBVS, QVI ILLIC OPVS FECERINT, NON SOLVERIT, CVI DARI OPORTEBIT, SI DOMINVS VOLET, SOLVAT. EMPTOR DOMINO DEBETO, ET ID SATISDATO, PROQVE EA RE ITA, VTI S.S.E ITEM PIGNERI SVNTO. Quæ notæ hoc significant, *vti supra scriptum est*. Fructum etiam oliuæ pendentis venditum docet, L. si debitor D. de contrah. empt. Oleum verò ipsum ita plerumque venibat

bat, vt in singulos metretas pretium diceretur, L. quod sæpe §. in his D. de contrahen. emptio. Hinc est quod in olei emptione ponderibus minoribus emptorẽ, vel contra adhibitis iniquis ponderibus in modo circumuentum venditorem ab emptore proponit Vlpian. in L. si quis à me D. de actionib. emp. Sed & frumentum plerumque ita venibat, vt in singulos modios certum pretium diceretur, L. quod sæpe, §. in his D. eo. tit. Quendam autẽ cùm FRVMENTA QVÆ IN HERBIS ERANT, venderet, dixisse Labeo refert, SI QVID VI AVT TEMPESTATE FACTVM ESSET, SE PRÆSTATVRVM, L. fistulas §. vlt. D. de contrahen. emptio. Vt autem fructus pendentes venibant, ita & dominum fundi de prædio ARBORES STANTES vendidisse, narrat Pomponius in L. Quintus D. de actionib. empti.

Ceterùm qua lege PABVLVM HYBERNVM venire oporteret, Cato lib. de re Rust. cap. CXLIX. docet in hæc verba. QVA VENDAS FINI DICITO. PABVLVM FRVI OCCIPITO EX KALEND. SEPTEMTRIBVS. PRATO SICCO DECEDAT, VBI PRIVS FLORERE CEPERIT. PRATO IRRIGVO, VBI SVPER INFERVE VICINVS PERMITTET, TVM DECEDITO, VEL DIEM CERTAM VTRIQVE FACITO. CÆTERO PABVLO KAL. MARTIIS CEDITO. BVBVS DOMITIS BIMIS CANTERIO VNI, CVM EMPTOR PASCET, DOMINO PASCERE RECIPITVR. OLERIS, ASPARAGIS, LIGNIS, AQVA, ITINERE, ACTV, DOMINI VSIONI RECIPITVR. SI QVID EMPTOR, AVT PASTORES, AVT PECVS EMPTORIS DOMINO DAMNI DEDERIT, BONI VIRI ARBITRATV RESOLVAT. SI QVID DOMINVS, AVT FAMILIA, AVT PECVS, EMPTORI DAMNI DEDERIT, VIRI BONI ARBITRATV RESOLVETVR. DONICVM PECVNIAM SATISFECERIT AVT DELEGARIT, PECVS ET FAMILIA, QVÆ ILLIC ERIT, PIGNERI SVNTO. SI QVID DE IIS REBVS CONTROVERSIÆ ERIT, ROMÆ IVDICIVM FIAT.

De vasorum vtique venditione hæc Pomponius in L. Tenetur §. si vas D. de actionib. emp. perstringit. *Si vas aliquod mihi vendideris, & dixeris* CERTAM MENSVRAM CAPERE, VEL CERTVM PONDVS HABERE. Et mox: *Si vas mihi vendideris, ita* VT ADFIRMARES INTEGRVM. NAVIS etiam CVM INSTRVMENTO, venibat, L. vlt. D. de instruc. vel instrum. De scapha verò nisi nominatim conuenisset, ea nauis esse non censebatur, L. scapham D. de euictionib. Vt plurimum certè funiculus à puppe religatus scapham annexam trahebat, vt Cicero lib. II. de Inuentio. loquitur.

Sed vt ad earum quæ in solo consistunt, venditiones transeam, Qui ædes emebant, villásve, prius eas adhibitis fabris inspiciebãt, vt scirẽt an in tecto vel parietibus esset aliquid vitij. Cicero Epist. XV. lib. IX. famil. ad Pætum. *Domum Sullanã desperabã iam, vt tibi proximè scripsi, sed tamen non abieci. Tu velim, vt scribis, cùm fabris eam perspicias. si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitij, cetera mihi probabuntur.* Sueton. in Othone cap. VI. *Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum conuenerat, quasi venalem domum inspecturus, abscessit*: Similíque modo, prædia inspici antequam emptio contraheretur, consueuisse, argumento est L. si post inspectum, D. de peric. & commo. Hortos quoque venales inspici Cicero Attico mandat lib. XIII. Epist. 1. & XXVIII.

Interdum autem qui domum vendebat, commendandi causa dicebat, DOMVM BENE ÆDIFICATAM, L. ea quæ commendandi, D. de contrahen. emptio. Cic. lib. III. Officio. *Quòd si qui* PROSCRIBVNT VILLAM BONAM, BENE ÆDIFICATAM, *non existimantur, fefellisse etiam si illa nec bona est, nec ædificata ratione.* Plerumque verò ædes VTI OPTIMÆ MAXIMÆQVE ERANT, venibant, quemadmodum Vlpian. ostendit in L. qui vti D. de verbor. significatio. Contrà in L. si binarum D. de seruitutib. vrb. præd. *Si binarum*, ait Marcianus, *ædium dominus dixisset*, EAS QVAS VENDERET. SERVAS FORE. Domum etiam à quodam, VTI AB EO POSSESSA ERAT, venditam refert Scæuola in L. creditor. §. inter D. de actionib. emp.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interdum ædium venditor HABITATIONEM SIBI VEL INQVILINIS SVIS EXCIPIEBAT. Paulus in L. si sterilis, §. vlt. D. de actionib. emp. *Qui domum vendebat*, EXCEPIT SIBI HABITATIONEM DONEC VIVERET, AVT IN ANNOS SINGVLOS DECEM. Vlpian. in L. Iulianus, §. si venditor, D. de actionib. emp. *Si venditor* HABITATIONEM EXCEPERIT, VT INQVILINO LICEAT HABITARE, ET COLONO VT PERFRVI LICEAT AD CERTVM TEMPVS. Heredem quoque cùm domum hereditariam venderet, EXCEPISSE Papinian. refert, VT HABITATIONES SECVNDVM DEFVNCTI VOLVNTATEM SVPER PRETIVM LIBERTIS PRÆSTARENTVR, L. habitationum, D. de peric. & commo. rei vend.

Ac planè qui habitationem alicui locauerat, si aliqua ex causa ædes venderet, curare debebat, vt apud emptorem quoque eadem pactione inquilino habitare liceret, L. si merces, §. 1. D. loca. Quòd si quis in ea insula quam vendebat, gratis habitationem cui dedisset, ita recipiendo, HABITATORIBVS, AVT QVAM QVISQVE DIEM CONDVCTVM HABET, parum cauebat. Nominatim enim de his recipi oportebat, L. si mercedem, §. vlt. D. de actionib. emp. De pensionibus quoque ædium quæ venibant, si eæ locatæ essent, caueri solebat. Paul. in L. insulam, D. qui potior. *Insulam*, ait, *vendidi: & dixi*, PRIORIS ANNI PENSIONEM MIHI, SEQVENTIVM TIBI ACCESVRAM, PIGNORVMQVE AB INQVILINO DATORVM IVS VTRVMQVE SECVTVRVM. Labeo in L. Insulam D. Loca. *Insulam vno pretio totam locasti, & eam vendidisti ita*, VT EMPTORI MERCEDES INQVILINORVM ACCEDERENT. Labeo in L. si mercedem, D. de actionib. emp. *Si* MERCEDEM INSVLÆ ACCESSVRAM ESSE EMPTORI, *dictum est*. Et mox: *Et in vendenda insula*, MERCEDEM EMPTORI CESSVRAM ESSE, *dixeris*. Vlpian. etiam in L. Iulianus, §. in his autem, D. eo. tit. *cùm convenit*, ait, VT VENDITOR PRÆTERITAM MERCEDEM EXIGAT, ET EMPTORI PRÆSTET.

Planè RVTA, CÆSA, quæ neque ædium neque fundi essent, à venditore fere recipiebantur. Vlpian. in L. fundi, §. si ruta D. de actionib. emp. *Si* RVTA ET CÆSA EXCIPIANTVR IN VENDITIONE. Cicero Topicis. *Fecique, quod sæpe liberales vēditores solēt vt cùm ædes fundúmve vendiderint*, RVTIS CÆSIS RECEPTIS, *concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causa aptè & loco positum esse videatur*. Idem in Partitionib. *Aut cùm ex lege prædij, quæritur quæ sint* RVTA CÆSA. Idem lib. 11. de Orato. *Sed dicet te, cùm ædes paternas venderes, ne* IN RVTIS *quidem* ET CÆSIS *solium paternum recepisse*. Varro lib. v. de lingua Lat. *Ideoque in venditionis lege, fundi* RVTA CÆSA *ita dicimus, vt producamus*. Huc pertinet quod Pomponius in L. in vendendo, §. vlt. D. de contrahen. emptio. tradit. *Qui scripsit*, RVTA, CÆSA, QVÆQVE ÆDIVM, FVNDIVE NON SVNT, *hi idem scriptum*. Eodem etiam referenda est, L. in rutis D. de verb. signifi. Seruitutes autem (quod & ante viginti annos lib. 1. Selectar. Antiquit. adnotare memini) ita recipiebantur, STILLICIDIA, FLVMINA, LVMINA, VTI NVNC SVNT, ITA SINT. PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST, ITA SIT. Cicero lib. 1. de Orato. *Nam cùm ædes*, L. *Fufio venderet*, IN MANCIPIO, LVMINA VTI TVM ESSENT, ITA RECIPIT. Illic enim, *in mancipio*, est, *in mancipij lege*, vt eiusdem libri alio loco Cic. loquitur. Pompon. in L. cùm in lege D. de contrahen. emptio. *Cùm in lege venditionis ita sit scriptum*, FLVMINA, STILLICIDIA, VTI NVNC SVNT, VT ITA SINT, *nec additur quæ flumina vel stillicidia*. Vlpian. in L. si arborem, §. vlt. D. de seruit. vrban. præd. *Hæc lex traditionis*, STILLICIDIA, VTI NVNC SVNT, VT ITA SINT, *hoc significat impositam vicinis necessitatem recipiendorum stillicidiorum, non illud, vt etiam emptor stillicidia suscipiat ædificiorum vicinorum. Hoc igitur pollicetur venditor, sibi quidem stillicidiorum seruitutem deberi, se autem nulli debere*. Pompon. in L. seruitus D. de seruit. vrban. præd. *Si seruitus imposita fuerit*, LVMINA QVÆ NVNC SVNT, VT ITA SINT. Paul in L. eum debere, D. eo. tit. *Nā cùm in lege ædium ita scriptum esset*, PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST, ITA SIT. Varro lib. IIII. de ling. Lat. *Fluuius quòd fluit. Item flumen. A qua*

A qua lege prædiorum vrbanorum scribitur, STILLICIDIA FLVMINAQVE VT ITA FLVANT CADANTQVE.

Ceterùm circumfertur antiquum venditionis ædium instrumentum, ex vetustis membranis descriptum, quod ego quo iure quáque condicione est, non meo, sed eorum qui ediderunt, periculo subiiciam. Id sic habet. PASCVTIVS CVLITA PASCVTII CVLITÆ F. SARNENSIS SARCVLARIVS, CVM FIGNATIA NIGELLA, QVÆ VIRO SVO NVNC HIC ADEST, ET SVO ET VXORIS NOMINE, VENDIT SEGNITIO FVNESTILLO, ACCERRANO VIATORI, QVI IPSVS EMIT SIBI, LIBERIS, NEPOTIBVS, PRONEPOTIBVSQVE SVIS, CVM OMNI POSTERITATE DOMVNCVLAM: SITA EST SARNENSI IN SVBVRBIO, SECVNDVM FLVMEN. TRIBVLES AC VICINOS BONOS HABET, PILVTIVM, RVFILVM, COCLEATIVM SVRRIPONEM, ITEMQVE LARDATIVM FABARONEM. PROBA EST DOMVNCVLA TOTA, PROBA CONTIGNATIO, PROBVS PARIES, TECTVM IPSVM PROBE CANTERIATVM ADSERVLATVMQVE, QVERNIS ETIAM SCANDVLIS AVERVNCONIS FABRI. PROBA CISTERNA, SINE VLLO SALICVLI VITIO, AVT LATRINÆ SERVITVTE. FVNDAMENTA BENE IACTA: VOLVTABRVM LVTVLENTVM, IN QVO VICINIÆ TOTIVS SORDES DESIDEANT. HARVLA AD SOLEM MERIDIANVM EXPOSITA, FIRMITERQVE QVATERNATA. VNCIOLÆ TRES PRECIVM. TV PASCVTI ACCEPISSE ARGENTVM OMNE PERPENSVM PROBE ET ENVMERATVM FATERIS. TIBI VERO, SEGNITI, EA DOMVNCVLA SOLLEMNI MORE EST A PASCVTIO EVINCVNDA, AB IPSIS ETIAM FVNDAMENTIS TOTA, CVM TECTO, ADSERIBVS, CANTERIIS, CLAVICVLIS, SCALIS, FORIBVS CVLINÆ VOLVTABRIQVE DECVRSIBVS, AB INFIMO SOLO AD VSQVE COELI SVBSELLIVM, CVM IPSO ETIAM COELO, CVMQVE TERRÆ IMIS ATQVE PERIMIS INFERNISQVE. SISTES AVTEM IN OMNI FORO ET CAVSA, FESTIS PROFESTISQVE FASTIS NEFASTISQVE DIEBVS SEGNITIO AC SEGNITII POSTERIS. PRO QVO PRÆSTANDO PRÆDIA, SVPELLECTILEMQVE SVAM, ET CVM EA BASEM, COFINVM, RISCVM, AC RETE TRIPLVMBATVM OBLIGATVM OBLIGAT, SEQVE STATVRVM IN PRÆTORIO AD IVDICEM. TV PASCVTI FVSTE ILLVM INVESTITO. TV SEGNITI FVSTEM MANV CAPITO. HÆCCE VTI VERA SVNT SCIENS VOLENSQVE, SVÆ SPONTIS ATQVE EX CONVENTO VTQVE INTER VIROS BONOS DECET, VTERQVE AGITIS, MEQVE VT SCRIBAM ROGATIS, IVREQVE IVRANDO CVNCTA HÆC CONFIRMATIS. TESTES ADSVNT MORE ADCITI ROGATIQVE, VIRI VTIQVE PROBI.

PLOTIVS LOCVSTA FESVLANVS
CASELLIO ALBANVS
LICIDA ALBVTIVS FREGELLANVS

HÆCCE SICCE CONVENERE, HISCE VERBIS HISCE CONDICIONIBVS ACTA ET TRANSACTA SVNT, HISCE ADSENTIENTE VXORE PIGNANTIA, VT PAR EST, VIROS INTER BONOS BENE AGIER.

KAL. QVINTILIB. PRÆT. BALBO.

BEBIVS PORCA.

Verùm vt ad fundorū venditionem accedamus, sciendū est propriis appellationibus designatos fundos qui venibant. Fundorū autē venditorū hæc in libris nostris nomina inueniuntur, CORNELIANVS, SEMPRONIANVS, MÆVIANVS, SEIANVS, TITIANVS, GERONIANVS, BOTROIANVS, RVTILIANVS, SVTRI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NVS, TVSCVLANVS GABINIANVS, L. in venditionibus, D. de contrahen. emptio. L. Titius D. de actionib. emp. L. si marito D. de fun. dot. L. Seia D. de euictionib. L. qui fundum §. 1. D. pro empt. L. si me in vacuam D. de adquiren. possess. L. venditor D. commun. præd. L. qui fundum D. ad L. Falcid. L. prædiis §. Titio D. de leg. III. L. Æmilius Larianus, D. de minorib. Quas appellationes in fundis quoque legandis vsurpatas libro proximo demonstrabo. Eodemque modo FVLCINANI nomen fundo tribuitur à Cicero. in Oratio. pro Cluent. Auito.

Plures autem fundi specialiter nominatim vno instrumento emptionis interposito plerumque venibant, L. cùm plures D. de euictionib. & simul vno pretio comparabãtur, L. prædiis §. Titio D. de legat. III. Aliquãdo etiam singula iugera agri certo pretio venibant L. si fundo D. de euictionib. L. qui fundum, §. qui agrum D. de contrah. emp. Quinetiam non totus modo fundus venibat, sed & pars: dimidia fortè, bes, vel triens fundi L. minor §. si à me bessem, D. eo. tit. Sed & deducto vsufructu, quandoque fundus venibat. Qui autem fundum vendebat, cuius ad eum nuda proprietas pertinebat, in lege dicebat, IN EO VSVMFRVCTVM HVIVS vel ILLIVS ESSE. Pomponius in L. fundum D. de actionib. emp. *Fundũ mihi cùm venderes, deducto vsufructu, dixisti,* EVM VSVMFRVCTVM TITII ESSE, Africanus in L. fundum D. de euictionib. *Fundum, cuius vsusfructus Attij erat, mihi vendidisti, nec dixisti,* VSVMFRVCTVM ATTII ESSE.

In fundorum vtique venditione MODVS agri plerũmque dicebatur, L. II. D. de actionib. emp. Paul. in L. qui fundum §. qui agrum D. de contrahen. emptio. *Qui agrũ vendebat, dixit,* FVNDI IVGERA DECEM ET OCTO ESSE, *& quod* EIVS ADMENSVM ERIT, AD SINGVLA IVGERA CERTVM PRETIVM STIPVLATVS ERAT. Pompon. in L. si duorũ D. de actionib. emp. *Si duorũ fundorum venditor, separatim* DE MODO CVIVSQVE PRONVNTIAVERIT: Et mox, *Fortè si dixit,* VNVM CENTVM IVGERA, ALTERVM DVCENTA HABERE. Vlpian. in L. Iulianus §. si Titius D. de actionib. emp. *Si Titius fundum in quo nonaginta iugera erant, vendiderit, & in lege emptionis dictum est,* IN FVNDO CENTVM ESSE IVGERA. Aggenus Vrbic. ad Frontin. *Nam soliti erant antiqui in conductiones & in emptiones modum comprehendere, atque ita cauere,* FVNDVM ILLVM, IVGERA TOT, IN SINGVLIS IVGERIBVS TANTVM. *Itaque si in ea regione agitur, vbi hæc erit consuetudo, aut cautiones scilicet aut emptiones intuendæ erunt.* Quem locum ita vt interpungendum censeo, descripsi. Paul. etiam in L. qui fundum D. de contrahen. emptio. proponit quendam qui fundum vendiderat, in lege ita dixisse, VT EMPTOR IN DIEBVS XXX. PROXIMIS FVNDVM METIRETVR, ET DE MODO RENVNTIARET, ET SI ANTE EVM DIEM NON RENVNTIASSET, VT VENDITORIS FIDES SOLVTA ESSET. Eius rei ergo mensores adhibitos, vbi emptor vel venditor scire vellent, cuiusmodi ager veniret, tradit Vlpian. in L. 1. D. si mensor fals. mod.

In modum autem agri non cedebant viæ publicæ, *limites*, luci, qui fundum tangebant, nisi id ipsum actum esset, vt cederent: cùm verò neutrum dictum erat, cedere non debebant. Et ideò, vt ait Paul. in L. id quod §. vlt. D. de peric. & commo. rei vend. *Nominatim caueri solebat,* VT LVCI, VIÆ PVBLICÆ, QVÆ IN FVNDO ESSENT, TOTÆ IN MODVM CEDERENT. Idem in L. litora D. de cõtrahen. emptio. Litora quæ fundo vendito coniuncta erant, vias item publicas aut loca religiosa vel sacra in modum minimè computari scribit. *Itaque*, addit, *vt proficiant venditori, caueri solet,* VT VIÆ PVBLICÆ, ITEM LITORA, ET LOCA PVBLICA IN MODVM CEDANT. Ceterùm cùm in fundo vendito modus pronuntiatus derat, sumebatur portio ex pretio, quod totum colligendum erat ex iugeribus dictis, L. qui libertatis §. vlt. D. de euictionib.

Præter MODVM autem etiam QVALITAS iugerum plerumque dicebatur L. si fundo & L. si duorum, D. de actionib. emp. Vnde Iulian. in L. si in qualitate D. eo. tit. *Si in* QVALITATE FVNDI *venditor mentitus sit, non* IN MODO EIVS, *tamen tenetur emptori. Ponè enim dixisse eum,* QVINQVAGINTA IVGERA ESSE VINEÆ, ET QVINQVAGINTA PRATI. Sed &

Sed & agri qui venibat, FINES DEMONSTRABANTVR, L. sed si communis §. vlt. D. de contrahen. emptio. L. eos terminos D. fin. regundor. Alphen. in L. qui fundum D. de Euictionib. *Qui fundum tradiderat iugerum centum,* FINES, *multo amplius emptori* DEMONSTRAVERAT. Imp. Alexand. in L. si fines C. eo. tit. *Si* FINES AGRI *venditor* DEMONSTRAVIT, *& legem dixit,* INTRA EOS NEMINEM INGRESSVRVM. Modestin. in L. quæro D. de actionib. emp. *Si quis ita fundum vendiderit,* VTI VENVNDATVM ESSE VIDEATVR, QVOD INTRA TERMINOS IPSE POSSEDIT. Planè demonstratione fundi facta, fines nominari superuacuum erat: Si tamen nominarentur, etiam ipsum venditorem nominare oportebat, si fortè alium agrum confinem possideret, L. cum seruo §. vlt. D. de contrah. emptio. In vendendo autem fundo confines nominari consueuisse indicat L. quod sæpe §. vlt. D. eod. tit.

Sanè fundi venditor eum vel LIBERVM, vel SERVVM ESSE dicebat. Vlpian. in L. traditio D. de acquir. rer. domin. *Si quis igitur fundum* DIXERIT LIBERVM, *cùm traderet, qui* SERVVS SIT. Paul. in L. si tibi D. de actionib. emp. *Si tibi* LIBERVM PRÆDIVM *tradidero, cùm* SERVIENS *tradere deberem.* Liberum autem esse fundum significabat his verbis, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, L. cùm fundus D. de euictionib. Nam vt Venuleius scribit in L. quod ad seruitutes D. eo. tit. Si VT OPTIMVS MAXIMVSQVE ESSET, traditus esset fundus, is liber ab omni seruitute præstandus erat. Vbi hoc addit, *Et vera est Quinti Mucij sententia, vt qui* OPTIMVM MAXIMVMQVE FVNDVM TRADIDERIT, *liberum præstet, non etiam deberi alias seruitutes, nisi hoc specialiter ab eo accessum sit.* Quæ Mucij sententia etiam refertur à Celso in L. cùm venderes D. de contrahen. emptio. *Cùm venderes fundum, non dixisti,* ITA VT OPTIMVS MAXIMVSQVE: *verum est, quod Qu. Mucio placebat, non* LIBERVM, *sed qualis esset, fundum præstari oportere.* Paul. in L. non tantùm D. de verbor. significatio. *Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus & stipulationibus & testamentis,* adiectio hæc, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, *hoc significat,* VT LIBERVM *præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeantur.* Procul. in L. si cùm fundum D. eod. tit. *Si cùm fundum tibi darem, legem ita dixit,* VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE ESSET, *& adieci,* IVS FVNDI DETERIVS FACTVM NON ESSE PER DOMINVM. Sicul. Flacc. in lib. de Condicionib. agror. Ad *omnes autem,* inquiens, *agros semper iter liberum est. Nam aliquando deficientibus vijs vicinalibus, per agros alienos iter præstatur, quæ etiam conueniunt precario, vt seruitutem præstent his agris ad quos necesse habent transmittere peruium. Nam & in his verbis comprehenditur,* ITA VT OPTIMVS MAXIMVSQVE EST. Scæuola etiam in L. vlt. §. vlt. D. de contrahen. emptio. proponit Lucium Titium vendidisse fundum, additis verbis his, QVO IVRE QVAQVE CONDICIONE PRÆDIA LVCII TITII HODIE SVNT, ITA VENEVNT, ITAQVE HABEBVNTVR.

Enimuerò si quam seruitutẽ fundus qui venibat deberet, nominatim ea venditionis lege excipi solebat: Qui autem sic excipiebat, SERVITVTES SI QVÆ DEBENTVR, DEBEBVNTVR, si certus quibusdam personis certas seruitutes debere se, non admonuisset emptorem, ex empto nihilominus tenebatur: quoniam hæc generalis exceptio non ad ea pertinere debebat, quæ venditor nouerat, quæque specialiter excipere poterat & debebat, L. quæro D. de actionib. emp. Itaque si quis in fundo tradendo, cùm sciret certam seruitutem deberi, perfusoriè dixisset, ITINERA, ACTVS, QVIBVS SVNT, VTIQVE SVNT, RECTE RECIPITVR, Euictionis quidem nomine se liberabat, sed quia deceperat emptorem, empti iudicio tenebatur, L. qui libertatis §. vlt. D. de euictionib. Proponitur etiam ab Vlpia. in L. 1. §. 1. D. de actionib. emp. lex ita dicta, NVLLA QVIDEM SERVITVS DEBETVR: VERVM NE EMERGAT INOPINATA SERVITVS, NON TENEOR. Iulian. in L. Minor §. vlt. D. de euictionib. *perinde tenetur ac si dixisset,* VSVSFRVCTVS NOMINE ADVERSVS SEIVM NON TENERI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quidquid autem venditor seruitutis nomine sibi recipere volebat, nominatim recipi oportebat. Et ita quendam qui duo prædia habebat, in vnius venditione, AQVAM, QVÆ IN FVNDO NASCEBATVR, ET CIRCA EAM AQVAM LATE PEDES X. EXCEPISSE, narrat Paulus in L. qui duo D. de seruitutib. rusticor. præd. Similiter Pomponius in L. si partem D. quemadm. seruit. amitt. *Si partem*, ait, *fundi vendendo, lege cauerim*, VTI PER EAM PARTEM IN RELIQVVM FVNDVM MEVM AQVAM DVCEREM. Vlpian. in L. venditor D. commun. prædior. venditorem fundi Geroniani refert fundo Botroiano quem retinebat, legem dedisse, NE CONTRA EVM PISCATIO THYNNARIA EXERCERETVR. Sicul. Flacc. in lib. de Condicionib. agror. *Priuatæ itaque viæ ad finitiones agrorum non pertinent, sed ad itinera eis præstanda, quæ sub exceptione nominari in emptionibus agrorum solent.* Generalis autem illa receptio, QVIBVS EST SERVITVS VTIQVE EST, ad extraneos duntaxat pertinebat, nihilque venditori prospiciebat ad iura eius conseruanda, L. quidquid, D. commun. prædior.

Sed & si quæ fundo vendito seruitus deberetur, nominatim quoque lege venditionis comprehendi consueuerat. Pompon. in L. Tenetur §. si tibi iter D. de actionib. emp. *Si fundum tibi vendidero, &* EI FVNDO ITER ACCESSVRVM, *dixero.* Idem in L. In vẽdendo D. de contrah. emptio. in vendendo fundo dictũ proponit, VIAM, ITER, ACTVM, AQVÆDVCTVM PRÆSTATVRI. Vlpian. etiã in L. Is qui duo D. de seruit. rustic. præd. in lege quadam dictum fuisse commemorat, VT AQVAM EMPTORI SVLCO APERTO RECTE DVCERE LICERET. Paulus in L. qui fundũ §. 1. D. de contrah. emptio. *In lege fundi*, AQVAM ACCESSVRAM, *dixit.* Venul. in L. quod ad seruitutes D. de euictionib. *venditorem non teneri, nisi nominatim dixerit*, ACCESSVRVM ITER, VEL ACTVM. Extat Veronæ inscriptio huiusmodi, C. VALERIO. ANTHIOCO. PATRI. LÆVIÆ. ET. MARI. VE[illegible]. SVPER. FLV. ATHESIS. HVIVS. MONVMENT. EMPTIONI. ACCESSIT. ITER. AC. IVS. AD. PVTEVM. HAVSTVS. AQVÆ. EX. SVBVRBANO. RVTILIANO.

Prædij etiam venditor de tributo, & aliis oneribus dicebat, L. si sterilis §. 1. L. creditor D. de actionib. emp. Eóque pertinet quod Vlpian. in L. Iulianus §. Idem Iulianus, D. de actionib. emp. scribit, *Si cùm venditor scivet, fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit*, VNI MVNICIPIO DEBERI, *verùm postea legem consignauerit*, SI QVA TRIBVTORVM, AVT VECTIGALIS, INDICTIONISVE QVID NOMINE, AVT AD VIÆ COLLECTIONEM PRÆSTARE OPORTET, ID EMPTOREM DARE FACERE PRÆSTAREQVE OPORTERE. Papinian. in L. in venditione D. eo. tit. *In venditione, super* ANNVA PENSITATIONE PRO AQVÆDVCTV, *infra domum Romæ constitutam, nihil commemoratum est.*

Illa ferè semper lex venditionibus adiiciebatur, SI QVID SACRI, VEL RELIGIOSI, VEL PVBLICI EST, EIVS NIHIL VENIT, vt docet L. hanc legem & L. pacta conuenta §. vlt. D. de contrahen. emptio. Legibus quoque prædiorum vendendorum solitum caueri, Pomponius scribit, VT AD SEPVLCHRA QVÆ IN FVNDIS ERANT, ITER EIS ADITVS, ABITVS, FVNERIS FACIVNDI CAVSA ESSET. L. vtimur D. de sepul. viol. Quo Cicero respiciens in Oratio. pro Rosc. Amer. *Mors hominis*, ait, *florentissimi Sexti Roscij crudelissima: filij autem eius egestas indignissima: cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne* ITER QVIDEM AD SEPVLCHRVM PATRIVM *reliquisset*. Sed & cùm venditor fundi LOCVM SEPVLCHRI EXCIPIEBAT, AD HOC VT IPSE POSTERIQVE EIVS ILLO INFERRETVR, etiam hoc exceptum inter ementem & vendentem cẽsebatur, VT EI PER FVNDVM SEPVLTVRÆ CAVSA IRE LICERET, quemadmodum Vlpian. scribit in L. si venditor, D. de religios. & sump. fun. De huiusmodi autem itu, aditúque ad sepulchra elegans, Romæ visitur inscriptio, in hæc verba. HVIC MONVMENTO ITER, ADITVS, AMBITVS DEBETVR EX SENTENTIA EROTIS AVG. L. IVDICIS A VIA CAMPANA PVBLICA DEXTROVERSVS INTER MACERIAM CALAMINAM ET INSVLAM EVCARPIANAM, PER LATITVDINEM

TITVDINEM PEDES DVO SEMIS, VSQVE AD HOC MONIMENTVM, ET HINC PER CIRCVITVM TOTIVS MONVMENTI, VSQVE IN VIA QVÆ DVCIT IN AGRO. ITEM EIDEM MONVMENTO ITER, ADITVS DEBETVR HVIC SECVNDVM MONVMENTVM AFINIÆ TYCÆS ET INDE SECVNDVM MACERIAM EVCARPIANAM IN QVA OLLA SVNT ET IN DEORETO VSQVE AD VIAM PVBLICAM CAMPANAM. Itineris etiam sepulchro debiti fit mentio in L. Iter, D. quemad. seruit. amitt. Paulus in L. seruitutes prædiorum, D. de seruitutib. SERVITVS ITINERIS AD SEPVLCHRVM *priuati iuris manet*. Cetertùm si locus monumenti ita veniret, NE QVIS EÔ INFERRETVR, QVÔ IVS ESSET INFERRE, pactum ad hoc non sufficisse, sed stipulatione id caueri oportuisse tradit Paul. in L. Quòd si locus, D. de religios.

Fundus autem nonnunquam CVM INSTRVMENTO venibat, L. proinde, D. de ædilic. edic. In fundo etiam vendendo, DOLIA QVÆ IN EO FVNDO ESSENT, ACCESSVRA, plerumque dicebant. Marcell. in L. comprehẽsum, D. de contrah. emptio. *Comprehensum erat lege venditionis*, DOLIA LX. EMPTORI ACCESSVRA. Paul. in L. qui fundum, §. dolia, D. eo. DOLIA QVÆ IN FVNDO DOMINI ESSENT, ACCESSVRA DIXIT. Idem in L. quidquid venditor, D. de actionib. empt. *Quidquid venditor* ACCESSVRVM DIXERIT, *id integrum ac sanũ tradi oportet, veluti*, SI FVNDO DOLIA ACCESSVRA DIXISSET. Alfenus in L. si quis cùm fundum, D. eo. *Si quis cùm fundum venderet*, DOLIA CENTVM QVÆ IN FVNDO ESSE ADFIRMABAT, ACCESSVRA DIXISSET. Labeo in L. si seruus, §. vlt. D. de actionib. empti. *Si* DOLIA OCTOGINTA ACCEDERE FVNDO QVÆ INFOSSA ESSENT, *dictum erit*. Vlpian. in L. proinde, D. de ædilic. edic. *veluti, si* DOLIA ACCESSVRA FVNDO DICTA FVERINT. Dolia certè in horreis defossa, horreorum venditioni cedebant, si non essent nominatim in venditione excepta, L. Dolia, D. de cõtrah. empt.

Interdum etiam SERVVM ACCESSVRVM vel quid aliud, dicebant. Paulus in L. si in emptione, D. eo. *Si in emptione fundi dictum sit*, ACCEDERE STICHVM SERVVM. Gaius in L. Itaque, D. de ædilic. edic. *Quod non solùm hoc casu intelligendum est, quo nominatim adiicitur*, ACCESSVRVM FVNDO HOMINEM STICHVM: *sed etiã si generaliter* OMNIA MANCIPIA, QVÆ IN FVNDO SINT, ACCEDANT VENDITIONI. Et in hac specie procedere posset quod Florentiæ legitur in L. sed si quid, D. de euictionib. *Sed & si seruus euincatur, quanti minoris ob id, prædium est, lis æstimanda est.* Scæuola in L. de lege §. 1. D. de lege cõmissor. *Si ex lege inẽpti sint fundi, nec id* QVOD ACCESSVRVM DICTVM EST, *emptori deberi*. Proculus in L. si cùm fundum, D. de contrah. empt. *Si cùm fundum vẽderes, in lege dixisses*, QVOD MERCEDIS NOMINE A CONDVCTORE EXEGISSES, ID EMPTORI ACCESSVRVM ESSE. Labeo in L. fistulas D. eo. tit. FISTVLAS EMPTORI ACCESSVRAS *in lege dictum erat*. Euictis autem iis quæ empto fundo nominatim acceserãt, simplũ præstari debuisse ait Pompon. in L. Euicta, D. de euictionib.

Atque vt in fundorum venditionibus quædam accessura dicebant: ita è contrario, quædam nonnunquam recipiebantur. Paul. in L. qui fundum, §. fundi, D. de cõtrahen. emptio. *Fundi venditor*, FRVMENTA MANV SATA RECEPERAT. Et §. cùm fundum ead. L. *Cùm fundum qui vendiderat, &* OMNEM FRVCTVM RECEPERAT. Iauolen. in L. in lege, D. eo. tit. *In lege fundi vendendi*, LAPIDICINÆ IN EO FVNDO, VBIQVE ESSENT, EXCEPTÆ ERANT. Planè qui fundum locauerat, si aliqua ex causa fundum venderet, curare debebat, vt apud emptorem quoque eadem pactione colono perfrui liceret, L. si merces §. qui fundũ D. locati. Et ita Vlpianus in L. Iulianus §. si venditor D. de actionib. empt. fundi vẽditorem excepisse refert, VT COLONO LICERET PERFRVI AD CERTVM TEMPVS.

Sed & qui fundum vendebat, ita quandoque vẽdebat, VT EVM CERTA MERCEDE CONDVCTVM IPSE HABERET, L. qui fundum, D. de contrah. empt. Sic & Paulus in L. si sterilis, §. si tibi, D. de actionib. empt. *Si tibi fundum vendidero*, VT EVM CONDVCTVM CERTA SVMMA HABEREM. Fundi etiam partem dimidiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

venditam ea lege, VT EMPTOR ALTERAM PARTEM QVAM RETINEBAT ANNIS DECEM CERTA PECVNIA IN ANNOS SINGVLOS CONDVCTAM HABERET, Iauolen. proponit in L. fundi D. de contrahen. emptio. Interdum cauebatur, VT QVO AD PRETIVM VNIVERSVM PERSOLVERETVR, RES VENDITA PRECARIO PENES EMPTOREM ESSET, L. ea quæ, D.de precar. Cuius formulæ vtilitatem prodit, L.III. C.de pact. int.emptor. *Qui ea lege prædium vendidit*, VT NISI RELIQVVM PRETIVM INTRA CERTVM TEMPVS RESTITVISSET, AD SE REVERTERETVR, *si non precariam possessionem tradidit, rei vindicationem non habet, sed actionem ex empto*. Quin & interdum RES vendita CONDVCEBATVR AB EMPTORE, DONEC PRETIVM SOLVERETVR, vt patet ex L. serui emptor, D.de peric.& commo.rei vend. L. sicut emptio, D.locati. Confirmat & Iauolenus in L. cùm venderem, D.eo.tit. his verbis. *Cùm vēderem fundum, conuenit*, VT DONEC PECVNIA OMNIS PERSOLVERETVR, CERTA MERCEDE EMPTOR FVNDVM CONDVCTVM HABERET. Fūdum verò ea lege quem emisse, VT SOLVTA PECVNIA TRADERETVR EI POSSESSIO, Labeo refert in L.fistulas, §. qui fundum, D. de contrahen. emptio. Nonnunquam etiam conueniebat, VT PRETII TARDIVS EXSOLVTI VSVRÆ PRÆSTARENTVR, L. initio venditionis, C.de pact. inter empt. Interdum & de custodia rei venditæ necdum traditæ, conueniebat inter emptorem & venditorē, L. quod sæpe, §. si res, D.de contrahen.emptio.

Fundus interdum COMMISSORIA LEGE venibat. Cōmissoriæ verò legis hæc sunt exempla. Pompon. in L. II. D. de L.commissor. *Cùm venditor fundi in lege ita cauerit, si* AD DIEM PECVNIA SOLVTA NON SIT, VT FVNDVS INEMPTVS SIT. Vlpian.in L. si fundus, D.eo. *Si fundus lege commissoria venierit, hoc est*, VT NISI INTRA CERTVM DIEM PRETIVM SIT EXSOLVTVM, INEMPTVS FIERET. Marcell. in L. lege, D.eo.tit. *Lege fundo vendito dicta*, VT SI INTRA CERTVM TEMPVS PRETIVM SOLVTVM NON SIT, RES INEMPTA SIT. Est & alia legis Commissoriæ formula in L. vlt. D.eo. *Mulier*, ait Scæuola, *fundos Gaio Seio vendidit, & acceptis arræ nomine certis pecuniis, statuta sunt tempora solutioni reliquæ pecuniæ: quibus si non paruisset emptor, pactus est*, VT ARRAM PERDERET, ET INEMPTÆ VILLÆ ESSENT. Idē Scæuola in L. Seius, §.1. D.de rescind. vendit. *Postea venditor eam legem inseruit*, VT SI EX DIE PECVNIA OMNIS SOLVTA NON ESSET, ET VENDITOR EA PRÆDIA VENISSE NOLLET, INVENDITA ESSENT. Pompon. in L. sed Celsus, §. si fundus, D. de contrahen. emptio. *Si fundus* ANNVA, BIMA, TRIMA, DIE *ea lege* VENISSET, VT SI IN DIEM STATVTVM PECVNIA SOLVTA NON ESSET, FVNDVS INEMPTVS FORET. Marcellin. L. II. D. de diuers. temp. præscript. *Si quis ea lege fundum vendiderit*, VT NISI IN DIEBVS TRIGINTA PRETIVM ESSET SOLVTVM, INEMPTVS ESSET FVNDVS. African. in L. si duobus, §.1.eod.tit. *Vendidi tibi seruū, & conuenit*, VT NISI CERTA DIE PECVNIA SOLVTA ESSET, INEMPTVS ESSET. Iulian. in L. traiecticiæ in fi. D. de actionib.& oblig. *Cùm quid ea lege venierit*, VT NISI AD DIEM PRETIVM SOLVTVM FVERIT, INEMPTA RES FIAT. Paulus in L. Æmylius, D. de minorib. sic fundum lege Commissoria Æmylium Larianum ab Obinio emisse commemorat, data parte pecuniæ, VT SI INTRA DVOS MENSES AB EMPTIONE, RELIQVI PRETII PARTEM DIMIDIAM NON SOLVISSET, FVNDVS INEMPTVS ESSET: ITEM SI INTRA ALIOS DVOS MENSES RELIQVVM PRETIVM NON NVMERASSET, SIMILITER ESSET INEMPTVS. Illud etiā lege qua de agitur, comprehēdi solitum, VT SI VENDITOR EVNDEM FVNDVM VENDERET, QVANTO MINORIS VENDERET, ID AB EMPTORE EXIGERET, scribit Vlpian. in L. si fundus, §. in Commissoria, D.de L.Commissor.

Præterea fundi, atque ædes, serui quoque, in diem quandoque addicebantur, L. II. L. quod autem, L. si prædio, L. Imperator, L. cùm duo, L. in diem, D.de in diem addictio. In diem autem addictio, Paulo teste, ita fiebat: ILLE FVNDVS CENTVM ESTO

ESTO TIBI EMPTVS, NISI SI QVIS INTRA CALENDAS IANVARIAS PROXIMAS MELIOREM CONDICIONEM FECERIT, QVO RES A DOMINO ABEAT. L.1. D.de in diem addictio. Vlpian. in L. Sabinus, D. eo. tit. *Si hoc erat nominatim actum*, VT LICERET RESILIRE EMPTORI, MELIORE CONDICIONE ALLATA. Est & alia huius legis formula in L. si res, D. quib. mod. pign. in qua Vlpianus: *Si res*, ait, *distracta fuerit sic*, NISI INTRA CERTVM DIEM MELIOREM CONDICIONEM INVENISSET, FVERITQVE TRADITA. Idem in L. si quis hac lege, D.de rei vindic. *Si quis hac lege emerit*, VT SI ALIVS MELIOREM CONDICIONEM ATTVLERIT, RECEDATVR AB EMPTIONE. Quam formulam scitè expressit Plaut. Captiuis Act.1. Sc.II. his versibus,

Age sis ROGA EMPTVM, NISI QVIS MELIOREM ADFERET,
QVÆ TIBI ATQVE AMICIS PLACEAT CONDICIO MAGIS.
Quasi fundum vendam, me meis addicam legibus.

Plerumque autem fundo in diem addicto precario eum emptor à venditore rogabat, vt patet ex L. is qui, §. Aristo, D.quod vi aut clam.

Quandoque etiam ita res distrahebatur, VT SI DISPLICVISSET, inempta esset, L. III. D. de contrahen. emptio. Paul. in L. si conuenit, D. de rescind. vendit. *Si conuenit*, VT RES QVÆ VENIT, SI INTRA CERTVM TEMPVS DISPLICVISSET, REDDERETVR. Vlpian. in L. quòd si nolit, §. si quid ita venierit, D. de ædilic. edic. *Si quid ita venierit*, VT NISI PLACVERIT, INTRA PRÆFINITVM TEMPVS REDHIBERATVR.

Interdum ea lex venditioni inferebatur, VT EMPTOR REM RESTITVERET, SI EI INTRA CERTVM TEMPVS PRETIVM OFFERRETVR, L.II.C.de pact.int.empt. & vendit. Procul. in L. si vir vxori, D. de præscript. verb. *Si vir vxori suæ fundos vendidit, & in venditione comprehensum est, conuenisse inter eos*, SI EA NVPTA EI ESSE DESIISSET, VT EOS FVNDOS, SI IPSE VELLET, EODEM PRETIO MVLIER TRANSCRIBERET VIRO. Paul. in L. si sterilis, §. si tibi, D.de actionib. empt. *Si ita fundum tibi vendidero*, VT NVLLI ALII EVM, QVAM MIHI VENDERES. Paritérque Hermogenian. in L. qui fundum D. de contrahen. emptio. fundum hac lege venditum fingit, VT SI EVM EMPTOR VENDERET, NON ALII SED VENDITORI DISTRAHERET.

Speciales etiam aliquot in venditione pignoris dici solitas leges subiungam: Marcian. in L. si creditor in princ. D. de distractio. pignor. *Si creditor pignus vel hypothecam vendiderit hoc pacto*, VT LICEAT SIBI REDDERE PECVNIAM, ET PIGNVS RECIPERARE. Triphonius in L. rescriptum, §. si aliena, D.de distractio. pignor. *Si creditor ea lege rem pignori datam vendidit*, NE EVICTIONIS NOMINE OBLIGARETVR. Papinian. in L. cùm ea, D. de euictionib. *Cùm ea condicione pignus distrahitur*, NE QVID EVICTIONE SECVTA VENDITOR PRÆSTET. Et hoc erat IVRE CREDITORIS VENDERE, L. ex empto, §. sententiam, D.de actionib.emp.vel, LEGE PIGNORIS VENDERE, L.vlt.§.quatuor, D. de legat.II. Nonnunquam tamen creditor pro euictione fidem suam adstringebat. Pōpon.in L. si necessarias, §. 1. D. de pignerat. actio. *Si pignori plura mancipia data sint, & quædam certis pretiis ita vendidit creditor*, VT EVICTIONEM EORVM PRÆSTARET, ET CREDITVM SVVM HABEAT, *reliqua mancipia potest retinere, donec ei caueatur*, QVOD EVICTIONIS NOMINE PROMISERIT, INDEMNEM EVM FVTVRVM. Præterea interdū pignus pro debito creditori ipsi vendebatur, L. in numerationibus, D. de solutionib. Sed & in specie, L. Titius, D.de pignerat. actio. proponitur debitor petiisse à creditore, VT IPSE FVNDVM PIGNORI OBLIGATVM CERTO PRETIO EMPTVM HABERET. Scæuola in L. creditor, D.de action. emp. creditorem narrat fundum sibi obligatum vendidisse ea lege, VT, SI QVOD TRIBVTORVM NOMINE DEBITVM ESSET, EMPTOR SOLVERET. Vlpian. in L. si debitor, §. sed & si ipse, D.quib.mod.pign. proponit creditorem venditionem sic fecisse, NE DISCEDERET A PIGNORE, NISI EI SATISFIERET. Idem in L. si cùm venderet, D.de pignerat.actio. *Si cùm venderet creditor pignus, conuenerit inter ipsum & emptorem*, VT SI SOLVERIT DEBITOR PECVNIAM PRETII EM-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PTORI, LICERET EI RECIPERE REM SVAM. Marcian. in L. si creditor, §. vlt. D. de distract. pign. *Si pignus ita venierit*, VT SI INTRA CERTVM TEMPVS A DEBITORE PECVNIA SOLVTA FVERIT, EMPTIO RESCINDATVR.

Aliàs præterea venditionum leges subiiciam. Iulianus in L. cùm ab eo, D. de cõtrahen. emptio. *Ab eo qui fundum alij obligatum habebat, quidam sic emptum rogauit*, VT ESSET SIBI EMPTVS, SI EVM LIBERASSET: DVM MODO ANTE KAL. LIBERARET. Pomponius in L. tenetur, §. 1. D. de actionib. empt. *Si aream tibi vendidi certo pretio, & tradidi*: ITA VT INSVLA ÆDIFICATA, PARTEM DIMIDIAM MIHI TRADAS. Vlpian. in L. Iulianus, §. si inter, D. eo. *Si inter emptorem prædiorum & venditorem conuenisset*, VT SI EA PRÆDIA EMPTOR, HERESVE EIVS VENDIDISSET, EIVS PARTEM DIMIDIAM VENDITORI PRÆSTARET: Scæuola in L. vlt. §. Titius. D. de condictio. indeb. *Titius cùm multos creditores haberet, in quibus & Seium, bona, priuatim facta* VENDITIONE, *Mæuio* CONCESSIT, VT SATIS CREDITORIBVS FACERET. Ad venditiones quoque pertinent quæ sequuntur. Scæuola in L. emptor, D. de pact. *Emptor prædij* VIGINTI CAVERAT SE SOLVTVRVM, *& stipulanti spoponderat. Postea venditor cauit*, SIBI CONVENISSE VT CONTENTVS ESSET TREDECIM, ET VT EA INTRA PRÆFINITA TEMPORA ACCIPERET. *Debitor ad eorum solutionem conuentus, pactus est*, SI EA SOLVTA INTRA PRÆFINITVM TEMPVS NON ESSENT, VT EX PRIMA CAVTIONE AB EO PETITIO ESSET. Neratius in L. Ab emptione, D. eo. tit. *Si ea quæ me ex empto præstare tibi oporteret præstitissem, & cùm tu mihi pretium deberes, conuenisset mihi tecum*, VT RVRSVS PRÆSTITIS MIHI A TE IN RE VENDITA OMNIBVS, QVÆ EGO TIBI PRÆSTITISSEM, PRETIVM MIHI NON DARES.

Illud ferè venditionibus solebat adiici, DOLVS MALVS A VENDITORE ABERIT: quod, etiam si adiectum non fuisset, præstari tamen debebat, L. si cùm fundum, §. 1. D. de contrah. emptio. & L. 1. D. de rer. permutat. B. Ambros. lib. III. Officior. cap. X. *Quid autem loquar de contractibus ceteris, ac maximè de coëmptione prædiorum, vel transactionibus, atque pactis? Nónne honestatis formulæ sunt*, DOLVM MALVM ABESSE, *cúmque cuius dolus deprehensus fuerit, dupli pœnæ obnoxium fore*. Eáque erat DOLI MALI CLAVSVLA, de cuius varia cõceptione dicam vbi ad stipulationũ formulas ventum fuerit.

Denique venditor leges venditionis pro arbitrio cõcipiebat, L. veteribus, D. de pact. Ac planè in traditionibus rerum quodcumque pactum erat, id valebat, L. in traditionibus, D. de pact. Pompon. in L. locus, D. de adquir. possess. *Incerta autem pars nec tradi nec capi potest: veluti si ita tibi tradam*, QVIDQVID MEI IVRIS IN EO FVNDO EST.

Porrò hereditas sæpenumero venibat. Id fiebat interdum hoc modo, SI QVA SIT HEREDITAS, EST TIBI EMPTA, L. nam hoc modo, D. de hered. vend. Aliquando in venditione hereditatis id agebatur, SI QVID IVRIS ESSET VENDITORIS, VENIRE, NEC POSTEA QVICQVAM PRÆSTITVRI, L. quòd si in venditione, D. eo. tit. Aliàs ita conuenisse, VT QVIDQVID IVRIS HABERET VENDITOR, EMPTOR HABERET indicat L. quòd si sit, D. eo.

Stipulatio planè emptæ hereditatis concipiebatur his verbis, QVANTA PECVNIA AD TE EX HEREDITATE PERVENERIT. Celsus in L. cùm stipulamur, D. de verbor. significatio. *Cùm stipulamur* QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE TITII AD TE PERVENERIT. Paulus in L. liber homo, §. vlt. D. de stipulatio. seruor. *Tutores seruo auito eius imperauerunt, vt ab eo cui res aui hereditatis vendiderunt, stipularetur*, QVANTA PECVNIA AD EVM PERVENISSET. Iulianus in L. si creditor, D. de pecul. *Si creditor filij tui, heredem te instituerit, & tu hereditatem eius vendideris, illa parte stipulationis*, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE AD TE PERVENERIT, *teneberis de peculio*. Huiusmodi autem verbis hoc agi videbatur, vt quod ex hereditate peruenisset in id tempus quo venditio fiebat, id videretur

retur veniisse, L. 11. §. 1. D. de heredit. vel act. vend. In hereditate autem vendenda, EXCIPIEBATVR INTERDVM SERVVS SINE PECVLIO, d. L. 11. §. apud Iulianum. Venditor etiam hereditatis ÆDES nonnunquam sibi EXCIPIEBAT, d. L. 11. §. si venditor, D. eod. EXCEPTO quoque FVNDO HEREDITARIO, VENISSE HEREDITATEM, proponit Labeo in L. vlt. D. eo.

NOMEN etiam distrahebatur, L. si nomen & L. nomina, D. de hered. vel act. vend. Interdum autem NOMEN QVALE ERAT, venibat, L. si plus, §. vlt. D. de euictionib. Interdum verò debitor, cuius nomen venibat, CERTÆ SVMMÆ DEBITOR ESSE DICEBATVR, interdum INCERTÆ, L. Et quidem, D. de hered. vel act.

Stipulabatur planè emptor à venditore, VACVAM POSSESSIONEM TRADI, L. III. §. 1. D. de actionib. empti. Item, VT HABERE LICERET. Vlpian. in L. ex empto, §. qui autẽ, D. de actionib. emp. *Qui autem* HABERE LICERE VENDIDIT, *videamus quid debeat præstare, Et multum interesse arbitror, vtrùm hoc polliceatur*, PER SE VENIENTESQVE A SE PERSONAS NON FIERI, QVO MINVS HABERE LICEAT, an verò, PER OMNES. Et mox: *Etiam si apertè venditor pronuntiet*, PER SE HEREDEMQVE SVVM NON TENERI, QVO MINVS HABERE LICEAT. Cuiusmodi stipulationum fit mentio in L. stipulatio ista, D. de verb. oblig. his verbis, *Stipulatio ista*, HABERE LICERE SPONDES? *hoc continet*, &c. Paulus in L. Inter stipulantem, D. eo. tit. *Idémque in illis stipulationibus*, HABERE LICERE. *Item*, NEQVE PER TE NEQVE PER HEREDEM TVVM FIERI, QVOMINVS FIAT. Eáque stipulatio, re euicta, id est emptori ablata vel abducta, committebatur. Tum enim habere non licebat. Iulianus in L. venditor eod. tit. *Obligatus est venditor*, VT PRÆSTET HABERE LICERE HOMINEM. Vlpian. in L. si seruus eod. tit. *Placeat committi stipulationẽ vt & ipse Iulianus eodem lib. scripsit: neque enim* HABERE LICET EVM, *cuius si pretium quis non dedisset, ab aduersario auferretur*. Vlpian. in L. seruum, D. eod. *Quia non euincitur quominus* HABERE TIBI LICEAT, *quem ipse ante voluntate tua perdideris*. Pompon. in L. si rem, D. eo. *Posse te à me pretium consequi ex vendito agentem, quasi*, HABERE MIHI REM LICERET. Et in L. si mancipium, §. vlt. eod. tit. *Habebo ex duplæ stipulatione actionem, quia non interest quo genere iudicij euincatur*, VT MIHI HABERE NON LICEAT.

Vt plurimum autem in venditione dicebatur, QVANTVM VENDITOREM PRO-EVICTIONE PRÆSTARE OPORTERET, L. si in venditione, D. de euictionib. Modestinus in L. venditores, D. de verbor. obligation. *Venditores emptori* CAVERANT *pro euictione*, QVANTI EIVS INTERESSET: *Sed & specialiter*, ADGNITVROS, SI IN LITE MOTA SVMPTVS FECISSET, *emptori stipulanti promiserant*. Hermogenian. in L. si plus, D. de euictionib. *Si* PLVS VEL MINVS QVAM PRETII NOMINE CAVTVM EST, EVICTIONE SECVTA DARI CONVENERIT, *placitum custodiendum est*. Enimuerò cùm fundus venibat, ex consuetudine eius regionis, in qua negotium gerebatur, pro euictione caueri oportebat, L. si fundus D. eo. tit. Quod si de vẽditione cautum non esset quid venditor euictione secuta præstare deberet, nihil præstabat præter simplam, euictionis nomine, & ex natura ex empto actionis, id quod intererat emptoris, L. si in venditione, D. eo.

Emptor ergo interdum SIMPLAM, interdum DVPLAM EVICTIONIS NOMINE STIPVLABATVR, L. Lucius, §. vlt. L. si dictum, D. de euictionib. L. si pignore, §. vlt. D. de pignerat. actio. Edicto planè Ædilium Curulium DVPLAM CAVERE DE SERVO, venditor iubebatur, L. emptori, §. 1. D. eod. tit. Hinc Vlpianus adsiduam fuisse in seruorum venditione DVPLÆ STIPVLATIONEM, idque moris & consuetudinis fuisse, testatur in L. quod si nolit, §. quia adsidua, D. de ædilic. edic. Quòd & confirmatur, L. si seruum, D. de actionib. empt. L. cùm in venditionibus, L. si mancipium, §. vlt. D. de euictionib. Inde ex serui emptione EVICTIONIS NOMINE DVPLVM exegisse dominus proponitur in L. quam tuberonis, §. vlt. D. de pecul. Ad duplam quoque ex cautione conuentum heredem qui seruum distraxerat, refert Vlpianus in L. qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

erat, D. famil. erciſc. Idem in L. emptori, §. 1. D. de euictionib. non ex omni re duplam promitti oportuiſſe tradit, ſed de his rebus quæ pretioſiores eſſent: ſi margarita fortè, aut ornamenta pretioſa, vel veſtis ſerica, vel quid aliud non cõtemptibile veniſſet. DVPLAM verò REPROMITTI dumtaxat oportuiſſe, non etiam eo nomine ſatisdari niſi ſpecialiter id actum proponeretur, Vlpian. ibidem, Paulo conſentiente in L. ſi dictũ, D. eod. tit. ſcribit. In STIPVLATIONE autem DVPLÆ, cùm homo venibat, PARTIS adiectionem neceſſariam fuiſſe Paul. admonet, in d. L. ſi dictũ, §. In ſtipulatione, nimirum vt, vel parte ſola euicta, ſtipulatio ea cõmitteretur. Interdum tamen conueniebat, NE CAVTIO DVPLÆ PRÆSTARETVR, L. pacta conuenta, D. de cõtrah. empt. Nã & aduerſus Edictũ Curuliũ paciſci omnino licebat, L. paciſci, D. de pact.

Sed & FIDEIVSSOREM EVICTIONIS emptor quandoque accipiebat, L. emptio, D. de reſcind. vendit, L. habitationum, §. 1. D. de peric. & commo. rei vend. L. Exceptione, C. de euictionib. qui SECVNDVS AVCTOR, vulgò dicebatur, L. illud, D. de euictionib. & FIDEIVSSOR EMPTIONIS, L. Latinus, D. de ædilic. edic. & FIDEIVSSOR VENDITIONIS in L. ſi ſeruus, §. ſeruo, D. de actionib. emp. Planè qui mancipium vendebat, fideiuſſorem ob euictionem dare non debebat, niſi hoc nominatim actum eſſet, d. L. illud. Nam ſi ita conueniſſet, etiam dabatur, d. L. Latinus. Atque ita fideiuſſores venditionibus accedebant, L. fideiuſſor XLV. D. de fideiuſſorib. Quinetiam quandoque conueniebat, VT CVM FIDEIVSSORE CAVTIO DVPLÆ PRÆSTARETVR, L. pacta conuenta, D. de contrahen. emptio.

Præterea vbi ſuſpicabatur emptor fore vt ſibi controuerſia de rei venditæ proprietate moueretur, paciſci cum venditore ſolebat, VT EX PRETIO ALIQVA SVMMA APVD SE REMANERET, DONEC EI FIDEIVSSOR A VENDITORE DARETVR, L. vlt. §. vlt. D. de reſcin. venditio. Contrà nonnumquam nominatim conueniebat, NE VENDITOR FIDEIVSSOREM DARET. Varro lib. v. de lingua Lat. *Conſuetudo erat, cùm reus parum eſſet idoneus inceptis rebus, vt pro ſe alterum daret. A quo cauere poſtea lege cœptum eſt, ab his qui prædia venderent,* VADES NE DARENT. *Ab eo ſcribi cœptum in lege mancipiorum,* VADEM NE POSCERET, NEC DABITVR.

Similiterque interdum paciſcebatur venditor, NE EVICTIONIS NOMINE TENERETVR. Pompon. in L. tenetur, §. vlt. D. de action. emp. *Si venditor ſciens obligatum, aut alienum vendidiſſet, & adiectum ſit,* NEVE EO NOMINE QVID PRÆSTARET. Idem in L. ſed ſi vir, §. ſi vir vxori, D. de donat. int. vir. *Si vir vxori, vel contrà quid vendiderit vero pretio, & donationis cauſa paciſcantur,* NE QVID VENDITOR OB EAM REM PRÆSTET. Vlpian. in L. ex empto, §. Caſſius, D. de action. emp. *Si quis ſeruum ea condicione vendiderit,* VT INTRA TRIGINTA DIES DVPLAM PROMITTERET, POSTEA NE QVID PRÆSTARETVR. Et §. vlt. ead. L. *Si apertè in venditione comprehendatur,* NIHIL EVICTIONIS NOMINE PRÆSTATVM IRI. Cui non abſimilis formula proponitur in L. quòd ſi in venditione, D. de heredit. vel actio. vend.

Emptor porrò in vacuam fundi venditi poſſeſſionem à venditore, vel alio mandatu eius induci debebat. Alioquin ſi poſſeſſionem eius, nulla facta à venditore traditione, nactus eſſet, non pro emptore poſſidebat, ſed prædo erat, L. ſi ex ſtipulatione, D. de adquir. poſſeſſ. Impp. in L. qui prædium, C. de diſtractio. pign. *Qui prædium à creditore comparauit, ſi in* VACVAM POSSESSIONEM INDVCTVS NON EST: *nullam ſe actionem habet.* Vlpian. in L. à Diuo, §. ſi poſt, D. de re iud. *Certè poſteaquam* INDVCTVS EST EMPTOR IN POSSESSIONEM. Venditor ergo VACVAM POSSESSIONEM SE TRADERE dicebat, L. quod meo, §. ſi venditor, D. de adquir. poſſeſſ. vel iubebat EMPTOREM IN VACVAM POSSESSIONEM IRE, aliíve vt poſſeſſionẽ fundi emptori traderet, mãdabat, L. cùm fundũ, D. de vi & vi arm. Et ita Paul. in L. vlt. D. de iu. fiſci: Stalticiũ cui prædia erant à procuratore Cæſaris addicta, IN VACVAM POSSESSIONEM INDVCTVM refert. Vlpian. in L. ſi me in vacuam, D. de adquir. poſſ. *Si me* IN VACVAM POESESSIONEM FVNDI CORNELIANI MISERIS. Idem in L. fundi, D. eo. *fundi venditor* MANDAVIT *alicui,* VT EMPTOREM

PTOREM IN VACVAM POSSESSIONEM INDVCERET. Sic Marcellus in L. colonus, D. de vi & vi arm. refert venditorem IVSSISSE TRADI POSSESSIONEM EMPTORI à colono, cui fundum venditum locauerat. Species autem inducendi in poſſeſſionem alicuius rei erat PROHIBERE INGREDIENTI VIM FIERI: L. permiſceri, §. vlt. D. de adquir. poſſeſſ. Fiebat & plerumque inſtrumentum TESTATIONIS VACVÆ POSSESSIONIS, quo emptorem in vacuam poſſeſſionem inductum eſſe vẽditoris voluntate, continebatur: L. non idcirco, C. de cõtrah. empt. L. cùm res, C. de probationib. L. II. C. de adquir. poſſ. Licet autem INSTRVMENTO EMPTIONIS non eſſet cõprehenſum, QVOD EMPTORI ESSET TRADITA POSSESSIO, ipſa tamen rei veritate id conſequebatur, ſi ſciẽte venditore in poſſeſſionẽ fundi venditi fuerat, L. II. C. de adquir. poſs. Planè ſi iter, actum, viam, aquæductum, per alienum fundum quis emiſſet, quia vacuæ poſſeſſionis traditio nulla erat, cauendum Labeo putabat, PER VENDITOREM NON FIERI QVOMINVS EO IVRE EMPTOR VTI POSSET, L. vlt. D. de ſeruitutib. Cuius ſentẽtiam Pomponius probat in L. III §. ſi iter, D. de actionib. empti.

Per præconem autẽ veniſſe olim ea quæ tam publicè, quam priuatim venibant, non eſt ignotum. Hoc certè modo Mancipia, Iumenta, Merces, Agros, Loca, Adificia, priuatis vendentibus, veniſſe, ſequentibus auctoritatibus demonſtratur. Herodian. lib. II. Κλέανδρος τις ἦν, τὸ μὲν γένος Φρὺξ, τῶν δημοσίᾳ εἰωθότων ὠνεῖσθαι κήρυκα παραπέμπεσθαι. Apuleius lib. VIII. de Aſino aur. *Refectis iumentorum corporibus, quò vendibiliores videremur, ad mercatum producimur: magnáque* VOCE PRÆCONIS, PRETIA SINGVLIS NVNTIANTIS, *equi atque aſini opulentis emptoribus* PRÆSTINANTVR. Idem lib. IX. *Altera die productum me, rurſum* VOCE PRÆCONIS VENVI SVBIICIVNT. Horat. in lib. de Arte Poët.

Vt PRÆCO *ad* MERCES *turbam qui cogit* EMENDAS.

Martial. Epigram. LXXXVI. lib. I.

VENDERET *exultos colles cùm* PRÆCO *facetus,*
Atque ſuburbani iugera pulchra ſoli.

Cic. Epiſt. lib. XII. ad Attic. *De hortis Scapulanis hoc videtur effici poſſe, aliud tua gratia, aliud noſtra, vt* PRÆCONI SVBIICIANTVR. Liuius lib. VI. FVNDVM SVBIECIT PRÆCONI. Seneca lib. III. de ira, *Ceteros* PRÆCONI SVBIICERET. Ioſeph. lib. XIX. Antiquit. Iudaic. cap. I. Ἦν δὲ εὐάριθμος Αἰγύπτιος τοῦ κηρυσσόντων τὰ πωλούμενα, καὶ δι' αὐτὸ φανῆς τε μεγέθει χρώμενος, καὶ σώματος περιβλήτου πυδρὸς ὅμοια τοῖς Ῥωμαίων πλουσιωτάτοις: δυνάμεις τε αὐτῷ ἦν, εἰφ' οἷς ἐτιμᾶτο, παρὰ τῶν πολιτῶν. Et huc alludens Cic. Epiſt. XII. lib. XIII. ad Attic. *Ligariana*, inquit, *præclare vendidiſti. Poſthac quidquid ſcripſero, tibi* PRÆCONIVM DEFERAM. Sic etiam veniſſe bona eius qui in fraudem creditorũ latitabat, idem Cic. docet pro Quintio, cùm ait: *De quo homine* PRÆCONIS VOX PRÆDICAT, ET PRETIVM CONFICIT. Et paulo poſt: *Cuius non modo illæ ampliſſimæ fortunæ, ſed etiam victus, veſtitúſque neceſſarius,* SVB PRÆCONE *cum dedecore* SVBIECTVS EST.

Res autem venales vti, quáque verborũ cõceptione, per præconem venirẽt, Cic. lib. III. Officior. indicat, *Quid autẽ*, inquiens, *tam abſurdum, quàm ſi domini iuſſu, ita præco* PRÆDICET, DOMVM PESTILENTEM VENDO. Idem lib. V. in Verr. *Si palam* PRÆCO *iuſſu* EIVS PRÆDICASSET, NON DECVMAS FRVMENTI SED DIMIDIAS VENIRE PARTES. Apud Plautum Sticho Act. II. Sc. I. Gelaſimus paraſitus præconis munere fungens ſuam ipſiuſmet auctionem, vt hoc lucri ferret, ſic prædicat.

LOCOS RIDICVLOS VENDO, AGITE LICEMINI.

Similiter apud Lucianum, ἐν βίων πράσει, Mercurius pro Præcone Pythagoræ venditionem ita prædicat. Τὸν ἄριστον βίον πωλῶ, τὸν σεμνότατον. Τίς ἀνήσεται, τίς ἄρα ἄνθρωπος ἐθέλει ἐώνεσθαι; Auctiones etiam Præconum prædicatione factas Cic. II. Orat. de L. Agr. docet: vbi & nequiſſimos homines conſumptis patrimoniis in Atriis auctionariis poſitos quam in Triuiis aut compitis auctionatos refert, cùm vt Martialis loquitur, *fieret triſtis ſoluendis auctio nummis.* Formulam autẽ qua auctionem præco prædicabat, expreſſit Plautus Menœchm. Act. IIII. Sc. vlt. his verſibus,

-- Rogat præconium vt ſibi detur.
Mes. Vis CONCLAMARI AVCTIONEM *fore quidem? Men.* DIE SEPTIMI.
AVCTIO FIET. Et mox: -- DIE SEPTIMI,

Universidad de Deusto
Biblioteca

VENIBVNT SERVI, SVPELLEX, FVNDI, ÆDES, OMNIA
VENIBVNT: QVIQVE LICEBVNT PRÆSENTI PECVNIA.

Lucian. ἐν βίων πράσει. Σὺ δὲ ὦ Ερμῆ, κήρυττε καὶ συγκάλει, Αγαθῇ τύχῃ τοὺς ἀνητὰς παρεῖναι, πρὸς τὸ πωλητήριον. Αποκηρύξομεν δὲ βίβλους φιλοσόφους παντοδαπὰς ἰδίους, καὶ πεσαμφότερα ποικίλους. Εἰ δέ τις ὀκνεῖ τὸ παραυτίκα τὰ ἀμείνω καταβαλλεσθαι, εἰς νέωτα ἐπίσης κατακύσας ἀγορασάτω τὴν. Sanè vulgò, programmate fixo, Tabula posita, auctionis futuræ dies, leges, conditiones, proscribi solebant: Scripto enim significabatur dies, qua liceri, & ad pretium adiicere cuilibet liceret, vt ei qui licitatione vicisset, res addiceretur: Cic. Epist. v. lib. XIII. ad Attic. *Si tibi videtur, appelles Balbum de* AVCTIONE PROSCRIBENDA. Idem Oratio. pro Quintio. AVCTIONEM *in Gallia Pub. hic Quintius* NARBONE SE ESSE FACTVRVM PROSCRIBIT. Idē Epist. VI. lib. II. ad Q. Frat. de Racilio Tribuno pl. TABVLAM PROSCRIPSIT, SE FAMILIAM CATONIANAM VENDITVRVM. Et lib. III. Officior. *Si tu* ÆDES PROSCRIBAS, TABVLAM *tanquam plagam* PONAS. Idem pro Cæcina. ADEST AD TABVLAM, *licetur Ebutius*. Et in Rullum. *Verum hæc lex est, an* TABVLA *Veratiana* AVCTIONIS? Idem II. in Catilin. Oratio. *Meo beneficio* TABVLÆ *nouæ proferentur: sed* AVCTIONARIÆ. Et ita TABVLÆ nomen accipiendū est Epist. XXXIX. lib. XII. & Epist. XXV. lib. XIII. ad Attic. Plinius Epist. XXVII. *Deserta inde & damnata solitudine domus, totâque illi monstro relicta,* PROSCRIBEBATVR *tamen*, SEV QVIS EMERE, SEV QVIS CONDVCERE *ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit* TITVLVM, &c. DIES verò AVCTIONIS interdū PROFEREBATVR, teste Cic. Ep. XIII. & XIIII. lib. XIII. ad Attic.

Auctiones autem coram Argentariis factas, qui in Tabulas pretia adiectionésque referebant, docent Cic. pro Cœcina, Seneca in præfatio. Controuersiar. & Quintilian. lib. XI. cap. II.

Per Argentarios etiam venditiones factas, Vlpian. in L. Item videndum, D. de heredit. petit. cum Scæuola in L. filiæ, D. de solutionib. & Suetonio in Nero. cap. V. indicat

Enimuero cùm in ea causa erant debitoris bona, vt venirent, Prætor à creditoribus aditus, proscribi venditionem legibus & condicionibus quibus videretur, permittebat. Quo facto Tabulâ propositâ in hanc sententiam Theophil. Instit. de successio. bonor. scribit. Καὶ ἐγίνετο προγραφὴ ἐν τοῖς ἐμφανεστάτοις τῆς πόλεως μέρεσι ταῦτα δηλοῦσα. Ο δεῖνα ἐξεώσθη ἡμέτερος ὑπάρχων, εἰς αἰτίαν ἐνέπεσε δόλου πράσεως. ἡμεῖς κελεύομεν ὅστις τὴν τοῦ δεῖνος πιπράσκομεν πολυτελειαν. Ωνητὴς ὁ βουλόμενος πρὸς τῷ. εἶτα ὀλίγων παρεμφαινομένων ἡμερῶν ἐγίνετο ἡ τῆς πράσεως ἐκβασις, ἐν ᾗ ἐπέτρεπον τὸ ποιήσασθαι legem bonorum venditorum, Τοῦτ' ἔστιν, ὅρον τῶν ὠνουμένων. λοιπὸν γὰρ τῇ εἰρημένῃ προγραφῇ προσετίθεσαν πάλιν. Ο δὲ προφέρων ἕκαστον λαβεῖν νομίσματα. Tunc verò, vt ibidem subiicit, creditores vnum aliquē ex se ipsis qui auctioni præesset, legebant, qui MAGISTER dicebatur.

Debitore vtique fraudationis causa, & in fraudem creditorum latitante, LIBELLOS DE EO IN CELEBERRIMIS VRBIS LOCIS PROPOSITOS, AC BONIS EIVS SVSPENSOS inuenio, quos eorum amici procuratorésve qui absentē defendere, vel pro eo soluere parati erant, deiiciebant. Sic Cicero pro Quintio, de eius bonis proscriptis agens. *De quo*, ait, LIBELLI IN CELEBERRIMIS VRBIS LOCIS PROPONVNTVR Et alias: LIBELLOS, *Sex. Alfenus* PROCVRATOR, *P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Nœuij*, DEIICIT. Et postea: *Ergo affuit, non passus est*, LIBELLOS DISIECIT. Seneca lib. IIII. de Benefic. cap. XII. *Spōdeo pro iudicato*, & SVSPENSVM AMICI BONIS LIBELLVM DEIICIO, *creditoribus eius me obligaturus, vt possim seruare* PROSCRIPTVM.

Hoc amplius ea quæ publicè venibant, non PRÆCONIS modo VOCI, sed & HASTÆ SVBIICIEBANTVR, hastáq; posita, præcone prædicāte, ei qui licitatione vicisset, addicebantur. Cic. lib. II. Officior. HASTAM *in foro* PONERE, ET BONA *ciuiū* VOCI SVBIICERE PRÆCONIS. Sic HASTA POSITA pro æde Iouis Statoris, bona Cn. Pōpeij Magni voci accensa sunt his verbis. Καὶ ἐδημεύθη πᾶν, ὃ εἰς τὸ πρατήριον ἐξετέθη, ᾧ τῇ τοῦ κήρυκος φωνῇ ἀπεκηρύχθη, ἵνά τις αὐτὰ ἀγοράσῃ. Hinc & HASTAM PRÆCONIS dixit Cic. Oratio. de lege Agrar. & HASTAM VENDITIONIS, Philipp. II. ET EMPTIONEM AB HASTA, Epist. III. lib. XII. ad Attic. Valer. Max. lib. VI. c. III. *Bona adolescētis* HASTÆ SVBIECIT. Seneca

Seneca lib I. de ira cap. II. *Videbis principum sub ciuili* HASTA *capita* VENALIA. Idem lib. de Consolatio. ad Martiam cap. XX. *Non* HASTAM *Consularia spolia* VENDENTEM. Hinc Iuuenal. Sat. III.

Et præbere caput domina VENALE SVB HASTA.

Macrob. lib. II. Saturnal. cap. II. *Mater Bruti Seruilia cùm pretiosum ære paruo fundum abstulisset à Cæsare* SVBIICIENTE HASTÆ BONA CIVIVM. Paulus ex Festo: HASTÆ SVBIICIEBANTVR, *quæ publicè venundabant: quia signum præcipuum est hasta.* Vetus Horatij interpres in Satyr. VI. lib. I. ad versum, *Si præco paruas. Præcones*, ait, *dicebantur, qui stabant* AD HASTAM, *& enuntiabant pretia allata.*

Sed & captiuos sub hasta veniisse Valer. Max. lib. VI. cap. V. indicat. Ioseph. lib. XIIII. Antiq. Iudaic. cap. XXII. Ὅπως εἴ τινες ἐλεύθεροι, ἢ δοῦλοι ὑπὸ δόρυ ἐπέβησαν.

Præterea more ab antiquis tradito, in his quæ publicè venibant, BONA PORSENÆ REGIS VENDERE se dicebant. Liuius lib. II. *Huic tam pacatæ profectioni ab vrbe regis Hetrusci, abhorrens mos traditus ab antiquis vsque ed nostram ætatem, inter cetera sollemnia, manet,* BONA PORSENÆ REGIS VENDENDI. *Cuius originem moris necesse est aut inter bellum natam esse, neque omissam in pace: aut à mitiore creuisse principio, quàm hic præ se ferat titulus,* BONA HOSTILITER VENDENDI. Plutarch. in Publicola. Διὸ καὶ καθ' ἡμᾶς ἔτι, Πωλοῦντες τὰ Δημόσια, πρῶτα κηρύττουσι, τὰ Πορσίνης λέγοντα.

Pretium porrò emptionis, probis numinis solui debebat. Inde apud Plaut. Persa Act. IIII. Sc. III. qui venalem habebat mulierem post dictas venditionis leges, mandat PROBVM & numeratum ARGENTVM accipi. Tertullian. in lib. de Pœnitentia. *Venditores prius nummum quo paciscuntur, examinant, ne scalptus, nève vasus, ne adulter.* Ea gratia solebāt Nummulario adhiberi, quorū fide numi probarentur. Apul. lib. X. Metamorphos. *Ne forte aliquis istorum quos offers aureorum, nequam, vel adulter reperiatur, in hoc ipso sacculo conditos eos anulo tuo prænota, donec altera die Numulario præsente comprobentur.*

Interdum autem ante pretij solutionem Arræ dabātur, ARRÆ verò nomine, quandoque certa summa, quandoque Anulus dabatur, L. ex empto, §. is qui vina, D. de actionib. empt. L. vlt. D. de lege commiss. L. cuicumque, §. item si institor, D. de institoria. Plinius lib. XXXIII. cap. I. *Argumento est consuetudo vulgi, ad spōsiones etiamnum* ANVLO *exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat* ARRA *velocior.*

Interdum ab emptione iam contracta abibatur & recedebatur. Vlpian. in L. ex empto. §. is qui vina. D. de actionib. emp. *postea cōuenerat*, VT EMPTIO IRRITA FIERET. Pompon. in L. I. D. de rescind. vend. *etiam si conueniat*, VT ABEATVR AB EA VENDITIONE. Paul. in L. si id quod, §. I. D. eo. *Si sine tutoris auctoritate pactus fuerit*, VT DISCEDATVR AB EMPTIONE. Idem in L. si emptio, D. eo. *Si emptio contracta sit, togæ puta, aut lancis, & pactus sit venditor*, NE ALTERVTRIVS EMPTIO MANEAT. Interdum autem vt Nerat. in L. ab emptione, D. de pact. docet, integris omnibus in quæ emptor & venditor inuicem obligati erant, conueniebat, VT AB EO NEGOTIO DISCEDERETVR: Interdū verò in integrum restitutus his quæ venditor præstiterat, cōsentiebant, NE QVID ILLE EO NOMINE EMPTORI PRÆSTARET: vel cùm emptor pretium deberet, cōueniebat venditori cum emptore, VT RVRSVS PRÆSTITIS AB EMPTORE IN RE VENDITA OMNIBVS QVÆ EI VENDITOR PRÆSTITISSET, EMPTOR PRETIVM NON DARET.

Ceterùm & de Tabulis emptionum aliquid subnotare operæpretium erit: de quarum forma hæc B. Ambros. lib. II. in D. Lucæ cap. II. scribit. *Nam si* CONSVLES ADSCRIBVNTVR TABVLIS EMPTIONIS, *quanto magis redemptioni omnium, debuit Tempus adscribi? Habes ergo omnia, quæ in contractibus esse consuerunt:* VOCABVLVM SVMMAM ILLIC POTESTATEM GERENTIS, DIEM, LOCVM, CAVSAM. TESTES *quoque adhiberi solent.* Obsignari autem Tabulas huiusmodi consueuisse dubium non est. Quod & omnium Tabularum quæ publici vel priuati contractus scripturam continebant, commune fuit. Vt autem obsignari Tabulas omnes moris esset, Paul. lib. V. Sententiar. Tit. XXV. perspicuè docet his verbis. *Amplissimus ordo decreuit eas Tabulas, quæ publici vel priuati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, vt in summa marginis, ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt exteriores scripturæ fidē interiori seruent. Aliter Tabulæ prolatæ nihil momenti habent. Auctor autem huius formæ Senatus fuit Neronianis temporibus, quemadmodū Sueton. ostendit in Nero. cap. XVII. cum ait, *Aduersus falsarios tunc primum repertum, ne Tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur.* Inde, *pacta conuenta impressis signis adhibitis ab vtraque parte testibus custodiri*, dixit Seneca lib. III. de Benefic. cap. XV. hoc deinde addito, *In quid isti viri ornati adhibiti sunt, in quid* IMPRIMVNT SIGNA? *Nempe ne ille neget se accepisse, quod accepit.* Eóque modo, *Anulis plus quam Animis* hominum credi queritur. Ausonius Epist. XXIII. ad Paulin. SIGNAVI *autem, non, vt Plautus ait*, PER CERAM ET LINVM *literásque interpretes, sed per Poëticum characterem magis notauimus, vt tanquam* SIGNVM IMPRESSVM *iudicares.* Qui versus Plauti habetur Pseudoli Act. I. Sc. I. Lino verò ad obligandas Tabellas & literas, vsos veteres non illo dumtaxat loco Plautus demonstrat, sed & apertissimè Bacchidib. Act. IIII. Sc. IIII. Illic enim Chrysalus ad scribēdam atque obsignandam Epistolam adferri sibi iubet STYLVM, CERAM, TABELLAS ET LINVM. Ac demum, ibidem.

Cedo, ait, *tu* CERAM AC LINVM *actutum.*

Age OBLIGA, OBSIGNA *cito.*

Obsignatas autem Tabulas anulis signatoriis, vel vnus Plautus Curculio. Act. II. Sc. VLT. idoneus auctor est.

Ad signandum vero amici aduocabantur. Idque inter recepta Romæ officia numerabatur. Tertullian. in lib. de Idololatr. SIGNATÆ SIGNIS *non iam* ADVOCATORVM, *sed Angelorum.* In eóque officio matutinas horas positas ostendit Martial. Epigr. LXX. lib. X. hoc versu. *Nunc ad luciferam* SIGNAT MEA GEMMA *Dianam.* Quin & iurisconsultos ad has obsignationes adhibitos, indicio est quod Cicero lib. I. de Orato. ait, *Cùm* OBSIGNES TABELLAS *Clientis tui, quibus in Tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur.* Cùm autem Tabulas, testationésve consignare permittebant, vel rogabant, vtebantur his verbis, SIGNA, SIGNATE, SIGNENT LICET. Quod præter illum iam ante citatū Ouidij versum, TESTERE LICET: SIGNATE QVIRITES, confirmatur his lib. III. de Ponto Eleg. II. versibus,

Sint hi contenti venia: SIGNENTQVE LICEBIT,
Purgari factum me quoque teste suum.

Martial. Epigr. LXXXIX. lib. IX.

Zenas seruulus est mihi paternus.
SIGNA. *Cras melius Luperce, fiet.*
Nunc SIGNAT *meus* ANVLVS *lagenam.*

Planè Iustinianus, vt Iulian. Antecessor Cōstitut. XLII. scriptum reliquit, publica omnia instrumenta huiusmodi initium totius suæ scripturæ habere constituit, IMPERANTE ILLO, DIVO AVGVSTO: IMPERII ANNO ILLO. Et post hæc inseri CONSVLVM quoque appellationem.

Atque vt hunc de emptionibus & venditionibus locum concludamus, admonendi sumus Res omnes quæ in commercio erant, aut MANCIPI fuisse, aut NEC MANCIPI. RES MANCIPI Vlpiano interprete, erāt prædia tā rustica quàm vrbana in Italico solo sita: Item iura prædiorum, rusticorum: velut via, Iter Actus, Aqueductus. Præterea, serui, & quadrupedes quæ dorso collóve domabantur: velut Boues, Muli, Equi, Asini. Prædia verò prouincialia, & feræ bestiæ, Res nec Mancipi censebantur.

Enimvero res Mancipi non nisi NEXV, vel, IN IVRE CESSIONE, abalienari ritè poterant. Cic. Topic. ABALIENATIO *est eius rei quæ* MANCIPI *est, aut traditio alteri* NEXV, *aut in* IVRE CESSIO, *inter quos ea iure ciuili fieri possunt.* Idcirco autem addit, *inter quos ea iure ciuili fieri possunt*, quia, vt idem Vlpianus tradit, non nisi inter ciues Romanos, & Latinos colonarios, Latinósque Iunianos, eósq; peregrinos quibus commercium datum erat mancipatio, quæ propria erat species alienationis rerum Mancipi, locum habebat. Idem Cic. Orat. de Haruspic. respons. *Multæ sunt domus in hac vrbe, P. C. atque haud scio an pænè cunctæ*, IVRE OPTIMO, *sed tamen priuato, iure hereditario, iure* AVCTORITATIS, *iure* MANCIPII, *iure* NEXI. Idem Topic. *Vt mancipia quæ sunt facta dominorum* NEXV. NEXVM autem, vt idē Cic. lib. III. de Orato. interpretatur, appellabant, quod per libram gerebatur. Similitérque, vt Fest. Pomp. tradit, NEXVM Gallus Ælius definiebat, quodcumque per æs & libram gerebatur. Per æs autem & libram res olim dominum mutabant Mancipatione, quæ propria erat species alienationis rerū Mancipi: cuius ritum quoniam olim lib. I. Select. Antiq. exposuimus, hoc loco sollemnia dumtaxat verba quæ in Mancipando interueniebant, attingam: ex quibus, Varro lib. IIII. de lingua Lat. & Fest. Pomp. in voce, *Rodus*, hæc commemorant, RAVDVSCVLO LIBRAM FERITO. Is etiam qui mancipio accipiebat, vt ex Gaio Boëtius refert, æs tenens ita dicebat, HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. ISQVE MIHI EMPTVS ESTO HOC ÆRE, ÆNEAQVE LIBRA. Eáque sunt CERTA VERBA, quibus factam Mancipationē Vlp. Tit. XIX. scribit. Quo ritu non serui modo abalienari, sed & filiifa. emācipari, necnō in adoptionem dari solebant. Atque hoc modo MANCIPIO DARI res dicebantur. Quo genere loquendi vtuntur cùm Plautus non semel, tùm Cic. Epist. L. lib. XIII. ad Attic. Seneca lib. III. de Benefic. cap. XX. & Epist. LXXIII. lib. X. Lucret. lib. III.

Vitáque MANCIPIO *nulli* DATVR, *omnibus* VSV.

Id est, κεκτῆσθαι non κτήσασθαι. Curius ad Cicero. lib. VII. Familiar. *Sum enim* κεκτῆσθαι *mèa tuus*, κτήσασθαι *Attici nostri. Ergo fructus est tuus*, MANCIPIVM *illius.* Ex quibus verbis apparet κεκτῆσθαι nomine vsum seu fructum, κτήσασθαι Mancipium, cuius perpetuus vsus est, significari. Plutarch. Περὶ Ἀδελεοχάμ. κεκτῆσθαι δὲ ἡ κτᾶσθαι σε μέσῳ κεῖσθαι κοινὴν. Seneca lib. V. de Benefic. cap. XIX. *Idem de seruo dicam:* MEI MANCIPII *res est.* Ouid. lib. IIII. de Ponto Eleg. V.

Pro quibus vt meritis referatur gratia, iurat
Se fore MANCIPIVM *tempus in omne* TVVM.

Quem versum lubens ita emendauerim, *Se fore Mancipio tempus in omne tuum*, prout scripsisse Ouidium mihi quidem fit verisimile. Nam & eodem sensu Eleg. XV. lib. IIII. dixit,

Méque TVVM LIBRA *norit* ET ÆRE *magis.*

Id est, magis quam per æs & libram emptum.

Emptioni & venditioni, de qua tot hactenus sermones habuimus, proxima erat Locatio & Conductio. Nam & solo consensu vtraque contrahebatur: & vt illa, simul atque de re & pretio conuenisset, ita hæc, statim atque de re & mercede seu pensione cōuenisset, perficiebatur. Locabatur autē vel Domus, vel Fundus, vel Opus faciendum, vel Vectigal. Ædium conductor INQVILINVS: Fundi, COLONVS: Operis, REDEMPTOR: Vectigalis, PVBLICANVS, vel MANCEPS dicebatur. In locatione ædium caueri lege solebat, VT QVÆ IN HABITATIONEM INTRODVCTA, IMPORTATA, IBI NATA, FACTAVE ESSENT, ea pignori locatori pro mercede habitationis essent, L. I. D. de migrando. Sed & si de ea re nihil conuenisset, tacitè tamē id conuentum accipi solebat, vt perinde tenerentur INVECTA ILLATA, ac si specialiter conuenisset, L. eo. iure, L. licet, D. in quib. caus. pign. L. Item quia, D. de pactis, L. certi iuris, C. de locato. Nec pro pensionibus solùm, sed & si deteriorem habitationē culpa sua inquilinus fecisset, quo nomine ex locato cum eo actio esset, INVECTA ET ILLATA pignori erant obligata, L. II. D. in quib. caus. pign. Non modo autē ædibus, verumetiā horreis locatis, tacita conuentio de inuectis illatis, ex Neruæ sententia locum habebat, L. si horreum, D. in quib. caus. Enimuero horreis locatis, interdum dominus, seu locator, eorum CVSTODIAM in se RECIPIEBAT, eámque repromittebat, L. dominus, L. cùm in plures, §. vlt. D. locati, L. ex Diui, C. de locato. Interdum secus. Labeo in d. L. cùm in plures, §. locator. *Locator horrei propositum habuit*, SE AVRVM, ARGENTVM, MARGARITAM, NON RECIPERE SVO PERICVLO.

Planè Inquilinos Idib. Quintilibus migrare solitos non insubtiliter Ant. Augustinus idem obseruauit ex L. cùm ab eo, D. de contrah. emptio. L. qui balneum, D. qui potior. in pigno. L. cùm in plures. D. locati. Cicero. Epist. III. lib. II. ad Q. Frat. Sueto. in Tiber. cap. XXXV. Martiale Epigr. XXXII. lib. XII. Eóque allusisse videri potest Albutius apud Senecam Controuers. II. lib. VII. cùm ait, *Ecquid tuto lateo? Nunquid mutandus est locus ineptè ab Idibus?*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fundus verò certa pensione colendus locabatur, L. quidam fundum, D. locati. Et lex conductionis dicebatur, secundum quam omnia facere conductor debebat: & ante omnia, curare VT OPERA RVSTICA SVO QVOQVE TEMPORE FACERET, NE INTEMPESTIVA CVLTVRA DETERIOREM FVNDVM FACERET. L. si merces, §. conductor, D. locati. Atque adeò interdum conuenisse VT SI NON EX LEGE FVNDVS COLERETVR, RELOCARE EVM LICERET, ET QVO MINVS LOCARETVR, HOC DOMINO PRÆSTARETVR, docet L. ea lege, D. locati. In locatione certè agrorum caueri solitum, NE BIENNIO CONTINVO, FARREO SPICO, id est aristato, SERERENTVR, ex Sex. Pomp. didici, cuius ipsamet verba apponam. RESTIBILIS, ait, AGER, *est qui biennio continuo seritur farreo spico, id est aristato. Quod ne fiat,* SOLENT QVI PRÆDIA LOCANT EXCIPERE. Fundo autem locato, interdum eius INSTRVMENTVM ÆSTIMATVM colono dabatur, L. cùm fundus, D. locati. Locatione verò exptimi solebat, VT SI QVA LVE TEMPESTATIS, VEL ALIO COELI VITIO DAMNA ACCIDISSENT, AD ONVS COLONI PERTINERENT, L. licet, C. de locato. Sic & in L. si quis domum, §. Iulianus, D. locati, ita quis fundum locasse proponitur, VT ETIAM SI QVID VI MAIORE ACCIDISSET, HOC EI PRÆSTARETVR. Dominum etiam excepisse in fundi locatione, VT FRVMENTI CERTVM MODIVM CERTO PRETIO ACCIPERET, Vlpian. refert in L. sed addes, §. si dominus, D. eod. Ad hæc Paulus in L. quæro, §. 1. D. eod. Inter locatorem fundi & conductorem conuenisse memorat, NE INTRA TEMPORA LOCATIONIS, SEIVS CONDVCTOR DE FVNDO INVITVS REPELLERETVR: ET, SI PVLSATVS ESSET, POENAM DECEM PRÆSTARET TITIVS LOCATOR SEIO CONDVCTORI, VEL SEIVS CONDVCTOR, SI INTRA TEMPORA LOCATIONIS DISCEDERE VELLET, ÆQVE DECEM TITIO LOCATORI PRÆSTARE VELLET.

In fundorum planè locationibus lex dici solebat, VT OB MERCEDEM FRVCTVS PIGNORI ESSENT, L. si seruus communis, §. Locaui, D. de furt. Gaius etiã in L. potior, §. si colonus, D. qui potior. in pigno. *Si colonus,* ait, *conuenerit,* VT INDVCTA IN FVNDVM, ILLATA, IBI NATA, PIGNORI ESSENT. Labeo in L. cum colono, D. quib. mod. pign. *Cum colono tibi conuenit,* VT INVECTA, IMPORTATA PIGNORI ESSENT, DONEC MERCES TIBI SOLVTA, AVT SATISFACTVM ESSET. Vlpian. in L. si inter, D. de pignorib. *Si inter colonum & procuratorem meum conuenerit de pignore.* Sed & citra conuentionem, ea quæ voluntate dominorum coloni in fundum conductũ induxerant, pignoris iure tenebantur, L. certi iuris, C. de locato. Mercedis etiam nomine fideiussorem à colono accipi cõsueuisse, Labeo docet in d. L. cùm à colono. Fideiussores quoque conductionis datos ostendit, L. quæro, D. locati. Paul. in L. si à colono, D. de fideiussorib. *Si à colono stipulatus, fideiussorem acceperis, stipulatio est plurium pensionum.* Fideiussores autem à colonis datos etiam ob pecuniam dotis prædiorum teneri prudentibus placuit, cùm ea quoque species locationis vinculum ad se traheret, L. amissi, D. de fideiussorib.

Illud in prædiorum Rusticorum locatione excipi solebat, COLONVS IN AGRO SVRCVLARIO CAPRA NATVM NE PASCAT quemadmodũ Varro lib. I. de re Rust. cap. II. auctor est. *Atque,* inquiẽs, *leges colonicas tollis, in quibus scribimus,* COLONVS IN AGRO SVRCVLARIO NE CAPRA NATVM PASCAT. Quod & iterum tradit lib. II. cap. III. his verbis quibus ei de capris sermo est. *Studiosè enim de agrestibus fructibus pascuntur, atque in locis cultis virgulta carpunt. Itaque à carpendo Capræ nominatæ sunt. Ob hoc in lege locationis fundi* EXCIPI SOLET, NE COLONVS CAPRA NATVM IN FVNDO PASCAT. *Harum enim dentes inimici sationi.* Et certè perpetua febri capras laborare creditum est, earumq; saliuam fructibus esse venenum. Vnde Virgil. lib. II. Georgic.

—Aut vrentes culta capellas.

Vbi Seruius. *Omne enim quod momorderint, vrunt & exsiccant. Vnde est, Et admorso signata in stirpe cicatrix.* Qui versus ex eodem libro petitus est. Idem in lib. II. Georgic. ad versum,

—Baccho

—Baccho caper omnibus horis,
Cæditur —

Æsculapio per contrarietatem, ait, capram immolari, qui est deus salutis, quum capra numquam sine febre sit. Plinius lib. VIII. cap. L. de capris agens. *Morsus earum arbori exitialis: oliuam lambendo quoque sterilem faciunt: eáque ex causa Mineruæ non immolantur.* Idem lib. XII. cap. XVII. Capras *maleficum frondibus animal* vocat. Rursusque lib. XVII. cap. XXV. & lib. XV. cap. VIII. Oleam, si eam capræ lambendo contigerint, depaciuntque, sterilescere ex Varrone tradit. Eáque de causa Flamini Diali capram tangere nõ licebat, quod de eo Agellius lib. X. cap. XV. & Plutarch. ἐν Αἰτίοις memoriæ prodiderũt.

Atque adeo in legibus locationum interdum scriptum, NE COLONVS IN AGRO SVRCVLARIO PASCERET, PECVS QVODDAM, Varro lib. I. de re Rust. cap. II. significat, eiúsque rei hanc causam adfert. *Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ, ac veneno: vt istæ quas diximus, capræ.* Sed & in lege quadam locationis scriptum Alfenus narrat, REDEMPTOR SILVAM NE CÆDITO, NEVE CINGITO, NEVE DEVRITO: NEVE QVEM CINGERE CÆDERE, VRERE SINITO. L. in lege D. locati.

Præterea Colonus villarum curam agere debebat, VT EAS INCORRVPTAS REDDERET. L. si merces, §. conductor D. locati. Inde Alfenus in L. qui insulam §. vlt. D. eo. *colonus villam hac lege acceperat,* VT INCORRVPTAM REDDERET, PRÆTER VIM, ET VETVSTATEM. Colonis etiam prædiorum lege locationis denuntiari solitum, VT INNOCENTEM IGNEM HABERENT, indicat L. si quis domum, §. si colonis, D. eo. Quinimo interdum conuenebat, NE PENITVS IGNEM CONDVCTOR HABERET. Vlpian. in L. videamus, §. 1. D. locati. *si hoc in locatione conuenit,* IGNEM NE HABETO. Inter locatorem etiam & conductorem conuenisse, NE IN VILLA VRBANA FOENVM COMPONERETVR, idem Vlpian. narrat in d. L. videamus, §. vlt. Colonorum autem duo genera erant. Aut enim PARTIARII erant, aut NVMIS COLEBANT, & ad pecuniam numeratam conducebant, L. si merces §. vis maior, D. locati, L. si apes D. de furt. L. licet C. de locato. Plin. Epist. XXXVII. lib. IX. *Non* NVMIS, *sed* PARTIBVS LOCEM. Interdum etiam fundus, quo facilius emptorem inueniret, in duas partes locabatur, L. Gaius Seius, §. vlt. D. de leg. II. Fundum præterea pastinandum locatum, narrat L. semper, §. 1. D. quod vi aut clam.

A kalendis verò Martiis locationes prædiorum vt plurimum incipiebant, quemadmodum Papinianus indicat in L. diuortio D. Solu. matrim. Pensiones etiam iisdem kalendis inferri consueuisse, apertè significat L. defuncta, D. de vsufr. Planè tam vrbanorum quàm rusticorum prædiorum locationes in lustrum seu quinquennium fieri moris erat. Cuius rei argumenta sunt hæc in Pandectis. Paul. in L. Si filio fam. §. vlt. D. Solu. matrim. *Si vir in* QVINQVENNIVM LOCAVERIT FVNDVM. Et in L. Ei cui D. de liberat. leg. *Ei cui* FVNDVM IN QVINQVENNIVM LOCAVERAM, *legaui.* &c. Vlpian. in L. si quis domum, §. hic subiungi, D. loca. *Si fructuarius* LOCAVERIT FVNDVM IN QVINQVENNIVM. Paul. in L. si in lege, §. si domus, D. eo. *Si* DOMVS, VEL FVNDVS IN QVINQVENNIVM PENSIONIBVS LOCATVS SIT. Idem in §. colonus ead. L. *Si ei frui non liceat, totius* QVINQVENNII *nomine rectè aget.* Sic & in L. item quæritur, §. qui impleto, D. eo. *Et si* LVSTRVM *fortè ab initio fuerat conductioni præstitutum.* Et in L. si quis nec causam §. vlt. D. si cert. pet. *Nam & si colonus post* LVSTRVM *completum fructus perceperit.* Et in L. si seruus, D. de stipulatio. seruo. *Nam & si in annos fortè* QVINQVE LOCATIO *facta sit.* Hinc & in L. qui per collusionem, D. de actionib. emp. *Colonum & QVINQVENNII* PENSIONES *in fidem suam recipiat.* Plinius Epist. XIII. lib. IX. de colonis suis & villicis agens. *Nam priore* LVSTRO *quamquam post magnas remissiones reliqua creuerunt.* Eodémque modo publica locari consuerant. Callistrat. in L. non intelligitur, §. cùm quinquennium, D. de iu. fis. *Cùm* QVINQVENNIVM *in quo quis pro publico conductore se obligauit, excesserit.* Et mox: *Forte vt si peracto* LVSTRO *discedere*

Universidad de Deusto
Biblioteca

voluerint, non teneantur. Labeo in L. qui quattuor, §. qui hortos D. de leg. III. *Qui hortos publicos à Repub. conductos habebat, eorum hortorum fructus, vsque ad* LVSTRVM *quo conducti essent, Ausidio legauerat.* Imp. Alexander in L. si cùm Hermes C. de loca. *Si cùm Hermes vectigal octauarium* IN QVINQVENNIVM *continuum conduceret.*

Opus verò faciendum aliis atque aliis legibus locabatur. Paul. in L. Item si pretio, §. cùm insulam, D. locati *Cùm* INSVLAM ÆDIFICANDAM LOCO, VT SVA IMPENSA CONDVCTOR OMNIA FACIAT. Et interdum quidem OPVS AVERSIONE LOCABATVR: interdum verò ita, VT IN PEDES MENSVRASVE CERTA MERCES PRÆSTARETVR, L. Opus D. locati. Iauolenus in L. Ea lege, §. locaui D. locati. LOCAVI OPVS FACIENDVM, ITA VT PRO OPERE REDEMPTORI CERTAM MERCEDEM IN DIES SINGVLOS DAREM. Aliàs proponitur is qui ædem faciendam locauerat in lege dixisse, QVOAD IN OPVS LAPIDIS OPVS ERIT, PRO LAPIDE, ET MANV PRETIO REDEMPTORI IN PEDES SINGVLOS, SEPTEM DABIT, L. qui insulam, §. qui ædem, D. eo. tit. Legibus certè operum faciendorum, vulgò comprehendi solitum, VT OPVS ARBITRIO LOCATORIS FIERET, EIVSQVE PROBATIO AVT IMPROBATIO LOCATORIS, VEL HEREDIS EIVS ESSET, colligitur ex L. cùm in plures, §. lege dicta, D. locati L. veluti D. pro socio. Hinc in L. Si in lege, D. locati, *Si in lege locationis comprehensum est*, VT ARBITRATV DOMINI OPVS ADPROBETVR. Similiter in L. Ea lege, §. locaui D. eo. tit. *Si ita opus locasti*, VT BONITAS EIVS TIBI A CONDVCTORE APPROBARETVR. Sic & in L. si stipulatus es, D. de fideiussorib. *Stipulatus es*, OPVS ARBITRATV TVO ANTE CERTAM DIEM FIERI: QVOD SI EFFECTVM NON ESSET, QVANTI VT EFFICERETVR OPVS LOCASSES, TANTI FIDEIVSSORES ACCEPISTI. Nam & diem adiici consueuisse intra quem opus fieret: aut nisi factum esset, quanti locatoris interesset, conductor solueret, ostendit Labeo in L. Insulam, §. 1. D. locati. *In locatione*, ait, *operis erat dictum* ANTE QVAM DIEM EFFICI DEBERET. *Deinde*, SI ITA FACTVM NON ESSET, QVANTI LOCATORIS INTERFVISSET, TANTAM PECVNIAM DARI CONDVCTOR PROMISERAT. Quin & interdum lege operis locandi cautum, VT SI AD DIEM OPVS EFFECTVM NON ESSET, RELOCARE ID LICERET, indicio est L. Item quæritur, §. si in lege D. locati.

Extat verò Neapoli, Lex operi faciundo dicta in hæc verba. AB COLONIA DEDVCTA ANNO XC. NEVEIDIO N. F. M. PVLLIO DVOVIR. P. RVTILIO C. N. MALLIO COS. OPERVM LEX II.

LEX PARIETI FACIENDO, IN AREA QVÆ EST ANTE ÆDEM SERAPI TRANS VIAM. QVI REDEMERIT PRÆDES DATO, PRÆDIAQVE SVBSIGNATO DVVMVIRVM ARBITRATV.

IN AREA TRANS VIAM PARIES QVI EST PROPTER VIAM, IN EO PARIETE MEDIO OSTIEI LVMEN APERITO, LATVM P. VI. ALTVM P. VII. FACITO. EX EO PARIETE ANTAS DVAS AD MARE VORSVM PROICITO, LONGAS P. II. CRASSAS P. I. INSVPER ID LIMEN ROBVSTVM, LONGVM P. VIII. LATVM P. I. ALTVM P. S. IMPONITO. INSVPER ID ET ANTAS, MVTVLOS ROBVSTOS II. CRASSOS S. ALTOS P. I. PROICITO, EXTRA PARIETEM IN VTRAMQVE PARTEM P. IV. INSVPER SIMAS PICTAS FERRO OFFIGITO. INSVPER MVTVLOS TRABICVLAS ABIEGNEAS. II. CRASAS QVOQVE VERSVS. S. IMPONITO, FERROQVE FIGITO, INASSERATO, ASSERIBVS ABIEGNEIS SECTILIBVS, CRASSEIS QVOQVE VERSVS: DISPONITO NE PLVS S. OPERCVLAQVE ABIEGNEA IMPONITO EXTIGNO PEDARIO, FACITO ANTEPAGMENTA ABIEGNEA LATA S. CRASSA. EE. CVMATIVMQVE IMPONITO FERROQVE PLANO FIGITO, PORTVLAQVE TECITO TEGVLARVM ORDINIBVS SENEIS, QVOQVE VERSVS TEGVLAS PRIMORES OMNES IN ANTEPAGMENTO

MENTO FERRO FIGITO, MARGINEMQVE IMPONITO. EISDEM FORES CLATRATAS II. CVM POSTIBVS ESCVLANEIS, IACITO, STATVITO, OCCLVDITO, PICATOQVE. ITA VT EI AD ÆDEM HONORVS FACTA SVNT. EISDEM MACERIA EXTREMA, PARIES QVI EST, EVM PARIETEM CVM MARGINE ALTVM FACITO, P. X. EISDEM OSTIVM INTROITV IN AREA QVOD NVNC EST, ET FENESTRAS QVÆ IN PARIETE, PROPTER EAM AREAM SVNT, PARIETEM OBSTRVITO. ET PARIETI QVI NVNC EST PROPTER VIAM, MARGINEM PERPETVOM IMPONITO, EOSQVE PARIETES MARGINESQVE OMNES, QVÆ LITA NON ERVNT CALCE HARENATO, LITA POLITAQVE ET CALCE VDA DEALBATA RECTE FACITO. QVOD OPVS STRVCTILE FIET IN TERRA, CALCIS RESTINCTÆ PARTEM QVARTAM INDITO: VIVÆ MAIOREM CÆMENTA STRVITO, QVAM QVÆ CÆMENTA ARDA. PENDAT P. XV. NIVE ANGOLARIA ALTIOREM. ::ξ. FACITO, LOCVMQVE PVRVM PRO EO OPERE REDDITO. EIDEM SACELLA, ARAS, SIGNAQVE QVÆ IN CAMPO SVNT, QVÆ DEMONSTRATA ERVNT, EA OMNIA TOLLITO, DEFERTO, COMPONITO, STATVITOQVE, VBEI LOCVS DEMONSTRATVS ERIT, DVVMVIRVM ARBITRATV.

HOC OPVS OMNE FACITO ARBITRATV DVOVIR. ET DVOVIRATIVM, QVI IN CONSILIO ESSE SOLENT PVTEOLIS, DVM NI MINVS VIGINTI ADSIENT, CVM EA RES CONSVLETVR. QVOD EORVM VIGINTI IVRATI PROBAVERINT, PROBVM ESTO. QVOD EI IMPROBARINT, IMPROBVM ESTO.

DIES OPERIS K. NOVEMBR. PRIMEIS. DIES PECVN. PARS DIMIDIA DABITVR, VBEI PRÆDIA SATIS SVBSIGNATA ERVNT. ALTERA PARS DIMIDIA SOLVETVR, OPERE EFFECTO, PROBATOQVE. C. BLOSIVS. Q. F. S. H. IDEM PRÆS.

Q. FVFICIVS Q. F.
CN. TETEIVS Q. F.
C. GRANIVS C. F.
T. CRASSICIVS.

In antiquis certè inscriptionibus crebro occurrũt, verba hæc, FACIENDVM CVRAVERVNT, IDEMQVE PROBAVERVNT. Eóque pertinet legis Iuliæ repetundarum caput, quod Macer in L. lex Iulia, D. de L. Iul. repet. ita exequitur. *Illud quoque cauetur, Ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, adprehendendũ, sarta tecta tuenda, antequam perfecta* PROBATA, *præstita* LEGE *erunt*, id est secundum legem in locatione operis dictam. Huius generis lex à Cicero lib. III. in Verr. memoratur, quæ Titulum præfert huiusmodi, LEX OPERI FACIVNDO IVNII PVPILLI, QVAM C. VERRES PRÆTOR VRBANVS ADDIT. Sic enim castigandum hoc principium existimo, in quo passim, *ex operefaciũdo*, cùm vitio legitur. Legis autem dictæ verba sunt hæc. QVI DE L. MARTIO, M. PERPENNA CENSORIBVS REDEMERIT, EVM SOCIVM NE ADMITTO, NEVE EI PARTEM DATO, NEVE REDIMITO. SI QVID OPERIS CAVSA RESCIDERIS, REFICITO. QVI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI EI QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. HOC OPVS SVO QVOQVE BONO FACITO. REDIVIVA SIBI HABETO. Illud etiam addi solitum Cicero eodem loco ostendit, VT OPTIMA CONDITIONE ESSET IS, CVIVS EA RES ERAT, CVIVS PERICVLVM. Fest. Pomp. *Sartè ponebant pro integrè: Ob quam causam opera publica quæ locantur, vt integra præstentur*, SARTA TECTA LOCANTVR. *Etenim Sarcire est integrum facere.* Idem Fest. *Produit* interpretatur, *porro dederit*, vt est *in lege Censoria* PORTICVM SARTAM TECTAMQVE HABETO, PRODITO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exegisse etiam SARTA TECTA Censores, Liuius lib. XLII. ita scribit, *Censorem moribus regendis creatum, cui* SARTA TECTA EXIGERE *sacris publicis & loca tuenda more maiorum traditum esset.* Idem lib. XLV. de Graccho & Claudio Censoribus. *Petentibus, vt ex instituto ad* SARTA TECTA EXIGENDA, *& ad* OPERA QVÆ *locassent*, PROBANDA, *anni & bimensis tempus prorogaretur.* Cic. lib. III. in Verr. *Quum L. Octauius, Cæsar Aurelius Coss. ædes sacras locauissent, neque potuissent* OMNIA SARTA TECTA EXIGERE.

Villam autem nouam ab solo ædificandam ita locandam esse, Cato de re Rust. cap. XIIII. monet, vti faber hæc quæ sequuntur faciat. PARIETES OMNES (VTI IVSSITVR) CALCE ET CEMENTIS, PILAS EX LAPIDE ANGVLARI, TIGNA OMNIA, QVÆ OPVS SVNT, LIMINA, POSTES, IVGVMENTA, ASSERES, FVLMENTAS, PRÆSEPIS BVBVS HIBERNAS, ET ÆSTIVAS FALISCAS, EQVILE, CELLAS FAMILIÆ, CARNARIA III. ORBEM, AHENA II. HARAS X. FOCVM, IANVAM MAXIMAM, ET ALTERAM QVAM VOLET DOMINVS, FENESTRAS, CLATROS IN FENESTRAS MAIORES, ET MINORES BIPEDALES X. LVMINA VI. SCAMNA III. SELLAS V. TELAS IOGALES DVAS, LVMINARIA VI. PAVLLVLAM PILAM, VBI TRITICVM PINSANT, VNAM, FVLLONICAM VNAM, ANTEPAGMENTA, VASA TORCVLA DVO. HÆ REI MATERIAM, ET QVÆ OPVS SVNT, DOMINVS PRÆBEBIT, ET AD OPVS DABIT: SVCCIDET, DOLABIT, SERRAM I. LINEAM I. MATERIAM DVNTAXAT SECABIT, FACIETQVE. CONDVCTOR LAPIDEM, CALCEM, ARENAM, AQVAM, PALEAS, TERRAM VNDE LVTVM FIAT. SI DE COELO VILLA TACTA SIET, DE EA RE VERBA VTI FIANT. HVIC OPERI PRETIVM AB DOMINO BONO, QVI BENE PRÆBEAT QVÆ OPVS SVNT, ET NVMOS FIDE BONA SOLVAT. IN TEGVLAS SINGVLAS II. INTECTVM SIC NVMERABITVR TEGVLA, INTEGRA QVÆ NON ERIT, VNDE QVARTA PARS ABERIT, DVÆ PRO VNA CONLICIARES QVÆ ERVNT, PRO BINIS PVTABVNTVR: IN ALIIS QVÆ ERVNT, IN SINGVLAS QVATERNÆ NVMERABVNTVR. VILLA, LAPIDE, CALCE FVNDAMENTA SVPRA TERRAM PÆDE, CETEROS PARIETES EX LATERE IVGVMENTA ET ANTEPAGMENTA, QVÆ OPVS ERVNT, INDITO. CETERA LEX, VTI VILLA EX CALCE, CEMENTIS PRETIVM IN TEGVLAS SINGVLAS N. S. LOCO SALVBRI BONO DOMINO HÆC, QVÆ SVPRA PRETIA POSITA SVNT, EX SIGNO MANVPRETIVM ERIT: PESTILENTI, VBI ÆSTATE FIERI NON POTEST, BONO DOMINO PARS QVARTA PRECII ACCEDAT.

Veteres autem, opus Redemptori locatum Quincupeda metiri solitos, vt nunc fit sexcupeda, indicant hi Martialis è lib. XIIII. versus, Quincupedæ Titulum præferentes.

Puncta notis ilex, & acuta cuspide clausa,
Sæpe REDEMPTORIS *prodere* FVRTA *solet.*

Quamquam & Decempedis in dimetiendis ædificiis vsos eos Horatius significat lib. II. Carmin. Ode XV. cùm ait

— Nulla DECEMPEDIS
METATA PRIVATIS, *opacam*
Porticus excipiebat Arcton,

Vbi vetus Comment. *Decempeda*, ait, *regula est decem pedum, ad quos artificibus fabricæ mensura colligitur.* Erant autem & operum & ÆDIFICIORVM MENSORES Romæ, quorum in antiquis Inscriptionibus non semel fit mentio, ex quibus tres adscripsi. Vna est huiusmodi, STATILIO VOL. APRO MENSORI ÆDIFICIORVM. VIXIT ANN. &c. Altera sic habet, DIIS MANIBVS CÆCILII MAXIMI MENSORIS

MENSORIS ÆDIFICIORVM. Tertiæ verba sunt hæc, A. SEMPRONIVS MENSOR ÆDIFICIORVM SIBI ET SEMPRONIÆ HEREDI. Plinius Traiano lib. X. Epistol. *Dispice, domine, an necessarium putes mittere huc* MENSOREM: *Videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si* MENSVRÆ FIDELITER AGANTVR. Cui respondens Traianus, MENSORES, ait, *vix etiam his operibus quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficienter habeo. Sed in omni prouincia inueniuntur.* Postquam verò opus probatum fuerat, in acceptum ab eo cuius probatio fuerat, referebatur. Cic. lib. III. in Verr. *Primò negabat* OPVS IN ACCEPTVM REFERRE *posse.* Et mox ibidem, OPVS IN ACCEPTVM RETVLIT, *quadriennio post, quam diem operi dixerat.*

Illud antiquarum ædium legibus cautum fuisse scio, NE RECENTIORE TRIMA ARENA VTERETVR REDEMPTOR. Idque ex Plinio didicisse me profiteor cuius è lib. XXXVI. Nat. hist. cap. XIII. ipsamet verba ponam: *Intrita quoque* (de arena loquitur) *quò vetustior, eo melior. Vnde & antiquarum ædium legibus inuenitur*, NE RECENTIOR TRIMA VTERETVR REDEMPTOR, Legibus autem ædificiorum scribendis Architectos operam dedisse Vitruius lib. I. cap. I. ostendit, *Item* inquiens, *aquarum ductiones, & cetera quæ sunt huiusmodi, nota sint oportet Architectis, vt antè caueant, quàm instituant ædificia: ne controuersi ex factis operibus patribusfamil. relinquantur: & vt ipse legibus scribendis prudentia cauere possit locatori & conductori.* Varro lib. IIII. de ling. Lat. *Post ædem Saturni in ædificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti.* Calcem autem partiario coquendam qui locabant ita auctore Cato. re Rust. cap. XVI. locabãt, VT CALCARIVS PERFICERET, COQVERET, ET EX FORNACE CALCEM EXIMERET, LIGNA QVE CONFICERET AD FORNACEM: DOMINVS VERO LAPIDEM, ET LIGNA AD FORNACEM QVOD OPVS ESSET, PRÆBERET. Idem Cato cap. CXLIIII. Oleam legendam locari oportere tradit hoc modo: OLEAM COGITO RECTE OMNEM ARBITRATV DOMINI, AVT QVEM CVSTODEM FECERIT, AVT CVI OLEA VENIERIT. OLEAM NE STRINGITO, NEVE VERBERATO INIVSSV DOMINI AVT CVSTODIS. SI ADVERSVS EA QVIS FECERIT, QVOD IPSE EO DIE DELEGERIT, PRO EO NEMO SOLVET, NEQVE DEBEBITVR. OLEAM QVI LEGERINT, OMNES IVRANTO AD DOMINVM, AVT AD CVSTODEM, SESE OLEAM NON SVRRIPVISSE, NEQVE QVENQVAM SVO DOLO MALO EA OLEITATE EX FVNDO L. MANLII. QVI EORVM NON ITA IVRAVERIT, QVOD IS LEGERIT OMNE, PRO EO ARGENTVM NEMO DABIT, NEQVE DEBEBITVR: OLEAM COGI RECTE SATIS DATO ARBITRATV L. MANLII. SCALÆ ITA VTI DATÆ ERVNT, ITA REDDITO, NISI QVÆ VETVSTATE FRACTÆ ERVNT. SI NON ERVNT, REDDET ÆQVAS, AVT ARBITRATV DEDVCETVR. SI QVID REDEMPTORIS OPERA DOMINO DAMNI DATVM ERIT, RESOLVITO. ID VIRI BONI ARBITRATV DEDVCETVR. LEGVLOS QVOT OPVS ERVNT PRÆBETO, ET STRICTORES. SI NON PRÆBVERIT, QVANTI CONDVCTVM ERIT, AVT LOCATVM ERIT, DEDVCETVR, TANTO MINVS DEBEBITVR. DE FVNDO LIGNA ET OLEAM NE DEPORTATO. QVI OLEAM LEGERIT, QVI DEPORTAVERIT, IN SINGVLAS DEPORTATIONES SS. N. II. DEDVCENTVR, NEQVE ID DEBEBITVR. OMNEM OLEAM PVRAM METIETVR. MODIO OLEARIO ASSIDVOS HOMINES QVINQVAGINTA PRÆBETO, DVAS PARTES STRICTORVM PRÆBETO. NEQVIS CONCEDAT, QVO OLEA LEGVNDA ET FACIVNDA CARIVS LOCETVR. EXTRA QVAM SI QVAM SOCIVM IMPRÆSENTIARVM DIXERIT, SI QVIS ADVERSVM EA FECERIT, SI DOMINVS AVT CVSTOS VOLENT, IVRENT OMNES SOCII. SI NON ITA IVRAVERINT, PRO EA OLEA

Universidad de Deusto
Biblioteca

LEGVNDA ET FACIVNDA NEMO DABIT, NEQVE DEBEBITVR EI, QVI NON ITA IVRAVERIT. ACCESSIONES IN MO. ∞ CC. ACCEDIT OLEÆ SALSÆ MO. V. OLEI PVRI. P. IX. IN TOTA OLEITATE. V. ACETI QVADRANTALIA. V. QVOD OLEÆ SALSÆ NON ACCEPERINT, DVM OLEAM LEGENT IN MODIOS SINGVLOS SS. S. S. DABVNTVR. Catoni in vno harum legũ capite adſtipulatur Plinius, qui oliuantibus legem antiquiſſimam fuiſſe, OLEAM NE STRINGITO NEVE VERBERATO, lib. xv. Nat. hiſt. cap. III. ſcribit.

Oleam verò faciendam idem Cato cap. CXIV. hac lege locare opotere tradit: FACITO RECTE ARBITRATV DOMINI, AVT CVSTODIS. QVI ID NEGOTIVM CVRABIT SI SEX IVGIS VASIS OPVS ERIT, FACITO. HOMINES EOS DATO, QVI PLACEBVNT AVT CVSTODI, AVT QVIS OLEAM ILLAM EMERIT. TRAPETI FACITO. SI OPERARII CONDVCTI ERVNT, AVT FACIENDA LOCATA ERIT, PRO EO RESOLVITO, AVT DEDVCETVR. OLEVM NE TANGITO VTENDI CAVSA, NEQVE FVRANDI CAVSA, NISI QVOD CVSTOS DEDERIT, AVT DOMINVS. SI SVMPSERIT, IN SINGVLAS SVMPTIONES SS. N. XL. DEDVCENTVR, NEQVE DEBEBITVR. FACTORES, QVI OLEVM FECERINT, OMNES IVRANTO AVT AD DOMINVM, AVT AD CVSTODEM, SESE DE FVNDO L. MANLII, NEQVE ALIVM QVENQVAM SVO DOLO MALO, OLEVM, NEQVE OLEAM SVRRIPVISSE. QVI EORVM NON ITA IVRAVERIT, QVÆ EIVS PARS ERIT OMNE DEDVCETVR, NEQVE DEBEBITVR. SOCIVM NEQVEM HABETO, NISI QVEM DOMINVS IVSSERIT, AVT CVSTOS. SI QVID REDEMPTORIS OPERA DOMINO DAMNI DATVM ERIT, VIRI BONI ARBITRATV DEDVCETVR. SI VIRIDE OLEVM OPVS SIET, FACITO ACCEDERE OLEVM ET SAL SVÆ VSIONI, QVOD SATIS SIET, VASARIVM VICT. II.

Vinea verò Redemptori partiatio vti danda eſſet, idem Cato cap. CXXVII. ita ſcribit, VINEAM CVRANDAM PARTIARIO, BENE CVRET FVNDVM, ARBVSTVM, AGRVM FRVMENTARIVM. PARTIARIO FOENVM, ET PABVLVM, QVOD BVBVS SATIS SIET, QVI ILLIC SIENT. CETERA OMNIA PRO INDIVISO. Vindemiatoribus verò has olim leges dictas inuenio. VVAM SQVALIDAM NE LEGITO. HANC NE LEGITO RORVLENTAM. Plinius lib. XVIII. cap. XXXI. *Leges ita ſe habent*: VVAM SQVALIDAM (ſic enim emendo) NE LEGITO: *Hoc eſt in eius ſiccitate, ac niſi imber interuenerit*. HANC NE LEGITO RORVLENTAM, *Hoc eſt ſi ros nocturnus fuerit, nec prius quam ſole diſcutiatur*. Idem Plin. lib. XIIII. cap. I. auctor eſt, in Campano agro vites populis implicitas, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cutſu ſcandentes, cacumina æquaſſe, in tantùm ſublimes, vt vindemiator auctoratus, ROGVM AC TVMVLVM EXCIPERET.

Pecora etiam paſcenda locabantur. Vlpian. in L. ſi quis domũ, §. Celſus D. locati. *Si quis* VITVLOS PASCENDOS, *vel ſarciendum quid, poluendúmve conduxit*. Ea nonnunquam partiaria dabantur, Imp. Antonin. in L. ſi paſcenda C. de pact. *Si* PASCENDA PECORA PARTIARIA, *id eſt, vt fœtus eorum portionibus quibus placuit inter dominum & paſtorem diuidantur, Apollinarem ſuſcepiſſe probabitur*. Eos vtique qui, AVIARIA CONDVCEBANT, SI CAVERENT domino, STERCVS VT IN FVNDO MANERET, minoris conduxiſſe, quam quibus id accedebat, Varro lib. V. de re Ruſt. cap. XXXVIII. refert. Nam & ex Auiariis agros ſtercoratos, Plinius lib. XVI. Nat. hiſtor. cap. IX. docet.

Alia inſuper conductionum exempla proferam. Vlpian. in L. item quæritur, §. I. D. loca. *Si* NAVICVLARIVS ONVS VEHENDVM CONDVXERIT. Idem in L. videamus, §. qui vinum, D. eo. QVI VINVM DE CAMPANIA TRANSPORTANDVM CONDVXIT. Velleius Patercul. lib. I. *Mummius tam rudis fuit, vt capta*

capta Corintho, cùm maximorũ artificum perfectas manibus TABVLAS, AC STATVAS IN ITALIAM PORTANDAS LOCARET, *iuberet* PRÆDICI CONDVCENTIBVS, SI EAS PERDIDISSENT, NOVAS EOS REDDITVROS. Præterea GEMMAM INCLVDENDAM aut INSCVLPENDAM LOCATAM refert Vlpia. in L. item quæritur, §. ſi gemma, D. loca. FVLLONI quoque VESTIMENTA POLIENDA, CVRANDAVE, VT & SARCINATORI SARCIENDA LOCABANTVR. Inſtitut. de locato & cond. in prin. L. ſi quis domum, §. Celſus, L. item quæritur, §. ſi fullo, D. eo. L. ſi tibi polienda, D. de præſcript. verb. L. II. D. de condict. caus. da. §. Item ſi Inſtit. de oblig. quæ ex delic. Rerum planè locatarum duo erant genera, vt aut *idẽ redderetur, ſicuti cùm* VESTIMENTA FVLLONI CVRANDA LOCARENTVR: *aut eiuſdem generis redderetur*, VELVTI CVM ARGENTVM PVSVLATVM FABRO DARETVR, VT VASA FIERENT: AVT AVRVM, VT ANVLI, L. in nauem, D. loca. *Plerumque autem Artifices conuenire ſolitos*, NON PERICVLO SVO SE FACERE, docet L. ſi ſeruus, §. ſi calicem, D. ad L. Aquil. Idem ead. L. §. vlt. SI TECTORI LOCAVERIS LACVM VINO PLENVM CVRANDVM. Labeo in L. vlt. D. de L. Rodia, SI VEHENDA MANCIPIA CONDVXISTI. Et §. I. ead. L. Si ea *condicione* NAVEM CONDVXISTI, VT EA MERCES TVÆ PORTARENTVR. Et mox: *Cùm ea condicione à te* CONDVXISSET, VT CERTAM POENAM TIBI PRÆSTARET, NISI ANTE CONSTITVTVM DIEM MERCES TVAS EO LOCI EXPOSVISSET, IN QVEM DEVEHENDAS EAS MERCES LOCASSET. Nauem autem Amphorarum duo millium vel AVERSIONE conductam, vel PRO NVMERO IMPOSITARVM AMPHORARVM MERCEDE CONSTITVTA, ibidem Labeo refert: Sic & in L. colonus, §. vlt. D. loca. *Nauem conduxit*, VT DE PROVINCIA CYRENENSI AQVILEIAM NAVIGARET, OLLI METRETIS TRIBVS MILIBVS IMPOSITIS, ET FRVMENTI MODIIS OCTO MILIBVS, *certa mercede*. Sunt & hominis & vehiculi & balinci locati exempla in L. ſi domum, §. I. L. Inſulam, §. quidam, L. cum in plures, §. vehiculum, D. locat. Sequitur de publicorum locatione dicere. Agri publici, certa lege fruendi locabantur, L. I. D. de lo. publ. fruen. Liuius lib. XXVII. HI CENSORES, VT AGRVM CAMPANVM FRVENDVM LOCARENT, *ex auctoritate patrum latum ad populum eſt*. Idem lib. XLII. *Lucretius Trib. pleb. promulgauit*, VT AGRVM CAMPANVM CENSORES FRVENDVM LOCARENT. Paul. in L. eorem, §. I. D. de publican. AGRI PVBLICI QVI IN PERPETVVM LOCANTVR. Agri planè ciuitatum, vt idẽ in L. I. D. ſi ag. vectig. ſcribit vel in PERPETVVM FRVENDI LOCABANTVR, id eſt, *hac lege, vt tamdiu pro his vectigal penderetur, quamdiu neque ipſis qui cõduxiſſent, neque his qui in locum eorum ſucceſſiſſent, auferri eos liceret*, vel ad modicum tẽpus. Illi Vectigales agri vocabantur, L. cum ſpõſus, §. I. D. de publicia, L. ſi finita, §. ſi de vectigalibus, D. de dam. inf. Scæuola in L. lex vectigali, D. de pignorib. *Lex vectigali fundo dicta erat*, VT SI POST CERTVM TEMPVS VECTIGAL SOLVTVM NON ESSET, IS FVNDVS AD DOMINVM REDIRET. Cæſarem vtique cùm inſulæ Cretæ cotorias locarer, legem ita dixiſſe Alfenus narrat, NE QVIS PRÆTER REDEMPTOREM POST IDVS MARTIAS COTEM EX INSVLA CRETA FODITO, NEVE EXIMITO, NEVE AVELLITO. Sanè in publicorũ locatione leges dicebãtur, quibus & populo & cõductori proſpici, ac vectigali ipſi certa forma dari ſolebat, L. II. § ſi publicanus, D. ſi bonor. capt. Cuiuſmodi leges Cẽſorias appellabãt, Cic. lib. V. in Verr. *Cũ locatio fieret, publicani poſtularũt, quaſdã res vt ad legẽ addcrẽt, neq; tamẽ à Cẽſoriis ceteris legibus recederẽt*. Idẽ lib. VII. in eundẽ Verr. Qui *publicos agros arãt, certũ eſt quid ex* LEGE CENSORIA *dare debeant*. Alfenus in L. in lege D. de verb. ſignifi. IN LEGE CENSORIA *portus Siciliæ, ita ſcriptum erat*, SERVOS QVOS DOMO QVIS DVCET SVO VSV, PRO HIS PORTORIVM NE DATO. Cenſoria planè lege publicanis cautum, ſi publico frui per vim aut incurſum hoſtium non poſſent, Cicero Oratio. de prouinc. Conſularib. ſignificat, cùm ait. Qui *publico frui non potuit per hoſtem, hic tegitur ipſa* LEGE CENSORIA. Atque ita Liuius lib. XXIII. plures ſocietates veſtimenta, frumentum, quæque alia opus eſſent, Hiſpanienſi exercitui præbenda conduxiſſe narrat, ſed his legibus: Primũ NE ALII TRIENNIO EO PVBLICANI ESSENT: *deinde, vt* QVÆ IN NAVES IMPOSVISSENT, AB HOSTIVM TEMPESTATISQVE VI, PVBLICO PERICVLO ESSENT. Agros etiã Deorũ immortaliũ in Boeotiæ publicis locãdis, EXCEPTOS FVISSE LEGE CENSORIA, Cic. lib. III. de Nat. deor. refert: Varro quoq; eos qui pec* apud publicanos minimè profeſsũ paſcebãt in legẽ Cẽſoriã cõmiſiſſe, docet lib. II. de re Ruſt. cap. I. his verbis. *Itaq; greges ouiũ longè abigũtur*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex Apulia in Samnium æstimatum, ne si INSCRIPTVM PECVS PAVERINT, LEGE CENSORIA COMMITTANT. Plinius lib. XXXIII. cap. IIII. *Extat* LEX CENSORIA, *Ictimulorum auri fodinæ, qua in Vercellensi agro cauebatur*, NE PLVS QVINQVE MILLIA HOMINVM IN OPERE PVBLICANI HABERENT. Legibus verò Censorijs de PVBLICANORVM PACTIONIBVS aliquid cautum, argumento est quod Cic. Epist. I. ad Q. frat. ait, *Possunt in* PACTIONIBVS FACIENDIS *non legem spectare* CENSORIAM. Solebant enim publicani pactiones cum ciuitatibus, & cum priuatis conficere. Cic. Epist. ad P. Silium lib. XII. Familiar. *Cùm P. Terentio Hispone, qui* OPERAM IN SCRIPTVRA PRO MAGISTRO DAT &c. *Eius summa existimatio agitur, in eo, vt* PACTIONES CVM CIVITATIBVS *reliquis* CONFICIAT. Idem Epist. XIIII. lib. VI. ad Attic. *Deinde* CONFECTÆ PACTIONES PVBLICANORVM. Et Epist. I. lib. VI. de publicanis agens, *Vsuras eorum, quas* PACTIONIBVS *adscripserat, seruauit etiam Seruilius.* Merces autem ad vectigal pertinentes nisi quis apud publicanos professus esset, in commissum cadebant, L. vlt. D. de publican. Quarum professionum fraude atque mendacio multa vectigalibus deperisse, Tertullian. in Apologet. scribit post Quintilianum Declamat. CCCXLII. in qua ille huiusmodi legem Censoriam fingit: QVOD QVIS PER PVBLICANOS IMPROFESSVM TRANSTVLERIT, COMMISSVM SIT. Quæ de re ibidem agens, ait, *Hac ratione Respub. locat, hac necessitate nos conduximus, & pretio vicimus. Et aduersus quales homines conduximus? quamuis pœna sit, quamuis in commissum, veniant ea quæ quis professus non est*, &c. Idem declamat. CCCLIX. aliam eiusdem notæ legem proponit. PRÆTER INTRVMENTA ITINERIS OMNES RES QVADRAGESIMAM PVBLICANO DEBEANT. PVBLICANO SCRVTARI LICEAT. QVOD QVIS PROFESSVS NON FVERIT, PERDAT. MATRONAM NE LICEAT ATTINGERE. Quod caput à Plutarcho legi accepum fertur in lib. περὶ πολυπραγμοσύνης his verbis. Καὶ γὰρ τοὺς Τελώνας βαρυνόμεθα καὶ δυσχεραίνομεν, οὐχ ὅταν τὰ ἐμφανῆ τῆς εἰσαγομένων ἐκλέγωσιν, ἀλλ' ὅταν τὰ κεκρυμμένα ζητοῦντες ἐν ἀλλοτρίοις σκεύεσι καὶ φορτίοις ἀναπτέροντα. κείτοι τοῦτο ποιεῖν ὁ νόμος δίδωσιν αὐτοῖς.

Vt autem eas quæ in vectigalium locatione, ita & quæ operi faciundo, dicebantur leges, CENSORIAS appellatas, Cicero lib. III. in Verr. & Fest. Pomp. in verbo, *Produit*, demonstrant. Legibus planè Censoriis quæ de operum locatione scribebantur, hæc verba, CENSORES ADDIDERVNT, initio adscribi consueuisse, Cicero lib. III. in Verr. docet his verbis. *Quod enim video in multis veteribus legibus*, CN. DOMITIVS, L. METELLVS, L. CASSIVS, CN. SERVILIVS CENSORES ADDIDERVNT. Ad quarum exemplum suam Verres legem ita conceperat. LEX OPERI FACIVNDO QVAM C. VERRES PRÆT. VRBIS ADDIDIT. Proscribi autem, & edici dies solebat, qua opera addicerentur. Cic. lib. III. in Verr. *Locare incipit, non* PROSCRIPTA, NEQVE EDICTA DIE. Sed & dies operi faciundo præstitui consueuerat. Idem eod. lib. DIEM PRÆSTITVIT, *operi faciundo Calendas Decembres.*

Ceterum non tantùm opera publica, & vectigalia, sed & alia Censores publicè olim locabant. In primis certè IOVEM MINIANDVM LOCASSE EOS, Plin. lib. XXXIII. cap. III. tradit. Et benè Plinius ait, *in primis*, quia post initum magistratum non aliam prius rem egisse eos, Plutarchus ἐν Αἰτίοις, testatur his verbis. Διὰτι, οἱ Τιμηταὶ τὴν ἀρχὴν θαλαττόντες, οὐδὲν ἄλλο πρότερον πρᾶττουσι πρῶτον, ἢ τὴν τροφὴν ἀπομισθοῦσι τῆς ἱερᾶς χηνὸς, ἣν τάνωσιν τοῦ ἀγάλματος. Τάνωσις verò ita explicatur, ἡ δὲ τάνωσις τοῦ ἀγάλματος ἀναγκαία· ταχὺ γὰρ ἐξανθεῖ τὸ μίλτινον, ᾧ τὰ παλαιὰ τῶν ἀγαλμάτων ἔχρωζον. A Cēsoribus verò cum Plutarcho Cic. quoque pro Rosc. Amer scribit, Anseribus CIBARIA publicè LOCATA. Plinius lib. lib. X. cap. XXII. *Est & Anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem* CIBARIA ANSERVM *Censores in primis* LOCANT. Arnob. lib. VI. *Cur canes in Capitolio pascitis, cur Anseribus victum alimoniámq; præbetis?*

Hoc

Hoc loco alienum non erit, quædam è Censoriis Tabulis, quas Τιμητικὰ γράμματα Dionys. Halicarn. lib. IIII. vocat. residua verba, colligere. Cic. in Orato. ad Brut. *Iam vt* CENSORIÆ TABVLÆ *loquuntur*, FABRVM ET PROCVM *audeo dicere, non fabrorum & procorum.* PROCVM autem illic, *procerum*, significasse audacter adfirmo, fretus Festi Pompeij auctoritate, cuius verba sunt hæc: PROCVM PATRICIVM, *in descriptione classium quam fecit Ser. Tullius, significat, procerum. Ii enim sunt principes.* Plinius lib. XVIII. cap. III. *Etiam nunc in* TABVLIS CENSORIIS, PASCVA *dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat.* In æstimatione etiam Censoria æs infectum RODVS appellatum, Festus in voce *Rodus* scribit. Sed & in censu, villas omnes ÆDES dictas, Varro lib. IIII. de lingua Lat. auctor est. Idémq; lib. V. è Censoriis tabulis caput quoddam ad Inlicium pertinens adfert. Erant & Censorij libri, quorum Dionys. Halicarnas. lib. I. & Agell. lib. II. cap. X. mentionem faciunt. Sed vt ad vectigalia redeam, LACVS LVCRINVS in vectigalibus primus, Festo teste, locabatur fruendus, boni & ominis & nominis gratia. Vectigalia porrò Censoribus non nisi in conspectu populi Ro. locare licebat, vt Cic. I. de lege Agrar. cōtrà Rull. notat: eáſque locationes, VENDITIONES appellatas, Festus auctor est, quòd velut fructus publicorum locorum venirent. Vectigalia autem in LVSTRVM seu quinquennium locari consueuisse suprà demonstrauimus. A Martio verò mense locari ea moris fuisse, Macrobius lib. I. Saturnal. ca. XII. docet. Ad HASTAM planè ea LOCABANTVR. Columella in Præfatio. lib. I. de re Rust. *Vbi dij*, ait, *cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc* AD HASTAM LOCAMVS, *vt nobis ex transmarinis prouinciis aduehatur frumentum, ne fame laboremus.* Ouid. lib. IIII. de Ponto Eleg. V. de Græcino consule:

Aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
Conspicuum signis cùm premet altus ebur.

Aut POPVLI REDITVS POSITAM COMPONET AD HASTAM. Idem eiusdem lib. Eleg. IX. de eodem Consule:

Nunc LONGI REDITVS HASTÆ SVPPONERE LVSTRI
Credet, & exacta cuncta locare fide.

Cornelius Nepos in vita Attici: AD HASTAM PVBLICAM, *nunquam accessit. Nullius rei neque Præs neque Manceps factus est.* Liuius lib. XXXIX. *Censores edicto submotis* AB HASTA *qui ludificati priorem locationem erant, omnia eadem paululum imminutis pretijs locauerunt.* Idem lib. XLIII. *Censores edixerunt, ne quis eorum, qui Q. Fuluio & A. Postumio Censoribus publica vectigalia, aut vltrò tributa conduxissent,* AD HASTAM SVAM ACCEDERET. Seneca Suasoria VI. *Ciuilis sanguinis Syllana fuit in ciuitatem redijt, &* AD TRIVMVIRALEM HASTAM *pro vectigalibus ciuium Romanorum mortes locantur.* Tertulian. in Apologet. *Sub eadem voce præconis,* SVB EADEM HASTA, *sub eadem eadem adnotatione Quæstoris, diuinitas addicta conducitur.*

Manu verò sublata, licitationi se obtulisse eos qui ad publicorum cōductionem accederent, Festus in verbo *Manceps* ita indicat. MANCEPS *dicitur, qui quid à populo emit, conducítve, quia* MANV SVBLATA SIGNIFICAT SE AVCTOREM EMPTIONIS ESSE, *qui idem* PRÆS *dicitur, quia tam debet* PRÆSTARE *populo, quod promisit, quàm is, pro quo Præs factus est.* Sublato etiam digito licitationes factas, Cic. lib. III. in Verr. ostendit his verbis: *Accurrunt tamen tutores ad tempus:* DIGITVM TOLLIT *Iunius patruus.* B. Ambrosius Epist. I. lib. II. *Sed non ille solùm liber, qui dominum licitatorem non pertulit, aut* TOLLENTEM DIGITVM *non vidit.* Vetus Horatij Commentator ad eum versum, Sat. VIII. lib. II. *Indice monstraret digito. Allusit,* ait, *ad morem licitationis: Erat enim Nomentanus decumanus, & Porcius publicanus. Publicani autem* SVBLATO DIGITO *licitationem vectigalium faciebant.* Ad publicorum autem cōductiones cupidè olim homines accessisse indicat Horatius Epist. I. lib. I. cùm ait.

Pars hominum gestit CONDVCERE PVBLICA.

ATQVE ADEO in huiusmodi locationibus calor licitantium interdum vltrà modum solitæ conductionis vectigalia inflabat, L. locatio D. de publi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

can. Proinde Cæsar, vt à Sueton. in eius vita cap. xx. refertur, cùm publicanos remissionem petentes tertia mercedum parte releuasset, NE IN LOCATIONE NOVORVM VECTIGALIVM IMMODERATIVS LICITARENTVR, propalam monuit. Sed & Asianos qui de Censoribus cõduxerant, questos esse se nimium magno conduxisse, & vt INDVCERETVR LOCATIO postulasse Cic. lib. I. Epist. ad Attic. scribit. Senatus quoque precibus & lachrymis publicanorum qui animosius vectigalia publica licitati erant, victus, LOCATIONES illis factas INDVCI, & DE INTEGRO LOCARI EA iussit, narrante Liuio lib. xxxix. Publicorum autem conductores, PRÆDES dabant. Festus Pomp. PRÆS *est qui populo se obligat, interrogatúsque à magistratu si* PRÆS *sit, ille respondet*, PRÆS. At Varro lib. IIII. de lingua Lat. PRÆDIA *dicta item vt* PRÆDES *à præstando, quod ea pignori data publicè Mancupes fidem præstent.* Idem lib. V. *Itaque* PRÆS *qui* A MAGISTRATV INTERROGATVS IN PVBLICVM VT PRÆSTET. *A quo & cùm respondet, dicitur* PRÆS.

Nec PRÆDIBVS modo, sed & PRÆDIIS populo CAVEBATVR. Cic. lib. III. in Verr. PRÆDIBVS ET PRÆDIIS POPVLO CAVTVM EST. Et paullo pòst: *Ne parum locuples esset? At erat, & esset amplius, si velles* POPVLO CAVTVM PRÆDIBVS ET PRÆDIIS. Inde in illa lege Neapolitana, quam supra protuli, Redemptor prædes dare, & prædia subsignare iubetur. Quòd si Redemptores vel Mancipes fidem fefellissent, prædia venibant. In BONIS autem PRÆDIBVS, PRÆDIISQVE VENDENDIS, omnium Consulum, Censorum, Prætorum, Quæstorum denique illam consuetudinem fuisse, vt OPTIMA CONDICIONE ESSET IS CVIA RES ESSET, CVIVM PERICVLVM, Cic. lib. III. in Verr. scribit. Ad quem locum Asconius Pædian. BONA PRÆDIA, ait, *dicuntur bona satisdationibus obnoxia, siue sint in mancipijs, siue in pecunia numerata:* PRÆDIA *verò, domus, agri. Hæc omnia venduntur, si rationi publicæ locator sartorum tectorum non responderit.*

Verùm ad alia porrò Contractuum genera pergamus. MANDATI autem æquè atque empti, venditi, locati, conducti, obligatio consensu contrahebatur. Ideò per nuntium, vel per epistolam susceptum mandatum poterat. Item siue ROGO, siue MANDO, siue VOLO, siue alio quocumque verbo quis vsus esset, mandati actio erat, L. I. D. mandati. Interdum autem sunt tantùm quis gratia mãdabat, interdum aliena tantùm, interdũ sua & aliena. Sua gratia quis mandabat, veluti, SI TITIVS SEIO MANDARET, VT FVNDVM SIBI EMERET, L. II. D. manda. Paul. in L. præterea, D. eo. *Si* MANDAVI *tibi* VT REM ALIQVAM MIHI EMERES. Idem in L. diligenter, D. eo. *Si* MANDAVERO *tibi*, VT DOMVM SEIANAM CENTVM EMERES. Et §. vlt. ead. L. *Si cùm tibi* MANDASSEM, VT STICHVM DECEM EMERES. Idem in L. pignori §. vlt. D. de vsucapionib. *Si* MANDAVERO *tibi*, VT FVNDVM EMAS. Vlpian. in L. si procuratorem, §. mandati D. eo. MANDAVI *tibi* VT FVNDVM EMERES. Et §. vlt. *Si* MANDAVI VT HOMINEM EMERES. L. si verò non, §. si mihi, D. eo. *Si mihi* MANDAVERIS, VT REM TIBI ALIQVAM EMAM. L. idem est, D. eo. *Si* MANDAVI *tibi*, VT POST MORTEM MEAM HEREDIBVS MEIS EMERES FVNDVM. Paulus in L. si mandassem, D. eo. *Si* MANDASSEM *tibi* VT FVNDVM EMERES. Idem in L. si mandauero, §. Iulianus D. eo. *Si pluribus heredibus vendentibus, vni* MANDAVERO, VT REM HEREDITARIAM EMERET. Africanus in L. qui negotia, §. I. D. eo. *Cùm heres ex parte esses,* MANDAVI *tibi*, VT PRÆDIVM HEREDITARIVM MIHI EMERES CERTO PRETIO. Iauolen. in L. ita §. quod si D. eo. *Si fundum qui per partes venit,* EMENDVM TIBI MANDASSEM, SED ITA, VT NON ALITER MANDATO TENEAR, QVAM SI TOTVM FVNDVM EMERES. Et mox: *Si* MANDASSEM *tibi*, VT FVNDVM MIHI EMERES, *non addito eo*, VT NON ALITER MANDATO TENEAR, QVAM SI TOTVM EMERES. Cicero pro Cæcina: *Itaque facere constituit.* MANDAT, VT FVNDVM SIBI EMAT. Aliàs etiam mandabat quis fundum suum vendere. Paul. in L. diligenter, D. mandati. *Si* MANDAVERO *tibi*, VT FVNDVM MEVM CENTVM VENDERES.

Præterea

Præterea Mandabat quis negotia sua geri, L. II. D. manda. Vlpian. in L. si remunerandi, §. I. D. eo. *Si cui fuerit* MANDATVM, VT NEGOTIA ADMINISTRARET. Scæuola in L. creditor, §. duobus, D. eo. *Duobus quis* MANDAVIT NEGOTIORVM ADMINISTRATIONEM, Gaius in L. qui proprio, §. vlt. D. de procurat. *Si* DVOBVS MANDATA SIT ADMINISTRATIO NEGOTIORVM. Is autem qui aliena negotia mandatu domini administrabat, PROCVRATOR dicebatur, L. I. D. de procurat. PROCVRATOR verò, vel OMNIVM RERVM, vel VNIVS REI, esse poterat, cõstituíque vel corã, vel per nuntiũ, vel per epistolã, vt ibidẽ Vlpian. scribit. Vnde & duplex Procuratorũ differentia existebat. Procuratori nãque interdum OMNIVM generaliter bonorum & negotiorum administratio, interdum specialiter certarum rerum, vel rei vnius, certíque negotij procuratio mandabatur, L. si remunerandi, §. apud Iulianum, L. si verò non remunerandi, §. contrario. D. mãdati, L. actione, §. renunciare D. pro soc. Vlpian. in L. apud Celsum §. quæsitum, D. de doli except. *Si autem is* PROCVRATOR *sit*, CVI OMNIVM RERVM ADMINISTRATIO CONCESSA EST. Paulus in L. procurator cui, D. de procuratorib. PROCVRATOR, CVI GENERALITER LIBERA RERVM ADMINISTRATIO CONCESSA EST. PROCVRATOR CVI VNIVERSORVM BONORVM ADMINISTRATIO PERMISSA EST, L. vel vniuersorum, D. de pignor. act. PROCVRATOR CVI OMNIVM NEGOTIORVM ADMINISTRATIO MANDATA EST, L. verò, D. de solutionib. Is est PROCVRATOR OMNIVM BONORVM, in L. qui duos, D. eo. L. Nam & nocere, D. de pact. PROCVRATOR TOTORVM BONORVM, CVI RES ADMINISTRANDÆ MANDATÆ SVNT. L. procurator totorum, D. de procuratorib. Cuiusmodi negotiorum administratio duobus nonnumquam mandabatur, L. qui proprio, §. vlt. D. de procuratorib. & L. creditor, §. duobus D. mandati. Iulianus in L. qui duos, D. de procuratorib. *Qui* DVOS PROCVRATORES OMNIVM RERVM SVARVM RELINQVIT, *nisi nominatim præcepit*, VT ALTER AB ALTERO PECVNIAM PETAT, *non videtur mandatum vtrilibet eorum dedisse.* PLVRES etiam PROCVRATORES IN SOLIDVM SIMVL, quandoque datos ostendit Paulus in L. pluribus D. de procuratorib. Procuratoris verò ad certum aliquod negotium dati hæc sunt exempla. Vlpian. in L. ad rem D. eo. AD REM MOBILEM PETENDAM DATVS PROCVRATOR. Pomponius in L. ad Legatum, D. eo. AD LEGATVM PETENDVM PROCVRATOR DATVS. Ac mandato quidẽ præcedente, VERVS PROCVRATOR dicebatur: L. verò, D. de solutionib. aut si amici negotia vltrò procuraret, VOLVNTARIVS PROCVRATOR: cui æs alienum non facile solui solebat, nisi cauisset, AMPLIVS EO NOMINE NEMINEM CVIVS PETITIO ESSET PETITVRVM. Cic. in Bruto. *Mihi quoque, inquit Brutus, & expectanda sunt ea, quæ Attico polliceris, & fortasse ego à te huius* VOLVNTARIVS PROCVRATOR *petam, quod ipse, cui debes, se incommodo exacturum negat. At verò, inquam, tibi ego Brute non soluam, nisi prius* A TE CAVERO, AMPLIVS EO NOMINE NEMINEM, CVIVS PETITIO SIT, PETITVRVM. *Non mehercule, inquit, tibi* REPROMITTERE, *istud quidem ausus sum. Nam huic qui negat, video* FLAGITATOREM *non illum quidem tibi molestum, sed* ASSIDVVM *tamẽ & acrem fore.* Qui verò procuratorem se simulabat, mentiebatúrve, FALSVS PROCVRATOR vocabatur, quod aliàs fusius exposuimus. Erat & alia procuratoris species, IN REM SVAM, nimirum si cui actiones mandarentur. Is enim procuratorio quidem nomine, sed in rem suam agebat, L. si quis in rem, D. de procurator. ad cúmque emolumentum & damnum omne pertinebat, L. I. §. in propria, D. quan. appell. sit, ac domini loco habetur, L. sed si tantùm, D. de pact.

Procuratori verò interdum dominus MANDABAT PECVNIAM SVAM CREDERE, *vel* SVB VSVRIS, *vel* SINE VSVRIS. Vlpian. in L. denique, §. si mandauero, D. mandati. SI MANDAVERO PROCVRATORI MEO, VT TITIO PECVNIAM MEAM CREDAT SINE VSVRIS. Idem in L. qui mandatũ, D. eo. *Qui mandatũ suscepit*, VT PECVNIAS IN DIEM COLLOCARET. Eiusmodi verò mandato quandoque adiiciebatur, VT IDONEA CAVTIO A DEBITORE EXIGERETVR, L. si mãdatu Titij, §. vlt. D. eo. Mãdabat & dominus periculo suo pecuniam suam collocari, adgniturúmque se nomina quæ fierent, & eorũ periculũ susceptorum pollicebantur. Celsus in L. Quintus, §. vlt. D. eo. *Cùm* MANDO *tibi*, VT CRE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

DENDO PECVNIAM NEGOTIVM MIHI GERAS, MIHIQVE ID NOMEN PRÆSTES: MEVM IN EO PERICVLVM, MEVM EMOLVMENTVM SIT. Aliàs mandabatur, VT PROCVRATOR VIRES EXCVTERET EIVS, CVI ESSET CREDITVRVS, L. si mandauero XLII. D. eo. tit. Interdum autem procuratori, PECVNIAM MVTVAM ACCIPERE MANDABATVR. Vlpian. in L. idémque, §. idem Papinianus, D. eo. *Quia dominus procuratori mandauerat*, VT PECVNIAM MVTVAM ACCIPERET. Et §. si quis Titio, ead. L. *Si quis Titio* MANDAVERIT, VT AB ACTORIBVS SVIS MVTVAM PECVNIAM ACCIPERET. Papinian. in L. liberto D. de negot. gest. *Liberto vel amico* MANDAVIT PECVNIAM ACCIPERE MVTVAM. Vlpianus etiam in L. si remunerandi, §. apud Iulianum, D. manda. speciem proponit, in qua dominum iussisse tradit, PROCVRATOREM SVVM CERTAM PECVNIAM SVMERE, ET FÆNERARE PERICVLO SVO, ITA VT CERTAS VSVRAS DOMINO PENDERET DVNTAXAT: SI PLVRIS FÆNERARE POTVISSET, IPSE LVCRARETVR. Procuratori verò nonnunquam NEGOTIA GERENDA ALTERIVS CONSILIO MANDABANTVR. Vlpian. in L. denique, §. si quis ea, D. manda. *Si quis ea quæ procurator suus & serui gerebant*, ITA DEMVM RATA ESSE MANDAVIT, SI INTERVENTV SEMPRONII GESTA ESSENT. SALARIVM autem certæ quantitatis procuratoribus constitui solitum ostendunt, L. salarium & L. qui mutuam, D. manda. Sciam autem, cùm salarium constituere vellet, ita epistolam emisisse Scæuola narrat in L. vlt. §. vlt. D. de obligatio. & actio. SI IN EODEM ANIMO, ET EADEM AFFECTIONE CIRCA ME ES, QVI SEMPER FVISTI, EX CONTINENTI ACCEPTIS LITERIS MEIS, DISTRACTA RE TVA VENI. HOC TIBI, QVAMDIV VIVAM, PRÆSTABO ANNVOS DECEM. SCIO ENIM QVIA VALDE ME BENE AMES.

His & alias Mandatorum species adiungemus. Vlpian. in L. 1. §. idem Pomponius D. depositi. *Si tibi* MANDAVERO, *vt* REM AB ALIQVO MEO NOMINE RECEPTAM CVSTODIAS. Gaius in L. quod sæpe, §. si quis amico, D. de contrah. empt. *Si quis amico peregrè eunti* MANDAVERIT, *vt* FVGITIVVM SVVM QVÆRAT, ET SI INVENERIT, VENDAT. Interdum & creditor debitori vt alij solueret mandabat. Papinian. in L. cùm pater, §. Mæuio D. de legat. II. *Mæuio debitori suo rtus stipulandi* MANDAVIT, VT TITIO CVI MORTIS CAVSA DONABAT, PECVNIAM DEBITAM SOLVERET. Paulus in L. inter causas, §. 1. D. mandati. *Si quis debitori suo* MANDAVERIT, VT TITIO SOLVERET. Sed & alium pro se creditori suo soluere debitor nonnunquam mandabat. Vlpian. in L. si verò non remunerandi, §. si filiosa. D. eo. tit. *Si filiosa*. MANDAVI VT PRO ME SOLVERET. Paul. in L. si mandatu, §. sed si D. eo. *Si* MANDAVERO *tibi* VT CREDITORI MEO SOLVAS. A debitoribus etiam suis exigi debitas pecunias interdum quis mandabat. Vlpian. in d. L. si verò non remunerandi, §. si mandauero, D. eo. *Si* MANDAVERO EXIGENDAM PECVNIAM. Paul. in L. si mandauero XVII. D. eo. *Si* MANDAVERO *tibi*, VT A TITIO DECEM EXIGERES. Africanus in L. qui negotia, D. eo. *Qui negotia Lucij Titij procurabat, is cùm à debitoribus eius pecuniam exegisset, epistolam ad eum emisit, qua significaret*, CERTAM SVMMAM EX ADMINISTRATIONE APVD SE ESSE, EAMQVE CREDITAM SIBI SE DEBITVRVM CVM VSVRIS SEMISSIBVS. Mandabat & amico quis, vt pro se fideiuberet. Paul. in L. si mandauero XXII. D. mandati, *Si* MANDAVERO *tibi*, VT PRO ME IN DIEM FIDEIVBEAS. Pater etiam filio quem in potestate habebat, mandabat hereditatem sibi delatam adire. Non sufficiebat autem generaliter mandare, QVÆCVMQVE TIBI HEREDITAS FVERIT DELATA: sed specialiter debebat mãdare, L. si quis mihi bona §. iussum, D. de adquir. hered. Mandati verò forma hæc proponitur in §. pater eadẽ L. *Pater filio ita scripsit*, SCIO FILI QVOD PRO TVA PRVDENTIA INVIGILABIS HEREDITATI DELATÆ TIBI LVCII TITII *puto iussu patris adisse. Quid si mãdauit*, SI EXPEDIT ADIRE, ADITO? SI PVTAS EXPEDIRE ADIRE, ADITO. Vulgò autem mandatur creditorum hereditates suspectæ ab heredibus institutis adibantur, L. si hereditatem, D. mãdati. vbi & hanc speciem proponit, *Si hereditatem aliter aditurus non essem, quàm si mihi* CAVTVM FVISSET, DAMNVM PRÆSTARI, *& hoc mandatum interceßisset.* Potrò

Potrò Mandati quod aliena gratia contrahebatur, hæc Vlpianus exẽpla adfert. Veluti si Seio quis MANDARET, VT TITII NEGOTIA GERERET, vel, VT FVNDVM EI EMERET, vel, PRO EO FIDEIVBERET, L. 11. D. mandati. Idem Vlpian. in L. si remunerãdi, §. si tibi, D. eo. *Si tibi mãdauero quod mea non intererat, veluti*, VT PRO SEIO INTER VENIAS, *vel*, VT TITIO CREDAS. Idẽ in L. 1. §. idem Põponius, D. depositi, *Sed si* MANDASTI *mihi*, VT PERICVLO TVO APVD EVM DEPONAM. Scæuola in L. vlt. §. vlt. D. eo. MANDAVI *in hæc verba*. L. TITIVS GAIO SVO SALVTEM. PETO ET MANDO TIBI, VT FIDEM DICAS PRO PVBLIO MÆVIO APVD SEMPRONIVM, QVÆQVE A PVBLIO SOLVTA TIBI NON FVERINT, ME REPRÆSENTATVRVM HAC EPISTOLA MANV MEA SCRIPTA NOTVM TIBI FACIO. Et ita, FIDE ALTERIVS pro alio quem FIDEIVSSISSE, proponit Papinian. in L. qui fide, D. eo. Cic. Epist. XXIX. lib. XIII. Epist. ad Seru. Sulpit. *Sed duo te nominatim* ROGO: *Primùm, vt si quid* SATISDANDVM ERIT, AMPLIVS EO NOMINE NON PETI, CVRES VT SATISDETVR FIDE MEA. Mandati etiã aliena gratia contracti exemplum est in L. si quis alicui, D. mãda. in qua Gaius, *si quis alicui scripserit*, VT DEBITOREM SVVM LIBERET, SEQVE EAM PECVNIAM QVAM IS DEBVIT SOLVTVRVM.

Sic & alteri credi sæpenumero quis mandabat. L. Lucius, D. de fideiussorib. vel, pro alio pecuniam mutuam accipiente apud reum credendi mandator existebat, L. Gratius, D. eo. tit, L. si præcedente, § Lucius, D. mandati. Eóque modo velut adfirmator erat, & suasor vt cum eo contraheretur, L. in causæ. 1. D. de minorib. Scæuola in L. pater filio, D. quod cum eo. *Pater filio permisit*, MVTVAM PECVNIAM ACCIPERE, *& per Epistolam creditori* MANDAVIT, VT EI CREDERET. Idem in L. creditor, §. 1. D. mãdati proponit Titium ad Seium qui vxorem ducturus erat, literas tales fecisse. TITIVS SEIO SALVTEM. SEMPRONIAM PERTINERE AD ANIMVM MEVM COGNOVISTI: IDEOQVE CVM EX VOTO MEO NVPTVRA SIT TIBI, VELIM CERTVS SIS, SECVNDVM DIGNITATEM TVAM CONTRAHERE TE MATRIMONIVM. ET QVAMVIS IDONEE REPROMISSVRAM TIBI TITIAM MATREM PVELLÆ DOTEM SCIAM, TAMEN ET IPSE, QVO MAGIS CONCILIEM ANIMVM TVVM DOMVMEÆ, FIDEM MEAM INTERPONERE NON DVBITO. QVARE SCIAS QVODCVMQVE AB EA EX HAC CAVSA STIPVLATVS FVERIS, ID MEA FIDE ESSE IVSSISSE SALVVM TE HABITVRVM. Marcell. in L. Lucius, D. de fideiussorib. *Lucius cum pro Seio fratre suo apud Septicium intervenire vellet, Epistolam ita emisit:* SI PETIERIT A TE FRATER MEVS, PETO DES EI NVMOS FIDE ET PERICVLO MEO. Plautus Asinar. Act. II. Sc. IIII.

DA *modò* MEO PERICVLO: REM SALVAM EGO EXHIBEBO.

Papinianus etiam in L. qui mutuam, D. manda. pecuniam mutuam dari aliquẽ mandasse proponit, hoc addito, VT OMISSO REO PROMITTENDI, ET PIGNORIBVS NON DISTRACTIS ELIGI POSSET.

Multum verò intererat, vtrum COMMENDANDI HOMINIS dumtaxat, an MANDANDI CAVSA, Epistola scriberetur. Nam cùm quis talem Epistolam amico suo scripsisset, ROGO TE COMMENDATVM HABEAS SEXTILIVM CRESCENTEM AMICVM MEVM, inde mandati obligationem nullam oriri censet Vlpian. in L. si verò non, § cùm quidam, D. mandati. Quòd si cùm dubitaret creditor, vtrum contra Senatusconsultum filiusfam. acciperet, an non, nec esset, daturus contra senatusconsultum accipienti, intercessisset qui diceret, NON ACCIPERE EVM CONTRA SENATVSCONSVLTVM, & adiecisset, PERICVLO MEO CREDE, BENE CREDIS, Mandati tenebatur, d. L. si verò non, §. si quis. Planè mandatum poterat hac condictione suscipi VT RES PERICVLO EIVS ESSET, QVI MANDATVM SVSCIPIEBAT, L. & Aristoni, D. eod. tit. Proponitur etiam in L. si quis mihi, D. eo. quidam mandasse hospiti suo medico, VT INHORTIS EIVS QVOS RAVENNÆ HABEBAT, IN QVOS OMNIBVS ANNIS SECEDERE SOLEBAT, SPHÆRISTERIVM ET HYPOCAVSTA ET QVÆDAM IPSIVS VALETVDINI APTA SVA IMPENSA FACERET.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Denique Mandati per epistolam elegans exemplum extat in L.si mandatu LIX. §.ille, D.mandat. in hæc verba. ILLE ILLI SALVTEM. MANDO TIBI, VT BLÆSIO SEVERO ADFINI MEO OCTOGINTA CREDAS SVB PIGNORE ILLO ET ILLO, IN QVAM PECVNIAM, ET QVIDQVID VSVRARVM NOMINE ACCESSERIT, INDEMNEM RATIONEM TVAM ME ESSE EX CAVSA MANDATI IN EVM DIEM, QVOAD VIXERIT BLÆSIVS SEVERVS, PRÆSTATVRVM.

Societas etiam consensu contrahebatur, in eáque nec verborum, nec scripturæ vlla proprietas desiderabatur, sed sufficiebat eos qui id negotij gererent, vel coram, vel per epistolam, vel nuntium consentire, L.consensu, D.de obligat.& act. Societatem autem coire solebant, siue VNIVERSORVM BONORVM, siue NEGOTIATIONIS ALICVIVS, siue VECTIGALIS, siue etiam VNIVS REI, L. societates, & L. verum, D.pro soc. Instit. de societate. SOCIOS etiam putandos Cic.lib.III.in Verr. scribit, *quos inter res cõmunicata esset*. Idémque pro Rosc.Com. socivm definit, *qui se in negotio coniunxit*. SOCIETATIS planè OMNIVM BONORVM, sit mẽtio in L.1.& L.III.§.1.L.cum duobus,§. sociũ & §.vlt.D.pro soc.Vlpian. in L.si societatẽ, D.eod. *si* SOCIETATEM VNIVERSARVM FORTVNARVM COIERINT, *id est earum quoque rerũ quæ postea adquirentur*. Et mox: *Si* SOCIETATEM VNIVERSARVM FORTVNARVM ITA COIERINT, VT QVIDQVID EROGETVR, VEL QVÆRERETVR, COMMVNIS LVCRI ATQVE IMPENDII ESSET. Cetèrùm si simpliciter coita esset societas, nec esset distinctum, videbatur coita esse VNIVERSORVM QVÆ EX QVÆSTV VENIEBANT, L.coiri, D.eo. Adiectũ autem quandoque, VT ET QVÆSTVS ET LVCRI SOCII ESSENT, ostendit Paulus in L.sed & si, D.eo.Idem in L.duo,§.vlt. D. eo. *Duo colliberti* SOCIETATEM COIERVNT LVCRI, QVÆSTVS, COMPENDII. Eadem L.in prin. *Duo* SOCIETATEM COIERVNT VT GRAMMATICA DOCERENT, ET QVOD EX EO ARTIFICIO QVÆSTVS FECISSENT, COMMVNE EORVM ESSET: *De ea re quæ voluerunt fieri, in pacto conuento societatis perscripserunt: deinde inter se his verbis stipulati sunt*, HÆC QVÆ SVPRA SCRIPTA SVNT, EA ITA DARI, FIERI, NEQVE ADVERSVS EA FIERI? SI EA ITA DATA, FACTA NON ERVNT, TVM VIGINTI MILLIA DARI? Societatis verò NEGOTIATIONIS ALICVIVS exemplum habemus in L. cum duobus, §. quidam, D.eod. *Quidam*, ait Vlpian. SAGARIAM NEGOTIATIONEM COIERVNT. Iustinian. Instit. de societ. SOCIETATEM COIRI ait, aut VNIVS ALICVIVS NEGOTIATIONIS, veluti MANCIPIORVM VENDENDORVM, EMENDORVMQVE, aut OLEI AVT VINI, aut FRVMENTI EMENDI VENDENDIQVE. Et ita SOCIETAS AD EMENDVM coibatur, L. cùm duobus, §. si qui societatem, D.eo.Paul.in L.actione,§.1.*Si* IN REM CERTAM EMENDAM CONDVCENDAMVE COITA SIT SOCIETAS. Et §.item si, ead. L. *Si* SOCIETATEM INEAMVS AD ALIQVAM REM EMENDAM. Vlpian.in L. cùm socios, D.eo. *Cùm* SOCIETAS AD EMENDVM COIRETVR. Cicero pro Quintio. *Inductus consuetudine ac familiaritate Quintius*, FECIT, *vt dixi*, SOCIETATEM EARVM RERVM QVÆ IN GALLIA COMPARABANTVR. Pecunia etiam interdum ad mercem emendam conferebatur, L.si id quod, §.1. D.eo. Sed & ARGENTARIÆ SOCIETAS inibatur, L.cum duobus,§.cùm duo, D.eo.Paulus in L.si vnus, D. de pact. *Si vnus ex* ARGENTARIIS SOCIIS *cum debitore pactus sit*. Et L.Idem, D. eo.Idem in duobus reis promittendi, & duobus Argentariis sociis. SOCIETAS etiam vectigalium causa coibatur, L.actione,§.nonnunquam, D.eo. In eiusmodi autem Societate hoc singulari iure receptum erat, quòd cùm ceteræ societates, quas *priuatas*, vel *voluntarias* Iurisconsulti nominant, morte socij soluerẽtur, hæc nihilominus manebat, & post mortem alicuius, quemadmodum Pomponius scribit in L.adeò, D.pro soc. Vlpian.in L.verùm,§.in heredem, D.eod. *Et circa* SOCIETATES VECTIGALIVM, *ceterorúmque, idem obseruamus, vt heres socius non sit*, NISI FVERIT ADSCITVS, VERVMTAMEN OMNE EMOLVMENTVM SOCIETATIS AD EVM PERTINEAT. *Simili modo & damnum adgnoscat, quod contingit, siue adhuc viuo socio vectigalia, siue*

siue postea. Quod non similiter in VOLVNTARIA SOCIETATE *obseruatur*. Tabularum autem quæ à Societate publicanorum, ordine Cõsulum mensiúmque seruato, cõficiebantur, Cic.lib.IIII.in Verr. mentionem facit. Vectigalium porrò publicorum Sociis permissum erat corpus habere, L.1.D.quod cuiusc. vniuersit. Erántque huiusmodi SOCIETATVM MAGISTRI, L.item magistri, D.de pact.

Alia etiam societatum genera adiungam. Inter Flauium Victorem & Vellicum Asianum conuenisse Papinianus refert, VT LOCIS EMPTIS PECVNIA VICTORIS, MONVMENTA FIERENT OPERA ET PERITIA ASIANI: QVIBVS DISTRACTIS, PECVNIAM VICTOR CVM CERTA QVANTITATE RECIPERET, SVPERFLVVM ASIANVS, QVI OPERAM IN SOCIETATEM CONFEREBAT, ACCIPERET, L.cum duobus, L.Papinianus, D.pro soc. Ita certè coiri poterat societas, VT ALTER PECVNIAM CONFERRET, ALTER OPERAM DVNTAXAT, ET LVCRVM COMMVNE ESSET, §. nam ita Instit. de Societate. Quin & Societatis contrahendæ causa interdum PECVS IN COMMVNE PASCENDVM DABATVR vel æstimatum, vel non æstimatum, d.L.cùm duobus, §. damna. Inter fratres etiam VOLVNTARIVM CONSORTIVM INIBATVR, d. L. cum duobus,§. venit, & §. idem Papinianus, D. eod. Et §.Papinianus eadem L. *Si fratres parentium indiuisas hereditates ideò retinuerunt*, VT EMOLVMENTVM AC DAMNVM IN HIS COMMVNE SENTIRENT. Vicinos etiam SEMIPEDES INTER SE CONTVLISSE, vtibi craticium parietem inter se ædificarent, ad onera vtriusque sustinenda, indicat Vlpian. in d.L.cum duobus, §. item Mela. Idem Vlpian.in L.si id quod quis, D.eo. *Cùm tres equos haberes, & ego vnum, societatem coimus*, VT ACCEPTO EQVO MEO QVADRIGAM VENDERES, ET EX PRETIO QVARTAM MIHI REDDERES. AGRVM etiam POLITORI DATVM IN COMMVNE QVÆRENDIS FRVCTIBVS ostendit, L. cùm duobus,§. venit.

Solebant autem partes in societate contrahenda constitui. Et interdum EX HIS PARTIBVS SOCIETAS CONTRAHEBATVR, QVAS ALTER EX SOCIIS CONSTITVERET, interdum EX HIS QVAS TERTIVS ARBITRARETVR. Pompon.in L.si societatem, D.eo. *Si societatem mecum coieris, ea condicione*, VT PARTES SOCIETATIS CONSTITVERES. Cels. in L.si coita, D.eo. *Si coita sit societas*, EX HIS PARTIBVS QVAS TITIVS ARBITRATVS FVERIT. Proculus in L.societatem, D.eo. *Societatem mecum coisti ea condicione*, VT NERVA AMICVS COMMVNIS PARTEM SOCIETATIS CONSTITVERET. *Nerua constituit*, VT TV EX TRIENTE SOCIVS ESSES, EGO EX BESSE. Nec verè semper ex æquis partibus societas cõtrahebatur, cùm alter plus operæ, industriæ, gratiæ, pecuniæ in societatem collaturus esset, L.quid enim, D.eo. Quód si partes societati adiectæ non essent pro æquis partibus societas cõtracta censebatur, L.si non fuerint, D.eo. §.1. Instit.de societate. Ita sanè societas sæpe contrahebatur, VT ALTER PECVNIAM CONFERRET, ALTER NON CONFERRET, ET TAMEN INTER EOS LVCRVM COMMVNE ESSET, §. nã & ita Instit. de societate. Vlpian.in L.cum duobus,§. si in coëunda, D. eod. *Si in coëunda societate* ARTEM OPERAMVE POLLICITVS EST ALTER. Impp. Diocl.& Maximian. in L. 1. C. eo. tit. *Societatem*, VNO PECVNIAM CONFERENTE ALIO OPERAM, *posse contrahi magis obtinuit*. Vlpian.in L.si non fuerint, D.eod. *Ita coiri societatem posse*, VT NVLLIVS PARTEM DAMNI ALTER SENTIAT, LVCRVM VERO COMMVNE SIT, *Cassius putat*. Paul. in L.Mucius, D.eo. *Potest coiri societas ita*, VT EIVS LVCRI, QVOD RELIQVVM IN SOCIETATE SIT, OMNI DAMNO DEDVCTO PARS ALIA FERATVR: ET EIVS DAMNI QVOD SIMILITER RELINQVATVR, PARS ALIA CAPIATVR. Papinian. in L.si socius, D.eo. *Si fortè conuenisset inter socios*, VT DE COMMVNI DOS CONSTITVERETVR. Inter socios autem interdum conuenisse, NE INTRA CERTVM TEMPVS COMMVNIS RES DIVIDERETVR, vel, NE INTRA CERTVM TEMPVS SOCIETATE ABIRETVR, Vlpian. testis est in L.si conuenerit, D.pro soc. Et in L.denique,§.vlt. D.eo. *Qui igitur paciscitur* NE DIVIDAT. Atque hæc de obligationibus quæ consensu fiebant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DEPOSITI obligatio re contrahebatur, SI QVID ALICVI CVSTODIENDVM DATVM ESSET, L.1.D. Depositi. Deponebantur autem hæc, homo, equus, d.L.1.§. quæ depositis, D.eo. Item nummi, L. nummis, D.de in lit.iur. Et quidem PECVNIA, vel IN SACCVLO SIGNATO DEPONEBATVR, L.1.§. si pecunia, L.si sacculum, D.eo. vel NON OBSIGNATA VT TANTVNDEM REDDERET DEPOSITARIVS, L. die sponsaliorum, §. vlt. D. eo. Pecuniam etiam ab initio hac lege depositam, VT SI VOLVISSET, DEPOSITARIVS VTERETVR, Vlpian. memorat in L.1.§.si pecunia D.eo. CISTA quoque SIGNATA deposita refertur ead. L.1. § si cista. Et ARCA CLVSA CVM VESTE ET INSTRVMENTIS, L. publica, D.eo. Sed & TABVLAS TESTAMENTI quandoque depositas constat, d.L. 1.§. si quis tabulas & L.locum, §. si tabulæ, D.de tabul. exhibend. Et ita Testamentum suum apud sex virgines Vestales deposuisse Augustus dicitur à Suetonio in eius vita cap.vlt. Sicut & Iulius Cæsar suum virgini Vestali Maximæ demandarat, auctore eodem Sueton. in Iulio cap. LXXXVIII.

Interdum autem in Depositio hoc nominatim agebatur, VT RES DEPOSITA, VEL NVMMI PERICVLO ESSENT EIVS APVD QVEM DEPONEBANTVR, L.1.§. sæpe, D. depos. Neratius etiam in L.& Aristoni, D.manda. potuisse rem hac condicione deponi, VT PERICVLO EIVS ESSET, QVI DEPOSITVM SVSCEPISSET, scribit Vlpian. in L. si vt certo, §. nunc videndum, D.commoda. *Aut si hoc ab initio conuenit*, VT EI CVLPAM ET PERICVLVM PRÆSTET IS PENES QVEM DEPONITVR. Depositi verò leges aliquot subiiciam. Vlpian. in L.1. §. si deposuero, D.depos. *Si deposuero apud te*, VT POST MORTEM TVAM REDDAS. Pompon. in L. si in Asia, D.eo. *Si in Asia depositũ fuerit*, VT ROMÆ REDDATVR. Paulus in L.Publia, D.eo. *Publia Mæuia cum proficisceretur ad maritum suum, arcam clusam cum veste & instrumentis commendauit Gaiæ Seiæ: & dixit ei*, CVM SALVA SANAVE VENERO, RESTITVES MIHI: CERTE SI ALIQVID MIHI HVMANVM CONTIGERIT, FILIO MEO QVEM EX ALIO MARITO SVSCEPI. Et §.1. ead.L. *Lucius Titius ita cauit*: Ἔλαβον καὶ ἔχω εἰς λόγον παραγκαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τῦ ἀργυρέυ δίωτα μύελα: ἡ πάντα ποιήσω, ἡ συμφωνῶ ἡ ὁμολόγησα ὡς προγέγραπται. ἡ σωσθέντων χορηγήσαι σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστυ μηνὸς ὀβόλυς τέσσαρας, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τῦ ἀργυρέυ. Quin & Titius ad Sempronios literas scripsisse ibidem refertur in hæc verba. TITIVS SEMPRONIIS SALVTEM. HABERE ME A VOBIS AVRI PONDO PLVS MINVS DECEM, ET DISCOS DVOS, SACCVM SIGNATVM, EX QVIBVS DEBETIS MIHI DECEM, QVOS APVD TITIVM DEPOSVISTIS: ITEM QVOS TROPHIMATI, DECEM: ITEM EX RATIONE PATRIS VESTRI DECEM: ET QVOD EXCVRRIT. Scævola quoque in L. Quintus, D.eo. hãc Depositi per epistolam contracti speciem exhibet. *Quintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogatianum epistolam scripsit in verba infrà scripta.* CÆCILIVS CANDIDVS PACCIO ROGATIANO SVO SALVTEM. VIGINTI QVINQVE NVMMORVM, QVOS APVD ME ESSE VOLVISTI, NOTVM TIBI HAC EPISTOLA FACIO, AD RATIVNCVLAM MEAM PERVENISSE: QVIBVS VT PRIMVM PROSPICIAM, NE VACVA TIBI SINT, ID EST VSVRAS EORVM ACCIPIAS, CVRÆ HABEBO.

Species etiam Depositi erat, cùm A PLVRIBVS IN SOLIDVM CERTA CONDICIONE CVSTODIENDVM QVID, REDDENDVMQVE SEQVESTRI TRADEBATVR, L. propriè, D. depos. Plaut. Mercato. Act.IIII. Sc.II.

— *Imò sic* SEQVESTRO *mihi* DATA *est.*

Idem Ruden. Act.IIII. Sc.III.

Aut ad arbitrum reditur, aut SEQVESTRE PONITVR.

Sic hominem apud Sequestrem DEPOSITVM, VT DE EO QVÆSTIO HABERETVR, refert Vlpian. in L.si hominem, D. depos. Sed & cùm res aliqua in controuersiam deducebatur, solebat apud Sequestrem deponi, L.licet, D.eo. Vlpian. in L.si quis adfirmauerit, §.1. D.de dolo. *Si oleum tuum quasi suum defendat Titius, & tu hoc oleum* DEPOSVERIS *apud Seium*, VT IS HOC VENDERET, ET PRETIVM SERVARET, DONEC INTER VOS DIIVDICETVR CVIVS OLEVM ESSET. Fructus etiam agri de quo disceptatio erat, cum ab aduersario populitarentur, APVD SEQVESTRES post appellationem interpositam, DEPONI Impp. æquum censuerunt, L.Imperatores, §. vlt. D.de appellationib. Huiusmodi verò depositione hoc agebatur, VT NEVTRIVS POSSESSIONI ID TEMPVS PROCEDERET, d.L. licet, §. vlt. Interesse tamen rectè Iulianus putabat, qua mente APVD SEQVESTRVM res, & vtrùm OMITTENDÆ POSSESSIONIS, AN CVSTODIÆ CAVSA DEPONERETVR, L.interesse, D.de adquir.poss. Cum Sequestro planè interdum cõueniebat, VT CERTO LOCO REM DEPOSITAM EXHIBERET, L. & apud §.1. D.depos.

Is quoque cui res commodabatur, re obligabatur, L.1.§.is quoque, D.de obligat. & action. COMMODATA verò res tunc propriè intelligebatur, si nulla mercede accepta, vel constituta, alicui vtẽda daretur, §. itẽ is cui Instit.quib.mod.re.cõtrah.oblig. COMMODARI autẽ poterant tàm res mobiles, & se mouentes, quàm soli, L.1.D.commoda. Id tamen quod vsu consumebatur, commodari non poterat, nisi fortè ad pompam & ostentationem quis acciperet, L.III. §. vlt. cum L. seq. D.eo. Sæpe etiam ad hoc commodabantur pecuniæ, vt dicis causa, numerationis loco intercederent, L.sæpe, D. eod. SERVVM planè fabro lapidario COMMODATVM, vel VT DE PLANO OPVS FACERET, vel VT IN MACHINA OPERARETVR, proponit Vlpian. in L.si vt certo, §. sed interdum, D.eo.tit. EQVVM certè GESTANDI CAVSA COMMODATVM, proponit Iustinianus in §. furtum autem Instit. de obligat. quæ ex delic. nasc. EQVVM quoque COMMODATVM QVO COMMODATARIVS VSQVE AD CERTVM LOCVM VTERETVR, narrat Pompon. in L. vlt. D.cõmoda. Valer. Max. lib. VIII. cap. II. *Quidam furti damnatus est, quod equo cuius* VSVS ILLI VSQVE ARICIAM COMMODATVS FVERAT, *vlteriore eius municipij eliuo vectus esset.* Agellius lib.VII.cap.XV. *Idque Brutum solitum dicere, furti damnatum esse, qui iumentum aliorsum duxerat, quàm* QVÒ VTENDVM ACCEPERAT. EQVAM etiam commodatam, QVAM PVLLVS COMITABATVR, refert Vlpian. L. si vt certo, §. vsque adeò, D.commoda. Codicem vtique commodatum nonnunquam ad hoc VT EI QVI ROGABAT, IN EO CAVERETVR, ostendit, d.L. si vt certo, §. quinimmo. Sic Pugillares alicui commodatos, VT DEBITOR EI CAVERET, proponit Paulus in L. in commodato, §. sicut, D.eo. Sponsæ quoque suæ vel vxori, QVO HONESTIVS CVLTA AD SE DEDVCERETVR, commodata vestimenta: nec non à Prætore ludos edente, scenicis vestimenta commodata Vlpianus ait in d.L. si vt certo, §. interdum, D.eo. Sunt & hæc Commodati exempla. Si AD FVLCIENDAM INSVLAM TIGNA COMMODASTI, L. in commodato, §. sicut, D.eo. *Si me* ROGAVERIS VT SERVVM TIBI CVM LANCE COMMODAREM, d. L. si vt certo, §. si me rogaueris. *Si de me petisses*, VT TIBI TRICLINIVM STERNEREM, ET ARGENTVM AD MINISTERIVM PRÆBEREM, d.L. si vt certo, §. si de me. *Si cui ideò* ARGENTVM COMMODAVERO, QVOD IS AMICOS AD CÆNAM INVITATVRVM SE DICERET, L. in rebus, D.eo. §. furtum autem Instit. de obligat. quæ ex delic. Item in d.L. in rebus. *Si communem amicum ad cœnam inuitauerimus, túque eius rei curam suscepisses, & ego tibi* ARGENTVM COMMODAVERO. Fit & ARGENTI COMMODATI mentio in L. Argentum, D.eo. *Si duobus* VEHICVLVM COMMODATVM *sit*, d.L. si vt certo, §. vlt. *Eum qui* CARRVCHAM *puta, vel* LECTICAM COMMODAVIT, L. in commodato, §. duabus. *Si in hoc* COMMODATA *alicui sit res*, VT EAM REM PEREGRE SECVM FERAT, L. in rebus, D.eo. *Qui sciens* VASA *vitiosa* COMMODAVIT, d. L. in rebus, §. item qui. *In exercitu contubernalibus* VASA VTENDA COMMVNI PERICVLO DEDI, L. rem mihi, D.eo. Plaut. Aulular. Act.II. Sc.I.

Cultrum, securim pistillum, mortarium,
QVÆ VTENDA VASA SEMPER VICINI ROGANT,
Fures venisse, atque abstulisse dicito.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem eiusdem Comœdiæ Act. II. Sc. VI.

Ego hinc arroptam ex proximo VTENDAM PETO
A Congrione.

Et Asinar. Act. II. Sc. IIII.

Scyphos quos vtendos dedi Philodamo, rettulit ne?

Interdum autem CERTO LOCO VEL TEMPORE REDDI COMMODATVM conueniebat, L. si vt certo, D. cõmod. Sed & REM PERICVLO EIVS QVI ROGABAT VTENDAM, COMMODARI consueuisse, indicat L. rem mihi, D. commoda. Nonnunquam verò RES ÆSTIMATA VTENDA DABATVR, ÆSTIMATIONEMQVE SE PRÆSTATVRVM COMMODATARIVS RECIPIEBAT, d. L. si vt certo, §. commodatam. Quandoque etiam hoc actum fuisse, VT CVSTODIAM PRÆSTARET IS QVI VTENDVM ROGABAT: contrà quandoque conuenisse, vt DOLVM SOLVM PRÆSTARET, docet Vlpian. in d. L. si vt certo, §. quod verò in fi. & §. Interdum.

Præterea MVTVI obligatio re contrahebatur. Mutui autem datio in his rebus consistebat, quæ pondere, numero, mensuráve constant, velut vino, oleo, frumento, pecunia numerata: quas res in hoc dabant, vt fierent accipientis, postea alias recepturi eiusdẽ generis & qualitatis, L. I. §. I. D. de oblig. & act. L. II. §. I. D. si cert. pet. Nec necesse erat eũ qui mutuum dabat, CAVERE, VT ÆQVE BONVM REDDERETVR. Id enim agi intelligebatur VT EIVSDEM GENERIS, ET EADEM BONITATE SOLVERETVR, QVA DATVM ERAT, L. cum quid. D. si cert. pet. Interdum autem mutuam pecuniam alio loco solui, quam quo dabatur, conuenisse, docet Scæuola in L. qui Romæ, D. de verb. oblig. his verbis. Qui ROMÆ MVTVAM PECVNIAM ACCEPERAT, SOLVENDAM IN LONGINQVA PROVINCIA PER MENSES TRES, EAMQVE IBI DARI STIPVLANTI SPOPONDISSET. Paul. in L. si vt proponitur, D. de fideiussorib. *Si vt proponitur*, CVM PECVNIA MVTVA DARETVR, ITA CONVENIT, VT IN ITALIA SOLVERETVR. Paulus in L. quæro, D. de solutionib. *An curatoribus, vel tutoribus in prouincia datis, Romæ pecunia solui posset, quæ* IN PROVINCIA, ITA AB HIS FÆNERATA ESSET, VT ROMÆ SOLVERETVR. Impp. in L. cum te, C. si cer. pet. *Cùm te in Gallia cũ Syntropho* CERTVM AVRI PONDVS, *itémque* NVMERATAM PECVNIAM MVTVO DEDISSE, VT ROMÆ SOLVERETVR, *precibus adseueras.* Sic & de vino Mutuo dato Iulianus, in L. vinum, D. si cer. pet. SI CONVENISSET VT CERTO LOCO REDDERETVR. Mutui etiam datio interdum condicione aliqua suspendebatur. Pompon. in L. proinde, D. si cer. pet. *veluti si dem tibi mutuos nummos,* VT SI CONDICIO ALIQVA EXTITERIT, TVI FIANT, *sisque mihi obligatus.* Hac etiam lege pecunia mutua quandoque dabatur, VTI LICERET ET PARTICVLATIM QVOD ACCEPTVM ERAT EXSOLVERE, L. tutor, §. I. D. de vsur. Conuenisse etiam Vlpian. in L. cùm conuenit, D. de pignorib. scribit, vt is qui ad refectionem ædificij crediderat, DE PENSIONIBVS IVRE PIGNORIS CREDITVM RECIPERET.

Pecunia autem mutua vel sub vsuris dabatur, vel sine vsuris, ita vt *gratuita pecunia debitor vteretur*, quemadmodum loquitur Paul. in L. cum debitor, D. in quib. caus. pign. De vsuris verò inter creditorem & debitorem conuenisse, Paul. in L. Seia, D. de vsur. refert in hunc modum. *Seia mutuam pecuniam accepit à Septicio. De vsuris ita conuenit.* NISI SVA QVAQVE DIE VSVRÆ SVPRASCRIPTÆ EXSOLVERENTVR, VEL POST TERTIVM MENSEM, TVNC IN MAIORES VSVRAS SEIA TENERETVR. ET DEINCEPS PER SINGVLAS PENSIONES, SI CONDICIONE DATA VSVRÆ NON SOLVERENTVR, EA CONDICIO OBSERVARETVR, DONEC OMNIS SVMMA DEBITA HOC NOMINE EXSOLVERETVR. Papinian. in L. pecuniæ, §. I. D. de vsur. *Nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio videtur sub ea condicione concepta,* SI MINORES AD DIEM SOLVTÆ NON FVERINT. Imp. Antonin. in L. quamuis, C. eo. tit. *Quamuis Bassa cum mutuam pecuniam acciperet,* MINORES VSVRAS *Menophani* SPOPONDIT, ET NISI INTRA CERTVM TEMPVS EAS SOLVISSET, AMPLIORES, (*licitas tamen*) PROMISIT. Vlpian. in L. quod in stipulatione, D. eo. *Quod in stipulatione sic adiectum est,* ET VSVRAS, SI QVÆ COMPETIERINT.

Vsuræ porrò fænebris pecuniæ ex mera pacti conuentione citra vinculum stipulationis peti non poterant, L. III. C. de vsur. Paul. lib. II. Sentent. Tit. XIIII. *Si pactum nudum de præstandis vsuris interpositum sit, nullius est momenti.* Per retentionem tamen pignoris seruari poterant vsuræ, de quibus præstandis pacto conuenerat, licet stipulatio interposita non esset, L. per retentionem & L. pignoribus, C. eo. tit. Frumenti certè vel hordei mutuo dati accessio etiã ex nudo pacto præstãda erat, L. frumenti, C. eo.

POENAM etiam interdum creditor STIPVLABATVR, SI SVA DIE PECVNIA SOLVTA NON ESSET. Iulian. in L. si creditor, D. de nouationib. *Si creditor* POENAM STIPVLATVS *fuerat,* SI AD DIEM PECVNIA SOLVTA NON ESSET. Papinian. in L. pecuniæ, D. de vsur. *Pecuniæ fænebris intra certum diem debito non soluto,* DVPLI STIPVLATVM *in altero tanto supra modum legitimæ vsuræ respondi non tenere.* Imp. Gordian. in L. cùm allegas, C. de vsur. *Cùm allegas vxorem tuam, ea condicione mille aureorum quantitatẽ sumpsisse,* VT SI INTRA DIEM CERTVM DEBITO NON SATISFECISSET, CVM POENA QVADRVPLI REDDERET QVOD ACCEPIT. Põpon. in L. cùm stipulati, D. de verb. oblig. *Cùm stipulati sumus pro vsuris legitimis* POENAM IN SINGVLOS MENSES, SI SORS SOLVTA NON SIT. Pœnam verò pro vsuris stipulari nemo supra licitum vsurarum modum poterat, L. pœnam, D. eo.

Nautica verò pecunia, quam & Traiecticiam, quòd trãs mare veheretur, appellabãt, periculi ratione quod in se creditor suscipiebat, infinitas, quãdiu nauis nauigabat, vsuras recipere poterat, vt ait, Paul. lib. II. Sententiar. Tit. XIIII. Eiusmodi enim pecunia periculo creditoris mutuo dabatur, L. I. & L. vlt. C. de naut. fæn. eiúsque periculo nauigabat, L. I. D. eo. ita vt incertum periculũ quod ex nauigatione maris metui solet, ad eum pertineret, L. II. C. de naut. fæn. Proinde ea pecunia tamdiu libera erat ab obseruatione communium legitimarúmque vsurarum, quamdiu nauis ad portum adpulisset, L. I. C. eo. Nec quidquam intererat, Traiecticia pecunia sine periculo creditoris accepta esset, an post diem præstitutum & condicionem impletam periculum esse creditoris desiisset, L. nihil, D. eo.

Nauticam autem seu Traiecticiam pecuniam quibus legibus & condicionibus mutuam olim darent, ex his quæ subieci planum fiet. Scæuola in L. qui Romæ, §. Callimachus, D. de verb. obligatio. *Callimachus mutuam* PECVNIAM NAVTICAM ACCEPIT A STICHO SERVO SEII, IN PROVINCIA SVRIA, CIVITATE BERVTO, VSQVE BRENTESIVM: IDQVE CREDITVM ESSE IN OMNES NAVIGII DIES DVCENTOS, SVB PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS, MERCIBVS A BERVTO COMPARATIS, ET BRENTESIVM PERFERENDIS, ET QVAS BRENTESIO EMPTVRVS ESSET, ET PER NAVEM BERVTO INVECTVRVS: *Conuenitque inter eos,* VTI CVM CALLIMACHVS BRENTESIVM PERVENISSET, INDE INTRA IDVS SEPTEMBRES, QVÆ TVNC PROXIMÆ FVTVRÆ ESSENT, ALIIS MERCIBVS EMPTIS, ET IN NAVEM MISSIS, IPSE IN SVRIAM PER NAVIGIVM PROFICISCATVR: AVT SI INTRA DIEM SVPRASCRIPTAM NON REPARASSET MERCES, NEC ENAVIGASSET DE EA CIVITATE, REDDERET VNIVERSAM CONTINVO PECVNIAM, QVASI PERFECTO NAVIGIO: ET PRÆSTARET SVMPTVS OMNES PERSEQVENTIBVS EAM PECVNIAM, VT IN VRBEM ROMAM EAM DEPORTARENT. EAQVE SIC RECTE DARI FIERI FIDE ROGANTI STICHO SERVO LVCII TITII PROMISIT CALLIMACHVS. Paulus in L. fænerator, D. de naut. fæn. *Fænerator pecuniam vsuris maritimis mutuã dando, quasdam merces in naue pignori accepit. Ex quibus si non potuisset totum debitum exsolui aliarum mercium aliis nauibus impositarum, propriisque fæneratoribus obligatarum, si quid superfuisset, pignori accepit.* Idem in L. in quibusdam, D. eo. SI DEDERO DECEM TRAIECTICIA, VT SALVA NAVE SORTEM CVM CERTIS VSVRIS RECIPIAM. Impp. in L. III. C. de naut. fæn. *Cùm proponas te nauticum fænus ea condicione dedisse,* VT POST NAVIGIVM QVOD IN AFRICAM DIRIGI DEBITOR ADSEVERABAT, IN SALONITANORVM PORTVM NAVE DELATA, FÆNEBRIS PECVNIA TIBI REDDERETVR: *Ita vt nauigij duntaxat quod in Africam destinabatur, periculum susceperis.* Solebat autẽ Traiecticiæ pecuniæ pœna promitti, L. vlt. D. eo. tit. Et quidem si ad diẽ pecunia soluta nõ esset, pro operis serui qui Traiecticiam pecuniam prosequebatur, pœnam stipulari solitos, indicat Africanus in

Universidad de Deusto
Biblioteca

L. traiecticiæ, D. de obligationib. & act. his verbis, TRAIECTICIÆ PECVNIÆ NOMINE, SI AD DIEM SOLVTA NON ESSET, POENA, *vt adsolet*, OB OPERAS EIVS QVI EAM PECVNIAM PETERET, *in stipulationem erat deducta*. Quod & significat Papinian. in L. mihil, §. pro operis, D. de naut. fœn. cum ait, PRO OPERIS SERVI TRAIECTICIÆ PECVNIÆ GRATIA SECVTI, *quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finem Centesimæ, non vltra duplum debetur*.

Plerúque verò SVB PIGNORE mutua pecunia accipiebatur, L. Gaius & L. vlt. §. vlt. D. de pignet. act. Scæuola in L. Lucius, D. qui potior. *Lucius Titius* PECVNIAM MVTVAM DEDIT SVB VSVRIS, ACCEPTIS PIGNORIBVS: *eidémque debitori Mœuius* SVB EISDEM PIGNORIBVS PECVNIAM DEDIT. Seneca lib. VII. de Benefic. cap. XIIII. *Puta, cũ captus esses, me pecuniã mutuatũ, rebus meis in securitatem creditoris oppositis*. Quamquã & res hypothecę dari poterãt pro quacumque obligatione. Nam siue mutua pecunia daretur, siue dos, siue emptio & venditio contraheretur, vel etiam locatio, & conductio, & mandatum, & vel pro sua vel pro aliena obligatione dare quis hypothecã poterat, L. res hypothecæ, D. de pignorib.

Hypotheca autem, quemadmodum Caius in L. contrahitur, D. de pignorib. & L. in re, D. de fide instr. tradit, nudo consensu & pacto conuento cõtrahebatur, cùm quis paciscebatur. VT RES EIVS PROPTER ALIQVAM OBLIGATIONEM ESSENT HYPOTHECÆ NOMINE OBLIGATÆ: Nec ad rem pertinebat quibus verbis fieret. Et ideò & sine scriptura si conuenisset, vt hypotheca esset, & probari posset, res obligata erat, de qua cõuenerat. Pignus certè Chirographo cõtractum ostendit L. ex sextãte, §. Latinus, D. de excepr. rei iud. & L. fideiussor, §. pater, D. de pign. Sed & si per Epistolã de pignoribus cõuenisset, nõ idcirco pignorum obligatio cessabat, quòd Dies & Consules additi, vel Tabulæ signatæ non essent, L. cùm tabernã, §. idem quæsit, D. de pignorib. Generalem etiã conuentionem, suffecisse ad pignorum obligationem, traditur in L. Paulus, D. eo. tit. Inter creditorẽ ergò & debitorẽ conueniebat, VT RES PIGNORI, HYPOTHECÆVE ESSET, cóque pacto hypotheca contrahebatur. African. in L. qui balneum, D. qui potior. in pigno. PACTVS ERAT VT HOMO EROS PIGNORI LOCATORI ESSET. Marcian. in L. creditor, §. à Titio, D. eo. tit. *A Titio mutuatus, pactus est cum illo*, VT EI PRÆDIVM SVVM PIGNORI HYPOTHECÆVE ESSET. Idem in L. si is qui, §. vlt. D. de pignorib. *Igitur nec conuenire possunt*, VT HYPOTHECÆ SINT. Et in L. ante omnia, D. de probationib. *Ante omnia probandum est, quòd inter agentem & debitorem conuenit*, VT PIGNORI HYPOTHECÆVE SIT. Gaius in L. potior, D. qui potior. in pign. *Quamuis cum alio antè conuenerat*, VT SI AB EO PECVNIAM ACCEPERIT, SIT RES OBLIGATA. Et §. si de futura, cadẽ L. *Si de futura re cõuenerit*, VT HYPOTHECÆ SIT OBLIGATA, Põpon. in L. 11. D. de pigner. act. *Tibiq; cũ eo conuenit*, VT EA RES QVAM IAM VENDIDERAT, PIGNORI TIBI ESSET. Modestinus in L. fideiussor. D. de pignor. *Cũ sua manu*, PIGNORI DOMVM SVAM FVTVRAM *Seius scripserat*. Paulus in L. si cõuenerit, D. de pigner. actio. *Si cõuenerit*, VT NOMEN DEBITORIS MEI PIGNORI TIBI SIT. Idé ead. L. §. si quis. *Si quis* CAVERIT, VT SILVA SIBI PIGNORI ESSET.

Interdum autem cùm PRÆDIA pignori dabantur, VT FRVCTVS QVOQVE PIGNORI ESSENT, CONVENISSE, docet Papinian. in L. 1. §. cùm prædium, D. de pignorib. Vlpianus etiam in L. fideiussor, §. Lucius, D. de fideiussorib. proponit Titium PRÆDIA ET MANCIPIA QVÆ IN PRÆDIIS ERANT, pignori obligasse. Idem in L. debitor, D. de pignorib. debitorem pactum refert, VT QVÆCVMQVE IN PRÆDIA PIGNORI DATA, INDVCTA, INVECTA, IMPORTATA, IBI NATA, PARATAVE ESSENT, PIGNORI ESSENT. Planè si quis cauisset, VT SILVA SIBI PIGNORI ESSET, Nauis ex ea materia facta, pignoris vinculo non obstringebatur. Et ideò nominatim in dando pignore adiici debebat, QVÆQVE EX SILVA FACTA, NATAVE SVNT, L. si conuenerit, §. si quis, D. de pigner. act. Interdum etiam nominatim conuenisse, VT FRVCTVS PENDENTES, PARTVS ANCILLÆ, FETVS PECORVM ET EA QVÆ NASCERENTVR essent hypothecæ obligata, Gaius ait in L. et quæ nondum D. de pignorib.

Planè

Planè conuentio generalis in pignore dando bonorum vel postea quæsitorum recepta erat, L. 1. D. de pignorib. Plerumque enim OMNIA generaliter BONA obligabantur. Modestin. in L. fideiussor, §. vlt. D. eo. *Si sciente & consentiente domino, seruus*, VT OMNIA BONA DOMINI PIGNORI OBLIGATA ESSENT, CONVENIT. Alias verò OMNIA BONA QVÆ HABEBAT, QVÆQVE HABITVRVS ESSET, DEBITOR PIGNORI OBLIGABAT, quemadmodum Paulus lib. V. Sentent. tit. VI. docet. Scæuola in L. vlt. D. qui potior. *Titius Seiæ ob summam, qua ex tutela ei condemnatus erat*, OBLIGAVIT PIGNORI OMNIA BONA SVA, QVÆ HABEBAT, QVÆQVE HABITVRVS ESSET. Vlpian. in L. obligatione, D. de pignorib. *Obligatione generali* RERVM QVAS QVIS HABVIT, HABITVRVSVE SIT. Marcian. in L. si quis obligatum, D. qui sine manumissio. *Licet* BONA OMNIA *quis* OBLIGAVERIT, QVÆ HABET, HABITVRVSVE ESSET. Gaius in L. & quæ D. de pignorib. illam cottidie inferi solitam cautionibus conuentionem scribit, VT SPECIALITER REBVS HYPOTHECÆ NOMINE DATIS, CETERA ETIAM BONA DEBITORIS TENERENTVR, QVÆ TVNC HABEBAT, ET QVÆ POSTEA ADQVISIISSET, PERINDE ATQVE SI SPECIALITER HÆ RES FVISSENT OBLIGATÆ. Vlpian. in L. si qui mihi, D. de iu. fis. *Si qui mihi* OBLIGAVERAT QVÆ HABET, HABITVRVSVE ESSET, *cum fisco contraxerit*. Scæuola in L. cùm tabernam, §. vlt. D. de pignorib. *Creditor pignori accepit à debitore*, QVIDQVID IN BONIS HABET, HABITVRVSVE ESSET. Iustinianus verò in L. vlt. C. quæ res pign. oblig. farcit, VT SI RES SVPPONERE SE, debitor dixerit, non adiecto, TAM PRÆSENTES, QVAM FVTVRAS, iis tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras res producatur. Interdum autẽ post bona generaliter obligata, quædam ex his bonis pignori specialiter alij dabantur. Cum priore etiam creditore conueniebat, VT ITA DEMVM CETERA BONA PIGNORI HABERENTVR, SI PECVNIA DE HIS QVÆ GENERALITER ACCEPISSET SERVARI NON POTVISSET, l. II. D. qui potior. in pigno. Vlpianus in L. idémque §. vlt. D. eo. *Si tibi* QVÆ HABITVRVS SVM, OBLIGAVERIM, *& Titio* SPECIALITER FVNDVM, SI IN DOMINIVM MEVM PERVENERIT.

Illud cautione qua pignus contrahebatur, exptimi sæpe solebat, FVNDVM QVI PIGNORI DABATVR, NVLLI ALII ESSE OBLIGATVM. Modestin. in L. Titius, §. vlt. D. quib. mod. pign. *Inueniebatur autem Mœuius instrumento cautionis cum Repub. facto à Sero, interfuisse, & subscripsisse quo cauerat Seius*, FVNDVM NVLLI ALII ESSE OBLIGATVM. Atq; adeo nõnunquã à debitore Iusiurãdũ exigebatur PIGNORA SVA ESSE, idque iusiurandũ instrumento dabatur, L. vlt. D. Stellionat. Quòd si rem alij iam obligatã debitor alij postea obligaret, nec de hoc creditorẽ certioraret, Stellionat⁹ se crimini alligabat, L. si quis in pignore, D. de pignerat. act. Proinde qui res suas quas iam obligauerant, alij secundo obligabant creditori, vt periculum Stellionatus effugerent, PRÆDICERE solebãt, ALII NVLLI REM OBLIGATAM ESSE, *quàm forte*, LVCIO TITIO, VT IN ID QVOD EXCEDEBAT PRIOREM OBLIGATIONEM, RES ESSET OBLIGATA, ET ESSET PIGNORI HYPOTHECÆVE ID QVOD PLVRIS ERAT, AVT SOLIDVM, CVM PRIMO DEBITO LIBERATA RES ESSET, L. & quæ nondum, §. vlt. D. de pignorib. Quô loci Gaius simpliciter interdum conueniisse, DE EO QVOD EXCEDEBAT, VT HYPOTHECÆ ESSET, ait. Ac planè post pignus iam alij obligatum, eius SVPERFLVVM, seu HYPEROCHAM debitor alij quandoque obligabat. Triphonin. in L. quærebatur, D. qui potior. in pign. *Si post primum contractum tuum antequam aliam pecuniã tu crederes, eidem debitori Seius credidisset quinquaginta, &* HYPEROCHAM HVIVS REI QVÆ TIBI PIGNORI DATA ESSET, CREDITOR OBLIGASSET. Et mox: *An tibi in quadraginta cederet* PIGNORIS HYPEROCHA, id est, vt ibidem loquitur, *quod amplius est in pignore*. Papinian. in L. pupilli, §. cùm eodem, D. de solutionib. *Cùm eodem tempore pignora duobus contractibus obligantur*, &c. *Quod si temporibus discretis*, SVPERFLVVM PIGNORVM OBLIGARI *placuit, prius debitum pretio pignorum iure soluetur, secundum* SVPERFLVO *compensabitur*. Paulus in L. fœnerator, D. de naut. fœn. *Aliarum mercium aliis nauibus impositarum, proprijsque creditoribus obligatarum*, SI QVID SVPERFVISSET, PIGNORI ACCEPIT.

Non tantùm autem in sortem, sed & in vsuras pignora speciali conuentione quandoque obstringebantur, L. per retentionem, L. si vsuras, C. de vsur. Iura certè prædiorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

siue vrbanorum, siue rusticorum pignori dari non poterant. Talis verò pactio fieri poterat, VT QVAMDIV PECVNIA SOLVTA NON ESSET, CREDITOR QVI VICINVM FVNDVM HABEBAT, ITINERE, VIA, ACTV, AQVÆDVCTV, VTERETVR: ET SI INTRA DIEM CERTVM PECVNIA SOLVTA NON ESSET, VENDERE EAS SERVITVTES VICINO LICERET, L. si is qui bona, §. vlt. cum L. seq. D. de pignorib.

Atque vt de pactis pignorum dicamus: poterat ita pignoris hypothecæve datio fieri, VT SI INTRA CERTVM TEMPVS NON ESSET SOLVTA PECVNIA, IVRE EMPTORIS CREDITOR POSSIDERET REM IVSTO PRETIO ÆSTIMANDAM, quemadmodũ Marcian. scribit in L. cum fundus, §. vlt. D. de pignorib. Imp. Alexand. in L. 1. C. de pact. pignor. *Qui pactus est,* INTRA CERTVM TEMPVS PECVNIAM QVAM MVTVAM ACCEPERAT, SOLVERET, CESSVRVM SE CREDITORIBVS HYPOTHECÆ. Nõ prohibebatur etiã creditor, VT IN VETVS CREDITVM PIGNORA OBLIGARENTVR, cum debitore pacisci, L. cum in vetus, D. quæ in fraud. credit.

Planè re pignoris nomine data, & possessione tradita, deinde à creditore conducta, conuenisse, VT DEBITOR, PRO COLONO IN AGRO, IN ÆDIBVS AVTEM PRO INQVILINO ESSET, Marcian. refert in L. rem pignoris, D. de adquir. possess. Modestin. in L. Gaius, D. de pignerat. act. *Gaius Seius ob pecuniã mutuam fundum suũ L. Titio pignori dedit: postea pactum inter eos factum est,* VT CREDITOR PIGNVS SVVM IN COMPENSATIONEM PECVNIÆ SVÆ CERTO TEMPORE POSSIDERET. Papinian. in L. 1. §. pacto, D. de pignorib. *Pacto placuit,* VT AD DIEM VSVRIS NON SOLVTIS, FRVCTVS HYPOTHECARVM VSVRIS COMPENSARENTVR FINI LEGITIMÆ VSVRÆ.

Nonnunquam etiam conueniebat, VT FRVCTVS IN VICEM VSVRARVM CEDERENT. Imp. Alexander in L. si ea pactione, C. de vsur. *Si ea pactione vxor tua mutuam pecuniam dedit,* VT VICE VSVRARVM DOMVM INHABITARET, *pactóque ita, vt conuenit, vsa est.* Imp. Philippus in L. si ea lege, C. eo. tit. *Si ea lege possessionem mater tua apud creditorẽ suũ obligauit,* VT FRVCTVS IN VICEM VSVRARVM CONSEQVERETVR. Impp. Valerian. & Gallien. in L. si seruus, C. quod cũ eo. *Si seruus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua,* IN VSVRARVM VICEM HABITANDI FACVLTATEM CREDITORI CONCESSIT. Quæ species pignoris Ἀντιχρήστου dicebatur, L. si pecuniam, D. de pignerat. act. Inter debitorem autem & creditorem de Tributorum, quæ à re pignori data debebãtur, solutione conuenire solebat. Papinian. in L. inter, D. de pact. *Inter debitorem & creditorem conuenerat,* VT CREDITOR ONVS TRIBVTI PRÆDII PIGNERATI NON AGNOSCERET, SED EIVS SOLVENDI NECESSITAS DEBITOREM SPECTARET. Vlpian. in L. epistola, §. pactum, D. eo. tit. *Pactum* VT SI QVAS SVMMAS PROPTER TRIBVTIONES PRÆDII PIGNORI NEXI FACTAS CREDITOR SOLVISSET, A DEBITORE RECIPERET, ET VT TRIBVTA EIVSDEM PRÆDII DEBITOR PENDERET, *iustum, ideóque seruandum est.*

De vendendo etiam pignore plerumque conueniebat, L. si conuenit, D. de pignerat. actio. Scæuola in L. de accessionibus, §. vlt. D. de diuers. tempor. præscript. *Item si mihi pignori dederis,* ET CONVENERIT, NISI PECVNIAM SOLVISSES, LICERE EX PACTO PIGNVS VENDERE. Pomponius in L. quamuis, D. de pignerat. act. *Quamuis* CONVENERIT, VT FVNDVM PIGNERATICIVM TIBI VENDERE LICERET. Paulus in L. Aristo, D. quæ res pign. *Si antiquior creditor,* DE PIGNORE VENDENDO *cum debitore pactum interposuit.* Scæuola in L. inter, D. de fideiussorib. *Inter creditorem & debitorem pactum intercesserat,* VT SI CENTVM QVÆ MVTVA DEDERAT, VBI PRIMVM PETITA ESSENT, NON SOLVERENTVR, ORNAMENTA PIGNORI DATA, INTRA CERTVM TEMPVS LICERET EI VENDERE, ET SI QVO MINORIS VENISSENT, QVODQVE SORTIS VEL VSVRARVM NOMINE DEBERETVR, ID CREDITORI REDDERETVR. Marcian. in L. creditor §. vlt. D. qui potior. *Si priori hypotheca obligata sit, nihil verò de* VENDITIONE CONVENERIT, *posterior verò* DE HYPOTHECA VENDENDA CONVENERIT. Põpon. in L. si necessarias §. si annua, D. de pigner. act. *Si annua, bima, trima, die triginta stipulatus acceperim pignus,* PACTVSQVE SIM, VT NISI SVA QVAQVE DIE PECVNIA SOLVTA ESSET, VENDERE EAM MIHI LICERET. Et mox: *Sed si ita scriptum sit,* SI QVA PECVNIA SVA DIE SOLVTA NON ERIT, *statim competit ei pacti conuentio.* De vendendo autem pignore pactionẽ IN REM CONCIPIENDAM fuisse, vt omnes continerẽtur, Pomponius monet in d. L. si necessarias, §. de

§. de vendendo. Quamquam & si creditoris duntaxat persona comprehensa fuisset, heres eius nihilominus iure vendere poterat, si nihil in contrarium actum esset. In pignoribus etiam dandis, licet ex abundanti & superuacuè caueri solitum, VT QVO MINVS PIGNVS VENISSET, RELIQVVM DEBITOR REDDERET, Paulus testatur in L. quæsitum, §. vlt. D. de distract. pignor. Atque ita IVRE CONVENTIONIS, creditor pignus vendebat, L. cùm prior, D. qui potior. vel EX PACTO CONVENTO, L. vlt. D. de pignorib. Cùm verò creditor pignus distraheret, quidquid ex venditione redigebatur, primũ vsuris quas tunc deberi constaret: deinde si quid superesset, sorti accepto ferendum erat, L. cùm & sortis, D. de pigner. act. Licebat & creditori pretium in acceptum referre etiam in eam quantitatem, quæ natura tantum debebatur, L. Paulus respondit, §. vlt. D. de solutionib. Inter debitorem autem & eum qui fundum pigneratum à creditore emerat, placuisse, VT HABITA COMPENSATIONE FRVCTVVM, SOLVTOQVE QVOD RELIQVVM DEBERETVR, FVNDVS DEBITORI RESTITVERETVR, Vlpian. scribit in L. epistola, §. 1. D. de pact. Quinetiam ipsemet creditor pignus vel hypothecam quandoque hoc pacto vendebat, VT SI INTRA CERTVM TEMPVS A DEBITORE PECVNIA SOLVTA ESSET, EMPTIO RESCINDERETVR, L. si creditor, §. 1. De distract. pignor.

Per contrarium, interdum cauebat debitor, NE CREDITORI PIGNVS VENDERE LICERET, L. si conuenit, D. de pigner. act. L. Aristo, D. quæ res pigno. Creditor etiam nonnumquam pacisceatur, NE LICERET DEBITORI HYPOTHECAM VEL PIGNVS VENDERE, L. si creditor, §. vlt. D. de distract. pignor. In venditione tamen pignoris creditor quandoque consentiebat, vel simpliciter, vel SALVA CAVSA PIGNORIS SVI, L. si debitor, §. 1. D. eo. tit.

Ab hypotheca verò quandoque discedebatur, L. soluitur, D. quib. mod. pign. Id fiebat, si vel creditor pacisceretur NE PECVNIAM PETERET, vel NE RES PIGNORI ESSET. Marcianus in L. sicut, §. 1. D. quib. mod. pign. *Creditor,* NE PIGNORI HYPOTHECÆVE SIT RES *pacisci potest.* Et §. si conuenerit ead. L. *Si conuenerit,* NE PARS DIMIDIA PRO INDIVISO PIGNORI SIT. Et mox: *Si plures dederint pro indiuiso & cum vno creditore paciscatur,* NE HYPOTHECÆ SIT. Et §. an pacisci. *An pacisci possunt filiusfamilias & seruus* NE RES PIGNORI SIT. Gaius in L. si consensit, §. 1. D. eo. *Si cùm debitoris procuratore conuenit,* NE SIT RES OBLIGATA. Interdum etiam conueniebat, VT PRO HYPOTHECA FIDEIVSSOR DARETVR, L. soluitur, §. si conuenerit, D. eo.

Porrò qui mutuam pecuniam accipiebat, is creditori suo cauebat, L. Titius, D. quæ res pigno. Vetus Horatij commentat. ad eum versum Sat. III. lib. II. Sermon. *Dictantis quod tu nunquã rescribere possis,* Dictantis, aut credẽtis, quia cùm damus, dicimus, SCRIBE CAVTIONEM PRO EA PECVNIA. Hinc CREDITÆ PECVNIÆ CAVTIONES, in L. minor XL. D. de minorib. L. Lucio, D. de oblig. & act. Hæ quẽadmodũ conciperẽtur, abũdè docebit ea quam in Æmylij Papinian. præf. Prætorio auditorio lectam fuisse, Paul. commemorat in L. lecta, D. si cert. pet. cuius verba ita habẽt. LVCIVS TITIVS SCRIPSI ME ACCEPISSE A PVBLIO MÆVIO, QVINDECIM MVTVA NVMERATA MIHI DE DOMO, ET HÆC QVINDECIM PROBA RECTE DARI CALEND. FVTVRIS, STIPVLATVS EST MÆVIVS PVBLIVS. SPOPONDI EGO LVCIVS TITIVS. SI DIE SVPRASCRIPTA SVMMA PVBLIO MÆVIO, EIVS AD QVEM EA RES PERTINEBIT, DATA, SOLVTA, SATISVE EO NOMINE FACTVM NON ERIT, TVNC EO AMPLIVS QVO POST SOLVAM, POENÆ NOMINE IN DIES TRIGINTA, INQVE DENARIOS CENTENOS, DENARIOS SINGVLOS DARI STIPVLATVS EST P. MÆVIVS, SPOPONDI EGO LVCIVS TITIVS: CONVENITQVE INTER NOS, VTI PRO MÆVIA EX SVMMA SVPRA SCRIPTA MENSTRVOS REFVNDERE DEBEAM DENARIOS TRECENOS EX OMNI SVMMA EI, HEREDIVE EIVS CHIROGRAPHO etiam mutuæ pecuniæ accipiebãtur, L. Aurelius, §. quidã, D. de liber. leg. Modestin. in L. tutor, §. vlt. D. de vsur. *Ab Aulo Agerio Gaius Seius mutuã quandã quãtitatẽ accepit hoc Chirographo.* ILLE SCRIPSI ME ACCEPISSE, ET ACCEPI AB ILLO MVTVOS ET NVMERATOS DECEM, QVOS EI REDDAM KALENDIS ILLIS PROXIMIS CVM SVIS VSVRIS PLACITIS. In priore autem cautione non sunt oscitanter transmittenda verba hæc, DE DOMO, ad quæ Seneca alluserit Epist. XXVI. lib. I. cum ait, *Expecta pusillum &* DE DOMO FIET NVMERATIO. Cui consentaneum est quod aliàs legitur, EX ARCA, L. quidam, D. de

Universidad de Deusto
Biblioteca

pecun.constit. Vtrumque enim Cautionibus inseri solebat, ad differentiã eorum quæ ex Mensæ scriptura proficiscebantur. Donat. in Adelph. Terent. Act. II. Sc. IIII. ad versum *Ego ad forum ibo. Tunc enim*, ait, *in foro &* DE MENSÆ SCRIPTVRA, *magis quàm* EX ARCA, DOMOQVE, VEL CISTA, *pecunia numerabatur.* Idem in Phormio. Act. v. Sc. VIII. hæc verba, *Iube* RESCRIBI, interpretatur, PER SCRIPTVRAM, *id est*, DE MENSÆ SCRIPTVRA DARI. *Vnde*, ait, *hodie additur chirographis*, DOMO, EX ARCA SVA, *vel*, EX MENSÆ SCRIPTVRA. Obseruandum & illic est, Proborum epithetum, quod Nummis adiici solebat, L. Titius, D. de pecun. constit. Plautus Persa, Act. III. Sc. III.

Nummi sexcenti hic erunt,
PROBI NVMERATI.

Rursúsque eiusdem Comœd. Act. IIII. Sc. III.

PROBVM ET NVMERATVM ARGENTVM *vt accipiat face.*

Idem Bacchidib. Act. IIII. Sc. VIII.

DVCENTOS NVMMOS AVREOS PHILIPPOS PROBOS
DABIN'?

Hoc amplius ex certis Cautionum verbis, est & verbum, SCRIPSI. Sic & in L. eum qui, §. Iulianus, D. de pecun. cõstit. SCRIPSI SECVNDVM MANDATVM SEII, &c. Chirographis autẽ excipi solitum, SI QVID EX ALIA CAVSA DEBERETVR, ostendit Paul. in L. Lucio, D. de oblig. & act. *Lucio Titio cùm ex causa iudicati pecunia deberetur, & eidem debitori aliam pecuniam crederet, in cautione pecuniæ creditæ non adiecit*, PRÆTER EAM PECVNIAM DEBITAM SIBI EX CAVSA IVDICATI. Commemorationem etiam in Chirographo pecuniarum, quæ ex alia causa deberi dicerentur, factam narrat, Labeo in L. vlt. D. de probationib.

Chirographo verò & in codice, & in pugillaribus, & in tabulis debitores cauebant. Vlpian. in L. si vt certo, §. Quinimmò, D. commodati, *Si tibi*, CODICEM *commodauero*, & IN EO CHIROGRAPHVM DEBITOREM TVVM CAVERE FECERIS, *egóque hoc interuero, siquidem ad hoc tibi commodauero*, VT CAVERETVR TIBI IN EO. Paul. in L. in cõmodato, §. sicut, D. eo. *Igitur si* PVGILLARES MIHI COMMODASTI, VT DEBITOR MIHI CAVERET. Vlpian. in L. seruum filij, §. eum qui, D. de legat. I. *Eum qui* CHIROGRAPHVM *legat, debitum legare, non solùm* TABVLAS, *argumento est venditio.* Itẽ in L. huiusmodi, §. ii ita, D. eod. *Si* TABVLAS CHIROGRAPHI *mei, heredi meo reddiderit.* Et L. qui tabulas, D. de furt. *Si* CHIROGRAPHA AVREORVM DECEM TABVLÆ FVERINT. Vnde Iuuenal. Sat. vlt. *Vana supervacui dicens* CHIROGRAPHA LIGNI. Huiusmodi porrò cautionibus Iusiurandũ adscribi consueuisse, testimonio sunt hæc Tertulliani in lib. de Idololatr. verba. *Pecuniam de Ethnicis mutuantes, sub pignoribus fiduciati*, IVRATI CAVENT. Patrem autem cùm mutuam pecuniam acciperet à Septicio creditore, filio persuasisse, vt quòd ipse impeditus esset scribere, Chirographum manu sua perscriberet filius eius, sub commemoratione domus ad filium pertinentis pignori dandæ, Modestin. refert in L. fideiussor, §. 1. D. de pignorib. Quòd si Chirographum cãcellatum esset, licet præsumptione debitor liberatus esse videretur, eius tamen quod manifestis probationibus sibi creditor adhuc deberi probasset, petitio supererat, L. si Chirographum, D. de probat. Aliter atque si cautionẽ suam debitori creditor reddidisset, L. II. D. de pactis.

Pecunia autem data, numeratáque probabatur multis modis, quos Agellius lib. XIII. cap. II. ita congessit. *Is tamẽ cum suis multis patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniã datam, consuetis modis*, EXPENSI LATIONE, MENSÆ RATIONIBVS, CHIROGRAPHI EXHIBITIONE, TABVLARVM OBSIGNATIONE, TESTIVM INTERCESSIONE. Vlp. in L. qui tabulas, D. de furt. *Si quis cùm alias probationes*, MENSÆQVE SCRIPTVRAM *haberet, chirographi furtum passus sit.* Ex Mensæ planè scriptura obligationes olim ortas, atq; vsu receptas fuisse constat. Vnde SCRIBI, & RESCRIBI NVMMI dicebantur. Nam quod est apud Terent. Phormio. Act. v. Sc. VIII. *Iube rescribi*, Donatus exponit, *Iube reddi*, seu, PER MENSÆ SCRIPTVRAM REDDI: adiicitque, *quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura*, RESCRIBERE *dicebant, pro renumerare. Et sic infert, Næ ego* PERSCRIPSI *multis*, PER SCRIPTVRAM REDDIDI, *multis dedi.* Vetus Horatij commentat. in Sat. III. lib. II. ad versum,

versum, SCRIBE DECEM A NERIO. SCRIBERE, ait, *iuris verbum est, pro mutuum sumere.* RESCRIBERE *verò est, reddere debitum.* Cic. Epist. vlt. lib. IIII. ad Attic. *Hæc pactio, non verbis, sed* NOMINIBVS ET PERSCRIPTIONIBVS, *multorum Tabulis cùm esse facta diceretur, prolata à Memmio est*, NOMINIBVS INDVCTIS. Testatur & Iustinianus olim SCRIPTVRA factam OBLIGATIONEM, quæ NOMINIBVS FIERI dicebatur, Instit. de literar. obligat. Eáque obligationis species LITERARVM OBLIGATIO vocabatur. Idem Iustinian. §. 1. Instit. de fideiussorib. *In omnibus autem* OBLIGATIONIBVS *adsummi possunt, id est siue re, siue verbis, siue* LITTERIS *siue consensu, contractæ fuerint.* Quæ omnia Obligationum genera Vlpianus quoque recensúerat in L. Græcè, §. 1. D. de fideiussorib. sed Litterarum obligationem illinc expunxisse Tribonianum, eámque ordine mouisse verisimile est, quòd ea in vsu esse desisset. De Litterarũ autem obligatione quæ esset Theophili opinio ipsius verbis exponam. Λιτέρις, ait ille, ἐστὶ τὸ παλαιὸν χρέος εἰς καινὸν δάνειον μεταγραφόμενον, ῥήμασι καὶ γράμμασι τυπικῶς. Εἰ γάρ τις ἐχρεώστει μοι ἑκατὸν νομίσματα, ἀπὸ ἀγορασίας, ἢ μισθώσεως, ἢ δανείσματος ἢ ἐπεραιτήσεως, (πολλαὶ δὲ τοῦ χρέους προφάσεις) ἐβουλόμην δὲ τοῦτον ὑπεύθυνον ποιῆσαι τῇ λίτερις ἐνοχῇ, ἀνάγκη ἦν ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν τὰ ῥήματα, ἅπινα καὶ ἐλέγετο, καὶ ἐγράφετο. Τοὺς ἑκατὸν χρυσίους ἃς ἐμοὶ ἐξ αἰτίας μισθώσεως χρεωστεῖς, σὺ ἐκ συνθήκης καὶ ὁμολογίας δώσεις τοῦ οἰκείου γραμμάτου. εἶτα ἐνεγράφετο, ὡς ἀπὸ τοῦ ἐνόχου ἤδη γινομένου ἐκ τῆς μισθώσεως ταῦτα τὰ ῥήματα. Ἐκ τῆς συνθήκης ὀφείλω τοῦ οἰκείου γραμμάτου. καὶ ἡ μὲν πρότερα ἐνοχὴ ἀπεσβέννυτο, καινοτέρα δὲ ἐπλέκετο, τοῦτον ἡ λίτερις, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ἐν γράμμασιν εἶναι τὴν ὁμολογίαν ἐδέξατο. Cuius interpretationis fides penes auctorem erit, hanc enim mancupio non do, neque me nexu obligo. Ad huiusmodi certè Obligationis appellationem referendum videtur, quod est à Paulo scriptum in L. non figura, D. de obligat. & action. Mensam autem ex cuius scriptura obligatio, qua de agimus, prodibat, Nummularij seu Mensularij exercebant, eíque interdum seruos præpositos habebant, L. cuicumque, §. 1. D. de Institor. Et ita in L. in eum, §. 1. D. eo. *Si dominus qui seruum institorem* APVD MENSAM PECVNIIS ACCIPIENDIS HABVIT. Imp. Alexand. in L. III. C. eo. *Aduersus eum actio competit, à quo seruum* MENSÆ PRÆPOSITVM *dicis.* Libertum quoque mensæ nummulariæ quam exercebat, præpositum habuisse Lucius Titius dicitur in L. vlt. D. eo. Nũmularios verò ab Argentariis separat Paulus in L. quædã. §. Nũmularios D. de eden. Ibidémque eos ait, sicut & Argentarios rationes confecisse, accepisséque pecuniã, & erogasse per partes, quarum probatio scriptura, codicibúsque eorum maximè continebatur, & frequentissimè ad fidem eorum decurrebatur. Eorum planè sicut & Argentariorum officium & ministerium publicam causam habebat, FIDEMQVE PVBLICAM SECVTI dicebantur, qui pecunias apud Mensam depositas habebant, quidã, vt fœnore apud nummularios vel cum nũmulariis vel per ipsos exercerent; alij verò custodiæ causa, L. si hominem, §. quotiens D. depos. L. III. C. de Institor. Per eorum etiam Mensam multorum res gerebantur, multorúmque rationes administrasse eos, ostendit L. Aurelius, §. filias D. de liberat. leg. Proinde Præfecto vrbi negotium datum erat, ídque eius muneri & officio incumbebat, curare vt Nummularij prohibè se agerent circa omne negotium suum, & temperarent ab his quæ essent prohibita, L. I. §. præterea, D. de off. præf. vr. Singulorum ergo rationes conficiebant, principalísque eorum opera erat, vt actus sui Rationes diligenter conficerent. Rationes verò accepta & data, vel accepta & expensa continebant, L. I. §. rationes D. de eden. L. vlt. §. inter cetera, D. de liberat leg. Et benè Labeo RATIONEM definiebat esse, VTRO CITRO DANDI, ACCIPIENDI, CREDENDI, OBLIGANDI, SOLVENDI SVI CAVSA NEGOTIATIONEM: Nec vlla, vt ait, Rationum, nuda duntaxat solutione debiti incipiebat, L. si quis ex argentarijs, §. rationem D. de eden. Cic. pro Rosc. Com. *Non habere se hoc* NOMEN IN CODICE ACCEPTI ET EXPENSI RELATVM *confitetur.* Plin. lib. XXXIII. cap. III. *Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc* EXPENSA IN RATIONIBVS, *dicuntur: item impendia & dependere.* Sanè ita conficiebantur Rationes, vt pagina vna, Accepta, altera, Expensa contineretur. Idem Plin. lib. II.

cap. VII. de Fortuna. *Huic omnia* EXPENSA, *huic* OMNIA FERVNTVR ACCEPTA, *& in tota ratione mortalium sola vtramque paginam* FACIT. In Tabulis enim, seu Codice Rationum & ACCEPTA PECVNIA REFEREBATVR ei à quo numerata erat, & EXPENSA FEREBATVR non modò ei cui soluebatur, sed & cui credebatur. Atque ita Nummularius plura nomina scribebat, modò in Acceptum Referendo, modò Expensum Ferendo: Pecunias enim apud se depositas in Acceptum referebat ei qui deposuerat, deinde eidē expēsum ferebat, quod ei aliive eius mādatu voluntatéve soluebat. Item quas pecunias credebat, eas expensas ferebat iis quibus credebat, solutas dein acceptas referebat. Cic. pro Cæcina. *Se autem habere* ARGENTARII TABVLAS, *in quibus sibi* EXPENSA PECVNIA LATA *sit*, ACCEPTAQVE RELATA. Idem lib. III. in Verr. *Si quibus pecuniam* CREDEBAS, IIS EXPENSVM NON FERRES. Et lib. IIII. in eundem. *Nam quas pecunias ijs* FEREBAT EXPENSAS, *quibuscum contrahebat.* EXPENSVM autem FERRE, vt Asconius lib. III. in eundem interpretatur, erat, *scribere*, SE PECVNIAM DEDISSE.

NOMINA porrò olim interpositis PARARIIS fiebant. Seneca lib. II. de Benefic. *Quidam nolunt* NOMINA SECVM FIERI, *nec* INTERPONI PARARIOS, *nec* SIGNATORES ADVOCARI, *nec* CHIROGRAPHVM DARI. Et lib. III. eiusdem argumenti, *Ille per Tabulas plurium* NOMINA INTERPOSITIS PARARIIS FACIT. PROXENETAS etiam nominis faciendi causa interuenisse, testatur Vlpian. in L. II. D. de proxenet. Seneca Epist. CXX. lib. XXI. *Æs alienum facias oportet, sed nolo per interfessorem mutueris: nolo* PROXENETÆ *nomen tuum tacient. Paratum tibi creditorem dabo.* Nomina autē facturi diligenter in patrimoniū & vasa debitoris inquirebant, vt idem Seneca lib. I. de Benefic. ait. Nomina etiam facturum Atticum quærere solitum QVOTO ANNO & QVANTVM IN SOLO, Cicero ex quorundā sententia Epist. IX. lib. IX. ad Attic. scribit. Vires certè eius cui crediturus erant diligenter excutere solitos, Seneca ostendit Epist. LXXXVIII. lib. XIII. his verbis: *Cùm ad patrimonium ventum est, diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam crediturus estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis.* LATE POSSIDET, SED MVLTVM DEBET: HABET DOMVM FORMOSAM, SED ALIENIS NVMMIS PARATAM: FAMILIAM NEMO CITO SPECIOSIOREM PRODVCIT, SED NOMINIBVS NON RESPONDET. SI CREDITORIBVS SOLVERIT, NIHIL ILLI SVPERERIT. *Idem in reliquis quoque facere debebitis, excutere quantum proprij quisque habeat.*

Titulos autem debitorum, Nomina Asconio in III. Verrin. interprete, appellabāt, ab eo quod Calendariis solerēt eorum quibus pecuniæ credebantur nomina perscribi. Calendis porrò pecuniam fœnori dare solitos veteres, Idibus verò exegisse, iam à multis obseruatum est, quorum ne scrinia compilem, duntaxat ad eos quos laudant auctores, aliquot alios adiiciam. In Idus certè vulgò solutionis diem conferri consueuisse, argumento est Cic. Epist. V. lib. X. ad Attic. cùm ait. *Ad me nuper se* HS. XXX. *emisse, vt scriberem an vellem addici.* DIEM PECVNIÆ IDVS NOVEMBRES ESSE. Idem Epist. XX. lib. XIIII. ad eundem Attic. *Iam vel sibi habeat numos, modò* NVMERET IDIBVS. Scæuola in L. ex pluribus §. vlt. D. de solutionib. *Ita vt viginti prius* SOLVERENTVR, *id est* IDIBVS SEPTEMBRIBVS Marcell. in L. Titius Seio, D. de pecun. constit. *quos tibi* REDDERE DEBEBO IDIBVS MAIIS PROBOS. Sed & pueros qui in ludum ibant, singulis Idibus octonos asses æris retulisse pro mercede disciplinæ, Horatius significat Sat. VI. lib. I. A Calendarū vtique præpositione, fœneratorum codicem KALENDARIVM vocabant. Hinc Seneca Epist. XIIII. lib. I. *Rationes accepit forum conterit,* CALENDARIVM VERSAT. Et Epist. LXXXVIII. lib. XIII. *quia magnus* CALENDARII LIBER *euoluitur.*

Rationes certè cum DIE ET CONSVLE, scribebantur, L. I. §. rationes, D. eo. Aut certè Tabularum quæ plures rationes continebant, initio, DIES ET CONSVL adscribi solebat, quæ præpositio Diei & Consulis communis erat omnis rationis, d. L. si quis ex argentariis, §. si initiū, D. eden. In Tabulis verò, Codice, Membranis

branis, Chartis, Rationes scribebantur, L. Argentarius, §. I. D. de eden. L. vlt. §. inter cetera, D. de liberat. leg. Ad fidem autem Mensæ protestandam, litteris plerumque Nummularij notum faciebant quantum quisque nummorum penes se haberet, vt apparet ex L. vlt. D. de Institor. in qua Scæuola Mensæ Nummulariæ præpositum refert Gaio Seio cauisse in hæc verba. OCTAVIVS TERMINALIS REM AGENS OCTAVII FELICIS, DOMITIO FELICI SALVTEM. HABES PENES MENSAM PATRONI MEI DENARIOS MILLE, QVOS DENARIOS VOBIS NVMERARE DEBEBO PRIDIE KAL. MAIAS. Testimonio est & idem ipse Scæuola in L. emptor §. I. D. de pact. his verbis. *Lucius Titius Gaium Seium Mensularium, cum quo rationem implicitam habebat propter* ACCEPTA ET DATA, *debitorem sibi constituit & ab eo epistulam accepit in hæc verba.* EX RATIONE MENSÆ, QVAM MECVM HABVISTI IN HVNC DIEM, EX CONTRACTIBVS PLVRIMIS REMANSERVNT APVD ME AD MENSAM MEAM TRECENTA OCTAGINTA SEX, ET VSVRÆ QVÆ COMPETIERINT. SVMMAM AVREORVM, QVAM APVD ME TACITAM HABES, REFVNDAM TIBI. SI QVOD INSTRVMENTVM A TE EMISSVM (ID EST SCRIPTVM) CVIVSCVMQVE SVMMÆ, EX QVACVMQVE CAVSA, APVD ME REMANSIT, VANVM ET PRO CANCELLATO HABEBITVR. Huc pertinere videtur & L. Lucius D. depositi, cuius verba sunt hæc, LVCIVS TITIVS SEM PRONIO SALVTEM. CENTVM NVMMOS QVOS HAC DIE COMMENDASTI MIHI, ADNVMERANTE STICHO SERVO ACTORE, ESSE APVD ME VT NOTVM HABERES, HAC EPISTVLA MANV MEA SCRIPTA TIBI NOTVM FACIO: QVÆ QVANDO VOLES, ET VTI VOLES, CONFESTIM TIBI NVMERABO. Eodem etiam referendam crediderim L. Quintus D. eo, tit. vbi Quintus Cæcilius Candidus Publio Rogatiano ita scribit. VIGINTI QVINQVE NVMMORVM QVOS APVD ME ESSE VOLVISTI, NOTVM TIBI ITA HAC EPISTVLA FACIO, AD RATIVNCVLAM MEAM EA PERVENISSE: QVIBVS VT PRIMVM PROSPICIAM, NE VACVA TIBI SINT, ID EST VT VSVRAS EORVM ACCIPIAS, CVRÆ HABEBO. His non extra rem accedet L. Titius Seio D. de pecun. constit. in qua Marcellus, *Titius*, ait, *Seio epistulam emisit in hæc verba.* REMANSERVNT APVD ME QVINQVAGINTA EX CREDITO TVO, EX CONTRACTV PVPILLORVM MEORVM, QVOS TIBI REDDERE DEBEBO IDIBVS MAIIS PROBOS. QVOD SI AD DIEM SVPRA SCRIPTVM NON DEDERO, TVNC DARE DEBEBO VSVRAS TOT. In hunc ordinem etiam non malè veniet L. vlt. D. eo. tit. *Lucius Titius Seiorum debitor decessit. Hi persuaserunt Publio Mæuio, quod hereditas ad eum pertineret, & fecerunt vt Epistulam in eos exponat,* DEBITOREM SESE ESSE, QVASI HEREDEM PATRVI SVI, CONFITENTEM, *qui & addidit epistulæ suæ,* QVOD IN RATIONES SVAS EADEM PECVNIA PERVENIT. Scæuola in L. vlt. D. de oblig. & act. *Procurator Seij admisit subscriptionem ad Argentarium vascularium in verba infrascripta,* Λούκιος Καλαίδιος ἐπέγνων καθὼς προγέγραπται, ἐπὶ λοιπὰ παρ' ἡμῖν ὀφειλόμενα τῷ Διὶ τόσα.

Ratio porrò cum Argentariis & Nummulariis poni ac putari solebat.

Plaut. Aulular. Act. III. Sc. V.

Ibi ad postremum cedit miles, æs petit.
Itur: PVTATVR RATIO CVM ARGENTARIO:
Miles impransus adstat: æs censet dari:
Vbi DISPVTATA EST RATIO CVM ARGENTARIO,
Etiam plus ipsus debet Argentario.

Idem Captiu. Act. I. Sc. II.

Ibo intrò, atque intus SVBDVCAM RATIVNCVLAM,
Quantillum argenti mihi APVD TRAPEZITAM SIET?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vbi verò Accepti & Expensi summæ, seu quantitates congruebant, & tantundem expensum quantum acceptum apparebat, tunc PAREM RATIONEM adscribebant. African. in L. qui filium, D. de man. test. *Is seruus parte Argenti subtracta, cum Tutore diuisit, atque ita Tutor ei* PAREM RATIONEM ADSCRIPSIT. Et hoc modo PARIA, vel PAREM RATIONEM FECISSE dicebantur. Senec. lib. II. de Benefic. *Cum quolibet* PARIA FECISTI. Idem lib. VI. eiusdē argumenti. *Quare quasi cum acerbo fœneratore* RESIGNARE RATIONEM PAREM PROPERAS? Et lib. I. Epist. IX. *Si illud mihi tecum conuenerit, vt statim tibi soluam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam* PARIA FACIAMVS. Itē Epist. XIX. eiusdem lib. *Poteram tecum & hac Mæcenatis sententia* PAREM FACERE RATIONEM. Idem Controuers. I. lib. IX. *Vult* PARES RATIONES FACERE. Scæuola in L. vlt. §. vlt. D. de doli except. *Si cum coheredibus tuis* PAREM RATIONEM FECERIS. In Pariationibus autem pactum huiusmodi adscribi consueuerat, EX HOC CONTRACTV NVLLAM INTER SE CONTROVERSIAM ESSE. L. vlt. §. idem quæsiit, D. de condict. indeb.

Nummularii verò cùm eorum qui apud Mensam suam expositas pecunias habebāt fraudandorum causa vel vrbe profugiebant, vel Romæ agentes copiam sui in foro non faciebant, FORO CEDERE dicebātur, L. si hominē, §. quotiens, D. depos. Quod suis temporibus ludum fuisse Iuuenal. Sat. XI. indicat his versibus:

CEDERE *namque* FORO *iam non tibi deterius, quàm*
Exquilias à feruenti migrare Suburra.

Plaut. Persa Act. III. Sc. III.

Quod partim nostri faciunt ARGENTARII:
Vbi quid credideris, citius extemplo A FORO
FVGIVNT, *quàm ex porta ludis cùm emissus est lepus.*

Et paullo pòst,

Iam A FORO ARGENTARII
ABEVNT, *quam in cursu votula circumuortitur.*

Cùm verò foro Numularij cesserant, eorū bona venibāt. Qua in re potior eorū causa erat qui pecunias absque fœnore apud Mensam deposuerant, L. si ventri, §. in bonis, D. de reb. auct. iud. d. L. si hominem §. quotiēs. Quòd si à Mensularijs vsuras Depositarij accepissent, nulla eorū præ ceteris ratio habebatur, quasi deposito renuntiassent. Sic & cùm foro debitor quilibet cedebat, bona distrahi & portio ipsis quæ ex redacto fieret solui, pretiumque omnibus pro portione præstari solebat, L. vlt. D. de curat. bon. dan. Quod & Seneca significat lib. IIII. de Benefic. cū ait, *Pecuniæ etiā male creditæ actio est. Et appellare debitorem ad diem possum, &* SI FORO CESSERIT, PORTIONEM FERAM.

Priuatas etiam sibi quisque Rationes scribebat, in quas reditus possessionum, mercedes & pensiones prædiorum, referebat. Papinian. in L. prædiis, §. Titio D. de legat. III. *Inspiciendum an litteris, &* RATIONIBVS *appellatione Seianorum, Gabiniana quoque* CONTINEANTVR, *& vtriusque possessionis confusi* REDITVS TITVLO SEIANORVM ACCEPTO LATI ESSENT. Et §. balneas cad. L. MERCEDES *eius inter ceteras meritoriorum domos,* RATIONIBVS ACCEPTO FEREBANTVR. Ibidémq; §. vlt. *Si vno pretio cum domu fuisset cōparata, & vtriusque* PENSIONES *similiter* ACCEPTO LATAS RATIONIBVS *ostenderetur.* Iisdem rationibus æs tam suum quàm alienum quisque paterfa. complectebatur. Vlpian. in L. si peculium, §. an & quod, D. de pecul. leg. *Cùm Gneus Domitius filiæ suæ peculium quod eius esset, legasset: & annuum, quod ei solitus erat dare, biennio non dedisset, sed* IN RATIONIBVS SVIS RETTVLISSET, FILIÆ SE DEBERE QVINQVAGINTA. Scæuola in L. vlt. D. eo. *An peculio prælegato, & centum aurei, & vsuræ eorum deberentur: cùm* RATIONIBVS BREVIARIIS IN ÆRE ALIENO, ET SORTEM ET VSVRAS INER CETEROS CREDITORES COMPLEXVS SIT. Pomponius in L. non solum, §. vlt. D. de pecul. *Ideò si dominus* IN RATIONES SVAS REFERAT, SE DEBERE SERVO SVO. Idem in L. nuda ratio, D. de donationib. *licet*

licet REFERAMVS IN RATIONES NOSTRAS, DEBERE NOS. Idemque confirmatur L. mandauero, §. si mandauerim, D. mandati, L. qui fine, D. de neg. gest. & L. generali, §. idem quæsiit. D. de vsuf. leg. Seruorum etiam nomina in rationibus scripta fuisse, indicat L. Titia D. de manum. test.

Quin & moris olim fuit, vnumquemquam domesticam Rationem sibi totius vitæ suæ per dies singulos scribere, ex quo appareret, quid de reditibus suis, quid de arte, fœnore, lucróve sēposuisset, quóque die, & quid item sumptus damnive fecisset, quemadmodū Asconius in III. contra. Verr. Orat tradit. Sed, vt ille scribit, postquam obsignandis literis reorum ex suis quisque Tabulis damnari cœpit, ad suam memoriam tota hæc vetus consuetudo cessauit. TABVLAS verò accuratius conficiebant, & prius quàm in codicem accepta & expensa referrent, ea in ADVERSARIIS describebant, quæ negligenter ideò scribebantur: TABVLÆ verò diligenter, quòd illa, menstrua, hæ æternæ essent: illa delerentur statim, hæ seruarentur sanctè: illa parui temporis memoriam, hæ perpetuæ æstimationis fidem & religionem amplectebātur: illa erant iecta, hæ in ordinem confectæ, vt Cic. pro Rosc. com. scribit. Habebant etiam Actorum suorum diurnam scripturam, quam Ephemerida vocabant. Propert. lib. III. Eleg. XXIII.

Me miserum his aliquis RATIONEM SCRIBIT *auari,*
Et ponit duras inter EPHEMERIDAS.

In ea quo die peregrè proficiscerentur, adnotabant. Et ita Cic. pro Quintio, ait eum diem profectionis suæ in Ephemeride inuenisse.

Sed & Serui Dominis actus sui Rationes reddebant, vt apparet ex L. testamento, L. Thais §. libertatem & §. Stichus §. ab heredibus, D. de fideicom. libertat. L. Labeo, L. Stricho D. de statulib. L. cùm seruus D. de condicion. & demonstrat. Eáque erat DOMINICA RATIO L. quod si seruus §. idem Labeo, D. de in rem verso. L. peculij D. de pecul. Nam & seruos Kalendario præponebant, L. eius qui D. si cer. pet. id est pecuniis fœnerandis vt in L. cuicūque & L. In eum §. vlt. D. de institor. Vnde in L. vlt. D. de pecul. serui domino debitores fuisse dicūtur, ex ratione Kalendarij. Tabernam etiā qui exercebant, ei institorem seruum sæpe præponebant, L. III. & L. habebat, §. vlt. D. de institor. In Taberna autem merces habebant, L. cùm tabernam, D. de pignorib. eisque mercibus vendendis seruum præponebant. Hinc Vlpian. in L. cuicumque D. de institor. *Si Tabernarius seruum suum peregrè mitteret ad merces comparandas.* Sic Merci oleariæ præpositum seruum, vel ad vendendum emendúmve oleum, legimus in d. L. cuicumque §. si ei quem & L. habebat D. de institor. Agris etiam colendis, mercaturis, redemptūri: que faciendis, ac denique cuicumque negotio vel cuilibet negotiationi seruum institorem præponebant, L. III. & L. cuicumque D. eo. Atque adeo per seruos negotiationem exercebant, L. qui negotiationem, D. de adm. tutor.

In Rationibus verò examinandis atque excutiendis data & accepta conferebātur. Eóque modo DISPVNGI dicebantur, L. dispungere D. de verbor. signifi. Seneca lib. IIII. de Benefic. *Apud me istæ* ACCEPTORVM EXPENSORVMQVE RATIONES DISPVNGVNTVR. Rationes autem postquam dispunctæ fuerant, SVBSCRIBI solitas, docet L. Lucius D. de liberat. leg. in qua Iulianus, *Postea*, ait, *vinus Erotem manumisit, in eodem actu habuit:* RATIONESQVE SVBSCRIPSIT, *vsque in eum diem, qui fuit antè pauciſſimos dies quàm moreretur.* Et mox. *Neque in eas* RATIONES *quæ à Lucio Titio* SVBSCRIPTÆ *sunt.* Indicio est & quod in L. Thais §. libertatē, D. de fideic. libertat. habetur, *Offerens rationes vnius anni in diē mortis testatoris, quod ceteræ* SVBSCRIPTÆ *fuerunt.* Apul. Apolog. II. *Neget eam villicorum & opilionum, & Equisonum* RATIONVM SVBSCRIPSISSE. Reliquorum verò formula perstringitur in L. Ofidius D. de legat III. Enimuerò cum institore ex causa cui præpositus erat, gestum, dominum obligabat, L. II. C. de institor. & qui seruum præposuerat, tenebatur ipsa præpositione. Condicio autem præpositionis seruanda erat. Nam si CERTA LEGE, vel INTERVENTV CVIVSDAM PERSONÆ, vel SVB PIGNORE VOLVISSET CVM EO CONTRAHI, vel AD CERTAM REM: æquissimum erat id seruari, in quo præpositus erat, L. sed si pupillus, § condicio D. de institor. Interdū etiam ei PECVNIAM MVTVAM ACCIPERE permittebant, L. I. eo. tit. L. habebat D. eo. L. vlt. D. quod cum eo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd si nollet dominus in totũ cum Institore cõtrahi, palã PROSCRIBERE debebat, NE CVM EO CONTRAHERETVR, L. sed si pupillus, §. 1. D. eo. tit. Cuiusmòdi prohibitionis formulam proponit Paulus in L. quotiens, D. de pecul. in qua ait, *Quotiens in Taberna ita scriptum fuisset*, CVM IANVARIO SERVO MEO GERI NEGOTIVM VETO. Eodemque modo quem omnibus suis negotiis præposuerant, mutata voluntate quandoque ADMINISTRARE NEGOTIA VETABANT, L. qui hominem §. si Titium, D. de solutionib.

Atque vt Tabernam, aliámve negotiationem exercentes, ei negotio Institores præponebant, ita Nauis alicuius Exercitor ei sæpe Magistrum imponebat, cui totius nauis curam mandabat. Huius ille facta omnia præstabat: & si quid cum eo eius rei gratia cui præpositus erat contractum esset, de eo in dominum actio competebat L. 3. D. de exercitor. §. eodem Instit. quod cum eo. Magistrum autem sic plerumque præponebant, NE ALIVM EI LICERET PRÆPONERE, d. L. 1. §. Magistrum. PRÆPOSITIO verò certam legem dabat contrahentibus. Interdum enim Exercitor, Magistrum naui PRÆPONEBAT, ad hoc solum, VT VECTVRAS EXIGERET, non etiam VT LOCARET, quod fortè ipse Exercitor locauerat, vel AD LOCANDVM tantùm, non item AD EXIGENDVM præponebat: vel ad hoc PRÆPONEBAT, VT VECTORIBVS NAVEM LOCARET, non vt mercibus præstaret, vel contrà: Interdum VT CERTIS MERCIBVS NAVEM LOCARET, præponebat, puta legumini, vel cannabæ. Plerique etiam mandabant, NE VECTORES RECIPERENT: & VT CERTA REGIONE & CERTO MENSE NEGOTIARENTVR, L. 1. §. igitur D. eo. Quinetiam plures nonnumquam Magistri diuisis officiis præponebantur, veluti alter LOCANDO, alter EXIGENDO. Plerique sic DVOS PRÆPONEBANT, NE ALTER SINE ALTERO QVID AGERET, d. L. 1. §. si plures. Exercitor verò nauis, aut Cauponæ, aut Stabuli, de damno aut furto quod in naue, aut caupona, aut stabulo, eorum, quorũ opera ea exercebat, factum erat, tenebatur, L. si quis absentis, §. vlt. D. de oblig. & act. Debebat & Exercitor omnium nautarum suorũ, siue liberi siue serui essent, factum præstare, si modò in ipsa naue dãnum dedissent. Si tamen PRÆDIXISSET, VT VNVSQVISQVE VECTORVM RES SVAS SERVARET, NEQVE DAMNVM SE PRÆSTATVRVM, & cõsensissent vectores prædictioni, non conueniebatur, L. vlt. D. nautæ caupo.

Portò Debitor interdum CONSTITVEBAT SE SOLVTVRVM, quod ex quacumque causa debebat. Nam ex quocumque contractu debitum esset, Constituí poterat siue certi, siue incerti: & si ex causa emptionis pretium quis deberet, vel ex causa dotis, vel ex causa tutelæ, vel quocumque contractu, L. 1. § debitum, D. de pecun. constit. Nec pro se modò, sed & pro alio Cõstituere quis poterat, L. 1. C. eo. tit. CONSTITVERE autẽ & præsentes & absentes poterant, & per semet ipsos, vel per nuntiũ, L. qui autem, §. vlt. D. eo. Nec enim certa erant Constituti verba: Vulgò verò CONSTITVEBANT SE SOLVTVROS. Iulian. in L. 11. D. eo. *Si filij nomine* CONSTITVERIT SE DECEM SOLVTVRVM. Paulus in L. sed & si, D. eo. *Si citeriore die* CONSTITVAT SE SOLVTVRVM. Et L. si verò, D. eo. *Si verò mihi aut Titio* CONSTITVERIS TE SOLVTVRVM, & L. id quod, §. vlt. D. eo. *Si pater, vel dominus* CONSTITVERIT SE SOLVTVRVM QVOD FVIT IN PECVLIO. Sic in L. promissor, D. eo. *Promissor Stichi post moram ab eo factam, mortuo Stichо, si* CONSTITVERIT SE PRETIVM EIVS SOLVTVRVM. & §. vlt. ead. L. *Constituto non satisfacit, qui* SOLVTVRVM SE CONSTITVIT, *si offerat satisdationem.* Vlpian. in L. eum qui D. eo. *Qui Ephesi promisit se soluturum, si* CONSTITVAT ALIO LOCO SE SOLVTVRVM. Et §. sed si quis, ead. L. *Sed si quis* CONSTITVERIT ALIVM SOLVTVRVM, *non se pro alio.* Et mox: *Si mihi* CONSTITVAS TE SOLVTVRVM. Ibidem §. si actori. *Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furiosi, vel adulescentis ita* CONSTITVATVR, MVNICIPIBVS SOLVI, *vel* PVPILLO, *vel* FVRIOSO, *vel* ADVLESCENTI. Idem in L. sed si quis, D. eo. *Sed si quis viginti debens,* DECEM CONSTITVAT SE SOLVTVRVM. Et L. qui autem, D. eo. *Qui autem* CONSTITVIT SE SOLVTVRVM, *tenetur.* Vlpian. in L. hactenus D. eod. *Si ante aditam*

aditã hereditatẽ debitoris, vel capto eo ab hostibus, CONSTITVAT, *quis* SE SOLVTVRVM. Et in L. si quis ex Argentariis, §. rationem, D. de eden. *Sed & quod* SOLVI CONSTITVIT, *Argentarius edere debet.* Imp. Gordian. in L. 1. C. eod. *Si pro alieno debito* TE SOLVTVRVM CONSTITVISTI. Iulian. in L. promissor hominis, D. eo. SI HOMINEM DATVRVM SE CONSTITVERIT. Constituti verò per epistolam exemplũ hoc adfertur in L. cum qui §. Iulianus D. eo. *Titius epistulam ad me talem emisit:* SCRIPSI, ME SECVNDVM MANDATVM SEII, SI QVID TIBI DEBITVM ADPROBATVM ERIT, ME TIBI CAVTVRVM ET SOLVTVRVM SINE CONTROVERSIA. Refertur quoque alia Constituti per litteras formula, in L. quidam D. eo. Aliàs verò constituebat quis SE PIGNVS DATVRVM. Vlpian. in L. qui autem §. 1. D. eo. *Si quis* CONSTITVERIT SE PIGNVS DATVRVM. Et §. seq. *Sed & si quis* CERTAM PERSONAM FIDEIVSSVRAM PRO SE CONSTITVERIT. Paulus in L. promissor, §. vlt. *Si quis autem* CONSTITVAT SE SATISDATVRVM.

Sed me Tabulæ nuptiales ad se vocãt, in quibus verba sollemnia fuisse, LIBERORVM PROCREANDORVM GRATIA, VXOREM DVCI, D. Augustinus non semel monet. Sic enim lib. 11. de morib. Manichæor. *Nuptiæ autẽ vt ipsæ Nuptiales Tabulæ clamant,* LIBERORVM PROCREANDORVM CAVSA *marem feminámque coniungunt.* Idem Sermo. XCVI. *Cum ipsa vxore si exceditur concumbendi modus procreandis liberis deditus, iam peccatum est: ad hoc enim ducitur vxor. Nam id etiam tabulæ indicant, vbi scribitur,* LIBERORVM PROCREANDORVM CAVSA. Iterúmque Sermo. CV. de vocatione Apostoli Pauli: *Quis est autem habens vxorem, qui eo modo vtatur vxore, vt non excedat legem liberos procreandi: ad hoc enim data est: conuincunt te Tabulæ quæ scribuntur in matrimonio: pactus es quemadmodum duceres: sonat tibi scriptura pactionis,* LIBERORVM CREANDORVM CAVSA. *Non ergo accedas si potes, nisi liberorum procreandorum causa.* Varro apud Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. XII. *Mundus cùm patet Deorum Terrestrium* (sic enim enundandum esse obiter moneo, id alias plenius confirmaturus) *atque inferum quasi ianua patet. Propterea non modò prælium committi, verumetiam delectũ rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere,* VXOREM LIBERORVM QVÆRENDORVM CAVSA DVCERE, *religiosum est.* Vlpian. in Titul. cap. III. *Lege Iunia cautum est, vt si ciuem Romanam vel Latinam vxorem duxerit, testatione interposita,* QVOD LIBERORVM QVÆRENDORVM CAVSA VXOREM DVXERIT. Valer. Max. lib. VII. cap. VII. *Dotem, quia non* QVÆRENDORVM LIBERORVM CAVSA, *coniugium intercesserat, virum retinere vetuit.* Tertullian. Apologet. cap. XXXIX. *Ex illa (credo) maiorum & sapientissimorum disciplina Græci Socratis, & Romani Catonis, qui vxores suas amicis communicauerunt, quas in matrimonium duxerant,* LIBERORVM CAVSA *& alibi* CREANDORVM. Callistrat. in L. liberorum §. vlt. D. de verbor. signific. *Natura quoque nos docet, parentes pios qui* LIBERORVM PROCREANDORVM ANIMO ET VOTO VXORES DVCVNT. Quintilian. Declamatio. CCXLVII. *Fingamus enim nuptias quidem fecisse nullas: coisse autem* LIBERORVM CREANDORVM GRATIA, *non tamen vxor non erit, quamuis nuptijs non sit collocata.* Sueton. in Iulio cap. XLVI. *Paratámque legem, quam Cæsar ferre iussisset, cùm ipse abesset,* VT VXOREES LIBERORVM QVÆRENDORVM CAVSA *quot, & quas vellent,* DVCERE *liceret.* Vnde apparet eas propriè Vxores dictas quæ liberorum creãdorum gratia domum deducebantur. Ennius in Cresiphonte apud Festum in verbo *Quæso:*

DVCIT ME VXOREM LIBERORVM SIBI QVÆSENDÛM GRATIA.

Idem in Andromeda,

LIBERVM QVÆSENDÛM *causa familiæ matrem tuæ.*

Horatius,

Quæritur argentum puerísque beata creandis
Vxor.

Agellius lib. IIII. Noct. Attit. cap. III. *Atque is Carbilium traditur vxorem quam dimisit,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

egregiè dilexisse, cariſsimámque morum eius gratia habuisse, & iurisiurandi religionem animo atque amori præuertisse, quod iurare à Censoribus coactus erat, VXOREM SE LIBERORVM QVÆRENDORVM GRATIA *habiturum.* Quòd & Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. II. in eiuſdem repudij narratione ita arguit. Πρῶτος ἀπολῦσαι λέγεται τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Σπέριος Καρβίλλιος ἀνὴρ οὐκ ἄφανὴς, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῆς Τιμητῆς ὀμόσαι, Τέκνων ἕνεκα γυναικὶ μὴ συνοικεῖν. Ἦν δ' αὐτῷ στερρὰ ἡ γυνή. Imp. Probus in L. ſi vicinis de nup. *Si vicinis vel alijs ſcientibus, vxorem* LIBERORVM PROCREANDORVM CAVSA *domi habuiſti.* Proinde apud Plautum Aululár. Act. I. Sc. III. Eunomia Megadorum fratrem ad vxorem ducendam ita cohortatur.

Quod ſempiternum tibi SALVTARE SIT PROCREANDIS LIBERIS. M. *Ita di faxint.*

E. *Volo te vxorem domum ducere.*

Coëmptio etiàm certis verbis fiebat vt Cic. lib. I. de Orat. indicat: *Nam neque,* inquiens, *illud eſt mirandum, qui* QVIBVS VERBIS COEMPTIO FIAT, *neſciat, eundem eius mulieris quæ coemptionem fecerit, cauſam poſſe defendere.* Recepta verò in ea re verba aperit Boët. in Topica Cicer. *Coemptio verò,* ait ille, *certis ſollemnitatibus peragebatur, & ſeſe in coëmendo inuicem interrogabant, vir ita,* AN SIBI MVLIER MATERFA. ESSE VELLET. *Illa reſpondebat,* VELLE. *Item mulier interrogabat,* AN VIR SIBI PATERFA. ESSE VELLET. *Ille reſpondebat,* VELLE: *itaque mulier viri conueniebat in manum.* Ridet porrò Cic. pro Murena eos qui cùm in alicuius libris exempli cauſa CAIÆ nomen poſitum inueniſſent, putarant omnes Mulieres quæ Coëmptionem facerent, CAIAS vocari. Sed & CONFARREATIONE, conueniebatur in manum certis verbis, vt Vlpian. in Tit. cap. IX. ſcribit. Sponſalia quoque interpoſitis ſtipulationibus olim facta, aliàs docui. Socer quidem à genero ita interrogabatur, SPONDES TVAM GNATAM VXOREM MIHI? ille reſpondebat, SPONDEO. Apud Plautum Aululár. Act. I. Sc. IIII. Megadorus ab Euclione ita ſtipulatur.

Quid? nunc etiam MIHI DESPONDES FILIAM. E. *illis legibus, Cum illa dote quam tibi dixi.* M. SPONDEN' ERGO? E. SPONDEO.

Eodémque modo is qui mulierem nuptum dabat rogabatur, vt apud eundem Curculio. Act. V. Sc. II. Phædromus à milite ita ſtipulatur, SPONDESNE MILES MIHI HANC VXOREM? Cui miles reſpondet, SPONDEO. Curculio verò, ET EGO HOC IDEM VNVM SPONDEO. Sed & Trinummo Act. V. Sc. II. Lyſiteles ita à Charondé ſtipulatur,

---SPONDEN' ERGO,
TVAM GNATAM VXOREM MIHI? Ch. SPONDEO, ET MILLE AVRI PHILIPPVM DOTIS.

Quamquam autem Tabulæ non facerent matrimonium, L. donationes in concubinam, D. de donationib. ſolebant tamen de ea re Tabulæ confici, quæ modò NVPTIALES appellabantur, L. ſi vicinis, C. de nup. Tertullian. in lib. de Pudicitia, Apul. Apolog. II. D. Auguſtin. lib. II. de morib. Manichæor. & Sermo. XCVI. & CV. modò DOTALES, L. cùm maritus, D. de pact. dotalib. L. qui dotem, D. de dote præleg. L. Scia Sempronio, D. de donat. int. vir. & INSTRVMENTVM DOTALE, L. vlt. D. de ſuis & legit. L. pactum quod C. de pact. L. pactum C. de collationib. L. Gaius & L. ſi dotali D. ſol. matr. L. ſi voluntate C. de dot. promiſſio. & NVPTIALE INSTRVMENTVM, L. I. C. eo. tit. Tabulas autem iſtas Signatas, & quidem plerúmque poſt contractum matrimonium, docet Scæuola in L. Scia D. de donationib. int. vir. & vxo. Iuuenal. Sat. II.

SIGNATÆ TABVLÆ: *dictum,* FELICITER. *Ingens*
Cœna ſedet: gremio iacuit noua nupta mariti.

Apul. Apolog. *Habes Æmiliane cauſam totam, cur* TABVLÆ NVPTIALES *inter me ac Pudentillam non in oppido ſint, ſed in villa ſuburbana* CONSIGNATÆ.

Huiuſmodi autem Tabulis, DOS DICEBATVR, PROMITTEBATVR, DABATVR.

DABATVR. DOTIS DICTIO certis & ſollemnibus verbis fiebat nulla præcedente interrogatione Gaius lib. II. Inſtit. Tit. IX. *Sunt & aliæ obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione contrahi poſſunt. Id eſt, vt ſi mulier ſiue ſponſo vxor futura ſiue iam marito* DOTEM DICAT. *Quod tàm de mobilibus rebus, quàm de fundis fieri poteſt. Et non ſolùm in hac obligatione ipſa mulier obligabitur, ſed & pater eius, & debitor ipſius mulieris, ſi pecuniam, quam ille debebat ſponſo creditricis, ipſe debitor* IN DOTEM DIXERIT. *Hæ tantùm tres perſonæ, nulla interrogatione præcedente, poſſunt* DICTIONE DOTIS *legitimè obligari. Aliæ verò perſonæ, ſi pro muliere dotem marito promiſerint, communi iure obligari debent, id eſt, vt interrogatæ reſpondeant, & ſtipulatæ promittant.* Vlpian. in fragment. Tit. VI. DOS *aut* DATVR, *aut* DICITVR, *aut* PROMITTITVR. DOTEM DICERE *poteſt mulier, quæ nuptura eſt: & debitor mulieris, ſi iuſſu eius dicat inſtitutus. Parens mulieris virilis ſexus per virilem ſexum cognatione iunctus, velut pater, auus paternus.* DARE, PROMITTERE, *dotem omnes poſſunt.* Paul. in L. promittendo, D. de iu. dot. PROMITTENDO DOTEM, *omnes obligantur, cuiuſcumque ſexus, conditioniſque ſint.* Dotis verò dictæ exempla ſunt apud Cicero. Orat. pro Flacco & pro Cæcina, Martial. lib. XII. Epigr. XLII. Plinium lib. II. Epiſt. IIII. Apuleium Apolog. II.

Promitti autem Dos ſolebat, in hunc modum, verbi gratia, DECEM DOTI TIBI ERVNT. Vlpian. in L. ſi ei nuptura, D. de iu. dot. *Si ei nuptura mulier qui Stichum debebat, ita cum eo pacta eſt,* PRO STICHO, QVEM MIHI DEBES, DECEM DOTI TIBI ERVNT. Marcellus in L. ſi Mulier, D. eo. *Si Mulier ita dotem promiſerit,* DECEM TIBI AVT TITIO, DOTI ERVNT. Proculus in L. nepos Proculo, D. de verb. ſignific. *Ab eo qui ita dotẽ promiſit,* CVM COMMODVM ERIT, DOTIS FILIÆ MEÆ TIBI ERVNT AVREI CENTVM. Et mox: *Quid ſi ita promiſiſſet,* CVM POTVERO, DOTI ERVNT. Et paullo pòſt: *Cũ dotẽ quis ita promiſit,* CVM POTVERO DOTI TIBI ERVNT CENTVM. Iulian. in L. ſi pater D. eo. *Quæ debitorem filiumfa. habet, ſi patri eius ita dotem promiſerit,* QVOD MIHI DEBES, VEL, QVOD MIHI FILIVS TVVS DEBET, DOTI TIBI ERVNT. Idem in L. quemadmodum, §. ſi debitori, D. eo. *Si debitori ſuo mulier nuptura ita dotem promiſiſſet,* QVOD MIHI DEBES, AVT FVNDVS SEMPRONIANVS, DOTI TIBI ERIT. Iauolen. in L. nuptura, D. eo. *Nuptura filiofam. ſi ſocero dotem ita promiſerit,* QVOD FILIVS TVVS MIHI DEBET, ID DOTI TIBI ERIT. Imperatores autẽ Theodoſ. & Valentinian. ad exactionem dotis quam ſemel præſtari placuiſſet, qualiacumque verba ſufficere, conſtituerunt, ſiue ſcripta eſſent, ſiue non, etiamſi ſtipulatio in pollicitatione rerũ dotaliũ minimè fuiſſet ſubſecuta, L. Ad exactionẽ C. de dot. promiſſio. Dos vtiq; paſſim in ſtipulatum deducebatur, L. I. §. I. D. de collat. dot. Formulas verò ſtipulationis Dotis habemus in locis infrà ſcriptis. Paul. in L. Iulianus, D. de iu. dot. *Iulianus ſcribit, valere talem ſtipulationem,* CVM MORIERIS, DOTIS NOMINE TOT DARI? Iulianus in L. Tali D. eo. tit. *Tali facta ſtipulatione,* DECEM IN ANNO PROXIMO DOTIS NOMINE DARE SPONDES? Papinian. in L. cùm poſt, §. Gener. D. eo. *Gener à ſocero,* DOTEM ARBITRATV SOCERI CERTO DIE DARI, *non demonſtrata re vel quantitate,* STIPVLATVS FVERAT. Vſuras etiam promiſſæ dotis in ſtipulatum deduxiſſe virum, narrat Papinian. in L. vir vxori D. de donat. inter. vir.

Antiquo autem ritu DECIES CENTENA, (Budæo nuſquam ſine laude nominando, huius obſeruationis principe) doti dari conſueuerant, id eſt, vt vetus Horatij Commentator in Sat. III. lib. I. explicat, *decies centum millia ſeſtertium.* Quod præter Iuuenalem Sat. VI. & X. Senecam lib. de Conſolatio. ad Albinam, Martialem Epigram. LXV. lib. II. quorum teſtimoniis alij iam vſi ſunt, confirmatur etiam Martialis Epigram. XXIIII. lib. XI.

Nubere Sila mihi nulla non lege parata eſt,
Sed Silam nulla ducere lege volo.
Cùm tamen inſtaret, DECIES MIHI DOTIS IN AVRO SPONSA DABIS, *dixi. Quid minus eſſe poteſt?*

Tacit. lib. II. de Hortalo. *Nepos erat oratoris Hortenſij, inlectus à diuo Auguſto liberalitate*

Universidad de Deusto
Biblioteca

DECIES SESTERTIVM *ducere vxorem, suscipere liberos.* Idem eod. lib. refert Tiberiũ cùm in locum Vestalis mortuæ alia capienda esset, grates egisse Agrippæ & Pollioni, quòd vltrò filias obtulissent: prætulisse verò Pollionis filiam: sed Agrippæ filiam posthabitã DECIES SERTERTII DOTE, solatum esse. Vlpian. in L. cùm de in rem verso, D. de vsur. *Imperator quoque noster Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, cuius bona fuerant publicata, de fisco ideò* NVMERARI DECIES CENTENA DOTIS NOMINE, *iussit.* Nulla tamen lege prohibebatur Mulier, omnia sua bona in dotem dare, L. nulla C. de iu. dot. Et ita in specie L. mulier D. eo. tit. Mulier OMNIA SVA BONA IN DOTEM DEDISSE, proponitur. Valeria etiam OMNEM SVAM PECVNIAM DOTI DIXISSE, narratur à Cicero. pro Flacco. In dotem planè res quæ pondere, numero, mensura constabant, datas ostendit L. res quæ D. de iu. dot. Et vel totum prædium, vel pars eius in dotem dari poterat, L. Dotale D. de fun. dot. Vsusfructus quoque fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, dotis nomine quandoque dabatur, L. si vsusfructus, & L. dotis fructum, §. si vsusfructus, D. de iu. dot. L. vsusfructu, D. sol. matr. Sed & in fundo suo vsumfructum marito dotis causa constituisse Mulier refertur in L. cùm in fundo, §. 1. D. ex iu. dot. Quin & vsumfructũ quem in fundo mariti habebat mulier, dotis causa dare poterat, L. cùm in fundo, D. eo. Proponitur & mulier debitori suo qui sub vsuris debebat, nuptura dotem promisisse, QVOD IS SIBI DEBERET, L. si mulier, D. eo. Pompon. in L. Iulianus, D. mandat. *Si fideiussori vxor doti* PROMISERIT, QVOD EI EX CAVSA FIDEIVSSORIA DEBEAT. Vlpian. in L. si res æstimata, §. vlt. D. eo. *Si cum marito debitore mulier* PACTA SIT, VT ID QVOD DEBEAT, IN DOTEM HABEAT. African. in L. si marito, D. de fun. dot. *Si marito debitori fundi* ID QVOD DEBET, DOTI MVLIER PROMISERIT. Iulian. in L. si mulier, D. de pact. dot. *Si mulier dotis causa promiserit certam summam, & pro ea, mancipia in dotem dederit, ea condicione,* VT PERICVLO EIVS ESSENT, ET SI QVID EX HIS NATVM ESSET, AD EAM PERTINEAT. Fulcinium etiam, cùm dote vxoris Cetenniæ numerata vteretur, quòd mulieri res esset cautior, curasse vt in fundo dos collocaretur, Cic. pro Cæcina scribit.

Plerumque autem res æstimatæ in dotem dabantur, verùm variis condicionibus. Interdum enim conueniebat, vt SOLVTO MATRIMONIO, aut RES, aut ÆSTIMATIO PRÆSTARENTVR, VTRVM VEL MVLIER, VEL VIR, VELLET. Vlpian. in L. plerũque, §. vlt. D. de iu. dot. *Si res in dotem datæ fuerint, quamuis æstimatæ: verùm conuenerit,* VT AVT ÆSTIMATIO, AVT RES PRÆSTENTVR: *si quidem fuerit adiectum,* VTRVM MVLIER VELIT, *ipsa eliget, vtrum malet petere rem, æstimationem. Verùm si ita fuerit adiectum,* VTRVM MARITVS VELIT, *ipsius erit electio.* Impp. Seuerus & Antonin. in L. 1. C. de fun. dot. *Si æstimata prædia in dotem data sint, & conuenit,* VT ELECTIO MVLIERI SERVETVR. African. in L. quod si fundus, D. eo. tit. *Si fundus in dotem æstimatus datus sit,* VT ELECTIO SIT MVLIERIS. Huiusmodi autem res in dotem æstimatas, Mulier quandoque consentiente viro in vsu habebat, L. mortis suæ, §. 1. D. de iu. dot.

Interdum verò conueniebat, vt & res ipsæ, etiam si æstimatæ in dotem datæ essent, soluto matrimonio restituerentur, L. quotiens D. de iu. dot. Impp. Seuerus & Antonin. in L. 1. C. solu. matrim. *Post æstimationem dotis, pactione vel stipulatione interposita,* VT SI IPSÆ RES DISSOLVTO MATRIMONIO EXTARENT, VXORI REDDANTVR. Scæuola in L. æstimatis, D. sol. mat. *Æstimatis rebus in dotem datis, pactum interceßit,* VT EX QVACVMQVE CAVSA DOS REDDI DEBERET, IPSÆ RES RESTITVERENTVR, HABITA RATIONE AVGMENTI, ET DEMINVTIONIS, VIRI BONI ARBITRATV. QVÆ VERO NON EXTARENT AB INITIO ÆSTIMATIO EARVM. Papinian. in L. cùm post, §. cùm res, D. de iu. dot. *Cùm res* IN DOTEM ÆSTIMATAS SOLVTO MATRIMONIO REDDI, *placuit.* Iauolen. in L. in his, §. mancipia, D. soluto matr. *Mancipia in dotem æstimata accepisti: Pactum conuentum deinde factum est,* VT DIVORTIO FACTO, TANTIDEM ÆSTIMATA REDDERES. Pompon. in L. si mancipia, D. de iu. dot. *Si mancipia in dotem æstimata accepisti, & pactum conuentum factum,* VT TANTIDEM ÆSTIMATA DIVORTIO FACTO REDDERES. Impp. Dioclet. & Maximian. in L. si inter

ter C. eo. tit. *Si inter virum & vxorem pactum sit interpositum,* VT SI MATRIMONIVM INTRA QVINQVENNII FORTE TEMPORA QVOQVO MODO ESSET DISSOLVTVM, SPECIES ÆSTIMATÆ DOTI DATÆ, PRETIIS QVIBVS ÆSTIMATÆ SVNT, REDDERENTVR. Iauolenus in L. vlt. D. de pact. dotalib. *Vxor viro fundum centum æstimatum in dotem dederat: deinde cum viro pactum conuentum fecerat,* VT DIVORTIO FACTO EODEM PRETIO VXORI VIR FVNDVM RESTITVERET. Alias eiusdem generis conuentiones ex libris nostris promam. Paulus in L. si pater §. si fundo, D. de pact. dot. *Si fundo æstimato in dotem dato pacta sit mulier,* VT QVANTO PLVRIS VENIERIT, ID IN DOTE SIT. Idem in §. vlt. ead. L. *Si pacta sit mulier,* VT SIVE PLVRIS SIVE MINORIS FVNDVS ÆSTIMATVS VENIERIT, PRETIVM QVANTI RES VENIERIT, ID IN DOTE SIT. A Scæuola verò in L. cùm maritus, D. eo. proponitur maritus, qui æstimata prædia acceperat, pactus esse manente matrimonio, VT EA PRÆDIA INÆSTIMATA ESSENT, vt sine periculo suo ea deteriora faceret.

In dote autem danda, Mulier quandoque pecuniam, quam viri potestati non cõmitteret, nec non & mancipia Recipiebat, sibíque retinebat. Agellius lib. XVII. cap. VI. Marcum Catonem Voconiam legem suadentem, verbis hisce vsum refert. *Principio nobis mulier magnam in dotẽ attulit, tum* MAGNAM PECVNIAM RECIPIT, QVAM IN VIRI POTESTATE NON COMMITTIT. *Eam pecuniam viro dat mutuam: posteà, vbi irata est,* SERVVM RECEPTICIVM *sectari atque flagitare virum iubet.* Quòd Agellius ita exponit. *Quando mulier marito dotem dabat, tùm quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virum transmittebat, ea* RECIPERE *dicebatur.* Et mox: *Ipse etiam Cato mulierem demonstrare locupletem volens: Mulier, inquit, & magnam dotem dat, & magnam pecuniam recipit: hoc est, & magnam dotem dat, & magnam pecuniam retinet. Ex ea igitur re familiari, quam sibi dote data retinuit, pecuniam viro mutuam dat. Eam pecuniam cùm viro forte irata repetere instituit, apponit flagitatorem seruum* RECEPTICIVM, *hoc est, proprium seruum suum,* QVEM CVM PECVNIA RELIQVA RECEPERAT, NEQVE DEDERAT DOTI, *sed retinuerat. Non enim seruo mariti imperare hoc mulierem fas erat, sed proprio suo.*

Ac planè quæ dotis causa dabantur, nominatim in dotem dari debebant. Interdum verò res dabantur in ea quæ Græci παράφερνα, Galli PECVLIVM appellabant: quæ etiam sic quandoque dabantur, VT MARITI FIERENT. Et quidẽ vulgò Romæ, Mulier res quas solebat in vsu habere in domo mariti, neque in dotem dabat, in Libellum solebat conferre: cúmque Libellum marito offerre vt is subscriberet, QVASI RES ACCEPISSET, ET VELVT Chirographum eius vxor retinebat, RES QVÆ LIBELLO CONTINEBANTVR IN DOMVM EIVS SE INTVLISSE. Quinetiã plerumque CVSTODIAM earum Maritus REPROMITTEBAT, nisi mulieri commissæ essent, L. si ego §. vlt. D. de iu. dot. Hinc Papinian. in L. donationes in concubinam, § 1. D. de donationib. SPECIES, ait, EXTRA DOTEM A MATRE FILIÆ NOMINE VIRO TRADITAS, *filiæ quæ præsens fuit, donatas, & ab ea viro traditas videri respondi: nec matrem offensam repetitionem habere, vel eas rectè vindicare, quod vir* CAVISSET, EXTRA DOTEM VSIBVS PVELLÆ SIBI TRADITAS: *cùm ea significatione nec modus donationis declaretur, nec ab vsu proprietas separetur: sed* PECVLIVM *à* DOTE *puellæ distingueretur.* Iustinian. in L. vlt. C. de pact. conuent. *Si mulier marito suo nomina, id est fœneraticias cautiones, quæ* EXTRA DOTEM SVNT, DEDERIT, VT LOCO PARAPHERNORVM APVD MARITVM MANEANT, ET HOC DOTALI INSTRVMENTO FVERIT ADSCRIPTVM. Maritus autem RES VXORIS EXTRA DOTEM CONSTITVTAS, quandoque eius voluntate administrabat, eiúsque administrationis rationem vxori reddebat, L. Maritus, D. ad L. falcid. Alioquin in his rebus quas extra dotem mulier habebat, nullam vxore prohibente communionem habebat, nec eis inuita vxore immiscere sese poterat, L. hac lege C. de pact. conuent.

Tabulis autem dotalibus caueri de dote soluto matrimonio restituenda solebat, idque interdum generaliter, quoquo modo matrimonium dirimeretur. Paulus in L.

si quis sic, D. solu. matrim. *Siquis sic stipuletur à marito*, SI QVO CASV TITIA TIBI NVPTA ESSE DESIERIT, DOTEM DABIS. Idem in L. cùm quærebatur, D. de verbor. significat. *Cùm quærebatur, an verbum* SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI. Vlpian. in L. quoties, §. vlt. D. sol. matr. *Si quis pro muliere dotem dederit, conueneritque*, VT QVOQVO MODO DIREMPTO MATRIMONIO, IPSI SOLVERETVR. Idem in L. si extraneus, D. de condict. cau. da. *Si extraneus pro muliere dotem dedisset, & pactus esset*, VT QVOQVO MODO FINITVM ESSET MATRIMONIVM, DOS EI REDDERETVR. Et in L. Neratius D. de religios. *Si quis dotem hac lege dederit pro muliere*, VT AD IPSVM REDIRET, SI IN MATRIMONIO MORTVA ESSET, AVT QVOQVO MODO SOLVTO MATRIMONIO. Scævola in L. cùm quis, §. nuptura, D. de legat. III. *Nuptura, duobus filijs quos ex priore marito habebat, mandauit, vt viginti quæ doti dabat, stipularentur*, IN OMNEM CASVM QVO SOLVI POSSET MATRIMONIVM: *vt etiam alterutri ex his tota dos soluatur*. African. in L. quæ dotis, D. sol. matr. *Quæ dotis nomine certam pecuniam promiserat, quosdam adhibuerat, qui stipularentur*, PARTEM DOTIS DISTRACTO MATRIMONIO SIBI SOLVI.

Aliàs verò, in alterutrum specialiter diuortij, vel mortis casum, vel in vtrumque nominatim stipulatio interponebatur. Vlpian. in L. si cùm dotem, D. sol. matr. *Si cùm dotẽ daret pater vel extraneus pro muliere*, IN VNVM CASVM PEPIGIT, VEL IN DIVORTIVM, VEL MORTEM, *dicendum est*, IN EVM CASVM IN QVEM NON PEPIGIT, *esse mulieri actionem*. Tryphon. in L. qui duos, §. si maritus, D. de reb. dub. *Si maritus & vxor simul perierint, stipulatio de dote*, EX CAPITVLO, SI IN MATRIMONIO MVLIER DECESSISSET, *habebit locum*. Scævola in L. cùm maritus, §. 1. D. de pact. dotalib. *Titius mulieris nomine dotem dedit, & stipulatus est*, IN CASVM MORTIS ET DIVORTII. Papinian. in L. inter §. vlt. D. eo. tit. *Pater*, SI FILIA NVPTA MORTEM OBIISSET, DOTEM DARI STIPVLATVS EST. Impp. in L. cùm patrem C. de iu. dot. *Cùm patrem pro filia dotem tibi dantem*, SI POST MORTEM SVAM IN MATRIMONIO CONSTITVTA, REBVS HVMANIS EADEM EXIMATVR, PARTEM DIMIDIAM DOTIS AMNIÆ REDDI, *pactum proponas*. Pompon. in L. si ita D. de pact. dotalib. *Si ita cõueniat*, VT SI VIVO SOCERO MORTVA SIT FILIA, IPSI SOCERO: SI MORTVO, FILIO EIVS: SI FILIO QVOQVE DEFVNCTO, TOTVM SVO HEREDI REDDATVR. Vlpian. L. mulier D. de verbor. obligationib. *Mulier quæ dotem dederat Glabrioni fecerat eum promittere dotem*, SI IN MATRIMONIO DECESSISSET, *infanti*. Paulus in L. debitor, §. vlt. D. ad Trebellia. *Ea quæ dotem dabat, pacta erat cum marito*, VT MORTVA SE IN MATRIMONIO, DOTIS PARS MATRI EIVS REDDERETVR. Scævola in L. cùm maritus, §. vlt. D. de pact. dotalib. *Mulier de dote quam dedit pacta est*, VT SI IN MATRIMONIO DECESSISSET, FRATRI EIVS REDDERETVR: *isque* IN EVM CASVM STIPVLATVS EST. Paul. in L. Gaius D. sol. matr. *Gaius Seius auus maternus Seiæ nepti quæ erat in patria potestate, certam pecuniæ quantitatem dotis nomine Lucio Titio marito dedit*, & INSTRVMENTO DOTALI, *huiusmodi pactum & stipulationem complexus est*: SI INTER LVCIVM TITIVM MARITVM ET SEIAM DIVORTIVM SINE CVLPA MVLIERIS FACTVM ESSET, DOS OMNIS SEIÆ VXORI, VEL GAIO SEIO AVO MATERNO REDDERETVR, RESTITVERETVRQVE. Paul. in L. Seia D. de dote præleg. *Seia cùm numeraret Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, & adhibuit Quintum Mucium qui nihil numerauit*, sed DOTEM STIPVLATVS EST, SI MORTE MVLIERIS SOLVTVM FVERIT MATRIMONIVM. Enimuerò cum Pater dotem dabat, ita demum in suam personam de dote actionem transferebat, si ex continenti stipularetur. Ceterùm si interposito tempore stipulari vellet, non nisi consentiente filia poterat, quamuis in potestate esset, L. quoties pater D. sol. matr. Vnde in L. post dotem, D. eo. tit. Pater *post dotem datã & nuptias contractus stipulatus* refertur, *filiæ voluntate*: Cùm verò is qui dotem pro muliere dabat, REDDI EAM SIBI MORTVA IN MATRIMONIO MVLIERE STIPVLATVR, DOS ea speciali nomine RECEPTICIA dicebatur, quemadmodũ Vlpian. in Titt. cap. VI. scribit. Gaius verò in L. mortis causa §. sine D. de mort. cau. do. *Sed et dos, quam quis in mortẽ mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis causa, cuius generis, DOTES RECEPTICIÆ vocantur*. Stipulatio autem de dote reddenda ab extraneo interposita, facto diuortio statim committebatur, L. stipulatio, D. de iu. dot. Ceterùm stipulatio de reddenda dote ita quãdoque cõcipiebatur, DOTEM DABIS? vel, DOTEM DARI SPONDES? Paul. in L. si quis sic, D. sol. matr. *Si quis sic stipuletur à marito*, SI QVO CASV TITIA TIBI NVPTA ESSE DESIERIT, DOTEM DABIS? Papin. in L. post dotẽ, D. eo. tit. *Post dotem datam, nuptias contractas, stipulatus est pater filiæ voluntate*, DIVORTIO FACTO DOTEM DARI. Idem in L. inter, §. vlt. D. de pact. dot. *Pater si filia nupta mortem obiisset*, DOTEM DARI STIPVLATVS EST. Aliàs etiam, REDDI, RESTITVI, stipulabantur, L. Gaius, D. sol. matr. L. cùm quærebatur, D. de verb. signif. vel SOLVI, L. si ita, & L. Inter, §. filia, D. de pact. dot.

Eiusmodi verò pactis, prospici in casum liberorum de restitutione vel retẽtione dotis, aut certæ partis, solebat. Vlpian. in L. 11. D. de pact. dotalib. *Si conuenerit*, VT QVOQVO MODO DISSOLVTVM SIT MATRIMONIVM, LIBERIS INTERVENIENTIBVS, DOS APVD VIRVM REMANERET. Scævola in L. si inter, D. eo. tit. *Si inter virum & vxorem pactum est*, VT CERTA PARS DOTIS VEL TOTA, OB VNVM VEL PLVRES LIBEROS INTERVENIENTES RETINEATVR. Papinianus in L. inter D. eo. tit. *Inter socerum & generum conuenit*, VT SI MORTVA FILIA SVPERSTITEM ANNICVLVM FILIVM HABVISSET, DOS AD VIRVM PERTINERET. QVOD SI VIVENTE MATRE FILIVS OBIISSET, VIR DOTIS PORTIONEM VXORE IN MATRIMONIO DEFVNCTA RETINERET. African. in L. pater, D. cod. *Pater cùm filiæ suæ nomine dotem daret, pactus est*, VT MORTVA FILIA, VNO PLVRIBVSVE LIBERIS SVPERSTITIBVS, DEDVCTA PARTE TERTIA, RELIQVA DOS SIBI VNI POST MORTEM SVAM, ILLI AVT ILLI FILIIS, QVOS IN POTESTATE HABEBAT, REDDATVR. Impp. in L, vt inter, C. de inutil. stipul. *Cùm igitur defuncta in matrimonio filia tua superstitis filij nomine*, PARTEM DIMIDIAM DOTIS A MARITO DETINERI, ALTERAM VERO PARTEM NEPOTI TVO RESTITVI, VEL SI IS *in rebus humanis non esset*, IVLIANO RESTITVI *per pactũ conuenisse proponas* Callistrat. in L. si dotali, D. solu. matrim. *Si* DOTALI INSTRVMENTO *ita stipulatio interposita sit*, VT LIBERORVM NOMINE DOS APVD MARITVM RESIDEAT, *Nepotum quoque nomine retinebitur*. Atque ita virum dotem filiæ nomine retinere potuisse proponit Papinian. in L. inter, §. 1. D. de pact. dot. Eaproper interdum stipulatio de reddenda dote in eum casum concipiebatur, quo sine liberis mulier decederet. Papinian. in d. L. inter socerũ, §. cum inter, D. eo. *Cùm inter patrẽ & generum conuenit*, VT IN MATRIMONIO SINE LIBERIS DEFVNCTA FILIA, DOS PATRI RESTITVATVR. Et §. filia ead. L. *Filia cùm pro se dotem daret, pepigit*, VT SI IN MATRIMONIO SINE LIBERIS DECESSISSET, MATRI SVÆ DOS SOLVATVR. Apuleius Apolog. II. *Iam primum mulieris locupletissimæ modicam dotem, neque eam* DATAM, *sed tantummodo* PROMISSAM: *præter hæc, ea condicione factam coniectionem*, SI NVLLIS EX ME SVSCEPTIS LIBERIS VITA DEMIGRASSET, VT DOS OMNIS APVD FILIOS EIVS PONTIANVM ET PVDENTEM MANERET. SIN VERO VNO, VNAVE, SVPERSTITE DIEM SVVM OBIISSET, VTI TVM DIMIDIA PARS DOTIS POSTERIORI FILIO, RELIQVA PRIORIBVS CEDERET. Tryphonin. in L. Bæbius, D. de pact. dot. *Bæbius Marcellus Bæbio Maryllo, filiæ suæ nomine, centena promiserat, & conuenerat inter eos*, NE EA DOS CONSTANTE MATRIMONIO PETERETVR, ET SI POST MORTEM PATRIS IN MATRIMONIO SINE LIBERIS FILIA DECESSISSET, VT DIMIDIA DOS APVD MARYLLVM REMANERET, DIMIDIA PATRI MVLIERIS RESTITVERETVR. Scævola in L. vxorem, §. testamento, D. de legat. III. Patrem per fideicommissum centum legasse refert, & adiecisse, FIDEI TVÆ FILIA COMMITTO, VT CVM IN FAMILIA NVBES, ET QVOTIESCVMQVE NVBES, PATIARIS EX DOTE TVA QVAM DABIS, PARTEM DIMIDIAM STIPVLARI FRATREM TVVM, ET SEIAM MATREM TVAM PRO PARTIBVS DIMIDIIS DARI SIBI, SI IN MATRIMONIO EIVS CVI NV-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RES, SINE DIVORTIO FACTO, PRIVSQVAM DOS TVA REDDATVR, EOVE NOMINE SATISFACTVM ERIT, MORIERIS NVLLO FILIO FILIAVE EX EO RELICTO. Et §. pater, ead. L. *Pater naturalis filiæ suæ ex testamento marti eius fideicommissi debitor, cum ea mulier alij nuberet, non mandatu mulieris dotem marito eius dedit,* & SIBI REDDI EAM STIPVLATVS EST, SI SINE LIBERIS FILIA MORERETVR.

Ipsi etiam quandoque marito, nulla liberorum facta mentione, consulebatur: Paulus in L. si pater, D. de pact. dot. *Si pater dotem dederit,* & *pactus sit,* VT MORTVA IN MATRIMONIO FILIA, DOS APVD VIRVM REMANERET. Vlpian. in L. Neratius, D. de religios. *Si is qui dotẽ dederat pro muliere,* STIPVLATVS EST DVAS PARTES DOTIS REDDI, TERTIAM APVD MARITVM REMANERE: *pactus sit,* NE QVID MARITVS AN FVNVS CONFERRET. Inde eueniebat vt dotẽ partémve eius maritus lucri faceret, eáque penes eum vel tota, vel pro portione remaneret, L. Celsus & L. si mulier, & L. contra, D. eo. tit. Et hoc casu procedit, quod mortua muliere, dotẽ mariti lucro cessisse ostendit, L. sed si alia, D. de bon. damnat.

Prætereá qua die dos reddenda esset paciscí solebant, L. de die, D. de pact. dotalib. Procul. in L. Atilicinus, D. eo. *Cùm inter virum & vxorem pactum conuentum ante nuptias factum sit,* VT QVIBVS DIEBVS DOS DATA ESSET, IISDEM DIVORTIO FACTO REDDERETVR. Et mox: *Si pacto conuento cautum est,* VT QVANTO SERIVS QVÆQVE, ET POST NVPTIAS DATA FVERIT, POST DIVORTIVM REDDATVR. Alfen. in L. illud, D. eo. *Si pater pro filia dotem promisit,* VT ANNVA, TRIMA, QVADRIMA, QVINTO ANNO DOS A SE REDDERETVR, & *conuenit,* VT ISDEM DVOBVS SOLVTO MATRIMONIO REDDERETVR. Interdũ conueniebat, vt DOS QVÆ PONDERE, NVMERO, MENSVRA CONTINEBATVR, SOLVTO MATRIMONIO PRÆSENS REDDERETVR, quæ alioquin cessante condicione, non nili annua, bima, trima die reddita fuisset, vt tradit Vlpian. Tit. VI.

Pater etiam, sed & ipsa mulier quãdoque paciscebatur, NE DOS A SE PETERETVR. Põponius in L. auus, D. de pact. dotalib. *Auus pactus est, cùm dotẽ pro nepote suscepisset,* NE A SE, NEVE A FILIO DOS PETERETVR: AB ALIO VERO QVAM FILIO HERede, VT DOS PETERETVR. Vlpianus in L. cum pater, D. eo. *Cùm pater dotẽ pollicitus fuerit,* & *paciscatur,* NE SE VIVO PETATVR, NEVE CONSTANTE MATRIMONIO DOS PETATVR. Paulus in L. si socer, §. 1. D. solù. matrim. *Titius filiæ suæ nomine centum doti promisit Gaio Seio,* & *inter Gaium Seium & Lucium Titium patrem mulieris conuenit,* NE DOS A VIVO LVCIO TITIO, ID EST PATRE MVLIERIS, PETERETVR. Celsus in L. auus, D. de pact. *Auus neptis nomine quam ex filio habebat, dotem promisit,* & *pactus est,* NE A SE, NEVE A FILIO SVO DOS PETERETVR. Paul. in L. ob res, §. vlt. D. de pact. dotalib. *Si cõuenerit,* NE A MVLIERE, NEVE A PATRE DOS PETATVR. Et mox: *Sed si conuenerit,* VT MANENTE MATRIMONIO VIVO PATRE DOS PETATVR. Et idẽ L. si pater, §. si mulier, D. eo. *Si mulier pacta sit,* NE AMPLIVS QVAM PARS DIMIDIA DOTIS A SE PETATVR. Et L. vxor. §. vlt. D. eo. *Si pater filiæ nomine certã pecuniam in dotem promiserit,* & PACTVS EST NE INVITVS EAM SOLVERET. Sed & in L. Bæbius, in prin. D. eo. inter socerum & generum conuenisse proponitur, NE DOS CONSTANTE MATRIMONIO PETERETVR.

De alenda etiam muliere conueniebat. Scæuola in L. pater, D. de in rem verso. *Pater pro filia dotem promisit:* & *conuenit,* VT IPSE FILIAM ALERET NON PRÆSTANTE PATRE. Idem in L. vlt. *Filiam familias duxit vxorem, patre dotem promittente:* & *conuenit inter omnes personas,* VTI EAM PATER, AVT IPSA SE TVERETVR. Et L. vlt. D. de doli & met. except. *Pater pro filia dotem promiserat,* & *pactus erat,* VT IPSE ALERET FILIAM SVAM EIVSQVE OMNES. Itẽ in L. creditor, §. si inter, D. manda. *Si inter maritum & socerum id actum esset, vel tacito intellectu* VT ONVS EXHIBENDÆ VXORIS AD MARITVM REDIRET, PRÆSTANTE PATRE DOTIS VSVRAS. *Sed & ex pactis conuentis quæ ante nuptias vel post nuptias interponi solebant,* Paulus hæc refert in L. si pater, §. ex pactis, D. de pact. VT MVLIER DOTE PROMISSA SE

SA SE ALAT, ET DONEC NVPTA SIT, DOS AB EA NON PETATVR, AVT CERTAM SVMMAM VIRO PRÆSTET, ET AB EO ALATVR. Vlpian. in L. si conuenerit in fi. D. de pact. dot. *Si pactum tale interuenit,* VT MARITVS FRVCTVS IN DOTEM CONVERTERET, ET MVLIER SE SVOSQVE ALERET, TVERETVRVE, ET VNIVERSA ONERA SVA EXPEDIRET. Papinianus etiam in L. Inter socerum, §. conuenit, D. de pact. dot. cõuenisse refert, vt MVLIER VIRI SVMPTIBVS QVOQVO IRET, VEHERETVR, Iulianus in L. quidam, D. de pact. dotalib. *Quidam fundum dotis causa ab vxore sua acceperat: intérque eos conuenerat,* VT MERCEDES EIVS FVNDI VIR VXORI ANNVI NOMINE DARET.

Interdum etiam pactis Dotalibus, de hereditate patris cauebatur. Imp. Alexand. in L. pactum, C. de collationib. *Pactum Dotali instrumento comprehensum,* VT CONTENTA DOTE, QVÆ IN MATRIMONIO COLLOCABATVR, NVLLVM AD BONA PATERNA REGRESSVM HABERET. Papinian. in L. vlt. D. de suis & legit. *Pater instrumento Dotali comprehendit,* FILIAM ITA DOTEM ACCEPISSE, NE, QVID ALIVD EX HEREDITATE PATRIS SPERARET. Impp. Valerian. & Gallien. in L. pactum, C. de pact. eo. *Pactum quod Dotali instrumento comprehensum est,* VT SI PATER VITA FVNGERETVR, EX ÆQVA PORTIONE EA QVÆ NVBEBAT, CVM FRATRE HERES PATRI SVO ESSET.

Non omittenda & illa conuentio est, quæ à Papiniano refertur in L. ex ea parte, §. 1. D. de verb. oblig. in hæc verba. *Mulier ab eo in cuius matrimonium conueniebat, stipulata fuerat ducenta,* SI CONCVBINÆ, TEMPORE MATRIMONII, CONSVETVDINEM REPETISSET. Imp. Alexand. in L. ex conuentione, C. de pact. *Ex conuentione quidem, qua pactam nouercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret,* VT CREDITORIBVS, QVIBVS FVERANT PRÆDIA OBLIGATA, VSVRAS SOLVERET. Paul. in L. Quæris, D. de pact. dotalib. *Si pacta sit mulier vel ante nuptias, vel post nuptias,* VT EX FVNDI FRVCTIBVS, QVEM DEDIT IN DOTEM CREDITOR MVLIERIS DIMITTATVR. Scæuola in L. si inter, D. eo. *Si inter virum, & vxorẽ conuenit,* VT EXTREMI ANNI MATRIMONII FRVCTVS NONDVM PERCEPTI, MVLIERIS LVCRO FIANT.

Pergamus porrò ad alias conuentiones, & ad Seruitutes progrediamur. Pactionibus enim & stipulationibus constitutas Seruitutes cõstat, §. si quis velit Instit. de seruitutib. Cels. in L. si quis per fundũ, D. de euictionib. *Si quis per fundum, quẽ cum alio communẽ haberet, quasi solus dominus eius esset,* IVS EVNDI, AGENDI MIHI VENDIDERIT. Pompon. in L. ratio, §. si iter, D. de act. emp. *Si* ITER, ACTVM, VIAM, AQVÆDVCTVM PER TVVM FVNDVM EMERO. Idem in L. tenetur, §. si tibi, D. eod. SI TIBI ITER VENDIDERO. Iauolen. in L. vlt. D. de seruitut. *Quotiens* VIA *aut aliquid* IVS FVNDI EMERETVR. Cedebantur etiam prædiorum vrbanorum & rusticorum iura. Scæuola in L. Lucio, D. de aqua cott. *Lucio Titio* EX FONTE MEO, VT AQVAM DVCERET, CESSI. Paulus in L. seruitutes quæ, D. de seruitut. vrban. præd. *Túque mihi* PER AREAM TVAM IN DOMVM MEAM IRE, AGERE, CESSISTI. Pompon. in L. si mihi, D. de seruit. præd. rustic. *Si mihi eodem tempore* CONCESSERIS, ET IRE, AGERE PER TVVM LOCVM. Cels. in L. per fundum, D. eo. tit. *Per fundum qui plurium est,* IVS MIHI ESSE EVNDI AGENDI, *potest separatim cedi.* Papinian. in L. vnus, D. eo. *Vnus ex socis fundi communis* PERMITTENDI, IVS ESSE IRE, AGERE. Idem in L. 11. §. vlt. D. de aq. & aq. plu. *Si quis vicino cesserit,* IVS EI ESSE AQVAM IMMITTERE. Pomponius in L. si domus, D. de seruit. vrb. præd. *Et tibi* CONCESSERO IVS ESSE INVITO ME ALTIVS TOLLERE ÆDIFICIA TVA. Et quidem si quis duas ædes haberet, & alteras traderet, poterat LEGEM TRADITIONI DICERE, vt vel istæ quæ non tradebantur SERVÆ ESSENT HIS QVÆ TRADEBANTVR, vel contrà, VT TRADITÆ RETENTIS ÆDIBVS SERVIRENT. Similitérque si quis duos fundos haberet, alium alij poterat ser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uum facere tradendo, L. si quis duas, D. commun. præd. Gaius in L. duorum, D. eo. *Duorum prædiorum dominus, si alterum ea lege tibi dederit,* VT ID PRÆDIVM QVOD DATVR, SERVIAT EI QVOD IPSE RETINET, VEL CONTRA. Seruitutes etiam in stipulatum deduci consueuisse docent L. proinde, §. vlt. D. de stipul. seruor. & L. pro parte, D. de seruitutib.

Modus autem adiici seruitutibus poterat. Veluti, QVO GENERE VEHICVLI AGERETVR, vel NON AGERETVR, vel, VT EQVO DVNTAXAT: vel VT CERTVM PONDVS VEHERETVR, vel GREX ILLE TRANSDVCERETVR, aut CARBO PORTARETVR, L. seruitutes ipso, §. Modus, D. de seruitutib. Marcell. in L. is qui, D. quemad. seruit. amitt. *Is cui via vel actus debebatur,* VT VEHICVLI CERTO GENERE VTERETVR, *alio genere fuerat vsus.* Iter autem sic poterat constitui, VT QVIS INTERDIV DVNTAXAT IRET: quod ferè circa prædia vrbana necessarium erat, L. iter, D. commun. præd. Iter porrò qui habebat, eà pedes & eques commeare poterat, L. inter, D. de seruit. præd. rust. Præterea sella aut lectica vehi, non item iumentum ducere poterat, L. qui sella, D. eo. Qui verò Actum habebat, & plostrum seu vehiculum ducere, & iumenta agere, armētáque traiicere poterat, non etiam trahere lapidem, aut tignum. At qui Viam habebat, eundi, agendi, trahendi quoque & rectam hastam referendi, si modò fructus non læderet, ius habebat, L. qui sella & L. inter D. eod. LATITVDO porrò actus itinerísque DICI ET DEMONSTRARI in eiusmodi seruitutibus constituendis solebat. Quod si nihil dictū esset, vel si nulla determinatione iter, actúmve quis cessisset, legassētve, ARBITER dabatur, qui iter actúmque determinaret, & eorum latitudinem statueret ac definiret. At in Via aliud iuris erat: Nam si DICTA LATITVDO non esset, LEGITIMA, id est, lege XII. Tab. definita debebatur, L. certo generi, §. I. & §. latitudo, D. de seruitut. rustic. præd. Viæ enim latitudo, ex lege XII. Tabularum in porrectum octo pedes, in anfractum, id est vbi flexum est, sedecim habebat, vt Gaius in L. viæ, D. de seruit. rust. præd. tradit. VIA tamen constitui vel LATIOR OCTO PEDIBVS, vel ANGVSTIOR poterat: vt tamen eam latitudinem haberet, qua VEHICVLVM IRE posset. Alioquin iter erat non via, L. via constituti, D. de seruit. præd. rustic. Nam si tam angusti loci demonstratione facta VIA concessa esset, vt neque VEHICVLVM, NEQVE IVMENTVM EA INIRE posset, ITER magis quàm VIA, aut ACTVS adquisitus videbatur. Sed si IVMENTVM EA DVCI posset, non etiam VEHICVLVM, ACTVS videbatur adquisitus, L. si tam angusti, D. de seruitutib.

Si verò VIÆ locus non adiecta LATITVDINE nominatus esset, per eum qualibet iri poterat. Sin autem prætermissus esset, æquè LATITVDINE non adiecta, per totum fundū, vna poterat eligi via, dūtaxat eius latitudinis quæ lege comprehensa erat. Pro quo ipso si dubitabatur, Arbitri officium inuocandum erat, d. L. certo, §. vlt. Sanè si cui simplicius via per fundū cuiuspiam cessa, vel relicta esset, in infinito, videlicet per quamlibet eius partē, ire agere licebat, ciuiliter modò. Verùm quà primùm viam direxisset, ea demum ire agere debebat, nec amplius mutandæ eius potestatem habebat, L. si cui, D. de seruitutib.

De Actus verò spatio hæc Varro lib. IIII. de ling. Lat. *Vt ager, quòd agi poterat sic qua agi,* ACTVS. *Eius finis minimus constitutus in* LATITVDINEM PEDES QVATVOR, *forte sse ab eo, quattuor, quod ea quadrupes agitur.* Iter autem vel viam silice sternere non poterat is cui huiusmodi seruitus debebatur, nisi nominatim conuenisset, L. loci corpus, §. si quis mihi itineris, D. si seruit. vind. Si tamen iter legatum esset, quà nisi opere facto iri nō posset, Proculus putabat, licere fodiendo, substernendo, iter facere, L. si iter, D. de seruitutib. In seruitutibus etiam huiusmodi constituendis, cautum nonnumquam VT REFICIENDI IVS, ET AD QVEM VSQVE MODVM ESSET, indicat Vlpian. in L. inde etiam, §. fieri, D. de itin. actúque priu. *Fieri, autem potest,* ait, *vt qui* IVS EVNDI HABEAT, ET AGENDI, REFICIENDI IVS *non habeat: quia in seruitute constituenda cautum sit,* NE EI REFICIENDI IVS SIT: *aut sic,* VT SI VELIT REFICERE, VSQVE AD CERTVM MODVM REFICIENDI IVS SIT. ITER autem, ACTVS, VIA, pluribus cedi, vel simul, vel separatim per eundem locum

locum poterat, L. Lucio, D. de aqua cottid. L. qui per certi, D. commun. præd.

Vsus porrò Seruitutium temporibus secerni poterat: exempli gratia, VT QVIS POST HORAM TERTIAM VSQVE IN HORAM DECIMAM EO IVRE VTERETVR, vel VT ALTERNIS DIEBVS VTERETVR, L. via, §. vlt. D. de seruitutib. Diuidi planè non solùm temporibus sed & mensuris aqua poterat. Et ita inter duos qui eodem riuo Aquam certis horis separatim ducebant, conuenisse, VT PERMVTATIS INTER SE TEMPORIBVS AQVA VTERENTVR, Iulian. scribit in L. cum constet, in prin. & §. vlt. D. de aqua cottid. Qui locus postulat vt de iure Aquæ dicamus: quo nomine seruitutem Aquæductus appellant non Iurisconsulti modò, sed & Cic. Epist. I. lib. III. ad Q. Frat. his verbis: *Caluus aiebat aqua dempta, & eius* AQVÆ IVRE *constituto, & seruitute fundo illi imposita, tamen nos pretium seruare posse, si vendere vellemus.* Ius autem aquæ ita constituebatur, si quis cederet alicui, VT EX FONTE SVO AQVAM DVCERET, L. Lucio, D. de aqua cottid. Pompon. in L. refectionis §. vlt. D. cōmun. præd. *Si prope tuum fundum* IVS EST MIHI AQVAM RIVO DVCERE. Cedi etiā vt Paul. in L. vlt. D. si seruit. vind. scribit. *poterat,* VT AQVAM QVÆRERET, ET INVENTAM DVCERE EI LICERET. Sciendum est autē duo fuisse genera Aquatum. Erat enim COTTIDIANA: erat & ÆSTIVA: COTTIDIANA ab ÆSTIVA vsu differebat non iure. COTTIDIANA enim erat quæ duci adsiduè solebat, & cottidie duci poterat, siue æstiuo tempore siue hiberno, etiam si aliquādo temporis momento ducta non esset, vel intermissione temporis eius seruitus diuisa esset. ÆSTIVA verò ea erat, qua æstate sola vti expediret, & qua quis æstate sola vtebatur, siue perpetuò duci, siue non nisi æstate duci ea posset, L. I. §. I. & §. quod autem, D. de aqua cottid. Enimuero poterat eodem tempore, alius Cottidianā, alius Æstiuam aquam ducere: ita vt æstate diuideretur inter eos aqua: hieme solus duceret is qui Cottidianæ ius habebat, L. cùm constet, D. de aqua cottid. Interdum verò NOCTVRNÆ duntaxat AQVÆ seruitus cedebatur: interdum verò DIVRNÆ solius, L. si prius, D. de aq. & aq. pluu. L. si communem, §. vlt. D. si seruit. vind. Et is quidem qui DIVRNARVM, aut NOCTVRNARVM HORARVM AQVÆDVCTVM HABEBAT, non poterat alia hora ducere, quàm qua ius habebat ducendi, L. II. D. de aqua cottid. Aquæ planè ius duobus cedi vel simul, vel separatim poterat, VT PER EVNDEM AQVÆ DVCTVM AQVAM DVCERENT, L. Lucio, D. de aqua cottid. Neratius quoque in L. II. d. §. vlt. D. de seruit. præd. rust. si Aquæductus sufficiens esset, potuisse eum pluribus per eūdem locū concedi, VT ET IISDEM DIEBVS VEL HORIS DVCERETVR, scribit. Qui verò per eundem Riuum Aquam ducebant, hi RIVALES appellabantur, inter quos de Aquæ vsu sæpe contentio incidebat. Vlpian. in L. I. §. si inter, D. de aqua cottid. *Si inter* RIVALES, *id est qui per eundem Riuum aquam ducunt, sit* CONTENTIO DE AQVÆ VSV. Agell. lib. XIIII. cap. I. *Negotiū quod ei fortè de* AQVÆDVCTV CVM RIVALIBVS, *aut de communi pariete cum vicino apud iudicem est.* Hinc in communem Riuum reficiendum impensam factam proponit Vlpian. in L. cùm duobus, §. item si, D. pro soc. Riuum autem primò qualibet ducere licebat: posteaquam ductus erat, transferre non licebat, L. si cui simplicius, D. de seruitut. Is planè qui aquæ ducendæ ius habebat, vel fistulam in Riuo ponere, vel aliud quodlibet facere poterat, dūmodo ne fundum domino, aut aquagium Riualibus deterius faceret. Sed & supra eam aquam cuius ducendæ ius habebat, aliam aquam per pontem qui supra Riuum factus esset, iure ducebat, dum inferiori Riuo non noceretur, L. hoc iure, §. is qui & §. vlt. D. de aqua cottid. Riuos autem reficere, tegere, substruere, sarcire purgare aquæ ducendæ causa licebat, item aduehere adportare que ea quæ ad eandem rem opus erant, L. I. §. deinde, D. de Riuis. Quin & vbi Riuo aquam ducere cui permissum erat, tacita hæc iura sequebantur, VT REFICERE RIVVM LICERET, VT ADIRE QVA PROXIMVS POSSET IS, FABRIQVE SVI. Item VT SPATIVM EI REI RELINQVERET DOMINVS FVNDI, QVO DEXTERA ET SINISTRA AD RIVVM ADIRET, ET QVO TERRAM, LIMVM, LAPIDEM, HARENAM, CALCEM IACERE POSSET. L. refectionis §. vlt. D. commun. præd. Riuo vtique vel aperto, vel operto & tecto aqua ducebatur, L. I. §. vlt. & L. II. D.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de riuis, L. 1. § si quis ex riuo, D. ne quid in flu. publ. Interdũ etiã sub terra, L. Refectionis, D. comm. præd. Riui autẽ vel TERRENI erãt, vel STRVCTILES, veluti Cæmẽticij, Signini, Lapidei, L. 1. §. vlt. L. II. & L. III. §. 1. D. de riuis. In Riuo vtique Canales, vel Fistulæ collocabãtur, L. III. §. si quis nouã, D. eo. L. Quintus, D. de seruit. rustic. prædior. L. hoc iure, §. si quis aquæ, D. de aqua cottid. Nec verò vno modò Aqua ducebatur. Varios eius ducẽdæ modos Vitruuius lib. VIII. cap. VII. ita explicat. *Ductus autem aquæ fiunt generibus tribus, Riuis per Canales fictiles, aut Fistulis plũbeis, seu Tubulis fictilibus.* Palladius, lib. IX. cap. II. *Cùm ducenda est aqua, ducitur aut Forma structili aut plũbeis Fistulis, aut Canalibus ligneis, aut fictilibus Tubis.* Plin. lib. XXXI. cap. VI. de aqua loquens. *A fonte duci fictilibus Tubis vtilissimum est, crassitudine binûm digitorum, commissuris pixidatis, &c.* Et ita, *fontes angustis fistulis colligi,* Quintilianus lib. V. cap. vlt. scitè dixit.

Sanè vulgò Fistulis Aqua ducebatur, L. si aquæ & L. & quamquam, L. fistulas, D. de contr. empt. L. Fistulas, D. si seruit. vindic. vsque adeò vt etiam si de ea re in seruitute constituta nihil nominatim comprehensum esset, pro cauto tamen haberetur, fierique liceret, L. si prius, §. 1. D. de aq. & aq. pluu. Per lapidem verò stratum non aliter Aqua duci poterat, quàm si hoc in seruitute constituenda cautũ fuisset. Illud etiam ex Qu. Mutio Pomponius tradit, eicui iter aquæ per alienum fundum cessum erat, licuisse, fistulam suam vel fictilẽ vel cuiuslibet generis in Riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret, L. Quintus, D. de seruit. rustic. præd.

Porrò Aqua mensuris diuidebatur, L. cum constet, D. de aq. cottid. & æst. Aquarum autem MODVLI, vt Frontin. lib. I. de Aquæductib. scribit, aut ad DIGITORVM, aut ad VNCIARVM mensurã instituti erant. DIGITVS erat sextadecima pars pedis, VNCIA duodecima. Sic DIGITVM AQVÆ se Gaio Seio concedere Lucius Titius notum facit Epistula sua in L. Ἄριστος, D. de seruit. vrb. præd. Vetus inscriptio Suessana, ET VT AQVÆ DIGITVS IN DOMO EIVS FLVERET, *commodisque publicis ac si decurio frueretur.* DIGITORVM autem alius QVADRATVS vocabatur, alius ROTVNDVS. Postea MODVLVS nec ab vncia, nec ab alterutro digitorum originem accipiens, in vsum vrbis exclusis prioribus venit, QVINARIO nomine appellatus, cuius rationem copiosè Frontinus exponit lib. II. de Aquæduct. & Plinius lib. XXXI. cap. VI.

AQVÆ autem quæ per fundum alienum iure seruitutis ducebatur, ITER determinari in seruitute imponenda solebat. Quod si destinata non esset pars per quam aqua duceretur, totus fundus seruiebat, sed quæ loca eius fundi tunc cum ea fieret cessio, ædificiis, arboribus, vineis vacua erant, ea sola eo nomine seruiebant, L. si mihi & L. sed quæ, D. seruit. rust. præd. Sed & si Aquæductus legatus esset simpliciter per fundum, heredi facultatem fuisse per quam partem fundi vellet constituere seruitutem, dummodo nulla legatarij captio esset, Paulus scribit in L. si via, D. eo.

Aqua autem interdum per plurium prædia ducebatur, L. cum essent, §. vlt. D. de seruit. rust. præd. Cuius rei exemplum præbet Iulian. in L. tria prædia, D. eo. tit. *Tria prædia cõtinua trium dominorum adiecta erant: imi prædij dominus ex summo fundo imo fundo seruitutem aquæ quæ fierat: & per medium fundum domino concedente in suum agrum ducebat.* Ex vnius enim agro aliquando aqua oriebatur, L. si quis diuturno, §. vlt. D. si seruit. vindic. & ex fonte qui in eius agro erat, ducebatur, L. vnus ex sociis, §. vlt. L. & Atilicinus, D. de seruit. rustic. præd. Per alterius verò fundum ducebatur, d. L. si quis diuturno, §. vlt.

Inter rusticorum prædiorum seruitutes etiam computabatur, IVS PECORIS AD AQVAM APPELLENDI, L. 1 §. Trebatius, D. de aq. cottid. L. pecoris, & L. veluti, §. vlt. D. de seruitut. præd. rustic. siue PECORIS AD AQVAM APPVLSVS, L. 1. & L. ergo, D. eo. tit. §. inter Instit. de seruitut. præd. Item HAVSTVS AQVÆ ex fonte priuato, L. item sic, §. vlt. D. de seruit. præd. rustic. quam SERVITVTEM AQVÆ HAVRIENDÆ vocat Paul. in L. seruitus, D. eo. eámque ait olim nõ nisi ex capite vel fonte constitui potuisse: obtinuisse tamen & vsu receptum, vt ex quocumque loco cõstitueretur. Sed & si haustus aquæ sufficiens esset, pluribus per eundem locum eodi poterat, L. II, §. vlt. D. eo. tit. HAVSTV autem relicto, iter quoque ad hauriendum præstari debebat, L. Gaurus, D. de seruit. vrb. præd. Proinde siue ei ius hauriendi, & adeundi

eundi cessum esset, vtrumque habebat: siue tantùm HAVRIENDI, inerat ADITVS: siue tantùm ADEVNDI AD FONTEM, inerat & HAVSTVS, L. item sic, §. vlt. D de seruit. præd. rustic. Eiusdem generis erat & IVS PASCENDI, d. L. 1. & d. §. inter, siue PECORIS PASCENDI, L. pecoris, D. de seruit. præd. rustic. Erant & COMPASCVI iura, & AGRI COMPASCVI, id est, vt Fest. explicat, communiter ad pascendum vicinis relicti: Cuiusmodi agrorum in Ciceronis Topicis fit mentio. Et ita Scæuola in L. testatrix §. 1. D. si seruit. vind. plures ex Municipibus qui diuersa prædia possidebant, saltum communem, VT IVS COMPASCENDI haberent, mercatos esse proponit. Prædiorum rusticorum iura erant & hæc, CALCIS COQVENDÆ, LAPIDIS EXIMENDI, CRETÆ EXIMENDÆ, HARENÆ FODIENDÆ, L. ergo, L. veluti, §. 1. D. de seruit. præd. rustic. Vlpian. in L. III. D. eo. *Item sic possunt seruitutes imponi, &* VT BOVES PER QVOS FVNDVS COLITVR, IN VICINO AGRO PASCANTVR. Et mox: *Etiam,* VT FRVCTVS IN VICINI VILLA COGANTVR, COACTIQVE HABEANTVR, ET PEDAMENTO AD VINEAM EX VICINI PRÆDIO SVMANTVR, *constitui posse scribit.* Ibidemque, ait, vicino cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, posse te cedere, IVS EI ESSE TERRAM, RVDVS, SAXA, IACERE, POSITA HABERE, ET VT IN TVVM LAPIDES PROVOLVANTVR, IBIQVE POSITI HABEANTVR, INDEQVE EXPORTENTVR.

Vrbanorũ autẽ prædiorũ iura talia erãt, ALTIVS TOLLENDI ET OFFICIENDI LVMINIBVS VICINI, aut NON EXTOLLENDI, L. II. D. de seruitut. præd. vrb. § æquè Instit. de action. Paulus in L. in tradẽdis, D. com. præd. *veluti,* VT ALTIVS TOLLERE vel NON TOLLERE LICEAT. Idem in L. nisi qua D. de vsufruc. *veluti si talem seruitutem vicino concesserit,* IVS SIBI NON ESSE ALTIVS TOLLERE. Et in L. & ideo D. si seruit. vind. *Possum Titij ædibus seruitutem imponere,* NE LICEAT EI ALTIVS TOLLERE. Et in L. sequitur, §. vlt. D. de vsucap. *Si cum seruitutẽ deberem,* NE MIHI, PVTA, LICERET ALTIVS ÆDIFICARE. Gaius in L. hæc autem D. de seruit. præd. vrb. *Si ædes tuæ ædibus meis seruiant,* NE ALTIVS TOLLANTVR, NE LVMINIBVS MEARVM ÆDIVM OFFICIATVR. Iauolen. in L. ædificia, D. eo. *Ædificia quæ seruitutem patiuntur,* NE QVID ALTIVS TOLLATVR. Iulian. in L. si ædes, D. eo. *Si ædes meæ seruiant ædibus Lucij Titij & ædibus Publij Mæuij,* NE ALTIVS ÆDIFICARE MIHI LICEAT. Vlpian. in L. loci corpus, §. vlt. D. eo. *Si cui omnino* ALTIVS TOLLERE NON LICEAT. Pompon. in L. si domus, D. de seruit. præd. vrb. *Si domus tua ædificijs meis vtramque seruitutem deberet,* NE ALTIVS TOLLERETVR &c.

In Vrbanorum prædiorum seruitutibus etiam LVMINVM seruitus numerabatur, cuius Cicero lib. I. de Orato. meminit, & Pompon. in L. si seruitus, D. de seruit. præd. vrb. his verbis. *Si seruitus imposita fuerit,* LVMINA QVÆ NVNC SVNT, VT ITA SINT. Alia porro erat LVMINVM seruitus, Alia, NE LVMINIBVS OFFICERETVR, vt explicat Paulus in L. luminum & L. si seruitus, D. eo. Alia item seruitus, NE LVMINIBVS OFFICIATVR, &, NE PROSPECTVI OFFICIATVR L. II. & L. inter seruitutes, D. eo. tit. Inter LVMEN etiam & PROSPECTVM differentia erat, L. lumen, D. eo.

TIGNI quoque in parietem vicino IMITTENDI seruitus eiusdem gentis erat, L. II. D. de seruit. vrb. præd. L. III. D. de precar. Vlpian. in L. sicut, §. competit, D. si seruit. vind. *Aduersus eum qui cessit mihi talem seruitutem,* VT IN PARIETEM EIVS TIGNA IMMITTERE MIHI LICEAT, SVPRAQVE EA TIGNA, *verbi gratia,* PORTICVM AMBVLATORIAM FACERE, SVPERQVE EVM PARIETEM COLVMNAS STRVCTILES IMPONERE, QVÆ TECTVM PORTICVS AMBVLATORIÆ SVSTINEANT. Paulus in L. si quis alia §. vlt. D. quemad. seruit. amitt. *Si cùm* IVS *haberes* IMMITTENDI. Gaius in L. hæc autem D. de seruit. præd. rust. *Item si* TIGNI IMMISSI *ædes tuæ seruitutem deberent.*

Erat & prædiorum vrbanorum seruitus, STILLICIDIVM AVERTENDI IN TECTVM, VEL AREAM VICINI, vel NON AVERTENDI, L. II. D. de seruit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præd. vrb. *Seu*, VT STILLICIDIVM VEL FLVMEN, RECIPERET *quis* IN ÆDES SVAS, VEL IN AREAM, VEL IN CLOACAM, §. 1 Instit. de seruitut. §. æquè Instit. de actionib. Paulus in L. si stillicidij, D. quemad. seruit. amitt. *Si* STILLICIDII IMMITTENDI IVS *habeam*, IN AREAM TVAM. Iulian. in L. si à te emero, D. si seruit. vind. *Si à te emero*, VT MIHI LICEAT EX ÆDIBVS MEIS IN ÆDES TVAS STILLICIDIVM IMMITTERE. Pompon. in L. si domus, D. de seruit. præd. vrb. *Si domus tua ædificiis meis seruitutem deberet*, VT STILLICIDIVM ÆDIFICIORVM MEORVM RECIPERE DEBERET. In L. si eo loco D. eo. *Si vicinus in suo ædificando, effecerit*, NE STILLICIDIVM MEVM RECIPERET, *posse me agere de iure meo, id est*, IVS ESSE IMMITTENDI STILLICIDIVM. Gaius in L. veluti, D. de precar. *vel vt* IN TECTVM VEL IN AREAM ÆDIVM MEARVM STILLICIDIVM *habeas*. Quæ seruitus, STILLICIDIIS SERVITVS vocatur, in L. seruitutes quæ, §. si seruitus, D. de seruit. vrb. præd.

Inter Vrbanorũ prædiorum seruitutes etiam erat Seruitus, quæ ONERIS FERENDI CAVSA imponebatur, id est, vt vicinus onera vicini sustineret, §. 1. Instit. de seruit. vrb. præd. §. æque Instit. de actionib. Sic in L. eum debere, D. de seruit. vrb. præd. Paulus in lege ædium scriptũ fuisse refert, PARIES ONERI FERENDO VTI NVNC EST, ITA SIT. Neratius in L. quod conclaue, D. de dam. infec. binarum ædium dominum vtrisque porticum superposuisse proponit, inque eam aditu ex alteris ædibus dato, alteras ædes seruitute ONERIS PORTICVS SERVANDÆ imposita, vendidisse. In cuiusmodi seruitute imponenda MODVS REFECTIONIS comprehendi solebat: fortè, VT REFICERET LAPIDE QVADRATO, VEL LAPIDE STRVCTILI, VEL QVOVIS ALIO OPERE, quod in seruitute dicebatur, L. & si fortè, §. etiam & §. modus, D. si seruit. vindic. PROIICIENDI quoque & PROTEGENDI seruitutes Vrbanorum prædiorum seruitutibus adnumerabantur, L. II. D. de seruit. præd. vrb. Ea sunt PROTECTA in L. precario, D. eo. & L. III. D. de precar. Inter PROIECTVM autem & IMMISSVM hoc intererat, quòd PROIECTVM esset id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia MÆNIANA & SVGGRVNDA essent. IMMISSVM autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti TIGNA, TRABES, QVÆ IMMITTERENTVR, L. malum, D. de verbór. signific.

Seruitutes porrò PER TRADITIONEM constitutas, vel PER PATIENTIAM, ait, L. si ego, §. 1. D. de publicia. & L. 1. in fi. D. de seruit. præd. rust. PER PATIENTIAM, fortè, si per domum quis suam passus esset aquæ ductum transduci. Vsus autem iuris pro traditione possessionis accipiebatur, L. vlt. D. de seruitutib. Sanè Traditionum legibus seruitutes plerumque imponi consueuisse palam est. Afric. in L. cùm essent, D. de seruit. præd. rustit. *inuicem partes eorum tradidimus, & in tradendo dictum est*, VT ALTERI PER ALTERVM AQVAM DVCERE LICERET. Vlpian. in L. si quis duas, D. eo. *si quis duas ædes habeat, & alteras tradat, potest legem traditioni dicere, vt vel* ISTÆ QVÆ NON TRADVNTVR SERVÆ SINT HIS QVÆ TRADVNTVR, *vel contrà*, VT TRADITÆ RETENTIS ÆDIBVS SERVIANT. Et paullo pòst. *Si quis duos fundos habeat*, ALIVM ALII POTEST SERVVM FACERE TRADENDO. Proinde duorum prædiorum dominus si alterum ea lege dedisset, VT ID PRÆDIVM QVOD DABATVR, SERVIRET EI QVOD IPSE RETINEBAT, vel contrà, iure imposita seruitus intelligebatur, L. duorum, D. eo. tit. Sed & qui duas ædes habebat, alteram tradendo seruam alteri efficere poterat, L. & qui duas, D. de seruit. præd. vrban. Quin & fundo quem ex duobus retinebat venditor, aquæ ducendæ seruitutem constituere poterat, L. cùm fundo, D. de seruit. præd. rust. In tradendis autem vnis ædibus, ab eo qui binas habebat, species seruitutis exprimenda erat: ne si generaliter, SERVIRE, dictum esset, aut nihil valeret, quia incertum erat quæ seruitus excepta esset, aut omnis seruitus imponi deberet, L. in tradendis, D. commun. præd. Et quidem sibi, seruitutem recipere quis proprium solum vendens, aut aliàs tradens poterat, L. proprium, D. eo. sed, vt iam suprà dictum est, nominatim & specialiter recipi oportebat, quidquid sibi seruitutis nomine recipere venditor volebat, L. quidquid, D. eo. commun. præd. L. si quis ædes, D. de seruit.

de seruit. præd. vrb. Extraneis verò constituta seruitus, recipiebatur huiusmodi verbis, QVIBVS EST SERVITVS, VTIQVE EST, VT ITA SIT, vel, ITINERA ACTVS, QVIBVS SVNT, VTIQVE SVNT. In quibus Receptionis formulis voces hæ, VTIQVE EST, hoc significant, *& vti est*: item illæ, VTIQVE SVNT, hoc valent, *& vti sunt*. At hac traditionis lege, LVMINA, FLVMINA, STILLICIDIA, VTI NVNC SVNT, VT ITA SINT, hoc promisisse venditor censebatur, luminum vel stillicidiorum seruitutes prædio vendito deberi, non item, luminum seruitutem vllam eas debere, L. si arborem, §. hæc lex, D. de seruit. præd. vrb. L. cùm in lege, D. de contrahen. emptio. Multum ergo prior illa formula, QVIBVS EST SERVITVS, ab hac distat. Nam illa ad seruitutes fundo quod tradebatur impositas, hæc ad seruitutes fundo quod tradebatur debitas pertinebat: Illa tamen excepta dumtaxat seruitus intelligebatur quæ extraneis, non etiam quæ ipsi venditori, debebatur.

Interdum autem in tradendo, dicebat quis FVNDVM SERVIRE, vel ÆDES SERVIRE, L. si quis duas, §. vlt. & L. in tradendis, D. comm. præd. Cic. lib. 1. de Orato. *Cùm enim M. Marius Cratidianus ædes Auratæ vendidisset, neque* SERVIRE *quandam earum ædium partem in Mancipij lege dixisset*. Interdum verò dicebat, SERVAS FORE ÆDES QVAS VENDEBAT, L. si binarum, D. de seruit. vrb. præd. Quo casu cum necesse non haberet venditor liberas ædes tradere, vel suis ædibus seruas eas facere poterat, vel vicino seruitutem ante traditionem concedere, L. si quis duas, §. si in venditione, D. comm. præd. Interdum etiam certæ alicui personæ, *puta* TITIO, SERVAS FORE ÆDES dicebat, vt ibidem scribitur.

Præterea viam, iter, actum, in stipulatum deduci consueuisse, ostendit L. II. §. 1. L. qui vsumfructum, L. existimo, L. si sub vno, §. vlt. D. de verb. obligat. L. heredes, §. an ea stipulatio. D. famil. ercisc. L. proinde, §. vlt. L. si cõmunis seruus, D. de stipulat. seruor. & L. si pendentes, §. si qua seruitus, D. de vsufr. quod plenius infrà in Stipulationum tractatu docebimus.

Sed & Precario interdum jura prædiorum rogabantur. Pompon. in L. & habet, §. precario, D. de precar. *Precario habere etiam ea quæ in iure consistunt possumus, vt* IMMISSA, *vel* PROTECTA. Gaius in L. II. D. de precar. *Si me* PRECARIO ROGAVERIS, VT PER FVNDVM MEVM IRE, VEL AGERE TIBI LICEAT, *vel*, VT IN TECTVM, *vel* IN AREAM ÆDIVM MEARVM STILLICIDIVM *vel* TIGNVM IN PARIETEM IMMISSVM HABEAS. Vlpian. in L. 1. §. si tibi, D. de itin. actúque priu. *Deinde tu à domino fundi* PRECARIO ROGAVERIS, VT EA VIA AD EVM FVNDVM VTARIS. Et mox, *Si aduersus eum velis interdicere, à quo* PRECARIO VIAM ROGASTI. Sicul. Flacc. in lib. de condicionib. agror. *Quinetiam conueniunt* PRECARIO, *vti seruitutem præstent his agris*. Ita Iulianus in L. si ædes, D. de seruit. præd. vrb. proponit, eum cuius ædes seruitutem ALTIVS NON TOLLENDI Lucio Titio debebant, ab eo PRECARIO PETIISSE, VT ALTIVS TOLLERET. Papinian. in L. si precario, D. commun. præd. *Si* PRECARIO *vicinus in suo* MACERIAM DVXERIT.

Precario porrò, tam res mobiles, quàm res soli rogabantur, L. in rebus, D. de precar. Itaque & seruus & ancilla precario rogari poterant, vt apparet ex L. quamuis, & L. duo §. 1. D. eo. Item prædium: Vlpian. in L. si quis autem, D. de adquir. possess. *Qui conduxerit quidem prædium*, PRECARIO *autem* ROGAVIT, *non vt posideret, sed* VT IN POSSESIONE ESSET. Aliena certè tribus modis sumi, *iure beneficio, impetu*, id est, *dominio, precario, vi*, Tertullian lib. v. aduers. Marcio. scribit. Sunt autem hæc Precarij exempla. Vlpian. in L. certè, §. 1. D. de precar. *Is qui* PRECARIO ROGAVIT, VT IN FVNDO MORETVR. Venuleius in L. cùm precario, D. eo. *Cùm* PRECARIO *quis*, ROGAT, VT IPSI IN EO FVNDO MORARI LICEAT, *superuacuum est adiici*, IPSI, SVISQVE. Idem Venul. in L. vlt. D. eo. *Si is qui pro possessore possideret*, PRECARIO *dominum* ROGAVERIT, VT SIBI RETINERE REM LICERET. Pompon. in L. & habet, §. eum qui, D. eo. *Eum qui* PRECARIO ROGAVERIT, VT SIBI POSSIDERE LICEAT. Præterea conuenire solebat, vt ea quæ distracta erant, PRECARIO PENES EMPTOREM

Universidad de Deusto
Biblioteca

ESSENT, QVOAD PRETIVM VNIVERSVM PERSOLVERETVR, L. ea quæ D. eo. Cottidie etiam debitores à creditoribus res suas quas illis pignori opposuerant, precario rogasse, ait Vlpian. in L. certè §. vlt. D. precar. Pompon. in L. si debitor, D. eo. *Si debitor* REM PIGNERATAM PRECARIO ROGAVERIT. Iulian. in L. qui pignoris, D. de adquir. possess. *Qui pignoris causâ fundum creditori tradit, intelligitur possidere. Sed si eundem* PRECARIO ROGAVERIT. Et in L. qui à seruo, D. de obligat. & act. *Qui à seruo hereditario mutuam pecuniam accepit, & fundum vel hominem pignoris causâ ei tradiderit,* ET PRECARIO ROGAVIT. Interdum autẽ precario quis ad tempus rogabat, L. in rebus, §. vlt. D. de precar. Celsus in L. cùm precario, D. eo. *Cùm precario aliquid datur. si conuenit,* VT IN KALENDAS IVLIAS PRECARIO POSSIDEAT. Precarium verò vel inter præsentes, vel inter absentes constituebatur, veluti per Epistulam, vel per Nuntium, L. precario, D. de precar.

Habitatio etiam quandoque gratis concedebatur: Cuiusmodi concessionis formulas duas habemus sub Tit. de donationib. D. Vna est in L. Aquilius, his verbis. QVONIAM, ET CVM PATRE MEO SEMPER FVISTI, ET ME ELOQVENTIA ET DILIGENTIA TVA MELIOREM REDDIDISTI: DONO ET PERMITTO TIBI HABITARE IN ILLO CENACVLO, EOQVE VTI. Altera est in L. Lucius, in hæc verba. ILLE ILLI SALVTEM. HOSPITIO ILLO, QVAMDIV VOLVERIS, VTARIS, SVPERIORIBVS DIÆTIS OMNIBVS, GRATVITO: IDQVE TE EX VOLVNTATE MEA FACERE HAC EPISTVLA NOTVM TIBI FACIO. In ædibus autem alienis HABITARE GRATIS, Donatio videbatur, L. in ædibus, D. eo.

Donationum vtique hæc in libris nostris exempla proponũtur. Vlpian. in L. qui saxum, D. de donationib. *Qui* SAXVM *mihi* EXIMERE DE SVO *permisit donationis causâ.* Idem in L. si cùm mihi, D. de dolo. *Si cùm mihi permisisses* SAXVM EX FVNDO TVO EXIMERE, VEL CRETAM, VEL HARENAM FODERE, Pompon. in L. in ædibus D. de donation. *Veluti si donationis causâ cum debitore meo paciscar,* NE ANTE CERTVM TEMPVS AB EO PETAM. & §. 1. eod. L. *Si verò non fundũ, sed* FRVCTVS PERCEPTIONEM TIBI DONEM. Paul. in L. absenti, D. eo. *Absenti, siue mittas qui ferat, siue* QVOD IPSE HABEAT, SIBI HABERE EVM IVBEAS, *donari rectè potest.* Papinian. in L. prædia, D. de adq. poss. *Prædia cum seruis donauit,* EORVMQVE SE TRADIDISSE POSSESSIONEM, *litteris declarauit.* Manumissionis vtique causa interdũ mancipia donata ostẽdit Vlpian. in L. si militi, D. de castren. pecul. cum Scæuola in L. qui Romæ, §. Flauius Hermes, D. de verb. oblig. Idem in L. mancipia, D. qui sine manumissio. *Mãcipia mater filiæ donauerat,* VT FILIA CVRARET EA POST MORTEM SVAM ESSE LIBERA. Vlpian. in L. Illud, § 1. D. de manum. vind. *Si quis minori viginti annis hac lege seruũ dederit, aut pretio accepto, vel donationis causa, vt* EVM LIBERVM FACIAT. Idem in L. Aristo §. 1. D. de donat. *Si donationis causa in hoc tradatur seruus,* VT POST QVINQVENNIVM MANVMITTATVR. Donationes vtique & per Epistulã fiebant. Papinian. in L. cùm pater, §. donationis, D. de legat. lib. II. DONATIONIS PRÆDIORVM EPISTVLAM *ignorante filio mater in æde sacra verbis fidecommissi non subnixam deposuit.* Hoc modo in L. vlt. D. de donationib. Titius Sticho liberto suo peculiũ donasse, narratur Epistola tali, TITIVS STICHO LIBERTO SVO S. CVM TE MANVMISERIM, PECVLIVM QVOQVE TVVM OMNE QVIDQVID HABES, TAM IN NOMINIBVS, QVAM IN REBVS MOVENTIBVS, SIVE IN NVMERATO, ME TIBI CONCEDERE, HAC EPISTOLA MANV MEA SCRIPTA NOTVM FACIO. Quæ postrema verba, HAC EPISTOLA MANV MEA SCRIPTA NOTVM FACIO in Epistolis vsũ recepta, testantur L. Lucius, D. eo. tit. L. vlt. §. vlt. D. mandati, L. Lucius & L. Quintus, D. depositi. Mulierem planè quæ à marito suo pecuniam ex causa donationis acceperat, Paulus in L. ea quæ, D. de donat. int. vir. literas refert ad eum missse huiusmodi. CVM PETENTI MIHI A TE, DOMINE CARISSIME, ADNVERIT INDVLGENTIA TVA VIGINTI AD EXPEDIENDAS QVASDAM RES MEAS, QVÆ SVMMA MIHI NVMERATA EST, SVB EA CONDICIONE, VT SI PER ME MEOSQVE MORES

MORES QVID STETERIT, QVOMINVS IN DIEM VITÆ NOSTRÆ MATRIMONIVM PERMANEAT, SIVE INVITO TE DISCESSERO DE DOMO TVA, VEL REPVDIVM TIBI SINE VLLA QVERELA MISERO, DIVORTIVMQVE FACTVM PER ME PROBABITVR: TVNC VIGINTI QVÆ MIHI HAC DIE DONATIONIS CAVSA DARE VOLVISTI, DATVRAM RESTITVRAM ME SINE VLLA DILATIONE SPONDEO. Donationes ergo & sub modo & sub condicione fiebant: issque variæ leges dicebantur. Iulian. in L. II. §. si pecuniam, D. de donat. *Si pecuniam mihi Titius dederit absque vlla stipulatione, ea tamen condicione,* VT TVNC DEMVM MEA FIERET, CVM SEIVS CONSVL FACTVS ESSET. Et §. vlt. ead. L. *Titio decem* DONAVI *ea condicione,* VT INDE STICHVM SIBI EMERET. Iauolen. in L. si tibi dederim. D. eo. *Si tibi dederim rem,* VT TITIO MEO NOMINE DONARES. Papinian. in L. Seia D. de mort. cau. donat. *Seia cum bonis suis, traditionibus factis, Titio cognato* DONATIONIS CAVSA CESSISSET, VSVMFRVCTVM SIBI RECEPIT, & *conuenit,* VT SI TITIVS ANTE IPSAM VITA DECESSISSET, PROPRIETAS AD EAM REDIRET. SI POSTEA SVPERSTITIBVS LIBERIS TITII MORTVA FVISSET, TVNC AD EOS BONA PERTINERENT. Impp. Valer. & Gall. in L. 1. C. de donat. sub quæ mo. *Si doceas, vt adfirmas, nepti tuæ ea lege esse* DONATVM *à te,* VT CERTA TIBI ALIMENTA PRÆBERET. Et L. II. C. eo. *Si rerum tuarum proprietatem* DONO DEDISTI, ITA VT POST MORTEM EIVS QVI ACCEPIT, AD TE REDIRET. Item L. quotiens, eo. *Quotiens donatio ita conficitur,* VT POST TEMPVS ID QVOD DONATVM EST, ALII RESTITVATVR. Denique in L. vlt. eo. *Si quid mater filiæ suæ in potestate patris constitutæ, sub hac condicione,* SI FVERIT INTRA BIENNIVM EMANCIPATA, DONAVERIT. Imp. Alexand. in L. II. C. de condict. ob caus. *Si, (vt proponis) pater tuus ea lege sorori tuæ prædia, ceteráque quorum meministi,* DONAVIT, VT CREDITORIBVS IPSA SATISFACERET, AC, SI PLACITA OBSERVATA NON ESSENT, DONATIO RESOLVERETVR. Imp. Diocl. & Max. in L. cùm res C. de donationib. *Cùm res filio tuo emancipato ea condicione,* VT CREDITORIBVS TVIS SOLVERET, TE DONASSE *proponas.* Impp. Valerian. & Gallien. in L. ea lege C. de condict. ob caus. *Ea lege in vos collata* DONATIO, VT NEVTRI ALIENANDÆ SVÆ PORTIONIS FACVLTAS VLLA COMPETERET. Scæuola in L. si ita quis, §. ea lege, D. de verb. oblig. *Ea lege* DONATVM SIBI ESSE A SEIA SERVVM ET TRADITVM, NE AD FRATREM EIVS, AVT FILIVM AVT VXOREM, AVT SOCERVM PERVENIRET, *scripsit.* Planè apud Plautum Asinar. Act. IIII. Sc. I. scitum & elegans syngraphi inter adolescentem, amicam, & lenam conscripti exemplum refertur, quod plurimas leges dictas in viginti minarum donatione continet. Eius ipsa verba ponam.

DIABOLVS NICLAVCI FILIVS, CLERETÆ
LENÆ DEDIT DONO ARGENTI VIGINTI MINAS,
PHILENIVM VT SECVM ESSET NOCTES ET DIES,
HVNC ANNVM TOTVM, NEQVE CVM QVIQVAM ALIO QVIDEM.
ALIENVM HOMINVM INTROMITTAT NEMINEM.
QVOD ILLA AVT AMICVM, AVT PATRONVM NOMINET.
AVT QVOD ILLA AMICA AMATOREM PRÆDICET.
FORES OCCLVSÆ OMNIBVS SINT, NISI TIBI.
IN FORIBVS SCRIBAT, OCCVPATAM ESSE SE:
AVT QVOD ILLA DICAT PEREGRE ALLATAM EPISTOLAM:
NE EPISTOLA QVIDEM VLLA SIT IN ÆDIBVS,
NEC CERATA ADEO TABVLA. ET SI QVA INVTILIS
PICTVRA SIT, EAM VENDAT. NI QVADRIDVO
ABALIENARIT, QVO EX TE ARGENTVM ACCEPERIT,
TVVS ARBITRATVS SIT: COMBVRAS SI VELIS.
NE VLLA SIT CERA, VBI FACERE POSSIT LITERAS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VOCET CONVIVAM NEMINEM : ILLAM TV VOCES.
AD SOCIVM NE QVEM OCVLOS ADIICIAT SVOS.
SI QVEM ALIVM ASPEXIT, CÆCA CONTINVO SIET.
TECVM VNA POSTEA ÆQVE POCVLA POTITET,
ADSTET, ACCIPIAT, TIBI PROPINET VT BIBAS.
NE ILLA MINVS, AVT PLVS, QVAM TV, SAPIAT.
SVSPICIONES OMNES AB SE SEGREGET,
NEQVE ILLHÆC VLLI PEDE PEDEM HOMINI PREMAT.
QVOM SVRGET, NEQVE IN LECTVM ASCENDAT PROXVMVM,
NEQVE QVOM DISCEDET INDE, DET QVOIQVAM MANVM.
SPECTANDVM NE QVOIQVAM ANVLVM DET, NEQVE ROGET.
TALOS NE QVOIQVAM HOMINI ADMOVEAT, NISI TIBI.
QVOM IACIAT, TE NE DICAT, NOMEN NOMINET.
DEAM SIBI INVOCET, QVAM LVBET PROPITIAM:
DEVM NVLLVM. SI MAGIS RELIGIOSA FVERIT,
TIBI DICAT. TV PRO ILLA ORES, VT SIT PROPITIVS.
NEQVE ILLA VLLI HOMINI NVTET, NICTET, ANNVAT
POST ID, SI LVCERNA EXTINCTA SIT, NE QVID SVI
MEMBRI COMMOVEAT QVIDQVAM IN TENEBRIS.
NEQVE VLLVM VERBVM FACIAT PERPLEXABILE,
NEQVE VLLA LINGVA SCIAT LOQVI, NISI ATTICA.
FORTE SI TVSSIRE OCCEPSIT, NE SIC TVSSIAT,
VT QVOIQVAM LINGVAM IN TVSSIENDO PROFERAT.
QVOD ILLA AVTEM SIMVLET, QVASI GRAVEDO PROFLVAT.
HOC NE SIC FACIAT, TV LABELLVM ABSTERGEAS
POTIVS, QVAM QVOIQVAM ILLA SAVIVM FACIAT PALAM.
NEC MATER LENA AD VINVM ACCEDAT INTERIM.
NEC VLLI VERBO MALEDICAT : SI DIXERIT,
HÆC MVLCTA EI ESTO, VINO VIGINTI DIES
VT CAREAT.
TVM SI CORONAS, SERTA, VNGVENTA IVSSERIT,
ANCILLAM FERRE VENERI, AVT CVPIDINI,
TVVS OBSERVET VENERI NE EAS DET, AN VIRO.

Interdum certè Donationibus, quæ curiis vel corporibus & collegiis fiebat, onus adiiciebatur, vt ex vetustis Inscriptionibus liquet, ex quarum vna hæc verba excerpsi. ET HOC AMPLIVS EIDEM CORPORI DONAVERIT HS. X. MILIA N. VT EX VSVRIS EORVM QVODANNIS NATALI SVO XVII. KAL. FEBR. SPORTVLÆ VIRITIM DIVIDANTVR. Altera hisce verbis constat. LONGIVS PATROCLVS SECVTVS PIETATEM COL. CENT. HORTOS CVM ÆDIFICIO HVIC SEPVL. IVNCTO, VIVOS DONAVIT, VT EX REDITV EORVM LARGIVS ROSÆ, ET ESCÆ PATRONO SVO, ET QVANDOQVE SIBI PONERENTVR. In alio etiam lapide hæc inueniuntur. TI. CLAVDIVS DRVSI F. CÆS. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT OB MEMORIAM PATRIS SVI DEC. VII. COLLEGII FABR. M. R. HS. N. LIBERALITATE DONAVIT SVB HAC CONDICIONE, VT QVOTANNIS ROSAS AD MONVMENTVM EIVS DEFERANT, ET IBI EPVLENTVR DVMTAXAT IN V. ID. IVLIAS. QVOD SI NEGLEXERINT, TVNC AD VIII. EIVSDEM COLLEGII PERTINERE DEBEBIT CONDICIONE SVPRADICTA. His fragmentum quoddam vetustæ donationis, Iustini Imperatoris temporibus, Maximo Consulatum gerente, factæ, subiungere non erit inutile. Cuius lacera & mutila verba sicut ad me peruenerunt, proferam: sic autem habent . . . . . *possessiones quæ* . . . . . *sine vi, metu, dolóque,* . . . . . *& circumuentionis studio, sed deliberatione propria, & voluntate prona scribendam dictaui, quam rogatorum à me nobilissimorum testium vel propria*

priæ manus meæ subscriptione firmaui, quam cum gestis vos actorésque vestros quibuslibet duxeritis allegandam professionibus . . . . . non deerit tuis posterúmque tuorum vtilitatibus in futurum: de qua re & de quibus omnibus stipulanti tibi . . . . . simo atque apostolico viro Ecclesio suprascribtæ vrbis Episcopo e. s. ei & actoribus vestris in præsentia constitutis, ego Hildeuara quæ superius, olim iam perfectæ ætatis in verbis sollemnibus spopondi. Actum in classe salida III. iduum Nouembrium Maximo VC. Consul. Hildeuara fx. huic cessioni atque donationi à me factæ in beatissimo atque apostolico viro Ecclesio sacerdotem Rauennatis ecclesiæ ad omnia quæ superius tenentur adscripta relegi, consc. . . . . & suscripsi, & testes vt suscriberent conrogaui, stipulantíque ss. vir beatissime & actoribus tuis in præsentia constitutis in verbis solemnibus spopondi. Ego Iohannis VC. huic donationis cessionísque instrumento rogatus ab Hildeuara Ill. femina . . . . . .

Sæpe etiam quis, OB HONOREM, VEL MAGISTRATVM, VEL SACERDOTIVM DECRETVM SIBI, VEL DECERNENDVM, POLLICEBATVR REIPVB. OPVS SE FACTVRVM, *vel* PECVNIAM DATVRVM, L. 1. in princ. & §. 1. L. totiēs, L. ex pollicitatione & L. si quis ob honorē, D. de pollicitationib. Pompon. in L. si quis sui, D. eo. *Si quis* SVI ALIENIVE HONORIS CAVSA OPVS FACTVRVM SE IN ALIQVA CIVITATE PROMISERIT. Interdum etiam ob aliam iustam causam id promittebatur, veluti, PROPTER INCENDIVM, VEL TERRÆ MOTVM, vel ALIQVAM RVINAM, QVÆ REIPVB. CONTIGERAT, vel OB ALIVM CASVM QVEM CIVITAS PASSA ERAT d. L. propter, L. ob casum, D. eo. Cuiusmodi promissio, POLLICITATIO vocabatur, quæ à Pacto eo separatur, quòd Pactum sit duorum consensus atque conuentio, Pollicitatio verò solius offerentis promissio, L. pactum, D. de pollicitationib. Atque hoc modo Septiciam quandam certamen patriæ suæ pollicitam sub hac condicione, VTI SORS APVD EAM REMANERET, ET IPSA VSVRAS SEMISSALES AD PRÆMIA CERTANTIVM RESOLVERET, ea etiam lege, VT CERTAMINI VIR, ET EO MORTVO LIBERI EX EA NATI PRÆSIDERENT, refert Modestin. in L. septicia, D. eo. tit. Plin. Epist. vlt. lib. v. ad Maximum, *Rectè feci*sti, *quòd* GLADIATORIVM MVNVS VERONENSIBVS *nostris* PROMISISTI. Idem lib. x. Epist. ad Traian. *Huic Theatro ex priuatorum* POLLICITATIONIBVS *multa debentur, vt Basilicæ circa, vt porticus supra caueam.* Sed & Epist. XVIII. lib. VII. Caninium municipibus Comensibus pecuniam in epulum obtulisse narrat, consultúmque se ab eo dicit, quomodo post eius quoq; obitum ea pecunia salua esset. Nam si numeraretur Reipub. summa, verendum erat, ne dilaberetur: sin agros daret, vt publici negligerentur. Ipse sanè Plinius remedium idem monstrat, quo vsus fuerat. Nam pro quingentis milibus nummûm, quos in alimenta ingenuorũ, ingenuarúmque promiserat, agrum ex suis, longè pluris, Actori publico mancipasse se ait, deinde eundem vectigali imposito recepisse, ccc. milia annua daturum. Inde enim futurum cogitauit, vt & Reipub. fors in tuto, nec reditus incertus: & ager ipse propter id quod vectigali largè supercurrebat, semper dominumà quo coleretur inueniret. Cuiusmodi Plinij liberalitas lapidi ad memoriam posteri temporis sempiternam commendata fuit. In vetusta namque, quæ de eo supereſt, inscriptione, hæc verba leguntur, HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA PVERORVM ET PVELLAR. PLEB. VRBAN. HS. CCC.

Compromissorum etiam formulæ ad huius libri argumentum pertinent. Arbiter autem ex compromisso inter litigatores aliis atque aliis condicionibus sumebatur. Et vel in vnum compromittebatur, vel in duos. Cùm in duos pluréſque compromitteba-tur, id quandoque ea condicione fiebat, VT QVAMLIBET VEL VNVS SENTENTIAM DIXISSET, EO STARETVR, vel, VT OMNES SENTENTIAM DICERENT, vel, QVOD DE MAIORIS PARTIS SENTENTIA PLACERET, L. non distinguemus, §. cùm in plures, D. de recept. qui arbitr. aut, VT VEL ALTERVTRIVS SENTENTIA VALERET, L. sed si ita D. eo. In duos quoque ita nonnunquam compromittebatur, VT SI DISSENTIRENT, TERTIVM ADSVMERENT, vel, VT TERTIVS ADSVMERETVR SEMPRONIVS,

Universidad de Deusto
Biblioteca

L. item si vnus, §. si in duos, D. eo. Arbitro planè aliud nihil licebat, quàm quod Compromisso cautum erat, vt efficere posset, d. L. non distinguemus, §. de officio. Vnde in §. vlt. ead. L. *Arbiter*, ait Paulus, *nihil extra compromissum facere potest*: *& ideò necessarium est adiici in compromisso*, DE DIE COMPROMISSI PROFERENDA. *Cetera impunè, iubenti non parebitur.* Nam si ante eum diem qui Compromisso constitutus erat, sententiam dicere nō posset, diem Cōpromissi proferri iubere nō poterat, nisi id esset nominatim Compromisso cautum, L. arbiter ex compromisso & L. non ex omnibus infi. D. eo. Idcóque de die proferenda Compromisso caueri solebat. Vlpian. in L. Labeo xxv. D. eo. *Si arbiter cùm in compromisso cautū esset*, VT IN EADEM DIE DE OMNIBVS SENTENTIAM DICERET, ET, VT POSSET DIEM PROFERRE. Et mox. *Hæc autem clausula*, DIEM COMPROMISSI PROFERRE, *nullam aliam dat arbitro facultatem, quàm diem prorogandi.* Papinian. in L. arbiter, D. eo. *Arbiter ita sumptus ex compromisso*, VT ET DIEM PROFERRE POSSIT. Paulus in L. si qua alia, D. eo. *Quamuis cautum non sit* DE DIE PROFERENDA. Vlpian. in L. quid tamen, §. Papinianus, D. eo. *Si nihil in priore compromisso* DE DIE PROFERENDO *caueatur. Ceterùm si caueatur, & ipse protulit, mansit arbiter.* Quandoque tamen sine die compromissum fiebat, L. sed si Compromissum, D. eo.

Litigatores autem compromittentes inuicem stipulabantur, L. non distinguemus, §. si domini, D. de recept. qui arbitr. Stipulabātur verò, SENTENTIA STARI, idque vel simpliciter, vel pœna adiecta, aut alia qua re vice pœnæ promissa. Vlpian. in L. diē proferre, §. vlt. D. eo. *Si pœna non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter*, SENTENTIA STARI *quis promiserit.* Vlpian in L. litigatores, §. quod ait prætor, D. eo. *Si alia res vice pœnæ*, SI QVIS ARBITRI SEENTENTIA NON STETERIT, *promissa sit.* Quo pertinent hæc verba, ARBITRI SENTENTIA STARI in L. Celsus, §. vlt. L. die proferre & §. stari, & §. si plures, L. cùm pœna, D. eo. Nec verò intererat certa an incerta summa promitteretur, vt puta, QVANTI EA RES ERIT, L. nō autē, D. eo. Sed nec ad rē faciebat, vtrū minor vel maior esset pœna, quàm res de qua agebatur, d. L. nō distinguemus, D. eo. Et interdum pœna fisco ex conuentione applicabatur, vt docet, L. arbiter, D. eo. Conuenisse etiam nonnunquam, VT IN SINGVLAS CAVSAS COMMITTERETVR POENA, QVOTIES ADVERSVS SENTENTIAM ARBITRI FIERET, indicat L. si duo, §. vlt. D. eo. Accedebant etiam quandoque fideiussores. Vlpian. in L. Labeo 11. §. vlt. D. cod. *Si* PER FIDEIVSSOREM FVERIT CAVTVM IN PRIMO COMPROMISSO, *& sequens similiter proferendum Labeo dicit.*

In compromissis etiam Doli mali clausulam adiici consueuisse, docet L. III. C. eo. tit. Quod ita perstringit Vlpian. *Sed & si quidem compromisso adiiciatur*, SI QVID DOLO IN EA RE FACTVM SIT, L. ita demum, D. eo.

In compromissis autem interdum heredis mentio fiebat. Paulus in L. non distinguemus, §. si domini, D. eo. *Sed si & heredis in compromisso mentio fit.* Vlpian. in L. diem proferre, §. 1. D. eo. *Si heredis mentio, vel ceterorum facta in compromisso non fuerit.* Et interdum, ab altera dumtaxat parte heredis mentio fiebat: Interdum neutrius heredis persona comprehendebatur, L. sed & interpellatur, §. vlt. D. eo. In arbitrum etiam sic compromissum, VT CERTAM SENTENTIAM DICERET, Paul. refert in L. qualem, D. eo.

Quin & in Compromissis hoc specialiter exprimi solitū, VT VEL VNO EX LITIGATORIBVS, VEL VTROQVE ABSENTE SENTENTIA PROMERETVR, ostendit L. diem proferre, §. proinde, D. eo. Refertur & in L. si compromissum D. eod. Compromissum ita factum, VT PRÆSENTE VTROQVE, VEL HEREDIBVS EORVM, ARBITER SENTENTIAM DICERET. Interdum autē DE REBVS CONTROVERSIISQVE omnibus in arbitrum cōpromittebatur L. de rebus, D. eo. tit. Interdū verò de re & lite certa compromissum fiebat, de eáque sola in Compromisso exprimebatur, L. quid tamen, §. plenum, D. eo. Prioris generis compromissum, PLENVM appellabatur, quod videlicet, DE REBVS CONTROVERSIISQVE compositum erat.

erat. Nam ad omnes controuersias pertinebat, d. §. plenum. De pluribus autem controuersiis nihil commune habentibus interdum ita compromittebatur, VT DE OMNIBVS SIMVL ARBITER SENTENTIAM DICERET, vel, VT SEPARATIM, L. quid tamen D. eo. tit. Soluebatur verò compromissum Die, Morte, Acceptilatione, Iudicio, Pacto, L. non distinguemus, §. summa rei, D. de recept. qui arbitr.

Suum quoque Diuisioni locum hoc in libro dabimus. Diuidebatur autem vel inter coheredes hereditas, vel inter socios fundus. Planè fratres consortes communem hereditatem consensu plerumque absque Arbitro diuidebant. Qua in re pietatis officio functos Papinian. ait in L. vlt. D. famil. ercisc. Hoc est quod Impp. in L. 1. C. eo. tit. aiūt. *Si omnem* PATERNAM HEREDITATEM EX CONSENSV DIVISISTI. Et in L. si diuisionem, C. eo. *Si* DIVISIONEM CONVENTIONE FACTAM *etiā possessio consensu secuta*, &c. Duos autem fratres, cùm hereditatem inter se diuisissent, catisse Scæuola in L. qui Romæ, §. duo fratres, D. de verb. obligat. refert, NIHIL SE CONTRA EAM DIVISIONEM FACTVROS. ET SI CONTRA QVIS FECISSET, POENAM ALTERVM ALTERI PROMISISSE. Modestinus quoque in L. tres fratres, D. de pact. proponit tres fratres inter se hereditatem communem diuisisse instrumentis interpositis, quibus, DIVISISSE MATERNAM HEREDITATEM DIXERVNT, NIHILQVE SIBI COMMVNE REMANERE, dixerunt. Impp. Diocles. & Maxim. in L. si cum patruo, C. comm. vtr. iud. *Si cum patruo vestro hac condicione diuisionem feceritis*, VT SE NVLLVM DOLVM MALVM ADHIBVISSE IVRARET. Scæuola in L. qui Romæ, §. coheredes D. de verb. oblig. *Coheredes cùm prædia hereditaria diuiserant, vnum prædium commune reliquerunt sub hoc pacto*, VT SI QVIS EORVM PARTEM SVAM ALIENARE VOLVISSET, EAM VEL COHEREDI SVO, VEL SVCCESSORI EIVS VENDERET CENTVM VIGINTIQVINQVE. QVOD SI QVIS ALITER FECISSET, POENAM CENTVM INVICEM STIPVLATI SVNT. Quintilian. Declamatio. CCCXXXVI. proponit minorem cum fratre maiore pactum esse, VT AGRVM COMMVNEM PATERNVM ILLE SVSCIPERET, ET OMNI ÆRI ALIENO SATISFACERET. Deinde hæc de ea conuentione scribit, *Stari voce mea sit æquum conuentione pactorum. Quod quale fuit*: VT AGRVM POSSIDERES. ITA, *vt opinior* VT ÆS ALIENVM QVOD PATRIS TVI FVIT, SOLVERES. Interdum autem in Diuisione, de euictione rerum singulis adiudicatarum specialiter conueniebat, L. si familiæ C. famil. ercis. Post diuisionem etiam regionibus factam inter fratres conuenisse, vt si frater agri portionem pro indiuiso pignori datam à creditore suo non liberasset, ex diuisione quæsitæ partis partem dimidiam alteri distraheret, Papinian. scribit in L. creditor, §. vlt. D. qui potior.

Nomina verò inter coheredes, interpositis delegationibus, diuidebantur, L. cùm pater, §. hereditatem, D. de legat. II. Vlpian. in L. II. §. vlt. D. famil. ercisc. *In hoc iudicium & si nomina non veniunt, tamen si stipulationes interpositæ fuerint de diuisione eorum, vt stetur ei, & vt alter alteri mandet actiones procuratorémque eum in suam rem faciat: stabitur ei.* Arbitrum quoque diuidendæ hereditatis, cùm corpora hereditaria diuisisset, nomina communium debitorum, separatim in solidum adsignasse refert Scæuola in L. arbiter, D. de distract. pign. Æris etiam alieni factā diuisionē inter coheredes absque vlla delegatione Papinian. proponit in L. tale pactū, §. post diuisionē, D. de pact. Aquarū verò iter tēporibus & mēsuris inter coheredes diuidēdū fuisse tradit Paulus in L. arbor, §. vlt. D. cōmuni diuid. Cōmunes verò fūdi inter socios regionibus diuidebātur, L. nā satis, §. 1. D. quēad. seruit. amit. L. via cōstitui, §. vlt. D. de seruit. præd. rustic. L. si quis duas, §. 1. D. com. præd. L. is qui fundum, D. de vsufr. leg. L. communi diuidundo, §. Neratius, D. com. diuid. Regionum autem in partes diuisionem, Decempedis & Perticis, pedibúsque iugeri collectis factam, ex Cicerone Philipp. III. & Acad. III. Propert. Eleg. II. lib. III. & Seneca Epist. LXXXIX. colligitur. Exemplum verò diuisionis duorum fundorum communium præbet African. in L. cùm essent, D. de seruit. rust. præd. *Cùm essent mihi & tibi fundi duo communes Titianus & Seianus, & in diuisione conuenisset*, VT MIHI TITIA-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NVS, TIBI SEIANVS CEDERET, *inuicem partes eorum tradidimus.* Iam si vsus fructus inter aliquos communis esset, iudex officium suum in eius diuisione ita dirigebat, vt vel REGIONIBVS EIS VTI FRVI PERMITTERET, VEL LOCARET VSVMFRVCTVM VNI EX ILLIS, VEL TERTIÆ PERSONÆ, VT HI PENSIONES SINE VLLA CONTROVERSIA PERCIPERENT: vel, si res mobiles essent, etiam sic poterat, VT INTER EOS CONVENIRET, CAVERENTQVE PER TEMPORA SE VSVROS ET FRVITVROS, hoc est, vt apud singulos mutua vice certo tempore esset vsusfructus, L. communi diuidundo, §. cum de vsufructu, D. commu. diuid. Inter eos verò qui pignori acceperãt talis Diuisio fieri debebat, vt non vero pretio æstimaretur pars, sed in tantũ dũtaxat, quãtum pro ea parte deberetur: & adsignaretur quidem pignus vni ex creditoribus, licentia tamen non denegaretur debitori debitum offerre & pignus suum luere, d. L. communi, §. inter. Diuisionis autem placitum nisi traditione, vel stipulatione sumeret effectum, pro nudo pacto habebatur, & ad actionem nulli proderat. L. si diuisionẽ, C. famil. ercisc. & L. cùm proponas, C. de pact. Non ideò autem Diuisio irrita habẽda erat, quòd eam scriptura secuta nõ esset, L. Non ideò, C. famil. ercisc. & d. L. cùm proponas.

Non sunt & Seruorum cum dominis pactiones prætermittendæ. Serui enim quandoque cum dominis de libertate paciscebãtur, L. denique, §. his consequenter, D. de pecul. leg. & pro libertate pecuniam dominis expromittebant, L. si noxali, D. de peculio. Eáque est PACTIO LIBERTATIS, in L. 11. §. & si L. qui ob pactionem, D. pro empto. Cuius nomine, Serui plerumque Reos dabant. Iauolen. in L. cùm seruus, D. de verb. oblig. *cùm seruus* PECVNIAM PRO LIBERTATE PACTVS EST, *& ob eam rem* REVM DEDIT. Vlpian. in L. & eleganter, §. seruus, D. de dolo. *Seruus* PACTIONIS PRO LIBERTATE REVM *domino dedit ea conditione*, VT POST LIBERTATEM TRANSFERATVR IN EVM OBLIGATIO. Quod autem in huius pactionis causam, vel ob huiusmodi pactionem dabat, numerabátve seruus, PRO CAPITE DARE dicebatur: quemadmodum lib. III. de verbor. significat. pleniſſimè firmauimus. Et ita manumissos, *capitis mercede redemptos*, vocat Ouidius lib. I. Amor. Eleg. VIII.

PRO CAPITE autem, seruos peculium numerare solitos, quod ventre fraudato cõparauerant, Seneca indicat Epist. LXXXI. lib. XI. Ea nãque gratia de demẽso suo genitũ suum defraudantes miseri comparebant, vt Terentius loquitur Phormio. Act. I. Sc. I. vbi Donatus seruos adnotat quaternos modios frumẽti in mẽsem accepisse. Papinianus etiam in L. Eo tempore, §. vlt. D. de pecul. proponit seruum cùm bonæ fidei possessori seruiret, nummos à Titio mutuatos ei dedisse, VT EVM MANVMITTERET. Seruis autem, & filiisfa. interdum patres LIBERAM PECVLII ADMINISTRATIONEM CONCEDEBANT. L. Cõtrà iuris, D. de pact. L. filiusfa. D. de donationib. L. libera, D. de pecul. L. III. §. vlt. D. de minorib. Et adiiciebant quandoque SIC SE EIS CONCEDERE, VT DONARE QVOQVE POSSENT, d. L. filiusfa.

Obligationum agmen coget Stipulatio, quæ mihi rectè atque ordine ad extremam huius libri partem videtur esse reseruata. Omnibus enim ferè pactis Stipulatio subiiciebatur, quemadmodum Paulus lib. II. Sentent. Tit. XXII. & Vlpian. in L. iuris gentium, §. quod ferè, D. de pact. indicant. African. in L. cum essent in princ. D. de seruit. rustic. præd. *Maximè si pacto stipulatio subdita sit.* Vlpian. in L. rescriptum, §. 1. D. de pact. *Si pacto subiecta sit pœnæ stipulatio.* Imp. Gordian. in L. Si pacto, C. eo. *Si pacto, &c. Stipulatio subiecta est.* Imp. Dioclet. & Max. perens ex Stipulatione quæ placito seruandi causã secuta est. Paulus in L. pacto, D. de transact. *Pacto conuento Aquiliana quidem stipulatio subiici solet.* Pecuniam etiam mutuam dantes stipulari consueuerãt. Idque interdum vel ante numerationem fiebat, vel post. Pompon. in L. cùm enim, D. de nouation. *Cùm enim pecunia mutua data stipulamur.* Vlpian. in L. si ita §. vlt. D. eo. *Cùm pecuniam mutuam dedit quis sine stipulatione, & ex continenti fecit stipulationem, vnus contractus est. Idem erit dicendum, & si ante stipulatio facta est, mox pecunia numerata sit.* Scæuola in L. qui Romæ, D. de verb. obligat. *Qui Romæ mutuam pecuniam acceperat solemnem in longinqua prouincia per menses tres, eamque ibi dari stipulanti spopondisset.* Iustinian.

stinian. in L. optimam, C. de contrahen. stipul. *In multis enim contractibus & maximè in fœneraticijs cautionibus, solitum est adscribi,* STIPVLATIONES PER CERTOS SERVOS CELEBRARI. Denique pecuniæ creditæ cautionibus stipulationem subiici solitam, apparet ex L. lecta, D. si cer. pet. L. si stipulatus, §. Chrysogonus, D. de verb. oblig. Quotiens autem pecuniam mutuam dantes eandem stipulabantur, non duæ obligationes nascebantur, sed vna verborum, L. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, D. eo. Tutor planè cùm pecuniam pupillarem fœnori dabat, stipulatio hoc ordine fiebat, vt stipulari deberet pupillus ipse, aut seruus pupilli: Quod si neque pupillus eius ætatis erat vt stipulari posset, neque seruum haberet, tunc ipse tutor, quive in eius potestate erat, L. quotiens, D. de administr. tut. In Venditionibus etiam stipulationem olim interceſſiſſe suprà docui. Locationibus quoque & conductionibus interpositam stipulationem, testatur Paulus in L. quæro D. loca. I. si à colono, D. de fideiussorib. Præterea stipulationem pacto conuento Societatis subditam, ostendit idem Paulus in L. duo societatem, D. pro soc. Merito ergo Cõuentionalium stipulationum quæ ex conuentione reorum fiebant, totidem penè genera esse, quot rerum contrahendarum Pompon. scribit in L. stipulationum, §. conuentionales, D. de verb. obligat. In Tabulis, autem, instrumentis & cautionibus, obliquis verbis stipulatio adscribebatur in hunc modum, ROGAVIT MÆVIVS, SPOPONDIT TITIVS, vel STIPVLATVS EST SEIVS, SPOPONDIT LVCIVS, vel STIPVLANTI SPOPONDIT. Vlpian. in L. iuris gentium, §. quod ferè, D. de pact. *Quod ferè nouissima parte pactorum ita solet inseri,* ROGAVIT TITIVS, SPOPONDIT MÆVIVS, *hæc verba non tantùm pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis.* Paulus in L. lecta D. si cer. pet. STIPVLATVS EST PVB. MÆVIVS, SPOPONDI EGO LVCIVS TITIVS. Papinianus in L. ex ea D. de verb. oblig. cautionis partem refert huiusmodi, SVIPVLATVS EST ILLE, SPOPONDIT ILLE. Idẽ in L. reos §. vlt. D. de duob. re. Tabulis ita cautum proponit, TOT AVREOS RECTE DARI STIPVLATVS EST IVLIVS CARPVS: SPOPONDIMVS EGO ANTONINVS ACHILLEVS, ET CORNELIVS DIVVS, Vlpianus in L. his verbis D. eo. *His verbis,* EAQVE PRÆSTARI STIPVLANTI TIBI SPOPONDIMVS. Paulus in L. cùm post mortem, D. de administrat. tut. *Quoniam in instrumento ita scriptum sit,* ILLE PATRVVS ET CVRATOR STIPVLANTI SPOPONDIT. Sic & in Aquiliana stipulatione, TANTAM PECVNIAM DARI STIPVLATVS EST AVLVS AGERIVS, SPOPONDIT NVMERIVS NEGIDIVS. Atque ita in L. qui Romæ §. Callimachus, D. de verb. obligat. in mutuæ pecuniæ nauticæ cautione Scæuola adscriptũ fuisse narrat, EAQVE SIC RECTE DARI FIERI FIDE ROGANTI STICHO SERVO TITII PROMISIT CALLIMACHVS. Et in §. Flauius Hermes, ead. L. DARI STIPVLATVS EST FLAVIVS HERMES, SPOPONDIT CLAVDIVS. Idem Scæuola in L. cùm quis §. pater D. de leg. III. *Pater emancipato filio bona sua vniuersa, exceptis duobus seruis, non mortis causa donauit, & stipulatus est à filio in hæc verba:* QVÆ TIBI MANCIPIA, QVÆQVE PRÆDIA DONATIONIS CAVSA TRADIDI, CESSI, PER TE NON FIERI DOLO MALO, NEQVE PER EVM AD QVEM EA RES PERTINEBIT, QVOMINVS EA MANCIPIA, QVÆQVE EX HIS ADGNATA ERVNT, EAQVE PRÆDIA CVM INSTRVMENTO, CVM EGO VOLAM, VEL CVM MORIERIS, QVÆQVE EORVM EXSTABVNT, NEQVE DOLO MALO AVT FRAVDE, FACTOVE TVO, EIVSQVE ADQVEM EA RES PERTINEBIT, IN REVM NATVRA, AVT IN POTESTATE ESSE DESISSENT: SI VIVAM, MIHI AVT CVI EGO VOLAM, REDDANTVR, RESTITVANTVR, STIPVLATVS EST LVCIVS TITIVS PATER, SPOPONDIT LVCIVS TITIVS FILIVS. Idem in L. si quis stipulatus CXXVI. §. Chrysogonus, D. eo. CHRYSOGONVS FLAVII CANDIDI SERVVS ACTOR SCRIPSIT CORAM SVBSCRIBENTE ET ADSIGNANTE DOMINO MEO, ACCEPISSE EVM A IVLIO ZOSA REM AGENTE IVLII QVINTILIANI ABSENTIS,

Universidad de Deusto
Biblioteca

MVTVA DENARIA MILLE: QVÆ DARI QVINTILLIANO, HEREDIVE EIVS, AD QVEM EA RES PERTINEBIT, KALENDIS NOVEMBRIBVS, QVÆ PROXIMÆ SVNT FVTVRÆ, STIPVLATVS EST ZOSAS LIBERTVS, ET REM AGENS QVINTILLIANI: SPOPONDIT CANDIDVS DOMINVS MEVS. SVB DIE SVPRASCRIPTA, SI SATIS EO NOMINE FACTVM NON ERIT, TVNC QVO POST SOLVETVR, VSVRARVM NOMINE DENARIOS OCTO PRÆSTARI, STIPVLATVS EST IVLIVS ZOSAS: SPOPONDIT FLAVIVS CANDIDVS DOMINVS MEVS, SVBSCRIPSIT ET DOMINVS. Paul. lib. v. Sentent. Tit. VII. *Quod si scriptum fuerit instrumento*, PROMISISSE ALIQVEM, *perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit.*

Directis autē verbis vti Stipulationes conciperentur, idē Paulus lib. II. Sentent. Tit. III. docet, cùm ait, *Stipulatio est verborū conceptio, ad quā quis congruè interrogatus respondit, velut*, SPONDES? SPONDEO. DABIS? DABO. PROMITTIS? PROMITTO. FIDEI TVÆ ERIT? FIDEI MEÆ ERIT. Iustinian. in §. I. Instit. de verb. oblig. *In hac re olim talia verba tradita fuerunt*, SPONDES? SPONDEO. PROMITTIS? PROMITTO. FIDEPROMITTIS? FIDEPROMITTO. FIDEIVBES? FIDEIVBEO. DABIS? DABO. FACIES? FACIAM. Extat apud Plautū Pseudolo Act. IIII. Sc. VI. stipulatio huiusmodi.

S. *Nullum periculum est, quod sciam, stipularier.*
Vt concepisti verba, VIGINTI MINAS DABIN'?
B. DABVNTVR.

Idem Bacchid. Act. IIII. Sc. VIII.

CH. *Roga hunc tu. tu* PROMITTE *huic.* N. PROMITTO. CH. *roga.*
CL. DVCENTOS NVMMOS AVREOS PHILIPPOS PROBOS DABIN'? CH. DABVNTVR, *inquam, responde.* N. DABO.

Scæuola in L. si ita quis D. de verb. oblig. *Si ita quis promiserit*, DECEM TIBI DABO QVA DIE PETIERIS, ET EORVM VSVRAS IN DIES TRIGINTA. Vlpian. in L. hæc venditio, D. de contrahen. empt. *Vel stipulanti sic spondeat*, SI VOLVERO, DECEM DABO. Pompon. in L. si ita stipulatus CIX. D. de verb. oblig. *Si ita stipulatus fuero*, DECEM AVT QVINDECIM DABIS? Et mox, POST ANNVM AVT BIENNIVM DABIS. Scæuola in L. si quis ita, D. eo. DABIS, SI NAVIS VENIT. DABIS, SI NAVIS NON VENIT.

Vulgaria verò verba erant, DARE, vel, DARI, SPONDES? SPONDEO. L. in illa, L. si Titius, L. si Titius, L. hoc iure, L. si ita Stipulatus, L. huiusmodi, L. qui sic, L. eum qui ita in prin. & §. qui ita, L. Stipulatio hoc modo, L. si mihi, §. vlt. L. ita Stipulatus, §. vlt. L. liber homo, §. I. L. si ita CXX. L. si ita CXXVI. L. vlt. seruus, §. cùm mihi, D. de verb. oblig. Plautus, Captiu. Act. IIII. Sc. I.

ER. *Vnde id?* AE. *à me, meóque gnato*, ER. SPONDEN TV ISTVD? AE. SPONDEO.

Varro lib. v. de ling. Lat. *Vt non spondet ille statim, qui dixit*, SPONDEO, *si iocādi causa dixit: neque agi potest cum eo ex sponsu.* Cui & Paulus consentit in L. obligationum, §. vlt. D. de obligat. & action. *Verborum quoque*, inquiens, *obligatio constat, si inter contrahē tes id agatur. Nec enim si per iocum puta, vel demōstrandi intellectus causa, ego tibi dixero*, SPONDES? *& tu respondeveris*, SPONDEO: *nascitur obligatio.* Cic. pro Roſc. Com. *Quid enim restipulatio clamat?* QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE MI ROSCIO SOLVTVRVM SPONDEO. Sed & si quis interrogasset, DABIS? & alter respondisset, QVIDNI? in ea causa erat vt obligaretur, L. I. §. si quis ita D. de verb. oblig. Quinetiam quæ extrinsecus & nihil ad actum pertinentia adiiciebantur stipulationi, pro superuacuis habebātur, nec vitiabant obligationem: Veluti si diceret promissor, ARMA VIRVMQVE CANO, SPONDEO, nihilominus obligabatur, L. quæ extrinsecus, D. eo. tit. Præterea si quis ita stipulatus esset, ILLVM STAS? nulla causa erat cur non obligatio constaret, L. stipulatio ista, §. si quis ita, D. eo. Sic autem respondere debebat promissor vt à stipulatore interrogatus erat. Nam si simpliciter

simpliciter & purè interrogatus, respōdisset, SI ILLVD FACTVM ERIT, DABO, aut ita interrogatus, INTRA KALENDAS QVINTAS DABIS? respōdisset, DABO IDIBVS, non obligabatur, L. I. §. si quis ita, D. eo. Stipulāti planè Denarios, eiusdē quantitatis Aureos qui spondebat, vtiliter obligabatur, L. quæ extrinsecus, §. vlt. D. eo. Quinetiam si sub vna significatione diuersis nominibus ea res quæ in stipulatum deducebatur, appellaretur, non infirmabat obligationem, si alter altero verbo vteretur, L. si sub vna, D. eo. Eadem planè an alia lingua responderetur, nihil intererat. Proinde si quis Latinè interrogaret, eíque Græcè responderetur, vel contrà, dummodo congruenter respōderetur, obligatio constituta erat, L. I. §. vlt. D. eo. tit. Continuus vtique actus stipulantis & promittentis esse debebat, vt tamen aliquod momentum naturæ interuenire posset. Comminus etiam responderi oportebat, L. continuus, D. eo. tit. Sed & cùm Septicius litteris suis, PRÆSTATVRVM SE LVCIO TITIO CAVISSET PECVNIAM ET VSVRAS EIVS SEMISSES, si inter præsentes actum esset, intelligebantur etiam à parte Lucij Titij præcessisse verba stipulationis, L. Titia quæ, §. idem respōdit, D. de verb. oblig. Quoties autem pluribus specialiter pactis stipulatio vna omnibus subiiciebatur, quamuis vna interrogatio, & responsum vnum subiiceretur, tamen proinde habebatur, ac si singulæ species in stipulationem deductæ fuissent, d. L. Titia quæ §. vlt. Pluribus certè rebus præpositis ita stipulatio plerumque fiebat, EA OMNIA QVÆ SVPRA SCRIPTA SVNT DARI? L. pluribus, D. eo. Sic in L. duo societatem, D. pro soc. HÆC QVÆ SVPRASCRIPTA SVNT, EA ITA DARI FIERI, NEQVE ADVERSVS EA FIERI? SI EA ITA DATA FACTA NON ERVNT, TVNC DECEM DARI?

Atque hoc modo VERBIS OBLIGATIO CONTRAHI dicebatur, Instit. de verb. oblig. in prin. L. Græcè, §. I. D. de fideiussorib. L. I. D. de nouationib. L. ex placito, C. de rer. permutt. L. Auia, C. de iu. dot. id est, *verborum solemnitate*, vt loquuntur Impp. in L. si in rem, C. si cer. pet. cum Paulo lib. v. Sentent. Tit. VII. vel *verborum conceptione*, vt in L. cùm patrem C. de iu. dot. L. I. §. communis, D. de stipulat. seruor. Gaius in L. I. §. verbis, D. de oblig. & act. VERBIS OBLIGATIO CONTRAHITVR, *ex interrogatione & responsu, cùm quid* DARI FIERIVE *verbis stipulemur*. Modestin. in L. obligamur, D. eo. VERBIS OBLIGAMVR, *cùm præcedit interrogatio, & sequitur congruēs responsio.* Stipulationum vtique consueta verba, & subtilem obseruationem ex aula cōcessisse testatur Iustinian. L. in arbitris, §. vlt. C. de recep. arbitr. Et iam antè Leo in L. omnes, C. de contrah. stip. quibuscumque verbis, etiam si non solemnibus vel directis conceptæ stipulationes essent, nihilominus eas firmitatem habere constituerat. Iustinian. §. I. Instit. de verb. obligat. *Sed hæc sollemnia verba olim quidem in vsu fuerunt: postea autem Leonina constitutio lata est, quæ sollemnitate verborū sublata, sensum & consonantē intellectum ab vtraque parte solùm desiderat, quibuscumque tandem verbis expressum est.*

Porrò qui stipulabatur, REVS STIPVLANDI dicebatur: qui promittebat, REVS PROMITTENDI habebatur, L. I. D. de duob. reis. Itaque si duo eandem pecuniam aut stipulati essent, aut promisissent, DVO REI STIPVLANDI ET PROMITTENDI dicebātur, L. II. D. eo. L. si duo in princ. & §. I. D. si quis cautionib. L. si duo, D. de recept. qui arbitr. L. III. §. nūc dē effectu, D. de liber. leg. qui & DVO REI EIVSDEM PECVNIÆ, vel EIVSDEM OBLIGATIONIS dicebantur, L. heres, §. cum & tu, D. de fideiussorib. L. planè, D. de condict. indeb. L. decem, D. de verb. obligat. Duo autem Rei stipulandi & promittendi hoc verborum ambitu designantur in L. & heredi, §. vlt. D. de pact. *qui eiusdem pecuniæ exactionē habent in solidum, aut eiusdem pecuniæ debitores sunt.* Duo planè rei promittendi constituebātur & fiebant, siue ita interrogati, SPONDETIS? respondissent, SPONDEO, aut SPONDEMVS: siue ita interrogati, SPONDES? respondissent, SPONDEMVS, L. duo rei, D. de duob. re. His etiam verbis, EAQVE PRÆSTARI STIPVLANTI TIBI SPOPONDIMVS, duo rei fiebant, L. his verbis, D. eo. Iustinianus Instit. eo. tit. duos Reos stipulādi fieri tradit, si duobus separatim stipulantibus, ita promissor spondeat, VTRIQVE VESTRVM DARE SPONDEO. Duos verò pluréſve Reos promittendi ita fieri, si post hāc interrogationem, MÆVI DECEM AVREOS DARE SPONDES? ET SEI EOSDEM DECEM AVREOS DARE SPONDES? respondeant singuli separatim, SPONDEO. At si Tabulis cautū

Universidad de Deusto
Biblioteca

inueniretur, TOT AVREOS RECTE DARI STIPVLATVS EST IVLIVS CARPVS: SPOPONDIMVS EGO ANTONINVS ACHILLEVS ET CORNELIVS DIVS, respondit Papinian. his verbis, in partes dumtaxat viriles obligatos, quia non fuerat adiectum, SINGVLOS IN SOLIDVM SPOPONDISSE, ita vt duo rei promittendi fierent, L. reos, §. vlt. D. de duob. re. Si tamen duos reos promittendi facturus, vtrumque interrogasset, sed alter dumtaxat respondisset, is nihilominus qui responderat obligabatur, L. duos reos, D. eo. Duo autem rei ita constitui poterant, vt & temporis ratio haberetur, intra quod vterque responderet: modicum tamen interuallum temporis, & modicus actus, modò contrarius obligationi non esset, nihil impediebat, quo minus duo rei essent, L. duos, §. vlt. Verùm si ex duobus qui promissuri erant, hodie alter, postera die alter respondisset, duo rei non fiebant: ac ne obligatus quidem intelligebatur is qui postera die responderat: cùm stipulator ad alia negotia discessisset, vel promissor, licet peractis illis rebus respondisset, L. si ex duobus, D. eo. Interdum autem rei inuicem stipulabantur, L. qui Romæ, §. coheredes & §. vlt. D. de verb. oblig. L. non distinguemus, §. si domini, D. de recept. qui arbitr. Et hoc erat STIPVLARI ET RESTIPVLARI, vt ex Cic. pro Rosc. Com. & ex Valer. Maximo lib. II. cap. VIII. & ex L. damni infecti quidam, §. 1. D. de dam. inf. patet.

Stipulationum porrò quædam in Dando, quædam in Faciendo, quædam in non faciendo consistebant, L. 11. & L. vbi autem, §. quidquid, D. de verb. obligat. L. veteris, C. de contrah. stipul. In Dando, veluti, DECEM DARE SPONDES? L. in illa, L. hoc iure, L. si ita stipulatus, D. de verb. oblig. L. si seruus communis, D. de stipulat. seruor. CENTVM DARI? L. continuus, §. illud, D. de verb. obligat. VSVMFRVCTVM DARI? L. eum qui, §. si à te, D. eo. L. quæsitũ, D. de vsufruc. EVM LOCVM, CVM EX SACRO RELIGIOSOVE PROFANVS ESSE COEPERIT, DARI? L. inter stipulantem, §. sacrum, D. de verb. obligat. FVNDVM ILLVM DARE SPONDES? L. si Titius, D. eo. FVNDVM TVSCVLANVM DARI? L. vbi autem, §. vlt. D. eo. FVNDVM TITIO DATVM IRI? L. stipulatio ista, §. si quis insulã, D. eo. Vlpian. in L. si fundum, D. eo. *Si* FVNDVM CERTO DIE PRÆSTARI *stipuler*. Fundum autem interdum simpliciter, interdum DETRACTO VSVFRVCTV, stipulabantur, L. qui vsumfructũ §. 1. D. de vsufruc. L. eũ qui ita, §. si à te, & L. si ita stipulatus fuero, D. de verb. obligat. Planè si FVNDVM DARI, non adiecto nomine, quis stipulatus esset, imperfecta erat stipulatio, L. ita stipulatus, D. eo. L. cùm post, §. gener. D. de iu. dot. Si tamẽ fundos aliquot promissor haberet, constitisse stipulationem quidam existimant, & ita accipiunt Vlpiani dictum in L. vbi autem, D. de verb. obligat. Ex pluribus verò fundis, quibus idẽ nomen impositum erat, si quis vnum fundum sine vlla nota demonstrationis stipulatus esset, eum quem promissor dari voluisset, stipulatus intelligebatur, L. qui ex pluribus, D. eo.

Interdum etiam HOMINEM DARI stipulabantur. Vlpian. in L. qui decem, §. Stichũ, D. de solutionib. *Fingamus ita stipulatum*, HOMINEM EX HIS QVOS SEMPRONIVS RELIQVIT DARE SPONDES? Papinian. in L. si centũ, D. eo. *Si* CENTVM HOMINES QVOS EGO HERESVE MEVS ELEGISSET, *stipulatus*.

Certos autẽ nummos quandoque stipulabantur, veluti, decem QVÆ IN ARCA HABES? L. si seruus legatus, §. qui quinque, D. de leg. 1. vel NVMMOS QVI IN ARCA SVNT, L. si certos, D. de verb. obligat. Pecuniam etiam quæ in conspectu erat, vel ACERVVM PECVNIÆ stipulabantur, L. scire debemus, D. eo. Papinian. in L. si ita stipulatus CXX. D. eo. *Si ita stipulatus fuero*, HANC SVMMAM CENTVM AVREORVM DARI SPONDES? Stipulabatur & maritus dotem: Iauolen. in L. à Titio, D. de verb. obligat. *A Titio ita stipulatus sum*, SI QVA MIHI NVPSERIT, DECEM DOTIS EIVS NOMINE MIHI DARE SPONDES? Et mox: Si *stipulanti mihi ita dos promissa est*, QVAMCVMQVE VXOREM DVXERO, DOTIS EIVS NOMINE DECEM DARE SPONDES? Et in L. si stipulatus, D. eo. tit. SI TIBI NVPSERO DECEM DARE SPONDES?

Triticum etiam dari stipulabantur, vel certi generis & certæ quãtitatis, L. triticum, D. de verb. oblig. vel TRITICVM QVOD IN HORREO ERAT, L. vbi autem, §. illud, D. eo. Et vel sine adiectione bonitatis Triticum stipulabantur, L. fideiussorem, D. mandat. vel

vel bonitatem adiiciebant, veluti TRITICI AFRICI BONI MODIOS CENTVM, L. vbi autem, D. de verb. obligat. vel, TRITICI AFRICI OPTIMI MODIOS CENTVM, L. stipulationum quædam, D. eo. Sic & Vinum stipulabantur his verbis, VINI CAMPANI BONI, vel OPTIMI, AMPHORAS CENTVM, vel, VINVM QVOD IN HORREO EST, d. L. stipulationum quædam, & L. vbi autem in prin. & §. illud. Interdum EX FVNDO CENTVM AMPHORAS VINI stipulabantur, L. inter stipulantem, §. sacram, D. eo. CERTVM etiam OLEI FONDO CAPVÆ DARI stipulatus quis dicitur in L. idem erit, D. eo. & OLEVM QVOD IN HORREO EST, d. L. vbi autem, §. illud. Fructus quoque futuros interdum stipulabantur, L. interdum, D. eo. vtputa, FRVCTVS QVI IN FVNDO TVSCVLANO NATI ERVNT, DARI? d. L. vbi autem, §. illud. Sed & id quod in vtero erat, stipulabantur, d. L. interdum: verbi gratia, ID QVOD EX ARETHVSA ANCILLA NATVM ERIT, d. §. illud. Paulus in L. 1. D. de oper. seruor. *quemadmodum cùm stipulamur*, QVOD EX ARETHVSA NATVM ERIT. Quin & FAMILIAM, vel OMNES SERVOS, itẽ QVADRIGAM, aut LECTICARIOS stipulabantur, L. scire debemus, §. 1. D. de verb. oblig. Ponitur & in L. si mihi & Titio, D. eo. stipulatio ista, VESTEM TVAM QVÆCVMQVE MVLIERIS EST, DARE SPONDES?

Ex formulis Stipulationum quæ in dando consistebant, erãt & hæ, QVANTAM PECVNIAM TITIO QVANDOQVE CREDIDERO, DARE SPONDES? L. si ita stipulatus, D. de fideiuss. QVOD TE MIHI ILLIS KALENDIS DARE OPORTET, ID DARE SPONDES? L. qui sic stipulatur, D. de verb. oblig. QVOD TIBI TITIVS DEBET, CVM DEBITOR ESSE DESIERIT, DARE SPONDES? L. huiusmodi, D. eo. AMPLIVS QVAM MIHI DEBES DECEM DARE SPONDES? L. si seruus legatus, §. si ei cui, D. de legat. 1. Scævola in L. qui Romæ, §. Agerius, D. de verbor. obligat. *Agerius filiusfa. seruo Publij Mæuij stipulanti spopondit* SE DATVRVM QVIDQVID PATREM SVVM PVBLIO MÆVIO DEBERE CONSTITISSET. Nonnunquã & specialiter causa exprimebatur, ex qua dari fieri oportebat id quod in stipulationẽ deducebatur, vt in L. scire debemus, §. vlt. D. eo. *Si quidem ita stipulatus sim*, QVOD EX CAVSA CONDICTIONIS DARE FACERE OPORTET. Marcell. in L. qui decem, §. idem responsum, D. de solutionib. *Si quis cùm subreptus sibi seruus esset sub condicione stipulatus fuerit*, QVIDQVID FVREM DARE FACERE OPORTET. Vlpian. in L. vbi autem, §. qui verò, D. de verb. obligat. *Et qui ita stipulatur*, QVOD EX TESTAMENTO MIHI DEBES, DARE SPONDES? Idem in L. 1. §. si manumisero, D. quar. rer. act. *Deinde stipulatus ab eo fuero*, QVOD NEGOTIA MEA GESSERIT, QVIDQVID OB EAM REM, SI TVNC LIBER FVISSET, EVM MIHI DARE OPORTERET. Ceterùm cùm quis ita stipulabatur, QVIDQVID TE DARE FACERE OPORTET, nihil aliud in stipulationẽ deducebat, quàm id quod præsenti die debebatur: Hoc enim solum ea stipulatio demonstrabat. Et ideò, vt in Aquiliana stipulatione obseruare licet, si eam pecuniam quæ in diem debebatur, demonstrare vellet, necesse erat adiici verbum, OPORTEBITVE, vel ita, PRÆSENS IN DIEM VE, L. si stipulatus fuerim, §. cùm stipulamur & L. cùm stipulamur, D. de verb. obligat. L. & vno §. 1. D. de acceptilat. Itaque si à colono cui in quinquennium fundum locauerat, post tres annos ita stipulatus quis esset, QVIDQVID TE DARE FACERE OPORTET, non amplius in stipulationem deducebatur, quàm quod iam dari oportebat. Si autem adiiciebatur, OPORTEBITVE, etiam futura obligatio deducebatur, L. si à colono, D. de verb. oblig. L. ei cui, D. de liberat. leg.

Erat & illa vsitata stipulatio, Quãto minus ab alio cõsecutus esset stipulator, dari. Papinian. in L. decẽ, D. eo. *Decem stipulatus à Titio, postea*, QVANTO MINVS AB EO CONSEQVI POSSES, *si à Mæuio stipulatus esses*, Cels. in L. vlt. D. si cer. pet. *Si ego* DECEM *stipulatus à Titio, deinceps stipuler à Seio*, QVANTO MINVS A TITIO CONSEQVI POSSIM. Gaius in L. si ita à te, D. de verb. signif. *Si ita à te stipulatus fuero*, QVANTO MINVS A TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? Paul. in L. si decem, D. de solutionib. *Si decẽ stipulatus à Titio, deinde stipuleris à Seio*, QVANTO MINVS AB ILLO CONSECVTVS SIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interdum autem ſtipulationibus dandi, heredis perſona, licet ſuperuacua eſſet, nominatim comprehendebatur, hoc modo, TE, & TITIVM HEREDEM TVVM DECEM DATVRVM SPONDES? L. eum qui ita, D. de verb. oblig. Nonnunquã verò ſolutionis gratia ſtipulatoris perſonæ alius adiiciebatur, vt & ei ſolui poſſet: quod fiebat his verbis, MIHI AVT TITIO DARE SPONDES? L. quod ſtipulatus, D. de ſolutionib. L. ſi ſeruus, §. ſi ita & §. cum mihi, D. de verb. obligat. §. ſi quis alij Inſtit. de inutilib. ſtipul. L. 11. §. idem Iulianus, D. de eo quod cer. lo. Marcian. in L. ſi mihi, D. de fideiuſſorib. *Si* MIHI AVT TITIO DECEM *ſtipulatus fuerim.* Iulian. in L. cum quis, D. de verb. obligat. *Cùm quis* SIBI AVT TITIO DARI *ſtipulatus eſt.* Et §. qui ſibi cad. L. *Qui* SIBI AVT FILIO SVO DARI *ſtipuletur.* Scæuola in L. Iulianus, §. vlt. D. eo. *Qui fundum* SIBI AVT TITIO DARI *ſtipulatur.* Gaius in L. ſi ſeruus, §. cùm mihi, D. eo. *Cùm* MIHI AVT TITIO *ſtipulor.* Paulus in L. cui rectè, D. de nouationib. *Cui rectè ſoluitur, is etiam nouare poteſt, excepto eo ſi* MIHI AVT TITIO *ſtipulatus ſim.* Et L. ſi ſtipulatus fuero, D. de ſolutionib. *Si ſtipulatus ſim* MIHI AVT TITIO DARI. In L. pater in fi. D. de pact. dotalib. MIHI AVT POST MORTEM MEAM LVCIO TITIO DARE SPONDES? In L. liber homo, §. vlt. D. de verb. oblig. DECEM MIHI AVT TITIO, VTRI EGO VELIM, DARE SPONDES? Aliàs SIBI ET TITIO quis ſtipulabatur, L. eum qui ita, & L. ſi mihi, D. de verb. oblig.

Seruus vtique vel DOMINO, vel SIBI, vel CONSERVO ſuo, vel impersonaliter dari ſtipulabatur, L. ſiue mihi, D. de ſtipul. ſeru. Quod ſi duorum communis eſſet ſeruus, vtrique ſtipulabatur, L. 1. §. vlt. & L. item ſi ſeruus, D. eo. Venul. in L. ſi ſeruus communis, D. eo. *Si ſeruus communis ita ſtipuletur,* KALENDIS IANVARIIS DECEM, TITIO AVT MÆVIO DOMINIS, VTER EORVM TVNC VIVET, DARE SPONDES? Paulus in L. ſi communis, D. eo. *Si cõmunis ſeruus ſic ſtipulatus ſit,* DECEM ILLI DOMINO, EADEM DECEM ALTERI DARE SPONDES? Pompon. in L. ſi communis XXXVII. D. eo. *Si communis ſeruus ita ſtipulatur,* LVCIO TITIO ET GAIO SEIO DARI SPONDES? Et mox: *Si verò ita,* DOMINIS MEIS DARE SPONDES? Et ſtatim poſt. *Si vero ita,* LVCIO TITIO ET GAIO SEIO DOMINIS MEIS DARE SPONDES? Iulian. in L. fideiuſſor obligari, D. de fideiuſſorib. *Si ſeruus communis Titij & Sempronij nominatim* TITIO DARI *ſtipulatus fuerit, & fideiuſſorem interrogauerit,* TITIO AVT SEMPRONIO ID DARE SPONDES?

Quandoque etiam illud aut illud ſtipulabantur, veluti DECEM AVT QVINDECIM, L. ita ſtipulatus CIX. D. de verb. oblig. DECEM, VEL HOMINEM STICHVM, vel STICHVM AVT PAMPHILVM, L. 11. & L. in ſtipulatione, D. eo. L. 11. §. Scæuola, D. de eo quod cer. lo. DAMAM AVT EROTEM SERVVM DARI, L. ſtipulatus ſum Damam, D. de verb. oblig. HOMINEM STICHVM, AVT DECEM AVREOS DARE SPONDES? §. huic autem Inſtit. de actionib. Quo in genere interdum ſtipulator ſibi electionem conſtituebat, adiectis his verbis, VTRVM EGO VELIM, L. vbi autem, §. qui illud, L. ſi quis ſtipulatus ſit Stichum, D. de verb. obligat. Vel ILLVD AVT ILLVD, QVOD EGO VOLVERO, L. ſi ſtipulatus fuerim, D. eo. vel QVEM VOLVERO, aut, QVEM VOLAM, d. L. ſi quis ſtipulatus ſit. D. eo. Sic in L. ſi ſeruus, D. eo. *Si ſeruus aut filiusfa. ita ſtipulatus ſit,* ILLAM REM AVT ILLAM, VTRVM EGO VELIM, *vel* VTRAM EARVM TITIVS ELEGERIT. Marcell. in L. cum debitore, D. rat. rem hab. *Si ex ſtipulatu* DECEM AVT STICHVM VTRVM EGO VOLVERO. Vlpian. in L. Græcè, §. idem Iulianus, D. de fideiuſſorib. *Contrà autem ſi is qui* HOMINEM AVT DECEM, VTRVM IPSE STIPVLATOR VOLET, *ſtipulatus eſt, rectè fideiuſſorem ita accipiet,* DECEM AVT HOMINEM VTRVM TV VOLES. Marcell. in L. ſi Stichum, D. de fideiuſſorib. *Si* STICHVM AVT PAMPHILVM *ſtipulatus eſſem,* VTRVM PROMISSOR VOLVISSET. Sub diſiunctione etiam facta ſtipulatio in hæc verba, DECEM AVT NOXÆ DEDERE? refertur in L. miles, §. 1. D. de re iud.

Ceterùm

Ceterùm Stipulationes vel purè, vel in diem concipiebantur, L. fideiuſſor obligari, §. vlt. D. de fideiuſſorib. Purè, veluti, QVINQVE AVREOS DARE SPONDES? §. omnis ſtipulatio Inſtit. de verb. obligat. vel, HODIE DARE SPONDES? L. quotiens, D. de oper. libertor. §. loca Inſtit. de verb. oblig. L. liber homo, §. 1. D. eo. tit. In diẽ, cum adiecto die quo pecunia ſolueretur, ſtipulatio fiebat, vt puta, KALENDIS IANVARIIS, vel FEBRVARIIS DARI SPONDES? L. ſi ita ſtipulatus, D. de verb. oblig. L. 1. §. vlt. D. de ſtipulat. ſeruor. POST ANNVM AVT BIENNIVM DABIS? L. ſi ita ſtipulatus fuero, D. de verb. oblig. Kalẽdis autem, verbi gratia, Martiis, cum dari ſtipulabantur, adiiciebant PRIMIS ſeu PROXIMIS, vel SECVNDIS, TERTIIS, vel, QVIBVS aliis, L. eũ qui Kalendis, D. de verb. obligat. Iuſtinian. in d. §. omnis. DECEM AVREOS PRIMIS KALENDIS MARTIIS DARE SPONDES? Sic in L. ſi ita quis promiſerit, §. Scia, D. eo. *conuenit vt* INTRA KALENDAS APRILES PRIMAS VNIVERSAM SVMMAM MANDATOR NVMERARET. In L. ſi ita ſtipulatus fuero, §. Chryſogonus, D. eo. KALENDIS NOVEMBRIBVS QVÆ PROXIMÆ SVNT FVTVRÆ. Et in L. qui Romæ, §. 1. D. eo. INTRA IDVS SEPTEMBRES QVÆ TVNC PROXIMÆ FVTVRÆ ESSENT. Et in L. ſtipulationes non diuiduntur, §. vlt. D. eo. SI ANTE KALENDAS MARTIAS PRIMAS OPVS PERFECTVM NON ERIT. Itẽ in L. tutor, §. vlt. D. de vſur. QVOS EI REDDAM KALENDIS ILLIS PROXIMIS. Iulian. in L. eũ qui, §. qui ita, D. de verb. obligat. *Qui ita ſtipulatur,* ANTE KALENDAS PROXIMAS DARI SPONDES? Vlpian. in L. 1. §. ſi quis ſimpliciter, D. eo. *Aut ſi ita interrogatus,* INTRA KALENDAS QVINTAS. Paulus in L. centeſimis, D. eo. CENTESIMIS KALENDIS DARI *vtiliter ſtipulamur.* Aliàs HOC ANNO, vel, HOC MENSE, ſtipulabantur, L. qui hoc anno, D. eo. L. quod quis, D. de oblig. & act.

Sanè Stipulatio vſurarũ plerumque IN DIES XXX. fiebat: vt in L. ſi ita quis promiſerit, §. Scia, D. de verb. oblig. *Si ita quis promiſerit,* DECEM TIBI DABO QVA DIE PETIERIS, ET EORVM VSVRAS IN DIES TRIGINTA. Sic & in L. lecta, D. ſi cer. pet. POENÆ NOMINE IN DIES TRIGINTA, INQVE DENARIOS CENTENOS, DENARIOS SINGVLOS DARI STIPVLATVS EST PVBLIVS MÆVIVS.

Dies etiam aliis verborum figuris Stipulationibus adiiciebatur. Paulus in L. pluribus, §. 1. D. de verb. obligat. *De hac ſtipulatione,* ANNVA, BIMA TRIMA DIE, ID ARGENTVM QVAQVE DIE DARI? Pompon. in L. ſi neceſſarias, §. ſi annua, D. de pignerat. act. SI ANNVA BIMA, TRIMA, DIE TRIGINTA *ſtipulatus, acceperim pignus.* Idem in L. ſi ita ſtipulatus, D. de verb. obligat. POST ANNVM AVT BIENNIVM DABIS? Venul. in L. eũ qui D. eo. *Eum qui* CERTARVM NVNDINARVM DIEBVS DARI *ſtipulatur.* Iulian. in L. eũ qui, §. qui ita, D. eo. *Qui ita ſtipulatur,* DECEM, QVOAD VIVAM, DARI SPONDES? African. in L. quæſitum, D. de vſufruc. *ſi cum* IN ANNOS DECEM PROXIMOS VSVMFRVCTVM *de te* DARI *ſtipulatus eſſem.*

Aliàs, IN ANNOS SINGVLOS ſtipulabantur, L. ſi Stichum, §. 1. D. de verb. obligat. L. Senatus, §. vlt. D. de mort. cau. donat. Vlpian. in L. ait prætor, §. per hanc, D. quæ in frau. credit. *Et vſusfructus, & huiuſmodi ſtipulatio,* IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? African. in L. huiuſmodi, D. de verb. obligat. *Huiuſmodi ſtipulatio interpoſita eſt,* SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, TVM EX HAC DIE IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? Et L. ſi ita ſtipulatus fuero, D. eo. *Si ita ſtipulatus fuero,* SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, TVM EX HAC DIE IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? Papinian. in L. ſi ſeruus communis, §. cum ſeruus, D. de ſtipulat. ſeruor. *Cùm ſeruus fructuarius operas locaſſet, & eo nomine* PECVNIAM IN ANNOS SINGVLOS DARI *ſtipulatus eſſet.* Vlpian. in L. ſed & ſi, §. quod ſi operas, D. de vſufruc. *Si operas ſuas iſte ſeruus locauerit, &* IN ANNOS SINGVLOS CERTVM ALIQVID *ſtipuletur.* Iuſtin. in §. at ſi ita Inſtit. de verb. oblig. *At ſi ita ſtipuleris,* DECEM AVREOS ANNVOS, QVOAD VIVAM

Universidad de Deusto
Biblioteca

DARE SPONDES? Refertur & in L. ex ea parte, §. in insulam, D. eo. tit. Stipulatio huiusmodi, CVM MORIERIS DARI? Vlpian. in L. quodcunque, D. eo. *Non solùm ita stipulari possumus*, CVM MORIERIS, *sed etiam*, SI MORIERIS. Scrupulosam autem veterum inquisitionem, vtrum, POST MORTEM, AN CVM MORERETVR, vel, PRIDIE QVAM MORERETVR, stipulatus esset aliquis, amputare se Iustinianus profitetur in L. veterum, C. de contrah. stipul. Porrò vel ex die incipiebat obligatio hoc modo, KALENDIS MARTIIS DARE SPONDES? Vel in diem conferebatur, & ad diem fiebat, verbi gratia, VSQVE AD KALENDAS DARE SPONDES? L. obligationum ferè, D. de oblig.

Loca etiam inferi Stipulationibus solebant, §. loca Instit. de verb. oblig. ac plerumque certo loco dari promittebant, L. fideiussor obligari, §. 1. D. de fideiussorib. veluti, EPHESI DARI? L. continuus, §. 1. D. de verb. obligat. L. quotiens, D. de oper. libert. L. 1. §. qui ita, D. quod cer. lo. CARTHAGINI DARI? L. interdum & L. si seruus, §. si inter, D. de verb. obligat. d. §. loca. CAPVÆ DARI? L. eandē, §. vlt. D. de duob. re, L. si testamēto, §. vlt. D. de fideiussorib. EPHESI ET CAPVÆ DARI? L. 1. §. si quis ita, D. quod cer. lo. Papinian. in L. seruus si, §. Imperator, D. de statu lib. *Nam & cùm Romæ stipulatio concipitur ita*, CENTVM IN HISPANIA DARE SPONDES?

Hoc amplius Stipulatio tam purè quàm sub condicione concipi poterat. Sub condicione, veluti SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, L. si ita quis, L. huiusmodi, L. si quis si Titius, & L. si ita stipulatus, D. de verb. obligat. L. cum quærebatur, D. iud. sol. SI NAVIS EX ASIA VENERIT, d. L. cum quærebatur, L. pater, D. de pact. dotalib. L. si fideiussori, D. de fideiussorib. SI NAVIS EX AFRICA VENERIT, L. si seruus, §. cum mihi, D. de verb. obligat. SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIS. Iauolen. in L. à Titio, D. eo. *Veluti*, SI QVIS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, DECEM DARE SPONDES? SI QVIS DECEM A ME PETIERIT, TOT DARE SPONDES? Pompon. in L. si stipulatio facta, D. eo. SI CVLPA TVA DIVORTIVM FACTVM FVERIT, DARI. Vlpian. in L. hoc iure, §. vlt. D. de donationib. *Si tibi centum spopondero, hac condicione*, SI IVRASSES TE NOMEN MEVM LATVRVM. Vlpian. in L. Stipulatio ista, §. inter, D. de verb. oblig. *Qui promisit*, SI ALIQVID FACTVM SIT, *vel*, CVM ALIQVID FACTVM SIT. Aliàs ita stipulabantur, NISI NAVIS EX ASIA VENERIT, CENTVM DARE SPONDES? L. obligationum ferè, §. condicio, D. de obligat. & act. Interdum sub duplici condicione stipulatio cōcipiebatur. African. in L. si ita quis, D. de verb. obligat. *Si ita quis stipuletur*, SIVE NAVIS EX ASIA VENERIT, SIVE TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT. Scæuola in L. si quis ita CXXIX. D. eo. *Si quis ita stipulatus fuerit*, DECEM AVREOS DAS, SI NAVIS EXIERIT, ET TITIVS CONSVL FACTVS EST.

Interdum verò sub condicione negatiua, stipulatio concipiebatur, veluti, SI INTRA BIENNIVM CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, DARI, L. veluti, §. vlt. & L. quidquid astringendæ, §. vlt. D. de verb. obligat. Papinian. in L. ita Stipulatus, D. eo. *Si ita stipulatus fuero*, SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, VEL ALEXANDRIAM NON IERIS, CENTVM DARI SPONDES? Iustinian. in §. si quis ita. Instit. D. eo. *Si quis ita stipuletur*, SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERO, DARE SPONDES? Pompon. in L. hoc iure, D. eo. *Ex hac stipulatione*, SI LVCIVS TITIVS ANTE KALENDAS MAIAS IN ITALIAM NON VENERIT, DECEM DARE SPONDES? Scæuola in L. si quis ita stipulatus CXXIX. D. eo. DARE SPONDES SI NEC NAVIS VENIT, NEC TITIVS CONSVL FACTVS SIT, *vel*, SI NEQVE NAVIS VENIT, NEQVE TITIVS CONSVL FACTVS EST. Pompon. in L. si Titius, D. eo. FVNDVM ILLVM SI ILLI NON DEDERIS, MIHI DARE SPONDES? Paulus in L. in illa, D. eo. SI KALENDIS STICHVM NON DEDERIS, DECEM DARE SPONDES? Papinianus in d. L. ita Stipulatus, *Si quis ita stipuletur*, SI PAMPHILVM NON DEDERIS, CENTVM DARI SPONDES? Sub impossibili etiam condicione licet inutiliter, Stipulatio quandoque concipiebatur: veluti, SI DIGITO CÆLVM ATTIGERO DARE SPONDES? Verum si talis condicio stipulationi inserta esset, SI DIGITO CÆLVM NON ATTIGERO, *vel*, SI IN CÆLVM NON ASCENDERIT, efficax erat, & purè facta stipulatio cēsebatur, L. impossibilis, & L. in illa in fi. D. eo. tit. §. si impossibilis Instit. de inutilib. stip. Sed de stipulationibus dandi hactenus.

In facto

In facto verò stipulationes erant, veluti FVNDVM TRADI. L. stipulationes non diuiduntur, D. de verb. obligat. REM TRADI, L. si rem D. eo. VACVAM POSSESSIONEM TRADI, L. in conuentionalibus, & L. vbi autem, §. qui id quod, D. eo. ITER FIERI, L. eadem, §. Cato. D. eo. ARBITRATV LVCII TITII RESTITVI, L. si quis arbitratu, D. eo. DOMVM ÆDIFICARI, L. si ita stipulatus, L. interdum, D. eo. ÆDEM SACRAM vel LOCVM RELIGIOSVM ÆDIFICARI, L. stipulatio ista, §. vlt. D. eo. INSVLAM FIERI, L. stipulationes, §. vlt. L. si insulam, L. qui insulam, L. stipulatio ista, §. si quis insulam, L. continuus, §. item qui insulam, D. eo. vel INSVLAM FABRICARI, L. stipulationes non diuiduntur in prin. D. eo. INSVLAM ÆDIFICARI, L. vlt. C. de contrah. stip. INSVLAM FVLCIRI, d. L. Stipulationes non diuiduntur, §. vlt. L. existimo. §. vlt. D. eo. Huiusmodi autem Stipulationes non demonstrato loco, in quo insula vel domus fieret, imperfectæ erant, L. ita stipulatus sum, D. eo. Vlpian. in L. 11. §. si quis ita, D. de eo quod cer. lo. *Si quis* INSVLAM FIERI *stipuletur, & locum non adiiciat, non valet stipulatio*. Vnde Papinian. in L. insulam, D. de verb. obligat. stipulationem talem ita concipit, INSVLAM INTRA BIENNIVM ILLO LOCO ÆDIFICARI SPONDES? Et in L. eum qui, D. de iudic. *Eum qui* INSVLAM CAPVÆ FIERI CERTO TEMPORE *stipulatus est*. Paulus in L. qui res, §. mihi Romæ, D. de solutionib. *At vbi merum factum stipulor, puta*, INSVLAM IN MEO SOLO ÆDIFICARI, AVT IN TITII LOCO. Eiusdem generis erant & hæ Stipulationes, FOSSAM FODIRI, d. L. stipulationes non diuiduntur in princ. & L. vbi autem, §. qui id quod, D. de verb. obligat. NAVEM FIERI, L. obligationum ferè, §. vlt. D. de obligat. & act. Huiusmodi autem stipulationibus interdum suis operis se opus perfecturum promissor spondebat. Vlpian. L. inter artifices, D. de solutionib. *Si* NAVEM A SE FABRICANDAM, *quis promiserit, vel*, INSVLAM ÆDIFICANDAM FOSSAMVE FACIENDAM, *& hoc specialiter actum est*, VT SVIS OPERIS ID PERFICIAT.

Adiiciebatur etiam dies intra quam opus fieret, necnon cuius Arbitratu fieret. Iauolen. in L. stipulatus es, D. de fideiussorib. *Stipulatus es*, OPVS ARBITRATV TVO ANTE CERTAM DIEM FIERI. QVOD SI EFFECTVM NON ESSET, QVANTVM VT EFFICIATVR OPVS LOCASSES, *tanti fideiussorem accepisti*. Procul. in L. cùm stipulatus, D. de verb. obligat. *Cùm stipulatus ita sim*, SI OPVS ARBITRATV MEO ANTE KALENDAS IVNIAS EFFECTVM NON SIT, *pœnam, & protuli diem*. Vlpian. in L. stipulationes non diuiduntur, §. 1. D. eo. *Si quis ita stipulatus sit*, SI ANTE KALENDAS MARTIAS PRIMAS OPVS PERFECTVM NON ERIT, TVNC QVANTI ID OPVS ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI. Vlpian. in L. illa verba, D. de verb. signif. *Illa verba*, ARBITRATV LVCII TITII FIERI.

In facto etiam consistebat Viæ, Itineris, Actus, stipulatio, L. 11. §. item si in facto, L. stipulationes non diuiduntur, D. de verb. obligat. Paul. in L. si sub vna, §. vlt. D. eo. *Si qui* VIAM AD FVNDVM SVVM DARI, *stipulatus fuerit*. Hæc verò stipulatio quandoque ita concipiebatur, IRE, AGERE, LICERE SPONDES? Paulus in L. 11. §. vlt. D. eo. *Qui stipulatus erat*, SIBI HEREDIQVE SVO AGERE LICERE. Vlpian. in L. stipulatio ista, §. si quis ita D. eo. *Nam & si* IRE, AGERE *stipuletur*, SIBI HEREDIQVE SVO LICERE. Paul. in L. quod dicitur, D. eo. *Si factum conferatur in personam filij, inutilis erit stipulatio: veluti vt* TENERE EI, VEL IRE AGERE LICEAT. *contrà autem filius etiam* VT IRE PATRI LICEAT, *stipulando*. Quomodo & vsusfructus stipulatio concipiebatur, Vlpian. in L. stipulatio ista, §. si quis ita, D. de verb. oblig. *Si quis ita stipulatus fuerit*, VTI FRVI LICERE SIBI HEREDIQVE SVO. Et mox, *sed si quis* VTI FRVI LICERE SIBI HEREDIQVE SVO *stipulatus sit*. & §. hæc quoque ead. L. *hæc quoque stipulatio*, POSSIDERE MIHI LICERE SPONDES? Et mox, *Si* TENERE SIBI LICERE, *stipulatus sit seruus*. Interdum verò prior illa stipulatio ita concipiebatur, vt in non faciendo consisteret, quemadmodum Vlpian. loquitur in L. vbi autem, §. qui id quod, D. eo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quod fiebat huiusmodi verborum formula, PER TE NON FIERI NEQVE PER HEREDEM TVVM, QVOMINVS MIHI PER FVNDVM TVVM IRE AGERE LICEAT, L. II. §. item si in facto, L. eadem, §. Cato, D. eo. & d. §. qui id quod. Vlpian. in L. stipulatio ista, §. hi qui sunt, D. eo. *Cùm verò stipulatur* PER PROMISSOREM NON FIERI QVOMINVS SIBI IRE AGERE LICEAT. Et in L. inter artifices, D. de solutionib. *Si illis stipulationibus fideiussor accesserit*, PER TE NON FIERI QVOMINVS MIHI IRE AGERE LICEAT. Paulus in L. cùm filiusfa. §. 1. D. de verb. obligat. *Si stipulatus sim*, PER TE NON FIERI, QVOMINVS MIHI IRE AGERE LICEAT. Idem in L. in executione, D. eo. *Quòd si stipulatus fuero*, PER TE HEREDEMVE TVVM NON FIERI, QVOMINVS EAM AGAM: SI ADVERSVS EA FACTVM SIT, TANTVM DARI? Et in L. heredes, §. in illa, D. fam. ercisc. *In illa quoque stipulatione prospiciendum est coheredibus, si testator promiserat*, NEQVE PER SE, NEQVE PER HEREDEM SVVM FIERI, QVOMINVS IRE, AGERE POSSIT. Idem in L. inter, §. quod ex facto, D. eo. *Defunctus spopondit, vel* NEQVE PER SE, NEQVE PER HEREDEM SVVM FORE, QVOMINVS QVIS EAT, AGAT. Pompon. in L. si stipulatus fuero CXI. D. de verb. oblig. *Si stipulatus fuero*, PER TE NON FIERI, QVOMINVS MIHI VIA, ITINERE, ACTV VTI LICEAT. Scævola in L. Iulianus, D. eo. *Si* NEQVE PER TE, NEQVE PER HEREDEM TVVM TITIVM FIERET, QVOMINVS MIHI IRE LICEAT, *stipuler*. Sed & quoties via aut aliquod ius fundi emeretur, Pomponius cum Labeone existimabat caueri debere, PER VENDITOREM NON FIERI QVOMINVS EO IVRE EMPTOR VTI POSSET, L. vlt. D. de seruitut. L. III. §. si iter D. de actionib. emp.

Similitérque stipulatio HABERE LICERE, interdum ita concipiebatur, HABERE LICERE SPONDES? L. stipulatio ista in princ. & L. inter stipulantem, D. eo. & apud Varro. lib. II. de re rust. cap. II. vel MIHI HABERE LICERE? d. L. stipulatio ista, §. sicut autem, aut MIHI HEREDIQVE MEO HABERE LICERE SPONDES? L. eadem, D. eo. Interdum verò sic, PER TE NON FIERI QVOMINVS MIHI HABERE LICEAT, d. L. stipulatio ista, §. hi qui sunt. Sic in L. vbi autem, §. qui id quod, D. eo. PER TE NON FIERI, QVOMINVS MIHI HOMINEM EROTEM HABERE LICEAT. Gaius in L. & neque, D. de ædilic. edic. emptorem venditori debere caucre ait, NEQVE PER SE, NEQVE PER HEREDEM SVVM EVTVRVM, QVOMINVS EVM HOMINEM VENDITOR HABEAT. Paulus in L. inter, D. de verb. oblig. *Idemque in illis stipulationibus* HABERE LICERE: *Item* NEQVE PER TE, NEQVE PER HEREDEM TVVM FIERI QVOMINVS FIAT. Quibus similes & aliæ stipulationes in libris nostris memorantur: veluti in L. si ita stipuler. D. eo. PER TE NON FIERI QVOMINVS MIHI HEREDIQVE MEO VINDEMIAM TOLLERE LICEAT. & L. si stipulatus fuero, D. eo. PER TE NON FIERI, QVOMINVS MIHI ILLA DOMO VTI LICEAT. Et L. sic stipulatus, D. eo. PER TE NON FIERI QVOMINVS HOMINEM EX HIS QVOS HABES SVMAM. Item in L. si is qui rem, §. vlt. D. de furt. PER TE NON FIERI, QVOMINVS HOMO EROS INTRA KALENDAS ILLAS MIHI DETVR. Scævola etiã in L. si sic stipulatus CXXXIII. D. de verb. oblig. *Si sic stipulatus sim*, NEQVE PER TE, NEQVE PER HEREDEM TVVM VIM FIERI SPONDES? Eáque sunt exempla Stipulationis, PER TE NON FIERI, cuius generaliter fit mentio in L. cùm filiusfa. §. in hac, & L. in illa stipulatione, D. eo.

In facto etiam erant stipulationes istæ, CVM MORIERIS ALEXANDRIAM VENIRE SPONDES? L. centesimis, §. 1. D. eo. IVDICIO SISTI? L. in exceptionibus, §. 1. D. de probationib. L. II. §. si quis iudicio, & L. si duo. L. si quis seruum, L. si eum D. si quis cautionib. TE SISTI? L. si ita stipulatus XCVII. L. si ita stipulatus CXXVII. & L. ita stipulatus, D. de verb. oblig. Paul. in L. inter stipulantem, §. vlt. D. eo. *Si quis* ANCILLAM SISTERE SE IN ALIQVO LOCO *promiserit*. Vlpian. in L. stipulatio ista, §. *si quis*

si quis ita, D. eo. tit. *Si quis ita stipulatus fuerit*, ILLVM SISTAS. Paul. in L. si seruum, D. si ex nox. cau. *Si* SERVVM *in eadem causa sistere quidam promiserit*. Et L. vlt. D. eo. *sed si* STATVLIBERVM SISTI *promissum sit*.

Præterea OPERAS quandoque stipulabantur, L. stipulationes non diuiduntur, & L. in stipulationibus, §. operarum, D. de verb. oblig. Iulian. in L. nemo est, D. de duob. re. *Nemo est qui nesciat alienas operas promitti posse*. African. in L. quæsitum, D. de vsufr. *Item si* STICHI DECEM ANNORVM PROXIMORVM OPERAS *de te* DARI *stipulatus sum*. A libertis planè Operas Patroni stipulari solebant, L. interdũ, D. de verb. obligat. L. III. D. de oper. libert. L. in liberto, D. de solutionib. Gaius in L. cùm patronus, §. 1. D. de oper. libert. *Cùm libertus promiserit patrono* OPERAS SE DATVRVM, *neque adiecerit*, LIBERIS QVE EIVS. Vlpian. in L. si quis operas, D. de oper. libert. *Si quis* OPERAS *stipulatus sit* SIBI LIBERISQVE SVIS. Pompon. in L. si seruus, D. de stipulat. seruor. *Si seruus meus à liberto meo* OPERAS SIBI DARI *stipuletur*, & in L. seruus, D. de oper. libert. *Seruus patroni malè ita stipulatur*, OPERAS MIHI DARE SPONDES? Certa verò species Operarum in stipulationem quandoque deducebatur, veluti, PICTORIÆ, FABRILES, L. quotiens, D. eo. in qua Iulianus adiicit, *Inutilis est stipulatio*, OPERAS TVAS PICTORIAS CENTVM HODIE DARE SPONDES? In stipulatione autem Operarum, Patronus interdum hæc verba adiiciebat, CVM POPOSCERO, L. cùm patronus, D. de oper. libert. Interdum & pro Operis certam summam stipulabantur. Paulus in L. adigere, §. 1. D. de iu. patron. *Stipulatus est*, CENTVM OPERAS, AVT IN SINGVLAS AVREOS QVINOS DARI. Terent. Clem. in L. vlt. D. qui & à quib. man. *Is qui* OPERAS, AVT IN SINGVLAS EAS CERTAM SVMMAM *promisit*. Paulus in L. si ita, D. de oper. libert. *Si ita stipulatio à patrono facta sit*, SI DECEM DIERVM OPERAS NON DEDERIS, VIGINTI NVMMOS DARE SPONDES?

Aliæ insuper Stipulationũ formulæ in libris nostris inueniũtur, quas subiicere non erit inutile. Paulus in L. si pœnam, D. de verb. obligat. *Si ita stipulatus fuero*, PECVNIAM TE MIHI CREDITVRVM SPONDES? Papinian. in L. si seruus communis, §. cùm seruus, D. de stipulat. seruor. *Nam & cùm idem seruus ita stipuletur*, QVANTAM PECVNIAM TIBI INTRA ILLVM DIEM DEDERO, TANTAM DARI SPONDES? Cels. in L. si ita stipulatus, §. 1. D. de verb. oblig. *possum vtiliter à te ita stipulari*, TITII NOMINE TE SOLVTVRVM. Pompon. in L. si quis stipulatus sit, §. 1. si quis ita, D. eo. *Si quis ita stipulatus fuerit*, PRO CENTVM AVREIS SATIS DABIS? Celsus in L. si quis ab alio, D. de re iudic. *Si quis ab alio* DECEM, *ab alio*, SATISDARI *stipulatus est*. Eáque est SATISDATIONIS STIPVLATIO, ind. §. si quis ita. Vlpian. in L. III. D. de fideiussorib. *Qui* SATISDARE *promisit*. Vlpian. in L. illa stipulatio, D. de verb. obligat. DECEM MILLIA SALVA FORE PROMITTIS? Iulian. in L. hæc stipulatio, D. de verb. signif. *Hæc stipulatio*, NOXIS SOLVTVM PRÆSTARI? Celsus in L. si quis ab alio, §. vlt. D. de re iud. *Si quis promiserit*, PROHIBERE SE, VT ALIQVOD DAMNVM STIPVLATOR PATIATVR. Idem in L. vlt. §. vlt. D. si cert. pet. *Cùm* DECEM CVRARI *stipulatus sis*. Alfen. in L. damni infecti quidam, §. vlt. D. de dam. inf. *Quoniam restipulatus esset à vicino*, SI QVID OB EAM REM, QVOD IBI ÆDIFICATVM ESSET, SIBI DAMNVM DATVM ESSET, ID REDDI. Stipulationes verò emptæ hereditatis hoc modo fiebant, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE TITII AD TE PERVENERIT, DOLOVE MALO TVO FACTVM EST, ERITVE, QVOMINVS PERVENIAT, vt apparet ex L. in illa, D. de verb. obligat. L. cùm stipulamur, D. de verb. significat. L. liber homo, §. vlt D. de stipulat. seruor. L. si creditor, D. de pecul. L. quisquis, D. de legat. III. Stipulationes autem quædam, & in his Prætoriæ, QVANTI EA RES ERAT, DARI, promissionem continebant, L. prætoriæ & L. vlt. D. de prætor. stipul. L. quotiẽs, §. vlt. D. de verb. obligat. Nerat. in L. si procurator in fi. D. si quis cautionib. *Si procurator ita stipulatus esset*, QVANTI EA RES ERIT. Sic in cautione de Rato, quæ refertur in L. III. D. rem rat. hab. QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et in Iudicatum solui stipulatione, QVANTI EA RES EST, DARI SPONDES? L. nouissima, D. iudic. sol. Sic & in stipulatione quæ propter legem Falcidiam interponebatur, QVANTI EA RES ERAT TANTAM PECVNIAM DARI, Legatarius spondebat, L. 1. in prin. & L. 11. D. si cui plus quàm per L. falcid. In eiusmodi autem stipulationibus commodius fuisse certam summam comprehendere monebat Venuleius, quoniam plerumque difficilis erat probatio, quanti cuiusque interesset, & ad exiguã summam deducebatur, L. vlt. D. de prætor. stipul.

Obseruanda est in Stipulationũ formulis, vox, RECTE: veluti, RECTE DARI, L. reos promittendi, §. vlt. D. de duob. re. & L. lecta, D. si cer. pet. RECTE DARI FIERI, L. qui Romæ, §. Callimachus, D. de verb. obligat. RECTE FIERI apud Varro. lib. II. de re Rust. cap. II. HIS REBVS RECTE PRÆSTARI, L. ipsi quoque, D. de rei vind. L. aliud, §. vlt. D. de verb. significat, L. Redhibere, §. item Pomponius, D. de ædil. ed. vel RECTE PRÆSTARI, L. A quo seruus, D. de rei vind. EAM REM RECTE RESTITVI, in L. hæc verba, D. eo.

Ad Stipulationum etiam clausulas pertinent quæ sequuntur. Modest. in L. plura delicta, §. vlt. D. de oblig. & actionib. *cùm generaliter adiicimus*, EIVE AD QVEM EA RES PERTINEBIT. Quæ verba inuenire licet in duabus stipulationibus, quas suprà ex L. cùm quis, §. pater, D. de legat. III. & L. si quis ita stipulatus, §. Chrysogonus, D. de verb. oblig. recẽsui. Itẽ in cautione de Rato, quæ ponitur in L. III. D. rat. rem. hab. Necnõ in satisdatione quæ ab adrogatore præstabatur, L. his verbis, D. de adoptionib. Ex stipulationũ quoque verbis, Paul. in L. coniunctionẽ, D. de verb. signifi. hæc adfert, MIHI HEREDIQVE MEO. TE HEREDEMQVE TVVM.

Pœna certè quandoque Stipulationibus adiiciebatur, L. 11. §. vlt. D. de verb. obligat. Nam & pecunia sub pœna promittebatur, L. heredes, §. Idem iuris, D. famil. erciscund. & creditor pœnã, SI AD DIEM PECVNIA SOLVTA NON ESSET, stipulabatur, L. si creditor, D. de nouation. Pomponius in L. stipulationum aliæ, §. vlt. D. eo. *Si sortem promiseris*, & SI EA SOLVTA NON ESSET, POENAM. Celsus in L. infitiando, § 1. D. de furt. *Si tibi subreptum est quid*, NISI CERTA DIE DEDISSES, POENAM *promisisti*. Paulus in L. si pœnam, D. de verb. oblig. *Si pœnam stipulatus fuero*, SI MIHI PECVNIAM NON CREDIDISSES. Sed & qui ius aliquod fundi emebat, POENAM SI EI FRVI NON LICVISSET, stipulabatur, L. cùm in fundo, D. de seruit. rust. præd. A socio etiam pœnã quis stipulatus proponitur in L. si quis à socio, cum L. seq. D. pro soc. Imp. Gordian. in L. si pacto, C. de pact. *Si pacto quo pœnam aduersarium tuum promisisse proponis*, SI PLACITO NON STETISSET, *stipulatio subiecta est*. Hermogen. in L. qui fidem, D. de transactionib. *Sed & pœnã quam* SI CONTRA PLACITVM FECERIT, RATO MANENTE PACTO *stipulanti* RECTE *promiserat*.

Enimuerò quoties quis alium Sisti promittebat, plerumque adiiciebatur stipulationi, NISI STETISSET, POENAM DARI, L. quotiens quis, D. de verb. obligat. Vnde in §. si procurator ead. L. *Si procurator* SISTI ALIQVEM, *siue* POENAM *stipulatus sit*. Paul. in L. si duo. D. si quis cautionib. *Et vni debitor* IVDICIO SE SISTI, *cum pœna promiserit*. Idem & in L. si ita stipulatus CXXVI. §. vlt. D. de verb. oblig. *Si ita stipulatus fuero*, TE SISTI, ET NISI STETERIS ALIQVID DARI? Et L. si ita stipulatus XCVII. D. eo. *Si ita stipulatus fuero*, TE SISTI, NISI TE STETERIS HIPOCENTAVRVM DARI? Papinian. in L. ita stipulatus, D. eo. *Ita stipulatus sum*, TE SISTI IN CERTO LOCO: SI NON STETERIS, QVINQVAGINTA AVREOS DARE SPONDES? Nerat. in L. si procurator, D. si quis cautionib. *Si procurator ita stipulatus est, vt sistat dumtaxat eum quem stipularetur, non etiam pœnam*, SI STATVS NON ESSET, *stipularetur*.

Pœnales verò stipulationes ita concipiebantur: SI FVNDVS TITIANVS DATVS NON ERIT, CENTVM DARI? L. in exsecutione, §. vlt. D. de verb. oblig. SI FVNDVM NON DEDERIS, DECEM DARE SPONDES? L. obligationum ferè, §. vlt. D. de obligat. & act. vbi addit Paulus: *Si* NAVEM FIERI *stipulatus sim*, ET SI NON FECERIS, CENTVM. Vlpian. in L. si homo, D. de verb. oblig. *Si quis Stichum mortuum dare stipulatus*, SI DATVS NON ESSET, *pœnam stipulatur*.

Variam planè hui usmodi stipulationum conceptionem Vlpian. in L. cùm quid, D. de verb. oblig. ita explicat. *Cùm quid* VT FIAT, *stipulemur pœnam sic rectè concipiemus*, SI ITA FACTVM NON ERIT: *cùm quid ne fiat, sic*, SI ADVERSVS ID FACTVM SIT. Venul. in L. continuus, §. si vt aliquid, D. eo. *Si* VT ALIQVID FIAT, *stipulemur, & vsitatius & elegantius esse Labeo ait sic subiici pœnam*, SI ITA FACTVM NON ERIT: *at cum quid ne fiat, stipulemur, tunc, hoc modo*, Si ADVERSVS EA FACTVM ERIT. Et *cùm*, ALIA FIERI, ALIA NON FIERI, *coniunctè stipulemur, sic comprehendendum*, SI NON FECERIS: SI QVID ADVERSVS EA FECERIS. Iustinian. in §. vlt. Instit. de verb. oblig. *Si quis* VT FIAT ALIQVID *stipuletur: ita adiici pœna debet*, SI ITA FACTVM NON ERIT, TVNC POENÆ NOMINE DECEM AVREOS DARE SPONDES? *Sed si quædam fieri, quædam non fieri, vna eademque conceptione stipuletur quis: clausula huiusmodi erit adiicienda*, SI ADVERSVS EA FACTVM ERIT, SIVE QVID ITA FACTVM NON FVERIT: TVNC POENÆ NOMINE DECEM AVREOS DARE SPONDES? Paul. in L. eadem, §. 1. D. de verb. oblig. *pœna certæ pecuniæ promissa*, SI QVID ALITER FACTVM SIT. Refertur & pœnalis stipulatio in L. in exsecutione, §. quod si stipulatus, D. eo. in hæc verba SI ADVERSVS EA FACTVM SIT TANTVM DARI? Et in L. duo socieratem, D. pro soc. SI EA ITA DATA, FACTA NON ERVNT, TVM VIGINTI MILIA DARI. Item in L. qui Romæ, §. Flauius, D. eo. tit. is quid Stichum manumissionis causa donauerat, ita stipulatus dicitur, SI HOMINEM STICHVM DE QVO AGITVR, QVEM HAC DIE DONATIONIS CAVSA MANVMISSIONISQVE DEDI, A TE HEREDEQVE TVO MANVMISSVS, VINDICTAQVE LIBERATVS NON ERIT, QVOD MALO MEO NON FIAT, POENÆ NOMINE QVINQVAGINTA DARI STIPVLATVS EST FLAVIVS HERMES, SPOPONDIT CLAVDIVS.

Stipulationibus autem DOLI CLAVSVLA subiici solebat, quemadmodum colligitur ex L. si id quod, L. stipulationes commodissimum, L. doli clausula, D. de verb. obligat. Concipiebatur verò ita, DOLVM MALVM HVIC REI PROMISSIONIVE ABESSE, AFVTVRVMQVE ESSE STIPVLATVS EST ILLE, SPOPONDIT ILLE, L. ex ea, D. de verb. obligat. Paulus in L. eadem, D. eo. SI DOLVM ABESSE, A TE HEREDEQVE TVO *stipulatus sim*. Venuleius in L. nouissima, D. iudic. sol. *nouissima clausula iudicatum solui stipulationis*, DOLVM MALVM ABESSE AFVTVRVMQVE ESSE. Et mox: *Si autem adiectum sit*, SI HVIVS REI DOLVS MALVS NON ABERIT, QVANTI EA RES EST DARI SPONDES? Sic & in L. huic stipulationi, D. vsufr. quemadm. cau. *Huic stipulationi*, DOLVM MALVM ABESSE, AFVTVRVMQVE ESSE, *continetur*. Aliâs verò sic concipiebatur, CVI REI DOLVS MALVS ABERIT, AFVERIT, L. hæc verba, D. de verb. signific. Interdum ita QVOD DOLO MALO MEO NON FIAT, L. qui Romæ, §. Flauius Hermes, D. de verb. oblig. Item, VT SI QVID DOLO IN EA RE FACTVM EST, L. ita demum, D. de recept. qui arbitr.

Planè si quis dolum malum promissoris heredisque eius abesse vellet, sufficiebat, ita, ABESSE AFVTVRVMQVE ESSE, stipulari. Si verò de plurium dolo cauere vellet, necessarium erat adiici, CVI REI DOLVS MALVS NON ABEST, NON AFVERIT, QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI SPONDES? L. stipulatio ista, §. si quis dolum, D. de verb. obligat. Stipulationes autem Iulianus censebat commodissimum fuisse ita componere, vt quæcumque specialiter comprehendi possent, continerentur. Doli verò clausula ad ea pertineret, quæ in præsentia occurrere non possent, & ad incertos casus pertinerent, L. stipulationes commodissimum, D. de verb. oblig. Doli enim clausula non pertinebat ad eas partes stipulationis, de quibus nominatim cautum erat, L. doli, D. eo. tit. Ceterùm clausula ista & stipulationi de rato habendo, inseri solebat, L. in stipulatione qua procurator, & L. si sic, §. si in stipulatione, D. rem rat. hab. & Iudicatum solui stipulationi, L. iudicatum solui, & L. nouissima, D. iudic. sol. L. qui se liti, D. de hered. petit. Et stipulationi Compro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

missi, L. III. C. de arbitr. L. ita demum, D. de recept. qui arbitr. necnon Cautionibus quæ de vsusfructus restitutione, L. huic stipulationi, D. vsusfr. quemadm. cau. item Satisdationibus quæ legatorum nomine, vel propter legem Falcidiam interponebãtur, L. I. D. vt legat. nom. cau. L. I. in prin. & L. III. D. si cui plus quàm, vt & stipulationi ex noui operis nuntiatione, L. stipulationi, §. habet autem, D. de oper. no. nunt. Denique ceteris ferè omnibus stipulationibus hanc clausulam subiectam, patet ex L. Apud Celsum, §. aduersus, D. de doli except. L. Et per iusiurandum, §. eum qui fundum, D. de acceptilat. L. sed hoc ita in fi. D. de re iudic. Proinde ex hac clausula, non de dolo actio intendebatur, sed ex stipulatu, d. §. aduersus. Et vbi de dolo cautum erat, cessabat actio de dolo, quoniam erat ex stipulatu actio, L. Et eleganter, §. non solùm, D. de dolo. Huiusmodi verò stipulatio, DOLI STIPVLATIO vocatur in L. ex ea §. vlt. D. de verb. oblig.

Atque vt hunc de stipulationibus locum absoluam, Stipulationum aliæ, vt Pompon. in L. stipulationum aliæ, D. de verb. oblig. & Iustinian. Instit. de diuisio. stipulat. tradunt, CONVENTIONALES dicebantur, de quibus hactenus disseruimus. Aliæ IVDICIALES, quæ à mero Iudicis officio proficiscebantur, quarum exempla libro superiore persequuti sumus. Aliæ PRÆTORIÆ, quæ à mero Prætoris officio proficiscebantur: de quibus illo eodem libro multus nobis sermo fuit. Aliæ COMMVNES, veluti, REM PVPILLI SALVAM FORE. Non enim Prætor modò iubebat rem saluam fore pupilli, sed & iudex interdum, si aliter expediri res non poterat. A tutoribus porrò Magistratus municipales satis exigebant, REM PVPILLI SALVAM FORE, L. Lucius, §. cum testamento, D. de administr. tut. L. II. D. de magistrat. conuen. Exigere autem Cautionem Magistratus sic oportebat, vt ipse pupillus, si fari posset, & in præsentiarum esset, stipularetur à tutoribus, itẽ fideiussoribus eorũ, REM SALVAM FORE: At si pupillus abesset, vel fari non posset, seruus eius stipulabatur: si verò seruum non haberet, emendus ei erat seruus: sed si non esset vnde emeretur, aut non esset expedita emptio, seruus publicus stipulari debebat REM SALVAM FORE PVPILLO, aut certè ipse Magistratus, L. I. §. exigere, D. de magistrat. conuen. L. II. cùm L. sequen. & L. seruum pupilli, D. rem pup. sat. fo. Hinc Vlpian. in L. si pupillus, D. de Nouationib. *Si pupillus sine tutoris auctoritate*, REM SALVAM FORE *stipulatus*. Pompon. in L. cum pupillus, D. rem sal. fo. *Cùm pupillus à tutore stipulatur*, REM SALVAM FORE. Quin & ipsimet Magistratus indemnitati suæ quandoque prospiciebant, & à tutoribus seu curatoribus quos dabant, seu nominabant, stipulabantur SE EO NOMINE INDEMNES FVTVROS, ET SI QVID PRÆSTITISSENT RECEPTVROS, inque eam rem fideiussores accipiebant, vt apparet ex L. I. C. de magistrat. conuen. Tutor etiam qui contutori suo tutelæ administratione cedebat, stipulabatur REM PVPILLI SALVAM FORE, L. stipulatio ista, §. si stipuler, D. de verb. oblig. Sed & bonorum ventris nomine Curator absque inquisitione datus, REM SALVAM FORE, viri boni arbitratu satisdabat, L. bonorum, D. de curat. fur.

Verùm vt reliquas Cautionum species coaceruatas velut in aciem educam, sciendum est, de Defensione, de Indemnitate, de Restitutione, caueri consueuisse. Cautio quidem Defensionis ita concipiebatur, DEFENSV IRI ADVERSVS ILLVM. Vlpian. in L. fideicommissa, §. plerumque, D. de legat. III. *vnus igitur qui occupat, agendo totũ cõsequitur, ita vt caueat*, DEFENSV IRI ADVERSVS CETEROS FIDEICOMMISSARIOS, EVM QVI SOLVIT. Idem in L. I. §. Celsus, D. de do. præleg. *Mulierem aduersus maritum agentem ex testamento, cauere debere*, DEFENSV IRI HEREDEM ADVERSVS MARITVM. Et §. per contrarium ead. L. *Sed non alias eum legatũ consecuturum, quàm si cauerit*, HEREDES ADVERSVS MVLIEREM DEFENSV IRI. Et in L. si filia, §. hoc amplius, D. famil. ercisc. *Integram igitur dotem præcipiet: & cauebit*, DESENSVM IRI COHEREDES, *qui ex stipulatu possunt conueniri*. Item in L. si quis à multis, D. de noxalib. act. *vel cauere debeat*, DESENSV IRI ADVERSVS CETEROS. Et L. Cogi. §. Inde quæritur, D. ad S. C. Trebell. *Aut cauere illi heredem*, DEFENSVM IRI EVM ADVERSVS LEGATARIOS, CETEROSQVE. Similiter in L. si quid possessor, D. de petit. hered. *ita id imputaturum possessorem, si cauerit*, SE PETITOREM DEFENSVM IRI. Pompon. in L. quid ergo, D. de liberat. leg. *Non aliter heres condemnari debebit, quàm si caueatur ei*, ADVERSVS DEBITOREM DEFENSV IRI. Marcian. in L. si seruo, D. de pecul. leg. *Non aliàs heres peculium præstare debet, nisi ei caueatur*, DEFENSV IRI ADVERSVS CREDITORES PECVLIARIOS. Paulus in L. si socij, D. pro soc. *Omnes diuidere & cauere*, CVM DIES VENERIT, DEFENSV IRI SOCIVM. Cautionis verò de Indemnitate, cuius cùm aliàs, tùm in L. heredes, §. idem iuris, D. famil. ercisc. & L. liberto, §. I. D. de negot. gest. fit mentio, formulæ erant, INDEMNEM EVM FVTVRVM, L. si necessarias, §. I. D. de pignerat. act. L. si vnus, D. pro soc. INDEMNEM EVM FORE, L. si pignori, D. famil. ercisc. INDEMNES EOS PRÆSTARI, L. si à pluribus, D. de legat. I. & INDEMNEM ME PRÆSTABIS? L. quæro, D. loca. Iulian. in L. si hereditatem, D. manda. *Si hereditatem aliter adituros non essem, quàm si cautum mihi fuisset*, DAMNVM PRÆSTARI.

Cautio autẽ Restitutionis cõcipiebatur hoc verbo, RESTITVIRI, L. ex facto, §. vlt. D. de pecul. L. I. D. vsusfr. quemad. cau. L. si tibi decem D. de vsufr. ear. rer. L. si quis seruum, D. de actionib. emp. L. si heres, D. si cui plus quàm per leg. Fal. vel REDDI, L. postquam, D. de hered. pet. L. I. §. interdum, & §. si in annos, & L. is qui, D. ad L. fal. L. I. §. idem Iulianus, D. si cui plus quàm per leg. fal. L. filiusfa. §. apud Marcellum, D. de legat. I. L. redhibere, §. idem Pomponius, D. de ædilic. edic. Et ita heredi scripto, qui controuersiam hereditatis vel iam patiebatur, vel sperabat, Legatarii cauebant, EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI, L. de die, §. Tutor, D. qui satisd. cog. L. si testamentum, L. quod si possessor, D. de hered. petit. L. vlt. C. eo. L. si heres, D. si cui plus quàm per leg. fal. L. I. §. cùm quærimus, D. si quis omissa cau. test. Quam Cautionem Proculus in L. Licinnius, §. vlt. D. de legat. II. ita plenius expressit. *Sed qui legata petent, cauere debebunt*, SI HEREDITAS EVICTA FVERIT, QVOD LEGATORVM NOMINE DATVM SIT, REDDITV IRI. Imp. Alex. in L. si in fraudem, C. de legat. *Solui legata iubebit, interposita cautione*, SI EVICTA FVERIT HEREDITAS, EA SE RESTITVTVRVM. Erat & recepta cautio DE PERSEQVENDA RE QVÆ IN FVGA ERAT, ET RESTITVENDA, L. seruo legato, §. vlt. D. de legat. I. L. si à bonæ, §. vlt. D. de rei vindic. L. redhibere, §. vlt. cum, L. seq. D. de ædilic. edic.

Aliàs cauebant TRADITV IRI, L. hæc si, D. de rei vindic. PRÆSTATV IRI, L. si filiosam. §. vlt. D. solu. matrim. Quod genus loquendi & in Repromissionibus auctores nostri vsurpant, vt in L. si quando in fi. D. vt legator. nom. *Repromissio planè exigenda est*, VOLVNTATI DEFVNCTI STATV IRI. Et in L. si pecuniam, §. item si quis, D. de condict. cau. da. *Repromittere eum oportet*, SI IN POTESTATEM SVAM PERVENERIT, RESTITV IRI. Repromissionum autem de dolo testimonia aliquot libro superiore in vnum congessimus, quibus per me licebit addi L. redhibere, §. I. D. de ædilic. edic.

Interdum & Cauebant, AMPLIVS NON AGI, L. eadem, §. I. D. de verb. obligat. L. si seruus seruum, §. inquit lex, D. ad L. Aquil. Ac planè qui pro sociis transigebat, is satisdabat NEMINEM AMPLIVS PETITVRVM, vt Cic. pro Rosc. Com. scribit. Sed & qui vni ex creditoribus soluebat, ab eo cauere solebat, AMPLIVS EO NOMINE NEMINEM CVIVS PETITIO ESSET PETITVRVM, vt idem in Bruto indicat. Idem Epist. XXIX. lib. XIII. Familiar. *Sed duo te nominatim rogo: primum, vt si quid satisdandum erit*, AMPLIVS EO NOMINE NON PETI, *cures vt satisdetur* FIDE MEA. Transactionibus etiam idem solitum comprehendi, arguit L. si de certa, C. de transactio. in qua est, *Si de certa re pacto transactionis interposito, hoc comprehensum erat*, NIHIL AMPLIVS PETI, *etsi non additum fuerat*, EO NOMINE.

Aliàs cauebant SE REFVSVROS, L. procuratoris, §. vlt. & L. illud, D. de tributor. act. d. L. sed si damnum, §. vlt. D. de pecul. Quin & de culpa quandoque cauebatur, L. si filiosa. §. I. D. sol. matr.

Est & hoc Cautionis exemplũ, SALVA FORE DECEM, L. fideicommissa, §. si quis decem, D. de legat. III. De dolo etiam quandoque cauebatur, L. si post, D. de rei vind. eáque est de DOLO CAVTIO, L. stipulationum aliæ, D. de verb. oblig. His & alia Cautionum exempla mixtim subiungam. Vlpian. in L. III. D. de condict. cau. da. *An possim condicere, si mihi non caueatur*, AD IVDICEM NON IRI. Paulus in L. II. §. vlt. D. de collat. bonor. *Ipsique caueant*, IN MEDIVM COLLATVROS, SI CAVTVM EIS FVERIT. Iulian. in L. III. §. emancipatus, D. eo. *Puto conferendum esse, exacta cautione*, VT VICTVS, SICVT HEREDITATEM, ITA ET QVÆ COLLATA SVNT PRÆSTET. Labeo in L. qui concubinã, §. cùm ita, D. de legat. III. *Negat cauendum heredi à legatario*, SI QVID FORTE POSTEA EIVS HEREDITATIS NOMINE HERES DAMNATVS ESSET, Marcell. in L. non aliter, D. de adoption. *quàm si cauerit seruo publico*, SE RESTITVRVM EA, QVÆ EX BONIS EIVS CONSECVTVS FVERIT, ILLIS AD QVOS RES PERVENTVRA ESSET, SI ADROGATVS PERMANSISSET IN SVO STATV. Vlpian in L. his verbis, D. eo. tit. *His verbis satisdationis*, AD QVOS EA RES PERTINET.

Planè si cuius rei vsusfructus legatus, vel per fideicommissum relictus, mortisve causa donatus esset, Legatarius de vtroque cauere debebat, videlicet VSVRVM SE BONI VIRI ARBITRATV, hoc est, non deteriorem se causam vsusfructus facturum, ceteráque facturum quæ in re sua faceret: vel, vt Paul. lib. I. Sent. Tit. XI. an, perinde vsurum ac si ipsi paterfa. vteretur. Item, CVM VSVSFRVCTVS AD EVM PERTINERE DESINERET, RESTITVTVRVM QVOD INDE EXTARET, L. I. D. de vsusfr. quemad. cau. Ac quod ad priorem clausulam attinet, vtilius esse Vlpian. ibidem ait, stipulatione de hoc caueri, vt si viri boni arbitratu vtatur, committatur stipulatio. Posteriorem verò quæ de vsufructu restituendo erat, ita conceptam ibidem docet, RESTVIRI QVOD INDE EXTABIT SPONDES? Ceterùm posteriore hac clausula, cùm vsusfructus pecuniæ legatus erat, stipulatione hi duo duntaxat casus exprimi debebant, CVM MORIERIS, AVT CAPITE MINVERIS DARI? L. & si, §. vlt. D. eo. Quòd si duobus coniunctim vsusfructus legatus esset, inuicem cauere debebant, & heredi in casum illum, SI AD SOCIVM NON PERTINET VSVSFRVCTVS, HEREDI REDDI, L. si tibi vsusfructus, D. vsusfr. quémad. cau. Vlpian. etiam in L. si vsusfructus mihi, §. si vestis, D. eo. Vestis vsufructu legato, heredé ita stipulatũ proponit, FINITO VSVFRVCTV VESTEM REDDI. Nec Vsufructu modo, sed & Vsu domus relicto viri boni arbitratu Cautiones interponi oportebat, L. vsu, D. eo. Vasorum verò ipsorum vsusfructu relicto, non erat cautio Senatusconsulti necessaria, sed illa solá, BONI VIRI ARBITRATV VSVRVMFRVITVRVM, L. vlt. D. eo. Denique huic stipulationi DOLVM MALVM ABESSE, AEVTVRVMQVE ESSE CONTINEBATVR, L. huic stipulationi, D. eo.

At cùm in ea causa seruus erat, vt redhiberetur, cauebat emptor, SI INTRA CERTVM TEMPVS PECVNIA SIBI SOLVTA ESSET, SE MANCIPIVM RESTITVTVRVM, L. videamus, D. de ædilio. edic. Item si serui redhibendi nomine emptor iudicium accepisset, vel ipse eius nomine dictasset, cauendum ex vtraque parte erat, VT SI QVID SINE DOLO MALO CONDEMNATVS ESSET, VEL SI QVID EX EO QVOD EGERAT, AD EVM PERVENISSET, DOLOVE MALO EIVS FACTVM ESSET QVOMINVS PERVENIRET, ID REDDERET, L. item si serui, D. de ædilic. edic. Sed & si eius serui nomine qui redhibebatur, emptor procuratórve eius iudicium accepisset, vel quod cum eo ageretur, vel quod ipse eius nomine ageret, cauendum erat, SI QVID SINE DOLO MALO EMPTOR CONDEMNATVS FVISSET, AVT DEDISSET, HIS REBVS RECTE PRÆSTARI: VEL SI QVID EX EO QVOD EXEGISSET, AD EVM PERVENISSET, DOLOVE MALO, VEL CVLPA EIVS FACTVM ESSET QVOMINVS PERVENIRET, IISDEM DIEBVS REDDI, L. redhibere, §. idem Pomponius, D. de ædilic. ed. Quòd si in fuga esset homo redhibendus, nihilominus quidem venditor condemnabatur: sed caueri ei oportebat, VT EMPTOR HOMINEM PERSEQVERETVR, ET IN SVA POTESTATE REDACTVM VENDITORI REDDERET, ET NEQVE PER SE NEQVE PER HEREDEM SVVM FVTVRVM, QVOMINVS EVM HOMINEM VENDITOR HABERET, L. redhibere, §. vlt. cum L. seq. D. eo.

Porrò Fideiussores, VERBIS quoque OBLIGABANTVR, L. I. §. verbis, D.

bis, D. de obligat. & act. Interrogati enim fideiubebant, L. vbi autem, §. qui verò, D. de verb. obligat. L. si hereditatem, D. mand. L. Græcè, §. vlt. L. fideiussor obligari L. hi qui accessionis, L. si à reo, §. I. D. de fideiussorib. L. duos reos, §. vlt. D. de duob. re. L. II. §. vlt. D. de Magistrat. conuen. Stipulatióque interponebatur, L. cùm ostendimus, §. vlt. D. de fideiussor. tut. Fideiussor autem interrogabatur his verbis, FIDE TVA ESSE IVBES? Paulus in L. quæro, D. loca. *Ac si ita fideiussisset*, IN QVANTVM ILLVM CONDEMNARI EX BONA FIDE OPORTEBIT, TANTVM FIDE TVA ESSE IVBES? Vlpian. in d. L. Græcè, §. illud, D. de fideiussor. *Si quis Stichum stipulatus fuerit, fideiussorem ita acceperit*, STICHVM AVT DECEM FIDE TVA IVBES? Idem in L. vbi autem, §. qui verò, D. de verb. oblig. *Fideiussores certũ videntur promittere, si modò & is pro quo obligentur, certum debeat: cùm alioquin ita interrogentur*, ID FIDE TVA ESSE IVBES? Plin. Epist. XIIII. lib. I. FIDE MEA SPONDEO ESSE FVTVRVM. Cùm verò plures fideiussores intercedebant, ita stipulatio concipiebatur, SOLIDVM, AVT PARTEM VIRILEM FIDE TVA ESSE IVBES? vel, SOLIDVM, ET PARTES VIRILES FIDE TVA ESSE IVBES? L. inter eos, D. de fideiussorib. Fideiussores etiam ita quandoque accipiebantur, FIDE PROMITTIS? FIDE PROMITTO. FIDEI TVÆ ERIT? FIDEI MEÆ ERIT, §. I. Instit. de verb. oblig. Paul. lib. I. Sentent. tit. IX. & lib. II. tit. III.

Plerúmque certe ita Fideiussores interrogabantur, QVANTAM PECVNIAM CREDIDERO, vel, QVOD CREDIDERO FIDE TVA ESSE IVBES? Papinian. in L. si debitori, §. vlt. D. de fideiussorib. *Si filius in causa peculiari ita fideiussorem acceperit*, QVANTAM PECVNIAM CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES? Paul. in L. quidam cùm filium, §. vlt. D. de verbor. obligat. *Filiusfa. ita stipulatus est*, QVANTAM PECVNIAM TITIO CREDIDERO FIDE TVA ESSE IVBES? Vlpian. in L. Et per iusiurandum, §. qui ita, D. de acceptilat. *Qui ita stipulatur à fideiussore*, QVOD TITIO CREDIDERO FIDE TVA ESSE IVBES? Iauolen. in L. si ita, D. eo. *Si ita fideiussorem accepero*, QVOD EGO DECEM CREDIDI, DE EA PECVNIA MILLE MODIOS TRITICI FIDE TVA ESSE IVBES? Sed & fideiussor interdum his verbis spõdebat, QVANTO MINVS A REO EXIGI, VEL EX PRETIO PIGNORIS DISTRACTI SERVARI POSSET. Vlpian. in L. si ita fuero stipulatus, D. de nouation. *Si ita fuero stipulatus*, QVANTO MINVS A TITIO DEBITORE EXEGISSEM, TANTVM FIDE IVBES? Papinian. in L. amissi D. de fideiussor. *Nec ad rem pertinebit, fideiussor ita sit acceptus*, QVANTO MINVS EX PRETIO PIGNORIS DISTRACTI SERVARI POTVERIT. Sed & Iulian. in L. fideiussor obligari, §. vlt. D. eo. tit. *Cùm fideiussor hoc modo acceptus esset*, SI REVS QVADRAGINTA QVÆ EI CREDIDI, NON SOLVERIT, FIDE TVA ESSE IVBES. Fideiussorem autem ita acceptum, VT VSQVE AD TEMPVS VITÆ SVÆ DVMTAXAT TENERETVR, proponit Gaius in L. si fideiussori, D. eo.

Si quis autem scripsisset, SE FIDEIVSSISSE, videbantur omnia sollemniter acta, L. sciendum, D. de verb. oblig. §. vlt. Instit. de fideiussorib. Nec Latinè tantùm, sed & Græcè fideiussor ita accipiebatur, Τῇ ἐμῇ πίστει Κελεύω, Λέγω, Θέλω, siue Βουλόμαι. Sed & si Φημὶ dixisset, pro eo erat, atque si dixisset Λέγω. L. Græcè, D. de fideiussorib. Imp. Alexander in L. blanditus, C. de fideiussor. *Blanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quod cùm pro alio interuenires, ὁπωσοῦν θέλεις, ποίησον, dixisti.*

Fideiussores vtique à tutoribus dabantur, qui REM SALVAM FORE PVPILLO promittebant, L. si plures, D. rem pup. sal. fo. Paul. in L. de die, §. Tutor, D. qui satisf. cog. *Tutor & curator*, VT REM SALVAM FORE PVPILLO CAVEANT, *mittendi sunt in municipia, quia necessaria est satisdatio.* Fideiussores verò Tutorum vel interrogati respondebant, vel à Tutoribus nominati, si præsentes fuissent, & non contradixissent, perinde tenebantur, atque si iure legitimo stipulatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

interpositа fuisset ; L. cùm ostendimus, §. vlt. D. de fideiussorib. tut. Fideiussores verò, qui REM SALVAM FORE PVPILLO cauerant, petiisse vt adulescens tutorem ante conueniret, atque ideò stipulanti promisisse, SE REDDITVROS QVOD AB EO SERVARI NON POTVISSET, proponit Papinian. in L. fideiussores, D. de fideiussor. tut. Fideiussores etiam IN ID acceptos QVOD A CVRATORE SERVARI NON POSSET, refert Modestin. in L. si fideiussores XLI. D. de fideiussorib. Sic & Imp. Alexand. in L. vlt. C. de fideiussor. tut. *Si stipulatio* REM SALVAM FORE *interposita est, vel cautum est*, IN ID QVOD A TVTORE VEL A CVRATORE SERVARI NON POTEST.

Fideiussores quoque à Magistratibus municipalibus dabantur, L. fideiussores magistratuum, D. de fideiussorib. L. vlt. §. Imperatores, D. ad municipal. Papinian. in L. II §. vlt. de administrat. rer. ad ciuit. *Pro Magistratu fideiussor interrogatus, pignora quoque specialiter dedit.* Eiusmodi autem Fideiussores cauebant, REM PVBLICAM SALVAM FORE, L. I. D. de magistrat. conuen. Papinian. in L. libertus, §. vlt. D. ad municipal. *Fideiussores qui* SALVAM REMPVB. FORE, *respondерunt*. Vlpian. in L. II. §. sed si filius, D. eo. *Quia fideiussores* REMPVB. SALVAM FORE *promittunt*. Paulus in L. æstimationem, §. inuitus, D. de munerib. & honorib. *Inuitus filius, pro patre,* REMPVB. SALVAM FORE, *cauere non cogitur*. Fideiussores etiam IVDICIO SISTI sæpe dabantur. Vlpian. in L. II. §. vlt. D. qui satisd. cog. *In fideiussorem, qui aliquem* IVDICIO SISTI *promiserit*. Paul. in L. si decesserit, D. eo. *Si decesserit qui fideiussorem dederit, iudicio sistendi causa*. Gaius in L. si verò, D. eo. *ad probatum fideiussorem iudicio sistendi causa non acceperit*. Fideiussor autem adhiberi omni obligationi poterat siue re, siue verbis, siue consensu, siue literis, §. 1. Instit. de fideiussorib. L. Græcè, §. 1. D. eo. tit. Rei etiam vel Actionis fideiussor accipiebatur, L. & si fideiussor, D. de re. iud. Porrò qui fideiussorem dabat, interdum promittebat se eum intra certum aliquod tempus liberaturum. Scæuola in L. vlt. D. de contrahen. empt. *Titius cùm mutuos acciperet tot aureos sub vsuris, dedit pignori siue hypothecæ prædia, & fideiussorem Lucium: cui promisit*, INTRA TRIENNIVM PROXIMVM SE EVM LIBERATVRVM. QVOD SI ID NON FECERIT DIE SVPRASCRIPTA, ET SOLVERIT DEBITVM FIDEIVSSOR CREDITORI, IVSSIT PRÆDIA EMPTA ESSE QVÆ CREDITORI OBLIGAVERAT. Vnde Marcell. in L. Lucius, D. mandati, An & quando debeat liberari fideiussor, iudicem æstimaturum ait, ex persona debitoris, itémque ex eo quod inter contrahentes actum esset. Interdum etiam in rem suam quis spondebat, L. sed si fideiussor, D. de pact. & L. de die, §. 1. D. qui satisd. cog. quo casu pro reo accipiebatur. Aliàs, donationis causa fideiussor interueniebat, & tunc aduersus reum regressum non habebat, L. si quis reum, D. de liberat. leg. L. quod dictum, D. de pact. Interdum etiam fide alterius quis pro alio præsente & non recusante fideiubebat : quo casu vtrosque obligatos habebat, L. qui fide, D. mandati.

Præterea VERBIS qualiscumque obligatio esset quæ præcesserat, NOVARI poterat. Quodcumque enim siue verbis contractum erat, siue non verbis, & quacumque ex causa debitum esset, transferri & transfundi poterat in Verborum obligationem, L. 1. & II. D. de nouation. Nouatio verò fiebat, cùm quod aliquis debebat, id ab alio nouandi causa stipulabatur, in hunc modum, QVOD A TITIO STIPVLATVS SVM, vel, QVOD TITIVM DARE OPORTET, ID DARI SPONDES? L. te hominem, & L. vlt. §. vlt. D. de Nouationib. Celsus in L. si is cui, D. eo. tit. *Si is cui decem Titius, quindecim Seius debebat, ab altero stipulatus est*, QVOD ILLE AVT QVOD ILLE DEBEAT, DARI SIBI. Fiebat & ita Nouatio, si modò inter partes id ageretur, QVOD A TITIO STIPVLATVS FVERO, DARE SPONDES? L. si Stichum, §. si quis ita stipulatus, D. eo. Vna autem stipulatione plures obligationes nouari nil vetabat, veluti, si ita quis stipularetur, QVOD TITIVM ET SEIVM MIHI DARE OPORTET, ID DARI SPONDES, L. vlt. §. vlt. D. eo.

Fiebat & Delegatio per stipulationem, L. delegare, D. de nouation. eóque modo liberatio contingebat. Seneca lib. VI. de Benefic. cap. V. *Nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed* DELEGATIONE, ET VERBIS *perfecta solutio sit.* Nam qui vice sua alium reum dabat, curabat vt ille creditori stipulanti sponderet, L. si Titius, D. eo. tit. In qua conuentionis specie idem Seneca Epist. XVIII. lib. II. ita ludit. *Prius, inquis, redde quod debes.* DELEGABO *te ad Epicurum : ab illo fiet numeratio.* Huiusmodi autem stipulationis exemplum Papinian. in L. emptor, D. de nouation. tale adfert, *Emptor, delegante venditore pecuniam ita promittit*, QVIDQVID EX VENDITO DARE FACERE OPORTET.

Enimuerò dupliciter debitor Delegabatur. Interdum enim creditor nomen debitoris sibi delegati sequebatur, & debitorem sibi delegatum admittebat, bonúmque nomen faciebat, L. inter causas, §. abesse, D. manda. Interdum verò debitor periculo suo debitorem suum creditori delegabat, L. si mandauero, §. interdum, D. eo. Paul. in L. si mandatu, §. vlt. D. eo. *Quod mihi debebas, à debitore stipulatus sum* PERICVLO TVO. Ergo. *Tunc enim liberatur is qui debitorem delegat*, SI NOMEN *eius creditor* SECVTVS EST : *non cùm* PERICVLO DEBITORIS, *ab eo stipulatur*. Atque hoc vtroque modo, VERBIS OBLIGATIO SOLVEBATVR. Sed & per acceptilationem verborum obligatio, VERBIS, seu certa verborum conceptione, TOLLEBATVR, L. prout quidque, D. de solutionib. Acceptilatio verò ita concipiebatur, ACCEPTA FACIS DECEM? FACIO. L. sanè, D. de acceptilat. QVOD STICHVM PROMISI, STICHVM ET PAMPHILVM HABESNE ACCEPTVM? QVOD TIBI DECEM PROMISI VIGINTI HABESNE ACCEPTA? L. si is qui Stichum, D. eo. EX NVMMIS DECEM QVOS TIBI PROMISI, QVINQVE HABESNE ACCEPTA? QVOD EGO TIBI PROMISI ID PRO PARTE DIMIDIA HABESNE ACCEPTVM? L. pars stipulationis, D. eo. QVOD EGO TIBI PROMISI HABESNE ACCEPTVM? L. pluribus, D. eo. Iustinian. in §. Item per acceptilationem, Instit. quib. mod. tollit. oblig. *Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur hæc verba debitorẽ dicere,* QVOD EGO TIBI PROMISI, HABESNE ACCEPTVM? *Et Titius respondeat,* HABEO. *Sed & Græcè potest acceptilatio fieri: dummodo sic fiat, vt Latinis verbis solet exigi,* Ἔχεις λαβὼν ἃ ἐπηρώτησα; Ἔχω λαβών. Quod & Vlpian. tradit in L. An inutilis, §. vlt. D. de acceptilationib. Sed quoniã acceptilatione sola verborũ obligatio perimebatur, Gallus Aquilius stipulationis (quæ ab eo, Aquilianæ nomẽ inuenit) formulã prodidit, in quam deduceretur quidquid ex quacumque causa deberetur, vt eã statim acceptilatio sequeretur. Quò pertinet quod Vlpian. in L. si in stipulatum, D. de donationib. proponit, Iudicatum in stipulatum nouationis causa deductum : dein stipulationem donationis causa accepto latam. Iustinian. in d. §. Item per acceptilationem. *Est autem prodita* STIPVLATIO, *quæ vulgò* AQVILIANA *appellatur, per quam contingit, vt omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ex per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & à Gallo Aquilio ita composita est.* QVIDQVID TE MIHI EX QVACVMQVE CAVSA DARE FACERE OPORTET, OPORTEBITVE, PRÆSENS IN DIEMVE, QVARVMQVE RERVM MIHI TECVM ACTIO EST, QVÆQVE ADVERSVS TE PETITIO, VEL ADVERSVS TE PERSECVTIO EST, ERITVE, QVODVE TV MEVM HABES, TENES, POSSIDES, DOLOVE MALO FECISTI QVOMINVS POSSIDEAS, QVANTI QVÆQVE EARVM RERVM RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI STIPVLATVS EST AVLVS AGERIVS, SPOPONDIT NVMERIVS NIGIDIVS. QVOD NVMERIVS NIGIDIVS AVLO, AGERIO PROMISIT, SPOPONDIT, ID HABERETNE A SE ACCEPTVM NVMERIVS NIGIDIVS AVLVM AGERIVM ROGAVIT : AVLVS AGERIVS NVMERIO

Universidad de Deusto
Biblioteca

NIGIDIO ACCEPTVM FECIT. Quæ formula iisdem fere verbis refertur à Florentino in L. & vno, §. 1. D. de acceptilationib. Talis ergo Aquiliana erat stipulatio, quæ olim crebro in vsu fuit. Vlpian. in L. quidam, D. de dolo. *Hac epistula deceptus*, AQVILIANA STIPVLATIONE ET ACCEPTILATIONE LIBERAVIT *debitorem*. Cuiusmodi stipulationem pacto conuento subiici solitam tradit Paulus in L. pacto, D. de transactionib. & lib. 1. Sententiar. Tit. 1. Transactioni etiam eandem stipulationem plerumque subiectam indicant L. 11. & L. cum Aquiliana, & L. qui cum tutoribus, §. qui per fallaciã, D. eo. Aquiliana autem stipulatio omnimodo omnes præcedẽtes obligationes nouabat & perimebat, ipsaque perimebatur per acceptilationẽ, L. Aquiliana, D. eo. Ceterũ vbi Aquilianã stipulationẽ sequebatur acceptilatio, tũc per mutuam interrogationẽ liberatio explicabatur. Eáque in specie procedit Acceptilationis definitio à Modestino tradita in L. 1. D. de acceptilationib. Inde est etiam quod idem in L. sicut, D. de solutionib. ait, *Acceptilatio in eum diem præcedentes peremit actiones*. Hoc autem modo verborum obligatio, CIVILITER RESOLVI dicebatur, L. verborum, D. de solutionib. Quinetiam NATVRALITER seu RE, verborum obligatio resoluebatur, veluti solutione, d. L. verborum, & L. prout, D. de solutionib. Igitur vt reliquas Liberationum formulas inuestigemus, Apochæ, seu solutæ pecuniæ Cautionis formula edenda est, quam Scæuola in L. Ex pluribus, D. de solutionib. aperit his verbis. Ex *pluribus causis & chirographis creditor ita cauit*. TITIVS MÆVIVS DICO ME ACCEPISSE ET HABERE, ET ACCEPTO TVLISSE A GAIO TITIO RELIQVVM OMNE, RATIONE POSITA EIVS PECVNIÆ, QVAM MIHI STICHVS GAII TITII SERVVS CAVERAT. Idem in L. creditor, §. Valerius, D. eo. *Valerius Lucij Titij seruus scripsit*: ACCEPI A MARIO MARINO EX SVMMA MAIORE TOT AVREOS. Papinian. in L. si is cui, §. Fauius, D. eo. *Titij seruus actor, absente domino, soluit eam summam quæ efficeret ad quantitatem vnius debiti: cautúmque est ei*, SOLVTVM EX VNIVERSO CREDITO. Et mox. *Si quidem Titio Seius ita cauisset, vt* SIBI SOLVTVM EX VNIVERSO CREDITO, *significaret*. Vlpian. in L. in his, §. vlt. D. eo. *Si quis ita cauerit debitori*, IN SORTEM ET VSVRAS SE ACCIPERE. Et mox. *Non dubito quin hæc cautio*, IN SORTEM ET IN VSVRAS, *prius usuras admittat*. Enimuerò quotiens quis ex pluribus causis debitor pecuniam soluebat, in potestate eius erat commemorare, in quam causam solueret, & quod potius debitum vellet solutum, L. 1. & L. Paulus respondit, §. vlt. D. eo. Vlpian. planè in L. quòd si fortè, D. eo. proponit debitorem non vero procuratori ita soluisse, VT NISI CREDITOR RATVM HABERET, CONDICERET. Pompon. etiam in L. sub condicione, D. eo. cum qui sub condicione pecuniã promiserat, ea condicione dedisse eam fingit, VT SI CONDICIO EXTITISSET, IN SOLVTVM CEDERET. Hic fragmentũ vetusti plenariæ Securitatis instrumenti in cortice conscripti, ex Regiæ bibliothecæ adytis proferã: quo Gratianus Tutor Stefani profitetur se à Germana accepisse quod pro tertia portione hereditatis ex testamento quod collicti Stefano pupillo competebat in rebus mobilibus & immobilibus quarum etiam notitia Apochæ subiicitur . . . . . *Quod collicti dixit cuiusmodi chartula plenariæ securitatis mihi fecerit Gratianus* V. S. *legitime constitutus Tutor Stefani* H. P. *de it quod ipsius . . . . . vidi deinde vna mecum principales viri pariter & except. ad memoratum Gratianum* V. S. *legitimum constitutum Tutorem Stefani* H. P. *dirigi iube . . . . . dictauerit, & ipse in eadem manu propria signum impresserit, testes que vt suscriberent, conrogauerit, vel si mobilia quæ inferius leguntur, Sua me . . . . am lauum allegare voluerit, seu quam habuit voluntatem his actis redigere non moretur . . . . . recitatum est Imp. Domino Iustiniano PP Aug. anno vicentesimo octauo Raũ. P. C. Basilij anno vicensimo tertio (id). iduum Iuliarum Ind. duodecima Raũ. . . . . vel conditionibus * possit esse computata, & ideo dum inter Gratianum* V. S. *legitime constitutum Tutorem Stefani Impuberis . . . . . bet res gesta documenti adscribi Vt omnis de cætero*

cætero sopiatur obliuio, & res memoriæ sempiternæ mandetur, nec probatio cum necesse fuerit . . . . . legitime constitutum à te Spdta Germana CL. F. *omnem tertiam portionem præfato minori competentem secundum tenorem testamenti . . . . . conseruandam nihilominus per te . . . . * de omnibus superadnexis capitulis, vel quibus libet aliis decisam esse omnem causationem . . . . . poterunt deducta inter nobis . . . . * omnem rationem istæ successionis te manifestum est omnia persoluisse, & sine * . . . . . neque me nec istum Stefanum pupillum heredésque nostros vltra aduersus te ista Germam heredes que tuos inquirere . . . . . inuictissimi Principis Romanum imperium gubernantis me ea omnia quæ superius leguntur adscript. inuiolata custodire . . . . . * * * * * * libet articuli . . . . * memoratæ successionis * * * * * . . . . . tunc non solum periurij reatus incurram secundum leges, verumetiam daturum me promitto heredésque meos tibi istæ Germanæ hæredibúsque tuis pœnæ nomine, ante litis ingressum auri solidos triginta & ex suppositis omnibus rebus meis hypothecæ titulo, quas habeo habiturúsve sum, manente nihilominus hanc plenariam securitate in sua firmitate vbi vbi & in cuius libet iudicio prolata fuerit quamque plenariæ securitatis Ioanni tabellioni ciuitatis Raũ. scribendum dictaui, in qua pro ignorantia literarum subter signum feci auctoritatéque roborata præsentibus testibus optuli subscribendam, quam si gestis municipalibus allegare vbi vbi aut quando tibi placuerit, non amplius specta mea professione, quàm præsentibus testibus sum elocutus, tribuo ex more licentiam stipulatione & sponsione interposita. Actum Raũ. Id. Sept. & P. Casti In. duodecima. Item inserendo (breue) de diuersis speciesque venditæ sunt de successione ista Quod collicti seu mercedes mancipiorum, quam etiam pensionem domus, sed & de cautiones vel de pretio ancillæ Ranihildæ seu boues & de res quod Guderit liberti, quod accepit Gratianus V. S. istius in portione isti Stefani popilli fieri simul in auro solidos quadraginta & quinque & siliquas viginti tres aureas, nummos aureos sexaginta. Item & in speciebus secundum diuisionem, argenti libras duas, hoc est cocleares numero septem, scotella vna fibula de bracile, & de vsu bãdilos formulas duodecim stragula polimita duo valentes solido vno tremisse vno scamnile ac picto valente solido vno plicton vetere siliquas aureas camisia tramosirica in cocco & prasino valente solidos tres semis, sarica prasina ornata valente solido vno & semisse vno vna arca claue causa valente siliquas duas, sareca mystica cum manicas curtas valente siliquas aureas duas, bracas breues valentes siliqua aurea vna culcita valente solido in * Conca aurea vna, orceolo æreo vno lucerna cum catenula vnixe ærea vna ferro fracto libras duodecim butte de cito valente semisse vno butte minore valente siliquas duas semis aureas nummos quadraginta butte grauiora valente siliquas aureas duas semis nummos quadraginta arca granaria minore ferro legata valente siliquas aureas duas falce missuria valente siliqua aurea vna cuppo vno raucilione vno orcas olearias duas valentes. siliqua vna semis argenteas, armario vno valẽte siliquas aureas quatuor, socas tortiles duas valentes siliquas aureas sex sella ferrea plictile valente tremisse vno sella lignea plictile valente nummos aureos quadraginta mensa & catino ligneos valentes siliqua aurea vna mortaria marmorea duo valente siliqua aurea vna albiolo ligneo valente nummos aureos quadraginta sacma valentes asprione aureo vno scamnile cumagnos valente siliquas aureas duas seruo nomine proiecto. Item notitia de res Guderit quod liberti Id est arca claue clausa ferro legata valente siliquas aureas duas alia arcella minore rupta valente siliqua una semis asprionis tina clusa valente siliqua vna asprionis cocumella cum manica ferrea vetere pensante libra vna semis cacauello rupto pensante libra vna catena ferrea de super foco pensante libras duas semis sacorio valente siliqua vna asprionis cute olearia valente siliquas duas asprionis panario rupto vno, capricio valente nummos octuginta orciolo aureo valente nummos octuginta olla testea (tea) rupta vna talia valente asprione, albio valente nummos octoginta rapo valente asprione, modio valente asprione vno buticella granaria valente siliqua vna asprionis sareca vna vetere tinctlicia valente siliquas aureas tres camisia ornata valẽte siliquas aureas sex mappa valẽte asprionis siliqua vna lena vetere vna ragella vetere vna. Item notitia quod accepit istas Gratianus de domus quæ sunt intra ciuitate Rauenna seu prædia rustica quæ sunt in diuersis territuriis & de domo quæ est ad sancta Agathæ Raũ. secundum fidem documenti vncias duas ex domo quæ est post basilicas sancti Victoris Raũ. secundum fidem donationis vnicas quatuor ex casa quæ appellatur casa noua Raũ. territ. secundum fidem donationis vncias quatuor ex vnciis sex fund. Sauiliano

Universidad de Deusto
Biblioteca

*quod obuenit per donationē Gunderit vncias duas ex casale Petromano territ. Bononiēse in Tellino secundum fidem documenti vncias duas ex vncias tres fund. Aquiliano quod vendidit Gaudērius in isto territorio ex loco vncia vna ex vncias tres fundi isti quas vendidit Afrio vncia vna ex vncia vna semis fundi isti, quos vero vendidit Bonosa semūcia ex portiones Vrbicij & Staturiani, quas venditæ sunt amp. * * * * ad ponticello & lapatis isto territ. necnon ex domo intra ciuitate Cornelienſe quos fundos vendidit Neſſor Epiſcopus vncias quaternas * * * portionem eius siliquas quatuor & panga vna tantum signum isti Gratiani V. S. subdiaconi literas nescientem & alia manu sit * * * * scripto Stephano popillo de succeſsionem isti Quod collecti competere poterunt rogatus à isto Grationo tutore isti popilli * * * * geſtis allegandi municipalibus tribuit licentiam, & quadraginta sex solidos cum isto argento eis traditos vidi Motanus vir * * * * * rogatus à isto Gratiano V. S. subdiacono tutore isti popilli qui me præsente signum fecit & ei relictum est testis suscripsi & omnia in * * * isto argento eis traditos vidi Stefanus adscrugis huic plenariæ securitati sicut superius legitur de perceptam omnem ter. * * * * * præsente signum fecit & ei relictum est testis suscripsi, & omnia mobilia, quæ superius legūtur ei tradita vidi. Immobilia verò * * * * * curitati sicut superius legitur de percepta omnem tertiam portionem quod isto Stefano popillo de succeſsione isti. Quod collecti * * * * quæ superius leguntur ei traditas vidi immobilia vero se habere profeſsus est, & geſtis allegandi municipalibus tribuit licentiam * * * portionem quod isto Stefano popillo de succeſsione isti Quod collecti competere poterunt rogatus à isto Gratiano V. S. subdiacono tutore * * * profeſsus est & geſtis allegandi municipalibus tribuit licentiam & quadraginta sex solidos cum isto argento ei datos vidi * * * * pupilli in Germana C L. F. relectum roboratum & traditum complevi & absolui die ista.*

*Agamagd. lecta chartula plenariæ securitatis in acta migrauit. Et adiecit secundum petitionē Germanæ C. F. Quod collecti perg. * * * * pupilli Ita vt iam eidem chartula plenariæ securitatis seu breuis subter adnexi ostensa relectaque fuerit Si à se in supradicta Germana * . . . . . .*

Quod ego instrumētū, vti à Goſſelino viro probo & fido theſauri sibi crediti & cōmiſſi cuſtode, deſcriptum & recognitum factum accepi, bona fide quo iure quāque condicione est, cum suis nævis & vitiis protuli, non ignarus multa illic esse à malo Latinitatis auctore comparata: Sed me profecto è vetuſtatis parietinis egeſta, qualiacūque ea sint, rudera delectant. Trahat sua quemque voluptas.

Interdum & PACTO debitor LIBERABATVR, L. III. §. nunc de effectu, & L. si quis reum in princ. & §. vlt. D. de liberat. leg. Creditor enim cū debitore, fideiuſsore vel eius PACISCEBATVR, NE PETERET, L. si vnus, §. pactus, & L. si debitor, L. si cùm te, D. de pact. Scævola in L. si pactus, D. eo. *Si pactus sim,* NE STICHVM, *qui mihi debebatur,* PETAM. Furius in L. vlt. D. eo. *Si reus poſtquam pactus sit,* A SE NON PETI PECVNIAM. Iulian. in L. qui hominem, §. vlt. D. de ſolution. *Si ex duobus reis promittendi alter pepigerit,* NE AB EO PETERETVR. Idem in L. si damnatus, D. de liberat. leg. *pacisci debet,* NE A FIDEIVSSORE PETAT. Et in L. cùm is qui, §. 1. D. de condict. indeb. *Fideiuſsor cùm pacisci tur,* NE AB EO PECVNIA PETATVR. Marcian. in L. ſoluitur in princ. D. quib. mod. pign. *Aut pacisci tur creditor,* NE PECVNIAM PETAT: *niſi si quis dicat pactum interpoſitum esse,* VT A PERSONA NON PETATVR. Paulus in L. Granius, §. si ponamus, D. de fideiuſsorib. *Si ponamus, vnum ex reis promittendi pactum esse,* NE A SE PETERETVR. Idem in L. si vnus, §. si cùm decem, D. de pact. *Si cùm decem mihi deberes, pepigero,* NE A TE VIGINTI PETAM. Et mox: *Itē si cùm viginti deberes, pepigerim,* NE DECEM PETAM. Et §. ſed ſi, ead. L. *Si generaliter mihi hominem debeas, & pacisci tur,* NE STICHVM PETAM. Et §. item ſi, ead. L. *Item si pactus,* NE HEREDITATEM PETAM. Vlpian. in L. III. §. ſicut minori, D. de minorib. *Fortè dum conſentit patri pacisceti,* NE LEGATVM PETERETVR. Sed & in L. auus, D. de pact. & L. auus, D. de pactis dotalib. Auus qui dotem dederat, pactus eſſe dicitur, NE A SE, NEVE A FILIO SVO DOS PETERETVR. Vlpian. in L. cùm pater, D. de pact. dotal. *cùm pater dotem pollicitus fuerit, & pacisci tur,* NE A SE VIVO PETATVR. Paul. in L. ſi pater, §. ſi mulier, D. eo. *Si mulier pacta sit,* NE AMPLIVS QVAM PARS DIMIDIA DOTIS A SE PETATVR.

Quandoque

Quandoque autem, ne omnino peterēt, aliâs verò ne ante certum tempus peterent, pacisceba tur. Pompon. in L. in ædibus, D. de donationib. *Si donationis cauſa cum debitore meo pacisc ar,* NE ANTE CERTVM TEMPVS AB EO PETAM. Gaius in L. cōtra iuris, D. de pact. *Si pupillus ſine tutoris auctoritate pactus sit,* NE A DEBITORE SVO PETERET, *aut,* NE INTRA CERTVM TEMPVS, VELVTI QVINQVENNIVM, PETERET. Paulus in L. ſi vnus, §. ſi cum reo, D. de pact. *Si cum reo, ad certum tempus, pactio facta sit.* Marcian. in L. ſoluitur, §. 1. D. quib. mod. pign. *Si pacisc atur creditor,* NE INTRA ANNVM PECVNIAM PETAT. Ita pacta huiuſmodi vel PERPETVA erant, vel TEMPORALIA. Gaius in L. III. D. de exceptionib. Exceptiones perpetuas enumerans, *Item,* ait, *Pacti conuenti* PERPETVI, *id est,* NE OMNINO PECVNIA PETATVR. Et mox: *Tēporales atque Dilatoriæ sunt, quæ non ſemper locum habent. ſed euitari poſſunt: qualis est, Pacti conuenti* TEMPORALIS, *id est,* NE FORTE INTRA QVINQVENNIVM AGERETVR.

Pacta autem huiuſmodi vel IN REM, vel IN PERSONAM concipiebantur, L. iuriſgentium, §. pactorum, L. ſi tibi decem, §. ſi quis pacisc atur, L. & heredi, §. 1. D. de pact. IN REM erant pacta, quoties GENERALITER pacisc ebatur creditor, NE PETERET. IN PERSONAM verò, quoties NE A CERTA PERSONA, purà, LVCIO TITIO, PETERET. L. iuris gentium, §. pactorum, D. de pact. Vlpian. in L. contra iuris, §. 1. D. eo. *Si verò* IN REM *pacti sunt, id est,* NE EA PECVNIA PETERETVR. Floren. in L. qui in futurum, §. vlt. D. eo. *Si ex altera parte,* IN REM, *ex altera,* IN PERSONAM *pactum conceptum fuerit, veluti,* NE EGO PETAM, *vel,* NE A TE PETATVR. Paulus in L. ſi tibi decem, §. ſi quis pacisc atur, D. de pact. *Si quis pacisc atur* NE A SE PETATVR, SED VT AB HEREDE PETATVR. Et §. vlt. ead. L. *Filius, ſeruúſve, ſi pacisc atur,* NE A PATRE DOMINOVE PETATVR. Et in L. adquirēt, D. eo. *Si filiusfa. pactus fuerit,* NE A SE PETATVR.

Interdum etiam pacisceba tur, Ne ageretur, Gaius in L. in perſona, D. de pact. *Si pactus sit,* NE AGERET. Vlpian. in L. iuris gentium, §. ſi pacisc ar, D. eo. *Si pacisc ar,* NE IVDICATI, *vel,* INCENSARVM ÆDIVM AGATVR. Et mox: *Si pacisc ar* NE OPERIS NOVI NVNTIATIONEM EXSEQVAR. Ac deinceps, *Si quis pacisc atur,* NE DEPOSITI AGAT. Paulus in L. & heredi, §. filiaſa. D. eo. *Filiaſam. pacisci poteſt,* NE DE DOTE AGAT, CVM SVI IVRIS ESSE COEPERIT. Et in L. ſi vnus, §. illud, D. eo. *Si quis pacisc atur,* NE DEPOSITI AGAT. Et §. pacta ead. L. *Si pacisc ar,* NE FVRTI AGAM, *vel,* INIVRIARVM. Triphonin. in L. pactum, D. eo. *Pactum inter heredem & legatarium factum,* NE AB EO SATIS ACCIPIATVR.

Pactorum inſuper, quæ liberationis cauſa fiebant, hæc exempla inuenio: PROFITEOR TE NON TENERI, L. tale pactum, D. de pact. INTRA ILLVM DIEM DEBITI PARTEM MIHI SI SOLVERIS, ACCEPTVM TIBI RESIDVVM FERAM, ET TE LIBERABO, L. intra, D. eo. tit.

Plerumque autem, Heredes antequam ſuſpectam hereditatem adirēt, cum creditoribus hereditariis, de certa debiti parte remittenda pacisceba ntur. Scævola in L. qui habebat, §. ſcripti, D. de manum. teſtam. *Scripti teſtamento heredes, ante aditam hereditatem pacti, ſunt cum creditoribus,* VT PARTE DIMIDIA CONTENTI ESSENT. Idem in L. cùm hereditas, D. de adminiſtrat. tut. *Cùm hereditas patris ære alieno grauaretur, & res in eo ſtatu videretur, vt pupilla ab hereditate paterna abſtineretur, vnus ex tutoribus cum pleriſque creditoribus ita decidit,* VT CERTA CREDITI PORTIONE CONTENTI ESSENT, ACCIPERENTQVE. *Idem curatores iam viripotenti accepti, cum pleriſque creditoribus deciderunt.* Et in L. cùm in eo, D. de pact. *Cùm in eo eſſet pupillus, vt ab hereditate patris abſtineretur, tutor cum pleriſque creditoribus decidit,* VT CERTAM PORTIONEM ACCIPERENT. Sed & in L. primo gradu, D. quæ in frau. credit. ſcriptos heredes, cùm animaduerterent bona defuncti vix ad quartam partem æris alieni ſufficere, famæ defuncti conſeruandæ gratia, ex conſenſu creditorum, ea condicione adiiſſe hereditatem idem Scævola narrat, VT CREDITORIBVS PARTEM DVMTAXAT PRÆSTARENT. Vlpian. in L. iuris gentium, §. ſi ante aditam, D. de pact. *Si ante aditam hereditatem pacisc atur quis cum creditoribus,* VT MINVS SOLVATVR: Ve-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rùm, quemadmodum ibidem subiicit, hoc iure vti cœpere, vt ita demum huiusmodi pactio creditoribus obesset, si conuenirent in vnum, & communi consensu declararent, quota parte debiti contenti essent. Si verò dissentirent, tunc Prætoris partes necessariæ erant, qui decreto suo sequebatur maioris partis voluntatem. Vnde Paulus in L. si præcedente, §. 1. D. manda. *Defuncto debitore, maiore parte creditorum consentiente, à Prætore decretum est*, VT PORTIONEM CREDITORES AB HEREDIBVS FERANT. Interdum etiam cum herede creditoris debitor minimo transigebat, L. Imperatoris, §. vlt. D. de transactionib. Sed de negotiis quæ gerebantur, contrahebantúrve, satis. Ad vltimas voluntates transitum faciamus.

BARN. BRISSONII
REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,
DE FORMVLIS, ET SOLLEMNIBVS Populi Ro. verbis.
LIB. VII.

INGENS iam spatium æstuosa & puluerulenta via emẽsus, reliquum iter conficere pergo. Et adfert alacritatem summam, fidei liberandæ, promissíque præstandi, cupiditas: quæ tantisper animum à valetudinis & priuatarum rerum cura abducit, nec me placidum somnum capere patitur: vt qui non nisi perfecta re conquiescere decreuerim. Nam cùm mihi studia tanti non sint, vt eorum causa publico muneri & officio deesse, impositásque partes deserere, fas esse ducam, cogor ad hoc opus, quod prope de die in diem scribitur & editur, absoluendum, ipse mihi adsiduus & acer flagitator, acerbúsque ἐφοδιάκτης esse, &, sic vt queo, quando vt volo non licet, huic rei vel minus idoneis horis contra institutam vitæ rationem operam dare. Vt ergo ipse me adseram, fugiámque catenas, velis remísque ad Testamentarias formulas contendam: quas hic sibi liber vindicat, non vbertate modò & copia, sed & vtilitate ac delectatione, cum superioribus certaturus. Etenim vti Testamenta ordinarentur, scire plurimum refert: nec minus gratum ac volupe est suprema priscorum iudicia, & vltimas voluntates, quàm eos qui inter viuos fiebant actus, nosse. Veterum certè accuratam in Testamẽtis scribendis diligentiam multa declarant. Nam & Valerius Max. lib. VII. cap. VII. Testamenta, *Actorum hominis & præcipuæ curæ, & vltimi esse temporis*, scribit: & Plinij Secundi ætate, vulgi sermone tritum hoc dictum erat, Testamenta specula esse morum cuiusque, quemadmodum ille Epist. XVIII. lib. VIII. refert. Testamentorum etiam argumento ad immortalitatem animorum confirmandam Cicero lib. I. Tusculan. quæstion. vtitur. Postquam enim maximum esse argumẽtum dixit, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ sunt & maximæ quidem, quæ post mortem futura sint, addit: *Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid Testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, quid elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare?* Idem lib. III. de finib. *Ex hac animorum affectione, Testamenta, commendationésque morientium natæ sunt.* Mortem quoque esse, *quæ de animis diceret verum: Testamenta, quibus omnem affectum fateremur*, Quintilian. Declamatio. CCCXXXI. docet. Quod & sensisse videtur Nigrinus

Universidad de Deusto
Biblioteca

apud Lucianum, cùm ait: Ὅτι μίαν φωνὴν οἱ Ρωμαίων παῖδες ἀληθῆ περὶ ὅλου τοῦ βίου τοῦ ἑτέρου, τὴν ἐν τοῖς Δικαστηρίοις λέγων, ἵνα μὴ ἀπολαύσωσι τῆς σφετέρας ἀληθείας. Quibus verbis, quorum sensum interpres adsecutus non est, hoc significabat, Romanos veras demum voces, tum cùm suprema sua ordinant, mittere: nudaque eorum pectora in Testamentis patere: nec, dum viuunt, sua ipsos veritate vti, frui: sed ad alios eius fructum peruenire. Ac procul dubio & saniora esse & ab omni fuco remotiora, suprema iudicia Gregor. Nazianzen. Oratio. in Athanas. testatur, ὅτι τοῖς, inquiens, τελευταίοις ἀναπνοαῖς, νικᾷ εὐγνώμων ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ κρίσεως. Qua de re, elegans extat Senecæ locus lib. IIII. de Benefic. cap. XI. quem transcribendum esse duxi. Sic autem habet. *Quid cùm in ipso vitæ fine constituti sumus, cùm testamentũ ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quid demus? Quid enim interest, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus solum ante oculos honestum stetit, tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimum vitium, voluptas. Vbi mors intercluſit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit, quærimus dignissimos quibus nostra tradamus. Nec quidquam cura sanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet.*

Vt autem, *in publicis nihil lege grauius*, ita, *in priuatis firmissimum esse Testamẽtum*. Cic. Philipp. III. adserit. Atque adeo, *publicè expedire suprema hominum iudicia exitum habere*, Paul. tradit in L. vel negare, D. Testamen. quemad. aper. Vnde Scholasticus Poëta in versibus quos de Virgilij Æneide sub Octauij Augusti nomine scripsit,

Sed legum, ait, est seruanda fides. Suprema voluntas
Quod mandat, fierique iubet, parere necesse est.

Seneca lib. III. Controuersiar. *Agitur de iure Testamentorum, quorum interit omnis potestas, si vnus neglexerint imperia mortuorum.* Nec mediocri vtique ratione, quemadmodũ scite Quintilian. Declamatio. CCCVIII. docet, moribus & legibus comparatum fuit, vt quotiens fieri posset, defunctorum Testamentis staretur. *Neque enim aliud, inquit ille, videtur solatium mortis, quàm voluntas vltra mortem. Alioquin potest graue videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet. Et cùm omne ius nobis in id permittatur viuentibus, auferatur morientibus.* Ouid. lib. I. Trist. Eleg. II.

Est aliquid, fatóque suo, ferróque cadentem,
In solida moriens ponere corpus humo.

Et MANDARE SVIS ALIQVA, *& sperare sepulcrum.*

Vnde idem Poëta vicem suam deflens, quod ei procul à patria, ignotis in terris moriendum esset, lib. III. Trist. Eleg. III. ait.

Nec MANDATA DABO? *nec cum clamore supremo*
Labentes oculos condet amica manus?

Sanè in vna Testamentorum vi atque auctoritate Græciæ populos, alioquin inter se institutis & moribus dissidentes, conuenisse, Isocrates in Æginetico notat. Nec abs re Theophilus Græcus Institutionum paraphrastes, ob gentium pænè omnium in Testamentorum factionem consensum, è Iurisgentium fontibus Testamenta manasse credit.

Sed vt omisso principio, præfationisque mora recisa, rem ipsam adgrediar, ante omnia sciendum est, Testamentorum olim genera tria fuisse: vnum, quod Calatis Comitiis, in concione populi fiebat: Alterũ, quod IN PROCINCTV, cùm viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: Tertiũ, per familiæ Mancipationem: cui æs & libra adhibebantur, quemadmodum Agellius lib. XV. cap. XXVII. Vlpian. Tit. XX. Iustinian. Instit. de Testament. in princ. memoriæ prodiderunt. Atque illorum dumtaxat auctorum testimoniis prior illa Testamentorum species nititur, nec alibi, quod sciam, huiusmodi Testamentorum fit mentio. Testamenta verò, IN PROCINCTV siue Libra atque Tabulis facta, Cicero lib. I. de Orato. demonstrat. Paulus ex Festo. IN PROCINCTV FACTVM TESTAMENTVM *dicitur, quod miles pugnaturus nuncupat, præsentibus commilitonibus.* Apertius verò Plutarchus horum Testamentorum formam exponit

exponit in Coriolano his verbis. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ρωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα δὲ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι, περὶ ὧν ἡ πεντάρων ἐπακροῶντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Velleius Patercul. lib. II. *Facientibúsque omnibus* IN PROCINCTV TESTAMENTA, *veluti ad certam mortem eundum foret*. Huiusmodi verò Testamenta suis etiamnum temporibus periisse & in desuetudinem abiisse, cum iam auspiciis bella administrari, & Perennia, vel ex acuminibus seruari desiissent, Cicero lib. II. de Nat. Deor. testis est.

Prioribus ergo illis duobus Testamẽtorũ generib⁹ abolitis, perdiu id solũ in vsu mãsit, quod per æs & librã fiebat. Cuiusmodi Testamẽtotũ species, per Mancipationẽ & imaginariã venditionẽ fiebat. Eáque res Libripende & Familiæ emptore adhibito, & quinque testibus præsentibus, agebatur. Familiam enim, id est hereditatem, testator Mancipabat imaginario emptori, qui FAMILIÆ EMPTOR dicebatur, nũmo vno, aut itẽ altero, dicis causa, intercedente. Familiam verò mancipio accipiens emptor, certis verbis vtebatur, vt indicat Vlpian. Tit. XX. cum ait, Surdo ideo Testamenti faciendi ius denegatum, *quoniam verba* FAMILIÆ EMPTORIS *exaudire non poterat*. Quin & Prodigo, cui lege bonis interdictum erat, Testamentum, vt ibidem Vlpian. tradit, ea ratione facere non licebat, quod ei commercium interdictum esset, ob idque familiam mancipare nõ posset. Quintilian. Declamat. CCCVIII. *Quid est enim Testamentum? vt opinor voluntas defuncti consignata iure, legibúsque ciuitatis. Non dixerim ego Testamentum, cui numerus signatorum deest: non dixerim Testamentum, cui* LIBRIPENS, ET EMPTOR FAMILIÆ, *& cetera iuri necessaria. Tabulæ erunt fortasse, & scriptum erit.* Sueton. in Nero. cap. IIII. *Ex hoc Domitius nascitur, quem* EMPTOREM FAMILIÆ, PECVNIÆQVE, *in Testamẽto Augusti fuisse, mox vulgo notatum est.* Quô pertinent & hæc Clementis Alexandrini verba lib. V. Stromat. Καὶ τὰ παρὰ Ρωμαίοις ἐπὶ τῆς Διαθηκῶν γινόμενα, τάξιν εἶληχε, τὰ Δι' ἀγχωμοσίαν ἐκεῖνα Ζυγὰ καὶ Λοιτάρια, Καρπισμοί τε, καὶ αἱ τῆς ὥπαν ἐπιψαίσεις. Τὰ μὲν γὰρ ἵνα δικαίως γίνηται: τὰ δὲ εἰς τὸν τῆς τιμῆς μερισμὸν: τὸ δ' ἕπως ὁ παραντυχὼν, ὡς βάρος τινὸς αὐτῷ ἐπιπεμφθὲν, ἐκτὸς ἀκύμονος, καὶ τάξεως μεσίτου λάβῃ. Vbi Καρπισμῶν nomine Mancipationes quæ in Testamentis intercedebant, intellexisse eum auctorem, verisimile penitus inspicientibus fiet, cum in sollemnibus Testamentorum quæ per æs & libram fiebant, totus ille locus versetur. Quo in genere, præter Ζυγὰ & Λοιτάρια, id est æs & Libram, Mancipatio intercedebat, τιμῆς τιμῆς, id est pretij, μερισμὸν, vt ille cẽset. Item Testatio, cuius gratia factas τῆς ὥπαν ἐπιψαίσεις significat, quandoquidem in ima aure memoriæ locus erat, quem tangentes Antestabantur, teste Plinio lib. XI. cap. XLV. Imaginaria vero erat illa familiæ Mãcipatio, & sine re: Nec enim hereditatem Familiæ emptor obtinebat. Quod Plutarcho absurdum & à ratione alienum videtur in lib. de Sera numinis vindicta. Sic enim ille de Romanis agens, Ὅταν, ait, Δικαστὰς χειροτονῶσι, ἑτέροις μὲν ἀπολείπουσι κληρονομεῖν, ἑτέροις δὲ πωλοῦσι τὰς οὐσίας, ὁ δοκεῖ παράλογον. Ac sanè Domitius, quem in Testamento Augusti, Familiæ emptorem fuisse supra ex Suetonio diximus eo Testamento, quod idem auctor in Augusto cap. CI. refert, inter heredes scriptos, ne sextula quidem aspersus legitur. Impubes autem Libripẽs esse non poterat. Liuius citante Priscian. lib. VIII. *Impubes libripens esse non potest, neque Antestari.*

Ciues vero Romanos esse oportebat, tam Libripendem quàm Familiæ emptorem, & quinque Testes, vt Iustinianus Instit. de Testamen. in princ. tradit: Latinus tamen Iunianus, & Familiæ Emptor, & Testis & Libripens fieri poterat, quoniam cum eo Testamenti factio erat, auctore Vlpiano Tit. XX. Sed nec qui in potestate Testatoris aut Familiæ emptoris erat, Testis aut Libripẽs esse poterat. Filio quoque familiæ emente, pater eius Testis esse non poterat: quemadmodum & ex duobus fratribus qui in eiusdem patris potestate essent, alter Familiæ emptor, alter Testis esse non poterat. Duo verò fratres, qui in eiusdem patris potestate essent, Testes vtrique, vel alter Testis, alter Libripẽs fieri poterat, alio familiam emente. Mutus item, surdus, furiosus, fœmina, pupillus, neque familiæ emptor, neque Testis, neque Libripens fieri poterãt. Quæ omnia Vlpianus illo codẽ Tit. XX. exequitur. In Testamento autẽ quod per æs & librã fiebat præter Familiæ, seu hereditatis, imaginariã venditionẽ, etiam Nũcupationẽ interesse, vt Vlpian.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tit. xx. ita scribit. *In Testamento, quod per æs & libram fit, duæ res aguntur: Familiæ Mancipatio, & Nuncupatio Testamenti. Nuncupatur Testamentum, in hunc modum: Tabulas Testamenti testator tenens, ita dicit,* HÆC VTI HIS TABVLIS, CERISVE, SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE, VOS QVIRITES, TESTIMONIVM PRÆITOTE, *quæ* NVNCVPATIO, *&* TESTATIO, *vocatur*: Isidorus lib. v. Originum. NVNCVPATIO EST *quam in Tabulis cerisve testator recitat, dicens,* HÆC VT IN HIS TABVLIS CERISVE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO: ITAQVE VOS CIVES ROMANI TESTIMONIVM MIHI PERHIBETE. *Et hoc dicitur* NVNCVPARE. *Nuncupare enim est in palam nominare & confirmare.* Quo alludens Apuleius lib. II. de Asino aur. *Introductis quibusdam, septem testibus, obtestata fidem præsentium. singula demonstrat anxiè, verba concepta de industria quodam Tabulis prænotante. Ecce, inquit, nasus integer, incolumes oculi, saluæ aures, illibatæ labiæ, mentũ solidum.* VOS IN HANC REM BONI QVIRITES TESTIMONVM PERHIBETOTE. Hac ratione & Mutus per æs & libram testari non poterat cùm verba nuncupationis effari non posset, vt Vlpian. Tit. xx. scribit. Denique horum Testamẽtorum sollemnitatem Theophil. in Tit. de Testament. ita explicat. Εμαγκαπαὼν, δὲ ἐστιν εἰκονικὴ ὥρασις. Ἐωρᾶτο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. Παρεγίνοντο πέντε μάρτυρες, καὶ ζυγοστάτης, ὁ πολίτης Ρωμαῖοι ἔφηβοι, καὶ παρόντων αὐτῶν, ἐκεῖνος ὃς ἤμελλε γενέσθαι διάδοχος τῆ τελευτήσαντος, ἠρώτα τὸν τῶ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν, λέγων τινὰ ῥήματα τυπικὰ, ἃ νῦν παρεῖται τὸν ἐστὶ λέγειν, καὶ ἐδίδου λόγω τιμήματος εἰκονικῶ, νόμισμα τῶ διαθέτη τῆς περιουσίας, καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοράζων φαμιλιέμπτωρ, καὶ λοιπὸν ὁ μέλλων τελευτᾶν, διετύπου ὀφείλει διδόναι μετὰ τὸν αὐτῶ τελευτὴν. Ελεγε γὰρ τῶ φαμιλιέμπτωρι, ὅτι τῶ κληρονόμω, ὅτι βούλομαί σε τῶ δοῦναι ἀργὸν, τῶ δεοικίαν, τῶ δεἕκατον νομίσματα.

Alia postea Prætorum Edictis Testamentorum faciendorum forma introducta fuit. Iure enim honorario nulla Mancipatio desiderabatur, sed septem Testium signis Tabulas obsignari sufficiebat, cùm iure ciuili signa Testiũ nõ essent necessaria, sed satis esset eos ad sollẽnia adhiberi. Mixto tandẽ iure Testamẽta fieri inualuit, vsúq; receptum fuit, vt vno eodémq; tẽpore (quod ius ciuile quodãmodo exigebat) septem Testibus adhibitis, & subscriptione Testium, (quod ex constitutionibus inuentum fuit) & ex Edicto Prætoris signacula Testamentis imprimerentur, §. 1. & §. sed postea, Instit. de Testament. Testamentis ergo septem testes, ciues Romanos, masculos, puberes adhiberi oportebat, L. hac cõsultissima, C. de Test. Proinde nec Mulieres nec Pupilli, nec serui Testes adhiberi poterant, L. qui Testamento, §. mulier, D. qui testam. fac. poss. Seruis quidem testimonij dictionem non fuisse, Geta apud Terent. Phormio. Act. II. Sc. I. profitetur. Vnde Seneca Controuers. II. lib. II. *Non multũ interest, in causa sua falsum aliquis testẽ deprehenderit, an seruum. Alteri enim credi non debet, alteri non solet.* Sed nec patrisfa. Testamento, filiusfa. quíve in testatoris potestate erat, adhiberi Testis poterat, d. L. qui Testamento in princ. & §. 1. Testes autem acciti à testatore & rogati adesse debebant, vt Testamentum fieret. Itaque si alterius rei causa rogati, vel ad aliam rem collecti essent, si tamen ante testimonium certioratẽtur ad Testamẽtum se adhibitos, rectè suum testimonium perhibere poterant. L. heredes palam, §. in Testamentis, D. qui testam. fac. poss. Paulus lib. III. Sentent. Tit. IIII. *Cæcus Testamentum potest facere, quia accire potest adhibitos Testes, & audire testimoniũ perhibentes.* Cic. lib. II. de Inuentio. de quodam coniecto in carcerem ob parricidium. *Quidã eius familiares, in carcerem Tabulas adferunt, & Testes adducũt: heredes quos ipse iubet scribunt. Tabulæ obsignantur.* Durare autem Testes debebant, donec suprema contestatio perageretur. Non tamen intelligentia sermonis exigebatur. Nam & is qui Latinè non nouerat, idoneus Testis erat, sufficiebátque si vel sensũ perciperet cui rei adhibitus esset, d. L. qui Testamento, §. vlt. Paul. lib. III. Sentent. Tit. IIII. *Ex his qui ad Testamentum adhibentur, si qui sint qui Latinè nesciant, vel non intelligant, sed tamen sciãt cui rei sint adhibiti, non vitiatur Testamentum.* Ac neque necesse erat Testibus aperire quæ Testamento continebantur, quos ignorasse ea quæ testatores scripserant, colligitur ex Plinij Epist. vlt. lib. II. Quinimo & Neronis tẽporibus cautũ fuisse, vt in Testamentis primæ duæ ceræ, Testatorum modò nomine inscripto, vacuæ, signaturis ostẽderentur

rentur, Sueton. in Nero. cap. XVII. memorat. Quæ cum ita sẽ habeant, mirum non est quod Vlpian. in L. si binæ, D. de iniusto rup. Tabulas quæ septẽ testium signis signatæ erant, VACVAS, id est, *nihil scriptum habentes omnino*, inuentas narrat. Testes planè nomen suum adscribere debebant, L. ad testiũ, §. si quis ex testibus, D. qui test. fac. poss. *Singulos* enim, vt Paulus ait, *Testes qui in Testamẽto adhibentur, proprio chirographa adnotare cõuenit, quis, & cuius Testamentũ signauerit*, L. singulos, D. eo. Atq; ita, Gregorij Nazianzeni Testamẽto talis Amphilochij subscriptio subdita est, Αμφιλόχιος Ἐπίσκοπος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἰκονίῳ, παρὼν τῇ Διαθήκῃ τῇ ἀιδεσιμωτάτου Ἐπισκόπου Γρηγορίου, καὶ παρακληθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἐπέγραψα χειρὶ ἐμῇ. Eodémq; modo & sex reliqui Testes subscribũt. Quam Testiũ subscriptionem Constitutionibus principũ additã fuisse Iustinianus tradit, §. sed cum Instit. de test. Præterea eorumdem septẽ Testiũ signis Tabulas signari necesse erat, L. si binæ, D. de iniusto rup. Cic. Epist. II. lib. VII. ad Attic. *Eius est Testamentũ de Tortorij vncis, geronũ signis obsignatũ.* Idémque Epist. vlt. lib. III. ad Q. Frat. Felicem, lapsum per errorem, alias pro aliis Testamenti Tabulas obsignasse narrat. Cæsar lib. I. de bello Gall. *Vulgo totis castris Testamẽta obsignabantur.* Appian. lib. I. Bellor. ciuil. Διαθήκας συνέγραψεν, καὶ τῆς ἡμέρας συνετέλει. Σφραγισαμένω δ' αὐτὰς, &c.

Testes autem anulo suo vel alieno qui χαρακτῆρα haberet, signare debebant, d. L. ad testium, §. si quis ex testibus, D. qui testam. fac. poss. §. possunt autẽ Instit. de Testam. Seneca Epist. VIII. lib. I. *Non videor tibi plus prodesse, quàm cùm ad vadimoniũ aduocatus descenderẽ, aut Tabulis Testamenti anulum imprimerem.* Addit Iustinian. in d. §. possũt, potuisse omnes Testes & vno anulo signare Testamẽtum: potuisse & septẽ anulos eadem & vna sculptura esse, id est, eundem χαρακτῆρα, idem ὑποφώτισμα, habere. Sed & si Testis ab ipso testatore anulum accepisset & signasset, valebat Testamentum, d. L. ad testium, §. si ab ipso. Verùm signa seu signacula ipsis Tabulis imprimi necesse non erat, sed linteo, quo Tabulæ inuoluebantur, imprimi satis erat, d. L. ad testium, §. vlt.

Ad obsignanda autem Testamenta amicos aduocatos, indicat Cicero Epist. XVIII. lib. XII. ad Attic. Plinius Epist. IX. lib. I. *Ille me ad signandum Testamentum, ille in aduocationem, ille in consilium rogauit.* Idem Epist. vlt. lib. II. *Aurelia, ornata fœmina, signatura Testamentum, sumpserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum venisset ad signandum, Rogo, inquit, has mihi leges.* Tiberium certè Testamentum suum etiam humillimorum signis obsignasse Sueton. in Tiber. cap. vlt. narrat. Poterat planè idem qui Tabulas scripsisset, iure testis adhiberi, & signare, L. Domitius, D. qui testam. fac. Sed & Cicero pro Milone, se simul cũ Clodio Cyri Testamentũ obsignasse narrat: adiicítq;, *Testamentũ autẽ palam fecerat, & illum heredem & me scripserat.* Pluriũ verò quàm septem testiũ signis Tabulas signari nihil prohibebat, L. cum Tabulæ, D. de bon. poss. sec. tab. Paul. lib. III. Sentent. tit. IIII. *Plures quàm septem, ad Testamentum adhibiti, non nocent.* Tabulas autem Testamẽtorum pertusas, ac ter lino per foramina traiecto, obsignatas fuisse ex Senatusconsulto Neronianis temporibus facto, Paul. lib. V. Sentent. tit. XXV. & Sueton. in Nero. cap. XVII. docent. Linì vtique, quo ligatæ erant supremæ Tabulæ, fit mentio in L. I. §. si linũ, D. de bonor. poss. sec. tab. L. III. §. si quis ignorãs, & L. si quis in graui, §. si quis Tabulas, D. de Sc. Silania. ex qua patet ter vel quater quandoque linum circumductum fuisse. Non tantùm ergo naturaliter clausas fuisse Tabulas, sed hoc amplius signatas, ligatásve ait, L. III. §. aperire, D. eo. Nõ eo minus autẽ signatæ Tabulæ, ad hoc vt ex Edicto Prætoris bonorum possessio ex his peti posset, censebantur, quod rosæ essent à muribus, vel linum aliter ruptum, aut vetustate putrefactum, vel situ, vel casu: maximè si vnum linum teneret, L. I. §. vlt. D. de bon. poss. sec. tab. Vno planè contextu actus testari oportebat, nullo actu alieno intermixto, L. heredes palam, §. vlt. D. qui test. fac. poss. §. sed cùm paulatim, Instit. de Testament.

Ceterùm Testamentũ, Codicillósve, interdũ manu sua scribebat testator, vt ex L. cùm quis, §. Titia, D. de leg. II. & Plinio Epist. XVI. lib. II. patet. Testamẽtũ verò manu auctoris totum conscriptũ atque subscriptũ, HOLOGRAPHVM appellatũ Isidorus lib. V. cap. XXIIII. auctor est. Interdum filiisfa. vel serui, siue proprij siue alieni, vel liberti, aut etiam extranei cuiuslibet manu Testamenta scribebantur, L. I. §. inter, L. Senatus, & L. diuus, D. de

Universidad de Deusto
Biblioteca

lege Cornel. de falſ. L. Domitius & L. ſeruus, D. qui teſtam. fac. poſſ. Nam ſi teſtator impeditus eſſet, vel ſcribere ei commodum nō eſſet, id dictabat, L. quoties, D. de hered. inſtit. L. his verbis, §. pater ſa. & L. quiſquis, D. de legat. III. Plinius lib. VI. Epiſt. XXII. *Protulit Bruttianus Teſtamentum ſuum, Attilicini manu ſcriptum eſſe dicebat*: quo arcanam familiaritatem indicatam ſcribit. Sic filium emancipatum patris Teſtamentum ſcripſiſſe, legimus in L. filius, D. de L. Cornel. de falſ. Paulus in L. Lucius, D. de milit. teſtam. *Lucius Titius miles notario ſuo Teſtamentum ſcribendum notis dictauit*. Teſtamentum quoque Auguſti partim ipſius partim libertorum Polybij & Hilarionis manu ſcriptū fuiſſe, Sueton. in Octauio cap. CI. refert: Similitérque Tiberium Teſtamentū duplex eodē exemplo, alterum ſua, alterum liberti manu ſcripſiſſe, narrat in Tiber. cap. vlt. Et hunc Teſtamenti alieni ſcriptorem, TESTAMENTARIVM Iuriſconſulti vocant, L. diuus, §. vlt. & L. impuberem §. ſi Teſtamentarius, D. de L. Corn. de falſ. L. quoties in princ. & §. 1. D. de hered. Inſtit. L. 1. D. ſi quis aliq. teſt. prohib. L. III. §. vlt. D. ad s c. Trebellian. Hinc Paulus in L. qui manus, D. qui teſtam. fac. poſſ. eum qui manus amiſerat, Teſtamentum facere potuiſſe ſcribit, quamuis ſcribere non potuiſſet. Cautum autem ſub Nerone, vt ne quis alieni Teſtamenti ſcriptor legatū ſibi adſcriberet, Sueton. in Nero. cap. XVII. auctor eſt.

Cùm verò Teſtamentū aliena manu ſcripſerat Teſtator, ei ſubſcribere ſolebat, L. Stichi libertas, §. ſeruus Teſtaméto, D. de ſtatuliber, L. diuus, §. itē Senatus, D. de L. Cor. de falſ. Ac planè ſi ſcriptori Teſtamēti, eiue in cuius poteſtate erat, legatū Teſtamento quod dictauerat legaſſet, ſubſcribebat, SE ID DICTASSE ET RECOGNOVISSE, d. L. diuus, §. & quatenus. Idque interdū generaliter ſubſcribebat: Interdū verò ſpecialiter ſubſcriptione ſua declarabat, SE DICTASSE SERVO ALICVIVS, VT DOMINO EIVS LEGATVM AB HEREDIBVS SVIS DARETVR, d. L. diuus §. 1. Vlpian. in L. 1. §. inter, D. eo. tit. *Inter filium & ſeruum & extraneum Teſtamentum ſcribentes, hoc intereſt, quod in extraneo ſi ſpecialiter ſubſcriptio facta eſt*, QVOD ILLI DICTAVI ET RECOGNOVI, *pœna ceſſat, & capi poteſt. In filio, vel ſeruo, vel* GENERALIS SVBSCRIPTIO *ſufficit*. Sic & in L. ex ſententia, D. de teſtam. tut. *Ex ſententia Senatuſconſulti Liboniani tutor non erit qui ſe Teſtamento pupillo tutorem ſcripſit. Cùm autem patris voluntas, hoc ipſum* MANV SVA DECLARANTIS, *ambigua non eſt, &c.*

Ad Teſtamenta verò ſcribenda Iuriſconſultos adhibitos, indicio eſt L. Lucius Titius, §. vlt. D. de legat. II. Craſſus etiā apud Cicero. lib. II. de Orato. Scæuolā ludens, *Nam ſi*, ait, *nullum erit Teſtamentum ritè factum, niſi quod tu ſcripſeris, omnes ad te ciues cum Tabulis veniemus, omniū Teſtamenta tu ſcribes vnus*. Arrian. lib. II. Diſſertationū Epicteti (ſic enim Agell. lib. XVII. cap. XIX. Titulū eorū librorū reddidit) Νομικὸς καὶ ἐξηγητὴς τὰ νόμια, ἀλλὰ ἀλλ᾽ αθήκην ὑ γράφῃ, μὴ εἰδὼς πῶς δεῖ γράφειν, ἢ παρὰ λαβὼν τὸν εἰδότα. Sed apertius id demōſtrat Sueton. in Nero. cap. XXXII. his verbis. *Deinde vt ingeratorum in principem Teſtamenta ad fiſcum pertinerent: ac ne impunè eſſet ſtudioſis iuris, qui ſcripſiſſent vel dictaſſent ea*. Quo loci quidam & etiam manuſcripti codices, *ſtudioſis viris*, habent. Cui ſimile erratum eſt apud Agell. lib. XII. cap. XIII. vbi Sulpitius Apollinaris ab Agellio conſultus, an Iudex ita datus, vt intra Kalendas pronuntiaret, ipſis Kalendis pronuntiare poſſet, *Cur*, inquit, *hoc me potius rogas, quàm ex iſtis aliquem peritis, ſtudioſiſque viris, quos adhibere in conſilium iudicaturi ſoleris?* Iuris autem peritos, *iuris ſtudioſos* appellatos teſtimonio eſt Paulus in L. 1. D. de offic. adſeſſor. & L. diuus, D. de extraord. cognit.

Teſtamentis vtique diem & Conſulem adſcribi conſueuiſſe docet, L. II. §. diem autem, D. teſt. quemad. aper. & L. III. C. eo. tit. & Sueton. in Octauio cap. CI. Quanquam cùm in Teſtamento dies & Conſules adiecti non erant, non nocebat quominus valeret Teſtamentum, vt à Modeſtino lib. III. Regular. ſcriptum fragmenta Pithœana teſtantur.

Porrò qua lingua Teſtamenta ſcribi deberent, prætermittendum non eſt. Admonendi ergo ſumus, Directa, Ciuilia ſeu Legitima Teſtamētorum verba, Latina dumtaxat lingua concipi potuiſſe. Proinde legatum Græcè ſcriptum non valebat, teſte Vlpiano Tit. XXV. Fideicōmiſſum verò, quod non ciuilibus verbis ſed precariis relinquebatur, Græcè

Græcè ſcriptū valebat, vt ibidē tradit. Fideicōmiſſa certè quocūque ſermone relinqui potuiſſe, nō ſōlùm Latina vel Græca, ſed etiā Punica, vel Gallicana, vel alterius cuiuſcūque generis, idē Vlpian. teſtatur in L. fideicōmiſſa, D. de leg. III. Directas etiā Tutelas verbis Græcis dari non potuiſſe, argumento eſt Theodoſij & Valentiniani Cōſtitutio, qua directas Tutores directis verbis in Teſtamentis relinquere permiſerunt, vt ita Tutores dati viderentur, ac ſi legitimis verbis eos teſtator dediſſet, L. vlt. C. de Teſtament. tut. Sed nec directas Libertates Græcè relinqui potuiſſe, indicio eſt eorumdem Impp. ſexennio poſt (totidem enim anni inter vtramque interceſſerunt) ſubſecuta Conſtitutio, qua directis verbis Libertates relinqui poſſe ſanxerūt, L. directas, C. de Teſtam. manum. Nā ſi hoc antiquo iure licuiſſet, ſuperuacuū fuiſſet, noua lege caueri. Denique quo anno poſterior hæc Cōſtitutio edita & promulgata eſt, eodem, generaliter vt omnibus Græcè teſtari liceret, iidem Impp. ſanxerunt, L. hac conſultiſſima, §. vlt. C. de teſtament. Teſtamentum autem interdum integra mente & valetudine ſcribebatur, vt in ſpecie L. vlt. D. de inius. rup. Interdum verò in extremis vitæ conſtituti, mente tamen ſana ſuprema ſua ordinabant, L. ſi pater, §. quædam, D. de fideic. libert. L. Seia, §. vlt. D. de donat. cau. mort. In ea re enim integritas mētis, non corporis ſanitas exigebatur, L. II. D. qui teſt. fac. Et ita in diſcrimine vitæ conſtitutus teſtator per infirmitatem accerſiſſe amicos narratur in L. Pamphilo, §. 1. D. de leg. III.

Nihil autem intererat Teſtamentum in Tabulis, Codicibus, Chartis, Mēbraniſve, vel in alia materia fieret, §. nihil, Inſtit. de Teſtament. Vlpian. in L. 1. D. de bonor. poſſ. ſec. tab. TABVLAS TESTAMENTI, *accipere debemus omnem materiæ figuram. Siue igitur Tabulæ ſint ligneæ, ſiue cuiuſcumque alterius materiæ: ſiue Chartæ, ſiue Mēbranæ ſint, vel ſi corio alicuius animalis,* TABVLÆ *rectè dicentur*. In Charta autem noua, item in deleticia, Teſtamētum vtiliter ſcribebatur. Proinde & ſi in Opiſtographo quis teſtatus eſſet, hinc peti poterat bonorum poſſeſſio, L. chartæ, D. eo. tit. Sed & Vlpian. in L. II. §. 1. D. teſt. quemad. aper. *Ad cauſam autē*, ait, *Teſtamenti pertinere videtur, id quodcumque quaſi ad Teſtamentū factum ſit, in quacumque materia fuerit ſcriptum, quod contineat ſupremam voluntatem*.

Plures autem Tabulæ Teſtamēti eodem Exemplo ſcribi conſueuerant, quibus tamē vnius Teſtamenti voluntatem eodem tempore ſollemniter teſtator complebat, L. vlt. D. de his quæ in teſt. delent, Procul. in L. Sempronius, D. de legat. II. *Binæ Tabulæ Teſtamenti eodem tempore, exemplarij cauſa ſcriptæ, vt volgo fieri ſolet, eiuſdem patriſfa. proferuntur*. Vlpian. in L. ſi in duobus, D. Teſt. quemad. aper. *Si in duobus exemplariis ſcriptum ſit Teſtamentum*. Florentin. in L. vnum, D. qui teſt. fac. poſſ. *Vnum Teſtamentum pluribus exemplis conſignare quis poteſt. Idque interdum neceſſarium eſt: fortè, ſi nauigaturus & ſecum ferre, & relinquere iudiciorum ſuorum teſtationem velit*. Quod & iiſdem ferè verbis Iuſtinianus tradit in §. Sed & vnum, Inſtit. de Teſtament. Hinc Vlpian. in L. 1. §. ſi quis in duobus, D. de bonor. poſſ. ſec. tab. *Si quis*, ait, *in duobus exemplaribus fecerit Teſtamentum, & aliud extet, aliud non*. Et mox: *Sed & ſi in duobus Codicibus ſimul ſignatis alios, atque alios heredes fecerit*: Atque ita Teſtamentum Auguſti duobus Codicibus ſcriptum fuiſſe Sueton. in Octauio cap. CI. ſcribit. Idem in Tiber. cap. vlt. TESTAMENTVM DVPLEX *ante biennium fecerat. Alterum ſua, alterum liberti manu: ſed eodem exemplo*. Interdum autem vnum quaſi Teſtamentum, aliud quaſi Exemplum teſtator faciebat, d. L. 1. §. ſi quis in duobus. Vnde Vlpian. in L. vlt. D. teſtam. quemad. aper. *Si quis fecerit Teſtamentum, & exemplum eius, exemplo quidem aperto, nondum apertum eſt Teſtamentum. Quòd ſi authenticum patefactum eſt, totum apertum*. Quoties autem quis Exemplum Teſtamenti præparabat, & prius decedebat quàm teſtaretur, non valebāt quaſi ex codicillis quæ in Exemplo ſcripta erant, L. fideicommiſſa, §. 1. D. de legat. III.

PLANE VIVO teſtatore Tabulæ Teſtamenti clauſæ erant, L. ſi patronum, §. 1. D. de bon. libertor. L. III. §. Aperire, D. de Sc. Silan. Quinetiam qui viui Teſtamentum aperuerat, legis Corneliæ de falſis pœna tenebatur, L. 1. §. is qui, D. eod. L. Corn. de Sicar. Ipſemet verò teſtator ſignatum Teſtamentum poterat reſignare, L. ſi Teſtamentum, D. qui teſt. fac. poſſ. Ac planè ſi teſtator voluntatem mutare vel recognoſcere vellet quæ ſcripſerat, Tabulas incidebat, L. vlt. D. de iniuſto

Universidad de Deusto
Biblioteca

tup. L. proximè, & L. vlt. D. de his quæ in test. delent. L. 1. §. si heres, D. si tab. test. vel, linum quo ligatæ erant Tabulæ, incidebat, L. 1 §. si linum, D. de bon. poss. sec. Tab. L. Aurelius, §. 1. D. de liber. leg. Quintilian. lib. vlt. cap. VII. *Denique linum ruptum, aut turbata cera, aut sine agnitore signa inuenies.* Aliàs cancellabat & inducebat Testamentum, L. II. D. de his quæ in test. delent. Et interdum omnem scripturam Testamenti cancellabat: interdum quorundam heredum nomina dumtaxat inducebat, L. II. & L. III. D. de his quæ in testam. delen. Quædam certè testator ipse delebat, inducebat, superscribebat, idque testari solebat his verbis quæ nouissimè Testamẽtis plerũque adscribebantur, LITVRAS, INDVCTIONES, SVPERINDVCTIONES IPSE FECI, L. 1. §. & ideò, D. co. tit. Quæ clausula non videbatur referri ad ea quæ incõsulto deleuisset. Intererat enim, cõsulto an incõsulto deleta essent. Nam quæ in Testamẽto legi, & oculis perspici poterant, ea inconsulto deleta & inducta, aut à nolente & inuito, nihilominus valebant: Consulto verò deleta, peti non poterant, d. L. 1. D. de his quæ in test. delent. Vlpian. in L. II. §. si consulto, D. de bon. poss. sec. Tab. *Si consulto sit inductum nomen heredis.* Aliàs verò declarabat testator, qua mente & qua gratia inductiones feciſſet. Vlpian. in L. II. D. de his quæ test. *Cancellauerat quis Testamentum, vel induxerat, & si* PROPTER VNVM HEREDEM FACERE, *dixerat.* Et mox: *Déque portione eius,* PROPTER QVEM SE CANCELLASSE, *dixerat.* Ac paullo post: *Sed si omnia nomina induxerit, vt proponitur, adscripserit autem,* IDCIRCO SE ID FECISSE, QVIA VNVM HEREDEM OFFENSVM HABVIT.

Tabulas autem Testamenti, vel priuatim, vel publicè, id est, vel in æde sacra apud æditium, vel apud Tabularium, vel apud amicum aliquem plerumque testator deponebat, L. 1. §. sufficit, D. de bonor. poss. sec. tab. L. III. §. 1. D. de tabul. exhibend. L. 1. §. si quis Tabulas, D. depositi, L. si quis Tabulas, D. de dolo. Virgini certè Vestali Maximæ Testamentum suum Iulius Cæsar commendarat, demandarárque, narrante Sueton. in eius vita cap. LXXXIII. Apud Virgines etiam Vestales depositum fuisse Augusti Testamentum idem auctor in Octauio cap. c'i'. refert. Papinian. in L. vlt. D. de his quæ in testam. delent. *Si quasdam Tabulas in publico depositas abstulit, atque deleuit.* Idem in L. cùm pater, §. donationis, D. de legat. II. *Donationis prædiorum Epistulam ignorante filio, mater* IN ÆDE SACRA, *verbis fideicommissi non subnixam* DEPOSVIT, *& ad* ÆDITVVM *litteras tales misit, &c.*

Enimuero non tãtùm sibi, sed & Liberis impuberibus quos in potestate habebat, poterat quis Testamentum facere, donec masculi ad annum quartumdecimũ peruenissent, feminæ ad duodecimum. Primum autem sibi, deinde filio Testamentum eum facere oportebat. Quisquis enim impuberi Testamentum facere volebat, sibi quoque facere debebat. Ceterùm soli filio non poterat, nisi fortè miles esset: At nec erat ab impuberis Testamento incipiendum, sed prius sibi debebat quis heredem scribere, deinde filio substituere, & non conuertere ordinem scripturæ, L. II. D. de vulg. & pupill. Vnde patris Tabulæ PRIMÆ, L. paterfa. D. eo. L. Lucius Titius, §. impuberem, D. de legat. II. Filij verò, SECVNDÆ TABVLÆ dicebantur, L. qui plures in princ. D. de vulg. & pupill. L. post legatum, §. qui principale, D. de his quæ vt indign. L. in Tabulis, D. de statulib. L. sicut, D. quemadm. testam. aper. vel PVPILLARES TABVLÆ, L. qui plures, §. vlt. D. de vulg. & pupill. L. si mater, D. de excepr. rei iudic. aut PVPILLARE TESTAMENTVM, L. ex pupillari, D. de vulg. & pup.

Aliàs patris Testamentum, PRINCIPALES TABVLAS vocabant, L. II. §. 1. & L. sicut, D. quemad. test. aper. vel PRINCIPALE TESTAMENTVM, L. post legatũ, §. qui principale, D. de his quæ vt indign. L. II. D. de vulg. & pupill. Atque hoc modò, DVPLEX TESTAMENTVM erat, L. in duplicibus, D. ad L. falcid. Vi tamen ipsa vnum Testamentum censebatur, licet duæ hereditates essent, L. II. §. prius, D. de vulg. & pupill. L. paterfa. D. de reb. auct. iud. possid. & Pupillares Tabulæ, pars esse prioris Testamenti censebãtur, L. qui plures, §. vlt. D. de vulg. & pupill. vel, vt aliàs dicitur, Secundæ tabulæ Principaliũ partẽ obtinere videbãtur, L. sicut, D. quẽad. test. aper. Vsque adeò autẽ patris

Testamentum

testamentũ & filij pro vno habebatur, vt sufficeret patris tabulas esse signatas, L. patris, D. de vulg & pupill. Atque vt bonorum possessio secdũum Pupillares Tabulas admitti posset, requirebatur an patris Testamentum signatum esset, licet Secundæ Tabulæ resignatæ proferrentur, L. vt bonorum, D. de bonor. possess. sec. tab. Sæpe tamen vtræque Tabulæ signabantur & claudebantur, vel simul, vel seorsim, L. si mater, D. de excepr. rei iud. L. si mulier, & L. pupillares, D. testam. quemad aper. ex qua etiam colligimus interdum Pupillaribus Tabulis superscriptum fuisse ne aperirentur. Interdum verò Testamentum sibi pater in Tabulis faciebat, filio verò per nuncupationem substituebat, L. si ita, §. vlt. D. de bonor. possess. sec. tab.

Ceterum mortuo Testatore Tabulæ aperiebãtur: Cuiusmodi aperturæ, non modò in Tit. Testamen. quemad. aperiant. fit mentio, sed & in L. seruus alienus, §. vlt. D. de hered. instit. L. qui soluendo, D. eo. L. multum interest in fi. D. de condic. & demõstr. L. 1. in fi. D. de iur. & fac. ignor. L. 1. §. sufficit, D. de bonor. poss. sec. tab. L. seruus alienus, §. vlt. D. de hered. instit. L. si is qui tres, §. idem euenire, D. de excusationib. L. cùm heres, D. de liberat. leg. Quintilian. declamat. cccxxxii. *Apertæ sunt Tabulæ pauperis: omnium bonorum instituerat heredem.* Plutarch. in Cæsare, Ἐπὶ δὲ τῆς Διαθηκῶν τοῦ Καίσαρος ἀνοιχθεισῶν, εὑρέθη διδοὺς ἑκάστῳ δόσεις ἀξιόλογος. Et quidem post mortem testatoris, ex præscripto Legis vicesimæ hereditatium, statim, id est à præsentibus intra triduum, vel quinque dies, ab absentibus quoque intra eos dies postquam venissent, Testamenta aperienda erant, teste Paulo lib. IIII. Sentent. Tit. VI. Quod si ex parte heres scriptus vel legatarius, ante apertas Tabulas decessisset, nihil ad heredem transmittebat, sed ex lege Papia Popæa, eius portio, legatumve in fiscum cogebatur, quemadmodum Vlpian. Tit. XVII. & Iustinian. in L. VII. C. de caduc. tollend. tradunt. Liberis tamen & parentibus Testatorũ vique ad tertium gradum lex Papia ius antiquum seruauit, vt heredibus illis institutis quod quis ex eo testamento non caperet, ad hos pertineret, aut totum, aut ex parte, prout pertinere posset, vt idem Vlpian. Tit. XVIII. scriptum reliquit. Clausis planè Tabulis ab eo qui ex parte heres scriptus erat, vtiliter hereditas adibatur, D. Ambros. lib. IX. Epistolar. *Tanquam ergo clausis Tabulis cernit hereditatem.*

Apertura autem Tabularum testamenti quo ritu fieret, exponitur in Tit. Testamenta quemad. aper. D. Sanè eius rei gratia, Tabulæ exhibebantur apud Prætorem, vt ex auctoritate eius admoniti Signatores, venirent ad recognoscenda signa, L. III. §. hoc interdictum, D. de tabul. exhib. Sueton. in Tiber. cap. XXIII. *Illatum deinde Augusti testamentum non admissis Signatoribus, nisi Senatorij ordinis ceteris extra Curiam signa agnoscentibus, recitauit per libertum.* Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. VI. *Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, vt Testes, vel maxima pars eorum adhibeantur qui signauerint testamentum: ita vt agnitis signis, rupto lino, aperiatur & recitetur: atque ita describendi exempli fiat potestas: ac deinde signo publico obsignatum in Archium redigatur: vt si quando exemplum eius intercidevit, sit vnde peti possit.*

Cùm ergo ab initio aperiendæ erant Tabulæ, Prætoris id officium erat, vt cogeret Signatores conuenire, & sigilla sua recognoscere, vel negare se signasse, L. cùm ab initio cum L. seq. D. testam. quemad. aper. Sed si maior pars signatorum fuisset inuenta, poterat ipsis interuenientibus resignari Testamentum, & recitari, L. sed si maior, D. eo. At si quis ex Signatoribus abesset, mitti debebant Tabulæ testamenti, vbi ipse erat, vti agnosceret, L. sed si quis, D. eo. Quod si fortè omnes Signatores abessent, & causa aliqua aperire Tabulas vrgeret, curabat Magistratus, vt interuenientibus optimæ opinionis viris aperirentur, & post descriptum & recognitum factum, ab hisdem quibus interuenientibus apertæ erant, obsignarentur, tunc deinde eo mitterentur, vbi ipsi Signatores erant, ad inspicienda sigilla sua d. L. sed si quis, §. vlt. Addit Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. VI. *Testamenta in municipijs, coloniis, oppidis, præfectura, vico, castello, conciliabulo, facta in foro vel basilica, præsentibus testibus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitari debent, exemploque sublato ab hisdem rursus magistratibus obsignari, quorum præsentia cõstat aperta.* Huius Aperturæ causa, Testamẽta Resignari necesse erat: Hinc illud Horatij

Universidad de Deusto
Biblioteca

Epist. VII. lib. I. de Autumni intemperie, propter quam laborem forensem sæpe morbos gignere dicit, quos mors, ac deinde apertura Tabularum sequebatur,

Officiosáque sedulitas, & opella forensis,
Adducit febres, & TESTAMENTA RESIGNAT.

Apertis verò Tabulis, Testamẽta recitabãtur, L. vxorẽ, D. de manum. test. L. eius qui in prouincia, D. si cer. pet. L. sed si maior, D. test. quẽad. aper. L. III. §. quod ad causã, D. de Sc. Silan. Et apud Quintil. lib. IX. cap. II. Sic Suetonius in Iulio cap. LXXXIII. Postulãte, L. Pisone socero, Testamentũ Iulij Cæsaris apertũ, recitatúmque narrat. Paulus lib. III. Sentent. Tit. V. *In Testamento, quod nec* PVBLICE RECITATVM *est, nec vt oportuit, oblatum, heres scriptus in possessionem mitti frustra desiderat.* Plinius lib. VII. cap. LII. *Post mortẽ testatoris* APERTO TESTAMENTO RECITATVS HERES. Egesippus lib. I. cap. vlt. *Et apertis etiã Tabulis* TESTAMENTVM RECITATVR. Cæterùm si testator occisus esse diceretur, Prætoris Edicto vetabatur Testamentũ eius aperiri, priusquã de ea familia quæstio ex Senatusconsulto habita, supplicíumque de noxiis sumptũ esset, L. III. §. quod ad causam, & L. lege Cornelia, §. vlt. D. de SC. Silan. Quin & partem illam Testamenti, in qua Pupillaris substitutio scripta erat, obsignatam permanere debuisse, quoad pupillus pubertatis annos egressus esset, priorémque dumtaxat partem Testamenti, quæ heredis institutionem continebat, referari debuisse, Gaius lib. II. Instit. Tit. IIII. monet. Apertæ verò Tabulæ, aut apud eum qui maiore ex parte heres erat, manebant, aut in æde sacra deponebantur, L. ceteræ, §. vlt. D. famil. ercisc. Sed & vendita hereditate heres exemplum Testamenti emptori dabat: Tabulas verò authenticas ipse retinebat, aut in æde deponebat, vt ibidem scribitur. Solitos certè heredes habere exemplum Testamenti, Paulus scribit in L. II. D. de eden.

Sed vt ea de quibus dicturi sumus, facilius legentium animos subeant, néve rudis indigestáque moles obscuritatem confusionémve aliquam pariat: Faciam prius quod solent qui terrarum situs pingunt, in breui quasi tabella totam Testamentorum imaginẽ amplectar, eorúmque formam describam, & operis quod molior, faciem pusillam proponam. Aut etiam morem sequutus calculatorũ qui ingentes summas ære breuiori exprimunt, totam Testamentorum materiam in pauca conferam: deinde in singulas Testamentorum partes lectorem velut in rem præsentem perducam.

Planè quæ Testamẽtis caueri, supremisque Tabulis comprehendi consueuerant, hæc ferè erant. Qui liberos in potestate habebat, aut postumos sibi nascituros sperabat, eos vel heredes instituere, vel exheredare necesse habebat, ne eorum prætermissione rumperetur testamentum: Et quidem si impuberes liberi essent, eis quandoque tutores dabat: eis etiam, si commodum videretur, Testamentum secundis Tabulis faciebat. Quod si sine liberis, vel postumorum spe decederet, extraneos quos lubebat heredes scribebat. Et si heredes esse aut nollent, aut non possent, in eorum locum alios substituebat. Deinde vxoribus, propinquis, necessariis, amicis, aut quibus honorem haberi vellet, legata & fideicommissa relinquebat. Heredibus etiam scriptis prælegabat, ea quæ præcipua habere eos vellet. Seruis quoque libertates interdum dabat. Item codicillos vel antea factos, vel quos postea facere in animo haberet, confirmabat. Præterea de monumẽto faciendo, & funeris modo atque impensa interdum cauebat. Sed & Libertos quandoque adsignabat: legata adimebat, transferebat: bona inter liberos diuidebat: Bonorum quantitatem, æs suum, alienúmve profitebatur. Mandata denique de his quæ post mortem suam fieri vellet, dabat: aliaque id genus quæ in mentem veniebant, adscribebat.

Difficile verò est certum eorũ quæ in Testamẽtis scribebãtur, ordinẽ statuere, atque definire: propterea quod nullus erat perpetuus, certus & constans scripturæ ordo. Licet enim (vt Sabinus scriptum reliquerat) qui testaretur ab heredis Institutione plerumque deberet initium facere Testamenti: tamen, vt Vlpianus ad eum notat, licebat etiam ab Exheredatione incipere. Nam diuus Traianus rescripserat posse nominatim etiam ante heredis institutionem filium exheredari, L. I. D. de heredib. instit. Idémque Vlpian. in L. III. §. filius & §. ante heredis & §. in eo D. de liber. & post. filium & ante heredis

heredis institutionem, & inter medias heredum institutiones, vtiliter exheredatum docet. Vt plurimum tamen ab heredis Institutione testamentum inchoabatur. Certè ante heredis institutionẽ inutiliter tam Legata quàm Libertates dabãtur, §. ante heredis Instit. de legat. Paul. lib. III. Sentent. Tit. VI. *Ante heredis institutionem legari nihil potest. Inter medias heredum institutiones, siue alter siue vterque adeat, potest.* Vlpian. Tit. I. *Ante heredis institutionem Testamento Libertas dari non potest, excepto Testamento militis. Inter medias heredum institutiones Libertas data, vtrisque adeuntibus, non valet: solo autem priore adeunte, iure antiquo, valet.* Atque adeo per heredis institutionem vires Testamentum capiebat, L. quod per manus, D. de iu. codicillor. Denique Tabulæ Testamenti non intelligebantur, quibus heres scriptus non esset, & magis codicilli quàm Testamentum existimabantur, L. vlt. D. de iur. codicill. Igitur primo aut secundo versu Testamentorum, & primis ceris heredes institui consueuerãt: vt ex Suet. in Nero. cap. XVII. colligitur, & apertius ex his Horat. Sat. lib. II. Sermo. versibus.

Qui testamentum tradet tibicúnque legendum:
Abnuere, & Tabulas à te remouere memento:
Sic tamen, vt limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu, solus, multísne coheres
Veloci percurre oculo.

Vbi vetus Commentator. *Prima cera*, ait, *prima Tabula: Nam in primæ Tabulæ secundo versu heredis nomen continetur.* Apuleius Apolog. II. *Lege potius Testamentum, si quid quasi insana scripsit, hoc reperies, & quidem mox à principio,* SICINNIVS PVDENS FILIVS MEVS HERES ESTO. In ima etiam cera Secundos heredes, Tutorésque nominatos ostendit Iulij Cæsaris Testamentum, quod à Sueto. in eius vita cap. LXXXIII. refertur. Gaius planè lib. II. Institutio. Tit. IIII. Pupillarem substitutionem in extrema pagina Testamenti fieri debuisse monet, vt secreta esset, atque ad substituti notitiam peruenire non posset. Testamentorum vtique initium à nomine Testatoris plerumque duci solitum, Sueton. in Nero. cap. XVII. indicat, cùm ait primis ceris Testatorum nomen inscriptum. Idémque cùm ex vetustis Testamentorum fragmentis, quæ infra suo loco subiiciam, patet, tùm ex L. Lucius Titius, §. vlt. D. de legat. II. in qua Scæuola Lucium Titium testamentum suum inchoasse his verbis demonstrat. LVCIVS TITIVS HOC MEVM TESTAMENTVM SCRIPSI SINE VLLO IVRISPERITO, RATIONEM ANIMI MEI POTIVS SEQVVTVS, QVAM NIMIAM ET MISERAM DILIGENTIAM: ET SI MINVS ALIQVID LEGITIME MINVSVE PERITE FECERO, PRO IVRE LEGITIMO HABERI DEBET HOMINIS SANI VOLVNTAS.

Interdum tamen Præfationes quædam adhibebantur, quibus ratio ac causa instituendi heredis comprehendebatur. Eiusmodi præfationum exempla duo habemus. Vnum in L. vlt. D. de hered. instit. in hæc verba, QVIA HEREDES QVOS VOLVI, MIHI CONTINGERE HABERE NON POTVI, NONIVS RVFVS HERES ESTO. Alterũ apud Suetonium qui Testamenti ab Augusto facti initiũ hoc fuisse scribit in Tiberio cap. XXIII. QVONIAM SINISTRA FORTVNA CAIVM ET LVCIVM FILIOS MIHI ERIPVIT, TIBERIVS CÆSAR MIHI EX PARTE DIMIDIA ET SEXTANTE HERES ESTO. A quo non abhorret, quod epistola quadam cautum Scæuola refert in L. alumnæ, §. vlt. D. de adim. leg. QVONIAM COGNOVI PRISCILIANVM FILIVM MEVM IN EXTREMIS ESSE, IVSTISSIMVM ET PIISSIMVM DVXI PORTIONEM EIVS HEREDITATIS QVAM EI TESTAMENTO DEDERAM LEGARE MARIANO FRATRI MEO, ET IANVARIO MARITO MEO ÆQVIS PORTIONIBVS, ET SI QVID AMPLIVS EI LEGAVERAM, VT SI QVID EI HVMANITVS CONTIGERIT, DO, LEGO, DARIQVE EI VOLO. His ita generaliter propositis, nunc de singulis testamentorum capitibus, partibúsve dispiciamus.

Instituebantur heredes his verbis, TITIVS HERES ESTO, TITIVS HERES

Universidad de Deusto
Biblioteca

SIT, Vlpian. Tit. XXI. Sic in L. si ita scriptum fuerit, §. 1. D. de hered. instit. EX PARTE QVARTA MIHI HERES SIT. Item, TITIVM HEREDEM ESSE IVBEO, vt idem Vlpian. eo. Tit. XXI. TITIVM HEREDEM ESSE VOLO, L. illud, §. 1. D. de iu. codicill. His quoque verbis, TITIVS HEREDITATIS MEÆ DOMINVS ESTO, rectè institutio fiebat, L. his verbis, D. de hered. instit. Valer. Max. lib. v. cap. IX. de Fuluij clementia in filiũ suspectum parricidij, *non solùm eum non notauit, sed etiam decedens,* DOMINVM ESSE VOLVIT, *quem sibi genuerat heredem instituens.* Qua loquendi figura Græci quoque vtebantur, vt ex Aristotelis Testamento apud Diogen. Laert. lib. v. liquet. Vulgaris verò formula erat, HERES ESTO, Seneca Controuers. vlt. lib. II. mulierem ita ab peregrino mercatore institutam fingit, SOLA MIHI HERES ESTO, QVAM CVM SEMEL APPELLASSEM, CVM ITERVM, CVM TERTIO APPELLASSEM, NON CORRVPI. Et paullo pòst. OMNIVM BONORVM MEORVM, OMNIS PECVNIÆ MEÆ SOLA HERES ESTO, *quia corrumpi non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit.* Et mox, SOLA HERES ESTO, *quamuis aliena, quamuis ignota, tantùm quia pudica, quia incorrupta est.* Ac deinceps. *Et ego si hunc morem scribendi recipitis, in conspectu vestro ita scribam.* VXOR MEA HERES ESTO, *quod peregrinante me adamata est, quod heres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta est, quod tam infamem hereditatem adijt.* Quintilian. lib. IX. ca. II. *Nam contrà recitabatur Testamentum,* P. NONIVS GALLIO, CVI EGO OMNIA MERITISSIMO VOLO ET DEBEO, PRO EIVS ANIMI IN ME VOLVNTATE, *& adiectis deinde alijs,* HERES ESTO. Annæus Flor. lib. II. *Attalus rex Pergamenorum regis Eumenis filius, socij quondam commilitonisque nostri, Testamentum reliquit,* POPVLVS ROMANVS BONORVM MEORVM HERES ESTO. Quo modo, Populo Ro. accessisse Asiam, Bithyniã, & Lybiã Eutropius scribit: De Asia quidẽ lib. IIII. his verbis. *Eo tẽpore Attalus rex Asiæ frater Eumenis, mortuus est, heredẽmque populum Romanũ reliquit. Ita imperio Romano per Testamentũ Asia accessit.* De Bithynia, idẽ lib. VI. *Lucio Licinio Lucullo & M. Aurelio Cotta Coss. mortuus est Nicomedes rex Bithyniæ, & per Testamentum populum Ro. fecit heredem.* Et eod. lib. *Quo tempore Lybia quoque Romano imperio per Testamentũ Apionis, qui rex eius fuerat, accessit.* Cic. II. Orat. de lege Agrar. *Dicitur a multis, & sæpe dictũ est post eosdẽ Coss. Regis Alexãdrini Testamẽto, Regnũ illud populi Ro. esse factum.* Sex. Ruff. in Epitome Ro. historiæ. *Asia societate Attali Regis nota Ro. est: eámque Attali Testamento relictã hereditario voce possidemus.* Et post aliquot clausulas, *Bithyniã defuncti Nicomedu Testamento adsecuti, Gallogræciam inuasimus.* Atque hæc sunt Regna Populo Ro. Testamentis regum delata. Nunc ad propositam formulam reuertamur. Martian. Capel. lib. v. de nupt. philolog. *Et qui habuerit propinquos duos, vnum Læsium nomine, aliúmque Milæsium, heredémque instituens, sic loquutus est,* HERES ESTO MILÆSI. Diomed. Grammat. lib. I. *Et pro tertia persona admittitur apud veteres, cùm dicitur,* ILLE HERES ESTO. Et ita Pudentillam filium suum Testamento heredem instituisse his verbis, SICINNIVS PVDENS FILIVS MIHI HERES ESTO, Apuleius Apolog. II. scribit. Quod si plures coniunctim heredes scriberentur, ita scribebantur, HEREDES SVNTO, L. Attius, L. interdum, L. si ita scriptum, §. vlt. L. cùm in Testamento, §. I. & §. vlt. L. si quis heredes, L. si ita quis heredes, & L. Lucius Titius Seio, & L. Lucius Titius qui D. fratrẽ, de hered. instit. L. illud, §. I. D. si pars hered. pet. Enimuero si sic testator scripsisset, LVCIVS HERES, licet non adiecisset, ESTO, credebatur plus nuncupatum, minus scriptum, L. I. D. de hered. instit. L. errore C. de testament. Et si ita, LVCIVS ESTO, tantumdẽ erat. Sed & cùm quidã portiones inter heredes distribuisset ita, ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, nec adiecisset, HERES ESTO, à diuo Pio rescriptum fuit, valere institutionem, vt & illam, ILLA VXOR MEA ESTO, licet deesset, HERES. Et cùm alius scripsisset ILLVM HEREDEM ESSE, valebat institutio, subaudito, Iubeo. L. I. D. de heredib. instit. Illa autem institutio, HEREDEM INSTITVO, HEREDEM FACIO, plerisque improbabatur, quemadmodum Vlpian. Tit. XXI. scribit. At Constantinus indignum iudicans ob inanem obseruationem irritas fieri Tabulas & iudicia mortuorum, sanxit Institutioni heredis non esse necessariam

necessariam verborum obseruantiam, vtrum imperatiuis & directis verbis fieret, aut inflexis: Nec enim interesse voluit, an diceretur, HEREDEM FACIO vel INSTITVO, vel VOLO, vel MANDO, vel CVPIO, vel ESTO, vel ERIT: sed quibuslibet confectam sententiis, vel quolibet loquendi genere formatam Institutionẽ valere cõstituit, L. quoniã C. de testamẽt. Quam eius Constitutionẽ absque laude non trãsmisit Euseb. lib. IIII. vitæ ipsius his verbis. Παλαιοὶ μὲν νόμοι ἐξ ἐπ' αὐτῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἀκριβολογεῖσθαι ῥημάτων λέξεσι τὰς συντεταγμένας διαθήκας, τρόπους δέ τινας καὶ ποίας δεῖ φωνὰς ἐπιλέγεσθαι, ἀπείρουν. Καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἐκκεχυμένων ἐπὶ περιγραφῇ τῆς τῶν κατοιχομένων προαιρέσεως. Ἃ δὴ σωφρὼν βασιλεὺς καὶ τοῦτον μετεποιήσατο τὸν νόμον, φίλοις ῥήμασί τε καὶ ταῖς τυχούσαις φωναῖς τὸν τελευτῶντα δεῖν τὰ κατὰ γνώμην διατίθεσθαι, φήσας, κἀντῷ τυχόντι γράμματι τὴν αὑτοῦ δόξαν ἐκτίθεσθαι. Ac plànè ille Imperator nõ minus Iudiciariis, quàm Testamẽtariis formulis infestus, illas quoque foro & orbe Romano excedere iussit, quemadmodum supra lib. v. docuimus. Secundum hanc Cõstantini Constitutionem Saluian. Massilien. lib. III. ad Eccles. Catholic. *Videas,* inquit, *incognitarum adgnationum pudenda nomina, & recentium ac præpotentium adfinitatum ridicula commenta, cùm dicat quis de aliquo adoptiuo ac subitaneo propinquo,* ILLVM HEREDEM FACIO PARENTEM MEVM, *aut quæcumque sanctæ professionis vidua, vel puella,* ILLVM HEREDEM SCRIBO PROXIMVM MEVM.

Heres planè institui, nisi vt certò demonstraretur, nemo poterat, L. quotiens, §. heres, D. de hered. inst. Quòd si in patre vel patria, vel alia simili adsumptione falsum scriptum esset, dum de eo, de quo sensisset, & qui demonstratus esset, constaret, Institutio valebat, L. his verbis, §. vlt. D. eo. L. error. C. de testament. Sed & qui frater non erat, si fraterna caritate diligeretur, rectè cum nomine suo, sub appellatione fratris, heres instituebatur, L. nemo dubitat, D. de hered. instit. Si quis autem heredis nomen non dixisset, verùm indubitabili signo eum demonstrasset, quod pænè nihil à nomine distabat, non tamen eo quod contumeliæ causa soleret addi, valebat Institutio, d. L. quotiens, §. si quis nomen. Marcianus tamen scribit illam Institutionem valere, FILIVS MEVS IMPIISSIMVS, MALE DE ME MERITVS heres esto, L. his verbis, §. I. D. eo. Vlpian. in L. I. §. si quis filium, D. de Carbon. edic. *Si quis filium suum heredem instituerit ex minima parte, sic,* IS QVI EX ILLA NATVS EST, HERES ESTO. Institutionibus autem heredum quandoque Elogia adiecta ex Seneca Controuers. vlt. lib. II. & Quintiliano lib. IX. cap. II. liquet.

Rectè quidem heres ita nuncupabatur., HIC MIHI HERES ESTO, cùm esset coram qui ostendebatur, L. Nemo dubitat, D. de heredib. instit. Heredes etiam rectè his verbis instituebantur, TITIVS ET SEIVS VTERVE EORVM VIVET, MIHI HERES ESTO, L. Titius, D. de hered. instit. VTER EX FRATRIBVS MEIS TITIO ET MÆVIO, SEIAM VXOREM DVXERIT, HERES ESTO, L. quotiens, §. si quis ita, D. de hered. instit. L. vter, D. de condic. instit. CORNELIVS ET MÆVIVS, VTER EORVM VOLET, HERES ESTO, L. Cornelius, D. de heredib. instit. Erat & illa vtilis Institutio, CVIVS NOMEN CODICILLIS ADSCRIPSERO, ILLE MIHI HERES ESTO, L. institutio talis, §. vlt. D. de condic. instit. vel, QVEM MIHI HEREM CODICILLIS FECERO, HERES ESTO, L. asse toto, D. de hered. instit. Licet enim codicillis hereditas dari non posset, tamen hæc ex Testamento data videbatur. At incerta persona heres institui non poterat, veluti hoc modo, QVISQVIS PRIMVS AD FVNVS MEVM VENERIT, HERES ESTO, Cuius rei nobis auctor est Vlpianus Tit. XXII.

Interdum & hi qui nondum in rebus humanis erant, ac necdum nati, heredes instituebantur, veluti Postumi, & Postumæ. Vlpian. in L. III. D. de Carbon. edic. *Si pater fa. ita instituerit,* POSTVMVS HERES ESTO, *vel,* POSTVMA HERES ESTO. Paul. in L. Titius, §. I. D. de liber. & post. proponit Titium cùm suprema sua ordinaret in ciuitate, & haberet neptem ex filia prægnantem, rure agentem, SCRIPSISSE ID QVOD IN VTERO HABERET, EX PARTE HEREDEM. Idem in L. postumum, D. eo. tit. *Postumum ex qualibet vidua natum sibi filium heredem instituere potest.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vlpianus etiam in L. placet, D. eo. omnem masculum,' siue iam maritus esset, siue nondum vxorem duxisset, potuisse Postumum heredem scribere ait. Nam cùm maritus Postumum heredem scribebat, non vtique is solus postumus scriptus videbatur, qui ex ea, quam habebat vxorem, ei natus: vel qui tunc in vtero erat: verùm is quoque, qui ex quacumque vxore nasceretur. Ideóque qui Postumum heredem instituerat, si post Testamentum factum mutasset matrimonium, is institutus videbatur, qui ex posteriore matrimonio natus erat, L. ideóque, D. eo. Paul. lib. III. Sentent. Tit. IIII. *Talis est Postumorum institutio.* SI QVI POST MORTEM MEAM POSTVMI NATI FVERINT, HEREDES MIHI ESTOTE. Idem in L. illud, §. 1. D. si pars hered. pet. *Quod si fortè ita institutio facta est*, QVOTCVMQVE MIHI NATI ERVNT, ET LVCIVS TITIVS, PRO VIRILIBVS PORTIONIBVS HEREDES MIHI SVNTO.

Sanè hunc in nobis innatum esse affectum, vt liberis consultum velimus, etiam si postumi futuri sint, Cic. lib. III. de Finib. scribit. Duobus autem modis filij postumi instituebantur. Nam vel eum FILIVM generaliter & indistinctè, QVI SIBI QVANDOQVE NASCERETVR, vel EVM QVI EX CERTA MVLIERE VXORE VEL VIDVA NASCERETVR, heredem scribebant. Prioris generis hæc sunt exempla. Iulian. in L. si is qui ducenta, §. vlt. D. de reb. dub. *Item si pater sa. in Testamento ita scripserit*, SI QVIS MIHI FILIVS, AVT FILIA GENITVR HERES MIHI ESTO. Idem in L. si ita scriptū, D. de liber. & post. *Si ita scriptum sit*, SI FILIVS MIHI NATVS FVERIT, EX BESSE HERES ESTO. EX RELIQVA PARTE VXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA NATA MIHI FVERIT, EX TRIENTE HERES ESTO. Africa. in L. si ita scriptum fuerit, §. 1. D. de hered. instit. *Quidam Testamento ita heredes instituit*, TITIA FILIA MEA HERES ESTO. SI QVID MIHI LIBERORVM ME VIVO MORTVOVE NASCETVR, TVNC QVI VIRILIS SEXVS, VNVS, PLVRESVE, NASCENTVR, EX PARTE DIMIDIA ET QVARTA: QVI FEMININI SEXVS, VNA, PLVRESVE, NATÆ ERVNT, EX PARTE QVARTA MIHI HERES SIT. Paul. in L. Clemens, D. eo. *Clemens patronus Testamento caverat*, VT SI SIBI FILIVS NATVS FVISSET, HERES ESSET: SI DVO FILII, EX ÆQVIS PARTIBVS HEREDES ESSENT: SI DVÆ FILIÆ, SIMILITER. SI FILIVS ET FILIA, FILIO DVAS PARTES, FILIÆ TERTIAM *dederat*. Alterius formulæ exemplū præbet Triphonin. in L. filius à patre, §. si quis ex certa, D. de liber. & post. *Si quis*, inquiens, EX CERTA VXORE NATVM SCRIBIT HEREDEM, Et §. si quis eo tempore, ibid. *Si quis eo tempore, quo nondum eius vxor esse potest, Testator* NATVM EX EA SCRIPSIT HEREDEM. Et mox. *veluti, si scribas hodie heredem*, QVI TIBI EX TITIA NATVS ERIT. Priore casu ex quacumque vxore postea susceptus, institutus censebatur, & omnis res erat in vado, aliter atque si ex certa vxore natum heredem scripsisset: Is enim in periculum rumpendi Testamentum deducebat, ex alia vxore susceptis liberis, d. L. filius à patre, §. si quis ex certa, D. eo. Commodissimè autem, auctore Pomponio in L. commodissimè, D. eo. is qui nondum natus erat, ita heres instituebatur, SIVE VIVO ME, SIVE MORTVO NATVS FVERIT, HERES ESTO.

Nec Filios modò sed & Nepotes postumos heredes scribebant. Iulian. in L. Cùm in Testamento, D. de heredib. instit. *Cùm in Testamento ita scribitur*, SI FILIVS MEVS ME VIVO MORIETVR, NEPOS EX EO POST MORTEM MEAM NATVS HERES ESTO. Gallus quidem Aquilius sic posse institui postumos Nepotes, qui post auorum mortem nascerentur, induxit: SI FILIVS MEVS VIVO ME MORIETVR, TVNC SI QVIS MIHI EX EO NEPOS, SIVE QVÆ NEPTIS POST MORTEM MEAM IN DECEM MENSIBVS PROXIMIS QVIBVS FILIVS MEVS MORERETVR, NATVS, NATAVE, ERIT, HEREDES SVNTO, L. Gallus, D. de liber. & post. Idémque & de pronepote caueri poterat, vt diceret testator, SI ME VIVO NEPOS DECEDAT, TVNC QVI EX EO PRONEPOS, *&c cetera*. Sed & si viuo filio, iam mortuo pronepote, cuius vxor prægnas

gnas esset, Testamentū faceret, poterat dicere, SI ME VIVO FILIVS DECEDAT, TVNC QVI PRONEPOS. &c. Sed & si filius & nepos viuerēt, concipere Testamentū VTRISQVE MORTVIS, VIVO SE, TVNC QVI PRO NEPOS NASCERETVR, poterat: ita sanè si prius nepos, deinde filius decederet, ne successione Testamentū rūperetur, §. idem credendū eod. L. Sed & si instituisset quis NEPOTEM QVI SIBI POST MORTEM SVVS NASCERETVR, rectè eum instituisse Scævola censebat, quibuscumque casibus nepos post mortē natus suus esset, rumperétque præteritus. Atque etiam si generaliter ita, QVIDQVID SIBI LIBERORVM NATVM ERIT POST MORTEM, aut, QVICVMQVE NATVS FVERIT, SI SVVS NASCERETVR, quis instituisset, rectè factam institutionē credebat, §. quod si qui filium eod. L. Pertinebat autē illa Galli Aquilij formula ad eos demum postumos qui post mortē testatoris nascebantur. At lex Iulia Velleia, vt quod omissum erat à Gallo suppleret, eo quoque casu prouidendum duxit, quo post Testamentum factum, sui heredes in vita testatoris nascerentur. Voluit ergo instituī posse eiusmodi postumos qui post Testamentum viuo testatore sui nascerentur, ne Testamētum adgnascendo rumperent, L. Gallus, §. nunc de lege, D. de liber. & post. L. postumi in princ. & §. 1. D. de iniuf. rup. Prospexit & eadem lex in eum casum, quo hi qui tempore scribendi Testamenti iam nati erant, post Testamentum factum viuo testatore in suorum locum succederent: horum enim successione, si vel instituti vel nominatim exheredati essent, Testamēta rūpi prohibuit. Ergo vel instituendos, vel exheredandos monuit, ne si postea viuo testatore in suorum locum succederent, præteriti, rumperent Testamenta, Vt eccè, si filium & ex eo, nepotem neptémve quis in potestate haberet, quia filius gradu præcedebat, is solus iura sui heredis habebat, quamuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate essent. Sed si filius viuo patre moreretur, aut qualibet ratione exiret de potestate, incipiebat nepos neptisve in eius locum succedere, & eo modo iura suorum heredum, quasi adgnascerētur, nanciscebantur. Ne ergo, eo modo aui Testamentum rumperent, sicut ipsum filium vel heredem instituere, vel nominatim exheredare debebat, ne non iure faceret Testamentū: Ita & nepotem, neptémve ex eo, necesse illi erat, vel heredē instituere, vel exheredare: ne forte viuo eo filio, mortuo præ nepos neptisve succedētes in locū eius, quasi adgnatione, rumperēt Testamentū: quod lege Iulia Velleia prohibitū fuit, L. postumorū, D. de iniuf. rup. L. II. in princ. D. de vulg. & pupill. L. sed cōdicioni, §. 1. D. de hered. instit.

Porrò interdum heredes EX ASSE instituebantur, interdum EX PARTIBVS. Ex asse, hoc modo, LVCIVS TITIVS EX ASSE MIHI HERES ESTO, L. Lucius Titius qui, D. de hered. instit. L. Lucius Titius, §. vlt. D. de test. milit. Martial Epigr. x. lib. III.

Idem te moriens HEREDEM EX ASSE *reliquit.*

Et Epigr. LXV. lib. VII.

HEREDEM *Fabius Labienum* EX ASSE RELIQVIT.

Sed & si vnus dūtaxat heres nullo dato, vel adiecto coherede institutus esset, ex Asse facta institutio cēsebatur, licet expressū id nō esset. Ex partib' verò, vel ÆQVIS vel INEQVALIBVS, heredes scribebātur. Ex Æquis partibus heredes (quales scripti memorantur in L. qui fundū, §. qui filiū, & L. maritū, D. ad L. falcid. L. Clemēs, D. de hered. instit. L. Titia cū, D. de leg. II. L. cū quis, §. seiā, D. de leg. III. & apud Suet. in Tiber. cap. vlt.) scribebātur verbis huiusmodi, CORNELIVS ET SALVSTIVS, ET VARO ÆQVIS PARTIBVS HEREDES SVNTO, L. Lucius Titius Seio, D. de hered. instit. STICHVS ET PAMPHILVS SERVI MEI LIBERI ET HEREDES MIHI ÆQVIS PARTIBVS SVNTO, L. Lucius Titius qui fratrē, D. eo. GAIVS ET MÆVIVS ÆQVIS EX PARTIBVS HEREDES SVNTO, L. si ita quis heredes, D. eo. PRIMVS ET FRATRIS MEI FILII ÆQVE HEREDES SVNTO, L. interdū, D. eo. Quinetiā si inæqualibus partibus datis, ita ante Testamētū peractū, adiectū fuisset, QVOS EX DISPARIBVS PARTIBVS HEREDES INSTITVI, ÆQVE HEREDES SVNTO, heredes scripti exæquabātur, L. si inæqualibus, D. eo. Interdū & ita plures instituebantur, PRO VIRILIBVS PORTIONIBVS HEREDES SVNTO, L. illud, §. 1. D. si pars hered. pet. Plures etiam heredes nullis partibus nominatis instituti, ex æquis partibus heredes erant, §. si plures instit. de heredib. instit.

Ex inæqualibus autem seu disparibus & diuersis partibus plures heredes instituebantur, puta EX BESSE, EX TRIENTE, EX QVADRANTE, EX DODRANTE, EX SEMISSE, L. liber homo, §. Titius, D. de hered. instit. L. si ita scriptum, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

L. filiusfa. miles, §. vlt. D. de liber. & post. L. vter, L. qui ex fratribus, D. de condic. instit. vel, EX VNCIIS SEX, & OCTO, L. ex vnciis, D. de hered. instit. vel EX PARTE VNA, EX PARTIBVS DVABVS, EX PARTE DIMIDIA, TERTIA, QVARTA, d. L. liber homo, §. si ita, L. si quis heredem, D. eo. Cicero Epist. XXX. lib. XIII. Familiar. *Testamento, quod Romæ Paullo & Marcello Coss. fecerat, heres* EX PARTE DIMIDIA ACTERTIA EST CAPITO IN SEXTANTE SVNT *ij, quorum pars sine illa cuiusquam querela publica potest esse.* Idem pro Cæcina, de Cesenniæ Testamento, *Facit heredem*, EX DEVNCE ET SEMVNCIA, *Cæcinam*, EX DVABVS SEXTVLIS, M. *Fulcinium libertum superioris viri Æbutio* SEXTVLAM *aspergit.* Iuuenal. Sat. I.

VNCIOLAM *Proculeius habet sed Gillo*, DEVNCEM.

Africanus in L. si ita scriptum, §. vlt. D. eo. *In testamẽto ita scriptum est*, LVCIVS TITIVS EX DVABVS VNCIIS, GAIVS ATTEIVS EX PARTE VNA, MÆVIVS EX PARTE VNA, SEIVS EX PARTIBVS DVABVS, MIHI HEREDES SVNTO. Iauolen. in L. si quis heredes, D. eo. *Si quis heredes ita instituit*, TITIVS EX PARTE PRIMA, SEIVS EX PARTE SECVNDA, MÆVIVS EX PARTE TERTIA, SVLPICIVS EX PARTE QVARTA HEREDES SVNTO. Vlpian. in L. Iulianus, D. eo. *Si quis ita heredẽ scripserit*, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. Gaius in L. si quis ita scripserit, D. eo. *Si quis ita scripserit*, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. Idem TITIVS EX ALTERA PARTE DIMIDIA, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, HERES ESTO. Scævola in L. Aithales, D. de L. Cor. de falsi. filiam Testatoris EX PARTE DVODECIMA heredem scriptam, & alios EX VNDECIM PORTIONIBVS heredes institutos refert. Fit & SEMVNCIÆ hereditatis, & SICILICI mentio in L. liberto, §. filium, D. de annu. leg.

Interdum, post partes quibusdam adscriptas, adiiciebant, se EX PARTE RELIQVA alios instituere. Iulian. in L. si ita scriptum, D. de liber. & post. *Si ita scriptum sit*, SI FILIVS MIHI NATVS FVERIT, EX BESSE HERES ESTO. EX RELIQVA PARTE VXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA MIHI NATA FVERIT, EX TRIENTE HERES ESTO. EX RELIQVA PARTE VXOR HERES ESTO. Celsus in L. liber homo, §. si ita, D. de hered. instit. *Si ita scriptum fuerit*, TITIVS EX PARTE TERTIA, MÆVIVS EX PARTE TERTIA HEREDES SVNTO. TITIVS, SI INTRA TERTIAS KALENDAS NAVIS EX ASIA VENERIT, EX RELIQVA PARTE HERES ESTO. Vlpian. in L. item quod, §. sed si asse, D. eo. *Aliter atque si ita scripsisset expleto asse*, EX RELIQVA PARTE HERES ESTO. Hermogenian. in L. ex vnciis, D. eo. *Ex* VNCIIS SEX *primo herede instituto, secundo*, EX OCTO, *si tertius*, EX RESIDVA PARTE, *vel nulla portionis facta mentione heres instituatur.* Papinian. in L. qui nõ militabat, §. vlt. D. eo. *Seius Mæuium* EX PARTE QVAM PER LEGES CAPERE POSSIT, *heredem instituit*, EX RELIQVA *Titium.* Scævola in L. Sextiam, D. de legat. III. *Sextiam filiam ex quadrante*, EX RELIQVIS *Seium & Marcium sororis filios scripsit heredes.* Quæ formula Iusti Lipsij de quodam Suetoniano mendo iudicium valde confirmat. Is enim ingeniosè & acutè, vt omnia, animaduertit in his verbis quæ in Iulio cap. LXXXIII. ita passim leguntur, *Tres instituit heredes sororum nepotes*, C. *Octauiũ* EX DODRANTE, L. *Pinarium & Q. Pædiũ* EX QVADRANTE: *reliquos in ima cera*, & cet. vitium subesse, legendúmque, EX QVADRANTE RELIQVO. Quod & ipsemet Suetonius comprobat, qui hoc eodẽ genere loquẽdi vtitur in Octauio cap. CI. *Heredes*, inquiẽs, *instituit primos* &c. *Secũdos, Drusum Tiberij filiũ ex triente, &* EX PARTIBVS RELIQVIS, *Germanicũ liberósq; eius tres sexus virilis.*

Nonnũquam ex partibus quę postea adscriberẽtur, vel quę aliũde relligerẽtur, heredes instituebãtur, hoc modo, EX PARTIBVS QVAS ADSCRIPSERO, EX HIS PARTIBVS EX QVIBVS TESTAMENTO MATRIS SCRIPTI FVISSENT, HEREDES SVNTO, L. II. in princ. §. vlt. D. de hered. instit. Vlpian. in L. si quis ita scripserit, D. eo. *Si quis ita scripserit heredem*, EX QVA PARTE CODICILLIS TITIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO. Sic & in L. hoc articulo, D. eo. *Si ita scriptũ sit*, TITIVS ET SEIVS QVANTA QVISQVE EORVM EX PARTE HEREDEM ME HABVERIT SCRIPTVM, HERES MIHI ESTO. Paul. in L. Clemens, §. vlt. D. eo. *Si ita scripserit testator*, QVANTA EX PARTE ME A TITIO HEREDEM INSTITVTVM RECITASSEM, EX EA PARTE SEMPRONIVS MIHI HERES ESTO. Et in L. Illæ autem, D. eo. *Si ita heredẽ quis instituat*, QVA EX PARTE ME TITIVS HEREDEM INSTITVIT, EX EA PARTE MÆVIVS HERES ESTO. Et in L. vlt. D. de bon. poss. sec. tab. *Si quis ita heredẽ instituat*, TITIVS QVANTA

QVANTA EX PARTE PRIORE TESTAMENTO EVM SCRIPTVM HABEO, HERES ESTO, *vel*, QVANTA EX PARTE CODICILLIS SCRIPTVM EVM HABEO, HERES ESTO. Et mox. *Quòd si ita scripsero*, TITIVS SI EVM PRIORE TESTAMENTO EX SEMISSE SCRIPTVM HEREDEM HABEO, *vel* SI EVM CODICILLIS EX SEMISSE HEREHEREDEM SCRIPSERO, EX SEMISSE HERES ESTO. Iulian. in L. I. D. de his quæ pro non script. habent. QVA EX PARTE ME TITIVS HEREDEM SCRIPTVM IN TABVLIS SVIS RECITAVERIT, EX EA PARTE HERES ESTO. Celsus in L. liber homo, §. I. D. eo. TITIVS QVA EX PARTE MIHI SOCIVS EST IN VECTIGALI SALINARVM, PRO EA PARTE MIHI HERES ESTO. Interdum & emolumento portionum, euentu nuptiarum, heredes scripti discernebantur, vt in L. vter, D. de cõdic. instit. VTER EX FRATRIBVS MEIS, CONSOBRINAM NOSTRAM DVXERIT VXOREM, EX DODRANTE: QVI NON DVXERIT, EX QVADRANTE HERES ESTO. Et in L. qui ex fratribus, D. eo. QVI EX FRATRIBVS MEIS TITIAM CONSOBRINAM VXOREM DVXERIT, EX BESSE HERES ESTO. QVI NON DVXERIT, EX TRIENTE HERES ESTO. Vlpian. in L. II. §. si quis ita, D. de bon. poss. sec. tab. *Si quis ita instituerit heredes.* VTER EX FRATRIBVS MEIS SEIAM VXOREM DVXERIT, EX DODRANTE MIHI HERES ESTO. VTER NON DVXERIT EX QVADRANTE HERES ESTO.

Quandoque etiam plures sine partibus, vel coniunctim, vel separatim, heredes scribebantur, L. heres, D. de hered. instit. quo casu partes æquas ex hereditate ferebant, L. ex facto, & L. quotiens, §. heredes, D. eo. Sed vtrum coniunctim, vel separatim scriberentur, hoc intererat, quòd vbi coniunctim scripti erant, si quis ex coniunctis decessisset, hoc non ad omnes, sed ad reliquos qui coniuncti erant, pertinebat. Sinautem ex separatis, ad omnes qui eodem testamento scripti erant heredes, portio eius pertinebat, d. L. heredes. Quo loco autem scriberetur heres sine parte, vtrum primo, an medio, vel nouissimo, nihil interfuisse, ait L. quo loco, D. eo. Papinian. in L. qui non militabat, §. filius, D. eo. *Nihil autem interest, quo loco sine portione quis heres instituatur: quo magis Assu residuum accepisse videatur*: Eaque *vacua pars* vocatur à Celso in L. liber homo, §. I. D. eo.

Poterat verò paterfamilias in quot vellet partes hereditatẽ distribuere. Sed sollemnis Assis distributio, in duodecim vncias fiebat, L. interdum, §. I. D. eo. Vlpian. in L. seruum, §. vlt. D. eo. *Hereditas plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ Assis appellatione continentur. Habent autem partes propria nomina ab vncia vsque ad assem: puta hæc,* SEXTANS, QVADRANS, TRIENS, QVINCVNX, SEMIS, SEPTVNX, BES, DODRANS, DEXTANS, DEVNX, AS. Quod & Iustinian. tradit in §. hereditas, Instit. de hered. instit. Denique si testator minus Asse distribuisset, potestate iuris institutiones in assem reuoluebantur: vt puta, si duos heredes ex quadrante scripsisset: Nam hereditas eius residua accedebat, vt ex semissibus viderentur scripti. Sed si alter EX QVADRANTE, alter, EX SEMISSE heredes scripti essent, qui accedebat quadrãs, pro partibus hereditariis eis adcrescebat: At si Testator in diuisione duodecim vncias excessisset, æquè pro rata decrescebat: velut, si Titium EX DVODECIM VNCIIS heredem, Mæuium EX SEX scripsisset, Titius hereditatis semissem, Mæuius trientem optinebat, d. L. interdum, §. I. Sed & si Titium ita instituisset testator, TITIVS EX PARTE TERTIA, deinde Asse expleto, IDEM EX PARTE SEXTA, in quatuordecim partes hereditas diuidenda erat, d. L. interdum, §. vlt. Quód si duos ex quadrantibus heredes scripsisset, tertium sine parte, is quod Assi deerat, ferebat, L. item quod in princ. D. eo. Iustinian. in §. non autem, Instit. eo. tit. *Non autem vtique semper duodecim vncias esse oportet. Nam tot vnciæ Assem efficiunt, quot testator voluerit: & si vnum tantùm quis ex semisse (verbi gratia) heredem scripserit, totus As in semisse erit.* Et mox, *Et è contrario potest quis in quotcumque voluerit plurimas vncias suam hereditatem diuidere.* Paulus lib. III. Sentent. cap. IIII. *In quot vult vncias Testator hereditatem suam diuidere potest. Impleto verò Asse, sine parte instituti, ad prioris*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Assis semissem, æquis portionibus, veniebant. Ex Vnciis ergo sex, primo herede nstituto, secundo ex octo, si tertius ex residua parte, vel nulla portionis facta mentione, heres institutus fuisset, in viginti quatuor partes hereditas distribuebatur, & quinque vncias tertius habebat, L. ex vnciis, D. de hered. instit. Sed si plus Asse paterfa. distribuisset, & aliquem sine parte heredem fecisset, is id quod ex Dupondio de erat, habebat, L. Sabinus, D. eo. Et tunc quidem ex altero Asse portio relicta intelligebatur, cùm Asse nominatim dato, vel duodecim vnciis distributis, residua portio non inueniebatur, L. qui non militabat, §. filiis, D. eo. Asse etiam expleto & distributo, si alius præterea sine parte heres scriberetur, in alium Assem veniebat, aliter atque si expleto Asse ita scripsisset, EX RELIQVA PARTE HERES ESTO: quoniam cùm nihil reliquum esset, ex nulla parte heres institutus censebatur. Sed si expleto Asse, duo sine partibus scripti fuissent, in vnum Assem veniebant. Et si vnus sine parte, duo coniunctim sine parte, heredes instituti fuissent, duo semisses fiebant. Quòd si quis Dupondium distribuisset, & tertium sine parte instituisset, hic non in alium Assem, sed in trientem veniebat, L. item quod, §. 1. & §. vlt. D. eo. Planè si Mæuium, qui solidum capere poterat, quis heredem ex ea parte quam per leges capere poterat, instituisset, deinde Titium heredem, non facta RELIQVI mentione, instituisset, in duos Asses hereditas diuidebatur, & tantundem in altero Asse Titius habebat, quantum Mæuius in primo, L. quod si non sit D. eo.

Interdum duo heredes ita instituebãtur, verbi gratia, VNVS EX FVNDO CORNELIANO, alter EX LVSIANO: & tunc heredes erant ex æquis partibus, quasi sine partibus instituti, L. ex facto, D. de hered instit. Paulus in L. si alterius, D. eo. *Si alterius*, ait, *atque alterius* FVNDI *pro partibus quis* HEREDES *instituerit perinde habebitur, quasi non adiectis partibus heredes scripti essent.* Sed & si duo heredes instituti essent, vnus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex besse eiusdem fundi, detracta fundi mentione, quasi sine partibus heredes scripti, hereditate potiebantur, L. quotiens, §. si duo D. eo. Similique modo, si quis ita testatus esset, ATTIVS FVNDI CORNELIANI HERES ESTO MIHI: DVO TITII ILLIVS INSVLÆ HEREDES SVNTO: duo Titij semissem obtinebant, Attius semissem, L. Attius, D. eo. Quinetiam si paganus, seu qui non militabat, alium, RERVM ITALICARVM, alium, RERVM PROVINCIALIVM HEREDEM instituisset, vel alium, BONORVM MATERNORVM QVÆ IN PANNONIA POSSIDEBAT, alium, PATERNORVM QVÆ HABEBAT IN SYRIA, iure semisses ambo habebant, L. ex facto proponebatur, & L. qui non militabat, D. eo. Miles verò si alium, CASTRENSIVM RERVM, alium, CETERARVM SCRIPSISSET, quasi duorum hominum duæ hereditates intelligebantur, L. si certarum, §. 1. D. de testam. milit.

Plures autem heredes ita quandoque scribebantur, vt eos & nominum & rei cõplexus iungeret, réque & verbis coniungerentur. Exempla ex L. triplici, D. de verb. significat. sunt hæc. TITIVS ET MÆVIVS EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO: vel, TITIVS MÆVIVSQVE HEREDES SVNTO: vel, TITIVS CVM MÆVIO EX PARTE DIMIDIA HEREDES SVNTO: vel ita, PVBLIVS MÆVIVS, LVCIVS TITIVS HEREDES SVNTO, SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. Item, LVCIVS TITIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO. SEIVS EX PARTE QVA LVCIVM TITIVM HEREDEM INSTITVI, HERES ESTO. SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HERES ESTO.

Heredes verò vel purè instituebantur, vel in diem certum, vel incertum, L. si quis instituatur, D. de hered. instit. vel sub condicione. In tempus quidem capiendæ hereditatis heres vtiliter instituebatur, veluti, LVCIVS TITIVS CVM CAPERE POTVERIT, HERES ESTO, L. in tẽpus, D. de hered. instit. Ex die verò, vel ad diẽ hereditas non rectè dabatur, sed vitio temporis sublato manebat institutio, L. hereditas, D. de hered. instit. Cõdicio autẽ vel in præsens tempus, vel in præteritũ, vel in futurum cõcipiebatur. L. cùm in secundo, D. de iniuf. rup. L. etiamsi, §. si patronus, D. de bon. libertor. In præsens, puta, SI TITIVS CONSVL EST. SI REX PARTHORVM VIVIT. SI NAVIS IN PORTV STAT, d. L. cùm in secundo, & L. institutio talis, §. vlt. D. de condic. instit. In præteritum, SI TITIVS CONSVL FVIT, d. L. cùm

L. cùm in secundo. In futurum verò, veluti, SI ILLE CONSVL FACTVS FVERIT: SI NAVIS EX ASIA VENERIT, L. si quis instituatur, §. 1. & L. si quis ita scripserit, D. de hered. instit. L. multum interest, D. de condic. & dem, L. 11. §. 1. & L. si ita scriptum, D. de bon. poss. sec. tab. SI INTRA ANNVM SEPTVAGENSIMVM DECESSERIM, HERES ESTO, L. potest quis, D. de hered. instit. SI STICHVM MANVMISERIT, HERES ESTO, L. si sub hac, D. de inoffic. testam. SI TITIO DECEM DEDERIT FILIVS, HERES ESTO, L. vlt. D. de condic. instit. Vlpianus in L. si qui ita, D. eo. *Si qui ita sint instituti*, SI SOCII VNA BONORVM MEORVM PERMANSERINT VSQVE AD ANNOS SEDECIM, HEREDES SVNTO. Idem in L. Si qui ita sint, §. vlt. D. de condic. instit. *Eum qui ita heres institutus est*, SI SERVVM HEREDITARIVM NON ALIENAVERIT. Pompon. in L. si quis sub condicione, D. eo. *Si quis sub condicione heredes instituisset*, SI INVICEM CAVISSENT SE LEGATA EO TESTAMENTO RELICTA REDDITVROS. Idem in L. Titius, D. de condic. & demonstr. TITIVS SI STATVAS IN MVNICIPIO POSVERIT, HERES ESTO. Paul. in L. Lucius, D. de condic. & dem. *Lucius Titius ita Testamentum fecit*, AVRELIVS CLAVDIVS NATVS EX ILIA MVLIERE, SI FILIVM MEVM SE ESSE IVDICI PROBAVERIT, HERES MIHI ESTO. Scæuola in L. si quis ita heres, D. de hered. instit. *Si quis ita heres instituatur*, SI LEGITIMVS HERES VINDICARE NOLIT HEREDITATEM MEAM. Paulus in L. illæ autẽ, D. eo. *Si ita scripserit*, TITIVS, SI MÆVIVM TABVLIS TESTAMENTI SVI HEREDEM A SE SCRIPTVM OSTENDERIT, PROBAVERITQVE, HERES ESTO. Aliquando etiam heres instituebatur subhac condicione, SI DECEM TITIO DEDERIT, SI ALEXANDRIAM IERIT, VEL SI ALEXANDRIAM PERVENERIT, L. suus quoque in princ. & §. vlt. D. de condic. instit. L. vlt. D. eo. Scæuola in L. vlt. §. vlt. D. de doli except. Titiam marito & filio communi, ex parte dimidia scriptis heredibus, filiam suam ex priore matrimonio ita heredẽ instituisse proponit, MÆVIA FILIA MEA EX SEX VNCIIS HERES MIHI ESTO, SI CVM COHEREDIBVS TVIS PAREM RATIONEM FECERIS PRO MEA PORTIONE IN DIEM MORTIS MEÆ, EIVS ACTVS QVI PENDET EX TVTELA TVA, QVAM TITIVS PATER MEVS, AVVS TVVS, ADMINISTRAVIT. Vxor etiam quæ viro suo ex dote promissam pecuniã debebat, heredẽ eũ sub ea cõdicione quandoq; scribebat, SI DOTEM QVAM EI PROMISERAT, NEQVE PETIISSET, NEQVE EXEGISSET, L. Mucianæ, D. de condic. & demonstr. L. mulier, D. de condic. instit. Erat & illa vulgaris condicio, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT. Et interdum heres ita instituebatur, si ipsemet Capitolium ascendisset, hoc modo, TITIVS, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, EX ALIO QVADRANTE HERES ESTO, L. liber homo, §. si Titius, D. eo. TITHASVS, SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, HERES ESTO, L. si ita scriptũ, D. eo. Interdum verò sub ea condicione, si tertius Capitolium ascendisset, hereditas alicui dabatur, vt in L. si quis Sempronium, D. eo. *Si quis Sempronium heredem instituerit sub hac condicione*, SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT. Interdũ & sub iurisiurandi condicione heres instituebatur, L. libertus, D. de bon. libertor. puta, SI IVRASSET DATVRVM SE ALIQVID, VEL FACTVRVM, veluti, STICHVM MANVMISSVRVM, L. quæ sub condicione, §. quotiens, D. de condic. instit. Iauolen. in L. Antistius, D. de adquir. hered. *Si ita institutus sit*, SI IVRAVERIT, HERES ESTO. Iulian. in L. hæc scriptura, D. de condic. & demonstr. *Quicumque heres scriptus erit, sub conditione*, SI IVRAVERIT SE DECEM DATVRVM, AVT MONVMENTVM FACTVRVM.

Sed hæc cõdicio Iurisiurãdi edicto Prætoris heredibus scriptis remittebatur, d. L. libertus, & L. quę sub cõdicione, D. de cõdic. instit. L. nõ dubiũ, §. 1. D. de leg. 111. quẽadmodũ & cæ condiciones quæ contra bonos mores inserebantur, veluti, SI AB HOSTIBVS PATREM SVVM NON REDEMERIT: SI PARENTIBVS SVIS PATRONÓVE ALIMENTA NON PRÆSTITERIT, L. condiciones quæ D. de condic. inst. Sic & in L. quidam, D. eo. quidã proponitur in suo Testamẽto heredẽ scripsisse sub tali cõdicione, SI RELIQVIAS EIVS IN MARE ABIECISSET. Cui non absimile caput cuiusdam Testamenti refertur à Petronio in Satyrico, his verbis, OMNES QVI IN TESTAMENTO MEO LEGATA HABENT,

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRÆTER LIBEROS MEOS, HAC CONDICIONE PERCIPIENT QVÆ DEDI, SI CORPVS MEVM IN PARTES CONCIDERINT, ET ADSTANTE POPVLO COMEDERINT. Interdum & sub impossibili condicione heres instituebatur, exempli gratia, TITIVS SI DIGITO CÆLVM TETIGERIT, HERES ESTO, L. cùm in secundo, §. vlt. D. de iniusto rup. MÆVIVS SI MONVMENTVM POST MORTEM MEAM IN TRIDVO PROXIMO MORTIS MÆÆ FECERIT, HERES ESTO, L. si quis ita institutus, D. de condic. instit. Cõdicioni etiã quandoque dies inserebatur, vt puta, SI CAPITOLIVM INTRA DIES TRIGINTA ASCENDERIT, HERES ESTO, L. sed si condicioni, D. de condic. instit. TITIVS, SI INTRA TERTIAS KALENDAS MAIAS NAVIS EX ASIA VENERIT, EX RELIQVA PARTE HERES ESTO, L. liber homo, §. si ita scriptum, D. de hered. instit. Heredi autẽ plures quandoque condiciones coniunctim, quandóque disiunctim dabantur, L. si heredi, D. eo. Vlpian. in L. quæ sub condicione, §. si quis, D. eo. *Si quis sub iurisiurandi condicione, & præterea, sub alia, sit institutus.* Et mox. *Sed si sub iurisiurandi condicione sit institutus, aut* SI DECEM MILLIA DEDERIT. Quin & heredi purè instituto quandoque condicio adscribebatur, vt in specie L. filiumfa. D. quando dies leg. ced.

Planè qui filiumfa. heredem instituere volebat, ita tamen ne ad patrem eius ex hereditate quicquam perueniret, solebat eum sub hac condicione instituere, SI A PATRE EMANCIPATVS ESSET, L. quidam cùm, D. de heredib. instit. L. si furioso, §. vlt. D. de curatorib. fur. Vlpian. in L. denique, §. Et si heres, D. de minorib. *Et si heres sit institutus,* SI A PATRE IN DIEBVS CENTVM SIT EMANCIPATVS. Ac sub huiusmodi condicione sæpe matres & auiæ liberos instituebant. Papinian. in L. duos, D. de condic. & demonstr. *Duos mater filios,* SVB CONDICIONE EMANCIPATIONIS, *ex partibus heredes instituit.* Idem in L. auia, D. eo. *Auia quæ nepotem* SVB CONDICIONE EMANCIPATIONIS *pro parte heredem instituerat.* Scæuola in L. vlt. D. de petit. hered. *Filius à patre emancipatus, secundum* CONDICIONEM TESTAMENTI, *matris adiit hereditatem.* Marcian. in L. cùm seruus, D. de condicio. instit. *Cùm auia nepotem* SVB CONDICIONE EMANCIPATIONIS, *pro parte heredem instituit.* Sueton. in Vitell. cap. VI. *Hunc heredem à matre sub condicione institutum,* SI DE POTESTATE PATRIS EXISSET, *manu emisit.* Impp. Maximia. & Diocl. in L. filiis C. de inoffic. testam. *Filijs matrem quæ de mariti moribus secus suspicatur, ita posse consulere iure compertum est, vt eos sub hac condicione instituat heredes,* SI A PATRE EMANCIPATI FVERINT. Eóque pertinet, quod Plinius Epist. II. lib. IIII. Regulum narrat filiũ emancipasse, vt heres matri existeret. Idẽ Plin. Epist. XVIII. lib. VIII. *Nam Curtius Mantia perosus generũ suum Domitium Lucanũ (frater est Tulli) sub ea condicione,* FILIAM EIVS NEPTEM SVAM (sic enim locũ illũ ab imperitis deprauatũ, emendandũ cẽseo) INSTITVERAT HEREDEM, SI ESSET MANV PATRIS EMISSA. Sic & Marcian. in L. Diui, D. de iu. codicillor. matrem cùm purè liberos suos Testamento instituisset, codicillis, emancipationis condicionẽ adiecisse, refert. Extraneus certè sub qualibet cõdicione heres scribi poterat. Suus verò heres sub ea demum, quæ in potestate eius esset, & vltimo vitæ momento impleri posset, L. suus quoque, D. de hered. instit. L. vlt. D. de condic. instit. L. libertus sub, §. si libertinus, D. de bon. libertor. Interdum & ita quis heres instituebatur, TITIVS HERES ESTO, ITA VT STICHVM MANVMITTAT, L. quæ sub condicione, §. quotiens, D. de condic. instit.

Hoc amplius Heredes scripti hereditatem Cernere quandoque iubebantur, rogabãtúrve. Plin. lib. X. Epist. ad Traian. *Iulius Largus rogauit Testamento,* VT HEREDITATEM SVAM ADIREM, CERNEREMQVE. Quod vti fieret, docet Vlpian. Tit. XXII. CRETIO *est,* inquiens *certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem, nec ne, velut,* TITIVS HERES ESTO, CERNITOQVE IN DIEBVS CENTVM PROXIMIS, QVIBVS SCIERIS POTERISQVE: NISI ITA CREVERIS EXHERES ESTO. Isidor. lib. V. Origin. CRETIO *est certus numerus dierum in quo institutus heres aut adit hereditatem, aut finito tempore excluditur: nec liberum est illi vltra capiendæ hereditatis ius.* CRETIO *appellatur quasi decretio:* CERNERE *enim, decernere, & constituere significat. Nam ita dicitur,* ILLE HERES MIHI ESTO, CERNITOQVE INTA DIES TOT. Qua

Qua in formula, verbum hoc, CERNITO, Varro lib. V. de lingua Lat. explicat, *Facito videant te esse heredem. Ideóque,* ait, *in cretione adhibere iubent testes.* Cicero Epist. XLVI. lib. XIII. ad Attic. *Ex eo cognoui,* CRETIONEM *Cluuij (ô Vestorium negligentem) liberam, testibus præsentibus, sexaginta diebus.* Erat verò duplex Cretio, vt idem Vlpian. Tit. XXII. docet: vna, VVLGARIS: altera CONTINVA. Vulgaris erat Cretio in qua adiiciebãtur hæc verba, QVIBVS SCIERIS POTERISQVE, in quibus, quod pridem ab acutissimi ingenij viris obseruatum est, ludit Crassus apud M. Tullium lib. I. de Orato. cùm ait. *De his, credo, rebus, vt in* CRETIONIBVS *scribi solet,* QVIBVS SCIAM, POTEROQVE. CONTINVA verò CRETIO erat, in qua non adiiciebantur verba illa, QVIBVS SCIERIS POTERISQVE. Et ita Bonorum possessionum admittendarum tempus, vtile esse, non continuum, definiens Vlpian. in L. II. D. quis ordo in bonor. possess. *Ita autem,* ait, *vtile tempus est, vt singuli dies in eo vtiles sint, scilicet, vt per singulos dies &* SCIERIT ET POTVERIT *admittere.* CERNERE autem non modò erat constituere se heredem esse, vt Varro lib. VI. de lingua Lat. explicat, verumetiam, vt Vlpian. Tit. XXII. tradit, legitima ac sollemnia cretionis verba dicere, in hunc modum, CVM ME MÆVIVS HEREDEM INSTITVERIT, EAM HEREDITATEM ADEO CERNOQVE.

Multum verò intererat vtrum cum Cretione quis, an sine Cretione heres scriptus esset: Extraneus enim heres vt ibidem Vlpian. docet, si quidem cum Cretione heres institutus esset, cernendo fiebat heres. At si sine Cretione, pro herede gerendo. Præterea sine Cretione heres institutus, si constituisset nolle se heredem esse, statim excludebatur ab hereditate, & amplius eam adire nõ poterat. Cum Cretione verò institutus, sicut cernendo fiebat heres, ita non aliter excludebatur, quàm si intra diem Cretionis non creuisset hereditatem. Ideóque etiam si constituisset nolle se heredem esse, tamen si supereſſent dies cretionis, pœnitentia actus, Cernendo heres fieri poterat. Quod ius antiquum Vlpian. tradit Tit. XXII. Intererat etiam vtrum Vulgari, an Cõtinua Cretione heres quis institutus esset. Nam ei qui Vulgarem Cretionẽ habebat, dies illi computabantur quibus se sciuerat heredem institutum esse, & potuerat cernere. Ei verò qui Cõtinuam habebat Cretionem, etiam illi dies computabantur, quibus ignorauerat se heredem institutum: aut sciuerat, sed non potuerat cernere: quod item eidem Vlpiano acceptum ferendum est.

Cæterùm non in bona tantũ, sed & in nomẽ interdũ, Testamentis heredes adscisce-bantur. Iubebat enim eos testator NOMEN SVVM FERRE, L. sed & si, & L. facta, §. si sub nominis, D. ad Trebellia. Cicero lib. III. Officior. *Cùm Basilius M. Satrium sororis filium,* NOMEN SVVM FERRE VOLVISSET, *eúmque fecisset heredem.* Sueton. in Octauio cap. CI. de eius Testamento. *Heredes instituit primos, Tiberium ex parte dimidia & sextante: Liuiam ex parte tertia: quos &* FERRE NOMEN SVVM IVSSIT. Quod & Ouidius lib. XV. Metamorphos. fata Augusti canens, his versibus prædicit,

— Inque futuri
Temporis ætatem, venturorúmque nepotum
Prospiciens, prolem sancta de coniuge natam
FERRE *simul* NOMENQVE SVVM, *curáque,* IVBEBIT.

Huic autem Testatorum voluntati vt parerent heredes, non minus nominis, quàm bonorum hereditatem cernebant. Sic enim Octauium quem ὀνόματος καὶ τῆς οὐσίας ἀμφέδοχον relinquere, semper Iulio Cæsari in animo fuisse, Dio lib. XLV. scribit, cognita auunculi nece, vt idem auctor eodem lib. ait, Τότε ὄνομα τοῦ Καίσαρος παρελήφθη, καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ διεδέξατο. Vnde apud Ouidium lib. XV. Metamorphos. Iupiter ad Venerem de Iulij Cæsaris ἀποθέωσι,

Vt Deus accedat cælo, templísque colatur
Tu facies, natúsque suus, qui NOMINIS HERES,
Impositum feret vnus onus.

Quo verborum circuitu Augustum significat: de quo hæc Eutropius lib. VII. *Octauianus adolescens, annos octodecim natus, Cæsaris nepos, quem* ILLE TESTAMENTO

Universidad de Deusto
Biblioteca

HEREDEM RELIQVERAT, ET NOMEN SVVM FERRE IVSSERAT. Et paullo pòst: *Et quasi vindicaturus patris sui mortem, à quo* PER TESTAMENTVM FVERAT ADOPTATVS. Hoc enim modò heredes TESTAMENTO IN BONA & IN NOMEN ADOPTARI dicebantur. Cicero in Bruto. *Quid Crassum, inquam, illum censes, istius Liciniæ filium, Crassi* TESTAMENTO *qui fuit* ADOPTATVS. Sueton. in Iul. cap. LXXXIII. de Cæsaris Testamento agens, *In ima cera C. Octauium etiã* IN FAMILIAM, NOMENQVE ADOPTAVIT. Epitome Liuij lib. CXVI. TESTAMENTO *Cæsaris heres ex parte dimidia institutus, C. Octauius ex sorore nepos*, & IN NOMEN ADOPTATVS EST. Et ita Cæcilius moriens TESTAMENTO Atticum ADOPTAVIT, heredémque fecit ex dodrante, vt Cornelius Nepos in Attici vita scriptum reliquit. Sueton. in Tiber. cap. VI. *Post reditum in vrbem à M. Gallio Senatore* TESTAMENTO ADOPTATVS, *hereditate adita, mox nomine abstinuit, quod Gallius aduersarum Augusto partium fuerat.* Idem in Galba cap. XVII. *Pisonem frugi Licinianum nobilem egregiúmque iuuenem, ac sibi olim probatissimum*, TESTAMENTOQVE SEMPER IN BONA ET NOMEN ADSCITVM, *repente è media salutantium turba apprehendit: filiúmque appellans perduxit in castra, ac pro concione adoptauit.* Eodémque loquendi genere Seneca vtitur in lib. de Breuit. vitæ: *Nobilissimorum*, inquiens, *ingenuorum familiæ sunt. Elige in quam adsciscí velis. Non* IN NOMEN TANTVM ADOPTABERIS, SED IN IPSA BONA. Plinius Epist. XVIII. lib. VIII. *Quinetiam Domitius Afer, qui illos* IN NOMEN ADSVMPSIT, *reliquit Testamentum ante octo & decem annos nuncupatum.* Illam vero loquendi figuram, non minus Græci, quàm Latini auctores vsurpant. Appianus enim lib. II. Bellor. Ciuil. de Testamento Iulij Cæsaris. Διαθήκας δὲ τῶν Καίσαρος ὄφθησαν φερόμεναι, καὶ εὐθὺς αὐτὰς τὸ πλῆθος ἐκέλευεν ἀναγνῶσκειν. Θετὸς μὲν δὴ τῷ Καίσαρι παῖς ἐγίγνετο ἐκ αὐτῶν, ὁ τῆς ἀδελφῆς θυγατριδοῦς Ὀκταούιος. Ex superioribus autem locis apparet, non eos tantùm qui ex Asse, sed & qui vel ex parte heredes scribebantur, Testamentis adoptatos. Nam & Octauius & Atticus, ille Iulij Cæsaris, hic Cæcilij Testamento adoptati fuere, licet vterque ex dodrante dumtaxat heres scriptus esset.

Sed enim qui Testamento adoptabantur, non omnia iura iustorum & legitimorum filiorum consequuti huiusmodi adoptione videtur. Nominis quidem heredes erant, sed eos liberti paterni, & alia familiæ iura non sequebantur. Proinde Testamẽtariam suam Adoptionem lege Curiata confirmari curauit Octauius Cæsar, vt auctoritate legis accederent quæ Testamento nactus non erat. Quod Appian. lib. III. Bellor. Ciuil. docet in hunc modum. Ἀπὸ δὲ τῆς θυσιῶν, ἑαυτὸν (de Octauio Cæsare loquitur) εἰσεποιεῖτο τῷ πατρὶ αὐτῆς κατὰ νόμον Κουριάτιον. Ἔτι δ' ὅτι τοῦ δήμου λέγειν ἔδοξε τὸν ἦσιν. Κουρίας γάρ, ἐς μέρη τὰς φυλὰς ἢ τοὺς δήμους διαρροῦντες, καλοῦσιν, ὡς Ἕλληνες εἰκάζοντες φάναι φρατρίας. Ἐπιπολαίτατος δ' ἔτι Ῥωμαίοις ὁ τρόπος οὗτος ὅτι τῆς ἀπατόρων, καὶ δυώδεκα μάλιστα αὐτοῖς ἴσας τοῖς γνησίοις παισὶν ἄγειν τοὺς συγγενεῖς τῆς θεμένων, καὶ ἀπελευθέρους. Γαΐῳ δ' ἦν τάττι ἄλλα λαμπρά, καὶ ἐξελεύθεροι πολλοί τε καὶ πλούσιοι, καὶ Λεύκιος δ' ἴσως μάλιστα ὁ Καίσαρ ὅτι τῇ πρεσβυτέρᾳ θυγατρὶ καὶ Διαθήκας γενομένην, καὶ τῆς δὲ ἐδεήθη. Id quod Dio lib. XLV. attigit de Antonio loquens his verbis. Τά τε ἄλλα ἐκεῖνος καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ αὐτὸν (scilicet Octauium) ἐκάκιζε, καὶ τὸν νόμον τὸν Φερετριακὸν ἐσφερόμενον, καθ' ὃν τὴν ἐσποίησιν αὐτῷ τὴν ἐς τὸν τοῦ Καίσαρος γενέσθαι ἔδει, αὐτὸς μὲν ἐπῴδαζε δῆθεν ἐσενεγκεῖν, λάθρᾳ δὲ δημάρχων τινῶν ἀνεβάλλετο, ὅπως ὡς μηδέπω παῖς αὐτῷ ἐκ τῶν νόμων ὢν, μήπω τῆς οὐσίας πολυπραγμονοίη, καὶ πρὸς τ' ἄλλα ἀοθενέστερος εἴη. Quinetiam Tiberius, quamquam Testamento Augusti nomen eius ferre iussus, ab eodem tamen post Gaij & Lucij Cæsarum mortẽ ritè adoptatus fuisse fertur: Sic enim Sueton. in Tiber. cap. XV. *Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa: coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quidquam postea pro patre familias egit: aut ius quod adoptione amiserat, ex vlla parte retinuit.* Quod & Dio lib. LV. narrat: ciuíque adoptionis ab eodem Sueton. cap. XXI. fit mentio. Ceterùm non viri modo, sed & mulieres quandoque nomen suum ferre iubebãt eos, quos Testamento heredes instituebant. Sic enim Liuia cùm Dolabellam ex parte heredem instituisset, eum nomen mutare iussit, quemadmodum Cic. Epist. VIII. lib. VII. ad Attic. ita scribit:

Dolabellam video Liuiæ Testamento cum duobus coheredibus esse in triente: sed IVBERI MVTARE NOMEN. *Est* πολιτικὸν σκέμμα, *rectúmne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris Testamento. Sed id* φίλοσο φώτερον διευκρινήσομεν, *cum scierimus, quantum quasi sit in triẽtis triente.*

Porrò non minus Seruos, quam Liberos homines, heredes instituere licebat, L. non minus, D. de hered. instit. Et suos quidem Seruos heredes instituere quisque poterat cum libertate: alienos, sine libertate: communes, cum libertate, vel sine libertate. Communes enim serui rectè cum libertate heredes instituebantur, quasi proprij, pro parte dominica: Sine libertate autem, quasi alieni, propter socij partẽ, quemadmodum Vlpian. Tit. XXII. explicat. Et hoc est, quod idẽ Vlpian. in L. III. D. de hered. instit. *Seruus*, ait, *alienus, vel totus, vel pro parte, sine libertate heres institui potest.* Alienos autẽ seruos, ita demũ heredes instituere licebat, si eorũ serui essẽt, quos ipsos heredes testator instituere potuisset: quandoquidẽ Testamẽti factio cũ seruis ex persona dominorũ introducta erat, L. nõ minus, D. de hered. instit. Vlpian. Tit. XXII. *Alienos seruos heredes instituere possumus: eos tamen, quorum cum dominis Testamenti factionem habemus.* Atque ita sine libertate huiusmodi serui heredes instituebantur. Quinimo alienum seruum liberum & heredem esse testator frustra iubebat, cùm alieno seruo inutiliter libertas daretur, L. si alienum, D. de hered. instit. Seruus planè alienus ita heres institui poterat, CVM LIBER ERIT, Proprius autem ita institui non poterat, L. seruus alienus, D. de condicion. instit. Serui ergo proprij heredes ita instituebantur, LIBER ET HERES ESTO. Cuiusmodi institutionibus quandoque hæc adiectio addebatur, ILLE SERVVS, SI MEVS ERIT, CVM MORIAR, vel, CVM MORIOR, HERES ESTO. L. II. in prin. & §. vlt. D. de condic. instit. L. talem, §. 1. D. hered. instit. Quod si quis ita scripsisset, STICHVS LIBER ESTO, ET POSTEAQVAM LIBER ERIT HERES ESTO, detracto verbo, POSTEA, libertas simul & hereditas ei competebat, L. quotiens, §. si quis ita, D. eo. Valebat & institutio talis, STICHVS LIBER ESTO, ET SI LIBER ERIT, HERES ESTO. Inde hæc, *liberum heredémque esse iussit*, in L. pater filio, D. eo. L. filium, D. de adq. hered. Proprius autem seruus cum libertate heres institutus, siquidem in eadem causa permansisset, ex Testamento liber & heres necessarius fiebat, quemadmodum Vlpian. Tit. XXII. ait. Inter Necessarios autem heredes, id est, seruos cum libertate heredes scriptos, & Suos scilicet necessarios, id est liberos qui in potestate erant, iure ciuili nihil, vt ibidem Vlpianus tradit, intererat. Nam vtrique etiam inuiti heredes erãt: sed iure Prætorio, Suis & necessariis heredibus abstinere se à parentis hereditate permittebatur: Necessariis autem tãtùm heredibus abstinendi potestas non dabatur.

Ceterùm heredes aut scribebantur, aut palam nuncupabantur, L. vlt. D. de iu. codicill. Licebátque testanti vel nuncupare heredes, vel scribere. Sed si nuncupabat, palam debebat, id est, vt exaudiri à septem testibus posset, L. heredes palam, D. qui Testam. fac. poss. Sueton. in Calig. cap. XXXVIII. *Cùm iam, & ab ignotis, inter familiares, & à parentibus, inter liberos* PALAM HERES NVNCVPARETVR. Cic. pro Milo. *Testamentum autem* PALAM *fecerat, & illum heredẽ, & me scripserat.* Qui verò per scripturam non testabatur, ac neque legaturus quid erat, neque quemquam exheredaturus, poterat quinque verbis facere Testamentum, vt diceret, LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Quinimo etiam tribus verbis, vt diceret, LVCIVS HERES ESTO, L. I. §. I. D. de hered. instit.

Testamentorum vtique caput erat heredis institutio. Nam sine heredis institutione nihil in Testamento scriptum valebat, L. I. in fi. D. de vulg. & pupill. Testamentúmque vires per heredum institutionem accipiebat, L. quod per manus, D. de iu. codicill. & vt Vlpian. Tit. XXIIII. ait, Potestas Testamenti ab heredis institutione incipiebat. Iustinianus in §. ante heredis Instit. de legat. *Ante heredis Institutionem Inutiliter antea legabatur: scilicet, quia Testamenta vim ex institutione heredis accipiunt: Et ob id, velut caput atque fundamentum intelligitur totius Testamenti, heredis Institutio.*

Hereditates autem, vt & legata, merentibus dabantur. Plin. Epist. III. lib. II. *Et hic hereditates, hic legata, quasi* MERERATVR *accipit.* Martial. Epigram. LXV. lib. VII. de Labieno

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui ex asse scriptus erat heres à Fabio,

Plus MERVISSE *tamen se Labienus ait.* Quintilian. Declamatio. CCCXXV. QVO MERITO TVO *te scripsit heredem? Vox communis est. Iisdem verbis interrogare te possum, Quid* MERVERAS, *vt te scriberet heredem? quamdiu etiam tertium nõ exhibes cui debeatur hereditas?* Inde Vlpian. in L. nec adiecit, D. pro soc. Hereditates, legata, mortis causa donationes, ob MERITVM aliquod accedere ait. Et ita Papinian. in L. dotem, §. vlt. D. de Castren. pecul. sanguinis rationem MERITVM HEREDITATIS ACCIPIENDÆ præbuisse, refert.

Interdum verò ita scribebatur heres, VT INTRA CERTVM TEMPVS ADIRET HEREDITATEM, L. si quis heres ita, D. de adquir. hered. Hereditatem autem Adeuntes, hoc verbo, ADEO, vtebantur, vt ex L. eum qui, §. vlt. D. eo. & Vlpiano Tit. XXII. liquet. Atque ita heredes IN IVS ET LOCVM defuncti SVCCEDEBANT, L. qui in ius, D. de diuers. regul. L. ait Prætor, D. de iureiuran. Vnde Martial. lib. VI. Epigram. LXIII.

Tu tamen hunc Tabulis heredem, stulte, supremis
Scribis, & ESSE TVO, *vis furiose,* LOCO.

Nec vlla, vt Cicero lib. II. de Legib. scribit, persona, est quæ ad vicẽ eius qui è vita emigrauerit, propius accedat, quàm heres. Vlpianus in L. quotiens, §. heredes, D. de hered. instit. HEREDES IVRIS SVCCESSORES SVNT. Põpon. in L. heres, D. de adquir. hered. *Heres in omne ius mortui, non tantùm in singularum rerum dominiũ succedit.* Hereditas enim iuris nomẽ est, L. hereditatis, D. de verb. signific. L. III. D. de bon. poss. & vel absque vllo corpore, iuris intellectum habet, L. hereditas, D. de petit. heredit. Et adita quidem hereditate omnia iura in heredem institutum transibant: Possessio verò nisi naturaliter adprehensa ad eum non pertinebat, L. cum heredes, D. de adquir. possess.

Planè inter cetera quæ ad ordinanda Testamenta pertinebant principale ius erat, de liberis heredibus instituẽdis vel exheredandis, ne præteritis ipsis rumperetur Testamẽtum. Namque filio qui in potestate erat, præterito, inutile erat Testamentum, L. inter cetera, D. de lib. & post. Exheredatio autem fiebat his verbis, EXHERES ESTO. L. si ita, §. vlt. D. de liber. & post. L. si quis Sempronium in fi. D. de hered. instit. L. si quis Testamẽto, D. de condic. instit. Filij etiam hoc modo exheredabãtur, FILIVS EXHERES SIT: FILIVS EXHERES ERIT. L. filij, L. cũ quidã, D. de liber. & post. Sed & si ita pater dixisset, ILLE FILIVS MEVS ALIENVS MEÆ SVBSTANTIÆ FIAT, Iustinian. rectè exheredatum esse constituit, L. si quis filium, C. de liber. præter. Iuuenal. Sat. X.

Nec vultum adgnoscit amici
Cum quo præterita cenauit nocte, nec illos
Quos genuit, quos eduxit: nam Codice sæuo
HEREDES VETAT ESSE SVOS.

Filius autem in potestate, vel eo mortuo, aut de potestate subducto, nepos Nominatim exheredari debebat, L. I. §. I. D. de hered. instit. L. I. & L. si filium, D. de liber. & post. Itaque nõ sufficiebat ita dicere, QVISQVIS EST, QVI FILIVM MEVM SE ESSE DICIT, EXHERES ESTO, L. I. §. idem ait, D. de Carbon. edic. vel, QVISQVIS MIHI ERIT FILIVS, EXHERES ESTO, L. III. §. filius, D. de liber. & post. Non tamen nomen, cognomen, & prænomen eius erat dicendum, sed sufficiebat vel vnum ex his, d. L. I. D. de liber. & post. Vnde in specie, L. cùm Testamento, §. vlt. D. de hered. instit. qui tres filios habebat, ita scripsisse proponitur, FILII MEI HEREDES SVNTO: FVBLIVS FILIVS MEVS EXHERES ESTO. Filius certè qui vnicus erat, si ita exheredatus esset, FILIVS MEVS EXHERES ESTO, nominatim exheredatus videbatur, licet nomen eius expressum non esset. Nam si plures essent filij, nullus exheredatus censebatur, L. II. D. de liber. & & post. Iustinianus in §. nominatim Instit. de exher. liber. NOMINATIM *autẽ qui* EXHEREDARI *videtur, siue ita exheredetur,* TITIVS FILIVS MEVS EXHERES ESTO: *siue ita,* FILIVS MEVS EXHERES ESTO, *non adiecto proprio nomine: scilicet, si alius filius non extet.* Quinetiam cùm Titius Testamento heredem instituisset, & filium habens, sic exheredationem posuisset, CETERI OMNES FILII, FILIÆQVE MEÆ, EXHEREDES SVNTO, Paulus respondit filium rectè exheredatum videri, L. Titius, D. de liber. & postum. Et si

pepercisset Testator filium dicere, EX SEIA autem NATVM dixisset, rectè exheredabat. Quinetiam si cum conuicio dixisset, NON NOMINANDVS, vel NON FILIVS MEVS, LATRO, GLADIATOR, EX ADVLTERA NATVS, rectè exheredatus erat, L. & si pepercerit, D. eo. Quam locutionis figuram Apuleius quoque lib. V. ita vsurpat, *Nec enim vos vtique domus meæ famosa famula, &* NON DICENDI FILII MEI *facta latuerunt.* Filium planè à patre cuius in potestate erat non rectè exheredatum Scæuola censebat, si postquam decem ei legasset, adiecisset, ET IN CETERA PARTE EXHERES MIHI ERIT, L. cùm quidam, D. de liber. & post.

Non tantùm autem filij iam nati, sed & postumi nominatim exheredãdi erant, vt Vlpian. Tit XXII. & in L. postumi, D. de iniusto. rup. tradit. Iustinian. in §. masculos Instit. de exher. liber. *Masculos verò postumos, id est filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exheredari, nisi* NOMINATIM EXHEREDARENTVR, *hoc scilicet modo,* QVICVMQVE MIHI FILIVS GENITVS ERIT, EXHERES ESTO. Atque ita VENTER EXHEREDARI dicebatur, L. I. §. si venter, D de ven. in poss. mitt. Cuius generis formulam ibidem Vlpian. hanc proponit, SI MIHI FILIVS VNVS NASCETVR, EXHERES ESTO. Et §. sed & si quis ventrem cad. L. *Sed & si quis ventrem ita exheredasset,* QVI MIHI INTRA MENSES TRES MORTIS MEÆ NATVS ERIT, EXHERES ESTO, *vel,* QVI POST TRES MENSES. Idem in L. III. §. nominatim, D. de iniust. rup. NOMINATIM EXHEREDATVS *postumus videtur, siue ita dixerit,* QVICVMQVE MIHI NASCETVR, *siue ita,* VENTER EXHERES ESTO. *Sed & si dixerit,* POSTVMVS EXHERES ESTO. Et in L. qui iure, D. de test. milit. *Si tamẽ hoc animo fuit et vellet,* QVISQVIS SIBI NASCETVR EXHEREDEM ESSE. Paulus in L. si ita, D. de iniusto rup. *Si ita facta sit exheredatio,* SI FILIVS NATVS NATAVE SIT, EXHERES ESTO. Præter filium autem reliqui sui heredes vtriusque sexus, aut NOMINATIM, aut INTER CETEROS, exheredandi erant. Filia ergo postuma, ceteræque postumæ feminæ, vel NOMINATIM vel INTER CETEROS exheredabantur, dummodo inter ceteros exheredatis aliquid legaretur. Nepotes etiam, pronepotes, ceteríque masculi postumi, præter filium, vel NOMINATIM, vel INTER CETEROS, cum adiectione legati erant exheredandi. Quamquam tutius erat, eos nominatim exheredari. Quæ omnia ex Vlpian. Tit. XXII. & Iustinia. §. sed non ita, & §. postumi, Instit. de exheredat. liber. cognoscimus. INTER CETEROS autem, exheredabantur hac verborum formula, CETERI EXHEREDES SVNTO, vt Theophil. auctor est in §. I. Instit. de exhered. libe.

Purè vtique filius exheredandus erat, non sub condicione, L. III. §. I. D. de liber. & post. Ab omnibus etiam gradibus heredum, & tam à primis, quàm à secundis heredibus exheredandus erat, L. non putauit, §. si ab vno, & §§. seq. D. de bon. poss. con. tab. L. si primo, D. de liber. & post. L. Nam etsi, & L. si quis filio, §. siue autem, & L. siue ego, D. de iniusto rup. L. Ex facto, §. Lucius, D. de vulg. & pup. Cùm verò post omnes heredũ gradus exheredatio scribebatur, si adiiceret testator, AB OMNIBVS SE GRADIBVS EXHEREDARE, iuri satisfactum erat, L. I. C. de liber. præter.

Ante heredis certè institutionem, vel inter medias heredum institutiones, vel inter gradus, filius rectè exheredabatur, L. postumi, §. I. D. de iniust. rup. Eóque modo ab omnibus gradibus summouebatur, nisi fortè AB VNIVS HEREDIS PERSONA cum Testator EXHEREDASSET: cuiusmodi Exheredatio vitiosa erat, quemadmodum & hæc, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FILIVS EXHERES ESTO. Inter duos autem gradus Exheredatus ab vtroque remotus erat, d. L. III. §. filius & §. ante heredis. Sed & si quis duos gradus miscuisset, Exheredatio valebat, veluti, PRIMVS HERES ESTO EX SEMISSE: SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS EX SEMISSE HERES ESTO. TERTIVS EX ALIO SEMISSE HERES ESTO: FILIVS EXHERES ESTO. SI TERTIVS HERES NON ERIT, QVARTVS HERES ESTO, d. L. III. §. in eo.

Interdum autem cum elogio, & adiecta causa, filius exheres scribebatur, L. I. §. idem ait, D. de Carbon. edic. in qua Vlpianus, *Cùm quidam,* ait, EXHEREDEM SCRI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PSISSET FILIVM, QVOD DICERET EVM EX ADVLTERIO CONCEPTVM. Et in L. idē est, D. de liber. & post. *Si ita dixerit*, ILLE ILLIVS FILIVS EXHERES ESTO. African. in L. si postumus, §. vlt. D. eo. *Si quis ita scripserit*, ILLE QVEM SCIO EX ME NATVM NON ESSE, EXHERES ESTO. Cicero pro Cluent. *Quod* ELOGIVM *recitasti de Testamēto Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi videlicet, & sapientissimi*, IDCIRCO SE EXHEREDASSE FILIVM, QVOD IS OB OPPIANICI DAMNATIONEM PECVNIAM ACCEPISSET. Quintilian. lib. VII. cap. IIII. *Si* EXHEREDATVM *à se filium pater testatus fuerit* ELOGIO, PROPTEREA QVOD IS MERETRICEM AMAVERIT. Idem lib. IX. cap. II. ex Asinio pro Liburnia, hæc verba citat. MATER MEA, QVÆ MIHI TVM CARISSIMA, TVM DVLCISSIMA FVIT, QVÆQVE MIHI VIXIT, BISQVE EADEM DIE VITAM DEDIT, *& reliqua: deinde*, EXHERES ESTO. Interdum etiam causa non turpis, neque famosa exheredationibus adiiciebatur, vt in L. qui volebat, D. de hered. instit. qui volebat filiam exheredare, sic Testamento comprehendit, TE AVTEM FILIA IDEO EXHEREDAVI, QVONIAM CONTENTAM TE DOTE ESSE VOLVI. Papinian. in L. emptor, §. vlt. D. de rei vindic. *Si tamen pater*, DOTIS AC PECVLII CONTEMPLATIONE FILIAM EXHEREDAVIT, ET EA RATIONE REDDITA, *nihil ei Testamento reliquit, aut eo minus legauit*. Et ita Leontius philosophus cum Eudociæ filiæ, (quæ tandem Theodosio nupsit) ex syderum positione & aspectu, prosperam fortunam portēdi præuideret, ideo modicum quid ei reliquit, hoc adiecto, quod ea fortuna sua contenta esse deberet, quemadmodum, Zonaras Tomo III. ita narrat. Θυγάτηρ μὲν ἦν Λεοντίῳ πινὸς φιλοσόφου, Ἀθήνηθεν ὡρμημένου· Ἀθηναῖς δ' ἀνομάζετο ὁ γνὺς ἐξ ὑπερφυοῦς, εὐτυχῆσαι μέλλουσαν τὴν θυγατέρα λαμπρῶς ἀλλ' ἀπέλιπε τὸν μὲν πλοῦτον αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς καταλέλοιπε. Δύο δ' ἦσαν Θυαλέριος καὶ Γενέσιος, Τῇ δὲ θυγατρὶ ἑκατὸν λιτρῶν μόνας δόδηναι ἐπέσκηψε, λέγων, Ἀρκεῖν αὐτῇ τὴν τύχην αὐτῆς.

Quinetiā interdū non mala mēte parentis, neque notæ caussa, filius exheredabatur, sed furoris puta, caussa, vel ideo, quia impubes erat, heréq; institutus rogabatur ei hereditatē restituere, L. si patronus, §. si quis nō mala, D. de bon. libert. Tryphoninus certē in furioso, §. vlt. D. de curat. furio. Auo qui nepotes ex filio prodigo habebat, hoc consiliū L. si dat, vt nepotes heredes institueret, filiū exheredaret, eique, quod sufficeret alimētorum nomine, ab eis certum legaret, addita causa, necessitatéque iudicij sui. Vlpian. in L. multi non notæ, D. de liber. & post. *Multi non* NOTÆ CAVSSA EXHEREDANT FILIOS, *nec vt eis obsint, sed vt eis consulant, vt putà, impuberibus, eísque fideicommissam hereditatē dant.* Paulus in L. Paulus XLVII. D. de bon. libert. *Exheredationem nepotis quæ* NON NOTÆ GXATIA, *sed alio consilio adiecta est, nocere non oportere, quominus contra Tabulas libertorum aui bonorum possessionem petere possit.* Patrem etiam exheredato filio ita cauisse, VT IVS IN LIBERTVM SALVVM EI ESSET, proponit Terent. Clemens in L. si pater, D. de bon. libert.

Filij vtique non sine magna causa exheredabantur. Cicero pro Rosc. Amer. *Magna oportet esse vitia atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, vt amorem illum penitus insitum euiceret ex animo, vt denique patrē esse se se, obliuiscereturr.* Seneca lib. I. de Clement. *Numquid aliquis sanus filium à prima offensa exheredat? Nisi magnæ & multæ iniuriæ pœnitentiam euicerint, nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam positam reuocet: simul deplorata est, vltima experitur.* Proinde cum Exheredati de inofficioso Testamento dicebant, à Centumuiris hæc eorum querela propitiis auribus audiebatur, QVO MEO ME MERITO PATER EXHEREDAVIT? vt supra lib. V. docuimus. Plerumque certè nouercalibus delenimentis, instigationibúsve corrupti parentes, malignè circa suum sanguinem iudicium inferebant, L. non est enim, D. de inoff. test. Et ita, Acciam Variolam nuptam Prætorio viro, exheredatam fuisse ab octogenario patre, intra vndecim dies, quàm ille nouercam ei amore captus induxerat, Plinius Epist. XXXIII. lib. VI. refert. Exheredato vtique facta iniuria censebatur, si immerito se exheredatum contenderet, L. Papinianus. D. de inoff. test. Vnde EXHEREDATIONE NOTATI, in L. non putauit, D. de bonor. poss. cont. tab. NOTA EXHEREDATIONIS, in L. I. §. sed & si D. de adsignand. libert.

Planè

Planè Extranei quoque heredes scripti, nisi voluntati Testatorum paruissent, nonnumquam eadem qua filij, verborum formula ab hereditate summouebantur, vt ex formula Cretionis patet: in qua plerumque addebantur verba hæc, SI NON CREVERIS, vel, NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO: quibus non adiectis imperfecta erat Cretio, vt Vlpian. Tit. XXII. tradit. Scæuola in L. vxorem, §. eius heres, D. de legat. III. *Eius heres vel legatarius rogatus est, vt quendam adoptet, his verbis adiectis*, SI ALIAS FECERIT, EXHERES ESTO. Refertur & ab eodem in L. Seius, D. ad L. falcid. caput Testamenti huiusmodi, SEIVS ET AGERIVS, SI INTRA DIEM TRIGESIMVM MORTIS MEÆ REIPVB. NOSTRÆ CAVERINT, CONTENTOS SE FVTVROS TOT AVREIS, LEGIS FALCIDIÆ BENEFICIO OMISSO, HEREDES MIHI SVNTO, QVOS INVICEM SVBSTITVO. QVOD SI VOLVNTATI MEÆ NON CONSENSERINT, EXHEREDES SVNTO. Alfen. in L. paterfa. D. de heredib. instit. *Paterfa. Testamento duos heredes instituerat: eos monumentum facere iusserat in diebus certis, deinde ita scripserat*, QVI EORVM NON ITA FECERIT, OMNES EXHEREDES SVNTO. Gaius in L. si certarum, §. si eodem, D. de Testam. milit. *Si eodem Testamento Miles eundem heredē, deinde* EXHEREDEM SCRIPSERIT, *adempta videtur hereditas: cum in paganorum Testamēto, sola hereditas exheredatione adimi non possit.* Et sic in Testamento Gregorij Nazianzeni Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἔστωσαν μὴ ἀποκληρόνομοι. Et in Testamento B. Remigij, CETERI OMNES EXHEREDES ESTOTE, SVNTOTE. Quam fuisse vulgatem Testamentorum in Galliis clausulam Testamentorum formula edita à Marculpho indicat, in qua est, RELIQVI VERO HEREDES, EXHEREDES SVNTO. Alioquin exheredationem in extraneo ineptam esse, rectè scripsit Vlpian. in L. quidam cùm filium, D. de verb. obligat.

Heredes autem (quemadmodum Vlpian. Tit. XXII. & Modestin. in L. I. D. de vulg. & pupill. scribunt) aut INSTITVTI dicebantur, aut SVBSTITVTI. INSTITVTI, qui primo gradu scripti erant: SVBSTITVTI, qui secundo gradu, vel tertio, vel sequentibus. Illi, PRIMI HEREDES vocabantur, L. idem est, §. vlt. D. de testam. milit. L. quamdiu, D. de adquir. hered. L. seruo alieno, §. I. D. de leg. I. L. vlt. D. de fideicom. libertat. vel, PRIMO GRADV SCRIPTI, L. denique, D. de iniuf. rup. vel, PRIMO LOCO, L. si non lex, §. vlt. D. de hered. instit. Hi, SECVNDI HEREDES appellabantur, vt aliâs docuimus, & SECVNDO GRADV SCRIPTI in d. L. denique, vel SECVNDO LOCO SCRIPTI, L. qui postumos, D. de Sc. Silan. Aut si tertio gradu scripti essent, TERTII HEREDES dicebātur, vt apud Sueton. in Claud. cap. VI. Poterat autē quis in Testamēto plures gradus heredū facere, L. si plures, D. de iu. delib. L. in plurium, D. de adquir. hered. L. si plures, D de leg. III. Marcian. in L. potest, D. de vulg. & pupill. *Potest quis in Testamēto plures gradus heredum facere, puta*, SI ILLE HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO: *& deinceps plures: vt nouissimo loco in subsidium, vel seruum necessarium heredem instituat.* Quod & Iustinian. tradit Instit. eod. tit. in princ. Marcell. in L. Lucius Titius Seio, D. de hered. instit. *Salustium & Varonem* PRIMO, an SECVNDO, vel TERTIO GRADV HEREDES INSTITVERE *voluerit*. Iulian. in L. quidam Testamento, D. de vulg. & pupill. *Quidam Testamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia & quarta heredem instituit: deinde Quieto Florum, Proculo Sosiā heredes substituit: deinde*, SI NEQVE FLORVS, NEQVE SOSIA HEREDES ESSENT, TERTIO GRADV *ex parte dimidia & quarta coloniam Leptitanorum, & ex quarta, complures heredes substituit in plures quàm tres vncias.* Vlpianus autem Tit. XXII. hāc institutionis cum Cretione, & Substitutionis formulam proponit, TITIVS HERES ESTO, CERNITOQVE IN DIEBVS CENTVM PROXIMIS, QVIBVS SCIERIS POTERISQVE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO: TVNC MÆVIVS HERES ESTO, CERNITOQVE IN DIEBVS, *& reliqua*. Similitérque & deinceps substitui potuisse ait. Substitutio autem quæ in hunc casum, SI HERES NON ERIT, fiebat, VVLGARIS vocabatur. Gaius lib. II. Instit. tit. IIII. SVBSTITVTIO *est, quæ post institutionem à Testatore fieri solet, id est, secundi heredis appellatio. Et duæ sunt: quarum vna*, VVLGARIS *dicitur, alia*, PVPILLARIS. VVLGARIS dicitur, ILLE MIHI HERES ESTO, *siue hoc filio, siue extraneo*, QVOD SI HEREDITATEM MEAM ADIRE NOLVERIS, ILLVM SVBSTITVO, AD QVEM HEREDITAS MEA DEBEAT

Universidad de Deusto
Biblioteca

PERVENIRE. Vulgari ergo modo, vt Modestinus loquitur in L. iam hoc iure, §. vlt. D. de vulg. heredibus substituebatur ita, SI HERES NON ERIT, L. sed si plures, §. vlt. L. potest. & L. vlt. D. eo. L. Iulianus, §. vlt. L. si ita quis institutus, & L. paterfa. D. de hered. instit. L. si quis filiumfa. & L. & si substitutum, D. de adquir. hered. Iulian. in L. si is qui ducenta, §. vlt. D. de reb. dub. SI MIHI NEQVE FILIVS, NEQVE FILIA HERES ERIT, SEIVS HERES ESTO. Hæc autem verba, SI HERES NON ERIT, in eo quem alieno iuri subiectum esse Testator sciebat, sic accipiebantur, *Si neque ipse heres erit, neque alium heredem effecerit.* In eo vero, quem patremfa. arbitrabatur, illud significabant, *Si hereditatem sibi, vel ei cuius iuri postea subiectus esse cœperit, non adquisierit*, §. vlt. instit. de vulg. & pupill.

Interdum etiam latius hæc substitutio diffundebatur, & in plures casus dispergebatur, vt in specie, L. Lucius Titius qui fratrem, D. de hered. instit. Lucius Titius qui fratrem habebat, Testamento ita cauit: TITIVS FRATER MEVS EX ASSE MIHI HERES ESTO. SI MIHI TITIVS HERES ESSE NOLVERIT, AVT, QVOD ABOMINOR, PRIVS MORIETVR, QVAM MEAM HEREDITATEM ADIERIT, AVT FILIVM, FILIAMVE, EX SE NATVM, NATAMVE, NON HABEBIT: TVNC STICHVS ET PAMPHILVS SERVI MEI LIBERI ET HEREDES MIHI, ÆQVIS PARTIBVS, SVNTO. Refertur & in L. III. C. de hered. instit. huiusmodi substitutio. QVOD SI EX ALIQVA CAVSA PRIMVS HEREDITATEM MEAM ADIRE NOLVERIT, VEL NON POTVERIT, TVNC IN LOCVM EIVS SECVNDVM HEREDEM SVBSTITVO VITALEM. Heredi quidem ex parte scripto ita quandoque substituebatur, VT SI IS HERES NON ESSET, QVISQVIS SIBI HERES ESSET, IN PARTE *quoque deficientis* ESSET HERES, L. si in Testamento, D. de vulg. & pupill. Plures vero ita quandoque substituebantur, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, L. sed si plures, D. eo. tit. Inde in L. ex illa, D. de verb. signif. *Item in substitutione, his verbis,* QVISQVIS MIHI HERES EST, *proximus heres tantùm significabat.* Pluribus autem heredibus institutis, siue ex æquis partibus, siue ex diuersis & disparibus, quãdoque eos testator INVICEM, seu VICE MVTVA, substituebat, L. si ego, §. 1. D. de iniust. rup. L. si plures, & L. Lucius Titius in prin. & §. vlt. D. de vulg. & pupill. L. cogi, §. cum quidam, D. ad Trebellian. Post omnem enim Institutionis ordinem ita scribebat, EÓSQVE OMNES INVICEM SVBSTITVO, vel, EÓSQVE INVICEM SVBSTITVO, L. iam hoc iure, §. 1. L. qui plures, & L. coheredi, §. 1. D. de vulg. & pupill. vel, QVOS HEREDES MEOS INVICEM SVBSTITVO, d. L. coheredi, §. qui discretas, & L. Lucius Titius Seio, D. de hered. instit. L. Seius, D. ad L. falcid. vel, HOS OMNES INVICEM SVBSTITVO, d. L. coheredi, §. qui patrem. Sed & substituti inuicem quandoque ita substituebantur, SVBSTITVTOS HEREDES INVICEM SVBSTITVO, L. Lucius, §. pater, D. ad Sc. Trebell. vel, PVBLIVS, MARCVS, GAIVS INVICEM SVBSTITVTI, HEREDES MIHI SVNTO: vel, ILLE ET ILLE INSTITVTI HEREDES, ET SVBSTITVTI SVNTO, L. cum in Testamento, §. 1. D. de hered. instit. Et huius generis substitutio RECIPROCA appellatur, in L. iam hoc iure, D. de vulg. & puill. & MVTVA, in L. cum proponebatur, D. de legat. II. Poterant & vel plures in vnius locum substitui, vel vnus in plurium, vel singulis singuli, L. potest, D. de vulg. & pupill.

Præterea in alium quam illum vulgarẽ casum, seu euentum, liberis impuberibus quos in potestate habebat, patri substituere licebat. Quæ substitutionis species, Pupillaris vocabatur, L. in Pupillari, L. ex duobus, §. vlt. L. coheredi, §. cum filiæ, & Rubr. D. de vulg. & pup. Iustinia. Tit. de pupill. substit. *Liberis suis impuberibus, quos in potestate quis habet, non solum ita, vt supra diximus, substituere potest, id est,* VT SI HEREDES EI NON EXTITERINT, ALIVS SIT EI HERES: *sed eo amplius, vt,* SI HEREDES EI EXTITERINT, ET ADHVC IMPVBERES MORTVI FVERINT, SIT EIS ALIQVIS HERES: *veluti si quis dicat hoc modo,* TITIVS FILIVS MEVS HERES MIHI ESTO. ET SI FILIVS MEVS HERES MIHI NON ERIT: SIVE HERES ERIT, ET PRIVS MORIATVR, QVAM IN SVAM TVTELAM VENERIT, *id est antequam pubes factus sit*: TVNC SEIVS HERES ESTO. Caius lib. II. Instit. Tit. IIII. PVPILLARIS SVBSTITVTIO, *filiis tantummodo impuberibus*

impuberibus dari potest, quæ ita fit: ILLE FILIVS MEVS, SI INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, ILLVM EI SVBSTITVO. Cuiusmodi substitutionem sic describit Horat. lib. II. Sermo. Sat. VI.

Si cui præterea validus male filius in re
Præclarus sublatus aletur, ne manifestum
Cælibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arripere officiosus & vt scribare secundus
Heres, vt si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias.--

Variè autem substitutio ista concipiebatur: Plerumque ita, SI FILIVS MEVS INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO, L. I. & L. qui liberis, & L. paterfa. L. qui habebat, D. de vulg. & pupill. L. vlt. D. ad Senatusconsultum Trebellia. L. Lucius, D. de fideicom. libertat. Alias, SI INTRA PVBERTATIS ANNOS DECESSERIT, L. iam hoc iure in fi. & L. coheredi, §. non videri, D. eo. vel, SI IMPVBES DECESSERIT, L. in substitutionũ in fi. & L. cùm ex filio, D. de vulg. vel, SI ANTE PVBERTATEM DECESSERIT, L. paterfa. D. de reb. auct. iud. possid. vel, SI FILIVS MEVS INTRA QVARTVM DECIMVM ANNVM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO, L. II. §. prius, D. eod. Quãdoque & filio impuberi ita substituebatur, SI FILIVS MEVS MORIATVR, PRIVS QVAM IN SVAM TVTELAM VENIAT, TVNC TITIVS MIHI HERES ESTO, L. si ita scriptum, §. qui filio, D. de bon. possess. sec. tab. Iisdémque concepta fuisse verbis fertur ea substitutio, quæ notæ inter Manium Curium & Coponium contentioni ansam præbuit. In Testamento namque ita scriptum fuisse, SI MIHI FILIVS IN DECEM MENSIBVS GIGNITVR, ISQVE PRIVS MORITVR QVAM IN SVAM TVTELAM VENERIT, TVM MIHI MANIVS CVRIVS HERES ESTO, ex Cicero. lib. I. & II. de Orato. colligimus. Idẽ Topicis: *Vt Crassius in Curiana caussa exemplis plurimis vsus est agens de eo qui Testamento sic heredem instituisset, vt* SI FILIVS NATVS ESSET IN DECEM MENSIBVS, ISQVE MORTVVS PRIVS QVAM IN SVAM TVTELAM VENISSET, SECVNDVS HERES HEREDITATEM OBTINVISSET. Quintilian. lib. VII. cap. VII. de eodem Testamento agens, *Substitutus heres erat*, SI POSTVMVS ANTE TVTELÆ SVÆ ANNOS DECESSISSET. Accidit autem, vt cum vacuo ventre esset Testatoris vxor, non pleno, quemadmodum suspicabatur, postumus nullus nasceretur. Vnde controuersia orta est, inter Coponium, & Curium: illo, sibi proximitatis aut certè sanguinis iure bona vindicãte, eáque ad se lege rediisse dicẽte, quod substitutionis condicio defecisset: hoc contrà, mentẽ testatoris spectandã esse: qui æquè postumo nõ nato ac si natus impubes decessisset, bona ad substitutũ peruenire voluisset. Coponij causam recepit Q. Scæuola, Curij, Crassus. Acta est ergo, apud Centũuiros causa à clarissimis illis duobus fori Ro. luminibus, illíq; æqualibus, collegis, & Consularibus, magno populi cõcursu magnáq; expectatione, vt idẽ Cicero in Bruto testatur: eũ Q. Scæuola, qui iurisperitorum eloquentissimus, eloquentium iurisperitissimus habebatur, ex scripto Testamentorum iura defenderet, negarétque nisi postumus & natus, & antequam in suam tutelam veniret, mortuus esset, heredem Curium esse posse, qui esset secundum postumum & natum & mortuum heres institutus: Crasso diuersæ partis aduocato defendente, hac eum mente fuisse qui Testamentum fecisset, vt si filius non esset, qui in tutelam veniret, M. Curius esset heres. Ille ῥητῷ, hic ἀβουλίᾳ, vterque auctoritatibus, exemplis, & Testamentorum formulis vtebatur. Quam controuersiam & his verbis Quintilian. lib. VII. cap. VII. attigit. *In Testamentis & illa accidunt, vt voluntas manifesta sit, scriptum nihil sit: vt in iudicio Curiano, in quo nota L. Crassi, & Scæuolæ fuit contentio. Substitutus heres erat*, SI POSTVMVS ANTE TVTELÆ SVÆ ANNOS DECESSISSET. *Non est natus: Propinqui bona sibi vindicabant. Quis dubitaret quin ea voluntas fuisset testantis, vt is non nato filio heres esset, qui mortuo? Sed hoc non scripserat.* Cuius dubitationis tollendæ causa ita patres postumis substituebant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVOD SI MIHI LIBERI NATI NON ERVNT, AVT INTRA PVBERTATEM DECESSERINT, TVNC HEREDES SVNTO MVCIVS ET MÆVIVS, L. Lucius, D. de fideic. libert.

Interdum etiam ad breue tempus ætatis pater substituebat, in hunc modum, SI FILIVS MEVS INTRA DECIMVM ANNVM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO. L. si ita quis, D. de vulg. & pupill. Interdum etiam diuersis impuberis ætatis temporibus alios atque alios post finem præstitutum substituebat. Vlpian. in L. 11. §. si primus, D. de bon. poss. sec. tab. *Si primus quidem ita substitutus sit*, SI INTRA DECEM: *secundus*, SI POST DECEM, INTRA QVATTVORDECIM ANNOS. Paulus in L. qui plures, D. de vulg. & pupill. SI INTRA DECIMVM ANNVM DECESSERIT, LVCIVS TITIVS HERES ESTO: SI POST DECIMVM, INTRA QVARTVM DECIMVM, MÆVIVS HERES ESTO. Idē in L. ex facto, §. item quæro, D. eodem. *Si ita facta proponatur substitutio*, FILIVS MEVS SI INTRA DECEM ANNOS DECESSERIT, TITIVS HERES ESTO: SI INTRA QVATVORDECIM, MÆVIVS. Ac planè omne spatium quod erat intra pubertatem, liberum erat patri ad substituendum filio: sed finis huius pubertas erat, d. L. ex facto, §. item quæro, D. eodem. In Pupillari enim substitutione licet longius tempus comprehensum esset, tamen finiebatur substitutio pubertate, L. in pupillari, D. de vulg. & pupill. Directò ergo, seu verbis ciuilibus, legitimis & imperatiuis post quartumdecimum annum ætatis frustra substitutio fiebat, L. verbis ciuilibus, D. eo. Verbis verò precariis substitutionis condicio puberem ætatē egredi poterat, L. coheredi, §. cùm filiæ, D. eo. Itaque matres quæ directò substituere liberis non poterant, eos si impuberes decessissent, hereditatem restituere rogabant, vel eorum, Tutorúmve, fidei committebant, L. peto, §. mater, D. de legat. 11. L. maritus, §. 1. D. ad L. falcid. Naturalis autem pater, nō item adrogator filio impuberi substituere poterat, L. si adrogator, D. de adoptionib. nisi in iis tantùm quæ ipse ei adrogator dederat, præter quartam, quam ex D. Pij rescripto omnimodo ei relinqui debebat, L. sed & si plures, §. in adrogato, D. de vulg. & pupil.

Porrò sæpenumero in vtrumque casum impuberi substituebatur, vt exempli gratia, LVCIVS TITIVS HERES ESTO: SI MIHI LVCIVS TITIVS HERES NON ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, TVNC GAIVS SEIVS MIHI HERES ESTO. L. 1. D. de vulg. & pupil. Eo modo sibi & filio pater substituebat, L. paterfa. D. eod. Et ea quidem quæ in alterum casum concipiebatur substitutio, SIMPLEX, quæ in vtrumque, DVPLEX vocabatur, L. 1. & L. iam hoc iure, §. 1. & §. vlt. & L. Lucius Titius, D. de vulg. & pupill. Pater etiam duos filios impuberes heredes institutos inuicem substituebat, & tunc in vtrumque casum substituisse intelligebatur, id est, SIVE FILIVS HERES NON EXSTITERIT, SIVE EXSTITERIT, ET IMPVBES DECESSERIT, L. iam hoc iure, D. eo. Sed & si pater impuberi filio in alterum dumtaxat casum substituisset, in vtrumque casum substituisse intelligebatur, vt ibidem traditur.

Ex duobus autem impuberibus, EI QVI SVPREMVS MORERETVR, quandoque pater substituebat, L. ex duobus, D. de vulg. & pupill. Papinian. in L. qui ex liberis, D. de bon. poss. sec. tab. QVI EX LIBERIS MEIS IMPVBES SVPREMVS MORIETVR, EI TITIVS HERES ESTO. Florentin. in L. vel singulis, D. eo. *Vel singulis liberis, vel* QVI EORVM NOVISSIMVS MORIETVR, HERES *substitui potest*. Papinian. in L. coheredi, §. cùm pater, D. eo. *Cùm pater* IMPVBERI FILIÆ QVÆ NOVISSIMA DIEM SVVM OBIISSET, TABVLAS SECVNDAS FECISSET. Tryphonin. in L. qui duos, D. de reb. dub. *Qui duos impuberes filios habebat*, EI QVI SVPREMVS MORITVR TITIVM SVBSTITVIT. Et ita, *Impuberi supremo substitutum*, accipe in L. pater filiam, §. vlt. D. ad L. falcid. Sed & qui duos impuberes filios habebat, ita substituisse proponitur, SI AMBO MORTVI ESSENT, L. qui duos, D. de vulg. & pupill.

SVBSTITVERE autem liberis impuberibus tam heredibus institutis, quàm exheredatis pater poterat, L. 1. §. 1. L. sed si plures, §. ad substitutos, D. de vulg. & pupill. L. vlt. D. de legat. 111. L. ita tamen, §. à patre, D. ad Sc. Trebell. L. planè, & L. ab exheredati, D. de legat. 1. Verùm substituere illis, vt iam prædiximus, non poterat, nisi Testamento facto heredem sibi instituisset, L. 1. in fi. L. 11. §. quisquis

quisquis, D. eo. Miles vtique tam sibi quàm filio Testamentum iure militari facere poterat, & vel soli filio, tametsi sibi non fecisset: quod Testamentum valebat, si fortè pater vel in militia, vel intra annum militiæ decessisset, L. in fraudē, §. miles, D. de testam. milit.

Planè tam eum quem sibi heredem instituerat, quàm alterum substituere pater poterat, L. 1. §. 1. D. de vulg. & pupill. & L. qui patri, D. de adquir. hered. Cùm verò eum filio substituebat, quem sibi heredem scripserat, his plerumque verbis vtebatur, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO IMPVBERI HERES ESTO. L. cum filio, L. qui liberis, §. vlt. D. de vulg. & pup. L. ita tamē, §. qui suspectā, & L. si patroni, §. qui fideicōmissam, D. ad Sc. Trebell. L. sciendū, D. de verb. signific. vel, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, IDEM FILIO MEO HERES ESTO. L. qui liberis in prin. L. sed si plures, & L. in substitutione, L. ex duobus, D. de vulg. & pupill. Paulus in L. ex facto, §. vlt. D. eo. *Iulius Longinus pater, eos quos sibi heredes instituerat, filio ita substituit*, QVISQVIS SIBI HERES ESSET. Mater planè secundis Tabulis filio impuberi substituta proponitur in L. mater, D. si quis omiss. caus. test. Sed & coheres pupillo datus ei quandoque substituebatur, L. qui fundū, §. coheres, D. ad L. falcid. & L. apud, §. 1. D. ad Sc. Trebellian.

Quos autē pater sibi Necessarios heredes facere poterat, eosdem & filio poterat, L. sed si plures, §. 1. D. de vulg. & pupill. L. sed & in illo, D. de reb. dub. L. Iulianus, D. de adquir. hered. Atque adeò qui patri heres extiterat, si idem filio impuberi substitutus esset, non poterat hereditatem eius prætermittere, L. qui patri, D. de adquir. hered. Substitui etiam liberis poterat is, qui post mortem corū natus esset, L. substitui, D. de vulg. & pupil. Quo gradu autem heres liberis substitueretur, nihil intererat, L. quo gradu, D. eo. Addit Iauolenus in L. cùm ex filio, §. filio, D. eo. *Filio impuberi in singulas causas alium & alium heredem substituere possumus, veluti vt alius*, SI SIBI NVLLVS FILIVS FVERIT, *& alius*, SI FILIVS FVERIT, ET IMPVBES MORTVVS FVERIT, *heres sit*.

Pupillaris autem ista substitutio secundis Tabulis fiebat, L. libertis, §. postumis, D. de adimend. leg. quæ inde SECVNDÆ TABVLÆ, quòd PRIMAS, id est patris Tabulas sequerentur. Nam cùm sibi prius, deinde filio Testamentum pater faceret, Testamentū patris PRIMARVM TABVLARVM, seu PRIMI TESTAMENTI, vt locū & ordinē, ita & nomen obtinebat, L. 11. §. si primis, D. eo. statuliber. L. Lucius, §. impuberem, D. de leg. 11. L. pater, D. de hered. instit. PVPILLARE verò, vt Vlpianus vocat in L. planè, §. si coniunctim, D. de legat. 1. & re & nomine in secundis consistebat: & Secundarum Tabularum nomen sortiebatur, seu secundi Testamenti, L. pater, D. de heredib. instit. Eóque modo Testamentum quod secundas Tabulas habebat, vt loquitur Hermogenian. in L. nam quod, §. 1. D. ad Sc. Trebellian. DVPLEX erat, quemadmodum suprà monuimus, quod & comprobatur L. 1. D. si cui plus quàm per L. falcid. Quamquam autem binæ Testamentorum Tabulæ essent, & duplex lignum, vi tamen ipsa & effectu vnū Testamentū erat. Pupillare vtique, quod & Impuberis Tabulas vocat Vlpian. in L. 11. §. 1. D. de statuliber. à paterno pendebat, ex eóque vires capiebat, vt nō immeritò Tabulæ paternæ, Principales appellarentur, propterea quòd destituto Testamēto paterno, & hereditate ex eo nō adita, Pupillaris substitutio euanescebat, nec quicquā in Pupillaribus Tabulis scriptum valebat, vt elicitur ex L. apud Iulianum, §. 1. & L. nā quod, §. 1. D. ad Sc. Trebell. In Tabulis certè patris & filij, vna Falcidia seruabatur, & contributioni locus erat, L. in ratione, §. quod vulgo, D. ad L. falcid. In contributionem enim veniebant tam quæ Primis quàm quæ Secūdis Tabulis relicta erant, & tam quæ ab ipso impubere herede instituto, quā quæ ab eo qui ei substitutus erat, data, legata erant, L. 1. D. si cui plus quam per L. falcid. Paulus autem in L. vlt. D. ad Sc. Trebellian. speciem proponit, in qua pater Polycrati filio, si intra pubertatē decessisset, secūdas Tabulas fecit, quas matri eius cōdēnauit aperiēdas, si impubes obisset. Pupillares porrò Tabulas etiā si superscriptū nō esset, NE APERIRENTVR, si tamē seorsū clausas signatásq; eas pater reliquisset, Prætor aperiri nisi causā cognita nō patiebatur, L. pupillares, D. test.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quemad. aper. Si tamen mulier ventris nomine in possessione esset, aperiendæ erant secundæ tabulæ, vt scriretur cui demandata esset curatio, L. si mulier, D. eo. Impubes vtique cui pater secundas Tabulas fecerat, tunc intestatus decessisse dicebatur, cùm substituti hereditatem eius omisissent, L. 11. §. impuberem, D. ad Sc. Tertyllian.

Secundis autem Tabulis non filio modò, sed & sibi pater quandoque substituebat, vt in specie, L. paterfa. D. de vulg. & pupill. Substitutionũ verò cõmunibus his verbis HERES ESTO, interdũ addebatur, IN LOCVM PARTEMVE EIVS HERES ESTO, L. sed si plures, §. vlt. L. coheredi, §. non videri, D. de vulg. & pupill. Substitutionibus etiã quæ in casum mortis alterius cõferebantur, plerumque addebatur, QVOD ABOMINOR, d. L. coheredi, d. §. non videri, L. Lucius qui fratrem, D. de hered. instit. L. Lucius Titius, §. filiam, D. de legat. 11. L. IIII. C. de impuber. & al. substit. Atque hæc de Directis Substitutionibus. Erant enim Precariæ substitutiones, L. cùm proponas, C. de pact. quæ per fideicommissa, verbis precariis fiebant, L. filium quem, C. fam. ercis.

Heredes siquidem interdum hereditatem sibi relictam restituere rogabantur, L. qui quadringenta, L. ex facto, § si quis rogatus, & §. vlt. L. fideicommissaria, §. 1. L. apud Iulianum, §. Antistia & aliàs passim in Tit. D. ad Sc. Trebellia. L. qui plures, §. vlt. D. de vulg. & pupill. L. si seruum, §. 1. D. si quis om. cau. Vlpian. in L. ex facto, §. vlt. D. eo. *Si quis ita fideicommissum reliquerit*, FIDEI TVÆ FILI COMMITTO, VT SI ALIENO HEREDE MORIARIS, RESTITVAS SEIO HEREDITATEM. Paulus in L. vbi purè, D. eo. *Quia pro hoc accipiendum sit*, ROGO HEREDITATEM ILLAM RESTITVAS. Quintilian. in argumento Declamat. cccxxv. *Diues decessit herede instituto bonorum omniũ paupere, cum elogio tali:* VOLO VT HANC HEREDITATEM RESTITVAS EI CVI ROGAVI, L. facta, §. rescripto, D. ad Trebellia. *Si quis ita heredis fidei cõmiserit*, ROGO, SI TITIVS TIBI CENTVM DEDERIT, RESTITVAS EI HEREDITATEM MEAM. Ciuitati etiam per fideicommissum restitui iussam hereditatem Modestin. in L. cùm alicui, D. de neg. gest. refert.

Interdum verò rogabantur restituere, QVOD AD EOS EX HEREDITATE PERVENISSET. Vlpian. in L. cogi, D. ad Sc. Trebell. *Sed & si quis ita rogauerit*, QVIDQVID AD TE EX HEREDITATE BONISVE MEIS PERVENERIT, ROGO RESTITVAS. Iulian. in L. quidam, D. eo. *Quidam ita in Testamento scripserat*, A TE HERES PETO FIDEIQVE TVÆ COMMITTO, VT QVIDQVID EX HEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, FILIO MEO, PRIMA QVAQVE DIE, AVT SI PRIVS QVID EI ACCIDERIT, MATRI EIVS DES, REDDAS. Modestin. in L. quod his verbis, D. de legat. III. *Quod his verbis relictum est*, QVIDQVID EX HEREDITATE, BONISVE MEIS AD TE PERVENERIT, CVM MORIERIS RESTITVAS. Scæuola in L. post emancipationem, §. 1. D. de eo. tit. *Seiam ex dodrante, Mæuium ex quadrante instituit heredes: fidei Seiæ commisit in hæc verba* A TE PETO, TVÆQVE FIDEI COMMITTO, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, RESTITVAS FILIO, RETENTIS TIBI HORTIS MEIS. Idem in L. vxorẽ, §. vlt. D. eo. A TE SEIA PETO, VT QVIDQVID AD TE EX HEREDITATE MEA PERVENERIT, EXCEPTIS HIS, SI QVA TIBI SVPRA LEGAVI, RELIQVVM OMNE REDDAS, RESTITVAS, MÆVIÆ INFANTI DVLCISSIMÆ: Papinian. in L. cùm pater, § fidei, D. de legat. II. FIDEI TVÆ COMMITTO VXOR, VT DES, VT RESTITVAS FILIÆ MEÆ CVM MORIERIS, QVIDQVID AD TE QVOQVE NOMINE DE BONIS MEIS PERVENERIT. Paul. in L. si legatarius, §. cùm ita, D. de legat. III. *Cùm ita petisset Testator*, VT QVIDQVID EX BONIS EIVS AD PATREM PERVENISSET, FILIÆ SVA ITA RESTITVERET, VT EO AMPLIVS HABERET, QVAM EX BONIS PATRIS HABITVRA ESSET. Celsus in L. Ballista, D. ad Sc. Trebell. *Ballista filiumfa. heredem instituit ita*, REBELLIANVS SI CAVERIT COLONIÆ PHILIPPENSIVM, SI SINE LIBERIS MORERETVR, QVANTACVMQVE PECVNIA EX HEREDITATE

DITATE DE BONIS MEIS AD EVM PERVENIT, EAM PECVNIAM OMNEM AD COLONIAM PHILIPPENSIVM PERVENTVRAM. Papinia. in L. heredes mei in prin. D. eo. HEREDES MEI QVIDQVID AD EOS EX HEREDITATE, BONISVE MEIS PERVENERIT, ID OMNE POST MORTEM SVAM RESTITVANT PATRIÆ MEÆ, COLONIÆ BENEVENTANORVM. Scæuola in L. Lucius, §. pluribus, D. eo. *Vnius ex libertis heredibus institutis fidei commisit*, VT QVIDQVID AD EVM EX HEREDITATE BONISVE PERVENISSET, DEDVCTO PRO EA PARTE ÆRE ALIENO, ET LEGATIS, ET SIBI VIGINTI AVREIS, RESTITVERET TITIO. Et ead. L. §. mæuia. TE ROGO FILI SEPTICI, SI INTRA VICENSIMVM ANNVM SINE LIBERIS MORIERIS, QVICQVID EX HEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, HOC FRATRIBVS TVIS RESTITVAS, L. Epistulam, §. vlt. D. eo. ROGO TE VT QVIDQVID AD TE EX BONIS MEIS PERVENERIT, FACIAS PERVENIRE AD FILIVM TVVM. L. vlt. D. vt legat. seu fideicom. *Fideique eius commisit*, VT QVIDQVID AD EVM EX HEREDITATE EIVS PERVENISSET, CVM MORERETVR, RESTITVERET FILIO TESTATRICIS NEPOTI SVO. Gaius in L. vtrum, §. cùm quidam, D. de reb. dub. *Cùm quidam pluribus heredibus institutis, vnius fidei commisisset, vt* CVM MORERETVR, VNI EX COHEREDIBVS, CVI IPSE VELLET, RESTITVERET EAM PARTEM HEREDITATIS QVÆ AD EVM PERVENISSET. Papinian. in L. in fideicommissi, §. nonnunquam, D. de vsuris. *Cùm Pollidius à propinqua sua heres institutus, rogatus fuisset*, FILIÆ MVLIERIS, QVIDQVID EX BONIS EIVS AD SE PERVENISSET, CVM CERTAM ÆTATEM PVELLA COMPLESSET; RESTITVERE: *idque sibi mater ideò placuisse Testamento comprehendisset*, NE FILIÆ TVTORIBVS, SED POTIVS NECESSITVDINI RES COMMITTERENTVR: *eundem Pollidium*, FVNDVM RETINERE IVSSISSET. Marcian. in L. scribit, D. ad Trebellian. *Petit ab herede suo, vt* SI SINE LIBERIS MORERETVR, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE SVA AD EVM PERVENISSET, MÆVIO RESTITVERETVR,

Aliàs rogabãtur Restituere QVOD SVPERESSET EX HEREDITATE, L. cogi, §. inde quæritur, L. mulier, §. cùm proponeretur, D. ad Sc. Trebellia. in L. Titius, D. eo. eiusmodi fideicõmissum refertur, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA SVPERFVERIT, ROGO RESTITVAS. Papinian. in L. Imperator, §. vlt. D. de legat. II. *Rogatus* QVIDQVID EX HEREDITATE SVPERERIT, POST MORTEM SVAM RESTITVERE. Vlpian. in L. sed & si lege, §. quod autem, D. de hered. petit. *Nam & diuus Marcus in causa Pythodori, qui rogatus erat*, QVOD SIBI SVPERFVSSET EX HEREDITATE REDDERE. Papinian. in L. deducta, §. quod ex hereditate, D. ad Sc. Trebell. QVOD EX HEREDITATE SVPERFVISSET CVM MORERETVR, RESTITVERE *rogatur*. In §. vlt. ead. L. *qui* BONORVM SVPERFLVVM POST MORTEM SVAM RESTITVERE, *fuerat rogatus*.

Interdum etiam rogabantur PECVNIA ACCEPTA RESTITVERE, vel ACCEPTO CERTO PRETIO, L. Iulius, D. ad Sc. Trebellian. Vlpian. in L. fideicommissa, §. cùm esset, D. de legat. III. *Cùm esset quis rogatus restituere portionem*, ACCEPTA CERTA QVANTITATE. Idem in L. Nec vlla, §. sed & si, D. de hered. pet. *Si* ACCEPTA CERTA QVANTITATE RESTITVERE, *rogatus est*. Et in L. in quartam, D. ad L. falc. *Si* ACCEPTA PECVNIA HEREDITATEM RESTITVERE *rogatus*. Florentin in L. si heres D. eo. Tit. *Si heres cuius fidei commissum est, vt* ACCEPTA CERTA PECVNIA HEREDITATEM RESTITVAT. Scæuola in L. à Testatore, D. de condic. & demonstr. *A testatore rogatus, vt* ACCEPTIS CENTVM NVMMIS RESTITVERE HEREDITEM TITIÆ COHEREDI SVÆ. Papinian. in L. acceptis, D. ad L. Falcid. ACCEPTIS A MÆVIO CENTVM, HEREDITATEM MÆVIO RESTITVERE, PECVNIAMQVE POST MORTEM SVAM TITIO DARE, *rogatus est*. Et in fi. *planè si quis ita scripserit*, ACCEPTIS CENTVM PETO RESTITVAS HEREDITATEM. Papinia. in L. cùm pater, D. de legat. II. patrẽ cùm filios, eorúmque matrẽ, heredes instituisset, ita scripsisse refert. PETO A TE FILIA, VT ACCEPTIS EX HEREDITATE MEA IN PORTIONEM TVAM CENTVM AVREIS, ET PRÆDIO TVSCVLANO, PARTEM HEREDITATIS RESTITVAS MATRI TVÆ. Aliàs certã quantitatẽ præcipere iubebantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rutilius in L. si heres, D. de legat. I. *Si heres* CENTVM PRÆCIPERE IVSSVS SIT, & RESTITVERE HEREDITATEM. Vlpian. in L. si sponsus, § si quis rogatus, D. de donat. int. vir. *Si quis rogatus sit*, PRÆCEPTA CERTA QVANTITATE, VXORI SVÆ HEREDITATEM RESTITVERE. Ita PRÆCEPTO FVNDO ROGATVS HEREDITATEM RESTITVERE proponitur in L. heres, D. ad Sc. Trebellian.

Aliâs, accepto certo prædio restituere rogabãtur, L. vlt. D. eo. Papinian. in L. filiũ, D. de legat. I. *filiam fratribus*, CERTIS REBVS ACCEPTIS, HEREDITATEM RESTITVERE *pater voluit*. Aliâs QVIBVSDAM REBVS RETENTIS, RESTITVERE HEREDITATEM heres rogabatur, vt in L. post emancipationẽ, §. vlt. D. de legat. III. rogatur Seia, retentis sibi hortis, restituere. Vlpian. in L. nonnulla, §. sed etsi, D. de hered. petit. SI RETENTA CERTA QVANTITATE, RESTITVERE *rogatus sit*. RETENTA QVARTA PARTE, L. epistulã, §. mulier, D. ad Sc. Treb. L. Titia, D. ad L. Falcid. Aliâs DEDVCTA PARTE ALIQVA, restituere rogabatur. Papinian. in L. deducta, D. d Sc. Trebell. DEDVCTA PARTE QVARTA RESTITVERE *rogatus* HEREDITATEM. Sic DEDVCTIS centum, L. I. §. vlt. D. ad Sc. Trebellian. Item DEDVCTO ÆRE ALIENO, & DEDVCTIS LEGATIS, L. cogi, §. inde quæritur, D. eod. L. cùm heres, D. eo. Sic DEDVCTA SEXTA. L. pater filiam, D. ad L. falcid. Vlpian. in L. in quartam, D. eo. *Sed in fideicommissaria hereditate restituenda, siue legatum vel fideicommissum datum sit heredi*, *siue* PRÆCIPERE, *vel*, DEDVCERE, *vel*, RETINERE IVSSVS SIT.

Interdum verò HEREDITATEM CVM FRVCTIBVS RESTITVERE heres rogabatur, L. in fideicommissaria, D. ad Sc. Trebellian. Interdum verò, EXCEPTIS REDITIBVS, vt in L. I. §. si heres, & L. deducta, §. hereditatem, D. ad Sc. Trebellian. Paulus in L. respondit, §. I. D. de vsur. *Heres rogatus erat*, POST MORTEM SVAM, SINE REDITV HEREDITATEM RESTITVERE. Aliâs EXCEPTIS CERTIS BONIS RESTITVERE heres rogabatur, L. Iulius, D. eo.

Interdum autem heredes rogabantur restituere, sub condicione, veluti, SI SINE LIBERIS DECEDERENT, L. mulier, §. cùm proponeretur, L. quidam, §. si quis filium, L. scribit, L. heredes, §. I. L. à filio, D. ad Sc. Trebellian. Vlpianus in L. ex facto, §. si quis rogatus, D. eodem. *Si quis rogatus fuerit*, *vt* SI SINE LIBERIS DECESSERIT, RESTITVAT HEREDITATEM, & §. ex facto ead. L. *Rogauerat quædam mulier filium suum*, *vt* SI SINE LIBERIS DECECESSISSET, RESTITVERET HEREDITATEM FRATRI SVO. Paulus lib. III. Sentent. Tit. I. *Rogati inuicem, sibi*, SI SINE LIBERIS DECESSERINT, HEREDITATEM RESTITVERE. Calliistrat. in L. diuus, §. vlt. D. ad L. Cornel. de falsi. *Si quis duobus heredibus institutis, adiecerit, vt* SI ALTERVTER HERES SINE LIBERIS DECESSISSET, EI QVI SVPERESSET ET LIBEROS HABERET, HEREDITAS REDDERETVR, *vel*, SI VTERQVE SINE LIBERIS DECESSISSET, HEREDITAS, *deinde alia manu*, SCRIPTORI TESTAMENTI RESTITVERETVR. Marcian. in L. filiusfa. §. cùm erit, D. de legat. I. *Cùm erit rogatus*, SI SINE LIBERIS DECESSERIT, *per fideicommissum* RESTITVERE. Apud Vlpianum etiam in L. in causæ II. D. de minorib. Pomponius refert quendam rogatum esse fratris filiæ complures res dare, ea condicione, vt si sine liberis decessisset, restitueret eas heredi. Ac aliâs proponitur rogatus quis restituere, SI ALIENO HEREDE MORERETVR, L. ex facto, §. vlt. D. ad Sc. Trebellian. Pater etiã filio suo, SI IN POTESTATE SVA ESSE DESIISSET, hereditatem restituere rogatus dicitur in L. imperator, D. eod.

Interdum non Totam seu Vniuersam hereditatẽ, sed partem dumtaxat restituere rogabantur, L. cogi, §. si quis heres, L. Lucius, §. I. D. ad Sc. Trebellian. L. fideicommissa, §. cùm esset, D. de legat. III. veluti DIMIDIAM PARTEM HEREDITATIS, L. liberto, §. filium, D. de annu. leg. Iulian. L. ita tamen, §. heres, D. ad Sc. Trebell. *Heres ex asse erat instituta consobrina mea, & eius fideicommissum, vt* PARTEM DIMIDIAM

MIDIAM HEREDITATIS STATIM PVBLIO MÆVIO RESTITVERET. Gaius in L. si ex asse, D. famil. erciscẽ. *Si ex asse institutus heres, rogatus sit mihi* PARTEM ALIQVAM RESTITVERE, *veluti* DIMIDIAM. Scæuola in L. à filia, D. ad Sc. Trebellian. *A filia petit, vt* SI LIBERIS SVPERSTITIBVS MORERETVR, PARTEM EIVS QVÆ AD EAM EX BONIS PATRIS PERVENISSET: QVOD SI SINE LIBERIS, VNIVERSVM FRATRI RESTITVERET. Cui condicioni interdum dies addebatur, vt puta, SI SINE LIBERIS INTRA TRIGENSIMVM ANNVM MORERETVR, L. Lucius Titius, §. pater, D. ad Sc. Trebell. d. L. cùm auus, D. de condic. & dem. vel, SI INTRA VICENSIMVM ANNVM SINE LIBERIS MORIERIS, d. L. Lucius, §. Mæuia. Papinian. in L. quod bonis, §. quod auus, D. ad L. Falcid. *Heredem auus, idémque Tutor rogauerat, vt* SI SINE LIBERIS ANTE CERTAM ÆTATEM DECEDERET, TAM HEREDITARIA, QVAM PROPRIA BONA RESTITVERET. Fratres etiam heredes instituti plerumque inuicem hereditatem restituere rogabantur, L. Sed & in illo, D. reb. dub. impp. Diocler. & Maximian. in L. cùm proponas. C. de pact. *Cùm proponas filios Testamento scriptos heredes, rogatos esse*, VT QVI PRIMVS REBVS HVMANIS EXIMERETVR, ALTERI PORTIONEM HEREDITATIS RESTITVERET. Proponitur & in L. cogi, §. cùm quidã, D. ad Sc. Trebell. quidam à duobus heredibus institutis & inuicẽ substitutis petiisse, SIVE VTERQVE, SIVE ALTER HERES ESSET, vt hereditas sua EX PARTE DIMIDIA RESTITVRETVR alicui post quinquennium. Refertur & à Scæuola in L. Titia, D. de condic. & demonstr. huiusmodi fideicommissum. *Titia heredis instituti liberos habentis filij fideicommisit*, VTI REM EIVS VNIVERSAM RESTITVERET FILIIS EIVS LIBERISVE EORVM, CVM IPSI PETISSENT, SINE VLLA IVRIS CAVILLATIONE. Ac planè interdum testator rogabat restituere BONA SVA, vel, FAMILIAM, vel, PECVNIAM, vel, VNIVERSAM REM SVAM, vel, OMNIA SVA, L. nam quod, §. vlt. cùm, L. seq. & L. si legatus D. ad Sc. Trebellian. Vlpian. in L. cogi, D. eo. *Hoc idem & si* PATRIMONIVM *fuerit rogatus, & si* FACVLTATES: *& si* QVIDQVID HABEO, & *si* CENSVM MEVM, & *si* FORTVNAS MEAS, *& si* SVBSTANTIAM MEAM, *& si* PECVLIVM MEVM, *Testator dixerit*.

Duobus etiam quandoque hereditatem restituere quis rogabatur, d. L. cogi, §. si quis heres. Et alteri purè, vel in diem, alteri sub condicione, L. I. §. sed & quoties, D. eo. Interdum verò vni ex pluribus hereditatem restituere heredem testator rogabat, & in eius arbitriũ cõferebat cui potius restitueret. Gaius in L. vtrum, §. cùm quidã, D. de reb. dub. *Cùm quidam pluribus heredibus instituti, vnius fidei commisisset*, *vt* CVM MORERETVR, VNI EX HEREDIBVS, CVI IPSE VELLET, RESTITVERET EAM PARTEM HEREDITATIS, QVÆ AD EVM PERVENISSET. Vlpian. in L. ex facto, §. si quis rogatus, D. ad Sc. Trebell. *Si quis rogatus fuerit* FILIIS SVIS, VEL CVI EX HIS VOLVERIT, RESTITVERE HEREDITATEM. Papinian. in L. heredes mei, §. peto, D. eo. PETO DE TE, VXOR CARISSIMA, VTI CVM MORIERIS, HEREDITATEM MEAM RESTITVAS FILIIS MEIS, VEL VNI EORVM, VEL NEPOTIBVS MEIS, VEL CVI VOLVERIS, VEL COGNATIS MEIS, ET CVI VOLES EX TOTA COGNATIONE MEA.

Heres autem vel purè hereditatem restituere rogabatur, L. vbi purè, D. ad Sc. Trebell. videlicet STATIM, L. ita tamen, §. heres ex asse, D. eo. seu PRÆSENTI DIE, L. mulier, §. si heres, D. eod. seu PRIMA QVAQVE DIE, L. quidam ita, D. eo. aut verò in tempus, vel post tempus, restituere rogabatur, L. deducta, §. I. & §. qui post, D. eo. veluti POST MORTEM SVAM, L. cùm pater, §. hereditatem, D. de legat. II. L. Statius Florus, §. Cornelio Felici, D. de iu. fis. L. deducta, §. hereditatẽ, & §. cùm autem, D. ad Sc. Trebell. Sic in L. vxorem, §. Seium, D. de legat. III. *Seium maritum scripsit heredem, eique substituit Appiam alumnam, fideique heredis commisit*, VT POST MORTEM SVAM HEREDITATEM EIDEM ALVMNÆ RESTITVERET, AVT SI QVID ANTE CONTIGISSET ALVM-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NÆ, TVNC VALERIANO FRATRIS FILIO RESTITVERET EANDEM HEREDITATEM. Cuiusmodi fideicommissum interdum his verbis, POST MORTEM TVAM, interdum his, CVM MORIERIS, concipiebatur, L. Lucius Titius, D. de legat. 1. L. deducta, §. quod ex hereditate, L. ita tamen, §. si heres, L. heredes mei, §. peto, D. ad Sc. Trebellia. L. vlt. D. vt legator. L. vtrum, §. cùm quidam, D. de reb. dub. Interdum & post mortem alterius restituere rogabatur. Vlpian. in L. mulier, D. eo. *Mulier quæ duobus filijs in potestatate patris relictis alij nupserat, posteriorem maritum heredem instituit, eúmque rogauit,* LIBERIS SVIS POST MORTEM PATRIS EORVM HEREDITATEM SVAM RESTITVERE, VEL EI QVI EORVM SVPERESSET. Pater etiam fiduciarium heredem scripsisse, ab eóque petiisse, VT FILIO SVO CVM AD ANNOS SEDECIM PERVENISSET, HEREDITATEM RESTITVERET, refert Iauolen. in L. Seius, D. eo. tit. Aliâs, heres scriptus rogabatur restituere, CVM VELLET, L. vxorem, §. Scæuola, D. de legat. III. Præterea quandoque partem, STATIM, partem, cum MORERETVR, restituere rogabatur, L. ita tamen, §. heres ad Sc. Trebellian. Cùm verò post tempus restituere heres rogabatur, interdum SATIS EXIGI ab eo, Testator VETABAT. Vlpian. in L. cùm tale, §. 1. D. de condic. & demonst. POST MORTEM MEAM RESTITVAS HEREDITATEM, ITA, NE SATIS FIDEI COMMISSI PETATVR, NEVE RATIO EXIGATVR. Scæuola in L. vlt. D. vt legat. seu fideic. Testatricem cùm patris heredis instituti fidei commisisset, vt quidquid ad eum ex hereditate eius peruenisset, cùm moreretur, restitueret filio suo, hæc verba adiecisse narrat, SATIS A SEIO PATRE MEO EXIGI VETO. Idem in L. vxorem, §. vlt. D. de legat. III. refert, maritum qui Sciæ vxori vniuersam hereditatem restituere heredem rogauerat, rursus vxoris fidei commisisse, vt quidquid ad eam ex hereditate peruenisset, deductis his quæ ei legauerat, restitueret Mæuiæ infanti, hoc addito, A QVA SEIA SATIS EXIGI VETO: CVM SCIAM, EAM POTIVS REM AVCTVRAM, QVAM DETRIMENTO FVTVRAM.

Fidei cōmissa autē hereditatis (sic enim ea Papinian. appellat in L. si res, §. 1. D. ad Sc. Trebell. relinquebātur his verbis, ROGO, vel TE ROGO HEREDITATEM RESTITVAS, L. vbi purè, §. 1. & L. Titio, D. eo. A TE PETO, L. ita tamen, §. si pater & L. Seius, D. eo. vel PETO DE TE, L. heredes, §. vlt. D. eo. vel, FIDEI TVÆ COMMITTO VT HEREDITATEM RESTITVAS, L. ex facto in princ. & §. vlt. D. ad Sc. Trebell. vel, A TE HERES PETO, FIDEIQVE TVÆ COMMITTO, DES, REDDAS, L. quidam, D. eo. vel, REDDAS, RESTITVAS, L. epistulam, D. eo. Aliâs, HEREDES MEI RESTITVANT, L. heredes in princ. D. eo. Proponitur & in §. 1. ead. L. in Testamento ita scriptum fuisse, FIDEI FILIORVM MEORVM COMMITTO, VT SI QVIS EORVM SINE LIBERIS PRIOR SVVM DIEM OBIERIT, PARTEM SVAM SVPERSTITI FRATRI RESTITVAT. QVOD SI VTERQVE SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT, OMNEM HEREDITATEM AD NEPTEM MEAM CLAVDIAM PERVENIRE VOLO. Scæuola etiam in L. Epistulam, §. mulier, D. eo. fidei cōmisisse mulierem narrat in hæc verba. ROGO TE, VT IDQVOD AD TE EX BONIS MEIS PERVENERIT, FACIAS PERVENIRE AD FILIVM TVVM. Idem in L. heredibus, D. eo. patrē, filiis heredibus institutis, singulos rogasse refert, VT QVI SINE LIBERIS DECEDERET, PARTEM SVAM HEREDITATIS, SORORI, FRATRIQVE RESTITVERET, AVT, SI FRATER SORORVE NON ESSET, MATRI SVÆ: & hæc verba adiecisse, VOSQVE LIBERI CARISSIMI HOC FIDEICOMMISSO TENERI INVICEM VOLO, DONEC BINOS LIBEROS EDVCAVERITIS. Idem in L. Lucius, §. tres heredes, D. eo. TV FRATER SECVNDVM FIDEM ET PIETATEM TVAM, QVIDQVID AD TE PERVENERIT EX HEREDITATE MEA STICHO FILIO TVO RESTITVES. QVOD VT FACIAS, FIDEI TVÆ COMMITTO. Scæuola in L. Lucius, §. Gaio, D. eodem. FIDEI AVTEM VESTRÆ MANDO GAI SEI ET LVCIA TITIA, VTI POST OBITVM VESTRVM REDDATIS, RESTITVATIS, TITIO ET SEMPRONIO SEMISSEM PATRIMONII, ET PORTIONIS EIVS, QVAM VOBIS DEDI. Et §. quæ habebat ead. L. SI TITIVS MARITVS MEVS MIHI HERES ERIT, PETO, FIDEIQVE EIVS COMMITTO, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA AD EVM PERVENERIT, CVM MORI COEPERIT, DET, RESTITVAT GAIO FILIO NOSTRO, ITA TAMEN, VT DECEM QVIDEM VNCIAS GAIVS HABEAT, DVAS AVTEM VNCIAS SEIVS NEPOS HABEAT: QVOD VT FIAT, FIDEI EIVS TIBI HEREDIS MEI COMMITTO. Marcell. in L. Lucius, D. de legat. II. *Lucius Titius cùm duos filios heredes relinqueret, Testamento ita cauit,* QVISQVIS MIHI LIBERORVM MEORVM HERES ERIT, EIVS FIDEI COMMITTO, VT SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DECEDAT, HEREDITATIS MEÆ BESSEM, CVM MORIETVR, FRATRIBVS SVIS RESTITVAT. Memorantur & in L. vbi purè, D. eo. hæ Fideicommissorum formulæ, ROGO DES FILIO TVO, FACIASQVE AD EVM PERVENIRE: TE ROGO LVCI TITI HEREDITATEM MEAM CVM ATTIO PARTIARIS. Paul. in L. Plautius, D. de condic. & dem. *Rogatus est heres à liberto testatore,* VT PERCEPTIS SIBI DECEM, TOTAM HEREDITATEM REVENDERET. Papinian. in L. pater, §. 1. D. condic. & dem. *ita fideicommisso dato,* VOLO RESTITVAS, SI SINE LIBERIS DECEDAS. Hoc quoque modò hereditates fidei heredum committebantur, VOLO HEREDITATEM MEAM TITII ESSE: SCIO HEREDITATEM MEAM RESTITVTVRVM TE TITIO, L. & eo modo, D. de legat. 1.

Interdum verò heres VT ALIVM HEREDEM FACERET, rogabatur: ac per hoc rogatus videbatur hereditatem Testatoris restituere, L. filius fa. §. vt quis, D. de legat. 1. L. ex facto, D. ad Sc. Trebellia. Papinian. in L. imperator, §. cùm quidam, D. de legat. II. *Cùm quidam filio suo ex parte herede instituto, patruum eius coheredem ei dedisset, & ab eo* PETIISSET, VT FILIVM SVVM, PRO VIRILI PORTIONE, FILIIS SVIS COHEREDEM FACERET. Sed & cùm mater filio suo coheredes filias ipsius dedisset, ac petiisset, VT FILIAS SVAS EMANCIPARET, ITA VT CVRATORES A PRÆTORE ACCIPERENT, Papiniano placuit, fidei commissum videri vt eas iuris sui constitutas ad auiæ hereditatem peruenire pateretur, L. mater, D. de condic. & dem. Idem in L. cùm pater, §. rogo, D. de legat. II. ROGO FILIA, BONA TVA QVANDOQVE DISTRIBVAS LIBERIS TVIS, VT QVISQVE DE TE MERVERIT. Papinian. in L. cùm filius, §. pater, D. de legat. II. *Pater cùm filia pro semisse herede instituta sic Testamento locutus fuerat:* PETO CVM MORIERIS, LICET ALIOS QVOQVE FILIOS SVSCEPERIS, SEMPRONIO NEPOTI MEO PLVS TRIBVAS IN HONOREM NOMINIS MEI, Scæuola in L. penult. §. matre, D. eo. A TE, VXOR CARISSIMA, PETO, NE QVID POST MORTEM TVAM FRATRIBVS TVIS RELINQVAS. HABES FILIOS SORORVM TVARVM, QVIBVS RELINQVAS. SCIS VNVM FRATREM TVVM FILIVM NOSTRVM OCCIDISSE, DVM EI RAPINAM FACIT. SED ET ALIA MIHI DETERIORA FACIT. At ex hac scriptura, MANDO FILIÆ MEÆ PRO SALVTE SOLLICITVS IPSIVS, VT QVOAD LIBEROS TOLLAT, TESTAMENTVM NON FACIAT. ITA ENIM POTERIT SINE PERICVLO VIVERE, Fidei commissariam hereditatem sorori coheredi non videri relictam, Papinianus respondit, L. cùm pater, §. mando, D. eo.

Parentibus autem non tantùm liberis impuberibus secundas Tabulas facere licebat, (quod moribus introductū fuisse Vlpian. scribit) sed liberis suis siue masculini siue feminini sexus, si modò in potestate essent, Tutores testamento dare, lege XII. Tab. permittebatur, Et ita Tiberiū Neronem morientem, Tiberio, & Claudio Druso filiis tutorem reliquisse Octauium Cæsarem, Dio lib. XLVIII. auctor est. Sic & Virginium Rufum sibi Tutorem relictum Plinius. Epist. 1. lib. II. scribit. Cic. Epist. LXI lib. XIII. ad Silium, *T. Pinnio familiarissimè me vsum esse scire te arbitror. Quod quidem ille Testamē-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

to declarauit, qui me tum TVTOREM, *tum etiam* SECVNDVM HEREDEM INSTITVERIT. Nec filiis tantùm iam natis, sed & postumis filiis, vel nepotibus, vel ceteris liberis, qui modò in ea causa essent, vt si viuo testatore nascerentur, in potestate eius forent, Tutores testamento dari poterant, L. 1. D. de testam. tut. L. postumo, D. de tut. & rat. distrah. L. cùm pater, D. de neg. gest. Poterat autem pater filio non modò heredi instituto, sed vel exheredato Tutorem dare, L. pater, D. de testament. tut. L. iure nostro, §. vlt. L. qui cognationem, §. pupillo, D. de admin. tut. Interdum & matres, licet non iure, tutores dabant: Verùm mater non nisi instituto filio dabat: quasi in rem potius quàm in personam tutorem dare videretur. L. pater, D. de test. tut. L. mater, C. eo. tit. Sed & inquiri in eum qui testamento matris datus erat tutor oportebat, cùm à patre datus, quamuis minus iure datus esset, tamen sine inquisitione confirmabatur, d. L. pater, Neratius in L. 11. D. de confirm. tut. *Mulier liberis non rectè testamento tutorem dat: sed si dederit, decreto Prætoris vel Consulis, ex inquisitione confirmabitur, nec satisdabit pupillo rem saluam fore.* Tutorem autem certo tempore dare, & vsque ad certum tempus licebat, & sub condicione, & vsque ad condicionem, L. tutor datus, §. 1. D. eo. Vlpian. in L. si tutor, §. si testamento, D. de tut. & rat. distrahen. *Sed & si quis Testamento* AD TEMPVS FVERIT DATVS. Certarum verò rerum vel causarum, vel deductis rebus Tutor dari non poterat, L. certarum, D. de testament. tut. Tutor etiam incertus dari non poterat, L. tutor incertus, D. eo. Tutorem verò quemlibet dare pater poterat, dum modò cum eo Testamẽti factio esset, L. tutor & L. testamento, D. eo. Latinus tamen Iunianus, licet is testamenti factionẽ heberet, Tutor, lege Iunia vetante, dari non poterat, quemadmodum. Vlpianus Tit. xv. scribit. Dementissime vtique, vt Seneca lib. IIII. de Benefic. cap. XXVII. ait, testabatur, qui Tutorem filio relinquebat, pupillorum spoliatorem.

Formula verò dandi Tutoris testamento erat hæc, TVTOR ESTO. Vlpian. in L. tutor datus, D. de testam. tut. *In tutoris dationem vtrum leuissima condicio, an nouissima vt in legato spectanda est? vt puta,* TITIVS CVM POTERIT TVTOR ESTO: TITIVS SI NAVIS EX ASIA VENERIT, TVTOR ESTO. Idem in L. si hereditas, §. vlt. D. eo. *Seruus alienus ita dari testamento tutor potest,* SI LIBER ERIT TVTOR ESTO. African. in L. tutor XXIII. D. eo. *Tutor rectè ita non datur,* ILLI AVT ILLI FILIIS MEIS, VTRI EORVM VOLET, TITIVS TVTOR ESTO. *Ita autem rectè* DABITVR, TITIVS SI VOLET, ILLI FILIO MEO TVTOR ESTO. Vlpian. in L. tutor quoque, §. nunc videamus, D. de suspec. tutor. *Quod si quis ita tutor datus sit,* QVOAD IN ITALIA ERIT, TVTOR ESTO: VEL QVOAD TRANS MARE NON ERIT. Triphonin. in L. Titius, D. de excusat. tutor. TITIVS FILIIS MEIS QVOAD REIPVB. CAVSA NON ABIERIT, TVTOR ESTO. Et mox. *Sed si ita scriptum in testamento fuit,* TITIVS TVTOR ESTO. CVM REIPVB. CAVSA ABIERIT, TVTOR NE ESTO: CVM REDIERIT, TVTOR ESTO. Aut si plures dabantur, dicebatur, TVTORES SVNTO. Paulus in L. quæro, §. vlt. D. de testam. tut. FILIIS MEIS TVTORES SVNTO. C. MÆVIVS ET LVCIVS EROS. Interdum verò vtebantur his verbis, TVTOREM DO. Vlpian. in L. si quis ita, D. de testam. tut. *Si quis ita dederit,* FILIIS MEIS TVTOREM DO. Iauolen. in L. tutoribus, D. eo. *Tutoribus ita datis,* LVCIVM TITIVM TVTOREM DO. SI IS NON VIVIT, TVM C. PLAVTIVM TVTOREM DO. Pompon. in L. Seruius, D. de verb. signific. *Si ita scriptum sit,* FILIO FILIISQVE MEIS HOSCE TVTORES DO. Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. XIII. *Si decedens seruis suis ita libertatem dederit,* ILLVM ET ILLVM LIBEROS ESSE VOLO, EOSQVE FILIIS MEIS TVTORES DO.

Pluribus verò tutoribus datis, plerumque pater declarabat, quem eorũ veller tutelã gerere & administrare. Vlpian. in L. III. §. 1. D. de administr. tut. *Si parens vel pater qui in potestate habet, destinauerit testamento, quis tutelam gerat.* Et mox. *Vt si parens declarauit,* QVEM VELIT TVTELAM ADMINISTRARE, *ille solus administret.* Idem in L. 1. §. si pupillis, D. de tut. & rat. distrah. *Si pupillis tutores pater dedit, inter quos & libertum suum,* PERQVE EVM *voluerit* TVTELAM ADMINISTRARI, Et in L. decreto, §. vlt. D. de administr. tut. *Si duobus simul tutela gerenda permissa est à parente.* Item in L. quòd si fortè

si fortè, D. de solutionib. Interdum etiam vnũ ex tutoribus datis destinabat Pater, qui ab aliis rationes acciperet, L. iure, §. 1. D. de test. tut. *Honoris causa tutor datus nõ videtur, quem* PATER A CETERIS TVTORIBVS, QVIBVS NEGOTIA GERENDA MANDAVIT, RATIONES ACCIPERE VOLVIT. Interdũ testator mandabat tutelam alicuius consilio geri. Vlpian. in L. ita autem, §. Papinianus, D. de administr. & peric. tut. PATER TVTELAM FILIORVM CONSILIO MATRIS GERI MANDAVIT. Scæuola in L. Titium, D. eo. *Titium & Mæuium tutores quis dedit & cauit,* Βούλομαι καὶ παρακαλῶ πάντα γίγνεσθαι μετὰ τῆς Μαιβίας τῆς ἀδελφῆς μου γνώμης, καὶ δίχα αὐτῆς τὸ γινόμενον ἄκυρον ἔστω.

Nonnunquam & pater pietatis fiducia MATREM NEGOTIA FILII GERERE testamento cauebat, L. liberto, §. quamquam, D. de negot. gest. Vlpian. in L. si mater, D. ad S c. Tertyll. *Quid si pater eis peti prohibuerat tutorem, quoniam* PER MATREM REM EORVM ADMINISTRARI *voluit.* Aliâs parentes tutelæ administrãdæ rationẽ tutoribus præscribebãt. Vlpian. in L. ita autem, §. vsque adeo, D. de administrat. tutor. *Vsque adeo autem licet tutoribus patris præceptum negligere: vt si pater caueret,* NE QVID REI SVÆ DISTRAHERETVR, vel, NE MANCIPIA DISTRAHANTVR, *vel,* NE VESTIS, *vel,* NE DOMVS, *vel,* NE ALIÆ RES PERICVLO SVBIECTÆ: *liceat eis contemnere hanc patris voluntatem.* Scæuola in L. Titium, §. præfectus, D. de administr. tut. *Præfectus Chionis ita testamento cauit.* VOLO VT SIT IN ARBITRIO TVTORVM FILII MEI, SI VOLVERINT, HVIVS SVMMÆ VNCIAS INFERRE VSVRARVM NOMINE, ITA NE NVMMI DISPARGANTVR. Idẽ in L. qui negotiationẽ, D. de administr. tut. proponit testatorem Pamphilum & Diphilum libertos per quos negotiationẽ exercebat, tutores testamento reliquisse, & cauisse, VT NEGOTIVM EODEM MODO EXERCERETVR, QVO SE VIVO EXERCEBATVR. Proponitur & in L. ita autem, §. Iulianus de admistrat. tut. quidam decedens filiis suis tutores dedisse & adiecisse, EOSQVE ANECLOGISTOS ESSE VOLO. Interdũ etiã liberis quos heredes scripserat, Pater Alimẽta statuebat, L. 11. in fi. D. vlt. pupill. educ. Testamenti certè in L. Titiũ & Mæuium, §. 1. D. de administr. tut. clausula refertur huiusmodi: QVANTVM AVTEM FILIO MEO DIVRNVM SVFFICIAT, MARITA ET IAVNVARIA ÆSTIMABVNT. De pupilli quoque educatione Testator nõnunquam testamẽto cauebat. Vlp. in L. 1. In prin. D. vbi pupill. educ. *Cùm quidã Testamẽto suo cauisset,* VT FILIVS APVD SVBSTITVTVM EDVCARETVR. Et §. certè cad. L. *Si legatarius vel heres educationẽ recipiet,* TESTAMENTO SIBI INIVNCTAM. Pompo. in L. Quintus, D. de ann. leg. *Si quis ita scripsit,* FILII, FILIÆQVE MEÆ TIBI SVNTO, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET. EISQVE HERES MEVS IN ANNOS SINGVLOS, INQVE PVEROS, PVELLASQVE SINGVLAS, DAMNAS ESTO DARE CIBARII NOMINE, AVREOS DECEM.

Admonendi autem sumus patres quandoque filiabus condicionẽ testamento quæsisse, & eos nominasse quibus filias suas nuptum dari vellent, L. tutor, D. de ritu nupt. Papinian. in L. pater Seuerianam, D. de condicion. & demonstr. *Pater Seuerianam Proculam Ælio Philippo cognato nuptijs testamento designauit.* Et ita testamento filiæ destinatæ dicebantur, L. non est matrimonium, D. eo. L. qui pupillam, D. ad L. Iul. de adulter. Plerumque certè testatores filiabus nuptias in familia iniungebant, L. Thais, §. Spendophorus, D. de fideic. libert. Quandoque etiã in arbitrio matris pater esse volebat, cui nuptum filia cõmunis collocaretur, L. quamquam, D. de ritu nup. Sed & dotem filiæ arbitratu Tutorum dari interdum pater iubebat, L. si filiæ, D. de legat. III.

Ac ne quid ex his quæ paternum erga liberos affectũ testatũ reliquebant, prætermittamus, Interdum amicis liberos suos commendabant. Cicero lib. III. de finib. *Præclarè facis, cùm & eorũ memoriã tenes, quorũ vterque tibi* TESTAMENTO LIBEROS SVOS COMMENDAVIT. Sulpitium cerè Gallum, idẽ Cicero lib. 1. de Orato. refert, duos filios suos patuulos TVTELÆ POPVLI RO. COMMENDASSE, morientẽque dixisse, SE POPVLVM RO. TVTOREM INSTITVERE ILLORVM ORBITATI. Ouid. lib. III. Trist. Eleg. XIII.

Palladis exemplo, de me sine matre creata
Carmina sunt: stirps hæc progeniẽsque mea.
HANC TIBI COMMENDO: *quæ quo magis orba parente est,*
Hoc tibi tutori sarcina maior erit.

Sic & in supremis suis ordinandis Epicurus cùm ageret vitæ supremum diem Epistola scripta ad Hermacum, referente Cicerone lib. II. de Finib. *Sed tu, vt dignũ est, tua erga me,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& erga Philosophiam voluntate, ab adolescentia susceptâ, FAC VT METRODORI TVEARE LIBEROS. Et mox. *Ista commendatio puerorum, memoria & caritas amicitiæ, summorum beneficiorum in extremo spiritu conseruatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam.* Apud Propertium Eleg. vlt. lib. IIII. Cornelia vniuira moriēs, Lepidum & Paulum liberos comunes Paulo marito ita commendat.

NVNC TIBI COMMENDO, COMMVNIA PIGNORA, NATOS.
Hæc cura & cineri spirat iniusta meo.
FVNGERE MATERINIS VICIBVS, PATER. *Illa meorum*
Omnis erit collo turba ferenda tuo.
Oscula quum dederis tua flentibus, adiice matris:
Tota domus cœpit nunc onus esse tuum.
Et si quid dolituras eris, sine testibus illis.
Quum venient, siccis oscula falle genis.

Eadem pueros his versibus affatur.

Seu tamen aduersum mutarit ianua lectum,
Sederit & nostro cauta nouerca toro:
CONIVGIVM, PVERI, LAVDATE ET FERTE PATERNVM:
Capta dabit vestris moribus illa manus.
Nec matrem laudate nimis. Collata priori
Vertet in offensas libera verba suas

Ac mox. FILIA *tu specimen censuræ nacta paternæ*
Fac teneas vnum, nos imitata, virum.
Et serie fulcite genus.

Quin & parentes suos quandoque commendabant. Cæsar lib. II. de Bello ciuili. *Hi de sua salute desperantes, vt extremo vitæ tempore homines facere consueuerant, aut suam mortem miserabantur,* AVT PARENTES SVOS COMMENDABANT, *si quos ex eo periculo fortuna seruare potuisset.* Apud Terent. Andria Act. II. Sc. V. Chrysis moriens Pamphilo Glycerium ita commendasse fingitur,

Quod ego per hanc te dextram oro, & ingenium tuum,
Per tuam fidem, pérque huius solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras,
Si te in germani fratris dilexi loco.
Siue hæc te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus:
TE ISTI VIRVM DO, AMICVM, TVTOREM, PATREM:
BONA NOSTRA HÆC TIBI COMMITTO, ET TVÆ MANDO FIDEI.
Hanc mihi in manum dat.

Sed & Tiberius moriens Claudium in tertiis heredibus, ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertia vicies prosecutus, commendauit insuper exercitibus, Senatui populóque Ro. inter ceteras necessitudines nominatum, vt Sueton. in Claudio cap. VI. memoriæ prodidit. Scæuola etiam in L. liberto, §. filiū, D. de ann. legat. proponit, patrem, cum filiū ex dodrante, vxorē ex quadrante instituisset heredes, filij fideicōmisisse, vt nouercæ restitueret hereditatē. Ab ea autē petisse, VT INFIRMITATEM FILII COMMENDATAM HABERET: EIQVE MENSTRVOS AVREOS DENOS PRÆSTARET, DONEC AD VICESIMVM QVINTVM ANNVM ÆTATIS PERVENISSET. CVM AVTEM IMPLEVISSET, TVNC PARTEM DIMIDIAM HEREDITATIS EI RESTITVERET. Idem in L. generali, §. duas, D. de vsu & vsufr. leg. filium mente captū ita sorori cōmendatum à patre communi refert, PETO A TE, PVBLIA CLEMENTIANA, VTI FRATREM TVVM IVLIVM IVSTVM ALAS, TVEARIS, DEPENDAS PRO EO: PRO QVO TIBI VSVMFRVCTVM PORTIONIS EIVS RELIQVI, DONEC MENTIS COMPOS FIAT, ET CONVALESCAT. Sic & filiam suam & neporem quem ex ea habebat, ac fratris filium inuicem commendat Testator, in specie, L. Lucius, §. filiam., D. ad Sc. Trebell. Sed & libertos quandoque heredibus commendabant. Modestinus enim in L. verba, D. de aliment. leg. hæc Testamenti verba adfert, PROTHVMVM

THVMVM, POLYCHRONIVM, HYPATIVM, COMMENDO, VT ET VOBISCVM SINT, ET CIBARIA PRÆSTETIS, PETO. Ipsos quoque seruos quos caros habebant, commendasse Testatores, apparet ex L. imperator, D. de man. test. Sic in L. Thais, §. Lucius, D. de fideic. lib. MEDICOS TIBI COMMENDO ILLVM, ET ILLVM. Alumnū etiam Seiæ Testator ita cōmendasse proponitur in L. à filio, D. de alim. leg. MÆVIO INFANTI ALVMNO MEO QVADRINGENTA DARI VOLO. QVÆ PETO A TE, SEIA, SVSCIPIAS: ET VSVRAS EI QVINCVNCES IN ANNVM VSQVE VICENSIMVM ÆTATIS PRÆSTES: EVMQVE SVSCIPIAS, ET TVEARIS. Vlpian. in L. fideicommissa, §. si ita quis, D. de legat. III. *Si ita quis scripserit,* ILLVM TIBI COMMENDO. Interdū etiā pater filios suos increpans, quædam Testamento scribebat, L. ea quæ pater, C. ex quib. caus. infa. irrog.

Plerumque verò parentes bona inter liberos Testamento diuidebant, L. si filia nupta, §. si pater, & L. quæ pater, L. ex parte, §. pater, D. famil. erciſc. L. quoties, L. si cogitatione, & L. licet, C. eo. tit. L. pater, D. de adimend. legat. Nou. CVII. L. alumnæ, §. qui filias, D. de adimend. leg. Qui *filias ex disparibus portionibus Testamento heredes instituerat, pænè* OMNIVM BONORVM SVORVM *eodem Testamento* DIVISIONEM FECIT. *Deinde hæc verba adiecit.* Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τῆς ὑπαρχόντων μοῦ, ὁμοίως καὶ τὰ τῆς κληρονομίας βάρη ἔχειν μέλλον τῆς δύο μοῦ θυγατέρων, Πεμπωνίας καὶ Σεκούνδης, ἢ τῶν ἐξ αὐτῆς πεμένων. Impp. in L. scriptura, C. comm. vtr. iud. *scriptura Testamenti, qua,* SPECIALITER OMNIA DIVISA *continentur.* Quin & intestatò morientem, codicillis prædia sua omnia, & patrimonium inter liberos diuisisse, ita vt longè amplius filio quàm filiæ relinqueret, narrat Scæuola, in L. ex parte, §. intestato, D. famil. erciſc.

Atque vt priuati bona sua, sic & Imperatores, Testamento inter liberos imperium diuidebant: Et ita Constantinum tres filios imperij heredes reliquisse, Theodoritus, lib. I. histor. Ecclesiast. narrat. Sozomen. lib. II. histor. Ecclesiast. cap. vlt. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἤδη τοῦ τέρου εἰς τοὺς παῖδας Κώνστας ὄντας τὴν ἀρχὴν διελὼν, καὶ Κωνσταντίνῳ μὲν ἐξ Κάνσταντα τὰ πρὸς δύσιν ἐπονέμας, Κωνσταντίῳ δὲ τὰ πρὸς ἕω. Et mox: Διαθήκην τε ποιησας, τοῖς μὲν παῖσι διεῖλε τὴν ἀρχὴν, ὡς τοῦ τέρου. Πρεσβεῖα δὲ, τὸ μὲν, τῇ πρεσβυτέρᾳ ῥώμῃ. Τὰ δὲ, τῇ ἐπωνύμῳ αὐτῶ καταλιπὼν, ἔδωκε τὴν Θρᾴκην τῷ πρεσβυτέρῳ, & reliqua Ruffin. lib. I. Histor. ecclesiast. cap. XI. *Interea dum hæc apud Alexandriam frustra agitantur, venerabilis Augustus Constantinus, in suburbana villa Nicomediæ tricesimo, & primo imperij sui anno defunctus est, liberis de successione Romani orbis testamento heredibus scriptis.*

Interdum autem diuisionem bonorum facientes, de æris alieni solutione cauebant. Scæuola in d. L. ex parte, §. pater, D. fam. erc. *Pater inter filios diuisit bona, & eā diuisionē Testamento confirmauit & cauit,* VT ÆS ALIENVM, QVOD VNVSQVISQVE EORVM HABEBAT, SIVE HABITVRVS ERAT, SOLVS SVSTINERET. Vlp. in L. si filia, §. si pater, D. co. tit. *Si pater in filios sine scriptura bona diuisit, &* ONERA ÆRIS ALIENI PRO MODO POSSESSIONVM DISTRIBVIT. Vni etiam ex heredibus quādoque onus æris alieni iniungebatur, vt apparet ex d. L. si filia, §. Papinianus. Vnde in §. vlt. ead. L. *Si maritus, alterum ex heredibus* ONVS DOTIS SOLVENDÆ, *quæ in stipulationem venit,* SVSCIPERE IVSSIT. Gaius in L. seruo legato, §. si testator, D. de legat. I. *Si Testator quosdam ex heredibus iusserit,* ÆS ALIENVM SOLVERE. Sed & de æris alieni solutione ita quidam Testator cauisse memoratur, ITEM ROGO VTI RELIQVVM ÆS ALIENVM QVOD EX BONIS ARETONIS DEBETVR, OMNIBVS CREDITORIBVS EX REDITIBVS EORVM BONORVM SOLVAS, REDDAS, SATISFACIAS. Profitebantur certè quandoque quid deberent, vt in L. Lucius Titius, §. quisquis, D. de leg. II. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, SCIAT DEBERE ME DEMETRIO PATRVO MEO DENARIA TRIA, ET DEPOSITA APVD ME A SELEVCO PATRVO MEO DENARIA TRIA, QVÆ ETIAM PROTINVS REDDI ET SOLVI EIS IVBEO.

Sed & parentes frugi æstimationem patrimonii sui facere consueuisse, Papinianus ait, L. cùm pater, §. pater qui, D. de legar. II. Ac planè, vt ex L. I. C. arbitr. tutelæ & Nouella CXLVIII. apparet, modum patrimonij, & quantum in bonis relin-

Universidad de Deusto
Biblioteca

querent, Testamentis quandoque Testatores comprehendebant. Plinius lib. XXXIII. cap. X. *Asinio Gallo, C. Martio Censorino Coss. ad* VI. Cal. Febr. *Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit,* QVAMVIS MVLTA CIVILI BELLO PERDIDISSET, TAMEN RELINQVERE SERVORVM QVATVOR MILIA CENTVM XVI. IVGA BOVM TRIA MILIA SEXCENTA, RELIQVI PECORIS CC. QVINQVAGINTA SEPTEM MILIA, IN NVMERATO HSD C. M. FVNERARI SE IVSSIT SESTERTIIS XI. M. Proponitur & à Iuliano in L. quidam Testamento, D. de legat. I. quidã qui quadringentos aureos legauerat, heredibus demonstrasse vnde sumerent, & sine incommodo rei familiaris contrahere possent, in hæc verba. AB IVLIO ACTORE AVREOS TOT: ET IN CASTRIS QVOS HABEO, TOT: ET IN NVMERATO QVOS HABEO, TOT. Sanè Staberium quendam, hominẽ auarissimum, Horatius Sat. III. lib. II. refert adeo magnitudine pecuniæ delectatum, vt monumento suo heredes inscribere iusserit, QVANTVM QVISQVE EX TESTAMENTO SVO CEPISSET, cósque si in aliquo mentiti essent, centum paria Gladiatorum populo exhibere, epulum etiam populo ad arbitrium Arij voracissimi parare, & frumentum infinitum præbere damnauerit. Hoc enim secundum vetusti cõmentatoris interpretationẽ, Horatius significat his versibus.

Heredes Staberi, summam incidere sepulchro.
NI SIC FECISSENT, GLADIATORVM DARE CENTVM
DAMNATI POPVLO PARIA, ATQVE EPVLVM ARBITRIO ARRI:
Frumenti quantum metit Africa. --

Sequitur deinde ex Staberii persona, hæc ἀνθυποφορά.

Sine ego prauè,
Seu rectè, hoc volui: ne sis patruus mihi.

Et mox. *Quid ergo*
Sensit, cùm summam PATRIMONI INSCVLPERE SAXO
HEREDES VOLVIT? *Quoad vixit, credidit ingens*
Pauperiem vitium: & cauit nihil acrius: vt si
Fortè minus locuples vno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior.

Modestinus verò in L. Titia cùm Gaius, D. de legat. II. Testatorem quendam Testamento significasse narrat, verba quæ infra scripta sunt. IMPRIMIS SCIANT HEREDES MEI, NVLLAM PECVNIAM ESSE PENES VXOREM MEAM: SED NEC ALIVD QVICQVAM: IDEOQVE HOC NOMINE EAM INQVIETARI NOLO. Interdum & Testatores in vltima voluntate certã pecuniæ quãtitatem, aut etiam res certas, sibi deberi significabant, L. rationes, C. de probationib.

Nonnunquam morientes Anulum tradebant vni ex heredibus. Papinian. in L. cùm pater, §. pater, D. de legat. II. *Pater pluribus filiis heredibus institutis,* MORIENS CLAVES ET ANVLVM CVSTODIÆ CAVSA, *maiori natu filiæ tradidit.* Sic & Sueton. Tiberium deficientem exemptum digito anulum quasi alicui traditurum, paruumper tenuisse, in eius principis vita cap. LXXIII. scriptum reliquit. Ei verò spiranti adhuc anulum detrahi iussisse Caligulam, & quoniam suspicionem retinentis dabat, puluinum iniici iussisse, idem in Calig. cap. XII. adiicit. Sed & Augustum, cùm morbo grauissimo conflictaretur, deplorata salute anulum Agrippæ tradidisse, Dio lib. LIII. memoriæ prodidit. Quin & Ptolemæum anulum Alexandri mortui digito detraxisse, & in concionem protulisse, Egesippus lib. I. cap. vlt. scribit.

Iam vt ad alia quæ in Testamentis scribebantur, gradum moueamus: Seruis libertas Testamento plerumque dabatur. Ea verò nominatim illis relinquenda erat: id quod lege Fufia Caninia cautum erat, §. libertas, Instit. de legat. Vlpian. in fragment. Tit. I. Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. XIIII. Quod sic accipi prudentibus placuit, vt non necesse esset nomen serui exprimere hoc modo, STICHVS LIBER ESTO, sed ex artificio vel officio & ministerio quod exercebat, demonstrare eum satis esset, quoniã

quoniam ea demonstratio vice nominis fungebatur: veluti DISPENSATOR MEVS, CELLARIVS MEVS, COCVS MEVS, PAMPHILI MEI FILIVS, LIBER ESTO, L. nominatim, D. de manumiss. testam. OBSONATOREM MEVM, vel QVI EX ANCILLA ILLA NASCETVR, LIBERVM ESSE VOLO, Paul. lib. IIII. Sent. Tit. XIIII. GERDONEM SERVVM MEVM, L. cerdonem, D. oper. libert. ET PEDISEQVAS OMNES QVARVM NOMINA IN RATIONIBVS MEIS SCRIPTA SVNT, LIBERAS ESSE VOLO, L. Titia, D. de manum. test.

Testamento autem Libertas dabatur, & directò, & per fideicommissum, L. si quis seruo, D. de manumiss. testam. Et quidem Libertates directæ non nisi testamento, vel codicillis Testamento confirmatis, rectè dabantur. Fideicommissæ verò & ab intestato & codicillis non confirmatis relinqui poterant, L. libertates, D. de manumiss. testam. Poterat verò his demum seruis Testamento directa libertas dari qui vtroque tempore, & testamenti faciendi, & mortis, Testatoris fuerant, L. Seruius, D. eo. Vlpian. Tit. I. Verum libertates largius per fideicommissum quam directò dare licebat: Nã non tantùm propriis, sed & alienis seruis, & tam heredis quã legatarij, vel cuiuslibet extranei seruis per fideicõmissum Libertas dari poterat, ita tamen, vt vulgaribus verbis, & quibus euidenter voluntas testatoris exprimi posset, L. libertates, D. de fideicom. libert. Vlpian. Tit. II. Inter directas etiam & fideicommissas libertates hoc intererat, quod, vt ibidem Vlpian. tradit, is qui directò liber esse iussus erat, Orcinus fiebat libertus: Is autem cui per fideicommissum data erat libertas, non Testatoris sed manumissoris fiebat libertus. Directò porrò relinquebatur libertas, in hunc modum, STICHVS LIBER ESTO. L. II. & L. si quis ita, L. Neratius, si ita, L. qui habebat, L. si locuples, D. de manumiss. testam. SERVI QVI SINE OFFENSA FVERINT, LIBERI SVNTO, L. Testamento centurio, §. vlt. D. de manum. test. STICHVS ET DAMAS SERVI MEI, SI RATIONES REDDIDERITIS, LIBERI ESTOTE, L. Thais, §. Stichus D. de fideiliber. vel ita, STICHVS LIBER SIT, STICHVM LIBERVM ESSE VOLO, aut IVBEO, Vlpian. Tit. II. L. imperatores, & L. Titia, D. de man. test. L. Lucius, & L. Thais, §. libertatem, D. de fideicom. libert. & L. Lucius, D. de liberatio. leg. Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. XIII. ANCILLAS MEAS MÆVIAM ET SEIAM LIBERAS ESSE VOLO, L. si pater, §. vlt. D. de fideic. libert Testamento etiam militis ita manumissam, SAMIAM IN LIBERTATE ESSE IVSSI, directam libertatem iure militiæ cepisse prudentibus placuit, L. Testamento militis, D. de manumiss. testam.

Per Fideicommissum verò his verbis libertas dabatur, ROGO, FIDEICOMMITTO HEREDIS MEI, VT STICHVM SERVVM MANVMITTAT, Vlpian. Tit. II. PETO MANVMITTAS, L. Thais §. tutoris, D. de fide libert. AB HEREDIBVS MEIS PETO, FIDEIQVE EORVM COMMITTO, CVM FILIVS MEVS SEDECIM ANNOS IMPLEVERIT, STICHVM RATIONIBVS REDDITIS MANVMITTANT, d. L. Thais, §. ab heredibus, L. Sticho, D. de statuliber. ET VT IPSVM MANVMITTANT FIDEI EORVM COMMITTO, d. L. Thais, §. Stichus. A TE PETO SEI STICHVM MANVMITTAS, DEDI VNDE FACERES. L. Lucius, §. tres heredes, D. ad S. C. Trebellian. PETO VT LIBERTATEM ILLI ADSCRIBAS, L. ex facto, §. si quis, D. eo. HERES SI VOLVERIS FIDEI TVÆ COMMITTO, VT STICHVM MANVMITTAS, vel SI TIBI VIDEBITVR, L. fideicommissa libertas ita, D. de fideicom. libert. ROGO NE STICHVS ALTERIVS SERVITVTEM EXPERIATVR, L. rogo, & L. fideicommissa libertas ita, D. eo. MÆVI FILI CARISSIME, TE ROGO, SI STICHVS ET DAMAS ET PAMPHILVS TE PROMERVERINT, ÆRE ALIENO LIBERATO, NE ALTERIVS QVAM TVAM SERVITVTEM EXPERIANTVR, L. Thais, §. I. D. eo. Aliàs ita scribebant, NOLO ALII QVAM TIBI SERVIAT: vel, ILLVM ET ILLVM SERVOS MEOS VENIRE NOLO, L. quidam, D. eo. & QVOS TIBI COMMENDO, NE CVI ALII SERVIANT, L. imperator, D. eo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed & ita scribebant, NE EVM ALIENES, NE EVM VENDAS. Petebatur quoque NE STICHVS SERVIRET, L. generaliter, §. si petitum, D. de fideicõ. libert. Proponitur & formula huiusmodi, ILLVM ILLIVS LIBERTVM ESSE VOLO, L. si quis ita, D. de manumiss. test. STICHVM MANVMITTI VOLO, L. Thais, §. vlt. D. de fideicom. libert. L. cerdonem, D. de oper. libert. L. si Titius, C. eo. tit. ROGO, SI TE PROMERVERINT, DIGNOS EOS LIBERTATE EXISTIMES, L. seruos, D. de man. test. Interdum his verbis ad heredem directis fideicommissa libertas dabatur, CVM TIBI VISVM ERIT MANVMITTERE, L. cùm tibi, D. de fiedeicom. libert.

Quandoque iubebatur heres seruum redimere, & ei libertatem præstare, L. generaliter, §. simili modo, D. de fideicom. libert. Et legatarius non minus quam heres rogari poterat seruum manumittere, L. Imperator, §. 1. L. si filius, §. scis cui, L. cum in testamento, D. eo. Vlpian. in L. si cui, D. eo. *Si cui legata sint centum*, ITA VT SERVVM ALIENVM REDIMAT, ET MANVMITTAT. Interdum heredes rogabantur seruos manumittere, & si non manumitterent, liberi esse iubebantur. Iulian. in L. quidam heredem, D. de manumiss. testam. *Quidam heredem suum rogauerat*, VT SERVVM MANVMITTERET, *deinde*, SI HERES EVM NON MANVMISERIT, LIBERVM ESSE IVSSERAT, *eique legauerat.*

Serui autem vel pure, seu STATIM, liberi esse iubebantur, vel POST TEMPVS, L. si quis ita, D. de man. test. vel POST ANNOS, L. libertas, §. vlt. D. eo. Scæuola in L. qui libertatis, D. de euictionib. *quia hoc modo libertas data fuerit*, STICHVS POST ANNVM LIBER ESTO. VNDE EX DIE LIBER ESSE iussus proponitur in L. si post mortem, §. vlt. D. de legat. 1. L. ergo, §. si ex die, D. de fideic. libert. Sed & sub condicione libertas sæpe adscribebatur. Vlpian. in L. Neratius, D. de man. test. *Cui libertas sic data est*, SI MIHI NVLLVS FILIVS ERIT CVM MORIAR, STICHVS LIBER ESTO. Iulianus in L. cùm hereditas, §. 1. D. qui & à quib. *Si autem qui soluendo non est, hoc modo libertatem dederit*, SI CREDITORIBVS MEIS SOLIDVM SOLVTVM FVERIT, STICHVS LIBER ESTO. Iauolen. in L. Stichum, §. 1. D. de statuliber. STICHVS LIBER ESTO, QVANDO ÆS ALIENVM MEVM SOLVTVM, CREDITORIBVSVE SATISFACTVM ERIT. Gaius in L. si locuples, D. de man. test. *quem is qui soluendo non esset ita liberum esse iußisset*, CVM ÆS ALIENVM SOLVTVM FVERIT, STICHVS LIBER ESTO. Inde illa, ÆRE ALIENO LIBERATO, in L. Thais, §. 1. de fideic. libert.

Plerũque certè, sub condicione Rationum reddendatum, seruis libertas dabatur, L. si pater, §. sticho, L. Thais, §. Titius & §. Stichum, & §. Lucius, & §. libertatem cum seq. D. de fideic. libert. L. Sticho, D. de statu liber. Hermogenian. in L. vix certis, D. de iudic. *Liber etiam esse iussus*, SI RATIONES REDDIDERIT. Cels. in L. si intra, §. vlt. D. de statuliber. SI RATIONES REDDIDISSET, *liberum esse iussum.* Scæuola in L. Sticho, §. seruus, D. eo. STICHVS SERVVS MEVS ACTOR SI RATIONEM OMNEM ACTVS SVI HEREDI MEO REDDIDERIT, EOQVE NOMINE SATISFECERIT, LIBER ESTO. Et §. Titius cad. L. *Titius testamento seruos actoris singulos diuersis personis legauit, cum adiectione*, SI RATIONES HEREDI, REDDIDERINT, & §. vlt. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, SI DAMA SERVVS MEVS, ACTVS SVI QVI AGITVR NOMINE EIVS, ET PAMPHILI CONSERVI SVI, HEREDI MEO RATIONES REDDIDERIT, PARIAQVE FECERIT A DIE MORTIS MEÆ INTRA MENSEM SEXTVM, LIBER ESTO. Iulian. in L. si quis testamento, D. eo. *si quis testamento libertatem acceperit, sub condicione*, SI RATIONEM DEDERIT. Scæuola in L. filius, D. de dolo, *Filius legatum sibi seruũ per præceptionẽ, rogatus manumittere post certũ tẽpus*, POSTEAQVAM RATIONES IPSI ET COHEREDIBVS FRATRIBVS REDDIDISSET. Sic in L. qui filium, D. de man. test. *Qui filium impuberem heredem esse iusserat*, STICHVM RATIONEM ARGENTI, QVOD SVB CVRA EIVS ERAT, REDDITA, *liberum esse iusserat*, Paulus in L. Iulius, D. de condicion. & demonstratio. *Si in Testamento ita scriptum esset*, STICHVS SI RATIONES REDDIDERIT, CVM CONTVBERNALI SVA LIBER ESTO: EIQVE DECEM HERES DATO. Callistrat. in L. cùm seruus, D. eo. *Cùm seruus ita liber esse iussus sit*, SI RATIONES REDDIDERIT. Et mox: *Quasi nihil interfit, vtrum sub hac condicione*, SI RELIQVA, *vel*, SI RATIONES REDDIDERIT. L. Lucius, D. de manumiss. testam. *Lucius Titius seruo libertatem dedit*, SI RATIONEM ACTVS SVI DEDISSET GAIO SEIO FILIO SVO. L. Lucius, D. de liberatio. leg. EROTEM LIBERVM ESSE VOLO, QVEM RATIONES REDDERE VOLO EIVS TEMPORIS QVOD ERIT POST NOVISSIMAM MEAM SVBSCRIPTIONEM. Aliâs hæc condicio ita concipitur, STICHVM RATIONIBVS REDDITIS LIBERVM ESSE VOLO. L. Thais, §. vlt. D. de fideicom. libert. Marcian. in L. si quis dicat, §. vlt. D. de manumissionib. *Si* RATIONIBVS REDDITIS, LIBER ESSE IVSSVS FVERIT. Modestin. in L. libertate, §. vlt. D. de statuliber. *Seruus iussus*, REDDITA RATIONE, *ad libertatem peruenire*. Interdum pluribus hæc condicio adscribebatur, vt in L. si ita, §. hæc quæstio, D. de man. test. L. Thais, §. Stichus. D. de fideicom. libert. STICHVS ET DAMAS SERVI MEI, SI RATIONES REDDIDERITIS LIBERI ESTOTE. Ac nonnumquam adiiciebatur tempus intra quod rationes redderent, L. si hereditas, & L. Sticho, §. Titius, D. de statulib.

Sic etiam libertas quandoque dabatur: CALENVS DISPENSATOR MEVS, SI RATIONES DILIGENTER TRACTASSE VIDEBITVR, LIBER ESTO: SVAQVE OMNIA ET CENTVM HABETO. L. Labeo, D. eo. PAMPHILVS SI BENE SE GESSERIT RATIONIBVS MEIS LIBER ESTO. L. Testamento, XVIII. D. de fideic. libertat. Pompon. in L. si ita, D. de manum. test. *Si ita sit scriptum*, STICHVS SI RATIONES DILIGENTER TRACTASSE VIDEBITVR LIBER ESTO.

E contratio rationum reddendarum onere quandoque seruus liberabatur, eúmque dominus rationes reddere vetabat, vt in L. si seruus vetitus, D. de legat. 1. *Seruus vetitus à testatore rationes reddere*. L. si quis seruũ, D. de condic. & demonstr. *Si quis seruum liberũ esse iusserit, si heredi rationes reddidisset, posteáque* EVM RATIONES REDDERE VETVERIT, & L. Aurelius, §. Sticho, D. de liberatio. legata, *Sticho Testamento manumisso fundum instructum & alia legauit, & hæc verba adiecit*, QVEM RATIONEM REDDERE VETO, QVIA INSTRVMENTA PENES SE HABET.

Libertas etiam quandoque dabatur sub ea condicione, SI TITIVS CAPITOLIVM ASCENDERIT, vt in L. cum heres, §. ita liber D. de statulib. Sub condicione quoque pecuniæ dandæ, vt plurimum seruis libertas dabatur, veluti, SI DECEM DEDERIT, L. ergo, §. si sub condicione, D. de fideicom. libert. L. quia autem, §. vlt. D. si quis omissa cau. test. L. quæsitum, §. 1. D. de legat. 1. L. quod autem, D. si quis om. cau. test. L. denique, §. item quæritur, D. de pecul. leg. L. III. §. si decem & §. si quis seruum, & §. si quis heredi, D. de statulib. *Si duobus decem datis*, L. cum heres, §. si duobus, D. eo. L. seruus, D. de solutionib. vel, CVM DECEM DARE POTERIT, L. III. §. si quis sic, D. de statulib. & L. Stichũ, §. si Stichus, D. Iauolen. in L. Stichus, D. de statulib. SI STICHVS ATTIÆ MILLE NVMMOS DEDERIT LIBER ESTO. Aliâs iubebatur TANTVM DARE seruus, QVANTI ERAT, L. si mortis, §. 1. D. qui & à quib.

Interdum præfiniebatur tẽpus intra quod seruus daret, vt L. si in diem, D. de condic. & demonstr. *Si* IN DIEM, *exempli gratia* CENTESIMVM, IMPERATVM EST STATVLIBERO, VT PECVNIAM SOLVERET, *neque initium temporis eius quod futurum esset, adscriptum est.* Iulian. in L. qui filio, §. 1. D. de heredib. instit. *Liber autem iussus esse*, SI INTRA KALENDAS DECEMBRES DECEM DEDISSET. Vlpian. in L. III. §. si quis heredi, D. de statulib. *Si quis* HEREDI IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS MORTIS TESTATORIS DARE *iussus fuerit*. Et §. Stichus ead. L. STICHVS ANNVA BIMA TRIMA DIE DENOS AVREOS HEREDI SI DEDERIT, *liber esse iussus est.* Celsus in L. si intra, D. eo. SI INTRA

QVINQVENNIVM STICHVS CENTVM DEDERIT, LIBER ESTO. Adscribebatur etiam locus vbi daret, vt in L. III. §. non solùm, D. de statulib. *Item* SI CAPVÆ DARE *iussum Capuam ire prohibeat.*

Interdum & huiusmodi condicionibus addebantur verba hæc, SINE VLLA CONTROVERSIA. Scævola in L. Thais, §. Stichus, D. de fideicom. libert. STICHVS SERVVS MEVS IVBEO VT DET, PRÆSTET, FILIÆ ET VXORI MEÆ HEREDIBVS MEIS, SINE VLLA CONTROVERSIA, TOT AVREOS: ET VT IPSVM MANVMITTANT, FIDEI EORVM COMMITTO. Idem in L. Sticho libertas, §. Pamphilo, D. de statulib. STICHVS SERVVS QVI MIHI TESTAMENTO PATRONI MEI CERTA CONDICIONE RELICTVS EST, IVBEO DET, PRÆSTET, FILIO ET VXORI MEÆ, SINE VLLA CONTROVERSIA, ET EVM PERACTO TEMPORE MANVMITTANT.

Interdum sub condicione peculij dandi, Libertas relinquebatur. Scævola in L. Sticho libertas, §. 1. D. de statulib. PAMPHILVS LIBER ESTO, PECVLIO SVO HEREDIBVS VERE DATO. Idem in L. Thais, §. item quæro, D. eo. *Cùm* OMNE PECVLIVM REDDERE *iussus sit.* Contrà quandoque seruis cum libertate peculium relinquebatur, L. denique, §. 1. & §. item si seruo, L. item quæritur, L. si serui, L. cum dominus, §. 1. L. dominus seruum, L. quidam & L. dominus Sticho, D. de pecul. leg. Alfen. in L. seruus pecuniam, D. de manumissionib. *Testamentóque liberum esse iusserat, & ei peculium legauerat.* Vlpian. in L. 1. §. si seruus, D. de except. rei vend. *Si Testamento liberum esse iusserit, eique peculium prælegauerit.* Paul. in L. dispensatorem, D. de solutionib. *Dispensatorem Testamento liberum esse iussi, & peculium ei legaui.*

Nonnumquam & hac verborum figura, ITA VT, serui vel dare, vel rationẽ reddere iubebantur, & liberi esse, vt in L. libertas, §. 1. D. de manum. testamen. PAMPHILVS LIBER ESTO, ITA VT FILIIS MEIS RATIONEM REDDAT. Et in L. Sticho Libertas, §. Pamphilo, D. de statuliber. Pamphilus libertatem accepisse refertur in hæc verba, ITA VT SI TIBI EX DIE MORTIS MEÆ PER ANNOS CONTINVOS QVINQVE MENSTRVOS SEXAGENOS DEDERIT, TVNC EVM MANVMITTAS.

Aliàs sub Iurisiurandi condicione libertas relinquebatur, L. si quis libertatem, D. de manumiss. testam. Marcell. in L. Stichus, D. de statulib. STICHVS SI HEREDI DECEM PROMISERIT, VEL OPERAS DATVRVM SE IVRAVERIT, LIBER ESTO. Paulus in L. seruum Testamento, D. de manumiss. testam. *Seruum Testamento ita manumissi,* SI IVRAVERIT SE CORNELIO FILIO MEO DECEM OPERARVM DATVRVM, LIBER ESTO. Et in L. si quis ita, §. qui ita, D. de statulib. *Qui ita liber esse iussus est,* SI IVRAVERIT SE CAPITOLIVM ASCENSVRVM.

Interdum vere serui vtad libertatem peruenirent, Operas dare, vel heredi, vel extraneo, iubebantur, L. stichum, §. vlt. D. de statuliber. Labeo in L. si quem, D. eod. SI TRIENNIO OPERAS DEDERIT, LIBER ESTO. Alfen. in L. seruus qui, §. vlt. D. eod. *Seruus* CVM HEREDI ANNORVM SEPTEM OPERAS DEDISSET, *liber esse iussus erat.* Paul. in L. si peculium, §. quædam, D. eo. *veluti* CVM DECEM OPERARVM *iussus est dare.* Qua loquendi figura, idem Paul. in L. seruum Testamento, D. de man. test. *Seruum, ait, Testamento manumissi,* SI IVRAVERIT SE CORNELIO FILIO MEO DECEM OPERARVM DATVRVM. Idẽ in L. cum heres, §. Stichus, D. eo. STICHVS SI TITIO CENTVM OPERAS DEDERIT, LIBER ESTO. Et in L. Stichum, §. Dama, D. eo. DAMA SERVVS CVM HEREDI MEO ANNORVM SEPTEM OPERAS SOLVERIT, LIBER ESTO. Papinian. in L. Cerdonem, D. de oper. libert. CERDONẽM SERVVM MEVM MANVMITTI VOLO, ITA VT OPERAS HEREDI PROMITTAT. Atque hoc nomine plerumque iurisiurandi religione obstringi eum qui manumitteretur, Testatores cauebant, L. stichus, D. de statuliber. L. seruum Testamento, D. de man. test. Papinianus in L. fideicommissaria, §. vlt. D. de fideic. libert. huiusmodi speciem proponit, *Seruũ à filio post quinque annos,* SI EO TEMPORE MERCEDEM DIVRNAM FILIO PRÆSTITISSET, *manumitti voluit.*

Quandoque etiam seruis alia iniungebantur, quæ in faciendo consistebant. Vlpian. in L. si ita, D. de manumiss. testam. *Si ita fuerit seruis libertos data,* SI INSVLAM ÆDIFICAVERINT, VEL SI STATVAM POSVERINT. Paul. in L. si peculium, §. quædam, D. de statuliber.

tuliber. *Si* IVSSVM CAPVAM IRE, ET LIBERVM ESSE, *heres prohibeat.* Papinian. in L. seruus si heres, §. 1. D. eo. *Ita manumissum,* DAMA SI IN HISPANIAM PROFECTVS ANNO PROXIMO, FRVCTVS COEGERIT, LIBER ESTO. Modestin. in L. Mæuius, D. de manumiss. testamen. proponit Mæuium seruis suis sub condicione libertatem reliquisse, his verbis, SACCVS SERVVS MEVS ET EVTYCHIA ET HYRENE ANCILLÆ MEÆ OMNES SVB HAC CONDICIONE LIBERI SVNTO, VT MONVMENTO MEO ALTERNIS MENSIBVS LVCERNAM ACCENDANT, ET SOLLEMNIA MORTIS PERAGANT.

Referuntur & hæ in libris nostris libertatibus adscriptæ condiciones: FROTEM SERVVM MEVM, QVI ET PSYLLVS VOCATVR, LIBERVM ESSE VOLO, SI VXORI MEÆ PLACEAT, L. Lucius, D. de fideicom. libert. ILLE SI MEVS ERIT, LIBER ESTO. L. seruo libertatem, D. de condic. & dem. SI QVID FILIO MEO ACCIDERIT, DAMA SERVVS MEVS LIBER ESTO, L. in vulgari, §. 1. D. de verb. signif. Cui non absimilem condicionem supra retulimus ex L. Neratius, D de man. test. SI SEMPRONIVS INTRA ANNVM STICHVM NON MANVMISERIT, LIBER ESTO. L. Stichum, D. eo. STICHVS, SI EVM HERES NON ALIENAVERIT; LIBER ESTO. L. si ita, D. de statuliber. STICHVS, SI CODICILLIS EVM NON VETVERO LIBERVM ESSE, LIBER ESTO, L. Stichus, D. de manum. testam. CVM PER LEGEM LICEBIT, LIBER ESTO, L. libertas, D. de man. test. *Cùm* TITIVS ANNORVM TRIGINTA ERIT, STICHVS LIBER ESTO, L. si ita scriptum, D. eo.

Plerumque certè serui liberi esse iubebantur, cùm ad trigesimum annum peruenissent. Pompon. in L. Atisto, D. de manum. testam. *Testamento liber esse iussus,* CVM ANNORVM TRIGINTA ESSET. Iulian. in L. si quis ita, §. vlt. D. de statuliber. STICHVS CVM ERIT ANNORVM TRIGINTA, LIBER ESTO. Scævola in L. vlt. D. de reb. dub. *Plures Testamento manumiserat, in quibus Sabinam & Cyprogeniam,* CVM QVISQVE EORVM AD TRIGESIMVM ÆTATIS ANNVM PERVENISSET. Idem in L. ex parte, §. seruo, D. fam. ercis. *Seruo libertatem dedit, qui erat annorum quindecim,* CVM ERIT ANNORVM TRIGINTA.

Planè seruus libertas etiã sub hac cõdicione, Si per aliquot annos heredi seruisset, relinquebatur, L. statuliberos, §. vlt. D. de statuliber. Labeo in L. qui quattuor, §. cum Testamento, D. de legat. III. SI STICHVS HEREDI MEO BIENNIVM SERVIERIT, LIBER ESTO. Vlpian. in L. III. §. si ita sit, D. de statuliber. *Si ita sit libertas seruo data,* SI QVINQVENNIO HEREDI SERVIERIT. Paulus in L. cùm heres, §. seruire, D. eo. tit. SERVIRE TITIO, ANNO, *& liber esse iussus.* Et § Stichus, cad. L. STICHVS SI HEREDI MEO, ANNO SERVIERIT, LIBER ESTO. Rursus ibidem. STICHVS SI TITIO PER TRIENNIVM SERVIERIT, LIBER ESTO. Scævola in L. Thais, D. de fideic. libert. THAIS ANCILLA MEA, CVM HEREDI MEO SERVIERIT ANNOS DECEM, VOLO SIT MEA LIBERTA. Sed & in L. si seruus, D. de solutionib. huiusmodi condicio libertati adscripta dicitur, SI PVPILLO SERVIERIT.

Arethusæ etiam SI TRES SERVOS PEPERERIT, libertas data proponitur in L. III. §. vlt. D. de statuliber. Tryphonin. in L. Arethusa, D. de statu homin. *Arethusa,* SI TRES PEPERERIT: *libera esse iussa.* Vlpian. in L. si fuerit, §. planè, D. de reb. dub. *Si ita libertatem acceperit ancilla,* SI PRIMVM MAREM PEPERERIT, LIBERA ESTO.

Porrò serui interdum cum contubernalibus suis liberi esse iubebantur, vt, exempli gratia, hoc modo, STICHVS CVM CONTVBERNALI SVA, LIBER ESTO. L. si seruo, D. de statuliber. L. Iulius Paulus, D. de condic. & dem. Ancilla quoque sæpe cum filiis libera esse iubebatur, L. si ita fuerit, §. sed & si, D. de manum. testam. Plerumquè etiam iis quos Testamento manumiserant, contubernales & filios legabant, L. Stichus, D. de aliment. leg. Et ita in L. cùm quis decedens, §. vlt. D. de legat. III. Scævola cuiusdam Testamenti verba citat hæc, OMNIBVS QVOS MANVMISI, MANVMISERAM, SIVE HIS TABVLIS, SIVE QVIBVSCVMQVE ALIIS, FILIOS, FILIASVE SVAS OMNES CONCEDI VOLO. Idem in L. vxorem, §. codicillis patremfa. codicillis confirmatis ita cauisse refert, OMNIBVS AVTEM LIBERTIS MEIS, ET QVOS VIVVS, ET QVOS HIS CODICILLIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

MANVMISI, VEL POSTEA MANVMISERO, CONTVBERNALES SVAS, ITEM, FILIOS, FILIAS LEGO, NISI SI QVOS, QVASVE, AD VXOREM MEAM TESTAMENTO PERTINERE VOLVI, VEL EI NOMINATIM LEGAVI, LEGAVERO.

Testamento autem manumissus, ita demum fiebat liber, si Testamentum valeret, & ex eo adita esset hereditas, vel si quis omissa causa Testamẽti ab intestato possideret hereditatem, L. Testamento manumissus XXIII. D. de manum. testam. Adita vero hereditate, qualibet ex parte adita ea esset, liber fiebat, si modo ab eo gradu quo liber esse iussus fuerat, adita fuisset, & purè quis manumissus esset, L. Testamento liber, XXV. D. eod. Et vel vno ex pluribus heredibus institutis adeunte hereditatem, statim seruus liber erat, L. si legato, §. vlt. D. eo. Nec Testamento modo libertates relinqui poterant, sed & intestato moriturus fidei heredis committere poterat, vt seruum manumitteret, L. Alieno, §. 1. D. de fideic. libert. Atque vt libertates seruis Testamento dabantur, ita & per contrarium, quandoque cauebatur, ne ad libertatem perducerentur, Manumittique prohibebantur, L. is qui, §. nihil autem, D. de manumissionib. L. contra voluntatem, C. de testam. manum. Paulus in L. seruus hac lege, D. de manumissionib. *Seruus hac lege venditus ne manumittatur, vel Testamento prohibitus manumitti.* Marcian. in L. ille, §. vlt. D. qui & à quib. *Qui hac lege venierint, ne manumittantur, vel qui Testamento prohibiti sint manumitti.* Vlpian. in L. his consequenter idem, §. 1. *Si quis Testamento cauerit,* VT SERVVS EXPORTANDVS VENEAT. Imper. Alexand. in L. in ipsius, C. famil. ercis. proponit patremfam. in seruos suos iratum Testamento cauisse, *vt vnus quidem* IN VINCVLIS PERPETVIS MORARETVR: *alter vero,* EXPORTANDVS VENVNDARETVR. Reuocabatur vero data libertas his verbis, LIBER NE ESTO, L. si quis ita, §. vlt. D. de statulib.

Nunc ad Legatorum formulas accedamus. Legata quidem omnia directis verbis, legitimis, ciuilibus, & imperatiuis relinquebantur. Verum quattuor modis olim legabant, quemadmodum Vlpian. Tit. XXIIII. Gaius lib. II. Institut. Tit. V. & Iustinian. Institut. de legat. scribunt: nimirũ per VINDICATIONEM, PER DAMNATIONEM, SINENDI MODO, & PER PRÆCEPTIONEM. Per VINDICATIONEM, his verbis legabant, DO, LEGO, vt in L. nonnumquam, D. de condic. & demonstr. L. huiusmodi, §. quibus, & L. si pluribus, L. si fundum, §. Titio, & §. his verbis, D. de legat. I. L. Stichum, D. de manumiss. testam. L. in singulos, D. de ann. leg. L. cum ita, D. de opt. leg. L. si ita, & L. cum de lanionis, §. liberto, D. de instruc. vel instr. L. falsa, §. si quis, D. L. in condicionibus, §. 1. & L. Publius, de condic. & demonstr. Item his verbis, CAPITO, SVMITO, siue HABETO: vt Vlpian. Tit. XXIIII. vel, Illam REM TIBI PRÆSVME, HABE, VINDICA, vt Gaius lib. II. Institut. Tit. V.

Per DAMNATIONEM verò his verbis legabant, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE, L. Quintus, L. legatum ita est, D. de ann. leg. L. si heres, D. de vinotrit. L. in Testamento, D. de condic. & demonstr. L. si in Testamento, & L. qui quadringenta, D. ad L. falcid. L. huiusmodi, & L. ab omnibus, L. si heres, & L. Titiæ, §. vlt. D. de legat. I. L. III. & L. si pluribus, D. de legat. II. Quintilian. lib. VII. cap. X. Cuiusmodi formula dicebatur Testator DAMNARE HEREDEM, L. quid ergo, §. 1. D. de leg. 1. & L. si duobus, D. eo. Sed & per damnationem legabatur ita, HERES MEVS DATO, FACITO, HEREDEM MEVM DARE IVBEO, L. III. D. de ann. legat. L. filiæ, D. eo. L. si alij, D. de vsu & vsufr. L. ex eo, D. de vinotrit. L. filiæ, L. si ita, L. quibus diebus, §. 1. & seq. D. de condic. & demõstr. L. huiusmodi, §. si ita, & §. Stichum, D. de leg. 1.

SINENDI MODO his verbis legabãt, HERES MEVS SINITO, VEL DAMNAS ESTO SINERE LVCIVM TITIVM SVMERE, ILLAM REM, SIBIQVE HABERE. Vlpian. Tit. XXIIII. Paul. lib. III. Sentent. Tit. VI. L. duos, & L. dãnas, D. de vsufr. leg. L. ei cui, D. de liber. leg. L. II. D. de ann. leg. L. duobus cum L. seq. D. de vsu & vsufr. L. qui quattuor, § hortos, D. de leg. III.

PER PRÆCEPTIONEM verò ita legabant, LVCIVS TITIVS ILLAM REM PRÆCIPITO, E MEDIO SVMITO, SIBI HABETO, vel PRÆCIPIAT,

CIPIAT, E MEDIO SVMAT, HABEAT, L. prædia, §. liberto, D. de instruc. vel instr. L. vlt. D. de dote præleg. L. Lucius Titius, D. de legat. II. L. vxorẽ, §. felicissimo, D. de legat. III. L. apud Offidium, D. de optio. leg. vel E MEDIO, seu E MEDIA HEREDITATE SVMITO, d. L. Lucius, §. quisquis mihi heres, D. de legat. II. L. pediculis, § Idem cum, D. de auro argen. Quæ legati species in Magnonis notis hoc notarum cõpendio stringitur P. S. T. Q. H. id est, PRÆCIPITO, SVMITO, TIBIQVE HABETO.

Legabantur porrò res omnes tam mobiles, quàm soli. Atque vt à Nummis incipiamus, sciendum est eos uel indistinctè legatos fuisse, L. nummis, D. de legat. III. vel qualitate adiecta, L. heredes palam, D. qui test. fac. poss. Et vel certum corpus nummorum legabatur, vel quantitas, L. planè, §. sed si non, D. de legat. I. CERTOS autem NVMMOS, vel CERTVM CORPVS NVMMORVM legabant, hoc modo, DECEM, vel CENTVM QVÆ IN ARCA HABEO, L. sed si certos, L. si seruus, §. qui quinque, D. de legat. I. PECVNIAM QVAM IN ILLA ARCA HABEO, L. in ratione, §. certis, D. ad L. falcid. PECVNIAM QVÆ IN ARCA EST, L. talis scriptura, §. vlt. D. de legat. I. Aliàs legabant certam summam pecuniæ veluti AVREOS CENTVM, L. si in Testamento, D. de legat. I. & vnde sumeretur demonstrabant, L. quidam Testamento, D. eo. tit. Sic in L. Paula, §. Iulianus, D. de legat. III. *Alumno suo quinquaginta legauerat, eáque* IVLIO MAVRO COLONO SVO, EX PENSIONIBVS FVNDI DEBITIS AB EO, PRÆSTARI VOLVERAT. Cum verò summa pecuniæ legabatur, interdum ea per notam scribebatur, quemadmodum & pro centum ducenta per notam scripta Vlpianus testatur in L. quoties, §. sed & si quis, D. de heredib. instit. Liuia certè Augusta cum Galbæ Hs. quingenties Testamento legasset, Tiberium heredem, quia notata non perscripta summa erat, legatum ad quingenta reuocasse, Sueton. in Galba cap. V. commemorat. Tandem Iustinianus Nou. CVII. in Testamentis vnciarum quantitatem non notis sed literis integris perscribi constituit.

Aliàs legabant AVRI, vel ARGENTI LIBRAS aliquot, vt in L. Thais, §. Scio, D. de fideic. libert. SEIO AVRI LIBRAS TRES. Et in L. alumnæ, D. de adimend. legat. HOC AMPLIVS DO LOGO, DARIQVE VOLO ARGENTI VIGINTI QVINQVE LIBRAS. Idẽ & L. Testamento, §. Scio, D. de legat. II. SEIO SI MIHI HERES NON ERIT, ET VXORI EIVS MARCELLÆ, ARGENTI LIBRAS QVINDECIM DARI VOLO. Aliàs verò legabant AVRI vel ARGENTI PONDO, Paul. in L. Titiæ, D. de auro argen. TITIÆ AVRI PONDO QVINQVE DARI VOLO. Marcell. in L. Seia, D. eo. ANTONIÆ TERTYLLÆ DO LEGO AVRI PONDO TOT. Scæuola in L. filio, §. Seia, D. de adimend. leg. *Seia Testamento suo legauit,* AVRI PONDO QVINQVE. Vlpian. in L. cum aurum, D. de auro arg. *Si* ARGENTI FACTI PONDO CENTVM, *sint legata.* Quintillian. lib. VII. cap. VII. *Qui* SESTERTIVM NVMMVM QVINQVE MILIA *legauerat, cum emendaret Testamentum, sublatis sestertiis nummis,* ARGENTI PONDO *posuit.* Et cap. X. HERES MEVS VXORI MEÆ DAMNAS ESTO DARE ARGENTI QVOD ELEGERIT, PONDO CENTVM. Aliàs PONDVS AVRI vel ARGENTI heredem dare iubebant, L. planè, §. sed si pondus, D. de legat. I. Vlpian. in L. I. §. vlt. D. de auro, argen. *Si* CERTVM PONDVS ARGENTI DARE *heres iussus sit.* Vlpian. in L. cum aurum, D. eo. Tit. *Si* CERTVM PONDVS AVRI *sit legatum, vel* ARGENTI. Et vel certum auri argentiue pondus legabatur, vel species, siue certum argenti genus designabatur, L. I. in fi. & L. cum centum, D. de auro argen. Marcian. in L. in ratione, §. certis, D. ad L. falcid. *Certis corporibus & huiusmodi ita relictis,* PONDVS ARGENTI QVOD IN ILLIS HORREIS HABEO.

Interdum verò VASORVM ARGENTEORVM PONDO legabant, Auctor lib. I. Rhetoricor. ad Herenn. *Paterfa. cum filium heredem faceret, Testamento, vasa Argentea vxori legauit.* TVLLIVS HERES MEVS TERENTIÆ VXORI MEÆ, XXX. PONDO VASORVM ARGENTEORVM DATO, QVÆ VOLET. Cic. lib. I. de Inuentio. *Paterfa. cùm filium heredem feceret, vasorum argenteorum pondo vxori sic legauit,* HERES MEVS VXORI MEÆ VASORVM ARGENTEORVM PONDO CENTVM QVÆ VOLET. Quandoque verò AVRVM vel ARGENTVM generaliter legabatur, L. cum aurum, D. de auro argen. L. argento, D. de legat. III. Paul. in L. si ita, D. de auro arg. *Si ita esset legatum,* ARGENTVM

Universidad de Deusto
Biblioteca

MEVM DARE DAMNAS ESTO. Vlpian. in L. Quintus, XXVII. §. 1. D. eo. *An cui* ARGENTVM OMNE LEGATVM EST. Et §. seq. ARGENTO OMNI *legato* QVOD SVVM ESSET. Rursus in §. cui legatum, ead. L. *Cui legatum est*, AVRVM OMNE. Paul. in L. quæsitum, §. 1. D. de legat. III. ARGENTVM OMNE ET SVPELLECTILEM, QVODCVMQVE HABEO, TIBI DONO. Aliâs verò AVRVM, vel ARGENTVM FACTVM, vel INFECTVM legabatur, L. si quando, D. de auro argen. Et nonnumquam ARGENTVM, QVOD VSVS SVI CAVSA PARATVM ESSET, Testator legabat, L. cùm in Testamento, D. eo. Pompon. in L. scribit, §. item scribit, D. eo. *Si maritus vxori, cùm haberet quinque pondo auri, legasset ita*, AVRVM QVODCVMQVE VXORIS CAVSA PARATVM ESSET, VTI HERES VXORI DARET. Quo in genere quandoque ita legatum conceptum, AVRVM QVOD EIVS CAVSA PARATVM EST, quandoque verò sic, AVRVM QVOD EIVS CAVSA PARATVM ERIT, ibidem docet. Iauolen. in L. si vxori, §. 1. D. de auro argen. *Cùm ita legatum esset*, ARGENTVM QVOD DOMO MEÆ ERIT, CVM MORIAR. Aliâs certas species Auri & Argenti legabant, L. species, D. eo. veluti ARGENTVM ESCARIVM, vel POTORIVM, L. cùm aurũ, §. si cui escarium, L. in argẽto in prin. & §. vlt. & L. pediculis, §. argento, D. de auro argen. L. Labeo, §. seruus, L. cùm quidam, D. de supellec. leg. Paul. lib. III. Sentent. Tit. VI. ARGENTVM VIATORIVM, vt in L. vlt. D. de auro argen. ARGENTVM VIATORIVM MEVM VOLO. ARGENTVM BALNEARE, vt §. vxori ead. L. SEMPRONIÆ DOMINÆ MEÆ HOC AMPLIVS ARGENTVM BALNEARE.

VASCVLA quoque ARGENTEA legabant, L. cùm aurum, §. planè, D. eo. & POCVLA AVREA, L. seruũ filij, §. si pocula, L. si domus, §. cùm alicui, D. de legat. I. Scæuola in L. Seiæ, D. de auro argen. SEIÆ DVLCISSIMÆ POCVLVM AVREVM QVOD ELEGERIT, FIDEI HEREDVM COMMITTO, VT DARENT. Et alterius quoque materiæ pocula legabant, vt in L. qui quattuor in prin. D. de legat. II. POCVLA OLEAGINEA PARIA DVO, vel BINA PARIA, vel, POCVLORVM PARIA DVO. Sed & LANCEM generaliter legabant, L. legato generaliter, §. vlt. D. de legat. I. Scæuola in L. vlt. D. de optio. leg. *Maritus vxori suæ codicillis per fideicommissum dedit prædia. Item* LANCES QVAS ELEGERIT QVATTVOR. Labeo in L. qui lancem, D. de auro argen. *Qui lancem maximam, minorem, minimam relinquebat, ita legauerat*, LANCEM MINOREM ILLI LEGO. Vlpian. in L. cùm aurum, §. planè, D. de auro argen. *Si cui* LANCES QVADRATÆ *sint legatæ*. Papinian. in L. sed si certos, D. de legat. I. *Si* CERTAM LANCEM *legauit*. Scæuola in L. his verbis, §. paterfa. D. de legat. III. *Paterfa. ita legauit*, LANCES NVMERO DVAS, LEVES, QVAS DE SIGILLARIBVS EMI, DARI VOLO.

Vestem etiam legabant, Rubr. de auro argen. VESTIS autem an VESTIMENTA legarentur, nihil referebat, L. vestis, D. de auro argen. nec inter hunc sermonẽ, VESTEM VIRILEM, & hunc, VESTIMENTA VIRILIA quidquam intererat, L. inter, D. cod. tit. & interdum, VESTEM OMNEM legabant, L. pediculis, §. Labeo, D. cod. Interdũ certas vestes, L. vxori, §. vlt. D. eod. Vestimenta autẽ aut VIRILIA, aut, PVERILIA, aut MVLIEBRIA, aut COMMVNIA, aut FAMILIARICA legabantur, L. vestis, §. vestimenta, D. eo. Vlpian. in L. argumento, §. muliebri, D. eo. MVLIEBRI VESTE LEGATA. Quandoque etiam alij VESTIMENTA, alij VESTEM MVLIEBREM, separatim legabant, L. 1. D. eo. Item Vestis legato nonnumquam addebant, verbũ, MEAM, L. si ita, D. eo. vel SVAM, L. argumẽto, §. si quis, D. eo. Paul. in L. Plautius, D. eo. *Mulier ita legauit*, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, TITIÆ VESTEM MEAM DAMNAS ESTO DARE. Pompon. in L. nuper constitutum, D. de legat. III. VESTEM QVÆ MEA ERIT. Patremfa. etiam, vxori VESTIMENTVM QVOD EIVS CAVSA EMPTVM PARATVMVE ESSET, LEGASSE, refert Pomponius in L. Quintus, D. eo. Interdum & certa vestis demonstrabatur, VT VESTEM ILLAM PVRPVREAM, & adiiciebatur, QVÆ EIVS CAVSA EMPTA, PARATAVE ESSET, d. L. Quintus. Vestis enim legato sæpe additum, QVÆ VSVS SVI CAVSA PARATA ESSET, ostendit Alfenus in L. cum in Testamẽto,

to, D. de auro argen. Scæuola in L. qui vxori, §. vlt. D. eo. *Mulier Testamento, & postea codicillis, multas* SPECIES VESTIS, ARGENTI, QVAS VEL IPSA SE CONFECISSE, VEL HABERE SIGNIFICAVIT, *specialiter per fideicommissum reliquit*. Labeo in L. apud Aufidium, D. de optio. leg. *Cùm ita legatum est*, VESTIMENTA QVÆ VOLET TRICLINARIA SVMITO. Scæuola in L. Titia, §. 1. D. de auro argen. SEMPRONIÆ PIÆ HOC AMPLIVS COPERTORIA TABIANA, ET TVNICAS TRES, CVM PALLIOLIS QVÆ ELEGERIT, DARI VOLO.

ORNAMENTA etiam interdũ legabãt, L. vxori, D. de auro arg. African. in L. apud, D. eod. *Cui mulier ita legauerit*, ORNAMENTA QVÆ MEA CAVSA PARATA SVNT, ERVNTVE. Ornamentis verò quandoque Muliebrium epithetum addebatur, L. argumento, §. ornamenta, D. eo. Paulus in L. pediculis, §. idem cum, D. eo. *Cùm quæreretur de tali legato*, HOC AMPLIVS, FILIA MEA DVLCISSIMA, E MEDIO SVMITO, TIBIQVE HABETO ORNAMENTVM OMNE MEVM MVLIEBRE, CVM AVRO, ET SI QVA ALIA MVLIEBRIA APPARVERIT. Et §. Labeo ead. L. *Testamẽto suo Neratus vxori nominatim legauit* VESTEM, MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, ORNAMENTAQVE MVLIEBRIA OMNIA & cet. Idẽ in L. Plautius, D. eo. QVISQVIS MIHI HERES ERIT TITIÆ MVNDVM, ORNAMENTAQVE MVLIEBRIA DAMNAS ESTO DARE. Sed & in L. si quis ita, D. eo. virũ vxori ita legasse proponit, VXORI MEÆ MVNDVM, ORNAMENTA, SEV QVÆ EIVS CAVSA PARAVI, DO LEGO. Proponitur & in L. pediculis, §. vlt. D. eo. quædã legasse ORNAMENTVM MAMILLARVM EX CYLINDRIS TRIGINTA QVATTVOR, ET TYMPANIS MARGARITIS TRIGINTA QVATTVOR. Scæuola in L. vlt. D. eo. *Mulier decedens Ornamẽta legauerat ita*, SEIÆ AMICÆ MEÆ ORNAMENTA VNIVERSA DARI VOLO. Idem in L. filiã, D. eo. matrem de ornamentis hæc Testamẽto cauisse refert. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO, VTI ORNAMENTA MEA OMNIA, AVRVM, ARGENTVM, VESTIMENTA QVIBVS EGO VSA SVM, NE VENEANT, ET FILIÆ MEÆ RESERVENTVR. MVNDVM quoque legabant, vel MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, L. pediculis, §. Labeo & §. Titia, & L. si vxori, D. de auro arg. Scæuola in L. vxori, D. eod. *Vxori quis legauit his verbis*, MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, ORNAMENTA, ET QVIDQVID VIVVS DEDI, DONAVI, EIVS CAVSA COMPARAVI, CONFECI: ID OMNE DARI VOLO.

Quinetiã GEMMÆ legabantur: quarũ duas species in libris nostris inuenio. Nã vel RVDES erant, L. argumẽto, §. vlt. D. de auro arg. vel anulis includebãtur, L. cùm aurum, D. eo. vel alias auro argẽtóve, siue vt habiliter geri possent, seu emblematis loco, includebãtur, L. gẽma, D. ad exhib. L. cũ aurũ, §. perueniamus, L. si vt habiliter, D. de auro arg. Vlpian. in L. si gẽma, D. eo. *Si* GEMMA EX ANVLO *legetur*. Gẽmas certè & in Aureis & in Argenteis vasis fuisse, testatur, L. Quintus, §. vlt. D. eod. Procul. in L. si quis, D. eo. *Si quis legauerit* AVRVM, GEMMAS, MARGARITAS QVÆ IN EO AVRO ESSENT. Nec minus MARGARITA legabãt, seu LINEAM MARGARITORVM. Scæuola in L. lineã, D. ad L. falcid. LINEAM MARGARITORVM TRIGINTA QVINQVE *legauit*. Idẽ in L. vlt. §. vlt. D. de auro arg. refert Testatricẽ iussisse inferre tumulo, LINEAS DVAS EX MARGARITIS, ET VIRIOLAS EX SMARAGDIS. Paulus in L. pediculis, §. vlt. D. eo. INAVRES IN QVIBVS DVÆ MARGARITÆ, ELENCHI, ET SMARAGDI DVO, legatas refert. Sed & qui Margarita Titio pignori dederat, ita cauisse dicitur in L. si seruus, §. qui Margarita, D. de leg. I. TITI TE ROGO, FIDEIQVE TVÆ COMMITTO, VTI MARGARITA QVÆ TIBI PIGNORI DEDI, VENDAS: ET DEDVCTO OMNI DEBITO TVO, QVOD AMPLIVS ERIT, ID OMNE FILIÆ MEÆ RESTITVAS. Marcellus etiã in L. Seia, D. eo. Seiã narrat ab herede legasse Antoniæ VNIONEM CVM HYACINTHIS.

ANVLOS quoq; legatos legimus, L. argẽto, D. de leg. III. & DACTYLIOTHECAM. Et ita in L. librorũ, §. vlt. D. de leg. III. proponitur quis legasse, DACTYLIOTHECAM MEAM, ET SI QVOS PRÆTEREA ANVLOS HABEO'. Aliâs LANAM, LINVM, PVRPVRAM, VERSICOLORIA legabant, L. si cui lana in princ. §. linum, §. versicoloribus, L. lana, & L. quæsitum, §. coccum, D. de legat. III. L. pediculis, §. Labeo, D. de auro argen. L. seruum filij, §. si pocula, D. de legat. I. L. filios, D. de vsu & vsufr. legat. Cuiusmodi legatis addebantur & verba hæc, FACTA INFECTAQVE OMNIA, d. §. linum, & §. Labeo. Alfen. in L. cùm quæreretur, §. lana, D. de legat. III. LANA, LINO, PVRPVRA, *vxori legatis*, QVÆ EIVS CAVSA PARATA ESSENT.

SVPPELLEX etiã legabatur. Idque vel principaliter, Rubr. de suppellect. leg. & L. si quis in fundi, D. de leg. I. Paul. lib. III. Sent. Tit. VI. vel accessionis loco, puta, CVM FVNDO, L.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæsitũ,§.si quis fundũ,D. de instr.vel instr.aur cvm domo,d.L. quæsitũ,§.idẽ respondit,& L.cum quidã,D.de supell.leg.Post legatã autẽ suppellectilẽ, quãdoque species ex abundãti per imperitiam enumerabantur,quæ res legato generali non derogabat:Quãdoque vero species certi numeri demõstrabantur, modúsque generi datus in his speciebus intelligebatur,l. legata suppellectili,D.de suppell.leg.

Vasa etiam siue argentea, siue electrina legabantur,L.pediculis,§. Neratius, D.de auro argen. Paulus lib.III.Sent.Tit.VI. Quãdoque verò mobilia generaliter legabãtur.Celsus in L.si chorus,§.1.D.eo. *his verbis*, qvæ ibi mobilia mea ervnt, do, lego.Modestin.in L.omnia,§.cũ ita,D.de leg.II. *Cùm ita legatũ est*, qvidqvid in horreo meo erit. Iauolen.in L.cui quæ Romæ,D.de legat.III. *Cui* qvæ romæ essent, *legata sunt*. Instrvmenta etiã artis cuiusque legabantur:nã & medici, & pictoris, & pistoris,& lanionis instrvmentvm,legatũ legimus.Item instrvmentvm piscatorivm, instrvmentvm balneatorivm & instrvmentvm cavponivm,legatũ lector inueniet in L. item pictoris cum suis §§. & L.cum de lanionis in prin. & §.in instrumento, D. de instruc. vel instr. & apud Paul. lib. III. Sent. Tit. VI. Aliâs instrvmentvm fvndi generaliter legabatur,L.fundi in prin.D.de instr. vel instr.& instrvmentvm omne excepto pecore, d. L.fundi, §.vlt. D. de instruc. vel instr. Aliâs vill æ, item vineæ instrvmentvm, L. villæ, §.1.D.de instr.vel instr. Statva quoque legabatur,L.si statuã,D.de auro argen. dummodo non inhæreret parietibus, L.cetera,§.itẽ hoc prohibetur,D.de leg.I. Et imago, L.si imaginẽ,D.de auro arg. necnon tabvla quæ adfixa & parietibus adiuncta non esset, d. L., cetera, §. item hoc prohibetur. Sic parrhasii tabvlam,in qua Meleagro Atalãta ore morigerabatur,Tiberio legatã,sub cõdicione,vt si argvmento offenderetvr, decies pro ea sestertivm acciperet, Sueton.in eius vita cap.XLIII.narrat.

Nomen etiam quandoq; legabatur, L. seruum filij, §.cum qui, D. de legat.I. L. qui Chirographum,D.de legat.III. L. ex nominis, C. de legat. Scæuola in L.nomen, D.de legat.III. *Nomen debitoris in hæc verba legauit*, Titio hoc amplivs dari volo decem avreos, qvos mihi heredes gaii seii debent, adversvs qvos ei actionem mandari volo, eisqve eorvmdem pignora tradi. Et §.1.eadem L. Titio filio meo nomina ex calendario, qvæ elegerit filivs mevs sibi, viginti dare damnas svnto sine dolo malo. Papinian. in L.cum filius,§.heres,D. de leg.II. Heres mevs titio dato qvod ex testamento sempronii debetvr mihi. Iulian. in L.legatum ita,D.de legat.I. *Legatum ita erat*, qvæ lvcivs titivs mihi debet, ea heres mevs cornelio dare damnas esto. Vlpian.in L.si sic,§. 1. D. de legat.I. decem qvæ mihi titivs debet lego. Papinian.in L.cum illud, §.1.D. quando dies leg. heres mevs titio dato, qvod mihi seivs debet. Proculus in L.si scripsisset,D.de leg.II.*Si scripsisset qui legabat*, qvidqvid mihi lvcivm titivm dare facere oportet, sempronio lego. Vlpian. in L.in condicionibus, §.1.D. de cõdic. & demonstr. qvidqvid mihi ephesi oportet dari, hoc do lego. Sed & qui duos reos ciusdẽ pecuniæ habebat Titiũ atque Mæuiũ ita legasse proponitur:qvod mihi titivs, mævio heres mevs dato: qvod mævivs debet, seio dato. Iulian. in L. non quocũque, §. qui Gaium, D. de leg.I. *Qui Gaium & Luciũ eiusdem pecuniæ reos habebat si ita legauerit*, qvod mihi gaivs debet, id heres mevs sempronio damnas esto dare:qvod mihi lvcivs debet, id heres mevs mævio damnas esto dare. Aliâs chirographvm legabant, L. seruũ filij,§.cũ qui,D.de leg. I. L. qui Chirographũ,D.de leg.III. Scæuola in L.Lucius Titius,§.ciuibus, D. eo. Civibvs meis do lego chirographvm gaii seii. Militia etiã legabatur,L.fideicõmissa,§.si seruo, L. his verbis,§.vlt.D.de leg.III.Celsus in L.Lucius,D.de leg.II. *Lucius Titius in Testamẽto suo P. Mæuio* militiam *reliquit*, sive pecvniam eivs, qvæcvmqve redigi ex venditione eivs potverit, cvm svis commodis.Scæuola in L.his verbis,§.Alumno,D. de legat.III. *Alumno* militiam præcepit, *his verbis*. Sempronio alvmno meo ilvd et illvd. Et cvm per ætatem licebit, militiam illam cvm introitv comparari volo. Hvic qvoqve omnia integra.

Perueniamus

Perueniamus & ad alias Legatorũ species.Dvlcia quandoq; legabãtur,L.vlt §.vlt. D. de vino trit.Paulus lib.III.Sentent. Tit. VI. Frvges etiam legabantur,teste eodem Paulo ibidem. Frvmentvm autem nonnumquam legabatur cum hac adiectione, ex illo horreo, L. cum res,§.sed si petatur, D.de legat.I. Legabatur & tritici certa quantitas: vt in L. quidam,§. vlt. D. de vino trit. Lvcio titio tritici modios centvm, qvi singvli pondo centvm pendeant, heres dato. Sed & Paulus in L. Titia,D.de legat.II. refert Titiam Seio tesseram frvmentariam comparari iussisse, post diem trigesimvm a morte ipsivs.

Vina quoque legabantur: Proculus in L. cui vinum, D. de trit. vino & ol. *Cui* vinvm *heres* dare *damnatus est*. Interdum autem ita legabant, vina mea, L.nuper, D.de legat. III. Nonnumquam verò vinvm in amphoris, legabatur. Scæuola in L. vlt.D.de trit. vi. & ol. *Qui vinum Surrentinum in vrnalibus habebat diffusum, is tibi* vinvm *legauerat* in amphoris. Et §. vlt. ead. L. *Quod si ita legasset*, vinvm amphorarivm, aminævm, græcvm, et dvlcia omnia. Aliâs verò non amphorarivm vinvm, sed doliare legabatur,hoc modo: Vinvm qvod in illis doliis habeo, L. in ratione,§.certis,D.ad L. falcid. vinvm qvod in doliis esset, L.si heres,D.de trit.vi.& ol. Vinvm qvod in apothecis, L. talis scriptura, §. vlt. D. de legat. I. vinvm ex apotheca illa, L. cum res,§. 1.D. eo.Paulus in L.si quis ita, D. de auro argen. eiusmodi legatum refert, Titio vina qvæ in vrbe habeo, sev in portv, do, lego. Scæuola in L.cum quis,§.Seiam,D.de legat.III. Mævio liberto meo, de me nihil merito, dari volo lagynos vini vetvsti centvm qvinqvaginta. Centvm etiam amphorarvm vini electionem datam proponit Vlpian. in L.II. §.vlt.D.de optio. leg.

Interdum verò legabatur vinvm ex certo fvndo. Vlpian.in L.cum certus,D. de trit. vino & ol. *Cum* certvs nvmervs amphorarvm vini *legatus esset*, ex eo qvod in fvndo sempronIano natvm esset. Idem in L. ex eo, D. eo. Ex eo vivo qvod in illo fvndo nascetvr, heres mevs amphoras decem, qvotannis in annos singvlos, dato. Pompon. in L.quod in rerum, D. de legat.I. Ex vino qvod in fvndo meo natvm eet, tantvm dato. Labeo in L.legatum ita,D.de ann. leg. Vini falerni qvod domi nasceretvr, qvotannis in annos singvlos, binos cvleos heres mevs attio dato. Similitérque interdum & fructus futuros legabant,veluti, frvctvs qvi in illo fvndo nascentvr, L. cùm illud,§.vlt. D. quan. dies leg. Proponitur & in L. qui quattuor,§.1.D.de legat.III. is qui hortos publicos à Repub.conductos habebat,eorum hortorvm frvctvs vsqve ad lvstrvm quo conducti essent, Aufidio legasse.

Penvs quoque legabatur,L.cũ quæreretur,§.lana, D.de leg.III. L.III.D.depenu leg. Et interdũ penvs omnis legabatur. Scæuola in L.vlt.D.eo. Penvm meam omnem admatrem liberosqve meos, qvi cvm matre svnt, pertinere volo. Nonnumquã etiam penvs certa cvm certis vasis legabatur, L. II. D. eo. Paul. in L.nã quod, D.eo. *Sed & si* penvm cvm vasis *specialiter sit legatum*. Quandoque etiã penvs escvlenta, quandoque pocvlenta legabatur, L.qui penum, §. planè & §. poculenta,D. eo. Aliâs vrbana penvs legabatur, L. quemadmodum, D. de supell. legat. Paulus in L. nam quod, §. si ita, D. de penu lega. *Si ita legetur*, Penvm qvæ romæ sit. Aliâs penvs aliqua specie excepta legabatur, vt in d. L. nam quod §.vlt. *Si cui* penvs *legata sit* præter vinvm. Et mox: *Sed si ita scriptum sit.* Omnem penvm præter vinvm qvod romæ erit. Interdum autem penvs semel legabatur,interdum per singulos annos,L.1,D.eo.

Interdum & ea qvæ in promptvario erant, legabantur,L.nam quod,§.1.D.de penu leg. Penoris autem legato plerumque pœna adiiciebatur,L.1. D. de penu leg. Iulianus in L.cum sine, D. quando dies leg. *Cùm sine præfinitione temporis*

Universidad de Deusto
Biblioteca

legatum ita datum fuerit, VXORI MEÆ PENVM HERES DATO: SI NON DEDERIT, CENTVM DATO. Et paullo pòst: *Quòd si ita scriptum sit*, SI PENVM INTRA KALENDAS NON DEDERIS, CENTVM DATO. Paulus in L. si penum, D. eo. *Si* PENVM *heres* DARE *damnatus sit, vel* FVNDVM, ET SI NON DEDISSET, DECEM. Et paucis interiectis, *cùm dicit*, SI NON DEDERIT, CENTVM DATO. Et in fi. *Planè si sic legatum sit*, SI PENVM NON DEDERIT, DECEM DATO.

LIGNA etiam legabantur, vel simpliciter, vel hoc addito, LIGNA QVÆ IN FVNDO SVNT, L. ligni, D. de legat. III. Aliâs legabatur OMNIS MATERIA, L. Seruus, D. eo. Item CHARTÆ legabantur, L. chartis legatis, D. de legat. III. Vlpian. in L. librorum, §. quod tamen, D. eo. *Si quis fortè chartas sic reliquerit*, CHARTAS MEAS VNIVERSAS. Et mox: *Si quis* CHARTAS LEGAVERIT PVRAS. Quin & LIBRI legabantur, & CENTVM LIBRI, & HOMERI CORPVS, L. librorum D. de legat. III.

Interdum oues legabantur, L. legatis, §. vlt. D. de legat. III. Interdum AGNI, L. cùm quæreretur, D. eo. Nonnumquam & PECVDES, L. seruis, §. pecudibus, D. eo. Aliâs GREX legabatur, L. grege, & L. si grege, D. de legat. I. Et OVIVM GREX, d. L. seruis, §. pecudibus, D. de legat. III. & apud Paulum lib. III. Sentent. Tit. VI. Item ARMENTVM, d. L. seruis, §. armento. Sic & IVMENTA legabantur, L. legatis, §. iumentis, D. eo. Et muli. Iulian. in L. qui duos, D. eo. MVLOS DVOS, QVI MEI ERVNT CVM MORIAR, SEIO HERES DATO. Etiam generaliter QVADRIGA etiam legabatur, L. peculium, D. de legat. II. & CARRVCA CVM IVNCTVRA, vt testatur Paulus lib. III. Sentent. Tit. VI.

Serui etiam crebro legabantur, & interdum HOMO GENERALITER legabatur, L. legato generaliter, & L. huiusmodi, §. si cui homo, D. de legat. I. L. II. L. si Pamphilo, L. seruo & L. homine, D. de optio. leg. Et ita INCERTVS HOMO LEGATVS dicebatur, L. cùm incertus, D. de legat. I.

Aliâs SERVI ELECTIO legabatur, L. I. D. de optio. leg. L. serui electione, D. de legat. I. vel, SERVI OPTIO legatario dabatur, L. II. D. de optio. leg. Vlpian. in L. his consequenter, D. famil. erciſc. *Si ex pluribus heredibus vni seruus sit* PER OPTIONEM *legatus*. Pompon. in L. mancipiorum, D. de optio. leg. MANCIPIORVM ELECTIO LEGATA EST. Paulus in L. si optio, D. eo. *Si* OPTIO SERVI *data mihi fuerit*. Iauolen. in L. si cùm optio, D. eo. *Si cum* OPTIO SERVI EX VNIVERSA FAMILIA *legata esset*. Interdum verò SERVI ELECTIO vni, & alij RELIQVI SERVI legabantur, L. si tibi, D. eo. Interdùm etiam DVORVM SERVORVM OPTIO Titio dabatur, RELIQVI Mæuio legabatur, L. cùm optio, D. eo. Proponitur & in L. qui duos, D. de legat. I. IS qui duos seruos habebat, VNVM EX HIS legasse. Aliũ verò damnasse heredem, SERVOS QVOS GADIBVS HABERET, DARE, Pompon. refert in L. si mihi, §. I. D. eo. Idem in L. si ex toto, §. vlt. D. eod. *Si ita legatum sit*, LECTICIARIOS OCTO, AVT PRO HIS IN HOMINES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM, VTRVM LEGATARIVS VOLET.

Plerumque verò CERTOS homines legabãt, L. ex parte, §. duos, D. famil. erciſc. Idque, vel nominibus expressis, hoc modo, STICHVM, PAMPHILVN, EROTEM, DAMAN, DO, LEGO, vel, HERES MEVS DATO, vel DAMNAS ESTO DARE, L. si fundũ, L. statuliberum, §. Stichum, D. de legat. I. L. statuliberũ, §. Stichũ, D. de legat. II. SCORPVM SERVVM MEVM SEMPRONIÆ CONCVBINÆ MEÆ SERVIRE VOLO, L. vxori, §. vlt. D. de vſu & vſufr. leg. vel artificij, officij, negotij, ministeriúve quod exercebant, nomine, Serui designabantur, verbi gratia, COCVS, DISPENSATOR, ACTOR, VILLICVS, SERVI AMANVENSES, VENATORES, AVCVPES, vt Paul. lib. III. Sentent. Tit. VI. docet: SERVI NEGOTIATORES, LECTICARII, L. Si ex toto, §. si ita, D. de legat. I. L. seruis vrbanis in prin. & §. seruis lecticariis, D. de legat. III. SERVI TEXTORES, L. textoribus, & L. legatis, §. si vnus, D. de legat. III. PEDISEQVI, L. peculium, D. de legat. II. Interdum TEXTORES OMNES, VERNÆ OMNES, & IVVENES OMNES legabãtur.

Pompon.

Pompon. in L. Titiæ, D. de legat. I. TITIÆ TEXTORES MEOS OMNES, PRÆTERQVAM QVOS HOC TESTAMENTO ALII LEGAVI, LEGO. PLOTIÆ VERNAS MEOS OMNES, PRÆTERQVAM QVOS ALII LEGAVI, LEGO. Marcell. in L. non aliter, §. I. D. de legat. III. PVBLIO MÆVIO OMNES IVVENES QVOS IN MINISTERIO HABEO DARI VOLO. Serui etiam QVI IN FVNDO MORARENTVR, legabantur, L. quæsitum, §. Celsus, D. de instruc. vel instr.

Addebatur & nonnumquam Seruorum legatis, demonstratio. Gaius in L. demonstratio, D. de condic. & demonstr. STICHVM SERVVM QVEM DE TITIO EMI. STICHVM QVEM EX VENDITIONE TITII EMI. Põpon. in L. Quintus, D. de auro argen. Nonnũquam cum hac demõstratione serui legabantur, QVI MEI ERVNT CVM MORIAR, L. II. D. de condic. instit. Iulianus in L. Stichũ, D. de legat. I. STICHVM QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES MEVS DATO. Paul. in L. Serui electione, §. I. D. eo. *Cùm certa res, aut persona legatur ita*, QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HERES DATO. Alfen. in L. textoribus, D. de legat. III. TEXTORIBVS OMNIBVS, QVI SVI ESSENT CVM MORERETVR, *legatis*. Vlpian. L. testatorẽ, §. seruos, D. eo. *Seruos cõmunes à Seia ita relictos*, SI MEI ERVNT CVM MORIAR. Pompon. in L. nuper, D. eo. *Sed &* STICHVM, QVI MEVS ERIT. Vlpian. in L. cum suæ, D. eod. *Cùm* SVÆ ANCILLÆ, SIVE SERVI *in Testamento scribuntur*. Et L. si quis suos, D. eo. *Si quis* SVOS SERVOS *legauit, communes quoque continentur*.

Quandoque autem serui generaliter legabantur, vt in L. Seruis legatis, D. de legat. III. African. in L. si heres ex. D. de legat. I. *Si heres generaliter* SERVVM QVEM IPSE VOLVERIT, *dare iussus*. Gaius in L. si ita legatum, D. eo. *Si ita legatum sit*, SEIO SERVOS DECEM DO, PRÆTER EOS DECEM QVOS TITIO LEGAVI. Interdum SERVI VRBANI, ANCILLÆ VRBANÆ, legabantur, L. seruis vrbanis & L. cum quæreretur, §. I. D. de legat. III. Quandoque Serui cum vniuersa familia legabãtur, seu Rustica seu Vrbana, L. peculium, D. de legat. II. Interdum CHORVS, aut FAMILIA legabatur, L. si chorus, D. de legat. III.

Actores porrò serui ita plerumque legabantur, vt prius heredi rationes redderent. Scæuola in L. Sticho libertas, §. Titius Testamento, D. de statuliber. *Titius Testamento seruos Actores singulos diuersis personis legauit, cum adiectione*, SI RATIONES HEREDI REDDIDERINT. *Deinde proprio capite ita scripsit*. OMNES ACTORES, QVOS LEGAVI, VEL MANVMISERO, INTRA QVARTVM MENSEM MORTIS MEÆ RATIONES REDDERE VOLO: ET DOMINIS QVIBVS A ME LEGATI SINT, REDDI. Sed & hoc non addito, si simpliciter seruus Actor fuisset legatus, non alias eum tradendum, quàm rationes reddidisset, Vlpian. scribit in L. Pomponius, D. famil. erciſc.

Interdum & seruorum quos legabant, æstimationem faciebant, vt in L. si fundum, §. si libertus, D. de legat. I. QVISQVIS MIHI ALIVS EX SVPRASCRIPTIS CVM PATRONO MEO HERES ERIT, SERVOS ILLVM ET ILLVM TITIO LEGO, QVOS ÆSTIMO SINGVLOS VICENIS AVREIS. Ancillæ etiam sæpenumero legabãtur, & quidẽ artificij officíve sui nomine, VT ORNATRICES, PEDISEQVÆ, L. legatis, §. si vnus, & §. ornatricibus, D. de leg. III. Nonnũquã verò, Ancilla cũ LIBERIS, seu CVM NATIS SVIS legabatur, L. si ancilla, D. de legat. I. & L. III. D. de pecul. leg. Sed & interdum ANCILLÆ OMNES, ET QVOD EX HIS NATVM ESSET, legabantur, L. si ancillas, D. de legat. I. Papinian. in L. si quod, D. de legat. II. SI QVOD EX PAMPHILA NASCETVR, *legatum mihi fuerit*. Iulian. in L. cùm ita, D. quando dies leg. *Cùm ita legatum est*, STICHVM, VEL QVOD EX PAMPHILA NATVM ERIT, HERES MEVS DATO. Papinian. in L. cùm illud, §. vlt. D. eo. *Vel si legasset*, QVOD EX ARETHVSA NATVM ERIT. Pompon. in L. quod in rerum, D. de legat. I. *Quod in rerum natura adhuc non sit, legari posse, veluti* QVIDQVID ILLA ANCILLA PEPERISSET, *constitit*. Idem in L. I. §. vlt. D. de condic. & dem. *Veluti cum ita legamus*, QVOD EX ARESCVSA NATVM FVERIT, HERES DATO. Tryphonin. in L. in bello, §. vlt. D. de capt. & postlim. SI NATVM EX PAMPHILA *legatum tibi fuerit*. Sed ad Fundorum, Prædiorum, Ædium & rerum soli legata transeamus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fundi cùm legabantur, nominibus propriis designabantur. Vlpian. in L. si quis, D. de legat. I. *Si quis in fundi vocabulo errauit*, & CORNELIANVM *pro* SEMPRONIANO *nominauit*. Idē in L. planè, §. vlt. D. eo. *Si ita Titio legetur*, FVNDVM SEIANVM, VEL VSVMFRVCTVM EIVS SIBI HABETO. Marcellus in L. Lucio, D. de legat. II. LVCIO TITIO FVNDVM SEIANVM, vel VSVMFRVCTVM FVNDI SEIANI LEGO. Fundorū autē qui legabantur hæc nomina in libris nostris memorantur. CORNELIANVS, d. L. si quis in fundi, & L. si quis legauerit, D. de legat. I. L. pater, §. I. D. de legat. III. L. ex facto, D. de hered. instit. SEMPRONIANVS, d. L. si quis in fundi, L. quæsitum, §. I. D. de legat. III. SEIANVS, d. L. planè, §. vlt. & d. L. Lucio, L. Gaius Seius, §. Titius, D. de legat. II. TITIANVS, L. quod in rerū, §. si quis, D. de legat. I. & L. pater, §. fundum à filio, D. de legat. III. L. I §. si quis vxori, D. dote præleg. L. prædia, §. liberto, L. Seiæ, §. pamphilæ, D. de instr. vel instr. CAPANIANVS, L. quæsitum, §. peto, D. de legat. III. TREBATIANVS, L. patronus, §. libertis, D. de legat. III. ÆBVTIANVS, L. fundi, D. de annu. leg. NONIANVS ET CASSIANVS, L. prædia, §. vlt. D. de instr. & instr. GARGILIANVS, L. vxorem, §. feliciſſimo, D. de legat. III. SOSIANVS, L. libertis, D. de condic. & dem. L. GRÆCIANVS, L. Seiæ, §. Tyrannæ, de instr. vel instr. IVLIANVS, L. pater, §. vlt. D. de legat. III. FORTIDIANVS, L. si fortidianum, C. de legat.

SANE patrisfam. destinatione, fundorum nomina, non natura, constituta Pompon. scribit in L. quod in rerum, §. si quis post, D. de legat. I. Proponitur verò in L. Gaius Seius, §. Titius, D. de legat. II. Titius fundum Seianum legasse, quem ipse paterfa. quoad viueret, vno quidem nomine vniuersum habuerat. Sed quò facilius conductorem inueniret, per duas partes locabat: ita vt ex qualitate loci superiorem partem, SEIANVM SVPERIOREM, inferiorem autem partem, INFERIOREM SEIANVM appellaret.

Fundos etiam confinibus, vel regionibus in quibus siti erant, demonstrabant, vt in L. patronus, § libertis, D. de legat. III. *Libertis quos nominauerat, ita legauit*: FVNDVM TREBATIANVM, QVI EST IN REGIONE ATTELLATA. ITEM FVNDVM SATRIANVM, QVI EST IN REGIONE NIPHANA, CVM TABERNA DARI VOLO:

Interdum aliam demonstrationem addebant, veluti, FVNDVM TVSCVLANVM, QVI MIHI A SEIO DONATVS EST, L. demonstratio falsa, D. de condic. & demonstr. L. Modestinus in L. Gaius, D. de pignerat. actio. *Cùm creditor suprema sua ordinaret, Testamento cauit*, VT ALTER EX FILIIS SVIS HABERET EVM FVNDVM: *& addidit*, QVEM DE LVCIO TITIO EMI. Iauolen. in L. quibus diebus, §. qui dotalem, D. de condic. & dem. FVNDVM CORNELIANVM QVEM ILLA MIHI DOTI DEDIT, ILLI HERES DATO.

Fundus autem legari solebat sæpenumero, cum hac adiectione, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST. Paul. in L. cùm de lanionis, §. item cum fundus, D. de instruc. vel instr. *Mæuio fundus ita legatus est*, MÆVIO FVNDVM SEIANVM, ITA VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, CVM OMNI INSTRVMENTO RVSTICO ET VRBANO, ET MANCIPIIS QVÆ IBI SVNT. Idem in L. fundo legato, D. eod. *Fundo legato*, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST. Et in L. non tantùm, D. de verb. signif. *Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & Testamentis adiectio hæc*, VTI OPTIMVS, MAXIMVSQVE EST, Sed & lib. III. Sentent. Tit. VI. *Fundo*, ait, *legato*, VTI OPTIMVS, MAXIMVSQVE EST. Gaius in L. seruo legato, §. si testator, D. de leg. I. *Quod si ita fundus legatus sit*, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE. Scæuola in L. Lucius Titius, §. collegio, D. de legat. III. *Collegio fabrorum*, FVNDVM CVM SILVIS QVÆ EI CEDERE SOLENT: VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE ESSET, *legauit*.

Aliquando vero legabatur fundus, VTI INSTRVCTVS ERAT, L. I. & L. III. D. de instruc. Vlpian. in L. quæsitum, §. sed si fundus, D. eod. *Sed si fundus non sit*, CVM INSTRVMENTO LEGATVS, *sed*, ITA VT INSTRVCTVS SIT. Et §. si quis fundum ibid. *Si quis fundum*, ITA VT INSTRVCTVS EST, *legauerit*. Scæuola

uola in L. Seiæ, D. eod. *Codicillis ita scripsit*: POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM, SEIÆ FVNDOS QVOS RELIQVI, ITA VT INSTRVCTI SVNT RVSTICO INSTRVMENTO, SVPELLECTILE, PECORE ET VILLICIS, CVM RELIQVIS COLONORVM, ET APOTHECA, HABERE VOLO. Et §. liberto eadem, L. *Quidam prædia legauit his verbis*, SEIO LIBERTO MEO FVNDOS ILLVM, ET ILLVM, DO LEGO, ITA VT INSTRVCTI SVNT, CVM DOTIBVS ET RELIQVIS COLONORVM, ET SALTVARIIS, CVM CONTVBERNALIBVS SVIS, ET FILIIS, ET FILIABVS. Et §. Gaio, GAIO SEIO ALVMNO MEO FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM, ITA VT INSTRVCTI SVNT, ET DOMVM SVPERIOREM DARI VOLO. Idem in L. prædia, §. I. D. eod. *Adfini suo ita legauit*: FVNDVM CORNELIANVM TITIO, ITA VT EST INSTRVCTVS, CVM OMNIBVS REBVS ET MANCIPIIS, ET RELIQVIS COLONORVM, DARI VOLO. Et ead. L. §. vlt. *fundos legauit in hæc verba*, SEMPRONIO FRATRI MEO HOC AMPLIVS FVNDOS MEOS, ITA VT INTRVCTI SVNT, CASSIANVM, NONIANVM CVM SVIS SALICTIS ET SILVIS. Idem L. Lucius, D. eod. *Lucius Titius* FVNDVM VTI INSTRVCTVS ERAT, *legauerat*. Modestin. in L. seruus qui, D. de legat. III. *Fundo legato*, VT INSTRVCTVS EST.

Legabatur & interdum Fundus CVM INSTRVMENTO, L. I. & L. cùm quidam, D. de instruc. vel instr. L. ex facto, §. rerum, D. de hered. instit. Labeo in L. si cui fundum, D. de instr. vel instr. *Nihil interest quomodo leges*, FVNDVM CVM INSRVMENTO, *an*, FVNDVM ET INSTRVMENTVM, *an*, FVNDVM INSTRVCTVM. Scæuola in L. Seiæ, §. Pamphilæ, D. eod. PAMPHILÆ LIBERTÆ MEÆ DARI VOLO FVNDVM TITIANVM CVM INTRVMENTO ET HIS QVÆ IN EODEM ERVNT CVM MORIAR. Et ead. L. §. Tyrannæ, TYRANNÆ SORORI MEÆ FVNDVM MEVM GRÆCIANVM, CVM STABVLO ET INSTRVMENTO RVSTICO OMNI RELINQVO. Paul. in L. fundus, D. eod. FVNDVS, *qui locatus erat*, LEGATVS EST CVM INSTRVMENTO. Et L. fundo, §. vlt. D. eo. FVNDO LEGATO CVM MANCIPIIS, ET PECORIBVS ET OMNI INSTRVMENTO RVSTICO, ET VRBANO. Sed & qui fundum legabat, adiciebat nonnumquam, CVM SVPPELLECTILE, ET MANCIPIIS, VEL VNA ALIQVA RE, L. quæsitum, §. si quis fundum, D. de instr. vel instr. Iulianus in L. huiusmodi, §. legatum, D. de legat. I. *Legatum est ita*, FVNDVM CORNELIANVM ET MANCIPIA, QVÆ IN EO FVNDO CVM MORIAR MEA ERVNT, HERES MEVS TITIO DATO. Contrà quandoque FVNDVS SINE INSTRVMENTO legabatur, L. cùm fundus, D. eo.

Interdum Fundus cum OMNIBVS quæ IBI, siue, IN EODEM ERANT, legabatur, L. rebus & L. quæsitum, §. vlt. D. de legat. III. Paulus lib. III. Sentent. Tit. VI. FVNDO LEGATO CVM OMNI INSTRVMENTO RVSTICO ET VRBANO ET MANCIPIIS QVÆ IBI ERANT. Vlpianus in L. ex facto, §. rerum, D. de hered. instit. *Cum* FVNDVS *erat* LEGATVS, *vel* CVM INSTRVMENTO, *vel* CVM HIS QVÆ IBI SVNT. Pompon. in L. si fundus, D. de legat. III. *Si* FVNDVS LEGATVS SIT CVM HIS QVÆ IBI ERVNT. Modestin. in L. omnia, §. cum ita, D. de legat. III. *Cùm ita legatur*, ILLI HOC AMPLIVS FVNDVM ILLVM, CVM OMNIBVS REBVS QVÆ IN EODEM FVNDO ERVNT.

Aliàs Fundus ita legabatur, SICVT EST, vel VTI POSSEDI, Scæuola in L. prædia, §. ita legatum, D. de instr. vel instr. FVNDI PATERNI MEI SEIANI PARTEM DARI VOLO, SICVT EST: ET ALTERAM PARTEM, VTI IN DIEM MORTIS ERIT. Paul. in L. quæsitum, §. peto, D. de legat. III. PETO VT FVNDVM MEVM CAPANIANVM GENESIÆ ALVMNÆ MEÆ ADSCRIBATIS DVCENTORVM AVREORVM, ITA VTI EST. Idem lib. III. Sentent. Tit. VI. FVNDO, ITA VT POSSEDERAT, LEGATO. Scæuola in L. cùm de lanionis, §. quidam, D. de instr. vel instr. *Quidam cum ita legasset*, VILLAM MEAM, ITA VT IPSE POSSEDI, CVM SVP-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PELLECTILE, MENSIS, MANCIPIIS QVÆ IBI DEPVTABVNTVR, VRBANIS ET RVSTICIS, VINIS QVÆ IN DIEM MORTIS MEÆ IBI ERVNT, ET DECEM AVREIS. Iulian. in L. huiusmodi, §. legatum, D. de legat. I. *Legatum est ita, fundum* CORNELIANVM, ET MANCIPIA, QVÆ IN FVNDO CVM MORIAR MEA ERVNT, HERES MEVS TITIO DATO. Fundus quoque cum villicis & contubernalibus eorum, sæpe legabatur. Scæuola in L. vxorem, §. concubinæ, D. de legat. III. *Concubinæ inter cetera his verbis legauerat*, FVNDVM IN APPIA CVM VILLICO SVO, ET CONTVBERNALI EIVS, ET FILIIS DARI VOLO. Idémque apparet ex L. Seiæ, §. liberto, D. de instr. & instr. CVM SILVIS, etiam, & CVM AGELLO, FVNDVS quãdoque legabatur, L. Lucius Titius, §. collegio, D. de legat. III. L. prædia, §. liberto, D. de instr. & instr. & CVM CASA, L. vxorem, §. felicissimo, D. de legat. III. Plenissimum vtique fundi legatum extat in L. si mihi, D. eo. Tit. in qua Mæuiæ fundus à patre prælegatus dicitur his verbis, MÆVIAE MEDIO SVMITO, PRÆCIPITO, SIBIQVE HABETO, FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM, CVM CASVLIS ET CVSTODIBVS OMNIBVS HORVM FVNDORVM, ET CVM HIS OMNIBVS AGRIS QVI AD CONIVNCTIONES CVIVSQVE EORVM FVNDORVM, EMPTIONE, VEL QVOLIBET ALIO CASV OBTIGERVNT. ITEM CVM OMNIBVS MANCIPIIS, PECORIBVS, IVMENTIS, CETERISQVE VNIVERSIS SPECIEBVS, QVÆ IN IISDEM FVNDIS, QVOVE EORVM, CVM MORIAR, ERVNT, VTI OPTIMI MAXIMIQVE SVNT, VTIQVE EOS IN DIEM MORTIS MEÆ POSSEDI: ET, VT PLENIVS DICAM, ITA VT CLVDVNTVR.

Nonnunquam verò cum exceptione & detractione aliqua Fundum legabant, VT EXCEPTO ÆDIFICIO, Fundũ legatum Iulianus refert in L. si fundũ, §. qui fundum, D. de legat. I. Paulus in L. si quis legauerit, D. de legat. I. *Si quis legauerit* FVNDVM CORNELIANVM, EXCEPTIS VINEIS QVÆ MORTIS EIVS TEMPORE ERVNT. Nec semper fundus totus, sed aliquando partes duobus, vel eidem, legabantur, vt in L. Mæuio, D. de leg. II. MÆVIO FVNDI PARTEM DIMIDIAM, SEIO PARTEM DIMIDIAM LEGO. Et in L. prædia, §. ita legatum est, D. de instruc. vel instr. SEPTICIÆ SORORI MEÆ FVNDI PATERNI MEI SEIANI PARTEM DARI VOLO, SICVT EST: ET ALTERAM PARTEM, ITA VT IN DIEM MORTIS MEÆ FVERIT.

Sæpissimè verò testamento cauebatur NE FVNDVS qui legabatur veniret, abalienaretúrve, ne DE NOMINE, vel DE FAMILIA EXIRET. Scæuola in L. pater filiũ, §. I. D. de leg. III. FVNDVM CORNELIANVM DE NOMINE MEO EXIRE VETO. Et §. fundum ead. L. FVNDVM A FILIO QVOAD VIXERIT, VETVIT VENVNDARI, DONARI, PIGNERARI, *& hæc verba adiecit*, QVOD SI ADVERSVS VOLVNTATEM MEAM FACERE VOLVERIT, FVNDVM TITIANVM AD FISCVM PERTINERE. ITA ENIM FIET, VT FVNDVS TITIANVS DE NOMINE VESTRO NVMQVAM EXEAT. Papinian. in L. vnũ ex familia, §. sed & si fundũ, D. de legat. II. *Quòd si talia verba fuissent*, PETO NE FVNDVS DE FAMILIA EXEAT. Paul. in L. Titia, §. Scia, D. de legat. II. FIDEI AVTEM VESTRÆ, VERE ET SAPIDE, COMMITTO, NE EVM FVNDVM VENDATIS: EVMQVE, QVI EX VOBIS VLTIMVS DECESSERIT, CVM MORIETVR, RESTITVAT SYMPHORO LIBERTO MEO ET SVCCESSORI, ET BERYLLO, ET SAPIDO, QVOS INFRA MANVMISI, QVIVE EX HIS TVNC SVPERVIVENT. Marcellus in L. pater filium, D. ad L. falcid. *Pater filium ex quo tres habebat nepotes, heredem instituit, fideique eius cõmisit*, NE FVNDVM ALIENARET, ET VT IN FAMILIA EVM RELINQVERET. Scæuola in L. Lucius Titius, §. pluribus, D. ad Trebellia. *Libertis tribus heredibus institutis ex dodrante, eisdem fundos per præceptionem dedit, & ab his petit*, NE EOS ALIENARENT, ET VT QVI VITA SVPERASSET, SOLIDOS EOSDEM FVNDOS OBTINERET. Scæuola L. pater filiũ in prin. D. de leg. III. *Pater filium*

filium heredem, PRÆDIA ALIENARE SEV PIGNORI PONERE PROHIBVERAT, *sed &* SERVARI LIBERIS EX IVSTIS NVPTIIS, ET CETERIS COGNATIS *fideicommiserat*. Et §. quindecim ead. L. *Quindecim libertis, quos nominauerat, prædiolum cum taberna legauerat, & adiecerat hæc verba*, SIBIQVE EOS HABERE, POSSIDERE VOLO, EA LEGE ET CONDICIONE, NE QVIS EORVM PARTEM SVAM VENDERE DONAREVE, ALIVDVE QVID FACERE ALII VELIT. QVOD SI ADVERSVS EA QVID FACTVM ERIT, TVNC EAS PORTIONES, PRÆDIVMVE, CVM TABERNA AD REMPVBLICAM TVSCVLANORVM PERTINERE VOLO. Et §. mater ead. L. *Mater filios heredes scripserat, & adiecit*, PRÆDIA QVÆ AD EOS EX BONIS MEIS PERVENTVRA SVNT, NVLLA EX CAVSA ABALIENENT, SED CONSERVENT SVCCESSIONI SVÆ, DEQVE EA RE INVICEM SIBI CAVERENT. Valens in L. is qui complures, D. de leg. III. *Is qui complures libertos relinquebat, tribus ex his fundum legauerat, & petierat*, VT CVRARENT NE DE NOMINE SVO EXIRET. Scæuola in L. Lucius Titius, §. Lucius Titius, D. de legat. II. *Lucius Titius testamento ita cauit*. PRÆDIOLVM MEVM DARI VOLO LIBERTIS, LIBERTABVSQVE MEIS, ET QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET SEIÆ ALVMNÆ MEÆ, ITA NE DE NOMINE FAMILIÆ MEÆ EXEAT, DONEC AD VNVM PROPRIETAS PERVENIAT. Papinianus in L. qui solidum, §. prædium de leg. II. *Prædium pater* DE FAMILIA LIBERORVM ALIENARI, *verbis fideicommissi prohibuit*. Idem in L. cùm pater, §. fidei de legat. II. FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO, NE FVNDVM TVSCVLANVM ALIENENT, ET NE DE FAMILIA NOMINIS MEI EXEAT. Et §. ab instituto ead. L. *Ab instituto extraneo* PRÆDIA *libertis*, CVM MORERETVR, *verbis fideicommissi reliquerat & petierat*, NE EX NOMINE FAMILIÆ ALIENARENTVR. Et in §. libertis, *Libertis prædium reliquit, ac petiit* NE ID ALIENARENT, VTQVE IN FAMILIA LIBERTORVM RETINERENT. Itẽ in §. cùm inter ibid. *Cùm inter libertos ad prædij legatũ liberta quoq; fuisset admissa, quod patronus petit*, VT DE NOMINE FAMILIÆ NON EXIRET. Marcian. in L. filiusfa. §. cùm pater, D. de legat. I. *Cùm pater filio herede instituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommisit*, NE FVNDVM ALIENARET, SED VT IN FAMILIA RELINQVERET. Scæuola in L. Lucius Titius in pr. de leg. III. *Lucius Titius testamento suo cauit*, NE VLLO MODO PRÆDIVM SVBVRBANVM AVT DOMVM HERES ALIENARET.

Ceterùm eadem qua Fundi verborum formula, Prædia quoque legabantur. Primùm enim nominibus suis designabantur, VT SEIANA PRÆDIA, GABINIANA, L. prædiis, §. Titio, D. de leg. III. TITIANA, CORNELIANA, SEMPRONIANA, TVSCVLANA, L. cùm pater in pr. & L. debitor, §. I. D. de leg. II. Adscribebatur etiam Regio, L. nepoti, D. de instr. vel instr. Necnon Fines plerumque significabantur, si proprios fines haberent, L. cùm pater, §. vlt. de legat. II. Præterea Prædia INSTRVCTA legabantur. Paul. lib. II. Sent. Tit. VI. Legabantur & VTI INSTRVCTA ERANT. Scæuola in L. nepoti, D. de instruc. vel instr. *Nepoti legauerat quæ certa regione prædia habuerat*, VT INSTRVCTA SVNT CVM VINO, GRANO, CALENDARIO, *& adiecerat hæc verba*, QVIDQVID ERIT CVM MORIAR IN ILLA REGIONE, ET QVIDQVID IN QVACVMQVE SPECIE ERIT IN ILLA REGIONE, VEL QVOD MEVM ERIT. Idem in L. Seiæ, §. prædia, D. eod. PRÆDIA VT INSTRVCTA SVNT CVM DOTIBVS, ET RELIQVIS COLONORVM ET VILLICORVM, ET MANCIPIIS, ET PECORE OMNI LEGAVIT, ET PECVLIIS, ET CVM ACTORE, Et in L. patronus, §. I. de legat. III. *Sempronio ita legauit*, SEMPRONIVS SVMITO PRÆDIA OMNIA QVÆ SVNT VSQVE AD PRÆDIVM QVOD VOCATVR QAAS FINIBVS GALATIÆ SVB CVRA VILLICI PRIMI, ITA VT HÆC OMNIA INSTRVCTA SVNT. Scæuola in L. filiofa. D. de pecul. *Filiofa. vni ex heredibus prædia prælegauit* VT INSTRVCTA ERANT CVM SERVIS, & in L. vlt. D. eo. Tit. *vni ex heredibus prædia legauit*, VT INSTRVCTA ERANT CVM SERVIS ET CETERIS REBVS,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ET QVIDQVID IBI ESSET. Legabantur & sæpe PRÆDIA CVM INSTRVMENTO, vt in L. prædia, D. de instru. vel instr. PRÆDIA MARITIMA CVM SERVIS QVI IBI ERVNT, ET OMNI INSTRVMENTO, ET FRVCTIBVS QVI IBI ERVNT, ET RELIQVIS COLONORVM NVTRITORI *suo legauit.* Africanus in L. qui filium, D. de legat. III. *Certa* PRÆDIA, QVÆQVE IN HIS MORTIS TEMPORE SVA ESSENT, *nepoti per fideicommissum dederat*, EXCEPTO CALENDARIO. Vlpian. in L. testatorem, §. vlt. D. de legat. III. PRÆDIIS CVM HIS ENTHECIS QVÆ IN EA POSSESSIONE SVNT, *relictis*. Sed & cum prædiis, quandoque ea QVÆ PRÆDIORVM COLENDORVM CAVSA EMPTA PARATAQVE ESSENT, legabantur, vt apparet ex L. quæritur, §. prædiis, D. de legat. III.

Addebantur & aliquando legato prædiorum, verba hæc, VTI A ME POSSESSA SVNT. Paul. in L. quæsitum, §. prædia, D. de legat. III. *Prædia quidam reliquit, adiectis his verbis*, VTI A ME POSSESSA SVNT, ET QVÆCVMQVE IBI ERVNT CVM MORIAR. Scæuola in L. Lucius Titius, §. quidam, D. eod. *Quidam prædia legauit libertis, adiectis his verbis*, VTI A ME POSSESSA SVNT, ET QVÆCVMQVE IBI ERVNT CVM MORIAR. Papinian. in L. prædiis, §. 1. D. eo. LVCIO TITIO PRÆDIA MEA ILLA, CVM PRÆTORIO, SICVT A ME IN DIEM MORTIS MEÆ POSSESSA SVNT, DO. Idem in §. Titio ead. L. TITIO SEIANA PRÆDIA SICVTI COMPARATA SVNT, DO, LEGO. Ibidémque prædia per præceptionem filiæ data, cum RELIQVIS ACTORVM ET COLONORVM refert. Vlpian. in L. Testatorem, D. de legat. III. *Adiiciendo*, PRÆDIVM SEIANVM OMNE. Nonnunquam verò agri plagam, in alium transferri volebant. Cuius legati formulã edit Scæuola in L. vxorem, §. agri plagam, D. de legat. III. his verbis, AGRI PLAGAM, QVÆ EST IN REGIONE ILLA, MÆVIIS PVBLIO ET GAIO TRANSCRIBI VOLO, PRETIO FACTO VIRI BONI ARBITRATV, ET HÆREDITATI ILLATO, DVPLÆ EVICTIONE EXPROMISSA, RELIQVIS HEREDIBVS: ITA VT SVB PÆNA CENTVM PROMITTANT, EAM AGRI PLAGAM PARTEMVE EIVS AD SEIVM POSTEROSVE EIVS NON PERVENTVRAM QVAQVE RATIONE. Legabatur & interdum HORTVS INSTRVCTVS, L. quæsitum, §. idem respondit, & §. Idem Papinianus, D. de instruc. vel instr. Eum quoque qui SALTVM ÆSTIVVM legabat, hoc amplius etiam EAS RES QVÆ IBI ESSE SOLEBANT, legasse, Marcian. proponit in L. qui saltum, D. de legat. III.

Simili modo, DOMVS quoque legabatur. Domus autem vel simpliciter legabatur, vel adiiciebaturquæ domus, L. si domus, D. de legat. I. Domos planè eadem qua fundos appellatione designabant, vt puta, DOMVM SEMPRONIANAM, vel SEIANAM, L. cetera, §. si duobus, D. de legat. I. DOMVS etiam VTI INSTRVCTA ERAT, legabatur, L. si ita, §. 1. D. de legat. III. Sic in L. quæsitum, §. idem respondit, D. de instruc. vel instr. DOMO, VTI INSTRVCTA EST, CVM OMNI IVRE SVO, *legata*, Et §. sed & ipse Papinianus ead. L. FILIIS MARIBVS DOMVM MEAM INSTRVCTAM DO, LEGO, DARIQVE IVBEO. Paul. in L. cùm de lanionis, §. vlt. D. eo. tit. DOMVM INSTRVCTAM *legauit* CVM OMNIBVS ADFIXIS. Paul. lib. III. Sent. Tit. VI. DOMO CVM OMNI IVRE SVO SICVT INSTRVCTA EST, *legata*. Legabatur & nonnunquam domus CVM SVPELLECTILE, L. quæsitum, §. idem respondit, D. de instruc. vel instr. Paulus, L. si mihi, §. his verbis, D. de legat. III. his verbis domus legatas refert: FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO, VTI SINANT EVM HABERE DOMVS MEAS IN QVIBVS HABITO, NVLLO OMNINO EXCEPTO, CVM OMNI INSTRVMENTO ET REPOSITIS OMNIBVS. Modest. in L. cùm quidam, D. de suppellect. leg. *Cùm quidam vxori suæ legauerat*, DOMVM CVM IVRE SVO OMNI, ET INSTRVMENTO, ET SVPPELLECTILI.

Interdum Domus, & quæ in ea erant tempore mortis, simul dabantur, L. si ita, D. de legat. III *Si ita legatum est*, DOMVM, QVÆQVE IBI MEA ERVNT, CVM MORIAR. Paul.

Paul. lib. III. Sentent. Tit. VI. OMNIBVS QVÆ IN DOMO SVNT, *legatis*.

Quandoque & domus cum horto applicito relinquebatur vt, in L. vxorem, §. ita scriptum est de legat. III. DOMVM MEAM CVM HORTO APPLICITO LIBERTIS MEIS CONCEDI VOLO. Et mox ibidem, FORTVNIO LIBERTO MEO, EX DOMV MEA QVAM LIBERTIS DEDI, DIÆTAM IN QVA HABITABAM, ITEM CELLARIVM IVNCTVM EIDEM DIÆTÆ, AB HEREDE MEO CONCEDI VOLO. Patrem etiam cùm filiæ domum legaret, eidem PER DOMVS HEREDITARIAS TRANSEVNDI præstari voluisse, narrat Papinian in L. Pater, D. de seruit. leg. Poterat & Insula ita legari, vt ei seruitus imponeretur, quæ alteri Insulæ hereditariæ deberetur, hoc modo. Si ILLE HEREDI MEO PROMISERIT PER SE NON FORE QVO ALTIVS ÆDIFICIA TOLLANTVR, TVM EI EORVM ÆDIFICIORVM VSVMFRVCTVM DO LEGO, vel sic, ÆDIVM ILLARVM, QVOAD ALTIVS QVAM VTI NVNC SVNT, ÆDIFICATÆ NON ERVNT, ILLI VSVMFRVCTVM DO LEGO, L. Proculus, D. de vsufruc. Poterat etiam in testamento heredem sum quis DAMNARE, NE ALTIVS ÆDES SVAS TOLLERET, NE LVMINIBVS ÆDIVM VICINRVM OFFICERET, vel, VT PATERETVR EVM TIGNVM IN PARIETEM IMMITTERE, vel, STILLICIDIA ADVERSVS EVM HABERE, vel, VT PATERETVR VICINVM PER FVNDVM SVVM, VEL HEREDIS, IRE AGERE, AQVAMVE EX EO DVCERE, L. potest, D. cõmun. præd. Paul. in L. si testamento, D. de seruit. præd. vrban. *Si testamento* DAMNATVS HERES, NE OFFICERET VICINI LVMINIBVS, SERVITVTEMQVE PRÆSTARET, *deposuit ædificium*.

Nonnumquam & Domos alienatione earũ prohibita, Testatores in familia relinqui volebant. Papinian. in L. peto, §. fratre, D. de legat. II. *Fratre herede instituto petit*, NE DOMVS ALIENARETVR, SED VT IN FAMILIA RELINQVERETVR. Scæuola in L. pater, §. filiam, D. de legat. III. *Filiam suam heredem scripserat, & ita cauerat*, VETO AVTEM ÆDIFICIVM DE NOMINE MEO EXIRE: SED AD VERNAS MEOS, QVOS HOC TESTAMENTO NOMINAVI, PERTINERE VOLO. Scæuola in L. Lucius, D. eo. *Lucius Titius Testamento suo cauit*, NEC VLLO MODO PRÆDIVM SVBVRBANVM, AVT DOMVM HERES ALIENARET.

Solebat & TABERNA testamento legari. Iulianus in L. I. D. de seruit. leg. ITA LEGATVM DATVM EST, TABERNAM MEAM VTI NVNC EST DO, LEGO. Scæuola in L. Tabernam, D. de instruc. vel instr. TABERNAM CVM CENACVLO, *Pardulæ manumisso, Testamento legauerat*, CVM MERCIBVS ET INSTRVMENTIS, ET SVPELLECTILI QVÆ IBI ESSET: ITEM HORREVM VINARIVM, CVM VINO ET VASIS, ET INSTRVMENTO ET INSTITORIBVS QVOS SECVM HABERE CONSVEVERAT. Pompon. in L. si ita D. eod. *Si ita testamento scriptum sit*, QVÆ TABERNARVM EXERCENDARVM, INSTRVENDARVM, PISTRINI, CAVPONÆ, CAVSA FACTA, PARATAQVE SVNT, DO LEGO. Papinian. in L. prædiis, §. pater, D. de legat. III. *Pater filio*, TABERNAM PVRPVRARIAM, CVM SERVIS INSTITORIBVS, ET PVRPVRIS QVÆ IN DIEM MORTIS EIVS IBI FVERVNT, *legauit*. Aliàs TABERNÆ INSTRVMENTVM legabatur, L. cùm quæratur, D. de instr. vel instr. Sic in L. Lucius, §. quisquis mihi, D. de legat. III. *Quisquis mihi heres heredésve erunt, hoc amplius Lucius Euthycus quam quod eum heredem instituí, è media hereditate sumito, sibique habeto vna cum Päphilo quem liberũ esse iubeo, instrumẽtum* TABERNÆ FERRARIÆ, *ita vt negotiũ exerceatis*. Paul. in L. Tabernæ, D. de instruc. vel instr. PATER FILIO TABERNÆ CAVPONIÆ INSTRVMENTO LEGATO.

Porrò sicut singulæ res legari poterant, ita vniuersarum quoque summa legari poterat, vt puta, MÆVIVS HERES MEVS CVM TITIO HEREDITATEM MEAM PARTITO, DIVIDITO: quo casu dimidia pars bonorum legata videbatur. Poterat autẽ & alia pars velut TERTIA, vel, QVARTA legari: quæ species PARTITIO ap-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pellabatur, Hæc ita Vlpianus tradit Tit. XXIIII. Paul. in L. si quis bonorum, D. de legat. I. *Si quis* BONORVM PARTEM *legauerit, vt hodie fit*. Vlpian. in L. non amplius, §. cùm bonorum, D. eo. *Cùm* BONORVM PARTE LEGATA, *dubium sit vtrum verum partes, an æstimatio debeatur*. Idem in L. mulier, §. vlt. D. ad Sc. Trebell. *Si cui* PORTIO HEREDITATIS *fuerit* LEGATA. Modestin. in L. cùm autem, D. de legat. II. *Cùm autem* PARS BONORVM *ita legatur*, BONORVM MEORVM QVÆ SVNT CVM MORIAR.

Interdum autem FVNDVM id est, plenâ seu solidâ fundi proprietatẽ Testator legabat, L. si Titio & L. Sempronius, D. de vsu & vsufr. leg. Interdũ verò nudâ proprietatem legabat, hoc modo: FVNDVM DEDVCTO VSVFRVCTV DO LEGO. Paul. in L. Sempronius, D. de vsufr. leg. *Sempronius Attalus ab herede suo* FVNDVM IN ITALIAM GAIO POST DECENNIVM, DEDVCTO VSVFRVCTV DARI *iußit*. Et paullo post. *Si* PROPRIETAS DEDVCTO VSVFRVCTV *sub cõditione legata sit*. Idẽ in L. si extraneo, D. de vsufr. *Matri defuncti*, DEDVCTO VSVFRVCTV PROPRIETAS LEGATA *sit*. Et quidẽ proprietas ita legari poterat, VT APVD HEREDEM MANERET VSVSFRVCTVS, L. vsusfructus pluribus, D. de vsufr. Poterat & VNI FRVCTVS, alij PROPRIETAS, seu FVNDVS legari, L. si Titio, D. de vsufr. L. Titius & L. si tibi, D. de vsufr. adcref. Sed & fundi VSVSFRVCTVS vni purè, PROPRIETAS autẽ sub condicione alteri quandoque legabatur, L. si tibi, D. quẽad. vsufr. amitt. Verum si alij vsumfructum, alij nudam proprietatem eiusdem fundi Testator legare vellet, ita cum legare oportebat, TITIO FVNDVM DETRACTO VSVFRVCTV LEGO, vel, SEIO EIVSDEM FVNDI VSVMFRVCTVM HERES DATO. Alioquin si alij FVNDVM, alij, eiusdẽ fũdi VSVMFRVCTVM legasset, vsusfructus inter eos cõmunicabatur, L. si alij, D. de vsu & vsufr. leg. Sed & si FVNDVS duob⁹, alij verò Vsusfructus legatus esset, semisses in vsufructu constituebantur. Idémque erat ex cõtrario, si duobus vsusfructus, & alij proprietas legaretur, L. Sempronius, §. vlt. D. eo.

Vsusfructus verò ita legabatur, VSVMFRVCTVM FVNDI, vel BONORVM MEORVM DO, LEGO, L. vxori meæ, D. de vsu. & vsufr. Scæuola in L. generali, D. eo. FELICI QVEM LIBERVM ESSE IVSSI, VSVMFRVCTVM FVNDI VESTIGIANI LEGO. Marcell. in L. Lucio, D. de leg. II. LVCIO TITIO FVNDVM SEIANVM, VEL VSVMFRVCTVM FVNDI SEIANI LEGO. Aliâs verò ita legabatur, DAMNAS ESTO HERES TITIVM SINERE VTI FRVI. Celsus in L. duos, D. de vsu & vsufr. *Duos separatim* SINERE VTI FRVI *damnatus heres*. Qua formula etiam Habitationis legatum concipitur in L. damnas, D. eo. Similíque modo, in L. qui quattuor, §. I. D. de legat. III. qui hortos publicos, à Repub. in lustrum conductos habebat, refertur damnasse heredem eam conductionem hortorum Ausidio dare, SINEREQVE EVM VTI ET FRVI. Pompon. in L. II. D. de ann. legat. IN ANNOS SINGVLOS *heres damnatus* SINERERE ME FRVI FVNDO.

Omnium planè prædiorum iure legati poterat constitui vsusfructus, vt heres iuberetur DARE alicui VSVMFRVCTVM, L. omniũ, D. de vsufr. Nec tantùm Fundi & ædiũ & aliarum rerum soli, sed & rei mobilis, & Mancipiorum, & Iumentorum, ceterarúmque rerum vsusfructus legari poterat, d. L. omnium, § I. & L. vsufructu legato, L. sed quid, §. I. L. si serui, L. si, §. si serui, D. eo. AREÆ namque vsusfructus legari poterat, L. vsufructu legato, L. qui vsumfructum, L. si areæ, D. eo. L. repeti, §. vlt. D. quib. mod. vsusfr. SALICTI quoque & SILVÆ PALARIS, ET ARVNDINETI, & cuiuslibet SILVÆ CÆDVÆ vsusfructus legari poterat, L. item si fundi, §. vlt. cùm L. seq. D. de vsufr. NAVIS etiam vsusfructus legabatur, L. arboribus, §. I. D. eo. L. quid tamen, § in nauis, D. quib. mod. vsusfr. Necnõ VESTIS, seu VESTIMENTORVM vsusfructus relinqui poterat, L. si vsusfructus, §. si vestis, D. vsufruc. quẽad. cau. SCENICÆ, puta, vel FVNEBRIS VESTIS, L. sed si quid, §. si vestimentorũ, D. eo. Item TABERNÆ, L. si pendentes, §. I. D. de vsufr. BALNEI, L. si cui balnei, D. quib. mod. vsusfruc. amitt. HORTI, L. cùm vsumfructum, D. eod. GREGIS & ARMENTI, L. vetus fuit in fi. D. eod. & L. vlt. D. quib. mod. vsusfruc. STAGNI, præterea, ARVI, AGRI, vel LOCI vsusfructus legabatur, L. quid

L. quid tamen, §. agri. D. quib. mod. vsufr. vt & MASSÆ, d. L. quid tamen, §. si massæ. SCYPHI, L. qui vsumfructum, D. de vsufruc. NOMISMATVM item AVREORVM, vel ARGENTEORVM VETERVM, quibus pro gemmis vti solebant, L. nomisma tum, D. eo. STATVÆ etiam, & IMAGINIS, L. statuæ, D. eo. Sed & QVADRIGÆ, d. L. quid tamen, §. vlt. D. quib. mod. vsusfr. amitt. PECVNIÆ quoque, VINI, OLEI, FRVMENTI, LANÆ, ODORVM, AROMATVM, VASORVM, aliarúmque rerum quæ vsu consumebantur, quæ in ab vsu consistebant, vsusfructus vtiliter legabatur, L. hoc senatusconsultum in princ. & §. I. L. si vini, & L. si lanæ, D. de vsufr. ear. rer. Earum namque rerum proprietas ad legatarium transferri debebat, cautione ab eo exacta, VT QVANDOQVE IS MORTVVS, AVT CAPITE DEMINVTVS ESSET, EIVSDEM QVALITATIS RES RESTITVERENTVR, aut, quod erat commodius, æstimatis rebus, certæ pecuniæ nomine, legatarius cauebat. d. L. si vini, D. eo. & L. vlt. D. vsufruc. quemad. cau. §. Itaque Instit. eo. NOMINVM etiam vsusfructus legari poterat, & si debitori legatus esset, ei remittebantur vsuræ, L. post quod, D. de vsufr. ear. rer.

Vsusfructus autem interdum pluribus legabatur, L. si mihi & tibi, D. de vsufruc. L. III. §. I. D. de vsuf. adcref. L. mulieri, D. de condic. & dem. Paulus in L. si quis, D. eo. *Si quis* ATTIO ET HEREDIBVS SVIS VSVMFRVCTVM *legauerit*. Et mox. *Quid si ita scriptum sit*, ATTIO ET SEIO CVM HEREDIBVS MEIS. Ac deinceps, *Nec enim interest, ita legetur*, ILLI ET ILLI CVM MÆVIO, *an ita* ILLI ET ILLI, ET MÆVIO. Vlpian. in L. si mulieri, D. eo. si MVLIERI CVM LIBERIS SVIS VSVSFRVCTVS *legetur*. Duobus certè separatim alternis annis vsusfructus quãdoque relinquebatur, L. si duobus, in prin. & §. vlt. & L. si vsusfructus, D. quib. mod. vsusfr. amitt. Paul. in L. cùm vsusfructus, D. de vsu & vsufr. leg. *cùm* VSVSFRVCTVS ALTERNIS ANNIS *legatur*. Iulian. in L. quotiens, D. de vsufruc. *Quotiens duobus vsusfructus legatur*, ITA VT ALTERNIS ANNIS VTANTVR, FRVANTVR, *si quidem ita legatus fuerit*, TITIO ET MÆVIO. Et mox. *Et ita scriptum fuerit*, TITIIS VSVMFRVCTVM ALTERNIS ANNIS DO. Vsusfructus autẽ, vel IN DIES, vel IN MENSES, vel IN ANNOS SINGVLOS, vel ALTERNIS DIEBVS, legabatur, L. I. D. quan. dies vsufr. leg. & L. I. §. vlt. & L. sicut, D. quib. mod. vsusfr. amitt. In legato vtique VSVSFRVCTVS IN ANNOS SINGVLOS, quandoque adiiciebatur, QVOTIENSQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EI LEGO, vel sic, QVOTIENS AMISSVS ERIT, d. L. sicut, D. quib. mod. vsusfr. Et §. I. ead. L. *Titio & Mæuio vsusfructus legatus, & si* TITIVS CAPITE MINVTVS ESSET, *eidem vsumfructum legauit*. Gaius in L. in singulos, D. de annu. legat. *Et vsusfructus ita legari potest*, TITIO VSVMFRVCTVM FVNDI LEGO, ET QVOTIENSQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EVNDEM VSVMFRVCTVM EI DO, LEGO. Atque hoc modo REPETI VSVSFRVCTVS dicebatur, & ex REPETITIONE DEBERI, d. L. sicut, §. I. & L. repeti, D. quib. mod. vsusfr. L. omnes, §. si vsusfructus, D. vsufr. quemad. cau. Mauricianus in L. licet, D. de vsu & vsufr. leg. *Licet Testatori* REPETERE LEGATVM VSVSFRVCTVS, *vt etiam post capitis diminutionem deberetur*.

Ceterùm quandoque VNIVERSORVM BONORVM VSVSFRVCTVS relinquebatur, L. quoties, §. vlt. D. de vsufr. seu OMNIVM BONORVM, L. omnium, D. eo. tit. Impp. Seuerus & Antoninus in L. I. C. eo. *Si* VSVSFRVCTVS OMNIVM BONORVM *Testamento vxoris, marito relictus est*. Vel simpliciter, BONORVM VSVSFRVCTVS, L. vsufructu, D. ad L. falcid. aut FRVCTVS BONORVM, L. vxori fructu, D. de vsu & vsufr. leg. Scæuola in L. vxori maritus, D. eo. tit. VXORI MEÆ VSVMFRVCTVM LEGO BONORVM MEORVM. Idem in L. generali, §. I. D. eodem tit. ÆLIÆ DORCADI MATRI MEÆ DARI VOLO QVOAD VIVAT, VSVMFRVCTVM BONORVM MEORVM, ITA VT POST OBITVM EIVS AD LIBEROS MEOS, AVT AD EVM QVI EX HIS

VIVET, PERTINEAT. Quandoque verò PARTIS BONORVM VSVSFRVCTVS legabatur: quo quidem legato, si non esset specialiter partis facta mentio, dimidia pars bonorum continebatur, L. etiam, D. de vsufr. Cicero Topic. *Non debet ea mulier, cui vir* BONORVM SVORVM VSVMFRVCTVM *legauit*. Porro nihil intererat, vtrum BONORVM quis, an RERVM TERTIÆ PARTIS vsumfructum legaret, L. vlt. D. de vsu & vsufr. leg. Et omnium quidem, seu vniuersorum bonorum vsusfructus legari poterat, nisi excederet dodrantis æstimationem, L. omnium, & L. quotiens, §. vlt. D. de vsufr.

Aliâs certarum rerum vsusfructus relinquebatur, L. quotiens, §. vlt. D. de vsufr. putastichi, L. Titio, D. eo. ANCILLARVM, apud Ciceronẽ Topic. FVNDI, L. damnas, §. 1. L. si alij, L. Sẽpronius, L. quæro, & L. is qui, D. de vsu & vsufr. leg. VILLÆ, L. vxori vsumfructũ, D. eo. Et ita colono suo dominus vsumfructũ fundi, quem is colebat, legasse dicitur in L. cui vsusfructus, D. eo. Scæuola in L. generali, §. vxori, D. eo. *Vxori* VSVMFRVCTVM DOMVVM, & OMNIVM RERVM QVÆ IN HIS DOMIBVS ERANT, EXCEPTO ARGENTO, *legauerat*. Item VSVMFRVCTVM FVNDORVM ET SALINARVM. Interdum etiam testator iubebat vt HERES REFICERET INSVLAM, cuius vsumfructum legauerat, L. si extraneo, D. de vsufr. Alioquin, si ædes cæ corruissent, vitiumve fecissent, quarum vsusfructus legatus erat, heres restituere non debebat nec reficere, non magis quàm seruum restituere, si is cuius vsusfructus legatus esset, deperiisset, vt Cicero Topic. ait.

Vsusfructus autem legato simile erat hoc legatum, PATRIMONII MEI REDITVM VXORI MEÆ OMNIBVS ANNIS DARI VOLO, L. patrimonij, D. de vsu & vsufr. leg. FVNDI ÆBVTIANI REDITVS VXORI MEÆ, QVOAD VIVAT, DARI VOLO, L. fundi, D. de vsu & vsufr. leg. Sed & cùm ita legabatur, FRVCTVS ANNVOS FVNDI CORNELIANI PVBLIO MÆVIO DO, LEGO, perinde habebatur ac si vsusfructus fundi similiter legatus esset, L. cùm ita, D. de vsu & vsufr. leg. Sed & his verbis, SCORPVM SERVVM MEVM SERVIRE VOLO, vsusfructus relictus censebatur, L. vxori, §. vlt. D. eo.

Vsusfructus autem interdum legabatur his verbis, QVOAD VIVET, L. generali, §. filios, & L. patrimonij, D. de vsu & vsufr. leg. Pomponius in L. si rem, §. vlt. D. de euictionib. *Si fundum in quo Titij vsusfructus erat, qui ei relictus est,* QVOAD VIVET.

Interdum verò ad tempus, vsusfructus legabatur. Pompon. in L. si vsusfructus, D. de vsu & vsufr. Si *vsusfructus mihi* IN BIENNIVM CONTINVVM *à morte testatoris legatus sit*. Scæuola in L. vxori vsumfructum, D. eo. *Vxori vsumfructum villæ legauit,* IN QVINQVENNIVM A DIE MORTIS SVÆ. *Deinde hæc verba adiecit,* ET PERACTO QVINQVENNIO, CVM EIVS VSVSFRVCTVS ESSE DESIERIT, TVNC EVM FVNDVM ILLI ET ILLI LIBERTIS DARI VOLO. Sic & vxori bonorum vsumfructum legatum, VSQVE DVM FILIA testatoris ANNOS IMPLESSET OCTODECIM, Scæuola refert in L. vxori meę, D. eo. tit.

Interdum etiam NVDVS VSVS, vel VSVS SINE FRVCTV legabatur, L. 1. & L. si domus, D. de vsu & habit. L. huic stipulationi, §. 1. D. vsufr. quemadm. cau. Ita DOMVS VSVS legabatur, L. 11. & L. ceterum, §. mulieri, L. sed neque, L. filiofa. L. si domus, L. diuus, §. 1. L. si habitatio in prin. D. de vsu & habit. Quod fiebat quandoque his verbis, ILLI VSVM DOMVS HABITANDI CAVSA, d. L. si habitatio, §. 1. Et pater quandoque filios heredes cùm vxore legataria habitare volebat, L. vsu quoque, D. vsufr. quemad. cau. VILLÆ quoque & PRÆTORII vsus legabatur, L. si habitatio, §. vlt. L. plenum, L. fundi, D. de vsu & habit. & SILVÆ, L. diuus, D. eo. Item PECORIS, & GREGIS OVILIS, d. L. plenum, §. 1. & BOVM armenta & EQVITII, d. L. plenum, §. sed si & §. equitij cum seq. Et SERVI, L. si ita, & L. seruus, D. eo. FVNDI porro, VT INSTRVCTVS ESSET, vsum legatum proponit Pompon. in L. si ita legatus, D. eo.

Similiter

Similiter & HABITATIO legabatur, L. habitationis, D. de vsu & vsufr. L. Cassius, D. de liberat. leg. L. 11. & L. si habitatio, D. quando dies legator. Quod fiebat his verbis, DAMNAS ESTO HERES TITIVM SINERE IN ILLA DOMO HABITARE QVOAD VIVET, L. damnas, D. de vsu & vsufr. leg. Scæuola in L. codicillis, D. eo. tit. HOC AMPLIVS LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS HABITATIONES IN DOMO, QVAMDIV VIVENT. Alfen. in L. illi, D. eo. ILLI CVM ILLO HABITATIONEM LEGO. Papinian. in L. Seio, D. de annu. leg. HABITATIONEM QVA VTITVR, PRÆSTARI VOLO. Vlpian. in L. nec semel, §. si in habitatione, D. quando dies leg. *Si in* HABITATIONE, *vel in disciplina legetur sic,* ANNVA, VEL QVOTANNIS. Modestin. in L. qui plures, D. de vsu & vsufr. leg. *Qui plures habebat libertos, testamento suo dixit, se* HABITATIONEM RELINQVERE IIS QVOS CODICILLIS DESIGNASSET. OPERÆ quoque hominis, vel cuius alterius animalis relinquebantur, L. huic stipulationi in fi. D. vsufr. quemad. cau. L. 11. & L. operis, D. de oper. serv. L. 11. & L. operæ, D. de vsu. & vsufr. leg. Pompon. in L. 11. D. de annu. legat. *quemadmodum* SI DIVRNAS OPERAS STICHI DARE DAMNATVS. Nec serui modo sed & hominis liberi OPERÆ legari poterant, L. 111. De de vsu & vsufr.

Nunc quæ cuique specialiter legari prælegarive solerent, dicam. Filiis Peculia prælegare patres solebant, vt apparet ex L. si peculium, & L. vlt. D. de pecul. leg. Scæuola in L. vlt. D. de legat. 11. *Epistulam scripsisse dicitur, qua & quidquid in peculio habuit filius, ei donauit, & adiecit,* PRÆCIPVA HÆC EVM, SVIQVE IVRIS, ET POST MORTEM SVAM HABERE VELLE. Idem in L. filio, §. vlt. D. de adimend. legat. FILIÆ *quam in potestate habebat, inter cetera,* LEGAVIT PECVLIVM. Prælegabant & ea quæ viui singulis donauerant, quæque in vsum concesserant, aut quæ illi sibi adquisierant, vt in L. Lucius, D. eodem tit. *Lucius Titius Testamento ita cauit,* SI QVID CVIQVE LIBERORVM MEORVM DEDI, AVT DONAVI, AVT IN VSVM CONCESSI, AVT SIBI ADQVISIIT, AVT EI AB ALIQVO DATVM, AVT RELICTVM EST, ID SIBI PRÆCIPIAT, SVMAT, HABEAT. Modestinus in L. Titia cùm, §. Lucius, D. de legat. 11. patrem in præceptione filiæ suæ relinquenda, hæc verba subiecisse narrat, PAVLINÆ FILIÆ MEÆ DVLCISSIMÆ, SI QVID ME VIVO DEDI, COMPARAVI, SIBI HABERE IVBEO. CVIVS REI QVÆSTIONEM FIERI VETO. ET PETO A TE, FILIA CARISSIMA, NE VELIS IRASCI QVOD AMPLIOREM SVBSTANTIAM FRATRI TVO RELIQVERIM, QVEM SCIS MAGNA ONERA SVSTENTATVRVM, ET LEGATA QVÆ SVPRA FECI, PRÆSTATVRVM. Scæuola in L. filio, D. ad S c. Trebellian. *Filio & filia scriptis heredibus singulis certa prælegauit: sed longè minus filiæ: cui etiam domum obligatam* PRÆLEGAVIT, CVM INSTRVMENTIS ET QVIDQVID IBI FVERIT. Papinian. in L. cùm pater, §. filia, D. de legat. 11. FILIA MEA PRÆCIPIAT, SIBIQVE HABEAT VOLO, REM MATRIS SVÆ. Scæuola in L. vlt. D. pecul. leg. TITI FILI E MEDIO PRÆCIPITO TIBIQVE HABETO DOMVM ILLAM: ITEM AVREOS CENTVM. Mater etiã filiis ita prælegasse memoratur in L. Lucius, §. quæ marito, D. de legat. 11. *Quæ marito hæres extiterat, ita testamento cauit:* MÆVI ET SEMPRONI, FILII DVLCISSIMI PRÆCIPITOTE OMNE QVIDQVID EX HEREDITATE BONISVE TITII DOMINI MEI, PATRIS VESTRI, AD ME PERVENIT MORTIS EIVS TEMPORE: ITA TAMEN VT OMNE ONVS EIVSDEM HEREDITATIS, TAM IN PRETERITVM QVAM IN FVTVRVM, NECNON ETIAM SI QVID POST MORTEM TITII DOMINI MEI, ADGNOSCATIS. Patrem certè ita filio minori natu legasse, Vlpianus refert, QVONIAM FILIVS MAIOR EX ARCA MEA DECEM SVSTVLIT, HERES MINOR FILIVS DECEM E MEDIO SVMITO, L. si ita legatum, D. de condic. & dem. Aliâs legasse pater dicitur, FVNDVM TITIVS FILIVS MEVS PRÆCIPITO, QVIA FRATER EIVS IPSE EX ARCA TOT AVREOS SVMPSIT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

patrem etiam Testamento cauisse ita proponit Scæuola in L. vlt. D. de penu. leg. PENVM MEAM OMNEM AD MATREM, LIBEROSQVE MEOS QVI CVM MATRE SVNT PERTINERE VOLO. Refertur & elegans legatum ab auo nepotibus datum in L. vlt. §. 1. D. de doli & met. except. his verbis. *Auus nepotibus ex filia legauit singulis* CENTENA, *& adiecit hæc verba.* IGNOSCITE, NAM POTVERAM VOBIS AMPLIVS RELINQVERE, NISI ME FRONTO PATER VESTER MALE ACCEPISSET: CVI DEDERAM MVTVA QVINDECIM QVÆ AB EO RECIPERE NON POTVI: POSTREMO HOSTES, QVI MIHI FERE OMNEM SVBSTANTIAM ABSTVLERVNT.

Filiæ vtique pater sæpe, sub condicione nuptiarum, & si Arbitratu alicuius, vel in familia nupsisset, legabat, L. filium, D. de optio. leg. L. Thais, §. Spendophorus, D. fideic. libert. Pompon. in L. si ita sit scriptum, §. vlt. D. de legat. II. *Si pater* FILIÆ SVÆ *Testamento* AVREOS TOT, *heredem* DARE *iusserit*, VBI EA NVPSISSET. Paul. in L. filiæ, D. de condic. & dem. *Filiæ suæ ita quis legauit*, SI ATTIA FILIA MEA ARBITRATV LVCII TITII NVPSERIT, EI TOT HERES MEVS DATO. Vlpian. in L. hæc condicio, D. eo. *Hæc condicio*, FILIÆ MEÆ CVM NVPSERIT. Interdum verò, si cùm certa persona nupsisset, legatum filiæ dabant. Vlpian. in L. in condicionibus, D. eo. *In ea condicione*, SI FILIA MEA CVM TITIO NVPTA ERIT. Paulus in L. II. D. de reg. Caton. *Sed & si sic legauerit*, SI FILIA MEA TITIO NVPTA ERIT. Sic Papinian. in L. pater Seuerianam, D. de condic. & demonstr. filiæ prædium, SI ÆLIO PHILIPPO COGNATO NVPSISSET verbis fideicommissi reliquisse patrem refert.

Aliâs Pater Filiæ dotem legabat. Papinian. in L. Titio centum, §. Titio genero, D. de condic. & dem. TITIO GENERO MEO HERES MEVS DOTIS SEIÆ FILIÆ MEÆ NOMINE CENTVM DATO. Atque adeo quandoque pater exheredatæ Filiæ solam dotẽ, ea nubente dari volebat, L. cùm vnus, §. vlt. D. de aliment. vel cib. Sic in L. filium, D. de optio. leg. *filiam* EXHEREDAVIT, *& ei legatum dedit*, CVM IN FAMILIA NVBERET, CENTVM: *& cùm in familia nupserit, his verbis.* INSVPER ARBITRATV SEMPRONIÆ MATRIS EIVS MANCIPIA DECEM, QVÆ CONFESTIM POST ADITAM HEREDITATEM A SEMPRONIA VXORE MEA ELIGI VOLO. QVÆ MANCIPIA, CVM IN FAMILIAM NVPSERIT, ALIQVOD EX MANCIPIIS DICESSERIT, TVNC IN LOCVM EIVS, ARBITRATV SEMPRONIÆ MATRIS EIVS, DARI VOLO, DVM AD EAM PLENVS MVNERVS PERVENIAT. QVOD SI SEMPRONIA MATER EIVS NON ELEGERIT: TVNC IPSA SIBI, QVÆ VOLET, ELIGAT. Theopompus etiam de filia hæc Testamento Græcè cauisse memoratur in L. Theopompus, D. de dote præleg. Τὴν θυγατέρα μου Κρισπῖναν ἣν πυνθάνομαι ἐκδέδωκαι ὑμᾶς οἱ φίλοι μου, καὶ οἱ συγγενεῖς δοκιμάσασι, παρεγνήσει ἐκδόναι Παλλιανος, εἰ δὲ ὡς μου τὴν γνώμην ἐπὶ τοῖς ἴσοις, ἐφ οἷς καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἐξέδωκα. Denique pater qui inuita vel absente filia dotem exegerat, filiæ plerumque tantùm legabat, quantum doti satis esset, L. si cùm dotem, §. si pater, D. Sol. matr. L. Titia, §. qui inuita, D. de legat. III.

Ceterum vxoribus Mariti DOTEM PRELEGARE, seu RELEGARE solebant: Labeo in L. Paulus, D. de dote præleg. *Si filiusfa. vxorem cùm haberet, dotem ab ea acceperat, deinde paterfa. factus*, DOTEM EI, VT SOLET, LEGAVIT. Quem morem etiam testantur, L. vir in fundo, D. de fun. dot. L. idem est D. de reb. dub. L. herede, §. vlt. D. de fideic. libert, L. sed vsusfructus, §. vlt. D. ad L. falcid. L. Lucius Titius, §. impuberem, D. de legat. II. Qua autem verborum formula huiusmodi legatũ conciperetur ex subiectis auctoritatibus patet. Labeo in L. cùm scriptum, D. de dote præleg. *Cùm scriptum esset*, QVÆ PECVNIA PROPTER VXOREM MEAM AD ME VENIT QVINQVAGINTA, TANTVNDEM PRO EA DOTE HERES MEVS DATO. Et mox. *Item ei quæ dotem nullam habebat, vir sic legauerat:* QVANTA PECVNIA DOTIS NOMINE, *& reliqua*: PRO EA, QVINQVAGINTA

QVINQVAGINTA HERES DATO. Scæuola in L. vlt. D. eo. tit. TITIÆ VXORI MEÆ QVANTA PECVNIA AD ME, INVE STIPVLATIONEM DOTIS EIVS NOMINE PERVENIT: QVÆ DOS EST, DOTALIBVS DVOBVS CONSIGNATIS INSTRVMENTIS, CENTVM AVREORVM. Ac planè in dotis relegatione sollemnia fuisse verba hæc, QVANTAS PECVNIAS, docet Marcian. in L. quisquis mihi, D. de legat. III. Maritum etiam vxori quam ex parte heredem instituerat, dotem his verbis prælegasse, SEIÆ VXORI MEÆ DARI VOLO A FILIIS MEIS SVMMAM DOTIS EIVS QVÆ MIHI PRO EA ILLATA EST, Scæuola refert in L. Lucius, §. maritus, D. ad S. c. Trebell. Iauolenus in L. Mæuio, §. 1. D. de legat. II. à viro vxori ita legatum proponit, QVIDQVID PROPTER TITIVM AD SEIVM DOTIS NOMINE PERVENIT, TANTAM PECVNIAM SEIVS HERES MEVS TITIÆ DET. Et mox. *Vxori suæ quod ita legatum est*, A TE HERES PETO, QVIDQVID AD TE PERVENISSET, VT TANTVM EI DARES.

Aliâs Maritus proponitur vxori ita legasse, VXORI MEÆ FVNDVM CORNELIANVM, ET QVÆ NVPTVRA OPTVLIT ÆSTIMATA IN SPECIEBVS RESTITVI VOLO, L. vxori, D. de dote præleg. Iauolen. in L. quibus diebus, §. qui dotalem, D. de condic. & deni. *Qui dotalem fundum nullum habebat, ita legauerat*, FVNDVM CORNELIANVM QVEM ILLA MIHI DOTI DEDIT, HERES DATO. Vlpian. in L. 1. §. si quis vxori, D. de dote præleg. *Si quis vxori fundum Titianum his verbis legasset*, IS ENIM FVNDVS PROPTER ILLAM AD ME PERVENIT.

Interdum & aliud pro dote prælegabatur: & cum dos in rebus esset, pro rebus vxori quantitas, seu pecunia relinquebatur, L. virilis, §. vlt. D. de legat. præst. L. quod purè, D. quando dies legat. Et ita Virum vxori quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legasse, refert Papinian. in L. vir vxori, D. de dote præleg. Item Seiæ, pro dote centum, fundum legatum, memorat L. si Seiæ, D. eo. tit. Quinetiam Paul. in L. qui dotem, D. sol. matrim. cum qui dotem stipulanti vxori promiserat, eadem Testamento quædam legasse refert, ITA tamen, NE DOTEM AB HEREDIBVS PETERET. Mulieri certè pro dote compensandi animo sæpè legatum dabatur, vt apparet ex L. cũ ab vno, D. de legat. II. & L. vn. §. sciendũ, C. de rei vxor. act.

Contrà interdum Maritus supra dotẽ aliquid vxori legabat. Iulian. in L. qui ita, D. de dote præleg. *Qui ita legat vxori suæ*, TITIÆ AMPLIVS QVAM DOTEM, AVREOS TOT HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE. Scæuola in L. qui dotem, D. eo. *Qui dotem in pecunia numerata, & æstimatis rebus acceperat, vxori ita legauit:* SEIÆ VXORI MEÆ, SI OMNES RES QVÆ TABVLIS DOTALIBVS CONTINEANTVR, HEREDI MEO EXHIBVERIT, ET TRADIDERIT SVMMAM DOTIS, QVAM MIHI PRO EA PATER EIVS INTVLIT, DARI VOLO HOC AMPLIVS DENARIOS DECEM. Idem in L. vxori, §. vlt. D. de legat. III. *Testamentò facto, vxori suæ legauit*, QVIDQVID AD EVM, INVE STIPVLATVM EIVS CONCESSIT, ET HOC AMPLIVS VICENOS AVREOS ANNVOS.

Vsusfructus etiam quandoque vxori legabatur, DONEC EI TOTIVS DOTIS SATISFIERET, L. cùm vsusfructus, D. de vsu & vsufr. leg. L. inter coheredes, §. vsufructu D. famil. ercisc. Maritus autem vxori suæ dotem relegans, si fideicommissum ab ea reliquisset, cuius fideicõmissi vires ex cõmodo, quod ex relegatione mulier sentiebat, æstimabantur, L. cùm quis vxori, D. de dote releg. Nec verò maritus modo sed & socer quandoque dotem nurui prælegabat, L. 1. §. Celsus, D. de dote præleg. L. sed & si §. 1. D. de legat. præst. In releganda etiam dote, quandoque additum, VT SI MALLET VXOR MANCIPIA QVÆ IN DOTEM DEDERAT, QVAM PECVNIAM NVMERATAM RECIPERE, docet L. Licinnius, D. de legat. II.

Præterea Mariti vxoribus ea QVÆ EARVM CAVSA EMPTA PARATAQVE ESSENT legare consueuerant. Africanus in L. II. D. de auro argen. leg. *Qui tibi mandauerat, vt ornamenta in vsum vxoris suæ emeres, eidem vxori*, VTI ADSOLET, *legauit* QVÆ EIVS CAVSA PARATA ERVNT. Vlpian. in L. hoc legatum, D. de legat. III. *Hoc legatum*, VXORIS CAVSA PARATA, *generale est, & continet tam vestem quam Argen-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum, Aurum, Ornamenta, ceteráque quæ vxoris gratia parantur. Et mox. *Quod* IN VSV FREQVENTISSIME VERSATVR, *vt in legatis vxori adijciatur*, QVOD EIVS CAVSA PARATA SINT. Idem in L. Quintus, D. de auro argen. *Si paterfamil. vxori vas, aut vestimentum, aut quidpiam aliud ita legauit*, QVOD EIVS CAVSA EMPTVM PARATVMQVE ESSET. Et mox, *Si generaliter legentur*, QVÆ VXORIS CAVSA COMPARATA SVNT. Paul. in L. si quis ita D. eo. tit. *Si quis ita legauerit*, VXORI MEÆ MVNDVM, ORNAMENTA, SEV QVÆ EIVS CAVSA PARAVI, DO, LEGO. Pompon. in L. scribit, §. item scribit, D. eod. *Quod si ita legasset*, VXORI AVRVM, QVOD EIVS CAVSA PARATVM ERIT. Modestinus in L. legatis, D. de legat. II. *Legatis vxori*, QVÆ EIVS CAVSA PARATA SVNT. Paulus in L. quæsitum, §. cùm vir, D. de legat. III. *Cùm vir ita legasset*, QVÆ VXORIS CAVSA PARATA SVNT, EI DO, LEGO. Et mox. *Ac deinde maritus ei legauerat his verbis*, QVÆ EIVS CAVSA COMPARATA, EMPTAQVE ESSENT. Scævola in L. vxori, §. I. D. eo. VXORI MEÆ QVIDQVID VIVVS DEDI, DONAVI, VSIBVSVE EIVS COMPARAVI CONCEDI VOLO, Paul. in L. ea tamen, D. eod. *Cùm sic scriptum est*, QVÆQVE EIVS CAVSA PARATA SVNT. Vlpian. in L. cùm vxori, D. eod. *Cùm vxori suæ* EA QVÆ EIVS CAVSA PARATA SVNT, *legasset*. Iauolen. in L. heres, §. vxori meæ, D. eod. VXORI MEÆ VESTEM, MVNDVM MVLIEBREM, ORNAMENTA OMNIA MVLIEBRIA, AVRVM, ARGENTVM QVOD EIVS CAVSA FACTVM PARATVMQVE ESSET, OMNE DO, LEGO.

MVNDVM etiam vxoribus sæpè legatum fuisse, ostendunt L. si vxori, & L. vxori, L. pediculis, §. Labeo, D. de auro argen. Lucilius lib. XVII. citante Nonio.

LEGAVIT *quidam* VXORI, MVNDVM OMNE, PENVMQVE.

Sed & MANCIPIA, AVRI SPECIES, AVRI FONDO, BONORVM DECIMAM, ANVLOS, VESTEM, LANAM, LINVM, PVRPVRAM, VERSICOLORIA, ORNAMENTAQVE MVLIEBRIA, quandoque coniunctim vel separatim vxoribus legabant, vt ex L. qui vxori, & L. pediculis, §. Labeo, D. de auro argen. L. Lucius Titius, §. impuberem, D. de legat. II. aliísque iurisconsultorum & Ciceronis testimoniis suprà firmauimus. Quandoque & BONORVM SVORVM VSVMFRVCTVM vxoribus legabant, L. vxori & L. qui fructus, D. de vsu & vsufr. leg. vel PATRIMONII SVI REDITVM, L. patrimonij, D. eo. tit. Fulcinius planè, vt Cic. pro Cæcina scribit, Testamento fecit heredē quem habebat è Cesennia vxore filium: VSVMFRVCTVM OMNIVM BONORVM SVORVM CESENNIÆ LEGAVIT, VT FRVERETVR VNA CVM FILIO. Eadémque Oratione verba hæc habentur: *Breui tempore, M. Fulcinius adolescens mortuus est, heredem P. Cesennium fecit*: VXORI GRANDE PONDVS ARGENTI, MATRIQVE PARTEM BONORVM MAIOREM LEGAVIT. *Itaque in partem mulieres vocatæ sunt.* Interdū & VINVM, TRITICVM, & similia vxoribus legabant, vt in L. quidam, D. de trit. vino & ol. *Quidam heredem damnauerat* DARE VXORI SVÆ VINVM, OLEVM, FRVMENTVM, ACETVM, MELLA, SALSAMENTA. Aliàs PENVM eis legabant, L. cùm sine, D. quan. dies leg. L. I. D. de penu leg. Quandoque & vxoribus OMNIA QVÆ MORTIS TEMPORE IN DOMO ESSENT, dari volebant, vt Vlpian. docet in L. quæsitum, §. Papinianus, D. de instr. & instr. cùm ait. VXORI, CVI VIR OMNIA QVÆ IN DOMO ERANT, AB HEREDE FILIA, PRÆSTARI VOLVIT. Vxori etiam suæ inter cetera maritum legasse EAM PARTEM DOMVS IN QVA MORARI CONSVEVERANT, narrat Scævola in L. vxori, D. de legat. III.

Hoc amplius, vir vxori, quæ viuus donauerat, Testamento legare solebat. Africanus in L. si quando, D. de legat. III. *Si quando quis* VXORI SVÆ EA QVÆ VIVVS DONAVERAT, VVLGARI MODO LEGET. Et mox. QVÆ VXORI MEÆ DONAVERO, *vel ita*, QVÆ VXORI MANVMISSIONIS CAVSA DONAVERO, EA EI LEGO. Scævola in L. vxori, §. I. D. de legat. III. *Vxori suæ inter cetera ita legauit.* VXORI MEÆ QVIDQVID VIVVS DEDI, DONAVI, VSIBVSVE EIVS COMPARAVI, CONCEDI VOLO. Idem in L. vxori, D. de auro arg. *Vxori quis legauit his verbis*, MVNDVM MVLIEBREM OMNEM, ORNAMENTA, ET QVIDQVID VIVVS DEDI, DONAVI, EIVS CAVSA COMPARAVI, CONFECI: ID OMNE DARI VOLO. Et in L. vlt. D. de dote præleg. *Vxori ita legauit*, VXOR MEA QVIDQVID EI COMPARAVI, ET QVOD MIHI DEDIT, E MEDIO SIBI SVMAT. Testamento etiam donationes à se factas vxori maritum legare solitum, indicat L. mortis suæ, §. vlt. D. de donat. int. vir. & vx. Et hoc est quod Papinian. ait in L. vir vsuras, D. eo. tit. *Sed &* DONATIONIBVS, VERBIS FIDEICOMMISSI, CONFIRMATIS. Papinian. in L. Scio, §. vxori, D. de annu. leg. VXORI PRÆTER ID QVOD A ME VIVO ANNVI NOMINE ACCIPIEBAT, AVREOS CENTVM DARI VOLO. Modestin. in L. à vobis, D. eo. tit. A VOBIS QVOQVE CETERI HEREDES, PETO, VT VXORI MEÆ PRÆSTETIS, QVOAD VIVERET, ANNVOS DECEM AVREOS. Proponitur & in L. his verbis, D. de legat. III. quidam vxori ita legasse, VXORI MEÆ LATERARIA MEA VIATORIA, ET QVIDQVID IN HIS CONDITVM ERIT, QVÆ MEMBRANVLIS MEA MANV SCRIPTIS CONTINEBVNTVR, NEC EA SINT EXACTA CVM MORIAR, LICET IN RATIONES MEAS TRANSLATA SINT, ET CAVTIONES AD ACTOREM MEVM TRANSTVLERIM.

Interdum autem ita vxoribus legabant, vt & liberis consulerent. Pompon. in L. si quis ita, D. de condic. & demonstr. *Si quis ita legauerit*, DVM VXOR MEA CVM FILIO MEO ERIT, HERES MEVS EI TANTVM DATO. Terent. Clemens in L. sed si hoc, §. vlt. D. eo. *Cùm vir vxori*, SI A LIBERIS NE NVPSERIT, IN ANNOS SINGVLOS ALIQVID LEGAVIT. Papinian. in L. cum tale, D. eo. *Cùm tale legatum esset relictum*, TITIÆ, SI A LIBERIS NON DISCESSERIT. Labeo in L. qui quattuor, §. vxori, D. de legat. III. VXORI MEÆ, DVM CVM FILIO MEO CAPVÆ ERIT, HERES MEVS DVCENTA DATO. Papinian. in L. Firmio, §. vlt. D. quan. dies leg. *Pater*, ANNVA TOT, EX FRVCTV BONORVM, QVÆ VXORI LEGAVIT, ACCESSVRA FILII PATRIMONIO, PRÆTER EXHIBITIONEM, QVAM ÆQVE MATRI MANDAVIT, AD ANNVM ÆTATIS VICENSIMVM QVINTVM, VXOREM PRÆSTARE VOLVIT. Idem in L. cum pater, §. fidei, D. de leg. II. FIDEI TVÆ COMMITTO, VXOR, VTI DES, VT RESTITVAS FILIÆ MEÆ, CVM MORIERIS, QVIDQVID AD TE QVOQVO NOMINE DE BONIS MEIS PERVENERIT. Et in L. heredes mei, §. vlt. D. ad Sc. Trebell. PETO DE TE, VXOR CARISSIMA, VTI CVM MORIERIS, HEREDITATEM MEAM RESTITVAS FILIIS MEIS, VEL VNI EORVM, VEL NEPOTIBVS MEIS, VEL CVI VOLVERIS, VEL COGNATIS MEIS, SI CVI VOLES EX TOTA COGNATIONE MEA. Et in L. vxorem, §. vlt. D. de legat. III. *Vxoris fidei commisit in hæc verba*, A TE, SEIA, PETO, VT QVIDQVID AD TE EX HEREDITATE MEA PERVENERIT, EXCEPTIS HIS, SI QVA TIBI SVPRA LEGAVI, RELIQVVM OMNE REDDAS, RESTITVAS MÆVIÆ INFANTI DVLCISSIMÆ. A QVA SEIA SATIS ACCIPI VETO: CVM SCIAM, EAM POTIVS REM AVCTVRAM, QVAM DETRIMENTO FVTVRAM.

Quandoque & vir vxori AD TEMPVS LIBERORVM legabat, L. si vir vxori, D. de condic. & demonstr. Sic Iulian. in L. cum vir, D. eo. *Cùm vir vxori*, QVANDOQVE LIBEROS HABEBIT, *fundum legauit*. Papinian. in L. legatum sub condicione, D. de adim. leg. *Si quis vxori*, SVBLATIS LIBERIS, *legauerit*. Scævola in L. maritus, D. de vsur. *Maritus vxori suæ, vsumfructum tertiæ partis, &* CVM LIBEROS HABVISSET, *proprietatem legauit*. Proponitur & in L. vlt. D. qui pet. tutor. maritus vxori fideicommissum reliquisse, SI IS SINE LIBERIS DECESSISSET, vel sub ea condicione, SI MORTVVS INTESTATVS ESSET. Vxori etiam quandoque ita legatum SI NON NVPSERIT, testimonio est L. non dubium, D. de legat. III. in L. Lucius, §. matre, D. de leg. II. Maritus vxoris quam heredē ex parte instituerat: præterea fideicōmisisse dicitur in hæc verba. A TE, VXOR CARISSIMA, PETO, NE QVID POST MORTEM TVAM FRATRIBVS TVIS RELINQVAS. HABES FILIOS SORORVM TVA-

Universidad de Deusto
Biblioteca

RVM, QVIBVS RELINQVAS. SCIS VNVM FRATREM TVVM FILIVM NOSTRVM OCCIDISSE, DVM ET RAPINAM FACIT. SED ET ALIVS MIHI DETERIORA FECIT.

Atque vt viri vxoribus, ita & vxores viris quãdoque legabant. Paulus in L. Seia cũ nuberet, D. de do. præleg. *Seia moriens Testamento suo ita cauit*, LVCIO TITIO MARITO MEO, CVI MAXIMAS GRATIAS AGO, DARI VOLO SVPER DOTEM QVAM EI DEDI, TOT AVREOS. Modestin. in L. Titia cum §. vlt. D. de legat. II. Γάϊον Σέϊον τὸν ἀδελφόν μου παρακαλέσαι σε, ὦ θύγατερ, ἵνα βούλομαι δοθῆναι εἰς βίου χορηγίαν καὶ ἐπικαρπίαν, μετοχὴν κώμης κληρονόμων, ἣν ἔφησα δεδωκυῖα εἰς προῖκα σὺν σώμασι τοῖς ἐμφερομένοις τῇ προικικῇ καὶ μὴ δὲ ἐνοχληθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῆς θρεπτῆς. Ἔσται γὰρ μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ σὺν ἡμῖν τέκνων σου.

Libertis porrò ALIMENTA, CIBARIA, VESTIARIA, plerumque relinquebantur. Modestin. in L. verba Testamenti, D. de aliment. vel cibar. caput Testamẽti citat huiusmodi. OMNIBVS LIBERTIS NOSTRIS CIBARIA PRÆSTABITIS PRO ARBITRIO VESTRO, NON IGNORANTES, QVOT EX HIS CAROS HABVERIM. *Item alio loco*. PROTVMVM, POLYCHRONIVM, HYPATIVM COMMENDO, VT ET VOBISCVM SINT, ET CIBARIA PRÆSTETIS PETO. Scæuola in L. Alimenta, D. eo. ALIMENTA ET VESTIARIA *libertis suis dedit*. Et in L. Gaio, D. eo. *Gaio trecẽtos aureos legauit, vt ex vsuris eius summæ* LIBERTIS CIBARIA ET VESTIARIA PRÆSTARET QVÆ STATVERAT. Vlpian. in L. Mela, §. vlt. D. eo. *Quidam libertis suis, vt* ALIMENTA, *ita*, AQVAM *quoque per fideicommissum reliquerat*. Scæuola in L. à filio, §. vlt. D. eo. *Titia decedens Testamento ita cauit*, OMNIBVS LIBERTIS, LIBERTABVSQVE MEIS CIBARIA ET VESTIARIA, QVÆ VIVA PRÆSTABAM, DARI PRÆSTARIQVE VOLO. Huiusmodi enim legatis plerumque demonstratio hæc, QVÆ VIVVS PRÆSTABAM, addi consueuerat. Scæuola in L. Alimenta, §. 1. D. eo. LIBERTIS LIBERTABVSQVE, QVOS, QVASQVE TESTAMENTO, CODICILLISVE MANVMISERAT, ALIMENTA, *Commoda*, QVÆ VIVA PRÆSTABAT, DARI *iusserat*. Et §. vlt. ead. L. ITEM LIBERTIS MEIS QVOS VIVVS MANVMISI, EA QVÆ PRÆSTABAM. Papinian. in L. Seio, §. vlt. de annu. leg. LIBERTIS DARI VOLO QVÆ VIVA PRÆSTABAM. Scæuola in L. codicillis, §. vlt. D. eo. LVCIO TITIO AVRI PONDO TRIA QVÆ VIVA PRÆSTABAM. Et in L. Sẽpronio, D. de vsu & vsufr. leg. SEMPRONIO EA QVÆ VIVVS PRÆSTABAM, DARI VOLO. Et §. 1. ead. L. LIBERTIS MEIS QVIBVS NOMINATIM NIHIL RELIQVI QVÆ VIVVS PRÆSTABAM DARI VOLO. Et in L. Testamento, D. de aliment. vel cibar. leg. *Testamento ita cautum fuit*, LIBERTIS MEIS CIBARIA, QVÆQVE ALIA PRÆSTABAM, AB HEREDIBVS MEIS PRÆSTARI VOLO. Item in L. Stichus, D. eo. tit. *Eidem Sticho Contubernalem eius, & liberos legauit: iisque*, QVÆ VIVVS PRÆSTABAT. *Deinde alio capite*, LIBERTIS OMNIBVS, QVÆ VIVVS PRÆSTABAT DARI *iussit*. Vlpian. in L. Mela, §. sed si, D. eod. legat. *Sed si* ALIMENTA QVÆ VIVVS PRÆSTABAT, *reliquerit*. Papinian. in L. alio, D. eo. *Eum quoque libertum inter eos, quibus* CIBARIA, *item* VESTIARIVM, *Patrona*, QVÆ VIVA PRÆSTABAT, *reliquit*.

Interdum autem Testamento suo libertis, libertabúsque cibaria & vestiaria ab heredibus suis præstari iubebat Testator, nulla cõdicione addita, L. IIII. §. vlt. D. de alim. vel cibar. Interdũ verò ea condicione alimenta & cibaria libertis relinquebantur, vt cũ liberis vel cum Matre, aut cum vxore, morarentur. Paulus in L. illis, D. de condic. & demonstr. ILLIS LIBERTIS ALIMENTORVM NOMINE, SI CVM FILIO MEO MORATI FVERINT, MENSTRVOS DENARIOS CENTENOS ET VESTIARIA DARI VOLO. Imperator Antoninus Pius in L. 1. C. de leg. libertis Sextilia ita rescribit. *Quãuis verbis his*, QVOAD CVM CLAVDIO IVSTO MORATI ESSETIS, ALIMENTA *vobis &* VESTIARIVM LEGATVM SIT. Quod Antonini Pij rescriptum, aliquot dumtaxat verbis immutatis, citatur à Scæuola in L. Gaio Seio, §. 1. D. de aliment. vel cibar. Idem in L. libertis, §. 1. D. eod. tit. *Manumissis Testamento* CIBARIA ANNVA, SI CVM MATRE MORARENTVR, *per fideicommissum dedit*. Et §. ab heredibus ead. L. Ab *heredibus Stichum manumitti voluit, eique*, SI CVM SEIO MORARETVR, CIBARIA ET VESTIARIA PRÆSTARI A SE-

10.

IO. Et in L. Mæuia, §. vxore, D. de an. legat. *Vxore herede scripta ita cauit*: LIBERTIS MEIS OMNIBVS ALIMENTORVM NOMINE SINGVLIS ANNVOS DENARIOS DVODECIM AB HEREDE DARI VOLO, SI AB VXORE MEA NON RECESSERINT. Scæuola in L. annua, D. de annu. leg. *Annua his verbis legauit*, SI MORARENTVR CVM MATRE MEA, QVAM EX PARTE HEREDEM INSTITVI. Papinianus etiam in L. pater Seuerianam, §. vlt. D. de condic. & dem. fideicommissa menstrua, & annua sub ea cõdicione liberto relicta proponit, QVAMDIV RES PATRONI FILIÆ GESSERIT. Idem in L. cùm tale, D. eo. tit. *Cum patronus liberto certam pecuniam legasset*, SI A LIBERIS EIVS NON DISCESSISSET.

Quin & Testatorem cum seruos Testamẽto manumitti ab herede voluisset, adiecisse, ET TECVM SINT SEMPER, VOLO, narrat Scæuola in L. Gaio, §. vlt. D. de alim. leg. Sic in L. verba Testamenti, D. eo. Modestinus in Testamento scriptum fuisse refert, VT ET VOBISCVM SINT, ET CIBARIA PRÆSTETIS PETO. Aliàs, etiam Libertos quibus cibaria & vestiaria dabat, circa monumentum suum morari Testator volebat. Scæuola in L. Libertis, §. cibaria, D. de aliment. leg. CIBARIA ET VESTIARIA *per fideicommissum* DEDERAT, *& ita adiecerat*, QVOS LIBERTOS MEOS, VBI CORPVS MEVM POSITVM FVERIT, IBI EOS MORARI IVBEO, VT PER ABSENTIAM FILIARVM MEARVM AD SARCOFAGVM MEVM, MEMORIAM MEAM QVOTANNIS CELEBRENT.

Nec eos modo quos viui manumiserant, sed & quos eodem ipso Testamento manumittebant, simili legato prosequi solebant. Scæuola in L. Libertis, D. de aliment. leg. *Libertis quos Testamento manumiserat, Alimentorum nomine* MENSTRVOS DECEM *legauerat. Deinde Codicillis, generaliter omnibus libertis* MENSTRVOS SEPTEM, ET ANNVOS, VESTIARII NOMINE, DENOS LEGAVIT. Et in L. Lucius, §. Lucius, D. de legat. III. *Testamento facto ita legauit*. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, OMNIBVS LIBERTIS MEIS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET QVOS ANTE HABVI, QVOSQVE VT MANVMITTANTVR PETII, ALIMENTORVM NOMINE IN MENSES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM DATO. Qua de re ita quidam Testator Græcè cauisse proponitur in L. IIII. D. de aliment. leg. Τοῖς ἀπελευθέροις παίζτε ἀπελευθέραις μου, ὅς Ζώσα, εἴ τι ἀφῆκεν, εἴ τε τῷ κωδικίλλῳ ἠλευθέρωσα ἢ ἐλευθερώσω, δοθῆναι βούλομαι τὰ ἐν χοίς μου χρέια. Ἐπὶ τῷ ὅστα Ζώσης μου ἐλάμβανον, ἐτοικειθῆναι αὐτοὺς κιβαείου, ᾧ βεσιαείᾳ ὀνόματι.

Mancipiis quoque cibaria præstari patresfa. Testamento interdum cauebant. Scæuola in L. à filio, §. 1. D. de aliment. legat. *Testator concubinæ mancipia rustica numero octo legauit, & his Cibaria præstari iussit, in hæc verba*. EISQVE MANCIPIIS QVÆ SVPRA LEGAVI CIBARII NOMINE AB HEREDIBVS MEIS PRÆSTARI VOLO QVÆ MECVM VIVO ACCIPIEBANT. Idem in L. seruos, D. eo. PETO, FIDEIQVE TVÆ COMMITTO, VT DES PRÆSTES IN MEMORIAM MEAM PEDISEQVIS MEIS, QVOS AD CVRAM TEMPLI RELIQVI, SINGVLIS MENSTRVA CIBARIA, ET ANNVA VESTIARIA CERTA. Marcellinum vtique de morte deliberantem, Stoïcus quidam, vt Seneca Epist. LXXVIII. lib. XI. refert, admonuit, non esse inhumanum, quemadmodũ, cœna peracta reliquiæ circumstantibus diuiduntur, sic peracta vita aliquid porrigi iis totius vitæ ministri fuissent. Eóque suasore Marcellinus facilis alioquin animi & liberalis, minutas summulas flentibus seruis distribuit.

Alimenta porrò etiam his verbis relinquebantur ROGO VT EDTCES, L. vlt. D. de aliment. legat. PETO VT ALAS, L. generali, §. duas, D. de vsu & vsufr. leg. Et sic in L. Lucius, §. heredum, D. ad Sc. Trebellian. INTERIM EX REFECTV PAVPERTATIS, QVI AD VOS PERVENERIT, ALATIS EVM VSVRIS PRO QVANTITATE NVMMORVM REDACTIS.

Interdum autem Alimentorum seu Cibariorum modum ipsimet Testatores statuebant: interdum vero non adiecta quantitate, Alimenta relinquebant, L. cùm alimenta D. de aliment. vel cibar. leg. Aliàs certorum nummorum Cibaria & Vestiaria relinquebant, L. Lucius, D. eo. Aliàs ARBITRIO HEREDVM id committebant, L. verba Testamenti, D. de aliment. vel cibar. Nonnumquam & ARBITRATV BONI VIRI ali-

Universidad de Deusto
Biblioteca

menta dabantur, vt in L. cum vnus, §. vlt. D. eo. ALIMENTIS VIRI BONI ARBITRATV FILIÆ RELICTIS. Alimentorum vtique præbendorum necessitas vel menstruis, vel annuis oneribus adstringebatur. Nam vel in menses singulos certam pecuniam dare heredes iubebantur, rogabantúrve, L. Lucius, §. Lucius, D. de leg. II. vel in annos singulos, vel in dies, L. cũ hi, §. 1. D. de transactionib. Vlpian. in L. diariis, D. de aliment. DIARIIS, *vel cibariis relictis*. Ita MENSTRVOS DECEM relictos legimus in specie L. libertis, D. de aliment. legat. Scæuola in L. filiumfa. §. vlt. D. quãdo dies legator. MENSTRVOS DENARIOS DENOS *manumissis legauit*. Et in L. ex parte, §. seruo, D. famil. ercisc. *Seruo libertatem dedit* & cet. *Eidem*, EX DIE MORTIS SVÆ, QVOAD VIVERET, CIBARIORVM NOMINE DENARIOS DENOS, VESTIARII, DENARIOS VIGINTI QVINQVE PRÆSTARI, *se velle significauit*. Idem in L. Libertis, D. de aliment. leg. Libertis, quos Testamento manumiserat, ALIMENTORVM NOMINE MENSTRVOS DECEM legasse Testatorem refert. Deinde Codicillis generaliter OMNIBVS LIBERTIS MENSTRVOS SEPTEM, & ANNVOS VESTIARII NOMINE DENOS legasse. Interdum etiam non nummi ad Alimenta, sed frumentum, atque oleum, & cetera quæ ad victum necessaria erant, relinquebantur, L. cum hi, §. si cui, D. de trãsactionib.

Sanè Testatores vbi plures heredes scripserant, vnum aliquem ex his plerumque eligebant, per quem alimenta præstarentur, vt ex L. III. §. 1. D. de aliment. leg. colligitur. Et ita in L. pecuniæ, D. eo. tit. Papinian. narrat, *pecuniæ sortem alimentis Libertorum destinatam* vnum ex heredibus *secundum voluntatem defuncti præcepisse*. Similitérque in L. cùm vnus, D. eo. idem Papinianus, *Cùm vnus*, ait, *ex heredibus* CERTAM PECVNIAM PRÆCIPERE IVSSVS ESSET, DE CVIVS SORTE, LIBERTIS ALIMENTA PRÆSTARET. Interdum autẽ certa quantitas relinquebatur Titio, vel res, ita vt inde alimenta Seio præstarentur. Interdum integra quantitas alicui legabatur, vt ex vsuris eius se aleret, & mortis tempore pecunias restitueret. Aliâs vni pluribúsve fundus ad alimenta relinquebatur, L. cum hi, §. si integra & §. si vni, D. de transactionib. Scæuola in L. Gaio, D. de aliment. vel cibar. *Gaio Seio trecentos aureos legauit*, VT EX VSVRIS EIVS SVMMÆ, LIBERTIS CIBARIA PRÆSTARET, *quæ statuerat*. Papinian. in L. alio. D. eo. A TE PETO GAI SEI, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA REDEGERIS, ILLIS ALVMNIS MEIS, SINGVLIS DENOS AVREOS. EANDEMQVE SVMMAM PENES TE ESSE VOLO: CVIVS EX INCREMENTO EOS ALERE TE VOLO. Sic & ex vsuris pecuniæ legatæ Basilicen libertam ali Testator voluit in L. Alimenta, §. Basilice, D. eod. Et Alumnum donec ad annum decimũ quintum peruenisset, ali vsuris pro quantitate nummorum redactis, in L. Lucius, §. heredum, D. ad Sc. Trebellian. Interdum & in causam alimentorum fundos certos obligabant, ex quorũ reditu alimenta præstari volebant, vt in L. Lucius, D. eod. *Lucius Titius in extrema Testamenti parte ita cauit*, OBLIGATOS EIS OB CAVSAM FIDEICOMMISSI, FVNDOS MEOS, ILLVM ET ILLVM, VT EX REDITV EORVM ALIMENTA SVPRASCRIPTA PERCIPIANT. Papinian. in L. fundus, D. de ann. leg. FVNDVS *quem pater fa. libertis legatorum nomine quæ in annos singulos reliquit*, PIGNVS ESSE voluit. Aliâs vero FRVCTVS PRÆDIORVM ob alimenta Libertis relinquebatur, L. dominus, §. vlt. D. de vsufruc.

Nec libertis modò, seruísve, sed & ingenuis pueris puellísve Alimenta relinquebantur. Vlpian. in L. Mela, D. de aliment. leg. *Si* PVERO VEL PVELLÆ ALIMENTA RELINQVANTVR. Marcian. in L. diui, D. ad L. Falcid. Seuerum & Antoninum rescripsisse ait, PECVNIAM RELICTAM AD ALIMENTA PVERORVM, Falcidiæ subiectam ESSE. Sic in L. Aurelius, D. de liberat. leg. fideiussor qui rem pupillorum saluam fore promiserat, pupillis alimenta legat in hæc verba: ARELIO LATINO ET ARELIO FELICI SINGVLIS QVINA, CVM QVIS EORVM QVATVORDECIM ANNORVM FVERIT: AD QVOD TEMPVS EIS PRÆSTARI VOLO SINGVLIS ALIMENTORVM NOMINE, MENSTRVOS DENARIOS SENOS, ET VESTIARII NOMINE ANNVOS DENARIOS

NARIOS VIGINTI QVINQVE. QVO LEGATO CONTENTI ESSE DEBETIS, QVANDO TVTELA VESTRA NON MINIMO DAMNO RATIONEM MEAM ADFLIXERIT. A VOBIS AVTEM, HEREDES, MEI PETO, NE QVID EX RATIONE TVTELÆ AB HIS EXIGERE, VEL AB HOC LEGATO EORVM RETINERE VELITIS. Sed & ei qui bonis cesserat, Menstruum vel Annuum alimentorum nomine relictum, misericordiæ causa, refert Vlpian. in L. qui bonis, D. de cessio. bonor. Ac vel damnatis in metallum in causam alimentorum similiter legabatur, L. is cui, D. de aliment. vel cibar. L. si in metallum, D. de his quæ pro non script. hab. Refertur & Alimentorum legatum huiusmodi in L. vlt. D. de reb. dub. SABINÆ ET CYPROGENIÆ DARI VOLO, CVM AD STATVTAM ÆTATEM PERVENERINT, SINGVLIS DECEM: ET HOC AMPLIVS, ALIMENTORVM NOMINE, IN ANNOS SINGVLOS, QVOAD VIVENT, SINGVLIS DECEM. Denique ab eo qui alimenta debebat, vineas Testamento cum hac adiectione relictas, VT HABEANT VNDE SE PASCANT, refert Valens in L. cum alimenta, §. vlt. D. de aliment. vel cibar.

Reperiuntur & specialia aliquot Alumno, necnon & Alumnæ relicta legata, fideicommissáve, quæ Testatorum erga eos affectum testantur. Iis enim prospicientes, plerumque eis legatam summam donec ad statutam ætatem peruenissent, penes aliquem esse volebant, ex cuius vsuris interim alerentur. Vt in L. à filio, D. de aliment. vel cibar. MÆVIO INFANTI ALVMNO MEO QVADRINGENTA DARI VOLO, QVÆ PETO A TE SVSCIPIAS, ET VSVRAS EI QVINCVNCES IN ANNVM VSQVE VICENSIMVM ÆTATIS PRÆSTES, EVMQVE SVSCIPIAS, ET TVEARIS. Scæuola in L. Alumnæ, D. de adimend. legat. VIGINTI LIBRAS AVRI QVAS TESTAMENTO SEMPRONIÆ ALVMNÆ MEÆ RELIQVI, EAS DARI VOLO MÆVIO, CAVTIONIBVS INTERPOSITIS, VT EX EA SVMMA EIDEM SEMPRONIÆ, QVAMDIV ADVIXERIT, PRÆSTET MENSTRVOS DENARIOS QVINQVE, ET VESTIARII NOMINE, DENARIOS CENTENOS VICENOS QVINOS. IDQVE FIDEI VESTRÆ COMMITTO. CERTA SVM AVTEM TE, MÆVI, PRO TVA PIETATE PETITVRAM AB HEREDE TVO, VT VOLVNTAS MEA IN PERSONA ALVMNÆ MEÆ DVRET. Idem in L. liberto, §. largius, D. de annu. leg. Alũno certam quantitatem patronum Testamento legasse, refert, déque ea re Testamento cauisse in hæc verba, PECVNIAM QVAM TITIO LIBERTO ET ALVMNO MEO LEGAVI, ESSE VOLO PENES PVBLIVM MÆVIVM VSQVE AD ANNVM VICESIMVMQVINTVM ÆTATIS EIVS: PROQVE EA COMPVTARI CVM EO VSVRAS QVADRANTES. QVANTVM AVTEM IN SVMPTVM EI STATVENDVM SIT, TV, PVBLI MÆVI, CVM PATRIS AFFECTVM EI PRÆSTARE DEBEAS, ÆSTIMABIS.

Libertis porrò non Alimenta modò, quæ legati species, Papiniani in L. 1. D. de iu. aur. anul. testimonio comprobatur, sed & Fundos, Prædia, Domos, alienatione plerumque idcirco prohibita, NE DE NOMINE EXIRENT, patronos legasse, ex his quæ supra in fundorum legandorum formulis à nobis dicta sunt, patet.

Quin & aliis quibuscumque personis, interdum IN SINGVLOS ANNOS certa quãtitas relinquebatur, veluti SALARIVM ANNVVM, L. cùm hi, §. si in annos, D. de transactionib. L. cùm in annos, D. quando dies legator. L. 1. & L. si in singulos, L. cum in annos, D. de annu. leg. L. patrimonij, D. de vsu & vsufr. leg. L. senatus, §. vlt. D. de mort. cau. donat. L. si Stichũ in fi. D. de verbor. obligat. Interdũ vero IN MENSES SINGVLOS, L. Lucius, §. Lucius, D. de legat. II. L. legatũ, D. de cap. minut. Atque adeo in DIES SINGVLOS legabatur, L. nec semel, §. vlt. D. quãdo dies legator. quô loci Vlpian. ex Põponio nihil interesse tradit, vtrum IN ANNOS SINGVLOS, vel QVOTANNIS, an IN SINGVLOS MENSES, vel QVOT MENSIBVS, an IN SINGVLOS DIES, vel QVOT DIEBVS legaretur. Proponitur autem in L. II. D. de annu. legat. IN ANNOS SINGVLOS HERES DAMNATVS SINERE LEGATARIVM FRVI FVNDO. Vlpian. in L. si legatum, §. vlt. D. eo. *Si cui*

Universidad de Deusto
Biblioteca

certa quantitas legetur,& QVOAD PRÆSTETVR, IN SINGVLOS ANNOS, CERTVM *aliquid, velut* VSVRAS, *iußerit Teſtator præſtari*. Idem in L. Iulianus, §. vlt. D.ex quib. cauſ. maior. *Eum quoque cui ſic legatum ſit*, VEL IN ANNOS SINGVLOS QVIBVS IN ITALIA ESSET. Aliâs autem legabant ANNVOS AVREOS, vel DENARIOS DECEM, L. Mæuia in princ. & §.vxore, D.de annu.leg. vel ANNVA DENA, L.liberto, §.1. D.eo. ANNVOS DENOS, L.libertis, D.de aliment.vel cibar. Aliâs DECEM PER ANNOS SINGVLOS, L.codicillis, D.de annu. leg. Annuis vtique legatis plerumque adiiciebantur verba hæc, QVOAD VIVERET, L.à vobis & L. Titia, D. eo. vel QVAMDIV VIVERET, L. Mæuia, D. eo. L.vlt. D.de reb.dub. vel VSQVE DVM VIVET, L. liberto. D. de annu. leg. vel, QVAMDIV ADVIXERIT, L. alumnæ, D.de adimend. leg.

ANNVA etiam hæc legata quandoque ſub hac condicione alicui relinquebantur, Si is negotiis Teſtatoris interueniret, vt in L. Seio, D. de annu. legat. SEIO AMICO FIDELISSIMO, SI VOLVERIT SICVT MEIS NEGOTIIS INTERVENIEBAT, EODEM MODO FILIORVM MEORVM INTERVENIRE, ANNVOS SENOS AVREOS, ET HABITATIONEM QVA VTITVR, PRÆSTARI VOLO. Scæuola in L. Mæuia, D.eo. LVCIO TITIO VIRO BONO, CVIVS OBSEQVIO GRATIAS AGO, DARI VOLO ANNVOS QVAMDIV VIVAT, AVREOS DECEM, SI REBVS NEPOTIS MEI INTERVENIAT, OMNEMQVE ADMINISTRATIONEM RERVM NEPOTIS MEI AD SOLLICITVDINEM SVAM REVOCAVERIT.

Interdũ ex Reditu fundi alicuius certam ſummã præſtari Teſtator iubebat, vt in L. codicillis, D. de ann. leg. A QVIBVS PRÆSTARI VOLO HEREDI EX REDITV EIVS FVNDI DECEM PER ANNOS SINGVLOS, VSQVE AD ANNOS TRIGINTA QVINQVE, A DIE MORTIS MEÆ. Sic & in L. Titia, D.eo. tit. A TE MÆVI, EX REDITV FVNDI SPERATIANI PRÆSTARI VOLO ARRIO PAMPHILO, ET ARRIO STICHO, EX DIE MORTIS MEÆ, ANNVOS SEXCENTOS QVOTANNIS, QVOAD VIVENT. Et in L. Firmio, D. quando dies legator. FIRMIO HELIODORO FRATRI MEO DARI VOLO QVINQVAGINTA EX REDITV PRÆDIORVM MEORVM FVTVRI ANNI. Scæuola in L.annua, §.1.D.de ann.leg. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO, VTI DET EX REDITV CENACVLI MEI ET HORREI, POST OBITVM, SACERDOTI ET HIEROPHYLACO, ET LIBERTIS QVI IN ILLO TEMPLO ERVNT; DENARIA DECEM DIE NVNDINARVM QVAS IBI POSVI. Idem in L.liberto, D. de annu. leg. *Liberto ſuo ita legauit*, PRÆSTARI VOLO PHILONI, VSQVE DVM VIVET, QVINQVAGESIMAM OMNIS REDITVS, QVÆ PRÆDIIS A COLONIS VEL EMPTORIBVS FRVCTVS, EX CONSVETVDINE DOMVS MEÆ PRÆSTANTVR. Et in L. defuncta, §. 1. D. de vſufr. SEMPRONIO DO LEGO EX REDACTV FRVCTVVM HOLERIS ET PORRINÆ, QVÆ HABEO IN AGRO FARRARIORVM, PARTEM SEXTAM. Aliâs etiam Reditus prædij, veluti VINDEMIA, vel MESSIS, legabatur, L. idẽ, D. vſufr. quẽad. cau. His addenda eſt & illa Legati formula quæ ponitur in L. Gaius, D.de annu. legat. in hæc verba: PRÆSTARI AVTEM VOLO EX PRÆDIIS POTITIANIS, PRÆDIIS LVTATIANIS, ANNVA HARVNDINIS MILIA TRECENA, ET SALICIS MVNDÆ ANNVA LIBRARVM SINGVLA MILIA.

Enimuero non Vxoribus modo, ſed & quibuſlibet Mulieribus legata dabantur. Idq; ſæpe, ſub condicione nuptiarum, vel ſi Titij, verbi gratia, arbitratu nupſiſſent. Labeo in L. quod pupillæ, D. quando dies legator. *Quod pupillæ relictum eſt*, QVANDOQVE NVPSISSET. Papinian. in L. cùm tale, §. ſi arbitratu, D.de condic.& dem. SI ARBITRATV TITII SEIA NVPSERIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO. Pompon. in L. Turpia, §.1.D.de legat.1. *Si Titiæ legatum relictum eſt*, SI ARBITRATV SEII NVPSISSET. Marcian. in L. condicionum, D. de condic.& dem. *Hæc condicio*,

condicio. TITIÆ SI MIHI NVPSERIT. Cic. Topic. *Si ita Fabiæ pecunia legata eſt à viro*, SI EI VIRO MATERFA. ESSET.

Aliâs etiã, SI IN FAMILIA NVPSISSENT, legabatur. Vlpian. in L. cui fuerit, D. de condic. & demonſtr. *Cui fuerit ſub hac condicione legatum*, SI IN FAMILIA NVPSISSET. Paulus in L. Paula, D.de legat. III. *Paula Callinico ex parte herede inſtituto, filiæ eiuſdem Iubentianæ*, CVM IN FAMILIA NVPSISSET, *decem Teſtamento legauit*. Quo modo Filiæ quoque legatum proponit Iulian. in L. qui filium, D. vbi pupill. educ. Quin & Viris legabatur, ita vt certas vxores ducerent. Papinian. in L. Titio centũ, §.1. D. de cõdic.& dem. *Titio centũ relicta ſunt*, ITA VT MÆVIAM VXOREM QVÆ VIDVA EST, DVCAT. Vlpian. in L. ſi poſt diem, D. quando dies leg. *Si ita mihi legatum ſit, ſi* SEIAM VXOREM DVXERO. Contrà interdum mulieri SI TITIO NON NVPSERIT legabatur, L. hoc genus, D. de condic. & demonſtr.

Planè condiciones huiuſmodi, MÆVIÆ, SI NON NVPSERIT, LEGO, & alias id genus, quibus omnino nuptiis impedimentũ inferebatur legi diſplicuiſſe, docent L. cùm tale, §. ſi arbitratu, & L. mulieri, D. de condic. & dem. Et generaliter quidquid in fraudem legis ad impediendas nuptias in Teſtamento ſcribebatur, nullam vim habebat, L. heres, §. vlt. D.eo. L. ſeruo, §.1. D. ad Senatuſconſultum Trebell. Si tamen ſerui vſusfructus, Mulieri, QVOAD VIDVA ESSET, legatus fuiſſet, idémque ſeruus, SI EA NVPSISSET, liber eſſe iuſſus fuiſſet, ſi mulier nupſiſſet, ſeruus liber erat: quia potior erat legato libertas, L. Titio, §. vlt. D. eo. Titiæ etiã SI A LIBERIS NON DISCESSISSET, legatũ, refert L. cùm tale, D.de condic. & dem. Socrũ quoq; nurui ita fideicommiſſum reliquiſſe, SI CVM FILIO MEO IN MATRIMONIO PERSEVERAVERIT, Papinian. ſcribit in L. pater Seuerianam, §. ſocrus, D. eod. Alia mulieribus relicta legata peti poterunt ex L. Titiæ, L. Seiæ, L. vlt. §. vlt. D. de auro argen. Atque vt Mulieribus, ſic & Viris nonnumquam AD TEMPVS LIBERORVM legabant, L. ſi ita quis, §. vlt. D.de legat. II. L. ſed & ſi ad tempus, D. ad Sc. Trebellian. L. is cui, D. quando dies legator.

FAMILIÆ etiã interdũ relinquebatur. Modeſt. in L. omnia, §. vlt. D.de leg, II. *In fideicõmiſſo quod Familiæ relinquitur*: ac nonnumquã, vni ex familia quẽ heres elegiſſet, hoc modo, ROGO FVNDVM CVI VOLES, EX FAMILIA RELINQVERE, L. vnũ ex familia, §. ſed & ſi fundum, D. de legat. II. COGNATIONI etiam, *ſeu* COGNATIS quandoque legabant, L. ſi cognatis, D. de reb. dub. Vlpian. Tit. XXIIII. *Sub certa tamen demonſtratione, Incertæ perſonæ legari poteſt: velut*, EX COGNATIS MEIS QVI NVNC SVNT, QVI PRIMO AD FVNVS MEVM VENERIT, EI HERES MEVS ILLVD DATO. Similitérque Iuſtinian. in §. legari Inſtit. de legat. ſub certa demonſtratione, id eſt, ex certis perſonis, Incertæ perſonæ, vtiliter legari tradit in hunc modum, EX COGNATIS MEIS QVI NVNC SVNT, SI QVIS FILIAM MEAM VXOREM LVXERIT, EI HERES MEVS ILLAM REM DATO. Eiuſdem generis ſunt & hæc legata, ILLIS QVI TESTAMENTVM MEVM SIGNAVERINT, HERES MEVS DECEM DATO. L. ſi quis, D.de reb.dub. SI QVIS EX HEREDIBVS, CETERISVE AMICIS, QVORVM HOC TESTAMENTO MENTIONEM HABVI, SIVE QVIS ALIVS RESTITVTIONEM MIHI IMPETRAVERIT AB IMPERATORE, ET ANTE DECESSERO QVAM EI GRATIAS AGEREM, VOLO DARI EI QVI ID EGERIT, A CETERIS HEREDIBVS, AVREOS TOT. L. quidam, D.eod. Vlpian. in L. ſi fuerit, D. eod. *Si fuerit legatum relictum*, EX COGNATIS MEIS QVI PRIMVS CAPITOLIVM ASCENDERIT. Alioquin vt Vlpian. Tit. XXIIII. & Iuſtinian. in d.§. legati Inſtit. de legat. notant, Incertæ perſonæ legari nõ poterat, veluti, QVICVMQVE FILIO MEO FILIAM SVAM IN MATRIMONIO CONLOCAVERIT, EI HOMINI TOT MILIA DATO; Vel QVICVMQVE FILIO MEO FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM DEDERIT, EI HERES MEVS ILLVM FVNDVM DATO.

Ex pluribus verò, EI QVI NOVISSIMVS SVPERVIXISSET, quãdoque legabatur. Iulian. in L. quotiẽs, D. de reb. dub. *Quotiens libertis vſusfructus legatur, &*, EI QVI

Universidad de Deusto
Biblioteca

NOVISSIMVS SVPERVIXERIT, *proprietas*. African. in L. si seruus legatus, §. huiusmodi, D. de legat. 1. huiusmodi legatum ILLI AVT ILLI VTER EORVM PRIOR CAPITOLIVM ASCENDERIT, vtile esse, euidenti argumento probari ait, quod constet VSVMFRVCTVM LIBERTIS LEGATVM, ET QVI EORVM SVPERVIXERIT, PROPRIETATEM *vtiliter legari*.

Debitori Creditor non rarò liberationem legabat, L. Nesennius, §. vlt. & L. quærebatur, D. ad L. Falcid. L. 1. §. si debitori, D. vt in poss. legator. eoque modo TESTAMENTO LIBERATVS DEBITOR dicebatur, L. si Testamento, D. de fideiussorib. Quod variis verborum figuris fiebat. Nonnumquam enim damnabatur heres A DEBITORE FIDEIVSSOREVE EIVS NON PETERE. Paulus in L. legaui. D. de liberat. leg. *Si ita legauit*, CENTVM AVREOS QVOS MIHI DEBET: *vel*, STICHVM QVEM DEBET, HERES MEVS DAMNAS ESTO NON PETERE. *Quod si sic dixerit*, HERES MEVS CENTVM AVREOS, QVOS MIHI TITIVS DEBET, DAMNAS ESTO EI DARE. Idem in L. dolo facit, D. de doli except. *Si heres* DAMNATVS SIT NON PETERE A DEBITORE. Et in L. amplius, D. rat. rem hab. *Heres qui* DAMNATVS NON PETERE. Vlpian. in L. non solùm, §. si is, D. de liberat. legat. *Si is qui stipulatus fuerit Stichum aut decem*, DAMNAVERIT HEREDEM, STICHVM NON PETERE. Pompon. in L. 11. D. eo. *Heredem* DAMNATVM A FIDEIVSSORE NON PETERE. Iulian. in L. si damnatus, D. eo. *Si* DAMNATVS HERES *fuerit*, A FIDEIVSSORE *quidem* NON PETERE. Et mox: DAMNATVS HERES, NE A REO PETAT.

Aliàs ita liberatio legabatur. HERES MEVS A SOLO LVCIO TITIO NE PETITO, L. non solum, §. tale, D. eod. QVOD MIHI SEMPRONIVS DEBET, PETI NOLO, L. quod mihi, D. eo. Quin & PETERE VETABANT. Vlpian. in L. denique, §. item si seruo, D. de pecul. leg. *Si heres à debitore peculiari serui* VETITVS SIT PETERE.

Aliàs damnabatur rogabatúrve HERES DEBITOREM LIBERARE. Modestin. in L. cùm ita, D. eo. *Cùm ita testemur*, HERES MEVS DAMNAS ESTO LIBERARE ILLVM QVOD MEA NEGOTIA GESSIT, ET SI QVID EVM MIHI DARE FACERE OPORTET, AB EO NON EXIGERE. Paul. in L. si is qui, D. eo. tit. *Si is qui duos reos promittendi habet*, DAMNAVERIT HEREDEM, VT VTROSQVE LIBERET. Papinian. in L. cum heres, D. eod. *Cùm heres rogatur* DEBITOREM SVVM LIBERARE. Interdum & damnabant heredem NON EXIGERE. Vlpian. in L. si quis in Testamento, D. eo. *Si quis in Testamento* DAMNATVS EST, NE A TITIO DEBITORE EXIGAT. Vel EXIGERE VETABANT, L. Aurelius, §. centum, D. eo. Scæuola in L. Lucius Titius, §. ciuibus, D. de legat. 11. *Postea Codicillis* VETVIT A SEIO EXIGI. Idem in L. vlt. §. inter cetera, D. eod. *Liberto ita legauit*, ET SI QVID ME VIVO GESSIT, RATIONES AB EO EXIGI VETO. Sic & in L. Aurelio, D. eod. AVRELIO SEMPRONIO FRATRI MEO. NEMINEM MOLESTARI VOLO NOMINE DEBITI, NEQVE EXIGERE ALIQVID AB EO QVAMDIV VIVERET, NEQVE DE SORTE AVT VSVRA, NOMINE DEBITI. ET ABSOLVO, ET LIBERO EX PIGNORIBVS EIVS DOMVM ET POSSESSIONEM CAPERLATHAM. Eodémque modò & SATIS EXIGI, ET SATIS ACCIPI VETABANT, L. Vxorem, §. vlt. D. de leg. 111. L. quæ filium, D. ad Sc. Trebell. L. vlt. D. vt legator seu fideic. L. 1. D. vt in possess. legator.

Interdum & his verbis vtebantur, QVÆSTIONEM FIERI VETO, L. Titia cum §. Lucius, D. de legat. 11. vel, QVÆSTIONEM NEMO FACIAT, L. Aurelio, §. vlt. D. de liberat. leg. Scæuola etiam in L. Aurelius, §. Testamento, D. eo. Testamento

stamento ita quendam scripsisse refert, AVRELIO ADFINI MEO QVIDQVID MIHI EX QVACVMQVE CAVSA DEBEBAT, REMITTI VOLO. Dominum quoque colono cui fundum in quinquenniũ locauerat, legasse his verbis, QVIDQVID EVM MIHI DARE FACERE OPORTET, OPORTEBITVE, VT SINERET HERES SIBI HABERE, Paulus refert in L. ei cui, D. de liberat. legat. Quandoque verò debitori quod debebat, DARI CONCEDIQVE volebant. Scæuola in L. vlt. D. eod. tit. *Creditor debitori legauit ita*, GAIO SEIO QVIDQVID MIHI SVB PIGNORE HORREORVM SVORVM DEBVIT, AB HEREDIBVS MEIS DARI VOLO. Idem in L. Aurelius, §. Titius, D. eod. *Titius debitori suo ita legauit*, DO LEGO SEIO DENARIOS DECEM. ITEM DONO ILLI QVIDQVID SORTIS ET VSVRARVM NOMINE MIHI DEBEBAT. Et §. legatum, ead. L. SEIO CONCEDI VOLO QVIDQVID MIHI AB EO DEBITVM EST, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. Plenissimæ vero liberationis formula proponitur in L. vlt. §. Gaio, D. eo. in hæc verba: GAIO SEIO OPTIME MERITO HOC AMPLIVS LEGO, CONCEDIQVE VOLO, NEQVE AB EO PETI, NEQVE AB HEREDIBVS EIVS, QVIDQVID MIHI AVT CHIROGRAPHIS, AVT RATIONIBVS DEBITVM EST, VEL QVIDQVID A ME MVTVVM ACCEPIT, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI.

Interdum Testatores vetabant pecuniam vsque ad certum tempus exigi & interea penes debitorem esse volebant, vt in L. Aurelius, §. centum, D. eo. CENTVM QVÆ APVD APRONIANVM DEPOSITA HABEO, APVD IPSVM ESSE VOLO, DONEC FILIVS MEVS AD XX. ANNOS PERVENERIT: EIVSQVE PECVNIÆ VSVRAM EXIGI VETO.

Tutoribus & Curatoribus rationum reddendarum necessitas etiam remittebatur. Scæuola in L. vlt. §. Titia, D. de liberat. legat. *Titia quæ duos tutores habebat, ita cauit*, RATIONEM TVTELÆ MEÆ QVAM EGIT PVBLIVS MÆVIVS CVM LVCIO TITIO, REPOSCI AB EO NOLO. Idem in L. Aurelius, §. Titius, D. eo. *Titius Testamento facto de patre suo tutore ita locutus est*, SEIVM PATREM MEVM LIBERATVM ESSE VOLO AB ACTIONE TVTELÆ. Et §. Mæuia ead. L. *Mæuia Testamento suo alterum ex heredibus suis actione tutelæ voluit liberari, his verbis*, RATIONEM TVTELÆ, QVAM EGIT IVLIANVS PAVLVS CVM ANTISTIO CICERONE, POSCI AB EO NOLO: EOQVE NOMINE CAVSA OMNI LIBERATVM ESSE VOLO. Papinian. in L. qui plures, D. de administr. tut. *Qui plures tutores habuit, vnum qui soluendo non fuit*, RATIONEM ACTVS SVI VETVIT REDDERE.

Nonnumquam rationes exigi ab his qui negotia gesserant, vetabant, vt in L. Aurelius, §. Sticho, D. de liberat. leg. *Sticho Testamento manumisso fundum instructum, & alia legauit, & hæc verba adiecit*, QVEM RATIONEM REDDERE VETO, QVIA INSTRVMENTA PENES SE HABET. Et §. filias ead. L. *Filias heredes scripserat, quarum fidei commisit in hæc verba:* NE A GAIO SEIO RATIONES ACTVS REI MEÆ QVÆ PER MENSAM EIVS, SIVE EXTRA MENSAM IN DIEM MORTIS MEÆ GESTA EST, EXIGATIS, EOQVE NOMINE EVM LIBERETIS. Papinian. in L. cum tale, §. 1. D. de condic. & dem. *Idque in persona eius qui negotia gessit, cuique* RATIONIS REDDENDÆ NECESSITAS FVERAT TESTAMENTO REMISSA, *rescriptum est*.

Ex cõtrario debitor quoque creditori interdum legabat, quod legatum vtile erat, si vel exceptione perpetua tutus debitor, vel quod in diem aut sub condicione debebatur purè legaret, L. si creditori, L. si cui legetur, §. si Titio, D. de leg. 1. L. si deportati, §. vlt. D. de legat. 111. §. ex contrario, Instit. de legat. Sic Paulus in L. debitor, D. de legat. 11. *Debitor decem legauit creditori, quæ ei post annũ sub pignore debuit*. Vti autẽ legaretur creditori docet d. L. si creditori, his verbis, QVOD SEIO DEBEO, LEGO. Sic in L. legaui, D. de liber. leg. TITIO QVOD EI DEBEO, *vel* TITIO CENTVM QVÆ EI DE-

Universidad de Deusto
Biblioteca

DEO. Ac sub ea condicione Creditori Debitor quandoque legatum dabat, si is chirographum vel cautionis Tabulas reddidisset. Vlpian. L. huiusmodi, §. si ita, D. de legat. I. *Si ita cui legatum esset*, SI TABVLAS CHIROGRAPHI MEI HEREDI MEO REDDIDERIT, HERES MEVS EI DECEM DATO. Et in L. ab omnibus, §. 1. D. de legat. I. LVCIO TITIO, SI IS HEREDI MEO TABELLAS QVIBVS EI PECVNIAM EXPROMISERAM, DEDERIT, CENTVM DATO. Quandoque verò solui quod debebat Testator iubebat. Scæuola in L. Aurelius, §. vlt. D. de liberat. leg. *Quidam ita legauit*. SEMPRONIÆ VXORI MEÆ REDDI IVBEO AB HEREDIBVS MEIS QVINQVAGINTA EA, QVÆ MVTVA ACCEPERAM CHIROGRAPHO PARTICVLATIM IN NEGOTIA MEA. Idem in L. Lucius, §. 1. D. de legat. III. SEMPRONIÆ MVLIERI MEÆ REDDI IVBEO AB HEREDIBVS MEIS CENTVM AVREOS QVOS MVTVOS ACCEPERAM. Et L. nomen, §. vni ex heredibus, D. eo. ITEM ROGO VTI RELIQVVM ÆS ALIENVM QVOD EX BONIS ARETONIS DEBETVR, OMNIBVS CREDITORIBVS, EX REDITIBVS EORVM BONORVM SOLVAS, REDDAS, SATISQVE FACIAS. Quin & quandoque sub nomine & obtentu æris alieni, liberalitas Testamentis exercebatur, vt in specie, L. qui Testamentum, D. de probation. qui Testamentum faciebat, ei qui vsque ad certum modum capere poterat, legauisse refertur licitam quantitatem: deinde ita locutus esse, TITIO CENTVM DO LEGO, QVÆ MIHI PERTVLIT: QVÆ IDEO EI NON CAVI, QVOD OMNEM FORTVNAM ET SVBSTANTIAM, SI QVAM A MATRE SVSCEPERAT, IN SINV MEO HABVI SINE VLLA CAVTIONE. ITEM EIDEM TITIO REDDI ET SOLVI VOLO DE SVBSTANTIA MEA CENTVM QVINQVAGINTA, QVÆ EGO EX REDITIBVS PRÆDIORVM EIVS, QVORVM IPSE FRVCTVM PERCEPI ET DISTRAXI: ITEM DE CALENDARIO SI QVA A MATRE RECEPERAT TITIVS, IN REM MEAM CONVERTI. Sic & in L. cũ quis decedens, §. codicillis, D. de leg. III. *Codicillis ita scripsit*. Βούλομαι πάντα τὰ ἐμπίπτοντα μέρη εἶναι. Μαξίμῳ τῷ κυείῳ μοῦ δηνάρια μύρια πεντακισχίλια, ἅπινα ἔλαβον παρὰ ταθήκην παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτῷ Ιουλίᾳ μαξίμῃ, ἵνα αὐτῷ ἀποδοθῇ ἐπὶ λόγου, ἃ γίνονται σὺν τόκῳ πρὸς μύρια, ἀποδοθῆναι αὐτῷ βούλομαι. οὕτω γὰρ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὤμοσα. Debitorem vtique creditore herede instituto petiisse, NE IN RATIONE LEGIS FALCIDIÆ PONENDA, CREDITVM SVVM LEGATARIIS REPVTARET, proponit L. si debitor, D. ad L. Falcid.

Porrò sciendum est, non liberis modò personis, sed & seruis alienis, Legata Testamẽtis data fuisse, L. cum filiosa. L. cum seruo, D. de legat. I. L. Titia cũ, §. Lucia, D. de legat. II. Seruo autẽ alieno ita legari poterat, QVOAD SERVIAT, vel SI SERVVS FORTE TITII ERIT, L. seruo alieno, D. de legat. I. Seruo verò proprio Legatũ nisi cum libertate inutiliter dabatur. Proinde cùm Sabina Plinium Secundum heredem reliquisset, Modestúmque seruum suum nusquam liberum esse iussisset, eidem tamẽ sic adscripsisset legatum, MODESTO QVEM LIBERVM ESSE IVSSI, inter omnes prudentes conueniisse Plinius scribit, nec libertatem deberi, quia non esset data, nec legatum, quia seruo suo id Testatrix dederat. Sed Plinius cui defunctæ voluntatem intellexisse pro iure erat, & apud quem non minus honestas, quam apud alios necessitas valebat, cùm manifestus error videretur, putauit sibi, quasi scripsisset Sabina, faciẽdũ, quòd ipsa scripsisse se credidisset. Itaque vtrumque præstitit, vt eleganter & piè scribit Epist. x. lib. IIII. Sed est ille locus vnius literæ detractione non minus decurtatus quàm deturpatus. Illic enim malè vulgo *idem*, pro *eidem* sensũ penitus conturbato, legitur. Formula planè legandi seruo proprio quem eodem Testamento liberum esse Testator iusserat cùm ex illo Plinij loco colligitur, tum ex L. quibus diebus, §. dominus, D. de condic. & dem. in qua est, *Dominus seruo aureos quinque sic legauerat*, HERES MEVS STICHO SERVO MEO, QVEM TESTAMENTO LIBERVM ESSE IVSSI, AVREOS QVINQVE QVOS IN TABVLIS DEBEO, DATO.

Sed

Sed & his verbis: PAMPHILVS SERVVS MEVS PECVLIVM SVVM CVM MORIAR SIBI HABETO, LIBERQVE ESTO, rectè peculium legatum Alfenus censebat, ac si prius liber esse, deinde peculium sibi habere iussus esset, L. quidam D. de pecul. leg. Aliâs à libertatis datione incipiebat, hoc modo, STICHVM SERVVM MEVM LIBERVM ESSE VOLO. EIQVE VOLO DARI DECEM AVREOS: ET QVIDQVID EX RATIONE LOCVLORVM MEORVM HABET, L. dominus, §. 1. D. de pecul. leg.

Planè seruo legato, legari potorat, quod is adita hereditate statim legatario adquirebatur, L. seruo legato, D. de legat. I.

NEC SINGVLIS modò personis, verumetiam POPVLO, CIVITATI, seu CIVIBVS, REIPVBLICÆ, COLLEGIO, MVNICIPIBVS, & aliis corporibus quibus coire licebat legabatur, L. cum Senatus, D. de reb. dub. Cæsarem certè, HORTOS TIBERIM IVXTA, POPVLO RO. LEGASSE, Tacitus lib. II. Sueton. in Iulio cap. LXXXIII. Plutarch. in lib. de fortuna Ro. memoriæ prodiderunt. Addit Cic. Philipp. III. Cæsarem SIGNA ET TABVLAS *vnà cum* HORTIS POPVLO LEGASSE. VICOS etiam CIVITATI RELICTOS, Papinian. memorat in L. cum pater, §. vlt. D. de legat. II. Vlpian. Tit. XXIIII. CIVITATIBVS *omnibus quæ sub imperio populi Ro. sunt, legari potest: idque à Diuo Nerua introductum, postea à Senatu, auctore Adriano, diligentius constitutum est*. Senatum etiam censuisse, omnibus Ciuitatibus per fideicommissum hereditatem relinqui posse, Paulus tradit in L. omnibus, D. ad Sc. Trebellian. vt & Vlpian. in L. I. D. de libert. vniuersit. Scæuola in L. Lucius, §. codicillis, D. de legat. III. Ciuibus suis ita quem legasse proponit, CIVIBVS MEIS DO LEGO CHIROGRAPHVM GAII SEII. Papinian. in L. II. D. de reb. dub. CIVIBVS CIVITATIS *legatum vel fideicommissum datum, Ciuitati relictum videtur.*

Ciuitatibus verò pletumque pecunia AD LVDOS, SPECTACVLA, vel ORNATVM, aut HONOREM legabatur. Modestin. in L. annuã, D. de annuis leg. ANNVAM PECVNIAM AD LVDOS, CIVITATI RELIQVIT, QVIBVS PRÆSIDERE HEREDES *voluit*. Scæuola in L. liberto, §. Lucius, D. eo. *Lucius Titius Testamẽto, patriæ suæ* CIVITATI SEBASTENORVM, CENTVM LEGAVIT, VTI ALTERNIS ANNIS EX VSVRIS ELVSDEM CERTAMINA SVB NOMINE IPSIVS CELEBRARENTVR: *& adiecit hæc verba*. QVOD SI CONDICIONE SVPRA SCRIPTA RECIPERE LEGATAM SIBI PECVNIAM CIVITAS SEBASTENORVM NOLVERIT, NVLLO MODO HEREDES MEOS OBLIGATOS EI ESSE VOLO, SED HABERE SIBI PECVNIAM. Idem in L. legatum, D. de vsu & vsufr. leg. *Legatum ciuitati relictum est*, VT EX REDITIBVS QVOTANNIS IN EA CIVITATE MEMORIÆ CONSERVANDÆ DEFVNCTI GRATIA, SPECTACVLVM CELEBRETVR, *quod illi celebrari non licet*. Paulus in L. ciuitatibus, D. de legat. I. CIVITATIBVS *legari potest etiam quod ad Honorem, Ornatúmque ciuitatis pertinet: ad Ornatum, puta, quod* AD INSTRVENDVM FORVM, THEATRVM, STADIVM, *legatum fuerit Ad Honorem, puta, quod* AD MVNVS EDENDVM, VENATIONEMVE, LVDOS SCENICOS, LVDOS CIRCENSES, *relictum fuerit, aut quod*, AD DIVISIONEM SINGVLORVM CIVIVM, VEL EPVLVM *relictum fuerit. Item quod* IN ALIMENTA INFIRMÆ ÆTATIS, *puta*, SENIORIBVS VEL PVERIS PVELLISQVE *relictum fuerit, ad Honorem ciuitatis pertinere respondetur*. Marcian. in L. si quid relictum, D. eo. *Si quid relictum sit*, CIVITATIBVS, *omne valet, siue* IN DISTRIBVTIONEM *relinquatur, siue* IN OPVS, *siue* IN ALIMENTA, *vel* IN ERVDITIONEM PVERORVM, *siue quid aliud*. Vlp. in L. si quis à filio, §. vlt. D. de legat. I. *Si partis ciuitatis aliquid sit relictũ, quod ad Ornatũ, vel Cõpendium Reip. spectat*. Plin. Epist. ad Traian. lib. X. *Iulius Largus rogauit Testaminto, vt* QVINQVAGINTA MILIBVS NVMMVM PERCEPTIS RELIQVVM OMNE HERACLEOTARVM ET THEANORVM CIVITATIBVS REDDEREM, ITA VT ESSET ARBITRII MEI, VTRVM OPERA FACIENDA QVÆ HONORI TVO CONSCRARENTVR, PVTAREM,

Universidad de Deusto
Biblioteca

AN INSTITVENDOS QVINQVENNALES AGONAS, QVI TRAIANI APELLENTVR.

VICIS etiam legata perinde licebat capere, atque Ciuitatibus, L. si heres, §. vlt. D. de legat. 1. Quod & Mediolanensis lapis testatur, his verbis: PETRONO IVCVN. VI. VIR. SENI. PETRONIA MIRA L. F. PATRONO QVÆ HS. C. C. C. C. LEG. POSSESSORIB. VICI. BARDOMAG. IN HERM. TVEND. ET ROSA QVOTANNIS ORNANDVM.

Similiter & Reipublicæ quãdoque fideicommissum relictum, indicat L. qui solidũ, §. etiam, D. de legat. II. Marcian. in L. cum erat, D. de annu. leg. *Cùm erat certa pecunia, id est* CENTVM, REIPVB. SARDIANORVM RELICTA PER QVADRIENNIVM CERTAMINIS CHRYSANTIANI. Celsus in L. quidam in testamento, D. de legat. II. *Quidam in Testamento ita scripsit.* REIPVB. GRAVISCANORVM LEGO IN TVTELAM VIÆ REFICIENDÆ, QVÆ EST IN COLONIA EORVM, VSQVE AD VIAM AVRELIAM. Pecuniæ etiam, AD OPVS AQVÆDVCTVS REIPVB. CIRTENSIVM, Testamento relictæ, meminit Paulus in L. regula, §. si quis ius ignorans, D. de iur. & fac. ignor. Æmilius Macer. in L. computationi, D. ad L. Falcid. *Si* REIPVB. VSVSFRVCTVS LEGETVR, *siue simpliciter, siue* AD LVDOS. Scæuola in L. quidam, D. de vsu & vsufr. leg. *Quidam* PRÆDIA REIPVB. LEGAVIT, DE QVORVM REDITV QVOTANNIS LVDOS EDI *voluit, & adiecit*, QVÆ LEGATA PETO, DECVRIONES, ET ROGO, NE IN ALIAM SPECIEM, AVT ALIOS VSVS CONVERTERE VELITIS.

MVNICIPIIS etiam, seu MVNICIPIBVS quoque eodem modo legabatur, L. Municipibus, D. de condic. & dem. L. si fuerit, D. de legat. III. Scæuola in L. patronus. §. vlt. D. eo. L. Municipiis, D. vt in possess. legat. TIBVRTIBVS MVNICIPIBVS MEIS, AMANTISSIMISQVE. SCITIS BALINEVM IVLIANVM IVNCTVM DOMVI MEÆ, ITA VT PVBLICE SVMPTV HEREDVM MEORVM, ET DILIGENTIA, DECEM MENSIBVS TOTIVS ANNI PRÆBEATVR GRATIS. Atque adeò VSVSFRVCTVS MVNICIPIBVS nonnumquam relinquebatur, L. an vsusfructus, D. de vsufruc. L. si vsusfructus, D. de vsu & vsufr. leg. FVNDVS quoque Municipum VECTIGALIS, *ipsis* MVNICIPIBVS quandoque legabatur, L. si domus, §. vlt. D. de legat. I. Hanc legatorum speciem Comensi lapide firmabo. L. CÆCILIVS L. F. CILO. IIII. VIR. A. P. QVI TESTAMENTO SVO HS. N. XXX. MVNICIPIBVS COMENSIBVS LEGAVIT: QVORVM REDITV QVOTANNIS, PER NEPTVNALIA OLEVM, IN CAMPO ET IN THERMIS ET BALINEIS OMNIBVS QVÆ SVNT COMI, POPVLO PRÆBERETVR T. F. L. ET CÆCILIO, L. F. VALENTI ET L. CÆCILIO, L. F. SECVNDO ET BVTVLÆ F. CONTVBERNALI.

COLLEGIO etiam FABRORVM, fundum cum siluis quæ ei cedere solebant legatũ proponit Scæuola in L. Lucius Titius, §. collegio, D. de legat. III. Scæuola in L. pater, §. fideicommisit, D. eo. A TE PETRONI PETO, VTI EA DVO MILIA SOLIDORVM REDDAS COLLEGIO CVIVSDAM TEMPLI.

Plerumque certè ad opus publicum faciendum, legatum Fideicommissum relinquebatur, L. si legatum, D. de operib. public. Vetus inscriptio ex lapide Salernitano descripta T. TETTIENIVS FELIX AVGVSTALIS SCRIBA LIBRAR. AEDIL. CVRVL. VIATOR ÆDIL. PLEBIS, ACCENSVS CONSVLI HS. L. M. N. LEGAVIT AD EXORNANDAM ÆDEM POMONIS: EX QVA SVMMA FACTVM EST FASTIGIVM INAVRATVM, PODIVM, PAVIMENTA MARMOREA, OPVS TECTORIVM. Vlpianus in L. fideicommissa, §. si in opere, D. de legat. III. *Si* IN OPERE CIVITATIS FACIENDO *aliquid relictum sit*. Idem in L. cetera, §. sed si quis, D. de legat. I. *Sed si quis*, AD OPVS REIPVB. FACIENDVM, *legauit*. Marcian. in L. mortuo, §. vlt. D. de legat. II. *Si Testator dari quid iussisset, aut* OPVS FIERI. Paul. in L. in exsecutione, D. de verb. oblig. *Secunda*, AD OPVS, QVOD *Testator* FIERI *iusserit*. Hoc significat Seneca in lib. de Breuitate vitæ, cùm ait, *Quidam disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum, &* OPERVM PVBLICORVM DEDICATIONES.

Ac vel ipse quandoque heres OPVS MVNICIPIBVS FACERE iubebatur, L. si is qui quadringenta, §. vlt. D. ad L. Falcid. Marcell. in L. Scia, §. vlt. D. de auro argen-

Lucius

Lucius Titius Testamento ita scripsit, HEREDEM MEVM VOLO, FIDEIQVE EIVS COMMITTO, VT IN PATRIAM MEAM FACIAT PORTICVM PVBLICAM, IN QVA PONI VOLO IMAGINES ARGENTEAS, ITEM MARMOREAS, Vlpian. in d. L. fideicommissa, §. vlt. D. de leg. III. *Si quis* OPVS FACERE IVSSVS, *paratus sit pecuniam dare Reipub. vt ipsa faciat, cum Testator* PER IPSVM ID FIERI *voluerit, non audietur.* Iulian. in L. huiusmodi in princ. D. de legat. I. SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT SE IN MVNICIPIO EX CENTVM AVREIS OPVS FACTVRVM, TVM EI CENTVM AVREOS HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO. Hinc in quibusdam Inscriptionibus legimus, OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMENTO. Vt in illa Romana, quam subieci. OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMENTO DIEBVS CCCCXXV. ARBITRATV PONTI. PF. CLAMELLÆ HEREDIS ET POB. EPVLONIS. C. CESTIVS L. F. POB. EPVLO. PR. PONTIF. L. PONTIFICIS P. F. PII F. FELICIS TR. PL. VII. VIR EPVLONVM.

Porrò quod ad certam speciem Ciuitatis relinquebatur, in alios vsus conuertere non licebat, L. I. D. de administr. rer. ad ciuit. Legatam etiam Municipio pecuniam, in aliã rem, quàm defunctus voluisset, conuertere citra principis auctoritatem non licebat: Sed Municipio legatam pecuniam, VT EX REDITV EIVS VENATIO, AVT SPECTACVLA EDERENTVR, Senatus in eas causas erogari vetuit, & pecuniam eò legatam, in id quod maximè necessarium Municipibus videretur, conferre permisit, vt in eo munificentia eius qui legasset, inscriptione notaretur, L. legatam, D. eo. Ac planè nisi AD OPVS NOVVM pecunia specialiter legata esset, vetera ex hac reficienda erant, L. decuriones in fi. D. de administr. rer. ad ciuit. Sed & si satis opetum ciuitas haberet, & non facile ad ea reficienda pecunia inueniretur, etiam pecuniam quæ IN OPERA NOVA legata erat, potius in tutelam eorum operum, quæ iam erant, conuertendam, quam ad inchoandum opus erogandam Diuus Pius rescripserat, L. vlt. D. operib. publ.

Ceterum cùm aliquod Opus fieri iubebant, plerumque in Tutelam eius aliquid relinquere consueuerant: Quod testatur ea quæ de Plinio Secundo extat mediolani, *his verbis.* ADIECTIS THERM. IN ORNATVM HS. C. C. C. ETHOC AMPLIVS IN TVTELA HS. CC. T. FI. ET IN LIBERTORVM SVORVM NOMINIBVS HS. XVIII. LXVI. DEDIT CLVI. REI INCREMENT. POSTEA AD EPVLVM PLEB. VRBAN. VOLVIT PERTINERE. HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA PVERORVM ET PVELLAR. PLEB. VRBAN. HS. CCC. IN TVTELAM BIBLIOTHECÆ HS. C. Idémque tres aliæ Inscriptiones confirmant, quas subieci. Vnius verba sunt eiusmodi. COLLEGIA FABR. ET CENT. L. CORNELIO PROSODICO VI. VIR. AVG. BRIXIÆ ET VERON. SACERD. COLL. IVVENVM BRIXIAN. PRIMVM INSTITVTIS OB MERITA EIVS HONORE CONTENTVS IMPENDIVM REMISIT IS IN TVTELAM HS. N. D. Altera his verbis constat. L. COELIO VALERIO VI. VIR MEDIOLAN. ET CALPVRNIÆ, L. F. OPTATILIÆ VXORI EIVS ET M. ÆMYLIO COELIO COELIANO DECVR. MEDIOL. ET NOVAR. ET LVCILIÆ L. F. SABINIANÆ ET M. ÆMILIO COELIO CATIANO FILIIS COLLEGIVM CENTONARIOR. HONORE ACCEPTO IMPEND. REMISER. ET IN TVTELAM DEDER. HS. II. Tertia ita habet. COM. T. TADIVS T. F. O. V. F. CATIANVS VI. VIR VRB. Q. COLLEGI. CENTONARIOR. ANNI QVO CVRIA DEDICATA EST, SIBI ET TADIIS CASSIANO ET SECVNDO FIL. VI. VIR. VRB. ET TERENTIÆ VALERIANÆ VXORI L. D. D. C. ET IN TVTELAM DED. HS. X.

Sed & Decurionibus quædam præstari nonnumquam Testatores cauebant. Sic Marcianus in L. cùm quidam, D. de annu. leg. refert quendam, DECVRIONIBVS DIVISIONES DARI VOLVISSE DIE NATALIS SVI. Aliàs EPVLVM relinquebant, vt vetustæ Inscriptiones testantur, è quibus duas Romanas, tertiam Spoletanam proferam. Romanæ vnius verba hæc sunt. A EGRILLIVS FAVSTVS

Universidad de Deusto
Biblioteca

TESTAMENTO RELIQVIT HS. IIII. M. N. SVB EA CONDICIONE VTI EX VSVRIS S. S. S. V. CAL. DEC. OMNIBVS ANNIS EPVLENTVR. Alterius hæc. M. MAGIVS MARSVS MAXIMO ET ORFITO COSS. Q. Q. L. HELVIVS RESTITVTVS. A. EGRILIVS FAVSTVS TESTAMENTO RELIQVIT HS. IIII. M. N. SVB EA CONDICIONE, VTI EX VSVRIS S. S. V. KAL. DEC. OMNIBVS ANNIS EPVLENTVR.

Spoletanæ verò verba sunt hæc: TRIB. MIL. LEG. XV. APOLLINARIS ET LEGV. MACEDONIA, HIC LEGAVIT TESMENTO MVNICIP. HS. LXVI. MONET. EX REDITV EIVS SVMMMÆ QVOTANNIS VIII. IDVS NOVEMBR. NATALE SVO MVNICIP. EPVLVM ET CRVS. ET MVLSVM DARETVR.

Interdum STATVÆ & IMAGINES IN FORO, MVNICIPIORVM PRONENDÆ legabantur, L. cùm quidam, §. vlt. D. de vsur. Pomponius in L. Quintus, D. de annu. leg. *Ad auctoritatem scribentis hoc quoque pertinet, cùm quis* IVSSIT IN MVNICIPIO IMAGINES PONI. Paulus in L. inter, §. vlt. D. famil. erciſc. *Si duo coheredes* DAMNATI SINT STATVAM PONERE. Pompon. in L. Titius, D. de condic. & demonſtr. TITIVS, SI STATVAS IN MVNICIPIO POSVERIT, HERES ESTO. Cicero lib. IIII. in Verr. *Audiuit Dioni cuidam Siculo permagnam veniſſe hereditatem*: HEREDEM STATVAS IVSSVM ESSE IN FORO PONERE: NISI POSVISSET, VENERI ERICINÆ ESSE MVLCTATVM. Idem alio eiuſdem lib. loco, de Heraclij cuiuſdam Syracuſani teſtamento, in quo heres ſcriptus erat propinquus eius Heraclius, *Eſſe*, ait, *in eo Teſtamento ſcriptum*, VT STATVAS IN PALÆSTRA DEBERET PONERE. Quintilian. lib. VII. cap. X. *Teſtamento quidam* PONI IVSSIT STATVAM AVREAM HASTAM TENENTEM. Lapis Rom. A POMPEIO A. F. CIV. Q. PATRONO MVNICIP. INTERAMNE NAHERTIO, QVOD EIVS OPERA VNIVERSVM MVNICIPIVM, EX SVMMIS PERICVLIS ET DIFFICVLTATIBVS EXPEDITVM, ET CONSERVATVM, EX TESTAMENTO, L. F. STATVA STATVTA EST. Interdum autem dies Teſtamentis adſcribebatur, intra quam Statuæ ponerentur, d. L. cùm quidam, §. vlt. D. de vſur. Quòd ſi dies non eſſet ab his qui Statuas, vel Imagines ponendas legauerant, præfinitus, Præſes prouinciæ tempus ſtatuebat; & niſi poſuiſſent heredes, vſuras leuiores intra ſex menſes, ſi minus, ſemiſſes vſuras Reipub. pendebant. Si verò dies à Teſtatore datus erat, pecuniam intra diem heredes deponebant. Si aut non inuenire ſe ſtatuas dixiſſent, aut loco controuerſiam feciſſent, ſemiſſes protinus pendebant, L. ſi legatum, D. de operib. publ.

Aliàs Signum aliquod Teſtator fieri iubebat. Scæuola in L. Titia teſtamento, §. Seia, D. de auro argen. *Seia teſtamento ita cauit*, SI MIHI PER CONDICIONEM HVMANAM CONTIGERIT, IPSA FACIAM. SIN AVTEM AB HEREDIBVS MEIS FIERI VOLO: IVBEOQVE SIGNVM DEI EX LIBRIS CENTVM IN ILLA SACRA ÆDE ET IN PATRIA STATVI SVBSCRIPTIONE NOMINIS MEI. Sic in inſcriptione antiqua. P. NVMERIVS MARTIALIS ASTIGITANVS SEVIRALIE SIGNVM PANTHEI TESTAMENTO FIERI, PONIQVE EX ARGENTI LIBRIS C. SINE VLLA DEDVCTIONE IVSSIT.

Interdum & GLADIATORIVM MVNVS Teſtamento dare heredes damnabantur, L. mortuo, §. vlt. D. de legat. II. Cuiuſmodi editione, heredes à Staberio, pœnæ cauſa, Teſtamento damnatos, Horat. lib. II. Sat. III. indicat. Et ita Fauſtum munus gladiatorium ex Teſtamento patris præbuiſſe, Cic. Orat. pro Sylla narrat. Sed ad Legata quæ ſingulis perſonis dabantur, vnde degreſſi ſumus, redeamus,

Interdum heres EMERE vel VENDERE damnabatur. Gaius in L. & ſi æquo, D. de legat. I. *Etſi* ÆQVO PRETIO EMERE, *vel* VENDERE IVSSERIT HEREDEM SVVM *Teſtator, adhuc vtile legatum eſt.* Iulian. in L. qui fundum, D. ad L. Falcid. *Qui fundum ſolum*

ſolum in bonis, centum relinquebat, *Si* HEREDEM SVVM DAMNAVERIT, VT EVM QVINQVAGINTA TITIO VENDERET. Labeo in L. qui quattuor, §. ſi fundum, D. de legat. III. *Si* FVNDVM MIHI VENDERE CERTO PRETIO DAMNATVS EST. Cuius generis fideicommiſſum memorat Scæuola in L. vxorem, §. agri plagam, D. de legat. III. AGRI PLAGAM QVÆ EST IN REGIONE ILLA, MÆVIIS, PVBLIO ET GAIO, TRANSCRIBI VOLO, PRETIO FACTO VIRI BONI ARBITRATV, ET HEREDITATI ILLATO, DVPLÆ EVICTIONE EXPROMISSA RELIQVIS HEREDIBVS, &c. Paulus in L. heres, D. de actionib. emp. *Si heres teſtamento quid* VENDERE DAMNATVS SIT. Marcian. in L. in numerationibus in fi. D. de ſolutionib. *Tantundem eſt*, *&* SI DAMNATVS FVERIT *heres* ALICVI VENDERE, VEL, LOCARE.

Et interdum heres hoc ſolùm, FVNDVM VENDERE, interdum verò CERTO PRETIO VENDERE damnabatur, L. ſi cui legetur, §. vlt. D. de legat. I.

Hoc genere legati & Militiam comparari iubebant, vt in L. libertis, §. ab heredibus, D. de aliment. vel cibar. TE AVTEM, SEI, PETO, VT CVM AD ANNVM VICENSIMVM QVINTVM PERVENERIT, MILITIAM EI COMPARES: SI TAMEN TE ANTE NON RELIQVERIT. Et in L. his verbis, §. vlt. D. de legat. III. SEMPRONIO ALVMNO MEO ILLVD ET ILLVD: ET CVM PER ÆTATEM LICEBIT, MILITIAM ILLAM CVM INTROITV COMPARARI VOLO. Sic Titiam Seio FRVMENTARIAM TESSERAM POST DIEM TRIGESIMVM A MORTE IPSIVS, COMPARARI voluiſſe, Paulus ſcribit in L. Titia Seio, D. de legat. II. Patronum etiam LIBRTO STATIM TRIBVM EMI petiiſſe, refert Scæuola in L. patronus, D. de legat. III.

Interdum & heres damnabatur Inſulam ædificare. Pompon. L. ſi ita ſtipulatus, XIIII. D. de verb. oblig. *vel heredem meum* DAMNAVERO INSVLAM ÆDIFICARE. Paulus lib. III. Sentent. Tit. VI. DAMNARI *heres poteſt*, VT ALICVI DOMVM EXTRVAT, *aut* ÆRE ALIENO EVM LIBERET. Iuſtinian. in §. ſed & tale, inſtit. de legat. *Sed & tale legatum valet*, DAMNAS ESTO HERES MEVS DOMVM ILLIVS REFICERE, VEL ILLVM ÆRE ALIENO LIBERARE.

Poterat & teſtamento quis heredem DAMNARE, NE ALTIVS ÆDES SVAS TOLLERET, NE LVMINIBVS ÆDIVM VICINARVM OFFICERET, vel VT PATERETVR EVM TIGNVM IN PARIETEM IMMITTERE, vel STILLICIDIA ADVERSVS EVM HABERE, vel VT PATERETVR VICINVM PER FVNDVM SVVM VEL HEREDIS IRE AGERE, AQVAMVE EX EO DVCERE, L. poteſt, D. commun. præd. §. vlt. inſtit. de ſeruitutib. prædior. Paulus in L. ſi teſtamento, D. de ſeruit. præd. vrban. *Si teſtamento* DAMNATVS HERES, NE OFFICERET VICINI LVMINIBVS, SERVITVTEMQVE PRÆSTARET. VIA etiam ITERVE LEGABATVR. Marcell. in L. II. D. de ſeruit. leg. *Fundum communem habentibus* LEGARI *poteſt* VIA. Idem in L. III. D. eo. *Si fundum Mæuio, & ad eum* VIAM PER ALIVM FVNDVM, *& eundem fundum ſine via legaſſet*. Paulus in L. vlt. D. eo. *Cùm à pluribus heredibus inſtitutus* VIA LEGATA *eſt*. Pompon. in L. ſi partem, §. I. D. quemad. ſeruit. amitt. SI PER FVNDVM MEVM VIAM TIBI LEGAVERO. Vlpian. in L. Mela, §. vlt. D. de aliment. leg. *Nam &* HAVSTVS AQVÆ, VT PECORIS AD AQVAM APPVLSVS, *eſt ſeruitus perſonæ, tamen ei qui vicinus non eſt, inutiliter relinquitur. In eadem cauſa erunt* GESTANDI, *vel* IN TVO VVAS PREMENDI, *vel* AREÆ TVÆ AD FRVMENTA CETERAQVE LEGVMINA EXPRIMENDA VTENDI. Vlpian. in L. cùm ſeruis, §. ſi quis, D. de legat. I. *Si quis alicui legauerit*, LICERE LAPIDEM CÆDERE.

Interdum ILLVD AVT ILLVD legabatur, L. ſi illud, D. de legat. II. puta

Universidad de Deusto
Biblioteca

STICHVS AVT PAMPHILVS, L. cùm res, §. sed si Stichus, D. de leg. I. Idque interdum simpliciter, L. cũ illud, D. quãdo dies leg. vt L. si quis duob^s, D. de leg. II. STICHVM AVT DECEM HEREDES DANTO. Interdũ Electione vel heredi, vel legatario, data. Iulian. in L. huiusmodi, §. Stichum, D. de leg. I. STICHVM AVT PAMPHILVM, VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO. Et §. Titio ead. L. *si Titio* STICHVS AVT PAMPHILVS, VTRVM EORVM MALLET, *legatus est*. Idem in L. planè, §. si cui, D. eod. *Si cui* STICHVS AVT DAMA LEGATVS ESSET, *electione legatario data*. Pompon. in L. si ex toto, §. vlt. D. de legat. I. LECTICARIOS OCTO, AVT PRO HIS, IN HOMINES SINGVLOS, CERTAM PECVNIAM VTRVM LEGATARIVS VOLET. Pompon. in L. statuliberum, §. I. D. de legat. II. STICHVM AVT PAMHILVM VTRVM HERES MEVS VOLET, TITIO DATO: DVM VTRVM VELIT DARE, EO DIE QVO TESTAMENTVM MEVM RECITATVM ERIT, DICAT. Iulian. in L. cùm ita, D. de optio. leg. *Titio* STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM EORVM VOLET DO LEGO. Vlpian. in L. si vsusfructus, D. quando dies legat. *Si* VSVSFRVCTVS AVT DECEM, VTRVM LEGATARIVS VOLVERIT, *sint legata*. Paul. in L. illud, D. de optio. leg. ILLVD AVT ILLVD VTRVM ELEGERIT LEGATARIVS.

OPTIO sanè seu ELECTIO, plerumque legabatur, Rubr. de optio. vel electio. leg. Et ita non modo SERVI OPTIO legabatur, L. ceterorum, D. de verb. signif. quo de genere supra diximus, verùm etiam aliarum rerum. Vlpian. in L. II. §. vlt. D. de opt. vel elect. leg. *Eum cui* CENTVM AMPHORARVM ELECTIO *data sit*. Paulus in L. scyphi, D. eo. SCYPHI ELECTIONE *data*. Pompon. in L. si tibi, §. I. D. eo. *Si* EX QVATTVOR VIRIOLIS, DVÆ QVAS ELEGISSEM, *mihi legatæ sunt*. & §. vlt. ead. L. *Si* RERVM DEPOSITARVM ELECTIO *mihi legata sit*. Scævola etiam in L. vlt. D. eo. tit. Maritum vxori legasse proponit, LANCES QVAS ELEGERIT QVATTVOR. Sic & in L. nomen, §. I. D. de legat. III. NOMINA EX KALENDARIO, QVÆ ELEGERIT FILIVS MEVS SIBI, VIGINTI DARE DAMNAS SVNTO. Vt in L. in ratione, §. incertæ, D. ad L. falcid. ARGENTVM QVOD ELEGERIT, in L. Seiæ, D. de auro, arg. SEIÆ DVLCISSIMÆ POCVLVM QVOD ELEGERIT, FIDEI HEREDVM COMMITTO VT DARENT. Itẽ in L. filium, D. eo. IPSA SIBI QVÆ VOLET, ELIGAT. Vlpian. Tit. XXIIII. OPTIONE *legati per vindicationem data, legatarij electio est, veluti*, HOMINEM OPTATO, ELIGITO. *Idémque est, & si tacitè legauerim*, TITIO HOMINEM, AVT DECEM HERES MEVS DATO. Et hoc est OPTIONIS LEGATVM, in L. ait Prætor, §. hodie, D. de minorib. §. Optionis, Instit. de legat. Aliàs ita legabatur, SEMPRONIO DECEM, AVT SI NOLVERIT, HOMINEM STICHVM LEGO, L. si quis seruum, §. I. D. de legat. II.

Interdum & pluribus eadem res legabatur, L. cetera, §. si duobus, D. de legat. I. L. si Titio, D. de legat. II. veluti TITIO & POSTVMIS, L. si duobus, §. vlt. D. de legat. I. Idque vel CONIVNCTIM vel SEPARATIM, d. L. si duobus in princi. & L. planè, §. si coniunctim & L. duobus coniunctim, D. de legat. I. Coniunctim autẽ legatum videbatur, siue ita legaretur, TITIO ET MÆVIO, siue ita, TITIO CVM MÆVIO, L. Titiæ textores, §. nihil, D. de legat. I. Marcian. in L. si quis inquilinos, §. si ita, D. de legat. I. *Si ita legatum fuerit*, TITIO CVM SEIO DO LEGO. Alfen. in L. illi, D. de vsu & vsufr. leg. ILLI CVM ILLO HABITATIONEM LEGO. Gaius in L. si seruo, D. de statulib. ILLI CVM ILLO DO. quod perinde esse ait, ac si ita scriptum esset, ILLI ET ILLI. Paulus in in L. re coniuncti, D. de legat. III. RE CONIVNCTI *videntur, non etiam* VERBIS, *cùm* DVOBVS SEPARATIM EADEM RES LEGATVR. *Item* VERBIS, *non etiam* RE, TITIO ET SEIO FVNDVM ÆQVIS PARTIBVS DO LEGO. Interdum & duobus eadem res non communicandi animo, sed id solidum legabatur, L. si res mihi, D. de legat. III. Aliàs ita legabatur, LVCIO ET TITIO, EORVMVE

RVMVE CVI FVNDVM DO, LEGO, L. si fundum, §. his verbis, D. de legat. I. TITIO AVT SEIO, VTRI HERES VOLET, L. si Titio, D. de legat. II.

Interdum autem eidem sæpius, eodem Testamento, legabatur. Sed si idem corpus sæpius eodem testamento legaretur, amplius quàm semel peti non poterat: si verò quãtitas bis legata esset, intererat vtrum Repetere, an duplicare legatum testator vellet, erátque voluntatis quæstio, L. planè, §. si eadem, cum seq. D. de legat. I. L. qui quingenta, D. de probationib. Plerumque certè dubitationis tollendæ causa cum hac adiectione, HOC AMPLIVS, legabatur. African. in L. si seruus, §. Stichum, D. de legat. I. *Nam & vsitatum fere est, sic legare*, LVCIO TITIO TOT, ET HOC AMPLIVS VXORI ET LIBERIS EIVS TOT. Modestin. in L. omnia, §. cùm ita, D. de legat. II. *Cùm ita legatur*, ILLI HOC AMPLIVS FVNDVM ILLVM CVM OMNIBVS REBVS QVÆ IN EODEM FVNDO ERVNT. Scævola in L. Pamphilo, D. de legat. III. PAMPHILO LIBERTO HOC AMPLIVS, QVAM CODICILLIS RELIQVI, DARI VOLO CENTVM. Pompon. in L. si purè, D. eo. *Si purè tibi legauero, deinde postea scripsero ita*, HOC AMPLIVS, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, HERES MEVS EI FVNDVM DATO, *verius est eo verbo*, AMPLIVS, *superiora repeti*. Papinian. in L. quid ergo XI. D. de legat. I. *Si ita legauerit*, HOC AMPLIVS FILIO MEO. Sic in L. Lucius, §. quisquis, D. de legat. II. HOC AMPLIVS LVCIVS EVTYCHVS, QVAM QVOD EVM HEREDEM INSTITVI, E MEDIA HEREDITATE SVMITO. Et in L. alumnæ, D. de adimend. legat. HOC AMPLIVS DO, LEGO, DARIQVE VOLO VIGINTI AVRI LIBRAS. Et ideò legata Testamentis data repeti sæpe solebant in codicillis per hanc scripturam, HOC AMPLIVS EI HERES MEVS DATO, L. data inutiliter, D. de legat. I. Paul. in L. Paula, D. de legat. III. proponit Paulam, quæ Testamento decem Callinico, quem heredem ex parte scripserat, filiæ legauerat, postea codicillis factis, centum eidem Callinico reliquisse, non adiecto, HOC AMPLIVS.

Verùm si testator multiplicare legatum nollet, Testamento ita adscribebat, CVI BIS LEGAVERO, SEMEL DEBERI VOLO, L. si quis in principio, D. de legat. III. Vlpian. in L. si ita sit adscriptum, D. de legat. I. *Si ita sit adscriptum* SI CVI LEGAVERO BIS, SEMEL HERES EI DATO, *vel*, VT SEMEL DEBEATVR. Memorantur & hæ legatorum formulæ. QVANTAM PECVNIAM HERES MEVS A TITIO EXEGERIT, TANTAM MÆVIO DATO, L. vt heredibus, §. vlt. D. de legat. II. ILLI QVANTVM PLVRIMVM PER LEGEM ACCIPERE POTEST, DARI VOLO, vel QVAM MAXIMAM PARTEM DARE POSSVM, DAMNAS ESTO HERES MEVS EI DARE, L. si ita quis, D. de legat. II. Nec verò PARS dumtaxat BONORVM, vt suprà docuimus, sed & PARS, seu PORTIO HEREDITATIS relinquebatur, L. ab omnibus, §. vlt. D. de legat. I. L. si quis seruum, §. vlt. D. de legat. II. L. Paulus, D. ad S c. Trebellian. L. cùm ex filio, D. de vulg. & pupill. L. alumnæ, §. vlt. D. de adimend. legat. & PARS FVNDI, vt in L. Mæuio, D. de legat. II. MÆVIO FVNDI PARTEM DIMIDIAM, SEIO PARTEM DIMIDIAM LEGO. Et L. Mæuius, §. duorum, D. eo. tit. *Duorum Testamentis*, PARS FVNDI, *quæ Mæuij est, Titio legata est*.

Legata autẽ interdũ purè dabantur: interdum iis Dies adponebatur. Ac puris quidẽ legatis interdũ adiiciebatur, vt præsenti die darentur, veluti, TITIO CENTVM AVREOS PRÆSENS DATO, L. Titio, D. de legat. II. Vlpian. in L. talis scriptura, D. de legat. I. *Si forte* CENTVM MIHI LEGATA SINT PRÆSENTIA. Quæ adiectio & si superuacua esset, quantum ad vim & effectum legati pertinebat, tamen eam quæ ex vulgari clausula fiebat, prorogationem impediebat, vt ibidem traditur. In diem autem legabatur, veluti, ANNVA, BIMA, TRIMA DIE, L. si cui, D. de legat. I. L. legata inutiliter, & L. talis scriptura, D. de legat. I. Mæcian. in L. pœnales, §. annua, D. ad L. Falcid. ANNVA, BIMA, TRIMA DIE CENTENIS LEGATIS. Interdũ autem ANNVA BIMA, TRIMA, DIE legatum relinquebatur, cum adiectione hac, ÆQVIS PENSIONIBVS, vel PENSIONIBVS INÆQVIS, vel BONI VIRI AR-

Universidad de Deusto
Biblioteca

BITRATV, vel PENSIONIBVS QVAS PVTAVERIT LEGATARIVS, L. III. D. de aliment. lega.

Plerumque autem filiosa. filiævesa. ita legabatur, CVM IN TVTELAM SVAM PERVENERIT, vel CVM IN SVAM POTESTATEM, vel CVM SVI IVRIS FVERIT FACTVS, L. cùm filiosa. & L. si filiæsa. D. de legat. III. Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. I. IN TEMPVS EMANCIPATIONIS, vel CVM SVI IVRIS ERIT, *fideicommissum relictum*. Filio etiam quandoque post mortem patris legabatur, L. post mortẽ, D. de leg. I. Dies porrò vel Certa adponebatur, eáque interdũ longa, veluti KALENDIS IANVARIIS CENTESIMIS: vel Incerta, vt puta, CVM PVBES ERIT, CVM IN FAMILIAM NVPSERIT, CVM MAGISTRATVM INIERIT, vel ALIQVID ALIVD demum quod scribẽdo cõprehendere cõmodũ Testatori erat, FECERIT, L. si dies, D. quando dies legator. L. Paula, D. de legat. III. Dies etiam incertus est, ait Pompon. in L. I. §. dies, D. de condic. & dem. cùm ita scribitur, HERES MEVS CVM MORIETVR, DECEM DATO. Cuius generis legatum proponitur & in L. si pecuniæ, §. vlt. D. de legat. II. Minori autem vigintiquinque annis ita sæpe legabatur, CVM SVÆ vel LEGITIMÆ, aut IVSTÆ ÆTATIS FVERIT FACTVS, L. cùm filiosa. in fi. D. de legat. III. Impuberi verò sic quandoque legabatur, CVM PVBES ERIT, L. hæc condicio in fi. D. de condic. & demonstr. CVM PVBES ESSET, d. L. si quis legata, D. eo. CVM IN SVAM TVTELAM VENERIT, L. cùm ex filio, D. de vulg. & pupill. CVM QVATVORDECIM ANNORVM ERIT: Item, CVM AD QVARTVMDECIMVM ANNVM PERVENISSET, L. si cui legetur, D. de legat. I. Pompon. in L. si Titio, D. quando dies legator. *Si Titio*, CVM IS QVATVORDECIM ANNORVM ESSET, *legatum fuerit*. Aliquando etiam legabatur alicui, QVANDO ANNORVM VIGINTI ERIT, L. Talis scriptura in fi. D. de legat. I. & CVM SEDECIM ANNORVM ESSET, L. publius, §. I. D. de condic. & demonstr.

Sed & in tẽpus LIBERORVM, vt iam ante attigimus, sæpe legata cõferebantur, L. si ita quis in fi. D. de legat. II. L. solemus, D. dẽ condic. & demonstr. L. sed & si ad tempus, D. ad S c. Trebell. Cui usmodi legata ita concipiebantur, QVANDOQVE LIBEROS HABEBIT, L. cùm vir vxori, D. de condic. & demonstr. vel, QVANDOQVE LIBEROS HABVERIT, L. is cui D. quan. dies legat. Sæpe etiã mulieri, in tẽpus Nuptiarũ, his verbis, CVM NVPSERIT, VBI NVPSISSET, legabatur, L. si ita sit scriptum, §. vlt. D. de legat. II. L. Paula, L. si ancillæ, D. de legat. III. L. filium, D. de optio. leg. L. hæc condicio, & L. vxorem, §. Testamento, D. de condic. & dem. vel, QVANDOQVE NVPSERIT, L. quod pupillæ, D. quan. dies legat.

Legatorũ verò quæ purè ab initio data erãt, dies quãdoq; proferebatur, L. Titio cẽtũ, D. de leg. II. Quod fiebat per hãc scripturã, QVAS PECVNIAS LEGAVI, QVIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, ANNVA, BIMA, TRIMA DIE HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO, L. legata inutiliter, D. de legat. I. vel QVAS PECVNIAS LEGAVI, QVIBVS DIES ADPOSITVS NON EST, EAS HERES MEVS ANNVA, BIMA, TRIMA DIE DATO, L. talis scriptura, D. eo. tit. Iuolen. in L. si quis legata, D. de condic. & dem. *Si quis* LEGATA QVIBVS DIES ADPOSITA NON ESSET, ANNVA, BIMA, TRIMA DIE DARI IVSSIT. Atque hic erat VVLGARIS SERMO, quo præsentia legata proferebantur, L. si mihi, §. vlt. D. de legat. I. quæ & VVLGARIS CLAVSVLA appellatur, & ANNVA ADIECTIO in d. L. Talis scriptura. Quendam etiam post legata data, infra ita iussisse, QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO, refert Iuolen. in L. quibus diebus, §. quidam, D. de condic. & dem. Interdum Testator legata intra certum tempus peti vetabat. Scævola in L. Lucius, §. testator, D. de legat. II. *Testator legata* INTRA QVINQVENNIVM VETVIT PETI, PRÆSTARIQVE.

Planè cum præfinitione annorum legata quandoque dabantur, veluti, TITIO DENA VSQVE AD ANNOS DECEM, L. si cum præfinitione, D. quando dies legat.

legator. AT TIÆ DONEC NVBAT, QVINQVAGINTA DAMNAS ESTO HERES MEVS DARE, L. legatum ita est, D. de annu. leg. & QVOAD VIDVA ERIT, L. Titio, §. vlt. D. de condic. & dem. DVM VXOR MEA CVM FILIO ERIT, L. si quis ita, D. eo. *Filiosa*. QVOAD IN POTESTATE PATRIS SIT, L. vlt. D. de annu. leg. VSQVE DVM FILIA MEA ANNOS IMPLEAT OCTODECIM, L. vxori meæ, D. de vsu & vsufr leg. QVAMDIV RES PATRONI FILIÆ GESSERIT, L. patet Seuerianam, §. vlt. D. de condic. & demonstr. QVOAD CVM CLODIO IVSTO MORATI ESSETIS, L. I. C. de legat. Nec omittenda est hæc formula, QVOTIESCVMQVE VIDVA ERIT, L. filiæ meæ, D. de annu. legat. L. vlt. C. de indic. viduit. tollen.

Præterea sæpe sub Condicione legabatur, veluti, SI NAVIS EX ASIA VENERIT: SI IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, L. II. & L. hæc condicio, §. si sic, L. multum interest, D. de condic. & demonstr. L. Titio, D. de vsu & vsufr. leg. Quas PROMISCVAS CONDICIONES vocat Paulus in L. si iam facta, §. I. D. eo. Et interdum legatario ita, si ipse Capitolium ascendisset, interdum verò si alius ascendisset legabatur, L. nonnumquam, D. de condic. & dem. Erat & illa vulgaris condicio, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, L. si iam facta in fi. & L. multum interest, D. eo. Enimuero Cõdiciones quæ legatis adscribebantur, vel in dando, vel in faciendo, vèl in non faciendo cõsistebant. Prioris generis exempla hæc sunt. TITIO FVNDVM LEGO, SI HEREDI MEO DECEM DEDERIT, L. si fundum, §. Titio. D. de legat. I. Iulian. in L. qui duobus, D. de cõdic. & dem. *Qui duobus heredibus* DECEM DARE *iussus est*, & FVNDVM SIBI HABERE. Idẽ in L. hæc scriptura, D. eo. *Hæc scriptura*, SI DECEM DEDERIT. Et L. Iulianus, D. eo. *Cui sub condicione legatum erat*, SI HEREDI DECEM DEDERIT. Item in L. cui fundus, D. eo. *Cui fundus legatus est*, SI DECEM DEDERIT. Et L. ei qui, D. de condic. instit. *Et qui ita legatum accepit*, SI DECEM DEDERIT. Aliàs duobus eadem res, SI HEREDI CENTVM DEDISSENT, legata proponitur, L. si quis legata, §. vlt. D. de condic. & dem. & fundus alicui legatus sub hac condicione, SI CENTVM HEREDI DEDISSET, L. ciuitatibus, §. vlt. D. de legat. I. Iauolenus etiam in L. quibus diebus, §. I. D. de condic. & dem. quendam ita legasse refert, SI PVBLIVS CORNELIVS IMPENSAM, QVAM IN FVNDVM SEIANVM FECI, HEREDI MEO DEDERIT: TVM HERES MEVS PVBLIO CORNELIO FVNDVM SEIANVM DATO. Fundũ præterea quibusdã legatũ, SI PECVNIAM CERTAM IN FVNVS, IMPENSAMQVE PERFERENDI CORPORIS IN ALIAM REGIONEM DEDISSENT, Põpon. proponit in L. tales cõdiciones, §. I. D. eo. tit. Atque interdum heredi, interdum vero alij qui heres non esset, dare legatarius iubebatur, vt in L. tales condiciones, D. eo. SI SYMPHORO ET IANVARIO CENTVM TITIVS PRÆSTITERIT, FVNDVM EI LEGO. Condicionũ vero quæ in faciendo cõsistebant hæc sunt exẽpla. Vlpian. in L. si ita fuerit, §. idem quæri, D. de manumiss. testam. *Idem quæri potest*, & SI FABRIS DVOBVS, VEL PICTORIBVS SI MEMBRVM DEPINXISSENT, VEL SI FABRICASSENT NAVEM, *quid adscriptum sit*. Pompon. in L. tales, D. de condic. & demonstr. *Tales condiciones*, SI MONVMENTVM, *puta*, FECERINT, *pluribus propositæ* Iustinia. in §. longè magis, Instit. de legat. cùm Gaio in L. demonstratio, §. quod autem, D. de cõdic. & dem. TITIO, SI NEGOTIA MEA CVRAVERIT, FVNDVM MEVM DO, LEGO. Papinian. in L. pater seuerianam, §. condicionum, D. de condic. & dem. *Condicio fideicommissi talis præscripta*, SI TVTELAM IN ANNVM OCTAVVMDECIMVM GESSERIT. Eiusdem generis erat & hæc Condicio, SI AD EXEQVIAS FVNERIS MEI VENERIT, L. condicionum quæ, D. eo. SI STATVAS IN MVNICIPIO POSVERIT, L. Titius, D. eo. SI RESTITVTIONEM MIHI IMPETRAVERIT AB IMPERATORE, L. quidam relegatus, D. de reb. dub.

Sub condicionibus etiam non faciendi aliquid, seu quæ in non faciendo consistebant, quandoque legabatur, L. Mucianæ, L. is cui sub condicione, D. de condic. & dem. Vt puta, SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIT: SI STICHVM NON MANVMISERIT, d. L. Mucianæ. SI TITIO NON NVPSERIT, vel SI NEQVE TITIO, NEQVE SEIO NEQVE MÆVIO NVPSERIT,

Universidad de Deusto
Biblioteca

L. hoc genus, L. quotiens, L. hoc modo, & L. cùm ita legatum, D. eo. SI A LIBERIS NE NVPSERIT, L. sed si, §. vlt. D. eo. TITIO, POST DECEM ANNOS DATO, SI SATIS AB HEREDE NON EXEGERIT, L. si ita legatum, D. eo.

Serui sæpe sub hac condicione legabantur, SI TESTATORIS ESSENT, CVM MORERETVR, Marcian. in L. falsa demonstratio, §. vlt. D. de condic. & demonstr. *Si quis ita scripserit*, STICHVM ET PAMPHILVM TITIO DO LEGO, SI MEI ERVNT CVM MORIAR. Heredem etiam ita Testator poterat obligare, VT SI, QVANDOQVE MORERETVR, STICHVS SERVVS EIVS NON ESSET, HERES DAMNAS ESSET EVM DARE, L. heredem, D. de legat. I.

Sub condicione etiam Nuptiarum sæpe legabatur, in hunc modum, SI FILIA MEA TITIO NVPTA ERIT, L. I. D. de reg. Caton. L. in condicionibus, D. de condic. & dem. SI ATTIA FILIA MEA ARBITRATV LVCII TITII NVPSERIT, EI TOT HERES MEVS DATO, L. filiæ, D. eo. tit. TITIÆ SI MIHI NVPSERIT, *vel* FILIO MEO NVPSERIT, L. condicionum quæ, D. eo. TITIO, SI SEIAM VXOREM DVXERIT, HERES MEVS CENTVM DATO, L. in testamento, D. eo. SI IN FAMILIA NVPSERIT, L. cui fuerit, D. eo. Item filiosa. legatum SI IN POTESTATE PATRIS MANSISSET, legimus in L. filiosa. D. eo. Et contrà, SI MORTE PATRIS SVI IVRIS EFFECTVS ESSET, L. si ita, D. quando dies legat. Fideicommissum à filiis relictum SI QVIS EX HIS SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIISSET, narrat Papinian. in L. fideicommissum, D. de condic. & demonstrat. Impp. Seuer. & Antonin. in L. I. C. de condicionib. insert. *Cùm Testatorem fideicommissum Trallianis ab eo, quem pro parte heredem instituerat, ita reliquisse proponas*, SI SINE LIBERIS INSTITVTVS DIEM OBIISSET. Idem Papinian. in L. pater Seuerianam, §. I. D. de condic. & demonstr. *Ita fideicommisso dato*, VOLO RESTITVAS, SI SINE LIBERIS DECEDAS. Mulieri etiam sub hac condicione, SI A MARITO NON DIVERTISSET legatum, memorant Impp. Seuer. & Antonin. in L. II. C. de condicoinib. insert. Cui non absimilis condicio refertur in d. L. pater Seuerianam, §. socrus, SI CVM FILIO MEO IN MATRIMONIO PERSEVERAVERIT. Imp. Antonin. in L. III. C. de condic. insert. *Si ea condicione Aulazanus legata testamento præstari voluit*, SI CVM FOCARIA SVA MATREQVE EIVS MORARETVR, Sed & sub hac condicione, SI HERES ERIT SEIVS, AVT SI HEREDITATEM ADIERIT, legabatur, L. hæc verba, D. de legat. I. L. in condicionibus ei, L. aliquando, & D. de condic. & demonstr. Celsus in L. I. D. de reg. Caton. *Si quis ita legauerit*, SI POST KALENDAS MORTVVS FVERO, TITIO DATO. Pompon. in L. multa Testamento, §. vlt. D. de condic. & demonstr. *Cùm ita esset scriptum*, SI FILIA ET MATER MEA VIVENT. Interdum & condicioni dies inferebatur, vt in L. si his legatum, §. vlt. D. de *Si ita scriptum sit*, SI IN QVINQVENNIO PROXIMO TITIO FILIVS NATVS NON ERIT, TVM DECEM SEIÆ HERES DATO.

Interdum sub hac condicione legabatur, Si legatarius caueret se aliquid daturum vel facturum, vt in L. huiusmodi legatum, D. de legat. II. SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT CENTVM MÆVIO SE DATVRVM, ET HERES MEVS TITIO CENTVM DATO. Et mox. SI TITIVS HEREDI MEO CAVERIT SE IN MVNICIPIO EX CENTVM AVREIS OPVS FACTVRVM: TVM EI CENTVM AVREOS HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO. Sub condicione quoque Iurisiurandi relinquebatur, L. municipibus, D. de condic. & dem. veluti SI IVRAVERIT, SE DECEM DATVRVM, AVT MONVMENTVM, seu QVID ALIVD FACTVRVM: Cuiusmodi condicio ita remittebatur, vt compelleretur legatarius facere id quod facturum se iurare iussus erat, solo iureiurando remisso, L. hæc scriptura, D. de condic. & dem.

Interdum & sub contrariis condicionibus eadem res duobus legabatur, L. etiam si, §. vlt.

§. vlt. D. vt in possess. legat. Celsus in L. si illud, D. de legat. II. *Veluti si ita legatum est*, SI NERVA CONSVL FACTVS ERIT, TITIVS HERES ATTIO FVNDVM: SI NON ERIT NERVA CONSVL FACTVS, SEIVS HERES MÆVIO CENTVM DATO.

Sanè nonnumquam ita legabatur, vt nisi condicioni adscriptæ legatarius paruisset, legato caderet. Scæuola in L. vxorem, §. eius heres, D. de legat. III. *Eius heres, vel legatarius rogatus est*, VT QVEMDAM ADOPTET, *his verbis adiectis*, SI ALIAS FECERIT, EXHERES ESTO, *vel*, PERDAT LEGATVM. Idem in L. liberto, §. Lucius, D. de annu. legat. Eũ qui ciuitati centum legauerat, vti alternis annis ex vsuris eiusdem, certamina sub nomine ipsius celebrarentur, adiecisse dicit hæc verba, QVOD SI CONDICIONE SVPRA SCRIPTA RECIPERE LEGATAM SIBI PECVNIAM CIVITAS SEBASTENORVM NOLVERIT, NVLLO MODO OBLIGATOS EI ESSE VOLO, SED HABERE SIBI PECVNIAM.

Interdum autem Testator heredi Satisdationem quæ legatorum sub condicione relictorum nomine interponi consueuerat, remittebat, legatariúmque SATIS ACCIPERE VETABAT, L. I. D. vt in possess. legator. Marcian. in L. licet, D. vt legator seu fideicommiss. *Licet*, VT NON PETATVR CAVTIO, *condicio Testamento scripta fuerit*. AC FIDEICOMMISSI quidem & legati satisdationem quocumque voluntatis indicio remitti posse Papinianus scribit in L. auia, §. vlt. D. de condic. & demonstr. Quæ verba, si quis instrumenta originis & auctoritatis eorum requirat, ille Iurisconsultorum facilè princeps mutuatus videtur ex rescripto Diui Marci, quod extat in L. II. C. vt in possess. legat. Et hanc ipsam iuris ciuilis definitionem Imperator Alexander Seuerus eiusdem Marci & Commodi constitutioni acceptam fert, in L. scire debetis, C. eo. tit. At, quæ vt boni viri arbitratu is cui vsusfructus relictus erat, vteretur frueretur, satisdatio præstabatur, Testamento remitti non poterat, d. L. scire debetis. Vsufructu certè pecuniæ numeratæ legato, Testamento quandoque cauebatur, NE EO NOMINE SATISDARETVR, L. si pecuniæ, D. vt in poss. legator. Similiter Maritum cùm vxori vsumfructum omniũ bonorum Testamento reliquisset, CAVTIONEM AB EA EXIGI prohibuisse Impp. narrant in L. I. C. de vsufruc.

POENAM autem à Condicione voluntas defuncti separabat, & an POENA, an CONDICIO, an TRANSLATIO esset, ex voluntate defuncti diiudicabatur, L. vlt. D. de his quæ pœnæ cau. Iustinian. in §. vlt. Instit. de legat. POENÆ NOMINE *legari videtur, quod coercendi heredis causa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat, veluti si quis ita scripserit*: HERES MEVS SI FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM TITIO COLLOCAVERIT: *vel ex diuerso*, SI NON COLLOCAVERIT, DATO DECEM AVREOS, SEIO: *aut si ita scripserit*, HERES MEVS SI SERVVM STICHVM ALIENAVERIT: *vel ex diuerso*, SI NON ALIENAVERIT, TITIO DECEM AVREOS DATO. Vlpian. Tit. XXIIII. PÆNÆ CAVSA *legatur quod coercendi heredis causa relinquitur, vt faciat quidem, aut non faciat, non vt legatum pertineat: vt puta hoc modo*, SI FILIAM TVAM IN MATRIMONIO TITIO COLLOCAVERIS, DECEM MILIA SEIO DATO.

SVB MODO quoque interdum legabatur: Gaius in L. demonstratio, §. vlt. D. de condic. & dem. *Si cui in hoc legatum sit*, VT EX EO ALIQVID FACERET, *veluti* MONVMENTVM TESTATORI, *vel* OPVS, *aut* EPVLVM MVNICIPIBVS FACERET, *vel* EX EO VT PARTEM ALII RESTITVERET, SVB MODO *legatum videtur*. Sic in L. Titio centum in princ. & §. I. & §. seq. TITIO CENTVM, ITA ET FVNDVM EMAT, *legata sunt*. TITIO CENTVM *relicta sunt*, ITA VT MÆVIAM VXOREM QVÆ VIDVA EST, DVCAT. TITIO CENTVM *relicta sunt*, ITA VT A MONVMENTO NON RECEDAT. Ex his etiam verbis, TITIO DECEM MILLIA, VEL INSVLAM RELINQVO, ITA VT QVINQVE MILLIA

Universidad de Deusto
Biblioteca

EX HIS VEL EANDEM INSVLAM MÆVIO RESTITVAT, siue ea ad CONDICIONEM, siue ad MODVM respicerent, fideicommissi petionem nasci Imp. Gordian. constituit L. vlt. C. de his quæ sub modo. Iauolen. in L. quibus diebus, §. vlt. D. de condic. & dem. tale legatũ proponit, LVCIIS, PVBLIIS, CORNELIIS AD MONVMENTVM MEVM ÆDIFICANDVM, MILLE HERES MEVS DATO. Vlpian. in L. 1. §. vlt. D. ad L. falcid. *Eum cui* PECVNIA AD FACIENDVM MONVMENTVM *legata sit.*

Testatorem etiam IN HONOREM CONSVLATVS Gaio Seio sororis suæ filio legasse, Marcellus refert in L. publius, D. de condic. & dem. Ruscium planè Cœpionem Testamento suo cauisse, VT QVOTANNIS INGREDIENTIBVS CVRIAM SENATORIBVS CERTAM SVMMAM VIRITIM PRÆSTARET HERES, Sueton. auctor est in Domitiano, cap. ax.

Interdum & CAVSA legatis adscribebatur ita, TITIO FVNDVM DO, QVIA NEGOTIA MEA CVRAVIT. Item, FVNDVM TITIVS FILIVS MEVS PRÆCIPITO, QVA FRATER EIVS IPSE EX ARCA TOT AVREOS SVMPSIT, L. demonstratio, §. quod autem, D. de condic. & dem. QVONIAM FILIVS MAIOR EX ARCA MEA DECEM SVSTVLIT, HERES MINOR FILIVS DECEM E MEDIO SVMITO, L. si ita legatum, D. eo. Iustinian. in §. longè magis, Instit. de legat. *Legato falsa causa adiecta non nocet: veluti cùm quis ita dixerit,* TITIO QVIA ME ABSENTE NEGOTIA MEA CVRAVIT, STICHVM DO LEGO. *vel ita,* TITIO, QVIA PATROCINIO EIVS CAPITALI CRIMINE LIBERATVS SVM, STICHVM DO LEGO. Vlpian. Tit. XXIIII. *Falsa causa est, velut,* TITIO QVIA QVONDAM NEGOTIA MEA CVRAVIT, FVNDVM DO LEGO, *vt negotia eius numquam Titius curasset.*

Cum DEMONSTRATIONE etiam legabatur, veluti, SERVVM STICHVM QVEM DE TITIO EMI FVNDVM TVSCVLANVM QVI MIHI A SEIO DONATVS EST, L. demonstratio, D. de condic. & dem. Modestin. in L. Gaius, D. de pigner act. *creditor cum suprema sua ordinaret, Testamento cauit,* VT ALTER EX FILIIS SVIS HABERET EVM FVNDVM, ET ADDIDIT, QVEM DE LVCIO TITIO EMI.

Illius autem quæ legatis quandoque adiiciebatur, Demonstrationis exẽpla sunt hæc, CENTVM QVÆ IN ARCA HABEO, aut, QVÆ ILLE APVD ME DEPOSVIT, L. 1. §. adeo, D. de dote præleg. Vlpian. in L. si sic legatum, §. 1. D. de legat. 1. *Si* DECEM QVÆ TITIO DEBEO, *legauero, nec quidquam Titio debeam,* FALSA DEMONTRATIO *non peremit legatum: vt in legato dotis Iulianus respondit.* Iulianus in L. Stichum, D. de legat. 1. STICHVM QVI MEVS ERIT, CVM MORIAR, HERES MEVS DATO: *magis* CONDICIONEM *legato iniecisse, quàm* DEMONSTRARE *voluisse patrem fa. apparet: eò quod si* DEMONSTRANDI *causa hæc oratio poneretur, ita concepta esset,* STICHVS QVI MEVS EST, *non,* QVI MEVS ERIT. Pompon. in L. Quintus, D. de auro argen. *certo corpore legato,* DEMONSTRATIO FALSA *posita, non peremit legatum, veluti si ita sit scriptum,* STICHVM QEM EX VENDITIONE TITII EMI. Papinia. in L. cùm filius, §. heres, D. de legat. II. HERES MEVS TITIO DATO QVOD EX TESTAMENTO SEMPRONII DEBETVR MIHI. Paul. in L. legaui, §. vlt. D. de liberat. leg. *Quòd si* CENTVM AVREOS, *quos,* SE DEBERE *dixit, legauit.* Iauolen. in L. quibus diebus, §. qui dotalem, D. de condic. & dem. *Qui dotalem fundum nullum habebat, ita legauerat,* FVNDVM CORNELIANVM QVEM ILLA MIHI DOTI DEDIT, EI HERES DATO.

Regula autem iuris ciuilis erat, Falsa Demonstratione legatũ non perimi. Quod & Iustinian. tradit in §. huic proxima Instit. de legat. *veluti,* ait, *si quis ita legauerit,* STICHVM SERVVM MEVM VERNAM DO LEGO: *Licet enim non verna, sed emptus sit, si tamen de seruo constat, vtile legatum est. Et conuenienter, si ita demonstrauerit,* STICHVM SERVVM QVEM A SEIO EMI, *sitque ab alio emptus, vtile est legatum, si de seruo constat.* Vlpian. Tit. XXIIII. *Neque ex*

que ex falsa Demõstratione, neque ex falsa causa legatum infirmatur. Falsa DEMONSTRATIO *est, velut,* TITIO FVNDVM QVEM A TITIO EMI, DO LEGO, *cum fundus à Titio emptus non sit.*

Sed nec si in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij Testator erraſſet, quidquã is error legati viribus detrahebat, §. si quidẽ, Instit. de legat. Et hac quoque in parte falsa Demonstratio neque legatario neque fideicommissario nocebat: veluti, SI FRATREM dixisset, vel SOROREM, vel NEPOTEM, vel quid libet aliud, L. falsa, D. de condic. & demonstr. Nominatim vero legatum censebatur, siue ita, LVCIO TITIO, aut per demonstrationem corporis, vel artificij vel officij vel necessitudinis, vel adfinitatis legaretur, L. nominatim, D. eo. tit.

Legatarios planè fideicommissariósve elogiis ornare, titulísque amantissimis prosequi consueuerant. Sueton. in Augusto cap. LXVI. *Amicorum suprema iudicia morosissime pensitauit, neque dolore dissimulato, si parcius, aut citra* HONOREM VERBORVM, *neque gaudio, si gratè piéque, quis se prosecutus fuisset.* Et quidẽ cùm quid filiis legabãt, prælegabantve, CARISSIMOS, vel DVLCISSIMOS appellabant: vt in L. Thais, §. 1. D. de fideic. libert. MÆVI FILI CARISSIME TE ROGO. Scæuola in L. heredibus, D. ad Sc. Trebellian. VOSQVE LIBERI CARISSIMI HOC FIDEICOMMISSO TENERI INVICEM VOLO. Modestin. in L. Titia cùm, §. Lucius, D. de legat. II. PETO A TE, FILIA CARISSIMA. Scæuola in L. nomen, §. vlt. D. de legat. III. A TE AVTEM, FILI CARISSIME, PETO, QVÆCVMQVE LEGAVI, &c. Aliâs, MÆVI ET SEMPRONI FILII DVLCISSIMI, L. Lucius, §. quæ marito, D. de legat. II. Paul. in L. pediculis, §. idem cùm, D. de auro argen. HOC AMPLIVS FILIA MEA DVLCISSIMA E MEDIO SVMITO. Eodem modo, PAVLINÆ FILIÆ MEÆ DVLCISSIMÆ, L. Titia cùm §. Lucius, D. de legat. II. Ὀκταβιάνῃ Στρατονικῇ τῇ γλυκυτάτῃ μου θυγατρὶ χαίρειν. INFANTI DVLCISSIMÆ, L. vxorem, §. vlt. D. de legat. III. Cum vxoribus etiã de supremis suis loquẽtes Mariti, eas Carissimarũ nomine cõpellabant. Sic PETO DE TE VXOR CARISSIMA, L. heredes mei, §. vlt. D. ad Sc. Trebellian. A TE VXOR CARISSIMA PETO, L. Lucius Titius, §. matre, D. de leg. II. Item DOMINA VXOR, L. vxorem, D. de legat. III. DOMINA SANCTISSIMA, L. Titia, §. qui Marco, D. de annu. legat. SEMPRONIÆ DOMINÆ MEÆ, L. vlt. D. de auro argen. Aliâs simpliciter, FIDEI TVÆ COMMITTO VXOR, L. cùm pater, §. fidei, D. de legat. II. A TE PETO, MARITE, d. L. cum pater, §. à te peto. DVCISSIMOS QVOQVE FRATRES SVOS, vocabant, L. cùm pater, §. dulcissimis, D. de legat. II. Necnon sorores DVLCISSIMAS CARISSIMAS vocabant, L. Thais, §. Lucius, D. de fideicommissar. libert. & §. sorore ead. L. Βούλομαί σε παρακαλῶ γλυκυτάτη μου ἀδελφή. Ac nec extraneis absque aliquo verborum honore legabant. Sic SEIO AMICO FIDELISSIMO L. Seio, D. de annu. legat. SEIÆ AMICÆ MEÆ, L. vlt. §. vlt. D. de auro argen. SEIÆ DVLCISSIMÆ, L. Seiæ, D. eo. tit. SEMPRONIÆ PIÆ, L. Titia, §. 1. D. de auro argen. SEIO OPTIME MERITO, L. vlt. §. Gaio, D. de liberat. leg. LVCIO TITIO VIRO BONO, L. Mæuia, D. de annu. leg. Aliâs adiiciebant, CVI MAXIMAS GRATIAS AGO, vt in L. Seia, D. de dote preleg. & L. Mæuia, D. de annu. leg. Contrà quandoque notas adiiciebant, vt L. cùm quis, §. Seiam, D. de legat. III. MÆVIO LIBERTO MEO DE ME NIHIL MERITO. Eum etiam cui priore parte Testamenti legatum fuerat, posteriore INGRATVM appellatum, proponit Paul. in L. libertus, D. de adimend. legat. Turpia certè Legata, quæ denotandi magis legatarij gratia scribebantur, odio scribẽtis pro non scriptis habebantur, L. Turpia, D. de legat. 1.

Legata porrò vel ab omnibus generaliter heredibus, vel nominatim ab vno, aut itẽ altero ex pluribus heredibus scriptis, relinquebãtur, L. si heredes & L. si tibi homo, §. vlt. D. de legat. 1. Ab omnibus rursus, vel omnium nominibus expressis, vel generaliter ita, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO

Universidad de Deusto
Biblioteca

TITIO DARE CENTVM, L. omnibus, D. de legat. 1. L. 1. §. id quod ex substitutione, D. ad L. falcid. Vlpian. in L. III. D. legat. I. *Hæc verba testatoris*, QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, *aut*, SI HERES ERIT SEIVS, *vel*, SI HEREDITATEM ADIERIT, *subiectum legatum vel fideicommissum non faciunt condicionale.* Et in L. si quis in fundi, §. vlt. D. eo. *Si quis heredes instituerit, & ita legauerit*, QVISQVIS MIHI GALLICANARVM RERVM HERES ERIT, DAMNAS ESTO DARE, *ab omnibus heredibus videri legatum.* Iulian. in L. si fundum. §. si libertus, D. eo. QVISQVIS MIHI ALIVS EX SVPRASCRIPTIS CVM PATRONO MEO HERES ERIT, SERVOS ILLVM ET ILLVM TITIO LEGO. Et in L. si in testamento, D. si quis omissa cau. test. *Si ita scriptum fuisset*, TITIVS HERES ESTO. QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, MÆVIO, SI MIHI HERES NON ERIT, CENTVM DATO. Marcell. in L. publius, D. de condic. & dem. QVISQVIS MIHI HERES, HEREDESVE ERVNT, DO, LEGO, FIDEIQVE EORVM COMMITTO VTI DENT GAIO SEIO SORORIS MEÆ FILIO, IN HONOREM CONSVLATVS, QVADRINGENTA. Mæcian. in L. quisquis, D. de legat. III. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, DAMNAS ESTO DARE, FIDEIQVE EIVS COMMITTO VTI DET, QVANTAS SVMMAS DICTA VERO, DEDERO. Scæuola in L. annua, §. 1. D. de annu. leg. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO VTI DET, &c. Idem in L. quidam, D. de iu. codicill. *Nunquid totum legatum debeat, Si*, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, *legatum erit.* Sic & in L. filiam, D. de auro, argen. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO, &c.

Aliàs pluribus heredibus institutis ita scriptum refertur, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE AVREOS QVINQVE: & tunc non quilibet heres, sed omnes videbantur damnati vt vna quinque darent, L. si pluribus, D. de legat. II. Paul. in L. si plures, D. de legat. III. *Si plures eradus sint heredum*, & *scriptum sit* HERES MEVS DATO *ad omnes eradus heredum hic sermo pertinet sicut hæc verba.* QVISQVIS MIHI HERES ERIT.

Interdũ verò ab vno nominatim herede legabatur, L. cùm ab vno, D. de legat. II. L. nonnũquam, D. de legat. præstand. L. alimẽta, D. de aliment. legat. Et vnus ex heredibus solus onerabatur, L. Mæuius, §. eum qui, D. de legat. II. aut petebat Testator ab vno herede, VT OMNE ONVS LEGATORVM IN SE SVSTINERET, in hunc modum, EA QVÆCVMQVE IN LEGATIS RELIQVI, VEL DARI PRÆCEPI, AB ATTIANO FILIO MEO ET HEREDE DARI, PRÆSTARIQVE IVBEBO, L. Titia cùm, §. Lucius, D. eo. Ac nonnumquam non sub appellatione heredum, sed propriis nominibus expressis fideicommissum relinquebatur, L. nonnumquam, D. ad S. c. Trebell. nominabantúrque heredes, à quibus legata præstarentur, L. legatorum, §. qui plures, D. de legat. II. vt in L. ciuitatibus, §. 1. D. de legat. I. LVCIVS TITIVS, ET GAIVS SEIVS, PVBLIO MÆVIO DECEM DARE DAMNAS SVNTO. Pompon. in L. si mihi, D. de vsufruc. *Si mihi & tibi à* SEMPRONIO ET MVCIO HEREDIBVS *vsusfructus legatus sit.* Papinian. in L. cùm singulis, D. eo. *Cùm* SINGVLIS AB HEREDIBVS, *singulis eiusdem rei vsusfructus legatur.*

Quandoque à pluribus quidem heredibus legata dabantur, sed ea vnus ex his præcipere, & præstare iubebatur, L. à pluribus, D. de legat. I. Vlpian. in L. quidam, §. si scriptus, D. eo. *Si scriptus ex parte heres rogatus sit*, PRÆCIPERE PECVNIAM, ET EIS QVIBVS TESTAMENTO LEGATVM ERAT, DISTRIBVERE. ANNVA etiam LEGATA PRÆCIPERE aliquem, AD DISTRIBVENDVM, nõnumquam iubebant, L. diuus, D. si cui plus quàm per L. falcid. Sic & in L. codicillis, §. vlt. D. de annu. legat. Testator Semproniam, quam heredem ex triente instituerat, rogasse dicitur in hæc verba, FIDEI TVÆ COMMITTO SOROR, VTI LEGATA QVÆ ALVMNIS MEIS RELIQVI, EX MEDIO RECIPIAS, ET APVD TE HABEAS, QVOAD VSQVE COMMENDATOS HABEAS.

Planè post libertates adscriptas, & legata data, Generale caput subiici solitum, vt legata & libertates ab heredibus præstarentur, indicat, L. Titia cum, §. Lucius Titius, D. de legat. II. Generale etiam caput præpositum, memorat Scæuola in L. generali,

nerali, D. de vsu & vsufr. legat. Interdum quoque fideicommissa Tabulis data, Testator, cum Iurisiurandi religione præstari rogabat: vt probatur, L. cùm pater, §. filius, D. de legat. II. Iureiurando quoque nonnumquam adactos heredes ostendit, L. si quis inquilinos, §. vlt. D. de legat. I. Cic. lib. III. in Verr. *P. Trebonius viros bonos, & honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum: is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum: Ei cùm cautum vellet, scripsit*, VT HEREDES IVRARENT, SE CVRATVROS, VT EX SVA CVIVSQVE PARTE NE MINVS DIMIDIVM AD A. TREBONIVM FRATREM ILLVM PROSCRIPTVM PERVENIRET. *Libertus iurat.* Cæsar. lib. III. de bello ciuili. *In Testamento Ptolemæi patris heredes erant scripti, ex duobus filiis, maior, & ex duabus, ea quæ ætate antecedebat.* HÆC VTI FIERENT, PER OMNES DEOS, PERQVE FEDERA QVÆ ROMÆ FECISSET, EODEM TESTAMENTO PTOLEMÆVS POPVLVM RO. OBTESTABATVR.

Vnicuique autem cõcedebatur, Fideicõmissum ab eo ad quẽ legitima eius hereditas, vel Bonorum possessio peruentura esset, dare, L. si fundum, §. vlt. D. de legat. I. Proinde sæpenumero in extrema parte Testamenti, cauebant vt à quocumque herede legata fideicommissáque relicta præstarentur. Scæuola in L. Titia, D. de inoff. test. *Titia filiam heredem instituit: filio legatum dedit: Eodem Testamento ita cauit*, EA OMNIA QVÆ SVPRA DARI, FIERI, IVSSI, EA DARI, FIERI, VOLO AB OMNI HEREDE, BONORVMVE POSSESSORE, QVI MIHI ERIT ETIAM IVRE INTESTATO. ITEM QVÆ DARI IVSSERO, EA VTI DENTVR, FIANTQVE, FIDEI EIVS COMMITTO. Mæcian. in L. si ita fuerit, D. de legat. III. *Si ita fuerit fideicommissum relictum*, AD QVEMCVMQVE EX TESTAMENTO MEO, VEL AB INTESTATO, *vel ita*, AD QVEMCVMQVE QVOQVO IVRE BONA MEA PERVENIANT. Paul. in L. ex ea scriptura, D. qui test. fac. poss. *Ex his verbis quæ scriptura patersa. addidit*, πάτλω τὸν ἀφηγήσω βύλομαι εἶναι κυρίαν ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, *videri eum voluisse omnimodo valere ea quæ reliquit, etiam si intestatus decessisset.* Scæuola in L. codicillis, D. de vsu & vsufr. leg. narrat testatorem quendam ima parte Testamenti adiecisse, OMNEM VOLVNTATEM MEAM FIDEI HEREDVM COMMITTO. Vlpian. in L. postumus, §. vlt. de iniusto rup. *Si paganus qui habebat iam factum Testamentũ, aliud fecisset, & in eo comprehendisset*, FIDEI HEREDIS COMMITTERE VT PRIORES TABVLÆ VALERENT.

Nec à Primis tantùm sed & à Secundis heredibus legabatur. Quin & ab impuberis substituto Secundis Tabulis legatum, testimonio sunt L. si à substituto, D. de legat. I. L. heredis aditio, D. quando dies legator. L. is cui, §. si ab impuberis, D. vt in posses. legator. L. non solùm, §. liberatio, D. de liberat. leg. L. in ratione, §. vlt. D. ad L. falcid. Sanè ab eiusmodi substitutis legata Reperi solebant, L. quid ergo & L. si quis à filio, D. de legat. I. Cuiusmodi repetitionis exempla subiungam. Marcell. in L. vlt. D. de fideicom. libert. à Mutio & Mæuia, quos liberis SI AVT NON NATI ESSENT, AVT INTRA PVBERTATEM DECESSISSENT, substituerat, ita Testatorem legata repetiisse refert. LEGATA QVÆ PRIORE TESTAMENTO, QVO FILIOS ET SEIVM RELIQVI, PRÆSTARI VOLO, HOC EST ET A SEQVENTIBVS HEREDIBVS. Deinde codicillis ita cauisse, LVCIVS TITIVS HEREDIBVS PRIMIS ET SVBSTITVTIS SALVTEM. PETO VT EA QVÆ TESTAMENTO CAVI, LEGAVI, ET EA QVÆ CODICILLIS CAVERO, LEGAVERO, PRÆSTETIS. Scæuola in L. Lucius Titius, §. impuberem, D. de legat. II. *Impuberem filium heredem instituit: vxori dotem prælegauit, item ornamenta, & seruos & aureos decem*, & SI IMPVBES DECESSISSET, SVBSTITVIT *à quibus ita legauit*: QVÆCVMQVE PRIMIS TABVLIS DEDI, EADEM OMNIA AB HEREDIBVS QVOQVE HEREDIS MEI IN DVPLVM DARI VOLO. Hoc tamen perpetuum non erat, nec semper à Primis heredibus data, à Secundis Repetebantur. Hoc enim quandoque omissum testatur Cicero Topic. cùm ait, *Si patersa. vxori* ANCILLARVM

Universidad de Deusto
Biblioteca

VSVMFRVCTVM LEGAVIT A FILIO, *neque* A SECVNDO HEREDE LEGAVIT. Verum eò tandem decursum est, vtà Substituto repetita cēserentur, quæ ab Instituto fuerant relicta, si non esset euidens diuersa voluntas, L. licet, D. de legat. I. Quamquam vt plurimum, à Substitutis legata Generaliter Repeti, moris erat. Marcian. in L. seruo alieno §. I. D. de legat. I. *Si quis à primo herede centum legauerit alicui, & eidem à secundo ducenta, posteáque* GENERALITER REPETIERIT LEGATA: *trecenta videtur* REPETISSE.

In Generali autem Repetitione legatorum, etiam datæ libertates cōtinebantur, ex mente Legis XII. Tab. L. in generali, D. de verbor. signific. Iauolen. in L. cum in substitutione, D. de legat. III. *Cùm in substitutione* LEGATA REPETVNTVR, *libertates etiam continentur.*

Aliam porrò REPETITIONIS LEGATORVM formulam, Vlpian. exponit in L. legata inutiliter, D. de legat. I. his verbis. *Legata inutiliter data, Papinianus putat libro Quæstionum, confirmari per* REPETITIONEM: *id est, per hanc scripturam postea forte in codicillis factam,* HOC AMPLIVS EI HERES MEVS DATO. Idem in L. si quis à filio, D. eo. *Si* REPETITIO LEGATORVM *ad eum modum concepta sit: veluti,* QVÆ A FILIO MEO LEGAVI, QVÆQVE EVM DARE IVSSI, SI MIHI HERES ESSET: ID HERES MEVS ISDEM DIEBVS DATO. *Sed si* REPETITA *fuerint ita,* QVÆ A FILIO MEO LEGAVI, HERES MEVS DATO. Iulian. in L. in repetendis, D. de legat. III. *In* REPETENDIS LEGATIS, *hæc verba quæ adiici solent,* ITEM DARE DAMNAS ESTO. Sed & Scæuola in L. Aurelius, §. Testamento, D. de liberat. leg. refert quendam, qui Testamento facto debitoribus liberationem reliquerat, post inciso lino, & recognito Testamento, aliud Testamentum fecisse, in quo REPETIIT LEGATVM, his verbis: QVIBVSQVE LEGATA IN EO TESTAMENTO, QVOD INCIDERAM, DEDI, OMNIA RATA ESSE, ET QVÆQVE SCRIPTA SVNT, VOLO.

A Legatariis quoque fideicommissa dabantur. Nam & seruos manumittere, & decem dare sæpe rogatos in libris nostris legimus. Et interdum Legata aliis restituere rogabātur. Scæuola in L. vxorē, §. sorori, D. de leg. III. *Sorori legauit homines quos nominauit Testamento,* EIVSQVE FIDEI COMMISIT, VT EADEM MANCIPIA FILIIS SVIS, CVM OBIRET RESTITVERET. Idē in L. Lucius, §. Damæ, D. de leg. II. Damæ & Pamphilo quos Testamēto manumiserat, fundū dedit, ITA VT POST MORTEM SVAM FILIIS SVIS RESTITVERENT. Papinian. in L. cum pater, §. surdo, D. de legat. II. *Surdo & muto, qui legatum accipit,* VT CVM MORIETVR RESTITVAT, *rectè mandatur.* Modestinus in L. omnia, §. quod à legatario, D. de legat. II. *Quod à legatario petitum erat,* VT ALII RESTITVERET. Idem in L. quod his verbis, D. de legat. III. *Quod his verbis relictum est,* QVIDQVID EX HEREDITATE BONISVE MEIS AD TE PERVENERIT, CVM MORIERIS RESTITVAS. Papinian. in L. fundum, D. de instr. vel instr. FVNDVM INSTRVCTVM *libertis patronus Testamento legauit. Postea codicillis petiit,* VT MORIENTES, PARTES SVAS FVNDI, SVPERSTITIBVS RESTITVERENT. Denique vt heredibus, ita & legatariis substitui potuisse ait L. vt heredibus, D. de legat. II.

Heredi planè à semetipso legatum dari non poterat, à coherede poterat, L. legatum, §. I. & L. & quidem, & L. planè, §. si duobus, D. de legat. I. Sub ea tamen conditione, SI HERES NON ESSET, ei quandoque legabatur, L. apud Iulianum, & L. Lucius, §. pater, D. ad Sc. Trebellian. L. ab omnibus, §. cum quidam, D. de legat. I. L. Lucius, §. Sempronia, D. de legat. II. Iulian. in L. vlt. D. quando dies legat. *Vxori ex parte sextante heredi institutæ substituit, & heredum fidei commisit,* SI VXOR HERES NON ERIT, DOTEM EI, ET ALIA QVÆDAM DARI. Iulian. in L. si in Testamento, §. vlt. D. si quis om. cau. test. MÆVIO, SI MIHI HERES NON ERIT, CENTVM DATO.

Pluribus verò heredibus scriptis, vni aut item alteri ex his solebat aliquid prælegari,

ri, quod ille præcipere, & è medio sumere, sibíque præcipuum habere, præter portionem hereditariam iubebatur. Ea Præceptio, id Prælegatum duplici iure capiebatur: hereditario nimirum, pro ea parte pro qua heres erat is cui prælegabatur: Titulo verò legati, pro coheredum portione, L. I. §. si quis ex mortis, D. quod legator. L. in quartam, D. ad L. Falcid. Huiusmodi præceptionis formulam edit Scæuola in L. vxorem, §. feliciſſimo, D. de legat. III. his verbis. *Titiō filio quem ex parte quarta heredem scripserat, prælegauerat in hæc verba,* TITI FILI HOC AMPLIVS DE MEDIO SVMITO LEGATA MEA, QVÆ MIHI TAM PATER TVVS PRÆSENS, QVAM LÆLIVS IVSTVS FRATER PATRIS RELIQVERVNT. Idem in L. Lucius, §. quisquis, D. de leg. 2. hanc Testamenti clausulam refert, QVISQVIS MIHI HERES, HEREDESVE ERVNT HOC AMPLIVS LVCIVS EVTYCHVS QVAM QVOD EVM HEREDEM INSTITVI, E MEDIA HEREDITATE SVMITO SIBIQVE, HABETO VNA CVM PAMPHILO, QVEM LIBERVM ESSE IVBEO, INSTRVMENTVM TABERNÆ FERRARIÆ ITA VT NEGOTIVM EXERCEATIS. Et in L. prædia, §. liberto, D. de instr. *Liberto, quem heredem ex parte reſcripsit, fundum per præceptionem dedit, in hæc verba:* PAMPHILE LIBERTE, PRÆCIPITO, TIBIQVE HABETO FVNDVM MEVM TITIANVM, ET AGELLLVM SEMPRONIANVM, CVM INSTRVMENTO ET HIS QVÆ IN EODEM ERVNT CVM MORIAR, FAMILIAQVE QVÆ IN EO FVNDO MORATVR: EXCEPTIS QVOS MANVMISERO. Interdum autem directis hisce verbis, E MEDIO SVMITO, PRÆCIPITO, TIBI HABETO, huiusmodi legata concipiebantur, vt in L. vlt. D. de pecul. leg. L. pediculis, §. idem cùm, D. de auro argen. Interdum verò ita, PRÆCIPIAT, SIBIQVE HABEAT, L. cum pater, §. filia, D. de legat. II.

Atque vt Legata, Fideicommissáve dabantur, ita & data quandoque adimebantur: Ademptio autem legatorum vel contrariis verbis fiebat, veluti, si quis ita quid legasset, DO, LEGO, ita adimebatur, NON DO, NON LEGO. Vel non contrariis, sed aliis quibuscumque verbis, quemadmodum Iustinian. tradit Instit. de ademptio. legat. Pompon. in L. II. D. de adimend. leg. *Legato adimi ita potest* FVNDVM ILLI PRÆTER VSVMFRVCTVM NEQVE DO NEQVE LEGO. Vlpian. in L. III. §. Titio, D. eo. tit. *si Titio fundus purè eidémque sub conditione legatus sit, deinde postea ademptum sit sic,* TITIO FVNDVM QVEM SVB CONDICIONE LEGAVI, HERES MEVS NE DATO. Idem in L. si mihi & tibi, §. vlt. D. de legat. I. *Nam si ita scripsero,* QVOD TITIO INFRA LEGAVERO, ID NEQVE DO, NEQVE LEGO. Iauolen. in L. quibus, §. quidam Titio, D. de condic. & dem. QVAS PECVNIAS GVIQVE LEGAVI, EAS HERES MEVS NISI MATER MEA MORITVR, NE DATO.

Interdum pro parte tantùm legatum adimebatur: cuius rei exemplum præbet, L. III. §. cùm quidam, D. de adim. legat. in qua proponitur is qui Testamento centum legauerat TITIO, eidem codicillis ita legasse, TITIO QVINQVAGINTA DVMTAXAT, NEC AMPLIVS HERES MEVS DATO. Quin & præsens legatum reuocandi animo quādoque sub conditione ita dabatur, STICHVM, QVEM ILLI LEGAVI, HERES MEVS EI, SI ILLVD FACTVM ERIT, DATO, L. non ad ea, D. de condic. & dem. Sed & cùm Testator postrema scriptura quaqua ratione motus, PESSIMVM LIBERTVM ESSE, ADIECISSET: ea quæ priori scriptura ei relicta fuerant, adempta videbantur, L. diui, D. de adim. legat. Planè qui HOMINEM legauerat, quandoque STICHVM ADIMEBAT, & tunc non perimebat legatum, sed extenuabat, vt legatarius Stichum eligere nō posset, L. qui hominem cum L. sequen. D. eo.

Interdum non adimebantur modò legata, sed & ad alios transferebantur, L. planè, D. de legat. I. Iustinian. in §. vlt. Instit. de ademptio. legat. TRANSFERRI *quoque legatū ab alio ad alium potest: veluti si quis ita dixerit,* HOMINEM STICHVM, QVEM TITIO LEGAVI, SEIO DO, LEGO. Gaius in L. sicut, D. de adimen. legat. Sicut ADIMI *legatum potest, ita & ad alium* TRANSFERRI: *veluti hoc modo,* QVOD TITIO LEGAVI,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ID SEIO DO, LEGO. Sed & si ita legatum fuisset, TITIO DECEM HERES MEVS DATO: SI TITIO NON DEDERIT, EADEM DECEM SEMPRONIO DATO, Titio antequam dies legati cessisset, mortuo, TRANSLATVM legatum intelligebatur, L. si legatum, §. vlt. D. eo. Est & elegans Translationis exemplum in L. alumnæ, §. vlt. D. eo. in hæc verba, QVONIAM COGNOVI PRISCILLIANVM FILIVM MEVM IN EXTREMIS ESSE: IVSTISSIMVM ET PIISSIMVM DVXI, PORTIONEM EIVS HEREDITATIS, QVAM EI TESTAMENTO DEDERAM, LEGARE MARIANO FRATRI MEO ET IANVARIO MARITO MEO ÆQVIS PORTIONIBVS. ET SI QVID EI AMPLIVS LEGAVERAM, VT SI QVID EI HVMANITVS CONTIGERIT, DO LEGO, DARIQVE EIS VOLO. Scævola in L. Gaio, D. de alim. vel cibar. *Gaio Seio trecentos aureos legauit, vt ex vsuris eius summæ libertis cibaria & vestiaria præstaret, quæ statuerat. Codicillis autem eandem summam* VETVIT DARI GAIO SEIO, SED DARI PVBLIO MÆVIO VOLVIT. TRANSLATIO autem legati fiebat quatuor modis. Aut enim A PERSONA IN PERSONAM TRANSFEREBATVR, aut AB EO QVI DARE IVSSVS erat, transferebatur, VT ALIVS DARET: aut res pro re dabatur, vt PRO FVNDO DECEM AVREI, aut quod PVRE datum erat, transferebatur SVB CONDICIONE. Sed & si Testator id quod à Titio dederat, à Mæuio dedisset, Translatum censebatur legatum, veluti, si ita dixisset, QVOD TITIVM DARE DAMNAVI, SEIVS DAMNAS ESTO DARE. Quæ ita Paulus tradit in L. translatio, D. de adim. leg.

Hactenus varias Legatorum & Fideicommissorum species, promiscuè & coniunctim persecuti sumus. Verumtamē quoniam suas ac proprias formulas Fideicommissa habebant, de his quoque disiunctim & separatim dicendum est. Fideicōmissa non vt Legata directis seu ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquebātur, ait Vlpian. Tit. XXV. additque, *Verba fideicōmissorū in vsu ferè sunt hæc*, FIDEICOMMITTO, PETO, VOLO DARI, *& similia*. Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. I. FIDEICOMMITTERE, *his verbis possumus*, ROGO, PETO, VOLO, MANDO, DEPRECOR, CVPIO, INIVNGO: DESIDERO *quoque*, ET IMPERO VERBA VTILE FACIVNT *fideicommissum*. RELINQVO *verò*, & COMMENDO, *nullam fideicommissi pariunt actionem*, Iustinian. in §. vlt. Instit. de singul. reb. *Verba fideicommissorum hæc maximè in vsu habentur*, PETO, ROGO, VOLO, MANDO, FIDEI TVÆ COMMITTO.

Fideicommissa ergo, his verbis relinquebantur DARI VOLO, L. Scia, & L. quid autem, D. de dote præleg. L. Seio, §. medico, & §. vlt. L. Mæuia in prin. & §. I. D. de annu. leg. L. generali, §. I & L. Sempronio, D. de vsu & vsufr. leg. L. Sciæ, §. Pamphilæ, L. prædia, §. adfini, D. de instruc. vel instr. L. dominus Sticho, §. I. D. de pecul. leg. L. filium, D. de optio. leg. L. si quis in principio, L. patronus, §. libertis, L. Pamphilo & L. heres meus, D. de legat. III. L. cùm pater, §. volo, D. de legat. II. L. vlt. D. de liber. leg. L. illis, D. de condic. & demonstr. L. Stichus, D. de aliment. vel cibar. vel PRÆSTARI VOLO, L. Seio in prin. L. Gaius Seius, & L. liberto, D. de annu. leg. L. à filio, §. I. & §. Titia & L. Testamento, D. de aliment. vel cibat. PERTINERE VOLO & SIBI HABERE, POSSIDERE, VOLO, L. pater filiū, §. quindecim, D. de legat. III. L. Sciæ, D. de instruc. vel instr. TRANSCRIBI VOLO, L. vxorem, §. agri plagā, D. de legat. III. CONCEDI VOLO, L. cum quis decedens, §. vlt. & L. vxorem, §. I. D. de legat. III. PECVNIAM PENES, vel, APVD PVBLIVM MÆVIVM ESSE VOLO, L. liberto, §. Iargius, D. de annu. leg. L. Aurelius, §. centum, D. de liberatio. legat. SERVVM SEMPRONIÆ SERVIRE VOLO, L. vxori, §. vlt. D. de vsu & vsufr. SORORI MEÆ FVNDVM MEVM GRÆCIANVM RELINQVO, L. Seiæ, §. Tyrannæ, D. de instruc. vel instr. TE ROGO, vel ROGO DES, L. vbi purè in prin. & §. I. D. ad Sc. Trebellian. TE ROGO, FIDEIQVE TVÆ MANDO, L. Lucius, §. I. D. de legat. I. Et FIDEI TVÆ COMMITTO, L. ex facto in prin. & §. vlt. D. ad Sc. Trebellian. PETO VT ILLIS DES, d. L. ex facto, §. si quis cauerit, L. vnum ex familia, §. vlt. D. de legat. II. A VOBIS HEREDES PETO PRÆSTETIS, L. à vobis, D. de annu. leg. A TE PETO GAI SEI ILLIS ALVMNVS DES, L. alio, D. de aliment. vel cibar. QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FIDEI EIVS COMMITTO VTI

VTI DET, L. annua, §. I. de annu. legat. FIDEI HEREDVM MEORVM COMMITTO VT SINANT EVM HABERE DOMVS MEAS IN QVIBVS HABITO, L. si mihi Mæuia, §. vlt. D. de legat. III. FIDEI HEREDVM COMMITTO VT DARENT, L. Sciæ, D. de auro argen. Iungebantur & interdum Legatorum ac Fideicommissorum verba, in hunc modum, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE, FIDEIQVE EIVS COMMITTO VTI DET, L. quisquis, D. de legat. III. L. Publius, D. de condic. & dem.

Etiam hoc modo, CVPIO DES, OPTO DES, CREDO TE DATVRVM, fideicommissum erat, L. etiam, D. de legat. I. Et eo modo relictum, EXIGO, DESIDERO VTI DES, fideicommissum valebat. Sed & ita, VOLO HEREDITATEM MEAM TITII ESSE. SCIO HEREDITATEM MEAM RESTITVTVRVM TE TITIO, L. & eo modò, D. eo. tit. Vlpian. in L. fideicommissa, §. si quis ita scripserit, D. de legat. III. *Si quis ita scripserit*, SVFFICIVNT TIBI VINEÆ, *vel* FVNDVS, *Fideicommissum est: quoniam & illud fideicommissum esse arbitramur*, CONTENTVS ESTO ILLA RE. Et vt in §. quamquam, ead. L. traditur, si ita adscriptum esset, SI FVERIS ARBITRATVS: SI PVTAVERIS: SI ÆSTIMAVERIS: SI VTILE TIBI FVERIT VISVM, vel VIDEBITVR, ILLI SI TE MERVERIT: SI TE NON OFFENDERIT, Fideicommissum debebatur. Paul. lib. IIII. Sentent. Tit. I. *Qui fideicommissum relinquit, etiam cum eo cui relinquit, loqui potest: velut*, PETO, GAI SEI, CONTENTVS SIS ILLA RE, *aut*, VOLO TIBI ILLVD PRÆSTARI. Papinian. in L. peto, D. de legat. II. PETO LVCI TITI CONTENTVS SIS CENTVM AVREIS. Scævola in L. generali, §. idē quæsiit, D. de vsu & vsufr. leg. A TE PETO VXOR VTI EX VSVFRVCTV QVEM TIBI PRÆSTARI VOLO. IN ANNVM QVINTVMDECIMVM, CONTENTA SIS ANNVIS QVADRINGENTIS. Vlpian. in L. vnum ex familia, §. idem Marcus, D. de legat. II. Testatorem quendam hisce verbis cauisse, NON DVBITARE SE, QVODCVMQVE EIVS VXOR CEPISSET LIBERIS SVIS REDDITVRAM. Papinian. in L. cùm pater filios, §. rogo, D. eod. ROGO FILIA, BONA TVA QVANDOQVE DISTRIBVAS LIBERIS TVIS, VT QVISQVE DE TE MERVERIT. Memorantur & hæ fideicommissorum formulæ, ROGO DES FILIO TVO, FACIASQVE AD EVM PERVENIAT, L. vbi purè, D. ad Sc. Trebellian. TE ROGO LVCI TITI, VT AB HEREDE TVO PETAS DARI MÆVIO DECEM AVREOS, L. sed & si sic, D. de legat. III. PETO VTI VELIS COHEREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIANO MEO, QVEM HOC AMPLIVS TE PRÆCIPERE IVSSI, CLODIVM VERVM NEPOTEM MEVM COGNATVM TVVM.

Denique Iustinian. in L. II. C. commun. de legat. *Omne*, ait, *verbum significans Testatoris legitimum sensum, legare vel fidei committere volentis, vtile atque validum est. Sive* DIRECTIS VERBIS, *quale est*, IVBEO *forte, sive* PRECARIIS *vtatur Testator quale est*, ROGO, VOLO, MANDO, FIDEICOMMITTO. Verbum etiam VOLO, licet deesset, quia tamen additum, perfectum sensum faciebat, pro adiecto habendum erat, L. verbum, C. de fideicommiss. Verbi verò COMMENDO, quod Paulus lib. IIII. Sentent. Tit. I. fideicommissi parere actionem negat, exempla habemus in L. fideicōmissa, §. I. D. de legat. III. L. Lucius, §. filiam, D. ad Sc. Trebellian. L. verba Testamenti, D. de aliment. vel cibar. & L. Thais, §. Lucius, D. de fideicom. libert.

Ex fideicommissorum sollemnibus verbis erant & hæc, REDDAS RESTITVAS, L. Epistolam, D. ad Sc. Trebellian. L. publius, §. I. D. de condic. & demonstrat. L. vxorem, §. vlt. D. de legat. III. REDDATIS, RESTITVATIS, L. Lucius, §. Gaio Seio, D. ad Sc. Trebell. DES, RESTITVAS, L. cùm pater §. fidei, D. de legat. II. Sic, DET, PRÆSTET, L. Thais, §. Stichus, D. de fideic. libert.

Quamuis autem à Legatario legari non posset, quemadmodū Vlpian. Tit. XXIIII. tradit: rogari tamen is poterat, ciúsque fidei committi, vt alicui restitueret, Instit. de singul. reb. per fideic. L. si quis vsumfructum, D. de vsu & vsufr. leg. Et interdum in heredis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel legatarij voluntatem vel arbitrium conferebatur, cui ex pluribus, restitueret, vel relinqueret hoc modo, ROGO RESTITVAS LIBERTIS MEIS QVIBVS VOLES, vel, HIS QVOS DIGNOS PVTAVERIS, vel, EX LIBERTIS CVI VOLVERIS, L. cum quidam, D. de legat. II. CVI EORVM VOLES ROGO RESTITVAS, L. Labeo, D. de statuliber. ROGO FVNDVM CVI VOLES, *aut* QVIBVS VOLES EX FAMILIA RELINQVAS, L. vnum ex familia, §. sed & si fundū, D. de legat. II. ROGO FVNDVM CVM MORIERIS, RESTITVAS EX LIBERTIS CVI VOLES, §. rogo, cad. L.

Fideicommissum porrò, & antè heredis institutionem, & post mortem heredis, & Codicillis etiā non confirmatis Testamento, dari poterat, licet ita legari non posset. Itē Græcè fideicommissum scriptum valebat, licet legatum Græcè scriptum non valeret. Auctor vtriusque dicti Vlpian. Tit. XXV. Græcorum certè fideicommissorum præter ea quæ supra ex L. Titia, §. Titia, D. de legat. II. & L. IIII. D. de aliment. vel cibar. & L. alumnæ, §. qui filias, D. de adimend. legat. & L. Theopompus, D. de dote præleg. adduximus, hæc exēpla in libris nostris inueniuntur. Scæuola in L. Lucius, §. instituto, D. de legat. II. Βούλομαι δὲ τὰς ἐμὰς οἰκίας μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονόμων μου, μηδὲ δανείζεσθαι κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ μένειν αὐτὰς ἀκεραίας αὐτοῖς καὶ υἱοῖς καὶ ἐκγόνοις εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. Ἐὰν δέ τις βουλήθῃ αὐτῶν πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτοῦ, ἢ δανείσασθαι κατ' αὐτοῦ, ἐξουσίαν ἐχέτω, Πολῆσαι τῷ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ, καὶ δανείζεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, ἔστω τὸ χρεμαπτίζόμενον ἄχρηστον καὶ ἄκυρον. Idē in L. Testamēto, D. de manum. test. Testamento ita quidam cauit. Εὔδοξος Βούλομαι δοθῆναι νομίσματα χίλια, ἐπεὶ ἔφθασεν γεννηθῆναι μετὰ τὸ τὴν μητέρα αὐτοῦ γενέσθαι ἐλευθέραν. Et in L. Thais, §. sorore, D. de fideic. liber. Βούλομαι καὶ παρακαλῶ, Γλυκυτάτη μου ἀδελφη, εἰ παρακαταθήκην σε ἔχειν Στήχον καὶ Δάμαν τοὺς πραγματευτάς μου οὓς ἐγὼ οὐκ ἠλευθέρωσα, ἀφεῖς αὐτοὺς ψήφοις ἀποκαταστήσωσιν. Ἐαὶ δὲ καὶ σοὶ ἀρέσωσιν, ἐμμένουσά σοι τὴν γνώμην μου. Et l. qui filium, D. ad Sc. Trebell. Ἐπέλλομαι σοι μὴ ἀφαιρεῖσθαι, περὶ τέκνα σοι γενέσθαι. Est & aliud in L. qui habebat, D. de leg. III. Τῇ γλυκυτάτῃ μου πατρίδι βούλομαι εἰς τὰ μέρη αὐτῆς δοθῆναι· ἀφορίζω αὐτῇ χώρια πάντα, ὅσα εἰ συείᾳ κέκτημαι σὺν πᾶσιν τοῖς ἐνοῦσιν βοσκήμασιν, δούλοις, καρποῖς ἀποθέτοις, κατασκευαῖς πάσαις. Modestin. in L. Titia, §. Lucius, D. de legat. II. Ὀκταβίαν Σπαρτονικῆν τῇ γλυκυτάτῃ μου θυγατρὶ χαίρειν. Βούλομαι αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς λαβεῖν χρέος πάζαν σὺν ταῖς ἐνθήκαις αὐτοῦ πάσαις, Ὀκταβιάνῳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ ἐξαίρετον βούλομαι αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λαβεῖν σύγκτησιν ἀγωνοφόρον Κομιάπη, σὺν αἷς ἔχει ἐνθήκαις πάσαις, L. ex ea scriptura, §. ex his, D. de Testament. *Ex his verbis quæ scriptura paterfamilias addidit,* ταύτην τὴν Δεσποίνην βούλομαι εἶναι κυρίαν ὅπῃ πάσης ἐξουσίας. Paulus in L. Paulus, §. vlt. D. de fideicommiss. libertat. *Paulus respondit his verbis,* Πίστευσον δὲ μοὶ ζώϊλε, ὅπη τὰς χάριτας σοι ἀποδώσει ὁ υἱός μου μαρτύριος καὶ σοι, καὶ τοῖς σοῖς παισίν.

Nec PALAM modo, sed & TACITE quandoque in fraudem legum Fideicommissa relinquebantur: Eóque modo, vt D. Hieronym. loquitur, per fideicommissa legibus illudebatur. Tacitè enim rogabatur heres, legatariúsve, vt ei qui capere non poterat, restitueret: Tacitúmque, restituendi non capienti, ministeriū ille suscipiebat, L. cū qui in prin. & §. vlt. L. si quilibet, L. vlt. D. de his quæ vt indign. Et ita, TACITAM fidem cōtra leges accommodare, L. heres qui, D. eo. vel in fraudem iuris fidem accommodare, dicebātur, L. in fraudem, D. eod. Vt plurimum vero in his Tacitis fideicommissis, neque Testamēto, neque Codicillis quis rogabatur: sed domestica Cautione & Chirographo obligabat se ad præstandum ei qui capere non poterat, L. non intelligitur, D. de iu. fis. Sed & cum quidam Testamento suo ita scripsisset, VOS ROGO, VT IN EO QVOD A VOBIS PETI, FIDEM PRÆSTETIS: PERQVE DEVM VT FACIATIS ROGO, quæsitum Vlpian. in d. L. non intelligitur, ait, an id palam datū intelligeretur. Similitérque cùm in Testamento ita scriptū esset: GAIO SEIO ILLVD ET ILLVD HERES MEVS DATO, ET TE ROGO SEI, FIDEIQVE TVÆ MANDO, VTI EA OMNIA, QVÆ SVPRASCRIPTA SVNT, REDDAS SINE VLLA MORA, ET REDDERES IPSE, quæsitum quoque fuisse Marcell. scribit, an Tacitum fideicommissum esset, cum personam Testa-

tor cui restitui vellet, Testamento non significasset, L. Lucius Titius, §. vlt. D. de legat. I. Paulus in L. ita, D. de iu. fis. hæc duo Taciti fideicommissi exempla adfert, ROGO FVNDVM TITIO DES, DE QVO TE ROGAVI. ROGO VOS, HEREDES, IN EO QVOD A VOBIS PETII FIDEM PRÆSTETIS. Quintilian. Declamat. CCCXXV. Taciti fideicommissi exemplum profert huiusmodi, PETO VT HANC HEREDITATEM TANQVAM FIDEICOMMISSAM.

Sed ad alia progrediamur. Præterea LIBERTI Testamentis ADSIGNABANTVR. Nam qui plures & liberos & libertos habebat, plerumque Testamento significabat, cuius ex liberis suis, libertum, libertámve esse vellet, L. I. D. de adsignan. libert. Cuiusmodi ADSIGNATIONIS fit mentio in L. impuberem, §. qui liberti, D. de L. Cornel. de falsf. L. III. §. si capitis, D. de bon. libert. ADSIGNARI autem quis poterat quibuscumque verbis, ac vel nutu, & tam Testamento, quàm codicillis, & vel purè, vel in diem, vel ex die certa, vel sub condicione, L. I. §. is quoque, L. adsignare, L. sub condicione, & L. vlt. D. de adsign. liber. Poterat & nepos in hac adsignatione filio præferri, L. III. §. D. eo. Et vel libertus duobus interdum adsignabatur, d. L. III. §. vlt. Eiusmodi verò adsignatio neque quasi legatum, neque quasi fideicommissum percipiebatur. Denique nec fideicommisso onerari poterat is, cui libertus adsignabatur, d. L. adsignare.

Testamentis insuper Codicilli quandoque confirmabantur, L. I. §. vlt. D. de his quæ in test. delent. L. si quis integris, D. qui & à quib. man. L. si quis cum, D. de vulg. & pupill. L. patronus, §. Codicillis & L. vxorem, §. Codicillis, D. de legat. III. L. sed etiam, D. de legat. I. L. in bello, §. Codicilli, D. de captiu. & postlim. L. I. C. de Testament. man. Confirmabantur autem his verbis, SI QVOS CODICILLOS RELIQVERO, VALERE VOLO, L. vlt. D. de fideic. libert. vel ita SI QVID TABVLIS, ALIÓVE QVO GENERE AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS, RELIQVERO, ITA VALERE VOLO, L. Plotiana, D. de iu. codillor. Pompon. in L. verbum erit, D. de verb. signif. *Cùm Codicilli ita Testamento confirmati fuerint,* QVOD IN CODICILLIS SCRIPTVM ERIT.

Codicilli porrò tam ante Testamentum facti, quam qui post Testamentum fierent, confirmari solebant, L. inpuberē, §. qui codicillos, D. de L. Cornel. de falsf. L. conficiuntur, D. de iu. codicillor.

In confirmatione etiam Codicillorum adiecisse Testatorem, VT NON ALIAS VALERE VELLET, QVAM SVA MANV SIGNATOS, ET SVBSCRIPTOS, proponit Marcian. in L. diui, §. licet, D. de iu. codicill. Sed & Testamento significasse quendam, SI QVID OBSIGNATVM RECEPISSET, ID VICE CODICILLORVM VALERET, refert Scæuola in L. vlt. D. de legat. II.

Hoc amplius Morientes MANDATA dabant, quæ heredes legatariósve, aut eos quorū fidē spectatā habebant, curare volebāt, è quibus præcipua erant ea, quibus de funere cauebāt. Augustū quidem certè MANDATA DE FVNERE suo, vno volumine cōplexū esse, Sueton. in eius vita cap. vlt. cū Dione lib. LVI. scribit. Auctor est etiā Plin. lib. III. cap. X. Cæcilium Isidorum Testamēto suo FVNERARI SE IVSSISSE HS. XI. M. Contrà Senecam, SINE VLLO FVNERIS SOLLEMNI CREMARI SE, IVSSISSE, accepimus. *Ita enim,* ait lib. XVI. Tacitus, *Codicillis præscripserat, cùm etiam tum prædines & prepotens supremis suis consuleret.* Qua in re imitatus est Pomponium Atticum, de quo auctor eius vitæ, quisquis is est, talia scribit. ELATVS EST IN LECTICVLA, VT IPSE PRÆSCRIPSERAT, SINE VLLA POMPA FVNERIS, *comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia.* Ac planè suam de huiusmodi ambitiosā pōpa sentētiā patefecerat Seneca in lib. de Breuit. vitæ, his verbis. *Quidam disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum & operum publicorum dedicationes & ad Rogum munera, &* AMBITIOSAS EXEQVIAS. Enimuero Cyrum vltima valetudine mandasse quædam de funere suo Xenophon memorat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod cùm apud eum auctorem legisset Iulius Cæsar, aspernatus tam lentum mortis genus, subitum sibi celerémque optauit, vt à Sueton. proditũ est in eius vita cap. LXXXII. Ouid. lib. v. fastor.

Sæpe tamen patriæ dulci tanguntur amore,
Atque aliquis MORIENS *hoc breue* MANDAT *opus.*
MITTITE ME IN TIBERIM, TIBERINIS VECTVS IN VNDIS
LITTVS AD INACHIVM PVLVIS INANIS EAM.
Dissplicet heredi MANDATI *cura* SEPVLCRI
Mortuus Ausonia conditur hospes humo.

Scæuola in L. alumnæ, §. ab heredibus, D. de adimend. legat. *Ab heredibus petierat*, VT SI IN PROVINCIA DECESSISSET, SEXAGINTA LVCIO TITIO DARENTVR, VT IS CORPVS EIVS CVRARET IN PATRIAM REPORTARI: *& adiecerat hæc verba*: CVI CONCEDI VOLO, SI QVID EX EA PECVNIA SVPERERIT. *Eadem die Codicillos ad heredes suos scripserat eiusmodi*. PETO A VOBIS, VT SIVE IN PROVINCIIS, SIVE IN VIA ALIQVID MIHI HVMANITVS ACCIDERIT, CORPVS MEVM CVRETIS, ET IN CAMPANIA ET IN MONVMENTVM FILIORVM MEORVM REPORTARI. A quo non abhorret quod Antonij supremis Tabulis, quas eo viuo aperiri recitarique Octauius Cæsar, vt ei apud populum inuidiam conciliaret, curauit, cautum fuisse legimus, vt si quid sibi, etiãsi Romæ, accidisset, corpus suum Alexandriam deferretur. Verba Plutarchi in Antonio quæ hoc significant hæc sunt. Ἀπέκειντο δ' αὐταὶ (de Tabulis Testamenti Antonij loquitur) παρὰ ταῖς ἑπτὰ σὶ παρθένοις· καὶ Καίσαρος αὐτοῦ τοῦτο, οὐκ ἔδωκαν· εἰ δὲ βούλοιτο λαμβάνειν, ἐλθεῖν αὐτὸν ἐκέλευον. ἔλαβεν οὖν ἐλθών· καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ἰδίᾳ τὰ γεγραμμένα διῆλθε, καὶ παρεσημήνατο τόπους πολλοὺς εὐκατηγορήτους. Ἔπειτα τὴν βουλὴν ἀθροίσας, ἀνεγίνωσκε τῶν πλείστων ἀνδρῶς ἐχόντων. ἀλλόκοτον γὰρ ἔδοξεν εἶναι καὶ δεινὸν, εὐθύνας τινὰ διδόναι ζῶντα, περὶ ὧν ἐβουλήθη γενέσθαι μετὰ τὴν τελευτήν. ἐπεφύετο δὲ τῶν γεγραμμένων μάλιστα τῷ περὶ τῆς ταφῆς· ἐκέλευε γὰρ αὐτοῦ τὸ σῶμα, κἂν εἰ ῥώμῃ τελευτήσῃ, διὰ ἀγορᾶς πομπευθὲν, εἰς Αλεξάνδρειαν ὡς Κλεοπάτραν ἀποσταλῆναι. Καλουΐος δὲ Καίσαρος ἑταῖρος ἐπὶ καὶ ταῦτα τῶν εἰς Κλεοπάτραν ἐγκλημάτων Αὐτωνίῳ προφέρεται σθαι μὲν αὐτῇ τὰς ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκας, εἰ αἷς εἴκοσι μυριάδες βιβλίων ἁπλῶν ἦσαν.

Moriẽtibus vtiq; suprema de funere suo mãdata in ore fuisse, testatur Seneca Epist. XCIII. cũ ait, *Neminẽ de* SVPREMO OFFICIO ROGO, NVLLI RELIQVIAS MEAS COMMENDO. *Ne quis insepultus esset, rerũ natura prospexit*. Amicos quoque & Liberos ipsos, vt ad funus suum venirent, legato inuitabant. Valens in L. si tibi, D. de legat. III. *Si tibi & ei* QVI EX TRIBVS LIBERIS MEIS IN FVNVS MEVM VENERIT, CENTVM AVREOS *legauero*. Mæcian. etiam sub hac condicione, SI AD EXSEQVIAS FVNERIS MEI VENERIT, quandoque legata data, ostendit in L. condicionum quæ, D. de condic. & dem. Extare fertur Romæ huiusmodi Inscriptio. MORTVVM. ME. QVOQVE. FVNÆRARI. IVSSI. REBVS. LVGVBRIS. QVIBVS. VIVOS. PARAVI. LECTO. STRAGVLIS. FORENSIS. PÆNVLA. INGRIS. OMNIBVS. OSSA. MEA. IN. ARAM. MIXTA. CVM. FILIÆ. VNA. REQVIESCVNT. HOC. SOLACIVM. MECVM. ERIT. CIRCA. ARAM. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. POSTERISQVE. EORVM. ET. QVIBVS. PERMISERINT. HAC. LEGE. VT. QVOTIENS. QVIS. EORVM. SVIS. CORONAS. PONENT. ET. ARAM. NOSTRAM. CORONENT. ATIMETO. LIB. CVIVS. DOLO. FILIAM. RESTEM. ET. CLAVOM. VNDE. SIBI. COLLVM. ALLIGET.

INTERDVM Testator decedens eligebat qui sibi funus faceret, vnique curam condendi corporis mandabat, & ei cui hoc munus delegabat, pro hoc, emolumentũ aliquod relinquebat, L. si quis sepulcrũ, §. funus, D. de religios. Vlp. in L. & si quis §. si cui, D. eo. *Si cui* FVNERIS SVI CVRAM TESTATOR MANDAVERIT. Et §.

Et §. idem Labeo cad. L. *Si testator quidem* FVNVS MIHI MANDAVIT. Item §. Diuus cad. L. *Qui prohibet funerari ab eo, quem Testator elegit*. Et ita Liuia moriens, Funeris curam amicis quibusdam demandauit, quemadmodũ Sueton. in Tiber. cap. LI. narrat. Sic & in L. Titius heredes, D. de leg. III. Maritus CORPVS SVVM VXORI SVÆ SEPELIENDVM TRADI, iubet. Simili modo in L. Lucius, §. 1. D. de legat. II. A TE PETO, TITI, FIDEIQVE TVÆ COMMITTO, VTI CVRAM CONDENDI CORPORIS MEI SVSCIPIAS: ET PRO HOC TOT AVREOS E MEDIO PRÆCIPITO. Martial. Epigr. LXXXIX. lib. I.

Non aliter CINERES MANDO IACERE MEOS.

Interdum etiam Vestes & alia Ornamenta inferri iubebant. Scæuola in L. vlt. §. vlt. D. de auro argen. *Mulier decedens Testamento ita iusserat*: FVNERARI ME ARBITRIO VIRI MEI VOLO: ET INFERRI MIHI QVÆCVMQVE SEPVLTVRÆ MEÆ CAVSA FERAM, EX ORNAMENTIS, LINEAS DVAS EX MARGARITIS, ET VIRIOLAS EX SMARAGDIS'. Ineptas autem voluntates defunctorum circa sepulturam, veluti VESTES, aut, SI QVA ALIA SVPERVACVA, VT IN FVNVS IMPENDANTVR, non valere Papinian. scribit, L. seruo alieno, §. vlt. D. de legat. I. Vlpian. in L. Et si quis, §. impensa, D. de religios. & sumpt. *Non oportet autem Ornamenta cum corporibus condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt*. Apud Lucianum, Nigrinus talia moriẽtiũ Mãdata exagitat, his verbis. Γελᾶν ἔγωγέ φημι, ὅτι καὶ συγκατορύττειν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσι τὰς ἁμαξίας, καὶ τὴν ἀναλγησίαν ἐγγράφον ὁμολογοῦσιν. οἱ μὲν, ἐαθῆναι ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι· οἱ δ' ἄλλοι τῶν βίων τιμίων· οἱ δὲ καὶ παραμένειν τινὰς οἰκέτας τοῖς τάφοις. ἔνιοι δὲ καὶ φέρειν τὰς φιάλας αἰτοῦσιν, ἐνίοθεν ἐπὶ καὶ τῶν τελευτὴν ἀλγούντων. Astutam certè quãdam anum Testamento iussisse, vt nuda & oleo vncta à captatore nudo efferretur, ea videlicet cogitatione, vt vel mortua humeris eius elaberetur, cuius viua captionem euadere non poterat, Horat. lib. II. Sermo. Sat. V. significat, his versibus,

--- anus improba Thebis
EX TESTAMENTO, SIC EST ELATA, CADAVER
VNCTVM OLEO LARGO, NVDIS HVMERIS, TVLIT HERES
Scilicet elabi si posset mortua.

Modestinus verò in L. quidam, D. de condic. instit. proponit quendam in suo Testamento heredem scripsisse sub tali condicione, SI RELIQVIAS IN MARE ABIECISSET.

Plerumque etiam Testatores Monumentum sibi fieri, mandabant, L. militis C. de religios. Et sub huiusmodi conditione, vel modo, quandoque heredes scribebãt & legata relinquebant, vt apparet ex L. si quis ita institutus, D. de condic. instit. L. hæc scriptura, & L. tales, D. de condic. & demonstr. Alfenus in L. paterfa. D. de hered. instit. *Paterfamilias Testamẽto duos heredes instituerat: Eos* MONVMENTVM FACERE IVSSERAT IN DIEBVS CERTIS. Idem in L. in Testamento, D. de condic. & dem. *In Testamento quidam scripserat, vt* SIBI MONVMENTVM, AD EXEMPLVM EIVS QVOD IN VIA SALARIA ESSET, PVBLII DEMETRII, FIERET. NISI FACTVM ESSET, HEREDES MAGNA PECVNIA MVLTARE. Vlpian. in L. si fuerit, D. de reb. dub. proponit legatum relictum, EI QVI MONVMENTVM FECISSET. Papinian. in L. pannonius, §. vlt. D. de adquir. hered. Filium codicillis ab herede suo petisse refert, VT SIBI, PARENTIBVSQVE SVIS, IN POSSESSIONE MATRIS, MONVMENTVM EXTRVERET. Vlpian. in L. his consequenter, §. 1. D. famil. ercis. *Sed & cum* MONVMENTVM IVSSIT *Testator* FIERI. Hinc illa in vetustis inscriptionibus crebra verba, TESTAMENTO FIERI IVSSIT, HEREDES FACIENDVM CVRAVERVNT, Quæ verba his singularibus literis scribi solita, T. F. I. H. F. C. Valer. Prob. docet. Breuius interdum ita scribebant, EX TESTAMENTO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quandoque & impensæ quam in monumentum fieri vellent, modum statuebant, vt in L. Titius, D. de legat. II. *Titius de monumento quod sibi extrui volebat, ita cauit,* CORPVS MEVM VXORI MEÆ VOLO TRADI SEPELIENDVM IN FVNDO ILLO, ET MONVMENTVM EXTRVI VSQVE AD QVADRINGENTOS AVREOS. Papinian. in L. hereditas, §. I. D. de hered. petit. Alfen. in L. cùm in Testamento, D. de verbor. signific. *Cùm in Testamento scriptum esset,* VT HERES IN FVNERE, AVT IN MONVMENTO DVMTAXAT AVREOS CENTVM CONSVMERET. Papinian. in L. liberto, §. libertos, D. de negot. gest. LIBERTOS CERTAM PECVNIAM ACCIPERE TESTATOR AD SVMPTVM MONVMENTI VOLVIT. Vlpian. in L. I. §. vlt. D. ad L. Falcid. *An funeris, monumentique impensa, quantam Testator fieri iussit.*

Interdum sumptum immodicum fieri Testator iubebat, cuius voluntatem in ea re sequendam non esse si res egrederetur iustam sumptus rationem, sed pro modo facultatium simplum fieri debere Vlpian. ait, in L. & si quis, § æquum, D. de religio. & sumpt. Macer in L. funeris sumptus, D. eod. *Si amplum quid ædificari Testator iusserit, veluti,* IN CIRCVM PORTICATIONES. Contrà quandoque heredes impensæ præscriptæ à Testatore de suo aliquid adiiciebant: Quod testantur vetustæ Inscriptiones, his verbis. ET AMPLIVS IN EO MONVMENTO IMPENSA ADIECIT DE SVO HS. VI.

Interdum alicuius arbitratu monumentum facere heres legatariúsve iubebatur, L. multa, D. de condic. & demonstr. Iauolen. in L. quibus diebus, §. vlt. D. eo. *Thermus minor,* QVORVM ARBITRATV MONVMENTVM SIBI FIERI VELLET *Testamento scripserat, deinde ita legauerat.* LVCIIS, PVBLIIS, CORNELIIS AD MONVMENTVM ÆDIFICANDVM MILLE HERES MEVS DATO. Iulian. in L. si heres, D. de condict. cau. da. *si heres* ARBITRATV LIBERTI CERTA SVMMA MONVMENTVM FACERE *iussus.* Sic in lapide Romano. L. APISIVS C. F. SCAPTIA CAPITOLINVS EX TESTAMENTO FIERI IVSSIT MONVMEN. . . . ARBITRATVM HEREDVM SVORVM ET SIBI ET SVIS. Et alius, C. VALERIVS C. F. QVÆ BROCCIVS SIBI C. VALERIO OVF. PATRI TESTAMENTO FIERI IVSSIT HS. CC. T. ↀↀ. ARBITRATV VALERIÆ C. F. SORORIS, ET M. MARCI.

Sed & in tutelam cinerum plerumque legabant. Quintilian. lib. VII. cap. IX. *Vt si quis corpus suum in occulto loco poni iubeat,* CIRCAQVE MONIMENTVM MVLTVM AGRI AB HEREDIBVS IN TVTELAM CINERVM, vt solet, LEGET. Quo pertinent hæc verba mutilæ Inscriptionis: C. IN CVLTV MONVMENTVM CVM P. XV. ET ITER. Et alias: HVIC MONVMENTO, EX TESTAMENTO IN CVLTVRAM LEGATA SVNT HS. VII. A. SEMPRONIO SEVERO.

Seruos etiam quandoque circa monumentum morari Testamento iubebant, vt in L. libertis, §. cibaria, D. de aliment. vel cibar. QVOS LIBERTOS MEOS VBI CORPVS MEVM POSITVM FVERIT, IBI EOS MORARI IVBEO, VT PER ABSENTIAM FILIARVM MEARVM AD SARCOPHAGVM MEVM MEMORIAM QVOTANNIS CELEBRENT. Modestin. in L. Mæuia, D. de man. test. SACCVS SERVVS MEVS, ET EVTYCHIA ET HIRENE ANCILLÆ MEÆ OMNES SVB HAC CONDICIONE LIBERI SVNTO, VT MONVMENTO MEO ALTERNIS MENSIBVS LVCERNAM ACCENDANT, ET SOLLEMNIA MORTIS PERAGANT. Et hoc Lucian. in Nigrino ridet, his verbis, Οἱ δὲ καὶ παρὰ μόνοις τοῖς τάφοις.

Atque vt reliquas morientium commendationes, è quibus aliquot supra suis locis perstrinximus absoluamus, in Horatij vita, quæ Suetonio attribuitur, scriptum est, Quātopere Mæcenas Horatium dilexerit testatum eum reliquisse versibus qui illic recitantur, sed multò magis extremis iudiciis tali ad Augustum elogio: HORATI FLACCI VT MEI MEMOR ESTO. Sed & Augustum morientem defecisse in hoc verbo, LIVIA NOSTRI CONIVGII MEMOR VIVE, ET VALE, Sueton. in eius vita cap. XCIX. natrat. His nō malè vetus hæc Inscriptio accedet. T. TERTVLLVS, T. F. DEC. LABORE ET CVRA MEA HANC PARAVI DOMVM, C. TERTVLLO FIL. DVLCISS. ET IN EA VRN. VBI OSSA NOST. QVIESC. IN ÆDE ISIDI SACRA CONST. SI MANES POST FATA ALIQVID SENTIVNT, DEMETVR DOLOR FREQVENTI FILII MEI ACCESSV AD ME. VALE. C. TERTVLLE, ET ESTO MEMOR PIETATIS PATERNÆ.

Interdum & Morientes vltionem necis suæ alicui mandabāt, aut cædis suæ auctores indicabāt. Sueton. in Calig. cap. III. Germanicū se vbi veneficiis & deuotionibus à Pisone impugnari comperit, domesticis MANDASSE VLTIONEM, SI QVID SIBI ACCIDISSET, refert. Idē Vespasiano cap. VI. *Iactatū exēplar epistolæ, veræ siue falsæ defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione* VLTIONEM MANDANTIS, *&* VT REIPVB. SVBVENIRET, *optantis.* Vlpian. in L. qui cum maior, §. vlt. D. de bon. libert. *Si pater Testamento cauerit,* VT ACCVSARETVR LIBERTVS, QVASI VENENVM SIBI PARASSET, AVT. QVID ALIVD IN SE ADMISISSET. Idem in L. si quis in graui, §. I. D. ad Sc. Silan. *Si quis moriens dixisset,* A SERVO VIM MORTIS ALLATAM ESSE SIBI. Silius Italic. lib. XV.

Si quis ab externo casu MANDATA *referri*
Germano vis fortè tuo, PORTABIMVS, *inquit.*

Et mox: --- *Mea si* SVPREMA *referre*
Fratri VERBA *paras,* MANDO CAPITOLIA VICTOR
EXVRAT, CINERIQVE IOVIS PERMISCEAT OSSA.

Iam verò extrema Germanici animā agentis, dicta, ad amicos recitat Cornel. Tacit. lib. II. quibus hæc mandat. NVNC SCELERE PISONIS ET PLANCINÆ INTERCEPTVS, VLTIMAS PRECES PECTORIBVS VESTRIS RELINQVO: REFERATIS PATRI AC FRATRI QVIBVS ACERBITATIBVS DILACERATVS, QVIBVS INSIDIIS CIRCVMVENTVS MISERRIMAM VITAM PESSIMA MORTE FINIERIM. Et mox: NON HOC PRÆCIPVVM AMICORVM MVNVS EST, PROSEQVI DEFVNCTVM IGNAVO QVÆSTV: SED QVÆ VOLVERIT MEMINISSE, QVÆ MANDAVERIT EXEQVI. FLEBVNT GERMANICVM ETIAM IGNOTI: VINDICABITIS VOS, SI ME POTIVS QVAM FORTVNAM MEAM FOVEBATIS. Idē Tacitus in vita Agricolæ, dolēs quod assidere valetudini soceri, fouere deficientem, satiare vultu, cōplexu, non cōtigisset, *Excepissem certè,* ait, MANDATA, *vocésque quas penitus animo, figeremus.*

Sanè Virgilius Testamento, Carmina sua cremari mandauit, quemadmodum Plin. lib. VII. Nat. histor. cap. XX. memoriæ prodidit. Idq; ab eo qui celeberrimi illius vatis vitā conscripsit, plenius relatum est. Quæ res scholasticorum versibus argumētum præbuit: Sic enim Sulpic. Apollin.

IVSSERAT *hæc rapidis aboleri carmina flammis*
Virgilius.

Item de eadem re Phocas Grammaticus.

Carmina Virgilius Phrygium prodentia Martem
Secum fatali IVSSERAT *igne mori.*

Et alius quidam incertus Poëta.

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum MANDARE *nefas? Ergo ibit in ignes,*
Magnáque doctiloqui morietur Musa Maronis?

Huc vsque dispersas Testamentorum reliquias colligere, & singulas membratim discerptas partes in ordinem cogere, suóque velut corpori reddere & restituere nobis curæ fuit. Deinceps integras Testamentorum Tabulas quæ vel ex vetustis lapidibus, monumentísque erui, vel ex priscorum auctorum scriptis elici possunt, attexam. Quarum pleráque aliena fide proferri, ne quis me euictionis nomine in ius vocet, testor & prædico atque adeo pileatas, vt ita dicam produco, & si quid vitij deprehendatur, non teneor.

Ac primum ex inscriptionibus Hispanensibus proferam vetustum Galli Fauo-

nij Iocundi Teſtamentũ, cuius tamen fidẽ nõ præſto. Verba eius notarũ interpretatione adhibita ſic habent. EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS PVBLII FAVONI FILIVS, QVI BELLO CONTRA VIRIATVM OCCVBVI, IOCVNDVM ET PVDENTEM FILIOS HEREDES RELINQVO, ET BONORVM IOCVNDI PATRIS MEI ET EORVM QVÆ MIHI IPSE ADQVISIVI, HAC TAMEN CONDICTIONE VT AB VRBE ROMA HVC VENIANT, ET OSSA HINC MEA INTRA QVINQVENNIVM EXPORTENT ET VIA LATINA CONDANT SEPVLCRO MARMOREO CONDITO MEA VOLVNTATE: SI SECVS FECERINT NISI LEGITIMÆ ORIANTVR CAVSÆ, VELIM EA OMNIA QVÆ FILIIS RELINQVO, PRO REPARANDO TEMPLO DEI SYLVANI QVOD SVB VIMINALI MONTE EST, ADTRIBVI, MANESQVE MEI A PONTIFICE MAXIMO ET FLAMINVM DIALIVM QVI IN CAPITOLIBVS SVNT OPEM IMPLORENTIBVS AD IMPIETATEM CONTRA FILIOS VLCISCENDAM, TENEANTVRQVE SACERDOTES DEI SYLVANI ME IN VRBE REFERRE, ET SEPVLCRO ME MEO. CONDERE. VOLO QVOQVE QVOTQVOT DOMI MEÆ VERNÆ SVNT OMNES A PRÆTORE VRBANO LIBEROS CVM MATRIBVS DIMITTI SINGVLISQVE LIBRAM ARGENTI PVRI ET VESTEM VNAM DARI.

Inuenitur & in antiquis Hiſpaniæ lapidibus vltimum quoddam Elogium perbreue valde notarum hiatu luxatum, nullo bono ſenſu, in hunc modum.

MORTEM EVALER. M. F. ADSEQVEXT INVLT TERR. NVLLO CREDIDI LOCO OSSA NOSTRA POSSE MEL. ADQVIESCERE QVM PROPE TEMP. ÆSCVLA PII ITAQVE EX TESTAM. AD X. PEDES A TEMPLO VOLO.

CONDIER.

VOS NATI IVCVNDISS. AB VRBE ROMA ROMA HVC CONCEDITE. AD SEPVLCHR. NOSTRVM DEMETVR DOLOR PIETATE VESTRA SI MANESCENT VOS ME.

MORES NOSTRI.

Cuius lapidis notas diuulſas coniungens ita integra verba reddo. MORTE ME VALERIVM. M. F. ADSEQVENTE, IN VLTIMA TERRA, NVLLO CREDIDI LOCO OSSA NOSTRA POSSE MELIVS ADQVIESCERE, QVAM PROPE TEMPLVM ÆSCVLAPII. ITA EX TESTAMENTO AD X. PEDES A TEMPLO VOLO CONDIER. VOS NATI IVCVNDISSIMI AB VRBE ROMA HIC CONCEDITE AD SEPVLCHRVM NOSTRVM, DEMETVR DOLOR PIETATE VESTRA SI MANES SENTIENT VOS MEMORES NOSTRI. Ea certè niſi me animus fallit, fuit Valerij illius iuſta mentis ſententia. Extat quoque in eodem Hiſpaniæ tractu vetuſtum aliud Teſtamentum quod abraſis aliquot litteris immedicabile vulnus accepit. Itaque cum ſua cauſa, ſuiſque vitiis exhibebo. EGO Q. VALER. CASTRICVS Q. F. HODIE. III. IDVS AVG. DECED. CONSTI. Q. VALER. F. MEVM EX ASSE HER. DVMODO.·.·. P. RO. VALERIA. F. MIHI KARISS. EXIMATVR SI LEGITIM. E. P. CONIVGE. SOBOL. HABERET.·.·. PROPRIMA, TVRRE TEMP. ÆSCVL. DEI QVOD IN VRBE BARCIN. EST RESTAVR. ACT. P. ROMVLIO. CIT. HISP. PRO COS. DOMITIANO. VES. F. ORBI IMPERANTE.

Caput etiam quoddam Teſtamenti in eadem regione lapidi inciſum eſt in hæc verba. L. CÆCILIVS. L. PAP. OPTATVS ET LEG. VII. LEGAT. ET X. LEG. XV. APOLLINI MISSVS HONESTA MISSIONE AB. IMP. M. AVR. ANTONINO ET AVR. VERO AVG. ATLECTVS AB ATRE. INTERIM MVNE. CONSECVT. IN HONORES EDILICIOS. II. VIR. III. FLAM. ROMÆ DIVORVM ET AVGVSTORVM QVI R. P. BARCI C. TAL. DOLEGO DARIQ. VOLO * VI. EX QVORVM VSVRIS SEMISSIBVS EDI VOLO QVOTANNIS SPECTACVL. PVGILVM, DIE IIII IDVVM IVNTVS QVEAT XCCI. ET EADEM DIE LXXXCC. OLEVM INTMIS

TMIS PVBL. POPVLO PRÆBERI FESTA PRÆSTARI EA CONDICIONE VOLO VT LIBERTORVMQ. LIBERTI QVOS HONOR SEVIRATVS CONTIGERIT, AB OMNIBVS MVNERIBVS SEVIRATVS EXCVSATI SINT. QVOT SI QVIS EORVM AD MVNERA VOCITVS FVERIT TVNEA. * . VI. AT REMPVB. TARRÆ TRANSFERRI IVBEO SVB EADEM FORMA SPECTACVLORVM QVOD S.S. ESTE DENORVM TARRACONE L. D. D. D.

Extat etiam Saſſinæ in lapide antiquo caput Teſtamenti incluſum inſcriptione quadam, quæ ita habet.

D. M.

CÆTRANIÆ P. F. SEVERINÆ SACERDOTI DIVÆ. MARCIAN. T. BÆBIVS. GEMELLINVS . . . . . AVGVST. CONIVGI. SACRATISS. CAPVT. EX. TESTAMENTO CETRANIÆ. SEVERINE COLLEGIS. DENDROPHORVM. FABRVM. CENTONARIORVM. MVNIC. SASSI. HS. SENA. MILLIA. N. DARI VOLO. FIDEI Q. VESTRÆ. COLLEGIALI. COMMITTO. VTI EX. REDITV. HS. QVATERN. M. N. OMNIBVS. ANNIS. TRIB. IDVS. IVN. DIE. NATALIS MEI. OLEVM. SINGVLIS VOBIS. DIVIDATVR. ET EX. REDITV. H. BINVM MILIVM. N. MANES MEOS. COLATIS. HOC VT. ITA. FACIATIS. FIDEI VESTRE. COMMITTTO.

Eſt & ad antiquorum monumentorum ærarium delatum Teſtamentum quod ſubiungam.

D. O. M.
KL. SEX.
L. MALLIO ET Q. TORQVATO COSS.

SEMPRONIVS TVCIDANVS TESTAMEN. IVR. MIL. QVOD IPSE FACIO LL. ABES. OB. POENVM ITALIA PVLSVM. FVND. BALEARES SENATVI. P. Q. R. D. D. AVRELIVS TVCIDANVS TACITAM PECV. SI VIA. LAT. OSS. MEIS RE. MONVMENTVM SVO SVNT. EDIFICAVERIT HABETO. HERMETI LIB. AVG. VIND. MA. AVR. D. DA. SVNT. TICIÆ AGRESTI, VXO. BENEME. MVNDVM MVLIEB. QVÆVE. E. CA. PA. D. L. CAIVS TVCIDANVS QVOD PVPILLAM CVIVS IVSSV MEO. CV. GE. CONTRA DECRETVM AMPLISS. ORD. VXO. D. EX. ESTO. DODRANT. IVLIO CELSO TESTAMENT. QVOD ESAPHO SCRIPSERAM. ADI. PAMPHILO VICARIO PECV. TI. INSTRVM. RVSTI. QVOD. EPIRO PARAVER. VT HIC VE HÆRED. DA SVNTO. FILIIS, SI NEPOTES MIHI NON FECERINT. MARCELLVS TVCIDANVS DAM. SVNT. COHI. HERED. QVE. LEGO ESTO.

Quorum verborum quidam hanc interpretationem faciunt. TESTAMENTVM IVRE MILITARI QVOD IPSE FACIO LEGIBVS ABSENS OB PÆNVM ITALIA PVLSVM FVNDOS BALEARES S.P.Q.R. DO LEGO AVRELIVS TVCIDANVS TOTAM PECVNIAM SI VIA LATINA OSSIBVS MEIS RELATIS MONVMENTVM SVO SVMPTV ÆDIFICAVERIT HABETO. HERMETI LIBERTO AVG. MANVMISSO AVREI CX. DONO DATI SVNTO. TIICIÆ AGRESTI, VXORI BENE MERITÆ MVNDVM MVLIEBREM QVÆVE EIVS CAVSA EMPTA PARATA SVNT DO LEGO. CAIVS TVCIDANVS QVOD PVPILLAM CVIVS IVSSV MEO CVRAM GESSERAT, CONTRA DECRETVM AMPLISSIMI ORDINIS VXOREM DVXIT EXHERES ESTO. DODRANTEM IVLIO CELSO TESTAMENTO QVOD EPHESO SCRIPSERAM ADIICIO PAMPHYLO VICARIO PECVLIARE INSTRVMENTVM RVSTICVM QVOD EPIRO PARAVERAM VEHICVLAVE DATA DONATA SVNTO. Iniectum tamen mihi de huius Teſtamenti fide atq; auctoritate ſcrupulũ non celabo. In eo enim Senatuſconſulti, quo pupillam vxorem ducere tutori fuit prohibitum, fit mentio, quod Marci demum temporibus am-

plissimus ordo decreuit. Proinde quomodo stare possit quod de Pœno Italia pulso Testator loquitur, alij viderint. Mihi, vt liberum cuique iudicium relinquam, quidquid in hoc genere descriptum inuenio referre satis est. Circumfertur & caput ex Testamento M. Megonij M. F. Cor. Leonis, in hæc verba.

HOC AMPLIVS R. P. PETILINORVM DARIVOLO HS. XN. ITEM VINEAM CLCIDIANAM CVM PARTEM FVNDI POMPEIANI FAVTI. OPTIMA MAXIMAQVE FVNT FINIBVS SVIS, QVA MEA FVERVNT. VOLO AVTEM EX VSVRIS SEMISSIBVS HS XN. COMPARARI AVGVSTALIVM LOCI N. AD INSTRVMENTVM TRICLINIORVM DVVM, QVOD EIS ME VBO TRADIDI CANDELABRA ET LVCERNAS BILYCHEIS ARBITRIO AVGVSTALIM, QVO FACLIVS STRATI IVS PVBL. OBIRE POSINT, QVOD IPSVM AD VTILITATEM REIP. NPERTINERE EXISTIMAVI, FACILIVS SVBITVRIS ONVS AVGVSTALITALITATIS, DVM HOC COMMODVM ANTE OCVLOS HABENT. CETERVM AVTEM TEMPORVM VSVRAS EMISSE HS. XN. AD INSRVMENTVM AVGVSTALIVM ARBITRIO IPSORVM ESSE VOLO, QVO FACILIVS MVNVS MEVM PERPETVVM CONSERVARE POSSINT, NEQVE IN AILIOS VSVS VSVRAT, QVAS ITA A REP. ACCIPERENT, TRANSFERRI VOLO, QVAM SI NECESSE FVERIT IN PASTINATIONEM. VINEAM QVQVE CVM PARTE FVNDI POMPEIANI SIC, VT SVPRA DIXI, HOC AMPLIVS AVGVSTALIBVS LOCI IDCIRCO DARI VOLO, QVÆ EST AMINEA, VT SI COGITATIONI MEÆ, QVA PROSPEXISSENT VTILITALIBVS NOSTRIS CREDO CONSENSERITIS, VINVM VSIBVS VESTRIS, DVMTAXAT DVM PVBLICE EPVLAS EXERCEBITIS, HABERE POSSITIS. HOC AVTEM NOMINE RELEVATI IMPENDIS FACILIVS PROSPECTVRI HI, QVI AD MVNVS AVGVSTALITALITATIS COMPELLENTVR. LOCATIO VINEÆ PARTIS FVNDI POMPEIANI, EAM COLERE POTERINT. HÆC ITA VT CAVI FIRI PRÆSTARIQVE VOLO. HOC AMPLIVS AB HEREDIBVS MEIS VOLO PRÆSTARI REIP. PETILINORVM, ET A REP. PETILINORVM CORPORI AVGVSTALIVM EX PRÆDIS CÆTERIS MEIS PALVM DICARI OMNIBVS ANNIS SVFFICIENS PEDATVRE VINEÆ, QVAM AVGVSTALIBVS LEGAVI. A VOBIS AVTEM AVGVSTALES PETO, HANC VOLVNTATEM MEAM RATAM HABEATIS, ET VT PERPETVAM FIRMAM OBSERVERIS, CVRÆ VESTRÆ MANDETIS. QVO FACILIVS AVTEM NOTA SIT CORPORI VESTRO HÆC ERGA VOS VOLVNTAS, TVLI L. KAPVT, QVOD AD VESTRVM HONOREM PERTINET.

Non omittam ludicrum licet Grunij Corocottæ Testamentum, quod vetustatem non modo ipso contextu præ se fert, verumetiam D. Hieronymi locupletis & idonei testis auctoritate, annos suos probat. Sic enim ille Epist. ad Eustochium, *Testamentum autem Grunij Corocottæ Porcelli, decantant in scholis puerorum agmina cachinantium.*

M. GRVNNIVS COROCOTTA PORCELLVS TESTAMENTVM FECIT, QVOD QVONIAM MANV MEA SCRIBERE NON POTVI, SCRIBENDVM DIBTAVI. MAGIRVS COCVS DIXIT, VENI HVC EVERSOR DOMI, SOLIVERSOR FVGITIVE PORCELLE, EGO HODIE TIBI VITAM ADIMO. COROCOTTA PORCELLVS DIXIT, SI QVA FECI, SI QVA PECCAVI, SI QVA VASCVLA PEDIBVS MEIS CONFREGI, ROGO DOMINE COCE, VENIAM PETO, ROGANTI CONCEDE. MAGIRVS COCVS DIXIT, TRANSI PVER, ADFER MIHI DE CVLINA CVLTRVM, VT HVNC PORCELLVM FACIAM CRVENTVM. PORCELLVS COMPREHENDITVR A FAMVLIS, DVCTVS SVB DIE XVI. KAL. LVCERNINAS VBI HABVNDANT CYMÆ, CLYBANATO ET PIPERATO COSS. ET VT VIDIT

VIDIT SE MORITVRVM ESSE, HORÆ SPATIVM PETIIT, COCVM ROGAVIT, VT TESTAMENTVM FACERE POSSET. INCLAMAVIT AD SE SVOS PARENTES, VT DE CIBARIIS SVIS ALIQVID DIMITTERET EIS, QVI AIT, PATRI MEO VERRINO LARDINO DO, LEGO, DARI GLANDIS MODIOS XXX. ET MATRI MEÆ VETVRRINÆ SCROFÆ, DO, DARI LACONICÆ SILIGINIS MODIOS XL. ET SORORI MEÆ QVIRINÆ, IN CVIVS VOTVM INTERESSE NON POTVI, DO, LEGO DARI HORDEI MODIOS XXX. ET DE MEIS VISCERIBVS DABO, DONABO SVTORIBVS SETAS, RIXATORIBVS CAPITINAS, SVRDIS AVRICVLAS, CAVSIDICIS ET VERBOSIS LINGVAM, BVBVLARIIS INTESTINA, ESICIARIIS FEMORA, MVLIERIBVS LVMBVLOS, PVERIS VESICAM, PVELLIS CAVDAM, CYNÆDIS MVSCVLOS, CVRSORIBVS ET VENATORIBVS TALOS, LATRONIBVS VNGVLAS, ET NEC NOMINANDO COCO DO, LEGO, AC DIMITTO POPAM ET PISTILLVM, QVÆ MECVM DETVLERAM A QVERCETO VSQVE AD HARAM, LIGET SIBI COLLVM DE RESTE. VOLO MIHI FIERI MONVMENTVM EX LITTERIS AVREIS SCRIPTVM. M. GRVNNIVS COROCOTTA PORCELLVS VIXIT ANNOS D. CCCC. XCVIIII. QVOD SI SEMIS VIXISSET, MILLE ANNOS IMPLESSET. OPTIM AMATORES MEI VEL CONSVLES VITÆ, ROGO VOS VT CORPORI MEO BENEFACIATIS, BENE CONDIATIS, DS BONIS CONDIMENTIS NVCLEI, PIPERIS, ET MELLIS, VT NOMEN MEVM IN SEMPITERNVM NOMINETVR. MEI DOMINI ET CONSOBRINI MEI, QVI HVIC MEO TESTAMENTO INTEREVISTIS, IVBETE SIGNARI

LVCANICVS SIGNAVIT TERGILLVS SIGN.
NVPTIALICVS SIGN. CELSANVS SIGN.
LARDIO SIGN. OFFELLICVS SIGN. CYMATVS SIGN.

Obliqua etiam veterum quorundam Testamentorum verba subiungere operæ pretium duxi. De Iulij Cæsaris Testamento hæc Sueton. in eius vita cap. LXXV. scribit. NOVISSIMO TESTAMENTO TRES INSTITVIT HEREDES SORORVM NEPOTES, C. OCTAVIVM EX DODRANTE, ET L. PINARIVM, ET Q. PEDIVM EX QVADRANTE RELIQVO, IN IMA CERA C. OCTAVIVM ETIAM IN FAMILIAM NOMENQVE ADOPTAVIT: PLVRESQVE PERCVSSORVM IN TVTORIB. FILII, SI QVIS SIBI NASCERETVR, NOMINAVIT DECIMVM BRVTVM ETIAM IN SECVNDIS HEREDIBVS. POPVLO HORTOS CIRCA TIBERIM PVBLICE ET VIRITIM TRECENOS HS. LEGAVIT. Appianus lib. II. Bellior. Ciuil. Διαθήκη δὲ τοῦ Καίσαρος ἄφθησαν φερόμεναι, ἡ εὐθὺς αὐτὰς τὸ πλῆθος ἐκέλευον ἀναγινώσκειν. θετὸς μὲν δὴ τῷ Καίσαρι παῖς ἐγένετο ἐκ αὐταιῖν ὁ τῆς ἀδελφῆς θυγατριδοῦς Ὀκταβίος, τῷ δήμῳ δὲ ἦσαν οἱ κῆποι ἐνδιαίτημα δεδομένοι, ἡ κατ' ἀνδρα ῥωμαίων τῶν ὄντων ἔπι εἰ ἄρει, πέντε ἡ ἑβδομήκοντα ἀπέχει δ' ἑκάτερος, ἡ ὑπερβάλλουσιν αὐθις ἐς ὀργὴν ὁ δῆμος, τυράννῳ μὲν κατηγορίας προπεπυσμένοι, διαθήκας δὲ φιλοπόλιδος ἀνδρὸς ὁρῶντες οἰκτίσαντες δὲ ἔφαινε μάλιστα αὐτοῖς, ὅτι τῶν ἀδροφόνων Δέκμος ὁ Βροῦτος ἐν τοῖς δευτέροις κληρονόμοις ἐγέγραπτο παῖς. Ῥωμαίοις γὰρ ἔθος παρεγράφειν τοῖς κληρονόμοις ἑτέρους, εἰ μὴ κληρονομοῖεν οἱ πρότεροι. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ μᾶλλον συνεπαρέστοντο, καὶ δεινὸν καὶ ἀθέμιστον ἠγοῦντο καὶ Δέκμον ἐπιβουλεῦσαι Καίσαρι, παῖδα αὐτῷ γεγραμμένον εἶναι. Dio lib. XLIII. Τῆς δὲ διαθήκης αὐτῷ μετὰ ταῦτα ἀναγνωσθείσης μαθὼν ὁ δῆμος ὅτι τὸν τε Ὀκταβίον υἱὸν ἐπεποίητο, καὶ τὸν Ἀγρίππαν, τόν τε Δέκμον, καὶ πινας ἄλλους τῶν σφαγέων ἐπιτρόπους αὐτῷ καὶ κληρονόμους τῆς οὐσίας ἀπέγραψεν ἐξ ἐκείνου ἔλθοι, καταλέλοιπε. καὶ τοσοῦτοι καὶ δωρεὰς ἄλλοις καὶ τῷ πλήθει τε κήπους τοὺς παρὰ τὸν Τίβεριν καὶ δραχμὰς ὡς μὲν αὐτὸς ὁ Ὀκταβίος γράφει, τριάκοντα ὡς δὲ ἕτεροι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἑκάστῳ σφῶν δοῦναι κελεύσας, ἐταράχθησαν. Auguſt. vero

Universidad de Deusto
Biblioteca

Testamentum Sueton. in eius vita cap. vlt. ita refert. TESTAMENTVM, L. *Planco, C. Silio Coss.* III. *Nonas Aprilis, ante annum & IIII. menses quam decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus, partim ipsius, partim libertorum Polybi & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud sex virgines Vestales, cùm tribus signatis æque voluminibus protulerunt: Quæ omnia in Senatu aperta atque recitata sunt.* HEREDES INSTITVIT PRIMOS, TIBERIVM EX PARTE DIMIDIA ET SEXTANTE: LIVIAM EX PARTE TERTIA, QVOS ET FERRE NOMEN SVVM IVSSIT: SECVNDOS, DRVSVM TIBERII FILIVM EX TRIENTE, ET EX PARTIBVS RELIQVIS GERMANICVM, LIBEROSQVE EIVS TRES, SEXVS VIRILIS: TERTIO GRADV PROPINQVOS, AMICOSQVE COMPLVRES. LEGAVIT POPVLO RO. QVADRINGENTIES, TRIBVBVS TRICIES QVINQVIES HS. PRÆTORIANIS MILITIBVS SINGVLA MILLIA NVMMORVM. COHORTIB. VRBANIS QVINGENOS, LEGIONARIIS TRECENOS NVMOS. QVIAM SVMMAM REPRÆSENTARI IVSSIT. *Nam & confiscatam semper repositamque habuerat.* RELIQVA LEGATA *varie dedit: produxitque quædam* AD VICENA SESTERTIA, QVIBVS SOLVENDIS ANNVVM DIEM FINIIT, EXCVSATA REI FAMILIARIS MEDIOCRITATE: NEC PLVS PERVENTVRVM AD HEREDES SVOS, QVAM MILLIES ET QVINGENTIES PROFESSVS, QVAMVIS XX. PROXIMIS ANNIS, QVATERDECIES MILLIES EX TESTAMENTIS AMICORVM PERCEPISSET, QVOD PENE CVM DVOBVS PATERNIS PATRIMONIIS, CETERISQVE HEREDITATIBVS IN REMPVB. ABSVMPSISSET. IVLIAS, FILIAM NEPTEMQVE, SI QVID HIS ACCIDISSET, VETVIT SEPVLCRO SVO INFERRI. *De tribus suis voluminibus, vno,* MANDATA DE FVNERE SVO *complexus est: altero, indicem rerum à se gestarum, quem* VELLET INCIDI IN ÆNEIS TABVLIS, QVÆ ANTE MAVSOLEVM STATVERENTVR: *Tertio, Breuiarium totius imperij, quantum militum sub signis vbique esset, quantum pecuniæ in ærario, & fiscis, & vectigaliorum residuis. Adiecit &* LIBERTORVM SERVORVMQVE NOMINA, A QVIBVS RATIO EXIGI POSSET. Idē in Claudio de eiusdē Augusti Testamēto cap. IIII. *Ac ne heredem quidē* (scilicet Claudiū) *nisi* INTER TERTIOS *ac pænè extraneos,* EX PARTE SEXTA NVNCVPARET: LEGATO *non amplius quam* OCTINGENTORVM SESTERTIORVM *prosecutus.* Cornel. Tacit. lib. I. *Nihil primo Senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti: cuius Testamentum in latum per virgines Vestæ,* TIBERIVM ET LIVIAM HEREDES HABVIT. LIVIA IN FAMILIAM IVLIAM, NOMENQVE AVGVSTÆ ADSVMEBATVR. IN SPEM SECVNDAM NEPOTES, PRONEPOTESQVE. TERTIO GRADV PRIMORES CIVITATIS SCRIPSERAT, *pleroſque inuisos sibi, sed iactantia, gloriaque ad posteros.* LEGATA, *non vltra ciuilem modum, nisi quod* POPVLO ET PLEBI CCCCXXV. PRÆTORIARVM COHORTIVM MILITIBVS SINGVLA NVMMVM MILLIA, LEGIONARIIS AVTEM COHORTIBVS CIVIVM ROMANORVM TRECENOS NVMMOS VIRITIM DEDIT. Dio lib. LVI. Τὰς διαθήκας αὐτῷ Πολύβιος τε καὶ Ἱλαρίων ἀνέγνω &c. καταλέλειπτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τῷ κλήρῳ τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουίᾳ, ὡς τινες λέγουσιν. ἵνα γὰρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπέχηται, ὥφθη τῆς βουλῆς ἠτήσατο, τοσοῦτον αὐτῇ καὶ ὤφθη τὸν νόμον καταλιπεῖν δυνηθέν. Κληρονόμοι μὲν δὴ γέ τοι ἐγεγράφατο· κτήματα δὲ καὶ χρήματα πολλὰ πολλοῖς καὶ τῶν προσηκόντων ὁμοίως, καὶ τῶν ἀλλοτρίων, οὐχ ὅπως βουλευταῖς καὶ ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι, τῷ τε δήμῳ χιλιάδας μυριάδας καὶ τοῖς στρατιώταις, τοῖς μὲν δορυφόροις, καὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμάς, τοῖς δὲ ἀστικοῖς τὸν ἡμίσειαν, τῷ τε λοιπῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἐκέλευσε, καὶ ὥρισται καὶ τοῖς παισὶν, ὧν μικρῶν ἔτι ὄντων, τοὺς πατέρας τῆς οὐσίας ἐκληρονομήκει, ὥρισέ τε πάντα μετὰ τῆς ὥρας δοῦναι, ἐπειδὰν ἀνδρωθῶσιν, ἀποδῶναι, ὅσῳ πρὸ καὶ ζῶν ἐποίει. Εἰ γὰρ τινὰ τέκνα ἔχοντα διεδέξατο, τοῖς παισὶν αὐτοῦ πάντως, εἰ μὴ ἤδη τότε τέλειοι ἦσαν, εὐθὺς, εἰδὲ μὴ, μετὰ τοῦτο πάντα ἀπέδωκε. Τοιοῦτος μέντοι καὶ τοὺς ἀλλοτρίους παῖδας ὧν,

δας ὧν, τὴν θυγατέρα. οὔτε κατήγαγε, καίπερ καὶ δωρεῶν ἀξιώσας, καὶ παφῆναι ἐν τῷ αὐτῷ μνημείῳ ἀπηγόρευσε. Et reliqua, quæ cum Suetonio collata, lectores iuuabunt. Illud ex supremis Augusti Tabulis obiter colligi potest, Testatores interdum nominatim expressisse, quos in sepulcrum suum inferri vellent, vetuisséque nè certæ personæ inferrentur. Quod & confirmat Vlpian. in L. prætor ait, §. si quis, D. de sepul. viol. his verbis. *Si quis in* HEREDITARIVM SEPVLCRVM *inferat, quamuis heres, tamen potest sepulcri violati teneri, si forte,* CONTRA VOLVNTATEM TESTATORIS INTVLIT. *Licet enim cauere testatori,* NE QVIS EO INFERATVR, *vt rescripto imperatoris Antonini cauetur: seruari enim voluntatem eius oportere. Ergo &* SI CAVIT, VT VNVS TANTVM HEREDVM INFERRET, *seruabitur, vt solus inferat.* Idem in L. vel quod, D. de religiosis & sumpt. de hereditario sepulcro agens, *Liberis autem,* ait, *cuiuscumque sexus vel gradus, etiam filijsfa. & emancipatis, idem ius concessum est: siue extiterint heredes, siue se se abstineant. Exheredatis autem,* NISI SPECIALITER TESTATOR IVSTO ODIO COMMOTVS, EOS VETVERIT, *humanitatis gratia, tantùm sepelivi, non etiam alios præter suam posteritatem inferre licet.* Qua de re plura postea in Monumentorum formulis: nunc ad institutam Testamentorum serie redeamus.

Tiberij Testamentum Suetonius in eius vita cap. vlt. eiusmodi refert. TESTAMENTVM *duplex ante biennium fecerat, alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo: obsignauerátque etiam humillimorum signis.* EO TESTAMENTO HEREDES ÆQVIS PARTIBVS RELIQVIT CAIVM EX GERMANICO, ET TIBERIVM EX DRVSO NEPOTES, SVBSTITVITQVE INVICEM. DEDIT ET LEGATA PLERISQVE: INTER QVOS, VIRGINIBVS VESTALIBVS, AC MILITIBVS VNIVERSIS, PLEBIQVE ROMANÆ VIRITIM, ATQVE ETIAM SEPARATIM VICORVM MAGISTRIS.

Auctor vitæ P. Virgilij de eius supremis hæc tradit. *Qui cum grauari se morbo sentiret, scrinia sepe & magna instantia petiit crematurus Æneida: quibus negatis,* TESTAMENTO COMBVRI IVSSIT, VT REM INEMENDATAM, IMPERFECTAMQVE. *Verum Tucca & Varus monuerunt, ita Augustum non permissurum. Tunc* EIDEM VARO, AC SIMVL TVCCÆ SCRIPTA SVB EA CONDICIONE LEGAVIT, Ne QVID EDERENT QVOD A SE EDITVM NON ESSET, VERSVS ETIAM IMPERFECTOS, SI QVI ERANT, RELINQVERENT. VOLVIT ETIAM EIVS OSSA NEAPOLIM TRANSFERRI, *vbi diu & suauissimè vixerat, ac extrema valetudine hoc ipse sibi Epithaphium distichum fecit.* TRANSLATA *igitur iussu Augusti, eius* OSSA PROVT STATVERAT, NEAPOLIM *fuere, sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum, suóque sepulcro id distichon quod fecerat, inscriptum est.*

MANTVA ME GENVIT, CALABRI RAPVERE, TENET NVNC
PARTHENOPE, CECINI PASCVA, RVRA, DVCES.

HEREDES FECIT EX DIMIDIA PARTE VALERIVM PROCVLVM FRATREM EX ALIO PATRE: EX QVARTA AVGVSTVM: EX DVODECIMA MECÆNATEM: EX RELIQVIS VALERIVM ET PLOTIVM TVCCAM, *qui eius Æneidem post obitum iussu Cæsaris emendauerunt. &c.* Non tacebo Virginij Ruffi & Iulij Frontini clarissimorum virorum contraria suprema iudicia. Virginium Ruffum dico, qui cùm in Gallia Iulium Vindicē deuicisset, à militibus Imperator appellatus, eorum precibus nec minis adduci non potuit, vt imperium assumeret, sed liberam Imperatoris eligendi potestatem Senatui reliquit, Galbæque à Senatu electo suas legiones tradidit. Is vt Plinius Secundus Epist. x. lib. VI. refert, *Mandauit, cauitque Testamento,* VT DIVINVM ILLVD ET IMMORTALE FACTVM VERSIBVS INSCRIBERETVR, IN *hunc modum.*

HIC SITVS EST RVFFVS PVLSO QVI VINDICE QVONDAM
IMPERIVM ADSERVIT NON SIBI, SED PATRIÆ.

Iulius vero Frontinus vetuit omnino monumentum sibi fieri & extrui, additis hisce verbis, IMPENSA MONVMENTI SVPERVACVA EST, MEMORIA NOSTRA DVRABIT, SI VITAM MERVIMVS. Hoc ipsemet Plinius Epist. XIX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lib. IX. scribit. Ibidemque quid de vtroque sentiret a Ruffone consultus, sententiam suam promit, & vtrumque ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere contendisse censet, Illum dũ exprimit debitos supremos Titulos: hunc dum mallet videri contẽpsisse. His gloriosius est Theodosij Imperatoris Testamentũ, qui cũ omnia iam filiis tradidisset, regnum, potestatem, nomen Augusti, nouissima voluntate, Legem indulgentiæ quam scriptam reliquit, dari præcepit. Quod laudibus in cœlum non immerito effert D. Ambrosius Oratione quam de eius obitu habuit: cuius verba ipsa subiiciam. *Si enim priuatorum vltimæ voluntates, & deficientium Testamenta, habent perpetem firmitatem: quomodo potest tanti principis esse irritum Testamentum? Glorioſior quoque in eo Theodosius, qui non communi iure testatus est. De filijs enim nihil habebat nouum quod conderet, quibus totum dederat, nisi vt eos præsenti commendaret parenti: de subditis sibi & commissis testari debuit, vt legata dimitteret, fideicommissa signaret.* PRÆCEPIT DARE LEGEM INDVLGENTIÆ, QVAM SCRIPTAM RELIQVIT. *Quid dignius, quàm vt Testamentum Imperatoris lex sit?*

Pænè præterieram Lucij Titij Testamentum, cuius capita aliquot Marcellus in vnum coniecit in L. vlt. D. D. de fideicom. libert. *Lucius Titius Testamento ita cauit,* SI QVOS CODICILLOS RELIQVERO, VALERE VOLO. SI QVIS MIHI EX PAVLA, QVÆ VXOR MEA FVIT, INTRA DECEM MENSES NATVS NATAVE ERIT: EX SEMISSE HEREDES SVNTO. GAIVS SEIVS EX SEMISSE HERES ESTO. STICHVM ET PAMPHILVM SERVOS MEOS ET EROTEM, ET DIPHILVM PETO, ET FIDEI HEREDVM COMITTO, VT CVM AD PVBERTATEM LIBERI MEI PERVENERINT, MANVMITTANT. *Deinde nouissima parte ita cauit,* QVOD SI MIHI LIBERI NATI NON ERVNT, AVT INTRA PVBERTATEM DECESSERINT: TVNC HEREDES EX PARIBVS PARTIBVS SVNTO MVCIVS ET MÆVIVS. LEGATA QVÆ PRIORE TESTAMENTO, QVO FILIOS ET SEIVM, RELIQVI, PRÆSTARI VOLO, HOC EST ET A SEQVENTIBVS HEREDIBVS. Iam quod ad Cuspidij Pseudotestamentũ attinet, quod patrum nostrorum memoria conditum esse, multi sciunt, libens id illis concedo, qui sibi fucum fieri, æquo animo patiuntur. Ego illud alienæ priscarum Formularum familiæ sese inserere, aut falso vetustatis diplomate commeare nequaquam ferre possum. At non inuitus Græcum Gregorij Theologi, Nazianzeni Episcopi Testamentum subiungam, ὁ (quemadmodum in membranis scriptum est) μετεξάφη ἐκ τοῦ ἀρχετύπου τοῦ συγκειμένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ναζιανζοῦ. Verba eius sic habẽt. Ἰπατίου φλαυίου εὐσεβείου καὶ φλαυίου εὐαγρίου τῶν λαμπροτάτων ἐκ μιᾶς καλανδῶν. Γρηγόριος ἐπίσκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κονσταντίνου πόλει ζῶν καὶ φρονῶν ὑγιεῖ γνώσει καὶ ἐρρωμένοις τοῖς λογισμοῖς διεθέμην τὴν διαθήκην μου ταύτην, ἣν κελεύω καὶ βούλομαι βέβαιαν εἶναι καὶ κυρίαν ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου καὶ πάσης ἐξουσίας. ἤδη μὲν γὰρ τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην κατέστησα φανερὰν, καὶ πάσαν μου τὴν οὐσίαν καθιέρωσα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ κατὰ Ναζιανζὸν εἰς τὴν τῶν πλωχῶν διακονίαν τῆς ὑπὸ τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας. Διόπερ καὶ πρὸς προετησάμην πλωχοτρόφους ἕνεκα ταύτης μου τῆς προαιρέσεως. Μάρκελλον τε τὸν διάκονον καὶ μονάζοντα καὶ Γρηγόριον τὸν διάκονον τὸν ἐκ τῆς οἰκίας μου γενόμενον καὶ Εὐσάθιον τὸν μονάζοντα τὸν καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς οἰκίας μου γενόμενον καὶ νῦν δὲ τὴν αὐτὴν συνείδησιν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τῇ κατὰ Ναζιανζὸν φυλάττων τὰ ἤρεμα τῆς αὐτῆς προαιρέσεως. Ἐὰν συμβῇ με τέλει τοῦ βίου χρήσασθαι ἐγὼ μὲν κληρονόμους ὁ προειρημένος Γρηγόριος ὁ διάκονος καὶ μονάζων ὁ γενόμενος ἐκ τῆς οἰκίας μου ὃν πάλαι ἠλευθέρωσε ἐξ ὁλοκλήρου πάσης μου τῆς οὐσίας κινητῆς τε καὶ ἀκινήτου τῆς πανταχοῦ μοῦ ὑπαρχούσης. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἔστωσαν μὲν ἀποκληρονόμοι ᾧ τῷ μέντοι ὥστε αὐτὴν πᾶσαν μου τὴν οὐσίαν κινητὴν τε καὶ ἀκίνητον ἀποκαταστῆσαι τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Ναζιανζῷ, μηδὲν τῶν προσπαρεπεξελόμενον πλὴν ὧν αὐ εἰ ταύτῃ τῇ διαθήκῃ μου πσὶν ἰδικῶς καταλίπω λεγάτου ἢ φιδικομισσὸς χάριν. ἀλλὰ πάντα ὡς προεῖπον ἀκριβῶς ἀποσῶσαι τῇ ἐκκλησίᾳ ἔχοντα τὸν τοῦ θεοῦ φόβον προοφθαλμοῦ καὶ εἰδότα ὅτι εἰς διακονίαν τῶν πλωχῶν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας προέταξα πᾶσαν μου τὴν οὐσίαν προχωρῆσαι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ αὐτὸν ἀνεῤῥησάμην κληρονόμον ὥστε δι' αὐτοῦ

αὐτὸ τῇ ἐκκλησίᾳ παντ' ἀπαρεγκλείπως ἀποσωθῆναι. τοὺς οὖν οἰκέτας ὧς ἠλευθέρωσα εἴτε ἐξ ἐμῆς προαιρέσεως εἴτε ἐξ ἐντολῶν τῶν μακαριωτάτων γονέων μου τούτους πάντας βούλομαι καὶ νῦν ἐλευθέρους μένειν καὶ τὰ πεκύλια αὐτοῖς πάντα μένειν βεβαίως καὶ ἀνωκλήπτως. ἔτι βούλομαι κατασχεῖν τὸν κληρονόμον μὲν Γρηγόριον τὸν διάκονον ἅμα τῷ μονάζοντι εὐσταθίῳ τοὺς γενομένους ἐκ τῆς οἰκείας μοῦ κτῆμα ἐν Νάζιαι. τὸ ἐκ τῶν ῥηνῶν καθελθὸν εἰς ἡμᾶς τὰ δὲ φορεάδια καὶ τὰ προβατα ὅσα ἦσαν αὐτοῖς παρὼν ἐκέλευσα δοθῆναι, ὧν καὶ τὴν δεσποτείαν παρέδωκα ταῦτα μένειν αὐτοῖς ἀνωκλήτα βούλομαι δεσποτείας δικαίῳ. ἔτι δὲ ἐξαιρέτως Γρηγόριον τὸν διάκονον καὶ κληρονόμον μὲν γνησίως ὑπηρετήσαντα μοι κατασχεῖν ἰδίῳ δεσποτείας δικαίῳ χρυσίνους τὸν ἀριθμὸν ρ. τῇ αἰδεσιμωτάτῃ παρθένῳ ῥηγατιανῇ τῇ συγγενίδι μου ῥητὰ ἐκέλευσα καὶ ἕκαστον ἔτος δίδοσθαι αὐτῇ ἐκ τοῦ ἐλευθερείας αὐτὴν ὀφόγεω, ἄτερ βούλομαι καὶ κελεύω πάντα καὶ τὸν τύπον ὃν προσέταξα αὐτῇ ἀνυπερθέτως αὐτῇ δίδοσθαι καὶ ἕκαστον ἔτος τὰ διοικήσεως αὐτῆς. τοτὲ μὲν οὖν δὲν διεταξάμην μὴ εἰδὼς πῶ μᾶλλον ἀρέσκον αὐτῇ διάγειν νῦν καὶ τοῦτο βούλομαι, ὥστε ἐν οἷσ αὖ ὑπολείξηται χωρίῳ κατασκευασθῆναι αὐτῇ οἰκίαν ἐλευθέραν παρέπουσαν εὐσχήμονι ὀφαγωγῇ παρθείᾳ ἣν πρὸ οἰκίαν ἐξῃ δηλαδὴ ἀνενοχλήτως εἰς χρῆσιν καὶ κάρπωσιν μεχρι βίου ζωῆς. μετὰ δὲ ταῦτα ὑποκατάστη τῇ ἐκκλησίᾳ προσθῆναι καὶ αὐτὴν βούλομαι καὶ δύο κόρας ἃς ἐν αὐτῇ ὑπολείξηται ὅτως μὴν τοι ὥστε αὐτὴν παραμένειν τὰς κόρας μέχρι τοῦ τῆς ζωῆς αὐτὸς καὶ εἰ μὴν αὐταῖς εὐχαριστήσειεν ἐξεῖναι αὐτῇ ἐλευθερίᾳ αὐτὰς πιμῆσαι, εἰ δὲ μὴ καὶ αὐτὰς διενεγκεῖν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ θεόφιλον τὸν παῖδα τὸν παραμένοντα μοι ἤδη ἠλευθερῶσαι. βούλομαι οὖν αὐτῷ καὶ νῦν δοθῆναι λεγάτου λόγῳ χρυσᾶ ῥ ῥ ε. ὑπαρξίου δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βούλομαι ἐλεύθερον εἶναι καὶ δοθῆναι αὐτῷ λέγατου λόγῳ χρυσᾶ ῥ ῥ ε, τὴν γλυκυτάτην μου θυγατέρα ἀλυπιανὴν τῆς γὰρ ἄλλον εὐγενείας τε καὶ γοννης. ὀλίγος λόγος ὢν καὶ ὁ βίος ὑπολήψιμος. Βούλομαι συγγνώμην ἔχειν μοι εἰδὲν αὐτῇ καταλίπω κύριος ἐγένομην πᾶσι προαπαγγειλάμενος τοῖς πλωχοῖς μᾶλλον δὲ τοῖς μακαριωτάτοις γονεῦσιν ὑποχρομβοις ἀκολουθήσας ὧν ἀθετῆσαι τὴν γνώμην καθ' ὅσον κατ' ἀσφαλὲς ἠδύνατο μην. ὅσα μέντοι ἐκ τῆς τοῦ μακαρίου μοῦ ἀδελφοῦ καὶ σαείου πραγμάτων ἐν ἐδόπι συνεξῆλθεν λινῆ ἢ ἐρέᾳ ἢ βουβαλίοις προελήλειπται, ταῦτα διαφέρειν τοῖς τέκνοις αὐτῆς βούλομαι καὶ εἰ μηδενὶ μηδὲ τεκείνην μήτε τὰς ἀδελφὰς αὐτῆς ἐνοχλεῖν μήτε τὸν κληρονόμον μοῦ μήτε τὴν ἐκκλησίαν μελέτω ὁ γάμβρος μοῦ τὸ κτῆμα τὸ εἰ ἀπαγγίζοιτο τὸ ἐκ τῆς εὐφημίου, ἴσως καὶ κατεκ. καὶ γὰρ τούτου καὶ προτερον ἐπέσφλα πολλάκις τῷ εὐφημίῳ ἀνδρὶ αὐτὸ καταγινασκ εἰ μὴ τὸ ἑαυτοῦ ἀναῤῥυσαμενον. καὶ νῦν μαρτύρομαι πάντας καὶ ἄρχοντας καὶ ἀρχιερεῖς ὅτι ἀδικεῖται ὁ εὐφήμιος. χρὴ γὰρ τῷ εὐφημίῳ ἀποκαταστῆναι τὸ κτῆμα. τὴν ἀνὴν τοῦ χρείου ἱκανοταλ' τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἡμῶν τῷ ἐπισκόπῳ ἀμφιλοχίῳ ἀποκαταστῆναι βούλομαι καὶ γὰρ εἰ τοῖς χαρτίοις ἡμῶν. Καὶ πάντες ἴσασιν ὅτι καὶ τὸ σωάλλαγμα ἐλυ καὶ τὴν πυκὴν ἀτελυ καὶ τὴν νόμιν καὶ τὴν δεσποτείαν τοῦ κτήματος πάλαι παρέδωκα Εναχρίῳ τῷ ὀφικόῳ πολλά μοι συγκαμόντι καὶ συνεφροντίσαντι ὀφῷ πλεόναν τε τὴν ἕνοιαν πιστεύσαντι, χάριν ὁμολογῶ καὶ ὅπι θεὸς καὶ ὅπι τῶν ἁγίων. Καὶ τοῖς μείζοσι μετ' αὐτὸν ὁ θεὸς ἀμείψαιτο, ἵνα δὲ μηδὲ τὰ μικρὰ τῆς φιλίας σύμβολα παρ' ἡμῶν ἐλλείπῃ, βούλομαι αὐτῷ δοθῆναι χάμασον ἕνα, τιχάριον εἷ· πάλλια β. χρυσᾶ ῥ ῥ λ· ὁμοίως καὶ τῷ γλυκυτάτῳ συνδιακόνῳ ἡμῶν ἀδελφῷ δοθῆναι βούλομαι χάμασον ἕνα, τιχάρια β. τ· εἰ τῇ παζίδι ῥ ῥ κ· ἔκ τε εἰ τῇ παζίδι λόγῳ. Ελαφίῳ τῷ ρο. εὐζόπῳ ὅπι καὶ ἡμᾶς ἀναπαύσαντι ὃν ὑπηρετήσατο βούλομαι δοθῆναι χάμασον ἕνα τιχάρια β. πάλλια γ. σιγιλλιανα εἰ τῇ παζίδι ῥ ῥ κ. ταύτην μοῦ τὴν ὀφθήκην κυρίαν καὶ βέβαιαν εἶναι βούλομαι ὅπι παντος δικαιηρίου καὶ πάσης ἐξουσίας. εἰ δὲ καὶ ὡς ὀφθήκη μὴ ἰσχύσειεν, ὡς βούλησιν αὐτὴν εἰ οὖν κωδίκελλον αὐτὴν ἰσχύειν βούλομαι ὁ δὲ ὅπι χειρῶν αὐτὴν αὐαπαιτήν δωσ λόγον εἰ ἡμέρα κρίσεως καὶ ἕξῃ τὸν λόγον πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Γρηγόριος ὅπισκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κονσάντιν πολ. ἀναγνὺς τὴν ὀφθήκην καὶ ἀρεσθεὶς πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐπέσφλα χειρὶ ἐμῇ καὶ ἰσχύν αὐτὴν κελεύω καὶ βούλομαι. Αμφιλόχιος ὅπισκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τοῖς ἐν Ικονίῳ παρὼν τῇ ὀφθήκῃ τὸ αἰδεσιμωτάτου ὅπισκόπου Γρηγορίου καὶ παρακληθεὶς παρ' αὐτοῦ ἐπέσφλα χειρὶ ἐμῇ:: Ομπίμιος ὅπισκοπος τῆς κατὰ Αντιοχίαν καθολικῆς ἐκκλησίας παρὼν ὀφθεμβρίῳ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκοπῳ Γρηγορίῳ κατὰ τὰ προγεγραμμένα καὶ παρακληθεὶς παρ' αὐτοῦ ὑπέσφλα χειρὶ ἐμῇ: Θεοδόσιος ὅπισκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ὕδῃ παρὼν τῇ ὀφθήκῃ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ὅπισκόπου Γρηγορίου καὶ παρακληθεὶς παρ' αὐτοῦ ὑπέσφλα χρεὶ ἐμῇ:: Θεόδουλος ὅπισκοπος τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς κατὰ ἀπάμειαν παρὼν, καὶ τὰ ἔγραφα:: Ιλασίος ὅπισκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς χ' Ισαύρας παρὼν καὶ τὰ ἔγραφα Θεμίστιος ὅπισκοπος τῆς χ' Αδριανῆς πόλεως ἁγίας ἐκκλησίας παρὼν καὶ τὰ ἐξῆς. Κλήδονιος προεσβύτης ἐν Ικονίῳ ἐκκλησίᾳ παρὼν καὶ τὰ ἐξῆς.

Huic Testamẽto aliud eiusdem linguæ accedet, ex quo Iustinianus Nou. CLX. hæc capita adfert. Βούλομαι δὲ καὶ κελεύω τοὺς ἐμοὺς κληρονόμους, Κωνσταντῖνον μὲν τὸν λαμπρότατον τιὸν

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἀφορισθεῖσαν αὐτῷ οἰκίαν μὲ πάντων τῶν, καὶ προσγεγραμμένων αὐτῇ διηγμάτων, καὶ τὸ προάστειον τὸ ἐν τοῖς Κωπαείοις, μετὰ πάντων, καὶ προσγεγραμμένων, τῆς διαφερόντων αὐτῷ διηγμάτων, καὶ τὴν οἰκίαν τὴν ἐν Λυποχείᾳ τὴν καὶ Λμμωνίαν. Ανθεμιον δὲ τὸν γλυκὺ πατέρα τὸ προάστειον τὸ ἐν Βλαχέρναις τὸ καὶ Εὐγλεῖον καὶ Ιγλιανὸν τοῖς τῆς ἑνδόξου μνήμης, καὶ τὸ προάστειον τὸ ἐν τῷ ἄκρῳ τῆ κόλπου τῆ Σωσθενίδι, τὸ ποτὲ καὶ Αρδαβύειον τὸν ἡ ἑνδόξου μνήμης. Καλλιόπην δὲ τὸν λαμπρότατον τὸ προάστειον τὸ Βυθάδειον, ἥτοι τῆ Φιλοθέᾳ. καὶ Αλέξανδρον τὸν λαμπρότατον τὸ προάστειον τὸ ἐν τοῖς Βενέτοις, μὴ ἐκποιῆσαι, μὴ καὶ πρᾶσιν, μὴ καὶ δωρεὰν, μὴ καὶ ἀνταλλαγὴν, μὴ ἄλλως ὁπωσδήποτε, μηδὲ ἐκβάλλειν ἢ ἀλλοτριῶσαι τὰς αὐτὰς οἰκίας, ἢ τὰ προγεγραμμένα πέντε προάστεια, τὰ ἐμὰ ὀνόματος καὶ τῆς ἐμῆς φαμιλίας. ἀλλ' εἰ μὴ (ὅπερ εὔχομαι) γένοιντο αὐτοῖς παῖδες, καὶ ὅλη παισὶν ἢ ἐγγόνοις γνησίοις ἢ καὶ φυσικοῖς τελευτήσασιν, καταλιμπάνειν ἐκέρδον αὐτῶν τὸ ἀφορισθὲν αὐτῷ προάστειον, καὶ τὰς οἰκίας, τὴν τε Αδριανιδίου καὶ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν καὶ τὴν ἐν Λυποχείᾳ παισὶ καὶ ἐγγόνοις ἑκάστου, τοῖς γνησίοις ἢ καὶ φυσικοῖς. πείθω γὰρ ὡς οὐκ ἀθετήσουσιν οὐδὲ ὅλη φυσικῶν παίδων ἢ ἐγγόνων τὴν ἐμοῦ Αδριανὴν καὶ βόλησιν. εἰ δὲ ὅλη παντελεῖ ἀπαιδία πάντες, ἢ τινες, ἢ εἷς ἐξ αὐτῶν τελευτῶν (ὃ μὴ γένοιτο) βόλομαι, καὶ κελεύω τοὺς ἀπαίδας, ἢ τὸν ἄπαιδα, μέλλοντα τελευτᾶν, ὑποκαταστῆσαι τοῖς προειρημένοις ἢ τῷ προειρημένῳ αὐτῶν ἀδελφῷ τὰς προγεγραμμένας οἰκίας, τήν τε ἐνταῦθα καὶ τὴν ἐν Λυποχείᾳ, καὶ τὰ προδηλωθέντα πέντε προάστεια, μετὰ πάντων αὐτῶν τῶν διηγμάτων καὶ τῆς καθόλου προσοχῆς ἀπεραλείπτως. ἀργύριον δὲ λαδεῖν μεταξὺ αὐτῶν τῆς ὅλη τοῖς φιλοκομμέντοις ἢ λεγάτοις ἰχανοδοσίας. βόλομαι γὰρ καὶ κελεύω μὴ ἀπαιτεῖσθαι αὐτοῖς ὑπ' ἀλλήλων τὰς τοιαύτας ἰχανοδοσίας.

Verũ, si quem ad modũ Senatoribus olim egredi Relationẽ licuit, ita mihi, bona lectorũ venia, extra hos formularũ cãcellos quos mihi circũdedi, egredi cõcedatur, Græcus quẽ ingressus sum Testamentorũ sermo, nõ ducit modò, sed trahit vt palliata aliquot philosophorũ Græcorũ Testamẽta, non omnino à Togatis remota adscribã. Platonẽ quidẽ Diogenes Laërtius Testamento ita cauisse refert. Τὸ ἐν Ἀφαισιάδων χωρίον, ᾧ γείτων Βορρᾶθεν ἡ ὁδὸς ἡ ἐκ τῆ κηφισιάσιν ἱερῦ, Νότοθεν τὸ ἐν Ἀφαισιάδων, τὸ Ἡράκλειον τὸ ἐν Ἀφαισιάδων προσηλίῳ δὲ αἰώρητος ἀρχέστρατος Φρεάριος, προσηλίῳ δὲ δυομένῳ, φίλιππος χολλείδης, καὶ μὴ ἐξέστω τοῦτο μηδενὶ, μήτε πωλῆσαι, μήτε ἀλλάξασθαι, ἀλλ' ἔστω Λδειμάντῳ τῷ παιδὶ ἕως τοῦ δυνατόν. καὶ τὸ ἐν Ἐρισιάδων χωρίον, ὃ παρὰ Καλλιμάχου ἐωρίαμεν, ᾧ γείτων βορρᾶθεν εὐρυμέδων μυρρινήσιος. Νότοθεν δὲ δημόστρατος ξυπετέραν, πρὸς ἡλίῳ αἰώρητος εὐρυμέδων μυρρινήσιος, προσηλίῳ δυομένῳ καὶ φινικός. αἰχμὴ ἀργυρᾶς ζεῖς. φιάλην ἀργυρᾶν, ἑλκουσαν ῥ ε. κυμβίων ἄγρι με. δακτύλιῳ χρυσῷ καὶ ἐνώπιον χρυσοῦν, ἄγοντα σὺν ἄμφω Δ δραχμὰς, βόλους ζεῖς, Ευκλείδης ὁ λιθοτόμος ὀφείλει μοι ζεῖς μνᾶς. Αργυρίου ἀφῆμι ἐλευθέραν. Οἰκέτας καταλείπω, τύχωνα ἓξ καὶ ταν Δαμαλαν, διαυσιον. οἰκίαν τὰ γεγραμμένα, ἂν ἔχῃ τὰ αὐτὰ γεγραφα δημόσιος. Οφείλω δὲ οὐδένι οὐδέν. Επίτροποι δὲ Σαοθένης, Σπευσίππος, Δημόσιος, Ηγίας, Ευρυμέδων, Καλλίμαχος, Θεόφιππος,

Aristotelem verò idem Diogenes Laërtius, hæc in Testamento scripsisse narrat. Επίτροπον μὲν εἶναι πάντων καὶ Αδραστὸς Αντίπατρον ἕως δ' ἂν νικάνωρ καταλάβῃ ὀπτιμεῖσθαι, ἄφιστομὴν πμαρχον, διοτέλη, θεόφραστον ἐὰν βούλεται καὶ ἐνδέχηται αὐτῷ, τῆς τε παιδίων καὶ ἐρπυλλίδος καὶ τῆς καταλελειμμένων. καὶ ὅταν ἥρμοσται τῇ παιδὶ, ἐκδέδοσθαι αὐτὴν Νικάνορι. ἐὰν δὲ τῇ παιδὶ συμβῇ τι, ὁ μὴ γένοιτο, ἐὰν δὲ ἔσται, πρὸ τοῦ γήμασθαι, ἢ ἐπειδὰν γήμηται μήτε παιδίων ὄντων, νικάνωρ κύριος ἔστω καὶ περὶ τῶ παιδίῳ καὶ περὶ τῆς ἄλλων, διοικεῖν ἀξίως καὶ αὐτὸ καὶ ἡμῶν. ὀπτιμελείσθω δὲ νικάνωρ καὶ τῆς παιδὸς καὶ τῶ παιδὸς νικομάχου, ὅπως ἂν ἄξιοι τὰ περὶ αὐτῆς ὡς καὶ πάτηρ ἂν καὶ ἀδελφὸς. ἐὰν δὲ τι πρότερον συμβαίνῃ νικάνορι, ὁ μὴ γένοιτο, ἢ πρὸ τῦ λαβεῖν τὴν παῖδα, ἢ ἐπὶ δ' ἂν λάβοι μήπω παιδίων ὄντων, ἐὰν μὲν οὖτοι ἐκεῖνος τάξῃ ταῦτα, κύρια ἔστω. ἐὰν δὲ βούληται γεωρφάτος εἶναι μετὰ τῆς παιδὸς, καθάπερ πρὸς νικάνορα. εἰ δὲ μὴ τοὺς ὀπτῆσόντας βουλομένους μετὰ Αντιπάτρου, καὶ περὶ τῆς παιδὸς, καὶ περὶ τῆς παιδὸς, διοικεῖν ὅπως ἂν αὐτοῖς δοκῇ ἄριστα εἶναι. ὀπτιμελείσθαι δὲ τοὺς ὀπτῆρόπους, καὶ Νικάνορα μνησθέντας ἐμοῦ καὶ Ερπυλλίδος, ὅτι ἀπουδάσατε περὶ ἐμὲ ἐγένετο τῆς τε ἄλλων καὶ ἐὰν βούληται ἄνδρα λαμβάνειν, ὅπως μὴ ἀναξίως ἡμῶν δοθῇ. δυνῶναι δ' αὐτῇ πρὸς τοῖς πρότερον δεδομένοις, καὶ ἀργυρίου τάλαντον, ἐκ τῆς καταλελειμμένων, καὶ ἱερεπαίνας ζεῖς, ἐὰν βούληται, καὶ τὴν παιδίσκην ἣν ἔχῃ, καὶ παῖδα τὸν πυρρίαν. καὶ ἐὰν μὲν ἐν χαλκίδι βούληται οἰκεῖν, τὸν ξενῶνα τὸν πρὸς τῷ κήπῳ, ἐὰν δὲ ἐν γαγείροις, τὴν παρὰ θάλασσαν οἰκίαν. ὁποτέρων δ' ἂν τούτων βούληται, κατασκευάσω τοὺς ὀπτῆσοντας σκεύεσιν οἷς ἂν δοκῇ καὶ ἐκείνοις καλῶς ἔχῃ, καὶ ἐρπυλλίδι ἱκανῶς. Επιμελείσθω δὲ Νικάνωρ καὶ μύρμηκος τοῦ παιδίου ὅπως ἂν ἀξίως ἡμῶν τοῖς ἰδίοις ὀπηδήσῃ, συὸ τοῖς ὑπαρχουσιν ἃ εἰληφαμεν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ καὶ ἀβρακίδα ἐλευθέραν, καὶ δοῦναι αὐτῇ ὅταν ἡ παῖς ἐκδοθῇ, πεντακοσίας δραχμὰς καὶ τὴν παῖδίσκην

δίσκην ἣν ἔχῃ. δοῦναι καὶ θαλῆ πρὸς τῇ παιδίσκῃ ἣν ἔχῃ τῇ ἀνθεῖσι χιλίας δραχμὰς καὶ παιδίσκην. Καὶ σιμωνι χωρὶς τοῦ πρότερον ἀργυρίου, αὐτῷ εἰς παῖδα ἄλλον, ἢ παῖδα ἀριάθαι, ἢ ἀργύριον δοῦναι. τύχαια δὲ ἐλεύθερον εἶναι ὅταν ἡ παῖς ἐκδοθῇ, καὶ φίλαινα, καὶ ὀλύμπιον, καὶ τὸ παιδίον αὐτοῦ. μὴ πωλεῖν δὲ τῆς παιδίαν μηδένα τῆς ἐμὲ θεραπευόντων. ἀλλὰ χρῆσθαι αὐτοῖς. ὅταν δ' εἰ ἡλικίαν γένωνται, ἐλεύθερα ἀφεῖναι κατ' ἀξίαν. ἐπιμελεῖσθαι δὲ καὶ τῶν ἐκδεδομένων εἰκόναν παρὰ χρυλλίωνα, ὅπως ὁπωσδήποτε τελεσθεῖσαι αἱ ἀπαγωγαὶ, ἥτε νικάνορος καὶ ἡ προξένου ἣν διεὸς μὴν ἐκδοῦναι, καὶ τῆς μνᾶς τῆς νικάνορος, καὶ τὴν ἀεμνήστου τὴν πεποιημένην ἀναθεῖναι. ὅπως μνημεῖον αὐτοῦ ἦ, ἐπειδὴ ἄπαις ἐτελεύτησε καὶ τῆς μνᾶς τῆς ἡμετέρας τὴν δὴ μνᾶν, ἀναθεῖναι εἰς ἐνέμεαν ἢ ὅπῃ ἂν δοκῇ. ὅπῃ δ' ἂν ποιῶνται τὴν ταφὴν, ἐν ταύτῃ καὶ τὰ πυγιάδος ὀστᾶ ἀνελόντας θεῖναι, ὥσπερ αὐτὴ προσέταξεν ἀναθεῖναι δὲ καὶ Νικάνορα σταθέντα, ἵνα εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῆ ποιῆται, ζῶα λίγυα τράπεζαν Διὶ σωτῆρι καὶ Αθηνᾶ σωτείρᾳ ἐν Σταγείρᾳ.

Eodem Laërtio teste, Theophrastus hunc in modum suprema ordinauit. Εξαι μὲν οὖ. Εαὶ δὲ πι συμβῇ τὰ δὲ Αδραπέμενα. τὰ μὲν ὄσοι ὑπάρχοντα πάντα Μέλαντι καὶ παγκρίοντι τοῖς υἱοῖς Λέοντος. Από δὲ τῆς παρ' Ιππάρχου συμβεβλημένων τάδε μοι βούλομαι γενέσθαι, τὰ περὶ τὸ μουσεῖον καὶ τὰς θεὰς σωτελεσθῆναι. καὶ εἴτι ἄλλο δύναται περὶ αὐτὰς ὀπικοσμηθῆναι, πρὸς τὸ κάλλιον. Επειτα τὴν Αεμνοτέλους εἰκόνα τεθῆναι εἰς τὸ ἱερὸν καὶ τὰ λοιπὰ ἀναθήματα, ὅσα πρότερον ὑπῆρχεν εἰ τῷ ἱερῷ. εἶτα τὸ ᾠδεῖον οἰκοδομηθῆναι τὸ πρὸς τῷ μουσείῳ μὴ χεῖρον ἢ πρότερον. ἀναθεῖναι δὲ καὶ τοὺς πίνακας εἰ οἷς αἱ τῆς γῆς περίοδοι εἰσὶν εἰς τὴν κάτω στοάν. ὑποκευασθῆναι δὲ καὶ τὸν βωμὸν ὅπως ἔχῃ τὸ τέλειον καὶ τὸ εὔσχημον. βούλομαι δὲ καὶ τὴν Νικομάχου εἰκόνα σωτελεσθῆναι ἴσην. τὸ μὲν τῆς πλάσεως ἔχει πραξιτέλης. τὸ δ' ἄλλο ἀνάλωμα ἀπὸ τούτου γενέσθω. καθῆσθαι δὲ ὅπου ἂν δοκῇ καὶ τοῖς τῆς ἄλλων ὀπτιμέλουμένοις τῆς εἰ τῇ Αδραπικῇ γεγραμμένων. Καὶ τὰ μὲν περὶ τὸ ἱερὸν καὶ τὰ ἀναθήματα, τοῦτον ἔχῃ τὸν τρόπον. τὸ δὲ χρέος τὸ εἰ γαγείροις ἡμεῖν ὑπάρχει, δίδωμι Καλλίῳ. τὰ δὲ βιβλία πάντα, Νηλεῖ. τὸν δὲ κῆπον καὶ τὸν περίπατον καὶ τὰς οἰκίας τὰς πρὸς τῷ κήπῳ πάσας δίδωμι τῆς γεγραμμένων φίλων ἀεὶ τοῖς βουλομένοις συνοικάζειν καὶ συμφιλοσοφεῖν εἰ αὐτῷ. ἐπὶ δὲ τῷ οὐ δυνατὸν ἀεὶ πᾶσιν αἰθρώποις ὑπάδημεῖν, μήτε ἐξαλλοτριῶσι μήτε ἐξιδιάζομένου μηδενός. ἀλλ' ὡς αὐ ἱερὸν κοινῇ κεκτημένοις, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους οἰκείως καὶ φιλικῶς χρωμένοις ὥσπερ προσῆκαν καὶ δίκαιον. ἔφυσαν δὲ οἰκοναγοῦντες, Ιππάρχος, Νηλεύς, Σῴπατρος, Καλλίνος, Δημόπομος, Δημάραπος, Καλλιοδείνης, Μέλαντις, Παγκρίων, Νίκιππος. Εξεῖναι δὲ βυλομένῳ φιλοσοφεῖν ἐν ἀεστοτέλη τῷ Μενδίᾳ καὶ πυγιάδος υἱῷ, καὶ μετέχειν τῶν καὶ αὐτοῦ πᾶσαν ὑπομέλειαν ποιεῖσθαι τοῖς πρεσβυτάτοις, ὅπως ὅτι μάλιστα προσέχῃ κατὰ φιλοσοφίαν. Φάναι δὲ καὶ ἡμᾶς ὅτι καὶ δοκῇ μάλιστα ἁρμόττειν εἶναι τὸ κήπου, μηδὲν δεῖν ἐργον προσεῖναι τὴν ταφὴν, μήτε τὸ μνημεῖον ποιοῦντας ὅπως δὲ σωσείρηται μετὰ τὰ περὶ ἡμᾶς συμβάντα περὶ τὸ ἱερὸν καὶ τὸ μνημεῖον καὶ τὸν κῆπον καὶ τὸν περίπατον ἐργα πεύομαι σωσεπιμελεῖσθαι, καὶ πομπύλον τοῦτον ἐποικοῦντα αὐτὸν καὶ τὴν τῆς ἄλλων ὀπιμέλειαν ποιέμενον ἢ καὶ πρότερον. τῆς δὲ λυσιτελείας ὀπιμελεῖσθαι αὐτὸν τοὺς ἔχοντας ταῦτα. Πομπύλῳ δὲ καὶ θρέπτῃ πάλαι ἐλευθέροις θ' ὅσι καὶ ἡμῖν πολλὴν χρείαν παρεσχημένοις, εἶπ πρότερον ἔχουσι παρ' ἡμῶν καὶ εἶπ αὐτοῖ ἐκτήσαντο, καὶ ἀνῶ παρ' Ιππάρχου αὐτοῖς σωτέτακται διοχιλίας δραχμὰς, ἀσφαλῶς οἱ μὲν δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν ταῦτα, καθάπερ καὶ αὐτοῖς διελέχθην μελάντῃ καὶ παγκρίοντι πλωνάκις, καὶ πάντα μοι συγκατέθεντο. Δίδωμι δ' αὐτοῖς καὶ σωματάλλην τὴν παιδίσκην. τῆς δὲ παίδων, Μόλωα μὲν, Κίμωνα καὶ παρμένοντα ἤδη ἐλευθέρους ἀφίημι. Μάνη δὲ καὶ Καλλίαν παραμείναντας ἔτη τέτταρα ἐν τῷ κήπῳ καὶ σωεργασαμένους καὶ ἀναμαρτήτους γενομένους, ἀφίημι ἐλευθέρους. Τῶν δ' οἰκημάτων σκευῶν ἀποδιδόντας πομπύλῳ ὅσα αὖ δοκῇ τοῖς ὀπιμελησταῖς καλῶς ἔχειν, τὰ λοιπὰ ἐξαρκεῖσται. Δίδωμι δὲ καὶ χαλκᾶνα δημοτίμου. δύναχα δὲ Νηλεῖ, Ευβιον δ' ἀποδόσθαι. Δόπα δ' Ιππάρχου Καλλίνῳ πισχιλίας δραχμὰς. Μέλαντα δὲ καὶ παγκρίοντα εἰ μὲν μὴ ἐωρῶμεν Ιππάρχου καὶ ἡμῶν πρότερον χρείαν παρεσχημένον, καὶ νῦν εἰ τοῖς ἰδίοις μάλα ναναναγκότα, προσετάξαμεν ἂν μετὰ Μελάντου καὶ παγκρίοντος ἐξάγειν αὐτά. ἐπειδὴ δὲ οὔτε ἐκείνοις ἐώρων ῥᾴδιον ὄντα σωοικονομεῖν, λυσιτελέστερον τε αὐτοῖς ὑπελάμβανον εἶναι τεταγμένον τι λαβεῖν παρὰ Ιππάρχου, δόντα Ιππάρχου Μελάντῳ καὶ παγκρίοντι ἑκατέρῳ τάλαντον. δίδοναι δ' Ιππάρχου καὶ τοῖς ὀπιμελητὰις εἰς τὰ ἀναλώματα τὰ εἰ τῇ Αδραπικῇ γεγραμμένα καὶ τοῖς ἑκάστου καιροῖς τῆς δαπανημάτων. οἰκονομήσαντα δὲ ταῦτα Ιππάρχου ἀπηλλάχθαι τῆς συμβολαίων τῆς πρὸς ἐμὲ πάντων. Καὶ ἔτι ὅπῃ τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος συμβέβηκεν Ιππάρχος εἰ χαλκίδι, Ιππάρχῳ τοῦτο ἐστιν. ὀπιμεληταὶ δὲ ἔστωσαν τῶν εἰ τῇ Αδραπικῇ γεγραμμένων, Ιππάρχος, Νηλεύς, Στράτων, Καλλίνος, Δημόπομος, καλλιοδείνης, κτήσαρχος. Αἱ Αδραπικαὶ κεῖνται αἱ τὰ γεγραφάτῳ γεωφρέστῳ δακτυλίῳ σπομασμένων. μία μὲν παρὰ κηφισίᾳ Ιππάρχου. Μάρτυρες Κάλλιππος πελαιεύς, φιλόμηλος εὐωνυμεύς, Δύσανδρος ὑβα-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἰνης, Φιλίων ἀλωπεκῆθεν. τὴν δ' ἑτέραν ἔχει Ὀλυμπιόδωρος. Μάρτυρες δ' οἱ αὐτοί. τὴν δ' ἑτέραν ἔλαβεν Λεόντιος. Ἀπήνεγκε δὲ καὶ Ἡρόφιλος ὁ υἱός. μάρτυρες Δείμαχος, Χλιάβουλος Λυσίστρατος Φίδωνος θάσιος, Στράτων Ἀρχεσιλάου λαμψακηνός, θησιτ[illegible]πος θησί[illegible]που ἐκ κεραμέων, Διοσκουρείδης Διονυσίου, ἐπιζεφύριος. Idem Diogenes Epicurum ita testatum refert. Κατὰ τάδε δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα, Ἀμυνομάχῳ φιλοκράτους βατθῆει, καὶ Τιμοκράτει δημητρίου ποταμίῳ. Κατὰ τὴν ἐν τῷ μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν. ἐφ' ᾧ τε τὸν κῆπον, καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ, παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμαίχου μυτιληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ. καὶ οἷς ἂν Ἑρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τοῖς φιλοσοφίας εἰδιαιτρίβῃ κατὰ φιλοσοφίαν. καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀφ' ἡμῶν. ὅπως ἂν συμδιάσωσιν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν εἰς τῷ κήπῳ διαγωγὴν, παρακατατιθέμενοι τοῖς τοῦ αὐτοῦ κληρονόμοις, εἰς ᾧ ἂν πρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ. ὅπως ἂν καὶ οἱ διαγωγεύοντες τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοί, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν παραδῶσι. τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης εἰοικεῖν Ἑρμάρχῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἑρμαρχος ζῇ. ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δύνατον μερίζεσθωσαν, μεθ' Ἑρμάρχου σκοπούμενοι εἰς τὰ ἐναίσιμα τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ μητρί, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν ἑκάστου ἔτους, τῇ τετάρτῃ δεκάτῃ τοῦ γαμηλιῶνος, ὡς καὶ εἰς τὴν γινομένην συνοδον, ἑκάστου μηνὸς τοῖς εἰκάσι, τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν εἰς τὴν ἡμῶν τε καὶ μητροδώρου κατάστασιν γενομένην. συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν πολυαίνου τοῦ μεταγενεστέρου. συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν, τοῦ ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς. ἐπιμελείσθω δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, τοῦ υἱοῦ τε Μητροδώρου ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πολυαίνου φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τῆς μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν, ἐκδόσθωσαν ᾧ ἂν Ἑρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, ὥσπερ αὐτῆς εὐτάκτου καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάχῳ. διδόσθωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν προσόδων, εἰς τροφὴν τούτοις ὅσα ἂν αὐτοῖς κατ' ἰαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάχου ποιείσθωσαν δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ Ἑρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετ' αὐτοῦ συγκαταγεγραμμένος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένος ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἔχωσι γίνηται. τὴν δὲ προῖκα τῇ θήλει παιδίῳ, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μερισάτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιρούντες μετὰ τῆς Ἑρμάχου γνώμης. ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἔχωσι τοῖς ἰδίοις παρέσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγράσκῃ μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν κατεσκότων εἰδέναι κατεσκευάσθαι, ὅτι τὴν ἡμετέραν δύναμιν. δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα πάντα Ἑρμάχῳ. ἐὰν δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων προῖ Ἑρμαχον γίνηται, πρὸ τῆς τὰ μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον καὶ Τιμοκράτην, ὅπως αὐξηθέντων αὐτῶν ἑκάστῳ γίνηται, τῶν αἰαγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων. καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ὧν συνετάξαμεν ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ εὐδεχόμενον ἑκάστῳ γίνηται. ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον ἡμῖν, Νικίαν, Λύκωνα, Ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλεύθερον. Ibidēq; eum animā iam agentē, talē ad Idomeneū Epistolā scripsisse memorat. Τὴν μακαρίαν ἄγοντες, ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τῷ βίῳ, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί, γραγγυρία πίς τε παρικολουθοῦσα καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἔχοντα τὸ εἰ ἑαυτοῖς μεγέθους. αὐτοῖς παρετάσσετο δὲ πᾶσι τούτοις, τὸ χαῖρ ψυχὴν χαίρουσαν, ὅτι τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου πίστεως προσήκεις ἐμοὶ καὶ φιλοσοφίᾳ, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων μητροδώρου.

Ex quo Epicuri Testamento Cicero capita quædam Latina fecit lib. II. de finib. Sic enim vno illius libri loco, de Epicuro loquens, *Tam accuratè*, ait, *támque diligenter caueat, & sanciat*, VT AMYNOMACHVS ET TIMOCRATES HEREDES SVI, DE HERMACI SENTENTIA DENT, QVOD SATIS SIT AD DIEM AGENDVM NATALEM SVVM, QVOTANNIS, MENSE GAMELIONE. ITEMQVE OMNIBVS MENSIBVS, VICESIMO, DIE LVNÆ DENT AD EORVM EPVLAS QVI VNA SECVM PHILOSOPHATI SINT: VT ET SVI ET METRODORI MEMORIA COLATVR. Itē alio eiusdē libri loco. *Audi, ne longè abeam, moriens quid dicat Epicurus, & intellige facta eius cum dictis disserpare.* EPICVRVS HERMACHO S. CVM AGEREMVS, *inquit*, VITÆ BEATVM, ET EVNDEM SVPREMVM DIEM, SCRIBEBAMVS HÆC. TANTI AVTEM MORBI ADERANT VESICÆ, ET VISCERVM, VT NIHIL AD EORVM MAGNITVDINEM POSSET ACCEDERE. *Ecce miserum hominem, si dolor summum malum est. Dici aliter non potest; sed audiamus ipsum.* COMPENSABATVR TAMEN, *inquit*, CVM HIS OMNIBVS, ANIMI LÆTITIA QVAM CAPIEBAM, EX MEMORIA RATIONVM, INVENTORVMQVE NOSTRORVM. SED TV, VT DIGNVM EST TVA ERGA ME ET ERGA PHILOSOPHIAM VOLVNTATE, AB ADOLESCENTIA SVSCEPTA, FAC VT METRODORI TVEARE LIBEROS.

Lyconis verò, vt idem Laërtius auctor est, Testamentum, his verbis conceptū fuit. Τὰ δὲ διαθήσεμαι τοιάδε τῶν κατ' ἐμαυτόν. Ἐὰν μὴ δυνηθῶ τὴν ἀρρᾳστίαν ταυτὴν ὑπενεγκεῖν τὰ μὲν ἐν οἴκῳ πάντα δίδωμι τοῖς ἀδελφοῖς ἀγνάνακτι, καὶ λύκωνι, καὶ οἷμαι δεῖν ἀπὸ τούτων ὅσα κατακέχρημαι ἀθήνησι παρά τινος ἔχειν ἢ ἐκπεπραχέναι. καὶ ἃ ἂν εἰς τὴν ἐκφορὰν ἀναλωθῇ καὶ εἰς τἄλλα τὰ νομιζόμενα. Τὰ δὲ ἐν ἄστει καὶ αἰγίνῃ δίδωμι λύκωνι, διαφυλάττοντι καὶ τὸνομα φέροντι ἡμῶν καὶ σωδιατηροῦντι πλέον χρόνον ἀρετῆς πάντων, καθάπερ δίκαιον ἦν τὸν ἡμέτερον τάξιν ἐσχηκότα. τὸν δὲ λοιπὸν καταλείπω τῶν γνωρίμων τοῖς βουλομένοις, βούλωνι, Καλλίνῳ, Λείσωνι, Ἀμφίωνι, λύκωνι πυθοκλείδου, ἀσωμάχῳ ἡρακλείδῃ, λύκωνι τῷ ἀδελφιδῷ. προστιθέσθωσαν δ' αὐτοῖς, ὃν αἱροῦνται ἀπολαμβάνωσι διαμένειν, ὅτι τὰ πράγματος, καὶ σωζειν μάλιστα διωικεῖσθαι. συγκατασκευαζέτωσαν δὲ καὶ οἱ λοιποὶ γνώριμοι, κἀμοῦ καὶ τοῦ τότε χάριν. Θρὲψ δὲ τῆς ἐκφορᾶς καὶ καθάπερ ἐπιμεληθήσεται Βύλλου καὶ Καλλίνου μετὰ τῆς σεμνοτέρας, ὅπως μήτ' ἀνελεύθερος γένηται, μήτε πλέον τῆς δεούσης. τῆς δὲ ἐν Αἰγίνῃ μοι γενομένων μερῶν μετὰ τὴν ἐμὴν ἀπόλυσιν, κατακεχωρισμένων λύκωνι τοῖς νεανίσκοις εἰς ἐλαφροχρησίαν, ὅπως κἀμοῦ καὶ τοῦ πεμψαντος ἐμὲ μνήμη γένηται, διὰ τῆς χρείας αὐτῇ ἡ προσήκουσα. καὶ αἰδριάντα ἡμῶν ἀναθέτω. τὸν δὲ τόπον ὅπως ἁρμοττόντως ἢ τὰ χάσεως ὑπιδεψάτω καὶ συμφραγματευθήτω διόφαντος καὶ ἡρακλείδης δημητρίῳ. ἀπὸ δὲ τῆς ἐν ἄστει, λύκων ἀποδότω πᾶσι παρ' ὧν ἃ προείληφα μετὰ τὴν ἀποδημίαν τὴν ἐκείνῃ. παρακολουθησι δὲ βούλωνι καὶ Καλλίνος, καὶ ἃ ἂν εἰς τὴν ἐκφορὰν ἀναλωθῇ, καὶ τὰ ἄλλα τὰ νομιζόμενα. Κομισάσθω δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς ἐν οἴκῳ κοινῆ καταλειπομένων ἀμφοτέροις ὑπ' ἐμοῦ. πιμισάτω δὲ καὶ τοὺς ἰατροὺς πασίθεμιν καὶ μειδίαν, ἀξίως ὄντας, καὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τὴν περὶ ἐμὲ καὶ τὴν τέχνην, καὶ μείζονος ἐπιτιμῆς. δίδωμι δὲ τῷ Καλλίνῳ παιδίῳ θηκλείων ζεῦγος, καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ροιάκων ζεῦγος, φιλοπαίδια, ἀμφίπολον, περίρραμα, περισκελίδα δύο τὰ βίλπιστα τῆς καταλειπομένων, ὡς αἱρεῖσθαι ἕκαστον αὐτῶν ἢ τὸ πρὸς πιμισάτω καὶ τούτων φανερῶν μὴ ἀμνημονοῦντες. περὶ δὲ τῆς θρεπτεύσεως ἐμαυτὸν ὕστερον ἐξάγω. δημητρίῳ μὲν ἐλευθέρῳ παλαῖ ὄντι ἀφίημι τὰ λύτρα, καὶ δίδωμι πέντε μνᾶς, καὶ ἱμάτιον καὶ χιτῶνα. ἵνα πολλά τε πονηκὼς μετ' ἐμοῦ βίον εὐσχήμονα ἔχῃ. Κείτωνι δὲ χαλκηδονίῳ καὶ τούτῳ τὸ λύτρα ἀφίημι καὶ δίδωμι πέντε μνᾶς. καὶ τὸν μικρὸν ἀφίημι ἐλεύθερον. καὶ θρεψάτω λύκων αὐτὸν καὶ παιδευσάτω ἀπὸ τοῦ νῦν χρόνου ἔξ ἔτη, καὶ χάρητα ἀφίημι ἐλεύθερον, καὶ θρεψάτω λύκων αὐτὸν καὶ δύο μνᾶς αὐτῷ δίδωμι. καὶ τὰ ἐμὰ βιβλία τὰ ἀνέγνωσμένα. τὰ ἀνέκδοτα καλλίνῳ. ὅπως ἐπιμελῶς αὐτὰ ἐκδῶ. Δίδωμι δὲ καὶ Σύρῳ ἐλευθέρῳ ὄντι πέντε μνᾶς. καὶ τὴν μυνοδώραν δίδωμι. καὶ εἴτι μοι ὀφείλῃ, ἀφίημι αὐτόν. καὶ ἱλαρᾷ πέντε μνᾶς καὶ ἀμφίπολον, καὶ δύο περισκελίδα καὶ περίρραμα καὶ κλίνην ἣν αἱ βούλονται. ἀφίημι δὲ ἐλευθέραν καὶ τοῦ μικροῦ μητέρα, καὶ ἡδεῖαν καὶ ἡδεῖαν, καὶ εὐφρόνην, καὶ ἑρμείαν. καὶ ἀγάθωνα δύο ἔτη παραμείναντα ἀφειδῶς ἐλεύθερον, καὶ τὰς φορεαφόρους, ὠφελίωνα καὶ πωσειδώνιον πέντε ἔτη παραμείναντας. δίδωμι καὶ δημητρίῳ καὶ Κείτωνι καὶ σύρᾳ κλίνην ἑκάστῳ καὶ στρώματα τῆς καταλειπομένων, αἱ φαίνηται λύκωνι καλῶς ἔχειν. Ταῦτα ἔστω αὐτοῖς ἀποδείξασιν ὀρθῶς ἐφ' ὧν ἕκαστοι τεταγμένοι εἰσίν. Περὶ δὲ τῆς ταφῆς ἐάν τε αὐτῇ βούληται λύκων θάπτῃ ἐάν τε ἐν οἴκῳ, ὅ τῳ ποιεῖτω. πέπεισμαι γὰρ αὐτὸν ὧδε κῆδος ἐμοὶ σωφρόνως τὸ εὐσχήμον. ταῦτα δὲ πάντα οἰκονομήσαντι κυρία ἔστω ἡ δόσις τῶν ἐνταῦθα, μάρτυρες Καλλῖνος ἑρμογένους, Δείσων κεῖος, Εὐφρόνιος παιανεύς.

Ac nec Testamentorum formulis Gallia nostra caruit. Namque vt ab aureis illis in sequioris venæ seu metalli tempora præceps tuam, extat D. Remigij, Remensis Archiepiscopi, qui laudum suarum præconem egregium Sidonium Apollinarem æqualem suum Epist. VII. lib. IX. habet, elegans Testamentum, à me pridem ex Hincmari & Flodoardi scriniis, & ipsius Remensis Ecclesiæ archiis descriptum versione & nuper à Nicolao Querculo in Gallica Flodoardi, editum, quod cum propter prolixitatem adscribere grauarer, cunctantē me amici impulerunt, exteris quoque nationibus, ad quas Gallici libri minus perueniunt, illius Testamenti copiam facere. Verba eius sunt hæc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI, GLORIA DEO, AMEN.

EGO REMIGIVS EPISCOPVS CIVITATIS REMORVM, SACERDOTII COMPOS, TESTAMENTVM MEVM CONDIDI IVRE RRÆTORIO, ATQVE ID CODICILORVM VICE VALERE PRÆCEPI, SI IVRIS ALIQVID VIDEBITVR DEPVISSE. QVANDOQVE EGO REMIGIVS EPISCOPVS DE HAC LVCE TRANSIERO, TV MIHI HERES ESTO SANCTA ET VENERABILIS ECCLESIA CATHOLICA VRBIS REMORVM. *Et tu fili fratris mei Lupe Episcope, quem præcipuo semper amore dilexi: Et tu nepos meus Agricola Presbyter, qui mihi obsequio tuo à pueritia placuisti, in omni substantia mea, quæ mea sorte obuenit antequam moriar: præter id quod vnicuique donauero, legauero, darive iussero, vel vnunquæque vestrum voluero habere præcipuum. Tu sancta heres mea Remensis Ecclesia, colonos quos in Portensi habeo territorio, vel de paterna, maternáque substantia, vel quos cum fratre meo sanctæ memoriæ Principio Episcopo commutaui, vel donatos habeo, possidebis. Dagaredum, Profuturum, Prudentium, Tennaïcum, Maurilionem, Baudoleïsum, Prouinciolum, Nauatenam, Lautam, Suffroniam, Colonos, Amorinum quoque seruum tuo dominio vindicabis. Necnõ villas, agrósque quos possideo in solo Portensi, Tudmiacũ scilicet, & Balatomiũ, siue Plerinacum, & Vacculiacũ, vel quæcũque in eodem solo Portensi qualibet authoritate possedi, integrè cum omnibus cãpis, pratis, pascuis, siluis, ad te Testamenti huius authoritate reuocabis. Simili modo sanctissima heres mea, quæcũque tibi à propinquis & amicis meis, in quocunque solo & territorio collata sunt, sicuti disposuero in Prochiis, cœnobiis, martyriis, Diaconiis, Xenodochiis, omnibúsque Matriculis sub tua ditione degentibus, ordinationem meam futuri successores mei, ordinis sui memores, sicut ego prædecessorum meorũ, ita quoque inconuulsè, & absque vlla refragatione seruabunt. Ex quibus Celtus, quem per manum meam Celsa sobrina mea tibi tradidit, & Huldriciaca villa, quam Huldericus Comes, & loco vbi ossa mea sancti fratres & Coëpiscopi diœceseos tuæ ponenda elegerint, integumentis deseruiant. Sitque locus ille successoribus meis Remorum Episcopis peculiariter propritus, & in alimoniis ibidem Deo militantium, vicus ex proprio, in Portensi, & Villanis quoque ex Episcopio in Remensi, deseruiant. Blandibacius villa in Portensi, quam à cohæredibus meis Benedicto & Hilario, datis pretiis emi de thesauro Ecclesiæ, & Albiniacus ex Episcopio, in alimoniis Clericorum Remensis Ecclesiæ communiter deputentur. Quibus etiam Berna ex Episcopio, quæprædecessoribus meis peculiaris esse solebat, cum duabus villis, quas Ludouicus à me sacro baptismatis fõte susceptus, amore nominis mei, Piscofesheim suâ lingua vocatis, mihi tradidit, siue cum Costo & Gleni, vel omnibus siluis, pratis, pascuis, quæcunque in Vosago infra, circùm & extra, tam vltra, quàm citra Rhenum pretio dato comparaui, picem annuatim ministret, cunctisque locis regularibus tam à me, quàm antecessoribus meis ordinatis siue in futuro ab Episcopis successoribus meis ordinandis, pro necessitate locorum ad vascula vinaria componenda annuatim distribuat. Crusciniacum verò & Faram, siue villas, quas sanctissima virgo Christi Genouefa, à Rege Christianissimo Ludouico, pro cõpendio itineris sui, cùm Remensem Ecclesiam sæpissimè visitare soleret, adipisci promeruit, alimoniisque ibidem Deo famulantium deputauit sicut ab ea ordinatum est, ita confirmo, vt Crusciniacus futuri Episcopi successoris mei obsequiis, & sartatectis principalis Ecclesiæ deputetur. Faram verò eidẽ Episcopo, & sartis tectis Ecclesiæ vbi iacuero perpetualiter seruire iubeo. Sparnacus villa, quam datis quinque milia libris argenti ab Eulogio comparaui, tua (sanctissima heres mea) non extraneorum heredũ meorum esse cernitur: eò quòd cùm criminis accusatione regiæ maiestatis idẽ teneretur obnoxius, & se minimè purgare posset, non solùm ne occideretur, dato iam dicto pretio de thesauris tuis, sed ne pecunia eius publicaretur, vnà tecum obtinui. Et ideò vt præfata Sparnacus perpetualiter tibi ad restituendum thesaurum stipendiisque tui Pontificis deseruiat, liberali sanctione firmaui. Duodeciacus verò sicut à Hlodouualdo nobilissimæ indolis puero cõfirmatũ est, tibi heres mea perpetuò famuletur. Villas quas mihi Domnus, illustrisque memoriæ Hludouicus Rex, quẽ de sacro baptismatis fõte suscepi, cùm adhuc Paganus Deũ ignoraret, ad propriũ tradidit, locis pauperibus deputaui: ne fortè, cùm esset infidelis, cupidũ terrenarum rerum me arbitrari posset, & non potiùs suæ salutem animæ, quàm exteriora ab ipso bona requirere. Quod admiratus, intercedere me pro quibusciũque necessitatẽ patientibus, & fidelis, & ante fidem, benignè, liberalitérque concessit. Et quia ex omnibus Episcopis Galliarum, pro fide & conuocatione Francorum potissimùm me laborare cognouit, dedit mihi Deus tãtam*

tam gratiã in conspectu eius, virtúsque diuina, quæ per spiritum sanctum me peccatorem plurima signa ad salutem præfatæ gentis Francorum operari fecit, vt non solùm ablata omnibus Ecclesiis regni Francorum restitueret, sed etiam de proprio, gratuita bonitate, plurimas ditaret Ecclesias. Neque prius de regno eius, quantum passus est pedis, Ecclesiæ Remorum iungere volui, donec vt hoc omnibus Ecclesiis adimpleret, obtinui. Sed neque post eius Baptismum, nisi Codiciacum & Iuliacum, super quibus iam dictus puer sanctissimus & vnanimis mihi Hlodouualdus, & incolæ loci illius multiplicibus xeniis grauati obnixè deprecantes, quod Regi debebant, Ecclesiæ meæ soluendũ, me petere compulerunt. Quod idem piissimus Rex & gratanter accipiens, promptissima voluntate largitus est: visibúsque tuis (sanctissima heres mea) iuxta eiusdem piissimi datoris præceptum, Episcopali authoritate firmaui. Res etiam, quas sæpedictus Rex, piissimúsque Princeps tibi in Septimana & Aquitania concessit, & eas quas in Prouincia Benedictus quidam (cuius filiam mihi ab Alarico missam, gratia sancti Spiritus, per impositionem manus meæ peccatricis, non solùm à diabolicæ fraudis vinculo, sed ab inferis reuocauit) ad vsum luminis tui, & loci vbi corpus meum iacuerit, continuatim deseruire præcipio, villáque in Austria, siue Toringia. Futuro Episcopo successori meo amphibalum album paschalem relinquo: Stragula columbina duo, vela tria, quæ sunt ad ostia, diebus festis, triclinij, cellæ, & culinæ. Vas argenteum triginta, & aliud decem & octo librarum inter te, heres mea, & Diœcesim tuam Ecclesiam Laudunensem, factis patenis atque calicibus ad ministerium sacrosanctum, prout volui, Deo annuente, distribui. Aliud argenteum vas decem librariũ, quod mihi sæpe nominatus Dominus inlustrísque memoriæ Hludouicus Rex, quem (vt prædixi) de sacro baptismatis fonte susceperi, donare dignatus est, vt de eo facerem quod ipse voluissem, tibi heredi meæ Ecclesiæ suprà memoratæ iubeo thuribulum, & imaginatum calicem fabricari: & Epigrammata quæ Lauduni in argenteo ipse dictaui, in hoc quoque conscribi volo. Quod faciã per me, si habuero spatium vitæ. Sin antè clausero vltimum diem, tu fili fratris mei Lupe Episcope, species antedictas tui ordinis memor efficias. Compresbyteris meis & Diaconibus, qui sunt Remis, vigintiquinque solidos æqualiter diuidendos in commune dimitto. Vitis plantam super vineam meã ad suburbanũ positam, simili modo communiter possidebunt cum Melanio vinitore, quem do in loco Ecclesiastici hominis Albouichi, vt Albouichus libertate plenissima perfruatur. Subdiaconibus solidos duodecim. Lectoribus, Hostiariis, & iunioribus solidos octo iubeo dari. Pauperibus duodecim in matricula positis, ante fores Ecclesiæ expectantibus stipem, duo solidi, vnde se reficiant, inferentur: quibus Corcellum villam dudum deseruire præcepi. Aliis pauperibus tribus, vbi fratres quotidie pedes lauare debent, quibus etiam Balatoforum (quod Xenodochion) ad hoc ministeriũ statui solidus vnus dabitur. Viduis quadraginta in porticu Ecclesiæ alimoniam præstolantibus, quibus de decimis villarum Colmisciaco, Tessiaco, Noua-villa stipendia ministrabantur, superaddo de villa Huldriciaca superius memorata, eis in perpetuum stipendia inferre, & tres solidos, & denarios quatuor dari iubeo. Ecclesiæ S. Victoris ad portam Suessionicam solidos duos: Ecclesiæ S. Martini ad portam Collatitiam, solidos duos. Ecclesiæ S. Hilarij ad portam Martis, solidos duos. Ecclesiæ Sanctorum Crispini & Crispiniani ad portam Treuericam, solidos duos. Ecclesiæ S. Petri infrà vrbem, quæ Curtis Dominica dicitur, solidos duos. Ecclesiæ, quam in honore omnium Martyriũ, supra scriptam Remorum ædificaui, cùm per auxilium virtutis Dei ab igne dæmonis penè iam totã vrbem concrematã eripui, solidos duos. Ecclesiæ, quam pro eodẽ signo virtutis Dei in honore S. Martini & omnium Confessorum infrà vrbem ædificaui, solidos duos. Diaconiæ infrà vrbem, quæ dicitur ad Apostolos, solidos duos. Titulo S. Mauricij in via Cæsareâ, solidos duos. Ecclesiæ Iouinianæ tituli beati Agricolæ, vbi ipse vir Christianissimus Iouinus, & S. Martyr Nicasius cum plurimis societatis suæ Christi martyribus requiescunt, vbi etiam quinque Confessores proximi antecessores domni Nicasij, cum sanctissima virgine & martyre Eutropia conditi sunt, solidos tres. Eidem quoque Ecclesiæ proprium quod fuerat Iouini in solo Suessionico, cum Ecclesia beati Michaëlis rebus superioribus addidi. Ecclesiæ sanctorum Martyrum Timothei & Apollinaris, vbi etiam Domino dante, si fratribus & filiis meis Episcopis diœceseos nostræ visum fuerit, ossa mea ponere disposui, solidos quatuor. Ecclesiæ S. Ioannis, vbi virtus Christi me orante filiam Benedicti suscitauit, solidos duos. Ecclesiæ S. Sixti, vbi cum tribus successoribus suis requiescit, solidos tres, cui etiam de proprio meo Plebeias supra Matronam adiunxi. Ecclesiæ S. Martini in eodem solo sanctæ Remensis Ecclesiæ positæ, solidos duos. Ecclesiæ S. Christofori, solidos duos. Ecclesiæ S. Germani, quam ipse in solo Remensi ædificaui, solidos duos. Ecclesiæ sanctorum Martyrum Cosmæ & Da-

Universidad de Deusto
Biblioteca

miani in præfatæ matris solo positæ, solidos duos. Matriculæ sanctæ Mariæ, quæ dicitur Xenodochion, vbi duodecim pauperes stipem expectant, solidus dabitur. Quam denique matriculam loco vbicunque fratribus meis & filijs ossa mea ponere placuerit, perseuerare præcipio: vt diu noctúque pro peccatis atque criminibus meis Dominum deprecentur, de proprio hereditatis meæ iure, rebus quas Antecessores mei in eorum stipendijs Domino dederunt, superaddo etiam villam Scladronam, & villam S. Stephani, & quidquid in villa Herimundi mihi per successionem euenit. Quod verò pretio ibidem comparaui, Ecclesiæ S. Quintini Martyris iamdiu delegaui. De iam dicto Vaculiaco Frunimium, Dagaleifum, Dagaredum, Ductionem, Baudouicum, Vdulfum, Vinoseifam, liberos esse præcipio. Tenaredus qui de ingenua nascitur matre, statu libertatis vtatur. Tu verò fili fratris mei Lupe Episcope, tuo dominio vindicabis Nisastem, & matrem suam Nuicam. Vineam quoque, quam Enias vinitor colit, Eniam & Monulfum eius filiũ iuniorẽ, iubeo libertate perfũgio. Mellosicum porcariũ, & Paschasidem coniugẽ suam, Verniuianũ cum filijs suis, excepto Vvidragasio, cui tribui libertatem, tuo iuri deputabis. Seruũ meum de Cesurnico, tuũ esse præcipio. Agrorum partẽ ad te, quam frater meus Principius Episcopus tenuit, cum siluis, pratis, pascuis, reuocabis. Seruũ meum quem Mellouicus tenuit Viteredum, tibi derelinquo. Teneursolum, Capalinũ, & vxorem suam Theodorosenam, tuo iuri dominióque transcribo. Teudonima quoque ex mea præceptione sit libera. Edonicsam, quæ homini tuo sociata fuit, & eius cognationẽ retinebis. Vxorẽ Aregildi, & cognationẽ suam ingenuos esse iubeo. Partem meam de prato quod Lauduni iuxta vos habeo, ad imitatem montium posito, & quæ Iouia sunt pratella quæ tenui, ad te reuocabis. Labrinacum tibi, vbi ossa genitricis meæ posui, cum præfixis terminis deputaui. Tibi autem nepos meus Agricola Presbyter, qui intra domesticos parietes meos exegisti pueritiam tuam, trado atque transcribo Merumvastem seruum, & vxorem suam Meratenam, & eorum filium nomine Marcouicum. Eius fratrem Medouicum iubeo esse liberũ. Amantiam & vxorem suam tibimet derelinquo. Eorũ filiã esse præcipio liberam Dasoundam. Alaricum seruum tuæ deputo portioni, cuius vxorem, quam redemi & manumisi, commendo ingenuam defendendam. Bebrimodum, & vxorem eius Moram tuo dominio vindicabis. Eorum filius Monacharius gratulabitur beneficio libertatis. Mellaricum & vxorem suam Placidiam ad tuum dominium reuocabis. Medaridus eorum filius sit libertus. Vineam quam Mellaricus Lauduni facit, tibi dono: Brittobaudem seruum meum, necnon etiam Giberricum: Vineam quam Bebrimodus facit, tibi dono: Brittobaudem seruum meum, necnon omnibus diebus Dominicis, sacris altaribus mea inde offeratur oblatio: atque annua cõuiuia Rementionem Marcouicum, Innocentium seruum, quem accepi à Profuturo originario meo, Cocleatia quatuor de maioribus, acetabulum, Lacernam quam mihi Tribunus Friaredus dedit, & argenteam Cambutam figuratam filiolo illius Parouio. Acetabulum & tria cochlearia, & casulam cuius fimbrias commutaui. Remigiæ Cochlearia tria, quæ meo sunt nomine titulata: mantile ipsius quod habeo feriale transcribo. Hichinaculum quoque dono illi, de quo Gondebodo dixi. Delegoque benedictæ filiæ meæ Hilariæ Diaconæ ancillam nomine Nocam, & vitium pedaturam, quæ iuxta iungitur vineæ, quam Catusio facit, dono: & partem meam de Talpusciaco trãscribo pro obsequijs, quæ mihi indesinenter impendit. Aëtio nepoti meo partem de Cesurnico, quæ mihi sorte diuisionis obuenit, cum omni iure quod tenui & possedi: Ambrosium quoque puerum ad ius illius, dominiumque transmitto. Vitalem colonum, liberum esse iubeo, & familiam suam ad nepotem meum Agathimerum pertinere: cui vineam dono, quam posui Vindonissæ, & meo labore constitui, sub ea condicione, vt à patribus suis omnibus diebus festis ac Dominicis, pro commemoratione mea, sacris altaribus offeratur oblatio: & Laudunensibus Presbyteris atque Diaconibus annua conuiuia præbeantur. Dono Ecclesiæ Laudunensi ex villis quas mihi sanctæ recordationis præfatus Rex Hludouicus dedit duas, Anisiacũ, solidósque octodecim, quos Presbyteri & Diaconi æquali diuisione inter se distribuant. Partem meam de Secia ex integro ad se reuocet Ecclesia Laudunensis, & Lausitam, quam mihi charissima filia & soror mea, virgóque (vt credo) Christi sanctissima Genouefa in vsibus pauperum Christi tibi dandam ad integrum delegauit. Cõmendo sanctitati tuæ (fili fratris mei Lupe Episcope) ex præfatis villis, quos libertos esse percupio, Cattusionem, & Aulietenam coniugem suam: Nonnionem qui meam vineam facit, Sonnoueifam, quam captiuam redemi, bonis parentibus natam, & eius filium Leuberedum, Mellaridum & Mellatenam, Vasantem, Cocum, Cæsariam, Dagarasenam, & Baudorosenam Leonis neptem, &

Marcoleifum filium Totnonis, hos totos (fili fratris mei Lupe Episcope) sacerdotali auctoritate liberos defensabis. Tibi autem heredi, meæ Ecclesiæ, Flauianum & vxorem suam Sparageldem dono. Eorum filiolam paruulam Flauarasenam, liberam esse constitui. Fedamiam vxorem Melani, & eorum paruulam Remenses presbyteri & diaconi possidebunt. Cispiciolum colonum liberum esse præcipio, & eius familiam ad nepotem meum Ætium pertinere: ad vtrunque, id est, ad Ætium & Agathimerum peruenire colonicam Passiacum. Pronepti meæ Prætextatæ dono Modoresenam. Profuruvo Leudocharium puerum trado. Profuturæ dari iubeo Leudoneram. Laudunensibus Subdiaconibus, Lectoribus, Ostiarijs, & Iunioribus quatuor solidos derelinquo. Pauperibus in matricula positis solidus dabitur ad eorum refectionem. Delegóque ex dato præfati Principis, Saluonarias supra Moram: & decem solidos Ecclesiæ Sueßionicæ pro commemoratione nominis mei. Nam Sablonarias supra Matronam heredibus meis deputaui. Catalaunensi Ecclesiæ ex dono sæpe dicti filij mei, Gellonos supra Matronam, & decem solidos. Ecclesiæ S. Memmij, Fascinarias ex dono præscripti Principis, & solidos octo. Mosomagensi, solidos quinque. Vongensi, agrum apud officinam molinarum, quæ ibi est constituta. Catarigensi Ecclesiæ solidos quatuor, totidemque Portensi pro commemoratione mei nominis inferentur. Ecclesiæ Attrebatensi, cui, Domino annuente, Vedastum fratrem meum charissimum Episcopum consecraui, ex dono iam dicti Principis villas duas in alimoniis Clericorum deputaui, Orcos videlicet, & Sabucetum: quibus etiam pro memoria nominis mei solidos viginti dari iubeo. Vrsi Archidiaconi familiaribus vsus obsequis, dono ei domitextilis casulam subtilem, & aliam pleniorem, duo saga delicata, Tapete quod habeo in lecto, & tunicam quam temporo transitus mei reliquero meliorem. Heredes mei Lupe Episcope, & Agricola Presbyter, porcos meos inter vos æqualiter diuidetis. Friaredus, quem ne occideretur, quatuordecim solidis comparaui, duos concessos habeat. Duodecim det ad Basilicæ Domnorum Martyrum Timothei & Apollinaris cameram faciendam. HÆC ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR. CETERI OMNES EXHEREDES ESTOTE, SVNTOTE. HVIC AVTEM TESTAMENTO MEO DOLVS MALVS ABEST, ABERITQVE: IN QVO SI QVA LITVRA, VEL CARAXATVRA FVERIT INVENTA, FACTA EST ME PRÆSENTE, DVM A ME RELEGITVR ET EMENDATVR. Neque ei duo priora Testamenta, primum quod ante quatuordecim, & alterum quod ante septem condidi annos, obsistere, obuiare, aut vllatenus nocere poterunt: eò quòd quicquid in ipsis continebatur, in presentia fratrum meorum, hîc inserta, & quæ deerant adiuncta: insuper & quæ Dominus mihi largiri in postmodum dignatus est, superaddita noscuntur. Sed inconuulsum & incontaminatum præsens hoc condidi testamentum, à fratribus meis, successoribus videlicet Remorum Episcopis, conseruandum. A Regibus quoque Francorum, filiis scilicet meis charissimis, quos per Baptismum Iesu Christi dono & gratia spiritus sancti cooperante, Domino consecraui, vbique defensum atque protectum contra omnia, & in omnibus, inuiolabilem perpetuámque semper obtineat firmitatem. Et siquis in ordine Clericali à Presbytero vsque ad Tonsum contradicere, aut obuiare ei præsumpserit, & correptus à successore meo satisfacere neglexerit, conuocatis ex vicinioribus locis Remorum diœceseos tribus Episcopis, deponatur à gradu. Si verò (quod non opto, nec cupio, sed neque spero) successor quilibet mihi in hac sede Remorum Episcopus, execrabili cupiditate ductus, res præfatas, sicut à me authore Domino Iesu Christo, ad illius honorem, & eius pauperum consolationem ordinatæ sunt, aliorsum distrahere, immutare, commutare, seu quolibet obtentu in vsus laïcorum, beneficij gratia dare, aut à quolibet datas, fauere, aut consentire præsumpserit, conuocatis totius diœceseos Remorum Episcopis, Presbyterísque ac Diaconibus, necnon & ex filiis meis charissimis Francis religiosis quàm plurimis, reatus sui pœnam, priuatione sui Episcopatus persoluat: & nequaquam vltra recuperationem gradus amissi, in hoc seculo promerebitur. Quicunque verò ex laïco habitu à nobis statuta paruipendens, sibique fauens, quæ pauperibus Ecclesiæ attributa sunt, abuti, aut vsurpare quolibet obtentu præsumpserit, pari simul perpetuáque damnatione, alienator, petitor, dator, acceptor, peruasor, Anathematis vinculo ab Ecclesia catholica seiungantur, donec valeant, deo miserante, condignæ satisfactionis emendatione indulgentiam promereri. Sin autem in hoc perseuerare, cuiuscunque donationis occasione, quilibet delegerit, spes ei præsentis ac futuræ restitutionis à successore meo, Remorum scilicet Episcopo, omnimodis auferatur. Generi tantummodo Regio, quod ad honorem sanctæ Ecclesiæ, defensionem pauperum, vnà cum fratribus meis & coëpiscopis omnibus Germaniæ, Galliæ, atque

Universidad de Deusto
Biblioteca

Neustriæ in regiæ maiestatis culmen perpetuò regnaturum statuens elegi, baptizaui, à fonte sacro suscepi, donóque septiformis spiritus consignaui, & per eiusdem sacri chrismatis vnctionem ordinato in Regem, parcens, statuo, Vt si aliquando genus illud regium per benedictionem meam toties Domino consecratum, mala pro bonis reddens, Ecclesiarum Dei peruasor, destructor, depopulator grauis aut contrarius existere voluerit, conuocatis Remorum diœceseos Episcopis, primùm moneatur: deinde vrbs præfata adiuncta sibi sorore Ecclesia Treuerensi, iterum conueniatur. Tertiò verò, Archepiscopis tantummodo Galliarum tribus aut quatuor conuocatis, Princeps ille, quicunque fuerit, moneatur: ita vt ad septimam monitionem, si priùs satisfacere renuerit, paternæ pietatis longanimitate differatur. Tandemque si postpositis omnibus præfatis benedictionibus, incorrigibilis contumaciæ spiritum non deposuerit, & se per omnia Deo subdi nolens, benedictionibus Ecclesiæ participare noluerit, elogium segregationis à corpore Christi, ab omnibus ei porrigatur, quod per Prophetã & Regẽ Dauid longè antè eodẽ qui in Episcopis est, dictãte sancto Spiritu, noscitur decantatum: Quia persecutus est (inquit) hominem inopem, & mendicum, & cõpunctum corde, & non est recordatus facere misericordiam, & dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo: Totúmque ei quod in persona Iudæ traditoris Domini nostri Iesu Christi, & malignorũ Episcoporũ Ecclesia decantare solet, per singulas ei decãterur Ecclesias. Quia Dominus dixit, Quandiu fecistis ex minimis meis, mihi fecistis: & quãdiu his non fecistis, nec mihi fecistis. Et ideo quod probatur in capite, in membris intelligendum esse non dubitetur. Vnũ tantũmodo ibi verbum per interpositionẽ cõmutetur: Fiant dies eius pauci, & principatum eius accipiat alter. Quod vtique si successores mei Remorum Archiepiscopi, operari sicut à me ordinatum est, neglexerint, in se quicquid in Principibus resecandum fuerat, maledictionibus depranati reperiant: vt fiant dies eorum pauci, & Episcopatum eorum accipiat alter. Si verò Dominus meus Iesus Christus vocem orationis meæ, quam quotidie pro genere illo in conspectu diuinæ maiestatis specialiter fundo, audire dignatus fuerit, vt sicut à me accepit, ita in dispositione regni & ordinatione sãctæ Dei Ecclesiæ perseueret, benedictionibus quas spiritus sanctus per manũ meam peccatricem super caput eius infudit, plurimæ super caput illius per eundem spiritum sanctum superaddantur: & ex ipso Reges & Imperatores procedant, qui in præsenti & in futuro, iuxta voluntatem Domini ad augmentum sanctæ suæ Ecclesiæ, virtute eiusdem, in iudicio & iustitia confirmati & corroborati, regnum obtinere atque augere quotidie valeant: & in domo Dauid, hoc est, in cælesti Hierusalem, cum Domino in æternum regnaturi, sublimari mereantur, Amen. Peractum Remis, die & Consule supradicto, intercedentibus & medijs signatoribus: EGO REMIGIVS EPISCOPVS TESTAMENTVM MEVM RELEGI, SIGNAVI, SVBSCRIPSI: *& in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti (deo adiuuante) compleui. Vedastius Episcopus, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, & subscripsi. Genebaudus Episcopus, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Medardus Episcopus, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Lupus Episcopus, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Benedictus Episcopus, Cui pater meus Remigius maledixi, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Eulogius Episcopus, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Agricola Presbyter, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Theodonius Presbyter, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Celsinus Presbyter, Cui pater meus Remigius maledixit, maledixi: & cui benedixit, benedixi: interfui quoque, atque subscripsi. Papolus interfui atque subscripsi. Eulodius interfui & subscripsi. Eusebius interfui & subscripsi. Rusticolus interfui & signaui. Eutropius interfui & signaui. Dauveus interfui & signaui. Post conditum Testamentum, immò signatum, occurrit sensibus meis, vt Basilicæ Domnorum martyrum Timothei & Apollinaris Missorium argenteum sex librarum ibi deputem, vt ex eo sedes futura meorum ossium componatur.*

Proferam & aliud æquè gentis nostræ, eiusdemque ferè sæculi & styli, nec diuersi argumenti Testamentum, à me in vetustis schedis quas mihi Cruceus noster vtendas dedit, repertum. Eiusmodi namque manuscriptas, & vel fugientibus literis & interdũ prope

prope ad internecionem deletis literis exaratas membranas, ab ineunte ætate curiosè inuestigasse, & etiamnum, prout fors fert, non sine tædio & tẽporis, in his otij angustiis, iactura, euoluere me non inficior. Nec vero huius me operæ pænitet, vt qui à Virgilio didicerim aurum ex stercore colligendum esse, & à Plinio acceperim nullum tam malum auctorem esse, qui non aliqua sui parte prodesse possit: sed nec quidquam lego quod non excerpam. Hac salebrosa licet via, ad vetustatis cognitionem gradiendũ est: & multum & multa legere iuuat: Ac vel iniucũdorum librorum molestia his qui optatam cursũ contingere metam student, deuoranda est: cum nullus tam grauis, lectionis cibus sit, qui non studiosi stomachi calore concoquatur. Testamentũ autem cuius præconium facio, Hadoindi est Cenomannicæ vrbis Episcopi, in hæc verba.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, ET SPIRITVS SANCTI, VIII. ID. FEBRVAR. IN ANNO V. REGNANTE GLORIOSISSIMO CLODOVEO REGE. EGO HADOINDVS ACSI INDIGNVS TAMETSI PECCATOR, EPISCOPVS SANCTÆ DEI ECCLESIÆ CENOMANNIS CIVITATIS, *sanus, Deo propitio, mente & corpore, sanóque consilio, metuens casum humanæ fragilitatis, Testamentum condidi, eúmque Cadulco diacono scribendum dictaui.* QVOD TESTAMENTVM MEVM SI QVO CASV IVRE CIVILI AVT PRÆTORIO, VEL ALICVIVS NOVÆ LEGIS, INTERVENTV VALERE NEQVIVERIT, AC SI AB INTESTATO, AD VICEM CODICILLORVM VALERE ID VOLO, ET VALEAT. *Itaque, si quando ego Hadoindus suprascriptus Episcopus è rebus humanis excessero, & debitum venturi temporis compleuero, tũc tu sacrosancta Ecclesia venerabilis* HERES MEA ESTO, *heredemque meã te esse constituo: ita vt vbicumque aliquid per hoc Testamentum meum dedero, legauero, dareque iussero, id vt detur, fiat, præstetur, fidei tuæ heres meæ committo. Dono tibi sancta ac venerabilis mater Ecclesia Cenomannica in honore sanctæ Mariæ, & domni Geruasii & Prothasii Martyrũ, villam iuris mei, cuius vocabulum appellatur Ausa, quam datis rebus proprijs meis comparaui cum domibus ædificijs, mancipijs, vineis, siluis, pratis & pascuis, quantumcumque in ea loca aspicere videtur, cum colonis, & integro termino suo ad ius & dominationem vestram reuocetur perpetualiter possidendum. Similiter Basilica domni Victurij vbi ipse dominus requiescere dinoscitur, & si meruero, inibi sepulturam habere desidero, dono tibi villam nuncupatã Acerueo, quam dato pretio comparaui, cum domibus, mancipijs, vineis, siluis pratis & pascuis, exceptis his quos pro animæ meæ remedio ingenuos fieri præcepi, totum & ad integrum præfata Basilica post meum discessum suæ potestatis faciat reuocare perpetua dominatione possidendum. Ea vero condicione dono sanctæ Basilicæ domni Petri & Pauli Apostolorum, quam domnus Bertichrannus quondam Episcopus Cenomannicæ ciuitatis suo opere ædificauit, villam proprietatis meæ Iscomodiacum, sitam in pago Belini quam data pecunia de Ausereno & genitrice sua comparaui, vt hanc ministri eiusdem post meum transitum teneant, possideant, & futuris facere cui voluerint, derelinquant. Similiter dono ipsi sanctæ Basilicæ domni Petri & Pauli Apostolorum villas quibus nomina sunt, Taudiniaco, Martiniaco quam Lupus quondam per beneficium nostrũ tenere visus fuit. Hoc supradicta Basilica post nostrũ discessum cum omni integritate quod ad ipsas villas aspicere videtur, ministri nostri iam dictæ Basilicæ, de præsenti percipiant dominandum. Simili modo dono Basilicæ sancti Vincentij martyris quam Dumnolus sanctæ recordationis Episcopus suo labore construxit, villam iuris mei Pratellus, cum omni integritate, quantumcumque mihi Domnola visa fuit habuisse. Simili modo dono Basilicæ dõnæ & sanctæ Mariæ, Aureono vicum quem Agobertus Abbas Diablentis simul ædificauit. Et Iona villam quæ fuit Sigulfi Presbyteri & quam fidelis noster Chaddo per nostrum beneficium habere videtur: pariter & mansionem ad prope ipsam Iona quam Lupus quondam tenuisse visus fuit ipsi Chadoni volumus esse concessam: si tamen habuerit filios in eorum permaneat potestate. Et si quidem filios nõ habuerit, post suum transitum ad ius & dominationẽ domnæ Mariæ de Aureonensi vico reuertatur perpetuis temporibus dominandum. Similiter villa Lastemarico, quam ex munificentia nostra ipsi fideli nostro Chaddono defensori nostro concessimus, voluntas mea est, vt dum aduixerit, hoc vsu possideat: post eius vero discessum cum omni re meliorata, vel superposita, sanctæ Basilicæ Aureonensi vico reuertatur. Similiter Vernicella cum omni iure & termino suo vel colonijs ad se pertinentibus, ad ipsam sanctam Basilicam proficiat in perpetuum. Et si a-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

liquis exinde epistolam quasi à nobis factam protulerit, vacua & inanis permaneat. Et ita nobis conuenit, vt superius intimare, vt quicumque facta nostra de propinquis aut heredibus nostris chartam aliquam quamuis bonorum hominum manu roboratam, vt cupiditas suadet, protulerit, vacua & inanis permaneat: & illam maledictionem percipiat vt superius est comprehensum. Villam Fontanas in pago Siluiacinense, filius & parens noster Bodilo, dum superstes fuerit, locellum locum tempore vitæ suæ teneat ac possideat. In Christi nomine Hadoinus etsi peccator Episcopus hoc Testamentum quod ex deuotione fieri rogaui, RELEGI ET SVBSCRIPSI. *Rosindus subscripsi. Berteghiselus subscripsi. Marsus subscripsi. Auffrebertus subscripsi. Saiorannus subscripsi. Audobertus subscripsi. Cadulfus ordinante domno Hadoindo Episcopo, hoc Testamentum redditus scripsi & subscripsi.*

Magnificis in Christo & sancta Ecclesia filiis Bodilono & Andranno Hadoindus Episcopus Rogo & supplico caritati vestræ vt cum me dominus & creator omnium de hoc sæculo migrare præceperit, Cenomannis ciuitate ire faciatis, & ibi Testamentum meum cum apertum fuerit vobis prosequentibus, apudque publica gestis municipalibus faciatis allegare. Et quod vnicuique per ipsum Testamentum sanctis ciuibus vel propinquis meis visus sum delegasse, vestra dispensatione vnusquisque iuxta ipsam delegationem percipere valeat: & quicquid exinde egeritis, gesseritis, ratum & firmissimum debeat permanere. Quod mandatum manu nostra firmauimus, & petimus muniendum Cenomannis ciuitate in Christi nomine Hadoindus etsi peccator Episcopus hoc mandatum relegi & subscripsi. Rosindus subscripsi. Berteghiselus sub. Marsus sub. Audo sub. Auffrebertus sub. Defensor sub. Vrsimanus sub. Sirannus Cadulfus diac. ordinante domno Hadoindo Episcopo hoc mandatum scripsit & subscripsit.

Inueni & in iisdē mēbranis vetustius Berthichranni, eiusdē Cenomannicæ ciuitatis Episcopi, Testamentum, ex cuius ima parte generale caput subiecisse contentus ero. SI QVÆ LITVRÆ, SI QVÆ CARAXATVRÆ, SI QVÆ LITTERÆ ADIECTÆ SVNT, VEL DETRACTÆ, EGO FECI, FIERIQVE IVSSI, DVM MEAM MIHI SÆPIVS PRÆLEGO VOLVNTATEM, ET OMNIA PER SINGVLA RECOGNOSCO, VEL EMENDO. VT LEX EDOCET SEPTEM VIRORVM HONESTORVM SVBSCRIPTIONIBVS ET SIGILLIS CREDIDI MVNIENDVM, ET PRO TOTIVS REI FIRMITATE ATQVE STIPVLATIONE ADNECTI PRÆCEPI. *Actum Cenomannis in ciuitate, die & anno superius comprehenso. Bertichrannus in Christi nomine ac si indignus Episcopus, Testamentum meum quod filio meo Ebboni notario scribendum dictaui, Relegi, & subscripsi. Guntinus honoratus subscripsi rogante domno Bertichranno. Dado rogante domno Bertochranno subscripsi. Gaerinus rogante damno Bertichranno subscripsi. Ibbolenus rogante dōno Bertichranno subscripsi. Gaddo rogante domno Bertichranno subscripsi. Hugohonoratus subscripsi. Ego Ebbo notarius iubente domno meo Bertichranno Episcopo, & ipso præsente hoc Testamentum scripsi, Relegi, & subscripsi, notaui diem. Similiter ego Bertichrannus Episcopus Rogo filio meo Archidiacono, vt cum Testamentum meum apertum fuerit, ipso prosequente gestis municipalibus secundum legem faciat allegari: quo semper firmiter perduret.*

Non est Dagoberti Regis silentio obruendum Testamentum, quattuor exemplis scriptum, quorum vnum Lugduni, alterum Parisiis, tertium Mettis in archiuis Ecclesiatū custodienda, ille direxit, quartū in thesauris suis adseruari præcepit, referente Aimoino lib. IIII. de Gest. Francor. cap. XXX. qui eius præfationem & aliquot capita citat, quorum nouissimo ita cum filiis Sigeberto & Hludouico loquitur, VOS AVTEM, BONI FILII, CONSIDERANTES PRIMVM NATVRÆ RELIGIONEM, CVIVS GRATIA ETIAM BESTIAS LIGAT, MANETE FRATRES. NOLITE EXVERE QVO ONERATI ESTIS: DEINDE REVEREMINI ME PATREM VESTRVM: QVI ROGARE MALO, CVM POSSIM IVBERE, VT STATVTA NOSTRA INCONVVLSA SERVETIS, SICVTI VESTRA A SVCCESSORIBVS VESTRIS SERVARI VOLETIS: PROFECTO SCIENTES, QVOD SI A NOBIS SANCITA CONTEMPTVI HABVERITIS (QVOD NON ARBITROR) PARI MODO ET VESTRA A POSTERIS CONTEMNENTVR DECRETA. Iam si quis Caroli

Caroli magni Testamentum à me efflagitet, ei Einhartum delegabo: Ab eo fiet numeratio. Is enim librū quò eius principis vitam complexus est, illo ipso Testamēto clausit. Sed ne singula Testamenta consectari necesse habeamus, generalem Testamentorum, quæ tunc temporis in Gallijs obtinuit, formulam, ex Marculphi schedis proponam. Testamenta ergo ita concipienda esse Marculphus tradit.

REGNANTE IN PERPETVO DOMINO NOSTRO IESV CHISTO, LOCO ILLO, ANNO ILLO, REGNANTE ILLO REGE, SVB DIE ILLA, EGO N. ET CONIVX MEA N. MENTE INTEGROQVE CONSILIO, METVENTES CASVS *humanæ fragilitatis, Testamentum nostrum condidimus, quod illi notario scribendum commisimus, vt quando dies vltimus post transitum nostrum aduenerit,* RECOGNITIS SIGILLIS, INCISO LINO, VT ROMANÆ LEGIS DECREVIT AVCTORITAS, PER ILLVSTRES VIROS ILLOS QVOS IN HAC PAGINA TESTAMENTI NOSTRI LEGATARIOS INSTITVIMVS, GESTIS REPVBLICÆ MVNICIPALIBVS TITVLIS, EORVM PROSECVTIONE, AB IPSIS MVNIATVR. *Igitur, cum iubente domino, de istius vitæ cursu migrauerimus, tunc quidquid ex proprietate parentum, vel proprio labore, seu ex munificentia à pijs principibus percipere meruimus, vel de quibuslibet titulis atque contractibus venditionis, cessionis, donationis, vel vndique, domino adiuuante, ad nostram peruenit dominationem, tunc* TV DVLCISSIMA CONIVNX MEA, N. ET QVOS HEREDES MEOS ESSE VOLO, HEREDITATEM MEAM HABETOTE. RELIQVI VERO HEREDES EXHEREDES SVNTO, EXCEPTO QVOD VNICVIQVE PER HOC TESTAMENTVM DEDERO, DARIQVE IVSSERO. *Id vt fiat, detur, præstetur, impleatur, te omnipotens deus, testē cōmitto. Villas verò illas, & illas, sitas in pago illo, filius meus vel filia illa, sitas in pago illo recipiat. Villas illas, Basilica illa, vel Monasteria sita ibi recipiāt. Id vt fiat, detur, præstetur, impleatur, te omnipotēs deus ad defensandū cōmitto: licet de omnibus dum aduiuimus nostrū reseruamus vsum. Sed dum in villas aliquas quas superius memorauimus, quas ad loca sanctorum heredibus nostris deputauimus, quod pariter stāte cōiugio adquisimus, prædicta cōiux nostra ad coniugiū habere poterit propter ipsam tertiā villas illas sitas in pago illo, in integritate si nobis superstes fuerit, in cōpensatione recipiat. Et quidquid exinde pro cōmuni mercede vel in pauperibus, aut bene meritis nostris facere decreuerit, licentiā habeat, vel post eius discessum, si aliquid in Testamentū remanserit, heredes nostris recipiāt. Libertos quos quosque pro animæ remedio fecimus, aut in antea facere voluerimus, & eis epistolas manu nostra firmatas dederimus, obsequiū filiorū nostrorū habere cognoscāt, & oblata vel luminaria, iuxta quod ipsæ epistolæ cōtinent, ad sepulcra nostra tam ipsi, quam proles eorum implere studeant. Et quibus aliquid de facultate nostra contulimus, singulariter in hoc Testamentum inserere curauimus. In reliquo verò qualescunque à quocunque epistolæ de nomine nostro, manu nostra firmatæ oſtensæ fuerint, & ante hoc Testamentum prænotatæ, quas hic non cōmemorauimus, excepto de ingenuitatib⁹ quas pro animæ nostræ remedio fecimus, aut adhuc facere voluerimus, vacuæ permaneāt: & qui ex nobis pari suo superstes fuerit, & per qualecunque instrumentum de supra scripta facultate, in cuiuslibet persona vel bene meritis nostris muneris aliquid cōtulerimus, in quātū lex permittit, firma stabilitate debeat perdurare. Reliquæ verò epistolæ vacuæ & inanes permaneāt, cōuenit. Si tu mihi dulcissima cōiux superstes fueris, & alio marito, quod tibi deus nō permittat, trāsire volueris, omnē facultatē meā quā ad vsumfructū, tibi possidere cōcessimus, vel quod à die presente deputauimus, & habere potuerat hoc presentaliter heredes nostri recipiant interse diuidendum. Itémque ego N. ancilla tua, domine & iugalis meus N. hoc Testamentū promptissima volūtate adscribere ad perpetuā cōseruationē rogaui, vt si tu domine & iugalis, me⁹ mihi superstes fueris, omni corpore facultatis meæ, quātumcūque ex successione parentū habere videor, vel in tuo seruitio pariter laborauimus, & quod in tertia mea accepi, in integrū, quicquid exinde facere elegeris, aut pro animæ remedio in pauperes dispēsare, aut ad vassos nostros, vel bene meritos nostros absque repetitione heredum meorum quod tua decreuerit volūtas faciendi liberam habeas facultatē. Et post discessum vestrum, quod non fuerit dispensatū ad legitimos nostros reuertatur heredes. Hāc paginam Testamenti & manus nostræ propriæ subscriptionibus, quod ex consuetudine habuimus, subscripsimus, & per personas reliquas studuimus subscriptionibus roborari: & vt hæc pagina huius Testamēti in disceptationē venire nō possit. Si quæ liturę, caraxaturæ, adiectiones, superdictiones fa ctæ sūt, nos eas fecim⁹ vel facere iussimus, dū testamētū nostrū sæpius recurrimus vel emēdauimus. Si*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quis ex heredibus, vel proheredibus noſtris, ſeu quælibet perſona contra hanc Teſtamenti paginam, quam plena & integra voluntate fieri rogauimus, venire aut aliquid pulſare vel inquietare voluerit, inferat illi contra quem repetit tantùm, & aliud tantùm quantùm in hoc Teſtamento continetur ſcriptum, & inſuper ſociatus fiſco auri libras tot, argenti tot, & quod repetit vindicare non valeat.

Ceterum priuſquam manũ de Teſtamentorũ Tabulis tollã, hoc monendũ eſſe duxi, Milites vel COMMVNI IVRE olim teſtatos fuiſſe, L. III. & L. ex militari, L. eius §. 1. L. milites, §. veteranus, D. de teſtam. milit. ſeu COMMVNI CIVIVM ROMANORVM IVRE, L. tribunus, D. eo. vel, IVRE MILITARI, L. iure, & L. qui iure, L. idémque, L. facere, L. Lucius, §. 1. D. eo. ſeu MORE MILITIÆ, L. ſi filiuſfa. D. eo. vel, IVRE MILITIÆ, L. eius, §. vlt. D. eo. Ex conſtitutionibus enim Principalibus propria atque ſingularia iura in Militum teſtamentis obſeruabantur, L. II. D. de teſtam. milit. Inter cetera autem Miles ex certa re heredem inſtituere poterat, L. cogi, §. ſed & ſi miles, D. de teſtam. milit. Militique conceſſum erat circa inſtitutionem ſeparare ſpecies bonorum. Itaque ſi alium RERVM ITALICARVM, alium RERVM PROVINCIALIVM, alium PRÆDIORVM VRBANORVM, alium RVSTICORVM, alium CETERARVM RERVM, vel alium CASTRENSIVM BONORVM, alium CASTRENSIVM heredem inſtituiſſet, valebat inſtitutio, L. ſi certarum, L. militis, §. 1. D. de teſtam. milit. L. heredes, D. famil. erciſc.

Hæc de Teſtamentorum conceptione à nobis quantumvis accuratè & minutatim ſcripta, numquam tamen eius libri, quem de formulis Teſtamentorum Iulius Paulus ſcripſerat, amiſſi deſiderium lenient. Reſtat de Codicillis dicere. Codicilli ad heredes ſcribebantur, L. legatorum, §. qui plures, D. de legat. II. L. qui graui, D. de iu. codicil. vel vt ait, L. quidam referunt, D. eo. Codicillis ſermo ad heredem conferebatur. Et quidem vel ad heredes ſcriptos Teſtamento, vel ad heredem legitimum ſermo conferebatur, L. is qui, D. eo. Codicilli verò vel ad omnes heredes ſcribebãtur, vel ad vnum ex his, L. legatorum, §. vlt. D. de legat. II. d. L. qui graui, L. is qui vnum, D. de iu. codicill.

Certè omnis ſcriptura inſtar Codicillorum non habebat: ſed hac mente ſcribi eam, vt pro codicillis eſſet, neceſſe erat, L. illud, D. de iur. codicill. Proinde nec literæ quibus hereditas promittebatur, vel animi affectus exprimebatur, Codicillorum vim obtinebant, L. literæ, D. eo. Ac nonnumquam qui ſufficientiũ teſtium facultatem non habebat, ad Teſtamentum conficiendum, is Codicillos conficiebat, L. conficiuntur, §. 1. D. de iu. Codicillor. Tabulæ certè teſtamenti non intelligebantur, in quibus heres ſcriptus non erat, & magis Codicilli quàm Teſtamentum exiſtimabantur, L. vlt. D. eo.

Conficiebantur autem Codicilli quattuor modis. Aut enim in futurum confirmabantur, aut in præteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento, L. conficiuntur, D. de iu. Codicill. Teſtamento facto, Codicilli ius teſtamenti ſequebantur, pertinebántque ad Teſtamentum quoquo tempore factum eſſet. Ad id enim referebantur, L. Plotiana, L. ab inteſtato, L. conficiuntur, §. ſi miles, D. eo. & pro parte certè Teſtamenti habebantur, obſeruationémque & legem iuris inde traditam ſeruabant, L. quidam referunt, D. eo. Ac Pars Teſtamenti intelligebantur, L. ſi cui, D. Teſtamen. quemad. aper. Proinde appellatione eorum QVÆ AD CAVSAM TESTAMENTI PERTINENT, Codicilli continentur, L. II. §. ſi dubitetur, D. Teſtamen. quemad. aper. L. III. §. ſi Codicillos, D. de Sc. Silania, L. I. D. de Tabul. exhib. Et Codicilli quidem omnes qui poſt Teſtamentum fiebant, AD TESTAMENTVM FACTI dicebantur, licet Teſtamento confirmati non eſſent, L. poſt legatum, §. qui principale, D. de his quæ vt indign. L. milites, D. de teſt. milit.

Fiebant & ab inteſtato Codicilli, Nã & inteſtatus moriturus, Codicillis ab heredibus ad quos lege bona ſua reditura erant, ſeu ad quos legitima eius hereditas vel bonorum

rum poſſeſſio peruẽtura erat, ac denique à quocumque inteſtati ſucceſſore, Fideicommiſſum dabat, L. II. D. de fideicom. libert. L. vlt. § Lucius, D. de legat. II. L. ex parte, §. 1. D. famil. erciſc. §. non tantùm, Inſtit. de Codicillis. Hinc Iulian. in L. Si quis cum, D. de iu. Codicillor. *Si quis cum Teſtamentum nullum habebat*, CODICILLIS *fidecommiſſa hoc modo dedit*, QVISQVIS MIHI HERES ERIT & BONORVMVE POSSESSOR, EIVS FIDEI COMMITTO. Vlpian. in L. quia autem, D. ſi quis om. cau. teſt. CODICILLOS *fecit ab inteſtato*: PETIIQVE A FRATRE, VT SI LEHITIMA HEREDITAS AD EVM PERTINERIT, FIDEICOMMISSA PRÆSTARET QVIBVSDAM. Ab inteſtato autem factis Codicillis, relicta, inteſtati ſucceſſor, etiam poſtea natus, debebat. Quicunque enim ab inteſtato ſucceſſiſſet, locum habebant Codicilli, L. ab inteſtato, D. de iu. codicill. Tunc verò per ſe ſtabant Codicilli, vicemque quodãmodo Teſtamenti, ab inteſtato ſuccedentibus, obtinebant.

Codicillorum autem formulas ex libris noſtris excerptas ſubiungam. Marcell. in L. vlt. D. de fideicom. libert. Lucium Titium teſtamento facto Codicillis ita cauiſſe refert. LVCIVS TITIVS HEREDIBVS PRIMIS ET SVBSTITVTIS SALVTEM. PETO, VT EA QVÆ TESTAMENTO CAVI, ET EA QVÆ CODICILLIS CAVERO, LEGAVERO, PRÆSTETIS. Idẽ in L. publius, §. 1. D. de condic. & demonſt. *Titia*, CODICILLIS, *de prædijs quæ teſtamento Septiciæ reliquerat, ita cauit*, A TE PETO SEPTICIA, VT FILIO MEO CVM ANNORVM SEDECIM ESSET, EADEM PRÆDIA RESTITVERES. QVOD SI FILIVS MEVS SEDECIM ANNOS NON IMPLEVERIT, PETO VTI REDDAAS EA, RESTITVAS, PVBLIO MÆVIO, ET GAIO CORNELIO. Papinian. in L. fundum, D. de inſtr. vel inſtr. proponit patronum libertis fundum inſtructũ teſtamento legaſſe, poſtea CODICILLIS PETIISSE, VT MORIENTES, PARTES SVAS FVNDI SVPERSTITIBVS RESTITVERENT, Idem in L. auia, D. de condic. & demonſtr. Auiam in Codicillis ita ſcripſiſſe narrat: HOC AMPLIVS NEPOTI MEO, QVAM QVOD EVM HEREDEM INSTITVI, LEGO PRÆDIA ILLA. Idem in L. pannonius, §. vlt. D. de adquir. hered. refert morientem quendam, cùm comperrum haberet matrem inteſtatò vita deceſſiſſe, CODICILLIS PETIISSE AB HEREDE SVA, VT MATERNORVM BONORVM SERVVM MANVMITTERET, AC SIBI PARENTIBVSQVE SVIS, IN POSSESSIONEM MATRIS MONVMENTVM EXSTRVERET. Scæuola in L. libertis, D. de alim. vel cibar. quendam CODICILLIS, GENERALITER OMNIBVS LIBERTIS MENSTRVOS SEPTEM, ET ANNVOS VESTIARII NOMINE DENOS legaſſe proponit. Et §. poſtumis ead. L. *poſt teſtamẽtũ factũ nata filia, Codicillis ita cauit.* SI QVID TESTAMENTO QVOD ANTE HOC TEMPVS FECI, DARI VOLVI: PETO AB HIS, VTI TERTIAM PARTEM PETINÆ FILIÆ MEÆ REDDANT. Idem in L. cùm quis decedens, §. qui teſtamento D. eo. *Teſtator fecit* CODICILLOS, *quibus & hoc præcepit*, VT PRÆTER HOS CODICILLOS, SI QVID ALIVD PROLATVM ESSET, NON VALEAT. Et §. Seium ead. L. Codicillos refert huiusmodi LVCIVS TITIVS SEIÆ HEREDI SVÆ, QVAM PRO PARTE DIMIDIA INSTITVI, SALVTEM. MÆVIVM LIBERTVM MEVM, QVEM IN TESTAMENTO PRO PARTE DIMIDIA HEREDEM INSTITVI, EAM PARTEM HEREDITATIS VETO ACCIPERE, CVIVS IN LOCVM PARTEMVE EIVS PVBLIVM SEMPRONIVM DOMINVM MEVM HEREDEM ESSE VOLO. Idem in L. vxorem, §. Codicillis, D. eo. Codicillorũ caput refert; quod alias ſupra adſcripſimus. Præterea in L. Codicillis, D. de annu. leg. CODICILLIS TESTAMENTO CONFIRMATIS, FVNDVM LIBERTIS LEGAVIT, EVMQVE ALIENARI VETVIT: PERTINERE VOLVIT ET AD FILIOS LIBERTORVM, VEL EX HIS NATOS: *deinde hæc verba adiecit*: A QVIBVS PRÆSTARI VOLO HEREDI, EX REDITV EIVS FVNDI, DECEM PER ANNOS SINGVLOS VSQVE AD ANNOS TRIGINTA QVINQVE A DIE MORTIS MEÆ. Et in L. vlt. §. Lucius, D. de leg. II. Luciũ Titiũ inteſtato decedẽtem cum haberet vxorẽ, & ex ea filiam emancipatã, Codicillis hæc verba inſeruiſſe, ait: PERTI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NENT AVTEM HI CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. PRIMVM AVTEM ROGO SIC INTER VOS AGATIS, VT ME VIVO EGISTIS. ITAQVE ROGO VT QVIDQVID AVT EGO RELINQVERO, AVT QVOD VOS IPSÆ HABETIS, COMMVNE VOBIS SIT. Quam clauſulam idem Scævola in L. Lucius Titius in prin. D. ad S.c. Trebellia. repetit, in hunc modum. PERTINENT AVTEM HI CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. ITAQVE ROGO QVIDQVID AVT EGO RELIQVERO, AVT VOS IPSÆ HABETIS, COMMVNE SIT. QVOD SI NON EGO ROGAREM, VOS PRO VESTRA PIETATE FACERETIS. Et in §. tres heredes ead. L. Codicillis ita quem cauiſſe proponit. VNCIAM EX QVA FECI STICHVM HEREDEM, SI QVAM SEIVS CONTROVERSIAM MOVERET, AD MÆVIVM FRATREM MEVM REVERTI VOLO. TV FRATER SECVNDVM FIDEM ET PIETATEM TVAM, QVIDQVID AD TE PERVENERIT EX HEREDITATE MEA, STICHO FILIO TVO RESTITVES. QVOD VT FACIAS FIDEI TVÆ COMMITTO. Tacitus lib. III. Codicillos a Piſone iã moriente in hunc fermè modum compoſitos refert. CONSPIRATIONE INIMICORVM ET INVIDIA FALSI CRIMINIS OPPRESSVS: QVATENVS VERITATI ET INNOCENTIÆ MEÆ NVSQVAM LOCVS EST, DEOS IMMORTALES TESTOR, VIXISSE ME, CÆSAR, CVM FIDE ADVERSVM TE, NEQVE ALIA IN MATREM TVAM PIETATE. VOSQVE ORO LIBERIS MEIS CONSVLATIS: EX QVIBVS CN. PISO QVALICVNQVE FORTVNÆ MEÆ NON EST ADIVNCTVS, CVM OMNE HOC TEMPVS IN VRBE EGERIT. M. PISO REPETERE SYRIAM DEHORTATVS EST. ATQVE VTINAM EGO POTIVS FILIO IVVENI, QVAM ILLE PATRI SENI CESSISSET. EO IMPENSIVS PRECOR NE MEÆ PRAVITATIS POENAS INNOXIVS LVAT. PER QVINQVE ET QVADRAGINTA ANNORVM OBSEQVIVM, PER COLLEGIVM CONSVLATVS QVONDAM DIVO AVGVSTO PARENTI TVO PROBATVS, ET TIBI AMICVS, NEC QVIDQVAM POST HÆC ROGATVRVS, SALVTEM INFELICIS FILII ROGO. Capita autẽ quædam Codicillorũ Græcè ſcriptorum habentur in L. cùm quis decedens, §. Codicillis & L. qui habebat, D. de legat. III. Iuſtinianus etiam Nou. hoc Codicilli Græci caput citat.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅτι τῆς διαθήκης ἐστὶν, γράψαι δὲ καὶ κωδίκελλον, τοιούτοις καὶ κατ' αὐτὸν λέγουσιν ἔμαθον ῥήμασι, Δίλον τοίνυν ποιῶ ὅτι ὥρᾳδη μὲν ἐγγράφως ἐθέμην διαθήκην, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καθ' ὃν ἔδοξέ μοι τρόπον διετύπωσα. καὶ βούλομαι καὶ κελεύω πάντα ὅσα τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ἐμφέρεται, ἐκ παντὸς τρόπου ἰσχύειν. πλὴν μόνων ἐκείνων ὧν αὖ ἐν τούτῳ μου τῷ κωδικίλλῳ μεταπέπεισμαι ἢ καὶ ἀφελοῦμαί τινα τῶν καταλελειμένων λεγάτων. Βούλομαι τοίνυν καὶ κελεύω, τὸ προάστειόν μου τὸ καλούμενον τὰ Καστάρια, ὅπερ ἐν τῇ προειρημένῃ διαθήκῃ Κωνσταντίνῳ τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ μοι υἱῷ καταλιπὼν δοῦναι καὶ ἀφαφίρειν τελείας νομῆς καὶ δεσποτείας δικαίῳ, Ἰουλίῳ τῷ λαμπροτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ μοι ἐγγόνῳ, υἱῷ Κωνσταντίνου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μοι υἱοῦ, σύμπαν τὸ αὐτὸ προάστειον, μετὰ τῶν ὄντων ἐν αὐτῷ ταραπαζίων, καὶ σκαλῶν παντοίων, καὶ τῶν μισθουμένων (εἴτε ἔνδον τῆς πόλεως, εἴτε ἔξω τῆς πόλεως) οἰκημάτων ἢ ἐργαστηρίων, καὶ τοῦ λουτροῦ, καὶ τοῦ κήπου τοῦ τε ἔνδον καὶ τοῦ ἔξω τοῦ τείχους, καὶ τοῦ ἱππαδρόμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κήπου, καὶ κιγκέρνης, καὶ παντὸς ἁπλῶς καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἁρμόζοντός μοι δικαίῳ ὅπως τῷ αὐτῷ προαστείῳ. δοῦναι ἰδίους βούλομαι τὸ αὐτὸ προάστειον τῷ προειρημένῳ λαμπροτάτῳ μοι ἐγγόνῳ αὐτεξουσίως κατ' ἐμαυτὸν καὶ πατριῶνα τῷδε τῷ οἰκείου παιδὸς μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν· μηδεμιᾶς διδομένης ἀδείας τῷ αὐτῷ εὐγενεστάτῳ μοι ἐγγόνῳ, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς εἴτε ἐκ ταύτης μου τῆς διαθήκης, εἴτε ἐκ διαθήκης τοῦ αὐτοῦ τοῦ λαμπροτάτου μοι ἐγγόνου διαδεχομένοις τὰ αὐτὰ δίκαια, τοῦ διαπωλῆσαι ἢ ἀναπαλλάξαι ἢ δωρήσασθαί τινι, ἢ ὁπωσδήποτε ἐκ ποιῆσαι τὸ αὐτὸ προάστειον, ἢ μέρος τι ἐξ αὐτοῦ, ἢ δίκαιον. διὸ καὶ βούλεσθαί με τὸ αὐτὸ προάστειον, ὅπερ οἰκίαι, διακείμενον ἢ διακείμενον ἔνδον τῆς πόλεως τοῦ Σικῶν τείχους, τῆς ἀπαρούσης ὅπερ τοῦ ἁγίου μαρτυρίου τῆς ἁγίας Θέκλας, μεῖναι διὰ παντὸς ἐν διηνεκῶς ἐν τῇ ἐμῇ φαμιλίᾳ, καὶ μηδέποτε ἐξελθεῖν τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος. Βούλομαι δὲ καὶ κελεύω, εἴπερ συμβῇ τὸν πρωτότοκον ἐγγόνον μου γενέσθαι μοι ἔγγονον Ἰέριον τελευτήσαντα ἐν αἰνιζόντι, ἢ μετὰ αἰνιζότητα, ἐκ τοῦ μέντοι παιδὸς, ἐκ γαμετῆς γάμων αὐτῷ πεποιημένων, πενέστρας δὲ διαφέρειν ἤτοι ἀποκαταστῆναι τὴν νομὴν

καὶ δεσποτείαν τοῦ αὐτοῦ προαστείου, ἤτοι οἰκίας, τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ αὐτοῦ πατρὶ Κωνσταντίνῳ, ὅπερ τῷ αὐτῷ ὅρῳ τοῦ μὴ ἐκποιῆσαί ποτε ἐκ τοῦ ἐμοῦ φαμιλίας, ἢ ἐκ τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος.

Quo iure verò ætate ſua Codicilli eſſent, exponit Plinius Secundus Epiſt. XVI. lib. II. his verbis. *Tu quidem pro cetera tua diligentia, admones me,* CODICILLOS *Aciliani, qui me ex parte inſtituit heredem, pro non ſcriptis habendos: quia non ſint* CONFIRMATI TESTAMENTO. *Quod ius ne mihi quidem ignotum eſt, cùm ſit ijs etiam notum, qui nihil aliud ſciunt: ſed ego propriam quandam legem mihi dixi, vt defunctorum voluntates, etiam ſi iure deficerentur, quaſi perfectas tuerer. Conſtat autem* CODICILLOS *iſtos* ACILIANI MANV SCRIPTOS. *Licet ego non ſint* CONFIRMATI TESTAMENTO, *à me tamen vt confirmati obſeruabuntur.* Iuſtinian. Inſtitutionib. Tit. de Codicill. *Sed cum ante Teſtamentum factum Codicilli facti erant, Papinianus ait, non aliter vires habere, quam ſi ſpecialiter poſtea voluntate confirmentur. Sed Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ex ijs Codicillis, qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat eum, qui teſtamentum fecit, à voluntate, quam in Codicillis expreſſerat, non receſſiſſe.*

Sanè Codicillis hereditas neq; dari, neq; adimi directo poterat: Et ideo nec exheredatio ſcribi. Sed nec cõdicionẽ heredi inſtituto Codicillis adiicere, vel directo ſubſtituere quis poterat, §. Codicillis, Inſtit. de Codicill. L. quod per manus, D. de iu. codicillor. L. quidam in fi. D. de condic. inſtit. Per fideicõmiſſum tamẽ hereditas Codicillis iure relinquebatur, d. §. Codicillis. Licet autẽ Codicillis hereditas dari nõ poſſet, attamẽ talis inſtitutio Teſtamento facta, SI CODICILLIS QVEM HEREDEM SCRIPSERO, vel CVIVS NOMEN CODICILLIS ADSCRIPSERO, ILLE MIHI HERES ESTO, non erat inutilis. Non enim videbatur hereditas Codicillis data, quod non licebat, ſed condicionalis eſſe inſtitutio, quæ teſtamento data eſſet, L. inſtitutio talis, D. de condic. inſt. Valebat & hæc inſtitutio, EX QVA PARTE CODICILLIS TITIVM HEREDEM SCRIPSERO, HERES ESTO, L. ſi ita quis ſcripſerit, D. de hered. inſtit.

Codicillis etiam Teſtamento confirmatis, Tutores dari poterant, L. teſtamento, D. de teſtam. tut. Tutor quoque Teſtamento dãtus, poterat Codicillis vetari Tutor eſſe, L. Tutor datus, D. eo. tit. Scævola in L. vlt. D. eo. CVM CODICILLIS IDEO ALIOS TVTORES DARE *ſignificaſſet*, QVONIAM TESTAMENTO DATOS, QVOSDAM DEFVNCTOS, AVT EXCVSATIONEM HABERE POSSE COMPERISST. Sed & Libertates Codicillis dabãtur, L. vxorẽ, §. Codicillis, L. cùm quis decedens, §. pater, D. de legat. III. L. II. D. de fideic. libert. Sic in L. Lucius, D. de liberat. leg. Lucius Titius cum Erotem actorem haberet, Codicillis ita cauiſſe dicitur: EROTEM LIBERVM ESSE VOLO, QVEM RATIONES REDDERE VOLO EIVS TEMPORIS, QVOD ERIT POST NOVISSIMAM MEAM SVBSCRIPTIONEM. Planè libertas ſicut dari ita & adimi Codicillis Teſtamento confirmatis poterat: vt tamen eo modo adimeretur, quo & data erat, quemadmodum Vlpian. Tit. II. tradit. Idque & comprobat, L. vn. D. de ademptio. libert. Quoties autem numerus ſeruorum propter legem Fuffiam Caniniam ineundus erat, Codicillis Teſtamento confirmatis datæ libertates cum his quæ Teſtamento datæ erant, cõcurrebant, & ſiue antecederent, ſiue ſequerẽtur Teſtamentũ, nouiſſimo loco habebantur, quia vtræque libertates Teſtamento confirmabantur, auctore Paulo lib. IIII. Sentent. Tit. XIIII. Poterat & Teſtator Codicillis pure libertatem dare, quam ſub condicione Teſtamento dederat, & ita condicionem exſtinguere, L. quidam, §. vlt. D. de legat. I. Codicillis planè etiamſi non confirmatis, adſcriptum fideicommiſſum iure debebatur, vt tradit Paul. lib. II. Sentent. Tit. I.

Interdum autẽ Legatorum quæ Teſtamentis dabantur, quantitas Codicillis declarabatur. In Teſtamentis enim ita quandoque, verbi gratia, ſcribebatur, QVANTVM CODICILLIS TITIO LEGAVERO, L. ſi ita ſcripſerit, D. de condic. & dem. Modeſtin. in L. qui plures, D. de vſu & vſufr. leg. *Qui plures habebat libertos, Teſtamento ſuo dixit,* SE HABITATIONEM RELINQVERE IIS QVOS CODICILLIS DESIGNASSET. Codicillis verò Legatorũ perinde dies cedebat atq; Teſtamẽto relic-

Universidad de Deusto
Biblioteca

torum, L. quod purè, §. vlt. D. quando dies Legator. Sed & Legata Testamentis data, quandoque codicillis adimebantur, vel minuebantur, L. 11. D. de condict. indeb. L. filius, §. matri. D. de adimend. leg. Instit. de ademptio. legator. Scæuola in L. alumnæ, §. 1. D. de adim. legat. Codicillis quendam viginti libras auri quas Semproniæ alumnæ Testamento legauerat, Codicillis ad Mæuium transtulisse, & fidei eius commisisse in hæc verba ait. VIGINTI LIBRAS AVRI, QVAS TESTAMENTO SEMPRONIÆ ALVMNÆ MEÆ RELIQVI, EAS DARI VOLO MÆVIO, CAVTIONIBVS INTERPOSITIS, VT EX EA SVMMA EIDEM SEMPRONIÆ, QVAMDIV ADVIXERIT, PRÆSTET MENSTRVOS DENARIOS QVINQVE, ET VESTIARII NOMINE DENARIOS CENTENOS VICENOS QVINOS, IDQVE FIDEI VESTRÆ COMMITTO. CERTA SVM AVTEM TE, MÆVI, PRO TVA PIETATE PETITVRVM AB HERede TVO, VT VOLVNTAS MEA IN PERSONA ALVMNÆ MEÆ DVRET. Idem in L. Gaio Seio, D. de aliment. vel cibar. CODICILLIS *autem eandem* SVMMAM VETVIT DARI GAIO SEIO: SED DARI PVBLIO MÆVIO VOLVIT. Idem in L. Seiæ, D. de instr. vel instr. Seiæ ex parte heredi institutæ, fundos quendam per præceptionem dedisse instructos, cum suis villicis, & reliquis colonorum, deinde Codicillis ita scripsisse proponit. POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM: SEIÆ FVNDOS QVOS RELIQVI, ITA VT SVNT INSTRVCTI RVSTICO INSTRVMENTO, SVPELLECTILE, PECORE, ET VILLICIS, CVM RELIQVIS COLONORVM ET APOTHECA HABERE VOLO. Interdum & bonorum suorum diuisionem Codicillis paterfamilias faciebat. Scæuola in L. ex parte, §. 1. D. famil. ercisc. *Intestato moriens codicillis prædia sua omnia & patrimonium inter liberos diuisit: ita vt longè amplius filio quàm filiæ relinqueret.* Idem in L. alumnæ, §. qui filias, D. de admend. legat. patrem qui penè omnium bonorum suorum diuisionem Testamento fecerat, postea Codicillis longè aliâ inter easdè personas diuisionem fecisse narrat.

Codicillos autè etiam plures quis facere poterat, nullam enim: sollemnitatè ordinationis desiderabant: neque necesse erat ipsius qui faciebat manu scribi, vel signari, L. diui, §. 1. D. de iu. codicillor. §. vlt. Instit. de codicill. Codicilli autem non minus quam Testamenta claudebantur mortuóque testatore aperiebantur, L. si tibi homo, §. si testamento, D. de legat. 1. L. Mæuius, §. eum qui, D. de legat. 11. L. 111. §. si quis codicillis, D. de Sc. Silan. L. libertis, §. postumis, D. de aliment. vel cibar. Interdum autem Codicillos mandabat testator non nisi post mortem heredis aperiri, L. quidam, §. si quis filium, D. ad Sc. Trebellia. L. vlt. §. vlt. D. de legat. 11.

Epistolæ etiam quandoque ad heredes scribebantur, D. Hieronym. in vita Hilarionis *Testamenti vice* EPISTOLAM *breuem scripsit.* Cuiusmodi Epistolis fideicommissâ relinquebantur: & inde EPISTOLÆ FIDEICOMMISSARIÆ nomen, L. cùm quis decedens, §. pater, D. de legat. 111. Exempla aliquot eius generis Epistolarũ subiungam. Papinian. in L. miles, D. de legat. 11. *Miles ad sororem* EPISTVLAM, *quam post mortem suam aperiri mandauit, talem scripsit.* SCIRE TE VOLO DONARE ME TIBI AVREOS OCTINGENTOS. Scæuola in L. vlt. D. eo. tit. *postea* EPISTVLAM *scripsisse dicitur, qua &* QVIDQVID IN PECVLIO HABVIT FILIVS, EI DONAVIT, *& adiecit,* PRÆCIPVA HÆC EVM, SVIQVE IVRIS, ET POST MORTEM SVAM HABERE VELLE. Et in d. L. cùm quis decedens, §. pater. *Idem pater decedens* EPISTVLAM FIDEICOMMISSARIAM *ad filium suum scripsit in hæc verba.* LVCIO TITIO FILIO SVO SALVTEM. CERTVS DE TVA PIETATE, FIDEI TVÆ COMMITTO, VTI DES, PRÆSTES, ILLI ET ILLI CERTAM PECVNIAM: ET LVCRIONEM SERVVM MEVM LIBERVM ESSE VOLO, & §. nuptura cad. L. vxor per Epistolã petit à superstite filio, VTI QVANDOQVE PARTEM DIMIDIAM DVMTAXAT DOTIS EXIGERET, ET EA CONTENTVS ERIT: ALTERAM AVTEM PARTEM APVD MARITVM EIVS REMANERE CONCEDAT. Idem in L. epistulam, D. ad Trebellian. EPISTVLAM *ad heredem suum in hæc verba scripsit.*

TITIVS

TITIVS CORNELIO HEREDI SVO SALVTEM. A TE PETO, CORNELI, QVONIAM AD TE DEVOLVTA EST PARS MATRIS MEÆ, ITEM PARS SEMPRONI CVRATORIS QVONDAM MEI CONTRARIA FORTVNA VSI, ET PER HOC TOTVS AS MEVS APVD TE ESSE SPERATVR, VT REDDAS, RESTITVAS, GAIO SEIO VNCIAS QVATTVOR. Et L. Alumnæ, §. vlt. D. de adimend. legat. Mater de portione hereditatis quã Prisciliano filio Tabulis Testamenti dederat, ita Epistola cauisse dicitur: QVONIAM COGNOVI PRISCILLIANVM FILIVM MEVM IN EXTREMIS ESSE, IVSTISSIMVM ET PIISSIMVM DVXI, PORTIONEM EIVS HEREDITATIS QVAM EI TESTAMENTO DEDERAM, LEGARE MARIANO FRATRI MEO, ET IANVARIO MARITO MEO, ÆQVIS PORTIONIBVS. ET SI QVID EI AMPLIVS LEGAVERAM, VT SI QVID EI HVMANITVS CONTIGERIT, DO, LEGO, DARIQVE EIS VOLO. Paul. in L. quæsitum, §. 1. D. de legat. 111. *Eadem* EPISTVLAM *talem emisit,* ARGENTVM OMNE, ET SVPELLECTILEM, QVODCVMQVE HABEO, TIBI DONO, ET QVIDQVID IN PRÆDIO SEMPRONIANO HABEO.

Porrò ad vltimarum voluntatum causam pertinent etiam MORTIS CAVSA DONATIONES, quarum proinde formulæ hoc quoque libro tractandæ sunt. Fiebant porrò non vno modo. Non tantùm enim infirmæ valetudinis causa, sed etiam instantis & præsentis periculi metu, vel etiam sola mortis cogitatione, ita donabant. Et interdum imminente periculo commotus ita quis donabat, VT STATIM RES FIERET ACCIPIENTIS: Interdum autem sic dabat, VT RES NON FIERET ACCIPIENTIS, SED TVNC DEMVM, CVM MORS ESSET INSECVTA. Quandoque etiam sic donabatur, VT OMNIMODO EX EA VALETVDINE MORTVO, RES NON REDDERETVR: ET VT REDDERETVR, ETIAM SI PRIOR EX EADEM VALETVDINE DONATOR DECESSISSET: SI IAM MVTATA VOLVNTATE RESTITVI SIBI VOLVISSET. Sed & sic donari poterat, VT NON ALITER REDDERETVR, QVAM SI PRIOR ILLE QVI ACCEPERAT, DECESSISSET. Sic quoque poterat dari mortis causa, VT NVLLO CASV EIVS REPETITIO ESSET, id est, nec si conualuisset quidem donator, L. Senatus censuit, §. mortis causa & L. si alienam, §. Marcellus, D. de mort. cau. donat. Vt plurimum autem qui mortis causa donabat, ea mente donabat, vt cùm conualuisset redderetur sibi, d. L. Senatus, §. 1. in fi. Iulian. in L. non omnis, D. si cert. pet. *Is qui* MORTIS CAVSA PECVNIAM DONAT, *numerat pecuniam: sed non aliter obligauit accipientem, quam si extitisset casus in quem obligatio collata fuisset, veluti* SI DONATOR CONVALVISSET, AVT IS QVI ACCIPIEBAT, PRIOR DECESSISSET. Papinianus in L. Seia, D. de mort. cau. donat. *Seia cum bonis suis, traditionibus factis, Titio cognato donationis causa cessisset,* VSVMFRVCTVM SIBI RECEPIT, *& conuenit,* VT SI TITIVS ANTE IPSAM VITA DECESSISSET, PROPRIETAS AD EAM REDIRET: SI POSTEA SVPERSTITIBVS LIBERIS TITII, MORTVA FVISSET, TVNC AD EOS BONA PERTINERENT. Paulus lib. III. Sent. Tit. VII. *Mortis causa donat qui ad bellum proficiscitur, & qui nauigat, ea scilicet condicione,* VT SI REVERSVS FVERIT, SIBI RESTITVATVR: SI PERIERIT, PENES EVM REMANEAT CVI DONAVIT. Proponitur etiam in L. mortis causa, §. Titia, D. de mort. cau. donat. tale mortis causa donationis exemplum. *Titia chirographa debitorum suorum Septicij & Mæuij donaturaillis, Agerix dedit, &* ROGAVIT EAM, VT SI DECESSISSET, ILLIS DARET, SI CONVALVISSET, SIBI REDDERET. Vlpian. in L. III. D. de liberat. leg. *Si quis decedens, Chirographum Seij Titio dederit,* VT POST MORTEM SVAM SEIO DET, AVT SI CONVALVISSET, SIBI REDDERET. Et in L. auunculo, D. de mort. cau. donat. Auunculo suo debitori mortis causa donaturus quæ debebat, ita scripsit, TABVLÆ, VEL CHIROGRAPHVM TOT, VBICVMQVE SINT, INANES ESSE, NEQVE EVM SOLVERE

Universidad de Deusto
Biblioteca

DEBERE. Rem etiam quandoque ita traditam, VT MORIENTE EO QVI TRADEBAT, FIERET ACCIPIENTIS Marcell. refert in L. mortis causa, D. de manumissionib. vbi & mortis causa seruum manumitti potuisse docet. Mortis causa etiam donatio sic constitui poterat, VT QVID STIPVLARETVR IN ANNOS SINGVLOS QVOAD VIVERET scilicet vt post mortem promissoris inciperet exactio, L. mortis causa XXXIIII. D. de mort. cau. donat. Mortis etiam alienæ causa quãdoque donabatur, nam filio, vel fratre suo moriente, Mæuio ea condicione quis donabat VT SI CONVALVISSET ALTERVTER EORVM REDDERETVR SIBI RES, SI DECESSISSET, MANERET APVD MÆVIVM, L. mortis causa XVIII. D. eo. Ei autẽ cui mortis causa donatum erat, substitui poterat in hunc modum, VT PROMITTERET ALICVI, SI IPSE CAPERE NON POSSET, vel sub alia condicione, L. ei cui, D. eo.

Sic vltimatum voluntatum singulas species & partes attigisse mihi videor. Hinc ergo vasa colligam, & ad Monumentorum Titulos, Inscriptionésque, transgrediar. Vulgò planè monumentis hæc verba præponebantur, DIIS MANIBVS. Agellius lib. x. cap. XVIII. *Id monumentum Artemisia cum* DIIS MANIBVS *sacris Mausoli dicaret.* Prudentius in Symmach.

Ecce DEOS MANES *cur inficiaris haberi?*
Ipsa patrum monumenta probant: DIIS MANIBVS, *illic*
Marmora secta lego, quæcumque Latina vetustas
Custodit cineres, densisque Salaria bustis.

Hinc illæ in Tumulorum vestibulo vulgares notæ, D. M. vel D. M. S. id est, DIIS MANIBVS SACRVM.

Sollemnia vero in huiusmodi Titulis verba erant, HIC SITVS EST. Lucilius referente Donato in Phormio. Terent. Act. II. Sc. I.

Seruus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam,
Lucilij Columella, HIC SITVS EST.

Ouid. lib. II. Metamorphos.

Corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum
HIC SITVS EST PHAETON *currus auriga paterni.*

Tibull. lib. III. Eleg. II.

Sed tristem mortis demonstret littera caussam,
Atque hæc in celebri carmina fronte notet.
LYGDAMVS HIC SITVS EST: DOLOR HVIC ET CAVSSA NEÆRÆ
CONIVGIS EREPTÆ, CAVSSA PERIRE FVIT.

Trium planè illustrium poëtarum Neuij, Plauti, Pacuuij Epigrammata, quæ ipsi fecerunt, & incidenda suis sepulcris reliquerunt, Agellius refert lib. II. Noct. Attic. cap. XXIIII. quæ ille, nobilitatis & venustatis eorum gratia, commentariis suis inserenda duxit: E quibus Pacuuij dumtaxat, quod ad formulam nostram propius accedat, subiiciam. Id est eiusmodi.

ADOLESCENS SI PROPERAS, HOC TE SAXVM ROGAT
VT SE ASPICIAS, DEINDE QVOD SCRIPTVM EST LEGAS.
HIC SVNT POETÆ PACVVII MARCI SITA
OSSA: HOC VOLEBAM, NESCIVS NE ESSES: VALE.

Supra etiam ex Plinij Epist. docuimus Virginium Ruffum Testamento iussisse sepulcro suo incidi carmen eiusmodi.

HIC SITVS EST RVFFVS, PVLSO QVI VINDICE QVONDAM
IMPERIVM ADSERVIT NON SIBI, SED PATRIÆ.

Quod Xiphilin. in Nerua significat his verbis. Τὸν δὲ Ροῦφον τὸν Ουεργίνιον, καλῶς πολλάκις αὐτοκράτορα ὀνομασθέντα, οὐκ ὤκνησεν ὑπατεύσας συνάρχοντα προσλαβεῖν, ἐφ' ᾧ τῷ μνήματι τελευτήσαντος ἐπιγράψη, Οτι πολίσας Βινδίκα, τὸ κράτος οὐχ ἑαυτῷ προσεποιήσατο, ἀλλὰ τῇ πατρίδι.

Auctor libri de vir. illustrib. cap. XLII. de Annibale, *Positus est apud Libyssam, in arca lapidea, in qua hodieque inscriptum est,* ANNIBAL HIC SITVS EST. Vopiscus in Probo.

Ingens ei sepulcrum elatis aggeribus omnes pariter milites fecerunt, cum TITVLO *huiusmodi, inciso marmori,* HIC PROBVS IMPERATOR, ET VERE PROBVS, SITVS EST, VICTOR OMNIVM GENTIVM, VICTOR ETIAM TYRANNORVM. Addatur his Inscriptio Capuana. C. CÆCILIVS L. F. CÆCILA. L. L. SALVIA FECIT QVARTA VIXIT A. IX. OSSA HIC SITA SVNT. Aliàs scriptum legimus HIC IACET. Tibull. lib. I. Eleg. III.

Quod si fatales iam nunc expleuimus annos
Fac lapis inscriptus stet super ossa notis.
HIC IACET *immiti consumptus morte Tibullus*
Messalam terra, dum sequiturque mari.

Martial. Epigram. LII. lib. VI.

HOC IACET IN TVMVLO *raptus puerilibus annis*
Pantagathus, domini, cura dolorque sui.

Idem Martial. Epigram. XCII. lib. XI.

Aeolidon Canace IACET HOC *tumulata* SEPVLCRO,
Vltima cui paruæ septima venit hyems.

Phocas Grammatic. in versibus de Virgilio.

HIC BALLISTA IACET: *certo pede perge viator.*

Plautus in Querolo, Euclionem fingit in vrnam aurum coniecisse, quasi busta patris, odoribus insuper infusis, titulóque extra addito huiusmodi, TRIERINVS TRICIPITINI FILIVS CONDITVS ET SEPVLTVS HIC IACET. Huiusmodi autem Tituli interdum versibus, quandoque verò oratione metris soluta concipiebãtur. Augustum certè Suetonius in Claud. cap. I. refert Germanici Tumulo Elogiũ versibus a se compositis insculpsisse. Virgilius in Iulice.

His Tumulus super inseritur. Tum fronte locatur
EVLOGIVM: *Tacita quod firmat littera voce*
PARVE CVLEX, CVSTOS PECVDVM, NIL TALE MERENTI
FVNERIS OFFICIVM VITÆ PRO MVNERE REDDIT.

Idem Bucolic. Ecloga V.

Et Tumulum facite, & Tumulo superaddite CARMEN
DAPHNIS EGO IN SILVIS &c.

Propertius de suo Tumulo Elex. X. lib. I.

Et duo sint versus, QVI NVNC IACET HORRIDA PVLVIS
VNIVS QVONDAM SERVVS AMORIS ERAT.

Ouid. lib. XIIII. Methamorphos.

Vrnáque Æneïa nutrix
Condita marmoreo Tumulo, breue carmen habebat.
HIC ME CAIETAM, NOTÆ PIETATIS ALVMNVS
EREPTAM ARGOLICO, QVO DEBVIT IGNE, CREMAVIT.

Lucanus lib. II.

—Da tantùm nomen inane
Connubij, liceat Tumulo scripsisse, CATONIS
MARTIA

Silius Italic. lib. XV.

Dum cineri TITVLVM, *memorandáque nomina bustis*
Prætendit.

Cic. lib. II. de Finib. *Non* ELOGIA MONVMENTORVM *id significant? veluti hoc ad portam,* VNO ORE CVI PLVRIMÆ CONSENTIVNT GENTES POPVLI PRIMARIVM FVISSE VIRVM. *Idne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur.* Idem in Catone maiore. *Quanta fuit in Attilio Calatino? In quem illud* ELOGIVM, VNO ORE CVI PLVRIMÆ CONSENTIVNT GENTES, POPVLI, PRIMARIVM FVISSE VIRVM. *Notum est totum eius carmen incisum sepulcro.* Valerius lib. VI. cap. VIII. de Vrbinio Panopione, pro quo proscripto seruus mortem

Universidad de Deusto
Biblioteca

exceperat. *Panopion autem*, ait, *quantum seruo deberet amplum ei faciendo monumentum, ac testimonium pietatis, grato* TITVLO *reddēdo, testatus est.* Quod & Macrob. lib. I. Saturn. cap. XI. ita refert. *Vtinam postea restitutus monumentum ei fecit,* TITVLO *scriptionis, quantum meritum loqueretur, addito.* Idem Valer. lib. V. cap. III. Africanum superiorem exilij sui acerbitatem grauiter & iniquo animo ferentē, sepulcro suo inscribi iussisse, INGRATA PATRIA NE OSSA QVIDEM MEA HABES. Idémque vetus Horatij Commentator in Epod. IX. tradit. Appian. lib. IIII. Bellor. Ciuil. Ἀρριανοῦ δὲ καὶ ἐν τῇ ἑλλὴ κεκόλασται ἐκ Δελφῶν, τὸν ἐν Δάδι κεῖμενον υἱὸς οὐ προσεφάνεις προσεφθέγξατο, καὶ σωφρονεῖν παρήνεσεν. Plin. Epist. XIX. lib. VII. *Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotaui) monimentum Pallantis, ita inscriptum:* HVIC SENATVS OB FIDEM PIETATEMQVE ERGA PATRONOS ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT, ET SESTERTIVM CENTIES QVINQVAGIES CVIVS HONORE CONTENTVS FVIT. Iulius Capitol. in Gordian. *Gordiano sepulcrum Milites apud Circeum castrum fecerunt, in finibus Persidis,* TITVLVM *huiusmodi addētes & Græcis & Latinis & Persicis & Iudaicis & Aegyptiacis literis, vt ab omnibus legeretur:* DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTHORVM, VICTORI SARMATARVM DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPORVM. Trebell. Pollio in triginta Tyrann. cap. de Cēsorino. *Extat eius sepulcrum in quo grandibus literis circa Bononiam inciſi sunt omnes eius honores, vltimo tamē versu adscripto,* FELIX AD OMNIA, INFELICISSIMVS IMPERATOR. Idem in Valerianis. *Mittendum in litteras censui, hunc Valerianum circa Mediolanum, sepultum, addito* TITVLO *Claudij iussu,* VALERIANVS IMPERATOR.

Interdum & mortis causa Epitaphiis adscribebatur. Ex hoc more Ouid. lib. IX. Metamorphos.

Néve merere meo, SVBSCRIBI CAVSA, *sepulcro.*

Idem Epist. Phyllidis ad Demophoontem.

INSCRIBERE *meo* CAVSA *inuidiosa sepulchro.*

Et lib. III. Fastor. Tumulo Didus carmen inciſum fingens,

TVMVLIQVE, ait, *in* MARMORE *carmen*
Hoc breue, quod moriens ipsa reliquit, erat.
PRÆBVIT ÆNEAS ET CAVSAM MORTIS, ET ENSEM:
IPSA SVA DIDO CONCIDIT VSA MANV.

Quod Epitaphium totidem verbis ponitur in Epistola Didus ad Æneam. Etiam ipsemet de se scriptum Epitaphium, monumento suo incidi mandat lib. III. Trist. Eleg. III.

Quóque legat versus oculo properante viator,
Grandibus in TVMVLI MARMORE *cæde* NOTIS.
HIC EGO QVI IACEO TENERORVM LVSOR AMORVM,
INGENIO PERII NASO POETA MEO.

Sueton. in Aug. cap. XII. *Nursinos grandi pecunia & quam pendere nequirent, multatos, extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum ciuiū* TVMVLO PVBLICE EXSTRVCTO *adscripserant,* PRO LIBERTATE EOS OCCVBVISSE. Plinius lib. XXIX. Nat. hist. cap. I. *Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur adsertio alterius. Hinc illa infelicis Monumenti inscriptio,* TVRBA SE MEDICORVM PERISSE. Cui conuenienter Imp. Hadrianus moriens exclamasse dicitur hoc vulgi sermone tritum dictum, Πολλοί ἰατροί βασιλέα ἀπώλεσαν.

Sollemne verò erat, eiusmodi Titulis spatium vitæ eorum quorum corpora Tumulis condebantur, exiliter ad calculos reuocare: & quot annos, mēses, & eo amplius dies, vixissent, complecti, in hunc modum, VIXIT ANNIS tot, MENSIBVS tot, DIEBVS tot, vt ex Antiquis Monumentorum Inscriptionibus quæ in omnium passim manibus versantur, liquet. Seneca. Epist. LXXVIII. *Nulla vita est non breuis. Nam si ad naturam respexeris, etiā Nestoris, & Statiliæ breuis est, quæ* INSCRIBI MONVMENTO SVO

IVSSIT, ANNIS SE NONAGINTA NOVEM, VIXISSE. Xiphilinus in Hadriano, de Simili Præfecto Prætorio, qui vacatione impetrata, priuatus septem annos egit. Καὶ ὅπερ τὸ μῆμα αὐτῷ τοῦτο ἐπεγράψεν, ὅτι, Σίμιλις μὲν ἐνταῦθα κεῖται: βιὰς μὲν ἔτη τόσα, ζήσας δὲ ἔτη ἑπτά.

Sed & stipendia quæ meruerant, eiusmodi Titulis complectebantur, his verbis, MILITAVIT ANNIS TOT, quæ in vetustis lapidibus non rarò occurrunt. Ex quibus etiam patet Muliebrium monumentorum Titulis matrimoniorum annos comprehendi consueuisse. Nec vniuiræ hoc pudicitiæ & castitatis suæ argumentum silebant.

Propert. lib. IIII. Eleg. VLT.

Iungor Paule tuo sic discessura cubili.
In LAPIDE *hoc,* VNI NVPTA *fuisse, legar.*

Martial. Epigram. LXIII. lib. X. in Epitaphio nobilis matronæ.

Quinque dedit pueros, totidem mihi Iuno puellas,
Clauserunt omnes lumina nostra manus.
Contigit & THALAMI *mihi* GLORIA RARA, FVITQVE
VNA PVDICITIÆ MENTVLA NOTA MEÆ.

Quò alludens, Iuuenal. Sat. VI.

Sic crescit numerus sic fiunt octo mariti
Quinque per Autumnos: TITVLO *res digna* SEPVLCRI.

Extat apud Martialem Titulus à filio parentibus vno rogo crematis positus, Epigr. LXXI. in hæc verba.

Quisquis læta tuis, & sera parentibus optas
Fata, breuem TITVLVM MARMORIS *huius ama.*
CONDIDIT HAC, CARAS, TELLVRE, RABIRIVS VMBRAS,
NVLLI SORTE IACENT CANDIDIORE SENES.
BIS SEX LVSTRA TORI, NOX MITIS, ET VLTIMA CLVSIT
ARSERVNT VNO FVNERA BINA ROGO.

Huiusmodi etiam Tituli plerumque eius nomen qui monumentum exstruxisset, continebant, hoc modo, ILLE FECIT, vel POSVIT. Vnde Martialis festiuus Epigram. XVI. lib. IX. iocus in mulierem quæ septem maritorum, quibus fortè mortis causam præbuerat, tumulo hunc Titulum, VXOR FECIT, adscripserat: Versus eius de eare sunt hi,

INSCRIPSIT TVMVLO *septem celebrata virorum*
SE FECISSE *Chloïs: Quid pote simplicius?*

Addebantur verò plerumque verba hæc. BENE MERENTI FECIT, quod significant hæ notæ, B. M. F. Valerio Probo interprete. Pleni sunt exemplorum literati filices, ad quos, lectores reiicio. Aliàs etiam inuenio, TITVLVM POSVIT, B. M. F. Nec monumentis dumtaxat, sed & Vrnis & Ollis idem Titulus apponebatur: vt ex hac Inscriptione apparet, CLAVDIO APHRO. V. A. XXV. L. ANTONIVS OLLAM CVM TITVLO, BENE MERENTI.

Quod si monumentum heres fecisset, adscribebatur, H. F. id est, HERES FECIT, seu HEREDES FECERVNT, vel H. F. C. id est, HERES FACIENDVM CVRAVIT. Et quidem si vltrò heres, libertus, seu qui alius id sua pecunia fecisset, addebat, FECIT DE SVO. Aut si id testator fieri iussisset, addebatur H. E. T. F. id est, HEREDES EX TESTAMENTO FECERVNT: vel, EX VOLVNTATE, aut SECVNDVM VOLVNTATEM FECERVNT. Aut si ipsemet viuus sibi monumentum exstruxisset, adscribebatur V. F. id est, VIVENS SEV VIVVS FECIT: vel V. F. C. id est, VIVENS SEV VIVVS FACIENDVM CVRAVIT: vel, V. H. S. F. M. id est, VIVVS SEV VIVENS HOC SIBI FECIT MONVMENTVM. vel SE VIVA FECIT SIBI. Huc pertinent hæ apud Valerium Probum notæ, V. S. P. & V. S. L. M. quas ille valere ait, VIVENS SIBI POSVIT, & VIVENS SIBI LOCVM MONVMENTI. Item hæ, O. V. F. & hæ M. S. & M. S. P. id est, eo interprete, MONVMENTVM CONDIDIT, ET MEMORIÆ SVÆ POSVIT. Aliàs

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt in quibusdam Inscriptionibus inuenio, scribebant, SE VIVO FECIT, vel SE VIVA FECIT. Quòd si locum monumenti emissent, scribebant, VIVVS COMPARAVIT, vel EMIT. Et interdum addebant, SE SIBI ET SVIS FECISSE. Hoc enim significant hæ notæ, V. F. S. E. S. Superiores autem formulæ his quas subieci Inscriptionibus comprobantur. DIS. MANIBVS.

Q. LOLLI FELICISS. VIX. ANN. LIIX. MENSES. III. DIES XIIX. LOLLIA. IOVIS. FILIA. NATVRALIS. IDEM. LIBERTA. PATRI. OPTIM. ET Q. LOLLIVS. FELIX. PATRONO. BENE. MERENTI. EX. TESTAMENTO. EIVS. HS. III. M. N. ET. EX. SVO. AMPLIVS. ADIECTIS. HS. III. CCCC. M. N. FECERVNT. ET. SVIS. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. POSTERISQVE. EORVM.

L. PLOTIÆ EX TESTAMENTO, ITA VT CAVIT, LIBERTI IDEMQVE HEREDES POSVERVNT.

L. ALLIENVS Q. L. CHRESIMVS A. AGNEIA IVCVNDA TESTAMENTO SVO FIERI IVSSIT.

L. CALPVRNI. RESTITVTI. EX. TESTAMENTO. FACTVM. ARBITR. HEREDVM. RESTITVTA.

C. HELVIO. C. F. COR. CEBERI. ET. C. HELVIO. FELICI. PAR. TESTAMENTO. FIERI. IVSSIT. ARBITRATV. QVARTILLÆ. LIB. M. VIBI. PRISCI. HER. L. PLOTINI. PHOEBI. HER.

APLASIA. C. F. PAVLLINA. ARAS. TRES. SIBI. ET. Q. CORRIO. ANTIQVO. VIRO. SVO. ET. CORRIÆ. Q. F. PAVLLINÆ. FILIÆ. SVÆ. TESTAMENTO. PONI. IVSSIT. MACERIA. CIRCVMDATA.

DOMITIO. DOMITIANO. T. F. ROM. AVONCLO. C. PLACIDI. DEC. FRATRI. ALVIDIVS. T. F. ROM. SIBI. ET. SVIS. TEST. FIERI. IVSSIT. L. TARQVITIO. L. F. POM. ETRVSCO. SVLPICIANO. SCRIBÆ. QVÆSTORIO. EX. TESTAMENTO. DE. HS. XX.

C. MARCIVS. VOLSON. F. SERG. MAXIMVS. TR. DE. LIB. AQVILA. SIBI. ET. SILIÆ. EVTYCHIÆ. VXORI. ET. LIBERTIS. LIBERTAB. POSTERISQVE. EORVM. OMNIBVS. TESTAMENTO. FIERI. IVSSIT. EX. HS. CCIↃↃ. ADIECIT. EO. SILIA. EVTYCHIS. CONIVNX. HS. IↃↃ. ↀↃ. ↀↃ. ↀↃ. CCC.

L. MARCIO. L. L. THEODORO. ET. FRATRI. EIVS. ET. MARCIÆ. L. L. PHILVMINÆ. VXORI. EX. TESTAMENTO. HS. CCIↃↃ. CCIↃↃ. ARBITRAT. MARCIÆ. L. L. PHILIMINÆ. VXORIS. RELIQ. PECVNIAM. DE. SVO. ADIECIT. HAVE. TIBI. VALE.

L. VOLCATIO. Q. F. VEI. PRIMO. II. VIR. II. QVINQ. FLAM. DIVOR. OMN. P. C. EX. TESTAMENTO. EIVS. POSITA. Q. LICINIO. CRISPINO. C. HERENNIO. MAXIMO. II. VIR.

HERENNIÆ. C. F. IVSTÆ.

M. APISTIVS. M. F. PAL. SABINVS. DVVMVIR. VEIOS. IIII. VIR. NEPETE. VXORI. SANCTISSIMÆ. ET. PIENTISSIMÆ. ET. DE. SE. OPTIMÆ. MERITÆ. TESTAMENTO. FIERI. IVSSIT.

EX. TESTAMENTO. EIVS. FECERVNT. A. HERENNVLEIVS. AMPLIATVS. A. HERENNVLEIVS. ADMETVS. A. HERENNVLEIVS. FORTVNATVS. A. HERENNVLEIVS. FIDELIS. A. HERENNVLEIVS. EVNVS. A. HERENNVLEIVS. ABASCANTVS. LIBERTI. SIBI. SVIS. POSTERISQVE. EORVM.

Aliâs legitur, EX CAVSA LEGATI FECIT, vt in hac Inscriptione. D. M. M. LIBIO. MVCRONI. C. CÆCINA. QVINTILIANVS. AMICO. BENE. MERENTI. EX. CAVSSA. LEGATI. FECIT. Et in alia, L. AVFVSTI. L. F. SYBVRA. RVFFIN. CEN. COHOR. VII. VIGIL. ROM. CANDIDAT. TI. CÆSAR. ET. AVFVSTIÆ. SVPERANTIÆ. ET. AVFVSTI. ET. AVFVSTIÆ. GEMEL. OLL. IIII. L. AVFVSTIVS. L. F. SVB. EVSCVLVS. MAIOR.

IOR L. AVFVSTIVS L. F. PALATINA SERENVS EX CAVSSA LEGATI FACIVNDVM CVRAVIT.

Aliâs, THALLVS ET IANVARIA LIB. DE SVO POSVERVNT, LOCO LEGATO AB IVLIO ALCIDE COLL. EIVS CVIVS HERES FVIT.

Interdum inscribebant PONENDVM CVRAVIT, nec aliud plerumque notæ istæ, P. C. quæ sæpe occurrunt, significant. Proinde Hispanienſis Lapidis verba hæc, Q. FVLVIO Q. F. OPPIA ÆD. Q. F. OPIOLA, TEST. PONI IVS. C. APPIVS SVPERSTES CANINIVS MONIANVS H. P. C. Sic interpretor, TESTAMENTO PONI IVSSIT C. APPIVS SVPERSTES CANINIVS MONIANVS HERES PONENDVM CVRAVIT.

Aliâs legitur, E SVA PECVNIA FECIT HEREDES DE SVO FECERVNT: vel, POSVERVNT DE SVO. Quod si, quid mõstri alant verba hæc, ISTOLO CARFTVM FEC. quæ Danij in Hispania visuntur, aliquis me cõsulat, tanquã ex Tripode respondebo, prodigiũ hoc ita procurandum esse, ISTO LOCARI TVMVLO FECIT.

De Monumentis verò emptis comparatísque has profero Inscriptiones.

D. M. IVLIVS ZOTICVS VIVVS COMPARAVIT SIBI ET SVIS LIBERTIS LIBERTABVSQVE POSTERISQVE EORVM.

ATTIA EROTIS CÆSARIANA MARCI PACATI EMIT AB SOLO OLL. II.

D. M. TEGEDIÆ FORTVNATÆ, ET L. CORNEEI FIRMI VIVI SIBI FECERVNT, QVEM EMERVNT HS. CXX. OSSA L. BACCHII L. F. HEIC POSITA SVNT, AD LOCVM QVEM IPSE VIVVS EMIT.

OPPIA T. F. BASSILLA MATER INFELICISSIMA FECIT BASSO FIL. OPTIMO ET PIISSIMO ET SIBI ET AMANDO AVG. I. CONIVGI ET LIBERTIS LIBERTABVSQVE BASSI FILII MEI ET MEIS ET AMANDI, ET NATIS NATÆVE EORVM, LOCO EMPTO, TERRÆ IVGERIBVS TRIBVS ET ÆDIFICIS OMNIBVS CIRCVMDATA MACERIA. Et aliâs, EMPTO LOCO FECIT SIBI ET SVIS.

Monumento etiam statuam superadditam Titulis quandoque testabantur, quod sequẽtes Inscriptiones docẽt. M. C. Q. AVITO SVPERFLVENTI PECVNIA QVAM IN MAVSOLEVM SIBI FACIENDVM, ET STATVAM MARMOREAM PONENDAM TESTAMENTO IMPENDI IVSSIT.

CÆCILIÆ TROPHIMÆ STATVAM, EX TESTAMENTO SVO EX ARG. P. C. SVO ET CÆCILII SILON. MAR. SVI NOMINE P. C. D. CÆCIL. HOSPITAL. ET CÆCILIA HILETE HEREDES, SINE VLLA DEDVCTIONE.

Postulat hic locus, vt ea quæ Viri Vxoribus & contrà Vxores viris, Parẽtibus liberi, & vice versa Parentes liberis, elogia in huiusmodi Titulis tribuebant, commemorem. Innumera certè Virorum de Mulieribus elogia inueniuntur: è quorum turba præcipua aliquot selegi. Qualia sunt hæc, RVTILIÆ PRIMITIVÆ CONIVGI SVÆ CVM QVA VIXIT ANNIS XX. SINE BILE.

ATTILIÆ MAXIMINÆ ANIMÆ INNOCENTISSIMÆ CARMVS VITALIS VXORI INCOMPARABILI, QVÆ VIXIT MECVM SINE VLLA CONTROVERSIA ANN. XVIII. M. II. D. VIII. QVÆ TVLIT SECVM ANN. XXXXVI. QVÆ DVXIT SECVM GLORIAM, ET HONOREM ÆTERNVM. VALE MEVM SOLATIVM.

CÆLIÆ DVNATÆ M. VLPIVS AVG. LIB. VALENS A VESTE IMP. PRIVATA, CONIVGI CARISS. SANCTISSIMÆ, CVM QVA VIXIT ANN. XXXVIII. SINE CRIMINE.

NERATIÆ VXORI OPTIMÆ, CVM QVA, A PVERITIA, SINE OFFENSA VIXIT ANNIS XXXI. LVCIDÆ DVLCISSIMÆ CONIVGI, CVM QVA SINE DISCORDIA VIXIT AN. XV. M. X. D. XX. TVLIÆ CHRYSANTHIDI CONIVGI INCOMPARABILI CVM QVA VIXIT ANN. XVIII. SINE MACVLA ET QVERELA.

CONIVGI OPTIMÆ, ET BENE DE SE MERITÆ, CVM QVA VIXIT ANN. XII. SINE VLLA QVERELA. Quod genus loquẽdi vsurpans Ouidius lib. IIII. Trist. Eleg. v. coniugibus bene precatur in hunc modum,

Sic æquet tua nupta virum bonitate perenni,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Incidat & vestro RARA QVERELA TORO.

Plinius Secund. Epist. v. lib. VIII. *Graue vulnus Macrinus noster accepit: Amisit vxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset.* VIXIT CVM HAC XXXIX. ANNIS SINE IVRGIO, SINE OFFENSA. Aliâs legitur, CONIVGI CARISSIMÆ, CVM QVA VIXIT BENE ANN. L. CONIVGI BENE MERENTI, FRVGALISSIMÆ ET CARISSIMÆ. VXORI OPTIMÆ, SANCTISSIMÆ, CARISSIMÆ, FIDELISSIMÆ. CONIVGI OPTIMÆ, PIISSIMÆ ERGA SE SVOSQVE. CONIVGI DVLCISSIMÆ, QVÆ SI AD VITÆ METAM PERVENISSET, NON HOMINIBVS, NEQVE DIIS INVIDISSET. CONIVGI CASTÆ, CARÆ, BONÆ, PIÆ, FIDELI, DVLCI, AMANTISSIMÆ, DESIDERATISSIMÆ. Aliâs additur, ET INCOMPARABILIS ERGA MARITVM ADFECTVS, SANCTITATISQVE, ET EXIMIÆ ERGA LIBEROS PIETATIS. SECVNDINÆ CONIVGI CARISSIMÆ, ERGA SE DILIGENTISSIMÆ, FEMINÆ RARISSIMÆ, SINGVLARIS EXEMPLI PVDICITIÆ, QVÆ VIXIT ANN. XXXXV.

ANCHARENÆ APIÆ CONIVGI SANCTISSIMÆ, DE QVA DOLVIT NIHIL NISI MORS EIVS. MARTIÆ CONIVGI BENE MERITÆ CARISSIMÆ QVÆ MVLTIS CVM SVDORIBVS MATVRA ÆTATE VIXIT VIRTVOSE. Hæc præterea inuenio, HIC EST POSITA ALLIA BLESILLA RARI EXEMPLI FEMINA: QVA VIXIT ANN. XXVI. M. II. D. XII. DVLCISSIMÆ CONIVGI FECIT. Item, HIC EST ILLA SITA PIA, FRVGI, CASTA, PVDICA, SEMPRONIA MOSCHIS, CVI PRO MERITIS AB CONIVGE GRATIA RELATA EST.

ÆLI FABIAN. ÆL. FABIAN. F. QVÆ MAGNO CASTITATIS ET PVDICITIÆ EXEMPLO IN VRBE ECELESTA DIV FVIT, ET QVÆ VITA DECEDENS CVM PVBLICO POPVLI LVCTV, TOTA VRBE FVNVS PROSEQVENTE, V. KALEND. SEXTIL. ELATA ANTE ÆD. MINERVÆ SEPVLTA EST. Q. PVBLICIVS. Q. F. F. CONIVGI. B. M. QVÆ VIXIT ANN. XXXVIII. Denique venustum Romæ extat Claudiæ Epitaphium his versibus,

HOSPES, QVOD DEICO PAVLLVM EST: ASTA, AC PELLEGE.
HEIC EST SEPVLCRVM HAVT PVLCRVM PVLCRAI FEMINÆ.
NOMEN, PARENTES NOMINARVNT CLAVDIAM.
SVOM MAREITVM CORDE DILEXIT SOVO.
GNATOS DVOS CREAVIT, HORVNC ALTERVM
IN TERRA LINQVIT, ALIVM SVB TERRA LOCAT.
SERMONE LEPIDO, TVM AVTEM INCESSV COMMODO.
DOMVM SERVAVIT, LANAM FECIT, DIXI. ABEI.

Vbi obiter obseruanda sunt prima verba hæc HOSPES: Nam & eadem loquendi figura, Dossenni monumento Titulum inscriptum in hæc verba,

HOSPES RESISTE, ET SOPHIAM DOSSENNI LEGE,

Seneca Epist. XC. quæ libri XIIII. prima est, refert. In Lapide etiam Romano inueniuntur hi versus,

HOSPES AD HVNC TVMVLVM NE MEIAS, OSSA PRECANTVR
TECTA HOMINIS. SET SI GRATVS HOMO ES MISCE, BIBE, DAMI.

Non omittendum est & hoc Iuliæ Maximæ Epitaphiũ, D. M. PORTITORI PLVTONI ET PROSERP. HAVE IVLIA C. F. MAXIMA, FELIX DOM. TREMENT. SALON. ANIMVLA DVLCIS, ANIMVLA SVAVIS, ANIMVLA IN DEORVM NVMERVM RECEPTA. VNDE TALE: QVANDO TALE? ET CVI TALE: V. A. LIX. M. VI. D. XII. HORA NOCTIS IX. Ex qua Inscriptione notandum est, salutem quoque mortuis adscriptam. Inde in aliis Inscriptionibus, HAVE THAIS, DII TIBI BENE FACIANT. AVE ALCIME, BENE TIBI SIT. HAVE GERMO HOMO BONE. HAVE IVLIA MAXIMA. HAVE HYGIA ANIMA DVLCISSIMA. IPHYGENIA SVAVIS AVE. MACEDO HAVE. PARTHENI HAVE.

Denique ex Inscriptione Aquileiensi pars hæc agmen coget. SATIS FVI PROBATA QVÆ VIRO PLACVI BONO: QVI ME AB IMO ORDINE AD SVMMVM PERDVXIT HONOREM.

Vicissim & Vxores Viris hæc fixisse Elogia inuenio. VLPIA. AVG. LIB. HEROIS CONIVGI CARISSIMO ET PIENTISSIMO, DE SE BENE MERITO, CVM QVO VIXIT SINE VLLA QVERELA ANNIS XXV. Etaliâs: SVLPICIO AVG. ERC. FECIT VXOR VENTRIA, APRODISIA VIRO BENE MERENTI MVLIER INFELICISSVMA, ET SIBI ET SVIS L. L. P. EORVM. Item, CLAVDIA EXOCHE CONIVGI BENE MERENTI ET SIBI FECIT. Et, EX VOLVNTATE M. ACILI HILARIANI ANTISTIA PRIMA IMPERFECVM CONSVMMAVIT MARITO INCOMPARABILI ET SVIS. In Hispania. ÆMYLIO VALERIO CHORNITO BONVM BONO QVI VIXIT ANN. XL. DEFVNCTO HONORIBVS EDILICIIS ANTONIA TORTONIO MARITO OBSEQVENTISSIMO, B. M. F.

SEX. VAL. SEX VALERIO &c. PATRONO COLLEG. OMNIVM, OMNIBVS HONORIBVS PERFVNCTO, VIRO BONO, QVI VIXIT SINE VLLA QVERELA, CVM CONIVGE INFRASCRIPTA ANNIS LV.

ANNIA CYPRIS MONVMENTVM FECI M. ÆMYLIO CONIVGI MEO, CVM QVO VIXI ANNIS L. SINE VLLA QVERELA.

VIBIA L. F. MARCELLA FLAMINIA AVGVST. MARITO OMNIBVS EXEMPLIS DE SE BENE MERITO CENAG. COLON. ET EPVL. POP. DED.

COCCEIA CHRYISIS CONIVGI INCOMPARABILIS PIETATIS.

Titulorum verò, quos Parentibus Liberi posuisse memorantur, hæc sunt exempla. PATRI DVLCISSIMO ET INCOMPARABILI CÆSONIVS LVCILLVS FILIVS CONSVLARIS.

ANICIÆ. FALTONIÆ. PROBÆ. CONSVLIS. VXORI. CONSVLIS. FILIÆ. CONSVLVM. MATRI. ANICIVS. PROBINVS. V. C. QVÆSTOR. CANDIDATVS. FILII. DEVINCTI. MATERNIS. MERITIS. DEDICARVNT.

ANICIÆ. FALTONIÆ. PROBÆ, FIDEI. NOBILITATIS. ANTIQVÆ. ORNAMENTO. ANICIANÆ. FAMILIÆ. SERVANDÆ. AC. DOCENDÆ. CASTITATIS. EXEMPLO. CONSVLVM. PROLI. CONSVLVM. MATRI. ANICIVS. HERMOGENIANVS. OLYBRIVS. V. C. CONSVL. ORDINARIVS, ET. ANICIA. IVLIAN. C. F. EIVS. DEVOTISSIMI. FILII. DEDICARVNT.

D. M. M. PETRONIO. ONESIMO. M. PETRONIVS. LVCINIANVS. PATRI. DVLCISSIMO. B. M. F. QVI. VIXIT. AN. LXIII. MENS. II. D. II.

Extare fertur Gerondæ hæc à filio patri posita Inscriptio. EGO L. PISO L. F. VNO, CINERES L. PISONIS PATRIS MEI ET C. FLAVIÆ MATRIS MEÆ, SEPVLCRO POSVI, ET XXV. POST ANNO VITÆ, CINERES ADMISCERI MEOS IVSSSI, VT QVIBVS VITA CONIVNCTVS FVERIM, IN VLTIMO POSTEA FATO VENIENTE FOREM CONIVNCTIOR PVLVERE MEO PVLVERI EORVM ADMIXTO.

Contra quandoque parentes liberis turbato ordine mortalitatis hos qui sequuntur Titulos posuerunt.

ÆMYLIO PAVLO PAPINIANO PRÆFECTO PRÆTORIO IVRISCONSVLTO, QVI VIXIT ANNOS XXXVI. DIES X. MENS. III. PAPINIANVS HOSTIBVS EVGENIA GRACILII TVRBATO ORDINE, IN SENIO, HEV PARENTES FECERVNT FILIO OPTIMO.

CRVDELES PARCÆ QVÆ NEMINI PARCVNT, INVIDERE MIHI. HIC SITVS EST LIGVRINVS PVER DOLOR PARENTVM.

TIB. CLAVDIO TI. F. CAMIL. SOTERICHO VIXIT ANNIS DVOBVS, MENSIBVS XI. DIEBVS X. H. IIII. FECIT TI. CLAVDIVS SO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ETRICHVS INFELICISSIMVS: PATER ÆTERNO DOLORE ADFLICTVS ET SIBI ET CLAVDIÆ EXOCHÆ CONIVGI SVÆ ET LIBERTIS LIBERTABVSQVE POSTERISQVE EORVM.

P. PEREGRINO HELIODORO CONSVMMATÆ PERITIÆ MEDICO, ET MIRÆ PIETATIS IVVENI, COMINIA FAVSTINA MATER INFELICISS. F. C.

INFELICISSIMVS PARENS, ADFLICTVS PRÆPOSTERITATE NATVRÆ, FILIVM HOC TVMVLO CONDIDIT, QVEM IMPORTVNA MORS ADEMIT, PRÆREPSITQVE SENII BACVLVM, CVI IAM DEFESSA ÆTAS ADNITENS, PERBREVES ANNOS SVOS ALLEVABAT. NVNC ANTE MORS ADSEQVITVR QVAM TRISTES LACRYMÆ DESERVERINT.

QVOD FAS PARENTI FACERE DEBVIT FILIVS, MORS IMMATVRA FECIT VT FECERIT PARENS. PATER SVCCESSVS SVPREMVM VTRISQVE PRÆSTITIT OFFICIVM IN F. P. XI. IN AG. P. XI.

QVOD FILIVS PATRI FACERE DEBVERAT, IPSE FECIT.

VOTA ERANT VT PARENTIBVS ISTA PARARET, SED MORS IMMATVRA FECIT VT FACERENT PARENTES FILIO.

OPPIA CALSIANE MATER, FECI FILIÆ MEÆ, QVOD ÆQVOM FVERAT, FILIA HOC FACERET MIHI: VITELLIÆ L. F. TALLIÆ Q. V. A. XXI.

SCENNI ANNEI AFRICANI FIL. DVLCISSIM. QVI VIXIT AN. XII. M. VIII. DIES X. PARENTES INFELICISSIMI, AMISSIONE EIVS PERPETVIS TENEBRIS ET QVOTIDIANA MISERABILI VLVLATIONE DAMNATI.

D. M. AVRELIÆ LVCIDIÆ GRATÆ DVLCISSIM. ADOLESCEN. INTEGERRIMÆ VENVSTISSIMÆQVE, M. AVREL. LVC. PIVS INFELICISSIMVS PATER INSPERATOS TVMVLOS DEDIT, MISIT VLTIMAQVE DONA.

FORMOSVS, FRVGI, DOCTVS, PIVS, A PATRE MOESTO
ACCEPIT TVMVLOS, QVOS DARE DEBVERAT.

L. AFFIO IN PRIMO ÆTATIS FLORE PRÆREPTO ÆLIVS RESTITVTVS PATER.

GERITO INFANTI MELLITO AC DVLCISSIMO, VIXIT ANN. II. D. IIII. H. IX. GEROTIO PATER CONTRA VOTVM.

ATTIO PROCVLO LICTORI FILIO DVLCISSIMO QVI VIXIT ANN. XVIII. M. VIII. D. VII. FABIA SECVNDA CONTRA VOTVM PIETATIS POSVIT.

VLPIA PAVLINA MATER INFELICISSIMA CONTRA VOTVM PIETATIS POSVIT.

NONIA M. F. MAXIMA VIXIT ANN. XXXV. ET QVOD MISERRIMVM EST MATER FECIT FILIÆ CANTRIA C. F. POLLA.

VALERIA TROPHIMA FILIO DVLCISSIMO ET PIENTISSIMO ET FRVGALISSIMO, VIXIT ANNIS XXIX. MENS. VIIII. DIEB. XVI. HORIS VII.

INFELIX FATVM, PRIOR DEBVI MORI MATER.

T. PLAVTIO. P. F. DE MVNICIPIO. ATTACEN. OPTIME. MERITO. ET XXXVIII. ÆT. ANN. E VITA. SVBLATO TOTO POPVLO. CVM MAGN. LACHRI. FVNVS. PROSEQVENTE, QVINTIA PAVLINA MATER ANN. LXXXIII. AD FLETVM, AD GEMITVM RELICTA, TVMVL. LACHRIM. PLEN. E MARM. HVM. D. DEDIT.

I. PROCVLO. L. F. XVI. ANN. NATO QVI NIHIL CVM ADOLESCEN. COMMVNE HABENS, SENES SAPIEN. ANTEIVIT SEX. TERTVLIA MAT. AD LACHRYMAS RELIC. HOC MONVMEN. EREXIT.

C. LVCR. C. F. MAGNA OMNIVM EXPECTATIONE GENITO, XVIII. ÆTAT. AN. AB IMMANI ATROPO F. VITÆ RECISO, FVSCA MATER AD LVCTVM ET GEMITVM RELICTA, LACHRYMIS ET OPOBALSAMO EVM HOC SEPVLCHRO CONDIDIT.

GLAVCIA MATER ME HEIC POSVIT, NATVM LXXXVIII. AN. CVM IPSA CXVIII. IAM ANN. AGERET: FELIX, SI EGO EAM ANTE HVMASSEM.

Vbique certè Parentes in Titulis liberorum, INFELICISIMOS se appellant.

Circumfertur

Circumfertur & elegans Parasiti Epitaphium, in hæc verba. VIATORES. CIVES. OPTVMI. VEL. ADVENÆ. SIVE. BINI. SIVE. SINGVLI. INCEDITIS. SIVE. TVRMATIM. QVOD. MAGIS. ERIT. GRATIÆ. SISTITE. OBFIRMATE. GRESSVM. NEC. MIREMINI. SI. MORAMINI. ALIQVANTISPER. DICACVLVS. EQVIDEM. FVI. SVCCINCTVS. SERMO. DARI. VOBIS. NON. POTEST. IVVAT. VOBISCVM. ESSE. AC. AB. ORE. MEO. PENDVLOS. DETINERE. VT. IVVIT. SEMPER. SAXVM. HOC. VOS. VOCAT. QVID. INQVAM. VIVVS, ASSVEVI. PRVDENS. IMPRVDENS. MORTVVS. ITEM. VOS. FALLO. NAM. NON. VOS. VOCAT. QVOD. VACAT. ORE. VERVM. IS. QVOIVS. CINIS. HIC. LATET. OLIM. QVOM. POTVIT. NVNC. HVC. VOS. VOCARI. VOLVIT. VALVITQ. HOC. HÆC. OLIM. SVA. VOLVNTAS. VOLENTES. VOS. LEGERE. HOC. SCRIPTVM. VAH. QVID. LOQVOR. IMMO. SCVLPTVM. QVAM. ÆGRE. VERITAS. ADHVC. SE. MECVM. CONCILIAT. NAM. NEQVE. HIC. ATRAMENTVM. VEL. PAPYRVS. AVT. MEMBRANA. VLLA. ADHVC. SED. MALLEOLO. ET. CELTE. LITERATVS. SILEX. SILENS. ADHVC. QVID. HIC. LATET. LATE. QVOD. EGO. EFFERRI. ET. EFFARI. GESTIO. SERTIVS. POLENSIS. PARASITVS. HISTRIO. VESTER. FESTIVISSIMVS. HEIC. CVBO. HOC. VNVM. QVIDEM. TANDEM. SPONTE. DICTVM. VERVM. EST. SI. QVIS. DVBITAT. HANCINE. OLFACIAT. HVMVM. OLET. TEMETVM. ET. FLOREM. VINI. VETERIS. QVO. SATVR. SATIS. IVVENIS. HAVSI. AT. SI. VEXI. VITAM. TAM. VOBIS. GRATAM. QVAM. NOTAM. VRBI. ET. ORBI. NON. MINVS. MVNVS. HOC. A. VOBIS. IMPETREM. OPORTET. ADESTE. MIHI. ET. FAVETE. EDICTOQVE. HVIC. VOS. SVBSCRIBITE. ET. OBSIGNATE. SI. QVIS. SIBI. VESICAM. ONVSTAM. SENSERIT. DOMVM. SVAM. ONVS. HOC. REPORTET. IN. CLOACAM. SI. VERO. FESTINVS. FVERIT. CITERIOR. VEL. VLTERIOR. HOC. LOCO. PRO. RELIGIONE. SE. EVACVET. QVI. NON. PARVERIT. HÆC. MVLTA. ILLI ESTO. TESTE. ALTERO. VT. CAREAT. CANES. QVOQVE. CÆSI. FVSTIBVS. EDICTVM. HOC. SENTIANT. AFFVISTIS. FAVISTIS. ET. OBSIGNASTIS. TENEO. QVO. MODO. RISVM. VOBIS. DARE. SITIO. HVI. SENTIO. DICTVM. VOLVI. ESSE. SED. QVID. HOC. EST. QVOD. TAM. FAMILIARITER. ISTVC. PROCEDIT. VERITAS. PROFECTO. CONTAGIONE. MEI. SISTIT. IPSA. QVOQVE. ET. MIHI. SVPPARASITATVR. QVÆ. VLTRO. POTVM. INVOCATA. ADVENIT. NVNC. SI. VRBANI. PERHIBERI. VVLTIS. ET. VERITATI. SVPPARASITANTI. ET. ARENTI. MEO. CINERI. CANTHARO. PIACVLVM. VINARIVM. FESTINATE. POST. VALETE. ABITE. IN. REM. VESTRAM. VIATORES. OPTVMI. HIS. NVGIS. AMBAGIBVS. CONDONATI. POSTVMIS.

His venustas aliquot Hispaniensium Monumentorum Inscriptiones ualde depraauatas subiungam, vel ea potissimum gratia, vt luxatas notas reponam, obscuras, quæ lectorem morari possent, explanem, ac denique, quoad eius fieri poterit (nec enim solidũ fide mea esse iubeo) molesto coniecturæ onere ac tædio leuẽ eos qui in eas incurrent.

AVLO MEVIO AVLI F. QVI POST DVODECIM SORORES POSTVMVS FVI, VAL. C. F. ÆL. MATRE EXTINCTA REFECT. ET QVARTO ÆTATIS ANNO, PATRE AVLO ORBATVS, ET SVCCEDENTE PRÆTEX. TEMPORE, ANIMO IN SORORES MATERNO PATERNOQVE FVI, TOTA HEREDITATE PRO CONIVGIIS EARVM RELICTA, ET SIGNA POPVLI ROM. VICTRICIA SVB LVCVLLO COS. IN ASIAM SECVTO, CVM OPIBVS PLENVS ET TRIB. MIL. POTESTATE FVNCTVS, IN PATRIAM REVERTISSET, MVLTIS A P. S. Q. R. PRIVILEGIIS DONATVS, ET NOBILEM IN FORO AVSET. PORTICVM EXSTRVXISSET, ET PATRIAM ÆRE ALIENO LIBERASSET, AVLA NEVIA VLT. SOROR QVÆ SVPERSTES CVM MAGNA NEPOTVM MVLTITVDINE PRÆCEDENTE ET SENATV AVSET. CVM POP. TOTO FVNVS PROSEQVENTE, HEIC SEP. CVM STATVA POSITA II. A CIVITATE

Universidad de Deusto
Biblioteca

STAD. IN LOCO PATRIÆ PVB. QVO OMN. VRB. ADEVNTES, IN LABETANQ. REDEVN. PERTRANSIB.

HEVS VIATOR, SI VLLA TIBI PIETAS INEST, VERTE HVC ORA: HEIC SVNT CINERES C. CANII POETÆ QVI AD QVART. VSQVE OLYMP. IN VRBE OMNIB. CARVS VIXIT: DEINDE IN HISPAN. REVERSVS, NEMINEM LÆSIT. TAND. CVM AD VETERES CVPERET SODALES IN LATIVM REMEARE, PERPETVÓQVE CVM POPVLO QVIRITIB. VIVERE, DVRA NIMIVM FATA PRÆRIPVERE, ET IN ITIN. OCCVBVIT: L. ALBINVS CITER. HISPAN. PROCOS. HOC MARMORE TEXIT.

ANT. LIVIVS HIC SVM CVM MATRE VOCANTIA, QVAM SVM SECVTVS QVARTO POST ANNO V. NON. SEXTIL. EAM VIVVS CVRAVI SEMPER. NVNC MORTVVS ORO MORTALES OMNES NE CINERES SINANT LÆDERE MATERNOS, QVIBVS MOVEOR. VIXIMVS ENIM VITAM INNOCVI. HÆC. CN. POMP. F. SECVTA EST QVEM LACTE NVIRIVIT.

QVAM VANA HOMINVM FATA. ORTVS CN. MARCIS DOMIT TORANNVS VLTIMAS ADII TERRAS. ARMA SEQVVTVS INFELICIA. CN. POMP. HEV OCCVB. VII. VVLNERE L. OPTATI ASTIGITANI. NEC DII NEC CAVSA MELIOR, ME MISERVM XIX. AN. ATTING. XX. A MORTE ERIP. TAND. I. TORAN. NATVS TVSCVLI SVBITO CONLETITIOQVE IGNE ME CONCREMAVIT. TERTIO DEIN MENSE, BASIM EREXIT TAM LONGE A PATRIA.

L. SILO SABINVS BELLO CONT. VIRIATVM CONFOSS. MVLTITVD. TELOR. AD L. PLAVT. PRÆT. DELATVS HVMERIS MIL. HOC SEPVLCHR. E PECVNIA MEA. MIHI FECI: IN QVO NEMINEM VELIM MECVM NEC SERVVM, NEC LIBERVM INFERRI. SI SECVS FIET VELIM OSSA QVORVMCVMQ. SEPVLCHR. MOVERI: SI PATRIA LIBERA ERIT.

CLODIVS RABIA CIVIVM INVIDIA, ITALIA PVLSVS, TERRAM ARRAGONVM PETII. VITA DECEDENS TVMVLO ISTO CINEREM LOCARI IVSSI. PIENTISSIMA MATRONA CLODIA RELICTA EX TESTAMENTO FRATRIS FVNERA LAMENTABILI FLETV CVRAVIT. BENE VALEAS QVISQVIS ES.

EGO T. BATILIVS MVLTOR. MONT. AGRICOLA. ET VBERE TERRA DIVES ANNIVERSARIO DEÆ CERERI SACRO PORCA ILLI MACT. A. T. BETILLIO PATRE MEO PER. OBSER. AD VI. III. IDVS QVINTIL. VNO QVOQ. AN. REDEVNTE PORCA IMMOL. ET PVB. COLLE EIVS DEÆ EPVLVM DET. SI FILIVS MEVS INTERMISERIT CONSTITVTA CAPRA ET MVND. MVLCTA IVBEO ILLVM PLECTI.

Ex Monumentorum Titulis & hæ quoque quas felegi, clauſulæ notandæ ſunt. QVIETEM POSTERI NON INVIDEANT, QVI SECVS, MANES SENTIET IRATOS.

QVOD SI QVIS OSSA EIVS PRÆIECERIT, AVT HANC ARAM APSTVLERIT, HABEBIT SACRA ISIDIS ILLIVS QVIETA, IRATA.

QVOD QVISQVE VESTRVM OPTAVERIT MIHI, ILLI SEMPER EVENIAT.

QVOD FECERIS, ET TIBI ALIVS FACIET.

VALE ET SALVE ANIMA. D. OPPIÆ FELICISS. NOS EO ORDINE QVO NATVRA PERMISERIT, TE SEQVEMVR. VALE MATER DVLCISSIMA.

VALE

VALE CONIVNX, VALETE NATI, VALEAT TIBVR PATRIA. VLTIMA Q. LÆLII MORIENTIS DECRETA HÆC SVNT. VT TIBVRTINÆ DOMVS, SVBVRBANI FVNDI ET PRÆDIA NOMENT. MOENIA TANGERENT. TITA MARCELLINA CONIVNX FIDA, PVBLIVS ET QVINT. FILII DVLCISS. COHEREDES SINT.

Ceterum Monumentis ſuæ quoque leges dici, Titulique inſcribi conſueuerant. Primùm enim ne religio totum ſolum occuparet, in quo monumentum ædificatum erat, definiri ſolebat modus ſpatiũq; loci religioſi, vt ſciretur quid puri loci relinqueretur, Eius rei ergò ſcribebant. IN FRONTE PEDES TOT, IN AGRVM PEDES TOT. Qua formula, nulla eſt in vetuſtis Inſcriptionibus frequentior. Eam expreſſit Horatius. Sat. VIII. lib. I. Sermon. his verbibus.

Pantolabo ſcurræ, Nomentanóque nepoti,
MILLE PEDES IN FRONTE, TRECENTOS CIPPVS IN AGRVM
Hic dabat: HEREDES MONVMENTVM NE SEQVERETVR.

Vbi vetus interpres, IN FRONTE, explicat *in latitudine*, IN AGRVM, *in longitudinem* Dein ait, *Solebat autem priuatis monumentis præponi* CIPPVS, *eique inſcribi*, HOC MONVMENTVM HEREDES NON SEQVITVR, *vel, hi characteres*. H. M. H. N. S. Ibidemque CIPPVM interpretatur *lapidem in agro erectum, in quo voluntas Teſtatoris, & ea eſſent inciſa, quæ agri modum & fines ex vtroque ſpatio deſignabant*. In quadam etiam Inſcriptione Romana inuenio IN FR' P. XVI. S. IN AGR. P. XVIII. ET ANTE FRONTEM LAT. P. X. Ad has Monumentorum leges pertinent Inſcriptiones quas ſubiecí.

INFERENDI IN AREA, HVMANDI, SEPELIENDIQVE IVS POTESTASQVE ESTO, VT HVIC AREÆ QVAM EGO DEFINII ET A FRONTE MACERIAM DVXI, ET TITVLVM POSVI VLTRA EAM AREAM ET MACERIAM IN FRONTE, IN AGRO VERSVS, LATE P. X. RETRO VSQVE AD CANABETVM HVIC AREÆ CEDET IN QVA PEDATVRA NEQVE HVMARI, NEQVE TVMVLVM FIERI VOLO, VT HABEAT EA AREA ET A TERGO ET A LATERE ACCESSVM SVVM.

VALERIA ATHENAIS FECIT MODIÆ T. F. PAVLINÆ. F. PIISSIMÆ ET SIBI SVIS POSTERISQVE EORVM. VIX. ANN. XIII. M. XI. HVNC LOCVM VTI ME VIVA DETERMINAVI, CVM ASCENSV GRADVM VII. ET CIPPIS INSCRIPTIS VII. COLLIG. IN CIRCVITV P. CCCXXX. ET AB INTROITV PORTÆ SVPERIORIS DESCENSVS DEXTERIORIS PARTE VSQVE AD CIPPVM III. CVM TABERNA VIA LATA PARIETE P. V. CEDERE DEBEBIT ET PILAS STRVCTILES II. VSQVE AD IANVAM SVPERIOREM HIPAVPELVS HVIC CEDAT IN RIGOREM MACERIÆ ET FVRCARVM ET ARCA IN QVA FVRCEPEN.

M. VLPIVS AVG. LIB. SYMPHORVS FLATVRARIVS AVRI ET ARGENTI MONETAR. SIBI ET VLPIÆ HELPIDI QVÆ ET CLAVDIA LIB. ET VXORI SVÆ VLPIÆ ARSINOE FILIÆ ET CLAVDIO ANTHIOCIANO FILIO HELPIDIS LIB. SVÆ FECIT ET LIBERTIS LIBERTABVSQVE VTRIVSQVE SEXVS QVI EX FAMILIA MEA ERVNT RELIQVIARVM SVARVM CONDENDARVM CAVSA ET POSTERISQVE EORVM QVI IN NOMINE MEO PERMANSERINT EA CONDICIONE NE FIDVCIENT, NE VENDANT, NEVE ALIO QVO GENERE ID SEPVLCRVM SIVE MONVMENTVM EST ALIENARE VLLI POTESTAS SIT H. M. H. N. S.

HVIC MONVMENTO ITER ADITVS AMBITVS DEBETVR EX SENTENTIA EROTIS AVG. L' IVDICIS A VIA COMPANA PVBLICA DEXTRORSVS, INTER MACERIAM CALAMINAM ET INSVLAM EVCARPIANAM PER LATITVDINEM PEDES DVO SEMIS VSQVE AD HOC MONVMENTVM, ET HINC PER CIRCVITVM TOTIVS MONVMENTI VSQVE IN VIA QVÆ DVCIT IN AGRO. ITEN IDEM MONVMEN-

Universidad de Deusto
Biblioteca

TI ITER ADITVS DEBETVR HINC SECVNDVM MONVMENTVM AFINI ETYCES ET INDE SECVNDVM MACERIAM EVCARPIANAM, IN QVA OLLARI SVNT, ET IN DERECTO VSQVE AD VIAM PVBLICAM CAMPANAM.

HVIVS MONVMENTI IVS, QVA MACERIA CLVSVM EST, CVM TABERNA ET COENACVLO, HERED. NON SEQVITVR: NEQVE INTRA MACERIAM HVMARI QVEMQVAM LICET.

D. Cæcilivs. vindex, aviæ, pientiss. fecit et libert. libertabvsq. posterisq. eivs et præcepit vt ad id sepvlcrvm hortvs, qvi est cinctvs maceriæ et dieta adiuncta ianvæ. cvstodiæ cavsa. sepvlcro cedat. et itvm aditvm ambitvm. sacrificiqve faciundi cavsa, proximis eivs recte. liceat.

P. servilivs phisetvs serviliæ tyche lib. svæ et ivlivs evphenivs fecervnt bene merenti, vixit annis xxv. itv ambitv sacrificivm faciundi. Cvrtia fælix fecit sibi et calpvrnio secvndo conivgi svo karissim. et calpvrniæ anthidi vernæ Kariss. et libert. libertab. q. nost. posterisqve eorvm hoc non in fronte p. xv. in agro p. xv. cvivs pars dimidia dexterior introitvs. Sicut in alio lapide, cvivs pars sinisterior introitvs. Etaliâs: scantia venvsta emit sibi et scantio protoconivgi svo et Ti. clavdio regillo amico carissimo intrantibvs parte dexteriore dimidia, libertis libertabvsqve posterisqve eorvm.

C. Cæcilivs felix, c. cæcilivs vrbicvs locvm ita vti est concameratvm parietibvs, et pila comprehensis longvm p. vi. latvm p. vii. s. consecrarvnt sibi materno et libertis libertabvsqve posterisqve eorvm excepta secvndina liberta impia adversvs cæcilivm felicem patronvm svvm h. m. h. n. s.

L. Clavdivs nicon et clavdivs avgvrivs libertvs et alvmnvs dvlcissimvs fecervnt terram et maceriam strvxervnt, qvæ est ante frontem monvmenti svi, et in terra pedatvræ svæ priori conivnxervnt, fecervnt sibi et svis libertis libertabvsqve posterisqve eorvm. Qvæ facit cerre pedatvræ alatvs memoriæ svæ in agro pedes longvm xxvi. latvm pedes alatvs memoriæ xvi.

Iam Sepulcra, vel sibi quis, familiæque suæ constituebat: vel sibi, heredibúsque suis. Illa, familiaria, hæc hereditaria Sepulcra vocabãtur, teste Gaio in L. familiaria, D. de religios. In vtrisque autem, heredibus quidem, ceterísque successoribus, qualescumque essent, sepeliri licebat, & mortuum inferre: etiamsi ex minima parte heredes ex Testamento, vel ab intestato essent. Liberis autem cuiuscumque sexus vel gradus tam filiisfa. quam emancipatis, idem ius concessum erat, siue heredes existerent, siue sese abstinerent. Liberti verò nec sepeliri, nec alios inferre poterant, nisi heredes extitissent patrono, quamuis quidam inscripsissent, monvmentvm sibi, libertisqve svis fecisse. Quæ ita Vlpian. tradit in L. vel quod, D. de religios. Sollẽne planè in monumẽtorum Titulis erat cauere de personis, quas eò inferri ius esset, in hunc modũ. M. Pompeivs apollonivs, sibi et pontiæ hilaræ vxori m. pompeio felici pie. q. masvrio felici. m. pompeio avcto. lib. pactvmeiæ campanæ. Inferri hoc non licet, nisi qvorvm nomina scripta svnt, et qvibvs cavero: m. pompeio ithaco, pompeiæ vrbanæ ithaci libert.

Sex. calvisvs satvrninvs sibi et calvisiæ satvrninæ conivgi defvnctæ, et calvisiis firmioni et valentinioni filiis et nvribvs et nepotibvs et pronepotibvs.

M. cæsonio albano f. bono vixit an. xx. m. viii. d. x. lætiæ restitvtæ vxori carissimæ et qvietissimæ. cæsoniæ. p. m. f. primæ qvem reliq. mev vii. m. cæsonio fortvnato f. minori m. cæsonivs primvs pater et pvblicia svccessa mater fecervnt sibi et svis bene merentibvs qvi hoc titvlo scripti, scriptæve svnt. hic ossa sita svnt.

C. camerivs crescens archillvs matris f. devm magnæ ideæ et attis pa. ro. vivvs sibi fecit et cammerio cratianino lib. svo. ceteris avtem libertis vtrivsqve sexvs loca singvla sepvltvræ cavsa. h. m. h. e. n. s. p. cocidivs secvndæ L. hedistvs fecit sibi et qvibvs secvnda patrona eivs adsignaverit, caveritqve, et ipse. Etaliâs liber. libertabvsq. eivs, posterisq. eor. et qvibvs donavi donavero. Interdum verò ex libertorum numero quosdam nominatim excipiebant, vt in hac inscriptione libertis, libertabvsqve posterisqve eorvm, excepto hermete liberto, qvem veto propter delicta svа, aditvm, ambitvm, vel vllvm accessvm habeat in hoc monvmento. Item in alia, quam supra citaui, Inscriptione: libertis libertabvsqve eorvm excepta secvndina liberta impia adversvs cæcilivm felicem pattonvm svvm.

Atque adeo interdũ sibi dumtaxat Monumẽta faciebant, quæ nulli alij patere, & vel heredibus suis claudi volebant. Eius rei ergò districtè vetabant ne quis eô inferretur, pœna quandoque addita, vt ex his Inscriptionibus patet. In h. s. sive libert. sive liber inferatvr nemo: secvs qvi fecerit mitem. isidem iratam sentiat, et svorvm ossa ervta atqve dispersa videat.

M. varinivs m. f. philippicvs or. dec. q. ann. t. petroniæ rvfinæ, et variniæ philippicæ filiæ svæ: si qvis in ea arca alivm posvervit q. q. ss. dabit coloniæ nostræ poenæ nomine.

Aliâs cauebant, Ne Monumẽtum heredem quemcunque sequeretur: quod fiebat his verbis, hoc monvmentvm heredem non sequitvr. Quandoque verò heredem dumtaxat extraneum arcebant in hunc modum, hoc monvmentvm extervm heredem non sequitvr, vel hoc monvmentvm, extervm heredem non recipit. Quæ verba his plerumque notis scribuntur h. m. e. h. n. s. &, h. m. e. h. n. r. Inueniuntur & in aliquot Monumentorum Titulis notæ istæ h. m. s. s. e. h. n. s. Quarum recta, quantum coniectura adsequi possum, explanatio est, hoc monvmentvm sive sepvlcrvm est, heredem non sequitvr. Idque eorum qui contra sentiunt, Tabulis euinco. Integra namque, nec vlla literarum compẽdio adstricta eadẽ clausula legitur in aliquot Inscriptionibus quarũ, eos auctores habeo. Veluti in hac Neapolitana, C. marcivs c. f. papia, sibi et sveis libertis et libertatvs: hoc monvmentvm sive sepvlchrvm est, heredes non sequetvr. Etaliâs, neve alio qvo genere id sepvlcrvm sive monvmentvm est alienare illi potestas sit. Item lapis Ro. si qvis sepvlcrvm vel monymentvm cvm ædificio vniverso, &c.

Interdum & Monumenti alienatio prohibebatur, hoc addito, ne de nomi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NE EXIRET. Cuius clausulæ pauca ex innumeris testimonia proferam. M. AVRELIVS ROMANVS ET ANTISTIA CHRESIME VXOR EIVS FECERVNT SIBI ET LIBERTIS SVIS POSTERISQ. EORVM. ITEM LIBERTIS LIBERTABVSQ. POSTERISQ. MONVMENTVM CVM ÆDIFICIO, SVPERPOSITO. HOC AVTEM MONVMENTVM CVM ÆDIFICIO NEQVE VENIET, NEQVE DONABITVR, NEQVE PIGNORI OBLIGABITVR: SED NEC VLLO MODO ALIENABITVR, NE DE NOMINE EXEAT FAMILIÆ SVÆ.

MARIO. L. LIB. HERMETI. DOCETIÆ PHASID L. MARIVS. L. LIB. FELIX. PATRON. SVIS. BENE. MERENTIBVS: DE SVO FECIT. ET SIBI L. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE SVIS. POSTERISQVE EORVM ITA. NE. VNQVAM. DE NOMINE FAMILIÆ NOSTRÆ. HOC MONVMENT. EXEAT. HOC MONVM. HERED. NON SEQVET. IN FRON. LAT. PEDES XX. ET DIGITI IN AGR. LOCI. QVEM EMIT. DOCETIA. PASIS. P. C. AMPLIAVIT. MARIVS FELIX ET EFFECIT ARIÆ PEDES CCV. Ita enim abrasas aliquot eius lapidis literas restituo. Pars ex Inscriptione, INQVE MEMORIAM PERPETVAM HORTOS COHERENTES SIVE SVBVRBANVM TRADIDIT LIB. LIBERTABVSQVE EX FAMILIA VX. MARVLLO ANTEGIO HELLINÆ TERTVLLIANÆ, EXCEPITQ. NE QVIS EOS VENDERET SED PER GENVS IPSORVM POSSESSIO CVRRERET, VEL PER ATNATOS VEL MANVMISSOS. Interdum verò eum qui contra eorum voluntatem Monumentum alienaret, vel alienum corpus inferret, pœnæ nomine, Arcæ Pontificum certam summam inferre iubebant. Idque Titulis cauebãt: sicut his quæ subiecí Lapidum Testimoniis comprobatur. AVR. MAXIMINIANVS. AVR. OLYPIADIADI FIL. DVLCISSIMÆ QVÆ VIX AN. XXII. M. X. D. XXVI. ET PVBLICIÆ CARPODORE EIVS ET LIB. LIBERTABVSQVE SVIS POSTERISQVE EORVM F. SIQVIS HOC SEPVLCRVM VEL MONVMEN. CVM ÆDIFICIO VNIVERSO POST OBITVM MEVM VENDERE VEL DONARE VOLVERIT, VEL CORPVS ALIENVM INVEHERE VELIT, DABIT POENÆ NOMINE, ARCÆ PONTIFICVM. HS. C. ET EI CVI DONATVM VEL VENDITVM FVERIT EADEM POENA TENEBITVR.

C. CALPVRNIVS PHILOCYRIVS VC. ET SEPTIMIA ANIMIAS CONIVX COMPARAVERVNT SIBI MEMORIAS II. ET C. CALPVRNIO ANIMIANO EQ. R. FILIO SVO, LIBERTIS LIBERTABVSQVE, POSTERISQVE EORVM ARMARIVM DISTEGVM CVM TABERNA ET HORTVLO. SI QVIS HOC ARMARIVM VENDERE VOLVERIT, HIC INFERET ARCÆ PONTIFICVM HS. L. MIL. N.

CN. TREMELIVS TROPHIMVS FECIT SIBI ET FLAVIÆ PROBÆ CONIVGI CVM QVA VIXIT ANNIS LIBERTIS LIBERTABVSQVE POSTERISQVE EORVM SI QVIS AVTEM HOC VENDERE VOLVERIT ARKÆ PONTIFICVM X. MILLIA NVMVM INFERET. VEL SI QVIS ALIENVM CORPVS SIC INTVLERIT, POENAM SVPRASCRIPTAMQVE INFERET.

MINDIA IVLIA ET P. ÆLIVS PHILETVS COMPARAVERVNT SIBI ET LIBERTIS LIBERTABVSQVE POSTERISQVE EORVM. HIC LOCVS CVM HORTVLO SVO RELIGIOSO ET ÆDIFICIOLIS SVIS MVRO CINCTVS AD SEPVLCRVM MINDIÆ IVLIÆ ET P. ÆLI PHILETI PERTINET, ET NE QVIS EA LOCA SVPRASCRIPTA NEQVE VENDERE NEQVE DONATIONIS CAVSA NEQVE DE NOMINE VTRORVMQVE EXIRE POSSIT. QVOD SI QVIS CONTRA HANC INSCRIPTIONEM FECERIT, INFERET POENÆ NOMINE ARCÆ PONTIFICVM L. N. H. M. ET LOCIS S. S. C. M. A.

Aliâs Ærario Populi Ro. pecuniam inferre iubebatur, qui aduersus voluntatẽ alienasset, vt ex his quas subiecí Inscriptionibus patet.

CORNELIÆ

CORNELIÆ CASTÆ Q. VIX. ANN. X. M. V. FEC. ATEREIA FORTVNATA NEPOTI SVÆ ET ETEREIO PRISCO LIB. SVO B. M. ET SIBI ET SVIS LIB. LIBERQ. POSTERISQ. EORVM. QVISQVIS ID MONVMENTVM VENDERE AVT EMERE IVS VOLET, vel vt aliâs legitur, TERRAMVE EIVS VOLET. INF. ÆRARIO PO. RO. HS. M. N. IN FR. P. X. IN AGR. P. X.

CONIVGI CARISSIMÆ, ET SIBI, ET C. MARCIO VICTORI, ET LIBERTIS, LIBERTABVSQVE SVIS, POSTERISQVE EORVM, NE DE NOMINE MEO EXEAT. QVOD SI QVIS ID MONVMENTVM, PARTEMVE EIVS VENDERE, VEL DONATIONIS CAVSA CVI MANCIPARE VOLVERIT, ALIOVE QVO NOMINE EIVS MONVMENTI PARTEM ALIENARE TEMPTAVERIT, DARE DAMNAS ESTO ÆRARIO POPVLI RO. HS. XV. M. N. ET COLLEGIO PONTIFICVM HS. XV. M. N. Aliâs ad Rempub. aliquã bona pertinere, si contrà fieret, iubebãt. Sic in Inscriptione Brũdusina. M. LOLLIVS ARPHOCRAS V. F. S. ET PÆLINÆ VXORI V. ET LIB. LIBERTAB. POST. Q. EORVM M. S. S. F. H. N. S. NEQVE VLLI LIQVEBIT LOCATIONIS CAVSA IN ANNIS CENTVM QVANDOQVE TRANSVENDERE. QVOD SI QVI ADVERSVS ID FECERINT, EORVM BONA PERTINERE DEBEBVNT AD REMPVBLICAM BRVNDISINORVM.

Inscriptionibus quoque exprimebatur, quantum IN TVTELAM MONVMENTI relinqueretur. Quod Inscriptio subiecta declarat. COTTIA A COTTI F. GALLA TESTAMENTO FIERI IVSSIT A. COTTIO PATRI PROCOS. HISPANIÆ ET PACVLLÆ MATRI, ET A. COTTIO FRATRI, QVÆSTORI, ÆD. PLEB. ET MEMMIÆ GALLÆ AVIÆ. HVIC MONVMENTO TVTELÆ NOMINE CEDVNT AGRI PVRI IVGERA DECEM, ET TABERNA QVÆ PROXIME EVM LOCVM EST. Et aliâs: HÆC TABERNA CVM ÆDIFICIO HVIVS MONVMENTI TVTELA EST. In quodã etiam Titulo inuenio, LIBERTIS, POSTERISQVE EORVM, ET QVI AD ID TVENDVM CONTVLERVNT, CONTVLERINT.

Præterea Titulis declarabatur quantum in CVLTVRAM Monumenti legatum esset: vt testatur Inscriptio ista. A SEMPRONIVS LÆTVS MENSOR ÆDIFICIORVM, SIBI ET SEMPRONIÆ METROTHEÆ VXORI, ET ORESTI ET ORESTILLO LIBERTIS CARISSIMIS, ET OCTAVIÆ ACMÆ NVTRITÆ AB NOBIS, LIBERTIS LIBERTABVS, POSTERISQVE COMM. HVIC MONVMENTO EX TESTAMENTO IN CVLTVRAM LEGATA SVNT HS. VII. A. SEMPRONIO SEVERO. Quo pertinent hæc lapidis vetusti fragmenta, C. IN CVLTV. MONVMENTVM CVM P. XV. ET ITER.

His quoque Titulis interdum ne ossa violarentur rogabant hoc modo, ROGO PER DEOS STYGIOS OSSA NOSTRA, QVISQVIS ES, HOMO NON VIOLES. Et aliâs: QVISQVIS ES HOMO, ET VOS SODALES MEOS CVNCTOS ROGO PER DEOS SVPEROS, INFEROSQVE, NE VELITIS OSSA MEA VIOLARE. Item alibi: SI QVIS TITVLVM MEVM VIOLAVERIT, INFERAT ÆRARIO, SS. IX. H. Sed & sacrorum quæ sibi fieri vellent mentionem nonnumquam faciebant, quod sequent Inscriptio testatur.

IN HOC MONVMENTO ITVS, ADITVS, AMBITVS, LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS OMNIBVS PATEAT, TVS ET VENVM (sic enim lacunam explendam cõiicio) DATO AD SACRIFICIA FACIENDA QVOTIESQVOMQVE OPVS ERIT. Eóque pertinent hæc Inscriptionis Ro. verba: ET ITVM, ADITVM, AMBITVM SACRIFICIIQVE FACIVNDI CAVSA, &cet. Interdum à Monumentis Vstrinam summouebant, reiiciebántque, his verbis, HVIC MONVMENTO VSTRINAM APPLICARI NON LICET. Item, AD HOC MONVMENTVM VSTRINAM APPLICARI NON LICET. Curæ quoque priscis fuisse video, vt rosis Monumenta sua quotannis ornarentur: quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lucianus in Nigrino perſtringit: ſed hoc apertè vetuſtæ Inſcriptiones docent, quas ſubiiciendas cenſui. OB MEMORIAM PATRIS SVI DEC. COLLEGII FABR. M. R. HS. S. N. LIBERALITATE DONAVIT SVB HAC CONDICIONE, VT QVOTANNIS ROSAS AD MONVMENTVM EIVS DEFERANT, ET IBI EPVLENTVR DVNTAXAT IN V. ID. IVLIAS. QVOD SI NEGLEXERINT, TVNC A D VIII. EIVSDEM COLLEGII PERTINERE DEBEBIT CONDICIONE SVPRADICTA. LONGIVS PATROCLVS SECVTVS PIETATEM COLL. CENT. HORTOS CVM ÆDIFICIO HVIC SEPVL. IVNCTO VIVVS DONAVIT: VT EX REDITV EORVM ROSÆ ET ESCE PATRONO SVO ET QVANDOQVE SIBI PONERENTVR.

FLAVIÆ Q. F. SALVTI CONIVGI CARISSIMÆ I. PVBLIVS ITALICVS DEC. ORN. ET SIBI V. P. HIC COLL. FABR. M. R. HS. XXX. N. DEDIT, EX QVORVM REDITV QVOT ANNIS DECVRIONIBVS COLL. FABR. M. R. IN ÆDE NEP. QVAM IPSE EXTRVXIT, DIE NEPTVNALIORVM, PRESENTIBVS SPORT. * BINI DIVIDERENTVR, ET DIE XXVIII. SIVE * CENTENI QVINQVAGENI QVOTANNIS DARENTVR, VT EX EA SVMMA SICVT SOLITI SVNT, ARCAM PVBLICIORVM FLAVIANI ET ITALICI FILIORVM, ET ARCAM IN QVA POSITA EST FLAVIA SALVTARIS VXOR EIVS, ROSIS EXORNENT DE HS. XXV. SACRIFICENTQVE EX XXII. ET DE RELIQVO IBI EPVLENTVR. OB QVAM LIBERALITATEM COLL. FABR. M. R. INTER BENE MERITOS QVOTANNIS ROSAS PVBLITIIS SVPRASC. ET FLAVIÆ SALVTARI VXORI EIVS MITTENDAS EX * XXXV. SACRIFICIVMQVE FACIVNDVM DE XX. HS. PER MAGISTROS DECREVIT.

Sed & Monumentorum Titulis Doli mali clauſula ſubiici ſolebat, his notis, H. M. D. M. A. quæ hoc ſignificant, HVIC MONVMENTO DOLVS MALVS ABESTO. Interdum in huiuſmodi Titulis inuenio verba hæc, MVNVS SVPREMVM: & RELIQVIÆ CORPORIS: & MEMORIÆ EIVS FECIT VIR DONEC FATA PERMISERVNT. In quodam etiam Titulo reperio, MORTVVS EST III. K. IVLIAS HORA X. ELATVS EST HORA IIII. FREQVENTIA MAXIMA. Quo modo & Atticum maxima vulgi frequentia elatũ auctor eius vitæ ſcribit. Et in Illyriciana inſcriptione P. PITIVS P. F. MARVLLVS DECVRIONVM DECRETO PVBLICE ELATVS, SEPVLTVSQVE EST.

Atque huiuſmodi erãt Sepulcrorum antiquorum Tituli, in quos laboraſſe quoſdam Seneca in lib. de Breuit. vitæ ſcribit. MONVMENTORVM INSCRIPTIONES vocat Imp. Alex. in l. Monumentorum, C. de religioſ. Eóque ſenſu LAPIDEM MEMORIÆ OTHONIS INSCRIPTVM, accipe apud Sueton. in Vitell. cap. X.

Nec Monumentis modò, ſed & Vrnis atque Ollis Titulos inſcribebãt, quibus Ollarum quas fecerant, emerant, aut quæ donatæ erant, numerus comprehendebatur, in hunc modum. FECIT II. OLLAS CONSERVÆ SVÆ. OLLAS IIII. SIBI ET SVIS. EMIT A B. SOLO OLLAS II. AVIA HILARA. OLLA DONATA AB L. PORCIO LVSIMACHO. L. ANTONIVS POTHVS OLLAM CVM TITVLO, BENE MERENTI SEXTIÆ, L. TERTIÆ TONSTRICI SEXTIA XANTA SCR. LIBRARIA EMIT OLLAS II.

Interdum & viatores Titulis Monumentorum rogabantur, vt bene mortuis precarentur, veluti in hoc Eucharidis Liciniæ epitaphio, ROGO VT DISCEDENS TERRAM MIHI DICAS LEVEM. Et alibi. S. T. T. L. id eſt, SIT TIBI TERRA LEVIS. Item, OSSA TIBI BENE QVIESCANT. Aliâs eſt, AVE THAIS, DII TIBI BENE FACIANT. AVE ALCIME, BENE TIBI SIT. Poſtremò non hi modò quibus Tituli ponebantur, ſed & lectores bene valere quandoque iubebantur, quemadmodum teſtantur hæc à me ex antiquis Inſcriptionibus deſcripta verba. BENE VALEAS QVI ME SALVTAS CVM SOSSIA FILIA MEA. BENE VALEAS QVISQVIS ES. BENE VALEAS QVI LEGIS, vel TV, QVI LEGIS. Atque in his nouiſſimis vocibus commodiſſimè liber hic deficiet.

BARN. BRISSONII
REGII CONSISTORII CONSILIARII, AMPLISSIMIQVE SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDIS,
DE FORMVLIS, ET SOLLEMNIBVS Populi Ro. verbis.
LIB. VIII.

VENTVM eſt vix tandem ad octauam eámque poſtremã deſtinati operis partem: in quam dum ingredior, propè ex alto in portum inuehi, & ex magna iactatione terram videre, mihi videor. Et habet præteritorum periculorum, ſcopulorúmq; quos trãſuecti ſumus, recordatio delectationẽ: & quod vulgò dici ſolet, Iucundi acti labores. Vt ergo quaſi cõfecto curriculo metas contingam, ita ad exitum properabo. Non eſt autẽ vltimus hic veluti actus proprio aliquo argumẽto circũſcriptꝰ, ſed in omniũ quæ ſuperſunt, quæq; in medio poſitæ, cõmuni quodã in vſu, atq; hominũ in ore, vulgíq; ſermone verſabãtur, formularũ populariũ cõgerie, opera nobis ponẽda eſt. Quarũ varietas efficiet, vt nec pes nec caput vni reddatur formæ. Scribendi autẽ exordium à Iureiurando faciã, cuius non vna ſpecies, nõ vna formula erat: Nã qui dicta ac promiſſa ſua, diuino numine adhibito firmabant, interdũ per Caſtorẽ, interdũ per Pollucẽ, nonnumquam per Herculẽ deierabant. Inde illa in Comœdijs peruulgata, POL, PERPOL, ÆDEPOL, ECASTOR, HERCLE, MEHERCLE, MEDIVSFIDIVS. Feſt. Pomp. lib. XI. MECASTOR, ait, & MEHERCLE *iuſiurandũ erat: quaſi diceretur.* ITA ME CASTOR, ITA ME HERCVLES, *vt ſubaudiatur,* IVVET. Idẽ eodẽ lib. MEDIVSFIDIVS *cõpoſitum videtur, & ſignificare Iouis filiũ, id eſt Herculẽ, quod Ioue Græcè Δία &* FIDIVM *pro filiũ, quòd ſæpè antiquitas litera D. pro L. uteretur. Quoſdã tamẽ exiſtimare iuſiurandũ eſſe per Diui fidẽ. Alios per dici, id eſt diurni temporis, fidẽ.* Atque adeo vel imprudẽtibus Chriſtianis ſæpe hæc verba, ex vulgari vſu & vulgata loquẽdi cõſuetudine excidiſſe, Tertull. in lib. de Idololatr. ita ſcribit. *Cõſuetudinis vitiũ eſt, dicere* MEHERCVLE, *dicere &* MEDIVSFIDIVS *accedente ignorantia quorundã, qui ignorant, Iuſiurandũ eſſe* PER HERCVLEM. MEHERCVLE vtique iurant Iunius Baſſus, & Domitius Afer apud Quintil. lib. VI. cap. IIII. & Paſſienus apud Plin. Epiſt. VI. lib. VII. Enimvero hanc Agellius lib. XI. Noct. Attic. cap. V. ſtudioſè ab antiquis obſeruatam differentiam memoriæ prodidit, vt neq; mulieres Romanæ per Herculẽ, neq; viri per Caſtorẽ deierarent, nec vſquã ſcriptũ inueniri, idoneos ſcriptores, aut Meherele feminam dicere, aut Mecaſtor virum. Ædepol verò, quod iuſiurandum per Pollucem erat, viro & feminæ commune fuiſſe. Similiter Donat. in Andriam Terent. Act. III. Sc. II. *Per Caſtorem & Pollucem*, ait, *Ornatiua ſunt iurandi apta feminis.* Id quod multis Plauti, Terentiſque teſtimoniis confirmari

Universidad de Deusto
Biblioteca

poteſt Apud illum enim Crocotium ancilla, ECASTOR iurat non ſemel, in Sticho Act. II. Sc. I. Eodémque modo iurat Philenis eiuſdem Comediæ & Actus Sc. vlt. & Staphyla in Aulularia Act. I. Sc. I. & Sc. vlt. & Mirina ancilla in Caſina Act. V. Sc. I. Gymnaſium, Ciſtellar. Act. I. Sc. I. Melænis item & Phanoſtrata eiuſdem Comæd. Act. II. Sc. III. & Act. IIII. Sc. I. & Haliſca ancilla, Act. IIII. Sc. II. vt & apud Terentium Soſtrata Heautontimor. Act. V. Sc. III. &, Lesbia, Andr. Act. III. Sc. II. Nuſquam vero apud vtrumque hoc iuriſiurandi genus à viris vſurpatum legere me memini. At tam viri quam feminæ apud eoſdem ſæpenumero ÆDEPOL iurant. Sic enim iurant Megadorus, Congrio & Euclio, Aulular. Act. I. Sc. IIII. Act. III. Sc. II. Sc. IIII. & Sc. vlt. Item Lorarius, Philocrates, Ægio, Captiu. Act. II. Sc. I & Sc. II. & Act. IIII. Sc. I. Periphanes & Apœcides, Epidici Act. II. Sc. I. Act. II. Sc. II. & Act. V. Sc. penult. Olympio, Caſina Act. II. Sc. V. Phidippus apud Terentiũ, Hecyra Act. IIII. Sc. IIII. Rurſus mulieres, vt de multis paucas recẽſeam ita iurant, Philænis, Melænis, & Haliſca Ciſtellar. Act. IIII. Sc. I. & Sc. vlt. Itẽ ancilla ἀνώνυμος Caſina Act. IIII. Sc. I. & Bacchis Terentiana, Heautontim. Act. IIII. Sc. IIII. & Sophrona, Phormio. Act. V. Sc. I. & Myſis Andr. Act. III. Sc. I. Pueris planè per Herculem ſub tecto deierare non licuiſſe, nec niſi ſub dio huiuſmodi iuſiurandum præſtitum, Plutarch. in libro Αἰτιῶν auctor eſt. Varro lib. IIII. de lingua Lat. à Iouc, dium deriuans, *vnde*, ait, *ſub dio*, &, DIVVS FIDIVS. *Itaque inde eius perforatum tectũ vt videatur diuum, id eſt cœlum. Quidam negant ſub tecto per hunc deierare oportere. Ælius Gallus*, DIVS FIDIVS, *dicebat, dijouis filius, vt Græci* Διόσκουρον *Caſtorem. Et putabant hunc eſſe* SANCTVM, vel, vt alij legunt, SANGVM, *ab Sabina lingua, & Herculem ab Græca.* Ex eodem Varrone lib. de liber. educ. hic locus citatur à Grammaticis. *Itaque domi ritus noſtro, qui* PER DIVM FIDIVM IVRARE *volt, prodire ſolet in publicum.* Plaut. Aſinar. Act. I. Sc. I.

PER DEVM FIDIVM *quæris?* IVRATO *mihi.* Cuiuſmodi iuriſiurandi religionem neſcio an Plutarchus verbi corticem ſpectans ad fidem retulerit: Sic enim ille in Numa. Πρῶτον δέ φασι καὶ Πίστεως καὶ Τέρμονος ἱερὸν ἱδρύσασθαι, καὶ τὴν μὲν πίστιν ὅρκου ἀποδεῖξαι θεὸν μειζόνως μέγαν, ᾧ χερῶν μέχρι νῦν διαπλέκουσι. Veteres certè iureiurando quandoque adigebant his verbis, PER FIDEM. Petronius Satyrico, PER FIDEM, *inquam*, PATER, *cuius hæc nauis eſt, aut quos vehat dicere potes?* In deprecationibus verò & obteſtationibus locum habuiſſe, hanc formulã mihi, eodem teſte Petronio liquet. Apud eum namque, quidã ita deprecatur, PER FIDEM SALTEM NOBIS PARCE *qui te numquam lapidauimus.* Et aliâs PER FIDEM MISERERE, *quemadmodum ſoles.* Idem alibi, *Genua ergo perſeuerantis amplector*, &c. PER FIDEM, EVMOLPE, *redde puerum.* Sic & Apuleius lib. II. de Aſino aur. PER FIDEM VESTRAM, *inquit*, QVIRITES, PER PIETATEM PVBLICAM, PEREMPTO CIVI SVBSISTITE. Nec Virgilij teſtimonio hæc formula fraudanda eſt. Is enim lib. I. Æneid.

Quod te, ait, PER SVPEROS & *conſcia numina veri*, PER, *ſi quæ eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus vſquam*, INTEMERATA FIDES.

Per Cererem etiam, vt Feſtus, aut ex eo Paul. docet, ita iurabant, ECERE: quod iuriſiurandi genus vſurpat Soſia apud Plaut. Amphitruo. Act. II. Sc. I. & Phormiò apud Terent. Phormio. Act. II. Sc. I. & ex quorumdam emendatione, Chremes apud eundẽ Andr. Act. V. Sc. IIII. Quin & PER deum, illi ipſi qui deorum turbam & multitudinem colebant, quandoque iurabant: vt ex L. ait prætor, §. vlt. & L. qui per ſalutẽ, D. de iureiurã. patet. Id quod Tertullian. in lib. de Teſtimonio animæ, & Lactãt. lib. II. cap. I. notãt.

Sanè oppreſſa à Cæſaribus Repub. mos inualuit per eorum Genium iurandi. Atque adeo poſt Iulij Cæſaris Cædẽ, Senatũ decreuiſſe. Τὴν αὐτὸν τύχην ὀμνύναι, Dio lib. XLIIII. refert. Eodémque lib. ὑπὲρ οὗ, ait, δ' ἡμοσία κατ' ἔτος ἔυχεσθαι ἐψηφίσαντο, καὶ οὐ τὴν τε ὑγίειαν, τὴν τε τύχην ὤμνυσαν. id eſt, per cuius SALVTEM, & per GENIVM iurauerant, non vt interpres, *per valetudinem & per fortunam.* Illius autem moris teſtis eſt Vlpian. in L. *ſi duo*, §. vlt. D. de iureiuran. & Tertullianus non vno loco veluti in lib. ad Scapulam, his verbis. *Sed ijdem ipſi, qui* PER GENIOS EORVM IN PRIDIE VSQVE IVRAVERANT, *qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant & vouerant, hoſtes, eorum ſunt reperti.* Et in Apologet. cap. XXVIII. *Citius denique apud vos, per omnes deos, quam* PER VNVM GENIVM CÆSARIS PEIERATVR. Quæ verba, vt alia pleráque imitatus Minutius Felix in libello qui Octauius inſcribitur, *Et eſt*, ait, *illis tutius*, PER IOVIS GENIVM PEIERARI

RE QVAM REGIS. Idque ita eſſe Imp. Alexandri reſcriptum comprobat: quo iuriſiurandi cõtemptam religionem ſatis Deum vltorem habere definit: periculum verò corporis vel maieſtatis crimen inferri non placere, ſi per principis Genium inconſulto calore fuerit peieratum, L. II. C. de reb. credit, L. II. C. ad L. Iul. maieſt. Nimirũ deorum iniurias, vt ille apud Tacit. ait, dijs curæ eſſe: principes verò maieſtatis ſuæ periurio violatæ vindices eſſe debere cenſebant. Tiberium quidem paſſum non eſſe per Genium ſuum iurari, aut in diſcrimen iudiciúmve vocari, hoc nomine, quod per Genium ſuum peieraſſet, Dio lib. LVII. memoriæ prodidit. Contrà, Gaium Cæſarem pleróſque honeſti ordinis deformatos prius ſtigmatũ notis ad metalla & beſtias condẽnaſſe, quod nunquam per Genium ſuum deieraſſent, Sueton. in eius vita, cap. XXVII. auctor eſt. Polycarpum etiam à Proconſule iuſſum, per Cæſaris Genium iurare, Euſeb. lib. III. hiſtor. Eccleſiaſt. cap. XIIII. ſcribit. Ita quippe interpretor quod ille ait, ὀμνύειν τὴν Καίσαρος τύχην. Quo ſenſu & Καίσαρος τύχην accipio apud Arrianum Epicteti lib. IIII. cap. I. Ioſeph. lib. XVI. Antiq. Iudaic. cap. XVI. Nicolaum hæc de Sylao ad Cæſarem Auguſtum verba facientem inducit. Συλλαίῳ τὸν σὸν Τύχην ἐπομόσαντος, ἣν μὲν εἰς τοὺς ἡμετέρων τριάκοντα παρέζειν τὰ χρήματα, ἐστερημένην δὲ μετὰ θεῶν ἄλλων, καὶ τοῦ σοῦ, Καίσαρ, ὀνόματος. Apul. lib. IX. de Aſino aur. *Contra milites ibi, nec vſpiam, illum deliteſcere*, ADIVRANTES GENIVM PRINCIPIS, *contendebant.* Præterea auctorem fuiſſe Caligulam, vt omnibus ſacramentis adiiceretur, NEQVE ME LIBEROSQVE MEOS CARIORES HABEO, QVAM GAIVM ET SORORES EIVS, Sueton. in eius principis vita cap. XV. ſcribit. Quod ipſum Dio ſignificat lib. XVIII. his verbis. Περὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου τότε Γαΐῳ τά τε ἄλλα ὥσπερ εἴρηται, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων καὶ ἐκείνων καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προεπιμόσουσιν ὤμοσαν.

Planè vulgare illud paganorum & gentilium, per Cæſaris Genium iuſiurandum Chriſtianos vitaſſe, ſed per principis ſalutem, quæ omnibus Geniis auguſtior erat, iuraſſe Tertullian. in Apologetico cap. XXXII. docet. Impp. Arcad. & Honor. in L. ſi quis maior C. de tranſactionib. *Eos etiam huius legis vel iactura dignos eſſe iubemus, vel munere, qui nomina noſtra placitis inferentes*, SALVTEM PRINCIPVM, *confirmationem imitarum iurauerint eſſe pactionum.* Nec verò per SALVTEM modò principum, ſed & per SVAM quandóque, vel FILIORVM SALVTEM, olim IVRABANT. Vlpian. in L. quod ſi, D. de iureiuran. *Quod ſi exegi* VT PER SALVTEM TVAM IVRARES, *& iuraſti.* Plin. Epiſt. vlt. lib. II. *Clamat moriens. O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam periurum, qui ſibi* PER SALVTEM FILII PEIERASSET. *Facit hoc Regulus non minus ſceleratè quam frequenter, quod* IRAM DEORVM IN CAPVT INFELICIS PVERI DETESTATVR. Enimuerò religioſiſſimum parentum Iuſiurandum erat, vt ſuperſtites filios relinquerent. Teſtis Terentiana Soſtrata, quæ Heautont. Act. V. Sc. IIII. Clitiphoni filio deierat hoc modo,

ITA MIHI ATQVE HVIC SIS SVPERSTES, VT EX ME ATQVE HOC NATVS EST.

Apud Senecam quoquoque Controuerſ. IIII. lib. IX. patris iuſiurandum concipitur his verbis, ITA MIHI LIBERO ET VIVERE CONTINGAT; ET MORI. ITA OCVLOS MEOS FILII MANVS OPERIANT. Et lib. V. Controuerſiar. alius pater iurat, ITA MIHI SVPERSTITE FILIO MORI LICEAT.

Erant & illæ vulgares iurandi formulæ, ITA ME DEVS AMET, vel ITA ME DII AMENT, quæ ſæpe in oculos qui Plauti, ac Terentij Comœdias legunt, incurrunt. Idem Plautus Bacchidibus Act. IIII. Scæna VIII.

--ITA ME IVPITER, IVNO, CERES,
MINERVA, LATONA, SPES, OPS, VIRTVS, VENVS,
CASTOR, POLLVCES, MARS, MERCVRIVS, HERCVLES,
SVMANVS, SOL, SATVRNVS, DIQVE OMNES AMENT,
Vt ille cum illa neque cubat neque ambulat.

Et Pænulo. Actus V. Scc. IIII. AT ME ITA
DI SERVENT, *vt hic pater eſt veſter.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cicero etiam in Diuinatio. iurat, his verbis, ITA DEOS MIHI VELIM PROPITIOS. Vbi Asconius Pædian. *Genus*, ait, *iurisiurandi id est, quod dicimus*, TANTVM MIHI DIVINITAS FAVEAT, QVANTVM VERVM EST ILLVD QVOD DICO TIBI. Idem Cic. IIII. in Catilin. Oratio. *Nam*, ITA MIHI SALVA REPVB. VOBISCVM PERVRVI LICEAT, VT EGO &c. Idem Epist. XIII. lib. XVI. ad Attic. IVRAT, ITA SIBI PARENTIS HONORES CONSEQVI LICEAT. Cæsar Augustus apud Sueton. in Tiber. cap. XXI. *Vale Iucundissime, &* ITA SIM FELIX, *vir fortissime.* Seneca in Ἀποκολοκυντώσει. *Ab hoc ego quæcumque audiui, certa claráque adsero*, ITA ILLVM ALMVM ET FELICEM HABEAM.

Erat & Iurisiurandi recepta apud veteres formula, ITA VIVAM, quemadmodum Valer. lib. IX. cap. XIIII. docet de Bruto loquens. *Nam à Furio quem ad eum occidendum Antonius miserat, comprehensus, non solùm ceruicem gladio subtraxit, verùm etiam constantius eam præbere admonitus, ipsis his verbis iurauit:* ITA VIVVAM, *dabo.* Cuius formulæ ignorantia peccatum est à quibusdam, qui veræ, germanæ, & puræ putæ lectionis loco, quam nunc liberali causâ manu adsero, hanc substituerunt, ITA VT VIVAM DABO. Verùm meæ adsertionis sponsorem dabo Senecam, qui eandem historiam recensens Epist. vlt. lib. XI. ita ait. *Hic est enim Brutus, qui cùm perituvus mortis moras peteret, ad exonerandum ventrem secessit, & euocatus ad mortem, iussúsque præbere ceruicem,* PRÆBEBO, *inquit*, ITA VIVAM. Eodémque iurisiurandi genere vtitur Cicero Epist. XIII. lib. II. Familiar. his verbis *Nam*, ITA VIVAM, *putaui.* Idem Epist. XV. lib. V. ad Attic. *Quæris, quid hic agam:* ITA VIVAM, *vt maximos sumptus facio.*

Interdum autem PER CAPVT SVVM, interdum & PER CAPVT ALTERIVS iurabant. Vlpian. in L. III. §. vlt. D. de iureiuran. *Ceterum si ego detuli vt* PER DEVM IVRARES, *tu* PER CAPVT TVVM IVRASTI, VEL FILIORVM TVORVM. Ouid. lib. V. Trist. Eleg. VIII.

PER CAPVT *ipse* SVVM *solitus* IVRARE, *tuúmque*
Quod scio non illi vilius esse suo.

Idem in Epist. Briseidis ad Achillem

PERQVE TVVM, NOSTRVMQVE CAPVT, *quod iunximus vna:*
PERQVE TVOS ENSES, *cognita tela meis,*
Nulla Mycenæum sociasse cubilia mecum
IVRO. FALLENTEM *deseruisse velis.*

Martial. Epigr. XLIX. lib. IX.

PER TVA IVRARES SACRA, TVVMQVE CAPVT.

Silius Italic. lib. X.

PERQVE CAPVT *nullo leuius mihi numine patris*
MAGNANIMI IVRO.

Apul. lib. III. de Asino aur. ADIVRO *enim* TVVM *mihi* CARSSIMVM CAPVT, *nulli me prorsus, ac ne tibi quidem ipsi adseueranti posse credere, quod quidquam in meam cogitaueris perniciem.* Ouidius etiam lib. III. de Ponto Eleg. III. PER CÆSAREVM CAPVT IVRAT. Iuuenal. Sat. VI.

Nondum Græcis IVRARE *paratis*
PER CAPVT ALTERIVS

Nonnumquam & per Oculos suos iurabant. Plaut. Menæchm. Sc. vlt. *Sultis* PER OCVLOS IVRARE. Atque ita Amicæ, delitias facientes, sæpe iurabant. Ouid. lib. II. Amor Eleg. XVI.

At mihi te comitem IVRABAS *vsque futuram*
PER ME, PERQVE OCVLOS, *sidera nostra*, TVOS.

Idem lib. III. Amor. Eleg. II.

PERQVE SVOS *illam nuper* IVRASSE *recordor,*
PERQVE MEOS OCVLOS.

Propert. Eleg. XV. lib. I.

Quamve

Quamve mihi viles isti videantur OCELLI
PER QVOS *sæpè mihi credita perfidia est.*
Hoc TV IVRABAS, SI QVID MENTITA FVISSES,
VT TIBI SVPPOSITIS EXCIDERENT MANIBVS.

Tibull. Eleg. vlt. lib. III.

Et si PERQVE SVOS *fallax* IVRAVIT OCELLOS,
IVNONEMQVE SVAM, PERQVE SVAM VENEREM.

Nam PER IVNONEM plerumque mulieres iurabant, vt illa apud Petronium Satyr. IVNONEM MEAM IRATAM HABEAM, SI VNQVAM ME MEMINERIM VIRGINEM FVISSE. Alcmena quoque apud Plaut. Amphitr. Act. II. Sc. II.

PER SVPREMI, ait, REGIS REGNVM IVRO, ET MATREM FAMILIAS
IVNONEM, QVAM ME VERERI, ET METVERE EST PAR MAXIME,
VT MIHI EXTRA VNVM TE, MORTALIS NEMO CORPVS CORPORE
CONTIGIT, QVO ME IMPVDICAM FACERET.

Eodémque modo amantes nonnumquam, & molliores homines iurabant. Sic enim Tibull. lib. IIII. ad amicam,

Hæc tibi SANCTA TVÆ IVNONIS NOMINA IVRO,
Quæ sola ante alios est mihi magna Deos.

Iuuenal. Sat. II. *Et* PER IVNONEM *domini* IVRANTE *ministro*. Per Venerem etiam, viri iurabant mulieribus quas deperibant. Ouid. lib. II. Amor. Eleg. VII.

PER VENEREM IVRO, PVERIQVE VOLATILIS ARCVS
Me non admissi criminis esse reum.

Et Eleg. VIII. eiusdem lib.

PER VENERIS *feci* NVMINA MAGNA *fidem.*

Verum sollemne, atque adeo sanctissimum, Romanorum iusiurandum, PER IOVEM LAPIDEM concipiebatur. Testis est Agellius lib. I. Noct. Atticar. cap. XXI. IOVEM, inquiens, LAPIDEM, *quod sanctissimum iusiurandum est habitum, fum paratus* IVRARE, VIRGILIVM HOC NVNQVAM SCRIPSISSE. Cic. Epist. XII. lib. VII. Famil. *Quomodo autẽ tibi placebit*, IOVEM LAPIDEM IVRARE, *cùm scias Iouem iratum nemini esse?* Apulcius in lib. de Deo Socratis. *Quid igitur?* IVRABO PER IOVEM LAPIDEM, *Romano vetustissimo ritu?* Eóque respexisse videtur Ausonius in precatione matutina ad Deũ, cũ ait, *Si* LAPIDES, *non* IVRO DEOS. Huic verò iuriurando execratio addi solebat, cuius formulam Festus lib. XI. docet. IOVEM, ait ille, LAPIDEM IVRATVRI, *silicem tenentes, his verbis vtuntur:* SI SCIENS FALLO, TVM ME DIESPITER SALVA VRBE, ARCEQVE BONIS EIICIAT, VT EGO HVNC LAPIDEM. Quam formulã Græcè Plutarchus in Sylla ita expressit. Ἀραῖός εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἔχων ἐν τῇ χειρὶ λίθον, ὤμνυεν, εἶτα ἐπαρασάμενος αὑτῷ μὴ φυλάττοντι τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὐνοιαν, ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως, ὥσπερ ὁ λίθος διὰ τῆς χειρὸς. Plenius & apertius Polyb. lib. III. Τὸν δὲ ὅρκον ὀμνύουσι δεῖ τοιοῦτον, ἐπὶ μὲν τῶν ἁγίων σωφρόνων, Καρχηδονίους μὲν τοὺς θεοὺς τοὺς πατρῴους, Ῥωμαίους, Ἡρακλέα, κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος· ὅτι δὲ τοῦτο τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. Ἐφ' ὃ δὲ τὸ διὰ λίθου ποιοῦσι· Λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τοὺς ὅρκους περὶ τῶν σωφρόνων, ἐπειδὰν ὁμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε, Ἐπορκοῦσαι μὲν ποιεῖν τἀγαθὰ, εἰ δ' ἄλλως ἀδικοῖεν, ἢ πράξαιμεν, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ὅτι τῶν ἰδίων ζώων, ἱερῶν, τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπίπτοιμι οὗτος, ὡς ὅδε λίθος ῥιπτεῖται. Καὶ ταῦτ' εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός. Liuius lib. XXI. de Annibale. *Eáque vt rata scirẽt fore, agnũ læua manu, dextra silicem retinens,* SI FALLERET, IOVEM CETEROSQVE PRECATVS DEOS, ITA MACTARENT, QVEMADMODVM IPSE MACTASSET AGNVM, *secundum precationem, caput pecudis saxo illi sit.* Cicero. Epist. I. lib. VII. familiar. *Delitiæ vero tuæ, noster Æsopus, eiusmodi fuit, vt ei desinere per omnes homines liceret. Is cum iurare cepisset, vox eum defecit, in illo loco,* SI SCIENS FALLO. Plinius in Panegyrico. *Quinetiãsedẽs præiuit* (sic enim emẽdo) *Iusiurandum & ille iurauit: expressit, explanauitque verba, quibus* CAPVT SVVM, DOMVM SVAM, SI SCIENS (ita quippe legendum censeo) FEFELLISSET, DEORVM IRÆ CONSECRARET. Plautus Amphitruo. Act. III. Sc. II.

ID EGO, SI FALLO, TVM TE SVMME IVPPITER

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVÆSO AMPHITRYONI, VT SEMPER IRATVS SIES.

Ouid.lib. v. Fastor.

Siue ego te feci Testem, falsoue citaui
Non audituro, numina vana, Ioui.
SIVE DEVM PRVDENS *alium, diuamve* FEFELLI,
Abstulerint celeres improba verba noti.

Tacit. lib. I. Annal. *Iusiurandum perinde æstimandum* QVAM SI IOVEM FEFELLISSET. Propert.lib. II. Eleg. XV.

OSSA TIBI IVRO PER MATRIS, ET OSSA PARENTIS,
(SI FALLO, CINIS HEV SIT MIHI VTERQVE GRAVIS.)
ME TIBI AD EXTREMAS MANSVRVM VITA, TENEBRAS.

Idem lib. IIII. Eleg. VII.

IVRO EGO *fatorum nulli reuocabile carmen,*
Tergeminúsque canis sic mihi molle sonet.
ME SERVASSE FIDEM, SI FALLO, VIPERA NOSTRIS
SIBILET IN TVMVLIS, ET SVPER OSSA CVBET.

Eiusdem lib. Elegia vlt.

Ipsa loquor pro me: SI FALLO, POENA SORORVM
INFELIX HVMEROS VRGEAT VRNA MEOS.

Quo respiciens Eumenius Rhetor in Oratione pro Scholis instaurandis, *Scio*, ait, *hæc inquam, Vir Perfectissime, neque me* SCIENS FALLO. Eodémque alludens Seneca in lib. de Cõsolatio.ad Albinam. *Itaque*, ait, *per fictiles deos religiosè* IVRABATVR: *Qui per illos iurauerant, ad hostem morituri*, NE FALLERENT, *redibant*. Apul. lib. x. de Asino aur. *Non possum calcata numinum religione* CONSCIENTIAM MEAM FALLENS, *perperam iudicare*. Sollemnis verò illius Iurisiurandi gratia, sceptrum ex tẽplo Iouis Feretrij sumptũ per quod iurarent, & lapidem silicem quo fœdus ferirent, Paul. ex Festo in ver. *Feretrius* tradit. Atque hoc est patrium & religiosissimum Iusiurandũ, de quo Dionysius Halicarnasseus lib. IX. sensit, cum ait, Ταῦτ' εἰπὼν τὸ ξίφος ἀνατεῖναι, ὤμοσε τὸν ἐπιχώριον τε καὶ πατρῷον ὅρκον τὸν ἀγαθὴν ἑαυτῷ πίστιν, νικήσας τοὺς πολεμίους ἥξειν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλως δύ. Quam interpretationem rectam esse Liuius lib. II. eandem historiam recensens docet. *Centurio erat, M. Flauoleius inter primores pugnæ flagitator*, VICTOR, *inquit*, M. FABI REVERTAR EX ACIE; SI FALLAT, IOVEM PATREM, MARTEMQVE, ALIOSQVE IRATOS INVOCAT DEOS. *Idem deinceps omnis exercitus in se quisque* IVRAT. Ac planè omne iusiurandum execratione finiebatur, vt docent hæc Plutarchi verba in Αἰτίοις. Πας ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας. Execrationibúsque additum, VT DII IRATI ESSENT FALLENTIBVS, ostendit Dionys. Halica. lib. VI.

Ceterum EX ANIMI SVI SENTENTIA, prout se res haberet, iurare profitebantur. Quod Ciceronis hæc ex Academic. Quæstionib. verba comprobant. *Quam rationem, etiam maiorum diligentia comprobat, qui primum*, IVRARE EX ANIMI SVI SENTENTIA *quemque voluerunt. Deinde ita teneri*, SI SCIENS FALLERET. Idem lib. III. Officior. *Non enim falsum iurare, peierare est, sed quod* EX ANIMI TVI SENTENTIA *Iurauerit, sicut verbis cõcipitur more nostro, id non facere periurium est*. Animaduertit hoc prudẽ, ne de aliena gloria quidquã detrahã, & in Obseruationes suas retulit Iac. Cuiacius, clarissimũ seculi nostri lumen, de cuius exactæ diligẽtiæ etsi addi vix quidquã posse videtur, sequentia tamen auctorum testimonia cumuli loco accedent. Liuius lib. XLIII. *Cuius nondum iusta missio visa esset, ita iusiurandum adigebant*, EX TVI ANIMI SENTENTIA, TV EX EDICTO C. CLAVDII TIB. SEMPRONII CENSORVM IN PROVINCIAM REDIBIS? Quintilian. lib. VIII. cap. V. SENTENTIAM *veteres, quod animo sensissent, vocauerunt. Id cùm est apud Oratores frequentissimum, tùm etiam in vsu cottidiano quasdam reliquias habet. Nam* & IVRATVRI, EX ANIMI NOSTRI SENTENTIA, & *gratulantes*, EX SENTENTIA, *dicimus*. Idem lib. VI. cap. de Risu. *Quod fecit*, ait, *Longus Sulpitius, qui eum contra quem iudicio Liberali aderat, ne faciem quidem habere liberi hominis dixit*

Cui respondens Domitius Afer, TVI, *inquit*, EX ANIMI SENTENTIA, LONGE, *qui malam faciem habet, liber non est*? Eâque formula Iurciurando veteres vulgo adigebantur. Petronius Arbiter Satyr. *Tabulas fœderis signat, quibus hæc formula erat*. EX TVI ANIMI SENTENTIA VT TVTRYPHENA, NEQVE INIVRIAM TIBI FACTAM A GYTONE QVERARIS, NEQVE SI QVID ANTE HVNC DIEM FACTVM EST, OBIICIES, VINDICABISVE, AVT VLLO ALIO GENERE PERSEQVENDVM CVRABIS. Et paullo pòst: ITEM LICA, EX TVI ANIMI SENTENTIA, VT TV EVCOLPON NEC VERBO CONTVMELIOSE INSEQVARIS, NEC VVLTV, NEQVE QVÆRES VBI NOCTE DORMIET. Censores etiam agentes sollemne de vxoribus Iusiurãdum, ita interrogasse accepimus, EX ANIMI TVI SENTENTIA TV VXOREM HABES? Agellius lib. IIII. cap. vlt. *Censor, agebat de vxoribus sollemne iusiurandum. Verba ita erant concepta*. ET TV EX ANIMI TVI SENTENTIA VXOREM HABES? *Qui iurabat, cauillator quidam & nimis ridicularius fuit. Is locum esse sibi ioci dicendi ratus, cum ita, vti mos erat, Censor dixisset*, ET TV EX ANIMI TVI SENTENTIA VXOREM HABES? HABEO EQVIDEM, *inquit*, VXOREM, SED NON EX ANIMI TVI SENTENTIA. Quod dicterium Portio Nasicæ M. Tullius lib. II. de Oratore, ita tribuit. *Ridicule etiam illud L. Portius Nasica Censori Catoni, cum ille*, EX TVI ANIMI SENTENTIA TV VXOREM HABES? NON HERCVLE, *inquit*, EX ANIMI TVI SENTENTIA. Ad hanc formulam respexit Ouid. in Epist. Cydippes ad Acontium cum ait,

Consilium, PRVDENSQVE ANIMI SENTENTIA IVRAT.
Et nisi iudicij vincula nulla valent.

Ex his illustratur, quod de legitimo iurciurando Dionysius Halicarnass. lib. IIII. ita scribit: ὁμόσαντας τὸν νόμιμον ὅρκον, ἡμῖν τἀληθῆ καὶ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου πεπιθομένους.

Conceptis autem verbis plerumque iurabant. Plaut. Cistellar. Act. I. Sc. I.

At ille CONCEPTIS IVRAVIT VERBIS, *apud matrem meam*
Me vxorem ducturum esse.

Liuius lib. XLIII. CONCEPTIS VERBIS IVRAVIT, *si collega damnatus esset, nõ expectato de se iudicio comitem exilij eius futurum*. Petronius Arbit. Satyrico, CONCEPTISSIMISQVE IVRAVIT VERBIS, Sil. Italic. lib. X. DICTATAQVE IVRANT SACRAMENTA DEIS. Agellius lib. II. cap. XXIIII. *Legi adeo nuper in Capitonis Atteij Collectaneis, Senatus decretũ vetus &c. quo iubẽtur principes ciuitatis qui ludis Megalensibus antiquo ritu mutitarent*, IVRARE APVD COSS. SEV CENSORES CONCEPTIS VERBIS, NON AMPLIVS IN SINGVLAS COENAS SVMPTVS ESSE FACTVROS QVAM CENTENOS, VICENOSQVE ÆRIS. Macrob. lib. I. Saturnal. cap. VI. VERBA CONIVRATIONIS CONCIPIT, *nullam esse in villa sua scropham*. Eâque est *Iurandi formula iuris* apud Ouid. Epist. XX. Heroid.

Formulam verò Iurisiurandi corporaliter præstiti conceptis verbis aduersario & præeunte, habemus apud Plautum Rudente. Act. V. Sc. III. in hæc verba.

G. TANGE ARAM HANC VENERIS. L. TANGO.
G. PER VENEREM HANC IVRANDVM EST TIBI *L. quid iurem tibi?* G. *quod iubeo*,
L. PRÆI VERBIS *quidvis, id quod domi est, nunquam illi supplicabo*.
G. TENE ARAM HANC. L. TENEO G. DEIVRA TE MIHI ARGENTVM DATVRVM.
Eodem ipso die, viduli vbi sis potitus. L. FIAT
G. VENVS CYRENENSIS DEA TE TESTOR MIHI:
SI VIDVLVM ILLVM EGO QVEM IN NAVI PERDIDI,
CVM AVRO ATQVE ARGENTO SALVVM INVESTIGAVERO,
ISQVE IN POTESTATEM MEAM PERVENERIT,
TVM EGO HVIC GRIPO, DICO, INQVITO, ET ME TANGITO
L. TVM EGO HVIC GRIPO DICO VENVS, VT TV ME AVDIAS,
TALENTVM ARGENTI MAGNVM CONTINVO DABO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G. QVOD SI FRAVDASSIS, DIC VT TE IN QVÆSTV TVO
VENVS ERADICET, CAPVT ATQVE ÆTATEM TVAM.
TECVM HOC HABETO TAMEN, VBI IVRAVERIS.
L. ILLA NEGET VORSVM SI QVID PECCASSO. VENVS
VENEROR TE, VT OMNES MISERI LENONES SIENT.

Apud eundem in Milite Glor. Sc. vlt. Periplectomenus, iuraturo sic præit,

IVRA TE NON NOCITVRVM ESSE HOMINEM DE HAC RE NEMINEM,
QVOD TV HODIE HIC VERBERATVS, AVT QVOD VERBERARE, *si*
Te saluom hinc mittimus ire Venerium nepotulum.

Cui respondens Pyrgopolinices

IVRO, ait, PER VENEREM ET MARTEM, ME NOCITVRVM NEMINEM,
QVOD EGO HODIE VAPVLO.

Ex illo autem Plautini Rudentis loco obseruandum est, Iusiurandum aris tactis præstitum: Quod Cicero pro Flacco indicat, cum ait, IS SI ARAM TENENS, IVRARET, *crederet nemo.* Iuuenal. Sat. XIIII.

Falsus erit testis, vendet PERIVRIA *summa*
Exigua, CERERIS TANGENS ARAMQVE PEDEMQVE.

Eóque pertinet quod idem Iuuenal. Sat. XIII. ait,

Atque adeò intrepidi QVÆCVMQVE ALTARIA TANGVNT.

Innuens eos, vt Vlpian. in L. quæ sub condicione, D. de condic. instit. loquitur, faciles esse ad iurandum contemptu religionis. Idem in Græcia seruatum, ostendit Iustin. lib. XXIIII. cum ita scribit. *Quo perducto in sanctißimũ Iouis templum, veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus* SVMPTIS IN MANVS ALTARIBVS, CONTINGENS IPSA SIMVLACRA, & PVLVINARIA DEORVM, *inauditis, vltimisque* EXECRATIONIBVS ADIVRAT, SE SINCERA FIDE MATRIMONIVM SORORIS PETERE.

Formula vtique iurandi erat hæc, IVRO PER Plaut. Amphytru. Act. I. Sc. I.

S. PER IOVEM IVRO, *me esse, neque me falsum dicere.*
M. AT EGO PER MERCVRIVM IVRO, *tibi Iouem non credere.*

Idem Menæchm. Act. IIII. Sc. II.

PER IOVEM DEOSQVE OMNES ADIVRO VXOR (*satim est hoc tibi?*)
ME NON FECISSE.

Et eiusdem Comœdiæ Act. V. Sc. VII. PER IOVEM ADIVRO PATREM
ME HERVM TVVM NON ESSE.

Terent. Andr. Act. IIII. Sc. II.

PER OMNES TIBI ADIVRO DEOS, NVNQVAM EAM ME DESERTVRVM.

Ouid. lib. III. de Ponto Eleg. III.

PER MEA TELA, *faces, &* PER MEA TELA, *sagittas*
PER MATREM IVRO, CÆSAREVMQVE CAPVT.

Idem Epist. Laodam. ad Protesil.

PER REDITVS, CORPVSQVE TVVM, *mea numina,* IVRO.
PERQVE PARES ANIMI CONIVGIIQVE FACES.

Et Epist. Ariad. ad Thes.

Tum mihi dicebas, PER EGO IPSA PERICVLA IVRO
TE FORE, DVM NOSTRVM VIVET VTERQVE, MEAM.

Item lib. I. Trist. Eleg. I.

PER MARE, PER TERRAS, PER TERTIA NVMINA IVRO,
PER TE PRÆSENTEM CONSPICVVMQVE DEVM.

Et lib. III. Amor. Eleg. II.

PER TIBI TOT IVRO TESTES, POMPAMQVE DEORVM.

Necnon lib. XI. Metamorphos.

— *Sed tibi* IVRO
PER PATRIOS IGNES.

Seneca Oedipo Act. II. Sc. I.

PER

PER REGNA IVRO, *quæque nunc hospes ego*
Et quæ reliqui, PERQVE PENETRALES DEOS.

Cicero in Lucullo, IVRAREM PER IOVEM, DEOSQVE PENATES. Iuuenal. Sat. XIII.

PER SOLIS RADIOS, TARPEIAQVE FVLMINA IVRAT,
ET MARTIS FRAMEAM, ET CIRRHÆI SPICVLA VATIS:
PER CALAMOS VENATRICIS, PHARETRAMQVE PVELLÆ,
PERQVE TVVM, PATER ÆGEI NEPTVNE, TRIDENTEM.
Addit & HERCVLEOS ARCVS, HASTAMQVE MINERVÆ,
Quidquid habent telorum armamentaria cœli.

At cum publicè Iusiurandum præstandum erat, adhibebantur qui præiurationes facerent, id est, conceptis verbis ante alios iurarent, post quos in eadem verba iurantes tantummodo dicebant, IDEM IN ME. quemadmodum Festus Pomp. in ver. *Præiurationes,* scribit. Et ita postquam M. Flauoleius Centurio victorem se ex acie reuersurum iurauit, IDEM deinceps OMNIS EXERCITVS, IN SE QVISQVE IVRAVIT, vt Liuius lib. II. scribit. Illic enim vox, *Inde,* alienas, vocis, *Idem,* sedes occupasse mihi videtur.

Nec verò sollemne modò Iouis Lapidis iusiurandum sociam & comitem, vt iam diximus, execrationem habebat: verũetiam in priuatis & vulgaribus adiurationibus, recepta erant verba hæc, DII ME PERDANT: vt in Epistola Augusti, cuius pars refertur à Sueton. in Tiber. cap. XXI. in hæc verba. *Attenuatum te esse continuatione laborum, cùm audio & lego,* DII ME PERDANT, *nisi cohorrescit corpus meum.* Plautus Milite Glor. Act. III. Sc. II.

— DII ME PERDANT SI BIBI.

Apud eundem Cistellar. Act. II. Sc. I. Alcesimarchus,

— DII ME PERDANT,
SI ILLAM VXOREM DVXERO MIHI VNQVAM, QVAM DESPONDIT PATER.

Et Mostellar. Act. I. Sc. I.

DII DEÆQVE OMNES ME PESSIMIS EXEMPLIS INTERFICIANT.

Tiberius etiam in Epistola ad Senatum, quæ à Suetonio ponitur in eius principis vita cap. LXVIII. DII ME, DEÆQVE POENIS PERDANT. *quem quotidie perire sentio,* SI SCIO.

Aliâs dicebant DISPEREAM SI, vel DISPEREAM NISI. Quo genere loquendi vtitur, Plautus Amphitruo. Act. IIII. Sc. II. Catullus in Epigram. de Lesbia. Virgilius in Catalect. ad Varium, Horatius lib. I. Sermo. Sat. IX. Propert. lib. II. Eleg. XV. Martial. Epigrãm. LXIX. lib. II. & XI. lib. X. Quãdoque verò, NE VIVAM dicebant. Cicero Epist. XXIII. lib. VII. Familiar. *Sed* NE VIVAM, *si tibi concedo, vt eius rei tu cupidior sis quàm ego sum.* Martial. Epigram. XII. lib. X.

NE VIVAM, NISI *te, Domiti, permitto libenter,*
Grata licet sine te sit mihi nulla dies.

In eandem sententiam Cicero lib. XVI. Epist XIII. lib. XVI. ad Attic. ait. NE SALVVS SIM.

Ceterùm qui præeunte alio, id est, vt Priscian. lib. XVIII. explicat, *quomodo ille dictaret iurauerant,* si fefellissent, VERBIS CONCEPTIS PEIERASSE dicebantur. Plaut. Asinar. Act. III. Sc. II.

Vbi fidentem fraudaueris, vbi hero infidelis fueris,
Vbi VERBIS CONCEPTIS, SCIENS, *libenter* PERIVRARIS.

Cicero pro Cluent. Auito: *Non enim mihi exemplum summi & clarißimi P. Africani prætereundum videtur, qui cum esset Censor, & in equitum censu C. Licinius Censor prodidisset, clara voce, vt omnis concio audire posset, dixit, scire se illum,* VERBIS CONCEPTIS PEIERASSE. Valer. Valer. Max. lib. IIII. cap. I. de eodem Africano. *Centurias recognoscens equitum, postquam C. Licinium Sacerdotem citatum processisse animaduertit: dixit se scire illum* VERBIS CONCEPTIS PEIERASSE.

Variis porrò de caussis, & prout res inciderat, Iurabant: veluti, IN LEGES, IN NO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

MEN, IN VERBA IN ACTA PRINCIPVM. IN LEGES, Iurasse Iudices non est ignotũ. Sed & Magistratus plerumque atque adeò vniuersum Senatũ in leges iurasse, Cic. pro Sextio, Liuius lib. xxix. & xxx. & Appian. lib. 1. de ciuil. ostendunt, Plutarch. in Catone. Καὶ πρεσβυτέρως ἐψηφίσαντο τὸν Σύγκλητον ὁμόσαι πᾶσαν, Ἡμῖν ὑπιβεβαιώσειν τὸν νόμον, καὶ βοηθήσειν εἴ τις παράνομα πράττει. Populum etiam Ro. in legem sacratam seu Tribuniciam iurasse Dionys. Halicar. lib. vi. scribit in hunc modum: Καὶ ἅπαξ μὲν εἰς τὸ λοιπὸν τῷ Δήμῳ ἐξουσία γίνεται καταπαῦσαι τόνδε τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς πάντα τὸν χρόνον ἀκίνητος διαμένειν, πάντας ἐτάχθη Ρωμαίους ὀμόσαι καθ' ἱερῶν, Ἡμύνειν ὑπὲρ τοῦ νόμου καὶ αὐτούς, καὶ τοὺς ἐγγόνους, τὸν ἀεὶ χρόνον. Ἃ ἐγὼ τῷ ὅρκῳ προσετίθη, τοῖς μὲν ἐμπέδοις τοὺς θεοὺς τοὺς οὐρανίους ἵλεως εἶναι, καὶ δαίμονας τοὺς κατὰ γονίους. Τοῖς δὲ παραβαίνουσιν, ἐναντία, καὶ τὰ παρὰ θεῶν γίνεσθαι, καὶ τὰ παὶ δαίμονων, ὡς ἄγαν τῷ μεγίστῳ ἐνόχους. Iurisiurandi IN VERBA meminit Horat. Ode xv. Epod. & Epist. i. lib. 1. Seneca Epist. xii. Tacit. lib. XVII. Iurisiurandi IN NOMEN, Sueton. in Claud. cap. IX. & in Galba cap. XVI. Tacit. hb. 1. *Sex. Pompeius & Sex. Apuleius Coss. primi* IN VERBA TIBERII CÆSARIS IVRAVERE. Et rursus eod. lib. *Addebat Messala Valerius renouandum per annos* SACRAMENTVM IN NOMEN TIBERII.

Planè Triumuiros Reip. cõstituendæ auctores fuisse, VT IN ACTA IVLII CÆSARIS IVRARETVR, idque postea in exemplum tractum, Dio lib. XLVII. ita narrat. Ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἔτους ἡμέρᾳ, αὐτοί τε (de Triumuiris loquitur) ὤμοσαν καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας βεβαιοῦν νομεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου Καίσαρος Ὀκταβιανοῦ γενόμενα. Καὶ τοῦτο μὲν ὑπὸ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἰσχύουσιν ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτε γενομένοις, καὶ μὴ ἀπωμοσμένοις γίγνεται. Tacitus lib. XVI. *Eiusdem animi est Poppæam Diuam non credere, cuius*, IN ACTA DIVI AVGVSTI ET DIVI IVLII NON IVRARE. Tiberiũ vero interfuisse, quo minus IN ACTA SVA IVRARETVR, quod diceret exẽpli causa cauendũ, ne se Senatus in acta cuiusquam obligaret, qui aliquo casu mutari posset, Sueton. in Tiber. cap. XXVII. & LXVII. cum Tacito lib. I. narrat. Claudium etiam cum IN ACTA PRINCIPVM IVRARENT Magistratus, IN SVA ACTA collegã in Cõsulatu Antistiũ IVRARE prohibuit auctore Tacito lib. XIII. Postea tamẽ passus est pro se quẽque in acta sua iurare, mutato more pristino quo vnus dũtaxat iurabat, reliquis idẽ in se iurantibus. Auctor Dio lib. LVII. cuius verba hæc sunt, Νομίζομένῳ γὰρ συγχρῆσθαι χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τιὼ βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἑνὸς ὥσπερ εἰρηκότος μοι, πρεσβεύοντος, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, ὃν ἐποίησαν αὐτὸ, ἀλλ' αὐτοκράτορι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ὀμόσωσιν, ἅπερ πρὸ τοῦ μᾶλλον ἐώρκησαν τες.

Thrasææ certè inter cetera obiectum, vitióque datum, quod principio anni vitaret sollemne Iusiurandum, Tacit. lib. XVI. narrat. Auctor etiam Panegyrici ad Constantium, ad propagandos principum annos sollemni verborum more aliquid iurari solitũ, ostendit.

Iurabant porrò Consules designati: & ita Plinius in Panegyrico Traianum ait Consulem designatum, stetisse ante gremium Consulis sedentis, eóque præcunte conceptis verbis iurasse: quod ille miris in cœlum laudibus effert his verbis. *Peracta erant sollemnia Comitiorum, si principem cogitares: iámque se omnis turba commouerat, cum tu mirantibus cunctis, accedis ad Consulis sellam*: ADIGENDVM *te præbes* IN VERBA *principibus ignota, nisi cum iurarare cogerent alios.* Et mox, Traianum consule præcunte iurasse cum sollemni execratione, si falleret, addit. Consulatu quoque abeuntes iusiurandum dabant, se nihil contra leges fecisse, aut aliud quid eius generis. Argumẽto est, quod Ciceroni, pridie Calend. Ianuar. quo die Consulatu abiturus erat, concionis habendæ facultatem à Metello Nepote Tribuno pleb. denegatam: nec aliud concessum quàm vt legitimum Iusiurandum præstaret, Dio lib. XXXVII. refert. De Cicerone enim loquẽs ait, Καὶ τέλος, ἀπολογεῖσθαί τε καὶ καταλέξαι πᾶν ὅσα εἰώθει τῇ ὑπατείᾳ ἐπιποιεῖν τῇ τελευταίᾳ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ ἐβούλοντο· πάνυ γὰρ που ἠδέως ἂν ὅπως ἐφ' ἑτέρῳ ἐπιτρέψαντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκκωμάζειν ἐβούλετο· ἐξαιρεθῆναι δὲ ἐπιτρέψαι αὐτῷ ἔξω πύλης φθάσαντα, συναγωνιστῇ Μετέλλῳ Νέπωτι δημαρχοῦντι χρησάμενοι. πλὴν καθ' ὅσον ἀντιφιλονεικοῦντες, ὡμοσάτην μὲν, ὅτι σεσωκὼς τὴν πόλιν εἴη. Quod ipse de se Cicero prædicat in Oratio. in Pisonem, his

his verbis. *Ego, cùm in concione, abiens magistratu, dicere à Tribuno pleb. prohiberer, quæ constitueram: cumque is mihi tantummodo, vt iurarem, permitteret: sine vlla dubitatione* IVRAVI REMPVB. ATQVE HANC VRBEM MEA VNIVS OPERA ESSE SALVAM. *Mihi populus Ro. vniuersus, illa in concione non vnius diei gratulationem, sed æternitatem, immortalitatémque donauit, cum meum Iusiurandum tale, atque tantum iuratus ipse vna voce & consensu approbauit.* Quod & idem Epist. II. ad Metell. lib. V. Familiar. ita significat. *Atque ille, quod te audisse certo scio, prid. Cal. Ianuar. qua iniuria nemo vnquam, in aliquo Magistratu, improbissimus ciuis affectus est, ea me Consulem affecit, cum rempub. conseruassem: atque abeuntem Magistratu, concionis habendæ potestate priuauit: cuius iniuria mihi tamen honori summo fuit. Nam cũ ille mihi nihil, nisi vt iurarem permitteret, magna voce* IVRAVI VERISSIMVM *pulcherrimúmque* IVSIVRANDVM: *quod populus item magna voce me iurasse iurauit.* Idem Cic. pro domo sua. *Præsertim cum mihi vni in hac Reipub. audiente populo Ro.* OPERA MEA HANC VRBEM ET HANC REMPVB. ESSE SALVAM, IVRATO *dicere fas fuisset.* Plutarch. in Cicerone, Οἱ τὴν ἀρχὴν παραλαβόντες (de Metello & Bestia Tribunis pleb. loquitur,) ἐπὶ τῷ Κικέρωνος ἡμέρας ὀλίγας ἄρχοντος, οὐκ εἴων δημηγορεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐμβόλων κάθηνται, καὶ παρίεσαν, ὑπ' ἐπιτρέποντες λέγειν· ἀλλ' ἐκέλευον, εἰ βούλοιτο μόνον περὶ τῆς ἀρχῆς ἀπομόσασθαι, καταβαίνειν. Κακεῖνος ὅπερ τότοις, ὡς ὁμόσων προῆλθε. Καὶ γενομένης αὐτῷ σιωπῆς, ὤμνυε μὴ τὸν πάντιον, ἀλλ' ἴδιόν τινα καὶ χρηνὸν ὅρκον, Ἡ μὴν σεσωκέναι τὴν πατρίδα, καὶ ἅμα τετηρηκέναι τὴν ἡγεμονίαν. Ἐπόμνυε δὲ τὸν ὅρκον αὐτῷ σύμπας ὁ Δῆμος. Meminit & huius sollemnis Iurisiurandi eorum qui Magistratu abibant, Dio lib. XLVIII. Verba eius sunt hęc, Ὁ Κλώδιος ἐπισώμισε μὲν καὶ τὸν Βίβουλον ἐσελθόντα τε ἐς τὴν ἀγορὰν ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ διαγόμενον μετὰ τῆς τοῦ ὅρκου πίστεως, καὶ περὶ τῶν παρόντων δημηγορῆσαι. Sic & Plinius in Panegyrico Traianum Consulatu abeuntem iurasse commemorat, *Itaque commendans*, ait, *& abiturus Consulatu* IVRASTI TE NIHIL CONTRA LEGES FECISSE. Et mox: *Quàm dignum te, quámque diuersum consuetudine illorũ, qui pauculis diebus gestum Consulatum, immo non gestum, abiiciebant per edictum: hoc pro cõcione, pro rostris*, PRO IVREIVRANDO, *scilicet vt primis extrema congruerent.* Refert & Tacitus lib. XX. vniuersi Senatus Iusiurandum in hæc verba. *Senatus inchoantibus primoribus*, IVSIVRANDVM *excepit, quo certatim omnes Magistratus, ceteri, vt sententiam, rogabantur*, DEOS TESTES ADVOCANT, NIHIL OPE SVA FACTVM QVO QVIVSQVAM SALVS LÆDERETVR: NEQVE SE PRÆMIVM AVT HONOREM EX CALAMITATE CIVIVM CEPISSE: *trepidis, & verba Iurisiurandi per varias artes, mutantibus, quis flagitij conscientia inerat.*

Extat elegans Iurisiurandi, quod à Iudicibus præstari Iustinianus constituit, formula, subdita Nouellæ VIII. Perstringuntur & quædam Iurisiurandi formulæ, in L. si quãdo, L. seruus patroni, §. vlt. L. si libertus ita, D. de oper. libert. L. si quis pro eo, D. de fideiussor. L. vlt. D. ad municip. PERPETVVM etiam MORBVM IVRATVRVM SE, Cic. Epist. XII. lib. XII. ad Attic. denuntiat. EIVRASSE autem, INIQVOS sibi esse IVDICES qui ferrentur, addicerenturve, supra lib. I. demonstrauimus. Item EIVRASSE eos quandoque BONAM COPIAM, Varro lib. VI. de lingua Lat. & Cic. Epist. XVI. lib. IX. Familiar. & EIVRASSE MALAM MENTEM, Seneca lib. III. de Benefic. ostendunt.

Plerumque etiam qui de iniuria facta, aut aliquo maledicto se se purgare volebant, iureiurando id faciebant. Duplici autem modo ea res transigebatur: Interdum enim, IVRABANT SE NON FECISSE, L. lex Cornelia, §. hac lege, D. de iniur. Interdum SATISFACIEBANT. Martial. Epigram. LXXX. lib. XII.

Nil in te scripsi Bithynice: credere non vis,
Et IVRARE *iubes. Malo* SATISFACERE.

Ouid. lib. II. de Remed. amor.

Qui dicit multa puellæ
Probra, SATISFIERI *postulat ille sibi.*

Cuiusmodi Satisfactionis, à Suetonio in Iulio cap. LXXIII. & in Claudio cap. XXXVIII. & Cæsare lib. V. de bello Gall. Asconio, in III. Verrin. fit mentio.

Interdũ non nudis verbis sed & iureiurãdo interposito satisfaciebant. Et ita Alcme-

Universidad de Deusto
Biblioteca

na probri & impudicitiæ falsò insimulata ab Amphitruone viro suo, non aliter se cum eo in gratiam redituram profitetur, quàm si ille & satisfaceret sibi, & insuper adiuraret, nolle esse dicta ea quibus pudorem eius suggillarat. Verba eius de ea re quæ formulam nostram adstruunt, sunt hæc, apud Plautum Amphitruone Act. III. Sc. II.

Durare nequeo in ædibus: ita me probri,
Stupri, dedecoris, à viro argutam meo?
Ea quæ sunt facta, infecta esse acclamitat:
Quæ neque sunt facta, neque ego in me admisi, arguit:
Atque id me suisque deque esse habituram putat?
Ne ÆDEPOL *faciam: neque me perpetiar probri*
Falsò insimulatam. Quin ego illum aut deseram,
Aut SATISFACIAT MIHI: *atque* ADIVRET *insuper*
NOLLE ESSE DICTA, QVÆ IN ME INSONTEM PROTVLIT.

Iupiter verò alter Amphytruo, iurgij inter illos coniuges auctor, Alcmenæ placandæ causa, facturum se pollicetur quod illa postulat, iocóque non seriò hæc à se dicta affirmat. Præterea ita et satisfacit.

PER DEXTRAM TVAM TE, ALCVMENA, ORO, OBSECRO.
DA MIHI HANC VENIAM, IGNOSCE, IRATA NE SIES.

Iusiurandum etiam non recusans, postea addit.

Mane, ARBITRATV TVO IVSIVRANDVM DABO,
ME MEAM PVDICAM ESSE VXOREM ARBITRARIER:
ID EGO SI FALLO, &c.

Qua purgatione contenta Alcmena, eum in ædes admittens,

Quin veni, ait, *quando vis intrò: saxo haud quicquam sit moræ,*
Quando EXIVRASTI, TE MIHI HÆC DIXISSE PER IOCVM.

Apud Terent. Adelph. Act. II. Sc. I. Sannio indignis modis acceptus ab Æschine,

Tu quod te, inquit, *posterius* PVRGES, NOLLE HANC INIVRIAM MIHI
FACTAM ESSE, *huius non faciam: crede hoc, Ego meum ius persequar.*
Neque tu verbis solues vnquam, quod re mihi malefeceris.
Noui ego vestra hæc: NOLLEM FACTVM: DABITVR IVSIVRANDVM ESSE TE
INDIGNVM INIVRIA HAC: *cùm ego indignis sim acceptus modis.*

Porrò sæpenumero Deos Testabãtur, quod fiebat hoc verbo, TESTOR. Cic. Philipp. XIII. TESTOR, ET VOS ET POPVLVM RO. ET OMNES DEOS *qui huic vrbi præsident.* Quintilian. Declamat. CCXCV. TESTOR DEOS, *non recessi à custodia, donec me bellum auocauit.* Idem Declamat. CCCXXXVIII. TESTOR DEOS, TESTOR VESTRAM, IVDICES, RELIGIONEM, Liu. lib. IX. IOVEM, MARTEMQVE, ATQVE ALIOS TESTATVR DEOS. Virgil. lib. II. Æneid.

Vos æterni ignes, & non violabile vestrum
TESTOR NVMEN, ait.

Idem lib. V.

XANTHVM, SIMOENTAQVE TESTOR.

Et lib. XI. — *Accipe* TESTOR,
DIVA *tuam.*

Seneca Hercule Oetheo Act. III. Sc. vlt.

TESTOR *nitentis flammeam Phœbi rotam,*
SVPEROSQVE TESTOR.

Idem Troade Act. I. Sc. I.

TESTOR DEORVM NVMEN *aduersum mihi.*

Sic & Prudentius in Peristephano, TESTOR SALVTEM PRINCIPIS.

Alia etiam verborum figura Deos Testabantur: Apud Virgilium namque lib. XII. Æneid. Æneas ita Solem testatur,

ESTO *nunc* SOL TESTIS, *& hæc mihi terra precanti.*

Apud

Apud Ouid. lib. IX. Metamorph. Byblis Cauno. — *Omnia feci,*
SINT MIHI DII TESTES, *vt tandem sanior essem.*

Martial. Epigr. XXIII. lib. IX.

Est nihil ex istis. SVPEROS AC SIDERA TESTOR.

Propert. Eleg. vlt. lib. IIII. — TESTOR MAIORVM CINERES.

Aliâs etiam absque vllo adiuncto, TESTOR, dicebant. Ouid. lib. II. de Arte aman.

En iterum, TESTOR, *nihil hic, nisi lege remissum.*

Propert. lib. III. Eleg. Eleg. IIII.

Si non vana canunt mea somnia, LYGDAME, TESTOR.

Alibi, vt apud Senecã Oedipo Act. II. Sc. I. & Siliũ Italic. lib. XVII. legitur, TESTIS VENI.

Ac interdum DEOS HOMINESQVE TESTABANTVR, Liuius lib. II. *Appius contrà,* TESTARI DEOS, ATQVE HOMINES, *Rempub. prodi.* Et lib. XXII. de Varrone. TESTATVRQVE DEOS ET HOMINES, *hic nullam penes se culpam esse.* Donatus vtique in Phormio. Terent. Act. V. Sc. I. ad hæc verba, *Sed* PER DEOS ATQVE HOMINES, *Adiurationis,* ait, *genus est.* Idem in Andr. Terent. Act. I. Sc. V. OBTESTATIO, ait, *dicitur, quando eum adiurantes quem rogamus, oramus per eas res, propter quas rogamus. Virgil. lib. III. Aeneid.*

Per cuerſæ genitor, fumantia Troiæ Excidia OBTESTOR.

Cic. Epist. II. lib. XI. ad Attic. PER OMNES DEOS TE OBTESTOR. Idem Epist. VI. lib. XVI. *Nomina,* PER DEOS, *expedi.* Apud Liuium lib. XXII. Calauius filium ita obsecrat. PER EGO TE, FILI, QVÆCVMQVE IVRA LIBEROS IVNGVNT PARENTIBVS, PRECOR QVÆSOQVE, NE ANTE OCVLOS PATRIS FACERE ET PATI OMNIA INFANDA VELIS. Idem lib. VI. DEOS ATQVE HOMINES OBTESTANTEM, *vt M. Manlio liberatori suo, parenti plebis Ro. gratiam referant.* Ouid. lib. II. Trist. Eleg. I. Augustũ PER SVPEROS, PER PATRIAM, orat, vt parcat. Similiterque lib. II. de Ponto Eleg. VIII. veniam ab eodem Cæsare ita petit.

PER PATRIÆ NVMEN, *quæ te tibi carior ipso est*
PER *nusquam surdos in tua vota* DEOS.
PERQVE TORI SOCIAM, *quæ par tibi sola reperta est.*
PERQVE *tibi similem virtutis imagine* NATVM,
Moribus adgnosci qui tuus esse potest.
PERQVE TVOS *vel auo dignos, vel patre,* NEPOTES.

Sed & lib. IIII. eiusdem argumenti Eleg. XII. Tuticanum PER SVPEROS deprecatur. Virgil. in Ceiri. TE PER, *mea alumna,* TVVMQVE
Expertum multis miseræ mihi, rebus AMOREM,
PER TE SACRA PRECOR, PER LVMINA ILITHYIÆ:
NE TANTVM IN FACENVS TAM NVLLA MENTE SEQVARIS.

Vulgarem vtique fuisse Iudicũ obsecrationẽ, PER CARISSIMA PIGNORA, Quintilian. lib. VI. cap. II. ostendit. Plinius etiam rogatum se à Nicensibus publicè, PER ÆTERNITATEM ET SALVTEM TRAIANI, lib. X. Epistolar. proponit.

Præterea DEVM ATQVE HOMINVM FIDEM quandoque obtestabantur. Liuius lib. II. OBTESTANSQVE DEVM ATQVE HOMINVM FIDEM. Et lib. VIII. *Hæc simul iurgãs, quærens,* DEVM HOMINVMQVE FIDEM OBTESTANS. Plaut. Menæchm. Act. V. Sc. VIII.

Tu clamabis DEVM FIDEM ATQVE HOMINVM.

Idem Aulular. Act. II. Sc. I. DIVVM ATQVE HOMINVM *clamat continuo* FIDEM.
Iuuenal. Sat. XIII. *Nos* HOMINVM, DIVVMQVE FIDEM *clamore ciemus.*

Id quod fiebat hac exclamatione, PRO DEVM ATQVE HOMINVM FIDEM: qua præter Comicos, Cic. Diuinatione, & lib. III. & VI. in Verr. & pro Rosc. Comœ. vtitur. Sic reos quosdam hominum FIDEM IMPLORASSE, Sueton. in Tiber. cap. LXXV. narrat.

Aduersus vim quoque & iniuriã, FIDEM POPVLI RO. & FIDEM PLEBIS, vel FIDEM QVIRITIVM IMPLORABANT. Exemplorum copiam suppeditat Liuius, è quibus aliquot producam. Is enim lib. II. Voleronem, FIDEM PLEBIS IMPLORASSE refert. Idem lib. III. *Nutrix puellæ,* FIDEM QVIRITIVM IMPLORAT. Eodem lib. *Ipsius Appij,* FIDEM POPVLI RO. IMPLORANTIS *vox audiebatur.* Et lib. IIII. CVM FIDEM PLEBIS RO. IMPLORARET, *à Seruilio Hala obtruncatus est.* Ibidem de Melio, FIDEM PLEBIS IM-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PLORARE, *& opprimi se, consensu patrum, dicere.* Item lib. XLII. *Tot milia captiuorũ* FIDEM IMPLORANTIA POPVLI RO. Cic. lib. v. in Verr. IMPLORAT *ille* FIDEM POPVLI ROMANI. Idem pro Fonteio. *Cum virgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, vestrámque, Iudices, ac* POPVLI RO. FIDEM IMPLORET. Seneca Epist. XV. *Nemo statim* QVIRITIVM FIDEM IMPLORAT. IMPLORARE autem Seruius in lib. x. Æneid. interpretatur, *auxilium cum miseratione deposcere.* Festus verò, *Inuocare.*

Atque huiusmodi Imploratio fiebat nonnumquam his verbis, FIDEM PLEBIS IMPLORO. Liuius lib. II. *Clamitans ait,* PROVOCO, ET FIDEM PLEBIS IMPLORO. Plaut. Ruden. Act. III. Sc. II. PROH POPVLARES, VESTRAM EGO IMPLORO FIDEM. Apud Senecam Troade Act. III. Sc. I. Andromacha, CÆLITVM APPELLO FIDEM, FIDEMQVE ACHILLIS. Interdum verò dicebant PRO VESTRAM FIDEM QVIRITES. Liuius lib. x. *Decurrit inde ad arma, &,* PRO VESTRAM FIDEM QVIRITES, *clamitans.* Aliâs legimus exclamasse eos, PORRO QVIRITES. Incertus auctor in Priapeis. PORRO(*nam quis erit modus*) QVIRITES, *Aut præcidite seminale membrum.* Sic enim prior versus interpungendus est. Apuleius lib. VIII. de Asino aur. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus,* PORRO QVIRITES, *perclare gestiui: sed viduatum ceteris syllabis & literis, processit, O, tantum sine clarum & validum.* Quò loci Beroaldus contra verborum sententiam & antiquam lectionem, PROH QVIRITES emendauit. Quam emendationẽ Tertullianus in lib. I. aduersus Valentinianos refellit, inquiens, *inclamauerit in eam, quasi,* PORRO QVIRITES, *aut,* FIDEM CÆSARIS. Necnon Macrobius, qui ex Laberij Mimis citat hunc versum, PORRO QVIRITES *libertatem amisimus,* aut vt alij legunt, *perdimus.* Et hoc erat, QVIRITARE, Varro lib. v. de lingua Lat. QVIRITARE, *dicitur is qui* QVIRITIVM FIDEM CLAMANS IMPLORAT. Liuius lib. XXXIX. *Nec vox* QVIRITANTIS, *cum per vim stuprum inferatur exaudiri possit.* Interdũ & O CIVES, clamabant, vt apud Plaut. Curculio. Act. V. Sc. VLT. & Horat. Epist. I. lib. I. Sermon. Aliâs etiam dicebãt, ADESTE CIVES. Et ita apud Liuium lib. II. Publius Volero clamitat, ADESTE CIVES, ADESTE COMMILITONES. Et Manlius lib. VII. ad Quirites, PROINDE ADESTE, PROHIBETE IVS DE PECVNIIS DICI. Eius generis est Quiritatio illa Sannionis apud Terent. Adelph. Act. II. Sc. I.

OBSECRO POPVLARES, FERTE MISERO ATQVE INNOCENTI AVXILIVM SVBVENITE INOPI.

Apud Appian. ἐν Ἰβηνείᾳ, Scipio ita proclamat, Ἐπικαλεῖτε, ὦ Ῥωμαῖοι, κινδυνεύοντι ὑμῶν τῷ Σκιπίωνι. Ac planè in illis locutionibus FIDEI nomen, opem atque auxilium significare, Seruius notat ad illum Virgilij versum lib. x. Æneid.

Namque aliud quid sit quod iam implorare queamus.

Sic & in Act. Apost. cap. XXI. Ἄνδρες Ἰσραηλῖται βοηθεῖτε, D. Lucas acclamatũ memorat.

Aliâs etiam CONSVLVM, alias PATRVM FIDEM IMPLORABANT, Liuius lib. III. *Clamore ingenti, nunc* CONSVLVM, *nunc* PATRVM FIDEM IMPLORANT. MILITVM quoque FIDEM quandoque IMPLORATAM *legimus.* Idem Liuius lib. VII. *Fabius* FIDEM MILITVM IMPLORANS, *lacerantibus veste lictoribus, ad triarios se recepit.* Idem lib. XXIX. *Repugnabant enim,* MILITVMQVE FIDEM IMPLORABANT. Sueton. in Iulio cap. XXXIII. *Pro concione* FIDEM MILITVM, *flens ac veste à pectore discissa,* INVOCAVIT. Tacit. lib. XVIII. FIDEM *suorum quondam* MILITVM INVOCANS. Hircius siue Oppius de bell. Gall. *Tum repente omnium suorum cominus* INVOCAT FIDEM ATQVE AVXILIVM, *ne sua vulnera,* PER FIDEM INTERPOSITAM, *paterentur inulta.* Milites etiam Scipionis CVM FIDEM CÆSARIS IMPLORARENT, ad vnũ interfectos ipsemet Cæsar lib. VI. de bello ciu. narrat. Apul. lib. IX. FIDEMQVE CÆSARIS *identidẽ* IMPLORANTIVM. Idem lib. III. *Nomen Augustum Cæsaris* INVOCARE *tentaui, & ô quidem tantum disertum & validum calmitaui reliquum autẽ* CÆSARIS. *nomen enunciare non potui.* Appian. lib. III. Epict. cap. XXII. Ἀλλ' αὖ τις ὀνομαζόμενος ἐγκρύπτεται τοῖς σε τῷ μέσῳ. Ὦ Καῖσαρ, ἐν τῇ αὖ εἰρήνῃ οἷα πάσχῃ. Spartian. in Iulian. *In palatio idem Iulianus occisus est,* FIDEM CÆSARIS IMPLORANS.

Erat & Imprecationis species vox ista, CIVIS ROMANVS SVM. Cicero VI. in Verr. *Vt etiam illa vox, & illa* IMPLORATIO, CIVIS ROMANVS SVM, *quæ sæpe multis in terris opem inter Barbaros & salutem tulit, ea mortem illi acerbiorem & supplicium maturius ferret.* Et alio

alio eiusdem orationis loco. *Nulla vox audiebatur, nisi hæc,* CIVIS ROMANVS SVM. Asinus Pollio lib. x. Epistolar. Familiar. *Et illi, misero,* QVIRITANTI, CIVIS ROMANVS SVM, *respondere ille,* NVNC POPVLI FIDEM IMPLORA. Liuius lib. II. *Tum quoque inter tantas fortunæ minas metuendus magis quam metuens,* ROMANVS SVM, *inquit,* CIVIS. Suetonius in Galba cap. IX. *Implorantique leges,* & CIVEM ROMANVM *se testificanti.* Eiúsque vocis ope ac præsidio, D. Paulus verberum iniuriam deprecatus est, vt D. Lucas Act. Apostolor. cap. XXII. scribit. Plinius lib. IIII. Epist. XI. Celerem Equitẽ Romũ in comitio virgis cæderetur, vt incesti cum virgine Vestali reus, in hac voce persistisse, QVID FECI? NIHIL FECI, narrat.

Imprecationibus, Acclamationes subiungam, non eas quidem quæ in Senatu vel à Militibus fiebant, de quibus lib. II. & IIII. satis superque dixi, sed eas, quæ vulgo fieri solebant. Faustis planè acclamationibus familiaris erat vox, FELICITER Sueton. in Claud. cap. VII. *Præsedit nonnumquã ludis, in Caij vicem, acclamante populo,* FELICITER. Idem in Domitiano, cap. XIII. *Acclamari etiam in Amphitheatro epulari die libenter audiit,* DOMINO ET DOMINÆ FELICITER. Plutarchus in Galba: Καὶ ποτε θέας οὔσης καὶ τοῦ χιλιάρχου καὶ λοχάγων τὸ Ῥωμαίοις σύνηθες, Εὐτυχίαν ἐπευχομένων τῷ Αὐτοκράτορι Γάλβᾳ. Cic. Epist. XLII. lib. XIII. ad Attic. *Faciam quod volunt.* FELICITER, VELIM, *inquam.* Flor. lib. III. cap. de Bello Cymbrico. *Eodẽ die quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis iuuenes laureati, Prætori literas tradere, frequẽnsque in spectaculo rumor victoriæ Cymbricæ,* FELICITER, *dixit.* In sponsalibus etiam idem accclamatum Iuuenal. Saty. II. indicat.

Signatæ, inquiens, *Tabulæ: dictum,* FELICITER.
Ingens cœna sedet.

Eiusmodi erant βοαὶ illæ καὶ Εὐφημίαι, de quibus Appian. lib. v. de bell. Ciuil. ibi cùm de Antonij & Octauiæ sponsalibus agit. Repetitur & sæpius, hæc qua de agimus, vox, in Acclamationibus quæ extant apud Lampridium in Commodo. Congiarij vtique largitionibus, quæ ab Imperatoribus popularis gratiæ promerendæ causa, fiebant, acclamari solitum, DE NOSTRIS ANNIS TIBI IVPPITER AVGEAT ANNOS, Tertullianus Apologet. cap. XXXV. auctor est. Quædam etiam Imperatoribus dici, & acclamari solita Dio & Xiphilinus ita perstringunt, Ille lib. LIII. his verbis, ἀφ' οὗπερ καὶ ταῦτα προσεπόμνυσι τὸν κρατοῦντα, λέγειν εἰώθαμεν, Ὅπως σοι καθωσιώμεθα. Hic verò in Commodo, Ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Δῆμος, καὶ ἡμεῖς πανταχῇ πάντες, τοῦτο δή, τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰωθὸς λέγεσθαι, ἐξεβοήσαμεν, Ζήσῃς. Capitolin. in Gordianis narrat, cum quadam die fatum Imperatorium Gordianus in Africa legeret, atque à Proconsulibus Scipionibus cœpisset, acclamatum ab Afris, NOVO SCIPIONI, VERO SCIPIONI, GORDIANO PROCONSVLI. Ibidémque, post concionem cuiusdam Decurionis Mauricij, à populo acclamatum refert, ÆQVVM EST, IVSTVM EST. GORDIANE AVGVSTE DII TE SERVENT, FELICITER. IMPERATOR ES, CVM FILIO IMPERES.

Accedãt & Gratulationum voces, quales sunt hæ, quas vbi Germanicũ conualuisse Romæ percrebruit, à tota ciuitate missas Sueton. in Calig. cap. VI. refert: SALVA ROMA, SALVA PATRIA, SALVVS EST GERMANICVS. Similiterque Alexandro Seuero post victoriam Persicam, vndique omnes acclamasse, SALVA ROMA, QVIA SALVVS EST ALEXANDER, Lãpridius in eius vita scribit. Gratulantes planè EX SENTENTIA, dixisse, Quintilian. lib. VIII. cap. II. docet. Xiphilin. in Nerone. Καὶ αὐτῶν τῆς βουλευτῶν ὅπι μάλιστα συμβοώντων. Ὀλυμπόνικε οὖα. Πυθιονίκα οὖα. Κύγυστε Κύγυστε Νέρωνι τῷ ἡρακλεῖ, Νέρωνι τῷ Ἀπόλλωνι ὡς εἷς τερποδρόμης, εἷς ἀπ' αἰῶνος Αὔγυστε, ἱερᾷ φωνῇ, μακάριοι οἱ σοῦ ἀκούοντες. Idem ibid. Οἱ Αυγύστειοι, ὡς καὶ χαίροντες συνεβόων, καὶ ἡνίκα λέγειν πῶς αὐτῶν λεγόντων, Ὁ καλὸς Καῖσαρ, Ὁ Ἀπόλλων, Ὁ Αὔγυστος, εἷς ὡς πύθιος, μά σε Καῖσαρ οὐδεὶς σε νικᾷ. Lãprid. in Commodo, *Appellatus est sanè inter cetera Triumphalia nomina, etiam sexcenties vicies,* PAVLVS PRIMVS SECVTORVM.

In nuptiis autem THALASSIO, clamitatum, nuptialémque eam vocem fuisse, Liuius lib. I. Plutarch. in Romulo, & Pompeio tradunt. Virgil. in Catalect.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et inscio repentè clamatum semper,
THALASSIO, THALASSIO.

Martialis Epigram. XCI. lib. III.

Sternatur, à Coride, triclinio lectus,
THALASSIONEM *qui* TVVM *dicet solus.*

Idem Epigram. XXXVI. lib. I.

Quid si me iubeas, THALASSIONEM
VERBIS DICERE NON THALASSIONIS.

Et Epigram. XLVI. lib. XII.

Nec tua defuerant, verba, THALASSE *tibi.*

In nuptiarum etiam ritibus, hæc sollemnia verba fuisse, VTI TV CAIVS, EGO CAIA, alias demonstraui.

Saturnalibus vtique, IO SATVRNALIA, clamabatur. Martialis Epigramm. II. lib. XI.

Clamant eccе mei, IO SATVRNALIA, *versus.*

Liuius lib. XXII. *Ad ædem Saturni Romæ immolatum est, lectisterniúmque imperatum: & eum lectum senatores strauerunt, & conuiuium publicum: Ac per vrbem,* SATVRNALIA, *die ac nocte clamatum.* Macrob. lib. I. Saturnal. cap. cap. X. *Vno die Saturnalia fuisse, & non nisi decimo quarto Kal. Ianuar. celebrata: quo solo die apud ædem Saturni conuiuio soluto,* SATVRNALIA *clamitabantur.* Statius Papin. lib. I. Siluar.

Tollunt innumeras ad astra voces,
SATVRNALIA *Principis sonantes.*

Dio lib. LVIII. Συμβοήσαντες ἐξαίφνης τοῦτο δὴ τὸ θρυλλούμενον, τὸ, Σατυρνάλια. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δοῦλοι τὸ τῆς ἐλευθερίας σχῆμα μεταλαμβάνοντες ἑορτάζουσι. Interdum etiam dicebant, BONA SATVRNALIA. Arrian. lib. I. Epict. cap. XXIX. Τοῖς γὰρ παροῦσιν, ὅταν προσελθόντα κροτῇ, καὶ λέγῃ, Σήμερον Σατυρνάλια ἀγαθά. Martial. lib. XIIII.

Iste tibi faciet, BONA SATVRNALIA *porcus.*

Interdum & infaustas voces populus in principes, alióque iactabat. Morte quidem Tiberij ita lætatũ esse populũ Ro. Sueton. in Tiber. cap. LXXV. scribit, vt ad primũ nuntiũ discurrẽtes, *pars,* TIBERIVM IN TIBERIM, *clamitarent, pars,* TERRAM MATREM, DEOSQVE MANES ORARENT, NE MORTVO SEDEM VLLAM, NISI INTER IMPIOS, DARENT. *Alij,* VNCVM ET GEMONIAS *cadaueri minarentur.* Sed & Galbæ caput hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portatum, acclamantibus identidem, GALBA CVPIDO FRVARIS ÆTATE TVA, idem in Galba cap. XX. narrat. Antiochiæ etiam licentius clamitatum, VIVVS ARDEAT VALENS, Ammian. Marcellin. lib. XXXI. refert.

Iam illam Senatus acclamationem, quæ est apud Lampridium in Commodo, AD LEONEM, à vulgo quoque vsurpatam constat. Nam & suum in Christianos odium, his vocibus, CHRISTIANOS AD LEONEM, populum testatum reliquisse, Tertullian. Apologet. cap. X. & vlt. & Euseb. lib. IIII. Histor. Ecclesiast. cap. XIIII. memorant. Idem Tertullian. in lib. de Spectacul. *Et qui insigniori cuique homicidæ* LEONEM POSCIT. Apul. lib. II. *Sæuire vulgus interdum, & facti veri similitudine ad criminis credulitatem impelli,* CONCLAMANT IGNEM, *requirunt saxa.* Populum etiam acclamasse, Αἶρε τοῦτον, D. Lucas Euangel. cap. XXIII. & Αἶρε αὐτὸν, idem Act. Apostolor. cap. XXI. Et Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον, idem ibidem cap. XXII. refert. Eiusdem generis sunt hæ populi voces, Σταυρωθήτω apud D. Matthæum cap. XXVII. & Σταύρωσον, Σταύρωσον αὐτὸν, apud D. Marcum cap. XV. & D. Lucam cap. XXIII. De Areis etiam sepulturarum Christianarum populum acclamasse, AREÆ NON SINT, Tertullian. in lib. ad Scapulam scribit.

Porrò in incendiis, AQVAM inclamari cõsueuisse, Quintilian. docet, Declamat. quæ, inscribitur, Pro ciuibus contra legatum. Sed & qui furem insequebantur, clamabant, PREHENDE FVREM, vt ex Petron. Arbit. Satyr. liquet.

His Præconia commodè subiicientur. Præconem autem ad ludos Seculares sollemni

ni more populum inuitantem, hoc carmine vsum legimus, CONVENITE AD LVDOS SPECTANDOS, QVOS NEQVE SPECTAVIT QVISQVAM, NEQVE SPECTATVRVS EST. Suetonius in Claudio cap. XXI. *Quare vox præconis irrisa est,* INVITANTIS, *more sollemni,* AD LVDOS QVOS NEQVE SPECTASSET QVISQVAM, NEC SPECTATVRVS ESSET, *cùm supererent adhuc qui spectauerant, & histrionum producti olim, tunc producerentur.* Herodianus lib. III. εἴδοσαν δὲ ἐπ' αὐτῷ καὶ θέας τινὰς παντοδαπῶν θαυμάτων, ἐν πᾶσι θεάτροις ὁμῶ, ἱερουργίας τε καὶ παντελίδας ἐπιτελεσθείσας εἰς μυρίων ζῆλον. Αἰωνίους δὲ αὐτὰς ἐκάλουν οἱ τότε ἀκούοντες, τριῶν γενεῶν ἀθρόαμουσῶν ἐπιτελεῖσθαι. Κήρυκες γὰρ κατὰ τελεταῖς βάμενοι καὶ τὴν Ἰταλίαν διεφοίτων καλοῦντες, ἥκειν ἐς θέασθαι πάντα, ἃ μήτε εἶδον, μήτε ὕστερον. ὄψιτος ὁ μετὰ ξύ, χρόνος τῆς παρελθούσης ἑορτῆς καὶ τῆς μελλούσης ἐδηλοῦτο πᾶσαι ἡλικίαι ἀνθράπων ὑπερβαίνειν. Centesimo enim quo que anno hi ludi edebantur, quod is esset terminus seculi, vt ex T. Liuij lib. CXXXVI. Censorin. refert in lib. de die Natali. Quanquam, vt centesimo decimo quoque anno repeterentur, tàm commẽtarij Quindecim virorum, quàm Augusti Edicta testabantur, vt Horatius in Carmine quod de secularibus ludis cantatũ est, id tempus hoc modò designauerit,

Certus vndenos decies per annos,
Orbis vt cantus, referátque ludos.

Vtut sit, cũ cẽtesimus annus (quẽadmodũ Paulus noster ait) finis vitę hominũ lõgissimus sit, ac proinde semel dũtaxat in vita Seculares ludi spectari possẽt, nihil mirũ est, si tali præconio ad eos spectãdos populus inuitaretur. Scitè itaq; Claudio hos ludos edẽti Vitellius hac voce gratulatus dicitur, SÆPE FACIAS, vt est à Trãquillo relatũ in Vitellio cap. II. Simili modò, Censorin. in lib. de die Natali. *A votis,* inquit, *auspicia sumantur. Itaque hũc diem (quod ait Persius) numera meliore lapillo. Idque,* QVAM SÆPISSIME FACIAS, *exopto.* Sic & in veteri quadam Inscriptione, CÆLIÆ CLAVDIANÆ V. V. MAXIMÆ. A DIIS ELECTAM MERITO SIBI TALEM ANTISTITEM NVMEN VESTÆ RESERVARE VOLVIT. COELIA NERVIANA SORGR VNA CVM PIERIO CONIVGE AC LIBERIS SVIS, ORANTES VT PER SECVLA FACERE. DII PERMITTANT. Quod genus loquendi vsurpauit Mactinus in Oratione habita ad milites apud Lamprid. *Habete igitur,* COMMILITIONES, *pro imperio aureos ternos: pro Antonini nomine, aureos quinos, & solitas promotiones, sed geminatas.* DII FACIANT VT HÆC SÆPIVS FIANT.

In FVNERIBVS planè INDICTIVIS (quo nomine vt Paulus ex Festo interpretatur, ea funera significabantur, ad quæ per Præconem euocabantur) dici solitum à præcone, EX ÆDIBVS EFFERRI MORTVVM, Varro lib. IIII. de lingua Lat. ostendit. Idémque lib. VI. auctor est in eiusmodi funeribus pronuntiatum, OLLVS LETHO DATVS EST. Id quod etiam Fest. Pomp. notat: à quo quantum ex vestigiis literarum hariolari licet, scriptum fuisse verisimile est, QVIRIS, *etiam singulari numero à nonnullis vsurpari:* Indicióque esse præconis vocem, qui in funeribus indicendis prædicabat, OLLVS QVIRIS LETHO DATVS. Ad huiusmodi funerum Indictiuorum præconia pertinere videntur hæc verba, quæ sunt apud Terent. Phormio Act. V. Sc. vlt.

EXEQVIAS CHREMETI QVIBVS EST COMMODVM IRE, IAM TEMPVS EST.

Eodémque alludens Ouid. lib. II. Amor. Eleg. XV.

Psittacus Eois ales mihi missus ab Indis,
OCCIDIT: EXEQVIAS FERTE FREQVENTER AVES.

Hoc amplius apud Apuleium lib. VI. Metamor. indicij nomine, ei qui fugitiuã ancillã indicasset, præmium promittitur per Præconẽ, in hæc verba. SI QVIS A FVGA RETRAHERE VEL OCCVLTAM DEMONSTRARE POTERIT FVGITIVAM REGIS FILIAM, VENERIS ANCILLAM, NOMINE PSYCHEN, CONVENIAT RETRO METAS MVRITIAS, MERCVRIVM PRÆDICATOREM, ACCEPTVRVS, INDICII NOMINE, AB IPSA VENERE SEPTEM SVAVIA ET BLANDIENTIS LINGVÆ ADPVLSVM. Simile est apud Lucianum εἰ δραπέταις, præconij exemplum. Εἴ τις ἀνδράποδον παφλαγονικὸν τῶν ἀπὸ συρίας βαρβάρων ὄνομα τοιοῦτον, οἷον ἀποκτημάτων ὑπωχεον ἐν χερσαγορίαι εἰ γενείῳ βαθεῖ, πῆραν ἐξημμένον, καὶ πρόβατον ἀμπεγόμενον ὄργιλον, ἄμουσον, τραχύφωνον, λοιδορὸν μηνύειν ὅτι ῥητῷ αὐτονόμῳ. Ad cõquirendas vtique res amissas præconibus olim vtebãtur. Plaut. Mercato. Act. III. Sc. vlt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Certum est præconium iam iubere quantum est conducier,
Qui illam inuestigent, qui inueniant. pòst ad Prætorem illico
Ibo, orabo, vt CONQVISITORES *det mihi in vicis omnibus.*

Petron. Arbit. Satyr. *Intrat stabulum Præco cum seruo publico, aliáque sanè modica frequentia, facémque fumosam magis quam lucidam quassans, hæc proclamauit.* PVER IN BALNEO PAVLLO ANTE ABERRAVIT, ANNORVM CIRCA XVI. CRISPVS, MOLLIS, FORMOSVS, NOMINE GYTON. SI QVIS EVM REDDERE, AVT | COMMONSTRARE VOLVERIT: ACCIPIET NVMMOS MILLE. Planè Philippo Macedonum rege superato, cùm ad Isthmicum spectaculum tota Græcia conuenisset, tuba silentio facto, Præconem ita pronuntiasse, S. P. Q. R. ET TITVS QVINTIVS IMPERATOR, PHILIPPO REGE, MACEDONIBVSQVE DEVICTIS, LIBEROS, IMMVNES, SVIS LEGIBVS ESSE IVBET CORINTHIOS, PHOCENSES, LOCRENSESQVE OMNES, ET INSVLAM EVBOEAM, PERROEBIOS, ACHEOS, STIOTAS, quemadmodum Liuius lib. XXXIII. cum Valer. Max. lib. IIII. cap. VIII. refert. Xiphilinus etiam in Nerone, tale fuisse in certaminibus & ludis Neronianis κήρυγμα ait, Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τὸν δι' ἀγῶνα, καὶ στεφανοῖ τότε τῆς Ρωμαίων δήμου καὶ τὴν ἰδίαν οἰκουμένην.

Per Præconem etiam silentium fiebat, hoc verbo, SILETE, vel TACETE, Xiphilinus in Hadriano id demonstrat, cuius verba sunt hæc, Ἐκέλευσε τοῦτο δὴ τὸ Δομιτιανὸν κηρυχθῆναι, Σιωπήσατε, ὃν ἐλέγχη μόνον γὰρ κῆρυξ αἰσχύνας τὴν χεῖρα, ἣ ἐξ αὐτῆς τούτῳ ἐσυγχάσας, ὅσπερ εἰώθασι ποιεῖν. οὐ γὰρ ἔστιν ὁπότε τὰ τοῦ κηρύγματος σιγάζονται ἐπειδὴ ἐσιώπησαν, ἔφη, τοῦτο θέλει. Καὶ οὐχ ὅπι τινὰ ὀργὴν τῇ κηρυκὶ ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ἐτίμησεν αὐτόν, ὅτι τὴν δυσχέρειαν τοῦ κελεύσματος οὐκ ἐξέφηνε. Plaut. in prologo Asinar.

FACE *iam nunc* PRÆCO, *omnem auritum populum.*

In ludis planè Capitolinis SARDOS VENALES proclamatos, Plutarchus docet in Αἰτίοις, his verbis.. Διὰ τί τοῖς Καπιτωλίοις θέας ἄγοντες, εἶτα νῦν κηρύττουσι, Σαρδιανοὺς ὠνίους. Idémque Festus Pomp. exesis literis tradit in ver. *Sardos venales.*

Ceterùm Lictores, Magistratibus via populum decedere hac voce monebant, DATE VIAM CONSVLI. Hoc Liuius lib. III. coniiciendum reliquit: apud quem ita Appius Decemuir loquitur. I LICTOR, SVMMOVE TVRBAM, ET DA VIAM DOMINO AD PREHENDENDVM MANCIPIVM. Plutarchus in Gracchis. Τῶν ὑπηρετῶν (i. Lictorum) τις αὐτῷ Κοΐντος Αντύλλιος ἀλφέραν ἑτέρωσε τὰ ἀπλάγχνα τοῦ θύτου τοῦ τὸν φοῦλβιον εἶπε, Δότε τόπον ἀγαθοῖς, κακοὶ πολίται. Eadem loquendi figura, Plautus Curculio. Act. II. Sc. vlt. sic Curculionem loquentem facit.

DATE VIAM *mihi noti atque ignoti, dum ego hic officium*
Facio, fugite omnes, abite & DE VIA SECEDITE.

Idem Aulular. Act. III. Sc. I.

Optati ciues, populares, incolæ, accolæ, aduenæ,
DATE VIAM, *qua fugere liceat.*

Acron quoque in lib. I. Epistol. Horatij, seruos officiosos in turba hunc & illum in latus fodiendo, dicere solitos memorat, DATE LOCVM DOMINO MEO. Ouid. lib. I. de Ponto Eleg. I.

Vaticinor, moneóque, LOCVM DATE *sacra ferenti:*
Non mihi sed magno poscitur ille Deo,

Ceterùm in Diuortiis faciendis certa fuisse ac sollemnia verba, perspicuè Cicero demonstrat lib. I. de Orato. cùm ait, *Cùm quæreretur de duobus ciuium capitibus, & de puero, qui ex posteriore natus erat, & de eius matre, quæ si iudicaretur,* CERTIS QVIBVSDAM VERBIS, *non nouis nuptiis,* FIERI CVM SVPERIORE DIVORTIVM, *in concubinæ locum ducebatur.* Sanè hac in re Caius noster recepta fuisse hæc verba tradit, RES TVAS TIBI HABETO: RES TVAS TIBI AGITO, L. II. D. de Diuort. Quod ego aliquot auctorũ testimonijs in libro Singul. ad L. Iuliam de Adulter. pridem comprobaui. Cicero Philipp. II. *Mimam exegit,* RES SVAS SIBI HABERE IVSSIT. Quintilian. Declamatio. CCLXII. *Tũc repudiatã tu credis vxorem, cum* RES SVAS SIBI HABERE IVSSA EST, *cum,* EGREDI DOMO. Apuleius lib. vde.

v. de Asino aur. CONFESTIM TORO MEO DIVORTE, TIBIQVE RES TVAS HABETO. Quam formulã subscriptã fuisse Antonij statuæ, cùm & eodẽ tempore Octauiam vxorem, haberet & Cleopatram, Seneca ostendit lib. VII. Suasoriar. Sed valde illius loci verba corrupta sunt. Sic enim vulgo scriptum est, *Hoc in vita restituas tibi habe,* vbi legendum puto, RES TVAS TIBI HABE. Quod & a Plutarcho in Antonio significatur his verbis Ὀκτάβιαν δὲ Καῖσαρ ἐβρίζεσθαι δοκοῦσαν ὡς ἐπαπλήσειεν ἐξ Ἀθηνῶν, ἐκέλευσε χαλεπὴν ἑαυτὸν οἰκεῖν; ἡ δὲ οὐκ ἔφη τὸν οἶκον ἀπολείπειν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ κἀκεῖνον αὐτὸν εἰ μὴ δι' ἑτέρας αἰτίας ἔγνωκε πολεμεῖν Αντωνίῳ παρεχέλευε, Τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐᾶν. Res autem suas sibi habere, Iustin. martyr in Apolog. pro Christianis dicta, Διοικήσασθαι τὰ ἑαυτῆς, vocat. Verba eius, cum de muliere, religionis Christianæ causa insimulata tractat, hæc sunt. Καὶ ἡ μὲν βιβλίδιον σὺν τῷ Αὐτοκράτορι αἰτησαμένη δοῦναι, πρότερον συγχωρηθῆναι αὐτῇ, Διοικήσασθαι τὰ ἑαυτῆς ἀξιοῦσα, ἔπειτα ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. Quæ verba ex eo descripsit Eusebius lib. IIII. hist. Eccles. cap. VXII. Eóque adludens Plautus Trinumo Act. II. Sc. I. APAGESIS, ait, AMOR, TVAS RES TIBI HABE: AMOR *mihi amicus ne fuas vnquam.*

Et in Amphitruo. Act. III. Sc. II.

VALEAS, TIBI HABEAS RES TVAS, REDDAS MEAS.

Seneca lib. II. Controuersiar. *Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus vocabat, quod in præmio nullam vxoris fecerat mentionem.* RES TVAS TIBI HABE, *iniecere debuit manum, & ipsam inter res suas trahere.*

Sanè in Diuortiis faciendis præter illa legima verba, etiã eam cui nuntius remittebatur, ÆDIBVS EXIGI, EGREDIQVE iussam documento est, quod in illis iam à me citatis Ciceronis, & Quintilian. locis, *Mimam exegit,* & *domo egredi iussa,* legitur. In ea res his verbis forte vtebantur FORAS vel, EXI FORAS. Martialis Epigram. CV. lib. XI.

VXOR VADE FORAS, *aut moribus vtere nostris.*

Iuuenalis Sat. VI. repudium mitti vxori significans,

COLLIGE SARCINVLAS, *dicet Libertus,* ET EXI.

Nonius planè illum Ciceronis ex Philippicis locum cum his verbis, adducit, *Claues ademit, forásque exegit.* Idem Nonius, in verbo *facessere,* citat hos Titinnij è Geminis, versus, quos ad hanc diuortij formulam spectare liquidò compertum habeo.

At aliquis vestrum nuntiet
Geminæ, VT RES SVAS PROCVRET, ÆDIBVS FACESSAT.

Eóque fortè pertinet locus Varronis positus ab eodem in verbo *Betere, Betere est ire.* Varro ἐκ παιδοποιίας. *Quod parere ea non poterat mulier,* FORAS BETERE IVSSIT.

Filios etiam domo exigentes patres, IN CONSPECTVM suum venire vetabãt. Manlius certè Torquatus, suscepta domi de filio quem Macedonum legati pecuniarum captarum accusabant, cognitione, re ex vtraque parte audita, hoc modo pronuntiauit: CVM SILLANVM FILIVM MEVM PECVNIAS A SOCIIS ACCEPISSE MIHI PROBATVM SIT, ET REPVB. ET DOMO MEA INDIGNVM IVDICO, PROTINVSQVE E CONSPECTV MEO ABIRE IVBEO. quemadmodum à Cicerone lib. I. de Finib. & Valer. Max. lib. V. cap. VIII. refertur.

Hoc loco de Adrogationibus & Adoptionibus dicere non erit alienum. Cùm autem is qui sui iuris, suæque potestatis erat, adrogabatur, (quod per populum primò fiebat, dein principis auctoritate fieri cœpit) is quidem qui adrogabat, ita interrogabatur, AN VELLET EVM QVEM ADOPTATVRVS ESSET, IVSTVM SIBI FILIVM ESSE. Vicissimque is qui adrogabatur, interrogabatur, AN ID FIERI PATERETVR, L. II. D. de adoptionib. Et hoc est quod Agell. lib. V. cap. XIX. *Adrogantur,* ait, *ij qui quum sui iuris sunt, in alienam sese potestatem tradunt, eiusque rei* IPSI AVCTORES FIVNT. Cuius rei ratione Cic. pro domo sua ita exponit. *Cum hoc iuris a maioribus proditum sit, vt nemo ciuis Ro. aut libertatem, aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse* AVCTOR FACTVS SIT. *Quod tu ipse potuisti in tua causa discere. Credo enim, quanquam in illa Adoptione legitime factum est*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tibil, tamen te esse interrogatum, AVCTOR NE ESES, VT IN TE P. FONTEIVS, VITÆ NECISQVE POTESTATEM HABERET, VT IN FILIO. *Quæro, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id* XXX. *Curiæ iussissent, num id iussum esse ratum? Certè non: quid ita? quia ius à maioribus nostris, qui non ficte, & fallaciter populares, sed verè & sapienter fuerunt, ita comparatum est, vt ciuis Ro. libertatem nemo posset inuitus amittere.*

Adrogationes planè non nisi causa cognita olim fiebant. In causæ autem cognitione quid versaretur, non possum aptius quam Ciceronis & Agellij verbis demonstrare. Illius, pro Domo sua verba sunt hæc. *Quod est Pontifices ius Adoptionis? nempè vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit: & cum potuerit, sit expertus. Quæ deinde* CAVSA CVIQVE SIT ADOPTIONIS, *quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ sacrorum,* QVÆRI A PONTIFICVM COLLEGIO SOLET. *Quid est horum in ista adoptione quæsitum? Adoptat annos viginti natus, etiam minor, Senatorem: Liberorúmne causa? at procreare potest, habet vxorem, suscepit etiam liberos. Exheredabit igitur pater filium: quid sacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te est? quæ* OMNIS NOTIO PONTIFICVM, *cùm adoptaret, esse debuit. Nisi fortè ex te ita quæsitum est, num perturbare Rempub. seditionibus velles: & ob eam causam adoptari, non vt filius esses, sed vt Tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem. Respondisti, credo, te ita velle. Pontificibus bona causa visa est: approbauerunt. Non ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, vt Cn. Aufidio, M. Puppio: quorum vtérque, nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. Quas Adoptiones, sicut alias innumerabiles,* HEREDITATES NOMINIS, PECVNIÆ, SACRORVM, SECVTÆ SVNT. Et mox. *Nego istam Adoptionem Pontificio iure esse factam. Primùm quod ex vestræ sint ætates, vt is qui te adoptauit, vel tibi loco filij per ætatem esse potuerit: deinde, quod* CAVSA QVÆRI SOLET ADOPTANDI, *vt & is adoptet, qui quod natura iam assequi non potest, à legitimo & Pontificio iure quærat: & ita adoptet vt ne quid de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur. Illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus neque dolus adhibeatur: vt hæc simulata adoptio filij, quam maximè veritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse videatur.* Agellius verò illo eodem cap. XIX. lib. V. *Sed* ADROGATIONES, ait, *non temerè, nec inexplorate committuntur. Nam Comitia arbitris etiam Pontificibus præbentur, quæ* CVRIATA *appellantur. Ætas quoque eius, qui Adrogare vult, an liberis potius gignũdis idonea sit, bonáq; eius, qui adrogatur, ne insidiosè appetita sint, cõsideratur* IVSQVE IVRANDVM *à Q. Mutio Pontifice Maximo* CONCEPTVM *dicitur, quod in Adrogãdo iuraretur. Sed Adrogari non potest, nisi iam vesticeps.* ADROGATIO *autem dicta, quia genus hoc in alienam familiam trãsitus per Populi Rogationem fit. Eius Rogationis verba hæc sunt.* VELITIS, IVBEATIS, VTI L. VALERIVS, L. TITIO TAM IVRE LEGEQVE FILIVS SIBI SIET, QVAM SI EX EO PATRE MATREQVE FAMILIAS EIVS NATVS ESSET: VTIQVE EI VITÆ NECISQVE IN EVM POTESTAS SIET, VTI PARIENDO FILIO EST: HOC ITA, VT DIXI, ITA VOS, QVIRITES, ROGO.

Adoptabant autem adrogabantve tam in locum filij, quam in locum nepotis, L. si adrogator, §. vlt. D. de adoption. Vbi verò in nepotis locum quis adoptabatur, is QVASI EX FILIO NATVS ADOPTABATVR. Paul. in L. cùm nepos, D. eo. *Cum nepos adoptatur* QVASI EX FILIO NATVS, *consensus filij exigitur.* Idem in L. si quis nepotem, D. eo. *Si quis nepotem* QVASI EX FILIO NATVM, *quem in potestate habet, consentiente filio adoptauerit.* Et in L. si is qui filium, D. eo. *Si is qui filium haberet, in nepotis locum adoptasset,* PERINDE ATQVE SI EX EO FILIO NATVS ESSET. Vlpian. in L. si paterfa. §. 1. D. eo. *Qui duos filios & ex altero eorum nepotem habet, si vult nepotem* QVASI EX ALTERO NATVM *sic adoptare: potest hoc efficere si eum emancipauerit, & sic adoptauerit* QVASI EX ALTERO NATVM. Pompon. in L. adoptiones, D. eo. *Adoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noster esse videatur,* PERINDE QVASI EX FILIO, VEL INCERTO, NATVS. Scæuola in L. si quis filium, D. de coniungen. cum eman. *Si quis filium habens in potestate, extraneum in nepotis locum,* QVASI EX EO FILIVM,

FILIVM NATVM ADOPTET. Idem in L. Gallus, §. forsitan, D. de liber. & postum. *Ergo & si pronepos admittetur qui natus erit ex nepote postea viuo filio,* ATQVE SI EX NATVS EO ESSET, *adoptatur.* Quæ formula plenius exprimitur à Proculo in L. si is qui nepotem, D. de adoptionib. in qua postquam proposuit eum qui nepotem ex filio habebat, in nepotis loco aliquem adoptasse, *sed si sic,* ait, *adoptauit.* VT ETIAM IVRE LEGIS NEPOS SVVS ESSET, QVASI EX LVCIO, *puta,* FILIO SVO, ET EX MATRE FAMILIAS EIVS NATVS ESSET.

Adoptare autem quis NEPOTIS LOCO poterat, etiam si filium non haberet, L. adoptare, D. eo. Verum si filium haberet, consensus filij exigebatur, L. cùm nepos, & L. si quis nepotem, D. eo. Interdum etiam filij, procreatis nepotibus in adoptionem ita se dabant, VT FILII SEQVERENTVR PATREM ADOPTIVVM, L. si emancipatus, §. si filius, D. de bon. poss. con. tab. *Sed & si emancipatus filius procreatis nepotibus in* ADOPTIONEM SE DEDERIT, VT EVM FILII SEQVANTVR, Et L. si pater, D. eo. tit. *Si pater se dederit in adoptionem,* NEC SEQVATVR EVM FILIVS, *emancipatus ab eo antea factus.*

In Manumissionibus quoque certa & sollemnia verba fuisse constat. Hermogeniã. in L. manumissio, D. de manumiss. vind. MANVMISSIO *per lictores hodie, Domino tacente, expediri solet:* & VERBA SOLLEMNIA, *licet non dicantur, vt dicta accipiuntur.* Boët. in Topica Cicero. VINDICTA *vero est virgula quædam, quam lictor manumittendi serui capiti imponens, eundem seruum in libertatem vindicabat, dicens quædam* VERBA SOLLEMNIA. Ea qualia essent Paul. ex Festo ita aperit. MANVMITTI *seruus dicebatur, cum dominus eius, aut caput eiusdem serui, aut aliud membrum tenens, dicebat,* HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO, & *emittebat eum è manu.* In vetusto Bibliothecæ Regiæ Glossario, hæc verba reperi. Βινδίκτα, ἡ ῥάβδος, μεθ' ἧς ὁ Ἀρχὼν, ἢ ὁ Πράιτωρ, τιλῶ τὸ ἐλεύθερον μὲν κεφαλὴν ἔπαιον, Φάσκοντες, Φαμεν τὸν παρόντα ἄνθρωπον εἶναι ἐλεύθερον, καὶ πολίτην ῥωμαῖον. Apud Liuium lib. XXII. Volones, quorum forti ac fideli opera in pugna contra Hannonem vsus fuerat Graechus, pro præmio libertate ita donat, QVOD BONVM, FAVSTVM FELIXQVE REIPVB. IPSISQVE ESSET, OMNES EOS LIBEROS ESSE IVBEO. Plautus Menechm. Act. v. Sc. penult.

LIBERVM TE IVSSI ABIRE.

Martial. Epigramm. lib. IX.

Affers nescio quas mihi tabellas
Et dicis modo LIBERVM ESSE IVSSI.

Aliàs dicebant, LIBER ESTO. Plaut. Menæchm. Act. v. Sc. VII

Mea quidem causa LIBER ESTO, ATQVE ABITO QVO VOLES.

Terent. Adelph. Act. v. Sc. vlt.

Si quidem ita vis, Syre, eho accede huc ad me,
LIBER ESTO.

Ex quibus apparet quandoque dimitti solitos qui manumittebantur, his verbis, ABITO QVO VOLES, vel NIHIL TE MOROR, Quo genere loquendi & Plautus Sticho vtitur.

In hunc, ait, *diem* NIHIL TE MOROR,
ABI QVO LVBET.

Liuius lib. IX. MORATVS SIT NEMO, QVOMINVS VBI VISVM EVERIT, ABEANT. Et lib. X. *Tu vero* ABEAS, NEQVE TE QVISQVAM MORATVR Cic. Philip. XIII. NIHIL MOROR *eos saluos esse, atque* IRE QVO LVBET. Ex eius etiam Manumissionis, quæ sacrorum causa fiebat, sollẽnibus verbis, hæc Festus Pomp. in voce *puri*, verba citat, PVRI, PROBI, PROFANI, SVI, AVRI. Sed ad alia remotiora licet transeamus.

Statuis vtique Titulos adscribi, earumque basi incidi cõsueuisse non est ignotum. Sueton. in Calig. cap. XXXIIII. STATVAS *virorum illustrium ab Augusto ex Capitolina area, propter angustias, in Martium campum collatas ita subuertit, atque disiecit, vt restitui, saluo* TITVLIS *non valuerint.* Idem in Domitiano cap. XVIII. *Atque etiam* E BASI

Universidad de Deusto
Biblioteca

STATVÆ TRIVMPHALIS TITVLVS *excussus vi procellæ, in monumentũ proximum decidit.* Eiusmodi Titulorum formulas, exemplis aliquot patefaciam. Cic. Epist. III. lib. XII. Familiar. *In statua quam posuit in Rostris*, INSCRIPSIT, PARENTI OPTIME MERITO. Idem Philipp. VI. *Aspicite illam à sinistra Equestrem statuam inauratam?* QVINQVE ET TRIGINTA TRIBVS PATRONO POPVLI RO. Et mox. *Sed hæc vna statua. Altera, ab Equitibus Ro.* EQVO PVBLICO: *qui item adscribunt*, PATRONO. Dein aliquo interiecto interuallo, *Sed illa*, ait, *statua palmaris, de qua, si meliora tempora essent, non possem sine risu dicere*, L. ANTONIO IANI MEDII PATRONO. Item Epist. I. lib. VI. ad Attic. scribit, Africani statuam, quæ ad Opis posita erat in excelso, nihil aliud habuisse inscriptum, nisi, CENSOR: In illa verò quæ erat ad Pollucis, inscriptum fuisse, CONSVL. Horat. Ode XXIIII. lib. III.

Si quæret, PATER VRBIVM,
Subscribi statuis.

Appian. lib. I. de Bell. ciuilib. refert Syllæ statuam Equestrem auratam pro Rostris à Populo Ro. positam cum hoc Titulo, CORNELIO SYLLÆ IMPERATORI FELICI. Sueton. in Iulio cap. LXXXV. *Postea solidam columnã prope XX. pedum, lapidis Numidici, in foro statuit: scripsitque*, PARENTI PATRIÆ. Idem in Vitellio, cap. III. *Defunctum Senatus publico funere honorauit: Item statua, pro Rostris, cum hac inscriptione*, PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM. Idémque Inscriptionis cuiusdam statuæ Augusti meminit in eius principis vita, cap. XCVII. Plinius lib. XXXIIII. cap. VIII. *Et vna non prætereunda, licet auctoris incerti, iuxta Rostra, Herculis tunicati, Eleo habitu, Romæ torua facie, sentientèque suprema, in tunica. In hac tres sunt* TITVLI: *Vnus*, L. LVCVLLI IMPERATORIS, DE MANVBIIS. *Alter*, PVPILLVM LVCVLLI FILIVM EX S. C. DEDICASSE. *Tertius*, T. SEPTIMIVM SABINVM ÆDILEM CVRVLEM EX PRIVATO IN PVBLICVM RESTITVISSE. Idem eiusdem lib. cap. VI. *Inuenitur & statua* DECRETA *& Tarraciæ Caiæ, siue Suffeciæ Virgini Vestali*, VT PONERETVR VBI VELLET: *quod adiectum, non minus honoris habet, quàm quod feminæ est decreta. Meritum eius ipsis ponam Annalium verbis*: QVOD CAMPVM TIBERINVM GRATIFICATA EA ESSET POPVLO. Herodian. lib. I. Τῶν δὲ μεγίστων Ἀγαλμάτων Κολοσσιαίων, ὅπερ σέβουσι Ῥωμαῖοι, εἰκόνα φέρον ἡλίου, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμὼν, ἱδρύσατο ἑαυτῷ, ἐπογράψας τῇ βάσει, ὅτι οὐκ εἰδώλοις βασιλικαῖς ἢ πατρώοις προσαγορείαις: αὐτὸ δὲ γερμανικὸν, μονομάχου χιλίους νικήσαντος. Ex vetustis etiã Inscriptionibus liquet, sæpe Statuis quæ ab Ordine Decurionũ alicui ob merita decernebãtur, subscriptũ, Honore eos quibus oblatæ eæ, & de publico ponẽdæ erãt, contẽtos, Impẽsam remisisse. Quid significãt in priscis lapidibus hę singulares literæ, H. C. I. R. id est, HONORE CONTENTVS IMPENSAM, seu IMPENDIVM REMISIT, vel, H. A. I. R. id est HONORE ACCEPTO IMPENSAM, seu IMPENDIVM REMISIT, & alias, HONORE CONTENTVS SVA PECVNIA POSVIT. Vel QVORVM HONORE CONTENTVS, IMPENSA SVA POSVIT. In iisdem etiã lapidibus sæpe inueniuntur hæ notæ, L. D. D. D. id est, LOCVS DATVS DECRETO DECVRIONVM. Sanè qui statuarũ honore afficiebantur, in earum Dedicatione, sæpe Sportulas, Diuisiones, aut Epulũ dabãt, daríve iubebãt. Idque Titulis statuarũ, inscriptionibusque declarabatur. Cuius rei multa sunt in antiquis lapidibus monumenta. Perusij extat inscriptio statuæ Antonino positæ, quæ hoc de Egnatio Festo elogium continet. CVM EI PLEBS VRBANA LVDOS PVBLICOS EDENTI, AD STATVAM PONENDAM, PECVNIAM OPTVLISSET, IS HONORE CONTENTVS IMPENSAM REMISIT ET IMPETRATA VENIA AB ORDINE PERVSINOR. OPTIMO MAXIMOQ. PRINC. DE SVA PECVNIA POSVIT. CVIVS OB DEDICATIONEM, DARI IVSSIT AB HERE-DE SVO DECVRIONIB. SING. HS. IIII. N. PLEBI, HS. II. N. L. D. D. D. Visitur & ibidem alia Inscriptio, in cuius extremo est, VIBIVS VOLDVMIANVS AVO CARISSIMO: OB CVIVS DEDICATIONEM DEDIT DECVRIONIBVS * II. PLEBI * II. L. D. D. D. In Inscriptione Hispaniensi. PIETATATI AVG. L. LVCRETIVS FVLVIANVS FLAMEN COL.

COL. IMMVNIVM PROVINCIÆ BÆTICÆ PONTIF. PERPETVVS. DOMVS AVG. T. P. I. EX ARG. P. OB HONOREM PONTIFICATVS LVCRETIA LVCRETIA L. F. CAMPANA FLAM. PERP. DOMVS AVG. EDITIS AD DEDICATIONEM SCÆNICIS LVDIS PER QVATRIDVVM ET CIRCENSIBVS, ET EPVLO DIVISO POSVIT. HVIC DONO LVCRETIA CAMPANA AMPLIVS NOMINE SVO CORONAM AVREAM ADIVNXIT. Id ipsum & aliis quas subieci inscriptionibus comprobatur.

C. VALIO POLYCARPO &c. PATRONO COLLEGIORVM FABR. CENT. DENDROPH. NAVIC. ET VICIMAG. COLON. PISAVR. PLEBS PISAVRENSIS OB MERITA. CVIVS DEDICATIONE SPORTVLAS DECVRIONIB. * V. ITEMQVE COLLEGIIS * I. DEDIT. L. D. D. D. P.

Q. VELCENNÆ L. F. STEL. PROCVLO. DECVRIONI MEVANIOLÆ. C. C. M. M. PATRONO. HONORE CONTENTVS IMPENDIVM REMISIT. ET DEDICATIONE STATVÆ NVMER. COLL. IPSORVM SPORTVL. DEDIT SINGVL. DENARIOS BINOS. L. D. D. D.

L. AVRELIO MARCIANO AVG. LIB. EXCEPTORI AVXIMATES D. D. MARCVS AVG. LIB. PROC. PATER H. A. I. REMISIT: CVIVS DEDICATIONE DECVRIONIBVS * III. COLONIS * II. DIVISIT.

L. MÆSIO L. F. POL. RVFO PROC. AVG. TRIB. MIL. LEG. XV. APOLLINARIS TRIB. COH. MIL. ITALIC. VOLVNT. QVÆ EST IN SYRIA PRÆF. FABRVM BIS, MVNICIPES ET INCOLÆ OB MERITA EIVS QVOD ANNONA KARA FRVMENT. DENARIO MODIVM PRÆSTITIT, EARVMQVE DEDICAT. RVFVS EPVLVM DEDIT DECVRIONIB. SING. HS. XXX. SEXVIRIS ET AVGVSTALIB. SING. HS. XII. PLEBI SING. HS. IIII.

PVBLICIÆ M. F. FIRMILLÆ LOCO DATO D. D. M. PVBLICIVS QVARINIVS: CVIVS DEDICATIONE DATA SVNT AB EA DECVRIONIB. SINGVLIS HS. VIII. N. MVNICIPIB. ET INCOLIS SING. HS. IIII.

Aliâs CENAM DATAM inscribebant, vt in hac Auximitana Inscriptione. FLAMINIA AVGVSTA MARITO OMNIBVS EXEMPLIS DE SE BENE MERITO, ET IN DEDICATIONE STATVÆ CENAM COLONIS ET EPVLVM POPVLO DEDIT L. D. D. Et in fine alterius inscriptionis ibidem. ET IN DEDIC. STATVÆ COLONIS CENAM DEDIT. Et aliâs, CENTVRIONES LEG. II. TRAIANÆ FORTISS. OPTIMO: IN CVIVS DED. CENAM COL. DED. L. D. D. D. Ruisusque ibidem. COLONI OB MERITA EIVS: IN CVIVS DEDIC. CENAM COL. DED. L. D. D. D. Sic & in Inscriptione quadam ad Lirim amnem. CVIVS DEDICATIONE STATVÆ CENAM DEDIT DECVRIONIBVS SING. * VIII. NVMVM ET POPVL. SING. *. II. NVMVM DIVISIT. Aliâs crustulum & mulsum datum, inuenio. Sic in Inscriptione Sorana. M. BÆBIO M. F. ÆD. . . . . ET I. D. II. VIR. . . . . OCVRO EX SC. II. D. D. M. BÆBIVS M. F. ROM. SABINVS M. VALERIVS M. F. ROM. SEPTIMINVS M. VALERIVS M. L. ROM. IVCVNDINVS HERED. EIVS, EX TESTAMENTO L. D. D. D. CVIVS DEDIC. CRVSTVM ET MVLSVM POPVLO DIVISVM EST. Quod & in Titulis signorum dedicatorum non est infrequens.

Hisce porrò Titulis quandoque meritorum elogium adscribebatur: vt in Inscriptione Statuæ Eugenij. OB EGREGIA EIVS IN REMPVB. MERITA, HVIC D. D. N. N. CONSTANTINVS VICTOR AC TRIVMFATOR, SEMPER, AVGVSTVS, ET IVLIANVS NOBILISSIMVS CÆSAR, STATVAM SVB AVRO IN FORO DIVI TRAIANI, QVAM ANTE SVB DIVO CONSTANTE, VITÆ ET FIDELISSIMÆ DEVOTIONIS GRATIA MERVIT, ADPROBANTE AMPLISSIMO SENATV, SVMPTV PVBLICO, LOCO SVO RESTITVENDAM CENSVERVNT. Et in Inscriptione statuæ Saturnini Secundi. OB EGREGIA EIVS IN REM

Universidad de Deusto
Biblioteca

PVBLICAM MERITA, D. D. N. N. VALENTINIANVS ET VALENS, VICTORES AC TRIVMFACTORES, SEMPER AVGVSTI, STATVAM SVB AVRO CONSTITVI LOCARIQVE IVSSERVNT.

ANICIO PAVLLINO IVNIORI A. C. PROCOS. ASIÆ ET HELLESPONTI CONSVLI ORDINARIO PRÆFECTO VRB. VICE SACRA IVDICANTI OB MERITVM NOBILITATIS, ELOQVI, IVSTITIÆ, ATQVE CENSVRÆ QVIBVS PRIVATIM AC PVBLICE CLARVS IST, PETITV POP. ROM. TESTIMONIO SENATVS IVDICIO DD. NN. TRIVMPHATORIS AVG. CÆSARVMQVE FLORENTIVM, STATVAM SECVNDAM AVRO SVPERFVSAM LOCARI SVMPTV PVBLICO PLACVIT. Idem & in ſtatuis quas plebs ponendas cenſebat adſcribebatur, veluti in his Inſcriptionibus.

T. AVCINO MARCELLINO V. C. CONS. CAM. PATRONO DIGNISSIMO OB INSIGNIA BENEFICIA, QVIBVS LONGA POPVLI TÆDIA SEDAVIT, VNIVERSA PLEBS BENEVENTANA CENSVIT PONENDVM.

P. TITIO PERPETVO V. C. CONSVLARI TVSCIÆ ET VMBRIÆ, OB SINGVLARIA EIVS ERGA PROVINCIALES BENEFICIA, ET OB MODERATIONEM DOCVMENTO ETIAM POSTERIS RELINQVENDAM ÆTERNAM STATVÆ MONVMENTVM P. PISCE, ET VMBRI PATRONO PRÆSTANTISS. CONLOCARVNT.

IVLIO EVBVLIDÆ C. V. CORR. TVSCIÆ X. VIRO, PRÆFECTO ÆRARII S. SATVRNI, OB INLVSTRIA IPSIVS MERITA ET AMOREM IVXTA CIVES, ORDO INTERAMNATIVM PATRONO.

P. PVBLILIO CEIONIO IVLIANO CORRECTORI TVSCIÆ ET VMBRIÆ, OB INSIGNIA EIVS GESTA, ET ILLVSTRE NOMINIS ERATIONIS MERITVM, ORDO NARNIENSIVM VNA CVM CIVIBVS STATVAM COLLOCAVERVNT PATRONO DIGNISSIMO.

C. ACILIO C. F. PAL. POLITICIANO EQVO PVB. ÆD. Q. IIII. VIR. I. D. IIII. V. QQ. PATRON. MVNIC. DEC. VI. VIR. PLEBS VRB. OB MERITA EIVS L. D. D. D.

Menſores etiã Portuenſes ſtatuã ſe Ragonio Vincentio Celſo poſuiſſe hoc Titulo teſtantur. STATVAM PATRONO PRÆSTANTISSIMO, TESTIMONIVM GRATVLATIONIS, EXSOLVIMVS: CVM RES NON ADVLATIONE, PRIVATO SED IVDICIO, POSITO IN OTIO ET QVIETE REDDATVR. DEDICATA VIII. KAL. SEPT. FL. TIMASIO ET FL. PROMOTO VV. CC. CONSS. Sic & Vitraſu ſtatuæ ſubſcriptum erat. OMNIBVSQ. PERFVNCTO HONORIBVS INTRA ÆTATIS PRIMORDIA, OB PROVIDENTIAM ET STATVM OPTIMVM VRBI ROMÆ AB EO REDDITVM, CORPVS OMNIVM MANCIPVM STATVAM SVB ÆRE CONSTITVIT. Partem etiam ex Titulo ſtatuæ Aurelij Symmachi ſubſcripto ſubiiciam, cuius verba ſic habent. AVRO INLVSTREM STATVAM, QVAM A DOMINIS AVGVSTISQ. NOSTRIS SENATVS AMPLISSIMIS DECRETIS FREQVENTIB. IMPETRAVIT, IDEM TRIVMFATORES PRINCIPES NOSTRI, CONSTITVI, ADPOSITA ORATIONE, IVSSERVNT, QVÆ MERITORVM EIVS ORDINEM AC SERIEM CONTINERET, QVORVM PERENNE IVDICIVM TANTO MVNERI HOC QVOQVE ADDIDIT, VT ALTERAM STATVAM PARI SPLENDORE ETIAM APVD CONSTANTINOPOLIM CONLOCARET. DEDICATA III. ET MEROBVNDE SOSS. Ex qua & alijs compluribus ſubſcriptionibus, quas omnes referre longum eſſet, apparet Dedicationis ſtatuarum diem & conſulem, earum Titulis adſcriptum. Legitur & in quibuſdam, ÆRE CONLATO, ſtatuam poſitam. Et interdum ſtatua SVB ÆRE, interdum SVB AVRO, poſita ſignificatur. Ab ordine etiam decretam teſtantur his verbis, ORDO, vel CORPVS, vel COLLEGIVM PONENDAM CENSVIT, vel CONLOCAVIT. Adduntur & quandoque nomina eorum qui ponendas curauerunt, hoc modo, CVRANTIBVS, vel, CVRAM AGENTIBVS ILLIS.

Quin & Imaginibus ſimiles Titulos ſubſcribi conſueuiſſe, qui Magiſtratus geſtos, honores

honores & Triumphos continebant, Liuius lib. IIII. & lib. VIII. & X. oſtendit. Inde Caſſio obiectum, Tacitus lib. XVI. ſcribit, quod inter Imagines maiorum etiam Caſſij effigiem coluiſſet, ita inſcriptam, DVCI PARTIVM. Ex hoc more Ouid. in Epiſt. Phyllid. ad Demophoontem. *Hoc tua, poſt illos* TITVLOS, *ſignetur* IMAGO:

HIC EST, CVIVS AMANS HOSPITA CAPTA DOLO EST.

Interdum ſubſcribebant Statuis, eas poſitas HONORIS CAVSSA, vt in hac Inſcriptio. mutila, . . . CIVIVM ROMANORVM QVI MITYLENIS NEGOTIANTVR, M. TITIO M. F. PROCOS. PRÆF. CLASSIS COH. DESIG. PATRONO HONORIS CAVSSA. Et aliàs. L. FIRMIO L. F. PRIM. PIL. TR. MIL. IIII. VIR. I. D. COLONIA DEDVCTA PRIM. PATEFAC. LEGIO IIII. SORANE HONORIS ET VIRTVTIS CAVSSA. Sed & in Inſcriptione Publiciæ virginis Veſtalis Maximæ ſcriptum eſt, Q. VETVRIVS MEMPHIVS V. C. FICTOR V. V. DIGNATIONIS ERGA SE, HONORISQVE CAVSA PLVRIMIS IN SE CONLATIS BENEFICIIS. Et ita in alia Inſcriptione. C. PVBLICIO L. F. BIBVLO AD. PL. HONORIS VIRTVTISQVE CAVSSA, SENATVSCONSVLTO, POPVLIQVE IVSSV LOCVS MONVMENVO QVO IPSE POSTERIQVE EIVS INFERRENTVR, PVBLICE DATVS EST.

Operibus autem publicis, Principis nomen, aut eius cuius pecunia id opus factum erat, ſcribi ſolebat. Alterius enim, ac ne præſidis quidẽ nomẽ ſuperſcribere licebat, L. opus nouum cum L. ſeq. D. de operib. public. At qui liberalitate, non neceſſitate debiti opus aliquod publicum fecerat, munificentiæ ſuæ fructum de Inſcriptione nominis ſui, capere iure poterat: præſidéſque ad ſollicitudinem & curam ſuam reuocabãt, ne eius nomine, cuius liberalitate opus exſtructum erat, eraſo, aliorum nomina inſcriberentur, quemadmodum Vlpian. tradit in L. 11. D. eo. tit. Huiuſmodi Inſcriptionum aliquot ex vetuſtis lapidibus exempla deſcripſi, quæ ſubiicere commodum viſum eſt. Ac primùm Vias factas, ſtratas, vel reſtitutas hi, Tituli teſtantur.

VIAM FECI A RHEGIO AD CAPVAM ET IN EA PONTEIS MILIARIA TABVLARIOSVE POSEIVEI SVNT A RHEGIO AD CAPVAM MIL. CCLXXXV. HINCCE AD COLVMELLAM MILIARIA CCX. A BIBONA AD LOCROS MILIARIA XXXXV. A FRETO AD SYLLAM MILIARIA LX. IDEMQ. FECI VT EX AGRO POPPLICO ÆRATORIBVS CEDERENT PASTORES.

L. APVLEIVS C. F. ANI. NIGER II. VIR. CVRATOR VIARVM STERNENDARVM PEDVM DECEM MILLIA VIAM SVA PECVNIA FECIT.

. . . RTHICI. FIL. DIVI NERVÆ NEP. TRAIANI HADRIANI AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. VI. COS. III. VIAM SVESSANIS MVNICIPIBVS SVA PEC. FECIT.

IMP. CÆSARI VESPASIANO AVG. PONT. MAX. TR. POT. III. IMP. IIX. P. P. COS. III. DES. IIII. S. C. QVOD VIAS VRBIS NEGLEGENTIA SVPERIOR. TEMPOR. CORRVPTAS IMPENSA SVA RESTITVIT.

IMP. CÆSAR DIVI F. AVGVSTVS PONT. MAX. COS. XI. TRIBVNIC. POTEST. X. IMP. VIIII. ORBE MARI ET TERRA PACATIS TEMPLO IANI CLVSO ET REP. P. R. OPTIMIS LEGIBVS ET SANCTISSIMIS INSTITVTIS REFORMATA VIAM SVPERIOR. COS. TEMPORE INCHOATAM ET MVLTIS LOCIS INTERMISSAM, PRO DIGNITATE IMPERI D. R. LATIOREM LONGIOREMQ. GADES VSQVE PROMOVIT.

IMP. CÆSAR AVG. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG. PARTHICVS MAX. BRITANNICVS MAX. P. M. P. P. COS. III. DESIGN. IIII. VIAM INVNDATIONE AQVÆ INTERRVPTAM RESTITVIT.

IMP. CÆSAR DIVI NERVÆ F. NERVA TRAIANVS AVG. GERM. DACIC. PONT. MAX. TR. POT. XIII. IMP. VI. COS. V. P. P. VIAM A BENEVENTO BRVNDISIVM PECVN. SVA FECIT.

Alia etiam Inſcriptione de Impp. Seuero & Antonino, hæc continentur. PRINCEPS VIAM QVÆ DVCIT IN VILLAM MAGNAM SILICE SVA PECVNIA STRAVERVNT.

De Aquis verò aut in vrbem primùm perductis, aut intermiſſis, ac dilapſis, reſtitutis ab Imperatoribus ſua impenſa, quinque edo Epigrammata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

TI. CLAVDIVS DRVSI F. CÆSAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIF. MAXIM. TRIBVNICIA POTESTATE XII. COS. V. IMPERATOR XXVII. PATER PATRIÆ, AQVAS, CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CÆRVLEVS ET CVRTIVS A MILLIARIO XXXXV. ITEM ANIENEM NOVAM A MILLIARIO LXII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS. CVRAVIT.

IMP. CÆSAR VESPASIANVS AVGVST. PONTIF. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS III. DESIGN. IIII. P. P. ÆQVAS CVRTIAM ET CÆRVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSASQVE PER NOVEM ANNOS SVA IMPENSA VRBI RESTITVIT.

TI. CLAVDIVS DRVSI F. CÆS. AVGVSTVS GERMAN. PON. MAX. TRIB. POT. V. IMP. XI P. P. COS. DESIGN. IIII. ARCVS DVCTVS AQVÆ VIRGINIS DISTVRBATOS PER C. CÆSAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

IMP. T. CÆSAR DIVI F. VESPASIANVS AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNICO POTESTATE X. IMPERATOR X. VII. PATER PATRIÆ, CENSOR, COS. VIII. AQVAS CVRTIAM ET CÆRVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PATRE SVO VRBI RESTITVTAS, CVM A CAPITE AQVARVM A SOLO VETVSTATE DILAPSÆ ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAVIT.

IMP. CÆSAR DIVI IVLI F. EVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS COS. II. TRIBVNICIÆ POTESTAT. XIX. IMP. XIIII. RIVOS AQVARVM OMNIVM REFECIT.

IMP. CÆS. T. ÆLIVS HADRIANVS ANTONINVS AVG. PIVS COS. III. TRIB. POT. II. IMP. II. P. P. AQVÆDVCTVM IN NOVIS ATHENIS COEPTVM A DIVO HADRIANO PATRE SVO CONSVMMAVIT DEDICAVITQVE.

Fontis etiam inducti fit mentio in quadam Inſcriptione ex quâ partem hanc excerpſi. PATRONO CIVITATIS AVSCVL. CVM MVLTA ET MAXIMA IN REMP. SÆPIVS PRÆSTITERIT, FONTEM QVOQVE NOVVM CVM GRANDI SVMPTV FABRICÆ SVA PECVNIA INDVXIT, ET CIVES PATRIAMQVE REFORMAVIT M. CAP. LATORES PATRONO PRÆSTANTISSIMO L. D. D. D.

Pontium quoque duas Inſcriptiones producam, vnius verba ſunt hæc, MVNICIPIA PROVINCIÆ LVSITANIÆ STIPE CONLATA, QVÆ OPVS PONTIS PERFECERVNT, ICÆDITANI, LANCINENSES, OPPIDANI, TALORI, INTERAMNIENSES, LANCIENSES, TRASCVDANI, ARAVI, MEIDVBRIGENSES, BANIENSES, PRESVRES. Altera Inſcriptio de Narſe Eunucho ſubdita eſt his verbis.

QVAM BENE CVRVATI DIRECTA EST SEMITA PONTIS
ATQVE INTERRVPTVM CONTINVATVR ITER.
CALCAMVS RAPIDAS SVBIECTI GVRGITIS VNDAS,
ET LIBET IRATÆ CERNERE MVRMVR AQVÆ.
ITE IGITVR FACILES PER GAVDIA VESTRA QVIRITES,
ET NARSIM RESONANS PLAVSVS VBIQVE CANAT.
QVI POTVIT RIGIDAS GOTHORVM SVBDERE MENTES,
HIC DOCVIT DVRVM FLVMINA FERRE IVGVM.

Et in Inſcriptione Antonini pij. OPVS PONTIS VETVSTATE CONLAPSVM RESTITVIT.

De Ripis etiam Terminatis hæ teſtimonium perhibent Inſcriptiones.

EX AVCTORITATE IMP. CÆSARIS DIVI NERVÆ FIL. NERVÆ TRAIANI AVG. GERM. PONTIFICIS MAXIMI TRIBVNIC. POTESTAT. V. COS. IIII. P. P. TI. IVLIVS FEROX CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TIBERIS ET CLOACARVM VRBIS TERMINAVIT RIPAM R. R. PROXIMO CIPPO P. CCCLXXXVI.

C. VIBIVS C. F. RVFVS SEX. SOTIDIVS SEX. F. STRABO LIBVSCID. C. CALPETANVS C. F. STATIVS RVFVS M. CLAVDIVS. M. F. MARCELLVS L. VISELLIVS C. F. VARRO CVRATOR RIPARVM ET ALVEI TIBERIS EX SC. TERMIN.

EX AVCTORITATE IMP. CÆSARIS DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVÆ TRAIANI HADRIANI AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POTEST. V. IMP. IIII. COS. IIII. L. MESSIVS RVSTICVS CVRATOR ALVEI ET RIPARVM

RIPARVM TIBERIS ET CLOACARVM VRBIS R. RESTITVIT SECVNDVM PRÆCEDENTEM TERMINATIONEM PROXIME CIPP. PED. C. XV. S.

C. CALPETANVS RANTIVS QVIRINALIS VAL. CESTIVS CVRATOR RIPARVM ET ALVEI TIBERIS TERMINAVIT.

De Balneis verò & Thermis has reperio Inſcriptiones. BALNEVM AVRELIANVM EX LIBERALITATE IMP. CÆS. M. AVRELII PII FEL. AVG. SERVATA INDVLGENTIA PECVNIÆ EIVS QVAM DOMINVS AVRELIANVS CONCENSSERAT FACTA VSVRARVM EXACTIONE CVRANTE STATIO IVLIANO V. F. CVRATORE RESI. REFECIT.

L. CLVVIENVS L. F. ANICILO BALNEVM ET AQVAS DEDIT.

TERENTIA Q. F. POSTVMINA SIBI ET C. VETVRI LVCVMONIS VIRI SVI ET C. VETVRI C. F. POSTVMINI F. SVI NOMINE BALINEVM ET LAVATIONEM SOLO PRIVATO GRATVITAM IN PERPETVVM DEDIT.

PETRONIVS PERPENNA MAGNVS QVADRATIANVS V. C. ET II. PRÆF. VRB. CONSTANTINIANAS THERMAS LONGA INCVRIA ET ABOLENDÆ CIVILIS VEL POTIVS FERALIS CLADIS VASTATIONE VEHEMENTER ADFLICTAS, ITA VT AGNITIONE SVI EX OMNI PARTE PERDITA DESPERATIONEM CVNCTIS REPARATIONIS ADFERRENT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV QVANTVM PVBLICÆ PATIEBANTVR ANGVSTIÆ AB EXTREMO VINDICAVIT OCCASV ET PROVISIONE LARGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT.

FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRÆFECTVS VRBI NYMPHEVM SORDIVM SQVALLORE FÆDATVM ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT.

De Pomœrio quoque ampliato, eiúſque terminis reſtitutis hæ extant Inſcriptiones, TI. CLAVDIVS DRVSI F. CÆSAR AVG. AVCTIS POPVLI ROMANI FINIBVS POMOERIVM AMPLIAVIT, TERMINAVITQVE. Alibi legitur, COLLEGIVM AVGVRVM AVCTORE IMPERATORE HADRIANO, &c. TERMINOS POMOERII RESTITVENDOS CVRAVIT, Alibi legere eſt, MVRVM REFICIVNDVM CVRARVNT, IDEMQVE PROBARVNT. Nec omittenda ſunt hæc, INCENDIO CORRVPTVM RESTITVERVNT. Item, FATALI CASV SVBVERSAM IN FORMAM PRISCI VSVS RESTITVIT.

His aliorum operum publicorum aliquot notatu dignas Inſcriptiones adiungã. CN. SVLPITIVS CN. F. RVF. II. VIR. IVR. DIC. SVBLAQVEAVIT TRABES TECTI, FERRO SVFFIXIT, LAPIDE STRAVIT, PODIO CIRCVM CLVSIT SVA PEC.

L. BETILIENVS L. F VAARVS HÆC QVÆ INFERA SCRIPTA SVNT DE SENATVS SENTENTIA FACIENDA COIRAVIT SEMITAS IN OPPIDO OMNIS PORTICVM QVA IN ARCEM EITVR CAMPVM VBI LVDVNT. HOROLOGIVM, MACELLVM, BASILICAM. CALCANDAM, SEEDES, LACVM BALINEARIVM, LACVM AD PORTAM IN OPPIDVM ADCV. ARDVOM PEDES CCCXC ID. FORNICESQ. FECIT FISTVLAS SOLEDAS FECIT OB HASCE RES CENSOREM FECERE BIS SENATVS FILIO STIPENDIA MERETA ESE IOVSIT POPVLVSQVE STATVAM DONAVIT CENSORINO.

TI. CLAVIVS SECVNDVS COACTOR CVM TI. CLAVDIO TI. QVIR. SECVNDO F. VIATORIBVS III. VIR ET IIII. VIR SCHOLAM CVM STATVIS ET IMAGINIBVS ORNAMENTISQ. OMNIBVS SVA IMPENSA FECIT.

L. COMINIVS L. F. AN. C. CANVLEIVS L. F. T. TVLLEVS T. F. KANVS L. HIRRIVS L. F. LATINVS IIII. VIR. THEATRVM ET PROSCENIVM DE SVA PECVNIA FACIVNDVM COERAVERVNT.

Q. FILIVS L. F. RVFVS Q. ARGIVS Q. F. CELER PR. II. VIR LANARIAS ET QVÆ IN IIS SVNT SVA PEQ. FECIT, VT EX EO VECTIGALE QVOTANNIS MVLSVM ET CRVST. NATALE CÆSARIS AVGVSTI DARETVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

C. MVTIVS SEX. F. P. POPILIVS M. F. Q. MVGIVS P. F. M. CORNELIVS P. F. IIII. VIR. TVRREM EX D. D. AD AVGENDAS LOCAVER. IDEMQVE PROBAVERE.

C. CALPVRNIO. PISONE. M. VETTIO BOLANO COS. &cet. VETVSTATE CORRVPTAM ADAMPLIAVIT, COLVMNIS PVRPVRITICIS, VALVIS ÆREIS, MARMORE ET OMNI ORNAMENTO A NOVO EX PECVNIA FVRTVRARIA SVA L. FECIT VOLENTIB. MANIPVL. SVIS. QVOR. NOMINA IN TAB. ÆR. SCRIPTA SVNT.

Planè qui in honorem principum aliquid ponebant, opúsve aliquod faciebant, suam erga illos pietatem testabantur his verbis, DEVOTI NVMINI, MAIESTATIQVE EORVM. Vt in hac Inscriptione Basiliana, IMPP. CÆSARI M. AVREL. ANTONINO PIO, FELICI AVG. PARTHICO MAX. GERMAN. MAX. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. III. IMP. III. P. P. PROC. EQVITES, IN HIS ACTARIVS LEG. VII, GEM. ANT. P. FEL. DEVOTI NVMINI MAIESTATIQVE EIVS. Et in alia Inscriptione Septimij Seueri, Aurelij Antonini, & Iuliæ Augustæ. ARGENTARI ET NEGOTIANTES BOARI HVIVS LOCI QVI INVEHENT, DEVOTI NVMINI EORVM. Item aliàs. MAGNO INVICTO IMP. CÆS. C. VAL. AVREL. DIOCLETIANO, PIO, FEL. INVICTO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. COS. III. P. P. PRO D. N. CORPVS CORIARIORVM, MAGNARIORVM, SALIARIORVM, DEVOTI NVMINI MAIESTATIQVE EIVS.

IMPERATORI CÆSARI L. DOMITIO AVRELIANO PIO, FELICI INVICTO, AVG. PONTIF. MAXIMO, GOTHICO MAX. GERMANICO MAX. TRIB. POT. V. COS. DESIGNATO III. PATRI PATRIÆ, PROCOS. RESTITVTORI ORBIS, INVICTISSIMO, ET VICTORIOSISSIMO PRINCIPI, ORFITVS V. C. PRÆFECTVS ORB. DEVOTVS NVMINI MAIESTATIQVE EIVS. Quæ verba interdum hisce notis, D. N. M. Q. E. scripta inueniuntur. Extat & Romæ hæc Inscriptio. Q. FABIVS HONORATVS, T. ANNÆVS PLACIDVS, AMPLIFICATORI VRBIS ROMÆ, DOMINO NOSTRO CONSTANTINO MAXIMO, PIO, FELICI, VICTORI AC TRIVMPHATORI SEMPER AVG. ANICIVS PAVLLINVS IVNIOR V. C. CONS. ORDINARIVS (sic enim repono ex alia Inscriptione quæ in Manutij Orthograph. ponitur, pag. 37.) PRÆF. VRBIS, ET IVDEX SACRARVM COGNITIONVM (ita namque alijs Inscriptionibus quæ in eadem Ortograph. pag. 25. & pag. 636. & pag. 638. habentur, emendandum moneo) PIETATI EIVS SEMPER DICATISSIMVS.

Quod si ex Senatusconsulto opus factum esset, eorum qui faciendum curauerant, & probauerant, nomina adscribebantur, in hunc modum. EX SENATVSCONSVLTO FACIENDVM CVRAVERVNT, IDEMQVE PROBAVERVNT, vt patet ex his Inscriptionibus quæ in illa Manutiana Orthograph. citantur, pag. 136. & 164. 316. 672, & 715. Et aliàs Q. LVTARIVS Q. F. Q. CATVLVS COS. SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM EX Sc. FACIVNDVM CVRAVIT. Idque significant hæ notæ, S. C. F. C. in Inscriptione quæ habetur eiusdem Orthograph. pag. 703.

Sanè Elogia quæ in vetustis Inscriptionibus, principibus, virisque Clarissimis, lectissimis item ornatissimisque feminis tribuuntur, colligere è re esset. Verum ne nimis turgescat liber iste, meas in angustum copias contraham: digitúmque ad fontes intendisse contentus, vnde ea peti possint indicare satis habebo. Ad Orthographiam ergo ingenio præstantissimi viri Manutij studiosos harum rerum remittam, indicísque vice fungar. Elogia seu Titulos AVGVSTI, inuenient Orthographiæ pagina 127. 184. 187. CLAVDII, pag. 128. VESPASIANI CÆSARIS. pag. 78. & 128. 185. 186. 546. TITI CÆSARIS VESPASIANI, pag. 128. & 745. TRAIANI pag. 185.

pag. 185. & 384. HADRIANI, pag. 363. 367. 373. 380. 381. 878. ANTONINI, PII, pag. 188. & 272. & 378. & 379. & 740. L. ÆLII AVRELII VERI, pag. 361. & 372. MARCI AVRELII ANTONINI, pag. 372. COMMODI, pag. 373. SEPTIMII SEVERI, pag. 354. & 370. & 371. 547. & 793. ANTONINI CARACALLÆ, pag. 368. & 370. & 371. 547. 748. & 749. GORDIANI, pag. 300. AVRELIANI, pag. 292. & 293. AVRELII MAXIMIANI, pag. 323. FL. CONSTANTINI, pag. 37. & 766. ARCADII, pag. 122. Eiusdem ARCADII ET HONORII, pag. 783.

Clarorum verò & illustrium virorum hæc ex eodem Ortographiæ libro Elogia, nulla ad amussim habita temporum ratione, quasi per Satyram suggero. APPII CLAVDII CÆCI, pag. 761. Q. FABII MAXIMI, pag. 382. L. CÆCILII METELLI, pag. 755. C. MARII, pag. & 754. 755. L. SICINII DENTATI, pag. 644. L. MANCINI COS. pag. 787. L. MVNATII PLANCI, pag. 676. C. OCTAVII, pag. 746. PALÆMONIS GRAMMATICI, pag. 779. PLAVTII SYLVANI, pag. 717. 718. & 719. C. POPILII CARI PEDONIS, pag. 619. L. NERATII PROCVLI, pag. 174. M. CORNELII, & M. AVFIDII, FRONTONVM, pag. 642. SABINI EGNATII PROCVLI, pag. 175. VORATII SEVERIANI EQVIVIS RO. pag. 179. SATVRNINII SECVNDI, pag. 641. L. IVLII IVLIANI, pag. 641. C. SALLII ARISTÆNETI, pag. 764. & 765. Q. SERVILII CÆPIONIS, pag. 125. CANVLEII ZOSIMI, pag. 123. C. CÆRELLII FVFIDII ANNII, pag. 126. C. CÆSONII MACRI RVFIMANI, pag. 25 & 26. RVFII PRÆTEXTATI POSTVMIANI, pag. 623. C. VALII POLYCARPI, pag. 659. C. VALERII MARIANI, pag. 764. ANICII PAVLLINI IVNIORIS, pag. 38. L. TVRCII APRONIANI, pag. 760. PETRONII PERPENNÆ QVADRATIANI, pag. 782. P. TITII PERPETVI, pag. 759. FLAVII EVGENII, pag. 756. MEMMII VITRASII ORFITI, pag. 635. SEX. PETRONII PROBI, pag. 637. TITI CÆSII PRÆFECTI ANNONÆ, pag. 8. FABII TITIANI, pag. 638. AVRELII SYMMACHI, pag. 287. VETII AGONI PRÆTEXTATI, pag. 636. FLAVII STILICHONIS, pag. 25. L. ARADII VALERII PROCVLI, pag. 637. & 633. PVBLILII CEIONII IVLIANI, pag. 760. IVLII EVBVLIDÆ, pag. 761. RAGONII VINCENTII CELSI, pag. 306. NARSIS EVNVCHI, pag. 358.

Mulierum etiam aliquot memoriam ab interitu & obliuione vindicant honorificæ quæ de iis extant Inscriptiones, eiusdem Orthographiæ libro insertæ: veluti, FVRINÆ SABINÆ TRANQVILLINÆ AVGVSTÆ, pag. 175. TARPEIÆ VALERIANÆ VIRGINIS VESTALIS MAXIMÆ, pag. 470. FL. PVBLICIÆ VIRGINIS VESTALIS MAXIMÆ, pag. 678. & COELIÆ CLAVDIANÆ VIRGINIS VESTALIS MAXIMÆ, pag. 695. FABIÆ ACONIÆ PAVLLINÆ, pag. 583. ANICIÆ FALCONIÆ PROBÆ, pag. 36. & 37. L. PEDVCEÆ IVLIANÆ, pag. 591. HELVIDIÆ BVRRENIÆ MODESTÆ, pag. 460. TYRANNIÆ ANICIÆ IVLIANÆ, pag. 640.

Egregij verò Aduocati, simúlque boni Iudicis commendationem Ragonij Inscriptio continet in hæc verba, RAGONIO VINCENTIO CELSO V. C. A PRIMO ÆTATIS INTROITV IN ACTV PVBLICO FIDEI EXERCITATIONE VERSATO, CVIVS PRIMÆ VITÆ OFFICIO SEDIS VRBANÆ ADVOCATIONI EXERCITO, FIDEM IVNXIT INGENIO, PRVDENTIA MISCVIT LIBERTATEM, ITA VT NEMO DE EIVS INDVSTRIA, NISI ILLE CONTRA QVEM SVSCEPERAT, FORMIDARET: CVIVS ACCESSVS ÆTATIS AMPLISSIMI HONORIS, ET QVI SOLET SENIORIB. PROVENIRE ORNAMENTA PROMERVIT: NAM REXIT ANNONARIAM POTESTATEM VRBIS ÆTERNÆ EA ÆQVITATE, VT INTER OMNES QVI AD EVM ANIMO LITIGANTIS INTRASSENT, PARENTEM SE PLERVMQVE MAGIS HIS QVAM IVDICEM PRÆBVISSET. Et aliàs. SEXTILIVS AGESILAVS ÆDESIVS V C. CAVSARVM NON IGNOBILIS AFRICANI TRIBVNALIS ORATOR, ET IN CONSISTORIO PRINCIPVM ITEM MAGISTER LIBEL-

Universidad de Deusto
Biblioteca

norvm &c. In Inscriptione verò Sallij Aristæneti est, ORATORI MAXIMO. Medicus verò in quadam Inscriptione laudatur his verbis, CONSVMMATÆ PERITIÆ MEDICVS. Isidorus Eques Ro. Patronus Municipij Interamnatium hoc Elogio à suis ornatur. ET QVIDQVID IN EGREGIVM HOMINEM LAVDIS DICI POTEST, IN HOC SIT BENEFICIO NATVRÆ CONLATVM. In inscriptionibus etiam Appiani, aliquoties inuenias, BONO REIPVB. NATVS. De Proculo etiam saxum quoddam ita honorifice loquitur.

ILLE EGO SVM PROCVLVS, TOTVS QVI NATVS HONORI
AVT DIC, (sic enim vel inuito saxo, emendo) QVI SIT HONOS,
QVEM MIHI INESSE NEGAS.

HIC BIS PRÆFECTVS . . . . PRÆFECTVS ET IDEM
HIC LIBYÆ, IDEM LIBYÆ PROCONSVL ET ANTE:
TER VICE QVI SACRA DISCINXIT IVRGIA IVDEX,
CONSVL ET ÆTERNO DECORAVIT NOMINE FASTOS.
CETERA QVID MEMOREM TANTO SVB IVDICE GESTA,
CVM PROCVLVM VIDEAS, TOTO QVI NATVS HONORI EST?

In Turcij vero Aproniani Inscriptione, OMNI VIRTVTE PRÆSTANTI, & in Inscriptione C. Popilij, OPTIME DE REPVB. MERITO. Item in Inscriptione Fundanij, Patroni ciuitatis Auscolanæ, PATRONO MVNICIPII OMNIBVS HONORIBVS ET ONERIBVS FVNCTO. Et in Inscriptione Valerij Petroniani Mediolanēsis causidici, QVINQVE GRATVITIS LEGATIONIBVS VRBICIS, ET PEREGRINIS PRO REPVB. SVA FVNCTI.

De Histrionibus verò hæc in Inscriptionib. lector offendet, CORONATO CONTRA OMNES SCÆNICOS. Item, PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO.

Cæterùm in plerisque Inscriptionibus & Tabulis, quorum filij & nepotes essent ij, de quibus agebatur, exprimi solebat notis huiusmodi L. F. C. N. id est, L. FILIVS CAII NEPOS. Quinimmo & quorū Pronepotes, Abnepotes, Adnepotes, essent, in quibusdam Impp. Inscriptionibus inuenire est, Ortographiæ pag. 362. & 370. & 372. Nominibus etiā vt plurimū in Tabulis, cuius tribus ciues essent addebatur. Cicero lib. IIII. in Verr. *Quis in Tabulis scriptus est?* C. CLAVDIVS C. FILIVS, PALATINA. Idem in Bruto. T. ANNIVS VELINA. Et Oratio. pro Quintio L. ALBIVS SEX. F. QVIRINA. Et Epist. III. lib. II. ad Q. frat. *Indice* C N. NERIO, PVPINIA. Sic & Philipp. IX. SER. SVLPICIVS Q. F. LEMONIA, *Rufus*. Cælius lib. VIII. Epist. Famil. C. SEPTIMIVS T. F. QVIRINA. Item, M. OPPIVS M. F. TERENTINA. Et alibi. C. LVCRETII C. F. PVPINIA. Iosephus lib. XIII. Antiquit. Iudaic. cap. XVII. Παρόντος Λευκίου μανίου λουκίου υἱοῦ, Μενενία, καὶ Γαΐου Σεμπρωνίου Γαΐου υἱοῦ Φαλερίνα. Inde hęc in vetustis Inscriptionibus, ciuium nominibus addita leguntur: SVB. id est, SVBVRANA, videlicet Tribu. ESQ. id est, ESQVILINA TRIBV. COL. id est, COLLINA. PAL. id est, PALATINA. ROM. id est, ROMILIA. CLV. id est, CLVSTVMINA. LEM. id est, LEMONIA. PVP. id est, PVPINIA. VEIEN. id est, VEIENTINA. GAL. id est, GALERIA. POL. id est, POLLIA. VOLT. id est, VOLTINIA. CLA. id est, CLAVDIA. AIM. id est, AIMILIA. COR. id est, CORNELIA. FAB. id est, FABIA. HORAT. id est, HORATIA MEN. id est, MENENIA. PAPIR. id est, PAPIRIA. SERG. id est, SERGIA. VET. id est. VETVRIA. STELL. id est, STELLATINA. TRO. id est, TROMENTINA. SAB. id est, SABATINA. ARN. id est, ARNIENSI. PON. vel POMPT. id est, PONTINA seu POMPTINA. POP. vel POB. id est, POPILLIA VEL POBLILIA. MÆC. id est, MÆCIA. SCAP. id est, SCAPTIA. OVF. id est, OVFENTINA. FAL. id est, FALERINA. ANI. id est, ANIENSI. TER. id est, TERENTINA. VEL. id est, VELINA. QVIR. id est, QVIRINA. OCR. id est, OCRICVLANA.

Quasdam etiam Nominibus olim adiectas appellationes, sed præcipuas duntaxat, & eas quæ reliquis præstant, tacitus prætetire non possum. Lucio Tribuno, ASPERI cognomē inditū, ob id quod patres in Tribunatu insectari non destiterat, Liuius lib. III. auctor

auctor est. Manlium quoque IMPERIOSVM dictum, & eò quod sæui exempli auctor fuisset, hac crudelitatis nota insignitum, idem Liuius lib. IIII. scribit. Idem lib. IX. Q. Fabium, quod cum in duas partes ciuitas discessisset, is concordiæ causa, simul ne humilimorum in manu comitia essent, omnem forensem turbam in quatuor tribus vrbanas coniecit, hac ordinum temperatione, MAXIMI cognomen, quod multis victoriis non pepererat, inuenisse tradit. Similique modo. M. Valerius qui plebis discordias sedauit, ob id factum MAXIMVS appellatus est, auctore Cic. lib. de Clar. Orator. Lucio etiam Iulio ob legem Annalem, cuius auctor fuerat, ANNALIS cognomen tributum Liuius lib. XL. memorat. Drusum quoque ob eximiam aduersus Gracchos operam, PATRONVM SENATVS dictum, Sueton. in Tiber. cap. III. scriptum reliquit. Sed & Q. Cæpionem Prætura splendore, Triumphi claritate, Consulatus decore, Maximi Pontificatus sacerdotio, VT SENATVS PATRONVS diceretur, assequutum Valer. lib. VI. cap. IX. refert. Eodémque teste ibidem, Crasso pecuniæ magnitudo DIVITIS nomen dedit, qui postea cum decoxisset & patria abliguriisset bona, ab occurrentibus DIVES, licet egens, salutabatur. Metellorum vnus, NEPOTIS cognomen à moribus traxit, vt idem Valer. lib. IX. cap. XIIII. testatur. Eiusdem gentis alius pertinaci erga exulem patrem amore, tam clarum lacrymis quam alii victoriis, cognomen assecutus est, PIVSQVE appellatus, vt idem Valer. lib. V. cap. II. ait. Appian. lib. I. de Bell. ciuilib. Πόπλιος δὲ Φούριος Δήμαρχος οὐδ' ἐλευθέρᾳ παρρὸς ἀλλ' ἐξελευθέρᾳ, ἡρωτέως ἐπέστειλε αὐτοῖς, ἡ οὐδὲ Μετέλλου τοῦ Μετέλλᾳ παιδὸς ἱκετεύοντος αὐτὸν ἐν ὄψει τοῦ δήμου ἡ δακρύοντος, ἡ τοῖς ποσὶ προσπίπτοντος ἐκκλάσθη. Αλλ' ὁ μὲν παῖς ἐκ τῆς δεινῆς ὄψεως εὐσεβὴς ἐς τὸ ἔπειτα ἐκλήθη. Auctor libri de Vir. Illustr. cap. LXIII. QVINCTVS METELLVS PIVS, NVMIDICI FILIVS: PIVS, QVIA PATREM LACRYMIS ET PRECIBVS ASSIDVE AB EXILIO REVOCAVIT. Iam Quintus Fabius Maximus CVNCTATOR: VERRVCOSVS à Verruca in labris sita, OVICVLA, à clementia morum, dictus est, vt refert idem auctor cap. XLIII. Adstipulatur & Plutarch. in eius vitadus verbis, Ην δ' αὐτῷ σωμα πλὴν μὴ παρανόμως, ὁ Βερούκωσος. εἶχε γὰρ ἀκροχορδόνα μικρὰν ἐπάνω τοῦ χείλους ὑπεσφυκῖαν. Ο δὲ Οὐϊκόλας, σημαίνει τὸ εὐβάτιον. Ετέθη δὲ πρὸς τὴν ταραύτητα ἡ βαρύτητα τοῦ ἤθους ἐπὶ παιδὸς ὄντος. Pisonem vero tanta virtute, atque integritate vitæ fuisse, vt etiam illis optimis temporibus, quum homo inueniri nequam nemo posset, solus tamen, FRVGI nominaretur, Cic. pro Fonteio scribit. Publium verò Scipionem Nasicam, qui, vt auctor. lib. de vir. Illustrib. cap. XLIIII. ait, VIR OPTIMVS à Senatu iudicatus est, CORCVLVM appellatum, Cic. lib. I. Tusculan. Quæstio. & lib. de Clar. Oratorib. scribit. Plin. lib. VII. cap. XXXI. *Reliquis animi bonis, præstitere, & apud ceteros mortales sapientia. Ob id*, CATI, CORCVLI, *apud Ro. cognominati.* Sic & M. Portio Catoni, CENSORII, Lælio, SAPIENTIS, Sex. Ælio, CATI, Syllæ, FELICIS, Pompęio, MAGNI, variis ex causis cognomina indita legimus. Primus Traianus, OPTIMI cognomen indicio Senatus populique Ro. meruit. Qua de re hæc Plinius in Panegyrico. *Iustissne de causis S. P. Q. R.* OPTIMI *tibi* COGNOMEN *adiecit. Paratum id quidem, & in medio positum, nouum tamen, scias neminem ante meruisse: quod non erat excogitandum si quis meruisset. An satius fuit* FELICEM *vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius* MAGNVM? *cui plus inuidiæ quam pulchritudinis inest. Adoptauit te* OPTIMVS PRINCEPS *in suum: senatus, in* OPTIMI NOMEN. *Hoc tibi tam proprium, quàm paternum: nec magis distinctè, distinctéque designat, qui* TRAIANVM, *quam qui* OPTIMVM *appellat: vt dū* FRVGALITATE *Pisonis*, SAPIENTIA *Lælij*, PIETATE *Metelli demonstrabantur*. FABIORVM, verò LENTVLORVM, CICERONVM, cognomina, vt quisque aliquod optimè genus fereret, indita: IVNIORVM etiam familiæ BVBVLCVM dictum, qui bubus optimè vtebatur, Plin. lib. XVIII. Natur. histor. cap. III. scribit.

Nunc ad alias diuersi penitus argumenti, quæque nihil cum superioribus commune habent, formulas, vela conuertenda sunt. Nam quod quis hoc in libro certum statúmque argumentum, aut ordinem requirat, causa nulla est: cum ea compage structus sit, vt scoparum dissolutarum instar obtineat: nec enim quod hic effingitur corpus, & in quo formando laboramus, aut ἡνάμβνον est, aut σωμεδβόν: ac nec nec vno spiritu cō-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tinetur, nec ex contingentibus, seu pluribus inter se cohærentibus, sed ex distantibus, cõstat. Ac planè quæ res in se ordinem habet nullum, eam ordine regere nemo queat. Itaque quidquid aut in mentem veniet, aut in calamum, effundere impunè & vindice nullo, licebit.

Gladiatorum ergo qui se ludo vendebant, Auctoramentum prodam, quo illi se in hæc verba addicebant, VRI, VINCIRI, FERROQVE NECARI. Testis Horat. lib. II. Sat. VII. his versibus,

Quid refert, VRI, VIRGIS, FERROQVE NECARI,
AVCTORATVS EAS?

Vbi vetus Commentat. *Gladiatores*, ait, *ita se vendunt, & cautiones faciunt*, VRI VIRGIS, FERRO NECARI. Et mox: *Qui se vendunt ludo, appellantur* AVCTORATI. AVCTORATIO *enim dicitur venditio gladiatorũ, cum condicione emptoris.* Seneca Epist. XXXVII. *Eadem honestissimi & illius turpissimi*, AVCTORAMENTI (sic enim emenda) *verba sunt*, VRI, VINCIRI, FERROQVE NECARI. *Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur*, VT ISTA VEL INVITI PATIANTVR: *ure, vt volens libénsque patiaris. Illis licet* ARMA SVBMITTERE, MISERICORDIAM POPVLI TENTARE: *Tu neque submittes, nec vitam rogabis. Recto tibi inuictóque moriendum est.* Petronius Arbit. Satyr. *In verba Eumolpi sacramentum iurauimus*, VRI, VINCIRI, VERBERARI, FERROQVE NECARI, ET QVIDQVID ALIVD EVMOLPVS IVSSISSET, *tanquam* LEGITIMI GLADIATORES, *domini, corpora animósque religiosissime* ADDICIMVS. Atque hoc modo Auctoratum, Lucianus in Icaromenippo, αὐθρώπιον ἔπλα θραχιῶν εἰς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον, vocat. Manilius vero lib. IIII. Astronomic. id genus homines caput in mortem & funus arenæ vendidisse scribit. Ita certè Auctorari Gladiatores dicebãtur. Asinius Pollio lib. X. Epist. Familiar. *Fadium quendam militem Pompeianum, quia cum depressus* IN LVDVM, *bis gratis depugnasset*, AVCTORARI *sese nolebat, & ad populum confugerat.* Quintilian. in Argumento Declamat. CCCII. *Quidam vt patrem sepeliret*, AVCTORAVIT SE: *Die muneris, productus sub* TITVLO *causæ, rudem, postulante populo, accepit.* Sic & Plinius Vindemiatorẽ, qui ad vindemiam in grandibus & proceris arboribus & excelsissimis pergulis pendentem operas suas locauerat, Auctoratum vocat lib. XIIII. cap. I.

Iisdem Gladiatoribus imperari solitum, VT FERRVM RECIPERENT indicat Cic. pro Sextio, his verbis, *Num, vt gladiatoribus imperari solet*, FERRVM NON RECEPIT? Idem lib. I. Tusculanar. quæstion. FERRVM RECIPERE IVSSVS GLADIATOR. Seneca lib. I. de Tranquillit. vitæ. GLADIATORES (*ait Cicero*) *inuisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum eius præ se ferunt. Idem euenire nobis scias. Sæpe enim causa moriendi est timidè mori.* Statímque subdit. *Viues diutius, & morieris expeditius, qui* FERRVM *non subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animosè* RECIPIS. Eodémque genere loquendi C. Fimbria homo longè audacissimus vsus fertur. Nam cum curasset vt Q. Scæuola vulneraretur, posteaquam comperit eum posse viuere, diem ei dixit: cúmque ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset, respondit, QVOD NON TOTVM TELVM CORPORE RECEPISSESET, quemadmodum Cic. pro Rosc. Amer. refert. Prudentius in Peristephano.

FERRVM *in papillas omne* RECEPERO.

Planè RETIARIO pugnanti aduersus Mirmillonem, cantatum, NON TE PETO PISCEM PETO: QVID ME FVGIS GALLE? Festus Pomp. tradit.

Ludis vtique Apollinaribus Parasitos in scena dictitasse, SALVA RES EST, SALTAT SENEX, idem Festus auctor est. Inde ducta est paræmia, quam tamen Seruius in lib. III. Æneid. ita conceptam fuisse ait, OMNIA SECVNDA, SALTAT SENEX. Illam autem loquendi figuram vsurpat Plaut. Aulular. Act. I. Sc. IIII. & Captiu. Act. II. Sc. II.

Histriones etiam populum deprecari solitos, vt eos benignè & lubenter audiret, Xiphilinus in Nerone indicat. Καί ἴσασι τε ὅτι τῆς σκηνῆς ὁ Καισαρ τὴν κιθαρωδικὴν σπουδὴν ἐνδιδυκὼς. Καὶ, Κύριοι μου εὐμενῶς ἀκούσατε, ἔφη ὁ Αὐτοκράτωρ.

Iisdémque verbis attentionem sibi sæpe parabant. Sic enim apud Liuium lib. XXIX. Locrensium legatus. CVM BONA VENIA QVÆSO AVDIATIS P. C. QVÆ INVITVS ELOQVAR. Cic. pro Rosc. Amer. *Quaproter vos oro atque obsecro*, IVDICES, *vt* ATTENTE, BONAQVE CVM VENIA VERBA MEA AVDIATIS. Idem lib. I. de Nat. deor. BONA VENIA ME AVDIES. Sic D. Paul. Act. Apostol. cap. XXVI. Δεόμαι σοῦ μακροθύμως ἀκοῦσαί μου. Et Tertullus Orator ibid. cap. XXIIII. Παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν συντόμως τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ.

Ne hæc quidem superioribus cohærent: Sed ea huius libri fors, ea condicio est. Solebant plerique qui alienum quid iacens sustulerant, proponere Libellum, continentem INVENISSE, ET REDDITVRVM EI QVI DESIDERARET, quemadmodum Vlpian. scribit in L. falsus creditor, §. qui alienum, D. de furt. Formulam huiusmodi libelli indicant Plautus & Lucianus. Apud illum namque Rudente Act. V. Sc. III. Grippus piscator qui reti in mari vidulum exceperat.

CVBITVM, ait, *hercle* LONGIS LITERIS SIGNABO, *vsquequaque in vrbe*,
SI QVIS PERDIDERIT VIDVLVM CVM AVRO ATQVE ARGENTO MVLTO,
AD GRIPPVM VT VENIAT.

Quod cum ad Labracis Lenonis, qui fracta naue vidulum perdiderat, aures peruenisset, illico vidulum à Gripo repetit. At Gripus priusquam reddat, VOLO, ait EX TE SCIRE SIGNA. Cui vt satisfaciat Labrax, hæc signa dat.

NVMI OCTINGENTI IN MARSVPIO PRIMVM INFERVNT:
PRÆTEREA CENTVM MNÆ PHILIPPICÆ IN PASCEOLO SEORSVS:
TALENTVM ARGENTI COMMODVM MAGNVM INERAT IN CRVMENA.
PRÆTEREA, SINVS, EPICHISIS, CANTHARVS, GAVLVS, CYATHVS.

Tum vero Labrax, εὕρεσα aut μίνυσα, ita, poscit,

QVID DARE VELIS, QVI ISTHÆC TIBI INVESTIGET, INDICETQVE?

Dein vbi de Talento inter eos conuenit, iureiurando eum adigit id se daturum. Luciani vero in Dæmonactis vita, verba quæ hunc morem probant, sunt hæc. Ἐπεὶ δέ ποτε καὶ χρυσοῦν δακτύλιον, δόξῳ βαδίζων, εὗρε, γραμμάτιον ἐν ἀγορᾷ περιπηδεῖς, ἤξίου τὸν ἀπολέσαντα, ὅς πίστιν τοῦ δακτυλίου δεσπότης, ἥκοι. καὶ εἰπόντα ὁλκὴν αὐτοῦ, καὶ λίθον, καὶ τύπον, ἀπολαμβάνειν. Ἦκεν οὖν τις μειρακίσκος ὡραῖος, αὐτὸς ἀπολωλεκέναι λέγων. Ἐπεὶ δὲ ὀδὲν ὑγιὲς ἔλεγεν, Ἄπιθι ἔφη ὦ παῖ, καὶ τὸν ἑαυτοῦ δακτύλιον φύλαττε. τοῦτον γὰρ οὐκ ἀπολώλεκας.

Interdum verò ipsimet qui amissum quid recuperare volebant, Libellum proponebant, eóque nomen, & domicilium suum adscribebant, necnon εὕρεσα se daturos denũtiabant, vt qui inuenerant, scirent quò id reportare & reddere possent. Propert. lib. III. Eleg. XXI. Tabellas deperditas deplorans,

QVAS SI QVIS, ait, MIHI RETTVLERIT, DONABITVR AVRO.
Quis pro diuitiis ligna retenta velit?
I PVER, *& citus hæc, aliqua* PROPONE *columna:*
ET DOMINVM EXQVILIIS, *scribe*, HABITARE TVVM.

Chirius Fortunatian. lib. I. Rhetoricor. EDICTO vel PRÆCONIO *quomodo fit? Cuius seruus fugerat* LIBELLO PROPOSITO, vel PER PRÆCONEM NVNCIANS, *dixit*, DATVRVM SE DENARIOS MILLE EI, QVI AD SE SERVVM PERDVXISSET.

Porrò non longè ab ostiarij cella, canem ingentem catena vinctum, in pariete pictũ fuisse, superque quadrata litera scriptum CAVE, CAVE, CANEM, Petron. Arbit. Satyr. refert. Ex edicto enim Ædilium, canem mordacem ita habere, vt cuiquam nocere vel damnum dare posset, non licebat, L. hi enim cum seq. D. de ædilic. edic.

Cornupetæ vero Bouis cornibus, in modum ansulæ fœnum alligari solebat, in signum, vt qui ei fieret obuius, eius vitaret occursum, quemadmodum vetus Horatij Cõmẽtat. in Sat. III. lib. I. Sermo. notat ad ea verba. FOENVM HABET IN CORNV, LONGE FVGE. Plutarch. ἐν Αἰτίοις. Διὰ τί τοὺς κυνηγόντων βοῶν ὑπὸ τοῦ φυλάττεσθαι τὸν ἐντυγχάνοντα χόρτον τοῖς κέρασι περισείουσιν. ἢ Ἀβδ. κόρον καὶ πλησμονὴν ἐξυβρίζουσι, καὶ βόες καὶ ἵπποι χαλῶνοι καὶ ἄνθρωποι ὥσπερ καὶ σοφοκλῆς πεποίηκε. Idem in Crasso. Ἐιώθεσαν δὲ Ῥωμαῖοι τὸν κυρίττοντα τοὺς βοῦς ὑπὸ τοῦ φυλάττεσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας χορτῷ περιελίσσειν τὸ κέρας.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ Græca locutio ex Platone lib.IX.de Legib.ſumpta eſt.

Sed & qui onus aliquod humeris geſtabant tranſeuntes admonebant, hac voce, CAVE. Cic. lib. II. de Orato. *Vt cum Cato percuſſus eſſet, ab eo qui arcam ferebat, cum ille diceret*, CAVE, *rogauit*, NVMQVID ALIVD FERRET, PRÆTER ARCAM. Quo pertinet quod ait Paulus in L. ſi putator, D. ad L. Aquil. *Si putator ex arbore ramum cum deiiceret, vel machinam, hominem prætereuntem occidit, ita tenetur, ſi is in publicum decidat, nec ille* PROCLAMAVIT, VT CASVS EIVS EVITARI POSSIT.

Per vicos CLAMATAS MERCES fuiſſe, argumento eſt quod Cicero lib. II. de Diuinatio. refert, quendam in portu qui CARICAS Cauno. aduectas vendens CAVNEAS clamitabat. Seneca Epiſt. LVII. *Iam Libarij varias* EXCLAMATIONES, *& Botulariũ & Cruſtulariũ, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſuam quadam, &* INSIGNITA MODVLATIONE *vendentes.*

Enimuero pulchrum, vt Perſius ait, Sat. I. & glorioſum cenſebãt, DIGITO MONSTRARI, *& dicier*, HIC EST. Horat. Ode III. lib. IIII. Carm.

Totum muneris hoc tui eſt,
Quod MONSTROR DIGITO PRÆTEREVNTIVM.
Romanæ fidicen lyræ.

Tacit. ſeu quis alius, in Dialogo de Oratorib. *Quos ſæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus, tranſeuntes nomine vocat, &* DIGITO DEMONSTRAT? Plinius Epiſt. XXIII. lib. IX. *Cui Rufinus demonſtrans me*, VIDES HVNC? *multa deinde de ſtudiis noſtris. Et ille*, PLINIVS EST, *inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An ſi Demoſthenes iure lætatus eſt, quòd illum anus Attica ita demonſtrauit*, Οὗτος ὅδε ἐστὶ Δημοσθένης, *ego celebritate nominis mei gaudere non debeo?* Martial. Epigr. XIII. lib. V.

Sed toto legor orbe frequens, & dicitur, HIC EST.

Cic. Epiſt. X. lib. II. Familiar. de auctoritate nominis ſui apud illos quibus ignotus erat. *Multum eſt enim*, ait, *in his locis*, HICINE EST ILLE, QVI VRBEM? QVEM SENATVS? *noſti cetera.* Eodémque genere non minus alij ridebantur, quam alij laudabantur. Plaut. Captiu. Act. IIII. Sc. I.

Quom extemplò ad forum aduenero,
Omnes de me loquentur, HIC ILLE EST SENEX, DVCTVS
QVOI VERBA DATA SVNT.

Laudationes vtique vulgares iſtas, O HOMINEM LITERATVM: O VIRVM BONVM. Seneca Epiſt. LXXXIX. prodit. Interdum & Σόφος inclamatum, Martialis Epigram. XLVI. lib. III. docet, cum ait.

Quidlibet in cauſsis narraueris, ipſe tacebo:
At tibi TERGEMINVM *mugiet ille* SOPHOS.

Idem Epigram. XLVIII. lib. VI.

Quod tam GRANDE SOPHOS CLAMAT *tibi turba Togata.*

Quædam etiam crebris populi ſermonibus vſurpata colligam, quæ in certorum verborum ordinem numerumque veniunt. Ad mentionem certè defunctorum Teſtabantur, A SE MEMORIAM EORVM NON SOLLICITARI, vt lib. I. diximus. Vſu quoque recepta erant verba hæc, SI QVIS INFERIS SENSVS, vel, SI QVIS SENSVS IN MORTE. Seruius Sulpit. Epiſt. V. lib. IIII. Familiar. *Quod*, SI QVIS ETIAM INFERIS SENSVS EST, *qui illius amor in te fuit.* Cicero Philipp. X. SI QVIS IN MORTE SENSVS. Idem pro Sextio. *Quod certè*, SI EST ALIQVIS SENSVS IN MORTE *præclarorum virorum, cùm omnibus Metellis, tum vero vni viro fortiſsimo, præſtantiſsimo ciui gratiſsimum fecit.* Seneca lib. de conſolatio. ad Polybium. *Quid itaque iuuat dolori intabeſcere, quem*, SI QVIS DEFVNCTI SENSVS EST, *finiri frater tuus cupit.* Et poſtea. *Nam* SI NVLLVS DEFVNCTIS SENSVS EST. Quintilian. Declamat. CCCXXXII. SI QVID INFERRI SENTIVNT, *cognoſce animum meum.* Iuſtinus lib. XVI. *Quamobrem etiam Philippum Alexandrumque*, (SI QVIS MANIVM SENSVS EST) *non interfectores ſuos, ac ſtirpis ſuæ, ſed vltores eorum, Macedoniæ regnum tenere velle.*
Ouid. lib. I. de Ponto Eleg. III.

Et ne

Et ne, SI SVPEREST ALIQVIS POST FVNERA SENSVS,
Terreat vt manes Sarmatis vmbra meos.

Et lib. II. eiuſdem argumenti Eleg. II.

Hoc pater ille tuus primo mihi cultus ab æuo,
SI QVID HABET SENSVS VMBRA DISERTA, *petit.*

Idem lib. IIII. Triſt. Eleg. X.

SI *tamen* EXTINCTIS ALIQVID, *niſi nomina* RESTANT,
Et gracilis ſtructos effugit vmbra rogos.

Senecæ Octauia Act. I. Sc. II.

Nate exaudi, SI QVIS REMANET
SENSVS IN VMBRIS.

Pedo Albinouan. in Carm. Conſolator. ad Liuiam.

Hæc ſentit Druſus, SI QVID MODO SENTIT IN VMBRA.

Lucan. lib. VIII.

Da veniam, SI QVID SENSVS POST FATA RELICTVM EST.

Sic in Epigrammate antiquo.

Suſcipe nunc coniux, SI QVIS POST FVNERA SENSVS.

Et in veteri quadam Hiſpanienſi Inſcriptione, SI MANES POST FATA ALIQVID SENTIVNT. Et hoc eſt quod Tertullian. in lib. de Reſurrectio. Carn. gentilibus ita obcit, *Vt quos* NEGANT SENTIRE QVIDQVAM, *etiam deſiderare præſumant.* D. Ambroſius in lib. de Obitu Valentiniani. *Quod ſi gentes quæ ſpem reſurrectionis non habent, hoc vno ſe conſolantur quo dicunt, quòd* NVLLVS POST MORTEM SENSVS SIT DEFVNCTORVM, *ac per hoc, nullus remaneat ſenſus doloris.* Eodémque modo Græcos loquutos obſeruaui. Iſocrates in Euagora. Ἠγασάμην Εὐαγόραν (Εἴ τίς ἐστιν Αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσι, περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων) εὐμενῶς μὲν ἀποδέχεσθαι καὶ ταῦτα. Idem in fi. Plataici. Εἴπερ ἄρα τοῖς ἐκεῖ φρόνησις ἔστι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων. Et in Ænegetico. Εἴπερ ἔστιν Αἴσθησις τοῖς τεθνεῶσι περὶ τῶν ἐνθάδε γινομένων. Mortuos, certè, MISELLOS vocatos, Tertullian. in lib. de Teſtimonio animæ, tradit: Plutarchus vero in Αἰτίοις, Ἀγρίους, καὶ Ἀκόμψους λέγεσθαι τοὺς τελευτῶντας, ait. Quinetiam, vt ibidem ſcribit, Καύσαντες τοὺς γονεῖς, ὅταν ὀψὲ θρῴτου ἐντύχωσι, Θεὸν γεγονέναι τὸν τεθνικότα, dicebant. Vulgatiſſimam vtique orbitatis vocem fuiſſe, FILI CVI ME RELIQVISTI? Quintilian. teſtatur, in Declamatione quæ, *pro paupere contra matrem*, inſcribitur.

Ceterùm honorem præfari ſolebant, vbi quid turpe & obſcœnum dictu loquuturi, vel loca Ædilem metuentia nominaturi erant. Cic. Epiſt. XXII. lib. IX. Familiar. *Nos autem ridicule: ſi dicimus* ILLE PATREM STRANGVLAVIT, HONOREM NON PRÆFAMVR: *ſin de Aurelia aliquid aut Lollia*, HONOS PRÆFANDVS EST. Idem lib. II. de Finib. *Cætera addit, quæ ſi appelles*, HONOS PRÆFANDVS EST. Seneca Controuer. II. lib. I. HONOREM HABITVM AVRIVM MAIESTATISQVE VELIM VESTRÆ, *quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare*, LVPANAR, LENONEM, MERETRICIOS QVÆSTVS, HOMICIDIVM. Apuleius Apolog. I. *In hac etiam ætate, qua nunc eſt, qui iſtum deperdeunt multi ſunt*, HONOS AVRIBVS PRÆFANDVS EST, *domus eius tota lenonina, tota familia contaminata, ipſe propudioſus, vxor lupa, filij ſimiles prorſus, diebus ac noctibus ludibrio iuuentutis, ianua calcibus propulſata, feneſtræ canticis circumſtrepitæ, triclinium comeſſatoribus inquietum, cubiculum adulteris peruium.*

Erant & in ore populi ſæpe voces iſtæ, BONO ANIMO ESTO, vt ex Plauto Amphytruo. Act. II. Sc. II. Terentio Eun. Act. I. Sc. II. & Adelph. Act. II. Sc. IIII. Cicero lib. I. de Diuinatio. Liu. lib. XXV. & XLII. Sueton. in Vitell. cap. VIII. *Tum quidem conſternatis, & quaſi omine aduerſo anxijs omnibus, inquit:* BONO ANIMO ESTOTE, *nobis alluxit.*

Nefas eſſet præterire illud in iudiciis decantatiſſimum, CVI BONO, cuius L. Caſſius Prætor auctor eſt, Vnde CASSIANVM HOC DICTVM appellatur à Cicerone Philipp. II. his verbis, *Quòd ſi te in iudicium quis adducat, vſurpéque illud* CASSIAMVM: CVI BONO FVERIT: *vide quæſo ne hæreas.* Idem pro Milone. *Itaque illud* CASSIANVM, CVI BONO FVERIT, *in his perſonis valeat: & ſi boni nullo emolumento impelluntur in*

Universidad de Deusto
Biblioteca

fraudem, improbi sæpe paruo. Ad quem locũ Ascon. Pædian. hæc notat: *L. Cassius fuit summæ vir seueritatis: quoties Quæsitor iudicij alicuius esset, in quo quæreretur de homine occiso, suadebat, atque etiam præibat Iudicibus hoc quod Cicero nunc admonet, vt quæreretur,* CVI BONO FVISSET PERIRE EVM, DE CVIVS MORTE QVÆRERETVR. Is est L. Cassius Prætor, cuius Tribunal, propter nimiam seueritatẽ, SCOPVLVS REORVM dicebatur, quẽadmodum Valer. Max. lib. III. cap. VII. tradit.

Vulgi etiam ore trita quædam verba Donatus nos docet, qui in Andr. Terẽt. Act. III. Sc. II. ad ea verba. *Mox ego huc reuertar. Videndum,* ait, *est vt auctoritatem & iactantiam medicorum imitetur Obstetrix, dicendo,* QVOD IVSSI ET IMPERAVI. *Simul hæc quæ solent medici frequenter promittere,* MOX EGO HVC REVERTAR. Idem in Phormion. Act. IIII. Sc. IIII. ad verba hæc, *Gallina occurrit, Obstetricum est,* ait, IN QVA DOMO GALLINA CANAT, SVPERIOREM MARITO ESSE VXOREM. Deinde in eiusdẽ Comœd. Act. III. Sc. V. ad eũ versum. *Posthac incolumem scio fore me. Sic,* inquit, *dicere solemus in magno periculo positi,* NVNQVAM NOS PERICLITATVROS, SI ILLVD PERICVLVM POTVERIMVS EVADERE. Idem in Adelph. Act. II. Sc. I. ad versum. QVID? NOSTI QVI SIEM? *Propriè,* ait. *Sic enim dicit, qui nihil quicquam debet,* NON ME NOVIT: *non quod ignoretur, sed quod in iure non cernatur.*

Amatorios etiam sermones subiiciam. Cicero lib. III. Tusculan. quæstion. *Quasi fieri vllo modo possit, quod in* AMATORIO SERMONE DICI SOLET, VT QVISQVAM PLVS ALTERVM DILIGAT, QVAM SE. Sed & qui se amore prosequebãtur, blandiebantur sibi plerumque his verbis, MEA VITA, MEA LVX, MEVM SVAVIVM, ANIME MI. Tibull. lib. IIII.

Ne tibi sim, MEA LVX, *æquè tam feruida cura.*

Catullus.

At Acme leuiter caput reflectens
Et dulcis pueri ebrios ocellos
Illo purpureo ore suauiata,
Sic inquit, MEA VITA, *Septimille,*
Huic vni domino vsque seruiamus.

Ouid. lib. III. de Arte aman.

Scilicet Aiaci mulier mœstissima dixit,
LVX MEA, *quæque solent verba iuuare viros.*

Sic certè Cynthiam suam Propertius passim appellat: Veluti Eleg. II. lib. II.

Num tibi nascenti primis MEA VITA *diebus,*

Idem Eleg. IIII.

Parce tuis animis VITA *nocere tibi.*

Et Eleg. XI. eiusdem lib.

In te ego & æratas rumpam MEA VITA *catenas.*

Et ibidem.

Me tibi ad extremas mansurum VITA, *tenebras.*

Idem Eleg. XV.

Nunc ad te, MEA LVX, *veniat tibi littore nauis*
Seruata.

Et Eleg. XVIII.

Vidi te insomnis fracta, MEA VITA, *carina.*

Et Eleg. XIX.

Tu quoniam es, MEA LVX, *magno demissa periclo.*

Et Eleg. XX.

Hesterna, MEA LVX, *cum potus nocte vagarer*

Martial. Epigr. LXIX. lib. I.

Scriberet hesterna patri cum luce salutem:
Næuia LVX, *inquit, Næuia* LVMEN *aue.*

Terent. Eunucho Act. I. Sc. II.

ANIME MI, *mi Phœdria.*

Et

Et Act. III. Sc. II. *O Thais mea,* MEVM SVAVIVM.

Cic. Epist. v. lib. XIII. Famil. *Si tu & Tullia,* LVX NOSTRA, *valetis.* Et in Inscriptio. Epist. XIIII. eiusdem lib. TVLLIVS TERENTIÆ SVÆ: PATER TVLLIOLÆ, DVABVS ANIMIS SVIS.

Interdum & his blanditiarum vocibus vtebantur, MEL MEVM, OCELLVS MEVS, vel OCELLE MI, Testis Plaut. Mostellar. Act. I. Sc. III. & IIII. Trinum. Act. II. Sc. I. Pænul. Act. I. Sc. II. & Asinar. Act. III. Sc. III. Apud eundem Mil. glor. Act. V. Sc. VIII. Philocamasium Pyrgopolinici ita blanditur, O MEI OCVLI, O ANIME MI. Agell. lib. XV. cap. VII. ex Epistola Augusti ad C. nepotẽ suũ, AVE MI CAI, MEVS OCELLVS IVCVNDISSIMVS. Sed & Pænulo Act. I. Sc. II. Milphio ita Adelphasio meretrici delitias facit.

MEA VOLVPTAS, MEÆ DELITIÆ, MEA VITA, MEA AMOENITAS:
MEVS OCELLVS, MEVM LABELLVM, MEA SALVS, MEVM SVAVIVM.

Vicissimque ei Adelphasium sic blanditur.

MEVM MEL, MEVM COR, MEA COLVSTRA, MEVS MOLLICVLVS CASEVS.

Itidémque Asinar. Act. III. Sc. III.

DA MEVS OCELLVS, MEA ROSA, MI ANIME, MEA VOLVPTAS.

Leonida, argentum mihi. Quosdam etiam dicere solitos iis quos validissimè diligebant, PARATOS SE PARTEM ANNORVM SVORVM DARE, Seneca in lib. de Breuit. vitæ, auctor est.

Atque vt de calcaria, quod dici solet, in carbonariam, quãdo nihil perturbatum, præposterum atque peruersum hoc in libro, mihi vitio verti potest, Titulorũ qui vinis figi solebant, formulam hoc loco ponam. Amphoris namque Titulos appositos, vel Iuuenalis versibus Sat. V. satis liquet. *Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de Setinis, cuius* PATRIAM, TITVLVMQVE *senectus*

DELEVIT, *multa veteris fuligine testæ.* Eorũ formulã prodit Petron. Arbit. Satyr. his verbis. *Statim allatæ sunt* AMPHORÆ *vitreæ, diligenter gipsatæ, quarum in ceruicibus* PITTACIA *erant* AFFIXA, *cum hoc* TITVLO, FALERNVM, OPIMIANVM, ANNORVM CENTVM. *Dum* TITVLOS *perlegimus,* &c. Quale fuerit etiam NOTVM illud FVGITIVORVM EPIGRAMMA, quo idem auctor, ingentibus literis frontes impletas, quod itẽ per totam faciem liberali manu ductum scribit, aliis inuestigandum relinquo.

Ferè præterieram præclarum illũ rogandi Iudicis morem, notatu, imitatúque dignissimum, QVÆ SALVA FIDE FACERE POSSET. Quem morẽ à maioribus acceptũ Cic. lib. III. Officior. scribit. Moris vtique erat, PER GENVA OBSECRARE, & ROGARE. Eóq; modo Plautinus Dinarchus Trucul. Act. IIII. Sc. III. veniã à Callicle deprecatur.

PER TVA, inquiens, OBSECRO GENVA,
VT TV ISTHVC INSIPIENTER FACTVM, SAPIENTER FERAS, MIHIQVE IGNOSCAS,
Quod animi impos, vini vitio, fecerim.

Apud eundem Ruden. Act. III. Sc. II. Trachalio Dæmonem ita rogat.

PER *ego,* HÆC GENVA TE OBTESTOR *senex,* *Quisquis es.*

Sueton. in Tiber. cap. XXVII. *Consularem vero* SATISFACIENTEM *sibi, ac* PER GENVA ORARE *conantem, ita suffugerit, vt caderet supinus.* Supplices sanè Genua attingebant, & ad hæc manus tendebant, atque vt aras adorabant, quemadmodum. Plin. lib. XI. cap. XLV. tradit. Seruius etiam in Eclog. VI. Virgil. ad hæc verba, *Aurem vellit.* Et iterum in VI. Æneid. ad hunc locum, *Et genua amplexans genibúsque volutans hærebat,* GENVA misericordiæ esse consecrata notat, *Vnde,* HÆC TANGVNT ORANTES. Cuius exempla habemus apud Plautum Mil. glor. Act. IIII. Sc. VI. Liuium lib. VIII. & XXV. Quintilian. lib. VI. cap. II. Tacitum lib. I. V. XII. & XX. Sic ÆGROS MEDICORVM GENVA TANGERE dixit Seneca in lib. de Breuit. vitæ. Misericordiam etiam per ea quæ carissima erant, exposcebant atque efflagitabant. Auctor lib. IIII. Rhetoric. ad Herenn. *Vxor illius infelicissimi cum maximo fletu ad istius pedes abiiciens sese,* PARCE, *inquit,* ET PER EA QVÆ TIBI DVLCISSIMA SVNT IN VITA MISERERE NOSTRI. Cælius Epist. XV. lib. VIII. Familiar. Ciceronem ita obsecrat, PER FORTVNAS TVAS, CICERO, PER LIBEROS, TE ORO ET OBSECRO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PER DEOS etiam plerumque rogabant. Cic. Epist. XIII. ad Brut. SVBVENI *igitur*, PER DEOS, *idque quamprimùm.* Et Epist. XIIII. ad eundem. *Sed propera*, PER DEOS: *scis quantum sit in temporibus, quantum in celeritate.* Item Epist. VI. lib. XVI. ad Attic. *Nomina*, PER DEOS, *expedi.* Auctor Rhetoric. ad Heren. lib. IIII. *Et tu*, PER DEOS, *inquit, hũc amplexare.* Terent. Andr. Act. V. Sc. I.

PER *ego te*, DEOS ORO, *vt ne illis animum inducas credere.*

Callistrat. in L. non intelligitur, D. de iu. fis. PERQVE DEVM, *vt faciatis*, ROGO. Est & apud Terent. Andr. Act. I. Sc. V. Obsecrationis formula huiusmodi.

Quod ego, PER HANC TE DEXTRAM ORO, *&* GENIVM TVVM
PER TVAM FIDEM, PERQVE HVIVS SOLITVDINEM,
TE OBTESTOR, *ne abs te hanc segreges.*

Cicero etiam Atticum Epist. XX. lib. III. & Epist. XI. lib. & Epist. I. lib. VII. PER FORTVNAS, orat. Charisius Sosipat. præpositionem, PER, nonnumquã accipi monens, pro eo quod ex nostra voluntate iureiurando adfirmamus, aut negamus. Μὰ τοὺς θεούς, Νὴ τοὺς θεούς, ait, *Græci dicunt, quale est apud Virgil. Per ego has lacrymas dextrámque tuam te, per cõubia nostra, per inceptos hymenæos, vt sit*, Νὴ τὸν γάμον, Νὴ τὸν υἱωνάτον. Donat. in Phormion. Sc. vlt. ad hunc versum, *Ignosce, orat. Verba*, ait, *venialis status sunt*, IGNOSCE, CONFITETVR. Ceterum in summa rerum desperatione, dici solitum, ACTVM EST, ILICET, PERISTI, Idem Donat notat in Andr. Terẽt. Act. II. Sc. I. Quæ verba vsurpat Parmeno Eun. Act. I. Sc. I. Sic & apud Plaut. Cistellar. Act. IIII. Sc. II. Halisca ancilla.

Hic periit opinor: ILICET
ACTVM EST. ME INFELICEM, *& sceleſtam.*

Exclamabant planè, quæ huiusmodi angustiis premebantur, MISERAM ME. Horat. lib. I. Sermon. Sat. II. *Vel pallida, lecto*
Desiliat mulier, MISERAM SE, *conscia clamet.*

Apud Terent. Adelph. Act. III. Sc. IIII. Pamphila, MISERAM ME, *differor doloribus.* Similique modo apud eundẽ exclamãt, Mysis & Sostrata Andr. Act. I. Sc. V. Heautont. Act. V. Sc. IIII. Adelph. Act. III. Sc. II. Sic etiam Propert. Eleg. XXI. lib. III.

ME MISERVM, *his aliquis rationem scribit auari.*

Seneca Declamat. IIII. lib. II. ME MISERVM PATER.

Interdũ, & PERIMVS, dicebãt, vt Geta Terentianus Adelph. Act. III. Sc. II. ACTVM EST, PERIMVS. Et ita Ouidius, adulteræ mulieris ancillam, quam personã agere debeat præceptis formans & instruens, lib. III. de Arte aman.

Callida, ait, *prosiliat, dicátque ancilla*, PERIMVS.
Tu iuuenem trepidum quolibet abde loco.

Et ita apud Herodian. lib. I. Fadilla Commodi soror, ἡμεῖς δὲ, τὸ σὸν γένος, ὅσον οὐδέπω, Ἀπολλύμεθα. Illa vero quæ pænè certorum verborum locum sibi vindicant, ABSIT DICTO INVIDIA: FIDES PENES AVCTOREM ERIT: BENE HABET: SI DIIS PLACET, aliáque id genus quæ suppetunt, consulto missa facio, ne exitus non sit.

DECLAMATIONES planè, (quæ vt Quintilian. ait, erant forensium actionum meditationes, & quibus ad pugnam forẽsem velut præpilatis exerceri solebãt,) sua certa & sollẽnia verba habebãt. Et is quidẽ qui priore loco dicebat CONTROVERSIAM EXPONERE, seu petere: qui verò respondebat, CONTRADICERE, dicebatur. Inde illa in Declamationum argumẽtis frequentia apud Senecã & Quintilianũ, item apud Chir. Fortunat. lib. I. Rhetoricor. PETITVR, seu PETIT: & CONTRADICITVR, seu CONTRADICIT: quod postremum verbum apud Quintilianum, plerumque significatur, his notis, C. D. Quintilian. lib. III. cap. II. *Inde libertas* DECLAMATORIBVS, *vt etiam secundo partis suæ loco narrare videantur. Nam quum pro petitore dicunt, &* EXPOSITIONE (*tanquam priores agant*) *vti solent, &* CONTRADICTIONE, *tanquam respondeant, idque fit rectè.* Agellius lib. IX. cap. XV. de quodam adolescente declamãte. EXPONIT *igitur tentamenti gratia* CONTROVERSIAM *parùm consistentẽ, ἄπορον vocant.* Et mox: PETITVR *ad supplicii ex sententia trium iudicum, &* CONTRADICIT. Idẽ cap. XV. eiusdẽ lib. de Plinio. *Refert etia pleráſq; sentẽtias, quas declinãdis cõtrouersiis lepide argutéq; dictas putat: sicut hãc quoque sententiã ponit ex huiuscemodi*
controuersia.

Vir fortis præmio, quod optauerit, donetur. Qui fortiter fecerat, petiit alterius vxorem in matrimonium, & accepit. Is deinde, cui ea vxor fuerat, fortiter fecit: recepit eandem, CONTRADICITVR. Quò loci corruptè legi credo, *in declinãdis controuersiis* pro, *declamandis.* Quod loquendi genus Seneca cor firmat, veluti Declamat. I. lib. I. *Alfius Flauius prætextatus apud Cæstium* CONTROVERSIAS DECLAMABAT. Et Declamat. II. lib. II. *Ouidius Naso apud Arelliũ Fuscum magistrum suum*, HANC CONTROVERSIAM DECLAMABAT.

Ac ne de veterum Epistolis fileamus, morem antiquis fuisse, primis Epistolarum verbis adiicere, SI VALES BENE EST, EGO VALEO, Plautus Persa, Act. IIII. Sc. III. docet: eúmque morem vsque ad suam seruatum ætatem, Seneca Epist. XV. notat. Quod & Metelli, Vatinij, Cassij, Lepidi, Treboníque Epistolæ Ciceronianis Familiaribus insertæ testantur. Cicero etiã hoc in Epist. VI. lib. XIII. & Epist. V. VIII. & XI. & aliàs passim lib. XIIII. item Epist. I. & II. Familiar. procœmio vsus est. Idéque fuisse vetustarum literarum exordium, Plin. Epist. XI. lib. I. ita scribit. *At hoc ipsum scribe nihil esse quod scribas: vel solum illud, vnde incipere priores solebant*, SI VALES BENE EST, EGO VALEO. Symmach. Epist. XL. lib. II. *Sufficiat aliquando celebrandæ amicitiæ*, SI VALES, BENE EST. Idem Epist. XL. lib. III. & Epist. I. lib. V. RECTE VALEO. *Hoc enim scribendi debet esse principium, quod maximè expetiuit. At vota lecturi.* Idem Epist. XXIII. lib. IIII. *Nunc redeo ad* VERBA SOLLEMNIA, *quibus tibi salutationis officium de more persoluens, mutuum munus exposco.*

Mos etiam antiquus inualuit, Inscriptionibus Epistolarum, cum ad quem eæ mitterentur, SVVM appellare. Quem Titulum omnes Plinij Secundi Epistolæ præfetunt. Et hoc Martialis sentit lib. XIIII. Epigram. quod inscribitur, *Chartæ Epistolares* cum ait.

Seu leuiter noto, seu caro missa sodali,
Omnes ista solet charta vocare, SVOS.

Liuius lib. XXIIII. *Fraudem Hippocrates addit, inclinatis ad omnem suspicionem animis, & Cretensium quibusdam ad itinera insidenda missis, velut interceptas literas, quas ipse composuerat recitat.* PRR. SYRACVSANI, MARCELLO SVO S. *Secundum salutem*, VT ASSOLET *scripturus erat.* Plinius etiam senior, ea quam operi suo præfixit Epistola VESPASIANVM, SVVM appellat. Sic in L. Sempronius, D. de legat. II. SEMPRONIVS NEPOTI SVO SALVTEM. Et L. Licinius, D. eo. LICINIVS LVCVSTA PROCVLO SVO S. L. Quintus, D. depositi. CÆCILIVS CANDIDVS PACCIO ROGATIANO SVO S. & in L. vlt. §. vlt. D. manda. L. TITIVS CAIO SVO SALVTEM. L. Domitius, D. qui testam. fac. poss. DOMITIVS LABEO CELSO SVO S. Rursúsque ibid. IVBENTIVS CELSVS LABEONI SVO S. Et in L. Plotiana, D. de iu. codicill. PLOTIANA CELSO SVO S. L. Atilicinus, D. de pact. dotal. ATILICINVS PROCVLO SVO S. Itẽ in L. Proculus, D. de iu. dot. PROCVLVS, NEPOTI SVO S. Et contrà in L. nepos, D. de verb. signific. NEPOS PROCVLO SVO SALVTEM. Aliarum etiam Epistolorum similes formulæ referuntur in L. Lucius Titius & in L. vlt. D. de donationib. & in L. Saluius, D. de legat. præst.

Fuit planè hoc commune & sollemne earum Epistolarum, quæ ab Imperatoribus seu exercitus ducibus ad Senatum Populúmque Ro. mittebantur, exordium. SI VOS LIBERIQVE VESTRI VALETIS, BENE EST, EGO EXERCITVSQVE VALEMVS: vt ex Epist. XXXIII. lib. X. Familiar. patet, Xiphilinus in Hadriano. Πολλοὶ μὲν τοῦτοι ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τῆς Ῥωμαίων ἀπώλοντο. διὸ καὶ ὁ Ἀδριανὸς γράφων πρὸς τὴν βουλὴν, οὐκ ἐγράψατο τῷ προοιμίῳ τῷ συνήθει τοῖς Αὐτοκράτορσιν, ὁ ὄζῃ (sic enim lego) Εἰ αὐτοί τε καὶ οἱ παῖδες ὑμῶν ὑγιαίνετε, ὡς αὖ ἔχει. Ἐγὼ καὶ τὰ στρατεύματα ὑγιαίνομεν. Hoc significant hæ notæ, S. V. L. Q. V. V. B. E. E. Q. V. in Epist. Pub. Lẽtuli, quæ est XV. lib. XII. Famil. Qui verò ad Imperatores scribebãt ita ordiebãtur. SI TV EXERCITVSQVE VALETIS, BENE EST. Vt ex Epist. VII. lib. V. Famil. cõprobatur. Idémq; procœmiũ etiã vsurpatũ ab Imperatoribus cũ ad exteras nationes scriberent, Iosephus lib. XIIII. Antiq. Iudaic. cap. XVII. docet vbi Epistola quædam C. Iulij Cæsaris ponitur, cuius est initium. Γαῖος Ἰούλιος Καίσαρ Αὐ-

τοκράτωρ ὁ Ἀρχιερεὺς, Δαυτάπωρ τὸ δεύτερον, Σιδωνίων ἀρχουσι βουλῇ δήμῳ χαίρειν, εἰ ἔῤῥωσθε εὖ ἂν ἔχοι, κἀγὼ δ' ἔῤῥωμαι σὺν τῷ στρατοπέδῳ. Et rursus eiusdem lib. cap. XXII. M. Antonij Epistola refertur in hæc verba. Μάρκος Ἀντώνιος Αὐτοκράτωρ, ὑρκανῷ ἀρχιερεῖ καὶ ἐθνάρχῃ τῶν Ἰουδαίων χαίρειν. Εἰ ἔῤῥωσθε εὖ ἂν ἔχοι. ἔῤῥωμαι δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν στρατευμάτων.

Itaque videndum est ne mendum sit in his notis apud Hircium siue Oppium lib. de bello Hispanien. in quo ita est. *Item hoc die literæ sunt deprehensæ, quas mittebat Saonem Cn. Põpeius* S.V.G.E.V. fortè enim melius ita scriberetur, *Quas mittebat Saonẽ Cn.* POMP. S.V.B.E.E.V. Primus autem Iulius Cæsar Epistolas ad Senatum ad paginas & formam memorialis libelli conuertisse fertur, cùm antea Cos̃. & Duces non nisi trãsuersa charta mitterent, auctore Sueton. in Iulio cap. LVI. Erant & peculiares quædam Epistolarum quæ ad principes scribebãtur formulæ. Alexãder certè Seuerus, vt Lamprid. in libro de eius vita, scribit, DOMINVM se appellari vetuit. Epistolas ad se, quasi ad priuatũ, scribi iussit, seruato tantùm nomine IMPERATORIS. Equidẽ si hariolari licet, in suspicionem adducor, huiusmodi Epistolarum subscriptionibus, bonas preces aut vota pro Impp. salute adiici consueuisse. Moueor collatione locorum Suetonij & Dionis. Nam quod ille in Tiber. cap. XXXII. ait, *Cùm Rhodiorum Magistratus, quòd* LITERAS PVBLICAS SINE SVBSCRIPTIONE *ad se dederant, euocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantum modo iussos* SVBSCRIBERE, *remisit*: hic Græcè ita lib. LVII. expressit. Ἐπειδή ποτε οἱ Ῥοδίων Ἄρχοντες, ὅπως τέλαντες τι αὐτῷ, ὧν εὐχὰς αὐτῷ ποιήσωνται, μετεμίμψατο μὲν αὐτοὺς, ὡς κακόν τι δράσαντας, &c. ὑπογράψαντας τὸ ψήφισμα, ἀπέπεμψε. Idem Sueton. in Tiber. cap. XXI. ex fine Epistolæ cuiusdam Augusti ad Tiberium hæc adfert: DEOS OBSECRO, VT TE NOBIS CONSERVENT, ET VALERE NVNC, ET SEMPER PATIANTVR, SI NON POPVLVM RO. PEROSI SVNT. Vnius vtique Plinij ad Traianum Epistolæ, quæ lib. X. prima est, & gratulationem ob Imperium continet, finis hic est, FORTEM TE, ET HILAREM IMPERATOR OPTIME, ET PRIVATIM ET PVBLICE OPTO. Epistolarum vero ad Imperatores, & Imperatorum rursus ad Præfectos & Præsides exempla extant lib. X. Epistolar. Plinij, & apud Capitolin. in M. Antonino Philos. & in Clodio Albino, & in Gordianis, & in Maximo & Balbino, Treb. Pollio in Claudio, Vopisco in Aureliano, Probo, & Caro. Atque vt Epistolarum principiis salutem adscribere moris erat, ita & eas publico ac cõmuni verbo, VALE claudebant. Quod quia notius est quàm vt exemplis firmari debeat, vnum Ouidium testem citabo qui lib. V. Trist. Eleg. XIII.

Accipe, ait, QVO SEMPER FINITVR EPISTOLA, VERBO,
Atque meus distent, vt tua fata, VALE.

Acontius ad Cydipp.

Longior infirmum ne lasset Epistola corpus,
Clausaque CONSVETO SIT *tibi* FINE, VALE.

Epistola tamen quam Q. Catulo scripsisse Catilinam Salust. in bello Catilinar. refert, non vulgari verbo VALE, sed HAVETO clauditur. Ad epistolas autem omnes, horarũ quoque momẽta, necdiei modo, sed & noctis, quibus datæ significarẽtur, addidisse Augustũ, Sueton. in lib. de eius vita cap. L, memorat, contrà Commodum in scribendo ita tardũ & negligentẽ fuisse Lamprid. auctor est, vt in Epistolis plurimis, tantũ VALE scriberet.

Sane per Epistolas etiam interdum Amicitiam renuntiabant, vt Tacit. lib. II. de Germanico loquens, ostendit his verbis, *Componit* EPISTOLAS, *quibus*, AMICITIAM EI RENVNTIABAT. Quod & Sueton. ita refert in Calig. cap. III. *Ac ne tunc quidem vltra progressus, quam vt &* AMICITIAM EI MORE MAIORVM RENVNCIARET. Ac planè inimicitiis ex offensione aliqua susceptis, cum iis quibuscum vetus vsus intercedebat, vel amicitia contracta erat, solebant disertis & apertis verbis Amicitiam renuntiare: idque & publicè & priuatim obseruabatur. Legatos namque ad Persem Macedonum Regem, ad amicitiam renuntiandam à S. P. Q. R. missos, Liuius lib. XLII. narrat. Tacit. lib. V. *Sed Cæsar missis ad Senatum litteris, disseruit, Morem fuisse maioribus, quoties* DIRIMERENT AMICITIAS, INTERDICERE DOMO, *eúmque finem gratiæ ponere.* Eodémque modo Hospitium quoque Renuntiatum, Cic. lib. III. in Verrem docet.

Priuatorum

Priuatorum etiam colloquiorũ familiariúmque sermonum formulis aliquid peculiaris operæ impendamus. Vulgo quidem salus dicebatur, hoc verbo AVE. Cælius Epist. XVI. lib. VIII. Famil. quæ eadẽ inserta est lib. X. Epist. ad Attic. *Ac simulatque*, AVE, *mihi dixit.* Iul. Capitolin. in Anto. Pio. *Cùm Sacerdos femina Trallis, ex more, Proconss. semper hoc nomine salutaret, non dixit*, HAVE PROCONSVL, *sed*, HAVE IMPERATOR. Seneca lib. VI. de Beneficiis cap. XXIIII. de his agens, qui salutandi causa in ordinem digerebantur. *Hinc peruenire vsque ad distringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum, & promiscuum ignotis*, HAVE, *non nisi per ordinem emittitur.* Et in prooemio lib. X. Controuersiar. *Pacatus rhetor cum illi* (scilicet Osco) *Massilia mane occurrisset, schemate illum salutauit, Poteram, inquit, dicere*, HAVE OSCE. Quintilian. lib. I. cap. X. *Multum est literatus, qui sine aspiratione, & producta syllaba, salutauit*, AVETE. Macrob. lib. II. Saturnal. cap. IIII. de Augusto loquens. *Sublimis Actiaca victoria reuertebatur: occurrit ei, inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere*, HAVE CÆSAR VICTOR. *Miratus Cæsar tam officiosam auem, XX. milibus nummûm emit: Socius opificis ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, adfirmauit Cæsari habere illum, & alium coruum, quem vt adferre cogeretur, rogauit. Adlatus, verba quæ didicerat expressit*: HAVE VICTOR IMPERATOR ANTONI. Sueton. in Claud. cap. XX. *Sed cum proclamantibus naumachiariis*, AVE IMPERATOR, MORITVRI TE SALVTANT, *respondisset*, AVETE VOS. Iul. Obsequens lib. de Prodig. *Amiterni cum ex ancilla puer nasceretur*, AVE, *dixit.* Idem & ex Martiali Epigramm. LXIX. lib. I. & Epigramm. V. & XCIII. lib. III. & Epigramm. VIII. lib. IX. patet.

Quinetiam quemadmodum in principum nostrorum rescriptis, iis ad quos ea diriguntur, salutem adscribi moris est, ita in plerisque Codicis Theodosiani rescriptis, salute hac, HAVE CARISSIME NOBIS, Imperatores, eos ad quos scribunt impertiunt, vt lib. III. comprobauimus.

Interdum etiam dicebant, SALVE, vt in Hecyra Terent. Act. I. Sc. II.

P. SALVE MECASTOR PARMENO. *Pa.* ET TV ÆDEPOL, SYRA.

Vbi Donatus notat, olim, salutantes addidisse Iusiurandum, vt sedulo hoc facere viderentur. Quod & Plautus comprobat Trinum. Act. I. Sc. II. vbi Megaronides ita Calliclem resalutat,

ET ITA ÆDEPOL SALVE CALLICLES.

Aliàs in Comœdiis Plauti & Terentij, salus dicitur his verbis, SALVE, & SALVERE IVBEO. Nonnunquam verò in iisdem Comœdiis ita salutant, SALVVS SIS. Qua voce salutem quandoque redditam significare videtur Lucianus cùm in Apolog. τῷ τῆ ἐν τῇ προσαγορ. πταις. ait. Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ, εἰπὲ κἀγὼ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς ἐπαΐω, τὸν προσαγορεύοντας ἀπεδεξάμενοι, τῷ τῆς ὑγείας ὀνόματι πολλάκις ἀμείβεσθε. Erat autem Salutationis Matutinæ propria vox illa, AVE, Martialis Epigram. LVI. lib. I.

Et MATVTINVM *portat ineptus* AVE.

Idem Epigram. LXXIX. lib. IIII.

Discurris tota vagus vrbe, nec vlla cathedra est,
Cui non MANE *seruus inroquietus*, AVE.

Idem Epigram, XXXVIII. lib. VII.

Discursus varios vagúmque MANE,
Et fastus, & AVE *potentiorum,*
Cum perferre patique iam negaret.

Plutarch. in lib. de Garrulitate. Ἐλθόντος δὲ, ait, ἕωθεν, ὡς εἰώθει, τοῦ φυλακίου πρὸς αὐτὸν καὶ εἰπόντος χαῖρε Καῖσαρ, ὑγιαίνε εἶπε φύλαξ. Proinde Xiphilinus in Hadriano, hoc ἑῴθινον προσφθεγμα vocat, & Lucianus, τὸ ἑῳθινὸν χαῖρε, in Dialogo qui Φιλοπάτρις inscribitur. Nam Latino AVE, Græcum χαῖρε respõdere, idem Lucianus demonstrat in Apolog. errati commissi in salutatione. Martial. Epigram. LII. lib. V.

Exprimere Rufe fidiculæ licet cogant,
AVE *Latinum*, χαῖρε *non potes Græcum.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Heliogabalum planè ita salutatum, Κύριε Αὐτοκράτωρ χαῖρε, Xiphilinus in eius vita refert: cumque ita salutanti respondisse, Μὴ μὲ λέγε Κύριον, Ἐγὼ γὰρ Κύριά εἰμι. Alexãder vtique Seuerus, quemadmodum Lampridius auctor est, salutabatur nomine hoc, AVE ALEXANDER. Atque illam Domini appellationem vt maledictum & opprobrium Augustus semper exhorruit, DOMINVMQVE appellari se, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel seriò vel iocò passus est, atque huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit, quemadmodum Sueton. in Augusto cap. LIII. scribit. Tiberius quoque vt idem in Tiber. cap. XXVII. narrat, DOMINVS appellatus à quodam, denuntiauit ne se amplius contumeliæ causa nominaret. Contrà Domitianus hanc appellationem lubẽs excepit. Quin & Dei sibi numen vindicauit: Nam vt Sueton. in eius vita cap. XIII. scribit: *Cum is procuratorum suorum nomine*, FORMALEM *dictaret* EPISTOLAM, *sic cœpit*. DOMINVS ET DEVS NOSTER SIC FIERI IVBET. *Vnde institutum posthac, vt ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter*. Quin & Martialis ei sæpe hoc nomine blanditur, TERRARVMQVE INSVPER DOMINVM sæpe vocat: Veluti Epigram. I. IIII. & VII. lib. VII. II. & LXXXI. lib. VIII. & Epigram. LXVIII. & CIIII. lib. IX. & Epigram. lib. II. lib. VIII.

TERRARVM DOMINO, DEOQVE RERVM.

Postea etiam eo res rediit, vt passim quisque Dominus appellaretur. Obuios enim, si nomen non succurreret, Dominos salutabant, quemadmodum Seneca Epist. III. notat. Erátque vulgaris hæc Romæ appellatio. Martial. Epigram. CXIII. lib. I.

Cum te non nossem, DOMINVM, REGEMQVE VOCABAM.

Idem Epigram. LVIII. lib. V.

Cum VOCO TE DOMINVM, *nolo tibi Cinna placere,*
Sæpe etiam seruum sic resaluto meum.

Et Epigram. X. lib. X.

Qui me respiciat, DOMINVM REGEMQVE VOCABO.

Ouid. lib. III. Amor. Eleg. VI.

Et mihi blanditias dixit, DOMINVMQVE VOCAVIT.
Et quæ præterea publica verba iuuant.

Sic & Nesennius Apollinaris Iulium Paulum consulens in L. Nesennius, D. ad L. Falcid. Dominum vocat.

Inde festiuus ille iocus in Epigrammate Græco.

Οὐκ ἐθέλω Δόμιτε, θεὸν γὰρ ἔχω Δόμιτιαν.

Obuios autem sibi ignotos ita sæpè compellabant. QVISQVIS ES. Virgilius lib. I. Æneid. Venus Æneæ.

QVISQVIS ES HAVD, CREDO, INVISVS COELESTIBVS, AVRAS VITALES CARPIS. Et lib. II. Priamus Sinoni,

QVISQVIS ES *amissos hinc iam obliuiscere Graios.*

Idem lib. VI.

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro:
QVISQVIS ES, *armatus qui nostra ad flumina tendis,*
Fare age quid venias, iam istinc & comprime gressum.

Ouid. lib. II. Metamorphos.

Hunc timuit blandáque manu seduxit, & illi,
QVISQVIS ES, HOSPES, *ait,*

Et lib. III.

QVISQVIS ES, *huc exi, quid me puer improbe fallis.*

Et lib. XI.

Et tanquam ignoto lacrymas daret, heu miser, inquit,
QVISQVIS ES, *& si qua est coniux tibi.*

Et lib. XII.

QVISQVIS ES, *ô iuuenis, dixit, solamen habeto*
Mortis.

In

Enimuerò, post datam & acceptam salutem, trita ac peruagata erat hæc interrogatio, QVID AGIS? Plaut. Curculio. Act. II. Sc. I. *O scelerum caput.*

SALVE, QVID AGIS? *C. Viuo.*

Idem Trinumo Act. I. Sc. I. *M. Et ita* ÆDEPOL SALVE CALLICLES,
Valen', valuisti? C. *Valeo & valui rectius* M. QVID AGIT TVA VXOR? VT VALET?

Et Aululár. Act. I. Sc. II.

Rogitant me vt valeam, QVID AGAM, QVID RERVM GERAM.

Horatius lib. I. Sermo. Saty. IX.

Occurrit quidam notus mihi nomine tantùm,
Acceptáque manu, QVID AGIS *dulcissimè rerum?*
SVAVITER VT NVNC EST, *inquam, & cupio omnia quæ vis.*

Ouid. in Epist. Hypsiphiles ad Iasonem.

Nuper ab Æmonijs hospes mihi Thessalus oris
Venerat, & tactum vix bene limen erat.
Æsonides, dixi, QVID AGIT MEVS?

Idem Epist. XX. Heroid.

Ante foras sedet hæc, QVID AGAMQVE, *rogantibus.*

Idem lib. III. Trist. Eleg. V.

Si tamen interea, QVID *in his ego perditus oris*
(Quod te credibile est quærere) quæris AGAM.

Et lib. V. eiusdem argumenti Eleg. VIII.

Scilicet vt semper QVID AGAM *charissimè quæris*
Quamvis hoc me vel scire tacente potes.

Et lib. I. de Ponto Eleg. IX.

Neue roga, QVID AGAM, *si persequar omnia flebis.*

Et lib. II. Eleg. VII.

Proxima subsequitur, QVID AGAS, *audire voluntas,*
Et modo QVIDQVID AGAS, *sit tibi cura mei.*

Et lib. IIII. Eleg. V.

Quidque, parens EGO *vester*, AGAM, *fortasse requiret.*

Hoc idem confirmat Cicero. in Oratio. pro CN. Plancio, *Idem*, inquit, *Tribuno plebis potentissimo homini M. Druso sed multa in Rempub. molienti, cùm ille eum salutasset, vt fit, dixisset*que, QVID AGIS, GRANI? *respõdit:* IMMO VERO TV DRVSE QVID AGIS? Idem Epist. XXIII. lib. IX. Familiar. QVÆSISSEMQVE, QVID AGERES, *dixit te in lecto esse.* Seneca Epist. LI. lib. II. *Epistolam tuam accepi post multos menses quam misera. Superuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat*, QVID AGERES, *quærere.* Idem Epist. XXXII. lib. IIII. *Inquiro in te & ab omnib. suscitor, qui ex ista regione veniunt* QVID AGAS, VBI ET CVM QVIBVS MORERIS. Plin. Epist. XX. lib. III. *Et* HERCVLE, *quousq; illa vulgaria?* EGO, QVID AGIS? ET QVID COMMODE VALES? Plutarch. in Bruto. Τῶν μὲν εἰσιόντων ἀπ' ἀγορᾶς, ἔκαστον ἀνέκρινεν, Ὅτι Πράττει Βροῦτος Macrob. lib. II. Saturnal. cap. II. *Post Mutinensem fugam, quærentibus*, QVID AGERET ANTONIVS. Arrian. lib. I. Epicteti. Εἴδες αὖ πῶς αὐτὸν ἐτίμα ὁ Ἐπαφρόδιτος, Τί Πρᾶττ' ὁ φιλικώτατος ὁ ἀγαθὸς, φιλῶ σε εἴτε εἷς ἡμῶν ἐπύθετο Τί ποιεῖ αὐτὸς, ἐλέγετο ὅτι μετὰ φιλικιώτος βουλεύεται περί τινος.

Extat elegans Martialis lusus Epigram. LXVII. lib. I. in quendam crebritate huius interrogationis sibi molestum.

Occurris, ait, *quocumque loco mihi, Posthume, clamas*
Protinus, & prima est hæc tua vox, QVID AGIS?
Hoc, si me decies vna conueneris hora,
Dicis, habes, puto, tu Posthume, nil quod agas.

Peregre verò redeuntibus, vel alicunde aduenientibus, familiaris erat hæc interrogatio, SATIN SALVE? Liuius lib. I. ab. V. C. de Collatino & Lucretia agens, *Quærentique viro*, SATIN SALVE? MINIME, *inquit.* Idem lib. VI. *Confusam eam ex recenti morsu animi,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum pater fortè vidisset, percunctatus, SATIN SALVE? Et lib. X. *Vix enim salute mutuâ redditâ, cùm obuiam egressus esset* SATIN SALVE, *inquit*, VOLVMNI? VT SE RES IN SAMNIO HABENT? Et lib. XL. *Cum pater*, SATIN SALVE? *& quænam ea molestia esset, interrogaret eum.* Plaut. Trinumo Act. v. Sc. vlt. SATISNE SALVE? (sic enim emenda) *dic mihi.*

Terentius Eunucho Act. v. Sc. VI.

Quid est? quid trepidas? SATISNE SALVE?

DIC MIHI. Vbi Donatus, SALVE, interpretatur, *integrè, rectè commodè*, citatque illum Plauti locum, & alium Salustij in hæc verba. *Inde ortus sermo percunctantibus vtrinque*, SATIN SALVE, *quam grati ducibus suis quantis familiaribus copijs agerentur.* Ausonius in Gratiarum Actio. *Legionibus vniuersis, vt in communi morte euenit, si quid aduersi acciderat, vidi te circumire tentoria*, SATIN SALVE *quærere, tractare vulnera sociorum.* Liuius lib. III. de Cincinnato loquens, *Admiratus*, ait, *rogitansque* SATIN SALVA ESSENT OMNIA. Apul. Apolog. I. THALVS PVER VBI SIT, ET QVAM SALVE AGAT, *interrogat.*

Eodémque sensu quandoque ita rogabant, RECTE NE OMNIA? Quintilian. lib. VI. cap. IIII. *vt Cicero*, ait, *audita falsa Vatinij morte, cum Quinti liberum eius interrogasset*, RECTENE OMNIA? *dicenti*, RECTE, *Mortuus est, inquit*, Plinius Epist. XVII. lib. III. RECTENE OMNIA, *quod iampridem epistolæ tuæ cessant*, ANNON OMNIA RECTE? Idem Epist. II. lib. VI. *Nunc resficiamus domos nostras.* ECQVID OMNIA IN TVA RECTE? IN MEA NOVI NIHIL. Sed & Donat. in Phormio. Terent. Act. II. Sc. I. vulgo dici solitum refert, OMNIA RECTE? quod antiqui dicebant, SATIN EX SENTENTIA? Apud eundem Terent. Adelph. Act. v. Sc. v. Demeæ dicenti, *Syre noster, Salue*, QVID FIT, QVID AGITVR? Syrus respondet, RECTE: Qua voce Donatus bene eum respondisse adnotat. *Hæ enim*, ait, *interrogationes, de salute, atque incolumitate eius sunt, qui interrogatur.*

Hac eadem voce, RECTE, respondebatur plerumque, quærentibus, NVNQVID VIS? vt apparet ex Terent. Eun. Act. II. Sc. III. & notatis à Donato in Adelph. Act. III. Sc. III. Quinetiam cum sine iniuria interrogantis aliquid reticebant, dicebant, RECTE, vt idem Donatus admonet in Heeyr. Act. III. Sc. II.

Quandoque etiam ita percontabantur, QVID NOVI? Cic. de clar. Oratorib. *Quos postquam salutaui, quid vos, inquam, Brute & Attice, nunc?* QVID TANDEM NOVI? NIHIL SANE, *inquit Brutus.* Idem lib. II. de Orato. *Qui cum inter se, vt ipsorum vsus ferebat, amicissimè consalutassent, quid vos tandem, Crassus*, NVNQVIDNAM, *inquit*, NOVI? NIHIL SANE, *inquit Catulus.* Plin. Epist. XIIII. lib. III. *Verum hæc hactenus.* QVID PRÆTEREA NOVI? *Quid?* NIHIL: *alioquin subiungerem.* Eadem voces sæpe in ore curiosis & nouitatum auidis fuisse Plutarch. in lib. περὶ πολυπραγμοσύνης tradit.

Præterea discedentes vulgo ita rogabant, NVMQVID VIS? Terentius Heeyr. Act. II. Sc. II.

NVNQVID VIS?

Nam est quod me transire ad forum iam oportet.

Vbi Donat. NVMQVID VIS, *discedentis verbum est.* Horatius lib. I. Sermo. Sat. IX.

Cum adsectaretur, NVMQVID VIS? *occupo.*

Liuius lib. VI. *Frequentia quoque prosequentium Consulem, rogantiumque*, NVMQVID VELLET. Plaut. Aulular. Act. I. Sc. penult.

Ibi igitur parabo: NVMQVID ME VIS?

Cicero Epist. ad Brutum *Me è Pansæ villa*, NVMQVID VELLEM, *rogasset.* Idem Epist. II. lib. II. Epist. ad Qu. fratrem. *Me enim adhuc nemo rogauit*, NVMQVID IN SARDINIAM VELLEM. *Te puto sæpe habere & si non semper, qui*, NVMQVID ROMAM VELIS, *quærunt.* Idem lib. III. earundem Epistol. *Hippodamusne numquidem*, QVID VELLEM, *rogauit.* Terentius Eun. Act. II. Sc. III.

Dum hæc dicit, abijt hora. Rogo, NVMQVID VELIT. Vbi Donat. *hoc est, significo me abire.*

Nam abituri, ne id durè facerent, NVMQVID VIS? *dicebant his quibuscum constitissent. Quid est ergo*, ROGO NVMQVID VELIT? *hoc est*, DICO QVOD ABEVNTES SOLENT. Proinde cum Syrus à Demea discedens apud eundem Adelph. Act. III. Sc. III. rogat, NVMQVID VIS? Et Demea respondet, MENTEM VOBIS MELIOREM DARI, Donatus, ὡς ἐχθρὸς τὸ, vis, Demeam agresti feritate respondere notat. Nam respondendum erat, RECTE, aut VALEAS. Verum Demea ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus ipsis, amara suponit.

Eiusdem generis sunt hæc, NVMQVID AD FORVM MANDAS? apud Macrob. lib. II. Saturnal. cap. V. Item, QVID REI EST? Liuius lib. III. *Datum negotium est Consulibus, vt principibus coloniæ Romam excitis, quærerent*, QVIDNAM REI ESSET. Et alio eiusdem lib. loco *Quærentibus*, QVID REI ESSET, *stens diu vocem non misit.* Rursusque ibidem. *Inde in templum ad Tribunos venit*: QVID HOC REI EST, *inquit*, TRIBVNI?

Interdum interrogabant, QVID VENIS? vt ex Plauti Trinum. Act. I. Sc. II. patet. Idem Pœnulo Act. v. Sc. II. *Adi atque appella*, QVID VELIT, QVID VENERIT.

QVI SIT, QVOIATIS, VNDE SIT, *ne parseris.*

Ouid. lib. IIII. de Ponto Eleg. IIII.

Si quis, vt in populo, QVI SITIS, ET VNDE, *requirat.*

Ex cottidianis etiam & domesticis sermonibus erant hæc, DATE AQVAM MANIBVS, APPONITE MENSAM, quorum auctorem idoneum habemus Plautum, Persa Act. v. Sc. I. & Trucul. Act. II. Sc. I. Item, FERTE AQVAM PEDIBVS, apud eundem Plautum Persa Act. v. Sc. II. Sunt & familiares multæ loquutiones apud auctorem Rhetoricor. ad Herenn. lib. IIII. & Horat. lib. I. Sermo. Sat. IX. & in fine Glossarij. Voces quoque lauantium in balneo perstringit Arrian. Epicteti lib. III. cap. XXVI. sicut & Lucian. in Nigrino, voces seruorum qui dominos in balnea præcedebant. Sed & Ludorum puerilium verba hæc, PAR AN IMPAR, legimus apud Horat. lib. II. Sermo. Sat. III. & Ouid. de Nuce. Item NAVIM, AN CAPVT, iactato Asse, dici consueuisse Macrob. lib. I. Saturnal. cap. III. testis est his verbis. *Cùm primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, vt quoniam ille naui fuerat auectus, ex vna quidem parte sui capitis effigies, ex altera verò nauis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ita fuisse signatum hodiéque intelligitur in aleæ lusu: cùm pueri denarios in sublime iactantes*, CAPITA AVT NAVIM, *lusu teste vetustatis*, EXCLAMANT. Aurelius victor in Origine gentis Ro. de eodem Iano. *Iustum etiam vsum signandi æris, ac monetæ in formam incudiendæ ostendisse traditur: in qua ab vna parte caput eius imprimeretur: altera nauis, qua vectus illo erat. Vnde hodiéque aleatores posito numo opertóque, optionem conlusoribus ponunt enunciandi quid putent subesse*, CAPVT, AVT NAVEM. Nauis planè effigiem fuisse in Asse, Ratis verò, in Quadrante & Triente, Fest. Pomp. in voce, *Ratitum* tradit. Quod & Ouid. lib. I. Fastor significat cum ait.

Hinc bona posteritas PVPPIM FORMAVIT IN ÆRE,
Hospitis aduentum testificata Dei.

Pueros etiam in ludis dixisse, REX ERIS, SI RECTE FACIES, Horat. Epist. I. lib. I. refert.

Atque vt aduenientes, AVE, seu SALVE, sic abeuntes & recedentes, VALE dicebant, vt ex Sueton. in August. cap. LIII. Ouidio lib. V. Trist. Eleg. III. & lib. III. Eleg. XIII. Martiali Epigr. VIII. lib. IX. Ausonio, Epistola ad Paulinum, & Sidonio Apollin. Epist. X. lib. IX. & in carmine propemptico apparet. Præterea, vt salutatio matutina erat AVE, ita & vespertina, VALE. Galbam certè Suetonius lib. quem de eius vita composuit, cap. IIII. veterem ciuitatis exoletumque morem, ac tantùm in domo sua hærentem, obstinatissime retinuisse, narrat, vt liberti, seruique, bis die frequentes adessent, ac mane, SALVERE, vespere, VALERE, sibi singuli dicerent. Post cœnam etiam dictum VALE idem aperte ostendit in Tiber. cap. LXXII. Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. de Augusto. *Exceptus a quodam cœna satis parca & quasi cottidiana: nam pænè nulli se*

Universidad de Deusto
Biblioteca

imitanti negabat) post epulum igitur inops ac sine vllo apparatu discedens, VALE *dicenti, hoc tantum insusurrauit,* NON FVTABAM ME TIBI TAM FAMILIAREM. Sed & Lucianus cum in matutina salutatione, non χαῖρε, quo Latinum AVE exprimitur, sed ὑγίαινε, quod significat VALE, imprudens dixisset, & ex eo derisus esset, Apologia quæ inter eius scripta extat, purgandum sibi esse hunc linguæ potius, quam mentis, lapsum & errorem duxit. Cornelium quoque Frontonem Xiphilinus in Hadriano narrat, à cœna domum redeuntem, cum accepisset à quodam, cui se adfuturum receperat, Hadrianum ius bene mane dicere, veste cænatoria qua indutus erat, ad eius Tribunal accessisse, salutemque ei, non quidem matutina salutatione, HAVE, sed vespertina, VALE, dixisse. Verba eius de hac re sunt hæc. Κορνήλιος Φρόντων ὁ τὰ πρῶτα τῶν τότε Ρωμαίων εἰ δίκαις φερόμενος, ἑσπέρας ποτὲ βαδίζειν, ἀπὸ δείπνου, ὅτε καὶ ἐπανιὼν, καὶ μαθὼν παρά τινος, ᾧ συνηθέστερον ὑπέσχητο, δικάζειν αὐτὸν, εἴ τε τῇ φολλῇ τῇ δεκατικῇ: ὥσπερ εἶχεν, ἐς τὸ δικαστήριον αὐτῷ ἐσῆλθε, καὶ ἁπάσατο, ἅπτε τῷ ἑωθινῷ προσφήματι, τῷ, Χαῖρε, ἀλλὰ τῷ ἑσπερινῷ, τῷ, Ὑγίαινε, χρησάμενος. Fuluium etiam senatorem, qui arcanum aliquod sibi ab Augusto creditum & commissum, vxori temerè effutierat, cùm manè Augustũ salutans, dixisset, Χαῖρε Καῖσαρ, Augustum respondisse, Ὑγίαινε Φύλβιε, Plutarch. in lib. de Garrulitate refert.

Sed & mortuis, VALE dicebant. Seruius in lib. XI. Æneid. ad eum versum

Sic ô, sic positum affati, discedite, corpus.

Sensus talis est, præstate vos mihi funebre solatium, id est, affamini me, vt dici solet mortuis, VALE, VALE, VALE. Apud eundem Virgil. lib. XI. Pallantem mortuum Æneas ita affatur,

SALVE ÆTERNVM *mihi maxime Palla.*

ÆTERNVMQVE VALE. Vbi Seruius. *De quibus verbis, Varro in Logistoricis, ait, ideo mortuis,* SALVE, ET VALE *dici, non quod valere, aut salui esse possint, sed quod ab iis recedimus eos numquam visuri. Hinc ortum est, vt etiam maledicti significationem interdum vale obtineat: vt Terentius, valeant qui inter nos dissidium volunt, hoc est, ita à nobis discedant, vt nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo cùm mortuo dicitur,* VALE, *non ethymologia consideranda est, sed consuetudo, quod nullis* VALE, *dicimus nisi à quibus recedamus.* Quod totidem prope verbis idem Seruius in lib. V. Æneid. tradit, ad hæc verba,

SALVE SANCTE PARENS, *iterum* SALVETE *recepti*
Ne quidquam cineres, animæque vmbræque paternæ.

Ouid. lib. VI. Metamorphos.

SVPREMVMQVE VALE, *pleno singultibus ore*
Dixisset. Et lib. VII.
Mutua, dum licuit, reddebant dicta, VALEQVE,
Coniuncti dixere simul.

Et lib. X.

SVPREMVMQVE VALE, *quod iam vix auribus ille*
Acciperet, dixit.

Idem lib. IIII. fastor.

Osculáque applicuit posito suprema feretro:
Atque ait, INVITO FRATER ADEMPTE VALE.

Donat. in Andr. Terent. Act. IIII. Sc. II. VALEANT, *hoc est, abeant, recedant: quia & discedentibus mortuis,* VALE DICITVR, *vt Virgilius. Salue æternum,* & cet. Hinc & in Titulis monumentorum non rarò, VALE, adscribitur. Seruius in lib. III. Æneid. ad hæc verba,

Et magna supremum voce ciemus,

Est autem hoc loco, quod dicimus more sollemni, id est, tertio, VALE: NOS TE ORDINE QVO NATVRA PERMISERIT, CVNCTI SEQVEMVR. *Quidá dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur. Vt in* VI. *Aeneid. Ter magna manes ter voce vocaui.* Et ita in Inscriptione Hispanensi, quam supra rettulimus,

NOS

NOS EO ORDINE, QVO NATVRA PERMISERIT, TE SEQVEMVR. Idem Seruius in lib. VI. Æneid. ad hunc locum, *dixitque nouissima verba, id est,* ILICET, *Nam* VALE *dicebatur post tumuli quoque peracta sollemnia.* Et in lib. VI. Æneid. ad hæc verba, Et *ferales ante cupressos, Varro tamen dicit pyras ideo cupresso circumdari, propter grauem vstrinæ odorem, ne eo offendatur populi circumstantis corona: quæ tamdiu stabat, respondens fletibus* PRÆFICÆ, *id est planctuum principi, quamdiu consumpto cadauere, & collectis cineribus, dicebat nouissimum verbum,* ILICET, *quod ire licet, significat. Vnde est, dixitque* NOVISSIMA VERBA. Propertius etiam funebres voces has ponit Eleg. XVII. lib. II.

Tu mea compones, & dices, OSSA PROPERTI
HÆC TVA SVNT.

Ominis vtique causa & Δυσφημίας vitandæ gratia, non obiisse, sed, VIXISSE mortuos dicebant. Quod Plutarch. in Cicero, docet his verbis. φθεγξάμενος δὲ μέγα, Ἔζησαν, εἶπεν ὅτι δὲ οἱ Ρωμαῖοι μὴ δυσφημεῖν βούλόμενοι, τὸ τεθνάναι λέγουσι. Inde est quod in Titulis monumentorum numquam, Obiit, vel Mortuus est, legitur, sed semper, VIXIT. Tertullian. in lib. de Testimonio animæ. quô loci mortuos a gentilibus MISELLOS, ET SECVROS appellatos tradit, *Nam si,* ait, *de aliquo iampridem defuncto, tanquam viuo quis requirat, præmanu occurrit dicere,* ABIIT IAM ET REVERTI DEBET. Cornutus etiam in Sat. II. Persij lætos quandoque & tristes vitæ dies signasse veteres notat, & in tumulo cuiusdam inscriptum fuisse, VIXIT ANNOS TOT, DVRAVIT ANNOS TOT.

Extremum illud erit, quo, peractis fabulis, Spectatores dimittebantur. Valere enim & plaudere iubebantur, in hunc modum, VALETE ET PLAVDITE: quæ vel à Grege, vel ab ea persona quæ postrema in scenam introducebatur, pronuntiabantur. Quod in omnibus Terentij Comœdijs perpetuum est, qui non sese tam late in hac clausula effundens, quàm Plautus vel solo verbo PLAVDITE, nonnumquam contentus est. Plautus enim vno & altero versu quandoque plausum dari variis verborum figuris iubet. Veluti Truculento.

SPECTATORES BENE VALETE, PLAVDITE, ATQVE EXSVRGITE.

Idem Epidico.

PLAVDITE, VALETE, LVMBOS EXTOLLITE, ATQVE EXSVRGITE.

Item Curculio.

Quæ res vortat bene, mihi & vobis, SPECTATORES, PLAVDITE.

Interdum & CLARE PLAVDI iubet. vt in Amphitruo,

Nunc SPECTATORES *Iouis summi caussa,* CLARE PLAVDITE.

Et Menæchm.

Nunc SPECTATORES VALETE *& vos* CLARE APPLAVDITE.

Idem Bacchidib.

SPECTATORES, VOS VALERE *volumus &* CLARE APPLAVDERE. Idem à Spectatoribus exposcit Grex in fine Asinariæ & Casinæ, & Strophilus in fine Aululariæ, & Eutychus in fine Mercatoris. Quandoque etiam Plautus ait, PLAVSVM DATE, velut in fine Rudentis. Sic & in Cistellar.

Nunc ad vos Spectatores, quod reliquom relinquitur,
More maiorum, DATE PLAVSVM *postrema in Comœdia.*

Idem Captiuis, *Nunc vos, si vobis placet*
Et placuimus, neque odio fuimus, signum hoc mittite,
Qui pudicitiæ esse præmium voltis, PLAVSVM DATE.

Et Mostellar.

Spectatores fabula hæc est acta: VOS PLAVSVM DATE.

Hunc morem etiam Horatius in Arte poët. tangit.

Si plausoris eges aulæa manentis, & vsque
Sessuri, donec cantor, VOS PLAVDITE, *dicat.*

Quo adludens Cicero in Cato. maior. *Neque enim historioni,* ait, *vt placeat, peragenda*

Universidad de Deusto
Biblioteca

est fabula modo in quocumque fuerit actu, probetur: nec sapienti vsque ad, PLAVDITE, *viuendum.* Quintilian. lib. VI cap. II. *Tunc est commouendum Theatrum, cum ventum est ad ipsum illud, quo vetres Tragœdiæ Comœdiæque clauduntur,* PLAVDITE. Tertullianus lib. I. aduersus Valentinia. *Quod superest inquam vos* VALETE ET PLAVDITE, *Imo quod superest, inquam, Vos audite & reiicite.* Apuleius lib. II. Florid. *Renuntiauere Philemonem poëtam qui expectaretur, quique in theatro fictum argumentum finiret, iam domi veram fabulam consummasse. Enimuero iam dixisse rebus humanis,* VALERE ET PLAVDERE: *Suis vero familiaribus, dolere & plangere.* Eóque adlusisse videtur Seneca lib. III. Natural. quæstio. cùm ait, *Vnam rem adhuc adiiciam & fauere te, ut* PLAVDERE, *iuuabit.* Atque vt tandem aliquando finem scribendi faciam, nouissimis hisce Comœdiarũ verbis, Formularum libros claudere me iuuat. Vos ergo, candidi lectores, (odi namque malignum vulgus & arceo) Bene valete, vigiliasque & lucubrationes nostras æqui, bonique consulite: & si meruerimus, plausum date.

Hæc habui quæ de certis & sollemnibus, S. P. Q. R. verbis, omnibus vestigiis indagata proferrem. Omnem certe adhibui diligentiam, omnique mente, à multis iam annis, in ea cura cogitationeque fum versatus, vt odorari quàm sagacissime possem, quid certorum verborum, bonus quisque auctor ferret. Ex his quædam oculis deprehenduntur: quædam coniectura persequenda sunt. Nec ignoro multa prætermissa esse, quæ me fugerint, quæ in aliorum casses & retia decidere non inuitus patiar: cum formularum claustra perfregisse, et ad eas inuestigandas viã strauisse, aut ad earum conquirendarum cupiditatem studiosos harum rerum excitasse satis habeam. Nam ex quo primùm in hanc cogitationem incubui, ea intercessere tempora quæ me fori laqueis irretitum, & priuatis dein publicis causis agendis penitus addictum, ab omni non modo scriptione, meditationeque, sed & lectione auocarunt. Otij tandem pluisculum nactus, cùm veteribus amicis, hoc est cum libris in gratiam redire studui. Edidi ergo quæ potui, non vt volui: sed vt me tẽporis angustiæ coëgerũt. Quod ne quis oratorio fuco dictum credat (scitum est enim causam conferre in tempus, cum adferre plura, si cupias, non queas) eorum cõscientiam testor, qui mihi, aut custodiis audiendis, aut litibus, mane à lucifero donec sol occidat, dirimendis, totos dies abire norunt. Quamquam vel me tacente, res ipsa satis loqueretur, hæc ab homine occupatissimo scripta esse. Nec sum nescius non defuturos, qui subitũ magna ex parte opus, quod non multa dies nec multa litura coercuit, reprehendant. Audire etiam mihi videor voces eorum, qui, sicubi offendẽt quod eis displiceat, protinus cum Velleio Paterculo exclamabunt, *Quid aliud, quam nimium occupatum dixerim, quem vel mendum vocis fefellit, vel cui hoc aut illo loco somnus obrepsit?* Sed ego diutius premere non sustinui, quod in commune prodesse posset, præsertim cum mihi ad exhibendum formulam plerique dictarent, alij, quasi eos vana promissi spe lactarem, inertiæ dicam mihi scriberent, Accessei lunam esse dictitantes, quibus vt satisfacerem, cursu tarditatem corrigere coactus sum. Sed si qui excusationem meam non accipient, nec mihi eorum quę paullo negligẽtius & incautius, aut contrà, nimis diligenter, & anxiè scripta censebunt, gratiam faciẽt, eos ego iniquos cierabo: & ad æquos rerũ æstimatores prouocabo. A quibus, pro innata bonis omnibus humanitate, etiam atque etiam peto, vt ne ex aliqua fallaci coniectura, aut leui inani ac futili obseruatione, aut verborum vbertate ac copia ieiunáue breuitate, aut denique aliquo alio lapsu, errato, ansam maledicti arripiant: sed cẽsuram suam in secundam editionem, quæ Deo volente aliquando limatior exibit, differant. Maneant parumper dum mihi ipse Aristarchus sim, nec anteuortant quæ in me ipsum paro. Nec enim omnia simul inuenta & perfecta sunt: vnoque partu in lucem moles hæc emitti, & ad vnguem formari non potuit. Interim libris hisce in scenam productis, ipse Apellis exemplo post siparium arrectis auribus stans vitia quæ notabuntur tacitus auscultabo, & quæ iustam reprehensionem mereri, aut parum æquis animis accipi cognouero, ea, si videbitur, inducam, delebo, emendabo: nec committam vt cæco fœtus mei amore, vllatenus peccasse videar.

FINIS.

AVCTOR LECTORI.

IMpleui vtcumque promissum, Tulliq; fidem, aliquatenus Deo iuuãte, exsolui: Nam vt de me ipse primus quasi Consulari loco rogatus sententiam dicam, tantùm abest vt susceptum munus peregisse me, cẽseam: vt inchoasse tantùm, & velut vestigia ac lineamenta quædã tradidisse mihi videar. Sunt etiam non pauca in hisce libris, partim eius qui descripsit incuria: partim operarum vitio, errata cõmissa. Atque adeo nõnulla, ne in alios culpam omnẽ transferam, mihi ipse imputo, qui hæc inter eas occupationes edidi, ac prope scripsi, vt vix respirandi facultatẽ haberem. Itaque multa me præteriisse sentio, quæ nunc, & quidẽ serò, succurrunt: Ex his quædam, quamquam præposterè, reddentur. Nec enim omnia in secundam editionem differre sustineo. Igitur quæ subieci suis quæque locis, cui commodũ erit, reponenda curabit.

p. 22. lin. pro populo, adde Ciceronem lib. II. de legib. & Agell. lib. I. Noct. Attic. cap. XII.
p. 25 lin. vlt. dele Petron. Arbitr. & repone Pedo Albinouan.
p. 29 lin. 25. emenda, Flaccus lib. V. *Argonaut.*
p. 33 lin. I. diúque scribe pro denique.
p. 34. lin. I. adde. Ex quibus nemini dubium relinquitur, rectam esse scripturã veteris codicis Symmachi Epist. XXVI. *lib.* VIII. *quæ sic habet, vt in honore numinum fieri solet.*
p. 48. lin. 16, emenda id pro idem. & lin. 21. scribe receptum fuisse in iudicijs.
p. 50, adde Domina Iuno apud Propert. lib. II. Eleg. IIII. *& Domina Venus lib.* III. *Eleg.* II.
Ibid. adde Mercurium bonum dici à Plauto Casina Act. II. *Sc.* III. *& Liberum patrem bonum ab Ouid lib. I. Trist. Eleg.* IIII. *Item Bacchum pulcherrimum ab Ouid. lib. V. Trist. Eleg.* IIII. *Et Venerem pulcherrimã ab eodem lib.* IIII. *Fastor. Insuper & Deos magnos vocatos, vt ex Plauto Trinummo Act.* IIII. *Sc.* I. *Ennio apud Cic. lib. I. de Offic. Ouid. lib.* III. *de Ponto Eleg.* I. *Seneca lib. V. de Benefic. cap.* XVI. *patet.*
p. 54. & 55. inter Iunonis cognomina Matutã posui, secutus scripturã codicis Liuij & P. Victoris. Nũc in cogitationũ mearũ consilium adhibitis amicis sub sisto. Vereor enim ne se illic Iuno in Inus locum subdiderit. Nam, vt ait Cic lib. I. Tusculanar. quæst. Quid Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? Idem lib. 3. de Nat. Deor. Ino Matuta à nobis dicitur, à Græcis Leucothea. Similitérque Ouid. lib. 6. Fastor.

Leucothoe Graijs, Matuta vocabere nostris.

Matris etiam Matutæ Festus Pomp. meminit, eiúsque festa Matralia, eodem auctore, dicebantur.
Eadem p. 55 lin. 9. in Ossipaginæ Iunonis nomine nihil apud Arnobium lib. III. *mutandum censeo: Recta enim est scriptura, neque vitij quidquam subest. Hoc namque nomine, Iunonis, in ossibus eorum qui in lucem edebantur pangendis solidandisque, vis ac potestas exprimitur. Eadémque est, dea Ossipago, apud eundem Arnob. lib.* IIII. *vbi tamen manifesto errore scriptum est non semel, Ossilago.*
p. 57. lin. 23. emẽda, de Forte Fortuna. Rectus enim huius appellationis casus est, non Fortis, sed Fors. Cuius genitiuum Fortis, Varro lib. V. de lingua lat. & Columella lib. X. *Accusatiuum verò, idem Varro lib.* III. *de lingua Lat. Ouid. lib.* VI. *Fastor. ediderunt. In eóque linguæ latinæ ignorantia lapsi Græci auctores Dionys. Halicarn. et Plutarch. videntur, qui à fortitudine hanc appellationẽ ductam existimantes,* Ἀνδρείαν *et* ἰσχυρὰν *seu* ἀξιστευτικὴν, *reddiderunt: cùm re vera, vt Cic. lib. II. de legib. explicat, hoc nomine incertos casus Quirites significarint.*
p. 75. lin. 43. emenda, ex manuscriptis Catonis codicibus sacri cœrandi, id est, curandi.
p. 94. lin. 33. emenda, diu commendent. Acta hic diui Augusti æquet, annos vincat. Quandiu inter mortales erit, nihil &c. Sic enim ex manuscriptis codicibus hanc Senecæ precationem restituendam esse, Nic. Faber, vir doctrina & humanitate præstantissimus me docuit.
p. 107. lin. 30. adde. Hanc tamen votorum mutationem obscurè perstrinxit Capitolin. in Maximo & Balbino.

Universidad de Deusto
Biblioteca

p.110.lin.1.emenda,lib.XXIII.et adde Cic.lib.VI.in Verr.et Appian. lib. II. Bellor. ciuil. et lin. 12. adde Liuium lib.XXIX.et lib. XL.

p.116.lin.46.emenda,Saturnius: & adde,Diomedẽ in vetusto V. C. Claudij Puteani codice,lib.III. postquam de heptametro heroico locutus est,subiicere,Saturnium in honorem dei Næuius inuenit, addita syllaba ad Iambum.sic:

Summas opes qui Regum Regias resregit.

p.117.lin.36.adde,Sic & Prudent.in Ἀπoθεώσεως genua incerare Dianæ:Ita quippe contra vulgatorũ exẽplarium scripturã locus hic citatur à Gregorio Turon.cap. 40.eius operis quod in gloriam plurimorum martyr.conscripsit.Atque ita idem Prudent. in Amartigenia,

Incerat lapides fumosos idolatrix,
Relligio. Et contra Symmach.
Saxa inlita ceris Viderat.

p.119.lin.23.emenda possessione deiecerunt.& lin. 37 paternæ virtutis.

p.122.adde,quãdoque veteres optasse bonam mentẽ his quibus deos infestos credebant,vt apud Liuiũ lib 39.Senec. Controuers. II lib IX. Terent. Adelph. Act. III. Sc. III. & ibi Donat.

p.129.lin.penult emenda,cap. XII.

p.134.lin.16.delẽda est hæc clausula,Eóque alluisse Chæream etc. Assentior enim Lipsio emendanti apud Sueton Accipe iratum. Nã et Iosephus lib.19.antiquit. cap.1.eam rem ita narrat. Ὑπατικὰ δὲ αὐτὸν χαιρέας ἠτήσε σημεῖον: τοῦ δὲ Τρωϊκὸν ὑπέμεινεν ἐπιόντος, οὐδὲν ἐνδιάστασις λοιδορίας τε ἐχρῆτο κατὰ τοῦ γαίου, ἀ παυσάμενος τὸ ξίφος ἐπάγει πληγὴν σφοδρὰν.

p.142.ad Terra marique,adde,hoc genere loquendi vti Liuiũ lib 30 et Senecã in ἀποκολοκυντώσει.

p.150.lin.29.adde,verisimile esse eos qui suffragiũ candidatis pollicebantur,visos his verbis, Fauebo tibi,vt colligitur ex loco Ciceronis qui à Quintiliano refertur lib. 6 cap. 4.

p.154.lin.14.emenda, N. R. id est nihil rogatur.

p.178.lin.41.emenda,ex Nic.Fabri viri optimi & doctissimi sententia,Omnibus hac lege.Et lin.51. hi omnes inuiti.

p.185.ad formul.de Summa Repub. adde,Cic.III.Philip. et pro Sextio,Liuium lib. XLII. Vlpian. in L.I.§.licet,D.de exercitor. In quibus verbis erratum est apud Cic.Orat.pro Flacco & lib. IIII.in Verr.et apud Tacit lib.XI Illis enim omnibus locis male,de summa Reipub. et summã Reipub. pro summa Repub.et summam Rempub.legitur.

p.190.ad formul.Consules,adde Cic.de haruspic.respons. ad formul. Tribuni,adde Liuium lib. 28.ad formul. dictator, adde Liuium lib.22.

p.203.ad formul.in alia omnia,adde Cælium Epist.XIII.lib.VIII.

p.204.lin.9.dele vocem,ne ad ver.Perrogare,adde Epitomen Liuij lib.48.et Plin.Epist.22.lib.6.

p.225.adde capita duo S C. Tertyllian ex L.I.D ad Tertyll.

p.226. lin.1. dele vocem, corũ, ex p.249. transfer in pag.præcedentẽ lin.39.& 10. quæ aberrarint.

p.251.lin.16. scribe Epist.16.lib.I.

p.264.adde,Heduos quoque plurimis Senatusconsultis fratres populi Ro.appellatos ex auctore panegyr.Flauiensium nomine Constantino Augusto dicti eodémque nomine appellantur à Cic. Epist. 18.lib.I.ad Attic. Aruernos etiam Lucanus Latio se dicere fratres ausos ait.De Iliensibus verò adde,L.non tãtùm,§.I.D.de excusationib.Idémq; de Segestanis scribit Cic.lib.VI. in Verr.

p.268.lin.19 dele hæc, Agri,ædifica,loca.

p.270. lin.vlt.adde,adire.

p.289.lin.13.scribe, Epist. 18.

p.290.lin.12.et sequentib.Testimonia ex Dione adscripta ad mutationẽ vestis, quæ tam in tumultu, quam in luctu fiebat,spectantia ad suum quæque argumẽtum seu caput diligens lector reuocabit. Sunt enim mixtim et confusè posita.

p.296.lin.44.adde,L.I.C.de petit. hered. L.5.C.qui manumitti non poss.L.5.C.de magistrat. conuen.et Vlpian.Tit.de Latin.

p.299.lin.vlt.adde.L.I.et 2.D.de feriis,L.cùm hi,D.de transactionib.L.2.D.de fugit. L.2.§. idẽ respondit, D. pro soc.L.16.D.de sponsalib.L.16. D.de ritu nupt.L.6 §.hi autem, D. de iniust. rup.L.I.D.expil.hered.L.I.D.a quib.appell L.I.D. dies quan.appell sit.

p.327. lin. 32. emenda,fictili sarcophago,& lin.39. decretum fieri.

p.328. lin. 29. adde, L.I.C.de falsa cau.adiec.L.XI.C.de pact.& L.vlt.C.de precib. Imp. offer.

Ibid.

Ibid. lin. vlt. adde, Instit. de eo cui libert. cau.bona,& §.est tamen Instit.de hered.Instit.§ planè, de milit.testam.

p. 337. lin. 37. adde, L. 90.de decurionib. L. 12. de pistorib.L.vlt. de naufrag.in Cod.Theod.Nou. Valentiniani de episcop. iud.

p. 338.lin.24. adde, L. XI. de proximi sacror. scrin. L. 3. de testamẽ. L. vlt.vt dignit. ordo, L.I.L. 5. & L.6.de conlat.donatar. L. 2. de præd. decurial. L. 25. de susceptorib. L. 9. de exactionib.in C.Theod. L. vlt. C. de aquæduc. lib. XI. Nou.Theod. de episcop. iud.& Nou. de testamẽ.cleric.

p. 353. lin. 25. adde, Consularem & Patritium.

p. 364. liu. 15. dele hæc verba. Et hoc fortè est quod in veteri versione Nouellæ 6. quæ ad eundem Epiphanium dirigitur, additur, scripta cùm adiectione dominica,quæ transferenda sunt in pag. 368.cùm hac emendatione dominico.

p. 367. lin.17. & 18. emenda,Recitata septimo,sicut in L. 18. C. de sacros. eccles. Recitata septimo miliario huius inclitæ ciuitatis in nouo consistorio palatij Iustiniani,& in L. penult. C. depos. lecta quarto miliario in nouo consistorio palatij Iustiniani.

p. 371. adde, Sic in L. 20. §. I. D. de stipulat. seruor. Ex ea stipulatione quod pupillæ acquisitum sit, peto rescribas. Et in L. vlt. D. de iureiuran. Quod tibi placet rescribe mihi. Et in L. 7. D. de magistrat. conuen. In magistratus qui tutorem dederunt, Rogo rescribas, vtrum pro virili portione actio danda sit, an optio sit &c. Aliàs legitur tu quid putes? L. vlt. D. de administr. tut. putásne? L. 113. D. de verb. oblig. Vtrum putes an non, L. 107. D. eo. tit. An putes, L. 105. D. eo. Id ius est, nec ne? L. 26. D. de oper. libert. Quid iuris est? vel, quid iuris sit, L. 66. D. de donat. int. vir. & vx. L. XI. D. de peric. & com. rei vend. Consulebatur quid iuris esset, L. 47. D. de heredib. instit. Quæritur quid iuris sit, L. 36. D. de manum. testam.

p. 376. lin.36. emenda exempli.

Ibid. lin. 39. adde, exempla ex L. I. D. de liber. exhib. & L. 26. D. de negot. gest.

p. 378. lin. 46. emenda, Teli petendi.

p. 388. lin. 19. emenda, Teli, & illo loco adde ex Floro lib. 4. Miles faciem ferit.

p. 395. lin. 34. emenda, lib. III.

p. 408. ad missionum species adde, L. milites, §. missionum, D. de re milit. & Sueton. in Calig. cap. XLIIII.

p. 415. lin. 41. scribe quattuor locis, & adde, §. præterea Instit. de exceptionib.

p. 416. lin. 14. adde, L. vbi. autem, §. qui illud, D. de verb. oblig. L. vlt. §. vlt. D. si cert. pet. L. non quocumque, §. si ex bonis, D. de legat. I. L. cùm seruus, D. de condict. cau. do. §. qui igitur, §. appellamus & §. si minus Instit. de actionib.

Lin. 28. adde dare facere oportere, §. I. Instit. de actionib. Cic. lib. III. de offic. Valer. Max. lib. VIII. cap. & dari fieri. L. duo societatem, D. pro soc. L. qui Romæ, §. Callimachus, D. de verb. oblig. Eóque pertinent, L. faciendi, & L. facere oportere, D. de verb. signif.

Ibid. lin. 37. adde. L. nõ solũ, §. I. D. de procuratorib. L. vlt. D. quar. rer. act. L. vlt. D. de exceptionib. L. nam posteaquã, §. sed si quis, D. de iureiur. L. sed & si restituatur, §. ex quibus, D. de iudic.

p. 418 lin. 36. adde, §. si quis agens, & §. si quis minus Instit. de actionib. L. si seruus, D. de liber. cau. L. quintus, §. cui legatum, D. de auro argen. Et lin. 48. adde, L. & non tantùm, §. veniunt, D. de heredit. petit. L. pupillus, §. vlt. D. de verb. signifi. §. æque Instit. de actionib.

p. 443. emenda, dominum, possessorémve.

p. 449. lin. 26. emenda, D. de euictionib.

p. 454. lin. 10. emenda, fructum in fi.

p. 460. lin. 24. emenda, aut propter vsurarum.

p. 470. lin. 28. emenda, vt idem Cic. Orat. pro Cæcina.

p. 499 lin. 40. emenda, legatario porrò.

p. 513. lin. 11. adde, Valer. Max. lib. 8. cap. 3. & Agell. lib. 12. ca. 13.

p. 518. lin. 49. emenda recurrendum erat, & adde, L. litigatoribus, C. de appellat.

p. 519. lin. 45. adde, L. I. & 2 C. si vn. ex plurib. & L. ἔφασκεν, D. de excusationib.

p. 529. lin. 19. emenda Hieronym. in Catal & lin. 21. A Felice etiam.

p. 549. lin. 40. adde, idẽ lib. I. Cõtrouers. II nuda in littore stetit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis & inspectæ et contrectatæ sunt. Vultis actionis exitum audire? Vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. Martial. Epigram. LXXXII. lib. VI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quidam me modò, Ruse, diligenter
Inspectum, velut emptor, aut lanista,
Cùm vultu digitóque subnotasset.

Lucian. ἐν βίων πράσει *qui mancipium mercatur,* Αλλ' ἀπόδυθι, *ait,* ἡμιγυὲς γάρ σε ἰδεῖν βούλομαι.

p. 542. *lin. penult. emenda. sed & vrsis, vt ex Martialis epigr.* VII. *&* VIII. *lib.* 1.

p. 543. *lin.* 1. *emenda, Androclis modo. & lin.* 23. *adde,* L. 1. *C. de postulan.* L. *generaliter,* D. *de decurionib. L.* 1. §. *vlt.* D. *de offic. præf. vr. Plin. Epist.* 14. *lib.* 5.

p. 577. *lin.* 43. *emenda ne admittito, et dele lineas* 48. *et* 49. *earúmque loco hæc sustitue. Diem autem operi faciundo præstitui solitam, ibidem ostendit, inquiens, diem instituit operi faciundo kalẽdas Decembres.*

p. 580. *lin.* 37. *desunt hæc verba, Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus præcumbere ceperit, &c.*

p. 599. *lin.* 4. *adde Ciceron. lib.* 3. *de Orat. & lin.* 22. *adde hæc, suffragatur tamẽ Caius lib.* 2. *Inst. tit.* 9

p. 602. *lin.* 16. *emenda, depositas.*

p. 603. *lin.* 26. *emenda, erat & dominica.*

p. 605. *lin.* 26. *repone, emendandum.*

p. 614. *lin.* 20. *emenda, si absque vlla.*

p. 661. *lin* 2. *adde, A codicillorum etiam confirmatione testamentum suum orditus est testator ille cuius suprema narrantur in L. Lucius Titius, D. de fideicom. libert.*

p. 706. *lin.* 17. *adde, Vestigian°, L. generali, D. de vsu & vsufr. leg. Speratian°, L. Titiæ, D. de ann. leg.*

p. 710. *lin* 38. *adde domus Formiana, L. si quis inquilinos, §. si ita, D. de legat.* 1.

p. 727. *lin.* 20. *emenda interim.*

p. 731. *lin. penult. emenda, è quibus vnam Romanam, alteram Spoletanam proferam, Romanæ verba hæc sunt. & dele quæ sequuntur vsque ad M. Magius in pag. seq.*

p. 793. *lin penult. adde, O. V. F. id est omnia viuus fecit, & dele verbum aliàs, & lin. primam paginæ sequentis.* 798. *lin. vlt. adde, & miserrimos se appellant.*

p. 809. *lin.* 45. *adde, in oculos eorum.*

p. 815. *lin.* 35. *adde, Peream si, vt ex Epist.* 23. *lib.* III. *&* 19. *lib.* 15. *familiar. & Varrone lib.* 3. *de re Rust. cap.* 3. *Seneca Epist.* 57. *lib.* 7. *lin.* 30. *dele lib.* XVI.

p. 818. *lin.* 32. *adde, Liu. lib.* XXVI. *in sententia Q. Fabij.*

p. 819. *lin.* 18. *dele, Idem Epist.* VI. *&c. vsque apud.*

p. 823. *lin.* 42. *emenda, Psittacus Eois imitatrix ales ab oris. Sic enim vetus liber optimæ notæ habet.*

p. 825. *lin.* 9. *scribe, Apolog. ad Senatum. & lin.* 13. *adde, cap* XII. *vnde supplenda sunt quæ initio eiusdem Apologiæ vulgo in Iustini martyris codicibus deesse notantur.*

Ibid. lin. 19. *emenda, & ipsum, ex vetustis Nicolai Fabri codicib.*

p. 239. *lin.* 45. *adde, Varronem in Eumenidibus.*

p. 841. *lin.* 44. *adde, Fascinationibus verò occurrebant peculiari voce ista, Præfiscine seu Præfiscini, quæ, vt Charisius Sosipat. interpretatur, significabat sine fascino, quod Græci ἀβασκάντως dicũt. Ac planè qui se supra modũ laudabant fascini amoliendi & auertendi causa hanc vocem præfari solebant. Eámque apud Plautũ Asinar. Act.* II. *Sc. vlt. Leonida præconio quod de seipso facit, vt abesset dicto inuidia, simul & fascinatio abesset, præmittit. Sceparnio quoq; Rudẽte Act.* II. *Sc.* V. *laudationis suæ hanc eandem vocem adscribit. Eodémque modo apud Titinnium Setina, ne puella, quæ immodicis laudibus efferebatur, fascinaretur, monebatur ad laudem addi, Præfiscini. Nam vt est in Seruij membranis ad* VIII. *Eclogam Virgilij: Quidquid vltra modum laudabatur, dicebatur fascinari.*

p. 847. *lin.* 32. *dele Salue &.*

Hæc quicumque leget. si quis leget, æstimet antè,
Auctori quæ sint otia salua foro.
Æquus erit scriptis, quæ tempore rebus agendis,
Detracto, raptim composita esse sciet.

INDEX

INDEX LOCORVM QVI EX VARIIS auctoribus sparsim in hisce libris emendantur.

A Gellius. p. 340. 636.
Appianus. p. 26. 120. 247.
Apuleius. p. 61. 820.
Arrianus. p. 25.
Arnobius. p. 6. & 855.
Cæsar. p. 236.
Charisius Sosipater. p. 157.
Cato. p. 855.
Censorinus. p. 176.
Cicero. p. 17. 57. 58. 119. 137. 154. 239. 253. 303.
Codex Theodos. p. 353.
Dionysius Halicarnass. p. 16.
Dio Chrysostomus. p. 133.
Diomedes. p. 856.
Eusebius. p. 4.
Festus Pomp. p. 16. 102. 134. & 135.
Fragmenta Pithœana Iurisconsultorum. p. 344. 351.
Frontinus. p. 152. 156. & 157. 220. 221. 269.
Hesychius. p. 430.
Hittius seu Oppius. p. 846.
Horatius. p. 12.
Inscriptiones Hispanienses. p. 754. 795. 799. & 800.
Iosephus. p. 265.
Iustinus Martyr. p. 4. 362. 858.
Lactantius Statij interpres. p. 28.
ex Lib. de viris illustrib. p. 308.
Liuius. p. 68. 69. 116. 144. 145. 186. 289. 296. 364. 815.
Lucianus. p. 4.
Macrobius. p. 41. 139. 383.
Martianus Capella. p. 61.
Nonius Marcellus. p. 12. 108.
Nouellæ Theodos. & Valentin. p. 352 353. 356. 363.
Ouidius. p. 573. 858.
Pandectæ. p. 371.
Plautus. p. 850
Plinius natur. histor. p. 58. 69. 97. 135.
Plinius Secundus. p. 247. 728. 811.
Plutarchus. p. 120. 133. 376.
Polybius. p. 400.
ex Priapeis. p. 820.
Prudentius. p. 856.
Seneca. p. 122. 133. 825. & 838.
Solinus. p. 28.
Suetonius de clar. rhetorib. p. 214. & 215.
Tatianus. p. 4.
Valerius Max. p. 252. 810.
Varro. p. 69.
Vegetius. p. 236.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX LOCORVM EXPLICATORVM.

Ammian. Marcellin.	p.270.
Arrianus.	p.430.809.
Cato.	p.51.
Cicero.	p.153.154.202.249.
Dio.	p.214.252.288.
Dionysius Halicarnass.	p.812.&813.
Eusebius.	p.809.
Horatius.	p.117.151.
Iosephus.	p.529.
Iuuenalis.	p.15.68.117.
Lucanus.	p.138.
Lucianus.	p.368.
Lucretius.	p.42.
Ouidius.	p.8.9.13.15.46.51.100.134.
Persius.	p.8.
Plinius natur. histor.	p.25.103.
Plutarchus.	p.14 41.42.288.
Propertius.	p.8.46.
Seneca.	p.14.& 15.
Seruius.	p.19.
Silius Italicus.	p.137.
Suetonius.	p.14.& 15.
Tibullus.	p.46.
Valerius Flaccus.	p.43.
Virgilius.	p.15.

INDEX PRÆCIPVARVM FORMVLARVM ET SOLLEMNIVM ALIQVOT VERBORVM, QVÆ SINGVLIS Libris proponuntur.

EX LIBRO I.

PRocul este profani. p. 4.& 5
Ieiunaui, atque ebibi Cyceonem &c. p.6
Puræ manus.6. Purè lauari. 8. Puræ vestes. 9. Pura vasa. ibid. Pura hostia. ibid. Purum vinũ. ibid.& 31. Pura aqua. 7.& 9
Viuum flumen. 7.& 8
Procul impij & nocentes. 9.& 10
Hostis, vinctus, mulier, virgo, exesto. 10
Fauete linguis. 10
Pascito linguam. 10
Bona verba. 11.& 100
Idem precati. 13
Hoc age. 14
Agon? 15
Ministri succincti. 15
Cultri suppositi. 16
Hostiæ maiores, Lactentes, Animales, Ruminales, Iniuges, Eximiæ, Succidaneæ, Ambaruales, Piaculares, Prodigæ, Mediales, Cauiares, Optatæ, siue Optimæ, Haruigæ, seu Harugæ. 16
Hostia Maxima, Duidens hostia. Ambiegnibos & verucx. Cõfeta sus. Præcidanea agna & porca. Bos forda, siue horda. Porci sacres. Boues opimi. Porca Præsẽtanea. Porcę aureæ & argẽteę. Porci Eximij. Boues Egregij. Oues lectæ. Idulis ouis, Altilanea. 16
Hostiæ dicebãtur Probari, Duci, Admoueri aris, Stare ad arã, Feriri, Cadere, Mactari, Immolari. 17.18.19.20.21
Facere pro frugibus, Propter viam, Pro populo. 22
Publica sacra. ibid.
Damium sacrificium. ibid.
Operari. ibid.
Exta dicebantur Inspici. 23. Eripi, Consuli, ibi. Prosecari, Dari. 28.& 31. Reddi. 31. Porrici, Imponi. 31.& 32
Cor hostiarum. 24. Fibræ, & fissum iecoris. 24.& 25
Pars inimici, Pars familiaris. 25
Caput iecinoris. 26
Exta bona, seu Felicia & Læta. 25.& 26
Exta non bona, seu Tristitia, & Irata. 26
Exta Regalia, Muta, Deforma. 27.& 28
Proficiæ & Proficium. 28
Albegmina. ibid.
Strebula. ibid.
Augumentum aut augmentum. ibid.
Dare tura, dare vinum. 29.30.& 31
Da quod debes de manu dextra. 31
Tura ferre. 29. Turis acerui. 29. granum, mica, pollen, glebula turis. 30. Tus pium. 35
Tura duobus aut tribus summis digitis comprehendere. 30
Tura mascula. ibid.
Vinum spurcum. Calpar. Sacrima. 31
Pateræ. 30. Lances. 32
Litare. 32. Egregiè & prosperè litare. 33
Honor, seu honores Deorum. 33.& 34
Indicere, Mactare, Instaurare, Celebrare & Persoluere honores. 33.34.& 35
Dona, munera. 34. Figere dona. 34.& 35
Hic ouis, hæc agnus, & porcus, tauri verbenæq; , perplouere pateram, refriua faba, præmessum, seu præmetium, persillum. 35
Februatus dies & Februum. ibid.& 131
Die perendini. 35
Far pium, & tostum. ibid.
Ador. ibid.
Adolere. 35.& 37
Mactus hoc vino inferio esto. 37
Libare. ibid.
Accipe libens. ibid.
Salutare Deos. 38
Salutare auguria læta, & omina fausta. Salutare templa. 39
Salutabantur dij in hunc modum. Salue sancte pater. Saluete penates. Dij saluete, & Saluto te Apollo. 39.& 40
Salue Terra, Patria, Tellus. 40
Venerari Deos, Aras, Templa. 47

Universidad de Deusto
Biblioteca

Adorare Precibus, Votis, Ture. ibid.
Supplicare ture, vino, lacte, mola salsa. ibid.
Iouem Deósque in orationibus & cõcionibus veteres præfabantur. 47. & 48
Saturnus Pater. Iupiter Pater. Neptunus Pater, &c. 49
Iane pater. 49. 61. & 75. Dis pater. Marspiter, Diespiter. 48. & 49. Terra mater, Magna mater, Mater Matuta. 49
Sancte Iupiter, Sancte Apollo, Sancte Tiberine, Sancte Termine. ibid.
Dij domini, deæ dominæ. 50
Dij boni, bone Iupiter, bona Iuno. ibid.
Dij pulchrorum, deæ pulchrarũ cognomine ornabantur. ibid.
Almæ Deæ, alma Tellus, alma Venus. ibid.
Ianum in precationibus præfabantur. 51
Ianus Clusiuius, seu Clusius, Patulcius, Geminus, Quirinus, Consiuius, Iunonius, Curiatius. 51. & 52
Iupiter Optimus maximus, Capitolinus, Omnipotens, Deûm hominúmque pater, Rex, & Deûm hominúmque Rex, Magnus, Summus, Supremus. 52. & 53
Diespiter. 48. & 53. Dijouis, Stator, Feretrius, Elicius, Faunus, Luceti⁹, Victor, Inuictus Viminius, Fagutalis, Latiatis, seu Latialis, Herceus, Opitulus, seu Opitulator, Tonans, Vltor, Custos, Pistor, Inuẽtor, Prædator, Impulsor, Stabilitor, Centumpeda, Supinalis, Tigillus, Almus, Ruminus, Dapalis, Arbitrator, Propugnator, Hospitalis, Salutaris, Paganicus, Conseruator, Hospitator, Seruator, Augustorum & Cæsarũ defẽsor, Tutator salutis Augg. Fulgerator, seu Fulgurator, Fulminator, 53. & 54
Iuno Regina, Lucina, Opigena, Moneta Sospita, Iuga seu Iugalis, Cinxia, Iterduca, Domiduca, Caprotina, Populonea, Fluonia, Pomona, Curitis, Sororia, Februtis seu Februatis, aut Februata, Martialis. Matrona, Magna seu Maxima. 55
Mars Gradiuus, Quirinus, Vltor. 55
Apollo Sãdalarius, vel Sandalliarius, Cælispex, Medicus, Palatinus, Tortor, Sosian⁹, Conseruator, & Conseruator Augustorũ, Grannus, Monetalis, Præstãs, Propugnator, Sanctus, Pacifer, Tutelaris. ibid.
Minerua Augusta, Pacifica, Victrix, Sancta, Custos vrbis Ro. ibid.
Diana Augusta, Cælestis, Compotens, Lucifera, Lucina, Nemorensis, Triplex, Tutelaris, Valeriana, Victrix, Redux, Conseruatrix. ibid.
Venus Ericina, Libitina, Verticordia, Genitrix, Cloacina, seu Cluacina, Calua, Murtia, Victrix, Placida, Alma. 56
Hercules Victor, Inuictus, Triumphalis, Magnus custos circi oliuarij, Siluanus seu Sullanus, Defensor, Comes & Conseruator. ibid.
Ops Consiua. ibid.
Lares familiares, Patrij, Præstites Grũdiles, Cõpitales, Hostilij, Permarini, Dij patrij indigites. ibid.
Manes Dij. 57
Fortuna fors, Muliebris, Primigenia, Equestris, Viscata, Breuis, seu parua, Mascula, Obsequens, Respiciens, Virgo seu Virginalis, Redux, Seia, Barbata, Mãmosa, Publica, Priuata, Dubia, Bene sperans, Vicina, Libera, Stata, Adiutrix, Conseruatrix Galbanorum, Opifera, Felix, Manens, Augusta, Huiusque dici, Virilis. 57. 58 & 59.
Dij deæq; omnes. 60
Siue Deus, siue Dea es. ibid.
Quisquis es Deus. 61
Iupiter omnipotẽs seu quo alio nomine appellari volueris. ibid.
Precationes ad Iunonem. ibid.
Vernactor, Reparator, Imporcitor, Insitor, Occator, Sarritor, Subruncator, Messor, Conuector, Conditor, Promitor. 62
Cereri & Telluri preces vti cõciperentur. 62
Agricolarum Dij xii. Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres, Bacchus, Robigus, Flora, Minerua, Venus, Lympha & Bonus Euentus. ibid.
Floræ supplicabatur, vt fruges cum arboribus ac vitibus bene prosperéque florescerent. ibid.
Rubigini & Robigo Deo preces factæ. 63
Auerruncus Deus rogabatur, vt pericula auerteret. 63
Dij auertite. 63. 69. & 105
Auertas morbum, mortem, labem, &c. 64
Mala Fortuna, Febris, Pallor, Orbona, Bellona, Furiæ. 64
Caniculæ sacrificatum, vt fructus flauescentes ad maturitatem perducerentur. ibid.
In lustrandis agris quid precabantur. ibid.
Palilibus deam Palem vti precarentur. 64. & 65.
Annæ Perannæ sacrificatum, vt annare perannareq; commodè liceret. 65
Abs Dea Carna petebatur, vt iecinora & corda quæq; sunt intrinsecus viscera, salua conseruaret. ibid.
Iuno Lucina fer opẽ, serua me obsecro. Lucina faue. ibid. & 66
Mercurius rogabatur, vt lucra tribueret. 67
Laribus familiaribus supplicabatur pro copia, vel vt habitatio bona, fausta, fortunatáque eueniret.
A Natali petabatur, vt candidus veniret. ibid.
Io Bacche. ibid.
Veneri Verticordiæ, item Menti quomodo supplicaretur. ibid.
Matutæ Deæ vti res diuina fieret. 68
Bonæ Deæ vinum libãtes, lac se libare dicebant. 68
Herculi qui sacrificabant, alium nullũ Deũ inuocabant. 68
Verbis præire in precatione. ibid.
Populo Romano Quiritibus. ibid.
Hersiliæ precatio. ibid.
Sub vos placo, ob vos sacro. 69
Bene sponsis, bene volueris. ibid.
Vt melius iuuet, melius fortunet. ibid.
Augurum precationes. 69. & 70
Inuocatio & legum dictio. 69. & 70. & 136
Firma omen. 69
Euocationis Deorum carmen. 70. & 71
Sollemne carmẽ precationis in cõcionibus & comitiis. 71
Bene atque feliciter eueniat, seu eueniret. 71. & 72
Quæ res bene vertat, Quod bene verteret. 72. & 73
Dij bene vortant, seu verruncent, Dij fortunent, Dij secundent. ibid.
Censorum præfatio imperantium præconi vt viros vocaret, Quod bonum, faustum, fortunatúmque sit. 74
Valerius Messalla Augustum vti salutauerit. 74
Sis bonus & sis felix. 75
Ἀγαθῇ Τύχῃ. 75
Precationes in strue Iano commouenda, in ferto mouendo, in luco conlucando. ibid.
Bonæ preces, bonus dies. 75. & 76
Sis volens propitius. 76
Dij velint, Si Dij volent, Diis volentibus. 76 & 77
Dexter ades. 77
Bacche veni, Sancte veni, Mars veni. 77. & 78
Ades, Huc ades, Adsis, Adeste, Adestote Dij. 78. & 79
Precor, venerórque. 79
Voculæ precatio. ibid.
Precor, quæso, obtestor. ibid.
Deos quæso, Imploro atque Obtestor. 79. & 80
Te inuoco. 80
Dij faciant, Dij ita faxint. 80. 81
Da, in precationibus. 81
Dij tibi dent quæ velis. 82
Annue, Annuite. ibid.
Euentura precor, & Quæ precor eueniant. 82. & 83
Auguror. 83
Sic, in precationibus. 83. & 84
Dij seruate, Dij fauete. 85. & 86
Heluidij Prisci Prætoris precatio. 86
Dij cœptis adeste. ibid.
Dij approbent. ibid.
Fer opem. 86. & 87
Dij immortales obsecro vestram fidem. 87
Tuam fidem Venus, Iuno, Hercules. ibid.
Phœbe succurre, Apollo subueni. ibid. & 88
Diis bene iuuantibus. 87
Respice, & Aspice nos. 87. & 88
Κύριε ἐλέησον. 88
Precor miserere. ibid.
Per Deum. ibid.
Quod Deus dederit, & Si Deus voluerit. ibid.
Benedicat te Deus. ibid.
Deus videt omnia, Deo commendo, Deus reddet, Deus inter nos iudicabit. ibid.
Deus magnus est, & Deus verus est. ibid.
Est profectò Deus. ibid.
Dij audite. 89
Pacem ac veniam peto. ibid.
Pacem Deorum exposcere. 90
Pax Deûm. ibid.
Parce precor. ibid.
Bene mihi, Bene tibi, Bene nos, Benevos, Bene sit. 91
Bonum sit. ibid.
Bene dicite. ibid.
Dij tibi bene faciant. ibid.
Dij omnes te plurimum ament. ibid.
Scipionis è Sicilia soluentis & in Africã trajicientis, item Africam conspicientis precationes. 92
Spurij Postumi, Cincinnati, & Decij Consulis precationes. 92. 93. & 34
Populi Ro. precationes variæ. 93
Velleij Paterculi precatio pro imperio Romano. 93

Universidad de Deusto
Biblioteca

Valerij Coruini precatio. ibid.
Tucciæ & Aemiliæ Vestalium Virginũ precationes. ibid.
Claudiæ precatio, 94
Senecæ pro Claudio precatio. ibid.
Augusti precationes. 94.& 96
Plinij & Martialis pro Traiano precationes. 94.95.96
Firmici pro Constantino Imp. precatio. 95
Ouidij pro salute Augusti precationes. 95
Pedonis Albinouani pro Tiberio precatio. 95.& 96
De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos. 96
Memoriam defunctorum non sollicitari. ibid.
Sit tibi terra leuis. ibid.
Molliter ossa cubent. 97
Placidè quiescas. ibid.
Sit terra grauis. ibid.
Imprecationes Tiberio & Gallieno mortuis factæ. 98
Mortuis sedes inter impios dent Dij. 98
Dijs gratias agere. ibid.
Diis magnas merito gratias habeo, atque ago. 98.& 99
Dicere laudes & canere laudes. 99
Dijs gratia. ibid.
Calendis Ianuariis læta & prospera verba. 100
Nouum vetus vinũ bibo, veteri nouo morbo medeor. ibid.
Vetera hæc poma, alia noua. ibid.
Bonis & faustis ominibus prosequi. ibid.
Accipere & arripere omen. 101
Sternutantibus salutem ominis causa precari. 101
Bona nomina. 102
Omina bona, fausta, candida, secunda, dextra, læta. 100.& 103
Omina mala, dira, infausta, sinistra, tristia, aduersa, funesta. 103
Abominationum Formulæ, Quod abominor, Quod dij omen auertant, Dij auertruncent, Quod Iuppiter omen auertat, Procul omen abesto, Procul sit omen, Procul hæc auertant fata, Quod Dij prohibeant, Dij meliora, Dij melius, Dij meliora ferant, Dij meliora procurent, Dij melius faciãt, Dij melius faxint, Dij melius duint, Dij immortales auertite & detestamini quæso hoc omen, Melius ominare. 103.104.& 105
Votorum formulæ, Templum vouco, Bouẽ vouco, Facturum me voueo Decimã partem prædæ vouco. 105.& 106
Votorum formulæ ex Virgilio, Ouidio, Valerio Flacco, & Silio Italico. 106.107
Votum Censorum in lustro cõdendo, vt populi Ro. res meliores Dij facerent. 107
Vota si eodem statu Respu. stetisset. 107
Formula vouendi veris sacri. 107.& 108
Votum Ioui si Rempub. in meliorem statũ vertisset. Item si constitisset à fuga acies. Si eo die hostes fusi fugatiq; essent. Si vicisset, legionesq; hostium fudisset. Si prosperè bellum contra Gallos cueniisset. 109
Vota facta, Si reconciliasset populo ordines. Si morbus pestilentiaq; ex agro Ro. emota esset. 109.& 110
Vota pro valetudine populi, Pro salute principis, Item pro eorum qui peregrè perficiscebantur reditu. 110.& 111
Rata vota. 112
Vota valere, & vota cadere dicebant. 113
Vota Concipi, Suscipi, Nuncupari, Reddi, Solui dicebantur. 113
Voti reus, Voti damnatus. ibid.
Debita vota. Merentibus, seu meritis Dijs vota reddere. 113.& 114
Merita dona. Votum soluit libens merito. 114
Ex voto. ibid.
Votiuarum tabularum formulæ. 114.115.& 116
Titulorum qui votis adscribebantur exempla. 117
Vota pendent. 118
Præeunte Pontifice vota suscepta. 118
Incerare genua Deorum votis signatis. 117
Custodes in nũcupatione votorum adhibiti. 118
Exposcere votis. 119
Deuotionum, imprecationum, dirarũ & execrationum conceptio. 119.120.121
Certa verba, sollemnia, legitima & cõcepta. 119
Carmen deuotionis Decij. 119
Vrbes antiquitus quemadmodum sollemni carmine deuouebantur. 120
Deuoueo. 120
Iratos Deos ijs exoptabant, quibus imprecabantur. 120
Propitij Dij iratis opponuntur. ibid.
Dij te perdant, Dij te infelicitent, Dij te eradicent. 122.& 123
Quæ res tibi vertat malè. Male sit. Male Dij tibi faciant. 123
Abi in malam crucem. Abi in malam rem. Væ capiti tuo. ibid.
Capiti meo. 124
Hostibus eueniat. ibid.
Dedicationum certa & sollemnia verba. 125
Dedico. 125.& 126
Ades, ades Luculle Seruilli, dum dedico ædem hanc, &c. 126
Bonorũ consecratio certis verbis fiebat. 126
Consecratio manu. ibid.
Formulæ legum dictarum in ædium sacratũ dedicatione. 126.& 127
Magmentum. 127
Ne quid scorteum adhibeto. ibid.
Aris tituli inscripti, & in quæ verba. 127.& 128
Deorum signis Inscriptiones additæ. 128
Plerumq; signis eorum nomẽ inscribebatur, qui ea dedicarant, posuerant, statuerant. Interdum & vnde pecunia redacta esset, inscriptione declarabatur. 128
Donum dedit, vel donum posuit. 129
Causa doni dati titulo plerumq; cõprehendebatur. Exprimebatur etiã si ex voto susceptо, hoc modo, Ex voto, vel ex voto suscepto posuit. 129
Pontificiæ formulæ. ibid.
Sacerdotis Vestalis capiendæ formula. 129 & 130
Vestales propriè capi dicebantur, interdũ & legi. 130
Vigilásne Rex. ibid.
Litibus & iurgiis abstinere feriis. ibid.
Feriis publicis vt opere abstinerent per præclamitatores denuntiabatur. 130.& 131
Napuras nectito. 131
Sistere fana. ibid.
Die noni populo Ro. Quiritibus Compitalia erunt. ibid.
Lauatio Deûm matris est hodie, Iouis epulum cras est, &c. ibid.
Dies te quinque kalo Iuno nouella, septem dies te kalo Iuno nouella. ibid.
Ædes, templa, delubra, fana, sacella, cellæ, sacraria, tesca, fauissæ. 131.& 132
Alio die. 132
Salutis augurium. ibid.
Prætores maiores minoresque. ibid.
Vitio magistratus creatus. Vitio dies dicta. Vitio tabernaculum captum. ibid.
Iumenta disiungere. 133
Addixit auis. 133.134
Ioue fulgente, tonante, fulgurante agi cum populo nefas. 134
Ratum facere. ibid.
Si mihi auctor es verbi. ibid.
Sanè sarteq;. ibid.
Auguralia verba, Effari & Effata, Liberata, Conspicio, Cortumio, Manalis fons, Negritu, Diuipotes, Extemplo, Spectio, Spicere auem, Condictio, Tempestas, Paludati, Sedere, Augurium agere, & Auguraculum. 134.& 136
Aues Oscines & Alites. 135
Præpetes, Superuaganeæ, Titiæ, Inferæ, Admissiuæ, Arculæ seu Inebrę, Remores, Cliuiæ. 135
Altera auis. ibid.
Sinistræ aues. ibid.
Auspicia, Cliuia, Piacularia, Pestifera, Pedestria, Iuge, Perenne, Ex acuminibus, Caduca, Dextera, Sinistra. 135.136.& 138
Auguria Cælestia, Oblatiua, Impetrita, Statiua. 136
Augures publici. ibid.
Cooptari in collegium Augurum, & Inaugurari. 136.& 137
Auspicari. 138
Auspicantium verba sollemnia, Q. Fabi te mihi in auspicio esse volo, &c. 137
Pullarius. ibid.
Silentium. 138
Auspicium dirimere. 132.& 138
Cubantes auspicabantur. 138
Haruspices Consuli, & consulti Respõdere dicebantur. ibid.
Haruspicum responsa quædam. 138.139.& 140
Martij vatis carmina duo. 139
Delphica responsa duo. 140
Haruspicum verba. ibid.
Mando tibi vt maximum Iouem audias. ibid.
Prodigia, ostenta, portenta, nuntiari, expiari. 140
Fulmina Consiliaria, Postulatoria, Monitoria, Pestifera, Fallacia, Demptalia, Peremptalia, Adtestata, Attérranea, Obruta, Regalia, &c. ibid.
Dium fulgur, & renouatiuum. ibid.
Difficiens, transfigiens, corripiens infigens. ibid.
Axamenta. 141
Saliorum verba peculiaria quædam. ibid.
Pace terra marique parta Ianum clusit. ibid. & 142

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Ex libro II.

Velitis iubeatis Quirites. 143.144.&145
Rogationum de bello, de pace, de quæstionibus decernendis formulæ. 143.& 144
Rogationis Tribunitiæ carmen integrum. 144
Alia rogationum carmina. 145.&146
Rogo Quirites. 144
Volumus iubemusq;. ibid.
Populi erat iubere, plebis scisscere, Senatus censere. 145
Auctoritas in Senatu, Potestas in populo. ibid.
Iubere & vetare. ibid.
Populus consuli dicebatur. ibid.
Suadere vel dissuadere legem. 146
Quod faxitis Deos omnes fortunare velim. 146
Abrogandam, Antiquandam, Iubendam legem censeo. ibid.
Quirites. ibid.
Ite in suffragium bene iuuantibus Dijs, & redire in suffragium. 147
Discedite. ibid.
Scisscito. ibid.
Vti rogas iubeo. ibid.
Antiquo, Abrogo. 148
Edicere comitia. ibid.
Edicti Consulum de Comitiis verba. ibid.
Aue siniſtra. ibid.
Exercitus accenso ita imperabatur, Calpurni voca in licium omnes Quirites huc ad me. ibid.
Ni quis sciuit. ibid.
Tribus Prærogatiuæ,& Iure vocatæ. 148.& 149
Centuriæ rogabantur, quos ex ijs qui petebant, Consules fieri vellent, iuberent. 149
Prætores ita rogabantur, vt Collegæ Consulum essent. ibid.
Olla centuria. ibid.
Iuniorum seniorúmque centuriæ. ibid.
Renuntiabantur Consules voce Consulum & Præconum. Item Prætores, Censores, Aediles. ibid.
Precationis in Consule renuntiando formula. ibid.
Consulem nomino, vel dico. 149.& 150
Dicere Consulem. 150
Candidati profitebantur,& nomina dabant. ibid.
Candidatos omnes bonos viros dicebant. ibid.
Candidatorum nomina accipi, vel non accipi: & ratio eorum haberi, vel non haberi dicebatur. ibid.
Cõsules & Prætores Fieri, Creari, Declarari, Renuntiari, Designari. Dictator verò Dici, Interreges Prodi, Senatores Legi, dicebantur. 151
Vt qui optima lege, vel optimo iure. ibid.
Tribus ferre. Perdidisse tribum, vel non tulisse, aut Repulsam ferre. 152
Sollemne carmen Comitiorum. 152
Leges rogari,& ferri ad populum, perferri,& perrogari dicebantur. ibid.
Figebantur leges. ibid.
Consul populum iure rogauit, populúsque iure sciuit. ibid.
Tribus principium fuit. Pro tribu primus sciuit. 152.& 153
Si quid de ea re ad populum plebémve lati opus est, Coss. Prætt. Tribb.&c. 153.217.& 218
Si quid sacri sanctíque est quod ius nõ sit rogari, E.H.L.N.R. 153
Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebísve scita promulgare, abrogare, derogare,&c. E.H.L.N.R. 154
Néve per saturam abrogato aut derogato. 154
Sacer esto. ibid.
Improbè factum. 156
Lex de Aquæ ductibus. 156.& 157
Siremps lex esto. 157
Lex de Viatoribus. 157.& 158
Legis Thoriæ fragmenta duo. 159. 160.& seq.
Legis Seruiliæ fragmenta duo. 164. 165.& seq.
Plebiscitum Thermense. 168.& 169
Legis Mamiliæ & Peduceæ capita tria. Itẽ Lex de Vespasiani imperio. 170.& 171
Veterum duarum legum fragmenta. 171.& 172
Agrariæ legis fragmẽta ex Regia Bibliotheca. 173.& 174
Papiriæ legis caput. 176
Legis de Ponderibus caput. ibid.
Legis Pletoriæ caput. ibid.
Legis Agrariæ Rulli capita aliquot. ibid.
Agri, loca, ædificia. 176.& 268
Aquiliæ legis capita. 176
Falcidiæ legis capita. 177
Legis Corneliæ de veneficiis caput. ibid.

Legis

FORMVLARVM.

Iuliæ & Papiæ capita. ibid.
Legis Iuliæ de Adulterijs capita. ibid.& 178
Legis Corneliæ de Sicatiis capita. 178
Legis Iuliæ de vi publica & priuata capita. ibid.
Legis Iuliæ iudiciariæ caput. 179
Dictator, Consul, Prætor,&c. 180
Quicumque post hanc legem. 180
Clodianæ legis capita. ibid.
Edicti quo Senatores vocabantur, verba, Qui patres, quíque conscripti. 181
Qui Senatores, quibusque in Senatu sententiam dicere licet. ibid.
Vt Senatus frequens adesset. ibid.
Edicti de Senatu habendo verba. ibi.
Quod bonum faustum &c. In relationibus Coss. ibid.
Quid fieri placet? 182
Quid videtur? ibid.
Referimus ad vos P.C. quid censeatis. 183
Consul refer, Consul consule. 183
Consuli Senatus dicebatur. ibi.& 184
De religione, de Repub. de Prouinciis, de Bello, déque Exercitibus scribendis referre. 184
Si licet de Repub. loqui? ibid.
De summa Republica. 184.& 185
Verba fecisse. 185
Mentio facta. ibid.
Dic Marce Tulli? 185.& 186
Dic quid censes? 186
De ea re ita censeo. 186.& 187
Placet. 187
Decerno. 188
Quas ob res, Quare, Quapropter. 186.& 188
Patres Conscripti. 189
Ciceronis sentẽtiæ in Senatu dictæ. 191.192.193.194.& seq.
Cæsaris & Catonis de coniuratis sententiæ. 197
Attilij Reguli sententia de Campanis. ibi.
Cornelij Maluginensis sententia. 197.& 198
Appij Claudij & Decij de bello Hetrusco sententiæ. ibid.
Fabij & Metelli de Pleminio sententiæ. 198.& 199
M. Liuij, Q. Metelli, Valerij Leuini, de pace à Carthaginiẽsibus petita sententiæ. 199
Fabij Max. de Senatu supplendo sententia. ibid.& 200
Iani, Herculis,& Augusti apud Senecã sententiæ. 200
Sententiarum aliquot fragmenta. ibi.& 201
Sententiæ Lentuli, Marcelli, Calidij & Scipionis de Cæsare. 205
Assentior Gneo Pompeio. 201
Verbo assentiri, pedibus in sententiam ire. ibid.& 202.
Hoc amplius censeo. 201
Diuide sententiam. 202
Numera senatum. 202
Pronuntiari dicebantur sententiæ. 203
Qui hæc sentitis, in hanc partẽ: qui alia omnia, in illam partem ite qua sentitis. 203
Hæc pars maior videtur. 204
Sententiæ Rogari, Perrogari, & Senatores rogari & interrogari sententias dicebantur. 204
Perroga. ibid.
Sententia vicit. ibid.
Altercationũ in Senatu exempla. 204.&205
Senatusconsultum de Cæsare. 205
Fuluij & Scipionis altercationes. 206
Acclamationum, quæ nonnunquam in Senatu fiebant, exempla. 207
Acclamationes post Commodi cædem. 208
Acclamationes in M. Antonini & Alexãdri Seueri gratiam. 209.& 210
Acclamationes in Gordianorum & Balbini laudem. 210
Acclamationes in Claudij & Taciti & Valeriani laudem. 211.& 212
Dij te seruent. 210.211.& 212
Æquum est, Iustum est. 211
Omnes omnes. 212
Nihil vos moramur Patres conscripti. ibid.
Si vobis videtur, discedite Quirites. ibid.
Acta Senatus. ibid.
Senatusconsultis dies præponebatur. 21.& 213
Scribendo affuere. 213
Auctoritas perscripta. ibid.
Quod verba fecit Cos. de ea re quid fieri placeret, de ea re ita censuerunt. 214
Quod verba facta sunt. 214
Senatus Consultus de ea re ita censuit. 214.& 215
Placere Senatui,& non placere, Senatũ Velle,& Æquum cẽsere, Existimare, Arbitrari, Senatui videri. 215.216.& 217
Senatui curæ fore, & Senatum iudicare. 217
Primo quoque tempore. 218
Rectè atque ordine videri fecisse. 219

Universidad de Deusto
Biblioteca

Senatusconsulta integra de Aquæductibus. 220.& 221
Senatusconsulta duo de prouincijs Consularibus. 222
Senatusconsultum de Bacchanalibus. 223
Senatusconsultum de Campanis. 224
Sc.de petitione hereditatis. ibid.& 225
Sc.Velleianum. 225
Sc.Macedonianum. ibi.
Sc.Trebellianum. ibid.
Senatusconsulta de Religione,vt Coss.maioribus hostijs rem diuinã facerent, vt decem viri, Sibyllinos libros adirẽt & inspicerent,vt supplicationes haberẽtur. 226. 227.& 228
Gratias agi diis,supplicationésque ad omnia puluinaria haberi. 228
Supplicationes ob Rempub. bene seu prosperè gestam decernebantur. 229
Exemplum sentẽtiæ dictæ de supplicatione. ibid.
Ciceroni,non vt aliis,bene gestæ, sed cõseruatæ Reipub.nomine supplicatio decreta. 229.& 230
Rempub.gerere & rem gerere. 229
Sollemnia eorum qui supplicationes postulabant,verba.Vt Diis immortalibus honor haberetur. 230
Triumphum postulãtium sollemnia verba. Vt ob rem bene gestam Diis immortalib⁹ honor haberetur,& vt sibi triumphãti vrbem ingredi, victorem exercitũ deportare liceret. 231.& 232
Imperatori dicebantur decerni supplicationes. 231
Pacem Deũm poscere populus Senatusconsulto iussus. 232
Decernebatur à Senatu vt ludi vouerentur, item vt ludi,ædes sacræ,quos,quásve Imperatores vouissent, sumptu publico fierent. ibid.
Duumviros ad ædes sacras faciendas creari Senatus iussit. 232.& 233
De quæstionibus & controuersiis ad religionem pertinentibus, Senatus ad collegium Pontificum referri iubebat. 233.& 234
Delphos Apollinis Pythij consulendi caussã legati ex Senatusconsulto missi. 234
Senatusconsultum post Gallos fugatos factũ. 235.& 236
Sc.de expilatis Proserpinæ thesauris. 235
Sc.de Numæ Pompilij libris cremandis. ibi.
Videant Consules,ne quid detrimenti Respub.capiat. 235
Consulibus Respu.commendari & permitti vti diceretur. 236
Quoties & quibus temporibus, Respu. Cõsulibus permissa fuit. 237
Qui Rempu.saluam esse vult me sequatur. 238
Vti è Repu.fidéque sua esse videbitur. 239
Quod commodo Reipu.fieri posset. 240
Iusiurandum è Repub.esse quod censuit. 241
Si quis aliter vel aduersus ea feciſſet,eum cõtra Remp. esse facturum. ibid.
Senatum existimare, vel existimaturum vel Senatui videri, contra Remp. facere vel facturum. 241.& 242
Iudicare contra Rempu.facta. 242
In hostium numero habendos. ibid.
Coss.si eis videretur. 242.& 243
& Quem vel quos eis videretur. 244
Quibus diis locis videretur. 244
Tribuni,si eis videretur. 343.& 344
Si ita patribus videretur. 244
Consules,alter ambóve si eis videatur. ibi.
Negotium magistratibus dari dicebatur.245
Curare & operam dare Coss. iubebantur. ibid.
Senatus decernebat,vt Consul ad populum ferret. 246
Quod Senatui populóque Romano videbitur. ibid.
Placere cum aliquo agi. ibid.
In potestate & auctoritate Senatus ac Consulum esse. 247
Ad frequentiorem Senatum referri. ibid.
Nullum Senatusconsultũ fieri placere. 248
Senatui placere quæstionem haberi. ibi.
Quæstiones Senatusconsulto mandatæ. ibi.
Vt Consules cognoscerent,statuerẽntque. 249
Senatusconsultis interdum præmia indicibus,& impunitas proponebatur. ibid.
Gratias agi ijs, qui de Repub. bene meriti erant, Senatus decernebat. 249.& 250
Laudati quorum opera forti vsus Senatus. 251
Laudati Senatusconsulto aduocati. ibid.
Honores à Senatu peregrinis, qui Reipub. vsui adiumentóve rebus gerendis fuerant, habebantur. ibid.
Senatusconsulta in honorem Augusti, tam priuati quàm Imperatoris facta. 251.& 252
Patris patriæ cognomen Augusto à Senatu delatum. 252.& 253

Cicero primus pater patriæ à Senatu appellatus. 253
Sc.de Augusti mensis appellatione. 252
Senatusconsulta in honorem Ciceronis facta. 250.253.254.& 255
Cæsarem patrem patriæ appellari Senatus decreuit. 256
Senatusconsulta in honorem C. Cæsaris facta. 256.& 257
Parricidium Cæsaris necem nominari placuit. 256
Senatusconsulta in honorem Germanici facta. 257
Triumphalia,Consularia, Prætoriana ornamenta à patribus decreta. 257.& 258
Sc.in honorem Pallantis. 258
Senatusconsulta in honorem Matronarum facta. 259
Summo se honore, beneficióque affectos censebant Reges,quos Senatus eo nomine appellasset. 259
Reges à Senatu Regum appellationes postulabant. 260
Reges quibuscum societatem & amicitiam S.P.Q.R.iunxerat, Socij & amici à Senatu appellabantur. 260.& 261
Societatem amicitiamq; reges aliquot à Senatu populóque Ro.per legatos petierũt. 261
Quandoque Romani vltrò amicitiam societatemq; Regum exposcebant. ib.
Legati ad amicitiam societatémque cum regibus faciendã vel renouandã missi. ibid.
Regibus sociis & amicis dona & munera missa. 261.& 262
Regibus à Senatu habiti honores. 262
Sc.de rege Prusia. 262
De Cappadocum & Thracum regibus eorúmque filiis. 263
De Regibus captiuis humaniter à Senatu decreta. ibi.
Cum populis exterísque nationibus societas & amicitia Senatusconsultis iungebatur. 264
In amicitiam populi Ro. recipi, vel secum amicitiam societatémque renouari exteræ nationes à Senatu petebant. ibid.
Quibuscum amicitia & societas iũgebatur, hos in sociorũ formulã referri,locũ lautiáque præberi Senat⁹ decernebat.265.& 266
De societate atq; amicitia Senatusconsultũ Græcè & Latinè perscriptum. 266
Socij & amici virorum bonorum & fideliũ appellatione ornabantur. 266.& 267
Opera forti & fideli. 267
Hospitium quandoque cõtrahi decernebãt Patres, cũ eo,qui eorum legatos benignè & comiter excepisset. 288
Senatusconsulta de reliquiis exercitus Cannensis cladis. 269.& 270
Senatusconsulta aliquot probrosa & ignominiosa. 268.269.& 270
Senatusconsulta in mortuorum ignominiam facta. 270
Legati petebant sibi Senatum dari. ibid.
Interdum legati sociorum & amicorũ quærelas suas ad Senatum deferebant. 271.& 272
Sociorum inter se controuersiis auditis, Senatus plerumque decernebat legatos mitti,qui in re præsenti de ijs cognoscerent. 272
Ad sociorũ querelas de magistratibus quid Senatus responderet. 273.& 274
Sc.de Locrensibus & de Abderitis.Item de Gallorum regulis.De Chalcidensibus, de Syracusanis,de Ambracien sibus & Liguribus. 273.274.& 275
Senatus eos qui iniuria vænierãt, in libertatem restitui quandoque decernebat. 275
Sociorum & amicorum Gratulationes de victoriis populi Ro. per legatos. 276.& 277
Verba legatorum gratulantium, & ad ea vti Senatus responderet. ibid.
Dona Ioui Capitolino missa, vt in Capitolio ponere, & sacrificare liceret,legati postulabant. 276.277.& 278
Socij & amici auxilium à S.P.Q.R. per legatos implorabant,vicissimq; auxilia populo Rom. bellis laboranti pollicebantur. 278.& 279
Responsa Senatus legatis auxilium vel poscentibus,vel promittentibus reddita. 278. 279.& 280
Legatis sociorum & amicorum iubebat Senatus locum lautiáque præberi,& munera dari. 281
Legatis hostiũ extra vrbem Senatus dabatur. 282
Legatis hostium ferociter respondebatur, vrbéque & Italia intra certos dies excedere iubebantur. 282.& 283
Qui Senatum habebat, permittebat patribus legatos interrogare quæ quisque vellet. 284
Senatus etiã vbi res poscebat, legatos mitti decernebat. 285

Universidad de Deusto
Biblioteca

Decem legati mitti more maiorum solebãt. 285
Legati à Senatu ad disceptandas controuersias missi, vti pronuntiarent. 286
Vbi bellum nouum suscipiendum & indicẽdum erat, Senatus decernere solebat, rogationem de ea re ad populum fieri. ibid.
Res repeti ab his quibus bellum denuntiandum erat, Senatus decernebat. ibid.
Vbi de bello Coss. retulerant, quid decernere soleret Senatus. 286. & 287
Senatusconsultorum de bello exempla. 287. & 288
Rebus trepidis, Dictatorem dici, primis Reipub. temporibus, vt plurimum censebant. 288
Solebat Senatu sconsultis decerni Tumultũ esse. ibid.
In Tumultu decernebatur delectũ sine vacationibus haberi: item Iustitium indici. 288. & 289
Luctus ac mœstitiæ causa plerumque Iustitium aut indicebatur, aut sumebatur. 289
Tumultu sedato, remitti Iustitium solebat. ibid.
In tumultu saga sumi decernebant. 290
Malo aliquo nuntio allato, vel imminẽte calamitate vestis ex Se. mutabatur. ibid.
Depulsis periculis, quorum terrore vestem mutarant, ad vestimentum redire Senatores iubebantur. ibid.
Dupliciter vestis, Luctus nimirũ & Tumultus causa mutabatur. ibid.
Luctus Senatusconsulto minuebatur. 290
Bello indicto interdũ decernebatur, vt Consules paludati exirent. ibid.
Senatusconsultum post Cannensem cladẽ factum. 291
Qui cõtra patriam arma ceperant, vel à Repub. defecerant, hostes à Senatu iudicabãtur. 292
Quos hostes iudicabãt, eos bello persequendos decernebant. 292
Interdum solos partium duces hostes iudicabant, ceteræ verò multitudini diem statuebant, antequam ab armis discedere licueret. 293
Senatusconsulta de coniuratione Catilinæ facta. 293. & 294
Senatusconsulta post Clodij itẽ Cæsaris cædem facta. 294
Senatusconsulta de exercitibus facta. 294. & 295
Senatusconsulta de prouinciis. 295
Comparare, sortirive prouincias. 295
Interdum extra sortẽ prouincias Senatus alteri Cos. decernebat. 296
Nonnunquam ambobus Coss. eadem prouincia decernebatur. ibid.
Senatusconsulta fieri, scribi, perscribi, ad ærarium deferri, item in aliquorum sententiã fieri dicebantur. ibid.
Sententiæ princeps. ibid.
Auctor Senatusconsulti. ibid.
Frequens, vel frequentissimus Senatus decreuit. ibid.
Decreta curiæ & ordinis in municipiis vti conciperentur. 297
Exempla decretorum ab ordine factorũ. 297 298. & 299
Orationes principum in Senatu. 299. & 301
Claudij Oratio. 290. & 291
Consulum voces, Non referam, Nõ rogabo, Non patiar agi. 302
Accede lictor. 302
Lictor animaduerte. ibid.
I lictor, summoue populum. ibid.
Lictor da viam. ibid.
Tribunorum auxiliũ implorabatur his verbis, A vobis Tribuni postulo, vt mihi auxilio sitis. 302. & 303
Appellati Tribuni quandoq; auxilio se fore, vel intercessuros se pollicebãtur, vel se non passuros dicebãt. Quandoq; verò se nõ intercedere, vel moram non facere pronuntiabant. 303. & 304
Tribunorum decreta quædam. 305
Tribunicia vox, Veto. ibid
Censoriarum notationum & subscriptionũ exempla. 305

Ex libro III.

Bonum factum. 307
Vnde de plano rectè legi possit. 309. & 362
Quod bonum, faustum felixq; sit. ibid.
Non placere. ibid.
Formula edicti monitorij. 310
Edicta Obiurgatoria & Consolatoria. ibid.
Edictis vrbe atque Italia excedere iubebãt. 311
Principum edicta. 312
Consularia edicta. 313
Censorum edicta. ibid.
Prætorum edicta. 313. 314. & seq.
Iudicium dabo. 314. & 315
Actionem dabo. 316
Agendi potestatẽ faciam, Actionẽ permittã, Recuperatores dabo. 316
Actionem polliceri & proponere. ibid.
Iudicium non dabo. ibid. & 317
Vim fieri veto. 317. & 318
Restituas. 318. & 319
Exhibeas. 319. & 320
Interdicam. 319
Iubebo, Cogam, Animaduertam, Nõ seruabo. 319. & 320
Edicta ex quib. caus. maior. Quod quisque iur. De postulan. De his qui not. infa. 320 & 321
Edictum de inspiciendo ventre. 322
Edictum de procuratorib. & de religios. de pecul. & in rem verso. 323
Edicti Verrini verba. 323. 324. & 326
Edictum de bonor. possessionib. 324
Ædilicium edictum. 324. & 325
Vrbanum seu Vrbicum, item Pronunciale edictum. 325
Edictum Turcij Aproniani. 326
Edictum ludicrum. 327
Rescribebãt principes ad libellos seu ad desideria. 327
Adibantur principes per libellos. ibid.
Exemplum libelli dati Imperatori. ibid.
Libelli Græci exemplum. ibid.
Contra quos supplicas, & de quo vel de quibus supplicas. 327. & 328
Contra quem preces fundis. 328
Precibus complecti & in preces conferre. ibid.
Rescriptorum ad libellos in Pandectis loca. ibid.
Cùm proponas, Cùm profitearis, Cũ dicas Cùm alleges, Cùm adseueres. 329
Si vt proponis, Si vt allegas, Si vt adseueras. ibid.
Si preces veritate nitantur. 330
Adi Præsidem prouinciæ, Competentem iudicem, eum cuius de ea re notio est. 330
Quæ in libellum contuliſti, allega. 330
Aditus Præses prouinciæ prouidebit, curabit, iubebit, compellet. 331
Aditus competens Iudex cognoscet, æstimabit, iubebit. ibid.
Rescriptorum multa verba sollemnia. 330. 331. & 332
Proconsul vir clarissimus. 332
Præses prouinciæ vir clarissimus. ibid.
Consules amplissimi. ibid.
Amicus noster. 332
Competẽs Iudex iubebit, curabit præcipiet. 333

Is cuius de ea re notio est. ibid.
Age, Euoca, Conueni. ibid.
Postula, Denuntia, Depone. ibid.
Consistere, Agere, Petere, Conuenire, Persequi potes, & poteris. 333. & 334
Agere, Petere, Experiri, Conuenire debes, non prohiberis, non vetaris. 334
More solito & more iudiciorum. ibid.
Rectè, iure, non iniuria postulabis. ibid.
Ciuile est, vel Inciuile est quod postulas, Cõtra iura, contra iuris formã, non iustè, non iure postulas. 334. & 335
Frustrà desideras, petis, existimas, contendis. 335
Certi, explorati manifesti, indubitati iuris est. 335. & 336
Certissimi, manifestissimi, euidentissimi, notissimi, absolutissimi iuris est. 336
Certum & certissimum ius est, notum est, ordinarium est, non est ignotum. 336
Sæpe rescriptũ, cõstitutũ, decretum est. 337
Olim, iam pridem, antiquitus meritò rectè placuit. ibid.
Imperatores à successoribus Diui Parentes appellantur. ibid.
Diui Principes. 338
Diuæ memoriæ, diuinæ & inclitæ recordationis. 338
Prudentibus, seu iuris auctoribus placuit. Et iuris auctoritate monstratur, vel declaratur. 338
Non ambigitur, Nõ dubitatur, Constat, Palam est. 338. & 339
Frustrà times, seu vereris, & Timere non debes. 339
Scire debes, debuisti, debueras. ibid.
Scias, Intelligere debes, Intelligis. ibid.
Sectæ temporum meorum alienum. 340
Moris non est nostri, fas non est, nimis graue est. 340
Exceptione vti potes, vel poteris. ibid.
Nec obest, nec obesse tibi debet. 341
Accusare vel accusationem instituere potes. ibid.
In integrũ restitutionẽ postulare potes. ibid.
Adrogandi licentia rescripto cõcessa mulieri. ibid.
Græca rescripta. 342
Ad consultationes magistratuum principes rescribebant. ibid.
Præsides Principem consulebant. ibid.
Principes consuli se iubebant. 343
Rogo domine rescribas. ibid.
Formula cõsultationis & rescripti. 343. & 344

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verba quibus princeps consulebatur. ibid.
Relationum formulæ. 144.& 345
Exemplum libelli dati mihi, Misi vobis vel subiici iussi. 345
Grauitas tua. 346
De pœnis reorum vti principes reſcriberẽt. 146.& 147
Beneficia ab Imperatoribus vti peterẽtur & concederentur. 349
Beneficiorum libri ſeu Commentarij. ibid.
Optime Imperator, ſeu Domine Imperator. 349.& 350
Præſides ab Imperatoribus Cariſſimi appellabantur. 350
Patres Conſcripti in Reſcriptis Principum ad Senatum. ibid.
Epiſtolæ Imperatorum. ibid.
Te manet palmata. ibid.
Et qui fuerit nuntiatus. ibid.
Poſt alia,& ad locum, de re neceſſaria ad locum, Pars ex reſcripto vel epiſtola, Pars actorum, Exemplũ ſacrarum literarũ. 351
Aue cariſſime nobis. 351
Salutem dicit, vel dicunt. 352
Parens cariſſime Auguſtorũ. 352
Præfecti prætorio, Præfecti vrbi & Patritij, Parentes vocabantur. 353
Rectores Prouinciarũ & Comites, Fratres appellabantur. 353
Inluſtris & magnifica auctoritas tua, vel ſublimis magnificentia tua. 354
Magiſtro vtriuſq; militiæ, Magiſtro officiorum, Præfecto annonæ, Comiti rerũ priuatarum & alijs, vti Imperatores reſcriberent. 355
Manſuetudo, Clementia, Pietas, Serenitas noſtra. 355
Edictis propoſitis in omnium notitiam peruenire faciat vel diuulgari curet. 356. & 357
Prograẽmate ſuo ad vniuerſorum faciat notitiam peruenire. 358
Alias præceptionibus id fieri iubetur. 359
Effectui mancipari procuret, præcipiat, feſtinet. 360. & 361
Beatitudo tua. 361.& 362
Sciant omnes. 362
Propoſita in foro Traiani. 362
Æreis tabulis proponatur lex. 363
Proponatur amantiſſimo noſtri populo. ibi.
Optamus vos florentiſſimos per multos annos bene valere. ibid.
Diuinitas te ſeruet. 364
Vale cariſſime. ibid.
Et manu diuina. 363.& 365
Et ad latus. 363
Legatur. 363
Quæſtor legi, vel ſubſcripſi. 365.& 366
Rubris literis Imperatoris nomẽ ſubſcribebatur. ibid.
Apices literarũ peculiares in reſcriptis principum. ibid.
Antelata edicto. 366.& 367
Data, Accepta, Propoſita, Subdita, Subſcripta. 366.& 367
Emiſſa, Lecta, apud acta in Senatu, In Eccleſijs. 367
Prælata literis & Antelata. ibid.
Data epiſtola, miſſa, ſcripta. ibid.
Eodem exemplo, & de eadem re, vel ſcriptũ exemplum. 367.& 268
Mandata principum. 368
Mandatorum capita. 368. 369. 570
Prudentum reſponſa. 371
Licet conſulere. 371
Velim, vel rogo reſcribas. ibid.
Quæro, & Item quæro, reſpondi. 274
Epiſtolicarum quæſtionũ formulæ. 372. 373
Quæro an exiſtimes. 373
Quæſitum eſt, reſpondit. 374
Secundum ea quæ proponerentur. 374
Nihil proponi cur. 375
Eum cuius notio eſt æſtimaturum. 375
Placet. ibid.
Idem placebat, vel videbatur. 376
Signata reſponſa. 376

EX LIBRO IIII.

Milites initio ipſi vltrò inter ſe coniurabant, ſe fugæ atque formidinis cauſa non abituros, neq; ex ordine receſſuros, niſi teli petendi, &c. 178.& 179
Poſtea iureiurando adigi cœpere. ibid.
Iuſiurandum militum, Iuſſu Conſulum cõuenturos, neque iniuſſu abituros. ibid.
Iuriſiurãdi formula, quo Tribunus militaris cùm delectus antiquitus fieret, militeſq; ſcriberentur, eos adigebat. 379
Milites in procinctu ſollemni iureiurando adigebantur, ſe ſe nihil quidquam ex præda parta auerſuros, nec ſigna deſerturos. ibid.
Iuſiurandum, ſtrenuã ſe fortemq; operã daturos, quoad Pœni in Italia eſſent. ibid.
Scipionis Iuſiurandum quo & alios adegit, Vt ego Rempub. non deſeram, neque vllum ciuem Ro. deſerere patiar: Si ſciens fallo, &c. ibid.

Colonia-

Coloniarum aliquot iuniores iureiurando adacti, ſupra dies xxx. non pernoctaturos ſe eſſe extra mœnia coloniæ ſuæ, donec hoſtis in Italia eſſet. 380
Tu minor annis ſex & quadraginta es, túque ex edicto C. Claudii, Tib. Sempronij Cenſorum, ad delectum prodito, &c. 380.
Ex tui animi ſententia, tu ex edicto C. Claudij, Sempronij Cenſorum in prouinciam Macedoniam redibis &c. ibidem
Militibus ſcriptis dies præfiniebatur, quo adeſſent. ibid.
Iuſiurandum ita concipiebatur, vt adeſſent, niſi harumce quæ cauſa erit: funus familiare, feriæve denicales &c. 380
In verba Conſulis iurare. ibid.
Sacramentis adiectum à Caligula: neque me liberóſque meos carioreshabeo, quàm Caium & ſorores eius. 381
Milites iurabant, ſe niſi poſt completa ſtipẽdia receſſuros. 381. 382
Chriſtianorum militum Iuſiurandum. 381.
Iurabant milites omnia ſe facturos quæ præciperet Imperator: nunquam deſerturos militiam, nec mortem recuſaturos pro Romana Repub. 381
Milites in nomen, ſeu verba principum iureiurando adigebantur. ibid.
Sacramento rogari, & ſacramento dicere, milites dicebantur. ibid.
Citabantur in delectu milites nominatim ac ſingillatim. ibid.
Valerius, Saluius, Statorius ominis cauſſa primi citabantur in delectu. ibid.
Cauſas cognoſcere. ibid.
Nomina dare. ibid.
Edicto milites certo die & loco adeſſe iubebantur, & eius edicti verba. 382
Qui Rempub. ſaluam vultis me ſequimini. 382.
Militiæ tria genera, Sacramentum, Coniuratio, Euocatio. 382
Cenſor præconi quibus verbis vt viros vocaret, imperabat. ibid.
Viros vocare quid. ibid.
Bella quibus verbis indici denuntiariſque ſolerent. 383.& 384
Res repetere. 383
Res reddere. 384
Formula qua res repetebantur, Audi Iupiter, audite fas &c. 383.384
Belli indicendi formula, Quod populi priſcorum Latinorum &c. 384
Belli indicendi ritus. 384.& 385.
Clarigatio. 383.& 385
Iuſtum piúmque bellum. 385
Pia & iuſta arma 385.386
Arma capere milites iubebantur. 386
Ad arma, ad arma. 386
Ad ſigna. ibid.
Conuellere ſigna, & efferre ſigna. 386.& 387
Infer ſignum. 387
Statue ſignum. 387
Aceelera ſignifer: ſequere milites, ſequere imperatorem. 387
Signum dare. ibid.
Signa ferre. 387
Vaſa colligere. ibid
Caſta mouere. 387
Conclamari vaſa. 388
Fugientes milites in prælio conſiſtere iubebantur. ibid.
Hoſtem ferire. 388
Vir virum legit. ibid.
Imperatores milites cohortabantur. 388
Imperatorum ad milites, Orationes. 389
Milites & Commilitones. 389
Quirites. 389
Exercitus luſtrabatur. ibid.
Signum militiæ more Tribunis excubantibus dabatur. 390
Factum quod imperaſti. 390
Teſſeræ militaris exempla. ibid.
Cẽſoriæ in equitum recognitione vſurpatæ formulæ: Vende equum, Traduc equum. 390
Macte virtute eſto. 391
Acclamationum militarium aliquot exempla. 391. & 392
Milites qui fortiter & egregiè pugnauerant, ab imperatore pro concione laudibus & donis militaribus ornabantur. 392
Dona militaria, armillæ, coronæ, anuli aurei. 393
Milites rebus bene geſtis duces ſuos, imperatores appellabant. 393
Imperatoris nomen. ibid.
Triumphus ob rem bene geſtam, vel ob res proſperè & feliciter geſtas decernebatur. 394.
Io triumphe. ibid.
Triumphum clamare. 394

Universidad de Deusto
Biblioteca

Carmina quædam iocularia & dicteria milites in suos Imperatores triumphantes iacere consueuerant. 395
Respice post te : hominem memento te. ibid.
Pompæ ferculo, Titulus gesta belli significans, præferebatur. 395
Tabulę ab iis qui triumphabant, cum indice rerum à se gestarum figebantur. ibid.
Trophæorum Tituli & Inscriptiones. 396
Dictu auspicióque. ibid.
Hostium spoliis tituli adscribebantur. 396
Numis ad rerum præclarè gestarum memoriam percussi, eorúmque inscriptiones. ibid.
Ob ciues seruatos. 397
Deditionis formula, Estisne vos legati, oratóresque missi à populo Collatino, &c. 367
Arma abiicere, & tradere iubebantur, qui se dedebant. 397
Pactionis in deditione factæ exempla. 398
Interdum nihil pacti hostes in fidem populi Rom. sese dedebant. ibid.
Quisquis es, noster eris. 398
Sublatis omnibus salutem concede. ibid.
Hostibus vti dedebantur ii quos Senatus dedendos censuerat. 398
Fetialium præfatio in fœdere feriendo. 399
Fœderum ritus. ibid.
Formula iurisiurandi, quo fœdera firmabantur. ibid.
Concepta fœderum verba. ibid.
Fœdus Latinum. ibid.
Quinque inter populum Ro. & Carthaginiensem, à Regibus exactis ad vsque belli Punici secundi tempus inita fœdera. 400
Scipio quas Carthaginiensibus pacis leges dixit. 401
Amicitia esto. 402
Fœdus cum Antiocho quibus legibus conscriptum. 402.& 403
Pacis leges quas Quintius Philippo Macedonum Regi in eorum colloquio dedit. 403
Pax qua verborum conceptione facta cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno. 404
Sylla Mithridati pacis leges quas obtulerit. 404
Fœderis cum Ætolis vti leges ac conditiones. 404.& 405
Gaditanum fœdus. 405
Pia & æterna pax sit. ibid.
Maiestatem populi Ro. comiter conseruanto. ibid.
In fœdere Nicopolitano cautum, vt ciues sicut cognati obseruarentur. ibid.
Fœdera quæ inter populum Ro. & Iudaïcũ intercesserunt. ibid.
Fœderibus comprehendebatur, vt eosdem amicos atque inimicos haberent. ibid.
Fœderibus vltrò citróq; eorum qui fœdus, & amicitiam inter se iungebant, fœderati comprehendebantur. 406
Annibalis fœdera cum Philippo Macedonum rege & Locrensibus. 406
Fœderum genera. 406.& 407
Æquo fœdere. 407
Pactis pacis de his qui bello capti erant, caueri solebat. 407
Indutiæ. 407.& 408
Missionum militarium tria genera erant. 408
Ignominiosæ missionis formula. ibid.
Discedite Quirites, atque arma deponite. 408
Commeatus dandi formula. 409

Ex lib. V.

In ius eamus. 410
In ius veni, ambula, sequere. 410.411
In ius voco te. 411
Licet antestari? 411
Vadimonium concipere. 411.412
In diem tertium siue perendinum. 412
Perendie se sistant illo loco. ibid.
Status condictus dies. 412
Ecce sisto me. ibid.
Aduocationem postulare. 412
Quæso Prætor da istum patronum. 413
Quam rem, siue litem. ibid.
Si alium procas, nive eum procas. 413
Iudicem fero. 413
Eiero, iniquus est. 413
Hunc nolo. ibid.
Quando negas, te sacramento prouoco. 413
Sponsio hac voce, N I, concipiebatur. 414
Item voce Quod. ibid.
Postulare iudicium. 414

Postulare vt bona possidere liceat. 414
Vir clarissime. 415
Rogo audias. 415
Si paret. 415
Dare facere oportere. 415
Intendere sibi dari oportere. 416
Aio te mihi p. o. 416
Actionum in personam formulæ. 415.& 416
Iurisiurandi in actionibus personalibus formula, dari oportere vel non oportere. ibid.
Actionis depositi formula. 417
Ex fide bona. 417
Quantum æquius melius. ibid.
Vt inter bonos bene agier. ibid.
Si quid dolo malo captus fraudatúsve est. 418
Peto ex stipulatu vel testamento. ibid.
Actionum in rem formula, Si paret fundum, quo de agitur, Titij ex Iure Quiritium esse. ibid.
Rem suam esse. ibid.
Mea est, mea sunt. 418.& 419
Iniicere manum. 419
Petendi hominis formula. ibid.
Filij familias vindicandi formula. ibid.
Cessionis in iure formula. ibid.
Fundi petendi formula. 420
Ex iure manum consertum vocare. 420
Aliarum rerum vindicandarum formula. ibid & 421
Confessoriæ actionis formula, Aio ius mihi esse. 421
Negatoriæ actionis formula, ius non esse. 421.& 422.
Quando te in iure conspicio. 422
Ope consilióque furtum factum aio. ibid.
Furto abesse. 422.& 423
Furti agens quid exprimere deberet. 423
Iniuriarum actionis formula. 423
Formulæ hac voce, Quod, concipiebantur. 423. 424.& 425
Accusationes eadem voce, Quod, cõceptæ. 425
Si certum petetur, Certam creditam pecuniam petere. 425
Certi & incerti condictiones. 425.& 426
Incerti agere. 426
Actionis ex Empto & Vendito formulæ. 426.& 427
Aduersus dictum promissúmve actio. 427
Æstimatoria, siue, Quanto minoris. 427
Actionis ex Conducto formula. 427.& 428
Seruiana agens quid probare deberet. 428
Hypothecariæ & pigneraticiæ actionis formulæ. 428
Publicianæ actionis formula. ibid.
Actoris intentio in noxali iudicio. 428.& 429
De inofficioso testamento quo colore diceretur. 429
Quo meo me merito pater exheredauit. 429
Hanc liberali causa manu adsero. 429.& 430
De eadem re alio modo. 430
Si telum manu fugit. 430
Causa & formula cadere. 430.& 431
In factum actiones. 431
Plus petentes causa cadebant. 431.432
Actiones formularum nomen sortitæ. 432.
Actionis genus & species edebatur. 432.& 433
Legitimarum actionum tam in personam quàm in rem propriæ & speciales appellationes. 433
Lege agere. 433
Lege agito. ibid.
Interdicta iuris ordinarij erant. 434
Interdicti vti possidetis formula. 434
Interdictorum de vi quotidiana & armata formulæ, & vtriusque differentiæ. 434.& 435
Interdictorum varia genera. 435
Vim fieri veto, Restituas, Exhibeas. 435
Interdictorũ de aqua quotidiana, de glande legenda, de fluminibus & aliorũ quorundam formulæ. 435.& 436
Exemplo seu ad instar interdicti. 436
Actionum, Interdictorum, Testamentorũ, Bonorum possessionum formulæ sublatæ. 436
Prætiudicia reddebantur. 436.& 437
Prætiudiciales actiones. 437
Prætoriæ stipulationes. ibid.
Ratam rem haberi satisdabatur. 437.& 438
Stipulationis & Cautionis de Rato formulæ. 438.& 439
Amplius non peti. 438
Iudicatum solui satisdabatur. 439

Universidad de Deusto
Biblioteca

Clausulæ stipulationis Iudicatum solui. 439. 440
Pro præde litis vindiciarum. 440
Possessor hereditatis petitori satisdabat. 440
Damni infecti stipulatio,& eius formula. 440.& 441
Iurisiurandi de Calumnia formula. 441
Stipulatio ex Operis noui nuntiatione, & eius formula. 442
Stipulatio legatorum nomine,& eius formula. 442
Cognitione Prætoria in integrum Restitutiones dabantur. ibid.
Interrogationum in iure formulæ. 442. & 443
Formulæ eorum quæ in iure ex vtraque parte dici & allegari consueuerant. 433.& 444
Si dicetur. 444
Dico. 444.& 445
Formula petendæ in integrum Restitutionis. 445.446.447
Dicere in officiosum & ruptũ testamentum. 445
Intentionum aliquot formulæ. 445. & 446
Eorum quæ in iure desiderabantur formulæ aliquot. 446.& 447
Contradicere. 447
Postulationum exempla & formulæ. 447
Actionum aliquot miscellaneæ formulæ. 447.& 448
Actionis aquæ pluuiæ arcendæ formula. 448.
Actionis de deiectis & effusis formula. ibid.
Contendere. 448.& 449
Auctor laudari. 449
Exceptione actio elidebatur. 449
Exceptiones postulabantur à Prætore & formulis includebantur. 449. & 450
Exceptiones concipiebantur his verbis, Si non. Item his vocibus, Quod, Extra quã, Ac si, Ac si. 450.451.& 452
Formula Exceptionum Rei iudicatæ, Quod metus causa, Doli mali. 452
Procuratoriæ exceptionis formula. 452
Exceptionum dilatoriarum & declinatoriarum formulæ. ibid.
Vadimonij deserti defensio. 452.& 453
Vadimonij deserti pœna. 452
Exceptionum aliquot particulares formulæ. 453
Exceptionum propria nomina. 453.454
In factum exceptiones 454
Replicatio actori dabatur aduersus exceptionem. 454
Replicatio his verbis, Aut si, concipiebatur. ibid.
Bonorum possessiones à Prætore dabantur. 454.& 455
Bonorum possessionum vndecim species & gradus. 455
Carboniana bonorum possessio. 455
Bonorum possessio cum re, sine re, Edictalis, decretalis. 455.& 456
Bonorum possessio pro tribunali, vel de plano petebatur. 456
Bonorum possessionem Do, & in possessionem esse iubeo. 456
In bona ire iubeo. ibid.
In possessionem mitti desidero. ibid.
De possessione decedere iubeo. ibid.
Possidere iubeo. ibid.
Tutorem do. 457
Ex inquisitione tutor datus. 457
Idonei pronuntiari tutores. ibid.
Formula Excusationis allegatæ, & decreti super ea re interpositi. 457
Excusationes vti & intra quæ tempora allegandæ essent. 460
Cautio Rem pupilli saluam fore. 478
Tutelæ diuisio. ibid.
Vbi pupillus educari vel morari deberet, decernebatur à Prætore. 458.& 459
Comminationes Prætorum aduersus tutores. 459
Actor decreto Prætoris constitutus. 459
Pubes petebat curatorem. ibid.
Prodigo bonis interdicebatur à Prætore. 459. & 460
Formula Interdictionis bonorum. 460
Prædia minorum sine decreto alienari non poterant. 460
Formula decreti quo alienatio rerum ad minores pertinentium permittebatur. 461
Tutores vt suspecti vti remouerentur. 461
Tutela vel cura abire. ibid.
Administratio interdicebatur tutorib⁹. ibid.
De alimentis testamento relictis auctore Prætore transigebatur. ibid.
Cognitiones Prætoriæ feriatis diebus. 461. 462
De fideicõmissis Prætores ius dicebãt. 462
Mutandi procuratoris post litem contestatam cognitio Prætoria. 462
Decretũ Prætoris, Seruũ libertatẽ mereri. ib.

Prætoris

Prætoris partes in noxali iudicio. 462.& 463
Pronuntiationes Prætoriæ. 463
Ad Prætorem vocati venire debebant. ibid.
Edicti Peremptorij ordo & formula. 464
Prætor causa cognita actiones dabat & denegabat. 464
Iudicis dandi ius magistratus habebant. 465
Sollemnia verba Prætoris, Do, dico, addico. 465
Fasti & nefasti dies. ibid.
Prætor sui copiam facere dicebatur. ibid.
Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum exempla. 466
Imperator pronuntiauit, vel iussit. 465.& 466.
Placet in sententiis Imperialibus. 466
Augustus dixit. 467
Cum consilio collocutus dixit. 467. & 468
Pars actorum habitorum in consistorio Augustorum. 467. & 468
Decretorum Iulij Cæsaris & diui Marci exempla. 468.& 469
Sententia ab Imperatore Antonino dicta. 469
Cognitionis Imperatoriæ exemplum. 469
Actorum apud Procuratorem Cæsaris factorum exemplum. 469.470
Iudicum datorum appellationes. 470
Iudicum cum litigatoribus sermones. 470
Contestationis formula. 470.& 471
Priuatorum iudiciorum exempla & formulæ. 471
Iudices iubebant aduocatos dicere. 471.& 472
Dixi. 472
Altercationum in iudiciis exempla. 472. & 473
Officium iudicis in rei vindicatione. 473
Formulæ pronuntiandi in iudicio petitorio rem meam esse, rem mihi restitui,& aliæ. 473.474
Possessor Restituere iussus si non pareret, vti damnaretur. 474
Hereditatis petitio. 474
Officium iudicis in hereditatis petitione. 474.& 475
Cautiones officio iudicis in iudiciis petitoriis interpositæ. 473.474.& 475
Vsumfructum vindicans quid intendere solebat. 475.& 476
Officium iudicis in actione vsusfructus nomine instituta. 476
Cautiones quæ à fructuario præstabantur. 476.& 477
Fructuarius per arbitrum reficere & rectè colere cogebatur. 477
Officium iudicis in Confessoria & negatoria actione. 477
Arbiter finium regundorum. 478
Placet terminos requiri. 478
Sententiæ de finibus dictæ formula & exẽplum. 478.479.480
Controuersia inter Genuates & Veturios de finibus vti finem acceperit,& quo tempore. 478.& 480.
Terminorum ponendorum ritus. 480
De positione terminorũ controuersiæ. 481
Agrorum limitatorum, diuisorum, adsignatorum qualitates & condiciones. 481
Inscriptiones lapidum in agris & earum formulæ. 481.& 482
Officium iudicis qui de finibus cognoscebat. 482.483.484
Mensores in controuersiis de finibus adhibebantur. 482.& 483
In rem præsentem ibatur in quæstione de finibus. 483
Formula sententiæ in re præsenti aut post inspectionem loci dictæ. 483
Iusiurãdum de calumnia in actionibus mixtis. 484
Arbitri familiæ erciscundæ officium. 484. 485 & 486
Officium arbitri Communi diuidundo. 486.487
Cautiones officio iudicis interpositæ in Familiæ erciscundæ & Communi diuidundo iudiciis. 484.485.& 487
Intentionis eius qui ad exhibendum agebat formula. 487
Officium iudicis in actione ad exhibendũ. 487.& 488
Officium iudicis in actione Quod metus causa. 488.& 489
Officium iudicis in actione de dolo. ibid.
Officium iudicis in actionibus arbitrariis. 489
Officium iudicis in actione negotiorum gestorum. 489
Noxali iudicio addicti Iudicis officium. 489.490.& 491

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exitus actionis Si quadrupes pauperiem fecisse diceretur. 491
Lege Aquilia quibus ex causis ageretur. 492
Serui corruptor vti condemnaretur. 492
Iudicis in actione hypothecaria officium. 492. & 493
Iudicis in actione damni infecti officium. 493. & 494.
Iudicis in aquæ pluuiæ arcendæ actione officium. ibid.
Iudicum in liberali iudicio partes. 494. & 495
Dos soluto matrimonio vti repeteretur. 495
Cautiones de Rato in actione de dote. 496
Arbitri qui de dote cognoscebat, officium. 496
Retentiones dotis ex quibus causis competebant. 496. & 497
De moribus actio. 497
Vtrius coniugum culpa factum esse diuortium quærebatur. 497
Formula pronuntiandi in iudicio de moribus. 497. & 498
Rerum amotarum iudicium. 498
Officium Iudicis in actione tutelæ. 498. & 499
Officium Iudicis in causa legati in actione ex testamento. 499. 500. & 501
Cautiones quæ in legatorum fideicommissorúmve controuersiis officio Iudicis interponebantur. 500. 501. 502. & 503
Arbiter legis Falcidiæ. 504
Heres vti cogeretur suspectam hereditatem adire. 504. & 505
Formulę pronuntiandi in interdictis Quod vi aut clam, & vnde vi. 505
Exitus actionis Fauianæ & Paulianæ. 505. & 506.
Iudicis in condictione furtiua officium. 506
Officium Iudicis in aliis actionibus. 507
Arbitrium Iudici formula interdum committebatur. 507
Taxatio in litibus. 507
Iudicis & arbitri differentia. ibid.
Generaliter in officio Iudicis in bonæ fidei iudiciis quænam incumberent. 508. & 509
Cautionum quarum remedio pleræque lites dirimebantur exempla & formulæ. 509. & 510
Iusiurandũ in litem vti deferretur & cõcideretur 511
Formula pronuntiandi in iudiciis priuatis. 511. & 512
Videri patrem iustas irascendi filio causas habuisse. 512
Si quid mei iudicij est. ibid.
Secundum te litem do. ibid.
Non liquet. ibid.
Ire in consilium. ibid.
De consilij sententia. 513
Qua de re agitur. 513
Operam dabat Iudex. ibid.
Sententiæ coram litigatoribus pronuntiabantur. 514
Sententiæ Iudicum vti executioni mandarentur. 514
Pignora in causam iudicati capta. ibid.
Iureiurando controuersiæ distrahebantur. ibid.
Formulæ iurisiurandi iudicialis & necessarij. 515. & 516
Formula iurisiurandi de Calumnia. 515
Formula iurisiurandi in singulis actionibus. 516
Arbitri ex compromisso sumebantur. 517
Arbitrorum in quos compromissum erat, sententiæ vti conciperentur. 517
Arbiter cogebatur sententiam pronũtiare, vel iurare sibi non liquere. 518
Officium arbitri ex compromisso sumpti. 518
Coram litigatoribus sententiam dicere debebat arbiter. ibid.
Appellatio vel viua voce, vel apud acta interponebatur. ibid.
Formula appellationis interponendæ, Appello vel Prouoco. ibid.
Libelli appellatorij formula. 518. & 519
Libellorum dimissoriorum seu Apostolorũ formula. 519
Causas appellationis reddere. ibid.
Causas appellationis quibus verbis reddebantur. 520
Formula pronuntiandi ex appellatione. 519
Imperialium sententiarum ex appellatione dictarum exempla. 520
Cæsarem appellabant. 520. & 521
Rei nomen recepi postulabatur. 521
Deferre nomen rei. 521
Reus fieri quis vti diceretur. ibid.
Accusatorum verba, Aio & dico. ibid.
Accusationis Repetundarum formula. 522.
Perduellionis iudicare. 522
Ego Lucium Titium reum defero. 522

Accusatio

Accusatio per libellos vel oblatos, vel apud acta depositos. 522. & 523
Libellorum inscriptionis conceptio. 523
Subscribere in crimen. 523
Profiteri indicium. 524
Edicebatur vt reus certo die adesset. 524
Edictis delatores adesse iubebantur. ibid.
Citabatur reus de tribunali præconis voce. 524. & 525
Citatus respondebat vel non respondebat. 525
Absens requirendus adnotabatur. ibid.
Rei legibus quibus iudicium cõstituebatur, interrogati dicebantur. ibid.
Accusatoribus præscriptiones obiiciebãtur, & earum formulæ. 526
Rei prehendi & in vincula duci iubebãtur. 526
Rei causam dicere iubebantur. 527
Causam ex vinculis dicere. 527
In carcere vel sub fideiussoribus rei habebantur. 527. & 528
Reorum vincula & catenæ. 527
Commentariensis rationem carceris vti conficeret. 528
Custodia militaris. ibid. & 529
Libera custodia. 529
Custodia publica. 529
Rei transmittebantur, idque sub idonea prosecutione. 529. & 530
Rei de criminibus obiectis vti interrogabãtur. 530
Custodias audire. ibid.
Inquisitionem postulare. 530. & 531
Testes è prouinciis euocabãtur, & si præsto esse non possent excusabantur. 531
Testes voce præconis citabantur. ibid.
Ab oratoribus testes interrogabantur. ibid.
Testes refellebantur & refutabantur. ibid.
Licet rogare. ibid.
Formula testis interrogandi, Te rogo, Quæro, & Volo vti mihi respondeas. 531. & 532.
Exempla Interrogationis testium. 532
Testes post finitas olim actiones interrogabantur. ibid.
Testium verba, Arbitror, Audiui, Vidi. 533
Testes de auditione. 533
Testimoniorum exempla. ibid.
Testimonia per Tabulas. ibid.
Testationes obsignabantur. ibid.
Testere licet. ibid.
Postulabatur vt quæstio de seruis haberetur. 534
Formula Interrogandorum eorum de quibus quæstio habebatur. 534
Quæstiones quibus in causis & quibus præsentibus haberentur. ibid.
Quæstiones per tormenta habebantur, à Tortoribus. ibid.
Tabulæ Quæstionum obsignabantur. 534
Dixi, & Dixere. ibid.
Hora inclamabatur 535
Supremam pronuntiare. ibid.
Præcones in Iudiciis. 535
Ilicet. ibid.
Amplius, vel, non liquet. 535. & 536
Ex animi mei sententia. 536
Ritus pronuntiandi in causis capitalibus. 536
Iurisiurãdi, quod ab his qui damnaturi erant præstabatur, formula. ibid.
Iudices in leges iurabant. ibid.
Præfationes in sententiis. 536. & 537
Spoliari reum, virgásque & secures experiri iubebant. 537
I lictor, deliga ad palum, colliga manus, caput obnube, &c. ibid.
Legitima verba, Lege age. 537. & 538
Parum cauisse videri, & fecisse videri. 538
Placet in sententiis. 538
Iure cæsum videri. ibid. & 539
Formula pronuntiandi in quæstione falsi. 539
Gladio animaduerti. ibid.
Relegati vrbe excedere iubebantur. ibid.
Summouere vrbe. ibid.
Formula sententiæ relegationis. 540
Interdicere vrbe & Italia. 540
Exilij & relegationis variæ species. 540. & 541
Ademptis bonis vel parte bonorum adempta relegati. 541
Adnotare in insulam deportandum. 541. & 542
Imperatori scribendum Præsides interloquebantur. ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pœnarum varia genera. 542
Aliud Ad Gladium, aliud Ad Ludum damnari. ibid.
Ad Bestias damnari. 542.& 543
Ad Leonem. 543
Interdicere aduocationibus. 543
Ordine interdicere. ibid.
Multa maxima & minima. 544
Multæ dicendæ formula. 544
Comminationum exempla. ibid.
Serua animam tuam. ibid.
Nihil moror. ibid.
De Calumnia pronuntiare. 544
Formula pronuntiationis de Calumnia. ibid. & 545
Elogia præconum in suppliciis sumendis. 545
Titulorum qui pœnæ causam indicabant formulæ. 545
Damnatorum Restitutio, & eius formula. 546

Ex LIB. VI.

Emptionis formulæ, Est mihi emptus fundus, Stichus, vel Erit emptus. 547
Ille fundus esto vel sit emptus. 548
Rogare emptum. 548
Tanti sunt mihi emptæ? Sunt. ibid.
Indica, Fac pretium. ibid.
Venalium vendendorum leges. 546
Stipulatio Seruum sanum esse. 549
Venales inspici & nudari solitos. ibid.
Furem non esse, Furtis noxísque solutum præstari spondes? 550
Commendandi serui causa quædam dicta. 550. 551
Titulus venalibus seruis positus. 551
Pileati & coronati serui qua de causa venirent. 551
Venales gypsatis pedibus. ibid.
Serui venditioni peculium accedebat aut non. 552
Mancipium sub condicione Redhibēdi intra certum tempus si displicuisset, Itē Rationum reddendarum venditum. 552
Leges in venditione seruorum dici solitæ, Vt Exportarētur, Ne aliquo loci morarētur, Ne prostituerentur. 552.& 553
Manus iniectio excepta, si contra legem vēditionis quid fieret. 553
Mancipia quandoque ea lege venibant, Vt manumitterentur intra certum tempus: & contrà quandoque, ita vt ne manumitterentur. 553.554
Oues & earum fœtus qua lege venirent. 554
Boues vti emi solerent. 554
Animalium & Iumentorum venditor quid cauere & promittere soleret. 555
In Asinis & Suibus vendendis quid promitteretur. 555
Capras Sanas nemo promittebat. 555
Leges in Canum venditione dictæ. 555
Vinum vti veniret. 555.& 556
Vini Doliaris vēditio quibus legibus fieret. 555
Vinum Pendens vti veniret. 556
Olea Pendens qua lege veniret. 556
Oleum vti veniret. 557
Pabulum hibernum qua lege veniret. 557
Vasorum venditio. 557
Ædes venales Inspiciebantur. ibid.
Domum commēdabant Vt bene ædificatā. ibid.
Ædes Vti Optimæ maximæ venibant, vel vti possessæ. ibid.
Habitatio quandoque excipiebatur. 558
Pensiones ædium locatarum quæ venibant, excipiebantur, vel accedebant. 558
Ruta cæsa recipiebantur in ædium venditione. ibid.
Stillicidia flumina vti nunc sunt, vt ita sint. ibid.
Instrumentum antiquum venditionis ædium. 559
Fundorum nomina. 559.& 560
Nuda proprietas fundi vti veniret. 260
Plures fundi vti venirent. ibid.
In fundorum venditione modus agri vti diceretur. 560
Caueri solebat vt viæ publicæ litora in modum cederent. ibid.
Qualitas iugerum fundi in venditione dicebatur. ibid.
Agri qui venibat, fines demōstrabantur. 561
Fundi vēditor eum vel Liberū vel Seruum esse dicebat. 561
Fundus Vti Optimus Maximúsq; erat venibat. ibid.
Seruitutes Si quæ debentur debebuntur. ibid.
Itinera actus quibus sunt, vtique sunt. ibid.
Quibus est seruitus vtique est. 562
Fundo iter accessurum dicebant. 562
Aquæ ductus accessio vel exceptio in fundi venditione. ibid.
De tributo & vectigali venditione caucbatur. 562
Sacra, religiosa vel publica loca vti excipe-
rentur in venditione. ibid.
Sepulcri vel itineris ad sepulcrum accessio. 562. & 563
Dolia quæ in fundo erant vel accedebant, vel excipiebantur. 563
Mancipia venditioni fundi accedebant. 563
Frumenta manu sata, fructum omnem, & lapidicinas, interdum fundi vēditor excipiebat. ibid.
Fundus interdum ita venibat, vt eum certa summa conductum venditor haberet. 563. & 564
Fundum emptum quoad pretium persolueretur, emptor conducebat, vel precario rogabat. 564
Commissoriæ legis Formula. 564
Addictionis in diem Formula. 564.& 565
Leges in pignoris venditione dici solitæ. 565
Variæ venditionum leges. 565.& 566
Dolus malus à venditore aberit. 566
Hereditatis venditio vti fieret. 566
Stipulatio, Quanta pecunia ex hereditate peruenerit. ibid.
Nomen vti distraheretur. 567
Hebere licere & vacuam possessionem tradi. 567
De Euictione caueri solitum. 567
Simplæ & Duplæ stipulatio. ibid.
Duplæ vel promissio vel cautio. 568
Fideiussor euictionis. 568
Nihil euictionis nomine præstatum iri. 568
In vacuam possessionem emptor inducebatur. 568.& 569
Testatio vacuæ possessionis. 569
Venditiones per præcones. 569
Præco prædicabat ita, Domum vendo. ibid.
Formula qua auctio conclamabatur. 569.& 570
Proscribebatur venditio. 570
Tabulæ, de venditione bonorum debitoris latitantis propositæ Formula. 570
Libelli suspensi bonis. ibid.
Hasta posita publicè res venibant. 570.& 571
Captiui sub hasta venibant. 571
Bona Porsenæ Regis vendere. ibid.
Probi nummi. ibid.
Arra venditionis. ibid.
A venditione quo modo discederetur. ibid.
Tabulæ emptionum 571.& 572
Tabulæ signo impresso obsignabantur & lino obligabantur. 572
Signate Quirites, & Signes licet. 572
Instrumentorum publicorum prima verba. 572
Mancipi res vel nec mancipi. ibid.
Abalienatio nexu. 572.& 573
Mancipationis formula. 573
Mancipio dare. 573
In locatione ædium cauebatur de inuectis & illatis. ibid.
Horreorum locationes. ibid.
Inquilini Idibus Quintilibus migrabant. ibid.
Lex colendi fundi dicebatur. 574
Biennio continuo farreo spico agrum ne serito. 574
Vis maior excipiebatur. 574
Cum colono de pignore conueniebat. ibid.
Fideiussor conductionis. ibid.
Colonus capra natum ne pascat. 574.& 575
Redemptor siluam ne cædito. 575
Villam incorruptam reddito. 575
Ignem ne habeto, vel innocentem habeto. ibid.
Coloni Partiarij erant, vel nummis colebant. ibid.
Locationes à Martiis Calendis incipiebant. ibid.
Locationes in lustrum fiebant. 575.& 576
Opus faciendum quibus legibus locaretur. 576
Lex antiqua operi faciendo dicta. 576.& 577
Satta tecta. 577.578
Villa noua ab solo ædificanda vti locaretur. 578
Quincupeda opus metiebantur. 578
Mensores ædificiorum. 579
Probabatur opus & in acceptum referebatur. 579
Recentiore trima arena ne vtitor. 579
Calx partiario coquenda vti locaretur. ibid.
Olea legenda qua lege locaretur. ibid. & 580
Oleam ne stringito. 580
Olea facienda vti locaretur. 580

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vinea redemptori partiatio vti danda esset. 580
Vuam squalidam ne legito. ibid.
Pecora partiaria locabantur. ibid.
Auiaria vti conducerentur. ibid.
Onus vehendum, Vinum transportandum locabatur. ibid.
Vestimenta Polienda Curandáve locabantur. 581
Nauis conductio. 581
Agri publici vti locarentur. 581
Leges in publicorum locatione dictæ. ibid.
Censoriæ leges. 581.& 582
Pactiones publicanorum. 582
Professio apud publicanos. 582
Censores addiderunt. ibid.
Iupiter Miniandus locabatur. ibid.
Censoriarum Tabularum verba quædam. 583
Locationes ad hastam. 583
Digito sublato licitatio fiebat. 583
Induci locatio. 584
Prædes à mancipibus dabantur. 584
Prædibus & prædiis cauere. 584
Bona prædia. ibid.
Mandabat quis fundum sibi emi. ibid.
Mandabatur negotiorum administratio. 585
Procurator omnium seu vniuersorum bonorum. 585
Procuratores plures in solidum. 585
Verus procurator. 585
Amplius non peti. ibid
Procuratori quæ mandarentur. ibid. & 586
Mandatorum clausulæ. 586
Varia mandatorum genera. 586.& 587
Epistolarum quibus aliquid mandabatur formulæ. 587.& 588
Fide & periculo meo. 587
Commendandi causa literæ scriptæ. ibid.
Societas vel vniuersorum bonorum, vel vnius rei. 588
Societas quæstus & compendij. 588
Societas coita ad emendum. 588
Argentarij socij ibid.
Vectigalium societas. 588.& 589
Societatum varia genera. 589
Partes in societate contrahenda vti constituerentur. 589
Societatum leges. 589
Depositi exempla. 590
Tabulæ Testamenti deponebantur. 590
Depositi leges. 590
Depositi testationes per epistolam. ibid.
Depositum apud sequestrem. 590.& 591
Commodati exempla. 591
Vtendum dare. 591.& 592
Commodati leges. 592
Mutua pecunia vti daretur. 592
Leges mutui dati. 592.& 593
Traiectitia pecunia quibus legibus daretur. 593.& 594
Sub pignore mutua pecunia dabatur. 594
Hypothecæ formula. 594
Prædia vti pignori darentur. ibid.
Obligatio omnium bonorum quæ quis habebat, habiturúsve esset. 595
Fundum nulli alij esse obligatum cauebant, vel alij obligatum prædicebant. 595
Superfluum pignorũ, seu Hyperocha quãdoque pignori obligabatur. ibid.
De pactis pignorum. 595
De vendendo pignore plerumque conueniebat. 596
Cauebatur contrà ne pignus vendere liceret. 597
Ab hypotheca quãdoque discedebatur. 597
Scribere & Referibere. 597.598.& 599
Formula cautionis creditæ pecuniæ & chiorgraphi. 597
De Domo, Ex Arca, Ex Mensæ scriptura. 597.& 598
Probum argentum. 598
Ille scripsi. 597.& 598
Chirographa in Codice, Pugillaribus, Tabulis. 598
Iusiurandum in cautionibus. ibid.
Probatio datæ pecuniæ per Mensæ scripturam. ibid.
Literarum obligatio 599
Mensæ præpositus. 599
Depositæ pecuniæ apud Mensam. ibid.
Accepti & Expensi codex. ibid.
Rationes vti conficerentur. ibid.
Formulæ literarum, quas nũmularij & mensularij scribebant. 601
Ratio vti cum argentariis & nummulariis poneretur. 601
Par ratio, & paria facere. 602
Foro cedere. 602
In priuatas rationes quid referretur. 602.& 603
Tabulæ, Aduersaria, Ephemerides. 603

Serui

Serui actus sui rationes reddebant. 603
Rationes dispungebantur, & subscribebantur. ibid.
Institores tabernæ, vel alteri negotio præponebantur. 603.& 604
Cum seruo meo negotium geri veto. 604
De Magistro & Exercitore nauis. 604
Debitor soluturum se constituebat. 604
Constituti formulæ. 604.& 605
Constitutum per epistolam. 605
Tabulæ nuptiales. 605.& 606
Liberorum quærendorum causa. 605.& 606
Coëmptionis formula. 606
Sponsaliorum formulæ. 606
Signatæ Tabulæ nuptiales. ibid.
Dotis dictio, promissio. 607
Formula dotis promittendæ. 607
Decis centena doti dabantur. 607.& 608
Quæ res in dotem darentur. 608
Æstimatæ res quibus legibus in dotem darentur. 608.& 609
Receptitius seruus. 609
Peculium mulieris & res extra dotem datæ. 609
De dotis restitutione in casum diuortij, vel mortis, vel in vtrúmque caueri solebat. 610
Stipulationis de dote restituenda formula. 611
De dotis retentione vel certæ partis, liberis interuenientibus, caueri solebat. 611
Liberis, vel marito ipsi, pactis dotalibus cauebatur. 611.& 612
Dos qua die reddenda esset paciscebantur. 612
Pacta ne dos à muliere vel ab alio peteretur. 612
De alenda muliere pacta fiebant. 612.& 613
Pactis dotalibus de hereditate patris cauebatur. 613
Seruitutes vti constituerentur. 613
Formulæ cedendæ seruitutis. 613
Modus seruitutibus adiiciebatur. 614
Viæ latitudo. 614
Actus spatium. ibid.
Aquæ ductus seruitus. 615
Aqua cottidiana, æstiua, diurna. 615
Riuales 615
Aqua riuis ducebatur. 615.& 616
Fistulæ & tubuli. 616
Aqua mensuris diuidebatur. 616
Iter aquæ. 616
Aqua per plurium prædia ducebatur. 616
Pecoris appellendi seruitus. 616
Haustus æquæ ius. ibid.
Pecoris pascendi ius. 617
Compascui agri 617
Prædiorum Rusticorum plures seruitutes. 616.& 617
Vrbanorum prædiorum iura. 617
Altius tollendi & non tollendi ius. ibid.
Luminum seruitus, & Ne luminibus officiatur. 617
Tigni & stillicidij immittẽdi seruitutes. 617.& 618
Oneris ferendi seruitus. 618
Seruitutes per traditionem vel patientiam constituebantur. 618
Seruitutes vti reciperentur. 618.& 619
Seruire, vel seruas fore ædes dicebant. 619
Seruitutes in stipulatum deducebantur. 619
Precariò iura prædiorum rogabantur. 619
Precarij exempla & formulæ. 619.& 620
Habitationis concessæ formula. 620
Donationum exempla & formulæ. ibid.
Hac epistola manu mea scripta notum facio. 620
Donationes sub modo aut condicione factæ. 621
Leges in donatione nummorum dictæ. 621.& 622
Donationes collegiis & corporibus cum onere factæ. 622
Vetustæ Donationis fragmentũ. 622.& 623
Pollicitatio ob honorem, Magistratum, sacerdotiúmve. 623
Pollicitationum exempla. 623
Compromissorum formulæ. 623.& 624
Diem compromissi proferre. 624
Arbitri sententia stari. 624
Si quid dolo in ea re factum sit. ibid.
De rebus controuersíisque omnibus compromissum. 624
Diuisio hereditatis inter fratres. 625
Conuentionum in diuidenda hereditate factarum formulæ. 625
Nomina vti diuiderentur. 625
Forma diuisionis fundorum. 625.& 626
Vsusfructus & pignorum Diuisio. 626
Pactio libertatis. 626
Pro capite. ibid.
Libera peculij administratio. 626

Universidad de Deusto
Biblioteca

Stipulationes omnibus ferè pactis subiiciebantur. 626. 627
Rogauit Titius, spopondit Mæuius. 627
Rogauit ille, Spopondi ego, vel stipulanti spopondit. ibid.
Stipulationis integræ formula. 627. & 628
Spondes? spondeo. Dabis? dabo. Promittis? promitto &c. 628
Dare vel dari spondes? 628
Verbis obligatio contrahi. 629
Rei stipulandi & promittendi. 629
Duo pluréſve rei promittendi vti fierent & constituerentur. 629. & 630
Inuicem stipulari, & Restipulari. 630
Stipulationum, quæ in dando consistebant, exempla. 630
Nummorum stipulatio. ibid.
Tritici, vini, olei stipulationes. 630. & 631
Quidquid te dare, facere, oportet, oportebitve, præsens in diémve. 631
Quantò minus à Titio consecutus fuero. 631
Mihi aut Titio dari. 632
Seruorum stipulationes. 632
Illud aut illud dari. 632
Stipulationes purè vel in diem vti conciperentur. 633
Calendis primis seu proximis, secundis, & tertiis. 633
Stipulatio vsurarum in dies triginta. 633
Annua, bima trima die. 633
In annos singulos. ibid.
Cum morieris, vel post mortem dari. 634
Loca stipulationibus inserebantur. 634
Stipulatio sub condicione vel simplici vel duplici vel negatiua. 634
Stipulationum quæ in facto cõsistebant exempla. 635
Insulam fieri, fabricari, fulciri. 635
Locus in quo opus fieret, designandus erat. 635
Dies intra quem opus fieret, & cuius arbitratu id fieret, adscribebatur. ibid.
Viæ, itineris, actus stipulationes vti conciperentur. 635. & 636
Ire, agere, vti, frui licere spondes? 635
Per te non fieri quominus mihi ire agere liceat. 636
Per te nõ fieri neque per heredem tuũ. ibid.
Habere licere spondes? ibid.
Per te non fieri, quominus mihi habere liceat. ibid.
Iudicio sisti. 636. & 637
Operarum stipulatio. 637
Variæ stipulationum formulæ. ibid.
Satisdationis stipulatio. ibid.
Emptæ hereditatis stipulatio. 637
Quanti ea res erit tantam pecuniam dare spondes? 637. & 638
Recte dari, fieri, præstari, restitui. 638
Eive ad quem ea res pertinebit. 638
Pœnalium stipulationum exempla. 638. & 639
Si ita factum non erit, vel si aduersus ea factum erit. 639
Doli clausula stipulationibus subiiciebatur. 639. & 640
Doli clausula variè concipiebatur. ibid.
Stipulationum differentiæ. 640
Rem pupilli saluam fore. 640
Cautio defensionis vti conciperetur. 640. & 641
Cautionis de indemnitate formula. 641
Restituiri, Reddituiri, Trauituiri, præstatuiri. 641
Cautio Amplius non peti, vel agi. ibid.
Cautiones quæ à fructuario præstabantur. 642
Cautiones quæ in redhibendo seruo interponebantur. 642
Fideiussores interrogati spondebant. 643
Fide tua esse iubes? Fide mea spondeo. 643
Fide promittis? Fide promitto. Fidei tuæ erit? Fidei meæ erit. 643
Quantam pecuniam credidero fide tua esse iubes? ibid.
Quanto minus à debitore exegero, tantùm fide iubes? ibid.
Græcè fideiussor vti acciperetur. ibid.
Fideiussor rem saluam fore. 644
Fideiussor Magistratuum Rempub. saluam fore promittebat. ibid.
Fideiussor iudicio sisti. 644
Nouationis formula. ibid.
Delegationis formula. 645
Acceptilationis formula. ibid.

Aquilianæ

Aquilianæ stipulationis formula. ibid. & 646
Apochæ formula. 646
Vetustum plenariæ securitatis instrumentum. 646. & 647
Pacti de non petendo exempla & formulæ. 648. & 649
Pacta in rem vel in personam. 949
Pactum ne agatur. 649
Pactum cum creditoribus, vt certa parte cõtenti sint. 649. & 650

Ex lib. VII.

Testamenta in procinctu. 652. & 753
Testamenta per æs & libram. 653
Familiæ emptor. 653
Libripens. 653
Formula nuncupationis in testamento per æs & libram. 954
Formula subscriptionis testium in testamẽtis. 655
Tabulæ testamentorum obsignabantur. ibid.
Holographum testamentum. 655. & 656
Testamentarius. 656
Formula subscriptionis testatoris. 656
Iurisconsulti ad testamenta scribenda adhibebantur. 656
Testamentum in duobus exemplaribus quandoque scribebatur. 657
Tabulæ testamenti clausæ. 657. & 658
Lituras, superinductiones ipse feci. 658
Primæ & secundæ tabulæ. 658. 581
Duplex testamentum. 658. 685
Apertura tabularum testamenti. 659
Testamentum recitabatur. 660
Summa eorum quæ testamentis caueri cõsueuerant. 660
Ordo testamentorum. 660. & 661
Heredes primo aut secundo versu testamẽtorum scribebantur. 661
Testamenta à testatorum nomine plerumq; inchoabantur. ibid.
Præfationes in testamentis. ibid.
Heres esto, Heres sit, Heredem esse iubeo. 661. & 662
Regna testamentis relicta. 662
Heredes sunto. 962
Testamentorum formulæ sublatæ à Constantino. 663
Elogia heredum institutioni adscripta. 663
Titius & Scius vterve eorum heres esto. ibid.
Postumus vel postuma heres esto. ibid.
Si qui post mortẽ meam postumi nati fuerint, vel quotcumque mihi nati erunt. 664.
Filij postumi quibus verbis heredes instituerentur. 664
Nepotes pronepotéſve postumi vti heredes instituerentur. 664. & 665
Galli Aquilij formula & lex Iulia Velleia. 665
Ex asse heredes vel ex partibus. 665
Heredes ex partibus vti scriberentur. 665. & 666.
Ex reliqua parte. 666
Ex partibus quæ postea adscriberentur quãdoque heredes instituebantur. 666. & 667
Heredes sine partibus nonnunquam scribebantur. 667
Hereditatis in partes distributio. 668. & 669
Ex fundo institutio. 669
Plures heredes vti scriberentur. 669
Heredes sub condicione vti scriberentur. 668. & 669
Iurisiurandi condicio adscripta heredi. 669
Conditiones contra bonos mores. 669
Impossibilium conditionum exempla. 670
Filiusfamilias sæpe sub cõdicione emancipationis heres scribebatur. 670
Heres cernere iubebatur. 970
Cernito. ibid.
Quibus scieris poteríſque. 671
Hereditatem adeo cernóque. 671
Testatoris nomen ferre heres quandoque iubebatur. 671
Testamento in bona & in nomen adoptari. 672
Serui vti heredes instituerentur. 673
Heres palam nuncupabatur. 673
Testamentorum caput heredis institutio. ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hereditates & legata merentibus dabantur. 673. & 674
Aditionis hereditatis formula, Adeo. 674
Heres in ius & locum defuncti succedebat. 674
Exheredationum formulæ. 674
Nominatim & inter ceteros vti liberi exheredarentur. 674. 675
Ab omnibus gradibus Exheredatio. 675
Exheredationes, cum elogio & adiecta causa. 675. & 676
Exheredatio non notæ causa. 676
Heredes extranei quandoque exheredabantur. 677
Heredes instituti, Primi, Primo gradu, vel loco scripti heredes. 677
Substituti, Secundi, Secũdo vel tertio gradu scripti. ibid.
Substitutionum plures gradus. ibid.
Vulgaris Substitutionis formula. 677. & 678
Substitutionibus quandoque plures casus expressi. 678
Eósque inuicem Substituo. 678
Pupillaris Substitutionis formula. 678. & 679
Impuberi, ad breue tempus ætatis interdum substituebatur. 680
Substitutio in vtrumque casum. 680
Substitutio ei qui supremus morietur. 680
Quisquis mihi heres erit, idem filio impuberi heres esto. 681
In locum partémve eius heres esto. 682.
Quod abominor. 682
Heres quibus verbis hereditatem Restituere rogabatur. 682
Quidquid ad te ex hereditate, bonísve meis peruenerit. 682. & 683
Quidquid ex hereditate mea superfuerit. 683
Accepta certa quantitate Restituas. 683
Certis rebus acceptis retẽtis, vel præceptis, deducta parte, Restituere hereditatem rogatus. 684
Hereditatem cum fructibus, vel exceptis reditibus Restituere rogatus. 684
Si sine liberis decederet Restituere rogatus. 684
Dimidiam partem hereditatis Restituere rogatus. 684. 685
Restituere bona, pecuniam, vel vniuersam rem. 685
Vni ex pluribus cui ipse vellet Restituere rogabatur. 685
Statim, Prima quaque die, vel post mortem suam Restituere rogatus. 685
Cùm morieris, Restituas. 686
Satis exigi veto. ibid.
Rogo, vel te Rogo hereditatem Restituas. 686
A te peto, fideíque tuæ committo. 686. & 687
Fideicommissorum variæ formulæ. 686. & 687
Tutores testamento dabantur. 688
Tutor esto, vel Tutorem do. 688
Pluribus Tutoribus datis declarabat Testator quem eorum administrare tutelam vellet. 688
Consilio matris Tutelam geri mãdabat testator. 689
Clausulæ in Tutoribus dandis quandoque adiectæ. 689
De Liberorũ educatione Testator quandoque cauebat. 689
De Filiarũ nuptiis interdum Testatores testamento cauebant. 689
Parentes Liberos suos amicis quandoque commendabant. 689. & 690
Commendationum exempla. 690. & 691
Diuisio bonorum inter Liberos testamento fiebat. 691
De æris alieni solutione testatores cauebãt. ibid.
Æstimatio patrimonij in testamento. 691. & 692
Anuli traditio à moriente. 692
Libertates testamentis dabãtur vel directò vel per fideicommissum. 692. 693
Nominatim vti Libertas daretur. ibid.
Directa libertas ita relinquebatur, Liber esto, vel Liberi sunto, Liberum esse volo, aut iubeo. 693
Fideicommissaria Libertas ita dabatur, Rogo, Peto, Fideicõmitto, manumittas. 693. & 694
Libertas vel purè vel post tempus dabatur. 694
Serui sæpe sub conditione rationũ reddendarum Liberi esse iubebãtur. 694. & 695
Rationem reddere veto. 695

Serui

Serui liberi esse iubebantur, si Capitolium ascendissent: item, si decem dedissent. 695
Iubeo vt det, præstet sine vlla controuersia. 696
Peculiũ seruis cum libertate relinquebatur. 696
Liber esto, ita vt reddat. 696
Si iurauerit se daturum, liber esto. 696
Sub condicione operarum dandarum liberi esse serui iubebantur. 696
Aliæ libertatibus adscriptæ condiciones. 696. & 697
Liberi esse iussi cum ad trigesimũ ætatis annum peruenissent. 697
Libertas data seruo, si per aliquot annos seruisset. 697
Ancillæ, si peperissent, libertas data. ibid.
Contubernales seruis legatæ. ibid.
Serui testamento prohibiti manumitti. 698
Legabatur quatuor modis. 698
Formulæ legatorum per vindicationem, dãnationem, Sinendi modo, & per Præceptionem. 698. & 699
Nummi vti legarentur. 699
Auri & argenti pondo, vel pondus legabantur. 699
Vasorum argenteorum pondo. 699
Aurum omne, Argentum omne. 700
Argenti species. 700
Pocula legabantur & Lances. ibid.
Vestis & Vestimentorum legata. ibid.
Ornamentorum legatum. 701
Gemmarum, Margaritorum, & Anulorum legatum. 701
Lanam, linum, purpuram, Versicoloria legabant. 701
Supellex legabatur. 701. & 702
Mobilia & instrumenta fundi, vineæ, legabantur. 702
Nominis legatum vti conciperetur. ibid.
Dulcia, Fruges, frumentum, legabantur. 703
Vina vti legarentur. 703
Penus vti legaretur. 703. & 704
Lignorum & chartarum legatum. 704
Gregis, armenti, iumẽtorum, ouium legata. ibid.
Serui optio & electio legabatur. ibid.
Serui vti legarentur. 704. & 705
Demonstratio addita seruorum legatis. 705
Actores serui vti legarentur. 705
Quod ex ancilla nasceretur legabatur. ibid.
Fundorum vocabula. 706
Fundos nominibus propriis, confinibus vel alia demonstratione consignabant. 706
Fundus legabatur vti optimus maximus. 707
Fundus legatus vti instructus erat. 707
Fundus legatus cum instrumento. ibid.
Fundi legatum cum omnibus quæ ibi seu in eo erant. 707
Fundus legatus sicut est, vel vti possedi. 707
Fundi legati alienatio, ni de nomine seu familia exiret, prohibita. 708. & 709
Prædiorum appellationes. 709
Prædia vti instructa erant, legabantur. 709
Prædia vti à testatore possessa erant, legata. 710
Ædium appellationes. 710
Domus vti instructa erat, legabatur. 710
Domum alienari vetabant testatores, sed in familia relinqui volebant. 711
Tabernæ legatum. 711
Pars bonorum legabatur. 711. & 712
Fundus deducto vsufructu legatus. 712
Vsusfructus vti legaretur. 712
Quarum rerum vsusfructus legaretur. 712 & 713
Vsusfructus pluribus vti legaretur. 713
Vsusfructus Omnium seu Vniuersorũ bonorum. 713. & 714
Reditus legatus. 714
Vsusfructus legatus Quoad viuet. 714
Vsusfructus ad tempus legatus. 714
Nudus vsus vel vsus sine fructu legabatur. ibid.
Habitationis legatum. 715
Prælegatorum formulæ & exempla. 715
Liberis Prælegata relicta. ibid.
Filiæ sub condicione nuptiarum pater legabat. 716
Filiæ dos legabatur. 716
Mariti vxoribus dotem prælegare seu relegare solebant. ibid.
Formula relegandæ dotis, Quæ pecunia vel Quanta pecunia. 716. & 717
Interdũ aliud pro dote prælegabatur: interdum & supra dotem aliquid relinquebatur. 717

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mariti vxoribus ea quæ earum causa empta paratáque essent, legare solebant. 717.& 718
Mundum & ornamenta muliebria vxoribus sæpe legabant. 718
Vsusfructus bonorũ sæpe vxoribus legabatur. 718
Vir vxori quæ viuus donauerat testamento legare solebat. 718.& 719
Vxoribus legata ita relicta vt & liberis consuleretur. 719
Vxori ad tempus liberorum legatum. 719
Vxores vicissim viris legata relinquebant. 720
Libertis alimenta, cibaria, vestiaria testamẽto relinqui solita. 720
Quæ viuus vel viua præstabã, dari volo. ibi.
Libertis sub condicione si cum filiis, vxoribus, matribus morarentur, relicta. 720.& 721
Manumissis testamento alimenta quoque relicta, vt & mancipiis. 721
Rogo vt educes, peto vt alas. 721
Diaria, menstrua, annua. 722
Ex vsuris pecuniæ legatæ alimenta præstari testatores quandoque volebant. 722
Pueris puellisq; ingenuis alimenta relicta. 722.& 723
Alumnis relicta legata. 723
In singulos annos, mẽses, dies legata relicta. 723.& 724
Annua legata relicta si negotiis filiorum vel nepotum testatoris legatarius interueniret. 724
Ex reditu fundi legata relicta. ibid.
Mulieribus quibuslibet legata quandoque nupsissent, vel cũm in familia aut alicuius arbitratu nupsissent, relicta. 724.& 725
Familiæ interdum relinquebatur. 725
Creditor debitori liberationem legabat. 726
Formulę liberationis legatæ, Heres damnas esto non petere, ne petito, Peti nolo, veto. Heres meus damnas esto liberare, nõ exigere. 726
Satis exigi & satis accipi veto. 726
Dari Concedíque volo quidquid debet. 727
Tutoribus, curatoribus & negotiorum gestoribus rationis reddendæ necessitas testamento quandoque remittebatur. 727
Debitor interdum creditori legabat quod debebat. 727.& 728
Seruis alienis legata relicta. 728
Seruo proprio legatum relictum hac formula, Quem liberum esse iussi. 728
Libertas cum legato seruo adscripta. 729
Populo legata relicta. 729
Ciuitatibus & ciuibus legata relicta. 729
Vicis legata relicta. 730
Reipub. legata data. 730
Municipiis seu municipibus legata relicta. 730
Collegiis legata relicta. ibid.
Pecuniæ ad opus publicum faciendum relictæ. ibid.
Heres opus publicum facere iubebatur. 730 & 731
In tutelam operis legatum. 731
Decurionibus diuisiones, epulum dari testamento quandoque testatores cauebant. 731.& 732
Statuas & imagines in foro municipióve ponere testator iubebat. 732
Signum Dei fieri, poniq; testator interdum iubebat. 732
Gladiatorium munus testamento dari iubebatur. 732
Heres emere vel vendere testamento dãnabatur. 732.& 733
Militia comparari iubebatur. 733
Heres insulam ædificare, reficere, damnabatur. 733
Heres ne altius ædes suas tolleret. 733
Viæ & haustus aquæ legata. 733
Relegatorũ sub disiunctione relictorum exẽpla. 733.& 734
Optionis seu electionis legatæ formulæ. 734
Coniunctim pluribus vti legaretur. 734
Hoc amplius lego. 735
Cui bis legauero, semel deberi volo. 735
Legatorum in diem relictorum exempla. 735.& 736
Annua, bima, trima die, æquis, vel inæquis pensionibus. 735
Cum in tutelam suam peruenerit. 736
In diem liberorum vel nuptiarum relicta legata. 736
Legatorum quæ præsenti die data erant proferendorum formula, Quas pecunias legaui, quibus dies adpositus non est, &c. 376
Legatorum cum præfinitione annorum exẽpla. 736.& 737
Condiciones legatis adscribi solitæ vel in dando, vt in faciendo vel in non faciendo consistebant. 737
Seruorum legato Demõstratio adiici solita 731
Sub condicione nuptiarum & liberorum legata relicta. 738
Iurisiurandi condicio legatis apposita. 738
Sub contrariis condicionibus legata relicta. 738.& 739
Cautio Testamento prohibita. 739
Pœnæ nomine vel causa legata. 739
Sub modo relicta. 739.& 740
Causa legatis adscripta. 740
Demonstratio legatis adiecta. 740
Demonstrationum quæ legatis addebantur formulæ & exempla. ibid.
Elogia legatariis fideicommissariisve adscripta. 741
Filij carissimi, & dulcissimi vocabantur. 741
Vxores carissimæ & dominæ appellabantur. 741
Ab omnibus heredibus legabatur his verbis, Quisquis mihi heres erit, vel, Heres meus damnas esto. 741.& 742
Ab vno ex heredibus nominatim vti legaretur. 742
Præcipere legata, cáque distribuere vnus ex heredibus iubebatur. 742
Generale caput Testamentorum de legatis & hereditatibus præstandis. 742
Fideicommissa à quocunque herede vti relinquerentur. 743
Repetitionis legatorum formulæ. 743.& 744
Fideicommissorum quæ à legatariis præstarentur exempla. 744
Heredi legatum relictũ, Si is heres non esset. 744
Heredibus prælegata relicta. 745
Ademptionis legatorum formulæ. 745
Translationis legatorum formulæ. 745.& 746
Fideicommissorum formulæ. 746.& 747
Sollemnia aliquot fideicõmissorum verba. 747
Vnius ex pluribus electio in arbitrium heredis collata. 748
Fideicommissorum Græcè relictorum exẽpla. 748
Tacita fideicommissa & eorum formulæ. 748.& 749
Liberti testamento adsignabantur. 749
Codicilli Testamentis confirmabantur. 749
Formula confirmationis Codicillorum. 749
Morientium Mandata de funere. ibid.& 750
Amici vt ad exequias venirent legato inuitabantur. 750
Funeris sui curam alicui testator mandabat. 750.& 751
Vestes & ornamenta in funus inferri testator iubebat. 751
Ridicula Mandata testatorum. 751
Monumentum sibi fieri testatores mandabant. 751
Testamento fieri iussit. 751
Impensæ quæ in monumẽtum fieret modus testamento statuebatur. 752
Arbitratu alicuius monumentum facere heres iubebatur. 752
In Tutelam cinerum legatum. 752
Serui circa monumentum morari iubebantur. ibid.
Mei memor esto. 752.& 753
Vltio mandata testamento. 753
Extrema dicta morientium. 753
Carmina sua cremari Virgilius Testamento mandauit. 753
Testamẽta Fauonij Iocundi, Valerij, Castricij, & Cæcilij. 754
Testamenta Sempronij Tucidani & Megonij. 755.& 756
Grunnij Corocottæ testamẽtum ludicrum. 756.& 757
Iulij Cæsaris testamentum. 757
Augusti Cæsaris testamentum. 758.& 759
Testamento interdum cauebant, quos in sepulchrum suum inferri vellent. 759
Tiberij Testamentum. 759
Virgilij testamentum. ibid.
Virginij Rufi mandata de Titulo Sepulcri. ibid.
Iulij Frontini morientis Mandata. ibid.
Theodosij Imperatoris Testamentum. 760
Gregorij Theologi Testamentũ. 760.& 761

Universidad de Deusto
Biblioteca

Testamenti Græci capita aliquot. 761.& 762
Platonis Testamentum. 762
Aristotelis Testamentum. 762
Theophrasti Testamentum. 763
Epicuri Testamentum. 764
Lyconis Testamentum. 765
B.Remigij Archiepiscopi Remensis Testamentum. 766.767.& seq.
Hadoindi Cenomanensis Episcopi Testamentum. 771.& 772
Bertichranni Cenomanensis Episcopi Testamentum. 772
Dagoberti Testamentum. 772
Formula Testamentorum quæ in Galliis fiebant ex Marculpho. 773.& 774
Militaria testamenta. 774
Codicillorum sollemnia. 774
Codicillorum quatuor modi. 774
Codicillis fideicommissa ab intestato dabãtur. 775
Formulæ Codicillorum. 775.& 776
Codicilli Græci caput. 776
Codicillorum ius. 777
Codicillis quænam relinqui poterant. 777. & 778
Codicilli claudebantur & aperiebantur. 778
Epistolis fideicommissa relinquebantur. 778
Epistolarum ad heredes scriptarum exempla & formulæ. 778.& 779
de Mortis causa donationibus. 779
Monumentorum Tituli & Inscriptiones. 780
Diis manibus. 780
Hic situs est. 780
Ossa hic sita sunt. 780.& 791
Hic iacet. 791
Tituli versibus scripti. 791
Elogia monumentorum. 791. & 792
Mortis causa Epitaphiis adscripta. 792
Vixit annis tot, mensibus tot, diebus tot. 792 & 793
Heres fecit, vel posuit. 793
Bene merenti fecit. ibid.
Faciendum curauit. 793
Viuens seu viuus fecit, comparauit, emit. 793 & 794
Ponendum curauit. 795
De sua pecunia fecit. 795
Vxorum monumẽtis Tituli positi à maritis. 795.& 796
Cum qua vixit sine vlla querela. 795.& 796
Hospes lege. 796
Aue, in Monumentorum inscriptionibus. 976
Elogia virorum monumentis ab vxoribus posita. 797
Titulorum quos parentibus liberi posuerunt aliquot exempla. 797
Liberis à parentibus positi tituli. 797.& 798
Epitaphium Parasiti. 799
Hispanienses Inscriptiones aliquot. 799.& 800
In Fronte pedes tot, in Agrum tot. 801
Monumentis leges dictæ. 801.& 802
Sepulcra familiaria & hereditaria. 802
Monumẽtorum Titulis cauebatur quæ personæ in ea inferrentur. 802.& 803
Hoc monumentum heredem non sequitur. 803
Hoc monumentum siue sepulchrum est. 803
Ne de nomine exeat. 804
Arcæ Pontificum vel ærario populi Ro. certam summã inferre iubebatur, qui aduersus legem monumento dictam id alienasset. 804.& 805
In Tutelam & Culturã monumenti relictũ. 805
Tumulos rosis ornari quotannis quidam iubebant. 806
Huic monumento dolus malus abesto. 806
Elatus est frequentia maxima. 806
Ollarum inscriptiones. ibid.
Bene valeas, Titulis monumentorum inscriptum. 806

Ex lib. VIII.

Iurabant veteres, Pol, Perpol, Ædepol, Ecastor, Hercle, Mehercle, Mediusfidius. 807
Per fidem. 808
Eccere. ibid.
Per Deum. ibid.
Per genium Principis. ibid.
Per salutem. 809
Ita filio superstite mori mihi liceat. ibid.
Ita me Deus amet, vel Ita me Dij ament. ibid.
Ita me Dij seruent. ibid.

Ita Deos velim mihi propitios. 810
Ita sim felix. ibid.
Ita viuam. ibid.
Per caput iurabant. ibid.
Per oculos. ibid.
Per Iunonem. 811
Per Venerem. ibid.
Per Iouem lapidem. ibid.
Si sciens fallo. ibid.
Ex animi sententia. 812
Conceptis verbis iurare. 813
Aris tactis iusiurandum præstabatur. 814
Iuro per. 814
Idem in me. 815
Dij me perdant. ibid.
Dispeream si, vel Dispeream nisi. 815
Ne viuam. ibid.
Ne saluus sim. ibid.
Verbis conceptis peieraſſe. 815
Iurabant in Leges, in Nomen, in Verba, in Acta Principum. 816
Perpetuum morbum iurare. 817
Eiurare iniquos sibi esse iudices. ibid.
Eiurare bonam copiam. ibid.
Eiurare malam mentem. ibid.
Purgantes se de iniuria facta, iurabant Se nõ fecisse. 817
Satisfactionis formula, Nolle factum. 817
Obtestationum formulæ, Testor. 818
Deos hominésque testor. 819
Per omnes Deos te obtestor. ibid
Per superos, per patriam oro. ibid.
Per cariſſima pignora. ibid.
Per æternitatem & salutem imperatoris. ibid.
Implorationum voces, Pro Deũm atque hominum fidem. 819
Fidem plebis imploro. 820
Pro vestram fidem Quirites. ibid.
Porro Quirites. ibid.
O ciues. 820
Adeste ciues. ibid.
Fidem Consulum, Patrum, Militũ & Cæsaris implorabant. 820
Ciuis Romanus sum. ibid.
Acclamationum voces, Feliciter. 821
De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos. 821
Gratulationum voces, Salua Roma, Salua patria, &c. ibid.
Ex sententia. 821
Thalassio. ibid.
Vti tu Caius, ego Caia. 822
Io Saturnalia. ibid.
Saturnalia, & bona Saturnalia. ibid.
Populi infaustę voces, Tiberiũ in Tiberim, Viuus ardeat Valens. 822
Ad Leonem, Ad Ignem. ibid.
Αἶρε τοῦτον. ibid.
Σταύρωσον, Σταύρωσον αὐτόν. ibid.
Aquam inclamabant in incendiis. 822
Prehende furem. ibid.
Præconia Secularium ludorum, Conuenite ad ludos spectandos, quos neque spectauit quisquam, neque spectaturus est. 823
Sæpe facias. ibid.
Per secula facere Dij permittant. ibid.
Dij faciant, vt hæc sæpius fiant. ibid.
Ex ædibus efferri mortuum. ibid.
Ollus Quiris letho datus. 823
Ad conquirendas res amissas præconibus olim vtebantur. 823
Silete, & Tacete. 824
Sardi venales. ibid.
Date viam Consuli. ibid.
Date locum. ibid.
Res tuas tibi habeto: res tuas tibi agito. 824
Foras, vel Exi foras. 825
E conspectu meo abi. ibid.
Adrogationum verba sollemnia, Velitis, iubeatis, vt L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius siet, &c. 825
Adoptio nepotis, quasi ex filio nati. 826
Lex dicta, vt filij sequerentur patrem adoptiuum. 827
Manumissionum verba certa & sollemnia. ibid.
Hunc hominem liberum esse volo. ibid.
Abito quò voles, vel Nihil te moror. 827
Puri, Probi, Profani, Sui auri. ibid.
Tituli statuarum. 828
Parenti optimè merito. ibid.
Patrono. ibid.
Equo publico. ibid.
Censor, Consul. ibid.
Parenti patriæ. 828
Pietatis immobilis erga Principem. ibid.
De manubiis. ibid.
Ex S. C. Ex priuato in publicum restituit. ibid.
Vt poneretur, vbi vellet. ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

H.C.I.R. ibid.
I. D.D.D. ibid.
In ſtatuarũ dedicatione, Sportulæ, Diuiſiones, Epulum, Cœna, dari iubebantur. ibid. & 829
Aliàs Cruſtulum & Mulſum dari iuſſum. 829
Ære conlato. 830
Sub ære, Sub auro. ibid.
Ordo, vel Corpus, vel Collegium, cenſuit, vel conlocauit. 830
Curantibus vel curam agentibus illis. ibid.
Imaginibus Tituli ſubſcribebantur. ibi-
Honoris cauſa. ibid.
Operibus publicis Principis nomẽ, aut eius, cuius pecunia id opus factum erat, ſcribi ſolebat. 830
Inſcriptiones de Viis factis, ſtratis, vel reſtitutis. ibid.
De Aquis in vrbem primùm perductis. 831 & 832
De fonte inducto. 832
De Pontibus. ibid.
De Ripis terminatis. ibid.
De Balneis, & Thermis. 833
De Pomœrio ampliato. ibid.
De aliis Operibus publicis. ibid.
Deuoti numini, maieſtatique Principum. 834
Ex Senatus Conſulto faciendum curauerũt, idémq; probauerunt. 834
Elogia & Tituli Imperatorũ, Auguſti, Claudij, Veſpaſiani, Titi, Traiani, Hadriani, Antonini Pij, Aurelij Veri, Marci Aurelij Commodi, Septimij Seueri, Antonini Caracallæ, Gordiani, Aureliani, Aurelij Maximiani, Conſtantini, Arcadij & Honorij. 835
Clarorum virorum, Appij Claudij Cæci, Fabij Maximi, Cæcilij Metelli, C. Marij, Sicinij Dentati, L. Mãcini, L. Munatij Planci, C. Octauij, Palæmonis Grammatici, Plautij Siluani, C. Popilij, Cari Pedonis, Neratij Proculi, M. Cornelij, M. Aufidij, Sabini Egnatij Proculi, Voratij Seuetiani, Saturnini Secundi, Iulij Iuliani, C. Salij Ariſtæneti, Q. Seruilij Cæpionis, Canuleij Zozimi, C. Cærellij Fufidij Annij, C. Cæſonij Macri, Rufij Prætextati, C. Vallij Polycarpi, C. Valerij Mariani, Anicij Paulini iunioris, Turcij Aproniani, Petronij Perpẽnæ Quadratiani, P. Titij Pertui, Flauij Eugenij, Memmij Vitraſij Orfiti, Sex. Petronij Probi, Titi Cæſij Præfecti annonæ, Fabij Titiani, Aurelij Symmachi, Vetij Agonij, Flauij Stilichonis, Aradij Valerij Proculi, Publilij Ceionij Iuliani, Iulij Eubulidæ, Ragonij Vincẽtij Celſi, & Narſis Eunuchi, Elogia & Tituli. 835
Mulierum quarũdam honorificæ inſcriptiones, nempe Furinæ Sabinę, Tranquillinæ Auguſtæ, Tarpeiæ Valerianæ Virginis Veſtalis maximæ, Fl. Publiciæ Virginis Veſtalis maximæ, Cœliæ Claudinæ Virginis Veſtalis maximæ, Fabiæ Aconiæ Paullinæ, Aniciæ Falconiæ Probæ, Peduceæ Iulianæ, Heluidiæ Burreniæ, Modeſtæ, Tyranniæ Aniciæ Iulianæ. ibid.
Ragonij Vincentij Celſi egregij aduocati ſimúlque boni iudicis commendatio. ibid.
Oratoris & Medici Inſcriptiones. 836
Bono Reipub. natus. 836
Proculi Tumulus. ibid.
Hiſtrionum inſcriptiones. ibid.
Inſcriptionibus & Tabulis, quorum filij & nepotes eſſent, ij de quibus agebatur, exprimi ſolebat. ibid.
Cuius Tribus eſſent, vt plurimum nominibus addebatur. ibid.
Nominibus olim adiectæ appellationes. 836
Aſper, Imperioſus, Maximus, Annalis, Senatus patronus, Diues, Nepos, Pius, Cunctator, Verrucoſus, Ouicula, Frugi, Vir optimus, Catus, Corculum, Cenſorius, Sapiens, Felix, Magnus, Optimus, &c. ibid.
Gladiatorum auctoramenti verba, Vri virgis, ferro necari. 838
Auctorati ludo. ibid.
Ferrum recipere. 838
Non te peto: piſcem peto, quid me fugis Galle. ibid.
Salua res eſt, ſaltat ſenex. ibid.
Hiſtriones populum deprecabantur, vt eos benignè & libenter audirent. 838
Cum bona venia quæſo audiatis. 829
Libellus proponebatur rem inuentam aut amiſſam continens. 839
Caue, caue canem. ibid.
Fœnum habet in cornu. ibid.
Caue. 840
Merces per vicos clamabantur. ibid.

FORMVLARVM.

Digito monſtrari. ibid.
Hic eſt. ibid.
Sophos. ibid.
Memoriam mortuorum à ſe non ſollicitari. 840
Si quis inferis ſenſus, vel Si quis ſenſus in morte. ibid.
Miſelli mortui vocabantur. 841. & 853
Fili, cui me reliquiſti? 841
Honos ſit auribus. ibid.
Bono animo eſto. ibid.
Cui bono. ibid.
Quod iuſſi & imperaui. 842
Mox ego huc reuertar. ibid.
In qua domo Gallina canat, ſuperiorem marito eſſe vxorem. 842
Nunquam periclitabimur, ſi illud periculũ potuerimus euadere. 842
Non me nouit. ibid.
Amatorij ſermones, Plus alterum diligere quàm ſe. 842
Mea vita, Mea lux, Meum ſuauium, Anime mi. ibid.
Mel meum, Ocellus meus, vel Ocelle mi. 843
Mea voluptas, Meum cor, Mea ſalus, &c. ibid.
Paratos ſe partem annorum ſuorum dare. 843
Amphoris tituli apponebantur in hunc modum, Falernum, Opimianum annorũ centum. ibid.
Iudicis rogandi mos, Quæ ſalua fide facere poſſet. ibid.
Per Genua obſecrare & rogare. ibid.
Per ea quæ tibi dulciſſima ſunt in vita. ibid.
Per Fortunas, & per Liberos. ibid.
Per Deos. 844
Per Dextram, Per Genium, Per Fidem tuam, Per has Lacrymas. ibid.
Ignoſce, confitetur. ibid.
Actum eſt, Ilicet, Periſti. ibid.
Me miſerum, Miſeram me. ibid.
Perimus. 844
Abſit dicto inuidia. ibid.
Fides penes auctorem erit. ibid.
Bene habet. ibid.
Si Dijs Placet. ibid.
Controuerſiam exponere. 844
Contradicere. ibid.
Expoſitio, & Contradictio. ibid.
Controuerſias declamare. 845
Si vales, bene eſt, ego valeo. 845
Suo in Epiſtolarum inſcriptionibus. ibi.
Si vos liberiq; veſtri valetis, bene eſt, ego exercittiſque valemus. ibid.
Epiſtolarum, quæ ad Principes ſcribebãtur, peculiares formulæ. 846
Vale. ibid.
Amicitiam renuntiare. ibid.
Aue. 847
Salue, & Saluere iubeo. ibid.
Saluus ſis. ibid.
Dominus & Deus. 848
Terrarum Dominus. ibid.
Quiſquis es. ibid.
Quid agis? 849
Satin ſalue? 849. & 850
Recténe omnia. 850
Recte. ibid.
Quid noui? Nihil ſanè. ibid.
Nunquid vis? ibid.
Nunquid ad forum mandas? 851
Quid rei eſt? ibid.
Quid venis? ibid.
Date aquam manibus, Apponite menſam. 851
Ferte aquam pedibus. ibid.
Ludorum puerilium verba. ibid.
Par an impar. ibid.
Nauis an caput. ibid.
Mortuis Aue, ſeu Salue, & Vale dicebatur. 851. & 852
Nos te ordine, quo natura permiſerit, cuncti ſequemur. 852
Ilicet. 853
Vixiſſe mortuos dicebant. ibid.
Abijt iam, & reuerti debet. ibi.
Vixit annos tot, Durauit annos tot. ibid.
Valete, & plaudite. ibid.
Plauſum date. ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN FORMVLARVM, ET SOLLEMNIVM POPVLI Romani verborum libros VIII. Index copiosissimus.

A

Litera absolutionis. 535. & 536
Abalienatio. 572
Abderitarum quærelæ ad Senatum per legatos delatæ. 273
Abeuntes dicebant Vale. 851
Abito quo voles. 827
Abiit, de mortuo. 853
Abite tutela. 461
Ablutio, sacrorum causa, viuo flumine fiebat. 7
Ablutiones capitis & corporis in sacris. 7. & 8
Abominantes quibus verborum figuris vtebantur. 103. & 104
Abrogari lex, vti diceretur. 148
Absens nemo damnabatur. 525
Absit dicto inuidia. 844
Accede lictor. 302
Accessurum seruum, vel quid aliud, in fundorum venditionibus interdum dicebant. 563
Accensi inclamabant horam. 535
Accelera signifer. 387
Acceptilatio quomodo cõcipiebatur. 645. & 646
Accij Nauij Auguris statua. 265
Accipe libens. 37
Accipere omen. 101
Accipi preces suas rogabant precantes. 38
Accipi dicebatur Rogatio. 148
Acclamatio plebis, cùm congiarium dabatur ab Imperatoribus. 96
Acclamationum quæ in Senatu fiebant formulæ. 207. 208. 209. & seq. Acclamationes militares. 391. Acclamationes, quę vulgò fieri solebãt. 821
Accusatio quibus verbis instituebatur. 522
Accusator in crimen subscribebat. 523
Accusator citabatur. 525
Accusatores postulabant, vt quæstiones haberentur. 534
Accerra turis plena. 29
Acerui turis. 29
Actionem polliceri, vel denegare. 316
Actionem dabo, & non dabo. 316
Actiones prætor in albo propositas habebat. 317
Actionum in personam formula. 415
Actionum in rem formula. 418
Actionis confessoriæ formula. 421
Actionis negatoriæ formula. 421
Actionis furti formula. 422
Actio certæ creditæ pecuniæ. 425
Actionis de peculio adiectio. 417
Actionum formulæ per dictionem, Quod, cõceptæ. 425
Actiones Ædiliciæ. 427
Actiones omnes certis formulis adstrictæ erant. 430
Actionum formula aptè & congruè concipienda erat. 430
Actionum tam in rem quàm in personam & mixtarum propriæ & speciales appellationes. 433
Actiones vtiles. 433
Actiones in factum. 454
Actionum in rem iudicium quo modo exercebatur. 473
Actionum quæ ex noxa seruorum instituebãtur, vis & potestas. 490
Actiones quæ aduersus furem competebant. 506
Actiones eiusdem rei nomine vbi plures competebant, vna electa aliæ remittebantur. 510
Actor intentione sua causam petendi complecti solebat. 418
Actiones ex Empto, Vendito. 426. & 427
Actio aduersus dictum promissumve. 427
Actiones Redhibitoria, Æstimatoria seu de Æstimato, Quanto minoris. 427. & 431
Actio ex Locato, Conducto. 427
Actio Seruiana & Hypothecaria. 428. & 492
Actio Publiciana. 428
Actiones Noxales. 428. & 490
Actio in factum. 431
Actio rerum amotarum. 498
Actio ad exhibendum. 487. & 488
Actionis, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, exitus. 491
Actio serui corrupti. 492
Actio damni infecti. 493
Actio aquæ pluuiæ arcendæ. 493. & 494
Actio de dote. 495. 496. & 497
Actio tutelæ. 498
Actio ex Testamento. 500
Actio negotiorum gestorum. 489
Actiones arbitrariæ. 489
Actio Fauiana & Pauliana. 505
Actionis genus sibi edi reus postulabat. 432. 433
Actionis verbo Præiudicia continebantur. 437
Actionum instar Prætoriæ stipulationes obtinebant. 437
Actionem denegare. 464
Actor decreto Prætoris, periculo tutoris quãdoque constituebatur. 459
Actores serui ita plerumque legabantur, vt prius heredi rationes redderent. 705
Acta Senatus. 212
Acta apud procuratorem Cæsaris facta. 469
Actorum consistorij exempla. 467. & 468
Actorum pars. 351. & 467
Actus seruitus. 614
Actus spatium. 614
Actum est. 484
Ad arma. 386
Ad leonem. 822
Ademptio legatorum quibs verbis fiebat. 745
vt Adessent, deos orabant. 78
Adeste ciues. 820
Addixit auis. 133
Addici Iudices. 470
Addictio in diem quemadmodum fiebat. 564
Addicto in diem fundo plerumque precario eũ emptor à venditore rogabat. 565
Ad instar interdicti. 436
Adigi iudices. 470
Aditus & abitus ad sepulchra, funeris faciendi causa. 562
Adiutrix Fortuna. 57
Admissiuæ aues. 135
Admouebantur aris hostiæ. 28

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Adolere. 35. & 37
Adoptionis ritus. 419
Adoptio Testamento facta tam in bona quàm in nomen. 672
Adoptiones lege Curiata fiebant. 133
Adoptio Testamẽtaria Octauij Cæsaris lege Curiata confirmata fuit. 672
Adoptiones quomodo fiebant. 825. & 826
Adoptabant tam in locum filij, quàm in locum nepotis. 826
Adoptare quis nepotis loco poterat, etiam si filiũ non haberet. 827
Ador, farris genus. 35
Adorare precibus, votis, ture. 47
Adorantium ritus & gestus. 40. 41. 42. 43. &c.
Adrogãdi licẽtia mulieri id desiderãti permissa 341
Adrogationes quo modo fiebant. 825. & 826
Adserere manu. 429
Adsertionum formulæ. 429
Ad signa. 386
Adsignatio libertorum. 749
Adtestata fulmina. 140
Aduenientes dicebant Aue. 851
Aduersaria negligentius scribebantur. 603
Aduocatus. 437
Aduocati à Prætore petebantur. 432
Aduocati quibus verbis Prætores cõpellabãt. 414
Aduocati egregij commendatio. 835
Aduocationem petere, vel postulare. 412
Aduocationibus quandoq; interdicebatur causidicis. 542
Aduolui aris. 45
Ædepol. 807.
Ædes factæ interdum vouebantur. 109
Ædes sumptu publico quandoque factæ. 232
Ædes factæ ex manibiis. 233
Ædes qui emebãt, prius eas adhibitis fabris inspiciebant. 557
Ædes vt optimæ maximæque erant plerumq; venibant. ibid.
Ædiũ sacratũ dedicationi leges dici solebãt. 126
Ædium locatarum pensiones venditionibus excipiebantur vel accedebant. 558
Ædium venditor habitationem sibi vel inquilinis suis excipiebat. ibid.
Ædium venditionis vetus instrumentum. 559
Ædium locatio. 573
Ædium antiquarum leges. 579
Ædiles edicta proponebant. 324
Ædiliciorum edictorum exempla. 324
Æmiliæ Vestalis virginis precatio. 93
Ære conlato statua posita. 830
Ἀγαθῇ Τύχῃ. 75. & 309
Agendarum rerum initium à precatione deorum ducebatur. 47
Agendarum rerum præfatio. 71. & 74
Agendi potestatem faciam, vel Agere permittam, vel Actionem permittam. 316
Agendi potestas ab Imperatoribus quo modo permittebatur. 333. & 334
Agonaliorum feriæ. 15
Agri olim venibant per præconem. 569
Agrorum locatio. 574
Agrariæ legis verba quædam. 176
Agrimensoris officium. 482. & 483
Ἄιρε τοῦτον, & Ἄιρε αὐτὸν, 822
Alabandensium legati. 278
Albegmina. 28
Alcibiades insimulatus est Athenis initiorum sacra enuntiauisse. 5
Alexander cùm aliquem emendaret, quid dici iuberet. 545
Alexãder Seuer⁹ dominũ se appellari vetuit. 846
Alexander Seuerus quomodo salutabatur. 848
Alexandri Seueri mortis omen. 18
Alexander Seuerus quibus verbis ignauos petulantésque milites dimiserit. 408
Alexandrinorum legati. 278
Aliena tribus modis sumuntur. 619
de Alimentis testamento relictis transigi absque prætoria cognitione non poterat. 461
Alimenta liberis quandoque pater Testamento statuebat. 689
Alimenta libertis Patroni plerũque legabãt. 720
Alimenta quibus verbis reliquebantur. 721
Alimentorũ modus interdum statuebatur, interdũ non adiecta quãtitate relinquebantur. ibid.
Alimenta plerumque præstabantur per vnum ex heredibus, quem testator eligebat. 722
Alimenta ingenuis pueris puellisve quandoque relinquebantur. 722
Alites quæ. 135
Alma propriè Tellus. 50
Almæ deæ. ibid.
Alma Venus. 56
Altera auis. 135
Alter, ambóve. 245
Altercationes in Senatu. 204. 205. & 206
Altercationes in Iudiciis. 472
Altilanea bidens. 16
Alumno & alumnæ legata relinquebantur. 723
Amatorij sermones. 842
Ambaruales hostiæ. 16
Ambiegni bos & vetuex, & Ambiegnæ oues. 16
Ambracienſium legati. 274
Ambula in ius. 411
Amicus noster, in Rescriptis. 332
Amicitiã & societatẽ Reges à Senatu petebãt. 261
Amicitia & societas cum populis exterisque nationibus iungebatur. 264
Amicitiam renouari postulabant, quorũ maiores amici populo Rom. fuerant. 264
Amicitia esto. 402
Amici & socij, Reges quidam appellati. 260
Amicorum & sociorum legatis locum lautiáque præbebant. 281
Amici plerumque in consilium adhibebantur à iudicibus. 513
Amici ad signandum aduocabantur. 572
Amici ad obsignãda testamenta aduocabãtur. 655
Amicos, vt ad funus suum venirent, legato nonnumquam inuitabant. 750
Amicitiã interdũ renuntiabant per epistolas. 846
Amphoris Tituli apponebantur. 843
Amplissimi viri. 332
Amplius non agi. 641. & non peti. 438
Amplius pronuntiari. 535
Ampliatio. 536
Annæ Perannę Martio mense sacrificabatur. 65
Annus centesimus, finis vitæ hominum longissimus est. 823
Annalis cognomen L. Iulio tributum. 837
Annua, bima, trima die in stipulationibus. 633
et in legatis. 735
vt Annuerent, deos rogabant. 82
Anseribus cibaria publicè locabantur. 582
Antestari. 411
Antiquari lex & Rogatio. 148
Antonius supremis Tabulis cauerat, vt corpus suum Alexandriam referretur. 750
C. Antonius consul à Senatu laudatus. 251
M. Antoninus philosophus Eleusiniæ Cereris tẽplum adiit, vt se innocentem approbaret. 10
Antoniani edicti clausula quædam. 181
Anuli aurei militibus donabantur. 393
Anulus morientis tradebatur interdum vni ex heredibus. 692
Anulis signatoriis obsignabantur Tabulæ. 572
Anulus arræ loco dabatur. 571
Anuli legabantur. 701
Androclis historia. 543
Animales hostiæ. 16
Animalium venditor cauere debebat, ea sana præstari. 555
Animaduertere lictorem consul iubebat. 302
Animaduertendi verbum Prætores in suis edictis vsurpabant. 320
Appellatio quo modo & quando interponenda. 518
Appellationis formula. ibid.
Appellationis causa reddebatur. 519
Appellatio iusta vel iniusta pronuntiabatur. ibid.
Appellationum causæ, quæ grauamina in vsu nostro appellantur. 520
Appellationes nominibus olim adiectæ. 836. & 837
Appellatorij libelli. 518
Appianus ex Plutarchi Crasso multa ad verbum transtulit. 120
Appij Clodij prætoris de bello Hetrusco sententia. 198
Apollinis varij Tituli & appellationes. 55
Apollini ædes vota pro valetudine populi. 110
Apollinis Pythij oraculum. 234
Apochæ formula. 646
Apochæ vetus instrumentum. 646. & 647
Aqua pura lustrabantur. 9
Aqua in aurem victimæ infundebatur. 18
Aqua cottidiana, & æstiua. 615
Aqua diurna, & nocturna. ibid.
Aqua fistulis ducebatur. 616
Aquæ à quibus imperatoribus in vrbem perductæ aut restitutæ. 831
Aqua mensuris diuidebatur. 616
Aquæ iter determinari in seruitute imponenda solebat. ibid.
Aqua interdũ per plurium prædia ducebatur. ibid
Aqua inclamabatur in incendiis. 822
Aquila Scipioni eburneo imposita erat. 261
Aquiliæ legis capita duo. 176
Aras tangere & amplecti solebant precantes. 45
Aris Tituli adscribebantur. 127
Aram tangentes iurabant. 813
Aris aduoluebantur supplicantes 45
Arbitrator Iupiter. 54
Arbitrium rei vxoriæ. 417
Arbitrium fiduciæ. ibid.
Arbitri a Prætore dati. 470
Arbitro ex æquo & bono latissima potestas concedebatur. 417
Arbitri in quibus iudiciis dabantur. 465
Arbitri inter vicinos de finibus ambigẽtes sumpti officium. 478
Arbitri familiæ erciscundæ officium. 484
Arbiter communi dividundo, 486
Arbitri ex compromisso sumpti. 517
Arbitri quemadmodum pronuntiare solebant. ibid.
Arbitri aliquãdo diem compromissi proferri iubebant. 517
Arbitri dare, vel restituere iubebant, vel petere vetabant. ibid.
Arbitros sententias dicere cogebat prætor. ibid.
Arbitri coram litigatoribus & vtroque præsente sententiam dicere debebant. 518
Arbitri & Iudicis differentia. 507. & 508
Arbiter ex compromisso inter litigatores aliis atque aliis atque aliis conductionibus sumebatur. 623
Arbitrati se testes dicebant, etiam quod ipsi vidissent. 533
Arbores stantes venibant. 557
Architecti. 579
Arculæ aues. 135
Ardeates amicitiam & societatem populi Rom. rogauerunt. 264
Ardeates, in Senatu de iniuria adiudicati agri questi sunt. 275
Arena. 579
Argentarij 570. per eos venditiones fiebant. ibid.
Argentum commodabatur, 591. & legabatur. 700
Argenti libræ, pondo, & pondus legabantur. 699
Ariarathes amicitiam per legatos cum populo Rom. renouauit. 261
Ariarathes Cappadocum rex filium educandum Romam misit. 263
Ariobarzanes socius atque amicus à Senatu appellatus. 260
Arrouistus, à Senatu Rex appellatus. 259
Aristotelis Testamentum. 762
Arma pia & iusta, 385
Arma capere milites iubantur. 386
Arma abiicere & tradere iubebantur, qui se dedebant. 397

Universidad de Deusto
Biblioteca

Artæ dabantur interdum ante pretij solutionem. 171
Atriani elogium. 88
Asellio prætore cæso, præmia indicibus proposita. 249
Asinorum emptor de sanitate & noxa stipulari consueuerat. 555
Asperi cognomen Lucio Tribuno inditum. 836
Assensus muti forma in Senatu. 201
Assentior. ibid.
Assis sollemnis distributio in duodecim vncias. 667
Athenienſibus gratiæ à Senatu actæ. 250
Athenienſes auxilium à populo Rom. imploraruntt. 279
Attalus rex populum Romanum instituit heredem. 662
Atteij Tribuni plebis obnuntiatio. 120
Attentio quibus verbis parabatur. 839
Attentio animi in sacris desiderabatur. 14
Atterranea fulmina. 140
Attia quasi à concubitu mariti se purificauit. 8
Attilius aduersus Samnites pugnans Ioui Statori templum vouit. 109
Attilii Reguli de Campanis sententia. 197
Auctiones prædicatione præconum fiebant. 569
Auctionis dies, leges & conditiones programmate fixo proscribi solebant. 570
Auctionis dies interdum proferebatur. 570
Auctiones coram Argentariis fiebant, qui in Tabulas pretia adiectionésque referebant. 570
Auctorati. 838
Auctoramentum. ibid.
Auctorati. ibid.
Auctor & princeps sententiæ. 296
Auctorem laudare. 449
Auctores laudati vel subsistebant, vel defugiebãt. ibid.
Auctor secundus, quis vulgò dicebatur. 568
Auctoritas erat in Senatu. 145
in Auctoritate Senatus esse. 247
Auctoritates quando perscribebantur. 213
Auctoritatum perscribendarum ratio. ibid.
Audire, deos rogabant. 89
Aue in salutatione. 847
Aue salutatio matutina. 851. & 852
Aue aduenientes dicebant. 851
Aues quædam ore, quædam volatu, auspicium faciebant. 134
Aueruncare. 64
Averruncus deus 63
Auertere pericula, pestem, morbum, labem, nebulam &c. 63. & 64
Auertere mala omina. 105
Augumentum, aut Augmentum. 28
Auguraculum. 136
Augurum precationes. 69
Augures publici & eorum collegium Romæ. 136
Augurum sollemnes pronuntiationes. 132
Augurum verba sollemnia. 137
Augurium quid. 70
Augurium salutis. 132
Auguriorum genera multa. 136
Augurium agere. ibid.
Auguria capientes sedebant. ibid.
Augutor. 83
Augusta Minerua. 55
Augusta Fortuna. 57
Augustus Athenis initiatus. 5
Augustus Sanctus ab Ouidio appellatur. 50
Augusti pro se ipso precatio. 94. & 96
Augustus Salutis augurium restituit. 132
Augustus Domini appellationé vt maledictum & opprobrium semper exhorruit. 848
Augustus locus. 134
Augusto, siue priuato adhuc, siue imperatori decreti honores. 251
Augusti cognomen, à Senatu delatum. 252
Augustus iocis quibusdam petulantibus contradixit edicto. 310
Augustus Testamentum suum partim sua, partim Polybij & Hilarionis manu scripserat. 656
Augustus desperata salute anulum Agrippæ tradidit. 692
Augustus mandata de funere suo, vno volumine complexus est. 749
Augusti Testamentum. 758
Augusti elogia, seu tituli. 834
Augustus pater patriæ dictus. 25.253
Augustus mensis. 252
Aurum diuersæ species & appellationes. 134
Aureæ & argenteæ porcæ. 16
Aurum legabatur, item, Auri libræ, pondo, pondus. 699. & 700
Auspicia pestifera quænam dicebantur. 26
Auspicia quibus verbis dirimebantur. 132
Auspiciorum genera varia. 135. 136 & 138
Auspicari quis dicebatur. 138
Auspicabantur interdum cubantes. ibid.
Auxilium deorum qua formula veteres implorabant. 87
Auxilium à Senatu populóque Rom. socij & amici implorabant. 278
Auxilium populo Rom. bellis laboranti legati interdum pollicebantur. 279
Auxilium Tribunorũ implorabatur, & qua verborum formula. 305
Auxiliatia fulmina. 140
Axamenta. 141

B

BAcchus pater vocabatur. 49
Bacchus inuocabatur hac voce, Io Bacche. 67

Bacchanalium causa cœtus nocturni Romę facti. 291
Balnearum & thermarum inscriptiones. 833
Barbata fortuna. 57
Bellà quib⁹ verbis indici denũtiariq; solebãt. 383
Belli indicendi formula. 384
Belli indicendi sollemnes ritus. 384. & 385
Bello persequendos decernebant quos hostes iudicabant. 292
Bellum aliquod periculosum suscepturus Senatus quid decernebat. 226
Bellum vt suscipiendum, ineundum & indicendum erat. 286
Bellum, rebus repetitis, nisi eæ redderentur, indicebatur. 384
Bellum iustum & pium. 385
Benè, vox in mensa & inter scyphos iactari consueta. 90
Bene sit. 91
Bene dicere. ibid.
Bene viuas. 92
Beneficia quibus verbis ab imperatoribus peti & concedi solerent. 349
Bene habet. 844
Bertichranni cenomannicę vrbis Episcopi Testamentum. 772
Bifrons & biceps Ianus appellabatur. 52
Bipenni percutiebantur victimæ. 20
Bitus regis Thracum filius cum custodibus in custodiam Carceolos missus. 263
Blanditias precibus suis addere, poëtis familiare est. 83
Blandiantium voces. 842. 843.
Bona verba. 11. & 12
Bona absontis, vel qui iudicio non stetisset, vt possidere liceret, postulabant. 414
Bona quando damnatione publicabantur. 540
Bona Porsenæ regis vendere se dicebant, in his quæ publicè venibant. 571
Bona prædia. 584
Bona generaliter omnia plerũque pignori obligabantur. 595
Bona Saturnalia clamabatur. 822
Bonæ deæ sacra pro populo. 22
Bonæ deæ sacra facientes mulieres, vinum ei libantes, lac se libare dicebant. 68
Bonæ deæ sacra polluta à Clodio. 235
Bonæ preces, bona verba, bonus dies. 76
Bonæ fidei iudicia. 507. & 508
Boni dij, & bonæ deæ interdum vocabantur. 50
Bono animo esto. 841
Bonorum & fidelium appellatione, socij & amici populi Rom. ornabantur. 265. 266. 267. & 268
Bonorum possessiones à prætoribus petebantur & dabantur. 454
Bonorum possessionum vndecim species. 455
Bonorum possessio Carboniana. 455
Bonorum possessio cum re & sine re. ibid.
Bonorum possessionem do. 456
Bonorum possessio peti, postulari, accipi, admitti, agnosci dicebatur. 456
Bonorum possessionem potetat quis per semetipsum, vel per alium petere. ibid.
Bonorum possessio non alibi dabatur quàm pro tribunali. ibid.
Bonis vti interdiceretur. 460
Bonorum pars legabatur. 500. 711. 712
Bonum factum. 307
Bouis subrepti & occisi, condictio. 506
Boues vti emi solebant. 554
Bouis cornupetæ cornibus fœnũ alligari solebat. 839
Breuis, seu parua, Fortuna. 57
Bubulci cognomen. 837
Buteo accipitris genus. 135

C

C. litera condemnationis. 535. & 536
Cadere hostia dicebatur. 20
Cadere causa. 431
Caduca vota, caducæ preces. 112
Caduca auspicia. 138
Cæcilius Classicus reus peractus. 251
Cæcilius Isidorus testamento suo vti funerari se iussit 749
Cælestia auguria. 136
Cælestis Minerua. 55
Cælispex Apollo. ibid.
Cæretes sacra populi Rom. ac sacerdotes receperunt. 268
Cæsar comitia cum populo partitus erat. 150
Cæsar ignauos petulantésque milites quibus verbis ab exercitu dimittit. 408
Cæsareæ vrbes à regibus amicis atque sociis in suo regno conditæ. 261
Cæsaris de coniuratis sententia. 197
Caiæ vocabãtur mulieres omnes quæ coëmptionem faciebant. 606
Caius, & Caia, in nuptiarum ritibus verba erant sollemnia. 822
Caius Seius in libris Iurisconsultorum. 376
Calatores. 131
Calendæ mensium vnde nominentur. ibid.
Calendis Ianuarijs inuicem fausta omnia precari solebant. 100
Caligula sacramentis omnibus adiici quid instituerit. 381
Calpar vinum. 31
Calua Venus. 56
de Calumnia accusatoris iudices interdum pronuntiabant. 544
Camilli, cùm in exilium abiret, precatio. 92
Camillus Dictator ludos magnos Veijs captis se facturum vouit. 109
Camillus appellatus Romulus ac parens patriæ. 395
Campani cum Annibale quibus conditionibus pacem fecerunt. 406
Canarium sacrificium pro frugibus. 64
Candidati profitebantur se petere & nomina dabant. 150
Candidus natalis, candida omina, candida nox, candida fata. 67
Caniculæ sidus frugibus inimicum. 64

Universidad de Deusto
Biblioteca

Canis pictura in pariete iuxta ostiarij cellam. 839
Canum emptor de sanitate & noxa stipulari solebat. 555
Cannensis clades attonitam & cõsternatam vrbẽ reddidit. 291
Cannensis cladis reliquus factus exercitus. 269
Capi propriè dicebantur Vestales. 130
Capi flamen. ibidem
Capi iudices dicebantur. 470
Capillis passis & solutis mulieres diis supplicabãt. 45
Capite operto dij salutabantur. 40
Capite velandi in sacris ritus. 41
Capite aperto res diuina quibus diis fieret. 40
Capite nudo precati sunt semper Christiani. 40
Capitis ablutio in sacris. 8
pro Capite dare. 626
Capitolium, templum Iouis optimi maximi. 52
Capræ numquam sine febri sunt. 555.575
Capræ morsus exitialis arboribus frugiferis. 574
Caprotina Iuno. 55
Captiui à Pyrrho rege vltro missi, qua ignominia affecti, 269
Captiui, qui fallaci reditu iureiurando se exoluissent, ad Annibalem reducti. 270
Captiuis, pacis pactis cauebatur. 407
Captiui sub hasta venibant. 571
Caput iecoris ex omni parte diligentissimè haruspices considerabant. 25
Caput iocinori defuisse, triste erat prodigium. 26.
Carcere includebantur rei. 528
Carceri præpositi cura & officium. 527.& 528
Carmen euocationis deorum. 71
Carmen sollemne precationis in concionibus. 71. item in comitiis. 152
Carmen sollemne votorum ab Africano emendatum. 107
Carmen triste, quo lictori de perduelle suppliciũ more maiorum sumere præcipiebatur. 537
Carmina & dicteria militum iocularia in suos imperatores triumphantes. 395
Carminibus Saliaribus inserebantur nomina eorũ, quibus honorem eximium haberi volebant. 140
Carna dea vitalibus humanis præesse credebatur. 65
Carissimi ab impp. vocabantur præsides & rectores prouinciarum. 350
Carthaginenses ad amicitiam iungendam Romã legatos miserunt. 264
Carthaginenses magnam vim frumẽti Romanis obtulerunt. 280
Cassianum dictum, cui bono. 841
Cassij, prætoris tribunal, scopulus reorum. 841
Cassius tribunus militum. 273
Castra mouere. 387
Cathalo nobilis Carthaginensis. 283
Catilinæ coniuratione delata, quid decreuerit senatus, 227. 249. & 293. ea patefacta quid item decretum. 229. 230. 294. 250
Catilina hostis iudicatus. 292. 293
Catonis oratio pro Rhodiensibus. 180
Catonis de coniuratis sententia. 197
Catus dictus est Sex. Ælius. 837
Caudinæ pacis sponsores hostibus dediti. 270
Cauiares hostiæ. 16
Causa cadere. 431
Causa interdum legatis adscribebatur. 740
Causa mortis interdum epitaphiis adscribebatur. 792
Causam interdum rei ex vinculis dicebant. 527
Causas cognoscere eorum qui ad delectum non respondebant. 381
Causaria missio. 408
Cautiones, quę iudicũ officio interponebãtur. 509
Cautio traditu iri. 641
Cautio, Amplius non agi. ibid.
Cautio de refundendo. 641
Cautio Muciana. 503
Cautio vulgaris de indemnitate. 510
Cautio de Rato. 439
Cautio, restituiri. 641
Cautio pro euictione. 567
Cautio duplæ. 568
Cautiones creditæ pecuniæ. 597
Cautionum conuentionalium variæ species. 640
Cautionales stipulationes. 437.& 440
Celer eques Rom. incesti cum virgine Vestali accusatus. 821
Censorius Cato. 837
Censendi verbo Senatus nonnumquam contentus. 216
Censeo in sententiis dicendis. 186
Censere proprium erat Senatus. 145
Censores in censu agendo, quid ad cõmune omnium ciuium iusiurandum vt delectum adiuuarent adiecerunt. 380
Censores non tantùm opera publica, & vectigalia, sed & alia publicè olim locabant. 582
Censoria edicta. 313
Censoriæ notæ, Senatu aliqui mouebantur. 305
Censoriæ in equitum recognitione vsurpatæ formulæ. 390
Censoriæ tabulæ. 583
Centumpeda Iupiter. 54
Centuriæ rogabantur, quos ex iis qui petebant, consules fieri vellent. 149
Centuriones imperatori vti renuntiabant eius iussa se adimpleuisse. 390
Cera prima, & cera ima. 661
Ceres & Tellus, ob officium cõmune, simul placabantur. 62
Ceres & Liber quare ab agricolis inuocabantur. ibidem.
Cereris, Liberi & Liberæ ædes vota. 233
Cereale sacrum à flamine Cereali fiebat. 62
Cerealibus mulieres secubabant, & à virorum consuetudine abstinebant. 9
Certa verba dicuntur sollemnia, legitima & concepta. 119
Certi & incerti condictio. 425
Ceruicem præbere. 18
Cessio in iure quo modo fiebat. 419
Chalcidensium legatis à Senatu datum responsum. 274
Chartæ legabantur. 704
Chirographo & in codice, & in pugillaribus, & in tabulis debitores cauebant. 598
Chirographum legabatur. 702
Christiani læsæ maiestatis accusati, quòd pro salute imperatorum vota non facerent. 110
Christianos ad negationẽ quibus verbis cohortabantur. 544
Christianos ad leonem. 543.822
Christianorum militum in Germania acclamatio. 89
Cicero patris patriæ appellationem primus meruisse fertur. 253
Cicero proconsul edixerat, quæ esset in iure dicundo obseruaturus. 325
Ciceroni, propter depulsum Catilinæ cõiurationis periculũ, supplicatio nouo verborum honore decreta. 229
Ciceroni post detectam Catilinæ cõiurationem, in senatu gratiæ actæ. 250
Ciceroni vrbe pulso habiti honores. 253
Ciceronis reditus. 254
Ciceronis domus pecunia publica ædificata. 255
in Ciceronis gratiam honorifica senatusconsulta facta. 253.254.255
Ciceroni denegata est à Metello Nepote tribuno plebis concionis habendæ facultas. 816. & 817
Ciceroni respublica commissa. 237
Ciceronis vota. 107
Ciceronum cognomen vnde inditum. 837
Cincinnati precatio. 93
Cinna hostis iudicatus. 292
in Cinerum tutelam plerumque legabant. 752
Cinxia Iuno. 55
Cippus. 527
Circumagebant corpus & circũuertebant, Deos adorantes. 41
Cista signata deposita. 417
Citabatur reus è tribunali præconis voce. 524
Ciuis Romanus sum. 820
Ciues singuli nominatim & singillatim citabantur in delectu habendo. 381
Ciuibus de repub. bene meritis gratiæ agebãtur. 249
Ciuitati quod ad certam speciem relinquebatur, in alios vsus conuertere non licebat. 731
Ciuitatibus ijs quæ M. Tullium solum vertentem excepissent, gratiæ actæ. 250
Ciuitatibus plerumque pecunia, ad ludos, spectacula, vel ornatum, vel honorem legabatur. 729
Ciuitatibus omnibus per fideicommissum hereditas relinqui poterat. 729
Claudiæ Vestalis virginis precatio. 94
Claudij Cæsaris oratio. 300.& 301
Claudius in sua acta collegam in consulatu Antistium iurare prohibuit. 816
Clarigatio quid, & vnde hoc nomen. 383.& 385
Clarissimi viri. 332
Clitumni aqua potata candidos boues faciebat. 19
Cliuia auspicia. 135
Cluuia Facula, mulier Campana. 259
Cliuina, aut Cliuia auis. 135
Cloacina, seu Cluacina Venus. 56
M. Clodius Corsis, quia turpẽ cum his pactum fecerat, deditus. 270
Clodius sacra Bonæ deæ polluit. 235
Clodij adoptio. 133
Clodianæ legis, qua Cicero vrbe pulsus est, fragmenta quædam. 180
post Clodij cædem quid senatus decreuit. 294
Clusiuius, seu Clusius, Ianus. 51
Codicilli interdum manu testatoris scribebãtur. 655
Codicilli testamentis quandoque confirmabantur. 749
Codicilli tam ante testamentum facti, quàm qui post testamentum fierent, confirmari solebãt. ibid.
in Codicillorum confirmatione quid adijciebat testator. 749
Codicilli ad heredes scribebantur. 774
Codicilli conficiebantur quatuor modis. ibid.
Codicillorum formulæ. 775.& 776
Codicilli græci caput à Iustiniano citatum. 776
Codicilli quo iure ætate Plinij Secundi erant. 777
Codicillis hereditas neque dari, neque adimi directò poterat. ibid.
Codicillis testamento confirmatis tutores dari poterant. 777
Codicillis interdum declarabatur quantitas legatorum quæ testamentis dabantur. 777
Codicillos etiam plures quis facere poterat. 778
Coemptio certis verbis fiebat. 606
Cogendi verbo prætores in edictis interdum vtebantur. 320
Cognitor. 437
Cognoscendi potestas consulibus à senatu interdum dabatur. 248
Cognitionis principalis exemplum. 469
Cognoscere statueréque. 249
Cohortibus Latinis Hernicísque gratiæ ab senatu ob impigram militiam actæ. 250
Collegio fabrorum quandoque legabatur. 730
Collegium pontificum de rebus ad religionem pertinentibus consulebatur. 235
Colligere vasa. 387
Colonorum duo genera erant. 576
Commeatus dandi formula. 409
Commendationes morientium. 689. 690. 752
Commendandi duntaxat, an mandãdi causa, epistola scriberetur, multum intererat. 587
Commentariensis. 528
Comites ab impp. fratres appellabantur. 353
Comites rerũ priuatarum quo honore ab imperatoribus ornantur. 359
Comitia calata. 133
Comitia aue siniſtra dici. 148
Comitiis centuriatis exercitus imperabatur. 148
Comitiis diem consules edicebant. ibid.
Comitium, quid. 265
Comminatio, qua solebant ciues ab impediendo deterreri. 241.& 242

Universidad de Deusto
Biblioteca

Comminationibus aduersus tutores prætor plerumque vtebatur. 459
Commiationes interdum seueræ duntaxat intentabantur. 544
Commissoriæ legis exempla. 564
Communes stipulationes. 437
Commilitones. 389
Commodata res. 591
Commodati obligatio. ibidem
Commodatum interdum certo loco & tempore reddi conueniebat. 592
Compascuus ager. 617
Comperendinatio. 412
Compitales Lares. 56
Compitaliorum feriæ quibus verbis à prætore concipiebantur. 131
Compotens Minerua. 55
Compromisso de die proferenda caueri solebat. 624
in Compromissis doli mali clausula sæpe adijciebatur. ibid.
in Compromissis interdū heredis mentio fiebat. ibid.
in Compromissis hoc specialiter exprimebatur, vt vel vno ex litigatoribus, vel vtroque absente sententia diceretur. ibid.
Compromissorum formulæ. 623.& 624
Concessi fundi. 481
Q. Concidio gratiæ actæ. 250
Concionis dimittendæ recepta verba. 212
Concordiæ ædes vota. 109
Conclamari. 388
Condicere. 412
Condicionem filiabus quandoque patres testamento quærebant. 689
Condictio. 412
Condictio, id est denuntiatio. 136
Condictiones. 425.& 426
Conducebatur interdum res vendita ab emptore, donec pretium solueretur. 564
Conductio. 573
Conductionum exempla. 580
Confessoria actio. 421
Confeta sus. 16
Confines nominari consueuerant, in vendendo fundo. 561
Congiarij largitiones. 821
Coniectio causæ. 412
Coniuratio, species militiæ. 382
Cōsecratio bonorum, quæ à Tribuno plebis fiebat. 126
Consecrationes non verbis modò, sed & manu fieri dicebantur. ibid.
Conseruator Iupiter. 50
Conseruatrix Minerua. 55
Conseruatrix Galbanorum, Fortuna. 57
Conseruator patriæ & Reip. Cicero. 230
Consiliaria fulmina. 140
Consistere iubebant fugientes in bello milites. 388
Conspicio & Cortumio verba erant auguralia. 134
Consiuius Ianus. 52
Consiua Ops. 56
Consolatoria edicta. 310
Constantinus tres filios imperij heredes reliquit. 691
Constantinus imperator non minus testamentarias, quàm iudiciarias formulas sustulit. 436
Constantius imperator verborum inaniū captiones exclusit, quæ in bonorum possessione accipienda antiquitus obseruabantur. 436
Constantiana lex. 344. & 345
Constitutiones Ecclesiasticæ ad patriarchas & archiepiscopos dirigebantur. 361
Constitutiones & edicta proponi iubebātur celeberrimis vrbis regiæ & aliarū ciuitatum locis. 362
Constitutiones subnotabantur variis verborum figuris. 366
Constitutionibus, dies & consul adijciebatur. ibidem
Consul, cùm designatum consulem renuntiabat, quid à dijs precabatur. 149
Consul nominabatur, vel dicebatur. 150
Cōsul proprio nomine vocabatur, si ad eum oratio conuerteretur. 190
Consul qua voce ciues ad arma vocabat in repētino tumultu. 238
Consul ad senatum quo verborū honore referebat, referebātque. 244
Consules, conuocato Senatu quibus verbis vtebantur. 182
Consules aut ipsimet, vltrò, aut Senatoribus suggerentibus ac flagitantibus ad Senatum referebant. 183
Consules designati, voce consulum qui comitia habebant, renuntiabantur & declarabantur. 149
Consules de eo quod retulerant, verba fecisse dicebantur. 185
Consules si litassent, renuntiare solebāt Senatui, ritè sacrificatum. 226
Consules videant aut dent operam, ne quid respub. detrimenti capiat. 235.& 236
Cōsules in hostes profecti, Romam, comitiorum habēdorū causa, quibus verbis reuocabātur. 243
Consules alter, ambove, si eis videatur. 245
Consules vt exirent paludati, interdum decernebantur. 290
Consules designati iurabant. 816
Consulum voces, non feram, non rogabo, nō pariar agi. 300
Consulum ad lictores verba. 302
Consulibus qua verborum cōceptione ex auctoritate Senatus scribebatur. 216
Consulibus principes rescribebant. 345
Consulibus à Senatu dabatur è pluribus legendi quem vellent potestas. 244
Consulares quibus verbis ab impp. ornantur. 355
Consularia edicta. 313
Consulatu abeuntes iusiurandum dabant. 816
Consuli exta dicebantur. 23
Consuli dicebantur haruspices. 138
Consuli rogationibus populus dicebatur. 145

Consuli Senatus quando dicebatur. 183
Consuli se de omnibus quæstionibus Principes non patiebantur: nec Consulendi principis omnibus ius erat. 342
Consultationum exempla. 343
Consultationibus ea omnia quæ ad causam pertinebant subiici consueuerant. 344.& 345
Consultores quibus verbis Iurisconsultos consulendi gratia adirent. 370.& 371
Contrendendi verbum. 448
Contestari. 471
Contra Rempub. facta, quænam Senatus iudicabat. 242
Contradicere in Declamationum argumentis. 844
Controuersia inter Coponium & Curium. 679
Controuersiam exponere. 844
Cooptari in Augurum collegium. 136
Cor non semper in extorum parte habitum. 24
Cor in extis non apparuisse, tristis ostēti habitū. 26
Corculum appellatus est Scipio Nasica. 837
Cornelius Consul ædem Sospitæ Iunoni vouit. 109
Cornelius Balbus ciuitate Romana donatus. 153
Cornelij Maluginensis in Senatu dicta sententia. 197
Cornelia moriens liberos suos communes commendat Paulo marito. 690
Corneliæ legis de veneficiis verba quædam. 177
Corneliæ legis de sicariis capita quædam. 178.& 180
Corona aurea regibus donata. 261
Coronæ aureæ Ioni allatæ. 278
Coronæ militibus donabantur. 393
Coronis ciuicis aut querceis inscribebatur, Ob ciues seruatos. 397
Coronati venibant captiui. 551
Correctores quo honore decorantur ab Imperatoribus. 355
Corys rex Thracum sine pretio filium & obsides à Senatu recepit. 263
Crasso aduersus Parthos expeditionem paranti Atteius Tribunus pl. obnuntiauit. 120
Creditoribus res debitoris in securitatē pignori opponebantur. 594
Creditor interdum pœnam stipulabatur, si suadie pecunia soluta non esset. 593
Creditor debitori nō ratò liberationem legabat. 726
Creditores in possessionem mitti desiderabant. 456
Creta pedes venalium trans mare aduectorū notabantur. 551
Cretio quid. 670
Cretio duplex. 671
Cretionis formula. 670. & 677
Culpa coniugum diuortium. 497
Cultris viscera hostiarum aperiebantur. 16
Cultura monumenti. 805
Cultus gentilium diuinus, quibus potissimum rebus constabat. 100
Cunctator Fabius Maximus dictus. 837
Curare aliquid fieri. 245
Curatores Testamento dari, confirmabantur decreto Prætoris vel Præsidis. 457
Curatores satisdabant rem pupilli saluam fore. 458
Curator suspectus decreto Prætoris remouebatur. 461
Curatori suspecto interdicebatur rerum administratio. 461
Curiatius Ianus. 52
Curiata lex. 133
Q. Curio qui primus cōiuratorum consilia detexerat, præmia publicè constituta. 249
Curio pro præcone. 545
Cuspidij pseudotestamentum. 760
Curitis Iuno. 55
Custodes votis appositi. 118
Custodia militaris. 528
Custodia militaris à vinculis immunis non erat. 529
Custodia libera. 529
Custodiæ appellatione, sola publica accipienda est. ibi.
de Custodia rei venditæ, necdum traditæ, inter emptorem & venditorem conueniebat. 564
Custodiæ feriatis diebus & etiam de plano audiri poterant. 530
Custodiarum cognitio legatis mādabatur à proconsulibus. ibid.
Custodiarum seriem ipsimet Imperatores recognoscebant. ibid.

D.

DA, in precationibus. 81
Damium sacrificium. 22
Damnari ad opus, & ad metallum. 542
Damnari ad ferrum, ad viarum munitiones & ad purgationes cloacarum. 542
Damnari ad gladium aliud est, aliud ad ludum. 542
Damnati in integrum quandoque à principe restituebantur. 545
Damnatus voti. 113
Damnaturi iurabāt se nihil gratiæ, nihil precibus dare. 536
Dapalis Iupiter. 54
Dare exta, Tus, Vinum. 28.& 29
Dare viam. 302
Dare facere oportere. 417
Dari sibi oportere quinam intendebant. 416
Dati Iudices. 470
Date viam, Date locum. 824

Universidad de Deusto
Biblioteca

Debitoris qui foro cesserat, bona distrahebantur. 602
Debitor interdum constituebat se soluturum, quod ex quacunque causa debebat. 604
Debitor interdum pacto liberabatur. 648
Debitori à creditore liberatio quandoque legabatur. 726
Debitor creditori interdum legabat. 727
Debita vota. 113
Decempedis in dimetiendis ædificiis vtebantur. 578
Decemviri quando libros Sibyllinos adire iubebantur. 227
Decerno. 188
Decij Cos. precatio. 94.
Decima prædæ interdum vouebatur. 109
Declamationum verba quædam. 844
Decreta Curiæ, & Ordinis, in municipiis vti cõponebantur. 297
Decretorum, seu sententiarum imperialium formulæ & exempla. 466. 467. & 468
Decurionibus solebat ordine interdici, vel ad tẽpus, vel in perpetuum. 543
Decurionibus quæ præstari nonnumquam testatores cauebant. 731
Dedicationes verbis sollemnibus fiebant. 125
Deditio qua verborum conceptione fiebat. 397. & 398
Defensor. 437
Defugere auctoritatem. 449
Degustatio vini noui quibus verbis fiebat. 100
Degustationi vini dies dicebatur. 556
Dei vnius nomen plerumque in cottidianis sermonibus in buccam ethnicis veniebat. 88
Deo cuique propria & peculiaria cognomina attributa erant. 52
Deum alium pro alio nominare verebantur. 61
Deos patrũ grato nomine appellare formidabant. ibid.
Deos præsentes optabant. 77
Deiotarus Rex à Senatu appellatus. 259
Delatores ad leonem. 543
Delectus militum vti habebatur. 381
Delegatio fiebat per stipulationem. 645
Delegabatur dupliciter debitor. ibid.
Delphos ad oraculum missi legati. 234
Demissis crinibus. 46
Demonstrationũ quę legatis addebantur exẽpla. 705. & 740
Demonstratio falsa neque legatario, neque fideicommissario nocebat. 740. & 741
Denuntiationum ambages sublatæ. 412
Depositi iudicium. 510
Depositi species & exempla. 590
Depositum interdũ periculo eius erat, apud quẽ deponebatur. ibid.
Depositi leges aliquot. ibid.
Deportationes post oppressam à Cæsaribus Rẽp. in vsum perductæ. 539
Deportandis reis Imperator insulam ad signabat. 541
Deprecari per superos. 819. & per Deos. 844
Descendere ex equo. 302
Desideria & preces. 328
Desperationis verba. 844
Deuotionum verba sollemnia. 119
Deuouendi verbo vtebantur in deuotionibus & execrationibus. 121
Dexter vt adesset Deus, quem inuocabant, rogabant. 77
Dextera auspicia. 138
Dextroversum circumagebantur in Deorum salutationibus. 42
Diana, eadémque Lucina. 66
Diaria. 722
Dic in sententiis rogandis. 185. 186 Item in iudiciis. 472
Dico, accusationum verbum. 521
Dictare verba. 68
Dictator, quando creabatur. 288
Didonis epitaphium. 792
Dies senatusconsultis præponi solebat. 212
Dies statuebatur multitudini, ante quã ab armis, impunè discedere liceret. 293
Dies & Consul Tabulis adscribebatur. 571
Dies & Consul qua parte constitutionibus Imperatorum adiiciebatur. 366
Dies militibus scriptis præfiniebatur, qua adesset. 380
Dies militibus ad conueniendum edicebatur. 382
Dies tertius, siue perendinus. 412
Dies perendini. 35
Dies inquirendorum criminum petebatur. 530
Dies legatis vel certa, vel incerta adponebatur. 736
Dies Comitiis à Prætore petitus. 522
Diespiter. 48
Digitus, sextadecima pars pedis. 616
Digitus aquæ. ibid.
Digito sublato licitationes fiebant. 583
Digito demonstrari glorioſum censebant. 840
Digitis duobus aut tribus in focum tura iacebãt. 30
Dignitatis rationem habebat Senatus. 242
Dij salutabantur. 38
Dij Patres, Boni, Sancti, Domini, Pulchri appellabantur. 48. & 49
Deæ, Matres, Sanctæ, Bonæ, Dominæ, Pulchræ nuncupabantur. 50
Dijouis & Diespiter. 53
Dij tutelares vrbis Romæ. 56
Dij inferi vocabantur Manes. 57
Dij Deæque omnes confusè in sacris inuocabantur. 60
Dij, qui in sacro Cereali inuocabantur. 62
Dij quidam, ne obessent, placabantur. 63
Dij rogabantur, vt omina firmarent. 70
Dij bene vertant. 73
Dij fortunent, bene fortunent, vel secundent. 73
Dij vt vellent, rogabant. 76
si Dij volent. 77
Dij faciant. 80
Dij tibi dent quæ velis. 82
Dij me seruent. 85
Diis bene iuuantibus. 87
Dij tibi bene faciant. 91
Dij omnes te plurimum ament. 92
Dij prohibeant. 104
Dij melius, & Dij meliora. ibid.
Dij irati sacrificiis, & supplicationibus placabantur. 226
Diis Manibus. 780
Dij me perdant. 813
Dimittendi Senatus, & concionis dimittẽdæ formulæ. 212
Diocletiani quæstor ignotus. 342
Diræ & imprecationes. 121
Diratum & execrationum certa conceptio. 120
Discedere populus iubebatur suffragiorum ferẽdorum causa. 147
Discedere in sententiam. 204
Discedite Quirites, arque arma deponite. 408
Discedentes, vulgò rogabant, Nunquid vis? 850
Discessionum mos in Senatu. 203
Dispater. 49. & 555
Dispeream. 813
Dispungi rationes. 603
Diues Crassus. 837
Diui principes, Diuæ memoriæ, Diuæ recordationis. 338
Diuipotes. 134
Diuisio inter cohæredes & socios. 625
Diuisio agrorum in regiones & partes, decempedis, & perticis, pedibúsque iugeri collectis fiebat. 625
Diuisio inter eos qui pignori acceperant, qualis fieri debebat. 626
Diuisionis duorum fundorum communium exẽplum. 625
in Diuisione, de euictione rerum singulis adiudicatarum specialiter conueniebat. ibid.
Diuidere sententiam. 202
Diuortium quibus verbis fiebat. 824. & 825
Diurnare. 65
Dius fidius. 808
Dixi. 472
Dixere, à præcone pronuntiabatur. 534
Dolia quæ in fundo erant, quandoque venditioni fundi accedebant. 563
Dolia in horreis defossa. ibid.
Dolus malus à venditore abesse iubebatur. 566
Domina propriè mater Deũm dicebatur. 50
Domini Dij, & Dominæ Deæ interdum vocabãtur. ibid.
Domini appellatio Imperatoribus tributa. 350. & 848
Dominica ratio. 603
Domitianus Dominum & Deum se appellari libenter passus est. 848
Domitiani edicta. 311. & 312
Domitius in testamẽto Augusti familiæ emptor. 653
Domiduca luno. 55
Domus bene ædificata interdũ dicebatur in venditione commendandi causa. 557
Domus vti à venditore possessa erat, vendita. ibidem
Domus hereditariæ venditor. 558
Domus vel generaliter vel specialiter legabatur. 710
Domus vti appellarentur. ibid.
Domus interdum & quę in ea erant tẽpore mortis, simul legabantur. ibid.
Domus quandoque cũ horto applicito relinquebatur. 711
Domos nonnumquam, alienatione earum prohibita, testatores in familia relinqui volebant. 711
Dona & Munera.
Dona Diis data. 34
Dona & munera, numini alicui offerẽtes, quibus verbis vtebantur. 34. & 35
Dona Figi dicebantur. 37
Dona nonnumquam vouebantur. 34. & 35
Dona quæ regibus sociis & amicis mittebantur à Romanis. 109
Dona, à legatis plerumque Ioui Capitolino ferebantur. 261
Dona militaria. 277. & 278
Doni dati causa titulo plerumque comprehẽdebatur. 392
Donis quæ figebantur aut sacrabãtur, inscriptiones addi consueuerant. 329
Donationum varia genera. 128
Donationum exempla. 779. & 780
Donationum variæ leges. 620
Donationibus interdum, quæ curiis vel corporibus vel collegiis fiebant, onus adiiciebatur. 621
Dos soluto matrimonio à patre & à filia quæ in eius potestate erat, repetebatur. 622
Dos aut dabatur, aut dicebatur, aut promittebatur. 495
Dotis dictio vti fieret. 607
Dotis retentio, propter liberos. ibid.
Dos qua die reddenda esset, pacisci solebant. 611
Dotis iudicium. 612
Doris retentio quas ob res marito dabatur. 495. 496. & 497
Dotem filiæfamilias post solutum matrimonium citra patris voluntatem petere non licebat. 496
in Dotem res æstimatæ vti darentur. 495
in vsum perductæ. 608

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dotem pater filiæ legabat. 716
Dotem vxoribus prælegare, seu relegare mariti solebant. 716. & 717
pro Dote interdum & aliud prælegabatur. 717
Δρᾶν Græcis sacrorum verbum. 22
Drusus defunctus ab Augusto pro concione laudatus est. 96
Dubia Fortuna. 57
Ducebantur victimæ. 17
Ductores victimarum bonis nominibus eligebãtur. 17. & 102
Ductu auspiciisque. 396
Duidens hostia. 16
Dulcia quandoque legabantur. 703
Duplæ stipulatio & cautio. 668
Duplæ stipulatio adsidua in seruorum vẽditione. 567
Duplam non de omni re promitti oportebat, sed de his rebus quæ pretiosiores essent. 568
de Duplæ cautione præstanda vel non præstanda cauere.
Duplicatio. 454

E.

EAmus in ius. 410
Ecastor. 807
Ecce sisto me. 412
Eccere. 808
Edere. 433
Edictum peremptorium. 463. & 464
Edicti de bonorum possessionibus secundum tabulas testamenti verba quædam. 324
Edicti quo milites certa die adesse iubebantur, verba. 382
Edicto vt plurimum Senatores in curiam vocabantur. 181
Edicti eius sollemnia verba. ibid.
Edicto qua de re patres consulendi erant quãdoque significabatur. ibid.
Edicto patres in curiam vocabantur, & etiam qui aberant reuocabantur. 311
Edictis interdum excedere vrbe atque Italia iubebant. 311
Edicta proponebant Consules comitia habituri. 148
Edictorum varia argumenta & genera. 310. & 311
Edictis propositis constitutiones diuulgari iubebantur. 356
Edicta ad omnium notitiam perferri iubebantur. 368
Edicta obseruari effectuique mancipari præcipiebantur. 360
Edicta principis manu subscribebantur. 363
Edictorum subscriptio. 307
Edictorum verba sollemnia. ibid.
Edictorum quæ ad interdicta pertinebãt species. 317
Edictorum formulæ & exempla. 320. 321. 322. & 323
Effari, & Effata. 134
Egregij boues. 16
Eiectare sibi iniquum iudicem. 413. & 817
Εἰλείθυια. 67
Eiurare bonam copiam. 817
Elephanti in Mauritania post sollemnem aspersionem sydus salutant. 39
Eleusiniorum sacrorum symbola. 6
Eleusiniorũ sacrorum initiatione, impij & scelerati voce præconis summouebantur. 16
Elicius Iupiter. 54
Elogia vxorum in monumentis. 795. & 796
Elogia virorum. 797
Elogia liberorum de parentibus. ibid.
Elogia parentum de liberis. ibid.
Elogia principum, clarorum virorum & ornatissimarum feminarum in Inscriptionibus statuarum. 834. & 835
Elogia in exheredationibus. 676
Elogia in legatis. 741
Emere vel vendere damnabatur interdum heres. 732
Emptiones & venditiones stipulationibus interpositis contrahebantur. 548
Emptor à venditore stipulabatur, vacuam possessionem tradi. 567
Emptionum variæ leges. 565
Emptor in vacuam fundi venditi possessionem à venditore, vel alio mandatu eius induci debebat. 568
Encautum speciale Imperialia scrinia habebant. 365
Ἐντολῶν nomine, mandata intelligenda. 368
Ephemetides. 603
Epidamni mutata appellatio boni ominis gratia. 102
Epicurus Hermaco cõmẽdat Metrodori liberos. 690
Epicuri Testamentum. 764
Epistolæ quandoque ad heredes scribebantur. 778
Epistolæ ad Senatum à Iulio Cæsare conuertsæ ad paginas & ad formam memorialis libelli. 846
Epistolarum inscriptiones. 845
Epistolarum quæ ab Imperatoribus ad Senatum populumque Rom. mittebantur, exordium. 845
Epistolarum, quæ ad Imperatores scribebantur, principium. ibid.
Epistolarum principiis salus adscribebatur. 845. & 846
Epistolarũ subscriptionibus bonæ preces, & vota pro salute Imperatorum adijciebantur. ibid.
Epistolarum ad Imperatores, & Imperatorum ad Præfectos & Præsides exempla. 846
Epistolas verbo, Vale, claudebant. ibid.
Epitaphium Virgilij. 759
Equestris Fortuna. 57
Equi & mulæ vti venirent. 554
Equum empturus solui iubebat stratum. ibid.
Equum vendere. 590
in Equorum & mulorũ emptione, de sanitate & noxa stipulari emptor consueuerat. 555

E repu-

E Republica. 240. & 241
E Repub. esse quod censuissent, Senatores iurabant. 281
Ericina Venus. 56
Eripere exta. 23
Esse in Senatus potestate. 247
Εὐχαί. 119
Euentura affirmabant, quæ precabantur. 82. & vt bene ac feliciter res quas adgrediebãtur euenirent, precabantur. 71
Euersoribus bonis interdicebatur. 459
Euictionis nomine, emptor interdum simplam, interdum duplam stipulabatur. 567
ne Euictionis nomine teneretur, interdum paciscebatur venditor. 568
pro Euictione quantũ venditorẽ præstare oporteret, vt plurimum in venditione dicebatur. 567
pro Euictione vti caueri oportet. 567
Εὐφημισμὸς. 12
Euocatio species militiæ. 382
Euocationis Deorum carmen. 60. 70. 71
Ex animi sui sententia, iurabant. 812. & 813
Execrationes sollemnes. 121
Excedere iubebantur, qui relegabantur. 539
Exemplum scriptum, & eodem Exemplo scripta. 367. & 368
Exceptiones à Prætore postulabantur & impetrabantur. 449
Exceptionum propriæ appellationes. 453. & 454
Exceptiones variè concipiebantur. 450. & 451
Exceptionum quarũdam speciales formulæ. 452. & 453
Exclamationes eorum, qui angustiis premebãtur. 844
Exercitor omnium nautarum suorum factũ præstare debebat. 604
Exercitor nauis sæpe magistrum ei imponebat. ibid.
Exercitus comitiis centuriatis imperabatur. 148
de Exercitibus Senatusconsulta. 294. & 295
Exercitus lustrabatur. 389
Exercitus ignominia affecti. 269
Ex fide bona. 417
Exheredationis formulæ. 674. & 675
Exheredatio non notæ causa. 676
Exhetedatio liberorum nõ nisi graui de causa fiebat. ibid.
Exheredati de inofficioso vti agerent. 429. & vti contra eos pronuntiaretur. 512
Exhibitoria edicta. 319
Exhibitoria interdicta. 435
Exigere sarta tecta. 578
Exilium triplex. 540
Eximij porci, & tauri. 16
Eximiæ hostiæ. ibid.
Ex iure manum consertum. 420
Expiabantur portenta, ostenta & fulgura. 140
Exposcere votis. 119

Exta spirãtia adhuc & palpitãtia consulebãtur. 23
Exta inspici, consuli, prosecari, dari, reddi, porrici, in aras imponi dicebantur. ibid.
Exta Bona, læta, felicia, & cõtrà, Extra non bona, tristia, irata. 25. & 26
Exta regalia, & muta. 27
Exta vnde dicta. 28
Exta dare. 28. & 31
Ex templo. 134
Extispices, & extispicia. 23
Extranei, non item sui heredes sub qualibet conditione heredes scribi poterant. 670

F

FAbiorum cognomen. 837
Fabius & Apronius dediti Apolloniatibus. 270
Fabij in Senatu dicta sententia. 198
Fabius Maximus ædem Veneris Erycinę vouit. 232
Fabius Pictor Delphos missus. 234
Facere dicebantur, qui sacrificabant. 22
Faciendum curauerunt, idémque probauerunt. 577
Faciendum curauit heres. 793
Fecit in Titulis, monumentorum. ibid.
Factum quod imperasti. 390
in Factum actiones. 431. & exceptiones. 454
Fagutalis Iupiter. 54
Falcidiæ legis capita duo. 177
Falcidiæ legis cautiones & iudicium. 503. & 504
Fallacia fulminũ. 140
Falsum Testamentum esse vel non esse vti pronuntiaretur. 539
Familiæ erciscundæ iudicium. 484. 485. & 486
Familiæ emptor. 653
Familiæ interdum legabatur. 725
Familiares Lares. 56
Familiaria fulmina. 140
Familiaria sepulchra. 802
Fana vnde nominata. 125
Far non nisi tostum, ad rem diuinam purum censebatur. 9
Far Pium & tostum in sacris. 35
Fasti dies. 465
Fauentia. 11
vt Fauerent, Deos orabant. 85
Fauere linguis, in rebus diuinis quæ publicè fiebant, imperabatur. 10
Febri, aræ consecratæ. 63
Februatus, dies in sacris. 35. & 132
Februum, & Februare. ibid.
Februtis, seu Februalis, aut Februata, Iuno. 55
Februus pater. 555
Feliciter, faustis acclamationibus familiaris erat vox. 821
Felix Fortuna. 57
Felix Sylla appellatus. 837
Feminis habiti honores. 259
Feretrius Iupiter. 54
Ferire hostem. 388

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ferice hostiam. 20
Ferię coceptiuæ certis & sollemnibus verbis cõcipiebantur. 131
Feriis, abstinere litibus, iurgiis & opere iubebantur. 130
Feriarum impetrandarũ verba quędam sollemnia. 131
Feriatis diebus adiri Prætor quibus ex causis poterat. 461
Feriatis diebus auditi custodiæ poterant. 530
Ferre opem. 86
Ferre ad populum. 246
Ferebantur ad populum leges. 152
Ferre iudicem. 470
Fertum. 75
Festus Pompeius à Macrobio laudatus. 16
Fetiales ad res repetendas mittebantur. 383
Fetialium præfatio. 399
Fibræ in extispiciis obseruabantur. 24
Fibræ iecoris. ibid.
Fides penes auctorem erit. 844
Fidei se, non potestati committere. 398
Fidei nomen, opem atque auxilium significat. 87. & 820
Fidem populi Rom. & fidẽ plebis vel fidẽ Quiritium implorabant. 819. & 820
Fidem militum implorare. 820
Fidem Cæsaris. ibid.
Fidem nonnunquam alicuius Dei specialiter implorabant. 87
Fideicommissum apud Prætorem petebatur. 462
Fideicommissorum verba sollemnia. 746. & 747
Fideicommissum ab eo ad quem legitima hereditas, vel bonorum possessio peruentura esset, dare concedebatur. 743
Fideicommissa vti relinquerentur. 748
Fideicommissorum & legatorum differentiæ. ibid.
Fideicommissorum Græcorum exempla. ibid.
Fideicommissa non palam modò, sed & tacitè quandoque relinquebantur. ibid.
Fideicõmissa hereditatis quibus verbis relinquebantur. 686
Fideicommissa dabantur à legatariis. 744. & 747
Fideicommissa precatiuis verbis relinquebantur. 746
Fideicommissarius desiderabat periculo suo adiri hereditatem. 504
Fideiussor emptionis & euictionis. 568
Fideiussor conductionis. 574
Fideiussoris dãdi onere venditor cõuentione interdum liberabatur. 568
Fideiussorem ob euictionem dare mancipij venditor non debebat, nisi hoc nominatim actum esset. ibid.
Fideiussores verbis obligabantur. 642
Fideiussores quibus verbis interrogabantur. 643
Fideiussores rem pupilli saluam fore à tutoribus dabantur. 458. 640. & 643
Fideiussores à magistratibus municipalibus dabantur. 644
Fideiussor adhiberi omni obligationi poterat. ibid.
Figere dona. 34
Figi leges. 152
Filius familias heres quandoque instituebatur, si de potestate patris exisset. 670
Filiosa. legabatur cùm sui iuris esset factus. 736
Filius putè exheredandus erat. 675
Filius qua testamenti parte exheredari debebat. 675
Filij filiæve vti exheredarentur. 674. & 675
Filius interdum exheres scribebatur cum elogio. 675
Filij non sine magna causa exheredabantur. 676
Filius interdum non mala mente parentis, neque notæ causa exheredabatur. ibid.
Filios domo exigentes patres, in conspectum suũ venire vetabant. 825
Filio post mortem patris quandoque legabatur. 736
Filijfamilias vindicatio vti fiebat. 419
Filij postumi duobus modis instituebantur. 664
Filiis peculia prælegare patres solebant. 715
Filiæ pater sæpe sub condicione nuptiarum legabat. 716
Fines agri qui venibat nominari & demonstrari consueuerant. 561
de Finibus regendis Arbitri sumebantur. 478
de Finibus variæ inter vicinos controuersiæ incidere solebant. 481
Finium regundorum iudicium. 472
Firmare omen. 70
Fissum iecoris. 25
Floræ ab agricolis supplicabatur. 62
Floralia quando & quare à veteribus instituta. 63
Flumen viuum. 8
Flumina in venditione recipiebantur. 558
Fluonia Iuno. 55
Fœdus æquum, & fœdus non æquum. 407
Fœdera quinque inter populũ Romanũ & Carthaginiensem. 340
Fœdera, quæ inter populum Romanũ & Iudaicũ intercesserunt. 405
Fœderum specialia exempla. 399
Fœdera peregrinorum. 406
Fœderum formulæ. 398
Fœdera iureiurando vti firmarentur. 399
Fœdera Ro. cum Latinis populis. ibid.
Fœderum initiis caput generale apponi consuetum. 402
Fœderum tria genera. 406. & 407
Fœderibus interdum comprehendebantur ij quibuscum amicitia & societas erat. 406
Fœderum clausula, vt eosdem amicos æque inimicos haberent. 405

Fontis inducti inscriptio. 832
Forda, siue horda bos. 16
Formularum nomine actiones sæpe appellantur. 432
Formularum concipiendarum gratia solebant adiri Iurisconsulti. 432. 547. & 656
Formularum tota conceptio tandẽ euanuit. 436 & 663
Formularij Iurisconsulti. 432
Foro cedere. 602
Fortuna variis nominum appellationibus colebatur. 57
Fors Fortuna. 57. & 59
Fortunæ Primigeniæ & Equestri ædes votæ. 109
Fortunare, in precationibus. 73
Fratres appellabantur rectores prouinciarum & comites. 353
Fratres populi Rom. Hedui. 264
Frequens Senatus. 296
Frons Genio consecrata erat. 43
Fructus omnimodo præstabantur in bonæ fidei iudiciis. 508
Fructus pendentes venibant. 517
Fructus prædiorum in vicem vsurarum nõnumquam cedebant. 596
Fructuarius vsumfructum vindicans, quid intendebat. 475
Fructuarius per arbitrum ædes reficere cogebatur. 477
Frugi solus nominatus Piso. 837
Frugi mancipia. 151
Frumentum vt venibat. 557
Fugitiuum seruum non esse, promitti solebat. 550
Fulgur dium & renouatiuum. 140
Fulmina læta. 25
Fulminum varia genera. 140
Fuluius Prætor ludos magnos Ioui opt. max. vouit. 109
Fundere preces. 328
Fundi petendi formula. 419
Fundum petiturus, nomen eius & quo loci esset, dicere debebat. 420
Fundus quandoque venibat deducto vsufructu. 560
Fundi plures specialiter nominatim vno instrumento emptionis interdum venibant. ibid.
Fundi venditor eum vel liberum, vel seruum esse dicebat. 561
Fundus nonnunquam cum instrumẽto venibat. 563
Fundi venditor interdum quædam accessura dicebat. ibid.
Fundi venditor quædam nonnunquam recipiebat. ibid.
Fundi locati vẽditor curare debebat, vt apud emptorem quoque eadem pactione colono perfrui liceret. ibid.
Fundus ita quãdoque venibat, vt eum certa mercede conductum venditor haberet. 563. & 564
Fundus interdum commissoria lege venibat. 564
Fundi in diem quandoque addicebantur. 564
Fundus colendus vti locabatur. 574
Fundorum locationibus leges dici solitæ. 574. & 575
Fundi cum legabantur, nominibus propriis designabantur. 706
Fundorum propriæ appellationes. 559. 560. & 706
Fundus Scianus superior & inferior. 706
Functi regionibus diuidebantur. 625. & 487
Fundos confinibus, vel regionibus in quibus siti erant, vel alia demonstratione, designabãt. 561. & 706
Fundus vti optimus maximus venibat. 561. legabatur. 706
Fundus aliquando legabatur, vti instructus erat, vel cum instrumento, vel cũ omnibus quæ ibi siue in eodem erant. 706. & 707
Fundus legabatur, sicut est, vel, vti possedi. 707
Fundus cum agello, cum casa, cũ villicis legatus. 708
Fundus legabatur nonnumquam cum exceptione & detractione aliqua. 708
Fundi legati alienatio sæpe prohibebatur. 708. & 709
Fundi proprietatem testator legabat. 712
de Funere mandata morientium. 749
Funeris curam vni alicui mandabant morientes. 750. & 751
Funerum indictiuorum præconia. 823
L. Furius ędem Iunonis Monetæ vouit. 232
Furem seruum non esse, promitti solebat. 550
Furem insequentes quid clamabant. 822
Fures pluribus actionibus tenebantur. 506
Furti actio. 506. eius formulæ. 422
Furtis & noxis seruus solutus promittebatur. 550

G

GAditanum fœdus. 153
Gagatis lapidis odore sanitas venalium explorabatur. 549
Galbæ vox extrema. 14
Galbæ caput hasta suffixum. 822
Galienus vti impostorem vltus est. 545
Galieno quid imprecatus sit populus. 98
Galli sinistrorsum circumagebantur. 42
Galli Fauonij Iocundi testamentum. 754
Gallorum regulis à Senatu missa munera. 262. eorum legatis gratiæ à Senatu actæ. 279
Gallorum legati in Senatu de Marcello questi. 274
Gallici belli metus. 289
Gelenius Dionysij Halicarnass. interpres notatur. 58
Gemmæ legabantur. 701
Genua attingebant supplicantes. 843
Geminus Ianus. 52

Universidad de Deusto
Biblioteca

Genibus nixæ supplices mulieres Deos orabant. 45
Genio quæ preces fieri solebant. 67
Genio frons sacrata. 43
Genius sanctus. 49
Genitrix Venus. 56
Gentius Illyricorum rex. 272
Germanici animam agentis extrema dicta. 755.
Germanico honores decreti. 257
Gladio in reos animaduertebatur. 539
Gladiatorum, qui se ludo vendebant auctoramentum. 838
Gladiatoribus imperabatur, vt ferrum reciperēt. 838
Gladiatorium munus interdum testamento dare heredes damnabantur. 732
Glebula turis. 30
Gracchus augur fuit. 133
Gracchus legem Ausidiam dissuasit. 146
C. Gracchi amici, Repub. inimici iudicati. 249
Gradiuus Mars. 55
Græciæ populi in vna testamentorum vi atque auctoritate conueniebant. 652
Græcostasis. 265
Granum turis. 30
Gratiæ iis qui de repub. bene meriti erant agebātur. 249
Gratiæ ab senatu agebantur legatis, qui auxiliū populo Rom. bellis laboranti pollicebantur. 279
Gratias diis ob beneficia accepta, vel vbi res bene ac feliciter euenerant, agi moris erat. 98. & 228
Gratias quandoque Senatui agebant legati ob beneficia accepta. 276
Gratiis interdum laudes miscebant. 251
Gratum id esse Senatui. 219
Gratulari diis. 99. & eiusmodi Gratulationum exempla. 98. & 99
Gratulandi causa interdum legati Romam mittebantur. 276
Gratulationum voces. 821
Grauidæ mulieres resoluto crine Iunonem Lucinam precabantur. 45
Gregorij Theologi, Nazianzeni episcopi, testamentum. 460
Grundiles lares. 56
Gronij Corocottæ testamentum. 756
Gulussa, Masanissæ filius. 271. legatus Romam venit. 279
Gustus vini proficiebat, vt improbare liceret. 556

H

Habitatio quo pacto excipiebatur. 558
Habitatio gratis concedebatur. 620
Habitatio legabatur. 715
Hadoindi, Cenomannicæ vrbis episcopi, testamentum. 771
Hadrianus moriens quid exclamauerit. 792
Hæc pars maior videtur. 204
Harugæ, seu Harugæ hostiæ. 16
Haruspices ex Hetruria primùm acciti. 23
Haruspices cor, pulmonem, iecur, fel cæsarū hostiarum inspiciebant. 24
Haruspices Græci quid in iecore obseruabant. 25
Haruspices consuli, & consulti respondere dicebantur. 138
Hastæ subijciebantur ea, quæ publicè venibant. 570. & 571
Hasta locationis. 583
Hedui à Senatu fratres consanguineique appellati. 264
Heliogabalus quomodo salutabatur. 848
Herceus Iupiter. 54
Hercle. 807
Hercules variis nominum appellationibus inuocabatur. 56
Herculis sacro mulieres non licebat interesse. 10
Herculis quædā sacra, maledictis & execratione celebrabantur. 12
Herculis in concilio Deorum dicta sententia. 200
Herculi aperto capite res diuina fiebat. 41
Herculi sacra qui faciebant, alium Deum inuocabant nullum. 68
Heredis institutio, caput Testamentorum. 673
Heres institui, nisi vt certo demonstraretur, nemo poterat. 662
Heredes quibus verborum formulis instituerentur. 661
Heredes interdum instituebantur etiam qui nōdum nati erant. ibid.
Heres interdum cernere iubebatur. 670
Heres scriptus cum cretione, vel sine cretione. 671
Heres interdum intra certum tempus adire hereditatem iubebatur. 674
Heres interdum, vt alium heredem faceret, rogabatur. 687
Heres interdum damnabatur emere, vel vendere. 732. & 733
Heres damnabatur insulam ædificare, vel reficere. 733
Heredes aliquando cum creditoribus hereditariis de certa debiti parte remittenda paciscebantur. 649
Heredes vel ex asse instituebātur, vel ex partibus. 665
Heredes nōnumquam ex partibus quæ postea adscriberentur, instituebantur. 666
Heredes quandoque plures sine partibus, vel coniunctim, vel separatim, scribebantur. 667
Heredes vel purè instituebātur, vel in diem certum, aut incertum. 669
Heredes interdū, ex æquis interdū ex deiparibus partibus instituebantur. 669
Heredes plures ita quandoque scribebantur, vt re & verbis coniungerentur. ibid.
Heredes sub certa conditione quandoque scribebantur. ibid.
Heredes interdum in nomē Testamētis adsciscebantur. 671
Heredes aut scribebantur, aut palam nuncupabātur. 673
Heredes in ius & locum defuncti succedebant. 674
Heredes aut instituti dicebantur, aut substituti. 677
Heredes, primi, & secundi. ibi.
Hereditas sæpenumero venibat. 566
Hereditatis emptæ stipulatio quibus verbis concipiebatur. 566. & 637
Heres restituere rogatus hereditatem adire & restituere per prætorem cogebatur. 462. & 504
Hereditatis petitio. 479
Heres ab eo qui rem hereditariā pro herede, vel possessore possidebat, hereditatem petebat. 474
Hereditatis possessor petitori satisdabat. 440
Hereditates, vt & legata, merentibus dabantur. 673
Hersiliæ precatio. 68
Hiero Syracusanorum rex auxiliū Romanis pollicetur. 280
Hircanus Pontifex ad amicitiam renouandam legatos Romam misit. 265
Hispaniæ legati de magistratuum auaritia & superbia questi. 273
Histriones à populo petebant, vt eos benignè audiret. 838
Histrionum elogia. 836
Hoc age. 14
Hoc amplius censeo. 201
Holographum testamentum. 655
Homines certi vel incerti legabantur. 704
Hominis petendi formula. 419
Honor diis haberi vti diceretur. 33. & 34
Honorem Diis immortalibus haberi. 230. & 231
Honorem præfari quando solebant. 841
Honores indicere, mactare, instaurare, celebrare, persoluere. 35. & 54
Honores turis, & vini. 34
Honoris Deorum ergô ludi fieri dicebantur. ibid.
Honores à Senatu peregrinis, quorum opera Reipub. vsui fuerat, habebantur. 251
Honores regibus à Senatu habiti. 262
Honesta missio. 408
Horti venales inspiciebantur. 557
Hospes, in Epitaphiis. 796
Hospitalis Iupiter. 54
Hospitalia fulmina. 140
Hospitium publicè contrahebatur. 268
Hospitium renuntiabatur. 846
Hospitium publicum. 281
Hostia pura. 9
Hostia si ad aras fuisset vehementius reluctata, amouebatur. 17
Hostiæ etymon. 20
Hostia vti caderet, & in quam partē, veteres obseruabant. 21
Hostiæ probari, duci, admoueri, stare, feriri, cadere, cædi, mactari, immolari, dicebantur. 16
Hostiarum varia genera. 16. & 33
Hostiæ vti probarentur. 16. & 17
Hostiæ maiores interdum vouebantur. 109
Hostiarum & victimarum nomina cōfundit auctoritas. 16
Hostis, vinctus, mulier, virgo, à quibusdam sacris arcebatur. 10
Hostem ferire. 388
Hostes à Senatu iudicabantur ciues qui contra patriam arma cepissent. 292
Hostium iudicatorum exempla. 292
Hostes interdum iudicabant solos partiū duces. 293
Hostes interdum, nihil pacti, in fidem populi Ro. se dedebant. 398
Hostium legatis Senatus extra vrbem dabatur. 282
Hostium legatos excedere iubebat Senatus. 283. & 284
Hostibus euenire optabant, quæ auertebantur. 124
Hostibus dedi Senatus decernebat, qui turpem cum hostibus pacem fecissent. 270
Hostibus vti dederentur ij quos Senatus dedendos censuerat. 398
Hostilij Lares. 56
Huiusque Diei Fortunæ templum. 57
Huiusce, & Huiusque differentia. 58
Hypotheca quemadmodum contrahebatur. 594
Hypothecariæ actionis exitus. 492
Hyperocha pignoris quandoque obligabatur. 595
ab Hypotheca quandoque recedebatur. 597

I

Iacet hic. 780
Ianus pater. 48. & 49
Ianus in omnibus sacrificiis precationibusq; primus inuocabatur. 51
à Iano precationes auspicabantur. ibid.
Ianus initiorum omnium potestatem habere credebatur. ibid.
Ianus Clusiuij seu Clusij, Gemini, Quirini, Consiuij, Iunonij & Curiatij nominibus colebatur. 52
Ianum à se clausum Imperatores testatum relinquebant. 141
Icta victima. 20
Idem in me. 815
Idibus pecuniam veteres exigebant. 600

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Idolis omis. 16
Iecur in extis diligentissimè tractabant. 24
Iecur sine capite, triste portentum. 26
B. Ignatij martyrium. 543
Ignis acclamatio. 822
Ignominiosa missio. 408
Ignosce, orat. 844
Ilicet. 535. 844. & 833
Ilienses à Senatu fratres consanguineique appellati. 264
Imagines in foro municipióve poni Testatores iubebant. 742
Immane pro non bono. 101
Immolare quid. 21
Immusſulus, auis. 135
Imperator Iupiter. 54
Imperatores quibus verbis Senatum alloquebãtur. 189
Imperatores in quæ verba rescribebant. 330. 331. & 332
Imperatores quãdoque comperentem iudicem, vel cum cuius de ea re notio erat, adeundũ rescribebant. 331. 332. & 333
Imperatores ad desideria rescribentes agendi potestatem, modò directis, modò obliquis verbis faciebant. 333. & 334
Imperatores his, quos æquum postulare iudicabant, quibus verbis rescribebant. 334
Imperatores his, quorum desideria iniusta & à ratione abhorrere videbantur, quomodo rescribebant. ibid.
Imperatores de iure certo & minimè controuerso, quibus verbis rescribebant. 335. 536. & 337
Imperatores, vbi nulla dubitandi occasio erat, quemadmodum rescribebant. 339
Imperatores quibus verbis monerét instruerétve supplicantes. ibid.
Imperatores quibus verbis improbare se supplicantium preces & desidera testabantur. 340
Imperatores tacitis obiectionibus quomodo occurrebant. 341
Imperatores quibus verbis accusandi facultatem supplicantibus faciebant. ibid.
Imperatores aditum ad restitutionis in integrum beneficium quo modo dabant. ibid.
Imperatores vti ad cõsultationem Præsidum de pœnis reorum rescriberent. 346
Imperatores interdum sine causa se cõsuli rescribebant. 348
Imperatores variè appellabantur à Procõsulibus & Præsidibus in suis Relationibus & consultationibus. 349
Imperatores à militibus appellati & consalutati. 393
Imperatores quidã testamento inter liberos imperium diuiserunt. 691
Imperatorum elogia. 834. & 835
Impensæ funeris modus statuebatur à testatore. 752
Imperiosus Manlius. 837
Impetrita auguria. 136
Impij sceleribusque contaminati sacris arcebantur. 9
Imploro atque obtestor. 80
Implorare fidem. 819. & 820
Implorationis voces, Porro Quirites, & Ciuis Romanus sum. 820
Imponere aris. 32
Impostoris pœna. 545
Imprecationes variæ. 122. 123. & 124
Imprecationes in se vel in alios, de quorum salute solliciti erant factas, quibus verbis auertere solebant. 124
Impubes libripens esse non poterat, neque antestri. 653
Impulsor Iupiter. 54
Inaugurari. 137
In bonã ire iubeo. 456
Incendiaria auis. 135
Indicere, sacrorum verbum erat. 35
Indicta supplicatio. 56
Indictiua funera. 823
Indicibus præmia à Senatu proponebantur. 248
Indigites Dij, quorum nomina vulgari non licebat. 56
Indutiæ. 407
Indutiarum pactum. 408
Inebræ aues. 135
Inferæ aues. 135
Infer signum in hostem. 387
Inferna, seu infera fulmina. 140
In hostium numero habere. 242
Inire suffragium. 147
Initia rerum agendarum à precationibus capiebantur. 47
Initiatis, quæ mystetiis tradebantur, inter se vulgare licebat. 6
Iniuges hostiæ. 16
Iniuria facta, aut aliquod maledictũ, duplici modo purgabatur. 817
Iniuriarum actionis formulæ. 423. & 539
In ius eamus. 410
In ius veni, sequere ad tribunal. ibid.
In ius ambula, In ius te voco. 411
Inofficiosum testamentum. 429
Inquilino interdum in venditione cauebatur. 558
Inquilini Idibus Quintilibus migrare solebant. 573
Inquisitionis tempus postulabatur. 530
Inscriptiones votorum pro salute & reditu susceptorum, 115
Inscriptiones addebantur Deorum signis, item donis quæ figebantur aut sacrabantur. 128
Inscriptiones signorum vti conciperentur. 129
Inscriptiones lapidum in agris. 481. & 482
Inscriptiones accusatorum. 523
Inscriptiones monumentorum. 780. & 792
Inscriptiones monumentorum Hispaniensium. 799. & 800

Inscri-

RERVM ET VERBORVM.

Inscriptiones. 50. 126. 127. 128. 129. 142. 562. 578. 622. 730. 731. 732. 750. 753. 754. 755. 828. 829 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836.
Inscia. 28
Inspiciebantur exta diuinationis causa. 23
Inspectionis extorum forma. ibid.
Institor tabernæ præponebatur. 603
Instrumentum venditionis ædium, ex vetustis membranis descriptum. 559
Instrumẽta quodnam initium totius suæ scripturæ habere Iustinian. constituit. 572
Insulam fieri, fabricari, ædificari, fulciri spondes? 635
Insulam ædificare interdum heres damnabatur. 733
Intentionis actorum verba, Aio & Dico. 416. & 444
vt Inter bonos bene agier. 417
Intercessionem quãdoque Tribuni plebis pollicebantur. 304
Interdictum vti posseditis. 434
Interdicta de vi. ibid.
Interdictum quod vi aut clam. 505
Interdum vnde vi. 505
Interdicti exemplo. 436
Interdicta Prætor in albo proposita habebat. 317
Interdicta à Prætore reddebantur. 434
Interdicta edebantur. 435
Interdicta aut prohibitoria erant, aut restitutoria aut exhibitoria. 435
Interdictorum formulæ. 317. 318. 319. 434. 435. 436
Interdictio bonorum & eius formula. 460
Interdicendi verbum nonnunquam Prætor in edictis vsurpabat. 319
Interrogatio, Recténe omnia? 850
Interrogatio discedentium, Nunquid vis? 850
Interrogatio, Quid noui? 850
Interrogatio legatorum. 284
Interrogatio, Quid agis? 849
Interrogatio, Satin salue? 849
Interrogationum quæ in iure fiebant formulæ & exempla. 772. & 443
Interrogationes Reorum. 530
Interrogationes Testium. 531. & 532
Interrogati legibus rei. 525
Interrogati fideiubebant. 643
Inuentor Iupiter. 54
Inuecta & illata inquilinorum & colonorum. 573. & 574
Inuictus Iupiter. 54
Inuictus Hercules. 56
Inuoco te. 80
Inuocatio. 69
Io triumphe. 394
Io Pæan. ibid.
Io Saturnalia. 822
Ioci militum, qui currum triumphantis sequebantur. 395
Iouis varia cognomina. 52
Iouis, recto casu. 48
Iouem cæterósque Deos in orationibus præfabantur. 48
Ioue fulgente agi cum populo nefas erat. 134
Iratos Deos ijs exoptabant, quibus imprecabantur. 121
Irati dij, Propitiis opponuntur. ibid.
Iratos Deos esse credebant insanientibus, infelicibus atque ærumnosis. 122
Ire in suffragium. 147
Ire, vel transire in alia omnia. 203
Ire in sententiam. 204
Ire in consilium. 512. & 513
Irrita vota aduersantur ratis. 112
Irrita tura, irrita præsagia, irritæ preces. 512. & 513
Isidis dies puri. 8
Isidis sacris operam dantes mulieres vitorum consuetudine abstinebant. 8
Isidis sacrorum causam prætexebant, quæ noctẽ amantibus negabant. 8
Issenses legati apud Senatum questi. 272
Ita me deus amet, & Ita me dij ament. 809
Ita viuam. 810
Ita Deos velim mihi propitios. ibid.
Iterduca Iuno. 55
Iter emebatur, cedebatur. 613
Itineris modus. 614
Iuba socius atque amicus à Senatu appellatus. 260
Iubere proprium erat populi. 145
Iuda pontifex legatos Romam ad amicitiam societatémque iungendan misit. 264
Iudaicus populus legatos Romam misit ad amicitiam societatémque iungendam. 264
Iudex competens. 331. & 332
Iudex addicebatur. 413
Iudex quibus verbis à Prætore dabatur. 418
Iudex datus si diem suum obiisset, vel excusatus esset, alius in eius locum sufficiebatur. 465
Iudices ex consensu litigantium absque compromisso plerumque dabantur. 465
Iudex dabatur, qui legis Falcidiæ inter heredem & legatarios rationem haberet. 504
Iudex quid ab Arbitro differat. 507. & 508
Iudex postquam semel sententiam dixerat, iudex esse desinebat. 514
Iudices per præconem pleraque loquebantur. 535
Iudex quæstionis pronuntiabat sententiam. ibid.
Iudicis reiiciendi formulæ. 413
Iudicis officium in singulis causis & controuersiis. 473. & 474. & 507
Iudicis familiæ ercis. officium. 484. 484
Iudicis communi diuidundo officium. 486. & 487
Iudicis finium Regundorum officium. 478. & 482
Iudicis officium in actione ad exhibendum 487. in actione metus causa. 488. in Actione negotiorum gestorum 489. in noxali iudicio. 490. 491. in Actione si quadrupes pauper. 491. in actione legis Aquiliæ. 492

Universidad de Deusto
Biblioteca

in Actione serui corrupti. 492. in Actione hypothecaria. 492. in Actione damni infecti. 493. in Actione aquæ pluuiæ arcendæ. 473. in liberali iudicio. 494. in iudicio dotis. 495. & 496. in iudicio tutelæ. 498
Iudicis officium dati in causa legati. 499
Iudicis officium in Arbitrariis actionibus. 489
Iudicis officio, post iudicium acceptum & litem contestatam, omnia incumbebant quæ in iudicium deducebantur. 509
Iudicis rogandi mos maiorum. 843
Iudicem ferre. 413
Iudices, qui de pollutis à Clodio sacris quærebāt à Senatu laudati. 251
Iudices postulabantur à prætore. 413
Iudices de alendis liberis decernebant. 463
Iudices dabantur à Magistratibus, & iis qui iurisdictioni præerant. 464. & 465
Iudices quandoque ab ipsis principibus dabantur. 465
Iudices cum litigatoribus quandoque sermones habebant. 470
Iudicum datorum variæ appellationes. 470
Iudices testibus, tabulis & instrumentis sibi rem probari postulabant. 472
Iudices, verbo Dic, aduocatos causam narrare & agere iubebant. 472
Iudices de consilij sententia pronuntiabant. 513.
Iudices quæ de re cognouerant, pronuntiare quoque cogendi erant. 513
Iudices excusabantur incidente infirmitate, aut aliqua probabili occasione superueniente. 513
Iudices duo ex tribus datis vno absente iudicare non poterant. 513
Iudices nonnunquā de calumnia accusatoris pronunciabant. 544
Iudices priuatarum litium vti pronuntiarent. 512
Iudices in pronuntiando profitebantur se ex animi sui sententia facere. 536
Iudices iurabant in leges. 816
Iudicium pronuntiatione Iudicis finem accipiebat, & fouebatur. 514
Iudicium vulgaris obsecratio. 919
Iudicium dabo. 313. 314. 315 & 316
Iudicium non dabo. 316
Iudicium dabatur in hæc verba, Si paret. 415
Iudicia à prætore postulabantur. 414
Iudicia priuata. 470
Iudicia certa lege constituebantur. 525
Iudiciorum priuatorum forma. 471
Iudiciorum publicorum formulæ. 521
Iudiciales stipulationes. 437. 438. & 439
Indicandi verbo rogatus venditor rei suæ pretium dicebat & constituebat. 548
Iudicatum solui. 438
Iugalis Iuno. 55
Iuge auspicium. 137. & 138
Iugera singula agri certo pretio aliquando venibant. 560
Iulius Cæsar actorum senatus conficiendorum auctor. 212
Iulij Cæsaris testamentum. 757
Iulio Cæsari laus impertita. 251
Iulio Cæsari decreti honores. 255. & 256
Iulius Frontinus vetuit omnino monumentum sibi fieri & extrui. 759
Iulius Paulus scripserat librum de formulis testamentorum. 774
Iuliæ Maximæ epitaphium. 796
Iuliæ & Papeæ popeæ legis aliquot capita. 177
Iuliæ legis de adulteriis capita. 177. 178
Iuliæ legis de vi publica & priuata verba quædam. 179
Iuliæ legis iudiciariæ verba aliquot. 179
Iumenta paria interdum venibant. 555
Iumenta venibant per præconem. 569
Iumentorum venditor solebat promittere, esse, bibere vt oportet. 555
Iunonis varij tituli & appellationes. 54
Iunonis Lucinę opem parturientis implorabant. 65.
Iunoni Sospitæ & Monetæ ædes votæ. 109
Iunonis Laciniæ templum spoliatum. 233
Iunonius Ianus. 52
Iupiter, id est Iouis pater. 48
Iupiter & Tellus ab agricolis inuocabantur. 62
Iupiter omen auertat. 103
Iupiter miniandus à Censoribus locabatur. 582
Iurare verbis conceptis. 813
Iurare in nomen, in verba, in acta, in leges. 816
Iurabant qui magistratu abibant consules. 816. & 817
Iurare se non fecisse, & Nolle factum. 817
Iurare perpetuum morbum. ibid.
Iure cæsum videri. 538
Iure vocatæ tribus. 148. & 149
Iurgare & Iurgium. 130
Iurisdictio vrbana & peregrina. 296
Iurisiurandi in iure delati formulæ. 515
Iurisiurandi variæ erant formulæ pro cōtrouersiarum varietate 515.
Iuro per. 814
Iurati sententiam dicebant. 356
Iusiurandum aris tactis præstabatur. 814
Iurisiurandi quod à iudicibus præstabatur formula. 817
Iurisiurandi extraiudicialis formulæ. 817
Iurisiurandi, quo Tribunus milites adigebat, formula. 379
Iurisiurandi condicio apposita heredum institutionibus 669 libertatibus datis 696. legatis. 738 fideicommissis. 743
Iurisconsulti interdum coràm viua voce, interdū per epistolas ab absentibus consulebantur. 371. & 372
Iurisconsulti quæstioni per epistolam propositæ responsum subiiciebant. 372
Iurisconsulti scribere dicebantur. 375
Iurisconsulti iudiciorum, & stipulationum, formulas componebant. 432. & 547
Iurisconsulti ad scribenda testamenta adhibebātur. 656
Iurisconsulti opiniones suas quibus verbis enuntiabant. 375
Iurisconsultorum verba quædam peculiaria. 375. & 376
Iurisconsultorum partes & munia. 377
Iurisperiti illius, quo libellos agente Diocletiani & Maximiani rescripta emissa sunt, nomen desideratur. 342
Ius renocandi domum, vel reuocandi forum. 463
Ius ordinarium. 434
Ius pecoris ad aquam appellendi. 616
Iusiurandum militum. 379. & 380
Iusiurandum in Actionibus tam in personam quàm in rem quibus verbis concipiebatur. 416. & 418
Iusiurandum in litem. 510
Iusiurandum de calumnia. 515
Iurisiurandi quod aduersario deferente suscipiebatur, formulæ. 515. & 516
Iurabat debitor pignore sua esse. 595
Iusiurandum cautionibus adscribi consuerat. 598
Iusiurandum omne execratione finiebatur. 812
Iusiurandum cum publicè præstandum erat, adhibebantur qui præiurationes facerent. 813
Iusiurandum vniuersi Senatus. 817
Iureiurando interposito controuersiæ interdum distrahebantur. 514
Iustitium indici moris erat in Tumultu. 289
Iustitium luctus & mæstitiæ causa indicebatur. 289
Iustitium remitti tumultu sedato solebat. ibid.

K

Κακοσχέλμονες. 63
Kalendæ vnde dictæ. 131
Kalendis Ianuariis inuicem fausta omnia precari solebant. 100
Kalendis pecuniam fœnori dare solebant veteres. 600
Kalendarium codicem fœneratorum vacabant. ibid.
Καρπός. 430
Καρπισμός. ibid. & 653
Κήρυκες, calatores, præcones. 131
Κύριε ἐλέησον. 88

L

Lactantes hostiæ. 16
Lacus lucrinus. 583
Lampsaceni, vt in amicitiam populi Rom. reciperentur, orarunt. 264
Lampsaceni coronam auream Ioui attulerunt. 278
Lanx vas sacrorum. 32
Lancibus exta dabantur reddebantúrque. 32. vt & tura. 29
Lances legabantur. 700
Lapis vnctus 48. & 481
Lapis memoriæ Othonis inscriptus. 806
Largitionibus congiarij quid acclamari solitum. 821
Lates variis nominum appellationibus colebantur. 56
Larium Permarinum ædes. 116
Laribus familiaribus vti supplicabatur. 67
Latiaris, seu latialis Iupiter. 54
Lauari purè. 8
Laudari auctor. 449
Laudationes vulgares. 840
Lauerna Dea furum. 63
Lauerna cum Mercurio fraudibus furtiuis præesse credebatur. 67
Laudes & grates simul dijs agebantur. 99
Laudes gratijs admistæ. 251
Laudes militares. 392
Lautia 262. 266. 268. & 281
Lectæ oues. 16
Lectores in Epitaphiis bene valere quandoque iubebantur. 806
Legati Delphos missi, Apollinis Pythij consulēdi causa. 234
Legati cum donis ad Syphacem missi. 262
Legati in Comitio stabant. 265
Legati ante omnia petebant sibi Senatū dari. 270
Legati sociorum & amicorum variis de causis Romam veniebant. 271
Legati mittebantur à Senatu, qui in re præsenti de sociorum inter se controuersiis cognoscerent. 272
Legati interdum gratulandi causa Romam mittebantur. 276
Legati ob beneficia accepta gratias quandoque agebant. ibid.
Legati plerunque dona Iouī Capitolino ferebāt, & vt in Capitolio sacrificare liceret postulabāt. 277. & 278
Legati interdum auxilia populo Rom. bellis laboranti pollicebantur. 279
Legatis hostium Senatus extra vrbem dabatur. 282
Legati hostium vrbe & Italia intra paucos dies excedere iubebantur. 282
Legati, vbi res poscebat, à Senatu mittebantur. 285
Legati ad renouandam cum regibus amicitiam, donáque ferenda mittebantur. 285
Legati decem more maiorum mitti consueuerāt. 285
Legati quinque ad regem Persea missi. 286
Legati terni missi in Africam. 286
Legati à Senatu ad disceptandas controuersias missi, vti pronuntiarent. 286
Legatis Allobrogum, comprobato eorum indicio, præmia decreta. 249
Legatis Neapolitanorum & Pæstanorum gratiæ à Senatu actæ. 250

Universidad de Deusto
Biblioteca

Legatis ſociorum & amicorum, locus lautiáque præbebantur. 281
Legatorum ſociorum, & hoſtium differentia. ibid.
Legatis quæ munera mittebantur. 291. & 282
Legatorum mandata quemadmodum audiebantur. 284
Legatum fideicommiſſumve plerumque relinquebatur ad opus publicum faciendum. 730
Legatum heredi à ſemetipſo dari non poterat. 744
Legata vti adimerentur. 745
Legata interdum adimebantur & ad alios transferebantur. 745
Legata ſæpe conferebantur in tempus liberorũ. 736
Legata à ſubſtitutis reperi ſolebant. 743
Legata directis verbis, legitimis, ciuilibus & imperatiuis relinquebantur. 698
Legatorum annuorum formulæ. 724
Legata ſeruis alienis dabantur. 728
Legatorum, quæ purè ab initio data erant, dies quandoque proferebatur. 736
Legata quandoque dabantur cum præfinitione annorum. 736
Legatorum quatuor genera. 698
Legabantur res omnes tam mobiles, quàm ſoli. 699
Legabatur pars bonorum & pars hereditatis. 711.&712
Legari prælegariſve quæ cuique ſpecialiter ſolerent. 715.716.717.& ſeq.
Legabatur quandoque ex pluribus ei, qui nouiſſimus ſuperuixiſſet. 725
Legabatur Populo, Ciuibus, Reipub. Collegio & Municipibus. 729.& 730
Legabatur illud aut illud. 733
Legabatur pluribus res eadem. 734
Legabatur ſæpius eidem, eodem teſtamento. 735
Legata interdum purè dabantur, interdum iis dies apponebatur 735
Legabatur ſub condicionibus dandi, faciendi vel non faciendi aliquid. 737
Legabantur ſæpe ſerui ſub condicione. 738
Legatum ſub condicione nuptiarum. 738
Legatum ſub condicione cautionis. 738
Legabatur ita nonumquam, vt niſi condicioni adſcriptæ legatarius paruiſſet, Legato caderet. 739
Legabatur interdum ſub modo. ibid.
Legabatur cum demonſtratione. 740
Legatarij vel fideicommiſſarij elogiis ornabantur. 741
Legata vel ab omnibus generaliter heredibus, vel nominatim ab vno, relinquebantur. 741.& 742
Legata & libertates vt ab heredibus præſtarentur, iubebatur. 742
Legabatur quandoque à pluribus quidem heredibus, ſed vnus ex his præcipere & præſtare iubebatur. 742
Legabatur non à primis tantum, ſed & ſecundis heredibus. 473
Legatario plures actiones propoſitæ. 499
Legatario incertæ partis vindicatio dabatur. 499.& 500.
Legatarij in poſſeſſionem mitti deſiderabant. 456
Leges Rogari & ferri ad populum dicebantur. 152
Leges ſuadebant & diſſuadebant. 146
Legum prima verba. 152
Legum initiis adſcribebatur tribus, quæ prima ad ſuffragium ferendum vocata erat. 152
Legum vulgares clauſulæ. 153. & 154
Legum ſanctiones. 154. 155. & 156
Leges figi dicebantur. 152
Leges in æs incidebantur. 363
Legum quarumdam exempla. 156.&157
Legum vetuſtarum fragmenta. 171. & 172. 173. 179. 175
Legum antiquarum particulæ quædam. 176
Legis de Veſpaſiani imperio latæ caput. 170. 171
Lex Cornelia de veneficiis 177. & de ſicariis. & 178
Lex Clodia. 153
Lex Seruilia. 164
Lex Thoria. 159
Lex vetus de aquæ ductibus. 156
Lex antiqua de viatorum præconúmque decuriis. 157
Lex Iulia de maritandis ordinibus 177. & de adulteriis. 177.& 178. de vi publica & priuata. 178. & 179. iudiciatia. 179.
Lex Mamilia. 481.& 482
Lex Aquilia. 492
Lex Agraria Rulli. 176
Lex Falcidia. 177
Lege agere. 433
Lege agito. 433
Lege agi iubebatur in ſupplicio ſumendo. 538
Legum dictio, ſpecies augurij. 70.& 136
Leges variæ in ſeruorum venditionibus dici conſueuerant. 552.553.& 554
Leges in pecudum venditione dictæ. 554. & 555
Leges in ædium venditione olim dictæ. 557.& 558
Leges in fundorum venditione dictæ. 560.561.& 562
Leges venditionum. 566
Legis Commiſſoriæ formulæ, & exempla. 504
Leges aliquot ſpeciales in pignorum venditione dictæ. 565
Lex, quæ ferè ſemper venditionibus adiiciebatur. 562
Leges cenſoriæ. 581. & 582
Lex operi faciendo dicta. 576
Libare. 37
Libationis formula. ibid.
Liber pater. 49
Libri Sibyllini. 227
Libri Numæ Pompilij combuſti. 235
Lenonem non eſſe ſeruum interdum cauebatur. 550
Lentulorum cognomen. 837
Leptitani amicitiam & ſocietatem populi Rom. rogauerunt. 264
Liber populus. 405
Libellis principes adibantur. 327
Libelli dati Imperatori, & ſubſcriptionis exemplum. 327
Libelli græcè concepti exemplum. ibid.
Libelli deſideria & preces appellabantur. 328
Libelli appellatorij. 518
Libelli dimiſſorij, qui & apoſtoli dicebantur. 519
Libelli ab accuſatoribus dabantur, offerebantur, vel apud acta deponebantur. 522
Libellorum inſcriptionis conceptio. 523
Libellorum formula ex Odoramno monacho. 523
Libelli latitantis debitoris bonis ſuſpendebantur. 570
Libellus inuentæ & amiſſæ rei proponebatur. 839
Liberale iudicium vti exercebatur. 494
Liberator Iupiter. 37
Liberatio legabatur & quemadmodum. 726
Libera Fortuna. 57
Liberi qui in poteſtate erant, Prætoria cognitione petebantur. 462
Liberos alendos eſſe decernebant Iudices. 463
Liberti Teſtamentis adſignabantur. 749
Liberti in quæ ſepulcra inferrentur. 802
Libertis alimenta, cibaria, veſtiaria plerunque relinquebantur, 720
Libertas vti directo & per fideicommiſſum daretur. 693
Libertas ſeruis plerunque dabatur, ſub condicione rationum reddendarum. 694. & 695. quandoque etiam ſub aliis condicionibus. ibid.
Libertas interdum ſub iuriſiurandi condicione relinquebatur. 696
Libertas quandoque ſeruis relinquebatur, ſi per aliquot annos heredi ſeruiſſent. 697
Libertas quibus verbis reuocabatur. 698
Libertas ſicut dari, ita & adimi codicillis Teſtamento confirmatis poterat. 777
Libertatem recuperabant à Senatu, qui iniuria venierant. 275
Libertatem deberi. 462
Libertatibus adſcriptæ quædam condiciones. 697
Libitina, ſeu Libentina Venus. 56
Libripens. 655
Libræ auri ſeu argenti legabantur. 699
Licet Conſulere? 371
Licet Rogare? 531
Licet anteſtari? 421
Licet de Repub. loqui? 184.185
Licet teſteris, Signent licet. 572
Lictor animaduertere populum iubebat, Conſule theatrum introeunte. 302
Lictor ſummouebat populum. ibid.
Lictoribus quid imperabant Conſules. 302
Lictores de reis ſumere ſuppliciũ iubebantur. 537
Lictores populum magiſtratibus via decedere monebant. 824
Licitationes fiebant manu ſublata, aut ſublato digito. 583
Ligna legabantur. 704
Ligures à Senatu in libertatem reſtituti. 275
Limites qui fundum tangebant, in modum agri non cedebant. 560
Lino ad obligandas tabellas & literas vtebantur veteres. 572
Lis, ſeu Res. 413
Lis vindiciarum. 440
Litare, & egregiè, ſeu proſpere litare. 32
Literarum, quibus principes conſulebantur, verba. 343.& 344
Literarum apices ſuos ac proprios imperialia ſcrinia habebant. 365
Literarum obligatio. 599
Litora quæ fundo vendito coniuncta erant, in modum agri minimè computabantur. 560
Litigatores compromittentes inuicem ſtipulabantur. 624
Litibus & iurgiis vt abſtinerent, feriis imperabatur. 130
Liuia moriens funeris curam amicis quibuſdam mandauit. 751
M. Liuij in Senatu dicta ſententia. 199
Λόβουϛ in heſpate haruſpices Græci ſpectabant. 25
Locatio. 573
Locationes prædiorum vt plurimum incipiebãt à kalendis Martiis. 576
Locationes tam vrbanorum quàm ruſticorum prædiorum in luſtrum ſeu quinquennium fiebant. 575
Locationes interdum inducebantur. 583. & 584
Locationum leges. 574.& 575
Locatum fundum, locatáſve ædes vendens quid curare debebat. 558.& 563
Loca religioſa vel ſacra in modum agri venditi minimè computabantur. 560
Loca Legatis decernebantur. 281
Locorum ſacrorum differentiæ. 131
Locrenſium legati in Senatu queſti. 272
Locrenſibus pax data. 406
Locutij templum. 235
Lucem facere dicebantur Saturno ſacrificantes. 40
Lucetius Iupiter. 53.& 54
Luci qui fundum tangebant, in modum agri non cedebant. 560
Lucia Volumnia carmine Saliari celebrata. 141

Universidad de Deusto
Biblioteca

Luciani interpres reprehensus. 436.& 652
Lucifera Minerua. 55
Lucina Iuno. 53.& 66
Lucina Minerua. 55
Lucrinus lacus primus locabatur. 102
Luctus Senatusconsulto minuebatur. 290
Ludi interdum vouebantur. 109.111. & 232
Ludi magni à quibus voti. 109
Ludorum Apollinarium origo. 110
Ludi votiui pro Augusti salute facti. 111
Ludi Apollinares. 228
Ludi sumptu publico facti. 232
Ludi seculares centesimo quoque anno celebrabantur. 813
Ludorum puerilium verba. 851.
Lumina in venditione recipiebantur. 558
Luminum seruitus. 617
Luna, eadémque Lucina. 66. & 67
Lustrabatur exercitus. 789
Lustrandæ classis forma. ibid.
Lustrum conductionis. 575
Lyconis testamentum. 765
Lympha ac Bonus Euentus ab agricolis innocabantur. 62

M.

Mactare, verbum sacrorum. 21
Macte virtute esto. 391
Mactus hoc vino inferio esto. 37
Mæcenatis votum de prorogando vitæ spacio. 112
Magistratus ædes aras ve vti dedicarent. 126
Magistratibus quo verborum temperamẽto potestas dabatur. 244
Magistratibus mandabatur, vt operam darent, item vt curarent. 245
Magister sæpe naui præponebatur ab exercitore. 604
Magistri vtriusque militiæ quo honore ab Impp. decorantur. 355
Magnus Iupiter. 53
Magnus custos circi Hercules. 56
Magna, seu maxima, Iuno. 55
Magmentum. 21. & 127
Maiestatem populi Romani comiter conservét. 405
Maiores hostiæ. 16
Maiores xxv. annis ætate probata rerum suarum administrationem recipiebant. 459
Maioti ob iustum errorem subueniebatur. 432
Mala verba. 12
Malæ fortunæ fana publicè dicata. 63
Male dicere. 91
Maleuenti in Beneuentum mutata appellatio boni ominis gratia. 103
Malleus, quo victimas fetiebant. 15
Malluuium larum. 7
Mamiliæ & Peduceæ legis capita quædam. 169
Mammosa Fortuna. 57
Mamurius Veturius carmine Saliari celebratur. 41
Manalis fons. 154
Mancinus propter inuidiam fœderis Numantini, hostibus deditus. 270
Manceps. 583
Mancipatio. 572
Mancipationis solemnia. 419
Mancipio dare. 573
Mancipia olim venibant per præconem. 569
Mancipia interdum manumissionis causa donabantur. 620
Mancipiis cibaria præstari patresfamilias Testamento interdum cauebant. 721
Mandabat quis negotia sua geri, fundum emi, alteri credi & alia ad genus. 585.566. & 587
Mandare verbum haruspicum. 140
Mandata varia pro rerum & negotiorum varietate Legatis dabantur. 285
Mandati, quod aliena gratia contrahebatur, exempla. 587
Mandatorum Præsidibus in pronuncias proficiscentibus dabantur certa verba. 367
Mandatorum principalium capita quædam. 368.
Mandatis quid comprehendebatur. 369. & 370
Mangones quidquid erat in venalibus quod displiceret, aliquo lenocino abscondebant. 549
Mane vnde dictum. 102
Manens Fortuna. 57
Manes, dij inferi, dicti. 57. & 102
Mania mater Larum. 141
Manilius rerum vendendarum leges ciuibus suis composuerat. 549
Manubiæ trinæ Iouis. 140
Manumissionis causa aliquando seruus donabatur. 553
Manumissus testamento, quando fiebat liber. 698
Manumissio quo modo & quibus verbis fiebat. 827
Manus iniectio in vindicatione. 418. & 419
Manus iniectio quibusdam pactis excipi solebat. 553
Manum ori admouebant adorantes. 42
Manum conserere. 420
Manu sublata, licitationi se offerebant ij qui ad publicorum conductionem accedebant. 583
Manus abluebant rem diuinam facturii, tem precaturi. 7
Manus puræ quibus non erant sacris arcebãtur. 6
Manus puras tam à sordibus & illuuie, quàm à cæde & sanguine, in sacris exigebant. 6.&7
Manibus & pedibus illotis, prouerbia. 7
Manibus in cælum sublatis precabantur. 44
Manibus in cælum sublatis vota suscipiebantur & nuncupabantur. 118
Marcellus tẽplum Honori & Virtuti vouit. 109. idem triste omen, astu, in melius vertit. 42.
Margaritarum linea subrepta, dici debebat numerus. 421
Margarita legabantur & lineæ margaritorum. 701
Matiti condemnatio in iudicio dotis. 496
Maritus res vxoris extra dotem constitutas, quãdoque eius voluntate administrabat. 609
Mariti vxoribus dotem legare solebant. 716
Maritus interdum aliud pro dote, interdum & aliquid supra dotem vxori legabat. 717
Marito lucro quandoque dos cedebat conuentione. 612
Mariti vxoribus ea quæ earum causa empta paratáque essent, legare consueuerant. 719
Mariti ita interdum vxoribus legabant, vt & liberis consulerent. 719
Mariti vxoribus mundum & species auri argentíve & bonorum vsumfructum legabant. 718
Marius Priscus repetundarum reus. 251
Marius hostis iudicatus. 292
Martialis Iuno. 55
Martij vatis duo carmina. 139
Mars pater. 48.& 49
Marspiter in precibus, recto casu absque vllo obliquo antiquitus vsu tritum erat. 46
Martis variæ appellationes. 55
Martis ædes Gallico bello vota. 109
Matrem negotia filij gerere, testamento nonnunquam cauebat pater. 689
Matres deas omnes appellabant. 49
Matrona Iuno. 55
Matronæ templorum solum crinibus quandoque verrebant. 46
Matronarum Rom. post insignem acceptam cladem precatio. 93
Matronis à Senatu gratiæ actæ. 250
Matronis decreti honores. 259
Matuta mater. 49
Matutæ deæ res diuina vti fieret. 68
Masanissa à Scipione rex appellatus. 260. & donis ornatus. 261
Masanissæ legati auxilium ad bellum Romanis pollicentur. 280
Mascula Fortuna. 57
Masculum tus. 30
Maxima hostia. 16. & Ara. 10
Maximi cognomen. 837
Mediales hostiæ. 16
Medicus Apollo. 55
Medici elogium. 836
Meditrinalia. 100
Mediusfidius. 807
M. Megonij testamentum. 757
Mehercle. 807
Melius ominare. 105
Mellarium vas. 168
Memoriam defunctorum non sollicitari testabantur. 840
in Mensa & inter scyphos libare diis dapes, & benè precari mos erat. 90
Mensam tangebant precantes. 45
Mensa nummularia. 599
Mensori mercedes communi vtriusque litigantium sumptu soluebantur. 483
Mensores mittebantur à Iudice. 482
Mensorum officium. ibid.
Mensores adhibebantur, vbi emptor vel venditor scire vellent, cuiusmodi ager veniret. 560
Mensores operum & ædificiorum. 578. & 579
Mensura dicenda erat, cùm res mensura continebatur. 421. & 423
Mensura vini proficiebat, vt appareret quantum emeretur. 556
Menti supplicabatur. 67
Menti ædes vota, librorum Sibyllinorum monitu. 109
Mentio facta in Senatu. 185
Merces olim venibant per præconem. 569
Merces ad vectigal pertinentes, in commissum quando cadebant. 582
Merces per vicos clamabantur. 840
Mercurius lucro & fraudibus præesse credebatur. 67
Mercurius à mercatoribus rogabatur vt lucra tribueret. ibid.
Mendici gentilium his qui eleemosynam largiebantur, deos propitios precabantur. 122
Merentibus, seu meritis diis reddi vota dicebantur. 113
Metelli pontificis Vestam ex incendio rapientis precatio. 93
Q. Metelli in Senatu dicta sententia. 199
Metello Nepoti metus cõminatorio Senatusconsulto incussus. 242
Merum super altaria infundebatur. 30
Mica turis ibid.
Milesiorum legatis ab Senatu gratiæ actæ. 279
Milites qui ex acie Cannẽsi profugerãt, item qui Rhegium iniusto bello occuparant, qua ignominia affecti. 268. & 269
Milites quando iureiurando fieri cœpere. 378
Milites quomodo in verba consulis iurasse dicebantur. 380
Milites quandoque inter se coniurabant. 380
Milites iurabant militia se nisi post completa stipendia recessuros. 381
Militare sacramentum. 380. & 381
Milites in nomen, & verba principum iureiurando adigebantur. 381. & 102
Milites primi citabantur in delectu quorum noiã bonum aliquem euentum portendebant. 81
Milites citati ad nomina respondebant. 381
Milites citati interdum morbo fontico vel emeritorum stipendiorũ aut vacationis pretextu se excusabant. 381
Milites edicto plerumque certa die adesse iubebantur. 382
Milites victores ex pugna redeuntes clamorem faciebant o literæ geminatæ. 391

Universidad de Deusto
Biblioteca

Milites qui fortiter pugnauerant, ab imperatore pro concione laudibus & donis militaribus ornabantur. 392
Milites carceribus custodiæ causa apponebãtur. 528.& 529
Milites quibus modis olim testabantur. 774
Militibus concessum erat ex certa re heredes instituere,& circa institutionem separare species bonorum. 774
Militibus scriptis dies præfiniebatur, quo adessent. 380
Militibus sanguinolentis ex acie redeuntibus quid dici soleret. 391
Militiæ genera tria. 382
Militia legitima. 382
Militia legabatur. 702.& 733
Minaces libræ. 26
Minari exta dicebantur. 26
Mineruæ varij tituli & appellationes. 55
Minerua propter procutationem oliueti ab agricolis inuocabatur. 62
Minister pro popa. 15
Minister,qui victimam cædebat, priusquam eam feriret, rogabat, Agerétne. 15
Minoribus xxv. annis in integrum restitutionis auxilium à Prætore indulgebatur. 432
Minores circumuenti & decepti in integrum restituebantur. 445
Minorum prædia rustica vel suburbana, alienari, prætore inconsulto non poterant. 460
Miserere precor. 88
Misericordiam per ea quæ carissima erant, exposcebant. 843
Miserum me, & miseram me. 844
Missionum genera. 408
Mitti in suffragium centuriæ dicebantur. 147
Modus agri in fundorum venditione plerunque dicebatur. 560
Modus pronuntiatus in fundo vendito cùm deerat, sumebatur portio ex pretio. 560
In modum agri quæ cederent & computarentur vel non. ibid.
Mola salsa hostiam spargebant. 21
Mola quid. 35
Moliter iacere, mortuis precabantur. 97
Monera Iuno.
Monitoria fulmina. 55
Monitoria edicta. 140
Monebant dij per exta. 310
Monumentum plerumque sibi fieri testatores mandabant. 24
in Monumenti tutelam quantum relinqueretur, Inscriptionibus exprimebatur. 751.& 752
in Monumenti culturam quantum agri cederet Titulis declarabatur. 805
Monumenti locus ita aliquando venibat,ne quis eò inferretur. 805
Monumenta emebant comparabántque. 563
Monumenta sua vt rosis quotannis ornarentur, curæ priscis erat. 795
Monumentorum titulis doli mali clausula subiici solebat. 805. & 806
ex Monumentorum titulis, clausulæ notandæ. 806
Monumentorum leges, 800
in Monumentorum titulis solemne erat cauere de personis quas eo infetri ius esset. 801.& 802
Monumenta interdum sibi duntaxat faciebant. 803
Monumenta quandoque heredes non sequebantur. 803
Monumenti interdum alienatio prohibebatur, 807. Idque interdum pœna adiecta quæ ærario,vel arcæ Pontificum inferretur. ibid.
Monumentorum inscriptiones. 804. & 805
Mopsuestia amica atque socia populi Rom. 806
Morbus sonticus, etiam inuitis litigatoribus ac iudice, diem differebat. 164
Morientes mandata dabant, quæ heredes legatariósve curare volebant. 314
Morientes desiderabant amicos sui esse memores. 749
Morientes vltionem necis suæ mandabant. 752
Morientes nonnunquam anulum tradebant vni ex heredibus. 753
Morientium suprema de funere suo mandata. 692
Morticinium ne quid adesset,in quibusdam sacellis cautum erat. 750
Mortuorum memoriam non sollicitari, ad eorum mentionem testabantur veteres. 127
Mortuis vulgò precari solebant vt eis terra leuis esset. 96
Mortus precabantur, vt placidè quiescerent, & molliter iacerent. ibid.
Mortuorum memoria aliquando damnabatur. 97
Mortuis terram grauem & onerosam imprecabantur. 270
Mortuis vale dicebant. 97
Mouere castra. 852
Mugitus hostiarum diros auersabantur. 387
Mulieres quibusdam sacris prohibebãtur interesse. 18
Mulier nulla lege prohibebatur, omnia sua bona in dotem dare. 10
Mulier res quæ extra dotem in domum mariti attulerat, in libellum conferebat. 608
Mulier in dote dãda quandoque pecuniam, necnon & mancipia recipiebat. 609
Mulier quandoque paciscebatur, ne dos à se peteretur. 609
de Muliere alenda pactis dotalibus quandoque cauebatur. 612
Mulieres post nocturnum opus aqua sumpta se se purificabant. 612
Mulieres quibus diebus Isidis sacris operam dabant, item Cerealibus secubabant, & virorum consuetudine abstinebant. 8. & 9
Mulieres Herculano sacrificio abstinebant. 10
Mulieres duæ Campanæ in pristinam libertatem redditæ. 275
Mulieres si prægnantes venirent, sanas esse nõ præstabat venditor. 550
Mulieres Romanæ per Herculem non iurabant. 807
Mulieres quo gestu rituque Diis supplicarent. 45
Mulierum aliquot ornatissimarum elogia. 835
Mulieribus quibuslibet legata vti dabantur. 724. & 725.
Muliebtis Fortuna. 57
Mulæ & equi quandoque ita venibant, vt experiundi potestas esset. 554
Mularum iugum,vel par, vel duo paria interdum venibant. 555
Mulorum & equorum emptor de sanitate & noxa stipulari consuenerat. 555
Multa reo interdum irrogabatur. 544
Multarum duæ species. ibid.
Multa petebatur certa lege,& ob certam causam. 544
Multæ proponebantur in eos qui aduersus constituta facerent. 360
Multitudini dies præstituebatur, antequam ab armis impunè discedere liceret. 293
Mundus vxoribus legabatur. 718
Munera appellabant, quæcunque deorum placandorum causa aris inferebantur. 54
Munera quæ regibus sociis & amicis mitti à Senatu solebant. 261
Munera quæ legatis mittebantur. 281.& 282
Municipio legatam pecuniam in aliam rem conuertere sine principis auctoritate non licebat. 731
Municipiis, seu municipibus quandoque legabatur. 730
Municipibus quandoque heres opus facere iubebatur. 730
Murtia Venus. 56
Musicani Massinissæ filio habiti à Senatu honores. 263
Mutatio vestis duplex Romæ. 290
Muta exta. 27
Mutus per æs & libram testari non poterat. 654
Mutui datio quibus in rebus consistebat. 592
Mysteria silentio & taciturnitate regi volebant. 5
Mysteria & arcana profanis aperire & enuntiare nefas habebatur. 5

N

N. L. literæ ampliationis. 535. & 556
Narcisso decreti honores. 258
Narses Eunuchus. 832
Natalis rogabatur, vt candidus veniret. 67
Naufragi vestes cum quibus euaserant, in templis suspendere solebant Tabulam votiuam ponere. 117
Nautica pecunia, quibus olim legibus & conditionibus mutua dabatur. 593
Nauis cum instrumento venibat. 555
Nauis effigies fuit in asse. 87
Ne saluus sim. 813
Ne viuam. 813
Neapolitani legati in Senatu auditi. 280
Nefasti dies. 465
Negatoria actio. 421
Negotium Consulibus Prætoribúsve dari Senatus mandatis dicebatur. 245
Negotiorum gestorum actio. 489
Negritu, verbum augurale. 134
Nemorensis Minerua. 55
Nepotis cognomen à moribus traxit vnus Metellorum. 837
Nepotes postumi heredes instituebantur. 664
Nepotes vel nominatim, vel inter ceteros, exheredabantur. 675
Neptunus pater. 48
Nero propter impietatem sacris Eleusiniis interesse ausus non est. 10
Neronis exercitum aduersus Asdrubalem properantem,faustis precibus populus Rom. prosecutus est. 93
Nexus. 572.& 573
Ni particula, in sponsione & iudice ferendo. 414
Ni quis sciuit, centuria, 148
Nil vos moramur P. C. 212
Nil moror. 544
Nomino, vel dico, Consulem. 149. & 150
Nomen distrahebatur 567. & legabatur. 702
Nomen quale erat, interdum venibat. 567
Nomen heredis ferre aliquando iubebantur heredes. 671
Nomen eius,cuius pecunia aliquod opus factum fuerat, operibus publicis in scribi solebat. 831
Nomina victimas ducentium in publicis lustris prospera eligebantur. 102
Nomina eorum qui magistratus petebant, accipiebantur, vel non accipiebantur. 150
Nomina eorum, qui ad senatusconsulta conscribenda adhibiti erant, primis eorum versibus ponebantur. 213
Nomina dabantur in delectu. 381
Nomina quibus iurisconsulti exempli causa vtuntur. 376
Nomina olim interpositis papyriis fiebant. 600
Nomina facturi quid considerabant. idid.
Nomina, titulos debitorum, vnde appellabant. 600
Nomina inter coheredes, interpositis delegationibus,diuidebantur. 625

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nominum ἀυσφημίαν sedulò vitabant veteres. 102
Nominibus vt plurimum in tabulis, cuius tribus ciues essent, addebatur. 836
Nominibus olim adiectæ appellationes. 836. & 837
Nominatim liberi exheredandi erant. 674. & 675. Nominatim libertas danda erat. 693. & 694
Non feram, non rogabo, non patiar agi. 300
Non placere. 309. & 148
Non liquere. 535. & 536
Nonæ mensium certis & conceptis verbis calari solebant. 131
Nouatio quemadmodum fiebat. 644
Nox pro nocturno concubitu. 8
Noxæ dedere. 514
Noxa seruum solutum præstari, promittebant. 550
Noxale iudicium. 490. & 491
Nudabatur & spoliabatur reus, de quo supplicium sumebatur. 537
Numæ Pompilij libri cremati. 235
Numera senatum. 202
Numerus signatæ materiæ dicendus erat in vindicatione & actione furti. 420. & 425
Numina quæ pro frugum vbertate & copia inuocabantur. 62
Numina læua. 63
Numina ignota vti precabantur. 60
Numi percutiebantur ad rerum præclarè gestarum memoriam. 396
Nummi legabantur. 699
Nummi veteres. 128. & 142
Nummulatij emptionibus adhibebantur, quorum fide nummi probarentur. 571
Nummularij. 599
Nummularij plerunque literis notum faciebant, quantum quisque nummorum penes se haberet. 601
Nummularij quando paria, aut parem rationem fecisse dicebantur. 601
Nummularij quando foro cedere dicebantur. 601
Nummularij cùm foro cesserant, eorum bona venibant. 602
Nuncupare vota. 113
Nuncupare quid. 654. & Nuncupare palam 673
Nuncupatio testamenti. 653. & 654

O

OLitera clamorem faciebant milites à pugna redeuntes. 591
Obruta fulmina. 140
Ocimum cum maledictis ac probris seri consuerat. 125
Oblatiua auguria. 136
Obiurgatoria edicta. 310
Obligatio verbis quomodo contrahi dicebatur. 629
Obligatio qualiscumque esset quæ præcesserat, verbis nouari poterat. 644
Obscœna dicta, quæ mali omnis habebantur. 12
Obsecratio Iudicum vulgaris. 819
Obsequens Fortuna. 57
Obtestatio. 819
Obtestari deûm atque hominum fidem. 819
Obuios sibi ignotos aut quorum nomina nõ succurrebant, vti compellarant. 848
Olea pendens qua lege venire debebat. 556
Olea legenda quemadmodum locaretur. 580
Oleum vti veniret. 557
Oliuæ pendentis fructus vendebatur. 556
Oliuarius Hercules. 56
Ollarum numerus Titulis comprehendebatur. 806
Olli pro illi. 149
Omen. 12
Omen victoriæ fecit Augusto occursus agasonis cum asino. 102
Omen deus auertat. 104
Ominis boni gratia quæ ab antiquis superstitiosè seruabantur. 021
Omina læta. 25
Omina bona studiosè amplectebantur veteres, & ea se accipere profitebantur. 101
Omina principiis omnibus inesse vulgò credebant. 102
Omina bona, fausta, candida, secunda, dextra, læta. 103
Omina, mala, dira, infausta, sinistra, tristia, aduersa, funesta. ibid.
Omina mala detestabantur & auersabantur. 103
Ominum tristium exempla. 103
Ominibus faustis plerunque prosequebatur eos, quos saluos esse cupiebant. 100
Ominibus bonis prosequebantur ea quæ bene ac feliciter euenire cupiebant. ibid.
Ominibus malis ab incœptis deterrebantur veteres. 103
Omissa cautio incerti condicebatur. 425
Omnipotens Iupiter. 53
Onesimus proditionis insimulatus apud Philippum ad Romanos transfugit. 266
Onus aliquod qui humeris gestabant, qua voce transeuntes admonebant. 840
Opem vt ferrent, rogabantur dij. 86
Operam dare. 245
Operandi verbum in rebus diuinis. 22
Operarum stipulatio. 637
Operum publicorum aliquot notatu dignæ Inscriptiones. 833. & 834

Operibus publicis principis nomẽ, aut eius cuius pecunia id opus factum fuerat, scribi solebat. 831
Opifera Fortuna. 57
Opigena Iuno. 55
Opimi boues. 16
Opitulus, seu Opitulator Iupiter. 54
Ops Consiua. 56
Opi, sedentes vota concipiebant, terrámque de industria tangebant. 119
Oportere, in formulis, Oportet Oportebítve, in obligationibus. 417
Opratæ, seu optimæ hostiæ. 16
Optio, seu electio plerunque legabatur. 734
Optimus maximus Iupiter. 52
Optimus vir Scipio Nasica à Senatu iudicatus est. 837
Optima lege, Optimo iure, in magistratibus creãndis adiiciebatur. 151
Optimi cognomen primus Traianus meruit. 837
Optimus maximus fundus. 561. & 706
Optimæ, maximæque Ædes. 557
Opus faciendum quibus legibus locabatur. 576
Opus probabatur, & in acceptum referebatur. 579
Opus aliquod fieri qui iubebant, plerunque in tutelam eius aliquid relinquebant. 731.
Orare per superos, per patriam. 819
Orationes in Senatu his verbis P. C. interdum inchoabantur, & interdum finiebantur. 289. & 190
Orationes principum in senatu recitabantur. 299
Orationes aliquot principum. 299. 300. & 301
Orationes Imperatorum ad suos milites. 389
Orationum veterum quibus leges dissuadebantur extrema clausula. 146
Oratores à Iudicibus quandoque, vt sibi testes interrogare liceret postulabant. 531
Orbitatis vox vulgatissima. 841
Orbona dea. 63
ad Orientem conuersi precabantur. 43
Ornamenta triumphalia, consularia & prætoria à Senatu decernebantur. 257
Ornamenta legabantur. 701
Oscines aues. 135
Ossipagina vel Ossipago Dea. 855
Oues interdum legabantur. 704
Ouicula à clementia morum dictus. 857
Ouidij repetiti versus. 19
Ouium venditio vti fieret. 548
Ouium fructum qua lege venire oportebat. 554

P

PAbulum hybernum qua lege venire oportebat. 557
Pacem ac veniam à diis petebant. 89
Pacem deûm exposci, moris erat. 90
Pacis, quas Scipio Carthaginiensibus dixit, leges. 401
Pacis, quas T. Quintius Philippo Macedonum regi dedit, leges. 403
Pacis, quas Sylla Mithridati dedit, leges. 404
Pacis inter M. Antonium, Octauium Cæsarem, & Sex Pompeium iniræ formula. 406
Pacis turpis sponsores hostibus dedi Senatus decernebat. 270
Pactionis in deditione factæ exemplum. 398
Pactiones seruorum cum dominis. 626
Pactum indutiarum. 408
Pacto vti debitor liberabatur. 648
Pacta pignorum. 596
Pacta de non petendo perpetua, vel temporalia. 649
Pacta de non petendo in rem, vel in personam concipiebantur. ibid.
Pactorum quæ liberationis causa fiebant, exempla. 649
Pactis debiti pars heredibus quandoque remittebatur. 649
Pactis dotalibus prospici in casum liberorum de restitutione vel retentione dotis, aut certę partis, solebat. 611
Pactis dotalibus, de heteditate patris interdum cauebatur. 613
Pacuuij epigramma. 780
Paganicus Iupiter. 54
Παίειν. 20
Palatinus Apollo. 55
Pales dea, cui lacte fieri solebat à pastoribus. 64
Pallantis monumentum. 792
Pallanti decreti honores. 258
Pallori aræ consecratæ 62
Paludati exibant Consules. 291
Paludamenta, ibid.
Pamphiliorum legati ad renouandam cum populo Rom. amicitiam missi. 264
Pamphyliorum legati coronam auream Ioui attulerunt. 278
Papyrij Consulis celebre votum. 109
Παράφρενα. 609
Par an impar. 851
Paratij interponebantur nominis faciendi causa. 600
Parentes ab Impp. appellabantur Præfecti prætorio, Patritiique. 362. & 363
Parentes morientes interdum amicis liberos suos commendabant. 689. & 690
Parentes bona plerunque inter liberos testamento diuidebant. 691

Universidad de Deusto
Biblioteca

Parentes frugi æstimationem patrimonij sui facere consueuerant. 691
Parentes in titulis monumentorũ, infelicissimos se appellant. 798
Parasiti in scena quid dictitabant. 838
Parasiti elegans epitaphium. 799
Parcere, Deos orabant. 90
Paret in formulis. 415
Paria, vel parem rationem facere. 602
Paries oneri ferendo in venditione recipiebatur. 558
Parricida quis dicatur. 154
Parricidæ, Cæsaris percussores appellati. 256
Parricidium, idus Martiæ, nominatum. ibid.
Partes solebant in societate contrahenda constitui. 589
Parturientes Iunonis Lucinæ opem implorabãt. 65
Parum cauisse videri, quando pronuntiabat magistratus. 538
Pascito linguam. 11
Pascua, in Tabulis censoriis. 583
Pateræ aureæ regibus datæ. 261. & 262
Pateræ aureæ Romam allatæ. 280
Pateris vina dabantur. 30
Pater deũm hominumque, Iupiter appellabatur. 53
Pater patratus, princeps fetialium. 385
Pater quandoque paciscebatur, ne dos à se peteretur. 612
Patris patriæ cognomen Iulio Cæsari, item Augusto à Senatu datum. 252. & 256
Patris patriæ appellationem primus Cicero meruit. 253
Patres dij omnes nuncupabantur inter solemnes ritus & precationes. 48
Patres Conscripti. 189
Pater familias poterat in quot vellet partes hereditatem distribuere. 667
Patres in curiam Edicto vocabãtur, & etiam qui aberant reuocabantur. 311
Patria salutabatur ab his qui ex aliqua peregrinatione domum salui redibant. 40
Patrij lares. 56
Patronus deferente liberto, iurabat se patronum esse. 516
Patronus Senatus dictus Drusus. 837
Patroni seu Causidici sese facetis & vrbanis dictis interdum lacessebant. 472
Patroni & oratores causa perorata dicere consueuerant, Dixi. 472
Patroni atque oratores præconis voce citabantur. 525
D. Paulus se ciuem esse Rom. vociferans verberum iniuriam deprecatus est. 821
Pecoris ad aquam appellendi ius. 616
Pecora pascenda locabantur. 580
Pecudes quemadmodum emi oporteret. 554
Peculij quantitas in mancipiorum vẽditione dicebatur. 552.
Peculia filiis prælegare patres solebant. 715
Peculia seruis cum libertate legabantur. 696. & 729
Pecunia mutua, vel gratuita dabatur, vel sub vsuris. 592
Pecunia nautica, quæ & traiectitia appellabatur. 593
Pecunia mutua plerunque sub pignore dabatur. 594
Pecuniæ creditæ cautiones. 597
Pecunia data numeratáque probabatur multis modis. 598
Pecunia numerabatur ex domo, ex arca, vel ex mensæ scriptura. 598
Pedanei. 740
Pedestria auspicia. 136. & 138
Pedibus ire in sententiam. 201
Peierare verbis conceptis. 813
Pellex aram tangere vetabatur. 46
Pensiones Kalendis Martiis inferri solebant. 575
Penulis positis ad Deos adibant. 43
Penus interdum legabatur. 705
Per, præpositio Latinis idem quod ὑπὲ & μετὰ Græcis. 844
Per fidem. 808
Per Deum iusiurandum. 808
Per salutem principis. 808. & 809
Per Genium Cæsaris. ibid.
Per caput suum, & per caput alterius. 810
Per oculos suos. ibid.
Per Venerem viri iurabant mulieribus quas deperibant. 811
Per Iouem lapidem, solemne & sanctissimum Romanorum iusiurandum. 811
Per Iunonem plerumque mulieres, & molliores homines iurabant. 811
Per Deos orare. 844
Perannare. 65
Perdidisse, aut non tulisse tribum, quinam dicebantur. 151
Perduellionis iudicare. 522
Peremptalia, seu peremptoria, fulmina. 140
Peremptorium edictum. 463. & 464
Perendinus dies. 412
Perenne auspicari & Perenne auspicium. 136. & 138
Perimus. 844
Perferri leges dicebantur. 152
Permarini Lares. 56
Perpol. 807
Perrogari leges, item sententiæ dicebantur. 152. 204
Perses legatos ad renuntiandum amicitiam ad se missos excedere iussit. 284
Perses victus literas ad Senatum cum priuati nominis titulo misit. 260
Perses Albæ mortuus publico fupere elatus. 263
Peseſtas, in precationibus. 64

Persoluere votum. 113
Pestanorum legati pateras aureas Romam attulerunt. 280
Pestifera auspicia. 26
Pestifera fulmina. 140
Pestilentia grassante libri Sibyllini adibantur. 227. item pax deorum exposcebatur. 90
Petitio hereditatis duplex, & eius formula. 474. & 475
Philippus Macedonum rex cum Annibale fœdus iunxit. 406
Philippi regis legati ad Senatum. 272
Philippi legati ad bellum contra Antiochum, auxilium, pecuniam & frumentum pollicentur. 279
Pia tura, & Pium far. 35
Pia bella. 385. & 386
Pius Metellus. 837
Piaculares hostiæ. 16
Piacularia auspicia. 136. & 138
Pignus pro debito & interdum creditori ipsi vẽdebatur. 565. & 596
Pignoris contrahendi formula. 594
Pignoris capiendi, distrahendi, addicendi ordo & forma. 514
Pignoris vel hypothecæ venditio quemadmodũ fiebat. 565
in Pignore dando generalis cõuentio bonorum, vel postea quæsitorum. 595
Pignora speciali cõuentione, non tantum in sortem, sed & in vsuras quandoque obstringebãtur. ibid.
Pignora & hypothecæ nõnunquam creditoribus cedebantur. 596
Pignorum superfluum interdum obligabatur. 595
Pileati serui quandoque venibant. 551
Pisanis agrũ pollicentibus à Senatu gratiæ actæ. 250
Pistor Iupiter. 54
Placet in sententiis. 187
Placere Senatui. 215
Placere pronuntiant Imperatores. 467. & 538
Placere cum aliquo agi. 246
Placida Venus. 56
Platonis testamentum. 762
Plaudere spectatores iubebãtur peractis fabulis. 853
Plebiscitum Thermesense. 168
Pleminius legatus à Locrensibus accusatus. 272
Plinij secundi liberalitas in municipes suos lapidi insculpta. 623
Plutarchi interpres notatus. 14. & 41
Plutarchus Appiano antiquior. 120
Poculorum legatum. 700
Pœna constitutionibus addebatur contra earum temeratores. 360
Pœna quandoque stipulationibus adiiciebatur. 638
Pœnæ causa legatum. 789
Pœnarum quæ reis infligebãtur genera varia. 539. 542. & 543
Populus Romanus in legem sacratam seu tribuniciam iurabat. 816
Populi Romani precatio, cùm Fabij contra Veientes egrederentur. 93
Populonea Iuno. 55
Polybij laus. 264
Pol. 807
Pollicitationum exempla. 623
Polluri Venere non nisi abluto corpore ad sacra accedebant. 8
Pomona Iuno. 55
Pomorum primitiæ quibus verbis sumebantur. 101
Pompeiæ legis de parricidis verba quædam. 180
Pomponius Atticus elatus est sine vlla põpa funeris. 749
Pondus infectæ materiæ dicendũ erat in petitione. 420. & 423
Pondus vel Pondo auri & argẽti legabantur. 699 item Pondo vasorum argenteorum. ibid.
Pontifex maximus in votis suscipiendis & nũcupandis verbis præibat. 118
Pontifices verbis sollemnibus præibant in dedicatione. 125
Pontificum collegiũ, ad quod referebantur quæstiones de religione. 233
Pontium duæ inscriptiones. 832
Porphyrius à versibus Orphei libros suos impios inchoauerat. 4
Porricere exta. 31. & 32
Porro Quirites. 820
Poscebantur iudices. 470
Possessor restituere iussus, vti cogeretur. 474
Possessor, vti damnabatur. 475
Possessor dicere cogebatur, vtrum pro herede, an pro possessore possideret. ibid.
in Possessionem ire. 456
de Possessione decedere. ibid.
Possidere iubere. 456
Possessio mala fide, vi, clam, precario. 434
Postem tenere solebant in dedicationibus templorum. 125
Postulationum aliquot exempla. 447
Postulatoria, seu postularia fulmina. 140
Postulare. 447
Postulo vti iudicem des. 413
Postulabantur suspecti tutores. 447
Postulabantur iudices. 470
Postumius dictator ædem Cereris, Liberi & Liberæ vouit. 253
Postumio consuli Senatusconsulto Respu. commissa. 237
Postumi filij, & nepotes instituebantur. 664
Postumi nominatim exheredandi erant. 675
Potestas erat in populo. 145
in Potestate Senatus esse. 247
Potestas magistratibus quo verborum tempera-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mento dabatur. 244
Poreſtis cognoſcendi interdum à Senatu Conſulibus dabatur. 248
Præbere cervicem. 18
Præclamitores, vel Præclamatores. 130
Præciæ. ibi.
Præcidanea agna & porca. 16
Præco ſingulatum centuriarum ſuffragia renunciabat. 149
Præco eos qui plura ſuffragia tulerant, Conſules, vel Prætores vel Cenſores renunciabat. 149
Præco pronuntiabat, Dixere. 534
Præco imperabat ſilentium. 535. & 824
Præconis voce olim vertebant omnia tam priuatim quàm publicè. 569
Præconis ad ludos ſeculares populum inuitantis carmen. 823
Præcones reos, accuſatores & patronos citabant. 525
Præconum vox in iudiciis ſæpe exaudiebatur. 235
Præconum elogia in ſuppliciis ſumendis. 545
Præconibus olim vrebantur ad conquirendas res amiſſas. 823
Præconiorum formulæ. 822. & 823
Prædam fideliter ſeruaturos ſe milites iurabant. 379
Prædator Iupiter. 54
Præs. 584
Prædes. 440
Prædibus, & Prædijs, populo cauebatur. 584
Prædij vēditor de tributo, & aliis oneribus dicebat. 562
Prædia inſpici, antequam emptio contraheretur, ſolebant. 557
Prædiorum nomina. 709
Prædia legabantur vti inſtructa erant. ibi.
Prædia legabantur interdum cum hac adiectione, vti à me poſſeſſa ſunt. 710
Prædiorum ruſticorum & vrbanorum ſeruitutes. 616. & 617
Prædiorum vendēdorum legibus quid caueri ſolitum. 562
Præfabantur rebus omnibus agendis, Quod bonum, fauſtum fortunatumque eſſet. 74
Præfatio fecialium. 399
Præfationes quædam teſtamentorum. 661
Præfationes triumphi. 395
Præfecti prætorio honorificæ appellationes. 354
Præfecti vrbi quibus titulis in reſcriptis decorati. ibid.
Præfecti prætorio & patritij ab Impp. appellabātur Parentes cariſſimi. 352
Præfecti Ægypti quibus verbis ab Impp. ornantur. 355
Præficæ. 853
Præfiſcini. 858
Prehende furem, vox furem inſequentium. 822
Præibat aliquis obſecranti, ne quid verborū præteriretur, aut præpoſterum diceretur. 68
Præibat aliquis in ſollemnibus votis. 118
Præiudiciales actiones. 437
Præiudicia à prætore reddebantur. 436
Prælegatorum formulæ. 698. 699. & 715
Prælegatum heredi relictum duplici iure capiebatur. 745
Prælegata liberis relicta. 715
Præmia & impunitas propoſita indicibus. 248
Præmia militibus poſt victoriam. 392
Præpetes aues. 135
Prærogatiuæ tribus ſuffragium ferebāt ante iure vocatas. 148
Præſcriptiones. 526
Præſentanea porca. 16
Præſides & rectores prouinciarum, Cariſſimi ab Impp. vocabantur. 350
Præſides quo verborum honore ab Impp. afficiebantur. 355
Præſtites lares. 56
Prætor Iudices & Arbitros dabat. 464. & 465
à Prætore Iudex vti poſtularetur. 413
Prætor in quæ verba Iudicem dabat. 418
Prætor bonorum poſſeſſionem dabat. 455. & 456
Prætor adibatur vt cōſtitueret, vbi pupilli, vel alerentur, vel morarentur. 458
Prætor plerumque comminationibus aduerſus tutores vtebatur. 459
Prætor adibatur ab agnatis & propinquis prodigorum. ibid.
Prætoris erat æſtimare an ſua eſſet iuriſdictio. 465
Prætor de alimentis quæ teſtamento & codicillis relicta eſſent cognoſcebat. 461
Prætorię cognitiones. ibid. & 462
Prætor quaſdam actiones non niſi cauſa cognita dabat. 464
Prætor, pluribus poſtulātibus actionem cauſæ, cognitionem in eligendo idoneiore adhibebat. ibid.
Prætor vt actiones dabat, ita & denegabat. ibid.
Prætoris tria verba ſollemnia. ibid.
Prætor faſtis diebus ſui copiam facere dicebatur. ibid.
Prætor ſui copiam interdum de plano faciebat, interdum pro tribunali. ibid.
Prætoris verba in bonorum poſſeſſione danda. 456
Prætoris verba cùm in poſſeſſionem mittebat. ibid.
Prætores renuntiabantur. 149
Prætores collegæ Cōſulum nuncupabantur. ibi.
Prætorū de iure dicundo edicta, varię pro re ſubiecta concipiebantur. 315

Prætores

Prætores de fideicommiſſis ius dicebant. 462
Prætorum edicta. 313
Prætorum Prouinciæ. 296
Precatio maxima. 69
Precatio ſollemnis comitiorum. 71
Precor venerorque. 79
Precationes pro Cæſarum ſalute. 94. & 95
Precatio pro Claudio. 94
Precatio pro Traiano. 94. & 95
Precatio pro Conſtantino. 95
Precatio pro ſalute Auguſti. ibid.
Precatio pro Tiberij ſalute. ibid.
Precationum aliquot formulæ ex libris Catonis. 75
Precationes, quæ in luſtrandis agris adhibebātur. 64
Precationes & obſecrationes Deorum certis & ſollemnibus verbis concipiebantur. 68
Precationes ſollemnes euocationis deorum, cōcionum & comitiorum. 71
Precationes concipiebantur variis verborum figuris. 79
Precationum bonarum exempla. 91
Precationes aliquot per veterū auctorum libros fuſæ & ſparſæ. 92. 93. & 94
Precario interdum res vendita ab emptore rogabatur. 564
Precario interdum iura prędiorum rogabantur. 619
Precario tam res mobiles, quàm res ſoli rogabantur. 619. & 620
Precarij exempla. 619
Preces & deſideria, libelli appellabantur. 328
Pretium certum eſſe debebat, & in pecunia numerata conſtitui. 548
Pretium emptionis probis nummis ſolui debebat. 571
Primæ tabulæ ſeu primum Teſtamentum. 658. & 681
Primigenia Fortuna. 57
Primi heredes. 677
Primo quoque tempore. 218
Prima quaque die. 685
Princeps & auctor ſententiæ. 296
Principes adibantur per libellos. 327
Principes reſcribebant ad libellos. ibid.
Principes ipſi conſuli ſe iubebant. 343
Principum edicta. 312
Principales tabulæ & principale Teſtamentum. 658. & 681
Principij nomen Tribui impoſitum. 152
Principia rerum agendarum & rationum à Dijs immortalibus duci conſueuerāt. 47. & 48
Priuata Fortuna. 57
Pro Deūm atque hominum fidem. 819
Pro frugibus facere. 22
Pro populo fieri. ibid.
Pro veſtram fidem Quirites. 820
Probatio victimarum quomodo fiebat. 17
Probi nummi, Probum argentum. 598
Procare. 413
Procōſul in Prouinciis edicta ex quibus ius redderet, propoſita habebat. 325
Procum, id eſt procerum. 583
Procumbebant & capita flectebant adorantes. 43
Proculus ſæpius à Nepote per literas conſultus. 373
Procurati dicebantur protēta, oſtenta & fulgura. 140
Procurator ſatiſdare debebat dominum rem ratā habiturum. 437
Procurator. ibid.
Procurator Cæſaris. 465
Procurator & defenſor iurare non compellebātur. 516
Procuratori negotia gerenda mandabantur. 586. item pecunia credenda. 585
Procuratorem mutare aliquando poſt cauſam conteſtatam prætor permittebat. 462
Procurator ſemel datus iudicium à prætore accipere cogebatur. ibid.
Procuratorum differentia duplex. 585
Prodigæ hoſtiæ. 16
Prodigia nuntiari ſolebant. 140
Prodigia hoſtiis cæſis procurabantur. 226
Prodigiis nuntiatis, libros Sibyllinos adire iubebantur decemuiri. 227
Prodigo bonis interdicebatur. 459
Profani appellabantur nondum ſacris initiati. 51
Profanis myſteria & arcana aperire & enunciare nefas habebatur. 5
Profanos ſactis arceri mos erat. 4
Programma. 358
Prohibitoria auis. 135
Prohibitoria edicta. 317
Prohibitoria interdicta. 455
Proiectum & immiſſum quid inter ſe differant. 618
Pomerij ampliati inſcriptiones. 833
Promiſſio dotis. 607
Pronuntiare dicebantur haruſpices. 140
Pronuntiari dicebantur ſententiæ. 203
Pronuntiatio Iudicum. 512
Propitios & faciles Deos precabantur. 122
Propitios Deos precabantur mendici gentilium, his à quibus beneficium accipiebant. ibid.
Propugnator Iupiter. 54
Propter viam ſacrificium. 22
Προόρησις initiorum à Rutiliano inſtitutorum. 5
Proſecabantur exta. 28
Proſecta. ibid.
Proſerpina domina appellata. 50
Proſerpinæ theſauri erepti. 235
Proſiciæ, & Proſicium. 28
Prouincia eadem nonnunquam ambobus Cōſulibus decernebatur. 296
Prouincias inter ſe comparabant Cōſules, ſorticbantúrve. 295
Prouincias extra ſortem Senatus alteri Cōſulum

Universidad de Deusto
Biblioteca

interdum decernebat. 296
Prouinciarum moderatores de quibusdam principem consulere necesse habebant. 342
Prouinciale edictum. 325
Prouocatio ad populum. 518
Prouorsa fulmina. 140
Proxenetæ nominis faciendi causa. 600
Prudentes vri de iure respondebant. 374. & 375
Prudentum responsa maximæ fuerunt auctoritatis. 376
Prusias rex à Senatu petijt, vt societas secum renouaretur. 261
Prusiæ Bithyniæ regi habiti à Senatu honores. 262
Ptolemæus à Senatu socius atque amicus appellatus. 260
Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus, Romam venit. 263
Ptolemæus anulum Alexandri mortui digito detraxit, & in concionem protulit 692
Ptolemæi regis Alexandrini reductio in Senatu agitata. 202
Publicani solebant pactiones cum ciuitatibus & priuatis conficere. 582
Publicani merces scrutabantur. ibid.
Publica Fortuna. 57
Publica sacra. 22
Publica in lustrum locari consuerant. 575
Puerilium ludorum verba. 851
Pueris per Herculem sub tecto deierare non licebat. 808
Pulchri Dij, & pulchræ Deæ interdum vocabantur. 50
Pullarius, cuius opera in auspiciis veteres vtebãtur. 137
Pullarij auspicia læta, vel tristia nuntiabant. 138
Pulli è cauea ad auspicia captanda mittebantur, & inde euentus rerum explorabantur. 137
Puncta tulisse, quinam dicebantur. 151
Pupillaris substitutionis formulæ. 678. & 679
Pupillares tabulæ. 658
Pupillarium tabularum forma. 659. & 681
Pupilli rem saluam fore satisdabãt tutores, & curatores. 458. & 640
Pupilli vbi educari & morari deberent. 458
Purgãdi se de iniuria facta, aliquo maledicto, duplex modus. 817
Purificatio mulierum post nocturnum opus. 8
Puri dies. ibid.
Puræ noctes. ibid.
Pura aqua lustrabantur. 9
Pura omnia sacris adhibebantur. 9
Pura vasa ad sacrificandum apparabantur. ibid.
Puræ manus. 6. & 7
Puræ hostiæ ratio habebatur in sacris. 9
Purum vinum, ibid.
Purum far ad rem diuinam. ibid.
Purum vinum sacris adhibebatur. ibid.
Puras vestes in sacris desiderabant. ibid.
Purè lauari. 8
Purpuræ in sectæ vel lanæ, vindicandæ ratio. 417
Pythiæ responsum. 140

Q

QVadrifrons, vel Quadriformis Ianus appellatus. 52
Quæro. 371. 372. & 373
Quæro an existimes, vel quid existimes. 373
Quæso Deos. 79
Quæstio vt haberetur, ab accusatoribus postulabatur. 534
Quæstionibus & tormentis qui interesse poterãt. ibid.
Quæstiones per tormenta habebantur. ibid.
Quæstiones de criminibus interdum Senatusconsultis decernebantur. 248
Quæstiones de P. Clodij seruis in atrio libertatis habitæ. 534
Quæstor constitutionibus subscribebat. 365
Quæstoris vrbani partes. 281
Quæstores obuiam regibus Romam venientibus mittebantur. 263
Quam si ex eo natus. 826
Quantitatis certæ legata. 725
Quantum æquius melius sit dari. 417
Quas ob res, quare, quapropter. 188
Quasi ex filio natus. 826. & 827
Querelæ sociorum de iniuriis sibi illatis. 271
Querelæ de magistratibus ad Senatum deferebantur. 272
Quid agis. 849. Quid noui? 850
Quid rei est? 851
Quid venis. ibid.
Qui Rempub. saluam esse vult, me sequatur. 238
Quietem mortuis precabantur. 97
Quincupeda opus redemptori locatũ metiebantur. 578
Quintio Consuli ab Senatu gratiæ actæ. 249
Quiritare. 820
Quirites in concionibus & orationibus, ad populum. 146
Quirites cum patribus Conscriptis coniungebãt, qui populum & Senatum simul alloquebãtur. 190
Quirites pro militibus appellati. 389
Quiritium nomen populo Romano quando adiungi cœptum est. 69
Quirinus Ianus. 52
Quirinus Iupiter. 55
Quis es. 851
Quisquis, vtrumque sexum continet. 14
Quisquis ades. ibid.
Quisquis es. 61. & 848

Quisquis es, noster eris. 398
Quod, vocula, in stipulationibus. 414. item in actionibus. 423. & 424. & libellis accusatoriis. 425. & in exceptionum formulis. 451
Quod in sponsionibus. 414
Quòd verba fecit Cos. 214
Quòd verba facta sunt. ibid.
Quod commodo Reip. fieri posset. 240
Quod bonum, faustum felixque sit. 309

R

RApere exta. 23
Ratio habebatur, vel non habebatur, eorum qui magistratum petebant. 150
Ratio quibus verbis subducebatur. 188
Rationes accepti & expensi. 599
Rationibus dies & Consul adscribebantur. 600
Ratio cum argentariis & nummulariis poni ac putari solebat. 601
Rationes quisque sibi priuatas scribebat. 602
Rationum scribendarum mos quando in desuetudinem abiit. 603
Rationes nonnumquam exigi ab his qui negotia gesserant, vetabant. 727
Ratis effigies in quadrante & triente. 851
Ratum fecit. 134
Rata ea vt essent, quæ euenire cupiebant, optabant. 112
Rata ne essent optabant quæ abominabantur. ibid.
Ratis votis irrita aduersantur. ibid.
Rectè atque ordine fecisse. 219
Rectène omnia. 850
Rectè respondebatur plerumque quærentibus, Nunquid vis? 850. & 851
Rectè in stipulationibus & cautionibus. 638
Rectores prouinciarũ ab Impp. Fratres appellabantur. 353
Receptio generalis, quibus est seruitus vtique est. 562
Recidere in caput suum quæ precabantur. 124
Reciperatio. 384
Recuperatores dabo. 316
Recuperatores. 470
Reddere vota. 113. & 114
Redire in suffragium. 147
Redire ad vestitum. 290
Reddi, Restitui. 511
Reddas, Restituas. 747
Reddi exta. 31
Reditus prædij legabatur. 724
ex Reditu fundi legatum. ibid.
Redux Minerua. 55
Redux Fortuna. 57
Referre de religione, de republica, de prouinciis, & exercitibus. 184
Referebatur ad collegium Põtificum quæstio de religione. 233. & 234
Regalia exta. 27
Regalia fulmina. 140
Rex sacrorum. 131
Rex eris. 851
Regem à Senatu appellari, in magna gloria & laude ponebatur. 259
Reges à Senatu Regum appellationes petebant. 260
Regij nominis honor non nisi pro magnis erga populum Rom. meritis dabatur. ibid.
Reges à Senatu amicitiam & societatem petebant. ibid.
Reges quibuscum societatem & amicitiam iunxerant Romani, socij & amicij à Senatu appellabantur. 261
Regum societatem & amicitiam ipsi quãdoque Rom. exposcebant. ibid.
Regibus à Senatu habiti honores. 262
Regibus captiuis quid humaniter exhibuerit Senatus. 263
Regna populo Ro. Testamentis Regum quæsita. 662
Regina Iuno. 55
Reipublicæ quandoque fideicõmissum relinquebatur. 730
Relationibus Consulum quid adiiciebatur. 181
Relationum Consularium formulæ. 182. & 183
Relationum Consularium varia argumenta. 184. & 185
Relationes ad principem. 344. & 345
Relegare Præsides Prouinciarum quomodo poterant. 541
Relegari in insulam vel ad tẽpus, vel in perpetuũ quis poterat. 540
Relegabatur quis interdum bonis ademptis, interdum sine bonorum ademptione. 540
Relegatis dies excedẽdi à Præsidibus dari solebat. ibid.
Relegatorum duo genera erant. ibid.
Remigij, Remensis archiepiscopi, Testamentum. 765
Rempub. gerere, vel rem gerere. 229
Remores aues. 135
Renuntiabant Consules Senatui, an litassent. 226
Renuntiabantur, qui suffragiis populi creabãtur magistratus. 149
Repetitionis legatorum exempla. 743
Replicatio. 454
Repulsam ferre. 152
Rescribebant principes ad libellos. 327
Rescribere Iurisconsulti dicebantur. 375
Rescribere nummos. 599
Rescriptorum principalium exempla. 328
Rescriptionum in pãdectis fragmenta. 329. 340. & seq.
Rescripta principum non Latina tantùm, sed & Græca lingua concipiebantur. 342
Rescripta Imperialia miniatis literis & encauto

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mutuo consignabantur. 365
Rescripta principum in seriniis asseruabantur. 349
Rescriptorum trita & peruulgata initia. 329. & 339
Rescriptorum verba sollemnia. ibid.
Rescriptorum exempla. 345. 346. 347. & seqnen.
Rescriptis addebatur dies, Consul & locus. 350
Rescriptorum constitutionúmque initijs salutẽ adscribi moris erat. 351
Rescriptorum vulgares clausulæ. 355
Respice post te: hominem memento te. 395
Respici auis. 134
Respice in precationibus. 87
Respiciens Fortuna. 57. & 88
Respublica magistratibus vti commendabatur & permittebatur. 236
de Republica loqui, dicere, consulere. 184. & 185
Responsum Delphicum. 140
Responsa haruspicum. 138. & 139
Responsa quæ exterarum nationum legatis dabantur. 270
Responsa Senatus seuera & atrocia. 283. & 284
Responsa prudentum. 370
Responsa prudẽtum maximæ fuerunt auctoritatis. 376
Restipulari. 630
Restituebantur in libertatem, qui iniuria venierant. 275
Restituere hereditatem relictam heredes interdũ rogabantur, vel quod ad eos ex hereditate peruenisset, vel quod superesset ex hereditate. 682. & 683
Restituere interdum rogabãtur pecunia accepta, vel accepto certo prædio. 682. & 684
Restituere interdum hereditatem cum fructibus heres rogabatur. ibid.
Restituere interdum heredes rogabantur, sub cõdicione. ibid.
Restituere quandoque non totam hereditatem, sed partem duntaxat rogabantur. ibid.
Restituere duobus quandoque hereditatem quis rogabatur. 685
Restituere heres rogabatur hereditatem, vel purè, seu prima quaque die, vel in tempus, vel post tempus. ibid.
Restitutiones in integrum cognitione prætoria dabantur. 432
Restitutiones in integrum desiderari & implorari dicebantur. 442
Restitutiones in integrum quo colore postularẽtur. 445
Restitutio in integrum, eorum qui sententiã passi erant. 545. & 546
Restitutoria edicta. 318
Restitutoria interdicta. 435
Retiario pugnanti aduersus Mirmillonem quid cantabatur. 838
Res diuina fiebat, antequam bellum susciperetur. 226
Res repetebantur ab ijs, quibus bellum denũtiandum erat. 286
Res repetere. 385
Res quibus verbis repetebantur. ibid.
Res reddere. 384
Res mancipi, aut nec mancipi. 572
Rem integram ad Senatum referre. 247
Rem suam esse iurabat petitor. 418
Rem designare debebat qui vindicabat, seu in rem agebat. 420
Rem siue litem. 415
Reus voti. 113
Reus certo die adesse iubebatur. 524
Reus quo die adesse iussus erat, citabatur. ibid.
Reus stipulandi, & reus promittendi. 619
Rei postulari, ea lege qua iudicium constituebatur, interrogari dicebantur. 525
Rei interdum præscribebant accusatoribus. 526
Rei prehendi, & in carcerem seu vincula duci iubebantur. ibid.
Rei causam dicere imperabantur. 527
Rei interdum ex vinculis causam dicebant. 527
Reorum qui in vinculis habebantur, manus pedésque catenis & compedibus vinciebantur. ibid.
Rei magistratuum domibus adseruabantur. 529
Rei transmittebantur. ibid.
Rei de criminibus obiectis interrogari solebãt. 530
Rei variis pœnarum generibus afficiebantur. 539
Reos in custodiam militibus tradi inualuit Imperatorum temporibus. 528
Renocare domum. 463
Rex Iupiter. 53
Rex qua formula patres de bello consulebat. 186
Rhodiensis ciuitas amica atque socia populi Ro. 264
Riparum terminatarum Inscriptiones. 832
Riuis aqua ducebatur. 615
Riuales. ibid.
Riuos reficere, regere, & purgare. ibid.
Robigus Deus. 62. & 63
Robigalia. ibid.
Rodus, æs infectum. 583
Rogo Quirites. 144
Rogo rescribas. 371
Rogare emptum. 548
Rogari leges. 152
Rogari sententiæ. 204
Rogatio de religione. 235
Rogatio de bello. 143. 144. & 286

Rogatio-

Rogationem vti acciperet populus. 144
Rogationem ad populum ferre, Consules Prætorésve interdum iubebantur. 246. & 286
Rogationum omnium verba communia. 143
Rogationes de bello, & de pace. 143. & 144
Rogationes de quæstionibus decernendis. 144
Rogationum quarumdam exempla. 145
Rogationibus, populus Consuli dicebatur. ibid.
Romæ vrbis verum & Latinum nomẽ ignotum. 56
Romæ nomen perpetuo silentio damnatum. 70
Romani dextrorsum in sacris vertebantur. 42
Romulus Ioui Statori templum vouit. 105
Ῥώταλφ Græci ad victimas ferien das vtebantur. 16
Rubigo Dea. 63
Rufæ canes immolabantur ad placandum caniculæ sydus. 64
Ruminales hostiæ. 16
Ruminus Iupiter. 54
Rupilio & Lenati Coss. quid à Senatu mãdatum. 249
Rusticorum prædiorum seruitutes. 616. & 617
Ruta, cæsa. 558

S

SAcramentum militare. 378
Sacramentum, species militiæ. 382
Sacramenti militaris sub Imperatoribus ratio. 380
Sacramenti militaris formula sub christianis principibus mutata. 381
Sacramento rogari, & Sacramento dicere. ibid.
Sacramento litigatores inter se contendebant. 413
Sacerdotibus publicis vota mandabantur. 118
Sacer esto. 154. & 155
Sacer homo. 155
Sacra quædam maledictis & execratione celebrabantur. 12
Sacres porci. 16
Sacri, vel religiosi vel publici nihil venibat. 562
Sacrima, vinum. 31
Sacrificare in Capitolio vt liceret, plerumque legati postulabant. 277. & 278
Sacrosanctum quid habitum. 153
Sæpe facias. 823
Saga sumi in Tumultu decernebant. 290
Sagula purpurea cum fibulis aureis dono missa. 262
Saguntinorum legati. 279
Saliorum carmina. 140. & 141
Saliorum verba. 141
Saltem. 398
Salus resciptorum constitutionúmque initiis ad scribebatur. 351
Salus mortuis adscripta. 796
Saluere iubeo. 847
Salus vulgò dicebatur, hoc verbo Aue. ibid.
Salutis augurium. 132
Salutabantur Dij. 38. 39. & 40
Salutabantur templa atque agri. 39
Salutabatur patria ab ijs qui ex aliqua peregrinatione salui domum redibant. 40
Salutantes addebant quandoque iusiurandum. 847
Saluraris Iupiter. 54
Salutationis matutinæ propria vox, Aue. 847
Sancti Dij vocabantur. 49
Sanctæ Deæ vocabantur. ibid.
Sanctiones legum. 154
Sanctuarium principis. 349
Sandalarius, vel Sandaliarius, Apollo. 55
Sanitas, aut morbus venaliũ, vti quóque modo vti exploraretur. 549
Sanqualis auis. 135
Sapiens dictus est Lælius. 837
Sarcire. 577
Sartum tectum. ibid.
Sardi venales. 824
Satin Salue. 849. & 850
Satisdare debebat is, à quo hereditas petebatur. 440
Satisdationem interdum testator heredi remittebat. 739
Satisfacere. 384. & 817
Satisfactionis de iniuria facta, formula. 817
Saturnus pater. 48
Saturnalia clamabatur. 822
Saturnij versus. 116. & 395
Scapha. 557
Sciant omnes. 562
Scribendo affuere. 215
Scisscendi verbum in suffragiis. 147
Scisscere proprium erat plebis. 145
Scipionis oram è Sicilia soluentis, & in Africam traijcientis precatio. 92
Scipio eburneus regibus donatus. 261
Scorteum quid adhibere in aliquot sacellis non licebat. 127
Scripsi, in cautionibus. 598
Secundare. 74
Securi percutiebantur victimæ. 20
Sedebant post adorationem. 43
Sedebant augurium caprantes. 136
Sedentes vota Opi concipiebant. 119
Sedentes assentiebantur in Senatu. 201

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sedentes assentiebantur. 201
Sella curulis Regibus donata. 261
Seia Fortuna. 57
Sepulcri locus à fundi venditore excipiebatur. 562
Sepulcra familiaria, vel hereditaria. 802
Sepulcrorum tituli. 806
Sequester. 590. & 591
Senatores edicto in curiam vocabantur. 181
Senatores interdum postulabant, vt sibi de republica liceret dicere. 185
Senatoribus moris erat, si quid è Repu. crederẽt, pro sententia dicere. 185
Senatores in sententiis dicendis vtebantur verbis Censeo, Placet, Decerno. 186. 187. & 188
Senatores rogati, & interrogati sententias dicebantur. 204
Senatores iureiurando quandoque adigebantur. 241
Senatus vniuersus iurabat. 817
Senatus Consuli de republica quomodo dicebatur. 184
Senatus dimittendi formula. 212
Senatus Consultus de ea re ita censuit. 214. & 215
Senatui placere. 215
Senatum velle, & æquum censere. 216
Senatus censuit. 216
Senatus legatis hostium siue amicorum & sociorum siue hostium vti dabatur. 270. 271. & 282
Senatus cùm quid cõprobabat & laudabat, quid decernebat. 219
Senatus quibus verbis Consulibus quid mandabat. 240
Senatus potissimùm spectabat, quid Reipub. cõduceret. 241
Senatus quæcunque vt Reipub. pernicioſa damnabat, ea iudicabat contra Rempub. facta. 242
Senatus Cõsulibus Prætoribúsve precariis potius quàm imperatiuis verbis omnia mandabat. ibid.
Senatus rem integram postea referri, interdũ decernebat. 247
Senatus dari dicebatur Legatis. 271
Senatus sociorũ querelas de magistratibus, audiebat. 272
Senatus quandoque non dabatur ijs, qui dubiæ & suspectæ fidei erant. 285
Senatus seueritas. 283. & 284
Senatus frequens. 296
Senatui videri. 216
Senatum existimare. 217. arbitrari. ibid. iudicare. 217
Senatum existimare, vel existimaturum contra Rempub. fecisse, vel facturum. 241
Senatusconsulta qua verborum varietate distincta. 180
Senatusconsultum quo minus fieret, quibus verbis impediebatur. 202
Senatusconsultis dies præponi solebat. 212
Senatusconsulta quotiescunque intercessionibus impediebantur, Auctoritates perscribi solebãt. 213
Senatusconsultorum primis verbibus poni solebant nomina eorum, qui ad ea conscribẽda adhibiti erant. 213
Senatusconsultis veteribus T. litera subscribi solebat. 213
Senatusconsultum de Philosophis & Rhetoribus factum. 214
Senatusconsultorum vulgaria initia. ibid.
Senatusconsultorum aliquot integra exempla. 220. 221. 222. 223. & seq.
Senatusconsulta de aqueductibus. 220. & 221 de Bacchanalibus. 223. & 249. de Campanis. 224
Senatusconsultum Velleianum. 225. Macedonianum. ibid. Trebellianum. 225
Senatusconsulta ad religionẽ spectãtia. 226. 227. & 234
Senatusconsulta de Republica facta. 235
Senatusconsulti genus quo Respublica Consulibus committebatur. 235. & 236
Senatusconsultis, quoties Respub. magistratibus commissa. 237
Senatusconsultorum vinculum priscum. 241
Senatusconsulta in honorem Augusti facta. 251. & 252
Senatusconsula honorifica de Cicerone facta. 253
Senatusconsulta in honorem Cæsaris facta. 256. & 257
Senatusconsulta in honorem Germanici, Pallantis, & Matronarum facta. 257. 258. & 259
Senatusconsultum factum in summa annonæ caritate. 246
Senatusconsultum de societate atque amicitia. 266. & 267
Senatusconsulta probrosa & ignominiosa. 268
Senatusconsultã de bello. 286
Senatusconsulta in mortuorum ignominiam facta. 270
Senatusconsulta de coniuratione Catilinæ facta. 293
Senatusconsulta post Cæsaris cædem facta. 294
Senatusconsultum de exercitibus. 295
Senatusconsulta de prouinciis. 295. & 296
Senatusconsulta fieri, scribi, perscribi, ad ærarium deferri dicebantur. 296
Seneca sine vllo funeris sollemni cremari se iussit. 749
Sensus si quis mortuis. 840
Sententiam de Repub. dicere. 184
Sententiam in Senatu dicentes, aut aliàs verba facientes, quibus verbis vtebantur. 189
Sententiam alterius qui sequebantur, quibus verbis vtebantur. 201

Senten-

Sententiam dicturi consurgebant. 201
Sententia vt diuideretur, quandoque postulabatur. 202
Sententia, in quam plures pedibus ierant, quibus verbis pronuntiabatur. 204
Sententiæ ex ordine rogabãtur post relationem. 185
Sententiarum rogandarum formula. 185. & 186
Sententiæ quibus verbis concipiebantur. 186
Sententiæ in Senatu dictæ à quibus verbis interdum inchoabantur. 189
Sententiarum in Senatu dictarum exempla. 291. & 292
Sententiarum particulæ. 200. & 201
Sententiæ quando dicebantur pronuntiari. 205
Sententiæ rogari dicebantur. 204
Sententiæ princeps & auctor. 296
Sententiæ Imperiales in cognitionibus prolatæ, seu decreta. 466. 467. & 468
Sententiæ Imperiales ex appellatione dictæ. 519
Sententiæ Iudicum quibus verbis concipiebãtur. 538
Sententiæ Iudicum. 511. 512. 513. & 514
Sententiarum à Iudicibus dictarum exempla. 511
Sententiæ ex appellatione dictæ exemplum. 520
Sententiam dici ab arbitris oportebat coram litigatoribus & vtroque præsente. 518
Sententiam Iudex quæstionis pronuntiabat. 535
Sententia relegationis. 540
Sententijs præfationes nonnumquam adscribebantur. 536
Sequere Imperatorem. 387
Sequere in ius. 410. & 411
Sermo interdum ad Cõsulem & Senatores simul dirigebatur. 190
Sertor. 429
Seruare auem, & Seruata auis. 135
Seruare de cælo. 148
Seruiliæ legis fragmenta duo. 164
Seruius Tullius Fortunæ duo templa cõdidit. 58. & 59
Serui, qui necem domini detexerat præmia. 462
Seruorum, nomine noxales actiones. 462. & 463
Seruus cum peculio vel sine peculio venibat. 552
Seruus interdum ita venibat, vt nisi placuisset, intra præfinitum tempus redhiberetur. ibid.
Seruus ita aliquando vendebatur, si rationes arbitrio domini computasset. ibid.
Seruus sine peculio interdum excipiebatur in hereditate vendenda. 567
Seruus cùm in ea causa erat vt redhiberetur, quid cauebat emptor. 642
Seruorum stipulationes. 632
Seruus quandoque rationum reddendarum onere liberabatur. 695
Serui vindicatio vti & quibus verbis fieret. 418
de Seruis qui ab alio petebantur, vel in fuga erant, vti iudicium petitorium redderetur. 473
Seruum furem non esse, neque fugitiũ, promitti solebat. 559
Seruum lenonem non esse interdum cauebatur. ibid.
Seruum qui vendebat, quædam commendandi causa dicebat. ibid.
Seruum accessitum, in fundorum venditionibus interdum dicebant. 563
Seruum quandoque iubebatur heres redimere, & ei libertatem præstare. 694
Serui vel pure vel statim, liberi esse iubebãtur, vel post tempus. ibid.
Seruis libertas dabatur plerũque sub condicione rationum reddendarum. ibid.
Serui, quorum nomine vẽditor nihil præstaret, pileati venibant. 551
Serui interdum ea lege venibant, vt exportarentur. 552
Serui venditione interdũ excipiebatur, ne is prostitueretur. ibid.
Serui venditioni quiduis adiicere licebat. ibid.
Serui complures vno instrumento emptionis interposito interdum venibant. ibid.
Serui quandoque ea lege venibant, vt manumitterentur. 553
Serui interdum ita venibãt, ne ad libertatem perducerentur. 554
Serui quandoque ita venibant, vt nihil exciperetur. ibid.
Serui dominis actus sui rationes reddebant. 603
Serui pro capite peculium numerare solebant. 626
Seruorum demensum. ibid.
Serui quandoque cum dominis paciscebantur. ibid.
Serui interdum, vt ad libertatem peruenirẽt, operas dare, vel heredi, vel extraneo, iubebantur. 696
Serui interdum cum contubernalibus suis liberi esse iubebantur. 697
Serui ne ad libertatem perducerentur, testamento interdum cauebatur. 598
Serui plerumque liberi esse iubebantur, cùm ad xxx. annum peruenissent. 697
Serui electio interdum legabatur. 704
Serui generaliter quandoque legabantur. 705
Serui sub qua condicione legari solerent. 738
Serui officiosi turbam à dominis summouebant. 824
Seruorũ adsidua & cottidiana fuit comparatio. 549
Serui venditor de sanitate eius promittebat. ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Seruorum venalium non corporis tantùm, sed & animi sanitas promitti plerumque solebat. 559
Seruorum vēditor interdum pacisceba tur, ne fugitiuum aut erronem præstaret. 551
Seruorum singulorum titulus ex edicto ædilium curulium scribebatur. ibid.
Seruorum nomine noxale iudicium vti daretur. 428.429.443.462.463.489.490.& 491
Seruorum pretium quemadmodum cōstituebatur. 552
Seruorum quorumcumque natio in venditione pronuntiabatur. ibid.
Seruorum legatis addebatur nonnumquam demonstratio. 705
Seruorum interdum quos legabant, æstimationē faciebant. ibid.
Seruis libertas testamento plerumque dabatur. 692
Seruis quædam interdum iniungebantur, quæ in faciendo consistebat. 696
Seruis libertas sub hac condicione, si per aliquot annos heredi seruissent, relinquebatur. 697
Seruis alienis legata Testamentis dabantur. 728
Seruo proprio legatum nisi cum libertate inutiliter dabatur. ibid.
Seruos non minus quā liberos homines heredes instituere licebat. 673
Seruos quandoque circa monumentū morari testamento iubebant. 752
vt Seruarent, interdum à Dijs petebatur. 84
Seruire fundum, vel ædes, dicebat quis interdum in tradendo. 619
Seruitus per sententiam non debebat constitui, sed quæ erat declarari. 477
Seruitus si quæ fundo deberetur, nominatim quoque lege venditionis comprehendi cōsueuerat. 562
Seruitus oneris ferendi. 618
Seruitutis nomine quidquid venditor sibi recipere volebat, nominatim recipi oportebat. 562
Seruitutes quemadmodum recipiebantur. 558
Seruitutes fundi qui venibat, nominatim ea venditionis lege excipi solebant. 561
Seruitutes pactionibus & stipulationibus cōstituebantur. 613
Seruitutes per traditionem, vel patientiam constituebantur. 618
Seruitutes prædiorum rusticorum. 616. & 617
Seruitutes prædiorum vrbanorum. ibid.
Seruituribus modus adiici poterat. 614
Seruitutium vsus temporibus quandoque secernebatur. 615
Si vobis videtur, discedite Quirites. 211
Si quis aliter, vel aduersus ea fecisset, eum contra Rempub. facturum. 241
Si videretur. 242
Si ijs videretur, alter eorum ad Coss. creādos Romam veniret. 243
Si sciens fallo. 811
Si Diis placet. 844
Sibyllinos libros adire, & inspicere Decemviri à Senatu iubebantur. 227
Sic, vocula in precationibus. 83
Signabantur tabulæ. 571.& 572
Signa cōuelli, efferti, inferri, ferri, statui, iubebantur. 386.& 387
Signum dari. 387
Signum Tribunis excubantibus dabatur. 390
Signum Dei Testamento fieri iussum. 732
Signa Deorum contingebant & comprehendebant supplicantes. 45
Signa ex voto susceptoponebantur. 129
Signis Deorū Tituli & inscriptiones addebātur. 128.& 129
Signis nomen eorum qui ea dedicarant aut posuerant, & ex qua pecunia fierēt, inscribebatur. ibid.
Signa seu signaculavti tabulis imprimetētur. 654. 655.& 572
Signorum quinque genera ab Auguribus obseruabantur. 136
Silentium auspiciorum proprium verbum. 138
Silentia in initiis & mysteriis. 5.& 6
Silentium in sacris gentilium commendabatur. 11
Silentium fiebat per præcones. 555.& 814
Silua quemadmodum pignori dabatur. 594
Siluanus, seu Sullanus Hercules. 56
Simpli vel Simplæ promissio. 563.& 567
Siue Deus, siue Dea, in precationibus dici consueuerat. 60
Sine noxæ deditione iudicium datum. 514
Sinistræ aues, & sinistra auspicia. 135.& 148
Sinistrum à sinendo dictum, in Augurijs. 136
Sinistrum auspicium & Silentiū quid inter se differrent. 138
Siremps. 157
Sis bonus, & Sis felix. 75
Sisti iudicio. 412
hic Situs est, 780
Societas consensu contrahebatur. 588
Societas omnium bonorum, vel certæ negotiationis. ibid.
Societas vectigalium causa contrahebatur. 588
Societatum genera multa. 589
Societas & amicitia cū exteris nationibus, populis & Regibus iūgebatur, vel renouabatur. 264
Societatē amicitiámque populi Ro. Reges, & ipsi quandoque Romani Regum exposcebant. 262
Societatem & amicitiam petentibus, quibus verbis Senatus concedebat. 265
Societatum & amicitiarum cum populo Rom. origo. 262

Socij & amici appellabātur reges, quibuscum societatem & amicitiam iunxerant Romani. 260
Socij & amici auxilium à Senatu populóque Ro. implorabant. 278
Sociorum & amicorum legatis locus lautiáque præbebantur. 281
Sociorum formula. 266.& 267
Sociis atque amicis, ob eorum merita, à Senatu gratiæ actæ. 250
Sol & Luna ab agricolis inuocabantur. 62
Sollemnes preces. 68
Solliſtimum. 137
Sollum Oscorum lingua solidum significabat. ibid.
Soluere vota. 113
Soricum occentu dirimebantur auspicia. 138
Sororia Iuno. 55
Sosianus Apollo. ibid.
Sospita Iuno. ibid.
Species materiæ factæ dicenda erat in petitione. 420.& 421.
Spectatores peractis fabulis quibus verbis dimittebantur. 853
Spectio in auguralibus. 134
Σφαγὶς, culter. 16
Spicio. 134
Spolia hostium cum titulis suspendebantur. 396
Sponsalia interpositis stipulationibus fiebant. 606
Sponsionibus se inuicem qui contendebant, prouocare consueuerant. 414
Spurcum vinum à sacris reiiciebant. 31
Spurcum vinum quodnam censebatur. ibid.
Spurius Liguſtinus à Consule multis verbis collaudatus, eique gratiæ actæ. 249.& 251
Spurij Posthumij precatio. 92
Staberius, homo auaritissimus, quid monumento suo heredes inscribere iusserit. 692
Stabilitor Iupiter. 54
Stantes non de geniculis Deos salutabant. 40
Stantes dicebant sententiam. 201
Stare dicebantur hostiæ. 17. & 19
Stata Fortuna. 17
Statiuum augurium. 136
Stator Iupiter. 54
Statores reos adseruabant. 518
Statua monumento superaddebatur. 795
Statuas in foro municipióve poni Testatores iubebant. 732
Statuis tituli adscribebantur, earúmque basi incidebantur. 827.828.& seq.
Σταύρωσον, Σταύρωσον αὐτὸν. 822
Sternutamenta, inter omina ponebantur. 101. & 102
Sternutantes ominis causa salutare moris erat. 101
Stillicidium auertendi in tectum, vel aream vicini, vel non auertendi. 617
Stillicidia in venditione recipiebantur. 558
Stipulationes in sponsionibus vltroque citróque interabebant. 414
Stipulationum formulas Iurisconsulti componebant. 547
Stipulatio commune erat omnium obligationū adstringendarum vinculum. 548
Stipulatio in emptionibus & venditionibus intercedebat. 548.& 567
Stipulatio pactis subijciebatur. 626.& 627
Stipulatio hereditatis directis, & obliquis verbis vti conciperetur. 627.& 628
Stipulationes vel in dando, vel in faciendo, vel in non faciendo consistebant. 630
Stipulationum quæ in dando cōsistebant exempla. 630.631.& 632
Stipulatio habere licere. 636
Stipulatio numorum. 630
Stipulatio tritici. ibid.
Stipulatio, vini, olei, fructuum. 631
Stipulationum quæ in faciēdo consistebant, exēpla. 635.& 636
Stipulationum in non faciendo exempla. 636
Stipulatio purè vel in diem vel sub condicione concipiebatur. 623.& 634
Stipulatio interdū sub condicione negatiua concipiebatur. 634
Stipulationibus dies & quibus verborum figuris, adiiciebatur. 633
Stipulatio annua, bima, trima die & in annos singulos. ibid.
Stipulationes vsurarum in dies triginta. ibid.
Stipulationibus loca inseri solebant. 634
Stipulatio euictionis quando committebatur. 567
Stipulatio de reddenda dote. 610.& 611
Stipulatio viæ, itineris, actus. 635
Stipulatio operarum. 637
Stipulatio emptæ hereditatis. 566.& 637
Stipulatio Quanto minus. 631
Stipulationes Prætoriæ, actionū instar habebant. 437. earum tres species. ibid.
Stipulatio de Rato habendo. 438
Stipulatio Iudicatum solui. 439
Stipulatio damni infecti. 440.& 441
Stipulatio ex operis noui nuntiatione. 442
Stipulatio de legatis. ibid.
Stipulationum aliæ conuentionales dicebantur, aliæ iudiciales, aliæ prætoriæ, aliæ communes. 640
Stipulationum conuentionalium eodem genera quot rerum contrahendarum. 627
Stipulationibus doli clausula subiici solebat. 639
Stipulationibus pœna adiiciebatur. 638

Universidad de Deusto
Biblioteca

Stipulationum pœnalium formulæ. 638
Strebula. 28
Strena vnde dicta, & quare dabatur. 102
Suadere vel dissuadere legem. 146
Subditus index. 465
Subscribi tationes. 603
Subscriptiones imperatorum manu. 363. & 364
Subscriptiones variæ in rescriptis & cõstitutionibus. 367
Substitutionis vulgaris formula. 677
Substitutionis pupillaris formulæ. 678
Substitutio pupillaris variè concipiebatur. 679
Substitutio pupillaris finiebatur pubertate. 680
Substitutio pupillaris secũdis tabulis fiebat. 681. & 682
Substituebat interdũ pater ad breue tempus ętatis. 680
Substituebatur sæpenumero impuberi in vtrumque casum. ibid.
Substituebat quandoque pater, ex duobus impuberibus, ei qui supremus moreretur. ibid.
Substituere liberis impuberibus tã heredibus institutis, quàm exheredatis pater poterat. ibid.
Substituere pater poterat, tam eum quem sibi heredem instituerat, quàm alterum. 681
Substitutio pluribus inuicem vti fieret. 678
vt Subuenirent, Deos rogabant. 87
Succidaneæ hostiæ. 16
Succincti ministri cur. 15
vt Succurrerent, Deos precabantur. 87
Suffragij, quo viua voce Cõsul designabatur, formula. 149
Suffragiorum ferẽdorum causa iubebatur populus discedere. 147
Suffragij, cùm rogatio accipiebatur formula. ibid.
Sumi iudices dicebantur. 470
Summouere populum. 302
Summouere vrbe atque Italia. 539
Summus Iupiter. 53
Supellex legabatur. 701
Superstites qui. 420
Superstites vt filios relinquerent, iurabant. 809
Superuaganeæ aues. 135
Supinalis Iupiter. 54
Supinis manibus precabantur. 44. & 45
Supremus Iupiter. 53
Suprema, dici nouissimum tempus. 535
Supplicare ture, vino, lacte, ture, mola salsa. 47
Supplicare libellis dicebantur. 327
Supplicatio decernebatur eius Imperatoris nomine, à quo res bene gesta erat. 231
Supplicatio decreta ob reconciliatam cum patribus plebem. 232
Supplicatio decreta, cum latè vis pestilentię grassaretur. 232
Supplicationes votæ pro valetudine populi. 110
Supplicationes habebantur, placandorum Deorum causa. 226
Supplicationes ob Remp. bene gestam decernebantur. 230
Supplicationes variis de causis Senatus decernebat. 228
Supplicationum à Senatu postulandarum, verba sollemnia. 230
Supplicationum decernendarum vulgaris causa. 229
Supplicationibus decretis, quot hostiis sacrificaretur, præscribebatur. 231
Supplicantes templis prostrati procumbebãt, liminaque templorum & solum ædium sacrarũ osculabantur. 46
Supplices per genua obsecrabant. 843
Supplices genua attingebant. ibid.
Συσχατιῶται. 389
Sues quibus legibus emerentur. 555
Syllæ crudelis iocus. 14
Syngraphi inter adolescentem, amicam & lenam conscripti, elegans exemplum. 621
Syphax rex Numidarum. 261
Syphax Tiburi mortuus publico funere elatus. 263
Syphacis filius petijt per legatos, vt rex, socius & amicus ab Senatu appellaretur. 260
Syracusanorum legati in Senatu questi. 274

T

T. Litera veteribus Senatusconsultis subscribi solebat. 213
Tabellæ in comitiis. 148
Tabula ad fratrum Arualium sacra spectans. 36
Tabula ænea in agro Genuensi eruta. 478. 479. & 480
Tabula venditionis bonorum. 570
Tabula significabatur dies qua liceri, & ad pretiũ adiicere cuilibet liceret. ibid.
Tabulæ nuptiales & earum verba sollemnia. 606
Tabulæ votiuæ. 114. earum exempla. 116
Tabula quædam voti à plebe Narbonẽsi pro Augusti numine susceptι. 115
Tabulæ ab iis qui triumphabant, cum indice rerũ à se gestarum, figebantur. 395
Tabulæ emptionum. 571
Tabulæ omnes, quæ publici vel priuati cõtractus scripturam continebant, obsignabantur. ibid.
Tabulas priuatas quisque conficiebat. 605
Tabulæ, primæ, secundæ, principales, pupillares. 658. & 681
Tabulæ Testamentornm vti obsignarentur. 655
Tabulæ Testamenti viuo Testatore clausæ erant eo mortuo aperiebantur, & quo ritu. 659
Tabulæ testamentorum integræ. 753. 654. & seq.
Tabulas pictas in templis ponebant, qui è morbo conualuerant. 118
Tabulas liberis impuberibus facere, parentibus licebat. 687
Tabulis nuptialibus dos dicebatur, promittebatur, dabatur. 606
Tabulis dotalibus caueri de dote soluto matrimonio restituenda solebat. 609. & 610
Tatiani interpres notatus. 4
Tellus, magna mater vocabatur. 49
Tempestas, supremum augurij tempus. 136
Templum, certis conceptísque verbis finiebatur. 134
Templa salutabantur. 39
Templa ad orientem conuersa erant. 44
Templa Fortis Fortunæ, & Virilis Fortunæ, vbi & à quibus condita. 59. & 60
Tempora tria fructibus metuebant, propter quod instituerant ferias. 63
Termino sacrificabatur. 155
Terminorum inter vicinos ponendorum ritus solemnis. 480
Terra mater appellabatur. 49
Terram leuem vel grauem mortuis precabantur. 96. & 97
Terræ motu nuntiato libri Sibyllini adibantur. 227
Tessera militaris. 390
Testabantur deos. 718
Testabantur interdum deos hominésque. 819
Testamentorum cura & diligentia apud veteres 651. & 652
Testamenta speculum morum. 651
Testamentorum auctoritas. 652
Testamentorum genera tria. 652. & 653
Testamenta in procinctu. 652. & 653
Testamenta per æs & libram. 653. & 654
Testamenta prætorij iuris. 654
Testamentis testes vti subscriberent. 655
Testamenta vti obsignarentur. 655
Testamenta manu testatorum vel aliena scribebantur. 656
Testamentarius. 656
Testamento aliena manu scripto vti subscriberet Testator. 656
Testamenta ex iurisconsultorum consilio scribebantur. ibid.
Testamentis dies & Consul adscribebatur. 656
Testamenta vel integra valetudine, vel in discrimine vitæ fiebant. 657
Testamenta in Tabulis, chartis & alia materia scribebantur. ibid.
Testamenta pluribus exemplis scribebantur. 657
Testamenti rabulæ publicè vel priuatim deponebantur. 658
Testamentum duplex, patris & filij. 658. & 681
Testamentorum Tabulæ vti aperirentur, & quo ritu. 659
Testamentum resignabatur. 659. & 660
Testamenta recitabantur. 660
Testamentis generaliter scribi & caueri solita. 660
Testamentorum scripturæ ordo. 660. & 661
Testamentorum primis versibus heredes vt plurimum scribebantur. 661
Testamentis præfationes interdum præponebantur. ibdi.
Testamenta à nomine Testatoris plerunque inchoabantur. 661
Testamentorum formulæ sublatæ à Constantino. 663
Testamentis heredes instituebantur. 662. & seq.
Testamentis Regna delata. 663
Testamentis in bona & in nomen heredes adscribebantur. 671
Testamento ferre nomen Testatoris heres quandoque iubebatur. 672
Testamento Adoptari. 672
Testamentorum caput, heredis institutio. 673
Testamentis liberi exheredabantur. 675
Testamentis substitutiones fiebant. 677
Testamentis quandoque hereditatem alij restituere heredes rogabantur. 681. & seq.
Testamentis Tutores dabantur. 687. & 688
Testamentis, interdum Liberi commendabantur. 689. & 690
Testamentis quandoque bona inter liberos diuidebantur, & de ætis alieni solutione cauebatur. 691
Testamentis æstimationem bonorum parentes frugi faciebant. ibid.
Testamentis libertates seruis dabantur. 692. 693. & seq.
Testamentis legata dabantur. 696. 699. & seq.
Testamentis alimẽta, cibaria, vestiaria libertis relinquebantur. 720. 721. & seq.
Testamẽtis heredes opus municipibus facere interdum iubebantur. 730. & 731
Testamentis diuisiones, & epulum decurionibus dare heredes iubebantur. 731. & 732
Testamentis statuas & imagines in foro municipióve ponere, vel gladiatorum munus dare, heredes quandoque damnabantur. 732
Testamento emere, ædificare, alrius nõ tollere, & vẽdere, heres sæpe damnabatur. 732. & 733
Testamentis legata interdum repetebantur. 743. & 744
Testamentis legata quãdoque adimebantur, vel in alios transferebantur. 745
Testamentis fideicommissa relinquebantur. 740.
Testamentis liberti adsignabantur. 749

Universidad de Deusto
Biblioteca

Testamentis codicilli confirmabantur. 749
Testamentis mandata de funere, de monumento, & aliis dabantur. 749. 750. & seq.
Testamenta, Fauonij locundi, Valerij & Cæcilij. 754. Cetroniæ, & Sempronij Tacidani 755. Megonij & Grunij Corocottę 756. Iulij Cæsaris, 757. Augusti Cæsaris, 758. Tiberij, 759. Virgilij, 759. Virginij Rufi, 759. & 780. Theodonij, 760. Lucij ritij cuiusdam, 760. Gregorij Theologi, 760. Platonis, 762. Aristotelis, ibid. Theophrasti, 763. Epicuri, 764. Lyconis. 765. B. Remigij 766. Hadoindi, 771. Berthichranni, 772. Dagoberti. ibid.
Testationibus dies & cõsul adscribebatur. 533
Testis in testamento quis esse poterat. 653
Testes pars vtraque dabat. 472
Testes non temerè euocandi erant per longum. iter ibid.
Testes voce præconis citabantur. 531
Testes non nisi post finitas actiones olim rogabantur. 532
Testes interogabãtur. 531. & refutabantur. 532
Testium duo genera. 532
Testes absentes per tabulas testimonium dabãt. 533
Testes in testamentis nomen suum adscribere debebant. 655
Testes annulo suo vel alieno, qui χαρακτῆρα haberet signabant. ibid.
Testimoniorum formula in eos qui fraudationis causa latitasse dicebantur. 553
in Testimoniis dicendis verba recepta. 533
Thalassio, nuptialis vox. 821
Theodosij & Valentiniani in condendis legibus religio. 366
Theodosij imperatoris testamentum. 760
Thracum legati Romam missi. 264
Thraseæ inter cetera obiectum quod, principio anni vitaret solemne iusiurandum. 816
Thoriæ legis fragmenta. 159
Tiberinus pater vocabatur. 49
Tiberius Gracchus sepulturæ honore spoliatus. 270
Tiberio Graccho ingentes ab vniuerso ordine gratiæ actæ. 249
Tiberius Nero moricis filiis suis tutorem reliquit Octauium Cæsarem. 687
Tiberius moriens Claudium exercitibus, Senatui populóque Romano commẽ dauit. & exemptum digito anulũ, quasi alicui traditurus paumper tenuit. 690. & 692
Tiberius intercessit quominus in acta sua iuraretur. 818
Tiberius domini appellationem respuit. 848
Tiberij edictum, quo post Augusti excessum Senatores in curiam vocauit. 181
Tiberij adoptio. 656. 672. & 759
Tiberij morte lætatus est populus Rom. 822
Tiberio quid imprecatum. 98
Tigillus Iupiter. 54
Tigni in parietem immittendi seruitus. 617
Timasitheus Liparẽsis a romanorum legatos à piratis captos Romam sospites restituit. 268
Tiresias haruspex. 42
Titiæ aues. 135
Titulus, gesta belli significans, in triumpho præferebatur. 39
Titulus seruorum venalium. 551. & aliarum rerum quæ venibant. 551. & 570
Tituli monumentorum. 792
Tituli aris inscribebantur, qui causam continebant, ob quam eæ positæ essent. 127
Tituli spoliis hostium adscribebantur. 366
Tituli causam pœnæ indicantes. 545
Tituli sepulcrorum interdum versibus, quandoque oratione metris soluta concipiebantur. 791
Tituli statuis inscribebantur. 827 828. & seq.
Titulos adscribere moris erat, cùm votiua dona & munera diis figebantur. 117
Titulos inscribebant monumentis, vrnis atque ollis. 806
Toga picta regibus donata. 261
Tonans Iupiter. 54
Tortor Apollo. 55
Traianus à Senatu populóque Rom. optimus cognominatus. 52
Traduc equum. 390
Traiectitia pecunia. 593
Transire, vel ire in alia omnia. 205
Transfugæ quibus verbis recipiebantur. 398
Tribus & centuriæ quibus verbis in suffragium mittebantur. 147
Tribus ac centuriæ quædam prærogatiuæ, quædam iure vocatæ. 148
Tribus, quæ prima ad suffragium ferendum vota erat, legum initiis adscribebatur. 152
Tribus, ciuium nominibus addebatur. 836
Tribum tulisse, vel perdidisse, qui nam dicebatur. 151
Tribunus, cùm delectus antiquitus habebatur, milites iureiurando adigebat. 379
Tribuno plebis hoc nomine alloquebantur, Tribuni. 190
Tribuni plebis sacrosancti. 155
Tribuni plebis, si lis videbatur, ad populum ferant. 243. & 244
Tribuni interdum pronuntiabant, se non intercedere, vel moram non facere. 304
Tribuni quandoque pronuntiabant se non passuros. 304
Tribuni plebis quandoque se intercessuros pollicebantur. 304
Tribunorum auxilium implorabatur. 302
Tribunorum decreta ex annalium monumentis ex scripta. 305
Tributorum remissionibus quid adscribi solebat. 246
Triplex Diana. 55
Triplicatio. 454
Tripudium soniuium. 136
Tripudium solliſtimum. 137
Tristia exta quæ habebantur. 26. & 27
Tristia omina, auguria, signa. 26

Triumphantes

Triumphalis Hercules. 56
Triumphus quibus verbis postulabatur & decernebatur. 231
Triũphus ob rem' benè gestã decernebatur. 394
Triumphi præfatio. 395
Triumphum clamare. 394
Triumphanti quid à tergo suggerebatur. 395
Trophæa. 396
Triumviri reipub. constituendæ auctores fuerũt vt in acta Iulij Cæsaris iuraretur. 816
Tuccia Vestalis Virginis precatio. 93
Tumultus, militiæ species. 382
Tumultum esse, solebat Senatusconsultis decerni. 288
Tunica palmata Regibus donata. 261
Turis dandi modus. 29
Tura dare, ferre, Focis iniicere, Focis sponere. 29
Tura sola mascula aris dabantur. 30
Tura interdum cucullo seu inuolucro soluto, in focum iniiciebant. 30
Tura digitis duobus aut ttibus comprehensa in focum iactabant. ibid.
Turci Aproniani Præf. Vrbi Edicta duo. 326
Turinus fumi venditor fumo perijt. 545
Tutores à Cõsulibus & Præfecto vrbi, Prætore, Præsidibus dabantur. 457
Tutoris à Magistratibus dandi formula. 457
Tutor ex inquisitione dabatur. ibid.
Tutores propter rei notitiam dabantur. ibid.
Tutores testamento, non iure dati, Prætoris vel Præsidis decreto confirmabantur. 457
tutores dati quãdoque se à tutela excusabãt. 457
Tutores coram excusationes allegare debebant non per libellos. ibid.
Tutores satisdabant rem pupilli saluam fore. 458
Tutorum periculo Actor quandoque constituebatur. 459
Tutor pupillum puberem factum admonebat vt curatorem peteret. 459
Tutores si non ex fide Tutelam gererent, suspecti postulabantur. 461
Tutor suspectus remouebatur à Tutela. 461
Tutoribus pẽdente suspecti cognitione administratio interdicebatur. ibid.
Tutores Testamento dabantur lil eris siue natis siue postumis. 688
Tutor ad tempus dari poterat testamento. 688
Tutoris Testamento dandi formula. ibid.
Tutela diuidebatur inter plures Tutores vel Testamento vel à Prætore. 458. & 688
Tutelam liberorum interdum alterius consilio geri pater mandabat. 689
Tutelæ iudicium, & quid in id deduceretur. 498
Tutores nõ cogebantur cauere de rato, nec iudicatum solui. 439
Tutoribus rationum reddendarum necessitas quandoque Testamento remittebatur. 727
Tutelaris Minerua. 55
in Tutelam operis sæpe aliquid relinquebatur. 731
in Tutelam cinerum legabatur 752. & in Tutelam monumenti. 805

V.

Vacationes in tumultu non valebant. 288
Vades. 412
Vadimonium sedulò obibant. 453
Vadimonium aliquando differebant. ibid.
Vadimoniorum certa olim fuit conceptio. 411
Vadimoniorum verba sollemnia. 412
Vadimonij deserti excusationes. 453
Vale, salutatio erat vespertina. 851. & 852
Valere & plaudere iubebantur spectatores fabulis peractis. 853
Valeriana Minerua. 55
Valerius Soranus luit pœnas, quòd Romæ nomen enunciare ausus esset. 70
Valerij Coruini pia precatio. 93
Valetudinis ergò ludi voti. 110
pro Valetudine populi supplicationes decretæ. ibid.
Varroni è clade Cannensi superstiti gratiæ actæ. 249. & 250
Vasa pura ad rem diuinam. 9
Vasa colligi. 387
Vasa argentea, & electrina legabantur. 702
Vasorum venditio. 557
Vasorum argenteorum pondo legabatur. 699
Vaten' agro à Senatu & vacatione donatus. 249
Vectigalia a Censoribus nõ nisi in conspectu populi Rom. locare licebat. 583
Vectigalia in lustrum siue quinquennium locari consueuerant. 575. & 583
Vectigalia ad hastam locabantur. ibid.
Vectigalium societas. 588
Vectigali lex censoria dicebatur. 581. & 582
Vectigales agri. 581
Velabant capita diis sacrificantes. 41
Velleij Paterculi elegans precatio. 93
vt Vellent, deos rogabant. 76
Venales res vti, quæque verborum conceptione per præconem venirent. 569
Venalium exploratio. 549
Venalium trãs mare aduectorum pedes creta denotabant. 551
Vendere fundum certo pretio interdum heres damnabatur. 733
Venditor seruorum, quædam commẽdandi causa quæ ad nudam eorum laudem pertinebant, dicebat. 550
Venditor præstarurum se quod de mancipio dicebat, promittebat, vel non. 551
Venditor seruorum interdum paciscebatur, ne fugitiuum aut erronem præstaret. ibid.
Venditor leges venditionis pro arbitrio concipiebat. 566
Venditores mancipiorum nationem cuiusque in venditione pronunciare debebant. 552
Venditio ouium quomodo fiebat. 548
Venditio concipiebatur verbis, Est, vel esto, vel, sit emptus. 547. & 548
Venditio contrahi poterat non tantum purè, sed & sub conditione. 549
Venditio pecudum quemadmodum fiebat. 554
Venditionis quoddam caput, Neapolitano lapidi

Universidad de Deusto
Biblioteca

incisum. 548
Venditionis ædium instrumentum, ex vetustis membranis descriptum. 559
Venditiones & emptiones stipulationibus interpositis contrahebantur. 548
Venditiones per argentarios fiebant. 570
Venditionum leges aliquot. 565. & 566
Venditionibus fere solebat adiici, Dolus malus à venditore aberit. 566
Venditionibus loca sacra, publica, religiosa excipiebantur. 562
Vendita res interdum conducebatur ab emptore donec pretium solueretur. 564
de Venditæ rei, necdum traditæ custodia, inter emptorem & venditorem conueniebat. 564
Vendita res, interdum ex conuentione si intra certum tempus displicuisset, reddebatur. 565
Veneror. 79
Venerari deos votis, vitula, farre, acerra, bubus. 47
Venerari aras & templa. ibid.
Venerandi verbum omnes cultus diuini species communione quadam complectitur. 47
Venia petebatur à diis. 89
Venia, pontificale verbum. 89
Venialis status verba. 844
vt Venirent, deos precabantur. 76. & 77
Vertrem cum liberis in possessione esse iubeo. 456
Venus genitrix. 49
Venus variis nominum appellationibus inuocabatur. 55
Venus propter hortorum procurationem ab agricolis inuocabatur. 62
Veneri Verticordiæ factæ preces. 67
Veneris Verticordiæ simulacrum cõsecratũ. 227
Veneris Ericinæ ædes dedicata. 232
Venere hesterna inquinatos à sacris arcebant. 8
Venere polluti illoto corpore ad sacra non accedebant. 8
Vel sacrum interdum vouebatur. 109
Veris sacri votum quale esset. 107. & 108
Verba bona, & verba mala. 11. & 12
Verba malè ominata. 12
Verba bona dicere in Græcorum concionibus & conuentibus iubebantur, qui aderant. 12
Verba certa, sollemnia, legitima, concepta. 119
Verba certa & sollemnia publicarum precationum & obsecrationum. 68
Verba fecisse Coss. & senatores dicebantur. 185
Verba quædam vulgi ore trita. 842
Verbis profanis abstineri inter sacra & vota mos erat. 12
Verrucosus Fabius. 837
Verruncare. 73
Vertumnus existimabatur potestatem habere rerum semet vertentium in vtramque partem. 73
vt bene Verterent, interdum optabant. 73
Vespasianus sanctus pater appellatur à Valer. Flacco. 50
Vesta mater. 49
Vestalis virgo quibus verbis capiebatur. 129
Vestalis capi, & legi dicebatur. 30
Vestales virgines incesti cum equitibus damnatæ. 227
Vestidia Oppidia, mulier Campana. 259
Vestis pura. 9
Vestis mutabatur in luctu & mœrore publico, item in Tumultu. 290
Vestis mutatio duplex, vel togarum in saga, vel togarum albarum in atras. 290
Vestis legabatur. 700
Vestes naufragorum cum tabula ex voto suspendi solebant. 117
Vestes interdum & alia ornamenta inferri Tumulo iubebant Testatores. 751
Vestimenta si quis peteret, numerum & colorem dicere debebat. 421
Vestimenta detrahi solebant venalibus, ne quæ vitia corporis latèrent. 549
Veto, vox tribunitia. 305
Vettio indici impunitas concessa. 249
Via, iter, actus in stipulatum deducebantur. 619
Viæ latitudo ex lege xij. tabularum. 614
Viam perpetuam discedentibus & peregrè proficiscentibus imprecabantur. 124
Viæ publicæ quæ fundum tangebant, in modum agri non cedebant. 560
Viæ priuatæ. 562
Viæ publicæ factæ, stratæ vel restitutæ. 831
Viator nominatim vice arbitri aliquando dabatur. 465
Viatores rogabantur, vt benè mortuis precarentur. 806
Vicatij quibus verbis ab Impp. ornantur. 355
Vici complures vrbis Romæ à finitimis, propinquis aut vicinis Fortunæ templis nomen traxerunt. 58
Vicis legata relinquebantur. 730
Vicina Fortuna. 57
Victimæ, quæ inuito Deo offerri putabantur. 17
Victimarum varia genera & variæ appellationes. 16
Victor Iupiter 54. Hercules. 56
Victrix Minerua 55. Venus. 56
Videri, pronuntiabant Iudices. 538
Videri in Senatusconsultis. 216 & 217
Vigila, verbum sacrorum. 130
Villa vt bona, & benè ædificata venibat. 557
Villa noua ab solo ædificanda quemadmodum locabatur. 578
Villæ, omnes ædes, dictæ in censu. 585
Villas qui emebant, prius eas adhibitis fabris inspiciebant. 557
Viminius Iupiter. 54
Vincere dicebatur sententia, cui plures accedebant. 204
Vinctus, lictoris voce, quibusdam sacris interesse prohibebatur. 10
in Vincula coniici non solebat, qui fideiussores dare paratus erat. 528
Vinculorum species. 527
Vindiciæ. 420
Vindiciarum lis. 440
Vindicationis mos. 418

Vindicationi

Vindicationis formula. 420
Vindicationis iudiciũ quomodo reddebatur. 473
Vindicationibus causa petendi adiiciebatur. 421
Vindemia pendens. 556
Vindemiatoribus leges dictæ. 580
Vinea partiario vti danda esset. 580
Vinum dare. 29
Vinum altaribus superfundebatur. 30
Vinum pateris dabatur. 30
Vinum nullum dabant, nisi purum. 31
Vinum & Tus socia in sacris. ibid.
Vinum cùm dabatur, quibus verbis vti, ac supplicare moris erat. 37
Vinum in sacris Bonæ deæ, lac nominabatur. 68
Vini noui degustatio quibus verbis fiebat. 100
Vini venditio 555. stipulatio. 631. Legatum. 703, votum. 106. & 109
Vinum doliare. 555
Vinum plerunque ad mensuram venibat. 556
Vinum nonnunquam ita venibat, vt degustaretur. 556
Vini periculũ, ex conuentione, aliquando sustinebat venditor. 556
Vinum quãdoque ita venibat, vt in singulas amphoras certum pretium diceretur. ibid.
Vinum quandoque per auersionem venibat. 565
Vinum pendens qua lege venire oportebat. ibid.
Vinum degustandum, & metiendum venibat. 556
Vinum ex certo fundo quãdoque legabatur. 703
Vinum amphorarium, vinum doliare, vinum ex apotheca. 703
Vina ex imputata vite diis libari nefas erat. 31
Vinorum genera, quæ diis libare nefas credebant. ibid.
Vina quandoque emebantur, exceptis acidis & mucidis. 556
Vina tradita videbantur, cùm claues cellæ vinariæ emptori traditæ erant. ibid.
Vinis Tituli figi solebant. 843
Vinalia. 31
Virgilius testamento carmina sua cremari mandauit. 753
Virgilius testamento suo Aeneidem comburi iussit. 753
Virginius Ruffus tutor Plinio relictus fuit. 687
Virginij Ruffi carmen quod suo sepulcro incidi iussit. 759. & 780
Virgo quibusdam sacris arcebatur. 10
Virgo, seu Virginalis, Fortuna. 57
Virgines quibus tunicis indueretur pridie nuptiarum boni ominis gratia. 102
Virilis Fortuna. 59
Vir virum legit. 588
Vir vxori dotem prælegare solebat. 716. & 717
Vir vxori, quæ viuus donauerat, testamento legare solebat. 718
Vir vxori mundum & ornamenta plerumque legabat, & quæ eius causa empta paratæ erant. 717. & 718
Vir vxori quandoque ad tempus liberorum legabat. 719
Virorum Tumulis fixa elogia ab vxoribus. 797
Viri vocati quomodo dicebantur. 382. & 383
Viri per Castorem non iurabant. 807
Virorum clarorum & illustrium elogia. 835
Vis cottidiana, & armata. 434
Viscata Fortuna. 57
Vitium, augurale verbum erat. 132
Vitia mancipiorũ tã corporis quàm animi, sibi cognita, debebat vẽditor aperire emptori. 550
Viuum flumen. 8
Vino flumine se abluere, & viua lympha. 7
Vixisse mortuos dicebant ominis causa. 853
Vltio necis Testamento mandata. 753
Vltor Iupiter, & Mars. 54 & 55
Vncia duodecima pars pedis. 616
Vnciæ in hereditatis partibus. 666
Vnde de plano rectè legi possit. 309
Vocatio in ius. 410
Voces hominum, quæ omina appellabant, veteres diligenter obseruarunt. 101
Voces quę præconum ore in suppliciis sumendis mittebantur. 545
Voces populi infaustæ, in principes aliósque iactatæ. 822
Volegeses Parthorum rex, socius & amicus populi Rom. 261
Volẽtes propitij vt essent, deos orabãt. 76. & 77
Volentibus diis. 77
Volsci excedere ex vrbe iussi. 282
Volturtio, comprobato eius indicio, præmia decreta. 249
Volumus animo, Iubemus verbis. 144
Votis, quæ sacerdotes suscipiebant priuatorum quoque vita consonabant. 13
Vota in lustrum nuncupabantur & suscipiebantur. 107
Vota quæ bello Punico secundo Prætor suscipere iussus est. 107
Votorum formulæ. 105. 106. & 107
Vota pro felici belli exitu, & victoriæ aduersus hostes adipiscendæ gratia fiebant. 109
Votorum genera varia, & exempla. ibid.
Vota pro imminentibus periculis, aut aduersis quibus premebãtur, casib⁹ suscipi solebant. 109
Vota interdum suscipiebantur pro ægrorum salute. 110
Vota pro Pompeij salute ab vniuersa Italia suscepta. ibid.
Vota ineunte anno pro Cæsarum salute publicè nuncupabantur. 110
Vota, pro eorum qui peregrè proficiscebantur reditu, suscipi consueuerant. 111
Votis factis, ea vt rata essent, precabantur. 112
Votis ratis irrita aduersantur. ibid.
Vota caduca. 112
Vota Valere, & vice versa Cadere dicebant. 113
Vota concipi, suscipi, nuncupari, dicebantur. 113
Voti reus, & voti damnatus. ibid.
Vota solui & reddi dicebantur. 113
Vota debita dicebantur, quę votorum compotes facti soluebant. ibid.
Votorum compotes, quibus verbis ea se soluisse testabantur. 114

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Votorum publicorum nuncupatio in tabulas referebatur. ibid.
Vota cùm soluebantur, eius rei ergò tabulæ figi consueuerant. 114
Vota tabellis mandabantur. 117
Vota cera figebantur, & in femore genúve deorum simulo obsignabantur. ibid.
Vota præeunte Pontifice Maximo suscipiebãtur & nuncupabantur. 118
Vota quæ fierent, publicis sacerdotibus mandabantur. ibid.
Voueo, sollemne verbũ in votis nuncupãdis. 105
Vouere templa, ludos, victimas. ibid.
Vouere decimam prædæ partem. 106
Vouentium idem, qui & precãtium habitus corporis fuit. 118
Vrbes antiquitus sollemni carmine deuouebantur. 120
Vrbanorum prædiorum iura. 617
Vrbanorum prædiorum seruitutes. ibid.
Vti rogas iubeo. 147
Vti è repub. fidéque sua esse videbitur. 239
Vsurarum in bonæ fidei iudiciis vti ratio haberetur. 505. & 506
Vsuræ pretij tardius exoluti. 564
Vsuræ fœnebris pecuniæ. 593
Vsurarum stipulatio. 633
Vsuræ pecuniæ pupillaris 459
Vsusfructus doti dabatur. 608. in stipulatum deducebatur. 630. legabatur. 712. & 717
Vsusfructus quomodo legabatur. 712. & 713
Vsusfructus omnium seu vniuersorum bono rũ. 713
Vsusfructus interdum pluribus legabatur. 713
Vsusfructus certarum rerum relinquebatur. 714
Vsusfructus interdum ad tempus legabatur. 714
Vsus nudus interdum, vel vsus sine fructu legabatur. ibid.
Vsusfructus quandoque vxori legabatur, donec ei totius dotis satisfieret. ibid.
Vsusfructuarius quemadmodum cauebat. 642 & 476
Vsusfructus vti vindicaretur. 475
de Vsufructu vti iudicium redderetur. 476
Vxor, cui nuntius remittebatur, ædibus exigebatur egredique iubebatur. 825
Vxores propriè quænam dicebantur. 605
Vxores viris quandoque legabant. 720
Vxoribus quænam legari consueuerant. 717. 718. & 719
Vultu erecto precabantur. 44

Y.

Ὑπηρέται, ministri. 15

Z.

Ζυγὰ & Λαγάρια. 653

FINIS.

LVTETIÆ EXCVDEBAT HENRICVS
THEODERICVS, TYPOGRAPHVS,
impensis honestissimi viri, Sebastiani
Niuellij, pridie Non. Decemb.
M. D. LXXXII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca